

تصویر ابو عبد الرحمن الکردي

شبکه ملی پژوهش و
فناوری گیاهان دارویی

معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری
ستاد توسعه علوم و فناوری گیاهان
دارویی و طب ایرانی

شناخت گیاهان دارویی و معطر ایران

گردآوری، تألیف و ترجمه

دکتر ولی الله مظفریان

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

فهرست نویسی پیش از انتشار

- سرشناسه: مظفریان، ولی الله، ۱۳۳۲.
عنوان و نام پدیدآور: شناخت گیاهان دارویی و معطر ایران / ولی الله مظفریان.
مشخصات نشر: تهران: فرهنگ معاصر، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری: ۱۴۴۴ ص.: مصور (رنگی).
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
یادداشت: نمایه.
موضوع: گیاهان دارویی - ایران
موضوع: گیاهان معطر - ایران - شناسایی
رده بندی کنگره: ۱۳۹۱ م ۹ الف / RS ۱۸۰
رده بندی دیویی: ۶۱۵/۳۲۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی: ۲۹۸۵۹۲۲

شناخت گیاهان دارویی و معطر ایران

گردآوری، تألیف و ترجمه

دکتر ولی الله مظفریان

عضو هیأت علمی مؤسسه تحقیقات جنگل ها و مراتع کشور

(گیاهشناس)

معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری
ستاد توسعه علوم و فناوری گیاهان
دارویی و طب ایرانی

شبکه ملی پژوهش و
فناوری گیاهان دارویی

تهران ۱۳۹۱

معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری
ستاد توسعه علوم و فناوری گیاهان
دارویی و طب ایرانی

شبکه ملی پژوهش و
فناوری گیاهان دارویی

با همکاری انتشارات فرهنگ معاصر

شناخت گیاهان دارویی و معطر ایران

ولی الله مظفریان

عضو هیأت علمی مؤسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع کشور

حروف‌نگاری، صفحه‌آرایی و چاپ:

واحد کامپیوتر و چاپ فرهنگ معاصر

چاپ اول: ۱۳۹۱ / تیراژ: ۳۰۰۰ نسخه

کلیه حقوق مادی این اثر متعلق به

شبکه ملی پژوهش و فناوری گیاهان دارویی است.

فهرست مطالب

پیش گفتار.....	سه
مقدمه شبکه ملی پژوهش و فناوری گیاهان دارویی.....	نه
نکاتی در مورد متن کتاب و روش استفاده از آن.....	یازده
متن.....	۱
گیاهان کاشته شده و خودروی دارویی که در میان گیاهان دارویی کتاب دیده نشده‌اند.....	۱۳۱۶
منابع گیاهان دارویی.....	۱۳۱۷
منابع فلورستیک.....	۱۳۱۷
منابع استفاده شده از تصاویر آنها.....	۱۳۱۸
کتابها و مقالاتی که صرفاً از نامهای علمی ارائه شده در آنها برای تکمیل اطلاعات گیاهان دارویی، مورد استفاده قرار گرفته است.....	۱۳۱۸
نمایه نامهای فارسی.....	۱۳۲۰
پیشگفتار انگلیسی.....	I-VI
نمایه نامهای علمی گیاهان.....	1
نمایه نامهای انگلیسی.....	42
واژه نامه اصطلاحات طبی و دارویی.....	57
تکمله دوم: گیاهان دارویی کاربردی توسط مردم بومی که در منابع معتبر فاقد اطلاعات علمی است..	68

به نام خداوند بخشنده مهربان، همو که قلم به دست نویسندگان داد

پیش گفتار

ایران با پیشینه تاریخی درخشان و وسعت زیاد، یکی از بنیانگذاران تمدن انسانی به شمار می آید که با توجه به تنوع زبان و اقوام و شرایط اقلیمی و جغرافیایی متنوع از گیاهان به فراخور حال و بنا به ضرورت استفاده می کرده است که متأسفانه تا پیش از اسلام اطلاعات جامع و دقیقی از دانش گیاهان دارویی آن موجود نیست. حکومت روم و یونان باستان در نقطه‌ای دیگر از جهان دارای آثار و بقایای به جا مانده است که توسط دیوسکورید و جالینوس در سده اول و دوم میلادی نشر یافته و تا دوران رنسانس در اروپا نیز اغلب اطلاعات تبادل شده در مورد گیاهان دارویی، برگرفته از دانش آنان است. ظهور اسلام و گسترش آن در ایران و بخش‌هایی از آفریقا و اروپا و تأسیس بیت‌الحکمه در سال ۲۴۷-۲۳۲ ق به دست مأمون و متوکل عباسی و لزوم دسترسی به اطلاعات گیاهان دارویی دانشمندان یونانی و عربی را بر آن داشت تا به تألیف، ترجمه و تطبیق دانش موجود مربوط به گیاهان دارویی به زبان عربی برآیند. آنها تنها منبع قابل دسترس یعنی مفردات پزشکی دیوسکورید را ترجمه کردند که کاری بس دشوار بود، زیرا بسیاری از گیاهان مندرج در آن در حوزه کشورهای عربی یافت نمی‌شد و اسامی اغلب نامأنوس بود و قابلیت ترجمه نداشت؛ لذا افرادی همچون استفان بن بسیل و حنین بن اسحاق (۲۶۰-۱۹۴ ق) به معرب کردن نام‌های بسیط و بعضاً بازنویسی نامهای مذکور در مفردات پزشکی دیوسکورید با رسم الخط عربی پرداختند که سبب اختلاط و اختلال شدیدی درباره گیاهان دارویی و ترادف اسامی آنها شد. در آن دوران، در فاصله سال‌های ۲۵۰ تا ۳۱۳ ق (۹۲۵-۸۶۴ م) محمد بن زکریای رازی یکی از دانشمندانی است که به تألیف و گردآوری اطلاعات مربوط به گیاهان دارویی اقدام نمود و الحاوی فی الطب و دیگر آثار او گویای این موضوع است. پس از او، ابوریحان بیرونی (۴۴۰-۳۶۲ ق / ۱۰۴۸-۹۳۷ م)، هم عصر ابوعلی سینا، صیدنه فی الطب را تألیف کرد که در آن اطلاعات گذشته تا زمان خویش را گردآورد و امروزه برگردان آن در دسترس است. در حوزه دانش گیاهان دارویی، از میان دانشمندان اسلامی می‌توان از ضیاءالدین ابومحمد ابن بيطار المالقی معروف به ابن بيطار نام برد که آثار او تأثیر بسزایی در طب سنتی مردم اروپا و ایران داشته است. او در نیمه دوم قرن ششم هجری می‌زیست و اطلاعات خود را بیشتر از کتاب دیوسکورید و دیگر دانشمندان پس از او و پیش از خود اقتباس می‌کرده و بر آنها مطالبی افزوده است. در اینجا می‌توان یکی دیگر از حکیمان دوره اسلامی به نام علی بن حسین انصاری (معروف به حاج عطار در سال‌های ۸۰۶-۷۲۹ ق) را نام برد که اختیارات بدیعی را که عمدتاً در مورد گیاهان دارویی می‌باشد، تألیف کرده است. به حق باید از محمد مؤمن تنکابنی (در فاصله سال‌های ۱۱۰۵-۱۰۷۷ ق / ۱۶۶۷ م) نام برد که از پزشکان دوره صفویه بوده و تحفه المؤمنین یا تحفه حکیم مومن از تألیفات اوست.

جایگاه محمد حسین عقیلی خراسانی (۱۱۸۳ ق / ۱۷۶۹ م) در طب سنتی ایران کاملاً درخشان است. او با تألیف و گردآوری مخزن الادویه در صدد بوده تا اطلاعات پیش از دوران خود را تحلیل و گردآوری نماید. از ویژگی های کار او در تألیف این اثر به کارگیری اسامی لاتینی (زبان های اروپایی) و واژه های عربی است. امروزه تحفه حکیم مؤمن و مخزن الادویه به زبان فارسی برگردانده شده است. شاید معضل بزرگ این دو کتاب و آثار پیش از آنها نداشتن زبان مشترک علمی و تفسیرهای به رأی نویسندگان آنهاست، طوری که درک و فهم مطالب در بسیاری از موارد قابلیت به روز شدن را ندارد. از طرف دیگر، گیاهان معرفی شده، دارای خاستگاه های متنوع است و پراکندگی جغرافیایی وسیع و اغلب خارج از ایران دارند. پس از این تاریخ و با آغاز رنسانس در اروپا و یکدست شدن زبان علمی گیاهشناسی و یافتن خط و مشی یکسان، در ایران نیز ارتباط با مجامع علمی اروپا آغاز گردید. شلیم، پزشک ناصرالدین شاه و استاد مدرسه دارالفنون در رشته طبیعی، کتابی تألیف کرده که تا حدودی برخی از گیاهان دارویی ایران را معرفی کرده است. با تأسیس دانشگاه تهران تحول چشمگیر و نوینی در عرصه دانش گیاهان دارویی به وجود آمد. جایگاه افرادی که در دانشکده داروسازی و دانشکده علوم دانشگاه تهران به پژوهش و تفحص پرداخته اند کاملاً روشن است و هر یک به فراخور حال اطلاعات گیاهان دارویی را افزایش داده اند.

در اینجا باید به حق از احمد پارسا به عنوان گیاهشناس یاد کرد که علاوه بر برگردان *Flora Orientalis* به اضافه و تلخیص آن پرداخته و با انجام مسافرت های زیاد در ایران و شرکت در مجامع علمی تلاش نموده تا اسامی گیاهان ایران را اعم از دارویی و غیر دارویی جمع آوری و معرفی نماید. پس از تأسیس دانشگاه، افرادی که در دانشکده داروسازی به پژوهش و تدریس مشغول بوده اند سهم بسزایی در معرفی گیاهان دارویی ایران داشته اند. در کنار آنها شایسته است از دکتر علی زرگری ستایش کرد، زیرا وی از منابع معتبر اروپایی و مطابق با دانش خود گیاهان دارویی در ایران را تألیف کرده، این آثار تا به امروز سرمشق و سندی معتبر برای علاقه مندان به گیاهان دارویی است.

با تأسیس مدرسه عالی فلاحت (دانشکده کشاورزی) افراد تحصیل کرده اروپایی برای تدریس به ایران آمدند و از گیاه شناسان بزرگ دیگری نیز دعوت کردند تا به ایران بیایند. آنان در کنار انجام کارهای بزرگ مانند *Flora orientalis* (E. Boissier 1867-1888) و *Flora-de'l Iran* (A. Parsa 1942-1960) به جمع آوری و معرفی گیاهان ایران به عنوان گنجینه های بزرگ به جهان گیاهشناسی پرداختند. رشینگر (K. H. Rechinger) بنا به دعوت اروین گائوبا (E. Gauba) و اسفندیاری، استادان وقت گیاهشناسی دانشکده کشاورزی کرج، به ایران آمد. او و همکارانش طی مسافرت های متعدد به نقاط مختلف ایران اولین سنگ بنای نگارش فلور ایرانیکا را بنیاد نهادند. وی در سال ۱۹۶۳ اولین جلد از کتاب فلور ایرانیکا را با معرفی گیاهان تیره گل شیپوری (Araceae) در ایران آغاز نمود و تا به امروز (سال ۲۰۱۲)، ۱۷۹ نسخه از این مجموعه به زبان لاتینی منتشر شده که برای دست اندرکاران علم گیاهشناسی و داروسازی و کلیه علاقه مندان به شناخت گیاهان ایران از با معتبر ترین منابع در دسترس است. در این مجموعه از کتاب ها تا کنون قریب به ۸ هزار گونه از گیاهان خودروی ایران معرفی شده که به جد باید گفت هر گونه کار علمی با هدف معرفی گیاهان دارویی بدون استفاده از این منبع علمی بزرگ و بدون توجه به پراکندگی جغرافیایی این گیاهان و حضور و عدم حضور آن در ایران، کاری نسبتاً بیهوده است.

شایان ذکر است که پس از تأسیس دانشگاه تهران و دسترسی به دانش مردم اروپا و نگارش فلور ایرانیکا و شناخت گیاهان به دست ایرانیان و افزایش دانش گیاهشناسی دریچه ای جدید به سوی علاقه مندان به

گیاهان دارویی گشوده شد حال به بررسی وضعیت امروزی گیاهان دارویی و مقایسه آن با گذشته می‌پردازیم. با نگرش فلورهای جدید و با پیشرفت علم گیاه‌شناسی مدرن تعداد گونه‌های شناخته شده در ایران به ۸ هزار گونه بالغ می‌گردد، قطعاً در میان این تعداد بخشی نیز در ردیف گیاهان دارویی قرار می‌گیرد. با نگاه اجمالی به گذشته گیاهان دارویی و طب سنتی در ایران می‌بایم که با توجه به محدودیت‌های امکانات ارتباطی و نبود وسایل ارتباط جمعی و زبان مشترک علمی، اغلب گیاهان دارویی به کار گرفته شده مربوط به ناحیه‌ای خاص بوده که طبیب طب سنتی در آنجا زندگی می‌کرده، بنابراین تعدادی از گیاهان که در محدوده جغرافیایی خاصی رویش داشتند، در آنجا مصرف می‌شده و در جایی دیگر اصولاً شناخته شده نبوده است. اگرچه برآورد تعداد گونه‌های گیاهی مورد استفاده در طب سنتی کاری دشوار است ولیکن با کمی اغماض شاید بتوان ادعا کرد که حداکثر تعداد آنان به ۴۰۰ گونه نمی‌رسید و این در حالی است که تعدادی از آنها در ردیف ادویه‌جات و برخی از داروهای وارداتی می‌باشند. امروزه نیز با مراجعه به عطاری‌ها و دست‌اندرکاران طب سنتی فراتر از رقم مذکور یافت نمی‌گردد و اغلب گیاهان مصرفی از انواع شناخته شده، فراوان و رایج می‌باشند. در حال حاضر با پیشرفت علم و گشایش مراکز پژوهشی و دانشکده‌های داروسازی و مراکز گیاه‌شناسی متعدد و دست‌یابی به رقم ۸ هزار گونه این امکان را فراهم آورده که با شکیبایی و حوصله درخور کار علمی با دقت موشکافانه در یک تصمیم جمعی با ایجاد یک مرکز مهم بررسی و شناخت گیاهان دارویی و شناسایی مواد مؤثر و انجام فعالیت‌ها و آزمایشات بالینی، کار سترگ شناخت و معرفی گیاهان دارویی را به انجام رسانیده و از هرج و مرج‌های موجود و رفتارهای غیر علمی پرهیز نماییم.

با نگاهی به سرگذشت چندساله اخیر گیاهان دارویی به این نتیجه می‌رسیم که بخش عمده دانش طب سنتی با رویکرد نوین، برگرفته از دانش مردم اروپا و سایر ملل است که اغلب درباره گیاهان کشورهای خود کار کرده‌اند و برای مصارف آنها دلایل متقن و محکمی دارند. درحالی که در ایران، بدون توجه به امکان رویش و حضور گیاهان معرفی شده در منابع آنان کتاب‌های آنها به فارسی برگردانده شده است. با مراجعه به این آثار درمی‌یابیم که عدم توجه کافی به موضوع رویش گیاهان در ایران و تطابق شرایط رویشگاهی، فقط تعدادی نام به فهرست گیاهان دارویی در ایران اضافه شده است. در حالی که مردم و فرهنگ ایرانی نسبت به آنها بیگانه اند و آنچه را که در گذشته داشته‌اند یعنی اعتماد و اعتقاد به طب سنتی را نیز از دست داده‌اند و برای این اعتمادسازی و برگرداندن دانش بومی خود، نیازمند تحقیقات منسجم و جلوگیری از پراکنده‌کاری‌ها می‌باشیم. مشکل بزرگ دیگر، برگردان متون قدیمی دارویی و ترجمه برخی از اسامی و به روز کردن آنهاست که لازمه چنین حرکتی شناخت دقیق گیاه و تطبیق آن با خواص دارویی بیان شده و بررسی خاستگاه و پراکندگی آنها در سایر کشورهاست. از آنجاکه تا به امروز بازنویسی متون دارویی ایران با اتکا به فرهنگ دارویی یونانی و عربی انجام پذیرفته، نام‌های مجعول و ناصحیح متعددی وارد فرهنگ دارویی ایران شده است؛ باید به مترجمان و بازنویسان هشدار داد که از کارهای نامعتبر پرهیز نمایند. امروزه نیز یکی از مشکلات موجود، ترجمه کتاب‌های بسیار و برگرفته از منابع دیگران بدون داشتن قدرت تجزیه و تحلیل مطالب است که سبب ورود اطلاعات نادرست بسیاری به فرهنگ امروزی گیاهان دارویی شده و در بسیاری از موارد متأسفانه این اطلاعات توسط افراد ناوارد و فاقد دانش کافی وارد جامعه علمی شده است. امروز به عنوان یک گیاه‌شناس، با توجه به شناخت گیاهان ایران و شرکت در سمینارهای متعدد گیاهان دارویی و آشنایی با اغلب دست‌اندرکاران این علم در کشور، یقین دارم که اغلب مطالب، دست به دست

شده و تکراری است و با صرف هزینه‌های فراوان نتایج به دست آمده شایسته توجه نخواهد بود. اگرچه در سال‌های اخیر مراکز پژوهشی و دانشکده‌های داروسازی و شیمی دست‌به‌کار بزرگ تجزیه‌شیمیایی و بررسی و فرموله کردن مواد موجود در گیاهان شده‌اند و مقالات متعددی در ارتباط با شناخت اسانس‌ها و ترکیبات شیمیایی گیاهان ایران منتشر شده است، اما نتایج به دست آمده از این پژوهش‌ها در هیچ یک از بیمارستان‌ها و آزمایشگاه‌ها به درجه قطعی قابل استفاده نرسیده و متأسفانه با مراجعه به هریک از کتاب‌های نگاشته شده درمی‌یابیم که همان مطالب گذشته را که قطعیت علمی آنها به اثبات نرسیده است تکرار می‌کنند. لذا مجدداً یادآور می‌شوم که با توجه به غنای گونه‌های گیاهی در ایران و پیشرفت‌های علمی به دست آمده و امکانات آزمایشگاهی فراهم شده، انجام پژوهش‌های منسجم و دقیق براساس برنامه‌ای مدون ضروری است و می‌تواند ما را از نابسامانی در مورد گیاهان دارویی نجات بخشد. لذا بنا به وظیفه و با توجه به شناخت گیاهان ایران و آشنایی با منابع و تسلط بر توصیف گیاهان به زبان واحد، به منظور بیان واقعیت گیاهان دارویی دست به تدوین کتاب حاضر زده‌ام، به این امید که بتوانم در ارتباط با نامهای علمی گیاهان دارویی برگرفته از منابع معتبر اظهار نظر کرده و تا آنجا که ممکن است در ارتباط با تطابق اسامی فارسی گیاهان توضیحاتی ارائه دهم و در فهرستی جداگانه به گیاهانی که بنا به شرایط زمانی و بدون توجه به خواص کاربردی صحیح توسط برخی از همکاران گیاه‌شناس به عنوان گیاهان دارویی معرفی شده‌اند و به اصطلاح قابلیت گیاهان دارویی مردمی را دارند اشاره نمایم و بیان دارم که عنوان چنین فهرست‌های بدون سابقه علمی دارویی بر مشکلات فعلی می‌افزاید. در واقع یکی از بزرگ‌ترین اهداف نگارش کتاب حاضر، نشر اطلاعات صحیح در ارتباط با اسامی علمی، فارسی و شرح گیاه‌شناسی دقیق با اشاره به پراکندگی جغرافیایی آنها در ایران و جهان و نیز ارائه تصویر رنگی واضح از گیاهان دارویی واقعی و تفکیک این گیاهان از گیاهانی است که بنا به عللی توسط مردم بومی، بدون اثبات ارزش‌های دارویی آنها، صرفاً به علت داشتن عطر و بو یا بنا بر شنیده‌ها مصرف می‌شوند. به این مطلب در مورد بعضی از گیاهان در متن کتاب پرداخته است. در اینجا تلاش شده با مراجعه به منابع معتبر گیاهان دارویی، اطلاعات جامع و دقیق در ارتباط با خواص و کاربردهای گیاهان ارائه گردد و شاید در لابه‌لای کتاب گیاهانی بیابید که حتی تا امروز تصور دارویی بودن آن را نداشته‌اید، ولیکن منابع علمی حرفی دیگر دارند.

در این اثر فقط آمار و ارقامی را که به‌طور مستند از منابع گیاهان دارویی و فلور ایران جمع‌آوری نموده‌ام بیان می‌دارم، تا عمق کار و وسعت آن بیشتر آشکار گردد. براساس بررسی دقیق فلور ایرانیکا و تیره‌های کاشته شده‌ای که در ایران می‌رویند و نام آنها در فرهنگ نام‌های گیاهان ایران آمده است، ۱۳۰ تیره از مجموعه تیره‌های گیاهی ایران دربرگیرنده گیاهان دارویی و معطرند که به طور خاص ۱۹ تیره از آنها در ایران کاشته شده و به صورت خودرو نماینده‌ای ندارند. به طور مثال، می‌توان به تیره‌های اختر (Cannaceae) و عرعر (Simaroubaceae) اشاره داشت که هریک دربرگیرنده یک گونه هستند و جنبه‌های دارویی نیز دارند. این ۱۳۰ تیره دربرگیرنده ۷۰۰ جنس می‌باشند که جنبه‌های دارویی و معطر بودن برخی از گونه‌های آنها مسجل است. از مجموعه جنس‌های مذکور ۱۴۷ جنس وارداتی و کاشته شده، ۱۶۲ جنس معطر و بودار و ۱۱۰ جنس در ردیف درختان و درختچه‌های بومی، ۴۵ جنس درختان و درختچه‌های غیر بومی و کاشته شده هستند. در این تیره‌ها، قریب به ۲۲۵۰ گونه جای می‌گیرند که حدود ۸۷۵ گونه آنها به عنوان گیاه دارویی شناخته شده و در این کتاب معرفی شده‌اند. قریب به ۱۲۰۰ گونه گیاه معطر وجود دارد که در کنار گیاهان دارویی با شرح و تفسیر دارویی، نامهای علمی آنها آمده، ولیکن توضیحی

در ارتباط با دارویی بودن آنها بیان نشده است. در میان گیاهان دارویی رایج در ایران ۱۳ گونه در ردیف ادویه‌جات است و جمعاً ۲۰ گونه گیاه دارویی وارداتی به چشم می‌خورد. افزون بر اینها برخی از گیاهان، که تعداد آنها بالغ بر ۴۰۰ تا ۵۰۰ گونه است، توسط بومیان مناطق مختلف مصرف می‌شوند که در تکمیل دوم کتاب به آنها اشاره شده است.

سپاس و تشکر بی حد تقدیم خداوند کریم که قدرت نوشتن و سلامت نفس را عطا فرموده تا بتوانم بخشی از دین خود را به ملت شریف ایران ادا نمایم. از کلیه کسانی که مشوق من بوده و از نگارش این اثر حمایت نموده‌اند، به‌خصوص از دست‌اندرکاران شبکه ملی پژوهش و فناوری گیاهان دارویی و ستاد توسعه و کاربرد گیاهان دارویی و طب ایرانی، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، جناب آقای داوود موسائی، مدیر انتشارات فرهنگ معاصر، به پاس راهنمایی‌های ارزنده در ارائه یکنواخت مطالب در یک جلد، سرکار خانم فاطمه عباس پور برای تایپ و صفحه آرایی چند باره این اثر تشکر می‌نمایم. سپاس فراوان تقدیم به کلیه همکاران در مؤسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع کشور و بخش گیاه‌شناسی که همه دانش و اطلاعات خود را مدیون این مجموعه تحقیقاتی هستم. در پایان سپاس بی‌دریغ خود را تقدیم همسر و فرزندانم می‌نمایم که با شکیبایی در طی مدت هشت ساله نگارش کتاب همراهیم کردند.

ولی... مظفریان - تابستان ۱۳۹۱

مقدمه شبکه ملی پژوهش و فناوری گیاهان دارویی

کشور ایران در زمینه گیاهان دارویی و طب سنتی دارای پتانسیل های منحصر به فرد و پیشینه بسیار غنی است. اخیراً از سوی مقامات عالی کشور و نهادهای دولتی و خصوصی توجه زیادی به گیاهان دارویی به عنوان منبع ایجاد اشتغال و ثروت در سطح ملی معطوف شده است؛ لذا نهادهای گوناگونی در حال حاضر امور مربوط به بهره برداری، حفظ، تولید، فرآوری و صادرات گیاهان دارویی را در دستور کار خود قرار داده اند. شبکه سازی یکی از روش های کارآمد در ایجاد هماهنگی و جلوگیری از فعالیت های موازی در موضوع هایی نظیر گیاهان دارویی است که متولیان متعددی در بخش های مختلف دارد. اجزای یک شبکه می توانند مانند یک سیستم دینامیک نه تنها فعالیت های خود را سامان بخشند بلکه با اجرای وظایف خود در قالب شبکه موجبات ارتقای سایر اجزا را نیز فراهم آورند.

شبکه ملی پژوهش و فناوری گیاهان دارویی در سال ۱۳۸۳ با مجوز شورای گسترش آموزش عالی با هدف ایجاد هماهنگی و ارتباط منطقی و مستمر بین اعضاء، هم افزایی و اشتراک منابع انسانی و تجهیزات تأسیس شد و به فعالیت خود ادامه می دهد. هم اکنون حدود ۱۵۰ سازمان و نهاد دولتی، خصوصی و علمی عضو شبکه هستند. یکی از موضوع هایی که همواره در شبکه مورد نظر بوده، تولید محتوای تخصصی در زمینه گیاهان دارویی است. اگرچه موضوع شناسایی گیاهان انحصاری و بومی ایران در برخی از منابع آمده، اما تاکنون کتابی در زمینه شناخت گیاهان دارویی و معطر به همراه عکس و مشخصات آنها به صورت منسجم به چاپ نرسیده است، لذا شبکه بر آن شد تا اقدامات لازم را برای نشر اثری فاخر در این زمینه به انجام رساند.

در این کتاب، مستندات و تجربیات ۳۵ سال تلاش بی وقفه آقای دکتر ولی الله مظفریان، به عنوان یکی از گیاه شناسان بزرگ ایران، به زیور چاپ آراسته شده است. رجای واثق دارم که این اثر نه تنها از جنبه علمی برای دانشمندان داخلی و خارجی و اهل پژوهش قابل استفاده است، بلکه با ارائه پتانسیل های منحصر به فرد کشورمان سبب توجه ویژه به استفاده بهینه از این سرمایه خدادادی خواهد شد.

در خاتمه از زحمات و پشتیبانی اعضای محترم شورای شبکه ملی پژوهش و فناوری گیاهان دارویی، همچنین همراهی و مساعدت های مالی ستاد کشوری توسعه و کاربرد گیاهان دارویی و طب ایرانی معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری سپاسگزاری می نمایم.

پیمان صالحی

دبیر شبکه ملی پژوهش و فناوری گیاهان دارویی

نکاتی در مورد متن کتاب و روش استفاده از آن

در این کتاب برای سهولت دسترسی به نامهای علمی گیاهان روش الفبایی تیره، جنس و گونه رعایت شده است و این بدین معنی است که برای دست‌یابی به گونه‌ها ابتدا وارد تیره خاص آن گیاه شده و سپس براساس روش الفبایی جنس و گونه آنرا می‌یابیم. در کنار هر نام علمی اطلاعات مربوط به نامهای فارسی و انگلیسی، شرح گونه، پراکندگی جغرافیایی در ایران و جهان و به مصارف و کاربردهای آن که از منابع مختلف اقتباس شده، اشاره شده است و بعضاً اگر گونه‌های معطری در کنار گونه شرح داده شده وجود داشت علاوه بر اینکه آنها را معرفی می‌نماییم اگر آن گونه انحصاری ایران باشد نیز اغلب با ستاره مشخص شده‌اند.

حال ممکن است این سؤال پیش آید که اگر کسی نام تیره گیاه مد نظر را ندانست باید چگونه وارد شود. در اینصورت با مراجعه به فهرست الفبایی نامهای علمی که به ترتیب نامهای علمی گیاه به‌مراه مترادف‌ها (Synonyms) منظم شده می‌تواند صفحه مد نظر را پیدا کند در این فهرست نام و شماره صفحه مربوط به گونه دارویی شرح داده شده با خط سیاه و هم‌نامها یا مترادفها با خط ایتالیک نازک و گونه‌های معطر و ... با خط ایتالیک سیاه و با شماره صفحه با عدد نازک نشان داده شده است و یا می‌تواند با دانستن نام فارسی گیاه نیز با مراجعه به فهرست الفبایی نامهای فارسی به گیاه مورد نظر دست یابد. بعلاوه اگر احیاناً نام انگلیسی گیاه را بداند با مراجعه به فهرست الفبایی نامهای انگلیسی گیاه مورد نظر در میان کتاب جستجو کند.

برای مزید اطلاع عنوان می‌شود که با مراجعه به رفرانس‌ها و منابع کتاب در می‌یابید که چهار نوع مرجع عنوان شده است. منابع فلورستیکی که از آنها برای تهیه شرح گونه‌ها استفاده شده است باید گفت قریب به اتفاق شرح‌ها برگرفته و ترجمه شده از فلورا ایرانیکا (مرجع شماره ۲۲) می‌باشد که از زبان لاتینی ترجمه شده است در مورد گیاهان درختی و درختچه‌ای کاشته شده در ایران و بعضاً گونه‌های دیگر درختی و درختچه‌ای از کتاب درختان و درختچه‌های ایران (مرجع شماره ۲۱) استفاده شده در سایر موارد از فلورهای کشورهای مجاور و در بعضی موارد نیز بویژه از فلور عراق (مرجع ۲۵) و فلور پاکستان (مرجع ۲۲) استفاده شده که در موارد معدود در برگیرنده خواص کاربردی گیاهان نیز بوده‌اند.

در موارد دیگر از فلورهای دیگر عنوان شده و در مورد شرح بعضی از گونه‌های مربوط به خاور دور و مناطق گرمسیری که فلورهای آنها در اختیار نبوده از Internet کمک گرفته شده است در این مورد باید عنوان کرد کل مطلب مربوط به تکمله اول از Internet اقتباس شده است.

منابع دارویی: در اینجا از منابع فارسی ابتدا برای تهیه فهرست نامهای گیاهان دارویی ایران و در

صورت وجود اطلاعات کاربردی دارویی با ذکر منبع از آنها اقتباس گردیده و با مراجعه به کلیه منابع مذکور فهرست نامهای گیاهان دارویی و معطر ایران بدست آمده است و به کمک سایر منابع (بخصوص منابع انگلیسی) برای بیان خواص دارویی بدون توجه به دستورهای کاربردی استفاده شده و شماره هر مدخل نیز در کنار مطالب برگرفته از آن آورده شده است. در مورد منابع استفاده شده از تصاویر باید عنوان کرد که قریب به اتفاق عکسها توسط مؤلف تهیه گردیده و در موارد بسیار نادر بخصوص در مورد گونههای خارجی و ادویهجات که امکان دسترسی به آنها در طبیعت ایران وجود نداشت عکسها از منابع مذکور اقتباس گردیده و تصاویر مربوط به تکمله اول بدون تردید از Internet اقتباس شده است. منابع مربوط به گروه چهارم منابعی هستند که در آنها به گیاهان دارویی کاربردی مردمی و بومی و محلی اشاره شده بدون آنکه استنادات علمی در کنار آنها وجود داشته باشد و استفاده از این منابع منجر به تهیه تکمله دوم گردیده و چنانکه ملاحظه می کنید هیچ یک از این اسامی در متن کتاب بعنوان گیاه دارویی نیامده است و یا در ردیف گیاهان معطری هستند که در متن کتاب به آنها اشاره شده است. قابل ذکر است که در کنار هر جنس یا تیره اگر وجود داشتند گیاهانی که به نحوی معطر بوده و یا کاربرد دارویی مشکوک در مورد آنها وجود داشته به آنها نیز اشاره شده و در بعضی موارد توضیحات کافی در مورد اشتباهات کاربردی نامهای فارسی و عربی و معرب شده نیز داده شده است. در مورد نامهای فارسی تلاش گردیده تا آنرا از فرهنگ نامهای گیاهان ایران اقتباس کرده و در موارد معدود نامهای محلی کاملاً شناخته شده نیز آورده شده است در اینجا تلاش شده تا رایج ترین نام مربوط به گیاهان دارویی در کتاب نام فارسی پیشنهادی فرهنگ ارائه گردد و در بعضی از موارد نیز گیاه دارویی معرفی شده در کتاب در ردیف گیاهان رایج در طب سنتی ایران نمی باشد که در این صورت نام فرهنگ نامها ارائه گردیده است. یادآور می شود که از توضیحات ارائه شده در منابع بخش چهارم در جهت معرفی مصارف و کاربردهای گیاهان استفاده نشده و تنها به دست یابی نام علمی گونه مورد نظر این نویسندگان و مقایسه آن با نامهای ارائه شده در کتاب اکتفا گردیده است. موضوع قابل ذکر در اینجا وجود ستاره در کنار نامهای گیاهان است. ستاره در کنار نام علمی گیاه شرح داده شده به مفهوم این است که گیاه در ایران کاشته شده است و در کنار گونههای معطر بیانگر انحصاری یا اندمیک بودن آن گیاه می باشد و در نمایه نامهای علمی علامت (○) به مفهوم این است که گیاه در ایران کاشته شده است.

گیاهان گلدار / Flowering plants

تیره پای خرس / *Acanthaceae**Blepharis persica* (Burm.) O. Kuntze

Syn.: *Ruellia persica* Burm., *Acanthus edulis* Forssk.,
Blepharis edulis (Forssk.) Pers., *Acanthodium spicatum*
 Delile

خارسنبل

گیاه یکساله یا چندساله، علفی یا بوته‌ای کوتاه، به ارتفاع ۵-۳۰ سانتیمتر، به رنگ سبز کلمی، زبر و مژه‌دار، با یقه سنبله بدون پایک و گاهی بیرون دهنده (مولد) شاخه‌های کوتاه نسبتاً ضخیم بالارونده ۱-۳ سنبله‌ای. برگها سخت شکننده چرمی، قاعده‌ای‌ها سریعاً ریزان؛ برگهای شاخه‌ای حائل سنبله‌ها مستطیلی یا سرنیزه‌ای، خاردار - دنداندار. سنبله‌ها مستطیلی چهار وجهی، ستونی شکل. برگه سخت سرنیزه‌ای پهن رگه‌دار شیاردار

برگشته گسترده، خاردار - نوک‌دار در دو طرف ۳-۵ خاری. برگکها کوتاه، خطی - درفشی، کرکی. کاسه گل غشایی با کرکهای فشرده، با قطعه فوقانی بلندتر، پایینی سه دندانه‌ای، جانبی‌ها چهار بار کوچکتر، مستطیلی - خطی. جام گل آبی آسمانی با لب‌نوک کند سه لویه، دندانه‌های دو طرف بزرگتر. کپسول فشرده تخم‌مرغی نوک‌دار.

پراکندگی جهانی: شمال شرق آفریقا (سودان)، عربستان، ایران و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گرمسیری اصولاً بصورت پراکنده در نواحی دشتی و گاهی دامنه‌ای کوهستانی در استانهای بوشهر، جنوب فارس، جنوب کرمان، هرمزگان، سیستان و بلوچستان می‌روید.

Blepharis persica (Burm.) O. Kuntze

- با توجه به پراکندگی محدود این گونه در سواحل دریای عمان و خلیج فارس و کوتاه مدت بودن دوران رشد و خاردار بودن برگها و سرشاخه‌های آن بنظر می‌رسد در محدوده کوچکی از ایران بطور کاملاً احتمالی مصرف می‌شود و در طب سنتی ایران جایگاه خاصی برای آن بیان نشده است. بنابراین جهت آشنایی با مصارف و کاربردهای طبی آن نیاز به تحقیقات منسجم و دقیق دارد (مؤلف).

مصارف و کاربردها: دانه آن مدر، محرک قوای جنسی، خلط‌آور و حل‌کننده است (۱).
- برگ تازه گیاه طعم تند و نسبتاً مطبوع و اثر قابض، اشتها‌آور، نیرودهنده و محرک قوای جنسی دارد و برای درمان عدم دفع ادرار و ناراحتیهای روحی استفاده می‌شود. دانه گیاه در موارد عدم دفع ادرار بکار می‌رود. ریشه گیاه اثر مدر دارد. برگ آن اثر بندآورنده خون دارد و برای درمان التهاب سرفه، آب آوردن شکم و ناراحتیهای کبد و طحال استفاده می‌شود (۱۱).

تیره کیوی/Actinidiaceae

شاخه‌های کرکی متراکم؛ حفره مرکزی شاخه‌ها تیغه‌ای. برگها با دمبرگ بلند، دایره‌ای یا تخم‌مرغی، به طول تا ۱۲/۵ سانتیمتر، با قاعده قلبی یا سربریده، معمولاً با رأس گرد یا چالدار، گاهی نوک‌تیز، دندانه اره‌ای - مژه‌دار، در سطح تحتانی با کرکهای ستاره‌ای نمدی مایل به سفید انبوه.

*Actinidia deliciosa (A. Chev.) Liang & A.R. Ferg.

Syn.: *Actinidia chinensis* Planch.

E. kiwi vine, actinidia, Chinese gosseberry, yangtao, kiwi-fruit

کیوی

درختچه‌ای پیچان. به ارتفاع تا ۷/۵ متر، با

Actinidia deliciosa (A. Chev.) Liang & A.R. Ferg.

گلها سفید به زرد تبدیل شونده (تغییر یابنده)، به عرض ۳/۷۵-۵ سانتیمتر، متعدد. میوه تخم مرغی یا تقریباً کروی، به طول ۲/۵-۵ سانتیمتر. - میوه گونه ها و فرم های اصلاح شده این جنس به مصرف تغذیه می رسند. پراکندگی جهانی: چین. پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استانهای مازندران و گیلان. **مصارف و کاربردها:** اثرات درمانی کیوی عبارت است از: ضدباکتری، قابض، محرک ایمنی بدن، حشره کش، شکننده پروتئین ها و ضدسرطان معده، کبد و سینه (۱۲).

Actinidia deliciosa (A. Chev.) Liang & A.R. Ferg.

تیره آگاو/Agavaceae

به طول ۴-۷ (۱۰-) متر. دمگل آذین به قطر ۸-۱۵ سانتیمتر، بحالت رسیده چوبی، هم اندازه یا کوتاهتر از گل آذین پانیکول، حامل برگه های برگ مانند سه گوشه. پانیکول مخروطی؛ گلها بهم آمده (متراکم) در دسته های انبوه در انتهای شاخه های افقی؛ جوانه های (غنچه های) برگی گاهی در محور برگها وجود دارد که جایگزین تعدادی یا همه گلها می شود. گلها (شامل تخمدان) به طول ۷۰-۹۰ میلیمتر؛ قطعات گلپوش خطی - مستطیلی، نوک کند، ایستاده، زرد مایل به

*Agave americana L.

E. century plant, century plant agave, American aloe

آگاو

گیاه علفی بسیار قوی، با ساقه های رونده؛ ساقه ها بندرت توسعه یافته. برگها به طول ۱-۲ متر، به عرض ۱۵-۲۵ سانتیمتر، در بالای بخش پهن بهم آمده، در قاعده غلاف دار، به رنگ سبز کلمی، با دندانه های خاردار تنک، با خار انتهایی مایل به سیاه ضخیم، به طول ۲-۳ سانتیمتر. ساقه عریان (به همراه گل آذین)

Agave americana L.*Agave americana* L.

سبز. میله‌های پرچم به طول ۷۰-۸۰ میلیمتر، درون لوله گل‌بنه جای گرفته؛ بساک‌ها به طول ۳۰-۳۵ میلیمتر. کپسول مستطیلی، سه وجهی (26). پراکندگی جهانی: بومی بیابانهای امریکای مرکزی، بومی شده در نواحی ساحلی دریای مدیترانه، جنوب و مرکز پرتغال، جزایر آزورس و مکزیک. پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در شمال، جنوب و جنوب شرق ایران.

مصارف و کاربردها: آرام‌بخش، ملین و ضد عفونی کننده، شیره آگاو دارویی آرام‌بخش و نیروبخش یا مقوی برای جهاز هاضمه است. برای درمان زخمها و التهابات آسیب زنده به معده و روده‌ها و حفاظت‌کننده آنها از عفونت و حساسیت‌زایی و

Agave americana L.

تسریع کننده درمان آنها می باشد. آگاو برای درمان بیماریهای بسیاری از جمله سیفلیس، سل، یرقان و امراض کبدی بکار می رود. آگاو تقریباً شباهت زیادی به *Aloe vera* دارد و خواص دارویی آنها نیز کم و بیش مشابه است. در طول دوران حاملگی نباید از آن استفاده کرد. مقدار مصرف زیاد آن ممکن است سبب حساسیت های دستگاه هاضمه و صدمات احتمالی کبد شود و کاربرد آن در استعمال خارج سبب آسیب دیدگی و حساسیت پوستی می شود (4).

تیره علف فرش/*Aizoaceae*

ساقه به ارتفاع تا ۴۰ سانتیمتر، نسبتاً ضخیم، رگه دار. برگها متقابل، با بزرگی نامساوی؛ پهنک به طول ۱۳-۳۵، به عرض ۷-۲۷ میلیمتر، واژ تخم مرغی، با رأس اغلب گرد یا نوک کند، با قاعده گوه ای؛ دمبرگ به طول ۳-۲۰ میلیمتر، کم و بیش بالدار، در قاعده با زائده غشایی ساقه آغوش گوشواره مانند. گل های منفرد

Trianthema portulacastrum L.

Syn.: *Trianthema monogyna* L., *Trianthema obcordata* Roxb.

E. horse purslane

خرفه سا، ویزاخ

گیاه یکساله، تا حدودی گوشتی، گسترده روی زمین یا بالارونده، بی کرک یا روی ساقه و دمبرگها کرکدار،

Trianthema portulacastrum L.

ماهیانه بکار می‌رود (9).
 - ریشه آن مسهل، محرک و حساسیت‌زا، سقط‌آور است و برای درمان فقدان قاعدگی بکار می‌رود. برگهای آن مدر است و برای درمان خیز (باد و ورم) و تجمع مایع در بدن بکار می‌رود (1).
 - کلیه اندامهای گیاه طعم تلخ و اثر آرام‌کننده درد، مقوی معده و ملین دارد، در بیماریهای کم‌خونی، درمان بواسیر و التهاب‌ها اثر معالج دارد و چون مدر است برای درمان استسقاء بکار می‌رود. ریشه آن مخلوط با زنجبیل به‌عنوان مسهل بکار می‌رود (۱۱).
 - با توجه به پراکندگی محدود جغرافیایی و دوران رشد کوتاه بهاره در استان هرمزگان در طب سنتی ایران جایگاهی برای آن تعریف نشده است، با توجه به تحقیقات انجام شده در کشورهای همجوار برای دستیابی به اثرات درمانی آن نیاز به تحقیق و جستجوی بیشتر علمی احساس می‌شود. بنابراین توصیه می‌شود طی یک پروژه تحقیقاتی خواص دارویی آن به دقت مورد بررسی قرار گیرد و در صورت اثبات آن در جهت کاشت و تولید آن اقدام ضروری و مقتضی بعمل آید (مؤلف).

محوری، سفید یا قرمز گل‌سرخ، در محل گره‌های فوقانی بدون دمگل و با قاعده دمبرگها کم و بیش پوشیده شده. لوله کاسه گل به دمبرگ فشرده و غلافدار؛ لوبهای کاسه به طول ۳ میلیمتر، سرنیزه‌ای، با رأس منقاردار. پرچمها ۱۰-۲۰ تایی. کپسول به طول حدود ۴، به عرض ۳ میلیمتر، کم و بیش راست گوشه‌ای، در قاعده با دمبرگ و کاسه گل کم و بیش دربرگرفته شده، با رأس تاجک‌دار. دانه‌ها حدود ۴ عدد، سیاه، چروکیده، به‌قطر حدود ۲ میلیمتر، کمی فشرده.

پراکندگی جهانی: جنوب ایران، پاکستان، هندوستان، بغداد، سیلان، شرق افریقا، مصر، عربستان، مالزی، نواحی گرمسیری دنیای جدید. پراکندگی جغرافیایی در ایران: استان هرمزگان: دامنه‌های کوه گنو. جزایر جنوب: قشم، هنگام و ...
مصارف و کاربردها: جوشانده گیاه کامل به‌عنوان ضدکرم مصرف می‌شود. مایع در بدن، دردهای شکمی و مشکلات کلیوی استفاده می‌شود. خمیر برگهای آن به‌عنوان سقط‌کننده جنین داده می‌شود. ریشه آن به‌عنوان مسهل و سقط‌آور بکار می‌رود. برای درمان عفونت کبدی، آسم و فقدان عادت

Trianthema portulacastrum L.

تیره قاشق‌واش/ *Alismataceae*

Alisma plantago-aquatica L.

* *Alisma plantago-aquatica L.*

E. water plantain

قاشق‌واش

گیاه علفی آبی. پهنک برگ‌ها تخم‌مرغی، به طول ۲/۵-۲۰ سانتیمتر، به عرض ۵/۵-۱۰ سانتیمتر، با قاعده دایره‌ای یا قلبی. گل آذین خیلی بلندتر از برگ‌ها. گاهی شامل تا ۶ چرخه از شاخه‌های فراهم و گله‌ها. برگ‌ها سرنیزه‌ای، چندین عدد در هر چرخه. دمکله‌ها به طول تا ۲ سانتیمتر. کاسبرگ‌ها تخم‌مرغی، به طول ۲ میلیمتر. گلبرگ‌ها تخم‌مرغی، به طول ۴ میلیمتر، سفید. پرچم‌ها هم‌اندازه کاسبرگ‌ها. فندقه‌ها تخم‌مرغی، به طول ۲-۲/۵ میلیمتر، با نوکی کوچک تشکیل شده از خامه پژمرده ماندنی، و با ۱-۲ شیار در سطح پشتی.

پراکندگی جهانی: ایران، عراق، تالش، پاکستان، اروپا، شمال و شرق آفریقا، آسیای معتدله.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران، گیلان، آذربایجان.

مصارف و کاربردها: پودر ریشه آن برای معالجه گزیدگی سگ‌ها بکار می‌رود. اسید استخراج شده از آن برای معالجه کزاز، گزیدگی ناشی از سگ‌ها و

احتقان سینه که منجر به فلج کامل مریض می‌شود بکار می‌رود. از برگ‌های آن در طب سنتی (Homoeopathy) استفاده می‌شود (22).

– گیاه تازه برای دام‌ها (گوسفند، اسب و گاو) سمی است. برگ‌های آن به‌عنوان دارو بکار می‌رود و ادرارآور و معرق بوده، و در درمان سختی دفع ادرار و امراض ادراری بکار می‌رود و به‌عنوان ضد زهرمار نیز مصرف می‌شود (25).

تیره تاج خروس/ *Amaranthaceae*

Achyranthes aspera L.

E. prickly chaff flower

رگه میانی تقریباً قوی، با لبه خیلی ضخیم شده، با رأس خیلی خاردار. قطعات گلپوش چهارتایی، ناهم‌اندازه، مستطیلی – سرنیزه‌ای باریک، باریک شده، نوک‌دار کوتاه، غشایی ضخیم، سبزشونده، بی‌کرک، کم و بیش به‌طور مشخص ۱-۵ رگه‌ای. میوه با رأس سربریده.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بلوچستان: قصرقند؛

درختچه یا بوته‌ای با شاخه‌های بلند، با کرک‌های مویی زیر فشرده. ساقه گوشه‌دار – شیاردار. برگ‌های پایینی آشکارا دم‌برگ‌دار، بالایی‌ها بدون دم‌برگ، تخم‌مرغی – بیضوی تا سرنیزه‌ای پهن، با دو انتهای باریک شده، با نوک نوک‌دار. برگ‌ها در بخش قاعده‌ای پهن شده، غشایی، بطرف انتها منتهی شده به رأس خاردار، بعد از گلدهی دائمی. برگ‌ها دوتایی، مشابه با برگ‌ها، با

(ذات الریه)، سرفه و سنگ کلیه مفید است. مصرف زیاد آن سبب تسریع در زایمان می شود. ریشه آن برای درمان شکم درد و خمیر آن برای رفع تیرگی قریه و به عنوان بندآورنده خون زخمها بکار می رود. همچنین ریشه آن برای درمان زخم دهان، دندان درد و زخمهای سیفیلیسی بکار می رود. جوشانده و خمیر آن به عنوان عامل ناباروری بکار می رود؛ عصاره آن برای درمان نارسای قاعدگی مصرف می شود. دم کرده ریشه آن قابض است. برگهای آن برای درمان سوزاک و زیادی عرق کاربرد دارد. عصاره برگ آن برای درمان جذام و آب آن (شیرابه آن) برای معالجه اگزما و جذام بکار می رود و به عنوان مدر و معالج کزاز نیز استفاده می شود (6).

بحالت کاشته شده در نواحی گرمسیری.
مصارف و کاربردها: خواص درمانی این گونه بشرح زیر است:
 این گونه تلخ، تند، سوزان، مؤثر در بیماری ریوی، مسهل، مقوی قلب، قابض، بادشکن، مدر و عطسه آور است. درمان کننده سکسکه، آب آوردن شکم، بزرگی غدد گردن رحم (زهدان)، بواسیر و مفید برای آب آوردن اندامها (استسقاء) و امراض ادراری، تاول، دانه های پوستی، خارش، بی اشتها، قولنج و مارگزیدگی می باشد. اندامهای مختلف گیاه برای درمان کوچک شدن و نابروری اندام، لاغری، روماتیسم، جرب، دردهای عضلانی و کوری حیوانات بکار می رود. جوشانده گیاه برای درمان سینه پهلوی

Achyranthes aspera L.

عقرب و پیدایش دانه های پوستی، بریدگیها، عفونتهای پوستی و زخمها بکار می رود. شیره برگ آن در گوش برای درمان گوش درد کاربرد دارد. برگهای آن با شیر جوشانده می شود و بصورت روزانه برای درمان بواسیر خونی استفاده می شود. جوشانده ریشه های آن برای درمان سنگ مثانه مصرف می شود. خمیر ریشه آن به عنوان پادزهر برای مارگزیدگی مفید است. یک

– شیره گیاه کامل ۲-۳ بار در روز برای درمان تب داده می شود و به عنوان مدر نیز مصرف می شود. جوشانده گیاه کامل همراه با ریشه های آن برای درمان ازدیاد خون قاعدگی، اسهال، درد شکم و ناراحتیهای روده ای بکار می رود. جوشانده برگها و ریشه ها بصورت غرغره برای درمان دندان درد بکار می رود. خمیر برگهای آن برای درمان گزیدگی حشرات،

- گیاه ملین، مدر، قابض و قی آور است. برای درمان تجمع مایع در بدن، بواسیر، پیدایش دانه‌های پوستی، قولنج بکار می‌رود. دانه‌های آن قی آور و ریشه آن قابض است (1).

قاشق چای‌خوری خمیر ریشه آن مخلوط با عسل و بصورت ۲-۳ بار در روز برای ۱۵ روز برای درمان هاری بکار می‌رود. خمیر دانه آن برای درمان هاری بکار می‌رود (9).

گلها در گل‌آذین سنبله‌ای کاذب بدون شاخه به طول ۱-۱۳ سانتیمتر، محوری یا انتهایی، اغلب پانیکول کاذب بدون برگ. گلها با یک یا دو برگه؛ قطعات گلپوش ۵ تایی، به طول تا ۳ میلیمتر، مستطیلی تا تقریباً قاشقی، غشایی، با رگه سراسری، با کرکهای بلند؛ پرچمها ۴-۵ تایی، در قاعده به پیاله چسبیده؛ کیسه‌های بساک به طول ۰/۵-۱ میلیمتر؛ پرچمهای عقیم ۵ تایی، درفشی - سه وجهی یا دندانه‌ای شکل. خامه طویل؛ کلاله‌ها ۲ تایی. میوه انبانی، برون‌بر غشایی نازک، شکننده، بسته. دانه به قطر ۰/۷ میلیمتر، مایل به قرمز،

Aerva persica (Burm. f.) Merr.

Syn.: *Aerva javanica* (Burm. f.) Juss., *Aerva tomentosa* Forssk.

پشموک

گیاه خشبی (شبه درختچه‌ای) محکم به ارتفاع تا ۱ متر یا گاهی بیشتر، با شاخه‌های طویل شده. برگها به طول تا ۸، به عرض ۳/۵ سانتیمتر، تخم‌مرغی - مستطیلی، نوک‌دار کوتاه، با قاعده‌ای بطرف دم‌برگ کوتاه باریک شده، بدون دم‌برگ یا سرنیزه‌ای تا خطی، متناوب، کامل، با سطح فوقانی سبز کدر، در سطح تحتانی با کرک پوش متراکم‌تر سبز مایل به سفید، با رگبرگ خیلی مشخص.

Aerva persica (Burm. f.) Merr.

مصارف و کاربردها: جوشانده گیاه کامل به عنوان مدر و آرام بخش (مرهم) بکار می رود. خمیر برگهای آن برای درمان زخمها بکار می رود. جوشانده برگهای آن به عنوان قی آور و مسهل مصرف می شود. خمیر دانه های آن برای درمان سردرد و روماتیسم مفید است (9).

کوتاه دار یا با نوک خاردار، محکم، با رگه هایی شبیه به برگه ها، در قاعده ضخیم شده غضروفی و در محل اتصال قوزدار؛ در یک گیاه بزرگ قطعات کوتاه تر، نازکتر و نوک کندتر، اغلب مستطیلی - قاشقی، با رگه میانی باریک، بدون خار رأسی، از میوه کوتاه تر. میوه به طول حدود ۲ میلیمتر، تقریباً صاف، از قطعه بلند گلبوش کوتاه تر، درپوش بخوبی شکوفا. دانه به قطر ۱/۸-۱/۳ میلیمتر.

مصارف و کاربردها: خواص و اثرات دارویی آن بخوبی شناخته نشده است اما برگ آن بصورت خام و پخته خورده می شود، روغن آن از ویتامین ها و مواد معدنی است و مانند اسفناج بکار می رود. برگهای آن را می توان خشک کرد و در زمستان از آن استفاده نمود. دانه های آن بصورت خام یا پخته مصرف می شود و مقوی و مغذی است و غنی از نشاسته می باشد.

صاف، با لبه های نوک کند (21، 23).
پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان، پاکستان، فلسطین، مصر، عربستان و هندوستان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: در حوزه گرمسیری جنوب ایران در استانهای بوشهر، جنوب فارس، هرمزگان، جنوب کرمان و سیستان و بلوچستان.

Amaranthus blitoides S. Watson

E. prostrate amaranth, matweed, pigweed, purslane

تاج خروس گسترده

ساقه اغلب گسترده روی زمین، با شاخه های متعدد گسترده با رأس اغلب بالارونده یا خیزان، سفید، گاهی در بالا کرکی - پرزدار. برگها محکم، به طول ۱/۵-۳ سانتیمتر، با طولی اغلب ۲/۵ برابر عرض، مستطیلی - سرنیزه ای، واژ تخم مرغی تا قاشقی، نوک کند یا نسبتاً نوک تیز، در انتها نیشک دار، مشخصاً با لبه سفید. گویچه های حاوی گل همگی محوری، سبز یا قرمز شونده. گلهای ماده با برگهای تخم مرغی - سرنیزه ای، از گلبوش حدوداً چهار بار کوتاه تر، با رگه های سبز با شاخه های بهم آمده، با لبه غشایی. گلهای ماده با قطعات ۴ یا ۵ تایی، به طول ۲-۲/۵ میلیمتر، تخم مرغی - سرنیزه ای، نامساوی، نوک

Amaranthus blitoides S. Watson

- Amaranthus lividus* L. تاج خروس سربی
- Amaranthus retroflexus* L. تاج خروس، زلف عروسان
- Amaranthus spinosus* L. تاج خروس خاردار
- Amaranthus viridis* L. تاج خروس سبزرنگ
- دارد که اغلب بصورت علف هرز در مزارع، باغچه‌های پرورش گل و گیاه، کنار جاده‌ها و اراضی تخریب یافته می‌رویند چنانکه ملاحظه می‌کنید تعدادی از آنها نیز مصارف دارویی معدودی دارند و تعدادی از آنها نیز در اوایل بهار توسط مردم محلی به عنوان سبزی صحرایی (سبزی آش) مصرف می‌شوند. به هر حال هرگونه مصرف دارویی از گونه‌های مختلف آن نیازمند تحقیق و پژوهش است تا احیاناً کاربردهای ویژه هریک از گونه‌های مذکور مشخص گردد. در ضمن در سالهای اخیر به منظور استفاده زینتی تعدادی از گونه‌های مختلف آن در شهرها کاشته می‌شوند که جنبه‌های زیبایی خاصی نیز دارد (مؤلف).
- دانه‌های آن را می‌توان آرد کرد و برای تهیه حلیم، نان و سوپ‌های معطر از آنها استفاده کرد. دانه‌های آن را باید پخت، زیرا هنگام مصرف بصورت خام بخش زیادی از آنها بدون جویدن وارد دستگاه هضم شده و بدون استفاده از ارزش غذایی آنها دفع می‌شود (internet).
- جنس تاج خروس / *Amaranthus* L. در ایران ۱۱ گونه گیاه خودروی بنامهای
- Amaranthus albus* L. تاج خروس سفید
- Amaranthus blitoides* S. Watson تاج خروس گسترده
- Amaranthus caudatus* L. تاج خروس دم‌گربه‌ای، باروتک
- Amaranthus chlorostachys* Willd. تاج خروس رنگین سنبل
- Amaranthus cruentus* L. تاج خروس خون فام
- Amaranthus deflexus* L. تاج خروس واژگون
- Amaranthus graecizans* L. تاج خروس هرز

Amaranthus blitoides S. Watson

*Amaranthus caudatus L.**Amaranthus caudatus L.*

E. lovelies bleeding, flower gentle, cat's tail, prince's feather

تاج خروس دم گربه‌ای، باروتک

گیاه قوی. برگها به بلندی دم‌برگ‌دار، لوزوی - تخم‌مرغی، با لبه گاهی قرمز شونده. سنبله‌های کاذب محوری و انتهایی، از قاعده منشعب، قاعده‌ای‌ها واژگون، انتهایی‌ها به بلندی ضخیم و کلفت. گلها کروی - گویچه‌ای، پایینی‌ها تنک، بالایی‌ها تنگ هم، اغلب قرمز، بندرت مایل به زرد یا مایل به سبز (سبز شونده). برگ‌های بلندتر از گلپوش کمی بلندتر، خاردار - منقاردار. گل‌های ماده با قطعات گلپوش ۵ تایی، لوزوی - واژ تخم‌مرغی یا قاشقی پهن، با لبه‌های پوشاننده یکدیگر. میوه از گلپوش کمی بلندتر، در جهت عرضی شکوفا؛ درپوش جهت طولی چروکیده. دانه‌ها به قطر ۱ میلیمتر، سیاه، قهوه‌ای تیره تا سفید یا قرمز شونده کم‌رنگ، با لبه نوک‌کند.

Amaranthus caudatus L.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه مدر است و برای درمان بواسیر، تصفیه خون، ادرار کردن دردناک و کند و خنازیر بکار می‌رود (1).

انتهایی اغلب نازک، طویل، اغلب تقریباً تنک. برگ‌های بلندتر از گل‌های ماده چند بار بلندتر در قاعده تخم‌مرغی در رأس ممتد به نیشکی مویی به طول ۲-۶ میلیمتر، قطعات گلپوش گل‌های ماده (۳-۵) تایی، تخم‌مرغی باریک، سرنیزه‌ای، مستطیلی یا تقریباً قاشقی، نوک تیز یا بندرت نسبتاً نوک‌کند، از میوه کوتاه‌تر یا هم‌اندازه آن، بندرت تقریباً بلندتر، با یکدیگر نامساوی، نوک‌دار، نیشک‌دار. میوه به‌طور مشخص در جهت عرضی شکوفا؛ درپوش تقریباً چروکیده؛ دانه به‌قطر حدود ۱ میلیمتر، سیاه.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب جنوب امریکا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: خراسان.

Amaranthus hybridus L.

Syn.: *Amaranthus chlorostachys* Willd.

E. slim amaranth, spleen amaranth, green amaranth

تاج خروس دورگ، تاج خروس رنگین‌سنبل
ساقه به ارتفاع ۳۰-۱۰۰ سانتیمتر، در بالا کرک‌دار. برگ‌ها لوزوی - تخم‌مرغی تا تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، با رأس‌کند، منقاردار - خارک‌دار، در سطح تحتانی بی‌کرک در امتداد رگبرگ‌ها کرکی. سنبله‌های کاذب محوری یا بالایی‌ها در شمای عمومی گل‌آذین بدون برگ پانیکول منشعب، سبز زیتونی تا سبز کم‌رنگ شونده؛ سنبله‌های کاذب

Amaranthus hybridus L.

اغلب نواحی معتدله و معتدله سرد. در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، تهران، سمنان، خراسان و ... **مصارف و کاربردها:** برگها و گیاه کامل مصرف می شود. گیاه قابض، ضد اسهال خونی است و سبب ترمیم زخمها و مانع خونریزی از روده می شود (7).

سبز، در بخش پایینی متشکل از گویچه های گلدار ماده تنک، همراه با خارهای حائل، در بخش بالایی حاوی گلهای گویچه ای نر بدون خار تنگ هم. برگها با قطعات گلپوش هم اندازه، به نازکی خارکدار - نوکدار. گلهای ماده با بریدگیهای ۵ تایی مستطیلی - قاشقی، به نازکی خارکدار - نوکدار، به طول ۱-۱/۵ میلیمتر. میوه با قطعات گلپوش حدوداً مساوی، با درپوش بخوبی تا حدودی شکوفا. دانه ها به قطر ۰/۷۵ میلیمتر.

- این گونه در ایران دو واریته بنامهای

var. chlorostachys و **var. erythrostachys** دارد.

پراکندگی جهانی: در سراسر نقاط جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در

Amaranthus spinosus L.

E. spiny amaranth

تاج خروس خاردار

گیاه به ارتفاع ۱ متر، بدون کرک یا فقط در ناحیه گل آذین کرکی تنک. برگها لوزوی - تخم مرغی یا لوزوی - مستطیلی، با دو انتهای نوک تیز، با رأس نوک کند یا چالدار، خارکدار سیخکدار، به بلندی دمبرگدار، در محل محور برگ مولد دو خار. سنبله های کاذب محوری و انتهایی، نازک (ظریف)،

Amaranthus spinosus L.

پراکندگی جهانی: سراسر نواحی گرم و مرطوب کره زمین. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان (اطراف بندر انزلی). **مصارف و کاربردها:** شیره گیاه کامل برای درمان قاعدگی نامنظم و به عنوان شیرافزا بکار می‌رود. برگهای آن خنک کننده مدر و مسهل هستند. جوشانده برگهای آن برای درمان مشکلات کلیوی داده می‌شود. خمیر برگ و ریشه آن برای معالجه زخمها و دمل‌ها ضمداد برای درمان آبسه‌ها مصرف می‌شوند (1).

مصارف و کاربردها: خمیر ریشه آن برای درمان تاول‌ها تا رسیدن آنها بکار می‌رود. خمیر ریشه آن برای درمان ترشحات چرکی و سفید مجاری تناسلی زنان مصرف می‌شود. برگها و شاخه‌های آن به عنوان سبزی و به عنوان ملین و مقوی بکار می‌رود (9). - برگهای آن مصرف می‌شود، برگها نرم‌کننده است و برای درمان گزیدگی نیش عقرب و مار مورد استفاده قرار می‌گیرد (1).

Amaranthus viridis L.

Amaranthus viridis L.

Syn.: *Amaranthus gracilis* Desf.

تاج خروس سبزرنگ

گیاه علفی یکساله، با ساقهای به ارتفاع تا ۷۰ سانتیمتر، در بخش فوقانی تا حدودی با کرکهای کوتاه، ایستاده، با شاخه‌های بلند. برگها تخم‌مرغی یا لوزی - تخم‌مرغی، به طول ۳-۸ (۹-) به عرض ۲-۵ سانتیمتر، با قاعده‌ای کمی گوه‌ای، به طرف انتها باریک‌شونده، با نوکی کند یا تقریباً چالدار یا نوکی خارک‌دار، با رگبرگهای سطح تختانی سفید و اغلب کرکدار، با لبه‌ای کم‌رنگ، کمی موج (فردار)، با دمبگی بلند. گلها گروهی و چندتایی محوری. یا در سنبله کاذب انتهایی. طویل، منشعب، بی‌پرگ، انبوه و مترکم، برگ‌ها کوچک، تخم‌مرغی پهن، سبز، با نوکی خارک‌دار. به طول $\frac{1}{3}$ یا $\frac{1}{4}$ گلپوش، قطعات گلپوش گلهای ماده سه تایی، تقریباً قاشقی، اغلب نسبتاً نوک‌تیز، غشایی کم‌رنگ، با رگه میانی سبز، خار - نوک‌دار کوتاه. میوه‌ها به طول ۱-۱/۵ میلی‌متر، تقریباً کروی، تقریباً فشرده، با انتهایی کمی مخروطی، خارک‌دار، چروکیده - چین‌دار، ناشکופا یا بطریق نامنظم شکופا. دانه‌ها به قطر ۱ میلی‌متر، عدسی شکل. پراکندگی جهانی: در سراسر نواحی گرم و مرطوب کاشته می‌شود، در نواحی معتدله اغلب معرفی شده. پراکندگی جغرافیایی در ایران: به صورت علف هرز در استانهای گیلان، مازندران، آذربایجان، کردستان، خوزستان و ... دیده می‌شود.

قرمز شوندند تودرتو، دربرگیرنده تخمدان؛ خامه بلند، کلاله ۲ تایی، نخ‌شکل. میوه انبانی تخم‌مرغی نیمه شفاف غشایی سفید. دانه قرمز مایل به قهوه‌ای، درخشان، فشرده بطرف ناف، گرد، به طول حدود ۱/۵ میلیمتر. پراکندگی جهانی: آسیای مرکزی، ژاپن، چین، هندوچین، جنوب آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت کاشته و زینتی در مناطق معتدله و معتدله سرد.

مصارف و کاربردها: گل‌های گیاه مصرف می‌شود، گیاه اثرات درمانی ضدسرفه و ضد آسم دارد، آسم‌های ششی، برونشیت حاد و مزمن و سیاه سرفه را درمان می‌کند. در تری‌نیداد و توباگو (Trinidad and tubago) ۹-۱۵ گرم از گل‌های گل خشک شده گیاه یا ۱۰ عدد از کپه‌های حاوی گل‌های گیاه را برای درمان دیابت، فشار خون بالا، زردی، کمی ادرار مصرف می‌کنند و در میانمار (Myanmar) جوشانده گیاه برای درمان سرفه بکار می‌رود (internet).

- گیاه مذکور در سال‌های اخیر به‌عنوان گیاه فصلی زینتی در ایران کاشته می‌شود و کاربرد آن در طب سنتی ایران ناشناخته می‌باشد (مؤلف).

Gomphrena globosa L.

Syn.: *Xeraea globosa* O. Ktze.

E. common globe amarantha, globe amaranth

تکمه‌ای

یکساله؛ ساقه به ارتفاع ۳۰-۵۰ سانتیمتر، قائم یا بالارونده، معمولاً به حالت سه شاخه‌ای منشعب، بند (مفصل) دار، پوشیده با کرک‌های فشرده. برگ‌ها متقابل، مستطیلی بیضوی تا سرنیزه‌ای، نوک کوتاه‌دار، کامل، تقریباً بی‌دمرگ، نیمه ساقه آغوش، کرک‌دار، به طول ۶-۸، به عرض ۲-۵ سانتیمتر، سبز روشن. گل‌ها توده شده انبوه در گل‌آذین سرسان تخم‌مرغی طویل شده، به طول ۲-۴، به عرض ۱/۵-۲ سانتیمتر، حائل شده توسط یک جفت برگ تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای کوچک (دو برگ تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای کوچک در زیر آن قرار گرفته). گل‌آذین در انتهای ساقه و شاخه‌ها قرار گرفته. گاهی محوری؛ برگ‌ها غشایی، یکی کوچکتر، در قاعده گل، تخم‌مرغی پهن، منتهی به نیش بلند، دومی بلندتر، سرنیزه‌ای پهن، تقریباً ناودار، در پشت شانهای دندانک‌دار، ارغوانی سیر، به طول تا ۱۰ میلیمتر، پوشاننده (دربرگیرنده) گل. قطعات گلپوش ۵ تایی، سرنیزه‌ای باریک، در سطح بیرونی پوشیده با کرک‌های

Gomphrena globosa L.

تیره نرگس/ *Amaryllidaceae*

گل آذین چتر با حدود ۲۰ گل (23).

پراکندگی جهانی: سراسر نواحی گرم و مرطوب هندوستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در نواحی گرم و مرطوب جنوب ایران و در گلخانه‌ها.

مصارف و کاربردها: برای معالجه تورم برونش‌ها در حالت آغازین مناسب است، آن را می‌توان به کودکان به‌هنگام بالا آوردن ناشی از سرفه توصیه نمود. پیاز آن تند، تلخ، التیام‌بخش، ملین، محرک جنسی است؛ مفید برای برونشیت و بیماری‌های سینه و شش‌ها، سوزاک، نقص بینایی، بیماری‌های طحال، ادرار کردن

Crinum asiaticum L.

Syn.: *Crinum toxicarium* Roxb.; *Crinum bracteatum* Willd.

E. poison bulb, Asiatic poison bulb, St. Johns lily

سمی پیاز آسیایی

پیاز به ضخامت ۱۰-۱۲/۵ سانتیمتر، با گردنی به طول ۱۵-۲۲/۵ سانتیمتر یا بیشتر. برگ‌ها طوقه‌ای ۲۰-۳۰ تایی، به طول ۹۰-۱۲۰ سانتیمتر، به عرض ۷/۵-۱۰ سانتیمتر. گل‌ها سفید، با لوله‌ای باریک، استوانه‌ای. به طول ۷/۵-۱۰ سانتیمتر، با رنگ‌دویدگی سبز؛ با قطعات خطی به طول ۵-۷/۵ سانتیمتر؛ ساقه عریان به طول ۴۵-۶۰ سانتیمتر، دولبه؛

Crinum asiaticum L.

می شود. دانه اش طعم تلخ و اثر مدر، قاعده آور و مقوی دارد و برای درمان بیماریهای کلیه و جوش و دانه های جلدی مصرف می شود. ریشه تازه آن قی آور است (۱۱).

Crinum asiaticum L.

همراه با درد، کمردرد و کمی ترشح ادرار است. مصرف آن به مقدار زیاد قی آور و به میزان کم تهوع آور و معرق می باشد، قی آوری قابل اعتماد است که عملی متوسط دارد. پیاز آن تلخ است و به عنوان مقوی، ملین و خلط آور مصرف می شود. مفید برای صفرا، ادرار دردناک و سایر بیماریهای ادراری است. ریشه تازه آن قی آور، تهوع آور و معرق می باشد. برگهای تازه آن در مصارف خارجی در درمان تورم به همراه روغن کرچک بکار می رود. آماس (تورم) بسرعت برطرف می شود و از تشکیل چرک جلوگیری می کند. برگهای آن خلط آور است و برای معالجه امراض پوستی و کاهش تورم بکار می رود. شیره برگ آن برای معالجه گوش درد بکار می رود. از دانه های آن به عنوان مقوی، ملین، مدر و قاعده آور استفاده می شود (6).

– غده گیاه اثر التیام دهنده، ملین، بادشکن و ضد کرم و مدر دارد و از آن در موارد عدم دفع ادرار و بیماریهای مربوط استفاده می کنند و برای آن اثر مقوی و خلط آور نیز ذکر شده است و در درمان برونشیت و بیماریهای سینه استفاده

Galanthus transcaucasicus Fomin

Syn.: *Galanthus nivalis* L. var. *caspius* Rupr., *Galanthus caspius* (Rupr.) Grossh.

E. snowdrop, common snowdrop

گل برفی

گیاه پیازدار. برگها بنیانی (قاعده ای)، خطی، ۲ تایی، در زمان گلدهی به طول ۱۰-۱۶ سانتیمتر، به عرض تا ۲ سانتیمتر، تخت، سبز تیره، مات. گل آذین سرسان وجود دارد. اسپات یک کفه ای، با قاعده لوله ای. گلها منفرد، دمگل دار. گلپوش استکانی پهن، سفید؛ قطعات گلپوش جدا، داخلها از خارجها گسترده تر و آشکارا کوتاهتر، با ۱-۲ لکه سبز؛ قطعات گلپوش بیرونی واژ تخم مرغی،

Galanthus transcaucasicus Fomin

***Galanthus transcaucasicus* Fomin**

۴۵ سانتیمتر، توخالی. اسپات (چمچه) هم‌اندازه طول دمگل آذین، در قاعده لوله‌ای. گل آذین با گل‌های منفرد یا چتری با گل‌های ۲-۱۲ تایی. دمگلها نامساوی، به طول تا ۷/۵ سانتیمتر. لوله گلپوش به طول ۱۳-۲۲ میلیمتر، با قطعاتی به طول حدود ۱۵، به عرض ۱۰ میلیمتر، سفیدرنگ. تاجک (گلپوش کاذب) به طول ۴-۵ میلیمتر، زردرنگ. میوه‌کپسول به طول ۱۵-۲۰ میلیمتر، بیضوی شکل.

قطعات داخلی در زیر چاله رأسی با لکه‌ای سبز. میوه کپسول پرده‌ای.

پراکندگی جهانی: شمال شرق آناتولی، تالش، شمال ایران، قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان.

مصارف و کاربردها: پیاز گیاه اثر قی آور دارد (۱۱).

***Narcissus Tazetta* L.**

E. polyanthus narcissus, bunch-flowered narcissus, paper-white narcissus, narcissus tazetta, primrose peerless

نرگس

گیاه علفی چندساله، پیازدار، با پیازی به طول ۲۰-۶۰، به عرض (۲۰-۲۵) ۵۰-۵۰ میلیمتر. برگ‌های قاعده‌ای خطی تا نخی شکل، عموماً تخت یا ناودار، بندرت ۷ شکل، به طول تا ۲۰-۷۰ سانتیمتر، به عرض ۶-۱۸ میلیمتر. گل آذین سرسان یا ساقه عریان به بلندی تا

***Narcissus Tazetta* L.**

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: ایلام: بدره. - فارس: کازرون. - کرمان: ده بکری. - خوزستان: بهبهان؛ بحالت کاشته شده در تهران، کرج.
مصارف و کاربردها: گل‌های آن خواص درمانی ضد - پیاز نرگس اثر قی آور و قاعده آور دارد.

بخصوص کولتیوارهای کوتاه قد آن ترجیح داده می‌شود و عموماً گل‌های پرپر آن پرورش داده می‌شود. پراکندگی جهانی: مکزیک.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در گلخانه‌های اطراف تهران و شمال ایران.
مصارف و کاربردها: پیاز آن مدر و قی آور است. پیازهای خشک شده و پودر شده آن برای درمان سوزاک داده می‌شود. خمیر بدست آمده از پیاز آن به همراه کره و زردچوبه برای درمان جوش‌های قرمز بکار می‌رود (9).

** Polianthes tuberosa L.*

E. tuberosa, pipe_flower

مریم، گل مریم

گیاه پیازدار، با ساقه زیرزمینی کوتاه، پیازدار، ایستاده، بدون شاخه. برگ‌ها قاعده‌ای یا در بخش پایینی ساقه، بلند، باریک، خطی، انبوه. گل‌ها سفید، بسیار معطر، زیبا، در گل‌آذین خوشه انتهایی بلند، با ساقه عریان به طول ۹۰-۱۲۰ سانتیمتر؛ گلپوش قیفی شکل، به‌درون خمیده؛ پرچمها به گلوی گلپوش چسبیده (24).
- انواع پرورش یافته و زینتی این گیاه دیده می‌شود و

Polianthes tuberosa L.

تیره پسته، تیره سماق/ *Anacardiaceae*

Anacardium occidentale L.

* *Anacardium occidentale* L.

Syn.: *Cassavium pomiferum* Lam.

E. cashew nut, acajou, cashew tree, east Indian almond, cashew apple

بادام هندی

درختی کوتاه، با تنه‌ای کوتاه، ضخیم، چروکیده. برگ‌ها متناوب، دمبرگ‌دار، ساده، کامل، ۴-۸ تایی، به طول ۷/۵-۱۰ سانتیمتر، چرمی، با رگبرگ‌های حدوداً ۱۰ جفتی، تقریباً بحالت افقی قرار گرفته؛ دمبرگ به طول ۸-۱۲ میلیمتر. گل‌آذین پانیکول انتهایی، برگه‌دار، به طول ۱۵-۲۵ سانتیمتر، کرک‌دار؛ با شاخه‌های بلند، عریان و در انتها با گل‌های مجتمع؛ برگ‌ها سرنیزه‌ای، قوزدار، خاکستری. گل‌ها کوچک، چندجنسی، به قطر تا

Anacardium occidentale L.

صبحگاهی بعد از حاملگی، طیش قلب و از دست دادن حافظه مفید است. مغز میوه آن خوراکی و عطر دل‌انگیزی دارد. میوه بادام هندی ادرارآور است و برای سلامت کلیه‌ها مفید است و اثر معالج و با دارد (6).

- دمگل آذین گوشتی آن خوراکی است و به‌عنوان ضد اسکوربوت استفاده می‌شود. آب استخراج شده از دمگل آذین گوشتی آن برای درمان ناراحتیهای کلیوی بکار می‌رود. روغن بدست آمده از پوست آن تاول‌زا و قرمز کننده پوست است و برای درمان زگیل‌ها، میخچه، کچلی، امراض پوستی، داءالصف و ترک‌های کف پا بکار می‌رود (9).

۷ میلیمتر، زرد با رنگ‌دویدگی صورتی. کاسه گل ۵ قسمتی، با قطعات ایستاده، هم‌پوش، ریزان. گلبرگ‌ها ۵ تایی، خطی - سرنیزه‌ای، خمیده، هم‌پوش. طبق قاعده کاسه گل را پر می‌کند، ایستاده. پرچمها ۸-۱۰ تایی، همگی بارور، یکی بلندتر از بقیه. تخمدان واژ تخم‌مرغی یا واژ قلبی؛ خامه نخی شکل؛ کلاله کوچک؛ تخمک ۱ عدد. میوه به طول ۲/۵ سانتیمتر، کلیوی شکل، روی نهنجی گوشتی و گلابی شکل قرار گرفته (14).

پراکندگی جهانی: جنسی کوچک در نواحی گرم و مرطوب امریکا که یکی از گونه‌های آن در آسیا بومی شده است و در نواحی ساحلی هندوستان کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران نمی‌روید اما میوه آن به فراوانی به ایران وارد و بصورت خشک‌بار مصرف می‌شود.

مصارف و کاربردها: ریشه آن ملین و پوست آن محلل است. عصاره پوست آن اثر ضد فشار خون دارد. مصرف آن بصورت خوراکی قند خون را پایین می‌آورد و به‌عنوان معالج مالاریا استفاده می‌شود. صمغ پوست آن ترکیبات حشره‌کش دارد و در داروسازی بکار می‌رود. روغن تند پوست آن محلل و قابض، التهاب‌آور و تاول‌زاست و برای معالجه جذام، میخچه و زخمها بکار می‌رود. میوه آن تند، شیرین، گرم، ضداسهال و محرک قوای جنسی و ضد کرم است. مغز دانه آن مغذی، آرام‌بخش و نرم‌کننده است.

پوست آن حاوی صمغ، مایع و روغن است، مایع آن تاول‌زاست، روغن پوست آن کشنده لارو پشه است، روغن آن ملین ملایم و برای معالجه ترک کف پا، زگیل‌ها، میخچه‌ها و زخمهای جذامی بکار می‌رود. شیرابه رزینی بادام هندی برای معالجه آشفته‌گی‌های روانی، ضعف قوای جنسی، بیماریهای

Anacardium occidentale L.

Cotinus Coggygria Scop.

Cotinus Coggygria Scop.

Syn.: *Rhus Cotinus L.*

E. venetian sumach, Aaron's beard, common smoke tree

درخت پر

درختچه‌ای به ارتفاع ۵ تا ۸ متر، با تاجی کروی. برگها متناوب، ساده، خزان‌کننده، دایره‌ای یا واژ تخم‌مرغی، به رنگ سبز کلمی، قویاً بدون کرک شونده، به قطر ۳-۸ سانتیمتر؛ دمبرگ بدون بال. گل آذین بزرگ، خوشه‌ای - پانیکولی مرکب، برگه‌دار. گلها نر ماده، ۵ تایی، به همراه گل‌های متعدد عقیم با دم‌گل‌های طویل و کرک‌های پرمرغی؛ خامه سه تایی. میوه‌ها شفت، یک دانه‌ای، به قطر ۳-۴ میلیمتر، کلیوی شکل.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، جنوب روسیه، قفقاز، آناتولی، سوریه، ایران، غرب پاکستان، جنوب غرب سینا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان (جنگل‌های ارسباران)، به عنوان گیاهی زینتی کاشته شده در اغلب مناطق معتدله و معتدله سرد در پارکها و باغها.

Cotinus Coggygria Scop.

– با توجه به رواج این درخت به عنوان گیاه زینتی و پراکندگی طبیعی محدود آن در ایران از دیدگاه دارویی به آن کمتر توجه می شود، به طوری که می توان گفت بطور کلی جنبه های دارویی آن در ایران فراموش شده است (مؤلف).

ایستاده، به طور مشخص بلندتر از برگها، کرکدار، چندجنسی. لوبهای کاسه گل تخم مرغی، در سمت خارجی کرکدار. گلبرگها ۴-۵ تایی، هم پوش، مستطیلی، در سطح داخلی بوضوح سه رگه ای. میوه شفت، کم و بیش تخم مرغی، فشرده، به طول ۳/۵-۲۰ سانتیمتر؛ با میان بر گوشتی، درون بر (هسته) سخت و رشته رشته ای.

مصارف و کاربردها: برگ آن اثر قابض و بندآورنده خون دارد. جوشانده آن بصورت غرغره و حمام به منظور تأثیر دادن بر سطح مخاط دهان مورد استفاده قرار می گیرد. پوست آن اثر تب بر نیز دارد (۱۱).

Mangifera indica L.

E. common mango, mango tree

انبه

درختی به ارتفاع تا ۱۵ متر، بدون کرک. برگها ساده، به طول ۱۱-۲۴، به عرض ۴-۸ سانتیمتر، مستطیلی، سرنیزه ای، نوک دار، چرمی، سبز روشن، با سطح فوقانی سبز تیره. گلها در گل آذین پانیکول

Mangifera indica L.

خونریزیهای داخلی، رحم و شش‌هاست. پوست میوه قابض، مقوی محرک در نارسایی هضم است. دانه آن مفید برای آسم و پودر آن ضد کرم است. هسته آن قابض، ضد کرم است و برای معالجه اسهال و خونریزی بکار می‌رود. پوست آن قابض است و برای معالجه خونریزی رحم، اسهال، دیفتری و روماتیسم بکار می‌رود. صمغ آن برای معالجه ترک پا و جرب بکار می‌رود و به‌عنوان ضد سیفلیس نیز کاربرد دارد (6).

– جوشانده پوست ساقه آن برای درمان ازدیاد خون قاعدگی بکار می‌رود. بخور برگهای آن برای درمان ناراحتیهای ریوی استفاده می‌شود. خمیر تهیه شده از جوانه‌های رویای جوان برای درمان یرقان و خمیر تهیه شده از پودر پوست ساقه آن با آب‌لیمو و روغن زنجبیل برای درمان سیفلیس و سوزاک بکار می‌رود. گل‌های خشک شده آن به‌عنوان قابض برای درمان اسهال مصرف می‌شود. دم‌کرده بدست آمده از هسته خشک آن برای درمان زخم‌ها و پودر هسته آن بصورت خمیر برای درمان سوختگی‌ها بکار می‌رود (9).

– این گونه در ایران سه زیرگونه دارد که یکی از آنها بیشتر مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد.

Pistacia atlantica Desf. subsp. *mutica* (Fisch. & C. A. Mey.) Rech. f.

E. turk terebinth pistache

برگچه‌ها کوچک و تا حدودی (نسبتاً) کوتاه، اغلب نزدیک میانه یا کمی پایین‌تر پهن‌تر، اغلب به طول کم و بیش تا ۴، به عرض ۱/۵–۲ سانتیمتر، با لبه‌ای کم و بیش محدب، بافت چرمی – غشایی. شفت کوچک، با عرضی کمی بیشتر از طول.

پراکندگی جهانی: ترکیه، آناتولی، قفقاز، ایران. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان؛ رودبار؛ بین کلیشم و پل امبو. – آذربایجان؛ خوی؛ جنگلهای

پراکندگی جهانی: در مناطق گرم و مرطوب جهان به فراوانی کشت شده و می‌شود و درخت رایج کاشته شده در سراسر هندوستان است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استانهای هرمزگان و بلوچستان.

مصارف و کاربردها: ریشه و پوست انبه تند، خنک کننده و قابض است. برگهای آن تند، قابض و برای گزیدگی نیش عقرب مفید است. جوشانده برگها، پوست، صمغ، گلها و میوه دانه‌های انبه مصرف دارویی دارد. گل‌های آن خنک کننده، قابض، بهبوددهنده مزه و اشتها آور، شفا دهنده ترشحات سفید و چرکی مجاری تناسلی زنان، اسهال خونی، برونشیت، زردی، تخلیه ادرار هستند. گل‌های خشک شده آن برای معالجه اسهال، اسهال خونی مزمن، نزله کیسه مثانه و التهاب مزمن و سوزاکی پیشاب‌راه مفید است. میوه نارس آن تند، ترش، قابض، خوش مزه، مقوی معده و ضد اسکوربوت است. میوه رسیده آن ملین، مغذی، نیروبخش، مدر، قابض، معرق، خنک کننده، مفید در

Pistacia atlantica Desf.

E. mount Atlas pistache

بنه

درختی به ارتفاع تا ۷ متر، با تاجی متراکم و تقریباً کروی، بندرت درختچه‌ای. برگها خزان کننده، شانه‌ای فرد، برگچه‌ها ۲–۴ (۵) جفتی، با شکل و اندازه‌های قویاً گوناگون، دایره‌ای – تخم‌مرغی، مستطیلی یا سرنیزه‌ای، به طول (۲–۲/۵)–۸، به عرض ۰/۷–۲ (۲/۵) سانتیمتر، نوک کند یا بدون نوک، هیچگاه سیخک‌دار نیست، با لبه مؤک‌دار و بقیه بدون کرک، رگبرگها غیر مشخص یا به دشواری مشخص، محور برگ لبه‌دار یا با بال باریک. گل آذین پانیکول. میوه شفت به شکلهای و اندازه‌های گوناگون. به طول (۴/۵–۵)–۸، به عرض ۵–۶ (۸)–۱۰ میلیمتر.

ارسباران، علی‌بلاغی، قره‌داغ و حسن بیگلر. - همدان: سفیدآب. - کرمانشاه: کرند، کوه نووه، کوه گهواره. - اراک: کوه راسوند. - لرستان: قلعه رستم، اشتران کوه. - فارس: بین جهرم و منصور آباد (جویم)؛ فرک؛ جنوب دریاچه نیریز؛ بین سرچنگل و سروستان؛ بین پرسپولیس و کوه موسی خان؛ خانه زنیان؛ کوه بیل؛ کوه‌دشت؛ کازرون؛ بین اقلید و ده گردو. - کرمان: بین سیرجان و حاجی آباد. - هرمزگان: بندرعباس؛ کوه گنو. - بلوچستان: بین خاش و زاهدان؛ تنگ سرخه. - خراسان: کوه‌های نزدیک تربت حیدریه، جنگلهای بردو، بین خواف و بز. - تهران: قزوین الموت؛ کلاک نزدیک کرج، فشنند، کرج. - یزد:

شیرکوه، کوه‌های نزدیک یزد.

مصارف و کاربردها: ترکیبات رزینی استخراج شده از تنه درخت بنه بنام سقر ارزش صنعتی قابل توجهی دارد. و یکی از ارقام صادراتی کشور ایران است، اگرچه در سالهای اخیر در جهت استفاده‌های داخلی و در تهیه آدامس از آن استفاده شده است، اما ارزش دارویی کمی برای آن شناخته شده است (مؤلف). - در مطالعات اخیر خواص دارویی: مقوی، ادرارآور و محرک برای آن ذکر شده است و از برگ بنه و پوست آن بعلت داشتن تانن به‌عنوان قابض و برای درمان اسهالهای ساده استفاده می‌کنند (۱۲).

Pistacia atlantica Desf. subsp. *mutica*

سرماخوردگی و بصورت جوشانده و غرغره برای زخمهای گلو و خونریزی از لثه استفاده می شود. دندان درد را تسکین، لثه را محکم و خونریزی را متوقف می کند. میوه آن خوراکی است (5).

– رزین مصطکی امروزه کمتر بکار می رود، اگرچه می توان آن را به عنوان خلط آور برای درمان بیماریهای برونشیت و سرفه ها بکار برد و برای درمان اسهال نیز آن را مصرف کرد. همچنین می توان آن را برای درمان تاول ها و کورک ها، زخمهای روباز و بیماریهای مشابه پوستی بکار برد. رزین آن را مخلوط با دیگر ترکیبات برای پر کردن موقتی دندانهای پوسیده بکار می برند (4).

Pistacia Lentiscus L.

شونده سرانجام خاکستری (نقره ای). برگها خزان کننده، چرمی، شانه ای فرد، با برگچه های ۱-۲ (۳-) جفتی، بندرت یک برگچه ای، بدون کرک یا در امتداد رگبرگ میانی باکرکهای تنک، با سطح فوقانی درخشان، در

* *Pistacia lentiscus* L.

E. Lentisk pistache, mastic tree, mastich tree

مصطکی

درختچه ای همیشه سبز (بندرت درخت)، به ارتفاع ۱-۳ متر. برگها به طول (۳-) ۵-۱۰ سانتیمتر، دائمی، اغلب شانه ای زوج، با محور بالدار؛ برگچه ها ۲-۳ (بندرت تا ۴) جفتی، به طول ۱/۵-۳، به عرض ۵/۵-۱/۵ سانتیمتر، چرمی، تخم مرغی تا مستطیلی – سرنیزه ای یا بیضوی، نوک کند، نوک کوتاه دار، بی کرک. گل آذین حاوی گلهای نر انبوه سنبله مانند – خوشه ای، به طول ۱-۳ سانتیمتر؛ گل آذین حاوی گلهای ماده محوری دسته ای متشکل از ۱-۴ سنبله، ساده یا کمی منشعب و خوشه مانند، به طول ۱-۳ سانتیمتر. گلهای نر با دمگل کوتاه، با ۴-۵ پرچم و پرچم عقیم مخروطی. گلهای ماده تقریباً بدون دمگل؛ گلبوش به طول ۱/۵ میلیمتر، هم اندازه مادگی؛ خامه کوتاه تر از تخمدان و کلاله. میوه به عرض حدود ۳-۴ میلیمتر، تخم مرغی – کروی، تا حدودی فشرده، با خامه ۳ شاخه تاج دار، در حالت رسیده قرمز یا سیاه شونده، مشبک.

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه ای.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در ایران نمی روید و کاشته نیز نشده.

مصارف و کاربردها: محرک، مدر و قابض است، رزین مصطکی توسط دندانپزشکان برای پر کردن دندانهای پوسیده بکار گرفته می شود. صمغ مصطکی بصورت خمیر برای نزله های سینه و عفونتهای ششی بکار می رود. میوه های آن بصورت امولسیون در شربت های

Pistacia vera L.

Syn.: *Pistacia reticulata* Willd.

E. common pistache, pistachio nut tree, true pistachia tree

پسته

درختی به ارتفاع ۳-۸ (۱۰-) متر، با پوست قهوه ای

به عرض ۶-۱۲ میلیمتر، مستطیلی - خطی یا تخم‌مرغی، نوک‌دار.

پراکندگی جهانی: جنوب شرق و مرکز ایران، شمال افغانستان، ترکمنستان، ازبکستان، تاجیکستان، بخارا، تیان‌شان، کاشته شده در نواحی مدیترانه‌ای.

سطح تحتانی کم‌رنگ‌تر، مات (کدر)، تخم‌مرغی یا دایره‌ای، اغلب به یکباره نوک‌دار، نوک‌تیز، بندرت نوک‌کند، به طول ۵-۱۰ (۱۲)، به عرض ۳-۶ (۸) سانتیمتر، محور برگ استوانه‌ای، کرک‌دار. گل‌آذین پانیکول میوه‌دار راست. میوه شفت، به طول ۱۰-۲۰.

Pistacia vera L.

شناخته شده و در ردیف آجیل‌های مشهور و شناخته شده جای می‌گیرد، اما کمتر به‌عنوان دارو برای رفع بیماری خاص بکار می‌رود بلکه مصرف آن بیشتر جنبه تفریحی و غذایی دارد و امروزه نیز یکی از ارقام تولیدی و صادراتی با ارزش ایران است. در مورد خواص دارویی آن در مطالعات اخیر به خواص اثرات قلبی - عروقی (کاهش چربی، کلسترول خون) و کاهش وزن، آنتی‌اکسیدان و ضد کم خونی اشاره شده است (۱۲).

دندانه اره‌ای - کنگره‌ای؛ محور برگ در بخشی بالدار و باکرکهای زیر. گل‌آذین متراکم، به طول تا ۱۰ سانتیمتر. کاسبرگها تخم‌مرغی، سبز شونده. گلبرگها ۵ تایی، مستطیلی، سفید، از کاسبرگها بلندتر. پرچمها ۵ تایی، خامه‌ها سه تایی. میوه شفت به‌رنگ قهوه‌ای مایل به ارغوانی، کرکدار.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: پسته در ایران به صورت خودروی فقط در شمال خراسان می‌روید، اما در استانهای کرمان: کرمان، رفسنجان، سیرجان، بردسیر، زرنند، کوهپنا ... - یزد: در اطراف یزد، میبد و اردکان، ابرقو، مروست و هرات. - سمنان: دامغان، شاهرود. - تهران: دشت قزوین. باغهای وسیعی از آن ایجاد شده است و محصول آن ارزش تغذیه‌ای زیادی دارد.

مصارف و کاربردها: اگرچه این گونه با ارزش غذایی در بین ملل و اقوام مختلف ازجمله ایرانیان بخوبی

Rhus Coriaria L.

E. Sicilian sumac, tanmer's sumac, elm-leaved sumac

درخت سماق، سماق

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۳ متر، با شاخه‌های جوان و دمبرگهای با کرکهای زیر متراکم. برگها شانه‌ای فرد، ۴ جفت برگچه‌ای، با برگچه‌های دندانه اره‌ای درشت یا

Rhus Coriaria L.

پراکندگی جهانی: جزایر قناری، مناطق مدیترانه‌ای، ترکیه، قفقاز، آناتولی، کردستان، ایران، افغانستان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران: دره هراز؛ پنجاب. - گیلان: رودبار. - کردستان: بانه به سردشت. - ایلام: کوه قلارنگ. - همدان: همدان. - فارس: کوه‌های دشتک نزدیک امامزاده اسماعیل، کلات، ۳۵ کیلومتری شمال غرب شیراز. - خراسان:

* *Rhus glabra* L.

E. smooth sumach, buck's horn tree, vinegar tree

سماق نرم

درختچه‌ای به ارتفاع ۳ تا ۵ متر، گاهی تا ۵ متر. شاخه‌چه‌ها بدون کرک و به رنگ سبز کلمی. برگچه‌ها

دامنه‌های شمالی بینالود، تربت جام، سنگان. - تهران: تجریش، کرج، قزوین، راهجرد قم، دماوند، دربند. **مصارف و کاربردها:** سماق قابض، بهبوددهنده زخمها، بندآورنده خون، ضد اسهال و درمان کننده اسهال خونی، کاهش‌دهنده قند خون، کاهش‌دهنده اسیداوریک، ضد میکروب، ضد ویروس، آنتی‌اکسیدان، ضد التهاب، ضد سرطان و ضد مالاریا می‌باشد (۱۲).

۱۱-۳۱ تایی، سرنیزه‌ای - مستطیلی، به طول ۵-۱۲ سانتیمتر، نوک دار، دندانه اره‌ای، در سطح تحتانی به رنگ سبز کلمی. گلها مایل به سبز، در گل آذین پانیکول انبوه، به طول ۱۰-۲۵ سانتیمتر، کرکدار. میوه قرمز روشن، کرکدار - چسبناک، در پانیکول‌های فشرده.

***Rhus glabra* L.**

پراکندگی جهانی: امریکا؛ بریتیش کلمبیا، فلوریدا و آریزونا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در تهران، کرج.
مصارف و کاربردها: پوست ریشه و میوه‌های سته آن مصرف می‌شود. پوست ریشه قابض سُماق نرم اغلب بصورت جوشانده بکار می‌رود. آن را برای تسکین اسهال و اسهال خونی مصرف می‌کنند، در

استعمال خارجی برای درمان تخلیه سنگین (بیش از حد) دستگاه تناسلی زنان و دانه‌های پوستی بکار می‌برند و بصورت غرغره برای زخم گلو مفید است. میوه‌های سته آن مدر است، به کاهش تب کمک می‌کند و ممکن است به تأخیر وقوع و حمله دیابت کمک کند. میوه‌های آن همچنین قابض هستند و می‌توان آن را بصورت غرغره برای بیماری‌های دهان و گلو بکار برد (4).

تیره خرزهره/ *Apocynaceae*

Catharanthus roseus (L.) G. Don

* *Catharanthus roseus* (L.) G. Don

Syn.: *Vinca rosea* L., *Lochnera rosea* (L.) Spach.

E. Madagascar periwinkle, Red periwinkle, Cape periwinkle, rose periwinkle, oldmaid

پروانش، پرپوش

گیاه چندساله، با ساقه‌های نازک، راست (ایستاده)، کرکدار، اغلب به‌عنوان گیاه یکساله کاشته می‌شود، به ارتفاع ۳۰-۶۰ سانتیمتر، گاهی در قاعده به نظر بوته‌ای. برگ‌ها متقابل، مستطیلی، به طول ۸-۲/۵ سانتیمتر، با رأس گرد و نوک‌دار، بطرف قاعده باریک شده، سبز درخشان، با رگبرگ میانی سفید، کرکی ظریف، با کرکهای ظریف اغلب بطرف قاعده و دمبرگ کوتاه‌تر و غده مانند. گلها انتهایی منفرد یا محوری منفرد یا ۲-۳ تایی، زیبا، با دهانی باریک، ارغوانی تا سفید. کاسه گل ۵ قسمتی، با لوبهای خطی - درفشی، به طول ۲-۳ میلیمتر، کرکدار، در قاعده پیوسته. جام گل ۵ لوبه، سینی شکل، با لوله‌ای به طول ۲/۵ سانتیمتر، کمی کرکی، با گلوبی دارای حلقه‌ای کرکی در رأس پرچمها و در دهانه جام؛ لوبهای جام به قطر ۲/۵-۴ سانتیمتر، واژ تخم‌مرغی پهن، مقاردار. تخمدان فوقانی؛ میوه برگه ۲ تایی راست یا واگرا، استوانه‌ای باریک، با دانه‌های متعدد کوچک.

پراکندگی جهانی: ماداگاسکار، کاشته شده در عراق و

ایران و نواحی گرمسیری جهان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در نواحی گرمسیری جنوب ایران: استانهای خوزستان، بوشهر، هرمزگان، بلوچستان، بندرت در تهران.
مصارف و کاربردها: اصولاً برای دام سمی است. برای معالجه نیش زنبور از شیریه برگهای آن استفاده می‌کنند. در آفریقای جنوبی و نواحی همجوار برای معالجه دیابت مصرف دارد. بنا به اعتقادی از انسولین قویتر است، دارای خاصیت دیجیتالین (Digitalin) است و برای معالجه سرطان بکار می‌رود (25).
- متوقف‌کننده تقسیم سلولی است و در معالجه برخی سرطان‌ها بکار می‌رود (۱۰).

Catharanthus roseus (L.) G. Don

برای درمان امراض Hodgkin's و تومورهای بدخیم (Choriocarcinoma) مقاوم در برابر سایر داروها بکار می‌رود. Vincristine موجود در آن برای درمان سرطان خون بکار می‌رود. ترکیبات موجود در آن پایین آورنده قند خون و زیاد کننده فشار خون هستند (5).

– این گیاه در طب سنتی مردم فیلیپین برای درمان دیابت بکار می‌رود. در میان مردم کارائیب گلهای آن به عنوان آرام بخش برای شستشوی چشم بکار می‌رود. وینکریستین (Vincristine) و وینبلاستین (Vinblastine) دو عامل ضدسرطانی مهم و قوی است که در تحقیقات ۴۰ سال اخیر در این گیاه یافت شده است (4).

– خمیر برگ آن روی پوست برای درمان عفونتهای پوستی و عقرب گزیدگی بکار می‌رود.
از جوشانده برگ آن برای کنترل ازدیاد خون قاعدگی استفاده می‌شود. یک قطره از عصاره برگ آن مخلوط با یک فنجان آب برای کنترل اسهال خونی و جریان خون (خونریزی) داده می‌شود. شیره آن برای درمان جرب بکار می‌رود. جوشانده گلهای آن برای درمان عفونتهای دستگاه ادراری استفاده می‌شود. جوشانده بدست آمده از پودر ریشه آن برای درمان دیابت بکار می‌رود (9).
– دارویی غیرقابل تصور برای معالجه سرطان است. الکلویید استخراج شده از گیاه (Vinblastine) در تزریق وریدی یا بصورت خوراکی از طریق دهان

کرکی کم‌رنگ. با رگه میانی مشخص؛ رگبرگهای جانبی نازک، متعدد، موازی، تقریباً راست؛ دمبرگها کوتاه. دندانه‌های کاسه گل اغلب راست. جام گل به طول ۳-۴ سانتیمتر، قرمز تیره، بندرت سفید، با زواید تا قاعده شرابه‌ای نخی شکل. پرچمها کرکی؛ کیسه‌های بساک در سطح پشتی پرمرغی، از میله پرچم حدوداً دو بار بلندتر.

Nerium indicum Miller

Syn.: *Nerium odorum* Soland., *Nerium odoratum* Lam.
E. East Indian oleander, sweet_scented oleander, sweet scented rose bay

کیش، خرزهره

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۱-۳ متر، با شاخه‌های تودرتو، با شاخه‌های ایستاده. برگها سرنیزه‌ای، تخت، با قاعده باریک شده، نوک قویاً تیز، در سطح تحتانی

Nerium indicum Miller

برای کاهش تورم بکار می‌رود. روغن تهیه شده از پوست ریشه آن در بیماریهای پوستی و جذام کاربرد دارد. در بیماریهای قلبی و به‌عنوان مدر عمل می‌کند، شباهت زیادی بین اثرات درمانی خرزهره با خرزهره زرد / *Thevetia peruviana* وجود دارد (6).

- گیاه کامل، ریشه و پوست ریشه آن مصرف می‌شود. تمام بخشهای گیاه سمی است. جوشانده برگهای آن برای درمان امراض پوستی، کچلی و جذام بکار می‌رود. ریشه آن بصورت خمیر برای درمان بواسیر، زخمهای روباز، کچلی و دستیابی به سقط جنین بکار می‌رود. روغن استخراج شده از پوست ریشه برای درمان امراض پوستی مانند آگزما، زردخیم و جذام توصیه می‌شود. برگها، گلها و ریشه آن برعلیه مارگزیدگی بکار می‌رود (1).

Nerium Oleander L.

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای، جنوب شرق آناتولی، غرب ایران، عراق.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای کرمانشاه، ایلام، خوزستان.
- این گونه در ایران یک زیرگونه بنام

-subsp. *kurdicum* Rech. f.

دارد.

این گونه در ایران زیرگونه‌ای بنام

- subsp. *Kotschy* (Boiss.) Rech. f.

Syn.: *Nerium Kotschy* Boiss.

دارد.

پراکندگی جهانی: ایران، پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: لرستان، فارس (نواحی گرمسیری)، کرمان (نواحی گرمسیری)، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان.

مصارف و کاربردها: خرزهره گیاهی سمی است. برگها و پوست ریشه آن به‌عنوان دارو مصرف می‌شود. پودر ریشه آن محلل قوی و لاغر کننده است و در مصرف خارجی بکار می‌رود، مخلوط آن با خمیر و آب برای معالجه شانکر و زخمهای آلت جنسی مردان بکار می‌رود و به‌عنوان ساقط کننده جنین نیز کاربرد دارد. جوشانده ریشه‌ها

Nerium Oleander L.

E. common oleander, oleander, willow of the brook, rose laurel

خرزهره

درختچه‌ای به ارتفاع ۱-۳ متر، با شاخه‌های انبوه؛ شاخه‌های ایستاده یا راست. برگها به طول ۹-۱۴، به عرض ۱-۲/۵ سانتیمتر، سرنیزه‌ای، تخت، در قاعده باریک شده، با نوک خیلی تیز، در سطح تحتانی کرکی کم‌رنگتر، با رگبرگ میانی مشخص، با رگبرگهای فرعی نازک، بسیار زیاد، موازی، تقریباً راست، با دمبرگ کوتاه. دندانه‌های کاسه گل اغلب خمیده - گسترده یا تقریباً برگشته - گسترده. دمگلها کرک نمدی. جام گل به طول ۳-۴/۵ سانتیمتر، قرمز کم رنگ تا تیره، بندرت سفید، با لوپهای گسترده، زائیده‌های جام گل بطور نامنظم ۳-۴ دندانه‌ای، از گلوی جام گل کمی بیرون زده. پرچمها کرکدار - کرکها موی ریش مانند؛ کیسه‌های بساک در سطح پشتی پرمرغی، از میله حدوداً دوبر بلندتر.

– پوست و گل‌های آن مشابه برگ‌های آن اثرات مقوی قلبی دارد. برگ‌های آن برای معالجه پیدایش دانه‌های پوستی بکار می‌رود. جوشانده برگ‌های آن برای نابودی لارو حشرات عفونی‌کننده زخم‌ها بکار می‌رود (6).
 – از پودر برگ‌های در سایه خشک شده آن برای درمان درد معده استفاده می‌شود. خمیر برگ آن برای درمان پیدایش دانه‌های پوستی مفید است. جوشانده برگ، ساقه و پوست آن به‌عنوان مقوی قلب بکار می‌رود. پوست آن را با روغن خردل می‌جوشانند

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود و خواص درمانی آن: مقوی قلب (تقویت‌کننده و تنظیم‌کننده قلب، افزایش‌دهنده میزان انقباض سرخرگی) و مدر است و در استعمال خارجی نیز خواص ضدانگلی دارد. در استعمال داخلی برای درمان هیپوسیتولی، انقباض ماهیچه‌های قلب و در استعمال خارجی برای معالجه اختلالات پوستی عفونی، سرطان‌های توأم با اولسر، و کوفتگی‌ها بکار می‌رود (۱۰).

Nerium Oleander L.

پودر پوست آن سم موش است و به عنوان انگل کش مصرف می شود. برگهای خشک شده آن بر روی بخشهای آسیب دیده و مبتلا برای دفع سردرد و دردهای عصبی مالیده می شود. گیاه بسیار سمی است، سبب عرق کردن، فقدان اشتها، قولنج، گشاد شدن مردمک چشم، کار نامنظم و کند قلب، تشنج، اسهال خونی، ناهوشیاری و سپس مرگ می شود (5).

و پس از سرد شدن برای درمان جرب و پوسته پوسته شدن پوست بکار می رود. شیره برگ تازه آن بصورت قطره چشمی برای درمان اختلالات چشمی بکار می رود. جوشانده ریشه آن برای درمان جذام بکار می برند. از خمیر ریشه آن برای درمان زخمها و بواسیر استفاده می شود. شیره آن برای کاستن خطر سقط جنین بکار می رود (9).

– گلیکوزید گیاه برای درمان بیماریهای قلبی بجای گلیکوزید گل انگشتانه مصرف می شود.

Rhazya stricta Decne.

Rhazya stricta Decne.

اشورک، گیش برگ

درختچه ای کوتاه، به ارتفاع تا ۴۰-۱۰۰ سانتیمتر، با پوست سرانجام زرد آجری – قهوه ای شونده، ایستاده، باشاخه های راست، بدون کرک. برگها به طول (۴-۷)، به عرض ۱-۲ سانتیمتر، به شکلهای و بزرگی بسیار متنوع، تقریباً همیشه بدون پایک (دمبرگ)، کم و بیش با میانه پهن تر، با دو انتهای تقریباً به یکسان باریک شده، چرمی ضخیم، در حالت خشک سبز – مایل به زرد، با رگبرگ میانی ضخیم، با رگبرگهای جانبی نامحسوس. گل آذین دهیمی با دمگل آذین کوتاه. دمگلهای به طول ۲-۳ میلی متر. کاسه گل به طول حدود ۲ میلی متر، به اندازه – طول لوله جام گل، با دندانه های سه گوشه – درفش گسترده. جام گل به طول ۱۲-۱۴ میلی متر، با پهنک به قطر ۵-۸ میلی متر، با لوبهای کوتاه گرد – نوک دار، در حالت زنده با لوله جام سبز یا زرد شونده، گاهی با رگه های (رنگ دویدگی های) آبی آسمانی، با پهنک در سطح خارجی آبی آسمانی با رگه های سفید، در سطح داخلی سفید؛ جام گل در حالت خشک کاملاً زرد – قهوه ای شونده. فولیکول ها (میوه برگه) راست، تقریباً موازی، به طول حدود ۵-۷/۵، به عرض ۶/۰ سانتیمتر، تقریباً استوانه ای، با رأس باریک شده کوتاه. دانه ها به طول حدود ۸ میلی متر، فشرده – گوشه دار، با بالهای کوتاه.

پراکندگی جهانی: جنوب ایران، افغانستان، پاکستان، عربستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: هرمزگان: بندرعباس، میناب، سندرک، بشاگرد، جاسک، بین جاسک و کنارک. – فارس: لار، بستک. – کرمان: هامون جازموریان، اطراف کهنوج، اطراف قلعه گنج، ده بکری به طرف جیرفت، اطراف جیرفت. – بلوچستان: اطراف خاش، ایرانشهر، نیک شهر، ایرانشهر به طرف سرباز و چابهار، اطراف بزمان.

مصارف و کاربردها: برگهای گیاه مصرف می شود. شیره برگهای آن برای درمان پیدایش دانه های پوستی، تاول ها، زخم گلو، تب های ضعیف و ضعف عمومی بکار می رود (1).

Rhazya stricta Decne.

اثر دفع جوش و دانه‌های جلدی دارد و در افغانستان دم‌کرده گیاه خشک را جهت دفع عوارض سیفلیس، معالجه روماتیسم حاد و دردهای مفصلی بکار می‌برند (۱۱).

سطح فوقانی سبز درخشان، تقریباً چرمی، با لبه کمی خمیده، با رگبرگ میانی مشخص، رگبرگهای جانبی ناآشکار، تقریباً بدون دمبرگ، با غده‌هایی در محور برگ. گل آذین گرزن کم‌گل، عموماً انتهایی، با دمگل آذین خیلی کوتاه، با برگ‌های متنوع، ریزان. گلها زرد یا نارنجی، با دمگل‌هایی به طول تا ۷/۵ سانتیمتر، بدون کرک، دائمی، تا قاعده تقسیم شده، با لوبهای طویل نوک‌دار، گسترده. جام گل به طول حدود ۵ سانتیمتر، در قاعده لوله‌ای، با گلوی

– شیره برگ تازه گیاه مخلوط با شیر جهت تسریع دندان درآوردن کودکان استفاده می‌شود. دم‌کرده برگهای گیاه در رفع درد گلو و تب‌های خفیف و دفع ضعف عمومی بدن مصرف می‌شود. میوه و برگ گیاه

* *Thevetia peruviana* (Pers.) Schum.

Syn.: *Cerbera Thevetia* L., *Thevetia neriifolia* Juss.

E. yellow oleander, lucky nut, exile oil plant, exile tree, exile

خرزهره زرد

درختچه‌ای بزرگ یا درختی کوچک، به ارتفاع ۶-۷ متر. ساقه و شاخه‌ها بدون کرک یا کم و بیش کرکدار، شیرابه‌دار. برگها متقابل یا متناوب، خطی – سرنیزه‌ای، نوک‌تیز یا نوک کوتاه‌دار، با قاعده باریک شده، به طول ۸-۱۵، به عرض ۱ سانتیمتر، سبز روشن، با

هر برچه ۲ تایی. کلاله گوشه‌دار پهن. میوه تا حدودی لوزی، به طول ۳ سانتیمتر. دانه‌ها به طول ۲-۴) میلی‌متر، بندرت ۱ سانتیمتر (22). پراکندگی جهانی: جنوب امریکا.

استکانی، کرکدار؛ تاج وجود دارد، کرکدار، متقابل و بالای پرچمها به لوله جام به طول ۱۲-۱۵ میلی‌متر، با لوبهایی به طول ۳-۳/۵-۱/۷ میلی‌متر، واژ تخم‌مرغی؛ طبق ضخیم، فنجانی شکل، تخمک‌ها در

Thevetia peruviana (Pers.) Schum.

Thevetia peruviana (Pers.) Schum.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در جنوب ایران: آبادان، بندرعباس، جزایر جنوب. **مصارف و کاربردها:** ریشه، برگها، پوست، مغز دانه، دانه‌ها و شیرابه آن مصرف می‌شود. گیاه مدر، مقوی قلب و شفادهنده خیز (آب آوردن انساج) است. ریشه‌های آن بصورت مشمع برای معالجه غدد بدخیم بکار می‌رود. برگهای آن قی‌آور و مسهل است. پوست آن تلخ است و به‌عنوان مسهل، تب‌بر و مفید برای انواع تب‌های توبه‌ای می‌باشد. اثرات درمانی جوشانده پوست آن بسیار قوی است و باید بمقدار کم مصرف شود.

است و برای خودکشی بکار می‌رود (6).
 - خمیر ریشه آن برای معالجه تومورها بکار می‌رود.
 خمیر پوست ریشه آن برای درمان لک و پیس
 مصرف می‌شود. شیرابه رقیق شده آن برای درمان
 بی‌نظمی عادت ماهانه استفاده می‌شود. دانه‌های آن
 سمی است و برای سقط جنین بکار می‌رود. دانه‌های
 آن خاصیت مسهلی دارد. جوشانده برگ آن برای
 جلوگیری از حاملگی مصرف می‌شود (9).

بیضوی، به طول ۳-۵، به عرض ۱/۵-۲/۵ سانتیمتر،
 نوک تیز تا تقریباً نوک‌کند، چرمی، همیشه سبز، در
 سطح فوقانی درخشان، بی‌کرک، دم‌برگ کوتاه‌دار؛
 دم‌گلها هم‌اندازه یا بلندتر از برگ‌ها؛ گل‌ها آبی، منفرد،
 محوری. قطعات کاسه گل به طول ۳-۴ میلیمتر،
 مساوی $\frac{2}{5}$ طول لوله جام گل، سرنیزه‌ای - سه گوشه،
 نوک‌تیز، بی‌کرک. جام گل به قطر ۲/۵ سانتیمتر،

در معالجه تب‌ها تقریباً ۱۵ بار از گنه‌گنه قوی‌تر است.
 این دارو حتماً باید بعد از غذا مصرف شود، سبب
 افزایش تعریق شده بدن خنک می‌شود. جدای از
 اثرات آن روی تب‌ها اثرات آن روی قلب نیز قابل
 مقایسه با گل انگشتانه است. دانه‌های آن سمی،
 سقط‌آور و محلل است. به‌عنوان مسهل در درمان
 تجمع مایع در بدن و روماتیسم بکار می‌رود. مغز دانه
 آن مخدر قوی است. شیرابه شیری آن بسیار سمی

* *Vinca minor* L.

Syn.: *Vinca humilis* Salisb., *Vinca intermedia* Tausch.,
Vinca ellipticifolia Stocks, *Vinca acutiflora* Bertol. ex
 Koch.

E. common periwinkle, periwinkle lesser periwinkle

پیچ تلگرافی معمولی

گیاه چندساله؛ ساقه‌های عقیم گسترده روی زمین،
 مولد ریشه، منشعب؛ ساقه‌های گل‌دهنده ایستاده؛ برگ‌ها

Vinca minor L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده گاهی همراه *Vinca major* در نواحی معتدله و معتدله سرد.

مصارف و کاربردها: برگهای گیاه مصرف می‌شود. پیچ تلگرافی به عنوان قابض و بندآورنده خون بکار برده می‌شود. قابلیت قابض بودن آن را دهان شویه‌ای مفید برای زخم گلو (گلودرد)، التهاب لثه و زخمهای دهان می‌سازد. توانایی بندآوردن خون آن بر علیه خونریزی داخلی، خونریزی سنگین قاعدگی و خون دماغ، آن را دارویی مؤثر بر علیه بیماریهای فوق می‌نماید. از زمانی که وینکامین (Vincamine) در برگهای آن کشف شد پیچ تلگرافی برای درمان تصلب شرایین و جنون و دیوانگی ناشی از نارسایی خون به مغز بکار می‌رود (4).

لوله جام به طول ۱۲ میلیمتر، در بالا بزرگ شده، لوبهای جام به طول ۱۰-۱۲ میلیمتر، نوک‌کند و سربریده، صفحات پاکت مانند گلوی جام در بین لوبها واژ سه گوشه‌ای، قاعده سه گوشه چالدار، با دو دندان خیلی کوچک جانبی؛ بساک‌ها درون جام گلی، بیضوی، به طول ۴ میلیمتر، دو بار بلندتر از بخش بزرگ شده میله‌های کوتاه و کلالة نزدیک آن، میله‌ها پهن، تقریباً استوانه‌ای، برگشته، به یکباره باریک شده و در قاعده زانودار، رابطها با رأس پهن شده، اطراف کلالة بهم آمده، در بخش فوقانی در سطح پشتی پوشیده با کرکهای سفید زبر. میوه برگه استوانه‌ای، نوک‌دار، مایل به سبز. دانه‌ها قهوه‌ای، مستطیلی، استوانه‌ای، زگیل‌دار. پراکندگی جهانی: اروپا، غرب مدیترانه، بالکان، آسیای صغیر.

Vinca minor L.

آهن‌دار در مداوای کم‌خونی می‌باشد. در گذشته از آن برای مداوای خونریزی در فواصل قاعدگی، بواسیرهای دارای ترشح و بندآوردن خون استفاده می‌کردند. در استعمال خارج جوشانده آن به صورت غرغره در رفع آثرین، ورم لوزتین و بصورت تنقیه در رفع اسهال‌های خونی و زخمهای چرکی روده بکار می‌رود و از جوشانده آن در موارد جمع شدن شیر در پستان و از مایع آن در پانسمان زخمها و زخمهای

- برگ گیاه اثر قابض، ضد اسکوربوت، تصفیه‌کننده خون، مقوی، بندآورنده خون و التیام‌دهنده دارد. مردم کشورهای مختلف در طب عوام جهت رفع نزله‌های مزمن، اختلاط خونی، وجود خون در ادرار، ورم روده، اسهال‌های ساده و مزمن، ترشحات زنانگی، تب نوپه و سل استفاده می‌کنند. نتایج خوبی برای مداوای مسلولین از آن بدست آمده و داروی کمکی مناسبی برای مداوای مالاریا، ورم روده و همراه با داروهای

چرکی استفاده می‌شود (۱۱).

و زیبا و با گل‌های معطر بنام
 قیطانی *Trachomitum venetum* (L.) Woods
 وجود دارد که پراکندگی قابل توجهی در استانهای
 آذربایجان، ایلام، خوزستان، خراسان و تهران دارد.

یادداشت: در تیره خرزهره / *Apocynaceae* در
 ایران علاوه بر گیاهان شرح داده شده جنسی بنام
 قیطانی / *Trachomitum* با یک گونه بسیار متنوع

تیره خاس / *Aquifoliaceae*

کاسیرگها به هم پیوسته. گلبرگها جدا یا در قاعده تا
 حدودی پیوسته. پرچمها به تعداد گلبرگها. تخمدان
 فوقانی، پیوسته. میوه شفت، به طول ۸-۱۰، به
 عرض ۶-۸ میلیمتر، دانه‌ها کم.

پراکندگی جهانی: ایران، تالش، کاشته شده در سراسر
 اروپا، غرب و مرکز آسیا و شمال افریقا.
 پراکندگی جغرافیایی در ایران: جنگلهای شمال ایران
 از گرگان تا گیلان.

مصارف و کاربردها: برگها و میوه‌های آن مصرف
 می‌شود. خاس امروزه کمتر مصرف می‌شود. برگهای
 آن مدر، تب‌بر و مسکن است و برای درمان تب‌ها،
 یرقان و روماتیسم بکار می‌رود. میوه‌های خاس روده

Ilex spinigera (Loes) Loes

Syn.: *Ilex hyrcana* Pojark., *Ilex Aquifolium* L. var.
caspica Loes

E. English holly, prickly-leaved holly, holly tree, holly,
 dahoon, Dominika oak

خاس

درختچه یا درختی کوتاه، همیشه سبز، با برگهای
 ساده متناوب، با گوشواره‌های نامشخص؛ شاخه‌ها
 و دمیرگها بسیار کوتاه، با کرکهای گردآلود. برگها
 همیشه سبز، به طول ۱/۸-۶، به عرض ۳-۰/۹
 سانتیمتر، با دمیرگ کوتاه، سینوسی - کم دندانه، با
 دندانه‌های خاردار، با لبه ضخیم شده. گلها منظم،
 اغلب یک جنسی، در گل‌آذین گرزن محوری.

Ilex spinigera (Loes) Loes

Illex spinigera (Loes) Loes

را پاکسازی و اگر بمقدار زیاد مصرف شود سبب استفراغ می شود. میوه خاس به ویژه برای کودکان سمی است و باید آن را زیر نظر متخصصین مصرف کرد (4).

- برگ گیاه اثر مدر، ملین، مقوی و تب بر دارد. میوه آن قی آور و مسهل است (۱۱).

- با توجه به پراکندگی اختصاصی این گونه در جنگلهای شمال ایران در طب سنتی ایران برای آن کمتر جایگاهی شناخته شده است و اصولاً به عنوان گیاه دارویی شناخته نمی شود (مؤلف).

تیره گل شیپوری / *Araceae*

شده است. این گیاه در مناطق مردابی، کنار جویبارها، باتلاق ها و کنار استخرهای آب می روید.

Acorus Calamus L.

Syn.: *Acorus aromaticus* Gilib., *Acorus vulgans* Simonk., *Acorus triquetus* Turcz. ex Schott.

E. drug sweet flag, calamus, calmus, cinnamon sedge, myrtle flag, sweet flag

اکیر ترکی

گیاه چندساله؛ ساقه های زیرزمینی ضخیم (به قطر تا ۳ سانتیمتر)، خزنده، پوشیده با ریشه های رشته ای طولی؛ برگها خطی باریک، شمشیری (با پهنای ۱-۲ سانتیمتر یا بیشتر در *var. vulgaris* L. و ۵-۸ میلیمتر در *var. angustatus* Bess.)؛ ساقه به ارتفاع ۶۰-۱۰۰ سانتیمتر، در یک طرف شیاردار و در طرف دیگر رگه دار تیز، رگه تا داخل اسپات (چمچه) برگ مانند امتداد می یابد؛ اسپادیس استوانه ای، مخروطی، در رأس باریک شده، نوک کند، واگرا، به طول ۴-۱۲ سانتیمتر، در سراسر طول پوشیده از گل های کامل زرد مایل به سبز؛ قطعات گلپوش شفاف، مستطیلی، تا حدودی در رأس ضخیم شده و خمیده.

پراکندگی جهانی: اسکاندیناوی، مرکز اروپا، بالکان، آسیای صغیر، ژاپن، چین، شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اگرچه آن را از گیلان نام برده اند، اما در سالهای اخیر در مازندران نیز دیده

Acorus Calamus L.

مفید است و برای قوی کردن دندان و تب‌های نوبه‌ای به تنهایی یا با سایر مقوی‌ها نیز مصرف می‌شود و برای درمان نفخ و نفخ‌های قولنجی و سوء هاضمه‌های ضعیف کاربرد دارد. برای معالجه مالاریا نیز بکار برده می‌شود. برای معالجه اسهال و اسهال خونی در کودکان مفید است. پودر ساقه زیرزمینی آن حشره‌کش است، مفید برای از بین بردن شپش، بید و کک می‌باشد. اصولاً آن را به‌عنوان بادشکن، درمانگر نزله، خون‌ریزی و سوختگی و همچنین محرک عصبی، مقوی تلخ و ضد کرم بکار می‌برند. یکی از ترکیبات اکبر ترکی مفید برای بیماران بعد از زایمان است. ریشه‌ها و ساقه‌های زیرزمینی آن برای معالجه سرطان‌های گوناگون بکار می‌رود. عصاره آبی و الکلی ساقه‌های زیرزمینی آن کم‌کننده حرارت بدن و پایین آورنده فشار خون اما غیرمسکن است (6).

- ساقه‌های زیرزمینی این گیاه، تند، تلخ، گرم‌آز، قی‌آور، ملین، مدر، بادشکن، ضد کرم، اشتها‌آور، بهبود دهنده صدا و گلو، مفید برای بیماری‌های دهان، مفید برای دردهای شکم، التهاب، تب‌ها، صرع، برونشیت، هذیان‌گویی، اسهال خونی، تومورها، تشنگی، از دست دادن حافظه، و وجود کرم در گوش می‌باشد (3).

- گیاه کاربردهای زیادی دارد، از کاربری چاشنی تا مقوی و حشره‌کش. ریشه آن جویده می‌شود تا گلو را ضد عفونی و سبب درمان گاز معدی شود. پودر یا آسیا شده آن در کیسه‌های معطر سبب خوشبو شدن لباس‌ها یا لوازم خواب می‌شود (7).

- جنس شیپوری / *Arum L.* در ایران ۶ گونه دارد، حداقل یکی از آنها در اوایل بهار توسط مردم جنوب ایران به‌عنوان سبزی آش و با نام محلی کارده به مصرف می‌رسد، اما ارزش‌های غذایی و دارویی آن ناشناخته است و عموماً *Arum spp.* سمی هستند.

مصارف و کاربردها: اشتها‌آور، هضم‌کننده، صفرآور، محرک، ضد نفخ، معرق، مدر، افزایش‌دهنده ترشح غدد درون‌ریز و قاعدگی، تب‌بر، ریشه این گیاه را می‌توان در موارد ضعف دستگاه گوارش، نارسایی کبد، التهاب معده، زخم معده، التهاب روده، قاعدگی‌های نامنظم، تب‌های نوبه‌ای، کاهش ادرار، نقرس و راشیتیسم مصرف کرد (۱۰).

Acorus Calamus L.

- اکبر ترکی دارویی مهم برای افزایش قدرت حافظه و هوش می‌باشد. ریشه آن برای درمان تب، سرفه و دندان درد بکار می‌رود. عصاره ریشه آن یکی از مواد متشکله خمیر دندان است. ساقه زیرزمینی آن تند، بادشکن، قی‌آور، ملین، مدر، ضد کرم، اشتها‌آور، تهوع‌آور، خلط‌آور، گندزدا و مسکن عصبی است، برای درمان برونشیت و آسم، سردرد

تیره داردوست، تیره عشقه/ *Araliaceae*

طول، پنجه‌ای ۳-۵ لویی، با لوب میانی پهن‌تر از جانبی‌ها، گاهی پیکانی، با قاعده قلبی، با رگبرگهای اغلب مایل به سفید یا زرد؛ در شاخه‌های بارور کامل، بندرت تقریباً لوبدار، تخم‌مرغی یا لوزوی، انتهای‌ها گاهی باریک‌تر و تقریباً سرنیزه‌ای، با قاعده گرد یا سربریده، اغلب موج. گل آذین چتر پرگل، تقریباً کروی، اغلب بحالت خوشه‌ای ۳-۱۰ تایی. میوه به قطر ۸-۱۲ میلی‌متر، کروی، آبی آسمانی - سیاه شونده، با دانه‌های ۲-۵ تایی سفید. پراکندگی جهانی: اروپا، جنوب غرب آسیا، شمال افریقا، قفقاز.

Hedera Helix L.

E. English ivy , ivy, ivvy, common ivy

عشقه، پاپیتال

درختچه‌ای بالارونده یا خزنده، با تنه‌ای گاهی به ارتفاع تا ۳۰ متر، به قطر تا ۱۵ سانتیمتر. شاخه‌های جوان و گل آذینها پوشیده با کرکهای انبوه ستاره‌ای ۵-۱۰ شعاعی. برگها به طول و عرض ۴-۱۰ سانتیمتر، روی سطح فوقانی سبز تیره، در سطح تحتانی کم‌رنگتر یا سبز مایل به زرد، بدون کرک، درخشان، به شکلهای بسیار متنوع، در شاخه‌های عقیم دایره‌ای - تخم‌مرغی یا گاهی با عرضی بیشتر از

Hedera Helix L.

منقبض کننده عروق، ضد احتقان، تخریب کننده گلبولهای قرمز و برای معالجه امراضی چون سلولیت، دردهای عصبی و روماتیسمی، زخمها و سوختگی‌ها، پینه، میخچه و پولپ‌های بینی بکار می‌رود (۱۰).
 - پودر برگ خیسانده شده در سرکه برای درمان میخچه و رشد‌های سرطانی بکار می‌رود. رزین تراوش شده از ساقه آن قاعده‌آور و تسکین‌دهنده دندان درد است. یک گرم از میوه آن سبب عقیم شدن می‌شود. گیاه قی‌آور، مخدر، ضد اسپاسم است و برای درمان سیاه‌سرفه بکار می‌رود. میوه آن سمی و حساسیت‌زاست. برگهای آن مولد آماس پوستی و هدرین (Hederin) تحلیل برنده گلبولهای قرمز خون است (۵).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت خودروی در استانهای کردستان: کوه شاهو. - فارس: بهشت گمشده. - ایلام: کلم، و بحالت کاشته شده در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، اصفهان، فارس، کرمان و تهران.
مصارف و کاربردها: برگهای گیاه مورد استفاده قرار می‌گیرد، خواص درمانی آن در استعمال داخلی، ضد اسپاسم دستگاه تنفسی، خلط‌آور، تصفیه کننده خون، صفراآور، آسان‌کننده عادت ماهیانه و در معالجه امراضی مانند سیاه سرفه، برونشیت‌های مزمن، ذات‌الریه، لارنژیت، نقرس، دردهای روماتیسمی، سنگ صفراوی، بی‌کفایتی قاعدگی، ترشحات سفید، فشار خون بالا، و در استعمال خارجی برگهای آن ضد دردهای عصبی،

Hedera Helix L.

را کاهش می‌دهد، کرم را دفع و بصورت کمپرس سلولیت (نوعی التهاب ورم‌دار و گاهی چرک‌دار بافت‌های سخت) را معالجه می‌کند. حاوی ساپونین می‌باشد و بصورت محلول موی را تیره و ابریشم را سیاه می‌کند (2).

۷/۵-۵ سانتیمتر (گاهی تا ۲ برابر این اندازه) و به ضخامت ۱۲-۲۵ میلیمتر، بشکل گرز. ساقه ساده، ایستاده، حاوی سه برگ هر برگ تقسیم شده به ۵ برگچه دندانه‌دار کوچک. گل آذین چتر منفرد انتهایی، با گل‌های زرد کوچک و کم‌تعداد. میوه‌ها سته قرمز روشن، بصورت گروهی یا دسته‌ای (internet).

- گیاهی باستانی، یونانی‌ها اعتقاد داشتند که برای درمان مسمومیت‌ها می‌توان از آن استفاده کرد. برگ‌های سمی آن بصورت ضماد برای تسکین دردهای عصبی، روماتیسم و سیاتیک بکار می‌رود و بصورت تنتور برای درمان دندان درد و سیاه سرفه کاربرد دارد. تب

Panax ginseng C.A. Meyer

Syn.: *Aralia ginseng* (C.A. Mey.) Baill., *Aralia quinquefolia* Decne. & Planch., ?*Panax quinquefolius* L.
E. ginsengs, American ginseng

جین‌سینگ

گیاه به ارتفاع ۲۰-۶۰ سانتیمتر، علفی چندساله، بدون کرک، با ریشه بزرگ گوشتی خیلی کند رشد به طول

Panax ginseng C.A.Meyer

استرسهای روانی و عاطفی زیاد می‌کند، بعلاوه با تولید اثرات آرام‌بخش مقاومت بدن را در برابر بی‌خوابی افزایش می‌دهد. جین‌سینگ کار و عمل سیستم ایمنی بدن را افزایش می‌دهد و حاوی ترکیباتی مشابه هورمون‌های مقاومت بدن در برابر استرس است. جین‌سینگ مقوی و نیروبخش و حتی مسکن برای ضعف بعد از بیماری و افراد مسن است. در چین جین‌سینگ به‌عنوان محرک، مقوی و افزایش‌دهنده میل جنسی در افراد مذکر شناخته می‌شود (4).

Panax Ginseng C.A. Meyer

– ریشه‌های مسن‌تر از ۲ سالگی آن از مشهورترین محرک‌های قوای جنسی مردانه می‌باشد. جین‌سینگ با افزایش توانایی غدد داخلی، متابولیسم، گردش خون و سیستم گوارشی قدرت بدن را افزایش می‌دهد، با افزایش دادن جریان خون در سلولهای قرمز و افزایش ایمنی و قدرت گلبولهای سفید و انحلال سموم باعث

پراکندگی جهانی: جین‌سینگ بومی شمال شرق چین، شرق روسیه و شمال کره است، اما امروزه بحالت خودروی بسیار کمیاب است. کاشت آن به مهارت کافی نیاز دارد، تکثیر آن توسط بذر در بهار و در خاک غنی با بافت سبک صورت می‌گیرد، گیاه بعد از ۴ سال بالغ می‌شود، سپس ریشه آن در پاییز برداشت می‌شود و پس از شستن و بخار دادن خشک می‌شود. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران نمی‌روید و کاشته نیز نمی‌شود، اما در سالهای اخیر با گسترش ارتباطات ریشه این گیاه به ایران وارد و در داروخانه‌ها بفروش می‌رسد.

مصارف و کاربردها: ریشه آن مصرف می‌شود و خواص درمانی: محرک (دستگاه عصبی، جسمی و ذهنی)، فعال کننده تبدلات (گلیکوژن و مدر دفع اوره)، طراوت‌بخش، مقوی جنسی، مقوی قلب، مقوی اعصاب محرک عروق، محافظ کبد، کاهش‌دهنده قند خون، کاهش‌دهنده چربی خون، مقوی معده، تب‌بر و ضد درد دارد و برای درمان خستگی‌های عمومی، تصلب شرایین، سرگیجه، تاری دید، سردرد، وزوز گوش، نقاهت‌های پس از بیماری‌های حاد، ناتوانی جنسی، بیماری‌های ریوی، بی‌اشتهایی، سندرمهای عروقی، بیماری‌های همراه با تب، و بیماری‌های روان‌تنی مصرف می‌شود (۱۰).

– اثرات درمانی آن: ضد استرس، کاهش حساسیت نسبت به استرس، افزایش قدرت روحی و جسمی میزان کار، افزایش میل جنسی، تحریک کننده سیستم ایمنی بدن، افزایش قدرت ترشح غدد داخلی، کاهش قند خون، کاهش کلسترول سرم، ضد سموم، محافظت از کبد و محافظت از آثار زیان‌بار اشعه‌هاست (۱۲).

– مهمترین کاربردها و خواص دارویی آن عبارت است از: سازگار و زیاد کننده مقاومت بدن (در برابر استرس، خستگی مفرط و سرماخوردگی) و مقوی؛ جین‌سینگ بطور چشمگیری ظرفیت بدن را در مقابله با گرسنگی، افزایش (حد اکثر) درجه حرارت و

سرطانی جلوگیری می‌کند و سبب افزایش هوشیاری، اعمال آرام‌بخش، بنیه و توانایی می‌شود (2).

کاهش استرسهای فیزیکی، روانی و عاطفی می‌شود. آزمایشها نشان داده که جین‌سینگ از رشد سلول‌های

تیره زراوند، تیره چپک / *Aristolochiaceae*

گرد، با دمبرگی بلند، به طول ۱-۱۵ میلیمتر. پهنک به طول ۱/۵-۷/۵ سانتیمتر، به عرض ۱/۵-۵ سانتیمتر. گلپوش لوله‌ای، قهوه‌ای شونده، با لوله‌ای تقریباً استوانه‌ای بحالت نیم‌دایره‌ای پپیچیده، با قاعده‌ای به عرض ۴-۹ میلیمتر؛ (شبهه سرچپک) و پهنک گلپوش تخم‌مرغی یا سه‌گوشه - تخم‌مرغی، نوک‌تیز یا نوک‌کند، با سطح درونی زردشونده یا قهوه‌ای شونده - منقوط، با گوشک به‌طور مشخص گرد. میوه کپسول.

Aristolochia Bottae Jaub. & Spach

Syn.: *Aristolochia Maurorum* L. subsp. *Bottae* (Jaub. & Spach) Bomm., *Aristolochia Maurorum* L. var. *latifolia* Boiss.

زراوند، چپک

گیاه علفی چندساله با ساقه‌ای منشعب به ارتفاع ۱۶-۵۰ سانتیمتر. پوشیده از کرکهای مویی زیر. برگها کرکدار، با قاعده‌ای قلبی پهن، نوکی تیز که به تدریج به طرف انتها باریک می‌شود، با گوشک‌های واگرای

Aristolochia Bottae Jaub. & Spach

دورود، بیشه. - اصفهان: گلیاگان. - چهارمحال بختیاری: شهرکرد: کوه جهان‌بین. - خوزستان: ایزه، باغ ملک. - تهران: توچال، دربند و پس قلعه، کرج، دماوند، شمال تهران.

مصارف و کاربردها: جنس چپک، زراوند در ایران سه گونه بنامهای

پراکندگی جهانی: ماورای قفقاز، آناتولی، سوریه، لبنان، فلسطین، عراق و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران: دره هراز. - آذربایجان: سرو، میانه. - کردستان: مریوان، سنندج. - کرمانشاه: کرمانشاه، صحنه. - ایلام: اطراف سد ایلام. - لرستان: کوه گرین،

Clematitis L. که برای آن خواص درمانی قاعده‌آور، نیرودهنده، قابض، ضد روماتیسم، مدر، معرق و التیام‌بخش قائل هستند تصور می‌شود که گیاهان و گونه‌های موجود در ایران نیز کاربرد دارویی داشته باشند، اما گونه‌های مذکور در ایران اغلب دارای بوی نامطبوع بوده در بین مردم به‌عنوان گیاهان سمی شناخته می‌شوند. بنابراین هرگونه کاربری آنها به‌عنوان دارو نیاز به تحقیق دارد و به نظر می‌رسد که در طب سنتی ایرانی نیز جایگاهی برای آنها تعریف نشده است و کمتر کسی به دلیل سمی بودن از آنها به‌عنوان دارو استفاده می‌کند (مؤلف).

Aristolochia Bottaie Jaub. & Spach

چپک، زراوند

Aristolochia hyrcana Davis

چپک رودباری، چپک خزری

Aristolochia Olivieri Collegno

چپک زاگرس

دارد که اغلب بصورت علف هرز در اراضی کشاورزی و بعضاً در دامنه‌های کوهستانی می‌رویند و گونه *Aristolochia hyrcana* انحصاری ایران است. بعلت تشابه اسمی جنس چپک با گونه‌های دیگر این جنس در کشورهای مختلف از جمله *Aristolochia*

تیره استبرق/ *Asclepiadaceae*

تقریباً برگشته. تاجک به طول حدود ۶ میلیمتر. میوه برگه (فولیکول) به طول و عرض ۷/۵-۱۰ سانتیمتر، بیضوی یا تخم‌مرغی شکل، اغلب کم و بیش برگشته و پرده‌دار.

پراکندگی جهانی: جنوب غرب آسیا، افریقای گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درخت یا درختچه در مناطق جنوبی ایران و در استانهای خوزستان، اندیمشک، اطراف شوش، بین شوش و دهلران، شوشتر، دزفول. - بوشهر: برازجان، بین برازجان و دالکی، غرب برازجان: سعیدیه، بین بوشهر و کازرون، خورموج. - کرمان: نزدیک شهداد، جیرفت، کهنوج. - هرمزگان: خلیج فارس، بندرعباس، باغو حوالی بندرعباس، ایسین، حاجی آباد به طرف طارم، میناب، سندرک. - بلوچستان: چابهار، ایرانشهر، بین نیک‌شهر و چابهار، نیک‌شهر، کنار بست غرب کوهک و شرق سراوان، بم پشت، اطراف ایرانشهر، سوران و زابلی می‌روید.

مصارف و کاربردها: پوست ریشه، شیرابه، برگها و گل‌های آن مصرف دارویی دارد. استبرق معرق، ضد

Calotropis procera (Willd.) R. Br.

Syn.: *Asclepias procera* Willd., *Calotropis persica* Gand.

E. French cotton, mudar plant

استبرق، غلبلب، خرک

درختچه یا درختی شیرابه‌دار، با تاجی درهم و نامنظم، به ارتفاع تا ۵-۲ متر، با ساقه و شاخه‌های به‌طور نامنظم پیچیده و درهم رفته، با شاخه‌های جوان اغلب پوشیده از کرکهای سفید پتویی، با ازدیاد سن بدون کرک شوند. برگها به طول تا ۱۵، به عرض ۱۱ سانتیمتر، گوشتی، متقابل، کم و بیش دایره‌ای تا دایره‌ای - تخم‌مرغی، با قاعده‌ای کم و بیش قلبی یا گرد، تقریباً بدون دم‌برگ، در حالت زنده (تازه) گوشتی ضخیم، در حالت خشک غشایی ضخیم، تخت، کامل (بدون دندانه)، در حالت جوان کرک‌دار، در حالت مسن بدون کرک‌شونده، با رأس گرد پهن یا نوک‌دار کوتاه. کاسه گل تا قاعده منقسم به کاسبرگهای نوک‌تیز و بدون کرک، با رگه‌های جانبی دو طرفه کم و بیش ۵ تایی. جام گل به قطر ۲-۲/۵ سانتیمتر، سفید یا ارغوانی مایل به بنفش، با لوبهای گسترده با لبه

Calotropis procera (Willd.) R. Br.

پودر خشک شده ریشه آن مخلوط با روغن زنجبیل روی زخمهای جذامی سبب معالجه آن می‌شود. پوست ریشه آن برای درمان بیماریهای پوستی و زایل کردن کرمهای روده‌ای بکار می‌رود. برگ گرم شده آن روی آجر داغ روی کورک‌ها و تاول‌ها گذاشته می‌شود و برای درمان دردهای روماتیسمی بکار می‌رود. شیر برک آن مخلوط با عسل برای دفع کرم روده بکار می‌رود. برگهای آن بعد از خارج کردن رگبرگها برای سبب سقط شدن بکار می‌رود. شیرابه آن سبب خارج شدن خار از بدن می‌شود. شیرابه آن برای درمان دندان‌درد و زخمهای چرکی بکار می‌رود. شیرابه سفید آن برای درمان آگزما، زخمهای چرکی و تاول‌ها بکار می‌رود. شیرابه آن را

کرم، شفا دهنده جذام، لک و پیس، زخمها، غدد بدخیم، بواسیر، بیماریهای طحال، کبد و شکم می‌باشد. استبرق محلل، مقوی و معرق و در میزان و اندازه زیاد قی‌آور است. پوست ریشه آن مفید برای درمان سوء هاضمه‌های مزمن، نفخ، یبوست، از دست دادن اشتها، سوء هاضمه، و وجود ماده لزج در مدفوع است. برگهای آن بر علیه کرم گینه بکار می‌رود. گل‌های آن برای معالجه آسم مفید است. روغن دانه آن در درمان سالخوردگی مؤثر است و مقوی است. گیاه برای معالجه دردهای طحال، روماتیسم، صرع، فلج نیمه از بدن، زخمها، آبله و زایمان طولانی بکار می‌رود (6).
- جوشانده ریشه آن با فلفل برای درمان ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان استفاده می‌شود.

آدم‌کشی و خودکشی بکار می‌رود (5).
 - گیاه خلط‌آور، کرم‌کش و مقوی و محلل است. پوست آن به‌عنوان صفرآور، معرق، قی‌آور، مقوی و مدر بکار می‌رود. ریشه آن به‌عنوان ملین مصرف می‌شود. شیرابه شیری آن برای درمان جذام، تجمع مایع در بدن، روماتیسم و دفع کرم تنیا بکار می‌رود. شیر خشک شده آن ضد اسپاسم، مقوی و مقوی و کشیده می‌شود تا آسم و سرفه را تسکین دهد. برگهای تازه آن بصورت باند برای درمان روماتیسم مفصلی و تورم‌ها بکار می‌رود. گلهای آن به‌عنوان مقوی، مقوی معده و هضم‌کننده غذا تجویز می‌شود و بمقدار کم برای درمان سرفه، سرماخوردگی، آسم، نزله و وبا بکار می‌رود (1).

روی محل عقرب‌گزیدگی می‌گذارند. شیرابه آن برای درمان صرع داده می‌شود. خمیر گلهای آن با مقدار مساوی فلفل و شبدر برای درمان خس‌خس کردن سینه بکار می‌رود. گلهای آن به‌عنوان مقوی معده و خشک‌شده گلهای آن در مردان سبب ناباروری می‌شود (9).

- شیرابه آن سمی (با اثراتی مشابه گل انگشتانه روی قلب، مسهل و قاعده‌آور است. گیاه کامل خلط‌آور و به مقدار زیاد قی‌آور است. در هندوستان بصورت ناحیه‌ای گیاه برای درمان جذام و خوره و آگزمای مزمن بکار می‌رود. پودر گلهای آن در حالت سرماخوردگی، سرفه، آسم و سوء هاضمه بکار می‌رود. دارای خاصیت پاک‌کنندگی است. گیاه بسیار سمی است و در نواحی گرم و مرطوب امریکا برای

Calotropis procera (Willd.) R.Br.

آذین‌دار، محوری. کاسه گل به طول ۱/۵-۲ میلیمتر، با دندانه‌های سه‌گوشه. جام گل چرخه‌ای، عمیقاً ۵ قسمتی، به قطر کم و بیش ۹ میلیمتر، قرمزرنج، بندرت سفید با بریدگیهای (دندانه‌ای) مستطیلی، نوک‌کند. میوه برگه (فولیکول)، به طول ۶-۱۶ سانتیمتر، باریک و بدون کرک.

Cynancum acutum L.

E. Montpellier scammony plant

علف پرستو، علف سگ‌کش

گیاهانی علفی چندساله، پیچنده، در بخش پایینی بدون کرک، در بالا کرکی نرم. برگها دمبرگ‌دار، قلبی شکل، از نظر شکل و اندازه متنوع. گل آذین‌گرزن، دمگل

باریک، با لوبهای قاعده‌ای از پهنک بخوبی جدای
مستطیلی تا تقریباً دایره‌ای قویاً واگرا، با سینوس
قاعده‌ای باز

- **subsp. *sibiricum* (Willd.) Rech. f.**

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای، اروپا، آفریقا و
آسیا، جنوب غرب و مرکز آسیا، ترکمنستان، تالش،
افغانستان، ایران، عراق و غرب سبیری.

این گونه در ایران دو زیرگونه دارد که اختلاف آنها در
شکل برگهای آنهاست.

- برگها تخم‌مرغی - قلبی پهن، با طولی ۱-۲ برابر
عرض، با سینوس قاعده‌ای باریک، با لوبهای قاعده‌ای
به دشواری واگرا.

- **subsp. *acutum***

- برگها اغلب خیلی باریکتر، پهنک کم و بیش خطی

Cynanchum acutum L.

مصارف و کاربردها: کلیه اندامهای این گیاه طعمی تلخ دارد. شیرابه آن پس از خروج از گیاه با سرعت منعقد می‌شود و اثر مسهلی شدید دارد و مصرف آن امروزه کنار گذاشته شده است، زیرا باعث سُمی بودن حالاتی نظیر تهوع، استفراغ، تشنجات شدید و حتی مرگ پیش می‌آورد (۱۱).

Oxystelma esculentum (L.f.) R. Br.

ریشه‌های آن اختصاصاً برای درمان زردی و یرقان بکار می‌رود. شیرابه گیاه برای شستشوی زخمها مفید است. میوه آن تلخ، مقوی، خلط‌آور، ضد کرم است. شیره آن برای درمان سرفه، لک و پیس، درد ماهیچه‌ها، التهاب مزمن و سوزاکی پیشابراه و سوزاک مفید است و به‌عنوان قابض به کودکان داده می‌شود (۶).

– جوشانده گیاه به‌عنوان غرغره دهان در زخمهای آفت و زخم گلو بکار می‌رود. ریشه آن برای درمان یرقان و شیره شیری آن برای شستشوی زخمهای روباز بکار می‌رود (۱).

– با توجه به پراکندگی محدود این گونه در جنوب بلوچستان ایران و ناشناخته بودن آن در گذشته (این گیاه حدود ۱۵ سال (۱۳۷۵) است که از ایران شناسایی شده) در طب سنتی ایران جایگاهی نداشته و کسی از آن استفاده نمی‌کرده است (مؤلف).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: گرگان، بندر گز – مازندران: دره هراز. – آذربایجان: ارسباران. – همدان: همدان. – اراک: کهرود. – لرستان: بروجرد. – اصفهان: گاوخونی. – سیستان و بلوچستان: زابل، سنگان شرق نفتان. – سمنان: لاسجرد: ایچ، دره خوش ییلاق. – تهران: کرج، کوه دشته، مردآباد، دماوند، فیروزکوه.

Oxystelma esculentum (L. f.) R. Br.

Syn.: *Periploca esculenta* L. f.

E. Alpin's oxystelma

دوهانی

گیاه چندساله یا درختچه‌ای پیچان بالا رونده به ارتفاع ۱-۵ متر، بدون کرک. برگها متقابل، خطی یا خطی – سرنیزه‌ای باریک، با قاعده گوه‌ای، بطرف انتها باریک شده، تقریباً نوک‌دار، با رگبرگهای متعدد نازک؛ برگهای بالایی خطی بسیار باریک. گل آذین گرز، با دمگل آذین بلند محوری ۲-۸ گلی، تنک؛ دمگلها نازک، از گلها بلندتر. کاسه گل کوتاه، با دندانه‌های سه گوشه‌ای نوک تیز. جام گل گسترده، به قطر ۱۸-۲۳ میلیمتر، قرمز، ارغوانی – رگه‌دار، مژه‌دار. میوه‌ها برگه، به طول ۵-۷/۵ سانتیمتر، مستطیلی یا تخم‌مرغی، متورم، غشایی، بدون کرک.

پراکندگی جهانی: ایران، پاکستان، هندوستان و اندونزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه تقریباً درختچه‌ای در استان بلوچستان و در اطراف پل جلیگور تا باهوکلالت و اطراف آن می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل، ریشه‌ها، شیرابه شیری و میوه گیاه کاربرد دارویی دارد.

دوهانی گرم، خشک، تلخ، تند، مدر، مسهل، محرک قوه باء، ضد کرم، شیرآور و هضم‌کننده است و سبب نفخ می‌شود. برای درمان لک و پیس و برونشیت مفید است. جوشانده گیاه به‌عنوان غرغره و دهان‌شویه برای معالجه زخمهای آفت دهان و زخمهای گلو بکار می‌رود.

پرگل، دمگل آذین به طول کم و بیش تا ۳ سانتیمتر، در حالت گل نازک، در حالت میوه دار ضخیم. دمگل نخی شکل، چند برابر اندازه گل. جام گل به قطر ۵-۶ میلیمتر، سفید مایل به زرد ارغوانی شونده، تاجک گل دو لایه (دو ردیفی). میوه برگه برگشته، موازی، به طول و عرض ۱/۵ سانتیمتر، واژگون، با قاعده ای ضخیم (کلفت) و نوکی باریک و خمیده، با خارهای نرم و کرکهای کوتاه خاکستری. پراکندگی جهانی: جنوب ایران، افغانستان، پاکستان، عربستان، شمال افریقا.

Pergularia tomentosa L.

Syn.: *Daemia tomentosa* (L.) Pomel., *Daemia cordata* (Forssk.) R. Br., *Asclepias cordata* Forssk., *Daemia incana* Decne.

E. pergularia

مویر، لباسیر

گیاه بوته ای خشبی یا تقریباً درختچه ای، پوشیده از کرکهای کوتاه خاکستری رنگ، به ارتفاع حدود تا ۱۲۰ سانتیمتر، با شاخه های فراوان و اغلب بهم پیچیده. برگها با طول و عرض ۱/۵ تا ۳ سانتیمتر، قلبی، با سینوس (بریدگی) قاعده ای باز (گشاد)، نوک دار، با دمبرگی بلند. گل آذین گرزن محوری

Pergularia tomentosa L.

میناب، بندرعباس، حاجی آباد، کهگم، شلیل، سرخون. - سیستان و بلوچستان: تنگه سرحه، کارواندر، ایرانشهر به زابلی، اطراف سراوان؛ سفیدابه به نهبندان؛ منتهی الیه جنوب شرق خراسان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: خوزستان: بیشتر در بخشهای شرقی در اطراف بهبهان، پازنان و رامهرمز. - فارس: کازرون. - کرمان: جیرفت. - بوشهر: دالکی، خورموج. - هرمزگان: جزیره هرمز، جزیره کیس،

Pergularia tomentosa L.

اذهان مردم گذشته وجود دارد اینکه از شیرابه این گیاه می‌توان برای تمیز کردن پوست گوسفند و تهیه مشک آب استفاده کرد. البته هرگونه کاربری دارویی این گیاه نیازمند تحقیق و پژوهش گسترده است (مؤلف).

مصارف و کاربردها: هیچ گونه اثرات دارویی برای این گونه در فهرست گیاهان دارویی مشاهده نشده و بیشتر به جنبه‌های سمی بودن آنها اشاره می‌شود، زیرا دیگر گیاهان این تیره که به تعدادی از آنها اشاره شده دارای شیرابه‌های سمی هستند. آنچه در

مصارف و کاربردها: از اندامهای مختلف گیاه در نواحی اطراف دریای سیاه و اروپای مرکزی عصاره روان و تنتوری تهیه می‌شود که از آن جهت تقویت قلب و رفع تنگی نفس استفاده می‌شود، اما بعلت سمی بودن مصرف آن امروزه متروک شده است (۱۱).
- این جنس علاوه بر گونه مذکور یک گونه درختچه‌ای بنام گیشدر / *Periploca aphylla* Decne. دارد که در جنوب ایران می‌روید و مردم محلی در اوایل بهار جوانه‌های گل‌دهنده و غنچه‌های گل آن را بندرت می‌خورند، اما ارزش‌های دارویی آن کاملاً ناشناخته است (مؤلف).

Periploca aphylla Decne.

یادداشت: جنس تریاقی / *Vincetoxicum* Von Wolf. در ایران ۶ گونه گیاه علفی چندساله دارد که اغلب برای دام سمی هستند و ارزش دارویی آنها نیز در طب سنتی ایران مشخص نیست.
در اینجا برای آشنایی به نامهای آنها اشاره می‌نمایم:

**Vincetoxicum Assadii* M. Zaeifij

تریاقی زاگرسی

Vincetoxicum funebre Boiss. & Ky.

تریاقی سیاه، گل قبرآرا

Periploca graeca L.

E. Grecian silk vine, climbing dog's bane, virginian silk

گیشدر پیچ، کتوس

درختچه‌ای پیچان و بلند. برگها به طول ۴-۸، به عرض ۳-۵ سانتیمتر، تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی - مستطیلی، نوک کند، غشایی نازک (کمی غشایی)، بدون کرک، با رگبرگهای مشبک بسیار نازک، با دمیرگ کوتاه. گرزنها در انتهای شاخه‌چه‌ها کم‌گل. جام‌گل به قطر ۲۰-۲۵ میلیمتر، در سطح داخلی ارغوانی، با سطح خارجی سبز، با بریدگیهای مستطیلی نوک فرورفته، با لبه ریش‌دار، با فلسهای در قاعده جام گل پهن شده دوگوشکی باسیخکی غیرمنقسم. میوه برگه به طول ۹-۱۲ سانتیمتر، نوک‌دار، تقریباً موازی.

پراکندگی جهانی: شرق ناحیه مدیترانه، آناتولی، ایران، سوریه، لبنان، فلسطین، عراق، قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختچه‌ای در ایران در استانهای گرگان، رامیان، بندرگز، مازندران: شرق چالوس، نوشهر، رامسر، کجور، دره چالوس. - گیلان: بین رشت و رستم‌آباد، هرزویل، رشت، بین رشت و رودبار، شرق هشتر، لاهیجان، بین کلیشم و پل امبو، جنگلهای گیلان، بندرانزلی. - آذربایجان: جنگلهای ارسباران می‌روید.

Periploca graeca L.

Vincetoxicum pumilum Decne

تریاقی پاکوتاه

Vincetoxicum glaucum (Wall in Wight) Rech. f.

تریاقی خراسانی

Vincetoxicum scandens Sommier & Levier

تریاقی جنگلی

*Vincetoxicum Mozaffarianii M. Zaeifi

تریاقی هماگی

درضمن دو گونه ستاره‌دار انحصاری ایران هستند.

Vincetoxicum pumilum Decne.

تیره حرا/ *Avicenniaceae*

۳۰-۸۰ میلی‌متر، به عرض ۱۵-۳۵ میلی‌متر، سرنیزه‌ای یا بیضوی، با نوک بسیار تیز یا نوک‌دار، کامل، دورنگ: روی سطح فوقانی سبز، درخشان، در سطح تحتانی با کرک‌های نم‌سی - مایل به سفید فشرده، در حالت خشک سیاه شونده، پهنک به طرف دم‌برگی کوتاه به طول ۳-۵ (۸-) میلی‌متر ممتد. گل‌ها بدون دم‌گل، سرسان - انبوه، با دم‌گل آذین طویل شده چهار وجهی

Avicennia marina (Forssk.) Vierh.

Syn.: *Secura marina* Forssk., *Avicennia marina* Forssk. var. *acutissima* Stapf ex Moldenke, *Avicennia alba* auct. non Blume., *Avicennia officinalis* auct. non L.

حرا، تَمر (Temer)

درختچه یا درختانی کوتاه به ارتفاع ۱-۳ (۵-) متر، با شاخه‌های کم رنگ. ریشه‌های تنفسی فراوان، به ارتفاع (به طول) ۱۰-۲۰ (۲۵-) سانتیمتر. برگ‌ها به طول

تخم مرغی، نوک کند، تقریباً مژه دار و در سطح پستی با کرکهای پتویی. جام گل به طول ۵-۶ میلیمتر و قطر ۵ میلیمتر، زردشونده، با دهانه جام نارنجی، با لوله جام بسیار کوتاه، با قطعات ۴ تایی، تخم مرغی، نسبتاً نوک تیز، تقریباً هم اندازه، از کاسه گل کمی بلندتر.

(چهار گوشه). برگه و برگک ها دوتایی، تخم مرغی توگود، مژه دار، برگه به طول $(3/5-4)$ میلیمتر، به عرض $1/5-3$ میلیمتر، برگک به طول $2-3/5$ میلیمتر، به عرض $2-3/5$ میلیمتر. کاسه گل به طول $3/5-4$ میلیمتر، تا قاعده سه قسمتی، با قطعات

Avicennia marina (Fosk.) Vierh.

Avicennia marina (Fosk.) Vierh.

پراکندگی جهانی: سواحل دریای سرخ (احمر)، هندوستان، پاکستان، جنوب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختی دریایی (با رویشگاه حد جزر و مد دریا) در سواحل جنوبی ایران بین بندر بوشهر و بندر دیر، عسلویه، بندر خمیر، جزیره قشم، لافت، بندر پل، بندر تياب، سیریک، بندر جاسک، بین جاسک و کنارک و بندر گواتر می روید.

مصارف و کاربردها: پوست، ریشه و دانه های آن مصرف می شود. پوست آن قابض است. ریشه آن محرک قوای جنسی و دانه های نارس آن بصورت

در دهانه جام گل قرار گرفته، با قطعات جام متناوب. تخمدان با کرکهای بلند و جدا، با خامه دوشاخه، از تخمدان کوتاهتر. میوه کپسول به طول ۱۳-۱۸ میلیمتر، به قطر ۱۰-۱۲ میلیمتر، بیضوی، نوکدار، فشرده، با کرکهای پتویی - خاکستری، اغلب یک دانه‌ای، زنده‌زا.

ضمد روی تاول‌ها و آبسه‌ها کاربرد دارد (۱).
- با مصرف مقدار کمی از پوست این درختچه مقدار ادرار افزایش می‌یابد، در درازمدت مصرف آن روی بیماری جدام مؤثر است (۱۱).
پرچمها ۴ تایی، تقریباً بدون میله، دربرگرفته شده با جام و

تیره گل بی صبر/ *Balsaminaceae*

۱/۱-۲/۶ سانتیمتر، با قاعده گوه‌ای، با رأس نوک تیز، روی سطح فوقانی بی کرک یا کرکدار یا در هر دو سطح کرکدار با لبه‌های دنداندار، دندانه‌دار، بطرف قاعده با کرکهای غده‌دار بدون پایک سیاه؛ رگبرگهای جانبی ۴-۷ جفتی؛ دمبرگ به طول ۲-۱۳ میلیمتر. گلها بدون دمگل آذین، منفرد یا ۲-۳ تایی دسته‌ای، سفید تا قرمز، با دهانه اغلب زردشونده - خالدار. برگه‌ها خطی، به طول کم و بیش ۲ میلیمتر، نامشخص. دمگلها به طول

* Impatiens Balsamina L.

E. garden balsam

گل حنا، گل بی صبر زینتی

گیاه یکساله، به ارتفاع تا ۶۰ سانتیمتر، اغلب کمی کوتاھتر؛ ساقه ایستاده، ساده یا منشعب، بی کرک یا در جوانی کرکدار. برگها بحالت حلقوی قرار گرفته، پایینی‌ها گاهی متقابل؛ پهنک سرنیزه‌ای باریک تا بیضوی باریک یا واژ سرنیزه‌ای، به طول ۲/۷-۹، به عرض

Impatiens Balsamina L.

تخمدان کرکدار انبوه. میوه دوکی شکل پهن، به طول ۱۰-۲۰ میلیمتر، به عرض ۶-۸ میلیمتر، به انبوهی کرکدار.

پراکندگی جهانی: جنوب هندوستان، جنوب شرق آسیا، در سایر نقاط جهان کاشته شده و معرفی شده. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه به عنوان گیاه زینتی در نواحی معتدله و معتدله سرد ایران و در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، کردستان، اصفهان، فارس، خراسان، سمنان، تهران و ... کاشته می شود. **مصارف و کاربردها:** در بخشهایی از آسیا، اندامهای هوایی له شده آن مخلوط با زردچوبه، نمک و روغن مانند حنا برای رنگ کردن موقتی مایل به قرمز ناخن ها و پوست بکار می رود. در اندونزی برگهای آن برای درمان تورمها، زخمها و بریدگیها مصرف می شود (2).

Impatiens Noli-tangere L.

۱۰-۱۶ میلیمتر، نازک، بی کرک تا کرکدار، بحالت گلدار گسترده، بحالت میوه دار واژگون. کاسبرگهای جانبی تخم مرغی - سرنیزه ای، به طول ۲-۳ میلیمتر. کاسبرگهای پایینی عمیقاً ناودار، به طول ۱۳-۱۹ میلیمتر، به عرض ۴-۸ میلیمتر، به یکباره باریک شده (تنگ شده) به همیز ۱۳-۲۴ میلیمتری نخی شکل در نیمه فوقانی به درون خمیده. گلبرگ پشتی کلاه خودی، در حالت باز نشده به طول ۱۰-۱۴ میلیمتر، به عرض ۷-۱۱ میلیمتر. گلبرگهای جانبی بهم پیوسته (بهم پیوسته) به طول ۲۳-۳۵ میلیمتر؛ گلبرگهای فوقانی از دو طرف تا $\frac{1}{4}$ بخش گلبرگهای پایینی ها می رسد، مستطیلی، به طول ۹-۱۰ میلیمتر، به عرض ۷-۹ میلیمتر؛ گلبرگ پایینی تقریباً دایره ای، به طول ۱۸-۲۷ میلیمتر، به عرض ۱۸-۲۵ میلیمتر، دولوبه نامساوی.

Impatiens Noli-tangere L.

E. touch_me_not, European touch_me_not, noli_me_tangere

گل بی صبر

گیاه علفی، به ارتفاع ۲۰-۱۰۰ سانتیمتر، ایستاده، ساده یا با شاخه های تنک، بی کرک. برگها سبز تیره، در سطح تحتانی کم رنگتر، با پهنک مسطیلی تا تخم مرغی - بیضوی یا تخم مرغی - سرنیزه ای، به طول ۵-۱۲، به عرض ۵-۱۶ سانتیمتر، با رأس نوک کند یا تقریباً نوک تیز، منقادار، با قاعده گوه ای تا تقریباً قلبی؛ رگبرگهای جانبی ۵-۸ جفتی؛ لبه برگ کنگره ای - دندانه ای درشت، با دندانه های در بین هم فاصله دار ۵-۱۴ میلیمتری در دو طرف تا ۱۶ دندانه؛ دم برگ به طول ۶-۶۰ میلیمتر. گل آذین ۱-۴ گلی؛ گلها زرد، با دهانه لکه نارنجی دار یا لکه قهوه ای دار. دمگل آذین به طول ۱۳-۳۰ میلیمتر، برگه ها خطی یا خطی - سرنیزه ای، به طول ۱-۴ میلیمتر، در میانه دمگلها قرار گرفته. دمگلها به طول ۱۰-۱۸ میلیمتر، نازک، در حالت میوه دار واژگون. کاسبرگهای جانبی به طول ۵-۶ میلیمتر، به عرض ۳-۴ میلیمتر، تخم مرغی - قلبی،

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان (هشتپر نزدیک اسالم، اسالم به خلخال).

مصارف و کاربردها: جوشانده آن مدر است و برای دفع سنگ کلیه و آب آوردن انساج مصرف می‌شود. مصرف زیاد آن قی آور و دارای اثر مسهلی و سمی است. در استعمال خارج از له شده و یا جوشانده آن جهت درمان زخم و جراحات و بواسیر استفاده می‌شود (۱۱).

- این گونه گیاهی نادر و با پراکندگی جغرافیایی محدود تقریباً جایگاهی در طب سنتی ایران ندارد (مؤلف).

کاسبرگ پایینی کم و بیش شبیوری شکل، به طول ۲۵-۲۹ میلیمتر، بطرف مهمیزی نازک به درون خمیده باریک شده. گلبرگ پشتی کلاه خودی (سپیوشی)، به طول ۶-۷، به عرض ۹-۱۰ میلیمتر. گلبرگهای جانبی پیوسته، به طول ۱۸-۲۲ میلیمتر؛ گلبرگ فوقانی به طول ۷-۸، به عرض ۳-۴ میلیمتر؛ گلبرگ پایینی تقریباً دایره‌ای، دو لوبه نامساوی، به طول ۱۲-۱۵، به عرض ۹-۱۱ میلیمتر. میوه کپسول خطی - استوانه‌ای، به طول ۱۱-۲۰، به عرض ۲-۳ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا بجز در نواحی قطبی و گرم و مرطوب.

تیره زرشک / Berberidaceae

Berberis vulgaris L.

E. European barberry, barberry, common barberry, barberry bush

زرشک

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۳ متر. شاخه‌های امساله شیاردار، سبز یا قهوه‌ای - قرمز شونده، شاخه‌های یکساله و مسن تر خاکستری، کدر، بطور ضعیفی بدون پوست شونده؛ خارها به طول تا ۱ (۱/۵-) سانتیمتر، ساده یا سه شاخه، بندرت در شاخه‌های بلند ۵ پاره (شاخه)، زرد یا قهوه‌ای - مایل به زرد. برگهای شاخه‌چه‌های گلدار به طول تا ۴ (۵-) سانتیمتر، نازک، بیضوی تا بیضوی پهن یا واژ تخم‌مرغی، منتهی به دمیرگی به طور مشخص باریک‌شده، به طول ۵-۱۰ میلیمتر، همیشه کم و بیش منظم‌اً دندان‌اره‌ای ریز، نوک‌تیز یا نوک‌کند؛ رگبرگها نازک، مشبک انبوه، در سطح تحتانی مشخص‌تر. گل‌آذین به طول ۳-۶ (۷-) سانتیمتر، همیشه در شاخه‌های خاکستری ۱۰-۲۵ (۳۰-) گلی. سته به طول تا ۱۰-۱۱ میلیمتر، قرمز تیره، بیضوی، نرم، بدون خامه.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال آناتولی، تالش، شمال غرب ایران، قفقاز.

Berberis vulgaris L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران: پل زنگوله، دره تالار، دره چالوس، حسن‌آباد، ناحیه کجور: بین

وریدها، مدر، ملین، پیش‌گیری‌کننده سرطان دارد و در موارد سوء هاضمه توأم با بی‌اشتهایی، اختلالات قاعدگی، اتساع وریدها، نقرس، روماتیسم، بیماریهای کبدی، یرقان، سنگ کیسه صفرا و کلیه، قولنج کبدی و کلیوی، کمی ادرار، یبوست، اسکوربوت و سرطان می‌توان از آن استفاده کرد (۱۰).

نمازیه و زانوس، شیب شمالی گردنه کندوان. -
گرگان: آلمه: جنگل گلستان. - آذربایجان: کوه قره‌داغ
نزدیک حسن بیگلر. - گیلان: کوه‌های گیلان.
مصارف و کاربردها: ریشه، پوست، برگها و میوه این
گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی مقوی،
اشتهاآور، محرک معده، صفراآور، منقبض‌کننده

Berberis vulgaris L.

- زرشک مقوی، معرق و گندزداست. زرشک در
موارد ناهنجاری‌های صفراوی و مجاری ادرار به‌ویژه
در سنگهای صفراوی و کلیوی، احتقان شکمی و
حفره‌های لگن خاصره و روماتیسم مصرف می‌شود،
در موارد زردی، دردهای کبدی، ناتوانی‌های عمومی و
بیماریهای کبدی بکار می‌رود. اعمال و کار کلیه‌ها و
کیسه مثانه را زیاد می‌کند، سپس روی کبد و غشاء
لنفای اثر می‌گذارد (۶).
- ریشه، ساقه، پوست ریشه و میوه آن مصرف می‌شود.

- اثرات درمانی زرشک: ضد آمیب، ضد آلزایمر، ضد
التهاب مفاصل، ضد میکروب، ضد سرطان، ضد تشنج،
ضد تهوع، ضد التهاب، ضد خارش، ضد تب، جبران
کننده کمبود ویتامین C، ضد اسپاسم، قابض، صفراآور،
معرق، ادرارآور، خلط‌آور، ضد قارچ، تقویت‌کننده کبد،
کاهش‌دهنده پرفشاری خون، محرک سیستم ایمنی
بدن، مسهل، مسکن، آرام‌بخش، تقویت‌کننده رحم،
گشادکننده رگ‌ها و تند یا کندکننده حرکات دودی
روده‌ها (۱۲).

Berberis khorasanica Browicz زرشک خراسانی

Berberis orthobotrys Bienert ex C.K. Schneider

زرشک راست خوشه

Berberis sp. زرشک بیدانه

زرشک بی دانه بنظر می رسد که کولتیواری از زرشک زرافشانی باشد که در اثر اصلاح نژاد بصورت بی دانه درآمده است و شاید بتوان آن را *Berberis "Asperma" integerrima* نامید. در بعضی منابع آنرا *Berberis "Asperma" vulgaris* نامیده اند که با توجه به پراکندگی جغرافیایی *Berberis vulgaris* L. و عدم وجود آن در جنوب خراسان نمی تواند نام درستی باشد (مؤلف).

Berberis vulgaris L.

میوه آن غنی از ویتامین C است و در موارد کمبود این ویتامین استفاده می شود. پوست ریشه آن قابض است و برای معالجه اسهال، اسهال خونی و یرقان بکار می رود. در اروپا از جوشانده (دم کرده) ریشه آن برای درمان سوء هاضمه مزمن استفاده می شود (7).

- پوست ساقه، پوست ریشه، میوه های سته آن مصرف می شود. تأثیرات خوبی روی کیسه صفرا دارد و سبب بهبود جریان صفرا و بهبود حالاتی چون درد کیسه صفرا، سنگ صفرا و یرقان می شود. خاصیت ضد عفونی کنندگی قوی آن به بهبود اسهال خونی آمیبی، وبا و دیگر عفونت های معدی - روده ای کمک می کند. پوست آن قابض، ضد اسهال و شفا دهنده دیواره روده و بطور کلی اثرات عالی و مفید روی سیستم گوارشی دارد. زرشک به بهبود حالات و بیماری های مزمن پوستی همچون آگزما و داء الصدف کمک می کند. جوشانده آن اثرات ملایم و مؤثری برای شستشوی چشم دارد (4).

جنس زرشک / *Berberis* L. در ایران ۵ گونه دارد که بطور عموم آب آنها توسط مردم محلی مصرف می شود و خواصی شبیه به *Berberis vulgaris* L. برای آنها قائلند، در اینجا برای آشنایی، به نام های علمی آنها اشاره می شود.

Berberis crataegina DC. زرشک زالزالکی

Berberis integerrima Bunge زرشک زرافشانی

تیره توسکا، تیره غان/Betulaceae

جوان چسبنک، گاهی تا حدودی کرکدار، قهوه ای - قرمز شونده، با عدسک های سفید. جوانه ها واژ تخم مرغی، پایک دار. برگها به طول ۵-۱۰ (۱۲-)، به عرض ۳-۷ (۹-) سانتیمتر، تخم مرغی یا واژ تخم مرغی - مستطیلی، گاهی تقریباً دایره ای، نوک تیز کوتاه یا تقریباً نوک کند، هیچگاه فرو رفته نیست، با قاعده گوه ای، لبه دندانه اره ای تیز یا کند، در امتداد رگبرگ

Alnus glutinosa (L.) Gaertn. subsp. *barbata* (C. A. Mey.) Yaltirik

Syn.: *Alnus barbata* C. A. Mey., *Alnus glutinosa* (L.) Gaertn. var. *barbata* (C. A. Mey) Ledeb., var. *pubescens.*, var. *acutifolia*; var. *denticulata*
E. European alder, European black alder, black alder, sticky alder, common alder

توسکای قشلاقی

درختی مرتفع با پوست قهوه ای، شیاردار. شاخه های

مشکلات گلو بکار می‌رود. جوشانده پوست خشک آن به انقباض پرده مخاطی و کاهش التهاب و تورم کمک می‌کند. جوشانده آن همچنین برای بند آوردن خونریزی داخلی و خارجی بکار می‌رود و زخمها را ترمیم می‌کند، همچنین به عنوان شوینده برای جرب بکار می‌رود. در اسپانیا برگهای توسکای قشلاقی نرم شده را کف پا می‌گذارند تا درد آن را تسکین دهد. برگهای آن روی پستان زنان شیرده قرار داده می‌شود تا سبب کاهش ترکم خون در آن شود (4).

Alnus glutinosa (L.) Gaertn.

اصلی سطح تحتانی یا در تمام سطح صفحه پهنک کرکدار، محور رگبرگها ریش‌دار، رگبرگهای جانبی دو طرف ۷-۹ تایی. دمیرگ به طول تا ۳ سانتیمتر، بدون کرک یا کرکدار. گل‌آذین دم‌گره‌ای نر به طول تا ۲۰ سانتیمتر. مخروطها ۳ تا ۵ تایی، به طول تا ۱۶-۲۰، به عرض ۶-۸ میلیمتر. دمگل‌آذین مساوی مخروط یا کمی از آن بلندتر. میوه فندقه با بال باریک. پراکندگی جهانی: شمال ایران، شمال شرق آناتولی، تالش، قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: بندر گز، گرگان. - مازندران: دره تالار: بین شاهی و پل سفید. - گیلان: حوالی رشت، آستارا، ساحل دریای خزر، بندر انزلی، بین بندرانزلی و رضوانشهر، بین کُهد و رستم‌آباد، نزدیک لاریجان. - در سراسر جنگلهای شمال ایران، کاشته شده در تهران و کرج.

مصارف و کاربردها: پوست و برگهای سبز این درخت خواص درمانی قابض، تب‌بر، التیام‌بخش دارد. از پوست آن برای معالجه تب‌های نوبه‌ای، التهاب گلو، انواع آنژین، زخمهای واریسی و از برگ آن برای معالجه روماتیسم و فلج استفاده می‌کنند (۱۲).

- گیاه قابض است و بصورت غرغره در حالت فارنژیت (التهاب گلو یا گلو درد) بکار می‌رود. جوشانده پوست آن سوختگی‌ها را کاهش می‌دهد. پودر پوست آن به عنوان دهان‌شویه و در صورت تورم لثه‌ها مصرف می‌شود (5).

- توسکای قشلاقی به عنوان قابض اغلب اوقات به عنوان دهان‌شویه و غرغره برای دندان، لثه و

سفید، در بخش پایینی تنه کلفت، عمیقاً شیاردار، سیاه‌رنگ. شاخه‌ها اغلب نازک، واژگون (آویزان)، در حالت جوان بدون کرک، پوشیده از غده‌های رزین‌دار متعدد. برگها به طول (۲-۷)، به عرض ۵/۵-۲/۵ سانتیمتر، تخم‌مرغی - دلتایی، با رأس

Betula pendula Roth

Syn.: *Betula verrucosa* Ehrh.

E. European white birch, weeping birch, common birch, silver birch

توس، غان

درختی به ارتفاع تا ۲۵-۳۰ متر. پوست صاف،

گربه‌ای ماده به صورت منفرد روی شاخه‌های کوتاه جانبی قرار گرفته، گل‌آذین میوه‌دار به طول تا ۳، به عرض ۱ سانتیمتر، فلس‌های میوه‌دار با لوب‌های جانبی پهن به پایین برگشته، لوب میانی دلتایی شکل، از جانبی‌ها ۱/۵-۲ بار باریکتر. فندقه تخم‌مرغی باریک، با بال‌هایی دو تا سه بار پهن‌تر.

نوک‌دار، با قاعده گوه‌ای، بندرت تقریباً سربریده، با لبه دندان‌اره‌ای مضاعف تیز، با دو سطح بدون کرک، جوان‌ها چسبناک، با ۶-۷ جفت رگبرگ. دم‌برگ تا ۲ تا ۳ بار از پهنک کوتاه‌تر. گل‌آذین دم گربه‌ای نر به طول ۳-۶ سانتیمتر، اغلب ۲ یا ۳ تایی در رأس شاخه قرار گرفته، آویزان. گل‌آذین دم

Betula pendula Roth

تسریع می‌کند و دارویی مفید برای سنگ کلیه و کیسه مثانه، حالات روماتیسمی و تقرس می‌باشد. برگ‌های آن در ترکیب با گیاهان مدر سبب کاهش حبس مایعات و تورم می‌شود. عصاره غان مدر ملایم است. روغن استخراج شده از برگ‌های آن گندزداست و معمولاً برای تهیه دارو برای درمان آگزما و داء‌الصف بکار می‌رود. جوشانده پوست غان را می‌توان بصورت مایع برای مشکلات مزمن پوستی بکار برد. پوست آن

پراکندگی جهانی: اروپا، شرق آناتولی، شمال عراق، شمال و شمال غرب ایران، غرب سبیری، قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: تهران: دره کرج؛ شهرستانک، دره اشترک، دره هراز؛ اطراف سد لار. - مازندران: جنگلهای سنگده: کوه سنگی. - آذربایجان: ارومیه دره مارمیشو. - سمنان: کوه شاهوار.

مصارف و کاربردها: برگ‌ها، پوست و عصاره آن بکار می‌رود. دم‌کرده برگ غان دفع مواد زائد در ادرار را

عصبی بکار می‌رود. طبای قدیم برای آب درخت غان (شیره گیاهی) ارزش زیادی قائل بودند و بعلاوه از آن برای دفع بیماریهای پوستی مانند سودا، پیدایش لکه‌های قرمز در پوست استفاده می‌کردند. آب درخت غان داروی مؤثری جهت رفع عوارض روماتیسمی، نقرس و ناراحتیهای ناشی از التهاب مژانه است. پوست ساقه درخت غان اثر تصفیه‌کننده خون و درمان سودا دارد و هضم را آسان و اثر ضد تب دارد. در استعمال خارج جوشانده برگ غان بصورت شستشو و کمپرس برای ضد عفونی کردن و التیام زخمها بکار می‌رود و از آن برای درمان بیماریهای پوستی و رفع پوسته‌های شیری رنگ که در پوست بدن اطفال به علت ابتلا به اگزما و زردخم ظاهر می‌شود بکار می‌رود (۱۱).

را می‌توان در روغن خیس کرد و با کاربرد آن روی مفاصل سبب تسکین روماتیسم شد (4).
- اندامهای مختلف درخت غان اثر درمانی مدر، تصفیه‌کننده خون و معالجه سودا و روماتیسم دارد و کم و بیش کرم‌کش، تب‌بر و التیام‌دهنده زخمهاست. بیشتر از برگ و جوانه‌های آن به‌عنوان مدر استفاده می‌شود. جوشانده جوانه درخت برای درمان خیز اندامها، آب آوردن ماهیچه دل یا کلیه، قولنج‌های نفرتی، آلبومینوری، تنگی نفس، نقرس و روماتیسم ماهیچه‌ای استفاده می‌شود. فراورده‌های غان برای درمان افزایش مقدار درصد اوره خون که بر اثر نفرتی‌ها و یرقان پیش می‌آید و دفع عوارض ناشی از بیماری مذکور مانند سردرد، سرگیجه و دردهای

تیره جوالدوزک، تیره انارشیطان/Bignoniaceae

Catalpa bignonioides Walt.

* *Catalpa bignonioides* Walt.

Syn.: *Catalpa* Karst., *Catalpa syringaeifolia* Sims., *Catalpa cordifolia* Moench.

E. common Indian bean, southern catalpa, American catalpa, bean tree, catalpa tree, catalpa, Indian bean tree

جوالدوزک

درختی به ارتفاع تا ۷-۲۰ متر با تاج گسترده کروی. برگها اغلب فراهم، قلبی - تخم‌مرغی پهن، به طول ۱۲-۲۰ سانتیمتر، نوک‌دار تیز، گاهی با دو لوب کوچک جانبی، در سطح تحتانی کرکدار، با بوی ناخوش آیند. گل آذین پانیکول هرمی پهن، به طول ۲۰-۲۵ سانتیمتر، پرگل. جام گل استکانی، دو لبه، با ۲ لوب بالایی کوچک و ۳ لوب پایینی بزرگتر، پرچمهای بارور ۲ تایی، گلها به قطر حدود ۵ سانتیمتر، سفید با ۲ نوار زرد در سطح داخلی و با نقاط قهوه‌ای - مایل به ارغوانی فراوان. نیام یا کپسول به طول ۱۵-۳۵ (۴۰-) سانتیمتر، به قطر ۰/۸-۰/۶ میلیمتر. با دو کفه و دانه‌های متعدد مستطیلی کوچک فشرده، هر دانه با کرکهای منگوله‌ای سفید.

Catalpa bignonioides Walt.

دوحجره‌ای، دو دریچه‌ای، تقریباً فشرده. دانه‌ها در جهت عرضی بالدار؛ بالها ضخیم و در نهایت با لبه‌ای تا حدودی غشایی.

پراکندگی جهانی: جنوب ایران، افغانستان، غرب پاکستان، جنوب شرق عربستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: خوزستان: شمال خوزستان. - بوشهر: بین طاهری و عسلویه، جم و ریز. - جنوب فارس: اطراف خنج و لامرد، بین خنج و جهرم. - هرمزگان: اطراف زاهدان، کوه‌های زادمحمود و روستای سرتنگ محمود، شلیل بالا. - جنوب کرمان: جنوب غرب ارتفاعات جبال بارز، بین جیرفت و ساردوئیه: درب مزار.

مصارف و کاربردها: در رفع ترشحات زنانگی مؤثر است، جهت درمان لک و پیس و بزرگ شدن طحال استفاده می‌شود. از پوست شاخه‌های جوان آن جهت رفع عوارض سیفلیس استفاده می‌شود (۱۱).

- با توجه به پراکندگی محدود این درخت در

پراکندگی جهانی: امریکا (فلوریدا، میسوری). پراکندگی جغرافیایی در ایران: صورت کاشته شده در نواحی معتدله ایران: تهران، مازندران، اصفهان، آذربایجان. **مصارف و کاربردها:** پوست و میوه گیاه مصرف می‌شود. پوست مسکن ملایم و مخدر آن برای درمان آسم، سیاه‌سرفه و دیگر سرفه‌های اسپاسمی در کودکان بکار می‌رود. عرق (گلاب) میوه آن به همراه دیگر گیاهان (*Euphrasia officinalis*) این گیاه در ایران نمی‌روید) برای درمان نارسایی‌های چشمی از جمله کمی دید و به همراه سداب / *Ruta graveolens* به عنوان چشم شویه‌ای مؤثر برای رفع التهابات چشمی و دیگر عفونت‌های چشمی بکار می‌رود (4).

پوست ساقه آن اثر قی‌آور و ضد کرم دارد. میوه‌اش سابقاً برای رفع آسم مصرف می‌شده است (۱۱).

Tecomella undulata (Roxb.) Seem.

Syn.: *Tecoma undulata* (Roxb.) G. Don, *Bignonia undulata* Roxb.

انارشیطان، سمنگ (Semeng) پرپوک (Parpuk)

درختچه یا درختی به ارتفاع تا ۴ متر، با شاخه‌های واگرای خاکستری؛ شاخه‌چه‌های جوان کوتاه شده و با برگ‌های دسته‌ای. برگ‌ها متقابل، چرمی، دمبرگ دار، خطی - سرنیزه‌ای یا مستطیلی، به طول ۷-۲، به عرض ۱-۲/۵ سانتیمتر، به رنگ سبز کلمی، تقریباً بدون رگبرگ، با قاعده گوه‌ای پهن، نوک کند، بدون دندانه، گاهی بطور نامحسوس موج. گل‌آذین خوشه‌ای کم‌گل. دمگل‌ها کوتاه. کاسه گل استکانی، ۵ دندانه‌ای پهن، نوک کند. جام گل استکانی، با دهانه بزرگ، با لوب‌های تقریباً مساوی گرد پهن، به طول ۴-۷ سانتیمتر، بحالت زنده اناری، بحالت خشک زرد شوند. یا قهوه‌ای شوند. پرچمها از جام گل بلندتر؛ کیسه‌های بساک دوحجره‌ای؛ حجره‌ها و اگر. میوه کپسول خرجین مانند، خطی طویل،

استانهای خوزستان، بوشهر، جنوب فارس، هرمزگان و جنوب کرمان و کوتاه بودن دوران گلدهی و عدم تولید میوه و زادآوری غیرجنسی، تحقیق پیرامون کاربردهای آن از ضروریات است تا به خواص دارویی آن پی برد و یا احیاناً آن را فقط به عنوان گونه‌ای زینتی معرفی نمود (مؤلف).

Tecomella undulata (Roxb.) Seem.

تیره گل گاوزبان/*Boraginaceae*

دمبرگ‌دار، بالایی‌ها خیلی کوچک شده، بدون دمبرگ، همگی سرنیزه‌ای، نوک‌تیز، کامل یا موج - دنداندار نامحسوس، با کرک‌های مویی - موی ریش مانند، نسبتاً فشرده یا گسترده، موهای ریش مانند اغلب غده‌دار. گل آذین ابتدا انبوه، سرانجام تنک، برگه‌دار. کاسه گلدار به طول ۶-۷ میلیمتر، میوه دار به طول ۱۵-۱۸ میلیمتر، رشدکننده، دندانهای کاسه ۵ تایی، خطی - سرنیزه‌ای، تقریباً تا قاعده جدا. جام گل به طول اغلب ۱۳-۱۵ میلیمتر، با پهنک تخت شده به قطر کم و بیش ۷-۸ میلیمتر، ابتدا قرمز - بنفش،

Anchusa italica Retz.

Syn.: *Anchusa azurea* Mill., *Anchusa macrocarpa* Boiss. & Hohen., *Anchusa paniculata* Aiton
E. Italian bugloss, bugloss

گاو زبان

گیاه علفی دو ساله یا چند ساله، مرتفع، به ارتفاع ۳۰-۶۰ (۹۰-) سانتیمتر، در بخش فوقانی با شاخه‌های پاینکولی. ساقه ایستاده، منفرد، پوشیده از کرک‌های مویی - ریش مانند گسترده، تار موی ریش مانند به طول تا ۳ (۴-) میلیمتر، شکننده و سخت. برگهای پایینی به طول تا ۱۶ (۲۰-) و عرض ۲ (۵-) سانتیمتر،

سرانجام آبی آسمانی، دهانه جام مژه‌دار. فندقه‌چه‌ها به طول کم و بیش ۴ میلیمتر، ۴ تایی، درشت، راست، استوانه‌ای، با چروک‌های مشبک درشت، در بین چروک‌ها با کرک‌های غده‌دار.

Anchusa italica Retz.

جمع آوری شده توسط افراد دست‌اندرکار گیاهان دارویی این گونه در ردیف گیاهان دارویی آورده می‌شود، این در حالیست که با رواج استفاده از گیاهان دارویی در ایران بسیاری از افراد فرصت طلب بدون آگاهی درست از مصارف و کاربردهای گیاهان و با استفاده از تشابه اسمی گل گاوزبان تعدادی از گیاهان این تیره *Boraginaceae* را جمع‌آوری و با نامهای مشابه به فروش می‌رسانند. همانگونه که ملاحظه می‌کنید در منابع و رفرانس‌های دارویی ذکری از خواص دارویی با ارزش برای این گونه وجود ندارد، بنابراین هرگونه استفاده از این گیاه نیازمند تحقیق و بررسی اثرات دارویی آن است (مؤلف).

به قطر تا ۱۵ میلیمتر؛ لوله‌جام یا تقریباً مساوی کاسه گل یا خیلی بلندتر از آن. خامه کوتاه دو دندانه‌ای (دوپاره) حامل دو کلاله. فندقه‌ها به طول ۳-۴ میلیمتر، چروکیده، غده‌دار، در سطح پشتی کانال‌دار.

- subsp. *euchroma*

Syn.: *Macrotomia cyanochroa* Boiss., *Macrotomia perennis* (Schrenk) Boiss., *Lithospermum cyanochroa* Boiss.

Arnebia euchroma (Royle) I. M. Johnst.

پراکندگی جهانی: جنوب، جنوب مرکز، جنوب شرق اروپا، شمال آفریقا، سوریه، ترکیه، قفقاز، ایران، افغانستان، ترکمنستان، پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً بصورت علف هرز در باغها، حاشیه مزارع و گاهی در میان اراضی زراعی بندرت در دامنه‌های کوهستانی استانه‌های گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، همدان، لرستان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، یزد، فارس، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگ آن بحالت پخته اثر نرم‌کننده دارد (۱۱).

- در بسیاری از نوشته‌های اخیر و اطلاعات

Arnebia euchroma (Royle) I. M. Johnst.

Syn.: *Lithospermum euchromon* Royle, *Macrotomia euchroma* (Royle) Paulsen

گل عسلی رنگین

گیاه چندساله، با ساقه زیرزمینی ضخیم. قاعده ساقه پوشیده از بقایای برگهای مرده سالهای قبل. سراسر گیاه پوشیده از کرکهای مویی در قاعده کم و بیش غده‌دار سخت شکننده یا تقریباً نرم، گسترده یا تقریباً فشرده. ساقه‌ها ایستاده یا بالا رونده، به ارتفاع ۱۲-۲۵ سانتیمتر، ساده. برگهای قاعده‌ای قاشقی - سرنیزه‌ای یا قاشقی - خطی، به طول تا ۱۵ سانتیمتر، به عرض ۲-۱۰ میلیمتر، نوک تیز یا نوک کند؛ برگهای ساقه‌ای سرنیزه‌ای به‌طور مشخص از قاعده‌ای‌ها کوتاهتر، به طول تا ۸ سانتیمتر، به عرض تا ۱/۵ سانتیمتر. گل‌آذین دم عقربی نزدیک بهم سرسان، سرانجام به دشواری طویل شونده، برگ‌دار. کاسه گلدار به طول کم و بیش ۱۵ میلیمتر، تا قاعده با پریدگیهای سرنیزه‌ای، بعد از گلدهی اندکی رشد کننده یا با پریدگیهای پهن شده. گلها ناجورخامه. جام گل ارغوانی - بنفش، از نظر طول متنوع، قیفی شکل، با پهنک کوچک تا بزرگ، به‌طور مشخص پهن شده

Arnebia euchroma (Royle) I. M. Johnst.

شیکونین سبب تسکین و شفای زخمها در استعمال خارجی می‌شود (internet).

– در مصارف محلی از ریشه حاوی مواد رنگی گیاهان جنس *Arnebia* Forssk. با ۶ گونه یکساله در ایران با نام فارسی گل عسلی و یک گونه چندساله با نام علمی *Arnebia euchroma* و نام محلی و کاربردی احتمالی هوئه‌چوئه و گونه‌های مختلف جنس شنگار / *Alkanna Tausch* با ۵ گونه گیاه چندساله برای رنگ کردن نخ و پارچه استفاده می‌شود. در طب سنتی ایران برای هوئه‌چوئه خواص ترمیم زخم نیز قائل هستند. بنظر می‌رسد مردم در شمال خراسان از گیاهی به نام زنگوله‌ای لوب‌دراز / *Onosma longilobum* Bge. برای ترمیم زخمها استفاده می‌کنند و به آن هوئه‌چوئه یا هواشکن می‌گویند. که این خود نیازمند تحقیق و پژوهشی دقیق می‌باشد. همانطوریکه ملاحظه می‌کنید در منابع گیاهان دارویی در اختیار به خواص و کاربردهای هیچ یک از گونه‌های مربوط به این دو جنس در ایران اشاره‌ای نشده است (مؤلف).

پراکندگی جهانی: ایران تا هیمالیا (افغانستان، پاکستان).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: لرستان: اشترانکوه. – فارس: کوه دنا. – کرمان: کوه نصر.

مصارف و کاربردها: ریشه گیاه ضد تب، سرطان، ضد بارداری، نرم‌کننده و التیام‌بخش است، از آن برای درمان سرخک، یبوست خفیف، سوختگی، سرمازدگی، آگزما و التهاب پوستی استفاده می‌کنند. بطور تجربی عمل ضدحاملگی را روی موش نشان داده، از جنون آبی جلوگیری می‌کند، نسبت باروری را با آزاد کردن هورمون محرک نیروی جنسی از غده هیپوفیز و کوریون گونادوتروپین (*Chorion gonadotropin* یا هورمونی که در ادرار زن حامله یافت می‌شود و برای درمان غدد جنسی رشد نکرده بکار می‌رود را افزایش می‌دهد، از رشد سلولهای سرطانی جلوگیری می‌کند. ریشه آن حاوی شیکونین (Shikonin) و ضدتومور و ترکیبات باکتری‌کش است. از رشد باکتری *Dysenteriae pseudomonas*, *Bacillus typhi* و *E. coli* و استافیلوکوکوس زرد جلوگیری می‌کند.

میلیمتر در حالت میوه، لوبها سرنیزه‌ای، نوک کند. جام گل آبی آسمانی کم‌رنگ، به عرض ۱۵-۲۰ میلیمتر، لوبهای پهنک مستطیلی - سرنیزه‌ای، نوک تیز، ستاره‌ای گسترده، بریدگی بین آنها تا نزدیک پرچمها امتداد می‌یابد. بساک‌ها بنفش تیره، به طول ۵-۶ میلیمتر، میله‌های پرچمها در قاعده خیلی پهن شده و خیلی کوتاه‌تر از بساک‌ها، با زائیده‌هایی به طول حدود ۲/۵ میلیمتر. فندقه‌ها به طول ۵ میلیمتر، ایستاده، مستطیلی، در سطح شکمی شیاردار، در سطح پشتی با پهلوهایی نامساوی، در طول پهلوهایی متورم با خط‌های برجسته غده کوچک‌دار عمودی، با رأس کوتاه، نوک‌کند و فشرده. حلقه اتصال تیره، ضخیم شده، در جهت عرضی رگه‌دار؛ کارنکول خیلی بزرگ. پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای، مرکز اروپا (اروپای مرکزی).

*Borago officinalis L.

Syn.: *Borago aspera* Gilib.

E. common borage, borage, ox-tongue

گل گاوزبان اروپایی

گیاه دوساله؛ ساقه ایستاده یا بالارونده ضخیم، محکم، با کرکهای بلند و کرکهای موی ریش مانند گسترده، معمولاً در بالا منشعب. برگها با لبه موج - دنداندار ظریف؛ برگهای پایینی با دمبرگ و پهنک‌های تخم‌مرغی، با کرک موی ریش مانند، به طول ۳-۷ سانتیمتر، به عرض ۲-۵ سانتیمتر، نوک کند؛ برگهای بالایی بدون دمبرگ، مستطیلی. گل آذین معمولاً دیهیمی - پانیکولی، با تعداد کمی برگهای کوچک سرنیزه‌ای در قاعده گل آذین، گرزن دم عقربی فاقد برگ، کوتاه، تنک، با گلهای واژگون روی دمگلکهای کرکدار (مویی) گسترده. کاسه گل بلند با کرکهای مویی سفید در لبه لوبها، به طول ۱۰-۱۲ میلیمتر، تا ۱۵

Borago officinalis L.

نرم‌کنندگی آن، آن را دارویی مؤثر برای التیام زخمهای روباز و تورم‌های پوستی کرده که بصورت ضمد تازه یا دم‌کرده بکار می‌رود. گل‌های آن معرق و مدر است. روغن دانه آن که حاوی روغن‌های اشباع نشده می‌باشد و این خاصیت را حتی بیشتر از گل مغربی / *Oenothera biennis* دارد، و برای درمان دردهای پیش از قاعدگی، مشکلات روماتیسمی، آگزما و دیگر بیماریهای مزمن پوستی بکار می‌رود. بدلیل حضور مواد سمی (الکالوئید) امنیت خاطر برای مصرف دارویی آن وجود ندارد و بهمین منظور در بعضی از کشورها اجازه مصرف داخلی آن داده نمی‌شود، اما این محدودیت و احتیاط‌ها برای روغن دانه آن اعمال نمی‌شود (4).

Borago officinalis L.

یا گرد؛ دم‌برگ به طول تا ۳ سانتیمتر. گل‌ها در گرزهای دوشاخه‌ای، بدون برگه؛ گل‌های نر: کاسه گل به طول حدود ۲/۵ میلیمتر، با ۵ لوب کم‌عمق، در سطح داخلی کرکدار. جام گل استکانی، به طول حدود ۶ میلیمتر، لوله جام حدوداً هم‌اندازه پهنک، در سطح داخلی با کرکهای انبوه، با لوبهای سرنیزه‌ای یا واژ سرنیزه‌ای پهن؛ میله پرچمها به طول حدود ۴/۵ میلیمتر، در نیمه تحتانی کرکی و پیوسته به لوله جام؛

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در سالهای اخیر کاشته شده در تهران، مازندران، کاشان و ...

مصارف و کاربردها: برگ‌ها، گل‌ها و ساقه‌های این گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی تصفیه‌کننده خون، مدر، دافع کلرید، معرق، آرام‌بخش و ملین دارد و در موارد کمی ادرار، احتباس ادرار، نفريت، قولنج کلیوی، انواع مختلف تب، بیماریهای جلدی مانند سرخک و مخمک، تحریک ترشح ادرار، روماتیسم، ناراحتیهای تنفسی (سرماخوردگی، برونشیت)، سینه‌پهلو، یبوست و قولنج روده می‌توان از آن استفاده کرد (۱۰).

– مهمترین اثرات دارویی گل گاوزبان اروپایی عبارت است از: ضد درد، ضد التهاب، ضد تب، ضد اسپاسم، محرک غدد آدرنال، قابض، مقوی قلب، معرق، نرم‌کننده مجاری تنفسی، ادرار آور، خلط آور، شیرافزا، پایین آورنده پرفشاری خون، مقوی اعصاب و مسکن (۱۲).

– گیاه همانند چای به‌عنوان نوشابه‌ای نشاط‌آور نوشیده می‌شود. برگ‌های آن مدر هستند و برای درمان روماتیسم بکار می‌روند. برگ‌های آن مانند اسفناج خورده می‌شود و با آن سالاد درست می‌کنند. گل‌های آن ملین هستند، دم‌کرده آن سرماخوردگی، برونشیت و سینه‌پهلو و ذات‌الریه را شفا می‌دهد (5).

– با موسیلاژ زیاد موجود در آن گل گاوزبان اروپایی گیاهی آرام‌بخش برای مشکلات تنفسی است، کیفیت

*** *Cordia dichotoma* G. Forst.**

Syn.: *Cordia latifolia* Roxb., *Cordia obliqua* Willd.
E. Sebeston plum, large sebestan, glue berry, snot berry

سه پستان دوشاخه

درختی چندجنس – دوپایه، به ارتفاع تا ۱۵ متر، با شاخه‌های کرکدار. برگ‌ها به طول ۵-۸، به عرض ۱/۵-۳ سانتیمتر، بیضوی – تخم‌مرغی تا واژ تخم‌مرغی، کرکدار، بخصوص در سطح تحتانی کرکدار، با لبه گاهی موج، با قاعده گوه‌ای تا مورب

کیسه‌های بساک به طول ۲/۵-۳ میلیمتر. گل‌های
دوجنسی: مشابه اما بزرگتر از گل‌های نر؛ کاسه گل
به طول ۵-۶ میلیمتر، استکانی، رشد کننده و در میوه

به طول تا ۱۰ میلیمتر. میله‌های پرچم به طول حدود
۲ میلیمتر. خامه منشعب. سته به عرض تا ۱۵
میلیمتر، قرمز مایل به زرد.

Cordia dichotoma G. Forst.

Cordia dichotoma G. Frost.

پراکندگی جهانی: با منشأ کالدونیای جدید، پراکنده در
پاکستان، کشمیر، هندوستان، جنوب چین، تایوان،
هندوچین، شمال استرالیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در
استانهای خوزستان، هرمزگان و سیستان و بلوچستان.
مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده گیاه
برگها، پوست، میوه‌ها و دانه‌های آن است. بخشهای
مختلف این گیاه در درمان تجمع آب در بدن، خیر
عمومی (تجمع مایع در زیر پوست)، کهیر، وبا و اسهال
خونی بکار می‌رود.

ضد کرم، مدر، آرام‌بخش و خلط‌آور است و برای درمان عفونتهای مجاری ادرار، امراض ریوی و طحال بکار می‌رود. موسیلاژ میوه آن در معالجه سرفه، امراض سینه، رحم و میزراه ارزش بالایی دارد. پودر دانه‌های آن مخلوط با روغن معالج کچلی است، دانه‌های آن ضد کرم است (6).

سطح فوقانی بدون کرک، در سطح تحتانی پوشیده از کرکهای کوتاه. گلها سفید، در گل‌آذین پانیکول یا پانیکول - دیهیم، اغلب تقریباً بدون کرک؛ جام گل لوله‌ای، در سطح درونی کرکدار؛ کاسه گل استکانی - لوله‌ای با لوبهای بسیار کوتاه. میوه شفت، چهار حجره‌ای با یک هسته، بخش گوشتی میوه عموماً موسیلاژدار.

عصاره (Eherial extract) بخشهای هوایی آن کم‌کننده حرارت بدن و مدر است. برگهای آن در درمان زخمها و سردرد استفاده می‌شود. پوست آن قابض ملایم و مقوی است. شیرۀ آن در درمان گریپ مصرف می‌شود. جوشانده آن برای درمان سوء هاضمه و تب‌ها کاربرد دارد. میوه آن قابض،

Cordia myxa L.

E. sebesten, sebestan, sebesten tree, sepistan plum, dogs dugs, sepistan

سه‌پستان، سرپستان

درخت یا درختچه‌ای با ساقه ایستاده، به ارتفاع تا ۵ متر. برگها تخم‌مرغی پهن تا تقریباً دایره‌ای، نوک کند، به طول بیشتر از ۵ سانتیمتر و کمی عریض‌تر، کامل (بدون دندانه) یا با لبه‌ای موج - کنگره‌ای، با

Cordia myxa L.

پراکندگی جهانی: ایران، پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اگرچه این درخت بومی مناطق جنوبی ایران است، اما در اغلب نقاط استانهای بلوچستان، هرمزگان، بوشهر و خوزستان به منظور استفاده از زیبایی و سرسبزی آن و گاهی میوه آن جهت استفاده دارویی کاشته می شود.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد مصرف آن عبارتند از: میوه، پوست، هسته (مغز دانه) و برگها. میوه های آن برای درمان سینه و دردهای اداری مصرف می شود، آنها قابض، مدر، آرام بخش و خلط آور می باشند. دانه های آن دارویی برای درمان کچلی است، جوشانده پوست آن برای درمان سوء هاضمه و تب مصرف می شود. برگهای آن را برای

معالجه زخمهای چرکی استفاده می کنند (5).

– میوه، برگ و ریشه گیاه برای درمان سرماخوردگی، سرفه، گلودرد و مشکلات سوء هاضمه مصرف می شود، میوه آن برای درمان زخم گلو، درمان و تسکین دردهای قفسه سینه، دردهای روماتیسمی و ضد کرم بکار می رود (۱۲).

– پوست این درختچه اثر قابض و ریشه اش خاصیت مسهلی دارد. دم کرده میوه خشک آن به عنوان نرم کننده مصرف می شود (۱۱).

– از جنس سه پستان / *Cordia L.* گونه سومی بنام لیم یا چسب / *Cordia crenata Delile* در جنوب ایران بمنظور استفاده زینتی و چسب تولیدی از میوه آن کاشته می شود و احتمالاً ارزش دارویی شبیه به دو گونه مذکور دارد (مؤلف).

Cynoglossum officinale L.

E. common hound's tongue, hound's tongue

سگ زبان

گیاه چندساله یا دوساله، با کرک های مویی گاهی در قاعده غده دار، به ارتفاع ۸۰-۱۰۰ سانتیمتر. برگهای قاعده ای با دم برگ بلند؛ پهنک به طول ۱۵-۲۵ سانتیمتر، به عرض ۴-۹ سانتیمتر، با رأس نوک تیز؛ برگهای پایین ساقه با دم برگ کوتاه، بالایی ها بدون دم برگ، نیمه ساقه آغوش، به طول ۷-۱۵، به عرض ۲-۳ سانتیمتر. گل آذین بدون برگه به شکل پانیکولی. دمگلهای میوه دار برگشته. کاسه گلدار به طول ۳-۴ میلیمتر، میوه دار به طول تا ۹ میلیمتر، با بریدگیهای تخم مرغی - مستطیلی، نوک کند. جام گل استوانه ای - استکانی، به طول ۵-۶ میلیمتر، ارغوانی تیره، خم دهانه جام تقریباً چهارتایی. فندقه ها تخم مرغی توسی خورده، به طول ۶-۷ میلیمتر، با لبه سربریده محصور شده، فضای داخلی فندقه تا حدودی (فقط) با کرکهای خار لنگری تنک.

Cynoglossum officinale L.

ملین دارد. ریشه و برگ آن در نزله مجاری تنفسی و دستگاه هضم، رفع اسهال، سرفه‌های خشک و عصبی، اسپاسم‌های روده و خونرویه‌های داخلی مصرف می‌شود. در استعمال خارجی ضماد برگ‌های تازه و ریشه له شده گیاه، یا شیر و یا جوشانده آنها جهت تسکین درد و سوختگی‌ها بکار می‌رود و برای رفع ترکیدگی نوک پستان، بواسیر و خارش نیز اثر مفید دارد (۱۱).

پهن شده بدون دمبرگ. گل آذین گرزن دم عقربی، اغلب در بخشی بصورت انتهایی، ابتدا انبوه، سرانجام به‌طور مشخص طویل شونده، تنک. برگ‌ها خطی - سرنیزه‌ای، تقریباً هم‌اندازه کاسه گل. کاسه‌ها تقریباً بدون پایک، در حالت گلداری به طول کم و بیش ۱۰ میلیمتر، در حالت میوه‌دار ۱۸-۲۰ میلیمتر، با بریدگی‌های خطی. جام گل استکانی، به طول ۲۵-۳۳ میلیمتر، به‌طور مشخص ناجورشکل، ارغوانی - بنفش. میله‌های پرچمها نامساوی؛ بساکها به طول کم و بیش ۵ میلیمتر، به‌طور مشخص ناودار، چاله چوله دار انبوه. کاسه گل کرکدار. میوه فندقه ایستاده،

پراکندگی جهانی: مرکز و شرق اروپا، شبه جزیره بالکان، قفقاز، آناتولی، ایران، سبیری، آسیای مرکزی، آلتایی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران (شهسوار، گیلان (رودبار)، آذربایجان (سلماس).

مصارف و کاربردها: آرام کننده سرفه و دارای اثر مخدر ضعیف است. ریشه گیاه اثر قابض ملایم و برگ آن اثر

Echium amoenum Fisch. & C. A. Mey.

گل گاوزبان ایرانی، گل گاوزبان

گیاه دوساله یا چندساله، به ارتفاع ۲۰-۸۰ سانتیمتر، با کرکهای مویی زیر در قاعده غده‌دار یا تقریباً نرم فشرده روی برگها، در بقیه نقاط گسترده و در بخش قدیمی (مربوط به سالهای گذشته) پوشیده با کرکهای مویی انبوه کوتاه. ساقه‌ها تقریباً ساده، ایستاده. برگهای قاعده‌ای به طول تا ۲، به عرض تا ۹ سانتیمتر، سرنیزه‌ای، بطرف دمبرگ باریک شده، نوک‌دار یا نوک‌تیز؛ برگهای ساقه‌ای به طول تا ۱۰، به عرض تا ۲ سانتیمتر، سرنیزه‌ای، بالایی‌ها در قاعده

Echium amoenum Fisch. & C. A. Mey.

Echium amoenum Fisch. & C. A. Mey.

- در طب سنتی ایرانی اصولاً گلهای این گیاه به همراه ریشه‌های گیاه سنبل‌الطیب (در طب ایران و پاکستان) یعنی *Valeriana Jatamansi* Johns به عنوان آرام‌بخش مصرف می‌شود، اما در هیچ یک از منابع معتبر علمی در مورد خواص گل گاوزبان ایرانی و اثرات درمانی آن اشاره‌ای نشده است و برای آشنایی بیشتر با مصارف دارویی آن نیازمند به تحقیق و تفحص بیشتر هستیم (مؤلف).
- از گلهای گل گاوزبان ایتالیایی / *Echium italicum* L. در بعضی از نواحی ایران به عنوان گل گاوزبان استفاده می‌کنند که این نیازمند تحقیق و تفحص دقیق می‌باشد (مؤلف).

به‌طور مشخص ناودار، با پوسته سخت و انبوه، پراکندگی جهانی: ایران، قفقاز.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: بخشهای جنگلی. - مازندران: کجور، دره چالوس، پل زنگوله، اطراف کندوان، کوههای سماموس، جنت رودبار، نواحی جنگلی. - گیلان: رستم آباد، منجیل، بره سر، ارتفاعات جنگلی گیلان، بین آستارا و اردبیل. - آذربایجان: گرمی، ارسباران، کوه سهند.
مصارف و کاربردها: گلهای خشک شده این گیاه به علت معرق بودن در رفع عوارض گریپ و سرماخوردگی بکار می‌رود (۱۱).

پایک، مخروطی با انتهایی عمیقاً دو پاره، تقریباً نخی شکل و طویل، معمولاً کرکی (بدون کرک). کیسه‌های بساک تقریباً در قاعده لوله جام گل قرار گرفته. قندقه‌چه‌ها بدون کرک. با غده‌های بزرگ، بندرت تقریباً صاف.

پراکندگی جهانی: ایران، اروپا، ترکمنستان، افغانستان، پاکستان، آسیای جنوب غربی، مرکزی و غربی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز تقریباً در اغلب نواحی استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، همدان، لرستان، فارس، کرمان، خوزستان، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه قی‌آور است و گفته می‌شود که بر علیه عقب‌گریدگی و مارگزیدگی بکار می‌رود و برای

Heliotropium europaeum L.

Syn.: *Heliotropium lasiocarpum* Fisch. et Mey., *Heliotropium tenuiflorum* Bge.

E. common heliotrope, European heliotrope

آفتاب پرست اروپایی

گیاه علفی یکساله، با کرکهای کم و بیش نرم فشرده. ساقه‌ها با شاخه‌های واگرا، کم‌رنگ. برگها تخم‌مرغی، نوک‌کند تا تقریباً نوک‌تیز، به طول تا ۳۵ (-۴۰) میلیمتر، سبزرنگ یا مایل به خاکستری، دم‌برگ‌دار، دم‌برگ معمولاً به طول حدود نصف اندازه پهنک. گل‌آذین متراکم، گاهی در حالت میوه‌دار نسبتاً تنک. کاسه گل تقریباً بدون دم‌گل، به طول ۲/۵ میلیمتر، با لوبهای سرنیزه‌ای و در حالت میوه گسترده. جام گل به طول ۳-۳/۵ میلیمتر، با لوله استوانه‌ای و پهنک کوتاه، کم و بیش چرخه‌ای و به طول حدود ۲/۵ میلیمتر، در سطح بیرونی کرکی. کلاله تقریباً بدون

Heliotropium europaeum L.

دارد. امروزه دم‌کرده برگ و سرشاخه‌های گلدار آن به‌عنوان مقوی قلب، دفع نقرس و سردرد بکار می‌رود. در استعمال خارج اثر التیام‌دهنده دارد. برگ و دانه آن برای از بین بردن زگیل بکار می‌رود (۱۱).

برگه‌هایی مشابه برگ‌ها اما کوچکتر، از گل‌ها خیلی بلندتر. دم‌گل‌ها کوتاه، راست. کاسه گل به طول کم و بیش ۳-۴ میلیمتر، بعد از گلدهی بدون تغییر، با بریدگی‌های تا قاعده جدا و کرکی گسترده. جام گل به طول کم و بیش ۵ میلیمتر، به قطر ۳-۵ میلیمتر، سفید یا زرد، با قوز دهانه‌ای کرکی، با لوب‌های ۵ تایی گرد تخت شده. فندقه‌ها تخم‌مرغی، به طول ۳-۴ میلیمتر، سفید، درخشان، صاف. پراکندگی جهانی: اروپای مرکزی، نواحی معتدله آسیا، ایران، (تالش، ترکمنستان، افغانستان).

شستشوی زخم‌ها استفاده می‌شود (۱).

– اطبای قدیم برای آن اثر صفرابر، تب‌بر و قاعده‌آور قائل بوده‌اند. در معالجه زخم‌های غانقرایی مؤثر است، دم‌کرده برگ و سرشاخه‌های گلدار آن اثر قطعی دفع سنگ کلیه و دفع کرم روده

Lithospermum officinale L.

E. common gromwell, pearl plant, gromwell, officinal gromwell

سنگدانه

گیاه چندساله، پرساقه یا با ساقه‌ای منفرد، به ارتفاع ۲۵-۱۰۰ سانتیمتر. ساقه اصولاً در بخش فوقانی منشعب، کرکی مویی زبر فشرده. برگ‌ها به طول ۵۰-۸۰ میلیمتر، به عرض ۸-۱۵ میلیمتر، سرنیزه‌ای، نوک‌تیز، در سطح فوقانی کرکی تنک، در سطح تحتانی کرکی فشرده انبوه، با لبه کم و بیش برگشته. گل‌آذین گرز دم عقربی برگه‌دار، با

Lithospermum officinale L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: گرگان به نوده. - مازندران: دره هراز، کلاردشت. - گیلان: بین آستارا و رشت. - آذربایجان: ارسباران، سلماس، خوی، کوه سهند، کوه بزقوش. - کردستان: کوههای اورامان. - لرستان: دورود، بیشه. - خراسان: کوه نیشابور از دره آبشار اخلمد، خرو، کوه بینالود، نزدیک مغان، بزق. - سمنان: کوه شاهوار. - تهران: کرج، جاجرود، خجیر، دماوند، دربند، طالقان.

گیاه به عنوان گیاه دارویی در بعضی از دستورهای داروسازی شناخته می‌شود، سبب تولید هورمون‌های فعال و توقف بعضی انواع هورمون‌های دیگر می‌شود. دانه‌های آن مدر است و برای درمان سنگ کلیه بکار می‌رود. جوشانده برگ آن به عنوان مسکن مصرف می‌شود (۵).

دانه گیاه طعم ملایم لعابی و اثر مدر دارد و با مصرف آن اعمال کلیه تقویت و حالات تحریکی مجاری ادرار از بین می‌رود. جوشانده آن اثر معالج در رفع بی اختیاری دفع ادرار، سنگ کلیه، استسقاء و نقرس دارد. در طب عوام از آن برای دفع زله دستگاه هضم و سهولت زایمان استفاده می‌شود (۱۱).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: گرگان به نوده. - مازندران: دره هراز، کلاردشت. - گیلان: بین آستارا و رشت. - آذربایجان: ارسباران، سلماس، خوی، کوه سهند، کوه بزقوش. - کردستان: کوههای اورامان. - لرستان: دورود، بیشه. - خراسان: کوه نیشابور از دره آبشار اخلمد، خرو، کوه بینالود، نزدیک مغان، بزق. - سمنان: کوه شاهوار. - تهران: کرج، جاجرود، خجیر، دماوند، دربند، طالقان.

Lithospermum purpureo-coeruleum L.

E. creeping gromwell, purple gromwell

سنگدانه خزنده

گیاه چندساله، پرساقه، با ساقه‌های ایستاده یا خمیده بالارونده، به ارتفاع تا ۵۰ سانتیمتر، تقریباً ساده، با کرکهای مویی بلند و جدای گسترده. برگهای ساقه‌ای فقط تا زمان گلدهی وجود دارند، به طول ۴۰-۸۰ میلیمتر، به عرض ۷-۱۲ میلیمتر، سرریزه‌ای، نوک تیز، در سطح تحتانی کرکی ابریشمی - مویی انبوه، در سطح فوقانی تنک، در سطح تحتانی سبز - خاکستری شونده، در سطح فوقانی سبز تیره. گل آذین دم عقربی برگه‌دار، با برگه‌های از برگها کوچکتر اما مشابه آنها. دمگلها بسیار کوتاه. کاسه گلدار به طول ۷-۸ میلیمتر، به دشواری کمی رشد کننده، تا قاعده به بریدگیهای ۵ تایی خطی - سرریزه‌ای کرکی بلند و جدای گسترده تقسیم شده. جام گل به طول ۱۳-۱۷ میلیمتر، به قطر کم و بیش ۱۰ میلیمتر؛ لوبهای پهنک گرد پهن از لوله جام کمی کوتاhter، ابتدا ارغوانی، سرانجام آبی آسمانی پرنرنگ. فندقه‌ها تخم مرغی مورب، به طول ۴-۵ میلیمتر، سفید، درخشان.

Lithospermum purpureo-coeruleum L.

پراکندگی جهانی: نواحی معتدله اروپا، ایران. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: گرگان، مینودشت. - مازندران: دره هراز، کجور، دشت نظیر. - گیلان. - آذربایجان: ارسباران، علی بولاغی. مصارف و کاربردها: اثرات درمانی آن تا حدودی شبیه *Lithospermum officinale* L. است. از برگ و گل آن به عنوان نرم کننده و رفع تحریکات استفاده می‌کنند (۱۱).

دندانه‌ای، با دندانه‌های سه گوشه. لوله جام گل به طول ۱/۵-۲ میلیمتر، با پهنک تخت شده به قطر ۵-۸ میلیمتر. فندقه‌چه‌ها تخم‌مرغی، به طول کم و بیش ۱/۵ میلیمتر، درخشان، قهوه‌ای - تیره شونده، با حفره کوچک.

پراکندگی جهانی: نواحی معتدله اروپا، آسیا و شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در مناطق مرطوب استانهای گیلان، کهگیلویه و بویراحمد: کوه ساورز. - همدان: الوند.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود، دم‌کرده گل آن جهت درمان ضعف‌های عمومی، فلج، یبوست و کاهش فشارخون تجویز می‌شود (۱۰).

Myosotis palustris (L.) Nath.

Syn.: *Myosotis scorpioides* L. var. *palustris* L.

E. true forget_me_nt, forget_me_not

فراموشم مکن

گیاه چندساله، به ارتفاع ۲۰-۴۰ سانتیمتر، با کرکهای بلند و جدای نسبتاً فشرده تنک یا بی‌کرک شونده. ساقه کم و بیش گوشه‌دار، با شاخه‌های تنک، بالارونده یا ایستاده. برگها قاشقی - مستطیلی یا مستطیلی یا مستطیلی - سرنیزه‌ای، اغلب به طول ۳۰-۶۰، به عرض ۵-۱۰ میلیمتر، نوک کند یا نسبتاً نوک‌تیز. گل‌آذین کوتاه، انبوه، بعد از گلدهی طویل شونده، انتهایی. دمگل‌های میوه‌دار تقریباً هم‌اندازه کاسه گل. کاسه گل گلداری به طول کم و بیش ۳ میلیمتر، میوه‌دار ۴-۵ میلیمتر، در $\frac{1}{3}$ بخش فوقانی ۵

Myosotis palustris (L.) Nath.

*Symphytum officinale L.

E. comfrey, campherie, woundwort, knitbone

هماور

پیخ ساقه ضخیم، عمودی، منشعب. ساقه به ارتفاع (۳۰-۵۰-۱۲۰ سانتیمتر، قوی، ایستاده، اغلب منشعب. برگها بزرگ، تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای تا سرنیزه‌ای، نوک‌دار؛ میانی و بالایی‌ها بدون دم‌برگ، اغلب روی ساقه ممتد. گل آذین گزن پرگل. کاسه گل یا $\frac{4}{5}$ - $\frac{3}{4}$ لوبدار، با لوبهای سرنیزه‌ای. جام گل به طول ۱۲-۱۸ میلی‌متر، ارغوانی - بنفش یا صورتی چرک یا سفید، با لوبهای برگشته. فلسها سه گوشه‌ای - سرنیزه‌ای پهن، با لبه پایینی پرزدار به کوتاهی استوانه‌ای - مخروطی، بالایی‌ها خیلی کوچکتر و

کوتاه‌تر، همگی انبوه. پرچمها با رابط بیرون زده از کیسه‌های بساک؛ میله‌ها به پهنای کیسه‌های بساک. فندقه‌چه‌ها به طول ۵-۶ میلی‌متر، سیاه، خیلی صاف، درخشان (26).

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا بجز نواحی جنوبی که بصورت پراکنده دیده می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران نمی‌روید، احتمالاً بصورت کاشته شده در باغهای گیاه‌شناسی یا مزارع گیاهان دارویی وجود دارد.

مصارف و کاربردها: مهمترین خواص دارویی آن عبارت است از: آرام‌بخش، قابض، ضد التهاب و تورم، ترمیم زخم و استخوانها. از گیاه برای درمان زخم معده، سندروم حساس روده، حالات حوزة تنفسی

Symphytum officinale L.

Symphytum officinale L.

قاعدگی، اسهال، زخم معده و روده توصیه می‌شود. ریشه گیاه اثر زیادکننده ترشحات صفرا دارد. فراورده‌های ریشه گیاه در استعمال خارج بصورت له شده و ضماد روی زخمهای تازه یا عفونی، زخمهای چرکی مقاوم، کوبیدگی‌ها، جمع شدن شیر در پستان، گزش حشرات، دررفتگی‌ها و محل دردناک مفاصل نقرسی اثر مفید دارد. اثر التیام‌دهندگی زخمها و سوختگی‌های گیاه قابل توجه است (۱۱). جنس هماور / *Symphytum L.* در ایران دو گونه گیاه خودروی بنامهای

Symphytum asperum Lepech.

هماور زیر

Symphytum kurdicum Boiuss. & Hausskn.

هماور کردی

دارد که در ارتباط با خواص دارویی آنها اطلاعاتی در دست نمی‌باشد (مؤلف).

شامل برونشیت و ذات‌الجنب استفاده می‌شود. گیاه قابلیت درمان و ترمیم خون‌مردگی، کبودشدگی و رگ به رگ شدگی و شکستگی استخوان را دارد، سبب تحریک رباط‌ها و استخوانها برای بهم پیوستن و تنگ هم قرار گرفتن می‌شود. کمپرس با هماور باعث می‌شود که بطور کاملاً چشمگیری سبب تقلیل شدت جراحات خون‌مردگی شود. روغن هماور و پماد آن برای درمان جوش غرور جوانی، تاول‌ها و تسکین داء‌الصدف مفید است و برای درمان جای زخم و داغ باقی مانده از آن داروی با ارزشی است (4).

– ریشه گیاه اثر نرم‌کننده، تسکین‌دهنده، آرام‌کننده درد و ضدخونروی دارد، قابلیت التیام‌دهندگی فوق‌العاده‌ای دارد. مصرف آن در بیماریهای مختلف مانند اختلاط خونی، بیماریهای سینه، سرفه‌های مداوم، وجود خون در ادرار، خونروی در فواصل

نکاتی در مورد گیاهان تیره گل‌گاوزبان

داشت که در بعضی از کتابهای دارویی آن را به غلط بادرنجویه نامیده‌اند، اما این گیاه فاقد هرگونه عطر و بوی بوده و فاقد ارزش دارویی است.

– جنس گاوزبان آسا / *Caccinia Savi* در ایران چهار گونه دارد که بعضاً از آنها عرق یا جوشانده گاوزبان تهیه می‌شود، اما خواص دارویی آن

علاوه بر جنس‌ها و گونه‌های دارویی مذکور، وجود دارند جنس‌ها و گونه‌هایی که توسط مردم محلی به‌عنوان گیاه دارویی مصرف می‌شوند، اما خواص آنها بدرستی شناخته شده نیست.

ازجمله می‌توان به جنس *Asperugo L.* با یک گونه علف چسبک / *Asperugo procumbens L.* اشاره

می‌شود که ارزش دارویی آنها ناشناخته است. تنها یکی از گونه‌های آن بنام زنگوله‌ای لوب‌دراز یا هوئه‌چوئه / *Onosma longilobum* توسط مردم شمال خراسان به مصرف دارویی می‌رسد.

شناخته شده نیست.
جنس زنگوله‌ای / *Onosma* L. با داشتن قریب به ۴۸ گونه با گل‌های درشت و اغلب رنگارنگ توسط بعضی از مردم به‌عنوان گل گاوزبان جمع‌آوری

Asperugo procombens L.

تیره آناناس/ *Bromeliaceae*

**Ananas sativus* Schult. f.

Syn.: *Ananas comosus* Merr., *Bromelia ananas*
E. Pineapple, ananas, pine plant

آناناس

گیاه علفی چندساله، به ارتفاع تا ۱ متر، ساقه ضخیم کوتاه. برگ‌ها سرنیزه‌ای خاردار. میوه گوشتی زرد مایل به قرمز.

برگ‌های خشن آن بصورت طوقه‌ای می‌روید و از تاجی قاعده‌ای برمی‌خیزد. برگ‌ها طویل، سرنیزه‌ای

با لبه‌های دندان‌دار (تیغ‌دار). گل‌ها برخاسته از میانه برگ‌های طوقه‌ای، هرکدام حاوی کاسبرگ‌ها هستند، آنها در کپه‌ای انبوه روی پایکی کوتاه و ضخیم می‌رویند. کاسبرگ‌ها گوشتی و آبدار شده و میوه‌ای مرکب را بوجود می‌آورند که میوه‌ای کاذب است و در رأس آن تاجی از برگ‌های طوقه‌ای قرار گرفته است (internet: Wikipedia, the free encyclopedia).

Ananas sativus Schult. f.

– میوه و برگهای آن مصرف می‌شود. میوه نارس ترش آن هضم را بهبود می‌بخشد، اشتها را زیاد می‌کند و سوء هاضمه را تسکین می‌دهد. در طب سنتی هند آن را مقوی رحم می‌دانند. میوه رسیده آن خنک کننده و آرام‌بخش است و برای فرو نشاندن باد و تقلیل زیادی اسید معده بکار می‌رود. فیبر موجود در آن تسکین‌دهنده مفید یبوست است. شیر (آب) میوه رسیده آناناس مقوی هضم و مدر است. تصور می‌شود برگهای آن کمک کننده مفیدی به آغاز دوره قاعدگی و آسان‌کننده درد آن می‌باشد (4).

– مهمترین اثرات درمانی آن عبارتند از: ضد درد، ضد چسبندگی پلاکت‌ها، سقط کننده، ضد خیز و ورم و آب آوردگی، ضد باروری، ضد التهاب، آنتی‌اکسیدان، ضد تب، ضد کمبود ویتامین C، ضد سرطان، هضم‌کننده، قابض، صفراآور، ضد احتقان، معرق، ادرارآور، مسهل، هضم کننده چربی، شل کننده عضلات، ضد کرم تنیا، مقوی و محرک رحم و قاعده‌آور (۱۲).

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب جنوب آمریکا، برزیل.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران در گلخانه‌ها نگهداری می‌شود و عموماً میوه نمی‌دهد، میوه آن به ایران وارد و به مصرف تغذیه می‌رسد.

مصارف و کاربردها: آب برگ تازه یا برگها به تنهایی مسهل قوی و ضد کرم و کرم‌کش هستند. آب تازه میوه آن هضم‌کننده‌ای عالی، تصفیه کننده خون است و برای درمان زگیل پوستی، جذام بکار می‌رود و برای درمان دیفتری نیز مفید است. آب تازه میوه آن مدر، ضد اسکوربوت، معرق، مسهل ضعیف، خنک کننده و کمک کننده به هضم غذا است. آب میوه نارس آن ترش، قابض، مدر قوی، ضد کرم و قاعده‌آور است. در مقدار زیاد تسریع کننده سقط (سقط‌آور) است. آب و عصاره الکلی میوه نارس آن دارای قدرت ضدباروری است. ساقه‌های زیرزمینی آن نیز دارای فعالیت ضد باروری است (6).

تیره شمشاد خزری/Buxaceae

برگها. گلهای نر با ۴ کاسبرگ، ۴ پرچم و بقایای مادگی، بدون گلبرگ. گلهای ماده با گلپوش نامشخص اما با برگهای ماریچی، خامه‌ها کوتاه، دائمی، کلاله دولوبه. میوه کپسول شکوفای شیاری. دانه‌ها کارنکول‌دار.

پراکندگی جهانی: علاوه بر ایران در تالش و ترکمنستان نیز می‌روید.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: درخت یا درختچه‌ای خاص جنگلهای شمال ایران در مناطق مختلف استانهای گرگان، مازندران و گیلان است. اوج رویش آن در مناطق نوشهر و اسالم است، در سالهای اخیر در تهران نیز کاشته شده است.

Buxus hyrcana Pojark.

Syn.: *Buxus sempervirens* auct. non L.

E. box, box tree

شمشاد خزری، شمشاد جنگلی

درختی به ارتفاع تا ۱۰ متر، با شاخه‌های با زاویه راست گسترده یا کم و بیش خمیده یا درختچه‌ای کم و بیش مرتفع. برگها متقابل، چرمی، بدون دندانه، به طول ۲۴-۳۵، به عرض ۱۰-۱۴ میلیمتر، سرنیزه‌ای - مستطیلی، در نیمه تحتانی پهن‌تر، به طرف انتها باریک شده، با نوک نسبتاً کند یا گرد، با دو سطح سبز تیره، اصولاً روی سطح فوقانی درخشان. گیاه یک‌پایه با گلهایی در گویچه‌های محوری متشکل از گلهای ماده انتهایی و گلهای نر چندتایی در محور

Buxus hyrcana Pojark.

مصارف و کاربردها: *Buxus hyrcana* شباهت زیادی به *Buxus sempervirens* دارد و احتمالاً خواص مشابهی نیز دارد. برگها و پوست ریشه آن مصرف می شود و خواص درمانی تصفیه کننده خون، معرق، ملین، صفراآور، تب بر، گندزدا و التیام بخش دارد و در موارد ترشح ناکافی صفرا، عفونتهای مجاری صفراوی، دردهای همراه با تب، روماتیسم، نقرس، سیفلیس، دردهای عصبی، صرع، زخمهای معمولی و عفونی مصرف می شود (۱۰).

- در طب یونانی برگها و دانه های آن مصرف می شود. برگهای آن برای درمان سردرد، درد زایمان، درد ناشی از پایین افتادگی احشاء مناسب است. دانه های آن تلخ، قابض، مقوی قلب و مغز هستند، برای درمان دردهای گوارشی و خشک کردن اخلاط کبدی بکار می روند. چوب آن در کشورهایی که این گیاه می روید به عنوان معرق مورد توجه است و جوشانده آن

به عنوان مقوی برای درمان روماتیسم و سیفلیس ثانویه مصرف می شود. تنبور آن در گذشته به عنوان مقوی تلخ و ضد مالاریا و معالجه جذام بکار می رفته است. روغن فرار آن برای درمان صرع توصیه می شود، روغن آن برای درمان بواسیر و دندان درد بکار می رود. برگهای این گیاه خواص معرق، محلل و مسهل دارد و پودر آن به عنوان ضد کرم مصرف می شود، جوشانده آن به عنوان تسریع کننده رشد موی توصیه می شود. در بخشهایی از اروپا از شمشاد به عنوان گیاهی که دارای ترکیبات فعال برای درمان هاری است استفاده می شود (3).

- برگهای آن به عنوان ملین، معرق برای درمان روماتیسم و سیفلیس استفاده می شود. پوست آن کرم کش، ملین و قی آور است. گیاه سمی است و سبب التهاب پوست، استفراغ، اسهال و مرگ در اثر اختلالات تنفسی می شود (5).

Buxus hyrcana Pojark.

تیره کاکتوس/ *Cactaceae*

Opuntia Ficus-indica Miller

* *Opuntia Ficus-indica* Mill.

Syn.: *Opuntia occidentalis* Auct., *Opuntia vulgaris* Ten.
E. Indian Fig, prickly pear

انجیر هندی

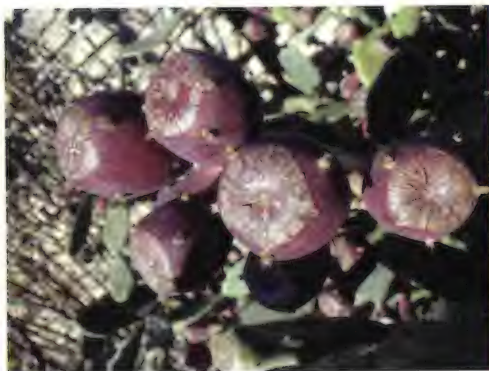
درختچه یا درختی به ارتفاع تا ۵ متر، با افزایش سن بوجود آورنده تنه‌های ضخیم، با قطعات یا گره‌های تخت شده، بیضوی باریک تا تخم‌مرغی، به اندازه متنوع، به طول ۳۰-۶۰ سانتیمتر، به عرض ۶-۱۲ سانتیمتر، در پایین باریک شده، اغلب با نوک تیز، نسبتاً ضخیم، سبز - سبز کلمی، با حفرات کوچک تا بزرگ، برجسته و پشمالو، با خارهای ۳-۶ شعاعی طویل نامساوی سفید مایل به خاکستری، به طول ۳-۱۰) سانتیمتر، راست یا گاهی کمی خمیده یا بدون خار (در گیاهان مسن و بعضی از انواع کاشته شده). برگها اگر رشد کنند کوچک، درفشی و سریع‌الریزان هستند. گله‌ها به طول حدود ۷ سانتیمتر؛ گل‌بنه استوانه‌ای پهن، در پایین بهم آمده، با حفرات متعدد برجسته حلقوی (مارپیچی)، به انبوهی پشمالو و پر شده با کرکهای خار لنگری، گاهی همچنین حاوی خارهای کوچک و برگهای کوچک؛ قطعات گلبرگ‌نما زرد یا نارنجی. میوه بیضوی، به طول حدود ۷ سانتیمتر، مایل به قرمز، گوشتی، خوراکی. دانه‌ها به طول حدود ۵ میلیمتر، تفاوت مشخصی بین انجیر هندی خودروی طبیعی که علف هرز مهاجم است و نوع کاشته شده کم‌خار آن وجود دارد (internet).

پراکندگی جهانی: بومی مکزیک، کاشته شده در الجزیره، برزیل، شیلی، اریتره، اتیوپی، هندوستان، اسرائیل، ایتالیا، کنیا، لیبی، سوریه، مراکش، پرغال، جنوب افریقا، اسپانیا، سودان، تانزانیا، تونس، اوگاندا، ایالت متحده آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده بندرت در جنوب و شمال ایران دیده می‌شود، این گیاه در ایران میوه نمی‌دهد یا بندرت تولید میوه می‌نماید.

مصارف و کاربردها: میوه‌ها و ساقه گیاه مصرف می‌شود. میوه‌های آن مغذی و قابض هستند، آنها را می‌توان برای تهیه الکل و مثل علوفه مصرف کرد. وقتی که میوه آن به مقدار زیاد خورده می‌شود انباشته شدن دانه‌های آن ممکن است سبب انسداد روده گردد (5).

– گل‌های گیاه قابض است و از خونریزی جلوگیری می‌کند و برای درمان بیماری‌های معدی – روده‌ای به‌ویژه اسهال، قولنج‌ها و سندروم سوزش آور میوه آن ارزش غذایی دارد (4).

Opuntia Ficus-indica Miller

تیره ارغوان، تیره سنا/ *Caesalpiniaceae*

طول ۳-۷/۵ سانتیمتر، واژ سرنیزه‌ای، با ناخنکی بلند، گسترده، رگه‌دار. معمولاً ۳ تا از پرچمها بارور و بقیه به میله‌های فاقد کیسه بساک تغییر یافته. تخمدان کرکدار، با پایک بلند؛ خامه بلند؛ کلاله مورب. نیام به طول ۱۵-۲۵ سانتیمتر، به عرض ۱/۵-۲ سانتیمتر، با پایکی به طول حدود ۲ سانتیمتر. دانه‌ها ۱۲-۱۵ تایی، تقریباً کروی، صاف.

پراکندگی جهانی: هندوستان، چین، پاکستان، سیلان، برمه و جنوب شرق آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در جنوب غرب ایران: استانهای ایلام و خوزستان

مصارف و کاربردها: شیره برگ آن برای کنترل دیابت داده می‌شود. شیره ساقه و پوست آن به بیمارانی که ناراحتیهای پوستی و گواتر دارند و برای درمان اسهال خونی و اسهال استفاده می‌شود، خمیر بدست آمده از پوست ریشه روی تاول‌ها

**Bauhinia purpurea* L.

Syn.: *Bauhinia triandra* Roxb.

E. Purple mountain ebony, orchid tree, butterfly tree, Australian orchid tree, fall orchid tree

بهیمة

درختی متوسط، با پوست قهوه‌ای تیره و بخشهای جوان کرکدار. برگها دمبرگ‌دار، با دمبرگی به طول ۲/۵-۵ سانتیمتر، با پهنکی به طول ۷-۱۸ سانتیمتر، نسبتاً درازتر از پهنای ۹-۱۱ رگبرگی، با چاکلی تقریباً تا نیمه و با دو لوب نوک‌تیز یا نوک گرد، در حالت جوان در سطح تحتانی کرکدار. گل آذین پانیکول کم‌گل، در انتهای شاخه‌ها. گلها دمگل‌دار؛ دمگل به طول ۵-۱۳ میلی‌متر، کرک پتویی. برگه به طول حدود ۳ میلی‌متر. برگک به طول حدود ۲ میلی‌متر. گل بنه به طول ۷-۱۰ میلی‌متر. کاسه گل به طول حدود ۲/۵-۳ سانتیمتر، معمولاً به ۲ قطعه برگشته تقسیم شده، یکی از قطعات چالدار، دیگری سه دندان‌ه‌ای. گلبرگها به

تسکین و درمان شکستگی استخوان بکار می‌رود. گل‌های آن را با خامه سرخ کرده و برای درمان اسهال خونی بکار می‌برند (9).

برای رسانیدن چرک و تقلیل تورم‌ها توصیه می‌شود. جوشانده حاصل از ریشه آن برای کنترل روماتیسم داده می‌شود. پوست ساقه آن برای

Bauhinia purpurea L.

متقابل، بیضوی - مستطیلی، نوک‌گرد (کند)، نوک‌دار، کم و بیش کرکدار (مویی)، تقریباً بدون دمبرگچه. گل‌آذین به طول ۱۵-۳۰ سانتیمتر، محوری و انتهایی، دمگل‌آذین‌دار، خوشه‌ای. دمگل‌ها به طول ۵ میلی‌متر. برگ‌ها از جوانه‌ها (غنچه) بالا می‌زند (جوانه را دربر می‌گیرند) و دمگل‌های با کرک‌های پتویی قهوه‌ای را می‌پوشاند. کاسه گل به طول ۵-۷/۵ میلی‌متر. گلبرگ‌ها به طول ۱-۱/۵ سانتیمتر، واژ سرنیزه‌ای، بالایی کوچکتر، گاهی با خال‌های قرمز. میله پرچم‌ها تخت شده، در نیمه پایینی کرکدار. نیام به طول ۵-۷/۵، به عرض ۳-۵ سانتیمتر، با پایک کوتاه، با خارک‌های انبوه. دانه‌ها ۲-۱ تا بی.

***Caesalpinia Bonduc* (L.) Roxb.**

Syn.: *Caesalpinia Crista* L., *Caesalpinia Bonducella* (L.) Fleming, *Guilandina Bonduc* L.

E. bonduc, bonducella, nickar tree, nicker tree

دزدگیر، بوت‌کش، تخم شیطان

درختچه‌ای پیچان رونده، افشان و گسترده، با شاخه‌های کرکدار، پوشیده با خارهای راست. گوشواره‌ها بزرگ، برگ‌گی، لوبدار. برگ‌ها به طول ۳۰-۴۵ سانتیمتر، محور برگ با دو گوشوارک خاری برگشته در قاعده هر شانه، خارک‌های (تیغ‌های) پراکنده راست یا خمیده (کمانی) بین شانه‌ها؛ شانه‌ها به طول ۵-۱۵ سانتیمتر، ۶-۸ جفت، متقابل. برگچه‌ها به طول ۱۷-۴۰ میلی‌متر، در هر شانه ۶-۱۰ جفت،

Caesalpinia Bonduc (L.) Roxb.

ضد تب، تبیر و قاعده آور است. پوست ریشه آن قاعده آور، تبیر، مقوی معده، خلط آور و ضد کرم است و برای درمان غدد (تومور) و بیرون راندن جفت مناسب است. جوشانده ریشه آن مفید برای دفع سنگریزه و به همراه عسل برای درمان ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان مناسب است. برگهای آن قاعده آور، تبیر و ضد کرم هستند. برگهای نازک و جوان برای درمان نارسایی کبد بکار می رود. برگها و دانه های آن در مصرف خارجی برای پراکنده کردن تاول های متورم بکار می رود. دانه های آن تلخ، قابض، تند، هضم کننده، مقوی معده، مقوی کبد، تبیر، ضد مالاریا، محرک قوه بقاء و ضد کرم هستند. آنها به هضم غذا، معالجه زخمها، درمان استفراغ، سکسکه، دیابت، جذام و بواسیر سرعت می بخشند، برای درمان آسم و

پراکندگی جهانی: ایران، پاکستان، نواحی گرم و مرطوب دنیای جدید و قدیم.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بلوچستان: سرباز، نیک شهر: بنت، دهان. - هرمزگان: بندرعباس: نخل ناخدا، اطراف رودان.

مصارف و کاربردها: دانه ها و برگهای آن به عنوان تسکین دهنده قولنج، تب، آماس یا آب آوردن بیضه، اسهال و روماتیسم بکار می رود. برگهای آن بندآورنده خون، تبیر، ضد کرم و قاعده آور می باشد، دانه های آن برای معالجه آسم و تب های مزمن مفید است. ریشه آن ضد کرم، تبیر و مسهل می باشد و برای معالجه سوزاک استفاده می شود.

- اندامهای مورد استفاده آن: دانه ها، برگها و پوست گیاه: تخم شیطان تلخ، میکربکش و ضد عفونی کننده،

گوش بکار می‌رود. همچنین برای درمان تشنج، عشه و فلج مفید است (6).
 - این گونه به تازگی از ایران معرفی شده و با توجه به پراکندگی محدود آن در استان بلوچستان و شرق استان هرمزگان و خاردار بودن کلیه اندامهای گیاه در طب سنتی ایران برای آن جایگاهی تعریف نشده، بنابراین تحقیق در مورد کاربردهای آن می‌تواند در دستور کار علاقمندان به گیاهان دارویی قرار گیرد (مؤلف).

هرکدام با ۲۰-۲۴ برگچه مستطیلی - مورب، به طول ۲۰، به عرض ۱۰ میلیمتر. گلها نارنجی یا زرد (قرمز آتشین)، به عرض تا ۵ سانتیمتر، با دمگل بلند در خوشه‌های تنک انتهایی یا محوری یا در گل‌آذین پانیکولی. پرچمها و خامه قرمز، به طول ۵-۶ سانتیمتر.

گزیدگی مار مفید هستند. گوشت میوه لوبیایی آن به‌عنوان آرام‌بخش، تصفیه کننده خون و بندآورنده خون بکار می‌رود. مغز دانه آن به فراوانی برای درمان کرم‌های روده‌ای و آماس بیضه‌ها بکار می‌رود و همچنین برعلیه خیز عمومی بدن، دردهای کبدی و طحال، تب نوبه و ناراحتیهای فکری کاربرد دارد. میوه آن Piscicidal است. روغن دانه‌های آن نرم‌کننده است و به‌عنوان شستشو دهنده برای دور کردن کک و مک از صورت و توقف تخلیه چرک از

* *Caesalpinia pulcherrima* (L.) Sw.

Syn.: *Poinciana pulcherrima* L.

E. pride of barbados, dwarf ponciana, peacock flower

ابریشم مصری آتشین

درختچه‌ای بدون کرک، به ارتفاع ۳-۵ متر، با شاخه‌های خاردار. برگها ظریف، دائمی، شبیه برگهای گیاه آکاسیا یا شب‌خسب، با ۱۲-۱۸ شانه،

Caesalpinia pulcherrima (L.) Sw.

Caesalpinia pulcherrima (L.) Sw.

Cassia Fistula L.

نیام نازک، خطی پهن، به طول ۱۰ سانتیمتر یا کمتر، به عرض ۱/۲-۲ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در جنوب ایران: هرمزگان و جزایر جنوبی خلیج فارس.

مصارف و کاربردها: از جوشانده برگ آن برای انجام سقط تا سه ماهگی بعد از حاملگی استفاده می‌شود. دم‌کرده برگ آن برای درمان سنگ کلیه بکار می‌رود. جوشانده برگ و ریشه برای درمان تب نوبه و امراض پوستی مصرف می‌شود. جوشانده آن به عنوان سقط کننده جنین، قابض و قاعده‌آور بکار می‌رود. جوشانده گل‌های آن برای زایل کردن کرم‌های روده‌ای داده می‌شود (9).

* *Cassia Fistula* L.

E. golden shower senna, purging cassia, drumstick tree, Indian laburnum, pudding pipe tree senna

فلوس

درختی به ارتفاع تا ۲۰ متر، با پوستی در حالت جوانی صاف و خاکستری، بهنگام پیری و با ازدیاد سن خشن، به رنگ قهوه‌ای تیره. گوشواره‌های دلتایی، نوک تیز، به طول ۱-۲ میلیمتر، ریزان. محور برگ‌ها به طول ۱۲-۱۵ سانتیمتر، استوانه‌ای، بدون کرک. برگ‌ها مرکب، به طول ۲۲/۵-۴۰ سانتیمتر، با ۳-۸ جفت برگچه متقابل؛ برگچه‌ها به طول ۶-۱۰ (۲۰-) سانتیمتر، روی سطح فوقانی بدون کرک، در سطح تحتانی کرکدار. گل‌ها در گل‌آذین خوشه‌ای واژگون، هر خوشه به طول ۱۰-۲۵ سانتیمتر، با دمگل آذینی به طول ۲-۱۰ سانتیمتر. دمگل به طول ۳/۷-۵/۸ سانتیمتر، نازک، کمی کرکی یا کاملاً بدون کرک. برگ‌ها به طول ۸-۱۰ میلیمتر، تخم‌مرغی، نوک‌تیز، کرکدار. کاسه گل ۵ دندانه‌ای، سبز رنگ، در سطح پشتی و روی پایک تا شده، کرکدار، تخم‌مرغی، به طول تا ۹ میلیمتر. گلبرگ‌ها ۵ تایی، واژ تخم‌مرغی، با رگه مشخص. پرچم‌ها ۱۰ تایی، ۳ تا از پرچم‌ها بلندتر

مواج و حاوی کیسه‌های بساک مستطیلی، ۴ تا از آنها به اندازه متوسط و کاملاً راست، ۳ تایی بقیه کاملاً کوتاه، راست، عقیم. تخمدان نازک، با کرک‌های فشرده؛

است. اثبات شده که برای درمان Pyoderma مؤثر است.

ریشه آن قابض، مقوی، تب‌بر و مسهل است و برای درمان امراض پوستی، غدد مسلول و سیفلیس مفید است. احساس سوختگی را درمان می‌کند. پوست ریشه، دانه‌ها و برگ‌های آن ملین هستند. آب برگ‌ها برای درمان امراض پوستی مفید است. گوشت میوه برای درمان تورم و آماس مفید است. گل‌های آن خنک کننده، قابض و مسهل است و معالج یرقان می‌باشد. میوه آن شفا دهنده جذام، امراض قلبی است، و در مصرف خارجی برای درمان روماتیسم و گزیدگی نیش مار بکار می‌رود. دانه‌ها قی‌آور است (6).

– جوشانده پوست آن برای درمان اسهال خونی، یرقان، تورم پوستی و لک و پیس داده می‌شود. خمیر برگ آن برای معالجه امراض پوستی بکار می‌رود. جوشانده گل‌های آن برای درمان ناراحتی‌های معدی

خامه ضخیم؛ کلالة نقطه مانند. نیام استوانه‌ای، بدون کرک، ناشکوف، به طول ۴۰-۶۰ سانتیمتر، به عرض ۱/۵-۲ سانتیمتر، قهوه‌ای مایل به سیاه، درخشان، با ۴۰-۱۰۰ دانه.

پراکندگی جهانی: هندوستان و سایر کشورهای گرم و مرطوب، پاکستان، برمه و سیلان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده و بسیار پراکنده در خوزستان و بندرت در استان هرمزگان بمنظور استفاده زینتی و یا دارویی.

مصارف و کاربردها: پوست آن حاوی تانن بوده و خاکستر چوب آن به‌عنوان ثابت‌کننده به‌رنگ افزوده می‌شود. بخش‌ها و اندام‌های مختلف گیاه دارای خواص دارویی است (22).

– اندام‌های مورد مصرف آن: گوشت میوه، پوست ریشه، پوست ساقه، گل‌ها، نیام‌ها، برگ‌ها و ریشه آن؛ فلوس دارویی مشهور برای درمان امراض پوستی

Cassia Fistula L.

Cassia Fistula L.

کاربرد دارد. خمیر شیرین میوه آن به همراه دانه‌هایش به عنوان ملین بکار می‌رود و برای درمان ناراحتیهای کبدی توصیه می‌شود. پودر دانه‌های آن برای درمان یرقان و دیابت بکار می‌رود (9).

– برگهای آن ملین، نرم‌کننده، مقوی و تب‌بر است. گوشت میوه آن ملین ضعیف است. دانه‌های آن مسهل و قی‌آور است (1).

– تمام بخشهای گیاه به‌ویژه میوه آن خواص دارویی دارد. گوشت میوه آن یکی از ملین‌های شناخته شده است. مصرف آن به مقدار زیاد سبب اسهال، تهوع و دل‌آشوبه و دل‌پیچه می‌شود. به تنهایی مصرف نمی‌شود اما مخلوط با برگ سنا بکار می‌رود. از پوست آن برای استخراج تانن و معالجه جذام، یرقان، سیفلیس و بیماریهای قلبی استفاده می‌کنند (8).

کند، غشایی رگه‌دار تقسیم شده. گلبرگها به طول ۹-۲۰ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی تا مستطیلی، با ناخنک کوتاه، زرد، با رگه‌های پررنگ. پرچمها کامل ۷ تایی، نامساوی، دو یا سه تایی پایینی بلندتر، به طول ۸-۱۴ میلیمتر، پرچمهای عقیم کوتاه. تخمدان با کرکهای انبوه. نیام به طول ۲۵-۴۵، به عرض ۱۲-۱۸ میلیمتر، تخت، کاغذی، نازک، بدون کرک، با دو انتهای گرد، قویاً خمیده، در طول مرکز نیام زایده تاج خروسی دیده می‌شود. دانه‌ها ۶-۱۲ تایی، گوه‌ای شکل، به طول ۶، به عرض ۳ میلیمتر، مشبک ضعیف، چروکیده. قهوه‌ای تیره.

پراکندگی جهانی: ایران، پاکستان، عربستان، فلسطین، خاورمیانه، اتیوپی، سودان، نیجریه، شمال و غرب افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: نواحی دشتی ساحلی استانهای هرمزگان و بلوچستان و بندرت در شرق استان بوشهر.

Cassia italica (Miller) F.W. Andrews

Syn.: *Cassia obovata* Collad

E. Aleppo senna plant, port Royal senna, Jungle senna, country senna, Mecca senna, dog senna

سنای مکی، سناکوری، کروسه، دیدیوال

درختچه‌ای چندساله. افشان (با شاخه‌های گسترده)، به ارتفاع ۳۰-۹۰ سانتیمتر. ساقه بدون کرک، سبز کم‌رنگ، بدون کرک، فقط شاخه‌های جوان کرکدار. برگها به طول ۵-۱۲ سانتیمتر، شانهای زوج؛ برگچه‌ها ۳-۷ جفتی، به طول ۱۸-۳۵، به عرض ۷-۲۰ میلیمتر، مستطیلی پهن یا واژ تخم‌مرغی، نوک کند، نوک‌دار، با دو سطح بدون کرک یا گاهی در سطح تحتانی کرکدار؛ دم‌برگ به طول ۱۰-۳۵ میلیمتر. گوشواره‌ها به طول ۶-۷ میلیمتر. گل‌آذین خوشه دم‌گل‌آذین‌دار، محوری، به طول ۶-۲۳ سانتیمتر، محور گل‌آذین بدون کرک، بدون کرکهای غده‌ای. دم‌گلها به طول ۲ میلیمتر. کاسه گل به طول ۸-۱۳ میلیمتر، تا قاعده به قطعات مستطیلی، نوک

Cassia italica (Miller) F. W. Andrews

– از جوشانده برگ آن به عنوان مسهل و ضدکرم استفاده می شود. جوشانده غلیظ برگ آن برای درمان داءالصف و ناراحتیهای پوستی بکار می رود. پودر برگ آن مخلوط با عسل برای درمان ناراحتیهای گوارشی مصرف می شود (9).
– گیاه مسهل خوبی است و اثرات دل پیچه ندارد (5).

مصارف و کاربردها: برگهای آن خاصیت مسهلی داشته و به عنوان جایگزین یا نوع تقلبی سنا بکار می رود.
– سنا دارای اثر مسهلی نسبتاً قوی می باشد و برای درمان یبوست و یا برای تخلیه روده در اعمال جراحی استفاده می شود (۱۲).

سانتیمتر، به عرض ۳/۵-۱۰ میلیمتر، بدون کرک تا با کرکهای پراکنده در هر دو سطح برگچه ها، سرنیزه ای تا تخم مرغی، نوک تیز. گل آذین خوشه انتهایی یا محوری، به طول تا ۱۵ سانتیمتر. گلهای جوان توسط برگه های فنجانی شکل به طول ۷-۸ میلیمتر پوشیده شده. دمگلها به طول ۳-۴ میلیمتر. کاسبرگها ۵ تایی، تقریباً هم اندازه، به طول ۱۰-۱۳، به عرض ۶-۸ میلیمتر، قاشقی شکل یا فنجانی شکل، زرد روشن. گلبرگها ۵ تایی، با رگه هایی که پس از خشک شدن

*Cassia Senna L.

Syn.: *Cassia angustifolia* Vahl.

E. senna

سنا

گیاه خشبی، چندساله، به ارتفاع تا ۹۰ سانتیمتر، گاهی بیشتر. شاخه ها بدون کرک تا تقریباً بدون کرک. گوشواره ها جانبی، به طول ۱/۵ میلیمتر، نوک تیز. برگها شانه ای زوج، به طول حدود ۴/۵-۱۱/۵ سانتیمتر؛ برگچه ها ۵-۹ جفتی، با دمبرگچه ای به طول حدود ۱ میلیمتر، با پهنک به طول حدود ۱/۲-۴

Cassia Senna L.

آشکار می‌شود. پرچمها ۱۰ تایی، ۳ تایی آنها به پرچم عقیم تبدیل شده، بقیه کامل، ۲ تایی پایینی بزرگتر. تخمدان با کرکهای متراکم، پایک‌دار. میوه به طول حدود ۴-۵ سانتیمتر، به عرض حدود ۱۶-۲۲ میلیمتر، با کرکهای پراکنده، بهنگام رسیدن سیاه‌رنگ، عموماً با ۴-۱۰ دانه؛ پایک نیام به طول ۲-۳ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: پاکستان، هندوستان، الجزایر، لیبی، مصر، سودان، اریتره، سومالی و عربستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه تا به حال بصورت آزاد و باغی در ایران کاشته نشده، اما آن را به‌عنوان دارو به ایران وارد می‌نمایند.

مصارف و کاربردها: جوشانده برگ آن به‌عنوان مسهل، تب‌بر و ضد کرم استفاده می‌شود. دم‌کرده برگ آن برای درمان یرقان، بزرگ شدن طحال، تیفوئید، وبا، روماتیسم، برونشیت و جذام کاربرد دارد. خمیر برگ آن برای درمان زخمها و دیگر امراض پوستی مصرف می‌شود (9).

Cassia Senna L.

Ceratonia siliqua L.

E. carob, St. Johns bread, carob tree

خرنوب

درختچه یا درختی به ارتفاع ۳-۱۰ متر. برگچه‌ها ۳-۵ جفتی، به طول ۳۰-۵۰، به عرض ۳۰-۴۰ میلیمتر، تخم‌مرغی یا تقریباً دایره‌ای، نوک‌کند، چرمی، روی سطح فوقانی سبز تیره، درخشان، در سطح تحتانی سبز کم‌رنگ. گل آذین کم و بیش ۵۰ گلی. گلها یک‌جنسی یا نر ماده، سبز رنگ. نیام به طول ۱۰-۲۰، به عرض ۱/۵-۲ سانتیمتر، خطی پهن، نوک‌تیز، در محل درز ضخیم شده، نوک‌تیز، واژگون (آویزان). پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای، ایران، پاکستان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: فارس: کازرون: دره شاپور، بصورت کاشته شده در شیراز، نورآباد ممسنی و مازندران باغ اکولوژی نوشهر.

Ceratonia siliqua L.*Ceratonia siliqua* L.

دانه‌های سرخ شده آن به‌عنوان جایگزین قهوه بکار می‌رود (5).

– نیام خرنوب مغذی است و بدلیل شکر زیاد مزه شیرین دارد و ملین ملایم است. به‌هرحال جوشانده گوشت میوه آن ضد اسهال است و به آرامی (ملایمت) به پاک کردن و تسکین آسیب‌دیدگی (آزردگی) درون لثه کمک می‌کند، بنظر می‌رسد این اثرات ضد و نقیض باشد، اما خرنوب مثالی برای چگونگی متأثر شدن بدن از گیاهان دارویی است و براساس اینکه چگونه گیاه دارویی فراهم می‌شود و براساس ویژگی‌های مسائل دارویی، پوست آن قابض قوی است و جوشانده آن برای درمان اسهال بکار می‌رود (4).

مصارف و کاربردها: میوه آن خوراکی است، پودر آن به‌عنوان نوشابه غیرالکلی مصرف می‌شود و مخلوط با شیرخشک برای کودکان مناسب است. صمغ آن به‌عنوان جایگزین صمغ گون بکار می‌رود و در داروسازی به‌عنوان آرام‌بخش و ضدنزله استفاده می‌شود. پودر میوه آن هنگامیکه به بچه داده می‌شود به‌عنوان عامل تامپون (سپر) buffer برای طبیعی کردن اسیدیته یا قلیابیت روده و معده عمل می‌کند، سموم را جذب می‌کند، مدفوع را نیمه سخت می‌کند و مانع اسهال می‌شود. میوه‌های آن برای درمان اعتیاد به تنباکو و در لوازم آرایشی پوستی صورتی یا کرم‌های آرایشی بکار می‌رود. برگ‌های آن قابض هستند.

Cercis Siliquastrum L.

Syn.: *Siliquastrum orbiculatum* Moench

E. Judas tree, love tree

ارغوان

درختی کوتاه. برگ‌ها دایره‌ای – قلبی یا دایره‌ای – کلیوی شکل، به طول ۴–۵، به عرض ۵–۷ سانتیمتر، کامل، با نوک (پیشانی) نسبتاً نوک‌کند، دم‌برگ به طول ۳–۴ سانتیمتر. گل‌ها دسته‌ای کم‌گل. دم‌گل‌های گلدار به طول ۱۵–۲۰ میلی‌متر. جام گل به طول کم و بیش ۱۵ میلی‌متر، قرمز رنگ. نیام به طول ۸–۱۰، به عرض ۱/۲–۱/۴ سانتیمتر، با دو انتهای باریک شده، در سطح پشتی بالدار، بال به عرض حدود ۱ میلی‌متر. دانه‌ها ۱۰–۱۲ تایی.

پراکندگی جهانی: اروپا، ایران، پاکستان.

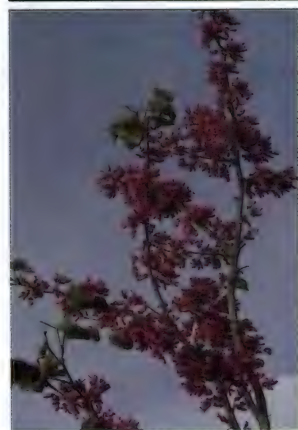
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: نوده، شاه‌پسند، بین نوده و شاهرود، مینودشت. – گیلان: لاهیجان. – همدان: شیب جنوبی کوه الوند به طرف بروجرد. – لرستان: پل کلشور نزدیک خرم‌آباد، ۴۸ کیلومتری خرم‌آباد به دزفول، ۴۰–۴۴ کیلومتری غرب خرم‌آباد. – فارس: باغ تخت نزدیک شیراز، باغ ارم.

Cercis Siliquastrum L.

– این گونه در سالهای اخیر در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد ایران به‌عنوان گیاه زینتی کاشته می‌شود.

Cercis Siliquastrum L.

ایران جایگاهی برای آن تعریف نشده است (مؤلف).
بدلیل شباهت گونه ارغوان افغانی / *Cercis Griffithii* Boiss. به گونه مذکور احتمال استفاده‌های مشابه وجود دارد که این خود نیازمند تحقیق و اثبات است (مؤلف).

گلبرگهای قرمز روشن و با رگه‌های زرد، گلبرگ بالایی گوه‌ای‌تر از بقیه. نیام به طول ۴۵-۶۰، به عرض ۵-۷ سانتیمتر، قهوه‌ای تیره.

پراکندگی جهانی: ماداگاسکار، جنوب فلوریدا، جنوب کالیفرنیا، برمودا و نواحی گرم و مرطوب جهان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در خوزستان، بوشهر، هرمزگان، جزایر ایرانی خلیج فارس، چاه‌بهار.

مصارف و کاربردها: برگهای جوان آن خوراکی است. پوست آن اثر قابض دارد (۱۱).

- جنبه‌های کاربردی زینتی این درخت در ایران خیلی بیشتر از ارزش‌های دارویی آن است و در طب سنتی

*** *Delonix regia* Raf.**

Syn.: *Poinciana regia* Boj. ex Hook.

E. royal Poinciana, peacock flower, flamboyant

درخت مشعلی

درختی سریع‌الرشد با شاخه‌های فراوان، به ارتفاع تا ۱۲-۶ متر. برگها به طول ۳۰-۶۰ سانتیمتر، با دم‌برگ ضخیم و ۱۰-۲۰ جفت شانه، با ۲۰-۴۰ جفت برگچه مستطیلی، به طول تا ۱۰-۱۵ میلیمتر. گلها در خوشه‌های زیبا، به عرض ۷/۵-۱۰ سانتیمتر، با

Delonix regia Raf.

Delonix regia Raf.

آن در طب سنتی ایران مشخص نیست و در فهرست گیاهان دارویی ایرانی نیز جایگاهی برای آن تعریف نشده است (مؤلف).

Delonix regia Raf.

مصارف و کاربردها: از خمیر گل آن برای درمان قاعدگی دردناک استفاده می‌شود. برگ آن بصورت سبز برای درمان دردهای روماتیسمی و تورم مفصلی روماتیسمی داده می‌شود. شیر برگ آن برای درمان دردهای بدن و دردهای روماتیسمی مفاصل مصرف می‌شود. برگهای جوشانده آن در آب و حمام آن دردهای بدن را تسکین می‌دهد. جوشانده حاصل از برگهای خشک شده آن برای درمان ورم معده (گاستریت) بکار می‌رود. برگهای گرم و پوشانده شده آن با روغن کرچک، روی جوشها سبب رسانیدن و استخراج چرکهای آن و تقلیل تورمهای روماتیسمی می‌شود (9).

- گلهای آن کرم‌کش هستند (5).

- از قدمت کاشت این درخت در ایران بیش از ۳۰ سال نمی‌گذرد و این در حالیکه جنبه‌های زینتی آن بیشتر مورد توجه قرار گرفته است، بنابراین کاربرد

قاعده کرکی. تخمدان با کرکهای تار ابریشمی، تخمک ها متعدد. نیام به طول ۷/۵-۱۰ سانتیمتر، به عرض ۶-۱۰ میلیمتر، خطی، بدون کرک، ۱-۶ دانه‌ای. دانه‌ها مستطیلی، صاف، خال خالی.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب امریکا و سایر نقاط گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: فارس: خنج، لار، اوز. - خوزستان: اهواز، هویزه. - بوشهر: بوشهر. - هرمزگان: جزیره هرمز، میناب، بندرعباس. - بلوچستان: چابهار، بمپور، مکران، سراسر نواحی ساحلی جنوب ایران.

مصارف و کاربردها: گل و دانه آن اثر تب‌بر دارد (۱۱). - با توجه به پراکندگی جغرافیایی این گونه در استانهای ساحلی بصورت کاشته شده و کاربرد آن به عنوان گیاه زینتی، اثرات دارویی آن کمتر شناخته شده است (مؤلف).

* *Parkinsonia aculeata* L.

E. Jerusalem thorn, horse bean, Barbadoes flower fence

درمان عقرب، درخت بابل

درختچه یا درختی کوتاه، به ارتفاع تا ۴ متر، خاردار، بدون کرک. برگها دوبار شانه‌ای، با محور برگ کوتاه، منتهی به خار، اغلب نزدیک قاعده با دو خار قاعده‌ای گوشواره‌ای مشخص، شانه‌ها ۲-۶ تایی، به طول ۱۵-۳۵ سانتیمتر، محور برگ اغلب قویاً تخت شده، برگچه‌ها ۲۵-۳۰ جفتی، به طول حدود ۴-۵ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی - مستطیلی، دم‌برگچه به طول ۱-۲ میلیمتر. گل آذین خوشه‌ای محوری، از برگ حائل (برگ نزدیک به دمگل آذین) کوتاهتر. گلها دمگل‌دار، دمگل به طول ۷-۱۵ میلیمتر. کاسه گل به طول ۷-۸ میلیمتر، با قطعات تا قاعده تقریباً جدا، مستطیلی، نوک کند. گلبرگها ۵ تایی، زرد، به طول ۱۵-۱۸ میلیمتر، با ناخنک کوتاه. پرچمها ۱۰ تایی، جدا، تخت شده، در

Parkinsonia aculeata L.

درختی همیشه سبز به ارتفاع تا ۲۵ متر، با تنه‌ای به ارتفاع تا ۷-۱۰ متر، قطر تا ۷۰-۱۰۰ سانتیمتر، پوست خاکستری مایل به قهوه‌ای، گاهی کرکدار. برگچه‌ها ۲۰-۴۰ تایی، مستطیلی، متقابل، به طول

* *Tamarindus indica* L.

Syn.: *Tamarindus officinalis* Hook., *Tamarindus occidentalis* Gaertn.

E. tamarind, tamarind tree, Indian date

تمر هندی

نیمکره شمالی. میوه در پاییز و زمستان می‌رسد. پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب افریقا و جنوب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به صورت کاشته شده در خوزستان: مسجد سلیمان. - هرمزگان: میناب، جزیره تنب بزرگ. - بلوچستان: چابهار، نگور، تیس.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده گیاه: میوه‌ها، برگ‌ها، دانه‌ها، گل‌ها و خاکستر آن.

۱۰-۲۰ میلیمتر. گل‌ها به عرض حدود ۲/۵ سانتیمتر، پهن، در خوشه‌های کم گل، زرد کم رنگ، گلبرگ‌ها با رگه‌های قرمز، دندانه‌های کاسه گل سرنیزه‌ای، دوتای پایینی پیوسته. نیام به طول ۷/۵-۲۰ سانتیمتر، قهوه‌ای - زردچوبه‌ای، گوشتی، کمی خمیده، با پوست نازک شکننده، حاوی گوشت قهوه‌ای نرم با تارهای منشعب محکم عرضی کم، در برگ‌برنده ۱-۱۲ دانه پهن شفاف به طول ۱۲-۱۵ میلیمتر. گل‌ها در ماه‌های فروردین و اردیبهشت در

Tamarindus indica L.

است و ترمیم‌کننده زخم‌ها. میوه آن بدلیل ترشی که دارد خنک‌کننده، هضم‌کننده، بادشکن، ملین ضعیف، ضد اسکوربوت و ضد یرقان است و برای بیماری‌های

برگهای گیاه تورم ملتهب (التهاب تورم) را کاهش می‌دهد و در مصرف خارجی برای کاهش التهاب زخم‌ها بکار می‌رود. پوست ترهندی قابض و مقوی

مسهلی ضعیف دارد. پوست آن بصورت موضعی برای کاهش احساس رعشه و لغوه استفاده می شود، خاکستر پوست آن برای درمان اختلالات ادراری و سوزاک بکار می رود، خاصیت قابض و درمان کنندگی زخمها را دارد. میوه رسیده آن اشتها آور، ملین، گرم کننده و مقوی قلبی، ضد کرم و تسکین دهنده زخمهاست. دانه ها در اختلالات رحمی و زخمها بکار می رود و خنک کننده، هضم کننده، بادشکن، ملین و برطرف کننده مشکلات کبدی نیز می باشد. در ضمن دانه های آن قابض است (8).

- ترهندی میوه ای گوارا و سم زداست که هضم را بهبود می بخشد، باد را تسکین، زخم گلو (گلودرد) را آرام و به عنوان ملین ملایم عمل می کند. در طب سنتی هندی، آن را برای بهبود اشتها و قوی کردن معده تجویز می کنند. همچنین برای التیام و تسکین یبوست بکار می رود. به هر حال مخلوط با زیره سبز/ *Cuminum Cyminum* و شکر ترهندی برای درمان اسهال خونی تجویز می شود. در جنوب هندوستان سوپ ترهندی برای درمان سرماخوردگی و دیگر بیماریهای که زله فراوان تولید می کنند بکار می رود. در طب چینی آن را گیاهی خنک کننده به حساب می آورند و مناسب برای درمان گرمزدگی می دانند، میوه آن برای درمان کم اشتها، برای دل آشوبه و استفراغ در دوران حاملگی و برای یبوست تجویز می شود (4).

ناشی از غلیان و اختلال صفرا مفید می باشد. دم کرده خمیر میوه آن نوشابه ای عالی برای درمان بیماریهای تب دار است. خمیر میوه آن مانند ضماد برگ آن در مصرف خارجی برای کاهش تورم های ملتهب و بمنظور تسکین درد توصیه می شود، خاکستر پوست میوه آن در موارد کاهش خون قاعدگی و سوزاک بکار می رود (6).

- جوشانده پوست ساقه آن برای درمان اسهال و دردهای معدی بکار می رود. خمیر پوست آن برای معالجه زخمها و تاولها بکار می رود. شیر تهیه شده از خمیر میوه آن مخلوط با آب لیمو برای درمان اسهال خونی استفاده می شود. جوشانده برگ آن به عنوان خنک کننده برای درمان تب های صفراوی بکار می رود. خمیر میوه و برگهای آن برای کاهش تورمها مصرف می شود. خمیر برگ آن برای درمان عفونتهای کچلی و پوستی، تورم های روماتیسمی و تاولها بکار می رود. خمیر دانه های آن بصورت گرم کرده برای معالجه ترک های کف پا بکار می رود. از خمیر دانه های آن برای درمان عقرب گزیدگی، سوختگی و تاولها استفاده می شود (9).

- برگهای آن برای درمان التهابات تورمی، کچلی، آبله و التهابات چشمی، گوش درد و مارگزیدگی بکار می رود. گلهای آن برای درمان اختلالات ادراری مصرف می شود. میوه نارس آن قابض است. غرغره کردن با خمیر یا گوشت میوه تمبر و آب گرم سبب درمان زخم گلو می شود. تمبر خاصیت

تیره گل یخ/ *Calycanthaceae*

تا ۱۲/۵ سانتیمتر، نوک تیز یا نوک کند، با سطح فوقانی سبز تیره، سطح تحتانی سبز مایل به خاکستری یا سبز کم رنگ با کرکهای انبوه. گلهای به عرض تا ۵ سانتیمتر، معطر، قرمز مایل به قهوه ای. میوه ها واژ تخم مرغی یا مستطیلی، به طول تا ۷/۵ سانتیمتر، با دهانه ای بهم آمده.

* *Calycanthus floridus* L.

E. common sweet shrub

گل شرابی

درختچه ای به ارتفاع تا ۲ متر، با شاخه چه ها و دمبرگ های کرکدار. برگها تخم مرغی تا بیضوی، به طول

Calycanthus floridus L.

پراکندگی جهانی: شمال آمریکا.

پکار می‌رود (Internet).
– این درختچه در سالهای اخیر به ایران وارد شده و به‌عنوان گیاه زینتی در نواحی معتدله و معتدله سرد کاشته می‌شود و گلهای آن بوی مواد تخمیر شده و الکل مانند می‌دهد و بدلیل ناشناخته بودن آن برای مردم عادی قطعاً در طب سنتی ایران جایگاهی برای آن تعریف نشده است (مؤلف).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در تهران، کرج؛ باغ گیاه‌شناسی ملی ایران و باغ دانشکده کشاورزی کرج. – کردستان: سنندج و دیگر مناطق معتدله و معتدله سرد.

مصارف و کاربردها: پوست آن اثر تب‌بر دارد (۱۱).
– دم‌کرده پوست گیاه برای درمان مشکلات ادراری

* *Chimonanthus fragrans* Lind.Syn.: *Chimonanthus praecox* (L.) Link

E. Japan allspice, winter flower, winter spice

گل یخ

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۳ متر. برگها بیضوی - تخم‌مرغی تا تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، به طول ۷-۱۵ سانتیمتر، نوک‌دار، با قاعده گرد یا گوه‌ای؛ دمبرگ‌ها به طول حدود ۵ میلیمتر. گلها به عرض حدود ۲/۵ سانتیمتر، بسیار معطر؛ کاسبرگهای خارجی زرد، داخلها با رگه‌های قهوه‌ای - مایل به ارغوانی. میوه بیضوی، به طول حدود ۴ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: چین.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در تهران، کرج، مناطق شمالی ایران.

مصارف و کاربردها: ریشه آن مقوی معده است (۱۱).

- گل‌های گیاه ترشح بزاق را زیاد می‌کند (Internet).

Chimonanthus fragrans* Lind.**Chimonanthus fragrans* Lind.**

تفاوت زمان گلدهی و میوه‌دهی قطعاً برای مردم عادی و عوام شناخته شده نیست و در طب سنتی ایران جایگاهی برای آن تعریف نشده است (مؤلف).

این درختچه زمستان گل بدلیل ارزش زینتی آن به ایران وارد شده و در نواحی معتدله و معتدله سرد کاشته شده است. بنابراین جنبه‌های زینتی آن بیشتر از دیگر مصارف آن است و بدلیل

تیره گل استکانی/*Campanulaceae*

میلیمتر، واژ تخم‌مرغی، با قاعده باریک شده تقریباً دمبرگ‌دار؛ برگ‌های بالایی خطی - سرنیزه‌ای، بدون دمبرگ. گلها تقریباً بدون دمگل یا دمگل‌دار. بریدگی‌های کاسه گل سرنیزه‌ای یا درفشی تا میانه یا گاهی تا $\frac{2}{3}$ طول دندانها (بریدگیها) پوشیده با ۲-۸ کرک غده‌ای شراپه‌ای شکل، از لوله کاسه ۲-۳ بار بلندتر. جام گل اغلب به طول ۱۵ میلیمتر، بندرت تا ۲۰ میلیمتر، قیفی شکل، تا $\frac{2}{3}$ بخش لویدار. خامه کم و بیش مساوی جام گل.

Campanula Rapunculus L. subsp. *Lambertiana* (DC.) Rech. f.

Syn.: *Campanula Lambertiana* DC., *Campanula hyrcanica* Wettst.

E. rampion (bellflower), esculent bellflower, garden rampion

گل استکانی خوراکی

گیاه دوساله، کرکدار یا بی‌کرک. ساقه به ارتفاع ۶۰-۱۰۰ سانتیمتر، ایستاده، اغلب ساده، در پایین برگ‌دار، در بالا منشعب پانیکولی کم و بیش سنبله‌ای شکل. برگ‌ها به طول ۴۰-۸۰، به عرض ۱۰-۲۰

Campanula Rapunculus L. subsp. *Lambertiana*

قریب به ۴۰ گونه دارد که بیشتر در نواحی کوهستانی، دامنه‌ای کوهستانی، جنگلی و بعضاً در اراضی زراعی و باغها می‌رویند و با گل‌های اغلب آبی تا بنفش و بندرت سفید خود زیبایی خاصی دارند. این گیاهان عموماً فاقد عطر و بوی خاص هستند و بهمین دلیل بندرت به‌عنوان گیاه دارویی مصرف می‌شوند و در طب سنتی ایران نیز جایگاه خاصی ندارند و هرگونه کاربری آن نیازمند تحقیق و پژوهش گسترده است (مؤلف).

پراکندگی جهانی: ماورای قفقاز (تالش)، ایران، اروپا، غرب سوریه، شمال و شمال غرب آفریقا، روسیه. پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای گرگان، مازندران، گیلان اغلب در دامنه‌ها و ارتفاعات کوهستانی.

مصارف و کاربردها: ریشه گیاه حاوی نوعی ترکیب نشاط‌آور است و برگ‌های آن بصورت خرد شده بر روی زگیل مؤثر است (۱۰).

– جنس گل استکانی / *Campanula* L. در ایران

تیره دارچین بری *Canellaceae*

*** *Canella Winterana* (L.) Gaertn.**

Syn.: *Canella alba* Murray

E. canella, wild cinnamon, white canella, white cinnamon tree

***Canella Winterana* (L.) Gaertn.**

دارچین بری، دارچین سفید

درختی ایستاده به ارتفاع ۷-۱۷ متر، با شاخه‌های راست انتهایی. پوست سفید مایل به زرد؛ پوست داخلی (لایه داخلی پوست) ضخیم، نرم‌تر و کم‌رنگ، با مزه تند معطر. برگ‌ها تنک، درخشان، و سبز مایل به زرد، واژ تخم‌مرغی، با قاعده گوه‌ای، بهنگام جوانی منقوط و بهنگام پیری کدر، دم‌برگ دار. گل‌ها انتهایی، کوچک، دسته‌ای یا خوشه‌ای، به‌رنگ صورتی؛ گلبرگ‌ها توگود، راست، ضخیم، ریزان. میوه سته به اندازه نخود، گوشتی، صاف، آبی یا سیاه، بحالت سبز گرم و تند؛ دانه‌ها معمولاً ۲ تایی. پرچمها بصورت لوله‌ای؛ بساک‌ها ۱۵ تایی، شبیه به ناو؛ کلاله ۳ تایی. پراکندگی جهانی: جنوب آمریکا، بومی جنوب فلوریدا و بسیاری از جزایر جنوب آمریکا، معرفی شده به اروپا در قرن هفدهم.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران نمی‌روید و کاشته نیز نشده است. پوست درخت آن به ایران وارد و به‌عنوان ادویه برای عموم شناخته شده است.

Canella Winterana (L.) Gaertn.

زایمان و عفونتهای بعد از زایمان بکار می‌رود (4).
 - اثر درمانی نیرودهنده، محرک هضم، مقوی و معطر دارد (۱۱).
 - پوست دارچین سفید محرک، معطر و مقوی است، مفید در شرایط ضعف و ناتوانی معده و دستگاه گوارش، معمولاً با دیگر ادویه‌جات بکار می‌رود و در موارد اسکوربوت و قاعدگی‌های سرطانی استفاده می‌شود (internet).

مصارف و کاربردها: پوست آن مصرف می‌شود. دارچین بری سلول‌کش، ضد قارچ و دور کننده حشرات است. بسیار معطر، محرک و ضد عفونی کننده است. آن را در امریکای لاتین بجای دارچین / *Cinnamomum verum* مصرف می‌کنند. دم‌کرده آن را برای عطر دل‌انگیز و اثرات مقوی می‌نوشند (پوست آن به نظر محرک قوای جنسی است). دارچین بری برای درمان مشکلات معدی، سوءهاضمه و تب بعد از

تیره شاهدانه/Cannabaceae

کرک‌های موی ریش مانند فشرده و زیر، منشعب. برگهای پایینی با دمبرگ بلند (به طول تا ۶ سانتیمتر)، بالایی‌ها به تدریج با دمبرگ کوتاه‌تر، فوقانی‌ها کم و بیش بدون دمبرگ؛ برگهای پایینی چندین قسمتی، بالایی‌ها اغلب بدون تقسیم (بریدگی). گوشواره‌ها ریزان، از نظر طول بسیار متنوع؛ برگچه‌ها با قاعده

Cannabis sativa L.

Syn.: *Cannabis indica* Lam.

E. hemp, congo tobacco, diamba plant, gallow grass, Hashish, Marijuana

شاهدانه

گیاه علفی، یکساله، به ارتفاع ۳۰-۱۵۰ (۳۰۰-) سانتیمتر. گیاه ماده از نر بزرگتر و پر برگ‌تر. ساقه با

کامل، نوک تیز، با لبه‌های روشن و شفاف، مژک‌دار؛ پرچمها ۵ تایی، روی گلبرگی. گل‌های ماده دوتایی محوری، در گل آذین سنبله‌ای کاذب، برگه‌های گریبانی با کرک‌های غده‌ای؛ گلپوش بدون تقسیم؛ تخمدان سبز رنگ، بدون کرک. فندقه به قطر ۳-۴ میلیمتر، درخشان، تخم‌مرغی، در هر دو سطح با شیری کم عمق.

باریک شونده سرریزه‌ای - دم‌دار (دم موشی)، دندانه اره‌ای، با سطح فوقانی سبز رنگ، زیر، سطح تحتانی کم رنگتر، در حالت جوان کرک‌دار، در هر دو سطح تحتانی و فوقانی با کرک‌های غده‌دار - منقوط، برگچه میانی از بقیه بزرگتر. گل‌های نر با دمگل نخی شکل به طول ۱-۱/۵ میلیمتر، به قطر ۴-۶ میلیمتر، سبز مایل به سفید؛ گلپوش به طول ۳-۴ میلیمتر،

Cannabis sativa L.

مصارف و کاربردها: ماده مخدر قوی از رزین حاصل از ساقه، برگها، گلها و حتی میوه آن بدست می‌آید. حشیش از تراوشات رزینی گل‌های ماده آن قبل از باروری بدست می‌آید. بنگ از برگ‌های مسن و میوه‌های رسیده آن بدست می‌آید. حشیش را می‌کشند و بنگ را نیز در تهیه نوشابه‌ای مست کننده به نام

پراکندگی جهانی: در سراسر نقاط جهان کاشته می‌شود و در بسیاری از نقاط بومی شده است. پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نواحی از جمله در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، همدان، اراک، خراسان، تهران و ...

می‌رود. رزین‌های آن برای افزایش اشتها، تسکین درد و افزایش میل جنسی مصرف می‌شود (9).

***Cannabis sativa* L.**

– به‌عنوان آرام‌بخش بنظر می‌رسد، درد را بدون اثرات جانبی تسکین می‌دهد و کمک مؤثری برای درمان سرطان و بیماری‌هایی است که شیمی‌درمانی می‌کنند. برای کسانی که از تصلب همه‌جانبه، فلج مغزی و دیگر بیماری‌های عضلانی رنج می‌برند، ماری‌جوانا می‌تواند فعالیت‌های زیاد عصبی و اسپاسم‌های عضلانی را کاهش دهد. گیاه دارویی مؤثر برای درمان آب سیاه تولید می‌کند که در آن فشار داخل چشم بطور غیرعادی بالا و پایین آورنده فشار خون می‌باشد. ماری‌جوانا آسم، دردهای قاعدگی، درد زایمان، درد مفاصل و روماتیسم را تسکین می‌دهد و ممکن است خاصیت ضدافسردگی داشته باشد و خواب را افزایش می‌دهد. دانه‌های آن به‌عنوان ملین بخصوص برای بیوست در کهنسالی بکار می‌رود (4).

حشیش مورد استفاده قرار می‌دهند، بنگ خاصیت مخدري ضعيف‌تری از حشيش دارد. روغن دانه‌های شاهدانه به‌عنوان براق‌کننده در ساختن رنگ، روغن جلا و صابون کاربرد دارد (22).

– مهمترین اثرات درمانی شاهدانه: سقط‌کننده، ضد درد، کاهش‌دهنده میل جنسی، بی‌حس‌کننده، ضد آسم، ضد باکتری، ضد تشنج، ضد سم، ضد تهوع و استفراغ، ضد التهاب، ضد تب، ضد عفونی‌کننده، ضد سرفه، ضد ویروس، افزایش‌دهنده میل جنسی، ضد اسپاسم، ضد سرطان، قابض، بازکننده پرونش‌ها، محرک اعصاب مرکزی، ادرارآور، تشنج‌زا، ملین، روان‌گردان، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، بالابرنده حرارت بدن، افزایش‌دهنده فشار خون، خواب‌آور، مخدر، سمی، مسکن، ضد کرم، گشادکننده رگ‌ها، محرک، کندکننده تنفس، کاهش‌دهنده قدرت ایمنی بدن و ایجاد سرخوشی (۱۲).

– بخش‌های مورد استفاده آن: گل‌های خشک شده یا میوه‌های رأسی گیاه ماده و رزین استخراج شده از برگ‌های آن. گیاه شاهدانه به‌عنوان مقوی، ضد سم و مقوی معده بکار می‌رود. خواب‌آوری است که سبب پریشانی و بهم‌ریختگی ارگان‌های هضم‌کننده غذا نمی‌شود. برای درمان سوزاک و کاهش خون قاعدگی، اسهال، وبا، هاری، کزاز و رماتیسم بکار می‌رود. جوشانده گیاه دارویی مؤثر برای درمان اسهال خونی است (6).

– برگ‌های رسیده و گل‌های رأسی گل‌آذین ماده آن به‌عنوان دارو بکار می‌رود. تتور برگ‌ها و دمگل آذین ماده برای مغز سمی است. برگ‌های پودر شده و سرخ شده آن به همراه عسل برای تسکین اسهال و اسهال خونی بکار می‌رود. برگ‌های رسیده و گل‌های رأسی گل‌آذین ماده مخلوط با تیتاکو برای درمان آسم، خونریزی، کزاز، هاری، افسردگی، فشار خون، تورم مثانه (ورم مثانه)، سوزاک و اختلالات عصبی بکار

یا ۳-۷ شکافه یا اصولاً برگهای بالایی در گیاه ماده بدون بریدگی، روی سطح فوقانی سبز تیره، زیر، در سطح تحتانی کم‌رنگتر، پوشیده از کرکهای غده‌ای زرد تنک. گوشواره‌ها تخم‌مرغی کم و بیش بهم پیوسته، به طول تا ۱۳ میلیمتر، به عرض ۸ میلیمتر. پانیکول گل‌های نر به قطر ۷۵-۱۰۰ میلیمتر. گل‌های نر به قطر ۵ میلیمتر. گلپوش گل‌های ماده از پهلوی رشد کننده، نوک کند، سرانجام غشایی، فندقه ۵-۸ رگه‌ای، نوک کند، کرک غده‌ای دار، در بیرون (سطح خارجی) کرکی.

Humulus Lupulus L.

Syn.: *Lupulus Humulus* Miller, *Cannabis Lupulus* (L.)

Scop., *Lupulus communis* Gaertn.

E. common hop, hop, wild hop, hops.

رازک

گیاه دوپایه، علفی بالارونده یکساله یا با وجود داشتن ساقه‌های زیرزمینی چندساله. ساقه‌ها به ارتفاع ۳-۶ متر، در نمونه‌های کاشته شده تا ۱۲ متر. برگها متقابل، دمیرگ‌دار، به عرض ۶-۱۲ سانتیمتر، دندان‌دار، درشت، تقریباً دایره‌ای، یا تخم‌مرغی، عمیقاً ۳-۷ لوبه

Humulus Lupulus L.

بکار می‌رود (۲۲).

- گل‌های ماده حاوی لوپولون و میوه‌ها مصرف می‌شود و در استعمال داخلی خواص درمانی: مقوی، اشتهاآور، محرک معده، مسکن جنسی، خواب‌آور، مدر، تصفیه کننده خون، خون‌ساز، تب‌بر، ضد خنازیر، کرم‌کش، ضد اسکوریوت و در

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، غرب و مرکز آسیا، در اغلب نقاط جهان کاشته شده و بحالت خودروی یا معرفی و بومی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی (مغان).

مصارف و کاربردها: در آبجوسازی و داروسازی

برای درمان بدخوابی عصبی و استرسها استفاده می‌شود و بصورت دم‌کرده به‌عنوان مقوی معده، محرک اشتها و افزایش ترشحات معده بکار می‌رود و در طب عوام از دم‌کرده آن برای درمان زخم معده و ضد ورم مثانه استفاده می‌شود، بطور عمومی اثرات درمانی رازک عبارت است از: آلرژی‌زا، ضد درد، ضد باکتری، ضد عفونی کننده، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضد تومور (غده)، تلخ، معرق، هضم‌کننده، ادرار آور، قاعده آور، ملین، خلط آور، قارچ‌کش، خواب آور، شیرافزا، مسهل، مخدر، مقوی اعصاب، مقوی معده، آرام‌بخش، مقوی رحم، ضد کرم و کاهش‌دهنده میل جنسی (۱۲).

استعمال خارجی خواص ضد درد دارد و در استعمال داخلی در موارد راشیتیسم، نقاهت، کم‌خونی، ویا، بی‌اشتهایی، سوء هاضمه‌های ناشی از ضعف دستگاه گوارش، تحریکات جنسی، ترشحات سفید زنانه، بی‌خوابی، نقرس، سنگهای ادراری، اسکوریوت، لنفاتیسم، ورم غدد لنفاوی گردن، خنازیر، شب‌ادراری، تب‌های بهاری و پاییزی، انگل‌های روده و بی‌کفایتی شیر در مادران شیرده بکار می‌رود و در استعمال خارجی برای معالجه دردهای روماتیسمی، نقرس، آبسه‌های سرد و سرطانهای خارجی استفاده می‌شود (۱۰).
- اثر آرام‌بخش یکی از مهمترین اثرات رازک است و

Humulus Lupulus L.

تیره اختر *Cannaceae*

به‌ارتفاع تا ۱/۵-۳ متر. برگها به طول ۳۰-۳۵ سانتیمتر، مستطیلی تا قاشقی شکل یا تخم‌مرغی، سبز رنگ. گلها نر ماده، نامنظم، معمولا زیبا و در پانیکول سنبله‌مانند انتهای. کاسبرگها به طول

* Canna indica L.

اختر

گیاه علفی چندساله، با ساقه‌های زیرزمینی. قاعده برگها پیچیده و ساقه‌ای کاذب ایجاد می‌نماید، گیاه

قرمز، با نقاط (لکه‌های) قرمز، نوک چالدار، پرچمهای عقیم بالای قرمز، زرد یا ارغوانی، به طول حدود ۸۰ میلیمتر، قاشقی، نوک چالدار. تخمدان زگیل‌دار، تحتانی، سه‌حجره‌ای؛ تمکن محوری؛ میوه کپسول سه‌گوشه، سنگ‌پایی.

۱۴-۱۵ میلیمتر، مستطیلی، سبز کم‌رنگ. جام گل سرنیزه‌ای، خیلی بلندتر از کاسه گل، زرد مایل به سبز (قرمز، زرد)، لوله‌ای و به پرچمها چسبیده. پرچمها گلبرگ‌نما، به رنگ روشن؛ پرچمهای عقیم پایینی به طول حدود ۶۰ میلیمتر، زرد مایل به

Canna indica L.

فارس، خراسان و ... اغلب در پارکها، بلوارها و باغچه‌های منازل کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: گیاه برای درمان دردها و ناراحتیهای زنان بکار می‌رود. جوشانده ریشه گیاه با برنج تخمیر شده برای درمان سوزاک و فقدان عادت ماهانه مصرف می‌شود، همچنین بنظر می‌رسد گیاه قابلیت آرام بخش، معرق و مدر نیز دارد (Internet).

پراکندگی جهانی: سراسر نواحی گرم و مرطوب امریکا، بومی شده در سایر نقاط گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اختر در ایران به‌عنوان گیاه زینتی کاشته می‌شود و دارای وارینه‌ها و کولتیوارهای فراوان است، در استانهای گرگان، گیلان، مازندران، آذربایجان، خوزستان، تهران، اصفهان،

همیشگی و دائمی است و نیازی به بازکاشت ندارد، گل‌های زیبای آن مد نظر است و کمتر به عنوان گیاه دارویی به آن توجه می‌شود (مؤلف).

- گیاه زینتی است که در سال‌های اخیر به ایران وارد شده و تقریباً در اغلب نقاط معتدله و معتدله گرم ایران کاشته می‌شود و با داشتن ساقه‌های زیرزمینی

Canna indica L.

تیره علف مار، تیره گور/ *Capparidaceae*

Cadaba farinosa Forssk.

بررسی

توگود، نوک‌دار، با فلس‌های پایک‌دار یا بدون پایک، آردآلود، درونی‌ها با طول و عرض مشابه، نسبتاً خیلی پهن. گلبرگ‌ها کرم رنگ، به طول ۹-۱۲ میلیمتر، با پهنک بیضوی تا مستطیلی، با ناخنک خطی، به طول ۵-۷ میلیمتر، پایک زیر تخمدانی به طول حدود ۵ میلیمتر. پرچمها ۴-۶ تایی. لوله طبعی به طول ۴-۶ میلیمتر، لب انتهایی وجود ندارد. تخمدان آردآلود؛ پایک زیر تخمدانی کم و بیش هم‌اندازه پرچمها. میوه به طول ۱۰-۲۵، به عرض ۲-۳ میلیمتر، آردآلود، تا حدودی پیچیده، با پایکی به طول ۸-۱۳ میلیمتر؛

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۳ متر، پرشاخه، با شاخه‌های شکننده، تقریباً خاردار. شاخه‌چه‌های جوان پوشیده از فلس‌های کوچک بدون پایک آردآلود. برگ‌ها به طول ۳-۱۰، به عرض ۲-۸ میلیمتر، با دم‌برگ کوتاه، دسته‌ای، مستطیلی - بیضوی، با رأس گرد یا نوک‌تیز، با دو سطح آردآلود انبوه. گل آذین دیهیم انتهایی، یک تا چندین گلی؛ دم‌گل‌ها به طول ۵-۱۰ میلیمتر. کاسبرگ‌ها تخم‌مرغی، بیرونی‌ها به طول تا ۹ میلیمتر،

مصرف می‌شود. گیاه عموماً به‌عنوان ضد زهر (تریاق) بکار می‌رود. در سنگال جوشانده یا دم‌کرده آن برای درمان ناراحتیهای ریوی، اسهال خونی، تب و روماتیسم استفاده می‌شود (3).
 - برگها و ریشه‌های گیاه ملین، ضد کرم، ضد اسپاسم، برطرف کننده انسداد، قاعده‌آور و مسهل ضعیف هستند. بحالت جوشانده برای رفع انسداد رحم بکار می‌رود. برگهای آن بصورت ضماد برای درمان زخمها استفاده می‌شود (1).

پایک زیرتخدانی به طول ۵-۸ میلیمتر. پراکندگی جهانی: غرب پاکستان، افریقای گرم و مرطوب، مصر، عربستان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: جنوب شرق ایران؛ بلوچستان: بین چاه‌بهار و گواتر.
مصارف و کاربردها: در سند برگها و ریشه آن به‌عنوان بازکننده انسداد و ضد کرم مورد توجه می‌باشد و برای رفع انسداد رحم تجویز می‌شود، ریشه و برگهای آن بصورت جوشانده به‌عنوان ضد کرم

Cadaba farinosa Forssk.

Capparis cartilaginea Decne.

کور گوشتی، کور آویز

درختچه‌ای با شاخه‌های افشان و گسترده یا راست. ساقه‌ها منشعب یا ساده، ضخیم، اغلب زیکزاک‌ی زاویه‌دار، با میان‌گره‌های کوتاه، بدون کرک، به‌رنگ سبز کلمی. جوانه‌های جوان با کرکهای کوتاه سریعاً محو شونده. خارهای گوشواره‌ای کوتاه ضخیم و خمیده وجود ندارد. برگها به طول ۳۵-۵۰، به عرض ۲۵-۴۵ میلی‌متر، دم‌برگ دار، بدون کرک، غضروفی، ضخیم، چرمی، تخم‌مرغی، بیضوی پهن یا کم و بیش دایره‌ای، با قاعده‌ای گوه‌ای یا گرد، با رأس نوک‌کند یا نوک‌تیز، با رگبرگ میانی منتهی به خاری کوتاه اغلب برگشته؛ دم‌برگ به طول ۱۰-۱۶ میلی‌متر. گلها

محوری منفرد. دم‌گلها به طول ۴۰-۶۰ میلی‌متر، محکم، در حالت میوه به قطر تا ۴ میلی‌متر. کاسبرگها آشکارا نامساوی، پشتی‌ها عمیقاً کلاه‌خودی، به طول ۲۵-۴۵، به عرض ۱۷-۲۵ میلی‌متر، بقیه به طول ۲۰-۲۵، به عرض ۱۰-۱۳ میلی‌متر. گلبرگها سفید، به طول تا ۳۰، به عرض ۳۰-۵۰ میلی‌متر، واژ تخم‌مرغی مورب. پرچمها متعدد. پایک زیرتخمندانی به طول حدود ۴۰ میلی‌متر. تخمدان به طول حدود ۵، به عرض ۲ میلی‌متر، بیضوی. میوه به طول تا ۷۵ میلی‌متر، تخم‌مرغی، بیضوی، رگه‌دار، قرمز رنگ. پراکندگی جهانی: ایران، شمال آفریقا، شرق آفریقا، آفریقای گرم و مرطوب، مصر، سنیا، فلسطین، عراق، غرب پاکستان، هندوستان و عربستان.

Capparis cartilaginea Decne.

***Capparis cartilaginea* Decne.**

درمان نقرس بکار می‌رود. پوست ریشه آن به‌عنوان مدر، مسهل ضعیف، مقوی، خلط‌آور، ضد کرم و قاعده‌آور مصرف می‌شود. همچنین برای درمان روماتیسم، رعشه و لغوه، بزرگ شدگی طحال و بیماری سل کاربرد دارد (1).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: شرق استان بوشهر، هرمزگان و بلوچستان. این گیاه بیشتر در نواحی صخره‌ای و دیواره‌ای در لبه پرتگاه‌ها بصورت گسترده روی زمین و آویزان دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: برگهای آن به‌عنوان ضماد برای

در شاخه‌های جوان قابل رؤیت، خطی، با رأس خاردار. گل‌آذین خوشه‌ای، متعدد، کم تا پرگل، جانبی، شاخه‌های گلداری بعد از گلدهی رشد کننده، دمگل به طول ۱۰-۱۲ میلیمتر، بدون کرک یا کرک پتویی، محکم. جام گل نارنجی تا قرمز. کاسبرگها کم و بیش با کرکهای پتویی انبوه، پشتی‌ها عمیقاً کیسه‌دار با رأس سیخک‌دار کوتاه، جانبی‌ها تخت، بیضوی - تخم‌مرغی، با رأس نوک‌تیز، به طول

***Capparis decidua* (Forssk.) Edgew.**

Syn.: *Capparis aphylla* Roth.

E. caper berry, kureel tree, timbuctoo caper bush

کلیر

درختچه یا درختی کوتاه، به ارتفاع تا ۶ متر، پرشاخه. شاخه‌ها متعدد، استوانه‌ای، بدون کرک، سبزرنگ، اغلب منتهی به خاری درنده. گوشواره‌ها نوک‌گرای محکم، به طول تا ۴ میلیمتر. برگها به طول تا ۱۵، به عرض ۳ میلیمتر، سریع‌الریزان، فقط

شرق استان هرمزگان و پهنه‌های دشتی و گرمسیری استان بلوچستان.

مصارف و کاربردها: پوست و میوه آن در طب هندی و یونانی شهرت خاصی دارد. در پنجاب پودر شاخه‌های جوان و برگهای جوان آن برای درمان آبله و تاول و بمنظور مداوای دانه‌های پوستی و تورم‌ها بکار می‌رود و به‌عنوان ضد زهر (تریاق) مصرف می‌شود. بعلاوه برای درمان مفاصل آسیب‌دیده نیز بکار می‌رود و با جویدن برای معالجه دندان‌درد مؤثر است (3).

- پوست گیاه ملین، معرق، ضدکرم و مقوی تلخ است و برای درمان آسم، سرفه و تورم توصیه می‌شود. میوه آن قابض است. ریشه و پوست ریشه آن برای درمان روماتیسم و تب نوبه بکار می‌رود (1).

۷-۱۰ میلیمتر. گلبرگها به طول ۱۰-۱۲، به عرض ۳ میلیمتر، با بافت محکم، جلویی مستطیلی - بیضوی، با نوک تیز، پشتی مورب واژ تخم‌مرغی بهن. کاسبرگ کیسه‌دار به‌درون برگشته و روی آن قرار گرفته. طبق متورم. پرچمها به تعداد ۲۰ تا. تخمدان کروی، خامه وجود ندارد یا فقط به طول تا ۱ میلیمتر، کلاله نامشخص. پایک زیرتخم‌دانی به طول ۱۵-۲۰ میلیمتر، میوه به طول تا ۱۲، به عرض ۱۲ میلیمتر، کروی، با نوک کوتاه، صاف، قرمز تیره. در حالت رسیده سبز کلمی، دانه‌ها به قطر ۲-۵ میلیمتر. پراکندگی جهانی: شمال افریقا و افریقای گرم و مرطوب، مصر، فلسطین، جنوب ایران، غرب پاکستان، جنوب غرب هندوستان و عربستان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: نواحی گرمسیر

Capparis decidua (Forssk.) Edgew.

ساقه‌ها ساده یا منشعب، بدون کرک یا پوشیده از کرک‌های نرم ریزان، یا کرک‌های کوتاه پتویی دائمی، در کنار دمبرگ با گوشواره‌های خاری خمیده یا ایستاده، به‌ندرت فاقد گوشواره. برگها از نظر اندازه متنوع، دمبرگ‌دار، دایره‌ای، واژ تخم‌مرغی، بیضوی، تخم‌مرغی یا گاهی سرنیزه‌ای، با قاعده‌ای گوه‌ای یا گرد، نوکی کند یا تیز، گاهی چالدار، سیخک‌دار، با

Capparis spinosa L.

Syn.: *Capparis aegyptia* L., *Capparis ovata* Desf., *Capparis sicula* Veill., *Capparis herbacea* Willd.
E. common capers, caper plant

کَور، کَبَر، لَکْجی

گیاه علفی چندساله، گاهی درختچه‌ای یا بوته‌ای، با ساقه‌های متعدد، اغلب گسترده روی زمین، یا ایستاده با شاخه‌هایی به طول ۳۰-۱۲۰ سانتیمتر و یا بیشتر.

Capparis spinosa L.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، قفقاز، شمال آفریقا، سودان، ماداگاسکار، عربستان، جنوب غرب آسیا، هندوستان، مالزی، جزایر اقیانوس آرام، استرالیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً با توجه به بردباری زیاد و تحمل خاکهای متنوع گچی، آهکی و گاهی شور اغلب در اراضی زراعی، اراضی رها شده، دامنه‌های کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: پوست ریشه آن مسهل ضعیف، مقوی، خلط‌آور، ضد کرم، قاعده‌آور و مسکن و ضد درد است. بطور معمول برای درمان روماتیسم، رعشه و لغوه، دندان درد، بزرگ شدن طحال و غدد آبله‌ای تجویز می‌شود. شیر گیاه بخصوص میوه آن برای کشتن کرم‌های گوشتی بکار می‌رود. آب میوه‌های تازه تا خشک شده آن که

بافتی ضخیم یا نازک، بدون کرک یا پوشیده از کرک‌های پتویی. گلها منفرد و محوری، اغلب شب‌بوی و معطر، نرماده یا گاهی فقط نر. دم‌گلها به طول (۸-۲۵) ۴۵-۵۵) میلی‌متر، گسترده. کاسبرگ‌ها به طول ۲۵-۸ میلی‌متر، کم و بیش هم اندازه، تخم‌مرغی یا بیضوی، بیرونی‌ها سرپوشی، هم اندازه گلبرگ‌ها یا از آنها کوتاه‌تر. گلبرگ‌ها سفید، به طول تا ۸-۴۰ میلی‌متر، گاهی قرمز رنگ، مستطیلی تا واژ تخم‌مرغی پهن، گلبرگ پشتی مورب، همگی هم‌اندازه یا دوتای آنها بلندتر، با رأس کامل یا چالدار. پرچمها متعدد، قرمز-ارغوانی، از گلبرگ‌ها بلندتر، راست. پایک زیرتخمندانی به طول ۲۰-۵۰ میلی‌متر، بدون کرک یا به طرف قاعده گاهی کرکدار. تخمدان به طول ۴-۸ میلی‌متر، کم و بیش بیضوی. میوه‌ها به طول ۱۲-۴۵ به عرض ۱۰-۲۰ میلی‌متر، کپسول دوکی شکل، تخم‌مرغی یا واژ تخم‌مرغی، سبزرنگ، شکوفا، با پایک واژگون، گاهی گسترده یا پیچیده، با دانه‌های متعدد، به طول ۲-۳ میلی‌متر، صاف، گوشت درونی قرمز.

Capparis spinosa L.

کمی آب به آن افزوده‌اند برای درمان گوش درد بکار می‌رود. ژله تهیه شده از میوه‌های آن برای درمان روماتیسم و مارگزیدگی تجویز می‌شود. در پنجاب پوست خشک شده ریشه‌های آن به‌عنوان مدر مورد توجه است و ریشه‌های خشک شده آن برای درمان زخمها بکار می‌رود. ریشه و پوست ریشه آن برای مداوای تب نوبه و روماتیسم تجویز می‌شود. میوه آن در عربستان برای درمان دندان درد مصرف می‌شود و از برگهای له شده آن روی سر برای درمان سردرد استفاده می‌کنند. غنچه‌های گل و میوه آن مسهل ضعیف و مدر است و دارای خواص ضد اسکوربوت، محرک و مسهل ضعیف است. برگهای له شده آن بصورت ضماد برای رفع و درمان بیماری نقرس بکار می‌رود (3).

- گیاه خلط‌آور، مدر، ضد کرم و مقوی است. برای درمان تصلب شرایین و بصورت ضماد برای درمان نقرس، اسکوربوت و پادرد بکار می‌رود. بصورت کمپرس برای درمان امراض چشمی بکار می‌رود. پوست ریشه آن قابض و اشتها‌آور است. با غنچه‌های گل باز نشده آن و سرکه ترشی درست می‌کنند و به‌عنوان چاشنی با ماهی و مرغ مصرف می‌نمایند (5).

- گیاه مغذی، تب‌بر و مقوی است و برای درمان بیماریهای پوستی بکار می‌رود (1).

- غنچه باز نشده آن ملین است و اگر بصورت صحیح با سرکه آماده شود دردهای دستگاه گوارش را برطرف می‌کند. پوست آن تلخ و مدر است و اگر بلافاصله پس از صرف غذا خورده شود اشتها را زیاد می‌کند. پوست ریشه خون را تصفیه و خونریزی روده‌ای را متوقف می‌کند. برای درمان بیماریهای پوستی، ضعف مویرگی، تسهیل خون مردگی و کوفتگی بکار می‌رود و بعلاوه در مصارف پوستی و آرایشی کاربرد دارد. جوشانده گیاه برای درمان برفک یا آلودگی قارچی رحمی استفاده می‌شود (4).

بیضوی، بدون فلس، به دشواری ناخنک‌دار. پرچمها ۶ تایی، از گلبرگها کوتاhter. میوه به طول ۸-۱۲، به عرض ۳-۴ میلیتر، بدون پایک، گسترده - ایستاده، کم و بیش مستطیلی، کرک غده‌ای دار انبوه. خامه به طول ۲/۵-۴ میلیتر، نازک. کلاله سرسان، چشمگیر. دانه‌ها به قطر ۵/۰ تا کمتر از ۱ میلیتر، درخشان، بی‌کرک، مشبک بسیار ظریف، قهوه‌ای مایل به سیاه. پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب شرق آفریقا و شمال آفریقا، مصر، سینا، جنوب ایران، افغانستان، غرب پاکستان، شمال غرب هندوستان، عربستان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: هرمزگان: جزیره هرمز. - بلوچستان: چاه‌بهار.

Cleome brachycarpa Vahl ex DC.

Syn.: *Cleome Ruta* Jacquem. ex Camb.

علف مار سدابی

گیاه چندساله (گاهی در سال اول گل‌دهنده)، به ارتفاع ۱۰-۳۵ سانتیمتر، پرساقه، ساده یا منشعب، ایستاده یا بالارونده، کاملاً پوشیده با کرکهای غده‌دار کوتاه پایک‌دار. برگها دم‌برگ‌دار، ۳-۵ (برگچه‌ای؛ برگچه‌ها بیضوی، به طول ۷-۲۰، به عرض ۲-۶ میلیتر. گل‌آذین تنک، پرگل، برگه‌دار. دم‌گل‌های میوه‌دار به طول ۲ تا ۱۲ میلیتر، گسترده. کاسبرگها به طول ۲-۲/۵ میلیتر، تخم‌مرغی، نوک‌تیز، یا نوک‌دار. گلبرگها به طول ۵-۸، به عرض ۲ میلیتر، زرد، گسترده و باز،

Cleome brachycarpa Vahl ex DC.

Cleome brachycarpa Vahl ex DC.

در نواحی بیابانی، گرمسیری و بعضاً در نواحی معتدله و در میان اراضی کشاورزی و تخریب یافته می‌رویند، اغلب آنها بوی تند و نامطبوع دارند و ممکن است دارای اثرات دارویی ویژه‌ای نیز باشند. اگرچه در سالهای اخیر تحقیقات شیمیایی در ارتباط با شناخت ترکیبات معطر و یا مواد و ترکیبات شیمیایی موجود در آنها ممکن است صورت گرفته باشد، اما مصارف و کاربردهای دارویی آنها بخوبی شناخته نشده و اطلاعات دقیقی در این ارتباط در دست نمی‌باشد. بنابراین هرگونه کاربری دارویی آن نیازمند تحقیق گسترده و وسیع است. در ضمن بعلت داشتن بوی تند و شدید هیچگاه توسط احشام نیز تعلیف نمی‌شوند. در

مصارف و کاربردها: گیاه برای معالجه جرب، روماتیسم، التهاب و تورم بکار می‌رود، برگ آن نیز در درمان لک و پیس مؤثر است. گفته می‌شود که گیاه دارویی مؤثر برای کسانی است که از گرما رنج می‌برند. برگهای آن را در روغن له می‌کنند و آن را برای درمان تب‌های شدید روی دستها و پاهایشان می‌مالند. برگهای معطر آن در لباس برای دفع حشرات مفید است (3).

– برای درمان روماتیسم، ورم مفاصل، جرب و لک و پیس مصرف می‌شود (1).

– جنس علف مار / *Cleome* L. در ایران قریب به ۱۷ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله دارد که اغلب

Cleome iberica DC. علف مار هرز، علف مار قفقازی

Cleome khorassanica Bunge & Bien.

علف مار خراسانی

Cleome Noeana Boiss.

علف مار کرندی

Cleome oxypetala Boiss.

علف مار دالکی، علف مار زرد

Cleome quinquenervia DC.

علف مار گچ دوست، علف مار پنج رگبریگی

Cleome rupicola Vicary

علف مار بلوچستانی

Cleome turkmena Bobr.

علف مار کلاتی، علف مار ترکمنی

Cleome viscosa L.

علف مار سیلانی، علف مار چسبناک

در ضمن گونه *Cleome spinosa* نیز در ایران به عنوان

گیاه زینتی در نواحی معتدله و معتدله سرد و به عنوان

گیاه فصلی کاشته می شود (مؤلف).

Cleome viscosa L.

نوک کند، فقط کمی نامساوی، در پایین باریک شده، بدون کرک غده‌ای، هم کاسبرگها و هم گلبرگها اغلب در قاعده مایل به ارغوانی. پرچمها ۱۰-۲۳ تایی. کپسول خطی، کمی یا نه فشرده، به

اینجا برای آگاهی از گونه‌های مختلف این جنس نامهای علمی گونه‌های آن ارائه می گردد.

Cleome amblyocarpa Barr. & Murb.

علف مار شن روی

Cleome arabica L.

علف مار عربی

Cleome brachycarpa Vahl ex DC.

علف مار سدایی

Cleome chrysantha Decne.

علف مار طلایی

Cleome coluteoides Boiss.

علف مار بادکنکی

Cleome dolichostyla Jafri

علف مار خامه بلند، علف مار مسجد سلیمانی

Cleome foliolosa DC.

علف مار تهرانی، علف مار برگ دار

Cleome glaucescens DC.

علف مار ایلامی، علف مار بغدادی

Cleome heratensis Bunge & Boiss.

علف مار هراتی

Cleome viscosa L.

E. wild mustard, sticky cleome, tick weed

علف مار چسبناک

گیاه یکساله، ایستاده، با کرکهای غده‌ای انبوه، به ارتفاع ۲۵-۷۰ سانتیمتر، از قاعده بطرف بالا منشعب. برگها دمیرگ دار، پنجه‌ای ۳-۵ قسمتی، برگچه‌ها لوزی تا کم و بیش به باریکی واژ تخم مرغی، به طول ۱۰-۴۰، به عرض ۴-۱۸ میلیمتر، با یک رگبرگ منشعب شانه‌ای در سطح تحتانی مشخص تر؛ برگه‌های پایینی و میانی ۳-۵ قسمتی. مشابه برگهای بالای ساقه، فقط بالایی‌ترین برگه ساده، کوچک. گلها منفرد در محور برگه‌ها. دمگل نازک، به طول ۷-۱۲ میلیمتر، گسترده یا گسترده - ایستاده و در حالت میوه طویل شونده. کاسبرگها سرنیزه‌ای، نوک تیز، به انبوهی کرک غده‌ای دار، به طول ۶-۸ میلیمتر. گلبرگها زرد به طول (۵-۸) ۱۵ میلیمتر،

Cleome viscosa L.

نواحی گرم و مرطوب دنیای قدیم. پراکندگی جغرافیایی در ایران: در اغلب نقاط شمال غرب و شمال خوزستان. **مصارف و کاربردها:** اندامهای مورد استفاده: گیاه کامل، دانه‌ها، برگ‌ها و ریشه. برگ‌های گیاه قرمز کننده پوست، تاول‌زا و معرق هستند و در مصارف خارجی برای درمان زخم‌ها بکار می‌روند. شیره برگ‌های آن گوش درد را تسکین می‌دهد. پوست آن ملتهب‌کننده و تند است و در مصرف خارجی قرمز کننده پوست و تاول‌زا می‌باشد. دانه‌های آن

انبوهی کرک غده‌ای دار. به طول ۲۵-۹۰، به عرض ۲-۵ میلیمتر، در دو انتها باریک شده، سرانجام گسترده - ایستاده، بوضوح در جهت طولی مخطط، در بین دانه‌ها بهم نیامده؛ خامه کوتاه، نسبتاً نازک، به طول ۲-۶ میلیمتر، پایک تخمدان وجود ندارد. دانه‌ها کروی، فشرده، شعاعی لبه‌دار، قهوه‌ای، بدون کرک.

پراکندگی جهانی: عراق، مصر، جنوب عربستان، پاکستان، افغانستان، هندوستان، برمه، مالزی، پلی‌نزی، شمال استرالیا، آفریقای گرم و مرطوب، پراکنده در

گاستریت (ورم معده) و زایل کردن کرم‌های روده‌ای بکار می‌رود. دانه‌ها ضد کرم و بادشکن است. شیره برگ آن در گوش چکانده می‌شود تا گوش درد را درمان کند (9).

– شیره برگ‌های آن قرمز کننده پوست و تاول‌زاست و برای درمان بیماری‌های گوش از جمله کری، گوش درد و تورم گوش میانی بکار می‌رود. دانه‌های آن ضد کرم، بادشکن و قابض هستند. ریشه‌های آن ضد کرم می‌باشد (1).

بادشکن، تاول‌زا، قرمز کننده پوست، ضدکرم و ضد عفونی کننده است و برای تسکین تشنج کودکان بکار می‌رود. ضماد (مرهم) خمیر دانه‌های آن برای درمان دردهای مزمن مفاصل مفید است و بصورت عصاره برای کشتن لارو نرم‌تن حشره در زخمها بکار می‌رود (6).

– خمیر برگ آن روی تاول سبب رسیدن آن و کم شدن تورم می‌شود. شیره برگ آن برای درمان کری بکار می‌رود. جوشانده دانه آن برای کنترل

تیره پیچ امین‌الدوله، تیره آق‌طی / *Caprifoliaceae*

Lonicera Caprifolium L.

**Lonicera Caprifolium* L.

Syn.: *Lonicera pallida* Host.

E. sweet honeysuckle, caprifole, pale perfoliate honey suckle

پیچ امین‌الدوله

درختچه‌ای پیچان، بدون کرک. برگ‌ها با دم‌برگ کوتاه، بیضوی پهن تا بیضوی، به طول ۴-۱۰ سانتیمتر، نوک‌کند، با سطح فوقانی سبز تیره، در سطح تحتانی سبز مایل به آبی، گاهی به‌نگام جوانی کمی کرکی، ۲ یا ۳ جفت فوقانی به طبق‌های نسبتاً نوک‌تیز بیضوی پیوسته، معمولاً ۱ یا ۲ چرخه گل‌ها در محور برگ‌های بهم پیوسته. برگ‌ها کوچک یا وجود ندارد. جام گل به طول ۴-۵ سانتیمتر، سفید یا سفید مایل به زرد، گاهی کمی مایل بصورتی. بسیار معطر، بی‌کرک یا با کرک‌های زیر تنک، لوله جام کمی بلندتر از پهنک، پرچمها و خامه بی‌کرک مساوی اندازه پهنک. میوه قرمز – نارنجی.

پراکندگی جهانی: بومی اروپا و غرب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد ایران، درختچه‌ای نسبتاً رایج و شناخته شده می‌باشد.

مصارف و کاربردها: برگ‌ها و گل‌های گیاه استفاده

می‌شود و خواص درمانی: مدر، گندزدا و پاک کننده زخم دارد و در موارد کمی ادرار و گلودردهای چرکی می‌توان از آن استفاده کرد (۱۰).

– پیچ امین‌الدوله در طب گیاهی معاصر غرب کمتر بکار می‌رود. کاربردهای سنتی نشان می‌دهد که اندامهای مختلف گیاه منافع درمانی مختلف قابل توجهی داشته است. پوست آن مدر و احتمالاً برای تسکین نفرس، سنگ کلیه و مشکلات کبدی بکار می‌رفته است. برگ‌های آن قابض و غرغره خوبی

به عنوان دهان شویه برای درمان زخم گلو و زخم های دهان است. گلهای آن تسکین دهنده سرفه و ضد اسپاسم است و بصورت سستی (مرسوم) برای درمان آسم استفاده و مصرف می شده است (4).

Lonicera Caprifolium L.

Sambucus Ebulus L.

Sambucus Ebulus L.

E. Mediterranean herb elder, Danewort, dwarf elder, Daneweed, herbaceous elder

آقطی، پلم، شوند

گیاه قوی، به ارتفاع تا ۵۰-۱۵۰ سانتیمتر. برگها متقابل، شانه ای فرد؛ برگچه ها ۵-۱۱ تایی، به طول ۵-۲۰ سانتیمتر، تخم مرغی باریک، نوک دار، دندانه اره ای تیز، با قاعده مورب، با دم برگچه بسیار کوتاه یا بدون دم برگچه، با گوشواره های بسیار کوچک. گل آذین پانیکول پهن. جام گل به قطر ۶-۸ میلیمتر، با لوبهای نوک تیز، سفید تا صورتی، میوه شفت، به طول حدود ۴ میلیمتر، سیاه.

Sambucus Ebulus L.

مصرف بیش از حد آن خطرناک است. جوشانده جوانه و برگ گیاه اثر مسهلی دارد و در طب عوام بیشتر بصورت غرغره برای رفع درد گلو استفاده می شده است. در استعمال خارجی ضماد برگ آقطی برای درمان کوفتگی‌ها و بادسرخ بکار می‌رود (۱۱).
- با توجه به فراوانی و همه‌جاگیری آقطی در استانهای گرگان، مازندران و گیلان و بوی شدید ناخوشایند برگهای آن در طب سنتی ایران جایگاهی ندارد و کاربردهای دارویی آن نیاز به تحقیق بیشتر دارد (مؤلف).

تا بیضوی - تخم‌مرغی، نوک‌تیز، دندانه‌اره‌ای تیز. گلها سفید، کمی مایل به زرد، در گل‌آذین دهمی به قطر ۱۲-۲۰ سانتیمتر. میوه شفت به طول ۶-۸ میلیمتر، سیاه.
پراکندگی جهانی: اروپا، قفقاز، آناتولی، غرب سبیری.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال آفریقا، غرب آسیا تا شمال ایران و ترکمنستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان (عموما در نواحی جنگلی و اغلب در نقاط باز دیده می‌شود)، تهران (کرج، قزوین، دماوند).

مصارف و کاربردها: خواص دارویی آن تا حدودی شبیه *Sambucus nigra L.* است. پوست گیاه اثر مسهلی و مدر دارد. گلهای آن معرق و برگ آن در رفع التهاب بافتها مؤثر است و در موارد استسقاء و ورم مزمن مفاصل و بیماریهای پوستی استفاده می‌شود.

Sambucus nigra L.

E. European elder, common elder, devil's wood, elder

آقطی سیاه

درختچه‌ای بزرگ یا درختی کوچک. برگچه‌ها (۳-۵) (۷-)، به طول ۴-۱۲ سانتیمتر، بیضوی

Sambucus nigra L.

گل‌های آن برای درمان نزله‌های مزمن، عفونت گوش و آلرژی بکار می‌رود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان: ارومیه: سیلوانا، حکي. - کرمانشاه: کنگاور، بصورت کاشته شده در تهران.

Sambucus nigra L.

مصارف و کاربردها: مهمترین خواص دارویی آن عبارت است از: افزایش‌دهنده عرق، مدر، ضد تورم و التهاب. تحقیقات نشان می‌دهد که گل‌های آن سبب کاهش التهاب می‌شود، اما تحقیقات کافی روی آن صورت نگرفته است. اثرات معرق بودن آن بخوبی شناخته شده است. گل‌های آن دارویی مناسب برای سرفه‌ها، سرماخوردگی و آنفلوانزا می‌باشد. دم‌کرده آن آرام‌کننده است و باعث عرق کردن خفیف و کاهش تب می‌شود. گل‌های آن سبب تقویت مخاط بینی و گلو شده و باعث افزایش مقاومت آنها به عفونت می‌شود.

مفاصل می‌شود. میوه آقطی سیاه غنی از ویتامین C است و برای درمان روماتیسم و بادسرخ (عفونت پوستی) مفید است و خاصیت ملین ملایم دارد و به رفع اسهال کمک می‌کند (4).

قطر ۶-۱۰ سانتیمتر. جام گل به عرض ۶-۸ میلی‌متر، سفید، قبل از گلدهی گاهی قرمز رنگ. بساکها به طول حدود ۷/۰ میلی‌متر. شفت به طول ۷-۸ میلی‌متر، قرمز سرانجام سیاه‌رنگ.

پراکندگی جهانی: آناتولی، قفقاز، شمال ایران. پراکندگی جغرافیایی در ایران: سمنان: کوه شاهوار بالای حاجی لنگ، تنگ پرور به هیکو. -مازندران: دره چالوس، دره هراز، کوههای نزدیک تنکابن، -آذربایجان: قره‌داغ نزدیک حسن بیگلو، کلیبر، اردبیل: فندقلو.

دم‌کرده گل‌های آن به کاهش تب یونجه کمک می‌کند. با افزایش عرق کردن و تولید ادرار گل‌های آن به دفع ضایعات بدن کمک می‌کند و باعث افزایش مقاومت در برابر درد مفاصل یا التهاب

Viburnum lantana L.

E. wayfaring tree, mealy Guelder rose

هفت کول

درختچه‌ای به ارتفاع (۵-) متر. برگ‌ها به طول ۴-۱۲ سانتیمتر، تخم‌مرغی تا بیضوی، با رأس نوک‌تیز تا نوک‌کند، با قاعده‌ای قلبی تا دایره‌ای، کنگره‌ای - دندانه‌ای تا دندانه‌ای ریز (دندانه‌دار)، روی سطح فوقانی تقریباً بدون کرک، در سطح تحتانی کرک پتویی - ستاره‌ای، دم‌برگ به طول ۱-۳ سانتیمتر. گرز به

Viburnum Lantana L.

Viburnum Lantana L.

جوشانده بهره گرفت (۱۱).

– با توجه به پراکندگی جغرافیایی این گونه در ارتفاعات بالای جنگلهای خزری و ارسباران و شناخت کم اطباء سنتی از آن بنظر می‌رسد در طب سنتی ایران جایگاهی برای آن تعریف نشده و برای آشنایی واقعی با ارزش‌های دارویی آن نیازمند تحقیق و تفحص بیشتر می‌باشیم (مؤلف).

کرج، دماوند، تبریز، ارومیه و ...).

مصارف و کاربردها: مهمترین خواص دارویی آن عبارت است از: ضد اسپاسم و گرفتگی عضلانی، مسکن و آرام‌بخش، قابض، مسکن اعصاب. در طب

مصارف و کاربردها: برگ و میوه این درختچه اثر قابض دارد و از جوشانده آنها برای درمان اسهال خونی و اسهال‌های ساده استفاده می‌شود. در استعمال خارج از جوشانده آنها بصورت غرغره در رفع آثرین‌های ساده و ورم لته استفاده می‌کنند. در ضمن پزشکان در گذشته اعتقاد داشتند که برای ترمیم لته‌های فرسایش یافته می‌توان از این

* *Viburnum Opulus L.*

E. European cranberry bush, water elder, Guelder rose, crampbark

بداغ

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۴ متر، با تنه‌ها و شاخه‌های خاکستری روشن نسبتاً صاف. شاخه‌ها صاف و بی‌کرک. برگها تخم‌مرغی پهن، با قاعده دایره‌ای یا سربریده، با لبه‌های دندانه‌دار، در سطح تحتانی کرکدار یا گاهی بی‌کرک. دم‌برگ به طول ۱-۲ سانتیمتر، با شیاری باریک و تعداد کمی غده‌های طبق مانند. گرز روی پایکی به طول ۱-۳/۵ سانتیمتر. میوه تقریباً کروی، به عرض ۸ میلیمتر، قرمز. این گونه کولتیوارهای متعددی دارد.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال آفریقا، شمال آسیا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: در اغلب نواحی معتدله و معتدله سرد بصورت کاشته شده: (کرامانشاه، تهران،

Viburnum Opulus L.

Viburnum Opulus L.

علائم دردناک روده‌ای را تسکین می‌دهد. در بعضی از انواع التهاب مفاصل جایی که ضعف مفصل و درد سبب گرفتگی عضلانی تا سخت شدن آنها می‌شود پوست بداغ می‌تواند تا حد شکل‌دهی اولیه قابل ملاحظه‌ای آن را تسکین دهد، تا جایی که عضلات شل شده خون به سطح بدن برسد و مواد زاید دفع شوند، و تا جایی که بدن کار نرمال و عادل خود را شروع کند. از پوست بداغ بطور معمول برای درمان فشار خون بالا و دیگر بیماریهای گردش خون استفاده می‌کند (4).

– با توجه به کاشته شده بودن و ارزش‌های زینتی این گونه در ایران جایگاهی در طب سنتی ایران برای آن تعریف نشده است (مؤلف).

سنتی امریکا آن را به‌عنوان آرام‌بخش برای بیماریهای عصبی و ضد تشنج و اسپاسم برای درمان آسم بکار می‌برند. همانطور که از نام انگلیسی گیاه برمی‌آید دارویی مهم برای تسکین گرفتگی عضلانی و دیگر بیماریهایی مانند قولنج و قاعدگی دردناک ناشی از انقباض بیش از حد ماهیچه‌ها می‌باشد. درحالی‌که برای درمان تورم غدد و اوریون نیز مصرف می‌شود. بداغ برای درمان گرفتگی شدید عضلانی خواه عضلات نرم درونی در مجاری تنفسی یا رحم یا عضلات مخطط درون ران‌ها و پشت بکار می‌رود. آن را می‌توان در استعمال داخلی یا خارجی برای تسکین تش عضلانی استفاده کرد. گیاه یبوست، قولنج و

تیره خربزه درختی/ *Caricaceae*

ماده در انتهای شاخه‌های گل آذین نر، مولد میوه‌ای کوچکتر و بلندتر. میوه کروی بزرگ یا گلابی شکل، معمولاً به طول ۲۰-۳۰، به عرض ۸-۱۵ سانتیمتر، زرد یا نارنجی شونده با گوشت نارنجی یا زرد. دانه‌ها سیاه، چروکیده، هرکدام در پوسته‌ای ژلاتینی پیچیده شده، تخم مرغی، به قطر حدود ۲ میلیمتر.

Carica Papaya L.

پراکندگی جهانی: بومی امریکای گرم و مرطوب، در تمام نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب بصورت کاشته شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در بلوچستان (منطقه سرباز، قصرقند).

* *Carica Papaya* L.

Syn.: *Papaya Carica* Gaertn.

E. papaya, papaw tree, melon tree, mamme apple, papaw, papaya tree

خربزه درختی

درختی علفی کوتاه با شیرابه شیرین رنگ، تنه با زخمهای ناشی از افتادن برگها. پهنک برگ به طول ۳۰-۶۰ سانتیمتر، به چندین لوب عمیق تقسیم شده که هریک مجدداً به لوبهای کوچکتر با نوک تیز تقسیم شده‌اند، دم برگ به طول ۴۰-۱۰۰ سانتیمتر، به قطر ۱-۳ سانتیمتر. اغلب دو پایه، بندرت یک پایه با گلهای معطر و شهدار. گل آذین نر خوشه‌ای واژگون، به طول ۳۰-۱۰۰ سانتیمتر، گلها در دسته‌های بدون پایک، به عرض ۱/۵-۲ سانتیمتر، به طول ۳-۶ سانتیمتر، کاسه گل کوچک، به طول حدود ۲ میلیمتر، با ۵ لوب نوک تیز، لوله جام گل به طول ۳-۶ سانتیمتر، ۵ لوبه، در غنچه پیچیده، لوبها به طول حدود ۱، به عرض ۵/۰ سانتیمتر، زرد کرم رنگ. پرچمها ۱۰ تایی، در دو حلقه، حلقه خارجی پرچمها با پایک کوتاه، میله‌ها به طول حدود ۱/۵ میلیمتر، پُر زدار، حلقه داخلی بدون پایک، بساکها به طول ۱/۵-۲ میلیمتر، دوحجره‌ای، شکوفای طولی، بن چسب. در گیاه ماده ۲-۴ جوانه مولد گل از محور برگ برمی‌خیزد، که یکی از آنها به گل کامل تبدیل می‌شود، بقیه جوانه‌ها می‌افتند، گاهی یکی یا دو تا از آنها رشد می‌کنند ولی هیچگاه نمی‌رسند، بنابراین گل محوری منفرد به نظر می‌رسد، دمگل آذین کوتاه، به طول ۱-۲ سانتیمتر. برگه‌ها گوشتی، به طول ۱-۲ سانتیمتر، ریزان. کاسه گل پیوسته، ۵ لوبی، به طول ۵-۸ میلیمتر، نوک تیز، سبز و گوشتی. گلبرگها به طول ۵-۶/۵، به عرض ۱/۶-۱/۸ سانتیمتر، سرنیزه‌ای، نوک‌کند، لوبهای کلالة شرايه‌ای، به طول حدود ۶ میلیمتر، تخمدان به طول ۳/۵-۴، به عرض ۱/۵-۱/۸ سانتیمتر، بعضی از گیاهان با گل

دو بدین منظور بکار می‌رود. شیرۀ تنه آن در استعمال خارج برای تسریع بخشیدن به التیام زخمها، زخمهای روباز، تاولها، زگیلها و تومورهای سرطانی بکار می‌رود. دانه‌های آن به‌عنوان ملین ملایم برای دفع کرم استفاده می‌شود. شیرابه آن نیز اثری مشابه اما قویتر دارد. گل‌های آن بصورت دم‌کرده برای ازدیاد خون قاعدگی و جوشانده میوه رسیده آن دارویی مؤثر در درمان اسهال دائمی و اسهال خونی در کودکان است. میوه آن ملین ملایم و برگ‌های آن به‌عنوان پوشش زخمها بکار می‌رود (4).

Carica Papaya L.

مصارف و کاربردها: شیرۀ غلیظ آن مورد استفاده می‌باشد و خواص درمانی: هضم پروتئین‌ها، بهبود دهنده گوارش، ضد سم، مفید در برخی انواع قفق دارد و در موارد بی‌کفایتی دستگاه گوارش، کمبود ترشحات معدی و لوزالمعدی، ورم معده، تخمیر در روده، التهاب معدی - روده‌ای در شیرخوارگان و اطفال استفاده می‌شود (۱۰).

- بخشهای مورد استفاده: شیرابه شیری آن، میوه‌ها، دانه‌ها و برگ‌ها.

برگ‌های خربزه درختی مقوی قلب، معرق و مدر است و برای دفع و نابودی کرم گینه (guinea worm) بکار می‌رود. میوه رسیده آن مقوی معده، بادشکن و مدر است و برای درمان ناراحتیهای گوارشی بکار می‌رود. میوه آن به‌عنوان هضم کننده‌ای قوی شناخته شده است. نوشیدنی میوه آن مفید برای درمان اسهال و اسهال خونی است. میوه نارس آن برای درمان ناراحتیهای دفعی کودکان مفید است. شیرابه شیری میوه نارس آن هضم کننده‌ای مفید است. در مصرف داخلی خاصیت شیر افزایی دارد و در مصرف خارجی، ضد کرم به‌ویژه مؤثر در نابودی و خارج کردن lubrici، مفید بر علیه کجلی و به‌عنوان مواد آرایشی برای زایل کردن کک و مک و دیگر لکه‌های پوستی کاربرد دارد. شیرابه آن ضد خارش است و برای درمان زخم و سقط جنین بکار می‌رود. گوشت میوه نارس قدرت ناباروری دارد. خوردن پودر میوه نارس آن اثرات ناباروری دارد. شامپو یا پاک‌کننده‌های حاوی عصاره خربزه درختی برای سلامت پوست مفید است. دانه‌های آن ضد کرم و قاعده‌آور هستند و برای رفع تشنگی بکار می‌روند (6).

- میوه، شیرابه، برگ‌ها، گل‌ها و دانه‌های گیاه مصرف می‌شود. مصرف اصلی دارویی خربزه درختی به‌عنوان عامل گوارشی است. برگ‌ها و میوه آن هر

تیره میخک/ *Caryophyllaceae*

(*heterophyllum* دائمی؛ برگهای محوری در زمان گلدهی اغلب استراحت کننده، بندرت برگهای دسته‌ای کم و بیش بحالت چرخه‌ای کاذب وجود دارد. برگه‌ها و برگک‌های گل آذین با برگهای ساقه‌ای متفاوت و کاملاً چشمگیر، گرزنی متراکم، پرشاخه، با محورهای کوتاه شده؛ گل آذینهای جانبی (فرعی) اغلب به راحتی ریزان؛ گلکهای برگدار، اغلب بدون پایک، کم و بیش نزدیک بهم و بحالت توده‌ای، بندرت منفرد. برگه‌ها و برگکها نزدیک گلها، بحالت‌های مختلف، درفشی، یا پهن شده،

Acanthophyllum C. A. Mey.

چوبک

خشبی، کم و بیش کوتاه پرساقه، اغلب با برگهای سخت شکننده نوک‌گرای خارپشتی، با ساقه‌های فراوان و میان‌گره‌های کوتاه. برگها خطی - درفشی، اغلب سخت شکننده، نوک‌گزا، با قاعده اغلب غشایی شفاف در بخشی بهم پیوسته، بندرت (*Acanthophyllum Korolkowii*) بدون خار. برگهای بهاره کوچک، علفی، بدون خار، سریعاً ریزان، بندرت (*Acanthophyllum*)

Acanthophyllum bracteatum Boiss.

Acanthophyllum microcephalum Boiss.

Acanthophyllum sordidum Bunge ex Boiss.

Acanthophyllum spinosum (Desf.) C.A. Mey.

مرکزی و جنوبی ایران می‌رویند آنچه در ارتباط با مصارف و کاربردهای آنها در ایران باید گفت اینکه در نواحی مرکزی ایران از ریشه گیاه به‌عنوان مکمل برای ساخت حلو ارده استفاده می‌شود، ولی بطور دقیق کاربری گونه‌های دیگر آن مشخص نیست و در طب سنتی ایران نیز جایگاهی برای آن تعریف نشده است و هرگونه کاربرد آنها بمنظور استفاده‌های دارویی نیازمند تحقیق و پژوهش گسترده است. البته تاحال اطلاعات نسبتاً جامعی در مورد خواص شویندگی و پاک‌کنندگی گونه‌هایی همچون

Acanthophyllum glandulosum Bunge

چوبک کرک غده‌ای

Acanthophyllum squarrosum Boiss.

چوبک زبر

بدست آمده است، اما ارزش غذایی آنها به‌عنوان افزودنی به حلو ارده مشخص نشده است (مؤلف).

گاهی غشایی. کاسه گل اغلب بندرت فرفره‌ای، ۵ دندانه‌ای، اغلب ۵ رگه‌ای. گلبرگها ۵ تایی، با پهنک (بجز در *Acanthophyllum bilobum*) کامل یا حداکثر تقریباً چالدار، بتدریج به ناخنک طویل باریک شده، با خامه‌های دوتایی و پرچمهای ۱۰ تایی از کاسه بیرون زده. ۵ تا از پرچمها روی گلبرگی بقیه تقریباً کوتاهتر. پایک زیر تخمدانی کوتاه. تخمدان یک حجره‌ای، اغلب ۴-۱۲ تخمکی. کپسول بندرت قابل مشاهده، در پایین غشایی، در بالا چرمی، عقیم یک تخمکی. دانه‌ها بندرت دیده شده (قابل مشاهده)، کلیوی شکل - تخم‌مرغی.

مصارف و کاربردها: جنس چوبک / *Acanthophyllum*

C. A. Mey. در ایران قریب به ۳۲ گونه گیاه خاردار و تقریباً پشته‌ای شکل دارد که از نواحی بیابانی مرکزی ایران تا ارتفاعات کوهستانی مرتفع و بعضاً در ارتفاعات و دامنه‌های کوهستانی حد واسط حوزه

Agrostemma Githago L.

Syn.: *Githago segetum* Desf.

E. common corn cockle, corn cockle, cockle companion

علف چنگ

گیاه یکساله، قد بلند، قوی، ایستاده، کم‌شاخه، کرکدار، به ارتفاع ۳۰-۸۰ سانتیمتر، برگ‌دار. سراسر گیاه پوشیده با کرکهای مویی سفید نرم. برگهای پایینی به‌نگام گلدهی پژمردنی؛ ساقه‌ای‌ها خطی - سرنیزه‌ای، به طول ۳-۱۳، به عرض ۵-۸ میلیمتر، به ساقه فشردده یا قائم - گسترده. گلها با دمگل بلند، منفرد، انتهایی، بدون برگه. لوله کاسه گل به طول ۱۵-۲۰ میلیمتر، با رگه‌های درشت، کرکی گسترده نرم، استوانه‌ای، در حالت میوه‌دار استکانی، با بریدگیهایی به طول ۱۵-۳۵، به عرض ۲-۳ میلیمتر، گلبرگها به طول ۳۰-۴۰ میلیمتر، همیشه از بریدگیهای کاسه گل کوتاهتر. خامه نخ‌شکل، در تمام دور کرکی (با محیط کرکی)، هم‌اندازه پرچمها.

Agrostemma Githago L.

گیاه با داشتن ساپونین اثر سمی دارد، اما در گذشته از آن برای درمان بیماریهای مختلف استفاده می شده است. ریشه آن برای رفع خونریزی و بواسیر بکار می رفته، از جوشانده گیاه کامل برای رفع زخمهای روباز، زخمهای دیرعلاج و بیماریهای پوستی استفاده می شده، دانه آن اگرچه سمی است، اما به عنوان مدر، خلط آور، دافع کرم آسکاریس، حبس البول و زردی توصیه می شده است. امروزه بطور کلی به عنوان گیاه دارویی استفاده نمی شود (۱۱).

دانه ها به طول ۲/۵-۳/۵ میلیمتر، سنگ پای، سیاه. پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، عراق، تالش، ایران، افغانستان، آسیای مرکزی، در بسیاری از نقاط صورت علف هرز در مزارع.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: گنبد کاووس. - گیلان: رستم آباد، ایسیلی. - مازندران: هزار جریب. - آذربایجان: میانه به خلخال، سولوک ارومیه.

مصارف و کاربردها: با آنکه دانه و اندامهای مختلف

Agrostemma Githago L.

Arenaria serpyllifolia L.

Arenaria serpyllifolia L.

E. chickweed, sandweed, thyme leaved sandwort

مرجانی

گیاه یکساله، کرکدار - زیر یا کرکدار - کرک غده ای. ساقه به ارتفاع ۵-۳۰ سانتیمتر، از قاعده به تکرار تقریباً دوشاخه ای بسیار پرشاخه، برگدار. برگهای قاعده ای قاشقی، بعد از گلدهی پژمردنی ماندنی؛ برگهای ساقه ای به طول ۲-۶ میلیمتر، تخم مرغی، نوک تیز یا نوکدار، بدون دم برگ، ۳-۵ رگبرگی. گل آذین اغلب گرزنی یک سویه، ۵-۳۰ گلی. برگها برگری. دمگلها به طول ۲-۸ میلیمتر. کاسبرگها به طول ۳-۴ میلیمتر، تخم مرغی - سرنیزه ای، نوک تیز یا نوکدار.

مثانه است. عصاره آن در چین به عنوان دارویی برای درمان دردهای مثانه مورد استفاده قرار می گیرد (5).

Arenaria serpyllifolia L.

۱/۵-۱ میلیمتر، با لبه مژه دار انبوه. گویچه های حاوی گلها اغلب متقابل با برگها، ۶-۱۰ گلی و روی شاخه های جانبی کوتاه بصورت انبوه و مترکم. گلها بی دمگل، به طول ۱/۲۵-۱/۵ میلیمتر، اغلب کاملاً بی کرک، گاهی در ناحیه کمرین کرکدار؛ گلبرگها به طول ۴۵/۰-۵۰/۵ میلیمتر. میله های پرچمها به طول ۴/۰-۵/۰ میلیمتر، بساکها به طول ۲۵/۰، به عرض ۲/۰ میلیمتر، چهاروجهی، نارنجی. خامه به طول ۲/۰-۲۵/۰ میلیمتر، دولوبه؛ کلاله تقریباً بدون بایک، تقریباً باز. میوه تخم مرغی یا کروی، اغلب از کاسبرگها بلندتر. پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه ای، غرب آسیا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران؛ دره چالوس، پل زنگوله، گردنه کندوان. - آذربایجان؛ خوی؛ قطور،

۳-۵ رگه ای. گلبرگها تخم مرغی، به دشوار به $\frac{3}{4}$ طول کاسبرگها می رسد. کپسول تقریباً کروی - کوزه ای شکل، با طولی کمتر از دو برابر عرض، سخت اما شکننده، بصورت فشرده جدا شونده. دانه ها پرزدار - آبله روی.

پراکندگی جهانی: نواحی معتدله اورآسیا، افریقا، اتیوپی، وارد شده به امریکا و استرالیا
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: در نواحی جنگلی ارتفاعات فوقانی؛ مازندران: در جنگلهای باز و تخریب یافته؛ ارتفاعات استان گیلان؛ آذربایجان شرقی و غربی؛ همدان: دره گنج نامه. - کرمانشاه: اطراف گیلان غرب؛ فارس؛ خراسان. - تهران: دماوند، ارتفاعات البرز، دره کرج، اطراف فیروزکوه.

مصارف و کاربردها: گیاه از گذشته دور در چین برای بیماریهای مثانه بکار می رفته است. به عنوان گیاهی مفید و مؤثر برای سنگ مثانه و بیماریهای حاد التهابی مثانه مورد توجه بوده است (9).

- گیاه برای درمان امراض مثانه بکار می رود. گیاه مفید برای دفع سنگریزه های مثانه و امراض حاد و مزمن

Herniaria glabra L.

Syn.: *Herniaria vulgaris* Hill, *Herniaria vulgaris* Spreng., *Herniaria rotundifolia* Vis., *Herniaria Graebneri* Hermann, *Herniaria glabra* L. subsp. *microcarpos* Hermann

E. Common burstwort, rupture _ wort, rupture grasse

علف فتق

گیاه اغلب چندساله، بندرت یکساله، افشان، اغلب کم رنگ یا سبز مایل به زرد. ساقه از قاعده منشعب؛ شاخه ها به طول ۵-۳۵ سانتیمتر، گسترده روی زمین، کرکی کوتاه یا کاملاً بی کرک. برگها کم و بیش بی دمبرگ، به طول تا ۷، به عرض تا ۳ میلیمتر، واژ تخم مرغی - بیضوی باریک، نوک کند، نسبتاً ضخیم، با دو سطح بی کرک، با لبه های در جوانی گاهی با مژه های تنک کوتاه. گوشواره ها تخم مرغی، به طول

انتهایی (مانند انگشتان و ...) است (5).
 - علف فتق اصولاً ارزش زیادی به عنوان مدر دارد.
 گیاه تازه مشکلات ادراری همچون التهاب مثانه، سوزش کیسه مثانه و سنگ کلیه را درمان می کند. گیاه قابض است و بصورت ضماض برای سرعت بخشیدن به التیام زخمها بکار می رود. گیاه کامل بنظر می رسد اثر ضد اسپاسم روی کیسه مثانه دارد (4).

کوههای سیلان، کوه کیامکی داغ. - کردستان: سقز به بانه. - همدان: همدان، کوه الوند. - سمنان: چهل دختر، ابر. - تهران: شهرستانک، گردنه یونزار.
مصارف و کاربردها: مدر قوی، ملین و بسیار محرک معده است. داستانی قدیمی اشاره به معالجه فتق با این گیاه دارد. گیاه مولد دل آشوبه و دل بهم خوردگی، استفراغ، افسردگی قلبی و سرماخوردگی اندامهای

Herniaria glabra L.

Herniaria hirsuta L.

Herniaria hirsuta L.

Syn.: *Herniaria vulgaris* Spreng., *Herniaria hirsuta* L. var. *parviflora* Fenzl, *Herniaria glabra* L. var. *hirsuta* (L.) O. Kuntze
 E. hairy burstwort

علف فتق کرکدار

گیاه یکساله. ساقه ها گسترده روی زمین، به ارتفاع تا ۲۰ سانتیمتر، با شاخه های متعدد متناوب با گلهای پراکنده، پوشیده با کرکهای کوتاه گسترده انبوه. برگها به طول ۴-۱۱ میلیمتر، به عرض ۱/۵-۴/۵ میلیمتر، در شاخه های گلدار متناوب، در بخش پایینی ساقه متقابل، واژ سرنیزه ای تا مستطیلی - بیضوی مورب، نوک کند، پوشیده از کرکهای کوتاه سخت شکننده فشرده انبوه، سرانجام گاهی بی کرک شونده، با لبه مژکدار کوتاه. گوشواره ها به ابعاد تا ۱/۲۵-۰/۷۵ میلیمتر، تخم مرغی - سه گوشه، با لبه

مژهدار انبوه. گویچه های گل متقابل با برگها، کم و بیش کروی یا ستاره ای، کم و بیش به قطر ۳ میلیمتر، اغلب ۱۲-۷ گلی، در شاخه های جانبی انبوه. گلهای

پرزدار، کاملاً با کاسبرگها پوشیده.
پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، جنوب غرب آسیا، شمال آفریقا، اتیوپی.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: گنبدکاووس.
- آذربایجان: بناب، ارسباران. - کرمان: ماهان. -
هرمزگان: جزیره قشم. - بلوچستان: زاهدان بطرف
خاش در ناحیه تفتان.
مصارف و کاربردها: اثرات درمانی این گونه شبیه به
گیاه *Herniaria glabra* L. می‌باشد (۱۱).

بی‌دمگل، به طول ۱/۶-۱/۲۵ میلیمتر، پوشیده از
کرکهای کوتاه سخت شکننده گسترده، در ناحیه کم‌رین
تقریباً بی‌کرک. کاسبرگها اغلب هم‌اندازه، مستطیلی،
نوک کند یا تقریباً نوک‌تیز، با رأس اغلب موی زبرداز.
گلبرگها به طول ۰/۶-۰/۵ میلیمتر. تعداد پرچمها
متنوع، ۵-۲ تایی، اغلب ۵ تایی، بساکها کوچک،
به قطر ۰/۲-۰/۱۵ میلیمتر؛ خامه به طول ۰/۲-۰/۱۵
میلیمتر، در بخشی کللهدار، دولوبه، با کللله‌های کمی
باز. میوه تخم‌مرغی - تقریباً کروی، با رأس کمی

Herniaria hirsuta L.

(قوی) تقریباً ساده. برگها به طول ۵-۱۲، به عرض
۱-۴ سانتیمتر، بیضوی یا مستطیلی - سرنیزه‌ای،
پایینی‌ها با دمبرگ کوتاه پهن، بالایی‌ها بدون دمبرگ،
نوک‌تیز، تقریباً بی‌کرک، بوضوح ۳ رگبرگی. گلها با
دمگل کوتاه، دیهیم انتهایی متشکل از گرزهای
دوشاخه‌ای انبوه، با برگه‌های برگ‌گی حایل. کاسه گل

* *Saponaria officinalis* L.

E. soapwort, bouncing Bet, crewsoap, hedge pink, bruise-
wort

صابونی

گیاه چندساله، با ساقه‌های عقیم محکم چوبی شونده
زیرزمینی. ساقه به ارتفاع ۴۰-۸۰ سانتیمتر، محکم

مصارف و کاربردها: ریشه و اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. اصلی‌ترین مصرف داخلی صابونی خلط‌آور بودن آن است. ماده محرک قوی آن درون روده تصور می‌شود که عامل تحریک سرفه و افزایش تولید مایع مخاطی درون مجاری تنفسی باشد، در نتیجه گیاه برای درمان برونشیت، سرفه‌ها و در بعضی موارد آسم تجویز می‌شود. صابونی ممکن است برای درمان بیماریهای دیگری مانند روماتیسم و التهاب مفاصل نیز بکار رود. جوشانده ریشه و در موارد کمتر دم‌کرده اندامهای هوایی گیاه به‌عنوان آرام‌کننده برای شستشوی اکزما و دیگر بیماریهای خارش‌دار پوست بکار می‌رود (4).

به طول ۱۸-۲۳ میلیمتر، استوانه‌ای، سبز شونده، با کرکهای تنک، با دندانه‌هایی به طول ۵/۱-۲ میلیمتر، تخم‌مرغی - نوک‌دار. گلبرگها به طول تا ۳۰ میلیمتر، سفید یا قرمز گلسرخی؛ پهنک جام گل به طول حدود ۱۵ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی، با پیشانی کمی چالدار، در قاعده با دو فلسک کوچک نوک‌تیز؛ ناخنک بالدار، کمی بیرون زده. کپسول مستطیلی - تخم‌مرغی، از کاسه کمی کوتا‌ه‌تر یا تقریباً مساوی آن. دانه‌ها کروی - کلیوی، سیاه‌شونده.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، جنوب غرب آسیا، (کاشته شده در اغلب نقاط).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در کرج و تهران.

Saponaria officinalis L.

در مکانهای شور و سواحل دریاچه‌ها در نیمکره شمالی، در نیمکره جنوبی بنظر معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: دره گز، بین گرگان و بندر ترکمن. - آذربایجان: در شوره‌زارهای شرق دریاچه ارومیه، نزدیک شرفخانه، تبریز بطرف اهر. - خوزستان: اهواز، آبادان، خرم‌شهر، هفت تپه، بین شوش و دهلران، مسجد سلیمان، اطراف دوگنبدان. - بوشهر: بوشهر، برازجان، دالکی. - فارس: اطراف دریاچه مهارلو، اطراف دریاچه پریشان. - هرمزگان: جزیره قشم، بندرعباس. - سیستان و بلوچستان: اطراف زابل، اطراف دریاچه زابل، بین زاهدان و دشت لوت. - خراسان: رباط سفید، ازبگو، بین بیرجند و تربت حیدریه، فریمان، دشت کویر. - تهران: گرمسار. - سمنان: چشمه علی. - یزد: تفت، اردکان، بین نایین و اردکان.

مصارف و کاربردها: گیاه حاوی ترکیبات تری‌ترین (Triterpene) و ساپونین (Saponine) است و خلط‌آور می‌باشد (internet: medicinal, culinary and aromatic plants in the Near East).

Spergularia marina (L.) Griseb.

Syn.: *Arenaria rubra* var. *marina* L., *Spergularia salina* J. & C. Presl., *Spergularia heterosperma* (Guss.) Heldr., *Spergularia media* Wahlb.

E. salt - marsh sand spurry

زمین گستر شورروی

گیاه یکساله یا دوساله، گاهی چندساله، بیخ ساقه نازک یا تقریباً گوشتی. ساقه‌ها به طول ۳۰-۳۵ میلیمتر. برگها گوشتی، نوک‌دار یا سیخک‌دار، غیرگروهی یا بطور نامشخصی گروهی. گوشواره‌ها کوتاه، نوک‌کند، غلاف‌ساز. کاسبرگها به طول ۲/۵-۴ میلیمتر. گلبرگها در قاعده سفید و در بالا قرمز، بندرت کاملاً سفید، به کاسبرگها نمی‌رسد. پرچمها ۱-۵ (۸-) تای. کپسول به طول ۳-۷ میلیمتر، کاسبرگها اغلب دربرگیرنده کپسول. دانه‌ها به قطر ۶/۰-۷/۰ میلیمتر، قهوه‌ای کم‌رنگ، صاف یا غده‌دار انبوه، بدون بال یا بالدار و بی‌بال مخلوط با هم، بال اگر وجود داشته باشد چریده تا بریده بریده می‌باشد.

پراکندگی جهانی: در مزارع، کشت‌های آبیاری شده

Spergularia marina (L.) Griseb.

میوه کیسول از کاسه مشخصاً بلندتر، در قاعده متورم، تا بیشتر از نیمه به ۶ کفه شکافته. دانه‌ها دایره‌ای - کلیوی، قهوه‌ای - زنگ آهنی تاسیاه، اغلب به قطر ۸/۰-۱/۴ میلی‌متر، در سطح پشتی با ۱-۴ ردیف خارک.

پراکندگی جهانی: در سراسر نقاط زمین. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: اغلب نقاط استان. - مازندران: دره هراز، دره چالوس، رامسر، نوشهر، چالوس بهشهر، ساری، اغلب نقاط در اشکوب زیرین جنگلهای دشتی و جلگه‌ای. - گیلان: اسالم به خلخال، آستارا، بندرانزلی. - آذربایجان: غربی و شرقی. - کرمانشاه: بیستون، گیلان غرب. - لرستان: شهبازان. - خوزستان: بهبهان، آغاجاری، بین هفت گل و مسجدسلیمان، دزفول، شوش، اطراف اهواز. - کهکیلویه و بویراحمد: سی سخت. - فارس: نواحی جنوبی. - کرمان: ده بکری، جیرفت. - بوشهر: خورموج. - خراسان: دره آبشار اخلمد. - تهران: در اغلب نقاط استان.

Stellaria media (L.) Vill.

Syn.: *Alsine media* L.

E. chickweed, common chickweed

دانه قناری، گندمک رایج

گیاه اغلب یکساله نازک و افشان. ساقه‌ها اغلب به ارتفاع ۱۰-۳۰ سانتیمتر، بندرت بلندتر، اغلب گسترده روی زمین، در یک طرف ساقه یک خط کرکدار وجود دارد، بندرت کاملاً بی‌کرک. برگ‌ها علفی نازک، سبز تیره، در سطح زیر و رو هم‌رنگ؛ پایینی‌ها دمبرگ‌دار، تخم‌مرغی، با قاعده قلبی یا سربریده، به طول ۱۰-۲۰ میلی‌متر، در انتها کم و بیش نوک‌دار؛ برگ‌های فوقانی بدون دمبرگ، از پایینی‌ها به نسبت اغلب بلندتر و باریکتر، کم و بیش نوک‌تیز، همگی در قاعده گرد. کاسبرگ‌ها تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، به طول ۴-۶ میلی‌متر، کم و بیش کرکی یا بی‌کرک. گلبرگ‌ها ۵ تایی، اغلب از نیمه کاسبرگ بلندتر، باریک یا همگی وجود ندارند (نامحسوس). پرچمها ۳-۷ تایی، اغلب ۵ تایی؛ کیسه‌های بساک خاکستری، بنفش یا قرمز - بنفش.

Stellaria media (L.) Vill.

- گندمک رایج اصولاً (بطور عمده) بصورت شیره (آب)، ضماد، پماد یا کرم برای درمان پوست ملتهب بکار می‌رود، در موارد خاص، گیاه ممکن است خارش شدید را در جایی که دیگر درمان مؤثر واقع نشده‌اند را آرام کند. اغلب برای تسکین اگزما، زخمهای واریسی و کهیر بکار می‌رود. دم‌کرده گیاه تازه یا خشک شده را ممکن است به آب حمام اضافه کرد، جاییکه خاصیت نرم‌کنندگی گیاه به کاهش تورم و التهاب مفاصل روماتیسمی کمک می‌کند و به بازسازی بافت آسیب دیده بهبودی می‌بخشد. گیاه را همچنین در مصرف داخلی برای درمان بیماریهای سینه مصرف می‌کنند. به مقدار کم این گیاه به هضم غذا نیز کمک می‌کند (4).

مصارف و کاربردها: گیاه به همراه گچ برای شکستگی استخوان‌ها و باد و ورم‌ها بکار می‌رود و تصور می‌شود که خاصیت جوش‌دهندگی استخوان و خنک‌کننده دارد. گیاه به عنوان التیام‌بخش و مرهم، قابض و محلل بکار می‌رود و مشهور است که خاصیت خنک‌کنندگی، آرام‌بخش و محلل دارد (3).

- گیاه گلدار به عنوان ضد روماتیسم مصرف می‌شود. گیاه به عنوان گچ در شکستگی استخوان و تورم‌ها بکار می‌رود، زیرا تصور می‌شود که خنک‌کننده و هماور (قابلیت چسباندن بهم) می‌باشد. در اسپانیا به عنوان التیام‌بخش و قابض مصرف می‌شود (5).

- گیاه در ردیف گیاهان دارویی با خاصیت خنک‌کننده، آرام‌بخش و خلط‌آور قرار دارد (7).

Stellaria media (L.) Vill.

سرنیزه‌ای، به طرف دم‌برگ باریک‌شونده، برگ‌های بالایی با قاعده‌ای تقریباً قلبی و به هم متصل (متصل ساقه‌محصور)، خطی تا تخم‌مرغی، راست، گل آذین دهمیمی - پانیکول. برگه وجود ندارد. کاسه گل تخم‌مرغی - مخروطی با قاعده‌ای متورم و بال‌های ۵ تایی از نظر عرض متنوع، دندانه‌های کاسه گل سرنیزه‌ای یا سه گوشه با لبه‌های غشایی، گلبرگ‌ها ۵ تایی، ناخنک‌دار، با پهنک چالدار یا کامل، قرمز رنگ، میوه کپسول تخم‌مرغی، شکوفا، دانه‌ها متعدد. پراکندگی جهانی: ترکیه، عراق، ایران.

Vaccaria grandiflora (Fisch. ex DC.) Jaub. & Spach

Syn.: *Vaccaria pyramidata* Medicus var. *grandiflora* (Fisch. ex DC.) Cullen, *Vaccaria hispanica* (Miller) Rauschert, *Vaccaria hispanica* var. *grandiflora* (Fisch. ex DC.) Leonard, *Vaccaria pyramidata* Medicus

صابونک

گیاه علفی یکساله، بدون کرک، راست و ایستاده، با ساقه‌ای به ارتفاع تا ۶۰ سانتیمتر، در بالا منشعب و پرشاخه، پانیکول مانند. برگ‌ها متقابل، سرنیزه‌ای یا تخم‌مرغی، نوک تیز، برگ‌های قاعده‌ای مستطیلی -

Vaccaria grandiflora (Fisch. ex DC.) Jaub. & Spach

کوه‌رنو: - اراک: اطراف خمین. - لرستان: دورود، خرم‌آباد، جنگلهای بلوط اطراف خرم‌آباد، خرم‌آباد بطرف اندیمشک. - خوزستان: اراضی کشاورزی شمال استان. - یزد: اراضی کشاورزی دامنه‌های شیرکوه و کوه برفخانه. - تهران: اراضی زراعی کرج، دماوند، فیروزکوه.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: گرگان در اراضی زراعی. - آذربایجان: قافلانکوه، مشک عنبر، دیزه سیامک، اطراف رودخانه شهرچای، دره قاسملو، اطراف زنجان، در اراضی زراعی اغلب نقاط استان. - کردستان: سنندج. - همدان: همدان. - کرمانشاه: در جنگلهای پراکنده اطراف کرد، سرپل ذهاب. - ایلام:

گونه گیاه علفی چندساله گسترده روی زمین و گاهی صخره روی دارد که در طب سنتی ایران رد پایی از آنها می توان یافت، اما در منابع و رفرانس های جدید کاربری خاصی در مورد آنها تعریف نشده است، از فراوانترین گونه های این جنس در ایران می توان به

Paronychia kurdica Boiss.

عقربک

Paronychia caespitosa Stapf

عقربک پشته ای

Paronychia splendens Steven

عقربک زیبا، عقربک تماشایی
اشاره داشت.

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی این گیاه تا حدودی مشابه *Saponaria officinalis* L. می باشد (۱۱).

- اگرچه در طب سنتی امروزه هیچگاه این گیاه به عنوان گیاه دارویی مصرف نمی شود، اما در گذشته که سزیمجات کافی در دسترس همگان قرار نداشت گاهی برگهای جوان آن را بصورت سبزی صحرایی در آش استفاده می کردند و آن هم به مقدار بسیار محدود و ناچیز (مؤلف).
یادداشت:

در میان گیاهان تیره میخک / *Caryophyllaceae*.
جنس عقربک / *Paronychia* Miller در ایران ۶

Paronychia caespitosa Stapf

Paronychia caespitosa Stapf

تیره دم اسب درختی، دم اسب درختیان / *Casuarinaceae*

سیم مانند، با میان گره هایی به طول ۶-۸ میلیمتر، با حدود ۷ دندانه نوک کوتاه دار یا نوک تیز کوتاه در هر چرخه، شبیه شاخه های دم اسب. سنبله های نر به طول حدود ۱۸ میلیمتر با چرخه های برگي هم پوش. مخروط ها با پایک بسیار کوتاه، کروی، به قطر حدود ۱۲-۱۳ میلیمتر، کفه های برگ مانند تخم مرغی پهن نوک کنند، در سطح خارجی کرکدار.

* *Casuarina equisetifolia* L.

E. horsetail tree, horsetail beefwood, beefwood

دم اسب درختی

درختی بسیار مرتفع و باریک به ارتفاع ۱۵-۲۱ متر و بیشتر، با برگهای شاخه ای سازویی ناقص (نازک) که توسط باد حرکت می کند، با شاخه های سبزیز، مولد چوب سخت، بخوبی روی شن ها و کنار دریا می روید. شاخه ها سبز مایل به خاکستری،

جوش‌های صورت استفاده می‌شود، مخلوط با پودر جوز هندی / *Myristica fragrans* برای تسکین دندان درد بکار می‌رود (5).
 - پوست آن اثر قابض دارد و می‌توان از آن برای درمان اسهال‌های ساده و اسهال خونی استفاده کرد، پوست گیاه به‌عنوان مقوی مصرف می‌شود (۱۱).

پراکندگی جهانی: شمال استرالیا و جزایر اطراف.
 پراکندگی جغرافیایی در ایران: در فضای باز در خوزستان: شوشتر کنار کارون. - بلوچستان: چابهار. - تهران: در گلخانه‌ها.
مصارف و کاربردها: برگ‌های آن در موارد قولنج، سردرد، اسهال، اسهال خونی و برای درمان

Casuarina equisetifolia L.

تیره گوشوارک، تیره شمشاد/*Celasteraceae*

دانه را می‌پوشاند. میوه کیسول به‌قطر ۱۰-۱۵ میلی‌متر، با گوشه کند.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا بجز نواحی شمالی، غرب سبیری، آناتولی، قفقاز، تالش، ترکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در باغ گیاه‌شناسی ملی ایران وجود دارد.

مصارف و کاربردها: کلیه قسمت‌های گیاه اثر مسهلی و قی‌آور دارد. اثر میوه آن بیشتر از پوست و برگ گیاه است. در استعمال خارج جوشانده ساقه‌های جوان و برگ آن اثر بهبوددهنده زخمهای چرکین روباز، اسکوربوتیک، غائقرایی دارد. جوشانده پوست یا برگ و یا میوه گیاه در طب عوام جهت درمان جرب بکار می‌رود (۱۱).

**Evonymus europaea L.*

Syn.: *Evonymus vulgaris* Miller

E. European spindle tree, prickwood, spindle tree

شمشاد اروپایی، گوشوارک اروپایی

درختچه‌ای بسیار پرشاخه، به ارتفاع ۲-۶ متر، بندرت درختی کوچک. شاخه‌ها سبز رنگ، چهارگوشه. دمبرگها به طول ۵-۱۰ میلی‌متر، کانال‌دار. برگها به طول تا ۱۰، به عرض ۵/۵ سانتیمتر، تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای تا بیضوی، نوک‌تیز یا نوک‌دار، کنگره‌ای - دندانه‌اره‌ای. گل‌آذین‌گزن با دمگل‌آذینی به طول ۱-۳ سانتیمتر، ۳-۸ گلی. گلها اغلب ۴ اندامی، گلبرگها به طول ۳-۵ میلی‌متر، سبز مایل به سفید، سه گوشه - تخم‌مرغی یا طویل شده - تخم‌مرغی. کیسه‌های بساک زرد، آریل تمام

Evonymus europaea L.

Evonymus velutina (C.A. Mey.) Fisch. & C. A. Mey. گوشوارک مخملی

Evonymus verrucosa Scop. گوشوارک زگیلی

دارد که در جنگلهای خزری و ارسباران پراکنده‌اند و جنبه‌های دارویی آنها کاملاً ناشناخته است به‌علاوه از گونه شمشاد ژاپنی / *Evonymus japonica* به‌عنوان گیاه پرچینی در فضای سبز استفاده می‌شود (مؤلف).

– با توجه به پراکندگی جغرافیایی محدود این گونه در ایران و اینکه بمنظور استفاده‌های زینتی فقط بصورت نادر در ایران کاشته شده جنبه‌های دارویی آن کاملاً فراموش شده و در طب سنتی ایران جایگاهی ندارد.

یادآور می‌شود که جنس *Evonymus* با نام فارسی گوشوارک در ایران سه گونه درختچه‌ای بنامهای *Evonymus latifolia* (L.) Mill. گوشوارک

Evonymus europaea L.

Evonymus latifolia (L.) Mill.

تیره اسفناج، تیره چغندر/ *Chenopodiaceae*

گل‌آذین پرشاخه؛ گلها منفرد، متعدد، در گل‌آذین سنبله مانند نسبتاً انبوه منشعب. قطعات گلپوش تخم‌مرغی پهن، کامل، به طول ۱/۵-۲ میلی‌متر؛ در میوه تمام قطعات بالدار، ۳ تایی بزرگتر تقریباً کروی، به ابعاد حدود ۳/۵-۶/۵ میلی‌متر، ایستاده گسترده، زرد، قهوه‌ای تا صورتی، بقیه کم و بیش ایستاده با بالهای خیلی کوچکتر، میوه انبانی تخت‌شده، کروی گوشتی، مایل به قرمز، با رأس دارای کلاله‌های کوتاه.

پراکندگی جهانی: جنوب شرقی روسیه، شمال، شمال غرب و شمال شرق ایران؛ مرکز آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان؛ پارک گلستان، دشت آلمه. – آذربایجان؛ شرق دریاچه ارومیه، اطراف

Anabasis aphylla L.

Syn.: *Anabasis aphylla* subsp. *australis* Iljin and subsp. *rubra* Iljin

الدروک، آسمانی بی‌کرک

درختچه‌ای به‌رنگ سبز مایل به خاکستری، بفرم توده‌ای، به ارتفاع ۳۰-۶۰ سانتیمتر. ساقه‌ها برخاسته از ساقه‌های زیرزمینی چوبی، از قاعده منشعب، ایستاده، اغلب موازی و نزدیک بهم، نسبتاً نازک، به قطر ۱/۵-۲ میلی‌متر، گوشه‌دار یا استوانه‌ای، متعدد، میانگره‌ها ۲۰-۲۸ تایی، پایینی‌ها به فاصله ۱۵-۲۰ میلی‌متر، بالایی‌ها نزدیکتر. برگها تقلیل یافته، به فلسهای به دشواری قابل رؤیت فشرده تبدیل شده.

در واقع بعلت سمی بودن این گیاه برای دام و عدم تغذیه آن توسط دام‌ها، انسان‌ها نیز رغبتی برای استفاده‌های دارویی از آنها نشان نمی‌دهند و برای آشنایی دقیق با مصارف و کاربردهای مجموعه گونه‌های مربوط به جنس *Anabasis* که تعداد آنها در ایران به دوازده گونه می‌رسد نیاز به کار تحقیقاتی بیشتری است (مؤلف).

رودخانه آجی چای. - خراسان: غرب شیروان، دره اترک نزدیک شیروان.
مصارف و کاربردها: در صنعت از ترکیبات موجود در گیاه بیشتر بمنظور دفع انگل‌های گیاهی استفاده می‌شود و در بعضی نقاط روستایی نیز از آن برای تیزابی کردن کشمش و دیگر محصولات زراعی بمنظور افزودن قابلیت نگهداری آنها استفاده می‌کنند.

Anabasis aphylla L.

تعدادی برگ‌دار با گلپوش ۵ قسمتی، بقیه (دیگران) بدون گلپوش، دربرگرفته شده توسط دو برگ یک کوتاه‌دار یا بدون پایک، اینها دایره‌ای یا دایره‌ای تخم‌مرغی، جدا؛ دانه‌های گل‌های ماده گلپوش‌دار افقی، محدب، سیاه، درخشان، به قطر ۱-۲ میلیمتر؛ دانه‌های گل‌های ماده بدون گلپوش عمودی، تخت، قهوه‌ای - مایل به سبزیتونی، کدر، به قطر ۳-۴ میلیمتر. پراکندگی جهانی: اروپا، جنوب شرق روسیه، ترکیه، قفقاز، ایران، مرکز آسیا، چین، به صورت کاشته شده

Atriplex hortensis L.

E. garden orach, orach, mountain spinach, orache, orage

سلمکی باغی، اسفناج کوهی

گیاه یکساله، به ارتفاع ۶۰-۱۵۰ سانتیمتر، با ساقه ایستاده، اغلب منشعب. برگ‌ها بجز پایینی‌ها متناوب. دمبرگ‌دار، سه گوشه، در قاعده پیکانی پهن، کامل یا خیلی بندرت دندانه‌ای ظریف، اغلب با رأس باریک شده، با دو سطح سبز. گل‌ها سنبله‌ای واقع در گل‌آذین پانیکول بی‌برگ. پرچمها ۵ تایی؛ گل‌های ماده دوجور،

استعمال خارج از مخلوط برگ آن با عسل ضما
نرم‌کننده‌ای تهیه می‌شود که جهت درمان تورم و
ناراحتیهای محل ضرب‌دیده استفاده می‌شود. برای
درمان تقرس نیز بکار می‌رود. دانه‌اش اثر مسهلی و
قی‌آور دارد (۱۱).

Atriplex hortensis L.

خیزان یا بالارونده؛ برگهای قاعده‌ای با دمیرگ
طویل، اغلب تخم‌مرغی، نوک‌کند، اغلب منقاردار،
با قاعده قلبی، خیلی بندرت گرد؛ برگهای ساقه‌ای
با دمیرگ کوتاه، تخم‌مرغی تا سرنیزه‌ای، مواج؛
گل‌آذین برگ‌دار؛ گلها در دسته‌های (گوی مانند)
شامل ۱ تا ۸ گل؛ برگه‌های برگی کوتاه‌تر از آن
هستند که از گلهای دسته‌ای (گوی مانند) بگذرند؛
گلپوش سبز کم‌رنگ، با قطعات مستطیلی، کامل، با لبه

در بسیاری از نقاط.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بلوچستان: زاهدان،
وجود اینگونه بطور خودروی در ایران مشکوک است
و بیشتر شبیه به *Atriplex Aucheri* می‌باشد، با این
تفاوت که برگهای آن در هر دو سطح بی‌کرک
می‌باشد.

به‌عنوان سبزی و به جای اسفناج کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: برگهای آن مثل دیگر برگهای
سالادی خورده می‌شود. گیاه در موارد کمبود ویتامین
A مصرف می‌شود. گیاه در ترکیباتی که برای تسکین
التهاب و تورم بکار می‌رود کاربرد دارد. دانه‌های آن
به‌عنوان قی‌آور مصرف می‌شود (5).

– برگها و شاخه‌های جوان در سالادها مصرف می‌شود.
برگهای آن مانند اسفناج پخته می‌شود و در سوپ‌ها
استفاده می‌شود، و ساقه‌های آن تفت داده می‌شود،
ساکنان شمال آمریکا و بومیان آمریکا برگهای کمی شور
آن را برای مزه دادن به غذا بکار می‌برند و از دانه‌های
آن آرد تهیه می‌کنند. بومیان آمریکا ضما ریشه‌ها،
ساقه‌ها و گلهای دیگر گونه‌های *Atriplex* را روی نیش
حشرات بکار می‌برند و اروپایی‌ها آن را برای درمان
زخم گلو، زردی و یرقان استفاده می‌کنند (2).

– برگهای آن طعم ناپسند ولی اثر درمانی مدر و
نرم‌کننده دارد. از برگ آن برای درمان اخلاط خونی،
بیماریهای کبدی و مثانه و دفع زردی، اسهال خونی،
تنگی نفس و دفع آسکاریس استفاده می‌شود. در

Beta vulgaris L.

E. beet, common beet, garden beet, mangold root

چغندر

یکساله یا دوساله، بندرت چندساله؛ ریشه‌ها حجیم،
شلغمی شکل یا دوکی شکل، با رنگهای متفاوت از
سفید تا صورتی – بنفش، خیلی بندرت بسیار
باریک‌تر از ساقه؛ ساقه اغلب ایستاده، کم و بیش
منشعب یا ساده، معمولاً بدون شاخه‌های طویل شده

Beta vulgaris L.

شفاف، نوک کند، ناودار؛ قطعات گلپوش میوه‌دار برگشته و فشرده به میوه؛ کلاله ۲ تایی یا بندرت ۳ تایی، مستطیلی - تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای؛ دانه‌ها قهوه‌ای مایل به سیاه، درخشان، به ظرافت مشبک - چغندر کاشته شده، دو نژاد دارد: ۱- نژاد اول

Beta vulgaris subsp. esculenta (Salisb.) Gorko

Syn.: *Beta esculenta* Salisb., *Beta sativa* Bernh., *Beta Rapa* Dumort.

این زیرگونه معمولاً برای ریشه‌های غده‌ای آن کاشته می‌شود و یک واریته پنام چغندر قند دارد که نام علمی آن

Beta vulgaris subsp. esculenta (Salisb.) Gorko var. altissima Rossig

Syn.: *Beta vulgaris saccharifera* Alef.

می‌باشد.

۲- نژاد دوم چغندر برگری است که نام علمی

Beta vulgaris subsp. cicla (L.) Moq.

Syn.: *Beta vulgaris cicla* L., *Beta hortensis* Mill.

که عموماً بصورت برگ مصرف می‌شود.

نژاد اول *Beta vulgaris subsp. esculenta* واریته‌های مختلفی دارد که براساس رنگ ریشه تعریف شده‌اند، ریشه سفید *var. alba* DC. ریشه صورتی یا مایل به قرمز *var. rosea* (L.) Moq. ریشه زرد *var. lutea* DC. ریشه قرمز تیره *var. rubra* Moq. (L.).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نقاط جهان و ایران.

مصارف و کاربردها: واریته‌های مختلف چغندر به‌عنوان غذای انسان، علوفه برای دام و منبع تهیه شکر

خنک کننده و معرق است (5).
از جوشانده پوست چغندر ریشه سفید / *Beta vulgaris*
var. *alba* برای درمان زخمها استفاده می کنند و دم کرده آن
مدر است.

کاشته می شود. ریشه چغندر خلط آور است و به مقدار
زیاد مسهل و ملین است. برگهای آن حاوی هورمون
زنانه است. از آنها در درمان سوختگی ها و
خون مردگی و کبودشدگی استفاده می کنند. دانه های آن

Beta vulgaris subsp. *esculenta* L.

کم و بیش بریده بریده (با گلهای پراکنده و جدا) تا انتها
برگ دار یا بدون برگ. برگها بلندتر یا کوتاهتر از
دسته های گل، خطی - سرنیزه ای، لوبهای گلپوش
حدود ۲ میلیمتر، با انتهایی کمی خمیده یا راست،
بندرت با قاعده ای غضروفی، با انتهایی سه گوشه، کمی
ناودار یا بدون ناو.

پراکندگی جهانی: در اغلب نقاط جهان کاشته شده.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: بندر ترکمن،
گنبد کاووس. - خوزستان: هفت تپه، اهواز، سوسنگرد،
خمیدیه، رامهرمز، شوش، اندیمشک و دزفول. -
بوشهر: برازجان، بندر عامری، طاهری بطرف کنگان.
- هرمزگان: میناب، جزیره قشم، حاجی آباد بطرف

Beta vulgaris L. subsp. *maritima* (L.) Archangeli
Syn.: *Beta maritima* L., *Beta vulgaris* subsp. *lomatogonoides* Aellen

چغندر وحشی

گیاه علفی چندساله، بندرت یکساله، بدون کرک یا با
کرکهای پراکنده، از قاعده منشعب. ریشه نه یا گاهی
ضخیم شده. ساقه ها خیزان یا راست، نسبتاً ضخیم،
شیاردار، به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر. برگها اغلب به
طول تا ۱۲، به عرض ۶ سانتیمتر، دمبرگ دار، سبز تیره
تا مایل به قرمز؛ برگهای قاعده ای اغلب طوقه ای،
تخم مرغی، گوه ای تا حدودی قلبی، نوک کند؛ برگهای
ساقه ای لوزی - مستطیلی تا سرنیزه ای - خطی. گلها
دسته ای، (-۱۳-۲ تا بی، در سنبله های طویل و نازک

طارم. - خراسان: مشهد بطرف چناران. - سمنان: جنوب‌نیزه‌وا.

مصارف و کاربردها: از گذشته دور از چغندر برای درمان تب‌ها و یبوست و به‌عنوان ملین استفاده می‌شده است. از آن برای بستن زخم‌ها بهره گرفته و اعتقاد

داشتند که محرک قوه باء است. از قرون وسطی به این طرف از آن برای درمان انواع بیماری‌ها بخصوص بیماری‌های مرتبط با هضم غذا و مسائل خونی بهره می‌گیرند. مصرف آن به همراه سیر سبب دفع بوی بد سیر می‌شود (internet).

Beta vulgaris L. subsp. *maritima* (L.) Archangeli

Camphorosma monspeliacum L.

Syn.: *Camphorosma perennis* Pall., *Camphorosma ruthenica* M.B., *Camphorosma Lessingii* Litw., *Camphorosma monspeliacum* subsp. *Lessingii* (Litw.) Aellen
E. camphor.fume

کافوری

بوته‌ای کوتاه، پشته‌ای، اغلب بوجود آورنده پشته‌ای انبوه، با بیخ ساقه چوبی ضخیم؛ شاخه‌های عقیم کوتاه، به انبوهی پوشیده با برگ‌های دسته‌ای یا

برگ‌های شبه طوقه‌ای؛ شاخه‌های گل‌دهنده بالارونده، به ارتفاع ۸-۴۰ سانتیمتر، بدون شاخه، با برگ‌های پراکنده یا کم و بیش دسته‌ای انبوه نزدیک بهم، بهنگام جوانی با کرک‌های انبوه درهم تنیده، بدون کرک شونده. برگ‌ها به طول حدود ۳-۵ میلیمتر، خطی، با بافت خشن. برگ‌های برگ‌مانند حمایت کننده گل‌ها، هم‌طول گلپوش. گلپوش به طول حدود ۲ میلیمتر، با کرک‌پوش انبوه متشکل از

پر زردار. میوه پنهان شده در برگهای بهم بسته (نزدیک بهم)، پریکارپ نازک: دانه به طول حدود ۱/۸ میلیمتر، فشرده، مایل به قهوه‌ای تیره.

کرکهای گسترده، در حالت میوه بدون تغییر. خامه‌های میوه‌ای آشکار، حدوداً به طول ۲/۵ میلیمتر، تا ۱/۵ میلیمتر می‌شکافد و به انبوهی

Camphorosma monspeliacum L.

فیروزکوه و گردنه بشم.

مصارف و کاربردها: طبای قدیم آن را برای درمان آب آوردن انساج، آسم، سیاه سرفه، بیماریهای دستگاه تنفسی، اسهال و اسهال خونی مربوط به ضعف عمل روده، روماتیسم‌های مزمن، قطع حالت قاعدگی ناشی از ضعف عمومی، نرله مثانه و سوداء مفید می‌دانسته‌اند. در طب عوام، برای گیاه اثرات درمانی مدر، معرق، خلط‌آور، نیرودهنده، تسکین‌دهنده آسم و قاعده‌آور قائل‌اند. مصرف آن امروزه بمنظور درمان کمتر مشاهده می‌شود (۱۱).

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، مراکش، تونس، لیبی، جنوب غرب تا مرکز آسیا تا مغولستان و چین. پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران: قم‌رود؛ آذربایجان: اردبیل؛ عین‌الزیبال در شمال تبریز در دره رودخانه تلخه‌رود؛ میانه؛ دریاچه ارومیه، جزیره اشک. - همدان: آق بلاغ - لرستان: دورود. - چهارمحال بختیاری: شهرکرد - فارس: اطراف پرسپولیس؛ بین کازرون و فراهبند - خراسان: بجنورد، بش قارداش - تهران: کوه دماوند بالای پلور؛ پای کوه دماوند بین رینه و پلور؛ دره یوش و بلده؛ الیکا - سمنان: بین

Camphorosma monspeliacum L.

مانند آن در طب سنتی ایران کمتر شناخته شده است. بنابراین برای اطمینان از کاربردهای آن نیاز به تحقیق بیشتر می‌باشد (مؤلف).

به ندرت تقریباً پیکانی، سینوسی - دندانهای، بالاترین برگها و به ندرت همگی برگها تقریباً کامل با سطح تحتانی آردی. گلها دسته‌ای متراکم، نزدیک به هم، در گل‌آذینی با شاخه‌های طویل بانیکول مانند قرار گرفته، گل‌آذین در پایین برگ‌دار. کاسبرگ‌های گلبرگ‌نما ۵تایی، کلاه‌خودی، با لبه‌ای غشایی، آردی، مایل به سبز، دربرگیرنده میوه. دانه‌ها به قطر حدود ۱/۵ میلیمتر، عدسی شکل با لبه‌های نوک‌کند، صاف یا با شیارهای کم عمق، مایل به سیاهی.

پراکندگی جهانی: گیاهی جهان وطنی است که در

- با توجه به پراکندگی محدود این گونه که اغلب در نواحی دامنه‌ای کوهستانی و بعضاً شور و با خاکهای گچی - آهکی می‌روید و به سبب بوی تند کافور

Chenopodium album L.

E. lamb's squatters goosefoot, fathen, wild spinach

سلمه تره، سلمک

گیاه علفی یکساله، کم و بیش آردآلود، مایل به سفید، خاکستری یا مایل به سبز، به ارتفاع ۳۰-۱۲۰ سانتیمتر. ساقه‌ها راست، منشعب، نسبتاً سخت، گاهی مایل به قرمز. برگها به طول ۱-۷، به عرض ۳/۴-۰ سانتیمتر، دمبرگ‌دار. برگهای پایینی و میانی ساقه لوزوی، تخم‌مرغی یا اغلب مستطیلی یا سرنیزه‌ای، بالایی‌ها مستطیلی - سرنیزه‌ای تا خطی، گوه‌ای،

Chenopodium album L.*Chenopodium album* L.

نواحی شبه گرم و مرطوب و معتدله جهان تا نواحی خنک تر می‌روید.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: سلمک به صورت علف هرز در اغلب نواحی در استانهای مختلف ایران می‌روید.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: برگها، گلها، غنچه‌های گل، دانه‌ها و روغن آن. سلمک ملین، تصفیه‌کننده خون، ضد کرم است و بصورت سبزی خوردن برطرف کننده سوءهاضمه است. دم‌کرده برگهای آن ملین و ضد کرم است و برای درمان زخمهای روده مفید است و برای درمان بواسیر، گلودرد و ناراحتیهای چشمی نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد. جوشانده آن ملین است، مقوی، مدر و محرک قوه بقاء است و برای درمان بیماریهای کبدی، ناراحتیهای کبدی و بزرگ شدن طحال بکار می‌رود. پودر برگهای آن

کشورها از جمله ایران برگهای جوان گیاه به عنوان سبزی و مانند اسفناج مصرف می شود (5).
 - گیاه ملین، ضد کرم است و برای درمان ناراحتیهای کبدی و بزرگ شدن طحال بکار می رود (1).
 - بطور ملایم اثر مدر، ملین و آرام کننده دارد. در برخی نواحی از آن به عنوان تسکین و درمان بواسیر استفاده می کنند. در بعضی نقاط در اوایل بهار از آن به عنوان سبزی صحرایی استفاده می کنند (۱۱).

Chenopodium ambrosioides L.

پوسته دانه تقریباً صاف، گاهی با حفره های کم عمق نامحسوس.

پراکندگی جهانی: احتمالاً با منشأ امریکای گرم و مرطوب، معرفی شده به زراعت به عنوان کرم کش و بومی شده در سراسر نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم

در مصرف خارجی به عنوان ضد عفونی کننده اطراف اندامهای تناسلی کودکان بکار می رود. گلها و غنچه های آن ناراحتیهای معدی، ضعف در کودکان و چاق کردن آنها مورد استفاده قرار می گیرد. دانه های آن برای درمان ناراحتیهای کبدی و بزرگ شدن طحال و همچنین سقط جنین توصیه می شود. روغن آن کرم کش است (6).

- روغن آن ضد کرم، ملین و مدر است، در بعضی از

Chenopodium ambrosioides L.

Syn.: *Chenopodium integrifolium* Voroc., *Chenopodium suffruticosum* Willd.

E. wormseed goosefoot, wormseed tea, Mexican tea, American wormseed

سلمک معطر

گیاه یکساله، قویاً معطر، بندرت چندساله کم زی، با کرکهای متنوع بخصوص روی ساقه و غده های زرد بدون پایک. ساقه به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر، کم و بیش ایستاده، با شاخه های طویل، بالارونده. برگها با دمبرگی به طول ۱ سانتیمتر؛ پهنک به طول ۵-۱۰ سانتیمتر، سرنیزه ای تا کم و بیش بیضوی، دندانه اره ای درشت نامنظم، گاهی سینوسی کم عمق تا تقریباً کامل، در قاعده باریک شده، نوک تیز یا نوک کند. برگها کامل، خطی - سرنیزه ای تا واژ تخم مرغی باریک، فوقانی ها خیلی کوچک. گل آذین پانیکولی، گلها کوچک در گویچه های انبوه کوچک با برگه های حائل و اغلب سنبله مانند. گلهای انتهایی دوجنسی، گلپوش عمیقاً ۵ لوبه، با قطعات سرپوشی (کلاه خودی)، پرچمها ۵ تایی، گلهای جانبی ماده، با گلپوش پیوسته، ۵ دندانه ای، دندانه ها در سطح پشتی گرد؛ گلپوش علفی، بی کرک یا با کرکهای پراکنده. کلاله ها معمولاً ۳-۴ تایی، بلند، نازک. میوه با گلپوش افتان. پریکارپ جدا. دانه ها اغلب افقی، گاهی مورب یا عمودی، قهوه ای، به قطر ۰/۶-۰/۸ میلیمتر، گاهی تخم مرغی تا دایره ای، با لبه کند؛

اصلی ترین کاربرد آن در صنعت تهیه روغن است که از آن برای درمان کرمها هم در انسان و هم در حیوانات استفاده می شود. دانه های گرده آن حساسیت زاست. در مکزیک آن را پخته و برای دفع کرم می خورند و در اروپا بدین منظور بصورت دم کرده مصرف می شود. در مکزیک چای تهیه شده از برگهای آن را برای تحریک و ازدیاد جریان شیر و تسکین دردهای بعد از زایمان بکار می برند (7).

- سلمک معطر اصولاً بدلیل توان آن برای دفع کرمها، به ویژه کرمهای حلقوی و کرمهای قلاب دار شناخته می شود، آن را همچنین در امریکا به عنوان داروی هضم غذا و فرونشاندن دردهای قولنج و معده بکار می برند. برگ آن خاصیت ضد اسپاسم دارد. جوشانده برگ آن یا گیاه کامل آرام کننده انواعی از مشکلات معدی - روده ای است. قابلیت شل کنندگی ماهیچه ای آن سبب شده تا آن را برای درمان سرفه های اسپاسمی و آسم استفاده کنند. شیر به دست آمده از فشردن گیاه کامل در استعمال خارج برای درمان بواسیر بکار می رود و بنظر می رسد گیاه کامل خاصیت التیام زخمها را نیز دارد.

- گیاه باید زیر نظر متخصصان مصرف می شود، زیرا در میزان زیاد سمی است. در دوران حاملگی نباید از آن استفاده کرد و در بعضی کشورها منع قانونی مصرف آن وجود دارد (4).

تخم مرغی، با قاعده گوه ای تا تقریباً قلبی، با نوک کند، شانه ای بریده با ۲-۵ لوب پهن و چندین دندان در هر طرف؛ برگهای پایینی گاهی مواج. گل آذین طویل، محور اصلی به عرض ۵ سانتیمتر، انتهایی، متشکل از گرزهای دوسویه انبوه بی برگ، یا گرزهای محوری کوچکتر. گلهای انتهایی منفرد، بزرگتر و زودتر شکوفا از گلهای جانبی. قطعات گلپوش ۵ تایی، به طول حدود ۱، به عرض ۵/۰ میلیمتر، بیضوی تا تخم مرغی،

و مرطوب، در اروپا بخصوص نواحی مدیترانه ای؛ افریقا، در آسیا از جنوب عربستان و ایران تا هندوستان، ژاپن و فیلیپین.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: جلگه های ساحلی استانهای گرگان، مازندران و گیلان؛ کرمان؛ بین جیرفت و کهنوج، اطراف پل بهادر آباد بطرف زهک لوت. **مصارف و کاربردها:** گیاه سمی است، برگ، دانه و روغن های فرار حاصل از تقطیر سرشاخه های گلدار آن مصرف می شود و خواص درمانی دافع کرم دارد و در موارد انگلهای روده، کرمک، و تیا مصرف می شود و در مواردی که بیمار مبتلا به ناراحتیهای قلبی، کلیوی، سل، التهاب مفاصل و بارداری است نباید آن را تجویز کرد (۱۰).

- روغن فرار آن ضد کرم است و بر علیه کرمهای حلقوی و کرمهای قلاب دار و آمیب های روده ای بکار می رود. بصورت تنقیه برای درمان زخمهای روده ای مصرف می شود. مقدار مصرف آن در حد بسیار کم است. در استعمال خارج ضد قارچ است و برای درمان عفونت قارچی انگشتان پا و اگرما بکار می رود. آسکاریدول (Ascaridole) بدست آمده از روغن آن به عنوان ضد کرم استفاده می شود.

مسمومیت: بصورت پر خونی، تشنجه، غیر عادی شدن ضربان قلب و تنفس و سپس مرگ پیش می آید (5). میوه، گیاه کامل یا دانه های آن مصرف می شود.

Chenopodium botrys L.

E. Jerusalem_oak goosefoot, Jerusalem oak

درمنه ترکی، سلمک اورشلیمی

گیاه یکساله، معطر، به ارتفاع ۵-۵۰ سانتیمتر، ایستاده، معمولاً با شاخه های متعدد بالارونده، تنه اصلی گاهی کوتاهتر از شاخه ها، کرکی انبوه، اغلب کرکها پایک دار، غده دار، گاهی ساده بدون غده. برگها سبز تیره، گاهی سبز کلمی؛ پهنک به طول ۱-۷ سانتیمتر، بیضوی تا

Chenopodium botrys L.

نوک دار، تا قاعده جدا، اغلب در قاعده بهم نیامده، علفی با لبه‌های غشایی، گاهی ارغوانی، اغلب در میوه سفید، با شیار (ناو) ضعیف، با کرکهای غده‌ای پایک‌دار در پشت. پرچمها ۱-۵ تایی؛ کلاله ۲ تایی. پریکارپ جدا. دانه‌ها افقی، سیاه، به قطر ۰/۸-۰/۶ میلیمتر، دایره‌ای، با لبه گرد اغلب در بخشی سربریده؛ پوسته دانه اغلب صاف.

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای تا جنوب غرب و مرکز آسیا و شمال غرب هندوستان، معرفی و بومی شده در مرکز اروپا، جنوب آفریقا و شمال آمریکا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، اصفهان، اراک، چهارمحال بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران.

مصارف و کاربردها: در برخی نواحی از سرشاخه

Chenopodium botrys L.

آسم نیز ذکر شده است و روی دستگاه تنفسی تأثیر مثبت دارد (۱۱).

زیتونی، گاهی مایل به زرد یا با رنگ دودی قرمز، کم و بیش آردآلود؛ دمبرگ مساوی یا کوتاهتر از پهنک؛ پهنک نازک یا تا حدودی گوشتی، به طول ۱-۱۰ سانتیمتر، معمولاً نسبتاً پهن، سه گوشه - تخم مرغی پهن، دندانهای درشت، دندانها کمی به درون خمیده و نوک تیز یا نوک کند، با رأس نوک تیز یا نوک کند، با قاعده باریک شده یا سربریده؛ برگهای

گلداری آن به عنوان خلط آور استفاده می کنند. برای این گیاه اثر ضد تشنج، نیرو دهنده و تسکین دهنده

Chenopodium murale L.

Syn.: *Chenopodium ilicifolium* Griff.

E. nettle - leaf goosefoot, Australian spinach, fathen

سلمک دیوار روی، سلمک برگ گزنه ای

یکساله، ساقه با رگه های سبز تا مایل به زرد، بندرت با رنگ دودی قرمز، به ارتفاع ۳-۹۰ سانتیمتر، معمولاً ایستاده، اغلب از قاعده پرشاخه، شاخه ها کم و بیش گسترده، پایینی ها تقریباً متقابل. برگها اغلب سبز

Chenopodium murale L.

ماده. قطعات گلپوش ۵ تایی، در زیر نیمه پیوسته، مشخصاً در بالا ناودار، سبز، گاهی بهنگام پیری قرمز، با کرکهای تاول دار. پرچمها ۵ تایی؛ کلاله ها ۲ تایی. میوه ها با قطعات گلپوش افتان. پریکارپ

فوقانی سر نیزه ای، کامل. گل آذین انتهایی و محوری، اغلب برگ دار، با شاخه های واگرا، شاخه ها از برگهای حائل کوتاه تر، گویچه های حاوی گلها کوچک، کم و بیش انبوه. گلها دوجنسی و گاهی

به طور مشخص پرزدار، محکم پیوسته (چسبیده). دانه‌ها افقی، سیاه، به قطر $1/2-1/4$ میلیمتر، دایره‌ای، با لبه شیاردار تیز؛ پوسته بذر به طور مشخص چاله‌دار، چاله‌ها طویل نیست. پراکندگی جهانی: از مرکز و جنوب اروپا و شمال افریقا تا قفقاز، ایران، افغانستان، ترکمنستان، هندوستان، سیلان و شبه جزیره عربستان، معرفی شده به مرکز، شرق و جنوب افریقا، امریکا، استرالیا و

جزایر اقیانوس آرام. پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای گرگان، مازندران، گیلان، خوزستان، بوشهر، جنوب فارس، هرمزگان، جنوب کرمان، جزایر جنوبی خلیج فارس، بلوچستان، خراسان و تهران. **مصارف و کاربردها:** برگ آن را می‌توان مانند اسفناج مصرف کرد. در طب عوام برای آن اثر دفع کرم قائل هستند (۱۱).

Chenopodium rubrum L.

Syn.: *Blitum rubrum* (L.) Reichenb., *Blitum polymorphum* C. A. Mey.

سلمک قرمز

گیاه یکساله، ساقه‌ها به ارتفاع ۱۰-۱۰۰ سانتیمتر، ایستاده، با رگه‌های سبز مایل به زرد، بطور متنوعی منشعب. دمبرگ کوتاه‌تر از پهنک؛ پهنک جوان با کرکهای تاول‌دار، بخصوص در سطح تحتانی، سرانجام بی‌کرک شونده، سبز زیتونی، گاهی قرمز، به طول ۳-۵ سانتیمتر، سه گوشه تخم‌مرغی تا ذوزنقه‌ای تا لوزوی تخم‌مرغی، در قاعده باریک شده، با رأس نوک‌تیز یا کند، معمولاً دندانه‌اره‌ای درشت نامنظم، دندانه‌های پایینی درشت‌تر، لوب مانند، اغلب تا حدودی کمی به جلو خمیده؛ فوقانی‌ها برگه مانند، سرنیزه‌ای، کامل و گل‌آذین متشکل از گویچه‌های انبوه واقع در سنبله‌های محوری، کوتاه، در شاخه‌های بزرگ بدون برگچه و انتهایی، بندرت پانیکولی. گلها بی‌کرک، دوشکلی؛ گلهای انتهایی دوجنسی، با قطعات گلپوش ۴-۵ تایی، پرچمها ۳-۵ تایی؛ گلهای جانبی اغلب ماده، با قطعات گلپوش ۳ تایی، پرچمها ۱-۳ تایی. قطعات گلپوش تا میانه یا پایین جدا، بندرت ناودار یا بدون ناو. کلاله ۲ تایی، کوتاه. میوه با گلپوش افتان. پریکارپ مایل به سبز، جدا. دانه‌ها در گلهای

Chenopodium rubrum L.

معرفی شده در شمال و جنوب آمریکا، جنوب آفریقا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: خراسان: مشهد. - بلوچستان: زاهدان. - تهران: اغلب بصورت هرز در مزارع، مناطق تخریب یافته و زیاله‌ای، نواحی اطراف جویبارها و نهرهای آب و استخرها می‌روید. **مصارف و کاربردها:** برگ آن مانند برگ اسفناج به مصرف تغذیه می‌رسد (۱۱).

تقریباً متقابل، به طول تا ۷۰ سانتیمتر، بالارونده تا گسترده. پهنک‌برگ بخصوص در سطح تحتانی خاکستری آردآلود، در سطح فوقانی سبز، بندرت مایل به قرمز، بلندتر یا هم‌اندازه دمبرگ، به طول ۳-۰/۵ سانتیمتر، دوزنقه‌ای پهن یا تخم‌مرغی، با لبه کامل، در برگهای بزرگ گاهی در پهن‌ترین نقطه با زاویه نوک‌تیز در هر لبه، با قاعده سربریده تا باریک

جانبی عمودی، در گلهای انتهایی افقی، قهوه‌ای مایل به قرمز، به قطر ۰/۹-۰/۶ میلیمتر، تا حدودی تخم‌مرغی، نازک، با لبه کند؛ با پوسته حداقل در بخش مرکزی دارای خطوط مشبک، با فروفتگی کوچک. پراکندگی جهانی: پراکنده در اروپا بجز شمال و جنوب آن، مصر، ترکیه، از ایران تا افغانستان و غرب سبیری،

Chenopodium vulvaria L.

سلمک بدبوی

گیاه یکساله، قد کوتاه، سبز - آردآلود، با بوی ماهی فاسد شده، بخصوص بهنگامی که آنها را می‌کنند؛ ساقه اصلی به ارتفاع تا ۳۰ سانتیمتر، ایستاده یا پراکنده روی زمین، بدون رنگ قرمز، معمولاً پرشاخه و واگرا؛ میان‌گره‌های پایینی کوتاه، شاخه‌های پایینی اغلب

Chenopodium vulvaria L.

شده کوتاه، با رأس نوک‌کند یا نوک‌تیز. گل‌آذین کوچک، انتهایی و محوری، متشکل از گرزهای کوتاه و تنک، گویچه‌ها کوچک. گل‌ها نر و ماده یا اغلب جانبی‌ها ماده. قطعات گلپوش ۵ تایی، با پشت گرد. پرچمها ۵ تایی یا ندارد. کلاله‌ها ۲ تایی، کوتاه. میوه‌ها با گلپوش افتان. پریکارپ تا حدودی چسبیده. دانه‌ها افقی، سیاه مایل به قهوه‌ای، به قطر ۱/۲-۰/۹ میلی‌متر، با محیط دایره‌ای، با لبه کند، گرد؛ پوسته دانه اغلب صاف

Haloxylon Bunge

تاغ

گیاهانی علفی خشبی، درختچه‌ای یا درختانی کوتاه تا متوسط‌القامه، گوشتی یا بندرت گوشتی، معمولاً

بجز خطوط شعاعی ضعیف. پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای، مرکز و شرق اروپا، جنوب غرب و مرکز آسیا، معرفی شده به جنوب آفریقا، شمال آمریکا و استرالیا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، اصفهان، لرستان، فارس، کرمان، خراسان، سمنان و تهران.

مصارف و کاربردها: در گذشته از آن به‌عنوان ضد تشنج، ضد کرم و قاعده‌آور استفاده می‌شده است (۱۱).

بجز توده کرکهای روی گره‌ها بدون کرک. ساقه‌ها بوضوح بندبند. برگها متقابل، مقدماتی یا به خوبی رشد کرده، خطی، سه گوشه‌ای کوتاه یا مستطیلی. گلها کوچک، نر و ماده یا نر، معمولاً در محور

Haloxylon Ammodendron (C. A. Mey.) Bunge

Haloxylon persicum Bunge & Boiss. et Buhse

Haloxylon Ammodendron
(C. A. Mey.) Bge.

Haloxylon persicum
Bunge & Boiss. et Buhse

Haloxylon salicornicum (Moq.) Bunge

Haloxylon salicornicum (Moq.) Bunge

بصورت درختچه‌ای یا درختی کوتاه در مناطق مرکزی ایران و در استانهای خراسان، سمنان، اصفهان، یزد، کرمان، بلوچستان، هرمزگان و خوزستان می‌رویند، و در سایر استانها و مناطق بیابانی اغلب کاشته شده‌اند.

مصارف و کاربردها: ترات / *Haloxylon salicornicum* (Moq.) Bunge یا *Hammada salicornica* (Moq.) Iljin گیاه سمی است (5).

در مورد کاربردهای دارویی گونه‌های دیگر اطلاعاتی در دست نمی‌باشد.

برگهای برگه مانند مجاور (حائل)، بوجود آورنده سنبله‌های تنک یا متراکم یا پانیکول‌های باز. قطعات گلپوش ۵ تایی، غشایی؛ در حالت میوه تمام قطعات رشد کرده بالهای گسترده‌ای را از میانه قطعات بوجود می‌آورند. پرچمها معمولاً ۵ تایی؛ میله‌های پرچمها معمولاً در قاعده پیوسته روی طبق زیرتخم‌دانی، متناوب با پرچمهای عقیم پرزی تخم‌مرغی. تخمدان با ۲-۳ خامه معمولاً کوتاه ضخیم. دانه افقی؛ آلبومن وجود ندارد؛ جنین حلقوی.

- این جنس در ایران سه یا چهار گونه دارد که

Salsola kali L.

E. Russian cactus, Russian thistle, Russian tumbleweed, saltwort

شور خاردار

گیاه علفی یکساله، گوشتی، کرکی مویی تا زیر یا بدون کرک، به ارتفاع ۲۰-۶۰ سانتیمتر. ساقه‌ها خیزان یا ایستاده، با شاخه‌های واگرا، بخصوص در قاعده، با گوشه‌های کند. برگها به طول ۶/۳-۳، به عرض (۱-)/۲ (۰/۳-۰/۳) سانتیمتر، پایینی‌ها متقابل، بالایی‌ها متناوب، گوشتی، تقریباً استوانه‌ای، خطی - درفشی، به‌ندرت نخی شکل، گاهی در قاعده ساقه آغوش، نوک‌دار خاردار. برگه‌ها و برگک‌ها گاهی بلندتر از گلپوش، مستطیلی - تخم‌مرغی تا سه گوشه، نوک خاردار، ناودار. گلها نر و ماده، ۱-۳ تایی محوری، در سنبله‌های تنک و برگ‌دار قطعات گلپوش ۳-۴ میلیمتر، جدا، غشایی، مستطیلی، نوک کند یا تقریباً نوک‌تیز، گلپوش در حالت میوه با بال‌های به عرض ۴/۱-۱ سانتیمتر. بال‌ها واژ تخم‌مرغی تا کلیوی، رگه‌دار، گاهی کوچک‌شده. پرچمها (۴-) ۵ تایی، کلاله ۲-۳ تایی، طویل، نخی شکل، دانه‌ها افقی، فرفره‌ای - تقریباً کروی.

پراکندگی جهانی: شرق اروپا، شمال آفریقا تا آسیای

Salsola kali L.

خراسان: چناران، شیروان، قوچان. - تهران: تهران، دماوند، فیروزکوه، اطراف قم، ساوه، گرمسار، ورامین، قزوین، کرج، مردآباد، اراک.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه مدر است، اما بدلیل سمی بودن به‌عنوان داروی گیاهی مصرف نمی‌شود. گیاه تازه به‌عنوان علوفه استفاده می‌شود (5).

- شاخه‌های غنی از مواد معدنی آن جوشانیده می‌شود و با کره یا سرکه به مصرف تغذیه می‌رسد. مصرف آن سابقه‌ای طولانی در مسیحیت (انجیل) دارد، زیرا که سرشاخه‌های آن را سوزانیده و از کربنات پتاسیم موجود در آن برای ساخت صابون و شیشه استفاده می‌کردند. گیاه قابلیت مدر دارد (2).

مرکزی، معرفی شده در امریکا، جنوب افریقا و استرالیا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: نواحی دشتی تا جاده خوش بیلاق. - مازندران: فرح آباد ساری، جاده‌هراز، نوشهر، چالوس، رامسر، دره چالوس. - گیلان: دره سفیدرود. - آذربایجان: دشت مغان، صوفیان، ساحل دریاچه ارومیه، خوی، سلماس، گردنه قوشچی، میانه، زنجان. - کردستان: اطراف سنندج. - همدان: نواحی شمالی همدان تا آوج و اطراف آن. - کرمانشاه: نواحی اطراف آن. - ایلام: ایلام. - لرستان: ملایر، بروجرد، خرم‌آباد. - اصفهان: اطراف اصفهان و زاینده‌رود. - یزد: یزد به مهریز، یزد به اردکان. - فارس: نیریز، اردکان، ابرقو. - کرمان: اسفندقه. - سیستان و بلوچستان: خاش، زاهدان. -

Salsola kali L.

***Salsola kali* L.**

یک پایه بعضی کم و بیش تر و ماده. گل‌های نر ۴ (-۵) اندامی، لبه قطعات گلپوش تقریباً کامل؛ بساکها به طول حدود ۱ میلیمتر. گل‌های ماده اغلب در گروه‌های حدود ۱۰ تایی در محور برگها بجز در برگهای پایینی؛ برگ‌های گل‌های متفاوت ناپیوسته؛ هر گل آزاد (جدا) از میوه باقی‌مانده و بطور جداگانه می‌ریزد. میوه‌ها به طول ۲-۳ میلیمتر، دایره‌ای - واژ تخم‌مرغی، گاهی تخت شده، تقریباً صاف، بدون شاخ یا با شاخهایی به طول تا ۶ میلیمتر، نسبتاً نازک.

پراکندگی جهانی: به عنوان سبزی بطور وسیع در نواحی معتدله و تقریباً گرم و مرطوب اروپا، آسیا و شمال امریکا کاشته می‌شود. گاهی بصورت بومی شده و فرار از کشت یافت می‌شود، بحالت

**Spinacia oleracea* L.

Syn.: *Spinacia oleracea* L. subsp. *orientalis* Girenko, *Spinacia spinosa* Moench

E. prickly - seeded spinach, spinach, garden spinach, spinage

اسفناج

گیاه دوپایه یا گاهی کم و بیش یک‌پایه، معمولاً بی‌کرک. ساقه به ارتفاع تا ۵۰ سانتیمتر، ساده یا منشعب، زرد تا سبز کم‌رنگ. برگها سبز تا مایل به زرد، قاعده‌ای‌ها و پایین ساقه‌ای‌ها دم‌برگ بلنددار، پهنک به طول تا ۱۲ سانتیمتر، تخم‌مرغی تا سه گوشه - پیکانی، کامل یا با یک جفت لوب جانبی؛ برگهای فوقانی دم‌برگ‌دار تا بدون دم‌برگ، پهنک سه گوشه - پیکانی، تخم‌مرغی، سرنیزه‌ای، کامل. گل‌ها یک جنسی؛ در گیاهان

Spinacia oleracea L.*Spinacia oleracea* L.

خودروی دیده نشده، اما احتمالاً اهلی شده در جنوب غرب آسیا می باشد.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب مناطق استانهای خوزستان، اصفهان، تهران و ...

مصارف و کاربردها: خاصیت پایین آورنده قند خون دارد. بدلیل داشتن آهن و اسید فولیک برای درمان کم خونی مناسب است. اسفناج غذایی مناسب است (گیاهی مغذی است)، توصیه می شود که از خوردن اسفناج مسن خودداری شود، زیرا که فاقد قدرت آزاد کردن نیتريت (Nitrites) است که ممکن است سبب مسمومیت شود. گرم کردن مجدد غذای اسفناج دار تشکیل سم نمک نیتريت را تسريع می کند (5).

- ضد کم خونی، آنتی اکسیدان، ضد تب، ضد ویروس، ضد نفخ، ملین، ادرار آور، کاهش دهنده قند خون، محرک سیستم ایمنی بدن، مهمل و ضد کرم (۱۲).

Spinacia oleracea L.

- اسفناج از نظر غذایی بر سایر سبزیجات ترجیح دارد، زیرا تعداد درصد مواد ازته و هیدروکربنه آن زیاد است. برای مبتلایان به کم خونی و کسانی که بعلت حادثه خون زیادی از آنها دفع شده اثر مفید دارد. با مصرف اسفناج دفع مواد از روده بزرگ تسهیل می شود. اسفناج اثر نیرودهنده روی ترشحات معده، روده و لوزالمعده دارد و ترشح صفرا را زیاد می کند و سبب تقویت حرکت دودی روده می شود و برای کمبود ویتامین های A, B, C و D مفید است. مصرف آن برای دوره نقاهت، رفع کم خونی و کم خونی دختران جوان، بیماری های حاد، بیماری های مقاوم پوست، اسکوربوت و تقویت اعصاب توصیه می شود. مصرف اسفناج پخته در طب عوام برای درمان سرفه های خشک، آسم، گرفتگی صدا، یبوست، قولنج های کبدی، روماتیسم، نقرس و کمی ترشحات شیر توصیه می شود (۱۱).

یادداشت هایی بر گیاهان تیره *Chenopodiaceae*

تیره اسفناج یکی از تیره های بزرگ گیاهی ایران با قریب به ۴۱ جنس و ۱۷۰ گونه است که اغلب آنها کم و بیش خشکی پسند بوده در نواحی بیابانی ایران و روی تپه های شنی و باتلاق های شور و بندرت در دشتها و دامنه های کوهستانی می رویند. از گذشته دور مردم در ایران بمنظور تهیه صابون از بعضی از گونه های آن بهره گرفته در کارهای صنعتی و احیانا بیشتر بمنزله تهیه سوخت از آنها استفاده می کرده اند، تعدادی از آنها دارای برگ های کاملاً رشد کرده و بعضاً غده ای هستند که به آنها اشاره شد. باید اذعان کرد که اگرچه وسعت و پراکندگی جغرافیایی جنس ها و گونه های موجود در این تیره گاهی به سراسر ایران می رسد مثل باتلاقی شور/

Halocnemum strobilaceum که در سراسر ایران در نواحی شور با آب تحت الارض بالا گسترش دارد یا جنس هایی همچون شور/ *Salsola* L. سیاه شور/ *Suaeda* Forssk.، تاغ/ *Haloxylon* Bunge، اشنان/ *Seidlitzia* Bunge، پتاسی/ *Kalidium* Moq.، قلیا/ *Salicornia* L.، آسمانی یا شیشو/ *Anabasis* L.، سنبله نمکی، مارونگ/ *Halostachys* C.A. Mey. که از وسعت و پراکندگی قابل توجهی برخوردارند ولیکن در ارتباط با کاربردهای دارویی آنها اطلاعاتی در دست نمی باشد و بیشتر آنها در فصول مناسب به مصرف تغذیه دام و تعدادی از آنها نیز به مصرف سوخت مردم روستایی می رسند.

تیره گارم زنگی/ *Combretaceae*

* *Terminalia Arjuna* W. & A.

E. Myrobalan, white marudha, Arjuna

آرجون

لبه دندان‌ه اره‌ای؛ دم‌برگ به طول ۵-۱۰ میلی‌متر، در انتها با ۲ (۱-) غده کروی. گل‌آذین محوری یا انتهایی، پانیکول - سنبله‌ای، به طول ۳-۶، به عرض ۱ سانتیمتر. برگ‌ها کوچک، ریزان، خطی - سرنیزه‌ای. گل‌ها زرد مایل به سفید، بدون دم‌گل. گل بنه استکانی، به طول ۴-۵ میلی‌متر، با دندان‌های سه گوشه‌ای، به طول حدود ۱۵ میلی‌متر، بدون کرک. پرچم‌ها خیلی بلند، بیرون زده. تخمدان بدون کرک؛ طبق ریش‌دار. میوه تخم‌مرغی - مستطیلی، به طول ۵/۲-۵ سانتیمتر، قهوه‌ای با ۵ بال برجسته، بال‌ها با ۵ رگه ایستاده شیاری.

درختی بزرگ بزرگ، به ارتفاع تا ۶-۱۵ (۲۵-) متر، با پوستی صاف، سبز کم‌رنگ تا خاکستری مایل به سفید. برگ‌ها معمولاً تقریباً متقابل، مستطیلی - بیضوی یا گاهی تقریباً دایره‌ای، به طول ۷-۸ (۲۵-)، به عرض ۴-۶ سانتیمتر، نوک کند، بندرت تقریباً نوک تیز با قاعده‌ای گرد یا قلبی، با سطح فوقانی بدون کرک تا تقریباً بدون کرک، در سطح تحتانی کرک‌دار، با لبه‌ای کامل تا حدودی کنگره‌ای یا در نیمه فوقانی یا در تمام

Terminalia Arjuna W. & A.

مفید است. به عنوان مقوی قلب برای درمان امراض قلبی و بیماری یرقان بکار می‌رود. زخمها را خوب و امراض ادراری را شفا می‌دهد. پودر پوست آن زیادی فشار خون را تسکین می‌دهد، اثرات کلی مقوی و ادرارآور دارد و در موارد التهاب کبد بکار می‌رود. در مصرف داخلی به همراه شیر برای درمان شکستگی استخوان و کوفتگی همراه با خون‌مردگی بکار می‌رود. جوشانده آن به عنوان شوینده در زخمها و سرطان بکار می‌رود. خاکستر پوست آن در موارد گزیدگی عقرب تجویز می‌شود. میوه آن مقوی و برطرف کننده انسداد است (6).

پراکندگی جهانی: بومی هندوستان به‌ویژه شمال غرب هیمالیا بطرف جنوب تا سیلان. کاشته شده در ایران، مصر و عراق.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در خوزستان (دانشگاه اهواز و باغهای شرکت نفت).

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: پوست درخت. برگهای آرجون در مصرف خارجی به‌عنوان روکش برای زخمها بکار می‌رود. شیره برگهای تازه آن برای تسکین گوش درد استفاده می‌شود. پوست آن قابض، ضد اسهال خونی، مقوی قلب، داروی قابض، ضد تب، خنک کننده داخلی و برای قلب

Terminalia Arjuna W. & A.

قلب، پایین آورنده فشار خون، پایین آورنده کلسترول خون، در طب سنتی هندوستان از آرجون همیشه بمنظور تقویت قلب استفاده می‌کنند. تاریخ طولانی برای درمان ضعف قلب و خیز عمومی (حالتی که مایع در محل زاویه‌ها (گوشه‌ها) و پاها جمع می‌شود، زیرا که قلب قدرت کافی پمپ کردن خون را ندارد) دارد. در طب سنتی هندوستان شیره

- چکانیدن شیره برگ گیاه در گوش سبب درمان گوش درد می‌شود. خمیر بدست آمده از پوست آن برای درمان عقرب‌گزیدگی بکار می‌رود. جوشانده پوست آن مدر و گندزداست و برای درمان ناراحتیهای قلبی، درد شکم، اسهال خونی، مالاریا و کنترل فشار خون تجویز می‌گردد (9).

- مهمترین خواص درمانی آن عبارت است از: مقوی

اصلاح گردش خون و کاهش خطر پیدایش مسائل جدی در قلب می‌شود (4).

– پوست گیاه قابض، محرک قوای جنسی، مقوی قلبی، ضد اسهال خونی، قابض ادراری و خلط‌آور است. از آن برای درمان اسهال خونی، دیابت، ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان، کم خونی، بیماری‌های قلبی، خستگی مفرط، برونشیت، غدد سرطانی، آسم، سروزی کبد، خونریزی‌های داخلی و خارجی، التهابات (تورم‌ها) و زیادی فشار خون استفاده می‌کنند (8).

یکباره نوک دار، با دم‌برگ کوتاه. قبل از خزان به‌رنگ قرمز تیره. گل‌ها سفید مایل به خاکستری، در سنبله‌های باریک، به طول تا ۱۵ سانتیمتر. میوه تخم‌مرغی پهن، به طول ۵ سانتیمتر یا بیشتر، تخت شده، با دو گوشه بالدار، مایل به سبز یا قرمز. دانه مستطیلی – بیضوی، اغلب در نواحی گرمسیری خوراکی.

استخراج شده از برگ آرجون برای درمان گوش درد بکار می‌رود و عقیده دارند که سبب افزایش میل جنسی می‌شود. جوشانده پوست آن برای درمان اسهال و اسهال خونی داده می‌شود. پودر پوست آرجون برای درمان آسم بکار می‌رود. همچنین برای درمان مجاری صفراوی و عقرب‌گزیدگی استفاده می‌شود. آرجون برای درمان آئزین و ضعف گردش خون کرونر و یکنواخت کردن نسبت و ریتم ضربان قلب مفید است. با کم کردن کلسترول خون و کاهش فشار خون و حمایت از کار کردن عادی قلب سبب

** Terminalia Catappa L.*

E. tropical almond, Malabar almond, Indian almond, bastard almond, country almond, Myrobalan, pacific almond

لوز هندی، بیدام، گارم زنگی

درختی بلند به ارتفاع تا ۲۴ متر، با شاخه‌های گسترده افقی، پوست خاکستری مایل به قهوه‌ای، صاف. برگ‌ها واژ تخم‌مرغی، به طول ۱۵-۳۰ سانتیمتر، نوک کند یا به

Terminalia Catappa L.

Terminalia Catappa L.

دارویی به ایران وارد می‌شود و بنامهای هلیله زرد یا هلیله سیاه شناخته می‌شود که بستگی به زمان چیدن و خشک کردن میوه دارد.

Terminalia Catappa L.

پراکندگی جهانی: ماداگاسکار، مالزی و شرق هندوستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استانهای بوشهر، هرمزگان و بلوچستان.

مصارف و کاربردها: خمیر برگ آن برای درمان ورم‌های روماتیسمی، جرب، جذام و دیگر امراض پوستی بکار می‌رود. از جوشانده پوست آن به‌عنوان مدر، مقوی قلب و قابض استفاده می‌شود و برای درمان اسهال خونی و فشار خون تجویز می‌گردد (9). - با توجه به ارزش‌های زینتی این گونه و کاشت آن فقط در استانهای جنوب ایران، میوه آن بندرت توسط مردم محلی به مصرف تغذیه می‌رسد (مؤلف).

- گونه‌ای دیگر از این جنس به نام هلیله / *Terminalia Chebula Retz* بمنظور استفاده‌های

تیره کاسنی، تیره آفتاب گردان، تیره مرکبیان/ *Compositae*

برگهای شکل، تنک. شمای عمومی گل آذین دهمیمی انبوه. کپه‌ها در گیاه بالغ ۱۰-۲۰ تایی، اغلب بیشتر، گاهی تا ۱۰۰ تا، بدون دمگل آذین یا با دمگل آذینی به طول تا ۲ میلیمتر. گریبان مستطیلی تا مستطیلی - استوانه‌ای، به طول ۴-۶ و ضخامت ۲-۳ میلیمتر، بدون گوشه، با کرکهای نمدی - پشمالو. برگه‌های گریبان غشایی سفید، نسبتاً نوک کند تا نوک گرد، سه گوشه - تخم‌مرغی تا مستطیلی و مستطیلی - خطی، با رگه میانی سبز. گل‌های زبانه‌ای ۱-۲ تایی، سه لوبه. گل‌های لوله‌ای ۴-۹ تایی. کاهک‌ها غشایی سفید، نخ‌شکل یا خطی تا خطی - سرنیزه‌ای. با کرکهای انبوه. پراکندگی جهانی: انحصاری ایران. نمونه تیپ از اطراف شیراز.

Achillea eriophora DC.

بومادران جنوبی، سرزردو، بومادران شیرازی گیاه چندساله. ساقه‌ها به ارتفاع ۲۵-۵۵ سانتیمتر، چندتایی، ایستاده، نازک یا ضخیم، ساده یا کم و بیش با شاخه‌های فراوان، استوانه‌ای، با شیارهای ظریف، با کرکهای پشمالوی گسترده انبوه، سرانجام بدون کرک شونده، در قاعده به ضخامت ۲-۳ میلیمتر، برگ‌دار، در محور برگها با برگهای گروهی و شاخه‌های کوتاه عقیم. برگها با کرکهای پشمالوی انبوه، شانه‌ای منقسم، خطی؛ برگهای قاعده‌ای در زمان گلدهی ریزان؛ برگهای میانی ساقه اغلب خمیده، با قطعات اغلب کرکدار، کم و بیش دایره‌ای، به طول و عرض ۸/۱-۱ میلیمتر، عمیقاً سه قسمتی، دندانه - خاردار، هم‌پوش؛ برگهای فوقانی کوچک،

Achillea eriophora DC.

Achillea aleppica DC. subsp. *aleppica*

بومادران کرمانشاهی، بومادران حلبی

*Achillea Aucheri Boiss. subsp. *Aucheri*

بومادران دماوندی

*Achillea Aucheri Boiss. subsp. *glabra* Hub. -Mor.

بومادران دماوندی بی کرک

Achillea Biebersteini Afan

بومادران زرد، بومادران مزرعه روی

**Achillea callichroa* Boiss.

بومادران خوشرنگ، بومادران باغی

Achillea conferta DC.

بومادران سرسان، بومادران انبوه

Achillea cuneatiloba Boiss. & Buhse

بومادران تبریزی

Achillea filipendulina Lam.

بومادران زاگرس، بومادران خزری

**Achillea kellalensis* Boiss. & Hausskn.

بومادران یختیاری، بومادران کلاری

Achillea nobilis L. subsp. *Neilreichii* (Kerner) For-

manek

بومادران تماشایی، بومادران شریف

Achillea oligocephala DC.

بومادران کم گل، بومادران پنبه ای

**Achillea oxydonta* Boiss.

بومادران دربندی، بومادران شمیرانی

**Achillea pachycephala* Rech. f.

بومادران قوچانی، بومادران خراسانی

Achillea setacea Waldst. & Kit.

بومادران موئین

**Achillea talagonica* Boiss.

بومادران طالقانی

Achillea tenuifolia Lam.

بومادران بیابانی

Achillea vermicularis Trin

بومادران کوهستانی، چوپان کبریتی

اگرچه در سالهای اخیر اطلاعات نسبتاً جامعی در ارتباط با ترکیبات متشکله اسانس گونه های مذکور

پراکندگی جغرافیایی در ایران: یزد: باغ شادی. - فارس: پارک بمو؛ فیروزآباد، کوه سفیدار؛ اطراف زرقان و پرسپولیس؛ اطراف لار؛ جهرم به لار؛ میان جنگل؛ اصطهبانات؛ دشت ارژن. - کرمان: انار به شهر بابک، نزدیک سرچشمه؛ منطقه حفاظت شده خبر و روچون. - خوزستان: شرق بهبهان. - هرمزگان: لار به بستک؛ حاجی آباد به سیرجان؛ سندرک به عراقین. - بلوچستان: شمال خاش، ترشاب؛ بین ایرانشهر و بم؛ خاش بطرف ایرانشهر، کوه بزمان، کوه های تفتان، جنوب زاهدان. - خراسان: کوه های باقران بیرجند.

***Achillea eriophora* DC.**

مصارف و کاربردها: ظاهراً مردم جنوب ایران با توجه به تشابه اسمی این گونه با نام فارسی بومادران / *Achillea* L. برای آن خواص دارویی مشابه با خواص بومادران هزار برگ / *Achillea millefolium* L. قائل هستند (مؤلف).

جنس بومادران / *Achillea* L. در ایران ۱۸ گونه دارد که ۲ یا ۳ گونه آن بصورت دارویی مصرف می شوند اما بقیه آنها در ردیف گیاهان معطر هستند که در اینجا به آنها اشاره می شود.

آزمایش بالینی قرار گیرد تا اثرات درمانی آنها شناخته شود. یادآور می‌شوم که گونه‌های ستاره‌دار انحصاری ایران هستند (مؤلف).

بدست آمده اما ارزش دارویی آنها فقط به اعتبار *Achillea millefolium* شناخته شده است، درحالی‌که هریک از آنها به تنهایی باید مورد

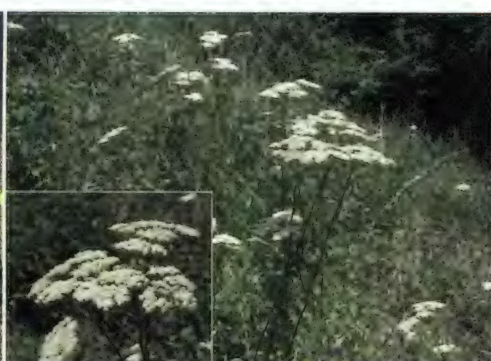
***Achillea alepica* DC.**

***Achillea Biebersteini* Afan**

***Achillea filipendulina* Lam.**

***Achillea nobilis* L.**

***Achillea tenuifolia* Lam.**

***Achillea vermicularis* Trin.**

شمای عمومی گل آذین دهیم مرکب؛ کپه‌ها ۱۵-۱۵۰ تایی یا بیشتر؛ دمگل آذین به طول ۱-۸ میلیمتر. گریبان مستطیلی تا تخم‌مرغی. برگ‌های گریبان مستطیلی تا سرنیزه‌ای، نسبتاً نوک تیز یا نوک تیز یا نوک کند و بریده بریده، کمی ناودار، با لبه کم‌رنگ یا قهوه‌ای تیره. گل‌های زبانه‌ای ۴-۶ تایی، سه لبه کوتاه، کاملاً سفید تا ارغوانی. گل‌های لوله‌ای ۱۰-۲۰ تایی، کوتاه‌تر از گل‌های زبانه‌ای. کاهک‌ها غشایی سفید یا در بالا ارغوانی با رگه میانی سبز، سرنیزه‌ای یا نوک کند و شرابه‌ای. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی عموماً به حالت طبیعی یا علف هرز در اغلب مناطق استانهای مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، همدان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: یکی از گیاهان با ارزش دارویی است که در ایران اغلب بصورت علف هرز در حاشیه مزارع و باغها می‌روید. برای آن مصارف متعددی بیان شده است. ازجمله بومادران برای بند آوردن

Achillea millefolium L.

Syn.: *Achillea setacea* Waldst. & Kit.

E. common yarrow, milefoil, nose bleed, arrowroot, bloodwort, commock, sneezewort, hundred leaved grass, green yarrow.

بومادران هزار برگ، بومادران

گیاه چندساله. ساقه به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر، ایستاده یا بالارونده - ایستاده، ضخیم، با رگه‌های کند، با غده‌های منقوط، با کرک‌پوش فشردده یا کوتاه انبوه، تا ارتفاع ۲۰ سانتیمتری تقریباً بدون کرک. برگ‌ها سبز، ۲-۳ بار شانه‌ای بخش، با کرک‌های غده‌ای منقوط، با کرک‌های کم تا کرک‌های کوتاه انبوه؛ برگ‌های قاعده‌ای خطی تا سرنیزه‌ای، با دمبرگی به طول ۷-۳۵ سانتیمتر، به عرض ۱-۴ سانتیمتر؛ قطعات اولیه متعدد، خطی تا خطی - سرنیزه‌ای؛ محور برگ به عرض ۴/۵-۱/۵ میلیمتر؛ قطعات انتهایی خطی باریک، با رأس غضروفی؛ برگ‌های میانی ساقه به طول ۲۰-۹۰، به عرض ۳-۲۰ میلیمتر، گاهی در بالا با برگ‌های کاملاً تنک یا عریان.

Achillea millefolium L. subsp. *millefolium*

دردهای رحمی - تخمدانی، منظم کننده قاعدگی، صفرآور، بندآوردن خون، مدر و دافع کرم است (۱۰).

- مهمترین اثرات درمانی بومادران عبارت است از: ضد درد، ضد باکتری، ضد تب، ضد ورم، ضد اسپاسم، ضد کرم، ضد خیز (ورم و آب‌آوردگی)، ضد ویروس، ضد نفخ، ضد عفونی کننده مجاری ادرار، معرق، ادرارآور، قابض، خلط‌آور، ضد خونروی، ملین، مسکن، محرک، پشه‌کش، حشره‌کش، پایین آورنده فشار خون، صفرآور و قاعده‌آور (۱۲).

- بومادران مقوی معطر ملایم، معرق، محرک، ضد اسپاسم، قاعده‌آور و قابض است. برای درمان سرماخوردگی، تنگی نفس و شروع تب بکار می‌رود. بومادران گندزدا، التیام‌بخش و داروی قابض است و برای درمان قولنج نفاخ، سوزش قلب، هیستری، صرع و روماتیسم استفاده می‌شود. از خونریزی جلوگیری می‌کند و مانع تخلیه مایع مخاطی می‌شود. جوشانده آب تازه آن برای درمان بریدگیها، کبودی و خون‌مردگی، بواسیر، واریس و زخمها بکار می‌رود. جوشانده گرم برگهای آن قاعده‌آور قوی است. برگها و کپه‌های گلدار آن محرک، مقوی و بادشکن می‌باشد (6).

- گیاه معطر و با خاصیت معرق و قاعده‌آور است و به‌عنوان مرهم و التیام‌بخش مصرف می‌شود (7).

خونروی‌های بینی، اختلالات قاعدگی، بی‌خوابی، اختلالات بینایی، وجود خون در ادرار، اخلاط خونی و صرع بکار می‌رود، در رفع بیماریهای نظیر قولنج‌های کبدی و کلیوی و بواسیر نیز مصرف می‌گردد. اثر مقوی و نیرودهنده، ضد تشنج، دفع بواسیر، قاعده‌آور، بند آوردن خون و التیام دهنده زخم و جراحات دارد. روی سلسله اعصاب و قلب نیز مؤثر است، بطوریکه در موارد مختلف مانند خستگی عمومی، ضعف قلب، ورم ماهیچه‌های دل و بیماریهای عصبی مانند ضعف اعصاب، هیستری، صرع، قولنج‌های تشنج‌آور نیز بکار می‌رود. بومادران بر اثر قابض بودن در دفع ترشحات زنانگی، بند آوردن خون، دفع اخلاط خونی، بواسیرهای خونی و اسهال‌های ساده نیز کاربرد دارد. ارزش درمانی بومادران بیشتر از نظر خاصیت بندآوردن خون و علاج بواسیر است. مصرف شیره تازه گیاه قابض بوده و موجبات رفع احتقان و تسکین ناراحتیهای اعضاء ملتهب و بواسیر، شقاق و ترک ناحیه مقعد و نوک پستان می‌گردد، چون مدر می‌باشد در ازدیاد حجم ادرار و دفع سنگ کلیه نیز مؤثر است و بادشکن و تب‌بر نیز می‌باشد. در استعمال خارج التیام‌دهنده زخم‌ها، اولسرها و شکاف پوست بدن، ناحیه مقعد و نوک پستان است (۱۱).

- داروی مقوی تلخ و قابض، ضد اسپاسم و مسکن

Achillea Wilhelmsii C. Koch

Syn.: *Achillea kermanica* Gand, *Achillea santolina* auct. Mult. non L.
E. lavender cotton, santalin yarrow

بومادران

گیاه چندساله. ساقه‌ها به ارتفاع ۱۰-۳۵ سانتیمتر، با کرکهای فشرده تا کم و بیش گسترده نمدی سفید، اغلب بی‌کرک شونده، ایستاده تا بالارونده یا برخاسته، در سراسر طول مخطط، در قاعده به ضخامت ۱-۲ میلیمتر. همگی برگها با کرکهای پشمالو تا بدون کرک شونده، خطی، شانه‌ای منقسم؛ قطعات برگها هم‌پوش

یا نسبتاً تنک؛ برگهای ساقه‌ای بصورت انبوه، تقریباً همگی هم‌اندازه، بالایی‌ها به زیر گل‌آذین می‌رسد؛ برگهای میانی ساقه به طول ۱-۴ سانتیمتر و عرض ۱-۳ میلیمتر؛ قطعات برگها به طول ۱ میلیمتر، سه قسمتی، با لوپهای دایره‌ای یا باریک‌تر، کم و بیش گوه‌ای پهن، ۳-۵ دندانه‌ای. شمای عمومی گل‌آذین دهم، به عرض ۱/۵-۵/۵ و ارتفاع ۱-۳/۵ سانتیمتر. کپه‌ها ۵-۴۰ تایی؛ دمگل‌آذین به طول ۱-۴ (۷-۱۰) میلیمتر. گریبان تخم‌مرغی پهن تا کروی، با کرکهای نمدی فشرده و انبوه. برگه‌های گریبان سرنیزه‌ای تا

کرمانشاه، ایلام، همدان، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، فارس، کرمان، بوشهر، هرمزگان و سیستان و بلوچستان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه بصورت معمول به‌عنوان مقوی و بادشکن بکار می‌رود و برای درمان دل‌درد به کودکان داده می‌شود. بوی تند گیاه سبب دور کردن کک‌ها و دیگران حشرات موزی می‌شود (3).

– گیاه به‌عنوان خلط‌آور، ضد کرم و بادشکن مصرف می‌شود. از آن برای درمان سرفه و درمان دل‌درد در کودکان بهره می‌گیرند (5).

مستطیلی، نوک‌کند تا نوک تیز، با لبه غشایی باریک. گل‌های زبانه‌ای ۳-۵ تایی، زرد، سه لوبه. گل‌های لوله‌ای به طول ۲-۲/۵ میلیمتر. کاهک‌ها غشایی، سرنیزه‌ای – خطی، مژدار.

پراکندگی جهانی: ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، افغانستان، پاکستان، عراق، سوریه.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی دارویی بصورت علف هرز در نواحی دامنه‌ای کوهستانی، کنار جاده‌ها، اطراف مزارع و باغها در استان گرگان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان،

Achillea Wilhelmsii C.Koch

با دمبرگ‌های بلند و کرک‌های غده‌ای. گل‌آذین حاوی ۳۰ تا ۵۰ کپه با گل‌های صورتی، سفید یا بنفش در گل‌آذین دیهیم. میوه کافشه (فندقه) با کاکل سیخک مانند که بسرعت توسط باد پراکنده می‌شود (internet: global invasive species Database)

پراکندگی جهانی: علف هرزی که در نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب جهان پراکنده است.

**Ageratum conyzoides* L.

Syn.: *Ageratum album* Willd. ex steud., *Ageratum coeruleum* Desf., *Ageratum mexicanum* Sims.

E. goatweed, white weed, blue flowered groundsel, blue top

ابری

گیاه یکساله علفی ایستاده، به ارتفاع ۳۰-۸۰ سانتیمتر. ساقه‌ها پوشیده از کرک‌های سفید. برگ‌ها متقابل، کرکدار،

Ageratum conyzoides L.

گفته می‌شود که مانع غول‌آسایی می‌شود. شیره برگ آن ضد تشکیل سنگ است. غنچه‌های گل آن مانع رشد سرطان می‌شود (6).

Ageratum conyzoides L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت زینتی کاشته شده در تهران، کرج و ...

مصارف و کاربردها: ابری در مصرف داخلی به‌عنوان محرک و مقوی مصرف می‌شود. آب گیاه برای درمان پایین افتادگی قسمتی از احشاء مناسب است. جوشانده آن با روغن بصورت خارجی برای درمان روماتیسم بکار می‌رود. جوشانده یا دم‌کرده آن در درمان اسهال و اسهال خونی و همچنین قولنج، روماتیسم و تب بکار می‌رود. ریشه آن تند تلخ، هضم‌کننده، اشتهاآور و داروی چشم و به‌عنوان داروی سوء هاضمه و بی‌اشتهایی بکار می‌رود. برگ‌های آن داروی قابض و ضد اسهال خونی است و بصورت معمول برای درمان بواسیر، تاول، زخمها و جراحات و مالاریا بکار می‌رود. همچنین برای شستشوی جذام و امراض پوستی استفاده می‌شود و به همراه نمک به‌عنوان مرهم مصرف می‌شود.

به طول ۴-۵ میلیمتر، با گل‌های بدون برگه در گل‌آذین سنبله انتهایی در بالای شاخه‌های گیاه، اغلب واژگون. گل‌های ماده در محور برگ‌های بالایی، بدون پایک، در دسته‌های کوچک یا منفرد. میوه کافشه (فندقه) چوبی، به طول ۳-۴ میلیمتر، به عرض ۱-۲ میلیمتر، با ۴-۷ زائیده خارمانند بشکل تاج. پراکندگی جهانی: نواحی معتدل شمال آمریکا و کانادا، بحالت مهاجم در اروپا، بخش‌هایی از آسیا و استرالیا.

Ambrosia artemisifolia L.

Syn.: *Ambrosia absynthifolia* Michx.

E. common ragweed, betterweed, blackweed

درمنه‌سا

گیاه علفی یکساله تابستانه، با ساقه ایستاده، پرشاخه، به ارتفاع تا ۱ متر، شیاردار، مایل به قرمز، کرکدار. برگ‌ها متقابل، مرکب، دندانه‌دار، به طول ۴-۱۰ سانتیمتر، روی سطح فوقانی سبز کرکدار، در سطح تحتانی کرکدار فشرده سفید. گل‌های نر سبز، کوچک،

Ambrosia artemisifolia L.

پوست سر و درمان امراض پوستی بکار می‌رود و بصورت ضماد برای درمان زخم‌های عفونی و چشم کاربرد دارد. چای برگ‌های قابض آن برای درمان گرفتگی‌های عضلانی شکمی، یبوست، استفراغ، ذات‌الریه و تب‌ها مصرف می‌شود. چای ریشه آن مشکلات قاعدگی را برطرف می‌کند. دانه‌های آن قابلیت استخراج روغن دارد (2).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت مهاجم و علف هرز در استان گیلان (اطراف بندر انزلی) در کنار جاده‌ها، مناطق تخریب یافته و اراضی متروکه.

مصارف و کاربردها: بومیان آمریکا برگ‌های له شده آن را برای درمان گزیدگی نیش حشرات و عفونت‌ها بکار می‌برند. دم‌کرده برگ‌های آن برای شستشوی

سانتیمتر، واژ تخم‌مرغی، ۲-۳ بار شاندهای بخش؛ با بریدگی‌های خطی - سرنیزه‌ای. دم‌گل‌آذین ضخیم نمی‌شود. گریبان به عرض ۷-۱۰ میلیمتر؛ برگ‌ها تخم‌مرغی - مستطیلی، نوک کند یا تقریباً نوک تیز، با لبه غشایی. نهنج مخروطی - طویل، در پایین

Anthemis Cotula L.

Syn.: *Anthemis foetida* Lam.

E. mayweed camomile

بابونه بهاری

گیاه یکساله. کرکدار یا بی‌کرک. ساقه به ارتفاع ۱۰-۶۰ سانتیمتر، اغلب منشعب. برگ‌ها به طول ۲-۶

بوشهر به برازجان. - هرمزگان: کهورستان به بستک. **مصارف و کاربردها:** گلها و برگهای آن مقوی، ضد تشنج، قاعده آور و قی آور هستند. از آنها برای درمان سردرد، دوره نقاهت حاصل از تبها و در نبود یا توقف غیرعادی خون قاعدگی استفاده می شود. جوشانده غلیظ آن سبب عرق کردن و استفراغ می شود و برای درمان اسهال خونی نیز بکار می رود. از آن برای درمان خنازیر، قاعدگی دردناک و ورم معده استفاده می کنند. برای افزایش خواب در بیماری آسم و تنگی نفس از آن بهره می گیرند. ضماد آن برای درمان بواسیر مورد استفاده قرار می گیرد.

عریان، کاهک ها به طول حدود ۳ میلیمتر، خطی - درفشی، از طبق بیرون نمی زند. گلهای زبانه ای عقیم. با زبانکی به طول ۵-۸ میلیمتر، مستطیلی؛ گلهای طبقی به طول ۲/۵-۳/۵ میلیمتر. فندقه ها فرفره ای، به طول ۱/۵ میلیمتر، با رگه های نامشخص، اغلب زگیل دار، تیره رنگ، با رأس گنبدی، بدون تاجک، در حالت رسیده ریزان. پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، عراق، سوریه، لبنان، شمال افریقا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران: بابلسر. - گیلان: اسالم به خلخال. - ایلام: آبدانان. - بوشهر:

Anthemis Cotula L.

- گیاه به عنوان ضد اسپاسم و قاعده آور بکار می رود و در شمال آمریکا از آن برای درمان بیماریهای ریوی و روماتیسم استفاده می کنند (3).
- اگرچه از نظر ظاهری شبیه به بابونه است، اما اثرات دارویی کمتری دارد. به عنوان ضد اسپاسم و تسریع کننده قاعدگی بکار می رود و برای رفع حالت های هیستریکی وابسته به رحم مصرف می شود. بندرت به عنوان گیاه دارویی در طب سنتی معاصر استفاده می شود (4).
- جنس بابونه / *Anthemis* L. در ایران قریب به ۳۹ گونه دارد که ۱۳ گونه از آنها انحصاری ایران می باشند، بجز ۵ گونه آنها که چندساله هستند، بقیه در ردیف گیاهان یکساله ای هستند که در اوایل بهار و تابستان نشو و نما کرده و از بین می روند. اغلب آنها معطر هستند، اما بدلیل شباهت بوی آنها با دیگر جنس های قبیله *Anthemideae* از تیره *Compositae* همچون *Matricaria* L., *Tanacetum* L. و *Tripleurospermum* Schulz. Bip. استفاده می کنند و گونه ای از جنس *Matricaria* L. می باشد تفاوت دارند.
- به هر حال در اینجا برای آشنایی با نامهای علمی گونه های این جنس فهرستی از گونه های آن ارائه می گردد و یادآور می شویم که اگرچه در سالهای اخیر اغلب روی اسانس گونه های مختلف *Anthemis* کار شده است و اطلاعات قابل توجهی نیز در دست است، اما موارد کاربردی دارویی اغلب آنها ناشناخته می باشد.
- بابونه رفیع، بابونه قد بلند *Anthemis altissima* L.
بابونه آذربایجانی *Anthemis atropatana* Iranshahr
بابونه خزری *Anthemis austriaca* Jacq.
بابونه جنوبی **Anthemis austro-iranica* Rech. f.
*Anthemis brachystephana Bornm. & Gauba
- بابونه مقارکی *Anthemis brevicuspis* Bornm.
بابونه بوشهری **Anthemis bushehrlica* Iranshahr
Anthemis candidissima Willd. ex Spreng.
بابونه سفید درخشان
Anthemis coelopoda Boiss.
بابونه پابلند
Anthemis Cotula L.
بابونه بهاری
Anthemis cretica L. subsp. *umbilicata*
بابونه نافه
*Anthemis fungosa Boiss. & Hausskn.
بابونه کپکی
*Anthemis Gayana Boiss.
بابونه اصفهانی
*Anthemis gilanica Bornm. & Gauba
بابونه گیلانی
Anthemis Gillettii Iranshahr
بابونه قصری
*Anthemis gracilis Iranshahr
بابونه نازک
Anthemis Haussknechtii Boiss. & Reut.
بابونه زاگرسی، بابونه سوری
*Anthemis hemistephana Boiss.
بابونه تاجدار، بابونه حوض سلطانی
Anthemis hyalina DC.
بابونه شفاف
**Anthemis Kotschyana Boiss. var. *discoidea*
بابونه آناتولی
Anthemis leptophylla Eig
بابونه برگ نازک
*Anthemis lorestanica Iranshahr
بابونه لرستانی
Anthemis mazandaranica Iranshahr
بابونه مازندرانی
Anthemis microcephala (Schrenk.) B. Fedtsch.
بابونه کیه ریز
*Anthemis Mirheydari Iranshahr
بابونه هرمزگانی
*Anthemis moghanica Iranshahr
بابونه مغانی
Anthemis odontostephana Boiss. var. *odontostephana*
بابونه تاج دندانی
Anthemis odontostephana Boiss. var. *tubicina*
بابونه تاج دندانی لوله ای
Anthemis pseudocotula Boiss.
بابونه شیرازی
*Anthemis persica Boiss.
بابونه ایرانی
Anthemis rhodocentra Iranshahr
بابونه کیه قرمز

Anthemis Wettsteiniana Hand. -Mzt.

بابونه دجله‌ای

Anthemis Wiedemanniana Fisch. & C.A. Mey.

بابونه آناتولی

چنانکه ملاحظه می‌کنید کثرت گونه‌ها و شباهت آنها از نظر بوی و عطر کاربرد درست هریک از آنها را از نظر خواص دارویی با مشکلاتی مواجه می‌کند که نیازمند پژوهش منسجم و دقیق می‌باشد.

گونه‌های چندساله *Anthemis* در فهرست مذکور با دو ستاره ** و گونه‌های انحصاری ایران با یک ستاره * مشخص شده‌اند (مؤلف)

Anthemis scariosa DC.

بابونه غشایی، بابونه پرسپولیسی

Anthemis schizostephana Boiss. & Hausskn.

بابونه مزرعه‌روی

Anthemis susiana Nab.

بابونه شوشی

***Anthemis talyschensis* A. Fedor.

بابونه تالشی

***Anthemis tinctoria* L.

بابونه زرد

Anthemis Triumphettii (L.) All. subsp. *khorrassanica*

بابونه بیشه‌زار خراسانی

***Anthemis Triumphettii* (L.) All. subsp. *Triumphettii*

بابونه بیشه‌زاری

Anthemis altissima (L.) var. *altissima*

Anthemis austro-iranica Rech. f.

Anthemis Haussknechtii Boiss. & Reut.

Anthemis hyalina DC.

Anthemis mazandaranica Iranshahr*Anthemis odontostephana* Boiss.*Anthemis Triumphettii* (L.) All.*Anthemis persica* Boiss.

لوله‌ای (طبیعی). گریبان به عرض ۱-۲ سانتیمتر، با کرکهای نمدی سفید انبوه یا تک؛ برگه‌های خارجی سرنیزه‌ای، با رگه میانی سبز، نسبتاً نوک تیز، داخلها مستطیلی - خطی، با رأس کند، کم و بیش با لبه قهوه‌ای تیره، مژه‌دار. نهنج کروی - کاهک‌ها مستطیلی، ناودار، نوک‌دار. گلهای زبانه‌ای تا ۲۰ تا، زبانه‌ها زرد، گاهی سفید؛ گلهای طبقی به طول ۳-۴ میلیمتر، در قاعده غیرمتورم. فندقه‌ها به طول ۱/۸-۲ میلیمتر، در دو سطح رگه‌دار، با تاجک بسیار کوتاه، تقریباً کامل. پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، عراق، سوریه.

Anthemis tinctoria L.

E. golden chamomile, dyer's camomile, yellow camomile, golden marguerite, ox-eye camomile

بابونه زرد

گیاه چندساله، با کرکهای کوتاه نمدی انبوه یا تک، گاهی بی‌کرک شونده. ساقه به ارتفاع ۳۰-۶۰ سانتیمتر، کم و بیش ایستاده، گاهی گسترده روی زمین، منشعب. برگها به طول ۱-۵ سانتیمتر، بدون دمبرگ، واژ سرنیزه‌ای یا واژ تخم‌مرغی، ۲-۳ بار شانه‌ای بخش، قطعات انتهایی برگها سه گوشه، نوک تیز، با رأس خارک‌دار، اغلب در هم برهم. کپه‌ها با گلهای زبانه‌ای و

گوش درد و کری بکار می‌رود. گیاه حاوی ترکیبات ضد اسپاسمی و محرک قاعدگی شبیه به آنچه در گیاه *Anthemis Cotula* وجود دارد می‌باشد. بخشهای سبز گیاه بابونه زرد برای جلوگیری از اسپاسم و به‌عنوان محرک و تشدید کننده جریان قاعدگی بکار می‌رود (2).

– اشتها آور و التیام‌دهنده زخم‌هاست. دانه آن اثر مسهلی دارد (۱۱).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب در نواحی دامنه‌ای کوهستانی و بعضاً جنگلی و گاهی در کناره‌های مزارع در استانهای مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: با تثبیت‌کننده‌های گوناگون گل‌های آن مولد رنگ‌های زرد تا خاکی و زیتونی می‌باشد. در شمال امریکا روغن دانه آن برای درمان

Anthemis tinctoria L.

کپه‌ها تقریباً دهمی تنک. گریبان اغلب به‌قطر کم و بیش ۲/۵ سانتیمتر، بی‌کرک؛ برگ‌ها به عرض ۱ تا ۱ میلیمتر. گل‌ها هم‌اندازه گریبان یا کوتاه‌تر از آن. پراکندگی جهانی: در سراسر اروپا و آسیا بجز نواحی شمالی و جنوبی، در سایر نقاط جهان معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در باغهای استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، همدان، اراک. چهارمحال بختیاری، کرمان، خراسان و تهران.

مصارف و کاربردها: ریشه، برگ‌ها و دانه این گیاه

Arctium Lappa L.

Syn.: *Arctium majus* (Gaertn.) Bernh., *Lappa major* Gaertn., *Lappa vulgaris* Hill, *Arctium vulgare* (Hill.) Druce

E. great burdock, burdock

بابا آدم

گیاه علفی دوساله یا چندساله. ساقه اغلب به ارتفاع ۱-۲ متر، محکم و ضخیم، ایستاده یا خمیده، منشعب، با شاخه‌های فراوان، برگ‌دار، اغلب کرکی تار عنکبوتی یا نمدی. برگ‌های قاعده‌ای به طول تا ۵۰ سانتیمتر؛ دم‌برگ توخالی (لوله‌ای)، در برش عرضی گوشه‌دار.

خواص درمانی مهم آن عبارت است از: پاک کننده و ضد عفونی کننده، مدر ملایم، آنتی بیوتیک، گندزدا (4).
- ریشه گیاه در سال اول مصرف می شود. اما در گذشته در اسپانیا و فرانسه از گیاه بمنظور تصفیه خون و معالجه لکه های پوستی و زخم های کوچک بهره می گرفتند. از آن برای معالجه سوزاک و سیفلیس استفاده می کردند. چای تهیه شده از ریشه ها و دانه های آن برای درمان روماتیسم و تصفیه خون بکار می رود (7).

- ریشه بابا آدم اثر تصفیه کننده خون، مدر و معرق دارد و برای درمان نقرس، روماتیسم، رفع عوارض سیفلیس و امراض جلدی توصیه شده است. به علت مدر و تصفیه کنندگی خون برای درمان خیز عمومی بدن، نقرس، سنگ کلیه، رفع جوش های صورت، دانه های غرور، بیماری های پوستی، سرخک، روماتیسم، قولنج های کبدی و نزله های ششی مزمن بکار می رود.

مصرف می شود و خواص درمانی: تصفیه کننده خون، معرق، مدر، دافع اسید اوریک، صفرآور، ملین، ضد سیفلیس، ضد دیابت. میکروب کش، ضد سم و داروی موضعی و آنتی بیوتیک قوی می باشد و در مواردی مانند کفگیرک، آبسه های گلو و دندان، آکنه، تحریکات پوستی، اگزما، زخم های کچلی، سرخک، نقرس، دردهای روماتیسمی، سیفلیس، سنگ مجاری ادرار و مارگزیدگی مصرف می شود (۱۰).

- خواص درمانی بابا آدم؛ ریشه و برگ های این گیاه خواص درمانی بشرح زیر دارد: ضد میکروب، پایین آورنده قند خون، ضد سرطان، ضد تب، ضد روماتیسم، ضد نفخ، ضد عفونی کننده، مسهل، قابض، ضد سم، معرق، هضم کننده غذا، محرک معده، محافظ کبد، کاهش دهنده کلسترول خون، محرک ایمنی بدن، کاهش دهنده چربی خون، مقوی رحم، اشتها آور، صفرآور، قارچ کش (۱۲).

Arctium Lappa L.

معالجه می‌نماید. مالیدن مایع حاصل از جوشانده ریشه باباآدم باعث تقویت پوست سر و جلوگیری از ریزش مو می‌شود. ضماد برگهای آن موجب تسکین درد و ورم مفاصل و رفع ناراحتی و التهاب در بواسیر می‌شود. بکار بردن برگهای له شده باباآدم در موارد گزش مار، گزیدگی حشرات مانند زنبر و پشه باعث رفع خارش و تحریکات جلدی می‌شود. برگ باباآدم برای درمان مرض قند نیز مفید است (۱۱).

عرض ۲۵ سانتیمتر؛ دمبرگها توخالی. کپه‌ها به صورت تقریباً خوشه‌ای‌انبوه. گریبان به قطر ۱۴-۱۸ میلیمتر، در حالت میوه‌دار به دشواری باز شونده، بی‌کرک یا کرکی تار عنکبوتی تنک؛ برگه‌ها گوشک‌دار، همگی در رأس قلاب مانند، سبز مایل به زرد، در میانی‌ها از ۱ میلیمتر خیلی باریکتر. گلها هم‌اندازه گریبان.

- مصرف فراورده‌های باباآدم برای درمان سرخک، مخملک و آبله مفید است و برای معالجه زخمهای مزمن، زخمهای چرکی زانو، سوختگی‌ها، التهاب مخاط دهان و گلو، اسکوربوت، آب آوردن انساج نیز بکار می‌رود. له شده ریشه تازه باباآدم و یا جوشانده آن روی پوست سبب درمان اگزمای خشک و کورک می‌شود و جوش‌های صورت و دانه‌های غرور، زخمهای واریسی زانو و تومورهای خنازیری را

Arctium minus (Hill) Bernh.

Syn.: *Lappa minor* Hill

E. small burdock, lesser burdock, cuckoo bullion

بابا آدم صغیر

گیاه علفی دوساله یا چندساله، با ساقه‌های از قاعده منشعب، برگ‌دار، کرکی تار عنکبوتی یا نمدی، به ارتفاع تا ۱ متر. برگهای قاعده‌ای به طول تا ۳۰، به

Arctium minus (Hill) Bernh.

جنبه‌های دارویی مشابه گیاهان معرفی شده داشته باشند که این خود نیازمند تحقیق می‌باشد (مؤلف).

Arctium minus (Hill) Bernh.

ساقه بتدریج کوچک شده و با تقسیمات کمتر؛ برگهای لابه‌لای شاخه‌ها و گلها بدون دم‌برگ اغلب با بریدگیهای سه تا چندپاره تا کامل و سرنیزه‌ای، با کرکهای خاکستری در هر دو سطح. گل آذین پانیکول باریک، با شاخه‌های بلند یا کوتاه، کمی گسترده یا به محور گل آذین چسبیده. کپه‌ها متعدد، کروی - توسی خورده، دم کپه‌دار یا بدون دم کپه، به محور گل آذین چسبیده. کپه‌ها متعدد، کروی - توسی خورده، دم کپه‌دار یا بدون دم کپه، ایستاده یا اغلب سرزیر. پرگل، به عرض ۳-۴ میلیمتر، اغلب تنک و با فاصله از یکدیگر، گاهی نزدیک بهم؛ برگه‌های گریبانی در سطح خارجی کرکدار، تقریباً هم‌اندازه، خارجیه‌ها خطی - سرنیزه‌ای تا سه گوشه، با بخش مرکزی سبز، با لبه

پراکنده بجز نواحی جنوبی. پراکنده گی جغرافیایی در ایران: گرگان، لرستان، تهران.

مصارف و کاربردها: این گونه شباهت زیادی به *Arctium Lappa* دارد و دارای خواص درمانی مشابه آن می‌باشد (4).

- ریشه‌های گیاه در سال اول و دانه‌های آن در سال دوم مصرف می‌شود. گیاه معرق، مدر، محلل و تصفیه‌کننده است و در استعمال خارج برای شستشوی سوختگی‌ها و حساسیت‌های پوستی و زخمهای کوچک بکار می‌رود (7).

- جنس بابا آدم / *Arctium L.* در ایران چهارگونه دارد که به دو گونه شناخته شده دارویی آنها اشاره شد و گونه‌های دیگر آن با نامهای

Arctium Palladinii (Macrow) Grossh.

بابا آدم خونی

Arctium platylepis (Boiss. & Bal.) Sosn. ex Grossh.

بابا آدم برگه پهن

در نقاط مختلف ایران می‌رویند و احتمال دارد که

Artemisia Absinthium L.

Syn.: *Absinthium officinale* Lam.

E. common wormwood, absinthium, maderwort, mingwort, mugwort

افسنطین

گیاه چندساله، معطر، با کرکهای خاکستری کوتاه و کرکهای دوشاخه‌ای، اغلب از قاعده یک ساقه‌ای؛ ساقه گل‌دهنده به ارتفاع ۵۰ - ۱۲۰ سانتیمتر، در بالا منشعب و اغلب پرشاخه، استوانه‌ای، با شیارهای کم عمق. برگهای قاعده‌ای با دم‌برگ مشخص، ۱-۳ بار شانه‌ای بخش، به طول تا ۲۵ سانتیمتر، با دم‌برگی هم‌اندازه یا بلندتر از پهنک؛ پهنک با بریدگیهای سرنیزه‌ای یا مستطیلی کامل یا دندانه‌دار، نوک تیز یا نوک کند، در بین قطعات اصلی ممتد؛ برگهای میانی

استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی مقوی، محرک اشتها، بهبوددهنده هضم، منظم‌کننده قاعدگی، کرم‌کش، مدر و تب‌بر دارد و برای معالجه ضعف دستگاه گوارش، التهاب معده، اسپاسم‌های معدی، اختلالات کبدی، نفخ، بی‌اشتهایی و ضعف ناشی از کم‌خونی، دوران نقاهت و ضعف اعصاب، به تأخیر افتادن قاعدگی، آسکاریس، کرمک و تب‌های نویه بکار می‌رود. این گیاه در استعمال خارجی برای معالجه برخی انواع زخمها، اولسرها، التهابات جلدی و گزیدگی حشرات کاربرد دارد (۱۰).

غشایی؛ داخلها بلندتر و اغلب غشایی. نهنج به انبوهی کرکدار، بطوریکه در لابه‌لای گلها بخوبی دیده می‌شود. گل‌های کناری ماده، نخ‌شکل؛ گل‌های داخلی نرماده، لوله‌ای، با رأس ۵ دندانه‌ای، مایل به زرد. فندقه‌ها به طول حدود ۱ میلی‌متر.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، آسیای مرکزی، سیبری، افغانستان. (نمونه تیپ از اروپا).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای مازندران، گرگان، گیلان، آذربایجان شرقی و اردبیل و کردستان. **مصارف و کاربردها:** برگها و سرشاخه گلدار آن مورد

Artemisia Absinthium L.

مفید است. تنتور تهیه شده از گیاه مقوی، هضم کننده غذا، تب‌بر، ضد کرم و معالجه ضربه مغزی

– افسنتین مقوی، مقوی معده، تب‌بر و ضد کرم است. برای درمان تورم کبد و بی‌نظمی قاعدگی

منسجم و انجام آزمایشات بالینی می‌باشد. در اینجا برای آشنایی با نامهای علمی گونه‌های مختلف درمنه / *Artemisia L.* در ایران فهرست آنها ارائه می‌گردد.

Artemisia Absinthium L. افسنتین

Artemisia annua L. درمنه خزری، گندواش

Artemisia armeniaca Lam. درمنه ارمنستانی

Artemisia Aucheri Boiss. درمنه کوهی

Artemisia austriaca Jacq. درمنه آذری، درمنه نقره‌ای

Artemisia biennis Willd. درمنه مرتفع، درمنه دوساله

Artemisia campestris L. درمنه مزرعه‌روی

Artemisia chamaemelifolia Vill. درمنه بابونه‌ای

Artemisia ciniformis Krasch. & M. Pop. ex Poljak.

درمنه طلائی، درمنه صخره‌روی

Artemisia deserti Krasch. درمنه بیابانی

Artemisia diffusa Krasch. ex Poljak. درمنه افشان

Artemisia Dracunculus L. ترخون

Artemisia fragrans Willd. درمنه معطر

Artemisia gypsacea Krasch., M. Pop. & Lincz. ex

Poljak. درمنه گچ‌دوست

Artemisia Haussknechtii Boiss.

درمنه صخره‌ای، درمنه زاگرس

Artemisia incana (L.) Druce

درمنه دهبمی، درمنه خاکستری

Artemisia khorassanica Podl. درمنه خراسانی

Artemisia kopetdaghensis Krasch.

درمنه کپت‌داغی

Artemisia kulbadica Boiss. & Buhse

درمنه کلبادی، درمنه بهشهری

Artemisia Marschalliana Sprengel درمنه ارسبارانی

Artemisia melanolepis Boiss.

درمنه کوهسری، درمنه سیاه برگه

Artemisia Olivieriana J. Gay ex DC. درمنه موته‌ای

است. درمان‌کننده ضعف و نارسایی هضم و سستی و ناتوانی است. گلهای آن کرم‌کش و مقوی در تب‌های نوبه است. داروی افسنتین برای درمان تب مزمن، تورم‌ها و تورم کبد بکار می‌رود. همچنین به‌عنوان مقوی و محرک کاربرد دارد (6).

– مصارف مهم آن عبارت است از: معطر تلخ، تحریک‌کننده ترشح صفرا، ضد تورم، کرم‌کش، تسکین‌دهنده درد معده، شادی‌آفرین و برطرف‌کننده گرفتگی ملایم (4).

– افسنتین مقوی تلخ عالی، گندزدا و مدر است. قاعدگی را سرعت می‌بخشد و باعث کم شدن حرارت بدن می‌شود. یکی از مهمترین مقوی‌های معده است و برای سوء هاضمه و دردهای شکم بکار می‌رود. مایع (لیکور) آن سیستم اعصاب مرکزی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. مصرف بیش از حد و مداوم آن سبب فساد برگشت‌ناپذیر اعصاب می‌شود که ممکن است بعلت وجود توجان (Thujone) در آن باشد. سبب ترشح کبد می‌شود و برای دفع اختلالات کبد و سنگ صفرا استفاده می‌شود (5).

جنس درمنه / *Artemisia L.* در ایران قریب به ۳۵ گونه گیاه علفی چندساله و یک‌ساله دارد که در سراسر ایران پراکنده‌اند، بطوریکه ایران را می‌توان یک درمنه‌زار واقعی نامید، بطوریکه از ارتفاعات بالای کوهستانی تا دشت‌های پست مناطق مرکزی و ساحلی کم‌ارتفاع جنوب و شمال ایران پراکنده‌اند. همگی آنها معطر بوده تعدادی از آنها در طب سنتی ایران شناخته شده‌اند و تعدادی نیز بطور مطلق جایگاهی در طب سنتی ایران ندارند، اما بدلیل معطر بودن اغلب آنها در سالهای اخیر مورد تجزیه شیمیایی قرار گرفته و اسانس آنها شناخته شده است، اما اطلاع دقیق کاربردی در مورد خواص دارویی تعداد معدودی از آنها وجود دارد و لازمه آشنایی با خواص دارویی آنها داشتن یک برنامه تحقیقاتی

- Artemisia turcomanica* Gand. درمنه ترکمنی
Artemisia vulgaris L. درمنه معمولی، برنجاسف
 چنانکه ملاحظه می‌کنید پراکندگی گونه‌های درمنه و معطر بودن آنها ابزاری برای آشنایی با کاربردها و خواص این گیاهان است، اگرچه در سالهای اخیر تحقیقات وسیعی روی اسانس‌های گونه‌های مختلف درمنه در ایران صورت گرفته و برای مثال روشن شده است که *Artemisia diffusa* در ایران قابلیت مشابهی با *Artemisia annua* برای مبارزه با مالاریا دارد. بنابراین توصیه می‌شود که تحقیقات منسجمی از نظر کاربردهای دارویی روی گونه‌های مختلف *Artemisia* صورت گیرد (مؤلف).
- Artemisia persica* Boiss. درمنه دنايي، درمنه ایرانی
Artemisia quettensis Podl. درمنه کويته‌ای، درمنه تفتانی
Artemisia Santolina Schrenk. درمنه سفيد
Artemisia scoparia Waldst. & Kit. درمنه شرقی، جاروی مشهدی، سلمان
Artemisia Sieberi Besser subsp. *Sieberi* درمنه
Artemisia spicigera C. Koch درمنه سنبله‌ای
Artemisia splendens Willd. درمنه زیبا، درمنه درخشان
Artemisia Tschernieviana Besser درمنه شن‌دوست
Artemisia turanica Krasch. درمنه قرمز

Artemisia Aucheri* Boiss.**Artemisia diffusa* Krasch. ex Poljak.*****Artemisia Haussknechtii* Boiss.*****Artemisia kopetdaghensis* Krasch.**

Artemisia Santolina Schrenk

Artemisia turanica Krasch.

Artemisia splendens Willd.

Artemisia Tshervieniana Besser

Artemisia incana (L.) Druce

Artemisia chamaemelifolia Vill.

ساقه‌ای ۲ بار شانه‌ای منقسم، با لوبه‌های سرنیزه‌ای دنداندار یا کامل، محور برگ عریان یا با دندانک‌های کم؛ برگ‌های بالای ساقه و لابه‌لای شاخه‌ها بتدریج کوچک شده و با قطعات باریکتر؛ برگ‌های روی شاخه‌های گل‌آذین بسیار باریک و با تقسیمات خطی تا نخ‌شکل. گل‌آذین پائیکول گسترده، با شاخه‌های بلند، مورب تا تقریباً افقی گسترده، اغلب تنک و با فاصله از یکدیگر. کپه‌ها

Artemisia annua L.

E. sweet wormwood, Chinese wormwood

درمنه خزری، گندواش، درمنه یکساله

گیاه یکساله، ایستاده، بدون کرک یا با کرک‌های پراکنده، با ساقه منفرد، به ارتفاع تا ۱۲۰ سانتیمتر، شیاردار - گوشه‌دار، سبز، سبز - زرد کاهی تا قهوه‌ای مایل به بنفش، در بالا منشعب و پرشاخه. برگ‌های قاعده‌ای اغلب سریعاً ریزان؛ برگ‌های

داروهای سنتی در چین آن را برای بند آوردن خون زخمها و کمک به رشد ماهیچه‌ها توصیه می‌کنند، اگرچه دارای عوارض جانبی احتمالی می‌باشد. امروزه در چین بیشتر به‌عنوان ضد مالاریا مصرف قابل توجهی دارد. دانه‌های آن برای درمان بیماریهای چشمی مصرف می‌شود (2).

Artemisia annua L.

قاعده‌ای با دم‌برگ مشخص؛ دم‌برگ از پهنک بلندتر یا هم‌اندازه آن؛ پهنک ۲ بار شانه‌ای، با قطعات خطی طویل؛ برگهای ساقه‌ای بدون دم‌برگ، با تقسیمات و بریدگیهای کمتر و کوچکتر؛ برگهای فوقانی برگه‌مانند. گل‌آذین پانیکول نسبتاً باز، با شاخه‌های پایینی نسبتاً بلند، به ساقه اصلی چسبیده یا نزدیک به آن. کپه‌ها مستطیلی یا واژ تخم‌مرغی، به عرض ۲/۵-۳ میلی‌متر، کم‌گل، با دم کپه مشخص،

متعدد، کروی، پرگل، به عرض ۲-۴ میلی‌متر، ایستاده یا واژگون؛ برگه‌های گریبانی بدون کرک، بیرونی‌ها خطی - مستطیلی، سبز، درونی‌ها کمی بلندتر، مستطیلی - تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی پهن، با لبه غشایی پهن؛ نهج بدون کرک؛ گل‌های کناری کپه ساده، با جام گل لوله‌ای نحی شکل، کرک غده‌ای دار؛ گل‌های مرکزی نرماده، با جام گل زرد، لوله‌ای، ۵ دندان‌ه‌ای.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، آسیای مرکزی، سبیری، افغانستان، سوریه، فلسطین.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: شمال ایران، یکی از علف‌های هرز رایج در نواحی دشتی و جلگه‌ای و نقاط روشن جنگلی شمال ایران است.

مصارف و کاربردها: برگهای خشک و ساقه گیاه برای درمان امراض پوستی بکار می‌رود. به‌عنوان دارویی اشتهاآور و مدر موردتوجه است و برای مداوای یرقان و امراض پوستی توصیه می‌شود (3).

- مهمترین کاربردهای آن عبارت است از: تلخ، پایین آورنده تب، ضد مالاریا، آنتی‌بیوتیک و برای درمان بیماریهای گوناگون بکار می‌رود؛ ازجمله: به‌عنوان آنتی‌بیوتیک قوی برعلیه قارچهای پوستی و درمان مالاریا (4).

- در هندوچین گیاه برای درمان یرقان، اسهال خونی و دردهای پوستی بکار می‌رود، عطاران و کاربران

Artemisia campestris L.

E. sagewort wormwood, field wormwood

درمنه مزرعه‌روی

گیاه چندساله، بدون کرک یا در قاعده با کرکهای پراکنده، از قاعده منشعب و چندساقه‌ای؛ ساقه‌های بارور به ارتفاع تا ۵۰ سانتیمتر، در بالا منشعب، با شاخه‌های کوتاه تا بلند قهوه‌ای یا خاکستری مایل به قهوه‌ای، با رگه یا شیارهای کم‌عمق. برگهای

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان شرقی
اطراف اهر و کلیبر و گرمی.
مصارف و کاربردها: به عنوان علوفه برای دام مصرف
می شود و برای درمان زخمها و سوختگی ها بکار
می رود. بصورت ضماد برای رفع گرفتگی عضلانی
استفاده می شود (5).

اغلب واژگون؛ برگه های خارجی کوتاه، تخم مرغی،
کاملاً علفی یا با لبه غشایی باریک؛ داخلها بزرگتر،
اغلب غشایی، همگی کاملاً بدون کرک. نهنج بدون
کرک. گلهای کناری ماده، نخعی شکل، با کلاله
دوشاخه ای کاملاً مشخص؛ گلهای مرکزی نرماده
عقیم، با جام گل لوله ای ۵ دندانه ای، بدون کرک،
زرد. فندقه ها به طول ۱-۱/۵ میلیمتر.

Artemisia campestris L.

کامل، نوک تیز؛ بالایی ها اغلب ساده، در ناحیه
گل آذین بسیار کوچک شده. کپه ها متعدد،
ناجورجنس، کروی، به طول ۲-۳، به عرض ۳-۴
میلیمتر، تک یا تنگ هم، روی دم کپه
(دمگل آذین) های بدون کرک یا کرکدار، به طول ۱-۲
میلیمتر، خمیده یا سرزیر، روی پانیکول های باریک
برگدار با شاخه های بالارونده تا ایستاده، گاهی
فشرده به ساقه به طول تا ۱۰ سانتیمتر. گریبان سه
ردیفی، برگه ها بدون کرک، خارجی ترین آنها
مستطیلی، به طول حدود ۲/۵، به عرض ۱ میلیمتر،
نوک کند، داخلها بیضوی پهن، به طول حدود ۳/۵،
به عرض ۲ میلیمتر، به پهنی غشایی مایل به سفید،

* *Artemisia Dracunculus* L.

E. tarragon, estragon, wild dragon

ترخون

گیاه چندساله، قویاً معطر تا بدون بو، به ارتفاع
۲۰-۱۰۰ (۱۵۰-) سانتیمتر، با ساقه های ایستاده یا
بالارونده، رگه دار - شیاردار، سبز مایل به زرد، با
کرکهای پراکنده یا بدون کرک. برگها با دمبرگ کوتاه
تا بدون دمبرگ، اغلب بدون بریدگی، گاهی برگهای
پایینی ۳-۵ شکاف یا چاک، معمولاً بدون کرک،
گاهی با کرکهای خاکستری فشرده پراکنده، خطی -
سرنیزه ای تا گاهی کم و بیش واژ سرنیزه ای، به طول
۲-۸ سانتیمتر، به عرض (۱-۲) (۸-۱۰) میلیمتر،

نوک کند. نهنج مخروطی - کروی، بدون کرک. گلچه‌ها به تعداد تا ۴۰ تا، زرد، گلچه‌های کناری ۶-۱۵ تایی، بارور، با جام گل ۲ پاره، کرک غده‌ای‌دار به طول ۵/۱-۱۰/۵ میلیمتر؛ گل‌های طبقی ۱۰-۲۰ تایی، دوجنسی، عقیم، با جام گل ۵ دندانه‌ای، فنجانی، به طول ۲-۲/۵ میلیمتر. فندقه‌ها قهوه‌ای، بیضوی، به طول ۶/۱-۱۰/۶ میلیمتر (22).

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران (کاشته شده)، آسیای مرکزی، سیبری، افغانستان، پاکستان، مغولستان، شمال امریکا.

Artemisia Dracunculus L.

ضد سرطان و اشتهاآور. خواص درمانی محرک عمومی و بهبوددهنده هضم، اشتهاآور، محرک معده، ضد اسپاسم، گندزدای داخلی، دفع کننده گازهای روده، قاعده‌آور، کرم‌کش و ضدسرطان؛ و برای معالجه بی‌اشتهایی، سوء هاضمه، التهاب معدی، ضعف اعصاب حسی - حرکتی، سکسکه، نفخ، تخمیرهای عفونی روده، قاعدگی‌های دردناک، انگل‌های روده و دردهای

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در نواحی معتدله و معتدله سرد به‌عنوان سبزی خوردن. **مصارف و کاربردها:** اثرات درمانی ترخون عبارت است از: آلرژی‌زا، ضد درد، ضد میکروب، ضدشکنندگی مویرگ‌ها، ضدالتهاب، ضدتب، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضد نفخ، ادرارآور، قاعده‌آور، قارچ‌کش، خواب‌آور، مقوی معده، کرم‌کش،

روماتیسمی بکار می‌رود (۱۰).

- برگهای معطر گیاه مسهل ضعیف، مقوی معده و اشتها آور، محرک و ضد تب می‌باشد (3).
- چاشنی یا ادویه‌ای مناسب، اشتها آور، معمولاً به سرکه و خردل اضافه می‌شود، هضم کننده است و در مقیاس زیاد در صنایع غذایی به عنوان افزایش دهنده قدرت نگهداری و دوام غذا بکار می‌رود. در طب سنتی جایگاه و کاربرد خاصی ندارد، اما برای تولید

روغن فرار ترخون بکار می‌رود (5).

- بخش هوایی و ریشه گیاه مصرف می‌شود. بدلیل تحریک عمل هضم به عنوان مسکن ملایم شهرت دارد و برای کمک به خواب استفاده می‌شود. با داشتن ترکیبات مؤثر در تسریع کردن قاعدگی آن را در موارد تأخیر در وقوع قاعدگی بکار می‌برند. ریشه آن بصورت سنتی برای درمان دندان درد بکار می‌رود (4).

Artemisia Dracunculus L.

ساقه‌های گل دهنده به ارتفاع تا ۷۵ سانتیمتر، در پایین بدون شاخه، در بالا منشعب، در سراسر طول بجز بخش گل آذین برگ‌دار، در بخش گل آذین با برگهای برگه مانند؛ ساقه‌ها در پایین قهوه‌ای روشن، در بالا زرد مایل به قهوه‌ای یا سبز مایل به زرد، شیاردار، رگه‌دار. برگهای قاعده‌ای و پایین ساقه دمبرگ‌دار، سه

Artemisia persica Boiss.

Syn.: *Artemisia subspinescens* Boiss.

درمنه دنايي، درمنه ایرانی

گیاه چندساله، برخاسته یا بالارونده یا ایستاده، گاهی افتان و گسترده روی زمین، با کرکهای نمدی خاکستری انبوه، از قاعده منشعب و چندین ساقه‌ای؛

یا در بالای شاخه‌ها بدون دم کپه و نزدیک بهم، اغلب کروی؛ برگ‌های گریبانی به طول ۲-۳/۵ میلیمتر، هم‌پوش تنک، تقریباً هم‌اندازه، سبز مایل به قهوه‌ای، با کرکهای تنک یا انبوه، نهنج با کرکهای تنک یا انبوه، بندرت بدون کرک؛ گلهای کناری ماده، تخت شده، با رأس دو دندانهای، با کرکهای غده‌دار منقوط؛ گلهای مرکزی نر ماده، پنج دندانهای با رأس کمی کرکی. فندقه‌ها به طول حدود ۱ میلیمتر.

بار شانه‌ای بخش، با قطعات خطی یا سرنیزه‌ای باریک، نوک تیز؛ محور برگ با قطعات لوب مانند؛ برگهای فوقانی بدون دمبرگ، بتدریج کوچکتر شده و با تقسیمات کمتر؛ برگهای لابه‌لای گلها خطی کامل. گل آذین بانیکول باریک، با شاخه‌های کوتاه یا بلند، بندرت شاخه‌های پایینی به طول تا ۱۵ سانتیمتر، مورب یا ایستاده و به ساقه اصلی چسبیده. کپه‌ها تنک، یکطرفه، واژگون یا ایستاده، با دم کپه مشخص

Artemisia persica Boiss.

کوه کلار در شیب شمالی. - یزد: شیرکوه از طررچان و ده بالا. - کرمان: شیب جنوبی کوه هزار. - خراسان: شیب شمالی کوه بینالود از زشک.

مصارف و کاربردها: گیاه به‌عنوان مقوی، تب‌بر و ضد کرم (کرم‌کش) بکار می‌رود (3).

پراکندگی جهانی: ایران، آسیای مرکزی، افغانستان، پاکستان، هیمالیا و تبت.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کرمانشاه: کوه شاهو. - لرستان: قالی‌کوه؛ اشترانکوه. - کهکیلویه و بویراحمد: شیب شمالی کوه دنا؛ بین یاسوج و کاکان؛ گردنه بیژن؛ خفر. - چهارمحال و بختیاری:

سرنیزه‌ای، نوک تیز برگ‌های پایین ساقه اغلب کوچکتر و با تقسیمات کمتر، گاهی در ساقه‌های عقیم یا بریدگیهای موئین و بسیار بلند برگ‌های لابلای گله‌ها و شاخه‌های گل‌آذین بدون دم‌برگ، موئین تا نخعی، در قاعده با گوشک‌های بریده. گل‌آذین پانیکول باریک تا پهن، با شاخه‌های افقی تا گسترده - مورب یا راست، بلند یا کوتاه. کپه‌ها غالباً متعدد، تخم‌مرغی باریک تا تخم‌مرغی پهن، راست یا واژگون، بدون دم‌کپه تا با دم‌کپه کاملاً مشخص، بعرض ۱/۵-۲/۵ (۳-) میلی‌متر.

Artemisia scoparia Waldst. & Kit.

Syn.: *Artemisia kohatica* Klatt

درمنه شرقی، جاروی مشهدی، سلمان

گیاه دوساله، با ریشه عمودی، اغلب بدون کرک، گاهی با کرک‌های کوتاه تار ابریشمی، در قاعده با ساقه منفرد، در بالا منشعب و پرشاخه ساقه بارور بارتفاع تا ۷۰ سانتیمتر، گاهی بیشتر، قهوه‌ای تا قهوه‌ای مایل به قرمز شیاردار-رگه‌دار. برگ‌های قاعده‌ای اغلب سرریحاً ریزان، دم‌برگ‌دار ۲-۳ بار شانه‌ای بخش، با لوب‌های خطی - سرنیزه‌ای تا

Artemisia scoparia Waldst. & Kit.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: عموماً در نواحی دشتی و جلگه‌ای استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، زنجان، همدان، اصفهان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران.

مصارف و کاربردها: در پنجاب دم کرده آن به‌عنوان مسهل و دود آن برای درمان سوختگی‌ها بکار می‌رود، این گیاه برای درمان درد گوش نیز مصرف می‌شود (3).

برگه‌های گریبانی چندردیفی خارجی‌ها سبز، با لبه غشایی باریک، بدون کرک، یا با کرک‌های خیلی کوتاه داخلی‌ها غشایی مایل به زرد. نهج بدون کرک گله‌ای کناری ماده، لوله‌ای باریک، با انتهای دو دندان‌های گله‌ای مرکزی زرد، نر، لوله‌ای، با رأس ۵ دندان‌های فندقه‌ها بطول ۰/۶-۰/۸ میلی‌متر.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، سیبری، افغانستان، پاکستان و عراق.

شده، گاهی در نمونه‌های با محل‌های آبیاری شده برگ‌دار، گاهی در محل گره‌ها با برگ‌های کوچک فلسی پرکرک؛ ساقه‌ها اغلب به رنگ قهوه‌ای روشن، در ابتدا کاملاً کرکی کوتاه هلوبی، با افزایش سن بدون کرک شونده، با شاخه‌های اغلب فوقانی افقی تا رو به بالای با زاویه باز، در انتها گاهی خاری شونده. برگ‌ها خاکستری کرک نمدی، در شاخه‌های عقیم و قاعده ساقه‌های جوان بارور و برگ‌دار، به طول ۸-۱۵

Artemisia Sieberi* Besser subsp. *Sieberi

Syn.: *Artemisia herba_alba* var. *laxiflora*

درمنه

گیاه چندساله. بفرم پشته‌ای یا توده‌ای، بیخ ساقه چوبی، ضخیم، پرساقه. ساقه‌های بارور به ارتفاع ۱۵-۵۵ سانتیمتر، در حالت جوانی و قبل از گل و میوه‌دهی اغلب پربرگ، پس از گل و میوه‌دهی تقریباً عریان و بدون برگ یا حاوی بقایای برگ‌های ریخته

***Artemisia Sieberi* Besser**

کامل در قاعده لوبک‌دار. گل آذین پانیکول بزرگ، تنک یا انبوه، با شاخه‌های اولیه و ثانویه افقی یا گاهی واگرای روبه بالا؛ شاخه‌ها بلند یا کوتاه. کپه‌ها بدون دم کپه، ایستاده، بحالت انبوه یا تنک. گاهی ۲-۴ تایی در کنار هم، مستطیلی، تخم‌مرغی باریک یا مستطیلی - تخم‌مرغی. برگ‌های گریبان هم‌پوش، بیرونی‌ها کوتاه، تخم‌مرغی، سبز با کرک‌های نمدی کوتاه انبوه، گاهی بدون کرک، درونی‌ها

میلیمتر، با پهنک تقریباً دایره‌ای، دو بار شانده‌ای بخش، با لوب‌های سرنیزه‌ای، پهن، نوک کند، به طول ۳-۱/۵، به عرض ۱-۰/۵ میلیمتر؛ برگ‌های میانی ساقه تقریباً بدون دم‌برگ، با تقسیمات و بریدگی‌های کوچکتر، در قاعده گوشک‌دار یا بدون گوشک؛ برگ‌های کنار گل‌ها بصورت برگ‌های کنار گل‌ها اما مشخص، پنجه‌ای یا با بریدگی‌های مشابه پنجه‌ای، با لوب‌های سرنیزه‌ای نوک کند، گاهی خطی و با لوب‌های

پراکندگی جغرافیایی در ایران: نواحی بیابانی مرکز، جنوب شرق و شرق و شمال شرق ایران، در استانهای اصفهان، یزد، فارس، کرمان، بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران.

مصارف و کاربردها: روغن آن به عنوان کرم کش بکار می رود (5).

آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، همدان و تهران می روید.

مصارف و کاربردها: گیاه خاصیت قاعده آور و ضد تشنج دارد. ریشه آن مقوی و ضد تشنج است. تصور می شود که گیاه دارویی با ارزش برای دستگاه گوارش، دفع انسداد و ضد تشنج است، بحالت دم کرده در حالت گرفتگی جریان قاعدگی و هیستری تجویز می شود. در استعمال خارجی برای درمان امراض پوستی، و زخماهای بدبوی به عنوان محلل بکار می رود. شیره استخراج شده آن برای درمان دردهای کودکان استفاده می شود. کاربرد آن روی سر کودکان برای جلوگیری از تشنج مفید است. برگها و بخشهای انتهایی گیاه برای درمان دردهای عصبی و تشنجی ناشی از ناتوانی، آسم و بیماریهای مغزی بکار می رود. جوشانده غلیظ آن به عنوان کرم کش و رقیق آن برای درمان سرخک کودکان مصرف می شود. برگها و گلهای آن به عنوان قاعده آور، تقویت کننده دستگاه گوارش، ضد تشنج و ضد کرم مورد توجه قرار می گیرد. جوشانده برگ آن به عنوان ضامد در سردردها استفاده می شود. برگهای آن در خونریزی، خون دماغ، استفراغ خونی و ادرار خونی بکار می رود و همچنین برای خونریزی رحمی، اسهال خونی، دردهای رودهای و ادراری نیز توصیه می شود (3).

سرشاخه های گلدار، ریشه و برگهای آن مصرف می شود و خواص درمانی: قاعده آور، ضد اسپاسم، ضد صرع، مقوی، کرم کش و التیام بخش دارد و در

مستطیلی، تقریباً بدون کرک یا در سطح پشتی تا حدودی کرکدار، با لبه غشایی. گلها ۳-۵-۴ تایی، با گلهای لوله ای ۵ دندانه ای، زرد، قرمز، زرد مایل به قرمز، با کلاله چشمگیر و مشخص و بیرون زده از گل یا کوتاه و ناآشکار.

پراکندگی جهانی: ایران، آسیای مرکزی، افغانستان.

Artemisia vulgaris L.

E. mugwort, wormwood, apple pie, Flea_bane, green gniger, maderwort, mugwood, mugweed

برنجاسف، درمنه معمولی

گیاه چندساله، به ارتفاع ۳۰-۲۵۰ سانتیمتر، با ساقه های متعدد، اغلب کرکی، بدون کرک شونده، سبز تا قهوه ای روشن، شیاردار، رگه دار. برگهای قاعده ای یکبار شانه ای بخش، با قطعات سرنیزه ای نوک تیز، شانه ای بریده یا با دندانه های درشت نامنظم یا بندرت کامل، روی سطح فوقانی سبز تیره، کمی کرکی یا بدون کرک، در سطح تحتانی با کرکهای نمدی سفید انبوه. برگهای ساقه بدون دم برگ یا با دم برگ بسیار کوتاه، کوچک شده، با قاعده ای گوشک دار؛ برگهای لابه لای شاخه ها سرنیزه ای، کامل. گل آذین پانیکول باز. برگه ها کامل. کپه ها پرگل، مستطیلی، راست یا گاهی سرریز، به عرض ۳ - ۴/۵ میلیمتر؛ برگه های بیرونی تخم مرغی باریک، اغلب غشایی. درونی ها بلندتر، با کرکهای نمدی - تار عنکبوتی. گلهای بیرونی کپه نخی شکل، ماده، مرکزی ها نر ماده، بارور؛ جام گل مایل به زرد یا قرمز.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، سیبری، شمال آفریقا، کاشته شده در شمال آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه با ارزش دارویی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان،

Artemisia vulgaris L.

گرم مصرف می‌شود (6).

- برنجاسف از گذشته دور در اروپا و آسیا و یونان شهرت خوبی داشته و آن را در کفش برای شکل دادن زیبای کف پا قرار می‌دادند. اعتقاد داشتند که کمک مؤثری در جهت تسهیل عمل زایمان می‌کند و مانع خونریزی بعد از زایمان می‌شود. گیاهی هضم‌کننده و مقوی است. در عمل از دیگر گونه‌های درمنه ملایم‌تر است. آن را می‌توان برای مدت طولانی با مقدار کم برای بهبود بخشیدن به اشتها، عمل هضم و جذب مواد غذایی بکار برد و از آن به‌عنوان ضدکرم استفاده کرد. جریان صفرا را زیاد می‌کند و قاعدگی را تسهیل می‌نماید، اروپایی‌ها آن را محرک رحم می‌دانند و چینی‌ها آن را برای جلوگیری از سقط جنین بکار می‌برند و باعث جلوگیری از خون قاعدگی می‌دانند. برنجاسف ضدعفونی‌کننده است و برای درمان مالاریا بکار می‌رود (4).

موارد فقدان قاعدگی ناشی از کم‌خونی، لنفاتیسم و کلروز (کم‌خونی خاص دختران جوان)، اختلالات عصبی، سرگیجه و غش، صرع، اختلالات عصبی، تهوع‌های عصبی مزمن، سوء هاضمه، تشنجات کودکان، دردهای عصبی ناشی از اختلالات قاعدگی مورد استفاده قرار می‌گیرد (۱۰).

- برنجاسف مقوی معده مؤثر و برطرف‌کننده انسداد، مقوی معده، قاعده‌آور، ضدکرم و ضد اسپاسم است. برگها و گل‌های رأسی آن تلخ، قابض، ضد درد، مدر، تب‌بر، محرک قوای جنسی و هضم‌کننده هستند. از آنها بجای گنه‌گنه برای پایین آوردن تب استفاده می‌کنند. مؤثر در سرفه، آسم، برونشیت، عفونتهای عصبی و اسپاسمی، ضدتشکیل سنگ و کاربری زهرکش و تریاق دارد. جوشانده آن برای معالجه سرخک در کودکان مؤثر است، در مصرف خارجی برای درمان امراض پوستی و زخمها بصورت کمپرس

Aster Tripolium L. Syn.: *Tripolium vulgare* Nees

E. Tripoli aster, Sea aster, Starwort, Sea star

ستاره‌ای

گیاه دوساله یا کم و بیش چندساله، به ارتفاع ۱۵-۶۰ سانتیمتر. ساقه قائم یا بالارونده، بی‌کرک یا تقریباً بی‌کرک، اغلب قرمز شونده، اغلب از قاعده منشعب. برگ‌ها بی‌کرک یا بطور ضعیفی مژه‌دار؛ قاعده‌ای‌ها به طول ۴۰-۱۲۰، به عرض ۵-۱۰ میلیمتر، در قاعده باریک شده، نیمه ساقه آغوش؛ برگ‌های میانی و فوقانی به طول تا ۶۵، به عرض ۱۰ میلیمتر، خطی - سرریزهای، بدون دمبرگ. کپه‌ها کم یا زیاد، دیهیمی تنک؛ گریبان با برگ‌های ۲-۳ ردیفی، به قطر ۷/۵-۱۰ میلیمتر؛ برگ‌ها به طول ۶-۸، به عرض ۲-۳ میلیمتر، مستطیلی - خطی، نوک کند، بی‌کرک. گل‌های شعاعی ۱۵-۳۰ تایی، با لوله قاعده‌ای ۳-۳/۵ میلیمتری؛ زبانک‌ها آبی آسمانی، به طول ۴/۵-۶، به عرض ۱-۲/۵ میلیمتر. گل‌ها طبقی زرد، به طول ۵-۶ میلیمتر. فندقه‌ها به طول ۳-۴/۵ میلیمتر، در قاعده کرکی‌کم، بقیه بدون کرک؛ کاکل یک ردیفی، سفید، رشد کننده، در حالت رسیده به طول تا ۱۲ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا، امریکای معتدله، الجزیره. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: در سواحل گرگان، بندر گز. - بیشتر نواحی مرطوب و شنی.

مصارف و کاربردها: جوشانده ریشه گیاه بصورت غرغره در رفع آنژین مؤثر است. از جوشانده آن بصورت مایع در طب عوام جهت رفع ورم چشم استفاده می‌شده است (۱۱).

Aster Tripolium L.

کند یا نوک تیز پهن، تقریباً به یکباره بطرف قاعده‌ای دمبرگی شکل باریک شده، کامل، در دو طرف بطرف رأس (بالا) یا تا ۵ دندانک، با دو سطح کرکدار پراکنده. کپه‌ها قرار گرفته روی دمگل آذین عریبان (ساقه عریبان)، به طول ۱۰-۲۵ (۱۰-۲۵)

Bellis perennis L. Syn.: *Bellis armena* Boiss.

E. English daisy, garden daisy, daisy

مینای چمنی

گیاه چندساله. برگ‌ها اغلب طوقه‌ای، قاشقی، به طول ۲۰-۳۰، به عرض ۵/۰-۱/۵ سانتیمتر، با رأس نوک

عرض ۷/۰-۸/۰ میلیمتر. کمی کرکدار. پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، قبرس، سوریه، آذربایجان، شمال و غرب ایران و افغانستان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: بین زیارت و شاهرود - مازندران: بهشهر، کلباد؛ هزار جریب؛ کوههای نزدیک ورسک؛ پل سفید. - کرمانشاه: کرند - لرستان: خرم‌آباد؛ بروجرد؛ دورود.

سانتیمتر. گریبان به قطر ۵-۱۰ میلیمتر؛ برگ‌ها به طول ۳-۶، به عرض ۷۵/۰-۲/۵ میلیمتر، تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، با رأس نوک کند یا نوک تیز. گل‌های شعاعی ۳۰-۵۰ تایی، زبانک‌ها به طول ۵-۷ میلیمتر، سفید، در سطح زیرین اغلب با رنگ دویدگی قرمز یا ارغوانی. گل‌های طبقی (لوله‌ای) به طول ۱/۵-۲ میلیمتر. فندقه‌ها به طول ۱/۳-۱/۵، به

Bellis perennis L.

Bellis perennis L.

مصارف و کاربردها: گل‌ها و برگ‌های این گیاه مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی تصفیه کننده خون، مدر، معرق، خلط‌آور، تب‌بر و محرک عمومی دارد و در درمان روماتیسم، نقرس، التهاب پرده شش‌ها، برونشیت، آسم، التهاب نای، احتباس آب در بدن، نارسایی کبدی و کلیوی، اختلال اعمال بدن ناشی از خستگی‌های پی‌درپی، بی‌خوابی، خون‌مردگی، التهاب پستان، تومورهای پستان، اختلال‌های پوستی، پیدایش کورک‌های متعدد و تشکیل زخم بکار می‌رود (۱۰).

ادرار، ورم روده، حالات تشنجی اطفال و بیماریهای پوست بکار می‌رود. در استعمال خارج له شده گیاه بر روی زخم و جراحات و التهابات سطحی پوست اثر نافع دارد (۱۱).

جنس مینای چمنی / *Bellis L.* در ایران دو گونه دارد. تحقیق در مورد اینکه آیا *Bellis annua L.* نیز خواص دارویی مشابه *Bellis perennis L.* دارد یا نه می‌تواند در دستور کار علاقمندان به گیاهان دارویی قرار گیرد (مؤلف).

– تصفیه کننده خون، ملین ملایم، از بین برنده التهاب‌ها، آرام‌کننده، مقوی، معرق و مدر خفیف است. برگهای تازه آن در سالاد مخاط روده را تحریک و اثر قاطع و رفع یبوست دارد. برای درمان آب آوردن انساج، سنگ کلیه و دردهای روماتیسمی بکار می‌رفته است و امروزه دم‌کرده اعضای گیاه جهت رفع اخلاط خونی، سرفه، بیماریهای سینه، خنازیر، روماتیسم، نقرس، بیماریهای کبدی و کلیوی و مثانه، وجود خون در

Bidens tripartita L.

E. bur beggar, ticks, bur marigold, water agrimony

دو دندان

گیاه علفی یکساله، بی‌کرک یا کرکی تنک، به ارتفاع ۵۰-۱۰ سانتیمتر، منشعب، پرپرگ. برگها اغلب سه لوبه یا سه بخشی، بندرت ۵ لوبه یا بدون تقسیم، دندانه اره‌ای درشت؛ دمپرگ کوتاه، بالدار. گریبان نیمه کروی، از نظر بزرگی و اندازه متنوع، بدون برگه‌های

خارجی به قطر ۱۰-۲۵ میلیمتر، با طولی بیشتر از عرض؛ برگه‌های خارجی ۵-۸ تا، از نظر شکل و طول متنوع، اغلب برگی؛ برگه‌های داخلی تخم‌مرغی، قهوه‌ای شونده، با لبه‌سبز. نهنج با کاهک‌های هم‌اندازه فندقه‌ها، مستطیلی – سرنیزه‌ای، غشایی، با شیارهای تیره، فندقه‌ها به طول کم و بیش ۶ میلیمتر، گوه‌ای شکل، در محل گوشه‌ها با کرکهای مویی برگشته؛ تارهای کاکل دوتایی.

Bidens tripartita L.

به عنوان گیاه دارویی مصرف می شود، اما خواص دارویی چون قابض و مدر دارد و برای رفع مشکلات و نارسایی های کیسه مثانه و کلیه بکار می رود. شهرت بسزایی در جلوگیری از خونریزی دارد و برای خونریزی رحمی و حالات وجود خون در ادرار توصیه می شود. خاصیت قابض بودن آن اثرات مفیدی برای جلوگیری از زخم های دستگاه گوارش، اسهال و التهابات قولون زخم دار دارد. هنگامیکه برای درمان دستگاه گوارش بکار می رود معمولاً با گیاهان دیگری از جمله زنجبیل برای کاهش نفخ مخلوط می شود (4).

تنک، معمولاً تقریباً کامل تا دندانهای - موج نامشخص. کپه معمولاً به قطر ۴-۷ سانتیمتر. گل های زبانه ای اغلب به طول ۲ سانتیمتر، حداقل دو برابر اندازه برگه های گریبان، زرد یا نارنجی، گل های لوله ای معمولاً کم و بیش هم رنگ گل های زبانه ای، گاهی مایل به قهوه ای. کپه میوه دار با یا بدون یک ردیف فندقه های خمیده نوک باریک متناوب با فندقه های ناوی شکل خیلی کوتاه تر. پراکندگی جهانی: بصورت کاشته شده در سراسر اروپا و ایران.

پراکندگی جهانی: در اغلب نقاط اروپا بجز نواحی شمالی و جنوبی، آسیای معتدله، شمال آفریقا، شمال آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: سواحل دریا. - مازندران: نوشهر، مناطق جنگلی. - گیلان: نواحی جنگلی رشت، آستارا؛ هشتیر. - آذربایجان: ارسباران؛ اطراف میانه؛ ارومیه؛ مهاباد. - اراک. - اصفهان. - لرستان: بروجرد. - تهران: دماوند؛ کرج، شهرستانک. **مصارف و کاربردها:** گیاه برای درمان اسهال خونی مزمن و اگرما مصرف می شود (3). - اندامهای هوایی آن بکار می رود. امروزه کمتر

* *Calendula officinalis* L.

E. pot marigold, marigold

همیشه بهار

گیاه یکساله یا چند ساله، در قاعده کمی چوبی. ساقه ها به ارتفاع (۱۷-) ۲۰-۵۰ (۷۰-) سانتیمتر، قائم، افشان یا گسترده، پرشاخه، عموماً فقط در بالا برگ دار. برگها به طول (۱۴-۷ (۳-) ۱۷-)، به عرض ۱-۴ (۶-) سانتیمتر، واژ سرنیزه ای، واژ تخم مرغی باریک، مستطیلی یا قاشقی، نوک تیز یا نوک کند، با کرک های غده دار تا کرکی تار عنکبوتی - هلوئی

Calendula officinalis L.

و ضد عفونی کننده، ضد سم، افزایش دهنده ملایم هورمون زنانه (4).

- برگهای آن معرق، مدر، تسریع کننده زایمان، قاعده آور، قابض، مسکن، ضد استفراغ، معطر و ضد استفراغ هستند. به عنوان علف کش بکار می رود و به درمان زخمها کمک می کند و خاصیت قابض دارد. گلهای آن در حالت فقدان قاعدگی و به عنوان رنگ دهنده مواد غذایی مانند ژله ها و مرباجات بکار می رود. گلبرگهای آن به عنوان زعفران کاذب مصرف می شود (5).

جنس همیشه بهار *Calendula L.* در ایران علاوه بر گونه کاشته شده همیشه بهار *Calendula officinalis L.* ۶ گونه دارد که در ردیف گیاهان معطر قرار دارند و حداقل برگها و سرشاخه ها و گلهای آن کم و بیش معطرند و احتمال اینکه این گونه ها نیز خواص دارویی مشابه گونه معرفی شده داشته باشند زیاد است و نیاز به تحقیق دارد و در اینجا به نامهای علمی آنها اشاره می شود (مؤلف).

Calendula alata Rech. f. همیشه بهار بالدار

Calendula aurantiaca Kotschy ex Boiss.

همیشه بهار شیرازی

Calendula palestina Boiss. همیشه بهار فلسطینی

Calendula persica C.A. Mey. همیشه بهار ایرانی

Calendula sancta L. همیشه بهار مقدس

Calendula tripterocarpa Rupr. همیشه بهار سه باله

(شعاعی). گریبان اغلب به طول ۵-۸ میلیمتر. گلهای زبانه ای از نصف گریبان بلندتر. کپه های میوه دار با فندقه های همگی هم شکل، حلقوی، در سطح پشتی آرایش دار یا خارک دار.

پراکندگی جهانی: جنوب غرب آسیا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، آذربایجان: ارسباران. - کرمانشاه: قصر شیرین. -

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به صورت کاشته شده در بلوارها، پارک ها و گاهی حیاط منازل در نواحی معتدله و معتدله سرد.

مصارف و کاربردها: اندام مورد مصرف این گیاه گلهای آن است و خواص درمانی منظم کننده قاعدگی و تسکین دهنده دردهای مربوط به آن، تصفیه کننده خون، معرق، مدر، کاهش دهنده فشار خون با اتساع عروق محیطی، محرک، ضد سرطان، گندزدا و التیام بخش دارد و دارویی عالی برای معالجه زخمها می باشد و در موارد نارسایی قاعدگی و دردهای ناشی از آن، احتقان کبدی، خنازیر، کمی ادرار، اولسرها، معدی و روده ای و سرطان (رحم و معده) مصرف می شود (۱۰).

- اثرات درمانی همیشه بهار عبارت است از: سقط کننده، ضد درد، ضد کرم، ضد باکتری، ضد ورم، ضد تهوع، ضد خونریزی، ضد ویروس ایدز، ضد خیز (ورم و آب آوردگی)، ضد تب، ضد نفخ، ضد عفونی کننده، ضد اسپاسم (انقباض عضلانی)، ضد تومور، ضد ویروس، مقوی قلب، مسهل، معرق، ادرار آور، قاعده آور، ضد قارچ، کاهش دهنده پرفشاری خون، محرک سیستم ایمنی بدن، مسهل، مسکن، مقوی معده، مقوی رحم، گشادکننده عروق (۱۲).

- مهمترین اثرات درمانی آن عبارت است از: ضد تورم، تسکین دهنده اسپاسم ماهیچه ای، قابض، جلوگیری کننده از بواسیر، درمان کننده زخمها، گندزدا

Calendula persica C. A. Mey.

همیشه بهار ایرانی

گیاه علفی یکساله، اغلب کرک غده ای دار و معطر، به ارتفاع تا ۳۰ سانتیمتر. برگها کامل یا سینیوسی - دندانه ای، بدون دم برگ، اغلب کم و بیش ساقه آغوش. کپه ها یک رنگ، بندرت دورنگ، به قطر ۵-۲۰ میلیمتر، ناجور جنس، با گلهای زبانه ای

Calendula persica C. A. Mey.

مصارف و کاربردها: برای درمان داءالصفد (نوعی بیماری پوستی) بکار می‌رود، بطور کلی همیشه بهار ایرانی کاربردهایی مشابه *Calendula officinalis* L. دارد.

اصفهان، ایلام، تهران. - لرستان، فارس، خوزستان، بوشهر، جنوب کرمان، هرمزگان، سیستان و بلوچستان. اصولاً این گونه در نواحی گرمسیری استانهای مذکور می‌روید.

در قاعده خار کوتاه‌دار، در میانه با لبه‌های خاردار سیاه‌شانه‌ای منشعب؛ برگه‌های میانی غشایی درخشان

Carlina vulgaris L.

E. carline thistle, common carlina, fireweed

سرطلایی

Carlina vulgaris L.

ساقه به ارتفاع ۱۵ - ۶۰ سانتیمتر، با کرکهای تار عنکبوتی - پشمالو، ساده یا با شاخه‌های دپییمی کوتاه کم، با برگهای انبوه. برگها علفی - چرمی، تخت، در سطح فوقانی بی‌کرک شونده، در سطح تحتانی پشمالوی ظریف، سرنیزه‌ای تا مستطیلی، پایینی‌ها کمی باریک شده و برگ مانند، بالایی‌ها با قاعده تقریباً ساقه‌آغوش بدون دم‌برگ. کپه به قطر ۳-۴ سانتیمتر، نیمه کروی. نهنج با ریشک‌های (زواید موی ریشی) بریده بریده. برگه‌های بیرونی گریبان برگي، سرنیزه‌ای، با رأس در لبه‌ها خاردار،

Carlina vulgaris L.

خطی نوک دار سفید، در میانه مژه دار. فندقه به طول کم و بیش ۳ میلیمتر، با کرکهای ابریشمی قهوه‌ای تیره؛ کاکل تقریباً از فندقه دو بار بلندتر. پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز و آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان: منطقه حفاظت شده ارسباران، شمال غرب کوههای دوقرون. -مازندران: رامسر، جنوب جواهرده؛ بین لپاسر و پیش‌چاک؛ کلاردشت، در امتداد رودخانه بالای رودبارک؛ نور، چمستان، لویج، میرخمنند؛ جنوب رامسر، بین جواهرده و باغ دشت؛ گردنه کندوان.

مصارف و کاربردها: ریشه گیاه مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی: مدر، معرق، پاکیزه کننده رحم و التیام‌بخش دارد و در موارد احتباس آب، ضعف حرکات معده، ناراحتیهای کبدی و سرطان مصرف می‌شود (۱۰).

Carpesium abrotanoides L.

E. carpesium, nodding starwort

کاهینه

گیاه چندساله، با کرکهای تنک. ساقه به ارتفاع ۴۰-۱۰۰ سانتیمتر، منشعب، با شاخه‌های طویل، ترکه‌ای. برگها به نازکی علفی، با دو سطح سبز، کامل، دندانک اره‌ای بسیار ریز، گاهی بطور نامحسوسی دنداندار تنک، همگی دمبرگ دار، پایینی‌ها به طول تا ۱۵، به عرض ۵ سانتیمتر، بیضی - سرنیزه‌ای، با دو انتها و رأس گاهی تقریباً دم موشی - باریک شده، به انبوهی کرکدار؛ برگهای فوقانی به تدریج باریکتر، فوقانی‌ترها سرنیزه‌ای کاملاً باریک، به بلندی باریک شده. کپه‌ها به کوتاهی دمگل آذین دار یا تقریباً بدون دمگل آذین، کم و بیش واژگون، قرار گرفته در خوشه طویل برگ دار. گریبان استکانی به طول ۵ میلیمتر، علفی - غشایی، سبز کم‌رنگ؛ برگها سه ردیفی، به

Carpesium abrotanoides L.

عرض ۲ میلیمتر، خارجیها کوتاهتر، با سطح پشتی کرکدار، میانی‌ها و داخلیها بلندتر، بوضوح با لبه کرکدار کم و بیش بی‌کرک، نسبتاً نوک کند. گله‌ها به طول ۲ میلیمتر. فندقه‌ها به طول ۳ میلیمتر، نزدیک قاعده و نوک کرک غده‌ای دار.

Carpesium cernuum L.

پراکندگی جهانی: جنوب شرق اروپا، آناتولی، تالش، شمال ایران، شرق افغانستان، پاکستان، قفقاز، هندوستان، شرق آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی اصولاً جنگل روی بوده در استانهای گرگان، مازندران و گیلان و بخشهایی از ارسباران در نواحی جلگه‌ای و کم‌ارتفاع جنگل می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه، برگ و دانه‌های این گیاه مصرف می‌شود، خاصیت مدر و ضد کرم دارند. دانه‌های آن به‌عنوان ملین و ضد سرفه بکار می‌رود (3).

گونه دیگر آن یعنی کاهینه واژگون / *Carpesium* *cernuum* L. گیاهی علفی است که دارای خاصیت قابض، مدر و ضد کرم می‌باشد.

Carthamus lanatus L.

Carthamus lanatus L.

Syn.: *Carthamus creticus* L.

E. blessed thistle of the parisiens, woolly safflower

گلرنگ مقدس، تیغ گرگی

گیاه علفی یکساله، با ساقه‌ای به ارتفاع ۲۰-۹۰ سانتیمتر، قهوه‌ای‌شونده یا به‌رنگ زرد کاهی، با کرکهای بلند و جدای تنک یا متراکم. برگها به طول ۲۵-۶۰ میلیمتر، به عرض ۸-۱۵ میلیمتر، با کرکهای پرزمانند غده‌دار، و کم و بیش بلند و جدا، سبز یا خاکستری، تخم‌مرغی یا مستطیلی-سرنیزه‌ای، شانهای بریده-خاردار. گریبان (کپه و برگه‌ها) به طول ۲۵-۳۰ میلیمتر، تخم‌مرغی، برگه‌های بیرونی برگ‌مانند، از درونی‌ها ۱/۵-۲ برابر بلندتر، راست-گسترده تا تقریباً خمیده، میانی‌ها باریک‌شونده و کامل، درونی‌ها غشایی، سرنیزه‌ای باریک، کامل. گلها زرد کدر، میوه کافشه‌ای (فندقه‌ای) ضخیم، چهارگوشه فرفره‌ای در بالا منقوط، کاکل‌ها زرد کدر، کاهک‌های خارجی بسیار کوتاه، نوک چال‌دار، میانی‌ها نوک‌تیز و تا

التیام‌دهنده زخمها و حتی زخمهای چرکی غائقرایبی استفاده می‌شده است (۱۱).

Carthamus lanatus L.

Carthamus oxyacantha M.B.

غده‌ای دار - مژه‌دار، اغلب کرک تار عنکبوتی. گلها زرد، به طول ۲۰-۲۵ میلیمتر، با بریدگیهایی به طول ۴-۷/۵ میلیمتر. کافشه‌ها (فندقه‌ها) به طول ۴-۵/۵ میلیمتر، به عرض ۲-۳/۵ میلیمتر، مستطیلی - واژ مخروطی، با گوشه کند، تقریباً فشرده، سفید، قهوه‌ای

سه‌برابر طول کافشه، درونی‌ترها بسیار کوتاه‌تر. پراکندگی جهانی: عراق، ایران، افغانستان، ترکمنستان، پاکستان، آسیای مرکزی. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: اطراف گرگان. - مازندران: دره چالوس، دشت نظیر. - آذربایجان: خلخال؛ مغان؛ اهر به کلیبر. - کرمانشاه: صحنه؛ هرسین. - ایلام: اطراف ایلام؛ چرداول. - لرستان: شهبازان؛ بیشه؛ خرم‌آباد؛ کشور. - خوزستان: اهواز؛ سوسنگرد؛ شوش؛ شوشتر؛ رامهرمز؛ امیدیه و بهبهان. - بوشهر: بوشهر. - فارس: نواحی جنوبی فارس. - خراسان: بین بجنورد و مراوه‌تپه؛ بین قوچان و دره‌گز؛ کوه بزق. - تهران: جاجرو؛ رودهن؛ سیمین‌دشت. **مصارف و کاربردها:** گیاه به‌عنوان معرق، تب‌بر و ضد کرم مصرف می‌شود (3).

- اثر درمانی معرق، تب‌بر، ضد کرم و قاعده‌آور دارد. در استعمال خارجی به‌عنوان ضد عفونی کننده و

Carthamus oxyacantha M.B.

گلرنگ زرد، خارخرون

ساقه به ارتفاع ۲۰-۷۰ سانتیمتر، از میانه به انبوهی منشعب دیهیمی، کرک‌دار، کرک غده‌ای دار، گاهی کم و بیش کرک تار عنکبوتی دار. برگهای پایین ساقه سینوسی - دندان‌های، بدون خار؛ برگهای میانی ساقه نیمه ساقه‌آغوش، مستطیلی یا مستطیلی - سرنیزه‌ای، اغلب بحالت افقی گسترده، به انبوهی خار زرددار؛ خارها نازک، با عرض برگها مساوی. گریبان به طول ۱۵-۲۵ میلیمتر؛ برگه‌های گریبانی خارجی از داخلی ۱/۵-۲ بار بلندتر، خارجی‌ترین آنها بحالت افقی گسترده، در بالای قاعده سفید بهم آمده، در بالا برگی، مستطیلی، سه رگبرگی، خار زرد بلنددار، خارها در دو طرف تا ۱۰ تا، به طول ۷-۱۰ میلیمتر، کم و بیش با فاصله مساوی از یکدیگر؛ برگه‌های میانی و داخلی سرنیزه‌ای، ممتد به خار، کرک

تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، چهارمحال بختیاری، اصفهان، یزد، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید. **مصارف و کاربردها:** روغن استخراج شده از دانه‌های آن به‌عنوان پوشش برای زخمهای بد و درمان کننده خارش بکار می‌رود (3).

آمده، از داخلها کوتاهتر تا یک کمی بلندتر؛ برگه‌های درونی نوک‌دار، کرک تارنکبوتی. گلها زرد زعفرانی. میوه فندقه (کافشه)، همگی بدون کاکل، واژ هر می - چهاروجهی، با رأس سربریده، با چهار قوز، سفید. پراکندگی جهانی: شرق نواحی مدیترانه‌ای، جنوب شرق آسیا، هندوستان، کاشته شده در کالیفرنیا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت کاشته شده در گرگان، آذربایجان، کردستان، لرستان، اصفهان، یزد، کرمان، خراسان، سمنان، تهران. **مصارف و کاربردها:** مهمترین اثرات درمانی گلرنگ عبارت است از: ضد درد، ضد چسبندگی پلاکت‌ها،

کم‌رنگ یا بنفش تیره شونده یا کم و بیش سیاه، اغلب خالدار، اغلب همگی بدون کاکل.

پراکندگی جهانی: شرق ماورای قفقاز، عراق، ایران، ترکمنستان، افغانستان، پاکستان و آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه بحالت علف هرز و اغلب مهاجم در سراسر ایران و نواحی شمالی استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی

** Carthamus tinctorius L.*

E. safflower, dyer's saffron, dyer's safflower, false saffron

کاجیره، گلرنگ، کافشه

گیاه یکساله، به ارتفاع ۲۵-۴۵ (۹۰-) سانتیمتر، بدون کرک، سفید، درخشان، در بالا پرشاخه. برگها به طول ۳۰-۹۰ میلیمتر، به عرض ۱۰-۲۰ میلیمتر، چرمی، بدون کرک، سبزنگ، بدون دمیرگ، کامل (در *var. inermis*) - تا با برگهایی دنداناره‌ای - خارک‌دار نازک (*var. tinctorius*)-. کپه‌ها دیهیمی تنک. گریبان به طول ۲۰-۲۵ میلیمتر، برگه‌های بیرونی بزرگی (برگ مانند)، تخم مرغی، در بالای قاعده به هم

Carthamus tinctorius L.

– گل‌های آن معرق، مقوی، ملین، قاعده‌آور، قرمز کننده پوست و ضد درد هستند و بمنظور درمان یرقان بکار می‌رود. از آنها به‌عنوان زعفران کاذب استفاده می‌کنند. اظهار می‌شود که بلعیدن روغن آن سبب کاهش کلسترول خون می‌شود. گل‌رنگ رنگ مناسبی برای رنگ کردن پنبه است و گلچه‌های آن برای رنگ کردن ابریشم بکار می‌رود. دانه‌های آن مسهل و ریشه‌های آن مدر است (5).

– در طب گیاهی چینی گل‌های آن برای تحریک قاعدگی و تسکین درد شکم داده می‌شود. گل‌های آن برای ضد عفونی کردن و التیام زخمها و درمان سرخک بکار می‌رود. در طب گیاهی انگلیسی – امریکایی گل‌های آن برای درمان تب و دانه‌های پوستی داده می‌شود. روغن تصفیه نشده دانه‌های آن مسهل است (4).

Centaurea Behen L.

فوقانی‌ها خیلی کوچکتر، مستطیلی – سرنیزه‌ای، نوک کند، یا سرنیزه‌ای، کم و بیش ممتد طویل یا بدون دم‌برگ نیمه ساقه‌آغوش. کپه‌ها روی شاخه‌های بلند منفرد. گریبان به طول ۱۸-۲۶، به عرض ۱۰-۱۸ میلیمتر، بطرف انتها قویاً باریک شده؛ برگه‌ها چندین ردیفی، هم‌پوش، سخت شکننده، چرمی، نوک‌تیز، با منقار کوتاه به طول ۲/۰-۸/۰ میلیمتر، گاهی ریزان.

ضد باکتری، ضد خیز (ورم و آب‌آوردگی)، ضد ناباروری، ضد التهاب، ضد تب، ضد تومور، سقط‌کننده، ضد احتقان، ضد قارچ، مقوی رحم، ضد کرم، ضد کلسیم، مقوی قلب، معرق، ادرار‌آور، قاعده‌آور، خلط‌آور، کاهش‌دهنده کلسترول، مسهل، محافظ اعصاب، آرام‌بخش و محرک (۱۲).

– برگ‌های کاجیره تلخ شیرین، ملین، اشتها‌آور، مدر و مفید در معالجه دفع بی‌اختیاری ادرار و ناراحتیهایی چشمی است. گل‌های آن ملین، معرق، محرک، مسکن و قاعده‌آور هستند. برای معالجه دردهای کودکان، سرخک و دانه‌های پوستی دردناک بکار می‌رود. دانه‌های آن مقوی، مسهل و مدر هستند و برای معالجه روماتیسم بکار می‌روند. روغن آن برای درمان تصلب شرایین و آگزمای کودکان مفید است. روغن نیم‌سوخته آن برای معالجه زخمها و روماتیسم بکار می‌رود (6).

Centaurea Behen L.

Syn.: *Centaurea alata* Lam., *Serratula Behen* (L.) Lam., *Piptoceras Behen* (L.) Cass., *Centaureum Behen* (L.) C. Koch, *Microlophus Behen* (L.) Takht.

E. white behen, white rhapsotic, behen white, behen

گل گندم طلایی

گیاه علفی چندساله، ساقه قائم، بی‌کرک، به ارتفاع حدود ۶۰-۱۵۰ سانتیمتر، فقط در بخش فوقانی منشعب، با شاخه‌های بلندتر از ساقه اصلی. برگ‌ها چرمی، با رگبرگ‌های چشمگیر، تقریباً پوشیده با کرک‌های کوتاه، با چشم عریان بی‌کرک؛ برگ‌های قاعده دم‌برگ‌دار، بزرگ، به طول تا ۵۵، به عرض ۱۵-۱۸ سانتیمتر، اغلب ویولونی، با قطعه انتهایی خیلی بزرگ، سرنیزه‌ای پهن یا اغلب با قاعده سربریده مستطیلی – سه گوشه، قطعات یا لوپهای جانبی در دو طرف ۱-۳ تایی، سرنیزه‌ای یا سه گوشه اغلب بطرف قاعده برگشته، بندرت برگ‌های قاعده‌ای سرنیزه‌ای کامل؛ برگ‌های میانی ممتد، مستطیلی، واژ تخم‌مرغی یا سرنیزه‌ای پهن، بندرت پایینی‌ها شانه‌ای لوب‌دار؛

***Centaurea Behen* L.**

تقویت بنیه بکار می‌رود و در واقع گنجینه قدرت نامیده می‌شود، زور را زیاد می‌کند، سبب درمان زودانزالی می‌شود و بنیه را زیاد می‌کند. برای درمان یرقان و وجود سنگریزه در ادرار، بیماریهای قلبی، به عنوان پادزهر طپش قلب، ملین، افزایش دهنده حجم وزن، اصلاح کننده کیفیت اسپرم و افزایش دهنده حجم اسپرم مردانه بکار می‌رود. برای تقویت قلب، اصلاح و رشد حافظه مؤثر است، ناتوانی جنسی را تسکین می‌دهد و باعث غلظت مایع منی می‌شود و برای تسکین مشکلات معدی، تسریع آغاز قاعدگی بکار می‌رود. زیادکننده میل جنسی، نشاط آفرین و مقوی قلبی است. موارد استعمال ریشه گل گندم طلایی در معالجه زردی، ضعف جنسی، عفونتهای سنگریزه‌ای، ضعف حافظه و بیماری سل می‌باشد (internet: The herbs, org, Directory of Herbs).

گلها زرد گوگردی، متعدد، کناری‌ها از مرکزی‌ها کوچکتر و چشمگیر، با بریدگیهای نخی شکل. فندقه‌ها به طول (۴/۵) ۵-۶ میلی‌متر، کاکل به طول ۵-۸ میلی‌متر، زیر، داخلها به طول ۱/۵-۲ میلی‌متر. گلهای گیاه حاوی شهد فراوان و مفید برای زنبور عسل و تولید عسل می‌باشد.

پراکندگی جهانی: ترکیه، فلسطین، لبنان، شمال عراق، ایران، ماورای قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب بصورت علف هرز در کناره‌های مزارع، باغها، مراتع تخریب یافته و نواحی کوهستانی استانهای گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، چهارمحال بختیاری، فارس، خراسان، اصفهان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: در کشورهای خاورمیانه بمنظور

شاخه‌های راست ایستاده، منتهی به یک کپه. برگها کرک نمدی - হলویی خاکستری کم و بیش انبوه؛ برگهای قاعده‌ای مشخصاً دمبرگ دار، واژ سرنیزه‌ای تا سرنیزه‌ای - قاشقی، اغلب لوبدار (تقریباً شانه‌ای بریده تا ربایی)، با قطعه انتهایی تخم مرغی یا بیضوی، بندرت

***Centaurea Cyanus* L.**

Syn.: *Cyanus segetum* Hill.

E. cornflower, bachelor's button, bluebottle

گل گندم آبی

گیاه یکساله. ساقه به ارتفاع تا ۵۰ سانتیمتر، اغلب ساده یا گاهی از قاعده منشعب، یا بندرت در بالا با

عرق تهیه شده از آن در گذشته بمنظور برطرف کردن ضعف بینایی بکار می‌رفته است. در طب جدید گیاهی از گل‌های آن به‌عنوان مقوی، محرک و قاعده‌آور استفاده می‌کنند (3).

– گله‌ها، دانه‌ها و برگ‌های آن مصرف می‌شود. دارویی برای درمان چشم و بیماری‌های چشمی است (صاف کرده دم‌کرده آن به‌عنوان چشم‌شویه و گلبرگ‌های آن بصورت ضماد بکار می‌رود)، اما در مورد اثرات آن عقاید مختلفی وجود دارد. گلبرگ‌های آن به‌عنوان مقوی تلخ و محرک، بهبود دهنده هضم و احتمالاً تقویت کننده کبد و بهبود دهنده مقاومت آن (کبد) در برابر عفونت بکار می‌رود. جوشانده برگ‌های آن برای درمان دردهای روماتیسمی کاربرد دارد (4).

– گل‌های گیاه دارای اثر مدر است و از آن برای درمان آب آوردن انساج استفاده می‌شود، در سرماخوردگی جهت رفع سرفه، و بیماری‌های سینه بکار می‌رود. دم‌کرده آن با آب مقطر بصورت مایع در رفع التهاب چشم بکار می‌رفته است، تمام اندام‌های گیاه تب‌بر است و از آنها برای درمان بیماری‌های کبدی، زردی و بیماری‌های پوست استفاده می‌شود. میوه گیاه اثر مسهلی دارد (۱۱).

Centaurea Cyanus L.

برگ‌های قاعده‌ای بدون بریدگی؛ برگ‌های میانی به‌طور مشخص ربایی یا شانه‌ای بریده، با قطعات منقارک‌دار؛ برگ‌های فوقانی ساقه بدون دم‌برگ، خطی – سرنیزه‌ای، منقارک‌دار، از میان گره‌ها بلندتر. گریبان استکانی، به طول ۱۰-۲۲، به عرض ۵-۱۲ میلیمتر. برگ‌ها چندین ردیفی، سبز تا در بالا ارغوانی؛ مزه‌های زائده برگ‌های گریبانی به طول ۵/۱-۱۰ میلیمتر، قهوه‌ای یا قهوه‌ای تیره. گل‌های مرکزی نرماده، بنفش مایل به صورتی؛ لوله کیسه‌های بساک بوضوح خمیده؛ گل‌های کناری عقیم آبی آسمانی تیره، قویاً شعاعی، با بریدگی‌های به طول ۳ تا ۴ میلیمتر، کم و بیش هم‌اندازه. فندقه‌ها به طول ۲-۳ میلیمتر؛ کاکل به طول حدود ۲ تا ۳ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: نواحی معتدله نیمکره شمالی، اروپا، ترکیه، ایران، پاکستان، عراق.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کرمانشاه: ۲۳ کیلومتری شرق باخران، بالای روستای دروگرامان و رحیم‌آباد.

مصارف و کاربردها: گل‌های گیاه قابض ملایم است.

Centaurea Cyanus L.

بلندتر. گریبان (کپه و برگه‌ها) به طول (۱۳-۱۴) تا ۱۸، به عرض (۷-۸) تا ۱۲ (۱۳-) میلیمتر، تخم‌مرغی یا پیاله‌ای شکل، برگه‌ها چندین ردیفی، سبزرنگ، با زائده‌ای غشایی قهوه‌ای یا قهوه‌ای تیره، بلند، مژه‌های زائده نقره‌ای رنگ، به طول ۱/۵-۲ (۳-) میلیمتر. گل‌های مرکزی نر و ماده، بنفش، لوله متشکل از اتصال کیسه‌های بساک خمیده، گل‌های کناری عقیم و آبی آسمانی‌رنگ، شدیداً لوله‌ای - زبان‌های با بریدگی‌های ۵-۶ تایی سرنیزه‌ای و نامساوی. میوه کافشه‌ای (فندقه) به طول (۴/۵-۵) تا ۵/۵ (۶-) میلیمتر؛ ناف خیلی بلند و مساوی نصف اندازه کافشه (فندقه)، کاکل‌ها به طول ۵-۸ (۹-) میلیمتر، زبر، ردیف‌های درونی به طول حدود ۱/۵-۲/۵ میلیمتر.

Centaurea depressa M. B.

Syn.: *Cyanus depressus* (M. B.) Sojak, *Centaurea anatolica* Griseb.

گل‌گندم

گیاه علفی یکساله، با ساقه‌ای به ارتفاع تا ۱۰-۶۰ سانتیمتر، اغلب از قاعده منشعب، شاخه‌ها ایستاده، یک‌کپه‌ای یا با چند کپه‌ای. برگ‌ها کم و بیش با کرک‌های متراکم پتوئی - هلوئی - خاکستری، پایینی‌ها با دم‌برگ مشخص، واژ سرنیزه‌ای، اغلب لوبدار (تقریباً ربابی)، قطعه انتهایی مستطیلی یا سرنیزه‌ای، قطعات یا لوب‌های جانبی خطی بسیار کوچک و به تعداد ۲-۳ جفت، به‌ندرت برگ‌های قاعده‌ای کاملاً بدون تقسیم (کامل)، برگ‌های میانی و بالای ساقه بدون دم‌برگ، سرنیزه‌ای یا خطی - سرنیزه‌ای، در انتها نوک‌دار کوچک، با میان‌گره‌های

Centaurea depressa M.B.

فارس، کرمان، کهکیلویه و بویراحمد، خراسان، سمنان، یزد و تهران.

مصارف و کاربردها: گیاه برای درمان ضعف اعصاب بکار می‌رود (internet: google books Review of the Medicinal plants of Armenia and Karabagh)

***Centaurea solstitialis* L.**

مرکزی‌ها درخشان، خاکستری یا قهوه‌ای، کاکل‌دار؛ کاکل‌ها سفید، زبر و به طول ۳-۴ (۵-) میلی‌متر، ردیفهای درونی کوتاه‌تر.

پراکندگی جهانی: غرب، جنوب و جنوب شرق اروپا، آناتولی، لبنان، عراق، ایران، قفقاز و آسیای مرکزی. پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز و گونه مهاجم در اراضی تخریب یافته، در کناره‌های جاده‌ها و در اراضی رها شده در سراسر ایران.

پراکندگی جهانی: جنوب شرق شبه جزیره بالکان، جنوب غرب آسیا و آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در اغلب نقاط در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، همدان، اصفهان، لرستان،

***Centaurea solstitialis* L.**

Syn.: *Calcitrapa solstitialis* (L.) Lam., *Cyanus solstitialis* (L.) J. & C. Persl, *Triplotreron solstitialis* (L.) Fourr., *Leucantha solstitialis* (L.) Love & Love, *Centaurea Adami* Willd.

E. Yellow centaurea, Barnaby's thistle, St. Barnaby's thistle

گل گندم زرد

گیاه علفی یکساله، با ساقه‌ای به ارتفاع باشد ۱۵-۸۵ سانتیمتر، از میان یا تقریباً از قاعده منشعب، با شاخه‌های بلند، اغلب منشعب بطوریکه بحالت پانیکول یا دهیم تنک بنظر می‌رسد. ساقه و شاخه‌ها در تمام طول بالدار، بالها با کرکهای پتوئی-خاکستری؛ به عرض ۱-۴ میلی‌متر، کامل (بدون بریدگی یا دندان). برگها همگی با کرکهای پتوئی-خاکستری، برگهای قاعده و پایین ساقه در زمان گلدهی اغلب پژمردنی، دمبرگ‌دار، ربایی شکل، با قطعه انتهایی سرنیزه‌ای یا لوزوی، قطعات جانبی ۳-۴ جفتی، سرنیزه‌ای، بندرت (گاهی) برگهای پایین شانه‌ای-منقسم، قطعات برگهای قاعده‌ای و پایین ساقه کامل یا دندانهای ریز؛ برگهای میانی و بالایی ممتد، خطی-سرنیزه‌ای، به تدریج به طرف انتها باریک‌شونده، کامل، بندرت دندانهای ریز. گریبان (برگه‌ها و کپه) تخم‌مرغی-مستطیلی، به طول (۱۱-۱۳-۱۶)، به عرض (۶-۸-۱۲-۱۵) میلی‌متر، با کرکهای تارعنکبوتی، برگه‌ها چندین‌ردیفی، با زاویه غشایی (شفاف) گرد یا مستطیلی، با لبه دندانهای ریز یا کم و بیش بریده نامنظم. گلها زردرنگ، کناری‌ها غیرشعاعی، میوه کافشه (فندقه)، به طول ۲-۳ میلی‌متر، دوشکلی، بیرونی‌ها سیاه‌کم‌رنگ و بدون کاکل،

طب سنتی و رایج امروزی ایران، جایگاهی برای آن تعریف نشده است و هرگونه کاربرد این گیاه و گونه‌های دیگر گل‌گندم / *Centaurea* spp. که قریب به ۷۵ گونه هستند باید با احتیاط کامل صورت گیرد (مؤلف).

Chrysanthemum coronarium L.

مصارف و کاربردها: در طب یونانی پوست آن را به‌عنوان مسهل در درمان سیفلیس استفاده می‌کردند و برگهای آن را بصورت موضعی برای کاهش تورم و التهاب بکار می‌بردند. گیاه به همراه فلفل سیاه برای معالجه سوزاک بکار می‌رفته است (3).

– برگهای جوان گیاه با طعم تند و مقوی (دارای قابلیت غذایی) از آن برای معطر کردن (بصورت چاشنی و اسانس) غذا و بصورت سبزی مصرف می‌شود و گل‌های آن جنبه زینتی و آرایشی دارد. دانه‌های سبز شده آن در ردیف غذاهای سبک (چاشت) زمستانی است. گل‌های این گیاه عطری دلپذیر دارد (2).

– پوست گیاه اثر مسهلی دارد و سابقاً جهت رفع عوارض سیفلیس مصرف داشته است. برگ‌های له شده آن روی تورم‌ها و التهاب‌ها مؤثر است (۱۱).

مصارف و کاربردها: در طب عوام از گل‌های گیاه به‌عنوان تب‌بر استفاده می‌کنند و برای ریشه آن نیز اثر مقوی معده قائل هستند (۱۱).

– با توجه به گستردگی پراکندگی جغرافیایی این گونه در ایران و بعثت تلخی شدید اندام‌های آن در

Chrysanthemum coronarium L.

E. chrysanthemum, old garden chrysanthemum, crown daisy

داودی خودروی

گیاه یکساله، تقریباً بی‌کرک یا با کرک‌های سفید تنک. ساقه ایستاده، به ارتفاع تا ۲۰-۷۰ سانتیمتر، شیاردار، معمولاً پرشاخه؛ شاخه‌ها گسترده – مورب. برگ‌های قاعده‌ای با دم‌برگ کوتاه، بقیه بدون دم‌برگ، نیمه ساقه‌آغوش، مستطیلی یا واژ تخم‌مرغی، دو بار شانهای بخش، با قطعات مستطیلی یا سرنیزه‌ای، نوک تیز، کامل یا دندان‌های بریده؛ محور برگ پهن. کپه‌ها منفرد یا بصورت گروهی ۲-۵ تایی در انتهای شاخه‌ها. گریبان با برگ‌های ۲-۳ ردیفی؛ خارجها تخم‌مرغی، با لبه قهوه‌ای – شیاردار یا تقریباً قهوه‌ای شیاردار؛ داخلها مستطیلی، از خارجها تا دو بار بلندتر، بدون رگه‌های قهوه‌ای کناری اما با لبه غشایی پهن و رأس زایده غشایی‌دار. گل‌های کناری زرد یا با رأس سفید؛ زبانه‌ها به طول تا ۲۵ میلیمتر؛ گل‌های لوله‌ای سبز مایل به زرد، با لوله در پهلوی بالدار، با رأس ۵ دندان‌های. فندقه‌های گل‌های کناری واژ هرمی، سه وجهی، با گوشه جانبی یا بال باریک، با گوشه میانی با بال پهن؛ فندقه‌های گل‌های مرکزی واژ مخروطی – استوانه‌ای، سه گوشه‌ای کند، با گوشه میانی با بال باریک، بدون کاکل.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران و آسیای مرکزی. پراکندگی جغرافیایی در ایران: نواحی تپه ماهوری شمال استان خوزستان.

دندانهای درشت یا کامل. کپه‌های گلها کوچک تا بزرگ؛ با گل‌های شعاعی سفید (اغلب رنگارنگ)، بلندتر از گل‌های لوله‌ای مرکزی؛ برگ‌های بیرونی گریبان، ضخیم، خطی، نوک تیز، کرکی سفید. - گونه‌ای اصلاح شده با برگ‌ها، ساقه و گلبرگ‌های بسیار متنوع و رنگارنگ که عموماً پاییز گل بوده، در اوایل تا اواسط پاییز گل می‌دهند، امروزه بدلیل ارزش

***Chrysanthemum x morifolium* Ramat.**

Syn.: *Chrysanthemum morifolium*
E. florist's chrysanthemum

داودی

گیاه چندساله، به ارتفاع ۶۰-۹۰ سانتیمتر، در قاعده بوته‌ای، ایستاده، منشعب. برگ‌ها تخم‌مرغی تا سرنیزه‌ای، به طول ۵-۷ سانتیمتر، با قاعده گوه‌ای، در سطح تحتانی به انبوهی کرکی سفید، ضخیم. خشن،

***Chrysanthemum X morifolium* Ramat.**

فشار خون، خنک کننده و پایین آورنده تب است. آزمایشهای کلینیکی نشان داده که اثرات مهمی برای پایین آوردن فشار خون دارد و همزمان نشانه‌های کاهش سردردها، گیجی (سرگیجه) و بی‌خوابی نیز در آن دیده می‌شود. این گیاه اثرات مهمی در معالجه آئزین و اثرات آنتی‌بیوتیکی نیز دارد (4).

زینتی آنها توانسته‌اند با کاشتن در گلخانه‌ها و کنترل میزان نور در اختیار، زمان گل‌دهی آن را تغییر داده و بدخواه زمان آن را تعیین نمایند (مؤلف).

پراکندگی جهانی: این گیاه بومی چین است و به فراوانی در ایران و سایر نقاط جهان کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: معرق، ضد اسپاسم، پایین آورنده

Cichorium Endivia L.

۲/۵-۳/۵ میلیمتر، با کاکلی به طول ۴/۰-۸/۰ میلیمتر (15).

پراکندگی جهانی: اروپا، منشأ این گونه بخوبی مشخص نیست و بیشتر در کشورهای حاشیه دریای مدیترانه کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در

*** *Cichorium Endivia L.***

Syn.: *Cichorium ambiguum* Schult., *Cichorium crispum* Mill.

E. endive, garden endive, escarole

اندیو

گیاه یکساله یا دوساله، به ارتفاع ۳۰-۱۲۰ سانتیمتر، بدون کرک، خیلی بندرت تقریباً بدون کرک. ساقه‌ها ایستاده، معمولاً منشعب و اگر، بدون کرک، خیلی بندرت در بخش پایینی با کرک‌های موی ریش مانند منفرد؛ شاخه‌ها معمولاً بوضوح در بالا ضخیم شونده. برگ‌ها بدون کرک، خیلی بندرت در امتداد رگبرگ اصلی با کرک‌های موی ریش مانند منفرد یا کرک‌های فردار، نسبتاً نازک و نرم، سبز، خیلی بندرت بی‌رنگ خاکستری - مایل به آبی، آبی کم‌رنگ؛ برگ‌های قاعده‌ای و پایین ساقه با دم‌برگ‌های به کوتاهی بالدار، شانه‌ای بخش یا کامل، کم و بیش دندان‌دار، اغلب فردار؛ برگ‌های میانه و بالای ساقه نسبتاً بندرت و به وضوح کوچک شده، مستطیلی تا تخم‌مرغی پهن، بدون دم‌برگ، ساقه آغوش، با گوشک‌های نوک تیز یا کم و بیش گرد. کپه‌ها معمولاً متعدد، به تنهایی یا چندتایی در رأس ساقه و شاخه‌های جانبی، هم‌بطور در محورهای برگ‌های میانی و بالایی. گریبان به طول ۹-۱۴ سانتیمتر؛ برگ‌های خارجی گریبان کم و بیش با لبه مژه‌دار، معمولاً $\frac{2}{3}$ برابر طول برگ‌های داخلی، خیلی بندرت هم‌اندازه، در بخش پایینی چرمی. جام گل‌ها به طول ۱۲-۳۳ میلیمتر، آبی آسمانی کم‌رنگ، خیلی بندرت مایل به سفید. فندقه‌ها به طول

به عنوان مقوی و آرام بخش بکار می رود. میوه آن به عنوان دارویی خنک کننده برای تب، سردرد و یرقان مصرف می شود. تصور می شود که ریشه آن گرم، محرک و تب بر است، دانه آن را برای تهیه شربت های مهل بکار می برند (3).

– جوشانده ریشه آن به عنوان مقوی، آرام بخش (مرهم) و تب بر بکار می رود. جوشانده میوه آن برای درمان سردرد مصرف می شود (9).

– به عنوان هضم کننده غذا و داروی خنک کننده استفاده می شود. ریشه های آن مقوی و آرام بخش (مرهم آسا) هستند و برای درمان سوء هاضمه و تب بکار می روند. برگ های آن محرک و بادشکن هستند و برای درمان روماتیسم مورد استفاده قرار می گیرند (5).

Cichorium Endivia L.

تهران، مشهد و مراکز تحقیقات گیاهان دارویی.
مصارف و کاربردها: حکما آن را دارویی محلل و خنک کننده دانسته و برای درمان دردهای کبدی تجویز می کردند. ریشه آن در سوء هاضمه ها و تب

کرک های موی ریش مانند بلند یا کوتاه. جقه سرپریده به $\frac{1}{5}$ تا $\frac{1}{10}$ طول میوه کافشهای (فندقه) می رسد.

Cichorium intybus L.

Syn.: *Cichorium byzantium* Clementi, *Cichorium intybus* L. var. *eglandulosum* & var. *glabratum*

E. common chicory, chicory, succory

کاسنی

گیاه علفی چندساله، با ساقه ای ایستاده و شاخه های راست متعدد، به ارتفاع ۵-۱۰ سانتیمتر، بدون کرک تا با کرک های بلند موی ریش مانند تقریباً متراکم، برگ های همراه گلها و گل آذین اغلب بسیار کوچک شده، یا وجود ندارد. برگ های قاعده ای طوقه ای، در زمان گلدهی اغلب پژمرده، مستطیلی تا واژ تخم مرغی، سینوسی – دندانهای پهن تا نیش بری لویدار، در سطح تحتانی با کرک های ساده و طویل متراکم؛ برگ های ساقه ای کوچک شده. دمگاهها راست، نازک. کپه استوانه ای، به طرف انتها باریک شونده، کم یا پرگل، به صورت منفرد در انتهای شاخه ها یا چندتایی و بدون دمگل در محور برگها. برگه های بیرونی گریبان دوردیفی، در حالت میوه حداکثر تا نیمه برگه های درونی؛ گلها زبانه ای آبی خوشرنگ؛ نهج با

Cichorium intybus L.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا، در اغلب نقاط جهان به حالت کاشته شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاسنی گیاهی است که در ایران به صورت علف هرز در مزارع، باغ های

تأمین کننده مواد معدنی، ضد کم خونی، اشتها آور، محرک معده، تصفیه کننده خون، صفرا آور، ادرار آور، ملین، کرم کش و تببر و در موارد بی اشتها، ضعف، کم خونی، بی کفایتی صفراوی، التهاب صفراوی، یرقان، قولنج های کبد، احتقان کبدی و طحال، ضعف معده و دستگاه گوارش، اختلال پوستی، نقرس، سنگ کلیه، التهاب مفاصل، سنگها، عفونتهای مجاری ادراری، احتباس آب در بدن، بیوست و مالاریا مصرف می شود (۱۰).

تازه احداث شده، حاشیه مزارع و جاده ها، چمنزارهای خشک یا مرطوب، محلهای اسکان دام در دامنه های کوهستانی و در مناطق مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، همدان، اراک، اصفهان، چهارمحال بختیاری، یزد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، خراسان، سمنان و تهران می روید. **مصارف و کاربردها:** از برگها و ریشه گیاه استفاده می شود. خواص درمانی آن عبارت است از: مقوی،

Cichorium intybus L.

– برگهای آن به عنوان مسهل، قاعده آور، هضم کننده و مدر بکار می رود. خمیر برگ آن برای درمان بریدگیها و زخمها بکار می رود. پودر بوداده (سرخ شده) ریشه آن مخلوط با قهوه برای تهیه قهوه فرانسوی بکار می رود. جوشانده ریشه آن برای

اثرات درمانی مهم کاسنی: ضد باکتری، صفرا آور، ضد التهاب، ضد نفخ، مقوی قلب، ملین، مسهل، ادرار آور، هضم کننده، شیرافزا، محافظ کبد، کاهش دهنده کلسترول، مسکن، تقویت کننده معده، تقویت کننده اعصاب و کاهش دهنده قند خون (۱۲).

معطر و مدر است و سبب تصفیه خون و غنای آن می شود و درد و تورم مفاصل را کاهش می دهد. دانه های آن مقوی مغز، اشتها آور، تسکین دهنده سردرد و آسم است. جوشانده گیاه برای درمان تأخیر قاعدگی و استفراغ صفراوی و بزرگ شدگی طحال مفید است (1).

– کاسنی مقوی ملایم تلخ عالی برای دستگاه هضم غذا و کبد است. ریشه آن از نظر طب گیاه درمانی شبیه ریشه گل قاصد / *Taraxacum officinalis* (این گیاه در ایران نمی روید) است و سبب تقویت عمل معده و کبد و ضد عفونی کردن دستگاه ادراری می شود. آن را برای درمان روماتیسم و نقرس استفاده می کنند و مسکنی ملایم برای کودکان است. دم کرده برگها و گلها ی آن نیز برای کمک به عمل هضم غذا مصرف می شود (4).

درمان زردی (یرقان)، بزرگ شدگی کبد، نقرس، درد شکم و مشکلات روماتیسمی مصرف می شود. جوشانده دانه آن به عنوان مقوی مغز و بادشکن بکار می رود و برای درمان سردرد و آسم نیز از آن استفاده می کنند (9).

– کاسنی مقوی تلخ معدی، مقوی، قاعده آور، صفرا آور، ملین ملایم و مدر است. عصاره برگهای آن به همراه روغن بادام به عنوان ملین به بچه ها داده می شود. دانه های آن بادشکن، مقوی، آرام بخش و اشتها آور می باشند. ریشه های آن بصورت پودر بصورت کاذب به قهوه پودر شده اضافه می شوند. ریشه های جوان آن مانند هویج خوراکی هستند و جنبه علوفه ای نیز دارند. برگهای جوان سفید شده آن در سالاد مصرف می شود (5).
– ریشه، برگها و دانه آن مصرف می شود. ریشه آن

Cirsium arvense (L.) Scop.

Syn.: *Serratula arvensis* L., *Carduus arvensis* Robins, *Serratula spinosa* Gilib., *Serratula setosa* Willd., *Chnicus arvensis* Hoffm., *Chnicus setosus* Besser, *Cirsium setosum* M. B., *Cirsium laevigatum* Tausch., *Cirsium argunense* DC., *Cephalanoplos setosum* Kitamura
E. Canada parrot feather

کنگر هرز، کنگر صحرائی

گیاه علفی چند ساله با ساقه های زیرزمین رونده. ساقه ها به ارتفاع ۳۰-۸۰ (۱۵۰-) سانتیمتر، شیار و خطدار، بدون کرک شونده یا اصولاً در بخش فوقانی با کرک های تار عنکبوتی فشرده، در پایین با برگهای مترک، در بخش فوقانی کم و بیش با برگهای تنک، تقریباً بدون شاخه یا تقریباً از میان منشعب، شاخه ها کوتاه یا بلند، با برگهای کوچک و تنک، یک یا ۲-۳ کپه ای. برگهای پایین ساقه و میانی ها بدون کرک یا در سطح تحتانی با کرک های پتوئی – تار عنکبوتی مترک، سفید یا خاکستری، با محیطی مستطیلی – سرنیزه ای یا سرنیزه ای، با

دندانه های سینوسی تنک یا تقریباً مترک، دندانه ها سه گوشه ای، با دندانه های سینوسی نامساوی، گاهی تا میان پهنک شانهای – بریده سینوسی، بریدگیها نوک کند، با دندانه های خاردار نامساوی، خارها به رنگ زرد کاهی، سخت و محکم، به طول تا ۵ میلیمتر، با قاعده ای تقریباً گوشک دار – تقریباً ساقه آغوش و بدون دم برگ، غیر ممتد تا گاهی کاملاً ممتد. باله بسیار باریک، با دندانه های – خاردار بسیار کوتاه؛ برگهای بالای ساقه بتدریج کوچک شده، در بالا بسیار کوچک، با محیطی سرنیزه ای یا خطی، سرنیزه ای، با دندانه های سینوسی تنک و کوچک، با خارهای مترک اما نه خیلی محکم. کپه (کله پرک) در انتهای ساقه و شاخه ها منفرد یا تقریباً گروهی، تقریباً بدون دمگل آذین یا با دمگل آذین کوتاه، پانیکول – دیهیم، تخم مرغی، عقیم و دوپایه، با گلچه هایی به طول ۱۸-۲۵ میلیمتر، لخت. گریبان با کرک های تار عنکبوتی بسیار تنک بابرگه های راست

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا، شمال آمریکا، سراسر نقاط جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران به صورت علف هرز در اراضی زراعی گندم، حاشیه مزارع، باغها و در مناطق مختلف استانهای گرجان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، همدان، اراک، اصفهان، یزد، فارس، کرمان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه‌اش اثر مقوی دارد. در گذشته از اعضای این گیاه برای معالجه هاری و به عنوان مدر، اشتهاآور و رفع کننده بیماریهای پوستی استفاده می‌شده است (۱۱).

هم‌پوش، بیرونی‌ها سه‌گوشه‌ای - مستطیلی، با خارهای نه چندان سخت، به طول ۱/۵-۳ میلیمتر، راست - گسترده و ممتد، در بالا با شیار (ناوی) چسبنک و نازک، درونی‌ها بتدریج بلندتر، سرنیزه‌ای باریک، درونی‌ترها خطی، سرنیزه‌ای با انتهای کم و بیش غشایی. جام گل ارغوانی کم رنگ به‌ندرت سفید با لوپهای تا قاعده پنج پاره؛ میله‌های پرچم بدون کرک یا با کرک‌های پرزدار پراکنده. میوه کافشه مستطیلی، قهوه‌ای کم رنگ یا خاکستری، به طول حدود ۳ میلیمتر و عرض ۱/۵ میلیمتر، کاکل سفید چرک، بعد از گلدهی به هم آمده و تقریباً دو برابر طول فندقه.

Cirsium arvense (L.) Scop.

مشیک برجسته، با دندانه‌های خارک‌دار، نیش‌بری - شانه‌ای، لوب‌دار یا تقریباً کامل، پایینی‌ها دم‌برگ‌دار، بالایی‌ها ساقه‌آغوش، کمی ممتد، بالایی‌ترها تخم‌مرغی - مستطیلی پهن، شبیه برگه‌های کپه، از آن بلندتر. گریبان (کپه و برگه‌ها) به طول ۲۰ میلیمتر، برگه‌ها چرمی - غشایی، فشرده، مستطیلی، پایینی‌ها کامل، منتهی به خار شانه‌ای انتهایی و سخت. گلها از گریبان (برگه‌ها) کوتاه‌تر. میوه کافشه‌ای بسیار متنوع از نظر شکل.

Cnicus benedictus L.

Syn.: *Centaurea benedicta* (L.) L., *Carbenia benedicta* (L.) Adams.

E. blessed thistle

خار مقدس

گیاه علفی یکساله، با ساقه‌ای به ارتفاع ۲-۳۰ سانتیمتر، گاهی بدون ساقه، اغلب گسترده روی زمین با کپه‌هایی در میان برگهای طوقه‌ای یا با ساقه‌ای خیلی کوتاه با انشعابات واگرا و پریبرگ. برگها زرد مایل به سبز کم‌رنگ، با رگبرگهای

Cnicus benedictus L.

شیراز - کرمان: ده بکری. - خراسان: کاشمر. - تهران: تهران، شهرستانک، کرج، سرخه‌حصار، هشتگرد، طالقان، قزوین و دماوند و...

مصارف و کاربردها: سرشاخه‌های گلدار گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی مقوی، اشتهاآور، بهبوددهنده هضم، معرق، تصفیه‌کننده خون، تب‌بر، مدر، دافع اسید اوریک، مسکن دردهای روماتیسمی و عصبی، محرک دستگاه عصبی، ضد سرطان و گندزدا دارد. در استعمال داخلی در موارد بی‌اشتهایی، ناراحتیهای کبدی و کلیوی، ضعف معده، تب نوبه، تب مالت، تب‌های توأم با بهورات و ضعف (سرخک، مخملک)،

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، شرق نواحی مدیترانه‌ای، آناتولی، تالش، ایران، افغانستان، پاکستان و قفقاز

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: کناره‌های دریای خزر. - مازندران: آمل، ساری. - گیلان: رستم‌آباد. - آذربایجان: خوی، تبریز، ماکو، اطراف دریایچه ارومیه، سلماس، ارومیه، دشت مغان. - کرمانشاه: قصرشیرین. - همدان: حیدره همدان. - لرستان: شهبازان، بیشه، کشور. - خوزستان: اهواز، سوسنگرد، بهبهان، آغاچاری، امیدیه، رامهرمز، باغ ملک و ایزده. - بوشهر: فارس: دشت ارژن، اطراف

– گیاه کامل، کپه‌ها در حالت جوان (غنچه) و دانه‌های رسیده آن مصرف می‌شود. بخشهای فوقانی این گیاه برای معالجه کرم‌ها بکار می‌رود و به‌عنوان قاعده‌آور، محرک، مقوی و قی‌آور نیز کاربرد دارد. بدلیل خاصیت انعقاد خون و بندآورندگی خون، دانه آن برای مداوای قی‌آوردن مفید است. بخشهای قاعده‌گی گیاه به‌عنوان اشتهاآور مصرف می‌شود (7).

– مقوی تلخ، محرک ترشح شیره معده، روده و کیسه صفرا، بصورت تنتور برای درمان ناراحتی کم شدن هضم غذا بکار می‌رود، برای درمان تب نوبه استفاده می‌شود، خلط‌آوری ملایم و آنتی‌بیوتیک است. از آن مرهمی برای درمان زخم‌ها و زخمهای روباز تهیه می‌شود (4).

دوران نقاهت پس از ناراحتیهای ریوی، تب‌های بالا، خیز و آب آوردن، آب آوردن انساج، روماتیسم و تهوع ناشی از بارداری مصرف می‌شود و در استعمال خارجی بمنظور معالجه زونا، زخمهای آتن و زخمهای سرطانی مورد استفاده قرار می‌گیرد (۱۰).

– گیاه مقوی، مقوی معده، ضد اسپاسم و مدر است. در حالت حاملگی به‌عنوان ضد استفراغ بکار می‌رود و به‌عنوان اشتهاآور مصرف می‌شود. سبب فعالیت کیسه صفرا می‌شود، بنابراین برای درمان بیماریهای کبد بکار می‌رود. در استعمال خارج برای درمان زخمها، جوش‌های کوچک و بواسیر استفاده می‌شود. گیاه نباید توسط افرادی که از اسیدیته بالای معدی رنج می‌برند مصرف شود (5).

Conyza canadensis (L.) Cronq.

Syn.: *Erigeron canadensis* L., *Erigeron myriocephalus* Rech. f. & Edelb.

E. butterweed, canada fleabane, horse weed

پیربهارک کانادایی، پیربهارک باغ

گیاه یکساله یا دوساله، ایستاده. کرک‌پوش کرک مویی زیر تنک، با برگهای اغلب مژده‌دار. ساقه‌ها ضخیم (قوی)، به ارتفاع ۳۰–۹۰ سانتیمتر، برگ‌دار، کم و بیش با گل‌آذین خوشه‌ای یا پانیکولی، پرکپه. برگها به طول ۳۰–۹۰، به عرض ۲–۱۰ میلیمتر، واژ سرنیزه‌ای باریک، بطرف بالا باریک شده در قاعده تقریباً باریک شده – دمبرگ‌دار، با لبه کامل یا در دو طرف ۱–۳ دندانه‌ای، با رأس نوک‌دار یا نوک بلنددار. کپه‌ها به قطر حدود ۵ میلیمتر؛ برگه‌های گریبان ۳–۴ ردیفی، به طول ۱/۵–۳، به عرض ۲۵/۰ میلیمتر، خطی – سرنیزه‌ای، زرد کاهی، با رگه‌میان قهوه‌ای شونده، اغلب در جهت عرضی بطور نامشخصی مخطط. گل‌های ماده حدود ۲۵ عدد، زیانه‌ای، با لوله قاعده‌ای به طول حدود ۱/۵ میلیمتر، با زیانه ارغوانی سه لوبه، به طول ۱/۶ میلیمتر، از کاکل کمی بلندتر. گل‌های نر ماده

Conyza canadensis (L.) Cronq.

زنان) ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان بکار می‌رود. پودر دانه‌های گیاه معطر، فراری دهنده کک، بندآورنده خون و ضد اسهال می‌باشد و سبب التهاب پوستی می‌شود. روغن آن برای درمان اسهال، اسهال خونی، خونریزی داخلی، نزله ششی و التهاب مثانه بکار می‌رود (5).

– گیاه کامل و روغن آن مصرف می‌شود. گیاه بندآورنده خون، محرک، قابض و مدر است و برای درمان اسهال خونی، اسهال، خونریزیهای رحمی بکار می‌رود. روغن آن برای درمان اسهال خونی، نزله‌های ششی و التهاب مثانه تجویز می‌گردد (1).

– گیاه قابض، برطرف کننده مشکلات معدی – روده‌ای همچون اسهال و اسهال خونی است. جوشانده این گیاه براساس گزارش‌ها معالجه‌ی مؤثر برای بواسیر خون‌دار (همراه با خونریزی) است. گاهی به‌عنوان مدر برای رفع مشکلات کیسه مثانه، دفع کننده سموم در حالات روماتیسمی و مداوا کننده سوزاک و دیگر امراض تناسلی ادراری است (4).

– این جنس در ایران دو گونه دارد که کم و بیش معطرند و گونه دوم نیز بنام پیربهارک امریکایی، پیربهارک هرز / *Conyza bonariensis* (L.) Cronq. و نام انگلیسی Flax-leaf fleabane, tall fleabane بصورت علف هرز در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد ایران می‌روید و در مورد خواص دارویی آن اطلاعات کمی در دست است و نیاز به تحقیق و بررسی دقیق دارد (مؤلف).

ارتفاع تا ۲ متر. برگها متناوب، به طول تا ۴۰، به عرض ۱۵ سانتیمتر، بدون خار یا منقاردار، در سطح تحتانی با کرکهای تارعنکبوتی تنک؛ برگهای قاعده‌ای شانهای بخش، با قطعات تخم‌مرغی، لوبدار – دندانه‌ای درشت؛ برگهای بالایی ساده، تخم‌مرغی – سرنیزه‌ای، با دندانه‌های نامنظم. کپه‌ها کروی –

حدود ۵ تا، به طول حدود ۲/۵ میلیمتر. فندقه‌ها به طول ۱/۲۵، به عرض ۰/۵ میلیمتر، زرد کاهی کم‌رنگ، کرکدار تنک؛ کاکل به طول ۲/۵ – ۳ میلیمتر، ساده، سفید.

پراکندگی جهانی: در سراسر جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان غربی، کرمانشاه، خراسان، تهران؛ عموماً این گونه حالت علف هرز دارد و در کنار جاده‌ها، اراضی زراعی و باغها می‌روید.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده گیاه کامل است، خواص درمانی: مدر، دافع اسیداوریک، قابض و ضد التهاب دارد و در موارد روماتیسم، نقرس، نفريت (ورم کلیه‌ها)، آلومینوری، ورم مثانه، اسهال، ترشحات سفید زنانه و خونریزیهای تناسلی بانوان بکار می‌رود (۱۰).

گیاه قابض، مدر و قابض روده‌هاست. گیاه در امریکا به‌عنوان محرک، قابض و بندآورنده خون بکار می‌رود. دارویی مفید برای معالجه اسهال، اسهال خونی و تجمع مایع در بدن است. روغن آن در بیماریهای مقاربتی بکار می‌رود، آن را برای درمان بیماریهای ادراری و بندآورنده خونریزی دستگاه تنفسی استفاده می‌کنند (3).

– برگها و کپه‌های آن برای درمان بیماریهای تناسلی ادراری بکار می‌رود. جوشانده برگ آن برای درمان زخم گلو، کچلی و اگرما مصرف می‌شود. گیاه خاصیت کاهش‌دهندگی قند خون را دارد. عصاره ریشه گیاه برای درمان تخلیه دستگاه ادراری (در

* *Cynara Scolymus* L.

Syn.: *Cynara cardunculus* L. var. *sativa.*, *Cynara cardunculus* var. *Scolymus* (L.) Fiori
E. artichoke, globe artichoke, common artichoke

کنگر فرنگی، آرتیشو

گیاه چندساله. ساقه ضخیم، ایستاده، رگه‌دار، با شاخه‌های تنک، با بال خاردار یا بدون خار، به

مالاریا و احتباس آب در بدن مصرف می شود (۱۰).
 - مهمترین اثرات درمانی کنگر فرنگی عبارت است از: ضد تجمع پلاکت ها، ضد تصلب شرایین، ضد تهوع، ضد نفخ، خلط آور، هضم کننده، ادرار آور، مسهل، محافظ کلیه، مقوی کلیه، کم کننده کلسترول خون، کاهش دهنده چربی و قند خون (۱۲).

- صفرا آور خوب، مدر، مفید و مؤثر علیه تصلب شرایین و دیابت است. سیناراز (Cynarase) سبب انعقاد به نسبت ۱ به ۱۵۰۰۰۰ قسمت می شود، این محصول و ترکیب آن در پنیس سازی بکار می رود. مغذی است و در حالت های کم خونی و امراض پوستی نیز کاربرد دارد. اینولین (Inulin) غذایی مناسب برای بیماران دیابتی است (5).

Cynara Scolymus L.

- آرتیشو گیاهی دارویی با ارزش است، مفید برای کبد، حفاظت کننده از مسمومیت و عفونت، اگرچه برگ های آن مؤثرتر است. تمام بخش های گیاه تلخ و محرک ترشح شیر هضم غذا به ویژه صفرا است. از این نظر آرتیشو برای درمان مشکلات کیسه صفرا، دل آشوبه، سوء هاضمه و اتساع شکمی مفید است و کلسترول خون را پایین می آورد. در رژیم غذایی

فشرده، به طول حدود ۷، به عرض ۱۱ سانتیمتر (بدون برگ های گسترده). برگ ها با قاعده فشرده و زائده رأسی تخم مرغی سرپوشی شکل (زائده با رأس برگشته)، به طول حدود ۵، عرض ۳ سانتیمتر، نوک کند یا نوک چالدار و منقار خاردار. کاکل به طول ۳-۴ سانتیمتر.

Cynara Scolymus L.

پراکندگی جهانی: اروپا (ایتالیا و فرانسه)، ترکیه. پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در ایران، در شمال، مشهد و تهران.

مصارف و کاربردها: برگ و ریشه این گیاه مصرف می شود و خواص درمانی: صفرا آور، کاهش دهنده کلسترول خون، مدر، بهبود دهنده گردش خون، اشتها آور، تب بر، ملین، داروی مقوی و طراوت دهنده پوست دارد و در موارد نارسایی کبدی، یرقان، بالا بودن کلسترول خون، تصلب شرایین و علائم ناشی از آن (سرگیجه، صدای وزوز گوش، سردرد، کرخ شدن انگشتان)، حالت های پر خونی، التهاب مفصل، ناراحتی های کبدی، کلیوی، افزایش اوره خون، نقرس، روماتیسم، سنگ های مجاری ادراری،

دیابتی مفید است و بطور قابل توجهی قند خون را پایین می‌آورد، گیاه مدر است و در فرانسه برای درمان حالت‌های روماتیسمی بکار می‌رود (4).

کاکل‌دار، کاکل متشکل از کرکهای مویی به نازکی زیر. این گروه از گیاهان در سرزمین‌های کوهستانی می‌رویند.

– این جنس در ایران ۵ گونه دارد که اغلب در ارتفاعات کوهستانی آذربایجانی غربی و ارسباران در آذربایجان شرقی و ارتفاعات کوهستانی الوند، گرگان و مازندران می‌رویند. نام فارسی درونج (durunaj) در فرهنگ عامه به این گیاه اطلاق شده و براساس نام انگلیسی Leopard's bane نیز نام فارسی پلنگ‌کش برای آنها پیشنهاد شده است. بنظر می‌رسد در طب سنتی از ریشه آنها به‌عنوان آرام‌بخش و درمان عقر بگزیدگی استفاده می‌شده است، اما در منابع علمی جدید در مورد آنها اطلاعاتی وجود ندارد.

مردم ناحیه مدیترانه‌ای شیره (آب) برگ آرتیشو با آب را به‌عنوان مقوی کبد بکار می‌برند. آرتیشو در مراحل اولیه آغاز دیابت بکار می‌رود و برای افراد

Doronicum L.

E. Leopard's bane

پلنگ کش، درونج

گیاهانی با ساقه‌های زیرزمینی افقی، چندساله. برگهای قاعده‌ای تخم‌مرغی – قلبی یا مستطیلی، با دم‌برگ بلند؛ برگهای ساقه‌ای به کوتاهی دم‌برگ‌دار تا بدون دم‌برگ، ساقه‌آغوش. کپه‌ها ناجورجنس، شعاعی، اغلب چندین تایی تا متعدد، با ساقه‌های منشعب. گریبان نیمه کروی – توسی خورده؛ برگ‌ها ۲–۳ ردیفی، تقریباً هم‌اندازه، علفی. نهنج محدب، کرک مویی‌دار. گلهای شعاعی زرد، زبانه‌ای. گلهای طبقی لوله‌ای زرد. فندقه‌ها مستطیلی – فرفره‌ای، ۱۰ رگه‌ای؛ فندقه‌های گلهای شعاعی بدون کاکل، در گلهای طبقی (لوله‌ای) اغلب

Doronicum hyrcanum Widder & Rech. f.

در اینجا برای آگاهی از نامهای علمی گونه‌های آنها فهرست آنها ارائه می‌گردد و یادآور می‌شود که هرگونه کاربرد دارویی آنها با توجه به پراکندگی محدود هریک از گونه‌های آن نیازمند تحقیق و پژوهش جداگانه می‌باشد.

Doronicum bracteatum Edmondson

پلنگکش الوندی

Doronicum dolichotrichum Cavill

پلنگکش ارسبارانی، پلنگکش درازموی

Doronicum hyrcanum Wider & Rech. f.

پلنگکش اهری، پلنگکش خزری

Doronicum maximum Boiss. & Huet

پلنگکش کبیر، پلنگکش کوهستانی

Doronicum Wendelboi Edmondson

پلنگکش شاهرودی، پلنگکش ابری

چنانکه ملاحظه می‌کنید پراکندگی گونه‌های مختلف این جنس اغلب محدود به ناحیه خاص می‌شود و احتمال آشنایی عمومی در طب عوام با آنها بسیار کم است و به همین نسبت اطلاعات کاربردی دارویی کافی در مورد آنها وجود ندارد (مؤلف).

Doronicum hyrcanum Widdar & Rech. f.

طول ۲/۵-۵/۵ سانتیمتر، گلچه‌های داخلی لوله‌ای ارغوانی به طول ۴ میلیمتر، مایل به سبز. برگه‌ها سرریزه‌ای - درفشی، به طول ۱-۱/۳ سانتیمتر، به عرض ۱-۱/۵ میلیمتر، با رأس خاردار راست (15). پراکندگی جهانی: شمال امریکا، کاشته شده به عنوان گیاه زینتی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در تهران، بعضی از باغهای دارویی مشهور.

مصارف و کاربردها: سرخار گل محرک سیستم دفاعی بدن، ضد التهاب، ضد سرطان، ضد میکروب و عفونت‌های معمولی، ضد عفونت‌های بالای دستگاه تنفس و ضد ویروس است؛ بطور کلی اثرات درمانی

*Echinacea purpurea (L.) Moench

Syn.: *Echinacea speciosa* (Wender.) Paxton, *Rudbeckia purpurea* L.

E. purple coneflower

سرخارگل

گیاه چندساله. ساقه‌ها بدون کرک یا با کرکهای کوتاه پراکنده، به ارتفاع ۵۰-۱۰۰-۱۵۰ سانتیمتر. برگها زیر، بیشتر اوقات با لبه دنداندار؛ برگهای پایینی تخم‌مرغی با دمبرگ بلند بالدار، نوک تیز، معمولاً در جهت طولی ۵ رگبرگی، به یکباره باریک شده تا بوضوح با قاعده قلبی، بدون دمبرگ یا تقریباً بدون دمبرگ، ۳ رگبرگی. گل‌های زبانه‌ای ۱۵-۲۰ تایی، ارغوانی، قرمز روشن، خیلی بندرت مایل به سفید، به

Echinacea purpurea (L.) Moench

زخم گلو (گلودرد)، هاری و مارگزیدگی بکار می‌رود، ضد عفونی کننده‌ای قوی است و بر علیه عفونتهای مزمن مانند سندروم مفرط بعد از بیماریهای ویروسی بکار می‌رود، همچنین برای درمان سرمازدگی، سرماخوردگی، آنفلوآنزا، ناراحتیهای پوستی و مشکلات تنفسی بکار می‌رود و دارویی مؤثر جهت غرغره برای عفونتهای گلوست، گیاه درمانگر مفید برای معالجه آلرژیهایی مانند آسم است (4).

– ریشه آن در پاییز مصرف می‌شود. در فهرست دارویی ایالت متحده به عنوان گیاهی که مقاومت بدن را در برابر عفونتها زیاد می‌کند شهرت دارد. تتنور آن برای مداوای میخچه بکار می‌رود (7).

سرخار گل عبارت است از: ضد درد، ضد باکتری، ضد ورم، ضد عفونی کننده، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضد تومور (غده)، ضد التهاب، محرک سیستم ایمنی بدن، ضد قارچ کاندیدا، گشادکننده عروق، ضد ویروس (۱۲).

– خواص دارویی مهم آن عبارت است از: محرک سیستم ایمنی بدن، ضد تورم و التهاب، آنتی بیوتیک، ضد سم، معرق، شفا دهندگی و ترمیم زخمها، ضد حساسیت. سرخار گل سیستم ایمنی بدن را در برابر عفونتهای باکتریایی و ویروسی افزایش می‌دهد. سیستم دفاعی بدن را در برابر ویروس های HIV و AIDS افزایش می‌دهد. سرخار گل برای دندان درد و

بقایای برگهای سالهای قبل. ساقه‌ها به ارتفاع ۲۰-۴۰ سانتیمتر، با کرکهای تار عنکبوتی – نمدی فشرده سفید، بدون کرکهای غده‌ای، گاهی کرک هلوبی، ساده یا در بالا با شاخه‌های کم. برگها همگی چرمی نازک، روی

Echinops Ritro L.

Syn.: *Echinops Ritro* L. var. *tenuifolius* DC., *Echinops ruthenicus* auct. non M. B.

شکرتیغال

گیاه چندساله، اغلب پرساقه، در قاعده پوشیده با

Echinops ritrodes Bunge

کپه‌های پایینی و بالایی مشابه، بدون شاخ؛ نهنج سرسان کوچک، با جا زخمهای تقریباً حفره‌دار - دایره‌ای؛ گریبان مشترک متشکل از گاهی یک برگه تقریباً برگری رو به بالا شانه‌ای - دندانهای کم و بیش چرمی و برگه‌های ۵-۷ میلیمتری واژ سرنیزه‌ای - خطی، غشایی با پیشانی کم و بیش عمیقاً بریده - دنداندار. کپه‌های پایینی کپه مرکب به طول ۱۵ میلیمتر؛ تارهای قلم مویی به طول ۵ میلیمتر، کم شعاع، شعاعها در بالا کمی پهن شده‌زبر؛ برگه‌ها ۲۰-۲۲ تایی، همگی بدون کرک؛ کپه‌های بالایی مشابه قاعده‌ای‌ها. فندقه‌ها استوانه‌ای.

پراکندگی جهانی: اروپا، قفقاز، غرب سبیری، آسیای مرکزی، کوههای ترکمنستان، غرب چین. پراکندگی جغرافیایی در ایران: کردستان، آذربایجان غربی.

سطح فوقانی سبز، با کرکهای تارعنکبوتی تنک، سرانجام بی‌کرک شونده، در سطح تحتانی نمدی سفید، با لبه‌های برگشته، با برگهای قاعده‌ای با دمیرگ کوتاه، با قاعده‌کم و بیش پهن شده، به طول تا ۲۵، به عرض ۶-۹ سانتیمتر، ۲-۳ بار شانه‌ای بریده، با قطعات اصلی ۴-۵ تایی، با قطعات پایینی تنک، کاملاً جدا، کم و بیش به خار تبدیل شده، قطعات اصلی سرنیزه‌ای بلند، کم و بیش گسترده، با محور اولیه و قطعات دوطرفه عموماً به یکسان بالدار باریک، همگی منتهی به خارهای نازک؛ برگهای میانه ساقه کوچکتر، مشابه قاعده‌ای‌ها، با قاعده کمی یا به دشواری پهن شده، پنجه‌ای - خارک‌دار یا نیمه ساقه‌آغوش، بدون دمیرگ؛ برگهای فوقانی و حائل شاخه‌ها شانه‌ای بریده. کپه مرکب به قطر ۲-۴ سانتیمتر، متشکل از

Echinops chorassanicus Bunge

شکرتیغال خراسانی

Echinops gedrosiacus Bormm.

شکرتیغال بلوچستانی

Echinops Haussknechtii Boiss.

شکرتیغال کردستانی

Echinops heteromorphus Bunge

شکرتیغال ناجور

Echinops ilicifolius Bunge

شکرتیغال خاسی

Echinops jesdianus Boiss. & Buhse

شکرتیغال یزدی

Echinops mosulensis Rech. f.

شکرتیغال قصرشیرینی، شکرتیغال موصلی

Echinops ritrodes Bunge

شکرتیغال مشهدی

Echinops robustus Bunge

شکرتیغال غول آسا

Echinops sabzevarensis Mozaff.

شکرتیغال سبزوار

اغلب اینها گونه‌هایی هستند که در نواحی بیابانی یا دشتی و دامنه‌ای کوهستانی می‌رویند (مؤلف).

مصارف و کاربردها: کلیه اندامهای گیاه بجز میوه آن اثر مدر و معرق دارد. در گذشته از آن جهت مداوای بیماریهای پوستی و به عنوان معرق استفاده می‌شده است. اما امروزه کاربردهای دارویی آن منسوخ شده است (۱۱).

جنس *Echinops* L. در ایران قریب به ۷۰ گونه دارد که از بسیاری از آنها در اثر نیش حشره شیرابه‌ای ترشح می‌شود که در معرض هوا منعقد شده و حشره عامل آن را نیز دربر می‌گیرد و بهمین دلیل در اغلب موارد وقتی شکرتیغال را جمع‌آوری و یا از بازار تهیه می‌کنید حشره داخل آن را نیز مشاهده می‌نمایید. این ترکیب یا مواد ترشح شده در طب سنتی ایران بنام شکرتیغال شناخته شده است و بیشتر برای درمان سرفه از آن استفاده می‌کنند. اما در کتابهای معتبر طب سنتی دیگر کشورهای جهان در مورد استفاده‌های آن مطالبی وجود ندارد. در اینجا به تعدادی از گونه‌های آنها که احتمال داده می‌شود مولد شکرتیغال باشند اشاره می‌شود.

Echinops Aucheri Boiss.

شکرتیغال بوته‌ای، شکرتیغال انبوه

Echinops cephalotes DC.

شکرتیغال

Echinops Aucheri Boiss.

Echinops chorassanicus Bunge

Echinops Haussknechtii Boiss*Echinops ilicifolius* Bunge*Echinops robustus* Bunge*Echinops sabzevarensis* Mozaff.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب سراسر جهان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان؛ خوزستان؛ بین اهواز و دارخوین.

مصارف و کاربردها: مستور سفید تند، تلخ، گرم و خشک و نشاط آور است. برای مو و پوست خوبست، کرم‌های روده‌ای را دفع، سرفه و آسم را درمان و به بدن قدرت می‌بخشد. داروی ویژه رفع شب‌کوری، بیماری‌های چشم، سردرد و امراض مرتبط با مو و رشد آن است. گیاه مقوی و دافع انسداد کبدی و بزرگ شدن طحال و قی آور است و در بیماری‌های پوستی بکار می‌رود. برگ‌های آن برای درمان عقرب‌گزیدگی

Eclipta alba (L.) Hassk.

Syn.: *Eclipta erecta* L., *Verbesina alba* L.

E. American false daisy

مستور سفید

گیاه از قاعده منشعب، با شاخه‌های بخوبی شیاردار، گاهی بالارونده یا تقریباً ایستاده، با اندازه و بزرگی متنوع. برگ‌ها به طول ۳-۱۲، به عرض ۷-۱۸ میلیمتر، اغلب بزرگتر، پایینی‌ها دمبرگ‌دار، بالایی‌ها کامل، با کرک‌های مویی زیر فشرده. دمگل آذین از کپه‌ها (۲-۳) بار بلندتر. برگ‌های گریبانی خارجی از گل‌ها دو بار بلندتر. زبانک‌ها به طول حدود ۶ میلیمتر، سفید، فندقه‌ها به طول ۲-۲/۵ میلیمتر، بدون لپه، صاف.

Eclipta alba (L.) Hassk.

مالیدن به سر برای برگردان مو و زیبایی بکار می‌رود. گیاه تازه به‌عنوان ضد درد و جاذب استفاده می‌شود، آن را به لته دندان برای دندان‌درد می‌مالند و به همراه کمی روغن برای معالجه سردرد بکار می‌رود. داروی ساخته شده آن برای درمان زردی یا یرقان بکار می‌رود (6).

ریش‌مانند فشرده. دم کپه (دمگل آذین) ۲-۳ برابر اندازه کپه. برگه‌های بیرونی گریبان دو برابر اندازه گلها. گل‌های زبانه‌ای سفید، به طول حدود ۶ میلیمتر. فندقه‌ها به طول ۲-۲/۵ میلیمتر، با کناره‌ای (لبه‌ای) سفید، صاف یا غده‌دار.

پراکندگی جهانی: آناتولی، ماورای قفقاز، تالش، ایران، نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب آسیا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران عموماً در بستر جریانهای آبی و نقاط مرطوب و در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، خوزستان، هرمزگان و سیستان و بلوچستان می‌روید.

مفید است. شیره برگ آن به همراه عسل برای معالجه نزله در کودکان بکار می‌رود. جوشانده برگ و ریشه آن مقوی کبد است. ریشه آن قی آور و مسهل است و در مصارف خارجی بمنظور ضدعفونی کردن زخمها در حیوانات بکار می‌رود. ترکیبات بدست آمده از شیره برگهای جوشانده با روغن کنجد و نارگیل برای

Eclipta prostrata (L.) L.

Syn.: *Verbesina prostrata* L., *Eclipta marginata* Hochst. & Steud. ex Boiss.

مستور خوابیده

گیاه علفی یکساله، از قاعده منشعب، با شاخه‌های گسترده، بندرت بالارونده یا تقریباً راست، به اندازه‌های متفاوت (رطوبت‌پسند و اغلب پایابی). برگها به طول ۳-۱۲، به عرض ۷-۱۸ میلیمتر، پایینی‌ها با دمبرگی کوتاه، بالایی‌ها یا تقریباً همگی بدون دمبرگ، از نظر اندازه متنوع، با دندانه‌های اره‌ای تنک یا تقریباً کامل، با کرکهای موی

سردرد، درد بدن و تسریع کردن رشد موی بکار می‌برند. پودر برگ آن مخلوط با عسل برای جلوگیری از سفید شدن موی بکار می‌رود. جوشانده برگ آن ملین است. جوشانده ریشه آن به عنوان قی آور و معرق استفاده می‌شود، خمیر ریشه آن مخلوط با نمک روی چشم برای درمان آب مروارید و دیگر اختلالات چشمی مصرف می‌شود. خمیر ریشه آن برای معالجه زخمها و زخمهای چرکی بکار می‌رود (9).

– گیاه مقوی، رفع کننده انسداد، ضد آسم، مقوی و محلل است. شیره گیاه برای معالجه امراض کبدی، تب، تجمع مایع در بدن و روماتیسم بکار می‌رود. برگهای آن برای درمان سرفه، سردرد، ریزش مو و طاسی، بزرگ شدگی طحال و کبد و یرقان تجویز می‌شود. در مصرف خارجی برای تقویت مو بکار می‌رود. ریشه گیاه قی آور، ملین و گندزدا (ضد عفونی کننده) است (1).

– گیاه بصورت جوشانده برای تقویت کبد، جلوگیری از سفید شدن پیش از موعد مو، جلوگیری از خونریزی به ویژه خونریزی رحمی مصرف می‌شود. در طب سنتی چین به عنوان مقوی و در طب سنتی هند برای جلوگیری از پیری زودرس مصرف می‌شود. شیره آن گاهی برای درمان آسم و برونشیت بکار می‌رود. گیاه برای درمان غدد بزرگ شده، همینطور گیجی (سرگیجه) و دید ضعیف (تار و محو) مصرف می‌شود. در استعمال خارج برای مداوای بیماریهای پوستی و به عنوان التیام بخش زخمها کاربرد دارد (4).

۱ متر، کرکدار، در بالا دهمی منشعب. برگها متقابل، سه تایی یا سه بخشی، در بالا گاهی ساده، قطعات برگها از نظر شکل و اندازه متنوع، بطرف قاعده کمی کشیده (ممتد)، بطرف رأس بتدریج باریک شده بلند و نوک تیز، دندانه اره ای درشت، در سطح تحتانی کرکدار.

Eclipta prostrata (L.) L.

مصارف و کاربردها: جوشانده گیاه برای معالجه زردی (یرقان)، تب، عفونتهای ادراری، بزرگ شدگی کبد و طحال بکار می‌رود. از برگهای آن خمیر تهیه می‌شود و به همراه کمی فلفل و شیره چرب (کره شیر)، دوبار در روز و برای مدت یک هفته برای معالجه یرقان (زردی) داده می‌شود. جوشانده برگ آن برای درمان خونریزی رحم و ازدیاد خون قاعدگی بکار می‌رود. خمیر برگ آن روی بریدگیها و زخمها به عنوان ضد عفونی کننده بکار می‌رود. خمیر برگ آن مخلوط با کافور در استعمال خارجی برای درمان آگزم و جذام بکار می‌رود، شیره برگ آن را با روغن نارگیل جوشانده و پس از سرد شدن برای درمان

Eupatorium cannabinum L.

Syn.: *Eupatorium purpureum* L.

E. hemp eupatorium, hemp agrimony

شاهدانه جویباری

گیاه علفی چندساله ایستاده کم و بیش در قاعده خشبی شونده، گاهی افتان. ساقه ایستاده، به ارتفاع تا

نقاقت، کم‌خونی، سوء تغذیه و یبوست سالمندان و کودکان، بی‌کفایتی صفرا، احتقان کبدی، کم‌خونی، ضعف عمومی و وبا بکار می‌رود (۱۰).

– این گیاه معرق، مدر، ضد بیماری اسکوربوت، قی آور و مسهل است. جوشانده آن به‌عنوان محرک، معرق و مقوی بکار می‌رود. جوشانده گیاه و شیر برگهای آن پاک‌کننده است و برای درمان تب‌ها، زردی و زخمهای چرکی استفاده می‌شود. برگهای خشک شده، گل‌های رآسی و شاخه‌های آن بصورت جوشانده به‌عنوان مقوی تلخ، خلط‌آور، معرق و ضدقاعدگی کاربرد دارد. کوبیده و له شده برگهای آن برای درمان زخمهای چرکی، جراحات و گزیدگی خزندگان بکار می‌رود (6).

– اندامهای هوایی و ریشه گیاه مصرف می‌شود. گیاه اصولاً به‌عنوان ضدعفونی‌کننده و سم‌زدا برای فرونشاندن تب، سرماخوردگی، آنفلوآنزا و دیگر بیماری‌های ویروسی بکار می‌رود. گیاه تحریک‌کننده و محرک مواد زاید از طریق کلیه‌هاست. ریشه آن آرام‌بخش است و گیاه کامل مقوی است. اخیراً به‌عنوان محرک سیستم ایمنی شناخته شده و به مقاومت در برابر عفونتهای ویروسی حاد کمک می‌کند (4).

گربیان به طول ۴/۵-۶، به عرض ۲ میلیمتر، استوانه‌ای – استکانی، با رنگ دویدگی ارغوانی. گلها ۵ تایی؛ جام گل به طول ۴-۵ میلیمتر، لوله‌ای، ارغوانی یا قرمز یا سفید، با کرکهای غده‌ای تنک، ۵ لوبه. فندقه‌ها استوانه‌ای یا فرفره‌ای، ۵ وجهی، با کرکهای غده‌ای تنک، به طول ۲-۳ میلیمتر، قهوه‌ای تیره یا سیاه؛ کاکل ساده، نسبتاً زیر، کم و بیش هم‌اندازه جام گل.

Eupatorium cannabinum L.

Eupatorium cannabinum L.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا، شمال غرب آفریقا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب در نقاط مرطوب و سایه و بیشتر در نواحی جنگلی مناطق مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، شمال غرب خراسان و تهران (دامنه‌های البرز) می‌روید.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده ریشه و برگهای گیاه است، خواص درمانی: ملین ضعیف، صفراآور و مقوی دارد و در درمان یبوستهای ناشی از

حالت میوه‌دار اغلب ضخیم شده. گریبان به طول ۳-۴ میلیمتر، برگ‌ها بسیار زیاد فشرده، پوشیده از کرک‌های کم نازک و بلند زیکزاک‌ی و گاهی حتی کرک‌های غده‌ای کوچک؛ زیانک گل‌های کناری به طول ۷/۰-۱/۵ میلیمتر، به عرض ۴/۰-۵/۰ میلیمتر. جام گل گل‌های مرکزی به طول ۲-۳ میلیمتر. کاکل با تارهایی به طول ۲-۳ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: ایران، عراق، افغانستان، پاکستان، هندوستان، عربستان و شمال و غرب آفریقا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه عموماً در نواحی بیابانی و دامنه‌ای کوهستانی استان‌های ایلام، اصفهان، یزد، فارس، کرمان، خوزستان، هرمزگان، جنوب خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه معطر است، برگ‌های کوبیده شده (له شده) آن روی سر برای تسکین سردرد بکار می‌رود.

Francoeuria undulata (L.) Lack

Syn.: *Inula undulata* L., *Inula crisa* (Forssk.) Pers., *Pulicaria crisa* (Forssk.) Benth. & Hook. F. ex Oliv. & Hiern, *Francoeuria crisa* (Forssk.) Cass., *Pulicaria undulata* (L.) C. A. Mey.

کک گریز

گیاه چندساله، به ارتفاع ۱۵-۶۰ سانتیمتر. ساقه پرشاخه، پوشیده از کرک‌های نازک بلند زیکزاک‌ی تنک یا انبوه، پشمالوی فشرده و خاکستری شونده یا سبز. برگ‌های ساقه‌ای کم (گاهی بکلی وجود ندارد) به طول ۱۰-۶۰، به عرض ۲-۱۲ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی باریک تا قاشقی، بدون دم‌برگ یا نیمه ساقه‌آغوش، گوشک‌دار، با لبه‌های چریده، سینوسی یا عمیقاً لویدار، گاهی دندانه اره‌ای، کاملاً یا فقط لبه‌ها موج یا بسیار فردار (گاهی کاملاً ناشده)، در دو سطح پوشیده با کرک‌های پشمالوی فشرده زیکزاک‌ی بلند و نازک، خاکستری یا تنک و سبزرنگ. دمگل آذین ایستاده، در

Francoeuria undulata (L.) Lack

قاعده علفی، در بخش فوقانی سفید - غشایی. گل‌های ماده متعدد و اغلب بیشتر از ۱۲۰ عدد، نرماده‌ها حدود ۳۰ عدد؛ جام گل به طول تا ۲/۵ میلیمتر. فندقه‌ها به طول ۰/۵ میلیمتر، با کرک‌های پرزدار کوتاه؛ کاکل به طول حدود ۲/۵ میلیمتر، سفید، با شعاع‌های (تارهای) در قاعده جدا، بصورت انفرادی افتان (ریزان).

پراکندگی جهانی: در سراسر نقاط کره زمین بجز نواحی قطبی، گرم و مرطوب.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی اغلب در نقاط مرطوب و سایه و در کنار جویبارها و نهرهای کوچک در مناطق مختلف استانهای مازندران، کرمانشاه، ایلام، یزد، فارس، کرمان، بلوچستان (کوه تفتان)، خراسان و تهران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: برگ‌های گیاه به‌عنوان قابض و التیام‌بخش بکار می‌رود (3).

Gnaphalium luteo-album L.

E. Jersey cudweed, Jersey everlasting, Jersey livelong

بوف تاج پایدار

گیاه یکساله، با کرک‌های پشمالوی سفید، با فرم رویشگاهی و شکل‌های بسیار متنوع. ساقه‌ها اغلب چندتایی، به ارتفاع تا ۶۰ سانتیمتر، منفرد یا چندتایی، از قاعده یا از بالا منشعب، بالارونده یا بندرت ایستاده، اغلب کم و بیش افتان. برگ‌های قاعده‌ای مستطیلی - قاشقی، به طول تا ۶۰، به عرض ۶ میلیمتر، نوک کند؛ برگ‌های ساقه‌ای سرنیزه‌ای، کم و بیش نوک‌تیز، با قاعده نیمه ساقه‌آغوش تقریباً ممتد. کپه‌ها کم و بیش دهیمی انبوه یا تقریباً دهیمی نزدیک بهم و مترکم، بندرت کم و بیش تنک. گریبان به طول ۳/۵-۴/۵ میلیمتر، استوانه‌ای، بی‌کرک؛ برگه‌ها به طول تا ۴، به عرض ۱ میلیمتر، مستطیلی، نوک کند، بطرف

Gnaphalium luteo- album L.

یا دندان‌اره‌ای ظریف، تا کامل، برگ‌های ساقه‌ای خیلی کوچکتر، بدون دم‌برگ. سرنیزه‌ای - تخم‌مرغی تا خطی - مستطیلی، ساقه‌آغوش. کپه‌ها به عرض ۳-۵ سانتیمتر، اغلب قویاً و بصورت شفاف رزین‌دار، برگه‌های گریبانی با رأس سبز خمیده حلقوی، با قریب به ۲۵-۴۵ گل شعاعی، به طول ۸-۱۵ میلیمتر.

* *Grindelia robusta* Nutt.

E. gumplant

گیاه چندساله. به ارتفاع ۶۰-۱۲۰ سانتیمتر، با ساقه‌های کم، در قاعده تقریباً چوبی، ضخیم، بحالت دیهیمی منشعب. برگ‌های قاعده‌ای به طول تا ۱۵ سانتیمتر، واژ سرنیزه‌ای، دم‌برگ‌دار، اغلب دندان‌اره‌ای،

***Grindelia robusta* Nutt.**

***Grindelia robusta* Nutt.**

پراکندگی جهانی: کالیفرنیا تا سانتاباربارا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در مزارع تولید گیاهان دارویی. **مصارف و کاربردها:** سرشاخه‌های گل‌دار این گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: ضدالتهاب، ضدسرفه، ضد اسپاسم‌های تنفسی و معدی - روده‌ای دارد و برای معالجه آسم، سیاه سرفه، لارنژیت، برونشیت، سرفه‌های ناشی از سل و سایر انواع سرفه‌ها، اختلالات تنفسی ناشی از تصلب شرایین یا بیماریهای قلبی، اسپاسم مجاری گوارشی و

(نایژه‌ای) را غیرحساس کند و نسبت ضربان قلب را کاهش دهد که در هر دو حالت به نفس کشیدن راحت‌تر کمک می‌کند. گیاه برای درمان برونشیت و اتساع مجاری ریه، و تمیز کردن نزله گلو و بینی مصرف می‌شود. آن را برای درمان سیاه‌سرفه، تب یونجه و التهاب مثانه بکار می‌برند و در استعمال خارج به سرعت التیام سوزش پوست و سوختگی کمک می‌کند (4).

شانه‌ای بریده تا کم و بیش دوبار شانه‌ای بریده ناقص، با دندانه‌های خاردار نامنظم؛ برگ‌های پایینی به طول ۲۰-۴۰، به عرض ۴-۲۵ سانتیمتر، بالایی‌ها کوچکتر و با تقسیمات کمتر. کپه منفرد؛ به طول تا ۵، به عرض ۵ سانتیمتر (به همراه برگه‌ها). برگه‌ها با لبه‌ای خاردار، تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، بسختی از کپه بلندتر یا در انتها منتهی به خاری سخت به ارتفاع تا ۷ سانتیمتر. فندقه صاف، واژ تخم‌مرغی یا واژ مخروطی.

نفريت مصرف می‌شود (۱۰).

- این گیاه دارویی مناسب برای درمان آسم برونشی، و حالت‌هایی که اخلاط (خلط سینه) در راه‌های تنفسی مانع نفس کشیدن می‌شود بکار می‌رود. ضد اسپاسم بودن و خلط‌آور بودن آن سبب می‌شود که گیاه به آرامش ماهیچه‌های راه‌های کوچک تنفسی (نایژه‌ها) و تمیز کردن احتباس مخاط کمک کند. بعلاوه بنظر می‌رسد رگ‌های منتهی به درخت (شجره) ششی

Gundelia Tournefortii L.

کنگر خوراکی، کنگر علوفه‌ای

گیاه علفی چند ساله، ضخیم و سخت، در بالا دیهیمی و کم‌شاخه، بدون کرک یا با کرک‌های تار عنکبوتی‌تک. برگ‌ها شکننده و سخت، بدون کرک یا با کرک‌های تار عنکبوتی‌تک، با رگبرگ‌های زردرنگ ضخیم که در سطح تحتانی مشخص‌ترند، بدون دمیرگ، در قاعده اغلب با خارهای کوتاه ممتد،

Gundelia Tournefortii L.

معتدله سرد ایران می‌روید. اگرچه مردم محلی گیاهانی را که در مکان‌های زراعی و دارای خاک عمیق سبز می‌شوند را قبل از رشد کافی و پیدا شدن سبزینه در برگ‌های آنها جمع‌آوری و به‌عنوان سبزی خورشتی استفاده می‌کنند و یا از آنها برانی (کنگر+ماست) تهیه می‌کنند و به مصرف تغذیه می‌رسد و گیاهان کاملاً رشد کرده را نیز جمع‌آوری و به‌عنوان علوفه از آن استفاده می‌کنند، اما در منابع دارویی به خواص و کاربردهای دارویی آن اشاره‌ای نشده است و هرگونه کاربری دارویی آن نیازمند تحقیق و پژوهش می‌باشد (مؤلف).

گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، کرمان، فارس، خراسان، سمنان و تهران دیده می‌شود.

Helianthus annuus L.

پراکندگی جهانی: آناتولی، قبرس، ماورای قفقاز، سوریه، فلسطین، عراق، ایران، ترکمنستان، افغانستان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران اغلب در مراتع تخریب یافته و در دامنه‌های کوهستانی تا دشتها و گاهی کوهستانهای نسبتاً مرتفع در استانهای مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، کهگیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: این گونه گیاهی خاردار در اغلب نقاط دامنه‌ای کوهستانی نواحی معتدله و

* *Helianthus annuus L.*

E. common sunflower, sunflower

آفتاب گردان

گیاه علفی یکساله، با ساقه‌ای ضخیم، بدون شاخه یا در بخش فوقانی شاخه‌دار، به ارتفاع ۱-۳ متر. برگ‌ها تخم‌مرغی تا قلبی بزرگ، به طول ۱۰-۴۰، به عرض ۵-۳۵ سانتیمتر، برگ‌های قاعده‌ای متقابل، بالایی‌ها متناوب، با دم‌برگ بلند و لبه‌ای دندانه‌ای. کپه معمولاً منفرد و بزرگ یا در اثر انشعاب ساقه اصلی به‌صورت گل‌آذین دهیم، گریبان کم و بیش کروی با طبقی به عرض ۵-۳۰ سانتیمتر. برگ‌ها چندین ردیفی و علفی. نهج تقریباً مقعر، کاهک‌دار؛ کاهک تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای؛ گل‌های طبقی لوله‌ای زردرنگ، در قاعده با کرک‌های سفید؛ گل‌های زبانه‌ای زرد درخشان، عقیم. میوه فندقه (کافشه) واژ تخم‌مرغی، کم و بیش فشرده یا بطور نامحسوسی چهارگوشه، به طول ۱۰-۱۵، به عرض ۵-۹ میلی‌متر، به‌رنگ‌های مختلف.

پراکندگی جهانی: بومی شمال آمریکا بوده تا کانادا و مکزیک گسترش دارد. امروزه در اغلب نقاط جهان کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران به صورت کاشته شده در اغلب نقاط و در استانهای

تجویز می‌شود. روغن آفتاب‌گردان نیز همان خواص دانه‌های آن را دارد (3).

– روغن آن مانند روغن ذرت مغذی است، برای حالت‌های کلسترول بالا و تصلب شرایین توصیه می‌شود. دانه‌های آن مدر و خلط‌آور است. از آنها برای درمان برونشیت، لارنژیت و عفونتهای ریوی، سرفه و سرماخوردگی استفاده می‌کنند. گزارشهایی مبنی بر استفاده از برگهای آن برای درمان مالاریا وجود دارد. تفاله روغن گرفته آن خوراک مناسبی برای دام‌ها و ماکیان (پرندگان) است. دانه‌های آن خاصیت پایین آوردن قند خون دارد (5).

– دانه‌های مغذی آن بصورت خام و بو داده خورده می‌شود و داخل آرد یا کره دانه‌های روغنی (آجیل) ریخته می‌شود و به‌عنوان یک انرژی‌زا مصرف می‌شود. جوانه‌های گل آن مولد رنگ زرد است. شبیه به آرتیشو / *Cynara scolymus* پخته می‌شود. فشردن دانه‌های آن روغنی چندمنظوره برای آشپزی، لوازم آرایشی و کاربرد صنعتی تولید می‌کند. از دیدگاه دارویی دانه‌های آن مدر و خلط‌آور هستند و برای مداوای سرفه‌ها، اسهال خونی و ورم کلیه بکار می‌روند. ریشه آن ملین است و برای درمان درد معده مصرف می‌شود. مغز ساقه آن مولد پتاس است و رشته‌های آن برای تهیه پارچه و کاغذ کاربرد دارد (2).

Helianthus annuus L.

مصارف و کاربردها: گل‌های این گیاه خواص درمانی تب‌بر دارد و برای معالجه بیماری‌های تب‌دار و مالاریا می‌توان از آن استفاده کرد. (۱۰).

– گیاه دارویی مناسب برای درمان مالاریا و تب‌های مالاریایی است و برای این کار خوابگاهی از برگ‌های آفتاب‌گردان درست می‌کنند و پارچه روی آن را با شیر گرم مرطوب کرده، بیمار را در آن می‌پیچند و با تبخیر آن بیمار شفا می‌یابد. جوشانده گل‌های آن برای دفع بیماری‌های ششی بکار می‌رود. تئوتور تهیه شده از گل‌ها و برگ‌های آن برای بیماری برونشیت کاربرد دارد. دانه‌های آن ترکیبات مدر و خلط‌آور دارد و برای درمان برونشیت، لارنژیت و بیماری‌های ششی، سرفه و سرماخوردگی بکار می‌رود. دانه‌ها برای رفع اسهال

Helianthus tuberosus L.

* *Helianthus tuberosus L.*

E. Jerusalem artichoke, canada potato

سیب زمینی ترشی، یرالماسی

گیاه چند ساله، با ساقه‌های زیرزمینی غده‌دار. ساقه به ارتفاع ۱-۲/۸ متر، معمولاً در بالا منشعب. برگ‌ها تخم‌مرغی تا مستطیلی – سرنیزه‌ای، به طول ۱۰-۳۰، به عرض ۷-۲۰ سانتیمتر. کپه‌ها چندتایی تا بسیار زیاد، گل‌های طبقی با عرضی کمتر از ۲/۵ سانتیمتر. جام گل زرد، کرکدار.

Helianthus tuberosus L.

مصارف و کاربردها: غده سیب‌زمینی ترشی بصورت جوشانده و یا به حالت خام پس از مدتی قرار دادن در سرکه مصرف می‌شود. سیب‌زمینی ترشی غذای مناسبی برای مبتلایان به بیماری قند است و سبب پایین آوردن اوره خون می‌شود (۱۱).

پراکندگی جهانی: بومی شمال آمریکا، کاشته شده در بسیاری از نقاط جهان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نقاط استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، یزد، اصفهان، تهران و....

سفید، به طول ۱۰-۱۱ میلیمتر.
پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان و پاکستان.

Hertia intermedia (Boiss.) O. Kuntze

Syn.: *Othonnopsis intermedia* Boiss.

کرقیچ

Hertia intermedia (Boiss.) O. Kuntze

درختچه‌ای به ارتفاع ۳۰-۵۰ سانتیمتر، بسیار پرشاخه، به انبوهی برگ‌دار. شاخه‌ها کم‌رنگ، بحالت مسن خاکستری کم‌رنگ، در جهت طولی تقریباً رگه‌دار - مخطط، بطور نامشخصی دارای جازخم ناشی از افتادن برگها. برگها گوشتی، بدون دمبرگ، با شکل و اندازه قویاً متنوع، مستطیلی یا بیضوی یا کم و بیش سرنیزه‌ای پهن، نوک کند یا نسبتاً نوک‌تیز، با قاعده به کوتاهی باریک شده بدون دمبرگ. گریبان واژ مخروطی - استکانی، به طول ۸-۱۴ میلیمتر؛ برگها مستطیلی، با لبه غشایی نسبتاً پهن، نسبتاً نوک کند یا نسبتاً نوک‌تیز، در قاعده تا $\frac{1}{3}$ یا تقریباً $\frac{1}{3}$ بخش بهم پیوسته. گل‌های زبانه‌ای از گریبان $\frac{1}{5}$ بار بلندتر. فندقه‌ها به طول ۶-۷ میلیمتر، به انبوهی کرکی زیر - بلند و جدای رو به بالا؛ کاکل پرشعاع،

Hertia intermedia (Boiss.) O. Kuntze

ضمد برای سینه بکار می‌برند. از برگهای آن خمیری با روغن تهیه می‌کنند و آن را روی سر بیماری که از سرماخوردگی و تب رنج می‌برند می‌بندند. گیاه به‌عنوان دارو برای درمان سردرد، تاول و جوش یا کورک بکار می‌رود (3).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بطور نسبتاً وسیع پراکنده در نقاط مختلف استان کرمان، به ندرت در استانهای هرمزگان و بلوچستان، بخشهایی در اطراف شیرکوه یزد و کوه شاهوار در استان سمنان. **مصارف و کاربردها:** در بلوچستان گیاه را بصورت

ستاره‌ای در سطح تحتانی و گاهی سطح فوقانی. ساقه‌های عریان به ارتفاع ۵-۳۰ (۵۰-) سانتیمتر، هریک با یک کپه منفرد، با کرکهای ستاره‌ای انبوه و تنوع زیاد در میزان کرکهای ساده بدون غده و کرکهای غده‌ای. برگه‌ها به طول (۶-)۸-۱۲ (۱۵-)، به عرض ۵/۵-۱۱/۵ (۲-) میلی‌متر، خطی - سرنیزه‌ای، نوک تیز، با کرک پوش متنوع. گلهای زبانه‌ای زرد، معمولاً با نواری قرمز در سطح خارجی. پراکندگی جهانی: اروپا، قفقاز. پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان، ارسباران.

Hieracium pilosella L.

Syn.: *Pilosella officinarum* C.H. & F. W. Schultz

E. common hawkweed, mouse_ear hawkweed, felon_herb

علف‌قوش ارسبارانی

گیاه چندساله، معمولاً با ساقه‌های زیرزمینی متعدد، طویل، نازک، برگ‌دار، گاهی با کپه انتهایی. برگهای طوقه‌ای به طول ۱۰-۲۰، به عرض ۵-۲۰ میلی‌متر، واژ سرنیزه‌ای، قاشقی یا بیضوی، نوک کند یا نوک تیز، با کرکهای بدون غده ساده بلند کم‌رنگ متعدد (فراوان) یا کم روی هر دو سطح و لبه برگها، و کرکهای

Hieracium pilosella L.*Hieracium pilosella* L.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل و تازه مورد مصرف قرار می‌گیرد و خواص درمانی: مدر، دافع اوره و کلرور، محرک، کاهنده کلسترول خون دارد و برای درمان بیماریهای کم‌ادراری ناشی از بیماریهای تب‌دار، ادمهای ناشی از بیماریهای قلبی، افزایش اوره خون، تصلب شرایین، ضعف (ناشی از دوران نقاهت، خونریزی) و تب مالت بکار می‌رود (۱۰).

– گیاه ماهیچه‌های لوله‌های تنفسی (نایژه‌ها) را شل و سست (آرام)، آرامش سرفه را تحریک و تولید نزه را کاهش می‌دهد. این خواص گیاه را مؤثر بر علیه کلیه بیماریهای تنفسی شامل آسم و خس خس کردن سینه، سیاه سرفه، برونشیت و دیگر احتقان مزمن سرماخوردگی می‌نماید. قابلیت قابض و مدر داشتن آن کمکی بر علیه تولید نزه و گاهی کل سیستم تنفسی است. گیاه بمنظور جلوگیری از خونریزی زیاد قاعدگی و سهولت جلوگیری از خونریزی بکار می‌رود. آن را ممکن است بصورت پماد و ضماد برای التیام زخمها بکار برد (4).

و بیش خمیده - واگرا، انتهایی و دیهیمی، بندرت در شاخه‌های کم و بیش کوتاه شده تقریباً خوشه‌ای. گریبان به قطر ۲۰-۳۰ میلیمتر، نیمه کروی؛ برگه‌ها علفی - چرمی، به شکلها و کرکهای متنوع، با عرض بیشتر از ۵ میلیمتر یا در بیرونی‌ها علفی، از درونی‌ها بلندتر و پهن‌تر و کم و بیش منظم‌اً هم‌پوش، از بیرونی‌ها بطرف درونی‌ها رشد یابنده، نسبتاً نوک‌کند کم و بیش نوک‌دار، در سطح پشتی کرک نمدی - خاکستری شونده؛ داخلها نوک‌تیز، غشایی، باریکتر. گلها زرد طلایی، شعاعی‌ها اغلب متعدد، با تعداد و طول متنوع؛ گلهای طبقی (لوله‌ای) به طول ۸-۱۰ میلیمتر. فندقه‌ها به طول کم و بیش ۳ میلیمتر، بی‌کرک یا در بالا کرکدار؛ کاکل به طول ۶-۱۰ میلیمتر، قهوه‌ای شونده؛ تارهای کاکل ۴۰-۶۰ تایی، ریش کوتاه‌دار، در قاعده بهم پیوسته.

پراکندگی جهانی: اروپا، جنوب شرق آسیا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استانهای آذربایجان،

Inula Helenium L.

Syn.: *Inula Helenium L. var. persica* Hausskn. ex Bomm.

E. elecampane, *inula*, common *inula*, wild sunflower, horseheale

مصفا، زنجبیل شامی

گیاه با ساقه‌های زیرزمینی، به ارتفاع ۱-۲ متر، ضخیم، کم و بیش کرک نمدی انبوه، در بالا منشعب، با برگهای فراوان. برگهای قاعده‌ای با دم‌برگی به طول ۱۰-۱۵ سانتیمتر؛ پهنک به طول تا ۴۵، به عرض ۲۰ سانتیمتر؛ با قاعده باریک شده، با رأس نوک‌تیز، با لبه‌های کم و بیش دندانه‌ارهای درشت یا گاهی تقریباً سینوسی - دندانه‌دار، در سطح فوقانی کرکی مویی کوتاه و تنک یا کم و بیش پرزدار، در سطح تحتانی کم و بیش کرک نمدی - خاکستری شونده کوتاه و انبوه؛ برگهای ساقه‌ای مشابه، کوچک شده، پایینی‌ها با قاعده کم و بیش باریک شده، بالایی‌ها با قاعده نیمه ساقه‌آغوش بدون پایک. کپه‌ها بزرگ، روی شاخه‌های ضخیم کم

Inula Helenium L.

ضعف گوارش، قاعدگی‌های دردناک، بی‌کفایتی قاعدگی، فشار خون بالا، انگل‌های روده، اسهال و تقرس بکار می‌رود (۱۰).

Inula Heleinum L.

منشعب دیهیمی یا بندرت ساده، در پایین کرک مویی‌دار، در بالا کم و بیش بی‌کرک. برگ‌ها به نازکی چرمی - سخت شکننده، تخت، روی سطح فوقانی سبز تیره در سطح تحتانی سبز کم‌رنگ، با رگبرگ‌های نازک مشبک - شانه‌ای، با لبه دندانه‌دار - غضروفی نوک‌تیز کوچک و گاهی پایینی‌ها دندانه‌دار

کردستان، همدان، اراک و لرستان، این گونه اصولاً در نواحی کوهستانی و اغلب در کنار جویبارها و یا دره‌های مرطوب می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه این گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی آن در استعمال داخلی: مسکن گندزدا، ضد خشکی مجاری تنفسی، خلط‌آور، افزایش‌ده ترشحات صفراوی، مدر دافع اوره و کلرور، معرق، مقوی، محرک، اشتها‌آور، هضم‌کننده باکتری‌کش، تنظیم‌کننده قاعدگی، دافع کرم، مسکن و در استعمال خارجی: التیام‌بخش و ضد عفونی‌کننده است و برای معالجه بیماری‌های برونشیت، آسم، سرفه‌های پی‌درپی، سل ریوی، بیماری‌های کبدی - صفراوی، یرقان، هموروئیدها، نفريت، کم‌خونی، خستگی عمومی، وبا،

Inula salicina L. subsp. aspera (Poir.) Hayek

Syn.: *Inula aspera* Poir., *Inula cordata* Boiss.

E. willow-leaved inula, toothed-flowered inula

مصفاي برگ بیدی

گیاه با ساقه‌های زیرزمینی چندساله. ساقه ایستاده، به ارتفاع ۳۰-۶۰ سانتیمتر، برگ‌دار، در بالا به کوتاهی

Inula salicina L.

بلندتر ۳۵-۷۰ تایی؛ گل‌های طبقی به طول ۷/۵-۹ میلی‌متر. فندقه‌ها به طول ۱/۷۵-۲ میلی‌متر، بی‌کرک؛ کاکل به طول ۷-۸ میلی‌متر، سفید؛ تارهای کاکل ۴۰-۵۰ تایی، زبر، با قاعده پیوسته.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا بجز نواحی شمالی، آسیای جنوب غربی (عراق، ترکمنستان).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اصولاً این گونه در نواحی کوهستانی و اغلب در نقاط مرطوب و کنار جویبارها در استانهای گرجان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، لرستان، خراسان و تهران (دامنه‌های البرز) می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه گیاه در گذشته در موارد ضعف عمل روده، انسداد روده و مواردی که ترشحات معده همراه با مواد مخاطی یا غیر آن بخارج برگردانده می‌شود مصرف می‌شده است (۱۱).

– نوک‌دار تنک، با قاعده قلبی – ساقه آغوش بدون دمبرگ، از نظر شکل، به عرض و بزرگی قویاً متنوع، حداکثر به طول ۷ سانتیمتر، به عرض ۳ سانتیمتر، فوقانی‌ترها کمی کوچک شده. کپه‌ها روی شاخه‌های کوتاه سخت شکننده کم و کوتاه، با برگ منفرد، انتهای، بندرت تا ۱۲ تایی دپیمی. گریبان نیمه کروی توسی خورده، با قاعده نافی، به قطر ۱۵-۲۰ میلی‌متر، برگه‌ها کم و بیش چهاررِدیفی، هم‌پوش؛ برگهای حائل کپه‌ها کوچک، به برگه‌های گریبانی تغییر شکل یافته، با قاعده چرمی – سخت شده، با رأس علفی، با قاعده گاهی کمی بهم آمده، کم و بیش گسترده، بی‌کرک، با لبه‌های مژکدار – قهوه‌ای شونده، به عرض ۱/۵-۲ میلی‌متر؛ برگه‌های داخلی ایستاده، خطی، غشایی، در بخش فوقانی کم و بیش کرکی تار ابریشمی، به عرض تا ۱ میلی‌متر. گل‌های زبانه‌ای (شعاعی) از گریبان دویار

Inula vulgaris (Lam.) Trevisan

Syn.: *Conyza vulgaris* Lam., *Conyza squarrosa* L., *Inula Conyza* DC.

E. cinnamon_root inula, great flea_bane, ladies gloves

مصفای زرد چوبه‌ای

گیاه دوساله یا چندساله. ساقه ایستاده، به ارتفاع ۴۰-۸۰ سانتیمتر، در بالا به کوتاهی منشعب دپیمی، کرکی کوتاه فشرده، برگ‌دار. برگها علفی، روی سطح فوقانی سبز بی‌کرک شونده، در سطح تحتانی اصولاً در امتداد رگبرگهای شانه‌ای – مشبک کرکدار، سبز – خاکستری شونده، دندانک‌دار، پایینی‌ها دمبرگ‌دار، سرنیزه‌ای پهن، نوک تیز، با دمبرگ ۵-۷ سانتیمتری، به طول ۱۵-۱۸ سانتیمتر، به عرض ۵-۷ سانتیمتر؛ برگهای میانی ساقه سرنیزه‌ای، به کوتاهی دمبرگ‌دار یا تقریباً بدون دمبرگ، فوقانی‌ها بتدریج کوچک شده با قاعده قلبی بدون دمبرگ. کپه‌ها واژ مخروطی، دپیمی مترام انبوه، با گل‌های لوله‌ای (طبقی) شکل؛ گریبان به طول کم و بیش ۸ میلی‌متر، واژ مخروطی – استکانی؛

Inula vulgaris (Lam.) Trevisan

برگه‌ها کم و بیش ۵ ردیفی، سبز کم رنگ، هم‌پوش، کرکی کوتاه، بیرونی‌ها و میانی‌ها با رأس علفی گسترده؛ داخلها خطی – سرنیزه‌ای، غشایی، مژه‌دار. گل‌ها زرد طلایی، گل‌های ماده یک ردیفی، به طول ۴/۵-۶ میلی‌متر، با رأس تقریباً زبانه‌ای؛ گل‌های لوله‌ای به طول ۵-۷ میلی‌متر. فندقه‌ها به طول حدود ۲ میلی‌متر، با رأس کرکی کوتاه – کرک مویی؛ کاکل به

مصارف و کاربردها: شهرت درمانی این گیاه در گذشته بسیار زیاد بوده است، بطوریکه به عنوان مقوی معده، مدر، معرق و قاعده آور مصرف می شده است. در استعمال خارج اثر التیام دهنده زخمها و جراحات دارد و در رفع بیماریهای جلدی مانند جرب مؤثر است (این گیاه امروزه کمتر مصرف می شود) (۱۱).

دمبرگ. بصورت عمودی روی ساقه قرار نمی گیرد. گل آذین دیمبی - پانیکول انبوه. گریبان در حالت میوه دار قائم. کپه ها متعدد، با گلچه های ۷-۱۵ (-۳۵) تایی. گلپای زبانه ای زرد کم رنگ، اغلب با رگه های بنفش. فندقه ها به طول ۶-۸ میلی متر، واژ تخم مرغی، اغلب در بالا به ظرافت سنگ پای، ۵ تا ۹ رگه ای، مایل به خاکستری؛ با نوک هم اندازه بدنه فندقه. پراکندگی جهانی: بصورت کاشته شده تقریباً در سراسر اروپا.

طول ۶-۷ میلی متر، زبر، با شعاعهای کم و بیش ۳۰ تایی، با قاعده پیوسته. پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، قفقاز، آناتولی، تالش، شمال ایران. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، پارک گلستان. - آذربایجان: حسن بیگلو.

* *Lactuca sativa* L.

E. garden lettuce, lettuce

کاهو، کاهوی خوراکی

گیاه یکساله یا دوساله بی کرک، با ریشه اصلی باریک، با برگهای طوقه ای انبوه و ساقه های گلدار ایستاده به ارتفاع ۳۰-۷۰ (-۱۰۰) سانتیمتر. برگهای قاعده ای بدون بریدگی یا نیش بری - شانه ای بریده. به کوتاهی دمبرگ دار؛ برگهای ساقه ای ساده، تخم مرغی تا دایره ای، قلبی - ساقه آغوش، بدون

***Lactuca sativa* L.**

Lactuca sativa L.

قلب، اسپاسم‌های احشایی، دردهای معدی، دفع اسپرم به همراه ادرار، تحریکات جنسی، نعوظ مداوم ناشی از سوزاک، بی‌خوابی، کاهش املاح معدنی، برونشیت، سیاه‌سرفه و سرفه‌های عصبی، آسم، دیابت، پرخونی، تفرس، التهاب مفاصل، ورم کلیه، قاعدگیهای دردناک، یرقان، احتقان کبد و یبوست بکار می‌رود (۱۰).
- به‌عنوان مغذی و منبعی مناسب و غنی از آهن و ویتامین مصرف می‌شود، تنبور گیاه کامل تازه برای درمان ناتوانی جنسی بکار می‌رود (۵).

خارک‌دار بی‌کرک. برگ‌ها سخت شکننده، سبز کم‌رنگ، شانه‌ای‌بخش - سینیوسی تنک، با قطعات برگشته، بندرت بدون بریدگی، به شکلهای و اندازه متنوع، سینیوسی - دندانک‌دار بندرت کم و بیش کامل، با قاعده گوشک‌دار بدون دم‌برگ، فوقانی‌ها کوچک شده با بریدگیهای کمتر، ساقه‌ای بصورت فراهم. شاخه‌های گل‌آذینها پوشیده با برگهای فلسی شکل پیکانی،

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، خوزستان، اصفهان و تهران.

مصارف و کاربردها: ساقه، برگ‌ها و دانه این گیاه خواص درمانی: خنک کننده، تصفیه کننده خون، اشتهاآور، تأمین کننده مواد معدنی، ضد درد موضعی، مسکن شهوات جنسی، خواب‌آور. ضدسرفه، کاهنده قند خون، نرم کننده، ملین، ضدتخمه، پاک کننده کبد دارد و در درمان التهاب عصب‌ها، ضعف روانی، طپش

Lactuca Serriola L.

Syn.: *Lactuca Scariola* L.

E. prickly lettuce, compass lettuce, compass plant, milk thistle

کاهوی خاردار

گیاه یکساله یا دوساله. ساقه به ارتفاع ۳۰-۱۵۰ سانتیمتر، ایستاده، برگ‌دار، در بالا تقریباً منشعب خوشه‌ای، سفید، بی‌کرک، بجز بخش قاعده‌ای گاهی

Lactuca Serriola* L.**Lactuca Serriola* L.**

تقریباً در تمام طول کپه‌ها وجود دارد. گریبان به طول ۱۱-۱۵، به عرض ۴-۵ میلیمتر، بی‌کرک، در حالت میوه‌دار ضخیم شده به قطر تا ۷ میلیمتر؛ برگ‌ها ۱۶-۱۸ تایی، ۳-۴ ردیفی، تقریباً بصورت منظم هم‌پوش، در خارجها کوتاه شده سرنیزه‌ای در داخلها خطی - سرنیزه‌ای بتدریج بزرگ شده. گل‌های زبانه‌ای ۲۰-۲۶ تایی، زرد. فندقه‌ها به طول ۳-۴، به عرض ۱ میلیمتر، مستطیلی - خطی - گوه‌ای، فشرده، خاکستری یا خاکستری - قهوه‌ای شونده یا سبز زیتونی، ۱۴-۲۰ رگه‌ای، در بخش فوقانی کرکی - کرکی مویی؛ سیخک مشخص، حدوداً هم‌اندازه فندقه، نخ‌شکل، سفید؛ کاکل به طول ۳-۴/۵ میلیمتر، سفید.

پراکندگی جهانی: میانه و جنوب اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، ترکیه، قفقاز، عراق، افغانستان، پاکستان، سیبری، شرق و مرکز آسیا، در بسیاری از نقاط جهان معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در

و به‌ویژه برونشیت‌های مزمن مصرف می‌شود. عرق تهیه شده از آن به‌عنوان مسکن ملایم بکار می‌رود (3).
 - مسکن و آرام‌بخش، مدر، خلط‌آور، آرام‌بخش و خنک‌کننده است. شیرابه آن برای درمان عصبانیت و طیش قلب بکار می‌رود. پودر دانه‌های آن برای درمان آسم، سرفه و برونشیت بکار می‌رود.
 روغن آن خواب‌آور، ضد تب است و برای درمان ریزش مو مصرف می‌شود (5).
 - شیرابه شیرین رنگ گیاه برای چشم بسیار حساسیت‌زا می‌باشد. گیاه کامل به‌عنوان مدر، ضد اسپاسم و نرم‌کننده بکار می‌رود (7).

انتهایی خیلی بزرگ تخم‌مرغی - سه‌گوشه نوک کند، سینوسی - دندانه‌دار، با قطعات جانبی خیلی کوچکتر ۱-۲ تایی در دو طرف، تخم‌مرغی - مستطیلی؛ برگ‌های ساقه‌ای بتدریج دم‌برگ کوتاه‌دار، تخم‌مرغی تا سرنیزه‌ای، با قاعده گوه‌ای پهن تا باریک، سینوسی - دندانه‌ای تا تقریباً کامل. کپه‌ها متعدد؛ دم‌گل آذین سخت - شکننده. گریبان به طول ۵-۷ میلی‌متر، سبز - مایل به زرد کم رنگ. فندقه‌ها به طول ۳/۵-۴ میلی‌متر.
 پراکندگی جهانی: سراسر اروپا، ترکیه، عراق، شمال

کناره‌های جاده، مزارع و باغها در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، همدان، کرمانشاه، لرستان، چهارمحال و بختیاری، فارس، کهگیلویه و بویراحمد، کرمان، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران.
مصارف و کاربردها: گیاه در طب یونانی جایگاهی خاص دارد. گیاه تازه مسکن ملایم، ضد درد، ملین، مدر، معرق و ضد اسپاسم (تشنج) است. مفید برای درمان سرفه‌های سلی، برونشیت، آسم و سیاه سرفه است. جوشانده دانه‌های آن به‌عنوان آرام‌بخش بکار می‌رود. جوشانده آن در شیرینی برای درمان برونشیت

Lapsana communis L.

E. common nipplewort, nipple.wort, dock.cress, bolgan leaves

گل خورشیدی

گیاه چندساله. ساقه به ارتفاع ۲۰-۱۲۰ سانتیمتر، ایستاده، اغلب در بخش پایینی کرکی مویی زبر، در بقیه نقاط بی‌کرک، بندرت کرکدار - کرک غده‌ای، برگ‌دار، در بالا منشعب دهیمی. برگ‌ها در حالت خشک به نازکی علفی - غشایی، بی‌کرک یا کرکی تنک، پایینی‌ها دم‌برگ‌دار، ربایی شکل، با قطعه

Lapsana communis L.

در سالاد مصرف می‌شود. تمام اندامهای گیاه اثر ملین دارد. شیره تازه گیاه روی بریدگیهای پوست سبب التیام آن می‌شود. له شده برگهای آن بصورت ضماد روی ترک و شکافهای سطحی پوست مخصوصاً نوک پستان زنان شیرده سبب التیام آن می‌شود (۱۱).

Leucanthemum vulgare (Vaill.) Lam.

ایران، پاکستان، سبیری، آسیای مرکزی.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، تهران (دامنه‌های کوههای البرز).
مصارف و کاربردها: برگهای تازه گیاه بصورت خام

***Leucanthemum vulgare* (Vaill.) Lam.**

Syn.: *Chrysanthemum Leucanthemum* L., *Chrysanthemum vulgare* (Lam.) Gaterau

E. ox eye, ox eye daisy, wundwort

چشم گاوی

گیاه چندساله. ساقه به ارتفاع ۴۰-۶۰ سانتیمتر، بدون کرک یا در قاعده با کرکهای بلند و جدا. برگهای قاعده‌ای واژ تخم‌مرغی، به طول ۱۰-۲۰، به عرض ۵-۱۵ میلیمتر، کنگره‌ای - دندانهای یا لوبدار، با دمبرگهایی به طول ۱/۵-۴ سانتیمتر؛ برگهای میانی ساقه به طول ۴-۹، به عرض ۱-۳ سانتیمتر، قاشقی یا واژ تخم‌مرغی، معمولاً کنگره‌ای، بطرف قاعده باریک

Leucanthemum vulgare (Vaill.) Lam.

تعرق ناشی از بیماری سل تجویز می شود (2).
 - دم کرده اعضای هوایی گیاه برای درمان نزله‌ها بکار می‌رفته، اسانس تهیه شده از آن برای علاج خونریزها و بهبود و التیام زخمها کاربرد دارد. گل‌های آن برای درمان تشنج، زردی و آسم مصرف می‌شده است و برای دفع حشرات نیز کاربرد داشته است. امروزه مصارف درمانی آن بفراموشی سپرده شده است (۱۱).

Leucanthemum vulgare (Vaill.) Lam.

به طول ۱۵-۴۰، به عرض ۵-۱۸ میلی‌متر، با دمبرگ کوتاه یا بدون دمبرگ؛ پهنک برگها مستطیلی، ۲-۳ بار شانه‌ای بخش، با قطعات اولیه ۶-۱۲ جفتی، تنک یا متراکم، بطرف قاعده برگ بتدریج کوچک شده، محور برگ و دمبرگ بطرف قاعده پهن شده، با بریدگیهای خطی باریک، با نوک کوتاه غضروفی. کپه‌ها اغلب در انتهای شاخه‌ها منفرد. گاهی چندتایی، ناجورجنس. گریبان با برگه‌های گریبانی

شونده، یا دندانه‌ای درشت، یا گاهی در قاعده شانه‌ای بریده؛ برگهای فوقانی خطی - مستطیلی، کم و بیش کامل. گریبان به عرض ۱-۲ سانتیمتر، بدون کرک؛ برگه‌های گریبانی سرنیزه‌ای یا مستطیلی، به طول ۵-۸، به عرض ۱/۵ میلی‌متر، با لبه باریک یا نسبتاً پهن غشایی قهوه‌ای یا مایل به سفید. گل‌های شعاعی ۲۰-۲۵ تایی، با زبانه‌ای سفید؛ گل‌های طبقی به طول ۳-۳/۵ میلی‌متر، زرد. فندقه‌ها به طول ۲-۲/۵ میلی‌متر، مایل به سیاه با رگه‌های برجسته و کم‌رنگ؛ فندقه‌های گل‌های شعاعی گاهی با گوشک یکطرفه.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، چین، بومی شده در شمال آمریکا.
 پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان شرقی؛ دامنه‌های کوه بزقوش در شمال ترکمانچای، دامنه‌های کوه سهند؛ فندقلو اردبیل. - آذربایجان غربی: ترگور ارومیه.

مصارف و کاربردها: سرشاخه‌های نازک آن بصورت سالاد مصرف می‌شود. ریشه‌ها و برگ‌های آن گاهی بصورت پخته مصرف می‌شود. بخشهای سبز و گل‌های ضدالتهاب آن به عنوان مقوی و ضدالتهاب و تشنج برای درمان دردهای سینه بکار می‌رود. عرق گیاه کامل (آب تقطیر شده) ورم ملتحمه را تسکین می‌دهد، برگ و گل گیاه برای درمان زخمها و خون‌مردگی و کوفتگی بدن مصرف می‌شود. ریشه آن برای کاهش

Matricaria recutita L.

Syn.: *Matricaria Chamomilla* L., *Chamomilla vulgaris* S.F. Gray
 E. German chamomile, wild chamomile, bitter chamomile, common chamomile

بابونه دارویی، بابونه اروپایی

گیاه یکساله، بدون کرک یا کرکهای کوتاه کم. ساقه‌ها منفرد، ایستاده یا برخاسته، اغلب از قاعده منشعب و پرشاخه، به ارتفاع ۵-۳۵ سانتیمتر، برگها

Matricaria recutita L.

محرک، تب‌بر، صفرا‌آور، کشنده باکتری، دافع کرم (آسکاریس، کرمک)، قاعده‌آور، مسکن اعصاب، ضد التهاب و التیام‌بخش دارد (۱۰).

– اثرات مهم بابونه اروپایی: بصورت موضعی ضد التهاب و به صورت خوراکی خواص ضد اسپاسم، ضد نفخ، مقوی معده، ضد استفراغ، ضد اسهال، ضد ورم، ضد کرم و آرام‌بخش دارد و جهت دفع مشکلات روده‌ای – معده‌ای از جمله گرفتگی عضلانی، التهاب روده بزرگ، نفخ و ورم معده بکار می‌رود، عصاره بابونه در بسیاری از محصولات آرایشی بکار می‌رود، بخور بابونه برای درمان نزله‌های بینی، گلو و برونش‌ها استفاده می‌شود؛ مهمترین اثرات درمانی بابونه عبارت است از: ضد درد، ضد کرم، ضد چسبندگی پلاکت‌ها، ضد آلرژی، ضد آلزایمر، ضد التهاب مفاصل، ضد باکتری، ضد افسردگی، ضد زخم، ضد ویروس، ضد نفخ، ملین، معرق، هضم‌کننده، تهوع‌آور، قاعده‌آور، خلط‌آور، محافظ معده، محافظ کبد، کاهش‌دهنده فشار خون، محرک ایمنی بدن، مسکن و محافظ آثار مخرب اشعه‌ها بر بدن (۱۲).

– مهمترین اثرات درمانی آن عبارت است از: ضد تورم، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، شل‌کننده

بدون کرک، هم‌پوش، هم‌اندازه، مستطیلی یا واژ تخم‌مرغی باریک، نوک کند یا نسبتاً نوک‌تیز، با سطح پستی سبز، لبه‌های غشایی – شفاف پهن. نهنج مخروطی بلند، بدون کرک، حاوی جای زخم ناشی از افتادن فندقه‌ها. گل‌های کناری زبانه‌ای، سفید، ماده، ۱۲-۱۵ تایی، زبانه‌ها مستطیلی، با رأس سه دندان‌ه‌ای، گسترده یا سرانجام برگشته. گل‌های طبقی (لوله‌ای) زرد، با لوله کوتاه، نرماده، با لوله‌ای در میانه بهم آمده، در بالا پهن شده، رأس ۵ دندان‌ه‌ای. فندقه‌ها مستطیلی، در سطح شکمی ۵ رگه‌ای، بدون کاکل یا در فندقه‌های گل‌های زبانه‌ای گاهی با کاکل یکطرفه پاره پاره.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، سبیری، افغانستان و عراق.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کهکیلویه و بویراحمد؛ دهدشت. – خوزستان: جنوب رامهرمز؛ اندیمشک بطرف اهواز، قلعه سحر؛ اطراف ایذه؛ ایذه بطرف دهدز؛ بعلت شهرت دارویی امروزه در بعضی از مزارع گیاهان دارویی کاشته شده و تحقیقات زیادی روی آن انجام شده است.

مصارف و کاربردها: گل‌ها و دانه‌های این گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: ضد اسپاسم، ضد درد،

Matricaria recutita L.

عضلات، بادشکن، تلخ ملایم، ضد آلرژی. کرم تهیه شده از آن قابلیت درمان زخمها و برطرف کردن قولنج کودکان را دارد، این گیاه هضم کننده بوده برای رفع دشواری های گوارشی بخصوص در کودکان بکار می رود و از آن برای درمان ترشی معده، گاستریت، باد، نفخ و قولنج استفاده می شود. ضد اسپاسم می باشد و برای درمان دردهای ماهیچه ای، کم کردن دردهای قاعدگی، تسکین عصبانیت و تسریع کردن خواب بخصوص در کودکان، درمان تب و آسم و خاصیت

Onopordon acanthium L.

E. cotton thistle, scotch thistle

خار پنبه، خار پیرزن

گیاه دوساله، با کرکهای تار عنکبوتی انبوه یا تنک، سبز شونده یا خاکستری شونده. ساقه منفرد یا چندتایی، به ارتفاع ۳۰-۱۵۰ سانتیمتر، با شاخه های واگرای دیهیمی چند بار منشعب، با شاخه های در سراسر طول بالدار - خاردار. بالها به عرض ۲-۱۴ میلیمتر، سینوسی - دندانه ای، خاردار؛ خارها به طول ۲-۹ میلیمتر. برگها کاملاً علفی، با رگرگهای شانه ای - مشبک تنگ هم، با کرک پوش در دو سطح به یکسان

ضد آلرژیک دارد و برای درمان خارش پوستی و اگزما و رفع خستگی چشم بکار می رود (4).

- کپه های گلدار و روغن فرار استخراج شده از آن مصرف می شود. گیاه بادشکن، ضد اسپاسم، معطر، مسکن، مقوی، معرق، مقوی معده، ضد عفونی کننده دستگاه ادراری و تنفسی و ملین ملایم است. از آن برای اختلالات معدی استفاده می کنند. دم کرده گرم آن قی آور است. از آن برای درمان زخمهای گلو، دیفتری، روماتیسم، سیاتیک، تفرس، کمردرد و تورم چشم استفاده می کنند. در استعمال خارج برای دفع اگزما، تورم های پوستی و زخمهای روباز پوستی بکار می رود. علاوه بر اینکه مقوی مو می باشد به آن رنگ طلایی می دهد، از آن در سیگارهای معطر استفاده می کنند (5).

- گونه دومی از این جنس بنام بابونه زرد اروپایی / *Matricaria aurea* (Loefl.) Schultz Bip. نیز در ایران می روید که احتمالاً از نظر کاربردها شباهت زیادی به *Matricaria* دارد که البته این خود نیازمند تحقیق و بررسی است. یادآور می شود که گونه *Matricaria aurea* نیز در ردیف گیاهان معطر می باشد (مؤلف).

و یا در سطح تحتانی انبوه تر، سفید یا خاکستری یا سبز شونده، با لوپهای خاردار کوتاه پهن و دندانه های سینوسی؛ برگهای قاعده ای و پایین ساقه به طول تا ۳۰، به عرض تا ۱۵ سانتیمتر، در زمان گلدهی پژمرده ماندنی، بدون دم برگ یا با دم برگ کوتاه پهن؛ برگهای ساقه ای بتدریج کوچک شده و اصولاً باریکتر، کم و بیش سرنیزه ای باریک، با سینوس های خاردار تنگ هم. کپه ها روی شاخه ها منفرد، بندرت انتهایی و چندتایی نزدیک بهم؛ گریبان تقریباً کروی، تا کروی - استوانه ای، با قاعده تخت شده یا تقریباً نافی شکل، از نظر اندازه متنوع؛ برگها چندین ردیفی، در قاعده به

Onopordon acanthium L.

خارج کردن برگه‌های خاردار آن با کره مصرف کرد، ساقه‌های جوان آن را پوست کنده و سفید می‌کنند و بصورت خام با روغن و سرکه می‌خورند یا آن را بخار داده و بصورت گرم مصرف می‌کنند. دانه‌های آن روغنی تولید می‌کند که برای آشپزی و روغن چراغ مصرف می‌شود و کرکهای ریز و نرم ساقه و برگها و کاکل میوه آن را برای درست کردن بالش و متکا جمع‌آوری می‌کنند. شیره برگ آن برای درمان سرطان بکار می‌رفته و برای درمان زخمهای پوستی مصرف می‌شده است و دم‌کرده ریشه‌های آن برای کاهش دادن تخلیه مخاط کاربرد دارد (2).

– از جوشانده ریشه گیاه به عنوان مدر، مقوی معده، اشتها آور و برای معالجه ذات‌الجنب استفاده می‌شد. اثر دادن شیره گیاه تازه و برگهای له شده آن روی پوست بدن جهت معالجه زخمها و معالجه کچلی، جرب و زخمهای چرکی روباز توصیه می‌شده است و در درمان حالات سرطانی نیز بکار می‌رفته است. ساقه پوست‌کنده این گیاه به مصرف تغذیه می‌رسد و نهنج کپه‌های آن قبل از شکوفایی و ظاهر شدن گلها توسط مردم محلی مصرف می‌شود (۱۱).

عرض ۲-۳ میلیمتر، سبز کم رنگ، بتدریج درفشی باریک شده نازک، در بالا سبز پررنگ، بی‌کرک یا کرک تارعنکبوتی؛ برگه‌های بیرونی و میانی برگشته یا گسترده، درونی‌ها ایستاده؛ داخلی‌ترها غشایی نسبتاً نرم، سخت و درنده نیستند. جام گل به طول ۲۰-۲۵ میلیمتر، ارغوانی؛ لوله جام از پهنک بلندتر؛ بریدگیهای پهنک به طول ۵-۷ میلیمتر. فندقه‌ها به طول ۴-۵ میلیمتر، سه تا ۴ وجهی، تقریباً خمیده، با چروکهای عرضی. کاکل به طول ۶-۸ میلیمتر، زبر، زواید پرمرغی کاکل از قطر محور کاکل ۰/۵-۱/۵ بار بلندتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب بصورت علف هرز در کنار باغها، مزارع، جاده‌ها و نقاط مخروبه در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: کپه‌های با گل درشت آن را می‌توان پس از جوشانیدن یا بخار دادن بعد از کندن و

هلویی، بندرت بی کرک شونده. ساقه‌های گلدار اغلب ارغوانی شونده، پوشیده با برگهای فلسی شکل سرنیزه‌ای. شمای عمومی گل آذین مستطیلی بهم آمده، بعد از گلدهی قویاً طویل شونده. کپه‌های نر به طول ۶-۱۲ میلیمتر؛ کپه‌های ماده به طول ۴-۷ (۸-) میلیمتر. گریبان استکانی؛ برگه‌ها نوک کند بدون کرک غده‌ای. فندقه‌ها به طول ۲-۳ میلیمتر؛ کاکل سفید، به طول ۶-۱۰ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا بجز بخش اعظم شمال آن، غرب و شمال آسیا، در شمال امریکا معرفی شده. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در جنگلهای استانهای گرگان، مازندران و گیلان می‌روید. **مصارف و کاربردها:** بابا آدم جنگلی خاصیت مقوی و خلط آور دارد و ضد اسپاسم و ضد درد است، به‌ویژه روی معده، مجاری صفرا و اثنی عشر بطور

Petasites hybridus (L.) P. Gaertn.

Syn.: *Tussilago hybrida* L., *Tussilago Petasites* L., *Petasites officinalis* Moench, *Petasites ochroleucus* Boiss. & Huet

E. purple butterbur, butter_bur, umbrella leaves

سایبان، بابا آدم جنگلی

گیاه چندساله ساقه زیرزمینی دار، تقریباً دوپایه. ساقه‌های زیرزمینی محکم (ضخیم) افقی. ساقه به ارتفاع ۸۰ تا ۸۰ سانتیمتر. برگهای قاعده‌ای دمبرگ دار؛ دمبرگ هم‌اندازه پهنک یا بلندتر از آن؛ پهنک به طول و عرض ۱۰-۸۰ (۱۰۰-) سانتیمتر، با عرضی اغلب بیشتر از طول، دایره‌ای - قلبی، سینوسی پهن مضاعف یا سینوسی - تقریباً لویدار و به کوتاهی سینوسی - دندانه‌ای تنک، ابتدا با هر دو سطح کرکدار، سرانجام روی سطح فوقانی کاملاً بی‌کرک، سبز پررنگ، در سطح تحتانی خاکستری - کرک

Petasites hybridus (L.) P. Gaertn.

– ساقه‌های زیرزمینی گیاه مقوی قلبی، مدر و خلط‌آور است و برای درمان سرفه استفاده می‌شود. برگها و گل‌های قابض آن سبب کاهش خونریزی و تورم رگها می‌شود. امروزه بدلیل داشتن الکالوئیدهای سمی بندرت مصرف می‌شود مگر برای درمان پیدایش دانه‌های پوستی و در مصارف خانگی و درمان سستی برای درمان دردهای پایین پشت و دردهای عصبی لگن خاصره (2).

ساده، در سراسر طول به تنگی یا انبوهی برگ‌دار، اغلب در قاعده پوشیده از بقایای برگ‌های سالهای قبل؛ برگ‌های ساقه‌ای به طول ۱۰-۵۰، به عرض ۲-۶ میلی‌متر، سرنیزه‌ای باریک یا واژ سرنیزه‌ای، بدون دمبرگ، ساقه آغوش، در قاعده بتدریج باریک شده به دمبرگ، با رأس نوک‌کند یا نوک‌تیز، با لبه کامل، موج یا با دندانه‌های کم به طول تا ۱ میلی‌متر،

ویژه‌ای عمل می‌کند، اصولاً برای درمان بیماری‌های سینه مثل برونشیت، آسم و سیاه سرفه بکار می‌رود. سبب تقویت هضم غذا می‌شود و به‌ویژه تأثیر فراوانی روی سوء هاضمه ناشی از انسداد جریان صفرا دارد. گیاه برای درمان تورم دستگاه ادراری تجویز می‌شود و در استعمال خارج به‌عنوان ضماد برای سرعت بخشیدن به التیام زخم و دانه‌های پوستی بکار می‌رود (4).

Phagnalon rupestre (L.) DC.

Syn.: *Conyza rupestris* L.

E. African fleabane

سنگ‌سای

گیاهانی بوته‌ای. ساقه‌ها به ارتفاع ۵-۴۰ سانتیمتر، ایستاده یا خیزان، با کرک‌های هلویی – پشمالوی فشرده، خاکستری شونده، منشعب، بسیار بندرت

Phagnalon rupestre (L.) DC.

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای، جنوب آناتولی، سوریه، عراق و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: عموماً در نقاط صخره‌ای و کم‌ارتفاع استانهای مازندران، گیلان، کرمانشاه، لرستان، فارس، خوزستان، تهران و سمنان؛ و در استانهای واقع در کوههای البرز و زاگرس در ارتفاعات میان‌بند و نسبتاً بلندتر نیز دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود. جوشانده گیاه برای دفع سنگریزه‌های ادراری بسیار مؤثر است. درد قولنج مقعدی را کاهش می‌دهد. اظهار می‌شود که کاربرد گیاه سبب تسهیل عبور سنگریزه‌های ادراری می‌شود (5).

نوک تیز، اغلب با لبه به بیرون برگشته، در سطح تحتانی با کرک پوش انبوه خاکستری شونده، در سطح فوقانی با کرک پوش تنک‌تر، خاکستری - سبز شونده یا به دشواری بدون کرک (عریان). دمگل آذینها ایستاده، کم و بیش بدون برگ، کرک هلویی - پشمالوی فشرده، خاکستری شونده یا کرک تار عنکبوتی. کپه‌ها پرگل، بحالت جوان کروی، برگه‌ها فشرده. گریبان به طول ۸-۱۰ میلیمتر، چندین ردیفی؛ برگه‌ها عریان، میانی‌ها به طول ۴-۶، به عرض ۸/۵-۱/۵ میلیمتر، تخم‌مرغی، نوک کند، بطرف رأس با لبه کدر پهن، با فضای مرکزی همیشه چرمی، قهوه‌ای تیره؛ برگه‌های داخلی سرریزه‌ای باریک، به طول تا ۱۰ میلیمتر، نوک تیز. جام گل در بالا زرد.

Pulicaria dysenterica (L.) Gaertn.

Syn.: *Inula dysentrica* L., *Pulicaria gracilis* Heimerl
E. common flea_bane, flea_bane mullet

کک کش

گیاه چند ساله، با ساقه‌های زیرزمینی. ساقه ایستاده، به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر (اصولاً در راس) کم شاخه (شاخه‌های چندتایی کم)، اغلب با برگهای انبوه، پوشیده از کرک‌های تنک یا انبوه کوتاه نازک زیگزاکشی شکننده. برگهای ساقه‌ای متعدد بخوبی وجود دارد، سرریزه‌ای، بی‌دمبرگ، گوشک‌دار، تا شده، با لبه‌های کامل، در هر دو سطح پوشیده با کرک‌های متراکم نازک زیگزاکشی شکننده. کپه‌ها به اندازه متوسط. گریبان پربرگه. چندین ردیفی، برگه‌ها خطی باریک، پوشیده با کرک‌های بلند سخت شکننده یا زیگزاکشی. گل‌های کناری متعدد، زبانکی، زبانک‌ها به طول ۴-۶ (۴-۲) میلیمتر، گسترده، ۳ (۴-۲) دندانه‌ای، از گریبان به‌طور مشخص بلندتر. لوبهای جام گل‌های مرکزی پوشیده با کرک‌های ساده انبوه بسیار کوتاه، مخلوط با کرک‌های غده‌ای کوچک یک سلولی رزین‌دار. فندقه‌ها به طول ۷/۱-۱ میلیمتر، در

Pulicaria dysenterica (L.) Gaertn.

سراسر طول رگه‌دار، پوشیده از کرک‌های کوتاه، بالای قاعده پایک میوه عریان. کاکلهای داخلی متشکل از ۲۰-۳۰ تار به طول ۲-۳ میلیمتر،

Pulicaria dysenterica (L.) Gaertn.

گیلان: جنگلهای گیلان. - آذربایجان: خوی، جلفا، میانه. - همدان: یالفان. - کرمانشاه: تاق بستان. - اراک: راسوند. - خراسان: مشهد، بین نیشابور و مشهد. - تهران: دماوند، قزوین، کرج، طالقان. **مصارف و کاربردها:** ریشه آن دارویی عمومی برای درمان اسهال خونی است (3).

قاعده به صورت توده‌ای و فراوان وجود دارد و ساقه و برگهای ساقه‌ای را گاهی کاملاً می‌پوشاند، در بالا نادرتر. ساقه راست یا ایستاده، به ارتفاع (۵-۲۰) ۵۰ سانتیمتر، چندتایی یا پرشاخه، با برگهای مترکم یا تنک، چوبی. برگهای ساقه‌ای متعدد، اغلب کوچک یا فلسی شکل، مستطیلی، بدون دم‌برگ، سراسر سطح فوقانی قویاً فردار، موج، گوشک‌دار، نیمه ساقه آغوش. کپه‌ها کوچک. گریبان کم برگه، ۲-۳ ردیفی، برگه‌ها سرنیزه‌ای، به طول ۲-۴ میلی‌متر، کم و بیش هم‌اندازه. گل‌های کناری زبانی زیاد نیست، گل‌های

دندان‌دار کوچک. پراکندگی جهانی: اروپا، آناتولی، عراق، ایران، ترکمنستان، افغانستان، غرب پاکستان، قفقاز و شمال افریقا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، گرگان بطرف بندرترکمن. - مازندران: کیاسر، دره هراز، نور. -

Pulicaria gnaphalodes (Vent.) Boiss.

Syn.: *Inula gnaphalodes* Vent, *Strabonia gnaphalodes* (Vent.) DC.

کک کش بیابانی

خشبی. کرک‌پوش ساقه‌ها، برگ‌ها و برگه‌ها متنوع، متشکل از کرک‌های بلند نازک طویل، زیکزاسی، خاکستری، پشمالو و کرک‌های کم یا زیاد غده‌دار، بدون پایک یا پایک‌دار، چندین سلولی رزین‌دار (در قاعده اغلب پوشیده از کرک‌های پشمالو)، کرک‌های پشمالو سفید یا خاکستری، پنبه‌ای - هلوئی، اصولاً در

۱/۵-۲ میلیمتر، به دشواری رگه‌دار، در سراسر طول کرک‌دار، کاکل‌های درونی متشکل از ۲۰-۳۰ تار موی ماند، به طول ۳-۴ (۵-) میلیمتر، آشکارا ریشک‌دار، نسبتاً ضخیم (کلفت).

مرکزی کم و بیش هم‌اندازه یا کمی بلندتر. زبانک‌ها سه دندانه‌ای، کمی از گریبان بلندتر. لوبهای جام گل‌های مرکزی عریان یا پوشیده از کرک‌های غده‌ای کوچک کم یک سلولی رزین‌دار. فندقه‌ها به طول

Pulicaria gnaphalodes(Vent.) Boiss.

اغلب نواحی دامنه‌ای کوهستانی، دشتی و بیابان‌های مرکزی و از البرز تا زاگرس می‌روید، عطر نسبتاً خوشایندی دارد، بهمین دلیل بخصوص در سالهای اخیر اغلب در مورد خواص و کاربردهای دارویی آن سؤالاتی مطرح می‌شود که بدون پاسخ باقی می‌ماند، زیرا در منابع و رفرانس‌های دارویی به آن اشاره‌ای نشده است. بنظر می‌رسد در مورد مواد و ترکیبات اساس آن اطلاعات خوبی وجود دارد، اما کاربردهای

پراکندگی جهانی: ایران، عراق، افغانستان، پاکستان و ترکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در اغلب نقاط بیابانی و دامنه‌های کوهستانی مناطق خشک در استانهای آذربایجان، همدان، لرستان، اصفهان، یزد، فارس، کرمان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: این گونه گیاهی بیابان‌زی در

Pulicaria arabica (L.) Cass. کککش گرمسیری
Pulicaria salviifolia Bunge کککش مریم گلی
Pulicaria vulgaris Gaertn. کککش معمولی
 هرگونه مصارف و کاربرد گونه‌های مذکور نیازمند تحقیق و تفحص کافی می‌باشد، اگرچه این گیاهان به ظاهر معطرند (مؤلف).

دارویی آن کاملاً ناشناخته است و نیازمند به تحقیق و تفحص بیشتر و منسجم‌تر دارد (مؤلف).
 جنس *Pulicaria* Gaertn. یا کککش در ایران ۵ گونه گیاه چندساله و یکساله اغلب معطر دارد که به مشخصات دو گونه از آنها اشاره شده است. گونه‌های دیگر آن عبارتند از

* *Senecio Cineraria* DC.

Syn.: *Cineraria maritima* L., *Jacobaea maritima* (L.) Peleser & Meijden
 E. silver ragwort, silver groundsel, dusty miller, silver-leaved cineraria, sea ragwort

پیرگیاه نقره‌ای

ارهای، شانه‌ای بریده، با قطعات متعدد مستطیلی، نوک کند، مشابه ساقه پوشیده از کرکهای پشمالوی نمدی سفید. گلها زرد یا سفید، کپه‌ای، (شعاعی)، به عرض تا ۴ سانتیمتر، گلهای کناری شعاعی، گلهای مرکزی لوله‌ای. برگها متعدد، کرکی نقره‌ای.
 پراکندگی جهانی: الجزیره، مراکش، تونس، ترکیه، آناتولی، جزایر دریای اژه، بوسنی و هرزگوین، یونان، ایتالیا، مالت، ساروینی، سیسیل، فرانسه، اسپانیا.
 پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در تهران و نواحی معتدله بمنظور استفاده زینتی.

گیاه چندساله، همیشه سبز، کرکی پشمالوی سفید، به ارتفاع تا ۶۰ سانتیمتر یا کمتر و قطر تاج پوشش ۴۵ تا ۶۰ سانتیمتر. ساقه‌ها سخت (ضخیم)، از قاعده منشعب، پوشیده از کرکهای بلند و سفید نمدی. برگها با محیط سرنیزه‌ای، به طول ۵-۱۵ سانتیمتر، دندانه

Senecio Cineraria DC.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می شود. شیره گیاه کامل برای درمان ورم ملتحمه و دیگر مشکلات چشمی بکار می رود. کاربرد آن روی چشم اثرات ضعیف تحریک کنندگی (حساسیت زایی) دارد که سبب افزایش جریان خون در ناحیه می شود که به تمیز کردن عفونت کمک می کند. از آن می توان برای دفع دید کم (بینایی کم) و آب مروارید در مراحل اولیه استفاده کرد (4).

Senecio Cineraria DC.

Senecio vulgaris L.

E. common groundsel, groundsel

پیر گیاه

گیاه علفی یکساله، با کرکهای تنک هلوئی-تار عنکبوتی، بدون کرک شونده. ساقه ها ایستاده، منفرد یا چندتایی، به ارتفاع ۵-۳۵ سانتیمتر، ساده یا منشعب، پرشاخه، سبز کم رنگ. برگهای قاعده ای و ساقه بدون دم برگ، مستطیلی-قاشقی باریک، به طول ۱-۹، به عرض ۵/۴-۴ سانتیمتر، شانهای بریده نامنظم، با لوبهای دندانهای درشت. برگهای قاعده ای اغلب به طرف دم برگ ممتد، واژ سرنیزه ای-واژ تخم مرغی، با لوبهای دندانهای کم عمق؛ برگهای میانی و بالایی ساقه در قاعده تقریباً ساقه آغوش، با لبه ای برگشته. کپه ها کم تا زیاد، در گل آذین دیهیم؛ کپه با گلهای لوله ای، به عرض ۴/۵-۵/۰ سانتیمتر، تقریباً بدون پایک. گریبان (کپه و برگه ها) استوانه ای؛ برگه ها به طول ۶-۸ میلیمتر، خطی، بدون کرک، اغلب با نوک سیاه؛ برگه های فرعی (کاسه فرعی) به طول ۲-۳ میلیمتر، سرنیزه ای، گلهای زبانهای وجود ندارد. گلهای لوله ای زرد رنگ. میوه فندقه به طول ۵/۱-۵/۲ میلیمتر، پوشیده از کرکهای فشرده متراکم در بین شیارها، کاکل به طول ۵-۷ میلیمتر، سفید. راکندگی جهانی: اروپا، نواحی مدیترانه ای، آسیا، در بقیه نقاط جهان بصورت هرز معرفی شده.

Senecio vulgaris L.

وقوع قاعدگی، دردهای بعد و قبل از آن را نیز تنظیم می‌کند. مصرف کم فراورده‌های آن سبب بند آمدن خونریزی می‌شود. مصرف آن برای دفع اخلاط خونی، خونریزها، خون آمدن از بینی و اسهال خونی مؤثر است. شیر تازه گیاه در رفع قولنج‌ها، اختلالات قاعدگی، صرع، سنگ کلیه، زردی و غیره نیز مفید است. ضماد حاصل از پخت گیاه در آب یا شیر در استعمال خارج برای رفع جمع شدن شیر در پستان، بواسیرهای دردناک، نقرس و کورک مؤثر است (۱۱).

پراکندگی جهانی: پراکنده در سراسر نواحی سرد کره زمین.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت پراکنده در نواحی کم‌ارتفاع و جنگلی استانهای مازندران و گیلان، بندرت در اطراف تجریش و کرج در استان تهران.

Sigesbekia orientalis L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استانهای گیلان، کرمانشاه، خوزستان، فارس و تهران.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل گلداز مصرف می‌شود. گیاه قاعده‌آور است، قاعدگی را منظم می‌کند و به‌عنوان مسکن دردهای رحم بکار می‌رود. گیاه قابض، بندآورنده خون، معرق و مدر است. بندرت در داروسازی استفاده می‌شود زیرا سبب التهاب بافت‌های بینابینی کبد می‌شود (۵).

– کلیه اندامهای گیاه اثر قاعده‌آور قوی، بندآورنده خون و کمی ملین دارد، با مصرف فراورده‌های آن

Sigesbekia orientalis L.

E. Indian weed

علف مقدس، علف ملکوتی

گیاه یکساله، ایستاده، منشعب، با کرکهای فشرده، به ارتفاع ۳۰-۱۰۰ سانتیمتر. برگها متقابل، پایینی‌ها دمبرگ‌دار، بالایی‌ها بدون دمبرگ، پهنک برگهای پایینی به طول تا ۱۵، به عرض ۹ سانتیمتر، با قاعده گرد سربریده، به یکبار به دمبرگی طویل گوه‌ای – بالدار باریک شده، با دندانهای درشت نوک کند بطور نامنظم سینوسی – دنداندار یا تقریباً لوبدار – دنداندار؛ برگهای شاخه‌ها قویاً کوچک شده، به کوتاهی دمبرگ‌دار یا بدون دمبرگ، مستطیلی، کم و بیش کامل. کپه‌ها ناجورجنس، شعاعی، در گل‌آذین پانیکول برگ‌دار؛ گریبان نیمه کروی؛ برگها پوشیده از کرکهای غده‌دار پایک‌دار بلند، دوردیفی، ۵ تایی، از گلهای بلندتر، قاشقی، گسترده؛ داخلها خیلی کوتاهتر، توگود، دربرگیرنده گلهای، نهنج تخت، کاهک‌دار. گلهای همگی زرد؛ شعاعی‌ها به کوتاهی زبانک‌دار، ماده؛ گلهای طبقی (لوله‌ای) لوله‌ای، نرماده، در کنار کاهک‌های نهنج قرار گرفته. فندقه‌ها چهاروجهی، تقریباً خمیده، صاف، با قاعده باریک شده، در بالا سربریده؛ کاکل وجود ندارد.

می‌رود. گیاه بطور کامل به‌عنوان مقوی قلبی تجویز می‌شود و همچنین از آن به‌عنوان محرک، معرق، ضد اسکوربوت و بزاق‌آور استفاده می‌کنند. به مقدار کم خاصیت ضد کرم دارد. گیاه در تهیه دارویی‌ها که برای معالجه زخمها، رگ به رگ شدن، دررفتگی استخوانی، کوفتگی و ملایم کردن دردهای قاعدگی تهیه می‌شود بکار می‌رود (3).

مصارف و کاربردها: شهرت بسزایی به‌عنوان تصفیه کننده خون و برای داشتن ترکیبات مؤثر در درمان زخمهای قانقاریایی و زخمها دارد و برای مداوای بیماریهای میزراه توصیه می‌شود. در استعمال خارجی مخلوط مساوی تنتور گیاه و گلیسرین برای درمان کچلی و دیگر انگلهای مولد دانه‌های پوستی بکار می‌رود. ترکیبات ضد عفونی کننده آن برای زخمها بکار

Sigesbekia orientalis L.

می‌رود. اندامهای مختلف گیاه در هندوچین به‌عنوان مقوی قلب مصرف می‌شود و به‌عنوان نیرودهنده، معرق، ضد اسکوربوت و زیاد کننده ترشحات بزاق استفاده می‌شود (۱۱).

- با توجه به پراکندگی جغرافیایی محدود و ناشناخته بودن آن بین دست‌اندرکاران طب سنتی مصرف آن در طب سنتی ایران رایج نیست و برای اطمینان از فواید و کاربردهای آن باید تحقیق جامع روی آن صورت گیرد (مؤلف).

- کلیه اندامهای گیاه اثر تصفیه کننده خون و مدر دارد و از آنها جهت درمان زخمهای چرکی غانقاریائی استفاده می‌شود. مصرف آن برای درمان بیماریهای مجاری ادرار توصیه شده است. در استعمال خارج تنتور حاصل از گیاه به حجم مساوی با گلیسرین برای رفع ناراحتیهای جلدی با منشأ قارچی و کچلی توصیه می‌شود و ضمناً برای رفع ناراحتیهای پوستی با منشأ انگلی و ناراحتیهای جلدی مؤثر است و برای ضد عفونی زخمها نیز بکار

شانه‌ای - خاردار مترکم، درونی‌ها سرنیزه‌ای کامل. میوه کافشه به طول ۶-۷ میلیمتر؛ کاکل تقریباً دوبرابر اندازه کافشه (فندقه).

پراکندگی جهانی: جنوب و غرب اروپا، نواحی مدیترانه‌ای، مرکز و جنوب شرق آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در حاشیه جاده‌ها و اراضی رها شده، اراضی تخریب یافته، خاکریز کنار جاده‌ها در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کرمانشاه، لرستان، ایلام، خوزستان، بوشهر و جنوب فارس.

مصارف و کاربردها: قسمت مورد استفاده آن دانه آن است و خواص درمانی: ضد آلرژی، ضد سرطان، ضد افسردگی، ضد سم، ضد سم قارچ‌ها، ضد خیز (ورم و آب آوردگی)، ضد اکسیدان، ضد پروستات، ضد ویروس، ملین، صفرآور، مسهل، معرق، هضم کننده غذا، قاعده‌آور، محافظ کبد، کاهش‌دهنده چربی خون، کاهش‌دهنده کلسترول، مهار کننده و متلاشی کننده چربی‌ها دارد، یکی از اثرات مهم آن برای

Silybum marianum (L.) Gaertn.

Syn.: *Carduus marianus* L.

E. blessed milk thistle, St. Mary thistle, milk thistle, holy thistle

خار مریم، نامهای عربی: عکوب، حرشف

گیاه علفی دوساله، کاملاً بدون کرک، با ساقه‌ای کوتاه یا بلند، ساده یا اصولاً از قاعده منشعب، برگ‌دار، یک‌کپه‌ای، با بخش فوقانی تقریباً بدون برگ، به ارتفاع تا ۱۲۰ سانتیمتر. برگ‌ها به طول تا ۳۰، به عرض ۱۲ سانتیمتر، برگهای قاعده‌ای در زمان گلدهی پژمردنی؛ برگهای ساقه‌ای با قاعده‌ای گوشک‌دار - خاری، ساقه‌آغوش، با محیطی مستطیلی، با لوبهای خاردار؛ پهن: لوبها سه‌گوشه‌ای پهن، با دندان‌های خاردار؛ برگهای فوقانی خیلی کوچک شده. کپه‌ها منفرد و انتهایی، با خارهای پهن گسترده یا به پشت برگشته، به قطر (۶-۸) ۱۲-۸ سانتیمتر؛ گریبان کروی - فشرده (توسری خورده) با قاعده‌ای کوهانی؛ برگ‌ها علفی - چرمی، بیرونی‌ها تخم‌مرغی - دایره‌ای پهن، با خارهای انتهایی به طول ۵-۱ سانتیمتر، ناودار با لبه‌های

Silybum marianum (L.) Gaertn.

است. برای درمان بواسیر و عفونتهای کبدی مصرف می‌شود. سیلیمارین (Silymarin) و سیلیبین (Silybin) خاصیت ضد سم کبدی دارند. گیاه برای حیوانات سمی است. سمیت آن بدلیل وجود نیترات (nitrites) است که در بدن به نیتريت تبدیل می‌شود و سبب تورم معدی - روده‌ای، منجر به کمبود اکسیژن، مشکلات تنفسی، لرزش، ضعف، تشنج و سپس مرگ می‌شود و خون حیوان مرده قرمز تیره تا قهوه‌ای سوخته می‌باشد (5).

- گیاه بطور کامل خوراکی است و به هضم غذا کمک می‌کند. دانه‌ها و برگهای آن در موارد کمی جریان شیر داده می‌شود و برای درمان سرفه‌ها، افسردگی، هضم غذا، کبد، کیسه صفرا و مشکلات طحال بکار می‌رود، دریافته‌اند که سیلیمارین (Silymarin) موجود در دانه‌های آن کبد را در برابر بسیاری از سموم محافظت می‌کند - مواد استخراج شده از آن برای کاهش خسارت ناشی از مصرف الکل و داروها، هپاتیت مزمن، التهاب بینابینی بافت‌های یک عضو و مسمومیت ناشی از کادمیوم (Cadmium) مصرف می‌شود. از آن برای جلوگیری از بیماریهای مسافرتی و امراض قلبی بهره می‌گیرند (2).

معالجه هپاتیت مزمن، التهاب مجاری صفراوی و جمع شدن صفرا در کبد می‌باشد (۱۲).

- گیاه احتمالاً دارای ترکیبات ضد اسکوروبوت و سنگ شکن است. برای درمان یرقان و اختلالات وابسته به زردی یا یرقان بکار می‌رود. به عنوان مسکن در نزله و ذات‌الجنب مؤثر است. جوشانده آن در استعمال خارجی فوایدی برای حالت‌های سرطانی دارد. کپه‌های جوشانده بدون تیغ آن افزایش‌دهنده شیر و غذای مناسبی برای زنان شیرده است. دانه‌های آن تند، ضد تشنج و آرام‌بخش است و دارای ارزش ویژه‌ای برای جلوگیری از خونریزی است (3).

- خواص درمانی مهم آن عبارت است از: محافظت و نگهداری از کبد؛ امروزه این گیاه یکی از داروهای مؤثر برای محافظت کبد و کمک کننده برای بازسازی سلولهای کبدی است، برای درمان هپاتیت و یرقان و حالت‌هایی که کبد تحت فشار است بکار می‌رود، تشدید کننده ترشح صفرا، افزایش‌دهنده ترشح شیر، برطرف‌کننده افسردگی و مالیخولیا می‌باشد (4).

- گیاه و میوه‌های آن مصرف می‌شود. گیاه تب‌بر، قاعده‌آور، محرک معوی و خلط‌آور است. تولید و جریان صفرا را تسریع می‌کند. دانه‌های آن پیشاب‌آور

Solidago virga-aurea L.

E. European goldenrod, goldenrod, wound weed

علف طلائی

گیاه چندساله. ساقه کم و بیش ایستاده، برگ‌دار، به ارتفاع (۱۵-۲۵) ۱۰۰ سانتیمتر، بی‌کرک یا کرکی کوتاه، اغلب فقط در ناحیه گل‌آذینها منشعب. برگها بیضوی، سرنیزه‌ای یا واژ سرنیزه‌ای، در سطح تحتانی اغلب به نازکی با رگبرگهای مشبک تیره؛ برگهای قاعده‌ای (اگر وجود داشته باشد) به طول ۵-۱۵، به عرض ۱-۳/۵ سانتیمتر، بطرف دم‌برگی به طول ۲-۶ سانتیمتر باریک شده، با رأس نوک‌تیز، یا لبه‌های کامل

یا دندانه اره‌ای نامحسوس، با دو سطح تقریباً بی‌کرک یا کرکی کوتاه ظریف؛ برگهای فوقانی بتدریج کوچک شده، بدون دم‌برگ و اغلب کامل. کپه‌ها کم (حدود ۵ تا) تا متعدد؛ گریبان به قطر ۷۵-۱۲۵ میلیمتر؛ برگهای بیرونی تخم‌مرغی - سه‌گوشه، به طول ۵/۲-۳ میلیمتر؛ داخلها مستطیلی - سرنیزه‌ای، به طول ۵-۹ میلیمتر، نوک کند یا نوک‌تیز یا نوک‌دار؛ گل‌های شعاعی به طول (۳-۵) ۱۰-۱۵ میلیمتر؛ گل‌های زبانه‌ای به طول ۵-۸، به عرض ۲-۳ میلیمتر؛ گل‌های طبقی (لوله‌ای) به طول ۵-۶ میلیمتر. فندقه‌ها به طول ۳-۳/۵ میلیمتر، به تنگی کرک کوتاه‌دار؛ کاکل به طول

برطرف کننده ناراحتیهای ناشی از ضعف هضم و گوارش است. پودر آن برای التیامبخشی زخمهای کهنه بکار می‌رود. دم‌کرده گرم آن معرق است و مصرف آن داروی مفیدی برای درمان قاعدگی دردناک و فقدان قاعدگی است. بصورت اسپری و مصرف داخلی برای درمان دیفتری مفید است (3).

- آنتی‌اکسیدان، مدر و قابض، علف طلایی دارویی با ارزش برای درمان اختلالات دستگاه ادراری است. هم می‌توان آن را برای درمان بیماریهای شدید مثل التهاب کلیه و بطور خیلی معمول بیماریهایی مانند التهاب مثانه مصرف کرد. گیاه همچنین شهرتی در جهت کمک به دفع سنگ‌های کلیه و مثانه دارد. ساپونین (Saponin) موجود در گیاه علف طلایی بصورت ویژه بر علیه قارچ کاندیدا (Candida fungus) عمل می‌کند. که می‌تواند سبب پیدایش برفک در دهان و مجرای تناسلی زنان شود. گیاه را می‌توان همچنین برای درمان زخم گلو، نزله مزمن بینی و اسهال بکار برد. بدلیل عمل ملایم آن گیاه برای درمان ورم روده و معده در کودکان مصرف می‌شود. در استعمال خارج به‌عنوان دهان‌شوویه یا دوش برای برفک بکار می‌رود (4) دوش (حمام).

- علف طلایی کانادایی / *Solidago canadensis* L. - خاصیتی مشابه گیاه مذکور دارد (4).

Solidago virga- aurea L.

۵-۵/۵ میلیمتر، قهوه‌ای شونده - سفید. پراکندگی جهانی: سراسر اروپا، نواحی معتدله آسیا، شمال غرب افریقا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی جنگلی و باز مرتعی استانهای گرگان، مازندران و گیلان می‌روید. **مصارف و کاربردها:** گیاه معطر، محرک و بادشکن، قابض، مدر و دارویی مؤثر برای دفع سنگ مثانه است.

Solidago canadensis L.

با قاعده‌ای گوشک‌دار، با لوپهای نوک‌تیز، با لبه‌های سینوسی دندان‌های ریز. دمگل آذین به طول ۵-۰/۵ سانتیمتر. کپه به طول ۱۲ میلی‌متر و عرض ۸ میلی‌متر و با ۸۰-۳۰۰ گل، گریبان با ۳۵-۴۵ برگه؛ برگه‌ها بدون کرک یا کرکی غده‌ای؛ برگه‌های بیرونی به طول ۶-۲ میلی‌متر و عرض ۱-۲ میلی‌متر؛ برگه‌های میانی به طول ۱۰-۱۳، به عرض ۸/۸-۱/۲۵ میلی‌متر. جام گل زرد لیمویی، بعد از گلدهی زرد آجری، با زبانه‌ای به طول ۴، به عرض ۱ میلی‌متر، با لوله‌ای به طول ۶ میلی‌متر.

Sonchus asper (L.) Hill

Syn.: *Sonchus glaucescens* Jordan, *Sonchus Nymanii* Tineo & Guss.

E. prickly sowthistle, spiny sowthistle

شیر تیغک

گیاه علفی دوساله، بسیار متنوع از نظر شکل اندامها و اندازه گیاه، با ساقه‌ای به ارتفاع ۱۰-۱۲۰ سانتیمتر، اغلب منشعب و پرگل (کپه)، بدون کرک یا در بخش فوقانی با کرکهای غده‌ای. برگهای قاعده‌ای به طول ۵-۱۲، به عرض ۲-۴ سانتیمتر، کامل تا شانهای بخش،

Sonchus asper (L.) Hill

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در حاشیه مزارع، باغها و در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کرمانشاه، همدان، اصفهان، یزد، لرستان، خوزستان، فارس، کرمان، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان و تهران.

مصارف و کاربردها: گیاه کوبیده شده برای معالجه زخمها و دمل‌ها بکار می‌رود. بطور معمول از آن به‌عنوان نرم‌کننده استفاده می‌کنند (3).

کافشه (فندقه) به طول ۲-۳ در ۱ میلی‌متر، متنوع، قهوه‌ای‌شونده یا زرد-شیری‌رنگ، قویاً فشرده، کم و بیش بیضوی با دو سطح سه‌رگه‌ای، با لبه‌هایی کم و بیش پهن، اغلب با مژه‌های کوچک برگشته به طرف قاعده، کاکل تقریباً سه برابر اندازه کافشه، ریزان.

پراکندگی جهانی: نواحی شرقی مدیترانه‌ای، آسیای جنوب غربی، در سایر نقاط معرفی شده و به صورت علف هرز.

Sonchus maritimus L.

شیر تیغک ساحلی

گیاه چندساله؛ ساقه زیرزمینی رونده. ساقه به ارتفاع ۱۵-۸۰ سانتیمتر، در بالا کم‌شاخه، بی‌کرک یا بندرت در بخش فوقانی کرک نمدی سفید. برگهای قاعده‌ای

کم و بیش خطی، کامل، چرمی، بی‌کرک، در قاعده غلافدار، بدون گوشک، از ساقه کوچکتر؛ برگهای ساقه‌ای به طول ۵-۲۸، به عرض ۴/۴-۴ سانتیمتر، بحالت جوان در سطح تحتانی کم و بیش کرک نمدی، سرانجام اغلب بطور کامل بی‌کرک، در حالت زنده

۱۲، به عرض ۲-۲/۵ میلیمتر؛ داخلها به طول ۱۰-۱۲، به عرض ۲ میلیمتر. جام گل زرد لیمویی، بعد از گلدهی نارنجی؛ زبانک‌ها به طول ۱۲، به عرض ۲/۵ میلیمتر، شعاعی، در سطح تحتانی ارغوانی. فندقه‌ها به طول ۲/۲۵-۳، به عرض ۱-۱/۶ میلیمتر، شیری - زردشونده تا قهوه‌ای شونده کم‌رنگ، بیضی باریک، بطرف قاعده کاملاً باریک شده، به ظرافت چروکیده یا صاف، با لبه ضخیم، در هر دو سطح یک رگه‌ای؛ کاکل از فندقه کم و بیش ۳ بار بلندتر، اغلب ریزان.

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای، شمال افریقا، جنوب غرب آسیا، ایران، عراق، ترکمنستان، افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب و بعضاً تقاطع با آب موقت در دامنه‌های کوهستانی استانهای مازندران، گیلان، لرستان، اصفهان، یزد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، سیستان و بلوچستان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه برای درمان سرفه‌ها در سل، برونشیت، آسم و سیاه سرفه مصرف می‌شود (3).

Sonchus maritimus L.

نسبتاً گوشتی، در حالت خشک کم و بیش چرمی، در قاعده دایره‌ای - گوشک‌دار، خطی یا مستطیلی - خطی، سینوسی - دندانه‌دار یا کامل، بدون بریدگی یا بندرت سینوسی - دندانه‌ای درشت؛ رگبرگ میانی واضح، رگبرگ‌های فرعی کم و بیش محو شونده. دمگل اذینها به طول ۵/۰-۷ سانتیمتر، بی‌کرک یا در زیر کپه‌ها کرک نمدی. کپه‌ها نه چندان زیاد، به طول ۱۰-۲۰، به عرض ۶-۳۰ میلیمتر، ۸۰-۱۵۰ گلی. گریبان کم و بیش ۲۷ برگه‌ای؛ برگه‌های خارجی نسبتاً نوک‌کند، به طول ۳-۷، به عرض ۱-۲ میلیمتر؛ میانی‌ها به طول ۱۰-

Sonchus oleraceus L.

Sonchus oleraceus L.

E. common sow thistle, sow thistle, milk thistle

شیر تیغک رطوبت پسند، شیر تیغک معمولی گیاه یکساله یا دو ساله. ساقه به ارتفاع ۱۰-۱۴ سانتیمتر، تا کپه بدون کرک، کم و بیش منشعب، تو خالی. برگهای قاعده‌ای از ساقه‌ای کوچکتر، دمبرگ با بال باریک؛ برگهای ساقه‌ای به طول ۸-۳۵، به عرض ۴-۱۷ سانتیمتر، بسیار متنوع، کامل یا شانهای بریده، یا شانهای منقسم یا شانهای بخش، یا ربایی، در قاعده ساقه‌آغوش، با گوشک‌های نوک‌تیز، با لوپهای یا کامل یا دندانه‌دار، یا دندانه اره‌ای - خاردار. دمگل آذین به طول ۵/۰-۷ سانتیمتر، بدون کرک یا غده‌دار؛ کپه‌ها

اغلب متعدد، به طول ۱۰-۲۰، به عرض ۶-۳۰ میلیمتر، با ۸۰-۲۳۰ گل. گریبان با ۲۷-۳۵ برگه،

Sonchus oleraceus L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، اصفهان، یزد، لرستان، خوزستان، فارس، کرمان، خراسان، سیستان و بلوچستان و تهران؛ عموماً به صورت علف هرز باغها و اراضی زراعی.

مصارف و کاربردها: دم‌کرده ریشه و برگهای گیاه به‌عنوان مقوی و تب‌بر مصرف می‌شود. ساقه‌های آن به‌عنوان مسکن و مقوی تجویز می‌شود. گیاه دارویی عمومی به‌عنوان ملین و مدر است. شیر گیاه به‌عنوان ضدعفونی‌کننده و ترمیم‌کننده زخمها بکار می‌رود. صمغ مایل به قهوه‌ای ناشی از تبخیر گیاه در مصرف داخلی به‌عنوان مسهل پیشاب‌آور قوی عمل می‌کند و تأثیر پس‌زایی روی کبد، اثنی عشر و قولون دارد. شیر آن به‌عنوان دارویی ضد تخدیر (برطرف‌کننده تخدیر) بکار می‌رود (3).
– گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه مسهل، مقوی، مدر،

برگه‌های بیرونی به طول ۷/۵–۲/۵، به عرض ۱–۲/۵ میلیمتر، با نوک‌کند، بدون کرک یا در امتداد رگه میانی گاهی با کرک‌های غده‌دار. میانی‌ها اغلب سه‌گوشه باریک. به طول ۸–۱۲، به عرض ۲–۳ میلیمتر؛ درونی‌ها به طول ۹–۱۲، به عرض ۱–۲ میلیمتر. جام‌گل زرد، زبانک‌های بیرونی در سطح تحتانی ارغوانی، زبانک به طول ۶، به عرض ۱/۵ میلیمتر، هم‌اندازه لوله جام. کافشه‌های بیرونی سبز-زرد شونده یا قهوه‌ای شونده، چروکیده، درونی‌ها تیره‌تر و با چروک کمتر، همگی به طول ۲/۵–۳/۷۵، به عرض ۱–۰/۷۵ میلیمتر، واژ سرنیزه‌ای، فشرده، بدون بال، با رگه‌های اصلی ۲–۴ تایی، کاکل از فندقه دوبار بلندتر، کم و بیش دائمی.

پراکندگی جهانی: در سراسر نقاط جهان، در نقاط گرم و مرطوب کمتر دیده می‌شود، اغلب در اراضی زراعی آبی مشاهده می‌شود.

آن کرم‌کش است. در هندوستان برگهای خشک آن را برای مداوای اعتیاد به تریاک بکار می‌برند (5).
- گیاه کامل مصرف می‌شود. ریشه و برگهای آن مقوی و تب‌بر هستند. شیر گیاه بعد از انعقاد رزینی می‌دهد که پیشاب‌آور و مهمل است (1).

شاخه‌های گسترده. برگها شانه‌ای‌بخش، با قطعات خطی - سرنیزه‌ای، دنداندار، دندانه‌ها در بالا سیخک‌دار. کپه گلها زرد مایل به قهوه‌ای تا زرد. گریبان مستطیلی - تخم‌مرغی، ۵ گوشه؛ دمگل آذین

پیشاب‌آور و ضداسکوربوت است. نوشابه‌ای از آن تهیه می‌شود که برای دل‌درد مناسب است. در استعمال خارج برای پیدایش دانه‌های پوستی و کفگیرک بکار می‌رود. جوشانده برگ آن برای مداوای ناراحتیهای کبدی، یرقان و قطره چشمی مصرف می‌شود. ریشه

* *Tagetes patula* L.

E. marigold, French marigold

جعفری زینتی

گیاه یکساله، به ارتفاع تا ۴۵ سانتیمتر. ساقه ایستاده، با

Tagetes patula L.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل معطر، هضم‌کننده، مدر و مسکن است، در استعمال داخلی برای درمان سوء هاضمه، قولنج، یبوست شدید، سرماخوردگی و اسهال

منتهی به یک کپه، بندرت بطرف بالا ضخیم شده. پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نواحی معتدله و معتدله سرد.

از آن استفاده می‌کنند.

- گیاهی زینتی که در باغچه‌های مناطق مختلف کاشته می‌شود و ارزش زینتی آن در ایران به مراتب بیشتر از ارزش‌های دارویی آن است (مؤلف).

Tanacetum Balsamita L.

مصارف و کاربردها: برگهای آن بوی تند و طعم تنیدی به سالادها، سوپ‌ها و کیک میوه‌ای می‌دهد و دارای اساس نیروبخش و نشاط‌آور شبیه به پونه سنبله‌ای /

خونی و در استعمال خارج برای درمان زخم چشم و روماتیسم بکار می‌رود. برگهای آن از گیاه تازه بر حسب نیاز چیده می‌شود و به فوریت مصرف می‌گردد یا هنگامی که گیاه گل دارد آن را خشک کرده و بعداً

Tanacetum Balsamita L.

Syn.: *Chrysanthemum Balsamita L.*; *Pyrethrum Balsamita (L.) Willd.*

E. alecost, balsam herb, costmary

شاه اسپرم

گیاه چندساله، ساقه زیرزمینی دار. ساقه‌ها به ارتفاع ۳۵-۸۰ سانتیمتر، با کرکهای کوتاه تنک، در بالا منشعب. برگهای قاعده‌ای به طول ۳-۲۰ سانتیمتر، دمبرگ بلنددار، با دمبرگی به طول ۳-۱۵ سانتیمتر؛ پهنک تخم‌مرغی - بیضوی، به عرض ۵-۱/۵ سانتیمتر، با لبه‌های کنگره‌ای - دندانه‌اره‌ای، با رأس نوک تیز یا نسبتاً نوک کند، با قاعده قلبی، سربریده یا گوه‌ای، با کرکهای کوتاه فشرده تنک. برگهای ساقه‌ای مشابه قاعده‌ای‌ها، بتدریج کوچک شونده، تقریباً بدون پایک یا بدون پایک، گاهی در قاعده شانه‌ای بخش کوتاه. کپه‌ها متعدد، شمای عمومی گل آذین دهبیمی تنک یا نسبتاً انبوه. گریبان کروی، به عرض ۵-۸ میلیمتر؛ برگه‌ها ۳ ردیفی، سرنیزه‌ای یا مستطیلی، با لبه‌های غشایی کم‌رنگ یا قهوه‌ای، بیرونی‌ها از درونی‌ها کوتاه‌تر. گل‌های کناری زبانه‌ای شکل وجود دارد یا ندارد. گل‌های طبقی لوله‌ای زرد، به طول ۲ میلیمتر. فندقه‌ها استوانه‌ای (گرد)، به طول ۲ میلیمتر، ۵-۷) رگه‌ای، کاکل تاجکی شکل، به طول ۲/۴-۰/۴ میلیمتر، کامل یا با دندانه‌های کوچک.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ارتفاعات کوهستانی البرز و استانهای آذربایجان، کردستان، لرستان، چهارمحال بختیاری و تهران می‌روید.

- Mentha spicata* دارد. قبل از کاربرد رازک آن را برای صاف کردن، عطردادن و حفاظت از نوعی آبجو بکار می‌بردند. برگهای آن لباس‌ها و کاسه‌های گلی را معطر می‌کند و آنها ضد التهاب، محافظت‌کننده و گندزدا هستند. شستشو با برگ‌ها یا برگهای له شده آن سوختگی و نیش حشرات را تسکین می‌دهد. جای آن سرماخوردگی، گرفتگی عضلانی، خلط سینه و دل بهم‌خوردگی را تسکین می‌دهد و برای سهولت زایمان استفاده می‌شود (2).
- مقوی معده، بادشکن، نیرودهنده، مدر، ضد تشنج، ضد کرم، صفراور، قاعده‌آور و در استعمال خارج التیام‌دهنده است. دم‌کرده برگ، گل و دانه گیاه اثر ضد تشنج، رفع سرفه و برونشیت دارد. در استعمال خارج خیسانده برگهای آن در روغن زیتون برای بانسمان زخمها بسیار خوب است و جوشانده نمکدار گیاه در بهبود و التیام زخمها و زخمهای چرکی اثر مفید دارد (۱۱).
- جنس *Tanacetum* L. با نامهای فارسی مخلصه، مینا، بابونه گاوی و شاه‌اسپریم که به گونه‌های خاصی از این جنس اطلاق می‌شود در ایران قریب به ۳۲ گونه دارد که اغلب در نقاط کوهستانی و بعضاً صخره‌ای می‌رویند، همگی آنها معطر بوده و تعدادی از آنها نیز کاربردهای صنعتی دارند و جنبه‌های دارویی نیز در بعضی از گونه‌های آن شناخته شده است. برای کسب اطلاعات بیشتر فهرستی از گونه‌های مختلف این جنس ارائه می‌شود.
- Tanacetum abrotanifolium* (L.) Druce
مینای آذری
- Tanacetum Archibaldii* Podl.
مینای صخره‌ای، مینای سیاه بیشه‌ای
- Tanacetum bachtiaricum* Mozaff.
مینای بختیاری
- Tanacetum Balsamita* L. subsp. *Balsamita*
مینای شاه اسپریمی
- Tanacetum Balsamita* L. subsp. *Balsamitodes*
شاه اسپریم
- Tanacetum budjurdense* (Rech. f.) Tzvel.
مینای بجنوردی
- Tanacetum canescens* DC.
مینای خاکستری
- Tanacetum chiliophyllum* (Fisch. & C.A. Mey) Schultz-Bip.
مینای قره‌باغی، مینای آذربایجانی
- Tanacetum coccineum* (Willd.) Grierson subsp. *Coccineum*
مینای قرمز
- **Tanacetum dumosum* Boiss.
مینای دناپی
- **Tanacetum elbursense* Mozaff.
مینای البرزی
- Tanacetum fruticulosum* Ledeb.
مینای دیررس، مینای بوته‌ای
- **Tanacetum hololeucum* (Bornm.) Podl.
مینای سفیدبرفی
- **Tanacetum khorassanicum* (Krasch.) Parsa
مینای خراسانی
- Tanacetum Kotschyi* (Boiss.) Grierson
مینای کوهسری
- **Tanacetum lingulatum* (Boiss.) Bornm.
مینای اصفهانی، مینای زبانکی
- Tanacetum pamiricum* (O. Hoffm.) Bornm.
مینای پامیری، مینای لاله‌زاری
- **Tanacetum paradoxum* Bornm.
مینای سروستانی، مینای استثنایی
- Tanacetum parthenium* (L.) Schultz. Bip.
بابونه گاوی
- Tanacetum parthenifolium* (Willd.) Shultz Bip.
بابونه گاوی‌سا
- Tanacetum Persicum* (Boiss.) Mozaff.
مخلصه
- Tanacetum pinnatum* Boiss.
مینای دماوندی، مینای شانه‌ای

**Tanacetum tenuisectum* (Boiss.) Podl.

مینای شاهرودی

**Tanacetum trifoliolatum* Podl.

مینای سه دندانهای

Tanacetum turcomanicum (Krasch.) Tzvel.

مینای ترکمنستانی

Tanacetum uniflorum (Fisch. & C. A. Mey. ex DC.)

مینای تک گل

Tanacetum Walteri (C. Winkl.) B. Fedtsch.

مینای کپت داغی

Tanacetum Zahlbruckneri (Nab.) Grierson

مینای ماکوئی، مینای ترکیه‌ای

Tanacetum polycephalum Schultz. Bip subsp. *argyrophyllum*
مینای پرکپه برگ نقره‌ای

Tanacetum polycephalum Schultz. Bip subsp. *du-*
deranum مینای پرکپه دو دره‌ای، مینای پرکپه شمیرانی

Tanacetum polycephalum Schultz. Bip. subsp.
Polycephalum مینای پرکپه، مینای صخره‌زی

**Tanacetum salsugineum* Podl. مینای شورروی

**Tanacetum Sonbolii* Mozaff. مینای تکابی

**Tanacetum Stapfianum* (Rech. f.) Podl.

مینای شیرازی

**Tanacetum tabrisianum* (Boiss.) Sosn. & Takht.

مینای تبریزی

Tanacetum abrotanifolium (L.) Druce

Tanacetum bachtiaricum Mozaff.

Tanacetum canescens DC.

Tanacetum dumosum Boiss.

Tanacetum elbursense Mozaff.

Tanacetum Kotschy (Boiss.) Grierson

Tanacetum polycephalum Schultz- Bip.

Tanacetum salsugineum Podl.

Tanacetum tabrisianum (Boiss.) Sosn. & Takht.

Tanacetum uniflorum (Fisch. & C.A. Mey.) Schultz Bip.

نامهای محلی کاربردی دارویی ایجاب می‌کند که تحقیقات گسترده‌ای در ارتباط با شناخت و موارد استفاده دارویی این گیاهان صورت گیرد در ضمن گونه‌های ستاره‌دار انحصاری ایران است (مؤلف).

یادآور می‌شویم که در مطالعات اخیر تعدادی از گونه‌های این جنس به جنس‌های نزدیک به آن یعنی به *Artemisia* و *Ajania* منتقل شده‌اند. به‌هرحال وجود تعدادی از گونه‌های معطر در فهرست بالا و

Tanacetum Parthenium (L.) Schult-Bip

پراکندگی جهانی: تقریباً در سراسر جهان، در بخشهایی کاشته شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه عموماً در نواحی مرطوب و سایه و روشن در اغلب نقاط استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، اردبیل، کردستان، کرمانشاه، همدان، لرستان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: مهمترین خواص دارویی آن عبارت است از: ضد درد و مسکن، پایین آورنده تب، ضد روماتیسم، تسریع‌کننده جریان قاعدگی، تلخ، گیاه اثرات درمانی قابل توجهی در معالجه میگرن دارد. چنانکه از نام آن (نام انگلیسی) برمی‌آید اثر قابل ملاحظه‌ای در کاهش تب دارد. گیاه از گذشته دور تا بحال برای تسریع در قاعدگی بکار می‌رود و همچنین بهنگام زایمان برای تسریع در عمل دفع جفت کاربرد دارد. امروزه به تعداد کم از گیاه بمنظور جلوگیری از میگرن استفاده می‌شود، باید آن را به‌طور مرتب و در آغاز پیدایش علائم میگرن مصرف کرد، برای میگرن همراه قاعدگی و سردرد نیز مفید است. گیاه می‌تواند به تسکین درد مفاصل و درد روماتیسم کمک کند (4). - گل‌های آن (کپه‌های) سقط‌آور است و قاعدگی را تسریع می‌کند، از آنها به‌عنوان حشره‌کش و جابجا کننده درد استفاده می‌کنند (5).

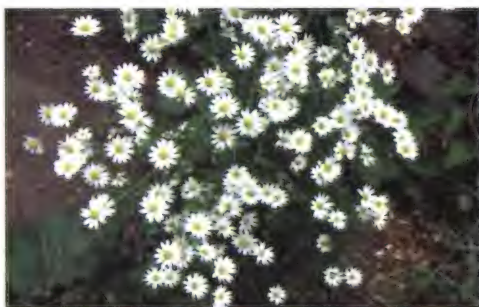
Tanacetum Parthenium (L.) Schult-Bip

Syn.: *Chrysanthemum Parthenium* (L.) Bernh., *Pyrethrum Parthenium* (L.) Sm.

E. feverfew, fever few chrysanthemum

بابونه گاوی

گیاه چندساله، با کرکهای تنک، ساقه‌های زیرزمینی عمودی. ساقه راست یا ایستاده، به ارتفاع ۴۰-۸۰ سانتیمتر، منفرد یا اغلب چندتایی، گوشه‌دار - شیاردار، سبز تا به‌رنگ قهوه‌ای - ارغوانی، در بالا منشعب. برگ‌ها با کرکهای تنک تا گاهی بدون کرک؛ برگ‌های قاعده‌ای به طول ۸-۱۸ سانتیمتر، ۱-۲ بار شانه‌ای بخش، با دم‌برگ بلند. پهنک برگ با قطعات اولیه ۳-۵ جفتی، تخم‌مرغی، قاعده‌ای‌ها به طول ۲-۵ سانتیمتر، بطرف انتهای برگ بتدریج کوچک شده و با بریدگی کمتر، با لوب‌های انتهایی نوک‌تیز یا نوک‌کند؛ برگ‌های بالایی بتدریج کوچک شده. کپه‌ها چندتایی تا زیاد، در انتهای شاخه‌ها منفرد، در گل‌آذین پانیکول تنک. گریبان به عرض ۵-۷ میلی‌متر، نیمه کروی؛ برگ‌ها ۲ ردیفی، سبز - کاهی رنگ، با کرکهای تنک، با رأس و لبه‌های غشایی باریک، سرنیزه‌ای، ناودار. گل‌های کناری زبانه‌ای، ماده، ۱۲-۲۰ تایی، زبانه‌ها سفید، به طول ۵-۸، به عرض ۱/۵-۴ میلی‌متر. گل‌های طبقی لوله‌ای، زرد، به طول تا ۳ میلی‌متر. فندقه‌ها به طول ۱-۲ میلی‌متر. ۵-۶ رگه‌ای، در بین رگه‌ها با کرکهای غده‌ای طلایی رنگ؛ تاج به طول ۱/۱-۰/۳ میلی‌متر، با دندانه‌های نامنظم یا گاهی لوبدار.

Tanacetum Parthenium (L.) Schult-Bip

ساقه‌ای مشابه برگهای قاعده‌ای، با دمبرگ کوتاه، قطعات کوچکتر؛ برگهای همراه گل‌آذین و پای شاخه‌ها کوچک شده، بدون دمبرگ، با لوبه‌هایی مشابه لوبه‌های برگهای قاعده‌ای. کپه‌ها کم در انتهای شاخه‌ها منفرد، پانیکولی تنک. گریبان نیمه کروی تا مخروطی، به عرض تا ۱۰ میلیمتر؛ برگه‌های گریبانی دوردیفی، به‌رنگ سبز - زرد کاهی، بدون کرک یا با کرکهای تنک، با رأس غشایی شفاف، بیرونی‌ها خطی باریک، درونی‌ها مستطیلی - سرنیزه‌ای با رأس شفاف پهن، بریده نامنظم. گل‌های کناری ماده، ۸-۱۲ تایی؛ زبانه‌ها سفید، به طول ۲-۸ میلیمتر، به عرض ۱-۳ میلیمتر. گل‌های طبقی زرد، لوله‌ای. فندقه‌ها به طول ۱-۲ میلیمتر، ۶-۸ رگه‌ای، بین رگه‌ها با کرکهای غده‌ای طلایی، تاجک‌دار، تاجک‌ها نامنظم بریده.

Tanacetum persicum (Boiss.) Mozaff.

Syn.: *Chrysanthemum persicum* (Boiss.) Nab.; *Pyrethrum persicum* Boiss.

مخلصه

گیاه چندساله. بدون کرک یا با کرکهای تنک، پرسافه. ساقه‌ها ایستاده یا خیزان. به ارتفاع ۲۰-۵۰ سانتیمتر، گوشه‌دار - شیاردار، به‌رنگ سبز مایل به کاهی، در بالا منشعب، شاخه‌ها متعدد. برگها بدون کرک یا با کرکهای تنک، اغلب در سطح تحتانی کرک غده‌ای‌دار - منقوط؛ برگهای قاعده‌ای انبوه ۵-۱۸ سانتیمتر، با دمبرگ نسبتا بلند، پهنک برگ ۱-۲ بار شانه‌ای بخش، قطعات اولیه ۳-۴ تایی، مستطیلی یا تخم‌مرغی باریک، قطعات پایینی کوچکتر از میانی‌ها، لوبه‌های قطعات مستطیلی - سرنیزه‌ای، نوک تیز یا نوک کند، با لوبه‌های اغلب منظم؛ برگهای

Tanacetum Persicum (Boiss.) Mozaff.

مصارف و کاربردها: کاربردها و مصارف دارویی این گیاه تا حدود زیاد مشابه پاپونه گاوی / *Tanacetum Parthenium* (L.) Schultz Bip. می‌باشد. اما مردم عشایر بختیاری به این گونه مخلصه می‌گویند و برای آن قابلیت مبارزه با زهر مار قائل هستند اما مردم در خراسان جنوبی به گیاه *Scrophularia striata* Boiss. (گل میمونی سازوئی، گل میمونی شیاردار)

پراکندگی جهانی: ایران، عراق و احتمالا ترکیه. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه صخره‌زی اصولا در نواحی صخره‌ای و بعضا مرطوب و زیر سایه سنگها و صخره‌ها و بندرت جویباری مرطوب در استانهای آذربایجان، زنجان، همدان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، یزد، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، خوزستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مخلصه در ایران و در طب سنتی ایران واقعا چه بوده و کدام یک از این گیاهان خواص دارویی مورد نظر طبیب طب سنتی را دارند جای سؤال و تحقیق دارد (مؤلف).

خطی - سرنیزه‌ای تا مستطیلی - بیضوی؛ برگهای فوقانی ساقه مشابه پایینی‌ها اما بدون دمیرگ. کپه‌ها ۵-۷ (۱۰-۱) تایی، در گل‌آذین دپییم مرکب انبوه؛ گریبان به قطر ۵-۸ میلیمتر. ردیف بیرونی با گل‌های لوله‌ای، ماده، ناجور شکل (نامنظم)، ۳ دندانه‌ای، بندرت به کوتاهی زبانکی، یا منظم (جور شکل)، ۵ دندانه‌ای، نرماده؛ گل‌های داخلی لوله‌ای، ۵ دندانه‌ای. فندقه‌ها به طول ۱/۲-۱/۸ میلیمتر، ۵ رگه‌ای، با غدد فاقد موسیلاژ، شفاف، بدون پایک، روی میوه‌ای پراکنده؛ کاکل به طول ۲/۰-۴/۰ میلیمتر. پراکندگی جهانی: تقریباً سراسر اروپا.

مخلصه می‌گویند و در عین حال مردم در استان ایلام به گیاه *Scrophularia striata* Boiss. ته‌شینه‌داری (Tashenadari) می‌گویند و برای آن قابلیت مداوای زخمها را قائل هستند. بنابراین شناخت اینکه

* *Tanacetum vulgare* L.

Syn.: *Chrysanthemum vulgare* (L.) Bernh., *Chamaemelum Tanacetum* (Vis.) E.H.L. Krause
E. Tansy, common tansy, bitter buttons, ginger plant, hind heal parsley fern, scented fern

مینای رایج

گیاه چندساله معطر، ساقه‌ها به ارتفاع ۳۰-۱۵۰ سانتیمتر، در بالا منشعب. برگها شانه‌ای منقسم تا شانه‌ای بخش، بدون کرک تا کرکدار تنک، منقوط - کرک غده‌ای دار؛ برگهای پایین ساقه به طول بیشتر از ۵ سانتیمتر، دمیرگ‌دار، مستطیلی تا مستطیلی - تخم‌مرغی، با قطعات شانه‌ای بخش تا شانه‌ای لوبدار،

Tanacetum vulgare L.

مصرف می‌شود. وقتی گیاه مصرف می‌شود اصولاً بمنظور دفع و زایل کردن کرم‌های روده و در درجات کمتر (به مقیاس کمتر) بمنظور تحریک قاعدگی می‌باشد. گیاه در استعمال خارج بمنظور کشتن و نابودی جرب و گال، کک و شپش بکار می‌رود، اما حتی در استعمال خارج نیز ترکیبات آن خطر مسمومیت دارد (4).

Taraxacum officinale L.

ازجمله اگرما مصرف می‌شود. بطور عموم گل قاصد خواص درمانی ضد میکروب، ضد خیز (ورم و آب‌آوردگی)، ضد ورم، ضد روماتیسم، ضد سم، ضد نفخ، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضد تومور (غده)، قابض، صفراآور، آلرژی‌زا، ملین، مسهل، هضم کننده، ضد عفونی کننده، ادرارآور، مقوی کبد، کاهش دهنده قند خون، محرک، مقوی معده، مقوی

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در سالهای اخیر بمنظور استفاده دارویی در مراکز تولید گیاهان دارویی و باغ گیاه‌شناسی ملی ایران کاشته شده است.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه به عنوان ضد کرم، قاعده‌آور و مقوی معده بکار می‌رود. گل آذین خشک شده آن در گل‌آرایی کاربرد دارد (7).
- گیاه امروزه بدلیل قابلیت سمی بودن آن کمتر

Taraxacum microcephaloides Van. Soset

Syn.: *Taraxacum officinale* (Web.) Wigg. var. *microcephalum* Boiss., *Taraxacum fulvipile* Hand. - Mzt.

گل قاصد کپه کوچک

گیاه قد کوتاه کوچک، با یقه پوشیده از بقایای دائمی برگهای فلسی شکل، کرک تار عنکبوتی. برگها تقریباً بدون کرک، دنداندار یا لوبدار. ساقه عریان در زیر گریبان کرکی تار عنکبوتی، سرانجام اغلب بی‌کرک. گریبان کوچک باریک؛ برگه‌های خارجی کوتاه بسیار باریک سه گوشه، با داخلها تقریباً هم‌اندازه، مایل به قرمز یا سبز. گل‌های زبانه‌ای زرد؛ کلاله‌ها زرد طلایی چرک. فندقه‌ها قهوه‌ای کم‌رنگ، به طول حدود ۴ میلیمتر، در بالا به تنگی زگیل‌دار، بصورت مخروطی - تقریباً استوانه‌ای تغییر شکل می‌یابد؛ سیخک تقریباً نازک، به طول تا ۴ میلیمتر؛ کاکل کم و بیش قرمز. گلها تابستانه.

پراکندگی جهانی: آسیای صغیر، لبنان و شمال سوریه تا افغانستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان: کوه میشوداغ. - فارس: ده بیدآباد. - تهران: قزوین

مصارف و کاربردها: اثرات مهم گل قاصد عبارت است از: معرق، ادرارآور، محرک اشتها، محلل سنگ مثانه، تقویت کننده کبد و در طب عوام جهت تصفیه خون، مسهل ضعیف، تسکین درد التهاب مفاصل، تسکین دردهای روماتیسمی و درمان امراض پوستی

هستند، بیشتر به صورت علف هرز در باغها و مزارع و گاهی نیز در ارتفاعات کوهستانی می‌رویند. در مورد مصارف و کاربردهای دارویی آنها اطلاعات کمی در دست است و نیاز به کار منسجم و تحقیقاتی دقیق دارد تا بتوان در مورد دارویی بودن آنها اطمینان پیدا کرد (مؤلف).

– زرد شونده یا تقریباً سبز کلمی شونده – سبز، بطرف رأس تقریباً دم‌دار – باریک شده، در جهت طولی با شیارهای (خطوط) بسیار باریک تا نامشخص. گل‌های زبانه‌ای زرد کم‌رنگ، بحالت خشک تقریباً بدون تغییر، کناری‌ها گاهی ارغوانی – مخطط، از گریبان به دشواری یا تا حدود $\frac{1}{2}$ بخش بلندتر. فندقه‌ها به طول ۱۲-۱۵ میلی‌متر، کم‌رنگ، به نازکی رگه‌دار – مخطط، سنگ پایی سفید، بتدریج باریک شده به سیخکی (نوکی) به طول ۵ میلی‌متر؛ کاکل سفید زردشونده چرک یا قهوه‌ای شونده، حدوداً مساوی فندقه‌ها، با کرک‌های پرمرغی – سفید کم و بیش (نسبتاً) بلند نرم. پراکندگی جهانی: ایران، ترکمنستان، افغانستان، قفقاز، ماورای قفقاز.

Tragopogon graminifolius DC.

بدن، معرق و اشتها‌آور دارد (۱۲).

اطلاعات دارویی آورده شده (از منبع ۱۲) مربوط به *Taraxacum officinale* L. است که در ایران نمی‌روید یا وارسته‌ای از آن در ایران می‌روید که در بالا به آن اشاره شده است جنس گل قاصد در ایران قریب به ۵۷ گونه دارد که همگی علفی و شیرابه‌دار

Tragopogon graminifolius DC.

Syn.: *Tragopogon iranicus* Rech. f.; *Tragopogon khorasanicus* Rech. f.

شنگ

گیاه چندساله، با ریشه‌های عمیق، مولد شاخه‌های پاجوش، بی‌کرک شونده، پرساقه، کم و بیش سبز کم‌رنگ. ساقه‌های گلدار از قاعده خمیده ایستاده، اغلب به ارتفاع ۳۰-۵۰ سانتیمتر، نازک، تقریباً در سراسر طول برگ‌دار، اغلب عمیقاً با شاخه‌های دوشاخه‌ای کم، با یقه پوشیده از بقایای برگ‌های غشایی، فلسی پهن، گاهی کم و بیش پشمالو. برگ‌ها شبیه برگ گندمیان، کم و بیش ۵ رگبرگی، تخت، موجی شکل، به عرض ۲۵-۵۰ (-۸۰) میلی‌متر؛ پایینی‌ها به سرعت پژمرده ماندنی، با قاعده به دشواری باریک شده بدون دم‌برگ، با رگبرگ میانی کم‌رنگ نسبتاً پهن؛ برگ‌های ساقه‌ای با قاعده به دشواری یا کمی پهن شده، بدون دم‌برگ، بطرف رأس بتدریج باریک شده بلند، بالایی‌ها با قاعده کم و بیش بزرگ آشکارا پهن شده، کوتاه شده، راست یا گاهی تقریباً به یکباره دم‌دار – باریک شده و خمیده. دمگل آذین ضخیم نشده، در قاعده گریبان گاهی با کرک‌های هلویی – سفید. گریبان اغلب ۱۰ برگه‌ای، در زمان گلدهی به طول کم و بیش ۱۵-۲۰ میلی‌متر، در زمان میوه‌دهی به طول تا ۲۵ میلی‌متر، اصولاً بطرف قاعده کم و بیش کرک هلویی – سفید، بی‌کرک شونده یا اصولاً (از ابتدا) کم و بیش بدون کرک؛ برگ‌ها در قاعده به عرض ۳-۴ میلی‌متر، سبز

و لذیذ می‌باشند اما مردم در مناطق مختلف البرز و زاگرس در اوایل بهار از برگ بعضی از گونه‌های آنها از جمله *Tragopogon graminifolius* DC. که بیشتر در اراضی کشاورزی و دامنه‌های کوهستانی می‌روید به عنوان سبزی صحرایی استفاده می‌کنند و آن را بصورت سبزی پلو یا خام مصرف می‌کنند. در ارتباط با مصارف دارویی این گونه اطلاعات دقیق وجود ندارد و هرگونه کاربری دارویی آن نیازمند تحقیق می‌باشد (مؤلف).

با دمگل آذین بلند، در گل آذین پانیکول - دیهیمی تنک. گریبان شلغمی شکل. به عرض ۴-۱۰ میلیمتر؛ برگه‌های گریبانی ۲ ردیفی، تقریباً هم‌اندازه؛ خارجیا سرنیزه‌ای یا تخم‌مرغی - سه گوشه؛ داخلها مستطیلی، سبز با لبه غشایی - شفاف با لبه خط قهوه‌ای کم‌رنگ‌دار. نهنج کاملاً مشخص، تخم‌مرغی - مستطیلی. گل‌های کناری ماده کم، با جام گل لوله‌ای - تخت شده، با رأس دو دندانه‌ای؛ بقیه گلها نر ماده لوله‌ای، ۵ دندانه‌ای، با دندانه‌های در انتها کرک غده‌ای دار. فندقه‌ها خطی، در سطح بیرونی صاف، در سطح داخلی با ۳ رگه نازک. کاکل وجود ندارد.

پراکنندگی جغرافیایی در ایران: تقریباً بصورت علف هرز در مزارع، باغها و کناره‌های مزارع و در اغلب استانهای ایران مانند مازندران، آذربایجان غربی و شرقی، زنجان، کردستان، همدان، اصفهان، لرستان، کرمان، یزد، خراسان، تهران و سمنان می‌روید.

مصارف و کاربردها: جنس شنگ / *Tragopogon* L. در ایران قریب به ۲۵ گونه دارد که در سراسر نواحی معتدله و معتدله سرد پراکنده‌اند و ۹ گونه از آنها انحصاری ایرانند همگی آنها شیرابه‌دار و اغلب شیرین

Tripleurospermum disciforme (C. A. Mey.) Schultz- Bip.

Syn.: *Chrysanthemum disciforme* C. A. Mey., *Matricaria disciforme* (C. A. Mey.) DC., *Chamaemelum disciforme* (C. A. Mey.) Vis., *Chamaemelum disciforme* var. *quadrilobum* Boiss.

بابونه کاذب

گیاه یکساله یا دوساله، بدون کرک، به ارتفاع ۱۰-۷۰ سانتیمتر. ساقه ایستاده، ساده یا از قاعده منشعب، با شاخه‌های بلند، مورب ایستاده، برگ‌دار. برگها مستطیلی، ۱-۲ بار شانه‌ای بخش، با قطعات نخی شکل - تار موی ریشی، نوک تیز. کپه‌ها ناجورجنس، با گل‌های لوله‌ای - زبانه‌ای و لوله‌ای،

Tripleurospermum disciforme (C. A. Mey.) Schultz-Bip.

پراکندگی جهانی: ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، افغانستان، پاکستان و عراق.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در مناطق مرطوب و بعضاً مزارع استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، همدان، لرستان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، کرمان، خراسان، سمنان و تهران.

مصارف و کاربردها: بیان شد که در ایران به گونه‌های جنس‌های مختلف تیره *Compositae* از جمله *Tanacetum*, *Matricaria*, *Anthemis*, *Tripleurospermum* بابونه گفته می‌شود. اما بابونه مصرفی در کشورهای اروپایی *Matricaria recutita* می‌باشد. امروزه در ایران در بازار دارویی سنتی به فراوانی از گلهای گیاه *Tripleurospermum disciforme* به عنوان بابونه استفاده می‌شود که در اینجا برای عدم تداخل و تشابه اسمی آن را بابونه کاذب نام گذاشته‌ام و اگرچه در سالهای اخیر در ارتباط با اسانس این گونه و گونه‌های دیگر این جنس *Tripleurospermum* در ایران اطلاعاتی بدست آمده است، اما کاربردهای دارویی آنها نیازمند به تحقیق است. در اینجا فهرستی از گونه‌های مختلف این جنس

Tussilago Farfara L.

E. colt's foot, common colt's foot, horse hoof

پای خر

گیاهانی چندساله با ساقه زیرزمینی. برگها دمبرگ‌دار؛ دمبرگ مساوی پهنک یا از آن بلندتر؛ پهنک به طول و عرض ۸-۲۰ (۳۰-) سانتیمتر، تقریباً لوب‌دار - گوشه‌دار کم عمق و به کوتاهی و تنگی تقریباً سینیوسی - دندانه‌ای، اصولاً با کرکهای হলویی - سفید، سرانجام با سطح فوقانی بی‌کرک شونده. ساقه عریان گلدان به طول ۵-۱۵ سانتیمتر، بحالت میوه‌دار به طول تا ۳۰ سانتیمتر، پوشیده با برگهای فلسی شکل ارغوانی

که اغلب معطر هستند آورده می‌شود.

Tripleurospermum caucasicum (Willd.) Hayek

بابونه کاذب قفقازی

Tripleurospermum decipiens (Fisch. & C. A. Mey.)

Bornm. بابونه کاذب فریبا

Tripleurospermum disciforme (C. A. Mey.)

Schultz. Bip بابونه کاذب

Tripleurospermum microcephalum (Boiss.) Bornm.

بابونه کاذب کپهریز

Tripleurospermum monticulum (Boiss. & Huet)

Bornm. بابونه کاذب ترکیه‌ای

Tripleurospermum parviflorum (Willd.) Pobed

بابونه کاذب گل ریز

Tripleurospermum sevanense (Manden.) Pobed

بابونه کاذب ارمنستانی

همانطور که ملاحظه می‌کنید ۷ گونه از این جنس در نقاط مختلف معتدله و معتدله سرد از کناره‌های مزارع تا ارتفاعات کوهستانی می‌رویند و برای آشنایی با خواص دارویی آنها علاوه بر تحقیقات شیمیایی نیازمند به استفاده‌های بالینی از آنها هستیم تا خواص و کاربردهای دارویی آنها شناخته شود (مؤلف).

شونده انبوه، کرک هولویی، سرانجام ایستاده، بعد از گلدهی سربزیر. کپه‌ها به قطر ۱۵-۲۵ میلیمتر؛ گریبان استکانی، بحالت میوه‌دار به طول ۱۵-۱۸ میلیمتر؛ برگها خطی - نوک‌کند، اغلب با رنگ دویدگی ارغوانی، کرک مویی‌دار - سفید، بی‌کرک شونده، گاهی کرک غده‌ای سیاه‌دار. فندقه‌ها به طول ۳-۴ میلیمتر؛ کاکل سفید، به طول ۱۰-۱۵ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا، بحجز بخش اعظم شمال اروپا، غرب و شمال آسیا، شمال آفریقا؛ معرفی شده در شمال آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: نواحی مرطوب

مصرف می‌کنند. در طب یونان ریشه‌ها و برگهای آن را به‌عنوان درمان برونشیت‌های مزمن، آسم، دردهای سینه و تورم بکار می‌برند و آن را رساننده دمل و سقط‌آور می‌دانند. برگهای تازه، شیرابه یا شربت گیاه دارویی مناسب برای سرفه، خس خس کردن سینه و تنگی نفس است. برگهای آن بهترین دارو برای کسانی است که آب‌ریزش از بینی و عرق ناشی از ریه دارند که سبب سرفه می‌شود. گل‌های آن به‌عنوان خلط‌آور در سرفه‌ها، آسم، سکنه و سل مصرف می‌شود (3).

- برگ‌ها و گل‌های آن مصرف می‌شود. گیاهی آرام‌بخش و خلط‌آور مؤثر می‌باشد، پای خریکی از داروهای عمومی در طب سنتی اروپایی است که برای درمان بیماریهای سینه بکار می‌رود. در اروپا برگهای آن به گل‌های آن ترجیح داده می‌شود، اما در چین گل‌های آن ترجیح داده می‌شود. هم گل و هم برگ گیاه

استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان و ارتفاعات البرز.

مصارف و کاربردها: خواص درمانی: ضد چسبندگی پلاکت‌ها، ضد میکروب، ضد خیز اورم و آب آوردگی، ضد حساسیت، ضد التهاب، ضد سرفه، سرطان‌زا، تقویت‌کننده قلب، معرق، ملین، ادرارآور، خلط‌آور، مسموم‌کننده کبد، افزایش‌دهنده فشار خون و محرک سیستم ایمنی (۱۲).

- پودر برگهای گیاه قابلیت تنظیم کار سیستم مرکزی اعصاب و اعصاب سمپاتیک را دارد و برای درمان روماتیسم بکار می‌روند. کرکهای پنبه‌ای سطح برگ‌ها را نیز به‌عنوان داروی قابض بکار می‌برند. از گذشته دور از گیاه برای درمان سرفه‌ها و سایر بیماریهای ریوی استفاده می‌شود، دود برگهای آن برای درمان سرفه‌ها و سوء هاضمه اثرات قابل توجهی دارد. در عربستان و ایران گیاه را به‌عنوان تلخ و بادشکن

Tussilago Farfara L.

شیرین بیان / *Glycyrrhiza glabra* و آویشن اروپایی / *Thymus vulgaris* بکار می‌رود. در چین پای خر در ردیف گیاهان گرم کننده دسته‌بندی می‌شود که به تسکین سرفه و خس خس کردن کمک می‌کند (4).

... در اغلب نقاط استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، خراسان و تهران می‌روید. **مصارف و کاربردها:** رومیان قدیم از گیاه تنتوری تهیه می‌کردند که برای رنگ کردن موی سر (زرد بلوند) بکار می‌رفته است. کلیه اندامهای گیاه اثر مدر، ضد خنازیر و التیام‌دهنده دارد. برگهای آن طعم تلخ و اثر قابض دارد و در گذشته برای رفع تب نوبه و بیماریهای پوستی بکار می‌رفته است (۱۱).

Xanthium spinosum L.

بدون خار، تخم‌مرغی - گوه‌ای، با لوبهای ۳ یا ۵ تایی نامنظم و دندانه‌دار، با قاعده‌ای قلبی یا گوه‌ای؛ دمبرگ تقریباً هم‌اندازه پهنک. خوشه حاوی گلها محوری و انتهایی، دمگل آذین‌دار. گریبان میوه‌ای (میوه گریبان‌دار) تخم‌مرغی یا مستطیلی، به طول ۱/۵-۲ سانتیمتر، سراسر میوه خاردار؛ خارها راست، تا $\frac{2}{3}$

بصورت جوشانده برای بیماریه‌های سینه مصرف می‌شود. وقتی که بصورت شربت یا سیگار دارویی (دود کردن) بکار می‌رود سبب التیام آسم می‌شود. این گیاه به‌عنوان دارویی ویژه برای مداوای سرفه‌های اسپاسمی بکار می‌رود. به‌ویژه هنگامی مؤثرتر است که با

Xanthium spinosum L.

E. spiny cocklebur, spiny clothur

زردینه خاردار

گیاه یکساله، خاردار. ساقه قویاً منشعب. برگها به کوتاهی دمبرگ‌دار، پایینی‌ها سه پاره، بقیه سرنیزه‌ای، دندانه‌دار یا بریده، دندانه‌دار، بالایی‌ها کامل، همگی دورنگ، روی سطح فوقانی سبز، کرکی زیر، در سطح تحتانی کرک نمدی - خاکستری فشرده. خارهای شاخه‌چه‌ها محکم (قوی) سه پاره (سه شاخه)، به طول ۱-۳ سانتیمتر، راست، زردشونده، درنده. گریبان گلهای ماده واژ تخم‌مرغی یا مستطیلی، تا به رأس خاردار، بدون خارها و سیخک با عرضی ۲/۵-۳ برابر طول، خارها نازک، راست، با رأس زیکزاکسی - خمیده؛ سیخک (نوک) راست، خاری گزنده، بی‌کرک، ناهم‌طول.

پراکندگی جهانی: بنظر می‌رسد بجز در جنوب امریکا در سایر نقاط معتدله و معتدله سرد سراسر جهان معرفی شده (به صورت علف هرز می‌روید).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً بصورت علف هرز در کنار جاده‌ها، اراضی رها شده و

Xanthium strumarium L.

E. lesser burdock, burdock clotweed, burweed, cocklebur

زردینه، طوق

گیاه علفی یکساله با فرم توده‌ای و پرشاخه، به ارتفاع ۳۰-۱۰۰ سانتیمتر، پوشیده از کرک‌های فشرده کوتاه، با ساقه‌های ایستاده و منشعب برگها با دمبرگ بلند

Xanthium strumarium L.

طول با کرک‌های کوتاه و نرم، در انتها قلاب مانند، در نوک میوه راست، خاردار، حدوداً هم‌اندازه خارهای روی میوه.

پراکندگی جهانی: اروپا، غرب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در کنار جاده‌ها و خاکهای دست دوم در استانهای گرگان، آذربایجان، همدان، اصفهان، یزد، خوزستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: زردینه معرق، مسکن و زیاد کننده ترشح بزاق است، در حالت‌های طولانی شدن مالاریا بکار می‌رود. ریشه آن تلخ، مقوی است و برای درمان امراض خنازیری و سرطان بکار می‌رود. میوه آن خنک‌کننده، آرام‌بخش است و برای درمان آبله‌های خفیف و برای درمان درد چشم به‌عنوان مرهم و پماد داده می‌شود (6).

– گیاه برای جلوگیری از هاری بکار می‌رود (مانع

Xanthium strumarium L.

مالاریا، ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان، تب خال و عفونت‌های دستگاه ادراری مصرف می‌شود.

خمیر برگ آن برای معالجه زخمها، تاول‌ها و آبه‌ها بکار می‌رود. جوشانده ریشه آن برای معالجه سرطان و اسهال کاربرد دارد (9).

– گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه مسکن، نرم‌کننده، قابض، مدر، بزاق‌آور و معرق قوی است. ریشه آن برای درمان سرطان و امراض خنازیری تجویز می‌گردد (1).

هاری می‌شود). میوه آن به عنوان مقوی، مدر، معرق و مسکن بکار می‌رود. گیاه کامل به عنوان نرم‌کننده و قابض کاربرد دارد. عصاره ریشه آن برای معالجه زخمها، دمل و تاول‌ها و آبه‌ها مصرف می‌شود. گیاه تلخ، قابض، ضد اسکوربوت و ضد تب خال است. برگ‌های گیاه در گذشته برای معالجه خنازیر و تب خال بکار می‌رفته است. گیاه برای دام و خوک کشنده است (3).

– گیاه کامل به عنوان قابض، ملین، معرق، مدر و مسکن بکار می‌رود. جوشانده گیاه برای درمان

نکاتی چند درباره ارزش‌های دارویی گیاهان تیره کاسنی *Compositae*

در ارتباط با خواص و کاربردهای گیاهان این تیره در حد امکان توضیحاتی داده شده و تعداد زیادی از گونه‌های آن که به نحوی کاربرد دارویی داشته‌اند معرفی گردیده‌اند؛ اما در بین جنس‌ها و گونه‌های گیاهی این تیره تعداد بسیار زیادی از گونه‌ها وجود دارند که در ارتباط با کاربردهای دارویی آنها اطلاعاتی در دست نیست. اگرچه طی سالهای اخیر تعداد زیادی از آنها از نظر ترکیبات شیمیایی مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند، اما بحث ترکیبات شیمیایی و بحث کاربردهای دارویی دو مقوله کاملاً جداسست و برای کاربردی کردن بمنظور استفاده‌های دارویی نیاز به مقایسه این ترکیبات با ترکیبات دارویی مفیدی است که امروزه در کارخانه‌های داروسازی مورد استفاده قرار می‌گیرد و این خود نیازمند بررسی دقیق این ترکیبات و بالینی کردن آنها می‌باشد. باید گفت که علاوه بر جنس‌ها و گونه‌های معرفی شده در مبحث گیاهان دارویی و اشاره گونه‌های معطر جنس‌هایی که فقط بمنظور اطلاع‌رسانی فهرستی از گونه‌های معطر آنها آورده شده است وجود دارند، جنس‌ها و گونه‌هایی که دارای

تیره کاسنی یکی از تیره‌های بزرگ گیاهی ایران با قریب به ۱۷۰ جنس و ۱۰۰۰ گونه است که در سراسر ایران پراکنده‌اند تعدادی از آنها در ردیف گیاهان خشکی‌پسند، تعدادی گرمادوست، و تعدادی نیز در ردیف گیاهان ارتفاع‌پسند و کوهستانی هستند، در میان این گونه‌ها تعداد گونه‌های اندمیک و انحصاری ایران بسیار زیاد است و جنس‌هایی دیده می‌شوند که تعداد گونه‌های آنها حتی به ۲۰۰ گونه نیز می‌رسد و در جنسی مثل *Jurinea* تقریباً کلیه گونه‌های آن در ایران انحصاری می‌باشند. با توجه به وسعت و پراکندگی جغرافیایی و تنوع گونه‌ای برای سهولت دسترسی به شناخت گونه‌های مختلف آن، آنها را در قبیله‌های متعددی قرار داده‌اند و برای مثال یکی از قبیله‌های آن *Lactuceae* دربرگیرنده کلیه گیاهانی از این تیره است که حاوی شیرابه بوده و گل‌های زبانه‌ای دارند و علاوه بر صفات بارز مورفولوژیک اغلب گیاهان قبیله *Anthemideae* معطرند و جنس‌های بزرگی چون *Tanacetum*, *Artemisia*, *Achillea*, *Anthemis* و ... در این قبیله جای دارند که بدون تردید می‌توان گفت کلیه گونه‌های گیاهی متعلق به این جنس‌ها معطرند.

کاربردی آن ناشناخته است.

پیر بهارکی / *Conyzanthus squamatus* (Spreng.) Tamansch. جنسی با یک گونه علف هرز نسبتاً فراوان در جنوب و شمال ایران است و به‌رغم معطر بودن اطلاعات شناخته شده‌ای از آن بخصوص در ارتباط با جنبه‌های دارویی آن وجود ندارد.

عطر پاییزی، پیر پاییزی *Dittrichia graveolens* (L.) Greuter یا *Erigeron graveolens* L. یکی از گیاهان علفی پاییز گل است که در جنوب و شمال ایران پراکنده است. اگرچه در سالهای اخیر در ارتباط با ترکیبات معطره و احیاناً ترکیبات شیمیایی آن اطلاعاتی بدست آمده، اما جنبه‌های دارویی آن ناشناخته مانده است.

ترکیبات معطر می‌باشند اما در ارتباط با کاربردهای آنها اطلاعاتی وجود ندارد. در اینجا به تعدادی از آنها اشاره می‌کنم.

تلخه / *Acroptilon repens* (L.) DC. گیاه علفی چندساله است که بصورت علف هرز در اغلب نواحی معتدله و معتدله سرد ایران می‌روید، بعضی از افراد آن را به‌عنوان گیاه دارویی معرفی می‌کنند. بعضی آن را در ردیف گیاهان سمی قرار می‌دهند که نیازمند بدست آوردن اطلاعات دقیق می‌باشیم.

Anacyclus nigellifolius Boiss. گیاه علفی و یکساله است که بیشتر در حوزه زاگرس ایران و در استان کرمانشاه و کردستان و کشورهای همسایه غربی ایران پراکنده است و به‌رغم معطر بودن اطلاعات دقیق

Acroptilon repens (L.) DC.

Dittrichia graveolens (L.) Greuter

بومادرانی / *Handelia trichophylla* (Schrenk) Heimerl یا *Achillea trichophylla* Schrenk این جنس در ایران یک گونه گیاه علفی دو یا چندساله دارد که در شمال خراسان پراکندگی دارد و به‌رغم معطر بودن جنبه‌های دارویی آن ناشناخته مانده است.

بومادرانی / *Handelia trichophylla* (Schrenk) Poljak یا *Mausolea eriocarpa* (Bunge) Poljak این جنس در ایران یک گونه گیاه علفی دو یا چندساله و شن‌دوست است که اغلب روی تپه‌های شنی بیابانی شرق ایران می‌روید و اطلاعات منسجم و درستی در ارتباط با آن وجود ندارد.

بایونه‌ای / *Microcephala* Pobed. در ایران یک گونه گیاه یکساله معطر بنام بایونه‌ای *Microcephala*

lamellata (Bunge) Pobed. دارد که بیشتر در نواحی بیابانی ایران می‌روید و انحصاری ایران است، اما در ارتباط با خواص و کاربردهای دارویی آن اطلاعاتی در دست نمی‌باشد.

ریش پهن، منگری / *Platychaete* Boiss. این جنس در ایران ۵ گونه گیاه علفی چندساله عموماً گرمادوست دارد که در حوزه گرمسیری جنوب ایران از استان خوزستان تا بلوچستان پراکنده‌اند و آنها را می‌توان کم و بیش در ردیف گیاهان معطر دانست، بهمین دلیل فهرست گونه‌های آن آورده می‌شود.

Platychaete Aucheri (Boiss.) Boiss.

ریش پهن کوهستانی، کلاجوک

– جنس *Pseudohandelia* Tzvel. در ایران یک گونه گیاهی دو یا چندساله معطر بنام

Pseudohandelia umbellifera (Boiss.) Tzvel.

دارد که در شمال شرق خراسان می‌روید و در ارتباط با کاربردهای آن اطلاعاتی در دست نیست.

– جنس سرمایی / *Psychrogeton* Boiss. در ایران ۱۰ گونه اغلب ارتفاع‌پسند و کم و بیش معطر دارد که در ارتباط با کاربردهای آنها اطلاعات کمی در دست است.

مینایی / *Sclerorhachis* (Rech. f.) Rech. f. این جنس در ایران و صرفاً در استان خراسان دو گونه گیاه معطر بنامهای زیر دارد

Sclerorhachis leptoclada Rech. f.

مینایی بیرجندی

Sclerorhachis platyrachis (Boiss.) Podlech ex Rech. f.

مینایی نیشابوری

Varthemia persica DC.

عطر سنگ

Syn.: *Inula rupestris* Aitch. & Hemsl. گیاه

علفی چندساله‌ای است که عموماً در شکاف سنگ‌ها و صخره‌ها و در مناطق معتدله و معتدله سرد ایران می‌روید و نیازمند تحقیق و پژوهش کاربردی است (مؤلف).

Platychaete carnosa Boiss.

ریش پهن گوشتی، ریش پهن چاه‌بهار

Platychaete glaucescens (Boiss.) Boiss.

ریش پهن، منگری

Platychaete mucronifolia (Boiss.) Boiss.

ریش پهن منتاری

Platychaete velutina Boiss. & Hausskn.

ریش پهن مخملی، ریش پهن بهبهانی

یادآور می‌شود که دو گونه ریش پهن چاه‌بهار و ریش پهن بهبهانی در مقایسه با سایر گونه‌ها از پراکندگی جغرافیایی کمتری برخوردارند.

بنفش / *Pluchea* Cass. این جنس در ایران ۲ گونه گیاه درختچه‌ای و علفی چندساله دارد که حداقل سرشاخه‌های معطر دارند و نامهای آنها آورده می‌شود.

بنفش درختچه‌ای / *Pluchea Dioscoridis* (L.) DC. درختچه‌ای با پراکندگی از خوزستان تا بلوچستان و در نواحی ساحلی جنوب ایران

Pluchea arguta Boiss.

بنفش معطر، بنفش دندان‌اره‌ای

گیاه علفی چندساله‌ای که تابحال فقط از منتهی‌الیه جنوب شرق ایران و از اطراف پسایندر و بريس جمع‌آوری و شناسایی شده است.

Masoulea eriocarpa (Bge.) Poljak.

Platychaete Aucheri (Boiss.) Boiss.

Platychaete glaucescens (Boiss.) Boiss. *Platychaete mucronifolia* (Boiss.) Boiss.

Varthemia persica DC.

تیره پیچک / *Convolvulaceae*

دمبرگ‌دار. سه گوشه‌ای پهن یا سه گوشه - تخم‌مرغی، قلبی یا قلبی - پیکانی، با لوپهای پایینی گرد (دایره‌ای) اغلب گوشه‌دار یا کمی لوپدار و معمولاً کمی نوک‌دار، نوک تیز. دمگل آذینها معمولاً بلندتر از برگها؛ برگها سرنیزه‌ای، تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی پهن، قلبی، نوک تیز، بندرت نوک کند یا گرد شده، به طول ۱/۵ - ۲/۵ (۳-) سانتیمتر؛ کاسبرگها کمی

Calystegia sepium (L.) R. Br.

Syn.: *Convolvulus sepium* L.

E. hedge glorybind, bearbind

پیچک جنگلی پرچینی

گیاه چندساله، با ساقه‌های زیرزمینی رونده با شاخه‌های طویل؛ ساقه‌ها به طول ۲-۳ متر، نازک، پیچان، مانند تمامی بخشهای گیاه بدون کرک. برگها

Calystegia sepium (L.) R. Br.

آن سبب افزایش جریان ترشح صفرا می شود (internet). جنس پیچک جنگلی / *Calystegia* R. Br. در ایران سه گونه دارد که اغلب در نواحی مرطوب و جنگلی شمال ایران می رویند و بندرت در نواحی مرطوب زاگرس نیز دیده می شوند به رغم جدایی گونه ای براساس صفات مورفولوژیک و علم گیاهشناسی از نظر ظاهری شباهت زیادی به یکدیگر دارند و احتمالاً با هم نیز به عنوان گیاه دارویی مصرف می شوند که در اینجا به نامهای علمی گونه دیگر آن نیز اشاره می شود. *Calystegia silvestris* (Willd.) Roem. et Schelt.

پیچک جنگلی

– با توجه به پراکندگی این گیاه در استانهای شمالی کشور و اغلب نقاط مرطوب و سایه و نداشتن عطر و بوی خاص به نظر می رسد که در طب سنتی ایران جایگاهی برای این گیاهان تعریف نشده و هرگونه کاربرد آنها باید با احتیاط و در عین حال با انجام تحقیقات همراه باشد (مؤلف).

با شاخه های بلند؛ ساقه ها منشعب طویل، خیزان (هرگز پیچان نیست)، مانند بقیه بخشهای گیاه بدون کرک؛ برگها با دمبرگ نسبتاً بلند (معمولاً بلندتر از پهنک)، کمی گوشتی، کلیوی شکل یا قلبی – کلیوی

کوتاهتر از برگها، تخم مرغی یا تخم مرغی – سریزه ای، نوک تیز. جام گل به طول (۳/۵) ۴-۶ سانتیمتر، سفید؛ پرچمها خیلی کوتاهتر از جام گل، میله های پرچمها در بخش پایینی پهن شده، حاوی کرکهای پرزی شکل؛ کپسول به طول ۱ سانتیمتر، کروی با نوک کوتاه (15).

پراکندگی جهانی: اروپا، غرب آسیا، شمال آفریقا و شمال آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان: رشت به فومن؛ اطراف لاهیجان.

مصارف و کاربردها: ریشه، برگها، رزین و شیره آن مصرف می شود و خواص درمانی: مسهل و صفرآور دارد و در موارد یبوست، نارسایی کبدی، زیاد شدن اوره خون و التهاب بینابینی بافت های یک عضو مصرف می شود.

– ریشه گیاه آرام بخش، مدر، ضد تب، مرهم و ضماد و مسهل قوی است، اعتقاد بر این است که مصرف ریشه

Calystegia Soldanella (L.) R. Br.

Syn.: *Convolvulus Soldanella* L.

E. sea bindweed, seashore glorybind

پیچک جنگلی ساحلی

گیاه چندساله با ساقه های زیرزمینی خزنده طویل و

Calystegia Soldanella (L.) R. Br.

پراکندگی جهانی: شمال اروپا بطرف بریتانیا و دانمارک، جنوب غرب آسیا، شمال افریقا، شمال و جنوب امریکا، استرالیا و نیوزیلند.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً روی شن‌های ساحلی یا تپه‌های شنی ساحلی استانه‌های مازندران و گیلان می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه اثرات درمانی ضد اسکوربوت، مدر، تب‌بر، محرک و التهاب‌آور، مسهل و ضد کرم دارد (internet).

شکل، اغلب با رأس چالدار، با لبه اغلب کمی موج - دندانه‌دار. دمگلها بلند، معمولاً بلندتر از برگها؛ برگها پهن، تخم‌مرغی یا بیضوی، کمی گوشتی، به طول ۱-۱/۷ سانتیمتر، با رأس گرد شده، به دشواری بلندتر یا هم‌اندازه کاسبرگها؛ کاسبرگها پهن با رأس گرد؛ جام گل به طول ۵-۳/۵ سانتیمتر، صورتی - بنفش، با لوبهای بسیار کوتاه؛ پرچمها خیلی کوتاهتر از جام گل، میله‌های پرچم در پایین پهن شونده، بی‌کرک (با کرکهای پرزی شکل)؛ کپسول بیضوی، بی‌کرک (15).

Calystegia Soldanella (L.) R. Br.

Convolvulus arvensis L.

Convolvulus arvensis L.

E. European glorybind, bindweed, common bind

پیچک صحرائی، پیچک

گیاه علفی چندساله، گسترده روی زمین، با شاخه‌هایی به طول (۲۰-۴۰) سانتیمتر. بخش زیرزمینی تقریباً چوبی. شاخه‌ها گسترده و پخش و تقریباً چهارگوشه، از قاعده منشعب، اما شاخه‌ها بدون تقسیم، بدون کرک یا با کرک‌های تنک، به‌ندرت با کرک‌های فشرده و متراکم. برگها علفی، با دمبرگی به طول ۱/۳ - ۱/۲ طول پهنک، پهنک تخم‌مرغی تا مستطیلی -

تا ۱۲ میلیمتر. تخمدان تخم‌مرغی بدون کرک، به‌ندرت با کرک‌های کم، خامه بدون کرک، نخی‌شکل، $2/5$ برابر اندازه کلاله استوانه‌ای. میوه کیسول بدون کرک، تقریباً کروی، بلندتر از اندازه کاسه گل. پراکندگی جهانی: در سراسر نواحی معتدله جهان بجز استرالیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه به صورت علف هرز در اراضی زراعی و باغهای استانه‌ای مختلف ایران اعم از نواحی معتدله و معتدله سرد و بندرت در نواحی گرمسیری نیز می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه به‌فرم و شکل پوششی برای زخمها بکار می‌رود. گیاه بسیار سمی است و حساسیت‌های معدی - روده‌ای بوجود می‌آورد، همچنین سبب حساسیت پرده مخاطی دستگاه گوارش می‌شود. سبب ایجاد دانه‌های پوستی، قولنج نفخ‌دار و شل شدن مدفوع می‌شود (5).

- ریشه گیاه مصرف می‌شود. ریشه آن مسهل و مدر است (1).

تخم‌مرغی، به طول ۱۰-۵۰ میلیمتر، به عرض ۶-۴۰ میلیمتر و طولی $1/5-3$ برابر عرض، نوک‌کند یا نوک‌تیز، متقارک‌دار، با قاعده‌ای پیکانی یا پیکانی باز، با لبه‌هایی کامل (بدون دندانه)، به‌ندرت مواج، بدون کرک یا با کرک‌های پراکنده و تنک، گاهی با لبه‌های مژدار، در سطح تحتانی با رگه‌های مشبک و سه رگبرگ برجسته. گلها محوری، منفرد یا تا ۳ تایی. با دمگلی نخی‌شکل که کوتاهتر، مساوی، یا بلندتر از برگه پای دمگل می‌باشد. برگه‌ها مشابه برگها، اما باریک‌تر و کوچکتر. برگ‌ها نخی‌شکل، به‌ندرت خطی - واژسرنیزه‌ای، خیلی کوتاهتر از دمگل. دمگل بلند، حدود ۵ برابر برگ‌ها، ۴ برابر اندازه کاسه گل. کاسبرگ‌ها غشایی، بدون کرک یا با کرک‌های پراکنده و لبه‌ای مژدار، نامساوی، کاسبرگ‌های بیرونی کوتاهتر از بقیه، واژ تخم‌مرغی تا مستطیلی پهن، نوک چالدار، متقارک‌دار. جام‌گل سفید یا صورتی با رگه‌های قرمز تیره، به طول ۱۵-۲۵ میلیمتر و ۴-۵ برابر اندازه کاسه گل. پرچمها نامساوی، بلندترین آنها

Convolvulus arvensis L.

اغلب گسترده روی زمین، با شاخه‌های فراوان، کرکی - مایل به خاکستری. برگها به طول ۲-۱۰ میلیمتر، سرنیزه‌ای تا تخم‌مرغی، با قاعده قلبی تا گرد، با انتهای تقریباً نوک‌تیز تا نوک‌دار، بتدریج به برگه‌ها تغییر

Cressa cretica L.

علف مورچه، سفرد مورچه گیاه علفی یکساله یا چندساله، اغلب تا حدودی در قاعده جوی. ساقه‌ها به ارتفاع ۳۰ (۵۰-) سانتیمتر،

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب در نواحی شور و مرطوب در استانهای فارس، کرمان، بوشهر، خوزستان، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: به عنوان مقوی، مقوی معده، محرک قوای جنسی، محلل و خلط‌آور مصرف می‌شود. اندامهای کامل گیاه مصرف می‌شود (5).

شکل می‌دهد. گلها به طول ۳-۵ میلیمتر، صورتی مایل به سفید یا زرد، دائمی؛ جام گل تا نیمه تقسیم شده با ۵ لوب گسترده کرکدار؛ کاسبرگها هم‌اندازه طول لوله جام گل، نوک‌کند.

پراکندگی جهانی: از شمال غرب آفریقا تا پرتغال، نواحی مدیترانه‌ای و شمال آفریقا و جنوب غرب آسیا بطرف ایران و ترکمنستان و کوههای پامیر و آلا.

Cressa cretica L.

معده و مقوی دارد، مدر و تصفیه‌کننده خون است و در بیماریهای مجاری ادرار و در درمان آسم بکار می‌رود. در ضمن اشتها آور و مقوی بآه نیز می‌باشد (۱۱).

- گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه مقوی، محرک قوای جنسی، خلط‌آور، ضد صفرا، ضد عفونی کننده و ضد سل است (1).

- اعضای گیاه طعمی تلخ و اثر ضد کرم، مقوی

کرک یا کمی کرکی. ساقه‌ها خزنده تا به ضعیفی بالارونده. برگها با پهنکی به طول ۴-۱۴ سانتیمتر، تخم‌مرغی پهن، کامل تا عمیقاً ۳-۵ (۷-۱۰) لوبه، با قاعده سربریده تا قلبی. گل‌آذین ۱ تا چندین گلی. کاسبرگها به طول ۷-۱۲ میلیمتر، مستطیلی تا

*Ipomoea Batatas (L.) Poir.

Syn.: *Convolvulus edulis* Thunb., *Ipomoea Batatas* Lam. var. *edulis* Makino
E. Sweet potato

سیب زمینی شیرین
گیاه چندساله، با غده‌های زیرزمینی دوکی شکل، بدون

میلیمتر، سفید یا بنفش تا ارغوانی. پراکندگی جهانی: بومی مرکز امریکا، این گونه اصولاً بدلیل غده‌های خوراکی آن (سیب زمینی شیرین) در سراسر اروپا و سراسر نواحی گرم و مرطوب جهان کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اگرچه این گونه به صورت بومی در ایران نمی‌روید، ممکن است بدلیل غده‌های زیرزمینی شیرین آن که خاصیت دارویی دارد بطریقی به ایران وارد شود.

مصارف و کاربردها: غده‌های آن مغذی است. ایپومارون (Ipomarone) به‌عنوان ضدکرم بکار می‌رود و سمی‌تر از سانتونین (Santonin) است. غده‌های آن منبع نشاسته است و برای ساختن الکل از آن استفاده می‌کنند (5).

Ipomoea Batatas (L.) Poir.

تخم مرغی - مستطیلی، بدون کرک تا کرکدار، نوک کند تا نوک تیز یا نوک‌دار. جام گل به طول ۳۰-۵۰

Ipomoea Batatas (L.) Poir.

سانتیمتر. میوه کپسول تخم مرغی تا کروی توسی خورده، به طول ۱۲-۱۷ میلیمتر. دانه‌ها سیاه، کرک نمدی انبوه کوتاه مایل به قهوه‌ای (22).

گیاه چندساله رونده و بالارونده اغلب روی شن‌های ساحلی و تپه‌های شنی می‌روید.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب جهان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استانهای جنوبی ایران: بوشهر، هرمزگان و بلوچستان، جزایر جنوبی خلیج فارس و دریای عمان.

مصارف و آکاریندها: گیاه کامل و شیره آن مصرف می‌شود. گیاه تند و گزنده، مقوی، مقوی محلل، قابض، مدر، مقوی معده و ملین است. برگها در استعمال خارجی برای درمان قولنج و روماتیسم مفصلی بکار می‌رود. شیره برگ آن برای درمان تجمع مایع در بدن بکار می‌رود (1).

* *Ipomoea Pes-caprae* Roth

Syn.: *Convolvulus Pes-caprae* L., *Ipomoea biloba* Forsk.

E. railroad_vine, beach morning-glory

نیلوفر رونده

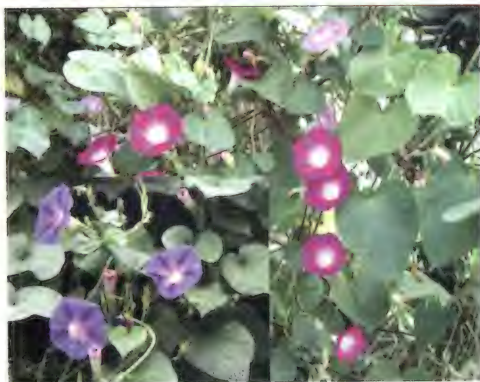
گیاه چندساله، با ساقه‌های رونده و در محل گره‌ها مولد ریشه نابجا، بدون کرک. برگها اغلب یکطرفه، تخم‌مرغی، واژ تخم‌مرغی، بیضوی، دایره‌ای یا در جهت عرضی بیضوی تا کلیوی شکل، به طول ۳-۱۰ سانتیمتر، در قاعده سربریده، باریک شده تا قلبی، با رأس چالدار عمیق، منقاردار، گوشتی، بدون کرک. گلها معمولاً منفرد، گاهی گرزنی. کاسبرگها تقریباً هم‌اندازه یا خارجیها کوتاهتر، خارجی تخم‌مرغی تا بیضوی پهن، داخلی اغلب تقریباً دایره‌ای، به طول ۵-۱۱ میلیمتر، نوک کند، تقریباً چرمی. پهنک جام گل صورتی تا آبی آسمانی - ارغوانی، به طول ۵-۶

Ipomoea pes-caprae Roth

گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان و تهران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: ریشه گیاه اثر مسهلی دارد (۱۱).

Ipomoea purpurea (L.) Roth

Ipomoea purpurea (L.) Roth

Syn.: *Pharbitis purpurea* (Roth) Voigt.

E. common morning glory, heavenly blue, red morning-glory

نیلوفر

گیاه یکساله، بالارونده، به ارتفاع تا ۲ یا ۳ متر و گاهی بیشتر. پهنک برگها معمولا کامل، قلبی یا تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی پهن، کامل یا گاهی سه‌لوبه، نوک‌تیز. گل‌آذین گاهی یک‌گلی. کاسبرگها به طول ۱۰-۱۶ میلیمتر، بصورت یکنواخت کرکدار و با کرکهای موی ریش‌مانند در پایین. جام گل ارغوانی، به طول ۴۰-۶۰ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا و آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اغلب بصورت کاشته شده در نواحی معتدله و معتدله سرد در استانهای

Ipomoea purpurea (L.) Roth

تیره ذغال‌اخته، تیره ال/Cornaceae

ریزان. دمبرگ‌ها و برگه‌ها کم و بیش مساوی. گلبرگ‌ها به طول ۲-۴/۵ میلیمتر، زردرنگ. میوه شفت آویزان، به طول تا ۱۲ میلیمتر. مستطیلی - بیضوی، قرمز رنگ، درخشان.

پراکندگی جهانی: اروپا (بخش شمال مدیترانه و آناتلیک)، قفقاز، آناتولی، شمال غرب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختی در ایران در جنگلهای ارسباران می‌روید و در بعضی نقاط (کلبر) در باغها نیز کاشته می‌شود.

Cornus mas L.

E. cornelian cherry, dogwood

ذغال‌اخته، شفت

درختچه یا درختی به ارتفاع تا ۸ متر، با شاخه‌های سبز مایل به زرد. دمبرگ‌ها به طول ۵-۱۰ میلیمتر. برگها به طول ۴-۸ (۱۰-)، به عرض ۳-۷ سانتیمتر، تقریباً دایره‌ای یا تخم‌مرغی تا بیضوی، با قاعده گرد، نوک‌دار، در سطح تحتانی کم رنگتر؛ رگبرگها ۳-۵ جفتی. برگه‌ها به طول ۶-۱۰، به عرض ۳-۶ میلیمتر،

Cornus mas L.

تب مؤثر است و در بیماریهای عفونی و تب‌دار، شیره روان و رقیق شده آن را برای رفع تشنگی به بیمار می‌دهند (۱۱).

- امروزه میوه ذغال‌اخته بصورت میوه تازه در بازار عرضه می‌شود و با توجه به محدودیت رویشگاهی آن فقط در جنگلهای ارسباران جایگاهی در طب سنتی ایران نداشته است (مؤلف).

مصارف و کاربردها: کلیه اندامهای گیاه اثر مقوی و قابض دارد و پوست آن بطور محسوس تب‌بر است. از میوه آن برای تهیه شربت، مربا و کمپوت استفاده می‌شود و بصورت خام نیز به مصرف تغذیه می‌رسد، میوه رسیده آن را پس از خشک کردن می‌توان در فصول مختلف سال استفاده کرد. زغال‌اخته در رفع اسهال، ورم روده‌ها، خونرویه‌های ناگهانی و حتی رفع

قفقاز، شمال عراق و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کردستان (کوه شاهو).

مصارف و کاربردها: میوه و پوست ساقه آن اثر تب‌بر دارد (۱۱).

جنس *Cornus* L. با نام فارسی شفت، ذغال‌اخته و سیاه‌ال در ایران سه گونه دارد که هریک از نامهای مذکور به گونه‌ای خاص اطلاق می‌شود، با توجه به گسترش جغرافیایی محدود (بجز گونه *Cornus australis* C.A. Mey.) در گذشته جایگاهی در طب سنتی نداشته‌اند و امروزه نیز بجز شفت یا ذغال‌اخته / *Cornus mas* L. که به‌عنوان میوه در وسعت محدود به بازار عرضه می‌شود مصرف اندامهای آنها در بازار دارویی سنتی ایران جایگاهی ندارد و برای پی بردن به خواص و کاربردهای آن نیاز به تحقیق بیشتر احساس می‌شود (مؤلف).

Cornus sanguinea L.

Syn.: *Thelycrania sanguinea* (L.) Fourr.

E. bloody-twig dogwood, red dogwood, wild cornel

شفت، آل قرمز

درختچه‌ای به ارتفاع ۲-۴ متر، با شاخه‌های جوان ارغوانی تیره کرکدار شونده، سرانجام بدون کرک. دمبرگ‌ها به طول ۶-۱۰ میلی‌متر. برگ‌ها به طول (۳-۴) سانتیمتر، بیضوی پهن یا تخم‌مرغی، نوک‌دار، روی سطح فوقانی سبز، در سطح تحتانی کم رنگ‌تر، پوشیده از کرکهای ساده فردار گسترده؛ رگبرگ‌ها ۳-۴ (۵-) جفتی، قویاً خمیده. کاسبرگ‌ها بسیار کوچک، کوتاه‌تر از ۵/۰ میلی‌متر، خطی. گلبرگ‌ها به طول ۴-۶ میلی‌متر. میوه شفت به قطر ۵-۸ میلی‌متر، دایره‌ای، پراکندگی جهانی: اروپا (بجز نواحی شمالی)، آناتولی،

Cornus sanguinea L.

Cornus australis C. A. Mey.

Cornus australis C. A. Mey.

تیره ممرز، تیره فندق/Corylaceae

Carpinus Betulus L.

Carpinus Betulus L.

Syn.: *Carpinus caucasica* Grossh.

E. European hornbeam, hornbeam, horsebeech, white beech, yoke elm

ممرز

درختی به ارتفاع تا ۲۵ متر، با تنه گرد - رگه‌دار، تقریباً فشرده، با پوست خاکستری. جوانه‌ها به طول تا ۱۰ میلی‌متر، مستطیلی باریک، پوشیده از فلس‌های متعدد نوک‌تیز قهوه‌ای مایل به قرمز مزه‌دار. شاخه‌ها قهوه‌ای، با کرک‌های کوتاه پراکنده. برگ‌ها به طول (۳-۶-۱۰) (۱۲-)، به عرض ۳-۶ سانتیمتر، تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی - مستطیلی، با رأس نوک‌تیز یا نوک‌دار، با قاعده گرد یا تقریباً قلبی نامساوی، با لبه دندان‌اره‌ای مضاعف تیز، بجز رگبرگ میانی در سطح تحتانی با کرک‌های فشرده، بقیه نقاط بدون کرک. دمبرگ‌ها به طول ۸-۱۵ میلی‌متر.

Carpinus Betulus L.

پراکندگی جهانی: ایران، تالش. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان. اصولاً این گونه در مناطق جنگلی حوزه خزری ایران می‌روید و بجز در نواحی جنگلی دیده نمی‌شود. **مصارف و کاربردها:** برگ درخت اثر قابض دارد و جوشانده آن بصورت غرغره برای درمان درد گلو بکار می‌رود. در طب عوام از پوست و برگ آن به عنوان مقوی و تب‌بر استفاده می‌گردد (۱۱).

سانتیمتر، تقریباً دایره‌ای تا تخم‌مرغی پهن یا واژ تخم‌مرغی، به یکبار نوک‌دار، با قاعده قلبی نامساوی، دندان‌اره‌ای نامساوی یا تقریباً لوب‌دار، ابتدا در سطح تحتانی در امتداد رگبرگها کرکدار. دمبرگ‌ها به طول ۵-۱۵ (۲۰-) میلی‌متر، با کرکهای غده‌ای مویی. گل‌آذین دم‌گره‌ای نر منفرد تا چهارتایی، به طول تا ۵ (۶-) سانتیمتر. میوه‌ها دسته‌ای ۱-۴ (۵-) تایی.

گل‌آذین به طول ۲-۵ سانتیمتر، آویزان، در حالت میوه‌دار به طول تا ۱۵، به عرض ۶ سانتیمتر. گریبان به طول ۳-۵ (۶-) سانتیمتر، سبز شونده، چرمی، سه‌لوبه، با ۳ (۵-) رگه، با لبه کامل یا کم و بیش دندان‌دار، لوب‌میانی مستطیلی از لوبهای جانبی تخم‌مرغی ۳-۵ بار بلندتر. فندقه تخم‌مرغی، فشرده، سبز شونده، درخشان، به طول ۵-۸ (۱۰-) میلی‌متر، ۷-۱۱ رگه‌ای.

--var. *Betulus*

گریبان به طول تا ۵ (۶-) سانتیمتر.

Corylus Avellana L.

E. European filbert, filbert, hazel, nut tree, stock nut

فندق

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۵-۶ متر، با پوست صاف، قهوه‌ای. جوانه‌ها نوک‌کند، با فلس‌های جوانه مژده‌دار. شاخه‌ها ابتدا با کرکهای غده‌ای - کرکدار، سرانجام بدون کرک. برگها به طول ۶-۱۳، به عرض ۵-۱۰

مصارف و کاربردها: برگ، پوست ساقه‌های جوان، گل‌آذین و میوه آن مصرف می‌شود. برگ‌های آن در استعمال داخلی منقبض‌کننده وریدها، تنگ‌کننده عروق، ضد خونریزی و تصفیه‌کننده خون است و در استعمال خارجی التیام‌بخش است. پوست آن تب‌بر و التیام‌بخش است. گل‌آذین لاغرکننده است (۱۰).

– فندق طعم مطبوع دارد و از گردو آسان‌تر هضم می‌شود و بنظر می‌رسد که ماده زیادکننده فشار خون دارد و غذای مناسبی برای مبتلایان به بیماری قند است. پوست درخت فندق به‌ویژه پوست ریشه آن مواد قابض دارد و جوشانده آن در طب عوام بمنظور درمان تب تبویه، بندآوردن خون، درمان واریس و تنظیم قاعدگی بکار می‌رفته است. در استعمال خارج

گریبان استکانی، در بخش پایینی یا کرکهای غده‌ای، تا نیمه به لوبهای تخم‌مرغی یا بریده بریده تقسیم شده. فندقه به طول ۱/۵-۲ سانتیمتر، دایره‌ای تا تخم‌مرغی. پراکندگی جهانی: ایران، جنوب شرق اروپا، قفقاز و آناتولی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران: رامسر: جنت‌رودبار. – گیلان: رشت؛ بهارستان نزدیک آستارا؛ عمارلو. – آذربایجان: گردنه امیر ۲۸ کیلومتری شمال شرق اردبیل؛ تبریز در باغ به صورت کاشته شده؛ شیب شمالی دامنه‌های سبلان بین مشکین شهر و اهر. اصولاً فندق در ایران در اغلب نواحی معتدله و معتدله سرد و به منظور استفاده از میوه‌اش کاشته می‌شود.

Corylus Avellana L.

می‌رسد و بنام فندق عموماً بحالت خشکبار مصرف می‌شود، بنابراین جنبه‌های دارویی آن کمتر مورد توجه است و مصرف آن بصورت آجیل رایج‌تر است، اگرچه با مصرف آن به‌رحال ترکیبات دارویی آن نیز جذب بدن خواهد شد.

دیگر گونه‌های آن در ایران عبارتند از:

فندق بیزانسی، فندق قسطنطنیه‌ای *Corylus Colurna* L.
فندق کبیر *Corylus maxima* Mill.

باید عنوان کرد که هرگونه کاربری و استفاده دارویی از اندامهای گیاه بغیر از میوه که بصورت رایج مصرف می‌گردد نیازمند تحقیق و تفحص می‌باشد (مؤلف).

جوشانده پوست آن جهت درمان زخمهای واریسی استفاده می‌شود. سنبله نر و دانه‌های گرده فندق اثر معرق دارد و بمنظور درمان گریپ، ذات‌الریه، اسهال‌های ساده و حتی صرع توصیه می‌شود (۱۱).
این جنس در ایران ۲ یا ۳ گونه دارد، گونه *Corylus Avellana* L. بحالت خودروی در جنگلهای خزری در ارتفاعات بین آستارا و اردبیل و ارتفاعات شمال سیلان بین مشکین‌شهر و اهر بحالت خودروی دیده می‌شود و گونه‌های دیگر آن و همین گونه نیز به زراعت وارد شده، در بسیاری از نقاط معتدله و معتدله سرد ایران باغهای وسیعی از آن ایجاد شده که محصول یا میوه آن به مصرف تغذیه

تیره ناز/ Crassulaceae

Sempervivum L.

همیشگی

گیاهانی چندساله، با برگهای طوقه‌ای یک بار مثمر؛ ساقه‌های رونده محوری وجود دارد. برگها متناوب، کامل، بدون دمبرگ، مزهدار، گوشتی. کرکها اغلب غده‌دار. گلها ۶-۲۰ تایی. گلبرگها ستاره‌ای - گسترده، کامل، با لبه و سطح پشتی کرکدار. پرچمها دو برابر تعداد گلبرگها؛ میله‌های پرچمها اغلب نزدیک قاعده کرکدار. برچه‌ها هم‌تعداد گلبرگها؛ تخمدان کرکی. خامه مشخص و به بیرون خمیده. دانه گلابی شکل، با خطوط ظریف.

- این جنس در ایران دو گونه دارد که تفاوت آنها در رنگ گل‌های آنها می‌باشد و عبارتند از:

Sempervivum iranicum Bornm. & Gauba

همیشگی، با گل‌های قرمز و لبه سفید پهن

Sempervivum globiferum L.

همیشگی سرکروی با گل‌های زرد

مصارف و کاربردها: با توجه به خواص دارویی که برای گونه *Sempervivum tectorum* L. در کتاب گیاهان دارویی علی زرگری جلد اول نوشته شده احتمال اینکه گونه‌های مذکور در ایران نیز دارای چنین خواصی باشند وجود دارد. بنابراین لازمه پی بردن به خواص دارویی آنها ایجاد زمینه تحقیق و بررسی دقیق اندامهای مختلف گیاهان مذکور است که پراکندگی قابل توجهی نیز در دامنه‌های البرز و آذربایجان (ارسباران) دارند.

یادآور می‌شویم که نویسنده فلور فارسی تیره Crassulaceae اعتقاد دارد که گونه *Sempervivum globiferum* L. هم‌نام با گونه *Sempervivum atropatanum* می‌باشد که در سالهای اخیر از ایران ذکر شده است. در ضمن دیگر جنسها و گونه‌های موجود در تیره گل ناز ارزش دارویی قابل توجهی ندارند و بیشتر ارزش زینتی آن مورد توجه است (مؤلف).

Sempervivum globiferum L.

Sempervivum globiferum L.

Sempervivum globiferum L.

Sempervivum iranikum Bornm. & Gauba

Sempervivum iranikum Bornm. & Gauba

Sempervivum iranikum Bornm. & Gauba

تیره شب بو/ *Cruciferae*

Alliaria petiolata (M.B.) Cavara & Grande

Alliaria petiolata (M. B.) Cavara & Grande

Syn.: *Alliaria petiolata* M. B., *Alliaria officinalis* Andr.

E. garlic mustard, hedge garlic

گندناپی، علف سیر

گیاه دوساله، با کرکهای ساده. ساقه به ارتفاع ۲۰-۸۰ سانتیمتر، ایستاده. برگهای قاعده‌ای کلیوی شکل تا قلبی ساده، با دم‌برگ بلند، سینوسی - لوبدار تنک؛ برگهای ساقه‌ای سه گوشه - تخم‌مرغی، به کوتاهی دم‌برگ‌دار. گل آذین کوتاه، در حالت میوه‌دار بلند. کاسبرگها بدون کیسه. گلبرگها سفید، به طول ۷-۸ میلیمتر. دمگل‌های میوه‌دار کوتاه، ضخیم، به طول ۲-۸، به عرض ۱ میلیمتر. میوه خرجین ایستاده یا ایستاده - گسترده، به طول ۵۰-۷۰، به عرض حدود ۲ میلیمتر، با رأس نوک‌تیز، بدون سیخک، شکوفا؛ خامه به طول ۱-۳ میلیمتر. دانه‌ها حدود ۱۶ تایی.

Alliaria petiolata (M.B.) Cavara & Grande

ضد سرطان می‌توان از آن استفاده کرد (۱۰).
 - گیاه و دانه‌های آن مدر، معرق و خلط‌آور می‌باشند و در استعمال خارجی برای معالجه بیماری قانقاریا بکار می‌روند، و خارج کردن چرک از بدن را تشدید، باعث بهبود بریدگیها، خون‌مردگی و کبودشدگی و زخمها می‌شوند. برگهای آن در استعمال داخلی به‌عنوان معرق و رفع‌کننده انسداد و در استعمال خارجی به‌عنوان ضد عفونی‌کننده در قانقاریا و زخمها بکار گرفته می‌شود. شیره برگهای آن به تنهایی و یا بصورت شربت همراه با عسل مفید برای رفع جمع شدن مایعات در بدن است. گیاه بصورت تازه مصرف می‌شود برای اینکه بحالت خشک بخشی از ترکیباتش را از دست می‌دهد (3).

مستطیلی - تخم مرغی. گل‌های باز شده از غنچه‌ها بالاتر قرار نمی‌گیرند (گل آذین نامحدود). کاسبرگها ایستاده - گسترده. گلبرگها زرد، به طول ۱۰-۱۸ میلیمتر، دمگل‌های میوه‌دار به طول ۱-۳ سانتیمتر. میوه خرچین به طول ۵۰-۸۰، به عرض ۲/۵-۴ میلیمتر، بندرت پایک‌دار؛ سیخک به طول ۵-۲۵ میلیمتر، بدون دانه یا حامل یک دانه.
 پراکندگی جهانی: آسیا و اروپا، افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جهانی: نواحی معتدله اروپا، شمال آفریقا، عراق، ترکمنستان، افغانستان و پاکستان.
 پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب بصورت علف هرز در کناره‌های باغها و نواحی دامنه‌ای کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، لرستان، چهارمحال و بختیاری، خراسان و تهران می‌روید.
مصارف و کاربردها: تمام قسمت‌های این گیاه را می‌توان برای معالجه آگزما، زخمهای عفونی، انواع اولسر (زخمها) و عفونت لثه بکار برد و به‌عنوان التیام‌دهنده ناراحتیهای جلدی (پوستی)، التیام‌بخش و ضد عفونت، ضد اسکوریوت، مدر، کرم‌کش و احتمالاً

* *Brassica Napus L.*

E. winter rape, rape, rape seed, colza

کلزا

گیاه یکساله یا دوساله، به‌رنگ سبز کلمی، به ارتفاع تا ۱۵۰ سانتیمتر، اغلب با ریشه دوکی شکل نازک یا ضخیم. برگهای قاعده‌ای دمبرگ‌دار، ربابی شکل یا تقریباً کامل، بی‌کرک یا پوشیده با کرکهای ساده و تنک؛ برگهای فوقانی بدون دمبرگ، کامل، مستطیلی یا

Brassica Napus L.

تنگی نفس بکار می‌رود و باعث تسکین اخلاط سینه در اثر سرماخوردگی می‌شود (3).
 - روغن کلزا بدست آمده از فشردن دانه آن بحالت سرد خوراکی است، درحالی‌که در حالت گرم اگر فشرده شود آن روغن صنعتی است. روغن تصفیه شده آن بنام روغن کلزا مشهور است. ریشه آن مسهل و ملین است (5).

فوقانی مستطیلی - خطی، کامل، بی‌کرک. گلبرگها به طول حدود ۸، به عرض ۳-۴ میلیمتر، زرد پررنگ. خرجین به طول ۱۰-۱۷، به عرض ۱/۵-۲ میلیمتر، با نوک نازک، به طول ۱/۵-۳ میلیمتر؛ دانه‌ها در حالت مرطوب بدون موسیلاژ.
 پراکندگی جهانی: اروپا، شمال افریقا، جنوب غرب آسیا، کاشته شده در سراسر هندوستان، پراکنده در اروپا و آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران، بلوچستان، در سالهای اخیر به فراوانی در نقاط مختلف ایران و بمنظور استفاده از دانه روغنی آن کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: ریشه آن نرم‌کننده و مدر است. شیره آن برای رفع سرفه‌های مزمن و نزله‌های ششی مفید است. دانه‌ها برای درمان سرفه‌های آمیخته با

Brassica nigra (L.) Koch

Syn.: *Sinapis nigra* L.

E. black mustard, brown mustard, mustard, true mustard

خردل سیاه

گیاه یکساله، به ارتفاع تا ۱/۵ متر یا بیشتر، اغلب از میانه منشعب، اغلب در پایین کرکی مویی زبر، در بالا بدون کرک، بندرت سراسر گیاه بی‌کرک. برگهای قاعده‌ای دمبرگ‌دار، ربایی - شانه‌ای بخش، با قطعه انتهایی بزرگتر، با هر دو سطح کرک مویی؛ برگهای

Brassica nigra (L.) Koch

کننده جنین، قی آور، ادرار آور، محرک، مقوی معده، قرمز کننده پوست و تاول‌زا (۱۲).

– دانه‌های خردل سیاه سبب تحریک گردش خون می‌شود. برای درمان برونشیت بکار می‌رود و به پاشویه گرم می‌بخشد، سبب کاهش تورم برای سرمازدگی و روماتیسم می‌گردد. روغن خردل جلادهنده است (2).

Brassica nigra (L.) Koch

طول تا ۴۰ سانتیمتر، معمولاً دمبرگ دار، ربایی – شانه‌ای منقسم، کنگره‌ای؛ برگ‌های ساقه‌ای تخم‌مرغی – سرنیزه‌ای یا مستطیلی، کامل، بدون دمبرگ (در انواع کاشته شده دمبرگ دار). گل‌آذین پانیکول، ۲۰-۵۰ (۳۰۰-) گلی، سریعاً طویل شوند. گلبرگ‌ها زرد، به طول ۱۵-۲۰ میلیمتر. میوه خرچین به طول ۵۰-۷۰ (۱۰۰-)، به عرض ۲-۴ (۵-) میلیمتر، خطی –

پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان، سیستان و بلوچستان، به احتمال زیاد این گونه در بعضی از نواحی کشت می‌شود.

مصارف و کاربردها: بخش‌های مورد استفاده گیاه: برگ‌ها، دانه‌ها و روغن دانه‌های آن می‌باشد.

هر دو وارته خردل (خردل سیاه و سفید) تحریک کننده (سوزش آور)، قابض، مدر و قی آور هستند. برگ‌های آنها بصورت سبزی خوردن مصرف می‌شود و ملین است. دانه‌های آنها قابض قوی است و بندرت بصورت خالص بکار می‌رود، مقوی معده هستند و در درمان دردهای عصبی و روماتیسم بکار می‌روند. مصرف روغن آن روی پوست سبب ایجاد تاول می‌شود. برای درمان سرمازدگی و روماتیسم مزمن مفید است. اصولاً بصورت ضماد برای درمان دردهای موضعی شدید، ذات‌الریه، برونشیت و دیگر دردهای اندام‌های تنفسی بکار می‌رود. روغن فرار آن محرکی قوی (خارش آور)، قرمز کننده پوست و تاول‌زاست و به همراه دیگر داروها (درمان کننده‌ها) کاربری بسیار مفیدی برای دردهای روماتیسمی و قولنج دارد. خوردن روغن آن برای کسانی که دچار یبوست مزمن هستند بصورت روزانه توصیه می‌شود. آن را برای تسریع سرعت رشد مو و حفظ رنگ آن توصیه می‌نمایند (6).

– اثرات درمانی آن عبارت است از: ضد درد، ضد سم، خواب آور، مسهل، ضد نفخ، ضد باروری، سقط

* *Brassica oleracea* L.

Syn.: *Brassica sylvestris* (L.) Miller

E. cabbage, cootslock, colsea, wild cabbage

کلم معمولی

گیاه دوساله یا چندساله، به ارتفاع تا ۳۰۰ سانتیمتر؛ بخش پایینی ساقه‌ها چوبی شونده و پوشیده از جازخم‌های ناشی از افتادن برگ‌ها. برگ‌های قاعده‌ای به

تهران، آذربایجان (زنجان)، گرگان، مازندران و ... کاشته می شود.

مصارف و کاربردها: دانه های آن مدر، ملین، مقوی معده و اشتها آور و ضد کرم هستند. برگ های آن برای درمان نقرس و روماتیسم مفید است. خواص ضد اسکوریوت قوی دارد. برگ کلم معمولی اگر به آرامی له شود و روی سطح تاول گذاشته شود تخلیه چرک آن را تسریع می کند. شیر آن سبب مداوای زگیل ها می شود (3).

استوانه ای، با نوک کوتاه مخروطی، به طول ۴-۸ (۱۰-۱۲) میلیمتر، در قاعده با پهنایی مساوی دریاچه های خرجین.

پراکندگی جهانی: سواحل غرب بریتانیا، فرانسه، شمال اسپانیا، نواحی مدیترانه ای و سواحل دریای آدریاتیک از شمال شرق اسپانیا تا شمال اسپانیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اصولاً انواع اصلاح شده این گونه بمنظور استفاده از برگ آن در نواحی مختلف ایران از جمله در استانهای

Brassica oleracea L.

کوفتگی ها، زخم های مختلف، اولسره های واریسی پا، قانقاریا، بافت مردگی (قانقاریای نسوج بدن)، سوختگی ها، زونا، بثورات توأم با تب، آگزماها، برخی التهابات پوستی و جوش های غرور جوانی، التهاب غدد، زخم های سیفلیسی، تومورهای سفید، التهاب عروق لنفاتیک، التهاب مویرگ ها و اختلالات عروقی، التهاب رحم، التهاب پلک چشم، ناراحتی های قلبی، هموروئیدها، عفونت های مانند آبسه (دمل) و سیاه زخم، ناخن درد، دردهای عصبی ناشی از روماتیسم، درد دندان و صورت، نقرس، قولنج کلیه، میگرن، سردرد، دردهای معدی روده ای، تاول و دردهای کبدی، دردهای ناشی از ناراحتی های جنب و ریه از قبیل: نزله، زکام، برونشیت، سینه پهلو و آسم، آرتروز، گزیدگی

– شناخته شده ترین مصرف دارویی آن، کاربرد بصورت ضماد برگ های آن اعم از خودروی یا کاشته شده پس از سفید کردن، کوبیدن یا خرد کردن روی ورم ها، تومورها و مفاصل دردناک است. برگ کلم خودروی بصورت خام یا پخته برای تسهیل عمل هضم و خنثی کردن اثر سموم در کبد و برای از بین بردن خساری صبحگاهی خورده می شود. کلم خاصیت ضد اسپاسم دارد و در درازمدت به درمان التهاب مفاصل کمک می کند. وجود ویتامین C فراوان در آن، آن را دارویی مؤثر برای درمان اسکوریوت کرده است (4).

– کلم در موارد متعددی مورد مصرف قرار می گیرد. در استعمال خارجی در معالجه ترکها و سرمازدگی،

Brassica oleracea L.

گاستریتی دوازده (اثنی عشر) مناسب و مسکن پرونشیت است. توصیه می‌شود که آن را در حالت‌های خستگی فکری ناشی از کار فکری مصرف کنید. عصاره برگ آن با افزودن به بوریک اسید سبب دفع زخم‌های پوستی و شفای دردهای روماتیسمی و نوعی از امراض پوستی می‌شود. عصاره دانه‌های آن خاصیت آنتی بیوتیکی و قارچ‌کشی دارد. صاف کرده جوشانده آن در استعمال خارج برای درمان واریس، زرد زخم و آزرده‌گی (آسیب دیدگی) تیروئید بکار می‌رود (۵).

حیوانات، تومورها و اولس‌های پا بکار می‌رود و در استعمال داخلی جهت درمان بیماری‌هایی مانند امراض تنفسی، ورم معده، بیماری‌های روده‌ای (التهاب قولون، انگل‌ها)، ضعف عمومی و کم‌خونی، ضداسکوروبت، دیابت، کرم‌کش، ضد راشیتیزم، ضد عفونی کننده قوی مجاری روده، اشتها آور، ضد الکلیسم، از بین رفتن صدا، التهاب مفاصل، دردهای عصبی، کمی ادرار، پروستاتیتسم و پیری زودرس کاربرد دارد (۱۰).
- برگ‌های آن مغذی و تقویت کننده معده تلخ هستند. عصاره برگ‌های تازه آن برای درمان زخم‌های

شکل ضخیم یا نازک. ساقه‌ها به ارتفاع تا ۱۵۰ سانتیمتر. برگ‌های قاعده‌ای دمبرگ‌دار، ربابی - شانه‌ای بریده، کم و بیش پوشیده از کرک‌های موی ریش مانند. برگ‌های فوقانی به رنگ سبز کلمی، بدون دمبرگ و ساقه آغوش، کامل یا دنداندار، مستطیلی

* *Brassica Rapa* L.

Syn.: *Brassica campestris* L., *Brassica campestris* L. var. *Rapa* (L.) Hartm.
E. turnip, wild turnip

شلغم

گیاه یکساله یا دوساله، با ریشه‌های غده‌ای دوکی

خرچین به طول ۴-۷ سانتیمتر، کمی فشرده، با نوک بلند باریک شونده به طول تا نصف اندازه خرچین. پراکندگی جهانی: در نواحی معتدله هر دو نیمکره شمالی و جنوبی کاشته می‌شود، از دورانه‌های گذشته در اروپا شناخته شده، اما منشأ و خاستگاه آن مشخص نیست. پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در نواحی معتدله و معتدله سرد.

مصارف و کاربردها: دانه‌های مخلوط با آب گرم آن مرهمی ضد خارش می‌باشد. روغن تهیه شده از آن همراه با کافور مولد روغن مالیدنی سودمندی برای رفع روماتیسم‌های ماهیچه‌ای و گرفتگی گردن است و برای معالجه برونشیت روی سینه مالیده می‌شود. ریشه و برگ‌های آن به‌عنوان مقوی دستگاه گوارش مورد توجه است و برگ‌های تازه آن برای درمان آبسه و دمل بکار می‌رود و دانه‌های آن برای درمان قولنج مصرف می‌شود (3).

– ریشه آن خوراکی است، بصورت پخته یا ترشی خورده می‌شود. کنستاتره شلغم مانع رشد باکتری، قارچ، مخمر و دیگر پارازیت (انگل)‌های انسان و حیوان می‌شود (5).

– شلغم اثرات درمانی: ضدسرطان، ضد میکروب و ضد ویروس دارد و ادرارآور، دفع‌کننده سنگ کلیه، کاهش‌دهنده اسیداوریک و درمان‌کننده نقرس، تسکین‌دهنده مشکلات تنفسی از جمله زکام و برونشیت می‌باشد (۱۲).

دمبرگ‌دار پهن، ربابی – شانه‌ای بخش؛ فوقانی‌ها قویاً کوچک شده، فوقانی‌ترها برگ‌های شکل. دمگل‌های میوه‌دار به طول ۱۰-۳۵ میلیمتر، ایستاده – گسترده. گلبرگ‌ها زرد کم‌رنگ، در قاعده اغلب بنفش شونده، گاهی سفید، به طول ۷، به عرض ۲-۳ میلیمتر. تخمدان حدوداً ۱۵ تخمکی. خرچین به طول ۳۰-۷۰، به عرض ۲/۵ میلیمتر، اندازه‌گیری شده با نوکی به

Brassica Rapa L.

– سرنیزه‌ای. گل آذین کوتاه (طویل نمی‌شود)، گل‌های باز شده به‌طور مشخص بالاتر از جوانه‌ها (غنچه‌ها) قرار می‌گیرند (گل آذین محدود). گلبرگ‌ها زردروشن، حدوداً تا ۱/۵ بار بلندتر از کاسبرگ‌ها. میله‌های پرچم‌های خارجی در قاعده بطرف بیرون خمیده.

Brassica Tournefortii Gouan

E. wild turnip, long-fruited wild turnip, Mediterranean turnip

کلم اروپایی

گیاه یکساله به ارتفاع تا ۷۰ سانتیمتر، با ساقه ساده یا از قاعده منشعب. ساقه و برگ‌های پایینی کم و بیش پوشیده از کرک‌های انبوه شکننده سفید، در بالا بی‌کرک شونده. برگ‌های قاعده‌ای طوقه‌ای، به کوتاهی

استانهای اراک، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان و کرمان (این گونه اغلب در نقاط کم ارتفاع و در دامنه های کوهستانی و بندرت در اراضی زراعی می روید).
مصارف و کاربردها: در لیبی آن را به عنوان اشتها آور با غذا می خورند (5).

طول ۱۰-۲۰، به عرض ۱-۲ میلیمتر. دانه ها بحالت مرطوب موسیلاژدار.
 پراکندگی جهانی: جنوب و غرب اروپا، شمال افریقا، غرب سوریه، عراق، ترکیه، قبرس، تالش و ایران.
 پراکندگی جغرافیایی در ایران: نواحی کم ارتفاع و بعضاً شن های ساحلی استانهای مازندران و گیلان، در

Brassica Tournefortii Gouan

Capsella bursa-pastoris (L.) Medicus

Capsella bursa-pastoris (L.) Medicus

Syn.: *Thlaspi bursa-pastoris* L., *Capsella hyrcana* Grossh.

E. shepherd's purse

کیسه کشیش

گیاه علفی یکساله یا دوساله، با ساقه ای به ارتفاع ۴-۵۰ سانتیمتر، ایستاده، در بالا منشعب، پوشیده از کرکهای ساده، دوشاخه یا ستاره ای. برگهای قاعده ای طوقه ای، ممتد به طرف دم برگ، کامل یا دنداندار یا شانه ای بریده؛ برگهای ساقه ای نیمه ساقه آغوش با گوشک نوک تیز. گلها سفید یا قرمز رنگ. میوه خرچینک مثلثی شکل بدون بال، با دم میوه ای به طول ۵-۱۲ میلیمتر، گسترده- ایستاده، با دانه های در حالت مرطوب موسیلاژدار.

Capsella bursa-pastoris (L.) Medicus

واریس، هموروئید، اسهال خونی و اسکوربوت بکار می‌رود (۱۰).

– گیاه بندآورنده خون است و برای درمان بواسیر و جلوگیری از خونریزی رحم بکار می‌رود. بصورت ملایم تنگ کننده عروق و زیاد کننده فشار خون است. گیاه به عنوان قاعده آور، مقوی، ضد اسکوربوت و معرق بکار می‌رود و به عنوان دارو برای جلوگیری از بدشکلی اندامهای ظاهری مصرف می‌شود. مرغ‌هایی که به مقدار زیاد از این گیاه تغذیه می‌کنند تخم‌هایی با زرده زرد مایل به سبز تولید می‌کنند (۵).

– اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. یکی از بهترین داروها برای جلوگیری و متوقف کردن خونریزی است، کیسه کشیش دارویی اختصاصی برای درمان خونریزی سنگین رحمی بوده است. درحالی‌که از این نظر در مقایسه با زنگ، چاودار (Ergot) بطور ضعیف‌تر عمل می‌کند، اما سمیت زنگ چاودار را

پراکندگی جهانی: در سراسر نواحی معتدله جهان پراکنده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیاه مذکور یکی از علفهای هرز شناخته شده ایران بوده دارای قدرت پراکنش زیاد می‌باشد و در اراضی زراعی صیفی جات، سبزیجات، باغها، اراضی آیش، زمین‌های چمن در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، خوزستان، کرمان، فارس، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه بصورت کامل (کلیه بخشها) مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی: مقوی قباض، بندآورنده خون (افزایش دهنده قابلیت نفوذپذیری مویرگها) و محلل سنگهای مجاری ادرار دارد و در درمان خونریزیهای رحمی دوران بلوغ و یائسگی، التهاب توأم با خونریزی رحم، قاعدگی‌های مفرط و نامنظم، وجود خون در ادرار، خونریزی دستگاه تنفس، هموفیلی، سنگ مجاری ادرار، سوزاک،

حالت التهاب مثانه ضد عفونی می‌کند و برای جلوگیری از اسهال مصرف می‌شود. در طب چینی به عنوان دارو برای درمان اسهال خونی و مشکلات چشمی بکار می‌رود. (4).

عرض ۲/۵ میلیمتر، اغلب تشکیل نمی‌شود. پراکندگی جهانی: اروپا، شمال ترکیه، قفقاز و شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در جنگلهای استانهای گرگان، مازندران، گیلان و اغلب نیز در ارتفاعات فوقانی می‌روید.

مصارف و کاربردها: ساقه‌های زیرزمینی گیاه تائن دارد و به عنوان التیام‌دهنده زخمها استفاده می‌شود و برای آن اثر معالج زخمهای داخلی (مثل زخم روده) قائل هستند و از آن برای رفع اسهال‌های ساده استفاده می‌شود (۱۱).

ندارد و بدن تحمل بیشتری نسبت به کیسه کشیش دارد. برای جلوگیری از انواع خونریزیها مثل خونریزی از بینی تا خون موجود در ادرار بکار می‌رود. گیاه قابض است و دستگاه ادراری را در

Cardamine bulbifera (L.) Crantz

Syn.: *Dentaria bulbifera* L.

E. coralwort, tooth_cress, bulbiferous toothwort

ترتیزک باتلاقی پیازچه‌دار

گیاه چندساله، به ارتفاع تا ۷۰ سانتیمتر. برگها متناوب، پایینی‌ها دمبرگ‌دار، با برگچه‌های دوجفتی؛ برگچه‌ها دندانه اره‌ای، برگچه انتهایی از بقیه بزرگتر نیست؛ برگهای فوقانی ساده. پیازچه‌های محوری قهوه‌ای - ارغوانی شونده. خوشه‌ها کم‌گل. گلبرگها بنفش، به طول ۱۵-۱۷، به عرض ۵-۶ میلیمتر. خرجین به طول حدود ۳۰، به

Cardamine bulbifera (L.) Crantz

یا وجود ندارد، از قاعده‌ای‌ها کوچکت‌ر، شانه‌ای، دم‌برگ‌دار، در سطح فوقانی پوشیده از کرک‌های ساده. گل‌آذین خوشه‌ای مشخص. گلبرگ‌ها به طول ۲/۵-۳ (-۴)، به عرض ۱-۱/۵ میلی‌متر، سفید. خرجین‌ها به طول ۱۵-۲۶، به عرض ۵/۱۰-۱ میلی‌متر، از گل‌ها بالا می‌زند؛ دم‌گل‌های میوه‌دار به طول (۳-۷) ۱۳ میلی‌متر؛ خامه به طول ۰/۵-۰ میلی‌متر.

Cardamine hirsuta L.

E. hairy bitter cress

ترتیزک باتلاقی کرکی

گیاه یکساله، به ارتفاع ۵-۳۰ سانتیمتر، با ساقه بی‌کرک. برگ‌های قاعده‌ای طوقه‌ای، دم‌برگ‌دار، شانه‌ای؛ برگچه‌ها واژ تخم‌مرغی، کامل، ۲-۴ جفتی؛ برگچه انتهایی از جانبی‌ها بزرگتر؛ برگ‌های ساقه‌ای کم

Cardamine hirsuta L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: عموماً این گونه در نواحی مرطوب کوهستانی در کنار نهرها و جویبارها و زمینهای مرطوب و گاهی در باغها و اراضی آبیاری شده در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کرمانشاه و لرستان می‌روید.

پراکندگی جهانی: اروپا (بجز نواحی قطبی)، سوریه، لبنان، فلسطین، ترکیه، قفقاز، ایران، پاکستان، آسیای مرکزی (ترکمنستان)، شمال آفریقا، معرفی شده در شمال آمریکا (تقریباً گیاهی است جهان وطنی).

مانند هیستری، صرع و اسپاسم‌های عصبی بکار می‌رود و همچنین در آسم به‌عنوان خلط‌آور کاربرد دارد. نویسنده اعتقاد دارد که اثرات درمانی این گیاه شبیه به *Cardamine pratensis* L. است که در ایران نمی‌روید (۱۱).

به طول (۵-۱۰) ۱-۲ میلیمتر.

– این گونه در ایران به دلیل تنوع شکلی دو واریته بنامهای *var. pectinata* و *var. impatiens* Trautv pall دارد.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال، جنوب غرب و مرکز آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اصولاً در نواحی جنگلی استانهای گرگان، مازندران، گیلان و گاهی در نواحی مرطوب کوهستانهای استانهای سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه قابلیت دارویی ضد روماتیسم، مدر و محرک دارد (internet).

مصارف و کاربردها: اندامهای هوایی گیاه اثر ضد اسکوربوت دارد. شیرۀ تازه آن به‌عنوان ضد اسکوربوت، رفع بیماریهای مزمن پوست و آب آوردن مصرف می‌شود. دم‌کرده یا جوشانده آن برای درمان اسکوربوت، مخملک و تسکین بعضی حالات عصبی

Cardamine impatiens L.

ترتیزک باتلاقی

گیاه یکساله یا دوساله، به ارتفاع ۲۰-۵۰ سانتیمتر، بی‌کرک یا پوشیده از کرکهای کم ساده. برگهای قاعده‌ای سریع‌اً ریزان؛ ساقه‌ای‌ها دمبرگ‌دار، شانه‌ای؛ برگچه‌ها تخم‌مرغی – مستطیلی یا بیضی کامل، ۴-۸ جفتی؛ برگچه انتهایی مشابه جانبی‌ها یا به دشواری بزرگتر از آنها؛ دمبرگها با گوشک‌های کوچک ساقه‌آغوش. گلبرگها به طول ۲-۴ میلیمتر، سفید، از کاسبرگها گاهی به دشواری بلندتر. خرجین به طول ۱۲-۳۵، به عرض ۸/۱-۱۰ میلیمتر، ایستاده یا گسترده؛ دمگلای میوه‌دار به طول ۱۵-۳ (۹-) میلیمتر؛ خامه

Cardamine impatiens L.

پراکندگی جهانی: اروپا، جنوب غرب و مرکز آسیا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: اصولاً این گونه بصورت علف هرز در اراضی زراعی، رها شده، کنار جاده‌ها و باغها در اغلب نقاط ایران و استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: دانه آن طعم تند دارد. جوشانده گیاه اثر مدر دارد (۱۱).

– در اوایل بهار مردم محلی اصولاً از برگهای جوان این گیاه به‌عنوان سبزی آش استفاده می‌کنند (مؤلف).

Cardaria Draba (L.) Desv.

Syn.: *Lepidium Draba* L.

E. pepperweed whitetop, hoary cress

ازمک

گیاه چندساله، به ارتفاع ۲۰-۶۰ سانتیمتر، در بالا با شاخه‌های فراوان. برگهای قاعده‌ای واژ تخم‌مرغی - قاشقی، دندانه‌دار؛ ساقه‌ای‌ها مستطیلی تا مستطیلی - سرریزه‌ای، ساقه آغوش، گاهی گوشک‌دار. گل آذین پانیکولی - دیمبی انبوه، در حالت میوه‌دار به دشواری طویل شونده. گلبرگها سفید، به طول ۳/۵-۴ میلیمتر. میوه خرچینک، به طول ۴-۵، به عرض ۳/۵-۴/۵ میلیمتر؛ دمگل‌های میوه‌دار به طول ۵-۱۵ میلیمتر، ایستاده - بالارونده؛ خامه به طول ۱-۲ میلیمتر. دانه‌ها ۲ تایی بندرت یکی.

Cardaria Draba (L.) Desv.

یا بالارونده، با افزایش سن در پایین چوبی شونده، سراسر گیاه پوشیده (بخشهای روپا) از کرکهای دوشاخه‌ای میان چسب فشرده، ساقه با خطوط برجسته و گوشه‌های بزرگ. برگهای قاعده‌ای انبوه،

* *Cheiranthus Cheiri* L.

E. common wallflower, wallflower, wall july flowers, English wallflower.

شب‌بوی خیری، خیری، شب‌بوی زعفرانی
گیاه چندساله، با بیخ ساقه نازک اما محکم، ایستاده

قرمز یا قهوه‌ای، اغلب تا دو برابر اندازه کاسبرگها، با پهنک دایره‌ای باریک شونده به ناخنکی گوه‌ای؛ خرجین قویاً به پشت فشرد، به طول ۷-۲/۵، په عرض ۲-۴ میلیمتر، پوشیده از کرکهای دوشاخه‌ای انبوه. دانه قهوه‌ای، فشرد، با بال باریک، بال در نزدیکی رأس پهن‌تر.

پراکندگی جهانی: مرکز و جنوب اروپا
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در نواحی معتدله و معتدله سرد در استانهای تهران، اصفهان، شیراز و ... بیشتر بمنظور استفاده‌های زینتی.

اغلب کم و بیش در گیاه مسن طوقه‌ای، در پایین باریک شده بلند و تقریباً دمبرگ‌دار، به طول حدود ۵-۱۰، به عرض ۵-۱/۷۵ سانتیمتر؛ برگهای ساقه‌ای باریک، کمتر باریک‌شده، همگی ساده (کامل) یا تقریباً کامل، مستطیلی - سرنیزه‌ای. خوشه‌ها در حالت میوه‌دار طویل؛ دمکله‌ها در حالت میوه‌دار ضخیم شونده، به طول ۵-۱۰ میلیمتر. کاسبرگها به طول ۷-۱۰ میلیمتر، اغلب ارغوانی با کرکهای دوشاخه فشرد. گلبرگها زرد یا نارنجی تا قهوه‌ای مایل به قرمز یا زرد رگه‌دار با رگه‌های

Cheiranthus Cheiri L.

کاهش‌دهنده کشش عضلانی، کرم‌کش، مسهل و گندزدا دارد و در موارد آئزین صدري، فشار خون بالا، آسم، تصلب شرایین، اختلالات معده و اثنی عشر،

مصارف و کاربردها: ریشه و برگهای این گیاه مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی: ضد اسپاسم، ضد فشار خون بالا، صفراآور، ضد سرطان،

شب‌بوی زعفرانی در گذشته به‌عنوان مدر مصرف می‌شده است اما اطلاعات مدون و قابل قبولی از اثرات آن روی قلب وجود ندارد. بمقدار کم مقوی قلبی است و سبب تقویت قلب مشابه گل انگشتانه (*Digitalis purpurea*) می‌شود. در بیشتر از مقدار بسیار کم سمی است، بنابراین بندرت به‌عنوان گیاه دارویی مصرف می‌شود (4).

آرام‌بخش، ملین و تب‌بر است. گیاه در مصرف خارجی برای ترمیم زخمهای بدون درد بکار می‌رود و دانه‌های آن در مصرف داخلی برای درمان کرم‌ها و دردهای ناشی از سنگ بکار می‌رود. شربت آن بمقدار مساوی از عسل یا سرکه برای مداوای سرفه‌های مزمن و گرفتگی صدا و زخمهای مزمن گلو توصیه می‌شود. جوشانده غلیظ آن برای درمان آسم و دانه‌های آن دارویی خاص برای درمان سیاتیک است (3).

Descurainia Sophia (L.) Webb & Berth.

– در طب سنتی ایران از دانه خاکشیر به‌عنوان ادرارآور، تب‌بر و رفع‌کننده التهاب کلیه، دافع کرم و درمان کردن آب آوردن انساج استفاده می‌کنند و به‌عنوان ملین و خنکی نیز مصرف می‌شود (۱۲).

بالا بودن انقباض‌های معده، ناراحتیهای کبدی، نارسایی صفراوی، سنگ صفرا، سیفلیس، انگل‌های روده‌ای و سرطان معده می‌توان از آن استفاده کرد؛ در استعمال خارج مداوا کننده التهاب چشم، التهابات پوستی، التهاب غدد لنفاوی، زگیل، تومورهای بافت سطحی چشم، پینه و میخچه می‌باشد (۱۰).
– برگ‌ها و گل‌های آن مصرف می‌شود، اگرچه

Descurainia Sophia (L.) Webb & Berth.

Syn.: *Sisymbrium Sophia* L.

E. flaxweed tansy mustard, flaxweed, Hedge mustard

خاکشیر ایرانی

گیاه علفی یکساله یا دوساله، با ساقه‌ای ایستاده، به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر، منشعب در بالا، پوشیده از کرک‌های ستاره‌ای و در بخش پایینی ساده، در بالا بدون کرک شونده، یا کاملاً بدون کرک. برگ‌های قاعده‌ای ۲-۳ بار شانه‌ای بخش، با قطعات خطی و دمی‌رگی طولی؛ برگ‌های ساقه‌ای تقریباً بدون دم‌برگ. گل‌ها زردرنگ. میوه خرجین ایستاده یا خمیده و کم و بیش گره‌گره‌ای (دانه تسبیحی شکل)، به طول تا ۳۵ سانتیمتر، با دم‌میوه‌ای گسترده یا راست – بالارونده در گل‌آذین خوشه‌ای بلند.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا و شمال افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه بصورت علف هرز در اغلب نقاط در کنار جاده‌ها، اراضی زراعی و باغ‌ها در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گل‌ها و برگ‌های آن قابض و ضد بیماری اسکوربوت است. قرص تهیه شده از آن

***Eruca sativa* Miller**

Syn.: *Eruca sativa* Lam., *Eruca cappadocica* Reut.,
Eruca lativalvis Boiss., *Eruca vesicaria* (L.) Cav.
 subsp. *sativa* (Miller) Thell.

E. rocket salad, rocket, cultivated eruca, edible rocket,
 roquette

منداب

گیاه علفی یکساله، به ارتفاع ۱۰-۵۰ سانتیمتر،
 بودار، با ساقه‌ای ساده یا منشعب. برگهای قاعده‌ای
 گاهی طوقه‌ای، دمبرگ‌دار، شانه‌ای بریده - ربابی
 شکل یا به‌ندرت تقریباً بدون دندانه؛ برگهای بالایی
 کم و بیش بدون دمبرگ؛ برگها و ساقه پوشیده از
 کرک‌های شکننده ساده یا به‌ندرت بدون کرک.
 گلبرگها زرد با ناخنکی طویل، با رگه‌های قهوه‌ای
 یا بنفش، به طول ۱۵-۲۱، به عرض ۵-۶ میلی‌متر،

واژ تخم‌مرغی. دمگل میوه‌دار به‌ساقه فشرده، به
 طول ۲-۷ و ضخامت حدود ۱ میلی‌متر. میوه
 خرجین شکوفا، به طول ۱۷-۳۸، به عرض ۳/۵
 میلی‌متر، با سیخکی به طول ۵-۹ میلی‌متر، کفه‌ها
 به‌طور مشخص رگه‌دار (یک رگه‌ای)، بدون کرک یا
 کرک‌دار. دانه‌ها دوردیفی.

پراکندگی جهانی: غرب، مرکز و جنوب اروپا، شمال
 افریقا و جنوب غرب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: یکی از علف‌های هرز
 رایج اراضی زراعی در استانهای گرگان، مازندران،
 گیلان، آذربایجان، کرمانشاه، ایلام، اراک، اصفهان،
 همدان، خوزستان، لرستان، بوشهر، فارس، کرمان،
 هرمزگان، خراسان، سمنان و تهران می‌باشد.

مصارف و کاربردها: دانه‌های آن تاول‌زا هستند و گیاه

Eruca sativa Miller

به خردل دارد (3).
 - دانه‌های آن شبیه به دانه‌های خردل تند است.
 برگهای آن محرک، مقوی معده، مدر، ضد اسکوربوت،
 مقوی عمومی و محرک قوای جنسی هستند (5).

مقداری نزدیک خامه مخلوط با کرکهای ۲ شاخه.
 خامه بسیار کوتاه.

پراکندگی جهانی: تقریباً سراسر اروپا و جنوب
 غرب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: پراکنده در استانهای
 گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان،
 کرمانشاه، ایلام، همدان، لرستان، چهارمحال
 بختیاری، اصفهان، فارس و تهران.

مصارف و کاربردها: گیاه در اسپانیا به‌عنوان
 ضد اسکوربوت مصرف می‌شود. دانه‌های آن به‌نگام
 خیس کردن در آب از لایه‌ای موسیلاژی پوشیده
 می‌شود. در ایران آنرا برای کاهش تب بکار می‌برند
 و در مصرف استعمال خارجی بصورت ضماد برای
 تسکین درد شکم استفاده می‌کنند (3).

کامل محرک قوه جنسی است. در اروپا برگهای جوان
 آن به‌عنوان محرک، مقوی دستگاه گوارش، مدر و ضد
 اسکوربوت بکار می‌رود. مصرف زیاد آن سبب
 استفراغ می‌شود. پودر آن خاصیت ضعیف‌تری نسبت

Erysimum repandum L.

E. spreading erysimum

خاکشیر تلخ موج

گیاه یکساله. ساقه ایستاده، به ارتفاع ۵-۴۰ سانتیمتر،
 ساده یا از قاعده منشعب. برگها خطی تا بیضوی
 باریک، موج - دندانه‌دار یا تقریباً کامل، پوشیده با
 کرکهای بیشتر دوشاخه‌ای و تعدادی کرکهای سه
 شاخه‌ای مخلوط با آنها. کاسبرگها به طول ۴-۵
 میلیمتر. گلبرگها به طول ۶-۷ میلیمتر. دمگل‌های گلدار
 به طول کم و بیش ۲ میلیمتر، میوه‌دار به دشواری
 بلندتر اما کمی ضخیم‌تر. خرجین‌ها به طول ۳۰-۶۰
 میلیمتر، دانه تسبیحی، بحالت رسیده ایستاده -
 گسترده، با کرک‌پوش متشکل از کرکهای بیشتر ۲
 شاخه و سه شاخه‌ای، کرکهای سه شاخه‌ای اغلب

Erysimum repandum L.

*Hesperis matronalis L****Hesperis matronalis L.***

گیاه علفی دوساله، بندرت چندساله. ساقه‌ها بلند، به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر، ایستاده، با کرکهای بلند ساده بدون غده و کرکهای کوتاه ساده غده‌ای و یا بدون غده. برگهای پایینی موج - دندانه‌دار تا تقریباً کامل. برگهای ساقه‌ای با دمبرگ کوتاه، غیر ساقه‌آغوش. کاسبرگها به طول ۶-۸ میلی‌متر. گلبرگها بنفش تا سفید، به طول ۱۱-۲۱ میلی‌متر. خرجین‌ها بالارونده - ایستاده، زیر. گونه‌ای متنوع با زیرگونه‌های مختلف (13).

پراکندگی جهانی: مرکز و شرق اروپا، ترکیه، قفقاز، روسیه و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کردستان: کوههای سارال.

مصارف و کاربردها: برگهای این گیاه خواص درمانی معرق و مدر دارد و برای معالجه امراضی چون برونشیت‌های مزمن، آسم، نقرس، روماتیسم، بی‌کفایتی کبدی، اختلال پوستی، سنگ مجاری ادرار، آبسه و تومور بکار می‌رود.

- گیاه اثر مدر، نیرودهنده، ضد اسکوربوت، معرق و خلط‌آور دارد و مشابه *Nasturtium officinale* یا بولاغ اوتی عمل می‌کند. از شیر گیاه در شیر برای درمان نژله‌های ششی مزمن، آسم مرطوب، عوارض ناشی از کمبود ویتامین C در بدن، خنازیر، خیز عمومی بدن و ضعف ناشی از تب‌های نوبه استفاده می‌شود. مصرف آن در آلومینوری مزمن و درمان آب آوردن بدن توصیه می‌شود. در استعمال خارج اثر قرمز کننده پوست دارد. له شده برگ آن درمان مناسبی برای تومورهای خنازیری، زخمهای چرکین و غاقرایایی می‌باشد (۱۱).

- جنس شب‌بوی ایرانی / *Hesperis L.* در ایران ۱۱ گونه گیاه علفی چندساله دارد که با گل‌های زیبا و درشت و اغلب معطر خود در نقاط مختلف ایران

پراکنده‌اند که در ارتباط با مصارف و کاربردهای آنها اطلاعاتی در دست نمی‌باشد.

اگرچه تابحال شناخته نشده است. اما مردم مناطق مختلف ایران در گذشته آن را به نام وسمه می شناختند و از آن بمنظور رنگ کردن چشمها استفاده می نمودند.

مصارف و کاربردها: برگهای گیاه به عنوان دارو برای معالجه یرقان، اسکوروبوت و دیگر امراض و بیماریها بکار می رود، اما فاقد ارزش دارویی است (3).
- اندامهای هوایی آن بعد از تخمیر کردن رنگ آبی تولید می کند. اگرچه امروزه جای خود را به نیل / *Indigofera tinctoria* داده، اما از وسمه هنوز برای تثبیت رنگ نیل استفاده می شود، در گذشته زنان انگلیسی و جنگ جویان رومی از رنگ آن بمنظورهای خاص استفاده می کردند. برگهای آن سبب جلوگیری از خونریزی شده و به التیام زخمها کمک می کند و آن را بصورت ضماد برای درمان زخمهای چرکی پوستی بکار می برند (2).

Isatis tinctoria L.

E. dyer's woad, woad

وسمه

گیاه دوساله یا چندساله کم زی با ساقه های ایستاده، به ارتفاع ۴۰-۹۰ سانتیمتر، با شاخه های تنک، بی کرک یا کرک کوتاه دار. برگهای قاعده ای نازک، با لبه کامل یا دندانه دار؛ برگهای ساقه ای گوشک دار. گلبرگها به طول ۳-۴ میلیمتر. دمگلهای میوه دار برگشته، در بالا ضخیم شده، به طول ۴-۷ میلیمتر. میوه خرچینک به طول ۱۰-۲۰، به عرض ۲-۵ میلیمتر، از نزدیک رأس بطرف قاعده باریک شونده، حجره ها میانی، بی کرک یا کرکی کوتاه.

پراکندگی جهانی: اروپا، شبه جزیره بالکان، ترکیه و شمال عراق.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: احتمال رویش این گونه به صورت خودروی در ایران وجود دارد،

Isatis tinctoria L.

پانیکولی متراکم، بدون کرک یا پوشیده از کرک های کوتاه. برگهای قاعده ای با دم برگ بلند، بدون تقسیم (کامل)، تخم مرغی - سرنیزه ای، دندانه دار، بدون کرک یا پوشیده از کرک های ساده؛ برگهای ساقه ای سرنیزه ای، بدون دم برگ یا با دم برگی کوتاه. گلها سفید

Lepidium latifolium L.

E. European pepperwort, dittander, broad leaved cress

موچه، ترتیزک برگ پهن

گیاه علفی چندساله، با ساقه های زیرزمینی، ساقه های هوایی به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر، شدیداً منشعب،

خونریزی، مقوی دستگاه گوارش و مقوی است.

Lepidium ruderales L.

ترتیزک خراپه‌روی، ترتیزک برگ باریک
برای درمان زرده زخم بکار می‌رود.

Lepidium perfoliatum L.

ترتیزک ساقه‌آغوش

دارای اثرات ضداسکوربوت است.

Lepidium latifolium L.

Lepidium ruderales L.

برگهای قاعده‌ای شانه‌ای - ریابی، دمبرگ‌دار، سریعاً
پژمردنی؛ برگهای ساقه‌ای با تقسیمات (بریدگیهای) کمتر
و قطعات مستطیلی - خطی؛ برگهای فوقانی کامل
(ساده). گلها سفید یا به‌ندرت بنفش. میوه خرجینک
بیضی پهن یا تخم‌مرغی - دایره‌ای، نوک چالدار، به

یا به‌ندرت قرمز رنگ، به طول ۲/۵ - ۳ میلیمتر. میوه
خرجینک دایره‌ای یا واژ تخم‌مرغی، به طول ۱/۵ - ۲،
به عرض ۱ - ۲ میلیمتر، با دم میوه‌ای نازک به طول
۳ - ۵ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، شمال افریقا، جنوب
غرب، مرکز و شرق آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اغلب بصورت علف
هرز در باغها، اراضی رها شده، کنار جاده‌ها در
استانهای گیلان، آذربایجان، کردستان، همدان، لرستان،
چهارمحال بختیاری، اصفهان، اراک، فارس، کرمان،
خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه تصفیه‌کننده خون و ضد
اسکوربوت است. به‌عنوان محلل در بیماریهای پوستی
بکار می‌رود (3).

دیگر گونه‌های *Lepidium* مانند

Lepidium Draba L.

Syn.: *Cardaria Draba* (L.) Desv.

دارای خواص ضداسکوربوت و جلوگیری کننده از

Lepidium perfoliatum L.

* *Lepidium sativum L.*

E. garden.cress, peppergrass, common cress

ترتیزک، شاهی

گیاه علفی یکساله با ساقه‌ای ایستاده، در بالا منشعب، به
ارتفاع ۲۰ - ۵۰ سانتیمتر، بدون کرک یا به‌ندرت کرکدار.

Lepidium sativum L.

– دانه‌های آن محرک، مقوی، محرک قوای جنسی و لینت‌آور است و برای درمان اسهال خونی، اسهال و بواسیر خون‌دار بکار می‌رود. در استعمال خارجی برای معالجه امراض پوستی و دردهای روماتیسمی بکار می‌رود. برگ‌های آن به‌عنوان محرک و مدر مصرف می‌شود و به‌عنوان سبزی خوردن نیز استفاده می‌شود (1).

– مهمترین اثرات درمانی ترتیزک عبارت است از: ضد باکتری، ضد سم، ضد کمبود ویتامین C، ضد ویروس، مسهل، ادرارآور، مقوی قوای جنسی، قاعده‌آور، محافظ معده، محرک ایمنی بدن، شیرافزا و محرک (۱۲).

قاعده گسترده روی زمین و اغلب در محل گره‌ها ایجاد ریشه می‌نماید (مولد ریشه)، ایستاده یا شناور. برگ‌ها شانه‌ای، دمبرگ‌دار، برگچه‌ها ۳-۵ جفتی، کم و بیش کامل، برگچه انتهایی مشابهی جانبی‌ها اما بزرگتر. دمبرگ برگ‌های بالایی ساقه‌آغوش – گوشک‌دار

طول ۵-۶، به عرض ۴-۵ میلی‌متر دم میوه به طول ۲-۳ میلی‌متر، بالارونده.

پراکندگی جهانی: سراسر نواحی معتدله نیمکره شمالی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در سراسر ایران و از جمله در مناطق مختلف استانهای سراسر کشور کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده آن: گیاه کامل، ریشه، دانه‌ها و برگ‌های آن است؛ ترتیزک بمنظور درمان بواسیر خون‌دار، آسم و سرفه همراه با خلط مصرف می‌شود. ریشه آن برای درمان سیفلیس ثانویه و دل‌پیچه بکار می‌رود. دانه‌های آن مسهل ضعیف، مدر، مقوی، محلل، آرام‌بخش، محرک قوه بقاء، بادشکن، شیرافزا و قاعده‌آور هستند و کاربرد آن بعد از جوشانیدن با شیر سبب سقط جنین می‌شود. در دوران زایمان به‌عنوان مقوی مصرف می‌شود. موسیلاژ دانه‌های آن سبب کاهش تحریک لایه مخاطی روده می‌شود و به‌عنوان ملین ضعیف استفاده می‌شود. خمیر دانه‌های آن در مصرف خارجی برای درمان درد کمر و روماتیسم توصیه می‌شود. چای دانه‌های آن برای درمان سکسکه مفید است (6).

– برگ‌های آن در سالاد به‌عنوان اشتهاآور و ملین ملایم مصرف می‌شود. محرک موضعی است و مصرف بیش از حد آن سبب سقط جنین می‌شود. جوشانده آن با شیر برای سقط جنین بکار می‌رود. دانه‌های آن را فقط هنگامی که تازه است باید خورد. گیاه در موارد آسم و سرفه به‌عنوان خلط‌آور مصرف می‌شود (5).

Nasturtium officinale R. Br.

Syn.: *Sisymbrium Nasturtium-aquaticum* L., *Rorippa Nasturtium-aquaticum* (L.) Hayek
E. water cress, common water-cress

ترتیزک آبی، بولاغ‌اوتی

گیاه چندساله، به ارتفاع ۲۰-۸۰ سانتیمتر، بی‌کرک، از

Nasturtium officinale (L.) R. Br.

Nasturtium officinale (L.) R. Br.

کوچک. گلبرگها به طول ۴-۶، به عرض ۵/۲ میلیمتر. میوه خرجین، به طول ۱۱-۱۸، به عرض ۲ میلیمتر، راست یا خمیده (کمانی)؛ دمگل میوه‌دار به طول ۶-۱۲ میلیمتر، افقی، برگشته یا ایستاده. پراکندگی جهانی: در سراسر نواحی معتدله اروپا و آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اغلب در نقاط مرطوب و داخل آب چشمه‌ها در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، لرستان، چهارمحال بختیاری، اصفهان، یزد، فارس، بوشهر، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگها و سرشاخه گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: اشتها آور، مقوی، تأمین‌کننده مواد معدنی، ضد کم‌خونی، ضد اسکوربوت، مقوی معده، تصفیه‌کننده خون، مدر، پایین آورنده قند خون، خلط‌آور، معرق، دافع کرم،

در سالاد همانند خردل و به عنوان پادزهر نیکوتین در موارد اعتیاد به نیکوتین بکار می‌رود (5).

- در مقیاس وسیع به عنوان سبزی خوردن مصرف می‌شود و برگهای آن غنی از ویتامین A و C می‌باشد. آن را برای درمان ناراحتیهای کلیه و قلب می‌خورند و کوبیده آن در آب سرد برای درمان سل بکار می‌رود. در اروپا برای افزایش جریان ادرار و مبارزه برعلیه روماتیسم و برونشیت استفاده می‌شود. زنان حامله باید از خوردن آن پرهیز نمایند، زیرا ممکن است سبب سقط جنین گردد (7).

- ترتیزک آبی منبع با ارزش از ویتامین‌ها و گیاهی سم‌زداست. میزان زیاد ویتامین C در آن و املاح معدنی آن را دارویی به‌ویژه ارزشمند برای بیماریهای مزمن می‌کند. بنظر می‌رسد گیاهی اشتهاآور و تسکین‌دهنده سوءهاضمه، کمک‌کننده به خاتمه و جلوگیری از برونشیت مزمن (به‌ویژه هنگامی که تولید بیش از حد مخاط وجود دارد)، بهبود دهنده عمومی و مدر قوی می‌باشد (4).

ضدسرطان، پادزهر نیکوتین، محرک و مقوی پیاز مو را دارد و در استعمال داخلی بمنظور درمان بی‌اشتهایی، ضعف، اسکوربوت، کم‌خونی، سل، انواع برونشیت‌ها و بیماریهای ریوی، التهابات پوستی (اگزما، جرب)، سنگهای صفراوی، بیماریهای کبدی، سنگهای مجاری ادراری، بیماریهای مجاری ادراری، روماتیسم، انگل‌های روده، دیابت و انواع سرطان‌ها استفاده می‌شود؛ در استعمال خارجی برای درمان ریزش مو، بیماریهای مربوط به پوست سر، زخمهای دیرجوش و اولسرها بکار می‌رود (۱۰).

- جوشانده گیاه به عنوان مدر و در صورت وجود برونشیت بکار می‌رود. در استعمال خارج برای مداوای امراض پوستی معینی مانند سوختگی و جوش غرور جوانی بکار می‌رود و سبب تسریع رشد مو می‌شود. گیاه مقوی معده، ضد اسکوربوت، محرک قوای جنسی و کمک‌کننده به انجام قاعدگی است. گیاه تسریع‌کننده زایمان و سقط‌آور است و برعلیه حامله شدن و به عنوان ضد بارداری بکار می‌رود. دانه‌های آن

Raphanus Raphanistrum L.

Raphanus Raphanistrum L.

E. wild radish, radish, com radish, jointed charlock, white charlock

ترب وحشی

گیاه یکساله، کرکی زیر، به ارتفاع ۱۵-۵۰ سانتیمتر. برگهای قاعده غیر طوقه‌ای، دم‌برگ دار، ربابی. گلبرگها به طول ۱۴-۱۷، به عرض ۴-۸ میلی‌متر، سفید، قرمز گلسرخی کم‌رنگ، بنفش یا زرد، اغلب با رگه‌های تیره. دملگهای میوه‌دار به طول ۱۰-۳۰ سانتیمتر، ایستاده - گسترده. خرجین به طول ۱۴-۶۶، به عرض ۳-۷ میلی‌متر. دانه‌ها مشبک.

--subsp. *Raphanistrum*

خرجین به ضخامت ۳/۵-۴ میلی‌متر؛ نوک به طول ۱۰-۳۰ میلی‌متر.

پراکندگی جهانی: ایران، عراق، افغانستان و پاکستان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در اراضی کشاورزی رها شده دیده می‌شود و به نظر

حساسیت‌زا و قی‌آور است، به مقدار کم به‌عنوان اشتها‌آور مصرف می‌شود. به‌عنوان ضدخونریزی بکار می‌رود. سبب ایجاد ورم معده - روده و کبد و اختلالات کلیوی می‌شود (5).

می‌رسد نوع فرار کرده از کشت *Raphanus sativus* L. باشد که تقریباً بصورت رایج در سراسر ایران به‌عنوان سبزی خوردن کاشته می‌شود. **مصارف و کاربردها:** قرمز کننده پوست، محرک،

Raphanus sativus L.

بنفش؛ خرجین‌ها پهن، پهن ورم کرده، بدون کرک یا کرک مویی زبردار، در قاعده نرم، در سطح داخلی اسفنجی، بطور نامحسوسی در بالا توگود اما بدون بند، به بخشهای نامنظم می‌شکند، اغلب بحالت طولی؛ نوک عموماً ضخیم، معمولاً به اندازه نصف طول خرجین. پراکندگی جهانی: کاشته شده در سراسر اروپا، نواحی معتدله آسیا، استرالیا، افریقا و امریکا، گاهی بصورت فرار از کشت نیز در اراضی زراعی و نقاط مخروبه و رها شده دیده می‌شود.

* *Raphanus sativus* L. var. *sativus*

E. Radishgarden radish, cultivated radish

ترب، تربچه نقلی، ترب سیاه، ترب سفید
گیاه علفی یکساله یا دوساله؛ ریشه ضخیم شده، خوراکی، یکساله (ترب قرمز) یا دوساله (ترب سفید)، بندرت نازک (ترب چینی)، قرمز، سفید، بنفش، صورتی، سیاه؛ برگهای پایینی ربابی - شانه‌ای بریده، با لوب انتهایی بزرگ، لوبهای جانبی ۲-۶ جفت، بندرت برگها تقریباً کامل. گلبرگها سفید، صورتی یا

Raphanus sativus L. var. *sativus*

خلط آور، مدر، ملین، بادشکن، تقویت کننده دستگاه گوارش، قاعده آور و مفید برای درمان سوزاک هستند. ریشه ها، برگ ها، گل ها و میوه آن (به همراه غلاف) عامل تقویت باکتری های گرم مثبت هستند (6).

– شیر به دست آمده از ریشه های غده ای آن برای معالجه سردرد، کم خوابی، از دست دادن اشتها، اسهال، دردهای عصبی، ناراحتی های کبدی و کیسه صفر بکار می رود. شیر برگ آن به عنوان مدر و ملین بکار می رود.

دانه های آن به عنوان خلط آور، مدر و بادشکن مصرف می شود (9).

– تنور ریشه آن بر علیه بی خوابی، عصبانیت و عفونت های کبدی مصرف می شود. شیر برگ آن مدر، ملین، بادشکن و منبع خوبی از ویتامین است. گیاه به منظور استفاده در پخت و پز آشپزی کاشته می شود (5).

گوشتی، ضخیم و سیاه به شکل های دوکی، نیم کروی یا شلغمی شکل است.

– ریشه گیاه مصرف می شود. ترب محرک اشتها و هضم غذاست. ترب قرمز به عنوان سبزی سالادی و

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده و به عنوان سبزی خوردن تقریباً در سراسر ایران.

مصارف و کاربردها: علاوه بر مصرف آن به عنوان سبزی خوردن و به عنوان گیاهی حاوی ویتامین ث فراوان، از دانه های آن روغنی شبیه به روغن کلزا استخراج می شود و دانه های آن به عنوان ترکیبات دارویی مصرف می شود و دارای خاصیت مدر، ملین، تسهیل کننده و محرک هضم و خلط آور می باشد. ریشه، برگ ها و دانه های آن مصرف می شود؛ تربچه نشاط آور و تصفیه کننده خون است. فراورده های آن برای کبد و ناراحتی های کیسه صفر مفید است. ریشه های آن برای دردهای ادراری، بواسیر و دردهای معدی بکار می رود. آب ریشه تازه آن داروی ضد اسکوربوت قوی است. دانه ها و برگ های آن مدر، ملین و سنگ شکن هستند. آب برگ های آن مدر و ملین است. دانه های آن

* Raphanus sativus L. var. *nigra*

Syn.: *Raphanus niger* Mill.

ترب سیاه

گیاه مشابه گیاه بالاست، با این تفاوت که ریشه آن

بعضی از نقاط ایران (آذربایجان و گیلان) گیاهی کاشته می‌شود بنام ترب با رنگ سفید، ولیکن جایگاه تاکزونومیکی آن برای اینجانب بدرستی مشخص نیست و بعلاوه جهت آشنایی با خواص دارویی آن نیازمند تحقیق می‌باشیم.

اشتهاآور خورده می‌شود. آب ترب سیاه بر علیه سوء هاضمه گازدار و یبوست نوشیده می‌شود. آب ترب سیاه عمل مقوی و ملین روی روده دارد و بطور غیرمستقیم جریان صفرا را تحریک می‌کند. جویدن ترب عموماً نتیجه‌ای برای بهبود هضم غذا دارد، اما

Raphanus sativus L. var. *alba*

Raphanus sativus L. var. *nigra*

Raphanus sativus L. var. *nigra*

بعضی از مردم نسبت به تلخی و عمل قوی آن حساسیت نشان می‌دهند. در چین ترب بمنظور تسکین ورم و اتساع شکم خورده می‌شود. ریشه ترب بصورت سرخ کرده خشک برای درمان بیماریهای سینه بکار می‌رود (4).

ریشه گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: محرک و منقبض‌کننده کیسه صفرا، ضد اسکوربوت، مقوی دستگاه تنفس، محرک سلولهای کبد، اشتهاآور و بهبوددهنده هضم، مدر، ضد حساسیت، و مسکن اعصاب دارد و برای درمان سنگهای صفراوی و ادراری، التهاب کیسه صفرا، سوء هاضمه، نارسایی کبد، اختلال در مسیر گردش روده‌ای- کبدی، سینه پهلوی، برونشیت‌های مزمن و آسم، سیاه سرفه، تفرس، روماتیسم، التهاب مزمن مفصل، راشیتیسم، حساسیت، اسکوربوت و اگرما مصرف می‌شود (۱۰).

ترب سفید / *Raphanus sativus* L. var. *alba* در

مصارف و کاربردها: دانه‌های آن مصرف می‌شود. دانه‌های پودر شده آن مخاط معدی را تحریک و سبب افزایش ترشح لوزالمعده می‌شود. خمیر دانه‌های آن به‌عنوان قی‌آور در صورت مسمومیت غذایی مصرف می‌شود. در استعمال خارج قرمز کننده پوست، ضد روماتیسم و محرک و حساسیت‌زای موضعی است (۵).

– مهمترین اثرات گزارش شده آن عبارت است از: آلرژی‌زا، سقط‌کننده، ضد خیز و آب آوردن بدن، ضد ورم، ضد درد، ضد باکتری، ضد سم، خواب‌آور، ضد اسهال خونی، ضد نفخ، ضداحتقان، معرق، هضم‌کننده، ادرارآور، استفرغ‌آور، خلط‌آور، قارچ‌کش، محرک معده، قرمز کننده پوست، تاول‌زا، کرم‌کش، ضد سرطان، ضد عفونی کننده و ضد تب (۱۲).

Sinapis alba L.

به ارتفاع (۱۵-۲۵) ۶۰ سانتیمتر. ساقه‌ها ایستاده، منشعب، برگهای قاعده‌ای بزرگ، به طول ۵-۱۵ سانتیمتر، دمبرگ‌دار، شانه‌ای پریده تا شانه‌ای بخش، گاهی کم و بیش کامل (بدون بریدگی)، با لوب انتهایی واژ

Sinapis alba L.

E. White mustard, yellow seed mustard

خردل سفید

گیاه علفی یکساله، با ساقه‌ای به ارتفاع ۲۰-۷۰ سانتیمتر. اغلب پوشیده از کرکهای موی ریش‌مانند زیر، بندرت بدون کرک. برگها کرکدار، بندرت بدون کرک، شانه‌ای پریده یا ربای شکل، دمبرگ‌دار. گلها چلیپائی، سفیدرنگ؛ دمگل در حالت میوه کم و بیش چهارگوشه و گسترده؛ میوه خرجین نوک‌دار، با نوکی بلند به طول ۱۵-۳۰ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: غرب، مرکز و جنوب اروپا و جنوب غرب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: خوزستان (اندیمشک، شوش، هفت تپه، اهواز، بین دزفول و شوشتر، هویزه).

Sinapis arvensis L.

E. charlock, wild mustard

خردل بیابانی، خردل برّی

گیاه علفی یکساله، کرکی زیر یا نرم بدون کرک‌شونده،

Sinapis arvensis L.

اراک، لرستان، خوزستان، هرمزگان، جنوب فارس، خراسان و تهران در اراضی زراعی و بصورت علف هرز می‌روید.

مصارف و کاربردها: دانه‌های آن ترکیباتی مشابه خردل سفید، اما به میزان کمتر دارد. دانه‌های خردل پیابانی در استعمال داخل و خارج مانند خردل سفید/ *Sinapis alba* می‌باشد (5).

تخم مرغی، با دندان‌های نامنظم؛ برگ‌های بالایی بدون دم‌برگ، معمولاً بدون پریدگی، تخم مرغی یا مستطیلی - خطی، نوک تیز، دندان‌دار. خوشه‌ای حاوی گلها مترکم، دمگل به طول ۳-۴ میلیمتر. گلها زرد. کاسبرگها به طول ۴-۵ میلیمتر، کم و بیش راست، با قاعده‌ای مساوی، کرکی زیر یا بدون کرک. گلبرگها به طول ۶/۰-۱/۲ سانتیمتر، ناخنک‌دار، با پهنک واژ تخم مرغی، سربریده. میوه به طول (۱/۵-) ۲/۵-۴/۵، به عرض ۲/۰-۰/۳ سانتیمتر، با دم میوه‌ای گسترده، راست، ضخیم، به طول ۳-۷ میلیمتر، اغلب و عموماً با کفه دانه تسبیحی یا تخت، ۳ یا ۵ رگه‌ای، بدون کرک‌شونده یا کرکی زیر، نوک میوه به طول ۱-۱/۸ سانتیمتر، ۱-۲ دانه‌ای، مخروطی، به طرف انتها باریک‌شونده، اغلب بدون کرک. دانه‌ها قهوه‌ای تیره. پراکندگی جهانی: غرب، جنوب و مرکز اروپا، شمال آفریقا و جنوب غرب آسیا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در اغلب نواحی استانهای گرگان، گیلان، آذربایجان، ایلام،

Sinapis arvensis L.

Sinapis arvensis L.

پراکندگی جهانی: اروپا، جنوب غرب و مرکز اروپا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه به صورت علف هرز در اغلب نقاط ایران و در استانهای گیلان، همدان، اصفهان، یزد، خوزستان، هرمزگان، فارس، کرمان، سیستان و بلوچستان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: دانه‌های آن خلط‌آور، مقوی و نیروبخش است و در استعمال خارجی به‌عنوان ضمد محرک بکار می‌رود. همچنین خاصیت ضد تب دارد. در اسپانیا دم‌کرده برگهای آن در بیماریهای گلو و سینه بکار می‌رود (3).

دیگر گونه‌های *Sisymbrium* نیز خواص دارویی اندکی دارند مانند

Sisymbrium irio L.

E. London rocket, broad-leaved hedge-mustard

خاکشیر لندنی

گیاه علفی یکساله، با ساقه‌ای ساده، در بالا منشعب، به ارتفاع ۷۰-۱۰ سانتیمتر، بدون کرک یا پوشیده از کرک‌های مویی کوتاه ساده. برگهای قاعده‌ای دمبرگ‌دار، شانهای - لوب‌دار، با لوب انتهایی پیکانی، با رگه به‌طور مشخص از لوبهای جانبی بزرگتر، برگهای ساقه‌ای مشابه برگهای قاعده‌ای. گلها زرد رنگ، با میوه خرجین نازک، به طول تا ۴۵ سانتیمتر، راست یا خمیده، با کفه‌های سه رگه‌ای و بدون کرک؛ دم میوه راست - گسترده، به طول تا ۱۱ میلیمتر. کلاله دو لوبی، دیواره میانی میوه نازک. دانه‌ها کمی پرزدار.

Sisymbrium altissimum L.*Sisymbrium irio* L.*Sisymbrium Loeselii* L.*Sisymbrium altissimum* L.

E. tumbling mustard, tall mustard

خاکشیر مرتفع، خاکشیر لغزان

برگها و گل‌های آن به عنوان قابض و ضد اسکوربوت مورد توجه قرار می‌گیرد.

Sisymbrium Loeselii L.

خاکشیر بی کرک

برگها و گل‌های آن بمنظور درمان اسکوربوت و خنازیر مورد استفاده قرار می‌گیرند.

کرک‌های مویی زیر ساده برگشته به طرف قاعده، به ارتفاع ۳۰-۶۰ (۹۰-) سانتیمتر. ساقه‌ها ایستاده، در بالا منشعب. برگ‌های قاعده‌ای به طول ۶-۱۰ سانتیمتر، تقریباً طوقه‌ای، دمبرگ‌دار، واژ تخم‌مرغی، شانهای

Sisymbrium officinale (L.) Scop.Syn.: *Erysimum officinale* L.

E. hedge mustard

خاکشیر طبّی

گیاه علفی یکساله، سبز یا کم و بیش خاکستری، با

با انتهای گرد. گلبرگها به طول ۳-۴ میلیمتر، زرد کم رنگ، نوک کند - سربریده یا گوه‌ای - واژ تخم مرغی؛ دمگلهای میوه‌دار به طول ۲-۴ میلیمتر، به ساقه فشرده، ضخیم، میوه‌ها در خوشه‌های طولی؛ میوه به طول ۱-۱/۸، به عرض ۱/۵-۰/۱ سانتیمتر، کرکی زیر یا بدون کرک، با دم میوه‌ای راست، ضخیم و فشرده به ساقه، به تدریج به طرف خامه باریک‌شونده، منتهی به کلاله‌ای سرسان. درپچه‌ها (کفه‌ها) سخت، سه‌رگه‌ای. دیواره میانی میوه تقریباً غشایی، بدون رگه. دانه‌ها کوچک، مستطیلی، قهوه‌ای - نارنجی.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا و بخش غربی آسیای جنوب غربی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران، گیلان، لرستان و شمال خوزستان.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه مدر، مقوی معده، مقوی قلبی ضعیف و خلط‌آور است (۵).

- خاکشیر طبی در سوس‌ها مصرف می‌شود و غنی از ویتامین C می‌باشد، اغلب آن را با شیر گیاه *Armoracia rustica* (این گیاه در ایران رواج ندارد) و ترتیزک آبی غرغره می‌کنند و سبب رفع احتقان، گرفتگی صدا، التهاب حنجره و بیماریهای (ناراحتیهای) گلو و ضعف شش‌ها می‌شود. محرک مقوی است و سبب دفع اخلاط سینه می‌شود و سرفه‌ها و آسم را تسکین می‌بخشد (۲).

ساقه‌ای‌ها مستطیلی یا سرنیزه‌ای، ساقه آغوش، دندانه‌دار. گلبرگها به طول ۳-۵ میلیمتر، سفید. گل آذین میوه‌دار قویاً طولی شده. خرجینک به طول ۱۰-۱۵ میلیمتر، تقریباً دایره‌ای؛ سینوس رأسی به طول ۲-۴ میلیمتر؛ کلاله کم و بیش بدون پایک؛ دمگلهای میوه‌دار در بالا خمیده، به طول ۷-۱۲

Sisymbrium officinale (L.) Scop.

بخش، با لوب انتهای کوتاه، پهن یا کم و بیش دایره‌ای، نوک‌کند، با دندانه‌های کنگره‌ای نامنظم، بسیار نزدیک با لوبهای جانبی یا تقریباً پیکانی، لوبهای جانبی سه‌گوشه یا مستطیلی، نوک تیز؛ برگهای ساقه‌ای دم‌برگ‌دار، شانه‌ای منقسم تا ربایی شکل، با لوب انتهای پیکانی پهن؛ برگهای انتهای ساقه بدون دم‌برگ، پیکانی، کامل. گل آذین خوشه‌ای، پرگل؛ بدون برگه؛ گلها کوچک، با دمگل کوتاه. کاسبرگها به طول ۲-۲/۵ میلیمتر، مستطیلی،

Thlaspi arvensis L.

E. field pennycress, penny cress

کیسه چوپان

گیاه یکساله، به ارتفاع ۱۰-۷۰ سانتیمتر، ایستاده، بدون کرک. برگهای قاعده‌ای دم‌برگ بلنددار، واژ سرنیزه‌ای یا قاشقی، دندانه‌دار، سریعاً پژمردنی،

Thlaspi arvensis L.

میلیمتر. دانه‌ها در هر حجره ۵-۶ تایی.

پراکندگی جهانی: در سراسر اروپا، آسیا و شمال آمریکا به فراوانی می‌روید (در محدوده فلورا ایرانیکا در کشورهای مانند ایران، ترکمنستان، افغانستان و پاکستان و در بخشهای از تالش می‌روید).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه به صورت علف هرز در اراضی زراعی استانهای مازندران، گیلان، آذربایجان، تهران و سمنان می‌روید.

مصارف و کاربردها: دانه‌ها و سرشاخه‌های آن مصرف می‌شود. در اسپانیا از گیاه به‌عنوان قابض و از دانه‌های آن به‌عنوان محرک استفاده می‌کنند (3).

نکاتی درباره گیاهان تیره شب بو Cruciferae

از پراکندگی جغرافیایی قابل توجهی در استانهای آذربایجان، فارس، خراسان و تهران برخوردار است. در بعضی از نوشته‌های دارویی در ایران *Alyssum homalocarpum* (Fisch. & Mey.) Boiss. / قدومه شیرازی گفته شده درحالیکه این گیاه اصولاً در استان فارس نمی‌روید و بیشترین پراکندگی آن در ایران براساس نوشته فلورا ایرانیکا استانهای هرمزگان و بلوچستان است. به‌علاوه به گیاه *Lepidium perfoliatum* L. / قدومه شهری گفته شده است درحالیکه این گونه اصولاً در مناطق کوهستانی رویش می‌یابد و اصولاً بصورت علف هرز در شهرها دیده نمی‌شود که شهری نامیده شود و به‌علاوه با توجه به تعلق این گیاه به جنس توتیزک / *Lepidium* L. نمی‌تواند قدومه نامیده شود.

بنابراین ضرورت دارد که در مورد این نام دارویی تحقیقات منسجم‌تری صورت گیرد تا ارزش‌های دارویی بیان شده برای قدومه مشخص شود که متعلق به کدام گیاه است (مؤلف).

– جنس چنگ مریم / *Anastatica hierochuntica*. که در طب سنتی کشورهای عربی مصرف می‌شود و

علاوه بر جنس‌ها و گونه‌های شرح داده شده از این تیره که قابلیت دارویی قابل توجهی دارند، وجود دارند تعدادی از گیاهان که دارای اندامهای معطر و دانه‌های لعاب‌دار هستند که به نحوی در طب سنتی مصرف می‌شوند، اما اطلاعات دقیق و علمی در مورد آنها وجود ندارد ازجمله:

– جنس قدومه یا تودری / *Alyssum* L. که در ایران قریب به ۳۵ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله دارد و از گذشته دور بذر گونه‌ای از آن به‌عنوان دارو مصرف می‌شده است، اما امروزه اطلاعات دقیق در مورد آنها وجود ندارد. در منابع گیاهشناسی گذشته ایران (Ahmad Parsa vol. 7:1959) به گیاه قدومه *Alyssum campestre* L. / (Ghuddumeh) گفته شده است امروزه براساس نوشته فلورا ایرانیکا (K.H. Rechinger vol. 57:1968) این نام مترادف با *Alyssum minus* (L.) Rothm. var. *minus* می‌باشد که براساس اعتقاد مولف مذکور (فلورا ایرانیکا) این واریته در ایران پراکندگی جغرافیایی ندارد درحالیکه واریته دیگر آن یعنی - var. *micranthum* (C.A. Mey.) Dudley در ایران

گونه *Barbarea vulgaris* داشته باشد که در کشورهای اروپایی به عنوان گیاه دارویی مصرف می شود.
- جنس سپیده / *Crambe L.* در ایران سه گونه دارد که همگی دارای گل‌های معطر هستند.

بنظر بیشتر جنبه های خرافی آن مورد توجه است تا دارویی آن.

- جنس ترتیزک جویباری / *Barbarea R.Br.* در ایران دو گونه دارد و احتمال دارد که شباهت زیادی به

تیره کدو / *Cucurbitaceae*

دمگل آذین به طول ۵-۱۰۰ میلیمتر؛ دمگل به طول ۲-۱۵ میلیمتر؛ گل بنه به طول کم و بیش ۴ میلیمتر، استکانی؛ کاسبرگ به طول کم و بیش ۱/۵ میلیمتر، سه گوشه - دندانه ای شکل؛ گلبرگ به طول کم و بیش ۵ میلیمتر. گل‌های ماده ۲-۸ تایی، در گل آذین دیهیمی، به طول ۱۰-۸۰ میلیمتر، بدون کرک یا با کرک های غده دار، دمگل به طول ۲-۲۰ میلیمتر؛ تخمدان به قطر ۲-۴ میلیمتر، کروی؛ گل بنه به طول ۱/۵-۳ میلیمتر، استکانی؛ کاسبرگ به طول ۱-۴ میلیمتر، دندانه ای شکل تا سرنیزه ای؛ گلبرگ به طول ۱/۵-۴ میلیمتر، سه گوشه؛ پرچم عقیم وجود دارد،

Bryonia aspera Stev. ex Ledeb.

Syn.: *Bryonia Haussknechtiana* Bornm., *Bryonia macrostylis* Heilbr. & Bilger, *Bryonia afghanica* Podlech

فاشرای زبر

ساقه با کرک های غده دار، تا تقریباً بدون کرک، کم و بیش با کرک های مویی. پهنک برگها به طول ۳۰-۱۰۰، به عرض ۲۵-۱۲۰ میلیمتر، اصولاً در سطح تحتانی با نقاط زبر، ۵-۷ لوبه، لوبها سه گوشه. دمبرگ به طول ۱۰-۷۰ میلیمتر، با کرک های غده ای، بدون کرک یا کم و بیش با کرک های مویی. گل‌های نر ۳-۸ تایی، درخوشه ای به طول ۲۰-۸۰ میلیمتر؛

Bryonia aspera Stev. ex Ledeb.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کرمان، اصفهان، خراسان، سمنان و تهران.

مصارف و کاربردها: با توجه به شباهت ظاهری این گونه به *Bryonia dioica* Jacq. بنظر می‌رسد مصارف مشابهی برای آن نیز بتوان بیان کرد. اگرچه جایگاهی ویژه برای فاشرا در طب سنتی ایران بیان نشده است (مؤلف).

کرکی، خامه هم‌اندازه جام‌گل؛ کلاله چشمگیر، با کرک‌های پرزی (نوک پستانی). میوه به قطر کم و بیش ۸ میلیمتر، کروی، ابتدا قرمز، پس از رسیدن سیاه شوند. دانه‌ها به طول ۵-۶، به عرض ۳-۵/۸×۱/۸ میلیمتر، سیاه‌رنگ و با لبه‌ای نامحسوس.

پراکندگی جهانی: آناتولی، ایران، ترکمنستان، افغانستان، شمال پاکستان، هندوستان و ماورای قفقاز.

Bryonia dioica Jacq.

تا ۲ متر یا بیشتر. برگها تخم‌مرغی - قلبی، به طول و عرض ۳-۱۵ سانتیمتر، به شکل‌های گوناگون گاهی عمیقاً پنجه‌ای لوبدار، گاهی به‌رنگ سبز کلمی، در سطح فوقانی منقوط یا بی‌کرک، در سطح تحتانی کرکدار کوتاه یا منقوط، لوبها سه‌گوشه تا تخم‌مرغی - مستطیلی، گاهی مجدداً لوبدار؛ دمبرگ کمی کرکی، به طول تا ۵ سانتیمتر. گلها دوجنسی

***Bryonia multiflora* Boiss. & Heldr.**

Syn.: *Bryonia dioica* Jacq. var. *subsessilis* Boiss., *Bryonia subsessilis* (Boiss.) Bornm., *Bryonia lasiocarpa* Mouterde, *Bryonia macrophylla* Ky. ex Boiss.

E. red-berry bryony, cowbind, cow's lick, grapewort

فاشرا

گیاه علفی، بالارونده با غده چندساله. ساقه‌ها بالارونده، کرکی کوتاه یا بدون کرک، به طول گاهی

کردستان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، فارس و بوشهر.
مصارف و کاربردها: ریشه این گیاه مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی: مسهل و ملین قوی، صفرآور، مدر، ضد دردهای روماتیسمی، خلط‌آور و قی‌آور دارد و برای درمان فشار خون بالا، احتقان، التهابات ترشح‌دار، ذات‌الجنب، التهاب صفاق، نزله حاد یا مزمن، سینه پهلوی، خیز عمومی، روماتیسم موضعی - عضلانی، روماتیسم مزمن، نقرس، سوء هاضمه، سوزش سر معده، اسهال خونی و سیاه سرفه بکار می‌رود (۱۰).

- رزین آن به مقدار بسیار کم مسهل و ملین است. به‌عنوان کاهش‌دهنده قند خون مشهور است و برای درمان امراض کبد و طحال بکار می‌رود. این دارو همچنین در حالت‌های روماتیسم مفصلی بکار می‌رود. سمیت آن با استفراغ و اسهال ظاهر می‌گردد. سمیت آن در میان مردمانی که از آن برای سقط جنین استفاده می‌کنند رایج است (۵).

- ریشه آن مصرف می‌شود. مسهل قوی است و امروزه با احتیاط زیاد به‌عنوان گیاه دارویی مصرف می‌شود. اصولاً برای درمان روماتیسم دردناک تجویز می‌شود. آن را می‌توان در مصرف داخلی و یا بصورت محرک - بازدارنده بکار برد که سبب تورم و افزایش جریان خون سطحی می‌شود. فاشرا برای دیگر حالات تورمی مانند زخمهای اثنی عشر، آسم، پرونشیت و ذات‌الجنب بکار می‌رود و ممکن است برای کاهش فشار خون نیز مصرف می‌گردد. گیاه کامل خاصیت ضد ویروس دارد (۴).

Bryonia multiflora Boiss. & Helder.

(دوپایه)، سبز مایل به زرد. گل‌های نر در گل‌آذین خوشه‌های طولی ۱۰-۳۰ گلی. گل‌های ماده در گل‌آذین کوتاه و انبوه تا نسبتاً تنگ طولی شده، ۴-۲۵ گلی؛ دم‌گل‌ها به طول ۱۰-۱۵ میلیمتر در گل‌های نر، ۲-۶ میلیمتر در گل‌های ماده؛ لوله نهج کرکدار، کم و بیش کرک غده‌ای‌دار، استکانی پهن؛ لوب‌ها باریک، به طول ۱۵-۲ میلیمتر. قطعات جام گل تخم‌مرغی - سه گوشه، کرکدار، به طول حدود ۱۰ میلیمتر، کوچکتر از گل‌های ماده. کلاله پرزدار. میوه بهنگام رسیدن قرمز، درخشان، کروی، به قطر ۷-۸ میلیمتر. دانه‌ها مایل به زرد یا مایل به قهوه‌ای، به طول حدود ۶ میلیمتر، به عرض ۴-۴/۵ و ضخامت ۲ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: ترکیه، سوریه، عراق و ایران. پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان غربی،

***Citrullus Colocynthis* (L.) Schrad.**

Syn.: *Cucumis Colocynthis* L., *Colocynthis vulgaris* Schrad.

E. colocynth, bitterapple, colocynth gourd, colocynth plant

هندوانه ابو جهل، خنطل

گیاه علفی چند ساله با بیخ ساقه ضخیم. ساقه‌ها

گسترده روی زمین، مودار زیر، با پیچک‌های ساده یا دوشاخه. پهنک برگ‌ها به طول ۲/۵-۱۰، به عرض ۲-۷ سانتیمتر، با محیطی تخم‌مرغی کشیده، روی سطح فوقانی در امتداد رگبرگ‌ها با کرک‌های شکننده، روی سطح تحتانی با کرک‌های زیر، با ۳-۵ لوب عمیق، با لبه‌ای سینوسی - دندانه‌ای، مواج، با قاعده‌ای قلبی، با

میلیمتر؛ گل‌های ماده با دم‌گلی به طول ۱۰-۵۰ میلیمتر؛ تخمدان به طول ۶-۹، به عرض ۴-۸ میلیمتر، تقریباً کروی، پشمالو؛ میوه به قطر ۳۰-۱۲۰ میلیمتر کروی، دم میوه به طول ۱۵-۴۰ میلیمتر، صاف، سبز رنگ. فرابر میوه سرانجام ضخیم شونده، بخش گوشتی میوه تلخ، سرانجام خشک‌شونده. دانه‌ها قهوه‌ای رنگ.

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای، جنوب غرب آسیا، غرب و جنوب هندوستان و جزایر قناری.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در نواحی بیابانی استان‌های یزد، ایلام، خوزستان، فارس، کرمان، هرمزگان، سیستان و بلوچستان و جنوب خراسان.

مصارف و کاربردها: میوه گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی مسهل قوی دارد و در موارد تقرس، وجود اوره در خون، وجود اشکال در انقباض ماهیچه قلب، التهاب بینابینی بافت‌های یک عضو و آب آوردن شکم مصرف می‌شود (۱۰).

Citrullus Colocynthis (L.) Schrad.

انتهایی نوک‌دار، با لوب‌های شانه‌ای لوب‌دار، با لوب مرکزی بلندتر، با رگ‌برگ‌های شانه‌ای؛ دم‌برگ به طول ۱-۱۰ سانتیمتر، زیر. کاسبرگ‌ها به طول ۲-۵ میلیمتر، سرنیزه‌ای. گلبرگ‌ها به طول ۶-۱۰، به عرض ۴-۶ میلیمتر، سبز مایل به زرد. گل‌های نر با دم‌گلی به طول ۵-۲۰ میلیمتر، گل بنه‌ای به طول ۲-۴

Citrullus Colocynthis (L.) Schrad.

می‌شود و برای تجمع مایع در بدن کاربرد دارد. گوشت میوه آن به عنوان مسهل بکار می‌رود. عصاره ریشه آن برای درمان یرقان، روماتیسم، و نارسای‌های ادراری داده می‌شود. ریشه تازه آن به عنوان مسواک بکار می‌رود. پودر ریشه آن معرق است. جوشانده ریشه آن برای درمان نقرس، روماتیسم عفونت دستگاه ادراری، یرقان، بواسیر و سردرد بکار می‌رود (9).

– مسهل قوی و مسهل ادرار آور، قی آور و محرک ورم روده است. معمولاً به همراه بنگ دانه / *Hyoscyamus* برای جلوگیری از شکم‌پیچش داده می‌شود. در صورت حاملگی مصرف نمی‌شود. سبب تحریک رشد مو می‌شود (5).

– گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه تلخ، مسهل و مقوی است و برای درمان تب و حمله‌های صفراوی بکار می‌رود. برگهای آن برای درمان اندامهای ورم کرده کاربرد دارد (1).

– ریشه آن ملین است و برای درمان آب آوردن شکم، یرقان، امراض ادراری و روماتیسم بکار می‌رود. میوه آن سبک، تلخ، تند، خنک‌کننده، سقط آور، تصفیه کننده خون، ملین، ضد کرم، ضد تب، مسهل و بادشکن است؛ شفا دهنده غدد سرطانی، آب آوردن شکم، یرقان، بزرگ شدن طحال است و در میزان متوسط (مقدار متوسط) مسهل و مدر است. در میزان زیاد قی آور و ملتهب کننده ورم معده است. مفید برای چهره غیرعادی جنین و ناپرووری جنین، مفید برای تورم و التهاب سینه‌ها، اختلالات بعد از زایمان و درد مفاصل می‌باشد. در مصرف خارجی برای مداوای التهاب شدید چشم و دردهای رحم بکار می‌رود. میوه و ریشه آن پادزهر سم مار است.

روغن دانه آن مفید برای رشد موی و سیاه نگاه داشتن آن و نازایی است (6).

– شیر میوه آن برای دفع کرمهای روده‌ای داده

Citrullus lanatus (Thunb.) Matsum. & Nakai

* *Citrullus lanatus* (Thunb.) Matsum. & Nakai

Syn.: *Citrullus vulgaris* Schrad. ex Eckl. & Zeyh., *Citrullus edulis* Pang., *Cucurbita Citrullus* L., *Colocynthis Citrullus* (L.) O. Kuntze, *Momordica lanata* Thunb.

E. water melon, water cucumber

هندوانه

گیاه یکساله. برگها تخم‌مرغی – قلبی، به شکلهای متنوع عمیقاً شانه‌ای لوبدار و لوبک‌دار، به طول ۸-۱۰، به عرض ۵-۱۵ سانتیمتر. دمبرگ به طول ۴-۱۲ سانتیمتر کم و بیش به نرمی با کرکهای بلند و جدای بلند. پیچک‌ها معمولاً دویاره. گلها منفرد؛ دمگل با کرکهای بلند و جدای بلند، به طول ۲-۶ سانتیمتر، در گلهای ماده قویتر؛ لوله‌نهنج کرکی بلند و جدا. با لوبهای نخ‌شکل، به طول ۴ میلیمتر. لوبهای جام گل به طول ۱۰-۱۵، به عرض ۳-۴

میلیمتر؛ تخمدان مستطیلی با کرکهای بلند و جدای تنک. میوه به قطر تا ۳۰ سانتیمتر، از نظر اندازه، شکل و رنگ متنوع، درخشان، با گوشت سفید، زرد قرمز تیره تا روشن، شیرین یا بی‌مزه. دانه‌ها

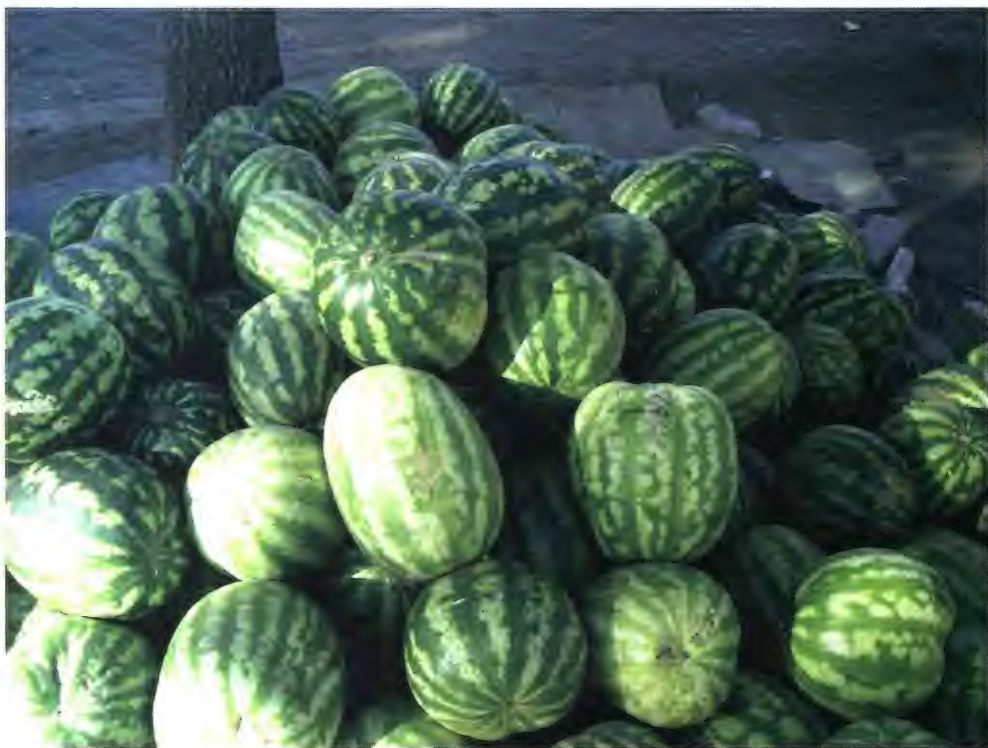

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نواحی گرم و معتدله ایران.

مصارف و کاربردها: میوه آن خنک‌کننده، آرام‌بخش، مدر و نشاط‌آور است. دانه‌های آن مانند میوه آن و به همراه هم مقوی، محرک قوای جنسی و ضد کرم هستند. روغن دانه آن به عنوان جایگزین روغن بادام مصرف می‌شود (۵).

خاکستری تا سیاه، یا مایل به قرمز یا به رنگهای بینابین آنچه گفته شده و گاهی زیر.

پراکندگی جهانی: کاشته شده در نواحی مدیترانه‌ای اروپا (اسپانیا، فرانسه، یونان و ...)، قبرس، سوریه، لبنان، فلسطین، سینا، مصر، عربستان، کویت، ترکیه، ایران، غرب پاکستان، افغانستان، هندوستان، چین، شمال و نواحی گرم و مرطوب افریقا.

Citrullus lanatus (Thunb.) Matsum. & Nakai

میوه و آب هندوانه نشانه‌های بیماری را التیام می‌بخشد و آرام می‌کند، جریان ادرار را زیاد و کلیه‌ها را ضد عفونی می‌کند. ترکیبات حیات بخشی و طراوت‌دهی میوه آن تا دستگاه هاضمه گسترش می‌یابد و سبب کم شدن باد می‌شود. از هندوانه برای

یکی از بهترین میوه‌ها برای برطرف کردن تشنگی در فصل گرماست. در طب سنتی چینی یکی از بهترین داروها برای کنترل گرمادگی است که از علائم آن عرق زیاد، تشنگی، بالا رفتن حرارت بدن، کم شدن ادرار، اسهال، تحریک و حساسیت یا عصبانیت است.

می‌توان روی پوست داغ و متورم بکار برد و آفتاب سوختگی را تسکین داد. دانه‌های آن را می‌توان کوبید و خمیر کرد و برای دفع کرم از آن استفاده کرد (4).

Cucumis Melo L.

شیرین، از نظر اندازه، شکل و رنگ خیلی متنوع؛ دانه‌ها با محیط بیضی، فشرده، سفید مایل به گرم یا کرم مایل به سفید، در انواع خوروی به طول ۴، به عرض ۲ میلیمتر و به ضخامت تا ۱ میلیمتر، در واریته‌های کاشته شده به طول تا ۱۲ و عرض و ضخامت ۱/۵ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: انواع خودروی: نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب جنوب غرب آسیا، سوریه، فلسطین، ترکیه، قفقاز، ایران، افغانستان و مرکز آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: انواع خودروی در استانهای گرگان، مازندران، ایلام، خوزستان، بوشهر، بلوچستان، خراسان و ... انواع کاشته شده در اغلب نواحی معتدله و معتدله گرم و بعضاً بیابانی استانهای اصفهان، گرگان، تهران، سمنان و خراسان.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: گوشت میوه، ریشه، دانه‌ها و روغن دانه‌های آن.

ریشه خربزه قی‌آور و مسهل است. میوه آن بصورت خام خورده می‌شود و گوشت آن را می‌پزند یا شیر

درمان هیاتیت استفاده می‌شود. در هوای گرم و طاقت‌فرسا برای کسانی که از برونشیت و آسم رنج می‌برند مناسب است. گوشت خنک‌کننده میوه را

Cucumis Melo L.

Syn.: *Cucumis callosus* (Rottl.) Cogn., *Cucumis dudain* L., *Cucumis flexuosus* L., *Cucumis trigonus* Roxb., *Cucumis microcarpus* (Pang.) Pang., *Cucumis agrestis* (Maud.) Grebenschikov, *Melo dudain* (L.) Sageret, *Melo sativus* Sageret ex M. J. Roemer, *Melo flexuosus* (L.) Sageret ex M. J. Roemer, *Melo orientalis* (S. Kudr.) Nabiev

E. musk melon, melon, sweet melon

خربزه، خربزه خودروی (وحشی)

گیاهانی علفی یکساله، گسترده روی زمین با ساقه‌های کرکی زیر رونده (خزنده)، نازک و به طول ۱-۱/۵ متر، در انواع خودروی، اغلب بلندتر و ضخیم‌تر، در انواع کاشته شده، به طول ۳-۶ متر، پهنک برگها تخم‌مرغی یا تقریباً دایره‌ای یا کلیوی شکل، بدون بریدگی یا پنجه‌ای لوبدار عمیق ۵-۷ لوبه، با لوبهای اغلب در قاعده باریک شده، با رگرگهای پنجه‌ای کرکدار؛ در واریته‌های کاشته شده به طول تا ۱۶ سانتیمتر و عرض ۲۰ سانتیمتر، معمولاً با لوبهای پهن، کم‌عمق، گرد و دنداندار؛ دمیرگ کرک مویی، به طول ۱-۱۲ سانتیمتر. گلها یک‌پایه، گلهای نر منفرد یا دسته‌ای کوچک، روی دمگلهایی به طول ۵/۵-۲ سانتیمتر؛ گلهای ماده منفرد روی دمگلهایی ضخیم‌تر به طول ۱-۵ سانتیمتر؛ لوله نهنج استکانی یا استکانی، کرکی با موهای بلند و جدا، به طول ۳-۸ میلیمتر؛ با لوبهای راست یا خمیده، درفشی یا خطی، به طول ۱-۶/۵ میلیمتر. لوبهای جام گل زرد، به طول ۵-۲۲ میلیمتر، به عرض ۵/۲-۱۴ میلیمتر. تخمدان با کرکهای نرم انبوه، گرد یا طویل. میوه در واریته‌های خودروی بیضی، معمولاً تلخ، به طول ۳-۳/۵ سانتیمتر، استوانه‌ای یا بطور نامحسوسی سه وجهی، در نمونه‌های کاشته شده معمولاً خیلی بلندتر، با گوشت

– خواص دارویی عنوان شده در مورد خربزه زراعی و اصلاح شده (*Cucumis Melo L. var. Melo*) صادق است و در ارتباط با مصارف و کاربردهای دارویی نوع خودروی آن نیازمند تحقیق بیشتری هستیم.

Cucumis Melo L. var. Melo

آن را به عنوان آرام بخش مغزی، مدر و نوشابه خنک مصرف می کنند. خربزه به عنوان مواد آرایشی در آگرمای مزمن و حاد و مانند تانن برای دفع کک و مک و در مصرف داخلی برای رفع سوء هاضمه بکار می رود. میوه آن برای رفع آگرمای مزمن مفید است. دانه های آن خنک کننده، مغزی و مدر است، تولید روغن خوراکی خوشمزه ای می نماید که مغزی و مدر است. مفید برای تخلیه های دردناک، احتباس ادرار و عفونتهای ادراری است (6).

– جوشانده میوه آن برای درمان ادرار کردن دردناک، مشکلات و ادرار کردن دردناک و ترشحات چرکی مجرای تناسلی زنان بکار می رود. کنسرو و میوه آن و سرخ شده آن برای درمان ناراحتیهای گوارشی بکار می رود. خمیر برگ آن برای درمان آگرمای و دیگر عفونتهای پوستی کاربرد دارد (9).

– میوه آن مدر ملایم، آرام بخش و خنک کننده است. در استعمال خارج بصورت محلول برای درمان آگرمای بکار می رود. ریشه آن ملین و قی آور است. دانه های آن مغزی، مدر و مفید برای تخلیه درد و انسداد ادرار است. عصاره گیاه مانع فعالیت قارچ ها می شود (5).

– دانه های آن قابض، خنک کننده و مفید برای ناراحتیهای صفراوی هستند. گوشت میوه آن و جوشانده ریشه آن مسهل قوی است (1).

– خربزه و دیگر میوه های تغییر یافته آن یا بهتر بگوییم اصلاح شده آن بنامهای طالبی، گرمک، دستنبو و خیار چنبر در ایران به عنوان میوه یا صیفی جات مصرف می شوند و بدلیل داشتن عطر و بو و شیرین و لذیذ بودن بیشتر به عنوان خنک کننده و انرژی بخش و شادی آفرین به مصرف تغذیه می رسند، جنبه های دارویی آنها به عنوان داروی سنتی کمتر مورد توجه است. گاهی تخم (بذر) آنها را به عنوان دارو مصرف می کنند، در ادامه به انواع کاشته شده و اصلاح شده خربزه اشاره می شود (مؤلف).

گرمک مدر و قی آور است (internet).
در ایران معمولا گرمک و طالبی به عنوان میوه بدون
توجه به خواص دارویی آنها و بصورت پس غذا
مصرف می شود.

Cucumis Melo L. var. cantalupensis

نظر در جای دیگری از ایران کاشته نمی شود و به
حالت خودروی نیز در جایی دیده نشده است. خواص
و کاربردهای دارویی آن بیشتر شبیه به خربزه است
(مؤلف).

*Cucumis Melo L. var. cantalupensis

E. cantaloupe, cantaloupe melon

گرمک

گرمک نوعی اصلاح شده از *Cucumis Melo* می باشد
که به حالت خودروی در جایی دیده نشده است.
مصارف و کاربردها: میوه آن را می توان به عنوان
خنک کننده و پاک کننده ضعیف یا مرطوب کننده پوست
بکار برد. از آن می توان به عنوان کمک اولیه برای
مداوای سوختگی ها و خراشیدگی ها استفاده کرد.
گل های آن خلط آور و قی آور است. میوه آن مقوی
معدده است. دانه های آن خدرسه، هضم کننده، تبر و
کرم کش است. هنگامی که به عنوان کرم کش مصرف
می شود دانه ها را بطور کامل با پوست آن کوبیده و آرد
می کنیم. سپس آن را داخل آب ریخته مصرف
می نماییم و پس از آن نیز از داروی مسهل بمنظور دفع
کرم کدو و دیگر انگل های بدن استفاده می کنیم. ریشه

*Cucumis Melo L. var. dudain

دستنبو

دستنبو نوعی اصلاح شده از خربزه *Cucumis Melo*
است که بیشتر در اطراف مشهد کاشته می شود و به

Cucumis Melo L. var dudain

با پوست بطور کامل کوبیده می شود و بصورت آرد در آب ریخته و خورده می شود و سپس از یک مسهل بمنظور دفع کرم کدو و دیگر انگلهای بدن استفاده می شود. ریشه آن مدر و قی آور است (internet).

Cucumis Melo L. var. flexuosus

خریزه *Cucumis Melo* است که در ایران رواج دارد و در جایی بحالت خودروی دیده نشده است. **مصارف و کاربردها:** کاربردهای آن شبیه خریزه، گرمک، خیار چنبر و دیگر محصولات مشابه است.

* *Cucumis Melo L. var. flexuosus*

E. snake melon, snak cucumber, long turkey cucumber, serpent cucumber, serpent melon

خیار چنبر

خیار چنبر نوعی اصلاح شده از خریزه *Cucumis Melo* است که در ایران در اطراف قزوین و تاکستان به فراوانی کاشته می شود و در جایی بحالت خودروی دیده نشده است.

مصارف و کاربردها: میوه آن را می توان به عنوان خنک کننده و پاک کننده ضعیف یا مرطوب کننده پوست بکار برد. از آن می توان به عنوان کمک اولیه برای مداوای سوختگی ها و خراشیدگی ها استفاده کرد. میوه آن مقوی معده است. دانه های آن به عنوان ضدسرفه، هضم کننده، تبهر و ضد کرم مصرف می شود و برای استفاده بمنظور ضد کرم دانه های آن

* *Cucumis Melo L. var. reticulatus*

E. netted melon., wrought melon

طالبی

طالبی نوعی اصلاح شده و تغییر شکل یافته از

Cucumis Melo L. var. reticulatus

سانتیمتر؛ تخمدان دوکی شکل، سنگ پائی، هر زایده‌ای منتهی به موی ریش گزنده سخت شکننده. میوه استوانه‌ای، بطور نامحسوسی سه وجهی، بطور پراکنده تاول دار. دانه‌ها مایل به سفید، بیضوی، با دو انتهای تقریباً نوک تیز، به طول ۸-۱۰ میلی‌متر، به عرض ۳-۵ میلی‌متر، تخت شده.

پراکندگی جهانی: کاشته شده در سراسر نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب جهان. احتمالاً با منشأ و خاستگاه هندوستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده تقریباً در سراسر ایران، با توجه به شرایط مناسب آب و هوایی.

* *Cucumis sativus* L.

E. cucumber, common cucumber, white cucumber

خیار

گیاه یکساله، یک پایه. برگها کرکی مویی، تخم مرغی - قلبی، به طول و عرض ۳-۱۵ سانتیمتر یا بیشتر، ۵ لوبه، لوبها سه گوشه، لوب میانی بزرگتر؛ دمبرگ هم اندازه پهنک یا بلندتر از آن. گلهای نر دسته‌ای ۳-۵ تایی، گلهای ماده منفرد؛ دمگلهای گلهای نر باریکتر، به طول ۵/۲-۱۰ سانتیمتر، دمگلهای گلهای ماده ضخیم، به طول ۱-۲ سانتیمتر؛ لوله نهنج استکانی باریک، به طول ۸-۱۰ میلی‌متر؛ با لوبهای نخ‌شکل؛ لوبهای جام گل به طول حدود ۲

Cucumis sativus L.

– میوه خیار خنک‌کننده و برطرف‌کننده یا فرونشاندن تشنگی است. میوه‌های تازه و جوان خیار بصورت خام، ترشی و یا پخته خورده می‌شود. از لایه‌های تازه آن بصورت کمپرس برای خنک کردن چشم استفاده می‌کنند. روغن دانه‌های آن خوراکی است. گوشت تازه آن را به ماسک صورت اضافه می‌کنند و آفتاب‌سوختگی را تسکین می‌دهد. برگهای آن تب را درمان و آنفلوآنزای روده‌ای را شفا می‌بخشد (2).

مصارف و کاربردها: ترکیبات و فراورده‌های دارویی خیار همانند خریزه است. میوه آن مغذی و آرام‌بخش است. دانه‌های آن خنک‌کننده، مقوی و مدر می‌باشد. آب میوه آن یکی از ترکیبات مهم مواد آرایشی ضدجوش غرور جوانی است، ورم ملتحمه، آفتاب‌سوختگی، خستگی چشم با کاربرد برش‌های خنک‌کننده و طراوت‌بخش خیار روی چشم بسته تسکین می‌یابد. گیاه برای درمان سردرد مفید است (6).

خونریزی دستگاه تنفس و خونریزی ریوی مفید است. گیاه برای درمان سوزاک و امراض ادراری بکار می‌رود. روغن آن مقوی اعصاب است (6).

Cucurbita maxima Duchesne

* *Cucurbita maxima* Duchesne ex Lam.

Syn.: *Cucurbita turbaniformis* M. Roem., *Pepo macrocarpus* Rich. ex Spach

F. winter squash, great pumpkin, large gourd, red quash, gourd, pumpkin

کدوی تنبل

گیاه یکساله. ساقه‌ها استوانه‌ای، گسترده روی زمین، به ضخامت ۴-۵ سانتیمتر، شبیه برگهای نسبتاً کرکی ظریف. برگها کم و بیش کلیوی شکل، دندانه اره‌ای - دندانه‌دار، ۵ لوبه، با لوبهای گرد کوتاه نوک‌کند، گاهی بدون لوب، فقط با لبه مواج چالدار، در قاعده عمیقاً چالدار، دم‌برگ‌دار، پوشیده از کرکهای زبر. گل‌های نر روی دم‌گل‌های استوانه‌ای، با نهنج فنجانی یا واژ مخروطی و کاسبرگهای خطی یا نخ‌شکل. جام گل استکانی، زردپرنگ، با لوبهای پهن، برگشته؛ ستون متشکل از کیسه‌های گرده مخروطی، بلندتر از میله‌های پرچمها. دم‌گل‌های گل‌های ماده ضخیم شده، گوشتی، استوانه‌ای یا گریزی. میوه معمولاً کروی تخت شده، جفت‌ها اسفنجی، به آسانی جدا نشونده؛ دانه‌ها تخم‌مرغی، بزرگ، صاف، سفید یا مایل به زرد. دم‌گل‌ها بهنگام رسیدن استوانه‌ای.

پراکندگی جهانی: کاشته شده در نواحی گرم (منشأ اصلی از آمریکا).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: عموماً در فصل تابستان در اغلب نقاط ایران کاشته می‌شود، بخصوص نواحی غربی ایران که بیشتر بمنظور استفاده از دانه‌های آن کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: بخش‌های مورد استفاده: گوشت میوه، دانه‌ها و روغن دانه‌های آن است. دانه‌های کدو تنبل ضدکرم هستند و به‌عنوان کرم‌کش علیه تپا، مدر و مقوی بکار می‌رود. گوشت میوه آن مسکن، نرم‌کننده و خنک‌کننده است و بصورت ضماد برای درمان سوختگی، التهابات و تاول‌ها بکار می‌رود. برای درمان

- میوه آن به‌عنوان ملین، مدر، مسکن، خنک‌کننده و مقوی اعصاب، معالج میگرن و ناراحتیهای عصبی بکار می‌رود. از خمیر میوه آن در استعمال خارج برای رفع آبسه‌ها و تاول‌ها استفاده می‌شود و برای درمان سوختگی‌ها، تورم و زخم‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. دانه‌های آن به‌عنوان مقوی اعصاب، ضدکرم و مدر مصرف می‌شود (9).

- دانه‌ها برای دریازدگی (دریاگرفتگی) و متوقف کردن استفراغ بکار می‌رود. دانه‌های آن کرم‌کش، تپاکش و مدر هستند. میوه‌های آن خوراکی است. جنس کدو / *Cucurbita* L. در ایران با عنوان صیفی‌جات کاشته می‌شود و اغلب میوه‌های جوان آنها بصورت سرخ شده در روغن و گاهی بحالت پخته مصرف می‌شوند. بعضی از انواع آنها را بمنظور استفاده از دانه‌های آنها می‌کارند که در این میان کدوی تنبل / *Cucurbita maxima* و کدوی

کاشته می‌شود و برای مدت طولانی باقی می‌ماند و آن را بحالت پخته یا سرخ کرده به مصرف تغذیه می‌رسانند و جنبه‌های دارویی آنها کمتر مورد توجه است (مؤلف).

پنج وجهی، زبر، در بالا پهن شده؛ دمگلهای میوه‌دار تراش (گوشه‌دار). میوه به‌رنگهای متنوع، معمولاً استوانه‌ای، در میانه بهم آمده با جفت‌های به آسانی جدا شونده. دانه‌ها سفیدکدر، به‌طور مشخص لبه‌دار.

Cucurbita moschata Duchesne

مسمایی / *Cucurbita Pepo* ارجحیت دارند و اغلب آنها را بحالت جوان مصرف می‌کنند. کدوی حلوائی / *Cucurbita moschata* که گاهی نیز آن را کدوی رشتی می‌نامند در استانهای شمالی ایران به فراوانی

* *Cucurbita moschata* Duchesne

Syn.: *Cucurbita moschata* (Duchesne ex Lam.) Duchesne ex Poir., *Cucurbita pepo* L. var. *moschata* Duchesne ex Lam.

E. cushaw, china squash, musky gourd

کدوی حلوائی. کدوی رشتی

گیاه یکساله؛ ساقه‌ها به طول ۴-۵ متر، معمولاً گسترده روی زمین، با تراش (لبه‌های) نوک کند، کرکی نرم و ظریف، اغلب در محل گره‌ها با لکه‌های سیاه؛ برگها دایره‌ای - کلیوی شکل، کنگره‌ای دنداندار، ۵-۷ لوبه، سبز تیره یا پررنگ، اغلب با لکه‌های (خال‌های) سفید و لبه‌های افتان، لوبهای نوک تیز، گاهی کامل، کرک مخملی‌دار، با پریدگیهای کم عمق بین آنها. گلپای نر روی دمگلهای کم و بیش استوانه‌ای با نهنج تخت شده و کاسبرگها خطی، اغلب در بالا پهن شده. جام گل به عرض ۷-۱۰ سانتیمتر، زرد کم‌رنگ، استکانی، با لوبهای نوک‌دار، خمیده؛ دمگلهای گلپای ماده

Cucurbita moschata Duchesne

شکمی، تورم و اتساع شکم ناشی از کرم‌های روده‌ای می‌خورند، حدود ۸۰۰ دانه پوست‌کننده آن داروی مؤثر برای درمان کرم کدو است، آن را بصورت آرد نرم کوبیده در آب ریخته و بحالت شناور در آب آن را می‌خورند. پس از آن از مسهل قوی بمنظور دفع کرم کدو و دیگر انگلهای بدن استفاده می‌کنند. جوشانده ریشه آن شیرآور است (internet).

– دانه کدو به‌عنوان آجیل در ایران مصرف می‌شود، مغز دانه کدو در دفع کرم مؤثر است.

Cucurbita pepo L.

مصارف و کاربردها: میوه و دانه کدو مصرف می‌شود و خواص درمانی: ضدتجمع پلاکت‌ها، ضدقند، ضدخیز (ورم و آب آوردگی)، ضدالتهاب، ضداسیدان، ضدتورم پروستات، ضدتب، ضدکرم، مقوی اعصاب، ملین، ادرارآور و خلط‌آور (۱۲).

– میوه کدو مسمایی خنک‌کننده، قابض، اشتهاآور، درمان‌کننده جذام، خستگی مفرط و تصفیه‌کننده خون است. برگهای آن خون‌زا، داروی ضد درد و برطرف‌کننده صفرا است، و در مصرف خارجی برای درمان سوختگی بکار می‌رود. دانه‌های آن ضدکرم و مفید به‌عنوان تنبک‌ش می‌باشد (6).

– دانه‌های آن ضدکرم هستند و در موارد دریاگرفتگی برای جلوگیری از استفراغ بکار می‌رود. خاصیت

پراکندگی جهانی: گیاه با منشأ امریکا، کاشته شده در نواحی معتدله و گرم و مرطوب.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده و پراکنده در سراسر ایران، اما به‌طور مشخص به فراوانی در استانهای گیلان، مازندران و گرگان کاشته می‌شود. **مصارف و کاربردها:** دانه‌های آن کرم‌کش است. آن را بصورت خام یا بوداده برای تسکین گرفتگی‌های

* *Cucurbita Pepo L.*

Syn.: *Cucurbita verrucosa L.*, *Cucurbita. polymorpha Duchesne*

E. pumpkin, gourd, summer squash

کدوی مسمایی

گیاه یکساله رونده، با کرک‌های درشت خشن و زبر، یک‌پایه، با شاخه‌های پیچک‌دار و برگهای لوبدار. برگها خشن، گاهی شکننده و سخت، راست، سه‌گوشه یا تخم‌مرغی – سه‌گوشه، به طول ۱۵-۳۰ سانتیمتر، نوک‌دار، معمولاً به‌طور مشخص لوبدار، با لوب نوک‌دار، با لبه‌های دندان‌اره‌ای تیز نامنظم. گله‌ها منفرد، محوری، یک‌جنسی، گلهای نر با دمگل بلند، بزرگ، زرد، پیوسته گلبرگ با لوبهایی به اندازه نصف طول جام، بساک‌ها پیوسته. کاسه گل با دندانهای کوتاه و باریک، دمگل زاویه‌دار با گوشه‌دار در محل اتصال به بدنه گیاه پهن شده. تخمدان یک حجره‌ای، میوه بزرگ، نارنجی، رگه‌دار، فاسد شدنی. دانه‌ها سفید، بیضی با لبه‌های کلفت کند، به طول ۲/۵-۰/۸ سانتیمتر و عرض ۱/۲ سانتیمتر.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌های مختلفی از کدو در ایران و از جمله در غالب نقاط کاشته می‌شوند. دیگر گونه‌ها که از نظر شکل رویشی تفاوت چندانی با هم ندارند بجز شکل میوه که تفاوت قابل توجه دارند عبارتند از:

Cucurbita maxima

Culurbita moschata

کدوی تبیل

کدوی حلوائی

کیسه مئانه هستند و با داشتن روی (Zinc) زیاد در مراحل اولیه پروستات برای درمان آن تجویز می‌شوند. گوشت کدو بصورت جوشانده برای تسکین تورم و التهاب روده بکار می‌رود و بصورت ضماد یا روکش برای سوختگی توصیه می‌شود (4).

– گونه‌های مختلف کدو از جمله کدو مسمایی، تنبل و کدو حلوايي خواص مشابهی دارند، گوشت آنها بصورت پخته مصرف می‌شود. دانه‌های مغزی آنها بو داده می‌شود و به عنوان غذای سبک و چاشت مصرف می‌شود و در چین آن را به عنوان غذای مناسب طول عمر و دیرزستی مصرف می‌کنند. دانه‌های آن روغن مناسب پخت و پز تولید می‌کند و به دفع کرم‌های روده‌ای کمک می‌کند (2).

کشتن تنیا (تیاکش) دارد. میوه آن مانند سبزیجات خوراکی است. ترکیب (Cucurbitacin) قدرت جلوگیری از تقسیم سلولی را در مرحله متافاز دارد، بنابراین به عنوان ضدسرطان بکار می‌رود. دانه‌های آن در موارد بزرگی پروستات بکار می‌رود. برگ‌های آن در استعمال خارج برای درمان سوختگی‌ها بکار می‌رود (5).

– دانه کدو به عنوان کرم‌کش بکار می‌رود، به‌ویژه برای دفع کرم کدو در زنان حامله و کودکان مفید است زیرا برای آنها داروهای قویتر و ترکیبات سمی نامناسب است. دانه‌های آن مدر ملایم هستند و در امریکا برای درمان نفريت و دیگر مشکلات دستگاه ادراری بکار می‌روند. واريتها‌های مختلف کدو به‌ویژه مدر و مقوی

Cucurbita pepo L.

Ecballium elaterium (L.) Rich.

Ecballium elaterium (L.) Rich.

Syn.: *Momordica elaterium* L.

E. squirting cucumber, wild cucumber, touch me not, wild squirting

خیار خر، خیار آب‌پران

گیاه چندساله. ساقه به ارتفاع تا ۶۰ سانتیمتر، سبز کم‌رنگ. بیخ ساقه ضخیم. پهنک برگ‌ها سبز، کرکی زیر، در سطح فوقانی کرکی – غده‌دار کوچک، در سطح تحتانی مویی زیر تا کرک نمدی؛ دمبرگ کرکی زیر. گل‌های نر ۴-۱۰ تایی، خوشه‌ای. گل‌های ماده منفرد بحالت محوری با گل‌های نر، دمگل آذین بلند، کرکی زیر؛ میوه سبز، پوشیده از کرک‌های خاری نرم به طول ۲

سرخرگی، تصلب شرایین و سرگیجه مصرف می‌شود.
 - مسهل قوی، تصفیه‌کننده خون و پایین آورنده فشار خون است (۱۰).
 - چکانیدن آب میوه تازه در درون بینی باعث تسکین زردی (یرقان) می‌شود، در موارد انگل‌های پوست سر و بیماری‌های آن مصرف می‌شود. در صورت کجلی سبب تحریک رشد مو می‌شود. گیاه مدر و مسهل قوی است. الاترین (elaterine) که از ترکیبات فعال گیاه است خاصیت ضدتومور دارد (۵).

Ecballium elaterium (L.) Rich.

استوانه‌ای به‌نگام رسیدن و خشک شدن رشته‌ای، بوسیله درپوشی انتهایی باز می‌شود.
 پراکندگی جهانی: کاشته شده در عراق، ترکیه، فلسطین، مصر، عربستان، ایران، هندوستان و ... در واقع در نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب هر دو نیمکره زمین. اغلب بومی شده، با منشأ احتمالی نواحی گرم و مرطوب دنیای قدیم.
 پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در استان خوزستان عموماً به صورت کاشته شده و زینتی در

میلیمتر. گوشت میوه تلخ.
 پراکندگی جهانی: جزایر آژورس، نواحی مدیترانه‌ای، آناتولی، آذربایجان، قفقاز و بخش‌های مرکزی روسیه.
 پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان و آذربایجان.
مصارف و کاربردها: شیر میوه گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: مسهل قوی، تصفیه‌کننده خون و پایین آورنده فشار خون دارد و در موارد ورم مزمن کلیه، بالا بودن اوره در خون، چاقی، التهاب بینابینی بافت‌های یک عضو (سیروز)، بالا بودن فشار خون

Luffa cylindrica (L.) Roem.

E. Suakwa vegetable sponge, vegetable sponge, loofah, towel gourd

لیف

گیاه علفی یکساله، با ساقه‌های رونده و بالارونده، به طول تا ۱۰ متر، با برگ‌های بزرگ، پنجه‌ای. گل‌ها زردرنگ، نر و ماده جدا، گل‌های نر خوشه‌ای و ماده منفرد؛ گلبرگ‌ها جدا؛ پرچمها ۳ یا ۵ تایی، جدا؛ کیسه‌های بساک پیچیده. میوه بیضوی، کروی یا

آن خونریزی رحمی، بواسیر و اسهال خونی را درمان می‌کند (2).

در ایران عموماً از رشته‌های باقی‌مانده از میوه آن به‌عنوان لیف برای شستشوی بدن استفاده می‌کنند.

Luffa cylindrica (L.) Roem.

مناطق مختلف اهواز و آبادان و در سایر نقاط گرمسیری بصورت بسیار پراکنده و گاهی نیز به‌عنوان گیاه زینتی کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: خمیر ریشه آن برای درمان درد ناحیه گردن بکار می‌رود. جوشانده پودر دانه آن به همراه فلفل سیاه به‌عنوان قی‌آور و مسهل مصرف می‌شود. میوه‌های آن مدر و شیرآور است. شیره (آب) میوه آن قی‌آور و مسهل می‌باشد (9).

– میوه گیاه مصرف می‌شود. در طب چینی بخش داخلی میوه خشک شده (لیف) برای درمان دردهای ماهیچه‌ها، مفاصل، سینه و شکم بکار می‌رود. برای درمان عفونت‌های سینه همراه با تب و درد توصیه می‌شود و برای تمیز کردن احتقان مخاط بکار می‌رود. لیف همچنین برای درمان سینه (پستان) دردناک و متورم تجویز می‌شود (4).

– غنچه‌های گل، شاخه‌ها، برگ‌ها و میوه آن خورده می‌شود. دانه‌های آن روغن خوراکی تولید می‌کند. از گالها و میوه آن بصورت خیس‌انده نوشابه‌ای تولید می‌کنند که برای درمان مشکلات گلو و شش‌ها بکار می‌رود و شیره برگ آن برای درمان بشورات پوستی مصرف می‌شود. تارهای (رشته‌های) آرام‌بخش میوه

Luffa cylindrica (L.) Roem.

تیره سرو، تیره زربین/Cupressaceae

فلسهای نامنظم و در میانه کوهان دار. تخمک‌ها در قاعده فلسها به صورت چند ردیفی، دانه‌ها بالدار و در حالت رسیده پراکنده شوند.

این گونه در ایران دو واریته بنامهای زیر دارد.

Cupressus sempervirens L. var. *horizontalis*

زربین

Cupressus sempervirens L. var. *sempervirens*

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت خودروی در دره حسن آباد چالوس، منجیل رودبار، تنک مافر بههان، امامزاده خرقة فیروزآباد فارس و دره تمنان بلوچستان. بحالت کاشته شده در گیلان، مازندران، تهران و ...

Cupressus sempervirens L. var. *stricta*

سرو شیرازی

پراکندگی جهانی: از اسپانیا تا شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نواحی معتدله و معتدله سرد.

مصارف و کاربردها: مخروط‌ها، برگ‌ها، شاخه‌های جوان و روغن فرار حاصل از تقطیر میوه آن مصرف می‌شود و خواص درمانی آن در استعمال داخلی: قابض، منقبض‌کننده عروق، منقبض‌کننده سیاهرگ‌ها، ضد اسپاسم، ضد تعریق، ضد دردهای روماتیسمی،

Cupressus sempervirens L.

E. Italian cypress, cypress, common cypress, evergreen cypress

زربین

درختی مرتفع، به ارتفاع تا ۵۰ متر؛ شاخه‌ها در برش عرضی چهارگوشه، بصورت افقی قرار گرفته. برگ‌ها فلسی هم‌پوش متقابل - متلاقی، در انتهای شاخه‌چه‌ها به طول تا ۱ میلی‌متر، در سطح پشتی با کرکهای غده‌ای بیضوی باریک. گلها یک جنسی. مخروط‌های نر استوانه‌ای، انتهایی، به طول تا ۷ میلی‌متر، به قطر تا ۲ میلی‌متر، با فلسهای ۱۰-۱۵ تایی. مخروط‌های ماده سرانجام چوبی شوند با فلسهای ۶-۱۲ تایی، سبزی، در حالت رسیده با دانه‌های تقریباً کروی یا با عرضی بیشتر از طول، به قطر کم و بیش ۲/۵ سانتیمتر، با

Cupressus sempervirens L. var. *sempervirens*

Cupressus sempervirens L. var. *horizontalis*

Cupressus sempervirens L. var. *stricta*

مدر، متعادل‌کننده عمومی (به‌ویژه دستگاه عصبی) و ضد سرطان می‌باشد و در استعمال خارجی منقبض‌کننده عروق و از بین برنده بو (پاها) و در مواردی مانند انواع هموروئیدها، واریس، ناراحتی‌های تخمدان (قاعدگی‌های دردناک، خونریزی رحمی)، یائسگی، سیاه‌سرفه، سرفه‌های توأم با اسپاسم، زکام، شب‌ادراری، از دست دادن صدا، دردهای روماتیسمی، تحریک‌پذیری و بی‌قراری، اسپاسم و سرطان استفاده می‌شود (۱۰).

- چوب آن قابض، ضد اسهال است و بصورت پماد و مرهم برای معالجه بواسیر توصیه می‌شود. روغن آن در عطرسازی باارزش است. روغن آن مقوی مو و بطور موقت اثرات سیاه‌سرفه را تسکین می‌دهد. برگ‌های آن خاصیت ضدکرم دارد.

حمام کردن با سرو) با مخروط‌های آن پا را پاکیزه و از عرق کردن زیاد آن جلوگیری می‌کند. در مصرف داخلی سرو (زربین) به عنوان ضد اسپاسم و مقوی عمومی عمل می‌کند و برای درمان سیاه‌سرفه، سرفه‌های اسپاسمی، سرماخوردگی، آنفلوآنزا و زخم گلو و دردهای رماتیسمی و دردها تجویز می‌شود (4).

موارد ذکر شده برای سرو نقره‌ای، سرو سیمین / *Cupressus arizonica* Greene گونه‌ای که اخیراً بمنظور جنگلکاری به ایران وارد شده صادق است (5).
- در مصرف خارج بصورت مایع یا روغن فرار رقیق شده زربین رگهای واریس را منقبض و بواسیر را مداوا، رگهای خونی را محکم می‌کند (دیواره رگها را محکم می‌کند). حمام پا (پا را

Cupressus arizonica Greene

عرض ۱-۲ میلیمتر، در چرخه‌های سه تایی، راست یا خمیده، روی سطح فوقانی یا میان (وسط) سفیدرنگ، با لبه‌های سبزرنگ، توگود یا تخت، در سطح تحتانی در امتداد رگبرگ میانی با ناوی کند. گلها اغلب دوجنسی. مخروط ماده تخم‌مرغی یا تقریباً کروی، به رنگ آبی آسمانی تیره، با لایه‌ای مومی، به قطر ۶-۹ میلیمتر. دانه‌ها اغلب سه تایی، مستطیلی، نوک کند. - این درختچه از نظر فرم رویشی بسیار متنوع است.

Juniperus communis L. subsp. *communis*

E. common juniper, juniper

پیرو، آریس

درختچه یا درختی به ارتفاع تا ۱۵ متر، ایستاده یا خیزان، در ایران اغلب بحالت درختچه‌ای و گسترده روی زمین. پوست شاخه‌ها قهوه‌ای تیره، سرانجام خاکستری- قهوه‌ای. شاخه‌چه‌های جوان سه وجهی. برگها سوزنی، نوک تیز و نوک گزا، به طول ۸-۱۴، به

محرک عمومی ترشحات، گندزدای ربوی - گوارشی، مجاری ادرار و خون، مقوی معده، تصفیه‌کننده خون، مدر و دافع اسیداوریک، معرق، ضد روماتیسم، تسهیل‌کننده دفع اسیداوریک و سموم موجود در بدن، ضد دیابت، پیش‌اندازنده قاعدگی و خواب و در استعمال خارجی: انگل‌کش، تصفیه‌کننده خون، گندزدا و التیام‌بخش دارد (۱۰).

- معطر، بادشکن، محرک، ضد عفونی‌کننده، قاعده‌آور، هضم‌کننده و مدر است. روغن آن محرک قوی کلیه است. سته‌های آن سائیده می‌شود و در محل روماتیسمی و تورم‌های دردناک گذاشته می‌شود. در اروپا سته‌های آن برای نگهداری گوشت و تهیه براندی ارس بکار می‌رود و در بعضی از ترشی‌ها مصرف دارد (۵).

- میوه آن در پاییز و زمستان مصرف می‌شود. میوه‌های آن مدر و ضد عفونی‌کننده دستگاه ادراری است. در اروپا به‌عنوان درمان‌کننده تصلب شرایین بکار می‌رود (۷).

اما در اغلب نقاط ایران به فرم درختچه‌ای گسترده روی سطح زمین دیده می‌شود.

--subsp. *communis*

پراکندگی جهانی: ایران، اروپای مرکزی تا اسپانیا، ایتالیا، ترکیه، شمال آمریکا از ماساچوست تا آلاسکا و نیومکزیکو.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درختچه در مناطق مختلف شمالی ایران و در استانهای گرگان: رادکان؛ کتول؛ علی‌آباد به طرف کوههای شاهوار؛ قلعه ماران؛ خوش بیلاق. - مازندران؛ گردنه کدوک نزدیک فیروزکوه؛ گردنه کندوان؛ سیاه بیشه؛ دره چالوس؛ پل زنگوله. - گیلان؛ ایسپیلی؛ منجیل و رودبار. - آذربایجان؛ ارسباران؛ اطراف کلیبر؛ خداآفرین؛ جنگلهای ارسباران می‌روید.

مصارف و کاربردها: اندامهای مختلف این گیاه در استعمال داخلی خواص درمانی: مقوی عملکرد احشاء، مقوی دستگاه عصبی، مجاری گوارشی و

Juniperus communis L.

خارجی پیرو دارویی مؤثر برای مداوای درد مفاصل مزمن، نقرس و بیماری روماتیسم است. در مصرف خارجی بصورت روغن رقیق شده اثرات گرم‌کننده ملایم روی پوست دارد و بنظر می‌رسد حرکات و جابجایی محصولات مضر زیر لایه بافتی را تشدید نماید. پیرو سبب تحریک قاعدگی می‌شود و خون‌ریزی قاعدگی را افزایش می‌دهد (4).

نوک کند، در سطح پستی اغلب با کرکهای غده‌ای بیضی. گلها یک جنسی یا دو پایه (یک‌جنسی). مخروط ماده با دمگل آذین خمیده، کروی یا تقریباً کروی، تخم‌مرغی، به طول ۴-۷ میلیمتر، آبی آسمانی - سیاه شونده، با لایه‌ای مومی، هیچگاه ضخیم نمی‌شوند، دانه‌ها ۱-۳ تایی. پراکندگی جهانی: ایران، کوههای شرق و مرکز اروپا، آناتولی، قفقاز و سبیری.

- میوه و روغن فرار آن مصرف می‌شود. پیرو مقوی، مدر و ضدعقونی‌کننده قوی دستگاه ادراری است. دارویی با ارزش برای مداوای التهاب مثانه است و به تسکین احتباس مایع کمک می‌کند، اما در صورت وجود بیماری کلیه از مصرف آن باید خودداری نمود. در سیستم دستگاه گوارش، پیرو گرم‌کننده و مرتب‌کننده است و قولنج را آرام و کار معده را تقویت می‌کند. در مصرف داخلی یا

Juniperus Sabina L.

E. common savin, savin, savin tree, savin juniper

مای مرز، ابهل

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۴/۵ متر، اغلب کوتاه‌تر (در ایران اغلب گسترده روی زمین). پوست شاخه‌ها قرمز شونده - تیره. شاخه‌چه‌ها نازک، استوانه‌ای، به قطر ۱ میلیمتر. برگهای شاخه‌های جوان به طول تا ۴ میلیمتر، بقیه به طول کم و بیش ۱ میلیمتر، نوک‌دار یا نسبتاً

Juniperus Sabina L.

Juniperus Sabina L.

اگر روی آنها اثر داده شود ایجاد ناراحتی و تاول شدید و حتی زخم می‌نماید. در مصارف داخلی دم‌کرده یا اسانس آن بمقدار زیاد ایجاد تحریکات شدید در معده و روده همراه با احتقان شدید دستگاه هضم و تناسلی می‌نماید و اگر زیاد مصرف شود عوارضی مانند قی و اسهال بوجود می‌آورد و سبب مرگ می‌شود. با مصرف آن انقباضات شدید رحمی ایجاد می‌شود و سبب سقط جنین احتمالی می‌گردد، دارای اثر قاعده‌آور است و باید با دقت مصرف شود و همچنین اثر بندآورنده خون نیز دارد. در استعمال خارج به مصارف رفع بیماریهای جلدی، زگیل و برجستگی‌های کوچک سطح پوست می‌رسد (۱۱).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: شاه‌کوه. – مازندران: نور؛ گجور؛ عمارت. – سمنان: شاهرود؛ گردنه خوش بیلاق.

مصارف و کاربردها: برگهای این گیاه خواص درمانی، قاعده‌آور، ضدانگل، شستشو دهنده و پاک‌کننده و در استعمال داخلی برای معالجه خونریزیهای رحمی و در استعمال خارجی برای درمان زخمهای عفونی بکار می‌رود (۱۰).

– مهمترین اثرات درمانی آن: ضدسرطان، سقط‌کننده، ضدویروس، ادرارآور، قاعده‌آور، بندآورنده خونریزی، ملتهب‌کننده، کرم‌کش، مقوی رحم و سمی می‌باشد (۱۲). – اسانس موجود در سرشاخه‌های این گیاه اثر تحریک‌کننده پوست و مخاط‌های بدن را دارد و

Thuja orientalis L.

Thuja orientalis L.

Syn.: *Biota orientalis* (L.) Endl., *Platyclus orientalis* (L.) Franco

E. oriental arbor-vitae, chinese arbor vitae, Japanese arbor vitae

نوش، سرو طبری، سرو خمره‌ای، سور درختی هرمی یا بوته‌ای با شاخه‌های گسترده و بالارونده و تنه‌ای از نزدیک قاعده منشعب. پوست نازک، قهوه‌ای مایل به قرمز، جدا شونده بصورت فلس‌های کاغذی. شاخه‌ها بسیار نازک، برگ‌ها

*Thuja orientalis L.**Thuja orientalis L.*

سبز روشن، در هر دو سطح تقریباً مشابه، برگهای محوره‌ای اصلی (شاخه‌های اصلی) کرک غده‌ای دار، منتهی به نوک نسبتاً گسترده جدا، برگهای شاخه‌های فرعی فشرده تنگ هم، کرک غده‌ای دار. مخروط‌ها تخم‌مرغی، به طول ۱/۵-۲/۵ سانتیمتر، قبل از رسیدن گوشتی و مایل به آبی، فلسها معمولاً ۶ تایی، ضخیم، تخم‌مرغی، نوک‌کند، در زیر رأس با کوهانی قلاب مانند. دانه‌ها در هر فلس ۲ تایی، تخم‌مرغی، قهوه‌ای.

- درختی زینتی، فرم‌های باغبانی آن خیلی بیشتر از فرم اصلی و خودروی آن کاشته می‌شود، بطوریکه در اغلب نقاط جهان بجز مناطق گرمسیری آنها را می‌توان دید.

پراکندگی جهانی: شمال شرق ایران، بومی شمال و شرق سینا، در بیشتر نقاط آسیا و اروپا طبیعی شده.

مصارف و کاربردها: برگ و شاخه‌های برگ‌دار گیاه اثر قاعده‌آور، خلط‌آور، معرق، نرم‌کننده، مدر و ضد روماتیسم دارد و از آن برای از بین بردن زگیل و درمان بواسیر استفاده می‌شود (۱۱).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: فرم خودروی و طبیعی آن در ایران در استان مازندران (سنگده) و دره زیارت گرگان دیده می‌شود. امروزه در بسیاری از نقاط بحالت کاشته شده رواج دارد.

تیره سس / *Cuscutaceae*

Cuscuta epithymum Murr.

Cuscuta epithymum Murr.

E. ailweed, clover dodder, hellweed, maiden hair, thyme dodder

سس شبدری، سس آویشنی، اف تیمون
گیاه یکساله. ساقه‌ها نازک، نخ‌شکل، به ضخامت ۰/۵-۰/۳ (۱-) میلی‌متر. زرد یا کمی مایل به قرمز، بی‌کرک، صاف، منشعب. گلها کوچک، به طول ۲-۳ میلی‌متر، با دمگل بسیار کوتاه، ۸-۱۲ (۱۶-) تایی در گروه‌های (گویچه‌های) کروی انبوه، به عرض ۰/۵-۰/۷ سانتیمتر. کاسه گل به طول ۱/۵-۲ میلی‌متر، کم و بیش گوشتی، تقریباً استکانی، شکافته تا نیمه یا بیشتر به لوبهای تخم‌مرغی پهن نوک‌دار در جهت خارج محوری (به سمت بیرون) ضخیم شده. جام گل به طول تا ۳ میلی‌متر، به دشواری به اندازه کاسه گل می‌رسد، صورتی - سفید، با لوبهای سه گوشه، نوک‌دار، به‌طور مشخص در انتها (رأس) ضخیم شده، تقریباً هم‌اندازه لوله جام، گسترده؛ فلسها کمی کوتاه‌تر از لوله جام، طویل شده - سرنیزه‌ای، شرابه‌ای، در قاعده جدا، توگود؛ بساک‌ها زرد یا سبز مایل به زرد، به طول حدود ۰/۵ میلی‌متر، تخم‌مرغی - مستطیلی، تقریباً تا میانه جدا؛ تخمدان تقریباً کروی یا کروی‌تخت شده، با ۲ خامه و کلاله‌های نخ‌شکل قرمز؛ خامه‌ها و کلاله‌ها تقریباً ۲-۲/۵ برابر طول تخمدان. کپسول غشایی، کروی - تخت شده، چهار راسی (چهاروجهی)، به عرض حدود ۲ میلی‌متر. دانه‌ها خیلی کوچک به طول حدود ۱، به عرض ۰/۸ میلی‌متر، زبر، قهوه‌ای روشن تا تیره.

پراکندگی جهانی: اروپا (پراکنده در مزارع کشت حبوبات در سراسر اروپا).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استانهای مازندران، همدان، لرستان، اصفهان، فارس، هرمزگان، کرمان و تهران (عموماً به صورت انگل روی).

Crucianella, Juniperus, Medicago, Convolvulus, Scariola, Vicia, Trigonella, Ziziphus, Emex, Artemisia, Nepeta, Thymus, Dracopetalum, Dendrostellera.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود و خواص درمانی ملین، صفرآور، ضدنفخ و پاکیزه‌کننده

توأم با نارسایی صفراوی، نفخ و زخم (استعمال خارجی) مصرف می شود (۱۰).

– گیاه کامل حاوی فلاونوئیدهاست و به عنوان صفراآور و معرق بکار می رود (5).

– در ارتباط با مصرف سنتی آن به عنوان پاک کننده سودا، سس آویشنی هنوز با ارزش می باشد، اگرچه کم مصرف می شود، زیرا سبب عفونت کبد و کیسه صفرا می شود. تصور می شود کار کبد را تقویت و برای زردی یا یرقان مصرف می شود. سس آویشنی اثرات ملایم مسکن دارد و آن را برای درمان مشکلات ادراری مصرف می کنند (4).

Cuscuta epithymum Murr.

رحم دارد و در موارد یبوست ناشی از ضعف روده

تا نزدیک نیمه بریده به لوبهای ۴-۵ تایی کامل، نوک کند، سه گوشه پهن یا تخم مرغی پهن، جام گل کمی بلندتر از کاسه گل، با ۴-۵ لوب، تقریباً به اندازه نصف طول لوله جام، سه گوشه پهن یا تخم مرغی، نوک کند، کامل، ایستاده یا کمی خمیده. پرچمها واقع در زاویه بین لوبهای جام گل، کمی کوتاهتر از لوبهای جام. کیسه های بساک تخم مرغی – قلبی یا تقریباً کروی، میله های پرچمها درفشی اندکی بلندتر از بساکها. فلسها کوچک، معمولاً به میانه لوله جام گل نمی رسد، پندرت کمی بلندتر، کم و بیش ۲ قسمتی یا کامل، معمولاً با

Cuscuta europaea L.

E. beggarweed, devil's guts, greater dodder, hairweed

سس اروپایی

گیاه یکساله. ساقه ها نسبتاً ضخیم، به عرض تا ۲/۵ میلیمتر، قرمز یا مایل به قرمز، منشعب، بی کرک، صاف. گلها به طول ۲-۳ میلیمتر، مایل به صورتی یا سفید مایل به صورتی، دمگلها بسیار کوتاه، گاهی خیلی مشخص، در گل آذین تنک کروی و نسبتاً بزرگ، به عرض تا ۱/۵ سانتیمتر. کاسه گل واژ مخروطی، به طول تا ۳ میلیمتر، در قاعده گوشتی، گاهی گوشه دار،

Cuscuta europaea L.

Cuscuta europaea L.

شرابه‌های رأسی کم. فشرده به پشت لوله؛ تخمدان تقریباً کروی یا کروی - طول شده، به طول تا ۲/۵ میلی‌متر، ۲ خامه نخی شکل و کلاله‌ها معمولاً واگرا، کوتاه‌تر یا تقریباً هم‌اندازه تخمدان. کیسول کروی - تخت شده، معمولاً ۴ دانه‌ای؛ دانه‌های تقریباً کروی یا کروی تخم‌مرغی، گوشه‌دار بریده بریده، به طول حدود ۱-۱/۳ میلی‌متر، زیر.

پراکندگی جهانی: اروپا، غرب آسیا، شمال آفریقا و معرفی شده در شمال آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران، گرگان و خراسان (انگل روی *Sambucus*, *Medicago*, *Trifolium*, *Tubacco*, *Humulus*, *Urtica*, *Syringa*, *Chenopodium*, *Ribes*, *Vicia*).

مصارف و کاربردها: گیاه کامل به عنوان ملین و مهمل بکار می‌رود (۵).

رأس به داخل خمیده، تقریباً هم‌اندازه نصف لوله جام؛ کیسه‌های بساک واقع در دهانه جام گل، بدون پایک، بیضوی یا بیضوی - قلبی، رنگین، گاهی با خالهای منقوط؛ فلسها واقع در میانه لوله جام گل، سربریده، کم و بیش ۲ قسمتی، کمی و بطور نامنظم شرابه‌ای، تقریباً به قاعده کیسه‌های بساک می‌رسد؛ تخمدان تقریباً کروی، به عرض حدود ۱ میلی‌متر، بی‌کرک، صاف، باریک شده (ممتد) به خامه بسیار کوتاه (به طول ۰/۵-۰/۴۵ میلی‌متر) با کلاله رنگین تقریباً کروی کمی ۲ قسمتی به اندازه (هم‌ول با) خامه؛ کیسول تخم‌مرغی یا تقریباً کروی، به طول تا ۴ میلی‌متر، صاف، با ۱-۲ دانه؛ دانه‌ها به طول حدود ۴ میلی‌متر، قهوه‌ای‌روشن یا تیره، کروی - قلبی نامنظم، به ظرافت زیر.

پراکندگی جهانی: عراق، ایران، ترکمنستان، افغانستان، پاکستان، از فرانسه و شمال غرب آفریقا و اروپا، غرب و مرکز آسیا تا ترکستان و چین.

Cuscuta monogyna Vahl

Syn.: *Cuscuta astyla* Engelm.

سس تک‌دانه، سس شرقی

گیاه یکساله، ساقه‌ها نخی شکل، به ضخامت تا ۲ میلی‌متر، منشعب، مایل به قرمز یا کم‌رنگ، گاهی زگیل‌دار یا صاف؛ برگه‌ها کوچک، به طول حدود ۱ میلی‌متر، تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی - سه گوشه، گوشتی، توگود، کم‌رنگ یا کم و بیش رنگین، گلها به طول ۳/۵-۴/۵ میلی‌متر، بدون دمگل یا به‌طور مشخص دمگل‌دار، صورتی یا تقریباً سفید، در گل‌آذینهای سنبله تنک کم‌گل؛ کاسه گل تقریباً کروی، به طول حدود ۲ میلی‌متر، تقریباً تا قاعده بریده (شکافته) به لوپهای تخم‌مرغی پهن، نوک کند، کامل، گوشتی کم و بیش زگیل‌دار با پشت توگود؛ جام گل به طول ۳-۳/۵ میلی‌متر، کوزه‌ای شکل، با لوپهای تخم‌مرغی، نوک کند، کامل یا کنگره کوچک‌دار، ایستاده یا کمی خمیده‌برگشته، گاهی با

Leguminos shrubs, Fraxinus, Pistacia, Citrus
Vitis, Chondrilla, Quercus,
 گیاهانی مانند
Artemisia, Glycyrrhiza می باشد.
مصارف و کاربردها: در گذشته از آن برای درمان
 بیماری سل استفاده می شده است (۱۱).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران، کردستان،
 کرمانشاه، لرستان، کهگیلویه و بویراحمد، فارس،
 خراسان و تهران. این گونه اصولاً انگل درختان و
 درختچه‌هایی مانند *Salix, Rhamnus, Ziziphus*,
Paliurus, Tamarix, Berberis, Rosa,

Cuscuta monogyna Vahl

تیره جگن/ *Cyperaceae*

کمی ورم کرده، با ساقه‌های رونده به طول تا ۲۰
 سانتیمتر، غده به قطر تا ۱۵ میلیمتر، گرد یا طویل شده،
 ریشه دهنده، پوشیده با فلس‌های قهوه‌ای مایل به
 خاکستری. ساقه به قطر ۲-۳ میلیمتر، سه وجهی،
 صاف. برگ‌های قاعده‌ای کوتاه‌تر از ساقه؛ غلافها به

Cyperus esculentus L.

Syn.: *Cyperus aureus* Ten.

E. earth almond, rush nut, edible cyperus, chufa flat sedge,
 chufa, tiger nut

اویارسلام خوراکی

گیاه چندساله، به ارتفاع ۳۰-۸۰ سانتیمتر. قاعده ساقه

میانگره‌ها به طول حدود ۱ میلی‌متر، بالدار؛ پوشه‌ها به طول ۲-۲/۵ میلی‌متر، ناوی شکل، نوک کند، زرد - قهوه‌ای، با ۵-۹ رگه مشخص و چشمگیر، رگه میانی قوی، با منقار کوتاه زیر رأس پوشه، با لبه‌های غشایی. فندقه به طول حدود ۱/۵ میلی‌متر، تخم‌مرغی تا واژ تخم‌مرغی، سه گوشه نوک‌کند، زرد - قهوه‌ای یا قهوه‌ای تیره، با سطح مشبک پرزدار.

پراکندگی جهانی: عراق، قفقاز، ایران، افغانستان و پاکستان، اغلب متمرکز در نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب افریقا. بصورت علف هرز در تمام قاره‌ها. در گذشته در نواحی مدیریت‌ناهی بدلیل غده‌های خوراکی آن کاشته می‌شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران و گیلان. **مصارف و کاربردها:** ریشه آن خنک‌کننده، شیرین، تند، شیرآور، قابض روده، محرک قوه بقاء،

Cyperus esculentus L.

Cyperus esculentus L.

طول ۵۰-۱۰۰ میلی‌متر، مایل به زرد یا قهوه‌ای مایل به خاکستری، گاهی با رنگ‌دویدگی مایل به قرمز، با لبه دهان تقریباً راست یا زبانک‌دار؛ پهنک‌ها به طول تا ۳۰ (-۶۰)، به عرض تا ۵ میلی‌متر، زرد - سبز، ناودار، با لبه کمی پیچیده، صاف یا بطرف رأس زبر، با رأس نوک‌تیز، سه وجهی، زیر. گل‌آذین پانیکول مرکب (antherodium). شعاع‌های اولیه تا بیشتر از ۱۰ تا، به طول تا ۸۰ میلی‌متر؛ ۲-۳ برگه پایینی برگ مانند، به طول تا ۳۰ سانتیمتر، به عرض ۵ میلی‌متر، بدون غلاف؛ شاخه‌های اولیه اغلب منتهی به بیشتر از ۲۰ سنبله گسترده در چرخه نامنظم، اما با پانیکول مرکب کوچک ثانویه فراوان. سنبله‌ها به طول ۱۵، به عرض ۱/۵ میلی‌متر، بعد از گلدهی طویل شونده، با ۵-۱۲ گل؛ برگه پوشه مانند به طول حدود ۲ میلی‌متر، برگ اولیه پوشه مانند دورگه‌ای، به طول حدود ۱/۵ میلی‌متر، با قاعده متورم؛ محور گل‌آذین فشرده، کمی زیکزاک،

خنک‌کننده و برگهای آن برای درمان سردرد مصرف می‌شود. جویدن بخشهایی از ریشه آن سبب سهولت هضم غذا بخصوص هنگامی که نفس بدبوی است می‌شود. برای تسریع کردن در قاعدگی سوپ یا حریره تهیه شده از ریشه جوشانده و خمیر کرده آن بکار می‌رود (3).

– غده آن محرک و محرک قوای جنسی است. غده‌ها و آرد تهیه شده از آن دارای کالری زیادی است. بنابراین غذایی مناسب و مقوی است. دم‌کرده آن برای تسکین دندان درد مناسب است و به‌عنوان مسکن و آرام‌بخش بکار می‌رود. غده‌های بوداده آن را بجای قهوه و کاکائو مصرف می‌کنند (5).

– اوپارسلام خوراکی مقوی هضم و با خاصیت گرم و خشک‌کنندگی روی دستگاه هضم غذا و تسکین نفخ می‌باشد. تولید ادرار و قاعدگی را بهبود و تسریع می‌کند. شیر آن برای التیام زخمهای دهان و لثه‌ها مفید است. در طب سنتی هندی میوه (دانه‌های) آن را در ردیف هضم‌کننده، مقوی، مؤثر برعلیه نفخ و محرک قوای جنسی دسته‌بندی می‌کنند. آن را برای درمان نفخ، سوء هاضمه، قولنج، اسهال، اسهال خونی، ضعف و ناتوانی و تشنگی زیاد بکار می‌برند (4).

Cyperus esculentus L.

افزایش‌دهنده اشتها و تغییردهنده مزه است. برای درمان ناراحتیهای چشمی، احساس سوزش و جذام مفید است، سبب اختلال تولید گرما در بدن و تنظیم گرمای بدن می‌شود. شیر استخراج شده از ریشه آن محرک قوه بقاء است. ریشه آن به‌عنوان نوشابه

Cyperus longus L.

E. galingale flat sedge, long cyperus

گیاه چندساله، به ارتفاع ۸۰-۱۰۰ سانتیمتر. ساقه زیرزمینی قوی، با ساقه‌های رونده کوتاه. ساقه به قطر ۲-۳ میلیمتر، سه وجهی تیز، صاف. برگها کوتاهتر از ساقه؛ غلافها به طول تا ۲۰-۳۰ سانتیمتر، قهوه‌ای یا قهوه‌ای مایل به قرمز، پایینی‌ترین آنها بدون پهنک، بالایی‌ها مایل به زرد یا با رنگ‌دویدگی مایل به قرمز، لبه دهانه راست؛ پهنک‌ها به طول حدود ۵۰ سانتیمتر، به عرض ۷ میلیمتر، تخت یا ناودار، سبز – خاکستری، با لبه‌ها

و رگه میانی در پایین زبر، لبه کمی پیچیده، با رأس نوک‌تیز، سه وجهی، زبر. گل آذین به طول حدود تا ۳۰ سانتیمتر، پانیکول مرکب (anthelodium) نسبتاً باریک، شاخه‌های اولیه ۵-۱۵، به طول حدود ۲۰ سانتیمتر، بلندترین آنها اغلب با پانیکول مرکب ثانویه به طول حدود ۱۰ سانتیمتر، با برگ اولیه لوله‌ای قهوه‌ای غشایی؛ ۳-۴ برگه پایینی برگ‌گی، به طول بیشتر از ۵۰ سانتیمتر؛ دسته‌های سنبله‌ها حاوی ۳-۱۵ سنبله پنجه‌ای، به قطر ۱۰-۲۰ میلیمتر، تنگ هم. سنبله‌ها به طول ۵-۱۵، به عرض حدود ۱/۵ میلیمتر، با ۱۰-۱۵ گل، برگه پوشه مانند به

Cyperus longus L.

گیلان، آذربایجان غربی و شرقی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اصفهان، اراک، لرستان، خوزستان، فارس، کهکیلویه و بویراحمد، خراسان و تهران.

مصارف و کاربردها: ترکیبات تلخ معطر ریشه آن به عنوان محرک، مقوی معده و اشتها آور و قاعده آور مصرف می شود. ریختن پودر ریشه آن در بینی و گوش برای معالجه سرماخوردگی مفید است و ممکن است ریشه آن برای درمان سرماخوردگی جویده شود. آب گیاه بنظر می رسد بسیار سمی است و سبب سوختن پوست می گردد (3).

– ساقه های زیرزمینی آن معطر است و در بعضی از کشورهای اروپایی از آن به عنوان نیرودهنده، مقوی معده و قاعده آور استفاده می شود (۱۱).

طول حدود ۱/۵ میلیمتر، برگ اولیه پوشه مانند به طول حدود ۱/۵ میلیمتر، دورگه ای؛ محور گل آذین؛ فشرده، چهاروجهی، کمی زیکزاک، بدون بال؛ پوشه ها به طول حدود ۳ میلیمتر، ناوی شکل، نوک کند، با رگه میانی سبز، با لبه های قهوه ای تا قهوه ای مایل به قرمز، با لبه های غشایی. کیسه های بساک به طول حدود ۱/۵ میلیمتر. فندقه به طول ۱، به عرض ۰/۵ میلیمتر، واژ تخم مرغی، سه وجهی، قهوه ای مایل به خاکستری، به ظرافت مشبک.

پراکندگی جهانی: مرکز و جنوب اروپا، شمال، شرق و غرب افریقا، از خاورمیانه تا قزاقستان و شمال غرب هندوستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران،

Cyperus rotundus L.

Cyperus rotundus L.

Syn.: *Chlorocyperus rotundus* (L.) Palla, *Schoenus tuberosus* Burm. f.

E. nut grass, round cypress, rush nut

اویار سلام

گیاه علفی چندساله، به ارتفاع ۱۵-۴۰ (۸۰-) سانتیمتر، با ساقه های زیرزمینی نازک، ساقه های زیرزمینی با فلسه های قهوه ای مایل به قرمز، در انتهای ساقه های زیرزمینی با غده ای بیضوی یا تقریباً کروی به رنگ قهوه ای تیره. ساقه ها نازک، سه وجهی، در قاعده

کرمانشاه، ایلام، لرستان، چهارمحال بختیاری، اصفهان، کهکیلویه و بویراحمد، جنوب فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده، غده یا ریشه‌های پیازچه‌دار آن است. غده اویارسلام دارویی خانگی برای سوء هاضمه، استفراغ، اسهال و دیگر مشکلات روده‌ای کودکان است؛ سبک، تلخ، معطر، قابض، آرام‌بخش، بادشکن، مدر، ضدکرم، کرم‌کش، معرق، شیرافزا، قاعده‌آور و مقوی اعصاب است. مفید برای اختلالات معدی و تحریکات روده‌ای است. دم‌کرده یا سوپ غده اویارسلام برای اسهال، اسهال خونی، سوء هاضمه، استفراغ، وبا و تب مفید است. خمیر ریشه آن برای مداوای زخمها بکار می‌رود و برای درمان امراض روده‌ای استفاده می‌شود (6).

– ساقه زیرزمینی آن به‌عنوان مدر، ضدکرم، بادشکن، مقوی معده و قاعده‌آور بکار می‌رود. خمیر ساقه زیرزمینی آن روی سینه سبب افزایش ترشح شیر می‌شود. جوشانده ساقه زیرزمینی به مادرانی داده می‌شود که از تورم سینه رنج می‌برند یا شیر ناخالص، شیر بد رنگ و یا سایر عفونتهای سینه‌ای دارند. همچنین آن را برای درمان تب و سوء هاضمه مصرف می‌نمایند. خمیر ساقه‌های زیرزمینی خشک شده به همراه عسل برای درمان اسهال خونی و استفراغ به کودکان داده می‌شود. جوشانده ساقه زیرزمینی آن را برای درمان تب، درد مفاصل، بیماری سل، سینه پهلوی، جرب، آبله و اسهال بکار می‌برند و آن را برای درمان زخمها و جرب نیز مصرف می‌نمایند. خمیر ساقه زیرزمینی آن را به همراه زنجبیل و عسل برای زایل کردن کرمهای روده‌ای بکار می‌برند (9).

– اندام مورد استفاده آن غده‌های آن است، غده‌های آن محرک، مقوی، آرام‌بخش، مدر، ضد کرم، مقوی

Cyperus rotundus L.

برگ‌دار. برگها به عرض تا ۶ میلی‌متر، تخت، نوک‌دار، اغلب از ساقه کوتاه‌تر. گل آذین چتر ساده یا مرکب، با شعاعهای ۳-۹ تایی، نامساوی، به ارتفاع تا ۵ (۱۰-۱) سانتیمتر، هر کدام منتهی به سنبله‌ای کوتاه یا دسته‌ای از سنبلچه‌ها. برگه‌های گریسانی ۲-۴ تایی، تخت، اغلب بلندتر از گل آذین، سنبلچه‌ها به طول ۱۰-۳۵ (۵۰-)، به عرض ۲-۳ میلی‌متر، پرگل، خطی، قویاً فشرده، محور سنبلچه بالدار. پوشه‌ها هم‌پوش، تخم‌مرغی، نوک‌کند یا نوک‌تیز، قایقی‌شکل، مایل به قرمز تا قهوه‌ای تیره با لبه‌ای سفید و غشایی، با ناو سبزرنگ، ۵-۷ رگه‌ای. پرچمها ۳ تایی. کلاله سه‌تایی. دانه‌ها (فندقه‌ها) مستطیلی – واژ تخم‌مرغی یا بیضوی، سه‌گوشه، $\frac{2}{3}$ اندازه طول پوشه، درخشان، به‌ندرت می‌رسد (دانه‌ها نمی‌رسند).

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب تمام قاره‌ها، یکی از بدترین علفهای هرز جهان.

پراکندگی جغرافیائی در ایران: در اغلب جویبارهای اراضی زراعی، کانالهای آبرسانی، مزارع برنج، نقاط مرطوب کنار جاده‌ها در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان،

(Lecitin) و دیگر اسید آمینه‌های مشتق شده همراه با تشکیل سنگ‌ریزه‌ها ادراری است (5).

از فندقه؛ بساک‌ها به طول ۵-۲/۵ میلی‌متر؛ کلاله‌ها بطور غالب ۳ تایی، اغلب ۲ تایی، اغلب مخروطی، با دیواره سخت، قهوه‌ای تیره یا سفید، درخشان و دیواره خارجی سلول‌های اپیدرمی غیر شفاف.

Scirpus maritimus L.

پراکندگی جهانی: از اروپا و افریقا تا آسیای مرکزی و هندوستان، ایران، عراق، افغانستان، ترکمنستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در مرداب‌ها و باتلاقهای شور و با عمق کم آب و بعضاً در کناره‌های رودخانه‌ها در استانهای مازندران، گرگان، آذربایجان شرقی و غربی، همدان، کرمانشاه، لرستان، خوزستان، فارس، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه آن به‌عنوان قابض و مدر مصرف می‌شود (3).

معدۀ، بادشکن، مقوی قوای جنسی، قاعدۀ آور، قابض، کرم‌کش و ضد اسهال خونی است. حلال لیسیستین

Scirpus maritimus L.

Syn.: *Bolboschoenus maritimus* (L.) Palla, *Scirpus tuberosus* Desf., *Bolboschoenus compactus* (Hoffm.) Drob., *Scirpus compactus* Hoffm., *Bolboschoenus macrostachys* (Willd.) Grossh., *Schoenoplectus maritimus* (L.) Ley

گیاه چندساله، به ارتفاع ۲۰-۱۵۰ سانتیمتر. ساقه زیرزمینی رونده یا با ساقه‌های رونده اغلب منتهی به غده‌ای کروی یا طویل شده سیاه، به قطر حدود ۱۵ میلی‌متر. ساقه در بالا سه گوشه تیز، با رگه زیر یا نرم، سبز یا سبز مایل به خاکستری؛ میان‌گره‌های پایینی طویل شده. برگها تقریباً هم‌اندازه ساقه؛ غلاف به طول تا ۱۷ سانتیمتر، سبز یا مایل به زرد یا خاکستری - قهوه‌ای، گاهی با رنگ دودی مایل به قرمز، با لبه از کمی توگود تا حدودی زبانک‌دار؛ پهنک‌ها به طول تا ۶۰ سانتیمتر، به عرض ۲-۷ میلی‌متر، تخت یا تاشده، ناودار، سبز یا سبز - خاکستری، صاف یا با لبه زیر، با رأس باریک شده طویل، اغلب زیر. گل‌آذین سنبله مرکب، گاهی پانیکول مرکب به قطر تا ۱۰۰ میلی‌متر، خیلی بندرت دسته‌ای از سنبله‌های بدون پایک؛ شاخه‌های اصلی به طول تا ۵۰ میلی‌متر، هریک حامل ۱-۷ سنبله بدون پایک؛ برگ‌ها به طول تا ۲۵ میلی‌متر. سنبله‌ها به طول ۸-۳۰، به عرض ۳-۶ میلی‌متر، تخم‌مرغی یا استوانه‌ای، از زرد کم‌رنگ تا قهوه‌ای تیره، با برگه‌های پوشه مانند نوک‌دار به طول حدود ۵ میلی‌متر و برگهای اولیه پوشه مانند، به طول حدود ۴ میلی‌متر؛ پوشه‌ها به طول ۵/۵-۶/۵، به عرض حدود ۲ میلی‌متر، ناوی شکل، با سیخک خمیده، زیر، به طول ۸/۸-۱/۵ میلی‌متر، در پهلوها بدون رگه، ریش‌دار، غشایی، از قهوه‌ای تیره تا زرد کم‌رنگ، با رأس سربریده، سه پاره یا مژده‌دار. گلیوش با ریش ۴-۷ تایی، به سهولت جداشونده، نامساوی، کوتا‌تر

تیره شاهدانه‌وش / *Datisceae*

Datisca cannabina L.

E. bastard hemp, cretan hemp plant

– مدر، قی آور و مسهل است، در گذشته در ایتالیا از آن برای مداوای مالاریا استفاده می‌کردند (۱۱).

شبه شاهدانه، شاهدانه وش

Datisca cannabina L.

گیاه دوپایه، چندساله، به ارتفاع تا ۱۵۰ سانتیمتر، چندین ساقه‌ای، به‌رنگ سبز مایل به زرد، بدون کرک. برگها متناوب، بدون گوشواره، شانه‌ای فرد، با برگچه‌های ۳-۵ جفتی؛ برگچه‌ها سرنیزه‌ای نوک تیز، دندان‌اره‌ای درشت. گلها منظم، اغلب بحالت خوشه‌ای محوری طویل؛ گل‌های نر بدون گلبرگ، با پرچمهای ۴-۲۵ تایی. گل‌های ماده بدون گلبرگ، با تخمدان یک حجره‌ای.

پراکندگی جهانی: ترکیه، ایران، قفقاز، افغانستان، پاکستان، کوه‌های هیمالیا و لبنان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی اغلب در نقاط مرطوب در استانهای مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، همدان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: محصولی شیرابه‌ای با طعم تلخ و خاصیت مسهلی می‌دهد. ریشه‌های آن حاوی الکلئید Dastiscine می‌باشد و رنگ زرد می‌دهد (22).

Datisca cannabina L.

تیره تمیس / *Dioscoraceae*

Tamus communis L.

Tamus communis L.

E. adder's meat, adder's poison, beaten woman's herb, bindweed, black bryony, black bryony, common bryony

تمیس

گیاه دوپایه، غده‌دار، با ساقه‌های بلند و نازک بالارونده، به طول ۲-۳ متر، یا بلندتر. برگها متناوب، به طول ۵-۱۴ (۲۰-)، به عرض ۴-۱۱ (۱۶-) سانتیمتر، کامل، تخم‌مرغی پهن، با قاعده قلبی عمیق یا تقریباً سه لوبه، با دو لوب در قاعده گرد - پهن شده، لوب میانی تخم‌مرغی، نوک‌دار؛ با رگبرگهای ۷-۹ تایی، پنجه‌ای بریده یا پنجه‌ای. گل‌های نر منفرد یا در گرزهای کم‌گل خوشه‌ای طویل تنک ساده یا در گل‌آذینهای خوشه‌ای به‌طور مشخص دمگل‌آذین‌دار محوری. گلپوش گل‌های نر به طول حدود ۳ میلیمتر، عمیقاً شکافته، زرد شونده؛ پرچمها ۶ تایی. گل‌های ماده در گل‌آذینهای کوچک شده کم یا پرگل خوشه‌ای شکل، محوری، با دمگل‌آذین کوتاه. گلپوش گل‌های ماده به طول حدود ۲ میلیمتر، تقریباً تا قاعده شکافته، با خامه سه گوشه. میوه سته به طول ۱۲ میلیمتر، بیضوی پهن، قرمز - نارنجی و سبی.

پراکندگی جهانی: غرب اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، ترکیه، قفقاز، عراق، شمال و غرب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استانهای گرگان، مازندران و گیلان اصولاً در نواحی جنگلی و بیشه‌زاری، در استانهای کردستان، کرمانشاه، اغلب در بیشه‌زارها و نواحی سایه و مرطوب پوشیده از درختان و درختچه‌ها.

مصارف و کاربردها: ریشه‌ها و میوه سته آن مصرف می‌شود. گیاه سمی است و سبب تحریک‌پذیری اسهالی و مرگ می‌شود. در استعمال خارج قرمزکننده پوست و خدروماتیسم است. علائم مسمومیت آن با اسهال، سوزش دهان، تاول زدن پوست و سپس مرگ ظاهر می‌گردد (۵).

- کلیه اندامهای گیاه مانند ساقه زیرزمینی و جوانه‌ها طعم تند و سوزاننده و اثر مدر، قی‌آور و مسهلی دارند و مصرف آنها بحالت تازه خطرناک است، زیرا سبب التهاب و تورم اعضای داخلی می‌شوند. از ساقه زیرزمینی آن به‌عنوان مسهل و قی‌آور استفاده می‌کنند؛ در استعمال خارج از له

زیاد شدن ترشحات ادرار و ایجاد قاعدگی می شود، به هر حال باید در مصرف گیاه کمال دقت صورت گیرد تا بتوان از خطرات ناشی از مصرف آن جلوگیری نمود (۱۱).

شده متورم آن در آب جوش در موارد ضرب خوردگی و رفع خون مردگی استفاده می شود. ساقه زیرزمینی گیاه اثر مخصوص روی دستگاه ترشح ادرار و رحم دارد، بطوریکه موجب

Tamus communis L.

تیره خواجه‌باشی، تیره طوسک/*Dipsacaceae*

Dipsacus laciniatus L.

Dipsacus laciniatus L.

E. cut leaved teasel

خواجه‌باشی

گیاه خاردار، غول آسا، به ارتفاع ۱-۳ متر، دوساله، یکبار مثمر. بیخ ساقه چوبی. ساقه‌ها چندین تایی، ضخیم، سخت شکننده، ایستاده، با انشعابات هم‌پا (با شاخه‌های موازی ساقه و مشابه آن)، با گوشه تیز یا کند، در سراسر طول پوشیده با تیغ‌های درشت، سخت شکننده، گزنده، به طول ۲-۳ میلیمتر. برگهای قاعده‌ای در زمان گلدهی پژمرده؛ ساقه‌ای‌ها درشت، بدون دم‌برگ، با قاعده پیوسته، به طول تا ۴۰، به عرض ۱۵ سانتیمتر، مستطیلی یا سه گوشه‌ای پهن، با لبه دندانه اره‌ای، بریده بریده، عمیقاً بریده تا شانهای بریده نامنظم، بطرف انتها با لبه چریده یا کامل، در هر دو سطح پوشیده با کرکهای ساده نازک خارکی برگشته

زیر یا به دشواری عریان، در سطح تحتانی اصولاً در امتداد رگبرگ میانی پوشیده با خارکهای درشت سخت شکننده نوک گزا. کپه‌ها متعدد، درشت، خاردار، بسیار سخت شکننده، بسیار پر خار، استوانه‌ای، در

Dipsacus laciniatus L.

نوک‌دار بسیار بلند، از رأس کپه به‌طور مشخص بلندتر. گیاه یک بار مثمر، با برگه‌های کپه‌ای و کاهک‌های بعد از شکوفایی فندقه‌ها پایا.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال آفریقا، جنوب غرب و مرکز آسیا و در بسیاری از نقاط معرفی شده. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً به صورت هرز در کنار باغها و مزارع در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، همدان، اراک، لرستان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: اثر معرق، مدر و کمی اشتهاآور دارد (۱۱).

جنس خواجه‌باشی / *Dipsacus* L. در ایران سه گونه دارد که گونه مذکور بیشتر بصورت علف هرز و دو گونه دیگر یعنی

Dipsacus strigosus Willd. ex Roemer & Schultes

خواجه‌باشی جنگلی

زمان میوه‌دهی با جام‌گله‌ها و پوشینه‌ها به طول ۵-۴ سانتیمتر. گله‌ها بسیار زیاد. برگه‌ها بسیار باریک، سه گوشه، به طول ۸-۳ (۱۱)، به عرض ۵-۳ (۷) میلیمتر، سخت شکننده، نوک‌گزا، اغلب به‌درون پیچیده، ناوی شکل، در بالا عریان، باله‌ها و در سطح تحتانی در امتداد رگبرگ میانی تیغ‌دار، بطرف انتها به‌درون خمیده. گریبان بسیار کوچک، کردار. جام گل به طول حدود ۱۰ میلیمتر، در حالت خشک اخراپی یا قهوه‌ای کم‌رنگ، در یک طرف سفید، خاکستری یا بنفش کم‌رنگ؛ با لوب به طول حدود ۱ میلیمتر. فندقه‌ها کوچک، به طول ۲-۳ میلیمتر، عریان کاهک‌ها به طول تا ۲ سانتیمتر، به عرض ۴ میلیمتر، سخت شکننده، نوک‌دار، ناوی شکل، با رأس سوزنی، ایستاده یا برگشته، با لبه پوشیده از کرکهای مویی زبر سخت شکننده ساده. کاهک‌های مرکزی اغلب بسیار طویل، به طول تا ۴/۵ سانتیمتر،

نویسندگان فلورها شباهت زیادی به *Dipsacus sylvestris* Mill. دارد که گیاه دارویی طب سنتی در اروپاست؛ بنابراین برای اطمینان بیشتر از خواص درمانی این گونه‌ها جا دارد تا تحقیق گسترده و مستند از آنها بعمل آید (مؤلف).

Dipsacus pilosus L. خواجه‌باشی صغیر بیشتر در نواحی جنگلی می‌رویند. با توجه به گسترش این گونه‌ها در ایران کمتر کسی از آنها به‌عنوان دارو و گیاه دارویی استفاده می‌کند و این در حالیهست که *Dipsacus laciniatus* L. بنظر بعضی از

تیره کلهو، تیره خرمندی/ *Ebenaceae*

* *Diospyros Kaki* L.

Syn.: *Diospyros chinensis* Blume.

E. kaki persimmon, Chinese date, Japanese date plum, kaki, kau apple, Chinese persimmon, kakee, Japanese persimmon

Diospyros Kaki L.

مصارف و کاربردها: دانه‌های سرخ شده (بوداده) آن به‌عنوان جایگزین قهوه بکار می‌رود. کاسه گل و دم میوه آن قی آور هستند و برای درمان سرفه‌ها و تنگی نفس مصرف می‌شوند. در استعمال خارج گیاه برای امراض پوستی به‌عنوان ضد میکروب بکار می‌رود. همچنین از آن به‌عنوان حشره‌کش استفاده می‌شود (5).

خرمالو

درختی با تاج کروی، به ارتفاع تا ۱۴ متر، با پوست فلسی، جوانه زمستانه کرکدار، نوک کند. برگ‌ها بیضی - تخم‌مرغی تا مستطیلی - تخم‌مرغی یا واژ - تخم‌مرغی، به طول ۶-۱۸ سانتیمتر، معمولاً گوه‌ای پهن، سریعاً بدون کرک شونده و درخشان، با سطح فوقانی سبز تیره، در سطح تحتانی سبز روشن‌تر، کرکدار؛ دمبرگ به طول ۱-۱/۵ سانتیمتر، کرکدار. گل‌ها سفید مایل به زرد؛ گل‌های نر در گروه‌های ۳ تایی، به طول ۱ سانتیمتر، با پرچم‌های ۱۶-۲۴ تایی. گل‌های ماده به طول ۱/۵-۱/۸ سانتیمتر؛ خامه‌ها تا قاعده تقسیم شده، کرکدار. میوه تخم‌مرغی تا کروی توسری خورده، به عرض ۳/۵-۷ سانتیمتر، نارنجی تا زرد روشن و خوراکی.

پراکندگی جهانی: بومی شرق هیمالیا (نپال، آسام، برمه)، چین و ژاپن، کاشته شده در بالکان، جنوب اروپا، کریمه، ترکیه، قفقاز، ایران، پاکستان و افغانستان آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در اغلب نقاط معتدله ایران؛ تهران؛ تهران؛ کرج؛ کاشان. - گیلان؛ رشت؛ لاهیجان. - مازندران؛ چالوس؛ نوشهر؛ تنکابن؛ رامسر.

Diospyros Kaki L.

Diospyros Lotus L.

Diospyros Lotus L.

E. date-plum persimon, bastard menynwood, Indian date plum, date plum

کلهو، خرمندی، ارب

درختی به ارتفاع تا ۱۵ متر، با تاج کروی تا استوانه‌ای نامنظم. برگها به طول ۵-۱۸، به عرض ۳-۷ سانتیمتر، تخم‌مرغی یا مستطیلی، نازک (با بافت نازک)، نرم، با قاعده‌ای باریک شده یا تقریباً گرد، نوک‌دار، روی سطح فوقانی سبز تیره، در سطح تحتانی کم رنگ‌تر، با لبه تخت یا کمی موج. گلها کوچک محوری، تقریباً منفرد. تقریباً بدون دمگل. جام گل نر ۳ برابر اندازه کاسه گل، کوزه‌ای - استکانی، تا $\frac{1}{3}$ بخش شکافته به لوبهای برگشته گرد مژده‌دار. کاسه گل در حالت میوه‌دار با لوبهای گرد پهن نوک کند نعلبکی شکل

آشکار. میوه سته لایه مومی‌دار و کوچک.

پراکندگی جهانی: ایران، تالش، افغانستان، ترکمنستان،

پاکستان، شمال آناتولی، ماورای قفقاز و هیمالیا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: بندرگز؛ بین گرگان و زیارت. - مازندران: بهشهر؛ دره هراز؛ بابل؛ بین عباس آباد و قائم شهر؛ پل سفید؛ تیرتاش؛ تنکابن به طرف چالوس. - گیلان: رشت؛ لاهیجان؛ آستارا. اصولاً درختی خاص جنگلهای شمال ایران است و به فراوانی در نقاط مختلف پراکنده است، به علاوه در بعضی از نواحی معتدله و معتدله سرد نیز مانند تهران، دماوند و کرج کاشته شده است.

مصارف و کاربردها: چوب آن اثر تصفیه کننده خون دارد. از میوه اش در چین به عنوان آرام کننده استفاده می کنند و برگهای آن اثر تبیر دارد (۱۱).

پاکستان، شمال آناتولی، ماورای قفقاز و هیمالیا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: بندرگز؛ بین گرگان و زیارت. - مازندران: بهشهر؛ دره هراز؛ بابل؛ بین عباس آباد و قائم شهر؛ پل سفید؛ تیرتاش؛ تنکابن به طرف چالوس. - گیلان: رشت؛ لاهیجان؛ آستارا. اصولاً درختی خاص جنگلهای شمال ایران است و به فراوانی در نقاط مختلف پراکنده است، به علاوه در بعضی از نواحی معتدله و معتدله سرد نیز مانند تهران، دماوند و کرج کاشته شده است.

Diospyros Lotus L.

تیره سنجد/ *Elaeagnaceae*

Elaeagnus angustifolia L.

Elaeagnus angustifolia L.

Syn.: *Elaeagnus spinosa* L., *Elaeagnus inermis* Miller, *Elaeagnus incanus* Lam., *Elaeagnus argenteus* Moench., *Elaeagnus tomentosus* Moench, *Elaeagnus hortensis* M. B., *Elaeagnus caspica* (Sosn.) Grossh. E. Russian olive, oleaster, narrow-leaved oleaster, wild olive

سنجد

درخت یا درختچه ای خزان کننده. شاخه ها درخشان اغلب قهوه ای تیره، با شاخه چلهای با کرکهای شوره سری به رنگ خاکستری - تیره ای. برگها

Elaeagnus angustifolia L.

سطح بیرونی تفره‌ای رنگ. میوه‌ها اغلب نسبتاً درشت و خوراکی و اغلب کاشته شده. پراکندگی جهانی: جنوب اروپا و جنوب غرب آسیا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درخت در ایران پراکنش قابل توجهی دارد، علاوه بر حالت

سرنیزه‌ای یا بیضوی، پوشیده از کرک‌های شوره‌سری تفره‌ای رنگ، اغلب کوتاه‌تر از ۴ سانتیمتر، روی سطح فوقانی خاکستری - مایل به سبز روشن (درخشان)، در سطح تحتانی تفره‌ای رنگ. گل‌ها منفرد، بدون گلبرگ. کاسبرگ‌ها لوله‌ای، با سطح درونی زردرنگ،

گل‌های آن برای درمان تب‌های بدخیم بکار می‌رود. میوه‌های آن منبع خوبی برای تولید الک‌ل محسوب می‌شود (۵).

– با توجه به مواد موجود در میوه سنجد می‌توان اثرات قابض، محرک، ضد التهاب، آنتی‌اکسیدان، ضد سرطان و رفع مشکلات معده و روده را برای آن پیش‌بینی نمود (۱۲).

– برگ درخت سنجد و میوه خشک آن اثر قابض دارد. از گل‌های آن برای ساختن و معطر کردن نوشابه‌ها استفاده می‌کنند و اثر تب‌بر نیز دارد (۱۱).

خودروی قابل مشاهده در بعضی نقاط، در بسیاری از مناطق نیز بمنظور استفاده از چوب و میوه آن کاشته می‌شود، اغلب در استانهای آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، لرستان، اصفهان، فارس، کرمان، خوزستان، خراسان، سمنان و تهران درختان کاشته شده آن مشاهده می‌شود.

مصارف و کاربردها: روغن بدست آمده از دانه‌های آن مخلوط با شربت به‌عنوان معجون برای درمان اسهال و آسم ریوی استفاده می‌شود. آب (شیره)

کوتاه. گل‌های ماده ۲-۵ تایی در محور شاخه‌چه‌ها، روی دم‌گل‌هایی به طول ۰/۵ میلیمتر، گلپوش گل‌های ماده لوله‌ای، مستطیلی – واژ تخم‌مرغی، به طول ۲/۵-۴، به عرض ۱-۱/۵ میلیمتر، قهوه‌ای، در سطح بیرونی پوشیده از کرک‌های ستاره‌ای قهوه‌ای و تعداد کمی فلس‌های سفید، مادگی در بخش پایینی لوله‌جام گل؛ تخمدان بدون کرک، کروی – تخم‌مرغی، به طول ۱-۲ میلیمتر، به اندازه نصف گلپوش؛ خامه به طول ۰/۵ میلیمتر؛ کلاله مستطیلی، به طول ۱-۰/۵ میلیمتر، یک طرفه، از گلپوش بلندتر. میوه شفت رسیده کروی، تخم‌مرغی، کروی – تخم‌مرغی یا بیضوی کوتاه، به طول ۸/۱-۱۰ سانتیمتر، به عرض ۳/۰-۶/۰ میلیمتر، بدون کرک، نارنجی یا زرد، گوشتی و معطر. دانه تخم‌مرغی – مستطیلی یا مستطیلی – بیضوی، قهوه‌ای تیره، گاهی تقریباً سیاه و درخشان.

پراکندگی جهانی: اروپا و آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: شمال ایران؛ دره یوش؛ ارتفاعات شمالی البرز. – تهران؛ دره کرج؛ پس قلعه؛ دربندسر؛ دره شهرستانک؛ گچسر؛ دره یوش و بلده؛ شمشک؛ طالقان. – آذربایجان شرقی؛ میانه؛ دامنه‌های کوه بزقوش.

مصارف و کاربردها: میوه این گیاه مصرف می‌شود و

Hippophae rhamnoides L.

Syn.: *Osyris rhamnoides* Scop., *Rhamnoides Hippophae* Moench

E. common sea buckthorn, sea buckthorn, willow-thorn, rhamnus seabuckthorn

سنجد تلخ

درخت یا درختچه‌ای دوپایه، به ارتفاع ۱/۵-۵ متر، با پوست خاکستری مایل به قهوه‌ای، قهوه‌ای مایل به زرد یا سیاه‌رنگ. شاخه‌ها متعدد، خاردار؛ خارها به طول ۲-۷ سانتیمتر. برگ‌ها خطی یا خطی سرنیزه‌ای، به طول ۲-۸، به عرض ۲/۰-۰/۸ سانتیمتر، تقریباً نوک‌کند، کم و بیش با قاعده باریک، تقریباً بدون دم‌برگ، با لبه کم و بیش برگشته، روی سطح فوقانی سبز مایل به خاکستری، در سطح تحتانی نقره‌ای – سفید با رگه‌های قهوه‌ای یا زرد، پوشیده از فلس‌های ستاره‌ای سفید و قهوه‌ای. گل‌های نر روی سنبه‌های کوتاه، به طول ۵-۸، به عرض ۴-۶ میلیمتر، با گلپوش دوقسمتی، با لوب‌های تخم‌مرغی – دایره‌ای، به طول ۳-۴، به عرض ۳/۵-۳ میلیمتر، توگود، قهوه‌ای مایل به سبز، در سطح بیرونی پوشیده از فلس‌های ستاره‌ای تنک سفید و قهوه‌ای متعدد، پرچمها ۴ تایی، ۱/۳ تا ۲/۳ اندازه گلپوش؛ کیسه‌های بساک به طول ۱/۵ میلیمتر، مستطیلی – خطی، تقریباً بدون پایک، با میله‌های

Hippophae rhamnoides L.

– میوه آن ضداسکوربوت قوی است و از آن برای درمان عوارض ناشی از فقدان ویتامین C استفاده می‌شود. طعم آن ترش‌مزه و قابض است و اثر ضد کرم دارد. مصرف پوست و برگ آن به عنوان مقوی و قابض توصیه شده و دانه‌اش اثر ملین ملایم دارد (۱۱).

خواص درمانی مقوی عمومی و ضد عفونت دارد و در درمان خستگی صبحگاهی، دوران نقاهت ناشی از زکام و یا دوران بارداری و اغتشاش اعمال بدن، کاهش عملکردهای قلبی و مغزی، بی‌اشتهایی، کم‌خونی، بی‌خوابی، پیش‌گیری از زکام و پیری زودرس بکار می‌رود (۱۰).

تیره ارمک / *Ephedraceae*

Ephedra spp.

E. joint fir, sea grape, shrubby horsetail

ریش بز، هوم، هوما، ارمک

درختچه یا درختانی کوتاه، به ارتفاع تا ۵/۰-۵ متر، با شاخه‌های بندبند. برگها به غلافهای فلس مانند تبدیل شده. گلها معمولاً دوجنسی یا یک جنسی: گلهای نر بدون پایک یا پایک‌دار؛ ستون پرچمی در قاعده با برگه‌های دوتایی متقابل متلاقی. مخروط‌های ماده اغلب مولد گل‌آذینی تاجی شکل، بدون پایک یا پایک‌دار. تخمک‌ها ۱-۳ تایی، پوشیده توسط ۲ لایه پوششی، با ۲-۴ جفت برگه قاعده‌ای، برگه‌ها کم و بیش در قاعده پیوسته. میوه رسیده سته کاذب، قرمز گوشتی یا مایل به زرد یا میوه خشک که توسط برگه محصور شده است.

Ephedra - در ایران ۱۲ گونه دارد که بعلت داشتن

الکالوئید افدرین جنبه دارویی دارد. اما در طب سنتی ایران جایگاهی (مگر بندرت) برای آن تعریف نشده و آنهم بعلت سمیت شدید آن است. به‌هرحال در گذشته دور بعضی از گونه‌های آن بخصوص آنها که در مرکز ایران می‌رویند مورد استفاده قرار می‌گرفتند. ازجمله می‌توان به گونه‌های زیر اشاره کرد.

Ephedra intermedia Schr. et . C. A. Mey

ارمک میانه

Ephedra major Host.

ارمک

Ephedra pachyclada Boiss.

هوم، هوما

Ephedra procera Fisch. & Mey.

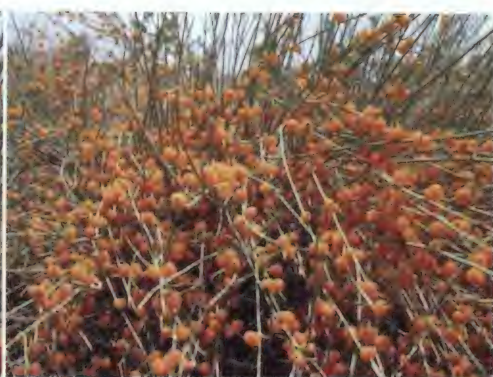
ارمک، ریش بز

Ephedra sarcocarpa Aitch. & Hemsl.

ارمک گوشتی، ارمک نقره‌ای

Ephedra strobilacea Bge.

ارمک بیابانی، ارمک آسیای مرکزی

***Ephedra major* Host.**

نگهبانی خوابشان گرفت جای *Ephedra* بنوشند تا هوشیار بمانند و امروزه در چین از *Ephedra* بمنظور مداوای مشکلاتی مانند سرماخوردگی، تب و آسم و تب یونجه استفاده می‌کنند. مهمترین خواص دارویی *Ephedra* در طب سنتی (گیاهی) غربی عبارت است

مصارف و کاربردها: هوم یا هوما یا افدرا و ارمک به‌زبان امروزی محرک قوی و تلخ است که در چین، آسیای میانه و جنوب غرب آسیا گسترش دارد. براساس افسانه‌ها محافظان چنگیز خان توسط سرپرستانشان تهدید شده بودند اگر در موقع

Ephedra pachyclada Boiss.

Ephedra sarcocarpa Aitch. et Hemsl.

افزایش دهنده فشار خون؛ در طب سنتی چین: رفع سرماخوردگی، برطرف کردن اثرات سرماخوردگی

از معرق بودن (تولید گرما)، بازکننده برونشها (کانال کوچک هوایی در ششها)، مدر، محرک و

برای سرماخوردگی و تب‌ها، سرفه‌ها و خس‌خس کردن سینه می‌باشد و در طب امروزی غربی برای معالجه آسم و تب یونجه و برای رفع سرماخوردگی حاد و آنفلوآنزا بکار می‌رود و همچنین برای افزایش فشار خون، تب‌های سرد و درمان و تسکین روماتیسم از آن استفاده می‌کنند (4).

خارجی (اندامهای سطح بدن)، کمک به حرکت نایژه‌ها؛ افدرین استخراج شده از *Ephedra* به‌عنوان داروی رفع احتقان و ضد آسم بکار می‌رود. گیاه کامل در میزان و مقیاس کم، اثرات درمانی قابل توجهی در باز کردن برونش‌ها و افزایش جریان خون بطرف پوست دارد. در چین افدرای دارویی عادی و معمولی

Ephedra strobilacea Bunge ex Lehm.

تیره خلنگ/ *Ericaceae*

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در باغ گیاه‌شناسی ملی ایران.

مصارف و کاربردها: برگ‌ها و میوه گیاه مصرف می‌شود. درخت توت‌فرنگی به‌عنوان قابض و ضد اسپاسم گیاهی با ارزش است. با داشتن خاصیت ضد عفونی‌کنندگی برای دستگاه ادراری، دارویی مؤثر برای درمان التهاب مثانه و عفونت میزراه است. قابض بودن آن آن را دارویی مفید بر علیه اسهال و اسهال خونی معرفی می‌کند. مشابه بسیاری از گیاهان قابض بصورت غرغره برای درمان زخم گلو و گلودی آسبیده بکار می‌رود. آن را نباید به‌نگام حاملگی و یا ناراحتی کلیه بکار برد (4).

- برگ، میوه، گل و ریشه گیاه مصرف می‌شود. خواص درمانی: ضد عفونی‌کننده مجاری ادراری، قابض و ضد روماتیسم دارد و برای درمان عفونتهای مجاری ادرار و روماتیسم بکار می‌رود (۱۰).

**Arbutus Unedo L.*

E. strawberry tree, strawberry madrone

درخت توت‌فرنگی

درختچه یا درختی همیشه سبز، با پوست سیاه چروکیده. برگ‌ها مستطیلی - بیضوی، در دو انتها باریک شده و نقطه مانند، به طول ۴/۵-۱۰، به عرض ۱/۸-۳/۴ سانتیمتر، چرمی، دنداندار، به سطح فوقانی سبز تیره؛ دمبرگ به طول ۰/۴-۱/۵ سانتیمتر. گل آذین پانیکول انتهایی، بی‌کرک. گلها در قاعده با برگ‌های فلس مانند؛ دمگل به طول ۲-۳ میلیمتر. کاسه گل نعلبکی شکل، با ۵ لوب گرد. جام گل سفید مومی، تخم‌مرغی، به طول ۷/۱۰-۱ سانتیمتر، با دهانه بهم آمده، با لوبهای کوتاه. میوه سته‌ای بزرگ، کروی، قرمز، با زگیل‌های پرزدار. پراکندگی جهانی: ایرلند و جنوب اروپا.

Arbutus Unedo L.

سانتیمتر، بیضوی - تخم‌مرغی، نوک‌تیز یا نوک‌دار، دنداندار (دندان‌دار)، تقریباً بدون دمبرگ، خزان‌کننده (ریزان). گلها نسبتاً کوچک و غیر چشمگیر، خوشه‌ای. جام‌گل به طول ۶-۸

Vaccinium Arctostaphylos L.

E. Caucasian whortleberry, oriental whortleberry

سیاه‌گیله، قره‌قاط

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۳ متر. برگ‌ها به طول ۳-۸

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان (جنگلهای اسالم به خلیخال).

مصارف و کاربردها: در طب سنتی میوه این درختچه بصورت دم کرده برای کاهش پرفشاری خون و کاهش قندخون استفاده می شود (۱۲).

میلیمتر، استوانه ای - استکانی، سفید مایل به سبز شونده، ارغوانی کم رنگ. میوه ها سته به قطر ۶-۸ میلیمتر، ارغوانی تیره.

پراکندگی جهانی: قفقاز، شمال شرقی آناتولی و شمال غرب ایران.

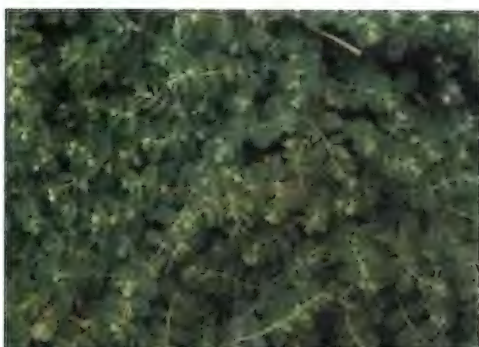
Vaccinium Arctostaphylos L.

تیره فرفیون، تیره شیرسگ / *Euphorbiaceae*

پاکستان، افغانستان، آسیای مرکزی (ترکمنستان) و شمال آفریقا (مراکش و الجزایر).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در دامنه‌های کوهستانی و دره‌ها در جنگلهای بلوط، تاکستانها و چمنزارها به صورت علف هرز در اراضی زراعی و باغها، در کنار جاده‌ها و دشتها، اغلب در تپه‌های شنی، در کنار جویبارها و کانالهای آبرسانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان غربی و شرقی، لرستان، چهارمحال بختیاری، اصفهان، فارس، سیستان و بلوچستان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: اطبای قدیم مصرف آن را جهت گزش عقرب و درمان جرب، کجلی، زگیل، بیماریهای چشم و سیفلیس توصیه می‌کردند (۱۱).

Euphorbia Chamaesyce L.

Euphorbia Chamaesyce L.

Syn.: *Euphorbia canescens* L., *Chamaesyce vulgaris* Prokh.

E. crenated annual spruge

فرفیون کنگره‌ای

گیاه یکساله، بی‌کرک یا کرکی پراکنده. ریشه نازک، عمودی. ساقه‌ها کم، به ارتفاع ۵-۲۰ سانتیمتر، نازک، خزننده، چندین بار بحالت دوشاخه‌ای از قاعده منشعب. برگها به اندازه $\frac{1}{3}$ تا $\frac{1}{4}$ میان‌گره‌های بخوبی رشد کرده، با دمبرگی به طول ۱-۱/۵ میلیمتر، قویاً نامتقارن، گاهی در قاعده گوه‌ای کوتاه، واژ تخم‌مرغی تا دایره‌ای - مستطیلی، به طول ۳-۹ میلیمتر، به عرض ۲-۶ میلیمتر، با رأس گرد شده یا حتی کمی فرورفته، کم و بیش کنگره‌ای - دندانه‌اره‌ای یا بندرت تقریباً کامل. گوشواره‌ها درفشی، به طول ۵/۰-۱۰-۱ میلیمتر، معمولاً در قاعده دندانه‌دار. گل‌آذین سیاتیوم به طول ۸/۰-۱/۲ میلیمتر، به قطر حدود ۱ میلیمتر، در سطح خارجی بی‌کرک، در سطح داخلی کرکدار، با لوبهای کوچک؛ غدد شهدی در جهت عرضی خطی فشرده، در پایین با زائیده‌های سفید تقریباً مساوی، کامل یا سه لوبه کوتاه هم‌عرض یا دو بار پهن‌تر از غده شهدی؛ خامه‌ها به طول تا ۵/۰ میلیمتر، دوشاخه؛ شیزوکارپ تخم‌مرغی - سربریده، به طول ۵/۱-۲ میلیمتر، به عرض ۲-۲/۵ میلیمتر، سه شباری، بی‌کرک با فندقه‌چه‌های شیاردار کند. دانه‌ها تخم‌مرغی، به طول ۱-۱/۲ میلیمتر، سه وجهی (سه رأسی)، ابتدا مایل به قرمز، سرانجام خاکستری مایل به قهوه‌ای، با رگه‌های کند، با چهره‌ای در جهت عرضی نامنظم‌چروکیده، در قاعده متورم محدب بدون زائیده.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا (پرتغال، اسپانیا، فرانسه، ایتالیا، یوگسلاوی، رومانی، بلغارستان، یونان، کریمه، غرب روسیه)، قبرس، جزایر اژه، سوریه، لبنان، فلسطین، عربستان، مصر، ترکیه، قفقاز، ایران، غرب

طول ۱-۳ سانتیمتر، به عرض ۷-۲۵ میلیمتر؛ برگهای پایینی گریبانک مشابه برگهای فوقانی ساقه، سه تایی؛ برگهای بالایی دوتایی، دایره‌ای یا بیضوی. سیاتیوم استکانی، به قطر ۵/۱-۲/۵ میلیمتر، در سطح بیرونی بی کرک، در سطح درونی کمی کرکی، با لوبهای مستطیلی شرابه‌ای؛ غدد شهدی در جهت عرضی بیضوی، مایل به سبز؛ خامه‌ها تقریباً جداً دو پاره؛ شیزوکارپ شلغمی شکل، به طول ۵/۲-۳/۵ میلیمتر، به عرض ۴/۳ میلیمتر، عمیقاً سه شیاری با حجره‌های دایره‌ای صاف. دانه‌ها تخم‌مرغی، به طول ۵/۱-۲ میلیمتر، قهوه‌ای، مشبک - حفره‌دار متراکم، نوک‌دار و در بالا تخت شده با زائده عمودی طبقی شکل، در جهت عرض مستطیلی.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال آفریقا، پاکستان، نواحی مدیترانه‌ای، قفقاز، سوریه، بین‌النهرین، عربستان، ایران، افغانستان و پاکستان.

Euphorbia helioscopia L.

E. sun euphorbia, sun spruce, wartwort

شیرسگ، فرفیون

گیاه یکساله، در بخش فوقانی با کرک‌های پراکنده، به‌ندرت بی‌کرک، با ریشه نازک، دوکی شکل. ساقه‌ها ۱-۳۰ تایی، ایستاده یا گسترده، به ارتفاع (۵-) ۱۰-۳۵ (۵۰-) سانتیمتر، به ضخامت ۱-۴ میلیمتر، با زخمهای برگ‌ی قاعده‌ای (زخمهای ناشی از افتادن برگها)، ساده. برگهای ساقه‌ای متناوب، با دم‌برگ کوتاه، در قاعده گوه‌ای، واژ تخم‌مرغی یا قاشقی، به طول ۸-۲۸ میلیمتر، به عرض ۵-۱۳ میلیمتر، نوک‌کند یا سربریده، اغلب چالدار، در بالا دندانک‌دار، در پهلوها کامل، بی‌کرک، یک رگ‌برگی. دمگله‌های انتهایی ۵ تایی به طول ۵/۴ (به‌ندرت تا ۸/۵) سانتیمتر، سه شاخه، مجدداً یک تا سه بار دو شاخه؛ برگهای گریبان از نظر شکل مشابه برگهای ساقه‌ای اما بزرگتر، به

Euphorbia helioscopia L.

بلوچستان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده گیاه کامل و شیرابه تازه آن است و خاصیت تاول‌زایی دارد و در موارد سیاتیک، آرتریت، سینه پهلوی و انواع زگیل‌ها بکار می‌رود (۱۰).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه به صورت علف هرز باغها، اراضی رها شده و کنار جاده در استانهای گرگان، مازندران و گیلان، آذربایجان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، خوزستان، فارس، بوشهر، کرمان، هرمزگان، سیستان و

عصبی و روماتیسم و ریشه آن به عنوان ضدکرم بکار می رود. شیرابه آن برای برطرف کردن زگیل ها مصرف می شود (3).

– ریشه آن اثر قی آور، مسهلی و دانه اش اثر مسهلی دارد، از شیرابه آن جهت از بین بردن زگیل استفاده می شود و از آن برای درمان بیماری های عصبی و روماتیسم نیز استفاده می شود. ریشه آن برای دفع کرم بکار می رود (۱۱).

در قاعده بحالت مورب گرد، با لبه حداقل در نیمه فوقانی دندانداره ای ریز، پهنک به طول ۲-۳ سانتیمتر، بندرت بلندتر؛ دمبرگ به طول ۱-۲ میلیمتر؛ گوشواره ها سه گوشه ای، گاهی شراپه ای، به طول ۱/۵ میلیمتر. گل آذین سیاتیوم بهم نزدیک شده در خوشه های (دسته های) دمگل آذین دار برگه دار

– گیاه به عنوان مسهل مدر بکار می رود و شیرابه آن برای برطرف کردن زگیل ها کاربرد دارد و همچنین در بعضی موارد برای درمان زخم پلک چشم مصرف می شود. در موارد بسیاری باعث دردهای غیرقابل تحمل و التهاب و تورم می شود. شیرابه آن برای درمان پیدایش دانه های پوستی و دانه های آن به همراه فلفل بوداده برای درمان داء الرقص (لغوه) استفاده می شود. شیره آن بصورت روغن مالیدنی برای درمان دردهای

Euphorbia indica Lam.

فرفیون هندی

گیاه خوابیده روی زمین، خیزان – بالارونده، گاهی ایستاده، یکساله با ساقه های منشعب به شاخه های شبیه به ساقه اصلی. برگها تخم مرغی – مستطیلی یا بیضوی – مستطیلی، نوک کند، بندرت تقریباً نوک تیز،

Euphorbia indica Lam.

دم کرده برگهای خشک آن برای درمان اسهال، اسهال خونی، ازدیاد خون قاعدگی و ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان بکار می رود (1).

Euphorbia indica Lam.

بالا، معمولاً کمی بیشتر از $\frac{1}{4}$ ارتفاع تمام گیاه، شاخه دهند، با یا بدون ۱-۴ دمگل آذین محوری (به طول ۲-۴/۵ سانتیمتر)، اغلب با شاخه های جانبی عقیم در پایین، گاهی ساده؛ برگهای ساقه ای با دمبرگهایی به طول ۱-۶ میلیمتر، در قاعده گوه ای، واژ تخم مرغی پهن، به طول ۷-۲۵، به عرض ۵-۱۶ میلیمتر، نوک کند، کامل، غشایی. برگهای گریبانی با دمبرگ هایی به طول تا ۳ میلیمتر، تخم مرغی پهن،

محوری. غده ها با زائده های گلبرگ آسای مایل به صورتی یا سفید. کیسول به عرض حدود ۲ میلیمتر، صورت پراکنده و نادر کرکدار. دانه ها به طول ۱ میلیمتر، چهار گوشه، با رگه های کم عرض در چهره دانه، خاکستری تیره، بدون زائده نافی

پراکندگی جهانی: ایران، غرب پاکستان، افغانستان، هندوستان، چین، آفریقای گرم و مرطوب و یافته شده در جنوب اروپا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز یا گیاه خودروی در اراضی شنی و دشتی ساحلی خلیج فارس (میناب) و دریای خزر (رودسر، لنگرود) می روید.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می شود.

Euphorbia Peplus L.

Syn.: *Euphorbia hyrcana* Grossh., *Tithymalus Peplus* (L.) Gartn.

E. petty euphorbia, devil's milk, petty spurge, wart grass, wart weed, wartwort, purple spurge

فرفیون زگیل دار، علف زگیل

گیاهانی یکساله، بی کرک، به ارتفاع تا ۱۰-۲۵ سانتیمتر؛ ریشه نازک؛ ساقه ها کم و بیش زیاد (بدلیل شاخه دهی از قاعده) از پایین بالارونده، ایستاده در

Euphorbia peplus L.

پراکندگی جهانی: با پراکندگی زیاد در اروپا، جزایر اژه، قبرس، سوریه، لبنان، فلسطین، سینا، مصر، عربستان، کویت، ترکیه، ایران، پاکستان، ترکمنستان، شمال آفریقا (مراکش، الجزیره، تونس، لیبی)، معرفی شده به چین، ژاپن، شمال و نواحی گرم و مرطوب آمریکا و اغلب نقاط جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: پراکنده در نواحی بیابانی و بصورت علف هرز در باغها و در کنار کانالهای آبرسانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، بوشهر، خوزستان، فارس، کرمان و سیستان و بلوچستان.

مصارف و کاربردها: برگهای آن مدر است، برای درمان آسم و اختلالات کبدی بکار می‌رود. جوشانده برگهای آن بصورت حمام برای رفع مشکلات پوستی بکار می‌رود. گلیکوزید موجود در آن سمی است (۵).

– در گذشته به‌عنوان مسهل، قی‌آور، خلط‌آور و درمان بیماریهای سل، آب آوردن انساج، نقرس و امراض سینه از آن استفاده می‌شده است؛ ریشه آن اثر مسهلی دارد (۱۱).

کمی شیاردار. برگها متناوب، بدون دمبرگ یا تقریباً بدون دمبرگ، قویاً برگشته، سریعاً ریزان؛ پهنک برگ مستطیلی – خطی، به طول ۷-۱۵، به عرض ۷/۰-۱۵/۰ میلیمتر، با رأس نوک‌کند، در قاعده باریک شده، کامل، ضخیم، گوشتی، تقریباً بی‌کرک یا بی‌کرک. گوشواره‌ها کوچک، طبق مانند، کرک غده‌ای دار، ارغوانی تیره یا مایل به سیاه. سیاتیوم کوچک، بصورت تاجی انبوه در محل دوشاخه، یا رأس شاخه‌ها؛ برگه‌های سیاتیوم غشایی، غده‌ها سبزی شکل، در جهت عرضی تخم‌مرغی یا تقریباً دایره‌ای، اخراپی رنگ. میوه کروی – سه لوبه، به طول ۸، به عرض ۸ میلیمتر، صاف، با کرکهای

دمگل آذینهای انتهایی ۳ تایی (به طول ۲-۳ سانتیمتر) شبیه دمگل آذینهای محوری ۲-۳ بار دوشاخه؛ واژ به طول ۱۲-۲۷ میلیمتر، به عرض ۷-۱۴ میلیمتر؛ برگهای گریبانکی ۲ تایی، با دمبرگ کوتاه، در قاعده مورب، تخم‌مرغی یا سه گوشه – لوزی، به طول ۱۰-۱۷ میلیمتر، به عرض ۷-۱۲ میلیمتر (انتهایها تقلیل یافته)، نوک کند یا نوک تیز کوتاه، کامل؛ سیاتیوم استکانی، به قطر ۷/۰-۱۰ میلیمتر، بی‌کرک، با لوبهای تخم‌مرغی شرابه‌ای، نامشخص؛ غدد شهدی ۴ تایی، دوشاخه، با شاخ‌های درفشی سفید – مایل به زرد، به‌طور مشخص (۵/۱-۲ بار) بلندتر از عرض غدد شهدی؛ خامه‌ها به طول ۱/۰-۲/۰ میلیمتر، عمیقاً دوپاره؛ شیزوکارپ تخت شده – کروی، به طول ۸/۱-۲/۲ میلیمتر، به عرض ۲-۲/۵ میلیمتر، سه شباری، فندقه‌چه صاف، ناودار با ۲ بال‌پستی باریک طولی، بی‌کرک؛ دانه‌ها خاکستری، تخم‌مرغی، به طول ۲۵/۱-۵/۱ میلیمتر، ۶ پهلوی صاف و در هر دو جهت (چهره) داخلی توگود، در سایر جهات (چهره‌ها) منقوط (چالدار) تیره، سطوح خارجی با ۳-۴ چاله، جانبی معمولاً با ۳ و زایده در انتها.

* *Euphorbia Tirucalli* L.

E. milk bush, Milk hedge, Indian tree spruce, Indian milk hedge plant

دیه‌دار، بیدار

درختچه یا درختی کوتاه، به ارتفاع ۲-۶ متر، با محیطی در حدود ۵۰-۸۰ سانتیمتر، با تاج باز و گسترده، با شاخه‌های گوشتی، بدون خار، کم و بیش بی‌کرک، با پوست قهوه‌ای، ترک‌دار، با چوب نسبتاً سخت، قوی؛ شاخه‌ها گسترده، استوانه‌ای، به ضخامت ۱-۱/۵ سانتیمتر، چروکیده شده و بهنگام خشکی به قطر تا حدود ۵ میلیمتر، در جهت طولی با شیارهای مایل به سفید نازک و بهنگام تازگی

Euphorbia Tirucalli L.

طحال، سوء هاضمه، بیماریهای کبدی، قولنج، غدد سرطانی و وجود سنگ در مثانه مفید است. شیرابه شیری آن تاولزا و قرمزکننده پوست است، در مقدار کم ملین ولی در مقدار زیاد تلخ، قی آور و محرک ضدتحریک است و برای درمان زگیلها، روماتیسم، درد عصبی، دندان درد، آسم، سرفه و گوش درد بکار می رود. شیرابه شیری آن برای رفع خارش و گزیدگی عقرب بکار می رود. جوشانده شاخه های نازک آن مانند ریشه های آن برای معالجه قولنج و درد معده کاربرد دارد (6).

- براساس طب یونانی، شیرابه این گیاه ملین، بادشکن، مفید برای سوزاک، سیاه سرفه، آسم، تجمع مایع در بدن، جذام، بزرگ شدن طحال، سوء هاضمه،

نمدی یا تقریباً بی کرک. خامه تا نیمه پیوسته، به طول ۳ میلیمتر، دوشاخه؛ کلاله سرسان. دانه ها تخم مرغی - تقریباً کروی، به طول ۴، به عرض ۴ میلیمتر، کمی زائده نافی دار.

پراکندگی جهانی: ایران و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در بلوچستان: سرباز، قصرقند، نیک شهر. - تهران: باغ گیاه شناسی ملی ایران و دانشکده کشاورزی کرج.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده:

شاخه های نازک، ساقه های برگری، ریشه، پوست و شیرابه. دیه دار برای درمان زردی (یرقان)، جذام، ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان، سیاه سرفه، آسم، تجمع مایع در بدن، بزرگ شدن

لفل بصورت جوشانده برای درمان یرقان داده می‌شود. شیرابه آن به‌عنوان تاول‌زا و قرمزکننده پوست بکار می‌رود و برای درمان زگیل‌ها، دردهای روماتیسمی و دندان‌درد از آن استفاده می‌شود. خاکستر ریشه آن روی تاول‌ها و آبسه‌ها برای رسانیدن آنها مفید است (9).

– شیره شیرری رنگ آن قرمزکننده پوست، مسهل و تاول‌زا است و برای درمان روماتیسم، درد عصب، درد دندان، گوش درد، سرفه و آسم بکار می‌رود (1).

Mercurialis annua L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در نواحی جنگلی شمال ایران در استانهای گرگان، مازندران و گیلان.

مصارف و کاربردها: تمام بخشهای گیاه به حالت تازه مصرف می‌شود و خواص درمانی: تصفیه‌کننده خون، مدر، کاهنده ترشح شیر دارد و برای درمان یبوست (زنان باردار) و کاهش میزان ترشح شیر در مادران شیرده از آن استفاده می‌کنند (۱۰).

– گیاه مدر و ملین است. روغن آن سبب تورم شدید معده و روده در انسان و حیوانات اهلی می‌شود. برگهای آن سبب تب یونجه، آسم برونشیتی و التهاب مخاط بینی می‌شود، همچنین آنها سمی نیز هستند (5).
– اعضای مختلف گیاه و شیره آن اثر مسهلی قوی

زردی، قولنج، تومورها و سنگ مثانه می‌باشد. شیرابه آن برای برطرف کردن زگیل‌ها و روماتیسم بکار می‌رود. محلول خوبی در معالجه سیفلیس و دردهای عصبی است. گیاه برای گیج و تخدیر کردن ماهی بکار می‌رود، ریشه آن به‌عنوان تاول‌زا بکار می‌رود و برای درمان شکستگی مصرف می‌شود.

– شیره ساقه و شیره ریشه آن مخلوط با شیر برای درمان قولنج، مشکلات گاستریتی، سرفه و سرماخوردگی مصرف می‌شود. شیرابه آن مخلوط با

Mercurialis annua L.

E. herb mercury, annual mercury, French mercury

شنگرفی یکساله

گیاه یکساله، به ارتفاع ۲۰-۴۰ سانتیمتر؛ ساقه معمولاً بی‌کرک، از قاعده منشعب؛ برگها متقابل، تخم‌مرغی – سرنیزه‌ای، در بالا نوک‌دار، در قاعده گرد یا قلبی کم‌عمق یا گوه‌ای پهن، نازک، با لبه کمی مژده‌دار، کنگره‌ای – دنداندار، پهنک ۲/۵ بار بلندتر از دمبرگ، با یک غده در هر طرف قاعده دمبرگ؛ گوشواره‌ها خطی – سرنیزه‌ای، سفید. گلهای نر در گویچه‌هایی سنبله‌ای منفصل در بالای محور، از برگها بلندتر، به طول ۳-۱۰ سانتیمتر؛ کاسبرگها ۳ تایی، در بخشی پیوسته، تخم‌مرغی، نوک‌تیز، به طول ۱/۵-۲ میلی‌متر، بی‌کرک، پرچمها ۸-۱۲ تایی؛ گلهای ماده ۲-۳ تایی روی دمگل آذینهای محوری کوتاه، گاهی به شکل سنبله دهیمی شکل کوتاه؛ کاسبرگها ۳ تایی، تخم‌مرغی، نوک‌تیز، گاهی در قاعده پیوسته، بی‌کرک، به طول ۲ میلی‌متر. غده‌های طبقی نخی شکل؛ تخمدان کرکدار، میوه به قطر حدود ۴ میلی‌متر، کمی مشبک، کرکی زبر؛ دانه‌ها بیضوی، چالدار، به طول ۱/۵-۲ میلی‌متر، قهوه‌ای.

پراکندگی جهانی: جنوب و مرکز اروپا، شمال آفریقا، نواحی مدیترانه‌ای و قفقاز.

Mercurialis annua L.

رفع تب و در موارد فقدان قاعدگی، کمی اشتها و همچنین به عنوان مدر جهت مبتلایان به نفريت مزمن و نقرس استفاده می‌شده است (۱۱).

دارد. باید همیشه به صورت دم‌کرده یا جوشانده از آن استفاده کرد. از آن برای رفع آب آوردن انساج و ایجاد لیتت در زمان بارداری، رفع یبوست اشخاص مسن،

*Mercurialis perennis L.****Mercurialis perennis L.***

Syn.: *Mercurialis nemoralis* Salisb., *Mercurialis sylvatica* Hoppe

E. dog's mercury, mercury

شنگرفی

گیاه چندساله، با شاخه‌های زیرزمینی رونده؛ ساقه‌ها بالارونده، ساده، بی‌کرک یا تقریباً بی‌کرک در پایین، کم و بیش در بالا کرکی، عموماً در پایین بدون برگ؛ برگها در رأس ساقه نزدیک بهم، به طول ۳-۱۰، به عرض ۱/۵-۴/۵ سانتیمتر (برگهای پایینی کوچکتر از بالایی)، سرنیزه‌ای، بیضوی یا سرنیزه‌ای - تخم‌مرغی، نوک‌دار یا نوک‌تیز، در قاعده گوه‌ای (برگهای فوقانی گاهی با قاعده کم و بیش گرد)، نازک، سبز تیره، با

کرکهای زیر پراکنده (معمولاً فقط در سطح فوقانی)،

Mercurialis perennis L.

میلیمتر، بی‌کرک؛ غده‌ها نخ‌شکل، در قاعده پهن شده؛ تخمدان کرکدار، با پرزهای تنک؛ خامه‌ها در قاعده پیوسته، در سطح داخلی پرزدار. میوه کروی پهن شده، به عرض ۶-۷ میلیمتر، به طول ۲ میلیمتر، کرکی زیر. دانه‌ها تقریباً کروی، نوک تیز، به قطر ۳ میلیمتر، خاکستری، حفره‌دار (چالدار). پراکندگی جهانی: سراسر اروپا، قفقاز، ایران و شمال افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: عموماً در ارتفاعات جنگلی استانهای گرگان، مازندران و گیلان به همراه درختان راش.

مصارف و کاربردها: کلیه قسمت‌های گیاه مصرف می‌شود و چون سمی است باید احتیاط لازم صورت گیرد مصارف آن نیز تا حدودی شبیه *Mercurialis annua* L. است (۱۱).

راست، در بخش فوقانی پرشاخه، کلفت، توخالی. برگ‌ها به طول ۶-۲۵ سانتیمتر یا بیشتر، دمبرگ‌دار؛ گوشواره‌ها متصل به هم، ساقه آغوش؛ پهنک برگ ۷-۱۱ لوبی، لوبها تخم‌مرغی-سرنیزه‌ای، دندانه‌دار. گلها در گل‌آذین خوشه‌ای محوری یا انتهایی. گل‌های نر به طول تا ۱ سانتیمتر، با گلپوش ۳-۵ لوبی؛ پرچمها متعدد؛ گل‌های ماده حدود ۱ سانتیمتر، با گلپوش ۵

گاهی کاملاً بی‌کرک، کنگره‌ای - دندانه اره‌ای، با دمبرگ‌های بی‌کرک یا کرکدار (به طول ۴۰-۴۵ میلیمتر)؛ گوشواره‌ها غشایی، سفید، تخم‌مرغی-سرنیزه‌ای بلند، به طول حدود ۲ میلیمتر. گل‌های نر تقریباً بدون دمگل، واقع در گویچه‌های کم‌گل، گویچه‌ها بدون پایک در محور برگ‌های تخم‌مرغی غشایی، مولد سنبله‌های منفصل بلند معمولاً بلندتر از رگبرگها، با محور نازک و معمولاً بی‌کرک؛ کاسبرگها ۳ تایی، تخم‌مرغی، نوک تیز، بی‌کرک، به طول ۲ میلیمتر؛ پرچمها حدوداً ۱۰ تایی؛ گل‌های ماده در گل‌آذینهای ۱-۴ گلی خوشه‌ای شکل (به اندازه ۱۳ تا ۱۴ برگ‌ها) در محور برگ‌های حدوداً ۲ میلیمتری تخم‌مرغی-سرنیزه‌ای نوک تیز، دمگل‌ها به طول ۵/۱-۳ میلیمتر، در حالت میوه‌دار کمی طویل شوند؛ کاسبرگها ۳ تایی، تا حدودی بهم پیوسته، تخم‌مرغی، نوک دار، به طول ۲

Ricinus communis L.

E. castor bean, castor-oil plant, palma christi, common oil nut tree

کرچک (نام محلی: بید انجیر)

گیاه علفی یکساله (در مناطق گرم و مرطوب چند ساله)، به رنگ سبز کلمی (در اغلب موارد کاملاً قرمز رنگ) بدون کرک، به ارتفاع ۱-۴ متر. ساقه‌ها

Ricinus communis L.

ضد باکتری، ضد دیابت، ضد سم، ضد ویروس ایدز، ضد ترشح شیر، ضد عفونی کننده، ضد تومور، ضد سرفه، ضد ویروس، ضد قارچ، سقط کننده جنین، معرق، ملین، خلط آور، محافظ کبد، کاهش دهنده پرفشاری خون، محرک سیستم ایمنی بدن، حشره کش، مسهل، لاروکش، شیرافزا، سمی و اسپرم کش (۱۲).

– روغن، برگها، ریشه ها و دانه های آن مصرف می شود. کرچک خوش بوی، سبک، تلخ، ملین و گرم است. به علت اعمال ملایم آن روغن کرچک برای کودکان و زنان حامله کاربرد دارد. دارویی شناخته شده برای معالجه انواع روماتیسم است. معالجات تنگی نفس، آماس بیضه ها، نفخ، اسهال خونی، آب آوردن شکم، بواسیر، سرفه، سردرد، جذام، آرتریت، وجود سنگریزه و ادرار کردن دردناک است. تسکین دهنده تومورهای موقتی، اختلالات طحال، آلودگی خونی، سوء هاضمه، و ناراحتیهای کرمی است. ریشه آن دارای ترکیبات گوناگونی است، و برای درمان بیماریهای عصبی، ذات الجنب و سیاتیک تجویز می شود. ریشه خشک شده آن ضد تب است. برگهای تازه آن یا برگهای گرم شده آن وقتی که روی سینه زنان گذاشته می شود سبب افزایش شیر می شود.

گذاشتن برگهای آن روی شکم سبب تسریع قاعدگی می شود، از آنها برای درمان دردهای مفاصل استفاده می کنند، برگهای نازک آن معالجات دردهای کیسه مثانه است. کاربرد برگ آن روی سر تسکین دهنده سردرد است. دانه ها و روغن استخراج شده از دانه های آن ملین است. دانه های آن محرک ضد تحریک برای کاربرد در گزیدگی عقرب است (6).

– خمیر برگهای ظریف آن به همراه آب نارگیل برای درمان یرقان و اسیدیت بالا بکار می رود. برگهای آن روی آجر داغ گرم می شود و روی شکم برای کنترل درد شکم قرار داده می شود. برگهای گرم آن را روی سینه برای افزایش ترشح شیر قرار می دهند. خمیر

لوبه، ریزان؛ تخمدان سه حجره ای، کروی یا تخم مرغی؛ خامه کوتاه، با سه کلاله دولوبی قرمز رنگ. میوه کپسول به طول ۱-۳ سانتیمتر، مستطیلی – بیضوی، پوشیده از خارهای نرم، به ندرت بدون خار. دانه به طول یک سانتیمتر یا بیشتر با پوسته ای سخت، بدون کرک.

پراکندگی جهانی: جنوب و غرب اروپا، ترکیه، ایران، افغانستان، آسیای گرم و مرطوب، افریقا و جنوب امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به صورت کاشته شده در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، یزد، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران.

مصارف و کاربردها: روغن حاصل از دانه ها مصرف می شود و خواص درمانی مسهل دارد و برای درمان یبوست از آن استفاده می کنند (۱۰).

– مهمترین اثرات درمانی روغن کرچک: ضد درد،

تهیه دارو و مواد آرایشی مصرف می‌شود. در هندوستان روغن کرچک روی سینه (پستان) ماساژ داده می‌شود تا بعد از تولد بچه جریان شیر را تحریک نماید. دست‌اندرکاران طب سنتی در هندوستان روغن کرچک را بصورت ضماد برای تسکین تورم و ضعف (حساسیت) مفاصل بکار می‌برند. در چین دانه‌های کوبیده شده آن را برای درمان فلج صورت استفاده می‌کنند (4).

Ricinus communis L.

برگ آن روی پیشانی سبب کنترل سردرد می‌شود. از دانه‌های آن خمیری درست می‌کنند که با قرار دادن آن روی تاول‌ها سبب رسیدن آنها و کاهش تورم آن می‌گردد. روغن بدست آمده از دانه‌های آن به‌عنوان مسهل بکار می‌رود (9).

– روغن آن مسهل، ملین یا نرم‌کننده است. روغن با درجه خلوص پایین آن در صنعت به‌عنوان نرم‌کننده یا لیزکننده مصرف می‌شود. ریشه‌ها و برگ‌های آن برای درمان روماتیسم، کمردرد و سیاتیک بکار می‌رود. خمیر ریشه یا جوشانده ریشه آن با ساقه ذرت روی دندان و لثه‌ها دندان‌درد را تسکین می‌دهد. ترکیبات روغن آن سبب انعقاد خون، استفراغ، اسهال، عرق کردن و بعد، مرگ می‌شود. پوست ریشه آن خاصیت ضد تورم و التهاب دارد (5).

– دانه و روغن دانه آن ملین (مسهل) است. برگ‌های آن بصورت ضماد برای درمان تاول‌ها و تسکین درد مفاصل بکار می‌رود (1).

– روغن دانه و دانه‌های آن مصرف می‌شود. روغن کرچک به‌عنوان ملین قوی بخوبی شناخته شده (در میزان و مقدار بالا مسهل قوی) است، بطوریکه ۳-۴ ساعت پس از بلعیدن به سرعت و فوریت روده را بحرکت وامی‌دارد. روغن کرچک به حدی مؤثر است که بطور منظم برای تمیز کردن جهاز هاضمه در موارد مسمومیت بکار می‌رود. روغن کرچک توسط پوست بخوبی تحمل می‌شود و گاهی به‌عنوان حامل برای

تیره بلوط، تیره راش / *Fagaceae*

شاخه‌چه‌ها سریعاً بی‌کرک شونده، بدون جوانه انتهایی. برگ‌ها مستطیلی – سرنیزه‌ای، به طول ۱۲-۲۲ سانتیمتر، نوک تیز یا نوک دار کوتاه، با قاعده گوه‌ای پهن یا دایره‌ای یا گاهی تقریباً قلبی، دندان‌ه‌ای درشت، در سطح تحتانی به‌نگام جوانی کرکدار یا کرک نمدی و با غده‌های شوره‌سری نزدیک رگبرگ‌ها، به‌نگام رسیدن

Castanea sativa Mill.

Syn.: *Castanea vesca* Gaertn., *Castanea vulgaris* Lam.
E. Spanish chestnut, European chestnut, sweet chestnut

شاه‌بلوط

درختی خزان کننده، به ارتفاع تا ۳۰ متر، با پوست شیاردار، با تنه‌ای گاهی با محیط تا ۱۰ متر؛

می‌شود. دم‌کرده برگ شاه‌بلوط برای درمان سیاه‌سرفه، برونشیت و نزله‌های برونشیتی مصرف می‌شود. این ترکیب پرده مخاطی را محکم و مانع سرفه می‌شود. جوشانده برگ‌ها یا پوست آن بصورت غرغره دارویی مؤثر برای درد گلوست و ممکن است برای اسهال نیز مصرف شود. برگ‌های آن برای درمان روماتیسم، تسهیل درد پایین ستون فقرات و تسکین سختی مفاصل یا عضلات بکار می‌رود (4).

بی‌کرک یا تقریباً بی‌کرک، روبه‌بالا. فندقه‌ها به عرض ۲-۳ سانتیمتر، ۱-۳ تایی. پراکندگی جهانی: غرب، مرکز و شمال اروپا، قفقاز، ترکیه، ایران و شمال آفریقا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان: شفت، امامزاده ابراهیم. - به صورت کاشته شده در بعضی نواحی شمالی ایران. **مصارف و کاربردها:** برگ‌ها و پوست آن مصرف

Castanea sativa Mill.

قابلیت غذایی فراوان و مملو از ویتامین‌های B و C و املاح و ترکیبات مختلف است. میوه شاه‌بلوط می‌تواند در موارد تنظیم تعادل عصبی، تقویت شبکه خونی و کسانی که آمادگی ابتلا به بواسیر و واریس را دارند مصرف و مفید واقع گردد (۱۱).

- پوست و چوب شاه‌بلوط اثر قابض دارد و جوشانده آنها در موارد اسهالهای ساده، اسهال خونی و یا غرغره برای درمان درد گلو مصرف می‌شود. دم‌کرده برگ درخت شاه‌بلوط جهت رفع سرفه، سیاه‌سرفه و یا نزله بکار می‌رود. میوه آن

با تاج تخم‌مرغی یا استوانه‌ای پهن، مترکم (انبوه). پوست تنه خاکستری کم رنگ، صاف. شاخه‌های جوان با کرک‌های کوتاه - تار ابریشمی فشرده، به تدریج بدون کرک شونده، یکساله‌ها قهوه‌ای‌شونده. جوانه‌ها تخم‌مرغی باریک یا دوکی شکل، به طول ۲ تا ۳ سانتیمتر. برگ‌ها متناوب، دوردیفی، ساده، بدون بریدگی، به طول ۷-۱۴ (۵-۲۰)، به عرض

Fagus orientalis Lipsky

Syn.: *Fagus sylvatica* L. var. *macrophylla* Hohen., *Fagus sylvatica* L. var. *asiatica* DC., *Fagus asiatica* (DC.) Winkler, *Fagus Hohenackeriana* Palib., *Fagus macrophylla* (Hohen.) Koidzumi
E. oriental beech

راش

درختی خزان‌کننده، بدون خار، به ارتفاع تا ۵۰ متر،

Fagus orientalis Lipsky

Fagus orientalis Lipsky

دمگلی به طول (۱-۲) ۸ سانتیمتر. فلسها در بخش پایینی پیاله‌ها برگری، سبز رنگ، رگه‌دار، خطی یا

(۲/۵-۴) ۸-۱۱ سانتیمتر، کم و بیش بیضوی، در نیمه فوقانی پهن‌تر، با قاعده گوه‌ای، رأس نوک‌دار، ابتدا در دو سطح در امتداد رگبرگها و دمبرگ با کرکهای کوتاه - تار ابریشمی فشرده، سرانجام روی سطح فوقانی بدون کرک یا در امتداد رگبرگ میانی کمی کرکدار، با لبه‌های کامل یا موج، یا با رگبرگهای تادندانک‌های کوتاه نوک کند ممتد، ابتدا در حالت جوان با کرکهای تار ابریشمی - مژه‌دار. رگبرگهای (۷-۹) ۱۲-۱۴ جفتی سطح تحتانی آشکار. دمبرگ به طول ۵-۲۰ میلیمتر. گلپوش گلهای نر کوتاه، استکانی پهن، با لوبهای کوتاه پهن، هم‌اندازه لوله یا بلندتر از آن، با کرکهای کوتاه - تار ابریشمی. پیاله به طول (۲۰-۲۵) میلیمتر، کرکدار - تار ابریشمی، با

Fagus orientalis Lipsky

مساوی یا کوتاهتر از آن. پراکندگی جهانی: شمال ایران، شبه جزیره بالکان، کریمه، شمال آناتولی، قفقاز و ارمنستان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: جنگلهای شمال ایران (از گیلان تا مازندران و گرگان).

مصارف و کاربردها: اگرچه در گذشته در اروپا فراورده‌های راش اروپایی / *Fagus sylvatica* L. به مقدار بسیار کم استفاده می‌شده است و احتمالاً راش / *Fagus orientalis* Lipsky نیز شباهت‌هایی به آن دارد، اما در طب سنتی ایران جایگاهی برای آن تعریف نشده و هرگونه کاربرد آن بمنظور ترکیبات دارویی نیازمند تحقیق است، بخصوص که کاربرد فراورده‌های راش اروپایی نیز با مشکلات و احتیاط‌های بسیار صورت می‌گیرد (مؤلف).

تقریباً قاشقی، به طول تا ۱۷، به عرض ۴ میلیمتر، فلس‌های بالایی کوتاهتر، باریکتر، درفشی. فندقه به طول تا ۲، به عرض ۱ سانتیمتر، کفه‌ها با پیاله

سانتیمتر، فلس‌ها باریک به دشواری ضخیم شده، با کرک‌های خاکستری. میوه بلوطی به طول تا ۳-۴ سانتیمتر. روی برگ‌ها اغلب با گال آشکار. پراکندگی جهانی: ایران، قبرس، آناتولی، کردستان، سوریه و ماورای قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کردستان: بخش شمالی. - لرستان: خرم‌آباد.

مصارف و کاربردها: مهمترین اثرات درمانی: ضدباکتری، ضدالتهاب، ضدعفونی کننده، ضد تومور، ضد ویروس، قابض، سرطان‌زا، تهوع‌آور، خلط‌آور، متوقف‌کننده خونریزی، محرک سیستم ایمنی، ضد کرم و حل‌کننده سنگ‌های بدن؛ گال بلوط نیز خواص زیر را دارد: ضد درد، قابض، خواب‌آور، کاهش‌دهنده قند خون، مسکن و مقوی (۱۲).

به پوسته رویی میوه بلوط "جفت Jaf" گفته می‌شود که مصرف دارویی و صنعتی دارد. - گز علفی نیز نوعی مان بدست آمده از برگ‌های بلوط مذکور می‌باشد (مؤلف).

Quercus infectoria Oliv. subsp. *Boissieri* (Reat.) O. Schwarz

Syn.: *Quercus araxina* (Trautv.) Grossh., *Quercus Boissieri* Reut.; *Quercus petiolaris* Boiss., *Quercus syriaca* Ky., *Quercus tauricola* Ky., *Quercus Pfaeffingeri* Ky.

E. Aleppo oak, gall oak

مازوح، بلوط حلبی، دارمازو، جفت

درختی متوسط‌القامه یا درختچه‌ای مرتفع، با پوست شیاردار خاکستری. شاخه‌های جوان و برگ‌ها اصولاً با کرک‌های هلویی، سرانجام بدون کرک شونده. جوانه‌ها مستطیلی - تخم‌مرغی. برگ‌های بالایی بیضوی یا مستطیلی - بیضوی، با رگبرگ‌های فرعی ۸-۱۱ جفتی، در بخش انتهایی به دشواری مواج، دندانه‌دار، تمام دندانه‌ها کوتاه، در بالا خمیده نوک تیز، بندرت کامل، پایینی‌ها ۱-۵ دندانه‌ای یا کامل، کوچک؛ دم‌برگ به طول ۱/۵-۳ سانتیمتر، برگ‌ها به تدریج تا نیمه زمستان یا بعد از آن ریزان. گل‌های نر در گل‌آذین دم‌گربه‌ای انبوه و بلند. گل‌های ماده کم یا منفرد، در محور برگ‌های بالایی قرار گرفته. پیاله نیمه کروی، به قطر ۱-۲

***Quercus infectoria* Oliv. subsp. *Boissieri* (Reut.) O. Schwarz**

درختی کوتاه به ارتفاع ۱۰-۱۲ متر، با پوست خاکستری تیره، ترک‌دار (شیاردار). شاخه‌های جوان اصولاً (ابتدا) با کرک‌های ظریف (کم)، سرانجام بدون کرک شونده. جوانه‌ها تخم‌مرغی - مستطیلی، قهوه‌ای، نوک تیز، به طول ۴-۵ میلیمتر. برگ‌ها مستطیلی یا تخم‌مرغی - مستطیلی، با قاعده گرد یا قلبی، به طول ۶-۱۰ (۱۵)، به عرض ۲-۳ (۶) سانتیمتر، اصولاً

***Quercus Libani* Oliv.**

Syn.: *Quercus regia* Lindl., *Quercus carduchorum* C. Koch, *Quercus Tchihatchewii* Ky. ex Tchihatch., *Quercus apiculata* Djavanchir, *Quercus Hedjazii* Djavanchir, *Quercus ophiosquamata* Djavanchir, *Quercus ovicarpa* Djavanchir, *Quercus polynervata* Djavanchir, *Quercus Tregubovii* Djavanchir
E. lebanon oak

یوول، بلوط لبنانی

طویل نازک با انتهای برگشته (گسترده) پوشیده شده. میوه بلوطی به طول تا $3/5$ سانتیمتر به قطر $2/5-2$ سانتیمتر، استوانه‌ای یا چلیکی شکل، با زخم کاملاً مشخص محدب یا تخت.

پراکندگی جهانی: غرب ایران، جنوب شرقی آناتولی و کردستان عراق.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان، ارومیه، زیوه، دیزج؛ ۹۰ کیلومتری جنوب مهاباد. - کردستان: ۳۲ کیلومتری شرق مریوان؛ بین پیرانشهر و سردشت؛ بین بانه و گردنه خان.

مصارف و کاربردها: آنچه در کتابها و منابع نوشته شده در ارتباط با کاربری صنعتی انواع مان، تانن و ... از گونه‌های مختلف بلوط است؛ در اینجا نیز در مورد خواص دارویی *Quercus infectoria* Oliv. اطلاعاتی آورده شده است و بنظر می‌رسد همگی بلوط‌های غرب ایران از این نظر شباهت‌هایی بهم داشته باشند. البته این نیازمند تحقیق بیشتری است تا بتوان نسبت به مصارف دارویی آنها اطمینان پیدا کرد (مؤلف).

Quercus Libani Oliv.

در زیر تاج؛ شاخه‌ها بی‌کرک؛ شاخه‌های یکساله (رشد امسال) قهوه‌ای مایل به قرمز؛ جوانه‌ها تخم‌مرغی تا تقریباً کروی؛ برگ‌ها بصورت تاجی در انتهایی شاخه‌ها؛ دمبرگ‌ها به طول $1-0/5$ سانتیمتر؛

Quercus Libani Oliv.

(ابتدا) با دو سطح کرکی ظریف، سرانجام روی سطح فوقانی، گاهی در سطح تحتانی نیز بدون کرک شوند، دنداندار، با دندانه‌های $10-14(15)$ جفتی نوک‌دار کوتاه؛ رگبرگ‌های فرعی موازی (راست) $10-16$ جفتی؛ رگبرگ‌های بینایی وجود ندارد. گل آذین دم‌گره‌ای نر کوتاه، گلپوش گل‌های نر تا حدود نیمه $3-5$ قسمتی؛ پرچمها $4-5$ تایی، با میله‌های کوتاه. گل‌های ماده منفرد یا $2-3$ تایی، با محور کوتاه (به طول تا $1/5$ سانتیمتر). پیاله $3/3-1/3$ یا بیشتر بخش میوه بلوطی را می‌پوشاند (دربر می‌گیرد)، نیمه‌کروی یا چلیکی شکل، به قطر $2/5-2$ سانتیمتر، با فلس‌های بیضی کوتاه یا سه گوشه فشرده، بندرت در بالا توسط فلس‌های با زاویه

Quercus Robur L.

E. English oak, British oak, common oak, pedunculate oak

بلوط دمگل‌دار

درختی به ارتفاع $40-50$ متر؛ تنه با شاخه‌های ضخیم

*Quercus Robur L.**Quercus Robur L.*

برگها به طول ۷-۱۵ و گاهی به طول ۲۰-۳۰، به عرض ۴-۷ سانتیمتر، کم و بیش واژ تخم‌مرغی طویل شده، در قاعده قلبی و به‌طور مشخص گوشک‌دار، با لوب انتهایی نوک‌کند و نسبتاً طویل شده و ۴-۶ (۸-) لوب بلند نوک‌کند یا بندرت تقریباً نوک تیز نامساوی راست یا خمیده جانبی، سینوس بین آنها تا $\frac{1}{3}$ - $\frac{1}{5}$ عرض برگ؛ لوبها کامل یا بندرت با ۱-۳ دندان درشت؛ سطح فوقانی برگ سبز درخشان بی‌کرک؛ سطح تحتانی کم‌رنگتر، ابتدا کرک‌دار، سرانجام بی‌کرک با تعداد کمی کرک بلند در امتداد رگبرگها؛ رگبرگهای بینابینی کمتر مشخص شده، گاهی به لبه پهنک می‌رسند. گل‌های ماده و میوه‌ها منفرد یا ۲-۳ تایی روی دمگل به طول ۶-۸ سانتیمتری. پیاله فنجان‌ی شکل، به طول حدود ۱ سانتیمتر، گاهی کوچک و نعلبکی شکل و به ارتفاع $\frac{1}{5}$ سانتیمتر و قطر $\frac{1}{2}$ -۲ سانتیمتر، فلس‌های پیاله کمی توگود یا تقریباً تخت، نسبتاً به پهنی تخم‌مرغی، گاهی در جهت عرضی وسیع شده، کرک‌دار خاکستری، با رأس کوتاه؛ میوه بلوطی به طول $\frac{1}{5}$ -۳/۵ سانتیمتر، تا $\frac{1}{3}$ یا تا $\frac{1}{4}$ طول درون پیاله قرار گرفته، ابتدا کرک‌نمدی تنک، بی‌کرک شونده، زرد مایل به قهوه‌ای با خطوط قهوه‌ای کم و بیش مشخص.

پراکندگی جهانی: اروپا، قفقاز، شبه جزیره بالکان، ارمنستان و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت خودروی و بسیار نایاب در کردستان (بین بانه و مریوان)، کاشته شده در آذربایجان (بین تبریز و اسکو و خوی).
مصارف و کاربردها: گیاه بسیار قابض، خنثی‌کننده بو، رفع‌کننده احتقان است و برای جلوگیری از خونریزی داخلی بکار می‌رود. در استعمال خارج

کوچک و دیگر مشکلات پوستی بکار برد. خیلی بندرت جوشانده پوست بلوط در میزان بسیار کم برای درمان اسهال، اسهال خونی و خونریزی از روده راست (مقعد) بکار می‌رود. پودر پوست بلوط را می‌توان برای درمان پولیپ بینی به بینی کشید یا روی محل آگزما پاشید تا محل آسیب‌دیده را خشک نماید. گال‌های بلوط قابض هستند، در مقیاس بسیار کم بجای پوست بلوط مصرف می‌شوند (4).

بندآورنده خون و گندزداست و برای درمان بواسیر، ترک‌های ناحیه مقعد، بصورت غرغره مناسب برای لوزه‌ها و فارتزیت بکار می‌رود. گیاه پودر شده از پوسیدگی دندان جلوگیری می‌کند (5).

– پوست و گالهای گیاه مصرف می‌شود. پوست گیاه بصورت جوشانده بصورت غرغره برای درمان زخم گلو و التهاب لوزه بکار می‌رود. همچنین می‌توان آن را بصورت شستشو، مایع یا پماد برای درمان بواسیر، ترک‌های مقعد، سوختگی‌های

تیره شاه‌تره / *Fumariaceae*

– شکافدار، فاقد شاخه‌های انبوه، با شاخه‌های گسترده، برگ‌ها به رنگ سبز کلمی، بریده بریده به لوبکهای متعدد تخت خطی یا مستطیلی نوک تیز. خوشه‌ها روی دمگل آذینهایی به طول ۲-۳ سانتیمتر، با گل‌های متعدد، در میانه انبوه، بعد از گلدهی تنک

Fumaria officinalis L.

Syn.: *Fumaria vulgaris* Steinheil

E. fumitory, earthsmoke, fume of the earth, funetere, smoke of the earth

شاه‌تره

گیاه یکساله؛ ساقه به ارتفاع ۱۵-۳۰ سانتیمتر، شیاردار

Fumaria officinalis L.

قابض، معرق، مقوی، مدر، ضدکرم و ملین است، ترشح صفرا را تنظیم و تحریک می‌کند. تجربه نشان داده است که سبب کم شدن فشار خون در حیوانات آزمایشگاهی می‌شود (5).

گیاه اثرات محرک روی کبد و لوزالمعده دارد و اصولاً برای درمان بیماریهای پوستی مانند اگزما بکار می‌رود. گیاه مدر و بطور ملایم آرامبخش است (4).

اندامهای هوایی ضد عفونی کننده آن در مصرف داخلی و زیر نظر پزشک سبب اصلاح شرایط پوستی می‌شود و مسمومیت خونی را از بین می‌برد و بطور ملایم مدر و ملین است. در استعمال خارج آن را به عنوان گندزدا، مایع ضد تورم برای جوش ناشی از غرور جوانی و اگزما و برطرف کردن کک و مک بکار می‌برند. شاه تره موجب تحریک کبد و کیسه صفرا می‌شود و سبب تنظیم ترشح و تولید صفرا می‌شود (2).

شاه تره مقوی، تصفیه کننده خون، صفراور و اشتها آور است، مصرف زیاد آن باعث کاهش تعداد گلبولهای قرمز خون می‌شود و برای درمان تصلب شرایین از آن استفاده می‌کنند؛ اثرات مفیدی روی کبد و دستگاه ترشح ادرار دارد، در موارد ضعف دستگاه گوارش، قطع قاعدگی پیش از موعد و نارسایی کبد مصرف می‌شود. برای درمان سودا و ظهور دانه های تب خال توصیه می‌شود. فراورده های آن برای درمان بیماریهای جلدی و رقیق کردن خون بکار می‌رود (۱۱).

جنس شاه تره / *Fumaria (Dum.) Spach* در ایران ۸ گونه دارد که همگی آنها را برای تهیه عرق شاه تره بکار می‌برند، درحالی که در اروپا فقط از گونه *Fumaria officinalis* به عنوان گیاه دارویی استفاده می‌کنند و این گونه در ایران رشد و پراکندگی زیادی ندارد و در سالهای اخیر از پارک گلستان برای ایران شناسایی شده است و دیگر گونه های آن که از فراوانی بیشتری برخوردارند مانند *Fumaria parviflora*

شونده؛ دمگله غشایی، مستطیلی - خطی، دمگل - آذینها ۱-۱/۵ تا ۲ برابر دمگله؛ گلها نسبتاً بلند، به طول ۷-۹ میلیمتر، باریک، صورتی - بنفش، با رأس تیره؛ کاسبرگها مستطیلی، غشایی، دندانه دار، جام گل ۳ بار بلندتر از کاسه گل؛ مهمیز برگشته، به اندازه نصف طول گلبرگها؛ گلبرگها باریک، بدون منقار، لبه های گلبرگهای فوقانی برگشته، پایینی قاشقی، نوک کند؛ فندقچه به عرض حدود ۲ میلیمتر، کروی، با چالهای (حفره های) بزرگ، با بزرگ نمایی (دیدن زیر میکروسکوپ) کمی زبر (خشن)، تقریباً صاف.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا بجز نواحی قطبی، کریمه، قفقاز، آسیای میانه و نواحی مدیترانه ای. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: پارک گلستان. **مصارف و کاربردها:** اندامهای گیاه کامل مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی آن: مقوی، تصفیه کننده خون (مدر، تب بر)، منظم کننده کار کبد، مؤثر در درمان ناراحتیهای عروقی، نرم کننده حرکت مفاصل، ضدیرخونی، اشتها آور، ضداسکوربوت، ضد خنازیر و دافع کرم می‌باشد و برای معالجه احتقان کبدی، ناراحتیهای کبدی، بیماریهای عروقی، یرقان، میگرن های ناشی از اختلالات دستگاه گوارش، تصلب شرایین، پرخونی، بالا بودن تعداد گلبولهای سرخ، بالا بودن غلظت خون، فشار خون بالا، کم خونی، التهاب غدد لنفاوی، انگل های روده ای، اسکوربوت، اختلال و التهاب پوستی مصرف می‌شود (۱۰).

مهمترین اثرات درمانی شاه تره عبارت است از: ضد هیستامین، ضد ورم، ضد آریتمی، ضد عفونی کننده، ضد اسپاسم، تقویت کننده قوای جنسی، معرق، مسهل، ادرار آور، تهوع آور، بالا برنده فشار خون، پایین آورنده پرفشاری خون، آرام بخش، سمی، مقوی معده، بی حس کننده، صفر آور و کاهش دهنده صفرا (۱۲).
دارویی مؤثر برعلیه اگزما و التهاب پوست است.

Fumaria officinalis L. شاه تره
Fumaria parviflora Lam. شاه تره گل ریز
Fumaria Schleicheri Soyer. Willemet شاه تره آذری
Fumaria Vaillantii Loisel. شاه تره ایرانی
 البته به نظر می‌رسد برای تأیید خواص دارویی مشابه و یا عدم تأیید آن نیازمند تحقیق و پژوهش دقیق‌تری باشیم تا کنترل کنیم که آیا برای مثال *Fumaria asepalae* Boiss. نیز همان اثرات درمانی *Fumaria officinalis* L. را دارد یا نه (مؤلف).

Fumaria Vaillantii Loisel. و Lam. می‌باشند که برای تهیه عرق شاه تره مورد استفاده قرار می‌گیرند. بنابراین بنظر می‌رسد کلیه گونه‌های این جنس از نظر دارویی تشابه داشته باشند، در اینجا نام علمی کلیه گونه‌های آن در ایران برای آشنایی آورده می‌شود.
Fumaria asepalae Boiss. شاه تره بی کاسبرگ
Fumaria bracteosa Pomel شاه تره برگ‌دار
Fumaria densiflora DC. شاه تره پر گل
Fumaria indica (Hausskn.) pugsley شاه تره هندی

Fumaria parviflora Lam.

شاه تره گل ریز

گیاه علفی یکساله، به ارتفاع تا ۴۰ سانتیمتر، منشعب و راست. برگها با بریدگیهای باریک، با لوبهایی به عرض تا ۵/۰ میلیمتر، ناودار، خطی. گل آذین خوشه‌ای، با حدود تا ۲۰ گل، تقریباً بدون دمگل آذین؛ برگها خطی - مستطیلی یا واژ سرنیزه‌ای، نوک دار، هم اندازه دمگل یا اغلب کمی بلندتر. کاسبرگ‌ها به طول حدود یک میلیمتر، اغلب تخم مرغی، دنداندار. جام گل به همراه مهمیز حدوداً یک میلیمتری به طول ۴-۵ میلیمتر. گلبرگهای بیرونی با انتهای سربریده، سفید یا گاهی با رگه‌های قرمز، با انتهای (نوکی) سبز شونده یا سبز مایل به ارغوانی؛ گلبرگهای درونی با انتهای تیره‌تر. میوه به قطر حدود ۲ میلیمتر، ناودار و سرانجام چروکیده، دم میوه کوتاه و خیلی ضخیم.
 پراکندگی جهانی: اروپا، شمال آفریقا، فلسطین، ترکیه تا آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه بیشتر به صورت علف هرز در اراضی رها شده، باغها و مزارع زراعی استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کرمانشاه، ایلام، لرستان، فارس، کرمان، یزد، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان و تهران می‌روید.

Fumaria parviflora Lam.

مصارف و کاربردها: گفته می‌شود که خون را تصفیه می‌کند و به عنوان ملین و مدر بکار می‌رود. گیاه خشک شده به عنوان دارویی مؤثر در درمان تب‌های خفیف به حساب می‌آید، همچنین به عنوان

ملین و ضدتب دارد. برای رفع گرفتگی و انسداد احشاء، بیماری اسکوربوت و امراض پوستی استفاده می‌شود (3).

میوه‌دار. کاسبرگ‌ها به طول ۱-۰/۷ میلی‌متر، سرنیزه‌ای تا واژ تخم‌مرغی، داندانه‌دار. جام‌گل با مهمیزی ایستاده به طول حدود ۱/۵ میلی‌متر، در مجموع به طول حدود ۵-۶ میلی‌متر، قرمز، با رأس گلبرگ ارغوانی تیره، گلبرگ بالایی در سطح بیرونی با رأس چالدار. میوه به قطر حدود ۲ میلی‌متر، با ناو نامشخص، نوک‌دار، چروکیده.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال آفریقا، ترکیه، سوریه، قفقاز تا آسیای مرکزی و هندوستان.

ضدکرم، مدر، معرق و اشتهاآور و تصفیه‌کننده خون در بیماریهای پوستی می‌باشد. برای معالجه مالاریا به همراه فلفل سیاه بکار می‌رود، خاصیت محلل،

Fumaria Vaillantii Loisel.

Syn.: *Fumaria Schrammii* (Hausskn.) Pugsley, *Fumaria Vaillantii* var. *Schrammii* Hausskn.

شادتره ایرانی

گیاه علفی یکساله، به ارتفاع (۵-۱۰)۲۰-۳۵ سانتیمتر، پرشاخه؛ شاخه‌ها اغلب با ارتفاع مساوی. برگها تقسیم شده نازک، با لوبهای تخت به پهنای حدود ۱ میلی‌متر. خوشه‌ها کوتاه، ۶-۱۵ گلی، با دمگل آذین کوتاه. برگه‌ها مساوی حدود $\frac{3}{4}$ دمگل

Fumaria Vaillantii Loisel.

Fumaria Vaillantii Loisel.

بیش مشابه *Fumaria parviflora* Lam. دارد و در ایران مخلوطی از گونه‌های مختلف شاه‌تره مصرف می‌شود و بهمین دلیل اثرات درمانی دلخواه ذکر شده در *Fumaria officinalis* L. در آنها مشاهده نمی‌شود. البته از گیاه کامل به‌عنوان معرق و تصفیه‌کننده خون استفاده می‌شود (۱۱) و (مؤلف).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه به صورت علف هرز در اراضی زراعی و باغهای استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، همدان، اصفهان، یزد، کرمان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی ضعیف اما کم و

تیره گل سپاس، تیره قنطاریون / *Gentianaceae*

Centaurium minus Moench

Syn.: *Centaurium umbellatum* Gilib., *Gentiana Centaurium* L., *Erythraea Centaurium* (L.) Pers., *Centaurium Erythraea* Rafn., *Erythraea turcica* Velen.

E. centaury, little centaury, small centaury, small purple centory, drug centaury

Centaurium minus Moench

قنطاریون صغیر

گیاه یکساله، سراسر گیاه بجز جام گل، کرک غده‌ای‌دار بی‌کرک. ساقه به ارتفاع ۱۰-۴۰ سانتیمتر، ایستاده، در بالا منشعب، با برگهای تنک. برگها به طول ۱۰-۴۰، به عرض ۵-۱۵ میلیمتر، بیضوی، دایره‌ای یا گاهی نسبتاً نوک‌تیز، کامل. گلها قرمز، با دمگلهای بسیار کوتاه، بصورت دسته‌ای انبوه. کاسه گل در زمان گلدهی از لوله جام‌گل اغلب خیلی کوتاهتر. جام گل به طول ۱۰-۱۵ میلیمتر، با بریدگیهای بیضوی.

زیاد می‌کند، قنطاریون صغیر را باید چندین هفته مصرف نمود، ترکیبات آن (فراورده‌های گیاه) را باید به آهستگی و جرعه جرعه نوشید تا ترکیبات موجود در گیاه بتوانند سبب تحریک و آرام‌سازی فعالیت دستگاه هضم غذا شوند (4).

گفته شد که جنس قنطاریون نام معرب شده *Centaureum Hill* است و در ایران ۵ گونه دارد که در ردیف گیاهان دارویی جای می‌گیرند، گونه‌ای از آن بنام قنطاریون صغیر / *Centaureum minus Moench* معرفی شد اما بعلت شباهت زیاد و قرابت گونه‌های دیگر این جنس به یکدیگر در اینجا فهرست دیگر گونه‌های آن نیز به منظور آشنایی با نامهای علمی آنها آورده می‌شود تا در صورت نیاز به تحقیق، این امر آسانتر صورت گیرد.

Centaureum Meyeri (Bunge) Druce

قنطاریون خراسانی

Centaureum pulchelleum (Swartz) Druce

قنطاریون زیبا

Centaureum spicatum (L.) Fritsch

قنطاریون

Centaureum tenuiflorum (Hoffm. & Link) Fritsch

قنطاریون گل ریز

بنابراین بنظر می‌رسد برای اطمینان از کاربردهای دارویی دیگر گونه‌های این جنس نیاز به تحقیق و پژوهش گسترده و احیاناً بالینی کردن مواد و ترکیبات استخراج شده از این گیاهان است (مؤلف).

۱۰-۲۵ میلیمتر، کم و بیش تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای باریک، متقابل متلافی، میانی‌ها بزرگتر، با لبه زیر؛ ساقه‌ای‌ها در قاعده باریک شده و به غلافی به طول ۵-۳۰ میلیمتر پیوسته. گلها ۴ اندامی، بدون دمگل، در محور برگهای فوقانی بصورت گروهی یا در کپه‌های انتهایی انبوه در بالای برگها قرار گرفته. بریدگیهای

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال آفریقا، ترکیه، قفقاز، کوههای پامیر و آلا، ترکمنستان، ایران و افغانستان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، خراسان و تهران.

مصارف و کاربردها:

- جنس قنطاریون / *Centaureum Hill* در ایران ۵ گونه دارد. احتمال دارویی بودن کلیه گونه‌های آن وجود دارد. بخشهای مورد استفاده گیاه سرشاخه‌های گلدار آن می‌باشد، خواص درمانی آن: مقوی، اشتهاآور، بهبوددهنده هضم، مسکن مجاری گوارشی، دافع گازهای روده‌ای، محرک لوزالمعده، تب‌بر، صفراآور و کرم‌کش می‌باشد و در موارد بی‌اشتهایی، ضعف عمومی، کم‌خونی، دوران نقاهت، کندی هضم، احتقان کبدی، سوء هاضمه‌های دردناک، دردهای ناشی از تب (تب‌های بهاره و پاییزه)، تفرس، اختلال‌های پوستی اگزمایی و انگلهای روده‌ای بکار می‌رود (۱۰).

- در استعمال خارج برای درمان زخمها و زخهای روباز بکار می‌رود. در استعمال داخل مقوی، مقوی معده و ضداسهال است. پوست آن سم ماهی است. البته آلكالوئیدهای آن بصورت دارویی مصرف نمی‌شود (5).

- یکی از گیاهان تلخ، تقویت‌کننده هضم به‌ویژه درون معده، با افزایش ترشح شیر معده انحلال غذا را سرعت می‌بخشد، اشتها را تحریک و ترشح صفرا را

Gentiana cruciata L.

E. bitterwort, crosswort gentian

گل سپاس صلیبی

گیاه چندساله. ساقه‌ها به ارتفاع ۱۰-۵۰ سانتیمتر، ایستاده، تقریباً همیشه ساده؛ میان‌گره‌ها به طول ۱۵-۲۵ (۳۰-) میلیمتر. برگها به طول ۳۰-۸۰، به عرض

کاسه گل سه گوشه کوتاه یا درفشی اغلب نامساوی، کم و بیش به اندازه نصف جام گل می‌باشد؛ سینوس بین کاسه گل کم و بیش چالدار پهن. جام گل به طول ۲۰-۳۰ میلیمتر، با لوبهای تخم‌مرغی، چروکها (پلیسه‌ها) از لوبها کوتاه‌تر، دنداندار. کیسه‌های بساک جدا. میوه کپسول گوشه‌دار، تقریباً پایک‌دار یا بدون پایک. خامه نامشخص. کلاله تخم‌مرغی، برگشته (پیچیده).

پراکندگی جهانی: جنوب و مرکز اروپا، ترکیه، قفقاز، شمال ایران، تالش و غرب سیبری.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران و آذربایجان (ارسباران).

مصارف و کاربردها: از ریشه گیاه در گذشته برای مداوای تب، هاری و دفع کرمهای روده استفاده می‌شده و در مواقع شیوع بیماری طاعون مصرف می‌شد (۱۱).

- این جنس در ایران ۹ گونه دارد. در طب سنتی جایگاه ویژه‌ای ندارد. اما بنظر می‌رسد ارزش دارویی یکسانی داشته باشند؛ بنابراین در اینجا فهرستی از گونه‌های آن ارائه می‌گردد.

Gentiana aquatica L.

گل سپاس آبی

Gentiana asclepiadea L.

گل سپاس استبرقی

Gentiana gelida M.B.

گل سپاس سرماپسند

Gentiana Olivieri Griseb.

گل سپاس

Gentiana pontica Soltokovic

گل سپاس دریای سیاه

Gentiana prostrata Haenke

گل سپاس مفروش، گل سپاس لاله‌زاری

Gentiana riparia Kar. & Kir.

گل سپاس جویباری

Gentiana septemfida Pall.

گل سپاس هفت پاره، گل سپاس کوهستانی

- بررسی خصوصیات و اثرات دارویی آنها نیاز به

Gentiana cruciata L.

Gentiana caucasica M.B. یا *ex Sims.*) Holub
 گل سپاسی چتری *Gentianella umbellata* (M. B.)
Gentiana umbellata M.B. یا Holub
 به هر حال بررسی گونه‌های مختلف مربوط
 به گل سپاس / *Gentiana* L. و گل سپاسی /
Gentianella Moench در ارتباط با کاربری‌های
 دارویی آنها نیاز به تحقیق بیشتری دارد (مؤلف).

خواص دارویی آنها اشاره شد، جنس *مریم کوهی* /
Swertia L. در ایران ۲ گونه گیاه علفی چندساله
 ارتفاع‌پسند با گل‌های معطر و خواص کم و بیش
 دارویی دارد، اما در طب سنتی ایران برای آنها
 جایگاهی تعریف نشده است، و نام علمی گونه‌های
 این جنس عبارت است از:

Swertia longifolia Boiss.

مریم کوهی

Swertia lactea Bunge

مریم کوهی خراسانی

Nymphaeoides peltatum (Gmel.) O. Kuntze

تحقیق دارد و در سالهای اخیر سه گونه از این جنس
 که در فلورا ایرانیکا به آنها اشاره شده به جنس **گل
 سپاسی** / *Gentianella Moench* منتقل شده‌اند که در
 اینجا به آنها اشاره می‌شود.

گل سپاسی مژه‌دار *Gentianella ciliata* (L.) Borkh.

Gentiana ciliata L. یا subsp. *blepharophora*

گل سپاسی قفقازی *Gentianella caucasica* (Loddiger)

Nymphaeoides peltatum (Gmel.) O. Kuntze

Syn.: *Limnanthemum Nymphaeoides* (L.) Link., *Meynantes Nymphaeoides* L.

E. fringed water lilies, fringed buckbean, lesser yellow water lily, marsh flower

قلب شناور، گل مردابی

ساقه زیرزمینی به طول تا ۱۵۰ سانتیمتر، شناور یا
 رونده. برگها با دمبرگ بلند؛ دمبرگ به طول تا ۱۰۰
 سانتیمتر، گاهی قویا طویل شده با قاعده پهن شده؛
 پهنک متقارن، (با کناره‌های هم‌اندازه)، به طول ۲۵-
 ۵۰ (۹۰-)، کامل یا بطور نامحسوسی موج، با قاعده
 قلبی عمیق. گلها اغلب دسته‌ای بندرت منفرد،
 محوری. دمگل اغلب به طول تا ۱۰۰ میلیمتر. کاسه
 گل به طور عمیق ۵ قسمتی؛ پریدگیهای کاسه کم و
 بیش به نیمه جام گل می‌رسد. جام گل زرد، به طول تا
 ۲۵ میلیمتر؛ پهنک از لوله بسیار بلندتر، شعاعی.
 کپسول طویل.

پراکندگی جهانی: مرکز اروپا، آسیا، قفقاز و ایران.
 پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان: رشت در آبهای
 راکد؛ اطراف لاهیجان؛ مرداب انزلی.

مصارف و کاربردها: ساقه و برگهای گیاه مصرف
 می‌شود و خواص درمانی آن: محرک معده و در
 درمان بی‌اشتهایی، سوء هاضمه و بلغ هوا استفاده
 می‌شود (۱۰).

- یادداشت: علاوه بر گونه‌های مربوط به جنس‌های
Gentiana، *Gentianella* و *Nymphaeoides* که به

تیره شمعدانی/ Geraniaceae

سه گوشه‌ای باریک یا سرنیزه‌ای - تخم‌مرغی، نوک‌دار، گاهی تخم‌مرغی، با لبه مژدار. دمگل آذین به طول تا ۱۰-۱۵ سانتیمتر؛ دمگله‌ها به طول ۸/۸-۲/۸ سانتیمتر. کاسبرگ‌ها سرنیزه‌ای - تخم‌مرغی باریک یا مستطیلی - بیضوی، نوک‌دار یا منقادار.

گلبرگ‌ها واژ تخم‌مرغی یا تقریباً قاشقی، با ناخنک ریش‌دار، ارغوانی، قرمز گل سرخی، یا پنبه‌ای. کفه‌های میوه به طول ۵-۷ میلی‌متر، با نوکی (سیخکی) به طول ۳/۲-۵/۴ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال آفریقا، جنوب غرب آسیا، قفقاز، غرب سبیری و آسیای مرکزی. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه به صورت

Erodium cicutarium (L.) L'Her. ex Aiton

Syn.: *Geranium cicutarium* L., *Erodium cicutarium* (L.)

L'Her. var. *triviale* Trautv.

E. Pin grass, stork's bill, hemlock stork's-bill, field crane's bill

نوک لک لکی هرز

گیاه یکساله یا دوساله، به ارتفاع ۲-۸۰ سانتیمتر، گاهی بدون ساقه. ساقه‌ها گسترده، برخاسته یا تقریباً ایستاده، از پایین منشعب، با کرکهای ناهماهنگ غده‌دار یا بدون غده. برگ‌ها شانه‌ای، برگچه‌ها ۳-۱۳ تایی، جانبی‌ها کم و بیش تخم‌مرغی مورب، بدون دمبرگچه یا تقریباً بدون دمبرگچه، ۱-۲ بار شانه‌ای بریده. دمبرگ‌ها از پهنک دو تا چند بار کوتاه‌تر. گوشواره‌ها

Erodium cicutarium (L.) L' Her. ex Aiton

علف هرز در اغلب نقاط استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، اصفهان، یزد، لرستان، چهار محال و بختیاری، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل و دانه آن مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی محرک انقباض ماهیچه‌های رحم، ضد خونریزی دارد و در درمان خونریزیهای رحمی مورد استفاده قرار می‌گیرد (۱۰).
- تسریع‌کننده زایمان و قابض است، بنابراین برای جلوگیری و قطع خونریزی داخلی و موجب انقباض رحم است و در موارد اسهال خونی بکار می‌رود (۵).
- عصاره گیاه به‌عنوان بندآورنده خون بکار می‌رود. این گیاه برای درمان تجمع مایع در بدن و اسهال خونی تجویز می‌شود (۱).

Erodium cicutarium (L.) L' Her. ex Aiton

میلیمتر، تخم‌مرغی تا تخم‌مرغی پهن، مانند برگه‌ها با لبه غشایی سفید، نوک کند تا نوک‌دار، بی‌کرک. برگه‌ها به طول ۲-۴، به عرض ۲-۳ میلیمتر، تقریباً دایره‌ای تا تخم‌مرغی، مزکدار، جدا یا در بخشی پیوسته. دمگل آذین‌ها به طول تا ۲۵ سانتیمتر، ۳-۱۳ گلی، پوشیده از کرک‌های بندبند کم و بیش مویی در بالا کرک‌دار - کرک غده‌ای. دمگل‌ها به طول ۵-۱۶ میلیمتر، از کاسه حداکثر دو بار بلندتر، کرک‌دار مویی - کرک غده‌ای‌دار، در حالت میوه‌دار کم و بیش ضخیم شده. کاسبرگ‌ها در زمان گلدهی به طول ۴-۵، به عرض ۱/۵-۲ میلیمتر، در حالت میوه‌دار به طول تا ۸-۹، به عرض ۳ میلیمتر رشد‌کننده، سرنیزه‌ای تا سرنیزه‌ای - مستطیلی، با رأس به منقاری به طول تا ۱ میلیمتر نسبتاً ضخیم به یکبار یا بتدریج باریک شده، خارجی کم و بیش ۵ رگه‌ای، مشبک - رگه‌دار، کرک‌دار - کرک غده‌ای، درونی ۱-۳ رگه‌ای، در

Erodium moschatum L'Her. ex Aiton

E. ground needle, heron's bill, Musky afilerilla, musky crowfoot, musky heron's bill

نوک لک‌لکی معطر

گیاه یکساله یا دوساله، به ارتفاع ۵-۵۰ سانتیمتر. ساقه‌ها چندتایی، گسترده روی زمین، بالارونده یا ایستاده، کرک‌دار با کرک‌های مویی بندبند یک شاخه، از نیمه تحتانی تا کمی بالاتر از قاعده منشعب. برگه‌ها با دمبرگ‌ها به طول تا حدود ۴۵ سانتیمتر، برگچه‌های ۵-۱۲ تایی جانبی، به طول ۴-۴/۶، به عرض ۲/۲-۳/۲ سانتیمتر، تخم‌مرغی مورب، نوک کند، بریده دندان‌دار تا شانهای بریده، با قاعده در پشت گرد، دمبرگ‌دار بسیار کوتاه، برگچه انتهایی ۳-۵ پاره، با قاعده گوه‌ای، تنک، در سطح تحتانی اصولاً در امتداد رگبرگ‌ها کرک‌دار، محور برگ و دمبرگ با کرک پوشی مشابه ساقه؛ گوشواره‌ها به طول ۱۳، به عرض ۱۱

Erodium moschatum L'Her. ex Aiton*Erodium moschatum* L'Her. ex Aiton

امتداد رگه اصلی فقط کرک غده‌ای دار. گلبرگها با کاسبرگها تقریباً هم‌اندازه به طول تا حدود ۱۵ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی، با ناخنک نخ‌شکل کرکی بلند و جدا، بنفش تا قرمز گل‌سرخ - بنفش. پرچمهای عقیم سرنیزه‌ای - مستطیلی، بی‌کرک. میله پرچمها با قاعده سه گوشه‌ای - پهن شده، یک دندان‌ای یا بدون دندان، بی‌کرک. کفه‌ها به طول ۵-۶ میلیمتر، در زیر حفره‌های کرک غده‌ای دار با شیار کم و بیش پهن کرک غده‌ای دار، در پایین با کرکهای مویی ایستاده - گسترده، کرکدار زرد شونده. نوک به طول ۳-۴/۵ سانتیمتر. سیخک در قاعده با چنبره‌های انبوه ۶-۷ تایی، کرکدار. پراکندگی جهانی: جنوب و غرب اروپا، شمال آفریقا، قبرس، سوریه، شمال بین‌النهرین، کردستان، جنوب و غرب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: خوزستان: شوش؛ بین شوش و دهلران. - بوشهر: دالکی.

مصارف و کاربردها: گیاه قابض، مدر، معرق، تسریع‌کننده زایمان و تسریع‌کننده بهبود زخمهاست و برای درمان اسهال خونی بکار می‌رود (۵).

Geranium Robertianum L.

E. herb Robert (geranium), Jenny wren, Pink bird's eye, fox geranium

سوزن چوپان قرمز

گیاه یکساله یا دوساله، به ارتفاع ۱۵-۷۰ سانتیمتر، با ساقه ایستاده یا بالارونده، در $\frac{1}{3}$ بخش پایینی، بندرت از قاعده یا در بخش فوقانی منشعب، اغلب قرمز شونده، کم و بیش با کرکهای بلند و جدا. برگها به طول ۲-۹، به عرض ۳-۱۰/۵ سانتیمتر، سه گوشه - قلبی یا تقریباً ۵ گوشه - قلبی، سه پاره یا پنجه‌ای بریده پنج تایی، با قطعات اغلب سه گوشه - تخم‌مرغی پهن، دمیرگجه‌دار، شانهای بریده تا دو بار شانهای، با دندانهای کم و بیش تخم‌مرغی، به کوتاهی نوک‌دار، در هر دو سطح پوشیده از کرکهای بلند بندبند تک. برگهای قاعده‌ای طوقه‌ای انبوه، سرانجام پژمردنی، با دمیرگهایی به طول تا ۱۵ سانتیمتر، کرک مویی - کرک غده‌دار، ساقه‌ای‌ها متقابل، با دمگلهای بطرف بالا کوتاه شده. گوشواره‌ها به طول ۲-۴ میلیمتر، سه گوشه یا سه گوشه - مستطیلی، نوک کند تا نوک‌دار، مژدار - غده‌دار. برگها به طول حدود ۱/۵ میلیمتر، کرک غده‌ای‌دار - کرکی بلند و جدا. دمگل آذینها به طول تا ۱۲ سانتیمتر، گسترده، کرک غده‌ای‌دار - کرک مویی کرکی یکطرفه. دمگله‌ها به طول ۲/۱۵-۱۵ میلیمتر، با کرکهای شبیه به کرک دمگل آذین، در حالت میوه‌دار ایستاده تا گسترده افقی، بامیوه‌های ایستاده، کاسبرگها به طول ۴-۶/۵، به عرض ۱/۵-۲/۵ میلیمتر، سرنیزه‌ای - تخم‌مرغی باریک یا پهن، در رأس با منقاری به طول ۱-۲/۵ میلیمتر، سه رگه‌ای، کم و بیش با لبه غشایی، کرک غده‌ای - کرکی بلند و جدا، مخروطی - بهم آمده. گلبرگها به طول ۹-۱۴ میلیمتر، با پهنک واژ تخم‌مرغی - گوه‌ای یا واژ تخم‌مرغی - بیضوی یا تقریباً گوه‌ای شکل، به عرض ۳/۵-۴/۵ میلیمتر، با رأس گرد، نوک

Geranium Robertianum L.

چالدار یا تقریباً گوشه‌دار، قرمزکم‌رنگ، بندرت سفید، باریک شده به ناخنکی سفید کم و بیش تقریباً هم‌اندازه پهنک. قاعده میله‌های پرچمها در بخشی پهن شده، بی‌کرک. کفه‌ها به طول ۲/۵-۳ میلیمتر، در بخش فوقانی با ۱-۳ چروک مشخص، در سطح پشتی و پهلوها با شبکه‌های به دشواری برجسته یا تنک، در تمام سطح فوقانی یا فقط در امتداد چروک‌ها کرک‌دار، بندرت بی‌کرک قهوه‌ای پررنگ. سیخک به طول ۷-۱۲ میلیمتر، بی‌کرک، با خامه‌ای به طول ۵-۶/۵ میلیمتر، با کرکهای راست - گسترده، گاهی در بخشی کمی کرک غده‌ای‌دار، کم و بیش به یکباره باریک

- Geranium dissectum* L. سوزن چوپان پاره پاره شده. دانه‌ها به طول حدود ۲ میلیمتر، تقریباً بیضوی، صاف، قرمز تیره.
- Geranium divaricatum* Ehrh. سوزن چوپان مجاری، سوزن چوپان تنک پراکندگی جهانی: اروپا (بجز نواحی شمالی آن)، ترکیه، تالش، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، غرب سبیری، غرب هیمالیا، ژاپن، امریکا، افریقا، مدرس، جزایر قناری.
- Geranium gracile* Ledeb. ex Nordm. سوزن چوپان نازک پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: نه‌ارخوران؛ زیارت؛ بندرگز. - مازندران: دره چالوس. - گیلان: اسالم؛ لاهیجان. - آذربایجان: علی بلاغی؛ حسن بیگلر. - لرستان: شهبازان؛ بیشه؛ کشور. - خراسان: دره اخلمد. - تهران: پس‌قلعه.
- Geranium ibericum* Cav. سوزن چوپان حیرانی **مصارف و کاربردها:** گیاه قابض، بندآورنده خون و مسکن است. برای درمان حالت‌های چشم، ظهور دانه‌های پوستی و تورم دهانی (گونه‌ای) بکار می‌رود. سبب توقف اسهال و مداوای زخم‌ها می‌شود (5).
- Geranium Kotschy* Boiss. سوزن چوپان شیرازی - در طب سنتی معاصر اروپا کمتر بکار می‌رود. گاهی همانند سوزن چوپان امریکایی / *Geranium maculatum* به‌عنوان قابض و التیام‌بخش زخم‌ها مصرف می‌شود. خواص دارویی گیاه دردست تحقیقات است و مطابق بیان یکی از محققان، دارویی مؤثر بر علیه زخم‌های معده و تورم رحم و حاوی خواص ضدسرطانی است (4).
- Geranium lucidum* L. سوزن چوپان درخشان جنس سوزن چوپان یا شمعدانی وحشی در ایران ۲۶ گونه دارد که همگی معطرند و یا حداقل دارای عطری خفیف و اغلب دل‌آنگیز می‌باشند که در اینجا به نام‌های علمی آنها اشاره می‌شود.
- Geranium mascatense* Boiss. سوزن چوپان عمانی، سوزن چوپان مسقطی *Geranium albanum* M.B. سوزن چوپان تاج خروسی
- Geranium molle* L. سوزن چوپان پاکبوتری *Geranium Charlesii* (Aitch. & Hemsl.) Vved. ex Nevski سوزن چوپان خراسانی
- Geranium montanum* Habl. ex Pall. سوزن چوپان کوهستانی *Geranium collinum* Steph. ex Willd. سوزن چوپان کوهسری
- Geranium persicum* Schoenbeck. Temesy سوزن چوپان ایرانی *Geranium columbinum* L. سوزن چوپان پابلند
- Geranium platypetalum* Fisch. & C.A. Mey. سوزن چوپان گل درشت
- Geranium pratense* L. سوزن چوپان چمن‌زاری
- Geranium purpureum* Vill. سوزن چوپان ارغوانی
- Geranium pusillum* L. سوزن چوپان گل ریز
- Geranium pyrenaicum* Burm. f. سوزن چوپان پیرنه‌ای
- Geranium robertianum* L. سوزن چوپان قرمز
- Geranium rotundifolium* L. سوزن چوپان برگ دایره‌ای
- Geranium sanguineus* L. سوزن چوپان خونین
- Geranium stepporum* Davis سوزن چوپان استپی
- Geranium sylvaticum* L. سوزن چوپان جنگلی
- Geranium trilophum* Boiss. سوزن چوپان برازجانی
- Geranium tuberosum* L. سوزن چوپان غده‌دار
- تحقیق در مورد اینکه آیا این گونه‌های کم و بیش معطر خواص و کاربردهای دارویی نیز دارند یا نه نیازمند تلاش گسترده‌ای است (مؤلف).

Geranium trilophum Boiss.

Geranium rotundifolium L.

Geranium tuberosum L.

(Cape)، زیمبابوه و موزامبیک.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در نواحی شمالی و مرکزی ایران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: گیاهی معطر با عطر رز. گیاه کامل اثرات درمانی آرام‌بخش، ضدافسردگی، گندزدایی و ضدعفونی‌کنندگی، کاهش تورم و کنترل خونریزی دارد. تمام اعضای گیاه قابض هستند، در مصرف داخلی برای درمان دردهای قبل از قاعدگی و مشکلات یائسگی، تهوع و دل‌آشوبه، التهاب لوزه‌ها و ضعف گردش خون بکار می‌رود. در استعمال خارج برای درمان جوش‌های غرور جوانی، بواسیر، آگزما، سوختگی‌ها، کچلی و شپش مصرف می‌شود. از برگ‌های آن بحالت تازه در تمام طول سال می‌توان استفاده کرد. اسانس (روغن فرار) استخراج شده از برگ‌های آن برای عطر درمانی و بصورت موضعی برای درمان سرطان دهانه رحم بکار می‌رود (Internet).

* *Pelargonium graveolens* L' Herit

Syn.: *Pelargonium roseum* R. Br., *Pelargonium terebinthinaceum* (Cav.) Desf.

E. rose scented pelargonium, sweet-rose geranium

شمعدانی عطری، شمعدانی قرمز

گیاه چندساله، به ارتفاع حدود ۹۰ سانتیمتر، سبز - خاکستری. ساقه‌ها منشعب، ایستاده، کرکدار. برگ‌ها قلبی تا دایره‌ای، ۵ تا ۷ گوشه‌ای، به عرض ۲/۵ - ۱۰ سانتیمتر، شانه‌ای بریده عمیق یا پنجه‌ای لوبدار (با بریدگیهایی به عرض ۴۵ پهنک)؛ لوپها سرنیزه‌ای تا مستطیلی، با دندانه‌های تیز؛ دمبرگ به طول تا ۷/۵ سانتیمتر؛ گوشواره‌ها کرکدار. دمگل آذینها بسیار اما نه بفرم دهیمی، به طول ۲/۵ - ۷/۵ سانتیمتر، کرکدار، ۵ - ۱۰ گلی، گلها قرمز یا لکه ارغوانی سیاه در مرکز یا بالای گلبرگ، گلبرگ پایینی کم‌رنگتر؛ گلبرگها به طول ۲ تا ۲ سانتیمتر، کامل.

پراکندگی جهانی: جنوب افریقا، جنوب شرق کیپ

Pelargonium graveolens L'Herit

- جنس شمعدانی / *Pelargonium* L'Her در ایران یک گونه خودروی و طبیعی معطر بنام، شمعدانی ارغوانی، شمعدانی بلوطی / *Pelargonium quercetorum* Agnew دارد که در ایران کمتر شناخته شده است و فقط در جنگلهای بلوط غرب و

در استان کردستان می‌روید. گونه‌های متعددی از این جنس بصورت کاشته شده و بمنظور استفاده‌های زینتی به ایران وارد در نواحی معتدله و معتدله سرد ایران کاشته می‌شوند.

- یادداشت: علاوه بر گونه‌های مربوط به جنس‌های

Monsonia L. با دو گونه کم و بیش معطر بنامهای *Monsonia nivea* *Monsonia heliotropioides* در جنوب ایران در تیره *Geraniaceae* جای دارند که می‌توان در مورد ارزش‌های دارویی آنها تحقیق کرد.

Geranium *Erodium* و *Pelargonium* جنس آدمک / *Biebersteinia* Steph. با یک گونه بنام *Biebersteinia multifida* DC. گیاه چندساله کم و بیش معطر با پراکندگی جغرافیایی تقریباً سراسر ایران بجز مناطق جنوبی و جنس سوزن چوپانی /

تیره کهن‌دار، تیره ژینکو / *Ginkgoaceae*

بیش در بخش پهن انتهایی تقسیم شده یا بریده، به عرض ۵-۸ سانتیمتر. میوه واژ تخم‌مرغی یا بیضوی، به طول حدود ۲/۵ سانتیمتر، مایل به زرد، متشکل از فندقه‌ای تخم‌مرغی گوشه‌دار که توسط بخش گوشتی بدبوی و ترش دربرگرفته شده، هسته دانه شیرین. پراکندگی جهانی: چین، ژاپن و کاشته شده در امریکا.

Ginkgo biloba L.

E. ginkgo, maiden hair tree

کهن‌دار، ژینکو

درختی به ارتفاع تا ۴۰ متر، بی‌کرک. برگها متناوب، در بخشی در دسته‌های ۳-۵ تایی روی شاخه‌های کوتاه، با پایک (دمبرگ) نازک، بادپزنی شکل، کم و

Ginkgo biloba L.

اشعه‌ها، گشادکننده رگ‌ها و جلوگیری کننده از لخته شدن خون (۱۲).

– برگ‌ها و تنتور تهیه شده از آن و پوست دانه آن مصرف می‌شود و مهمترین خواص درمانی آن عبارت است از: مقوی و محرک سیستم گردش خون، ضد آسم، ضد اسپاسم و گرفتگی عضلانی، ضد حساسیت و ضد تورم و التهاب. ژینکو فقر گردش خون دماغی (مغزی) را اصلاح می‌کند و به حافظه و تمرکز حافظه کمک می‌کند و در رفع حالت‌های دیوانگی و جنون نیز اثرات بسزایی دارد. ژینکو مانع فعالیت فاکتورهای فعال‌کننده پلاکت می‌شود. ماده‌ای که توسط گلبولهای سفید در وسعت زیاد تولید می‌شود و سبب چسبندگی و لخته شدن خون می‌شود و همچنین سبب تغییرات عمده در تورم و التهاب‌های گوناگون و تغییرات آلرژیک می‌شود. در طب سنتی چین دانه‌های ژینکو را بمنظور تسکین خس خس کردن سینه و کاهش اخلاط بکار می‌برند، آن را برای درمان تخلیه واژن، ضعف مثانه و عدم پیوستگی تخلیه اداری بکار می‌برند و جهت مداوای آسم نیز از آن استفاده می‌کنند. در طب سنتی غربی از ژینکو بیشتر بمنظور اصلاح گردش خون، بخصوص نارسایی گردش خون در مغز و به عنوان ضد حساسیت و ضد التهاب و تورم استفاده می‌کنند (4).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در باغ گیاه‌شناسی ملی ایران، باغ گیاه‌شناسی دانشکده کشاورزی، دانشگاه تهران و مناطق شمالی ایران.

مصارف و کاربردها: برگ‌ها و میوه این گیاه خواص درمانی مختلف دارد. میوه آن خلط‌آور و مسکن و مغز دانه آن هضم‌کننده و کرم‌کش می‌باشد و برگ‌های آن محرک گردش خون بوده و ضد اسپاسم، متسع‌کننده عروق و ضد التهاب می‌باشد و در معالجه بی‌کفایتی وریدهای اعضای تحتانی، اختلال در نفوذپذیری مویرگ‌ها، کاهش گردش خون سرخرگ‌های مغزی و محیطی (اختلالات دقت و حافظه، اختلالات ناشی از حوادث عروقی مغز یا صدمات مغزی) و تظاهرات ناشی از آرتريت اعضای تحتانی کاربرد دارد (۱۰).

– برگ کهن‌دار و عصاره آن خواص درمانی: ضد تجمع پلاکت‌ها، ضد آلرژی، ضد آزار، ضد آرتیمی (بی‌نظمی ضربان قلب)، ضد التهاب مفاصل، ضد آسم، ضد سرطان، ضد شکنندگی مویرگ‌ها، ضد تشنج، ضد افسردگی، ضد خیز (ورم و آب‌آوردگی)، ضد ورم، ضد جنون، ضد کم‌خونی، ضد اکسیدان، ضد کرم، ضد عفونی‌کننده، ضد اسپاسم، ضد سرفه، کاهش‌دهنده اضطراب، قابض، بازکننده برونش‌ها، محافظ قلب، محرک گردش خون، تشنج‌آور، کاهش‌دهنده چربی خون، افزایش‌دهنده حافظه، محافظ اعصاب، محرک گردش خون مغزی، محافظت‌کننده از اثرات مضر

تیره گل توپی / Globulariaceae

۲، به عرض ۱ سانتیمتر، با رأس اغلب سه دندان‌های، دندان میانی از کناری‌ها کوتاه‌تر؛ برگ‌های ساقه‌ای خیلی کوچکتر، سرریزه‌ای، نوک تیز. گل‌ها در کپه‌های کروی گریبان‌دار انبوه و متراکم، به قطر تا بیشتر از ۱۵ سانتیمتر. عموماً یک کپه‌ای. کاسه گل ۵ قسمتی دائمی، هم‌اندازه یا دلبه. جام گل آبی آسمانی، زیرتخمندی، پیوسته گلبرگ بطور مورب دلبه. پرچمها ۴ تایی، دلبه‌دو

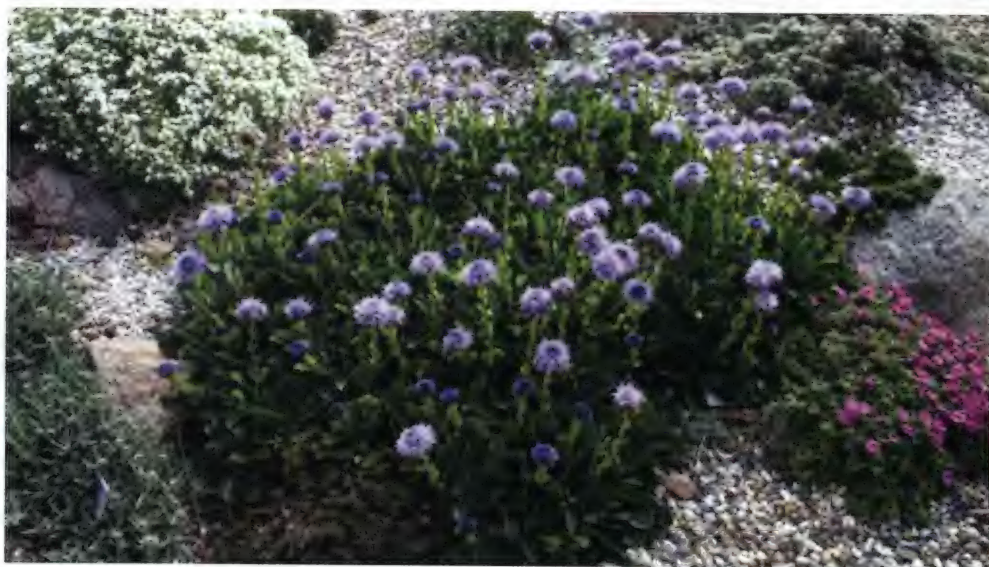
Globularia trichosantha Fisch. & C.A. Mey.

Syn.: *Globularia vulgaris* Lam.

E. common globe daisy, common globularia

گل توپی

گیاه علفی بوته‌ای، پشته‌ای متراکم و انبوه، ساقه رونده‌دار. ساقه‌های گلدار به ارتفاع ۵-۱۲ سانتیمتر. برگ‌های قاعده‌ای به کوتاهی قاشقی، با پهنک به طول تا

Globularia trichosantha Fisch. & C.A. Mey

Globularia trichosantha Fisch. & C.A. Mey

مساوی، درون جام گل قرار گرفته، تخمدان یک حجره‌ای. میوه فندقه درون کاسه گل قرار گرفته. پراکندگی جهانی: شبه جزیره بالکان، کریمه، قفقاز، آناتولی، کردستان و آذربایجان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان: اطراف مرند و کوه میشوداغ؛ کوه سیر نزدیک ارومیه؛ کوههای نزدیک سلماس.

مصارف و کاربردها: گیاه مدر، قابض و ملین است.

عمل ملینی آن بدلیل داشتن رزین است (5).

– اثر مسهلی، مدر، محرک، مقوی، مقوی معده، معرق و بطور ضعیف تب‌بر دارد. اندامهای هوایی گیاه اثر قاطع در درمان بی‌اختیاری دفع ادرار دارد، مصرف مقدار نسبتاً زیاد گیاه سبب دفع ذرات جامد ادرار می‌شود. ترکیبات این گیاه به کافئین شباهت دارد و مصرف آن سبب پایین آمدن گرمای بدن و کندی ضربان نبض می‌شود. این ترکیبات اگر به تعداد کم مصرف شود فشار خون را بالا برده اگر زیاد مصرف شود فشار خون را پایین می‌آورد، با

مصرف آن اشتها زیاد و کارهای فکری تسهیل می‌شود. اندامهای این گیاه برای درمان یبوستهای مزمن، زیادی

ایران جایگاهی در طب سنتی نداشته باشد و هرگونه کاربرد و مصارف آن نیازمند تحقیق جدی است و در صورت اثبات نیاز به کشت و کار آن احساس می‌شود (مؤلف).

ترشی معده، رماتیسم حاد مفصلی، تقرس و سیاتیک استفاده می‌شود (۱۱).

– با توجه به پراکندگی محدود جغرافیایی این گیاه و ناشناخته بودن آن برای توده مردم، به نظر می‌رسد در

تیره گندمیان/*Gramineae*

گاهی سبز کم رنگ، تخت، افتان یا گاهی سخت شکننده، در سطح تحتانی نرم یا زیر، در سطح فوقانی با کرک‌های تنک یا بی‌کرک، با لبه‌های زیر. سنبله به طول تا ۲۰ سانتیمتر، به ندرت بلندتر، سبز یا سبز – سبز کلمی، محور گل آذین شکننده، با زاویه‌های زیر. سنبله‌ها مستطیلی، یا بیضوی یا گوه‌ای، به طول ۱۰ – ۲۰ میلیمتر، ۳ – ۸ گلی، در حالت رسیده جدا شونده، پوشه‌ها مساوی، سرنیزه‌ای یا مستطیلی – سرنیزه‌ای، ۳ – ۷ رگه‌ای، نوک تیز یا نوک‌دار، پوشینه پایینی

Agropyrum repens (L.) P. Beauv.

Syn.: *Triticum repens* L., *Elymus repens* (L.) Gould
E. couch-grass, quackgrass, common wheat grass, creeping wheat grass

چمن گندمی رونده، قیاق، گورگیاه

گیاه گندمی چندساله، پشته‌ای بزرگ، با ساقه‌های زیرزمینی بسیار رونده. ساقه ماشوره‌ای ایستاده یا زانودار – بالارونده، نازک شکننده یا محکم، صاف و بدون کرک. پهنک برگها خطی – نوک‌دار، به طول تا ۴۰ سانتیمتر و عرض ۱۰ – ۱۲ (–) میلیمتر، سبزرنگ،

Agropyrum repens (L.) P. Beauv.

مستطیلی - سرنیزه‌ای، با رأس نوک کند یا نوک تیز، به‌ندرت با سیخک کوتاه، به طول ۸-۱۳ میلیمتر، سه رگه‌ای.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا و نواحی معتدله آسیا، نواحی مدیترانه‌ای، شمال آفریقا، ایران، عراق، افغانستان و شمال آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب در چمنزارها، اراضی رها شده و زراعی در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی، همدان، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، سمنان و تهران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: از گذشته دور به‌عنوان مرهم (معالجات زخمها) و برطرف‌کننده مشکلات ادراری مصرف می‌شده است. نوشیدن جوشانده آن بازکننده انسداد کبد، کیسه صفرا و توقف ادرار (حبس البول) است، سبب سهولت دردهای شکم و التهاب می‌شود، سنگ مثانه و زخمهای آن را درمان می‌کند، دانه‌های آن قدرت بیشتری در دفع ادرار و توقف استفراغ دارند، عرق آن عامل کشتن کرم در کودکان است، امروزه دم‌کرده ریشه آن برای درمان و تسکین ناراحتیهای ادراری و کیسه مثانه و کلیه‌ها بکار می‌رود. ریشه آن مدر، آرام‌بخش و ملین است و برای

درمان نقرس و رماتیسم نیز تجویز می‌شود (3).
- گیاه آرام‌بخش، ملین و مدر است و در موارد التهاب مثانه و دستگاه ادراری بکار می‌رود. ترکیباتی دارد که برای درمان یرقان و سنگ صفرا بکار می‌رود. گیاه سبب تب یونجه می‌شود (5).

- مدر مؤثر، ملایم و آرام‌بخش است. قیاق بطور معمول برای درمان عفونتهای دستگاه ادراری مانند التهاب مثانه و ورم مجرای پیشاب بکار می‌رود. باعث حفاظت مجرای ادراری برعلیه عفونت و التهاب و تحریک آن و افزایش حجم ادرار و در نتیجه رقیق کردن آن می‌شود. آن را می‌توان با دیگر گیاهان دارویی برای درمان سنگ کلیه و کاهش اثرات سوزش و پارگی (دریدگی) ناشی از خروج آن بکار برد. قیاق سبب حل کردن سنگ کلیه می‌شود، البته مانع رشد و بزرگ شدن بیشتر آن می‌شود همچنین مانع رشد پروستات می‌شود که در اثر مصرف جوشانده قیاق در طی چندین ماه حاصل می‌شود. در آلمان عطاران دانه‌های گرم شده قیاق بصورت بسته گرم و مرطوب روی شکم را برای درمان زخمهای دستگاه گوارش بکار می‌برند. شیره ریشه‌های قیاق برای درمان یرقان و دیگر دردهای کبدی توصیه می‌شود (4).

پانیکول بزرگ، انتهایی ایستاده، پرمرغی، به طول ۳۰-۶۰ سانتیمتر. سنبله‌ها به طول ۸-۱۰ میلیمتر، قهوه‌ای کم‌رنگ، پوشه‌ها تقریباً مساوی، بدون کرک، به طول ۱۱-۱۳ میلیمتر؛ پوشینه‌ها به طول ۶-۱۰ میلیمتر، با انتهایی سیخک کوتاه‌دار، در سطح پستی در $\frac{1}{3}$ بخش پایینی کرک‌دار موی مانند بلند.

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای تا هندوستان، برمه، غرب پاکستان، شمال آفریقا و در بسیاری از نقاط دیگر جهان معرفی و کاشته شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در نواحی مختلف

Arundo Donax L.

E. giant reed, bamboo-reed, cane, Italian vineyard cane, great reed, pole reed, Spanish reed

قمیش

گیاه گندمی چندساله با ساقه‌های ماشوره‌ای ایستاده، به ارتفاع تا ۳ متر و قطر تا ۳ سانتیمتر، ساده یا با شاخه‌های تنک، صاف و بدون کرک. پهنک برگها خطی - سرنیزه‌ای، با نوک باریک شده بلند، به طول تا ۶۰ سانتیمتر، به عرض ۵/۵-۵ سانتیمتر، سرزیر، با قاعده‌ای گرد یا تقریباً قلبی، با لبه‌های زیر. گل‌آذین

Arundo Donax L.

(لینت بخش) و مدر بکار می‌رود. سبب تسهیل گرفتگی و عدم تخلیه قاعدگی می‌شود و ترشح شیر را کاهش می‌دهد.

– صورت دم‌کرده برای کاهش ترشح شیر بکار می‌رود. گیاه معرق و مدر است. گیاه قابلیت فعالیت انقباض بافت عضلانی سرخرگها و مویرگها را دارد. افزودن آن به عسل اثرات معرق بودن آن را افزایش می‌دهد (5).

استانهای گرگان، مازندران، گیلان، خوزستان، یزد، فارس، خراسان به حالت خودروی دیده می‌شود، اما امروزه به دلیل استفاده از آن به عنوان بادشکن در اغلب استانها از جمله کرمان، سیستان و بلوچستان، تهران، سمنان و اصفهان به صورت کاشته شده مشاهده می‌شود.

مصارف و کاربردها: ساقه‌های زیرزمینی آن (ریزوم) بصورت جوشانده به عنوان نرم‌کننده

زیر، خطی – نوک‌دار، بدون کرک، با لبه‌های زیر. گل آذین پانیکول گسترده، یا کم و بیش یکطرفه، به طول ۱۵–۲۰ سانتیمتر. سنبلچه‌ها ۲–۳ گلی؛ پوشه‌ها تقریباً مساوی، کمی از پوشینه بلندتر، ۷–۹ رگه‌ای، سرنیزه‌ای نوک‌دار یا بیضی – نوک‌دار، به طول تا ۲۵ میلیمتر؛ محور گل آذین محکم و نشکن؛ گلها همگی به دشواری از محل گره جداشونده؛ پوشینه تحتانی به

Avena sativa L.

E. common oat, oat, oats, woats, wocks, yaits, yets

یولاف، جو دوسر

گیاه گندمی یکساله، با ساقه‌های ماشوره‌ای منفرد یا دسته‌ای، به ارتفاع تا ۹۰ سانتیمتر، ایستاده، صاف و بدون کرک. پهنک برگها تخت، به طول تا ۴۰ سانتیمتر، به عرض ۵–۱۵ میلیمتر، با دو سطح نسبتاً

Avena sativa L.

– جو دوسر غذایی مناسب و بخوبی چاودار به‌ویژه در موارد دیابت و سوءهاضمه است. تثنور آن در طب سنتی بودایی به‌عنون جایگزین تریاک و برای درمان عادت به تریاک و سیگار بکار می‌رود. فعالیت کاهندگی قند خون دارد و به‌عنون مقوی اعصاب و محرک مصرف می‌شود (5).

– دانه‌ها و کاه (ساقه‌های خشک شده) آن مصرف می‌شود. جو دوسر به‌عنون یکی از غلات مغذی شناخته می‌شود، اما به طرق گوناگون برای سلامتی مفید است. سبوس جو دوسر کلسترول را پایین می‌آورد و وعده غذایی بر مبنای جودوسر نیرو و توان بدن را بهبود می‌بخشد. جو دوسر و کاه آن مقوی است. کاه جو دوسر توسط عطاران و متخصصان گیاهان دارویی برای درمان ضعف عمومی و انواعی از حالات عصبی تجویز می‌شود. دانه‌ها و کاه آن بطور ملایم ضدافسردگی هستند و

طول تا ۲۰ میلیمتر، با انتهای دو دندانهای و بخش فوقانی زیر و سطح پشتی بدون کرک، سیخک‌دار یا بدون سیخک، سیخک اگر وجود داشته باشد زانودار، در زیر خم زانو پیچیده. پراکندگی جهانی: بصورت کاشته شده در سراسر نقاط کره زمین.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای اراک، لرستان، اصفهان، یزد، خوزستان، چهارمحال بختیاری و در بسیاری از نقاط ایران بصورت علف هرز همراه گندم و در اراضی زراعی گندم دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: اندام مورد استفاده دانه آن است و خواص درمانی: ضدافسردگی، ضدالتهاب، ضدپروستات، ضد ویروس، مقوی قلب، هضم‌کننده، ادرارآور، ملین، قارچ‌کش، محافظ کبد، کاهش‌دهنده کلسترول خون، کم‌کننده اسیداوریک، محرک ایمنی بدن، مسکن و محافظ استخوان دارد (۱۲).

تولیدی باعث تسکین بی‌خوابی می‌شود. جو دوسر یکی از گیاهان اصلی (عمده) است که به گذران دوره نقاهت بعد از یک بیماری طولانی کمک می‌کند. در استعمال خارج دانه‌های آن نرم‌کننده و پاک‌کننده است و جوشانده صاف کرده آن بصورت حمام آرام‌کننده خارش و اکزما می‌باشد (4).

گریبان استخوانی گریبان‌دار شده. سنبلچه‌های نر ۲ گلچه‌ای، دوتایی یا سه تایی نزدیک بهم، گلچه مرکزی دمگلچه‌دار یا بدون دمگلچه؛ پوشینه و پوشینک شفاف؛ پرچمها ۳ تایی. سنبلچه‌های ماده ۳ گلچه‌ای، ۲ تا از گلچه‌ها عقیم، یکی بارور، با گریبانی استخوانی گریبان‌دار شده؛ پوشه‌ها کروی، سیخک‌دار؛ پوشینه و پوشینک شفاف. لودیکول وجود ندارد؛ میوه گندمه کروی - تخم‌مرغی، سفید یا آبی آسمانی - سفید، ضخیم شده.

بطور ملایم انرژی عمومی را بالا می‌برند و باعث تقویت سیستم عصبی تحت فشار زیاد می‌شود. جو دوسر برای درمان افسردگی و ضعف عصبی ناشی از خستگی مفرد که سبب تصلب شرایین، درد مزمن عصبی و بی‌خوابی می‌شود بکار می‌رود. جو دوسر به اندازه کافی سیستم عصبی را تحریک می‌کند و انرژی

Coix lachryma-jobi L.

E. adlai, adlay, job's-tears, coix millet

شال تسبیح، اشک روباه

گندمی یکساله، با ساقه ماشوره‌ای ایستاده، صاف، بدون کرک، به ارتفاع ۲ تا ۳ متر. پهنک برگها به عرض ۵ سانتیمتر، خطی - نوک‌دار، با قاعده قلبی، به طول تا ۳۰ سانتیمتر، با لبه غضروفی زبر. گل‌آذین سنبله - خوشه‌ای انتهایی، با سنبله‌های انتهایی نر در بالای سه گلچه یکی ماده و دوتای دیگر عقیم قرار گرفته، با

Coix lacrima - jobi L.

و التهاب اعضای ادراری کاربرد دارد. پوشه‌های آن مدر و مسکن روماتیسم هستند (5).

Coix lacrima - jobi L.

پایین اغلب جدا افتاده (با فاصله). خوشه‌های کاذب چمچه‌دار (دارای غلاف دربرگیرنده؛ بندها و دمگله‌ها با لبه مژه‌دار بلند؛ سنبله‌ها بدون پایک به طول ۴-۵ میلی‌متر؛ پوشه تحتانی کمی توگود؛ پایین دمگل بندرت متورم.

پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان، غرب پاکستان و شمال غرب هندوستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت پراکنده و گاهی جامعه‌ای در استانهای خوزستان، بوشهر، هرمزگان، جنوب فارس، جنوب کرمان و سیستان و بلوچستان و جنوب خراسان.

پراکندگی جهانی: آسیای گرم و مرطوب، در سراسر نواحی گرم و مرطوب پراکنده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در کنار مزارع برنج مناطق مختلف استان گیلان؛ رودسر؛ لاهیجان؛ رشت؛ اسالم دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: دانه پوست گرفته آن به‌عنوان غذا و دارو در سراسر چین و فیلیپین مصرف می‌شود، از آن نوشابه رژیمی برای افراد ضعیف و ناتوان تهیه می‌کنند و دارای خاصیت مدر و مسهل است و برای معالجه دردهای سینه و ریه‌ها بکار می‌رود. دانه آن به‌عنوان مقوی و مدر مصرف می‌شود و به‌عنوان تئور و جوشانده برای درمان عفونتهای نرله‌ای نایژه‌ها و تورم مجاری ادراری و به‌عنوان تصفیه‌کننده خون و مدری عالی بکار می‌رود. ریشه آن برای رفع سوزش‌های ادراری و دردهای قاعدگی کاربرد دارد. دانه‌های بوداده آن مقوی و مدر بوده و برای درمان سوزاک تجویز می‌شود (6).

- دانه‌های آن مقوی، مدر، معرق و خنک‌کننده هستند. ریشه‌ها ضدکرم هستند. بصورت جوشانده برای درمان سوزاک و اختلالات قاعدگی بکار می‌رود. تئور پوشه آن (glume) برای درمان عفونتهای نرله‌ای، برونشیت

Cymbopogon Olivieri (Boiss.) Bor

Syn.: *Andropogon Olivieri* Boiss., *Andropogon Arriani* Edgew., *Cymbopogon Arriani* (Edgew.) Aitch., *Cymbopogon Schoenanthus* Spreng.

پوتار، ناگرد، کاه مکی

گیاه گندمی چندساله، پشته‌ای انبوه. ساقه‌های ماشوره‌ای ایستاده، به ارتفاع ۲۰-۵۰ سانتیمتر، صاف و بی‌کرک، سبز کلمی، ساده. پهنک برگها خطی، تقریباً نخ‌شکل، با هر دو سطح زبر، به طول تا ۳۵ سانتیمتر، به عرض ۱-۲ میلی‌متر، بی‌کرک، با غلافهای قاعده‌ای بی‌کرک، غشایی، به دشواری جدا شونده. پانیکول به طول تا ۱۵ سانتیمتر. خطی یا مستطیلی، در

Cymbopogon Olivieri (Boiss.) Bor

پوست در موارد روماتیسم است. ریشه‌های آن به عنوان عطر و منبعی برای روغن علف شتر بکار می‌رود (5).

– پهنک برگهای آن مصرف می‌شود. گیاه محرک، معطر و تب‌بر است. روغن آن برای درمان دردهای عصبی و روماتیسم بکار می‌رود (1).

مصارف و کاربردها: گیاه ضد اسپاسم، بادشکن، مقوی و معرق است و به عنوان مقوی معده عالی در کودکان محسوب می‌شود. در موارد اختلالات قاعدگی و انسداد (احتباس) و دردناکی عصبی قاعدگی بکار می‌رود. همچنین برای درمان نفخ نیز مصرف می‌شود. در استعمال خارج نیز قرمزکننده

ایستاده، به ارتفاع تا ۳۰ سانتیمتر، اغلب کوتا‌ه‌تر، صاف و بدون کرک. پهنک برگها تخت، سرانجام به هم پیچیده، خطی – نوک‌تیز، با دو سطح صاف، با لبه‌های زیر، بدون کرک یا با دو سطح کرکی زیر بلند. گل‌آذین سنبله‌ای پنجه‌ای ۲-۶ تایی، راست، به طول ۳-۷ سانتیمتر، سبزم‌رنگ یا ارغوانی شونده. سنبلچه‌ها به

Cynodon dactylon (L.) Pers.

Syn.: *Panicum dactylon* L.

E. Bermuda grass, common cynodon, dog's tooth grass

من‌غ

گیاه گندمی چندساله با ساقه‌های زیرزمینی کم‌رنگ رونده؛ ساقه‌های رونده چوبی، بدون کرک، با گره‌های مولد ریشه. ساقه‌های ماشوره‌ای بالارونده – زانودار یا

۲/۵ میلیمتر. کاملاً فشرده، از جهت پهلوی تقریباً تخم‌مرغی، با ناو کم و بیش مژه‌دار.

طول تا ۳ میلیمتر؛ پوشه‌ها نوک‌دار، باریک، یک رگه‌ای، به طول ۰/۵-۱ میلیمتر، پوشینه به طول تا

Cynodon dactylon (L.) Pers.

نرله‌های التهاب پلک چشم است. دم‌کرده ریشه‌های آن برای جلوگیری از خونریزی در بواسیر بکار می‌رود. جوشانده ریشه‌های آن مدر است و در درمان تجمع مایه در بدن و سیفلیس ثانویه بکار می‌رود. کوبیده ریشه‌های آن مخلوط با کره حیوانی برای درمان التهاب مزمن و سوزاکی پیشابراه بکار می‌رود. ساقه‌های زیرزمینی آن خنک‌کننده، قابض، مدر، آرام‌بخش، اشتها آور، برطرف‌کننده التهاب پلک چشم، بندآورنده خون و رفع‌کننده فساد است.

خونریزی از بریدگیها و زخمها را کنترل و مفید برای تب، احساس سوزش، اسهال مزمن، اسهال خونی، خیز عمومی، تجمع مایع در بدن، نرله پلک چشم، کمی ادرار، بواسیر خونی، بیماری چشم، صرع، هیستری و جنون و دیوانگی است، برای مداوای دردهای ادراری و کیسه مثانه، التهاب مثانه و نفريت بکار می‌رود و برای درمان تقرس و روماتیسم توصیه می‌شود (6).

– گیاه کامل برای درمان بیماریهای کبدی، استفراغ، احساس سوختگی، توهم، تب، ازدیاد خون قاعدگی، ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان، اسهال،

پراکندگی جهانی: در نواحی معتدله و گرم جهان بصورت گسترده دیده می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به صورت علف هرز در اغلب نواحی کشور اعم از باغها، اراضی زراعی رها شده، کناره‌های جاده‌ها و کناره‌های نهرها و کانالهای آبرسانی و در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، لرستان، یزد، اصفهان، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: گیاه کامل؛ مرغ درمان‌کننده‌ای مشهور برای خون‌دماغ، وجود خون در ادرار و جرب است. گیاه برای درمان غدد متورم، عقربک و برجستگی‌های گوشتی (گوشت زیادی) بکار می‌رود. آب گیاه قابض است و برای درمان بریدگیهای تازه و زخمها بکار می‌رود؛ مدر است و در درمان تجمع مایع در بدن، خیز عمومی، هیستری، صرع، جنون و دیوانگی بکار می‌رود، قابض در اسهال مزمن و اسهال خونی است؛ مفید برای درمان

- مدر و قابض است. سبب توقف خونریزی از بریدگیها، زخمها و بواسیر می‌شود، برای مداوای اختلالات دستگاه تناسلی - ادراری، التهاب شدید چشم و صرع مفید است. گیاه سمی است. حیواناتی که از آن چرا می‌کنند دچار رعشه و لغوه می‌شوند که ناشی از وجود هیدروسیانیک اسید در آن است (5).
- گیاه ملین، پندآورنده خون، آرام‌بخش، قابض و مدر است. شیر آن برای درمان استفراغ و ادرار خونی، صرع، اسهال خونی و التهاب شدید چشم بکار می‌رود (1).

حبس‌البول، جذام مدر، داروی قابض، ادرار خونی، بواسیر و دیگر امراض پوستی بکار می‌رود. از گیاه کامل خمیری تهیه می‌گردد که به همراه زردچوبه برای معالجه کلیه انواع امراض پوستی بکار می‌رود و آن را برای درمان تجمع مایع در بدن و بواسیر توصیه می‌نمایند. خمیر برگ آن را برای درمان زخمهای چرکی، ادرار کردن دردناک و دشوار بکار می‌برند. جوشانده برگ آن برای درمان ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان و بواسیر مورد استفاده قرار می‌گیرد (9).

***Dactyloctenium aegyptium* (L.) P. Beauv.**

Syn.: *Eleusine aegyptiaca* Desf., *Dactyloctenium aegyptiacum* Willd., *Cynosurus aegyptius* L.

ریشه‌دهنده، به ارتفاع تا ۷۵ سانتیمتر. پهنک برگها خطی - نوک‌دار یا نوک تیز، به طول تا ۲۵ سانتیمتر، به عرض ۲-۱۰ میلیمتر، تخت با لبه‌های به تنگی یا به انبوهی پوشیده از کرکهای مویی و کرکهای زگیل‌مانند. سنبله‌ها ۲-۹ تایی، بندرت منفرد، به طول ۱-۵ سانتیمتر.

گندمی یکساله. ساقه‌های ماشوره‌ای زانودار - بالا رونده، اغلب گسترده روی زمین، با گره‌های

***Dactyloctenium aegyptium* (L.) P. Beauv.**

نواحی گرم استانهای خوزستان، هرمزگان و بلوچستان می‌رویند.

مصارف و کاربردها: دانه‌های خشک شده آن در ظروف گلی و مصرف آن به مقدار کم برای درمان شکم درد زنان بعد از زایمان بکار می‌رود. جوشانده دانه‌های آن به عنوان مسکن دردهای ناحیه کلیه مشهور است و بخشهای علفی آن در مصرف خارجی برای معالجه زخمها بکار می‌رود.

ماشوره‌ای ضخیم، صاف، بدون کرک، زیر پانیکول کمی کرکدار، از قاعده منشعب، در پایین محصور شده با غلافهای مرده چرمی، به ارتفاع تا ۱ متر. پهنک برگها خطی - نوکدار، سخت شکننده، با رأس نخی شکل، به طول تا ۵۰ سانتیمتر، به عرض ۱ سانتیمتر، بطرف دهانه غلاف با کرکهای مویی طویل. پانیکول به طول تا ۴۵

سانتیجدها قویاً فشرده، پهن، به طول ۳-۸ میلیمتر، بی‌کرک؛ پوشه تحتانی به طول ۲-۲/۵ میلیمتر، با ناو مژه‌دار، فوقانی به طول ۲ میلیمتر، با سیخک خمیده، به طول ۲-۴ میلیمتر؛ پوشینه‌ها قویاً فشرده، به طول ۳ میلیمتر، متقاردار.

پراکندگی جهانی: در نواحی گرم و مرطوب و شبه‌گرم و مرطوب دنیای قدیم و معرفی شده در امریکا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در

Desmostachya bipinnata (L.) Stapf

Syn.: *Briza bipinnata* L., *Eragrostis bipinnata* (L.) K. Schum.

کرته، کر تکی

گیاه چندساله، با ساقه‌های زیرزمینی رونده طویل، بوجود آورنده پشته‌ای بسیار بزرگ. ساقه‌های

Desmostachya bipinnata (L.) Stapf

درمان اسهال خونی و ازدیاد خون قاعدگی بکار می‌رود (1).

Desmostachya bipinnata (L.) Stapf

پایک، نرماده، کناری‌ها به کوتاهی پایک‌دار، عقیم یا نر؛ سنبلچه‌های کناری با پوشه‌های خطی - سرنیزه‌ای یا مستطیلی، کرکدار زیر فشرده، به طول ۴-۵ میلی‌متر، با رأس باریک شده به سیخک کوتاه نخی شکل ۴-۵ میلی‌متری؛ پوشینه به طول ۱۰ میلی‌متر، نوک‌کند، نوک گرد، ۳ رگه‌ای؛ سنبلچه‌های بارور با پوشه‌های خطی - سرنیزه‌ای یا مستطیلی - بیضوی باریک، به طول ۴-۵ میلی‌متر، با رأس باریک شده به سیخک ۴ میلی‌متری؛ پوشینه ۵ رگه‌ای، به طول ۱۰ میلی‌متر، چرمی، بدون کرک، بطرف رأس نسبتاً زبر، مولد سیخک تخت به طول ۱۲ سانتیمتر.

سانتیمتر، به عرض ۳-۴ سانتیمتر، سنبله با سنبلچه‌های برگشته یکطرفه، ۵-۲۰ گلی، روی محور در امتداد سنبله بدون پایک؛ پوشه‌ها قویاً نامساوی؛ پوشینه به طول ۲-۲/۵ میلی‌متر، قرمز شونده یا ارغوانی شونده. پراکندگی جهانی: شمال آفریقا و آفریقای گرم و مرطوب، فلسطین، عراق، ایران، افغانستان، غرب پاکستان، عربستان، هندوستان، هندوچین و تایلند. پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت پراکنده و بعضاً جامعه‌ساز در استانهای کرمان؛ فهرج، هامون و جازموریان. - بلوچستان: میرجاوه؛ اطراف چابهار؛ زابل. - خوزستان: رامهرمز.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: ریشه‌ها؛ ریشه کرته خنک، خوشبو (شیرین)، قابض، مدر و قاعده‌آور است. مفید برای درمان اسهال خونی، اسهال، تشنگی، سنگهای ادراری، کم‌ادراری و دیگر بیماریهای کیسه مثانه و بیماریهای پوستی است. سنگ‌آور است و معمولاً در ترکیبات دارویی برای رفع اسهال خونی و خونریزی رحم بکار می‌رود. ساقه‌های آن مدر و محرک هستند و برای درمان اسهال خونی و خونریزی رحم بکار می‌رود (6).

- ساقه‌های ماشوره‌ای آن محرک و مدر است و برای

Hordeum distichon L.

E. common barley, two-rowed barley, long eard barley

جو معمولی

گندمی یکساله. ساقه ماشوره‌ای منفرد یا دسته‌ای، ایستاده، به ارتفاع تا ۹۰ سانتیمتر، صاف و بدون کرک. پهنک برگها تخت، خطی - نوک‌دار، با دو سطح و لبه‌های زبر، به طول تا ۴۵ سانتیمتر، به عرض ۱۰-۱۲ میلی‌متر. سنبله ایستاده یا کمی واژگون (سریزیر)، فشرده، به طول ۶-۱۲ سانتیمتر، به عرض ۷-۸ میلی‌متر، کمی انبوه؛ محور سنبله‌ها نشکن و بادوام، با لبه‌های مژه‌دار تنک. سنبلچه‌ها سه تایی، میانی بدون

Hordeum distichon L.

پراکندگی جهانی: سراسر کره خاکی (عراق، ایران، ترکمنستان و پاکستان).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در گرگان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، لرستان، فارس، کرمان، خراسان و تهران.

مصارف و کاربردها: دانه‌های آن مصرف می‌شود. غذایی عالی برای دوران نقاهت به شکل شوربا (سوپ) یا آب جو می‌باشد، جو معمولی گلو را آرام و جذب غذا را آسان می‌کند. آن را می‌توان برای پاک کردن نژله بکار برد. قابلیت آرام‌بخشی آن ورم روده و دستگاه ادراری را آرام می‌کند. جو معمولی به هضم شیر کمک می‌کند و برای جلوگیری از تشکیل پنیپر (شیر دلمه) درون معده به کودکان داده می‌شود، معمولاً به کودکانی که از عفونت‌های کوچک یا اسهال رنج می‌برند داده می‌شود و بخصوص برای درمان حالت‌های تب‌دار توصیه می‌شود. ضماد ساخته شده از جو دارویی مؤثر برای آرام کردن و تقلیل تورم و التهاب زخم‌ها و تورم‌ها می‌باشد. تحقیقات در چین نشان می‌دهد که جو به درمان هیاتیت، کنترل دیابت و پایین آوردن کلسترول خون کمک می‌کند (4).

*** *Hordeum vulgare* L.**

E. barley, spring barley

جو

گیاه گندمی یکساله، با ساقه‌های ماشوره‌ای منفرد یا دسته‌ای ایستاده، به ارتفاع تا ۹۰ سانتیمتر، صاف و بدون کرک. پهنک برگ‌ها تخت، خطی - نوک دار، با دو لبه زیر، به طول تا ۴۵ سانتیمتر، به عرض ۱۰-۱۲ میلیمتر. گل آذین سنبله ایستاده، به طول ۶-۱۰ سانتیمتر، چهارگوشه یا شش گوشه. سنبله‌ها همگی همشکل، نرماده، سه تایی، پوشه‌ها خطی - سرنیزه‌ای، کم و بیش با کرک‌های بلند، با سیخکی کوتاه، پوشه و سیخک کم و بیش هم‌اندازه پوشینه؛ پوشینه کم و بیش

چرمی، بیضوی پهن یا سرنیزه‌ای، ۵ رگه‌ای به طرف انتها کمی زیر، در انتها با سیخکی کلفت و تخت به طول تا ۱۵ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: کاشته شده در سراسر جهان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: به صورت زراعی در استان‌های گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید. **مصارف و کاربردها:** مهمترین اثرات درمانی جو عبارت است از: ضدترشح شیر، ضد تب، هضم‌کننده،

استفاده کرد. بعلاوه جو برای تهیه آب جو بکار می‌رود که ادرارآوری بسیار خوب است (5).

Hordeum vulgare L.

میلیمتر، با کرکهای بلند به طول ۹-۱۵ میلیمتر محصور شده و تقریباً دربرگیرنده آن؛ پوشه‌ها تقریباً هم‌اندازه، ۳-۹ رگه‌ای، در پایین سطح پشتی موی ریش‌دار بلند؛ سنبله پایینی پوچ (توخالی)؛ پوشینه شفاف؛ سنبلچه بالایی نرماده؛ پوشینه شفاف، نوک کند؛ پرچمها ۱-۲ تایی؛ خامه ۲ تایی؛ کلاله‌ها پرمرغی، اغلب ارغوانی - تیره؛ لوریکول وجود ندارد، میوه گندمه بیضوی یا مستطیلی - بیضی.

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای، جنوب غرب و مرکز آسیا، شمال افریقا، در دیگر نقاط معرفی شده (ایران، عراق، ترکمنستان و افغانستان).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه بصورت

ادرارآور، نرم‌کننده جدار مخاطی، خلط‌آور و مقوی معده است. ترکیب شیمیایی موجود در جو گردش خون سطحی را تحریک و به‌عنوان بازکننده برونش‌ها بکار می‌رود و خاصیت کاهش‌دهنده کلسترول و قند خون دارد (۱۲).

- پوست‌کننده دانه‌های جو مغذی و آرام‌بخش و آسان‌کننده هضم هستند. آب جو آرام‌بخش و نوشابه‌ای غذایی برای کودکانی است که از اسهال و تورم نرله‌ای شکم رنج می‌برند. بوداده و پودر شده آن بصورت سوپ جو برای درمان سوءهاضمه‌های نامنظم و دردناک بکار می‌رود. مالت جو از دانه‌های جوانه زده بدست می‌آید و برای ساختن آب جو و ویسکی مصرف می‌شود (6).

- به‌عنوان عامل منقبض کننده دیواره مویرگها و سرخرگها بکار می‌رود. خاصیت پایین آورنده قند خون دارد. هوردنین (Hordenine) ترکیباتی مشابه آدرنالین دارد، از آن می‌توان مانند افسدرین (Ephedrine) برای مداوای برونشیت استفاده کرد. جوشانده دانه‌های آن مدوی بسیار خوب است و از آن می‌توان در موارد سنگ‌ریزه‌های مثانه‌ای (ادراری)

Imperata cylindrica (L.) Beauv.

Syn.: *Imperata arundinacea* Cyrill., *Lagurus cylindricus* L.

گیاه چندساله، ساقه زیرزمینی‌دار؛ ساقه زیرزمینی طویل، گوشتی، رونده. ساقه‌های ماشوره‌ای ایستاده، پشته‌ای انبوه یا تنک، نازک و ظریف یا ضخیم، به ارتفاع تا ۱۲۰ سانتیمتر، اغلب کوتاهتر ساده، صاف و بدون کرک. پهنک برگها خطی - نوک‌دار، کوتاه یا به طول تا ۱ متر، تخت، واژگون و سخت شکننده، با لبه‌های بسیار زیر. گل آذین پانیکول سنبله‌ای شکل، استوانه‌ای، انبوه یا بسیار انبوه، به طول ۵-۳۰ سانتیمتر، به عرض ۱-۲/۵ سانتیمتر. سنبلچه به طول ۳-۶

Imperata cylindrica (L.) Beauv.

بکار می‌رود. به‌عنوان نیروبخش و مقوی، بندآورنده خون و تب‌بر نیز خاصیت دارد. از ریشه‌های آن دارویی تهیه می‌شود که برای رفع سرماخوردگی سینه در کودکان بکار می‌رود و برای درمان سکسکه نیز کاربرد دارد (3).

– ریشه گیاه مصرف می‌شود. گیاه نرم‌کننده، بندآورنده خون، ضدتب و نیروبخش است. ریشه آن برای درمان بواسیر توصیه می‌شود.

علف هرز در مزارع و باغها و اغلب در نقاط با خاک پایدار در کنار مزارع و باغها و تپه‌های شنی، باتلاقها، کنار رودخانه‌ها در استانهای گرگان، مازندران، ایلام، لرستان، خوزستان، جنوب فارس، جنوب کرمان، سیستان و بلوچستان، ناحیه بیابانی تهران (گرمسار، قم) و سمنان می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه‌های آن به‌عنوان نرم‌کننده و اغلب به‌عنوان ضدعفونی کننده بواسیر

کمی خیزان، صاف و بدون کرک یا در زیر سنبله زیر، نازک و ضعیف یا محکم و قوی. پهنک برگها خطی – نوک تیز، روی سطح فوقانی و لبه‌ها زیر یا با هر دو سطح صاف، در قاعده گوشک‌دار، به طول تا ۳۰ سانتیمتر، به عرض ۳–۱۲ میلیمتر. سنبله‌ها ایستاده، به

***Lolium temulentum* L.**

E. darnel rey grass, annual darnel grass, darnel

چچم مسکر

گیاه گندمی یکساله. ساقه‌های ماشوره‌ای به ارتفاع تا ۸۰ سانتیمتر، منفرد یا دسته‌ای، ایستاده یا از قاعده

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز اراضی رها شده در استانهای مازندران، کردستان، همدان، لرستان، بوشهر، سیستان و بلوچستان و خراسان.

مصارف و کاربردها: دانه‌های آن به عنوان دارو در رم و یونان باستان مصرف می‌شده است. حکما و اطباء اعتقاد داشتند که این گیاه سبب کوری می‌شود. اعتقاد دارند که نان تازه تهیه شده از چخم مسکر سبب مستی می‌شود، لرزش عمومی و در ادامه عدم توانایی قدم زدن (راه رفتن)، لکنت زبان، خواب عمیق و در نتیجه سردرد و استفراغ نیز از پیامدهای مصرف آن است (هنگامیکه به میزان زیاد (مضر) مصرف می‌شود). آرد چخم مسکر برای معالجه قانقاریا و قانقاریای دهان و زخمهای معمولی مفید است و سبب پاک شدن پوست از هرگونه زخمهای جذامی می‌شود (3).

– گیاه مخدر و بدلیل داشتن تمولین (Temuline) بازکننده مردمک چشم است. دانه آن بصورت ضمد در بیماریهای پوستی بکار می‌رود. گیاه سمی است. تمولنتین (Temulentine) و اسید تمولنتیک (Temulentenic acid) سبب فلج مغزی می‌شود. علائم و نشانه‌های مسمومیت بصورت باز شدن مردمک چشم، گیجی، ضعف قلب، تشنج، قولنج، ناهوشیاری، خواب‌آلودگی، استفراغ، ضعف شنوایی، فلج و ضعف تنفسی، گیجی و اغتشاش مغزی ظاهر می‌گردد (5).

– گیاه مسکن است و بمنظور درمان کک مک توصیه می‌شود (1).

Lolium temulentum L.

طول ۱۰-۳۰ سانتیمتر، سخت شکننده، با محور قوی (محکم)، صاف یا زیر. سنبلچه‌ها مستطیلی، به طول ۱۲-۲۶، به عرض ۴-۶ میلیمتر، ۴-۱۰ گلچه‌ای؛ پوشه فوقانی اغلب از سنبلچه بلندتر، باریک ۷-۹ رگه‌ای، چرمی نوک کند؛ پوشینه بیضی یا تخم‌مرغی، نوک کند، به طول ۶-۸ میلیمتر، ۵-۹ رگه‌ای، در حالت رسیده متورم، صاف، از زیر انتها سیخک‌دار.

پراکندگی جهانی: اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، آناتولی، عراق، ایران، افغانستان، پاکستان، قفقاز، غرب سبیری، در شمال امریکا معرفی شده.

** Oryza sativa* L.

E. rice, cultivated rice

پهنک برگها به طول تا ۶۰ سانتیمتر، به عرض ۴-۱۰ میلیمتر، کم و بیش زیر، سبز تیره، بدون کرک، نسبتاً سخت و محکم، با لبه‌هایی زیر، با زبانکی بلند، به طول تا ۲ سانتیمتر. گل‌آذین پانیکول بزرگ، راست، به طول تا ۳۰ سانتیمتر،

برنج

گیاه گندمی یکساله، با ساقه‌های ماشوره‌ای به ارتفاع تا یک متر، ایستاده، صاف و بدون کرک.

(به روش های پخت متنوع) برای درمان دردهای اسهالی و شکم‌روش استفاده می‌شود، جوشانده برنج داغ به‌عنوان ضمد استفاده می‌شود. آب برنج به‌عنوان یکی از آرام‌بخش‌های عالی، نوشیدنی خنک‌کننده در تب و امراض التهابی، ادرار کردن دردناک و بیماری‌های دیگر توصیه می‌شود، این جوشانده به‌عنوان تنقیه در عفونت‌های روده‌ای داده می‌شود. سبوس برنج به‌عنوان ضداسهال و شکم‌روش توصیه می‌شود. مالت برنج به‌عنوان داروی گوارشی، بادشکن و مقوی بکار می‌رود. دانه‌های برنج برای پاکسازی ریه‌ها و کسانی که از امراض ششی رنج می‌برند توصیه می‌شود. آرد برنج بصورت ضمد برای جاری شدن خلط و جلوگیری از تورم (التهاب) سینه زنان بکار می‌رود (3).

سرانجام واژگون. سنبلچه‌ها دائمی، پوشینه فوقانی پرزدار، سیخک‌دار یا بدون سیخک، به طول ۸-۱۲ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: در نواحی معتدله گرم جهان کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استان‌های گرگان، مازندران، گیلان، لرستان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، فارس، خوزستان، سیستان و بلوچستان و شمال خراسان.

مصارف و کاربردها: در طب سنتی هندی دانه‌های برنج گس (تند)، شیرین، روغن‌دار، مقوی، محرک قوه بقاء، چاق‌کننده، مدر و مفید برای بیماری‌های کبدی است، در هندوستان برنج به طرق گوناگون در رژیم غذایی بیماران بکار می‌رود، بطرق گوناگون

Oryza sativa L.

مهمترین اثرات درمانی: ضد درد، ضد سم، ضد التهاب، ضد تب، افزایش دهنده قوای جنسی، قابض، ضد نفخ، ملین، هضم کننده غذا، ادرار آور، ضد سرفه، مسکن، مقوی معده و کاهش دهنده عرق (بدن) (۱۲).

– برنج مغذی است. آب برنج آرام بخش، خنک کننده، مرهم آسا، مغذی و مناسب برای تورم روده، اسهال و اسهال خونی است. ضماد برنج مانند ضماد دانه کتان کاربرد دارد (5).

Panicum antidotale Retz.

E. giant panic grass, giant panic, blue panic

ارزن پادزهری

گندمی چندساله ساقه زیرزمینی دار چوبی طویل، رونده بلند، با جوانه های قاعده ای کرکدار. ساقه های ماشوره ای از قاعده اغلب خیزان، سرانجام ایستاده، صاف و بدون کرک، چوبی، ساده یا به تنگی منشعب، در محل گره ها تقریباً ضخیم شده، به ارتفاع تا ۱/۵ متر. پهنک برگها سرنیزه ای یا خطی، با رأس نوک دار باریک شده بلند، به طول تا ۴۵ سانتیمتر، به عرض

۴-۲۰ میلیمتر، با دو سطح نسبتاً زیر یا صاف، بی کرک، با لبه های زیر. پانیکول تنک و افشان، پرسنبلچه، با شاخه های گاهی فراهم، گاهی منفرد، به طول تا ۴۵ سانتیمتر، واژگون، به عرض ۶-۱۲ سانتیمتر. سنبلچه ها به کوتاهی دم سنبلچه دار، به طول ۳-۳/۵ میلیمتر، همگی بدون کرک؛ پوشه تحتانی به طول ۱/۵ میلیمتر، با لبه های غشایی، تخم مرغی- نوک تیز پهن، ۵ رگه ای؛ پوشه فوقانی به طول ۳ میلیمتر، با لبه های غشایی (شفاف)، ۵-۷ رگه ای؛ پوشینه تحتانی غشایی هم اندازه سنبلچه ها،

Panicum antidotale Retz.

مرکزی بمنظور تثبیت شنهای روان.

مصارف و کاربردها: دود ناشی از سوزانیدن گیاه برای ضدعفونی کردن زخمها و همچنین ضدعفونی کردن آبله بکار می‌رود. گفته می‌شود که گیاه بحالت سبز چرا می‌شود و بعد از خشک شدن تلخ و شور و برای دام سمی می‌شود (3).
- گیاه به‌عنوان ضدعفونی کننده در آبله و زخمها بکار می‌رود (1).

ایستاده یا زانودار - بالارونده، استوانه‌ای، محکم (قوی) یا ضعیف (نازک)، در زیر گره‌ها کم و بیش کرکدار. پهنک برگها خطی - نوک‌دار، به طول تا ۳۰، به عرض ۱-۲ سانتیمتر، بی‌کرک یا با کرکهای مویی پراکنده؛ غلافهای برگها زبر، کرکی مویی. گل‌آذین

پوشینک‌دار، نر و پوچ (توخالی)؛ پوشینه فوقانی به طول ۲/۵-۲/۷۵ میلیمتر، کاغذی، بی‌کرک، صاف، درخشان، نرماده.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب دنیای قدیم (ایران، افغانستان، پاکستان، تالش).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در نواحی گرم و مرطوب و بعضاً خشک استانهای هرمزگان، سیستان و بلوچستان، بصورت کاشته شده در نواحی بیابانی

* *Panicum miliaceum* L.

E. proso, broomcorn millet, millet, common millet, true millet

ارزن

گیاه گندمی یکساله. ساقه‌های ماشوره‌ای دسته‌ای،

Panicum miliaceum L.

پراکندگی جهانی: در اغلب نواحی گرم و مرطوب جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، آذربایجان، تهران، بصورت کاشته شده در اغلب نقاط. **مصارف و کاربردها:** در طب سنتی هندوستان گیاه شیرین و تلخ (تند) محسوب می‌شود و سبب بیماریهای کبدی و سوء هاضمه می‌شود. ارزن برای معالجه سوزاک بکار می‌رود (3).

– گیاه برای درمان سوزاک توصیه می‌شود (1).

پانیکول بهم آمده، انبوه یا افشان، به طول تا ۳۰ سانتیمتر. سنبلچه‌ها تخم‌مرغی – سرنیزه‌ای یا تخم‌مرغی – مستطیلی، نوک‌دار یا نوک دراز، به طول ۴/۵–۵ میلیمتر؛ پوشه‌ها نامساوی، به‌طور مشخص رگه‌دار، پوشه تحتانی تخم‌مرغی پهن، به طول ۳ میلیمتر، پوشه فوقانی هم‌اندازه سنبلچه؛ گلچه پایینی پوچ؛ پوشینه شبیه پوشه تحتانی؛ گلچه فوقانی نرماده؛ پوشینه بیضوی – مستطیلی، زرد یا قرمز یا قهوه‌ای یا سیاه.

Panicum miliaceum L.

Phragmites australis (Cav.) Trin. ex Steud. var. *australis*

۶–۲ گلچه‌ای؛ پوشینه‌ها صاف بدون کرک، به طول ۹–۱۳ میلیمتر؛ پوشینک به طول ۳–۴ میلیمتر، محور سنبلچه با کرک‌های بلند.

Phragmites australis (Cav.) Trin. ex Steud.

Syn.: *Arundo australis* Cav., *Phragmites communis* Trin.

E. common reed, reed, reed grass

نی

گیاه گندمی چند ساله و مرتفع، با ساقه‌های زیرزمینی رونده، با ساقه‌های ماشوره‌ای ضخیم، نی‌مانند، به ارتفاع تا ۲/۵–۳ متر، بدون کرک و صاف. پهنک برگها تخت، خطی – سرنیزه‌ای، با لبه‌ای سیلیسی و زیر، نوک تیز و نخی شکل، به طول تا ۶۰ سانتیمتر، به عرض ۱–۳ سانتیمتر، شکننده و سخت. گل‌آذین پانیکول ایستاده، سرانجام سربریزر، ارغوانی شونده، خاکستری یا قهوه‌ای، به طول تا ۳۰ سانتیمتر. سنبلچه‌ها پهن، پا دهانی باز، به طول ۱۰–۱۶ میلیمتر،

مثانه، روماتیسم تقرسی و تب‌های همراه با بشورات جلدی بکار می‌رود (۱۰).

- در طب سنتی هندوستان گیاه شیرین و تند (تلخ)، خنک‌کننده، محرک قوه بیه، مفید در امراض کبدی و ادراری، دردهای رحمی، باد سرخ و امراض قلبی توصیه می‌شود. ریشه آن به‌عنوان خنک‌کننده، مدر و معرق شناخته می‌شود (3).

- بومیان امریکا دانه‌های مایل به قرمز جوان و ظریف آن را برای تهیه سوپ بکار می‌برند، شاخه‌های جوان آن را به‌عنوان سبزی می‌جوشانند، ریشه‌های آن را درون آرد رنده می‌کنند و شیریه شیرین آن را می‌خورند. در چین ساقه‌های زیرزمینی و ریشه‌های آن را برای درمان دل‌آشوبه و دل‌بهم‌خوردگی، مشکلات ادراری و التهاب مفاصل بکار می‌برند (2).

پراکندگی جهانی: در سراسر نواحی معتدله جهان گسترده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اغلب در نقاط مرطوب کنار جویبارها، چمنزارهای پرآب، کناره‌های دریاچه‌های دارای آب کم و بیش شور تا شیرین در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران، یادآور می‌شود واریته‌ای از این گونه بنام *Phragmites australis* var. *stenophylla* اغلب در بیابانهای شور و در کناره دریاچه‌های شور می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه (ساقه زیرزمینی) آن مصرف می‌شود و خواص درمانی: مدر، دافع اسید اوریک و معرق دارد و برای درمان کمی ادرار، التهاب

Phragmites australis (Cav.) Trin. ex Steud. var. *australis*

فوقانی سبز، تخت، با رگه مشخص. گل آذین پانیکول هرمی، به طول تا ۱ متر، به عرض ۱۰ سانتیمتر، پرمرغی، انبوه، کرک مویی زبرداری؛ با شاخه‌های فراهم یا نیمه فراهم؛ شاخه‌ها به طول تا ۱۰ سانتیمتر، پربند. سنبلچه‌ها خطی - مستطیلی، به طول ۳/۵ - ۴ میلیمتر، کم‌رنگ، با کرکهای بلند و جدای‌گریبانی انبوه، با کرکهای مویی زیر سفید؛ پوشه‌ها کاغذی، در سطح پستی بی‌کرک؛ پوشینه فوقانی بدون سیخک.

*Saccharum officinarum L.

E. sugar cane

نیشکر

گیاه گندمی چندساله، ساقه‌های ماشوره‌ای به ارتفاع تا ۶ متر، نی‌مانند، استوانه‌ای، در زیر گل آذین پانیکول کرکدار یا بی‌کرک، در زیر گره‌ها مومی. پهنک برگها خطی - سرنیزه‌ای، به طول تا ۱/۵ متر، به عرض ۵ سانتیمتر، در سطح تحتانی سبز کلمی، سطح

Saccharum officinarum L.

تحریک‌کننده میل جنسی است. ریشه آن آرام‌بخش، خنک‌کننده و مدر است (6).

- در طب سنتی هندوستان (آیورودیک Ayurvedic) نیشکر به‌عنوان گیاهی شیرین، روغن‌دار، مدر، مقوی، خنک‌کننده و محرک میل جنسی شرح داده می‌شود، آن را به‌عنوان دارویی

پراکندگی جهانی: در اغلب نواحی گرم و مرطوب جهان کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استان خوزستان و مازندران.

مصارف و کاربردها: اندام مورد استفاده: ساقه؛ ساقه‌های نیشکر شیرین، ملین، مدر، خنک‌کننده و

Saccharum officinarum L.

مفید در خستگی مفرط، تشنگی، مشکلات گوارشی، کم خونی، بادسرخ و جذام استفاده می کنند. به هر حال نیشکر دیر هضم است و با کار و عمل قلب تداخل پیدا می کند و سبب التهاب و زخمها در بدن می شود. یونانیان نیشکر را شیرین، ملین، مدر، چاق کننده و افزایش دهنده میل جنسی می دانند، آن را مفید برای تصفیه خون و شش ها و مضر برای کبد تعریف می کنند، از ریشه های آن به عنوان خنک کننده و دارویی مدر استفاده می کنند و گفته می شود که ساقه آن دارویی مفید برای درمان سرفه است. هندی ها ارزش زیادی برای شکر قائل هستند و در داروها به عنوان مغذی، داروی بیماری ریوی و ضد کرم وارد می کنند. اعراب از آن به عنوان لاغر کننده و مفید در بیماری های ریوی استفاده می کنند (3).

– شکر استخراج شده از ساقه نیشکر قبل از تصفیه و عمل آوری و تبدیل آن به شکر سفید، شکر سرخ نامیده می شود که در موارد خاص به عنوان دارو مصرف می شود.

Saccharum spontaneum L.

E. greater thatching grass, thatch grass

تباشیر خزری، تباشیر خودروی

گندمی چندساله، با ساقه های زیرزمینی ضخیم و ریشه های متعدد. ساقه های ماشوره ای ایستاده، به ارتفاع ۲-۱ متر، نازک و ظریف، در زیر گل آذین پانیکول کرکدار – کرک ابریشمی فشرده، با گره های ریش دار، بقیه بی کرک، زیر گره به انبوهی لایه مومی دار. پهنک برگها سبز کلمی، خطی باریک، با لبه های دندان ه اراهی، بدون کرک، گاهی بطرف زبانک کرک ابریشمی – کرکدار. پانیکول سرنیزه ای، به طول تا ۵۰ سانتیمتر، به عرض ۱۰ سانتیمتر؛ خوشه های کاذب نازک به طول ۵-۱۰ سانتیمتر؛ بندهای محور

گل آذین شکنده. سنبلچه ها به طول ۳-۴ میلیمتر، پنبه با کرکهای سفید ۲-۶ بار بلندتر از آن پوشیده شده. پوشه پایینی در سطح پشتی تخت، بی کرک؛ پوشینه فوقانی نوک کند.

پراکندگی جهانی: سراسر نواحی گرم و مرطوب دنیای قدیم پراکنده (ایران، افغانستان و پاکستان). پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در مزارع استان مازندران.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می شود. گیاه محرک قوای جنسی و ملین است و برای درمان سل، بیماری های خونی، ادرار کردن دردناک و کند، احساس سوزش و ترشح زیاد صفرا بکار می رود.

Saccharum Spontaneum L.

Secale cereale L.

Secale cereale L.

Syn.: *Triticum cereale* (L.) Salisb.

E. rye, common rye, rie

چاودار

گیاه گندمی یک ساله، ساقه‌های ماشوره‌ای دسته‌ای یا منفرد، ایستاده (قائم)، به ارتفاع تا ۱۸۰ سانتیمتر. کم و بیش در زیر سنبله کرکی یا زیر. پهنک برگها خطی-نوک‌دار، به طول تا ۲۰ سانتیمتر، به عرض ۲-۵ میلیمتر، با لبه‌های صاف یا زیر، به رنگ سبز کلمی شونده، گاهی در پایین با کرک‌های تنک. سنبله ایستاده، به طول ۸-۱۵ سانتیمتر، به عرض ۱۰-۱۵ میلیمتر؛ محور سنبله طرد؛ سنبله‌ها دو یا به ندرت سه گلی، دو گل پایینی بارور و بالایی تحلیل رفته؛ پوشه‌ها به طول ۱۰-۱۲ میلیمتر، خطی یا خطی-سرنیزه‌ای، منتهی به سیخکی کوتاه، قویاً ناودار، با ناو زیر، گاهی با کرک‌های کوتاه؛ پوشینه پایینی چرمی، فشرده، ناودار، ۵ رگه‌ای، ناو با خار-مژه‌شانه‌ای، با رأس منتهی به سیخکی زیر به طول تا ۳/۵ سانتیمتر. پراکندگی جهانی: کاشته شده در اغلب نقاط جهان.

Secale cereale L.

نیست، فقط اثر نرم‌کننده و ملین خفیف دارد. جوشانده نیم‌کوب دانه‌های آن اثرات مفید برای درمان یبوستهای مزمن دارد. در استعمال خارج ضماد حاصل از آرد آن روی دمل و آبسه‌ها سبب بهبود و سرباز کردن آنها می‌شود (۱۱).

طول تا ۴۵ سانتیمتر، به عرض ۵-۲۰ میلیمتر. پانیکول انبوه، به طول ۲۰-۳۰ سانتیمتر، به عرض ۲-۳ سانتیمتر، کم و بیش واژگون، لوبدار، با قاعده منفصل (از یکدیگر فاصله‌دار)؛ تارهای موی ریشی گریانی ۱-۵ تایی، زیر روبه‌بالا. سنبلچه‌ها بیضوی - نوک کند، دائمی (با دوام)، به طول ۲-۳ میلیمتر، به عرض ۱/۵-۱/۸ میلیمتر؛ پوشه‌ها نامساوی، تحتانی به اندازه $\frac{1}{3}$ سنبلچه، فوقانی مساوی $\frac{2}{3}$ - $\frac{1}{3}$ سنبلچه، غشایی؛

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به صورت علف‌هرز در اراضی زراعی گندم و نواحی کوهستانی استانه‌های مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، اصفهان، یزد و...

مصارف و کاربردها: مصارف درمانی آن قابل توجه

*Setaria italica (L.) P. Beauv.

Syn.: *Panicum italicum L.*

E. barn grass, Italian millet, Bengal grass, Indian millet

ارزنی ایتالیایی، گاورس ایتالیایی

گندمی یکساله. ساقه‌های ماشوره‌ای ایستاده، دسته‌ای، ساده یا از قاعده کم و بیش منشعب، بی‌کرک و صاف یا در زیر گل‌آذین پانیکول نسبتاً زبر. پهنک برگها روی سطح فوقانی و لبه‌ها زبر، خطی - نوک‌دار، به

Setaria italica (L.) P. Beauv.

سنبلچه تحتانی توخالی (پوچ)؛ پوشینه مشابه پوشه فوقانی؛ پوشینک‌ها بسیار کوچک یا وجود ندارد؛ سنبلچه فوقانی نرماده؛ پوشینه رسیده زرد یا قرمز، صاف.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب، شبه گرم و مرطوب، در سایر نقاط معرفی شده (عراق، ایران، افغانستان و پاکستان).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استانهای آذربایجان، لرستان، کرمان و خراسان.

مصارف و کاربردها: براساس طب هندوستان (بودایی) گیاه شیرین و تلخ (گس)، چاق‌کننده، محرک میل جنسی، آرام‌کننده دردهای رحم آبستن است. سبب از بین بردن احساس سوختگی، شفا و ترمیم شکستگی‌ها می‌شود و تولید نفخ می‌کند. داروی عمومی برای تسکین دردهای روماتیسمی و دردهای مربوط به زایمان است. گفته می‌شود که دانه‌های آن مدر و قابض است و در مصرف خارجی برای درمان روماتیسم بکار می‌رود (3).

سنبلچه‌های پایک‌دار سرنیزه‌ای، به طول ۳-۷ میلیمتر، باریکتر، بدون سیخک.

پراکندگی جهانی: در سراسر نقاط سرد جهان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه به صورت یکی از علفهای هرز نامناسب در اغلب مناطق ایران در باغها، اراضی رها شده و گاهی اراضی زراعی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، اصفهان، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، خراسان، سمنان و تهران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: دانه‌های آن آرام‌بخش و مدر است. گیاه غذای مناسبی برای دام هم به صورت چرای و هم به صورت علوفه‌ای است، اما گفته

Sorghum halepense (L.) Pers.

Syn.: *Holcus halepense* L.

E. Johnson grass, Guinea grass, Aleppo grass, Cuba grass

چائیر

گیاه گندمی چندساله، با ساقه‌های زیرزمینی رونده بلند. ساقه‌های ماشوره‌ای ایستاده (قائم) یا از قاعده خیزان، با گره‌های مولد ریشه، به ارتفاع تا ۲/۵ متر، صاف و بدون کرک، با گره‌های کرکی مویی زیر. پهنک برگها خطی - نوک‌دراز پهن، با قاعده تقریباً ساقه آغوش، با لبه‌های زیر، به طول تا ۱۰۰ سانتیمتر، به عرض ۲-۳ سانتیمتر. پانیکول به طول ۱۵-۳۰ سانتیمتر، هرمی، افشان، با شاخه‌های فراهم. سنبلچه‌های بدون پایک تخم‌مرغی - نوک‌تیز، به طول ۴/۵-۵/۵ میلیمتر، کرک مویی کوتاه، سیخک‌دار؛

این حالت دچار سردرد کشنده می‌شوند و احتمال اینکه گوسفند و بز در اثر چرای آن دچار مرگ شوند وجود دارد (3).

می‌شود اگر گیاه بسیار جوان و یا گیاهی که در اثر خشکی از رشد کردن بازمانده چرا شود می‌تواند سمی باشد و اغلب دامهای چرا کننده از

Sorghum halepense (L.) Pers.

Triticum aestivum L.*** *Triticum aestivum* L.**

E. wheat

گندم

گیاه گندمی یکساله. ساقه‌های ماشوره‌ای به ارتفاع تا ۷۵ سانتیمتر، گاهی بیشتر، صاف و بدون کرک، گاهی باگره‌های کرکدار. پهنک برگهای جوان اغلب کرکدار، سرانجام بی‌کرک، به طول تا ۶۰ سانتیمتر، به عرض ۱-۱/۵ سانتیمتر، خطی - نوک‌دار. سنبله به طول ۶-۱۸ سانتیمتر، چهاروجهی، با محور شکننده، ممتد در سراسر سنبله، با گره‌های به دشواری ریش‌دار، با لبه‌های اغلب مزه‌دار تنک. سنبله‌ها ۳-۶ گلچه‌ای، به طول ۱۰-۱۵ میلیمتر، به عرض ۹-۱۸ میلیمتر؛ پوشه‌ها بدون کرک، کرکی مویی یا با کرکهای بلند و جدا، به طول ۶-۱۱ میلیمتر، قرمز یا زرد یا کم‌رنگ، مورب، از قاعده تا رأس یا فقط در بالا ناودار، در انتها دندانک‌دار؛ پوشینه نازک، کم‌رنگ، در قاعده سطح پستی گرد، با سیخک بلند یا کوتاه یا نوک کند.

پراکندگی جهانی: در سراسر جهان بصورت کاشته شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: ارقام مختلف گندم که ممکن است نامهای علمی دیگری نیز داشته باشند در سراسر ایران کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: نویسندگان بودایی گندم را به‌عنوان خنک‌کننده، روغن‌دار، مقوی، افزایش‌دهنده میل جنسی، ملین، چاق‌کننده و افزایش‌دهنده اشتها و طعم‌دهنده و خوشمزه کننده غذا توصیف می‌کنند. آن را به‌عنوان دارویی مفید در ناراحتیهای عمومی بکار می‌برند، اما اعتقاد دارند که دیرهمضم است (3).

- مهمترین اثرات درمانی گندم: ضد اثرات الکحل، ضد عفونی‌کننده، ضدیرقان، مهمل، افزایش‌دهنده میل جنسی، کاهش‌دهنده چربی خون، مسکن، تحریک‌کننده حرکات دودی روده، مقوی معده، ضد

Triticum aestivum L.

تب و ضد تشنگی (۱۲).
کاشته شده و تعدادی نیز به حالت خودروی در ایران
علاوه بر گونه مذکور انواع دیگری از گندم به حالت می‌رویند از جمله *Triticum boeoticum* Boiss.

Triticum aestivum L.

Triticum boeoticum Boiss.

گل آذین ماده حاوی خامه‌های فراوان واژگون (کاکل ذرت).

پراکندگی جهانی: امریکا، اغلب در نواحی معتدله جهان کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نقاط و در استانهای مختلف ایران به خصوص در نواحی معتدله و معتدله سرد، بندرت در نواحی گرمسیری در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان، فارس، خوزستان، فارس و تهران

* *Zea mays* L.

E. maize, Indian corn, corn, cornsilk

ذرت، بلال

گیاه گندمی یکساله، با ساقه‌ای ضخیم و بلند، به ارتفاع ۴ متر یا بیشتر (عموماً بیشتر از ۲/۵ متر نمی‌باشد). پهنک برگها به طول تا ۱۰۰ سانتیمتر، به عرض تا ۱۰ سانتیمتر، اغلب با انتهایی برگشته به طرف زمین، با لبه‌های سینوسی، خطی - نوک‌دار. پانیکول نر اغلب انتهایی و متشکل از سنبله‌های خوشه‌مانند گسترده؛

Zea mays L.

است، بنظر می‌رسد رژیم غذایی مناسبی برای دستگاه هضم و آسان کردن شرایط روده باشد. ضددرد و مسکن است و جوشانده آن در حمام برای درمان بواسیر توصیه می‌شود. خاکستر تهیه شده از سوخته

مصارف و کاربردها: کاکل ذرت خاصیت بسیار قوی ادرارآوری دارد و در طب عوام برای لاغر شدن، روماتیسم و درمان التهاب مفاصل بکار می‌رود (۱۲).
- دانه ذرت مغذی، آرام‌بخش، نرم‌کننده و بسیار مغذی

ضمد تهیه شده از آن برای درمان سوختگی‌ها، تورم‌ها، زخم‌ها، تاول‌ها و بیماریهای مشابه بکار می‌رود. از آن برای مداوای خارش پوست همراه با زخم بهنگام خاراندن استفاده می‌شود و بدین منظور با دود کردن کاکل ذرت و گرفتن جای زخم روی دود آن را معالجه می‌نمایند. ذرت مدر است و مفید برای سیستم ادراری، آن سبب آرامش و شل شدن آستر مجاری ادرار و مثانه می‌شود. ادرار کردن دردناک را تسکین و باعث اصلاح و تقویت جریان ادرار می‌شود و همچنین مفید برای تکرار ادرار ناشی از تحریکات مثانه و دیواره مجاری ادراری و مشکلات دفع ادرار و برای مثال اختلالات پروستات می‌شود. کاکل ذرت اثرات مفید روی سنگ کلیه دارد و از تشکیل سنگ کلیه جلوگیری می‌کند و باعث تسکین بعضی از علائم وجود سنگ در کلیه می‌شود. التهاب مزمن مثانه را می‌توان با مصرف کاکل ذرت تسکین داد. در چین کاکل ذرت برای درمان حبس‌البول و یرقان بکار می‌رود (9).

– آرد آن برای پختن نان مصرف می‌شود. روغن آن خوراکی است و به عنوان حلال مصرف می‌شود. کاکل ذرت برای درمان امراض ادراری – تناسلی و عفونتهای حاد کیسه مثانه بکار می‌رود، همچنین مدر است. چوب ذرت نیز مدر است (5).

غوزه ذرت (چوب مرکزی بدون دانه) به همراه نمک معمولی برای درمان نرله‌های ششی و سیاه‌سرفه بکار می‌رود. نان ذرت مواد غذایی بیشتری از نان گندم دارد و رژیم غذایی مناسب‌تری برای افرادی است که دچار ناراحتیهای کبدی و کلیوی هستند. جوشانده کاکل ذرت برای درمان بیماریهای مثانه بکار می‌رود و در طب سنتی مدر است. کاکل ذرت عموماً به عنوان مدر، دردزدا و آرام‌بخش شناخته می‌شود. ذرت یا کاکل ذرت برای معالجه التهاب مزمن مثانه و سوزش مثانه ناشی از اسیداوریک و سنگ‌ریزه‌های فسفاته بکار می‌رود. آن را همچنین برای درمان سوزاک و مدری قطعی و محرک قلبی در تجمع مایع در امراض قلبی توصیه می‌کنند. دانه‌های ذرت برای درمان آئین نیز توصیه می‌شود. دانه‌های گردنه ذرت عاملی برای ایجاد تب یونجه محسوب می‌شود (3).

– مهمترین خواص درمانی آن عبارت است از: آرام‌بخش ادراری، مدر، محرک ملایم ترشح صفرا و پایین آورنده ملایم فشار خون. ذرت محرک تولید صفرا است و باعث تقویت جریان آن از کبد در مجاری صفراوی می‌گردد. تحقیقات در چین نشان داده که ذرت فشار خون را پایین می‌آورد و خطر لخته شدن خون را کاهش می‌دهد. ذرت توسط بومیان امریکا برای درمان بیماریهای متعددی بکار می‌رود.

تیره گالش انگور / *Grossulariaceae*

میان‌گره‌های خاردار. برگها به طول تا ۴، به عرض ۴-۶ سانتیمتر، کم و بیش دایره‌ای، با قاعده گرد یا قلبی ضعیف (کم‌عق) یا قلبی – سربریده، ۳-۵ لوبه، با لبه‌ای با دندانه‌های نوک‌کند، با دو سطح کرکدار یا روی سطح فوقانی تقریباً بدون کرک. دمبرگ تقریباً هم‌اندازه پهنک یا کمی بلندتر. گلها ۱-۳ تایی، سبز شونده یا بندرت ارغوانی شونده. دمگل با برگه‌ای پهن و کرکدار. برگک‌ها ۱-۲ تایی یا وجود ندارد. لوله کاسه گل

Ribes Uva-crispa L.

Syn.: *Ribes reclinatum* L., *Ribes Grossularia* L., *Grossularia reclinata* Miller, *Grossularia Uva-crispa* Miller, *Ribes caucasicum* Adams ex Roemer & Schultes
E. European gooseberry, common gooseberry, wild gooseberry

گالش انگور

درختچه‌ای به ارتفاع ۶۰-۱۵۰ سانتیمتر. شاخه‌ها در محل گره‌ها با خارهای کم و بیش سه قسمتی، گاهی با

زبر یا کرکی زبر به همراه کرکهای غده‌ای. پراکندگی جهانی: سراسر اروپا، شمال آفریقا، قفقاز، تالش، البرز و سیبری تا منچوری. پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران: گردنه کدوک، سیاه بیشه. - تهران: شمال کرج.

استکانی، سبز، با دندانه‌هایی به طول ۳-۶، به عرض ۱-۲ میلیمتر، زبانکی، نوک کند، کم و بیش ارغوانی شونده. گلبرگها واژ تخم‌مرغی، از کاسبرگها تا ۳ بار کوتاهتر. خامه با کرکهای بلند و جدا، تا میانه چاکدار. میوه سسته سبز یا زرد، اغلب ارغوانی شونده، بدون کرک، کرکی

Ribes Uva-crispa L.

- در طب سنتی ایران دو گیاه گالش انگور / *Ribes Uva-crispa* L. و گیاه دیگر قره‌قاط، سیاه‌گیله / *Vaccinium Arctostaphylos* L. در ارتفاعات جنگلهای مازندران و گیلان و با پراکندگی کم می‌رویند و با توجه به خاصیت فوق‌العاده مهم دارویی که برای گیاهان جنس *Ribes* در اروپا قائل هستند همواره این سؤال وجود دارد که کدام یک از دو گیاه مذکور خواص دارویی مهم‌تری دارند و نام قره‌قاط را باید به کدام یک از این گونه‌ها اطلاق کرد. بنابراین

مصارف و کاربردها: میوه آن اثر مفرح و ملین دارد، بخصوص اگر قبل از رسیدن کامل مصرف شود. به حالت رسیده و بدون پوست بدلیل داشتن موسیلاژ قابلیت تقویت حرکات دودی شکل روده و نرم‌کنندگی دارد و برای مبتلایان به یبوست دارویی مؤثر است. تحقیقات نشان داده که میوه آن اثر ضداحتقان کبدی دارد و مصرف آن باعث کاهش تراکم خون در این عضو می‌شود. مصرف زیاد آن ناراحتی و خطر آفرین می‌باشد (۱۱).

Ribes Biebersteinii Berl. ex DC.

جای دارد در یک تحقیق جامع و فراگیر بررسی دقیق و جامعی روی این دو گیاه صورت گیرد بخصوص که از جنس *Ribes* گونه‌های دیگری بنامهای

Ribes Biebersteinii Berl. ex DC.

گالش انگور صخره‌زی

Ribes melananthum Boiss. & Hohen.

گالش انگور تیره گل

Ribes orientale Desf.

گالش انگور شرقی

Ribes khorassanicum Saghafi & Assadi

گالش انگور خراسانی

در ایران می‌رویند و دو گونه کاشته شده از آن نیز به نامهای

Ribes aureum Pursh.

گالش انگور طلایی

Ribes rubrum L.

گالش انگور قرمز

در تهران، کرج و بعضاً در شمال ایران کاشته می‌شوند.

تیره پرتاووسی/Haloragaceae

Myriophyllum spicatum L.

Syn.: *Myriophyllum pectinatum* DC., *Myriophyllum sibiricum* Kom.

E. spiked milfoil, feather pondweed, milfoil pondweed, spiked water milfoil

پرتاووسی سنبله‌ای، هزاربرگ سنبله‌ای

گیاه چندساله؛ ساقه‌های زیرزمینی خزنده، با ریشه‌های نازک متعدد. ساقه‌ها به طول ۳۰-۱۰۰ سانتیمتر، منشعب، غوطه‌ور، راست، لوله‌ای، مایل به سفید یا سبز کم‌رنگ، اغلب در بخش فوقانی با برگهای انبوه؛ برگها در چرخه‌های ۴ تایی، به طول ۳-۱ سانتیمتر، به عرض ۱-۳ سانتیمتر، شانده‌ای - شانده‌ای منقسم نخی شکل کامل یا با قطعات موبین متقابل به طول ۱/۳-۲/۵ میلیمتر؛ گلها کوچک، متعدد، چرخه‌ای؛ سنبله‌ها انتهایی، منقطع (منفصل)، به طول ۳-۸ سانتیمتر، به عرض ۲-۳ میلیمتر،

Myriophyllum spicatum L.

دایره‌ای - تخم‌مرغی، نوک‌کند، صورتی توگود، حدوداً هم‌اندازه کاسه گل؛ تخمدان ۴ حجره‌ای، به طول ۱/۵ میلی‌متر، با ۴ کلالة کوتاه پرم‌رغی. میوه شیزوکارپ ۴ تایی، به طول ۲، به عرض ۱/۵ میلی‌متر، مستطیلی، با پشت‌محدب مایل به قهوه‌ای.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا، نواحی شمال آسیای معتدله و شبه گرم و مرطوب، گروئنلند، شمال امریکا، شمال و جنوب افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در جریانهای ملایم آب، آبهای راکد، دریاچه‌ها و مرداب‌های استانهای آذربایجان، کرمانشاه، کردستان، همدان، فارس و... می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه آرام‌بخش و تب‌بر است (internet).

شناور؛ گل‌های فوقانی نر، پایینی‌ها ماده؛ برگ‌ها یکی در پای هر گل، دایره‌ای - تخم‌مرغی، نسبتاً ضخیم، باریک شده به نوکی کند، برگشته، مرکزی به طول ۱-۱/۷، به عرض ۱-۱/۵ میلی‌متر، جانبی‌ها نصف طول مرکزی؛ برگ‌های مرکزی گل‌های نر کامل، ۱/۳ طول گل؛ کاسه گل‌های نر لوله‌ای یا استکانی پهن، به طول ۱-۰/۵، به عرض ۰/۵ میلی‌متر، تا نیمه تقسیم شده، با لوب‌های تخم‌مرغی - سه‌گوشه؛ گلبرگ‌ها ۵ تایی، بیضوی، نوک‌کند، به طول ۱/۵-۲/۵، به عرض ۱-۱/۵ میلی‌متر، توگود، صورتی کم‌رنگ، ۲-۲/۵ برابر کاسه گل؛ پرچمها ۸ تایی؛ کاسه گل گل‌های ماده لوله‌ای، به طول ۱-۰/۵، به عرض ۰/۵ میلی‌متر، تقریباً کامل، تقریباً بدون لوب یا با لوب‌های کوچک؛ گلبرگ‌ها کوچک، به طول ۰/۵، به عرض ۰/۳-۰/۵ میلی‌متر،

Myriophyllum spicatum L.

Myriophyllum verticillatum L.

E. Canada parrot feather, common water milfoil, knotted pondweed, whorledwater milfoil

پرطاووسی

گیاه چندساله آبی؛ ساقه زیرزمینی ریشه دهنده، خزنده (رونده)، با ریشه‌چه‌های باریک و کوچک متعدد؛ ساقه لوله‌ای، شکننده، ساده یا با شاخه‌های

Myriophyllum verticillatum L.

Myriophyllum verticillatum L.

۲-۵/۲، به عرض ۱-۱/۵ میلیمتر، سفید یا مایل به سبز، ریزان؛ گل‌های ماده با کاسه استکانی به طول ۱-۱/۵، به عرض ۱۰/۵-۱۲ میلیمتر، پیوسته به تخمدان، با لوب‌های سه گوشه کوچک به طول حدود ۰/۳ میلیمتر، ۱۴-۱۵ اندازه لوله؛ گلبرگ‌ها کوچک، مستطیلی - تخم‌مرغی، به طول ۱-۱/۵ به عرض ۰/۵ میلیمتر، نوک کند، توگود، مایل به سبز یا سفید، ریزان؛ تخمدان تخم‌مرغی - مستطیلی، به طول ۱/۵-۲ میلیمتر، لوب‌های کلاله تخم‌مرغی، به طول ۱ میلیمتر، پرم‌رغی. میوه شیزوکارپ ۴ تایی، صاف، در قاعده قوزدار. پراکندگی جهانی: نواحی معتدله اروپا، آسیا و شمال آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: جنوب ایران.

مصارف و کاربردها: به عنوان سبزی خوردن مصرف می‌شود، اما در ارتباط با کاربردهای دارویی آن اطلاعاتی در دست نیست (internet).

تنک، به طول ۱۵-۱۵۰ سانتیمتر، سطح آب می‌رسد؛ برگ‌ها در چرخه‌های ۴-۶ تایی، به طول ۵-۲/۵ سانتیمتر، به عرض ۲/۵-۲ سانتیمتر، شانه‌ای - شانه‌ای؛ با قطعات متقابل، صاف (نرم) موین یا نخ‌ی شکل به طول ۱-۳/۵ سانتیمتر؛ گل‌ها کوچک در چرخه‌های ۴-۶ تایی، به شکل سنبله‌های شناور به طول ۵-۱۱ سانتیمتر، به عرض ۴-۸ میلیمتر؛ گل‌های فوقانی نر، پایینی‌ها ماده؛ برگ‌ها در کنار هر گل یکی، شانه‌ای یا شانه‌ای بخش، مستطیلی، تخت، به طول ۲-۷ میلیمتر، به عرض ۱-۳ میلیمتر، هم‌اندازه یا اندکی بلندتر از گل یا ۲-۳ برابر گل یا برگ‌ها برگ مانند و چندین بار بلندتر از گل‌ها؛ گل‌های نر با کاسه گل استکانی، به طول ۱-۱/۵، به عرض ۰/۵ میلیمتر، با لوب‌های سه گوشه، به طول ۰/۵ میلیمتر، دندان‌دار، مایل به قهوه‌ای، به طول ۱/۴ - ۱/۳ لوله؛ گلبرگ‌ها کم و بیش شفاف، واژ تخم‌مرغی، توگود، نوک کند، به طول

تیره انجیلی/ Hamamelidaceae

**Liquidambar styraciflua* L.

E. American sweet gum, sweet gum, sweet gum tree, maple-leaved liquidambar

عنبر سائل

درختانی خزان کننده، به ارتفاع تا ۴۵ متر، با پوست شیاردار؛ شاخه‌ها قهوه‌ای مایل به قرمز، اغلب با بالهای چوب پنبه‌ای. برگها متناوب، با دمبرگ نازک، با محیط دایره‌ای، به طول ۱۰-۱۵ سانتیمتر، با دمبرگی هم‌اندازه پهنک، با قاعده قلبی تا تقریباً سربریده، پنجه‌ای ۵-۷ لوبه؛ لوبها نوک‌دار، با دندانه‌های اره‌ای

ریز، با سطح فوقانی سبز تیره و شفاف، سطح تحتانی سبز کم‌رنگ، بجز محور رگبرگ اصلی بی‌کرک شونده، در فصل پاییز مایل به قرمز تیره. گلها بدون گلبرگ، در گل‌آذین کروی؛ گل‌های نر فاقد کاسبرگ، درون فلسها در کپه‌های کوچک در خوشه‌های انتهایی؛ گل‌های ماده در کپه‌های کروی با دمگل‌آذین بلند متشکل از کم و بیش دو مادگی نوک‌دار چسبیده بهم که در زیر آن فلسی کوچک قرار گرفته. کپه حاوی میوه کروی، خاردار. کپسول شکوفا و هرکدام ۱ یا ۲ دانه بالدار، زمستان باقی مانده.

Liquidambar styraciflua L.

– تهران: کرج: باغ دانشکده کشاورزی. – اصفهان: باغ گلها.

مصارف و کاربردها: با توجه به شباهت این گونه به

پراکندگی جهانی: شمال و مرکز آمریکا و آسیا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در مازندران؛ نوشهر؛ باغ اکولوژی نوشهر، خیرودکنار.

Liquidambar styraciflua L.

Liquidambar orientalis Mill. بنظر می‌رسد خواص دارویی مشابهی داشته باشد، اما با توجه به پراکندگی محدود این گونه در ایران و بعلاوه اینکه عموماً در سالهای اخیر به ایران وارد و کاشته شده است جایگاهی در طب سنتی ایران برای آن تعریف نشده است. بنابراین برای پی بردن به مصارف و کاربردهای آن باید تحقیقات جامع و علمی روی آن صورت گیرد (مؤلف).

تیره شادبلوط هندی / *Hippocastanaceae*

Aesculus Hippocastanum L.

**Aesculus Hippocastanum* L.

E. common horse chestnut, horse chestnut, bongay, English horse chestnut

شاه بلوط هندی

درختی به ارتفاع تا ۲۵ متر. شاخچه‌ها معمولاً بی‌کرک. برگچه‌ها ۵-۷ تایی، گوه‌ای - واژ تخم‌مرغی، به طول ۱۰-۲۵ سانتیمتر، نوک‌دار، دوبار دندانه‌اره‌ای نوک‌کند، بهنگام جوانی در سطح تحتانی و نزدیک قاعده با کرکهای نمدی - هلوئی، به‌رنگ زنگ آهن. گلها سفید با رنگ دویدگی قرمز، به عرض حدود ۲ سانتیمتر، در گل‌آذین پانیکول به طول ۲۰-۳۰ سانتیمتر. میوه تیغالی، به عرض حدود ۶ سانتیمتر، با ۱ یا ۲ دانه.

پراکندگی جهانی: شبه جزیره بالکان و غرب آسیا، کاشته شده در نواحی معتدله سراسر جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در تهران، کرج و مناطق شمالی.

مصارف و کاربردها: تنگ‌کننده عروق و منقبض‌کننده وریدها (رگ‌ها) می‌باشد، ضدالتهاب، افزایش‌دهنده سرعت جریان خون، آسان‌کننده دفع ادرار در افراد مبتلا به بیماری پروستات می‌باشد. از میوه بدون پوست، پوست و برگهای این درخت می‌توان در

معالجه هموروئید (پواسیر)، واریس، انبساط سیاهرگ‌های طناب بیضه‌ها (واریکوسل)، احتقان کبد، احتقان پروستات و لگن خاصره، ناراحتیهای ناشی از یائسگی، تصلب دیواره‌های سرخرگها و سرمازدگی استفاده کرد (۱۰).

– پوست و میوه آن در پاییز مصرف می‌شود. پوست آن مقوی و تب‌بر است، بطور سنتی میوه آن برای مداوای روماتیسم بکار می‌رود. الکل استخراج شده از میوه آن برای مداوای بواسیر بکار می‌رود و تصور می‌شود که تنگ‌کننده رگها باشد (7).

– شاه‌بلوط هندی قابض، ضدالتهاب است و به بهبود دیواره رگها بهنگام شل و متورم شدن که ممکن است به واریس، بواسیر یا دیگر مشکلات تبدیل شود کمک می‌کند. شاه‌بلوط تصلب شرایین را کاهش می‌دهد، گیاه به مقدار کم یا متوسط در مصرف داخلی برای درمان زخمهای پا، واریس، بواسیر و سرمازدگی بکار می‌رود و در مصرف خارجی بصورت مایع، ضماد یا ژل مصرف می‌شود. در فرانسه روغن بدست آمده از دانه‌های آن در استعمال خارج برای درمان روماتیسم استفاده می‌شود و در امریکا جوشانده برگهای آن در حالت سیاه‌سرفه بکار می‌رود. احتیاط لازم این است که آن را فقط بصورت مایع، ضماد یا ژل روی پوست سالم بکار برند و از مصرف خوراکی آن بدلیل سمی بودن خودداری گردد (4).

Aesculus Hippocastanum L.

تیره گل راعی/ Hypericaceae

Hypericum Androsaemum L.

Hypericum Androsaemum L.

Syn.: *Androsaemum officinale* All.

E. park leaves, sweet amber, tutsan, touching leaf, touchan leaves

گل راعی درختچه‌ای، متامتی

درختچه‌ای به ارتفاع ۳۰-۱۲۰ سانتیمتر، بدون کرک. شاخه‌ها دو خطی (با دو خط)، گسترده. برگها به طول ۲/۵-۹، به عرض ۲/۵-۶/۵ سانتیمتر، تخم‌مرغی پهن تا تخم‌مرغی - مستطیلی، تقریباً نوک‌تیز تا گرد یا تقریباً نوک‌دار، در سطح تحتانی کم‌رنگتر، با رگبرگهای مشبک فراوان. گلها ۱-۹ تایی در گل‌آذین دهیم انتهایی. کاسبرگها به طول ۸-۱۵ میلیمتر. آشکارا

نامساوی، مستطیلی - تخم‌مرغی تا تخم‌مرغی پهن، نوک کند تا نوک‌گرد، کامل، در حالت میوه‌دار رشد کننده و برگشته. گلبرگها به طول ۶-۱۲ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی، ریزان. پرچمها در دسته‌های ۵ تایی، ریزان.

تخم‌دان تقریباً کروی، به طول ۳-۴ میلیمتر. خامه‌ها ۳ تایی، به طول ۵/۲-۳ میلیمتر، میوه‌ها توتی (سته)، به طول ۷-۱۲ میلیمتر، استوانه‌ای - بیضوی پهن تا کروی، قرمزشونده، سرانجام سیاه‌رنگ. دانه‌ها بالدار، مشبک.

Hypericum Androsaemum L.

پراکندگی جهانی: غرب و جنوب اروپا، شمال آناتولی، قفقاز، شمال سوریه، شمال ایران و ترکمنستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختچه اصولاً در نواحی جنگلی استانهای گرگان، مازندران و گیلان می‌روید. در بعضی از مناطق معتدله و معتدله سرد نیز به‌عنوان گیاه زینتی کاشته شده است.

مصارف و کاربردها: میوه گیاه اثر مسهلی دارد، در موارد سختی وقوع قاعدگی، هیستری (نوع حالت عصبی - روانی) و بیماریهای کلیه و مثانه از آن استفاده می‌شود. قابلیت درمانی این گیاه کم و بیش

مشابه *Hypericum perforatum L.* می‌باشد (۱۱). امروزه با توجه به آشنایی مردم با گیاه *Hypericum perforatum L.* این گونه کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرد، بنابراین می‌توان گفت که یکی از ضرورت‌های تحقیق در ارتباط با گل‌راعی بررسی دقیق و پی بردن به خواص و کاربردهای این گونه و سایر گونه‌های *Hypericum* می‌باشد که مشتمل بر ۱۸ گونه است و دو گونه از آنها بومی و انحصاری ایران هستند و امروزه سمی بودن گونه *Hypericum triquetrifolium Turra* برای دام کم و بیش به اثبات رسیده است. در اینجا فقط برای

گل راعی علف بیدی، گل راعی کردستانی
Hypericum Olivieri (Spach) Boiss.

گل راعی کرمانشاهی

Hypericum pseudolaeye N. Robenson

Hypericum scabrum L.

گل راعی دیهیمی

Hypericum tetrapterum Fries

گل راعی چهارگوشه، گل راعی چهارباله

Hypericum triquetrifolium Turra

گل راعی فردار، گل راعی مزرعه‌روی

Hypericum vermiculare Boiss. & Hausskn.

گل راعی عراقی

یادآور می‌شود که در سالهای اخیر بدلیل فراوانی

Hypericum scabrum L. و شباهت اسمی

گونه‌های مختلف کارهای شیمیایی قابل توجهی

روی گونه‌های مختلف این جنس انجام شده، اما

اطلاعات کاربردی دارویی آنها به اثبات نرسیده و

نیازمند تحقیقات بالینی برای اثبات این نوع

کاربردهاست (مؤلف).

سیخک‌دار، کامل، گاهی در سطح فوقانی پوشیده از

تعدادی خالهای سیاه. گلبرگها به طول ۵-۱۵ میلیمتر،

پوشیده با خالهای سیاه لبه‌ای و گاهی روی سطح

فوقانی در امتداد خطوط. خامه‌ها ۳ تایی. کپسول

تخم‌مرغی تا هرمی، به طول ۴-۹ میلیمتر. پوشیده با

خطوط پستی و طولی و تاول‌های جانبی.

پراکندگی جهانی: نواحی معتدله اروپا، آسیا؛ معرفی

شده در امریکا، استرالیا و جنوب افریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً به

صورت علف هرز باغها، کف‌پوش جنگلها و

چمن‌زارها در تقاطع مختلف استانهای گرجان،

مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان،

کرمانشاه، ایلام، همدان، لرستان، کهگیلویه و بویراحمد،

کسب اطلاع بیشتر به نامهای گونه‌های آنها اشاره می‌شود.

Hypericum armenum Jaub. & Spach

گل راعی ارمنستانی

Hypericum asperulum Jaub. & Spach

گل راعی لرستانی، گل راعی بین‌النهرینی

Hypericum dogonbadanicum Assadi

گل راعی دوگنبدانی، گل راعی صخره‌زی

Hypericum Fursei N. Robson

گل راعی مازندرانی

Hypericum helianthemoides (Spach) Boiss.

گل راعی زاگرسی، گل راعی آفتابی

Hypericum hirsutum L.

گل راعی مقدس، گل راعی مودار

Hypericum hirtellum (Spach) Boiss.

گل راعی کرکی

Hypericum hyssopifolium Chaix subsp. *elongatum*

گل راعی زوفایی

Hypericum linarioides Bosse

گل راعی خطی

Hypericum lysimachioides Boiss. & Nöe

***Hypericum perforatum* L.**

Syn.: *Hypericum perforatum* L. var. *ellipticum* Freyn.

E. common St. John's-wort, perforated hypericon, St. John's wort

گل راعی، گل شهناز، هوفاریقون، گل چایی

گیاه چندساله، بی‌کرک. ساقه به طول ۱۰-۱۱۰

سانتیمتر، ایستاده، گاهی مولد ریشه، با دو خط، با

شاخه‌های بالارونده. برگها به طول ۵-۳۵، به عرض

۲-۱۴ میلیمتر، تخم‌مرغی باریک یا سرنیزه‌ای تا

بیضی - مستطیلی یا خطی، تقریباً بی‌دمبرگ یا

بی‌دمبرگ، تخت، پوشیده از خالهای کم‌رنگ متعدد

درشت. کاسبرگها به طول ۳-۶ میلیمتر، سرنیزه‌ای تا

مستطیلی یا بیضوی، نوک‌تیز تا نوک‌دار یا به کوتاهی

*Hypericum perforatum L.**Hypericum perforatum L.*

فارس، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: سرشاخه‌های گل‌دار و برگ‌های آن مصرف می‌شود و خواص درمانی آن در استعمال داخلی: محرک، اشتهاآور، بهبوددهنده هضم، قابض، ضد اسید معدی، مدر، ضد التهاب، دافع کرم، تب‌بر و در استعمال خارجی التیام‌بخش و ضد عفونت موضعی دارد و برای معالجه برونشیت ناراحتی‌های ریوی، آسم، سوءهاضمه‌های ناشی از ضعف گوارش، اسهال، التهاب مثانه، احتقان کبد، ترشحات سفید زنانه، کم‌ادراری، تب‌های طولانی، دردهای دارای منشأ نخاعی، دردهای عصبی، بی‌کفایتی دستگاه گردش خون، التهاب سرخرگها، بیماری‌های عفونی اطفال و در استعمال خارج برای درمان زخنها، سوختگی‌ها و اولسرها یا بکار می‌رود (۱۰).

– موارد کاربری گل راعی به‌عنوان دارو عبارت است

از: ضد التهاب و ورم برونش‌ها و دستگاه تناسلی ادراری، درمان آسیب مجاری صفرا، التهاب مثانه، سرماخوردگی معمولی، ترش کردن، خونریزی، میگرن، سردرد، سیاتیک، زخم معده، ادرارآور، قاعده‌آور

مشکلات عصبی است، در طب سنتی به عنوان مقوی برای مداوای دلشوره و اضطراب، تنش، بی خوابی و افسردگی ناشی از یائسگی استفاده می شود، این گیاه به ویژه برای مشکلات دوران یائسگی مفید است و تسهیل کننده علائم و نشانه های بیماری تغییرات هورمونی و مداوای کاهش امید به زندگی و شور و نشاط است. گل راعی مقوی با ارزش برای کبد و کیسه صفرا است، روغن موجود در آن گندزدا و ضد عفونی کننده است و در استعمال خارج برای مداوای زخمها، سوختگی ها و تسکین گرفتگی عصبی و در استعمال داخلی این روغن را می توان برای معالجه ورم معده و زخمهای دستگاه گوارش بکار برد (4).

ضد مالاریا، ضد شب ادراری، بطور موضعی جهت درمان بریدگی و سوختگی، درمان زخمها، عفونتهای میکروبی و ویروسی، ضد افسردگی، ضد میکروب و ویروس (۱۲).

- مهمترین اثرات درمانی آن عبارت است از: ضد افسردگی، ضد اسپاسم و گرفتگی عضلانی، محرک جریان صفرا، قابض، مسکن، تسکین دهنده درد، ضد ویروس: عصاره گل راعی برای مداوای کسانی که افسردگی ملایم تا متوسط دارند مفید است. این عصاره همچنین خاصیت ضد ویروسی دارد و عملکرد مناسبی بر علیه ویروس HIV و AIDS دارد، گیاه بطور کامل خواص ضد عفونی کننده دارد. یکی از داروهای با ارزش برای سیستم عصبی و

تیره زنبق/ Iridaceae

سفید یا بنفش، به طول ۷/۰-۱/۱ سانتیمتر؛ کیسه های بساک زرد، به طول ۸/۰-۲ سانتیمتر، کلاله خیلی بلندتر از پرچمها؛ خامه پرتقالی - قرمز، تقسیم شده به بازوی کلاله ای قرمز عمیق، هر کدام در بالا پهن شده. کپسول و دانه ها دیده نشده و به احتمال قوی گیاهی است عقیم.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، ایتالیا، ترکیه، ایران، عراق، هندوستان و چین.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استان خراسان؛ کاشمر؛ تربت حیدریه؛ قائن؛ گناباد؛ فردوس؛ طبس و ...؛ در سالهای اخیر در بعضی از نقاط دیگر ایران مثل کرج؛ لرستان و... نیز کاشته شده است.

مصارف و کاربردها: کلاله های این گیاه مصرف می شود و خواص درمانی آن در استعمال داخلی: منظم کننده قاعدگی (محرک فوری و مسکن رحم)، مسکن و مقوی معده، مسکن و مقوی دستگاه عصبی مرکزی، ضد اسپاسم و در استعمال خارجی بی حس کننده مخاط لثه می باشد و در موارد

Crocus sativus L.

E. saffron, crocus

زعفران

بنه بلند شامل رشته های مشبک نزدیک بهم، معمولاً دائمی مانند گلولی در بالای بنه. برگهای اولیه ۳-۵ تایی، کاغذی، سفید. برگها ۹-۱۱ تایی، قبل از پیدایش گلها، بندرت همزمان با گلها و حتی قبل از به پایان رسیدن گلها ظاهر شونده، خاکستری، بی کرک یا در لبه های پهنک و ناو (رگبرگ اصلی) مزه دار، به عرض ۵/۱-۲ میلیمتر. غلاف برگی وجود دارد، سفید، کاغذی، به بلندی تا ۵ سانتیمتر. برگه و برگک سفید، کاغذی، از برگهای اولیه بلندتر، به طول تا ۱۰ سانتیمتر. گلها پاییزه، ۱-۴ تایی، لوله گلپوش به طول تا ۱۵ سانتیمتر، با قطعات کم و بیش هم اندازه، در محل اتصال میله های پرچم به گلپوش کرکدار، بنفش، با رنگ دویدگی تیره تر بطرف قاعده، واژ تخم مرغی یا واژ سرنیزه ای، نوک کند، به طول ۵/۵-۳/۵ سانتیمتر، به عرض ۱-۲ سانتیمتر. میله های پرچمها بی کرک،

Crocus sativus L.

دردناک و هیستری بکار می‌رود، مانع خونریزی مزمن از رحم می‌شود. به‌عنوان معرق بخصوص در کودکان بکار می‌رود. در موارد پیدایش بشورات پوستی بدلیل تسریع کردن پیدایش و رفع آن به کودکان داده می‌شود. عصاره گیاه محرک رحم است. کلاله و رأس خامه آن در موارد تب‌ها، مالیخولیا و بزرگ شدن کبد، عفونتهای نژله‌ای و مارگزیدگی بکار می‌رود، ترکیبات گوناگونی از آن برای معالجه سرطان بکار می‌رود. به‌عنوان نشاط‌آور، کمک‌کننده به جذب مواد مقوی قلب و نیروبخش به بدن بکار می‌رود. جزء ترکیبات فراورده‌هایی است که برای جلوگیری از انزال زودرس بکار می‌روند.

– آرام بخش، اشتها‌آور، محرک قوای جنسی، مقوی معده، ضد اسپاسم، قاعده‌آور، جلواندازنده قاعدگی است. مصرف گیاه بمقدار زیاد سبب خونریزی شدید می‌شود، در هندوستان بمنظور درمان تب، افسردگی و مالیخولیا و بزرگ شدن کبد از آن استفاده می‌کنند (5).

قاعده‌گیهای دردناک و کمردردهای ناشی از آن، سوء هاضمه ناشی از ضعف گوارشی، سرفه‌های پی‌درپی، اسپاسم‌های نایژه‌ای و آسم بکار می‌رود (۱۰).

– زعفران در طب عوام به‌عنوان آرام‌بخش، مسکن، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی) و مقوی معده بکار می‌رود و در تغذیه به‌عنوان معطرکننده و طعم‌دهنده و نگ‌کننده مصرف می‌شود، مهمترین خواص درمانی زعفران: ضد درد، ضد افسردگی، ضدسم، ضدخیز (ورم و آب‌آوردگی)، ضد اکسیدان، ضد عفونی‌کننده، ضد اسپاسم (گرفتگی مفاصل)، ضد نفخ، ضد تومور (غده)، تقویت‌کننده قوای جنسی، مقوی قلب، سقط‌کننده، معرق، هضم‌کننده غذا، قاعده‌آور، خلط‌آور، بندآورنده خون، کاهش‌دهنده کلسترول، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، مخدر، مقوی اعصاب، محافظ اعصاب، مسکن، محرک، مقوی معده، سمی و مقوی رحم (۱۲).

– زعفران بادشکن، محرک، مقوی معده، معرق و قاعده‌آور است، در موارد فقدان قاعدگی، قاعدگی

در دوره حاملگی پرهیز شود زیرا ممکن است سبب سقط جنین گردد (4).

– جنس زعفران / *Crocus L.* در ایران ۹ گونه دارد که ۸ تای آنها بصورت خودروی در نقاط مختلف ایران می‌رویند. غده‌های گونه‌ای از آن به نام جو قاسم یا زعفران جو قاسم / *Crocus Haussknechtii Boiss.* توسط مردم محل‌های رویشی این گونه مصرف می‌شود که در مورد خواص دارویی آن باید تحقیقات منسجم و دقیقی انجام شود.

قاعده با رگه‌های سفید ضخیم، باکرکهای موی ریشی مایل به زرد؛ درفش‌ها مشابه قطعات خارجی گلپوش (افتان) ولیکن معمولاً تا حدودی کم‌رنگتر. میوه کپسول به طول حدود ۵ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: ایران، عراق، ترکمنستان، افغانستان، اصل و منشأ آن ناشناخته است ولیکن در اغلب نقاط جهان کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد.

مصارف و کاربردها: ریشه خشک شده گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: مدر، تصفیه‌کننده خون، خلط‌آور، بهبوددهنده گردش خون، صفرآور دارد و

– علیرغم تاریخ طولانی به‌عنوان گیاه دارویی، به‌عنوان دارو امروزه شهرتی ندارد. گیاهان ارزان‌تر و با قدرت دارویی بیشتری یافت می‌شوند که بتوانند جایگزین آن به‌عنوان قاعده‌آور، درمان درد قاعدگی و خونریزی مزمن رحمی و آرام‌کننده دستگاه هضم و قولنج گردند، در طب سنتی چین کلاه‌های زعفران گاهی برای درمان احتقان دردناک سینه، تحریک و بهبود بخشیدن به قاعدگی و تسکین درد شکم بکار می‌رود. احتیاط این است که از مصرف زیاد زعفران

**Iris germanica L.*

E. German iris, orris root plant, common bearded iris, blue flower de luce

زنبق

گیاه چندساله، با ساقه‌های زیرزمینی خیلی ضخیم. برگها به عرض ۲/۵-۴/۵ سانتیمتر، شمشیری شکل، به‌رنگ سبز کلمی. ساقه به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر، منشعب، با ۴-۵ گل؛ کفه‌های اسپات (چمچه) به طول تا ۵ سانتیمتر، غشایی، در نیمه فوقانی با رنگ دویدگی ارغوانی. لوله گلپوش به طول ۲-۲/۵ سانتیمتر؛ قطعات خارجی گلپوش (افتان) به طول حدود ۸ سانتیمتر، واژ تخم‌مرغی، کم و بیش بنفش تیره، بطرف

Iris germanica L.

- ساقه‌های زیرزمینی تازه زنبق به مقدار کم اثر مدر، خلط‌آور و دفع گرم دارد، مقادیر زیاد آن مسهل قوی و قی‌آور و سبب تحریک دستگاه هضم و درد شدید در روده، استفراغ و دفع زیاد مدفوع می‌شود، از مقادیر کم آن برای درمان خیز عمومی، استسقاء و سایر اشکال آب آوردن انساج استفاده می‌کنند. از گرد ساقه‌های زیرزمینی زنبق برای درمان آسم مرطوب، سیاه‌سرفه، نزله مزمن ریه و گریپ بهره می‌گیرند (۱۱).

در معالجه بیماریهای سردرد، میگرن‌های مرتبط با عادت ماهیانه، تهوع‌های صفاوی، التهاب اندامهای تنفسی - گوارشی و ادراری بکار می‌رود (۱۰).
- معطر، افزودنی به بسیاری از داروهای گیاهی مانند شربت‌ها و شربت سرفه‌هاست. ساقه‌های زیرزمینی آن برای تسهیل در دندان درآوردن به کودکان داده می‌شود، دارای خاصیت ضداسکوربوت است، همچنین در داروهای آرایشی همچون خمیردندان، پودرهای صورت و عطر از آن استفاده می‌شود (۵).

Iris germanica L.

برگها تقریباً هم‌اندازه ساقه عریان، به عرض تا ۳ سانتیمتر، شمشیری‌شکل؛ برگهای ساقه‌ای بتدریج به برگه‌ها تبدیل می‌شود. ساقه با شاخه‌های نازک ۱-۲ گلی، و با ۲-۳ گل‌انتهایی، کفه‌های اسپات (جمجه) به طول ۵-۷ سانتیمتر، تقریباً غشایی، دمگل به طول حدود ۲ سانتیمتر، در حالت میوه‌دار

Iris pseudoacorus L.

E. yellow flag iris, yellow iris

زنبق زرد

گیاه چندساله، به ارتفاع تا ۷۰-۱۵۰ سانتیمتر. ساقه‌های زیرزمینی ضخیم، منشعب، با ریشه‌های ضخیم، وتارهای رشته‌ای باقیمانده از بقایای برگها.

Iris pseudoacorus L.

تقریباً دایره‌ای، با رأس گرد، بدون کرکهای موی ریشی یا چروک؛ درفش‌ها راست (ایستاده)، به طول ۲-۲/۵ سانتیمتر، کم و بیش سرنیزه‌ای. کیسه‌های بساک به طول حدود ۱/۵ سانتیمتر روی میله‌هایی هم‌اندازه کیسه بساک. خامه‌ها به طول ۳/۵-۴/۵ سانتیمتر، با

طویل شونده. گل پوش زرد؛ لوله گل پوش به طول ۱-۱/۳ سانتیمتر؛ قطعات خارجی (افتان) گلپوش به طول ۵-۷/۵ سانتیمتر، با ناخنکی به طول ۱/۵-۲/۵ سانتیمتر، کم و بیش گوه‌ای، با پهنکی به طول ۳/۵-۵ سانتیمتر، به عرض ۲/۵-۴ سانتیمتر، تخم‌مرغی پهن تا

مصارف و کاربردها: ساقه‌های زیرزمینی زنبق زرد نیز اثر درمانی مشابه *Iris germanica* L. دارد (۱۱). یادداشت: علاوه بر گونه‌ها نامبرده از جنس زنبق / *Iris* L. این جنس در ایران قریب به ۲۰ گونه دارد که گل‌های آن کم و بیش معطرند ولیکن ارزش‌های دارویی آنها شناخته شده نیست.

– جنس بیسکویت‌ی یا زنبق‌سا / *Gynandriris* Parl. در ایران یک گونه گیاه زیبا با گل‌های بسیار معطر بنام *Gynandriris Sisyrinchium* (L.) Parl. در ارتباط با خواص و کاربردهای آن اطلاعاتی در دست نیست.

لوبیایی به طول ۱-۲ سانتیمتر، به عرض ۰/۸-۰/۶ سانتیمتر، میوه کیسول به طول ۴-۶ سانتیمتر، کم و بیش استوانه‌ای، بطرف انتها باریک شده منتهی به نوکی کوتاه. دانه‌ها تخت شده، نیم‌دایره‌ای یا دایره‌ای، قهوه‌ای کم‌رنگ با پوسته صاف.

پراکندگی جهانی: اروپا، نواحی مدیترانه‌ای، ترکیه، سوریه، قفقاز و شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب حاشیه مرداب‌ها، جویبارها و کانال‌های آبرسانی در شمال ایران و در استانهای مازندران، گیلان بندرت در گرگان می‌روید.

Gynandriris Sisyrinchium (L.) Parl.

تیره گردو / Juglandaceae

درختی به ارتفاع تا ۲۵-۳۵ متر، با تنه‌ای به قطر تا ۲/۵-۱/۵ متر، با تاج پهن و گسترده، خزان کننده؛ پوست تنه‌های مسن خاکستری تیره شیاردار. برگ‌ها به طول تا ۴۰ سانتیمتر، گاهی بلندتر، شانهای فرد؛ برگچه‌ها ۵-۱۱ تایی، بیضوی یا تخم‌مرغی، گاهی واژ تخم‌مرغی، به طول ۶-۲۰، به عرض ۲/۵-۸

Juglans regia L.

Syn.: *Juglans regia* L. var. *beloudschistana* DC., *Juglans fallax* Dode, *Juglans douglouxianna* Dode, *Juglans regia* L. subsp. *fallax* (Dode) Popov, *Juglans regia* L. subsp. *turcomanica* Popov.

E. persian walnut, royal walnut tree, walnut

گردو

پتوئی و کرکهای غده‌ای. میوه شفت تقریباً کروی، به قطر تا ۵ سانتیمتر، گاهی بزرگتر. برابر گوشتی، اغلب کمی کرکی، سبز رنگ با نقاط سفید کوچک، در حالت رسیده قهوه‌ای شونده، اغلب پس از رسیدن شکوفا. هسته دو کفه‌ای، تخم‌مرغی یا کروی تا استوانه‌ای، اغلب نوک‌تیز، کم و بیش چروک‌دار، از نظر اندازه، شکل، ضخامت، سختی و شکل دیواره میانی بسیار متنوع.

سانتیمتر، نوک‌تیز یا نوک‌دار، گاهی تقریباً نوک‌کند، با قاعده گوه‌ای یا گرد، با سطح فوقانی بدون کرک، در سطح تحتانی در امتداد رگبرگها و رگبرگهای محوری کم و بیش کرک‌دار، بدون دمبرگچه یا با دمبرگچه‌هایی به طول تا ۵ میلیمتر؛ برگچه انتهایی از جانبی‌ها اغلب خیلی بزرگتر و با دمبرگچه بلندتر. گل آذین دم‌گره‌ای نر به طول ۵-۱۵ سانتیمتر. گل‌های ماده اغلب منفرد تا ۳ تایی، استثناً چندتایی. پپاله با کرکهای

Juglans regia L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درخت اصولاً بصورت طبیعی در بعضی از نقاط جنگلهای شمال ایران و بصورت کاشته شده در اغلب نقاط ایران بجز نواحی ساحلی خلیج فارس و دریای عمان در

پراکندگی جهانی: شبه جزیره بالکان، ترکیه، شمال عراق، تالش، شمال و غرب ایران، آسیای میانه، افغانستان، پاکستان، تبت، شرق کوههای هیمالیا بطرف برمه.

برای معالجه راشیتیس و ضایعاتی که بر اثر سرما بر اعضا ایجاد می‌شود بکار می‌رود، مغز گردو خاصیت ضد میکروبی و ضد قارچی دارد و اثرات ضد کرم‌های پهن، ضد ورم، ضد التهاب مفاصل، ضد روماتیسم، قابض، مقوی و ضد عفونی‌کننده دارد و از گذشته دور برای رفع قولنج (Colic)، اسهال و هموروئید (بواسیر) بکار برده می‌شده و کاهش‌دهنده کلسترول خون است (۱۲).

– برگ‌های گردو قابض، مقوی، بحالت جوشانده دارویی ویژه برای درمان زخم‌های خنازیری است. پوست و برگ‌های آن ضد کرم، محلل، ملین و گندزدا هستند، برای مداوای تب‌خال، آگزما، سیفلیس و خنازیر مفید هستند، در مصرف خارجی برای درمان پیدایش لکه‌های پوستی و زخم‌ها استعمال می‌شود. پوست گردو پاک‌کننده است و بر علیه سرطان بکار می‌رود، خمیر آن برای معالجه زخم‌های پنجه پا بکار می‌رود. میوه‌های آن مقوی هستند و مفید برای معالجه روماتیسم. پوست میوه نارس آن کرم‌کش است. میوه رسیده و مغز آن هضم‌کننده و دارای ترکیبات افزایش‌دهنده میل جنسی است. روغن دانه آن برای دفع کرم کدو بکار می‌رود (6).

Juglans regia L.

Juglans regia L.

استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، شمال فارس، کرمان، شمال هرمزگان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگ‌ها، پوست، جوانه‌ها و گل‌های آن مصرف می‌شود و خواص درمانی: مقوی قابض، تجدیدکننده قوا، محرک جگر و لوزالمعده، ضد دیابت، مقوی معده، تصفیه‌کننده خون، ضد خنازیر، گندزدا، دافع کرم دارد و برای معالجه راشیتیس، لنفاتیسم، التهاب غدد لنفی، خنازیر، ضعف، بیماری‌های استخوانی، سل، برونشیت‌های مزمن، دیابت، کم‌خونی، نقرس، روماتیسم، اسهال بکار می‌رود (۱۰).

– مهمترین اثرات درمانی پوست و برگ گردو: ضد درد، ضد کرم، ضد چسبندگی پلاکت‌ها، ضد میکروب، ضد سرطان، ضد سم، ضد ویروس تب‌خال، ضد ورم، ضد اکسیدان، ضد عفونی‌کننده، ضد تومور، ضد ویروس، افزایش‌دهنده قوای جنسی، قابض، ضد قارچ، هضم‌کننده، ادرارآور، به‌عنوان رنگ مو، بندآورنده خونریزی، علف‌کش و حشره‌کش، مغز گردو اثرات درمانی زیر را دارد:

تیره سازو/Juncaceae

در لایه پارانشیمی محیطی وجود دارد. گل آذین پرگل، اغلب تنک، بندرت مترکم. برگه پایینی بلند، از ساقه مشخصاً بلندتر؛ غلاف برگه‌ها باریک، مشخصاً در قاعده گل آذین بهم آمده. گلها به طول ۱/۵-۲/۵ میلیمتر، منفرد درون برگ‌های گریبانی قرار گرفته. قطعات گلپوش تخم‌مرغی تا تخم‌مرغی باریک، نوک دار، خارجی‌ترین آنها بلندتر. پرچمها اغلب ۳، بندرت ۴، ۵ یا ۶ تایی، تقریباً به $\frac{2}{3}$ طول قطعات گلپوش می‌رسد؛ کیسه‌های بساک هم‌اندازه میله‌های پرچمها. خامه بسیار کوتاه؛ کلاله به طول حدود ۱ میلیمتر. کپسول تخم‌مرغی تا کروی، کم و بیش مشخصاً، نوک فرورفته، از قطعات گلپوش اغلب خیلی کوتاهتر، بندرت مساوی آن یا کمی بلندتر. دانه‌ها به طول حدود ۰/۵ میلیمتر، تخم‌مرغی، مشبک.

Juncus effusus L.

L. common rush, softrush, camel's straw, candle rush

سازوی افشان، سازوی نرم

گیاه چندساله، پشته‌ای انبوه. ساقه‌ها به ارتفاع ۵۰-۱۵۰ سانتیمتر برخاسته از ساقه‌های زیرزمینی منشعب انبوه‌ردیفی، بجز برگه‌ها بدون برگ. ساقه زیرزمینی مولد شاخه کوتاه با برگ بلند. غلافهای قاعده‌ای به رنگهای متنوع، اغلب قهوه‌ای کم‌رنگ، کدر، در بالا مولد پهنکی کوتاه. برگها استوانه‌ای، بدون دیواره، مشابه با ساقه. ساقه‌ها و برگها صاف یا با شیارهای نامشخص، با دسته‌های اسکلرانشیمی تقریباً آبی‌درمی که در برش عرضی روی دستجات آوندی بزرگ قرار نمی‌گیرد. حفره داخل ساقه و برگ متشکل از سلولهای ستاره‌ای شکل، ممتد، دستجات آوندی فقط

Juncus effusus L.

ضدالتهاب، تصفیه‌کننده خون، محلل، مدر، تب‌بر، آرام‌کننده درد، سنگ‌شکن، خلط‌آور و مسکن و آرام‌بخش است. برای درمان زخم گلو (گلو درد)، یرقان، خیز و آب آوردگی اندامها، عفونت حاد دستگاه ادراری و گریه‌های ناشی از بیماری کودکان بکار می‌رود (internet: Medicinal herbs)

پراکندگی جهانی: اروپا، جنوب، مرکز و جنوب غرب آفریقا، ماداگاسکار، جنوب غرب، جنوب و جنوب شرق آسیا، نیوزیلند، شمال و جنوب آمریکا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استانهای مازندران، گیلان و اردبیل.

مصارف و کاربردها: بخش چوب‌پنبه‌ای ساقه

تیره نعناع / *Labiatae*

ساقه‌ها خمیده - بالارونده، به ارتفاع ۱۵-۲۵ سانتیمتر، برگ‌دار، پوشیده با کرکهای خمیده - برگشته (رو به پایین). برگها به طول ۷-۱۵ سانتیمتر، به عرض ۳-۸ میلیمتر، تخم‌مرغی تا مستطیلی یا مستطیلی - لوزی، با قاعده گوه‌ای، تقریباً کامل یا بطرف رأس دنداندار نامحسوس، با رأس نوک تیز یا به کوتاهی مفاردار، در سطح تحتانی بوضوح

Acinus arvensis (Lam.) Dandy

Syn.: *Calamintha arvensis* Lam., *Thymus Acinos* L., *Acinus thymoides* Moench, *Acinus vulgaris* Pers., *Calamintha Acinos* (L.) Clairv., *Satureja Acinos* (L.) Scheele

E. spring savory, common basil, basil thyme

آویشنک رایج

گیاه دوساله با قاعده تقریباً ضخیم شده، پرساقه.

Acinos arvensis (Lam.) Dandy

رگه‌های به ظرافت برجسته، با دمگل پوشیده با کرکهای غده‌دار و بدون غده بجز در امتداد رگه‌های کرک موی ریشی‌دار. جام گل به طول ۶-۸ میلیمتر، بنفش - ارغوانی، از کاسه به اندازه نصف تا دو بار بلندتر، در سطح خارجی کرکدار، لب فوقانی گرد، نوک چالدار؛ لوب میانی لبهای تحتانی از جانبی‌ها ۱/۵ بار بلندتر. فندقه به طول ۱/۲۵، به عرض ۰/۵ میلیمتر، مستطیلی، صاف، قهوه‌ای.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا بجز نواحی قطبی، ناحیه مدیترانه‌ای، تالش، شمال ایران، قفقاز و ماورای قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان؛ علی بولاغی. - سمنان؛ کوه نیره‌وا.

رگبرگ‌دار، در سطح فوقانی کم و بیش بی‌کرک شونده، در سطح تحتانی به کوتاهی کرکدار، به کوتاهی دمبرگ‌دار. دمگله‌ها به طول ۱/۵-۲ میلیمتر. چرخه‌های گل نسبتاً تنگ ۳-۶ تایی، ۲-۶ گلی، در محورهای برگهای فوقانی تقریباً بدون پایک. برگ‌ها کوچک، از دمگله‌ها کوتاه‌تر، نوک تیز، پوشیده از کرکهای بلندتر و کوتاه‌تر. کاسه گل به طول ۴-۶ میلیمتر، ۵ دندانه‌ای نامساوی، تقریباً دولبه، دندانه‌های ۳ تایی پایینی گسترده، درفشی، دو تای بالایی راست بلندتر، به نازکی درفشی؛ لوله از دندانه‌ها تقریباً دوبار بلندتر، در بالا بهم آمده (متقبض شده)، در قاعده قوزدار، با دهانه در سطح داخلی کرک حلقوی‌دار (با حلقه‌ای از کرک)، با

Acinos arvensis (Lam.) Dandy

می‌شده را اگر یک قطره روی محل پوسیدگی دندان بریزید سبب تسکین درد آن می‌شود. گیاه را به آب حمام کودکان می‌افزایند و سبب قوی‌تر شدن و آرام‌بخشی اعصاب می‌شود. گیاه‌گلدان معمولاً در تابستان درو می‌شود و معمولاً بحالت دم‌کرده مصرف می‌شود (internet).

- این جنس در ایران ۲ گونه گیاه معطر دارد و

مصارف و کاربردها: اثر قابض و بادشکن دارد و بصورت دم‌کرده مصرف می‌شود (۱۱).

- گیاه از گذشته دور مورد علاقه اطباء طب سنتی بوده، اگرچه امروزه به‌عنوان گیاه دارویی کمتر مصرف می‌شود. گیاه اثرات درمانی مدر، ضد دندان‌درد، قرمزکننده پوست و مقوی معده دارد. روغن فرار گیاه که به‌عنوان قرمزکننده پوست مصرف

گیاه یکساله‌ای است که احتمالاً بعلت شباهت ظاهری با *Acinus arvensis* بصورت گیاه دارویی مصرف می‌شود که البته نیازمند تحقیق و پژوهش بیشتری است (مؤلف).

گونه دوم آن بنام

***Acinus graveolens* (M.B.) Link**

Syn.: *Thymus graveolens* M.B., *Calamintha graveolens* Benth.

آویشنک

***Acinus graveolens* (M. B.) Link**

***Ajuga comata* Stapf**

***Ajuga comata* Stapf**

Syn.: *Ajuga chia* Benth., *Ajuga pseudochia* Schost., *Ajuga chamaepitys* (L.) Schreb. subsp. *chia* (Schreb.) Arcang. var. *ciliata* Briquet

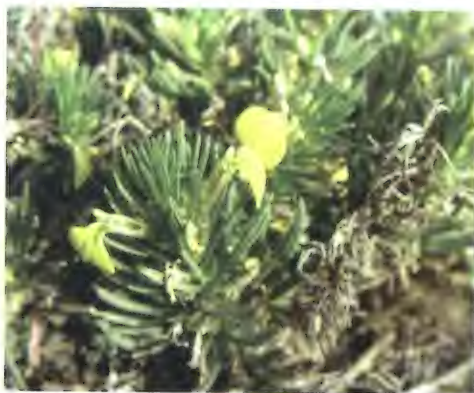
لبدیزی منگوله‌ای، لب‌دیزی همدانی

گیاه چندساله گاهی خشبی شونده، ساقه‌ها به طول ۸-۳۰ سانتیمتر، از قاعده منشعب، ایستاده یا بالارونده، در دو جهت متقابل به تناوب کرکدار، گاهی اصولاً در محل گره‌ها پوشیده از کرکهای مویی گسترده تنک. برگهای ساقه‌ای پشمالو، سه لوبه، با لوبهایی به طول ۱۵-۳۰ (۳۵)، به عرض ۱/۵-۳ میلیمتر. برگ‌ها مساوی گلها، بندرت از آنها کمی بلندتر. گلها منفرد محوری، گاهی به شکل سنبله‌ای نسبتاً انبوه انتهایی. کاسه گل استکانی، به طول ۴-۵ میلیمتر، فقط در بخش فوقانی کرکدار، در پایین اغلب بی‌کرک، با

رگه‌های مشخص؛ دندانه‌ها به طول ۲-۲/۵ میلیمتر، سه گوشه نوک تیز، از مولد جام گل ۲-۳ میلیمتر کوتاهتر. جام گل به طول ۱۶-۲۰ میلیمتر، زرد

آن مقدار اوره ادراک کم ولی اسیداوریک آن زیاد می‌شود، از آن برای درمان آب آوردن انساج و درد و ناراحتیهای کلیه و مثانه استفاده می‌شود (۱۱).

Ajuga comata Stapf

سنبله‌هایی نسبتاً انبوه. کاسه گل تقریباً پایک، به طول کم و بیش ۵ میلیمتر، کرک غده‌ای‌دار - کرک مویی، در بالا تقریباً با کرکهای بلند و جدا؛ دندانه‌های کاسه گل سرنیزه‌ای، از لوله بلندتر، بندرت مساوی با آن. جام گل آبی آسمانی، در سطح بیرونی کرک غده‌ای‌دار - کرکی مویی انبوه؛ لوله جام از کاسه ۱/۵ بار بلندتر؛ لب فوقانی عمیقاً دولوبه؛ لوب میانی لب پایینی گرد، اندکی چالدار، لوبهای جانبی تخم‌مرغی پهن. پرچمها و خامه بیرون زده (بلندتر از جام گل). میله‌های پرچمها پوشیده، با کرکهای انبوه مویی بلند بندند و کوتاه گریزی. فندقه بد قطر ۲/۵ میلیمتر، کروی، قهوه‌ای کم‌رنگ، به ظرافت مشبک - چروکیده.

پراکندگی جهانی: تقریباً در سراسر اروپا، نواحی مدیترانه‌ای، تالش، شمال ایران، قفقاز و ماورای قفقاز. پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران، آمل؛ نوشهر؛ بابل؛ لاجیم. - گیلان: رشت؛ لاهیجان.

نارنجی، در امتداد رگه‌ها ارغوانی - مخطط و با لب پایینی ارغوانی - خالدار؛ لب پایینی واژ قلبی پهن، گاهی تقریباً کلیوی شکل، چالدار پهن، با لوبهای جانبی نوک کند پهن. فندقه به طول ۲/۵ - ۳ میلیمتر، مستطیلی، در بالا مشبک، در پایین در جهت عرضی چروکیده، با چروکهای مورب فراوان با انشعابات آمیخته مشبک.

پراکندگی جهانی: جنوب شرق اروپا، آناتولی، جنوب بخش اروپایی روسیه، عراق، تالش، قفقاز، ایران و ترکمنستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، همدان و ارتفاعات البرز در استان تهران.

مصارف و کاربردها: گیاه اثرات درمانی مدر، اشتها آور، مقوی، تب‌بر و التیام‌دهنده دارد. با مصرف

Ajuga reptans L.

E. bugle, carpenter's herb, brown bugles, carpet bugleweed, carpet bugle, wild mint, wood betony, middle comfrey

لبیدیسی رونده، لبیدیسی گسترده، فرش منجوقی

گیاه چندساله، مولد ساقه‌های رونده برگ‌دار، سبز رنگ، تقریباً بی‌کرک، پرساقه. ساقه‌ها ساده، به طول ۱۰-۳۰ سانتیمتر، برگ‌دار، در محل تقابل برگها به تناوب با کرکهای فشرده، گاهی مخلوط شده با کرکهای گسترده بندند. برگهای قاعده‌ای با دم‌برگ بلند، قاشقی یا مستطیلی - واژ تخم‌مرغی، کامل یا سینوسی - دندانه‌ای پهن؛ برگهای پایینی ساقه کم، مستطیلی یا واژ تخم‌مرغی، بدون دم‌برگ، بندریج به برگهای پای گلها تغییر یابنده. برگه‌ها تخم‌مرغی کامل گاهی کمی کنگره‌ای، پایینی‌ها از گلها بلندتر، بالایی‌ها کوتاه‌تر. چرخه‌های برگه‌ها ۶-۸ گلی، پایینی‌ها تنک (با فاصله از یکدیگر)، فوقانی‌ها مولد

تلخ، قابض و معطر است، اما عقاید مختلفی در مورد اثرات دارویی آن وجود دارد. دارای ترکیبات ضد درد ملایم است و به عنوان شفا دهنده زخمها بکار می‌رود. ملین ملایم است و بصورت سنتی برای کمک به ضد عفونی کردن کبد بکار می‌رود (4).

مصارف و کاربردها: سرشاخه‌های گلدار این گیاه قابض، التیام بخش و تحلیل برنده است و برای جلوگیری از خونریزیها و معالجه زخمهای گوارشی کاربرد دارد (۱۰).
- اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود، لبدیسی رونده

Ajuga reptans L.

انگشتانه / *Digitalis* است و برای درمان امراض قلبی بکار می‌رود و تصور می‌شود که دارای ترکیبات مقوی قلب است. گیاه کامل معطر، قابض و تلخ است. گیاه عموماً در استعمال خارجی بکار می‌رود و آن را هنگامیکه گلدار شد درو می‌کنند و آن را پس از خشک کردن مصرف می‌نمایند، معمولاً آن را بصورت تازه برای تهیه روغن‌های ضام‌کردنی و روغن‌های دارویی بکار می‌برند و در داروهای طب سنتی از گیاه کامل استفاده می‌کنند.

- بطور ملایم اثر نیرو دهنده، اشتها آور، تب‌بر، مدر و رفع اسهال دارد. برای درمان تفرس، رماتیسم و آب آوردن انساج بکار می‌رود (۱۱).
لبدیسی رونده تاریخ طولانی به عنوان گیاهی که برای درمان زخمها بکار می‌رود دارد، اگرچه امروزه کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرد و هنوز تصور می‌شود درمان مؤثری برای جلوگیری از پیدایش بواسیر باشد و مفید برای درمان آغاز پیدایش سل ریوی. گیاه حاوی ترکیباتی شبیه به گیاه گل

Ajuga reptans L. لبدیسی رونده، لبدیسی گسترده
در ارتباط با خواص دارویی دو گونه از آنها توضیحاتی داده شد و در ارتباط با *Ajuga chamaecistus* که از پراکندگی جغرافیایی وسیعی در ایران برخوردار است و برای آن ۴ زیرگونه تعریف شده است اطلاعات نسبتاً خوبی در مورد ترکیبات اسانس و شیمیایی آن در دست است، اما برای آشنایی با خواص دارویی گونه مذکور و سایر گونه‌های این جنس نیاز به تحقیقات وسیع‌تری است (مؤلف).

گیاه در وسعت زیاد در داروهای مصرف می‌شود که برای درمان آزرده‌گی‌های گلو و بخصوص زخم دهان پکار می‌رود (internet).

جنس لبدیسی / *Ajuga* L. در ایران ۵ گونه گیاهی علفی یکساله و چندساله دارد که عبارتند از:

لبدیسی جنوبی *Ajuga austro-iranica* Rech. f.

لبدیسی پوته‌ای *Ajuga Chamaecistus* Ging

Ajuga comata Stapf

لبدیسی منگوله‌ای، لبدیسی همدانی

Ajuga orientalis L.

لبدیسی شرقی

Ajuga Chamaecistus Ging. ex Benth.

Ajuga reptans L.

بتدریج با دمبرگ کوتاه، کوچک شونده، با قاعده کم و بیش گرد یا سربریده، بقیه برگها مشابه، به برگهای همراه گلها تغییر یابنده. چرخه‌های گل، پرگل با گزنهای اغلب دمگل آذین دار، تنک یا نسبتاً انبوه، پایینی‌ها همگی تنک. برگه‌ها به طول ۳-۹ میلی‌متر، درفشی. دمگلها کوتاه. کاسه گل به طول ۷-۱۱ میلی‌متر، لوله‌ای، با قاعده کم و بیش باریک شده، بطرف بالا بتدریج پهن شده، با کرک پوش اغلب متشکل از کرکهای کوتاه و غده‌ای بدون پایک، ۱۰ رگه‌ای، با رگه‌های در بخش فوقانی با انشعابات

Ballota nigra L.

E. black ballota, black horehound, black archangel, dunny nettle, false hoarhound, stinking horehound

فراسیون آسای سیاه

گیاه پرساقه. ساقه به ارتفاع ۵۰-۱۲۰ سانتیمتر، اغلب منشعب، با کرک پوش متنوع. برگهای پایینی ساقه با دمبرگ تقریباً هم‌اندازه پهنک؛ پهنک به طول تا ۸ سانتیمتر، به عرض تا ۵ سانتیمتر، با قاعده قلبی، کنگره‌ای - دنداندار یا دنداندار اره‌ای - دنداندار، اغلب نوک تیز، با کرک پوش متنوع تنک؛ برگهای بالایی

اینجا). از قاعده سه گوشه باریک شده به منقاری راست یا تقریباً گسترده با طول متفاوت (متنوع). جام گل قرمز، از کاسه $1/5$ بار بلندتر؛ لب فوقانی به طول ۵-۶ میلیمتر، کرکی مویی، نوک چالدار؛ لب تحتانی سه لوبه. فندقه کم و بیش به طول ۲ میلیمتر، به ضخامت به دشواری ۱ میلیمتر، قهوه‌ای تیره، درخشان. پراکندگی جهانی: تقریباً سراسر اروپا، شمال آفریقا، آسیای جنوب غربی (جنوب غرب آسیا). پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی و کردستان.

Ballota nigra L.

مصارف و کاربردها: اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. در حالی‌که برای مدت درازی گیاه را برای درمان تشنج، افسردگی (کم‌جراتی) و یائسگی مورد توجه بوده است، بطور معمول امروزه مصرف قابل توجهی ندارد. گیاه به‌عنوان ضد قی‌آوری، جلوگیری

متقارب آمیخته؛ دندانه‌های کاسه گل ۵ تایی (در

Ballota nigra L.

فراورده‌های آن برای درمان آب آوردن انساج،
نقرس و روماتیسم توصیه می‌شود (۱۱).

- این جنس در ایران ۳ گونه گیاه علفی چندساله دارد
که در ارتباط با یک گونه از آنها اطلاعات جامع
دارویی وجود دارد، اما در ارتباط با

Ballota Aucheri Boiss.

فراسیون آسا

Ballota platyloma Rech. f.

فراسیون آسای کجوری

اطلاعات دارویی خاصی وجود ندارد. اگرچه در
سالهای اخیر اطلاعات نسبتاً جامعی درخصوص
ترکیبات شیمیایی *Ballota Aucheri* بدست آمده است،
اما از نظر کاربری دارویی نیازمند تحقیقات وسیع و
آزمایشهای بالینی هستیم تا بتوان در ارتباط با خواص
دارویی این گیاهان قضاوت کرد. یادآور می‌شود که
Ballota platyloma انحصاری ایران است (مؤلف).

کننده یا تقلیل دهنده تهوع و دل‌آشوبه و استفراغ بکار
می‌رود. برای تهوع و دل‌آشوبه با منشأ اختلالات
گوش میانی نه با منشأ سیستم گوارشی شاید بسیار
مفید باشد. بنظر می‌رسد مسکن ملایم و ضد اسپاسم
است و گاهی برای درمان درد مفاصل و نقرس بکار
می‌رود (۴).

- مقوی، مقوی معده، ضد تشنج، آرام‌کننده، تصفیه‌کننده
خون، مدر، قاعده‌آور و ضد کرم است.
برای درمان ناراحتیهای عصبی توصیه می‌شود.
نتایج مطلوبی برای درمان اختلالات عصبی زنان
بائسه، مبتلایان به هیستری، حالات اضطرابی،
احساس صدا در گوش، بی‌اختیاری دفع ادرار و
سیاه‌سرفه از آن بدست آمده. بعلاوه برای دفع
کرمهای آسکاریس و کرمک بکار می‌رود.

Ballota Aucheri Boiss.

***Calamintha grandiflora* (L.) Moench**

Syn.: *Melissa grandiflora* L., *Satureja grandiflora* (L.) Scheele, *Thymus grandiflorus* (L.) Scop., *Clinopodium grandiflorum* (L.) O. Kuntze
E. large-flowered calamint

نعناع زیبای گل درشت

ساقه‌های زیرزمینی نازک، منشعب، رونده. ساقه به ارتفاع ۲۰-۵۰ سانتیمتر، نازک، بالارونده یا تقریباً ایستاده؛ زیگزاکی، ساده یا با شاخه‌های تنک، کم و بیش کرکی تنک. دمبرگ کم و بیش مساوی نصف اندازه پهنک؛ پهنک برگها به طول ۳۰-۸۰، به عرض ۲۰-۵۰ میلیمتر، با قاعده گرد یا سینوسی - سربریده یا گوه‌ای پهن، با لبه دندان‌اره‌ای درشت، با رأس نوک تیز، با بافت به نازکی علفی - غشایی، در سطح فوقانی سبز تیره، با کرکهای بسیار تنک، بی‌کرک شونده، در سطح تحتانی سبز کم‌رنگ، اصولاً در امتداد رگبرگها کرکی تنک؛ برگهای پایینی تقریباً دایره‌ای، میانی‌ها بزرگ، تخم‌مرغی یا به کوتاهی بیضوی،

بالایی‌ها از گل‌های حائل (دربرگیرنده آنها) کوچکتر و باریکتر، دندان‌اره‌ای تیز. چرخه‌های گل ۳-۵ گلی، تنک، محوری، دمگل آذین‌دار. دمگله‌ها اغلب کوتاه، کرک مویی‌دار. برگ‌ها کوچک، خطی - یا سرنیزه‌ای، مژه‌دار. کاسه گل به طول ۱۰-۱۴ میلیمتر، تقریباً بی‌کرک یا کرک مویی، با دهانه تقریباً عریض؛ دندان‌های فوقانی به طول ۲-۳ میلیمتر، پایینی‌ها به طول ۳/۵-۵ میلیمتر، مژه‌دار بلند. جام گل به طول ۲۵-۴۰ میلیمتر، قرمز یا آبی آسمانی - بنفش. پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، ترکیه، تالش و شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بخش‌های جنگلی و جلگه‌ای استانهای گرگان، مازندران و گیلان و بخش‌های حدواسط نواحی بیابانی و جنگلی استان سمنان.

مصارف و کاربردها: نعناع زیبای گل‌درشت دارای روغن فراری شبیه به کافور است.

***Calamintha grandiflora* (L.) Moench**

می شده است (2).

- برگهای گیاه معطر، معرق و خلط آور هستند، دم کرده آن برای درمان یرقان (زردی)، دردهای عصبی، تشنج و گرفتگی عضلانی بکار می رود. ضماد گرم برگهای آن به تسکین سوختگی و دردهای رماتیسمی کمک می کند (internet).

مویی نرم گسترده انبوه یا تنک. دمبرگ به طول ۵-۱۰ میلیمتر؛ پهنک برگها به طول ۱۵-۳۰ (۴۵-) میلیمتر، به عرض ۱۰-۲۰ (۳۰-) میلیمتر، با قاعده گرد یا سربریده پهن، با لبه کمی کنگره ای، با رأس نسبتاً نوک کند بندرت نسبتاً نوک تیز، با بافت نازک، با هر دو سطح سبز، در سطح تحتانی کم رنگتر، با کرکهای تنک، کم و بیش با کرک غده دار - منقوط؛ برگهای

دم کرده برگ آن عطری شبیه به نعناع فلفلی دارد و برای تهیه شربت های تسکین دهنده سرفه مورد استفاده قرار می گیرد. از برگهای تازه آن ضمادی برای درمان کوفتگی تهیه می شود. چای آن برای برطرف کردن نفخ قولنج (قولنج های نفاخ) مصرف می شود و به عنوان مقوی نیروبخش نیز توسط عطاران انگلیسی توصیه

Calamintha officinalis Moench

Syn.: *Melissa Calamintha* L., *Calamintha ascendens* Jordan, *Calamintha menthaefolia* Host, *Calamintha sylvatica* Bromf., *Satureja Calamintha* (L.) Scheele

E. calamint savory, calamint

نعناع زیبا

ریشه پراشعاب، ضخیم شده. ساقه به ارتفاع ۲۰-۵۰ سانتیمتر، بالارونده، اغلب منشعب، پوشیده از کرکهای

Calamintha officinalis Moench

است و برای درمان سرفه و سرماخوردگی مفید است. این سلسله کاربردها آن را دارویی مفید برای رفع عفونتهای ملایم دستگاه تنفسی می‌نماید. آن را ترجیحاً باید با دیگر گیاهان از جمله بومادران / *Achillea millefolium* و آویشن / *Thymus vulgaris* مخلوط کرد. احتیاط لازم آن است که آن را در دوران بارداری استفاده نکنند (4).

– گیاه کامل معطر، معرق و خلط‌آور است. برگهای آن در زمان گلدهی چیده و پس از خشک کردن نگهداری می‌شود. دم‌کرده آن مفید برای درمان تب‌ها، نفخ روده‌ای و ضعف دستگاه گوارش است و همچنین برای رفع و درمان افسردگی، بی‌خوابی و قاعدگی دردناک بکار می‌رود. قابلیت خلط‌آوری آن سبب می‌شود تا به عنوان داروی درمان‌کننده سرفه و سرماخوردگی و عفونتهای خفیف ریوی مورد استفاده قرار گیرد. این گونه را بهتر است با گیاهان دیگری مانند بومادران / *Achillea millefolium* و آویشن / *Thymus vulgaris* استفاده نماییم. آن را نباید برای زنان حامله تجویز کرد زیرا سبب سقط جنین می‌شود (internet).

– این جنس در ایران سه گونه دارد در ارتباط با خواص دارویی دو گونه آن شرح و اطلاعات کافی آورده شد، اما گونه سوم با نام نعنای زیبای کوچک / *Calamintha debilis* (Bunge) Briq. از نظر دارویی ناشناخته است و در ارتباط با این گونه گیاه معطر نیز می‌توان تحقیقات جامعی انجام داد (مؤلف).

کنار گلها به نسبت پهن‌تر، کوتاهتر، گرد، با دمبرگ بلند. چرخه‌های گل ۳-۷ گلی، روی دمگل آذین منشعب دو شاخه‌ای محوری، تنک، کم و بیش با فاصله از یکدیگر. برگه‌ها سرنیزه‌ای. کاسه گل به طول ۶-۷ میلی‌متر، با دهانه کرکی تنک، در سطح خارجی در امتداد رگه‌ها کرک مویی کوتاه‌دار، دولبه؛ دندانه‌ها مژه‌دار؛ دندانه‌های فوقانی بسیار کوتاه، پهن، پایینی‌ها خیلی بلندتر، درفشی، کمی به داخل خمیده. جام گل اغلب از کاسه ۲ بار بلندتر، قرمز، کرک‌دار، کرک غده‌ای‌دار – منقوط؛ لب فوقانی نوک چالدار؛ لب پایینی ریش‌دار، منقوط – لکه‌دار، ۳ لوبه، با لوب میانی نوک چالدار. دو تا از پرچمها بیرون زده از جام، ۲ تا درون جام قرار گرفته. فندقه تخم‌مرغی، نوک‌کند.

پراکندگی جهانی: جنوب و غرب اروپا، ترکیه، تالش، شمال ایران و قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای گرگان، مازندران، گیلان و ارسباران آذربایجان.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مورد استفاده می‌باشد و خواص درمانی محرک، ضد اسپاسم، بهبوددهنده و بادشکن دارد و در موارد ضعف هضم و اسپاسم‌های روده‌ای، سکسکه، صدای وزوز گوش و دردهای معدی مصرف می‌شود (۱۰).

– اندامهای هوایی آن مصرف می‌شود. گیاه معرق است و به پایین آوردن تب کمک می‌کند. باد را فرو می‌نشاند و سوء هاضمه را برطرف می‌کند. خلط‌آور

Clinopodium umbrosum (M.B.) C. Koch

Syn.: *Calamintha umbrosa* (M.B.) Fisch. & C. A. Mey., *Melissa umbrosa* M.B.

ریحانک سایه‌پسند

گیاه چندساله، پراسقه. ساقه‌ها کوتاه یا طویل، اغلب زیکزاکي یا افتان، بالارونده یا ایستاده، به ارتفاع

(۱۰-۲۰-۵۰ سانتیمتر، چهارگوشه، ساده یا منشعب، در پایین بی‌کرک شونده، در بالا اصولاً در گوشه‌ها کم و بیش کرکی تنک. برگها علفی نازک، با دو سطح سبز، به طول ۱۰-۴۰، به عرض ۸-۲۵ میلی‌متر، به کوتاهی دمبرگ‌دار، کرکی تنک، به شکلهای و بزرگی (اندازه) متنوع؛ با قاعده گرد یا گوه‌ای، با محیط

ارغوانی، از کاسه حدوداً ۲ بار بلندتر. پرچمهای فوقانی گاهی عقیم. فندقه به طول ۱ میلیمتر، به عرض ۰/۷۵ میلیمتر، دایره‌ای - تخم‌مرغی، صاف. پراکندگی جهانی: تالش، شمال ایران، افغانستان، پاکستان، قفقاز، کوههای هیمالیا، آسام و برمه. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در مناطق جنگلی استانهای گرگان، مازندران، گیلان و آذربایجان شرقی (ارسباران) می‌روید.

مصارف و کاربردها: شیر به برگ گیاه برای معالجه زخمها و بریدگیها بکار می‌رود (internet).

تخم‌مرغی یا تخم‌مرغ - مستطیلی، با لبه دندان‌اره‌ای یا کنگره‌ای - دندان‌اره‌ای یا تقریباً کامل، با رأس نوک‌تیز، چرخه‌های گل ۱-۵ تایی، (-۱۰-۲۰-۴۰ گلی، تنک یا نسبتاً انبوه، تنک یا مترکم و تنگ هم، دربرگرفته شده با برگهای فوقانی. برگ‌ها درفشی، از کاسه کوتاه‌تر یا تقریباً بلندتر. کاسه گل به طول ۵-۶ میلیمتر، کمی خمیده، با قاعده قوزدار، روی رگ‌ها و دانه‌ها مژه‌دار، با دهانه غریان (بدون کرک)، در بالا اغلب رنگی، دو لبه؛ لب فوقانی با دندان‌های سرنیزه‌ای، پایینی با دندان‌های بلندتر درفشی. جام گل

Clinopodium umbrosum (M.B.) C. Koch

Clinopodium vulgare L.

Syn.: *Melissa Clinopodium* Benth., *Calamintha Clinopodium* Benth., *Calamintha vulgaris* (L.) Druce, *Satureja Clinopodium* (L.) Caruel, *Satureja vulgaris* (L.) Fritsch.

E. wild basil savory

ریحانک

طول ۱ سانتیمتر، تخم‌مرغی یا مستطیلی - تخم‌مرغی، کامل یا بطور بسیار نامحسوس کنگره‌ای - دندان‌اره‌ای، بسیار نازک، به ظرافت رگبرگ‌دار، با دو سطح، در سطح تحتانی تقریباً انبوه‌تر با کرکهای نرم؛ برگهای کنار گلها از گرزنها بلندتر (بالازده). چرخه‌های گل ۱۰-۲۵ گلی، کروی، اغلب انبوه، در بین یکدیگر قویاً با فاصله (تنک)، دم‌گلها به طول ۲-۳ میلیمتر. برگ‌ها به طول ۵-۷ میلیمتر، درفشی، پرمغی - مژه‌دار انبوه. کاسه گل به طول ۷-۱۲ میلیمتر، لوله‌ای به نازکی ۱۳ رگه‌ای، سبز یا با رنگ‌دویدگی ارغوانی، با دهانه کمی

گیاه چندساله، کمی ضخیم شونده، ساقه‌ها به ارتفاع ۳۰-۵۰ سانتیمتر، ایستاده یا بالارونده، با کرکهای رو به پایین برگشته، اغلب ساده. برگها به طول ۲-۳، به عرض ۱/۲-۲ سانتیمتر، با دم‌برگ حائل حداکثر به

Clinopodium vulgare L.--subsp. *vulgare*--subsp. *orientale* Bothmer

دارد.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا و آسیا بجز نواحی قطبی، شمال افریقا، ترکیه، ایران، ترکمنستان، افغانستان، پاکستان، آسیای مرکزی، آسیای جنوب غربی، شرق ناحیه مدیترانه‌ای، قفقاز و شمال امریکا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان: ارسباران. - سمنان: ارتفاعات شمال.

مصارف و کاربردها: گیاه مقوی دماغ، قابض، بادشکن و مقوی قلب است (3).

بهم آمده (منقبض شده)، در سطح داخلی فاقد حلقه کرکی؛ لب فوقانی با دندان‌هایی به طول ۴-۲/۵ میلی‌متر، از قاعده پهن شده، درفشی بلند، در بالا راست؛ لب تحتانی با دندان‌هایی به طول ۵/۵-۴ میلی‌متر. جام گل قرمز یا ارغوانی، در سطح خارجی کرکدار، از کاسه به اندازه نصف تا تقریباً ۲ بار بلندتر؛ لوله جام کمی خمیده؛ لب جام به طول ۳-۲ میلی‌متر، تخت، کمی نوک چالدار؛ لب تحتانی تقریباً دو بار بلندتر، سه لوبه، با لوبهای گرد با لبه کمی موج. کیسه‌های بساک بی‌کرک. فندقه تقریباً کروی، به قطر حدود ۱ میلی‌متر.

- این گونه در ایران دو زیرگونه به نامهای

Dracocephalum Moldavica L.

E. Moldavian dragon head, Moldavian balm

بادرنجبویه، بادرشبی، شاطرا مرزه

گیاه یکساله، کرکدار، قویا بی‌کرک شونده. ساقه به

ارتفاع ۱۵-۲۵ سانتیمتر، ایستاده، از پایین منشعب؛ شاخه‌ها بالارونده - ایستاده، طویل، ایستاده - گسترده، تقریباً هم‌اندازه ساقه اصلی. برگها با دمبرگی به اندازه $\frac{1}{4}$ یا $\frac{2}{3}$ طول پهنک‌ها، به طول تا ۳۵، به

Dracocephalum Moldavica L.

یزد: در اطراف یزد؛ مهریز؛ تفت. - تهران.
مصارف و کایردها: دانه‌های آن با خیس کردن در آب موسیلاژی کدر تولید می‌کند. دانه آن را برای کاهش تب و به عنوان آرام‌بخش استفاده می‌کنند. داروی تهیه شده از آن به عنوان بادشکن و مقوی بکار می‌رود. در اروپا گیاه به عنوان مقوی، قابض و التیام‌بخش مورد توجه می‌باشد (3).
 - برگ و اندامهای هوایی این گیاه اسانسی خوشبو دارد و در طب عوام به عنوان التیام‌دهنده زخم و جراحات مصرف می‌شود (۱۱).
 - دانه‌های گیاه قابض، هضم‌کننده غذا و مقوی هستند. آنها را به عنوان مسکن و آرام‌بخش برای درمان تب‌ها بکار می‌برند. گیاه کامل نیز قابض، مقوی و التیام‌بخش است (internet).
 - این گیاه در وسعت زیاد در اطراف خوی، سلماس و ارومیه کاشته می‌شود و عرق آن با نام بادرشی

عرض ۱۰ سانتیمتر، مستطیلی - سرنیزه‌ای، با قاعده سربریده یا گوه‌ای، در لبه با دندان‌های کنگره‌ای درشت نوک کند یا دندان‌های - دنداناره‌ای، در برگ‌های همراه گلها تغییر شکل یافته؛ برگ‌های همراه گلها مستطیلی - خطی، دندان‌اره‌ای تیز با دندان‌های منتهی به نوک موی ریش مانند بلند، از چرخه‌های گل بلندتر. کاسه به طول ۹-۱۱ میلیمتر، با کرک‌های کوتاه، دولوبه؛ لب بالایی منتهی به دندان‌های سه‌تایی تخم‌مرغی پهن درفشی، لب پایینی با دندان‌های دوتایی مستطیلی - سرنیزه‌ای، درفشی - سردار (نوک‌دار). جام گل به طول ۲۰-۲۵ میلیمتر، سفید یا بنفش - آبی آسمانی، در سطح بیرونی کرک‌دار.
 پراکندگی جهانی: شرق اروپا، سیرری و آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به صورت کاشته شده در استانهای آذربایجان غربی و شرقی، مازندران و

Dracocephalum Moldavica L.

محصولات دارویی این استان است، اما در مورد سایر گونه‌های این جنس اگرچه اغلب آنها بسیار معطر و خوش‌عطر می‌باشند اطلاعات دقیق دارویی در دست نیست، نویسنده در اینجا برای اطلاع از وضعیت گیاهشناختی آنها شرح دو گونه رایج آنها را آورده و به نامهای دیگر گونه‌های آنها اشاره دارد تا در آینده تحقیقات جامع و کافی در ارتباط با خواص دارویی آنها صورت گیرد.

Dracocephalum Aucheri Boiss. بادرنجبویه دماوندی

Dracocephalum polychaetum Bormm.

بادرنجبویه کرمانی، بادرنجبویه لاله‌زاری

Dracocephalum subcapitatum (O. Kuntze) Lipsky

بادرنجبویه عشق‌آبادی

Dracocephalum surmandicum Rech. f.

بادرنجبویه سمیرمی، بادرنجبویه سورمندی

(بادرنجبویه) استفاده می‌شود، اگرچه در استان آذربایجان غربی شهرت بسزایی دارد، اما مصارف واقعی و اثرات درمانی دقیق آن در منابع و رفرانس‌های معتبر آورده نشده است و فقط براساس گفته‌های مردم این محصول تولید و مصرف می‌شود. جا دارد دست‌اندرکاران طب سنتی طی تحقیق منسجم و انجام کارهای بالینی به اثرات درمانی مؤثر این گیاه پی برده و اثرات درمانی بارز آن را مشخص کنند. در بعضی از نقاط ایران نیز این گیاه بصورت بسیار پراکنده و گاه در میان سبزی خوردن آنها مصرف می‌شود (مؤلف).

– جنس *بادرنجبویه* / *Dracocephalum* L. در ایران ۸ گونه دارد که یکی از آنها *Dracocephalum Moldavica* L. بطور معمول در آذربایجان غربی کشت می‌شود و عرق بادرنجبویه یا بادرشبی یکی از

جامع و کافی است، اگرچه ممکن است مردم محلی بدلیل معطر بودن از آنها استفاده بسیار محدود داشته باشند (مؤلف).

(۵-) ۱۰-۲۰، به عرض ۳-۱۰ میلیمتر، تخم مرغی تا مستطیلی، کنگره‌ای تا تقریباً کامل، با قاعده تقریباً قلبی یا گوه‌ای، با رأس نوک کند بندرت نسبتاً نوک تیز، با کرکهای نمدی کوتاه متراکم خاکستری شونده، با رگبرگ آذین غیر چشمگیر. برگه‌ها از کاسه گل کوتاهتر یا تقریباً هم‌اندازه آن، مستطیلی - لوزی، با دو طرف بریده ۲-۴ دندانه‌ای، با دندانه‌های کم و بیش به یکباره باریک شده (بهم آمده) به نیش ۱-۴ میلیمتری. چرخه‌های گل ۲-۴ گلی، بصورت سنبله‌ای نسبتاً تنک تا انبوه تخم مرغی - مستطیلی

Dracocephalum Thymifolium L.

بادرنجبویه آویشنی
هرگونه کاربری دارویی گیاهان مذکور نیازمند تحقیق

***Dracocephalum Kotschy* Boiss.**

Syn.: *Dracocephalum multicaule* Montbr. & Auch. subsp. *Kotschy* (Boiss.) Bornm., *Dracocephalum multicaule* Montbr. & Auch. subsp. *kurdicum* Bornm., *Dracocephalum oligadenium* Bornm. & Gauba

بادرنجبویه دنایی، پلنگ مشک، زرابی

بوته‌ای - پشته‌ای، کرکی خاکستری و کرکی غده‌دار به داخل فشرده منقوط. ساقه‌های گلدار به طول ۱۰-۲۰ سانتیمتر، بالارونده، با میان‌گره‌های کوتاه، با برگهای انبوه. برگها به کوتاهی دمبرگ‌دار، بطرف بالا رشد کننده. به برگه‌ها تغییر یابنده، به طول

Dracocephalum Kotschy Boiss.

Dracocephalum Kotschy Boiss.

برگشته، با لوب میانی پهن شده. پرچمها به کوتاهی بیرون زده. خامه دو لوبه، بیرون زده. پراکندگی جهانی: انحصاری ایران. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه معمولاً در ارتفاعات کوهستانی استانهای گرگان، مازندران، همدان، کرمانشاه، فارس (کوه دنا) و ارتفاعات تهران (کوههای البرز) و ارتفاعات شمال سمنان می‌روید. **مصارف و کاربردها:** این گونه از گیاهان معطر نسبتاً فراوان است، بنظر می‌رسد در مورد ترکیبات شیمیایی آن نیز اطلاعات خوبی در دست باشد، اما بجز کاربری‌های محلی غیرمستند در مورد آن اطلاع دقیقی در دست نیست (مؤلف).

پرساقه. ساقه‌ها به ارتفاع ۱۵-۳۰ سانتیمتر، خمیده - بالارونده، اغلب ساده، کرکی انبوه. برگهای پایینی ساقه سریعاً پژمردنی؛ برگهای میانی به طول

نزدیک بهم. کاسه گل به طول ۱۵-۱۷ میلی‌متر، غشایی، تا میانه دولبه، پوشیده با کرکهای کوتاه نسبتاً تنک و کرکهای غده‌ای بدون پایک انبوه، با رگه‌های چشمگیر در درون دندانه‌های کاسه گل به انبوهی منشعب، لب فوقانی ۳ دندانه‌ای. با دندانه‌های تخم‌مرغی - مستطیلی، با رأس ممتد (باریک شده) به خارکی به طول ۱-۲ میلی‌متر؛ لب پایینی دو دندانه‌ای، شکافته به ۲ دندانه سرنیزه‌ای - درفشی. جام گل به طول کم و بیش ۳۰ میلی‌متر، اخرازی رنگ، کرک نمدی؛ لوله جام به کوتاهی بیرون زده، در بالا قویاً بزرگ شده، لب فوقانی به طول کم و بیش ۱۰ میلی‌متر، تقریباً کلاه خودی، نوک چالدار؛ لب تحتانی ۳ لوبه،

Dracocephalum multicaule Montbr. & Auch.

بادرنجبویه پرساقه

گیاه با قاعده چوبی ضخیم، خشبی - پشته‌ای،

سه گوشه؛ لب تحتانی تا ۱/۴ بخش به دندانهای تخم مرغی - سه گوشه همگی بلند درفشی شکافته. جام گل به طول ۲۵-۳۲ میلیمتر، زرد کاهی کم رنگ، در سطح خارجی کرکدار؛ لوله جام از کاسه گل بیرون زده، بتدریج بزرگ شده. پراکندگی جهانی: شرق ترکیه، ایران، قفقاز و شرق ماورای قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در نواحی سنگی و صخره‌ای و اغلب دامنه‌های کوهستانی استانهای آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان.

۱۵-۲۰، به عرض ۳-۷ میلیمتر، کم و بیش سرنیزه‌ای باریک، با قاعده باریک شده به دمبرگی کوتاه، با رأس نوک تیز یا نسبتاً نوک تیز، اغلب در جهت طولی چین دار. چرخه‌های گل ۲ گلی، در گل آذین سنبله‌ای کوتاه یا نسبتاً بلند نسبتاً تنک بهم آمده (انبوه شده). برگ‌ها تخم مرغی یا سرنیزه‌ای، از کاسه کوتاه‌تر، کامل، ممتد به سیخکی به طول ۳ میلیمتر. کاسه گل به طول ۱۵-۱۷ میلیمتر، دو لبه، به کوتاهی کرکدار؛ لب فوقانی تا ۱/۳ شکافته به دندانهای تخم مرغی -

Dracocephalum multicaule Montbr. & Auch.

دست نیست، اگرچه باید گفت در ارتباط با مواد ترکیبات شیمیایی آن اطلاعات نسبتاً جامعی در دست می‌باشد، اما هرگونه کاربری دارویی آن نیازمند مستندسازی است (مؤلف).

مصارف و کاربردها: در ارتباط با این گونه از گیاهان معطر در بین مردم بومی مناطق مختلف رویشگاه آن به عنوان گیاه دارویی شهرت کاذبی وجود دارد، اما در ارتباط با خواص دارویی آن بطور مستند مطلبی در

Hyssopus angustifolius M.B.

استعمال داخلی خواص درمانی: خلط‌آور و ضداحتباس ترشحات برونشی، گندزدا، ضدسرفه، نرم‌کننده، محرک بصل النخاع، افزایش‌دهنده فشار خون، معرق، مدر، بهبوددهنده هضم، محرک معده، پیش‌اندازنده قاعدگی، دافع کرم، ضدسرطان برای معالجه آسم، تب یونجه، تنگی نفس، برونشیت‌های مزمن، سرفه، گریپ، سل، بی‌اشتهایی، اختلالات پوستی، روماتیسم‌ها، فشارخون پایین، سنگ مجاری ادراری، تب‌های توأم با ثورات، سوء هاضمه، ضعف هضم، دردهای ناشی از التهاب معده، قولنج، ترشحات سفید و در استعمال خارجی اثرات التیام‌بخش و محلل دارد. برای درمان زخمها، خونمردگی، ضایعه پوستی

Hyssopus angustifolius M. B.

Syn.: *Hyssopus officinalis* L. var. *angustifolius* (M. B.) Boiss.

E. hyssop

زوفا

بوته‌ای پرساقه. ساقه‌ها به طول ۳۰-۴۰ سانتیمتر، ۴ گوشه، بالارونده یا کم و بیش ایستاده، پوشیده با کرکهای مویی فردار رو به پایین برگشته، اغلب با شاخه‌های فراوان. برگها به طول ۱۵-۲۰ (۳۵-) میلیمتر، به عرض ۱-۲ (۳-) میلیمتر، خطی باریک، گسترده، اغلب با لبه به بیرون برگشته، با رگه میانی مشخص، تقریباً نوک تیز، کرکی کوتاه- خاکستری شونده و منقوط فرورفته، بالایی‌ها و کنار شاخه‌ای‌ها کمی کوچک شونده. سنبله‌ها به طول ۴-۸ سانتیمتر، نسبتاً انبوه، یکطرفه؛ چرخه‌های گل با دمگل‌آذین کوتاه یا تقریباً بدون پایک. برگها کم و بیش مساوی دمبرگ، خطی - نخ‌شکل. کاسه گل به طول ۷-۸ میلیمتر، تقریباً مخروطی - لوله‌ای، کرکی تنک یا انبوه، با کرکهای غده‌ای بدون پایک زیر، اغلب کم و بیش با رنگ‌دودیدگی بنفش؛ دندانه‌ها سرنیزه‌ای - درفشی، از لوله اغلب کمی کوتاهتر. جام گل به طول ۱۰-۱۲ میلیمتر، آبی آسمانی - بنفش؛ لوله کم و بیش به طول ۸ میلیمتر؛ لب فوقانی به کوتاهی ۲ لوبه؛ لب تحتانی بلند، ۳ لوبه، با لوب میانی واژ قلبی، جانبی‌ها تخم‌مرغی. ۲ تا از پرچمها با خامه از جام گل قویاً بیرون زده؛ دو تا فقط از جام گل کمی بالا زده (بلندتر). فندقه به طول ۲، به عرض ۱ میلیمتر، قهوه‌ای تیره، صاف، نوک تیز یک رگه‌ای.

پراکندگی جهانی: شرق ترکیه، شمال ایران، قفقاز و ماورای قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: نواحی جنگلی و ارتفاعات بالای استانهای مازندران، گیلان، ارتفاعات البرز در شیب شمالی و سمنان (کوه نیزه‌وا).

مصارف و کاربردها: اندامهای مختلف این گیاه در

Hyssopus angustifolius M.B.

بزرگسالان است به‌ویژه هنگامیکه بیماری با احتقان مخاط و خیم‌تر شد. مانند بسیاری از دیگر گیاهان با روغن فرار قوی دستگاه هضم غذا را آرام می‌کند و می‌تواند دارویی مؤثر بر علیه سوء هاضمه، بادشکم، نفخ و قولنج باشد (4).

Hyssopus angustifolius M.B.

ناشی از سیفلیس، حالات سرطانی و اگرما بکار می‌رود (۱۰).

- اثرات درمانی زوفا: درمان زخم گلو، خلط‌آور، تحریک‌کننده پوست، ضد ویروس ایدز (۱۲).

- زوفا بطور متداول گیاه دارویی کم‌ارزشی است، و بطور عمومی مفید به‌عنوان آرام‌بخش و مقوی است، اثرات مثبت آن به‌نگام مصرف برای درمان برونشیت و عفونت‌های تنفسی، به‌ویژه هنگامیکه تولید مخاط زیاد وجود دارد آشکار می‌شود. بنظر می‌رسد زوفا تولید مایع مخاطی را تقویت کند و در همان زمان بطور آرامی به‌عنوان خلط‌آور عمل نماید. مجموعه این خاصیت‌ها سبب پاک شدن ضخامت و گرفتگی خلط سینه می‌شود. زوفا می‌تواند پرده مخاطی را تحریک کند، بنابراین بهترین زمان استفاده از آن موقعی است که عفونت به حد اکثر رسید هنگامیکه گیاه بهبودی عمومی را تقویت و ترغیب می‌نماید. به‌عنوان مسکن زوفا دارویی مفید برای درمان آسم در کودکان و

Lallelantia iberica (Stev.) Fisch. & C.A. Mey.

Lallelantia iberica (Stev.) Fisch. & C.A. Mey.
Syn.: *Dracocephalum iberica* Stev., *Dracocephalum aristatum* Bertol., *Lallelantia sulphurea* C. Koch.

بالنگو

ساقه اغلب ساده، به ارتفاع ۱۰-۵۰ سانتیمتر. برگها به طول تا ۶۰، به عرض ۱۱-۱۸ میلیمتر، با دمبرگی به طول ۵-۱۰ میلیمتر، دندانهای - گرد و نامشخص؛ برگهای فوقانی به طول ۴۰-۴۵، به عرض ۱۱ میلیمتر، در قاعده باریک شده. گلها متعدد، در چرخه‌های جدا و تنک، سنبله‌ها به طول ۴-۱۷ سانتیمتر، به ضخامت ۱/۵-۲/۵ سانتیمتر. برگهای همراه گلها بدون پایک، خطی - سرنیزه‌ای، نوک کند، از گلها تقریباً دوبار بلندتر، با لبه ۴-۸ سیخکی. برگها با دمبرگ کوتاه یا تقریباً بدون دمبرگ، تخم‌مرغی یا بادبزی یا گوه‌ای، با دندانهای ۵-۷ تایی، سیخک‌دار به طول ۷-۸ میلیمتر. کاسه گل به طول ۸-۱۵، به عرض ۱/۵-۳ میلیمتر؛ با دندانهای منقاردار، بالایی‌ها تخم‌مرغی، پایینی‌ها سرنیزه‌ای. جام گل آبی آسمانی یا بنفش بندرت سفید - مایل به زرد، به طول ۱۱-۱۸ میلیمتر، به اندازه نصف از کاسه بلندتر یا مساوی آن، در سطح بیرونی کم و بیش کرکی، با لب کوتاه؛ لب بالایی به طول ۴، به عرض ۲-۳ میلیمتر؛ لب پایینی به طول ۵/۲-۳ میلیمتر؛ لب میانی به طول ۵/۲، به عرض ۲ میلیمتر، از لوبهای جانبی تخم‌مرغی حداقل دوبار پهن‌تر.

پراکندگی جهانی: شرق نواحی مدیترانه‌ای، آناتولی، عراق، تالش، ایران، ترکمنستان و ماورای قفقاز. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، همدان، لرستان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، فارس (کوه دنا)، سمنان و تهران.

مصارف و کاربردها: گیاه را بدلیل داشتن دانه‌های موسیلاژی می‌کارند و تصور می‌شود که خنک‌کننده و مسکن و آرام‌بخش است. و برای تهیه نوشابه‌های

موسیلاژدار استفاده می‌شود. آن را برای سرفه و به‌عنوان محرک و محرک قوه بآ بکار می‌برند. دانه‌های آن به‌عنوان خنک‌کننده و آرام‌بخش مصرف می‌شود (3)

بیماریهای روانی، تقویت کبد و قوای جنسی مصرف می شود (۱۱).

- برگهای گیاه بصورت پخته مصرف می شود. دانه های آن را بصورت خام یا پخته می خورند و غنی از مواد روغنی است، از دانه های آن روغن خوراکی بدست می آورند (internet).

- جنس بالنگو / *Lallemantia* Fisch. et Mey. در ایران ۵ گونه دارد که همگی کم و بیش معطرند و در اینجا فهرست نامهای آنها آورده می شود.

Lallemantia baldschuanica Gontsch.

Lallemantia canescens (L.) Fisch. & C. A. Mey.

Lallemantia iberica (Stev.) Fisch. & C. A. Mey.

Lallemantia peltata (L.) Fisch. & C. A. Mey.

Lallemantia Royleana (Benth. in Wall.) Benth.

همگی آنها بجز *Lallemantia canescens* (L.)

Fisch. & C. A. Mey. یکساله هستند و اغلب

بصورت علف هرز در میان اراضی کشاورزی و باغها

و اراضی رها شده دیده می شوند اما در ارتباط با

خواص دارویی آنها اطلاع دقیقی وجود ندارد (مؤلف).

Lallemantia iberica (Stev.) Fisch. & C.A.Mey.

- از دانه های آن روغنی تهیه می شود که به مصرف تغذیه می رسد. دانه اش جهت دفع خونروی لثه ها،

Lallemantia canescens Fisch. et Mey.

Lamium album L.*Lamium album* L.

E. white dead nettle, white archangel

گزنه سفید، گزنه سا

گیاه چندساله. ساقه‌های زیرزمینی ساقه مانند، بسیار کوتاه و چوبی، یا به طول تا چند سانتیمتر، ساقه رونده‌دار. ساقه اغلب خیزان و ساده، به طول (۱۰-۳۰) ۴۵-۹۵ سانتیمتر، در قاعده بی‌کرک تا بی‌کرک شونده، در بالا کرکی کوتاه فشرده، برگها دمبرگ‌دار؛ دمبرگ به طول (۵-۱۵) ۱۵-۸۵ سانتیمتر، اغلب از پهنک کوتاهتر، بالایی‌ها اغلب دمبرگ‌دار؛ پهنک تخم‌مرغی تا (فوقانی‌ها) تخم‌مرغی - مستطیلی تا تخم‌مرغی - سرریزه‌ای در قاعده قلبی تا (در بالایی‌ها) باریک شده - سربریده، با رأس نوک تیز (در بالایی‌ها) با نوک کمی نوک‌دار، با لبه اغلب کنگره‌ای درشت تا (در بالایی‌ها) دندان‌دار یا دندان‌اره‌ای، در هر دو سطح کرک‌دار شونده فشرده تنک؛ برگهای ساقه‌ای به طول (۲-۷) ۱۱-۳۰ سانتیمتر؛ برگهای کنار گله‌ها به طول (۲-۶) ۹-۳۰ سانتیمتر. چرخه‌های کاذب (۳-۴) ۵-۷ تایی، تنک، (۱۰-۱۶) ۲۰-۲۲ گلی. برگ‌ها به طول (۱-۲) ۶-۱۲، به عرض ۵-۱۰/۵ میلی‌متر، کرکی مویی مخلوط با کرکهای غده‌دار کوتاه، با رأس سیخک‌دار کرکی. کاسه گل به طول ۱-۱/۵ (۲-۳) سانتیمتر، در قاعده بی‌کرک در بالا کرکی مویی تنک؛ دندان‌ها از لوله بلندتر یا کوتاهتر یا هم‌اندازه آن، سه گوشه‌ای باریک، با لبه به کوتاهی کرک‌دار - کرک غده‌ای دار، سیخک‌دار، کرک‌دار. جام گل سفید، خیلی بندرت قرمز، به طول (۱/۷۵-۲/۵) ۲-۳ سانتیمتر؛ لوله جام S مانند، به یکباره پهن شده، (۱-۱/۵) ۱/۷۵-۲/۵ میلی‌متر، در قاعده سطح خارجی بی‌کرک، با سطح پشتی در بالا کرک‌دار، در سطح داخلی با حلقه کرکی مورب. لب فوقانی به طول (۶-۸) ۱۰-۱۲، به عرض ۵-۶ میلی‌متر، با رأس گرد تا سربریده یا نوک چالدار، با لبه اغلب موج، در

سطح خارجی کرک مخملی؛ لب تحتانی برگشته؛ لوبهای جانبی گرد شده، به طول تا ۲ میلی‌متر؛ لوب میانی به طول ۳-۵، به عرض ۴-۸ میلی‌متر، دولوبه، با لبه موج. پرچمهای جلویی به طول ۹-۱۱ میلی‌متر، از پشتی‌ها حدود ۳ میلی‌متر بلندتر و حدود ۱ میلی‌متر زیر (پایین‌تر) آن قرار گرفته؛ میله‌های پرچمها به کوتاهی کرک غده‌ای دار - کرکی؛ کیسه‌های بساک به طول ۱/۵-۲، به عرض ۷۵-۱۰/۵ میلی‌متر، در سطح پشتی و شکمی موی ریشی کوتاه‌دار. طبق به عرض حدود ۵/۰ میلی‌متر. خامه از جام ۳-۴ میلی‌متر کوتاهتر. فندقه به طول (۲/۷۵-۳) ۳/۲۵-۴، به عرض (۱/۲۵-۱/۵) ۱/۷۵-۲ میلی‌متر. قهوه‌ای تیره (کدر)، با لکه‌های خاکستری شونده کوچک.

- این گونه از نظر پراکندگی بسیار متنوع و وسیع می‌باشد، بطوریکه دو زیرگونه آن بنامهای زیر در ایران می‌روید

*subsp. album**subsp. crinitum* (Montbr ex Auch. ex Benth.) Mennema

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا، تمام نقاط معتدله آسیا، معرفی شده در شمال آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه و زیرگونه‌های آن در ایران دارای پراکنش وسیع بوده

– ریشه گیاه مصرف می‌شود و آن را قابض می‌دانند و به‌عنوان محلل و آرام‌بخش استفاده می‌کنند (3).

– قابض، مقوی، خلط‌آور و بندآورنده خون است. تنبور آن برای مداوای تورم دستگاه تنفسی در موارد برونشیت و قاعدگی دردناک بکار می‌رود. سبب توقف خونریزی رحمی، تورم پروستات و تنظیم قاعدگی می‌شود (5).

– گزنه سفید قابض و آرام‌بخش است. اصولاً به‌عنوان مقوی رحم، بازدارنده خونریزی بین دو قاعدگی و کاهش‌دهنده زیادی خون قاعدگی است. داروی سنتی (مرسوم) برای تخلیه غیرعادی رحم است. گیاه گاهی برای تسکین قاعدگی دردناک بکار می‌رود. قابض بودن آن به درمان اسهال کمک می‌کند و در استعمال خارج برای تسکین بواسیر و واریس مصرف می‌شود (4).

در اغلب نقاط سایه، کنار مناطق دارای تراوش آب، در جنگلها، نقاط سایه پناه صخره‌ها و ... در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، همدان، کرمانشاه، اراک، چهارمحال بختیاری، لرستان، کهگیلویه و بویراحمد، کرمان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگها و گلهای این گیاه خواص درمانی: مقوی قابض (از داروهای اختصاصی رحم)، منقبض‌کننده عروق، تب‌بر، ضدالتهاب و تصفیه‌کننده خون دارد و برای درمان: اسهال، اسهال خونی، خونریزی رحمی، خروج خون همراه با خلط از ریه، خونریزی، ترشحات سفید زنانه، قاعدگیهای دردناک، بواسیر، واریس، مشکلات ادراری در مردان سالخورده و ورم مثانه بکار می‌رود (۱۰).

Lamium album L.

ساقه‌ای به طول ۵/۰-۲۰ (۳-) سانتیمتر؛ برگهای همراه گلها به طول ۵/۰-۲۰ (۳-) سانتیمتر. چرخه‌های گل به تعداد (۲-۳) ۵-۷ عدد، اغلب تنک، با (۶-) ۸-۱۶ (۲۰-) گل. برگه اغلب وجود ندارد. کاسه گل به طول ۵-۷/۵ میلی‌متر، بطور متوسط تا انبوه کرکی کوتاه تا کرکی مویی بلند، مخلوط با کرکهای کوتاه غده‌دار؛ دندانه‌ها مساوی اندازه لوله، بندرت کوتا‌هتر، سه گوشه، با سیخک مویین. جام گل ارغوانی، به طول (۱/۲۵-۲) ۱/۵-۲ (۲/۵-) سانتیمتر، در گلهای درون غنچه لقاح به طول حدود ۵/۰ سانتیمتر، با لوله‌ای راست، به یکباره پهن شده، به طول (۱-۱/۲۵) ۱/۵-۲ (۲-) سانتیمتر، با سطح بیرونی لوله بدون کرک، بطرف لب جام گل کرکی، در سطح داخلی بدون حلقه کرکی؛

Lamium amplexicaule L.

E. henbit dead nettle, dead nettle

گزنه‌سای ساقه‌آغوش

گیاه علفی یکساله. ساقه به ارتفاع ۵-۳۰ (۴۰-) سانتیمتر، ایستاده یا خیزان، اصولاً از قاعده منشعب و شاخه‌دار، بدون کرک یا در قاعده بدون کرک، با بخش فوقانی کرک‌دار. برگهای قاعده‌ای دمبرگ‌دار؛ دمبرگ به طول (۱/۵-۲) ۱-۱۵ سانتیمتر، مساوی اندازه پهنک یا کمی بلندتر؛ برگهای همراه گلها ساقه‌آغوش؛ پهنک کلیوی شکل یا لوزوی تا قلبی؛ برگهای فوقانی قلبی تا لوزوی، اغلب با دندانه‌های کناره‌ای بزرگ و نامنظم یا لوب‌دار، گاهی عمیقاً بریده بریده، با دو سطح پوشیده از کرکهای فشرده تنک یا نسبتاً انبوه؛ برگهای

Lamium amplexicaule L.

گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، چهارمحال بختیاری، اصفهان، کهگیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه اثرات درمانی ضدروماتیسم، معرق، محرک، تب‌بر، ملین و مسکن دارد (internet).

Lamium amplexicaule L.

رونده‌دار. ساقه‌خیزان، ساده، به ارتفاع ۲۵-۶۰ سانتیمتر، کاملاً پوشیده با کرک‌های مویی تنک. برگ‌ها دمبرگ‌دار؛ دمبرگ به طول ۵/۰-۶ سانتیمتر، از پهنک اغلب کوتاه‌تر؛ برگ‌های فوقانی بدون دمبرگ؛ پهنک تخم‌مرغی تا تخم‌مرغی - مستطیلی، با برگ‌های فوقانی‌تر حتی تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، پایینی‌ها با قاعده قلبی تا باریک شده - سربریده، با رأس نوک‌تیز، فوقانی‌هانوک‌دار، در بخشی دو بار کنگره‌ای

لب فوقانی به طول (۳-۴)۵، به عرض ۳-۴ میلی‌متر، با رأس گرد، با لبه کامل تا بطور نامشخص موج، در سطح خارجی کرکی کوتاه تا کرک مخملی؛ لب تحتانی با فوقانی بوجودآورنده زاویه‌ای راست؛ لوب‌های جانبی گرد، به طول ۷۵/۱۰-۱ میلی‌متر، فاقد دندان یا با دندان‌هایی به طول تا ۲۵/۰ میلی‌متر؛ لوب میانی به طول و عرض ۲-۳ (۴) میلی‌متر، دو بخشی، با لبه موج. پرچم‌های جلویی به طول ۴-۵ میلی‌متر، از پشتی حدود ۱-۲ میلی‌متر بلندتر و حدود ۱ میلی‌متر زیر آنها چسبیده؛ میله بدون کرک‌های غده‌دار؛ کیسه‌های بساک به طول ۷۵/۱۰-، به عرض حدود ۵/۰ میلی‌متر، با سطح پشتی و شکمی ریش‌دار. طبق به عرض حدود ۲۵/۰ میلی‌متر. خامه از جام حدود ۲-۳ میلی‌متر کوتاه‌تر. فندقه به طول ۲-۳ (۳/۲۵)، به عرض ۱-۱/۵ میلی‌متر، با قاعده بالدار، قهوه‌ای چرک، منقوط سفید.

- بدلیل تنوع محل‌های رویش و تنوع اندام‌ها برای این گونه چند variety تعریف شده است.

پراکندگی جهانی: تقریباً سراسر اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، آسیا (بخش اعظم نواحی شمالی و گرم و مرطوب)؛ در سراسر نقاط جهان معرفی شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه بصورت علف هرز اغلب در باغ‌ها، اراضی زراعی و باغ‌های تازه ایجاد شده و در دامنه‌های کوهستانی در استانهای

Lamium Galeobdolon (L.) L. subsp. *montanum* (Pers.) Hayek

Syn.: *Pollichia montana* Pers., *Galeobdolon luteum* Huds. subsp. *montanum* (Pers.) Gray.

E. weasel snout, yellow dead nettle, yellow weasel snout, yellow archangel

گزنه‌سای زرد

گیاه چندساله. ساقه زیرزمینی ساقه‌ای شکل، چوبی، بسیار کوتاه یا به طول تا چندین ده سانتی‌متر، ساقه

سانتیمتر، با قاعده تقریباً بی‌کرک یا کرکی فشرده تنک، بطرف رأس کرک مویی‌دار؛ با لوبهای مساوی نصف طول لوله، دلتایی، گاهی با لبه به کوتاهی کرک غده‌ای‌دار - کرک‌دار، با رأس سیخک‌دار بی‌کرک. جام گل زرد، با خطوط قهوه‌ای، به طول ۲-۲/۵ سانتیمتر؛ لوله کمی S شکل، بتدریج پهن شده، به طول ۰/۷۵-۱/۲۵ سانتیمتر؛ در سطح خارجی بی‌کرک یا تقریباً بی‌کرک، در سطح داخلی مولد حلقه کرکی مورب؛ لب فوقانی به طول ۸-۱۲، به عرض ۸-۶ میلی‌متر، با رأس گرد شده، با لبه کامل یا کمی مواج، در سطح خارجی کرکی تنک تا انبوه تا کرک مخملی، با لبه مخلوط با کرکهای مویی بلند سخت شکننده؛ لب تحتانی برگشته، با لوبهای جانبی تخم‌مرغی مورب بدون دندانه، به طول ۵-۶، به عرض ۳-۳/۵ میلی‌متر؛ لوبهای میانی به طول ۵-۸، به عرض ۳-۴ میلی‌متر، دو لبه نیست، با لبه مواج. پرچمهای جلویی به طول ۱۱-۱۲ میلی‌متر، از پشتی‌ها (عقبی‌ها) ۳-۴ میلی‌متر بلندتر و ۱/۵-۲ میلی‌متر زیر آن (پایین‌تر از آن) قرار گرفته؛ میله‌های پرچمها به کوتاهی کرکی غده‌دار؛ کیسه‌های بساک به طول ۲-۲/۵، به عرض ۱-۱/۲۵ میلی‌متر، بی‌کرک. طبق به عرض حدود ۱/۵ میلی‌متر. خامه حدوداً هم‌اندازه جام گل. فندقه به طول ۲/۷۵-۴/۵، به عرض ۱/۷۵-۲/۲۵ میلی‌متر، در قاعده بالدار، سیاه-قهوه‌ای. پراکندگی جهانی: غرب، میانه و جنوب شرق اروپا، شمال ترکیه و شمال ایران.

Lamium Galeobdolon (L.) L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: ارتفاعات متوسط مرتعی یا جنگلی استانهای مازندران و گیلان.
مصارف و کاربردها: خواص درمانی آن شبیه *Lamium album* L. است و به عنوان مدر، التیام‌دهنده، آرام‌کننده، قابض و ضدنزله بکار می‌رود (۱۱).
 - گیاه اثرات درمانی ضد اسپاسم، قابض، مدر، خلط‌آور، بندآورنده خون و تنگ‌کننده عروق دارد (internet).

درشت تا (در بالایی‌ها) دندانه‌دار، با دو سطح کرک‌دار فشرده تنک. برگهای ساقه‌ای به طول ۲-۹ سانتیمتر؛ برگهای کنار گلها به طول ۲/۵-۹ سانتیمتر. چرخه‌های کاذب گل ۳-۱۰ تایی، تنک، ۸-۲۰ گلی. برگه‌ها به طول ۲-۷، به عرض ۵/۰ میلی‌متر، کرکی مویی تنک و اصولاً با لبه به کوتاهی کرک غده‌ای‌دار - کرک مویی، سیخک‌دار، بدون کرک. کاسه گل به طول ۰/۷۵-۱/۲۵

چرخه‌های گل ۳-۷ تایی. ۶-۱۰ گلی، کم و بیش نزدیک بهم. گلها بدون دمگل، کم و بیش به طول ۱۰ میلیمتر. کاسه گل به طول ۷-۹ میلیمتر، لوله‌ای - استکانی، بی‌کرک یا کم و بیش کرک‌دار مویی؛ دندانه‌ها به طول کم و بیش ۳ میلیمتر، سرنیزه‌ای، گسترده، با لوله مساوی یا تقریباً مساوی. جام گل به طول ۱۳-۱۶ میلیمتر، ارغوانی؛ لوله جام از دندانه‌های کاسه نه به دشواری بلندتر، راست، در قاعده سطح داخلی حلقه کرکی‌دار، با لب فوقانی به طول ۵/۳ میلیمتر، تقریباً نیمه دایره‌ای محدب، کرک‌دار؛ لب تحتانی کمی بلندتر، با لب میانی بزرگ، چالدار - نوک‌دار، با لب‌های جانبی کوچکتر نوک‌دار. کیسه‌های بساک بنفش، زیر لب فوقانی قرار گرفته یا از آن کمی بلندتر. فندقه به طول ۲-۲/۵ میلیمتر، تخم‌مرغی - چهارگوشه، خاکستری، صاف.

Lamium purpureum L.

E. red dead nettle, purple dead nettle

گزنه‌سای قرمز

گیاه یکساله، ریشه نازک، منشعب - دسته‌ای. ساقه به ارتفاع ۱۰-۲۵ سانتیمتر، از قاعده منشعب، بی‌کرک، فرم اغلب با رنگ‌دویدگی ارغوانی، علفی، کم و بیش افتان، با میان‌گره‌های فوقانی ۱-۲ تایی طویل شده، بقیه کوتاه شده. گیاه بدبو. برگها دمبرگ‌دار؛ دمبرگ به طول ۵-۱۰ میلیمتر؛ پهنک به طول ۱۰-۲۰ میلیمتر و تقریباً با پهنای مساوی طول، سه گوشه‌ای - قلبی، با لبه‌های کنگره‌ای، با رأس نوک‌کند، روی سطح فوقانی به نرمی کرک‌دار، در سطح تحتانی تقریباً بدون کرک؛ برگهای همراه گلها مشابه، تقریباً بدون دمبرگ، بالایی‌ها تقلیل یافته (کوچک شده)، کم و بیش پوشاننده گلها. برگ‌ها به طول ۳-۳/۵ میلیمتر، مژدار.

Lamium purpureum L.

همگی کم و بیش معطرند، اگرچه عطر آنها شدید و تند نیست، اما در مورد خواص دارویی ۴ گونه از آنها توضیحاتی داده شد. نام علمی دیگر گونه‌های آن عبارت است از

Lamium garganicum L. subsp. pictum

گزنه‌سای کوهسری

Lamium macrodon Boiss. & Huet ex Boiss.

گزنه‌سای ارمنستانی

Lamium tomentosum Willd.

گزنه‌سای نمدی

با توجه به پراکندگی جغرافیایی نسبتاً محدود گونه‌های مذکور در ایران، جا دارد که در مورد ارزش دارویی آنها تحقیقات دقیقی صورت گیرد تا بتوان در مورد این کاربری خاص نیز قضاوت درست داشت (مؤلف).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیان: جنگلهای بین سرداب و دیلمان.

پراکندگی جهانی: تقریباً سراسر اروپا، در ناحیه مدیترانه‌ای در کوهها و بخشی از آن دیده نمی‌شود، جنوب غرب آسیا، غرب سیرری، در ژاپن و شمال امریکا معرفی شده.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل اثرات درمانی قابض، معرق، مدر، مسهل و بندآورنده خون دارد. جوشانده گیاه بخصوص برای کنترل انواع خونریزی مفید است، درحالی‌که له شده برگ تازه آن را می‌توان در استعمال خارج برای مداوای انواع زخمها و بریدگیها بکار برد (internet).

جنس گزنه‌سا / *Lamium* L. در ایران ۷ گونه دارد که

*Lavandula angustifolia Miller subsp. *angustifolia*

Syn.: *Lavandula officinalis* Chaix, *Lavandula vera* DC.
E. true lavender, Lavender, Common lavender, garden lavender

اسطوخودوس

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۱۰۰-۲۰۰ سانتیمتر، کرک نمدی. برگها به طول ۲۰-۵۰ میلیمتر، سرنیزه‌ای، مستطیلی یا خطی، کامل، بهنگام جوانی کرک نمدی سفید، خاکستری شونده. سنبله به طول ۲-۸ سانتیمتر؛ برگه‌ها به طول ۱-۸ میلیمتر، معمولاً لوزوی - واژ تخم‌مرغی پهن، نوک‌دار؛ برگ‌ها وجود ندارند یا کوچک. چرخه‌ها حاوی ۶-۱۰ گل. کاسه گل به طول ۴/۷-۷ میلیمتر، ۱۳ رگه‌ای، با دندان فوقانی در رأس با زائده‌ای واژ قلبی. جام گل به طول ۱۰-۱۲ میلیمتر، ارغوانی.

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای؛ در اغلب نقاط اروپا بجهت زینتی و برای استفاده از عطر آن کاشته شده

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در نواحی

معتدله و معتدله سرد ایران (تهران، کرج، اصفهان و...).
مصارف و کاربردها: گلها و روغن فرار حاصل از تقطیر گیاه توسط بخار کاربرد دارد و خواص درمانی آن در استعمال داخلی عبارت است از: ضد اسپاسم، ضد درد، مسکن تحریکات مغزی - نخاعی، گندزدا، کشنده باکتری، گندزدای ریوی و متعادل‌کننده ترشحات برونشی، صفرآور، مدر و معرق، مقوی عمومی، مقوی قلب و مسکن اعصاب قلب، ضد دردهای روماتیسمی، افزایش‌دهنده ترشحات معدی و حرکات روده، ضد دردهای میگرن، دافع کرم، قاعده‌آور، کاهش‌دهنده فشار خون، و برای معالجه: بی‌قراری، اسپاسم، بی‌خوابی، تب‌های توأم با بشورات جلدی، بیماریهای عفونی، مالیخولیا، ضعف اعصاب، دردهای مجاری تنفسی شامل آسم، سرفه‌های بی‌درپی (سیاه‌سرفه)، زکام، برونشیت و سل، کمی ادرار، روماتیسم، ضعف و ناتوانی اطفال، ضعف معدی و روده‌ای، میگرن، سرگیجه، هysteri، بیماریهای مربوط به فلج، ورم روده، حصه، ورم مثانه، سوزاک، خن‌زیر، وبا، انگلهای روده، بی‌کفایتی قاعدگی،

Lavandula angustifolia Miller

مقوی معده (۱۲).

– خواص درمانی مهم آن عبارت است از: بادشکن، تسکین دهنده گرفتگی‌های ماهیچه‌ای، ضد افسردگی، ضد عفونی کننده، ضد باکتری و محرک جریان خون (4).

– گل آذین آن مدر است. گلهای آن ضد اسپاسم، بادشکن، ضد عفونی کننده، مقوی معده و مسکن است. روغن فرار آن اصولاً در صنایع عطرسازی بکار می‌رود. برگهای آن اثرات آنتی‌بیوتیکی دارد (5).

آنچه مسلم است اینکه گیاه *Lavandula vera* DC. یا *Lavandula angustifolia* Mill. که در اینجا اسطوخودوس نامیده شده بصورت کاشته شده در ایران وجود دارد و بررسی دقیق نام گیاه دارویی ایرانی اسطوخودوس یکی از مسائلی است که باید بدنبال راه حل آن بود و نیازمند بررسی دقیق خواص دارویی

ترشحات سفید زنانه و بالا بودن فشار خون بکار می‌رود. در استعمال خارجی: التیام‌بخش، گندزدا، انگل‌کش، حشره‌کش، ضد کرم و تنظیم‌کننده دستگاه عصبی می‌باشد و برای درمان انواع زخمها شامل: زخمهای ساده، قانقاریا، سیفلیس، خوره، فیستولهای مقعدی، آگزمای مزمن پیرنه و مقعد، ترشحات سفید زنانه، سوختگیها، عفونتهای ریوی، آکنه، بریدگیها، نیش حشرات، گزیدگی‌های حیوانات و مارها، آلودگی به شپش، جرب و طاسی بکار می‌رود (۱۰).

– ضد درد، ضد آلزایمر، ضد آریتمی (بی‌نظمی ضربان قلب)، ضد میکروب، ضد تشنج، ضد التهاب، ضد روماتیسم، ضد عفونی کننده، ضد اسپاسم، آلرژی‌زا، ضد ویروس، ضد اضطراب، ضد نفخ، ضد افسردگی، ادرارآور، قاعده‌آور، پایین آورنده قند خون، خواب‌آور، هضم کننده، مقوی اعصاب، آرام‌بخش و

و اختلاف نامها نیازمند بررسی دقیق و پژوهشی عمیق است.

در اینجا به نام علمی دو گونه از گیاهان جنس *Lavandula* L. در ایران اشاره می‌کنیم تا نسبت به صحت و سقم نام اسطوخودوس بیشتر پی ببریم.

Lavandula stricta Del.

اسطوخودوس لارستانی، اسطوخودوس راست

Lavandula sublepidota Rech. f.

اسطوخودوس فلس‌دار

گونه اول بومی استان هرمزگان و بوشهر در کناره‌های خلیج فارس و گونه دوم نیز بومی ارتفاعات زاگرس است که خود نیز نشان از اشتباه بودن دادن نام اسطوخودوس به این گیاهان دارد و اگر در اینجا به این گیاهان نام اسطوخودوس داده شده فقط برای حفظ سابقه تاریخی عنوان اسطوخودوس به جنس *Lavandula* L. است (مؤلف).

Lavandula angustifolia Miller.

نوشته شده برای اسطوخودوس در کتابهای طب سنتی ایرانی است، زیرا امروزه مردم در خراسان به گیاه *Nepeta binaludensis* Jamzad اسطوخودوس می‌گویند و دست‌اندرکاران طب سنتی در اصفهان به *Nepeta bracteata* Benth. یا *Nepeta ispanhanica* Boiss. بنابراین این پراکندگی

Leonurus Cardiaca L.

E. common motherwort, motherwort

دم شیر

گیاه چندساله با ساقه زیرزمینی افقی کوتاه. ساقه‌ها به ارتفاع ۵۰-۱۵۰ سانتیمتر، توخالی، چهارگوشه، منشعب یا ساده، کرکدار شونده یا بی‌کرک، در سراسر طول برگ‌دار. برگ‌ها از نظر شکل، بزرگی و بریدگی متنوع، ۳ یا چندین پاره‌ای، همیشه دمبرگ‌دار، بی‌کرک یا کرکی، در بالا کم و بیش کوچک شونده، به برگهای حائل چرخه‌ها تغییر یافته، با رگبرگ آذین در سطح تحتانی کم و بیش مشخص، پایینی‌ها با قاعده قلبی یا سربریده، بالایی‌ها گوه‌ای. چرخه‌های کاذب گل‌انبوه، پرگل، به قطر ۱۰-۱۵ میلیمتر، متعدد، در بیشتر آنها با یکدیگر فاصله‌دار، بالایی‌ها نزدیک بهم، مولد (بوجودآورنده) سنبله‌ای اغلب طویل. برگه‌ها درفتی

Leonurus Cardiaca L.

Leonurus Cardiaea L.

بهمین دلیل سه زیرگونه پنامهای

- subsp. *Cardiaea*
- subsp. *turkestanicus* (V. Krecz. & Kuprian.) Rech. f.
- subsp. *persica* (Boiss.) Rech. f.

از آن در مناطق مختلف ایران می‌روید.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا و آسیای معتدله. پراکندگی جغرافیایی در ایران: در نواحی کوهستانی و گاهی باغهای استانهای مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، اصفهان، کرمان، خراسان، سمنان و تهران (ارتفاعات البرز).

مصارف و کاربردها: معتقدند که دارویی بهتر از آن برای رفع افسردگی قلبی و تقویت آن وجود ندارد. آن را می‌توان بصورت شربت و یا کنسرو نگهداری کرد. مادران را شاداب و رحم را پاکیزه می‌کند و بهمین

کم و بیش سخت شکننده. گلها بدون دمگل. کاسه گل به طول ۵-۸ میلیمتر، با رگه‌های ۵ تایی چشمگیر، بی‌کرک یا کرکی مویی؛ دندانه‌ها به طول (۲-۳) ۳/۵ میلیمتر، با قاعده سه گوشه به یکباره درفشی - باریک شده، سخت شکننده، گسترده؛ تحتانی‌ها از فوقانی‌ها کمی بلندتر، در قاعده به کوتاهی بهم متصل شده، خمیده. جام گل قرمز، از نصف کاسه گل بلندتر، لب بالایی بیضوی، کمی محدب، در سطح خارجی کرکی بلند و جدای سفید؛ لب پایینی سه لوبه کوتاه. پرچمها از زیر لب فوقانی بالارونده، به دشواری بیرون زده. فندقه به طول ۲-۳ میلیمتر، قهوه‌ای کم‌رنگ، درخشان، بی‌کرک. - گونه‌ای است بسیار متنوع هم از نظر شکل و هم از نظر رویشگاه بطوریکه بصورت علف هرز در باغها تا گیاه کاملاً طبیعی در ارتفاعات کوهستانی می‌روید.

– دارویی برای قلب و سیستم عصبی و اغلب تجویز شده برای تپش قلب و اضطراب، گیاه فعالیت قلب را تقویت، به‌ویژه در جایی که ضعیف است. ضد اسپاسم و مسکن، گیاه آرامش قلبی را نسبت به خواب‌آلودگی تشدید می‌کند. به‌هرحال گیاه ماهیچه‌های رحم را تقویت می‌کند و به‌ویژه برای تأخیر افتادن قاعدگی، درد دوره قاعدگی و تنش قبل از قاعدگی مناسب است. آن را نباید هنگامی که خونریزی قاعدگی سنگین است مصرف کرد (4).

Lycopus europaeus L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در کنار جویبارها و نقاط مرطوب در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، لرستان، خوزستان، خراسان و تهران می‌روید. **مصارف و کاربردها:** برگهای آن در استعمال خارجی

دلیل آن را گیاه مادران (motherwort) نامیده‌اند. آن را برای جلوگیری از لرزش و ضعف قلب بکار می‌برند. سبب تحریک ادرار و قاعدگی زنان، تمیز کردن سینه از خلط ناشی از سرماخوردگی می‌شود، کرم را در شکم می‌کشد. مؤثر برای هضم غذا و پراکنده کردن آنهاست که روی رگها، مفاصل و رباطهای بدن جای گرفته‌اند و کمک می‌کند به رفع گرفتگی عضلانی و تشنج. گیاه معرق، معطر و تقویت‌کننده دستگاه گوارش است (3).

Lycopus europaeus L.

E. European bugle weed, gipsy_wort, water horehound

فراسیون آبی، پای گرگ

گیاه قوی، ساقه رونده‌دار، به ارتفاع ۱ تا ۱ متر، سبز، بی‌کرک شونده با شاخه‌های فراوان، با شاخه‌های به‌طور منظم برگ‌دار. برگها به طول ۳-۸ سانتیمتر، به عرض ۱-۳ سانتیمتر، از میان‌گره‌ها بلندتر، دنداندار، اره‌ای درشت، پایینی‌ها گاهی کم و بیش بریده‌بریده، قویاً نوک‌تیز یا نوک‌دار، بدون دم‌برگ یا با دم‌برگ بسیار کوتاه. چرخه‌های کاذب انبوه، پرگل، با رگه‌هایی به طول ۴-۵ میلی‌متر، خطی – درفشی؛ برگهای شاخه‌های پایینی مشابه، بتدریج کوچک شونده، بالایی‌ها از چرخه‌ها چندین بار بلندتر. کاسه گل به طول ۳ میلی‌متر، بطور غیرچشمگیر ده رگه‌ای، با کرکهای غده‌دار تنک و مؤک‌دار؛ دندانها تقریباً هم‌اندازه سرنیزه‌ای. راست، سیخک‌دار – نوک‌دار، از لوله بلندتر. جام گل سفید، از کاسه به دشواری بلندتر، در سطح داخلی در قاعده مژه زرد کاهی‌دار، در سطح خارجی کرکی تنک، تقریباً به یک اندازه لوب‌دار؛ لوب فوقانی از بقیه تقریباً پهن‌تر. پرچمها بیرون زده. فندقه به طول ۱/۵-۲ میلی‌متر.

پراکندگی جهانی: اروپا و آسیا در تمام نواحی شمالی بجز نواحی گرم و مرطوب.

– سرشاخه گلدار و اندامهای هوایی گیاه اثر قابض و تب‌بر دارد. در گذشته از آن برای درمان خونرویه‌های رحمی و ترشحات مخاطی استفاده می‌شده است. برای رفع تب نوبه توصیه شده و اثر قاطع تب‌بر دارد (۱۱).

دمگله‌ها به طول ۱۳-۲۵ میلی‌متر؛ پهنک به طول ۱۶-۲۲، به عرض ۱۷-۲۸ میلی‌متر، کنگره‌ای – دندان‌های نامنظم، خاکستری، در حالت خشک اغلب تیره؛ چرخه‌های گلدار ۷-۱۴ تایی، ۲۵-۳۰ گلی، به قطر ۱۸-۲۰ میلی‌متر. برگ‌ها با کرک‌های ستاره‌ای، هم‌اندازه لوله کاسه گل، با راس تقریباً قلابی. لوله کاسه گل با کرک‌های ستاره‌ای تنک، به طول ۳-۵/۵ میلی‌متر؛ دندان‌ها ۱۰ تایی، تقریباً مساوی یا مساوی، با راس قلاب مانند یا پیچیده، به طول ۵/۱-۲ میلی‌متر.

به‌عنوان ضماد برای تمیز و ضدعفونی کردن زخم‌های بدبو بکار می‌رود. به‌عنوان دارویی خنک‌کننده مصرف می‌شود. در اروپا آن را به جای گنه گنه استفاده می‌کنند (3).

Marrubium vulgare L.

E. white horehound, common horehound, horehound, marrubium, marrube, houndsbane

فراسیون

گیاه چندساله پرساقه. ساقه زیرزمینی چوبی. ساقه ساده، به ارتفاع ۳۰-۶۵ سانتیمتر، پشمالو، به‌ندرت در زیر گل آذین منشعب؛ شاخه‌ها به طول تا ۲۵ سانتیمتر؛ میان‌گره‌ها به طول تا ۶/۵ سانتیمتر. برگ‌ها بیضوی – تخم‌مرغی یا بیضوی به جهت عرضی؛

Marrubium vulgare L.

استفاده می‌کنند. دم‌کرده آن در طب سنتی اروپا به‌عنوان داروی برونشیت و پخش‌کننده اخلاط بکار می‌رود. مقوی است و به مقدار زیاد مسهل و ملین می‌باشد. دم‌کرده آن در حالت‌های تب بخصوص تب ناشی از تیفوئید مصرف می‌شود. در امریکا به‌عنوان برطرف‌کننده نزله‌های مجاری تنفسی مورد استفاده قرار می‌گیرد. ترکیب تهیه شده از برگ آن برای مداوای روماتیسم بکار می‌رود (3).

– بصورت چای گیاه برای درمان سرفه، زخم گلو و سرماخوردگی مصرف می‌شود. گیاه خلط‌آور و مقوی معده است. تنتور آن در موارد مشکلات ورم معده – روده‌ای بکار می‌رود. اظهار می‌شود که گیاه پایین‌آورنده قند خون و صفرآور است. تنتور برگ آن در استعمال خارج برای مداوای بعضی امراض پوستی کاربرد دارد (5).

– برگ‌ها و ساقه‌های نازک آن قبل از گلدهی مصرف می‌شود. گیاه در بسیاری از بیماری‌های دستگاه تنفسی و به‌عنوان خلط‌آور، مقوی و قاعده‌آور بکار می‌رود. از برگ آن شربت تهیه می‌کنند که برای درمان سرفه بکار می‌رود. در اروپا به‌عنوان تب‌بر شناخته می‌شود و برای درمان دردهای قاعدگی استفاده می‌شود (7).

– برگ‌های آن مصرف می‌شود. فراسیون برای خس‌خس کردن، برونشیت، اتساع مزمن نایژه‌ها، آسم برونشیتی و سیاه‌سرفه مفید است. گیاه ظاهراً سبب ترشح بیشتر مایع مخاطی، و تمیز شدن آن با سرفه کردن می‌شود. به‌عنوان مقوی تلخ اشتها را زیاد و کار معده را تقویت می‌کند. گیاه ممکن است سبب متعادل و عادی شدن تپش قلب و اصلاح و بهبود نظم آن شود. خیلی کم بصورت جوشانده برای بیماری‌های پوستی بکار می‌رود (4).

جنس فراسیون / *Marrubium L.* در ایران ۱۰ گونه گیاه علفی اغلب چندساله و معطر دارد، اگرچه عطر

کاهی رنگ، در $\frac{1}{3}$ طول (بخش) بی‌کرک. جام‌گل سفید، به طول (–) ۷–۸ میلی‌متر؛ کلاه‌خود (قپه) به طول $\frac{2}{5}$ میلی‌متر، کمی مخروطی، تا نیمه دوپاره؛ فاصله بین رأس کلاه‌خود و لب‌ها ۴–۵ میلی‌متر؛ دندان‌های کاسه گل با زاویه ۴۵–۹۰ درجه گسترده. فندقه‌بیضی – سه وجهی، سیاه، تقریباً تاول‌دار، به طول $\frac{2}{2}$ – $\frac{4}{4}$ ، به عرض $\frac{1}{1}$ – $\frac{1}{2}$ میلی‌متر.

پراکندگی جهانی: در سراسر اروپا و آسیا پراکنده است. در نواحی معتدله سراسر کره زمین معرفی شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه پراکندگی قابل توجهی در نواحی دامنه‌ای کوهستانی استانه‌ای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، ایلام، یزد، کرمان، خراسان، سمنان و تهران دارد.

مصارف و کاربردها: بخش‌های مورد استفاده این گیاه برگ‌ها و گیاه کامل است و خواص درمانی: مقوی، تصفیه‌کننده خون، محرک اشتها و محرک کبد، تقویت‌کننده معده، روان‌کننده ترشحات و گندزدای مؤثر علیه عفونت‌های ریوی، خلط‌آور، مقوی قلب، ضدسم، گندزدا، تب‌بر، لاغرکننده، مدر و منظم‌کننده قاعدگی دارد و در موارد بی‌اشتهایی، کم‌خونی، کندی هضم، بی‌کفایتی صفراوی، برونشیت، آسم، سل، لارنژیت، آریتمی‌های اکستراسیستولی، کم‌ادراری، بیماری‌های همراه تب، تعریق بیش از حد، چاقی، روماتیسم، التهاب مفاصل، انواع اختلالات پوستی، آگزمای مزمن، هیستری، بیماری‌های عصبی و بی‌کفایتی‌های قاعدگی استفاده می‌شود (۱۰).

– برگ‌های خشک شده و گل‌های آن بادشکن، خلط‌آور، ملین، مسهل ضعیف، معرق، محرک و مقوی است. گیاه مقوی تلخ، خلط‌آور و مدر است. از آن برای درمان سرفه‌ها، سرماخوردگی و بیماری‌های ریوی

ارتباط با خواص دارویی گونه‌های دیگر جنس *Marrubium* L. نوشته شده نیاز به تصدیق از دیدگاه پژوهش علمی دارد (مؤلف).

Marrubium astracanicum Jacq.

Melissa officinalis L.

آنها دلشبین و خوشبوی نیست به هر حال در بعضی موارد مردم روستایی از آنها به عنوان گیاه دارویی استفاده می‌کنند و در اینجا نیز نام دیگر گونه‌های آن در ایران برای آشنایی و برنامه‌ریزی جهت انجام تحقیقات صحیح آورده شده است.

Marrubium anisodon C. Koch.

فراسیون ناجوردندان

Marrubium astracanicum Jacq.

فراسیون بنفش، فراسیون کوهستانی

Marrubium cordatum Nab.

فراسیون قلبی

Marrubium crassidens Boiss.

فراسیون پهن‌دندان

Marrubium cuneatum Russell

فراسیون حلی

Marrubium parviflorum Fisch. & C. A. Mey.

فراسیون گل ریز

Marrubium persicum C. A. Mey.

فراسیون ایرانی

Marrubium procerum Bunge

فراسیون رفیع

Marrubium propinquum Fisch. & C. A. Mey.

فراسیون خویشاوند

در میان این گیاهان *Marrubium procerum* Bunge انحصاری ایران است. یادآور می‌شود که هرگونه کاربرد دارویی که در نوشته‌های پراکنده ایرانی در

Melissa officinalis L.

E. common balm, balm, lemon_balm

فرنجمشک، وارنگ بو

ساقه به ارتفاع ۳۰-۱۲۰ سانتیمتر، کاملاً با کرکهای نرم نسبتاً تنک، با کرکهای ساده یا غده‌دار، ایستاده، منشعب در سراسر طول برگ‌دار. پهنک برگها به طول تا ۸، به عرض ۴/۵ سانتیمتر، پایینی‌ها با قاعده قلبی، بالایی‌ها گوه‌ای، همگی کنگره‌ای - دندانه‌دار، نوک تیز یا نسبتاً نوک کند. چرخه‌های گلدار متعدد، ۳-۱۰ گلی، همگی تنک، محوری. کاسه گل به طول کم و بیش ۷ میلیمتر؛ لب بالایی تقریباً چالدار، با دندانه‌های

قاعدگی، معرق و دافع کرم دارد و در موارد میگرن (ناشی از سوءهاضمه)، سوء هاضمه، دردهای عصبی (صورت، دندان، گوش و سر)، حالتهای هیجانی، بی‌خوابی‌های با منشأ عصبی، بحران‌های عصبی، تشنج، صرع، سنکوپ، سرگیجه و وزوز گوش، اسپاسم (اسپاسم‌های گوارشی و اسپاسم‌های قلبی)، تهوع‌های ناشی از بارداری، کاهش هوش، مالیخولیا، قاعدگیهای دردناک و کم‌خونی مصرف می‌شود (۱۰).
 - اثرات درمانی گزارش شده فرنجمشک عبارتند از: ضد درد، ضد باکتری، ضد تب‌خال، ضد هیستامین، ضد تب، ضد عفونی‌کننده، ضد نفخ، ضد اسپاسم، ضد تیروئید، ضد قارچ، ضد ویروس و مقوی قلب، مقوی معده، مقوی رحم، معرق، خواب‌آور، آرام‌بخش و محرک دارد (۱۲).

سه تایی کوتاه نوک‌دار؛ دندانه‌های دوتایی لب پایینی بلندتر، سرنیزه‌ای، نوک‌دار - خارک‌دار؛ کاسه میوه‌دار ۵ گوشه، جام گل به طول ۱۳-۱۵ میلیمتر، سفید یا قرمز، بی‌کرک؛ لب بالایی تخت شده.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، نواحی مدیترانه‌ای، آناتولی، عراق، تالش، ایران، ترکمنستان، پاکستان و قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، لرستان و تهران.

مصارف و کاربردها: اندامهای مختلف این گیاه خواص درمانی: محرک مغز، قلب، رحم، دستگاه گوارش، ضد اسپاسم، محرک فکری و جسمی، صفرآور، محرک معده، دافع گازهای روده، منظم‌کننده

Melissa officinalis L.

کاهش تب است (4).

– برای دریافت توضیحات دقیق در مورد نام فارسی این گیاه به نام آورده شده برای *Dracocephalum Moldavica* L. توجه نمایید (مولف).

Melissa officinalis L.

– خواص مهم دارویی آن عبارت است از: آرام‌بخش، ضد اسپاسم، معرق، بادشکن، ضد ویروس، مقوی اعصاب؛ گیاه بمنظور بالا بردن دل و جرأت بکار می‌رود و مصرف منظم آن سبب طول عمر می‌شود در طب سنتی بمنظور درمان زخمها، تسکین تپش قلب و راحت کردن و شل کردن قلب و مداوای دندان‌درد از آن استفاده می‌کنند. فرنجمشک مقوی آرام‌بخش برای دلشوره و اضطراب، افسردگی ملایم، ناراحتی و عصبانیت است. احساس عصبانیت و هراس ناگهانی و بی‌جهت، و آرام‌کردن قلب را تشدید می‌کند و دارویی مؤثر برای تپش قلب با منشأ عصبی است، این گیاه دارویی مؤثر برای دلشوره و اضطراب است که سبب مشکلات هضم غذا مانند سوء هاضمه، ترشی معده، دل بهم‌خوردگی، نفخ و دردهای قولنجی می‌شود. این گیاه برای مداوای تیروئید مؤثر است و اغلب به کسانی داده می‌شود که تیروئید بسیار فعال دارند، فرنجمشک دارویی مؤثر برای درمان بریدگیها، نیش حشرات و

Mentha aquatica L.

Syn.: *Mentha aquatica* var. *persica* Briquet.

E. water mint, fish mint, hairy mint

پونه آبی، سوسنمبر

گیاه چندساله، با ساقه رونده بلند. ساقه به ارتفاع ۲۰-۶۰ سانتیمتر، ایستاده یا بالارونده، تقریباً بی‌کرک یا اغلب در بخش فوقانی کرکی برگشته (رو به پایین)، با گره‌های بی‌کرک. برگها به طول ۲۰-۵۰ میلیمتر، به عرض ۱۰-۳۰ میلیمتر، تخم‌مرغی، با قاعده گرد یا تقریباً قلبی، با نوک تقریباً کند یا نوک‌دار، دندانه اره‌ای، با دم‌برگ بلند، تقریباً بی‌کرک یا کم و بیش کرکدار مویی، کرک غده‌ای دار - منقوط، در سطح تحتانی با کرک پوش گاهی کم و بیش خاکستری شونده؛ برگهای کنار گل‌های پایینی مشابه ساقه‌ای‌ها، بالایی‌ها برگه‌ای شکل، از چرخه‌های گل کوتاه‌تر. چرخه‌های گل ۲-۳

Mentha aquatica L.

تایی، در بیشتر ساقه‌ها و شاخه‌ها نزدیک بهم،

پراکندگی جهانی: اروپا بجز در نواحی قطبی، ترکیه، تالش، ایران، قفقاز و ماورای قفقاز. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب و کنار جویبارهای استانهای گرگان، مازندران و گیلان می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگها و روغن فرار آن بکار می‌رود. گیاه بادشکن، ضد اسپاسم و صفرآور است. روغن آن برای معطر کردن سیگارهای نعنای و خمیردندان بکار می‌رود. از آن برای حل کردن سنگ‌های مثانه و کلیه استفاده می‌شود (5).

– اثر نیرودهنده و مقوی معده دارد و در صنایع عطرسازی استفاده می‌شود (۱۱).

– برگهای گیاه اثرات دارویی ضد درد، گندزدا و ضد عفونی‌کننده، ضد اسپاسم و گرفتگی عضلانی، قابض، بادشکن، صفرآور، معرق، قی‌آور، خنک‌کننده، محرک، مقوی معده، مقوی و بازکننده عروق دارد. چای تهیه شده از برگهای گیاه بطور سنتی برای درمان تب‌ها، سردردها و نارسایی‌های هضم غذا و بیماریهای خفیف گوناگون بکار می‌رود. همچنین از آن به‌عنوان دهان‌شویه و غرغره برای درمان زخمهای گلو، زخمهای چرکی و بوی بد دهان استفاده می‌کنند، برگهای گیاه بهنگام گلدهی گیاه چیده و پس از خشک کردن برای مصارف بعدی نگهداری می‌شود. روغن فرار استخراج شده از برگهای آن خاصیت گندزدایی دارد، اگرچه مصرف آن در میزان بالا سمی است (internet).

Mentha aquatica L.

مولد سنبله‌های کوتاه سرسان یا نیمه کروی یا مستطیلی – تخم‌مرغی؛ چرخه‌های پایینی گاهی کمی تنک. دمگلها با کرکهای مویی رو به پایین. برگها خطی – درفشی یا خطی، بندرت سرنیزه‌ای، در نمونه‌های نر و نر ماده بزرگتر. کاسه گل به طول ۲/۵-۴ میلی‌متر، لوله‌ای، بوضوح ۱۳ رگه‌ای، کرکی مویی گسترده و غده‌دار – منقوط؛ دندانها به یک سوم بخش یا نصف طول لوله‌ها می‌رسد، سه گوشه‌ای باریک یا سرنیزه‌ای – درفشی. جام گل در گلپای نر به طول ۶-۸ میلی‌متر، قرمز، در سطح خارجی کرکدار؛ پرچمها بیرون زده. جام گل گلپای ماده کوچکتر، با پرچمهای کوچک شده درون جام قرار گرفته. فندقه تقریباً کروی – تخم‌مرغی، منقوط کوچک.

Mentha longifolia (L.) Hudson

Syn.: *Mentha spicata* L., var. *longifolia* L., *Mentha sylvestris* L.,
E. horsemint, brookmint

پونه، پودنه

گیاه علفی چند ساله، با ساقه‌های زیرزمینی رونده. ساقه ایستاده منشعب به‌ندرت ساده، به ارتفاع ۳۰-۸۰

سانتیمتر، اغلب با ساقه چهارگوش و در بخش فوقانی با کرک‌های بلند و جدای سفید. برگها از نظر بزرگی (اندازه) و پوشش کرکی متنوع، همگی بدون دمبرگ یا برگهای پایینی دمبرگ‌دار، به طول (۳-۵) ۱۰ سانتیمتر و عرض ۱/۵-۳ سانتیمتر، تخم‌مرغی – مستطیلی یا مستطیلی – سرنیزه‌ای یا سرنیزه‌ای، با

Mentha longifolia (L.) Hudson

بالایی مستطیلی - تخم‌مرغی، نوک چالدار یا کنگره‌ای، بقیه باریک‌تر، مستطیلی، نوک کند. پرچمها درون جام گل قرار گرفته. دانه‌ها به طول ۰/۸-۰/۵ میلیمتر، تخم‌مرغی، شان زنبوری با انتهایی گرد، کرکدار.

گونه‌ای است بسیار متنوع و دارای پراکندگی قابل توجه و تقریباً در سراسر ایران، بطوریکه برای آن وابسته‌های متعددی بنامهای

-- var. *asiatica* (Boriss.) Rech. f.

-- var. *amphilema* Briquet ex Rech. f.

-- var. *chlorodictya* Rech. f.

-- var. *kermanensis* Rech. f.

-- var. *calliantha* (Stapf) Briquet

قاعده‌ای گرد یا تقریباً قلبی، نوک تیز، با لبه‌های دندانه اره‌ای با سطح فوقانی سبز یا پوشش کرکی سفید شونده یا خاکستری شونده، و سطح تحتانی سفید یا کرک پتویی - خاکستری. برگهای همراه گلها برگه مانند، خطی - درفشی. چرخه‌های گل سنبله مانند و انتهایی، در انتهای ساقه یا شاخه‌ها و نزدیک به هم، همگی نزدیک به هم یا چرخه‌های پایینی کم و بیش تنک. دمگلها کرک پتویی. کاسه گل به طول ۲-۳ میلیمتر، استکانی باریک، با کرک‌های نرم؛ دندانه‌ها تقریباً مساوی، خطی - درفشی، از لوله کوتاه‌تر یا مساوی آن. جام گل به طول ۴-۵ میلیمتر، قرمز یا ارغوانی شونده، با سطح بیرونی کرکی، سطح درونی بدون کرک؛ لوبها با لوله گل کم و بیش هم اندازه؛ لوب

Mentha longifolia (L.) Hudson

این جنس اغلب در طب سنتی و به عنوان درمان کننده با ارزش و به ویژه به عنوان ضد عفونی کننده و دارای اثرات مفید برای هضم غذا مصرف می شود. مانند دیگر گونه های این جنس بهتر است توسط زنان حامله مصرف نشود، زیرا سبب سقط جنین می گردد. برگها و سرشاخه های گلدار گیاه اثرات ضد آسمی، ضد اسپاسمی، بادشکن و محرک دارند. چای تهیه شده از برگهای آن بصورت سنتی برای درمان تبها، سردردها، نارسایی هضم و انواع دردها و بیماریهای خفیف بکار می رود. برگهای گیاه در زمان گلدهی گیاه چیده می شود و می توان با خشک کردن آن را برای زمانهای آینده نگهداری کرد. روغن فرار موجود در برگهای گیاه گندزدا و ضد عفونی کننده است، اگرچه ممکن است در مقدار بالا و زیاد سمی نیز باشد (internet).

سرنیزه ای. چرخه های گل پر گل، تنک یا بالایی ها کم و بیش نزدیک بهم. سنبله ها به طول ۱۰-۲۰ سانتیمتر، به عرض ۴ میلیمتر. کاسه گل به طول ۱-۱/۵ میلیمتر، تخم مرغی - لوله ای، کرکی بلند و جدا، منقوط - کرک غده دار، با دندانه های مساوی، سه گوشه، مزه دار. جام گل سفید، به طول ۲ میلیمتر. پرچمها ۴ تایی.

پراکندگی جهانی: انحصاری ایران.

.. var. *Kotschyana* (Boiss.) Briquet

.. var. *Petiolata* Boiss.

ارائه شده است. اصولاً این گونه در نقاط مختلف ایران اغلب در کنار جویبارها، بستر رودخانه ها و نقاط مرطوب با تراوشات آبی می روید. پراکندگی جهانی: اروپا و سراسر آسیا، بجز نواحی شمالی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در نقاط مرطوب استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران.

مصارف و کاربردها: پونه مانند دیگر اعضاء و گونه های

Mentha Mozaffarianii Jamzad

پونه کوهی، پونه برگ باریک

گیاه چندساله، کرکی، پرشاخه، معطر. ساقه به ارتفاع تا ۶۰ سانتیمتر. برگها مستطیلی - سرنیزه ای. با لبه کامل، کرکی نمدی کوتاه، با سطح فوقانی و تحتانی هم رنگ، در سطح کرک غده ای دار - منقوط. بدون دمبرگ یا با دمبرگی کوتاه؛ دمبرگها به طول ۱-۱/۵ سانتیمتر. برگهای کنار گلها خطی -

Mentha Mozaffarianii Jamzad

عطر بسیار دل‌انگیز است. اگرچه در سالهای اخیر اطلاعات نسبتاً وسیعی در مورد ترکیبات شیمیایی اسانس و دیگر اندامهای گیاه بدست آمده، اما مصارف دارویی آن بخوبی شناخته شده نیست و نیازمند تحقیق دقیق است (مؤلف).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: هرمزگان و جنوب فارس. **مصارف و کاربردها:** این گونه گیاهی دارویی در سالهای اخیر از استان هرمزگان شناسایی و معرفی شده است، جایی که مردم محلی بصورت سنتی از آن به عنوان گیاه دارویی استفاده می‌کنند. این گیاه چندساله و دارای

Mentha piperita L.

* *Mentha × piperita* L.

Syn.: *Mentha nigricans* Miller, *Mentha aquatica* × *spicata*

E. peppermint, lamb_mint, black mint

نعناع فلفلی، نعناع

گیاه چندساله به ارتفاع ۳۰-۹۰ سانتیمتر، با عطر تند، معمولاً تقریباً بی‌کرک اما گاهی کرکدار تا نمدی خاکستری، اغلب با رنگ دودیگی ارغوانی. برگها به طول ۴۰-۸۰ (-۹۰) میلیمتر، به عرض ۱۵-۴۰ میلیمتر، تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای یا سرنیزه‌ای، بندرت تخم‌مرغی، گوه‌ای تا شبه قلبی و دمیرگ بلند، معمولاً دنداندار. گل آذین معمولاً شامل چرخه‌های انبوه متعدد با برگه‌های غیر چشمگیر، مولد سنبله مستطیلی

ضد درد، قاعده آور، خلط آور، دافع کرم، محرک جنسی، ضد ترشح شیر، و در مقادیر زیاد سبب بی خوابی می شود و برعلیه خستگی عمومی، ضعف دستگاه گوارش، سوء هاضمه، دردهای معدی، بلع هوا، اسپاسم های معدی و قولنج، تهوع های عصبی، نفخ، اسهال، وبا، مسمومیت گوارشی، بوی بد دهان ناشی از سوء هاضمه، بیماری های کبدی، تپش قلب و سرگیجه، میگرن، لرزش، فلج، بی کفایتی و دردهای مربوط به قاعدگی، ناتوانی، آسم، برونشیت مزمن، سل و انگل های روده بکار می رود و در استعمال خارجی: گندزدا، انگل کش، ضد اسپاسم، ضد درد، و دورکننده پشه دارد و برعلیه جرب، آسم، برونشیت، سینوزیت، میگرن، دردهای عصبی دندان و تجمع پشه ها بکار می رود (۱۰).
- مهمترین اثرات درمانی: ضد درد، ضد میکروب، ضد تهوع، ضد ویروس تبخال، ضد ورم، آنتی اکسیدان،

انتهایی به طول ۳۰-۸۰، به عرض ۱۲-۱۸ میلیمتر، اغلب در پایین با فاصله، بندرت سنبله ای طویل باریک یا کپه ای تقریباً کروی. کاسه گل به طول ۳-۴ میلیمتر، لوله ای، با لوله معمولاً بی کرک؛ دندان مزه دار. دمکالها معمولاً بی کرک. جام گل بنفش - صورتی. عقیم.

پراکندگی جهانی: کاشته شده بصورت گیاهی باغی و اغلب در نقاط مختلف اروپا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت کاشته شده در بسیاری از نقاط بخصوص در سرزمینهای با قابلیت تولید انواع سبزیجات.

مصارف و کاربردها: اندامهای مختلف این گیاه در استعمال داخلی خواص درمانی: محرک دستگاه عصبی، مقوی عمومی، محرک معده، ضد اسپاسم (معدی، قولنج، ضدنفخ، گندزدای عمومی و بخصوص روده،

Mentha piperita L.

کیسه مثانه استفاده می‌شود. دارویی عالی برای سیستم گوارشی است و سبب افزایش جریان شیره معدی و صفرا می‌شود و ماهیچه‌های روده را شل می‌کند، باعث کاهش دل‌بهم‌خوردگی و تهوع، قولنج، پیچش شکم (دل‌پیچه) و نفخ و آرام کردن مثانه ملتهب و اسهال می‌شود. کاربرد آن روی پوست سبب تسکین درد و کاهش حساسیت و تسکین سردرد و میگرن‌های مرتبط با ضعف دستگاه گوارش می‌شود. روغن رقیق شده آن روی سینه سبب دفع عفونت‌های ریوی می‌شود و گیاه کامل برای عفونت‌های دستگاه هضم غذا مهم است (4).

– گیاه بادشکن، محرک، معطر، صفراآور، ضد عفونی کننده، ضد اسپاسم، مسکن، برطرف کننده دل‌آشوبه، استفراغ و نفخ است. روغن آن به مقدار زیاد محرک نیروی جنسی است. از آن در حد وسیعی برای معطر کردن صمغ‌های جویدنی (آدامس‌ها) و در صنایع عطرسازی استفاده می‌کند (5).

– منبعی برای تهیه روغن فرار نعناع است. گیاه عموماً به عنوان چاشنی و برای درمان قولنج و سوء هاضمه بکار می‌رود. در اروپا به عنوان بادشکن کاربرد دارد و اعتقاد دارند که سبب زیادی ترشح صفرا می‌شود (7).

ضد خارش، ضد تب، ضد عفونی کننده، ضد اسپاسم (القباض عضلانی)، ضدسرفه، ضدویروس، ضد زخمهای داخلی، ضد نفخ، قابض، کاهش دهنده و یا افزایش دهنده میل جنسی، آلرژی‌زا، بازکننده برونش‌ها، مقوی قلب، صفراآور، مسکن، معرق، خارج کننده سموم بدن، قاعده آور، خلط آور، حشره کش، مقوی معده، محرک، آرام بخش، گشادکننده عروق و ضد کرم (۱۲).

– نعناع فلفلی مطبوع ترین و قدرتمندترین انواع نعناع‌ها می‌باشد. آن ترکیبات معطر، بادشکن، محرک، ضد اسهال ملایم، ضد اسپاسم و مقوی معده دارد. برای کاستن از تهوع و دل‌آشوبه، نفخ، ناخوشی و دل‌آشوبه (استفراغ) بکار می‌رود. روغن فرار استخراج شده از گیاه گندزدا، محرک و بادشکن است (6).

– مهمترین اثرات دارویی آن عبارت است از: بادشکن، تسکین دهنده گرفتگی‌های ماهیچه‌ای، معرق، محرک ترشح صفرا، ضد عفونی کننده و گندزدا؛ روغن فرار آن ضد باکتری قوی است، منتول (Menthol) ضد عفونی کننده، ضد قارچ، خنک کننده و بی حس کننده پوست است. گیاه کامل خاصیت ضد اسپاسمی روی سیستم گوارشی دارد و برای درمان سندروم دردناک

Mentha Pulegium L.

E: penny royal, pudding herb, pudding grass, flea mint, European pennyroyal

پونه معطر، خال‌واش، کوت کوتی

گیاه علفی چندساله، معطر. ساقه به ارتفاع تا ۱۵-۴۰ سانتیمتر، ایستاده یا گسترده روی زمین، پرشاخه انبوه، با شاخه‌های مولد ریشه. برگها به طول ۸-۲۵ میلی‌متر، به عرض ۸-۱۲ میلی‌متر، با دمبرگ حائل به طول ۲۰-۴۰ میلی‌متر، تخم‌مرغی، کامل یا اغلب کمی دنداندار، نوک کند، کرکی بلند، در سطح زیرین با رگه‌های کاملاً مشخص؛

برگه‌های همراه گلها بدون دمبرگ، کوچک، از گلها کوتاهتر، اغلب خمیده. چرخه‌های گل متعدد، کروی، محوری، پرگل، تنک با دمگل آذین کوتاه و ضخیم. دمگلها کوتاه، خمیده، کرکی زیر. برگه‌ها تخم‌مرغی. کاسه گل به طول حدود ۳ میلی‌متر، دوله، کرکی زبر، در سطح داخلی کرکی موئین؛ دندانهای بالایی به طول حدود ۱ میلی‌متر، سفید، با دهانه‌ای (گلوبی) کمی قوزدار، با لوله‌ای باریک شده، با سطح بیرونی کرکی، با لوله‌های بدون چال، ۳ تایی مستطیلی، یکی از آنها سرنیزه‌ای. پرچمها از جام گل بلندتر؛ کیسه‌های بساک مستطیلی. خامه

Mentha Pulegium L.

هم‌اندازه جام گل یا کمی بلندتر. دانه‌ها به قطر ۰/۵ میلی‌متر، کروی، با پهلونی کمی شیاردار. پراکندگی جهانی: مرکز و جنوب اروپا، تالش، ایران، ترکمنستان، قفقاز و ماورای قفقاز، آسیای مرکزی. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در شمال ایران بخصوص استانهای گیلان و بندرت گرگان و مازندران در مناطق مرطوب‌شنی، حاشیه مزارع و باغها بصورت علف هرز می‌روید و بندرت نیز کاشته می‌شود.

Mentha Pulegium L.

قاعدگی دارد و برای دور کردن شپش نیز بکار می‌رود. از این گیاه برای معالجه برونشیت، سیاه‌سرفه، نارسایی صفراوی و ضعف معده نیز

مصارف و کاربردها: گیاه کامل استفاده می‌شود و خواص درمانی: مفید جهت درمان سینه درد، خلط‌آور، صفراآور، محرک معده، تسهیل‌کننده

می‌توان استفاده کرد (۱۰).

– از بسیاری جهات مشابه نعنای فلفلی / *Mentha x piperita* است. خال‌واش مقوی هضم مفیدی است. ترشح شیریه معده را افزایش می‌دهد، نفخ و قولنج را تسکین و گاهی برای دفع کرمهای روده بکار می‌رود. دارویی مفید برای سردرد و برای عفونتهای خفیف دستگاه تنفسی است و به کنترل تب و کاهش نزله کمک می‌کند. گیاه محرک قوی ماهیچه‌های رحمی است و قاعدگی را تقویت می‌کند (قاعدۀ آور است). دم‌کرده گیاه در استعمال خارجی برای درمان خارش

و مورمور شدن (حساسیتی شبیه به راه رفتن مورچه روی بدن)، اختلالات تورمی پوست مانند آگزما و بیماریهای روماتیسمی و نقرس بکار می‌رود (۴).
– اثر بادشکن، محلل، صفرابر، خلط‌آور، ضدنزله و ضدعفونی‌کننده است و در طب عوام از آن برای درمان سیاه‌سرفه، آسم، هیستری، نفخ، نقرس و به‌عنوان قاعدۀ آور استفاده می‌کنند. اثر محرک روی ترشح صفرا دارد، تسهیل‌کننده عمل هضم نیز می‌باشد. در استعمال خارج برای درمان دانه‌های پوستی بکار می‌رود (۱۱).

**Mentha spicata L.*

Syn.: *Mentha spicata L. var. viridis L.*, *Mentha viridis L.*, *Mentha crispa L.*, *Mentha crispata Schrader ex Willd.*

E. spearmint, common mint

Mentha spicata L.

پونه سنبله‌ای، نعنای

گیاه چندساله، به ارتفاع ۳۰-۱۰۰ سانتیمتر، سبز، بی‌کرک یا تقریباً بی‌کرک، معطر، با شاخه‌های عقیم زیرزمینی. برگها به طول ۴-۹ سانتیمتر، به عرض ۱/۵-۳ سانتیمتر، بدون دمبرگ یا تقریباً بدون دمبرگ یا با دمبرگ بسیار کوتاه، تخم‌مرغی-مستطیلی یا مستطیلی-سرنیزه‌ای، بی‌کرک یا تقریباً بی‌کرک، دندانۀ اره‌ای نوک‌تیز نامنظم، نوک‌دار، مشبک - رگه‌دار غیر چشمگیر؛ برگهای کنار گلها برگه‌ای شکل، به اندازه کاسه گل نمی‌رسد. چرخه‌های گل پرگل، پائینی‌ها از یکدیگر بافاصله، بالایی‌ها نزدیک بهم، بشکل سنبله‌های نازک نوک‌تیز در پایین با فاصله از یکدیگر. کاسه گل به طول ۱/۵-۳ میلی‌متر، استکانی، بی‌کرک، در حالت میوه‌دار با دهانه کمی بهم آمده؛ دندانها هم‌اندازه، سه گوشه، کمی بهم آمده (همگرا). جام گل قرمز یا بنفش شونده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در بسیاری از نقاط ایران از جمله در استانهای آذربایجان، تهران، سمنان، اصفهان، یزد و خوزستان.
مصارف و کاربردها: اثرات درمانی پونه سنبله‌ای بشرح زیر است: ضدنفخ، ضددرد و ضد اسپاسم (انقباض عضلانی)، مقوی معده، نیروبخش و اثرات دیگری شبیه به نعنای فلفلی / *Mentha x piperita* دارد (۱۲).

– ترکیبات دارویی پونه سنبله‌ای شبیه نعنای فلفلی است، اگرچه کمی ضعیف‌تر. بنظر می‌رسد گیاه که

پراکندگی جهانی: کاشته شده در ایران از زمانهای دور با منشأ نامشخص.

اغلب در صنایع صمغ‌های جویدنی (آدامس‌ها)، خمیردندان‌ها، صنایع و محصولات غذایی مصرف می‌شد (5).

– گیاه خاصیت چاشنی دارد، بادشکن، ضد استفراغ، خنک‌کننده است و برای درمان قولنج بکار می‌رود (7).

محرک، بادشکن و ضد اسپاسم می‌باشد. برگهای آن در موارد تب‌ها و برونشیت داده می‌شود و جوشانده آن بصورت محلول برای درمان آفت (برفک) بکار می‌رود، و دانه‌های آن موسیلاژ دارد (6).

– برگها و روغن فرار آن مصرف می‌شود. صفات و خصوصیات همانند *Mentha x piperita* دارد، اما

Mentha spicata L.

ایستاده، محکم (ضخیم)، با کرک‌های نرم کوتاه برگشته رو به پایین یا کم و بیش بی‌کرک شونده، در بالا با شاخه‌های زیاد کوتاه. برگها با قاعده قلبی سه گوشه – تخم‌مرغی، کم و بیش نوک‌تیز، با دندانه‌های درشت، با دو سطح، اما در سطح تحتانی پوشیده با کرک‌های کوتاه، انبوه‌تر، سرانجام با اصولاً کم و بیش

Nepeta Cataria L.

Syn.: *Cataria vulgaris* Moench, *Nepeta macrura* Fisch. ex Spreng., *Nepeta vulgaris* Lam., *Glechoma Cataria* (L.) O. Kuntze, *Nepeta calamithoides* Benth.

E. catnip, catmint

پونه سای گربه‌ای، نعناع گربه‌ای
گیاه چند ساله، ساقه به ارتفاع ۳۰–۸۰ سانتیمتر.

Nepeta Cataria L.

بزرگ شده؛ لب بالایی به طول ۲ میلیمتر، تا میانه شکافته و با لوبهای تخم‌مرغی؛ لب پایینی از بالایی دو بار بلندتر، با لوب میانی به طول کم و بیش ۳، به عرض ۴ میلیمتر، با لبه برگشته، با لوبهای جانبی نیمه دایره‌ای، کم و بیش به طول ۱، به عرض ۱/۴ میلیمتر. دانه (فندقه) به طول ۱/۳-۱/۵ به عرض ۱/۸-۱ میلیمتری، بیضوی، قهوه‌ای، نرم، با حفره یا روزنه‌ای عرضی.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا، جنوب غرب آسیا، آسیای مرکزی، سیبری، در بسیاری از نقاط دیگر معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استانهای گرجان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، لرستان، کهگیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خراسان، سمنان و تهران.

مصارف و کاربردها: سرشاخه‌های گلدار این گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: مقوی معده، ضد

بی‌کرک شونده؛ برگهای ساقه‌ای به طول ۲۰-۷۰، به عرض ۱۰-۴۵ میلیمتر، کاملاً دم‌برگ‌دار؛ دم‌برگ‌های پایینی به حدود $\frac{2}{3}$ طول پهنک‌ها می‌رسد، بالایی‌ها بتدریج کوتاه‌تر؛ برگهای همراه گل‌های پایینی شبیه ساقه‌ای‌ها، بالایی‌ها کوتاه‌تر، سرنیزه‌ای، کامل، فوقانی‌ترها برگ‌های شکل. برگ‌ها تقریباً مساوی لوله کاسه گل، خطی - درفشی. گل‌ها در چرخه‌های متراکم کم و بیش نزدیک به هم پرگل انبوه. دم‌گل‌ها به طول ۱-۱/۵ میلیمتر. کاسه به طول ۶-۷/۵ میلیمتر، کمی خمیده، ۱۵ رگه‌ای، با کرک‌های انبوه خاکستری، در حالت گلدار لوله‌ای باریک، میوه‌دار ضخیم شونده، با دهانه مورب؛ دندان‌ها در قاعده سرنیزه‌ای از میان به یکباره باریک شده به خاری درفشی، بالایی‌ها کم و بیش با $\frac{2}{3}$ طول لوله مساوی. جام گل به طول ۷/۵-۱۰ میلیمتر، سفید، با لب پایینی اغلب با خالهای ارغوانی، لوله به طول ۳-۴ میلیمتر، کمی خمیده، درون کاسه گل قرار می‌گیرد، با دهانه تقریباً بتدریج

Nepeta Cataria L.

خواب می‌شود و عرق را زیاد می‌کند بدون اینکه گرمای سیستم بدن را زیاد کند. برای دفع بی‌قراری و بی‌تابی، قولنج، جنون و دیوانگی و عصبانیت مناسب است و به‌عنوان آرام‌کننده ملایم اعصاب در بچه‌ها استفاده می‌شود. یکی از مصارف عمده آن برای درمان ناخوشی‌های کودکان است. چای داغ تهیه شده از آن قی‌آور است. برای درمان سردردهای عصبی مناسب است و به‌عنوان قاعده‌آور نیز مصرف می‌شود. چای تهیه شده از آن برای تصفیه خون بکار می‌رود (3).

– در طب سنتی دارویی به‌عنوان معطر، محرک و بادشکن به‌ویژه برای کودکان بکار می‌رود. برای درمان سرفه و به‌عنوان دارویی قاعده‌آور و خنک‌کننده مصرف می‌شود. عمل تحریک‌کنندگی آن روی گریه‌ها بخوبی شناخته شده است. چای تهیه شده از گیاه برای درمان سرماخوردگی، حالت‌های عصبی، درد معده و کبد بکار

اسپاسم، ضدنفخ و قاعده‌آور دارد و برای درمان اسپاسم‌های مجاری گوارشی، اسپاسم‌های مجاری تنفسی (اسکسکه)، سیاه‌سرفه، یرقان و هیستری بکار می‌رود (۱۰).

– اثرات مهم درمانی نعنای گریه‌ای عبارت است از: سقط‌کننده، ضد درد، ضدالزایم، ضدالتهاب مفاصل، ضدسرطان، ضدالتهاب، ضدتب، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضدسرفه، قایض، ضدنفخ، معرق، هضم‌کننده، ادرارآور، نشاط‌آور، توهم‌زا (روان‌گردان)، مسهل، مسکن، تقویت‌کننده معده، محرک، محرک رحم، ضدکرم و قاعده‌آور (۱۲).

– برگ‌های خشک و گل‌های آن بادشکن، مقوی، معرق، خنک‌کننده و قاعده‌آور ضعیف، ضدتشنج و محرک ملایم است. عرق را زیاد می‌کند و دارویی مناسب برای سرماخوردگی است. نوشیدنی مناسبی برای برطرف کردن انواع تب‌هاست، زیرا باعث

- می‌رود. برگهای خشک شده و ساقه‌های آن بصورت دود کردن برای درمان نزله مصرف می‌شود، در اروپا برای درمان تأخیر در قاعدگی کاربرد دارد (7).
- نفع‌گره‌ای معده را تنظیم می‌کند، آرام‌بخش است و بدلیل عرق‌آور بودن فروشناننده تب است. عطر و مزه خوشایند و عمل ملایم آن آن را برای سرماخوردگی، آنفلوآنزا و تب در کودکان مناسب می‌کند، به‌ویژه هنگامی که با آقطی سیاه / *Sambucus nigra* مخلوط شود و با عسل آن را شیرین کرد. گیاه بطور قابل توجهی، ضدنفخ، برطرف‌کننده سوء هاضمه و قولنج است. برای درمان سردردهای ناشی از مشکلات هضم غذا مفید است. تنبور آن بصورت ضماد و ماساژ برای درمان روماتیسم و التهاب مفاصل مفید است و بصورت پماد برای درمان بواسیر بکار می‌رود (4).
- جنس پونه‌سا / *Nepeta L.* دربرگیرنده ۷۳ گونه گیاه علفی دائمی و چندساله و یکساله است که همگی معطر بوده و بعضی از آنها در طب سنتی ایران نیز مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرند. اما در منابع و رفرانس‌های گیاهان دارویی ایران به نام فارسی یا علمی گونه‌ای از آنها اشاره نشده است. در بعضی از مناطق از گونه‌هایی مانند
- Nepeta binaludensis* Jamzad پونه‌سای بینالودی
Nepeta persica Boiss. پونه‌سای ایرانی
Nepeta bracteata Benth. پونه‌سای برگه‌دار
Nepeta crispa Willd. مفرح، پونه‌سای موج
Nepeta isphahanica Boiss. پونه‌سای بیابانی
- استفاده می‌کنند و این در حالیکه در منابع و رفرانس‌های دارویی و طب سنتی ایران به آنها اشاره‌ای نشده است. دیگر گونه‌های این جنس در فهرست زیر آورده شده و گونه‌های انحصاری آنها نیز با علامت ستاره و گونه‌های یکساله آن با دو ستاره مشخص شده‌اند.
- Nepeta adenoclada* Bormm. پونه‌سای پرسپولیسی
- *Nepeta allostria Rech. f. پونه‌سای الیکایی
 **Nepeta amoena Stapf پونه‌سای رودباری، پونه‌سای زیبا
 **Nepeta Archibaldii* Rech. f. پونه‌سای زردکوهی
 *Nepeta Assadi Jamzad پونه‌سای کردی
 *Nepeta assurgens Hausskn. & Bormm. پونه‌سای برافراشته
 **Nepeta asterotricha* Rech. f. پونه‌سای کرک‌ستاره‌ای
 ***Nepeta bakhtiarica* Rech. f. پونه‌سای بختیاری
 **Nepeta baluchistanica* Jamzad پونه‌سای تفتانی
 **Nepeta betonicifolia* C. A. Mey. پونه‌سای تالشی
 **Nepeta binaludensis* Jamzad پونه‌سای بینالودی
 *Nepeta bokhonica Jamzad پونه‌سای بوخونی
 ***Nepeta Bormmulleri* Hausskn. & ex Bormm. پونه‌سای هزاری
 **Nepeta bracteata Benth. پونه‌سای کپه‌ای
 **Nepeta chionophila* Boiss. & Hausskn. پونه‌سای برف‌دوست، پونه‌سای معطر
 **Nepeta crassifolia* Boiss. & Buhse پونه‌سای ورسکی
Nepeta curvidens Boiss. & Bal. ex Boiss. پونه‌سای دندان‌کمائی
 **Nepeta daenensis Boiss. پونه‌سای دناپی
 *Nepeta demichuta Benth. پونه‌سای عربیان
 **Nepeta depauperata* Benth. پونه‌سای سبزپوشانی، پونه‌سای کم‌گل
 **Nepeta dschuparensis* Bormm. پونه‌سای جوپاری
Nepeta elymaitica Bormm. پونه‌سای اشتراک‌کوهی، پونه‌سای ایلامی
 **Nepeta eremokosmos* Rech. f. پونه‌سای تاج‌کرکی، پونه‌سای گچ‌دوست
 ***Nepeta eriosphaera* Rech. f. & Koeie پونه‌سای سرکرکی

<i>Nepeta nuda</i> L.	پونه ساي بی کرک	<i>Nepeta fissa</i> C.A. Mey.	پونه ساي شکافته
* <i>Nepeta oxyodonta</i> Boiss.	پونه ساي تیز دندان	* <i>Nepeta gloeocephala</i> Rech. f.	پونه ساي یزدی
<i>Nepeta persica</i> Boiss.	پونه ساي ایرانی	* <i>Nepeta glomerulosa</i> Boiss.	پونه ساي انبوه
** <i>Nepeta petraea</i> Benth.	پونه ساي سنگلاخی	<i>Nepeta Hausknechtii</i> Bormm.	پونه ساي عراقی
* <i>Nepeta pogonsperma</i> Jamzad & Assadi	پونه ساي الموتی	<i>Nepeta heliotropifolia</i> Lam.	پونه ساي آفتاب پرستی، پونه ساي خوش رنگ
* <i>Nepeta prostrata</i> Benth.	پونه ساي گسترده	** <i>Nepeta humilis</i> Benth.	پونه ساي کوتوله، پونه ساي پاکوتاه
** <i>Nepeta pungens</i> (Bunge) Benth.	پونه ساي نیش دار	** <i>Nepeta hymenodonta</i> Boiss.	پونه ساي دندانۀ شفاف
<i>Nepeta racemosa</i> Lam.	پونه ساي خوشه اي	<i>Nepeta involucrata</i> (Bunge) Bormm.	پونه ساي گریبان دار
<i>Nepeta Rechingeri</i> Hedge	پونه ساي لاله زاری	* <i>Nepeta Iranshahri</i> Rech. f.	پونه ساي اردلی
* <i>Nepeta rivularis</i> Bormm.	پونه ساي شیرین	** <i>Nepeta isphahanica</i> Boiss.	پونه ساي بیابانی، پونه ساي اصفهانی
** <i>Nepeta saccharata</i> Bunge	پونه ساي مرزهای، پونه ساي کلاه قاضي	* <i>Nepeta Juncea</i> Benth.	پونه ساي سازویی، پونه ساي بلوچستاني
** <i>Nepeta satureioides</i> Boiss.	پونه ساي شیرازی	** <i>Nepeta Koeieana</i> Rech. f.	پونه ساي دزفولی
* <i>Nepeta schiraziana</i> Boiss.	پونه ساي گل میمونی	* <i>Nepeta Kotschyi</i> Boiss.	پونه ساي کوه دلو
* <i>Nepeta scrophularioides</i> Rech. f.	پونه ساي قهرودی	* <i>Nepeta lasiocephala</i> Benth.	پونه ساي کوهسری
* <i>Nepeta sessilifolia</i> Bunge	پونه ساي گل باریک	* <i>Nepeta laxiflora</i> Benth.	پونه ساي تنک
* <i>Nepeta shahmirzadensis</i> Assadi & Jamzad	پونه ساي ترکمنی	<i>Nepeta macrosiphon</i> Boiss.	پونه ساي سی سختی، پونه ساي لوله بلند
* <i>Nepeta Sintenisii</i> Bormm.	پونه ساي تماشایی	* <i>Nepeta mahanensis</i> Jamzad & M. Simmonds	پونه ساي ماهانی
<i>Nepeta speciosa</i> Boiss. & Noe	پونه ساي گل باریک	* <i>Nepeta makuensis</i> Jamzad & Mozaff.	پونه ساي ماکویی
<i>Nepeta stenantha</i> Kotschy & Boiss. ex Boiss.	پونه ساي ارایی	<i>Nepeta menthoides</i> Boiss. & Buhse	پونه ساي سیلانی، پونه سا
** <i>Nepeta Straussii</i> Hausskn. & Bormm.	پونه ساي کاسه بلند	** <i>Nepeta Meyeri</i> Benth.	پونه ساي آذری
<i>Nepeta trachonitica</i> Post.	پونه ساي کپت داغی	<i>Nepeta minuticephala</i> Jamzad	پونه ساي ساوهای
<i>Nepeta ucrainica</i> L. subsp. kopetdaghensis	پونه ساي کارواندري	** <i>Nepeta Mirzayanii</i> Rech. f. & Esfand.	پونه ساي تک کپه
<i>Nepeta ucrainica</i> L. subsp. Schischkini Pojark.	پونه ساي اوکراینی	* <i>Nepeta monocephala</i> Rech. f.	

کاربری دارویی هریک از گونه‌های مذکور می‌تواند پروژه‌ای تحقیقاتی برای دانشجویان دانشکده‌های داروسازی باشد (مؤلف).

Nepeta Wettsteinii H. Braun

پونه‌سای زنجان

Nepeta Zangezurea Grossh.

پونه‌سای ارمنستانی، پونه‌سای کلبری

Nepeta bakhtiarica Rech. f.

Nepeta chionophila Boiss. & Hausskn.

Nepeta crassifolia Boiss. & Buhse

Nepeta glomerulosa Boiss.

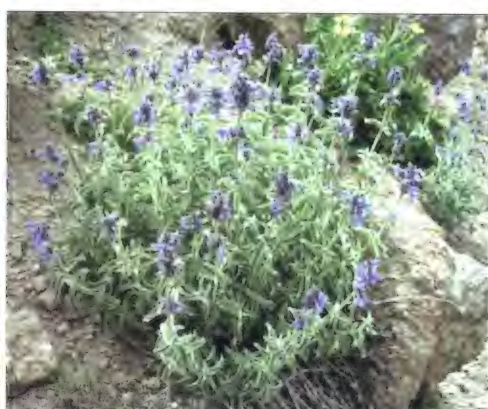

Nepeta fissa C.A. Mey.

Nepeta glomerulosa Boiss.

Nepeta menthoides Boiss. & Buhse

Nepeta Meyeri Benth.

Nepeta oxyodonta Boiss.

Nepeta persica Boiss.

Nepeta racemosa Lam.

Nepeta trachonitica Post.

کشت و کار سبزیجات رواج دارد مانند اصفهان، یزد، خوزستان و تهران.

مصارف و کاربردها: سرشاخه‌های گلدار و اسانس حاصل از تقطیر برگ‌ها توسط بخار و برگ‌های آن مصرف می‌شود و خواص درمانی: مقوی اعصاب و ناحیه قشری غدد فوق کلیوی، ضد اسپاسم، مقوی

**Ocimum Basilicum* L.

E. sweet basil, hoary basil, basil

ریحان، تخم شربتی

گیاه یکساله، بی کرک. ساقه‌ها ایستاده یا بالارونده، به ارتفاع تا ۲۰-۱۰۰ سانتیمتر. برگ‌ها دمبرگ دار، تخم مرغی یا مستطیلی، در قاعده کوتاه، در بالا باریک شده بلند، نوک تیز، کامل یا تقریباً دندانه‌دار. چرخه‌های گل‌ها جدا از یکدیگر، به شکل سنبله‌ای منفصل. کاسه گل میوه‌دار برگشته؛ دندانه‌ها مژه‌دار، بالایی‌ها دایره‌ای. جام گل از کاسه تقریباً دو بار بلندتر. میله‌های پرچم‌های فوقانی با قاعده دندانک‌دار نوک تیز. پراکندگی جهانی: گیاه کاشته شده با منشأ نامعلوم، در سراسر نواحی تقریباً گرم و مرطوب سراسر کره زمین کاشته شده و معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نقاط بخصوص در استانهایی که

Ocimum Basilicum L.

اسپاسم (انقباض عضلانی)، ضدقارچ کاندیدا، ضدنفخ، ضد زخمهای داخلی، ضدقارچ، تقویت کننده قوای جنسی، ملین، معرق، هضم کننده، ادرار آور، قاعده آور، خلط آور، مقوی معده، حشره کش، شیرافزا، لاروکش، مسهل، خواب آور، آرام بخش و محرک دارد (۱۲).

– ریحان معطر با ترکیبات بادشکن و خنک کننده است. برای معالجه اختلالات سوء هاضمه، سرفه، یبوست، برونشیت و تب نوبه بکار می رود. گل‌های آن مدر، بادشکن، محرک و آرام بخش هستند. دانه های آن موسیلاژ دارند و بصورت دم کرده برای درمان سوزاک، اسهال خونی و اسهال مزمن و ریشه های آن برای درمان شکم درد کودکان بکار می رود.

معده، گندزدای روده و قاعده آور دارد و در استعمال داخلی بمنظور درمان ضعف عصبی، دلهره، بی خوابی های دارای منشأ عصبی، اسپاسم های معده، دشواری هضم، عفونت روده، سیاه سرفه، سرگیجه، میگرن، صرع، فلج، نقرس و نارسایی قاعدگی مصرف می شود (۱۰).

– بصورت تازه و خشک به عنوان ادویه و سبزی برای درمان کم اشتها و تقویت معده، ضدنفخ، زیاد کننده شیر و گاهی به عنوان ادرار آور مصرف می شود، بطور کلی خواص درمانی: ضد درد، ضد آلزایمر، ضد التهاب مفاصل، ضد میکروب، ضد سرطان، ضد انعقاد خون، ضد سم، ضدورم، ضد اکسیدان، ضد تب، ضد عفونی کننده، ضد کرم، ضد

Ocimum Basilicum L.

دانه‌های آن برای درمان سوزاک بکار می‌رود. جوشانده ریشه آن برای درمان مالاریا مؤثر است (9).

- معطر، مقوی معده، تب‌بر، معرق، بادشکن، ضد اسپاسم، شیرآور و چاشنی است. شیر برک آن مخدر ضعیف و برطرف‌کننده حساسیت و تحریک گلو است. در استعمال خارج برای درمان آگزما، گزیدگی حشرات و تقویت مو بکار می‌رود. گل‌های آن سقط‌آور، قابض و خلط‌آور هستند. روغن فرار آن فراری دهنده حشرات و ضدروماتیسم است (5).

- ریحان اصولاً روی سیستم گوارش و اعصاب عمل می‌کند، ضدنفخ، ضدگرفتگی عضلانی، قولنج و سوءهاضمه است. آن را می‌توان برای درمان یا جلوگیری از تهوع و استفراغ و کمک به دفع کرم‌های روده بکار برد، ریحان بطور ملایم آرام‌بخش است و جهت جلوگیری از آزدردگی‌های سیستم عصبی، افسردگی، دلشوره و اضطراب و مشکلات بی‌خوابی مصرف می‌شود. آن را می‌توان برای درمان صرع، میگرن و سیاه‌سرفه بکار برد، بصورت سنتی گیاه برای افزایش تولید شیر مصرف می‌شود. در استعمال خارجی برگ‌های آن برای دفع حشرات بکار می‌رود. شیر برگ‌های آن آرام‌کننده گزیدگی حشرات و جای نیش آنهاست، ریحان خاصیت ضدباکتری دارد (4).

قاعده با دسته‌ای از کرک‌های مویی.

پراکندگی جهانی: پاکستان، هندوستان و عربستان (کاشته شده در ایران).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده به عنوان گیاه زینتی در استانهای هرمزگان و بلوچستان.

مصارف و کاربردها: اندام‌های مورد استفاده: برگ‌ها، دانه‌ها و ریشه‌های گیاه. ریحان مقدس معطر، بادشکن، تب‌بر، معرق و خلط‌آور است. از گیاه در موارد گزیدگی مار و عقرب استفاده می‌شود.

برگ‌های آن برای درمان خروسک مفیدند و برای درمان آن آب گرم آن به همراه غسل مصرف می‌شود (6). لازم به یادآوری است که ریحان دو رنگ سبز و ارغوانی پن‌ام‌های

ریحان سبز *Ocimum Basilicum* L. var. *Basilicum*

Ocimum Basilicum L. var. *purpureascens*

ریحان ارغوانی

دارد.

کاربردها و مصارف ریحان ارغوانی بشرح زیر است: دم‌کرده برگ‌های آن به عنوان محرک نیروی جنسی، تقویت‌کننده معده، خلط‌آور و مقوی اعصاب و برای تقویت حافظه کاربرد دارد. برگ‌های تازه آن برای تسکین آبریزش بینی و پایین آوردن حرارت بدن مصرف می‌شود. شیر برگ (آب برگ) برای درمان برونشیت و اختلالات گاستریتی بکار می‌رود. چند قطره شیر برگ آن در گوش سبب درمان گوش درد می‌شود. شیر برگ آن و دادن آن به مردان بعد از حدود ۲ ماه موجب عقیمی می‌شود. خمیر برگ آن برای درمان کچلی پوست بکار می‌رود و روغن بدست آمده از برگ‌های آن نیز دارویی مؤثر برای درمان کچلی است و آن را برای دفع کرم‌های روده‌ای مصرف می‌کنند و چکانیدن آن در گوش سبب معالجه گوش درد می‌شود. جوشانده دانه‌های آن برای درمان بواسیر داده می‌شود و

* *Ocimum sanctum* L.

E. sacred basil, Holy basil, sacred bash

ریحان مقدس

گیاه دائمی (تقریباً درختچه‌ای)، کرک‌دار. ساقه‌ها منشعب، در قاعده ضخیم شده. برگ‌ها دم‌برگ دار، تخم‌مرغی، نوک کند، با دندانه‌های نوک کند. چرخه‌های گل تقریباً نزدیک بهم. کاسه گل از دمگل کوتا‌ه‌تر، واژگون، با دندانه‌های فوقانی واژ تخم‌مرغی، توگود، ممتد کوتاه. جام گل از کاسه کمی بلندتر. پرچم‌های فوقانی در

Ocimum sanctum L.

مالاریایی بکار می‌رود. برگهای آن خلط‌آور هستند. آب برگها، معرق، ضد تب مالاریا و محرک خلط‌آور است و برای درمان نزله و برونشیت بکار

ریشه‌ها، ساقه‌ها و برگهای کوفته و له شده برای معالجه گزیدگی حشرات (پشه) بکار می‌رود. جوشانده ریشه‌های گیاه به‌عنوان معرق در تب‌های

آورنده قند خون، ضد اسپاسم، آرام‌بخش و مسکن، پایین‌آورنده فشار خون، کاهش‌دهنده تب، سازگارکننده و ضد تورم و التهاب (4).
 - گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه خلط‌آور، معرق، ضد مالاریا (تب نوبه)، مقوی معده و آرام‌بخش است. دانه‌های آن برای درمان دردهای دستگاه تناسلی - ادراری تجویز می‌شود. شیریه برگ‌های آن مفید برای درمان نزله، برونشیت و گوش‌درد است. جوشانده برگ آن برای درمان ورم معده (گاستریت) و نارسای‌های کبدی تجویز می‌شود. جوشانده ریشه آن برای درمان تب مالاریا بکار می‌رود (1).

می‌رود، کاربرد چندقطره از آن در گوش‌درد گوش را تسکین می‌دهد، دم‌کرده برگ‌ها برای درمان مالاریا داده می‌شود و به‌عنوان مقوی معده در اختلالات معدی کودکان و عفونت‌های کبدی کاربرد دارد. اشتها‌آور، برطرف‌کننده گوش‌درد، نابودکننده کرم‌های روده‌ای و شفادهنده امراض پوستی است. پودر برگ‌های خشک شده بصورت استنشاق برای دفع زخم بدبوی بینی بکار می‌رود. دانه‌های آن مسکن هستند و برای رفع اختلالات سیستم تناسلی - ادراری داده می‌شوند (6).
 - مهمترین خواص درمانی آن عبارت است از: پایین

Origanum vulgare L.

Origanum vulgare L.

E. common origanum, wild marjoram

مرزنگوش، مرزنجوش

گیاه چندساله. ساقه‌ها به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر، کرکی مویی فشرده یا کرکی مویی یا کم و بیش بی‌کرک؛ شاخه‌های اولیه و ردیف ثانویه همیشه وجود دارد (انشعابات اولیه و ثانویه همیشه وجود دارد)، اغلب حتی تا انشعابات ثالثیه؛ شاخه‌های اولیه تا ۱۲ جفت روی ساقه، به طول تا ۲۵ سانتیمتر. برگ‌ها به طول ۶-۴، به عرض ۵-۳۰ میلی‌متر، علفی، با دم‌برگ حائل تا ۲۰ میلی‌متری یا تقریباً بدون دم‌برگ، تخم‌مرغی یا بیضوی یا تقریباً دایره‌ای، نوک‌تیز یا نوک‌کند، کرک غده‌ای دار منقوط یا غیر منقوط. سنبله‌ها ایستاده، به طول ۳-۳۰، به عرض ۲-۸ میلی‌متر، چرخه‌های گل ۲ گلی. برگ‌ها به طول ۲-۱۰، به عرض ۱-۷ میلی‌متر، هم‌پوش‌انبوه، به نصف تا دو برابر طول کاسه گل می‌رسد، غشایی یا علفی، واژ تخم‌مرغی یا بیضوی، در بخشی ارغوانی یا سبز شونده، کم و بیش نوک‌تیز یا نوک‌دار. گل‌ها نرماده یا ماده دوپایه (ماده دوجنسی). کاسه گل به طول ۲-۴ میلی‌متر، تقریباً به‌طور منظم بریده به دندانه‌های ۵ تایی

که به $\frac{1}{6}$ بخش طول کاسه می‌رسد. جام گل تا $\frac{1}{3}$ بخش دولبه، از کاسه حدوداً $\frac{2}{5}$ بار بلندتر، به طول ۳-۱۰ میلی‌متر، ارغوانی یا قرمز یا سفید. پرچمها نامساوی، موازی، از جام گل به کوتاهی بیرون زده؛ میله‌های پرچمها حدوداً به نصف جام گل می‌رسد، به

ضد عفونی کننده دارد (۱۱).

سرشاخه های گلدار و اسانس آن مصرف می شود و در استعمال داخلی خواص درمانی: ضد باکتری، مسکن ضد اسپاسم، اشتها آور، مقوی معده، ضد نفخ، خلط آور، گندزدای مجاری تنفسی و قاعده آور دارد و در استعمال خارجی: انگل کش و ضد درد می باشد و در استعمال داخلی برای درمان سندرم های (نشانه های) عفونی، ضعف معده، کندی هضم، بی اشتها، بلع هوا، نفخ به ویژه در بیماران روانی، برونشیت های مزمن، سرفه های توأم با تحریک (سیاه سرفه)، سل ریوی، آسم، رماتیسم های حاد، رماتیسم های ماهیچه ای و فقدان قاعدگی مصرف می شود (۱۰).

Origanum vulgare L.

طول تا ۵/۴/۵ میلی متر.

پراکندگی جهانی: ماکرونزی، جنوب اروپا، ناحیه مدیترانه ای، جنوب غرب، مرکز و شرق آسیا، تایوان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه ای است بسیار متنوع که سه زیرگونه از آن اغلب در نقاط جنگلی و بیشه زاری استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، شمال کردستان، شمال غرب خراسان و تهران (دامنه های شمالی البرز) می روید.

مصارف و کاربردها: با داشتن *Thymole* دارای اثراتی شبیه به آویشن اروپایی / *Thymus vulgaris* L. است. سرشاخه گلدار گیاه اثر نیرو دهنده دارد و مقوی تلخ است، خاصیت مدر، مقوی معده، مسکن اعصاب و قاعده آور ملین است. دم کرده آن برای درمان نزله های مزمن، آسم، زردی، یرقان، درد گلو، سرفه، دردهای عصبی، آب آوردن انساج، تأخیر وقوع قاعدگی یا تسکین دردهای قاعدگی مؤثر است. اسانس مرزنگوش اثر التیام دهنده و

– گیاه بادشکن، ضد درد، مقوی معده و قاعده آور و خنک کننده است. دم کرده گیاه تازه برای تسکین سردردهای عصبی بکار می رود، ترکیبات تهیه شده از جای داغ آن برای تسریع جریان خون قاعدگی و دارویی مؤثر برای رفع اسپاسم ها، قولنج و دردهای ناشی از سوء هاضمه است. روغن آن محرک و سرخ کننده پوست است و اغلب به عنوان مسهل بکار می رود و به عنوان محرک و مقوی در قولنج، اسهال و هیستری مصرف می شود. همچنین از آن برا درمان رماتیسم مزمن، دندان درد و گوش درد استفاده کنند (3).

– گیاه گلدار بدون ریشه مصرف می شود، یاه مقوی، ضد اسپاسم، مقوی معده، معطر، بادشکن، معرق و خلط آور است و به عنوان چاشنی نیز مصرف می شود. دم کرده گرم (داغ) گیاه برای تسریع جریان خون قاعدگی وقتی که در اثر سرما بند می آید می شود.

– مرزنگوش بادشکن و محرک جریان صفراست، قویاً ضد عفونی کننده است و ممکن است برای درمان بیماریهای تنفسی مانند سرفه ها، التهاب لوزه، برونشیت و آسم استفاده شود. گیاه همچنین قاعده آور است، روغن رقیق شده آن را می توان برای دندان درد و درد مفاصل بکار برد (4).

نسبتاً تنک. برگ‌ها به طول ۱۰-۱۵ (۲۰-) میلیمتر، خاری شکل، درنده، گسترده افقی، دائمی. لوله کاسه گل به طول ۸-۱۰ میلیمتر، با ده رگه برجسته، با کرک‌های بلند و جدا، با پهنک گسترش یافته به قطر کم و بیش ۱۵ میلیمتر؛ لب بالایی مستطیلی - سرنیزه‌ای، کامل، با رأس ۱-۳ خارکی؛ لب پایینی بادبزنی شکل، با لوبکهای ۲-۷ تایی خارک‌دار؛ پهنک به رنگ زرد کاهی کم رنگ، غشایی، با رگه‌های مشبک - چروکیده نازک، با دندان‌های نوک کند پهن. جام گل حدوداً از دو برابر اندازه گل بلندتر، کم رنگ؛ لوله جام کم و بیش هم اندازه کاسه گل؛ لب بالایی کم و بیش به طول ۱۰ میلیمتر، در سطح بیرونی با کرک‌های بلند و جدا، در سطح درونی با لبه ریش‌دار انبوه و بلند.

Otostegia persica (Burm.) Boiss.

Syn.: *Otostegia Kotschy* Boiss., *Moluccella persica* Burm., *Ballota persica* (Burm.) Benth, *Otostegia microphylla* Boiss.

گاسه گل، گلدز

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۱/۵ متر، با شاخه‌های طویل با بندهای کوتاه، با برگهای انبوه و گلداز، با بخشهای گلداز کرک‌دار. برگها با دمبرگ کوتاه؛ پهنک برگ به طول و عرض ۱۰-۱۵ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی - گوه‌ای یا تقریباً دایره‌ای، با رگبرگ‌هایی در سطح فوقانی فرورفته و سطح تحتانی مشخص چروکیده، با کرک‌های کوتاه - خاکستری شونده، دندان‌های - کنگره‌ای پهن، با دندان‌های باریک شده به خارک‌هایی به طول ۱-۲ میلیمتر، بیشتر آنها دربرگیرنده چرخه‌های گل. چرخه‌های گل کم گل،

Otostegia persica (Burm.) Boiss.

Otostegia persica (Burm.) Boiss.

پراکندگی جهانی: ایران، پاکستان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختچه‌ای گرمایستند اصولاً در نواحی دشتی و دامنه‌ای کوهستانی استانهای بوشهر، جنوب فارس، بخش‌های محدودی از جنوب یزد، کرمان، هرمزگان و سیستان و بلوچستان می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه برای درمان آبله مصرف می‌شود (3).

این جنس در ایران ۳ گونه گیاه درختچه‌ای خاردار با سرشاخه و گل‌های معطر دارد. گونه *Otostegia persica* بطور سنتی در طب مردم بلوچستان مصرف می‌شود و در مورد دیگر گونه‌های این جنس در ایران و خواص و کاربردهای آنها

کاسه گل سفید
Otostegia Aucheri Boiss.
کاسه گل کازرونی
Otostegia Michauxii Briq.
یادآور می‌شود که هر سه گونه گیاه مذکور در حوزه گرمسیری جنوب ایران می‌رویند و گونه *Otostegia Michauxii* نیز انحصاری ایران است. برای اطلاع از هرگونه کاربری دارویی این گونه‌ها نیازمند انجام آزمایشهای دقیق بالینی هستیم (مؤلف).

۱۲-۴/۵، به عرض ۳-۷ سانتیمتر، تخم‌مرغی پهن، دندانه اره‌ای - کنگره‌ای عمیق. نوک‌دار، با قاعده گوه‌ای، دم‌برگ‌دار. گل‌آذین متشکل از چرخه‌های دوگلی و خوشه‌های جانبی و انتهایی، با برگهای کوچکتر از برگهای ساقه‌ای و قاعده‌ای. کاسه گل به

Perilla frutescens (L.) Britt.

Syn.: *Perilla ocimoides* L.

E. Common perilla, shiso

ریحان‌سا

گیاه یکساله، به ارتفاع ۱ تا ۱ متر، کرکدار. برگها به طول

Perilla frutescens (L.) Britt.*Perilla frutescens* (L.) Britt.

مصارف و کاربردها: برگها، ساقه‌ها و دانه‌های آن اغلب در طب شرقی مصرف می‌شود. گیاه گزنده و

طول ۳-۳/۵ میلیمتر، استکانی، ۱۰ رگه‌ای، در قاعده قوزدار. در سطح داخلی بدون کرک، در حالت گلدار با ۵ دندانه تقریباً مساوی، در حالت میوه‌دار دولوبه. جام گل تقریباً منظم، به طول ۳/۵-۴ میلیمتر، با ۵ دندانه (لوب) کوچک، با لوله کوتاه‌تر از کاسه گل، در سطح داخلی با حلقه‌ای از کرک. پرچمها تقریباً مساوی؛ کیسه‌های بساک موازی، واگرا شونده. پراکندگی جهانی: جنوب شرق آسیا و کاشته شده در اروپا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت خودروی در جنگلهای استانهای مازندران؛ عباس‌آباد به کلاردشت. -گیلان: اطراف بندرانزلی؛ اطراف رشت؛ فومن به ماسوله؛ شفت، امامزاده ابراهیم.

ضد سرفه، نرم کننده و خلط آور است. در مصرف داخلی آن را بمنظور درمان آسم، سرماخوردگی، سرمازدگی، دل بهم خوردگی و دل آشوبه، دردهای شکمی، مسمومیت غذایی، واکنش حساسیتی (به ویژه از غذاهای دریایی) پرونشیت و یبوست بکار می برند. ساقه های آن داروی سنتی چینی ها برای درمان خماری صبحگاهی است. از دادن این گیاه به زنان باردار باید پرهیز کرد (internet).

Perovskia abrotanoides Karel.

تند، معطر، گرم کننده و ضدباکتری، پادزهر و سم زدا، ضد تب و تبیر، گندزدا و ضد عفونی کننده، ضد گرفتگی عضلانی، ضد سرفه، بادشکن، معرق، نرم کننده، خلط آور، مؤثر در بیماریهای ریوی، مقوی معده و مقوی است. برگهای آن برای درمان سرماخوردگی ها، سستی و سنگینی سینه، استفراغ، درد شکم و غیره بکار می رود. شیر به برگ آن برای مداوای یبیدگی و زخمها مصرف می شود. دانه های آن ضد آسم،

Perovskia abrotanoides Karel.

E. Afghan silver sage

برازمبل

بوته ای مرتفع، معطر؛ ساقه راست، به انبوهی برگ دار، مولد پانیکول تنک. برگها با دمبرگی به طول ۵-۸ میلیمتر، با پهنک به طول ۴-۷ سانتیمتر، به عرض ۲-۳ سانتیمتر، دو بار شانه ای بخش، بی کرک، پوشیده با کرکهای غده ای متعدد زرد بدون پایک؛ قطعات برگها به طول ۲-۴ میلیمتر، به عرض ۰/۵-۱/۵ میلیمتر؛ برگهای همراه گلها به طول ۸-۳۰ میلیمتر، به عرض ۳-۸ میلیمتر. گلها متعدد، تقریباً بدون دمگل یا با دمگلهایی به طول ۰/۵ میلیمتر، بحالت افقی گسترده، سرانجام سبزیزیر. چرخه های گل اغلب ۲-۴ گلی. برگها به طول ۱-۱/۵ میلیمتر، سرنیزه ای - خطی، نوک تیز، کرکدار مویی. کاسه گل به طول ۴-۵ میلیمتر، لوله ای - استکانی، بنفش، در بخش پایینی با کرکهای بلند و جدای انبوه پرسلولی ساده بنفش و سفید، مخلوط با کرکهای غده ای، در بخش بالایی با کرکهای مویی تنک یا تقریباً بی کرک، خیلی بندرت کاملاً بی کرک. جام گل بنفش یا گاهی قرمز یا سفید، کم و بیش به طول ۱۰ میلیمتر، در سطح خارجی کرکدار تنک؛ از لوله بیرون زده.

پراکندگی جهانی: شرق ایران، ترکمنستان، افغانستان، پاکستان، کشمیر، تیان شان و تبت.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در نواحی بیابانی و دامنه های کوهستانی استانهای گرگان، مازندران، اصفهان، سیستان و بلوچستان، شمال خراسان و سمنان به فراوانی و اغلب در آبراهه های با آب موقت می روید.

مصارف و کاربردها: گیاه به عنوان داروی خنک کننده بکار می رود. گلهای آن را در آب خیس می کنند و بسیار خنک کننده است و آن را روی بدن بیمار تب دار می گذارند تا تب او برطرف شود (3).

خنک کنندگی برای گیاه برازمبل بلوچی / *Perovskia atriplicifolia* Benth. نیز صادق است.

- این جنس در ایران ۳ گونه دارد که در مورد

اخیر با توجه به آزمایشهایی انجام شده روی برازمیل قابلیت ضدعفونی‌کنندگی آن اثبات شده است، اما به هر حال هرگونه کاربری دارویی در ارتباط با این گونه‌ها نیازمند انجام پژوهش‌های دقیق‌تر و انجام کارهای بیمارستانی است (مؤلف).

موارد مصرف دو گونه از آنها صحبت شد. گونه سوم یعنی برازمیل درمنه‌ای / *Perovskia artemisoides* Boiss. صفاتی شبیه *Perovskia abrotanoides* Karel. است. لازم است یادآوری گردد که در سالهای

Perovskia abrotanoides Karel.

با محیط سه گوشه‌ای، کنگره‌ای درشت، پا لوبه‌ای قاعده‌ای و راسی گرد، روی سطح فوقانی سبز، زیر، در سطح تحتانی کم‌رنگ‌تر، کرکی نرم‌تر یا با چهره بی‌کرک‌شونده، فقط در امتداد رگبرگها کرکدار - کرک مویی؛ برگهای ساقه‌ای کم، دمبرگ کوتاه‌دار، قلبی، به نسبت بلندتر، نوک‌تیزتر؛ برگهای کنار گلهای کم و بیش بدون دمبرگ، با قاعده پهن‌تر طویل شده - سرریزه‌ای، دندان‌ه‌اره‌ای، نوک‌تیز، فوقانی‌ها دربرگیرنده (ناپوشاننده) چرخه‌های گل یا به دشواری از آنها

Phlomis tuberosa L.

E. tuberous jerusalem sage

گوش بره قرمز، گوش بره غده‌دار
ریشه‌ها با تارهای طویل و ضخیم شده به غده‌های تخم‌مرغی. ساقه به ارتفاع ۴۰-۱۵۰ سانتیمتر، در بالا پانیکولی - منشعب بندرت ساده، بی‌کرک یا در ناحیه گل‌آذینها کرکدار. برگهای قاعده‌ای با دمبرگ حائل از پهنک بلندتر؛ پهنک به طول ۱۰-۱۵ سانتیمتر، به عرض ۸-۱۲ سانتیمتر، در قاعده قلبی عمیق و پهن،

Phlomis tuberosa L.

جنس فتیله‌ای یا گوش‌بره / *Phlomis* L. در ایران ۱۷ گونه گیاه علفی چندساله و معطر دارد که اغلب با گل‌های درشت زرد تا بنفش یا صورتی و زیبا شناخته می‌شوند، پراکندگی جغرافیایی آنها بیشتر در نواحی معتدله و معتدله سرد ایران است و بعضی از گونه‌های آن مانند

Phlomis Olivieri Benth. گوش‌بره زرد، چالمه

Phlomis persica Boiss. گوش‌بره ایرانی

Phlomis cancellata Bunge

گوش‌بره شاه‌رودی، گوش‌بره سفید

در ردیف گونه‌های مهاجم مرتعی

Phlomis elliptica Benth

گوش‌بره بلوطستانی، گوش‌بره بوته‌ای

اختصاصاً در جنگلهای بلوط زاگرس میانی و

گوش‌بره کوهستانی / *Phlomis anisodonta* Boiss. در

ارتفاعات کوهستانی و گوش‌بره قرمز و گوش‌بره

غده‌دار / *Phlomis tuberosa* L. در اراضی کشاورزی و

و باغها می‌رویند.

بلندتر. چرخه‌های گل متعدد، انبوه، پرگل، همگی با فاصله از یکدیگر. برگ‌ها درفشی، هم‌اندازه کاسه گل، سبز، مزه‌دار - موی ریشی. کاسه گل به طول ۱۰ میلیمتر، سبز، ده رگه‌ای، با دهانه بخارج خمیده، تقریباً ده گوشکی. با رگه‌های ضخیم شده، باریک شده به دندانه‌های درفشی ۵ تایی خمیده خطی به طول کم و بیش ۳ میلیمتری. جام گل از کاسه ۱/۵-۲/۵ بار بلندتر، قرمز؛ لب فوقانی به طول ۶-۷ میلیمتر، در سطح داخلی با لبه ریش‌دار بلند؛ لب میانی لب‌های پایینی تخم‌مرغی پهن، نوک چالدار، ارغوانی مشخص، با لوب‌های جانبی باریکتر.

پراکندگی جهانی: شرق اروپا تا اتریش، قفقاز، ترکیه، تالش، شمال ایران، سیبری و مغولستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی غربی و شمال غربی ایران در مزارع، کنار باغها و نواحی دامنه‌ای کوهستانی در استانهای آذربایجان شرقی و غربی، کردستان و همدان (کوههای گرین) می‌روید.

Phlomis tuberosa L.

- دیگر گونه‌های این جنس اختصاص به رویشگاه
خاصی نداشته و در اغلب نقاط ایران بجز حوزه
گرمسیری جنوب می‌رویند و عبارتند از:
- Phlomis pachyphylla* Rech. f. گوش‌بره برگ پهن
- Phlomis persica* Boiss. گوش‌بره سروستانی
- Phlomis polioxantha* Rech. f. گوش‌بره ایرانی
- Phlomis rigida* Labill. گوش‌بره عراقی گوش‌بره صخره‌روی
- Phlomis caucasica* Rech. f. گوش‌بره قفقازی
- Phlomis chorassanica* Bunge گوش‌بره خراسانی
- Phlomis ghilanensis* C. Koch گوش‌بره گیلانی
- Phlomis Herba-Venti* L. گوش‌بره بنفش
- Phlomis kurdica* Rech. f. گوش‌بره کردی
- Phlomis lanceolata* Boiss. & Hohen. گوش‌بره سرنیزه‌ای
- Phlomis macrophylla* Montbr. & Auch.
- مصارف و کاربردها** گونه‌های مختلف جنس *Phlomis* برای درمان دیابت، زخم معده و بواسیر، تورم و زخم‌ها بکار می‌روند و دارای خواص ضد دیابت، ضد زخم، محافظ سیستم عصبی، ضد تورم، ضد آلرژی، ضد سرطان و ضد میکروب و آنتی اکسیدان می‌باشند (internet).

Phlomis Olivieri Benth.

Phlomis elliptica Benth.

Phlomis anisodonta Boiss.

Phlomis Aucheri Boiss.

Phlomis Herba-Venti L.

Phlomis rigida Labill

Prunella vulgaris L.

Prunella vulgaris L.

Syn.: *Brunella vulgaris* Moench

E. common self_heal, herb carpenter, hookheal, self_heal

نعناع چمنی

ساقه زیرزمینی رونده، اغلب مورب. ساقه‌ها ایستاده یا بالارونده، به طول ۳۰-۶ سانتیمتر، کم و بیش نازک، با بندهای بلند، بندرت نزدیک قاعده با شاخه‌های عقیم، خیلی بندرت در بخش فوقانی مولد (بیرون دهنده) شاخه‌های گلدار. برگها بجز در بالایی‌ها دمبرگ‌دار، نوک کند یا نسبتاً نوک‌تیز، کامل، مستطیلی - تخم‌مرغی تا مستطیلی - سرنیزه‌ای. گل‌آذین حائل با برگهای دوتایی سرنیزه‌ای نوک‌تیز بدون دمبرگ و بلندتر از آن. برگها تخم‌مرغی پهن یا تقریباً دایره‌ای، با قاعده قلبی، پایینی‌ها به یکباره نوک‌دار بلند، بقیه به کوتاهی مقداردار، تقریباً غشایی، مشبک - رگه‌دار، کم و بیش بی‌کرک شونده، با لبه مژه‌دار؛ برگ‌ها و کاسه گل با رنگ دودیدگی بنفش یا رنگ دودیدگی ارغوانی شونده. کاسه گل بدون پایک یا به کوتاهی دمگل‌دار، اغلب نزدیک قاعده کرک‌دار؛ لب فوقانی سربریده، با دندانهای ۳ تایی بسیار کوتاه مقداردار، گاهی تقریباً نوک‌کند؛ لب پایینی تا میانه دوپاره، با دندانهای سرنیزه‌ای، بی‌کرک یا مژه‌دار. جام گل آبی‌آسمانی - بنفش، به طول ۸-۱۲ میلیمتر، از کاسه ۱/۵-۲ بار بلندتر؛ لوله کاسه راست. خامه از جام گل اغلب کوتاهتر. فندقه به طول ۱/۵-۲ میلیمتر، به ضخامت ۱ میلیمتر، تخم‌مرغی - بیضی، سه وجهی، درخشان، با پهلوی خارجی (بیرونی) تخت شده، در میانه با دو رگه موازی چشمگیر.

پراکندگی جهانی: تقریباً سراسر اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، تقریباً سراسر نواحی آسیا بجز نواحی گرمسیری.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب، کنار جویبارها و نقاط سایه در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و

غربی، همدان، اراک، لرستان، چهارمحال بختیاری و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: تمام اندامهای گیاه (گیاه کامل) مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی قابض، کاهش‌دهنده قند خون و شستشودهنده زخم دارد. در استعمال داخلی برای معالجه دیابت و در استعمال خارج برای معالجه زخمها، آنژین، التهاب زیاد و التهاب مخاط دهان از آن استفاده می‌شود (۱۰).

- مهمترین خواص دارویی آن عبارت است از: ترمیم زخمها، قابض، متوقف کردن خونریزی داخلی، پایین آورنده ملایم فشارخون (تحقیقات در چین نشان می‌دهد که نعناع چمنی اثر گشادکنندگی رگهای خون و در نتیجه پایین آورنده فشار خون را دارد). گیاه قابلیت آنتی‌بیوتیک قوی بر علیه دامنه وسیعی از میکروب‌های بیماری‌زا که سبب ورم روده و عفونتهای ادراری می‌شوند دارد. گیاه قابلیت ترمیم زخمها را

معالجه ترشحات چرکی مجرای تناسلی زنان و بواسیر مصرف می‌شود و توسط بعضی از اطباء به‌عنوان مقوی نیز بکار می‌رود، در چین نعناع چمنی را به تنهایی یا به همراه گل داودی / *Chrysanthemum morifolium* برای درمان تب‌ها، سردردها و سرگیجه و آرام کردن و تسکین برافروختگی و زخم پلک (چشم) بکار می‌برند. تصور می‌شود خاصیت خنک‌کنندگی برافروختگی کبد، ناشی از ضعف کبد را داشته باشد و برای معالجه غدد بزرگ شده و عفونت دیده بخصوص غدد لنفاوی گردن از آن استفاده می‌کنند. و در تحقیقات اخیر نیز آن را برای کاستن فشار خون بالا توصیه می‌نمایند (4).

Prunella vulgaris L.

– گیاه گلدار مصرف می‌شود. گیاه به‌عنوان معطر و بادشکن بکار می‌رود. بصورت غرغره بکار می‌رود و برای درمان خونریزی و اسهال استفاده می‌شود (7).
– این جنس در ایران ۲ گونه دارد که در ارتباط با مصارف و کاربردهای گونه نعناع چمنی پاره‌پاره / *Prunella laciniata* L. اطلاعات کمتری در دست است (مؤلف).

دارد و سبب ترمیم زخمهای داخلی و خارجی بدن می‌شود و گرفتگی و انسداد کبد و کیسه صفرا را برطرف می‌کند و تأثیر قابل توجهی در درمان یرقان دارد. در طب امروزی نیز بیشتر برای ترمیم زخمها و کاهش خونریزی داخلی و به‌عنوان دهان‌شویه برای معالجه زخم گلو بکار می‌رود، نعناع چمنی برای

اصولاً ایران یا کشورهای عربی نمی‌باشد که نامی فارسی یا عربی داشته باشد.

Rosmarinus officinalis L.

E. rosemary, herb of memory, moorwort

رومارن، رزماری

درختچه‌ای ایستاده به ارتفاع تا ۲ متر. شاخه‌های جوان کرکدار. برگها خطی، به طول ۱/۵-۲/۵ سانتیمتر، با لبه‌های برگشته (لوله‌شده)، با سطح فوقانی سبز تیره، سطح تحتانی با کرکهای نمدی سفید، ضخیم. گلها بنفش – آبی، بندرت سفید، به طول حدود ۱ سانتیمتر.

– این گونه گیاهی کاشته شده در ایران که سابقه‌ای بیش از سی سال ندارد گاهی در منابع و مقالات تازه نوشته شده توسط بعضی از نویسندگان اکیلیل کوهی نامیده شده که نام درستی نیست، زیرا منشأ این گونه

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا و آسیای صغیر.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در تهران (باغ گیاه‌شناسی ملی ایران، پارکها، بلوارها، حیاط منازل، ادارات دولتی و کرج)، مناطق مختلف استانهای اصفهان، فارس و ...
مصارف و کاربردها: ترکیبات موجود در آن کاربرد دارد و در استعمال داخلی خواص درمانی: محرک عمومی، مقوی قلب، محرک غده فوق کلیوی، افزایش دهنده فشار خون، محرک معده، ضد عفونی‌کننده ریه و داروی ضدسرفه، ضداسهال، ضدتخمیر روده، ضدنفخ، ضددردهای روماتیسمی و دردهای عصبی، ضدنقرس،

Rosmarinus officinalis L.

اطفال و ضعف بینایی بکار می‌رود (۱۰).

– مهمترین اثرات درمانی این گیاه در مصارف داخلی: مقوی معده، محرک هضم و ترشح معدی و صفراور است. دیگر اثرات درمانی آن عبارت است از: سقط جنین، ضد درد، ضد آرایمر، ضدباکتری، ضدسرطان، ضدشکنندگی عروق، ضد تشنج، ضد خیز (ورم و آب آوردگی)، ضد ورم، ضد اکسیدان، ضد سم، ضد تب، ضد عفونی کننده، ضد اسپاسم، ضد ویروس، ضد نفخ، ضد قارچ، ضد حشره، معرق، محرک، هضم کننده، ادرار آور، قاعده آور، محافظ کبد و مقوی معده (۱۲).

– مهمترین اثرات درمانی آن عبارت است از: مقوی، محرک، قابض، مسکن اعصاب، ضد التهاب و تورم و بادشکن؛ تحقیقات نشان داده که رومارن محرک و مسکن ملایم و روغن فرار آن نیز مسکن و محرک بخصوص روی پوست می باشد، اثرات ضدتورمی و التهابی آن مربوط به رزمارینیک اسید و فلاونوئیدهای

صفرا آور، قاعده آور، مدر و معرق دارد؛ برای درمان: ضعف عمومی، خستگی جسمی و فکری، کاهش فشار خون، ناتوانی جنسی، التهاب غدد، آسم، برونشیت مزمن، سیاه سرفه، زکام، عفونتهای روده ای، قولنج، اسهال، نفخ، بیماریهای کبدی، التهاب کیسه صفرا، یرقان های ناشی از التهاب کبد و انسداد مجاری صفراوی، سنگهای صفراوی، بالا بودن میزان کلسترول خون، سوء هاضمه های ناشی از دشواری هضم، ناراحتیهای معده، روماتیسم، نقرس، قاعدگی های دردناک و ترشحات سفید زنانه، انواع میگرنها، بیماریهای دستگاه عصبی، هیستری، صرع، فلج، ضعف اعضا و اندامها، ناراحتیهای عصبی قلب، سرگیجه و سنکوب بکار می‌رود و در استعمال خارجی: التیام بخش زخمها و سوختگی ها، محلل و انگل کش است. برای درمان انواع زخمها، سوختگی ها، روماتیسم، دردهای ماهیچه ای، ترشحات سفید، آلودگی به شیش، جرب، خستگی عمومی، ضعف

روان و برطرف کردن افسردگی ملایم می‌توان از آن استفاده کرد (4).

– گیاه بادشکن، ضد اسپاسم، مقوی عمومی در حالت کارهای فیزیکی زیاد، قاعده‌آور، صفراآور، ضد روماتیسم، چاشنی و ضد عفونی کننده دستگاه تنفس است. در استعمال خارج قرمزکننده پوست و محرک رشد مو است و برای درمان پوست سر، آگزما، روماتیسم و در لوازم آرایشی به‌ویژه محلول مو بکار می‌رود. مصرف بیش از حد آن گاهی سمی است و بسیار بندرت سبب مرگ می‌شود (5).

آن است که سبب قوی شدن مویرگ‌ها می‌شود. رومارن گردش خون را در مغز تحریک و در نتیجه سبب اصلاح و توسعه حافظه و تمرکز هواس می‌شود و سبب تسکین سردردها و میگرن می‌شود و سبب تقویت رشد مو می‌گردد. رومارن برای درمان صرع و سرگیجه بکار می‌رود. رومارن از زمانهای گذشته برای بهبود بخشیدن استرس و دردهای مزمن استفاده می‌شده است و بنظر می‌رسد محرک غده فوق کلیوی است و در موارد ضعف ناشی از کندی گردش خون و هضم غذا بکار می‌رود. گیاهیست که برای تقویت

Rosmarinus officinalis L.

کم و بیش برگ‌دار، بالارونده – ایستاده، به طول ۶-۲۰ (۴۰-۷۰) سانتیمتر، با کرکهای مویی کوتاه یا نسبتاً بلند بدون غده، اغلب به پایین برگشته تا نسبتاً زبر، گاهی تقریباً با کرکهای بلند و جدا؛ کرکهای گاهی سرسان –

Salvia aegyptiaca L.

Syn.: *Salvia punila* Benth.

مریم گلی مصری

گیاه بوته‌ای شونده یا بوته‌ای. ساقه‌ها بسیار پرشاخه،

Salvia aegyptiaca L.

سرساں و کرک‌های غده‌ای کم بدون پایک: لب فوقانی با دندانه‌های ۳ تایی بهم آمده، در حالت میوه‌دار توگود؛ لب تحتانی با دندانه‌هایی به طول حدود ۳ میلیمتری نوک‌دار - درفشی. جام گل بنفش کم‌رنگ یا لاجوردی یا سفید، به طول حدود ۵-۸ میلیمتر؛ لوله در بالا پهن شده، بطور نامحسوس حلقه‌دار؛ لب فوقانی راست یا کم و بیش توگود، از لب تحتانی خیلی کوتاهتر. کیسه‌های بساک پایینی بارور. فندقه به طول حدود ۲، به عرض ۱ میلیمتر، بیضوی، صاف، سیاه.

پراکندگی جهانی: جزایر دماغه سبز و قناری، شمال غرب افریقا، شمال و شمال شرق بطرف شرق تا پاکستان و هندوستان (ایران، افغانستان و پاکستان). پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه نسبتاً گرمادوست در دشت‌ها و دامنه‌های کوهستانی استانه‌های بوشهر، هرمزگان و سیستان و بلوچستان و جزایر جنوبی خلیج فارس می‌روید.

غده‌ای در بخش فوقانی یا سراسر گیاه وجود دارد. برگ‌ها خطی - بیضوی تا تخم‌مرغی - مستطیلی، به طول حدود ۱۵-۴۰، به عرض ۳-۹ میلیمتر، بدون کرک غده‌ای یا کاملاً کرک غده‌ای یا بندرت در قاعده، روی دمبرگ پوشیده از کرک‌های بلند بدون غده، کنگره‌ای یا دندانه اره‌ای، چروکیده، گوه‌ای؛ دمبرگ وجود ندارد یا تقریباً وجود ندارد. گل آذین متشکل از خوشه‌های ساده کم و بیش طویل یا مرکب منشعب؛ چرخه‌های گل متعدد، ۲-۴ (۶-) گلی، کم و بیش با فاصله از یکدیگر؛ برگ‌ها تخم‌مرغی، به طول تا حدود ۳، به عرض ۲ میلیمتر؛ برگ‌ها ۲ تایی. دم‌گال‌ها به طول حدود ۲ میلیمتر، بحالت میوه‌دار به طول حدود ۳/۵ میلیمتر و خمیده. کاسه گل لوله‌ای - استکانی، بحالت گلداری به طول حدود ۵ میلیمتر، میوه‌دار تا ۷ میلیمتر، گسترده، با کرک‌پوش متشکل از کرک‌های کم و بیش انبوه مویی کم و بیش کوتاه بدون غده و کرک‌های غده‌ای

پوستی بکار می‌رود (5).
 - دانه‌های آن بصورت ضماد روی تاول‌ها بکار می‌رود و برای درمان اسهال، سوزاک، بواسیر و امراض چشمی نیز مصرف می‌شود (1).

مصارف و کاربردها: دانه‌های آن به‌عنوان آرام‌بخش در اسهال، سوزاک و بواسیر مصرف می‌شود (3).
 - گیاه معطر است. گیاه برای درمان اسهال، بواسیر، سوزاک، بیماریهای چشمی و در مواد آرایشی

Salvia aegyptiaca L.

Salvia Aethiopis L.

E. Ethiopian sage, woolly clary, woolly sage

مریم گلی پنبه‌ای، مریم گلی شمالی
 گیاه دوساله یا چندساله. ساقه‌ها سبز، ایستاده، چهارگوشه، به ارتفاع ۲۵-۶۰ سانتیمتر، در پایین با کرکهای شمالی - بدون غده انبوه، در بالا پشمالوی تنک، مخلوط با کرکهای غده‌دار بدون بایک. برگها بیشتر قاعده‌ای، بدون بریدگی، کم و بیش تخم‌مرغی تا مستطیلی، پشمالو، چروکیده، با لبه چریده؛ دمبرگ به طول ۴-۱۰ سانتیمتر. گل آذین پرگل، چلچراغی. کاسه گل لوله‌ای - تخم‌مرغی، در حالت میوه‌دار به طول ۱۲-۱۵ میلیمتر، کم و بیش پشمالوی انبوه؛ لب بالایی سه دندان‌ای، دندان میانی کوتاه‌تر؛ دندان‌ها همگی منقاردار. جام گل سفید، با لب پایینی گاهی زرد، به طول حدود ۱۵ میلیمتر؛ لوله به یکباره ورم کرده، فلس‌دار؛ لب بالایی داسی.

Salvia Aethiopis L.

***Salvia Aethiops* L.**

مازندران، آذربایجان، سمنان، خراسان و تهران.
مصارف و کاربردها: اثراتی مشابه *Salvia sclarea* L. دارد (۱۱).

سانتیمتر. گل آذین کم و بیش طویل شده، کم شاخه؛ چرخه‌ها ۴-۶ گلی، از هم فاصله‌دار. برگه‌ها تخم‌مرغی، به طول حدود ۱۰، به عرض ۵ میلیمتر؛ برگکها وجود دارند. دمکها به طول ۳/۵ میلیمتر، راست - گسترده. کاسه گل لوله‌ای - استکانی، بحالت گلداری به طول ۱۰-۱۲ میلیمتر، بحالت میوه‌دار تا حدودی گسترده (پهن شده)، به انبوهی کرک بلند و جدا - کرک غده‌ای‌دار؛ لب فوقانی کم و بیش یک دندانه‌ای. جام گل زرد کم‌رنگ منقوط قهوه‌ای، به طول ۲۵-۳۰ میلیمتر؛ با لوله بیرون زده، راست، در

پراکندگی جهانی: جنوب شرق اروپا، جنوب روسیه (کریمه)، آناتولی، قفقاز، تالش، ایران و ترکمنستان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استانهای گرگان،

***Salvia glutinosa* L.**

E. sticky sage, yellow clary, Jupiter's distaff

مریم گلی چسبناک، مریم گلی جنگلی

گیاه چندساله. ساقه به ارتفاع ۵۰-۱۰۰ سانتیمتر، ایستاده، به انبوهی کرکی بلند و جدا - کرک غده‌ای. برگها بدون بریدگی، تخم‌مرغی - سه گوشه، به طول ۸-۱۶، به عرض ۵-۸ سانتیمتر، بطور منظم دندانه اره‌ای، در سطح تحتانی در امتداد رگبرگها پوشیده از کرکهای مویی و کرکهای غده‌ای بدون پایک، در قاعده پیکانی - پیکانی باز؛ دمبرگ به طول ۷-۹

Salvia glutinosa L.

جنگل روی اصولاً در جنگلهای خزری و در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان (ارسباران) و از ارتفاع کم و جلگه‌ای تا ارتفاعات بالای جنگل و تا حدود ۲۶۰۰ متر از سطح دریا می‌روید.

مصارف و کاربردها: در بخشهایی از اروپا دم‌کرده برگها و گل‌های آن به‌عنوان معرق، محرک و مقوی معده بکار می‌رود. محلول مناسبی برای شستشوی زخمها و خراش‌های پوست است (3).

سطح داخلی کرکی بلند و جدا؛ لب فوقانی داسی؛ لب تحتانی گسترده شده راست لوله‌ای. کیسه‌های بساک پایینی عقیم، بهم پیوسته. فندقه تخم‌مرغی، دایره‌ای - سه گوشه. به طول ۳/۵، به عرض ۲ میلی‌متر.

پراکندگی جهانی: اروپای مرکزی و جنوبی تا شرق پیرنه، تمام آلپ تا کارپات، شبه جزیره بالکان، شمال تنبوی، قفقاز و شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی

به طول ۴-۱۶ (۲۲-)، به عرض ۱/۵-۹/۵ (۱۱-) سانتیمتر، بیضوی تا تخم‌مرغی - مستطیلی تا تخم‌مرغی، با کرک پوش بدون غده انبوه، مخلوط با کرک‌های غده‌ای بدون پایک متعدد، با لبه تقریباً کامل تا بطور نامنظم دندان‌اره‌ای؛ دم‌برگ به طول ۲-۱۰ سانتیمتر. گل آذین پانیکولی؛ چرخه‌های گل ۲-۶ گلی. برگ‌ها تخم‌مرغی پهن، با اندازه متنوع، به طول حدود ۱۰-۲۷، به عرض ۷-۲۰ میلی‌متر. دم‌گلها به

Salvia macrosiphon Boiss.

Syn.: *Salvia Kotschyi* Boiss., *Salvia cuspidatissima* Pau, *Salvia albifrons* Nab.

مریم گلی لوله‌ای

گیاه چندساله، اغلب سبز مایل به زرد، قویاً معطر. ساقه‌ها به ارتفاع ۱۵-۹۰ سانتیمتر؛ کرک پوش بخش پایینی به انبوهی بدون کرک غده‌ای، در بالا به انبوهی کرک غده‌ای دار، با کرک‌های کوتاه سرسان. برگ‌ها

بوضوح دویاره. کیسه‌های بساک پایینی عقیم، تبرزینی. فندقه به طول حدود $2/8$ ، به عرض $2/3$ میلیمتر، تخم‌مرغی و پهن، درخشان.

پراکندگی جهانی: ایران، شمال عراق، افغانستان، پاکستان و قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه متنوع و با نیازهای اکولوژیک بسیار گسترده در مناطق مختلف از ارتفاع ۱۰۰-۲۸۰۰ متر از سطح دریا در استانهای کرمانشاه، همدان، لرستان، اصفهان، ایلام، خوزستان، فارس، بوشهر، کرمان، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، تهران و سمنان می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه بصورت ضماد برای درمان قانقاریا بکار می‌رود (3).

Salvia macrosiphon Boiss.

سفید، در سطح فوقانی مایل به سبز، بهنگام جوانی کرکی انبوه. چرخه‌های گل ۵-۱۰ گلی. کاسه گل به طول ۱۰-۱۴ میلیمتر، کرکدار، غده‌دار - منقوط. جام گل به طول تا ۳۵ میلیمتر، بنفش - آبی، صورتی، سفید.

پراکندگی جهانی: اغلب نقاط اروپا؛ در وسعت زیاد کاشته شده در نقاط مختلف جهان.

Salvia macrosiphon Boiss.

طول حدود ۲ میلیمتر. کاسه گلدار به طول ۱۲-۱۷ میلیمتر، میوه‌دار به طول تا ۲۲ میلیمتر، لوله‌ای، به انبوهی کرک غده‌ای سرسان؛ لب فوقانی بوضوح سه دندانهای، با دندانهای خارک‌دار. جام گل سفید بندرت با رنگ‌دودیدگی بنفش یا قرمز، به طول ۱۸-۳۵ میلیمتر؛ لوله به طول ۱۲-۲۲ میلیمتر، در سطح داخلی بدون کرک، بدون فلس؛ لب فوقانی کم و بیش داسی،

* *Salvia officinalis* L.

E. culinary sage, garden sage, sage

مریم گلی دارویی. مریم گلی باغی

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۶۰ سانتیمتر، ساقه‌ها ایستاده، با شاخه‌های فراوان کرک نمدی گسترده. برگها ساده، دمبرگ‌دار، مستطیلی، کم و بیش در قاعده باریک شده، چروکیده، در سطح تحتانی با کرکهای کوتاه

Salvia officinalis L.

– خواص مهم دارویی آن عبارت است از: قابض، گندزدا، معطر، بادشکن، افزایش دهنده هورمون زنانه، کاهش دهنده عرق، مقوی. با داشتن خاصیت گندزدایی و ضد عفونی کنندگی مناسب برای درمان همه انواع زخمهای گلوست و بصورت غرغره مصرف می شود و قابضی ملایم است و برای رفع اسهالهای ساده بکار می رود. مریم گلی مقوی هضم و محرک است و شهرت بسزایی به عنوان مقوی اعصاب دارد و به آرامش و تحریک سیستم عصبی کمک می کند. دارویی مؤثر برای درمان قاعدگی نامنظم و ناقص است و به جریان قاعدگی کمک می کند. اگرچه عمل هورمونی آن بخوبی شناخته نشده، اما بدون شک به کاهش عرق کردن کمک

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در سالهای اخیر کاشته شده در مزارع و مکانهای تولید گیاهان دارویی در استانهای مازندران، گیلان، اصفهان، تهران و ...
صاف و گل پرده اثرات درمانی مریم گلی دارویی عبارت است از: ضد آلزایمر، ضد التهاب سرخرگی، ضدباکتری، ضد سرطان، ضد تعرق، ضد نفخ، ضد قارچ، ضد التهاب، آنتی اکسیدان، ضد عفونی کننده، ضد اسپاسم، ضد ویروس، کاهش دهنده میل جنسی، کاهش دهنده قند خون، تشنج آور، معرق، ادرار آور، قاعده آور، خلط آور، کاهش دهنده پرفشاری خون، محرک سیستم ایمنی بدن، مسهل، التهاب آور، آرام بخش، مقوی معده، ضد کرم و متوقف کننده ترشح شیر (۱۲).

***Salvia officinalis* L.**

استروژنی دارد (5).

– مریم گلی براساس گزارشها در علوم درمانی گیاهی کاربردهای زیادی دارد. دارویی قابض و بادشکن است. به عنوان ملین و غرغره کاربرد دارد و برای درمان کچلی، لقی دندان و باد شکم مصرف می شود. برای منظم کردن قاعدگی مصرف می شود، و نیز بیشترین مصرف آن در پخت و پز و آشپزی است (7).

می کند که وابسته به اثرات مقوی بودن و اثرات افزایش دهنده گی هورمون زنانه آن است و دارویی عالی برای دوران یائسگی است. مریم گلی بطور سنتی برای درمان آسم بکار می رود و با دود کردن برگهای آن این بیماری را تسکین می دهد (4).

– در صنایع غذایی به عنوان خوش بوکننده بکار می رود. دم کرده آن در موارد اختلالات عصبی، سرگیجه و لرزیدن مصرف می شود. گیاه خاصیت

***Salvia Sclarea* L.**

Syn.: *Salvia altilabrosa* Pau, *Salvia pamirica* Gand.
E. clary sage, clary

ایستاده، به ارتفاع ۳۰-۱۰۰ سانتیمتر، در پایین با کرکهای فشرده بدون غده – بلند و جدا تا کرکی مویی، در بالا با کرکهای غده دار انبوه. برگها اغلب درشت، تخم مرغی تا تخم مرغی – مستطیلی، کرکدار، در سطح تحتانی با کرکهای غده دار بدون پایک متعدد، کنگره ای

مریم گلی

گیاه دوساله یا کم و بیش چندساله. ساقه ها قوی.

خراسان، تهران و سمنان.

مصارف و کاربردها: گیاهی معطر و ضد اسپاسم، مریم گلی امروزه اصولاً برای درمان بیماریهای هضم غذا مانند نفخ و سوءهاضمه بکار می‌رود. همچنین به‌عنوان مقوی و گیاه آرام‌بخش که می‌تواند به تسکین درد قاعدگی و مشکلات پیش از قاعدگی کمک کند بکار می‌رود. بدلیل عمل تحریک کردن استروژن (هورمون زنانه) هنگامی که سطح این هورمون پایین است اثرات بیشتری دارد. بنابراین گیاه دارویی با ارزشی برای بیماریهای همراه با یائسگی و به‌ویژه گرگرفتگی (احساس بیش از حد گرما) است (4).

Salvia Sclarea L.

Salvia Sclarea L.

- برگهای این گیاه در گذشته به‌عنوان نیرودهنده و ضد تشنج استفاده می‌شده است. سرشاخه گلدار و خشک شده آن معطر است و برای درمان عرق شبانه بیماران و به‌عنوان قاعده‌آور و ضد عفونی‌کننده مصرف می‌شود، در موارد تأخیر در وقوع قاعدگی همراه با درد و ضعف عمل دستگاه گوارش توصیه می‌شود. شیر تازه و گرد برگ خشک شده آن با بالا کشیدن از بینی برای درمان سردردهای یکطرفه و صرع بکار می‌رود. شیر گیاه اثر مخدر نیز دارد (۱۱).

تا چریده شده، با قاعده قلبی؛ دمیگ به طول ۳-۱۵ سانتیمتر. گل آذین زیبا، پانیکولی؛ چرخه‌ها ۲-۶ گلی، متعدد، کم و بیش با فاصله. برگه‌ها به‌طور مشخص از کاسه گل بلندتر، قرمز، قرمز پیرکی یا سفید. دمگله‌ها به طول ۲-۳ میلی‌متر. کاسه گل تخم‌مرغی - استکانی، زیر و پوشیده با کرکهای غده‌دار بدون پایک؛ لب بالایی با دندانهای ۳ تایی خاردار - مقاردار. جام گل به طول ۲۰-۳۰ میلی‌متر؛ لب بالایی اغلب بنفش، پایینی کرم؛ لوله جام به یکبارہ متورم شده، فلس‌دار، به طول حدود ۱۰ میلی‌متر؛ لب بالایی به‌طور مشخص داسی. پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، جنوب غرب و مرکز آسیا

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، لرستان، چهارمحال بختیاری، اصفهان، فارس، کرمان، کهگیلویه و بویراحمد،

یکباره نوک‌دار - خارک‌دار، به طول حدود ۲۰، به عرض ۱۶ میلیمتر. دمگله‌ها به طول حدود ۳ میلیمتر. کاسه گل کم و بیش لوله‌ای پهن، بحالت گل‌دار به طول ۱۵-۲۰ میلیمتر، بحالت میوه‌دار پهن شده و سخت شده، به طول تا ۲۲ میلیمتر، بوضوح رگه‌دار، به کوتاهی کرک مویی - کرک غده‌ای سرسان‌دار؛ لب فوقانی کم و بیش به یکسان ۳ دندان‌ه‌ای، با دندان‌های همگی در حالت میوه‌دار خاردار سخت شکننده. جام گل به طول ۲۰-۲۵ میلیمتر، سفید؛ لوله جام راست، به طول حدود ۱۸ میلیمتر، از لوله کاسه بیرون زده یا به دشواری بیرون زده، در سطح داخلی بی‌کرک؛ لب فوقانی کمی داسی شکل. کیسه‌های پایینی بساک عقیم، تبرزینی، بهم متصل شونده. فندقه کم و بیش کروی - سه وجهی. پراکندگی جهانی: مصر، ترکیه، فلسطین، سوریه، لبنان،

Salvia spinosa L.

Syn.: *Salvia doryophora* Stapf, *Salvia distincta* Grossh.

مریم گلی خاردار

گیاه چندساله. ساقه‌ها ایستاده، به ارتفاع ۳۰-۶۰ سانتیمتر، در پایین کرک‌دار مویی - کرک غده‌ای تا کرکی بلند و جدا، در بالا به انبوهی کرکی بلند و جدا، مخلوط با کرکهای کوتاه‌تر یا بلندتر غده‌ای سرسان، بندرت کاملاً با کرکهای بلند و جدا - کرک بدون غده نرم. برگها بدون بریدگی، تخم‌مرغی تا بیضوی پهن، به طول ۸-۱۵، به عرض ۴/۵-۸ سانتیمتر، کم و بیش کرک نمدی، تقریباً قلبی تا گوه‌ای، کم و بیش کامل تا چریده شده؛ دمیگ به طول ۳-۱۱ سانتیمتر. گل آذین حجیم، پانیکولی؛ چرخه‌ها ۲-۶ گلی، کم و بیش از یکدیگر فاصله‌دار. برگه‌ها تخم‌مرغی پهن، کم و بیش به

Salvia spinosa L.

می‌باشیم. در اینجا با اشاره به اینکه اغلب گونه‌های جنس مریم گلی دارای خواص آنتی‌اکسیدانی هستند فهرست گونه‌های این جنس در ایران را در اینجا می‌آوریم.

*Salvia aristata Aucher ex Benth.

مریم گلی استثنایی، مریم گلی سیخ‌دار

Salvia atropatana Bunge مریم گلی آذربایجانی

* *Salvia bazmanica* Rech. f. & Esfand.

مریم گلی بزمانی

Salvia brachyantha (Bordz.) Pobed.

مریم گلی فروتن

Salvia bracteata Banks & Soland.

مریم گلی برگ‌ده‌دار

Salvia ceratophylla L. مریم گلی شاخ‌گوزنی

Salvia choloroleuca Rech. f. & Aell.

مریم گلی سفید، مریم گلی قوچانی

**Salvia chorassanica* Bunge مریم گلی خراسانی

Salvia compressa Vent.

مریم گلی گرمسیری، مرمرشک

**Salvia eremophila* Boiss. مریم گلی بیابانی

Salvia frigida Boiss. مریم گلی یخچالی

Salvia Grossheimii Sosn. مریم گلی نخجوانی

Salvia Hydrangea DC.

مریم گلی تماشایی، عقربان

**Salvia hypochionaea* Boiss. مریم گلی خویی

Salvia hypoleuca Benth.

مریم گلی مرتفع، مریم گلی بلند

Salvia indica L.

مریم گلی لرستانی، مریم گلی هندی

*Salvia Jamzadii Mozaff.

مریم گلی بختیاری، مریم گلی بلوطستانی

Salvia kermanshahensis Rech. f.

مریم گلی کرمانشاهی

Salvia spinosa L.

عراق، ایران، قفقاز و غرب افغانستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استانهای آذربایجان، کردستان، همدان و تهران در دامنه‌های کوهستانی و بعضاً در کنار جاده‌ها پراکنده است.

مصارف و کاربردها: پودر دانه‌های آن برای درمان دندان درد مصرف می‌شود (3).

– گیاه کامل مصرف می‌شود. بوی معطر دارد، مشهور است که اگر در منزل آویزان کنند باعث فرار حشرات می‌شود. خیس کردن دانه‌های آن در آب نوشابه‌ای با موسیلاژ زیاد تولید می‌کند که برای درمان سوزاک و عفونت یا التهاب میزراه مفید است (5).

جنس مریم گلی / *Salvia* L. در ایران قریب به ۵۸ گونه گیاه علفی اغلب چندساله و معطر دارد، در مورد خواص و کاربردهای دارویی چندگونه از آنها اطلاعات مختصری ارائه گردید و یادآور می‌شویم که در سالهای اخیر اغلب ترکیبات شیمیایی اسانس گیاهان متعلق به گونه‌های مختلف جنس *Salvia* L. در ایران شناخته شده و اطلاعات کم و بیش جامعی در این ارتباط در دست می‌باشد، اما در مورد کاربردهای دارویی آنها فقط اطلاعات پراکنده محلی و غیرمستند وجود دارد که برای علمی کردن کاربردهای دارویی آنها نیازمند انجام پژوهش‌های علمی و دقیق

- **Salvia sclareopsis* Bomm. ex Hedge
مریم گلی کردی
- Salvia Sharifii* Rech. f. & Estand.
مریم گلی جنوبی
- Salvia spinosa* L.
مریم گلی خاردار
- Salvia staminea* Montbr. & Auch. ex Benth.
مریم گلی مازندرانی، مریم گلی پرچم بلند
- Salvia suffruticosa* Montbr. & Auch. ex Benth.
مریم گلی بوته‌ای
- Salvia syriaca* L.
مریم گلی سوری
- Salvia tehesana* Bunge
مریم گلی طبسی
- Salvia trichoclada* Benth.
مریم گلی شاخه کرکی
- **Salvia urumiensis* Bunge
مریم گلی ارومیه‌ای
- Salvia verticillata* L.
مریم گلی بنفش
- Salvia virgata* Jacq.
مریم گلی هرز، مریم گلی ترکه‌ای
- Salvia viridis* L.
مریم گلی یکساله، مریم گلی سبز
- *Salvia Wendelboi Hedge
مریم گلی سندنجدی
- Salvia xanthocheila* Boiss. ex Benth.
مریم گلی البرزی، مریم گلی لب‌زرد
- همانطوریکه ملاحظه می‌کنید در مقایسه با تعداد گونه‌های اغلب معطر جنس *Salvia* L. اطلاعات کمی از نظر کاربری‌های دارویی در اختیار داریم و اغلب نیز به گونه‌هایی مربوط می‌شود که پراکندگی جغرافیایی وسیع دارند و در دیگر کشورهای جهان نیز می‌رویند و از این نظر مشهورترین آنها *Salvia officinalis* L. است و در ارتباط با گونه‌های بومی و با پراکندگی جغرافیایی محدود اطلاعات کافی وجود ندارد. در اینصورت می‌توان گفت حداقل هریک از گونه‌های این جنس در ارتباط با شناخت مصارف دارویی آن می‌تواند برنامه‌ای تحقیقاتی برای یکی از دانشجویان دانشکده‌های داروسازی باشد (مؤلف).
- **Salvia lachnocalyx* Hedge
مریم گلی اقلیدی
- Salvia lanigera* Poir.
مریم گلی ایلامی، مریم گلی کرکدار
- Salvia leriifolia* Benth.
نوروزک، مریم گلی مشهدی، مریم گلی کابلی
- Salvia limbata* C.A. Mey.
مریم گلی لب‌دار
- Salvia macilenta* Boiss.
مریم گلی شکنده، مریم گلی مسقطی
- Salvia macrochlamys* Boiss. & Kotschy
مریم گلی گل‌درشت
- Salvia macrosiphon* Boiss.
مریم گلی لوله‌ای
- Salvia Mirzayanii* Rech. f. & Esfand.
مریم گلی کارواندزی، موریوژو (maorpojo)
- Salvia multicaulis* Vahl
مریم گلی پرساقه، مریم گلی ارغوانی
- Salvia nemorosa* L.
مریم گلی مزرعه‌روی
- **Salvia oligophylla* Auch. & Benth.
مریم گلی رودباری، مریم گلی کم‌برگ
- Salvia pachystachys* Trautv.
مریم گلی کوتاه سنبله
- Salvia palaestina* Benth.
مریم گلی فلسطینی
- **Salvia persepoltana* Boiss.
مریم گلی پرسپولیسی
- Salvia plebeian* R.Br.
مریم گلی استرالیایی، مریم گلی بلوچستانی
- Salvia poculata* Nab.
مریم گلی فنجانی
- Salvia Reuterana* Boiss.
مریم گلی اصفهانی
- Salvia rhytidea* Benth.
مریم گلی تفتانی، مریم گلی لاله‌زاری
- Salvia Russellii* Benth.
مریم گلی حلبی
- *Salvia sahandica Boiss. & Buhse
مریم گلی سهندی
- Salvia santolinifolia* Boiss.
مریم گلی خلیجی

Salvia aristata Aucher ex Benth.

Salvia ceratophylla L.

Salvia compressa Vent.

Salvia Hydrangea DC.

Salvia multicaulis Vahl

Salvia Reuterana Boiss.

Salvia sahandica Boiss. & Buhse

Salvia suffruticosa Montbr. & Auch. ex Benth.

Salvia verticillata L.

Salvia virgata Jacq.

Salvia indica L.

Salvia Jamzadii Mozaff.

Salvia Jamzadii Mozaff.

Salvia macrochlamys Boiss. & Kotschy

Satureja khuzistanica Jamzad

Satureja khuzistanica Jamzad

مرزه خوزستانی

گیاه چندساله خشبی، با شاخه‌های متعدد. ساقه‌ها به ارتفاع حدود ۳۰ سانتیمتر. با کرکهای کوتاه، برگهای متعدد و میان‌گره‌های کوتاه، به طول ۲-۳ میلیمتر. برگها به طول ۶-۸، به عرض ۳-۵ میلیمتر، متقابل متلاقی، کم و بیش هم‌پوش، تخت (پهن)، بطرف قاعده باریک‌شونده و دمبرگ مانند، تخم‌مرغی پهن یا دایره‌ای، کرکدار، با کرکهای غده‌ای منقوط متراکم، لبه‌های مزه‌دار. برگهای گل‌آذین مشابه برگهای ساقه‌ای، فقط کوچکتر. چرخه‌های گل ۲-۸ گلی، با دمگل کوتاه، تنک، برگه‌ها سرنیزه‌ای. دمگله‌ها به طول ۵/۵-۶ میلیمتر. کاسه گل به طول ۵/۵-۶ میلیمتر، لوله کاسه گل لوله‌ای-استوانه‌ای، دولبه، دندانه‌های لب بالایی سه‌گوشه، به طول ۱ میلیمتر، دندانه‌های لب پایینی به طول ۵/۱ میلیمتر. جام گل به طول ۱۱

Satureja khuzistanica Jamzad

عطری بسیار تند بوده و احتمال اینکه ارزش دارویی زیادی داشته باشد وجود دارد.

مصارف و کاربردها: از چای و عصاره و اسانس گیاه به عنوان آرام بخش، ضددرد و ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی) استفاده می شود، این کاربردها براساس اطلاعات بدست آمده در قالب پایان نامه های دانشجویی است (مؤلف).

تک. برگها به طول ۱۵، به عرض ۳ میلیمتر، تقریباً خطی باریک یا تقریباً مستطیلی - خطی، نوک تیز، دم برگ دار. چرخه های گل ۱-۳ گلی، روی دمگل آذینهای نازک محوری به طول ۵-۵۰ میلیمتری. گل های پایینی با دمگلهای حائل ۵/۰

میلیمتر، بنفش، دولبه. پرچمها ۴ تایی، دوتای پایینی از دهانه جام گل کمی بلندتر.

پراکندگی جهانی: انحصاری ایران. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیاه مذکور در استان خوزستان در نواحی شمالی اندیمشک، حسینیه و دزفول و در جنوب استان ایلام و عموماً روی صخره های آهکی و کنگلومرانی می روید، حاوی

***Satureja laxiflora* C. Koch**

Syn.: *Satureja hortensis* L. var. *grandiflora* Boiss.,
Satureja hortensis L. var. *laxiflora* (C.Koch) Grossh.
E. summer savory, annual savory

مرزه

گیاه یکساله به ارتفاع ۱۰-۳۰ سانتیمتر، با شاخه های

– خشک شده سرشاخه گلدار آن، معطر، اثر نیرودهنده، تسهیل کننده هضم، مقوی معده، مدر، بادشکن و بطور خفیف اثر قابض، ضدنزله، ضداسهال و ضدکرم دارد. از نظر دارویی شباهت زیادی به انواع آویشن دارد (۱۱).

جنس مرزه / *Satureja L.* در ایران ۱۴ گونه گیاه علفی چندساله و یکساله کاملاً معطر دارد و تعدادی از آنها نیز انحصاری ایران هستند، در گوشه و کنار ایران و در نقاطی که این گیاهان از فراوانی نسبتاً زیادی برخوردارند بصورت پراکنده و در وسعت محدود مصارف محلی از آنها بعمل می آید، اما در منابع و رفرانس های دارویی سنتی اطلاعات در ارتباط با مصارف دارویی فقط مربوط به *Satureja laxiflora C.Koch* یا مرزه است که بصورت سبزی خوراکی در بسیاری از نقاط معتدله و معتدله سرد ایران کاشته می شود. اما گونه های خودروی این جنس کاربری کمی دارند اگرچه در سالهای اخیر یکی از شرکت های داروسازی بصورت متمرکز روی گیاه مرزه خوزستانی / *Satureja khuzestanica Jamzad* کار کرده و اطلاعات خوبی نیز بدست آورده ولی در مورد سایر گونه ها دانش کاربردی بسیار ضعیف است و در اینجا فهرست گونه های این جنس جهت اطلاع آورده می شود.

Satureja laxiflora C. Koch

میلیمتری، بالایی ها تقریباً بدون دمگل. کاسه گل به طول ۳-۳/۵ میلیمتر، منظم، قیفی شکل سرانجام استکانی، به کوتاهی کرکی مویی سخت شکننده؛ دندانه ها مساوی لوله کاسه یا بلندتر از آن، سرنیزه ای – درفشی. جام گل به طول ۸-۱۰ میلیمتر، کرکدار؛ لوله جام از کاسه گل بیرون زده؛ لب فوقانی به کوتاهی ۲ لویه، لب تحتانی ۳ لویه. ۲ تا از پرچمها هم اندازه لب پایینی، یک در میان کوتاه تر. فندقه به طول ۱ میلیمتر، به عرض ۵/۰ میلیمتر، دایره ای – تخم مرغی، تیره رنگ، با رگه های ۴ تایی واگرا. پراکندگی جهانی: ترکیه، ایران، قفقاز و ماورای قفقاز. پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت خودروی در آذربایجان شرقی (ارسباران) و غربی (خوی و قطورا). بحالت کاشته شده در بسیاری از نقاط به عنوان سبزی خوردن و کوکو.

مصارف و کاربردها: مهمترین اثرات درمانی گزارش شده مرزه عبارت است از: ضد درد، ضد آرتريت، ضد باکتری، ضد سرطان، ضد ترشح ادرار، ضد ویروس تبخال، ضد التهاب، ضد کرم، ضد اکسیدان، ضد عفونی کننده، ضد قارچ، ضد اسپاسم، معرق، هضم کننده غذا، ادرار آور، مسهل، مسکن، محرک و مقوی معده (۱۲).
– گیاه معطر و بادشکن است. برگها و گل های آن به عنوان محرک مصرف می شود (3).

Satureja laxiflora C. Koch

- **Satureja sahendica* Bornm. مرزه سهندی
- Satureja spicigera* (C. Koch.) Boiss. مرزه سنبله‌ای
- با همه خصوصیتی که گونه‌های مختلف جنس *Satureja* L. از نظر عطر و بوی خوشایند دارند و نامهای مختلف محلی مبنی بر کاربرد خوشایند بودن نام آنها وجود دارد مانند ازبویه در ایلام یا مرزه کوهی در استانهای لرستان و چهارمحال بختیاری اما همه این کاربردها جنبه محلی و روستایی دارد و مستندات علمی در مورد فقط یک گونه از این جنس وجود دارد و در ارتباط با سایر گونه‌ها، بخصوص از نظر مصارف دارویی نیازمند انجام آزمایشها و کارهای منسجم بیمارستانی و بالینی هستیم، همانگونه که کم و بیش روی مرزه خوزستانی / *Satureja khuzistanica* Jamzad انجام شده است (مؤلف).
- **Satureja atropatana* Bunge مرزه آذربایجانی
- **Satureja bachtiarica* Bunge مرزه بختیاری
- Satureja Boissieri* Hausskn. ex Boiss. مرزه آناتولی
- Satureja Edmondi* Briquet مرزه پرروی، مرزه صخره‌زی
- Satureja intermedia* C.A. Mey. مرزه تالشی
- **Satureja isophylla* Rech. f. مرزه جورپرگ
- **Satureja kallarica* Jamzad مرزه کلاری
- Satureja khuzistanica* Jamzad مرزه خوزستانی
- Satureja macrantha* C.A. Mey. مرزه گل‌درشت
- Satureja macrosiphon* Bornm. مرزه گل‌دراز
- Satureja mutica* Fisch. & C. A. Mey. مرزه جنگلی، مرزه سفید

Satureja bachtiarica Bunge

Satureja isophylla Rech. f.

Satureja kallarica Jamzad

Scutellaria aravensis Grossh.

بشقابی ارسی، بشقابی جلفایی

Scutellaria ariana Hedge

بشقابی آریایی، بشقابی صخره‌روی

Scutellaria Bornmulleri Hausskn. ex Bornm. subsp.

mianensis Rech. f. بشقابی قزل اوزنی

Scutellaria condensata Rech. f. بشقابی انبوه

**Scutellaria farsistanica* Rech. f.

بشقابی فارسی، بشقابی کهری

**Scutellaria fragillima* Rech. f.

بشقابی بوته‌ای، بشقابی شکننده

**Scutellaria glechomoides* Boiss. بشقابی توچالی

Scutellaria Litwinowii Bornm. & Sint. ex Bornm.

بشقابی ترکمنستانی، بشقابی خراسانی

Scutellaria luteo-coerulea Bornm. & Sint. ex

Bornm. بشقابی عشق‌آبادی

Scutellaria multicaulis Boiss.

بشقابی پرسافه، بشقابی کوهستانی

**Scutellaria nepetifolia* Benth.

بشقابی پونه‌سا برگه، بشقابی الوندی

**Scutellaria persica* Bornm.

بشقابی راسوندی، بشقابی ایرانی

Scutellaria pinnatifida A. Hamilt.

بشقابی شانه‌ای بریده، بشقابی سنبله‌ای

Scutellaria platystegia Juz. بشقابی قره‌باغی

**Scutellaria theobromina* Rech. f.

بشقابی ارومیه‌ای

Scutellaria tomentosa Bertol. بشقابی نم‌دین

Scutellaria Tournefortii Benth.

بشقابی جنگلی، بشقابی شمالی

Scutellaria Velenovskyi Rech. f. بشقابی آوروامانی

**Scutellaria xylorrhiza* Bornm.

بشقابی پشته‌ای، بشقابی کهرودی

Scutellaria L.

بشقابی، قاشقک

گیاهانی چندساله یا خشبی بدون بو یا با بوی کم با شکلهای رویشی متنوع؛ کرک پوش متنوع. برگها اغلب دمبرگ‌دار، به شکلهای و بافت متنوع. گلها منفرد، با برگه‌های از بقیه برگها اغلب متفاوت حمایت شده، در گل‌آذین خوشه‌ای یا سنبله‌ای قرار گرفته. کاسه گل در جهت پشتی - شکمی فشرده، دولبه؛ لب کامل، دایره‌ای پهن، در حالت میوه‌دار بسته، اغلب به کفه‌های دوتایی نامساوی جداشونده به همین دلیل پایینی دائمی، بالایی ریزان؛ قطعه بالایی کاسه گل اغلب زائیده‌دار (چین) دایره‌ای اغلب توگود که بشقاب نامیده می‌شود. جام گل با لوله بلند، اغلب بیرون زده، در بالا خمیده، در بالا پهن شده؛ پهنک‌ها دولبه؛ لب فوقانی بالارونده یا ایستاده، متورم، کلاه‌خودی، با لوبهای جانبی ترجیحا به لب فوقانی از پایین چسبیده؛ لب پایینی پهن، تخت. پرچمها ۴ تایی، دو بدو مساوی، بالارونده؛ کیسه‌های بساک مژه‌دار، در بخشی کاملاً نزدیک بهم؛ پرچمهای پایینی بلندتر، بعلت عقیم بودن در بخشی یک حجره‌ای، فوقانی‌ها با حجره‌های دوتایی واگرا، طبق در پاییک ریزان تخمدانی ستونی شکل یا فرفره‌ای طویل، حاوی چهار فندقه‌چه؛ خامه بطور نامساوی دولوبه. فندقه فشرده - کروی یا تخم‌مرغی، اغلب آبله‌روی، اغلب کرک‌دار و بندرت صاف.

- این جنس در ایران قریب به ۲۰ گونه گیاه چندساله دارد که در ارتفاعات کوهستانی پراکنده‌اند. از فراوانترین آنها می‌توان به *Scutellaria pinnatifida* و *Scutellaria multicaulis* اشاره کرد که در اغلب نقاط کوهستانی آذربایجان، البرز و زاگرس می‌رویند، با توجه به داشتن عطر و بوی خوشایند به نامهای علمی گونه‌های آنها اشاره می‌کنیم.

و برای آشنایی با کاربردهای دارویی هریک از گونه‌های مذکور نیازمند انجام تحقیقات دقیق و علمی هستیم (مولف).

همانطوریکه ملاحظه می‌کنید حداقل ۷ گونه از آنها انحصاری ایران هستند که با ستاره مشخص شده‌اند و تنها یک گونه از آنها از نظر دارویی شناخته شده است

Scutellaria multicaulis Boiss.

Scutellaria pinnatifida A. Hamilt.

Scutellaria galericulata L.

Scutellaria galericulata L.

E. common skullcap, helmet flowers, hooded willow_herb

بشقابی معمولی

گیاه چندساله، با ساقه زیرزمینی رونده، منشعب. ساقه به طول ۵۰-۸ سانتیمتر، بالارونده، ایستاده، ساده یا اغلب از قاعده منشعب؛ میان‌گره‌ها از برگ‌ها کوتاه‌تر، اصولاً در امتداد گره‌ها پوشیده از کرک‌های کوتاه یا گسترده رو به پایین برگشته. برگ‌ها به طول ۲۰-۶۰ سانتیمتر، به عرض ۵-۲۰ میلیمتر، با قاعده سرپریده یا قلبی، سرنیزه‌ای یا مستطیلی، بطرف رأس نوک تیز بتدریج باریک شده، با لبه کمی کنگره‌ای کند، کرکی تنک یا بی‌کرک، روی سطح فوقانی از سطح تحتانی سبز تیره‌تر؛ دمبرگ‌ها بسیار کوتاه یا وجود ندارد. گل‌ها در محور برگ‌های میانی و فوقانی بصورت محوری، با دمگل‌هایی به طول ۱-۲ سانتیمتر، بصورت نسبتاً تنک قرار گرفته. کاسه گلدار به طول ۳-۴ میلیمتر، میوه‌دار به طول تا ۵ میلیمتر، پوشیده از کرک‌های کوتاه اغلب بدون غده. جام گل به طول ۱۲-۱۸ میلیمتر، آبی

قزو در نزدیکی ارومیه و دره بند می‌روید.
مصارف و کاربردها: اگر جوشانده گیاه برای معالجه و درمان ضعف عمومی و ممتد ناشی از صرع بکار رود اثرات قابل توجهی دارد. بهمین منوال این جوشانده را می‌توان به همراه عصاره گیاه برای معالجه تب نوبه و تب مالاریا و افسردگی و ناراحتیهای سیستم عصبی استفاده کرد. گیاه کوبیده بحالت تازه را می‌توان روی زخمهای کهنه بکار برد. از گیاه برای درمان بعضی از ناراحتیهای قلبی استفاده می‌کند (۳).
 - اندامهای گیاه جهت درمان مالاریا بکار می‌رود. برگ و گل‌های آن بحالت دم‌کرده مقوی معده است (۱۱).

لوب میانی دایره‌ای، با لبه کرکی.
 پراکندگی جهانی: شرق آناتولی، عراق، ایران، ترکمنستان و جنوب ماورای قفقاز.
 پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، همدان، لرستان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، فارس، خراسان، سمنان و تهران.
مصارف و کاربردها: اثر مقوی معده دارد و در طب عوام از جوشانده آن برای رفع ناراحتیهای معده و دستگاه هضم استفاده می‌کنند (۱۱).

جنس سنبله‌ای / *Stachys* L. در ایران قریب به ۳۴ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله معطر خوشبو و گاهی با بوی ناخوشایند دارد که فقط در ارتباط با ۳ گونه از آنها اطلاعات کاربردی دارویی وجود دارد و مردم در بعضی از مناطق کشور کاربری‌های محدودی از بعضی از گونه‌های آن دارند از جمله می‌توان به سنبله ارسبارانی / *Stachys Schtschegleevii* Sosn. با نام محلی پولک (Pulk) یا پولج (Pulch) اشاره کرد که اختصاصاً در آذربایجان شرقی مورد استفاده قرار می‌گیرد و یا مردم بومی از گونه سنبله‌ای کوهسری / *Stachys acerosa* Boiss. بدلیل داشتن

آسمانی - بنفش، در سطح خارجی پوشیده از کرکهای غده‌دار؛ لب فوقانی با لب پایینی مساوی یا از آن کمی کوتاهتر؛ لب پایینی دایره‌ای - کلیوی، کمی بریده بریده (پاره پاره). فندقه به قطر ۱/۵ میلیمتر، تخم مرغی - گوشه‌دار، قهوه‌ای کم‌رنگ، زگیل‌دار بسیار ریز.
 پراکندگی جهانی: سراسر اروپا، در نواحی جنوبی نادرتر، شمال آناتولی، شمال غرب ایران، قفقاز، سبیری، آسیای مرکزی، مغولستان و سنیا.
 پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب کنار رودخانه‌ها و مرداب‌ها در استانهای آذربایجان در اطراف دریاچه نئور، مرداب

Stachys lavandulifolia Vahl

چای کوهی، سنبله‌ای زیبا

خشبی - پشته‌ای، کوتاه، پرساقه، با کرکهای نمدی - خاکستری شونده فشرده و در بالا پوشیده با کرکهای نرم گسترده بلند. ساقه‌های گل‌دار به ارتفاع ۶-۲۵ سانتیمتر، ایستاده یا بالارونده، کم و بیش کم‌برگ نزدیک بهم، اغلب زیر میانه به گل‌آذین چشمگیر تغییر یافته؛ شاخه‌های جوان عقیق کم و کوتاه، برگشته یا بالارونده، با برگهای انبوه. برگهای ساقه‌ای به طول ۱۵-۳۰ و عرض ۴-۸ میلیمتر، مستطیلی - سرنیزه‌ای یا خطی - سرنیزه‌ای، باریک شده به دم‌برگی کوتاه، با رأس باریک شده کوتاه، نسبتاً نوک کند تا نسبتاً نوک تیز، با رگبرگهای اغلب ۷ تایی کم و بیش موازی، در سطح فوقانی فرورفته؛ برگهای کنار گلها کوتاهتر و پهن‌تر. چرخه‌های گل اغلب ۴-۶ گلی، سنبله‌ای کم و بیش نزدیک بهم. گلها تقریباً بدون دمگل. کاسه گل به طول ۱۴-۱۸ میلیمتر، با دندانهای درفشی کم و بیش افتان گسترده ۴-۵ بار بلندتر از لوله پرمغی. جام گل از کاسه خیلی بلندتر، قرمز - ارغوانی، بندرت سفید و زردشونده، با رنگ‌دودیدگی بنفش؛ لب فوقانی از تحتانی کوتاهتر، دایره‌ای - مستطیلی، لب پایینی با

- Stachys kurdica* Boiss. & Hohen. سنبله‌ای کردی بوی تند و خوشایند در حد بسیار محدود بهره‌برداری می‌نماید، تعدادی از آنها بحالت علف هرز و گونه‌های مهاجم مرتعی دیده می‌شوند از جمله می‌توان به
- Stachys lanigera* (Bornm.) Rech. f. سنبله‌ای پشمالو
- Stachys lavandulifolia* Vahl سنبله‌ای زیبا، چای کوهی
- *Stachys laxa* Boiss. & Buhse سنبله‌ای دماوندی
- Stachys* × *leucomalla* Bornm. & Gauba سنبله‌ای چالوسی
- Stachys megalodontha* Hausskn. & Bornm. ex P.H. سنبله‌ای دندان‌درشت
- Davis سنبله‌ای یرساقه
- Stachys multicaulis* Benth. سنبله‌ای یرساقه
- *Stachys obtusicrena* Boiss. سنبله‌ای طناز، سنبله‌ای کنگره‌ای
- Stachys palustris* L. سنبله‌ای باتلاقی
- *Stachys persepolitana* Boiss. سنبله‌ای پرسپولیسی
- Stachys persica* Gmel. سنبله‌ای ایرانی
- *Stachys pilifera* Benth. سنبله‌ای مودار
- Stachys pubescens* Ten. سنبله‌ای کرک‌آلود
- Stachys Schtschegleevii* Sosn. سنبله‌ای ارسبارانی، پولک، پولج
- Stachys setifera* C.A. Mey. سنبله‌ای نیش‌دار
- Stachys spectabilis* Choisy ex DC. سنبله‌ای تماشاچی
- *Stachys subaphylla* Rech. f. سنبله‌ای چمن‌بیدی
- Stachys sylvatica* L. سنبله‌ای جنگلی
- Stachys* × *tomentosa* Benth. سنبله‌ای نمدی
- Stachys trinervis* Aitch. & Hemsl. سنبله‌ای سه‌رگه
- Stachys turcomanica* Trautv. سنبله‌ای ترکمنستانی
- Stachys veroniciformis* Rech. f. سنبله‌ای سیزیبی
- ملاحظه می‌کنید که تعداد زیادی از گونه‌های جنس سنبله‌ای / *Stachys* L. فاقد هرگونه اطلاعات مستند کاربردی دارویی می‌باشند و اگر خواسته باشیم در مورد کاربرد دارویی هریک از آنها تحقیق داشته باشیم کاری بس بزرگ و نیازمند زمان بسیار طولانی است و هریک از گونه‌های آن می‌تواند پروژه‌ای تحقیقاتی برای دانشجویان دانشکده‌های داروسازی باشد (مؤلف).
- Stachys byzanthina* C.Koch سنبله‌ای ارغوانی، سنبله‌ای بادکنکی، اولیله
- Stachys inflata* Benth. سنبله‌ای کرک‌آلود
- شماره کرد. در اینجا برای آشنایی با گونه‌های این جنس فهرستی از آنها آورده شده و گونه‌های انحصاری نیز با ستاره مشخص شده است.
- *Stachys acerosa* Boiss. سنبله‌ای کوهسری، سنبله‌ای خار‌آلود
- *Stachys asterocalyx* Rech. f. سنبله‌ای شیرازی
- *Stachys Aucheri* Benth. سنبله‌ای فارسی
- Stachys Balansae* Boiss. سنبله‌ای کوهستانی
- Stachys ballotiformis* Vatke سنبله‌ای فراسیون‌آسای، سنبله‌ای کردستانی
- Stachys Benthamiana* Boiss. سنبله‌ای صخره‌زی
- Stachys byzanthina* C. Koch. سنبله‌ای نقره‌ای، زبان بره
- Stachys cretica* L. subsp. *garana* (Boiss.) Rech. f. سنبله‌ای کرتی، سنبله‌ای بلوطستانی
- Stachys fruticulosa* M.B. سنبله‌ای درختچه‌ای سنبله‌ای گچ‌دوست
- Stachys iberica* M.B. subsp. *georgica* Rech. f. سنبله‌ای گرجستانی
- Stachys inflata* Benth. سنبله‌ای ارغوانی، سنبله‌ای بادکنکی، اولیله
- *Stachys ixodes* Boiss. & Hausskn. ex Boiss. سنبله‌ای بویراحمدی
- *Stachys kermanshahensis* Rech. f. سنبله‌ای کرمانشاهی
- *Stachys Koelzii* Rech. f. سنبله‌ای لرستانی

Stachys byzanthina C.Koch

Stachys byzanthina C.Koch

Stachys acerosa Boiss.

Stachys fruticulosa M.B.

Stachys inflata Benth.

Stachys pilifera Benth.

Stachys obtusicrena Boiss.

Stachys Schtschegleevii Sosn.

Stachys palustris L.***Stachys palustris* L.**

E. clown's all_head, hound's tongue, marsh betony

سنبله‌ای باتلاقی

گیاه چندساله، با ساقه زیرزمینی رونده. ساقه‌ها منفرد، ایستاده یا بالارونده، اغلب ساده، با برگهای تنک، با کرکهای زیر رو به پایین برگشته. برگها به طول ۶-۱۰ سانتیمتر، به عرض ۱-۲ سانتیمتر، سرنیزه‌ای، نوک تیز، پایینی‌ها به کوتاهی دمبرگ‌دار، بالایی‌ها با قاعده تقریباً قلبی تقریباً بدون دمبرگ، به انبوهی دندانان اره‌ای کوچک؛ بالایی‌ها بتدریج کوچک شوند، به برگهای کناری گلها تغییر یابنده، پایینی از چرخه گلها بلندتر، بالایی‌ها از آنها کوتاهتر، با دو سطح و سطح تحتانی انبوه‌تر کرکی فشرده. چرخه‌ها ۶-۱۰ گلی، پایینی‌ها تنک، بالایی‌ها در سنبله‌های نزدیک بهم. برگه‌ها خطی، اغلب ریزان، هم‌اندازه دمگلها یا به اندازه آنها می‌رسد. کاسه گل به طول کم و بیش ۱۰ میلیمتر، به وضوح دولوبه، کرکی مویی - کرک غده‌ای گسترده؛ دندانها سه گوشه، درفشی - خاری شونده، از لوله کوتاهتر یا هم‌اندازه آن، گسترده، نامساوی. جام گل ارغوانی کم‌رنگ، از کاسه دو بار بلندتر؛ لوله جام بی‌کرک، در زیر گلو کرکدار؛ لب فوقانی از لب تحتانی خیلی کوتاهتر، تخم‌مرغی پهن یا دایره‌ای؛ لب تحتانی با لوب میانی کلیوی شکل. لوبهای جانبی دایره‌ای - تخم‌مرغی. میله پرچمها کرکدار. فندقه به طول کم و بیش ۲ میلیمتر، قهوه‌ای تیره، درخشان. پراکندگی جهانی: اروپا و آسیا بجز نواحی شمالی و جنوبی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در نواحی مرطوب دریاچه ارومیه، مرداب قزلو و چهریق در نزدیک سلماس می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه همیشه در اروپا شهرت بسزایی به‌عنوان آرام‌بخش داشته است. در طب گیاهی مدرن گیاه را درست در زمان گلدهی جمع‌آوری و

زخم می‌شود. شیر تازه آن بصورت شربت در مصرف داخلی سبب توقف خونریزی، اسهال و اسهال خونی می‌شود. گیاه را می‌توان به‌عنوان مسکن، ضد تشنج، قی‌آور و قاعده‌آور استفاده کرد (3).

Stachys sylvatica L.

خشک می‌کنند و به‌عنوان ضد عفونی کننده و ضد تشنج بکار می‌برند. آن تسکین‌دهنده قفس، گرفتگی عضلانی و درد مفاصل و سرگیجه است. کوبیده برگ‌های آن روی زخم سبب توقف خونریزی و ترمیم

Stachys sylvatica L.

E. cow's weather_wind, hedge head nettle, hedge nettle, hedge_woundwort, wild grass nettle

سنبله‌ای جنگلی

گیاه چندساله مولد ساقه‌های زیرزمینی، سبز تیره، به نسبت تنک کرکی مویی و کرک غده‌ای دار بودار. ساقه ایستاده یا بالارونده، تقریباً هم‌رنگ، به نازکی شانه‌ای - مشبک - رگه‌دار، همگی دمبرگ‌دار، دندان‌اره‌ای درشت گاهی نسبتاً نوک‌کند، با رأس نوک تیز یا نوک‌دار؛ پهنک برگ‌های پایینی به طول تا ۴۰-۹۰، به عرض ۲۰-۶۰ میلیمتر. چرخه‌ها ۴-۶ (۸-) گلی، در سنبله‌های در پایین تنک و در بالا کم و بیش انبوه. دمگلها کوتاه. برگ‌های همراه گلها از برگ‌های ساقه‌ای به یکباره کوچکتر، سرنیزه‌ای، بدون دمبرگ، کم و بیش دم‌دار - نوک‌دار، کم و بیش کامل، فقط پایینی‌ها از چرخه‌ها بلندتر. برگه‌ها خطی - تار موی ریشی. کاسه گل به طول ۵-۷ میلیمتر، استکانی، ۱۰ رگه‌ای، کرکی مویی و کرکی - کرک غده‌ای دار، اغلب با رنگ‌دویدگی ارغوانی شونده؛ دندان‌ها به دشواری به نصف طول لوله می‌رسد، سه گوشه - سرنیزه‌ای، نسبتاً سیخک‌دار - نوک‌دار، سرانجام به بیرون خمیده، رشدکننده. جام گل قرمز تیره، از کاسه ۱/۵ تا تقریباً ۲ بار بلندتر؛ لب فوقانی راست، به طول ۴-۵ میلیمتر، در بالا به تتکی کرک‌دار؛ لوله نسبتاً ضخیم، از کاسه بیرون زده، به دشواری بزرگ شده؛ لب پایینی کم و بیش به طول ۷ میلیمتر، با زاویه راست برگشته؛ لوب میانی تخم‌مرغی - کلیوی شکل پهن، دندان‌دار، با لوب‌های جانبی کوتاه‌تر، دایره‌ای - تخم‌مرغی. میله پرچمها در

آذربایجان (ارسباران) می‌روید.

مصارف و کاربردها: کاربرد گیاه به همراه سرکه و بصورت ضماد سبب بیرون آمدن (مداوای) چرک و دمل و ورم‌های کهنه و تورم غده‌های زیر گوش‌ها و فک‌ها و آب مقطر گل‌های آن باعث طراوت و شادابی قلب و زیبایی رنگ چهره و شادابی حیات می‌شود. گیاه به‌عنوان مقوی، قاعده‌آور و مدر شناخته می‌شود.

Teucrium Chamaedrys L.

گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی (ارسباران)، شمال غرب خراسان، یزد و تهران (دامنه‌های البرز) می‌روید. در ضمن این گونه دو زیرگونه بنامهای

--subsp. *syspirense* (C.Koch) Rech. f.

--subsp. *sinuatum* (Celak.) Rech. f.

دارد که در نقاط مذکور پراکنده‌اند.

مصارف و کاربردها: اندام‌های هوایی گیاه مصرف می‌شود. دم‌کرده گیاه برای مدت مدیدی به‌عنوان داروی نقرس، روماتیسم، بیماری‌های معده، تب و

نیمه تحتانی کرکدار، بیرون زده. فندقه به طول ۱/۵ میلیمتر، تخم‌مرغی پهن، قهوه‌ای تیره، بی‌کرک و صاف. پراکندگی جهانی: در اروپا بجز در نواحی شمال و جنوبی اروپا، غرب سبیری، آناتولی، تالش و شمال ایران. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در حوزه جنگل‌های خزری در استانهای گرگان، گیلان و

Teucrium Chamaedrys L.

E. wall germander, chamaedrys germander, common germander

مریم نخودی طناز، مریم نخودی بوته‌ای

گیاه با قاعده چوبی شونده کوتاه، به ارتفاع ۱۰-۵۰ سانتیمتر، اغلب با ساقه‌های تقریباً زیرزمینی بی‌برگ رونده، پشته‌ای. گونه‌ای چند شکلی، با شکلهای رویشی و کرک‌پوش متنوع. برگها در حالت زنده با بافت علفی یا تقریباً چرمی، در حالت خشک کم و بیش غشایی نازک یا کم و بیش چرمی، با قاعده‌ای گوه‌ای بلند یا کوتاه، با لبه کنگره‌ای - دنداناره‌ای یا لوبک‌دار. برگهای همراه گلها تخت یا چین‌دار یا قایقی شکل، کنگره‌ای یا کنگره‌ای - دنداناره‌ای یا کم و بیش کامل، از کاسه بلندتر یا از آن کوتاهتر. چرخه‌ها اغلب پرگل، به‌ندرت کم‌گل، تنک یا نزدیک به هم. کاسه گل اغلب به طول ۵-۶ میلیمتر، لوله‌ای - استکانی یا تقریباً قیفی شکل - استکانی، کم و بیش مورب و کم و بیش کرکدار، با دنداناره‌های سرنیزه‌ای - سه‌گوشه یا سه‌گوشه‌ای کم و بیش هم‌اندازه، کم بیش نوک‌دار. جام گل قرمز یا ارغوانی، حدوداً دو برابر اندازه کاسه گل.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای و جنوب غرب آسیا

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است که اغلب در نواحی جنگلی و دامنه‌ای کوهستانی استانهای

نزله بکار می‌رفته است. گیاه را بمنظور کمکی در کاهش وزن و در ترکیبات رایج نوشیدنی‌های مقوی مصرف می‌نمایند. به‌عنوان دهانه‌شویه برای زخم لثه‌ها و بصورت مایع برای کمک به التیام زخمها بکار می‌برند (4).

– سرشاخه گلدار این گیاه بطور ملایم اثر نیرودهنده، مقوی، مقوی معده، مدر، ضدخنازیر، تب‌بر، ضدکرم و ضدعفونی‌کننده دارد. اثرات آن در درمان بیماریهای عفونی قابل توجه است. فراورده‌های آن در درمان برونشیت‌های مزمن، نزله‌های مخاطی، اسهال‌های ساده، ضعف دستگاه هضم و کبد بکار می‌رود. از آن برای درمان کم‌خونی دختران جوان و تأخیر وقوع قاعدگی ناشی از ضعف عمومی بدن استفاده می‌شود. در استعمال خارج اثر ضدعفونی‌کننده دارد و برای درمان زخمها و زخمهای چرکی بکار می‌رود (۱۱).

جنس مریم نخودی / *Teucrium L.* در ایران ۱۲ گونه

گیاه علفی چندساله و گاهی بوته‌ای معطر دارد که اغلب در نواحی کوهستانی، گاهی نواحی مرطوب و بندرت در جنگلها می‌رویند. ارزش دارویی سه گونه از آنها در ایران و سایر کشورهای جهان شناخته شده است و شاید مشهورترین آنها در ایران مریم نخودی / *Teucrium polium L.* است که گاهی در بین مردم با نام کلپوره نیز شناخته می‌شود، اما در ارتباط با سایر گونه‌های آن در ایران کاربردها و مصارف یا بسیار محدود و ناچیز و یا اصولاً ناشناخته است. بنابراین برای هرگونه آگاهی از مصارف و کاربردهای آنها از دیدگاه دارویی بودن و یا نبودن نیازمند کارهای منسجم تحقیقاتی هستیم، در اینجا به نامهای علمی گونه‌های مختلف این جنس اشاره می‌کنیم و گونه‌های انحصاری نیز با ستاره مشخص شده‌اند.

Teucrium hyrcanicum L.

مریم نخودی جنگلی، مریم نخودی خزری

*Teucrium macrum Boiss. & Hausskn.

مریم نخودی کوهسری

Teucrium melissoides Boiss. & Hausskn. ex Boiss.

مریم نخودی فرنجمشکی

Teucrium Oliverianum Gingins

مریم نخودی شن‌دوست، مریم نخودی عراقی

Teucrium orientale L. مریم نخودی شرقی

Teucrium parviflorum Schreb. مریم نخودی گل‌ریز

*Teucrium persicum Boiss.

مریم نخودی شیرازی، مریم نخودی دارابی

Teucrium procerum Boiss. & Blanche

مریم نخودی رفیع

Teucrium Scordium L. مریم نخودی باتلاقی

Teucrium Stocksianum Boiss. subsp. Gabriellae

مریم نخودی تفتانی

Teucrium Stocksianum Boiss. subsp. Stocksianum

مریم نخودی بلوچستانی

Teucrium Chamaedrys L.

گونه‌های مختلف جنس مریم نخودی / *Teucrium* L. در دست باشد، اما آنچه مسلم است اینکه در مورد کاربردهای دارویی آنها اطلاعات کمی وجود دارد و بیشتر مصارف و کاربردهای آنها بصورت محلی و کاملاً بومی است، بنابراین می‌توان دست به تحقیقات گسترده‌ای در ارتباط با کاربردهای دارویی آنها زد (مؤلف).

با کرک‌های پتوئی - خاکستری یا سفید و بلند تار ابریشمی پوشیده شده، به شکلهای رویشی و کرک‌پوش بسیار متنوع. برگ‌ها به عرض ۸-۱۶ میلیمتر، واژ سرنیزه‌ای یا مستطیلی با قاعده‌ای گوه‌ای پهن یا باریک، نوک کند، با لبه کنگره‌ای یا کنگره‌ای - دنداندار، به طرف قاعده کامل، اغلب با لبه برگشته، بدون دمبرگ. گل آذینها منفرد یا چندتایی

لازم است یادآوری گردد که گونه‌هایی مانند *Teucrium orientale*، *Teucrium chamaedrys*، *Teucrium polium* و *Teucrium scordium* هریک دارای چند زیرگونه نیز می‌باشد که حکایت از گستردگی پراکندگی جغرافیایی آنها دارد. در ضمن ممکن است که در سالهای اخیر اطلاعات شیمیایی نسبتاً خوبی در ارتباط با تجزیه شیمیایی

Teucrium polium L.

E. cat thyme, mountain germander, poley

مریم نخودی، کلپوره، جز

گیاه علفی چندساله، با قاعده‌ای خشبی و پرشاخه (از قاعده منشعب)؛ ساقه‌ها بالارونده یا ایستاده، اغلب زیکزاک‌ی یا پیچیده در جهات مختلف، گاهی تقریباً ایستاده، به ارتفاع (۵-) ۱۰-۵۰ سانتیمتر. سراسر گیاه

Teucrium polium L.

سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگهای آن مصرف می‌شود. به‌عنوان ضد دیابت، ضد تورم روده و ضد مالاریا شناخته می‌شود، همچنین مقوی تلخ است (۵).
- اثرات مهم دارویی آن عبارت است از: ضد باکتری، ضد خیز و آب آوردن بدن، ضد التهاب، ضد تب، ضد عفونی کننده، ادرار آور، قارچ کش، کاهش دهنده فشار خون، ضد اسپاسم و معرق (۱۲).
- سرشاخه گلدار گیاه اثر مقوی، نیرو دهنده و ضد تشنج دارد. اگر گرد آن وارد بینی شود ایجاد عطسه می‌کند. مصرف آن برای درمان سردرد، ضعف دستگاه هاضمه، بیماریهای تناسلی - ادراری و تأخیر یا عدم وقوع قاعدگی مؤثر است و اثر ضد تشنج دارد (۱۱).

Teucrium polium L.

انتهایی؛ چرخه‌ها (گل‌های فراهم بر روی بندها) اغلب کم، با دمگل آذین کوتاه، بسیار متراکم و فشرده، کروی یا تخم مرغی، به قطر ۱۰-۲۰ میلیمتر. برگ‌ها به طول ۳-۵ میلیمتر، خطی یا خطی - قاشقی، کامل، با لبه برگشته، با کرک‌های پتویی سفید. گلها تقریباً بدون دمگل. کاسه گل به طول ۳/۵-۴/۵ میلیمتر، لوله‌ای - استکانی کوتاه، کم و بیش پوشیده از کرک‌های پتویی خاکستری یا سفید، شیاردار؛ دندانه‌های کاسه گل خیلی کوتاهتر از لوله یا تقریباً هم‌اندازه آن، سه گوشه‌ای کوتاه، با نوک کند، پوشیده از کرک. جام گل سفید، فقط کمی بلندتر از کاسه گل، با سطح بیرونی کرکی پتویی سفید، با پرچمهای کمی بلندتر از جام گل.
پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای شمال آفریقا، جنوب غرب آسیا بطرف شرق تا ترکمنستان و افغانستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است بسیار متنوع بطوریکه واریته‌های مختلفی بنامهای

- var. *tonsum* Stapf

- var. *gnaphalodes* Benth.

برای آن ذکر شده. اصولاً امروزه در اغلب نقاط ایران از دشتها و نواحی پست تا ارتفاعات کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان،

Teucrium Scordium L.

E. water germander, garlic germander

مریم نخودی باتلاقی

گیاه چندساله با ساقه رونده، با بوی سیر. ساقه بالارونده یا ایستاده، ساده یا منشعب، تقریباً استوانه‌ای،

با کرک پوش متنوع، سراسر طول برگ‌دار. برگها علفی، به‌شکلهای و کرک پوش متنوع، با قاعده باریک شده یا قلبی بدون پایک، با لبه کنگره‌ای یا دندانه‌دار یا دندانه اره‌ای، با رأس گرد یا نوک تیز؛ برگهای میانی بزرگ؛ برگهای کنار گلها از گلها خیلی بلندتر.

Teucrium Scordium L.

--subsp. *serratum* (Benth.) Rech. f.

دارد.

مصارف و کاربردها: گیاه گندزدا و ضد عفونی کننده، معرق و محرک است. جوشانده آن نتیجه‌ای عالی در امراض تورمی و التهابی دارد. گلها و برگهای آن معطر، تلخ و قابض هستند و اغلب به عنوان معرق و کرم کش بکار می‌برند (5).

– جوشانده سرشاخه گلدار گیاه یا خیسانده آن برای درمان آب آوردن انساج، زردی، بواسیر، سرفه‌های مقاوم و سل ریوی بکار می‌رود. در استعمال خارج جوشانده آن بصورت غرغره یا اثر دادن روی زخمها مصرف می‌شود (۱۱).

چرخه‌های گل اغلب ۲-۵ گلی. دمگله نازک، با طول متنوع. کاسه گل به طول ۳-۴/۵ میلیمتر، استکانی، با قاعده قوزدار، با کرک پوش متنوع؛ طول دندانه‌های کاسه متنوع، با نصف کاسه مساوی یا بلندتر، نوک تیز. جام گل قرمز یا ارغوانی شونده، بندرت سفید؛ لوب میانی لب گرد، جانبی‌ها خمیده.

پراکندگی جهانی: اروپا بجز نواحی شمالی، نواحی مدیترانه‌ای، آسیای جنوب غربی و مرکزی. پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران، آذربایجان، لرستان، فارس، خوزستان و خراسان. – این گونه در ایران دو زیرگونه بنامهای

--subsp. *scordioides* (Schreb.) Maire & Petit-mengin

Teucrium Stocksianum Boiss.

Syn.: *Teucrium Gabrielae* Bornm.

مریم نخودی تفتانی

خشبی پشته‌ای – بالشتکی، بسیار پرشاخه، با شاخه‌های

کم و بیش واگرا و کم و بیش ضخیم شونده دائمی؛ شاخه‌ها با شاخه‌چه‌های ساده یا متقابل. کرک پوش متنوع، همیشه کوتاه، مخملی یا کرکی کوتاه یا کرک مویی کوتاه‌دار، سفید یا خاکستری شونده.

Teucrium stocksianum Boiss.

به رنگهای متنوع، زرد، سفید یا کرم یا بنفش - قهوه‌ای شونده، از کاسه بلندتر یا به اندازه بیشتر از نصف آن بلندتر.

- این گونه در ایران دو زیرگونه بنامهای

-- subsp. *Stocksianum*

-- subsp. *Gabriellae* (Bornm.) Rech. f.

دارد.

پراکندگی جهانی: ایران و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: هرمزگان، سیستان و بلوچستان.

مصارف و کاربردها: جوشانده و سرد شده آن برای درمان سرماخوردگی نوشیده می‌شود (3).

برگها به شکلهای و بزرگی متنوع، تقریباً بدون دمبرگ، به طول ۵-۲۰ و عرض ۳-۹ میلیمتر، با قاعده گرد یا گوه‌ای پهن یا باریک، با لبه کامل یا اغلب در بخش فوقانی نسبتاً نوک کند یا نسبتاً نوک تیز ۳-۵ دندانه‌ای یا کنگره‌ای یا گاهی کامل، با لبه تخت یا اغلب کم و بیش پیچیده، سرنیزه‌ای یا واژ تخم‌مرغی یا گوه‌ای یا تقریباً لوزوی. گلها در کپه‌های انتهایی مستطیلی یا تخم‌مرغی یا کروی؛ برگهای کنار گلها بیضی - خطی یا مستطیلی باریک، هم‌اندازه گلها. کاسه گل به طول ۶-۷/۵ میلیمتر، تقریباً استکانی مورب، با کرک‌پوش متنوع؛ دندانه‌های بالایی سه گوشه، به اندازه ۱/۴ طول لوله کاسه؛ دو دندانه پایینی کمی بلندتر. جام گل

Thymus Kotschyanus Boiss. & Hohen.

Syn.: *Thymus arthroclados* Stapf, *Thymus lamprophyllus* Borbas, *Thymus eriophorus* Ronniger, *Thymus hyrcanus* Czernjak. ex Klokov

آویشن

بوته‌ای تقریباً ایستاده کوتاه با شاخه‌های فراوان، بدون شاخه‌های گسترده قاعده‌ای. ساقه‌های گلدار به طول (۳-) ۶-۱۲ سانتیمتر، در سراسر محیط (نقاط) با کرک‌های متنوع. برگهای ساقه‌های گلدار ۴-۶ جفت در زیر گل‌آذین، همگی (بجز قاعده‌ای‌ها) مشابه، به طول ۹-۱۳، به عرض (۳/۵-) ۴/۵-۷ (۹-) میلیمتر،

با دمبرگ ۱-۲ میلیمتری، کم و بیش تخم‌مرغی، با قاعده‌ای سربریده تا گوه‌ای. نوک کند، با کرک‌های گوناگون یا بی‌کرک؛ با کرک‌های غده‌ای بدون پایک متعدد، اغلب قرمز؛ رگبرگ‌های سطح تحتانی مشخص (برجسته)، رگبرگ‌های جانبی (فرعی) ۳ جفتی، پایینی‌ها کناری (لبه‌ای)، بقیه به طرف انتها کم و بیش به هم رسنده (همگرا)، کناری‌ها ضخیم‌تر. گل‌آذین اغلب سرسان انبوه، با برگه‌های دربرگیرنده شبیه با برگها و اغلب غیر رنگی. برگ‌ها به طول ۱-۱/۵ میلیمتر، کم و بیش هم‌اندازه دم‌گلها. کاسه گل به طول

پراکندگی جهانی: جنوب و شرق ترکیه، جنوب قفقاز و ایران.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی کوهستانی استانهای مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان و تهران (ارتفاعات البرز) می‌روید.

(۳/۸-۵) میلیمتر؛ لوله کاسه تقریباً استوانه‌ای تا کم و بیش استکانی، هم اندازه لب تا کوتاهتر از آن؛ لب بالایی از لوله به‌طور مشخص پهن‌تر، دندانه‌های پایینی هم اندازه یا حدوداً بلندتر از آن؛ دندانه‌های بالایی به طول ۱/۲-۰/۸ میلیمتر، سیخک‌دار، مژه‌دار یا بدون مژه. جام گل سفید یا قرمز کم رنگ، به طول ۶-۷ میلیمتر.

Thymus Kotschyanus Boiss. & Hohen.

اسمی از نظر عطر و بو و مصارف محلی، اطلاعات بسیار محدود و ناچیزی بصورت مستند و دقیق از نظر کاربردهای دارویی این گونه‌ها در دست می‌باشد و اگر مصارفی برای آنها تعریف می‌شود بیشتر بر مبنای کاربری‌های دو گونه *Thymus Serpyllum* L. و *Thymus vulgaris* L. استوار است که در ایران گاهی

مصارف و کاربردها: دم‌کرده سرشاخه گلدار گیاه برای درمان ناراحتیهای هضمی و نفخ بکار می‌رود (۱۱).
جنس آویشن / *Thymus* L. با نامهای فارسی آویشن، آذربه و کهلیک‌اوتی در ایران دربرگیرنده ۱۴ گونه گیاه معطر چندساله است که اغلب در نواحی معتدله و معتدله سرد ایران پراکنده‌اند. به‌رغم شهرت

*Thymus persicus (Ronniger ex Rech. f.) J alas

آویشن ایرانی

Thymus pubescens Boiss. & Kotschy ex Celak

آویشن کرک آلود

Thymus transcaspicus Klokov

آویشن خراسانی، آویشن ترکمنی

Thymus transcaucasicus Ronniger آویشن تفلیسی

Thymus Trautvetteri Kolkov & Desj. _Shost

آویشن تالشی

بنابرین توصیه می شود با توجه به شناخته شدن وجود *Thymule* و کارواکرول (*Carvakrol*) در گونه های مختلف آویشن در ایران ارزیابی طبیی این ترکیبات آغاز شود تا حدود مصارف آنها در داروها و میزان قابل مصرف آنها تعیین گردد تا به اهمیت وجود گونه های مختلف آویشن در ایران پی ببریم (مؤلف).

Thymus Kotschyanus Boiss. & Hohen.

از ۱۰ سانتیمتر، در تمام جهات کرکدار. برگها خطی تا بیضوی، تقریباً بدون دم برگ، در قاعده مژده دار؛ رگبرگهای جانبی بطرف لبه ها محو شونده. گل آذین معمولاً سرسان. کاسه گل به طول ۳-۵ میلی متر، استکانی؛ دندانه های فوقانی با طولی مساوی عرض، معمولاً مژده دار. جام گل ارغوانی.

کاشته می شوند؛ بنابراین باید گفت اگرچه اطلاعات نسبتاً خوبی در ارتباط با ترکیبات شیمیایی موجود در گونه های جنس *Thymus* L. در ایران در دست می باشد، اما باید به این مسئله فکر کرد که چگونه می توان از این ترکیبات در داروها استفاده کرد و یا این ترکیبات چگونه در طب سنتی مورد استفاده قرار می گیرد. با این معیار باید گفت هیچ یک از گونه های *Thymus* L. در ایران ارزش دارویی شناخته شده ای ندارند تا اینکه خلاف آن در آزمایشگاهها و بیمارستانها و کاربردهای بالینی اثبات گردد. برای آشنایی در اینجا به نامهای علمی گونه های مختلف *Thymus* L. در ایران اشاره می کنیم و گونه های ستاره دار نیز انحصاری ایران هستند.

Thymus caramanicus J alas

آویشن کرمانی

Thymus caucasicus Willd. ex Ronniger

آویشن قفقازی

*Thymus daenensis Celak

آویشن دنایی

Thymus eriocalyx (Ronniger) J alas

آویشن کرک آلود

Thymus fallax Fisch. & C. A. Mey.

آویشن آناتولی

Thymus Fedtschenkoi Ronniger

آویشن قره باغی

Thymus Kotschyanus Boiss. & Hohen.

آویشن

Thymus migricus Klokov & Desj. _Shost.

آویشن آذربایجانی، کهلیک اوتی

Thymus nummularius M.B.

آویشن برگ گرد

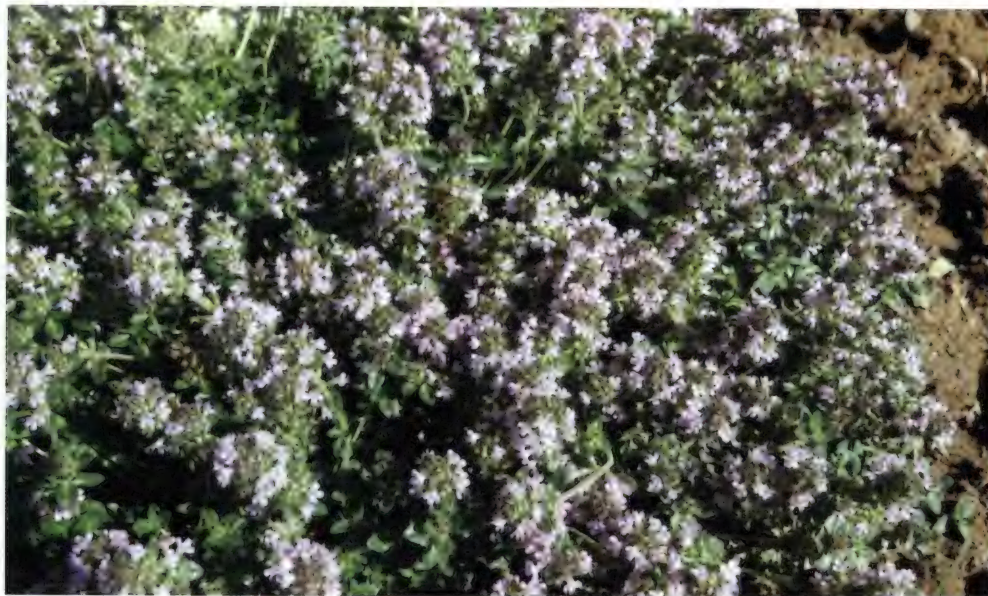
*Thymus Serpyllum L.

E. wild thyme, bank thyme, mother of thyme

آویشن واقعی

گیاه با شاخه های بلند باریک، خزنده، بدون گل (گل ندهنده)، در قاعده چوبی و مولد ریشه از محل گره ها، گاهی با گل انتهایی. ساقه های گل دهنده بندرت بلندتر

Thymus Serpyllum L.

نزله و گلودرد بکار می‌رود، برای درمان سردردهای عصبی و هیستریکی، نفخ و سردردهای ناشی از مستی نیز از آن استفاده می‌کنند. دم‌کرده آن برای درمان دانه‌های پوستی با خصوصیات گوناگون بکار می‌رود. برگهای آن به‌عنوان بادشکن و برای دفع آب زیاد معده بکار می‌رود (3).

– شبیه به دیگر آویشن‌ها، آویشن واقعی / *Thymus Serpyllum* ضد عفونی‌کننده‌ای قوی و ضد قارچ است. آن را بصورت دم‌کرده یا شربت برای درمان آنفلوآنزا و سرماخوردگی، زخم گلو (گلودرد)، سرفه، سیاه‌سرفه، عفونت‌های سینه (ریه) و برونشیت مصرف می‌نمایند. گیاه حاوی ترکیبات ضدنزله است و به تمیز کردن بینی بدبو، سینوزیت، احتقان گوش و دردهای مشابه کمک می‌کند. آن را برای دفع کرم تپیا و کرم‌های حلقوی در کودکان و فرونشاندن باد و قولنج مصرف می‌نمایند. خاصیت ضد اسپاسمی آن آن را دارویی مفید برای تسکین درد قاعدگی می‌نماید. در استعمال خارج

Thymus Serpyllum L. subsp. Serpyllum

Syn.: *Thymus serpyllum* subsp. *angustifolius* (Pers.) Arcangeli & subsp. *rigidus* (Wimmer & Grab.) Lyka

برگها به طول ۵-۱۰، به عرض (۱-۲)۳-۴ میلی‌متر، کم و بیش یکسان. کاسه گل به طول ۳-۴ میلی‌متر، دندانه‌های بالایی اغلب به طول ۵/۸-۰/۸ میلی‌متر. جام گل به طول ۶-۷ میلی‌متر (26).

پراکندگی جهانی: شمال اروپا (از شمال شرق فرانسه، شمال اتریش و شمال اوکراین).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در مراکز تولید گیاهان دارویی دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: گیاه برای رفع ضعف بینایی، دردهای معده و کبد، حبس البول و فقدان قاعدگی بکار می‌رود. دانه‌های آن به‌عنوان کرم‌کش مصرف می‌شود. روغن آن گاهی برای معالجه دندان درد بکار می‌رود. گیاه به‌عنوان ضد تشنج، بادشکن و مقوی بکار می‌رود. دم‌کرده آن برای درمان سرفه‌های تشنجی، سیاه‌سرفه،

آن را بصورت ضماد برای درمان تورم و التهاب پستان بکار می‌برند و دم‌کرده آن بصورت شستشو برای کمک به التیام زخمها و زخمهای روباز بکار می‌رود. آویشن واقعی در حمام گیاهی و بالش نیز کاربرد دارد (4).

Thymus serpyllum L.

Thymus vulgaris L.

* *Thymus vulgaris* L.

Syn.: *Thymus aestivus* Reuter ex Wilk., *Thymus ilderdensis* f. Gonzalez ex Costa, *Thymus valentines* Rouy, *Thymus Webbians* Rouy

آویشن اروپایی، آویشن باغی

گیاه به ارتفاع ۱۰-۳۰ (۵۰-) سانتیمتر، با شاخه‌های چوبی ایستاده تا تقریباً گسترده. برگها به طول ۳-۸، به عرض ۵/۵-۲/۵ میلیمتر، خطی تا بیضوی، به دشواری به دسته برگهای محوری می‌رسد، دمبرگ‌دار، کرک نمدی؛ با لپه‌های به بیرون برگشته، بدون مژه. گل آذین کپه‌ای شکل یا با فاصله از یکدیگر، پرگل. برگها مشابه برگها اما گاهی پهن‌تر و گاهی با لپه‌های تقریباً تخت، سبز - مایل به خاکستری. کاسه گل به طول ۳-۴ میلیمتر، به کوتاهی کرک‌دار، با لوله استکانی؛ دندانه‌های بالایی با طولی مساوی عرض، بدون مژه.

جام گل مایل به سفید تا ارغوانی کم‌رنگ. پراکندگی جهانی: غرب نواحی مدیترانه‌ای تا جنوب شرق ایتالیا.

Thymus vulgaris L.

– اثرات درمانی قابل توجه آن عبارت است از: ضد عفونی کننده، مقوی، تسکین گرفتگی ماهیچه‌ای، خلط آور، کرم‌کش. قابلیت گندزدایی و ضد عفونی کننده بودن و مقوی بودن آن را دارویی مفید برای افزایش قدرت سیستم ایمنی بدن در عفونت‌های مزمن قارچی و عفونت‌های سینه همچون برونشیت، سیاه سرفه و ذات‌الجنب می‌نماید. دم‌کرده آن را برای درمان عفونت‌های گلو و سینه بکار می‌برند و جویدن برگ‌های تازه آن سبب تسکین زخم گلو می‌شود. آویشن باغی را با دیگر گیاهان برای درمان آسم تجویز می‌نمایند و همچنین برای درمان تب یونجه مفید است. از آویشن باغی برای دفع کرم در کودکان استفاده می‌شود. در استعمال خارج آویشن باغی برای تسکین گزیدگی و نیش حشرات و برای درمان سیاتیک و دردهای روماتیسمی بکار می‌رود. به درمان کچلی، عفونت

پراکنندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در مراکز تولید گیاهان دارویی دیده می‌شود.
مصارف و کاربردها: مهمترین اثرات درمانی این گیاه عبارت است از: سقط‌کننده جنین، آلرژی‌زا، ضددرد، ضد آلرژی، ضد آزالایمر، ضد التهاب مفاصل، ضد میکروب، ضد سلولیت (نوعی التهاب ورم‌دار و گاهی چرک‌دار بافت‌های سفت)، ضد باکتری، ضد سرطان، ضد خیز (ورم و آب آوردگی)، ضد التهاب، ضد اکسیدان، ضد تب، ضد عفونی کننده، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضد قارچ، ضد کرم، ضد احتقان، ضد سرفه، ضد نفخ، ضد زخم داخلی، ضد کرم آسکاریس، قابض، بازکننده برونش‌ها، معرق، خلط آور، کاهش دهنده چربی خون، کاهش دهنده پرفشاری خون، محرک سیستم ایمنی بدن، حشره‌کش، کاهش دهنده ترشحات بزاقی، مسکن و محرک (۱۲).

کاربرد دارد. آویشن باغی ضد عفونی کننده، انگل کش، ضد قارچ، بوزدا، داروی بیهوشی ضعیف و ضد کرم به ویژه بر علیه کرمهای قلابدار (آسکاریس) است، ساپونین (Saponins) موجود در آن باعث کاهش فعالیت و تحلیل برنده گلبولهای قرمز خون می شود (5).

انگشتان پا، برفک یا آلودگی قارچی و دیگر عفونتهای قارچی مانند جرب و شپش کمک می کند. دم کرده آن را می توان به آب حمام بعنوان محرک اضافه کرد (4).
- هضم کننده غذا، محرک، بادشکن و ضد عفونی کننده روده است و به عنوان چاشنی مصرف می شود. روغن آن در دهان شویه ها و در درمان سیاه سرفه و برونشیت

Thymus vulgaris L.

تقریباً قلبی - سربریده، با راس گرد یا به ندرت دایره ای - پهن شده تقریباً نوک دار، در حالت جوان با کرک های سفید، سرانجام کاملاً بدون کرک، از پایین به طرف بالا در برگهای پای گلهای کوچکتر و به نسبت باریک تر شده تغییر یافته. چرخه های گل دسته ای گروهی انبوه (گوی مانند)، یا سنبله ای شکل، بدون پایک یا در شاخه های پایینی نازک با برگهای کوچکی در پای آنها. برگها مستطیلی، از

***Zataria multiflora* Boiss.**

Syn.: *Zataria bracteata* Boiss., *Zataria multiflora* Boiss. var. *elatior* Boiss.

آویشن شیرازی، ازگند

درختچه ای به ارتفاع ۴۰-۸۰ سانتیمتر، معطر، با شاخه های درهم پیچیده، با شاخه های با پوست سفید، کرکدار. برگها به طول (۳-۵) ۷-۱۳ (میلیمتر، دایره ای یا بیضوی، با قاعده گرد، به ندرت

Zataria multiflora Boiss.

کاسه گل کوتاهتر، کاسه گل بسیار کوچک، به طول ۲ میلیمتر، تخم مرغی - لوله‌ای، پنج رگه‌ای - دراز چین، کرکدار؛ دندانه‌ها پنج تایی هم‌اندازه، سه گوشه‌ای، نوک کند، با کرک‌پوش پوشیده شده؛ دهانه کاسه با کرک‌های بلند و جدا.

پراکندگی جهانی: جنوب و مرکز ایران، افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه اصولاً در نواحی دامنه‌ای کوهستانی نواحی گرمسیری تا معتدله ایران و در استانهای اصفهان: کلاه قاضی، ارتفاعات اطراف جندق. - لرستان: جنوب استان. - خوزستان: نواحی شرقی، جنوب فارس، بوشهر، هرمزگان، جنوب کرمان، سیستان و بلوچستان، جنوب خراسان و جنوب یزد می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه برای رفع دل‌درد بکار می‌رود (3).

Zataria multiflora Boiss.

Zataria multiflora Boiss.

صرف وقت بیشتر از این گونه گیاه بسیار معطر و خوشبوی بهره‌برداری منطقی صورت گیرد (مؤلف). در فرهنگ طب سنتی ایران گیاه دارویی صعتر نامی آشناست، که احتمالاً معرب شده *Zataria* Boiss. است که امروزه بیشتر به نام آویشن شیرازی مشهور است.

انبوه، به کوتاهی با کرکهای نمدی خاکستری شونده؛ پهنک برگها به طول ۲۰، به عرض ۱۴ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی یا بیضوی پهن، با قاعده گوه‌ای، با رأس گرد، با لبه اغلب قویاً موج؛ فقط رگبرگ میانی قابل رؤیت، بقیه رگبرگها توسط کرک پوش پوشیده شده؛ دم‌برگ به طول ۱-۲ میلیمتر؛ برگهای کنار گلها شبیه برگهای پایینی، کمی بزرگتر و پهن‌تر، با موجهای کوچکتر. گلها کم، در بیشتر شاخه‌ها محوری. برگ‌ها

– اثرات درمانی آن مشابه مرزنگوش / *Origanum vulgare* L. می‌باشد (۱۱).

– بنظر می‌رسد که در سالهای اخیر اطلاعات نسبتاً خوبی در ارتباط با مواد و ترکیبات شیمیایی این گونه بدست آمده و در داروهای جدید نیز از آنها استفاده شده است که این خود جای خوشحالی دارد و باید با

***Zhumeria Majdae* Rech. f. & Wendelbo**

مورخوش

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۵۰ سانتیمتر، بسیار پرشاخه، با عطر مرکبات، سفید – خاکستری شونده، با تته‌ای در قاعده به قطر تا ۵ سانتیمتر؛ میان‌گره‌ها کوتاه، به طول ۵-۱۷ میلیمتر. برگها در بیشتر شاخه‌ها نزدیک بهم، در هر دو سطح به یکسان پوشیده با کرکهای درختی غده‌دار و بدون غده و کرکهای غده‌دار بدون پاییک

Zhumeria Majdae Rech.f. & Wendelbo

بزرگ، نزدیک میانه با حلقه کرکی انبوه. پرچمها ۴ تایی، بیرون زده، به دهانه جام متصل شده؛ هر دو کیسه‌های بساک بارور، با کیسه‌های بساک بزرگ خمیده، واگرا، گاهی نامساوی؛ دوتای پشتی با کیسه‌های بساک قویاً تقلیل یافته غیر بارور یا به دشواری بارور؛ از جلویی‌ها تا حدودی کوتا‌تر. کلاله با دو لوب کم و بیش مساوی کوتاه. فندقه به طول ۳/۵، به عرض ۲/۵ میلی‌متر، واژ تخم‌مرغی - بیضوی تقریباً سه وجهی، قهوه‌ای کم‌رنگ، صاف، غیرمشبک، در حالت مرطوب قویاً موسیلاژدار؛ ناف بسیار کوچک.

پراکندگی جهانی: انحصاری ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی تا به امروز فقط از استان هرمزگان: (تونل تنگه زاغ؛ کوه‌های گنو؛ کوه شب؛ ارتفاعات بین بستک و لار شناخته شده است.

دوتایی، به طول حدود ۶ میلی‌متر، مستطیلی - خطی. دمگلها راست - گسترده، به طول ۲-۴ میلی‌متر. کاسه گل به طول ۱۰-۱۲ میلی‌متر، تخم‌مرغی - استکانی، ۵ رگه‌ای، با کرکهای درختی و غده‌ای بدون پایک انبوه، کرک‌دار - کرک نمدی، دو لبه؛ لب فوقانی با دو لوب مستطیلی تقریباً نوک‌دار به طول حدود ۷ میلی‌متر؛ لب تحتانی ۳ تایی تقریباً هم‌اندازه، به طول ۲-۳ میلی‌متر؛ کاسه گل در حالت میوه‌دار به طول ۲۰، به عرض ۲۰ رشد کننده، با لبهای قویاً واگرا، غشایی، اغلب با رنگ دویدگی ارغوانی. جام گل به طول حدود ۲۰ میلی‌متر، بنفش تا آبی آسمانی - بنفش، با لوله و دهانه سفید، بطور غیرچشمگیر دولبه؛ لب‌ها تقریباً هم‌اندازه، گسترده یا تقریباً برگشته؛ لب فوقانی با لوبهای دوتایی تخم‌مرغی به عرض حدود ۵ میلی‌متر؛ لب تحتانی با لوبهای ۳ تایی کم و بیش مساوی به عرض حدود ۴ میلی‌متر، لوله جام درون کاسه قرار گرفته، راست،

Zhumeria Majdae Rech.f. & Wendelbo

به اینکه از عمر شناخته شدن این گیاه با نام علمی بیش از ۴۰-۵۰ سال نمی‌گذرد، بنابراین سابقه‌ای تاریخی از مصارف و کاربردهای آن از دیدگاه علمی در دست نیست و لازم است تا تحقیقات مفصل و جامعی روی آن صورت گیرد تا ارزش دارویی آن نیز بمعنای واقعی شناخته شود (مؤلف).

قرمز یا ارغوانی؛ لوله جام کوتاه کمی بیرون زده. پراکندگی جهانی: شرق شبه جزیره بالکان، جنوب غرب آسیا و آسیای مرکزی تا کوه‌های هیمالیا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است بسیار متنوع. برای آن زیرگونه‌های متعددی شرح زیر بیان شده اما اصولاً در نواحی دامنه‌ای و گاهی ارتفاعات بالای کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، اصفهان، همدان، اراک، چهارمحال بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خراسان، سمنان و تهران (دامنه‌های البرز) می‌روید.

-- subsp. *rigida* (Boiss.) Rech. f.

مصارف و کاربردها: این گونه گیاهی بسیار خوشبوی و معطر بصورت محدود در نواحی کوهستانی استانهای هرمزگان و جنوب فارس پراکنده است و مردم محلی از آن استفاده‌های محدود دارویی می‌کنند و اصولاً برای مردم دیگر نقاط ایران شناخته شده نمی‌باشد و با مصارف و کاربردهای آن نیز آشنا نیستند و با توجه

Ziziphora clinopodioides Lam.

کاکوتی کوهی، مشک طرامشک

گیاه خشبی با شاخه‌های فراوان، به‌شکل‌های رویشی (شکل برگها و کرک‌پوش) بسیار متنوع. ساقه‌های گلدار رونده یا برگشته به‌پایین یا ایستاده یا بالارونده، به ارتفاع ۵-۵۰ سانتیمتر. برگها بیضوی یا سرنیزه‌ای یا دایره‌ای، بی‌کرک یا کرک مخملی یا با کرکهای متنوع و گوناگون. دمگلها کوتاه یا تقریباً وجود ندارد. چرخه‌های گل در کپه انتهایی انبوه. کاسه گل به طول (۳-۶) میلی‌متر، استوانه‌ای باریک، با دندانهای کوتاه خطی - سرنیزه‌ای، کم و بیش همگرا (نزدیک شونده)، با کرکهای فوق‌العاده متنوع. جام گل سفید یا

رفع دردهای معده و شکم دارد. از جوشانده گیاه برای درمان تب ناشی از بیماری تیفوسی استفاده می‌شود و خیسانده گیاه در آب برای درمان ناراحتیهای قلبی بکار می‌رود (۱۱).

جنس کاکوتی / *Ziziphora* L. در ایران ۴ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله دارد که در طب سنتی ایران جایگاه شناخته شده‌ای دارند و بخصوص گونه کاکوتی / *Ziziphora tenuior* L. در طب سنتی مصرف می‌شود؛ در ارتباط با خواص دارویی سه گونه از این جنس اطلاعات مختصری در دست است و گونه چهارم آن یعنی *Ziziphora capitata* L. میان مردم کمتر شناخته شده است. بنابراین جا دارد که در ارتباط با این گونه نیز تحقیقات دقیقی صورت بگیرد (مؤلف).

- subsp. *Szowitsii* (Rech. f.) Rech. f.
- subsp. *Ronnigeri* (Nab.) Rech. f.
- subsp. *pseudodasyantha* (Rech. f.) Rech. f.
- subsp. *filicaulis* (Rech. f.) Rech. f.
- subsp. *kurdica* (Rech. f.) Rech. f.
- subsp. *Bungeana* (Juz.) Rech. f.
- subsp. *elbursensis* (Rech. f.) Rech. f.
- subsp. *afghanica* (Rech. f.) Rech. f.

مصارف و کاربردها: جوشانده گیاه کامل برای درمان تب تیفوسی بکار می‌رود. برگهای خیس کرده آن در شب و مصرف آن صبح روز بعد بصورت دم‌کرده برای کاهش گرمای بدن مصرف می‌شود. شیریه یا آب آن به‌عنوان مقوی بعد از تهاوت تب بکار می‌رود (3).
- در طب سنتی و عوام مصارفی نظیر تقویت معده،

Ziziphora clinopodioides Lam.

Ziziphora clinopodioides Lam.

رگبرگها زبر، با رگبرگهای سطح تحتانی چشمگیر، پایینی‌ها نسبتاً بلندتر؛ برگهای کنار گلها با ساقه‌ای‌ها مشابه؛ پایینی‌ها در قاعده کمی پهن شده باریک شده بلند، از گلها قویاً بلندتر (به اندازه گلها می‌رسد)؛ فوقانی‌ها از گلها کمی بالا زده یا کوتاهتر، همگی قویاً نوک‌تیز، در سطح تحتانی بوضوح خمیده - رگ‌دار، با لبه مژدار بلند. چرخه‌های گل پرگل، سنبله‌ها تخم‌مرغی انبوه، خیلی بندرت در چرخه‌های پایینی تنک. دمگلها کم و بیش کوتاه. کاسه گل به طول ۷-۱۰ میلی‌متر، استوانه‌ای باریک، بوضوح با رگه‌های ظریف،

Ziziphora persica Bunge

Syn.: *Faldermannia persica* (Bunge) Nevski

کاکوتی ایرانی

گیاه یکساله. ساقه به ارتفاع ۵-۳۰ سانتیمتر، ایستاده، سخت شکننده، اغلب از قاعده منشعب خمیده - واگرا، پوشیده با کرکهای کوتاه گسترده کم و بیش انبوه تا تنک، کم‌گروه‌ای (با بندهای کم). برگها به طول ۷-۴۰، به عرض ۱-۹ میلی‌متر، پایینی‌ها تخم‌مرغی، بقیه سرنیزه‌ای، بطرف قاعده به کوتاهی بطرف رأس نوک‌تیز باریک شده بلند، بی‌کرک یا با لبه و در سطح تحتانی در امتداد

Ziziphora persica Bunge

Ziziphora persica Bunge

کرکهای مویی دار بلند؛ دندانه‌ها سه گوشه‌ای باریک یا سرنیزه‌ای همگرا. جام گل قرمز - ارغوانی، به طول کم و بیش ۹ میلیمتر؛ لوله به دشواری بیرون زده. کیسه‌های بساک اغلب بدون زایده.

پراکندگی جهانی: ایران و ترکمنستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه یکساله شبیه *Ziziphora tenuior* در نواحی دشتی و دامنه‌ای استانهای آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، شمال خوزستان، فارس (شیراز و پرسپولیس)، گرگان (پارک گلستان) و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: اثرات کاربردی شبیه *Ziziphora tenuior* L. دارد (۱۱).

Ziziphora tenuior L.

Ziziphora tenuior L.

Syn.: *Faldermannia parviflora* Trautv.

کاکوتی

گیاه یکساله، ساقه به ارتفاع (۵-۱۰-۲۰-۳۰) سانتیمتر، ساده یا اغلب از قاعده منشعب، با شاخه‌های با میان‌گره‌های کوتاه و برگهای انبوه، اغلب از قاعده تقریباً گلداری، پوشیده با کرکهای کوتاه رو به پایین. برگها به طول ۷-۲۵ و عرض (۱-۲) ۶-۲ میلیمتر، سرنیزه‌ای، با قاعده‌ای باریک شده، پایینی‌ها با دم‌برگ کوتاه، سرنیزه‌ای پهن، با دو انتهای باریک‌شده، میانی‌ها و بالایی‌ها به برگهای همراه گلها تغییر شکل یافته، نزدیک قاعده پهن‌تر، بطرف رأس نوک‌تیز بتدریج باریک شده، با لبه مژه‌دار از گلها خیلی بلندتر، راست - گسترده، با رگبرگهای تقریباً موازی در سطح تحتانی نازک و مشخص. چرخه‌های گل اغلب کم‌گل، اغلب همگی کم و بیش نزدیک بهم، در گل‌آذین سنبله‌ای متراکم اغلب طویل، بندرت در پایینی تنک. دم‌گلها کوتاه. کاسه گل به طول ۵-۷/۵ میلیمتر، استوانه‌ای باریک، با کرکهای گسترده کم و بیش مویی، دندانه‌ها

بسیار کوتاه، تخم‌مرغی - سه گوشه، بهم آمده (همگرا). جام گل به طول ۸-۱۰ میلیمتر، قرمز؛ لوله جام نازک، کمی بیرون زده. کیسه‌های بساک کوتاه،

خوزستان، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه برای کاهش دادن تب بکار می‌رود. آن را به عنوان مقوی قلب و دستگاه گوارش مصرف می‌کنند. پودر دانه‌های آن به همراه کره حیوانی برای درمان اسهال خونی بکار می‌رود. همچنین برای درمان تب‌ها از آن استفاده می‌کنند (3).

- اثرات درمانی خلط‌آور، بادشکن و مقوی معده دارد. از برگ آن جهت معطر کردن اغذیه و نوشابه‌ها استفاده می‌شود (۱۱).

اغلب در قاعده با زائده‌ای کوچک سربالای گریزی. پراکندگی جهانی: ترکیه، جنوب شرق بخش اروپایی روسیه، تالش، ایران، ترکمنستان، افغانستان، پاکستان، ماورای قفقاز، آسیای مرکزی و غرب سبیری. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است با پراکندگی قابل توجه اغلب در دشتهای و دامنه‌های کوهستانی و در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان.

Ziziphora tenuior L.

توضیحاتی پیرامون جنس‌ها و گونه‌های گیاهان تیره Labiatae

Betonica grandiflora Willd.

عروس کوهی

Betonica nivea Stev. subsp. *mazandarana*

عروس کوهی برفی

Betonica orientalis L.

عروس کوهی شرقی

- جنس کوله‌خیر / *Chamaesphacos* Schrenk

ایران یک گونه گیاه علفی یکساله معطر بنام کوله‌خیز

یا *Chamaesphacos ilicifolius* Schrenk دارد که

بیشتر در نواحی مرکزی ایران می‌روید و از خواص

دارویی آن اطلاعاتی در دست نمی‌باشد.

- جنس ریحانی / *Cyclotrichium* (Boiss.)

این گیاهان درحالی‌که معطر و خوشبوی هستند در طب سنتی و دارویی ایران کمتر شناخته شده‌اند.

- جنس عروس کوهی / *Betonica* L. در ایران ۳

گونه گیاه کوهستان روی معطر دارد که جایگاه آنها در

طب سنتی ایران کاملاً ناشناخته است و این در

حالیست که اطلاعات نسبتاً جامعی در ارتباط با گیاه

Betonica officinalis (Regel) Pojark. در

کشورهای اروپایی در دست می‌باشد.

بنابراین در اینجا به گونه‌های آن اشاره می‌شود تا راه

تحقیقات و پژوهش تا حدودی باز گردد.

**Eremostachys adenantha* Jaub. & Spach.

سنبل بیابانی شیرازی

**Eremostachys azerbaijanica* Rech. f.

سنبل بیابانی آذربایجانی

Eremostachys Boissieriana Regel

سنبل بیابانی تاجیکستانی

**Eremostachys codonocalyx* Rech. f.

سنبل بیابانی فردوس

Eremostachys glabra Boiss.

سنبل بیابانی بی‌کرک

**Eremostachys hyoscyamoides* Boiss. & Buhse

سنبل بیابانی بذالنجی

Eremostachys labiosa Bunge

سنبل بیابانی لب دراز، سنبل بیابانی غده‌دار

Eremostachys labiosiformis (M.Pop.) Knorring

سنبل بیابانی ترکمنستانی

Eremostachys laciniata (L.) Bunge

سنبل بیابانی پاره برگ

Eremostachys laevigata Bunge

سنبل بیابانی رفیع

Eremostachys lanata Jamzad

سنبل بیابانی پشمالو

Eremostachys macrophylla Montbr. & Auch.

سنبل بیابانی

**Eremostachys pulvinaris* Jaub. & Spach

سنبل بیابانی اصفهانی، سنبل بیابانی پشته‌ای

Eremostachys Regeliana Aitch. & Hemsl.

سنبل بیابانی افغانی

Eremostachys Tournefortii Jaub. & Spach

سنبل بیابانی ارمنستانی

Eremostachys Vicaryi Benth.

سنبل بیابانی سرخه‌ای

جنس مرزه‌سا / *Gontscharovia* Boriss. در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله صخره‌زی معطر بنام

مرزه‌سا / *Gontscharovia Popovii* (B. Fedtsch. & Gontsch.) Boiss.

دارد که در ارتفاعات صخره‌ای میان جنگل (بین سروس‌ستان و فسا) و شمال استان

Manden. & Scheng. در ایران ۵ گونه گیاه چندساله بسیار معطر اغلب صخره‌روی دارد که بصورت پراکنده در ارتفاعات زاگرس میانی و جنوبی می‌رویند و از خواص دارویی آنها اطلاعات درستی در دست نمی‌باشد و در اینجا به نامهای آنها اشاره می‌کنیم و یادآور می‌شویم که گونه‌های ستاره‌دار انحصاری ایران هستند.

**Cyclotrichium Haussknechtii* (Bunge) Manden. & Scheng.

ریحانی بهیانی

**Cyclotrichium depauperatum* (Bunge) Manden. & Scheng.

ریحانی

Cyclotrichium leucotrichum (Stapf ex Rech. f.)

Leblebici

ریحانی کرمانشاهی

Cyclotrichium stamineum (Boiss. & Hohen.) Manden. & Scheng.

ریحانی آتشین

**Cyclotrichium Straussii* (Bornm.) Rech. f.

ریحانی گرینی

جنس *Drepanocaryum* Pojark در ایران یک گونه گیاه علفی یکساله معطر بنام *Drepanocaryum Sewerzowii* (Regel) Pojark. خراسان و کشورهای افغانستان، پاکستان و آسیای مرکزی می‌روید و در مورد ارزش‌های دارویی آن اطلاعاتی در دست نمی‌باشد.

جنس سنبل بیابانی / *Eremostachys* Bunge در ایران ۱۵ گونه گیاه علفی چندساله معطر با بوی خوشایند و گاهی ناخوشایند دارد که در دشت‌ها و دامنه‌های کوهستانی می‌رویند و هیچ‌یک از آنها جایگاهی در طب سنتی و بومی ایران ندارند و این در حالیست که اطلاعات نسبتاً خوبی در ارتباط با ترکیبات شیمیایی بعضی از گونه‌های آنها در سالهای اخیر تولید شده است و در اینجا به نامهای علمی آنها اشاره می‌کنیم و یادآور می‌شویم که گونه‌های ستاره‌دار انحصاری ایران هستند.

اما در طب سنتی ایران و گیاهان دارویی کاربردی برای آنها متصور نمی‌باشد، در اینجا برای آشنایی بیشتر به نامهای علمی آنها اشاره می‌کنیم و یادآور می‌شویم که به جز یک گونه از آنها همگی انحصاری ایران هستند و با ستاره مشخص شده‌اند.

**Lagochilus alutaccus* Bunge

لب‌خرگوشی چرمی رنگ، لب‌خرگوشی شاهرودی

**Lagochilus Aucheri* Boiss.

لب‌خرگوشی

Lagochilus cabulicus Benth.

لب‌خرگوشی کابلی

**Lagochilus Kotschyanus* Benth.

لب‌خرگوشی آزادبری، لب‌خرگوشی کندوانی

**Lagochilus macranthus* Fisch. & C.A. Mey.

لب‌خرگوشی درشت

جنس گلک یا گل‌ریز / *Micromeria* Benth. در ایران ۳ گونه گیاه علفی چندساله صخره‌روی معطر دارد یکی از آنها انحصاری ایران است که با ستاره مشخص شده است.

*Micromeria Hedgi Rech. f.

گلک بشاگردی، گل‌ریز بشاگردی

Micromeria myrtifolia Boiss. & Hohen.

گلک موردی، گل‌ریز موردی

Micromeria persica Boiss.

گلک ایرانی، گل‌ریز ایرانی

هریک از گونه‌های مذکور می‌تواند اثرات دارویی داشته باشد، اما متأسفانه تا بحال برای اغلب مردم و حتی دانشجویان دانشکده‌های داروسازی نیز ناشناخته باقی مانده‌اند.

جنس *Phlomidioschema* Vved. در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله معطر بنام

Phlomidioschema Parviflorum (Benth.) Vved.

دارد که شباهت زیادی به جنس *Stachys* L. دارد و از جنوب خراسان جمع‌آوری و شناسایی شده است.

– جنس *Sideritis* L. در ایران سه گونه گیاه علفی یکساله مزرعه‌روی کم و بیش معطر دارد که نامهای

هرمزگان (کوههای هماگ) می‌روید و شباهت زیادی به گونه‌های جنس *Satureja* L. دارد و در سالهای اخیر از ایران جمع‌آوری و معرفی شده است.

– جنس گل اروانه / *Hymenocrater* Fisch. & C. A. Mey. در ایران ۹ گونه گیاه علفی چندساله تا بوته‌ای دارد که اغلب در مناطق صخره‌ای و پرشیب کوهستانی می‌رویند، اغلب آنها کم و بیش معطر بوده و بدلیل زیبایی کاسبرگهای آنها اغلب مورد توجه قرار گرفته و اطلاعات کم و بیش کاملی نیز در ارتباط با ترکیبات شیمیایی آنها در دست می‌باشد، اما مصارف دارویی آنها ناشناخته است و یا در حد بسیار محدود و بصورت کاملاً اتفاقی توسط بعضی از مردم محلی استفاده می‌شوند که این خود نیازمند تحقیق وسیع و گسترده‌ای است. در اینجا به نامهای علمی آنها اشاره می‌کنیم، گونه‌های ستاره‌دار انحصاری ایران هستند.

Hymenocrater bituminosus Fisch. & C.A. Mey.

گل اروانه

Hymenocrater calycinus (Boiss.) Benth.

گل اروانه البرزی

Hymenocrater elegans Bunge

گل اروانه زیبا

**Hymenocrater incanus* Bunge

گل اروانه خاکستری

Hymenocrater longiflorus Benth.

گل اروانه آوروامانی

**Hymenocrater oxyodontus* Rech. f.

گل اروانه کوه پیغمبر، گل اروانه تورانی

**Hymenocrater platystegius* Rech. f.

گل اروانه بزقی

Hymenocrater sessilifolius Benth.

گل اروانه کابلی

**Hymenocrater yazdianus* Rech. f.

گل اروانه یزدی

– جنس لب‌خرگوشی / *Lagochilus* Bunge در ایران ۵ گونه گیاه بوته‌ای خاردار کم و بیش معطر دارد که در ارتفاعات کوهستانی و بعضاً در دامنه‌های کوهستانی با خاکهای گچی – آهکی می‌رویند. در سالهای اخیر اطلاعات نسبتاً خوبی در ارتباط با ترکیبات شیمیایی موجود در اسانس آنها بدست آمده،

ازبوته می‌گویند و احيانا مصارف محلی محدودی نیز دارد، اما ارزش‌های دارویی آن بخوبی شناخته شده نیست. نام علمی این گونه *Thymbra spicata* L. است. همانطور که ملاحظه می‌کنید در میان گیاهان تیره نعناع علاوه بر گیاهان دارویی شناخته شده، گیاهانی وجود دارند که دارای عطر و طعم خوشایند و یا ناخوشایند هستند، اما در ارتباط با خواص دارویی و کاربردهای آنها اطلاعات دقیق و مستند وجود ندارد که این خود راه تحقیق و پژوهش را برای دست‌اندرکاران شیمی گیاه و داروسازان باز می‌کند (مؤلف).

علمی آنها بشرح زیر است:

Sideritis Balansae Boiss.

Sideritis comosa (Rochel) Stank.

Sideritis montana L.

– جنس *Thuspeinantha* Durand در ایران دو گونه گیاه علفی یکساله معطر بنامهای

Thuspeinantha brahuica (Boiss.) Briq.

Thuspeinantha persica (Boiss.) Briq.

دارد جنس زوفایی / *Thymbra* L. در ایران یک گونه گیاه چندساله بسیار معطر دارد که مردم ایلام به آن

Betonica grandiflora Willd.

Betonica nivea Stev.
subsp. *mazandarana*

Cyclotrichium stamineum (Boiss. & Hohen.) Manden. & Scheng.

Eremostachys laevigata Bunge

Eremostachys macrophylla Montbr. & Auch.

Hymenocrater elegans Bunge

Hymenocrater platystegius Rech. f.

تیره برگ بو/ Lauraceae

گسترده، اغلب با محور سطح فوقانی تاوّل دار، در سطح تحتانی حفره کرکی دار؛ رگبرگهای فرعی نازک. دمبرگ نازک (باریک)، به طول ۲-۴ سانتیمتر. پانیکولها محوری، باریک، بی کرک، پرگل، به طول تا ۱۰ سانتیمتر، با شاخه‌های کوتاه کم، دمگله‌ها به طول ۱-۲ میلیمتر، واژ مخروطی. تپال‌ها (قطعات گلپوش) تخم‌مرغی، نسبتاً نوک‌تیز، گوشتی، به طول حدود ۲ میلیمتر. پرچمها به طول ۱/۵ میلیمتر، با کیسه‌های بساک پهن، با میله‌های هم اندازه، کرکدار؛ بساکهای داخلی سربریده، با سلولهای بالایی کوچکتر، پهلوگرد، غده‌بزرگ، متصل به بخش قاعده‌ای میله. پرچمهای عقیم به طول $\frac{3}{4}$ میلیمتر، پایک‌دار. خامه هم اندازه تخمدان، با کلاله سپری سه وجهی. میوه کروی، کمی گوشتی، به قطر ۵-۱۰ میلیمتر، روی فنجانی نازک و

Cinnamomum Camphora (L.) Nees & Eberm.

Syn.: *Laurus Camphora* L., *Camphora officinarum* Nees.

E. camphor tree, camphor laurel, camphor

درخت کافور

درختانی بزرگ، با شاخه‌چه‌های نازک بی کرک. جوانه‌های انتهایی بزرگ، فلس‌دار، فلسهای خارجی جوانه بی‌کرک، داخلی‌ها کرک ابریشمی. برگها با برگ آذین حلقوی، بی‌کرک، کاغذی تا تقریباً چرمی، تخم‌مرغی-بیضوی تا بیضوی تا تقریباً تخم‌مرغی - بیضوی، به طول ۱-۵، به عرض ۳-۱۰ سانتیمتر، با قاعده نوک‌تیز یا گوه‌ای - باریک شده، با هر دو سطح مشبک ظریف یا روی سطح فوقانی صاف؛ رگبرگ اصلی نازک؛ رگبرگهای جانبی قاعده‌ای بالارونده تا $\frac{2}{3}$ - $\frac{1}{3}$ طول پهنک؛ جانبی‌ها (اضافی) راست -

Cinnamomum Camphora (L.) Nees & Eberm.

Cinnamomum Camphora (L.) Nees & Eberm.

ترشح برونش‌ها، ضدقارچ، آرام‌بخش، مقوی قلب، ضدنفخ، تقویت‌کننده گردش خون، محرک سیستم اعصاب مرکزی، ضداحتقان، تشنج‌آور، معرق، قی‌آور، خلط‌آور، محرک تنفسی، کاهش‌دهنده بزاق، افزایش‌دهنده بزاق و مرهمی موضعی (۱۲).

– کافور آرام‌بخش، ضددرد، ضد اسپاسم، معرق، ضدکرم، محرک و بادشکن است. در مصرف داخلی کافور برای مداوای سرماخوردگی، سرمازدگی و اسهال‌های ناشی از سرماخوردگی بکار می‌رود. اثرات فوق‌العاده‌ای در بیماری‌های التهابی، تب‌ها و دردهای هیستریکی دارد. معالج نقرس، دردهای روماتیسمی و دردهای عصبی است و اثرات فوق‌العاده‌ای در تمام تحریکات اندام‌های جنسی دارد. از آن می‌توان در

توخالی قرار گرفته، در رأس به قطر ۳-۵ میلیمتر، به عمق ۱-۲ میلیمتر، با قاعده گوشتی، واژ مخروطی، معمولاً غیر متمایز از دمگل واژ مخروطی، با هم به طول ۵-۷ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: ژاپن و در سراسر جهان نیز کاشته شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در باغ اکولوژی نوشهر و باغ کشاورزی لاهیجان

مصارف و کاربردها: مهمترین اثرات درمانی کافور: سقط‌کننده، ضددرد، ضدکرم، کاهش‌دهنده میل جنسی، ضدباکتری، ضدخارش، ضدعفونی‌کننده، ضد روماتیسم، ضد اسپاسم، ضدسرفه، افزایش‌دهنده میل جنسی، کاهش‌دهنده اسپاسم برونش‌ها، کاهش‌دهنده

سرماخوردگی و سرمازدگی و دیگر عفونتهای سینه استفاده کرد. البته روغن آن در مصرف داخلی توصیه نمی‌شود (4).

Cinnamomum Camphora (L.) Nees & Eberm.

Cinnamomum verum J. Presl.

اثرات مفید روی امراض ناشی از ضعف و سستی و لختی است. به‌عنوان قابض برای مداوای اسهال بکار می‌رود. به‌عنوان مقوی قلب و محرک اثرات مفیدی در فرونشاندن تب‌های ضعیف نشان داده شده، در عفونتهای نفاخ و اسپاسمی دستگاه گوارش اغلب به‌عنوان بادشکن و ضد اسپاسم مؤثر است. پوست دارچین معطر، قابض، محرک و بادشکن است و مفید

استفاده‌های خارجی در تمام موارد التهابی، خون‌مردگی، کوفتگی و رگ‌به‌رگ شدن استفاده کرد، در ترکیبات حشره‌کش کاربرد دارد. عصاره الکلی اندامهای هوایی آن کم‌کننده فشار خون است. کافور برای درمان تورم مزمن دستگاه تنفسی مفید است و همچنین برعلیه کفگیرک کاربرد دارد (6).

– به‌عنوان ضدخارش، بادشکن، مقوی قلب، محرک دستگاه تنفسی و گندزدا مصرف می‌شود. در استعمال خارج بصورت مالیدنی و ضمادکردنی قرمزکننده پوست است (5).

– کافور یکی از داروهای مشهوری است که در استعمال خارج به‌عنوان محرک ضدتحریک، روغن مالیدنی ضد درد برای تسکین درد مفاصل، دردهای روماتیسمی، درد عصبی و درد پشت بکار می‌رود. آن را می‌توان در مشکلات پوستی مانند زخمهای ناشی از

*** *Cinnamomum verum* J. Presl.**

Syn.: *Cinnamomum zeylanicum* Blume, *Laurus Cinnamomum* L.

E. cinnamon tree, Ceylon cinnamon tree, cinnamon, cinnamon

دارچین

درختی همیشه سبز، به ارتفاع متوسط. پوست صاف، معطر با بوی قوی خوشایند و تند. برگها ساده، متقابل، چرمی، بدون کرک، تخم‌مرغی یا بیضوی. گلها کوچک، سبز مایل به زرد، در پانیکول محوری یا انتهایی. میوه بیضوی تا مستطیلی، ارغوانی تیره.

پراکندگی جهانی: جنوب شرق آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران نمی‌روید و عموماً پوست این گیاه به‌عنوان دارچین و یکی از ادویه‌جات معطر به ایران وارد می‌شود.

مصارف و کاربردها: پوست خشک شده داخلی از ساقه‌های کوتاه شده (سربریده) و روغن‌های فرار آن مصرف می‌شود.

دارچین مقوی قلب، محرک و مقوی است و دارای

که این گیاه خاصیت مسکن و ضد درد دارد و فشارخون را پایین می آورد و تب را نیز درمان می کند. خواص دارویی آن مرهون روغن فرار آن است که خواص ضد ویروسی و ترکیبات محرک دارد. گردش خون را بخصوص در نقاط پنجه های دست و پا تحریک می کند، و دارویی سنتی برای مسائل و مشکلات هضم غذا مانند تهوع، دل بهم خوردگی، استفراغ و اسهال است (4).

برای کنترل تهوع و استفراغ می باشد، بندرت بصورت خالص اما اصولاً به همراه دیگر داروها به عنوان برطرف کننده گریپ بکار می رود، پوست دارچین در ترکیبات دارویی جلوگیری کننده از آنفلوآنزا، سوء هاضمه و کنترل نفخ بکار می رود (6).

– مهمترین خواص دارویی آن عبارت است از: محرک گرم کننده، بادشکن، ضد اسپاسم، ضد گندزدا و ضد عفونی کننده و ضد ویروس؛ تحقیقات نشان می دهد

Cinnamomum verum J. Presl.

قولنج های همراه با اسپاسم، اسهال، خونریزی رحم، ترشحات سفید، احتباس آب در بدن، ناتوانی جنسی و بی کفایتی قاعدگی مصرف می گردد (۱۰).

– اثرات مهم دارچین: مقوی معده، ضد نفخ و ضد اسهال است و به عنوان ضد درد، آلرژی زا، ضد باکتری، بی حس کننده، ضد اسپاسم، ضد زخم، ضد ویروس، قابض، ضد قارچ کاندیدا، معرق، کاهش دهنده فشاری خون، لاروکش، حشره کش، کاهش دهنده چربی، محرک، آرام بخش و مقوی معده بکار می رود (۱۲).

– جوشانده پوست آن به عنوان قابض، محرک، خلط آور و بادشکن مصرف می شود. آن را برای درمان نفخ، اسهال، ازدیاد خون قاعدگی، مقوی معده، دل بهم خوردگی و استفراغ استفاده می کنند. پودر

– پوست و اسانس حاصل از تقطیر پوست و برگ های آن توسط بخار آب مصرف می شود، خواص درمانی آن در استعمال داخلی: محرک گردش خون، قلب و تنفس، آسان کننده هضم، محرک معده، گندزدا، ضد عفونت، باکتری کش، متوقف کننده رشد باکتری، ضد قارچ، ضد نفخ، دافع کرم، ضد اسپاسم، قابض، محرک جنسی، قاعده آور، افزایش دهنده دمای بدن، محرک ترشح بزاق، اشک و ترشحات بینی است، و در استعمال خارجی انگل کش و قارچ کش است و در موارد آسم، کوفتگی های ناشی از تب، گریپ و دردهای ناشی از سرماخوردگی، ضعف ناشی از گریپ، سنکوپ، دردهای روده و مجاری ادرار، ضعف معده و کندی هضم، انگل های روده، اسپاسم های دستگاه گوارش،

پوست آن به عنوان محرک قوی و بادشکن مصرف می شود. روغن آن برای درمان گرفتگی شکمی، دندان درد، رعشه و لغوه بکار می رود (9).

۱۰-۱۵ میلیمتر، تخم مرغی، بهنگام رسیدن سیاه. پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، شمال غرب آفریقا، غرب سوریه و کریمه.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درختچه همیشه سبز و زیبا در نواحی معتدله ایران کاشته شده است و در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، لرستان، اصفهان، خراسان، سمنان، تهران و یزد دیده می شود.

مصارف و کاربردها: برگها و میوه گوشتی این گیاه مصرف می شود و خواص درمانی: گندزدا، محرک معده، دافع گازهای روده، ضد اسپاسم، خلط آور، مدر و قاعده آور دارد و در استعمال داخلی برای

پوست آن برای درمان اسهال کاربرد دارد. پودر پوست یا خمیر آن برای درمان دردهای عصبی، روماتیسم و دندان درد بکار می رود. روغن استخراج شده از

**Laurus nobilis L.*

E. Grecian laurel, true bay, sweet bay, bay trees, true laurel, bay laurel

برگ بو

درختچه یا درختکی همیشه سبز، به ارتفاع ۲-۲۰ متر، با شاخه های نازک بی کرک. برگها متناوب، معطر، به طول ۵-۱۰، به عرض ۲-۴ (۷/۵-) سانتیمتر، مستطیلی - سرنیزه ای باریک، نوک تیز یا نوک دار، بی کرک. گلها یک جنسی یا نر ماده، گلهای نر با ۸-۱۲ پرچم، همیشه یا اغلب با دو غده قاعده ای، کیسه های بساک با دو دریچه باز می شوند. گلهای ماده با ۲-۴ پرچم عقیم. میوه سته، به طول

Laurus nobilis L.

Laurus nobilis L.

هیستری، فقدان قاعدگی و قولنج نفاخ بکار می‌رفت. به‌عنوان محلول روغنی مالیدنی یا پماد و مرهم برای درمان روماتیسم مصرف می‌شود. روغن غیرفرار آن به‌عنوان حشره‌کش کاربرد دارد. در دامپزشکی برگهای آن در استعمال خارجی برای درمان انگلهای پوستی بکار می‌رود. برگ آن به‌عنوان محافظ مواد غذایی در کنسروسازی مصرف می‌شود. میوه‌های سته آن در اروپا برای تحریک و تسریع سقط جنین بکار می‌رود (5).

درمان سوء هاضمه‌های ناشی از ضعف معده، خستگی ناشی از زکام، دملها، تخمه، برونشیت‌های مزمن، حالت‌های زکام، خونریزی از ریه همراه با خلط، روماتیسم، بی‌خوابی و قاعدگی‌های دردناک و در استعمال خارجی برای درمان آنژین‌ها، عفونت‌های دهان و گلو، سینوزیت و قاعدگی‌های دردناک بکار می‌رود (۱۰).

– معطر؛ هضم‌کننده غذا و محرک است و به‌عنوان ادویه و چاشنی بکار می‌رود. در گذشته برای درمان

شبیبه به نعناع / *Mentha spicata* و رومارن / *Rosmarinus officinalis* در کمک کردن در جهت انحلال غذای سنگین به ویژه گوشت دارد. برگ بو سبب تشدید و تحریک آغاز قاعدگی می شود. روغن فرار آن اصولاً برای ماساژ و مالیدن بخوبی رقیق شده و روی ماهیچه های دردناک و مفاصل مالیده می شود. جوشانده برگهای آن را می توان به آب حمام برای سهولت و آرام کردن درد کمر افزود (4).

Persea americana Mill.

نواحی شمالی ایران در استانهای گیلان و مازندران. **مصارف و کاربردها:** مهمترین اثرات درمانی این گیاه عبارت است از: ضدانگل، ضدباکتری، ضدالتهاب، ضدعفونی کننده، افزایش دهنده قوای جنسی، قابض، ضدنفخ، ضدکرم، ادرارآور، قاعده آور، ملین، خلط آور، محافظ کبد، بالابرنده فشار خون، کاهش دهنده کلسترول، کاهش دهنده پرفشاری خون، کاهش دهنده

– برگها و روغن فرار آن مصرف می شود. برگ بو اصولاً برای درمان اختلالات دستگاه هضم فوقانی (معدۀ) و سهولت درد التهاب مفاصل و دردها بکار می رود. اثر منظم کننده معدۀ و اثر مقوی معدۀ دارد، اشتها را تحریک و ترشح شیرۀ هضم کننده را افزایش می دهد. هنگامی که به عنوان ترکیبات و مواد در آشپزی مصرف می شود برگهای برگ بو هضم غذا را تقویت و جذب غذا را آسان می نماید. برگهای آن اثرات دارویی

*** *Persea americana* Mill.**

Syn.: *Persea gratissima* Gaertn.

E. avocado, American avocado, alligator pear, avocado pear

آووکادو

درختی با تاج پهن و بزرگ به ارتفاع تا ۱۸ متر. برگها دمبرگ دار، مستطیلی سرنیزه ای یا بیضوی – سرنیزه ای تا تخم مرغی، به طول ۹-۴۰ سانتیمتر، با قاعده ای نوک تیز یا سر بریده، معمولاً در سطح تحتانی تا حدودی سبزکلی. گلها کوچک، مایل به سبز، با دمگل کوتاه، در گل آذین پانیکول انبوه در انتهای شاخه های جوان. کاسه گل در هر دو طرف با کرک های نمدی – خاکستری، با پرچمهای کامل ۹ تایی، با دو غده تخم مرغی پهن شده نارنجی رنگ در قاعده هر پرچم. میوه بزرگ و گوشتی، به طول ۵-۲۰ سانتیمتر، معمولاً گلابی شکل، تخم مرغی یا کروی، سبز – زرد تا قرمز آلبالویی یا ارغوانی با پوست کلفت و گاهی چوبی.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب امریکا (در گذشته alligator pear نامیده می شد). با بذر تکثیر می شود و در نواحی شبه گرم و مرطوب جهان مثل اسرائیل، اسپانیا و جنوب آفریقا کاشته می شود. برگهای آن و میوه های نارس آن بعد از رشد کامل برداشت و مصرف می شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در

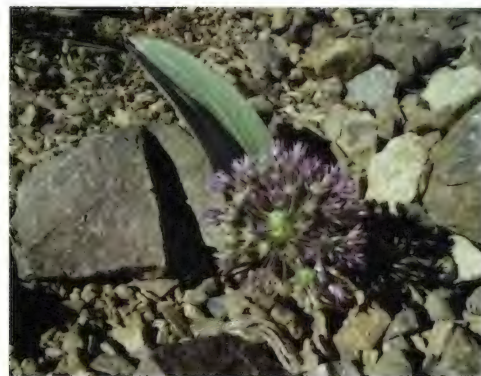
بکار می‌رود. روغن فشرده دانه آووکادو مغذی است و پوست را شاداب می‌کند، سبب نرمی، جلوگیری از خشکی و پوسته پوسته شدن پوست و مالیدن آن به پوست سر سبب رویش مو می‌شود (4).

Persea americana Mill.

تری‌گلیسیرید، مسهل، پایین آورنده چربی خون، مقوی معده و مقوی رحم (۱۲).
- مهمترین خواص درمانی برگها و پوست آن عبارت است از: قابض، بادشکن، تسکین‌دهنده سرفه، تشدیدکننده جریان خون قاعدگی و خواص میوه آن عبارت است از: نرم‌کننده و بادشکن و پوست میوه آن دافع کرم‌ها می‌باشد. برگها و پوست ساقه‌های جوان آن محرک عادت ماهانه است و می‌تواند سبب سقط جنین شود، خاصیت قابض و بادشکن دارد و پوست آن برای درمان اسهال، نفخ و باد بکار می‌رود و برای تسکین سرفه و رفع انسداد کبدی و کاهش سطح اسیداوریک که سبب نقرس می‌شود مفید است. پوست میوه برای زایل کردن کرم‌ها بکار می‌رود. گوشت خیس کرده میوه مغذی است و میل جنسی را افزایش می‌دهد، در استعمال خارجی به عنوان خنک‌کننده و آرام‌بخش روی پوست بکار می‌رود. به عنوان زایل‌کننده زخمها و کچلی و تحریک‌کننده رشد مو

تیره لاله، تیره سوسن/ *Liliaceae*

Allium Akaka Gmelin

Allium Akaka Gmelin

Syn.: *Allium latifolium* Jaub. & Spach

E. ramosons broad-leaved garlic, bear's garlic, garlic, wild leek

والک

پياز كروي، به قطر ۱/۵-۲/۵ سانتيمتر، با پوسته‌های خارجی كاغذی، سیاه شونده. ساقه عریان به ارتفاع (۳-۵) ۱۵-۵ سانتيمتر، توپر. برگها ۱-۲ تایی، از ساقه عریان بلندتر، به عرض ۲-۶ سانتيمتر، بیضوی - مستطیلی تا تخم‌مرغی. چمچه (اسپات) به طول ۱/۵-۲ سانتيمتر، ۳-۴ لوبه. چتر دسته‌ای پهن تا نیمه كروي، پرگل؛ دمگله‌ها كم و بیش هم‌اندازه، به طول ۸-۳۰ ميليمتر. گلپوش استكانی پهن، قرمز - ارغوانی، در حالت خشك قرمز - بنفش با رگه‌های تیره‌تر؛ قطعات گلپوش به طول ۵/۶-۸/۵ ميليمتر،

بیضوی - مستطیلی باریک با لبه‌های تقریباً موازی، با رأس گرد، با رگه مرکزی ضخیم‌شونده سخت شونده، با لبه‌های سریعاً به داخل پیچیده. میله‌های

کشت و کار وارد شده‌اند و تعدادی نیز عموماً توسط مردم مناطق مختلف ایران در اوایل بهار بصورت سبزی پلو یا آش مصرف می‌شوند، درحالی‌که از خواص دارویی آنها اطلاعات دقیقی در دست نمی‌باشد. در اینجا برای مزید اطلاع به تعدادی از آنها اشاره می‌کنیم.

Allium atrovioleaceum Boiss.

پیاز مزرعه‌روی، پیاز بنفش، منگله

Allium Bodeanum Regel

پیاز زیبا، والک زیبا

Allium colchicifolium Boiss.

پیاز گل حسرتی

Allium elburzense Wendelbo

پیاز البرزی

Allium haemanthoides Boiss. & Reut. Ex Regel

پیاز خونین رنگ

Allium jesdianum Boiss. & Buhse

پیاز یزدی

(به‌زبان مردم ایلام تررگ (Tarreg)، به زبان مردم لرستان بن‌سرخ (Bonsorkh))

Allium tripedale Trautv.

Syn.: *Nectaroscordum Tripedale* (Trautv.) Grossh.

پیاز تابستانه، (به زبان مردم ایلام پیچگ (Picheg)،

به زبان مردم لرستان انشک (Aneshk))

Allium Noeanum Reut. & Regel

والک سوری

Allium paradoxum (M.B.) G. Don

پیاز زنگوله‌ای، سیرک زنگوله‌ای

به‌هرحال بررسی اثرات دارویی این گیاهان خود برنامه‌ای تحقیقاتی منسجم و دقیق را می‌طلبد تا روشن شود که آیا این گروه از پیازها نیز قابلیت غذایی، دارویی و ... دارند، یا فقط بصرف تازگی و طراوت در اوایل بهار توسط مردم محلی مصرف می‌شوند و این حالت بخصوص در استانهای غربی ایران (کردستان، کرمانشاه، ایلام و لرستان) بیشتر دیده می‌شود که این خود نیز عاملی جهت براندازی و نابودی ذخایر توارثی است بدون اینکه بهره واقعی از این گیاهان برده شود (مؤلف).

Allium Akaka Gmelin

پرچمها حدوداً به اندازه نصف طول قطعات گلپوش می‌رسد، تا حدود ۱ میلیمتر بهم پیوسته با قطعات گلپوش پیوسته، قرمز - ارغوانی؛ خارجها با قاعده سه گوشه‌درفشی؛ داخلها سه گوشه؛ کیسه‌های بساک به طول حدود ۱ میلیمتر، زرد. کیسول به طول ۴-۵ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: شرق ترکیه، شمال غرب ایران، ماورای قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان شرقی، غربی، کردستان، تهران (دامنه‌های البرز).

مصارف و کاربردها: پیاز و برگ والک در گذشته به مصرف تغذیه و تهیه سالاد می‌رسیده است. والک اثر تصفیه‌کننده خون دارد و برای درمان دانه‌های جلدی بکار می‌رود، والک برای علاج اختلالات هضمی بکار می‌رود و تا حدودی اثرات درمانی مشابه سیر / *Allium sativum* L. دارد (۱۱).

جنس *Allium* L. یا پیاز در ایران قرب به ۱۲۰ گونه دارد که در سراسر ایران از نواحی بیابانی شنی تا ارتفاعات کوهستانی پراکنده‌اند و تقریباً می‌توان گفت بجز پهنه دشتی ساحلی جنوب ایران در اغلب نقاط از میان اراضی کشاورزی و باغها تا قله کوههای مرتفع پراکندگی دارند. تعدادی از آنها از نظر مصارف درمانی کاملاً شناخته شده‌اند و در

Allium atrovioleaceum Boiss.

Allium jesdianum Boiss. & Buhse

Allium jesdianum Boiss. & Buhse

Allium atroviolaceum Boiss.

Allium tripedale Trautv.

نامساوی، تخم‌مرغی باریک تا واژ تخم‌مرغی، خارجیه‌ها ناوی شکل. میله‌های پرچم از قطعات گلپوش کمی تا ۱/۵ بار بلندتر، مژه‌دار تنک؛ خارجیه‌ها سرنیزه‌ای - خطی، از قاعده گلبرگ کمی باریکتر؛ داخلیه‌ها سه نیشی، با قاعده بیضوی، با قطعات گلپوش هم‌عرض یا پهن‌تر از آنها، نیش کیسه بساک‌دار، با بخش قاعده‌ای کم و بیش مساوی، و از نیش‌های جانبی نخ‌شکل شکنده پیچیده $\frac{1}{3}$ - $\frac{1}{4}$ کوتا‌تر؛ کیسه‌های بساک به طول ۱-۱/۳ میلی‌متر، ارغوانی تیره. خامه بیرون زده.

--subsp. *iranicum* Wendelbo

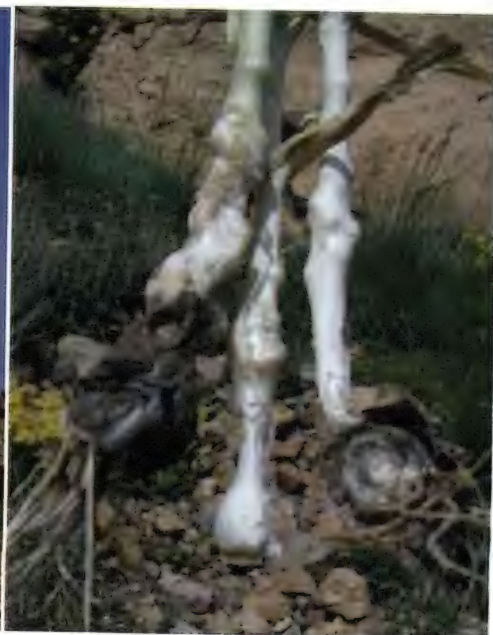
پیازچه‌ها پایک‌دار بلند، غلاف‌های برگ‌ها بوضوح دربرگیرنده پیاز. برگ‌ها با لبه صاف. قطعات گلپوش به طول ۳/۵-۴/۵ میلی‌متر، نوک تیز یا تقریباً نوک‌تیز، خارجیه‌ها تخم‌مرغی باریک، از داخلیه‌های تخم‌مرغی کمی بلندتر.

Allium Ampeloprasum L.

E. great round-headed garlic, perennial sweet leek, blue-wild vine leek, pearl leek, summer leek

تره کوهی، طلم، پیاز کلاغ، تره ایرانی

پیاز به قطر تا ۳ سانتیمتر، کروی؛ پوسته‌های خارجی خاکستری، پوست کاغذی، با رگه‌های نزدیک بهم نازک، شکاف‌بردار؛ پیازچه‌ها متعدد، بدرستی پایک‌دار بسیار بلند، زرد یا خاکستری شونده. ساقه عریان به ارتفاع ۵۰-۱۰۰ سانتیمتر، توپر. با غلاف‌های صاف و تا $\frac{2}{3}$ - $\frac{1}{3}$ پوشیده. برگ‌ها ۵-۸ تایی، از ساقه عریان کوتا‌تر، به عرض ۸-۱۷ میلی‌متر، تخت، ناودار، با لبه زیر یا صاف. چمچه سریع‌آریزان، سیخک بلنددار. چتر کروی، پرگل، انبوه؛ دمگله‌ها به طول تا ۴ سانتیمتر، خارجیه‌ها برگ‌دار. گلپوش تخم‌مرغی - استکانی، ناف‌دار، ارغوانی شونده یا بندرت سفید؛ قطعات گلپوش به طول ۳/۵-۵ میلی‌متر، با پشت زگیل‌دار،

Allium Ampeloprasum L.

مصارف و کاربردها: گیاه مذکور در اوایل بهار توسط مردم ساکن در روستاهای پراکنده در دل کوههای البرز به عنوان سبزی پلو مصرف می شود. اما جنبه های دارویی آن بخوبی شناخته نشده است. در ضمن تره ایرانی زیرگونه ای اصلاح شده از این گیاه است که در بسیاری از موارد خواص دارویی آن با خواص دارویی تره فرنگی / *Allium pornum* L. اشتباه می شود و مردم به تصور شباهت اسمی آن را مصرف می کنند (مؤلف).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب استانها، در وسعت زیاد در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، خوزستان، هرمزگان، کرمان، اصفهان، جنوب خراسان و تهران.

مصارف و کاربردها: پیاز بصورت خوراکی در درمان بیماریهای زیر مصرف می شود: ضعف، اختلال

پراکندگی جهانی: جنوب شرق ترکیه، غرب و مرکز ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی عموماً در دامنه ها و گاهی ارتفاعات کوهستانی استانهای آذربایجان غربی، کردستان، همدان، لرستان، اراک، فارس و ارتفاعات البرز در استان تهران می روید.

– لازم است یادآوری گردد که تره کاشته شده در ایران کولتیواری اصلاح شده از گونه مذکور است که طی سالهای متمادی در ایران کاشته می شود.

* *Allium Cepa* L.

E. onion, cepa, chibbal, garden onion, cullack, faverel, ingan, ingowne

پیاز خوراکی

گیاه علفی یکساله یا دوساله، پیازدار. پیاز به پهنای ۲-۱۰ (۱۵-) سانتیمتر، تخم مرغی پهن تا کروی تو سری خورده. پوست خارجی قهوه ای مایل به زرد، ارغوانی یا مایل به سفید. ساقه عریان به ارتفاع تا ۱ متر، ضخیم، توخالی (لوله ای)، کم و بیش در نیمه تحتانی متورم، در بخش کوتاهی توسط غلاف برگ دربرگرفته می شود. برگها ۳-۸ تا، کم و بیش نزدیک به هم و در قاعده گیاه، به عرض ۴-۲۰ میلیمتر، کم و بیش استوانه ای، توخالی. چمچه غشایی، با ۲(-۴) درچه شکوفا. گل آذین چتر، به عرض ۲-۸ سانتیمتر، کروی، پرگل، متراکم، گاهی پیازچه دار. دمگلها نامساوی، به طول ۸-۴۰ میلیمتر، با برگ های بسیار در قاعده. گلپوش تقریباً ستاره ای تا استکانی پهن. سفید مایل به سبز. تپال (کاسبرگ گلبرگ نما) به طول ۳-۵ میلیمتر، بیضی - مستطیلی باریک، نوک کند تا تقریباً نوک تیز. میله های پرچم تا حدودی بلندتر یا هم اندازه تپال ها، درونی ها با قاعده ای خیلی پهن و یک جانبه، معمولاً با دندان کند، کیسه های بساک به طول حدود ۱/۵ میلیمتر، کپسول به عرض ۴-۶ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: کاشته شده در نقاط مختلف جهان.

Allium Cepa L.

Allium Cepa L.

کاهش دهنده قند خون، ضدخنازیر، کرم‌کش، خواب‌آور ضعیف، مفید در درمان بیماریهای پوست و مو؛ پیاز در استعمال خارجی برای رفع آبسه، درد ناخن، دمل، زنبورگزیدگی، سرمازدگی، ترک، دردهای ناشی از میگرن، احتقان مغزی، التهاب مفاصل، کری، صدای وزوز در گوش، دردهای عصبی مربوط به دندان، زگیل، زخمها، سوختگیها، کک و مک و دفع پشه (۱۰).

– اثرات درمانی پیاز عبارت است از: ضدکرم، ضدآلرژی، آلرژی‌زا، ضدآسم، ضد میکروب، ضد تصلب شرایین، ضدقارچ، ضدخیز (آب آوردگی و تورم)، ضدورم، آنتی‌هیستامین، آنتی‌اکسیدان، ضد عفونی‌کننده، آنتی‌اسپاسم، ضد سرطان، افزایش دهنده قوای جنسی، مقوی قلب، ضد نفخ، ضد احتقان، معرق، ادرارآور، قاعده‌آور، خلط‌آور، قارچ‌کش، پایین آورنده کلسترول خون، کاهش دهنده قند خون، کاهش دهنده چربی

فعالیت‌های فیزیکی و فکری ناشی از خستگی‌های پیاپی، رشد و نمو، کاهش تبادل مواد، کمی ادرار، احتباس مایعات، دردهای روماتیسمی، التهاب مفاصل، سنگ صفرا، اسهال‌های ناشی از تخمیر روده، دردهای مجاری تناسلی – ادراری، ناراحتیهای تنفسی (سرماخوردگی، برونشیت، آسم و لارنژیت)، زکام، ضعف هضم، عدم تعادل ترشح غدد، چاقی، تصلب شرایین، پیشگیری از لخته شدن خون، پیشگیری از پیری زودرس، ناراحتیهای پروستات، ضعف و ناتوانی، دیابت، التهاب غدد، التهاب غدد لنفاوی، راشیتیسم، انگل‌های روده و خواص درمانی بشرح زیر دارد: محرک عمومی (دستگاه‌های عصبی، کبدی، کلیوی)، مدر قوی، ضد دردهای روماتیسمی، ضداسکوریوت، گندزدا و ضد عفونت، افزایش دهنده ترشحات طبیعی، خلط‌آور، بهبود دهنده هضم، متعادل‌کننده ترشحات غدد، سختی رگها و ضدلخته، محرک جنسی،

- پیاز آن مصرف می‌شود. پیاز لیست طولانی از خواص دارویی دارد از جمله: مدر، آنتی‌بیوتیک، ضد التهاب، ضددرد، خلط‌آور و ضدروماتیسم می‌باشد. برای سیستم گردش خون مناسب است، پیاز در سراسر دنیا برای درمان سرماخوردگی، آنفلوآنزا و سرفه‌ها بکار می‌رود. پیاز نیز مانند سیر با ابتلاء به آئزین، تصلب شرایین و حمله قلبی مبارزه می‌کند، همچنین از عفونتهای دهان و پوسیدگی دندان جلوگیری می‌کند. شیر گرم شده آن را می‌توان برای درمان گوش‌درد در گوش چکانید و پیاز پخته شده بصورت ضماد برای بیرون کردن چرک از زخمها مفید است. پیاز شهرت بسزایی به‌عنوان محرک قوای جنسی دارد و بصورت سنتی برای تحریک سرعت رشد مو بکار می‌رود (4).

Allium hirtifolium Boiss.

گلپوش پیوسته؛ کیسه‌های بساک به طول حدود ۲ میلی‌متر. تخمدان زگیل‌دار، پایک‌دار. خامه به طول ۳-۴ میلی‌متر. کپسول به قطر ۵-۸ میلی‌متر و کروی. پراکندگی جهانی: انحصاری ایران. پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان غربی، کردستان، کرمانشاه، همدان، لرستان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد و فارس.

خون، محرک، آرام‌بخش، مقوی معده و کرم‌کش (۱۲). - پیاز، مدر، محرک، خلط‌آور، محرک قوه باء (میل جنسی)، قاعده‌آور، مفید برای نفخ، بواسیر، اسهال خونی، قولنج، یرقان، بیماری طحال، ذات‌الریه، آسم و تنگی نفس و برونشیت می‌باشد. همچنین در درمان ناراحتیهای چشمی، کمردرد، صرع، فلج و رعشه، غدد سرطانی، لک و پیس و بیماریهای پوستی بکار می‌رود. همراه با نمک معالجات محلی برای قولنج و اسکوربوت است، بحالت خام مدر می‌باشد، بصورت بوداده یا خام به‌عنوان پماد یا ضماد در درمان تاول، کبودی و خون‌مردگی و زخمها مصرف می‌شود. جوشانده آن برای درمان سوزش ادرار و پایین آوردن گرمای زیاد بدن مفید است و دارویی مؤثر و مفید برای دیابت است (6).

Allium hirtifolium Boiss.

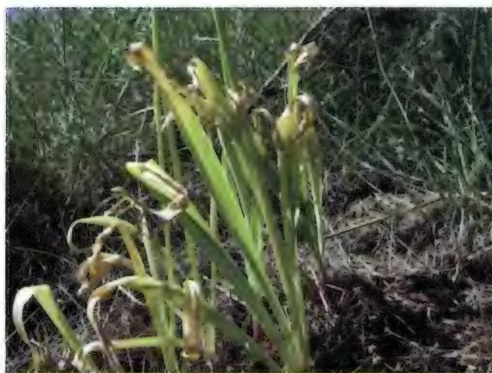
Syn.: *Allium atropurpureum* Waldst. & Kit. var. *hirtulum* Regel.

موسیر، پیاز موسیر

پیاز به قطر ۲/۵-۴ سانتیمتر، با پوسته‌های خارجی خاکستری، نازک، قویاً شیاردار و در بخشی به رشته‌ها جداشونده. ساقه عریان به ارتفاع ۸۰-۱۲۰ سانتیمتر، کمی رگه‌دار. برگها ۴-۵ تا، به عرض ۵ سانتیمتر، با لبه مژه‌دار یا بندرت بی‌کرک، در بخش قاعده‌ای کم و بیش کرک‌دار یا تقریباً بی‌کرک. اسپات دولوبه، به طول حدود ۳ سانتیمتر. چتر کروی؛ دمگلها به طول ۳/۵-۵ سانتیمتر. گلپوش ستاره‌ای، ارغوانی بندرت سفید؛ قطعات گلپوش به طول ۸-۹ میلی‌متر، تقریباً خطی، با لبه‌های تا ۲/۳ موازی سرانجام باریک شده، نوک‌کند، سرانجام برگشته و پیچیده. میله‌های پرچمها به طول ۶-۷ میلی‌متر، در قاعده کم و بیش به‌وضوح زاویه‌دار - پهن شده یا سه گوشه نخ‌شکل، تا حدود ۱ میلی‌متر پیوسته و تا کمی بالای قاعده قطعات

منابع موسیر نامیده شده درحالی که این گیاه در ایران نمی‌روید و عنوان نام فارسی موسیر برای آن کاملاً اشتباه است. به‌هر حال آنچه می‌توان گفت اینکه موسیر در ایران اگرچه گیاهی کاملاً شناخته شده است، اما از خواص دارویی آن اطلاع کاملی در دست نیست (مؤلف).

مصارف و کاربردها: پیاز این گونه در مناطق مختلف رویشی در ایران بنام موسیر بحالت خشک شده و لایه‌لایه شده برای تهیه انواع ترشی مصرف می‌شود و گاهی نیز به غلط به آن نام انگلیسی Shallot داده می‌شود که در واقع این نام انگلیسی معادل نام لاتینی گیاه *Allium ascalonicum* L. است که در بعضی از

Allium hirtifolium Boiss.

کاشته نمی‌شود و بحالت خودروی نیز نمی‌روید. گاهی به غلط به تره ایرانی این نام علمی را اطلاق می‌کنند که صحیح نیست. در سالهای اخیر گاهی بصورت وارد شده در سبزی‌فروشی‌های تهران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: تره‌فرنگی خواص درمانی بشرح زیر دارد: مقوی اعصاب، مدر، تخلیه‌کننده روده، گندزا، ملین و در درمان بیماریهای سوء هاضمه، کم‌خونی، روماتیسم، التهاب مفاصل، نقرس، بیماریهای مجاری ادرار، سنگ‌های ادراری، چاقی و تصلب شرایین (۱۰).

– تره‌فرنگی از نظر عملکرد تقریباً شبیه به پیاز است، هضم‌کننده، خلط‌آور، نرم‌کننده و ملین، مدر و ضدکرم است و خاصیت آنتی‌بیوتیکی برعلیه استافیلوکوک دارد (۵).

**Allium porrum L.*

Syn.: *Allium Ampeloprasum L. var. porrum Rgl.*

E. leek, French leek, garden leek, purret, scallion

گندنا، تره‌فرنگی

گیاه یکساله؛ پیاز بدون یا با تعداد کمی پیازچه. ساقه عریان از مرکز پیاز برمی‌خیزد، به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر؛ برگها خطی – سرنیزه‌ای؛ چمچه نوک بلنددار؛ چتر بزرگ، کروی؛ گلپوش سفید یا بندرت قرمز، با قطعات کمی زیر؛ میله‌های پرچم به دشواری به اندازه قطعات گلپوش می‌رسد، داخلها ۳ شکافه، قطعه مرکزی به اندازه نصف طول بخش تقسیم نشده.

پراکندگی جهانی: کاشته شده در اروپا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران

Allium porrum L.

Allium porrum L.

Allium sativum L.***Allium sativum L.**

E. garlic, cherlys tryacle, English garlic, clown's treacle, pourett, country man's treacle, poor man's treacle

سیر

گیاه چندساله؛ پیاز تخم مرغی یا تخم مرغی توسری خورده، متشکل از ۶-۱۵ پیازچه؛ ساقه عریان به ارتفاع تا ۶۰-۸۰ سانتیمتر، اغلب در بخش فوقانی و قبل از بخش گل دهنده خمیده؛ برگها تخت یا ناودار، خطی به طول ۴-۲۰ سانتیمتر، به عرض ۵/۵-۲/۵ سانتیمتر. چمچه با نوک بلند؛ چتر حامل پیازچه های متعدد؛ گلپوش مایل به سفید؛ میله های پرچم کوتاهتر از گلپوش، داخلها با نیش های جانبی بلند، بلندترین نیش ها از قطعات گلپوش کوتاهتر.

پراکندگی جهانی: کاشته شده در اروپا و ایران. پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت کاشته شده در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، همدان، خوزستان، فارس، اصفهان و تهران.

مصارف و کاربردها: سیر خواص درمانی قابل توجهی دارد و به عنوان گندزدای روده و ریه، باکتری کش، مقوی، محرک عمومی، محرک گردش خون، کاهش دهنده فشار خون، کاهش دهنده تعداد ضربان قلب، ضد اسپاسم، متعادل کننده ترشح غدد، ضد تصلب عروق، مدر، ضد نفرس و التهاب مفاصل، اشتها آور، مقوی معده، ضد نفخ، کرم کش، تب ر و پیشگیری کننده سرطان مصرف می شود و بصورت خوراکی برای پیشگیری و درمان بیماریهای عفونی، اسهال، اسهال خونی، بیماریهای تنفسی، عفونتهای ریوی، گریپ و سرماخوردگی، آسم، سیاه سرفه، ضعف و خستگی عمومی، اسپاسم های روده ای، ضعف هضم، فشارخون بالا، خستگی قلبی، اسپاسم های عروقی، اختلالات دستگاه گوارش، واریس، هموروئید، تصلب شرایین، پیری زودرس، پرخونی، بالا بودن میزان انعقاد خون، روماتیسم، نفرس، التهاب مفاصل، کمی ادرار، آماس

پاهای، آب آوردن شکم، سنگ مجاری ادراری، سوزاک، بی اشتها، دشواری هضم، نفخ و انگلهای روده ای بکار می رود (۱۰).

– مهمترین اثرات درمانی سیر عبارت است از: ضد درد، ضد آمیب، ضد آلرژی، ضد تصلب شرایین، ضد آریتمی، ضد سرطان، ضد دیابت، ضد سم، ضدورم، آنتی اکسیدان، ضد تب، ضد پروستات، ضد روماتیسم، ضد عفونی کننده، ضد اسپاسم، ضد ویروس، ضد نفخ، ضد احتقان، افزایش دهنده میل جنسی، مقوی قلب، معرق، خلط آور، قارچ کش، حل کننده فیبرین، مقوی معده، محافظ کبد، کاهش دهنده قند خون، کاهش دهنده کلسترول، کاهش دهنده چربی خون، کاهش دهنده پرفشاری خون، کاهش دهنده تری گلیسرید، محرک ایمنی بدن، ضد کرم، لاروکش و اسپرم کش (۱۲).

– سیر خواص درمانی بشرح زیر دارد: محرک، معرق، خلط آور، مدر و مقوی است. دارویی مؤثر برای درمان

شیره یا عصاره آن برای درمان قرمزی پوست در امراض پوستی و بصورت قطره برای درمان گوش درد مصرف می شود. مفید در درمان سوء هاضمه، نفخ و قولنج است. سیر خام کاهش دهنده گلوکز، کلسترول و تری گلیسیرید است (6).

– مهمترین خواص دارویی سیر عبارت است از آنتی بیوتیک، خلط آور، معرق، پایین آورنده فشار خون، کاهش دهنده میزان چسبندگی خون (لخته شدن خون)، ضد دیابت، دفع کرمها (ضدانگل) و از آن برای درمان انواع عفونتها از برونشیت تا تیفوئید و پانسمان زخمها استفاده می کنند و برای معالجه سرماخوردگی، آنفلوانزا و گوش درد و عفونتهای ریوی، دفع انواع انگلهای داخلی، پایین آورنده میزان کلسترول و فشار خون، پایین آورنده قندخون و دیابت نیز از آن بهره می گیرند (4).

Allium sativum L.

روماتیسم و نزله می باشد. داروی ضد کرم و قاعده آور است. پیاز آن بادشکن، محرک قوه باه، خلط آور، محرک و مفید در تبها، سرفه ها و تب نوبه است.

Allium Schoenoprasum L.

Allium Schoenoprasum L.

Syn.: *Allium Buhseanum* Regel

E. chive, chive garlic, cive, rush garlic, rush leaved onion, rush leek

پیاز کوهی

پیازها به ضخامت ۵/۱۰-۱ سانتیمتر، تخم مرغی باریک، تنگ هم (بهم آمده و متراکم)، با پوسته خارجی کم و بیش رشته ای سخت چوبی شکل. ساقه عریان به ارتفاع ۱۰-۴۰ سانتیمتر (یا بندرت بلندتر)، به ضخامت تا ۴ میلیمتر، به نازکی رگه دار، تا $\frac{1}{3}$ ارتفاع با غلاف برگهای صاف پوشیده شده. برگها ۱-۲ تایی، کم و بیش هم اندازه ساقه عریان، به عرض ۱-۵ میلیمتر، استوانه ای، لوله ای. گل اذین به قطر تا $\frac{3}{5}$ سانتیمتر، کروی – تخم مرغی، انبوه، اغلب سرسان. چمچه مساوی چتر یا کوتاهتر از آن، نوک دار، ارغوانی، دائمی؛ دمگله نامساوی، هم اندازه قطعات گلپوش یا داخلها در حالت میوه دار تا ۲ بار بلندتر، بدون برگک. گلپوش استوانه ای – استکانی، قرمز گلسرخ – ارغوانی یا ارغوانی، درخشان؛ قطعه گلپوش به طول ۷-۱۰ (۱۴-) میلیمتر، مساوی یا

Allium Schoenoprasum L.

وسعت زیاد پراکنده و در نواحی جنوبی در کوهستانها دیده می‌شود (در محدوده فلورا ایرانیکا در عراق و ایران).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در نواحی کوهستانی و اغلب مرطوب و چمن‌زاری ارتفاعات سهند، سبلان، بزقوش در آذربایجان و ارتفاعات توجال و البرز در تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه بصورت چاشنی مصرف می‌شود، زیرا مزه تلخ (تند) تری از پیاز و سیر دارد، خاصیت ضدکرم دارد و شیره برگ تازه آن ضدباکتری است. گیاه را باید بصورت خام مصرف کرد (5).

داخلیها از خارجیها کمی بلندتر و باریکتر، سرنیزه‌ای تا مستطیلی - بیضوی باریک، کم و بیش باریک شده. میله پرچمها تقریباً مساوی نصف طول قطعه گلپوش، سه گوشه - درفشی؛ داخلیها از خارجیها $\frac{1}{5}$ بار پهن‌تر، گاهی در دو طرف با دندانک چشمگیر، تا $\frac{1}{3}$ طول پیوسته و به قطعه گلپوش پیوسته (چسبیده)؛ کیسه‌های بساک به طول حدود $\frac{1}{75}$ میلیمتر. خامه به طول حدود ۲ میلیمتر، نازک. کپسول به اندازه نصف طول قطعات گلپوش می‌رسد، درون گلپوش دائمی قرار گرفته. پراکندگی جهانی: در سراسر نواحی معتدله شمالی در

برگها به طول ۳۵-۶۰، به عرض ۵-۸ سانتیمتر، سه گوشه‌ای باریک - سرنیزه‌ای، سبز کلمی، گاهی با رنگ‌دودگی قرمز، با هر سطح صاف. گل‌آذین ساده یا با ۱-۲ شاخه. خوشه‌ها به طول ۳۰-۵۰،

Aloe vera L.

صبرزرد، سگل (Segel)

گیاه با ساقه‌های رونده با برگهای طوقه‌ای متعدد، با ساقه‌های گل‌دهنده به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر.

مصارف و کاربردها: اثرات مهم: خاصیت اصلی صبرزد به عنوان مسهل قوی و خواص دیگری از جمله ضدورم، ضد میکروب، التیام‌دهنده زخمها، ضد آفتاب سوختگی می‌باشد. خواص درمانی صبرزد عبارت است از: ضد آلرژی، ضد سرطان، ضد میکروب، ضد قارچ، ضد ویروس، ضد آفتاب سوختگی، کاهش‌دهنده قند خون، مسهل، کرم‌کش، ضدورم، مرطوب‌کننده و نرم‌کننده، قاعده‌آور، ملین، مقوی معده و مقوی کبد (۱۲).

– مهمترین خواص دارویی *Aloe vera* عبارت است از: درمان و ترمیم زخمها، نرم‌کننده، تحریک‌کننده ترشح صفرا، ملین، و از آن برای درمان زخمها، و سوختگی‌ها و پانسمان محل زخمها، و به عنوان مایع زیبا کننده پوست استفاده می‌کنند (4).

به عرض ۵-۶ سانتیمتر؛ برگه‌ها به طول ۱۰ میلیمتر؛ دمگله‌ها به طول ۵ میلیمتر؛ گلها قویاً برگشته. گلپوش به طول ۲۵-۳۰ میلیمتر، زرد تا قرمز؛ قطعات بیرونی به طول تا $\frac{1}{3}$ الی $\frac{1}{4}$ اندازه گلپوش پیوسته؛ قطعات درونی تا $\frac{1}{3}$ - $\frac{1}{4}$ طول به قطعات بیرونی پیوسته. پرچمها به اندازه ۳-۴ میلیمتر از گلپوش بلندتر (26).

پراکندگی جهانی: عربستان، شرق نواحی گرم و مرطوب افریقا، کاشته در نواحی مدیترانه‌ای، تونس و الجزیره.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: از سالهای دور در ایران به عنوان گیاه دارویی مصرف می‌شده احتمالاً بحالت وارداتی در جنوب ایران کاشته شده و امروزه نیز در بسیاری از مزارع گیاهان دارویی کاشته می‌شود.

Aloe vera L.

Asparagus officinalis L.***Asparagus officinalis* L.**Syn.: *Asparagus caspius* Hohen.

E. asparagus, common asparagus, common sperage, garden asparagus, sparrowgrass

مارچوبه، هلیون

گیاه علفی. ساقه‌ها ایستاده، به ارتفاع تا ۱۵۰ سانتیمتر، صاف، از قاعده ساده، در بالا پانیکولی با زاویه تند بسیار منشعب. برگها فلسی شکل، در قاعده با مهمیز تا ۳ میلیمتری چشمگیر، اصولاً در بخش فوقانی و میانی ساقه وجود دارد. شاخه برگي ۳-۶ (۸-) تایی، بندرت خیلی زیاد (بیشتر)، دسته‌ای، به طول ۱۵-۳۰ میلیمتر، بسیار نازک، به قطر حدود (۰/۲ میلیمتر)، نرم، درفشی، با زاویه حاده بالارونده. گلها اغلب دوتایی، بندرت منفرد یا ۳ تایی. دمگلها به طول تا ۱۵ میلیمتر، از گلها ۲-۳ بار بلندتر، در میانه یا کمی بالاتر بنددار. گلهای نر به طول حدود ۰/۵ میلیمتر، ماده‌ها دو بار کوچکتر. میوه سته کروی، به قطر ۶-۱۰ میلیمتر، قرمز، با دانه‌های ۲-۴ (۶-) تایی.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال غرب اروپا، قفقاز، غرب سبیری، جنوب غرب و مرکز آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران (اطراف نوشهر و چالوس تا رامسر)، آذربایجان شرقی و غربی، کرمانشاه، اراک و تهران (کرج).

مصارف و کاربردها: ریشه این گیاه خواص درمانی دارد، مدر، دافع کلرید، اشتها آور و مسکن قلب است و در موارد کم شدن ادرار در بیماران قلبی، دردهای کلیوی، احتباس آب در بدن و یرقان مورد استفاده قرار می‌گیرد (۱۰).

- اثرات مهم درمانی مارچوبه: ضدباکتری، ضدپیری، ضدسرطان، ضدالتهاب، ضدروماتیسم، آنتی‌اکسیدان، ضدویروس، مسکن قلب، مقوی قلب، ضدبارداری، ملین، مسهل، ضدسم، ادرار آور، محافظ کبد، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، محرک ایمنی بدن، مسکن، اسپرم‌کش و حل‌کننده سنگ‌ها (۱۲).

- مارچوبه مدر، آرام‌بخش، مقوی قلبی، مسکن، محرک قوه بقاء و ملین است. تنتور گیاه کامل برای درمان عفونت‌های ادراری و روماتیسم بکار می‌رود. ریشه‌های آن مدرتر از شاخه‌های آن است و آن را برای معالجه جمع شدن مایع در بدن و بزرگ شدن قلب توصیه می‌کنند. دم‌کرده آن را برای معالجه یرقان و کم‌کاری کبد استفاده می‌کنند. پوست ریشه مارچوبه به همراه شیر برای جوانی و قدرت (شاداب‌سازی) استفاده می‌شود. مارچوبه کلیه‌ها را تحریک و به ادرار بوی تتدی می‌دهد. جوشانده میوه‌های تازه یا خشک آن به عنوان داروی ضدبارداری بکار می‌رود. داروی آن ملین ضعیف، مقوی، محرک جنسی و مسکن است و آن را برای معالجه نفخ، عفونت سنگریزه‌دار، تجمع مایع در بدن، روماتیسم و نقرس مزمن استفاده می‌کنند (۶).

- ریشه‌ها و میوه‌های آن مدر ملایم عالی هستند. شاخه‌های جوان آن مثل سبزی خوردن مصرف

***Asparagus officinalis* L.**

– جنس مارچوبه / *Asparagus* L. در ایران ۵ گونه گیاه علفی دائمی دارد که در دشتهای با خاکهای کمشور تا دامنه‌های کوهستانی می‌رویند. با توجه به مصارف دارویی *Asparagus officinalis* L. که در اروپا و سایر نقاط جهان کاربردهای دارویی و غذایی دارد بنظر می‌رسد اگر تحقیقات منسجمی روی گونه‌های ایران بخصوص *Asparagus persicus* Baker که شباهت زیادی *Asparagus officinalis* L. دارد صورت گیرد بتوان آن را به‌عنوان گیاه دارویی نیز معرفی کرد. در اینجا برای مزید اطلاع نامهای علمی گونه‌های مختلف این جنس را می‌آوریم.

Asparagus Breslerianus Schultes & Schultes

مارچوبه گیج‌دوست

می‌شود. ساقه‌های جوان آن مولد التهاب پوستی است. دم‌کرده میوه‌های آن ضدبارداری است و قاعدگی را تسریع می‌کند. در هندوستان از گیاه برای نفخ، سنگ‌های ادراری، تجمع مایع در قلب، روماتیسم و نقرس مزمن استفاده می‌کنند. گیاه آرام‌بخش و افزایش‌دهنده میل جنسی است (5).

– ریشه و شاخه‌های آن مصرف می‌شود. مارچوبه از ۴۰۰۰ سال قبل از میلاد مسیح کاشته شده است. به‌عنوان گیاهی مدر شناخته می‌شده است. سقراط دم‌کرده ریشه آن را برای اصلاح جریان ادرار و درمان مشکلات کلیه، یرقان و سیاتیک توصیه می‌کرده است، او همچنین جویدن ریشه مارچوبه را برای درمان دندان‌درد توصیه می‌کرده است (4).

آنچه مسلم است این که هیچ یک از گونه های مذکور در طب سنتی ایران جایگاهی ندارند و هرگونه کاربرد آنها به عنوان دارو نیازمند پژوهش عمیق و کارهای آزمایشگاهی می باشد (مؤلف).

Asparagus Griffithii Baker

مارچوبه شور دوست

Asparagus persicus Baker

مارچوبه ایرانی

Asparagus verticillatus L.

مارچوبه قفقازی، مارچوبه چرخه ای

***Asparagus officinalis* L.**

***Asphodelus tenuifolius* Cav.**

***Asphodelus tenuifolius* Cav.**

E. asphodel, deffadowndilly

سفید سریش، سریشک

گیاه علفی یکساله، با ریشه های افشان، با ساقه عریان به ارتفاع ۴-۵۰ سانتیمتر. برگها طوقه ای خطی باریک، درفشی- نوک دار، تقریباً استوانه ای، لوله ای (توخالی) با قاعده و لبه های زیر، به عرض ۵/۰-۲/۵ میلیمتر، از ساقه عریان کوتاهتر. ساقه عریان استوانه ای، لوله ای (توخالی)، اغلب در قاعده زیر، اغلب چندشاخه ای. گلپوش استکانی؛ قطعات گلپوش سفید یا قرمز کم رنگ با رگه میانی قهوه ای شونده. میوه کپسول با رگه های عرضی چروکیده.

پراکندگی جهانی: جزایر قناری، مدرس، شمال آفریقا، جنوب غرب آسیا تا غرب پاکستان، سوکترا (عمان) و موریتانی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی با گلهای زیبا اصولاً در نواحی گرمسیری جنوب ایران

در اوایل بهار و گاهی پاییز در استانهای ایلام، خوزستان، بوشهر، جنوب فارس، جنوب کرمان، هرمزگان و سیستان و بلوچستان می روید. **مصارف و کاربردها:** دانه های آن مصرف می شود. دانه های آن مدر است و در استعمال خارج برای درمان زخمها و بخشهای متورم بکار می رود (1).

Colchicum L. Syn.: *Bulbocodium L.*, *Merendera Ramond*, *Synsiphon Regel*

E. autumn crocus, meadow saffron

گل حسرت، سورنجان، گل حضرتی

گیاهانی چندساله با بنه‌های مستطیلی تا تقریباً کروی، بندرت باجوش دار، پوشیده با پوسته‌های خارجی اغلب طویل شده تا گردن لوله‌ای. ساقه غیرچشمگیر، کوتاه، زیرزمینی، در حالت میوه طویل شده. برگها و گل‌آذین بسته شده درون غلاف غشایی (برگ اولیه). برگها ۲ تا چندین تایی، متناوب، همزمان با پیدایش گلها (بهارگل) یا بعد از آن، اغلب چندین ماه دیرتر از پیدایش گلها (پاییز گل). گلها منفرد تا چندتایی دسته‌ای. معمولاً تقریباً بدون دمگل یا به کوتاهی دمگل دار (دمگلها در گروه بهار گلها بلندتر). قطعات گلیوش ۶ تایی، در بالا جدا، خطی تا واژ تخم‌مرغی، گاهی در قاعده گوشک‌دار، اغلب با تیغه یا رگه در دو طرف قاعده میله‌های پرچمها؛ در بخش پایینی بلند، باریک، تا قاعده جدا یا پیوسته و لوله‌ای. پرچمها واقع شده در قاعده پهنک گلیوش، اغلب در دو ردیف، با طول‌های نامساوی؛ میله‌ها نازک، گاهی در قاعده ضخیم شده؛ کیسه‌های بساک بن‌چسب یا لرزان پشت‌چسب. تخمدان فوقانی، زیرزمینی، معمولاً در میان پوسته‌های بنه، تعدادی از گونه‌های با گلهای بهاره برگها به کوتاهی بالای رأس بنه اما بخوبی درون برگهای اولیه قرار گرفته (اغلب بلند و بالای برگ اولیه در *Colchicum kurdicum*)؛ خامه‌ها ۳ تایی، جدا، بلند، نخی شکل؛ کلاله‌ها نقطه‌ای شکل یا بصورت یک جانب (از یک طرف) ممتد در طول خامه. میوه کیسول ۳ حجره‌ای جداری شکوفا، هم‌سطح زمین یا کمی بلندتر از زمین می‌رسد. دانه‌ها کم تا متعدد، تقریباً کروی، ناحیه اطراف رافه معمولاً

طویل شده به زائیده‌ای با اندازه متنوع. - این جنس در ایران ۱۵ گونه دارد که اغلب آنها بهارگل و تعدادی از آنها پاییزگل می‌باشند.

مصارف و کاربردها: بر اثر نوشته‌ها و منابع مختلف مهمترین اثر درمانی کلشیسین (colchicines) یا الکالوئید موجود در این گیاه اثرات ضدنقرس آن است، اما بعلت اثرات سمی شدید مقدار مصرف آن باید با احتیاط کامل صورت گیرد و شاید بهتر است که بطرف مصرف مستقیم آن نرویم.

همانطور که گفته شد این جنس در ایران ۱۵ گونه دارد که در مناطق مختلف بجز نواحی گرمسیری جنوب می‌رویند و در اینجا فهرستی از گونه‌های آن اعلام می‌شود تا پس از تحقیقات کافی و منسجم و پی بردن به خواص هریک از آنها جنبه‌های دارویی آنها مشخص گردد.

Colchicum crocifolium Boiss.

گل حسرت زعفرانی

Colchicum Freynii Bornm.

گل حسرت دامنه‌ای

Colchicum Kotschyi Boiss.

گل حسرت سفید، گل حضرتی

Colchicum macrophyllum B.L. Burtt.

گل حسرت برگ پهن، سورنجان

Colchicum persicum Baker

گل حسرت

Colchicum Raddeanum (Regel) K. persson

گل حسرت کوهستانی

Colchicum robustum (Bunge) Stfanov

گل حسرت غول‌آسا

Colchicum soboliferum (Fisch. & C.A. Mey.) Stefanov

گل حسرت جوانه‌دار، گل حسرت آذری

Colchicum speciosum Steven

گل حسرت زیبا

Colchicum Wendelboi K. persson

گل حسرت شیرازی

همانطور که ملاحظه می‌کنید تعداد زیادی از گونه‌های گل حسرت در ایران می‌رویند که می‌توانند مولد کلشیسین باشند و از گذشته دور نیز جامعه طب سنتی با اثرات درمانی آنها آشنا بوده‌اند، اما امروزه مصرف آنها منسوخ شده است و باید با احتیاط کامل مصرف گردد (مؤلف).

Colchicum Szovitsii Fisch. & C.A. Mey.

گل حسرت برفی

Colchicum trigynum (Stev. ex Adam.) Stearn

گل حسرت قفقازی

Colchicum triphyllum G. Kunze

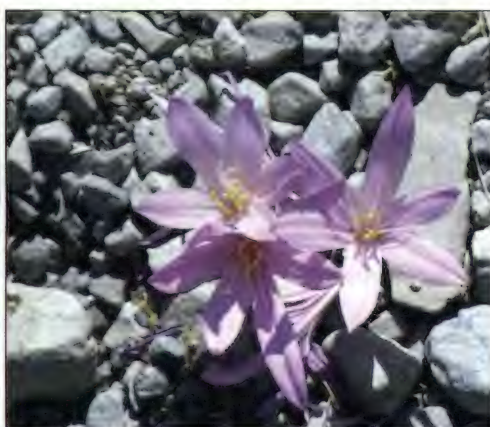
گل حسرت سه برگ

Colchicum varians (Freyn & Bornm.) Czerniak.

گل حسرت رنگارنگ

Colchicum Kotschy Boiss.

Colchicum persicum Baker

Colchicum persicum Baker

Colchicum speciosum Steven

Colchicum soboliferum (Fisch. & C.A. Mey.) Stefanov

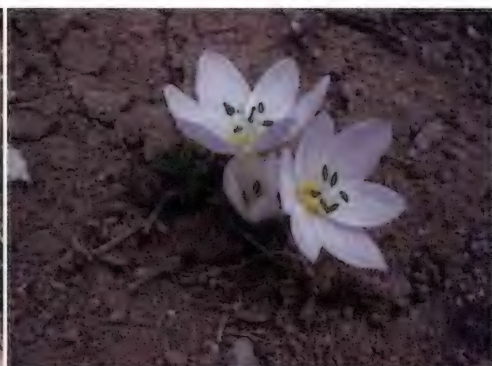

Colchicum Szovitsii Fisch. & C.A. Mey.

Colchicum trigynum (Stev. ex Adam.) Steam

Colchicum triphyllum G. Kunze

Fritillaria imperialis L.

Fritillaria imperialis L.

E. crown imperial, crown imperial fritillary

لاله واژگون، لاله سرنگون، گل نگین

پیاذ به قطر تا ۸ سانتیمتر، ساقه به ارتفاع ۵۰-۱۰۰ سانتیمتر، توپر، صاف. برگها متعدد، سبز تیره، فراهم ۴-۸ تایی، با برگهای پایینی به طول ۷-۱۸، به عرض ۵-۱۰ میلیمتر، چرخه‌های گل ۳-۴ تایی، بندرت تا ۱۰ تایی، استکانی پهن، فراهم؛ قطعات گلپوش به طول ۴۰-۵۵ میلیمتر، همگی تقریباً هم اندازه، سرنیزه‌ای پهن، نوک تیز، نارنجی - قرمز. غدد شهدی به قطر ۵ میلیمتر، سفید، در قاعده قطعات گلپوش قرار گرفته. میله‌های پرچم به طول ۲۵-۴۵ میلیمتر، بی‌کرک؛ کیسه‌های بساک سرانجام به طول ۸-۱۲ میلیمتر. خامه‌ها به طول ۳۰-۴۵ میلیمتر به طول تا ۱-۴ میلیمتر شکافته سه بخشی، بطرف رأس پرزدار. کپسول به ارتفاع تا ۲۰ میلیمتر، به قطر ۳۰ میلیمتر، با بالهایی به عرض ۲ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: جنوب شرق ترکیه، عراق، ایران، افغانستان، پاکستان و کشمیر.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی بسیار زیبا اغلب در نواحی کوهستانی استانه‌ای

گذشته از پیاز آن به عنوان محرک دستگاه هضم و نرم کننده استفاده می شده است، البته در استفاده از این گیاه همواره باید سمی و خطرناک بودن آن را مدنظر داشت (۱۱).

– پیاز گیاه حاوی الکالوئید امپریالین (Imperialine) است که برای قلب سمی است، هنگامی که بصورت تازه خورده شود سمی است، اما بحالت پخته می توان آن را مصرف کرد. ترکیبات آن بصورت دارویی اثرات نرم کننده، حل کننده (محلل) و مدر دارد (25).

کرمانشاه: کردند. – ایلام: کوه رنو، مانشت و قلارنگ. – اصفهان: خوانسار و گلپایگان. – اراک: سفیدخانی. – چهار محال بختیاری: اطراف کوه رنگ، زردکوه بختیاری، سبزکوه بختیاری، کوه دودلو. – لرستان، فارس، کهکیلویه و بویراحمد می روید. اصولاً در نواحی زیر سیطره جنگلهای زاگرس و گاهی در میان جنگلهای بلوط زاگرس میانی نیز می روید.

مصارف و کاربردها: براساس اطلاعات موجود از گذشته دور خواص درمانی آن مشابه با *Colchicum* است و در رفع استسقاء دارویی مؤثر است، در

Fritillaria imperialis L.

ساقه به ارتفاع ۵۰-۱۰۰ سانتیمتر، بدون برگ. برگها به طول ۴۰-۸۰ سانتیمتر، به عرض ۶-۱۷ میلیمتر، نوک تیز، ناودار. گل آذین با ۶-۱۲ گل معطر. گلپوش

***Hemerocallis flava* L.**

Syn.: *Hemerocallis lilioasphodelus* L.
E. lemon day lily, common yellow day lily

زنبق رشتی

Hemerocallis flava L.

به طول ۶۰-۱۰۰ میلیمتر، زرد روشن، با لوله‌ای به طول ۱۵-۲۵ میلیمتر، قطعات خارجی به عرض حدود ۱۵ میلیمتر، داخلی به عرض حدود ۲۵ میلیمتر، همگی با لبه‌های تخت و رگه‌های موازی بدون رگه‌های مشبک. کپسول به طول ۳-۴، به عرض ۲ سانتیمتر، بیضوی. دانه‌ها ۶ میلیمتر، تخم‌مرغی، سیاه درخشان (26).

پراکندگی جهانی: اروپا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت زینتی و کاشته شده در اغلب نقاط ایران بجز نواحی گرم و خشک جنوب ایران.

مصارف و کاربردها: ریشه آن مقوی معده است و داروی اختصاصی درمان جراحات می‌باشد (۱۱).

Lilium candidum L.

* *Lilium candidum* L.

E. common white lily, day lily

سوسن

ساقه به ارتفاع ۹۰-۱۲۰ (۱۸۰-) سانتیمتر. برگها به طول تا ۱۹/۵، به عرض تا ۲/۵ سانتیمتر، سرنیزه‌ای، ۳-۵ رگبرگی، در سطح زیرین بی‌کرک. گلها ۵-۶ (۱۵) تایی، گاهی برگ‌دار؛ دمگلها ایستاده یا گسترده. قطعات گلپوش به طول حدود ۸ سانتیمتر، در نزدیکی رأس کمی خمیده، سفید. میله‌های پرچم سفید؛ کیسه‌های بساک زرد (26).

پراکندگی جهانی: غرب و جنوب یونان، جنوب یوگسلاوی و جنوب غرب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بمنظور استفاده‌های زینتی کاشته شده در باغهای تولید گلهای زینتی.

مصارف و کاربردها: گلها و پیاز آن استفاده می‌شود و خواص درمانی نرم‌کننده موضعی، رساننده دمل‌ها و کورک‌ها را دارد.

- پیاز سوسن در گذشته به‌عنوان مدر و خلط‌آور و در

بعمل می‌آید و یا آنکه ضماد پماد مذکور جهت درمان سرماخوردگی، زخمهای ملتهب، سوختگی‌ها و ورم ملتحمه بکار می‌رود. پیاز سوسن برای رفع ناراحتیهای پوستی مؤثر است، گلهای سوسن نیز اثری مشابه پیاز آن دارد (۱۱).

استعمال خارج به‌عنوان نرم‌کننده و به صورت ضماد استفاده می‌شده است. همچنین بمنظور درمان آب آوردن انساج و استسقاء بکار می‌رفته است. از له شده یا جوشیده پیاز سوسن در شیر بصورت ضماد نرم‌کننده، جهت دفع التهاب آبسه‌ها و تومورها استفاده

Muscari comosum (L.) Miller

Syn.: *Hyacinthus comosus* L., *Leopoldia comosa* (L.) Parl.

E. tassel hyacinth, feathered grape hyacinth, tassel grape hyacinth, fair_haired hyacinth

کلاغک پری

پیاز به قطر ۱/۵-۳/۵ سانتیمتر، با پوسته قرمز. برگها ۳-۵ (۷-) تایی، ایستاده - گسترده، به طول ۴۰-۷ (۶۰-) سانتیمتر، به عرض ۵-۱۷ (۳۰-) میلیمتر، کمی ناودار، خطی، با رأس باریک شده، از ساقه عریان اغلب کوتاهتر. ساقه عریان (گلدار) به ارتفاع ۱۵-۵۰ (۸۰-) سانتیمتر، ایستاده. خوشه تنک، استوانه‌ای، به طول ۴۰-۸۰، به عرض ۳-۶ سانتیمتر، ۱۵-۱۰۰ گلی. دمگلهای گلهای بارور گسترده، به طول ۵-۱۰ (۱۶-) سانتیمتر، بحالت میوه‌دار طویل نمی‌شوند. گلهای بارور به طول ۶-۱۰، به عرض ۲-۴ میلیمتر، مستطیلی - کوزه‌ای، در پایین قهوه‌ای کم‌رنگ، با شانه (دوش) گرد شده، قهوه‌ای تیره، با لوبهایی به طول ۵/۱۰-۱ میلیمتر، اخراهی یا کرم چرک یا خاکستری - زردشونده کم‌رنگ. دمگلهای گلهای عقیم بالارونده یا بندرت تقریباً افقی، به طول ۶-۲۶ (۴۰-) میلیمتر، بنفش. گلهای عقیم کروی یا واژ تخم‌مرغی، بندرت لوله‌ای، بنفش تیره، به طول ۲-۶ (۱۰-) میلیمتر، از گلهای بارور کوتاهتر، اغلب متعدد، بصورت تاج انتهایی چشمگیر. خوشه میوه‌دار تنک، به طول ۸-۴۰، به عرض ۵/۲-۴ سانتیمتر. کپسول به قطر ۱۰-۱۵ میلیمتر، تخم‌مرغی - بیضوی پهن تا تقریباً دایره‌ای، تقریباً چالدار، با کفه‌های کمی فشرده. دانه‌ها به قطر ۲-۳ میلیمتر.

Muscari comosum (L.) Miller

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، آناتولی، سوریه، عراق، ایران و عربستان پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه عموماً

Muscari comosum (L.) Miller

گسترده می‌باشد تا از خواص دارویی آنها مطلع شویم. یادآور می‌شویم که جنس کلاغک / *Muscari* Miller در ایران ۸ گونه به شرح زیر دارد.

Muscari caucasicum (Griseb.) Baker

کلاغک قفقازی

Muscari comosum (L.) Miller

کلاغک پری

Muscari inconstictum Rech. f.

کلاغک صخره‌روی

Muscari kurdicum Maroofi

کلاغک کردی

Muscari longipes Boiss.

کلاغک پابلند

Muscari neglectum Guss.

کلاغک، سرمه کلاغ

Muscari pseudomuscari (Boiss. & Buhse) Wendelbo

کلاغک گرگانی

Muscari tenuiflorum Tausch

کلاغک ظریف

اگر چه کلیه گونه‌های آن در ردیف گیاهان پیازدار

بصورت علف هرز در نقاط مختلف استانهای آذربایجان شرقی، کردستان، کرمانشاه، لرستان، کرمان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: در یونان پیازهای خوراکی آن در بهار جمع‌آوری و برای خارج کردن مزه تلخ آن آن را می‌جوشانند. ترکیبات و خواص مشابه پیاز دارد و از آن با سرکه ترشی تهیه می‌کنند. از نظر دارویی خاصیت محرک و مدر دارد (1).
- اثر قی‌آور و مدر دارد (۱۱).

بطور کلی از گذشته در بین خانواده‌های روستایی رواج داشته و مرسوم بوده است که کلاغک‌ها / *Muscari* spp. سمی هستند و بطور عموم در اوایل فصل رشد کودکان را از نزدیک شدن به آنها منع می‌کردند. بنابراین هرگونه مصرف دارویی این گیاهان باید با احتیاط کامل باشد و نیازمند تحقیقات جامع و

تولید برگ، گل و میوه بسرعت از بین می‌روند. بنابراین اصولاً جایگاه آنها در طب سنتی ناشناخته است (مؤلف).

چندساله هستند و پیاز آنها برای سالها در خاک باقی می‌ماند و قدرت تولید مثل و گیاه جدید را دارد، اما بیشتر آنها فقط در اوایل بهار ظاهر می‌شوند و پس از

***Muscari neglectum* Guss.**

تخم‌مرغی یا بیضوی یا بیضوی کم و بیش باریک، در سطح تحتانی زیر - پرزدار و لایه مومی‌دار، باریک شده به دمبگی کوتاه. دمگل آذین ۱-۵ گلی، نازک. گلپوش به طول ۱۰-۱۲ میلیمتر، لوله‌ای، سفید، با لوبهای سبزشونده، تقریباً گسترده، حدوداً به اندازه نصف لوله جام. کیسه‌های بساک به طول حدود ۱/۵

***Polygonatum orientale* Desf.**

Syn.: *Convallaria polyanthera* M.B., *Polygonatum polyanthemum* (M.B.) A. Dietrich

مهر سلیمان شرقی، شقال ایرانی

ساقه به ارتفاع ۳۰-۷۰ سانتیمتر. برگها متناوب، به طول ۶-۱۴، به عرض ۲/۵-۴/۵ سانتیمتر، بیضوی -

Polygonatum orientale Desf.

میلیمتر؛ میله‌های پرچمها از کیسه‌های بساک کمی بلندتر، کرکدار. سته به قطر (۷-) ۹-۱۲ میلیمتر، آبی آسمانی شونده - لایه مومی دار.

پراکندگی جهانی: ترکیه، ایران، قفقاز و ماورای قفقاز. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی جنگلی استانهای گرگان، مازندران، گیلان و آذربایجان (ارسباران) می‌روید.

مصارف و کاربردها: ساقه‌های زیرزمینی این گونه و دیگر گونه‌های آن در ایران بنامهای

مهر سلیمان *Polygonatum glaberrimum* C.Koch

Polygonatum Sewerzowii Regel

مهر سلیمان افلاطونی

به غلط به عنوان شقائق مصرف می‌شوند. درحالی‌که شقائق واقعی / *Pastinaca sativa* در ایران نمی‌روید و بصورت معمول نیز کاشته نمی‌شود؛ بنابراین آنچه در اروپا شقائق نامیده می‌شود با ایران کاملاً متفاوت است و هرگونه کاربرد دارویی این گیاه نیاز به تحقیق و پژوهش دقیق‌تری دارد (مؤلف).

Polygonatum orientale Desf.

Pastinaca sativa L.

گرگان؛ بندر گز؛ علی آباد؛ پارک گلستان؛ زیارت؛ آزادشهر. - مازندران: جنگلهای مازندران؛ نوشهر؛ چالوس؛ آمل؛ بابل؛ ساری؛ بهشهر؛ تنکابن؛ رامسر. - گیلان: جنگلهای گیلان؛ چابکسر؛ رشت؛ لاهیجان؛ بندر انزلی؛ رضوانشهر؛ اسالم؛ اسالم به خلخال؛ آستارا؛ آستارا به اردبیل.

مصارف و کاربردها: تنگ کننده عروق، مدر، مقوی معده و ضدخونریزی است. برای درمان نفريت (التهاب کلیه)، عفونتهای دستگاه ادراری و معالجه بواسیر بکار می رود (5).

- کوله خاس امروزه زیاد مصرف نمی شود، اما بدلیل اثرات آن روی واریس و بواسیر که می تواند ناشی از قدرت احیاء و بازسازی آن باشد مصرف می شود. در طب سنتی اروپایی هم اندامهای هوایی و هم ساقه زیرزمینی آن به عنوان مدر و ملین ملایم بکار می رود (4).

Ruscus hyrcanus Woron.

E. butcher's broom

کوله خاس

نیمه درختچه ای به ارتفاع ۲۵-۴۰ سانتیمتر. شاخه ها ۴-۶ تایی، تقریباً فراهم، شاخه مرکزی طویل شده و بشکل ساقه درآمده. شاخه برگي به طول ۱۵-۲۵، به عرض ۸-۱۳ میلیمتر، بیضوی - تخم مرغی، با خار انتهایی به طول ۲-۲/۵ میلیمتر، سبز تیره. گلها (۱-۲) ۵-۲ تایی. قطعات خارجی گلپوش به طول ۲-۲/۲، به عرض ۱/۳ میلیمتر، بیضوی تا بیضوی - تخم مرغی؛ داخلها کوتاهتر و باریکتر، سبز شونده. سته به قطر ۱۰-۱۴ میلیمتر، تقریباً کروی، قرمز؛ دانه به قطر ۸-۹ میلیمتر، کروی و قهوه ای کم رنگ. پراکندگی جهانی: شمال ایران و تالش. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان؛ جنگلهای

Ruscus hyrcanus Woron.

رأس منقاردار، با ۳ (۵-) رگبرگ اصلی موازی، با رگبرگهای فرعی نازک مشبک، بدون خار. گلها در گل آذین چتری دمگل آذیندار؛ دمگل آذینها به طول ۱۰-۲۰ میلیمتر؛ دمگلها به طول ۵-۸ میلیمتر؛ قطعات گلپوش سبز شونده، به طول ۷-۸ میلیمتر؛ میله‌های پرچمها بسیار کوتاه؛ تخمدان سه حجره‌ای، هر حجره ۱-۲ تخمکی؛ کیسه‌های بساک دوقلو. میوه سته قرمز.

Smilax excelsa L.

E. rough bindweed, prickly ivy, bindweed

ازمלק

درختچه‌ای با شاخه‌های خاردار، پیچان بالارونده، به ارتفاع ۲-۵ متر. شاخه‌ها به طول ۲-۳ متر. گیاه بدون کرک. برگها به دشواری چرمی، با دمبرگ کوتاه، قلبی پهن، به طول ۴-۸، به عرض ۳-۷ سانتیمتر، با

Smilax excelsa L.

رشت؛ بین فومن و ماسوله؛ بین رشت و لاهیجان؛ لاهیجان و ۳۰ کیلومتری جنوب آستارا.

- این درختچه خاردار اصولاً در سراسر نواحی جنگلی شمال ایران از آستارا تا گلی‌داغی می‌روید و به‌جز مناطق جنگلی دیده نمی‌شود.

گونه دیگری بنام *Smilax aspera* L. نیز گاهی در نواحی ساحلی و کم‌ارتفاع دریای خزر دیده می‌شود که تفاوت اساسی آن با گونه مذکور در داشتن برگهای

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای، آناتولی، تالش، شمال ایران و ماورای قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان؛ بندرگز. - مازندران: کره سنگ در دره هراز؛ گلند رود؛ کجور؛ بین کینج و دشت نظیر؛ بابل؛ نوشهر؛ ۴۵ کیلومتری غرب محمودآباد؛ ۶۴ کیلومتری شرق چالوس. - گیلان: ۲۰ کیلومتری جنوب شرق هشتپر؛ بین رضوانشهر و اسالم؛ نزدیک رودبار در دره سفیدرود؛

Smilax excelsa L.

طویل با قاعده کم و بیش گوشک دار گرد یا پیکانی شکل و گل آذین چتری چندتایی محوری است. **مصارف و کاربردها:** گونه‌های دیگر این جنس که در سایر نقاط جهان می‌رویند دارای اثرات دارویی هستند و برای ریشه آنها اثرات درمانی مدر و معرق قائلند و به‌عنوان تصفیه‌کننده خون از آنها استفاده می‌کرده‌اند. در طب عوام از ریشه انواع آنها جهت رفع بیماریهای جلدی به‌ویژه اگزما و داءالصفد استفاده می‌کرده‌اند. اما در مورد اثرات درمانی گونه‌های موجود در ایران اطلاع دقیقی در دست نمی‌باشد (۱۱).

Urginea maritima (L.) BakerSyn.: *Drimia maritima* (L.) stearn

E. shore sea onion

عنصل، سیل (Seel)

گیاه چندساله پیازدار، با پیازی درشت به قطر ۵-۱۵ سانتیمتر، تخم‌مرغی پهن. برگهای قاعده‌ای عموماً

بهاره، پهن، به طول ۱۷-۵۰، به عرض ۲-۶ سانتیمتر. ساقه عریان به ارتفاع تا ۱۰۰-۱۵۰ سانتیمتر، با گل‌های پایزه. گل آذین خوشه‌ای متراکم و پرگل، دم‌گل‌ها به طول ۱۵-۲۰ میلیمتر، برگه‌دار، در زمان گل‌دهی گسترده، در حالت میوه راست. قطعات گلپوش سفید، با رگه‌ای سبزرنگ، جدا، پژمردنی و باقی‌مانده. میوه

Urginea maritima (L.) Baker

Urginea maritima (L.) Baker

ترکیبات خوددرمانی بکار می‌رود (4).
- پیاز عنصل اثر تحریک‌کننده روی پوست بدن دارد و اگر روی پوست اثر داده شود تولید قرمزی و تاول می‌کند و روی مخاط‌های بدن اثر شدیدتر دارد. فراورده‌های عنصل اثر مقوی قلب و مدر دارد و

کپسول سه‌وجهی، شیاری شکوفا با دانه‌های متعدد. پراکندگی جهانی: جزایر قناری، ناحیه مدیترانه‌ای، ترکیه، عراق و جنوب ایران. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی پیازدار در نواحی مختلف جنگلی بلوط، قبرستانها و نواحی صخره‌ای در استانهای فارس: کازرون؛ نورآباد ممسنی؛ چنارشاهیجان. - خوزستان: ایزه؛ باغ ملک و هفت گل می‌روید.

مصارف و کاربردها: پیازهای آن مصرف می‌شود. گیاه بسیار سمی است و هیچگاه در طب عوام و سنتی بکار نمی‌رود. ولیکن توسط شرکت‌های سازنده دارو برای تهیه گلیکوزید قلبی مصرف می‌شود. زیرا گلیکوزید برای امراض قلبی مصرف می‌شود (5).

- پیازهای آن مصرف می‌شود. عنصل گیاهی مدر، قی آور، مقوی قلب و خلط آور است که برای مداوای بیماریهای گوناگون بکار می‌رود. در صورت حبس آب در بدن مدری بسیار خوب و مناسب است. اگرچه ترکیبات فعال آن به مقدار زیاد در بدن باقی نمی‌ماند، ولی جایگزین بالقوه‌ای برای گل انگشتانه برای کمک به قلب ضعیف و ناتوان شده است. مصرف مقدار کم عنصل خلط آور مؤثر است و در مقدار زیاد گیاه به عنوان قی آور عمل می‌کند. عنصل همچنین برای تهیه

Urginea maritima (L.) Baker

برونشیت‌ها و درمان سیاه‌سرفه مصرف می‌شود. این دارو برای بیماران مبتلا به ناراحتیهای کلیه و یا ناراحتیهای معده و روده تجویز نمی‌شود (۱۱).

با مصرف آنها مقدار ادرار و اوره افزایش می‌یابد. در موارد آب آوردن انساج، استسقاء به‌ویژه استسقای با منشأ قلبی بکار می‌رود و بعلت خلط‌آور بودن در

* *Yucca filamentosa* L.

E. bear grass, silk grass, thread and needle, thread Adam's needle

زنگوله‌ای نخ‌دار

به کوتاهی ساقه زیرزمینی دار، گیاه علفی با ساقه گل‌دهنده عریان، با توده‌های برگهای تقریباً ایستاده، کمی سبز کلمی، به طول ۴۵-۶۰، به عرض ۴-۵ سانتیمتر، با لبه‌های سفید (مایل به سفید) که از آنها رشته‌های نخی بطور پیوسته جدا می‌شوند. پانیکول معمولاً به طول حدود ۱۰۰ سانتیمتر، با شاخه‌های بالارونده و تا حدودی زیکزاکسی. گلها سفید مایل به کرم؛ قطعات گلپوش به طول ۳۵-۵۰، به عرض ۱۵-۳۰ میلیمتر، مستطیلی - سرنیزه‌ای. میوه کپسول خشک شکوفا (26).

پراکندگی جهانی: جنوب شرق فرانسه، شمال غرب ایتالیا و شرق امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده به‌عنوان گیاه زینتی در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد.

* *Yucca gloriosa* L.

E. round lily (Yucca), Adam's needle, dagger plant, palm lily, Lord's candle stick, Roman candle

زنگوله‌ای

Yucca cf. filamentosa L.

مصارف و کاربردها: ضماد تهیه شده از ریشه گیاه برای درمان زخمها، امراض پوستی و رگ‌به‌رگ شستگی و پیچیدگی بکار می‌رود (internet).

این گونه از نظر مشخصات شباهت زیادی به *Yucca filamentosa* دارد.

مصارف و کاربردها: میوه گیاه ملین و مسهل و ریشه آن ضد عفونی‌کننده و گندزدای می‌باشد (internet).

تیره کتان/Linaceae

گیاه یکساله، به ارتفاع ۵-۲۵ سانتیمتر، بندرت چندساله، بی‌کرک، ظریف و شکننده. برگها به طول ۵-۱۲ میلیمتر، پایینی‌ها کوچکتر، واژ تخم‌مرغی پهن،

Linum catharticum L.

E. purging flax, dwarf flax, mountain flax

کتان مسهل

که به عنوان مسهل مصرف می شود آن را عموماً به همراه بادشکن مثل نعناع فلفلی بکار می برند. داروی خانگی و سنتی که از گیاه تهیه می شود برای درمان برونشیت، بواسیر و فقدان عادت ماهیانه مصرف می شود (internet).

Linum catharticum L.

بالایی ها مستطیلی - بیضوی، نوک کند، با محور جوانه دار. گرز دپیمی شکل، تنک، با شاخه های موین؛ کاسبرگها به طول ۲-۲/۵ میلیمتر، تخم مرغی - بیضوی، نوک کوتاه دار، با لبه کرک غده ای دار، از نصف جام گل کوتاه تر، هم اندازه کپسول؛ گلبرگها به طول ۴-۵ میلیمتر، سفید.

پراکندگی جهانی: شمال و مرکز اروپا، شمال افریقا، ترکیه، شمال ایران و قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه رطوبت پسند اصولاً در نواحی کوهستانی در محل های آبدار یا با تراوشات آبی در استانهای مازندران، گیلان، آذربایجان، همدان، لرستان و تهران (ارتفاعات البرز) می روید.

مصارف و کاربردها: مسهل با اثر ملایم و مدر است و در موارد آب آوردن و استسقاء مصرف می شود (۱۱). - کتان مسهل در گذشته اغلب به عنوان مسهل ملایم و برای درمان روماتیسم ماهیچه ای (عضلانی)، دردهای کبدی، زردی و مشکلات نرله ای بکار می رفته اگرچه در طب جدید بندرت مورد استفاده قرار می گیرد. گیاه کامل ضدکرم، مدر، قی آور و مسهل است. آن را در تابستان و بهنگام گلدهی درو کرده پس از خشک کردن برای مصرف در آینده نگهداری می کنند. هنگامی

Linum usitatissimum L.

Linum usitatissimum L.

Syn.: *Linum humile* Miller

E. fiber flax, common flax, low flax, cultivated flax, lin, lint, linseed

بزرک، کتان

گیاه یکساله یا دوساله، ایستاده. ساقه ها به ارتفاع ۱۰-۱۰۰ سانتیمتر، برگها به طول ۱۰-۴۵، به عرض ۱/۵-۵ میلیمتر، خطی یا خطی - سرریزه ای، نوک تیز، سه رگبری. دمگل های میوه دار راست. کاسبرگها به طول ۵-۹ میلیمتر، بیضوی - تخم مرغی پهن، کم و بیش نوک دار، ۳ رگبری. گلبرگها آبی آسمانی، به طول

Linum usitatissimum L.

رشته‌های لیفی آن که برای بافتن پارچه‌های کتانی و طناب بکار می‌رود می‌کارند. روغن دانه‌های کتان به‌عنوان دارو بکار می‌رود (22).

– دانه‌های این گیاه خواص درمانی نرم‌کننده موضعی (مسکن داخلی و خارجی) و ملین دارد و در درمان نواحی دچار التهاب بکار می‌رود و در استعمال داخلی برای معالجه یبوست، التهاب مجاری گوارشی (ورم روده و گاستریت)، التهاب مجاری ادراری (التهاب لگنچه، ورم مثانه و سوزاک) و در استعمال خارجی برای درمان التهاباتی مانند دمل، آبسه و بیماری‌های پوستی (التهاب پوستی و اگزما) مورد استفاده قرار می‌گیرد (۱۰).

– مهمترین اثرات درمانی کتان عبارت است از: ضد درد، ضد تجمع پلاکت‌ها، ضد التهاب، ضد استروژن، ضد قارچ، آنتی‌اکسیدان، ضد تومور، ضد سرفه، آلرژی‌زا، ضد آلرژی، مقوی قوای جنسی، قابض، مقوی

۱۰-۱۵ میلیمتر. کپسول به طول ۷-۸ میلیمتر، ناشکاف تا تقریباً شکوفا. کلاله‌ها گریزی – نخی شکل. پراکندگی جهانی: کاشته شده در سراسر جهان و اغلب تقریباً خودروی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیاهیست بسیار متنوع از نظر فرم رویشی که سه واریته

--var. *usitatissimum*

--var. *humile* (Miller) Pers.

--var. *stenophyllum* (Boiss.) Rech. f.

برای آن تعریف شده و عموماً در ایران هم بصورت کاشته شده بمنظور استفاده از روغن آن و هم به صورت فرار کرده از کاشت در نواحی مختلف استانهای آذربایجان (زنجان)، آذربایجان غربی و شرقی، کردستان، لرستان، اصفهان، فارس، کرمان، هرمزگان و سیستان و بلوچستان می‌روید.

مصارف و کاربردها: این گیاه را عموماً برای

برمی‌گردد که از کتان بافته می‌شد (5).
 - کتان غنی از موسیلاژ و روغن اشباع نشده است و دارویی با ارزش برای بسیاری از بیماریهای روده و سینه است. استعمال داخلی دانه‌های آن سوزش دستگاه هضم را آرام می‌کند. آنها با جذب مایع متورم می‌شوند و توده‌ای ژله‌ای شکل بوجود می‌آورند که مانند توده‌ای ملین مؤثر عمل می‌کنند. از طرف دیگر دانه‌ها را می‌توان قبل از بلعیدن شکافت که در این صورت روغن چرب فرار تولید می‌کند. در میزان کمتر دانه‌ها وقتی که بصورت چای آماده می‌شود می‌تواند برای دستگاه ادراری مفید باشد. در استعمال خارجی ضماد دانه‌های له شده می‌تواند به رفع سرفه‌های مزمن، برونشیت، ذات‌الجنب و اتساع مجاری ریه کمک کند. ضماد دانه یا آرد کتان کورک یا دمل‌های دردناک را تسکین می‌دهد (4).

Linum usitatissimum L.

قلب، ملین، هضم‌کننده، قاعده‌آور، خلط‌آور، کاهش‌دهنده کلسترول خون، کاهش‌دهنده قندخون، شیرافزا، مسهل و کاهش‌دهنده چربی خون.
 - دانه‌های رسیده و خشک شده کتان به عنوان آرام‌بخش بکار می‌رود و به شکل ضماد مفید برای روماتیسم و تومورهای نقرسی و به عنوان ملین برای درمان بواسیر بکار می‌رود. در مصرف داخلی برای درمان سوزاک و التهابات سیستم ادراری و تناسلی کاربرد دارد. دانه‌های کوبیده و له شده آن در مصرف خارجی برای تسریع رفع چرک آبسه‌ها و دمل‌ها و همچنین برای مداوای زخمها و تورم‌های سطحی، نقرس و تورم‌های روماتیسمی بکار می‌رود، پوست و برگهای آن برای مداوای سوزاک بکار می‌رود. گلهای آن مقوی اعصاب و قلب است. روغن کتان مخلوط با آبلیمو برای درمان سوختگی‌ها بکار می‌رود (6).

- روغن آن آرام‌بخش و مرهم، خلط‌آور، ملین و نرم‌کننده است. دانه‌های آن محرک قوای جنسی است. تفاله روغن آن بعد از روغن‌گیری از دانه‌ها بصورت ضماد برای گشاد کردن موضعی رگهای خونی، شل کردن بافت‌ها و تسکین تش و دردها بکار می‌رود. چکانیدن موسیلاژ آن در چشم برای درمان ورم ملتحمه بکار می‌رود و برای رفع سرماخوردگی و سرفه تجویز می‌شود. روغن آن خوراکی است و برای نقاشی نیز مصرف می‌شود. رشته‌های (فیبرهای) ساقه آن در صنایع بافندگی مصرف می‌شود. لباس مومیایی به تاریخی در حدود ۲۳۰۰ سال قبل از میلاد مسیح

تیره موخور / *Loranthaceae*

مقابل، مستطیلی - واژ تخم‌مرغی یا واژ تخم‌مرغی - قاشقی، نوک‌کند، با رگرگهای نامحسوس، بطرف دم‌برگی به طول ۵ میلیمتر باریک شده. گلهای سنبله‌ای تک. گلبرگها خطی، خمیده، ۱/۵ برابر

Loranthus europaeus Jacq.
 E. continental mistletoe

موخور

درختچه‌ای نیمه انگل، با شاخه‌های شکننده. برگها

– گیاه توسط زنان برای تهیه دارویی بکار می‌رود که از رشد موهای زاید جلوگیری می‌کند (26).

– با توجه به پراکندگی محدود این گونه در ایران و فقط روی درختان بلوط زاگرس، بنظر می‌رسد در طب سنتی ایران برای آن جایگاهی تعریف نشده است و هرگونه کاربری آن نیازمند تحقیق و جستجو است (مؤلف).

– گونه دیگر این جنس در ایران با نامهای چشم‌بلبلی، کشمش کولی / *Loranthus Grewinkii* Boiss. & Buhse که از فراوانی بیشتری برخوردار است و اغلب روی درختان مثمر و کاشته شده و درختان خودروی جنگلی دیده می‌شود نیز مصارف مشابه گونه مذکور دارد که باید در این مورد نیز تحقیقات درستی صورت گیرد (مؤلف).

کاسه گل. میوه سته تخم‌مرغی، زرد. پراکندگی جهانی: جنوب شرق اروپا، جنوب روسیه، آناتولی و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کردستان: کوه چهل چشمه ۴۴ کیلومتری شرق مریوان، بین سردشت و بانه، بانه. – کرمانشاه: ریجاب، بین کرند و گهواره، ۴۰ کیلومتری جنوب غرب اسلام آباد بطرف ایلام، دالاهو. – ایلام: ایلام، بین گردنه قلاجه و ایلام، بین گیلان غرب و ایلام. – این درختچه نیمه انگل اغلب روی درختان بلوط غرب ایران می‌روید.

مصارف و کاربردها: از این گیاه به‌عنوان داروی اختصاصی برای درمان بحران‌های صرع استفاده می‌شود (۱۱).

Loranthus europaeus Jacq.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا و شمال آفریقا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: بندرگز؛
گنبدکاووس؛ شربت؛ جنگل گلستان؛ جنگل لوه؛
تنگ گل: پارک گلستان؛ پارک گلستان بطرف
دشت. - مازندران: دره هراز؛ کجور؛ اسفران؛
لاجم. - گیلان: لاهیجان؛ رشت. - کردستان: کوه
چهل چشمه؛ گردنه خان حسن سرالان بانه. -
خراسان: بین بیرجند و قاین. - تهران: دماوند؛
لواسان بزرگ. - سمنان: شاهرود.
- لازم است یادآوری گردد که این گیاه نیمه انگلی
اغلب روی درختان مسن و ضعیف و اغلب در سراسر
ایران بجز نواحی جنوبی دیده می‌شود. درختان مورد
هجوم عبارتند از: ممرز، انجیلی، نارون، زالزالک،
گلابی، سیب، بادام، بارانک، بادام و آلوچه.

Viscum album L.

E. European mistletoe, white mistletoe, mistletoe

دارواش

درختچه‌ای نیمه انگل. برگها متقابل به طول ۲۵-۷۰،
به عرض ۵-۳۵ میلیمتر، بدون دمبرگ، بیضوی تا واژ
سرنیزه‌ای، کامل، نوک کند، ۳-۵ رگبرگی. گلها بدون
دمگل، در دسته‌های ۳-۵ تایی. برگه‌ها به طول ۲
میلیمتر، توگود، نوک کند، مژه‌دار. لوبهای گلپوش به
طول ۱ میلیمتر، سه گوشه، ضخیم، ریزان. کیسه‌های
بساک شکوفای منفذی متعدد. تخمدان به طول ۲
میلیمتر، واژ تخم‌مرغی. کلاله به طول ۱ میلیمتر،
مخروطی. میوه سته به قطر حدود ۱۰ میلیمتر، کروی،
سفید، دانه به طول ۵-۶ میلیمتر، در گوشت میوه سفید،
چسبناک غرق شده.

Viscum album L.

کشورها مانند آلمان تنتور برگ تازه گیاه و میوه آن را برای درمان بیماران مبتلا به صرع و حمله مؤثر می‌دانند (۱۱).

Viscum album L.

مصارف و کاربردها: داروаш اصولاً بمنظور کاهش فشار خون و ضربان قلب، اضطراب و دلشوره و تسریع در خواب رفتن بکار می‌رود. به مقدار کم حمله‌های وحشتناک و هراس‌انگیز، و سردردها را کاهش می‌دهد و به بهبود قدرت تمرکز کمک می‌کند. داروаш همچنین برای درمان پیچیدن صدا در گوش و صرع تجویز می‌شود آن را می‌توان برای درمان بی‌قراری و ناآرامی کودکان بکار برد. در داروهای انسان‌شناسانه عصاره میوه‌های آن برای درمان سرطان تزریق می‌شود (4).

– داروаш پایین آورنده فشار خون است و بمنظور کم کردن فشار خون، درمان تصلب شرایین و عوارض ناشی از آن بکار می‌رود. داروаш ضربان قلب را زیاد و حجم ادرار می‌کند. در بعضی از

Viscum album L.

تیره حنا، تیره خون فامیان/ *Lythraceae*

یا حداکثر به طول ۰/۵ میلیمتر. کپسول از گل بنه کمی بلندتر.

پراکندگی جهانی: جنوب و شرق آسیا و جنوب شرق روسیه.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان: رشت؛ لاهیجان.

مصارف و کاربردها: برگهای گیاه مصرف می شود. برگها تلخ و قرمزکننده هستند و برای معالجه تب، روماتیسم و امراض پوستی بکار می رود (۱).

Ammania baccifera L.

گیاه یکساله، با ساقه ایستاده، به طول ۱۰-۳۰ سانتیمتر، ساده یا منشعب. برگها به طول ۱۰-۳۰، به عرض ۴-۱۰ میلیمتر، خطی یا سرنیزه ای یا واژ سرنیزه ای پهن، تقریباً نوک تیز یا نسبتاً نوک تیز، با قاعده گوه ای. گلها تقریباً بدون دمگل، در توده های محوری انبوه. گل بنه به طول ۵/۵-۱/۵ میلیمتر؛ کاسبرگها دلتایی، حدوداً با $\frac{2}{3}$ گل بنه مساوی؛ گلبرگها وجود ندارند. پرچمها ۴ تایی. کلاله تقریباً بدون پایک

Ammania baccifera L.

متر، با پوست صاف قهوه ای - مایل به خاکستری. برگها با دمبرگ کوتاه یا بدون دمبرگ، بیضوی یا مستطیلی، به طول ۵-۲/۵ سانتیمتر، اغلب نوک تیز، روی رگبرگهای سطح تحتانی کرکدار. گلها صورتی،

** Lagerstroemia indica* L.

E. common crape myrtle, crape myrtle

توری

درختچه ای خزان کننده، بدون کرک، به ارتفاع ۳-۶

مداوای بریدگیها و زخمها بکار می‌رود. ریشه آن قابض، ضدسم و مدر است. جوشانده گل‌های آن برای درمان سرماخوردگی بکار می‌رود (internet).

Lagerstroemia indica L.

سفید یا ارغوانی، به قطر ۲/۵-۳/۵ سانتیمتر. کاسه گل بی‌کرک، بدون رگه، گلبرگ‌ها ۶ تایی، شرابه‌ای، با ناخنکی بسیار بلند و باریک. پرچمها ۳۶-۴۲ تایی. میوه کپسول، به طول ۷-۱۲/۵ میلی‌متر.

پراکندگی جهانی: آسیا، شمال استرالیا، بومی شده در نواحی گرم و مرطوب امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درختچه زیبا در نقاط معتدله ایران بخصوص در کنار معابر، پارکها، بلوارها، حیاط‌منازل و ادارات شهر تهران و استانهای تهران، گیلان، مازندران، کردستان، کرمانشاه و ایلام کاشته شده است.

مصارف و کاربردها: پوست ساقه گیاه تب‌بر، محرک و داروی قابض بندآورنده خون است. پوست، گل‌ها و برگ‌های آن تصور می‌شود که مدر و مسهل باشند. خمیر تهیه شده از گل‌های آن در استعمال خارج برای

Lagerstroemia indica L.

* *Lawsonia inermis* L.Syn.: *Lawsonia spinosa* L., *Lawsonia alba* Lam.

E. henna, Hanna plant, Egyptian privet

حنا

درختچه‌ای به ارتفاع ۲-۷ متر، گاهی درختی، بدون کرک، با شاخه‌های جوان اغلب چهاروجهی، شاخه‌های مسن خاردار. برگها متقابل - متلاقی، به طول ۱۲-۶۷، به عرض ۵-۲۷ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی باریک یا مستطیلی یا سرنیزه‌ای پهن، اغلب به کوتاهی نوک‌دار، منقارک‌دار، با رگبرگهای شانهای، نسبتاً مشبک، بطرف دمبرگی کوتاه تدریجاً باریک شده. گوشواره‌ها کوچک. گل آذین پانیکول انتهایی، هرمی شکل، در پایین برگ‌دار؛ دمگل برگه‌دار. گلها ۴ تایی. کاسه گل به طول ۳-۵ میلیمتر، فرفره‌ای پهن، در حالت میوه‌دار سینی (نعلبکی) شکل. گلبرگها بسیار کوتاه، ناخنک‌دار،

کلیوی شکل، تقریباً گوشتی، چروکیده، از کاسه گل کمی بلندتر، سفید یا در ابتدا زرد رنگ‌پریده، سریعاً به رنگ شعله. پرچمها ۸ تایی، دوبه‌دو در مقابل کاسبرگها قرار گرفته، بسیار بندرت چندتایی (متعدد). تخمدان بدون پایک، تقریباً کروی، ۲-۴ حجره‌ای. خامه‌ها ضخیم، از پرچمها کمی بلندتر. میوه کروی، به طول ۴-۶، به عرض ۵/۴-۸ میلیمتر. دانه‌ها ضخیم، سه وجهی - هرمی، به طول ۲-۲/۶ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب شرق افریقا و جنوب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: درختچه‌ای است که بدلیل استفاده صنعتی (رنگرزی) از برگهای آن در مناطق گرمسیری جنوب و جنوب شرق ایران (میناب، هامون جازموریان، ایرانشهر) کاشته می‌شود.

***Lawsonia inermis* L.**

Lawsonia inermis L.

منی داده می‌شود. پوست حنا محلل، مسکن و قابض است و در موارد یرقان و بزرگ شدن طحال داده می‌شود و در موارد عفونتهای سنگریزه‌ای بکار می‌رود، و به‌عنوان محلل در امراض پوستی و جذام بکار می‌رود. روغن و اسانس آن را برای خنک نگاه داشتن بدن بدان می‌مالند. گلهای حنا خنک‌کننده و خواب‌آور هستند (6).

– جوشانده برگهای آن ضدقارچ، قابض، رنگ برای مو، دستها و پاها در موارد آرایشی است. شیره برگ آن مخلوط با آب و شکر برای درمان خروج غیرارادی منی بکار می‌رود. گلهای آن در صنایع عطرسازی کاربرد دارد. روغن فرار آن به بدن مالیده می‌شود تا آن را خنک نگهدارد (5).

– اصولاً در طب سنتی هندوستان و یونان برگهای حنا معمولاً بصورت غرغره برای زخم گلو و بصورت دم‌کرده یا جوشانده برای اسهال و اسهال خونی بکار می‌رود. برگهای آن قابض هستند و از خونریزی جلوگیری می‌کنند و قویاً جریان قاعدگی را تشدید می‌کند. جوشانده پوست آن برای درمان مشکلات کبد بکار می‌رود. بصورت روکش و مشمع حنا برای درمان عفونتهای قارچی، جوش غرور جوانی، دمل‌ها و کورک‌ها مصرف می‌شود (4).

مصارف و کاربردها: برگ حنا مصرف می‌شود و اثرات درمانی: ضدباکتری، ضدخیز (ورم و آب آوردگی)، ضدالتهاب، ضد قارچ (قارچ‌های گروه candida)، ضدعفونی‌کننده، ضدقارچ، ضدتب، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضدویروس، ضدآفتاب، قابض، تهوع‌آور، ادرار‌آور، قاعده‌آور، ملین، خلط‌آور، محافظ کبد، کاهش‌دهنده فشار خون، سقط‌کننده، حساسیت‌زا و مسکن دارد، در مصرف داخلی برای درمان اسهال خونی، زخمهای روده‌ای – معده‌ای و ادرار‌آور مصرف می‌شود و در مصرف خارجی برای درمان آگزما، جرب، بیماریهای قارچی پوستی، درمان زخمها و برای رنگ کردن مو بکار می‌رود (۱۲).

– بخشهای مورد استفاده گیاه: برگها، پوست، گلهای و دانه‌های آن است. برگهای حنا قی‌آور، خلط‌آور و کاهش‌دهنده احساس سوختگی هستند، و معالجات ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان می‌باشند، از آنها در استعمال خارجی برای رفع سردرد و مالیدن به کف پا در سوختگی پا استفاده می‌کنند. جوشانده برگها به‌عنوان قابض و غرغره برای تسکین زخم گلو بکار می‌رود. آب برگها مخلوط با آب و شکر برای درمان خروج غیرارادی

میوه کپسول کوتا‌تر از گل‌بنه. خامه به طول ۱/۵-۲ میلی‌متر.

پراکندگی جهانی: اروپا بجز نواحی شمالی، آسیا، آفریقا، شمال و جنوب آمریکا، نیوزیلند و استرالیا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه کم و بیش پایانی و رطوبت‌دوست اغلب در نقاط دارای تراوش آب، کنار جویبارها و اراضی زراعی مرطوب (برنج) در استانهای مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، همدان، ایلام، لرستان، خوزستان، بوشهر و خراسان می‌روید.

مصارف و کاربردها: برای سرشاخه گلدار آن اثر ضداسکوربوت و اشتها‌آور ذکر شده است، بطور کلی اثرات دارویی مشابه با *Lythrum Salicaria* L. با قابلیت کمتر دارد (۱۱).

Lythrum Hyssopifolia L.

E. hyssop lythrum, small hedge hyssop, dwarf grass poley

خون فام زوفایی

گیاه علفی، یکساله، با شاخه‌های ایستاده یا بالارونده، بدون کرک یا با کرکهای زیر. برگها به طول تا ۲۵ میلی‌متر، به عرض ۷ میلی‌متر، اما اغلب خیلی باریکتر، متناوب، تقریباً ایستاده، خطی تا مستطیلی. گلها متعدد، ایستاده، به‌محور فشرده، ۴-۶ تایی، جورخامه. برگ‌ها کوچک. گل‌بنه به طول ۴-۶ میلی‌متر، در زمان گلدهی واژمخروطی، در حالت میوه‌دار لوله‌ای. قطعات کاسبرگ فرعی به طول ۱-۱/۵ میلی‌متر، درفشی، از کاسبرگ‌ها بلندتر. گلبرگها به طول ۲-۳ میلی‌متر، قرمز کم‌رنگ. پرچمها ۲-۶ تایی درون جام قرار گرفته.

Lythrum Hyssopifolia L.

Lythrum Salicaria L.

E. purple lythrum, purple loosestrife

خون فام

گیاه علفی چندساله، با ساقه‌ای محکم و ایستاده، چهارگوش، در بخش فوقانی منشعب، به ارتفاع ۵۰-۱۵۰ سانتیمتر، عموماً در مناطق مرطوب و اغلب به صورت پایایی می‌روید. برگهای پایینی متقابل یا فراهم؛ برگهای بالایی متناوب با قاعده‌ای نیمه ساقه‌آغوش، بدون دمبرگ، سرنیزه‌ای، نوک‌تیز. گلها در گل‌آذین گرزن متراکم سنبله‌مانند طویل، اغلب انتهایی. گل بنه لوله‌ای پهن، به طول $4/5$ و عرض $1/5-2$ میلیمتر؛ قطعات کاسبرگ فرعی به طول $2/5-3$ میلیمتر، درفشی و بلندتر و باریک‌تر از کاسبرگ اصلی؛ گلبرگها ارغوانی- بنفش. پرچمها ۱۲ تایی، در بخشی یا تماماً از جام گل بیرون زده. میوه کپسول تخم‌مرغی.

پراکندگی جهانی: جنوب غرب و مرکز آسیا، سبیری، شمال آفریقا، شمال آمریکا و استرالیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه رطوبت‌پسند و پایایی عموماً در کنار جویبارها، برکه‌ها، و دریاچه‌های کم عمق در نقاط مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، ایلام، فارس، همدان، لرستان، چهارمحال بختیاری، اصفهان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: سرشاخه‌های گلدار این گیاه استفاده می‌شود و خواص درمانی: قابض، ضداسهال، بندآورنده خون، گندزدا و آنتی‌بیوتیک دارد و در استعمال داخلی بمنظور معالجه ورم روده توأم با خونریزی، سل، ورم روده در شیرخواران، اسهال خونی باسیلی، خونریزی رحمی و برای معالجه ورم رحم، ترشحات سفید زنانه، التهاب واژن، عفونت فرج، اولسهای پا، آگزما، ورم و سرخی نواحی چین‌دار پوست مانند کشاله ران و زیر بغل که بعلت

مالش سطح پوست ایجاد می‌شود بکار می‌رود (۱۰). - گیاه قابض اصولاً برای درمان اسهال و اسهال خونی مصرف می‌شود. آن را برای تمام سنن با خیال آسوده می‌توان مصرف کرد، بعضی از دست‌اندرکاران طب گیاهی آن را برای جلوگیری از اسهال کودکان شیرخوار توصیه می‌نمایند. گیاه را می‌توان برای درمان قاعدگی سنگین و خونریزی بین دوران قاعدگی بکار برد. در استعمال خارج بصورت مایع یا ضماد برای التیام زخمها، زخمهای پا و آگزما بکار می‌رود و برای مداوای تخلیه زیادی دستگاه تناسلی زنان و خارش آن استفاده می‌شود. امروزه مصرف کمی برای درمان بیماریهای چشمی دارد، اما پیشنهاد می‌شود، می‌توان آن را برای درمان اختلالات چشمی و بینایی بکار برد (4).

Lythrum Salicaria L.

Lythrum Salicaria L.

تیره ماگنولیا / *Magnoliaceae*

Liriodendron tulipifera L.

* *Liriodendron tulipifera L.*

E. tulip tree, yellow poplar, tulip bearing lily tree, American poplar

درخت لاله

درختی خزان‌کننده، به ارتفاع تا ۵۰ متر، بندرت تا ۶۰ متر، با پوست خاکستری یا قهوه‌ای مایل به قرمز. برگها با دمبرگ بلند، با آرایش مارپیچی، بدون کرک، به شکل زمین اسب با رأس سربریده، با لوبهای نوک‌دار کوتاه، در هر طرف با ۱ یا ۲ بندرت ۳ یا ۴ لوب نوک‌دار کوتاه یا نوک‌تیز، در نزدیکی قاعده گرد یا سربریده، در سطح تحتانی سبز کم‌رنگ؛ دمبرگ بلند و نازک، به طول ۵-۱۰ سانتیمتر. گلها به شکل لاله، به طول ۴-۵ سانتیمتر. کاسبرگها تخم‌مرغی-سرریزه‌ای، سفید مایل به سبز، ریزان. گلبرگها مستطیلی-واژ تخم‌مرغی، سفید مایل به سبز، در قاعده با نواری زرد پرتقالی. پرچمها کمی کوتاهتر از گلبرگها. میوه فندقه بالدار به طول ۶-۸ سانتیمتر. پرچه‌ها به طول ۲/۵-۳/۵ سانتیمتر.

Liriodendron tulipifera L.

تولی‌پی‌فرین (Tulipiferine) است که گفته می‌شود اثرات مؤثر و قوی روی قلب و سیستم عصبی دارد. چای آن برای درمان عدم هضم یا سوء هاضمه، اسهال خونی، روماتیسم، سرماخوردگی و تب بکار می‌رود. این چای در مصرف خارجی برای شستشو و ضماد روی زخمها و کورک‌ها بکار می‌رود. پوست ریشه و دانه‌های آن به‌عنوان ضدکرم مصرف می‌شود (internet).

پراکندگی جهانی: شمال امریکا از ماساچوست تا فلوریدا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختی زیبا در نواحی شمالی ایران و بندرت در تهران کاشته شده‌است. **مصارف و کاربردها:** پوست داخلی قویاً تلخ گیاه بخصوص لایه داخلی پوست ریشه گیاه در مصارف محلی به‌عنوان مدر، مقوی و محرک بکار می‌رود. پوست سبز خام آن به‌عنوان افزایش‌دهنده میل جنسی و محرک قوه باء جویده می‌شود. پوست آن حاوی

Magnolia grandiflora L.

* *Magnolia grandiflora* L.

E. big laurel, bullbay, evergreen magnolia, great laurel magnolia, southern magnolia

ماگنولیای سفید، ماگنولیای تابستانه

درختی مخروطی، همیشه سبز، به ارتفاع تا ۳۰ متر. برگها واژ تخم‌مرغی - مستطیلی یا بیضوی، به طول ۱۰-۲۰ سانتیمتر، با رأس نوک‌دار کوتاه کند یا تقریباً کند، با قاعده‌ای گوه‌ای، با سطح فوقانی درخشان، در سطح تحتانی با کرک‌هایی به‌رنگ زنگ آهن، چرمی محکم (ضخیم)؛ دمبرگ ضخیم، به طول حدود ۲ سانتیمتر. برگ‌ها و جوانه‌ها با کرک‌هایی به‌رنگ زنگ آهن. گلها فنجانی شکل، به عرض ۱۵-۲۰ سانتیمتر، سفید، معطر، با دمگلی محکم، با کرک‌های نمدی. گلبرگ‌ها معمولاً ۶ تایی، بندرت ۹-۱۲ تایی، واژ

Magnolia grandiflora L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در سالهای اخیر در اغلب نواحی شمالی و تهران در باغها، پارکها و بلوارها کاشته شده است.

مصارف و کاربردها: برگهای کوبیده آن برای معالجه دندان درد بکار می رود (2).

– اسانس گلهای آن تب بر است. روغن دانه های آن اثر ضدفلج دارد (۱۱).

تخم مرغی، ضخیم (کلفت). کاسبرگها ۳ تایی، گلبرگ نما. میله های پرچمها ارغوانی. میوه تخم مرغی، به طول ۷-۱۰ سانتیمتر، با کرکهای نمدی – زنگ آهنی.

پراکندگی جهانی: کارولینای شمالی تا فلوریدا و تکراس، کاشته شده در اروپا.

درخت همیشه سبز زیبایی است که در اغلب نقاط گرم امریکا و اروپا کاشته شده است.

تیره پنیرک، تیره ختمی/ *Malvaceae*

کاسه خیلی بلندتر، در قاعده پیوسته، مستطیلی، سربریده، قهوه ای کدر، با کرک پوش زرد شونده متشکل از کرکهای بلند و کوتاه ستاره ای، با کرکهای بلند ریزان، دوردیفی، با سیخک های ۲ تایی واگرا با مژه های طویل. دانه ها ۳ تایی، پوشیده با کرکهای ستاره ای بسیار کوتاه فشرده.

پراکندگی جهانی: در سراسر نواحی معتدله و گرم و مرطوب جهان (تالش، افغانستان، پاکستان، ترکمنستان).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب بصورت علف هرز اراضی زراعی (به خصوص پنبه) در نقاط مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، لرستان، خراسان و تهران می روید.

مصارف و کاربردها: دم کرده (جوشانده) پوست، برگها

Abutilon Theophrasti Medicus

Syn.: *Abutilon Avicennae* Gaertn., *Sida Abutilon* L., *Sida tiliaefolia* Fischer, *Abutilon Abutilon* Rusby
E. chingma abutilon, Indian mallow, piemarket, common yellow mallow

گاوپنبه، شال کنف

گیاه یکساله، ضخیم، علفی، به نرمی کرک نمدی، با ساقه ایستاده، اغلب منشعب، به ارتفاع ۲۵-۱۵۰ سانتیمتر. برگها تخم مرغی – دایره ای، پهنک با دم برگ مساوی یا از آن کمی بلندتر، نوک دار، عمیقاً قلبی، بطور نامنظم دندانه اراهی – دندانه دار. دمگل آذینها منفرد محوری، زیر رأس بنددار، از دم برگ کوتاهتر.

کاسبرگها نوک تیز، تخم مرغی. گلبرگها زرد، از کاسه ۱/۵-۲ بار بلندتر. برچه ها ۱۲-۱۵ (۲۰-) تایی، از

Abutilon Theophrasti Medicus

است. دانه‌ها به‌عنوان محرک قوه جنسی شناخته می‌شوند و در درمان بواسیر به‌عنوان مسهل و درمان سرفه‌ها بکار می‌رود. دانه‌های آن به‌عنوان نرم‌کننده، مسکن و آرام‌بخش بکار می‌رود. ریشه آن به‌عنوان مدر و مسکن ریوی، گله‌ها و برگ‌های آن و گیاه کامل به‌عنوان مسکن و آرام‌بخش، ملین و مدر بکار می‌رود. امراض عمومی، نارسایی‌های ادراری، اسهال مزمن و تب‌ها با دانه‌های آن درمان می‌شوند (3).

– دانه‌های آن ملین و آرام‌بخش (مرهم‌آسا) است. پوست آن قابض و مدر است. برگ‌های آن آرام‌بخش است و ریشه‌های آن برای معالجه تب تجویز می‌شود (1).

و دانه‌های آن با هم بدلیل داشتن موسیلاژ و ترکیبات مدر مصرف می‌شود. تکان دادن شیر جوشیده با فیبرهای شاخه‌ها سبب بسته شدن و انعقاد شیر می‌شود. دم‌کرده ریشه آن در تب‌ها و به‌عنوان داروی خنک‌کننده تجویز می‌شود و تصور می‌شود که برای درمان ادرار کردن دردناک و کند، ادرار خونی و جذام نیز مفید است. پوست آن مدر است. برگ‌های آن بصورت پخته برای مداوای بواسیر همراه با خون خورده می‌شود، دم‌کرده آن برای درمان برونشیت، اسهال نژله‌ای صفرا، در سوزاک و التهاب کیسه مثانه و در تب‌ها تجویز می‌شود و برای رفع دندان درد جوشانده آن بصورت دهان‌شویه مفید

Alcea L.

ختمی

گیاهانی یکساله یا چندساله، برگ‌های متناوب ساده

یا پنجه‌ای لوپدار یا بریده بریده، کم و بیش پوشیده با کرک‌های ستاره‌ای و کرک‌های دسته‌ای. گله‌ها دوجنسی، بزرگ، در گل آذین خوشه‌ای؛ کاسبرگ

فرعی ۶-۹ (۵-۱۱) تایی سه گوشه یا مستطیلی - سه گوشه با قطعات در نیمه تحتانی پیوسته؛ کاسه گل متشکل از ۵ لوب در بخش پایین پیوسته؛ گلبرگها بزرگ، با رأس چالدار، باریک شده به ناخنک؛ در لبه های ناخنک پشمالو؛ ستون پرچمی همیشه ۵ گوشه و بدون کرک؛ میوه کوچک، متشکل از ۱۸-۴۰ برچه در حلقه ای در اطراف ستونک حائل میانی (Carpophore)؛ برچه ها ۱ دانه ای؛ برچه ها به پهلوی فشرده، کم و بیش در سطح پشتی شیاردار، اغلب با لبه بالدار، با سطوح جانبی با یکدیگر متفاوت، با سطح داخلی در اطراف فرو رفتگی بدون کرک و اغلب نرم (صاف)، سطح خارجی معمولاً چروکیده شعاعی، بدون کرک یا کرکدار. دانه ها کلیوی شکل.

- این جنس در ایران قریب به ۴۰ گونه دارد که در سراسر ایران و اغلب در مزارع، باغها، کناره های مزارع و بعضاً در نقاط دامنه ای کوهستانی پراکنده اند.

مصارف و کاربردها: گل های گونه های مختلف بخصوص آنهایی که گل های زرد یا سفید دارند توسط مردم محلی برای رفع سرفه و معالجه سرماخوردگی بکار می روند و شاید بتوان گفت که شباهت اسمی سبب این کاربرد گردیده است، زیرا در ایران به گونه های مختلف جنس های *Hibiscus* با ۵ گونه اغلب کاشته شده و گاهی درختی یا درختچه ای؛ *Alcea* L. با قریب به ۴۰ گونه؛ *Althaea* L. با ۵ گونه ختمی گفته می شود. گونه های متعلق به جنس های *Alcea* و *Athaea* همگی علفی چندساله و بندرت یکساله هستند، اگرچه در ارتباط با مصارف و کاربردهای گونه های مختلف جنس *Alcea* در منابع و رفرنس ها مطلبی دیده نمی شود، اما بدلیل شهرت این گیاهان در طب سنتی ایران نامهای علمی آنها آورده می شود تا امکان تحقیق برای علاقمندان فراهم شود و

بمصارف و کاربردهای آنها بتوان پی برد.

<i>Alcea angulata</i> (Freyn & Sint.) Freyn ex Iljin	ختمی گوشه دار
<i>Alcea Aucheri</i> (Boiss.) Alef.	ختمی جنوبی
<i>Alcea Calverti</i> (Boiss.) Boiss.	ختمی ارزرومی
<i>Alcea crassicaulis</i> I. Riedl	ختمی ساقه کلفت
<i>Alcea digitata</i> (Boiss.) Alef.	ختمی پنجه ای بریده
<i>Alcea fasciculiflora</i> Zohary	ختمی گل دسته ای
<i>Alcea ficifolia</i> L.	ختمی برگ انجیری
<i>Alcea flavovirens</i> (Boiss. & Buhse) Iljin	ختمی رگه دار
<i>Alcea glabrata</i> Alef.	ختمی بدون کرک
<i>Alcea gorganica</i> (Rech. f., All. & Esfand.) Zohary	ختمی گرگانی
<i>Alcea Hohenackeri</i> (Boiss. & Huet) Boiss.	ختمی مزرعه روی
<i>Alcea hyrcana</i> (Grossh.) Grossh.	ختمی خزری
<i>Alcea Koelzii</i> I. Riedl	ختمی لرستانی
<i>Alcea kurdica</i> (Schlescht.) Alef.	ختمی کردی
<i>Alcea lavaterifolia</i> (DC.) Boiss.	ختمی لبنانی
<i>Alcea Loftusii</i> (Baker) Zohary	ختمی دزفولی
<i>Alcea longipedicellata</i> I. Riedl	ختمی دمگل دراز
<i>Alcea macrocarpa</i> I. Riedl	ختمی موصلی
<i>Alcea peduncularis</i> Boiss. & Hausskn.	ختمی دمگل آذین دار
<i>Alcea Popovii</i> Iljin	ختمی کپت داغی
<i>Alcea Rechingeri</i> (Zohary) I. Riedl	ختمی سلیمانی
<i>Alcea remotiflora</i> (Boiss. & Heldr.) Alef.	ختمی گل تنک
<i>Alcea rhyticarpa</i> (Trautv.) Iljin	ختمی قزاقستانی
<i>Alcea rufescens</i> (Boiss.) Boiss.	ختمی قرمز شونده

Alcea tiliacea (Bornm.) Zohary

ختمی کاشمیری، ختمی نرمداری

Alcea transcaucasica (Iljin) Iljin

ختمی قفقازی

Alcea Wilhelminae I. Riedl

ختمی قطوری

Alcea xanthochlora I. Riedl

ختمی جلفایی، ختمی زرد

همانگونه که بیان شد اطلاع دقیق در ارتباط با خواص دارویی و کاربردهای گونه‌های مختلف مربوط به جنس *Alcea* spp. در دست نیست و مصارف محلی نیز توجیه‌کننده کاربری صحیح آنها نمی‌باشد بخصوص که تعداد گونه‌های این جنس در ایران بسیار زیاد و اغلب نیز دارای کاربری مشابه می‌باشند (مؤلف).

Alcea sachsanica Iljin

ختمی ارسبارانی، ختمی قره‌باغی

Alcea scabridula I. Riedl

ختمی مهابادی

Alcea schirazana Alef.

ختمی شیرازی

Alcea Sophiae Iljin

ختمی صوفی

Alcea sulphurea (Boiss. & Hohen.) Alef.

ختمی گوگردی

Alcea sycophylla Iljin & Nikitin

ختمی ترکمنستانی

Alcea tabrisiana (Boiss. & Buhse) Iljin

ختمی تبریزی

Alcea tehranica Parsa

ختمی تهرانی

Alcea Tholozani Stapf

ختمی همدانی

Alcea Aucheri (Boiss.) Alef.

Alcea Koelzii I. Riedl*Alcea Mozaffarianii* Pakravan*Alcea fasciculiflora* Zohary*Alcea gorganica* (Rech. f., All. & Esfand.) Zohary*Alcea Wilhelminae* I. Riedl

Alcea sulphurea (Boiss. & Hohen.) Alef.

Alcea glabrata Alef.

Althaea cannabina L.

Althaea cannabina L.

Syn.: *Althaea Kotschy* Boiss.

E. Egyptian hemp

ختمی شاهدانه‌ای

گیاه ایستاده، به ارتفاع ۳۰-۱۸۰ سانتیمتر، در بیشتر بخشها پوشیده با کرکهای ستاره‌ای، روی سطح فوقانی برگها و اصولاً (به‌ویژه) در سطح تحتانی با کرکهای ساده و دوشاخه کم و بیش انبوه مخلوط با هم پوشیده شده. ساقه قوی (ضخیم)، منشعب. برگهای پایینی عمیقاً ۵ لوبه، بالایی‌ها ۵ یا ۳ لوبه، با قطعات گاهی به کوتاهی دمبرگ‌دار، با لبه بطور نامنظم دندانه‌ای درشت، در سطح تحتانی از سطح فوقانی کم‌رنگتر. دمگل آذینها در محور برگها ۱-۲ تایی حداقل از دمبرگها ۲ بار بلندتر، یک یا بندرت پرگل. گریبان کم و بیش به $\frac{3}{4}$ طول کاسه گل می‌رسد، تقسیم شده به بریدگیهای ۶-۸ تایی، سه گوشه - سرنیزه‌ای باریک.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به صورت پراکنده در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کرمانشاه، خراسان و تهران.

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی این گونه کم و بیش مشابه *Althaea officinalis* L. می باشد (۱۱).

– با توجه به شباهت زیاد این گونه به *Althaea officinalis* L. ممکن است در جمع آوریهای محلی هر دو گیاه یکسان پنداشته شوند. اما باید گفت که بطور کلی هیچ یک از گونه های جنس *Althaea* در ایران به عنوان ختمی در بازار دارویی مصرف نمی شوند، بلکه گلهای انواعی از ختمی متعلق به جنس *Alcea* جمع آوری و به مصرف می رسند. جنس *Alcea* در ایران قریب به ۴۰ گونه دارد که در سراسر ایران پراکنده اند (مؤلف).

شونده، با سطح پستی محدب، با لبه های گرد شده، با خط میانی کم و بیش واضح. دانه ها با کرکهای سفید آردآلود تنک.

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه ای، ترکیه، ایران، ترکمنستان، عراق و تالش.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت پراکنده در استانهای گرگان، مازندران، گیلان: دره سفیدرود. -

Althaea hirsuta L.

بریدگیهای کاسه گل مستطیلی – تخم مرغی، نوک دار طویل شده، با رأس کم و بیش نخی شکل. گلبرگها ۲/۵-۲ بار از کاسه بلندتر، کم و بیش بنفش، با رنگ در امتداد رگه ها پررنگتر. میوه ها متشکل از ۱۰-۱۵ برچه؛ برچه ها به نازکی غشایی، در اطراف سینوس صاف و کم رنگ، کم و بیش آردآلود، بطرف ناحیه پشت در محدوده ای مشخص به ضعیفی چروک های قهوه ای وجود دارد، در سطح پستی به همان نحو ناحیه چروک از خارجها پهن تر وجود دارد، در سطح پستی تزئین شده با خط میانی واضح وجود دارد. دانه ها سیاه، در اطراف سینوس آردآلود.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، قفقاز، ترکیه، سوریه، عراق، تالش، ایران، افغانستان و آسیای مرکزی (ترکمنستان، تیان شان).

Althaea hirsuta L.

E. hispid althaea

ختمی کرکین

گیاه یکساله، به ارتفاع ۲۵-۵۰ سانتیمتر، پرساقه؛ ساقه های مرکزی بواقع ایستاده، با کرکهای بلند، سخت شکننده، گسترده زیر. برگها کوچک، پاییها تقریباً قلبی – کلیوی شکل، بدون بریدگی یا ۳-۵ لوبه کم عمق، با لبه کنگره ای، بالایی ها به شکلهای گوناگون تا بیشتر از ۳-۵ لوبه، با لبه نسبتاً (ترجیحاً) دندانه اره ای، کاملاً با کرکهای تنک. دمگل آذینها در محور برگها از آنها بلندتر، همیشه تک گل. بریدگیهای گریبان ۶-۹ تایی، از کاسه گل تقریباً ۱/۳ کوتاهتر، همانند بریدگیهای کاسه گل سرنیزه ای، با لبه ها و در امتداد رگه میانی کرکی موی ریشی گسترده. گلبرگها در حالت خشک آبی آسمانی کم رنگ، فقط از کاسه کمی بالا زده، میوه متشکل از برچه های ۱۲-۱۸ تایی؛ برچه رسیده تا سینوس بطور شعاعی چروکیده، خاکستری – سیاه

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی این گونه کم و بیش مشابه *Althaea officinalis* L. می باشد (۱۱).

عمومی خواص درمانی ضدسرفه و نرم کننده دارد و بمنظور درمان التهاب مخاط دهان و حلق، التهاب دهان و زبان، تحریکات گوارشی، بیماریهای ریوی، سرفه، برونشیت، التهاب روده ها و بیماریهای مجاری ادرار بکار می رود، در استعمال خارج بمنظور رساندن (پختن) آبنه ها و دمل ها، زخمهای عفونی، بصورت غرغره در درمان گلودرد، ورم لثه و آبنه های مربوط به دندان مورد استفاده قرار می گیرد (۱۰).

Althaea officinalis L.

- اثرات مهم ختمی خواص ضدسرفه آن است؛ خواص درمانی دیگر آن: ضددرد، ضدباکتری، ضدسم، ضدالتهاب، ضد سرفه، ضد عفونی کننده، ضداحتقان،

آذربایجان: دشت مغان. - کرمانشاه: سرپل ذهاب و قصر شیرین. - تهران: قزوین، می روید.

Althaea officinalis L.

E. marsh mallow, white mallow, moorish mallow, marish mallowe, marsh althaea, wimot

ختمی

گیاه ایستاده، به ارتفاع ۳۰-۱۵۰ سانتیمتر، پوشیده با کرک پوش نرم متشکل از کرکهای ستاره ای سفید انبوه. ساقه ضخیم، در بالا منشعب. برگها تخم مرغی، نوک تیز، گاهی ۳-۵ لوبه نامحسوس، با لوبهای نوک تیز، با لبه بطور نامنظم دندانه دار، پایینی ها از بالایی ها پهن تر. دمگل آذینها اغلب منفرد، بندرت ۳-۴ تایی محوری، با دم برگ از دمگل میوه دار خیلی بلندتر. گریبان فقط از کاسه کمی کوتاهتر، با بریدگیهای ۷-۱۰ تایی سرنیزه ای باریک. گلبرگها بنفش کم رنگ، از کاسه ۲-۲/۵ بار بلندتر. میوه متشکل از برچه های ۱۵-۲۵ تایی؛ برچه ها با پهلوهایی حدود (اطراف) سینوس صاف، غشایی نازک، آردآلود، به طرف لبه چروکیده نامحسوس، یا در سطح پستی کمی کانال دار (با کانال کم عمق) پوشیده (حامل) با کرکهای ستاره ای انبوه کوتاه، به رنگ کم رنگ (با رنگ پریده)، در بخش کرکدار اخراپی. دانه هیچگاه آردآلود نیست، در سطح پستی به کم عمقی کانال دار.

پراکندگی جهانی: اروپا بجز نواحی شمالی، ترکیه، فلسطین، سوریه، تالش، ایران، افغانستان، قفقاز و آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، آذربایجان غربی و شرقی، کردستان، اصفهان (اطراف زاینده رود)، اراک (گردو، راسوند)، لرستان و خراسان (کلات نادری).

مصارف و کاربردها: اندامهای مختلف این گیاه مانند ریشه، برگها و گلها مورد مصرف قرار می گیرد بطور

ضدکرم، ادرار آور، خلط آور، کاهش دهنده قند خون، محرک سیستم ایمنی بدن، ملین و مسهل (۱۲).

- گیاه ملین، جلواندازنده تشکیل چرک و شفا دهنده زخمهاست. ریشه آن مسکن است و در حالت التهاب مجاری تنفسی و گذرگاههای هضم غذا بکار می رود. ساقه های زیرزمینی آن گاهی به شیرخواران برای کمک به دندان درآوردن داده می شود. میوه های آن برای دردها و دشواریهای ادراری و سرفه مفید است (5).

- برای خاصیت آرام بخشی مفید است، ختمی سبب حفاظت و آرامش لایه مخاطی می شود. ریشه آن از ترشی معده (اسید معده)، زخمهای دستگاه گوارش و گاستریت (ورم معده) جلوگیری می کند. ختمی

ملین ملایم و مفید برای مشکلات روده ای شامل التهاب موضعی روده باریک، التهاب قولون، آماس و تورم کیسه های فرعی روده و سندرم حساسیت زای روده می باشد. دم کرده گرم برگهای آن التهاب مثانه و تکرار ادرار را درمان می کند. تسکین دهنده سرفه های خشک، آسم برونشیتی، نزله های ششی و ذات الجنب است. گل های له شده تازه یا دم کرده گرم آن برای تسکین تورم پوست بکار می رود. ریشه آن بصورت ضماد روغنی برای درمان دمل ها و آبسه ها و به عنوان دهان شویه برای التهابات مصرف می شود، ریشه پوست کنده آن را می توان بصورت چوب جویذنی برای دندان درآوردن کودکان (بچه ها) بکار برد (4).

Althaea officinalis L.

Gossypium arboreum L.

*Gossypium arboreum L.

Syn.: *Gossypium indicum* Tod., *Gossypium neglectum* Tod., *Gossypium sanguineum* Hassk., *Gossypium intermedium* Tod., *Gossypium cernuum* Tod.

E. cotton plant, Asiatic tree cotton, tree cotton, red flowered cotton, Ceylon cotton, Chinese cotton

پنبه درختی

درختچه‌ای به ارتفاع ۱-۲ متر. شاخه‌ها ارغوانی، کرکدار. برگها با دمیرگی به طول ۱/۵-۱۰ سانتیمتر؛ گوشواره‌ها خطی تا سرنیزه‌ای یا داسی شکل؛ پهنک تخم‌مرغی تا دایره‌ای، با رگبرگ اصلی و گاهی رگبرگهای فرعی در سطح تحتانی با کرکهای ستاره‌ای یا ساده، بی‌کرک شونده، ۵-۷ قسمتی؛ لوبها خطی تا سرنیزه‌ای، اغلب با دندانه‌های کامل در میان سینوس‌ها. گلها با دمگل کوتاه. قطعات کاسبرگهای فرعی تخم‌مرغی، تقریباً کامل یا دندانه‌دار، در قاعده قلبی، با رأس نوک تیز، کاسه گل کوچک، به طول حدود ۵ میلیمتر، فنجانی شکل، گاهی ۵ دندانه‌ای. جام گل زرد کم‌رنگ با یا بدون مرکز ارغوانی، گاهی کاملاً ارغوانی، به طول ۳-۴ سانتیمتر. لوله پرچمی به طول ۱/۵-۲ سانتیمتر، حامل کیسه‌های بساک. کپسول به عرض ۱/۵-۲/۵ سانتیمتر، تخم‌مرغی یا مستطیلی، نوک‌دار، بی‌کرک، حفره‌دار، ۳-۴ سلولی.

پراکندگی جهانی: مناطق گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب دنیای قدیم.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استانهای هرمزگان و بلوچستان.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده: برگها، دانه‌ها و ریشه‌های گیاه.

ریشه پنبه درختی برای مداوای تب بکار می‌رود. دانه‌های آن در نزله، سل ریوی، التهاب مزمن و سوزاکی پیشابراه، سوزاک و التهاب مزمن مثانه مصرف می‌شود. بخشهای مختلف گیاه برای درمان گوش درد،

دیوانگی، تشنج و دردهای زایمان بکار می‌رود (6).
- ریشه آن برای مداوای تب بکار می‌رود. برگهای آسیا شده آن مخلوط با شیر برای درمان ادرار کردن همراه با سوزش بکار می‌رود. گلبرگهای فشرده و خیس کرده آن در شیر گاو به‌عنوان آرام‌بخش و دارویی مؤثر برای درمان ورم ملتحمه کودکان بکار می‌رود. پنبه در استعمال خارجی برای درمان سوختگی‌ها و زخمهای ناشی از عمل جراحی مصرف می‌شود. دانه‌های آن اثر قابل توجهی برای درمان سوزاک، التهاب مزمن و سوزاکی پیشابراه، ورم مزمن مثانه، هضم غذا و عفونتهای نژله‌ای دارد، شیره دانه‌های آن به‌عنوان پادزهر در مسمومیت‌های ناشی از تریاک مصرف می‌شود و دم‌کرده ریشه آن به‌عنوان ملین و مدر بکار می‌رود. دم‌کرده سرد برگهای آن به همراه آب‌لیمو برای تسکین اسهال خونی مصرف می‌شود. ریشه‌های آن قاعده‌آور است. برگها و له شده پوست دانه‌های آن برای معالجه زخما یا بصورت ضماد برای سوختگی‌ها و تورم‌ها بکار می‌رود و آن را بصورت لایه‌ای آسترمانند روی زخم قرار

درمان سوزاک، التهاب حاد مثانه و نزله بکار می‌رود. جوشانده ریشه آن در امریکا برای تسهیل زایمان و کاهش تب بکار می‌رفت. تفاله روغن گرفته آن غذای مناسبی برای دام می‌باشد (5).

باریک شده. برگه‌ها با قاعده‌ای دایره‌ای، سه گوشه‌ای پهن، کاملاً متمایز از گلها، اغلب با پهنایی بیشتر از درازا، قلبی، با لبه‌ای با ۶-۸ دندان در هر طرف. گلها محوری، دو جنسی، با اندازه متوسط، زرد با مرکز ارغوانی. کاسه گل کامل یا تا حدودی ۵ لوبه. گلبرگها به هم پیچیده. میوه کیسول شکوفا، به طول تا ۲۰ میلیمتر یا بیشتر، نوک‌دار که از آن پنبه یا تارهای رشته‌ای خارج می‌شود (بیرون می‌زند). تخمدان منفرد، فوقانی، ۳-۴ حجره‌ای، تخمک‌ها در

می‌دهند. خمیر دانه‌های آن روی پیشانی و شقیقه برای درمان سردرد بکار می‌رود (3).
- روغن آن خوراکی است و برای پخت و پز در سالاد مصرف می‌شود. در هندوستان دانه آن برای

* *Gossypium herbaceum* L.

E. levant cotton, cotton plant, cotton

پنبه، پنبه معمولی

گیاه علفی یکساله، به شکل بوته‌ای یا نیمه بوته‌ای، به ارتفاع تا ۱۲۰ سانتیمتر، با شاخه‌های علفی، با کرک‌های تنک یا به ندرت بدون کرک شونده. برگها چرمی، با رگبرگ‌های مشبک، قلبی شکل، با ۵-۷ لوب که تا کمتر از نیمه عمق پهنک می‌رسند، تخم‌مرغی پهن، نوک‌تیز کوتاه، اغلب در قاعده

Gossypium herbaceum L.

دانه‌های آن برای درمان زخمها، جرب و تبخال بکار می‌رود. پوست ریشه آن به‌عنوان سقط‌آور بکار می‌رود. دانه‌های آن بنظر می‌رسد که ضداسهال خونی و شیرآور است و شیر برک آن به‌عنوان ملین در موارد اسهال و اسهال خونی ضعیف مصرف می‌شود. جوشانده دانه‌های آن برای درمان تب نوبه بکار می‌رود (3).

– پوست ریشه پنبه امروزه بندرت به‌عنوان گیاه دارویی مصرف می‌شود، در گذشته به‌عنوان جایگزین برای ارگوت (*Claviceps purpurea*) که در وسعت زیادی برای آسان کردن زایمان بکار می‌رفت مصرف می‌شد، پوست ریشه پنبه هم با اثر ملایم‌تر و اثرات امن‌تر سبب تحریک انقباض رحم و تسهیل‌کننده دشواریهای زایمان است، سبب سهولت و تشدید سقط جنین و آغاز قاعدگی و کاهش جریان قاعدگی می‌شود. پوست ریشه پنبه سبب تشدید و ترغیب خون به لخته شدن و ترشح شیر پستان می‌شود. روغن دانه پنبه برای مداوای قاعدگی شدید و خونریزی از لایه درونی رحم بکار می‌رود (4).

Gossypium herbaceum L.

هر حجره ۲-۷ عدد یا بیشتر. دانه‌ها بزرگ و گوشه‌دار.

پراکندگی جهانی: کاشته شده در نقاط مختلف جهان، با منشأ نقاط گرم و مرطوب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استانهای گرگان، مازندران، یزد، فارس، خراسان و تهران.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: ریشه، پوست ریشه، گله‌ها و دانه‌های گیاه می‌باشد.

ریشه پنبه مدر است و خمیر آن مخلوط با آب برنج برای دفع ترشحات چرکی مجرای تناسلی زنان داده می‌شود. پوست ریشه قاعده‌آور، شیرآور و تسریع‌کننده زایمان است. آب برگهای آن ضداسهال خونی است و برای مداوای نیش عقرب و مارگزیدگی بکار می‌رود. جوشانده برگهای پنبه برای کاهش تب و اسهال استعمال می‌شود. گلهای پنبه برای تخلیه رحم و سلامت و انقباض مؤثر رحم بکار می‌رود، مفید برای مشکلات و انسداد عادت ماهیانه می‌باشد. دانه‌های پنبه آرام‌بخش، مسهل، خلط‌آور، شیرافزا، افزایش‌دهنده میل جنسی و سقط‌آور هستند و برای سقط کردن جنین بکار می‌روند، بنظر مقوی اعصاب هستند و در موارد سردرد مصرف می‌شوند (6).

– حمام برگهای آن در وان کوچک برای تسکین اسهال خونی و به همراه روغن بصورت ضمد برای معالجه مفاصل نقرسی بکار می‌رود. شربت گلهای آن در حالت‌های افسردگی شدید بدلیل اثرات تسکینی و نشاط‌آوری آن تجویز می‌شود و ضمد آن برای معالجه سوختگی‌ها بکار می‌رود. دانه‌های آن به‌عنوان خلط‌آور، ملین و محرک قوای جنسی بکار می‌رود. گیاه کامل تب‌بر، گله‌ها و برگهای آن خلط‌آور و معرق هستند. گلهای گیاه برای درمان قاعدگی دردناک و فقدان قاعدگی داده می‌شود و

مرکز اروپا (مجارستان، کرت، غرب و جنوب غرب روسیه) جنوب غرب آسیا (مصر، عربستان، ایران، غرب پاکستان، افغانستان و سایر نقاط گرم و مرطوب، شبه گرم و مرطوب دنیا).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در گذشته کاشته شده در شمال ایران.

Hibiscus cannabinus L.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: برگها، دانه‌ها و گله‌ها؛ کنف اصولاً به‌عنوان گیاهی مولد نخ (الیاف) کاشته می‌شود. برگهای آن ملین هستند. آب گلهای کنف همراه با شکر و فلفل سیاه دارویی عمومی برای معالجه یبوست و ترشح صفرا با ترشی است. دانه‌های آن محرک قوای جنسی و چاق‌کننده است. از آنها در موارد تب بعد از زایمان استفاده می‌کنند و در استعمال خارجی برای تسکین دردها و سوختگی بکار می‌رود (6).

**Hibiscus cannabinus L.*

E. bimli, bimlipatam Jute, Ambary hemp, knaf, Mesta, Deccan hemp ambari, hemp plant

کنف

گیاه یکساله ایستاده، به ارتفاع حدود ۷۰-۲۰۰-۴۰۰ سانتیمتر، ساده یا بسیار پرشاخه، بی‌کرک یا حداقل در بخشهای رویشی بدون کرک اما با ساقه، شاخه‌ها، دمیرگ‌ها و دمگل‌های با خارهای خمیده رو به بالای پراکنده و تنک، برگ‌ها با محیط دایره‌ای - نوک‌دار، پایینی‌ترین آنها کامل یا بطور نامحسوسی سه لوبه، بالایی‌ها پنجه‌ای تا دمیرگ به ۳-۷ قطعه بیضوی باریک تا خطی - سرنیزه‌ای تقسیم شده، همگی دندان‌اره‌ای تیز، بدون کرک یا با کرک‌های مویی زیر پراکنده. گله‌ها منفرد و محوری، گاهی خوشه‌ای کاذب، برگ‌گک‌ها خطی تا خطی - سرنیزه‌ای، به طول تا ۲ سانتیمتر، با لبه کرکی تار موی ریشی و گاهی به ظرافت در پایین کرک‌دار. کاسه گل رشدکننده تا به طول حدود ۲/۵ سانتیمتر و در حالت میوه با لوبهای نوک‌دار بلند از قاعده سه گوشه، سخت شکننده و با نوک تقریباً خاردار و کرک تار موی ریشی به‌ویژه در طول لبه‌ها، هر لوب با رگه‌های میانی و کناری حداقل در پایین حاوی کرک‌های نمدی پشمالو، رگه میانی در میانه حاوی کرک‌های غده‌ای متورم در میانه. گلبرگ‌ها به طول ۴-۸ سانتیمتر، زرد، هر یک با لکه‌ای مایل به ارغوانی در قاعده. ستون پرچمی کوتاه، درون گل جای گرفته. کپسول تقریباً کروی یا به کوتاهی تخم‌مرغی، نوک‌دار، به طول حدود ۲ سانتیمتر، با کرک‌های بلند فشرده ابریشمی بالای کرک‌پوش کوتاه‌تر. دانه‌ها به طول ۵ میلی‌متر، دلتایی - کلیوی شکل، با حفره‌های کوچک، با کرک‌های پراکنده ساده و ستاره‌ای.

پراکندگی جهانی: بومی آفریقای گرم و مرطوب و آسیا. کاشته شده در بخشهایی از جنوب شرق و شرق

به تعداد (۸-) ۱۰-۱۲ عدد، خطی - درفشی، مژه‌دار. کاسه گل سریعاً ریزان. جام گل استکانی باز. گلبرگها زرد کم‌رنگ، با ناخنک قرمز با انتهایی نوک‌دار. میوه کپسول مستطیلی، شیاردار، کرک پتویی، نوک‌دار، (۱۰-) حجره‌ای. دانه‌ها متعدد، کروی، خاکستری، در سطح پشتی با شیارهای ضعیف و کرکهای تنک. پراکندگی جهانی: از گذشته دور در نقاط مختلف کاشته می‌شده و منشأ آن مشخص نیست. بصورت کاشته شده در آسیا، افریقا و امریکا دیده می‌شود. پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت کاشته شده در نقاط گرمسیری در استانهای ایلام، خوزستان، جنوب فارس، بوشهر و هرمزگان دیده می‌شود.

* *Hibiscus esculentus* L.

Syn.: *Hibiscus ficifolius* Miller., *Abelmoschus esculentus* (L.) Moench

E. okra, gumbo, eatable hibiscus, Indian red and white sorrel, musk_mallow

بامیه

گیاه علفی یکساله، ضخیم، به ارتفاع (۳۰-) ۱۵۰- (۲۰۰) سانتیمتر، با کرکهای ساده‌ای که اصولاً بموازات (در اطراف) رگبرگهای سطح تحتانی برگ به صورت تنک قرار دارند. ساقه علفی، ایستاده، ساده، ضخیم؛ شاخه‌ها به ارتفاع تا ۵۰ سانتیمتر. برگهای قاعده‌ای قلبی، ۵ لوبه؛ لوبها پهن، تقریباً نوک‌تیز، کنگره‌ای؛ پهنک از دم‌برگ بلندتر، دم‌گل محوری، منفرد، کوتاه، راست. گریبان با بریدگی‌هایی

Hibiscus esculentus L.

– جوشانده میوه آن برای درمان اسهال خونی، سوزاک، ادرار کردن دردناک، پرونشیت و مشکلات روده بکار می‌رود. میوه‌های آن به‌عنوان لینت‌بخش، آرام‌بخش و افزایش‌دهنده میل جنسی مصرف می‌شوند. دانه‌های آن ضد اسپاسم، معرق و محرک می‌باشند (9).

Hibiscus esculentus L.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده؛ میوه‌ها و دانه‌ها. میوه‌های پامیه مغذی، اشتهاآور و ملین هستند، به‌عنوان سیزی مصرف می‌شوند و بصورت جوشانده به‌عنوان نرم‌کننده، آرام‌بخش، مدر، در عفونتهای نزله‌ای، سختی دفع ادرار، ادرار کردن دردناک و سوزاک مصرف می‌شود. موسیلاژ میوه‌ها و دانه‌های آن نرم‌کننده، آرام‌بخش و مفید برای درمان سوزاک است. میوه‌های آن برای افزایش قوه بء مفید است و در اسهالهای مزمن کاربرد دارد. میوه‌های جوان آن در موارد بی‌اختیاری دفع منی خورده می‌شود و موسیلاژ آن قابلیت محرک قوه بء دارد. برای رفع تب‌ها، حمله‌های نزله‌ای، التهابات اعضای تناسلی – ادراری، تمام موارد سوختگی، درد و مشکلات دفع ادرار سودمند است. دانه‌های آن محرک و ضد اسپاسم هستند. دم‌کرده دانه‌های کباب شده آن معرق هستند (6).

– گیاه به‌عنوان ملین و مسکن بکار می‌رود. برگهای آن بصورت ضماد مسکن مصرف می‌شود. موسیلاژ میوه و دانه‌ها برای درمان سوزاک و التهاب دستگاه تناسلی – ادراری بکار می‌رود. میوه‌های نارس بصورت جوشانده به‌عنوان ملین، مسکن و مدر در عفونتهای نزله‌ای، کمی ادرار و سوزاک مصرف می‌شود. دانه‌های آن قابلیت تحریک قوای جنسی ضعیف دارد.

* *Hibiscus gossypifolius* Mill.

Syn.: *Hibiscus sabdariffa* L., *Hibiscus digitatus* Cav.

چای مکه

گیاه یکساله یا چندساله، به ارتفاع ۱-۲ متر. ساقه معمولاً به‌فروانی منشعب، بی‌کرک یا با خارهای پراکنده، ارغوانی. برگها خیلی متنوع. پایینی‌ها بیضوی تا تقریباً دایره‌ای، بالایی‌ها کمی تا عمیقاً پنجه‌ای ۳-۷ لوبه؛ لوبها دندانه‌اره‌ای، سرنیزه‌ای، بیضوی یا مستطیلی، به طول ۲-۸ سانتیمتر، به عرض ۵-۱۰

میلیمتر، تقریباً در هر دو سطح بی‌کرک؛ روی رگبرگ میانی در سطح زیرین کرک غده‌ای‌دار؛ دم‌برگ به طول ۲-۵ سانتیمتر؛ گوشواره‌ها به طول حدود ۱ سانتیمتر، خطی، سبز – مایل به ارغوانی. گلها محوری، منفرد؛ دمگل کوتاه، ضخیم، با طولی کمتر از ۱ سانتیمتر، در میانه یا نزدیک قاعده بنددار، ارغوانی؛ قطعات کاسبرگ فرعی ۸-۱۲ تایی، به طول ۵-۱۰ میلیمتر، به عرض ۲-۳ میلیمتر رشدکننده، خطی – سرنیزه‌ای، ارغوانی، چسبیده به قاعده کاسبرگ، به باریکی در

Hibiscus gossypifolius Mill.

افریقا، کاشته شده و بندرت بومی شده در نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب جهان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در بلوچستان و جنوب کرمان (هامون جازموریان) **مصارف و کاربردها:** از نظر اقتصادی گیاهی با ارزش است که به جای کنف کاربرد دارد. برگها و شاخه‌های آن مزه ترشی دارند و بصورت خام یا پخته خورده می‌شوند، کاسبرگهای میوه‌دار گوشتی آن نیز مزه ترش دارد و مانند *Cran berries* در ساختن ژله و شیرینی بکار می‌رود، آب آن استخراج شده در نوشابه‌سازی برای معطر کردن بکار می‌رود. دانه‌های آن نیز خورده می‌شود. گفته می‌شود که بخشهای مختلف آن نیز برای انسان و دام اهمیت دارویی دارد (22).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استانهای مازندران: نوشهر، چالوس، شهنسوار، رامسر. — گیلان: لاهیجان و رشت.

Hibiscus mutabilis L.

رأس سطح داخلی کانال‌دار. کاسه گل گوشتی، ارغوانی، به طول ۱/۵-۲/۵ سانتیمتر، در حالت میوه رشدکننده، به طول تا ۳/۵ سانتیمتر، در زیر میانه پیوسته؛ لوبها سرنیزه‌ای، نوک‌دار، معمولاً نزدیک قاعده روی رگه اصلی کرک غده‌ای‌دار (دارای یک غده). جام گل مایل به زرد تا مایل به ارغوانی یا صورتی با مرکز تیره، به عرض ۳-۵ سانتیمتر؛ گلبرگها به طول ۳-۴ سانتیمتر، روی ستون پرچی قرار گرفته. کپسول به طول ۲-۲/۵ سانتیمتر، به عرض ۱-۱/۵ سانتیمتر، به انبوهی کرک ساده فشرده‌دار، تخم‌مرغی، نوک‌دار. دانه‌ها سیاه، کلیوی شکل، بندرت بی‌کرک، به عرض ۲-۴ میلی‌متر. پراکندگی جهانی: با خاستگاه نامشخص، احتمالاً

* *Hibiscus mutabilis* L.

E. cotton rose, confederative rose, changeable rose

ختمی الوان، ختمی درختی، رز پنبه‌ای

درختچه‌ای بزرگ یا درخت مانند کرکدار، با کرکهای نمدی، اغلب در نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب، برای گلهای درشت به عرض ۷/۵-۱۰ سانتیمتری سفید تا صورتی آن که در شب قرمز می‌شود کاشته می‌شود. برگها بزرگ، تخم‌مرغی پهن تا تخم‌مرغی - دایره‌ای، به عرض ۱۰-۲۰ سانتیمتر، ۳-۵ لوبه با عمق بریدگی تا نیمه یا کمتر از نیمه پهنک، با لوبهای سه گوشه‌ای، نوک‌تیز یا نوک‌دار، در قاعده قلبی، کنگره‌ای - دندانهای کم عمق، روی سطح فوقانی کمی کرکی، اما در سطح تحتانی با کرکهای نمدی. گلها محوری، در انتها دسته‌ای؛ جام گل در سطح خارجی کرکدار؛ لوبهای کاسه گل تخم‌مرغی پهن، با برگه‌های باریک نمدی. میوه کروی، کرکدار، به طول حدود ۲/۵ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: چین و ژاپن.

Hibiscus mutabilis L.

توصیه می‌شوند. برگ‌های آن برای درمان تورم‌ها بکار می‌رود. گیاه کامل به‌عنوان ملین کاربرد دارد (3).

مصارف و کاربردها: گل‌های گیاه برای بیماری‌های سینه و دردهای ریوی مصرف می‌شود و به‌عنوان محرک

Hibiscus Rosa-sinensis L.

در اغلب نقاط جنوبی ایران در استانهای خوزستان، بوشهر، جنوب فارس، جنوب کرمان، هرمزگان و

* *Hibiscus Rosa-sinensis* L.

E. rose of China, Chinese hibiscus, China-rose, shoe flower

ختمی چینی

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۱/۵ (۳-) متر، منشعب، بدون کرک. برگ‌ها تخم‌مرغی - نوک‌دار، دندان‌اره‌ای، نزدیک قاعده کامل (بدون بریدگی)، بدون کرک؛ پهنک از دم‌برگ تا حداقل ۳ بار بلندتر. گوشواره‌ها خطی، راست. گل‌ها منفرد، محوری؛ دم‌گل‌ها نزدیک قاعده راست، در بالا خمیده، ضخیم شده، از دم‌برگ‌ها بلندتر. گریبان متشکل از بریدگی‌های ۶-۷ (۸-) تایی، خطی، از کاس‌برگ تا دویار کوتاه‌تر. کاسه گل استکانی، با لوب‌های سرنیزه‌ای تا میانه پیوسته. جام گل ۲-۲/۵ بار بلندتر از کاسه گل، قرمز گوشتی، با گلبرگ‌های در نزدیک قاعده با خال نامحسوس. میوه کپسول تقریباً کروی، با دانه‌های متعدد خاکستری - قهوه‌ای نامحسوس، با کرک‌های تنک.

پراکندگی جهانی: جنوب شرق آسیا (اغلب کاشته شده و گاهی خودروی به نظر می‌رسد).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است زیبا که

فشارخون سرخرگی بکار می‌رود و اثرات قابل توجهی برای معالجه ناباروری دارد و بطور وسیع برای سیاه کردن رنگ موی بکار می‌رود (6).

– گلهای آن به‌عنوان نرم‌کننده، خنک‌کننده، افزایش‌دهنده میل جنسی و قاعده‌آور مصرف می‌شود. گلهای و جوانه‌های خیس شده در آب برای یک شب و دم‌کرده آن در حالت شکم خالی برای درمان مشکلات و ادرار کردن دردناک و یرقان بکار می‌رود. گلهای جوشانده و خشک کرده بصورت پودر و مخلوط با عسل بعد از قاعدگی برای جلوگیری از بارداری مصرف می‌شود. خمیر تهیه شده از گلهای برای درمان تورم و تاول‌ها و برای رسانیدن چرک آن بکار می‌رود. گلهای خشک شده آن در سایه به همراه روغن نارگیل سرد شده برای افزایش رشد مو بکار می‌رود. جوشانده ریشه برای درمان تب کودکان و آب ریشه تازه آن برای درمان سوزاک بکار می‌رود. پودر ریشه آن برای معالجه ازدیاد خون قاعدگی مصرف می‌شود (9).

– ریشه، پوست و گلهای آن نرم‌کننده و تسکین‌دهنده هستند. گلهای آن قاعدگی را منظم و گاهی سبب سقط جنین می‌شوند. جوشانده گلهای آن به‌عنوان شیرآور، ضدبارداری، مسکن و آرام‌بخش و مانند خمیر برای درمان اوریون بکار می‌رود. ریشه‌های آن برای سرماخوردگی بجای ختمی مصرف می‌شود. برگهای تازه آن کوبیده و بصورت ضماد برای درمان آبسه‌ها و کفگیرک بکار می‌رود. مواد رنگی آن در قنادهی و لوازم آرایشی بکار می‌رود. پوست آن پایین آورنده فشار خون، قاعده‌آور و ضد عفونی‌کننده روده و دستگاه ادراری است (5).

درختچه‌ای با ساقه چوبی (گاهی درخت کوچک)، ساقه به ارتفاع تا ۱ (۳-) متر، منشعب، بدون کرک. برگها گوه‌ای شکل – تخم‌مرغی، سه لوبه، با لب میانی از بقیه بلندتر، با لبه دندانهای نامساوی، بدون

بلوچستان در فضای باز، و در نقاط سردسیر در گلخانه‌ها نگهداری می‌شود.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده؛ ریشه‌ها، برگها و گلهای ریشه ختمی چینی آرام‌بخش و برای تسکین سرفه بکار می‌رود. جوشانده ریشه در امراض مقاربتی و تب‌ها بکار می‌رود. آب ریشه تازه برای درمان سوزاک و پودر ریشه و سایر اعضای گیاه برای تسکین سوزاک، استفراغ خون و ناراحتیهای معده بکار می‌رود. برگها نرم‌کننده، ملین، ضد درد و مسهل هستند، شیره آن برای درمان سوزاک مفید است. جوشانده آن به‌عنوان محلول در تب‌ها بکار می‌رود. ستونک حاوی پرچم آن مدر است و برای درمان مشکلات کلیوی بکار می‌رود. گلهای قابض، آرام‌بخش، نرم‌کننده، خنک‌کننده، بیوست‌آور، پایین آورنده قند خون، افزایش‌دهنده میل جنسی و قاعده‌آور هستند و برای درمان ریزش مو، احساس سوختگی در بدن، دیابت، نارسایی قاعدگی و بواسیر و همچنین برای تب، سرفه، ازدیاد خون قاعدگی، ادرار کردن دردناک، التهاب مثانه و دیگر ناراحتیهای دستگاه ادراری – تناسلی بکار می‌روند. خمیر تهیه شده از آن برای درمان تورم‌ها و تاول‌ها بکار می‌رود. جوشانده گلهای برای درمان برونشیت نزله‌ای بکار می‌رود. سرخ کرده آن در روغن برای ازدیاد خون قاعدگی داده می‌شود. جوانه‌های آن برای درمان تخلیه مهملی و رحم بکار می‌رود. دم‌کرده گلهای آن به‌عنوان نوشابه‌ای خنک‌کننده برای تسکین تب‌ها بکار می‌رود. برگ و گلهای آن شفا دهنده زخمها هستند و برای تسریع رشد مو و رنگ آن بکار می‌روند. گلهای برای درمان

** Hibiscus syriacus L.*

Syn.: *Hibiscus rhombifolius* Cav., *Ketmia syriaca* Scop.
E. rose of Sharon, shrubby althea, double-flowered althea

ختمی درختی

Hibiscus syriacus L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استانهای مازندران، گرگان، گیلان، آذربایجان، اصفهان، فارس، خراسان و تهران دیده می شود.

مصارف و کاربردها: برگ این درختچه زینتی ملین است (۱۱).

- یکی از درختچه های زینتی رایج کاشته شده در نواحی معتدله و معتدله سرد ایران است که در پارکها، حیاط منازل و ادارات دولتی کاشته می شود و ارزش زینتی آن قابل توجه تر از ارزش های دارویی آن است و باید گفت در ایران و در طب سنتی ایران برای این گونه زینتی جایگاهی تعریف نشده است (مؤلف).

کرک، تقریباً چرمی؛ پهنک از دمبرگ چند بار بلندتر. گوشواره ها موی ریش مانند. گلها محوری، منفرد. دمگلها از دمبرگ ها بلندتر. بریدگیهای گریبان خطی (۵-) ۶-۸ (۱۰-) تایی، از کاسه گل به دشواری یا فقط کمی کوتاهتر. بریدگیهای کاسه گل سه گوشه ای - سرنیزه ای. گلبرگها ۳-۴ بار بلندتر از کاسه گل، بزرگ (درشت)، واژ تخم مرغی، سفید، زرد یا بنفش. میوه کپسول تخم مرغی - نوک دار، با کرکهای مویی تنک. کلاله ضخیم، کلیوی شکل. دانه ها سیاه. کلیوی شکل، با نوک تیز، با ناحیه ای کرکی بلند و جدا.

پراکندگی جهانی: شرق آسیا، ترکیه، ایران، افغانستان، تالش، هندوستان و سنیا.

درشت یا لوبدار - بریده بریده؛ پهنک با دمبرگ هم‌اندازه. دمگلها منفرد یا بندرت دوتایی محوری، با برگهای کوچک کمی بالاتر از قاعده آن قرار گرفته. بریدگیهای گریبان ۱۰-۱۳ تایی، تار موی ریشی، زیر - کرک مویی. کاسه گل غشایی، با رگه‌های سیاه‌شونده، روی رگه‌ها با کرکهای موی خرسی (زبر)، زیر میوه قویاً ورم کرده، بادکنکی، با بریدگیهای ۵ تایی تقریباً تا میانه پیوسته. گلبرگها از کاسه ۲ بار بلندتر، زرد، در قاعده ارغوانی. کپسول مستطیلی، نوک‌کند. دانه‌ها خاکستری، بی‌کرک.

Hibiscus Trionum L.

Syn.: *Hibiscus vesicarius* Cav., *Hibiscus djabinianus* Parsa

E. flower of an hour, bladder ketmia, three coloured hibiscus, Rose mallow

ختمی سه‌رنگ، بستان گلی

گیاه یکساله کم و بیش کرکدار. ساقه علفی، منشعب، نازک، تقریباً ایستاده، به ارتفاع (۵-۳۰-۵۰-۷۵) سانتیمتر. برگهای پایینی دایره‌ای، بدون بریدگی، بقیه ۳-۵ قسمتی، با لوبهای واژ تخم‌مرغی - مستطیلی تا تقریباً خطی، نوک‌کند یا نسبتاً نوک تیز، دندانه‌ای

Hibiscus Trionum L.

چهارمحال بختیاری، فارس، کرمان، خراسان، تهران و سمنان می‌روید.

مصارف و کاربردها: دم‌کرده گل‌های آن برای رفع خارش و بیماری‌های پوستی دردناک و به‌عنوان مدر مصرف می‌شود. برگ‌های خشک شده آن مقوی معده است (3).

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، آناتولی، عراق، تالش، ایران، ترکمنستان، افغانستان، پاکستان، قفقاز، مغولستان، هندوستان، سنیا و در بسیاری از نقاط جهان معرفی شده یا خودروی. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در اراضی زراعی استانهای آذربایجان شرقی و غربی،

Malva parviflora L.

E. small-flowered mallow, marsh mallow

پنیرک گل‌ریز

گیاه یکساله به ارتفاع ۵-۳۰ سانتیمتر؛ ساقه منفرد یا ساقه‌ها چندتایی، ایستاده، گسترده روی زمین یا بالارونده (برخاسته)، تقریباً بی‌کرک، فقط پوشیده از کرک‌های ستاره‌ای بسیار کم، ساده یا منشعب. دم‌برگ اصولاً در گیاهان گسترده روی زمین یا فقط در بالای

نیمه گیاه هم‌طول پهنک، با کرک‌های انبوه ستاره‌ای؛ پهنک برگ‌ها نیمه دایره‌ای - کلیوی شکل، با قاعده قلبی پهن، با لوب‌های ۵-۷ تایی کوتاه با لبه اغلب بطور نامحسوسی (به ظرافت) دندانه‌ارهای ریز، گاهی دندانه‌دار، جدای از کرک‌های بسیار تنک ساده سطح فوقانی بی‌کرک، در سطح تحتانی کرکی ستاره‌ای. گل‌ها ۱-۳ تایی، بندرت همگی در محور برگ‌های دم‌برگ‌دار بسیار کوتاه تقریباً بی‌کرک، از طول کاسه گل به

Malva parviflora L.

برای دفع ناراحتیهای رحم و محلول چشمی بکار می‌رود. دانه‌های آن مسکن هستند و برای مداوای سرفه‌ها و زخمهای کیسه مثانه بکار می‌روند. سبب تولید سم مخدر در حیوانات می‌شود (5).

– دانه‌های آن ملین و نرم‌کننده و آرام‌بخش است، برای درمان سرفه و زخم کیسه مثانه تجویز می‌شود (1).

جنس پنیرک / *Malva L.* در ایران ۱۰ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله دارد که در سراسر ایران بجز نواحی بیابانی مرکزی پراکنده‌اند و اغلب بصورت علف هرز در کنار مزارع و باغها دیده می‌شوند. مشهورترین آنها از نظر کاربرد دارویی *Malva sylvestris L.* است که در طب سنتی ایران بخوبی شناخته شده است، اما دیگر گونه‌های این جنس نیز به فراخور زمان و جایگاه رویشی به مصرف تغذیه می‌رسند (بیشتر برگهای جوان) و بعضی نیز خواص دارویی قابل توجهی دارند. آنچه می‌توان گفت اینکه اگرچه گونه‌های مختلف این جنس در نقاط مختلف به مصرف تغذیه می‌رسند، اما اطلاعات دقیق و منسجم در مورد آنها وجود ندارد و نیازمند تحقیق و پژوهش می‌باشد. در اینجا جهت مزید اطلاع نامهای علمی گونه‌های پنیرک آورده می‌شود به امید اینکه در ارتباط با کاربری آنها از دیدگاه دارویی تحقیقات دقیقی صورت گیرد (مؤلف).

Malva armeniaca Iljin

پنیرک ارمنستانی

Malva flexuosa Hernem.

پنیرک زیبراکری

Malva Iljini I. Riedl

پنیرک باکویی

Malva Leonard I. Riedl

پنیرک کرمانی

Malva microcarpa Pers.

پنیرک میوه ریز

Malva neglecta Wallr.

پنیرک معمولی

Malva nicaeensis All.

پنیرک نیسی (فرانسوی)

Malva parviflora L.

پنیرک گل ریز

Malva rotundifolia L.

پنیرک برگ گرد

Malva sylvestris L.

پنیرک، پنیرک قرمز

دشواری بلندتر. برگه‌های گریبانی ۳ تایی، سرنیزه‌ای بسیار باریک، فقط تقریباً تا $\frac{1}{3}$ طول کاسه رسا، اغلب کاملاً بی‌کرک. بریدگیهای (دندانه‌های) کاسه گل سه گوشه‌ای پهن، تقریباً بی‌کرک، پوشیده از کرکهای تنک ستاره‌ای کوتاه، با لبه‌های کم و بیش مژده‌دار با کرکهای مویی کم‌ساده، زیر میوه برگشته. گلبرگها سفید یا آبی آسمانی شونده، با ناخنک بی‌کرک، لوله متشکل از بهم پیوستن پرچمها بی‌کرک. برچه‌های میوه ۹-۱۱ تایی؛ برچه‌ها در سطح پشتی و در زاویه‌های جانبی در جهت عرضی چروکیده، بی‌کرک، در پهلوها بی‌کرک، در جهت شعاعی دراز چین یا بندرت تقریباً صاف، سخت شده، با زاویه‌های جانبی نوک تیز، درفشی کشیده، در بین چروکها با سینوس‌های کوچک، دانه‌ها قهوه‌ای تیره، صاف و تقریباً درخشان.

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای، آناتولی، عراق، ایران و افغانستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: دشت گرگان؛ ایلام: مهران. – خوزستان: مسجدسلیمان؛ لالی؛ سوسنگرد؛ شمال اهواز. – بوشهر: اطراف بوشهر؛ اطراف بندر ریگ. – فارس: اطراف کمارج؛ اطراف پرسپولیس؛ بین لار و هرمودباغ. – هرمزگان: کهورستان بین ایسین و بندرخمیر؛ اطراف بندرعباس؛ بین گنو و سرزه؛ حاجی‌آباد و طارم؛ میناب.

مصارف و کاربردها: دانه‌های آن به‌عنوان مسکن سرفه‌ها و زخم مثانه بکار می‌رود. گیاه خاصیت مسکن و خلط‌آور دارد. دم‌کرده برگهای آن مقوی اعصاب است و برگهای گرم آن بصورت ضماد برای درمان زخمها و تورمها بکار می‌رود. دم‌کرده برگهای آن برای درمان کرم کدو و زیادی خون قاعدگی مصرف می‌شود (3).

– جوشانده برگهای آن برای شستن دانه‌های پوستی بکار می‌رود و معرق و قاعده‌آور هستند. دم‌کرده برگ آن مقوی اعصاب است و بصورت دوش و شستشو

Malva rotundifolia L.*Malva rotundifolia* L.

E. dwarf mallow, northern mallow, running mallow

پنیرک برگ گرد

گیاه یکساله ایستاده یا بالارونده یا بندرت گسترده روی زمین با ساقه حداکثر به ارتفاع تا ۲۵-۳۰ سانتیمتر، اغلب بسیار کوتاه شده، به ارتفاع تا ۵ سانتیمتر، اغلب از قاعده قویاً منشعب با شاخه‌های واگرای تقریباً افقی یا خمیده بالارونده، پوشیده با کرکهای مویی کم و بیش تنک گسترده ساده یا خیلی بندرت دوشاخه. برگها با دمبرگ بلند، با دمبرگ از پهنک $1/5-3/4$ بار بلندتر، با پهنک کلیوی شکل در قاعده سربریده یا قلبی نامحسوس، به دشواری تا $1/3$ بخش خارجی تا حدودی ۵ لوبه، با لوبهای دایره‌ای پهن با لبه کنگره‌ای یا کنگره‌ای - دندانه‌دار تا دو دندانه‌ای، با سطح فوقانی و تحتانی بی‌کرک یا بندرت در سطح تحتانی پوشیده از کرکهای مویی بسیار تنک بلند و ساده. گله‌ها اغلب ۲-۴ تایی محوری، با دمگلهای نامساوی. برگه‌های گریبانی فقط کمی از کاسه کوتاه‌تر، ۳ تایی، با چهره‌ای بی‌کرک، با لبه‌های کرک تار موی ریشی سخت شکننده بلند، پوشیده با کرکهای تار موی ریشی در قاعده زگیل‌دار شفاف. کاسه پوشیده از کرکهای تار موی ریشی تنک سخت شکننده ساده و تنک، با بریدگیهای تخم‌مرغی پهن نوک‌دار به دشواری تا میانه جدا، هیچگاه میوه‌های رسیده را نمی‌پوشاند. گلبرگها نزدیک قاعده ریش‌دار، در حالت خشک آبی آسمانی شونده، بطرف قاعده سفید، از کاسه کم و بیش $1/5$ بار بلندتر. برچه‌های میوه ۱۰-۱۴ تایی؛ برچه‌ها در پهلوها بصورت شعاعی چروکیده، در سطح پشتی کم و بیش تخت تقریباً به یکسان مشبک - چالدار، اصولاً به کوتاهی کرک مویی‌دار به پایین برگشته، سرانجام بی‌کرک شونده. دانه‌ها کم و بیش به انبوهی به یکسان منقوط - شفاف.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا و شمال آفریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای گرگان:

اطراف گنبدکاووس. - گیلان: دره سفیدرود. - ایلام:

چشمه قیرین دهلران. - لرستان: خرم‌آباد. -

خوزستان: سویره؛ هندیجان؛ ماهشهر و گناوه. -

فارس: شیراز. - هرمزگان: بندرعباس؛ ایسین. -

بلوچستان: خاش؛ کوه تفتان؛ اسپکه؛ باهوکلان. -

تهران: اطراف تهران.

مصارف و کاربردها: برگهای آن موسیلاژدار و ملین هستند و در استعمال خارجی در موارد اسکوربوت و مظنون برای درمان بواسیر بکار می‌رود. دانه‌های آن ترکیبات و یا خاصیت آرام‌بخشی دارد و برای درمان برونشیت، سرفه، تورم کیسه مثانه و بواسیر و برای امراض پوستی بکار می‌رود. ضماد برگ آن برای معالجه تورم پستان استفاده می‌شود. دم‌کرده یا جوشانده برگهای آن برای درمان نزله، اسهال خونی و التهاب کلیه بکار می‌رود. جوشانده برگهای آن برای

معالجه زخم گلو، التهاب شدید چشم و رسانیدن آیه‌ها مصرف می‌شود (3).

– گیاه خنک‌کننده، نرم‌کننده و آرام‌بخش است.

برگهای آن برای درمان بواسیر توصیه می‌شود. دانه‌های آن برای درمان برونشیت، سرفه، زخمهای خوندار و بواسیر تجویز می‌شود (1).

Malva sylvestris L.

E. high mallow, wild mallow, marsh mallow, common mallow

پنیرک، پنیرک قرمز

گیاه علفی دو ساله یا چند ساله، پوشیده از کرک‌های ساده یا دو شاخه یا بدون کرک، با ساق‌های منفرد، به‌ندرت چند تایی راست، منشعب در بالا، به ارتفاع ۲۰-۱۲۰ سانتیمتر. برگ‌ها با دم‌برگی ۱/۵ تا چند برابر اندازه پنیک، کرکی؛ پنیک با محیطی قلبی – تقریباً دایره‌ای، با قاعده‌ای

سر بریده یا لوب‌های (۳-) ۵ (۷-) تایی، کم عمق یا با عمقی تا – پنیک، با دندانه‌های نامنظم یا کنگره‌ای – دندانه‌ای، نوک کند یا نوک تیز. با سطح فوقانی تقریباً بدون کرک، سطح تحتانی با کرک‌های ستاره‌ای پراکنده. گلها ۲-۴ تایی، محوری، با دم‌گل‌های نامساوی، کرکی و تک گل. برگ‌های گریبان سه تایی، مستطیلی – خطی، با لبه‌های مزه‌دار، و بقیه قسمت‌های بدون کرک یا بندرت پوشیده از کرک‌های ساده یا دو شاخه. لوب‌های کاسه گل سه گوشه، پوشیده از کرک‌های ستاره‌ای تنک.

Malva sylvestris L.

گلو سیت (التهاب زبان)، فارنژیت، برونشیت های حاد، سرماخوردگی، آسم و زکام و در استعمال خارجی برای معالجه انواع التهابات پوستی، دمل، آبسه و تومور، التهاب مهبل، آفت و گزیدگیهای حشرات مصرف می شود (۱۰).

– دم کرده گل های پنیرک داروی ضدسرفه است و برای درمان زکام، تورم دهان و گلو مصرف می شود، برگ آن نیز شباهت زیادی به گل دارد، اثرات درمانی پنیرک عبارت است از: ضددرد، ضدالتهاب، ضدعفونی کننده، قابض، ملین، ادرارآور، خلط آور و مقوی رحم (۱۲).

– گیاه مسکن و ملین است، برای درمان سرفه ها، سرماخوردگی و عفونتهای مثانه مصرف می شود. گلها و میوه های آن بصورت نارس برای درمان سیاهسرفه مصرف می شود (3).

– گیاه بدلیل داشتن موسیلاژ زیاد آرام کننده است، همچنین نرم کننده و ضدعفونی کننده می باشد. در استعمال خارج برای درمان تورم ها و آبسه ها استفاده می شود. گلها و میوه سبز آن برای مداوای سیاهسرفه بکار می رود. برگهای آن مغذی هستند، در دستورات دارویی طبی سوئیس گیاه ارزش دارویی دارد. برگهای آن بصورت دم کرده و گل های آن بصورت غرغره مصرف می شود (5).

– گیاه خنک کننده، آرام بخش، نرم کننده، تب بر و موسیلاژ دار است. برای درمان عفونتهای لایه مخاطی کیسه مثانه و عفونتهای ریوی تجویز می شود. در استعمال خارجی برای درمان بخشهای متورم بکار می رود (1).

– اگرچه ارزش دارویی کمتر از ختمی / *Althaea officinalis* L. دارد، اما پنیرک آرام بخشی مؤثر است. گلها و برگهای آن نرم کننده و مناسب برای نقاط حساس پوست هستند. بصورت ضماد برای کاهش تورم و دفع سموم (عفونت) بکار می رود. در مصرف

Malva sylvestris L.

گلبرگها ۳-۴ (۵-) برابر اندازه کاسبرگها، قرمز مایل به بنفش، در حالت خشک آبی آسمانی- بنفش با ناخنک ریش دار. ستونک متشکل از به هم پیوستن میله های پرچمها کرکی. میوه ها متشکل از ۹-۱۴ برچه؛ برچه ها بدون کرک، در سطح پشتی با شبکه های شان زنبوری، چروکیده، با خط میانی شیاردار با لبه های نوک تیز. دانه ها با نقاط سفید رنگ پراکنده.

پراکندگی جهانی: اروپا، ناحیه مدیترانه ای، جنوب غرب آسیا و در سایر نقاط کاشته شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب بصورت علف هرز در نقاط مختلف استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان، کردستان، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، فارس، کرمان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می روید. وارته هایی بنامهای زیر دارد.

--var. *sylvestris*

--var. *eriocarpa* Boiss.

--var. *mauritiana* (L.) Boiss.

مصارف و کاربردها: برگها و گل های گیاه مصرف می شود و خواص درمانی: نرم کننده، ملین، مسکن، خلط آور و مدر دارد و در استعمال داخلی برای معالجه یبوست مزمن، ورم روده و معده، التهاب دهان،

می‌رود درمانی مناسب برای سرفه و دیگر بیماریهای سینه است. همانند ختمی، ریشه آن را می‌توان به کودکان برای سهولت دندان درآوردن داد (4).

میلیمتر، واژ تخم‌مرغی - گوه‌ای، زرد کدر. مریکارپ ۱۲-۷ تایی، قهوه‌ای کم‌رنگ، مشبک، با ۱ یا ۲ نوک خامه‌ای مشخص.

پراکندگی جهانی: اروپا، جنوب شرق آسیا، افریقا و امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران؛ میانکاله؛ علمده، گلندرد؛ اطراف نوشهر؛ غرب چالوس، نمک‌آبرود؛ عباس‌آباد بطرف کلاردشت.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل برای درمان سل و

داخلی برگهای آن درد و سوزش روده را کم می‌کند و اثرات ملین دارد. هنگامی که پنیرک با اکالیپتوس / *Eucalyptus globulus* Labill. بصورت مخلوط بکار

Sida rhombifolia L.

پنیرک هندی برگ لوزوی

بوته‌ای کوتاه، کرکدار، به‌ویژه روی سطح تحتانی برگها. ساقه‌ها به ارتفاع ۳۰-۸۰ سانتیمتر، نازک، خشن، ایستاده. برگها به طول ۳-۶، به عرض ۱-۳ سانتیمتر، لوزوی - تخم‌مرغی تا مستطیلی باریک، حداقل در نیمه فوقانی کنگره‌ای - دندانه اره‌ای؛ دم‌برگ کوتاه. گلها محوری، منفرد؛ دمگلها به طول ۲-۴ سانتیمتر. کاسبرگها لوزوی، نوک‌دار؛ گلبرگها به طول ۱۰-۱۲

Sida rhombifolia L.

Sida rhombifolia L.

روماتیسیم بکار می‌رود. موسیلاژ ساقه آن ترکیبات نرم‌کننده و آرام‌بخش دارد و برای معالجه امراض پوستی داده می‌شود. به‌عنوان مدر و تب‌بر بکار می‌رود و برای معالجه روماتیسیم و ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان استفاده می‌شود. خمیر پوست ساقه آن برای درمان بواسیر بکار می‌رود. پودر دانه‌های آن برای درمان زخمها مصرف می‌شود (9).

– ریشه و برگ گیاه اثر مقوی دارد و در موارد کمی دفع ادرار و التهاب‌ها بکار می‌رود و برای آن اثر مقوی قوای جنسی قائل هستند. ساقه آن در استعمال خارج و داخل به‌عنوان نرم‌کننده مصرف می‌شود. ریشه آن برای درمان روماتیسیم بکار می‌رود. پودر برگ و یا له شده برگ آن روی تومورها تأثیر گذار است (۱۱).

Sida spinosa L.

Syn.: *Sida alba* L., *Sida alnifolia* L.

پنیرک هندی

گیاه به ارتفاع کم و بیش ۵۰ سانتیمتر، درختچه‌ای شونده، سراسر گیاه پوشیده از کرکهای ستاره‌ای نرم کوتاه. برگها خیلی کوچک، به طول کم و بیش فقط ۱ سانتیمتر، تخم‌مرغی یا واژ تخم‌مرغی، با قاعده قلبی یا گوه‌ای، با لبه دندانه اره‌ای نوک‌کند، با دم‌برگ از پهنک کمی کوتاهتر. دم‌گلها منفرد یا چندتایی در محور برگها گروهی، هم‌اندازه دم‌برگ یا خیلی بلندتر، نزدیک گل مفصل‌دار. گلها کوچک. کاسه گل با طول میوه مساوی. گلبرگها زرد کم‌رنگ. برچه‌ها ۵ تایی، غشایی، دوسیخی، با سیخک‌های راست، با طول از کاسه به دشواری بلندتر.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان؛ اطراف مرداب انزلی. – هرمزگان؛ اطراف میناب.

Sida spinosa L.

Sida spinosa L.

معرق است و برای درمان ناتوانی و ضعف جسمانی و تب توصیه می‌شود. پوست ریشه آن آرام‌بخش است (۱).

مصارف و کاربردها: برگهای آن آرام‌بخش و خنک‌کننده هستند، برای درمان سوزاک و ناراحتیهای ادراری بکار می‌رود. ریشه آن مقوی،

Thespesia populnea Soland. ex Correa

* *Thespesia populnea* Soland. ex Correa

Syn.: *Hibiscus populneus* L.

E. Indian tulip tree, portia tree, portia nut oil plant

درخت لاله هندی

درختی کوتاه، به ارتفاع ۹-۱۲ یا حتی تا ۱۵ متر، با تاجی انبوه، در بخشهایی پوشیده با فلسهای برگ لادنی. برگها با دم‌برگ بلند، تخم‌مرغی - قلبی، نوک‌دار، به طول ۵-۷/۵ سانتیمتر، گاهی شبیه برگ تبریزی. گلها محوری، به عرض ۵-۷/۵ سانتیمتر، با رنگهای زرد تا ارغونی، در نواحی گرمسیری در تمام طول سال جوانه (غنچه)‌دار. میوه کیسول، کروی - توسیخی خوپرده، با عرض ۵/۲-۷۵/۳ سانتیمتر.

Thespesia populnea Soland. ex Correa

درمان درد مفاصل مؤثر هستند. میوه‌ها، برگ‌ها و ریشه آن در استعمال خارج برای درمان جرب، داء‌الصف و دیگر امراض پوستی بکار می‌روند (6).

– ریشه گیاه مقوی است. گل‌های آن برای درمان خارش و برگ‌های آن در موارد تورم و ورم مفاصل بکار می‌رود. میوه آن شیرابه‌ای چسبناک تولید می‌کند که برای مداوای جرب و امراض پوستی مصرف می‌شود و بخش‌های آسیب‌دیده بدن روزانه با دم‌کرده یا جوشانده ریشه آن شستشو داده می‌شود. کپسول‌های له شده آن روی پیشانی برای معالجه میگرن مفید است. پوست آن به‌عنوان تصفیه‌کننده خون در درمان اسهال خونی و بواسیر و شیرابه میوه آن برای درمان زگیل‌ها مصرف می‌شود. پوست آن قابض است و

پراکندگی جهانی: نواحی گرمسیری دنیای قدیم، بومی شده در جنوب فلوریدا و غرب آمریکای جنوبی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در کنارک، چاه‌بهار و جزیره کیش.

مصارف و کاربردها: اندام‌های مورد استفاده: ریشه، برگ‌ها، گل‌ها، میوه‌ها و پوست آن است.

لاله هندی دارویی مشهور برای درمان امراض پوستی است. سبک، تلخ، خنک‌کننده و قابض است. برای درمان اسهال خونی، بواسیر و دیابت مفید است، شفادهنده زخم‌ها، خارش، جرب و دیگر امراض پوستی و ناراحتی‌های ادراری است. ریشه آن مقوی است. پوست آن قابض است و در استعمال داخلی محلل است. بصورت ضماد گرم برگ‌های آن مؤثر در

Thespesia populnea Soland. ex Correa

برای درمان اسهال خونی بصورت جوشانده استفاده می‌شود. دم‌کرده پوست آن معمولاً در اسهال خونی مزمن و امراض پوستی و شیریه آن برای معالجه تب‌خال بکار می‌رود.

آسیاب‌شده برگهای آن در استعمال خارجی برای معالجه اگرما، داء‌الصدف و جرب بکار می‌رود. میوه آن در استعمال خارجی برای درمان کچلی مصرف می‌شود. روغن پوست و میوه کپسول آن در موارد عفونت میزراه و سوزاک اثرات مفیدی دارد (3).

تیره زیتون تلخ/Meliaceae

گل‌آذین محوری پانیکولی، بنفش رنگ، معطر. گلبرگها به طول ۷-۹ میلی‌متر، قاشقی یا سرنیزه‌ای، مژدار، با درون غنچه‌آذین همپوش. دمگلها به طول ۲-۳ میلی‌متر، کرکدار. لوله پرجمی به طول ۶-۷ میلی‌متر، استوانه‌ای، با قاعده و رأس پهن شده، ۱۰ رگه‌ای (۱۰ شیار)، با رأس ۲۰ دندانه‌ای. بساکها بدون پایک. طبق بدون کرک، به قاعده تخمدان پیوسته (چسبیده). تخمدان اغلب ۵ حجره‌ای؛ خامه به طول ۴-۵ میلی‌متر؛ کلاله سرسان. میوه شفت به قطر ۱۵-۲۰ میلی‌متر، کروی، ۳-۶ دانه‌ای، در حالت رسیده زردرنگ.

* *Melia Azedarach* L.

Syn.: *Melia orientalis* M. Roemer

E. China berry, China tree, bead tree, Persian lilac, pride of India

زیتون تلخ، شال پستانه

درختی به ارتفاع تا ۱۲ متر. شاخه‌چه‌های جوان کرکدار پتویی. برگها ۲-۳ بار شانه‌ای، به طول تا ۶۰ سانتیمتر؛ برگچه‌ها به طول ۲۵-۵۰، به عرض ۵-۱۹ میلی‌متر، متقابل، بیضوی، دندانه اره‌ای یا تقریباً دندانه اره‌ای، نوک‌دار، اغلب مورب، کرکدار. لوبهای کاسه گل به طول ۲ میلی‌متر، نوک‌تیز، کرکدار. گلها در

Melia Azedarach L.

Melia Azedarach L.

داشتن ترکیبات رزینی آن می‌باشد. برگها و شیره آن ضدتشکیل سنگ، مدر و قاعده‌آور هستند. پوست ریشه آن ضدکرم است (5).

- برگها، گلها و ریشه آن مصرف می‌شود. شیره برگها ضدکرم، مدر و قاعده‌آور است. برگها و گلها بصورت ضماد برای تسکین دردهای عصبی بکار می‌رود. پوست آن در استعمال خارج به همان حالت (بخوبی) جته مصرف داخلی برای درمان جذام و خنازیر تجویز می‌شود. ریشه و پوست ریشه آن به‌عنوان ضدکرم استفاده می‌شود. گیاه تومورها را دور و بیرون می‌راند، درد را تسکین می‌دهد و برای درمان استفراغ، لک و پیس و تصفیه خون (ناخالصی‌های خونی) بکار می‌رود. دانه‌های آن برای درمان روماتیسم کاربرد دارد (1).

- در منابع دارویی قدیمی نام آزادخت که معادل معرب شده *Azedarchta* می‌باشد به *Melia indica* داده شده است، و در منابع ترجمه شده جدید معادل آزاد درخت گرفته شده و به درخت *Zelkova carpinifolia* (Pall.) Dipp. اطلاق گردیده و خواص دارویی چریش به اشتباه برای درخت آزاد بیان شده درحالی که این درخت اصولاً قابلیت دارویی ندارد (مؤلف).

پراکندگی جهانی: غرب کوه‌های هیمالیا، در مناطق گرم و مرطوب بصورت غالب کاشته شده و گاهی نیز تقریباً خودروی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران؛ ایستگاه تیرتاش، چالوس، نوشهر، رامسر، ساری. - گیلان: بندرانزلی. - تهران: کاشته شده در تهران کرج. - یزد: یزد. - کرمان: کرمان، رفسنجان؛ ماهان. - خراسان: مشهد؛ گناباد. - بلوچستان: سرباز.

- این گونه درختی زیبا در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد ایران به منظور استفاده زینتی کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: شیره برگ یا جوشانده آن به‌عنوان ضدکرم، قابض و مقوی دستگاه گوارش بکار می‌رود. خمیر برگ آن مخلوط با آب برای درمان فقدان قاعدگی داده می‌شود و سبب تسکین درد و ناراحتیها می‌شود. خمیر برگ آن همچنین به‌عنوان قاعده‌آور مصرف می‌شود. خمیر گل‌های آن برای درمان دانه‌های پوستی بکار می‌رود. انگم (gum) آن برای درمان بزرگی طحال بکار می‌رود (9).

- گیاه سمی و کشنده است. میوه‌های آن سبب حساسیت شدید، علائم و نشانه‌های عصبی و دگرگونی چربی کبد و کلیه‌ها می‌شود. سمیت آن بدلیل

پراکندگی جهانی: هندوستان و سینا، در ایران و پاکستان، عربستان کاشته شده

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استانهای بوشهر، هرمزگان و سیستان و بلوچستان

مصارف و کاربردها: تمام قسمت‌های گیاه دارویی است. از پوست تلخ آن چسب درست می‌کنند. برگهای آن بصورت ضماد (مرهم) برای تاول بکار می‌رود. برگهای خشک آن بجای گلوله نفتالین بکار می‌رود. میوه آن خوراکی و روغن استخراج شده از دانه‌های آن بصورت مسهل و ضدکرم بکار می‌رود (22).

– چریش برای درمان جذام و امراض پوستی، تب و تصفیه خون بکار می‌رود، برگهای آن مانند ضماد برای درمان تاول استفاده می‌شود. جوشانده برگهای آن گندزداست و در موارد زخمها و اگزما کاربرد دارد. پوست، پوست ریشه و میوه آن مقوی تلخ، محلل، قابض، ضدکرم و ضدتب نوبه هستند. شیرابه آن

* *Melia indica* (Adr. Juss.) D. Brandis

Syn.: *Azadirachta indica* Adr. Juss., *Melia Azadirachta* L.
E. margosa, margosa tree, neem tree

چریش، آزادخت

درختی به ارتفاع تا ۱۵ متر، با شاخه‌های بدون کرک. برگها شانه‌ای فرد؛ برگچه‌ها به طول ۲/۵-۷، به عرض ۱/۵-۴ سانتیمتر، تخم‌مرغی، تقریباً بدون دم‌برگ، نوک‌دار. گلها سفید، معطر؛ کاسبرگها به طول ۱/۵ میلیمتر، کرکدار، هم‌پوش. گلبرگها به طول ۶ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی یا مستطیلی، سفید، مژه‌دار. لوله پرچمی به طول حدود ۵ میلیمتر، کرکدار، ۱۰ رگه‌ای، ۱۰ دندانه‌ای؛ دندانه‌ها دولوبه؛ بساکها مستطیلی، بن‌چسب. تخمدان کروی. خامه به طول ۲/۵ میلیمتر، خطی؛ کلاله ۳ پاره. میوه شفت به طول ۱۲-۳۰ میلیمتر، مستطیلی، سبز – زرد شونده، یک دانه‌ای.

Melia indica (Adr. Juss.) D. Brandis

جرب و گال و جذام داده می شود و کاربرد آن در سر سبب تحریک رشد مو می گردد. دم کرده پوست آن هر صبح و شب سبب درمان درد شقیقه و مالاریا می شود. دم کرده پوست آن برای شستشوی دهان و کنترل دندان درد بکار می رود. عصاره پوست ساقه آن به عنوان ضد بارداری داده می شود. جوشانده پوست آن برای کنترل قاعدگی نامنظم مصرف می شود. عصاره برگ آن در استعمال داخلی برای معالجه تب و خمیر برگ آن برای معالجه زخمها، عفونتهای پوستی، شوره سر و ریزش مو بکار می رود. شاخه های نازک آن به عنوان مسواک کاربرد دارد و جوشانده پوست ریشه آن برای درمان تب بکار می رود (9).

– چریش دارویی استثنایی برای دیابت، فشارخون، مسمومیت و استعمال خارجی پوستی است. مقوی مؤثر برای درمان روماتیسم مزمن و تب نوبه (مالاریا) است. باعث رفع صعب العالج ترین زخمها و دمل و کورک ها می شود. رزین (gum) بدست آمده از پوست آن به عنوان دارویی محرک بکار می رود. برای درمان آبله بدن بیماران را با برگ آن می پوشانند و قرار دادن برگ چریش در آب جوش و شستشوی بدن با آن برای درمان امراض پوستی مؤثر است. روغن بدست آمده از بخش گوشتی میوه چریش برای درمان جذام و به عنوان ضد کرم و محرک بکار می رود. دانه های آن خاصیت حشره کشی دارد و آفت کش های بیولوژیکی زیای از بخشهای مختلف گیاه بدست می آید. روغن دانه آن گندزداست و برای درمان زخمها و سوختگی ها بکار می رود. ریشه آن مسهل قوی است (8).

– پوست، برگها، شاخه ها، دانه ها و شیر گیاه مصرف می شود. پوست تلخ و قابض آن بصورت جوشانده برای درمان بواسیر بکار می رود. برگهای آن را بطور سنتی خیسانده و برای درمان مالاریا، زخمهای دستگاه گوارش و کرمهای روده مصرف می شود. شیر

Melia indica (Adr. Juss.) D. Brandis

(رزین) آرام بخش و مقوی است و برای درمان بیماری نزله کاربرد دارد. گلهای خشک شده آن مقوی و مقوی معده هستند. روغن آن مسهل، گندزدا و محلل است و برای معالجه روماتیسم و امراض پوستی بکار می رود. پوست، رزین، برگ و دانه آن برای گزیدگی عقرب و مار بکار می رود. گلهای و میوه آن ملین، نرم کننده و ضد کرم هستند. عصاره الکلی استخراج شده از پوست آن ضد سرطان، ضد ویروس و ضد اسپاسم است (6).

– گیاه کامل دارویی است. گلهای آن به عنوان محرک و مقوی عالی برای بازسازی و احیاء کنندگی انرژی بکار می رود. دم کرده گلهای آن برای نارسایی صفراوی و بوداده گلهای آن برای درمان یرقان داده می شود. روغن استخراج شده از دانه های آن به عنوان مقوی، ضد کرم و مقوی معده کاربرد دارد. روغن دانه آن برای درمان

خارج برای درمان آگزما و زخمهای پوستی بکار می‌رود. صمغ پوست آن مسکن است. برگ و میوه آن برای معالجه امراض پوستی بکار می‌رود. میوه‌های آن ملین، نرم‌کننده، مناسب برای کرم‌های روده‌ای و امراض ادراری هستند. دم‌کرده قلب چوب (مغز ساقه) آن سبب تسکین حمله‌های آسمی، قی و اسهال می‌شود. پوست ریشه آن ضدکرم است. روغن آن در استعمال خارج برای تسکین تشنج و دردهای عصبی استفاده می‌شود، از آن همچنین در نقاشی و به‌عنوان مقوی مو استفاده می‌کنند. مصرف بیش از حد آن سبب تحریک و حساسیت معده، دل‌آشوبه، استفراغ و اسهال می‌شود (5). به توضیحات انتهای مطلب زیتون تلخ توجه نمایید.

برگ آن بصورت دم‌کرده یا روغن مالی در استعمال خارجی برای درمان زخمهای روباز، زخمها، دمل و کورک و آگزما کاربرد دارد. شاخه‌های آن را برای تمیز کردن دندان، محکم کردن لثه‌ها و جلوگیری از بیماریهای لثه‌ها بکار می‌برند. روغن چریش بدست آمده از فشردن دانه‌های آن برای تقویت مو مصرف می‌شود، و قابلیت ضدقارچی و ضدویروسی دارد. از شیش و دیگر آفات جلوگیری می‌کند. این روغن برای درمان جذام و حامل دیگر ترکیبات فعال بکار می‌رود. شیره آن نیز یکی دیگر از داروهای سنتی برای درمان جذام است و دانه‌های آن اسپرمکش می‌باشد (4).
- پوست آن مقوی تلخ، قابض، ضدتب، برطرف‌کننده تشنگی، دل‌آشوبه، تهوع و استفراغ است. در استعمال

تیره زامور، تیره ایشک/ *Menispermaceae*

Cocculus pendulus (J. R. & G. Forst.) Diels

Cocculus pendulus (J. R. & G. Forst.) Diels

Syn.: *Epibatrium pendulum* J. R. & G. Forst, *Menispermum leaeba* Del., *Cebatha pendula* (J. R. & G. Forst) O. Kuntze, *Cocculus leaeba* (Del.) DC.

زامور، ایشک

درختچه‌ای پیچان بالا رونده با شاخه‌های طویل نازک کرکدار. تنه به قطر تا ۱۵ سانتیمتر؛ شاخه‌ها به طول ۶-۵ متر. برگها به طول ۱۶-۵۰ میلیمتر، به عرض ۵-۲۰ میلیمتر، مستطیلی - سرریزه‌ای یا تخم‌مرغی یا دوزنقه‌ای، با قاعده سرریده یا گوه‌ای یا گرد یا ۳ لوبه - پیکانی، با رأس نوک کند یا چالدار یا نوک کوتاه‌دار، اغلب با دو سطح بدون کرک یا با کرکهای پراکنده، با رگبرگهای ۳-۵ تایی از قاعده تقریباً موازی. گلها کوچک؛ گلپای نر در گل‌آذین پانیکول محوری دمگل آذین‌دار به طول ۵-۲۰ میلیمتر قرار گرفته. دمگلها به طول ۵/۰ میلیمتر یا وجود ندارد. کاسبرگها تخم‌مرغی - بیضوی، گوشتی یا غشایی، با قاعده ضخیم شده، ۳ تایی بیرونی به طول ۱-۱/۵ میلیمتر، به عرض ۴/۰-۷/۰ میلیمتر، با کرکهای

پراکنده، درونی‌ها بزرگتر، کرکدار یا بدون کرک. گلبرگها تخم‌مرغی یا واژ تخم‌مرغی، به طول ۸/۰-۲ میلیمتر، به عرض ۵/۰-۱ میلیمتر. پرچمها به طول ۸/۰-۱/۵ میلیمتر. گلپای ماده منفرد یا دوتایی محوری، دمگل‌دار، دمگل آذینها به طول ۷-۱۳ میلیمتر. برچه‌ها به طول حدود ۱ میلیمتر. شفت به طول ۴-۷ میلیمتر، به عرض ۴-۵ میلیمتر، در حالت

Cocculus pendulus (J. R. & G. Forst.) Diels

مصارف و کاربردها: آب برگ آن (شیره برگ) مخلوط با آب خاصیت انقباض و بصورت ژله‌ای سبز دارد، مانند ترکیبی است که همراه با شکر به عنوان مقوی مصرف می‌شود. ریشه‌ها و برگ‌های آن برای معالجه دردهای روماتیسمی کاربرد دارد (22).

– ریشه آن در سند و افغانستان برای معالجه تب توبه و در سنگال و سودان برای معالجه تب‌های دوره‌ای بکار می‌رود. اعراب از میوه‌های آن نوشیدنی مستی آور تهیه می‌کنند (3).

– ریشه آن مدر و تب‌بر است (۱۱).

زنده قرمز، در حالت خشک سیاه شونده، کلیوی شکل، فشرده، درون‌بر در جهت عرضی رگه‌دار، به صورت نامشخصی با زواید تاج خروسی، با مرکز بدون سوراخ‌های آبکشی.

پراکندگی جهانی: جنوب ایران، پاکستان، افریقا و هندوستان گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: فارس: لار به بستک.

– یوشهر: بندر طاهری؛ عسلویه؛ شیرینو، کوه هفت

چاه. – هرمزگان: سیاهو؛ تونل تنگ زاغ؛ بندر خمیر؛

دژگان به پدل و لمزار؛ اطراف بندر لنگه؛ جزیره کیش.

تیره شبدر باتلاقی/ *Menyanthaceae*

کاسه گل بلندتر، ۵ لوبه، با بریدگیهای مژه‌دار، در سطح داخلی ریش‌دار، ریزان؛ خامه نخی شکل، کلاله دولوبه. میوه کپسول کم و بیش کروی.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیای مرکزی، قفقاز، افغانستان، غرب کوه‌های هیمالیا و شمال آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان؛ ارسباران. – مازندران: رامسر.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود و خواص درمانی: محرک دستگاه سمپاتیک، متعادل‌کننده فعالیت عصبی پاراسمپاتیک، مقوی،

Menyanthes trifoliata L.

E. bogbean, buckbean, bean trefoil, marsh trefoil

شبدر باتلاقی

گیاهانی چندساله، باتلاقی، با ساقه زیرزمینی رونده.

برگها دمبرگ‌دار، متناوب؛ دمبرگ به طول تا ۳۰۰

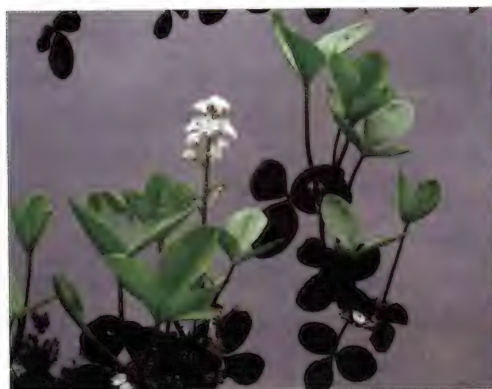
میلیمتر، در قاعده به غلافی بزرگ ساقه‌آغوش پهن

شده؛ پهنک سه تایی، به طول کم و بیش ۵۰ میلیمتر؛

برگچه‌ها واژ تخم‌مرغی – مستطیلی. گل آذین خوشه

با دمگل آذین بلند، به طول تا ۳۵ سانتیمتر. کاسبرگ ۵

قسمتی. جام گل به طول کم و بیش ۱۰ میلیمتر، از

Menyanthes trifoliata L.

دادن وزن و عدم توانایی و نیرو باشد. در واقع شبدر باتلاقی به همراه دیگر گیاهان مانند کرفس / *Apium graveolens* و بید سفید / *Salix alba* تجویز می شود (4).

– شبدر باتلاقی در موارد کمبود غذا بصورت اضطراری مصرف می شود و برگهای آن به عنوان جایگزین چای بکار می رود. در سوئد برگهای آن در تجارت بجای رازک مصرف می شود، اسکیموهای شمال کانادا ریشه آن را در آرد می ریزند. از گیاه کامل دم کرده ای تهیه می شود. که برای تصفیه خون بکار می رود، گاهی برای تحریک اشتها داده می شود و مشهور است که تب را پایین می آورد، دردهای روماتیسمی را تسهیل می کند و سبب تنظیم قاعدگی های نامنظم می شود. برگهای له شده آن برای معالجه تورم ها بکار می رود (2).

محرک معده، اشتها آور، ضد اسکوربوت، تصفیه کننده خون، ضد دردهای میگرنی، دافع کرم، قاعده آور، تب بر و مسهل دارد و برای معالجه بی اشتهایی، کم خونی، سوء هاضمه، راشیتیزم، اسکوربوت، روماتیسم، نقرس، انواع التهابات پوستی، میگرن های ناشی از سوء هاضمه، نارسایی قاعدگی، انگل های روده و تب های نوبه می توان از آن استفاده کرد (۱۰).

– گیاه شدت تلخی که اشتها آور و محرک ترشح شیره معده (دستگاه هضم) است. برای اصلاح و بهبود نارسایی هضم و ضعف آن به ویژه اگر ناراحتی شکمی وجود داشته باشد بکار می رود. گیاه برای کمک به افزایش وزن مصرف می شود. تصور می شود دارویی مؤثر برای درمان التهاب مفاصل روماتیسمی است، به ویژه اگر این بیماری همراه با ضعف، از دست

تیره کهور/ *Mimosaceae*

– زیکزاک، با خالهای خاکستری یا قهوه ای، در حالت جوانی بدون کرک شونده. خارهای گوشواره ای دوتایی، راست، به طول ۷-۱۸ میلیمتر. محور برگها به طول ۱۲-۵۵ میلیمتر، کرکدار؛ دمبرگ اغلب در نزدیک میانه با غده های کوچک چشمگیر؛

* *Acacia Farnesiana* (L.) Willd.

E. sweet acacia, sponge tree, sweet scented acacia, flame tree

درخت عنبر، مشک، باور

درختچه یا درختی کوچک؛ شاخه ها کمی گوشه دار

ایران معرفی و کاشته شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: خوزستان: اهواز کاشته شده؛ شوش؛ ملاثانی؛ کوت عبدالله. - بوشهر: عسلویه، ۶۰ کیلومتری شمال غرب گاوبندی؛ آب پخش برازجان. - هرمزگان: جزیره قشم؛ جزیره لاوان. جنوب فارس؛ جنوب کرمان و سیستان و بلوچستان. **مصارف و کاربردها:** اندامهای مورد استفاده: اندامهای مختلف، پوست و برگها؛ اندامهای مختلف گیاه در موارد جنون، کفگیر، صرع، گزیدگی سگ هار، تشنج، هذیان گویی، زخمها، وبا، عقیمی زنان، مارگزیدگی و جنون گاوی بکار می رود. برگهای نازک له شده در کمی آب برای رفع سوزاک تجویز می شوند. پوست گیاه قابض و آرام بخش است. گلهای آن برای تهیه عطر بکار می رود (6).

شانه ها ۲-۸ جفتی، به طول ۱۲-۲۵ میلیمتر؛ برگچه ها ۱۰-۲۰ جفتی، بدون دمبرگچه، به طول حدود ۲۵-۵۵، به عرض ۱-۱/۵ میلیمتر، خطی، مستطیلی، با قاعده مورب، رأس نوک تیز، بدون کرک یا تقریباً بدون کرک. گل آذینها کپه ای کروی، دمگل آذین دار محوری دسته ای؛ دمگل آذین به طول ۱۲-۲۵ میلیمتر، نازک، کرکدار. برگه ها در نزدیکی انتهای دمگل آذینها به صورت فراهم. کاسه گل به طول ۱/۵-۱/۸ میلیمتر، استکانی. جام گل به طول حدود ۲/۵ میلیمتر. نیام به طول ۴/۵-۷/۵، به عرض ۱/۲ سانتیمتر، کمی خمیده، قهوه ای تیره، میانبر گوشتدار. دانه ها متعدد، دوردیفی.

پراکندگی جهانی: در مناطق گرم و مرطوب بسیار پراکنده، احتمالاً در آمریکا معرفی شده، در پاکستان و

Acacia Farnesiana (L.) Willd.

قابل ذکر است اینکه گل‌های اغلب گونه‌های این جنس معطر و خوشبوی هستند و شاید بتوان خواص دارویی مشابه *Acacia Farnesiana* و یا *Acacia nilotica* را برای آنها متصور شد. بنابراین برای اطمینان از خواص دارویی آنها نیاز به کار تحقیقاتی و پژوهشی است.

در اینجا نام‌های علمی گونه‌های مختلف این جنس که به حالت خودروی در ایران می‌رویند آورده می‌شود تا در آینده فرصتی برای تحقیق روی آنها پیش آید.

چگرد *Acacia Ehrenbergiana* Hayne

کرت، سلم، چش، صمغ عربی *Acacia nilotica* Del.

تج، مغبل، گبر *Acacia oerfota* (Forssk.) Schweinf.

Acacia tortilis (Forssk.) Hayne

آکاسیای چتری، گبر (Gebr)

آکاسیای شنبه‌ای، آکاسیای بوشهری *Acacia* sp.

به این امید که شاهد تحقیقات کاربردی روی دیگر گونه‌های آکاسیا / *Acacia* L. در ایران باشیم (مؤلف).

– میوه‌های سبز آن قابض است و برای درمان اسهال خونی و التهاب پوست بکار می‌رود. دم‌کرده گل‌های آن برای معالجه سوء هاضمه مصرف می‌شود و برگ‌های پودر شده آن به عنوان پوشش برای زخم‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. گل‌های آن ضد اسپاسم، محرک نیروی جنسی، تغییردهنده شکل مواد چربی و آرام‌بخش است. صمغ آن ملین می‌باشد (5).

– پوست، نیام‌ها و رزین آن مصرف می‌شود. پوست و نیام‌های آن قابض هستند. رزین آن آرام‌بخش مقوی و نرم‌کننده است (1).

جنس صمغ عربی یا آکاسیا / *Acacia* L. در ایران ۴ گونه درختچه یا درخت کوتاه دارد که در حوزه جنوب شرقی ایران تا مسافتی حدود ۳۰۰ کیلومتر از کناره‌های دریای عمان و خلیج فارس می‌رویند در عین حال در سال‌های اخیر تعداد زیادی از گونه‌های مختلف این جنس از دیگر کشورهای جهان (استرالیا) به ایران وارد و کاشته شده‌اند. آنچه

Acacia nilotica (L.) Delile

Syn.: *Acacia arabica* (Lam.) Willd.

E. gum arabic tree, bubul acacia, arabic gum tree, Egyptian acacia, babul

کرت، چش، سلم، صمغ عربی

گونه‌ای بسیار متنوع (به زیرگونه‌ها توجه کنید). درختی به ارتفاع ۱۸-۱۰/۲ متر (در ایران هیچگاه بیشتر از ۱۲-۱۰ متر نمی‌باشد)، با فرم رویشی متنوع. پوست تنه زبر، شیاردار (شکافدار)، سیاه شونده یا خاکستری یا قهوه‌ای؛ شاخه‌های جوان تقریباً بدون کرک یا تقریباً با کرک‌های نمدی (پتئی). گوشواره‌ها به طول تا ۸ سانتیمتر، خاری شونده. برگ‌ها با دم‌برگ‌های پوشیده از غده‌های گوناگون (بطرق گوناگون). شانه‌ها ۲-۱۱ جفتی؛ برگچه‌ها ۷-۲۵ جفتی، به طول حدود ۷-۱/۵، به عرض ۵-۱/۵ میلی‌متر، بدون کرک تا کرکدار. گل‌آذین

کپه‌ای دم‌گل‌آذین‌دار، به قطر ۶-۱۶ میلی‌متر. گل‌ها زرد کم رنگ. گریبان در قاعده تا نیمه دم‌گل‌آذین. کاسه گل به طول ۱-۲ میلی‌متر، کرکدار، یا تقریباً بدون کرک. جام گل به طول ۵/۲-۳/۵ میلی‌متر، با سطح بیرونی بدون کرک یا کم و بیش کرکدار. نیام بسیار متنوع، به طول ۴-۲۲، به عرض ۳-۲/۲ سانتیمتر، ناشکوف، راست یا کمانی، بدون کرک یا کرک مخملی. دانه‌ها به طول ۷-۹، به عرض ۶-۷ میلی‌متر، قهوه‌ای تیره، صاف، تقریباً دایره‌ای، فشرده با حفره میانی به طول ۶-۷، به عرض ۴/۵-۵ میلی‌متر.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب افریقا، هندوستان، پاکستان، عربستان و ایران. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است بسیار متنوع به شکلهای مختلف میوه و نیام با سه زیرگونه

تریاق و زهرکش، خنک‌کننده و ضدکرم است. شفادهنده امراض پوستی و بواسیر خونی است و برای درمان آسم و برونشیت بکار می‌رود، جوشانده آن برای معالجه ترشحات چرکی مجرای تناسلی زنان، اسهال، اسهال خونی، امراض کبدی، لک و پیس و امراض ادراری بکار می‌رود و برای درمان آب آوردن شکم مفید است. رزین آن برای معالجه زخم گلو، اسهال و اسهال خونی، بندآوردن خون و ادرار و تخلیه مهبلی کاربرد دارد و برای دیابت مفید است. نیام آن در موارد ناتوانی و بی‌کفایتی اختلالات دستگاه جنسی - ادراری بکار می‌رود. گلها، نیام‌ها و رزین آن به‌عنوان مقوی در اسهال و اسهال خونی کاربرد دارد. له شده برگهای آن برای درمان زخم چشم‌ها در کودکان بکار می‌رود، در عفونتهای گلو خورده می‌شود و به‌عنوان ضماد در زخم چشم‌ها بکار می‌رود. خمیر برگهای سوخته آن ضماد مؤثری برای رفع خارش است.

۱- نیام دانه تسبیحی، نیام در بین دانه‌ها کمی بهم آمده
-- subsp. *astringens* (Schumach. & Thonn.)

Roberty

۱- نیام دانه تسبیحی، نیام در بین دانه‌ها باریک و منظم بهم آمده

۲- نیام با کرکهای پتوئی خاکستری یا مایل به سفید

-- subsp. *indica* (Benth.) Brenan

۲- نیام بدون کرک

-- subsp. *nilotica*

با پراکندگی گسترده در نواحی جنوبی ایران. در استانهای بوشهر (شرق استان)، جنوب فارس، هرمزگان و سیستان و بلوچستان.

مصارف و کاربردها: مهمترین اثرات درمانی صمغ عربی: قابض، ملین، خلط‌آور، مسهل، محرک و مقوی (۱۲).

- صمغ عربی آرام‌بخش است. پوست آن قابض،

Acacia nilotica Delile

Acacia nilotica Delile subsp. *indica*

Acacia nilotica Delile subsp. *indica*

Acacia nilotica Delile subsp. *nilotica*

– برگهای آن قابض، ضداسکوربوت، محرک و آرامبخش است. جوشانده پوست آن برای درمان اسهال، اسهال خونی و دیابت بکار می‌رود. همچنین به‌عنوان دهان‌شویه برای تقویت لثه و گلو بکار می‌رود. رزین آن نرم‌کننده و آرامبخش است و برای درمان سرفه و دردهای سینه تجویز می‌شود (1).

– رزین (gum) این درخت با نام عمومی صمغ عربی (gum arabic) که از ایجاد برش و بریدگی در پوست آن بصورت قطرات کوچک تراوش می‌شود و رنگ آن از زرد کم‌رنگ تا سیاه تغییر می‌کند، در شیرینی‌سازی، کبریت‌سازی، مرکب و چسب‌سازی مصرف می‌شود. این رزین قابض، خنک‌کننده، خلط‌آور، بی‌بوست‌آور، مقوی کبد، محرک قوای جنسی، بندآورنده خون، ضدتب و مقوی است. برای

بخشهای مختلف گیاه در موارد ریزش مو، گوش درد، ناراحتیهای مفصلی، اسهال خونی، وبا، جذام و طاعون گاوی بکار می‌رود (6).

– بخشهای مورد استفاده گیاه: پوست، برگها، دانه‌ها، نیام و صمغ آن است.

صمغ آن قابض، آرامبخش، افزایش‌دهنده میل جنسی و خلط‌آور است، عصاره صمغ آن بندآورنده خون و قابض است و موسیلاژ آن برای درمان اسهال، اسهال خونی و دیابت قندی (بیماری قند) بکار می‌رود، مخلوط با سفیده تخم‌مرغ برای سوختگی بکار می‌رود و در صنایع غذایی از آن استفاده می‌کنند. برگهای نازک و ظریف آن برای درمان زخم گلو، زخمهای خوندار (چرکی) و زخمها مصرف می‌شود. جوشانده پوست آن برای درمان بواسیر کاربرد دارد (5).

مخاطبی بدن بکار می‌رود. صمغ عربی در ترکیبات دارویی بسیار مصرف می‌شود، از جمله بصورت محلول برای درمان خونریزی لثه‌ها، غرغره برای سهولت بخشی به درمان حساسیت‌زایی به زخم گلو، شستشوی آگزما، چشم‌شویه برای ورم ملتحمه و دیگر مشکلات و بیماریهای چشمی و حمام گرم یا شستشو برای تخلیه رحم، در مصرف داخلی برای درمان اسهال بکار می‌رود، در طب سنتی بودایی صمغ عربی به‌عنوان دارویی برای جلوگیری از انزال پیش‌رس بکار می‌رود (4).

درمان سرفه، آسم، اسهال، اسهال خونی، ضعف تخمک‌های مردانه و خونریزی مفید است. پوست صمغ عربی قابض، ترش (تلخ)، خنک‌کننده، نرم‌کننده، یبوست‌آور، مدر، تصفیه‌کننده خون، خلط‌آور، محرک قوای جنسی و مغذی است. برای درمان خونریزی، زخمها، زخمهای روباز، اسهال خونی، اسهال، جذام، امراض پوستی، برونشیت، یواسیر، ضعف تخمک‌های مردانه، مشکلات تاولی رحم و زخمها مفید است (8).
- قابض قوی، به‌عنوان قابض و محکم‌کننده پرده

Albizzia Julibrissin Durazz.

Albizzia Julibrissin Durazz.

E. silk tree, silk tree albizzia, bastard tamarind, julibrissin, pink siris

شب خسب، درخت گل ابریشم، هزار برگ

درختی متوسط (از نظر بزرگی)، با پوست خاکستری (نقره‌ای) تیره، با بخشهای جوان پوشیده از کرکهای قهوه‌ای - زرد شونده. برگها متناوب، دوار شانه‌ای؛ محور برگ به طول ۱۰-۲۵ میلیمتر، در طول ۱-۲/۵ سانتیمتر از قاعده با غده بزرگ چشمگیر. گوشواره‌ها به طول ۷-۸ میلیمتر، خطی، ریزان؛ شانه‌ها ۴-۱۵ جفتی، کم و بیش بدون پایک، به طول ۷-۱۵ سانتیمتر؛ برگچه‌ها ۱۰-۳۰ جفتی، به طول ۱۲-۱۸، به عرض ۳-۷ میلیمتر، داسی - مستطیلی، مورب، با دو سطح کرکدار، نوک تیز. گلها در کپه‌های دمگل آذین‌دار انبوه، کپه‌ها منفرد یا دوتایی تا سه تایی، دسته‌ای یا در خوشه‌های انتهایی. دمگل آذین به طول ۵/۳-۷ سانتیمتر. برگه‌ها به طول ۳-۶ میلیمتر، خطی. دمگلها به طول ۱-۲ میلیمتر. کاسه گل به طول ۳-۴ میلیمتر، لوله‌ای؛ دندانه‌ها کوتاه، سه گوشه‌ای. جام گل به طول ۷-۸ میلیمتر، در سطح بیرونی کرکدار، با لوپهای به طول ۲-۳ میلیمتر، نوک تیز. پرچمها به طول ۲۵-۳۲ میلیمتر،

لوله پرچمی هم‌اندازه لوله جام گل. نیام به طول ۷/۵-۱۲/۵، به عرض ۵/۱-۲/۵ سانتیمتر، در حالت جوان کرکدار، قهوه‌ای کم رنگ یا مایل به زرد (زرد شونده). دانه‌ها ۸-۱۲ تایی.

پراکندگی جهانی: شمال آناتولی، تالش، شمال ایران، قفقاز، سینا، ژاپن، قبرس، یوگسلاوی، بلغارستان و احتمالاً بصورت کاشته شده در استرالیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اصولاً این گونه در جنگلهای ساحلی دریای خزر می‌روید، اما در سالهای اخیر به علت جنبه زینتی گلهای جذاب آن در مناطق مختلف معتدله از جمله در تهران، شیراز، اصفهان،

Albizzia Julibrissin Durazz.

Albizzia Lebbeck است (۱۱).

– با توجه به زینتی بودن این گونه و پراکندگی طبیعی آن در استانهای گرگان، مازندران و گیلان ارزشهای دارویی آن کمتر شناخته شده است (مؤلف).

کرمان و مشهد و در پارکها، حیاط منازل، باغهای گیاهشناسی و ... کاشته شده است و بصورت خودروی نیز در جنگلهای استانهای گرگان، مازندران و گیلان دیده می شود.

مصارف و کاربردها: کاربردهای دارویی آن مشابه

کرک یا با کرکهای نمدی، با غدههای بزرگ در فاصله ای به طول ۳-۱۲ میلیمتر از قاعده. گوشواره ها به طول حدود ۳-۴ میلیمتر، خطی، ریزان، کرک نمدی (پتویی)؛ شانه ها ۱-۴ جفتی، به طول ۵-۲۰ سانتیمتر، اغلب با غده هایی در بین جفتهای بالایی یا در بین تمام جفتها. برگچه ها بدون کرک یا کرکدار، ۳-۹ جفتی، با دمبرگچه هایی به طول حدود ۱ میلیمتر،

*Albizzia Lebbeck (L.) Benth.

Syn.: *Mimosa Lebbeck* L., *Acacia Lebbeck* (L.) Willd.
E. lebbek tree, siris tree, Egyptian acacia, woman's tongue tree, siris acacia, east Indian walnut, safed siris

برهان

درختی بزرگ با پوست اغلب شکافدار خاکستری تیره، در بخشهای جوان اغلب کرکدار. برگها دوبار شانه ای؛ محور برگها به طول ۷/۵-۱۵ سانتیمتر، بدون

Albizzia Lebbeck (L) Benth.

و مرطوب جهان به فراوانی کاشته می‌شود یا تقریباً بومی این نواحی می‌باشد.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بومی بودن یا کاشته شده بودن این گونه بدرستی مشخص نیست، آنچه مسلم است اینکه در نواحی جنوبی ایران در استانهای خوزستان، ایلام، بوشهر، هرمزگان، جنوب فارس و سیستان و بلوچستان بصورت پراکنده و اغلب بمنظور استفاده زینتی کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: پوست، دانه‌ها، برگها و گلهای گیاه؛ برهان در موارد مارگزیدگی و عقرب‌گزیدگی بکار می‌رود. ریشه آن برای درمان درد نیمه سر بکار می‌رود. پودر پوسته ریشه برای قوی کردن لثه دندان بکار می‌رود. برگهای آن برای درمان التهاب شدید چشم و گلهای آن در موارد سرفه مزمن، برونشیت و آسم بکار می‌رود. پوست آن تلخ، تند، شیرین، مولد گرما، خلط‌آور،

برگچه‌های جانبی مستطیلی، انتهایی واژ تخم‌مرغی، نوک کند یا نوک فرورفته. گل آذینها کپه‌ای، منفرد یا دسته‌ای؛ دمگل آذین به طول ۳/۵-۱۰ سانتیمتر. گلها سفید (مایل به سفید)، بسیار معطر؛ دمگلها به طول ۲-۳ میلیمتر، کرکدار، برگه‌دار. برگه‌ها به طول ۵ میلیمتر، خطی، ریزان. کاسه گل به طول ۳-۵ میلیمتر، استکانی، کرکدار، با دندانهای کوتاه؛ دندانها دلتایی، نوک‌تیز. جام گل به طول ۷-۸ میلیمتر، قیفی شکل، لوله‌ها به طول حدود ۲ میلیمتر، تخم‌مرغی، نوک‌تیز، با سطح بیرونی کرکدار. پرچمها به طول ۲۵-۳۸ میلیمتر، لوله پرچمی از لوله جام گل کمی کوتاهتر؛ بساکها کوچک. نیام به طول ۱۵-۳۰، به عرض ۵/۲-۵ سانتیمتر، نازک، زرد کاهی کم رنگ. دانه‌ها ۶-۱۲

تایی، فشرده، قهوه‌ای کم رنگ با دو سطح حفره‌دار. پراکندگی جهانی: آسیای گرم و مرطوب، شمال استرالیا، افریقای گرم و مرطوب. اغلب در نواحی گرم

Albizzia Lebbeck (L) Benth.

اسهال، اسهال خونی و سوزاک بکار می‌رود. گلهای آن برای درمان کفگیرک، تاول‌ها، تورم و دیگر امراض پوستی تجویز می‌شود. تمام بخشهای گیاه برای درمان گزیدگی مار تجویز می‌شود (1).

– درخت برای درمان دانه‌های پوستی، سرفه، آب مروارید، بزرگ‌شدگی غده‌های گردن رحم، زخمهای روباز، جذام، آسم، ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان و اسهال استفاده می‌شود. برای قوی شدن لثه‌ها، درمان زخمها، دردهای عصبی، التهاب و مسمومیت بکار می‌رود. پوست آن محرک قوای جنسی، خلط‌آور، مقوی دماغ، بازسازی‌کننده توان و نیرو (نیروبخش)، قابض، ضددرد، تلخ، برطرف‌کننده التهابات چشمی، ضدالتهاب و تورم و مقوی است. برگهای آن مفید برای مشکلات التهابات چشمی و پودر پوست آن برای درمان زخمهای روباز و مارگزیدگی بکار می‌رود. گلهای آن به‌عنوان داروی دفع‌کننده لکه‌های پوستی و تورم‌ها و عامل پادزهری

محرک قوای جنسی، ضددرد، ضدتورم و آماس، داروی سردرد، داروی چشمی، تصفیه‌کننده خون، خنک‌کننده، نیروبخش، مقوی و ضدکرم است و برای درمان امراض خونی، لک و پس، خارش و بواسیر بکار می‌رود. پوست و دانه‌های آن قابض هستند و به‌عنوان معالج بواسیر و اسهال بکار می‌روند و به‌عنوان مقوی و نیروبخش مصرف می‌شوند. عصاره آبی پوست آن برعلیه آبتنی زنان بکار می‌رود (6).

– پوست گیاه به‌عنوان پاک‌کننده در درمان اسهال و بواسیر بکار می‌رود. همچنین به‌عنوان درمان برونشیت، جذام، رعشه و لغوه بکار می‌رود. گیاه کامل در موارد مارگزیدگی مصرف می‌شود. پوست ریشه بصورت پودر سبب تقویت لثه‌ها می‌شود، برگهای آن برای درمان شب‌کوری کاربرد دارد (5).

– پوست، دانه، گل و نیام‌های آن مصرف می‌شود. پوست و دانه‌های آن بازگرداننده انرژی (مقوی و نیروبخش) و قابض هستند و برای درمان بواسیر،

ضعف تخمک‌های مردانه و مسمومیت کاربرد دارد. دانه‌های این درخت برای درمان بواسیر و به‌عنوان قابض برای درمان اسهال مفید است (8).

گوشواره‌دار؛ گوشواره‌ها خاری شونده؛ محور برگ به طول ۱-۲/۵ سانتیمتر؛ شانک‌ها ۱ جفتی؛ برگچه‌ها در هر شانک دوتایی، بیضوی - مستطیلی مورب، به طول ۲-۴/۵ سانتیمتر. گل آذین کروی کوچک، بدون دمگل آذین یا با دمگل آذین کوتاه، بصورت خوشه - پانیکول طویل. گلها سفید مایل به سبز. کاسبرگها به

برعلیه مسمومیت است. گل‌های آن برای رفع سرفه‌های مزمن و برونشیت مفید است. دانه‌های آن برای درمان التهابات و تورم‌ها، امراض پوستی، جذام، لک و پیس،

* *Pithecollobium dulce* Benth.

Syn.: *Pithecollobium dulce* Benth., *Mimosa dulcis* Roxb.

E. Manilla tamarind, golden beetle tree, Madrasthom, sweet inga, guaymochil, huamuchil, opiuma

چنال

درختی همیشه سبز با قامتی متوسط. برگها

Pithecollobium dulce Benth.

بندرعباس. - بلوچستان: اطراف سرباز.

مصارف و کاربردها: جوشانده ریشه آن با زنجبیل برای درمان اسهال خونی مصرف می‌شود. جوشانده پوست آن برای درمان اسهال خونی و تب بکار می‌رود. خمیر پوست ساقه آن به همراه فلفل سیاه برای درمان ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان کاربرد دارد و از آن برای معالجه زخمها استفاده می‌کنند. خمیر برگ آن برای کاستن از تاول‌ها و ورم‌ها و با آب پیاز روی سر سبب افزایش رشد مو می‌گردد. برگهای آن به‌عنوان ملین، قابض و سقط‌آور کاربرد دارد (9).

- پوست آن تب‌بر است؛ جوشانده آن به‌عنوان تنقیه بکار می‌رود (1).

طول حدود ۱ میلیمتر، قیفی شکل، کرکدار. جام گل به طول حدود ۳-۴ میلیمتر؛ گلبرگها در پایین‌تر از نیمه پیوسته. پرچمها یک دسته‌ای، خیلی بلندتر از جام گل، بدون کرک غده‌ای. خامه نخی شکل؛ کلاله ساده. نیام به طول ۱۰-۱۲/۵ سانتیمتر، به عرض ۲-۳ میلیمتر، متورم، پیچیده، درزها در بین دانه‌ها دنداندار. دانه‌ها ۵-۹ تایی، توسط گوشتی سفید یا صورتی خوراکی دربر گرفته شده، دانه‌ها به طول حدود ۲/۵ سانتیمتر، خال‌دار و سیاه.

پراکندگی جهانی: مکزیک، کاشته شده در هند و پاکستان، عربستان و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در یوشهر؛ بندر دیر. - هرمزگان؛ بندر خمیر؛ جزیره ابوموسی؛

Prosopis cineraria (L.) Druce

خمیری (گوشته‌دار)، درون‌بر کاغذی. دانه‌ها ۱۰-۱۵ تایی، مستطیلی، فشرده.

پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان، پاکستان (پنجاب،

Prosopis cineraria (L.) Druce

Syn.: *Mimosa cineraria* L., *Prosopis spicigera* L.

کهور

درختچه‌ای بزرگ یا درختی متوسط به ارتفاع ۵/۲-۱۰ متر؛ شاخه‌ها خاردار، خارها خمیده، فشرده. برگها متناوب، دوبار شانه‌ای؛ محور برگها به طول ۱۲-۵۰ میلیمتر؛ شانه‌ها ۱-۲ جفتی، به طول ۲۵-۸۰ میلیمتر؛ برگچه‌ها ۷-۱۲ جفتی، کم و بیش بدون پایک، به طول ۳-۵، به عرض ۲-۴ میلیمتر، مستطیلی، مورب، با قاعده گرد، رأس اغلب نوک‌دار کوتاه، سه رگبرگی. گلها کرم رنگ. سنبله‌ها به طول ۵-۱۲/۵ سانتیمتر، با دمگل آذین به طول ۱۰-۲۵ میلیمتر. کاسه گل به طول ۱-۱/۵ میلیمتر، پیاله‌ای شکل، سربریده یا به طور نامشخص ۵ دنداندار. گلبرگها به طول ۳-۴ میلیمتر، مستطیلی، با رأس خمیده. پرچمها ده‌تایی، جدا، کمی بیرون زده؛ بساکها در انتها با غده‌های ریزان چشمگیر. نیام به طول ۵-۱۲/۲۵، به عرض ۵/۸-۰/۵ میلیمتر، نازک، آویزان، استوانه‌ای، متورم، با برون‌بر چرمی، میان‌بر

سند، بلوچستان) هندوستان و عربستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختی با ارزش در نواحی جنوبی ایران در استانهای بوشهر؛ جزیره خارک؛ بندر کنگان؛ بندر طاهری؛ گاوبندی. - هرمزگان؛ سده به طرف رستاق؛ بندر مقام؛ جزیره هرمز؛ جزیره قشم؛ بستک؛ بندرعباس؛ ۵ کیلومتری غرب بندرعباس؛ ایسین؛ ۴۰ کیلومتری شمال بندرعباس؛ گردنه گهره بین حاجی آباد و بندرعباس؛

۱۶ کیلومتری شمال جاسک؛ اطراف میناب. - بلوچستان: ۵۱ کیلومتری شمال غرب ایرانشهر؛ چابهار؛ بین نیک شهر و چابهار؛ ۱۲ کیلومتری جنوب راسک به طرف چابهار؛ بمپور؛ دره رودخانه سرباز نزدیک باهوکلالت؛ نگور. بصورت پراکنده و گاهی انبوه گسترش دارد.

مصارف و کاربردها: پوست، گل و میوه آن مصرف می شود. گل‌های آن توسط زنان در طول دوره حاملگی

Prosopis cineraria (L.) Durce

برای جلوگیری از سقط جنین مصرف می شود. پوست آن برای درمان روماتیسم و نیام آن به عنوان قابض، آرام بخش و خلط آور بکار می رود (1).

- جنس کهور / *Prosopis* L. در ایران ۳ گونه درختی و درختچه ای دارد، علاوه بر گونه مذکور گونه های دیگر آن عبارتند از:

کهورک در بعضی از نقاط به عنوان گیاه دارویی مصرف می شود، اما اطلاعات دقیق و درستی در ارتباط با دو گونه ذکر شده وجود ندارد که این می تواند برنامه ای تحقیقاتی باشد (مؤلف).

Prosopis farcta (Banks & Soland.) Macbr.

کهورک، جغجغه

نام محلی ایلامی (بالاوهرو Balavaru)

Prosopis Koelziana Burkart

کهور درختچه ای

Prosopis farcta (Banks & Soland.) Macbr.

تیره شیرینه، تیره گلی نازیان/Molluginaceae

تا حدودی پرزدار، با رأس نوک تیز یا نوک کند، گاهی نوک دار؛ دمبرگ به طول ۳-۰ میلی متر، تقریباً بالدار. گل آذین ۲۵-۴ گلی، سنبله یا خوشه ای. دمگلها به طول ۵-۰ میلی متر. گلها نرماده، سبز شونده یا قرمز. کاسبرگها به طول حدود ۱/۵ میلی متر، بیضوی، با لبه غشایی. پرچمها ۵ تایی؛ میله ها در قاعده پهن شده. برچه ها ۵ تایی، جدا، یک تخمکی. میوه با بخشهای

Gisekia pharnaceoides L.

Syn.: *Gisekia molluginoides* Wight

E. trailing gisekia

گیاه یکساله، تا حدودی گوشتی، بی کرک. ساقه ها به ارتفاع ۳/۵-۳۰ سانتی متر، خیزان یا گسترده روی زمین. برگها به طول ۶-۳۰، به عرض ۲-۹ میلی متر، متقابل، بی دمبرگ، خطی تا بیضوی، کامل، بی کرک یا

Gisekia pharnaceoides L.

حاوی ترکیباتی است که می‌گویند ملینی قوی و ضدکرم است. برگهای سبز و تازه آن برای دفع تیا و کرم کدو مؤثر است. ترکیبات فرار و تلخ آن برای دفع پارازیت‌ها (انگله‌ها) کشنده است بدون اینکه اثرات منفی برای دستگاه هضم انسان داشته باشد (1).

– کلیه اندامهای گیاه اثر هضم‌کننده غذا، ضدکرم و التیام‌دهنده زخم و جراحات دارد و در درمان برونشیت، ورم مخاط بینی، کمی اشتها و ناراحتیهای جلدی مؤثر است. در دفع کرم کدو اثر قاطع دارد (۱۱).

– با توجه به محدودیت پراکندگی جغرافیایی این گونه روی شن‌های ساحلی خلیج فارس و دریای عمان و ناشناخته بودن آن حتی برای اغلب گیاه‌شناسان (چه رسد به مردم عادی)، مصارف و کاربردهای آن با توجه به اهمیتی که دارد نیاز به تحقیق و تفحص دارد و توصیه می‌شود که برای پی بردن به ارزش‌های دارویی آن پس از تحقیق و محرز شدن مزایا و خواص دارویی آن اقدام به کاشت و تولید آن نمایند (مؤلف).

نازک، سفید یا قرمز، با تاجی به طول تا ۰/۵ میلیمتر، با لبه کم و بیش شرابه‌ای، به راحتی ریزان. دانه‌ها به قطر حدود ۱ میلیمتر، با پوسته سیاه درخشان، به پهلوی فشرده، منقوط ظریف.

پراکندگی جهانی: فلسطین، جنوب ایران، پاکستان، هندوستان، سیلان، سینا، سراسر افریقا، مصر، عربستان و ماداکاسگار.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کرمان: هامون جازموریان. – هرمزگان: جاسک و بیابان.

– گیاهبست‌شن‌دوست، از نظر شکل و اندازه متنوع.

مصارف و کاربردها: گیاه ارزش دارویی دارد، به عنوان مسهل یا ملین مصرف می‌شود (22).

– گیاه کامل به عنوان مسهل ضعیف و ضدکرم بکار می‌رود. دانه‌های آن قابض است. جوشانده برگهای آن برای درمان برونشیت و ناراحتیهای روانی و فکری مصرف می‌شود. جوشانده ریشه آن خاصیت ضدکرم دارد (9).

– برگها، ساقه و میوه کپسول آن مصرف می‌شود. گیاه

Glinus lotoides L.

Syn.: *Glinus dictamnoides* Burm. f., *Mollugo lotoides* (L.) O. Kuntze, *Mollugo hirta* Thunb.

گیاه یکساله، منشعب (پرشاخه)، کم و بیش خیزان یا گسترده روی زمین، با کرک‌پوش ستاره‌ای با ساختمان و تراکم متنوع. شاخه‌ها به طول ۱۰-۷۰ سانتیمتر. برگها متقابل تا دسته‌ای (گروهی)؛ پهنک به

گلی‌ناز، شیرینه

نوک‌دار، در زمان میوه‌دهی دائمی. پرچمها حدود ۱۵ عدد؛ پرچمهای عقیم به طول حدود ۵ میلیمتر، کرمی شکل، با رأس دولوبه عمیق. تخمدان پنج حبه‌ای؛ کلاله ۵ تایی، پرزدار. کپسول به طول حدود ۵، به عرض ۳ میلیمتر، مستطیلی پهن - تخم مرغی، درون کاسه‌قرار گرفته. دانه‌ها متعدد، قهوه‌ای تیره، درخشان، دان‌دان.

طول ۵-۲۵، به عرض ۳-۲۰ میلیمتر، بیضوی یا واژ تخم مرغی پهن یا تقریباً دایره‌ای، با لبه تخت یا کم و بیش موج، با رأس نوک تیز یا گرد، با قاعده گوه‌ای؛ دمبرگ به طول ۳-۱۱ میلیمتر. گل آذین محوری، دسته‌ای ۲-۱۰ گلی. دمگلها به طول ۵-۰ میلیمتر. گلها نرماده، سبز مایل به سفید. کاسبرگها به طول ۳-۷ میلیمتر، بیضوی، با لبه غشایی، با رأس نوک تیز یا

Glinus lotoides L.

مصارف و کاربردها: شاخه‌های جوان و نازک آن را به عنوان سبزی می‌خورند. در طب به عنوان دارو مصرف می‌شود (22).

- گیاه کامل بصورت خمیر برای درمان ناراحتیهای شکمی، مشکلات گاستریت روده‌ای، استفراغ، ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان،

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب دنیای قدیم و تقریباً گرم و مرطوب از جنوب اروپا تا سنیم، مالزی و استرالیا. در نواحی گرم و مرطوب دنیای جدید کاشته شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کرمانشاه، خوزستان، هرمزگان و بلوچستان.

Glinus lotoides L.

سرفه، سوزاک و دیگر امراض و ناراحتیهای پوستی بکار می‌رود و از آن به‌عنوان مدر و مسهل استفاده می‌کنند (9).

– شیرۀ آن در مصرف داخلی به کودکان کم‌خون داده می‌شود. گیاه خشک‌شده به‌عنوان ملین برای درمان اسهال، عفونت‌های صفراوی، دردهای کمر و به‌عنوان ترمیم‌کننده زخم‌های روباز و زخم‌ها بکار می‌رود (1).
– از گیاه خشک جهت رفع اسهال‌های ساده و تقویت کودکان ضعیف استفاده می‌شود، همچنین برای درمان جوش، دانه‌های چرکین و معالجه زخم‌ها و التیام آنها از آن استفاده می‌کنند (11).

– با توجه به پراکندگی بسیار محدود این گونه در کناره‌های رودخانه‌ها و نقاط تا حدودی مرطوب، در طب سنتی ایران جایگاه ویژه‌ای ندارد. جا دارد که در ارتباط با کاربردها و خواص آن تحقیقات منسجم و دقیقی صورت گیرد (مؤلف).

تیره یک‌سوگرد/ *Monotropaceae*

Monotropa Hypopithys L.

یک‌سوگرد

ساقه نازک شونده، به دشواری گوشتی، با خوشه به ارتفاع (۱۲-۱۵) ۲۵ سانتیمتر. فلس‌های ساقه‌ای تخم‌مرغی – مستطیلی یا تخم‌مرغی – سرنیزه‌ای، به طول (۸-۱۰) ۱۵-۱۸ میلیمتر. خوشه ایستاده، انبوه؛ محور خوشه و دم‌گله‌ها به انبوهی کرک نمدی – سفید. گله‌ها در وارپته *hirsuta* کوتاه‌تر و پهن‌تر، لوله‌ای پهن – استکانی. برگ‌ها کوچک، تخم‌مرغی – سرنیزه‌ای، کم و بیش مژدار – شرابه‌ای یا کاملاً بی‌کرک. گلبرگ‌ها مژدار، باریک، مستطیلی – خطی، در قاعده به دشواری بهم آمده، به طول ۶-۱۳، به عرض ۳ میلیمتر، در قاعده کمی کیسه‌دار باریک. کیسه‌های بساک کوچک. خامه‌ها کوتاه، به طول ۳-۴ میلیمتر، با

Monotropa hypopithys L.

تخم‌دان تقریباً کروی مساوی، کلاله‌های ۴-۵ تایی گوشه‌دار، قیفی شکل. کپسول رسیده تقریباً کروی، اغلب کرک مویی‌دار، با کفه‌های نسبتاً پهن با میانه شیاردار و کمی رگه‌دار.

مصارف و کاربردها: برگهای گیاه مصرف می شود و خواص درمانی ضد اسپاسم و خلط آور دارد و برای معالجه سیاه سرفه، سرفه های اسپاسمی از آن استفاده می کنند و دارای خاصیت خلط آوری نیز می باشد (۱۰).

پراکندگی جهانی: در اغلب بخش اورآسیا، ناحیه مدیترانه ای، جنوب غرب آسیا، آسیا، پاکستان، کوه های هیمالیا، سراسر سیبری، سنیا، ژاپن، کره و شمال امریکا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان.

تیره توت/Moraceae

با کرکهای نرم. برگها به طول ۴-۲۰، به عرض ۳/۵-۱۶ سانتیمتر، تخم مرغی تا تخم مرغی - بیضوی، با دندانه های درشت منظم، با رأس نوک دار کوتاه، با قاعده ای سربریده یا قلبی کم عمق، اغلب نامتقارن، روی سطح فوقانی با کرکهای زیر انبوه، در سطح تحتانی کرک مخملی یا کرک مویی؛ برگها در

*Broussonetia papyrifera (L.) L, Herit. ex Vent.

Syn.: *Morus papyrifera* L.

E. common paper mulberry, paper mulberry, cut paper

توت کاغذی

درختی کوتاه به ارتفاع تا ۱۶ متر، با پوست خاکستری، صاف. شاخه ها محکم (قوی)، اصولاً در حالت جوان

Broussonetia papyrifera (L.) L, Herit. ex Vent.

Broussonetia papyrifera (L.) L., Herit. ex Vent.

کرج، دماوند و احتمالاً مازندران. **مصارف و کاربردها:** گیاه اثرات درمانی قابض، مدر، مقوی و التیامبخش دارد. شیرابه برگ گیاه معرق و مسهل است و همچنین برای درمان اسهال خونی بکار می‌رود و از آن بصورت ضماد برای درمان ناراحتیهای پوستی و انواع گزیدگی استفاده می‌کنند. پوست تنه گیاه بندآورنده خون است. میوه گیاه مدر، داروی چشمی، محرک، مقوی معده و مقوی است. ریشه آن با سایر غذاها پخته می‌شود و قابلیت شیرافزایی و شیرآوری دارد (internet).

شاخه‌های جوان (در حالت رویش) بلندتر و در حالت جوان اغلب عمیقاً لوبدار؛ دمبرگ‌ها به طول ۳-۱۰ سانتیمتر، با کرکهای انبوه؛ گوشواره‌ها سه گوشه نوک‌دار باریک، به طول ۱۰-۱۵ میلی‌متر. گل‌آذینهای نر به طول ۶-۸ سانتیمتر. برچه‌های پیوسته به قطر ۲-۳ سانتیمتر، قرمز. نارنجی، کرک پتئونی. دمگل آذین به طول حدود ۱ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: جنوب غرب آسیا، ژاپن، سنیا، در بسیاری از نقاط کاشته شده. پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در تهران،

یا بیضوی، با رأس گرد یا نسبتاً نوک‌کند نوک‌تیز، با قاعده‌ای گرد تا تقریباً قلبی، با لبه کامل، در سطح تحتانی کم و بیش با کرکهای نرم کوتاه. دمبرگ به طول ۱/۵-۴ (۵-) سانتیمتر، کلفت، کرکدار. میوه انجیری دوتایی نزدیک رأس شاخه‌ها به صورت محوری، کم و بیش کروی، به قطر ۱۲-۱۵ میلی‌متر، کرکدار، در حالت رسیده قرمز.

پراکندگی جهانی: در نواحی جنگلی ارتفاعات پایین کوههای هیمالیا و شبه جزیره دکن.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بوشهر: بوشهر کاشته شده، باغ مانی، جزیره خارک، بندر کنگان. - هرمزگان: بندرعباس، میناب، بندر لنگه، بندر چارک،

* *Ficus benghalensis* L.

Syn.: *Ficus indica* L.

E. banyan fig, Bengal fig, banyan tree

لول، لور، مکرزن

درختی بزرگ، همیشه سبز، به ارتفاع تا ۱۵-۲۰ متر، در جوانی روی دیگر گیاهان روی، اما انگل نمی‌باشد، اغلب با شاخه‌های انبوه گسترده، تقریباً افقی، مولد ریشه؛ ریشه‌های هوایی اغلب به شکل تنه آرایش می‌یابند؛ شاخه‌های جوان کرکدار، سرانجام کم و بیش بدون کرک شوند. برگها چرمی، در بیشتر شاخه نزدیک بهم (تنگ هم)، به طول ۸-۲۱ به عرض ۵-۱۴ سانتیمتر، تخم‌مرغی تا دایره‌ای

Ficus benghalensis L.

مجرای تناسلی زنان، ازدیاد خون قاعدگی و پایین آورنده قند خون در دیابت است. شیرابه شیری آن به عنوان دارویی محلی برای دندان درد، زخمها، روماتیسم، کمردرد و ترک کف پا می باشد. دم کرده غنچه های جوان برای درمان اسهال و اسهال خونی و بخشهای جوان رأس ریشه برای درمان استفراغ های صعب العلاج بکار می رود. شیرابه آن برای درمان ناراحتیهای تناسلی بکار می رود. دانه های آن خنک کننده و مقوی است (6).

– دم کرده غنچه های جوان برای درمان اسهال داده می شود. برگهای آن گرم و مانند ضماد روی آیه ها، بریدگیها و زخمها گذاشته می شود. شیرابه آن برای درمان ترک پا، بیماری کچلی پوست و دندان درد بکار می رود و کاربرد آن روی لثه ها برای تسکین دندان درد مفید است. یک قاشق چای خوری خاکستر برگ آن را با آب مخلوط و برای درمان ازدیاد خون

جزیره تنب بزرگ، جزیره ابوموسی. – بلوچستان: چاهبهار: باغ تیسکوپان، باغ تیس.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده؛ پوست، برگها، میوه ها، ریشه های نابجا و شیرابه گیاه؛ لول برای درمان امراض پوستی بکار می رود. گیاه در موارد التهابات چشمی و دیگر ناراحتیهای چشمی، زخمهای دهان، تب، جنون، کوچک شدن و ناپرووری، لاغری مفرط، وبا و طاعون گاوی کاربرد دارد. خمیر ریشه آن را به پوست سر می مالند تا سبب رشد مو شود و برای درمان خونریزی رحمی بکار می رود، شفا دهنده بادسرخ، احساس سوزش و ناراحتیهای مهلی است. رشته های ریشه آن برای درمان سوزاک بکار می رود. برگهای آن بصورت ضماد برای تسکین تورم و آماسها بکار می رود. پوست آن قابض، خنک کننده و آرام بخش است. دم کرده پوست آن شفا دهنده اسهال خونی، ناراحتیهای عصبی، اسهال، ترشحات چرکی

Ficus benghalensis L.

قاعدگی بکار می‌برند. ریشه‌های هوایی نازک آن برای تمیز کردن دندان و زبان بکار می‌رود. یک قاشق پر از شیر ریشه آن برای کنترل استفراغ مصرف می‌شود. خمیر پوست آن را به عنوان پادزهر بر علیه مارگزیدگی بکار می‌برند. جوشانده پوست آن برای درمان اسهال خونی و دیابت مصرف می‌شود. خمیر پوست ریشه آن روی پوست سبب افزایش رشد مو می‌شود (9).

– پوست آن بصورت دم‌کرده مقوی، قابض و مدر است، دانه‌ها و میوه‌های آن مقوی هستند. فلاونوئید آن کاهش‌دهنده قند خون است. شیر شیری رنگ آن در استعمال خارج برای درمان دردهای روماتیسمی و کمردرد بکار می‌رود. برگ‌های آن بصورت ضماد برای مداوای آبسه‌ها (تاوول‌ها) بکار می‌رود (5).

– غنچه‌های انتهایی درخت لول در مراسم مذهبی بکار می‌رود. پوست آن قابض و خنک‌کننده است. جوشانده غنچه‌های آن در شیر با درمان خونریزی و خمیر برگ‌های آن تقویت‌کننده (تشدید کننده) بسته شدن سر زخم‌هاست. بخش‌ها و اندام‌های مختلف درخت لول برای درمان امراض پوستی بکار می‌رود. ریشه‌های حمایتی (ناپجا) آن در استعمال خارجی و داخلی برای درمان ازدیاد خون قاعدگی و زخم‌ها کاربرد دارد. دم‌کرده پوست آن سبب درمان و شفای اسهال خونی، اسهال، ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان و مشکلات عصبی و شفای دیابت می‌شود (8).

– برگ‌ها و پوست قابض گیاه برای درمان اسهال و

ریشه‌های آن جویده می‌شود تا از بیماری لثه دندان جلوگیری کند. پوست آن برای درمان دیابت کاربرد دارد (4).

بیش لویدار یا بدون بریدگی، اغلب قلبی، زبر، در سطح تحتانی اغلب کم و بیش کرکدار تا کرک پتوئی، بعضاً تقریباً بدون کرک. دمبرگ به طول ۲-۸ (۱۲-) میلیمتر، بدون کرک تا با کرکهای پتوئی. میوه انجیری منفرد، به طول ۲-۳ سانتیمتر، (در فرمهای کاشته شده تا ۸ سانتیمتر)، گلابی شکل و پایک‌دار یا تقریباً کروی، پایک‌دار یا بدون پایک، سبز شونده یا زرد شونده تا بنفش، با کرکهای کوتاه یا (اصولاً در نمونه‌های کاشته شده) بدون کرک. فندقه‌ها زرد، تقریباً کروی، به طول حدود ۱/۵ میلیمتر.

اسهال خونی و کاهش خونریزی بکار می‌رود، مانند دیگر گونه‌های انجیر شیرابه آن برای درمان بواسیر، زگیل و درد مفاصل بکار می‌رود. میوه آن ملین و

Ficus Carica L.

Syn.: *Ficus kopetdaghensis* Pachom

E. common fig, fig (tree)

انجیر، انجیر خوراکی، شال انجیر

درختچه یا درختی خزان کننده به ارتفاع تا ۱۰ متر (یا بیشتر). شاخه‌های جوان سبزرنگ، سرانجام قهوه‌ای، بدون کرک یا کم و بیش کرکدار، در حالت مسن‌تر خاکستری، صاف، ضخیم، سخت و شکننده، کم شاخه. برگها به طول ۵-۲۰ (۳۵-) سانتیمتر، گاهی با عرضی بیشتر از طول، موج - کنگره‌ای تا دندانه‌دار، کم و

Ficus Carica L.

آن آرامبخش، مغذی، ملین و مدر است. از آن برای تهیه ترکیبات شربت انجیر استفاده می‌کنند. شیریه شیری میوه سبز تازه آن تند (تلخ) است و برای برطرف کردن زگیل‌ها بکار می‌رود. فیسین (Ficin) که شیرابه خشک شده آن است به‌عنوان ضدآسکاریس بکار می‌رود و بدلیل داشتن آنزیم‌های تجزیه‌کننده پروتئین سبب هضم کرم‌های حلقوی می‌شود. شیرابه آن اثرات حساسیت‌زایی، مسکن و ضد درد برای پوست دارد. کاربرد خارجی شیرابه آن سمی نیست. برگ‌های آن برای درمان بواسیر بکار می‌رود (5).

– قند موجود در انجیر (به‌ویژه انجیر خشک) اثر ملین ملایم ولی قطعی دارد. گوشت نرم‌کننده، میوه‌ها به تسکین درد و التهاب کمک می‌کند و برای درمان تومورها، تورم‌ها و آبسه‌ها بکار می‌رود، میوه آن اغلب قبل از مصرف کردن سرخ می‌شود. انجیرها خلط‌آور ملایم هستند و هنگامی که با گیاهانی همانند زنجبیل شامی / *Imula Helenium L.* مصرف شوند برای درمان سرفه‌های خشک و آزاردهنده و برونشیت مؤثرند. شیریه شیری رنگ برگ‌ها و ساقه‌های آن مسکن و ضد درد است و از گذشته دور برای درمان زگیل‌ها، نیش حشرات و حشره‌گزیدگی بکار می‌رفته‌است. احتیاط: شیریه انجیر سمی است و نباید در مصرف داخلی بکار رود، زیرا کاربرد آن روی پوست ممکن است سبب حساسیت نسبت به نور خورشید شود (4).

۱۵-۱۸)، به عرض ۴-۱۰ (۱۲-۱۸) سانتیمتر، با رأس به یکباره باریک شده و دمی بلند، با قاعده‌ای گوه‌ای – سربریده تا تقریباً قلبی، با سطح فوقانی سبز تیره، درخشان، سطح تحتانی کم‌رنگتر؛ رگبرگ‌ها ۸-۱۲ جفتی؛ دمبرگ به طول (۴-۶) (۱۰-۱۱) سانتیمتر، استوانه‌ای. میوه انجیری بدون پایک، کروی، کم و بیش در جهت عمودی فشرده، دوتایی، بصورت محوری قرار گرفته، در حالت رسیده ارغوانی تیره، به قطر تا

نوع خوراکی آن زیرگونه‌ای بنام *Ficus Carica L.* subsp. *Carica* می‌باشد.

– اصولاً در استان فارس این زیرگونه در وسعت زیاد بصورت دیم و فقط با آبیاری زمستانه کاشته شده بطوریکه باغهای وسیعی از آن در اطراف استهبانات و نیز، فسا و داراب در مناطق دامنه‌ای کوهستانی دیده می‌شود و محصول مرغوب آن اغلب بصورت خشک شده مصرف می‌گردد.

پراکندگی جهانی: ایران، جنوب شرق ترکیه، شمال سوریه و شمال عراق.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نواحی معتدله و معتدله گرم در استانهای ایلام، لرستان، فارس، خراسان، تهران، بحالت خودروی در استانهای گرگان، مازندران و گیلان.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: میوه‌ها، ریشه‌ها، پوست و شیرابه گیاه؛ میوه انجیر مغذی، نرم‌کننده، آرامبخش، ملین و مسهل ضعیف است و در موارد کم‌خونی مصرف می‌شود. شیریه آن ضدکرم است. میوه تازه و خشک شده آن برای رفع یبوست بکار می‌رود. انجیر سرخ شده بصورت ضماد در پیله دندان، تاول‌ها و کفگیرک بکار می‌رود. شیریه شیری رنگ میوه سبز انجیر تند است و برای نابود کردن زگیل بکار می‌رود (6).

– میوه نارس آن قی‌آور است، درحالی‌که میوه رسیده

* *Ficus religiosa L.*

E. peepal tree, bo tree, sacred fig tree, poplar-leaved fig tree

انجیر معابد

درختی بزرگ با شاخه‌های گسترده به ارتفاع تا ۱۰ متر، با تنه کوتاه، با شاخه‌های جوان و تقریباً در تمام قسمت‌ها بدون کرک، با تاج نامنظم. برگ‌ها همیشه سبز، ساده، کامل، کمی موج، دلتایی – تخم‌مرغی، به طول

Ficus religiosa L.

منی، وجود سنگریزه در ادرار و وبا بکار می‌رود. برگهای آن با دیگر ترکیبات سقط‌آور است. برگها و شاخه‌های جوان آن ملین هستند. پوست انجیر معابد قابض است و مؤثر در درمان سوزاک، پوست پودر شده آن در استعمال خارجی برای تسریع در گوشت نوآوران زخمها بکار می‌رود. دم‌کرده پوست در مصرف داخلی برای رفع جرب، زخمها و بیماریهای پوستی بکار می‌رود؛ جوشانده آن برای رفع سوزاک بکار می‌رود، محرک قوای جنسی است و برای رفع کمردرد خوب است. میوه آن ملین ملایم و هضم‌کننده غذاست. دانه‌های آن خنک‌کننده، ملین و محلل هستند. کاربرد پودر دانه‌ها به مدت سه روز بهنگام قاعدگی زنان را برای مدت طولانی عقیم می‌کند (6).

۱۲ میلیمتر. فندقه‌ها گلابی شکل، به طول حدود ۲ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: هندوستان، در آسیای جنوب شرقی گونه غالب، در آسیای جنوب غربی بندرت کاشته شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استانهای خوزستان، بوشهر، هرمزگان و بلوچستان

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: پوست، میوه، دانه‌ها، جوانه برگ و شیرابه؛ اندامهای مختلف گیاه انجیر معابد برای رفع چرک گوش میانی، زخم دهان، ناپرووری و کوچک ماندن اندام، لاغری مفرط و یا لاغری و نزاری، روماتیسم، آبله، کفگیرک، طاعون گاوی، وجود ماده مخاطی در ادرار، خروج غیرارادی

لول است. پوست و برگهای قابض آن برای درمان اسهال و اسهال خونی بکار می‌رود، درحالی‌که برگهای آن به تنهایی به‌عنوان یبوست‌آور مصرف می‌شود. برگهای آن با خامه به‌عنوان ضماد برای درمان کورک و دمل‌ها، و غدد بزاقی متورم در اوریون بکار می‌رود. میوه پودر شده آن را می‌توان برای درمان آسم و شیرابه آن را نیز برای درمان زگیل‌ها بکار برد (4).

Ficus religiosa L.

از نمونه‌ها ۲۰-۲۵ سانتیمتر، با طولی بیشتر از عرض، تخم‌مرغی تا تخم‌مرغی پهن، با رأس نوک‌تیز یا نوک‌دار کوتاه، با قاعده گرد یا سربریده یا کم و بیش قلبی، دندانه‌ای درشت، اصولاً در بیشتر نمونه‌های فاقد میوه (عقیم) به طرق گوناگون ۳-۵ (۷) لوبی، روی سطح فوقانی اغلب صاف و درخشان، در سطح تحتانی در امتداد رگبرگ میانی و رگبرگهای اصلی با کرکهای گسترده، در محور رگبرگها کرک‌های دسته‌ای

- دم‌کرده پوست آن را برای درمان زخمهای چرکی و امراض پوستی تجویز می‌نمایند. خمیر پوست ساقه آن برای درمان لکه‌های سیاه پوستی بکار می‌رود. خاکستر بدست آمده از پوست ریشه را با آب مخلوط کرده برای کنترل استفراغ استفاده می‌کنند. برگها و شاخه‌های نازک آن به‌عنوان معرق بکار می‌رود و خمیر آن را برای درمان امراض پوستی مصرف می‌شود. دم‌کرده برگهای آن به‌عنوان مقوی قلب تجویز می‌شود. پودر میوه خشک شده آن را همراه با آب برای درمان آسم توصیه می‌کنند. میوه‌های آن به‌عنوان ملین خورده می‌شود (9).

- پوست جوانه‌های برگ و دانه‌های آن دارویی هستند. پوست آن قابض، پندآورنده خون، ملین، بهبوددهنده رنگ رو (سیما) و تمیزکننده دستگاه تناسلی زنان است. برای درمان دیابت، اسهال، ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان، ازدیاد خون قاعدگی، بی‌نظمی عصبی و امراض تناسلی زنان مفید است. از آن همچنین برای خوددرمانی، گوش درد، شکستگی، امراض غدد به‌ویژه غدد رفع‌کننده فساد در گلو، غدد چربی و دیگر امراض پوستی، ترشی دهان و اختلالات دستگاه تناسلی ادراری استفاده می‌کنند (8).

- میوه، برگها، پوست و شیرابه آن مصرف می‌شود. مصارف و کاربردهای انجیر معابد شبیه انجیر بنگالی یا

**Morus alba* L.

Syn.: *Morus indica* L.

E. white mulberry, white fruited mulberry

توت سفید، توت هراتی

درختی به ارتفاع تا ۱۰-۱۵ (۳۰) متر، با تاج مترکم، کروی انبوه، به قطر تا ۱۵ متر، با تنه کوتاه تا بلند، با پوست زیر شیاردار. شاخه‌های جوان ابتدا کرکدار یا بدون کرک. برگها به طول ۵-۱۵ سانتیمتر، در تعدادی

*Morus alba L.**Morus alba L.*

قابل توجه اند. دمبرگ کرکدار، به طول ۱-۵ سانتیمتر. گوشواره‌ها سرنیزه‌ای، سریعاً ریزان. گل‌آذین دم‌گره‌ای نر به طول تا ۱۰-۲۰ (۲۵) میلیمتر، با دمگل‌آذین کرک پتوئی کوتاه. گل‌آذین دم‌گره‌ای ماده کوتاهتر، به طول ۵-۱۵ میلیمتر. خامه‌ها بدون کرک. میوه‌های سته‌ای (توتی) به طول تا ۱۰-۲۵ میلیمتر، اغلب سفید یا گاهی قرمز - ارغوانی یا تقریباً سیاه، گوشت‌دار، شیرین، گاهی بی‌مزه. شفت چها قهوه‌ای کم‌رنگ، به طول حدود ۲ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: عراق، ایران، ترکمنستان، افغانستان، پاکستان و سینا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده تقریباً در سراسر ایران اعم از نواحی سرد و معتدله سرد تا گرمسیری جنوب ایران.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: پوست، میوه، برگها و ریشه؛ پوست توت ملین و ضدکرم است.

میوه آن در تب خنک‌کننده است و برای درمان زخم گلو، سوءهاضمه و مالیخولیا بکار می‌رود (6).

- میوه آن مغذی، خنک‌کننده، ملین ملایم و برطرف‌کننده تشنگی و تب است. برای درمان زخم گلو، سوءهاضمه و مالیخولیا و افسردگی بکار می‌رود.

پوست آن قابض، ملین و ضد کرم است. برگهای آن بصورت غرغره در موارد تورم تارهای صوتی بکار می‌رود. مشهور است که خاصیت ضد دیابتی دارد (5).
- برگهای توت خلط‌آور، مشوق نرم شدن و خارج شدن و بیرون راندن نزله است. برای معالجه سرفه بکار می‌رود، همچنین برای درمان تب، زخم و تورم چشم‌ها، زخمهای گلو، سردردها و سرگیجه مصرف می‌شود. میوه توت ضد عفونی‌کننده و مقوی است و اغلب به عنوان غرغره و دهان‌شویه بکار می‌رود و ملین است. عصاره برگهای توت بصورت تزریق

(اماله) برای درمان جذام مصرف می‌شود. سرشاخه‌های آن برای مبارزه با احتباس بیش از حد مایعات در بدن و درد مفاصل بکار می‌رود. میوه آن برای جلوگیری از سفید شدن پیش از موعد مو، درمان سرگیجه، صدا در گوش (زنگ گوش)، دید تار و بی‌خوابی تجویز می‌شود (4).

-توت در بعضی از نقاط ایران (تهران، خراسان، کهکیلویه و بویراحمد) واریته‌ای با میوه سیاه که نام علمی آن توت سیاه / *Morus alba L. var. nigra* می‌باشد که نباید آنرا با شاه‌توت اشتباه کرد.

Morus alba L. var. nigra

پوست خشن شیاردار. شاخه‌های جوان نسبتاً ضخیم، محکم، در حالت جوان قهوه‌ای - قرمز شونده، کرکی انبوه. برگها با طول و عرض تقریباً مساوی، به طول ۶-۱۲ (۲۰-) سانتیمتر، تخم‌مرغی پهن، اغلب بدون بریدگی یا گاهی (در نمونه‌های زینتی) ۲-۳ لوبه،

**Morus nigra L.*

E. black mulberry, mulberry

شاه‌توت

درختی اغلب به بلندی تا ۱۰ متر، با تاجی انبوه و پهنایی اغلب بیشتر از ارتفاع درخت، با تنه کوتاه، با

پراکندگی جهانی: زادگاه اصلی آن نامشخص، تقریباً در اغلب مناطق کاشته شده؛ جنوب آسیا، جنوب اروپا و شمال آفریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه مثمر اغلب بدلیل میوه‌های خوشمزه آن در استانهای مختلف ایران از جمله کرمانشاه: کوه پرو و نزدیک برناج. - اراک: انجدان، اراک. - لرستان: بروجرد. - اصفهان، کرمان: کرمان. - سمنان، خراسان و تهران: دماوند، کرج و قزوین بصورت پراکنده دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: برگهای این درخت برای درمان دیابت بکار می‌رود (۱۰).

- میوه آن مغذی، خنک‌کننده، ملین ملایم و برطرف‌کننده تشنگی و تب است، برای درمان زخم گلو، سوءهاضمه، مالخولیا و افسردگی بکار می‌رود. پوست آن قابض، ملین و ضدکرم است. برگهای آن بصورت غرغره در موارد تورم تارهای صوتی بکار می‌رود. مشهور است که خاصیت ضددیابتی دارد (۵). - خواص مهم دارویی آن عبارت است از: ضدتب، قابض، ادرارآور، مسهل، قی‌آور، خلط‌آور، کاهش‌دهنده فشار خون، شیرافزا، ضدکرم، مقوی اعصاب، ضد درد و مسکن است (۱۲).

- مصرف پوست ریشه درخت برای درمان کرم کدو بکار می‌رفته و از جوشانده آن استفاده می‌کرده‌اند. برای آن اثر کم‌کننده قند خون قائلند. میوه آن قبل از رسیدن قابض و بعد از رسیدن ملین است. از شیر شاه‌توت قبل از رسیدن کامل شربتی با طعم ترش و قابض تهیه می‌کنند که بصورت غرغره در رفع درد گلو و التهاب مخاط دهان و آفت استفاده می‌شود (۱۱).

Morus nigra L.

دندانه اره‌ای درشت، با رأس نوک‌تیز یا نوک‌دار کوتاه، با قاعده قلبی عمیق، روی سطح فوقانی زبر، در سطح تحتانی اصولاً در امتداد رگبرگهای اصلی کرکدار، تقریباً چرمی. دمبرگ به طول تا ۳ (۴-) سانتیمتر، ضخیم، کرکدار. گل‌آذین دم‌گریه‌ای نر به طول ۱۵-۲۵ میلیمتر، از گل‌آذین ماده حدوداً دوبار بلندتر، در هر دو گل‌آذین دمگل‌آذین کرکدار. خامه کرکی. سته‌های بهم پیوسته مستطیلی - تخم‌مرغی، به طول تا ۲۵ میلیمتر، سیاه، درخشان، قویا گوشتی آبدار، شیرین و خوشمزه.

تیره گز روغنی/ *Moringaceae*

درختی بزرگ با پوست گم‌دار (gumifer). شاخه‌ها و برگهای جوان کرکدار. برگها متناوب، سه بار شانه‌ای، شانه‌ای فرد؛ دمبرگ به طول تا ۱۵ سانتیمتر؛ پهنک به

* *Moringa oleifera* Lam.

E. Drumstick, Horse radish tree

چوب‌طبل، گزروغن چوب‌طبل، درخت ترباسی

Moringa oleifera Lam.

سفید، جلویی راست، بقیه برگشته، هم‌پوش، قاشقی، با رگه مشخص، نوک تیز، کامل. پرچمها ۵ تایی، متناوب با پرچمهای عقیم کمی کوتاهتر؛ میله‌های پرچمها در قاعده کرکدار، زرد. تخمدان به طول حدود ۵ میلیمتر، مستطیلی، خامه استوانه‌ای. میوه به طول ۳۰-۴۵ سانتیمتر، خطی، ۹ رگه‌ای، واژگون، در حالت جوان کرک پتویی. دانه‌ها درون حفره دریچه (کفه) غرق شده، سه گوشه، بالدار، تیره‌رنگ، گرد.

پراکندگی جهانی: هندوستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استان بوشهر: بوشهر، جزیره خارک.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: ریشه، پوست ریشه، گلها و دانه‌ها؛ درخت ترب اسبی گرم، شیرین و سبک است. اشتها را زیاد و هضم را آسان می‌کند، منی را زیاد می‌کند و برای درمان امراض قلبی

طول تا ۵۰ سانتیمتر؛ محور برگ کرکدار، نازک، در قاعده با بند بالشتکی؛ شانه‌ها ۵-۱۱ تایی؛ شانک‌ها به طول ۴-۸ میلیمتر؛ محور شانک‌ها بندبند، با غده‌های کوچک کروی؛ برگچه‌ها ۳-۹ (۱۱-) تایی، به طول ۱۰-۱۷ (۲۴-)، به عرض ۵-۱۸ میلیمتر، روی سطح فوقانی با کرکهای پتویی تنک، سطح تحتانی بدون کرک؛ برگچه‌های جانبی بیضوی، انتهایی واژ تخم‌مرغی، از جانبی‌ها تقریباً بزرگتر؛ دمبرگچه به طول ۱-۴ میلیمتر. گل آذین به طول ۸-۳۰ سانتیمتر. گلها سفید، به قطر حدود ۲۵ میلیمتر؛ دمگل به طول ۱۳-۲۱ میلیمتر، با بوی عسل. لوله کاسه گل کرکدار، با لوبه‌هایی به طول ۱۳-۱۵، به عرض ۵-۶ میلیمتر، تقریباً نامساوی، گلبرگ‌نما، هم‌پوش، خطی تا سرنیزه‌ای، برگشته، در مرکز با رگه‌ای زرد، کامل، نوک‌کند. گلبرگها به طول ۱۲-۱۸، به عرض ۵-۶ میلیمتر،

Moringa oleifera Lam.

است. آب گرم آن برای رفع سکسکه و در مقدار بالا قی آور است. مخلوط آن با عسل برای درمان بیماریهای چشم و پلک چشم بکار می رود. پوست آن قاعده آور و سقط آور است. میوه آن برای بیماریهای کبد، طحال، دردهای مفاصل، دل پیچه و ریشه و فلیج مفید است. گلهای آن محرک، مقوی، مدر و مفید برای افزایش جریان صفرا و افزایش دهنده میل جنسی هستند. روغن دانه آن در استعمال خارجی برای درمان روماتیسم بکار می رود. رزین آن برای کشیدن دندان؛ مخلوط با روغن کنجد برای تسکین گوش درد بکار می رود. دانه های آن برای بیماریهای مقاربتی بکار می رود. ریشه، پوست و رزین آن سقط آور هستند (6).

و بیماریهای چشمی خوب است. گیاه ضد اسپاسم، محرک، خلط آور و ادرار آور است و به عنوان محرک برای درمان بیماری ریشه، فلیج و تب نوبه بکار می رود، برای درمان صرع و به عنوان قرمز کننده در فلیج و روماتیسم مزمن، بادشکن، مقوی معده؛ سقط آور، به عنوان مقوی قلب و مقوی گردش خون؛ به شکل نوشابه الکلی مفید برای سستی و بی حالی، سرگیجه، نارسایی عصبی، بیماری اسپاسم شکمی، هیستری و نفخ می باشد. ریشه تازه تند و تاول ز، محرک روده، مدر و ضد سنگ است. پوست ریشه بصورت کمپرس آب گرم تسکین دهنده اسپاسم است. ضماد برگهای آن مفید برای تورم های غده ای شکل

ایستاده، مولد تاجی تخم مرغی یا واژ تخم مرغی. برگها به طول ۳۰ سانتیمتر یا بیشتر، محور اولیه (اصلی) طویل، پندبند، با ۳ جفت رگه باریک متقابل حاوی برگچه های نوک کند، واژ تخم مرغی - واژ سرنیزه ای،

Moringa peregrina (Forssk.) Fiori

گز روغنی، گازرخ

درختی به ارتفاع تا ۴-۱۰ متر، با برگهای پراکنده و تنک، به رنگ سبز - سبز کلمی. شاخه ها واگرا یا

Moringa peregrina (Forssk.) Fiori

ندارد. جنبه‌های دارویی آن ممکن است مشابه *Moringa oleifera* Lam. باشد که نیاز به تحقیق دارد (مؤلف).

Moringa peregrina (Forssk.) Fiori

سریعاً ریزان، به طول ۱-۲، به عرض ۱/۰-۰/۲ سانتیمتر. گل آذین پانیکول، به طول تا ۳۰ سانتیمتر، تنک. گلها به عرض ۱/۵ سانتیمتر یا بیشتر، دمگل دار، صورتی مایل به سفید تا زرد کم رنگ. پیاله گل بنه‌ای خیلی کوتاه، فنجانی شکل. کاسبرگها مستطیلی - سرنیزه‌ای، نوک دار. گلبرگها به طول تا ۱/۵-۰/۵ سانتیمتر، مستطیلی - واژ تخم مرغی، نوک کند. میوه کپسول، به طول ۱۰-۳۰، به عرض ۱/۵ سانتیمتر، واژگون، رگه دار، قهوه‌ای. دانه‌ها به طول تا ۱ سانتیمتر، سه وجهی، تخم مرغی، بدون بال، سفید. پراکندگی جهانی: ایران و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بلوچستان: تنگ سرحه؛ نیک شهر؛ بنت؛ دهان؛ دسک؛ فنوج. - هرمزگان: شرق انگهران بشاگرد. - این گونه درختی در نقاط مذکور بصورت پراکنده می‌روید و مردم محلی از روغن دانه‌های آن استفاده می‌کنند.

مصارف و کاربردها: با توجه به پراکندگی جغرافیایی محدود آن در جنوب بلوچستان ایران جنبه‌های دارویی آن کمتر مورد توجه قرار دارد، بلکه روغن حاصل از میوه‌های آن که به روش خاصی استخراج می‌شود بمنظور استفاده‌های صنعتی کم و بیش به خارج از ایران صادر می‌شود و کاربرد محلی نیز

تیره موز/ *Musaceae*

کم‌رنگ با گوشت سفید، خوراکی.

پراکندگی جهانی: نواحی گرمسیر جهان، جنوب شرق آسیا و جنوب امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در نواحی گرمسیر جنوب، در بلوچستان مولد میوه و در سایر نقاط فاقد میوه یا حداقل فاقد میوه مرغوب.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: ریشه، ساقه، گله‌ها، میوه‌ها و برگ‌ها؛ ریشه موز ضدکرم است، خاکستر ریشه یا تمام گیاه ضدکرم است. گله‌های آن قابض هستند. آب ساقه آن برای درمان گوش‌درد و خونریزی دستگاه تنفس بکار می‌رود. میوه نارس آن قابض است. میوه موز مسهل ملایم است. به متوقف کردن اسهال و اسهال خونی کمک می‌کند و به ترمیم زخمهای روده‌ای در زخم قولون کمک می‌کند و برای

* *Musa paradisiaca* L.

Syn.: *Musa sapientum* L., *Musa sapidisiaca* Jacob.

E. banana

موز

گیاه چندساله علفی، با ساقه‌های زیرزمینی. ساقه ضخیم، استوانه‌ای، سبز مایل به زرد، متشکل از غلاف‌های قاعده‌ای برگ‌ها در اطراف دمگل آذین یا محور گل آذین، به ارتفاع تا ۶ متر. برگ‌ها بزرگ، بصورت مارپیچی یا حلقوی، مستطیلی، با قاعده سرپریده، با غلاف قاعده‌ای که ساقه کاذب یا تنه را می‌پوشاند. گل آذین چمچه‌ای سربزیر سنبله‌ای برخاسته از ساقه زیرزمینی و ظاهر شونده در رأس ساقه، واژگون. گله‌ها روی تخمدانی، برگه‌دار، بدون دمگل. میوه‌ها سته، گروهی، واژگون انبوه، زرد

Musa paradisiaca L.

– میوه نارس موز قابض است و برای درمان اسهال بکار می‌رود. برگهای موز را خشک کرده از آن شربت تهیه می‌کنند که برای درمان سرفه‌ها و بیماریهای سینه مانند برونشیت کاربرد دارد. ریشه آن قابض قوی است و برای پایان دادن به خونریزی و کنترل آن استفاده می‌شود (4).

Musa paradisiaca L.

درمان ناراحتیهای روده‌ای در بزرگسالان بکار می‌رود. میوه نارس و گل‌های پخته آن برای دیابت مفید است. آب گل‌ها برای رفع اسهال و ساقه‌ها و ریشه در اختلالات خونی کاربرد دارد (6).
– شیر ساقه آن در حالت مارگزیدگی، صرع، هیستری، اسهال و اسهال خونی استفاده می‌شود، آن را جوشانده و برای کنترل دیابت و حل سنگ‌های کلیه و مثانه مصرف می‌کنند. شیر بدست آمده از ساقه زیرزمینی را همراه با شکر برای درمان کمی ادرار و ادرار دردناک، سوزاک و حل کردن سنگ‌های کلیه و مثانه بکار می‌برند. گل‌ها را جوشانده برای امراض صفراوی تجویز می‌کنند. شیر گل‌ها برای درمان اسهال خونی بکار می‌رود. میوه نارس و گل‌ها را جوشانده برای درمان دیابت و زخم‌های چرکی استفاده می‌کنند. میوه آن به عنوان ملین ضعیف (ملایم) بکار می‌رود و آن را برای درمان تقرس، زیادی فشار خون و مشکلات قلبی توصیه می‌نمایند (9).

تیره جوزهندی / *Myristicaceae*

Myristica fragrans Houtt.

**Myristica fragrans* Houtt.

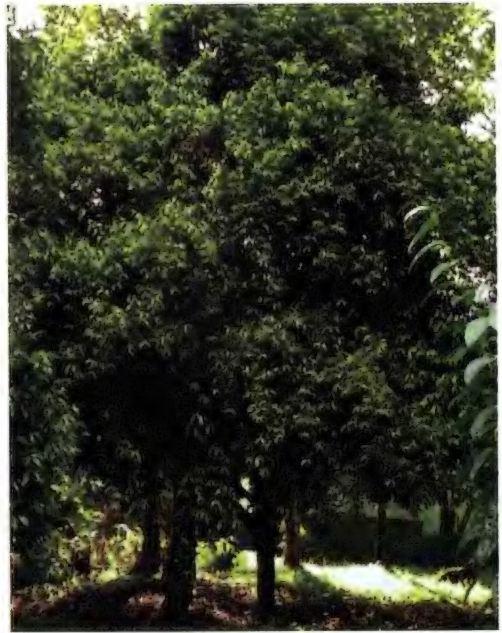
Syn.: *Myristica officinalis* L., *Myristica aromatica* Lam.

E. common nutmeg, nutmeg tree, officinal nutmeg tree, nux moschata

جوزهندی، جوز بویا

درختی همیشه سبز معطر با تاج گسترده، ارتفاع ۵-۱۲ متر. پوست آن حاوی شیرابه صورتی یا قرمز. برگ‌ها سبز تیره منقوط به طول ۵-۱۵، به عرض ۲-۷ سانتیمتر، متناوب روی شاخه‌ها و با دم‌برگی به طول حدود ۱ سانتیمتر، روی سطح فوقانی درخشان. گل‌ها معمولاً یک جنسی، گاهی گل‌های نر و ماده روی یک پایه. گل‌های ماده در دسته‌های ۱-۳ تایی؛ گل‌های نر در گروه‌های ۱-۱۰ تایی. گل‌ها زرد کم‌رنگ، مومی، گوشتی و استکانی، گل‌های نر به طول ۵-۷ میلیمتر،

Myristica fragrans Houtt.

نمی‌روید اما دانه‌های آن بمنظور استفاده‌های دارویی وارد می‌شود.

مصارف و کاربردها: پودر و اسانس حاصل از تقطیر میوه توسط بخار آب در استعمال داخلی خواص درمانی: گندزدای عمومی و گندزدای روده، دافع گاز روده، بهبوددهنده هضم، محرک عمومی مغز و گردش خون و قاعده‌آور دارد و در استعمال خارج ضد درد می‌باشد. در استعمال داخلی جهت درمان عفونت‌های روده‌ای، اسهال‌های مزمن، دشواری هضم، بوی بد دهان، نفخ، ضعف، سنگ صفرا، نارسایی قاعدگی و در استعمال خارجی برای معالجه دردهای روماتیسمی، دردهای عصبی دندان می‌توان از آن استفاده کرد (۱۰).

- دانه‌های جوز هندی بادشکن، محرک، قابض، هضم‌کننده، مقوی معده، سقط آور و افزایش‌دهنده میل جنسی هستند و مفید برای نفخ، دل

گلهای ماده به طول تا ۱۰ میلیمتر. میوه‌ها گوشتی، واژگون، زرد، صاف، به طول ۶-۹ سانتیمتر با رگه طولی، بهنگام رسیدن پوسته گوشتی زرد میوه با دو دریچه می‌شکافد که در نتیجه دانه درخشان قهوه‌ای - مایل به صورتی محصور با آریل قرمز آشکار می‌شود. دانه تخم‌مرغی پهن، به طول ۲-۳ سانتیمتر، محکم، گوشتی، مایل به سفید و با رگه‌های قرمز - قهوه‌ای در جهت عرضی. بهنگام تازه بودن آریل قرمز روشن بیشتر شاخی و شکننده می‌شود و بهنگام خشک شدن قهوه‌ای - مایل به زرد است.

پراکندگی جهانی: بومی جزایر ملوک و باندا در جنوب اقیانوس اطلس و بندرت بصورت خودروی یافت می‌شود. امروزه در نواحی گرم و مرطوب به‌ویژه در اندونزی، گرانادا، غرب نواحی جنوب قاره امریکا و سریلانکا کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران

طب چینی برای درمان اسهال و کمک به بستن و گرم کردن روده‌ها و تسکین درد زیر شکم و تنش‌های ناشی از سرما از آن استفاده می‌کنند، در هندوستان جوز هندی شهرت بسزایی جهت افزایش میل جنسی دارد و اعتقاد دارند که سبب افزایش قدرت و نیروی جنسی می‌شود. در استعمال خارج روغن جوز هندی برای معالجه روماتیسم مصرف می‌شود و باعث تحریک جریان خون در نقطه مورد نظر می‌شود، کوئیده جوز هندی و خمیر آن برای درمان آگزما و کچلی مصرف می‌شود. مصرف آن بمقدار کم بدون ضرر و در مقدار زیاد محرک مقوی، توهم‌زا و سمی است (4).

بهم‌خوردگی و استفراغ و در داروهای مقوی و معجون بکار می‌رود. از ترکیباتی است که برای رفع اسهال خونی، دل درد، مالاریا، روماتیسم و سیاتیک بکار می‌رود. روغن مغز خشک شده میوه آن مسهل ضعیف و بادشکن می‌باشد (6).

– مهمترین اثرات دارویی آن عبارت است از: بادشکن، تسکین‌دهنده اسپاسم‌های ماهیچه‌ای، جلوگیری‌کننده از استفراغ و محرک. روغن اسانس جوز هندی اثرات بی‌حس‌کننده و محرک روی معده و روده دارد، باعث افزایش اشتها و کاهش دل‌پیچه، استفراغ و اسهال می‌شود و دارویی مفید برای مشکلات دستگاه گوارش به‌ویژه معده می‌باشد. در

تیره مورد / Myrtaceae

گل‌دهنده و میوه ضرورت دارد، به‌همراه نوشته‌ای مبنی بر توصیف شکل پوست یا عکسی از تنه درخت.

– این جنس در حدود ۶۰۰-۷۰۰ گونه درختی، درختی قد کوتاه و درختچه‌ای همیشه سبز در استرالیا، مائزی و کشورهای همسایه استرالیا دارد. در سالهای اخیر تعداد زیادی از گونه‌های آن به ایران وارد و در بخشهای جنوبی و با گسترشی کمتر در شمال و نواحی مرکزی کاشته شده، اغلب آنها معطر بوده و برگهای آن ارزش دارویی دارند.

مصارف و کاربردها: روغن اکالیپتوس ترش و تلخ است و به‌عنوان قابض، گرم‌زا، ضد عفونی‌کننده، برطرف‌کننده بو، محرک، بادشکن، هضم‌کننده غذا، مقوی قلبی، مدر، خلط‌آور، دورکننده حشرات، قرمزکننده پوست و ضد تب شهرت دارد. برای درمان و تسکین نفخ، بوی بد دهان، هجوم کره‌ها، ضعف قلبی، سل، سرفه‌های مزمن، آسم، برونشیت، پیوره، سوختگی‌ها، سوء هاضمه و امراض پوستی مفید است. هرگونه مصرف داخلی روغن اکالیپتوس بمقدار زیاد سبب ضعف قلب، استفراغ و اسهال می‌شود (8).

* *Eucalyptus* spp.

E. eucalyptus, gum tree, red gum tree

اکالیپتوس

درختان یا درختچه‌ها یا درختانی کوتاه قد، با پوست صاف، رشته‌ای. نخی یا شطرنجی. برگ‌ها به‌شکلهای متنوع (در دوره‌های رویشی به‌شکلهای گوناگون)؛ برگهای مسن بی‌کرک، اغلب متناوب، اغلب دم‌برگ‌دار، سرنیزه‌ای، گاهی دایره‌ای تا کلیوی، اغلب واژگون، بندرت راست، با رگ‌برگ میانی مشخص. گلهای اغلب سفید تا سفید مایل به زرد، در گل‌آذین‌ها گزن دوسویه متراکم چترمانند، در محور برگ‌ها یا گاهی دیهیمی – پانیکولی انتهایی، گلهای در هر چتر ۳ تایی یا بیشتر، بندرت منفرد، بدون دمگل یا دمگل‌دار، گلهای گاهی فقط نر، کاسه گل و جام گل هرکدام یا با هم ایجاد سرپوشی می‌نمایند که در زمان گلدهی می‌افتد. پرچمها متعدد، معمولاً روی پرچم‌بر (پایک حامل پرچم). تخمدان ۲-۷ جبره‌ای، تحتانی یا نیمه فوقانی، تخمک‌ها بسیار زیاد. میوه کپسول.

– برای شناسایی گونه‌های مختلف اکالیپتوس جوانه‌های

لبه‌ای با فاصله‌ای تا ۲ میلیمتر از لبه؛ دمبرگ استوانه‌ای (گرد) یا کانال‌دار، به طول ۱۲-۱۵ میلیمتر؛ چترها ۷-۱۱ گلی، دمگل آذین باریک (نازک)، استوانه‌ای (گرد) یا چهاروجهی، به طول ۶-۱۵ میلیمتر؛ دمگلها نازک، به طول ۵-۱۲ میلیمتر. غنچه‌ها کروی - سیخک‌دار یا تخم‌مرغی - مخروطی؛ سرپوش کروی، سیخک‌دار یا مخروطی، نوک‌کند، به طول ۴-۶، به عرض ۳-۶ میلیمتر. گل‌بنه کروی، به طول ۲-۳، به عرض ۳-۶ میلیمتر. میوه‌ها کروی یا تخم‌مرغی، به طول و عرض ۵-۸ میلیمتر، طبق پهن، ایستاده (افراشته)، کفه‌ها ۳-۵ تایی. دانه‌ها زرد. پراکندگی جهانی: استرالیا.

**Eucalyptus camaldulensis* Dehnh.

Syn.: *Eucalyptus rostrata* Schldl., *Eucalyptus longirostris* F. Muell. ex Miq., *Eucalyptus acuminata* Hook.
E. river red gum

درختی معمولاً به ارتفاع ۲۰ متر، گاهی به ارتفاع تا ۴۵ متر. پوست در سراسر گیاه صاف، سفید، خاکستری، قهوه‌ای یا قرمز. برگهای جوان تخم‌مرغی تا سرنیزه‌ای پهن، سبز، خاکستری - سبز یا آبی - سبز، بطور نامحسوسی دورنگ (سطح تحتانی و فوقانی دورنگ). برگهای مسن سرنیزه‌ای تا سرنیزه‌ای باریک، نوک‌دار، نسبتاً ضخیم (کلفت)؛ پهنک به طول ۸-۳۰، به عرض ۷/۲-۱۰ سانتیمتر، سبز یا خاکستری - سبز، رگبرگهای فرعی با زاویه ۴۵-۵۰ درجه، رگبرگ درون

***Eucalyptus camaldulensis* Dehnh.**

می‌شود بومی استرالیا هستند که در سالهای اخیر تعدادی از آنها به ایران آورده شده‌اند. اغلب آنها دارای ترکیبات شیمیایی اکالیپتول و ... می‌باشند؛ که در طب

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در اغلب نقاط ایران بجز مناطق سردسیری، گونه‌های مختلف *Eucalyptus* که تعداد آنها به ۶۰۰-۷۰۰ گونه بالغ

نیز از آنها استفاده می‌کنند. **مصارف و کاربردها:** داروی تهیه شده از آن به‌عنوان قابض برای درمان اسهال و اسهال خونی بکار می‌رود. می‌شود، همچنین به‌عنوان ضد اسپاسم و داروی بیهوشی بکار می‌رود (5).

Eucalyptus camaldulensis Dehnh.

هلالی (داسی شکل)، نوک‌دار، سبز، روی سطح فوقانی و تحتانی هم‌رنگ. چترها ۱-۳ یا ۷ گلی، دمگل آذینها تخت شده یا استوانه‌ای (گرد)، دمگل وجود دارد یا ندارد. غنچه‌ها فرفره‌ای تا واژ مخروطی زگیل‌دار، سبزکلمی؛ سرپوش کروی تخت شده، کوهان‌دار کوتاه. گل‌بنه واژمخروطی. رگه‌دار یا کم و بیش صاف. میوه‌ها واژمخروطی تا کروی یا تقریباً کروی، به‌رنگ سبز کلمی یا نه. طبق پهن، هم‌سطح تا افراشته. کفه‌ها ۳-۵ تایی، هم‌سطح یا بیرون زده.

* *Eucalyptus globulus* Labill.

E. eucalyptus, blue gum tree, Australian gum tree, bushy blue gum

درختی به ارتفاع تا ۴۵ متر، گاهی تا ۷۰ متر. پوست معمولاً صاف، سفید تا کرم، زرد یا خاکستری، اما در قاعده تنه با توده‌ای از پوست خاکستری - قهوه‌ای و پوست از تنه جدا نشده. برگهای جوان متقابل، بدون دمبرگ، ساقه آغوش، تخم‌مرغی، خاکستری - سبز تا سبز کلمی، با دو سطح تحتانی و فوقانی دورنگ؛ برگهای مسن سرنیزه‌ای تا سرنیزه‌ای باریک، گاهی

تب‌بر، دافع کرم و محرک دارد و در استعمال خارج به‌عنوان باکتری‌کش، انگل‌کش، التیام‌بخش و پیش‌گیری‌کننده از بیماریهای مسری و ریوی، دورکننده پشه و در استعمال داخلی برای معالجه بیماریهای مجاری تنفسی، برونشیت‌های حاد و مزمن، گریپ، سل ریوی، قانقاریای ریوی، آسم، سرفه و بیماریهای مجاری ادرار بکار می‌رود (۱۰).

پراکندگی جهانی: استرالیا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استان خوزستان و احتمالاً در استانهای گیلان و مازندران.
مصارف و کاربردها: این گیاه خواص درمانی گندزدا در عفونتهای تنفسی و ادراری، اثر ضدالتهاب، مسکن سرفه و روان‌کننده خلط، پایین‌آورنده قند خون، ضددردهای روماتیسمی،

Eucalyptus globulus Labill.

ضدتب، بادشکن، محرک، خلط‌آور، معرق و ضدعفونی‌کننده (گندزدا) هستند. سبب افزایش جریان بزاق، شیره معده و روده می‌شوند، بنابراین اشتها و قدرت هضم را افزایش می‌دهند. دم‌کرده برگها برای درمان زخم ناشی از آفت دهان داده می‌شود و بصورت محلی برای درمان پادسرخ بکار می‌رود. محلول آن مفید برای زخمهای چرکی است. استنشاق دود آن برای بیماریهای تنفسی مفید است. از روغن فرار آن داروهای ضد مالاریا بدست می‌آید. گندزدایی

– مهمترین اثرات درمانی اسانس و برگ اکالیپتوس عبارت است از: ضد درد، ضد کرم، ضد باکتری، کاهش‌دهنده قند خون، ضدورم، ضدتب، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم، ضدتومور (غده و ورم)، ضدقارچ، ضدسرفه، ضدویروس، ضدنفخ، ضداحتقان، قابض، بازکننده برونشها، ادرارآور، خلط‌آور، حشره‌کش، مسکن، محرک و کاهش‌دهنده ترشحات گلو و بینی (۱۳).

– ریشه اکالیپتوس مسهل ملایم است. برگهای آن

عفونتها و تبهاست. اکالپتوس دارویی قوی و خلط آور است و مناسب برای درمان عفونتهای سینه شامل برونشها و سینه پهلوست. مالیدن روغن فرار رقیق شده روی پوست سینه و سینوسها سبب گرم شدن و خاصیت بیهوش کننده ضعیف دارد. کاربرد روغن فرار رقیق آن در محل های آسیب دیده می تواند به تسکین روماتیسم مفاصل با مشخصات سردردها و سختی مفاصل و دردهای عصبی و سایر عفونتهای باکتریایی پوستی کمک کند (4).

- روغن آن معرق، خلط آور و ضد اسپاسم دستگاه تنفسی و دارای خاصیت آنتی بیوتیک است. سبب توقف ترشح مخاط برونشیت است. مخلوط با روغن زیتون برای درمان روماتیسم و بصورت ضماد برای سوختگی بکار می رود. روغن آن دفع کننده پشه است. برگهای آن خلط آور، بادشکن، افزایش دهنده ترشح آب دهان، شیره معده و روده می باشد، از آنها بصورت سیگار، دم کرده یا تنتور برای درمان عفونتهای تنفسی استفاده می کنند. روغن آن سمی و سمی مخدر است (5).

پایدار (پایا است که در تجارت مصرف می شود، گلهای باز نشده آن جمع آوری می شوند. گلها با گلبرگهای ۴-۵ تایی، با پرچمهای جدای متعدد سفید تماشایی. میوه شفت، گوشتی، صورتی تیره کروی. دانه ها مستطیلی، نرم و شیاردار.

پراکندگی جهانی: با منشأ جزایر ملوک (اندونزی) و جنوب فیلیپین، کاشته شده در تانزانیا و ماداگاسکار و در وسعت کمتر در برزیل و جنوب امریکا. با کاشت دانه (بذر) در بهار یا قلمه های نیمرس در تابستان تکثیر می شود و سالی دو بار گلهای باز نشده آن جمع آوری و با خشک کردن در آفتاب مصرف می شود. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درخت در ایران نمی روید و کاشته نیز نشده است. جوانه های ناشکفته

Eucalyptus globulus Labill.

قوی و ضد عفونی کننده است. رزین آن قابض ملایم است و برای درمان اسهال بکار می رود (6).
- مهمترین خواص دارویی آن عبارت است از: گندزدا و ضد عفونی کننده، خلط آور، محرک موضعی جریان خون. برگهای گیاه حاوی ترکیبات گندزدا و ضد عفونی کننده است و در طب سنتی بکار می رود. تحقیقات اخیر نشان داده که روغن فرار موجود در برگ اکالپتوس قدرت گندزدایی و باز کردن برونش های ریه را دارد، دارویی مؤثر برای درمان

**Eugenia caryophyllata* Thunb.

Syn.: *Eugenia aromatica* Ball., *Syzygium aromaticum* (L.) Merr. & L.M. Perry; *Caryophyllus aromaticus* L.; *Jambosa caryophyllus* Niedz.

E. aromatic clove tree, clove, clove tree

میخک هندی

درختی کوچک یا متوسط و همیشه سبز، با پوست قهوه ای، منظم ورقه ورقه شونده. برگها معطر، ساده، متقابل، دمبرگ دار، چرمی، کرک غده ای دار، منقوط، سرنیزه ای یا تخم مرغی - سرنیزه ای، با سطح فوقانی درخشان. گلها کوچک سفید، بدون دمگل، ریزان یا به کوتاهی دمگل دار، کروی، خوشه ای باز. گل آذین پانیکول بزرگ انتهایی یا محوری. لوله کاسه رزین دار و از قاعده قیفی شکل باریک و استوانه ای، با قطعات

عضلانی)، ضد ویروس، ضد قارچ، ضد نفخ، خلط آور، هضم کننده، لاروکش، تقویت کننده معده، محرک، آرام بخش و گشادکننده عروق (۱۲).

– اثرات دارویی مهم آن عبارت است از: گندزدا و ضد عفونی کننده، بادشکن، محرک، ضد درد و مسکن، جلوگیری کننده از استفراغ، ضد اسپاسم و نابودکننده انگلها، و در طب سنتی غنچه گل‌های آن مصرف می شود (4).

– گل‌های آن معطر، محرک و بادشکن هستند و برای درمان مشکلات گاستریتی (معدی)، سوء هاضمه و استفراغ بکار می رود. پودر بدست آمده از غنچه های گل بصورت پودر دندان برای درمان خونریزی از لثه ها و درد دندان بکار می رود و مخلوط با عسل در استعمال داخلی برای درمان عقر بگزیدگی مصرف می شود، همچنین پودر بدست آمده از گل‌های آن مخلوط با شکر خرمای برای درمان قاعدگی دردناک مصرف می شود. جوشانده پوست آن برای درمان ازدیاد خون قاعدگی و زخمها بکار می رود. شیر دانه آن به همراه شکر برای درمان ادرار کردن دردناک و کمی ادرار بکار می رود. روغن آن به عنوان ضد درد و مسکن، و قرمزکننده پوست بکار می رود و به عنوان بادشکن و ضد اسپاسم کاربرد دارد (9).

– میخک بدلیل ترکیبات متعدد دارویی آن مصرف می شود. ماده مؤثره روغن آن اوجنول (Eugenol) نام دارد. بدلیل داشتن ترکیبات ضد عفونی کننده روغن میخک یکی از ترکیباتی است که برای ساختن خمیر دندان و دهان شویه ها استفاده می شود. همچنین آن را با تنباکو مخلوط و در صنعت سیگار سازی بکار می برند. روغن میخک به هضم غذا کمک می کند و ضد عفونی کننده، ضد اسپاسم، محرک ضد تحریک و به ویژه ضد عفونی کننده موضعی در دندان درد است (8).

Eugenia caryophyllata Thunb.

آن به عنوان دارو در ایران به مصرف می رسد. **مصارف و کاربردها:** بخشهای مورد استفاده غنچه ها و اسانس حاصل از تقطیر غنچه های خشک شده در هوا می باشد. خواص درمانی: محرک، منقبض کننده رحم پس از زایمان، گندزدا، نیروزا، محرک معده و دافع گازهای روده، ضد دردهای عصبی، معرق و ضد اسپاسم دارد و در موارد ضعف جسمی و فکری، آمادگی برای زایمان، پیش گیری کننده از بیماریهای عفونی، سوء هاضمه، تخمیر معده، اسهال، دمل، بیماریهای ریوی و دردهای عصبی مربوط به دندان بکار می رود (۱۰).

– اثرات درمانی میخک هندی: بی حس کننده، ضد کرم، ضد آلزایمر، ضد التهاب مفاصل، ضد میکروب، ضد سرطان، ضد تشنج، ضد سموم، ضد تهوع و استفراغ، ضد ویروس تبخال، ضد حساسیت، ضد التهاب، ضد اسپاسم (گرفتگی

فرعی خیلی نزدیک بهم. گلها سفید، به عرض حدود ۸ میلیمتر، در گل آذین گزن منشعب؛ دمگل آذین حاوی ۳ گل یا بیشتر؛ گلبرگها پیوسته به فنجان (پاله) یا سرپوش. میوه سته، تخم مرغی، به طول حدود ۱۲ میلیمتر، قرمز مایل به صورتی و خوراکی. پراکندگی جهانی: هندوستان و مالزی. پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استانهای هرمزگان و بلوچستان دیده می شود.

* *Eugenia jambolana* Lam.

Syn.: *Syzygium Cumini* (L.) Skeels, *Myrtus Cumini* L., *Eugenia Cumini* Druce, *Syzygium jambolanum* DC.
E. jambolan tree, Java plum, jambolana

اوجن

درختی بی کرک، به ارتفاع تا ۱۵-۲۵ متر، با شاخه‌چه‌های سفید. برگها مستطیلی پهن یا تخم مرغی، به طول ۵-۱۲ سانتیمتر یا بیشتر، نوک دار نسبتاً کند، با دمبرگی هایی به طول ۱۲-۲۵ میلیمتر، رگبرگهای

***Eugenia jambolana* Lam.**

می رود. شیر تازه آن به همراه شیر بز برای رفع اسهال کودکان مصرف می شود. آب برگها در اسهال خونی بکار می رود. آب میوه رسیده بصورت سرکه به عنوان مقوی معده، بادشکن و مدر بکار می رود. میوه آن قابض مفید برای اسهال یرقانی است. دانه های آن برای مداوای دیابت بکار می رود (6).

– شیر بزرگ آن مخلوط با شیر بز برای درمان اسهال

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: میوه، برگها، دانه های خشک شده و پوست؛ پوست اوجن قابض است و بخصوص برای درمان اسهال توصیه می شود، خونریزی، احساس سوختگی، اسهال خونی، اسهال، دیابت، تشنگی بیش از حد، سوء هاضمه، سرفه و آسم را شفا می دهد و به عنوان ترکیب جوشانده قابض برای غرغره کردن و دهان شویه بکار

Eugenia jambolana Lam.

خونی داده می‌شود. میوه‌ها و جوشانده پودر دانه آن برای کنترل دیابت و مشکلات ادراری بکار می‌رود. جوشانده پوست آن برای درمان اسهال خونی، ازدیاد خون قاعدگی و تب بکار می‌رود (9).

- پوست تنه درخت اثر قابض دارد و در بیماری‌های مختلف استفاده می‌شود. دانه‌های آن به عنوان داروی مخصوص بیماری قند بکار می‌رفته اما بتدریج کنار گذاشته شده است (۱۱).

- با توجه به پراکندگی جغرافیایی بسیار محدود این گونه (فقط در استان هرمزگان) و کاشت آن بمنظور بهره‌برداری از میوه درخت جنبه‌های دارویی آن کمتر مورد توجه قرار گرفته و جایگاه ویژه‌ای در طب سنتی ایران ندارد. اگرچه اندامهای خشک شده گل *Eugenia caryophyllata* بخوبی شناخته شده و بمنظور استفاده‌های دارویی از خارج به ایران وارد می‌شود (مؤلف).

مستطیلی - سرنیزه‌ای، به طول ۱۲-۲۰ سانتیمتر، نوک‌دار، ضخیم و درخشان، با دم‌برگ کوتاه. گل‌ها سفید مایل به سبز، به عرض ۶-۷/۵ سانتیمتر یا بیشتر، در گل‌آذین دایمی انتهایی، پرچمها متعدد، خیلی بلندتر از گلبرگها. میوه سته کروی یا تخم‌مرغی، به طول ۵-۲/۵ سانتیمتر، مایل به سبز یا زرد، خوراکی.

**Eugenia jambos* L.

Syn.: *Syzygium jambos* Alston, *Jambosa vulgaris* DC, *Jambosa jambos* Mill sp., *Caryophyllus jambos* Stokes
E. rose apple, Malay apple, east Indian rose apple, Malabar plum

جم

درختی بی‌کرک، بسیار زیبا، به ارتفاع تا ۱۰ متر. برگها

Eugenia jambos L.

دیابت مفید است. مردم در کلمبیا می‌گویند که دانه‌های آن قابلیت بی‌حس‌کننده دارد. پوست گیاه قی‌آور و مسهل است. جوشانده آن برای تسکین آسم، برونشیت و گرفتگی صدا توصیه می‌شود. مردم کوبا اعتقاد دارند که ریشه آن داروی مؤثر برای درمان حمله و صرع می‌باشد (internet).

Eugenia jambos L.

کاشته شده در نقاط مختلف استانهای گیلان؛ هرزویل، منجیل. - لرستان: کشور؛ اطراف معمولان؛ دره رودخانه خرسان؛ شهبازان. - کرمانشاهان: گیلان غرب؛ سرآب. - خوزستان: لپ سفید؛ کنار رودخانه کارون؛ جنوب دهدز؛ لیرسیاه؛ ایذه؛ شمال غرب باران گرد. - کرمان: چهارفرسخ. - فارس: نورآباد ممسنی؛ کازرون؛ مهارلو؛ جهرم؛ فیروزآباد؛ میمند؛ بین رونیز و سروستان؛ فسا. - هرمزگان: حاجی‌آباد؛ شمیل بالا؛ بخون. - بلوچستان: کوه‌های تفتان؛ ده پایید. - خراسان: خور. - یزد: عقدا؛ نارستانه دیده می‌شود و گاهی جنبه تقدس دارد.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود و خواص درمانی: مقوی، ضد التهاب، گندزدای نایزه‌ها، ضد عفونت، قابض و بندآورنده خون دارد و در درمان انواع برونشیت‌ها، اتساع برونش‌ها، ترشحات چرکی

پراکندگی جهانی: هند، مالزی

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استانهای هرمزگان و بلوچستان دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: در هندوستان از میوه آن به عنوان مقوی کبد و مغز (قدرت حافظه) استفاده می‌کنند. دم‌کرده میوه آن اثرات مدر دارد. دم‌کرده برگهای آن برای درمان درد چشم (چشم‌درد) بکار می‌رود و همچنین به عنوان مدر و خلط‌آور مصرف می‌شود و برای درمان روماتیسم نیز بکار می‌رود. شیره برگهای خیس شده آن به عنوان تب‌بر مصرف می‌شود. پودر برگهای آن روی بدن بیمار مبتلا به آبله مرغان مالیده می‌شود تا اثرات خنک‌کننده داشته باشد. ترکیبات شیرین شده تهیه شده از گلپای آن تب را پایین می‌آورد. از دانه‌های آن برای درمان اسهال، اسهال خونی و نزله استفاده می‌کنند. در نیکاراگوئه اعتقاد بر این است که دم‌کرده بوداده و پودر شده دانه‌های آن برای درمان

Myrtus communis L.

E. true myrtle, myrtle, myrtle tree, common myrtle

مورد

درختچه‌ای همیشه سبز و معطر، به ارتفاع تا ۱-۳ متر. برگها متقابل، به طول ۱/۵-۳، به عرض ۷/۰-۱ سانتیمتر، تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، نوک‌تیز، کامل، چرمی، همیشه سبز، شفاف، با نقاط کم رنگ (شفاف)، تقریباً بدون رگبرگ. گلپای باز به قطر تا ۲ سانتیمتر، محوری، منفرد، یا خوشه‌ای، سفیدرنگ، دمگل‌دار، دمگل با دو برگ خطی ریزان. میوه سته به قطر کم و بیش ۱ سانتیمتر، کروی، بنفش تیره.

پراکندگی جهانی: افغانستان، پاکستان، مناطق مدیترانه‌ای اروپا، آفریقا و آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختچه‌ای معطر اغلب بصورت خودروی و گاهی نیز به صورت

Myrtus communis L.

ترشحات چرکی مجرای تناسلی زنان داده است. پودر برگهای آن مانع عرق شبانه در بیماری سل می شود و در کلیه اختلالات مجاری تنفسی مفید است (6).

- گیاه محرک، قابض، حاوی عطر و بوی است و در آشپزی از آن استفاده می کنند. برگها و میوه سته آن به عنوان ضد دیابت، ضد آگزما، صرع و معالجات زخمها و زخمهای روباز بکار می رود. میوه سته آن بادشکن است. روغن فرار آن برای دستگاه تنفسی ضد عفونی کننده است. از آن در موارد اسهال، اسهال خونی، خونریزی داخلی، روماتیسم و برای شستشوی دهان استفاده می کنند. روغن ثابت استخراج شده از میوه آن سبب تسریع رشد مو می شود (5).

مجاری تنفسی و ادراری، سل ریوی، ترشح بینی، سینوزیت، انواع سردرد، اسهال، پروستات، ترشحات سفید و بواسیر از آن استفاده می کنند (۱۰).

- برگهای مورد قابض هستند و تصور می شود که برای درمان بیماریهای مغزی (دماغی)، مفید باشد، به ویژه صرع و همچنین در سوء هاضمه و امراض معدی و کبدی. جوشانده آن به عنوان دهان شویه برای معالجه آفت بکار می رود. میوه مورد بادشکن، مفید برای اسهال، اسهال خونی، خونریزی، زخمهای روده ای و روماتیسم می باشد. برگ آن برای عرق بگزیدگی بکار می رود. روغن فرار برگهای آن گندزداست و کاربرد محلی معالجات روماتیسم دارد. تزریق دم کرده آن یا تننور برگهای آن نتایج خوبی برای درمان پایین افتادگی قسمتی از احشاء و

دستگاه ادراری بکار می‌رود. روغن فرار آن ضد عفونی کننده و ضدنزله است و برای درمان بیماریهای سینه بکار می‌رود (4).

- برگهای مورد قابض، مقوی و ضد عفونی کننده است، در استعمال خارجی برای التیام زخمها و در استعمال داخلی برای درمان اختلالات هضم و

Myrtus communis L.

منفرد یا ۲-۳ تایی باهم روی دمگل آذینی باریک. پرچمها هم اندازه گلبرگها. میوه کروی، تخم مرغی یا گلابی شکل، به طول ۲/۵-۱۰ سانتیمتر معمولاً زرد رنگ با گوشت سفید یا گوشتی ارغوانی پررنگ. پراکندگی جهانی: امریکای گرم و مرطوب، بومی جزایر هاوایی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استانهای هرمزگان و بلوچستان دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: پوست ریشه، میوه و برگها؛ برگهای گواوا به عنوان قابض برای شکم، برای زخمها و جراحات بکار می‌رود. برگهای

** Psidium Guajava* L.

E. guava, common guava, guava tree, yellow guava, apple guava

گواوا

درختچه یا درختی کوچک، به ارتفاع تا ۱۰ متر، با پوست فلسی، قهوه‌ای مایل به سبز، با شاخه‌چه‌های جوان ۴ گوشه. برگها مستطیلی - بیضوی تا تخم مرغی، به طول ۷-۱۰ سانتیمتر، نوک تیز یا با رأس گرد، در سطح تحتانی با کرکهای ظریف، رگبرگهای سطح فوقانی مشخص و فرورفته، در سطح تحتانی برجسته. گلها سفید، به عرض حدود ۲/۵ سانتیمتر،

جوان به عنوان مقوی در امراض جهاز هاضمه بکار می‌رود. جوشانده آنها و شاخه‌های جوان به عنوان ضد تب توصیه می‌شود و به عنوان حمام ضد اسپاسم استفاده می‌شود. دم‌کرده برگها در بیماریهای دماغی، نفريت و لاغری و نزاری بکار می‌رود. جوشانده برگها برای درمان وبا و مهار دل‌پیچه و اسهال استعمال می‌شود؛ بهنگام غرغره کردن دندان درد را تسکین و تاول لثه را آرام می‌کند. برگهای خرد شده و سائیده آن در طب محلی برای معالجه روماتیسم و عصاره آن برای معالجه صرع و بیماری عصبی با حرکات غیرعادی بکار می‌رود. تنتور آن روی ستون فقرات بچه‌هایی مالیده می‌شود که از تشنج رنج می‌برند. دم‌کرده برگها و ریشه‌ها نوشابه‌ای قابض است. پوست آن قابض و مقوی و برای اسهال کودکان بکار می‌رود. به‌طور کلی بصورت جوشانده کاربرد دارد. گلهای آن خنک‌کننده است و برای درمان برونشیت و التهاب چشم بکار می‌رود. میوه گواوا مقوی، خنک‌کننده و

Psidium Guajava L.

Psidium Guajava L.

دفع کرم‌های روده‌ای مصرف می‌شود و بصورت غرغره برای رفع دندان‌درد کاربرد دارد. برگ‌های تازه آن جویده می‌شود تا تورم لثه را کاهش دهد. خمیر برگ آن برای درمان زخم‌ها، زخم‌های چرکی و تورم روماتیسمی بکار می‌رود. جوشانده پوست آن به‌ویژه پوست ریشه آن به همراه فلفل سیاه برای درمان اسهال بکار می‌رود. میوه آن به‌عنوان ملین، ضدقولنج و معالج خونریزی لثه‌ها کاربرد دارد و میوه نارس آن برای درمان اسهال بکار می‌رود (2).

ملین است. برای قولنج و خونریزی لثه‌ها مفید است. میوه و کنسرو آن قابض هستند و برای درمان اسهال و اسهال خونی بکار می‌روند (6).

جوشانده برگ آن برای درمان وبا، استفراغ، اسهال، صرع و ناراحتی‌های گوارشی داده می‌شود و همچنین خاصیت قابض دارد. آب برگ (شیره برگ) آن مخلوط با الکل به افراد الکلی برای ترک اعتیاد به الکل داده می‌شود. خمیر برگ جوان آن برای درمان دانه‌های پوستی بکار می‌رود. جوشانده برگ آن برای

تیره لاله عباسی، تیره گل کاغذی / *Nyctaginaceae*

Boerhavia diffusa L.

Boerhavia diffusa L.

Syn.: *Boerhavia repens* L., *Boerhavia procumbens* Roxb.

E. Hogweed, patagon

شبرنگی افشان

گیاهانی چندساله، اغلب با قاعده چوبی شونده و پرساقه. ساقه‌ها بالارونده تا گسترده روی زمین، به ارتفاع ۱۰-۷۰-۹۰ سانتیمتر، بی‌کرک تا کرکی غده‌دار - چسبناک، برگ‌دار، در اغلب اوقات سبز شونده. برگ‌ها اغلب روی یک گره نامساوی، تخم‌مرغی، مستطیلی تا مستطیلی - تخم‌مرغی، به طول ۱/۵-۵، به عرض ۱/۵-۲-۳ سانتیمتر، با رأس نوک‌کند، تقریباً سینه‌سی تا سینه‌سی - موج، با قاعده تقریباً قلبی، سربریده بندرت گوه‌ای، کاکل، در لبه‌ها اغلب بطور نامنظم موج، روی سطح فوقانی سبز یا زردشونده یا خاکستری شونده، در سطح تحتانی سفیدشونده یا سبز شونده، بی‌کرک، با کرک‌های فشرده، تا کرک غده‌ای‌دار - چسبناک؛ برگ‌های ساقه‌ای بطرف بالا بطور منظم بندریج کوچک شونده. دمبرگ‌ها به طول ۲۰/۵-۲۰ سانتیمتر. گل‌آذین پانیکولی شکل. برگ‌ها ناآشکار، کرک مویی‌دار یا بی‌کرک شونده. گل‌ها کوچک، در بسیاری از اوقات ۳-۵ تایی، گوپچه‌مانند، به طول ۲/۵-۳/۵ میلی‌متر، سفیدشونده تا

ارغوانی شونده، بدون دمگل یا تقریباً بدون دمگل. میوه آن‌توکارپ به طول ۳-۴ میلی‌متر، گریزی یا مستطیلی - گریزی، پنج رگه‌ای، به کوتاهی کرک غده‌ای‌دار انبوه.

پراکندگی جهانی: آسیای گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: فارس: کتل کمارج. - هرمزگان: بشاگرد. - بلوچستان: سرباز، تنگ سرخه.

مصارف و کاربردها: اندام‌های مورد استفاده: تمام گیاه و ریشه‌ها؛ شبه‌رنگی افشان تند، تلخ، قابض، گرم و ملین است و خنک‌کننده، مقوی معده، مدر، معرق،

برگ و ریشه برای درمان شب‌کوری بکار می‌رود. عصاره الکلی ریشه‌ها و گیاه ضد اسپاسم است. برگ‌های آن در التهاب چشم و زخم‌های چشمی بکار می‌رود؛ در دردهای عضلانی، در تجمع مایه و سوزاک، برای تصفیه خون و برای سرعت بخشیدن به زایمان استفاده می‌شوند. خشک و پودر شده برگ‌ها مخلوط با روغن کلزا در استعمال خارجی در خارش و اگزما بکار می‌رود. جوشانده آن با برنج، سیر و آب و مالیدن آن به بدن روماتیسم را درمان می‌کند. خواص مدر و ضدتورمی آن در نمونه‌هایی که در فصل بارانی جمع‌آوری می‌شوند بیشتر است. شبه‌رنگی افشان دارویی مفید برای درمان امراض کلیوی و نفريت سندروم است. برای درمان تومورهای شکمی و سرطان مفید است (6).
- شیره گیاه برای درمان عفونتهای دستگاه ادراری،

خلط‌آور، ضدتب و مقوی قلب نیز می‌باشد. کار قلب و کلیه را تحریک کرده و دارویی ویژه برای یرقان، دیابت، سستی و ضعف عمومی و باد و ورم است. دارویی نیروبخش و جوان‌کننده می‌باشد. برای درمان صرع، درد شکم ناشی از تجمع خون، افتادگی قسمتی از احشاء و لوله نخعی شکل، اسهال خونی و درد گوش میانی مفید است. گیاه کامل، تازه یا خشک شده منبع دارویی مدر است. ریشه آن مدر، ملین، ضد کرم و ضد تب است و به عنوان خلط‌آور و در آسم، مقوی معده، خیز و آب آوردن بدن، کم‌خونی، یرقان، آب آوردن شکم، کمی ادرار و تورم روده بکار می‌رود. ریشه آن برای بازسازی نیروی مردانگی بکار می‌رود، ضماد آن مخلوط با روغن نخل برای درمان تاول‌ها مصرف می‌شود، تریاق زهرمار است. ریشه و برگ‌ها مدرتر و ضدتورم‌تر از ساقه‌ها و تمام گیاه هستند. خاکستر

Boerhavia diffusa L.

جوشانده ریشه آن به عنوان مدر، ملین و خلط آور بکار می رود و برای درمان آسم، کمی ادرار، زخمها، اسهال و یرقان از آن استفاده می شود (9).

– گیاه خلط آور، مدر، ملین، مقوی معده، معرق، قی آور، ضدکرم، تب بر و مسهل است و برای درمان کم خونی، یرقان، خیز (باد و ورم) و آب آوردن شکم بکار می رود (1).

Mirabilis Jalapa L.

درد ماهیچه ای، سرفه و سرماخوردگی بکار می رود. خمیر برگ آن برای درمان بریدگیها و زخمها بکار می رود. جوشانده برگهای آن برای درمان آسم، یرقان، بزرگ شدن طحال، درد شکم و کاهش و ادرار کردن دردناک بکار می رود. پودر برگ خشک شده آن برای کنترل آسم کشیده می شود (دود می شود). خمیر ریشه آن به عنوان پادزهر برای مارگزیدگی بکار می رود.

* *Mirabilis Jalapa L.*

E. common four o'clock, marvel of Peru, four o'clock plant, common marvel of Peru

لاله عباسی

گیاه چندساله (اغلب یکساله)، بی کرک یا کمی کرکی. ساقه ها به ارتفاع ۵۰-۱۰۰ سانتیمتر، ایستاده، اغلب از قاعده منشعب و پرشاخه. برگها متقابل، تخم مرغی، نوک دار، از نظر اندازه متنوع. گلها در گرزهای انبوه انتهایی یا جانبی (محوری)؛ هر گل توسط گریبان ۵ برگه ای کاسبرگ مانند استکانی باریک یا لوله ای دربر گرفته شده، گلها اغلب در بعد از ظهر باز می شوند، گلپوش قرمز، زرد، سفید، قیفی شکل با لوله بلند به طول ۲۵-۳۵ میلیمتر، در بالای تخمدان بهم آمده و سپس گسترش یافته و دراز چین، با لوبهای کم عمق ۵ تایی، پهنک به قطر تا ۲۵-۳۵ میلیمتر، پرچمها ۵ تایی. میوه فندقه چرمی، چروکیده.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب امریکا، کاشته شده در اروپا و کشورهای ایران و ...

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به عنوان گیاه زینتی به ایران وارد شده و در نواحی شمالی ایران در استانهای گرگان، مازندران و گیلان تقریباً بومی شده، و در سایر نقاط به عنوان گیاه زینتی فصلی کاشته می شود.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: غده، ریشه و برگها؛ غده آن ترکیبات ملین دارد و بصورت ضماح برای معالجه کفگیرک بکار می رود. ریشه آن ملین ملایم و تحریک کننده میل جنسی است. ریشه

خشک آن مغذی است، پودر شده و سرخ شده آن در روغن کره با ادویه جات در شیر به عنوان مغذی و مقوی بکار می رود. مالیدن آن با آب در استعمال خارجی برای رفع کوفتگی کاربرد دارد، برگهای آن خاصیت رساننده دمل، کم کننده تورم، کاربری در دملها، خلط سینه (بلغم) و عقربک دارد. آب برگ تازه آن آرام بخش است و برای رفع کھیر بکار می رود (6).

– برگهای آن را در روغن کرچک قرار داده و گرم می کنند و روی آبه ها و دملها می گذارند تا سبب رسیدن آنها و کم کردن تورم آنها شود. خمیر برگ آن برای درمان زخمها، جرب و خارش بکار می رود. کوبیده برگهای آن روی آبه ها و دملها برای رسیدن آن مفید است. خمیر ریشه های غده ای آن به عنوان مسهل ملایم و مؤثر داده می شود (9).

Mirabilis Jalapa L.

می شود (5).

– مردم نیال برگهای آن را می خورند و مردم ژاپن پودر دانه های آن را برای آرایش پوستی استفاده می کنند. ریشه مسهل و مدر آن افزایش دهنده میل جنسی است و سبب تسهیل گردش خون و کاهش تورم ها می شود. آن را برای درمان التهاب لوزه، عفونت های ادراری، حبس البول (جمع شدن مایع در بدن)، جرب و اگرما مصرف می کنند. ضماد برگ آن برای درمان آبسه ها بکار می رود (2).

– ریشه آن ملین است. در شب گل های گیاه عطری قوی متصاعد می کند که گفته می شود سبب تخدیر و بیهوشی می شود و پشه ها را فراری می دهد. شیره برگ تازه آن بصورت موضعی باعث تسکین خارش می شود. در استعمال داخلی برای درمان سوزاک و عدم تخلیه یا تخلیه دردناک رحم مصرف می شود. پودر دانه های آن در لوازم آرایش بکار می رود. گیاه به خاصیت ضدسرطانی داشتن مشهور است. ریشه ها و دانه های آن سبب تورم معدی – روده ای در کودکان

تیره نیلوفر آبی / *Nymphaeaceae*

گیاه چندساله؛ با ساقه های زیرزمینی غوطه ور. برگ های بزرگ، سبزی، تقریباً دایره ای، کامل، به قطر تا ۵۰ سانتیمتر، به علت داشتن لایه مومی به رنگ سبز کلمی، روی سطح فوقانی سبز تیره، در سطح تحتانی سبز کم رنگ، با بالشتکی توگود روی سطح فوقانی و در محل اتصال به دم برگ؛ دم برگ راست (ایستاده)،

Nelumbium nuciferum Gaertn.

Syn.: *Nelumbium speciosum* Willd., *Nymphaea Nelumbo* L., *Nelumbo mysticus* Salisb., *Nelumbium asiaticum* Rich., *Nelumbium caspicum* Eichw., *Cyamus Nelumbo* Smith

E. chinese waterlily, peltated water lily, Pythagorean bean, showy water bean, caspian lotus

لاله مردابی، ثعله باقلی

کیسه‌های بساک زرد بزرگ شده؛ کاسبرگها ۴-۵ تایی؛ گلبرگها و پرچمهای متعدد چسبیده به کاسبرگها و با آنها می‌افتند. هریک از برچه‌های متعدد بصورت جداگانه در فرو رفتگی‌های نهنج قرار گرفته. دانه‌های رسیده سیاه خاکستری، به طول ۱/۵ سانتیمتر.

به طول ۱ حتی تا ۲ متر، صاف یا با کرکهای موی ریشی سوزنی پراکنده کوچک؛ برگهای پهن شناور خیلی کوچکتر، با دمبرگ قابل ارتجاع. گلها به قطر حدود ۲ تا ۲۳ سانتیمتر، گلبرگها صورتی، مستطیلی یا بیضوی، با نوک تقریباً کند، میله‌های پرچمها در زیر

Nelumbium nucifera Gaertn.

Nelumbium nucifera Gaertn.

پراکندگی جهانی: ایران، هندوکش، ژاپن، چین، مالزی، شمال استرالیا و کره.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در استان گیلان (در مرداب انزلی، مرداب امیرکلايه، زیباکنار).

مصارف و کاربردها: اندامهای این گیاه خواص درمانی: متعادل‌کننده عملکرد دستگاه عصبی واگ، سمپاتیک دارد و در درمان اضطرابهای عصبی ناشی از خستگی، اسپاسمهای آسمی و بی‌خوابی بکار می‌رود. - اندامهای مورد استفاده: ساقه‌های زیرزمینی، گلها، دمگل (ساقه)، برگها، دانه‌ها و میله‌های پرچم‌هاست. ریشه لایه مردابی تلخ و معالج سرفه و یرقان، برطرف‌کننده تشنگی و خنک‌کننده بدن است و پودر آن برای درمان بواسیر همچنین اسهال و سوء هاضمه تجویز می‌شود، بصورت خمیر در عفونتهای پوستی و کچلی بکار می‌رود.

گرگرفتگی در دوره حاملگی بکار می‌رود، جوشانده ساقه‌های زیرزمینی آن برای درمان اسهال و بصورت خمیر برای افزایش دید چشم و درمان کچلی و ترشحات چرکی مجرای تناسلی زنان و بواسیرهای خونی بکار می‌رود. خمیر تهیه شده از نهنج آن برای درمان سردرد شدید و پرچمهای خشک شده آن با شیر برای درمان نازایی زنان و گلبرگهای خشک شده آن در سایه برای کنترل فشار خون بکار می‌رود. شیره شیرینی دمبرگهای آن برای درمان جرب و دانه‌های آن را برای کنترل استفراغ و دل‌بهم خوردگی به‌عنوان مدر و خنک‌کننده به بچه‌ها خورانده می‌شود (9).

گل گیاه شیرین، خنک و کمی تلخ است. سینه را قوی و کرم‌ها را دفع می‌کند. تشنگی را برطرف، تب، یرقان، دل‌پیچه و استفراغ و ادرار کردن دردناک را برطرف می‌نماید. گل‌های آن در اسهال، وبا، تب و بیماریهای کبدی و قلب بکار می‌رود. گل‌ها و میله‌های پرچم آن خنک‌کننده، قابض، مسکن، صفراآور، مدر، تلخ و خلط‌آور هستند. میله‌های پرچم آن برای تسکین احساس سوزش بدن، بواسیر خونی و ازدیاد خون قاعدگی بکار می‌رود. دانه‌های آن آرام‌بخش و مغذی هستند (6).

– جوشانده گل‌های آن برای درمان احساس

Nymphaea alba L.

Nymphaea alba L.

Syn.: *Castalia alba* (L.) Woods, *Castalia speciosa* Salisb.

E. white water lily, European white water lily

لاله مردابی سفید، نیلوفر آبی سفید

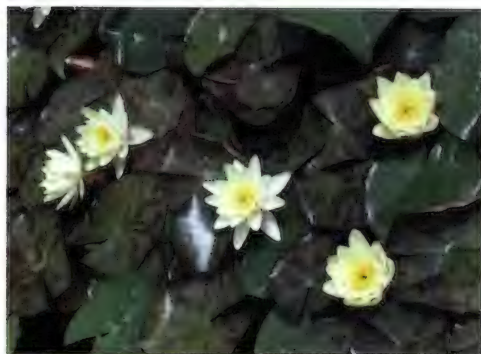
گیاه چندساله؛ بیخ ساقه افقی، پوشیده با بقایای دمبرگهای برگهای افتاده؛ گوشواره‌ها چشمگیر، سرنیزه‌ای؛ برگها قلبی – تخم‌مرغی، گاهی دایره‌ای، در گیاهان جوان کم و بیش قرمز، به‌قطر ۱۰-۳۰ سانتیمتر، با لوپهای واگرا؛ گل‌ها با عطر ملایم، به‌قطر ۱۰-۲۱ سانتیمتر؛ کاسبرگها مستطیلی، بطرف قاعده باریک شده، در سطح تحتانی سبز، در سطح فوقانی سفید مایل به سبز، با ۵ رگه مشخص؛ گلبرگها متعدد، سفید، خارجه‌ها بزرگتر، داخلها کوچکتر، بتدریج به پرچم تغییر می‌یابد، میله‌های پرچمهای داخلی هم‌عرض کیسه‌های بساک آنها؛ دانه‌های گرده کروی، زرد کم‌رنگ، چروکیده، توسط زائیده‌های چوب کبریتی شکل تقریباً خارک‌دار؛ شعاعهای کللاه‌ای ۸-۲۴ تایی، زرد. میوه کروی، سبز، چندین حجره‌ای، تا رأس پوشیده با جازخه‌های ناشی از افتادن پرچمها. دانه‌ها بیضوی.

پراکندگی جهانی: اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، ماورای قفقاز، شمال و غرب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب در نقاط مردابی و باتلاقیهای آبدار و گاهی در کنار دریاچه‌ها در استانهای گیلان، کردستان، کرمانشاه و خوزستان می‌روید.

مصارف و کاربردها: گل‌ها و ساقه زیرزمینی آن مصرف می‌شود، گل‌ها و ریشه آن مسکن جنسی، ضد اسپاسم، خواب‌آور، مقوی قلب و تنفس و قابض می‌باشد؛ در درمان ببقارای جنسی (نعوظ غیرطبیعی آلت، شدت میل جنسی بانوان، احتلام)، بی‌خوابی، انواع اضطراب، اسهال خونی، سرفه، التهاب مثانه و کلیه بکار می‌رود (۱۰).

برای درمان نزلهای ششی و درد کلیه بکار می رود و بصورت غرغره برای درد گلو مصرف می شود. ساقه های زیرزمینی آن را می توان بصورت دوش و حمام برای درد اندامهای تناسلی زنان و تخلیه آن بکار برد، ضماد ساخته شده از آن اغلب به همراه نارون قرمز / *Ulmus rubra* (این گیاه در ایران نمی روید) یا دانه کتان / *Linum usitatissimum* برای درمان تاول ها، کورک ها و آبه ها بکار می رود. گل های آن کاهش دهنده میل جنسی است و بطور عمومی آرام بخش و مسکن سیستم عصبی است و برای درمان بی خوابی، دلشوره و اضطراب و اختلالات مشابه بکار می رود (4).

Nymphaea alba L.

Nuphar luteum (L.) Sm.

– ریشه موسیلاژدار و تلخ و ساقه آن در بعضی از کشورها برای جلوگیری از اسهال خونی بکار می رود. این گیاه قابض و دارویی کم و بیش مخدر است که دارای خاصیت افزایش دهنده میل جنسی است. در بعضی قسمت های انگلستان از شیرۀ آن روغنی درست می کنند که به پوست سر مالیده می شود و با تحریک آن از ریزش موی جلوگیری می کند. گل های آن خاصیت ضد تحریک جنسی و خاصیت قابض و خنک کننده دارد و در ایران برای معالجه تب ها و ناخوشی سینه بکار می رود. دم کرده گل ها و میوه آن برای درمان اسهال بکار می رود و به عنوان معرق نیز کاربرد دارد (3).

– گیاه کاهش دهنده میل جنسی، مسکن سیستم عصبی است و برای درمان خروج غیرارادی منی (جاری شدن تخمک بدون عملیات و تحریک جنسی) بکار می رود. گلیکوزید نم فالین (Nymphalin) مقوی قلبی است. دانه های آن به عنوان نابودکننده لذت و کشنده عشق و نابودکننده هیجانات جنسی شناخته می شود (5).

– ساقه های زیرزمینی نیلوفر آبی سفید قابض و ضد عفونی کننده است، جوشانده آن اسهال خونی و اسهال ناشی از علائم و نشانه های (سندروم) روده تحریک پذیر را مداوا می کند. نیلوفر آبی سفید همچنین

Nuphar luteum (L.) Sm.

Syn.: *Nymphaea lutea* L., *Nymphozanthus vulgaris* L.

C. Rich., *Nuphar lutea* (L.) Sm.

E. European cow lily, yellow water lily

نیلوفر آبی زرد، لاله مردابی زرد

گیاه چندساله؛ بیخ ساقه ضخیم، گوشتی، پوشیده با جا زخم های برگ های افتاده. برگ های پایینی شناور غوطه ور در آب، با دم برگ هایی بسیار کوتاه، نیمه پژمرده، نازک، با لبه های مواج؛ برگ های بالایی شناور، با دم برگ های بلند، روی سطح فوقانی سه وجهی با

استانهای کرمانشاه، خوزستان و فارس می‌روید.
مصارف و کاربردها: خواص درمانی آن کم و بیش مشابه *Nymphaea alba* L. می‌باشد (۱۱).

– ریشه‌های گیاه اثرات کاهش‌دهنده میل جنسی، ضد درد، ضد خنازیر، قابض، مقوی قلبی، آرام‌بخش و مسکن دارد. احتیاط لازم در مصرف آن باید صورت گیرد، زیرا مصرف بیش از حد لازم آن سمی و کشنده است. چای تهیه شده از ریشه‌های آن برای درمان التهاب‌های دستگاه جنسی، امراض خونی و سرمازدگی بکار می‌رود. ضماد ریشه آن روی آماس و تورم‌ها و بریدگی‌ها مصرف می‌شود. ریشه آن حاوی استروئید (Steroid) است و در طب سنتی (مردمی) برای درمان ناباروری بکار می‌رود. الکالوئید موجود در ریشه آن قابلیت کم کردن فشار خون، ضد اسپاسم، مقوی قلب، مقوی و تنگ‌کننده عروق دارد (internet).

شیارهای کم عمق نوک کند؛ پهنک برگ قلبی – تخم‌مرغی، با رأس گرد، محکم، تقریباً چرمی، کامل، قلبی عمیق. کاسبرگها ضخیم، به طول ۲۰-۳۰ میلیمتر، دایره‌ای، روی سطح فوقانی زرد تیره، روی سطح تحتانی سبز، قویاً توگود، بحالت استکانی بهم آمده؛ گلبرگها متعدد، با حفره شهدار در سمت خارجی، واژ تخم‌مرغی، زرد، کوتاه‌تر از کاسبرگها؛ گلبرگها و کیسه‌های بساک واقع بر روی نهج؛ بساک‌ها مستطیلی – خطی، زرد؛ تخمدان تخم‌مرغی – مخروطی با کلاله بزرگ شده تقریباً قیفی؛ میوه صاف، با میوه‌چه‌های متعدد، پرحفره‌ای (پرحجره‌ای)، پهن‌گام رسیدن ژلاتین‌دار.

پراکندگی جهانی: اروپا، غرب و مرکز آسیا تا دریاچه بالکان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مردابی و باتلاقی آبدار و در کنار دریاچه

تیره زیتون/Oleaceae

Forsythia intermedia Zab.

* *Forsythia intermedia* Zab.

Syn.: *Forsythia suspensa* * *Forsythia viridissima*

E. forsythia, golden bell

یاس زرد

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۳ متر، با شاخه‌های ایستاده تا گسترده، خزان‌کننده، از نظر فرم رویشی شبیه به *Forsythia suspensa* var. *fortunei* برگها معمولاً تخم‌مرغی – مستطیلی تا مستطیلی – سرنیزه‌ای، گاهی در شاخه‌های ضخیم سه قسمتی، به طول ۸-۱۲ سانتیمتر. گلها معمولاً متعدد، کاسه‌گل کوتاه‌تر از لوله جام گل، جام گل زرد، قبل از برگها ظاهر می‌گردد. – گونه‌ای است بسیار متنوع که واریته‌ها و فرم‌های کاشته شده بسیاری دارد.

پراکندگی جهانی: چین و ژاپن.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در

می‌رود، همچنین گیاه به عنوان معالج سرماخوردگی، آنفلوآنزا، زخمهای گلو، التهاب لوزه، مراحل اولیه تب مصرف می‌شود، همراه با دیگر گیاهان برای درمان اسهال خونی و عفونتهای پوستی بکار می‌رود. در داروهای سنتی چین برای درمان سرطان سینه مصرف می‌شود. گیاه گاهی برای تسریع قاعدگی بکار می‌رود (4).

اغلب نقاط معتدله ایران، در پارکها، حیاط منازل، بلوارها... این گونه بومی ایران نمی‌باشد و اصولاً نباید در طب سنتی جایگاهی داشته باشد.

مصارف و کاربردها: گیاه تلخ و تند و با اثرات ضد عفونی کننده است و اصولاً برای درمان کورک و دمل‌ها، کفگیرک، اوریون و غدد عفونی گردن بکار

Forsythia intermedia Zab.

– این گونه در ایران زیر گونه‌ای به نام زیر

Fraxinus excelsior L. subsp. *coriariifolia* (Scheele) E. Murray

Syn.: *Fraxinus coriariifolia* Scheele

دارد که با زیرگونه اصلی بدلیل داشتن محور برگ اغلب کرکدار تفاوت دارد.

پراکندگی جهانی: ایران، تالش.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی جنگلی استانهای گرگان، مازندران و گیلان می‌روید، اما بعلاّت نزدیکی به گونه *Fraxinus rotundifolia* گاهی به همراه آن در سایر نقاط ایران از جمله در آذربایجان، کردستان، همدان و تهران نیز آن را می‌توان دید.

مصارف و کاربردها: برگها، دانه‌ها و پوست این درخت مصرف می‌شود و خواص درمانی: مدر،

Fraxinus excelsior L.

E. European ash, ash, wood, broney

ون

درختی به ارتفاع تا ۳۰-۴۰ متر. جوانه‌های زمستانه سیاه یا تقریباً سیاه. شاخه‌ها بدون کرک. برگچه‌ها ۷-۱۱ تایی، بدون دمبرگچه، تخم‌مرغی - مستطیلی تا تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، به طول ۵-۱۱ سانتیمتر، نوک‌دار، گوه‌ای، دندانه اره‌ای، با سطح فوقانی سبز تیره، سطح تحتانی سبز روشن‌تر، بدون کرک؛ رگبرگ میانی سطح تحتانی با کرکهای بلند و جدا. گلها چند جنسی، بدون گلبرگ، کیسه‌های بساک تخم‌مرغی، نوک‌دار، کوتاهتر از میله‌های پرچم. میوه فندقه بالدار، سرنیزه‌ای تا مستطیلی باریک، به طول ۵/۲-۴ سانتیمتر، نوک کند یا نوک چالدار تا نوک تیز.

***Fraxinus excelsior* L.**

به عنوان گیاه دارویی استفاده می شود. گاهی برای کاهش تب بکار می رود. برگهای آن قابض است و اثرات آرام بخش و مدر دارد. از برگهای آن به عنوان جایگزینی ملایم برای سنا *Cassia senna* استفاده می شود.

– پوست شاخه های زبان گنجشک طعم تلخ، قابض، تب بر و خلط آور دارد. برگ زبان گنجشک دارای اثر درمانی ملین و مسهل، رفع روماتیسم و نقرس، مدر و معرق می باشد (۱۱).

ضدنقرس، ضد روماتیسم، تصفیه کننده خون، مسهل، مقوی، تب بر و قابض دارد و برای معالجه روماتیسم، نقرس، سنگهای مجاری ادراری، کم خونی، احتباس آب در بدن و تصلب شرایین بکار می رود (۱۰).

– پوست آن برای معالجه بواسیر بکار می رود. برگهای آن مدر، ملین و مقوی هستند و در بعضی موارد به جای گنه گنه برای کاهش تب بکار می رود. برگهای آن برای درمان روماتیسم مصرف می شود (۵).

– پوست ون مقوی و قابض است، امروزه کمتر

***Fraxinus Ornus* L.**

*** *Fraxinus Ornus* L.**

Syn.: *Fraxinus floribunda* Hort.

E. Flowering ash, manna ash, round leaved ash

زبان گنجشک گل

درختی با تاج کروی، به قطر تا ۲۰ متر، با پوست صاف خاکستری. جوانه های زمستانه مایل به خاکستری یا قهوه ای. برگچه ها معمولاً ۷ تایی، دمیرگچه دار، مستطیلی تا تخم مرغی؛ برگچه انتهایی واژ تخم مرغی، به طول ۳-۷ سانتیمتر، به یکباره نوک دار، معمولاً گوه ای پهن، دندانه اره ای نامنظم، بجز قاعده رگبرگ میانی در سطح تحتانی بدون کرک. گلها سفید، معطر، در پانیکول انتهایی انبوه، به طول ۷-۱۲ سانتیمتر. گلبرگها خطی، به طول ۶ میلیمتر. میوه فندقه

بالدار مستطیلی – باریک، به طول ۲-۲/۵ سانتیمتر، سربریده یا با رأس چالدار.

Fraxinus Ornus L.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا و غرب آسیا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در تهران، کرج و احتمالاً در شمال ایران.
مصارف و کاربردها: شیره غلیظ بدست آمده از تنه این درخت بکار می‌رود و خواص درمانی: مسهل ملایم و مؤثر بخصوص برای کودکان دارد (۱۰).
- شیره غلیظ (مان) بدست آمده از تنه درخت مسهلی ملایم است و سبب ایجاد تهوع و دل‌پیچه نمی‌شود و بهترین مسهل برای کودکان است. این مان ضد راشیتیس می‌باشد (۱۱).

درختچه‌ای بزرگ، گاهی پیچان. شاخه‌ها شیاردار، بی‌کرک، سبز. برگها متقابل، به طول ۵-۱۲ سانتیمتر، دمبرگ‌دار، دمبرگ و رگبرگ میانی لبه‌دار؛ برگچه‌ها (۵-) ۷-۱۱ تایی، بی‌کرک، سبز تیره، جفت فوقانی با قاعده تخت پهن، اغلب به برگچه انتهایی پیوسته؛

* *Jasminum grandiflorum L.*

Syn.: *Jasminum officinale L. forma grandiflorum* (Link.) Kobuski

E. Catalanian jasmine, Spanish jasmine, royal jasmine, poet's jasmine

یاسمن چمپا، یاس چمپا

Jasminum grandiflorum L.

Jasminum grandiflorum L.

آن محرک نیروی جنسی و منظم‌کننده دوران قاعدگی است. گلها همانند ضماد برگها بصورت مشمع روی کمر، اندامهای تناسلی و شرمگاه محرک قوای جنسی است. گلهای آن برای امراض پوستی، سردرد و ضعف بینایی کاربرد دارد، گلها و آب برگ آن در انواع تومورها مصرف می‌شود. روغن تهیه شده از آب برگها برای درمان Otorrhoea بکار می‌رود. عصاره الکلی اندامهای هوایی پایین آورده فشارخون و ضدسرطان است. بوته برای درمان سوختگی‌ها بکار می‌رود (6).
- روغن فرار آن در داروهای آرایشی بکار می‌رود. برگهای آن برای درمان زخمهای دهان جویده می‌شود. شیربه برگ تازه آن برای درمان میخچه بکار می‌رود و در حالت گوش‌درد در گوش ریخته می‌شود (5).

- گلهای یاسمن چمپا دم‌کرده‌ای آرام‌کننده و مسکن می‌باشد که برای آرام کردن و تسکین تنش بکار می‌رود. روغن آن به‌عنوان ضدافسردگی و آرام‌بخش توصیه می‌شود. در استعمال خارج برای تسکین پوست خشک و حساس مصرف می‌شود. بعلت تقلب زیاد روغن آن بندرت در روغن درمانی و روغن مالی بکار می‌رود (4).

جنس یاسمن، یاس رازقی / *Jasminum* L. در ایران ۳ گونه گیاه درختچه‌ای خودروی و ۵ گونه درختچه‌ای زینتی کاشته شده در نقاط مختلف نسبتاً

برگچه انتهایی به دشواری بزرگتر، تخم‌مرغی سرنیزه‌ای، نوک‌دار. گلها معطر، در گرزهای انتهایی یا محوری، پایک‌های گلهای دیررس به پایک گلهای اولیه و مرکزی می‌رسد؛ دمگلها به طول تا ۳ سانتیمتر. برگها خطی، به طول ۵ میلیمتر. دندانهای کاسه گل ۵ تایی، خطی، به طول ۷-۱۲ میلیمتر. جام گل سفید، گاهی در سطح بیرونی با رنگ دویدگی قرمز؛ لوله جام به طول حدود ۲ سانتیمتر، با لوبهای ۵ تایی، مستطیلی، کوتاهتر از لوله جام، با لبه‌های به درون برگشته.

پراکندگی جهانی: نواحی شبه گرم و مرطوب شمال غرب هیمالیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در نواحی جنوبی و شمالی ایران. این گونه در ایران بصورت بومی وجود ندارد.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: گیاه کامل، ریشه، برگها و دمگلها. یاسمن چمپا برای معالجه زخمهای مزمن، امراض پوستی و بیماریهای مسمومیتی مناسب است؛ تلخ، قابض، ضد کرم، مدر و قاعده‌آور است. ریشه آن برای درمان کچلی بکار می‌رود. جویدن برگهای آن برای درمان زخمها و پیدایش دانه‌های پوستی در دهان مفید است. آب تازه آن برای درمان میخچه بکار می‌رود. گلها و برگهای

Jasminum humile L. یاسمن پاکوتاه، رازقی پاکوتاه

Jasminum nudiflorum Lindl. یاسمن زمستانی

Jasminum officinale L.

یاسمن سفید، یاسمن جنگلی، یاس سفید

Jasminum Sambac (L.) Aiton یاس رازقی، رازقی

به امید اینکه تحقیقات در آینده خواص و کاربردهای دارویی و یا احیاناً صنعتی گونه‌های مذکور را که بصورت خودروی و کاشته شده در ایران وجود دارند را روشن نماید (مؤلف).

گرمسیر تا گرمسیری دارد که همگی آنها بدلیل داشتن گل‌های زیبا و معطرشان کاشته می‌شوند، در اینجا فهرستی از گونه‌های این جنس ارائه می‌شود.

Jasminum azoricum L.

یاسمن پیچ، یاسمن گرمسیری

Jasminum floribundum R.Br. یاسمن پرگل

Jasminum fruticans L. یاسمن زرد

Jasminum grandiflorum L.

یاسمن چمپا، یاس چمپا

Jasminum officinale L.

E. common white jasmine, common jasmine, common shop jasmine

یاسمن سفید، یاسمن جنگلی، یاس سفید

دندانه‌های خطی، به طول ۶-۱۰ میلی‌متر. جام گل به عرض حدود ۲/۵ سانتیمتر، با ۴-۵ لوب مستطیلی، هم‌اندازه لوله جام.

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای، شمال ایران، قفقاز، کوه‌های هیمالیا و سینا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیاهیست که به‌فراوانی بمنظور استفاده از گل‌های معطر آن کاشته می‌شود.

اما بصورت خودروی نیز در نواحی جنگلی استانهای گرگان، مازندران و گیلان می‌روید. بحالت کاشته شده عموماً در گلدانها نگهداری می‌شود.

مصارف و کاربردها: جوشانده گیاه کامل به‌عنوان کرم‌کش، مدر و قاعده‌آور بکار می‌رود. خمیر ریشه آن

درختچه‌ای پیچان و یا با ساقه‌های رونده و بلند، گاهی به ارتفاع یا طول تا ۱۰ متر، با شاخه‌چه‌های نازک، زاویه‌دار، بی‌کرک یا تقریباً بی‌کرک. برگچه‌ها ۵-۷ تایی، بندرت ۹ تایی، بیضوی - تخم‌مرغی تا مستطیلی - تخم‌مرغی، به طول ۱-۶ سانتیمتر، نوک‌تیز یا نوک‌دار، بدون پایک؛ برگچه انتهایی بزرگتر و پایک‌دار، بی‌کرک. گل‌ها سفید، معطر، با دمگل نازک، در گل‌آذین‌گرنز انتهایی، ۲-۱۰ گلی؛ کاسه گل با

Jasminum officinale L.

Jasminum officinale L.

برای درمان کجلی مصرف می‌شود. خمیر برگ آن به عنوان قابض بکار می‌رود. جویدن برگهای آن سبب درمان زخم دهان می‌شود. خمیر برگ آن برای درمان زخمها، میخچه‌ها و دیگر عفونتهای پوستی بکار می‌رود. روغن بدست آمده از گلهای آن برای درمان امراض پوستی، سردرد و اختلالات چشمی بکار می‌رود (9).

- روغن فرار آن در لوازم آرایشی بکار می‌رود. برگهای آن برای درمان زخمهای دهان جویده می‌شود. شیر تازه برگهای آن برای درمان میخچه بکار می‌رود و برای درمان گوش درد در گوش ریخته می‌شود (5).

***Jasminum Sambac (L.) Aiton**

Syn.: *Nyctanthus Sambac* L.

E. Arabian jasmine, white-flowered Indian jasmine

یاس رازقی، رازقی

درختچه‌ای پیچان یا تقریباً ایستاده، با شاخچه‌های کرکدار. برگها متقابل یا در چرخه‌های سه تایی، کامل، بیضوی یا بیضوی پهن تا تقریباً دایره‌ای، نوک کند یا نوک تیز، از نظر اندازه بسیار متنوع، به طول تا ۹ به عرض ۶ سانتیمتر، بدون کرک، روی سطح فوقانی

درخشان، در سطح تختانی با رگبرگهای مشخص؛ با دمبرگ کوتاه، کرکدار. گلها معطر، در گرزهای انتهایی کم‌گل؛ دمگل به طول تا ۶ میلیمتر؛ برگها خطی، به طول تا ۶ میلیمتر. دندانه‌های کاسه گل ۵-۹ تایی، به طول حدود ۱ سانتیمتر؛ بشکل ۷، کرکدار. جام گل سفید، ساده (یک ردیفی) یا دوردیفی؛ لوله جام به طول ۱ سانتیمتر؛ با لوبهای ۵-۹ تایی، مستطیلی، نوک تیز یا نوک کند یا در نمونه‌های کاشته شده دایره‌ای، به طول ۱/۵ سانتیمتر. میوه سته ساده یا

Jasminum sambac (L.) Aiton

ضد تولید شیر هستند. کاربرد آنها بحالت خشک روی سینه سبب توقف ترشح شیر بعد از زایمان در صورت وجود خطر آبسه یا دمل می‌باشد. برگهای آن اگر در روغن جوشانده شود مرهمی تولید می‌کند که به سر مالیده می‌شود و مانع چشم‌درد و سبب تقویت دید چشم می‌شود، همچنین به‌عنوان مسکن در دیوانگی مصرف می‌شود، از برگ خشک شده خیسانده در آب ضمادی تهیه می‌شود که برای درمان زخمهای بدبوی بکار می‌رود. عصاره الکلی بخشهای هوایی در موارد کمی فشارخون کاربرد دارد (6).

– خمیر گل‌های آن روی پیشانی برای درمان سردرد مصرف می‌شود. خمیر برگ آن روی سینه سبب توقف ترشح شیر می‌شود. جوشانده برگهای آن برای درمان تب استفاده می‌شود. خمیر برگهای آن برای درمان زخمها، سیفلیس و دیگر عفونتهای پوستی بکار می‌رود (9).

دوقلو، کروی، به قطر ۶ میلیمتر، بهنگام رسیدن سیاه، توسط دندانه‌های کاسه گل درفشی تقریباً راست محصور شده.

پراکندگی جهانی: بنگال تا سیلان و برمه، بصورت کاشته شده در ایران، هندوستان، پاکستان و نواحی معتدله هردو نیمکره.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در مناطق جنوبی ایران؛ استانهای خوزستان، بوشهر، هرمزگان، بلوچستان و گاهی در گلخانه‌های تهران؛ اصولاً این گونه بحالت خودروی در ایران دیده نمی‌شود.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: ریشه‌ها، برگها و گلهای؛ رازقی خنک‌کننده است و در موارد جنون و دیوانگی، ضعف دید و بیماریهای دهان بکار می‌رود. به‌عنوان ضدبو در رفع بوی بد گوش و امراض بینی بکار می‌رود. ریشه آن قاعده‌آور است. گل‌های آن

Ligustrum vulgare L.

Ligustrum vulgare L.

E. common privet, European privet, privet

برگ نو، مندارچه

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۳ متر، گاهی درختی مرتفع. با شاخه‌های نازک، با پوست صاف خاکستری، دیر خزان کننده (به نظر همیشه‌سبز می‌آید). شاخه‌های جوان کرکدار، در حالت خوب رشد کرده قهوای مایل به خاکستری. برگها به طول ۲-۵/۵، به عرض ۸/۸-۲/۱ سانتیمتر، بیضی – سرریزه‌ای تا تخم‌مرغی یا واژ تخم‌مرغی، بدون کرک، با دمبرگ کوتاه. گل آذین پانیکول انتهایی، به طول ۳-۶ (۷/۵-) سانتیمتر، کرکدار. گلهای معطر. جام گل به طول ۴-۵ میلیمتر، لوله جام هم‌اندازه پهنک. پرچمها با کیسه‌های بساک مستطیلی، کوتاهتر از جام گل. کاسه گل به طول ۱ میلیمتر، بدون کرک. میوه سته به طول ۳-۸ میلیمتر، تقریباً کروی، درخشان، سیاه.

پراکندگی جهانی: ایران، اروپا، آناتولی و قفقاز. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درختچه همیشه سبز اغلب در پارکها، بلوارها و میادین و گاهی حیاط منازل به صورت پرچین کاشته می‌شود، بحالت خودروی نیز در جنگلهای ارسباران (کلیبر، اطراف

– برگ و گل‌های گیاه اثر قابض ملایم دارد و جوشانده آن بصورت غرغره در رفع درد گلو، ورم لثه‌ها و لوزتین، ورم مخاط دهان، آفت، زخم‌های عفونی اسکوربوتیک دهان، سستی و افتادگی زبان کوچک اثر مفید دارد. پوست آن اثر تب‌بر دارد و از میوه‌اش در گذشته به‌عنوان مسهل استفاده می‌شده است (۱۱).

کلیبر، خداآفرین، عاشقلو، تاتار، وینق) می‌روید.
مصارف و کاربردها: اندام مورد استفاده این گیاه برگ‌های آن است که خواص درمانی: قابض و التیام‌بخش دارد، و برای معالجه اسهال، گلودرد، برونشیت، آفت، خشکی و ترشحات سفید زنانه مصرف می‌شود (۱۰).

Ligustrum vulgare L.

دمبرگ کوتاه، چرمی، با سطح فوقانی سبز تیره، سطح تحتانی تیره‌ای. گل‌ها سفید. میوه شفت، سبزرنگ، در حالت رسیده بنفش تیره یا سیاه‌رنگ، تخم‌مرغی، به‌قطر ۱-۲ سانتیمتر.
 پراکندگی جهانی: ایران، اروپا، عراق و نواحی مدیترانه‌ای.

*Olea europaea L.

E. common olive, European olive tree, olive tree

زیتون

درخت یا درختچه‌ای ایستاده، همیشه سبز، به ارتفاع تا ۱۰-۲۰ متر، اغلب پرشاخه و منشعب، با پوست سبز تیره. برگ‌ها سرنیزه‌ای یا مستطیلی یا تخم‌مرغی، با

ضد آریتمی (ضربان نامنظم قلبی)، ضد باکتری، ضد اکسیدان، ضد اسپاسم (گرفتگی مفاصل)، ضد تب، قابض، صفرآور، ادرارآور، کاهش دهنده کلسترول خون، کاهش دهنده قند خون، کاهش دهنده پرفشاری خون، پایین آورنده اسیداوریک، خلط آور، مقوی و گشادکننده عروق؛ اثرات درمانی روغن زیتون بشرح زیر است: ضد سم سرب، ضد چسبندگی پلاکت ها، محافظ قلب، ملین، نرم کننده، محافظ معده، کاهش دهنده کلسترول خون، کاهش دهنده قند خون، مسهل و ضد امراض قلبی (۱۲).

– برگهای آن خاصیت کاهش قند خون دارد. روغن آن نرم کننده، مغذی، پایین آورنده فشار خون، مدر و ملین ملایم در یبوستهای مزمن است و به عنوان حلال در ترکیبات دارویی بکار می رود. برگهای آن قابض و

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بیشترین رویشگاه آن در ایران استان گیلان (رودبار، منجیل، لوشان) به صورت کاشته شده بخصوص در سالهای اخیر در اغلب نقاط ایران از جمله در استانهای گرگان، مازندران، فارس، خوزستان، خراسان، سمنان، تهران و ...

مصارف و کاربردها: برگها، پوست و میوه (روغن زیتون) مصرف می شود و خواص درمانی: پایین آورنده فشار خون، مدر، ضد دیابت، آسان کننده عملکرد کبد و تب بر دارد و برای درمان فشارخون بالا و ناراحتیهای ناشی از آن، تصلب شرایین، افزایش اوره خون، وجود سنگ در مجاری ادراری، دیابت، پرخونی و آئزین صدری بکار می رود (۱۰).

– مهمترین اثرات درمانی برگ زیتون عبارت است از:

Olea europaea L.

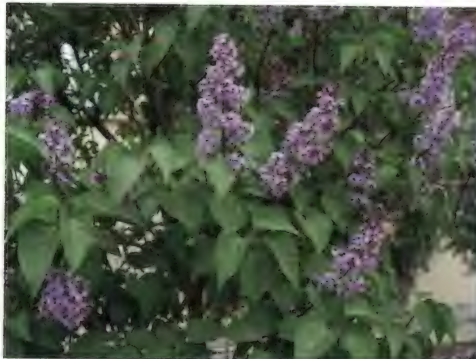

Olea europaea L.

پایین آورنده فشار خون هستند و عصاره آنها شل کننده ماهیچه های نرم با عمل مستقیم، افزایش دهنده گردش خون و ترشح ادرار می باشد. پوست آن تلخ و قابض است. تفاله باقی مانده آن بعد از روغن گیری برای حیوانات اهلی مغذی است.

- برگ زیتون فشار خون را پایین می آورد و به اصلاح سیستم گردش خون کمک می کند، مدر ملایم است و می توان برای درمان بیماری هایی مانند التهاب مثانه از آن استفاده کرد. قدرت پایین آوردن قند خون را دارد و برای درمان دیابت مصرف می شود. روغن آن مغذی است و تعادل چربی های خون را برقرار می کند. بطور سنتی و مرسوم به همراه یک قاشق چای خوری آب لیمو برای درمان سنگ کیسه صفرا مصرف می شود. روغن زیتون بطور عموم قابلیت محافظت از دستگاه هضم غذا را دارد و برای پوست خشک مفید است (4).

Olea europaea L.

Syringa vulgaris L.

مصارف و کاربردها: اندامهای مختلف یاس بنفش طعم تلخ و اثر درمانی مقوی، قابض و کم و بیش تب‌بر دارد و از آن در گذشته برای تقویت عمل دستگاه هضم استفاده می‌شده است. از برگهای آن در گذشته برای درمان تب نوبه و مالاریا استفاده می‌کردند. جوشانده و دم‌کرده برگ گیاه اثر قاطع در رفع اسهالهای ساده، دل‌پیچه‌های ناشی از نفخ، اسهال خونی اطفال، تقرس، روماتیسم و ضعف اعصاب دارد (۱۱).

- جنس یاس بنفش / *Syringa* L. در ایران یک گونه درختچه‌ای بومی بنام یاس بنفش ایرانی / *Syringa persica* L. دارد که شهرت جهانی دارد و عطر یاس ایران برای جهانیان کاملاً شناخته شده است؛ امروزه گونه یاس بنفش / *Syringa vulgaris* L. به فراوانی و در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد بمنظور استفاده‌های زینتی کاشته می‌شود و در سالهای اخیر گونه‌هایی مانند

Syringa amurensis (Rupr.) Rupr.

یاس آموری

Syringa microphylla Diels.

نیز در ایران بمنظور استفاده‌های زینتی کاشته شده‌اند. بنابراین بنظر می‌رسد شباهت ساختمان گل و عطر این گیاهان کاربردهایی شبیه *Syringa vulgaris* L. داشته باشد و این نیازمند تحقیق و بررسی است (مؤلف).

* *Syringa vulgaris* L.

E. common lilac, lilac, syringa

یاس بنفش

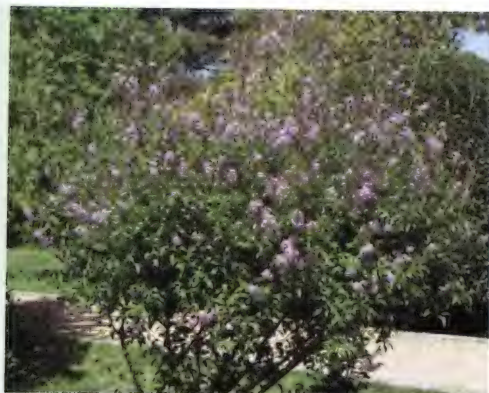
درختچه‌ای ایستاده یا درختی کوچک، به ارتفاع تا ۷ متر، با شاخه‌چه‌های بی‌کرک. برگها تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی پهن، به طول ۵-۱۲ سانتیمتر، نوک‌دار، با قاعده‌ای سربریده یا تقریباً قلبی تا گوه‌ای پهن، بی‌کرک. دمپرگ به طول ۱/۵-۳ سانتیمتر. گلها بسیار معطر، معمولاً بنفش. گل آذین پانیکول، به طول ۱۰-۲۰ سانتیمتر. جام گل با لوله‌ای باریک، به طول حدود ۱ سانتیمتر، با لوبهای کند، تخم‌مرغی گسترده. میوه به طول ۱-۱/۵ سانتیمتر، نوک‌تیز و صاف.

Syringa vulgaris L.

پراکندگی جهانی: فرانسه و شرق اروپا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد، اما بحالت طبیعی و بومی در هیچ نقطه‌ای از ایران مشاهده نشده است.

Syringa vulgaris L.*Syringa persica* L.

تیره گل مغربی، تیره علف خر/ *Onagraceae*

Epilobium hirsutum L.

Epilobium hirsutum L.

Syn.: *Epilobium tomentosum* Vent., *Epilobium Nassirelmulcii* Stapf

E. hairy willow weed, large flowered willow herb, willow herb

علف خر کرکی، بیدعلفی کرکی

گیاه چندساله، با ساقه زیرزمینی ضخیم، مولد ریشه جوش. ساقه‌ها به ارتفاع تا ۲۰۰ سانتیمتر، یا گاهی بلندتر؛ گیاه قوی، سراسر گیاه کرکی بلند و جدا یا کرکی کوتاه - کرک نمدی. برگها مستطیلی تا سرنیزه‌ای، به طول ۲-۱۲، به عرض ۵/۰-۳/۵

Epilobium hirsutum L.

رطوبت‌پسند بصورت گسترده و وسیع در اغلب نقاط مرطوب و جویباری استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، لرستان، چهارمحال بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، اصفهان، فارس، کرمان، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، تهران و سمنان می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه سمی است و سبب تشنج صرعی می‌شود. شیره گیاه برای درمان زگیل‌ها بکار می‌رود. برگهای آن فعالیت خوبی علیه استافیلوک زرد دارد. گیاه مانند طلسم بر علیه روح و روان و حیوانات سمی بکار می‌رود (5).

گیاه دوساله، ریشه در سال اول مولد (بیرون دهنده) برگهای طوقه‌ای؛ برگهای طوقه‌ای واژ تخم‌مرغی یا بیضوی پهن، باریک شده به دمبرگی نسبتاً بلند، سینوسی - دندانه‌دار یا کامل؛ برگهای ساقه‌ای به

سانتیمتر، دندانه اره‌ای، بدون دمبرگ، نیمه ساقه‌آغوش. کرکهای غده‌دار در ناحیه گل‌آذین مخلوط با کرک پوش. گلها به طول ۸-۲۰ میلیمتر؛ گلها ارغونی - قرمز پررنگ؛ کلاله عمیقاً ۴ لوبه، از کیسه‌های بساک در حالت گلدهی بلندتر. کپسول به طول ۴-۱۰ سانتیمتر. دانه‌ها واژ تخم‌مرغ، پرزدار، به طول ۱-۱/۵ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا، شمال و شرق آفریقا، معرفی شده در شمال آمریکا (عراق، ایران، ترکمنستان، افغانستان و پاکستان).

پراکندگی جغرافیای ایران: این گونه گیاهی

Oenothera biennis L.

Syn.: *Onagra biennis* (L.) Scop.

E. evening primrose, common evening primrose, four o'clock

گل مغربی

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود و خواص درمانی: مسکن دردهای قفسه سینه و معده، ضد اسپاسم، و ضد التهاب دارد و برای درمان التهاب مثانه، التهابات گوارشی، اسپاسم‌های معدی، ناراحتیهای روده کوچک و کلیه، آسم، سیاه سرفه و تب‌های تیفوئیدی استفاده می‌شود (۱۰).

– مهمترین اثرات درمانی گل مغربی: ضد آلرژی، ضد تصلب شرایین، ضد التهاب، ضد سرطان، قابض، ملین، کاهش‌دهنده کلسترول، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، آرام‌بخش، مغذی و گشادکننده عروق (۱۲).

– گلها، برگها و پوست ساقه گیاه خاصیت قابض و آرام‌بخش دارد. هر سه اندام مذکور برای درمان سیاه‌سرفه بکار می‌رود. گل مغربی برای درمان مشکلات هضم غذا و آسم بکار می‌رود و بصورت

کوتاهی دمبرگ‌دار یا تقریباً بدون دمبرگ، مستطیلی – سرنیزه‌ای، نوک‌تیز، بطور نامنظم دندانک‌دار، پایینی‌ها به طول تا ۱۰ سانتیمتر، به عرض تا ۳/۵ سانتیمتر. گلها درشت، زرد، بصورت منفرد در محور برگها. میوه کپسول خطی – مستطیلی، به طول تا ۳ سانتیمتر، نوک‌کند، چهارگوشه. دانه‌ها سیاه، به طول ۱/۵ میلیمتر، بطور نامنظم گوشه‌دار.

پراکندگی جهانی: شمال آمریکا، معرفی شده در اروپا، آسیا، آفریقا، آمریکا و نیوزلند.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت خودروی در استان گیلان روی شنهای ساحلی بندر انزلی، بحالت کاشته شده و به‌عنوان گیاه‌زینتی امروزه در اغلب نقاط در استانهای اصفهان، تهران، سمنان، همدان، خراسان و ... دیده می‌شود.

Oenothera biennis L.

Oenothera biennis L.

– ریشه‌ها یا اندامهای هوایی آن را با عسل جوشانیده و از آن شربت مسکن سرفه تهیه می‌کنند. روغن دانه آن حاوی اسیدهای چربی است که برای سلامت پوست مفید است و گامالینولنیک اسید (gammalinolenic acid) موجود در آن سبب کاهش علائم دردناک قبل از قاعدگی و آگزمای ناشی از آلرژی می‌شود و فشارخون را کاهش می‌دهد و سبب ذخیره حرکتی گلبولهای قرمز خون در اسکروزهای (تصلب) چندین حالتی می‌شود. از موارد دیگر کاربرد آن مصرف آن برای درمان ناآرامی و بی‌قراری، شیزوفرنی، آرتريت (التهاب مفاصل)، الکلیسم، بی‌اشتهایی عصبی و بیماری پارکینسون (لغوه) می‌باشد (2).

ضماد برای درمان اختلالات روماتیسمی مصرف می‌شود. روغن آن در استعمال خارج برای درمان آگزما و دیگر بیماریهای خارش‌دار پوست، لاغری و حساسیت سینه (پستان) بکار می‌رود. در مصرف داخلی روغن آن پایین‌آورنده فشار خون و ممانعت از توده‌ای و انباشته شدن پلاکت‌ها می‌باشد. روغن آن امروزه بطور معمول برای مشکلات پیش از قاعدگی شامل تنش و تورم‌های شکمی بکار می‌رود. اسکروز چندجانبه (ام‌اس) ممکن است با مصرف داخلی روغن گل مغربی درمان شود، همانگونه که التهابات مفاصل روماتیسمی، لنگ زدن متناوب و دیگر مشکلات وابسته به گردش خون (4).

تیره ثعلب / *Orchidaceae*

سرنیزه‌ای یا واژ تخم‌مرغی، بطرف پایین باریک شونده، بدون لکه یا با لکه‌های (نقاط) ارغوانی. گل‌آذین استوانه‌ای، به طول تا ۳۰ سانتیمتر، برگل، انبوه یا نسبتاً تک، (به‌ویژه در پایین)، برگه‌ها سرنیزه‌ای، کم و بیش هم‌اندازه تخمدان. گلها ارغوانی، بنفش یا قرمز، بندرت سفید؛ کاسبرگ پشتی مستطیلی، کمی توگود، سازنده قوس با گلبرگها، به

Orchis mascula L.

E. male orchis, purple orchid

ثعلب نر

گیاه به ارتفاع تا ۶۰ سانتیمتر، غده‌ها تخم‌مرغی – مستطیلی، نسبتاً بزرگ. ساقه قوی یا نازک، در پایین برگ‌دار، با غلافهای غشایی در بالا، با رنگ‌دویدگی ارغوانی یا با نقاط ظریف رنگی. برگها مستطیلی –

نوک کند یا به کوتاهی نیش دار؛ تخمدان استوانه‌ای، پیچیده، بی‌کرک، به طول حدود ۱۲ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، روسیه مرکزی، قفقاز، تالش، ایران شمال و غرب.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی جنگلی انبوه و سایه و نواحی کوهستانی بلند در کوه‌های البرز در حد ارتفاعی فوقانی جنگل تا مرز ۳۰۰۰ متر از سطح دریا در استانهای گیلان، گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی (ارسباران)، کردستان و کرمانشاه و فارس می‌روید.

لازم است بیان شود که این گونه در ایران دو زیرگونه به نامهای *subsp. pinetorum* و *subsp. mascula* دارد.

مصارف و کاربردها: غده گیاه مصرف می‌شود. اعتقاد بر آن است که محرک قوای جنسی است، امروزه به عنوان سبزی مغذی و گاهی مشابه سیبزمینی / *Solanum tuberosum* مصرف می‌شود. در طب گیاهی جاری عموماً برای درمان اسهال و سیستم معده‌ای - روده‌ای حساس و آسیب‌دیده در کودکان بکار می‌رود (۴).

- جوشانده غده گیاه اثر مفرح و نرم‌کننده دارد و برای درمان سرماخوردگی، اخلاط خونی، رفع تحریکی و التهابی سینه یا دستگاه هضم و همچنین درمان نفرت، ورم مثانه و اسهالهای ساده بکار می‌رود (۱۱).

- غده‌های نشاسته‌دار و موسیلاژدار آن یکی از بیشترین غذاهای گیاهی فشرده و کنسرو شده است، گیاه را پرورش داده، خشک می‌کنند و به عنوان غذای ذخیره آن را نگهداری می‌کنند. در ردیف غذاهای مهم و حیاتی دریانوردان محسوب می‌شود. در هندوستان از آن شیرینی تهیه می‌کنند و یا بصورت خام به همراه عسل می‌خورند. از گیاه نوشابه‌ای انرژی‌زا و محرک قوای جنسی ثعلب تهیه می‌شود و بمقدار زیاد قبل از پیدایش و شناخت

Orchis mascula L. subsp. *pinetorum*

طول تا ۱۰ میلیمتر؛ کاسبرگهای جانبی راست، تا حدودی برگشته، مستطیلی مورب یا تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، نوک تیز یا نوک کند، به طول تا ۱۳ میلیمتر؛ گلبرگها تخم‌مرغی مورب، به طول ۶-۹ میلیمتر، به عرض تا ۷ میلیمتر؛ لب با جهت رو به جلو یا کمی رو به پایین، گوه‌ای، کم و بیش محدب، بهنگام پهن شدگی تقریباً دایره‌ای یا مستطیلی پهن، بندرت با عرضی بیشتر از طول، در بالای نیمه سه‌لویه، گاهی کم و بیش بدون بریدگی، به طول ۹-۱۱ میلیمتر، در مرکز با پرزهای کوچک، با نقاط ارغوانی تیره یا با خطوط، لوپهای جانبی نیمه تخم‌مرغی یا لوزوی، کمی کنگره‌ای، لوب میانی کمی بلندتر، تقریباً چهارگوشه، با رأس چربیده - سربریده یا چالدار؛ مهمیز استوانه‌ای، افقی یا کمی خمیده رو به بالا، به طول ۱۲ میلیمتر، کم و بیش هم‌اندازه تخمدان؛ ستونک به طول حدود ۴ میلیمتر، بساک

به عنوان محرک قوای جنسی خورده می‌شد. غده‌های خشک شده آن برای فرونشاندن شهوت بکار می‌رفته است (2).

قهوه فروخته می‌شد. ثعلب مغزی و مقوی آرام‌بخش است. گیاه از گذشته دور به عنوان محرک قوای جنسی مصرف می‌شده و غده‌های گوشتی آن

* *Vanilla fragrans* Ames

Syn.: *Vanilla planifolia* Jackson

E. common vanilla

وانیل

گیاه چندساله، پیچ بالارونده، با ساقه استوانه‌ای. برگها گوشتی، مستطیلی یا تخم‌مرغی - مستطیلی یا بیضوی، در امتداد ساقه بصورت منفرد، نوک‌دار، در قاعده باریک شده، با ۵-۱۵ رگبرگ؛ گل‌آذین خوشه‌ای؛ گلپوش سبز، با قطعات سرنیزه‌ای - مستطیلی (کاسبرگها و گلبرگهای جانبی) به طول ۵ سانتیمتر؛ لب لوله‌ای به طول ۵ سانتیمتر. میوه کپسول طویل شده، تقریباً استوانه‌ای.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب جهان (مکزیک، جنوب آمریکا و هندوستان).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران نمی‌روید و در جایی نیز کاشته نمی‌شود، اما وانیل به عنوان ادویه و عطر برای مصارف تغذیه و دارویی به ایران وارد می‌شود.

مصارف و کاربردها: مهمترین اثرات درمانی وانیل: ضدسرطان، آنتی‌اکسیدان، ضدتب، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، محرک قوای جنسی، محرک، ضدنفخ، قاعده‌آور، صفراآور، جلوگیری‌کننده از ازدیاد سلولهای داسی شکل در خون و درمان‌کننده زخمها (۱۲).

- وانیل بعلت بوی مطبوع در قنادی جهت معطر کردن شکلات و کرهها بکار می‌رود. از نظر درمانی اثر نیرودهنده و ضدعفونی‌کننده دارد. در گذشته از آن به عنوان تقویت‌کننده قوای جنسی و ضدتنشج استفاده می‌کردند (۱۱).

Vanilla fragrans Ames

تیره گل جالیزی/*Orobanchaceae*

Cistanche tubulosa (Schrenk) R. Wight

Syn.: *Phelypaea tubulosa* Schrenk

گل جالیزی

سرریزه‌ای. کاسه گل به طول ۱۴-۱۸ میلیمتر، با دندانه‌هایی به طول تا $\frac{1}{3}$ طول لوله کاسه؛ لوبها از کناره‌ها هم‌پوش، با رأس گرد و لبه غشایی. جام گل به طول ۳-۵ سانتیمتر، در دهانه به عرض ۱/۵-۲ سانتیمتر، در پایین لوله‌ای و خیلی باریکتر، معمولاً با لوبهایی مایل به زرد یا مایل به ارغوانی، بندرت مایل به سفید؛ لوبها کوتاه، تقریباً گرد شده، کامل، برگشته. میله‌های پرچمها در قاعده پشمالو؛ کیسه‌های بساک به انبوهی کرکدار، معمولاً در انتها گرد یا نوک‌کند. کپسول‌ها به طول ۲۰-۲۵ میلیمتر، تخم‌مرغی - مستطیلی، به پهلوی فشرده، نوک‌دار، پرده. دانه‌ها به طول حدود ۱ میلیمتر، حفره‌دار، تیره.

گیاه گوشتی مایل به زرد تا قهوه‌ای - زرد، به ارتفاع (۱۵-)۳۰-۶۰ (۱۵۰-) سانتیمتر، اغلب با رنگ‌دویدگی مایل به صورتی، ساده، ایستاده، بی‌کرک تا کرکدار، اغلب در قاعده پهن‌تر (به عرض تا ۵ سانتیمتر). فلسها به طول (۱-)۲-۳ (۴-) سانتیمتر، به عرض (۷-) ۱۰-۱۵ (۲۰-) میلیمتر، سه گوشه تا خطی پهن، نوک‌تیز. برگه مستطیلی - سرریزه‌ای، اغلب مایل به ارغوانی، نوک‌دار، کمی بلندتر از کاسه گل؛ برگکها کوتاه‌تر از کاسه گل، باریک، خطی تا تقریباً

Cistanche tubulosa (Scherenk) R. Wight

مصارف و کاربردها: برای رفع اسهال مصرف می‌شود. پودر آن بصورت موضعی و خمیر برای درمان آبسه‌ها، دمل‌ها و کفگیرک بکار می‌رود. مخلوط آب‌لیمو و پودر ریشه آن برای درمان زخم گلو مصرف می‌شود (3).

– گیاه بر علیه اسهال و زخمها بکار می‌رود (1).

ساقه به ارتفاع ۸–۷۰ سانتیمتر. برگ‌ها معمولاً مساوی لوله جام گل، تا نیمه کاسه معمولاً نه بریده (ناشکافته)، بندرت دودندانه‌ای (var. *bidentata* G. Beck)، دندانه‌ها سرنیزه‌ای، نوک‌دار، بندرت درفشی، اغلب سه رگه‌ای، با کرکهای غده‌دار، اغلب هم‌اندازه لوله جام

پراکندگی جهانی: اتیوپی، مصر، فلسطین، سوریه، بین‌النهرین، ایران، افغانستان، ترکمنستان و پاکستان
پراکندگی جغرافیای در ایران: این گونه انگلی اصولاً در نواحی بیابانی با خاکهای شنی در استانهای ایلام، اصفهان، یزد، کرمان، سیستان و بلوچستان، خراسان و تهران می‌روید.

Orobanche alba Stephan

Syn.: *Orobanche epithymum* DC., *Orobanche cuprea* Boiss. & Bal., *Orobanche Wiedemannii* Boiss., *Orobanche glabrata* C. A. Mey., *Orobanche Raddeana* G. Beck

گل جالیز سفید

Orobanche alba Stephan

استانهای گرگان، مازندران، گیلان، کردستان، اراک، چهارمحال بختیاری و تهران (ارتفاعات البرز) می‌روید. **مصارف و کاربردها:** قاعده ساقه آن اثر ضد تشنج دارد و در گذشته برای دفع بیماری‌های عصبی و ناراحتی‌های روده مصرف می‌شده است (۱۱).

Orobanche alba Stephan

گل. جام گل به طول ۱۰-۳۰ میلی‌متر، استکانی، در جلو و بالای محل اتصال پرچمها بزرگ شده، بجلو خمیده، سفید تا زرد گوگردی یا زنجبیلی - نارنجی، بطرف پهنک با رگه‌های مایل به ارغوانی یا قرمز، اصولاً در لب‌بالایی با کرکهای مایل به ارغوانی یا قرمز، با خط پستی تا حدودی خمیده، معمولاً کم و بیش در میانه راست، لب بالایی معمولاً به پایین خمیده و اغلب در رأس کمی راست؛ لب‌ها با لوپهای کنگره‌ای کوچک - دندانه‌دار کرکی غده‌ای. پرچمها در ۳-۰ میلی‌متری بالای قاعده جام گل قرار گرفته؛ میله‌های پرچمها معمولاً در نزدیکی قاعده کرکی، کرک غده‌ای دار در بالا، در میانه بی‌کرک. کلاله قرمز یا ارغوانی (خیلی بندرت زرد یا سفید).

پراکندگی جهانی: اروپا (بجز نواحی شمالی)، ترکیه، ارمنستان، قفقاز، ایران، افغانستان، تبت و پاکستان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: عموماً به صورت انگل روی آویشن / *Thymus*، مامیسا / *Scabiosa* در

تیره شبدر ترشک / *Oxalidaceae*

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه بصورت یکی از علفهای هرز رایج در گلدانها، کنار جاده‌ها، باغچه‌های گل‌های زینتی و مزارع رها شده در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، لرستان، خوزستان، هرمزگان و تهران گسترش دارد.

مصارف و کاربردها: آب (شیره) گیاه مخلوط با پیاز برای برطرف کردن (ریشه‌کن کردن) زگیل بکار می‌رود (22).

- اندامهای مورد استفاده: کل گیاه؛ شبدر ترشک دارای ترکیبات قابض، ضدکرم، قاعده‌آور و گندزداست. جوشانده آن با شیر درمان کننده سوء هاضمه در کودکان است. آب تازه گیاه درمان‌کننده سوء هاضمه، بواسیر، کم‌خونی و التهاب گوش میانی است. برگهای آن خنک‌کننده، مقوی معده،

Oxalis corniculata L.

Syn.: *Oxalis villosa* M.B., *Oxalis foliosa* Blatter
E. creeping oxalis, clover sorrel, yellow wood sorrel

شبدر ترشک

گیاه علفی یکساله، کم و بیش کرکدار، با ساقه‌ای منشعب، گسترده روی زمین یا بالارونده، به ارتفاع ۱۰-۳۰ سانتی‌متر، با برگهای سه‌تایی، برگچه‌های واژقلبی، با گوشواره‌های مستطیلی چسبیده به دمبرگ، با گل‌های منظم ۵ تایی (۵کاسبرگ، ۵ گلبرگ و ۵ پرچم)، گلها منفرد یا ۲-۳ تایی، محوری با جام گل زردرنگ، زیرتخمندی به طول ۷-۱۰ میلی‌متر. میوه کپسول، ۵ حجره‌ای، شکوفای شیری.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، در تمام نواحی و بخشهای کره زمین معرفی شده.

Oxalis corniculata L.

اسهال، اسکوریوت و یرقان بکار می‌رود. شیره برگ در چشم برای درمان عفونتهای چشمی بکار می‌رود. جوشانده برگ آن بصورت غرغره و دهان‌شویه برای درمان دندان‌درد و از بین بردن کرمهای روده بکار می‌رود. خمیر گیاه برای درمان زگیل، میخچه و دیگر ناراحتیهای پوستی در موارد عقرب‌گزیدگی بکار می‌رود. جوشانده ریشه‌های آن برای کنترل کرمها استفاده می‌شود (9).

– گیاه کامل مصرف می‌شود. برگهای آن خنک‌کننده، مقوی معده خنک‌کننده و ضداسکوریوت هستند. گیاه برای درمان اسکوریوت بکار می‌رود (1).

ضداسکوریوت و اشتها‌آور می‌باشند، در موارد تب‌ها، اسهال خونی، کمبود ویتامین C و بیماریهای کبدی بکار می‌رود و برطرف‌کننده میخچه، زگیل‌ها و دیگر برجستگی‌های پوستی است. دم‌کرده برگهای آن برای درمان تیرگی قرنیه بکار می‌رود (6).

– گیاه کامل به‌عنوان قابض، کرم‌کش، قاعده‌آور، مقوی معده، ضداسکوریوت و گندزدا بکار می‌رود. از عصاره گیاه برای درمان مسائیل و ناراحتیهای گوارشی، سوء هاضمه، بواسیر و کم‌خونی استفاده می‌شود و برای درمان عقرب‌گزیدگی بکار می‌رود. خمیر برگ آن در استعمال داخلی برای درمان تب،

تیره خرما/Palmaceae

اسپادیس. تخمدان ۳ حجره‌ای، با میوه‌ای بعلت نقص رویشی تخمدان یک‌دانه‌ای. میوه فندقه خیلی بزرگ، در گروه‌های ۱۰–۲۰ تایی، به طول تا ۲۵ سانتیمتر یا بیشتر، با قاعده فرورفته و رأس نوک‌دار. پراکندگی جهانی: دشت‌های پست و ساحلی نواحی گرم و مرطوب آسیا و پلی‌نزی. پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استانهای هرمزگان (بندرعباس)، جزیره کیش، سیستان و بلوچستان (چاه‌بهار).

* *Cocos nucifera* L.

E. Coco nut palm, cocoa nut palm, coconut tree

نارگیل

درختی یکپایه، بدون خار، به ارتفاع تا ۳۰ متر، با تنه‌ای منفرد، معمولاً خمیده، گاهی راست و قائم، با رأس یا تاج بزرگ. برگها شانه‌ای، بسیار بلند، با رأس نوک‌دار بلند؛ قاعده دمبرگها درون رشته‌های قهوه‌ای توری مانند قرار گرفته. گلهای نر در بخش فوقانی اسپادیس درون برگی؛ گلهای ماده در بخش تحتانی

Cocos nucifera L.

برای سوء هاضمه و احساس سوزش مفید است. رنده شده گوشت نارگیل برای معالجه سوختگی و دمل‌ها بکار می‌رود. روغن نارگیل در مصرف محلی برای جلوگیری از ریزش مو و طاسی بکار می‌رود (6).
- میوه‌های آن شیرین و خوراکی، محرک قوای جنسی و مدر هستند. دارای قدرت کاهش قند خون است. روغن آن مقوی مو است. آب میوه نارس آن ضد کرم، خنک‌کننده، رفع‌کننده تشنگی، ضد تب و اختلالات ادراری است. ریشه‌های آن مدر، قابض هستند و برای درمان امراض رحمی بکار می‌رود. گل‌های آن قابض هستند. رزین استخراج شده از پوسته درونی میوه تسکین‌دهنده دندان‌درد است و به عنوان گندزدا بکار می‌رود (5).

۱۰-۱۵ سانتیمتر). برگ‌ها به رنگ سبز کلمی یا سبز، به طول ۳۰-۶۰ (۱۳۵-۷۲۱-۴۰) سانتیمتر، با قطعات ۷-۲۱ (۴۰- تا بی راست یا داسی به طول ۴/۵-۲۶ (۴۸- سانتیمتر، به عرض ۱-۳/۵ سانتیمتر، دوپاره، منقسم، گاهی با تارهای فردار در بین آنها، با بخش نبریده کوتاه، با رگه کوتاه یا به طول تا ۱۵ سانتیمتر یا بیشتر. دم‌برگ سبز کلمی، به طول تا ۳۰ (۱۰۰-)، به عرض ۳-۴/۵

مصارف و کاربردها: گل‌ها، ریشه، میوه، روغن و خاکستر آن مصرف می‌شود. ریشه نارگیل مدر و قابض است و در درمان بیماری‌های رحمی، سوزاک و زخم‌ها بکار می‌رود. برگ‌های آن برای درمان دمل‌ها مصرف می‌شود. شاخه‌ها و خاکستر گوشت خشک شده آن برای معالجه بریدگی‌های عمیق، نارسایی‌های عمومی و تورم شکم بکار می‌رود. گل‌های آن قابض هستند و مخلوط با روغن برای درمان تورم‌ها بکار می‌رود. آب میوه نارس آن خنک‌کننده، مفید برای رفع تشنگی، تب و ناراحتی‌های ادراری و منبع کلسیم برای بیماران مبتلا به ویا است. میوه آن شیرین، مقوی، مدر، مسهل، مسکن، ضد کرم، مقوی معده، داروی جلوگیری از خونریزی و محرک قوه بقاء می‌باشد.

Nannorhops Ritchieana (Griff.) Aitch.

Syn.: *Chamaerops Ritchieana* Griff., *Nannorhops Stocksiana* Beccari
E. maari palm, palmetto, tiger grass

داز، نخل ایرانی

ساقه‌ها اغلب کوتاه یا گسترده روی زمین یا در محل مناسب به ارتفاع تا ۸ متر (اغلب حداکثر تا ۳ متر در ایران) و قطر ۶۰ سانتیمتر (در ایران حداکثر قطر ساقه

***Nannorhops Ritchieana* (Griff.) Aitch.**

عربستان
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این نخل زیبا در ایران اصولاً در حوزه گرمسیری جنوب ایران در میان آبراهه‌های با آب موقت، دشتهای سیلابی و بعضاً کناره‌های رودخانه‌ها در استانهای هرمزگان (شرق استان)، جنوب کرمان (هامون جازموریان بطرف بشاگرد) و جنوب استان سیستان و بلوچستان (مکران) می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگهای جوان آن برای درمان اسهال و اسهال خونی بکار می‌رود. برگهای داز همچنین ملین و مسهل می‌باشد اما اصولاً در دامپزشکی مصرف می‌شود.

– برگهای جوان آن اثر رفع اسهال‌های ساده و اسهال خونی دارد، در دامپزشکی نیز بیشتر مصرف می‌شود (۱۱).

سانتیمتر، اغلب در قاعده و درون غلاف با کرکهای হলویی – قهوه‌ای. گل آذین به طول تا ۲ متر، با محور اصلی کرک نمدی – قهوه‌ای به ارتفاع تا ۱/۶ متر. شاخه‌ها به طول تا ۶۰ سانتیمتر، با برگهایی به طول تا ۱۷ سانتیمتر، شاخه‌های فرعی به طول حدود ۱۵-۲۰ سانتیمتر و با محورهایی به طول تا ۱۸-۲ سانتیمتر. گل آذین دم‌عقربی برگه‌دار. گلها به طول ۴-۵ میلیمتر، بدون دمگل یا دمگل کوتاه، برگک‌دار. کاسه گل به طول ۲-۳ میلیمتر، با دندانهایی به طول ۱/۵، به عرض ۱ میلیمتر. گلبرگها به طول ۴-۵/۴، به عرض ۲ میلیمتر، سفید یا گاهی با لبه ارغوانی. میوه به طول ۸-۲۰ میلیمتر، به ضخامت ۱۶-۱۸ میلیمتر، کروی تا بیضوی، نارنجی یا زعفرانی، بهنگام رسیدن سیاه. دانه‌ها به طول ۹-۱۶، به عرض ۱۲-۱۵ میلیمتر. پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان، پاکستان و

گل‌های نر با دمگل آذین کوتاه. گل‌های نر مایل به سفید، معطر، به طول ۷-۸ میلیمتر، با گلبرگ‌های کم و بیش دایره‌ای. گل آذین گل‌های ماده با دمگل آذین بلند. گل‌های ماده مایل به سفید، کروی، به طول ۴-۵/۴ میلیمتر، با گلبرگ‌های از کاسبرگ دوبار بلندتر. میوه مستطیلی - بیضوی، زرد یا قرمز شونده یا ارغوانی یا شاه بلوطی رنگ یا خرمایی مایل به قرمز، به طول ۴-۷، به قطر ۲-۳ سانتیمتر. دانه اغلب با قاعده و رأس نوک‌تیز، کم و بیش فشرده، کانال‌دار، جنین جانبی. پراکندگی جهانی: در شمال آفریقا و آسیای جنوب غربی کاشته شده و منشأ یا خاستگاه اولیه آن مشخص نیست، اما احتمالاً بومی مناطق اطراف خلیج فارس می‌باشد.

* *Phoenix dactylifera* L.

Syn.: *Phoenix excelsior* Cav.

E. date, date palm

خرما

گیاه دوپایه. ساقه‌ها منفرد یا پشته‌ای ایستاده یا خزنده بسیار کوتاه. چندانایی یا در نمونه‌های کاشته شده منفرد، به ارتفاع تا ۳۰ متر، با جازخم‌های (جای افتادن برگ‌ها) بلندتر از پهنای برگ‌ها. برگ‌ها شانه‌ای فرد، با لبه‌های به‌درون برگشته، با غلاف کوتاه رشته رشته‌ای، سبز - خاکستری، سخت شکننده، به طول ۳ متر یا بیشتر؛ دم‌برگ روی سطح فوقانی شیاردار، در سطح تحتانی محدب، محور برگ طویل، شانه‌ها نوک‌تیز، در قاعده پهنک‌ها خاردار. گل آذینها درون‌برگی؛ گل آذین

Phoenix dactylifera L.

میوه تازه آن (خرما) مغذی، آرامبخش، خلط‌آور، مقوی، ملین و محرک قوای جنسی است و در درمان بیماریهای سینه، تب، آبله و سوزاک بکار می‌رود. شیره تازه آن خنک‌کننده، ملین، آرامبخش، خلط‌آور، مدر و خنک‌کننده است. رزین آن خنک‌کننده، مدر و آرامبخش است و برای درمان ناراحتیهای دستگاه تناسلی - ادراری بکار می‌رود. خمیر تهیه شده از پودر دانه آن روی پلک چشم سبب تسکین سردرد می‌شود و برعلیه بواسیر نیز

پراکندگی جغرافیایی در ایران: خرما در نقاط مختلف استانهای خوزستان، بوشهر، جنوب فارس، هرمزگان و بلوچستان کاشته شده و شمالی‌ترین مرز رویشی آن از حاشیه دریای عمان و خلیج فارس طبس در استان خراسان و خور و بیابانک و روستاهای اطراف آن در استان یزد می‌باشد.

مصارف و کاربردها: میوه خرما مرهم‌آسا، خلط‌آور، مغذی، مسهل و محرک قوای جنسی است و برای درمان آسم، دردهای سینه و سرفه، تب و سوزاک توصیه می‌شود. آب تازه خرما خنک‌کننده و مسهل است. صمغ آن برای معالجه اسهال و بیماریهای سیستم تناسلی ادراری مفید است (6).

- میوه‌های آن به‌عنوان مقوی، مسکن، خلط‌آور و ملین بکار می‌رود و برای درمان عفونتهای دستگاه تنفسی و تب مصرف می‌شود. میوه نارس آن به‌عنوان قایض بکار می‌رود (9).

- میوه خرما آرامبخش، مغذی و مدر است. شیره تازه آن خنک‌کننده و ملین است. صمغ آن برای مداوای اسهال و بیماریهای دستگاه تناسلی - ادراری مفید است. پودر مغز چوب آن برای درمان دردها و به‌عنوان آنتی‌بیوتیک مصرف می‌شود (5).

- میوه شیره، رزین و دانه‌های آن مصرف می‌شود.

Phoenix dactylifera L.

Phoenix dactylifera L.

اخلاط خونی دارد. میوه خرما اثر تقویت‌کننده قوای جنسی و زیادکننده خون دارد. گل‌های آن طعم تلخ و اثر مسهلی و خلط‌آور دارد (۱۱).

استفاده می‌شود. میوه آن حاوی ویتامین‌های A، B و D می‌باشد (۱).

— میوه خرما اثر رفع‌کننده ناراحتی‌های سینه و دفع

تیره خشخاش/*Papaveraceae*

سانتیمتر. دانه‌ها سیاه با زایده گوشتی تاج خروسی سفید.

پراکندگی جهانی: نواحی معتدله اروپا و آسیا، شمال غرب آفریقا، تالش و شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اغلب در نواحی جنگلی و گاهی در کنار جاده‌ها و نواحی روشن استانهای گرگان، مازندران و گیلان.

مصارف و کاربردها: اندام‌های هوایی و شیرابه گیاه مصرف می‌شود. گیاه مسکن ملایم، شل‌کننده عضلات مجاری تنفسی، روده‌ها و دیگر اندام‌هاست.

Chelidonium majus L.

E. greater celandine, celandine, swallow wort, wart flower, wart weed

مامیران

گیاه چندساله با شیرابه نارنجی (زرد) پررنگ. ساقه‌ها معمولاً پرشاخه، به ارتفاع تا ۹۰ سانتیمتر، با کرک‌های بلند و جدای تنک. برگ‌ها شانه‌ای، با برگچه‌های ۵-۷ تایی، پهن کنگره‌ای، با برگچه انتهایی اغلب ۳ پاره. گل‌ها در گل‌آذین تقریباً چتری، زرد، به قطر ۲-۲/۵ سانتیمتر. میوه کیسول یک حجره‌ای، به طول ۳-۵

Chelidonium majus L.

بکار می‌رود که بتدریج روی آنها اثر می‌گذارد. گیاه را نباید در دوران حاملگی بکار برد و در بعضی از کشورها گیاه منع قانونی استفاده دارد و باید زیر نظر متخصصان مصرف شود (4).

– دست‌اندرکاران گیاهان دارویی بخشهای هوایی تازه و سمی گیاه را به‌عنوان مدر محرک کبد برای درمان بیماریهای کبدی، کیسه صفرا و دردهای معدی (ناراحتیهای گوارشی)، یرقان و کاهش تورم روماتیسمی بکار می‌برند. در استعمال خارج شیر نارنجی رنگ ملین و سوزش‌آور آن داروی سنتی برای درمان زگیل‌ها، میخچه‌ها و کچلی محسوب می‌شود (2).

در نواحی مختلف استانهای گرجان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، فارس، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: اندامهای هوایی گیاه در طب عوام به‌عنوان خواب‌آور و مخدر مصرف می‌شده است و از آن برای درمان بیماری قند استفاده می‌کردند (۱۱).

جنس شقایق / *Glaucium Miller* در ایران ۱۲ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله دارد که از نظر خواص و کاربردها بسیار شبیه به گونه‌های خشخاش / *Papaver L.* هستند، اما اطلاعات دقیق کاربردی دارویی در مورد گونه‌های آنها در دست نیست. بنابراین در اینجا فهرستی از آنها ارائه می‌شود تا در آینده تحقیقات کاربردی روی آنها صورت بگیرد.

Glaucium calycinum Boiss.

شقایق اصفهانی

Glaucium contortuplicatum Boiss.

شقایق درهم تنیده

Glaucium corniculatum (L.) Rudolph

شقایق شاخدار

Glaucium elegans Fisch. & C. A. Mey.

شقایق زیبا

هم در غرب و هم در چین اطباء گیاهان دارویی سنتی آن را برای درمان پرونشیت، سیاه‌سرفه و آسم استفاده می‌کنند. اثرات ضد اسپاسمی گیاه تا کیسه صفرا ادامه می‌یابد جایی که به بهبود جریان صفرا کمک می‌کند. برای درمان یرقان، سنگ صفرا و درد کیسه صفرا و هم به‌عنوان ضد مسمومیت مصرف می‌شود. اثرات آرام‌بخشی (شل‌کنندگی) مامیران روی رحم اثر ندارد و باعث انقباض ماهیچه‌های این اندام می‌شود. در استعمال خارج گیاه به‌عنوان آرام‌بخش و تسریع‌کننده التیام بیماریهای پوستی از جمله اگرما بکار می‌رود. شیرابه مامیران برای درمان زگیل‌ها، کچلی و تومورهای پوستی بدخیم

Glaucium corniculatum (L.) Rudolph

Syn.: *Chelidonium corniculatum* L., *Glaucium refractum* Nab.

E. black-spot horn poppy, red celandine, red horned poppy

شقایق شاخدار

گیاه یکساله یا دوساله، با ساقه‌های متعدد، بالارونده – ایستاده، پرشاخه به ارتفاع تا ۶۰ سانتیمتر. برگها با کرکهای بلند و جدا، شانه‌ای بریده، با قطعات مستطیلی باریک دنداندار. گلها درشت، به قطر ۲/۵-۵ سانتیمتر. کاسبرگها به طول ۱-۲/۵ سانتیمتر، با کرکهای مویی زیر. گلبرگها به طول ۱/۵-۲/۸ سانتیمتر، زرد، نارنجی یا قرمز، اغلب در قاعده خالدار. میوه کپسول شکوفای دو دریچه‌ای، با دیواره میانی کاذب، کرکدار، به طول ۱۰-۲۵ سانتیمتر، با دمگلهایی کوتاهتر از برگ حائل کنار آن.

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای، بلغارستان، رومانی، قفقاز، ترکیه، عراق، شمال غرب و غرب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران دو زیرگونه بنامهای *subsp. corniculatum* – و *subsp. refractum* (Nab.) Cullen – دارد و اغلب در کنار جاده‌ها، روی خاکهای دست دوم و کنار مزارع

Glaucium corniculatum (L.) Rudolph

شقایق کم‌لوب، شقایق خراسانی
Glaucium pulchrum Stapf شقایق تماشایی
 یادآور می‌شویم که اصولاً گونه‌های مختلف متعلق به
 جنس شقایق / *Glaucium* Miller در طب سنتی
 ایران جایگاهی ندارند و استفاده‌های مخدري و
 آرام‌بخشی از گیاهان تیره *Papaveraceae* بیشتر
 متعلق به جنس خشخاش / *Papaver* L. می‌باشد. با
 توجه به تحقیقات انجام شده روی گونه‌های مختلف
 جنس *Papaver* و اثبات عدم اعتیادآوری بعضی از
 آنها، لازم است تا این تحقیقات روی گونه‌های مختلف
 جنس شقایق / *Glaucium* نیز صورت بگیرد (مؤلف).

کلمی؛ برگ‌های قاعده‌ای بزرگ، به انبوهی با کرک‌های
 فردار کوتاه کرکدار، ربای - شانهای بخش، اغلب با
 لوب‌های بهم‌رسیده هم‌پوش؛ لوب‌ها سه گوشه‌ای یا
 تخم‌مرغی، بطور نامنظم دندانه‌دار نوک‌تیز، با
 دندانه‌های فاقد منقار یا با منقار کوتاه؛ لوب انتهایی

شقایق شرابه‌ای *Glaucium fimbriigerum* Boiss.
 شقایق شاخدار زرد *Glaucium flavum* Crantz
 شقایق گلستانی *Glaucium goletanicum* Gran & Sharifinia
 شقایق گل درشت *Glaucium grandiflorum* Boiss. & Huet
 شقایق خاتقینی *Glaucium Haussknechtii* Bornm. & Fedde
 شقایق لوب تیز *Glaucium oxylobum* Boiss. & Buhse
Glaucium paucilobum Freyn

***Glaucium flavum* Crantz**

Syn.: *Glaucium luteum* Scop., *Chelidonium Glaucium* L.

E. yellow horn poppy, sea celandine, sea poppy

گیاه دوساله؛ ساقه‌ها به ارتفاع ۲۰-۵۰ سانتیمتر،
 بی‌کرک، منشعب؛ برگ‌ها ضخیم، کاملاً به‌رنگ سبز

سوزنی. جوانه گلها بی کرک یا کمی کرکی موی ریش مانند سوزنی، تخم مرغی - مستطیلی، نوک تیز، به طول ۲-۳ سانتیمتر؛ گلبرگها زرد، بندرت نارنجی و در اینصورت با لکه های قاعده ای مایل به قرمز یا بنفش، به قطر ۱/۵-۳ سانتیمتر؛ دمگله ها کوتاه، ایستاده؛ تخمدان به انبوهی پوشیده از زگیل های سفید؛ خرجین ها به طول ۱۵-۲۵ سانتیمتر، راست یا کمی خمیده، با زگیل های سفید تنک، گاهی بی کرک شونده، کلاله به عرض حدود ۴ میلیمتر. پراکندگی جهانی: اروپا، کریمه، مدیترانه، بالکان، آسیای میانه و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در شیب های صخره ای و روی شن های ساحلی استانهای گرگان، مازندران، گیلان، همدان، اصفهان، فارس، کرمان، خراسان و تهران می روید و شباهت زیادی به *Glaucium oxylobum* دارد. پراکندگی ذکر شده

متعلق به *Glaucium oxylobum* Boiss. & Buhse می باشد و تصویر ارائه شده نیز متعلق به این گیاه است.

مصارف و کاربردها: الکالوئید گلوسین (Glaucine) در ترکیبات دارویی بکار می رود. علاوه بر عمل ضد آدرنالینی دارای خاصیت ضدسرفه است و در داروهای ضدسرفه بکار می رود، همچنین خاصیت پایین آورنده فشار خون دارد (۵).

Glaucium flavum Crantz

پهن و کوتاه، چهاروجهی - دنداندار، بندرت لوبهای شانه ای بخش؛ برگهای ساقه ای فراوان؛ برگهای میانی ساقه بزرگ، مشابه برگهای قاعده ای اما بدون دمبرگ با بریدگیهای عمیق تر و باریکتر؛ برگهای فوقانی ساقه آغوش، کوتاه، تخم مرغی، کاملاً بی کرک با لوبهای کناری (لبه ای) تقریباً کامل، بندرت در امتداد رگبرگها با زوایید موی ریش مانند

Glaucium oxylobum Boiss. & Buhse

***Glaucium oxylobum* Boiss. & Buhse**

***Hyecoum pendulum* L.**

***Hyecoum pendulum* L.**

Syn.: *Hyecoum caucasicum* Koch. ex Ledeb.

شاه‌تره‌ای، زرده شاه‌تره

گیاه علفی یکساله، به رنگ سبز کلمی، بدون کرک؛ ساقه‌ها برخاسته یا ایستاده، به ارتفاع تا ۳۰ سانتیمتر. برگ‌ها ۲-۴ بار شانه‌ای بخش، با قطعات خطی - موین. گلبرگ‌ها ۴ تایی، زرد کم‌رنگ، دوتای بیرونی کامل یا بطور نامحسوسی سه لوبه؛ درونی‌ها ۳ پاره، با لوبه‌های جانبی خطی. پرچم‌ها ۴ تایی، با میله بالدار. میوه دانه تسبیحی آویزان، صاف، ناشکופا یا تقریباً شکופا، با دمگله‌های کوتاه و خمیده.

پراکندگی جهانی: اروپا، جنوب شرق آسیا و شمال افریقا (عراق، تالش، ایران، ترکمنستان، افغانستان و پاکستان).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاه یکساله اغلب بصورت علف هرز در مزارع و کناره‌های مزارع و باغهای تازه احداث شده در مناطق مختلف استانه‌های گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی،

Hypecoum pendulum L.

کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، لرستان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، یزد، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: عصاره آن به‌عنوان نوشابه‌ای خنک‌کننده مصرف می‌شود (3).

الکالوئید پرتوپین (Protopine) خاصیت ضد بی‌نظمی ضربان قلب دارد. شیرابه آن گفته می‌شود حاوی ترکیبات مخدري شبیه به خشخاش است. برگهای آن مدر است (5).

Papaver bracteatum Lindl.

E. great scarlet poppy

خشخاش طناز، خشخاش کبیر

گیاه چندساله، با ساقه‌های قوی، ایستاده، اغلب از قاعده منشعب، به ارتفاع تا ۱۲۰ سانتیمتر، با کرکهای

بلند و جدا، با دمگلهایی به ضخامت ۳-۴ میلیمتر. برگها اغلب بزرگ شانه‌ای بخش، بصورت قاعده‌ای؛ برگهای ساقه‌ای کم، اغلب تا ۳-۶ گره از ساقه برگ‌دار، قطعات برگها مستطیلی-سه گوشه، تا حدودی دنداندار. جوانه‌ها تخم‌مرغی تا تخم‌مرغی

Papaver bracteatum Lindl.

Papaver bracteatum Lindl.

کروی، به قطر تا ۲-۲/۵ سانتیمتر، در قاعده کم و بیش باریک شده، با کلاله‌های ۱۴-۲۰ تایی.
پراکندگی جهانی: قفقاز، شمال شرق ترکیه، شمال و شمال غرب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی بسیار زیبا اغلب در مراتع کوهستانی در استانهای مازندران (شبهای ارتفاعات البرز)، آذربایجان غربی، کردستان و تهران (دامنه‌های جنوبی دماوند، پلور، آب اسک و دره لار) می‌روید.

مصارف و کاربردها: با توجه به تحقیقات انجام شده در سالهای اخیر این گونه قابلیت ضداعتیاد دارد (مؤلف).

جنس خشخاش، یا کوکنار / *Papaver* L. در ایران قریب به ۲۸ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله دارد که در سراسر ایران از میان مزارع تا ارتفاعات کوهستانی پراکنده‌اند، اغلب آنها بخصوص گونه‌های

Papaver bracteatum Lindl.

پهن، به طول ۲-۳ سانتیمتر. گلها بوضوح برگه‌دار؛ کاسبرگها ۲ تایی؛ گلبرگها درشت، ۴ تایی، به طول ۴/۵-۹ سانتیمتر، مایل به ارغوانی با خال قاعده‌ای با عرضی بیشتر از طول. میوه کپسول تخم‌مرغی -

بکار رفته است، به‌ویژه برای درمان کودکان و بزرگسالان. اصولاً به‌عنوان مسکن ملایم درد و درمان سرفه‌های دردناک و سوزش‌دار بکار می‌رود. خشخاش زراعی همچنین به کاهش فعالیت‌های فوق‌العاده سیستم عصبی کمک می‌کند. گیاه را می‌توان برای درمان کم‌خوابی، حساسیت‌های عمومی، سرفه‌ها، بخصوص سرفه‌های حمله‌ای و آسم بکار برد و عموماً بصورت شربت مصرف می‌شود (4).

Papaver Rhoeas L.

۳۰-۱۲۰ سانتیمتر. برگ‌های فوقانی همگی کنگره‌ای-دندانه‌ارهای تا دندانه‌ارهای - دندانه‌دار. جوانه‌ها (غنچه‌ها) تخم‌مرغی - مستطیلی، به طول ۱/۵-۲ سانتیمتر. گلبرگ‌ها سفید یا بنفش. کپسول کم و بیش کروی، با قاعده گرد، با پایک کوتاه، به طول ۵-۷، به

نواحی کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، لرستان، ایلام، خوزستان، کرمان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گل‌های گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: خواب‌آور قوی، ضد اسپاسم، مسکن سرفه، آرام‌بخش و معرق دارد و در استعمال داخلی برای معالجه بی‌خوابی، سرفه‌های اسپاسمی (سیاه‌سرفه، آسم)، برونشیت، عفونت ریه، سینه‌پهلو، تب‌های توأم با پشورات جلدی و در استعمال خارجی برای رفع گلودردها و التهاب پلک استفاده می‌شود (۱۰).

- برگ‌ها و دانه‌های آن به‌عنوان مقوی در معالجه تب‌های خفیف بکار می‌رود و ریشه‌های نپخته آن برای درمان روماتیسم تجویز می‌شود. شربت تهیه شده از دانه و گل‌های آن برای ایجاد خواب و استراحت به افراد ناتوان داده می‌شود و باعث توقف نزله و مانع حرکت دردهای روماتیسمی از سر به شکم و شش‌ها می‌گردد که سبب سرفه‌های ممتد و مانع گوارش و هضم غذا می‌شود، به گرفتگی صدا و از دست دادن صدا نیز کمک می‌کند (3).

گلبرگ‌های آن خلط‌آور، معرق، هضم‌کننده غذا، نرم‌کننده و مسکن است، فعالیت‌هایی مانند مرفین ندارد. رنگ قرمز گلبرگ‌های آن برای رنگ کردن شربت‌ها و گلبرگ‌ها خود به تنهایی در سالادها مصرف می‌شود.

شیرابه کپسول آن مخدر و کمی مسکن است (5).

- گل‌های گیاه بطور ملایم ضد درد و مسکن هستند و برای دوره طولانی در طب سنتی اروپا بدین منظور

*** *Papaver somniferum L.***

Syn.: *Papaver setigerum* DC.

E. Opium pappy, poppy, opium plant, white poppy

خشخاش، تریاک

گیاه یکساله، به‌رنگ سبز کلمی. ساقه‌ها به ارتفاع تا

می‌باشد که در اثر خراشیدن یا ایجاد زخم در میوه‌های جوان آن بدست می‌آید. تریاک در معالجه اسهال، دیابت و روماتیسم بکار می‌رود، درد را بصورت موضعی تسکین می‌دهد. پادزهر بر علیه سم مار و نیش عقرب است. دانه‌های آن مسکن، مغذی، قابض ملایم، آرام‌بخش و مخدر می‌باشد (25).

– خواص درمانی: ضد درد، آرام‌بخش، ضد اسپاسم، خواب‌آور، متعادل‌کننده عملکرد دستگاه تنفس، ضدسرفه، متعادل‌کننده ترشحات روده (ضداسهال) و ترشحات صفاوی و کلیوی دارد و برای درمان تمام دردها (اسپاسم‌های احشایی، تومورها و دردهای عصبی)، اضطراب، بی‌خوابی‌های ناشی از درد، اسهال، اسهال خونی و ناراحتی‌های ریوی بکار می‌رود (۱۰).

عرض ۴-۵ سانتیمتر. طبق کلاله‌ای تخت، کلاله‌ها (۵-۸) ۱۲-۱۸- تایی.

پراکندگی جهانی: اروپا و آسیا. به فراوانی در نقاط مختلف دنیا کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت خودروی در گذشته دور از نقاطی مانند تبریز، شوشتر، لرستان (کشور، اشترانکوه: قلعه رستم)، کازرون، کرمان، مراوه تپه و یزد جمع آوری شده است که بنظر می‌رسد نمونه‌های فرار از کشت باشند. البته در سالهای گذشته در نقاط مختلف ایران در وسعت زیاد کشت می‌شده اما امروزه کاشت آن ممنوع و بهره‌برداری از آن مجازات دارد.

مصارف و کاربردها: شیرابه آن حاوی آلکالوئیدهای مرفین، کدئین، تبائین، نارکوتین، نارستین و پاپاورین

papaver somniferum L.

تسکین همه انواع دردها بکار می‌رود. در تمام نسخه‌های دارویی سنتی آن را برای درمان سرماخوردگی، کاهش فعالیت‌های فیزیکی و مسکن یا کم کردن فعالیت‌های عصبی، درد و سرفه بکار می‌برند. بدلیل اینکه مسکن قوی می‌باشد اصولاً بعد از دیگر مسکن‌های کم‌قدرت (ضعیف) که نتوانسته‌اند درد را تسکین دهند بکار می‌رود، همچنین مسکنی قوی برای درمان اسهالهای حاد و سرفه‌های شدید است (4).

papaver somniferum L.

– مهمترین اثرات درمانی تریاک: سقط‌کننده جنین، ضد درد، کاهش‌دهنده میل جنسی، ضدبakterی، ضداسهال، ضدالتهاب، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضدسرفه، معرق، افزایش‌دهنده میل جنسی، قابض، آرام بخش، ضد نفخ، ضداحتقان، ملین، ادرارآور، خلط‌آور، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، خواب‌آور، شل‌کننده ماهیچه‌ها، مخدر، محرک، گشادکننده عروق، محرک مغز، محرک نخاع، سرخوش‌کننده و توهم‌زا (۱۲).

– خشخاش به‌عنوان مخدر، مسکن، ضد درد، خواب‌آور، ضد اسپاسم و معرق بکار می‌رود، اثرات معرق قابل توجه‌تری از مرفین دارد، اما اثرات خواب‌آوری و ضد درد و مسکن بودن آن کمتر می‌باشد. تریاک غلیظ شده شیره شیری کپسول‌های نارس است که مخدر می‌باشد، مفید برای سرفه و برونشیت در حالت‌های اسهال و اسهال خونی است. مرفین برای تسکین درد، اضطراب و خواب‌آلودگی در اثر درد بکار می‌رود (6).

– الکالوئیدهای اپیوم (opium) عموماً مخدر، تب‌بر و مسکن هستند. مرفین قویترین این الکالوئیدها می‌باشد که مخدر و معرق است. سدئین (sedeine) مسکن ملایم است و برای برطرف کردن سرفه بکار می‌رود. اپیوم سبب بی‌بوسه شدن می‌شود و اعتیادآور است. روغن دانه آن در نقاشی بکار می‌رود (5).

– شیرابه گیاه مصرف می‌شود. تریاک (شیرابه خشک شده) مخدری قوی، ضد درد و ضد اسپاسم و برای

تیره نخود، تیره حبوبات، تیره پروانه‌آسان / *Papilionaceae*

ضخیم، محکم؛ خارها به طول ۲۵-۳۵ میلیمتر، نزدیک بهم، اغلب تقریباً با زاویه راست گسترده، قویاً درنده، کرکدار یا بدون کرک، مولد گل‌های اغلب منفرد یا دوتایی. برگ‌ها به طول ۲-۱۰، به عرض ۱-۳ میلیمتر، از خارها ۴-۶ بار کوتاه‌تر، مستطیلی، نوک‌کند. کاسه

Alhagi mannifera Desf.

Syn.: *Hedysarum Alhagi* L.

خارشتر مان‌دار، ترنجبین

گیاه قدکوتاه، با شاخه‌های تودرتو و خاردار، سبز کم‌رنگ؛ شاخه‌ها با میان‌گره‌های کوتاه، تقریباً فشرده،

استخراج شده از برگهای آن برای درمان روماتیسم بکار می‌رود. گلهای آن برای درمان بواسیر مفید است (internet).

Alhagi mannifera Desf.

گل کرکی مویی فشرده، با دندانه‌های آشکارا چشمگیر، نوک تیز. نیام ۳-۵ دانه‌ای، کرک ابریشمی فشرده، کمی بطور نامنظم دانه تسییحی.

پراکندگی جهانی: شمال افریقا، عربستان، فلسطین، سوریه، عراق و جنوب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: جنوب غرب استان کرمانشاه، استان خوزستان (اغلب نقاط)، استان بوشهر، استان فارس و هرمزگان (بین بندرعباس و میناب، جزیره قشم).

مصارف و کاربردها: ترنجبین در طب سنتی ایران مصرف فراوان دارد و به عنوان ملین مصرف می‌شود و از آن برای شیرین کردن طعم داروها استفاده می‌شود (۱۱).

- گیاه کامل معرق، مدر، خلط‌آور و ملین است. روغن

Alhagi mannifera Desf.

آن اطلاعات کمی وجود دارد، بطوریکه می‌توان گفت این دارو فقط در طب سنتی ایرانی شناخته شده است و در دیگر نقاط جهان کاربرد ندارد و این خود می‌تواند آغاز تحقیقات دقیق و منسجمی باشد تا ارزش‌های دارویی این ترکیب به دیگر نقاط جهان نیز معرفی گردد (مؤلف).

طول ۲-۶ سانتیمتر، سخت شکننده، تقریباً با زاویه راست گسترده، گلها ۲-۳ (۴-) تایی، اغلب تا حدی رشد کننده. برگها به طول ۵/۱۰-۱۵، به عرض ۳-۵ میلیمتر، مستطیلی یا سرنیزه‌ای، نوک کند، پایینی‌ها از خارها به دشواری کوتاه‌تر، بالایی‌ها از خار ۳ تا ۴ بار کوتاه‌تر، بعد از گلدهی پایا بدون کرک.

– همانطورکه از منابع و رفرانس‌های گیاهی برمی‌آید سه گونه از جنس *Alhagi* در ایران می‌روید که از آنها مان ترنجبین تولید می‌شود و این مان ظاهراً بیشتر از جنوب خراسان جمع‌آوری می‌گردد. چنانکه ملاحظه می‌کنید در منابع و رفرانس‌های مربوط به گیاهان دارویی در ارتباط با مان ترنجبین و کاربردهای دارویی

Alhagi persarum Boiss. & Buhse

Syn.: *Alhagi Camelorum* Fisch., *Alhagi Maurorum* Fisch. var. *assyriacum* Nab.
E. camel's _ thorn

خارشتر ایرانی، خارشتر کاشانی، ترنجبین
گیاه چند ساله، بدون کرک، به‌رنگ سبز کلمی شونده؛ شاخه‌ها خمیده – بالارونده، نسبتاً محکم؛ خارها به

Alhagi persarum Boiss. & Buhse

Alhagi persarum Boiss. & Buhse

کاسه گل بدون کرک؛ دندانه‌های کاسه اغلب (تقریباً) نامحسوس. گلها قرمز. میوه نیام ۴-۷ دانه‌ای، بدون کرک، دانه تسبیحی شکل. گیاه شیرهدار. پراکندگی جهانی: شرق ترکیه، عراق، ایران، ترکمنستان و افغانستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اغلب بصورت علف هرز در کنار جاده‌ها، اراضی تخریب یافته، مراتع تخریب شده، روی شن‌های بیابانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، فارس، کرمان، هرمزگان، بوشهر، خوزستان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه مغذی، ملین ضعیف، مدر و خلط‌آور است. روغن برگهای آن برای درمان روماتیسم بکار می‌رود (5).

Alhagi pseudoalhagi (Bieb.) Desv.

Syn.: *Alhagi Maurorum* Medicus; *Hedysarum pseudalhagi* M.B., P.P. *Alhagi camelorum* Fisch.

E. camel's thorn, moor's alhagi, hebrewmanna

شبه‌خارشتر، خارشتر خزری، خارشتر قفقازی گیاه بی‌کرک، سبز؛ شاخه‌ها از ساقه خیلی نازکتر، ایستاده - گسترده؛ خارهای پایینی به طول ۱-۲ سانتیمتر، بقیه به طول ۲-۳ سانتیمتر، نازک، فقط بطرف انتهایی تابستان سخت شونده، راست - گسترده، مولد گل‌های ۳-۸ تایی. برگها مستطیلی یا سرنیزه‌ای یا تخم‌مرغی، نوک‌کند، مساوی خارها یا از آنها کوتاهتر، پایینی‌ها از خارها اغلب کمی بلندتر؛ بعد از گلدهی اغلب افتان (ریزان). کاسه گل بی‌کرک؛ دندانه‌های کاسه سه گوشه‌ای پهن، اغلب کم و بیش نامحسوس. نیام ۴-۵ دانه‌ای، بی‌کرک، نازک، کم و بیش دانه تسبیحی شکل. گیاه فاقد شیرابه.

پراکندگی جهانی: آناتولی، ایران، افغانستان، پاکستان، قفقاز و آسیای مرکزی.

Alhagi pseudoalhagi (M. B.) Desv.

Alhagi pseudoalhagi (M. B.) Desv.

می‌گیرد. گیاه ملین، مدر و خلط‌آور است. تراوشات و ترشحات برگها و شاخه‌های آن به‌عنوان ترنجبین مشهور است و به‌عنوان مسهل ضعیف، صفرآور، خلط‌آور، مدر و تصفیه‌کننده خون بکار می‌رود. روغن برگهای آن برای درمان روماتیسم بکار می‌رود. گل‌های آن برای درمان بواسیر تجویز می‌شود (1).

به طول حدود ۱۰ میلیمتر، نازک، با کرک‌های فشرده. کاسه گل به طول حدود ۸ میلیمتر، استکانی پهن، با دندانه‌های سه گوشه‌ای پهن تقریباً هم‌اندازه، با کرک‌های فشرده. جام گل به طول ۲۰-۲۵ میلیمتر، زرد - مایل به سبز؛ درفش ارغوانی شونده - لکه‌دار، کوتاه، پهن، با رأس چالدار، برگشته، به اندازه حدود نصف طول ناو و بالها. نیام واژگون، به طول ۹-۱۵ (۱۸)، به عرض ۲-۱/۵ سانتیمتر، کمی خمیده یا تقریباً راست، به طور نامنظم دانه تسبیحی، زرد شونده، بدون کرک، ناشکופا یا به آرامی شکופا. دانه‌ها به طول ۱۲، به عرض ۸ میلیمتر، ارغوانی شونده.

پراکندگی جهانی: غرب ایران، ناحیه مدیترانه‌ای، آسیای جنوب غربی تا سوریه و عراق.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کرمانشاهان: بین اسلام‌آباد و گیلان غرب؛ بین شالان و دالاهو؛ سراب

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب بصورت علف هرز در اراضی زراعی، کنار جاده‌ها و باغها و در بیشتر نقاط استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی، اصفهان، فارس، کرمان، سیستان و بلوچستان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مورد مصرف قرار

Anagryis foetida L.

E. Mediterranean tree mallow, bean trefoil, stinking wood, bean clover

قره‌تاج

درختچه‌ای به ارتفاع ۱-۳ متر، با بوی بد، با شاخه‌های ضخیم (کلفت)، واگرا، با پوست خاکستری رنگ؛ شاخه‌های جوان با کرک‌های فشرده، سرانجام بدون کرک شونده. دمبرگ به طول ۱۰-۱۵ سانتیمتر؛ برگها متناوب، دمبرگ‌دار، سه برگچه‌ای؛ برگچه‌ها به طول ۳۰، به عرض ۱۸ میلیمتر، گاهی بزرگتر، مستطیلی - سرنیزه‌ای، تا بیضوی باریک، نسبتاً نوک کند، نوک‌دار (سردار)، سبز کم‌رنگ، روی سطح فوقانی بدون کرک، در سطح تحتانی کرک - مخملی، تقریباً هم‌اندازه. گوشواره‌ها مشخص، پیوسته، فقط با رأس (انتهای) جدا. خوشه‌ها کوتاه، با تا ۱۰ گل، جانبی. دمگلها

گیاه ملین، قی آور و سمی است. گیاه کامل مسهل، کرم کش و سمی است و سمیت آن ناشی از وجود الکالوئید آناگیرین (Anagyrine) در گیاه است. این الکالوئید روی اعصاب تأثیر کرده سبب رعشه

اسکندر نزدیک ریجاب؛ کاسه گران، بین ازگله و جوانرود.

مصارف و کاربردها: گیاه برای انسان و حیوان سمی و کشنده است. ترکیبات موجود در دانه های

Anagris foetida L.

Anagris foetida L.

و لغوه می شود. جوشانده دانه های آن برای اینکه سبب استفراغ شدید و بالا آوردن سموم می شود. برای درمان مار و عقرب گزیدگی استفاده می شود و جوشانده دانه های آن همچنین به عنوان مرهم و التیام بخش بکار می رود (25).

برگ، ساقه و ریشه گیاه به مقدار کم اثر مسهلی و ضدکرم دارد. مقدار مصرف زیاد آن قی آور و قاعده آور است. در استعمال خارج له شده برگ آن روی زخمها، زخمهای چرکی رویاز و تومورها مؤثر است (۱۱).

***Anthylis Boissieri* Sagorski**

Syn.: *Anthylis lachnophora* Juz., *Anthylis vulneraria* L. subsp. *Boissieri* (Sagorski) Bornm.

E. kidney vetch., lady's fingers, kindney vetchanthyllis, woundwort

ماشک قلوهای، پنجه عروس

گیاه علفی چندساله یا دوساله. ساقه‌ها به ارتفاع ۲۰-۴۰ سانتیمتر، کم، ساده، با کرکهای ابریشمی، بندرت در پایین کرکی مویی، فقط در بخش پایینی کم‌برگ. برگها شانه‌ای فرد، بندرت ۱-۳ برگچه‌ای؛ برگهای قاعده‌ای تقلیل یافته به برگ انتهایی از بقیه خیلی بزرگتر بیضوی یا حامل ۱-۳ جفت برگچه‌های سرنیزه‌ای؛ برگهای ساقه‌ای با برگچه انتهایی مشابه جانبی‌ها، با برگچه‌های سرنیزه‌ای، نوک تیز، با ۴-۵ جفت برگچه. گوشواره‌ها ریزان. گلها در گل‌آذین سرسان، با برگچه‌های حائل گریبانی برگي؛ کاسه گل به طول ۹-۱۱ میلیمتر، کم‌رنگ، یک رنگ، یا با رأس ارغوانی شونده. جام گل زرد کم‌رنگ، بطرف رأس ارغوانی شونده، در حالت خشک نارنجی-قهوه‌ای. گلبرگها ناخنک بلنددار، در $\frac{1}{4}$ بخش پایینی به لوله پرچمی چسبیده، درفش در قاعده گوشک‌دار؛ بالها تخم‌مرغی، نوک‌کند؛ ناو به‌درون خمیده، نوک‌کند یا نسبتاً نوک‌تیز، از بالها کوچکتر. تخمدان اغلب پایک‌دار، دو تخمکی. خامه بی‌کرک. نیام تخم‌مرغی، توسط کاسه دربر گرفته شده، اغلب یک دانه‌ای.

پراکندگی جهانی: آسیای صغیر، ترکیه، شمال غرب ایران و قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان: گردنه الماس-.

آذربایجان: ارسباران.

مصارف و کاربردها: بصورت پماد برای درمان زخمهای چرکی و زخمهای بکار می‌رود. گیاه به‌عنوان غرغره و دهان‌شویه بکار می‌رود و همچنین مدر می‌باشد (۵).

- ریشه‌ها، برگها و گلهای گیاه ضدسرفه، قابض، ملین و آرام‌بخش هستند. گیاه دارویی قدیمی و باستانی

***Anthylis Boissieri* Sagorski**

برای درمان دانه‌های پوستی، زخمهای کند بهبود یابنده، زخمهای کوچک، بریدگیها و سوختگی‌هاست که در استعمال خارج از آن استفاده می‌کنند. در

رشد مصرف کرد یا در حالت گلدار درو کرده پس از خشک کردن در آینده از آن استفاده کرد (internet).

استعمال داخلی برای درمان یبوست و به عنوان مقوی بکار می‌رود. گیاه را می‌توان به حالت تازه در فصل

* *Arachis hypogaea* L.

E. peanut, ground nut, earth nut, earth almond, teuss oil plant, underground kidney bean, monkey_nut

بادام زمینی، پسته شام، پسته زمینی

گیاه یکساله، علفی کوتاه قد، تقریباً بدون کرک، با ساقه خیزان. برگها شانهای زوج، با دو جفت برگچه‌های بیضوی نوک‌دار؛ گوشواره‌ها بزرگ، طویل شده، نوک‌دار، پیوسته به دمبرگها. دمگل‌های محوری، یک گلی، به طول ۵-۱۰ سانتیمتر؛ گلها زرد، بالایی‌ها عقیم، پایینی‌ها بارور، بعد از گلدهی دفن شده در زمین. کاسه گل ۲ لبه، با لوله بلند مشابه دمگل. جام گل خمیده؛ گلبرگها و پرچم چسبیده به گلوی لوله، پرچم فوقانی بدون کیسه بساک. تخمدان پایک‌دار، با خامه نخی شکل بلند. نیام ناشکופا، ۲-۴ دانه‌ای، زرد روشن، تخم‌مرغی-مستطیلی، در دو انتها متورم، اغلب در وسط بهم آمده، با پوست سست، مشبک.

پراکندگی جهانی: بومی نواحی گرم و مرطوب جنوب آمریکا، کاشته شده در سایر نقاط گرم و مرطوب جهان: جنوب اروپا، (اسپانیا)، هندوستان، چین، ژاپن، هندوچین، استرالیا، شمال و نواحی گرم و مرطوب آفریقا و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بمنظور استفاده از میوه آن در ایران در استان گیلان (اطراف لاهیجان) کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: مهمترین خواص دارویی آن: ضدچسبندگی پلاکت‌ها، ضداکسیدان، افزایش‌دهنده قوای جنسی، قابض، لینت‌دهنده، ضدقارچ، شیرافزا، مسکن دردهای سینه‌ای، ضدآفتاب و در مصرف خارجی نرم‌کننده است (۱۲).

Arachis hypogaea L.

– میوه و روغن بادام زمینی قابض می‌باشد. دانه‌های نارس آن شیرافزا هستند. روغن آن مسهل ضعیف و آرام‌بخش است و به جای روغن زیتون می‌توان از آن استفاده کرد و زمان انعقاد خون را تحت تأثیر قرار می‌دهد و تصلب شرایین با روغن هیدروژنه شده آن کاهش می‌یابد. از روغن آن دارویی برای افراد هموفیلی تهیه می‌شود. پوست آن داروی سنتی برای درمان فشارخون بالاست (۶).

– گیاه مغذی است، از آن برای تهیه مارگارین (کره گیاهی) و کره بادام‌زمینی استفاده می‌کنند. روغن آن

به عنوان روغن زیتون قلبی و به عنوان حلال برای تزریقات عضلانی بکار می‌رود. میوه‌ها و روغن آن

قابض روده‌ها هستند، فندقه‌های (میوه‌های) نارس آن شیرآور است (5).

Astragalus (Platonychium) gummifer Labill.

گیاه درختچه‌ای یا بوته‌ای، همیشه ایستاده یا بوته‌ای خاربشتی، منشعب تودرتو، به ارتفاع ۲۰-۷۰ و قطر تاج پوشش ۵۰-۱۰۰ سانتیمتر، سبزمات یا خاکستری، پوشیده از کرکهای سفید یا کم‌کرک. گوشواره‌ها سرنیزه‌ای، به طول ۵-۱۰ میلیمتر، با بخش جدای چرمی، زرد، کرکدار، پوشیده از کرکهای فشرده یا ایستاده، گاهی بدون کرک، در قاعده به طول تا ۵ میلیمتر پیوسته به دمبرگ. برگها به طول ۲-۶ سانتیمتر؛ محور اصلی برگ نازک و چوبی، دائمی، راست یا به عقب برگشته؛ دمبرگ به طول ۱-۲ سانتیمتر، پوشیده از کرکهای کوتاه سفید خوابیده یا نیمه خوابیده، در انتها منتهی به خار، به طول ۵-۱۰ میلیمتر؛ برگچه‌ها ۶-۸ جفتی، دایره‌ای یا بیضوی، تخم‌مرغی، بندرت واژ تخم‌مرغی، همیشه تا خورده،

بندرت مسطح (تخت)، به طول ۵-۱۲، به عرض ۲-۴ میلیمتر، با هر دو سطح کرکدار، بندرت در سطح فوقانی بدون کرک و سطح تحتانی در امتداد رگبرگ کرکدار، بطرف قاعده بتدریج باریک شده، نوک‌کند یا نیش‌گزنده‌دار. گل‌آذین کروی یا بیضوی، گاهی استوانه‌ای، در داخل برگها قرار گرفته، پرگل، گوچه‌ای، با ۲-۳ گل در کنار برگها در طول ساقه، به طول ۲-۵، به عرض ۱-۲ سانتیمتر. برگه بیضوی، تخم‌مرغی یا قایقی شکل، به طول ۳-۸، به عرض ۳-۴ میلیمتر. کاسه گل قیفی، شکافته، کرکدار یا در قاعده بدون کرک، به طول ۵-۷ میلیمتر، کرکی‌تار عنکبوتی سفید؛ دندانه‌ها درفشی؛ به طول ۲-۳ میلیمتر. جام گل بلندتر از کاسه، زرد، ارغوانی، آبی یا بنفش؛ درفش به طول ۷-۱۱ میلیمتر. با پهنک بیضوی و بیولونی؛ ناخنک بالها و ناو در قاعده به طول

Astragalus (Platonychium) gummifer Labill.

می شود و کنترل کننده اسهال است. گزارش هایی برای جلوگیری از رشد سلول های سرطانی در مورد کتیرا وجود دارد و برای افزایش مدفوع و کم کردن توقف مواد در سیستم روده ای - معده ای نیز می توان از آن استفاده کرد (۱۲).

- انگم (گم) استخراج شده از ریشه و ساقه آن آرام بخش و مرهم آساست، اگرچه اغلب در استعمال داخل بکار نمی رود، زیرا بطور کامل حل شدنی نیست، اخیراً اثبات شده که این گم (gum) سیستم ایمنی بدن را تقویت و مانع رشد تومورها می شود. این گم از گذشته دور در استعمال خارج برای پوشش و درمان سوختگی ها بکار می رفته است (internet).

تقریباً چالدار؛ ناو به طول ۵-۸ میلی متر. نیام خطی واژگون به درون خمیده، داسی شکل، قلاب دار، یا نیمه

۲-۴ میلی متر پیوسته به میله پرچمها؛ بالها به طول ۷-۱۱ میلی متر؛ ناو به طول ۶-۱۰ میلی متر. تخمدان کرکدار. نیام تخم مرغی یا بیضوی، کرکدار، به طول ۵، به عرض ۲ میلی متر، یک حجره ای، با ۱-۲ دانه کلیوی شکل.

پراکندگی جهانی: ترکیه، غرب ایران، عراق، سوریه و لبنان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان غربی: ترگور - مرگور؛ محدوده نسبتاً وسیع غرب ارومیه تا اطراف اشنویه. - تهران: الموت.

مصارف و کاربردها: از کتیرا در فرآورده های سرماخوردگی به عنوان نرم کننده و ضدسرفه استفاده

Astragalus (Buceras) hamosus L.

ناخنک

گیاه از قاعده منشعب، با کرکهای خوابیده میان چسب یا میان چسب کمی نامتقارن سفید در گل آذین مخلوط با کرکهای سیاه. ساقه ها گسترده روی زمین یا ایستاده، پوشیده از کرکهای مویی به طول ۴/۱۰- میلی متری انبوه تا تنک. گوشواره ها سفید یا سبز، از دمبرگ جدا، به ساقه و به یکدیگر تا میانه یا بلندتر چسبیده، کرکی مویی تنک. برگها به طول ۳-۱۶ سانتیمتر، با دمبرگی به طول ۵/۳-۰ سانتیمتر؛ برگچه ها ۷-۱۳ جفتی، تخم مرغی باریک یا بیضوی باریک. به طول ۶-۲۲، به عرض ۲-۷ میلی متر، روی سطح فوقانی بی کرک، در سطح تحتانی کرکی مویی تنک یا انبوه. خوشه ها با دمگل آذین به طول ۵/۱۰-۰ سانتیمتر، ۴-۱۸ گلی. برگه ها به طول ۱-۳ میلی متر، مژه دار - سفید. کاسه گل به طول ۴-۷ میلی متر، لوله ای، کرکی سیاه و سفید، با دندانه هایی به طول ۲-۴ میلی متر. جام گل زرد یا بنفش کم رنگ. درفش به طول ۷-۱۱ میلی متر، با پهنک بیضوی یا واژ تخم مرغی؛ بالها به طول ۶-۱۰ میلی متر، با پهنک بطرف رأس کمی پهن شده، چالدار مورب یا

Astragalus (Buceras) hamosus L.

لرستان، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، تهران و سمنان می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه بادشکن، آرام‌بخش و ملین است و در موارد حساسیت و ناراحتیهای پرده مخاطی بکار می‌رود. گیاه قی‌آور و شیرافزا است (5).

گیاه آرام‌بخش و مرهم‌آسا، نرم‌کننده، شیرافزا و ملین است. برای درمان التهاب لایه مخاطی، بیماریهای عصب و نزله مفید است (Internet).

دانه‌ها در هر حجره ۴-۱۰-۱۲ (عدد.

پراکندگی جهانی: مصر، شبه جزیره عربستان، جنوب غرب آسیا، آناتولی، عراق، ایران، افغانستان، پاکستان، هندوستان، قفقاز و آسیای میانه.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه یکساله در

Astragalus (Sesamei) tribuloides Del.

دایره‌ای تا تقریباً کاملاً دایره‌ای، به طول ۱۵-۵۵ میلیمتر، به عرض و ارتفاع ۱/۵-۳/۵ میلیمتر، دوحجره‌ای.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: جنوب اروپا، شمال آفریقا، شبه جزیره عربستان، جنوب غرب آسیا، آناتولی، عراق، ماورای قفقاز، ایران، پاکستان و ماکرونزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه یکساله در نقاط مختلف استانهای گرگان (پارک گلستان)، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی، کرمانشاه، ایلام،

Astragalus (Sesamei) tribuloides Del.

Syn.: *Astragalus minutus* Boiss.

گیاهانی از قاعده منشعب، پوشیده از کرکهای به طول ۲/۰-۱/۵ میلیمتر خوابیده یا نیمه خوابیده سفید. ساقه‌ها تقریباً همگی کوتاه شده یا به طول تا ۴۰ سانتیمتر، گسترده روی زمین یا برخاسته. گوشواره‌ها غشایی، به طول ۲-۳ میلیمتر. برگها به طول ۱/۵-۷ سانتیمتر، با دمبرگی به طول ۵/۰-۲ سانتیمتر. برگچه‌ها (۳-۴)۹-۱۰ جفتی، بیضوی باریک، به طول ۵/۲-۹ (۱۵)، به عرض ۸/۰-۲ (۴) میلیمتر، با رأس نوک‌تیز بندرت تقریباً نوک‌کند، با دو سطح کرکی خوابیده (فشرده)، تار ابریشمی، خوشه‌ها بدون پایک، بندرت با دمگل آذینی به طول تا ۵/۲ سانتیمتر، سرسان انبوه، ۲-۸ گلی. کاسه گل به طول ۳-۵ میلیمتر، لوله‌ای، با دندانهای از لوله کوتاهتر. جام گل سفید یا با رنگ دویدگی قرمز گل‌سرخ. درفش به طول ۴-۱۰ میلیمتر، با پهنک مستطیلی باریک، با رأس چالدار. بالها به طول ۴-۶ میلیمتر، با پهنک در بالا بریده بریده. نیام انبوه تقریباً ستاره‌ای، راست یا کمی خمیده. مستطیلی - سه گوشه، با قاعده بوضوح دوقوزی، با رأس نوک‌تیز، به طول ۴-۱۲، و ارتفاع ۵/۲-۳/۵، به عرض ۵/۲-۴ میلیمتر، با کرک‌پوش پوشیده از کرکهای فشرده به طول ۰/۱۵-۰/۰۵ میلیمتر و در بالا با کرکهای تنک به طول ۱/۵ میلیمتر.

نقاط مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، لرستان، اصفهان، فارس، کرمان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل حاوی صمغ است و به‌عنوان ملین و آرام‌بخش بکار می‌رود (5).

نکاتی چند در مورد گونه‌های مولد کتیرا

جنس گون / *Astragalus* در ایران قریب به ۸۰۰ گونه دارد که تعدادی از آنها خاردار و بقیه از انواع علفی و غالباً علوفه‌ای هستند و قریب به ۴۰۰ گونه از آنها انحصاری ایران هستند و می‌توان گفت با پراکندگی قابل توجه این جنس در ناحیه ایرانو-تورانی (Irano-turanian region) و حوضه‌های کرد و زاگرس و (Kurdo.Zagrosian) و ایرانو-آرمنین (Irano-Armenian) که دربرگیرنده ارتفاعات خراسان - البرز و آذربایجان و زاگرس و بعضاً ارتفاعات پراکنده در حوضه ایران مرکزی (Central.Iranian)، ایران یک گونستان است. از میان گونه‌های خاردار تعدادی از آنها مولد کتیرا هستند و محصول کتیرای بدست آمده از آنها بنامهای کتیرای سفید و کتیرای زرد در بین مردم ایران و مصرف‌کنندگان آنها مشهور می‌باشد. در اینجا به تعدادی از گونه‌های مولد کتیرا که در *Section platonychium* قرار دارند و از مشهورترین گونه‌های مولد کتیرا می‌باشند اشاره می‌کنیم.

Astragalus echidna Bunge
Astragalus echindaeformis Sirjev
Astragalus floccosus Boiss.
 گون پنبه‌ای
Astragalus gossypinus Fischer
Astragalus hypsogeton Bunge
Astragalus longistylus Bunge
Astragalus meschedensis Bunge
Astragalus microcephalus Willd.
Astragalus myriacanthus Boiss.
 گون زرد
Astragalus verus Olivier
 یادآور می‌شویم که مردم در مواردی خاص از

گونه‌های گون‌های *Section Rhacophorus* بنامهای *Astragalus andalanicus* Boiss. & Hausskn.
Astragalus compactus Lam.
Astragalus globiflorus Boiss.
Astragalus pycnocephalus Fischer
 نیز کتیرا تولید می‌کنند در ضمن گونه‌های *Section Brachycalyx*
Astragalus albispinus Sirj & Bornm.
Astragalus caspius Bieb.
Astragalus adscendens Boiss. & Hausskn.

نیز کم و بیش مولد کتیرا هستند. جایگاه گز خوانسار، گز انگبین / *Astragalus adscendens* در ایران از نظر تولید مان گز خوانسار بر کسی پوشیده نیست و ارزش اقتصادی آن برای مردم ایران شناخته شده می‌باشد. این گونه پراکندگی جغرافیایی بوسعت زاگرس دارد و در استانهای آذربایجان غربی (بخش‌های جنوبی)، کردستان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، چهارمحال بختیاری، جنوب اصفهان و کهگیلویه و بویراحمد پراکنده است و بیشترین محصول تولیدی این گیاه از استانهای اصفهان و لرستان می‌باشد. مردم جنوب ایران از *Astragalus (Poterium) fasciculifolius* Boiss. شیرابه‌ای استخراج می‌کنند که انزورت نامیده می‌شود و ارزش دارویی دارد این گونه پراکندگی قابل توجهی در استانهای خوزستان، بوشهر، جنوب کهگیلویه و بویراحمد، جنوب فارس، جنوب چهارمحال بختیاری، جنوب کرمان، هرمزگان و بلوچستان (غرب و شمال غرب) دارد نام فارسی این گونه در بین مردم بندرعباس گنجر gonjar می‌باشد.

Astragalus echindaeformis Sirjev

Astragalus echindaeformis Sirjev

Astragalus floccosus Boiss.

Astragalus gossypinus Fischer

Astragalus longistylus Bunge

Astragalus meschedensis Bunge

Astragalus meschedensis Bunge

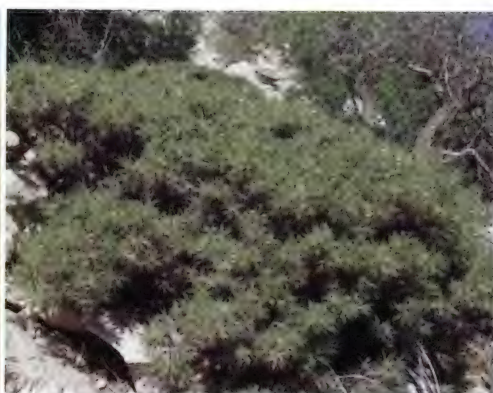
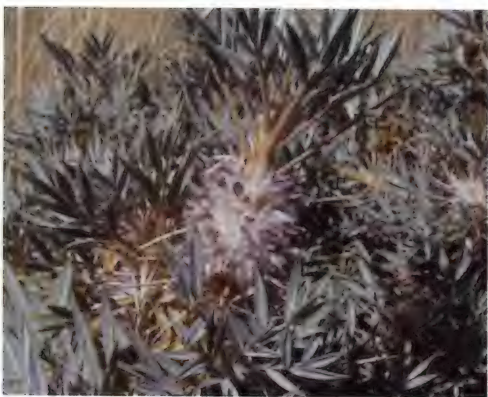
Astragalus microcephalus Willd.

Astragalus microcephalus Willd.

*Astragalus verus olivier**Astragalus myriacanthus* Boiss.*Astragalus verus olivier**Astragalus andalanicus* Boiss. & Hausskn.

Astragalus compactus Lam.

Astragalus globiflorus Boiss.

Astragalus albispinus Sirj. & Bornm.

Astragalus caspius Bieb.

Astragalus adscendens Boiss. & Hausskn.

Astragalus (Poterium) fasciculifolius Boiss.

Astragalus (Brachycalyx) albispinus
Sirj. & Bornm

Astragalus myriacanthus Boiss.

گیاه یکساله. ساقه ایستاده یا نیمه ایستاده، به ارتفاع ۲۰-۴۰ (۱۰۰-) سانتیمتر. برگها ۹-۱۵ برگچه‌ای؛ برگچه‌ها تخم‌مرغی یا بیضی، به طول (۶-) ۱۰-۱۵ (۲۰-)، به عرض (۳-) ۴-۱۲ (۱۴-) میلیمتر، با لبه دندانه اره‌ای، قاعده کامل. گوشواره‌ها تخم‌مرغی یا

***Cicer arietinum* L.**

Syn.: *Cicer grossum* Salisb, *Cicer sativum* Schkuhr, *Cicer physodes* Reichenb., *Cicer rotundum* Jordan ex Alef.

E. Chicken pea, coffee pea, gram, chick-pea, gram chick-pea

نخود، نخود آبگوشتی

Cicer arietinum L.

مکزیک، پرو، شیلی و آرژانتین.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به صورت کاشته شده و بحالت دیم در اغلب نقاط استانهای آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، چهارمحال و بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خراسان و تهران. **مصارف و کاربردها:** نخود با همه ارزش غذایی که دارد دیرهضم و نفاخ می‌باشد. مصرف آن مدر، قاعده‌آور و ضدکرم است و برای دفع آب آوردن، قولنج‌های کلیوی، دفع رسوبات ادراری و زردی استفاده می‌شود. آرد نخود اثر بازکننده زخمهای چرکین و التیام دهنده می‌باشد.

– اندامهای مورد استفاده: دانه‌ها و برگ‌ها. برگهای نخود آبگوشتی ترش هستند و بهبوددهنده مزه و اشتها آورند. از آنها برای درمان رگ به رگ شدن و جابجایی مفاصل استفاده می‌کنند، برونشیت را درمان می‌کنند، اما سبب نفخ می‌شوند. شیره برگ‌ها مقوی معده و سقط‌آور است. دانه نارس آن محرک، مقوی و

نیمه تخم‌مرغی، به طول ۵-۳ (۱۱-) میلیمتر، ۴-۲ (۶-) دندانه‌ای. دمگل آذین یک گلی، به طول (۶-) ۱۷-۱۳ (۳۰-) میلیمتر، با سیخکی به طول ۴-۰/۲ میلیمتر. دمگل به طول ۱۳-۶ میلیمتر. گلها به طول ۱۱-۸ میلیمتر؛ کاسه گل به طول ۱۰-۸ میلیمتر؛ جام گل قرمز، ارغوانی یا قرمز، سرانجام آبی آسمانی- بنفش شونده یا سفید، خیلی بندرت آبی آسمانی. نیام لوزوی- بیضوی، به طول ۱۴-۲۰، به عرض ۱۱-۸ میلیمتر، ۲-۱ و بندرت ۴-۳ دانه‌ای. دانه کروی- تخم‌مرغی، گوشه‌دار یا گرد، به طول (۴-) ۱۰-۷ (۱۱-)، به عرض (۴-) ۸-۵ میلیمتر، با پوست چروکیده یا صاف، سفید، سرانجام خاکی رنگ، تیره یا سیاه، بندرت سبز رنگ.

– در بعضی از نقاط ایران نوعی از نخود کاشته می‌شود که دارای میوه سیاهرنگ (*Cicer arietinum L. var. nigrum*) بوده برای تهیه لپه از آن استفاده می‌کنند.

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای، ترکیه، عراق، ایران، پاکستان، آسیای مرکزی، هندوستان، اتیوپی،

Cicer arietinum L.*Cicer arietinum* L. var. *nigrum*

معدۀ و ملین است. دانه‌های آن قابض و محرک است. دانه‌های بوداده آن زیادکنندۀ قوای جنسی است، درحالی‌که سرخ‌شده آنها مدر هستند. آرد نخود بمنظور متوقف کردن مخاط و خون بهنگام کمبود آن خورده می‌شود. دانه‌های آن در امراض پوستی مصرف می‌شود، دانه‌های نیم‌پخته آن می‌تواند سبب رعشه و لغوه انگشتان و نقاط در معرض شود که بنام نخودگرفتگی (Lathyrism) شناخته می‌شود (5).

افزایش‌دهندۀ میل جنسی است. تشنگی و سوختگی را درمان می‌کند. دانه‌های آن خوش‌عطر، خنک‌کنندۀ، مغذی، قابض، مقوی و ضدیرقان است. برای درمان جذام و برونشیت بکار می‌رود، بهنگام سرخ کردن مدر هستند. اسید (ترشی) ترشح شده از آن قابض است و برای درمان سوءهاضمه، یبوست و مارگزیدگی مفید می‌باشد (6).
- گیاه خنک‌کنندۀ است. شیرۀ (آب) برگ‌های آن مقوی

کرکدار. برگچه‌ها ۹-۱۳ تایی، بیضوی تا واژ تخم‌مرغی، به طول ۱/۵-۳ سانتیمتر، معمولاً نوک چالدار و نوک‌دار، با سطح فوقانی سبز روشن، سطح تحتانی کمی کرکی و کم رنگتر، غشایی، با

* Colutea arborescens L.

E. bladder senna, common bladder senna

دغدغک درختی

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۴ متر. شاخه‌های جوان

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در باغ گیاهشناسی ملی ایران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: برگها و نیام آنها مصرف می‌شود و اثر درمانی ملین و صفراآور دارد و در موارد یبوست مصرف می‌شود (۱۰).

- برگه‌های این درختچه اثر ملین، مسهل، مدر و تصفیه‌کننده خون دارد. دانه‌اش قی آور و در مصرف زیاد مسمومیت‌آفرین است (۱۱).

رگبرگهای بخوبی مشخص. گلها به طول ۲ سانتیمتر، زرد روشن، درفش با لکه (نشانه) قرمز، در خوشه‌های ۶-۸ گلی. دمگل آذین به طول ۲-۴ سانتیمتر، دمگل به طول حدود ۱ سانتیمتر، تخمدان کمی کرکدار. میوه بی‌کرک شونده، مایل به سبز یا در قاعده کمی مایل به قرمز، به طول ۶-۸ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا و شمال افریقا.

Colutea arborescens L.

برگشته، سرانجام کم و بیش راست. کاسه گل به طول ۳-۱/۵ میلیمتر؛ دندانه‌ها کوتاه، به بیرون برگشته، با سینوس‌های گرد پهن جدا شده از هم. جام گل به طول ۶-۱۳ میلیمتر، سفید یا قرمز یا بنفش؛ درفش با ناخنکی به طول ۲-۳ میلیمتر، تخم‌مرغی-دایره‌ای یا مستطیلی پهن، با پیشانی کمی چالدار یا نوک‌دار یا گرد شده؛ بال‌ها هم‌اندازه درفش، مستطیلی، تقریباً سربریده، به کوتاهی ناخنک‌دار، به کوتاهی گوشک‌های نوک‌کنددار؛ ناو با بقیه گلبرگ‌ها هم‌اندازه یا کم و بیش بلندتر از آنها، مستطیلی باریک، بتدریج بطرف بالا خمیده، باریک شده به سیخکی بلند نوک‌تیز اغلب ارغوانی تیره‌شونده. نیام به طول ۱۵-۷۰، به عرض ۱/۵-۲ میلیمتر، کم و بیش راست یا خمیده، با خامه دائمی، سخت شکننده، نخ‌شکل به بندهای تقریباً چهارگوشه متعدد متنوع جدا شونده. دانه‌ها به طول ۳-۴، به عرض ۱ میلیمتر، استوانه‌ای باریک، درخشان (صاف)، قهوه‌ای تیره.

Coronilla varia L.

E. crown_vetch, coronilla, rosy-flowered crown_vetch

یونجه باغی، یونجه تاجی

گیاه چندساله، در تمامی بخش‌ها (اندام‌ها) متنوع، محکم ایستاده یا ظریف (نازک) افتان، بی‌کرک یا کم و بیش کرکدار، درشت گل یا کوچک گل. ساقه‌ها منفرد یا اغلب چندتایی، به ارتفاع ۳۰-۸۰ سانتیمتر، کم و بیش با برگ‌های انبوه، کم و بیش منشعب. برگ‌ها شانه‌ای فرد، پایینی‌ها دمی‌رگ‌دار، بالایی‌ها بدون دمی‌رگ، به طول ۲-۱۲ سانتیمتر؛ برگچه‌ها ۶-۱۲ جفتی، برگچه‌ها به طول ۷-۳۲، به عرض ۲-۱۱ میلیمتر، سرنیزه‌ای یا مستطیلی یا تقریباً گوه‌ای -مستطیلی، با قاعده باریک شده یا گرد شده به کوتاهی دمی‌رگچه‌دار، با رأس گرد یا تقریباً سربریده یا چالدار و با رأس (نوک) کوچک. گل‌آذین ۷-۱۲ گلی، کم و بیش با دمگل آذین بلند. برگه‌ها خطی، غشایی، دائمی. دمگل‌ها به طول ۳-۵ میلیمتر، ابتدا

Coronilla varia L.

و احياناً گیاهی که در باغها و کناره‌های مزارع می‌روید جنبه‌های علوفه‌ای آن بیشتر شناخته شده است و در طب سنتی ایران جایگاهی ندارد و معرفی آن به‌عنوان گیاه دارویی نیاز به کار منسجم و دقیق دارد (مؤلف).

Coronilla varia L.

تایی، یک‌دسته‌ای؛ لوله پرچمها در سمت بالایی تا حدودی شکافدار؛ کیسه‌های بساک جورشکل. تخمدان کرکدار، ۲-۴ تخمکی. نیام به طول ۳۵-۱۰۰، به عرض ۷-۱۳ میلی‌متر، بدون کرک. دانه‌ها تخت شده.

پراکندگی جهانی: جنوب شرق ایران، افغانستان، پاکستان و هندوستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: خوزستان؛ لالی و سردشت؛ اهواز؛ کاشته شده. - بوشهر؛ بندر طاهری؛ جم. - هرمزگان؛ بشاگرد؛ میناب؛ سندرک؛ سیاهو. - بلوچستان؛ تنگه سرخه؛ هامون جازموریان؛ محتارآباد، گس پرده؛ سرباز؛ کنار پست غرب کوهک. - کرمان؛ جیرفت؛ کوههای جبال بارز.

مصارف و کاربردها: پوست و چوب گیاه طعمی تلخ و اثر مقوی نیروی جنسی، سقط‌کننده جنین، خلط‌آور، ضدکرم و اشتها‌آور دارد. استفراغ را برطرف و در بیماریهای پوستی، سوء هضم و اسهال خونی اثر مفید دارد (۱۱).

پراکندگی جهانی: مرکز و جنوب اروپا، آسیای صغیر، قفقاز، ترکیه، قبرس، ایران، ترکمنستان و سبیری.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است بسیار متنوع با دو زیرگونه بنامهای *subsp. varia* و *subsp. hirta* اغلب در نواحی مختلف دامنه‌های کوهستانی، باغها و کناره‌های مزارع در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، همدان، اراک، لرستان، چهارمحال بختیاری، فارس، کرمان، خوزستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: مدر و مسهل. جوشانده رقیق آن مصرف می‌شود. مصرف آن بعلت ایجاد مسمومیت باید با احتیاط استفاده شود (۱۱).

- با توجه به پراکندگی قابل توجه این گونه در نقاط مختلف ایران و آشنایی مردم با آن به‌عنوان علف هرز

Dalbergia Sissoo Roxb.

E. sissou, sissu, sissou tree, sissou wood, rose wood, black wood, sissum wood

شیشم، جک

درختی به ارتفاع تا ۱۰-۱۵ متر، با تاج تنک و نسبتاً باز، با پوست خشن، اصولاً در جهت طولی شیاردار. شاخه‌های جوان کرکدار. برگها شانه‌ای فرد؛ محور برگها به طول ۳۷-۷۵ میلی‌متر؛ برگچه‌ها ۳-۵ تایی، به طول ۳۵-۶۵ میلی‌متر، تخم‌مرغی پهن یا دایره‌ای، نوک‌دار، در حالت جوان کم و بیش کرکدار، سرانجام اغلب کم و بیش کاملاً بدون کرک شونده؛ دمبرگچه به طول ۵-۸ میلی‌متر. گوشواره‌ها به طول حدود ۵ میلی‌متر. گل‌آذین پانیکول محوری، متشکل از سنبله‌های فراوان کوتاه؛ گلها بدون دمگل یا تقریباً بدون دمگل. برگها کوچک، کرکدار، ریزان. کاسه گل به طول ۵ میلی‌متر، با دندانه‌های از لوله کاسه کوتاهتر، نامساوی، مزه‌دار. جام گل سفید مایل به زرد. پرچمها ۹

Dalbergia Sissoo Roxb.

Faba vulgaris Moench

* *Faba vulgaris* Moench

Syn.: *Vicia Faba* L.

E. broad bean, garden bean, common field bean

باقلا

گیاه یکساله، بی کرک. ساقه‌ها ضخیم، ایستاده، بی کرک. گوشواره‌ها به طول ۸-۲۵ میلیمتر، تخم مرغی، نوک تیز یا نیمه پیکانی، بی کرک، در بخش فوقانی حامل کرک غده‌ای. محور برگها نوک کند یا با نیش انتهایی؛ برگچه‌ها ۲-۳ جفتی، به طول ۱۵-۷۰، به عرض ۴-۶ میلیمتر، واژ تخم مرغی، گاهی منقاردار، نوک کند تا نوک کند، بی کرک، با رگبرگهای ثانویه (فرعی) ۴-۶ جفتی. دمگل آذین کوتاه، به طول ۵-۱۲ میلیمتر، بی کرک. گل آذین ۱-۵ گلی. گلها به طول ۱۸-۳۲ میلیمتر، سفید چرک؛ بالها و ناو خال آبی آسمانی دار تا با آرایش آبی آسمانی - بنفش. کاسه گل به طول ۹-۱۴ میلیمتر، لوله‌ای، بی کرک؛ دندانه‌های کاسه

Faba vulgaris Moench

لوبیای آن (باقلا) به عنوان غذا برای انسان، اسبها و سایر حیوانات بکار می‌رود. فاویسم (Favism) نام مسمومیت ناشی از باقلاست که با علائمی مانند واکنش‌های حساسیتی (آلرژیک) مشخص می‌شود و سبب کم‌خونی همراه با کم شدن گلبولهای قرمز خون در میان پسر بچه‌ها، گيجی (سرگیجه)، بی‌قراری، دل‌بهم خوردگی معده - روده‌ای با افزایش ترشح اروبیلین (Urobilin)، صفرا و ضعف همراه است، استنشاق دانه‌های گرده آن نیز سبب فاویسم می‌شود (5).

- مهمترین اثرات درمانی: بهبود پارکینسون، افزایش دهنده قوای جنسی، ضد الکلیسم، ادرار آور، خلط آور، دارای خواص استروژنی، مقوی معده، تنظیم‌کننده سدیم خون و ادرار و تنظیم‌کننده فشار خون (۱۲).

نامسای، بالایی‌ها از پایینی‌ها و از لوله کاسه کوتا‌هتر، سه گوشه تا سرنیزه‌ای. جام گل بی‌کرک؛ درفش از بال‌ها بلندتر، پهنک با ناخنک کم و بیش هم‌طول؛ ناو از بال‌ها کوتا‌هتر. نیام به طول ۵۰-۱۰۰، به عرض ۸-۲۵ میلی‌متر، مستطیلی بدون پایک. تخمدان، قهوه‌ای، بی‌کرک یا به کوتاهی کرکدار، درخشان. دانه‌ها ۲-۳ (۵-) تایی، مستطیلی - کلیوی پهن، به طول ۱۰-۳۰، به عرض ۵-۲۵ میلی‌متر، قهوه‌ای.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا، آفریقا، در شمال و جنوب امریکا کاشته شده و گاهی فرار کرده از کشت. پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نواحی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، کرمانشاه، اصفهان، یزد، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، جنوب فارس، جنوب کرمان و سیستان و بلوچستان. **مصارف و کاربردها:** لوبیای آن مصرف می‌شود.

برگ‌ها خطی باریک، نخ‌شکل، به دمگل می‌رسد. کاسه گل به طول ۴-۵ میلیمتر؛ دندانه‌ها نخ‌شکل - درفشی، از لوله بلندتر. درفش به طول حدود ۱۰ میلیمتر؛ بال‌ها مستطیلی - گوشک‌دار؛ ناو نوک‌کند، تقریباً مساوی بال. نیام پایک‌دار، به طول ۲۰-۴۰، به عرض ۲/۵-۳ میلیمتر، دیواره میانی‌دار. دانه‌ها به طول ۳، به عرض ۱/۵ میلیمتر، کلیوی شکل، قهوه‌ای شونده، صاف، کدر.

پراکندگی جهانی: جنوب و مرکز اروپا، جنوب غرب آسیا و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: احتمالاً جنگلهای ارسباران (کاشته شده در باغ گیاهشناسی ملی ایران).

مصارف و کاربردها: اندامهای گیاه بصورت کامل مصرف می‌شود و خواص درمانی: ضد دیابت، شیرافزا،

Galega officinalis L.

Syn.: *Galega vulgaris* Lam., *Galega persica* Pers., *Galega patula* Stev., *Galega coronilloides* Freyn & Sint.

E. goat's Rue

شیرین بیان سا، شیرساز

ساقه به طول ۴۰-۹۰ سانتیمتر، منشعب، بی‌کرک یا کرک مویی فشرده تک. گوشواره‌ها به طول ۵-۱۰ میلیمتر، پیکانی، نوک تیز، برگ‌ها به طول ۵-۲۰ سانتیمتر، شانه‌ای فرد؛ برگچه‌ها ۵-۱۰ جفتی، سرنیزه‌ای باریک، به طول ۱۰-۴۰، به عرض ۱۰-۱۵ میلیمتر، با دو انتهای باریک شده، با رأس منقارک‌دار، با دم‌برگچه‌های به طول ۵/۰ میلیمتر. خوشه‌ها به طول ۸-۲۷ میلیمتر، انبوه، پرگل؛ دمگل آذین از برگ حمایت‌کننده آن بلندتر. دمگله با کاسه گل مساوی.

Galega officinalis L.

Galega officinalis L.

بیاورد. جایگزین معالجه‌های مرسوم نیست، اما می‌توان از آن برای درمان دیابت در مراحل اولیه (آغاز) بصورت دم‌کرده استفاده کرد. گیاه قدرت افزایش تولید شیر در پستان را دارد و مدری مفید است (4).

مدر، دافع کرم و ضد صرع دارد و برای درمان دیابت و کمی شیر مصرف می‌شود (۱۰).
- امروزه گیاه اصولاً به‌عنوان ضد دیابت مصرف می‌شود و قدرت آن را دارد که قند خون را پایین

*Genista tinctoria L.****Genista tinctoria L.***Syn.: *Genista patula* M. B.

E. green weed, dyer's weed, common dyer's broom, low broom

رنگین زرد

درختچه‌ای کوتاه یا متوسط، به ارتفاع ۲۰-۱۵۰ سانتیمتر، منشعب، بدون کرک یا با کرکهای بلند و جدا - کرکهای تار ابریشمی. برگها به طول ۸-۴۰، به عرض ۵-۱۲ میلیمتر، ساده، رگبرگ‌دار، بیضوی یا سرنیزه‌ای یاواژ سرنیزه‌ای. گوشواره‌ها کوچک، درفشی. برگه‌ها برگری. گلها با برگه‌های محوری منفرد، در گل آذین‌خوشه‌ای ساده یا مرکب؛ دمگله‌ها به طول ۱-۲ میلیمتر. برگک‌ها به طول حدود ۱ میلیمتر. کاسه گل به طول ۴-۶ میلیمتر، دندانه‌های کاسه گل از لوله آن تقریباً کوتاه‌تر، از قاعده سرنیزه‌ای درفشی. جام گل بدون کرک، درفش به طول ۹-۱۲ میلیمتر، تخم‌مرغی پهن. نیام مستطیلی باریک پرده‌ای. پراکندگی جهانی: ایران، اروپای مرکزی و جنوبی، آناتولی، قفقاز و افغانستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان (قره‌داغ).
مصارف و کاربردها: از گل‌های آن به‌عنوان مدر و مسهل و از برگ و دانه‌اش به‌عنوان مسهل استفاده می‌شده است. دانه آن اثر مسهل و قی‌آور دارد و سمی است و در مصرف آن باید احتیاط شود (۱۱).

برای اندامهای شکسته تهیه کرد. جوشانده گیاه کامل برای درمان تجمع مایع در بدن، روماتیسم و نقرس بکار می‌رود. داروی خانگی از شاخه‌های جوان آن تهیه می‌شود و برای درمان روماتیسم بکار می‌رود (internet).

– امروزه وجود این گونه گیاهی نادر در ایران محرز نیست و بهمین دلیل در طب سنتی این سرزمین برای آن جایگاه خاصی وجود ندارد (مؤلف).

– سرشاخه‌ها، برگ‌ها و ساقه‌های گلدار گیاه مسهل، معرق، مدر، قی‌آور، محرک و تنگ‌کننده عروق هستند. گاهی دانه‌های آن نیز بهمین منظور مصرف می‌شود. گیاه در اوایل تابستان و بهنگام گل دادن درو شده و در آینده مصرف می‌شود و آنها را نباید بیش از ۱۲ ماه نگهداری کرد، زیرا مواد مؤثره خود را از دست می‌دهد. پودر دانه‌های آن مانند یک مسهل ملایم عمل می‌کند و از آن می‌توان مشمع

Genista tinctoria L.

گیاه یکساله؛ ساقه‌ها به ارتفاع ۳۰-۱۰۰ سانتیمتر، ضخیم، قوی، ایستاده یا زانودار، مانند دمبرگ‌ها کرکی مویی انبوه با کرکهای تقریباً سفید تا قرمز – قهوه‌ای؛ برگچه‌ها بزرگ، معمولاً تخم‌مرغی. گل‌ها ۳-۱۰ تایی، در گل‌آذین برگ‌دار خوشه‌ای؛ جام

* *Glycine Max* (L.) Merrill

Syn.: *Glycine hispida* (Moench) Maxim., *Dolichos Soja* L., *Phaseolus Max* L., *Soja Max* (L.) Piper, *Soja hispida* Moench

E. soybean, soya bean, soja

لوبیای روغنی، سویا

Glycine Max (L.) Merrill

گل سفید یا بنفش، بندرت قرمز؛ درفش پررنگ‌تر؛ نیام‌ها مستطیلی، راست یا داسی شکل، کرکدار؛ دانه‌ها ۱-۴ تایی، زرد یا سبز تا قهوه‌ای تیره، کروی تا تخم‌مرغی.

پراکندگی جهانی: جنوب شرق آسیا، با منشأ ژاپن، معرفی شده در شمال آمریکا و سایر نقاط جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: امروزه این گونه بدلیل داشتن دانه‌های روغنی آن در استانهای گرگان و مازندران کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: اثرات مهم سویا عبارت است از: خاصیت ضدسرطانی، رفع مشکلات یائسگی، مشکلات قلبی - عروقی، ضدسرطان پרוستات، ضدویروس، ضدباکتری، ضدقارچ، ضد اکسیدان و ضد التهاب با اثر متوسط، محافظ قلب، محافظ کبد، کاهش‌دهنده کلسترول، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، کاهش‌دهنده چربی خون (۱۲).

Glycine Max (L.) Merrill

تب بکار می‌رود (4).

– سویا حاوی ۴۸٪ پروتئین، به‌اضافه لیسیتین، ویتامین‌ها و ترکیبات معدنی است. با میزان کم کلسترول برای جلوگیری از ابتلا به بیماری‌های قلبی مفید است و دارویی مناسب برای درمان دیابت می‌باشد، زیرا قند آن جذب نمی‌شود. از دانه‌های آن روغن خوراکی (آشیزی) تهیه می‌شود و سبب تحریک گردش خون و پایین آوردن تب و سم‌زدایی از خون می‌شود و از آن برای درمان مسمومیت‌های غذایی استفاده می‌کنند (2).

ساقه هوایی به ارتفاع ۵۰-۸۰ (۱۵۰-) سانتیمتر، کلفت (ضخیم)، راست، ساده یا منشعب، با کرک‌های پراکنده کوتاه یا کم و بیش با کرک‌های غده‌ای – منقوط یا غده‌ای – خارک‌دار. گوشواره‌ها کوچک، سرنیزه‌ای – درفشی، در زمان گلدهی ریزان. برگ‌ها به طول ۵-۲۰

– مغذی است و بجای گوشت مصرف می‌شود، ایده‌آل برای بیماران دیابتی است، زیرا شکر (قند) آن به دشواری جذب می‌شود. لوبیای آن ۴ برابر هم‌وزن خود بیشتر از گوشت گاو کالری دارد. پروتئین آن در صنعت برای ساختن پلاستیک و مواد چسب‌دار بکار می‌رود. پخته پوست آن قابض است. لوبیای آن پایین آورنده قند خون و کلسترول خون است (5).

– سویا فعالیت دارویی ملایم دارد، محرک گردش خون و ضد عفونی‌کننده عمومی است. در طب چین جوانه سبز شده آن برای کمک به تسکین گرم‌زدگی و

Glycyrrhiza glabra L.

Syn.: *Glycyrrhiza violacea* Boiss.

E. common licorice, spanish liquorice, Liquorice

شیرین بیان، مک

گیاه علفی چند ساله، با ساقه‌های زیرزمینی متعدد،

Glycyrrhiza glabra L.

Glycyrrhiza glabra L.

سانتیمتر، بادمبرگی به طول ۱-۳ میلیمتر؛ برگچه‌ها به تعداد (۲-) ۳-۸ (۹-) جفت، به طول ۲-۴، به عرض ۱-۲/۵ سانتیمتر، بیضوی یا سرنیزه‌ای، با سطح تحتانی کم و بیش غده‌ای - منقوط، گل آذین خوشه‌ای، به طول ۵-۸ (۱۲-) سانتیمتر، تنک، دمگل آذین به طول ۳-۵ (۷-) سانتیمتر. گلها به طول ۸-۱۱ میلیمتر. کاسه گل به طول ۵-۶ (۷-) میلیمتر، کم و بیش کمی کرکی یا کرک غده‌ای، دندانه‌ها هم اندازه طول لوله یا کمی بلندتر، سرنیزه‌ای باریک، دندانه‌های بالایی به نصف اندازه دندانه‌های پایینی می‌رسد. جام‌گل بنفش یا سفید، درفش تخم‌مرغی یا بیضوی با نوک تیز. نیام به طول ۲۰-۳۰، به عرض ۴-۶ میلیمتر، مستطیلی، راست یا کمی خمیده با کفه‌های سخت (محکم)، ناشکופا یا به سختی شکופا.

پراکندگی جهانی: مجارستان، یونان، شرق روسیه اروپایی، ترکیه، سوریه، قبرس، عراق، ایران، ترکمنستان، افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است متنوع با دو واریته بنامه‌ای *var. glabra* - و *var. glandulifera* (Waldst. & Kit) Boiss. که اغلب بصورت علف هرز در باغها، کنار جاده‌ها و اراضی رها شده در استانهای گران، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه این گیاه خواص درمانی: ضد اسپاسم مجاری گوارشی و برونش‌ها، آنتی‌هیستامین، خلط‌آور، روان‌کننده ترشحات حلقی، آسان‌کننده هضم، مدر، تصفیه‌کننده، خنک‌کننده، تقویت‌کننده غدد فوق کلیوی و بطور موضعی: ضدالتهاب و التیام‌بخش دارد و در استعمال داخلی برای معالجه سرفه‌های عصبی، برونشیت و التهاب

نای، بیوست، انواع گاستریت، زخمهای معده و اثنی عشر، اسهال خونی، نفخ روده، بلع هوا، اسپاسم روده‌ای و در استعمال خارجی بمنظور شستشوی دهان در گلوپیت و استوماتیت (التهاب عمومی مخاط دهان)، قطره چشم در ورم ملتحمه و التهابات پلک بکار می‌رود (۱۰).

- خواص درمانی مهم شیرین بیان عبارت است از: اثرات ضد زخم معده، ضد التهاب، خلط‌آور و ضد سرفه، ضد التهاب قسمت‌های فوقانی راه‌های تنفسی، کمک در درمان نرله‌های ششی، ضد اسپاسم، ضد حساسیت، ضد میکروب، ضد ویروس، خنثی‌کننده بعضی سموم کبد و نرم‌کننده راه‌های تنفسی؛ اثرات درمانی دیگر شیرین بیان شرح زیر است: محرک آدرنال، ضد درد، ضد اسید معده، ضد حساسیت، ضد آسم، ضد باکتری، ضد تشنج، ضد اسردگی، ضد سم، ضد ورم، ضد جهش ژنی، ضد اکسیدان، ضد تب، ضد اسپاسم، ضد انعقاد

دارو برای افزایش قدرت ماهیچه‌ها و استخوان و قدرت و درمان زخمها بکار می‌رود. عصاره پودر ریشه و عصاره آمونیاکی آن به‌عنوان آرام‌بخش، خلط‌آور و ترکیبات ضدتورم در سرفه‌ها مصرف می‌شود. مصرف عمده شیرین‌بیان در صنایع غذایی و ادویه‌جات، برای خوشبو کردن سیگار، آدامس، شکلات، آجیو، شیرینی، غذاهای پخته و رژیمی بکار می‌رود (6).

Glycyrrhiza glabra L.

Glycyrrhiza glabra L.

خون، ضدتومور، ضدسرفه، ضدزخم معده، ضدویروس، ضداحتقان، محرک قوای جنسی، نرم‌کننده، ضدعفونی‌کننده، دفع‌کننده سموم بدن، خلط‌آور، محافظ کبد، محرک سیستم ایمنی، شیرافزا و مسهل (۱۲).

– ریشه پوست‌کنده و با پوست آن مصرف می‌شود. شیرین‌بیان آرام‌بخش، خلط‌آور، ضدسرفه، ملین و شیرین‌کننده است. ریشه آن کمی تلخ، خنک‌کننده، مقوی، ملین آرام‌بخش، نرم‌کننده، محرک قوای جنسی alexetric، مدر، آرام‌بخش و شیرآور است. مناسب برای بینایی در آغاز از دست دادن دید، بیماریهای پلک چشم، سرفه‌ها و سوزش (زخم) گلو، تسکین بیماریهای کبدی، امراض گوش ناشی از بیماریهای کبدی می‌باشد. برای درمان امراض ادراری – تناسلی و گزیدگی نیش عقرب بکار می‌رود. ریشه آن به‌عنوان

– مهمترین اثرات درمانی این گیاه عبارتند از: ضدتورم و التهاب، خلط‌آور، آرام‌بخش، عامل غده فوق کلیوی، ملین ملایم؛ تحقیقات نشان می‌دهد که در از کارافتادگی روده شیرین‌بیان به‌عنوان ضداالتهاب و تورم و ضداالتهاب مفاصل عمل می‌کند، سبب تحریک تولید هورمون توسط غده فوق کلیوی می‌شود و از کار افتادگی کبد و کلیه‌ها را کاهش می‌دهد. شیرین‌بیان

عامل معطرکننده در ترکیبات سرفه است، اثر معجزه آسا روی التیام زخیمهای دستگاه گوارش دارد و برای درمان روماتیسم مفصلی بکار می رود، خاصیت استروژنی آن سبب فعالیت و کار تخمدان می شود، بلعیدن گلهای آن بمقدار زیاد سبب فشار خون شدید می شود (5).

میلیمتر، واژ سرنیزه ای یا بیضوی - مستطیلی، با قاعده گوه ای، با دو سطح کرکی خاکستری فشرده؛ دمبرگ به طول ۳-۱۳ میلیمتر. گوشواره ها به طول ۳-۳/۵ میلیمتر. گل آذین خوشه ای دمگل آذین دار، به طول ۵-۱۰ سانتیمتر، با دمگل کوتاه. کاسه گل به طول ۲-۲/۵ میلیمتر، با کرکهای فشرده؛ دندانه های کاسه به طول حدود ۱/۲۵ میلیمتر. جام گل قرمز؛ درفش به طول

داروی مؤثری برای درمان هیپاتیت های مزمن و التهاب بینایی بافت های کبد می باشد. شیرین بیان ترشحات معده را کاهش می دهد، اما لایه محافظ مخاطی بصورت آستر برای معده می سازد که دارویی مفید برای تورم معده می باشد (4).

- گیاه مقوی، آرام بخش، خلط آور، مدر، ملین ملایم و

Indigofera oblongifolia Forssk.

Syn.: *Indigofera paucifolia* Delile

نیل خوشه ای، سگاری، شمل

درختچه ای قوی، با شاخه های انبوه ناشکننده، با کرکهای فشرده. برگها از نظر بزرگی متنوع، شانه ای فرد، اغلب ۳-۵ برگچه ای، بندرت یک برگچه ای؛ برگچه ها متناوب، به طول ۱۵-۲۵، به عرض ۶-۱۳

Indigofera oblongifolia Forssk.

Indigofera oblongifolia Forssk.

هرمزگان و سیستان و بلوچستان می‌روید.
مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه حاوی ترکیبات ضدسیفیلیسی و ضدالتهابی است. ریشه آن بصورت دم‌کرده (جوشانده) به عنوان ملین مصرف می‌شود. جوشانده ساقه برای شستشوی گرم مفاصل روماتیسمی و بصورت غرغره به عنوان ضدعفونی‌کننده مصرف می‌شود (۱).

کرکی فشرده، روی سطح فوقانی بی‌کرک یا تقریباً بی‌کرک؛ دمبرگچه به طول ۱ میلی‌متر. گوشواره‌ها کوچک. گل آذین خوشه‌ای تقریباً بدون پایک (دمگل آذین)، به طول ۵-۱۲ سانتیمتر. کاسه گل به طول ۱-۱/۵ میلی‌متر، کرکی کوتاه؛ دندانه‌ها با لوله کاسه مساوی. جام گل قرمز؛ درفش به طول ۴-۴/۵ میلی‌متر. نیام به طول ۱۸-۳۸، به عرض ۲/۵ میلی‌متر،

۱۲-۶ میلی‌متر، در سطح پشتی کرکدار. نیام به طول ۱۲-۲۰ میلی‌متر، کمی کمائی، دانه تسییحی، در حالت جوان کرکدار فشرده؛ دانه‌ها ۶-۸ تایی.
 پراکندگی جهانی: ایران، پاکستان، هندوستان، سیلان، جاوه، عربستان، عمان، مصر، افریقای گرم و مرطوب.
 پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درختچه اصولاً در نواحی دشتی یا تپه‌های شنی ساحلی در استانه‌های

* *Indigofera tinctoria* L.

E. true indigo, dyer's east, Indian indigo plant, Indigo plant

نیل

درختچه‌ای به ارتفاع ۶۰-۱۲۰ سانتیمتر، با شاخه‌های کرکی فشرده. برگها به طول ۱/۲-۱۲/۵ سانتیمتر، شانه‌ای فرد؛ برگچه‌ها ۷-۱۳ تایی، به طول ۵-۲۶ میلی‌متر، بیضوی یا مستطیلی، در سطح تحتانی

برای درمان زردی بکار می‌رود. جوشانده ریشه آن برای درمان عفونت‌های دستگاه ادراری بکار می‌رود (9).

Indigofera tinctoria L.

راست یا کمی خمیده، بی‌کرک. دانه ۱۰-۱۲ تا. پراکندگی جهانی: پاکستان (سند، پنجاب)، هندوستان، سیلان، برمه، اندونزی، جزایر فیلیپین، سیام، هندوچین، سرزمین گرم و مرطوب آفریقا؛ در امریکای گرم و مرطوب معرفی و کاشته شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در بخش‌هایی از استان کرمان (هامون جازموریان).

مصارف و کاربردها: آب برگ (شیره برگ) آن برای درمان هاری، صرع و ناراحتی‌های عصبی داده می‌شود. خمیر برگ آن برای درمان ورم‌ها، زخم‌ها، زخم‌های چرکی و تاول‌ها استفاده می‌شود و به‌عنوان پادزهر برعلیه مارگزیدگی بکار می‌رود. بودر برگ آن بصورت جوشانده در استعمال داخلی برای درمان انواع ناراحتی‌های پوستی بکار می‌رود. عصاره برگ و ریشه آن با عسل

Indigofera tinctoria L.

Lathyrus Aphaca L.***Lathyrus Aphaca* L.**Syn.: *Aphaca vulgaris* Alef.

E. yellow vetchling, tare, vetchling

خلر بی برگ

گیاه یکساله، پرسیاقه، بی کرک. ساقه‌ها به طول تا ۵۰ سانتیمتر، نازک، گسترده روی زمین یا افشان (پخش شده روی زمین) یا برخاسته، بدون بال. گوشواره‌ها از قاعده ساقه بطرف رأس رشدکننده، تخم‌مرغی - پیکانی، به طول تا ۳۰، به عرض ۱۵ میلیمتر. برگها وجود ندارد؛ پیچک ساده، نازک، طویل شده. دمگل آذینها یک بندرت ۲ گلی، از گوشواره‌ها اغلب ۲ بار بلندتر. کاسه گل به طول ۴-۱۰ (۱۲) میلیمتر؛ دندانه‌ها تقریباً هم‌اندازه، از لوله ۱/۵ تا تقریباً ۳ بار بلندتر. جام گل به طول ۶-۱۲ میلیمتر، زرد کم‌رنگ یا پررنگ. نیام به طول ۱۸-۳۰، به عرض ۴-۵ میلیمتر، خطی. دانه‌ها به طول ۲-۳ میلیمتر، صاف.

Lathyrus Aphaca L.

مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کرمانشاه، همدان، لرستان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: دانه‌های رسیده آن مصرف می‌شود و گفته می‌شود که مخدر است (5).

Lathyrus sativus L.

خمیده، دو باله پهن، با بالهایی به عرض ۱-۲ میلی‌متر؛ خامه به طول ۵-۶ میلی‌متر. دانه‌ها اغلب ۳-۴ تایی، صاف، به قطر ۶-۸ میلی‌متر.

پراکندگی جهانی: جنوب و مرکز اروپا، شمال آفریقا، جنوب غرب آسیا؛ اغلب کاشته شده و تقریباً خودروی، در بسیاری از نقاط معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت خودروی و گاهی کاشته شده در استانهای آذربایجان، کرمانشاه، اراک، لرستان، اصفهان، فارس، کرمان، هرمزگان و سیستان و بلوچستان دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: مصرف آن توسط انسان مضر است و حتی ممکن است سبب فلج شود (22).

– روغن آن مسهلی قوی و خطرناک است. دانه‌های آن مولد مسمومیتی بنام خلر گرفتگی (Lathyrism) است (5).

پراکندگی جهانی: مرکز و جنوب اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، جنوب غرب و مرکز آسیا و در سایر نقاط جهان (عراق، تالش، ایران، ترکمنستان، افغانستان و پاکستان).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی یکساله و اغلب رطوبت‌پسند و سایه‌دوست بیشتر در نهالستانهای تولید چوب و مزارع و رود دره‌ها در نقاط

Lathyrus sativus L.

E. grass pea vine, chickling vetch

خلر

گیاه یکساله، تقریباً بی‌کرک. ساقه به ارتفاع ۲۰-۵۰ سانتیمتر، بالا رونده، با بالهای پهن، با بالهای هم‌عرض ساقه. گوشواره‌ها سرنیزه‌ای، نوک‌دار، از دم‌برگ بال باریک‌دار تقریباً کوتاه‌تر، هم‌عرض ساقه تا ۱/۵ بندرت تقریباً ۲ بار پهن‌تر از آن. برگهای میانی و فوقانی با محور اغلب منتهی به پیچک سه شاخه؛ برگچه‌ها یک جفتی، از نظر شکل و بزرگی متنوع، کم و بیش سرنیزه‌ای پهن یا باریک، گاهی خطی باریک (در *var. stenophyllus* Boiss.) به طول ۲۰-۹۰، به عرض ۱/۵-۱۰ میلی‌متر؛ در پایین ساقه بحالت انبوه قرار گرفته، خیلی کوچکتر. دمگل آذین تک گل، بندرت دوگلی، اغلب با نصف برگ حائل مساوی، بندرت بلندتر، در زیر گل بنددار. کاسه گل به طول ۷-۱۰ میلی‌متر؛ دندانه‌های کاسه گل سرنیزه‌ای، تقریباً مساوی، ایستاده یا تقریباً گسترده، از لوله اغلب ۲ تا تقریباً ۳ بار بلندتر. جام گل به طول ۱۴-۲۰ میلی‌متر؛ درفش و بالها بحالت زنده (تازه) آبی آسمانی، ناو سفید، بندرت کاملاً بنفش شونده یا سفید، در حالت خشک آبی آسمانی – بنفش شونده چرک یا ارغوانی – بنفش شونده، بالها واژ تخم‌مرغی پهن. نیام به طول ۲۵-۳۳، به عرض ۹-۱۲ میلی‌متر، بیضوی – مستطیلی، به ظرافت مشبک، سبز کلمی شونده، با درز در بالا

Lathyrus tuberosus L.***Lathyrus tuberosus* L.**

E. earth chestnut, creeping chickling, dutch mice, tuberous lathyrus

خلر غده‌دار

گیاه بی‌کرک، سبز. ساقه زیرزمینی رونده، غده‌دار. ساقه به ارتفاع ۴۰-۷۰ سانتیمتر، افشان، بالارونده، بدون بال. گوشواره‌ها نیمه پیکانی. محور برگ‌ها منتهی به پیچک بلند؛ برگچه‌ها کم و بیش به طول ۲۰-۳۰، به عرض ۱۰-۱۵ میلیمتر، یک جفت برگچه‌ای، سرنیزه‌ای، نسبتاً نوک‌کند یا نسبتاً نوک‌تیز، نوک‌دار (رأس دار)؛ دمبرگ به طول ۵-۱۲ میلیمتر. دمگل آذین از برگ حائل خیلی بلندتر. گل آذین ۳-۷ گلی. دمگل به طول ۳-۸ میلیمتر. کاسه گل به طول ۵-۷ میلیمتر؛ دندانه‌ها نامساوی، فوقانی‌ها کوتاه‌تر، تحتانی‌ها تقریباً هم‌اندازه لوله. جام گل به طول ۱۱-۱۵ میلیمتر، قرمز تیره. نیام به طول ۲۰-۳۵ میلیمتر، به عرض ۴-۶ میلیمتر، مستطیلی - خطی، بی‌کرک، با رگه‌های مشبک. دانه‌ها ۳-۶ تایی، بطور غیر چشمگیر آبله‌روی (غده‌دار).

پراکندگی جهانی: میانه (مرکز) و جنوب اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، جنوب غرب و مرکز آسیا، سبیری. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه بحالت خودروی در استان آذربایجان غربی می‌روید.

مصارف و کاربردها: اندام مورد استفاده گیاه غده‌های متورم آن است که در عمق زیاد خاک قرار دارد. این غده در بعضی از نقاط اروپا پس از ریخته شدن در آب نمک مصرف می‌شود و مردم سبیری و ترکستان آن را می‌خورند. مصرف زیاد آن نفاخ و یبوست‌آور است. در طب سنتی به منظور رفع شکم‌روش و اسهالهای ساده مصرف می‌شود (۱۱).

- با توجه به پراکندگی محدود این گونه در ایران جایگاهی در طب سنتی ایران برای آن تعریف نشده است. بنابراین برای آشنایی دقیق‌تر با خواص و کاربردهای آن نیاز به تحقیق و تفحص بیشتر می‌باشد (مؤلف).

۸-۲/۵ میلیمتر، سفید یا آبی آسمانی کم‌رنگ تا آبی آسمانی - بنفش. کاسه گل استکانی، کرکدار؛ دندانه‌ها از لوله ۳-۴ بار بلندتر. نیام به طول ۹-۱۶، به عرض ۵-۸ میلیمتر، بیضوی تا مستطیلی، قهوه‌ای - زرد شونده یا قهوه‌ای کم‌رنگ، بی‌کرک، ۱-۲ دانه‌ای. دانه در *var. culinaris* به قطر ۵/۸-۵/۵ میلیمتر، در *var. microsperma* به قطر ۵/۳-۲/۵ میلیمتر، قهوه‌ای کدر تا سبز - قهوه‌ای شونده، یک‌رنگ، خالدار قهوه‌ای یا سیاه؛ ناف به طول کم و بیش ۱ میلیمتر، مستطیلی.

پراکندگی جهانی: بنظر می‌رسد در جنوب غرب آسیا بومی است، در سایر نقاط به شکلهای گوناگون کاشته می‌شود و بندرت یا هیچگاه تقریباً خودروی نیست. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران نیز اصولاً در نقاط مختلف استانهای کرمانشاه، همدان، آذربایجان، لرستان، کرمان، فارس، هرمزگان، سیستان

* *Lens culinaris* Medicus

Syn.: *Ervum Lens* L., *Lens esculenta* Moench, *Lens vulgaris* Delarbre, *Ervum dispernum* Roxb. ex Willd., *Lens sativa* Hell.

E. common lentil, lentil, cultivated lentil

عَدَس، مَرَجی

گیاه کرکدار تا تقریباً بی‌کرک. ساقه به ارتفاع ۱۲-۴۵ سانتیمتر، نازک، خیزان یا ایستاده. گوشواره‌ها به طول ۲-۴، به عرض ۶/۰-۱/۲ میلیمتر، سرنیزه‌ای تا سه گوشه باریک، کرکدار تا تقریباً بی‌کرک. برگها ۴-۸ جفت برگچه‌دار؛ محور برگ منتهی به پیچک ساده نیش‌دار؛ برگچه‌ها مستطیلی تا بیضوی، نوک‌کند، منقاردار، با کرکهای فشرده یا گسترده یا تقریباً بی‌کرک. دمگل آذینها به طول ۱۵-۲۷ میلیمتر، از برگ حائل کوتاهتر یا کم و بیش هم‌اندازه آن، در حالت میوه‌دار از برگ گاهی کمی بلندتر، کرکدار تا تقریباً بی‌کرک. گل آذین ۱-۴ گلی. گلها به طول

Lens culinaris Medicus

موسیلاژدار، ملین، اصلاح‌کننده خون و مفید برای امراض سینه، برونشیت، التهاب مخاط دهان، چشم و تورم سینه، یبوست و دیگر عفونتهای داخلی است. بصورت خمیر برای عفونت‌زدایی زخمهای چرکی بکار می‌رود (6).

– دانه‌های آن موسیلاژدار، ملین ملایم، مفید در موارد یبوست و دیگر عفونتهای روده‌ای هستند. دانه‌های آن برای رفع کم‌خونی بسیار مفید می‌باشد (5).

سانتیمتر. علفی، بندرت چوبی. برگها پنج برگچه‌ای، دوتای تحتانی گوشواره مانند، برگچه‌های برگهای ساقه‌ای سرنیزه‌ای یا واژسرنیزه‌ای یا مستطیلی یا واژ تخم‌مرغی پهن، دو برگچه تحتانی (گوشواره) تخم‌مرغی یا سرنیزه‌ای یا مستطیلی، به طول (۶-۸-۲۲، به عرض (۲۰-۴-۱۱ میلیمتر. گل آذین ۷-۱

و بلوچستان کاشته می‌شود و گاهی نیز بصورت فرار از کشت یافت می‌شود.

مصارف و کاربردها: دانه‌های گیاه مصرف می‌شود، برگهای عدس ترش و تلخ است. دانه آن شیرین و خنک‌کننده، قابض، مدر، اشتهاآور و دافع صفرا و بیماریهای کبدی است؛ ادرار کردن دردناک، غدد سرطانی، اسهال و امراض پوستی را درمان می‌کند، برای بیماریهای چشمی و قلبی مفید است؛ دانه‌های آن

Lotus corniculatus L.

E. bird's-foot trefoil, deer vetch, crowfoot

آهوماش زرد، یونجه زرد، یونجه پاکلاغی

گیاه علفی چندساله یا بندرت بوته‌ای، بدون کرک یا کرکدار یا مزه‌دار. ساقه‌ها خیزان، بالارونده، یا راست، اغلب گسترده روی زمین، به طول (۵-۱۵-۶۰) (۷۰)

Lotus corniculatus L.

Lotus corniculatus L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز باغها، حاشیه مزارع، چمنزارها و ارتفاعات کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، فارس، کرمان، خوزستان، کهگیلویه و بویراحمد، خراسان، سمنان و تهران دیده می شود.

مصارف و کاربردها: گلهای آن استفاده می شود و به عنوان مسکن اعصاب کاربرد دارد و در درمان دیستونی عصبی - روشی، بی خوابی، اضطرابهای ناشی از ضعف روانی، افسردگی ها و افزایش ضربان قلب استفاده می شود (۱۰).

- گیاه قابض است. التیام زخمها را تسریع می کند. علفهای بسیار عالی است (۵).

- گیاهیست که به تازگی به ارزشهای دارویی آن پی برده شده است و در تحقیقات گیاهان دارویی دریافته اند که گلهای آن ترکیبات مسکن دارد. از آن برای کاهش اسپاسمهای ماهیچه ای و برای تهیه

گلی؛ دمگل آذین به طول ۱۲-۱/۵ سانتیمتر. جام گل به طول (۷-۱۵) میلی متر، زرد رنگ، یا درفش و ناو با نوکی قرمز رنگ، پهنک درفش تخم مرغی یا مستطیلی. کاسه گل استکانی، با دندانه های کوتاه تر از لوله یا بلندتر یا مساوی آن. نیام خطی یا مستطیلی - خطی، به طول ۱۴-۴۰ به عرض ۲-۳ (۴-) میلی متر، با (۵-) ۸-۲۰ دانه، دانه ها کروی یا کلیوی، به قطر حدود ۲ میلی متر، زرد - خاکستری مایل به قهوه ای یا قهوه ای، یکرنگ یا با خالهای تیره.

گونه ای است بسیار متنوع با پراکندگی قابل توجه، بطوریکه زیرگونه ها و واریته های مختلفی برای آن معرفی شده است. دو زیرگونه از آن بنامهای

-- subsp. *corniculatus*

-- subsp. *frondosus* Freyn

در ایران گسترش دارد.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال آفریقا، غرب و مرکز آسیا (عراق، ایران، افغانستان، پاکستان، ترکمنستان).

کمپرس برای کاهش تورم‌های پوستی استفاده می‌شود، گل‌های آن امروزه بدلیل خواص درمانی به بسیاری از ترکیبات دارویی گیاهی افزوده می‌شود. گیاه با تثبیت ازت سبب تقویت خاک می‌شود (2).

Medicago sativa L.

مصارف و کاربردها: از علوفه‌های شناخته شده برای دامداری است. یونجه به دلیل داشتن مواد ازته و ویتامین‌های مختلف در تغذیه اطفال مفید است و در معالجه راشیتیسم و تأمین استخوان‌بندی اثر مفید دارد. - اثرات مهم دارویی یونجه: سقط‌کننده، ضدتصلب شرایین، ضد میکروب، ضد التهاب، ضد تب، ضد اسکوربوت، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، صفراآور، مسهل، هضم‌کننده، ادرارآور، تهوع‌آور، قاعده‌آور، قارچ‌کش، منعقدکننده خون، کاهش‌دهنده کلسترول خون، پایین آورنده قند خون، شیرافزا، محرک، تقویت‌کننده معده و بدن (۱۲).

- گیاه اصولاً به‌عنوان علوفه مصرف می‌شود. دانه‌های آن مدر و سقط‌آور هستند و گفته می‌شود که ارزش فوق‌العاده‌ای برای درمان التهاب مفاصل دارد، در تجارت گیاه برای تهیه کاروتن (Carotene) کلروفیل و ویتامین کا (K) مصرف می‌شود. گیاه همچنین به‌عنوان ضدخونریزی و ضدکم‌خونی بکار می‌رود و سبب

داروی تقویت قلب استفاده می‌کنند و از آن رنگ زرد تهیه می‌کنند. شواهدی وجود دارد که نشان می‌دهد گیاه کامل اثری مانند گل ساعتی / *Passiflora incarnata* دارد. در استعمال خارج از گیاه بصورت

Medicago sativa L.

E. alfalfa, lucerne, cultivated medick

یونجه

گیاه چند ساله. ساقه‌ها به ارتفاع ۱۵-۷۰ سانتیمتر، گسترده روی زمین یا بالارونده یا راست، با کرک‌های فشرده یا تقریباً بی‌کرک. گوشواره‌ها کامل یا در بخش پایین بریده بریده. برگچه‌ها به طول ۴-۱۸، به عرض ۲-۱۰ میلیمتر، با کرک‌های فشرده، برگچه‌های پایینی واژ تخم‌مرغی، بالایی‌ها بلندتر، گوه‌ای - واژ سرنیزه‌ای یا خطی - سرنیزه‌ای، در بالا دندانه‌اره‌ای، دندانه‌های انتهایی از پهلویی‌ها (کناری) بلندتر. دمگل آذین از دم‌برگ خیلی بلندتر، طول خوشه ۱-۳ (۴-) برابر عرض آن، با ۸-۳۰ گل. گل‌ها به طول ۶-۱۲ میلیمتر، بنفش یا آبی‌مایل به بنفش (به‌ندرت سفید). دندانه‌های کاسه گل درفشی، از لوله کاسه مخروطی سبز رنگ ۱-۲ بار بلندتر. میوه حلقوی باز، حلقه‌ها ۲-۴ عدد، تنک، به قطر ۳-۹ میلیمتر، با رگه‌های مشبک، با کرک‌های فشرده، به‌ندرت بی‌کرک شوند.

پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است بسیار متنوع، با کولتیوارهای متنوع و میزان محصول‌دهی متغیر، کاشته شده در نقاط مختلف سراسر ایران از دشت‌های پست ساحلی جنوب تا ارتفاعات کوهستانی البرز. بیشترین محصول تولیدی این گونه در استانهای اصفهان، کرمان و سیستان و بلوچستان است، اگرچه در استانهایی مانند همدان، زنجان و آذربایجان نیز در وسعت قابل توجه کاشته می‌شود.

Medicago sativa L.

تحلیل غذا دارند تجویز می‌شود. از دیدگاه فعالیت استروژنیک (تولید هورمون زنانه) یونجه غذایی مناسب برای درمان مشکلات مربوط به قاعدگی و یائسگی است (4).

واژ تخم‌مرغی، در پایین کامل، گوه‌ای، در بالا دندان‌دار، با دندانه‌های در دو طرف ۸-۱۲ تایی، در سطح تحتانی به کوتاهی کردار تنک. خوشه‌ها به طول ۴-۶ سانتیمتر، تنک، در حالت میوه‌دار طویل شده، به محور فشرده کرک‌دار؛ دمگل‌آذین به طول ۱۰-۳۰ میلیمتر. دمگله‌ها به طول ۱/۲-۲ میلیمتر. کاسه گل به طول ۲ میلیمتر؛ دندانه‌ها سه گوشه باریک، تقریباً نامساوی، پایینی‌ها کوتاه‌تر. گلها سفید، تقریباً از کاسه دوبار بلندتر؛ درفش به طول ۵-۶، به عرض ۳/۵-۴ میلیمتر، با پیشانی بوضوح چالدار؛ بالها از ناو

حساسیت به نور و مشکلات کلیوی می‌شود (5).
- از نظر علم درمان‌شناسی یونجه از نظر غذایی اهمیت بیشتری از دیدگاه دارویی دارد. و برای کسانی که دوره نقاهت را می‌گذرانند و احتیاج به هضم و

Melilotus albus Medicus

Syn.: *Melilotus Kotschy* O. E. Schulz

E. white sweet clover, Bokhara clover, white mililot

یونجه بخارا

گیاه دوساله یا یکساله. ساقه به ارتفاع ۴۰-۱۵۰ سانتیمتر، منشعب، بی‌کرک یا در بالا با کرکهای تنک. گوشواره‌ها به طول ۴-۶ میلیمتر، سرنیزه‌ای - درفشی تا تار مویی، کامل. برگچه‌های برگهای پایینی به کوتاهی گوه‌ای - واژ تخم‌مرغی، بالایی‌ها بلندتر، به طول ۱۰-۲۴، به عرض ۵-۱۲ میلیمتر، مستطیلی -

Melilotus albus Medicus

فقط کمی بلندتر؛ ناو به طول حدود ۴ میلیمتر. نیام به طول ۳-۵ میلیمتر، کروی - تخم مرغی یا تقریباً کروی، مشبک - چروکیده، در حالت رسیده کم و بیش قهوه‌ای تیره. دانه به طول ۳-۳/۵، به عرض ۲-۲/۵ میلیمتر، زرد شونده تا قهوه‌ای کم‌رنگ، صاف.

پراکندگی جهانی: مرکز و جنوب اروپا، جنوب غرب و مرکز آسیا، افغانستان، سیبری، مغولستان، هندوستان، سنیا، کره، در بسیاری از نقاط زمین معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب بصورت علف هرز در باغها، اراضی آیش و دامنه‌های کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی تا زنجان، کردستان، همدان، اراک، لرستان، خراسان و تهران (دامنه‌های البرز و سمنان) می‌روید.

مصارف و کاربردها: این گونه نیز از نظر دارویی شباهت زیادی به *Melilotus officinalis* (L.) Pall. دارد. اگرچه بعلت سمی بودن یونجه زرد نیز در طب سنتی ایران جایگاه ویژه‌ای ندارد (مؤلف).

Melilotus indicus (L.) All.

Syn.: *Trifolium indicum* L., *Melilotus parviflorus* Desf.

E. small melilot

یونجه زرد هندی، یونجه زرد یکساله

گیاه یکساله، ایستاده، منشعب، بندرت ساده، به ارتفاع (۱۰-۲۰) ۵۰ سانتیمتر، بی‌کرک در بالا کرکدار؛ ساقه‌ها و شاخه‌ها نازک، قابل ارتجاع. گوشواره‌ها به طول ۴-۶ میلیمتر، سرنیزه‌ای - درفشی تا تار موی ریشی، کامل یا در پایین دندانک‌دار؛ برگچه‌های برگهای پایینی به کوتاهی گوه‌ای - واژ تخم مرغی، بالایی‌ها بلندتر، به طول ۸-۲۰، به عرض ۲-۹ میلیمتر، واژ تخم مرغی یا مستطیلی، در پایین گوه‌ای، کامل، اغلب دندانک‌دار، در سطح تحتانی به تنگی کرکدار. خوشه‌ها به طول ۱-۳ سانتیمتر، پرگل، انبوه، به عرض حدود ۵ میلیمتر؛ دمگل آذین به طول ۵-۸

Melilotus indicus (L.) All.

بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.
مصارف و کاربردها: برگها و دانه‌ها بکار می‌رود؛ ترکیبات یونجه زرد هندی مانند ترکیبات شنبليله است، گیاه به‌عنوان discutient و نرم‌کننده بکار می‌رود، در مصرف خارجی بصورت کمپرس گرم، خمیر یا روکش برای تورم‌ها بکار می‌رود. دانه‌های آن برای مداوای دردهای شکم مفید است و بصورت سوپ برای مداوای اسهال کودکان بکار می‌رود (6).
 - گیاه نرم‌کننده است، دم‌کرده برگ آن بصورت کمپرس گرم روی تورم‌ها بکار می‌رود. در هندوستان در موارد دردهای شکم و روده و اسهال در شیرخواران مصرف می‌شود، ضدانقباض شیر است. گیاه سبب دل‌آشوبه، استفراغ و افسردگی قلبی می‌شود (5).
 - گیاه نرم‌کننده است و در استعمال خارج بصورت ضمد برای درمان تورم‌ها و کمپرس گرم یا شستشوی گرم بکار می‌رود. دانه‌های آن برای اسهال در کودکان و دردهای روده توصیه می‌شود (1).

میلیمتر، دم‌گله‌ها به طول ۰/۵-۱ میلیمتر. کاسه گل به طول ۱(۱/۵) میلیمتر، دندانه‌ها سه گوشه - سرنیزه‌ای، حدوداً مساوی لوله. جام گل زرد، کوچک، از کاسه حدوداً دو بار بلندتر؛ درفش به طول حدود ۲/۵، به عرض ۱/۲۵ میلیمتر، در بالا چالدار؛ بالها با ناو تقریباً مساوی؛ ناو به طول ۲ میلیمتر. نیام به طول ۲-۳ میلیمتر، کروی - تخم‌مرغی، بوضوح رگه‌دار - مشبک، سبز زیتونی. دانه‌ها به قطر ۱/۷۵-۲/۲۵ میلیمتر، تخم‌مرغی، زردشونده، زگیل‌دار، مفرد یا بندرت ۲ تایی.

پراکندگی جهانی: ماکرونزی، ناحیه مدیترانه‌ای، آناتولی، قبرس، سوریه، لبنان، اسرائیل، عراق، تالش، ایران، افغانستان، پاکستان، هندوستان و عربستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در اغلب نقاط استانهای گرگان، مازندران، گیلان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و

Melilotus officinalis (L.) Pall.

Syn.: *Trifolium officinalis* L., *Melilotus pallidus* Besser ex Ser., *Melilotus Bungeanus* Boiss.

E. yellow sweet clover, common melilot, melilot

یونجه زرد، اکلیم‌الملک

گیاه اغلب دو ساله، به ارتفاع ۳۰-۱۰۰ سانتیمتر، منشعب، بی‌کرک، یا در بالا با کرک‌های تنک. گوشواره‌ها به طول ۳-۶ میلیمتر، سرنیزه‌ای - درفشی، کامل. برگچه‌های برگهای پایینی واژ تخم‌مرغی - گوه‌ای کوتاه، نوک‌کند، بالایی‌ها به طول ۸-۲۵، به عرض ۵-۱۵ میلیمتر، مستطیلی - سرنیزه‌ای، با رأس سربریده، در دو طرف با ۱۰-۱۵ دندانه نامنظم، به‌طرف قاعده کامل، در سطح تحتانی کرک‌دار. خوشه به طول ۱۵-۲۰ میلیمتر، در حالت میوه‌دار طویل شده، نازک، پرگل، با گل‌های ۳۰-۷۰ تایی، دمگل به طول ۱/۵-۲ میلیمتر، کاسه گل به طول ۲-۲/۵ میلیمتر، با دندانه‌های سه گوشه - سرنیزه‌ای، تقریباً مساوی،

Melilotus officinalis (L.) Pall.

Melilotus officinalis (L.) Pall.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب بحالت علف هرز در اراضی زراعی، باغها، کناره‌های جاده در نقاط مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال و بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: سرشاخه‌های گلدار آن مصرف می‌شود و در استعمال داخلی خواص درمانی: ضد اسپاسم، آرام‌کننده اعصاب سمپاتیک، خواب‌آور، گندزدای مجاری ادراری، مدر و ضد انعقاد دارد و برای مداوای بی‌خوابی اطفال، سالخوردگان و افراد در حال گذران دوران نقاهت، حالت‌های عصبی، مالیخولیا،

حدوداً مساوی لوله کاسه. گل‌های زنده (تازه) زرد طلایی، در حالت خشک رنگ باختنی (کم رنگ شوند)، حدوداً دو برابر اندازه کاسه گل، درفش حدوداً به طول ۵-۷، به عرض ۳-۴ میلیمتر، مستطیلی-واژ تخم‌مرغی پهن، با پیشانی (جلوی) فرورفته-چالدار، بال‌ها تقریباً هم اندازه درفش، ناو از بال‌ها کمی کوتاه‌تر، نیام به طول ۳-۵، به عرض ۲ میلیمتر، در جهت عرضی شیاردار-رگه‌دار، در حالت رسیده قهوه‌ای. دانه‌ها به طول ۱/۷۵-۲ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی.

پراکندگی جهانی: جنوب و مرکز اروپا، جنوب غرب و مرکز آسیا، هندوستان، تبت، سینا، در بسیاری از نقاط کره زمین معرفی شده.

ابتلا به التهاب سیاهرگ و تشکیل لخته خون در عروق یا قلب کمک کند. گیاه مسکن ملایم و ضد اسپاسم است و برای کم‌خوابی (به‌خصوص در کودکان) و اضطراب و دلشوره تجویز می‌شود. برای درمان نفخ، سوء هاضمه، برونشیت، دشواریهای مربوط به یائسگی و دردهای روماتیسمی بکار می‌رود (4).

Melilotus officinalis (L.); Desr.

۶-۸ جفتی، مستطیلی - تخم‌مرغی یا مستطیلی - بیضی، نوک کند یا نسبتاً نوک‌تیز، به کوتاهی نوک‌دار، به طول ۱۲-۳۰، به عرض ۵-۷ میلیمتر؛ ساقه‌ای‌ها به کوتاهی دمبرگ‌دار، مشابه، به طول ۱۲-۲۰، به عرض ۳-۶ میلیمتر. دمگل‌آذینها از برگ زیر آن ۲ تا ۳ بار بلندتر. خوشه‌ها اصولاً انبوه، بحالت میوه‌دار طویل شده. برگه‌ها به طول ۳ میلیمتر، سرنیزه‌ای - درفشی. کاسه گل به طول ۵-۶ میلیمتر؛ دندانه‌ها خطی - درفشی، از لوله ۲-۲/۵ بار بلندتر. جام گل قرمز گل‌سرخ، با رگه‌های

سرفه‌های اسپاسمی، بیماریهای مجاری ادراری، التهاب روده، اسهال خونی، اختلالات ناشی از یائسگی، پرخونی و بالا بودن فشار شریانی بکار می‌رود. در استعمال خارجی ضدبیماریهای چشم، نرم‌کننده، و محلل است در درمان بیماریهای چشمی، التهاب ملتحمه، التهاب پلک چشم، زخمها، دردهای عصبی، ناراحتیهای روماتیسمی و بادسرخ مصرف می‌شود (۱۰).

- گیاه معطر است و برای اصلاح عطر داروها بکار می‌رود. گیاه نرم‌کننده، بادشکن، مدر، ضد اسپاسم، مسکن، داروی قابض بندآورنده خون، قابض، ضدانعقاد شیر و ضدعفونی‌کننده دستگاه ادراری است. آن را در مصرف داخلی برای تسکین نفخ و در موارد بی‌خوابی در کودکان بکار می‌برند. بصورت سیگار گیاهی برای معالجه آسم بکار می‌رود. دارای اثرات ضددیابتی است. در استعمال خارج بصورت کمپرس گرم یا ضماد برای رفع دردها بکار می‌برند. دانه‌های آن فعالیت آنتی‌بیوتیکی دارند. گیاه برای حیوانات سمی است و سبب خونریزی داخلی و مرگ می‌شود (5).

- همانند شاه‌بلوط هندی / *Aesculus hippocastanum* یونجه زرد نیز زمان طولانی است که مصرف می‌شود. در استعمال خارج و داخل می‌تواند به درمان واریس و بواسیر کمک کند. یونجه زرد می‌تواند به کاهش خطر

Onobrychis altissima Grossh.

Syn.: *Onobrychis sativa* L. var. *subinermis*; *Onobrychis viciaefolia* Scop. var. *persica* Sirj.
E. common sainfoin, sainfoin, saintfoin

اسپرس، اسپرس علف‌های

گیاه چندساله، پرساقه، علفی، سبز، تقریباً بی‌کرک، قوی و ضخیم. ساقه‌ها متعدد، محکم، مرتفع، به ارتفاع ۶۰-۱۰۰ سانتیمتر، ایستاده، برگ‌دار، منشعب. گوشواره‌ها تقریباً جدا، سه گوشه‌ای پهن، باریک شده - نوک‌دار، به تنگی مژده‌دار. برگه‌ها تقریباً بی‌کرک، پایینی‌ها با دمبرگ بلند؛ برگچه‌ها

Onobrychis altissima Grossh.

Onobrychis altissima Grossh.

پررنگ؛ درفش کم و بیش مساوی ناو. نیام به طول ۵-۷ میلیمتر، نیمه کروی، به کوتاهی کرک مویی زبرداری؛ شانه‌ها به طول ۱-۲ میلیمتر، بدون خار یا تقریباً بدون خار، بندرت با یک دندانه متناوب کم و بیش باقی‌مانده (ابتدایی).

پراکندگی جهانی: آناتولی، تالش، ماورای قفقاز و ایران (بنظر می‌رسد که از گذشته دور در ایران کاشته می‌شده است).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده و بعضاً خودروی در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان، زنجان، کردستان، کرمانشاه، اصفهان، همدان، کرمان، خراسان و تهران (سراسر دامنه‌های البرز) دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: گل‌های آن دارای شهد فراوان و مناسب برای تولید عسل می‌باشد. دانه آن در بعضی از نقاط به‌عنوان معرق مصرف می‌شود (۱۱).

برگچه‌های شاخه‌چه‌ها کوچکتر؛ برگچه‌ها همگی مستطیلی پهن یا باریک، در بخش بالایی دندان‌اره‌ای

Ononis spinosa L. subsp. *leiosperma* (Boiss.) Sirj.

E. spiny rest harrow, thorny ononis, thorny rest harrow

خارخر

گیاه چندساله، به ارتفاع ۳۰-۶۰ سانتیمتر، با قاعده کم و بیش ضخیم شده؛ ساقه با شاخه‌های سخت شکننده، سبز کم‌رنگ؛ شاخه‌ها گسترده تا واگرا؛ شاخه‌چه‌ها ممتد به خارهای سخت شکننده درنده به طول ۲۰-۴۰ میلیمتر. سراسر گیاه پوشیده با کرکهای غده‌دار کوتاه تنک تا نسبتاً انبوه؛ کرکها بلند ساده گاهی اصولاً روی ساقه مخلوط، گوشواره‌ها به طول ۳-۵، به عرض ۲ میلیمتر، مستطیلی، نوک‌دار، تقریباً کامل یا به کوتاهی دندان‌دار. دمبرگ‌ها مساوی گوشواره‌ها؛ برگ‌ها ۳ برگچه‌ای؛ برگچه انتهایی از بقیه اغلب بزرگتر، به طول ۹-۲۰، به عرض ۴-۶ (۱۰-) میلیمتر،

Ononis spinosa L.

Ononis spinosa L.

التهاب مثانه، روماتیسم، گلودرد و ریشه آن برای درمان احتقان کبد و یرقان بکار می‌رود (۱۰).

– گیاه برای درمان تورم دستگاه ادراری و سنگ کلیه بکار می‌رود (5).

– ریشه آن مدر است و از تشکیل سنگ کلیه و مثانه جلوگیری می‌کند. برای درمان موارد بسیاری از بیماریهای سیستم ادراری از جمله سنگ‌ها، نقرس و التهاب مثانه ارزش قابل توجهی دارد. برای احتباس مایع در بدن خارخر به‌عنوان درمان در یک دوره کوتاه بصورت دم‌کرده بهترین است (4).

Ononis spinosa L.

۳ متر (در *var. communis* Asch.) یا پرشاخه و غیر پیچان، به ارتفاع ۰/۵-۱ متر (در *var. nanus* Asch.). ساقه‌ها و دمبرگ‌ها کم و بیش پوشیده با کرک‌های پراکنده. گوشواره‌ها کوچک، تخم‌مرغی. برگچه‌ها

تیز، گلها اغلب منفرد محوری و در امتداد شاخه‌چه‌های خاردار به کوتاهی خوشه‌ای، با برگچه‌های در قاعده قرار گرفته کم و بیش کوچک‌تر شده. کاسه گل به طول ۵-۶ (۷-) میلی‌متر؛ دندانه‌ها از لوله ۳-۴ بار بلندتر، سرنیزه‌ای، نوک‌تیز، ۳ رگبرگی. جام گل کاملاً قرمز گلسرخی یا درفش قرمز گلسرخی، بال‌ها و ناو سفید، از کاسه ۲ بار بلندتر؛ درفش به طول کم و بیش ۹-۱۲ میلی‌متر، تقریباً دایره‌ای یا تخم‌مرغی، کم و بیش نوک‌دار، از ناو کمی بلندتر؛ بال‌ها از ناو کوتاه‌تر، واژ تخم‌مرغی – مستطیلی، دندانه‌ها بهم آمده، کوتاه، همگی مستطیلی، نوک‌تیز مورب سیخک‌دار. نیام به طول ۶-۸ (۸-)، به عرض ۴-۵ (۵-) میلی‌متر، پوشیده از کرکهای غده‌دار و ساده. دانه‌ها به قطر حدود ۲ میلی‌متر، کروی، شاه‌بلوطی یا ارغوانی شونده – قهوه‌ای و صاف. پراکندگی جهانی: شبه جزیره بالکان و جنوب غرب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در چمن‌زارها و دامنه‌های کوهستانی استانهای آذربایجان شرقی و غربی، زنجان، کردستان، همدان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، خوزستان، فارس، کرمان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه، برگها و گلهای آن مصرف می‌شود، گلها و برگهای آن خواص درمانی مدر، مسکن مجاری ادرار، معرق و قابض؛ ریشه آن: مدر، صفراور و تصفیه‌کننده خون دارد. برگها، گلها و ریشه‌های آن برای درمان سنگ کلیه و کیسه صفرا،

**Phaseolus vulgaris* L.

E. kidney bean, common bean, haricot bean, French bean

لوبیا

گیاه یکساله، با ساقه‌های پیچان بالارونده، به ارتفاع ۱-

Phaseolus vulgaris L.

امریکا و احتمالاً مکزیک، معرفی شده به اروپا، مصر و هندوستان و نقاط گرم و مرطوب دنیای قدیم.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به صورت کاشته شده در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد ایران دیده می شود.

مصارف و کاربردها: لوبیا و نیام های خشک شده آن مصرف می شود. تئور نیام های سبز آن برای درمان روماتیسم، سیاتیک و عفونتهای مقعدی بکار می رود. خوردن لوبیای خشک خام (بدون پختن) سبب استفراغ، اسهال و خونریزی داخلی می شود. نیام های خشک شده بدون لوبیا مدر هستند و برای درمان دیابت بکار می روند (۵).

– نیام های لوبیا و دانه آن مصرف می شود. علاوه بر جنبه غذایی مهم آن در اغلب نقاط جهان، لوبیا دو خاصیت دارویی مهم دارد. نیام های آن مدر متوسط – قوی، محرک جریان ادرار و اخراج سموم از بدن

تخم مرغی، با قاعده ای گرد، با رأس نوک دار، به طول ۸-۱۵ سانتیمتر، با کرک های کوتاه. دمگل آذین راست، کوتاهتر از دم برگ، با ۲-۶ جفت گل در محور برگه های تخم مرغی – سرنیزه ای. دمگل بلند؛ گلها به طول ۱-۱/۵ سانتیمتر، با دو برگک در قاعده کاسه گل؛ کاسه گل استکانی، با دندانه های پایینی بلندتر از بالایی ها اما از لوله کاسه کوتاهتر. جام گل سفید مایل به زرد تا بنفش، با درفش بیضوی پهن، با ناخنک کوتاه، قویاً برگشته، به دشواری بلندتر از ناو و بال ها؛ خامه در بالا کرکی. نیام ها آویزان، به طول ۵-۲۰ سانتیمتر و عرض ۱-۲/۵ سانتیمتر، راست یا کمی خمیده، ابتدا با کرک های کوتاه، سرانجام بدون کرک، زرد کم رنگ یا سبز یا بنفش تیره. دانه ها ۲-۸ عدد، از نظر رنگ متنوع، بیضوی، به طول ۵-۱۵ میلیمتر. پراکندگی جهانی: با منشأ نواحی گرم و مرطوب

Phaseolus vulgaris L.

به ارتفاع تا ۱۵۰ سانتیمتر، منشعب، زیکزاکسی، کم و بیش بالارونده، در پایین اغلب مولد تعدادی شاخه‌چه‌های عقیم برگ کوچک. برگها و گوشواره‌ها اغلب از قاعده ساقه بطرف رأس بزرگ شونده. گوشواره‌ها بزرگ، در قاعده قلبی - ساقه‌آغوش

است. پودر شده یا دم‌کرده (جوشانده) آن کم‌کننده قند خون، کم‌کننده میزان گلوکز (قند) خون برای درمان دیابت می‌باشد، پودر لوبیا را می‌توان روی آگزما پاشید تا مانع خارش آن شود (۴).

- اثرات دارویی لوبیا عبارت است از: رقیق‌کننده خون، ضدباکتری، ضدسرطان، پایین آورنده قند خون، ضدافسردگی، ضدتورم پروستات، ضدتب، ضدویروس، محافظ قلب، معرق، مسهل، ادرارآور، قاعده‌آور، محافظ کبد، قارچ‌کش، کاهش‌دهنده کلسترول، کاهش‌دهنده فشار خون و کاهش‌دهنده چربی خون (۱۲).

* *Pisum sativum* L.

Syn.: *Pisum elatius* M.B., *Pisum humile* Boiss. & Noe
E. garden pea, common pea, pea, field pea

نخودفرنگی، نخودسبز

گیاه یکساله، بی‌کرک، به‌رنگ سبز کلمی شونده. ساقه

Pisum sativum L.

گیلان، آذربایجان، لرستان و سمنان و تهران می‌روید. **مصارف و کاربردها:** لوبیای آن مصرف می‌شود. اثرات پایین آورنده قند خون دارد. در داروهای سنتی تنبور دانه‌های سبز آن برای درمان مننژیت بکار می‌رود. سمیت آن شبیه به سمیت خلر گرفتگی است و از حضور ترکیبات امینونیتریل (aminonitrile) ناشی می‌شود. و بصورت دردسرها و مشکلات سیستم عصبی، گرفتگی عضلانی، رعشه و فلج و مشکلات راه رفتن ظاهر می‌گردد، ساده‌ترین حالت آن بصورت اسهال ظاهر می‌شود (5).

Pisum sativum L.

Psoralea drupacea Bunge

تخم‌مرغی یا مستطیلی، کامل یا گاهی با دندانه‌های پهن. برگچه‌ها ۱-۴ جفتی، به‌شکلهای و بزرگی بسیار متنوع؛ محور برگ منتهی (ممتد به) به پیچک منشعب. دمگل آذین به طول بسیار متنوع، از گوشواره حائل کوتاhter یا تا ۴ بار بلندتر، ۱-۳ گلی. کاسه گل به طول ۸-۲۰ میلیمتر؛ دندانه‌ها علفی، از لوله بلندتر، با طولی با یکدیگر تقریباً مساوی. جام گل سفید یا قرمز و ارغوانی (بنظر متنوع)؛ درفش به طول ۱۵-۳۰ میلیمتر؛ پهنک تقریباً دایره‌ای یا با عرضی بیشتر از طول، به کوتاهی به یکبارہ ناخنک‌دار، با رأس چالدار و نوک‌دار؛ بالها از درفش کمی کوتاhter، واژ تخم‌مرغی مورب، به کوتاهی گوشک‌دار، از ناخنک‌ها بلندتر؛ ناو از بالها خیلی کوتاhter، به کوتاهی ناخنک‌دار، با رأس تقریباً نوک‌تیز. نیام به طول ۳۰-۵۰، به عرض ۷-۱۵ میلیمتر، مستطیلی - خطی، با دو انتهای باریک شده، ۳-۱۰ دانه‌ای. دانه‌ها حداقل به قطر ۵ میلیمتر، به‌شکلهای، بزرگی و رنگ سطح دانه‌ها کاملاً متنوع. پراکندگی جهانی: بنظر بومی جنوب شرق اروپا و جنوب غرب آسیا، و در سایر نقاط بنظر کاشته شده است. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است متنوع با دو زیرگونه *subsp. sativum* - و *subsp. elatius* - در ایران که اغلب بصورت کاشته شده در نقاط مختلف دیده می‌شود و بحالت خودروی نیز در استانهای گرگان،

Psoralea drupacea Bunge

گندلوبیا، گندلوبیای خراسانی

گیاه چندساله، ایستاده، در قاعده کمی ضخیم شده، سراسر گیاه پوشیده با کرکهای غده‌ای بدون پایک قهوه‌ای شونده. ساقه به ارتفاع ۴۰-۱۲۰ سانتیمتر، قوی، کرکی بلند و جدا، منشعب. گوشواره‌ها جانبی، به طول ۵-۱۵ میلیمتر. برگها یک برگچه‌ای یا بندرت در بخشی سه برگچه‌ای؛ دمبرگ به طول ۵-۲۷ میلیمتر؛ پهنک به طول ۳-۵، به عرض ۴-۶ سانتیمتر،

کوتاهتر. نیام به طول ۴-۵، به عرض ۳-۴ میلیمتر، تقریباً کروی، با کرکهای بلند و جدای سفید. پراکندگی جهانی: آسیای مرکزی، جنوب شرق ایران، ترکمنستان، افغانستان و پاکستان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت خودروی و اغلب روی خاکهای واریزه‌ای در کنار جاده‌ها و احياناً کناره‌های باغها در استان خراسان (در مسیر مشهد به کلات، کلات، کلات به دره گز، ارتفاعات سنگان در جنوب خراسان) می‌روید.

مصارف و کاربردها: اندامهای مختلف گیاه قابلیت ضد میکروب و ضدباکتری دارد (internet).

تقریباً دایره‌ای، با عرضی بیشتر از طول، با قاعده سربریده، با لبه بسیار پهن به کوتاهی دندانه‌دار، نیش‌دار (نوک‌دار)، با رگبرگ‌های در سطح تحتانی به ظرافت چشمگیر. گل آذین خوشه‌ای - پانیکولی، کرکی بلند و جدا؛ دمگل آذینها کوتاهتر از برگهای حائل. برگ‌ها به طول ۲/۵-۳ میلیمتر. گله‌ها با دمگل حائل به طول ۱ میلیمتر. کاسه گل به طول ۳/۵ میلیمتر، لوله‌ای - استکانی؛ ۴ دندانه فوقانی بهم پیوسته، سرنیزه‌ای به طول حدود ۱ میلیمتر، تحتانی‌ها به طول حدود ۲ میلیمتر. جام گل کم و بیش بنفش کم‌رنگ؛ درفش به طول ۵-۷ میلیمتر، به کوتاهی تخم‌مرغی؛ بالها و ناوها کمی

Robinia pseudoacacia L.

پراکندگی جهانی: این گونه در شمال آمریکا و اروپا بومی شده و در بیشتر نقاط و اغلب بمنظور استفاده زینتی و بدلیل گلهای معطر آن کاشته می‌شود و فرمهای باغی بسیاری از آن بمنظور استفاده زینتی

* *Robinia pseudoacacia* L.

E. black locust, false acacia, locust tree

اقاقیا

درختی تقریباً بدون کرک با تنه‌ای با پوست قهوه‌ای تیره عمیقاً شیاردار و شاخه‌های خاردار، به ارتفاع تا ۵-۱۰ متر، خزان کننده، اغلب مولد ریشه‌جوش؛ شاخه‌ها بدون جوانه انتهایی. برگها متناوب، شانهای زوج، با گوشواره‌های اغلب خاردار کوچک؛ برگچه‌ها ۷-۱۹ تایی، به طول ۲/۵-۵ سانتیمتر، تخم‌مرغی یا بیضوی، دایره‌ای یا سربریده، با رأس نوک‌دار، دمبرگچه‌دار، کامل، گوشواره‌دار. گله‌ها پروانه‌آسا، سفید، بسیار معطر، به طول حدود تا ۱۵-۲۰ میلیمتر. گل آذین خوشه‌ای، آویزان، کرکدار، به طول ۱۰-۲۰ سانتیمتر، در اواخر بهار یا اوایل تابستان گل می‌دهد. کاسه گل استکانی، ۵ دندانه‌ای، کمی دو لبه؛ گلبرگها با ناخنک کوتاه، درفش بزرگ، دایره‌ای، کمی بلندتر از بالها و ناو. پرچمها دو دسته‌ای ۹ تایی و یکی (۹+۱)، نیام مستطیلی تا خطی، تخت، پردانه، شکوفا، قهوه‌ای - مایل به قرمز، به طول ۷/۵-۱۰ سانتیمتر، صاف، در طول زمستان روی شاخه باقی می‌ماند.

لرستان، اصفهان، یزد، فارس، کرمان، خراسان، سمنان کاشته شده است.

مصارف و کاربردها: گل‌های آن به‌عنوان ضد اسپاسم مصرف می‌شود. خاصیت میتوزی (نوعی تقسیم سلولی) دارد، برگ‌ها، ریشه‌ها و پوست آن سمی می‌باشد و آن نیز به‌علت داشتن پروتئین حلال در آب روبین (robin) می‌باشد (5).

معرفی شده است. اگرچه در بسیاری از موارد به‌عنوان بادشکن و جنگل‌کاری در مناطق خشک و خاک‌های شنی خشک نیز کاربرد دارد.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: عموماً در جنگل‌کاریهای مناطق خشک از آن استفاده می‌شود. و در اغلب نواحی معتدله و معتدله سرد (تهران، کرج، دماوند)، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان،

Robinia pseudoacacia L.

Sesbania bispinosa (Jacq.) W.F. Wight

Sesbania bispinosa (Jacq.) W.F. Wight

Syn.: *Sesbania aculeata* (Willd.) Poir

E. danchi plant, dhunchi plant, prickly sesban

گیاه یکساله یا دوساله، ایستاده، به ارتفاع ۱-۳ متر؛ ساقه بی‌کرک یا بحالت جوان به تنگی کرکدار، با خارهای پراکنده. برگ‌ها شانه‌ای زوج؛ محور برگ به طول ۲۰-۳۵ میلیمتر، خارک‌دار. برگچه‌ها ۵۰-۱۱۰ تایی، مستطیلی، نوک‌کند، متقارک‌دار، به طول ۱۰-۲۰، به عرض ۳-۴ میلیمتر، با لبه‌ها و سطح تحتانی در امتداد رگبرگ میانی به پراکندگی کرکدار. گوشواره‌ها به طول ۶-۱۰ میلیمتر. گل‌آذین‌ها خوشه‌ای ۳-۱۲ گلی، به طول تا ۱۳ سانتیمتر. دمگل به طول ۶-۱۱ میلیمتر. کاسه گل به طول ۴ میلیمتر؛ دندانه‌ها به طول ۱ میلیمتر، با لبه کرکدار. جام گل زرد کم‌رنگ، بنفش

– خالدار؛ درفش با پهنکی به طول ۹-۱۰ میلیمتر؛ ناخنک به طول ۳ میلیمتر. نیام به طول ۱۵-۲۵ سانتیمتر، به عرض ۲-۳ میلیمتر، بی‌کرک، ۳۵-۴۰ دانه‌ای. پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان، پاکستان،

دردهای گلو می‌باشد. دانه‌های آن قاعده‌آور، محرک، قابض، شفا دهنده زخمهای مزمن و برطرف کننده پیدایش لکه‌های آبله هستند. برای درمان امراض طحال، اسهال و زیادی جریان خون قاعدگی مفید هستند. برگهای گیاه ملین، ضدکرم، رساننده دمل و آرام‌بخش هستند و برای درمان آماس بیضه‌ها مفیدند. گیاه را برای درمان زخم توصیه می‌کنند. دانه‌های آن همراه با آرد برای درمان کچلی و امراض پوستی بکار می‌رود (6).

تایی، به طول حدود ۷-۲۵، به عرض حدود ۳-۵ میلی‌متر، خطی - مستطیلی، نوک کند، نوک‌دار، بی‌کرک. گوشواره‌ها به طول حدود ۵-۷ میلی‌متر. گل‌آذین خوشه محوری، با ۳-۲۰ گل، به طول تا ۱۵ سانتیمتر. برگه و برگ‌ها به طول ۳ میلی‌متر،

هندوستان، سینه، جنوب شرق آسیا، جنوب و نواحی گرم و مرطوب آسیا.

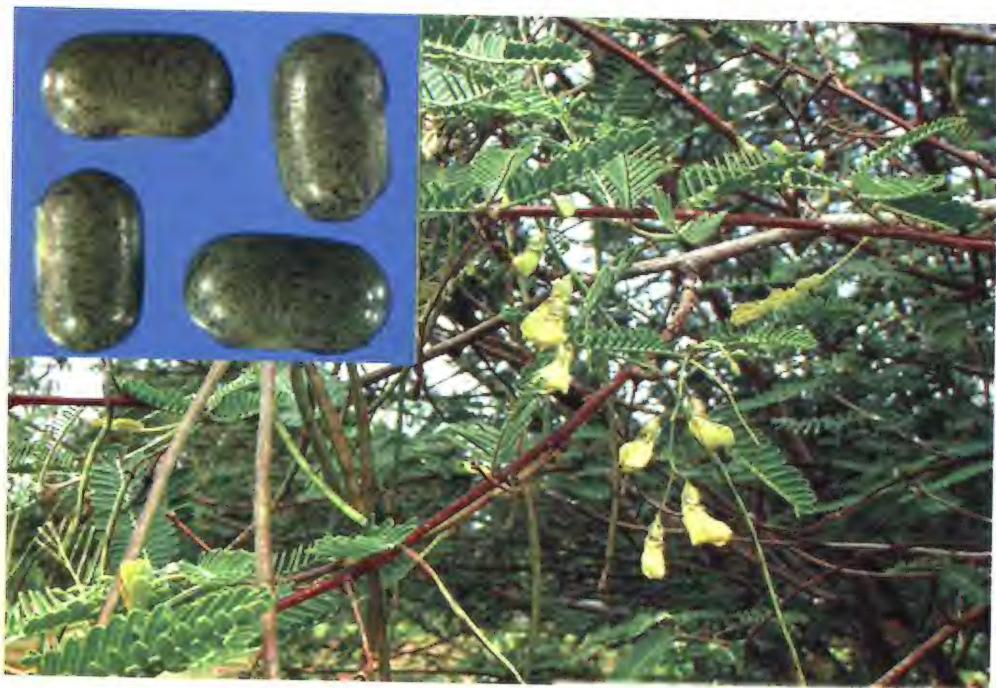
پراکندگی جغرافیایی در ایران: هرمزگان؛ بندرعباس؛ اطراف میناب؛ خون سرخ و گچین.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: ریشه‌ها، پوست، برگها، گلها و دانه‌ها. ریشه گیاه گرم، تلخ، محلل، ضدکرم، بادشکن، ضدبیماریهای کبدی، تورم (التهاب)، پایین آورنده تب، مداواکننده زخمها، دیابت، لک و پیس، غدد آبله‌ای و مسکن

*Sesbania sesban (L.) Merrill

لوبیای درختی، سسبان

درختی با چوب نرم، عمر کوتاه، به ارتفاع تا ۷ متر. ساقه‌های جوان کرکدار، برگها شانه‌ای زوج؛ محور برگها به طول ۳-۱۳ سانتیمتر؛ برگچه‌ها ۱۸-۵۰

Sesbania sesban (L.) Merrill

Sesbania sesban (L.) Merrill

ضدکرم بکار می‌رود. خمیر برگ آن برای درمان ورم‌های روماتیسمی، تاول‌های چرکی و آبسه‌ها بکار می‌رود. دانه‌های آن به‌عنوان محرک و قاعده‌آور و برای درمان بزرگی طحال و اسهال بکار می‌رود. خمیر دانه آن برای درمان خارش و دانه‌های سرخ‌رنگ پوستی بکار می‌رود. شیره پوست آن برای معالجه عفونت‌های پوستی استفاده می‌شود (9).

– دانه، پوست و شیره برگ آن مصرف می‌شود. شیره برگ آن ضدکرم است. پوست آن قابض است. دانه‌ها قاعده‌آور، قابض و محرک است، برای درمان اسهال، ناراحتی‌های قاعدگی و بزرگ شدن طحال بکار می‌رود و در طب سنتی محلی برای درمان امراض پوستی کاربرد دارد (1).

ریزان. دمگل به طول تا ۱۲ میلیمتر. کاسه گل بی‌کرک، با لبه کرکدار، به طول حدود ۵ میلیمتر؛ دندانه‌های کاسه گل به طول حدود ۱ میلیمتر یا کمتر، سه گوشه پهن. جام گل زرد با رنگ‌دویدگی یا نقاط ارغوانی؛ درفش به طول ۱۳-۱۴ میلیمتر. میوه نیام به طول ۱۵-۳۰ سانتیمتر، به عرض تا ۵ میلیمتر، با ۲۰-۴۰ دانه.

پراکندگی جهانی: کاشته شده در اغلب نقاط گرم و مرطوب جهان، ایران و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت کاشته شده در استانهای سیستان و بلوچستان، هرمزگان، جنوب فارس و بوشهر (جزیره خارک) دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: برگ آن به‌عنوان شیرآور و

مصارف و کاربردها: مقادیر کم گل آن، اثر مسهلی و مدر دارد. دانه آن نیز مشابه گل آن مصرف می‌شود اما خطرناک‌تر است. با توجه به اثرات سمی اندامهای مختلف گیاه امروزه کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرد (۱۱).

Spartium junceum L.

**Spartium junceum L.*

E. Spanish broom, weaver's_broom

طاووسی

درختچه‌ای ایستاده، با شاخه‌های فراوان ترکه‌ای، استوانه‌ای، شیاردار، کم‌برگ، به ارتفاع ۱-۳ متر. برگها کم، یک برگچه‌ای، به طول ۱۵-۲۵ میلیمتر، بیضوی باریک، ریزان. گل‌آذین خوشه‌ای انتهایی، تنک، ۵-۲۵ گلی. کاسه گل به طول حدود ۵/۷ میلیمتر، با دندانه‌های کوتاه. جام گل به طول ۲۰-۳۰ میلیمتر، زرد طلایی، ناو نوک‌دار، نوک به طول حدود ۲ میلیمتر. نیام به طول ۶۵-۹۰، به عرض ۶-۷ میلیمتر، به پهلوی فشرده مستطیلی، بدون کرک، ۱۰-۲۰ دانه‌ای.

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای و جزایر قناری. پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در نواحی معتدله و معتدله سرد (تهران، کرج، دماوند و ...) دیده می‌شود.

Spartium junceum L.

بصورت طبیعی در ایران نمی‌روید و در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد کاشته می‌شود (مؤلف).

یا مستطیلی - گوه‌ای، با قاعده کم و بیش باریک شده کوتاه، با رأس نوک کند یا سربریده و نوک کوتاه‌دار، روی سطح فوقانی بدون کرک یا کم و بیش بدون کرک شونده، در سطح تحتانی با کرکهای تار ابریشمی فشرده. گوشواره‌ها سه گوشه‌ای باریک. گل‌آذین خوشه، متقابل با برگها، تنک، با گلهای تنک، تعدادی از گلها در محور برگهای فوقانی. برگه‌ها به طول ۳-۴ میلیمتر. دمگلها به طول ۴ میلیمتر. کاسه گل به طول ۲/۵-۴/۵ میلیمتر، دندانه‌های کاسه به طول ۲-۳ میلیمتر، سرنیزه‌ای، نوک‌تیز، جام گل قرمز - ارغوانی

- اصولاً جنبه‌های زینتی طاووسی به مراتب بیشتر از ارزش‌های دارویی آن است، بخصوص که این گونه

Tephrosia purpurea (L.) Pers.

Syn.: *Galega purpurea* L.

E. purple tephrosia, wild indigo, bastard indigo

نیلکی ارغوانی

گیاه یکساله یا چندساله، با قاعده کمی سخت شده، ایستاده، به ارتفاع ۳۰-۵۰ (۱۰۰-) سانتیمتر. شاخه‌ها بدون کرک یا کم و بیش با کرکهای کوتاه فشرده تنک. برگها به طول ۵-۱۰ سانتیمتر؛ دمبرگ به طول (-) ۳(۵-۸ سانتیمتر؛ برگچه‌ها اغلب ۹-۲۱ تایی، به طول ۱۸-۲۸، به عرض ۶-۱۰ میلیمتر، بیضوی - مستطیلی

Tephrosia purpurea (L.) Pers.

مفید است. شیره برگها برای درمان تجمع مایع در بدن و دیابت مفید است. دانه‌های آن به‌عنوان ضدکرم برای کودکان بکار می‌رود (6).

– گیاه کامل به‌عنوان ملین، مدر و ضدکرم بکار می‌رود و برای درمان برونشیت، تجمع مایع در بدن و ناراحتیهای کلیوی استفاده می‌شود. خمیر برگ آن برای درمان دانه‌های پوستی، تاول‌ها، بواسیر و یرقان بکار می‌رود. جوشانده ریشه گیاه بلافاصله بعد از زایمان برای تخلیه نفاس و تمیز کردن زهدان به زنان داده می‌شود. جوشانده ریشه برای درمان سوءهاضمه، اسهال، روماتیسم، آسم، ناراحتیهای ادراری و تومورهای شکم (معدی) بکار می‌رود. خمیر ریشه آن برای درمان جذام و خوره و دانه‌های پوستی، ناراحتیهای کبدی، اسهال و بزرگ شدن طحال بکار می‌رود. پودر ریشه آن دود می‌شود (کشیده می‌شود) تا به درمان سرفه و آسم کمک کند (9).

Tephrosia purpurea (L.) Pers.

گیاه چندساله با ریشه دوکی شکل و بیخ ساقه کوتاه، با کرکهای گسترده یا فشرده کوتاه یا بی‌کرک شونده، به ارتفاع ۲۰-۱۰۰ سانتیمتر (در ایران اغلب کوتاه). ساقه‌ها از قاعده منشعب، ایستاده یا بالارونده یا خیزان. برگهای قاعده با دمبرگ بلند، میانی و بالایی‌ها به کوتاهی دمبرگ‌دار، فوقانی‌ترها تقریباً بدون دمبرگ؛

یا قرمز گلسرخی کم‌رنگ؛ درفش به طول ۶-۹ میلیمتر، در سطح پشتی کرک‌دار. تخمدان کرک‌دار؛ خامه تخت شده، بدون کرک شونده؛ کلاله فرجه‌ای یا تقریباً بدون کرک. نیام به طول ۴۰-۶۰، به عرض ۴-۵ میلیمتر، با کرکهای فشرده، با دانه‌های ۶-۹ تایی.

پراکندگی جهانی: جنوب آسیا، استرالیا، آفریقای گرم و مرطوب و جنوب آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: هرمزگان؛ در کناره‌های ساحلی نزدیک زیراب بین میناب و سیریک.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده گیاه؛ گیاه بطور کامل (ریشه‌ها، برگها و دانه‌ها) گیاه برای درمان تورم و التهاب و بزرگ شدن طحال و کبد مفید است. گیاه تلخ، قایض، تند، مدر، ملین، مدر و برطرف‌کننده انسداد است و برای درمان برونشیت و یرقان، تاول‌ها، جوش‌ها و بواسیر خون‌دار بکار می‌رود. برای معالجه سرفه و اختلالات کلیوی مفید است. عصاره گیاه برای درمان نارسایی‌های کبدی و تقویت کار آن بکار می‌رود. جوشانده گیاه هنگامی که برای رفع التهاب مزمن کلیه و تجمع مایع در بدن داده می‌شود اثرات مدر ملایم دارد. گیاه به‌عنوان ضدکرم برای کودکان بکار می‌رود، ریشه آن تلخ است و برای درمان التهاب گوش میانی، سوءهاضمه، اسهال مزمن و قولنج‌های صعب‌العلاج استفاده می‌شود. برای درمان آماس بیضه‌ها بسیار مفید و مؤثر است. مطالعات کلینیکی نشان داده که ریشه گیاه دارویی مؤثر بر علیه التهابات لوزه و آدنیت است. برگهای آن برای درمان یرقان

Trifolium pratense L.

Syn.: *Trifolium pratense* L. var. *anatolicum* Freyn, *Trifolium borystenicum* Gruner, *Trifolium fontanum* Bobrov, *Trifolium expansum* Waldst & Kit., *Trifolium pratense* L. var. *majus* Boiss.

E. red clover, meadow clover

شبدر چمن‌زاری، شبدر قرمز

به زرد یا سفید؛ درفش نوک چالدار. نیام تخم مرغی، یک دانه‌ای. دانه مستطیلی - تخم مرغی، زگیل دار (آبله روی)، زرد تا قهوه‌ای شونده یا بنفش.

پراکندگی جهانی: بسیار پراکنده در سراسر اروپا بجز بخش اعظم شمال آن، ناحیه مدیترانه‌ای، غرب آسیا، در نیمکره شمالی بصورت پراکنده کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب در نقاط مرطوب کوهستانها، در باغها و کناره‌های مزارع، در چمن‌زارهای کوهستانی در استانهای گرجان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، همدان، اراک، لرستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گل‌های خشک شده آن مصرف می‌شود. خلط آور، مدر، ضد اسپاسم و آرام‌بخش و مسکن در موارد سیاه‌سرفه و برونشیت می‌باشد. در

گوشواره‌ها تخم مرغی - سرنیزه‌ای، با بخش جدای (آزاد) به یکباره متفارق‌دار یا نیش‌دار؛ برگچه‌ها به طول ۱۵-۵۰، به عرض ۷-۱۵ میلی‌متر، واژ تخم مرغی تا واژ تخم مرغی - مستطیلی یا بیضوی پهن، بندرت در برگهای فوقانی مستطیلی - سرنیزه‌ای، نوک کند یا نسبتاً نوک تیز یا نوک چالدار. گل آذین به عرض ۷-۲۲ میلی‌متر، کروی یا تخم مرغی، بدون دمگل آذین یا بندرت دمگل آذین‌دار، اغلب با گوشواره‌های فوقانی گریبانی شده. لوله کاسه گل لوله‌ای - استکانی، ۱۰ رگه‌ای، با کرکهای مویی گسترده یا فشرده، بندرت بی‌کرک؛ دندانه‌ها نامساوی، راست، درفشی، نوک کند، اغلب مژه‌دار یا کرکی مویی گسترده؛ دندانه پایینی از لوله و از بقیه دندانه‌ها بلندتر؛ با دهانه باز، با حلقه کمی ضخیم شده کرکدار. جام گل به طول ۱۵-۱۸ میلی‌متر، قرمز - ارغوانی یا قرمز گل‌سرخ، بندرت سفید مایل

Trifolium pratense L.

Trifolium pratense L.

البرز و سایر قلل موجود در ایران پراکنده‌اند، تنها بدلیل رطوبت‌پسند بودن در حوزه مرکزی ایران و نواحی خشک و بیابانی دیده نمی‌شوند که آنهم بعضاً توسط کشاورزان در اراضی کشاورزی روستایی به‌عنوان علوفه کاشته می‌شوند. اگرچه اطلاعات کمی در ارتباط با مصارف دارویی آنها در دست می‌باشد، اما اغلب آنها دارای گل‌های معطر حاوی شهد می‌باشند که می‌تواند برای پرورش زنبور عسل مورد استفاده قرار گیرد و شاید بتوان روی جنبه‌های دارویی آنها نیز اطلاعاتی بدست آورد. بنابراین در اینجا فهرستی از گونه‌های جنس *Trifolium* ارائه می‌شود و یادآور می‌شویم که آنها را می‌توان در ردیف گیاهان معطر محسوب نمود.

Trifolium alexandrinum L.

شیدر برسیم

Trifolium alpestre L.

شیدر کوهسری

Trifolium ambiguum M.B.

شیدر مشکوک

Trifolium angustifolium L.

شیدر برگ باریک

Trifolium arvense L.

شیدر خودروی، شیدر پاخرگوشی

Trifolium aureum Pollich

شیدر نارنجی

Trifolium badium Schreb.

شیدر شاه‌بلوطی

Trifolium bullatum Boiss. & Hausskn.

شیدر چروکیده

Trifolium campestre Schreb.

شیدر مزرعه‌روی، شیدر زرد

Trifolium canescens Willd.

شیدر خاکستری

Trifolium caucasicum Tausch

شیدر قفقازی

Trifolium Cherleri L.

شیدر لرستانی

Trifolium Chusii Godron & Gren. var. *kahiricum*

Zohary

شیدر مصری

Trifolium dasyurum C. Presl

شیدر طناز

Trifolium echinatum M.B.

شیدر خاردار

Trifolium fragiferum L.

شیدر توت‌فرنگی

استعمال خارج بصورت پماد و مرهم برای درمان زخها، سوختگی‌ها و بصورت قطره چشمی در صورت پیدایش لکه‌های سیاه در چشم مصرف می‌شود. بعلت ایجاد حساسیت به نور سبب التهاب پوستی شیدری (ناشی از ارتباط با شیدر) می‌شود (5). - گل‌های گیاه مصرف می‌شود. گل‌های این گیاه به‌عنوان ضد اسپاسم، خلط‌آور، مسکن و التیام‌بخش کاربرد دارد. در فهرست گیاهان دارویی امریکا گیاه بصورت سیگار برای درمان آسم بکار می‌رود. در اروپا برای تنظیم عمل هضم، اصلاح اشتها و مداوای بیماریهای کبد بکار می‌رود (7).

- شیدر قرمز برای درمان بیماریهای پوستی بکار می‌رود، بطور معمول به همراه با سایر گیاهان تصفیه یا پاک‌کننده مانند بابا آدم / *Arctium lappa* L. و ترشک مواج / *Rumex crispus* L. استفاده می‌شود. گیاه خلط‌آور است و می‌توان آن را برای درمان سرفه‌های اسپاسمی بکار برد. شیدر قرمز اثرات استروژنیک (زیادکننده هورمون زنانه) دارد و به درمان دردهای یائسگی کمک می‌کند (4).

جنس شیدر / *Trifolium* L. در ایران قریب به ۵۰ گونه گیاه یکساله و چندساله دارد که در سراسر ایران از حوزه گرمسیری جنوب تا ارتفاعات کوهستانی

<i>Trifolium radicosum</i> Boiss. & Hohen.	شیدر پرریشه، شیدر کوهستانی	<i>Trifolium glomeratum</i> L.	شیدر خوشه‌ای
<i>Trifolium repens</i> L.	شیدر سفید، شیدر خزنده	<i>Trifolium grandiflorum</i> Schreb.	شیدر تماشایی
<i>Trifolium resupinatum</i> L.	شیدر، شیدر ایرانی	<i>Trifolium hirtum</i> All.	شیدر مو‌دار
<i>Trifolium scabrum</i> L.	شیدر زیر	<i>Trifolium hybridum</i> L.	شیدر دورگ
<i>Trifolium Sebastianii</i> Savi	شیدر ایتالیایی	<i>Trifolium lappaceum</i> L.	شیدر بابا آدمی
<i>Trifolium spadicum</i> L.	شیدر خرمایی	<i>Trifolium leucanthum</i> M.B.	شیدر سفید پرچم
<i>Trifolium spumosum</i> L.	شیدر اسفنجی، شیدر بادکنکی	<i>Trifolium mazanderanicum</i> Rech. f.	شیدر مازندرانی
<i>Trifolium squamosum</i> L.	شیدر ساحلی	<i>Trifolium medium</i> L.	شیدر مادی، شیدر گاوی
<i>Trifolium stellatum</i> L.	شیدر ستاره‌ای	<i>Trifolium micranthum</i> L.	شیدر گل‌ریز
<i>Trifolium striatum</i> L.	شیدر رگه‌دار، شیدر مفصل‌دار	<i>Trifolium montanum</i> L.	شیدر کوهی
<i>Trifolium subterraneum</i> L.	شیدر زیرزمینی	<i>Trifolium nigrescens</i> Viv. subsp. <i>Petrisavii</i> (Clem.)	شیدر سیاه‌شونده، شیدر رطوبت‌پسند
<i>Trifolium suffocatum</i> L.	شیدر رازکی، شیدر شنی	Holmboe	
<i>Trifolium tomentosum</i> L.	شیدر نمدی	<i>Trifolium ochroleucum</i> Hudson	شیدر اخرازی، شیدر گوگردی
<i>Trifolium tumens</i> stev. ex M.B.	شیدر بادکرده	<i>Trifolium phleoides</i> Pour. ex Willd.	شیدر دم‌گره‌ای
<i>Trifolium Vavilovii</i> Eig	شیدر فلسطینی		
یادآور می‌شود که فهرست مذکور فقط یادآور گیاهانی است که گل‌های معطر دارند اما در طب سنتی جایگاهی برای آنها تعریف نشده است و به امید اینکه ارزش‌های دارویی آنها نیز در آینده مشخص گردد (مؤلف).		<i>Trifolium physodes</i> Stev. ex M.B.	شیدر متورم
		<i>Trifolium pilulare</i> Boiss.	شیدر تویی، شیدر غده‌ای
		<i>Trifolium pratense</i> L.	شیدر چمن‌زاری، شیدر قرمز
		<i>Trifolium purpureum</i> Loisel. var. <i>purpureum</i>	شیدر ارغوانی

Trifolium alexandrinum L.

Trifolium ambiguum M.B.

Trifolium campestre Schreb.

Trifolium canescens Willd.

Trifolium caucasicum Tausch

Trifolium hybridum L.

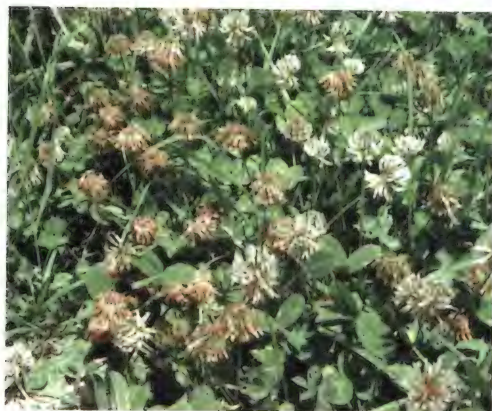

Trifolium hybridum L.

Trifolium radicosum Boiss. & Hohen.

Trifolium repens L.

Trifolium resupinatum L.*Trifolium tomentosum* L.

کم شاخه، با کرکهای تنک یا بی کرک؛ ساقه‌ها لوله‌ای (توخالی)، به ارتفاع ۱۰-۵۰ سانتیمتر. گوشواره‌ها سه گوشه - سرنیزه‌ای، نوک‌دار، کامل. برگچه‌ها به طول ۱۰-۳۰، به عرض ۵-۱۵ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی یا واژ

* *Trigonella Foenum-graecum* L.

E. fenugreek trigonella, fenugreek, common fenugreek

شنبليله

گیاه یکساله، ضخیم، کم و بیش ایستاده، تقریباً ساده یا

Trigonella Foenum-graecum L.

خون، ضد التهاب، مقوی قلب، خواص ضد میکروبی، کاهش کلسترول خون، ادرار آور و کاهش ورم می باشد. بطور کلی اثرات درمانی شنبلیله بشرح زیر است: ضد درد، ضد التهاب، ضد عفونی کننده، ضد نفخ، ضد اسپاسم، ضد سرطان، پایین آورنده قند خون، افزایش دهنده میل جنسی، قابض، مقوی، صفرآور، ملین، خلط آور، کاهش دهنده کلسترول، کم کننده چربی خون، کم کننده پرفشاری خون، کاهش دهنده تری گلیسیرید خون، شیرافزا، مسهل، مقوی رحم و ضد کرم (۱۲).

- گیاه و دانه های شنبلیله رفع کننده فساد، مسهل ضعیف، مدر، قاعده آور و محرک قوای جنسی هستند، مفید برای درمان تجمع مایع در بدن، سرفه های مزمن، بزرگ شدن طحال و کبد می باشد. برای درمان سوء هاضمه به همراه از دست دادن اشتها، اسهال بعد از زایمان در زنان و رماتیسم توصیه می شود. برگ های آن در مصرف خارجی و داخلی برای ترکیبات خنک کننده آن بکار می رود. دانه های آن بادشکن، مقوی، ضد تب، ضد کرم، قابض، اشتها آور، مداوا کننده جذام، استفراغ، پرونشیت و بواسیر می باشد. دم کرده آن به عنوان نوشابه ای خنک کننده به بیماران مبتلا به آبله داده می شود. بوداده آن برای درمان اسهال خونی مفید است (6).

- برگ های آن به عنوان سبزی خوردن برای کم کردن دردهای بدن و تب مصرف می شود. پودر دانه های آن به همراه عسل برای درمان اسهال و سرفه بکار می رود. دم کرده دانه های آن برای درمان ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان توصیه می شود. خمیر دانه ها برای درمان سوختگی ها، تاول ها، آبسه ها و زخمها بکار می رود. دانه های خیس کرده آن در آب به عنوان ملین برای درمان تورم های جهاز روده ای بکار می رود. جوشانده دانه های آن به عنوان شیرآور و بوداده آن برای کنترل دیابت

سرنیزه ای، به کوتاهی گاهی بطور غیر چشمگیر دندانه دار. دمگل آذین وجود ندارد. گلها ۱-۲ تایی، محوری. کاسه گل به طول ۷-۸ میلی متر، لوله ای؛ دندانه ها خطی - سرنیزه ای، مساوی با لوله. جام گل به طول ۱۲-۱۸ میلی متر، زرد کم رنگ، گاهی با رنگ دویدگی بنفش. نیام استوانه ای یا تقریباً فشرده، خطی، کم و بیش راست یا کمی خمیده، اغلب بی کرک، بطریق طولی رگه دار، با فضای حفره ای قویاً طویل شده، بتدریج بطرف نوکی راست به طول ۱۰-۴۰ میلی متر باریک شده، با بخش دانه دار به طول ۵-۱۱، به عرض ۳-۵ میلی متر. دانه ها ۱۰-۲۰ تایی، به طول ۳-۴، به عرض ۲-۳ میلی متر، مستطیلی، با آبله های کوچک.

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه ای، ترکیه، بیابانهای سوریه، عراق، تالش، ایران، افغانستان، پاکستان، قفقاز، عربستان و اتیوپی؛ محل خاستگاه نامشخص، اغلب کاشته شده و معرفی شده می باشد.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده به عنوان سبزی خورشی در استانهای با کشاورزی پر بار و زمینهای حاصلخیز بصورت فصلی اغلب در بسیاری از مناطق از جمله در استانهای تهران، آذربایجان، کردستان، خوزستان، هرمزگان، کرمان، اصفهان و خراسان می کارند.

مصارف و کاربردها: گیاه بطور کامل به عنوان سبزی مصرف می شود. دانه های آن به عنوان ادویه مصرف می گردد. گیاه حاوی الکالوئید تریگلونلین (Trigonelline) و روغن فراری است که به عنوان دورکننده حشرات بکار می رود.

- از شنبلیله بطور موضعی به شکل خمیر و پماد جهت درمان جوشها، سوختگی، التهاب و اگرما استفاده می شود، در طب عوام پودر آن بصورت خوراکی به عنوان منبع موسیلاژ در نزه های ششی مصرف می شود، از اثرات مهم دیگر آن کاهش قند

ناشی از له کردن برگها و یا گلها هستند. اگرچه در طب سنتی ایران و سایر کشورها نیز از ترکیبات دارویی آنها اطلاعات دقیقی در دست نیست، اما شاید بتوان با توجه به پراکندگی قابل توجه گونه‌های این جنس در ایران و عطر و بوی خاص گل‌های آنها در مورد ترکیبات و کاربردهای دارویی آنها نیز تحقیق کرد. در اینجا جهت اطلاع فهرست گونه‌های این جنس آورده می‌شود (مؤلف).

Trigonella anguina Delile   شنبلیله ماری

Trigonella aphanoneura Rech. f.

شنبلیله بروجنی، شنبلیله رگه‌شفاف

Trigonella arcuata C.A. Mey.   شنبلیله کمانی

Trigonella astroites Fisch. & C.A. Mey.

شنبلیله سینوسی، شنبلیله قره‌باغی

Trigonella aurantiaca Boiss.   شنبلیله نارنجی

Trigonella elliceras Fisch.   شنبلیله شاخ‌زیا

Trigonella capitata Boiss.   شنبلیله سرسان

Trigonella coerulescens (M.B.) Halacsy

شنبلیله خوشه‌ای، شنبلیله آبی‌رنگ

Trigonella crassipes Boiss.   شنبلیله ساقه ضخیم

Trigonella disperma Bomm. ex Vassilcz.

شنبلیله دودانه‌ای

Trigonella elliptica Boiss.

شنبلیله بیضوی، شنبلیله شیرازی

Trigonella filipes Boiss.   شنبلیله موین

Trigonella Fischeriana Ser.   شنبلیله گرجستانی

Trigonella latialata (Bomm.) Vassilcz.

شنبلیله بال پهن، شنبلیله لاله‌زاری

Trigonella macroglochis Durieu

شنبلیله فرانسوی

Trigonella monantha C.A. Mey. subsp. *geminiflora*

(Bge.) Rech. f.   شنبلیله تک‌گل دوقلو

Trigonella monantha C.A. Mey. subsp. *incisa*

مصرف می‌شود (9).

– مقوی، نرم‌کننده، شیرآور، مغذی، مقوی معده، چاشنی، محرک قوای جنسی و دورکننده حشرات است. دی‌اوسوجنین (Diosogenin) به‌عنوان زمینه‌ساز برای تهیه کورتی‌زون (Cortisone) و هورمون‌های جنسی بکار می‌رود. پودر دانه‌های آن گاهی به‌عنوان چاشنی و ادویه مصرف می‌شود (5).

– شنبلیله در طب گیاهی شمال آفریقا، خاورمیانه و هندوستان بسیار بکار می‌رود، و بنظر می‌رسد برای درمان بیماری‌های گوناگونی بکار می‌رود. دانه‌های مغذی آن در طول دوره نقاهت برای تحریک افزایش وزن، به‌ویژه در بی‌اشتهایی داده می‌شود. آنها برای کم کردن تب بکار می‌روند، با توانایی قابل مقایسه با گنگنه. اثر آرام‌بخشی دانه‌های آن را دارویی مؤثر و با ارزش برای درمان ورم معده و زخم معده می‌سازد. آن را برای آسان‌کردن زایمان و افزایش تولید شیر در پستان بکار می‌برند. شنبلیله همچنین ضد دیابت و کاهش‌دهنده سطح کلسترول خون محسوب می‌شود. در استعمال خارجی بصورت خمیر برای معالجه آبسه‌ها، کورک‌ها و تاول‌ها، زخم‌ها و سوختگی‌ها یا بصورت دوش و شستشو برای تخلیه بیش از حد مجرای تناسلی زنان بکار می‌رود. دانه‌های آن نفس را خوشبو و به بازسازی و ذخیره کردن حس کسل‌کننده مزه‌ها کمک می‌کند. در چین شنبلیله بصورت شیاف برای درمان سرطان گردن رحم بکار می‌رود (4).

جنس شنبلیله / *Trigonella* L. در ایران ۳۲ گونه گیاه علفی یک‌ساله و چندساله دارد که در اغلب نقاط ایران از حوزه گرمسیری جنوب تا دامنه‌های کوهستانی البرز و آذربایجان پراکنده‌اند و در حوزه مرکزی و بیابانی کمتر مشاهده می‌شوند، همه گونه‌های آن همانند شنبلیله / *Trigonella* *Foenum-graecum* L. دارای عطر و بوی خاص

<i>Trigonella stellata</i> Forssk.	شنبلیله ستاره‌ای	(Benth.) Ali	شنبلیله تک‌گل لویدار
<i>Trigonella stenocarpa</i> Rech. f.	شنبلیله تفتانی	<i>Trigonella monantha</i> C.A. Mey. subsp. <i>monantha</i>	
<i>Trigonella stragulata</i> Boiss.	شنبلیله دانه تسبیحی		شنبلیله تک‌گل
<i>Trigonella subenervis</i> Rech. f.	شنبلیله سزواری	<i>Trigonella monantha</i> C.A. Mey. subsp. <i>Noeana</i>	
<i>Trigonella tehranica</i> Bornm.	شنبلیله تهرانی	(Boiss.) Huber_ Morath	شنبلیله تک‌گل بابلی
<i>Trigonella turkmena</i> M. Popov.		<i>Trigonella monspeliaca</i> L.	شنبلیله مونیلیه‌ای
	شنبلیله ترکمنی، شنبلیله کاشمیری	<i>Trigonella orthoceras</i> Kar. & Kir.	شنبلیله شاخدار
<i>Trigonella uncata</i> Boiss. & Noe	شنبلیله قلاب‌دار	<i>Trigonella persica</i> Boiss.	شنبلیله ایرانی
<i>Trigonella uncinata</i> Banks & Soland.		<i>Trigonella spicata</i> Sibth. & Sm.	شنبلیله سنبله‌ای
	شنبلیله سرعصایی	<i>Trigonella Spruneriana</i> Boiss.	شنبلیله ترکیه‌ای

Trigonella aurantiaca Boiss.*Trigonella coerulescens* (M.B.) Halacsy*Trigonella Spruneriana* Boiss.*Trigonella stellata* Forssk.

Trigonella elliptica Boiss.

بدون کرک. گل آذین ۱-۲ گلی. گلها به طول (۱۵-۱۸-۲۵) میلیمتر، بنفش. کاسه گل به طول ۱۰-۱۳ میلیمتر، لوله‌ای، بدون کرک تا تقریباً بدون کرک؛ دندانه‌ها تقریباً مساوی، کم و بیش مساوی لوله، سه گوشه‌ای باریک. جام گل بی‌کرک؛ درفش از بالها بلندتر، پهنک با ناخنک کم و بیش مساوی؛ ناو کوتاه‌تر. نیام به طول ۲۵-۷۰ میلیمتر، به عرض ۵-۱۰ میلیمتر، خطی تا مستطیلی، بدون پایک زیرتخم‌دانی، مایل به زرد - قهوه‌ای یا کم‌رنگ شونده - قهوه‌ای تا قهوه‌ای شونده - خاکستری، بدون کرک یا تقریباً بدون کرک تا به تنگی کرک مویی‌دار سفید. دانه‌ها ۵-۱۲ تایی، به قطر ۳-۵ میلیمتر، کروی کوچک یا کروی یا مستطیلی تا عدسی شکل، کدر، زردشونده - قهوه‌ای تا قهوه‌ای تا زیتونی - سبز، یک‌رنگ یا با خالهای تیره؛ ناف خطی.

***Vicia sativa* L.**Syn.: *Vicia sativa* L. subsp. *sativa*

E. common vetch, tare, vetch, cultivated vetch

ماشک، گاودانه، کرسنه (Karsane)

گیاه تقریباً بدون کرک تا کرک‌دار؛ ساقه ضخیم تا نازک، ایستاده تا بالارونده، بدون کرک تا تقریباً بدون کرک. گوشواره‌ها به طول ۵-۸ میلیمتر، سرنیزه‌ای تا نیمه پیکانی، دندانه‌دار، بدون کرک تا تقریباً بدون کرک. کرک غده‌ای‌دار. محور برگها منتهی به پیچک منشعب؛ برگچه‌ها (۳-) ۵-۸ جفتی، به طول (۵-) ۱۰-۲۸ میلیمتر، به عرض ۳-۱۲ میلیمتر، با شکل و بزرگی بسیار متنوع، با کرکهای فشرده سفید یا کرک مویی قهوه‌ای شونده یا تقریباً بدون کرک تا بدون کرک، با رگبرگهای ثانویه ۱۰-۱۵ جفتی. دمگل آذین بسیار کوتاه، به طول ۱-۲ میلیمتر، کرک مویی‌دار تا تقریباً

Vicia sativa L.

دانه‌ای مانند آبله و سرخک بکار می‌رود و در استعمال خارج آرد آن برای رفع التهاب‌های سطحی بدن مصرف می‌شود (۱۱).

– شاید در گذشته دور *Vicia sativa* در بعضی از نقاط مملکت ما کاشته می‌شده است. اما امروزه کاشت آن بطور کلی منسوخ شده و دانه‌های گیاه خودروی آن نیز در طب سنتی ایرانی جایگاهی ندارد (مؤلف).

Vicia sativa L. var. *sativa*

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال آفریقا، آسیا، کاشته شده در استرالیا، آفریقای گرم و مرطوب و آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت پراکنده در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، زنجان، کرمانشاه، همدان، اصفهان، لرستان، خوزستان، فارس، بوشهر، کرمان، بلوچستان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: دانه گیاه در موارد تب‌های

گیاه بالارونده یا ایستاده؛ ساقه پوشیده با کرک‌های مویی سخت شکننده گسترده قهوه‌ای. برگ‌ها سه برگچه‌ای، با دم‌برگی به طول ۵-۲۱ سانتیمتر؛ برگچه‌ها به طول ۵-۱۶، به عرض ۳-۱۲ سانتیمتر،

* *Vigna radiata* (L.) Wilczek

Syn.: *Phaseolus radiatus* L., *Phaseolus aureus* Roxb., *Phaseolus mungo* (L.) Mant., *Vigna mungo* (L.) Hepper
E. green gram, mung bean

Vigna radiata (L.) Wilczek

با دانه‌های ۸-۱۴ تایی، سبز تیره.

پراکندگی جهانی: آسیا و آفریقای گرم و مرطوب. پراکندگی جغرافیایی در ایران: اصولاً این گونه در ایران بحالت کاشته شده بصورت بسیار پراکنده در بعضی نقاط کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: ماش گرم و مقوی است. ریشه آن مخدر و برای درمان استخوان درد بکار می‌رود. دانه‌های آن شیرین، روغنی، مقوی، ملین، محرک قوای جنسی، اشتهاآور، مدر و شیرافزا هستند، برای درمان بواسیر و آسم بکار می‌روند و برای قلب و رفع خستگی مفرد مفیدند. دانه‌های آن هم در مصرف داخلی و هم مصرف خارجی استفاده می‌شود. در مصرف داخلی جوشانده آن برای درمان سوءهاضمه،

بیضوی یا لوزوی یا تخم‌مرغی، با پهلوه‌ای تقریباً مورب، کامل یا ۲-۳ لوبه، نوک‌دار، با دو سطح بی‌کرک یا کرکی موی ریش مانند، با دم‌برگچه به طول ۳-۶ میلیمتر. گوشواره‌ها به طول ۱۰-۱۸ میلیمتر، سپری. گل آذین محوری، پرگل؛ دمگل آذین به طول ۲۵-۹۵ میلیمتر. برگه‌ها به طول ۴-۵ میلیمتر، برگ‌ها به طول ۴-۷ میلیمتر. دمگل به طول ۲-۳ میلیمتر. لوله کاسه گل به طول ۳-۴ میلیمتر، بی‌کرک؛ دندانه‌ها به طول ۱/۵-۴ میلیمتر، مژه‌دار؛ جفت فوقانی تقریباً کاملاً پیوسته. جام گل زرد - سبز شونده؛ درفش به طول ۱۲ میلیمتر. نیام به طول ۴۰-۹۰، به عرض ۵-۶ میلیمتر، در بین دانه‌ها کمی بهم آمده، کرکی گسترده، قهوه‌ای تیره.

– دانه‌های آن به‌عنوان قابض، مقوی و خنک‌کننده مصرف می‌شود. جوشانده دانه‌های آن به‌عنوان مدر کاربرد دارد (9).

سطح بی‌کرک یا کرکی پراکنده؛ دمبرگچه به طول ۲/۵ میلیمتر. گوشواره‌ها تقریباً میان چسب، به طول ۸–۲۵ میلیمتر. گل آذین محوری، ۲–۱۲ گلی؛ دمگل آذین به طول ۲–۳۶ سانتیمتر. برگ‌ها به طول ۳–۵ میلیمتر، برگ‌ها به طول ۳–۵ میلیمتر. دمگل‌ها به طول ۱–۴ میلیمتر. کاسه گل بی‌کرک؛ لوله به طول ۳–۵/۵ میلیمتر؛ دندان‌ها به طول ۵/۲–۱۴ میلیمتر. جام گل سفید یا سبز شونده یا ارغوانی؛ درفش به طول ۱۲–۳۳ میلیمتر. نیام به طول ۷۵–۱۳۰، به عرض بیشتر از ۵ میلیمتر، در حالت رسیده بی‌کرک،

نزله‌های معده، اسهال خونی، اسهال، سرفه، التهاب مثانه، بواسیر، فلج و رعشه، روماتیسم، عفونتهای کبدی، سیستم عصبی و تب بکار می‌رود (6).

** Vigna unguiculata (L.) Walp*

Syn.: *Dolichos unguiculatus* L., *Dolichos Catjang* Burm. f., *Dolichos sinensis* L., *Phaseolus cylindricus* L., *Vigna cylindrica* (L.) Skeels, *Vigna Catjang* (Burm. f.) Walp.

E. catjang, catjung cowpea, black-eye pea

لوبیای چشم بلبلی

گیاه بالارونده. برگ‌ها سه برگچه‌ای؛ دمبرگ به طول ۱/۵–۱۳ سانتیمتر؛ برگچه‌ها به طول ۵–۱۶، به عرض ۱–۱۲/۵ سانتیمتر، تخم‌مرغی – سرنیزه‌ای؛ برگچه‌های جانبی مورب، نوک‌دار یا نوک‌کند، منقاردار، با دو

Vigna unguiculata (L.) Walp

کم رنگ. دانه به طول ۵-۶ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: ناحیه گرمسیری دنیای قدیم، در سایر نقاط گرم و مرطوب نیز کاشته شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اصولاً این گونه در ایران بحالت خودروی وجود ندارد و بحالت کاشته

شده در بعضی نقاط همانند لوبیا کاشته می شود.

مصارف و کاربردها: این گونه نیز مانند سایر حبوبات (نخود، عدس، ماش، باقلا، لوبیا) به مصرف تغذیه می رسد و جنبه های دارویی آن تحت سیطره مصرف خوراکی آن قرار دارد (مؤلف).

یادداشت

عراق جلد ۳) معرفی شده است؛ براساس نوشته فلور عراق جلد ۳ از این گونه برای درمان فشار خون بالا استفاده می شود (25).

جنس تلخ بیان / *Sophora L.* در ایران سه گونه گیاه علفی و بوته ای دارد که عبارتند از

تلخ بیان *Sophora alopecuroides L.*

تلخ بیان بیابانی *Sophora pachycarpa CA. Mey.*

Sophora mollis (Royle) Baker

تلخ بیان درختچه ای

- جنس گلیسین / *Wisteria Nutt.* در ایران یک گونه گیاه کاشته شده پیچان با گل های پیش رس بهاره و معطر بنام *Wisteria sinensis (Sims.) Sweet* دارد که در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد ایران کاشته می شود اما جنبه های دارویی آن مشخص نیست.

تیره پروانه آسایان / *Papilionaceae* یکی از تیره های بزرگ گیاهیست که تقریباً در اغلب نقاط می توان آنها را دید، بخصوص جنس گون / *Astragalus L.* با قریب به ۸۰۰ گونه در سراسر ایران پراکنده می باشد و بسیاری از آنها نیز معطرند و تعدادی از آنها نیز مولد کتیرا می باشند.

جنس شبدر تشی یا لوبیای خاردار / *Meristotropis Fisch. & Mey.* در ایران یک گونه بنام *Meristotropis xanthioides Nassilez.* دارد که برگ های آن معطر می باشد.

جنس ساتوری / *Securigera DC.* با یک گونه گیاه علفی یکساله بنام ساتوری / *Securigera securidaca (L.) Degen & Dorfl.* در سال های اخیر به عنوان یکی از ارقام دارویی بنام های عدس الملک (عدس مر: فلور

Meristotropis xanthioides Nassilez

Securigera securidaca (L.) Degen & Dorfl.

Securigera securidaca (L.) Degen & Dorfl.

Sophora alopecuroides L.

Sophora pachycarpa C. A. Mey.

Sophora mollis (Royle) Backer

تیره آلاله سفید/Parnassiaceae

Parnassia palustris L.

Parnassia palustris L.

E. wide world parnassia, grass of parnassus

آلاله سفید

گیاه چندساله، بدون کرک، با برگهای قاعده‌ای طوقه‌ای. ساقه‌های گلدار سرسان (با ساقه عربان) محکم (قوی)، به ارتفاع تا ۳۰ سانتیمتر، اغلب با یک برگ و همیشه حاوی یک گل. پهنک برگها به طول تا ۵ سانتیمتر و عرض کمی باریکتر یا مساوی طول، با قاعده قلبی، رأس نوک کند یا نوک تیز. دمبرگ از پهنک بلندتر. برگ ساقه‌ای در بخش پایینی ساقه قرار گرفته، بدون دمبرگ. گلها نرماده؛ کاسه گل لوله‌ای کوتاه، با کاسبرگهایی (بریدگیهایی) به طول ۳-۶، به عرض ۱-۳ میلیمتر، تخم‌مرغی یا سرنیزه‌ای. گلبرگها ۵ تایی، سفید، به طول ۶-۱۰، به عرض ۴-۷ میلیمتر، سرنیزه‌ای پهن تا تخم‌مرغی پهن، با ناخنک بسیار کوتاه، با رأس اغلب چالدار، چندین رگه‌ای. پرچمهای عقیم پایک‌دار، با ریشک‌هایی (زایده موی ریش مانند) به تعداد ۵-۲۱، با رأس کرک غده‌ای‌دار. کپسول تخم‌مرغی یا تقریباً کروی. پراکندگی جهانی: اروپا (از بریتانیا تا نواحی شمالی و مرکزی و ارتفاعات مدیترانه‌ای)، شمال آفریقا، قفقاز،

سیبری، آسیای مرکزی، مغولستان، ژاپن و شمال آمریکا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان (مرند، یام کوه میشوداغ).

مصارف و کاربردها: کلیه اندامهای گیاه اثر مقوی و قابض دارد. برای درمان حالت‌های اسهالی و خونروی در فواصل قاعدگی بکار می‌رود و بعلت مدر بودن در بیماریهای مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد (۱۱). - با توجه به پراکندگی بسیار محدود این گونه در ایران در طب سنتی ایران جایگاه خاصی برای آن عنوان نشده و برای پی بردن به اهمیت دارویی آن نیاز به تحقیق و تفحص بیشتری می‌باشد (مؤلف).

تیره گل ساعتی/Passifloraceae

کمی معطر؛ کاسبرگها سفید با سطح داخلی صورتی کم رنگ، در سطح پستی و نزدیک نوک با شاخکی کوتاه. گلبرگها صورتی کم رنگ. تاج سفید، با قاعده و رأس صورتی، بوضوح کوتاهتر از گلبرگها. میوه تخم‌مرغی یا تقریباً کروی، زرد، به طول حدود ۵ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: برزیل

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در نواحی شمالی ایران و نقاط با آب و

Passiflora caerulea L.

E. blue_crown passion flower, blue passion flower

گل ساعتی

گیاه پی کرک، گاهی سبز کلمی رنگ، پیچان با ساقه‌های استوانه‌ای یا کمی زاویه‌دار. برگها عمیقاً بریده با ۵ لوب سرنیزه‌ای کامل با نوک تیز، دو لوب پایینی گاهی مجدداً لوب‌دار؛ دمبرگ با ۲-۴ غده. گوشواره‌ها تخم‌مرغی، به طول ۱۲-۱۸ میلیمتر. گلها به عرض ۷۵-۱۰۰ میلیمتر،

هوای معتدل.

علمی *Passiflora edulis* Sims و نام انگلیسی passion fruit بمنظور استفاده‌های دارویی به ایران وارد و در شمال ایران کاشته شده است. در طب سنتی ایران جایگاه دارویی هیچ یک از گونه های گل ساعتی به خوبی مشخص نیست (مؤلف).

مصارف و کاربردها: برگها و گلهای آن مصرف می‌شود و خواص درمانی: مسکن (بدون ایجاد افسردگی) و ضد اسپاسم دارد و برای درمان بی‌خوابی، حالت‌های عصبی (اضطراب، هیستری، تپش قلب)، ضعف اعصاب، تحریکات مغزی، صرع و مشکلات ناشی از یائسگی مصرف می‌شود (۱۰).

– اثرات درمانی گل ساعتی گوشتی‌رنگ / *Passiflora incarnata* L. خواص ضد درد، ضدباکتری، ضدورم، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم، مقوی قلب، هضم‌کننده، قارچ‌کش، خواب‌آور، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، مخدر، محرک تنفسی، آرام‌بخش و مقوی رحم دارد و شباهت آن با *Passiflora caerulea* باید بررسی شود (۱۲).

– در سالهای اخیر گونه دیگری از این جنس به نام

passiflora caerulea L.

passiflora caerulea L.

Passiflora edulis Sims

Passiflora edulis Sims

Passiflora incarnata L.

Passiflora incarnata L.

تیره کنجد/*Pedaliaceae**Sesamum indicum* L.*** *Sesamum indicum* L.**Syn.: *Sesamum orientale* L.

E. oriental sesamum, benne oil plant, gingelly, teel oil plant, sesame

کنجد

گیاه یکساله، ایستاده، به ارتفاع تا ۷۰ سانتیمتر. برگها به طول ۳-۱۸ سانتیمتر، به عرض ۵/۴-۴ سانتیمتر، شکل و بزرگی آن در یک گیاه بسیار متنوع، کامل یا لوبدار، در سطح بالایی بی‌کرک، در سطح پایینی کرکدار، دمیرگدار، پایینی‌ها متقابل، بالایی‌ها متناوب. گلها سفید، قرمز یا ارغوانی، برگه‌دار. دمگل به طول تا ۵ میلی‌متر، در قاعده و در دو طرف دارای غده‌های دوتایی چشمگیر. کاسه گل به طول ۲-۶ میلی‌متر، با قطعات باریک، کرکدار، دائمی. جام گل به طول ۲۰-۳۰ میلی‌متر، با لوبهای کند، کرکدار. پرچمها به طول ۱۰ میلی‌متر. تخمدان به طول ۱۰-۲۰ میلی‌متر، کرکدار، مستطیلی. میوه کپسول مستطیلی، شباری شکوفا، نوک‌دار، به طول ۱۵-۲۵ میلی‌متر، به عرض ۵-۷ میلی‌متر، کرکی زیر. دانه‌ها به طول ۲-۳ میلی‌متر، به عرض ۱-۱/۵ میلی‌متر، تقریباً صاف، سیاه یا قهوه‌ای سفید.

پراکندگی جهانی: با خاستگاه ناشناخته؛ آسیا یا افریقای گرم و مرطوب، در سرزمین‌های با هوای خنک اغلب کاشته می‌شود و گاهی تقریباً بحالت خودروی دیده می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت کاشته شده در استانهای مازندران، کرمانشاه، خوزستان، بوشهر، فارس، کرمان و خراسان مشاهده می‌شود.

مصارف و کاربردها: بمنظور استفاده از دانه‌های روغنی آن کاشته می‌شود. روغن آن در قنادی (شیرینی‌پزی) مصرف دارد. در صنعت برای صابون‌پزی و روغن مو بکار می‌رود. برگها، دانه‌ها و روغن آن از نظر دارویی اهمیت دارد (22).

– اندامهای مورد استفاده: دانه‌ها، برگها، ریشه‌ها و

روغن کنجد؛ دانه‌های کنجد ملین، نرم‌کننده، مقوی، مدر و شیرآور هستند، مفید برای درمان بواسیر، و به‌عنوان غذای مقوی و عامل معطر کردن و چاشنی بکار می‌روند. خمیر دانه‌ها مخلوط با کره در استعمال خارجی برای درمان بواسیر خونی کاربرد دارد، دانه‌ها بحالت جوشانده به‌عنوان قاعده‌آور و بحالت ضماد برای درمان زخمها کاربرد دارد، دانه‌ها و روغن آن به‌عنوان آرام‌بخش در اسهال خونی و دردهای اداری با دیگر داروها بکار می‌رود. برگها بحالت جوشانده برای بیمارانی بکار می‌رود که نیاز به آرام‌بخش دارند. دم‌کرده برگهای تازه در آب سرد در شمال امریکا به‌عنوان نوشابه‌ای آرام‌بخش در بیماری وبا و دیگر اختلالات شکم در بچه‌ها بکار می‌رود. همچنین در رفع بیماری نژله و دیگر بیماریهای اندامهای اداری بکار می‌رود (6).

کردن (نرم کردن) درون جهاز هاضمه دارویی مؤثر برای درمان یبوست محسوب می‌شود. دانه‌های آن قدرت و توانایی قابل توجهی در تحریک تولید شیر در پستان دارد. روغن دانه کنجد مفید برای پوست است و به‌عنوان حامل یا مبنای مواد آرایشی بکار می‌رود. جوشانده ریشه‌های آن در روش‌ها و سنت‌های گوناگون طب سنتی برای درمان سرفه و آسم کاربرد دارد (4).

Sesamum indicum L.

دانه‌های آن به‌عنوان شیرآور، قاعده‌آور، ملین و مدر مصرف می‌شود. جوشانده دانه‌های آن برای افزایش میل جنسی و درمان فقدان عادت ماهیانه داده می‌شود. خمیر دانه‌های آن برای درمان زخمها و سوختگی‌ها بکار می‌رود. روغن بدست آمده از دانه‌های آن و کاربرد آن روی سر هفته‌ای یکبار قبل از حمام کردن برای درمان درد زایمان و قرمز شدن چشم کاربرد دارد. سرخ شده گل‌های آن در خامه و قرار دادن آن روی چشم بسته در طول شب سبب افزایش دید می‌شود. برگ‌های گرم شده آن و پوشاندن آن با خامه و قرار دادن آن روی تاول‌ها سبب رسیدن آنها و کاهش تورم‌ها می‌شود. خمیر برگ تازه آن برای درمان اختلالات کلیه بکار می‌رود (9).

کنجد اصولاً به‌عنوان غذا و عامل معطرکننده (چاشنی یا اسانس) در چین مصرف می‌شود. اما آن را همچنین برای رفع حالت‌های کمبود (نارسایی مواد غذایی) به‌ویژه آنهایی که کبد و کلیه را تحت تأثیر قرار می‌دهند بکار می‌برند. دانه‌های آن برای بیماری‌هایی مانند سرگیجه، پیچیدن صدا در گوش و محو دیدن (ناشی از کم‌خونی) تجویز می‌شود. بدلیل اثرات لیز

تیره سرخاب کولی/ *Phytolaccaceae*

Phytolacca americana L.

Phytolacca americana L.

Syn.: *Phytolacca decandra* L.

E. common pokeberry, virginian poke, poke root, poke-weed

سرخاب کولی

گیاه چندساله؛ ریشه ضخیم، دوکی شکل؛ ساقه ایستاده، به ارتفاع ۱-۳ متر، بی‌کرک، سبز یا گاهی مایل به قرمز (اغلب در فصل پاییز قرمز)؛ شاخه‌ها تا انتها بحالت دوشاخه‌ای منقسم؛ برگ‌ها متناوب، بالایی‌ها اغلب نزدیک بهم، تخم‌مرغی تا تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای. به طول ۱۰-۴۰، به عرض ۲-۱۰ سانتیمتر، بالایی‌ها کوچکتر از پایینی‌ها، با رگبرگ میانی

Phytolacca americana L.

رگه‌ای، با خامه‌های پایدار (دائمی) روی آنها، به قطر حدود ۷-۸ میلیمتر، کروی و بهنگام رسیدن بدون رگه؛ دانه‌ها کلیوی شکل عدسی، به طول حدود ۳ میلیمتر، فشرده، سیاه، درخشان.

پراکندگی جهانی: از شمال امریکا، و تقریباً در بیشتر نقاط مرطوب معرفی شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً بصورت علف هرز در نقاط مختلف جنگلی و کناره‌های جاده‌ها در استانهای مازندران، گرگان و گیلان می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه آن در پاییز و میوه‌های سته رسیده آن مصرف می‌شود. سرشاخه‌های جوان آن در صورتی که بدرستی تهیه شوند در بهار خوردنی هستند. مصرف آن بهنگام رسیدن خطرناک و سمی

چشمگیر، سبز، سرانجام اغلب قرمز شونده؛ دمبرگ زاویه‌دار، بی‌کرک، به طول ۱-۳ سانتیمتر؛ گل‌آذینها طویل شده، خوشه‌ای، متقابل و بلندتر از برگها، به طول ۱۰-۱۵، به عرض حدود ۲ سانتیمتر، دمگل‌آذین‌دار؛ دمگل‌آذین راست یا تا حدودی خمیده، به طول ۱-۳ سانتیمتر؛ دمگلها دائمی، به طول ۴-۱۰ میلیمتر، ۳ برگگی، برگک قاعده‌ای سرنیزه‌ای، به طول ۳-۱۶، به عرض ۵/۱۰-۱ میلیمتر، دوتای بالایی به طول ۱-۳ میلیمتر؛ گلها کوچک، به قطر حدود ۵/۰ میلیمتر؛ لوبهای گلپوش دایره‌ای - تخم‌مرغی، نوک‌کند، در بالا توگود، به طول ۲-۳ میلیمتر، به عرض حدود ۲ میلیمتر، ابتدا مایل به سفید، سرانجام قرمز شونده. پرچمها ۱۰ تایی، به اندازه نصف طول لوبهای گلپوش؛ پرچه‌ها ۱۰-۱۲ تایی؛ میوه بهنگام خامی ۱۰-۱۲

می‌رود. بصورت پماد یا مرهم برای درمان زخم و عفونت نوک پستان (آسیب دیده) و پستان‌ها، جوش غرور جوانی، التهاب فولیکول‌ها، عفونتهای قارچی و جرب بکار می‌رود. مصرف گیاه به مقدار زیاد کاملاً سمی است (4).

– شاخه‌های آن بعد از جوشانیدن برای مدتی طولانی خورده می‌شود، ریشه‌های ضدتورمی آن برای درمان تورم غدد گلو داده می‌شود، خاصیت ملین و مخدر دارد. باعث کاهش خلط سینه می‌شود و درد مفاصل را آرام می‌کند و اسپرم را می‌کشد و با برگهای آن عفونتهای قارچی را مداوا می‌کند (2).

است. از نظر دارویی قی‌آور ضعیف و مسهل با بعضی از ترکیبات مخدر است. ریشه خشک آن برای درمان بواسیر شهرت دارد. میوه خشک آن بصورت ضماد برای درمان زخمهای روباز بکار می‌رود (7).

– سرخاب کولی در مصرف داخلی به عنوان تننور به مقدار کم برای درمان روماتیسم و درد مفاصل بکار می‌رود. ریشه آن برای درمان بیماریهای دستگاه تنفس مانند زخمهای گلو، لوزه‌ها، غدد متورم و عفونتهای مزمن بکار می‌رود. گیاه گاهی برای درمان درد و عفونت تخمدان‌ها یا بیضه‌ها و به عنوان محرک لنفاوی (داروی رفع احتقان) برای تصفیه مواد زاید بدن بکار

تیره کاج/Pinaceae

Cedrus Deodora (Roxb. ex Lamb.) G. Don

* *Cedrus Deodara* (Roxb. ex Lamb.) G. Don

Syn.: *Cedrus Libani* var. *Deodara* Hook. f., *Pinus Deodara* Roxb.

E. deodar cedar

سدر مقدس

درختی به ارتفاع تا ۵۰ متر. برگها سبز مایل به آبی تیره، به طول ۵-۲/۵ سانتیمتر، به ضخامت پهنای آن (ضخامت آن با پهنای آن مساوی). مخروطها به طول ۷-۱۰، به عرض ۵-۶ سانتیمتر، قهوه‌ای مایل به قرمز. فلسها به عرض ۵-۶ سانتیمتر، کمی کرک نمدی.

– درختی زیبا با نمای عمومی هرمی.

پراکندگی جهانی: هیمالیا، لبنان و جنوب غرب ترکیه. پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در تهران، کرج و نواحی شمالی ایران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: مطالب زیر در مورد گونه‌های

مختلف *Cedrus Libani* / *Cedrus* بخصوص سدر لبنانی

و سدر مقدس / *Cedrus Deodora* با نام انگلیسی

cedar صادق است. برگها، چوب و روغن فرار آن

مصرف می‌شود. روغن فرار چوب سدر عموماً از

تقطیر سدر اطلس / *Cedrus atlantica* بومی مراکش

یا ارس ویرجینیایی / *Juniperus virginiana* بدست

می‌آید. این روغن ضدعفونی‌کننده قوی، قابض، مدر، خلط‌آور و مسکن است، بصورت رقیق شده و ماساژ دادن روی پوست سبب درمان نرله، عفونتهای سینه و

برگهای آن التهاب را درمان و چوب آن مدر و بادشکن است و در دفع سنگ کلیه از آن استفاده می‌کنند. اسانس حاصل از آن اثر تسکین دهنده دارد و در رفع ناراحتیهای پوستی مؤثر است، تربانتین تهیه شده از چوب آن با رعایت احتیاط جهت مداوای زخمها و جوش و دانه‌های جلدی بکار می‌رود (۱۱).

التهاب مثانه می‌شود، آن را برای درمان زخمهای پوستی و زخمهای رویاز استفاده می‌کنند. در طب هندی این روغن فرار برای درمان سیفلیس و جذام تجویز می‌شود (۴).

– از تمام اندامهای گیاه جهت درمان سوء هضم، بی‌خوابی، سکسکه و عدم دفع ادرار استفاده می‌شود.

Cedrus Deodora (Roxb. ex Lamb.) G. Don.

* *Picea Abies* (L.) Karst.

Syn.: *Picea excelsa* Link, *Picea rubra* A. Dietr., *Pinus Abies* L., *Pinus Picea* Duroi

E. Norway spruce, christmas tree, European spruce, white fir, white pine

نوئل

درختی به ارتفاع تا ۵۰ متر، با شاخه‌های گسترده، معمولاً با شاخه‌چه‌های واژگون، با پوست قهوه‌ای مایل به قرمز. جوانه‌ها مایل به قرمز یا قهوه‌ای روشن، بدون رزین، با فلسهای اغلب با نوک گسترده؛ جوانه انتهایی با تعداد کمی فلسهای قاعده‌ای کرکدار ناودار متقاردار. شاخه‌چه‌ها معمولاً قهوه‌ای، بی‌کرک یا با کرکهای کوتاه. برگها به طول ۱-۲ بندرت تا ۲/۵ سانتیمتر، نوک‌تیز، سبز تیره، معمولاً درخشان. مخروطها واژگون، استوانه‌ای، به طول ۱۰-۱۵ سانتیمتر، قهوه‌ای روشن، ارغوانی یا قبل از رسیدن سبز، با فلسهای نازک، لوزوی – تخم‌مرغی، با رأس

Picea Abies (L.) Karst.

Picea Abies (L.) Karst.

که از این درخت بدست می‌آید می‌تواند مشابه خواص درمانی کاج‌ها/ *Pinus spp.* مصرف شود (۱۱).
- با توجه به وجود نه چندان فراوان این گیاه در ایران و آنهم بصورت کاشته شده، بنظر می‌رسد استخراج مواد رزینی از آن در ایران مقرون به صرفه نمی‌باشد و بعلاوه اینکه این گیاه در طب سنتی ایران جایگاهی ندارد (مؤلف).

نوک تیز، به طول ۱۰-۲۰ سانتیمتر، دندانان اره‌ای ریز، سبز روشن، با غلافهای دائمی به طول حدود ۸ میلیمتر. مخروط‌ها تخم‌مرغی یا تقریباً کروی، به طول ۱۰-۱۵ سانتیمتر، قهوه‌ای - شاه‌بلوطی، درخشان، در سال سوم می‌رسند، پایدار (دائمی)، با پایک کوتاه، فلسها با کوهان پشته تخت نوک‌کند. دانه‌ها قهوه‌ای، به طول ۱۲-۱۸ میلیمتر با بالی ریزان و طولی کمتر از ۱۲ میلیمتر.
پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای.

سربریده، دندانک‌دار - چریده تا چالدار.
پراکندگی جهانی: شمال و مرکز اروپا، گاهی در شرق و شمال آمریکا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران بصورت کاشته شده در تهران، کرج و در نواحی شمالی ایران دیده می‌شود.
مصارف و کاربردها: برگ، پوست، جوانه و اولئورزینی

**Pinus pinca L.*

Syn.: *Pinus sativa* Lamarck, *Pinus domestica* Matthews, *Pinus arctica* Hort, *Pinus aracanensis* Knight
E. Italian stone pine, stone pine, stone pine tree

کاج بادامی، کاج چتری، کاج سنگی
درختی به ارتفاع تا ۲۵ متر، با تاج سرتخت چترمانند نامتقارن. پوست خاکستری - مایل به قرمز، با شیارهای (ترکهای) عمیق. شاخچه‌ها قهوه‌ای کم رنگ، بدون کرک. جوانه‌های زمستانه با فلسهای برگشته. برگها در دسته‌های ۲ تایی، نسبتاً خشن و

ضماد، حمام بخار گیاهی و استنشاق نیز مصرف می‌شود (internet).

Pinus pinea L.

Pinus sylvestris L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در نواحی شمالی ایران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: تربانتین (turpentine) استخراج شده از رزین کلیه کاج‌ها ضد عفونی‌کننده، مدر، قرمزکننده پوست و ضد کرم است. دارویی مؤثر در مصرف داخلی برای مداوای دردهای کلیه و کیسه مثانه می‌باشد و همچنین هم در استعمال داخلی و هم در استعمال خارجی بصورت مالیدن و حمام بخار در مداوای بیماریهای روماتیسمی بکار می‌رود؛ همچنین مفید برای سیستم و دستگاه تنفسی و مفید برای درمان بیماریهای لایه مخاطی و بیماریهای تنفسی مانند سرفه‌ها، سرماخوردگی، آنفلوآنزا و در استعمال خارج مفید برای درمان انواع بیماریهای پوستی مانند زخمها، زخمهای چرکی، سوختگی‌ها و تاول‌ها و بصورت شمع،

* *Pinus sylvestris* L.

Syn.: *Pinus altissima* Ledeb., *Pinus armena* Koch, *Pinus borealis* Salisb., *Pinus caucasica* Fisch., *Pinus genevensis* Hort.

E. scots pine, scotch pine, highland pine, common pine, Schotch fir northern Pine, Wild pine, red wood, Norway fir

کاج جنگلی

درختی به ارتفاع تا ۲۵ متر یا گاهی تا ۴۰ متر، با شاخه‌های گسترده، بهنگام جوانی با تاج هرمی، بهنگام پیری با تاج کروی و نامنظم. پوست قرمز یا قهوه‌ای - قرمز، در بخش فوقانی تنه نسبتاً نازک و صاف، در بخش پایینی ترک‌دار و تیره‌تر؛ شاخه‌چه‌ها زرد مایل به خاکستری کدر. جوانه‌ها تخم مرغی - مستطیلی، قهوه‌ای، رزین‌دار. برگها دوتایی، سخت شکننده، معمولاً پیچیده، به طول ۳-۷ سانتیمتر، سبز مایل به آبی. مخروط‌های یکساله برگشته، مخروطی - مستطیلی، متقارن یا گاهی مورب، به طول ۳-۶ سانتیمتر، زرد - زرد مایل به قهوه‌ای مات. آپوفیز

التهاب مفاصل و روماتیسم بکار رود. روغن فرار استخراج شده از برگهای آن را می‌توان برای درمان آسم، برونشیت و دیگر عفونتهای تنفسی و اختلالات هضم غذا مانند باد شکم مصرف کرد. شاخه‌ها و ساقه‌های کاج جنگلی رزین غلیظی تولید می‌کند که اثرات ضد عفونی‌کننده روی سیستم تنفسی دارد. روغن فرار دانه‌های آن خاصیت مدر و محرک دستگاه تنفسی دارد. دانه‌های آن برای درمان برونشیت، سل و عفونتهای مثانه بکار می‌رود. جوشانده دانه‌های آن را می‌توان برای کمک به بند آوردن تخلیه بیش از حد دستگاه تناسلی زنان بکار برد (4).

Pinus sylvestris L.

(بخش در معرض فلسه‌های مخروط) تخت، گاهی هرمی، کوهان کوچک، با تیغی کوچک. پراکندگی جهانی: اروپا تا سبیری. پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در نواحی شمالی در استانهای مازندران و گیلان. **مصارف و کاربردها:** در استعمال داخلی خواص درمانی: گندزدای قوی و مؤثر برای مجاری تنفسی، ضد التهاب، ضد اسپاسم مجاری ادراری و کبدی، محرک: تحریک‌کننده بخش قشری غده فوق کلیه می‌باشد و برای درمان ناراحتیهای مجاری تنفسی (سرماخوردگی، برونشیت، التهابات شش و نای، ذات‌الریه، آسم و سل)؛ التهاب کیسه صفرا، عفونتها، سنگهای صفراوی، ناتوانی جنسی، راشیتیزم، دردهای معده و روده بکار می‌رود (۱۰).

– روغن ترپانتین (Turpentine oil) در استعمال خارج به‌عنوان محرک موضعی (مولد حساسیت موضعی) ضد حساسیت و تحریک و ضد عفونی‌کننده ملایم بکار می‌رود. برای درمان روماتیسم و سیاتیک استفاده می‌شود. غنچه‌های آن مدر و مرهم هستند و برای درمان عفونتهای جهاز تنفسی بکار می‌روند (5).
– برگها، شاخه‌ها، ساقه‌ها، دانه‌ها و روغن فرار گیاه مصرف می‌شود، برگهای کاج جنگلی در استعمال داخلی اثرات ملایم گندزدا و ضد عفونی‌کننده روی سینه دارد و ممکن است برای درمان بیماریهای

تیره فلفل سیاه/Piperaceae

متناوب، کامل، دم‌برگ دار، بدون کرک، تخم‌مرغی، مستطیلی، با قاعده قلبی یا گرد، نوک دار، چرمی، با رگرگهای مشخص. گلها دوپایه، در گل‌آذین سنبله‌ای. میوه تقریباً کروی، شفت، به قطر ۶-۸ میلی‌متر، نوک دار، به‌طور مشخص دم میوه دار، سبز – سیاه‌شونده، بهنگام خشک شدن چروکیده. پراکندگی جهانی: بومی اندونزی (جاوه)، سوماترا،

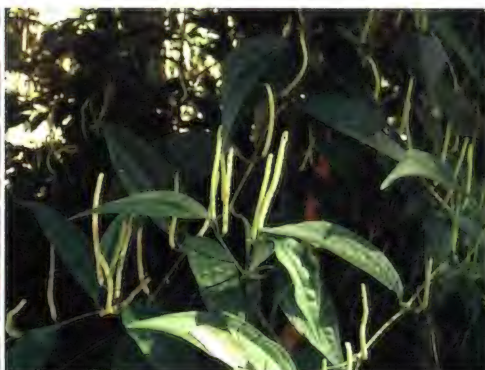
* *Piper Cubeba* L.f.

Syn.: *Cubeba officinalis* Raf.

E. cubeba, cubeb pepper, cubebs, tailed pepper

کبابه چینی، کبابه

گیاهانی گروهی چندساله، چوبی یا پیچان بالارونده، با ساقه و شاخه‌های بندبند زیگزاگی بدون کرک خاکستری، از محل گره‌ها مولد ریشه. برگها ساده،

Pepper Cubeba L.f.

کبابه چینی گاهی به عنوان خلط آور برای درمان برونشیت مزمن بکار می‌رود. احتیاط این است کبابه توسط کسانی که از بیماریهای تورم جهاز هاضمه رنج می‌برند مصرف نشود (4).

برونئی و مالزی، کاشته شده در هندوستان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران نمی‌روید و کاشته نیز نمی‌شود، آن را به عنوان گیاه دارویی به ایران وارد می‌کنند.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: میوه و روغن آن می‌باشد. کبابه چینی، ملین، بادشکن، تحریک‌کننده موضعی، مدر و خلط آور است. آسم را معالجه می‌کند. میوه نارس آن معطر، مدر و خلط آور است. میوه آن خوراکی، معطر و بادشکن است و برای درمان سرگیجه، سردرد، هیستری، فلج و رعشه و از دست دادن حافظه بکار می‌رود. داروی با ارزش برای درمان التهاب مزمن و سوزاکی پیشابراه، التهاب (ورم) روده و نزله است و برای درمان سرفه، برونشیت و اختلالات عمومی شش‌ها استفاده می‌شود. روغن آن برای درمان امراض تناسلی - ادراری مانند التهاب مثانه، سوزاک و التهاب مزمن و سوزاکی پیشابراه بکار می‌رود (6).

- مانند دیگر گیاهان تیره فلفل سیاه، کبابه چینی اثر قابل توجه ضدنفخ و ضدعفونی‌کننده دارد. میوه آن از نظر دارویی بمنظور ضدعفونی دستگاه ادراری مصرف می‌شود و در گذشته برای درمان سوزاک بکار برده می‌شده. بعلاوه میوه آن به تسکین مشکلات (بیماریهای) هضم مانند نفخ و باد شکم کمک می‌کند.

Piper Cubeba L.f.

چرمی، بدون کرک، تخم مرغی بهن با رأس نوک دار، سبز درخشان، به طول ۱۲-۱۵، به عرض ۸-۱۲ سانتیمتر. گلها در سنبله هایی به طول ۱۰-۲۰ سانتیمتر، مایل به سبز. میوه تخم مرغی تا کروی، بهنگام جوانه سبز درخشان، بهنگام رسیدن قرمز روشن.

* *Piper nigrum* L.

E. black pepper, pepper

فلفل سیاه

درختچه چندساله بالارونده، از محل گره ها مولد ریشه و چسبنده به تنه درختان. برگ ها ساده، متناوب، ضخیم،

***Piper nigrum* L.**

مانند یک محلل در فلج پایین تنه و بیماریهای آرتزیتی مفید است، در استعمال خارجی قرمزکننده پوست است و در کاربرد موضعی برای آرام کردن زخمهای دهان، بواسیر و امراض پوستی بکار می رود. درمان کننده ای مفید در اختلالات همراه با خونریزی و آرام بخش راست روده در پایین افتادگی قسمتی از احشاء است (6).

– دانه های آن برای درمان سوء هاضمه، نفخ و تب

مصارف و کاربردها: میوه فلفل سیاه تند، تلخ، گرم، سبک و محلل است و به عنوان عطر، ملین و بادشکن بکار می رود و دارویی با ارزش به عنوان ملین معدی – روده ای و خدمتکاری بزرگ برای معده در سوء هاضمه و تورم معده است. به عنوان محرک اثرات چشمگیری روی لایه مخاطی راست روده و اندامهای ادراری دارد. برای وبا، ضعف بعد از تب، سرگیجه، اغماء و به عنوان ضد مالاریا در تب های مالاریایی؛

آن سبب تسکین درد روماتیسمی و دندان درد می شود. فلفل سیاه گندزدا و ضدباکتری است و تب را پایین می آورد (4).

– فلفل سیاه، سبز و سفید از میوه آن تهیه می شود و بستگی به مراحل مختلف رسیدن و طرز عمل آوری آن دارد که امروزه در سراسر جهان مصرف می شود. ارزش زیاد فلفل سیاه به عنوان عامل محرک برای مسافران تجاری و تاجر در گذشته شناخته شده بوده است. الکاوئید پیرین (Piperine) فلفل سیاه عامل محرک ترشح بزاق و شیره معده است و به هضم غذا و دفع باکتریها کمک می کند. میوه مدر آن نفخ، قولنج، روماتیسم، سردرد و اسهال را درمان کند (2).

مالاریا مصرف می شود. جوشانده بدست آمده از دانه های پودر شده آن برای درمان سردرد، اختلالات تنفسی، سرفه و سرماخوردگی بکار می رود. پودر دانه های آن برای درمان مشکلات گاستریتی و هضم بکار می رود (9).

– میوه و روغن فرار آن مصرف می شود. مزه تند شناخته شده فلفل بخاطر آورنده (بازتاب دهنده) اثر محرک و ضد عفونی کننده آن روی جهاز هاضمه و سیستم گردش خون است. فلفل معمولاً به تنهایی یا با دیگر گیاهان و ادویه جات بمنظور گرم کردن بدن یا بهبود بخشیدن کار و عمل هضم در صورت دل آشوبه و دل بهم خوردگی، درد معده (شکم درد)، نفخ، باد شکم، یبوست یا فقدان اشتها بکار می رود. روغن فرار

تیره بارهنگ/ *Plantaginaceae*

Plantago amplexicaulis Cav.

Plantago amplexicaulis Cav.

بارهنگ ساقه آغوش

گیاه یکساله، قد کوتاه یا با قامتی متوسط، به ارتفاع تا ۱۵ (۳۰-) سانتیمتر، کم و بیش کرکدار یا بی کرک شونده، بحالت خشک سیاه شونده. ساقه کوتاه، بدون انشعاب یا از قاعده منشعب. برگها بصورت مارپیچی قرار گرفته، کم و بیش نزدیک بهم یا با فاصله از یکدیگر، نازک، بحالت خشک شکننده، سرنیزه ای، به طول ۴-۱۵، به عرض ۳/۱-۱/۵ سانتیمتر، نوک دار بلند، با رأس نسبتاً نوک کند، بطرف قاعده و به دمبرگی بلند باریک شده، ساقه آغوش، با رگرگهای ۳-۵ تایی؛ غلاف به طول ۴-۵ میلیمتر. دمگل آذین سنبله ها ایستاده یا کمی خمیده، به طول ۱۰-۲۰ (۲۵-) سانتیمتر. سنبله بیضوی، به طول ۱/۵-۲ (۳-) سانتیمتر، با گلپای انبوه. برگه با کاسه مساوی، کاملاً پهن دایره ای، به طول ۵ (۶-) میلیمتر، بی کرک، ناودار. کاسبرگها تخم مرغی پهن، به طول ۳/۵ میلیمتر، ناودار. لوبهای جام گل تخم مرغی، به طول ۲۵-۳/۷۵

میلیمتر. کپسول به طول حدود ۶ میلیمتر، بنفش یا رنگارنگ، بیضوی؛ تخمک ها ۲ تایی.

Plantago amplexicaulis Cav.

نقاط مختلف استانهای هرمزگان، جنوب کرمان و سیستان و بلوچستان می‌روید.

مصارف و کاربردها: دانه‌های آن مصرف می‌شود. گیاه برای درمان بی‌بوست مزمن و اختلالات اسهال خونی بکار می‌رود. موسیلاژ آن بصورت پوشش زخم دوازده (اثنی عشر) را می‌پوشاند و سبب تسریع التیام آن می‌شود، همچنین سبب جذب سموم از روده می‌شود (5).

– دانه‌های آن برای درمان اسهال خونی بکار می‌رود (1).

Plantago ciliata Desf.

پراکندگی جهانی: الجزایر، تونس، مصر و عربستان تا جنوب ایران، پاکستان و افغانستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب در حوزه گرمسیری جنوب ایران و در نواحی بیابانی جلگه‌ای و دامنه‌ای کوهستانی در استانهای خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، جنوب فارس و جنوب کرمان می‌روید.

مصارف و کاربردها: دانه‌های گیاه مصرف می‌شود، گیاه قابض است و برای درمان تب نوبه و عفونتهای ریوی بکار می‌رود. برای رفع التهابات چشمی نیز از آن استفاده می‌کنند (1).

Plantago ciliata Desf.

بارهنگ مژه‌دار

گیاه یکساله یا چندساله، بدون ساقه یا ساقه‌دار بسیار کوتاه، قد کوتاه، به ارتفاع تا ۱۰ سانتیمتر، کم و بیش کرکدار – کرک ابریشمی فشرده یا پشمالو (کرک هلوبی). برگها طوقه‌ای، قابل ارتجاع، واژ تخم‌مرغی یا سرنیزه‌ای – قاشقی، به طول ۳–۴ سانتیمتر، به عرض ۲–۰/۵ سانتیمتر، با قاعده و رأس به یکباره باریک شده یا تقریباً دایره‌ای، کامل یا دنداندار، بطرف قاعده دمیرگ باریک شده، در قاعده به غلاف پهن شده. سنبله‌ها با دمگل آذین خمیده – برخاسته، به طول ۱–۷ سانتیمتر. سنبله تخم‌مرغی به طول ۱–۲ سانتیمتر. برگه تخم‌مرغی، نسبتاً نوک کند، به طول ۳/۵ میلیمتر، با لبه مژه‌دار، ناودار. کاسبرگها واژ تخم‌مرغی، به طول ۳ میلیمتر، ناودار. لوبهای جام گل گسترده، تخم‌مرغی باریک، نوک تیز، به طول ۱/۵ میلیمتر. کپسول‌ها نیمه کروی. تخمک‌ها ۲ تایی.

پراکندگی جهانی: عربستان، جنوب ایران تا افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه علفی یکساله و اغلب کوتوله در حوزه گرمسیری جنوب ایران در

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی گرمسیری کشور در استانهای گرگان (ناحیه دشتی پست ساحل خزر)، بخش گرمسیری استانهای کرمانشاه، ایلام، لرستان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان و جنوب فارس، کرمان و سیستان و بلوچستان می‌روید. **مصارف و کاربردها:** برگ و ریشه آن اثر درمانی شبیه به دیگر بارهنگ‌ها دارد (11).

Plantago Coronopus L.

بطرف شرق تا ایران و آسیای مرکزی.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران و گیلان.
مصارف و کاربردها: کاربردها و مصارف آن همانند *Plantago Psyllium* L. می‌باشد (4).

Plantago indica L.

Plantago Coronopus L.

E. crowfoot plantain, crowfoot, buck horn plantain, star of the earth

بارهنگ شاخ گوزنی، بارهنگ پاکلاغی

گیاه علفی یکساله یا چندساله، بدون ساقه، کوتاه، به ارتفاع ۱۵-۲۰ سانتیمتر، کم و بیش پوشیده از کرکهای فشرده، با برگهای مستطیلی-سرنیزه‌ای، شانه‌ای-دندانه‌ای یا شانه‌ای بریده، با بریدگیهای خطی نوک‌تیز یا سرنیزه‌ای. سنبله‌ها دمگل آذین‌دار؛ دمگل آذین به بلندی ۵-۸ سانتیمتر، بلندتر از برگها یا کمی کوتاهتر، بالارونده یا ایستاده؛ سنبله استوانه‌ای-باریک. برگه در قاعده تخم‌مرغی نوک‌تیز یا نوک‌دار، با لبه باریک، با کرکهای مویی کوتاه فشرده. کاسبرگ جلویی بیضوی، با لبه‌ای مژدار، ناودار؛ کاسبرگهای پشتی تخم‌مرغی، کمی پهن‌تر، به طول تا ۳ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا از جنوب اسکاندیناوی بطرف جنوب بریتانیا، ناحیه مدیترانه‌ای، غرب آسیا، بعلاوه بحالت معرفی شده در شمال امریکا، استرالیا و نیوزیلند.

Plantago indica L.

Syn.: *Plantago ramosa* (Gilib.) Ascherson

E. whorled plantain

بارهنگ هندی، بارهنگ چرخه‌ای

گیاه یکساله، ساقه‌دار، کوتاه تا متوسط. ساقه به ارتفاع ۱۰-۵۰ سانتیمتر، کرکی مویی و کرکی غده‌دار. برگها متقابل، خطی-سرنیزه‌ای، کرکدار. سنبله‌ها با دمگل آذینی به طول ۵-۶ سانتیمتر، راست-گسترده. سنبله انبوه، پرگل، تخم‌مرغی-بیضوی. برگه‌ها تخم‌مرغی پهن، ناودار، کرکدار. کاسبرگها تخم‌مرغی، نوک‌کند، ناودار. لوبهای جام گل تخم‌مرغی باریک، نسبتاً نوک‌تیز، به طول ۲ میلیمتر. کپسول بیضوی پهن، با رأس گرد. دانه‌ها دوتایی.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال آفریقا و غرب آسیا

Plantago indica L.

دو انتهای باریک شده، نوکی تیز، رگه‌های ۵ تایی مشخص، بدون کرک یا پوشیده از کرک‌های پراکنده. دمگل آذین ایستاده، به ارتفاع ۱۵-۳۰ (۶۰-) سانتیمتر با کرک‌های تنک زیر، سفید، سنبله متراکم، استوانه‌ای - مخروطی کوتاه یا تقریباً کروی. برگه‌ها تخم‌مرغی پهن، ناودار. کاسبرگ‌ها به طول ۳-۳/۵ میلیمتر، بدون کرک، با لبه‌های پوشیده از کرک‌های تار ابریشمی، ناودار.

Plantago lanceolata L.

Syn.: *Plantago lanceolata* Stapf

E. buckhorn plantain, lamb's _ tongue, narrow_leaved plantain, ribwort

کاردی، بارهنگ سرنیزه‌ای

گیاه علفی چند ساله، بدون ساقه، کوتاه یا بلند، به ارتفاع ۳۰ (۶۰-) سانتیمتر. برگها کم و بیش سرنیزه‌ای باریک یا بیضوی باریک، به طول ۱۵-۲۵ (۴۰-) سانتیمتر، با

Plantago lanceolata L.

خون است. برگهای آن برای معالجه زخمها بکار می‌رود (22).

– برگها، ریشه‌ها و دانه‌های آن مصرف می‌شود. مدر، قابض، خلط‌آور و جلوگیری‌کننده از انعقاد خون است. برای درمان آسم، سیاه‌سرفه، دندان‌درد و گوش‌درد، بیماری سل و تحریکات و التهابات کیسه مثانه بکار می‌رود. برگهای آن بصورت پماد و مرهم برای التیام زخمهای تازه و بصورت قطره چشمی در ورم ملتحمه و تورم پلک چشم بکار می‌رود. دانه‌های آن مخلوط با شکر به‌عنوان ملین و مسهل و بندآورنده خون کاربرد دارد (5).

Plantago major L.

پراکندگی جهانی: اروپا و شمال آفریقا و غرب آسیا بطرف شرق تا کوههای تیان شان و آلائی و هیمالیا. در بسیاری از نقاط جهان معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیاهیست که به صورت علف هرز اغلب در باغها، نقاط مرطوب و دامنه‌های کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، سیستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: دانه‌های آن مسهل و بندآورنده

Plantago major L.

E. nipple.seed plantain, great plantain, waybread, nipple grass

بارهنک

گیاه چندساله، بدون ساقه، کوتاه با با قد متوسط، به ارتفاع تا ۷۰ سانتیمتر. برگها دمببرگ‌دار، با پهنک بیضی – تخم‌مرغی تا دایره‌ای – تخم‌مرغی، به طول ۵-۱۵، به عرض ۴-۸ سانتیمتر، تقریباً کامل یا سینوسی – دندانه‌ای نامحسوس، با رگبرگهای تا لبه ممتد ۳-۷ تایی، بی‌کرک تا کرکی تنک. سنبله‌ها دمگل‌آذین‌دار بالارونده یا ایستاده، کم و بیش مساوی با برگها، اغلب بلندتر. سنبله‌ها خطی – استوانه‌ای باریک، به طول تا ۵۰-۶۰ سانتیمتر. برگها تقریباً مساوی کاسه گل، تخم‌مرغی، ناودار. جام گل با لوبهایی به طول حدود ۱ میلی‌متر، تخم‌مرغی، نوک‌کند. کیسول تخم‌مرغی، به طول ۲-۲/۵ میلی‌متر؛ دانه‌ها ۶-۳۰ تایی، گوشه‌دار.

پراکندگی جهانی: بجز آسیا و اروپا تقریباً در تمام نقاط جهان معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اصولاً این گونه در کنار جویبارها، در باغها و کناره‌های مزارع و بندرت

در دامنه‌های کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، لرستان، همدان، اراک، چهارمحال بختیاری، اصفهان، فارس، کرمان،

خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگهای آن خنک و ادرارآور است (22).

- دانه بارهنگ در درمان یبوست و به‌عنوان داروی ضدالتهاب دستگاه گوارش مصرف می‌شود (۱۲).

- گیاه بصورت تنقیه برای تمیز کردن روده‌های اطفال تازه متولد شده، درمان‌کننده مالاریا، گوش‌درد، اسهال خونی و سرفه بکار می‌رود. در استعمال خارجی به‌عنوان قابض، ضماد برای گزیدگی حشرات و ماساژ قاعده ستون فقرات در زنان سردمزاج بکار می‌رود. دانه‌های آن مسهل، ضدکرم و بندآورنده ادرار هستند. دم‌کرده برگ تازه آن بصورت مایع چشمی بکار می‌رود. از رشته‌های فیبری دمیرگ آن برای مداوای دندان‌های پوسیده و

گوش‌درد استفاده می‌شود (5).

- برگهای گیاه مصرف می‌شود. بارهنگ بسرعت جریان خونریزی را متوقف و بازسازی بافت‌های آسیب‌دیده را تحریک می‌کند. آن را می‌توان بجای *Symphytum officinalis* هم‌اور / برای درمان سوختگی‌ها و شکستگی استخوان‌ها بکار برد. پماد یا مایع آن را می‌توان برای درمان بواسیر، فیستول (دالان‌های غیرمعمول در پوست) و زخمهای روباز مصرف کرد. در استعمال داخلی بارهنگ مدر، خلط‌آور و ضدنزله است. آن را بطور معمول برای درمان ورم معده، زخمهای دستگاه گوارش، اسهال، اسهال خونی، علائم و نشانه‌های تحریک‌پذیری روده، نزله‌های ششی، از دست دادن صدا و خونریزی جهاز ادراری بکار می‌برند (4).

Plantago major L.

میلیمتر. ناودار. جام گل با لوبهای تخم‌مرغی یا دایره‌ای - قلبی پهن. تخمک‌ها دوتایی.

پراکندگی جهانی: عراق، ایران، ترکمنستان، پاکستان، افغانستان، ناحیه مدیترانه‌ای تا بیابانهای آسیای مرکزی. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیاهیست بسیار ظریف که اغلب در نقاط بکر و غیرزراعی در استانهای گیلان (حاشیه سفیدرود)، همدان، ایلام، لرستان، خوزستان، بوشهر، جنوب فارس، هرمزگان، جنوب کرمان و جنوب خراسان می‌روید.

مصارف و کاربردها: مهمترین اثر اسفزه رفع یبوست است و اثرات درمانی دیگر آن عبارتند از: ضدباکتری، ضدسرطان، ضدتب، آلرژی‌زا، ملین، هضم‌کننده، ادرارآور، نفخ‌زا، محافظ کبد، افزایش‌دهنده فشار خون، پایین آورنده کلسترول خون، پایین آورنده قند خون، قابض، کاهش‌دهنده اسیداوریک و مسهل (۱۲).

یادداشت: همانطورکه ملاحظه می‌کنید مطالب

Plantago ovata Forssk.

Syn.: *Plantago trichophylla* Nab.

E. spogel seed plantain, flea seed

بارهنگ تخم‌مرغی، اسفزه (نام نادرست)

گیاه علفی چندساله، در سال اول گل‌دهنده، کوتاه یا متوسط، به ارتفاع تا ۵ (۱۰-) سانتیمتر. برگها طوقه‌ای، خطی باریک، به طول ۲-۷ (۱۰-) سانتیمتر، به عرض ۱-۱/۵ (۲/۵-) سانتیمتر، نوک‌کند، دندانهای ریز، در قاعده کمی پهن‌شده، با کرکهای متراکم کم و بیش فشردۀ پشمالوی جداجدا. سنبله‌ها با دمگل آذینی بالارونده یا ایستاده، به طول ۱-۹ سانتیمتر، در بخش فوقانی کرک‌دار، سنبله‌ها کپه‌ای‌شکل یا بطور نامحسوسی استوانه‌ای، به طول ۵/۰-۲ سانتیمتر، ضخیم، پرگل. برگها تخم‌مرغی پهن، به طول ۳ میلیمتر، با لبۀ در بخش بالایی مژده‌دار، ناودار. کاسبرگها واژ تخم‌مرغی - بیضوی، به طول ۵/۲-۷۵/۲

Plantago ovata Forssk.

می‌باشد (4).

- دارویی است که به‌عنوان خنک‌کننده، آرام‌بخش، نرم‌کننده، ملین بخصوص در بیبوستهای مزمن، و مدر بکار می‌رود. ضمد ساخته شده از دانه‌های آن برای معالجه روماتیسم‌های متورم بکار می‌رود. جوشانده آن برای درمان سرفه و سرماخوردگی توصیه می‌شود. موسیلاژ آن مانع رشد باکتری‌ها می‌شود و سموم روده را جذب می‌نماید. دانه‌های آن غیرقابل هضم هستند، آنها را باید چندساعت قبل از بلع در آب خیس کرد، آنها را نباید آرد کرد یا جوید (5).

- دانه‌های آن مصرف می‌شود. دانه‌های آن خنک‌کننده، مدر و آرام‌بخش است و برای درمان حالت‌های تورم پرده مخاطی، اسهال خونی مزمن، اسهال و یبوست بکار می‌رود (1).

نوشته شده در منبع مذکور مربوط به اسفرزه است که به نظر اینجانب بیشتر مربوط به *Plantago Psyllium* و بعلاوه تصویر نشان داده شده در کتاب نیز عکس *Plantago Psyllium* است.

اندامهای مورد استفاده: دانه‌ها؛ دانه‌های بارهنگ تخم‌مرغی آرام‌بخش، خنک‌کننده، مدر و ملین است، در موقعیت و شرایط تورم لایه مخاطی معده - روده‌ای و دستگاه تناسلی - ادراری، در اسهال خونی مزمن، اسهال و یبوست بکار می‌رود. دم‌کرده یا جوشانده دانه‌ها برای کنترل یبوست مزمن بکار می‌رود. علاوه بر خواص دارویی به‌عنوان تثبیت‌کننده در بستنی و ترکیبات شکلات و دیگر مواد غذایی بکار می‌رود. همچنین به‌عنوان آहार پارچه و مواد آرایشی پوستی بکار می‌رود (6).

- خاصیت دارویی مهم آن شبیه *Plantago Psyllium L.*

Plantago Psyllium L.

E. flaxseed plantain, psyllium seed fleawort, clammy plantain, fleaseed

اسفرزه، بارهنگ کتانی

گیاه یکسالهٔ علفی، با ساقه‌ای کوتاه یا نسبتاً بلند (متوسط)؛ ساقه کوتاه به ارتفاع ۳۰ (۴۰) سانتیمتر، ایستاده یا بالارونده، اصولاً در بخش فوقانی پوشیده از کرکهای شکنده یا کرکهای غده‌دار. میان گره‌ها به طول ۱-۵ سانتیمتر. برگها متقابل، غشایی یا کاغذی، سرنیزه‌ای - خطی، نوک‌کند، کامل یا با دندانه‌های کم. دمگل آذین به طول ۲-۵ سانتیمتر، راست - گسترده. سنبله‌ها متراکم، پرگل، استوانه‌ای - تخم‌مرغی کوتاه. برگه تخم‌مرغی، نوک‌دار، ناودار، کرکی. کاسبرگها سرنیزه‌ای، نوک‌دار، ناودار. لوبهای جام گل نسبتاً نوک‌تیز. میوه کپسول تخم‌مرغی - بیضوی پهن. تخمک‌ها ۲ تایی.

پراکندگی جهانی: عراق، ایران، ترکمنستان، افغانستان،

Plantago Psyllium L.

پاکستان و نواحی مدیترانه‌ای.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً بصورت علف هرز در نواحی پست ساحلی و

Plantago Psyllium L.

مؤثری برای بسیاری از مشکلات روده مثل سندروم‌های دردناک روده، قولنج‌های مزمن و درد قولون می‌باشد و در هندوستان بطور معمول برای درمان اسهال خونی بکار می‌رود. اسفرزه برای دفع بواسیر بسیار مفید است و به نرم شدن مدفوع و کاهش تحریک‌پذیری رگهای متورم کمک می‌کند. ژله یا موسیلاژ ناشی از خیس کردن دانه‌های اسفرزه توانایی جذب سم‌ها را درون روده بزرگ دارد. اسفرزه معمولاً مصرف می‌شود تا خاصیت خودسمیت را کاهش دهد. اسفرزه برای زخمهای معده و اثنی عشر و برای سوء هضم اسیدی مصرف می‌شود. عمل آرام‌بخشی اسفرزه تا دستگاه ادراری ادامه می‌یابد. دم‌کرده دانه‌های آن برای معالجه عفونت یا التهاب میزراه مصرف می‌شود. پوست دانه اسفرزه را خیس و با دم‌کرده همیشه بهار بصورت ضماد در مصرف خارجی بکار می‌رود و سبب اخراج عفونت از جوش‌ها، آبسه‌ها و عقربک (تورم چرکی نوک انگشتان) می‌شود (4).

– ملین مکانیکی می‌باشد و آن را معمولاً با سایر ملین‌ها مانند سنا بکار می‌برند. برای دفع بیوستهای مزمن بسیار مفید است. موسیلاژ آن لایه (پرده) مخاطی روده را محافظت می‌کند. به‌عنوان ضدتورم در موارد التهاب قولون و اسهال خونی بکار می‌رود (5).

گرمسیری ایران در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، لرستان، کردستان، اصفهان، خوزستان، فارس، بوشهر، جنوب کرمان، هرمزگان، سیستان و بلوچستان می‌روید.

مصارف و کاربردها: دانه گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: ملین مکانیکی و آرام‌بخش موضعی دارد و برای درمان یبوست بخصوص از نوع اسپاسمی مصرف می‌شود و در استعمال خارجی برای درمان سوختگی‌ها و اولسرها یا مصرف می‌شود (۱۰).

– مهمترین خواص درمانی آن عبارت است از: آرام‌بخش و مرهم بودن آن، ملین حجیم شونده، ضداسهال، شکم‌روش. تحقیقات نشان داده که اسفرزه هم خاصیت ملین و هم ضداسهال دارد مانند بسیاری از گیاهان به ذخیره کردن و بهبود بخشیدن کار عادی اندامهای بدن کمک می‌کند. اسفرزه ملین قوی است و برای رفع یبوست به‌ویژه پهن‌گام آنکه شرایط از تنش زیاد و یا آرامش زیاد روده ناشی شده باشد بکار می‌رود. هم پوست و هم دانه اسفرزه پهن‌گام خیس کردن در آب در حد بالایی ژلاتینی می‌شوند و با جذب آب بالا درون روده بزرگ حجم مدفوع را زیاد و سبب تسهیل باز شدن مجرای آن می‌شوند. به‌رغم انتظار اسفرزه دارویی مفید برای اسهال است، و معالجات

تیره چنار/ *Platanaceae*

درمان اسهال‌های ساده و اسهال خونی مؤثر است و از ریشه آن در بعضی نقاط برای درمان مارگزیدگی استفاده می‌کنند (۱۱).

Platanus orientalis L.

Platanus orientalis L.

E. oriental plane tree, plane tree

چنار

درختی خزان‌کننده، به ارتفاع تا ۵۰ متر، با تنه‌ای به قطر تا ۳ متر، گاهی بیشتر، با پوست ریزان. برگ‌ها پنجه‌ای، به قطر تا ۲۵ سانتیمتر، تا نیمه تحتانی بریده، ۵-۷ پاره، متناوب، گوشواره‌دار. گل‌ها یک پایه، به صورت سرسان و کروی، معمولاً آویزان. گل‌های نر با کاسبرگ‌ها و گلبرگ‌های ۴-۶ تایی؛ گلبرگ‌ها گوه‌ای، از کاسبرگ‌ها بلندتر، دو تایی آنها کوتاه‌تر یا وجود ندارند. گل‌های ماده با کاسبرگ‌ها و گلبرگ‌های ۴ تایی؛ گل‌های نر با ۳-۸ پرچم، با میله‌های کوتاه، رابطی سپری شکل در بالا. گل‌های ماده با ۳-۸ پرچه با خامه‌های طویل؛ تخمدان با ۱(۲-) تخمک کناری. میوه فندقه واژ مخروطی گوشه‌دار که در قاعده با کرک‌های بلند پوشیده شده. گوی میوه‌ها (۱-) ۲-۶ تایی، در زمستان باقی مانده.

پراکندگی جهانی: جنوب شرق اروپا و آسیای جنوب غربی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: درختی بسیار رایج در ایران بجز مناطق گرم و مرطوب کشور (استانهای جنوبی)، در سایر نقاط در کنار رودخانه‌ها، جویبارها و چشمه‌های کوهستانی می‌روید و در حاشیه خیابانها و معابر عمومی شهرها نیز کاشته شده است.

مصارف و کاربردها: پوست آن خاصیت دارویی دارد (22). - پوست و برگ‌های آن مصرف می‌شود. برگ‌های تازه له شده آن در التهاب شدید چشم بکار می‌رود. پوست جوشانده آن در سرکه برای معالجه اسهال و اسهال خونی، فاق و دندان‌درد مصرف می‌شود (5).

- پوست درخت در رفع لکه‌های پوستی مؤثر است. میوه و برگ آن ناراحتی‌های حلق و گرفتگی صدا را درمان می‌کند. جوشانده پوست درخت در سرکه برای

تیره کلاه میر حسن/ *Plumbaginaceae*

Plumbago europaea L.

Syn.: *Plumbago lapathifolia* Willd.

E. toothwort, European leadwort

علف سربی، علف دندان

گیاه چندساله یا خشبی بالارونده. ساقه به ارتفاع ۶۰-۱۲۰ سانتیمتر، ایستاده، گسترده - ایستاده منشعب، شیاردار، بی‌کرک، برگ‌دار؛ شاخه‌ها طویل، با برگهای ممتد، در بالا تقریباً عریان، در بالا گل‌دار. برگهای پایینی دمبرگ‌دار، تخم‌مرغی یا مستطیلی؛ برگهای میانی ساقه با قاعده باریک شده، گوشک‌دار - ساقه آغوش، بالایی‌ها سرنیزه‌ای باریک یا خطی، گوشک‌دار نسبتاً نوک‌تیز کوچک،

همگی با لبه دندانک‌دار سس - غده‌دار تنک. برگ‌ها مستطیلی، نوک‌تیز، بی‌کرک یا کرک غده‌ای‌دار، از نصف طول کاسه کوتاه‌تر، پایینی‌ها از بقیه تقریباً بلندتر. گلها در بیشتر شاخه‌ها تقریباً سراسر - سنبله‌ای. کاسه گل به طول ۶-۷ میلیمتر، لوله‌ای، به کوتاهی ۵ دندانه‌ای راست، روی رگه‌ها اغلب پوشیده با دو ردیف از کرکهای غده‌دار پایک‌دار. جام گل بنفش یا قرمز، از کاسه حدوداً دو بار بلندتر، کمی نامنظم، با لوله نازک، با خطوط پررنگ، پهنک‌ها با لوبهای واژ تخم‌مرغی و نوک‌کند. پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای، ترکیه، عراق، ایران، ترکمنستان و قفقاز.

Plumbago europaea L.

Plumbago europaea L.

آن روی پوست تاول ایجاد می‌شود. مصرف آن سبب ایجاد تهوع، استفراغ، دل‌پیچه‌های شدید و حالت اسهالی می‌شود، بنابراین مصرف داخلی آن بطور کلی متروک شده است. در استعمال خارج از ریشه و دیگر اندامهای گیاه جهت درمان زخمها و تومورهای سرطانی استفاده می‌شود. ضمد ریشه آن روی عضو سبب تسکین دردهای روماتیسمی، سردردهای یکطرفه، سردردهای مقاوم، دردهای عصبی و سیاتیک می‌شود، در ضمن برای درمان کچلی و جرب از آن استفاده می‌کنند (۱۱).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی دامنه‌ای کوهستانی و گاهی ارتفاعات میانی روی شیبها و گاهی صخره‌ها در استانهای مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، فارس، خراسان و تهران می‌روید. **مصارف و کاربردها:** گیاه کامل مصرف می‌شود و برای رفع پوسیدگی دندان بکار می‌رود (۱۰).
- ریشه و گاهی اندامهای دیگر گیاه مصرف می‌شود. ریشه آن اثر تحریک‌کننده، سوزآور، مسهلی - قی‌آور و زیادکننده آب دهان دارد. با قرار دادن ریشه له شده

تیره چشم شیر، تیره ترب شیر / *Podophyllaceae*

Leontice Leontopetalum L.

Leontice Leontopetalum L.

E. lion's leaf, lion's turnip

ترب شیر، چشم شیر

گیاه چندساله، بی‌کرک، با ساقه زیرزمینی غده‌ای ریشه‌دار عمیق. غده به قطر ۵-۱۵ سانتیمتر، گره‌گرای. ساقه ایستاده، به ارتفاع تا ۸۰ سانتیمتر. برگهای قاعده‌ای و ساقه‌ای متناوب، بی‌کرک، گوشتی، اغلب سبز کلمی، با قطعات متعدد و به شکلهای گوناگون لوبدار، غلاف‌دار پهن و بلند؛ برگهای قاعده‌ای ۱-۲ تایی، با دم‌برگ به طول تا ۱۸ سانتیمتر، تا $\frac{2}{3}$ طول

کرمانشاه، ایلام، همدان، لرستان، اراک، اصفهان، چهارمحال بختیاری، خوزستان، فارس، جنوب فارس، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان و خراسان می‌روید.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد مصرف آن ریشه‌ها و برگها هستند. ریشه‌های آن (غده‌های آن) بحالت کوبیده شده هنگامی که سینه ورم می‌کند و شیر به نوک پستان نمی‌رسد روی آن مالیده می‌شود. برای درمان صرع از آن استفاده می‌کنند. جوشانده برگهای آن مقوی است. خاکستر گل‌های آن برای درمان سوختگی‌ها و مخلوط با خامه در استعمال خارج برای رفع امراض خارش پوست کاربرد دارد. شیرۀ ریشه آن سمی است (5).

Leontice Leontopetalum L.

در خاک غرق شده؛ برگهای ساقه‌ای ۲-۵ تایی، ۲ تایی پایینی با دمبرگی به طول تا ۱۰ سانتیمتر، ۳-۱ برگ زیر گل آذین بدون دمبرگ یا تقریباً بدون دمبرگ. گل آذین انتهایی، با شاخه‌های پرگل، بی‌کرک، در بخش پایینی با شاخه‌های ۱-۵ تایی یا چندتایی چشمگیر. برگ‌ها ساقه آغوش، چشمگیر، تخم‌مرغی یا بیضوی، از دمگلها ۲-۳ بار کوتاهتر، پایینی‌ها اغلب مرکب و لوبدار. گلها به قطر ۱۵-۲۰ میلیمتر، زرد، ابتدا تنگ هم، سرانجام تنک و با فاصله از یکدیگر. دمگلها ضخیم، ۴-۶ گوشه. در زمان گلدهی به طول تا ۳/۵ سانتیمتر، در زمان میوه‌دهی به طول تا ۱۰ سانتیمتر. کاسبرگها به طول ۸-۱۰ میلیمتر، تخم‌مرغی - مستطیلی یا بیضوی. گلبرگها غدد شهدی مانند، به طول ۱-۱/۵ میلیمتر، با رأس سربریده. کپسول متورم، به طول ۱۵-۴۰ میلیمتر، دایره‌ای یا هرمی شکل، مشبک رگه‌دار، بعد از تشکیل میوه با رأس چربیده. دانه‌ها به قطر ۶ میلیمتر، قرمز شونده - قهوه‌ای، دایره‌ای، لایه مومی دار.

پراکندگی جهانی: شمال آفریقا، جنوب غرب شبه جزیره بالکان، قبرس، آناتولی، سوریه، لبنان، اردن، عراق، ایران، ترکمنستان، افغانستان، پاکستان و آسیای میانه (تاجیکستان، ازبکستان، قزاقستان و قرقیزستان). پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی چندساله اغلب بصورت علف هرز در اراضی زراعی با خاک عمیق در نقاط مختلف استانهای کردستان،

تیره علف هفت‌بند/*Polygonaceae*

Atraphaxis spinosa L.

Syn.: *Atraphaxis replicata* Lam., *Atraphaxis candida* Boiss. & Hausskn., *Atraphaxis afghanica* Meisner

کاروان‌کش

درختچه‌ای با شاخه‌های خشن اغلب خاردار شونده، کم و بیش با شاخه‌چه‌های تنک تقریباً دوردیفی؛

شاخه‌چه‌ها گسترده، کم و بیش منشعب هم‌اندازه یا نامنظم، اغلب بسیار کوتاه؛ طول میان‌گره‌ها بسیار متنوع، با پوست قهوه‌ای مایل به سیاه یا خاکستری یا سفید خالص، کم و بیش ترک‌دار. گوشواره‌های غلافی بسیار کوتاه؛ شکل و اندازه برگها بسیار متنوع، به طول ۲-۱۱ (۱۴-) به عرض ۷ (۱۱-) میلیمتر، بیضوی،

Atraphaxis spinosa L.

رگبرگهای نامحسوس (نامشخص و محو). دمگل در نیمه تحتانی بنددار. لوبهای درونی گلیوش در زمان میوه‌دهی تخم‌مرغی- دایره‌ای، اغلب با عرضی بیشتر از طول، به طول (۴-۵) (-۸)، به عرض (۴-۶) (-۷) (-۱۱) میلیمتر. فندقه به طول ۳-۴، به عرض ۴-۵ میلیمتر، کم و بیش سه گوشه - قلبی، قهوه‌ای تیره.

پراکندگی جهانی: ایران، شبه جزیره بالکان، آناتولی، کردستان، ترکیه، افغانستان و جنوب روسیه.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای: مازندران، گیلان، گرگان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اصفهان، یزد، کهگیلویه و بویراحمد، فارس، تهران، خراسان و سمنان.

مصارف و کاربردها: در منابع فارسی اغلب نام

Atraphaxis spinosa L.

سرنیزه‌ای یا واژ تخم‌مرغی نوک تیز، یا تقریباً دایره‌ای، گاهی با نوک چالدار، تقریباً بدون دمبرگ یا با دمبرگی بسیار کوتاه، تخت یا با لبه کمی برگشته، اغلب با

Atraphaxis Aucheri Jaub. & Spach

کاروانکش رودباری

Atraphaxis intricata Mozaff.

کاروانکش خراسانی

Atraphaxis seravschanica Pavlov

کاروانکش زرافشانی

Atraphaxis suaedifolia Jaub. & Spach

کاروانکش تبریزی، کاروانکش ارسبارانی

Atraphaxis Tournefortii Jaub. & Spach

کاروانکش ارمنستانی

همانطور که ملاحظه می‌کنید اغلب گونه‌های آن بجز *Atraphaxis spinosa* L. پراکندگی جغرافیایی محدود و اغلب انحصاری دارند و احتمال استفاده از آنها در طب سنتی فقط می‌تواند جنبه محلی داشته باشد (مؤلف).

فارسی این گیاه را **شیرخشت** یا **گز انگبین** نامیده‌اند و بهمین دلیل برای آن ارزش دارویی قائلند، درحالی‌که این درختچه خاردار فاقد هرگونه شیرابه است و مصرف دارویی نیز ندارد، زیرا طی سالها آشنایی با گیاهان ایران در هیچ‌یک از عطاری‌ها ندیده‌ام که اندامی از این گیاه را مصرف نمایند. بنابراین برای آشنایی با مصارف و کاربردهای این گیاه بحق نیاز به تحقیق دقیق و علمی است تا بتوان جایگاه آن را در مصارف دارویی مشخص نمود. لازم است یادآوری شود که این جنس در ایران ۶ گونه گیاه درختچه‌ای دارد و گونه مذکور بیشترین پراکندگی جغرافیایی را علاوه بر ایران در کشورهای مجاور مثل ترکمنستان، افغانستان و پاکستان، عراق و ارمنستان دارد. نامهای گونه‌های این جنس عبارتند از:

Atraphaxis suaedifolia Jaub. & Spach

سیستان. - سمنان: هیزمه؛ طرود. - یزد: ریگ جن. **مصارف و کاربردها:** ریشه و گل‌های آن مصرف می‌شود. جوشانده ریشه‌های آن به‌عنوان غرغره برای درمان زخم گلو بکار می‌رود (I).

Calligonum polygonoides L.

Calligonum polygonoides L.

اسکنبیل هفت بندی

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۱۵۰ سانتیمتر. شاخه‌ها مایل به سفید، محکم؛ شاخه‌چه‌ها نازک. برگ‌ها به طول ۷-۱۵ میلیمتر، درفشی، سریع‌آریزان. میوه‌ها به طول ۱۲-۱۷، به عرض ۱۰-۱۴ میلیمتر، فندقه به طول کم و بیش ۱۵، به عرض ۵ میلیمتر، مستطیلی، کم و بیش به یکسان پیچیده؛ ریشک‌ها به طول ۳-۶ میلیمتر، منشعب، کم و بیش سخت و شکننده، در قاعده پهن شده، با بال‌های چهار تایی آشکارا کم و بیش پهن بهم آمده.

پراکندگی جهانی: ایران، آناتولی، کردستان، ترکیه، ترکمنستان، عراق و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان: خوی؛ سیدحاج‌الدین؛ بین حبشی و تسوج؛ ماکو؛ قشلاق گریک. - بلوچستان: میرجاوه؛ چاه کوتاه؛ ایرانشهر؛

Calligonum polygonoides L.

* *Fagopyrum esculentum* Moench

Syn.: *Fagopyrum vulgare* T. Nees, *Fagopyrum sagittatum* Gilib., *Polygonum Fagopyrum* L.

E. buckwheat

گندم سیاه

گیاه یکساله، ایستاده، با ساقه‌های توخالی، به ارتفاع تا ۱۵-۶۰ سانتیمتر، بدون کرک یا کرکدار، در حالت رسیده بارنگ دویدگی قرمز. برگها سه گوشه - پیکانی، قلبی، به طول تا ۷، به عرض ۶ سانتیمتر، با عرضی کمی بیشتر از طول، کامل یا سینوسی، سبز تیره، پایینی‌ها دمبرگ‌دار، بالایی‌ها بدون دمبرگ. گوشواره‌های غلافی کوتاه، سرپریده، کامل. گلها ناجور خامه‌ای، نر - یک پایه در گل آذین پانیکول باریک انتهایی و محوری خوشه‌ای، با دمگل آذین بلند. دمگلها هم‌اندازه گلپوش، در نیمه فوقانی بنددار. گلپوش استکانی، با قطعات ۵ تایی، به طول ۳-۴

میلیمتر، سفید مایل به سبز، با رأس قرمز. فندقه‌ها به طول ۵-۶ میلیمتر، قهوه‌ای تیره، در حالت رسیده کدر، با سطح صاف، با زاویه نوک تیز (حاده) کامل. پراکندگی جهانی: شرق و مرکز آسیا، در اغلب نقاط جهان کاشته شده و نیمه خودروی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه بحالت خودروی در ایران وجود ندارد و کمتر نیز بحالت کاشته شده دیده می‌شود. بدلیل دارویی بودن آن معرفی شده است.

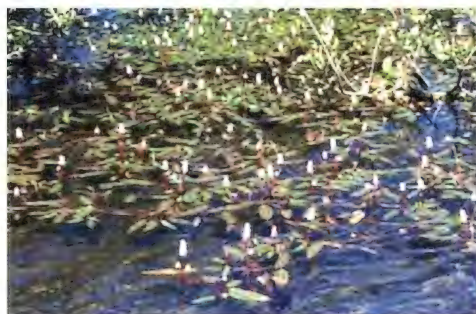
مصارف و کاربردها: برگها و گلهای آن مصرف می‌شود. گیاه برای مشکلات عدیده گردش خون بکار می‌رود، گندم سیاه بصورت چای یا قرص به همراه با ویتامین C یا آب لیموسنگی / *Citrus limon* به جذب غذا کمک می‌کند. گندم سیاه به‌ویژه برای درمان شکندگی مویرگها بکار می‌رود و همچنین به سخت

Fagopyrum esculentum Moench

ویژه برای درمان خونریزی شبکیه است. گندم سیاه معمولاً به همراه دیگر گیاهان دارویی برای درمان فشار خون بالا مصرف می شود (4).

Polygonum amphibium L.

مصارف و کاربردها: ریشه گیاه اثر تصفیه کننده خون، معرق، قابض و التیام دهنده زخم دارد. کلیه اندامهای گیاه اثر مدر دارد و برای درمان سنگ کلیه مفید است (۱۱).

شدن (قوی شدن) دیواره رگهای واریسی کمک می کند و سرمازدگی را التیام می بخشد. اغلب به همراه گل‌های نرم‌دار یا نمدار (*Flowers lime=Tilia spp.*) معالجه

Polygonum amphibium L.

Syn.: *Polygonum amphibium* var. *aquaticum* et. var. *terrestre* Leyss., *Polygonum amphibium* var. *decumbens* Klett & Pichter, *Persicaria amphibia*(L.) Delarbre
E. water lady's - thumb, heartsease

هفت بند دوزیست

گیاه چندساله، به طول تا ۱۰۰ سانتیمتر، کم و بیش منشعب، دوزیست، قویاً متنوع. در حالت شناور: ساقه شناور، در پایین ریشه دهنده. برگها به طول ۳۰-۱۸۰، به عرض ۱۰-۴۰ میلیمتر، شناور، بی کرک. تخم مرغی بلند، نوک تیز، با قاعده سر بریده یا گاهی قلبی، با دم برگ بلند؛ دم برگ به طول تا ۶۰ میلیمتر. گوشواره‌های غلافی بی کرک. در حالت خاک‌زی: ساقه کم و بیش راست ایستاده، فقط در قاعده ریشه دهنده. برگها به طول ۵۰-۱۵۰، به عرض ۵-۲۵ میلیمتر، سر نیزه‌ای بلند، نوک تیز، در قاعده باریک شده بدون دم برگ یا به کوتاهی دم برگ دار، زیر. گوشواره‌های غلافی کم و بیش کرکی مویی. گل آذین سنبله‌ای شکل، انتهایی، اغلب منفرد، به طول ۲۰-۵۰، به عرض ۷-۱۱ میلیمتر. گلها دمگل دار، اغلب ۵ اندامی، اغلب تک جنسی یا چندجنسی. گلپوش به طول کم و بیش ۴ میلیمتر، قرمز. برگه‌ها تخم مرغی، نوک تیز، هم اندازه دمگل، گاهی با کرکهای تنک، مژه دار. فندقه فشرده، با دو سطح محدب، تقریباً کروی. خامه ۲ تایی.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا، شمال آمریکا و مناطق معتدله آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی باتلاقی و در دریاچه‌های کم عمق در استانهای آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، اراک، لرستان، اصفهان، فارس و خوزستان می روید.

تحتانی بوضوح رگبرگ دار. گوشواره‌های غلافی دو قسمتی، با لبه اغلب کم و بیش عمیقاً پاره پاره، ساقه‌ای‌ها تقریباً همیشه بوضوح رگه‌دار. گلها اغلب منفرد یا گاهی در دسته‌های تا ۳ تایی، دمگل‌دار. گلپوش به طول کم و بیش ۲ میلیمتر. فندقه‌ها از گلپوش کمی بلندتر، سه وجهی، تقریباً همیشه کم و بیش چروکیده قهوه‌ای یا تقریباً سیاه. خامه ۳ تایی. پراکندگی جهانی: در سراسر نقاط جهان بجز نواحی قطبی شمال و قطب جنوب می‌روید.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در باغها، مزارع، جایگاههای اسکان دام در مناطق کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، همدان، اراک، اصفهان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

Polygonum aviculare L.

Syn.: *Polygonum heterophyllum* Lindm.

E. prostrate knotweed, knotgrass, wireweed

علف هفت بند

گیاه یکساله، بی‌کرک. ساقه‌ها به ارتفاع ۲۰-۱۰۰ سانتیمتر، کم و بیش ایستاده یا بالارونده، کم و بیش سخت شکننده، منشعب، شاخه‌ها اغلب تقریباً ایستاده یا گاهی گسترده روی زمین، اغلب چند بار منشعب، با میان‌گره‌هایی به طول ۱۰-۵ سانتیمتر، میان‌گره‌های شاخه‌چه‌ها خیلی کوتاهتر، به طول ۳-۱۰ میلیمتر یا خیلی کوتاهتر. برگهای ساقه‌ای به طول ۱۰-۴۰، به عرض ۵-۱۰ میلیمتر، تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای یا تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای پهن، گاهی باریکتر؛ برگهای شاخه‌ها به اندازه نصف کوتاهتر، همگی نوک‌تیز، با دم‌برگ کوتاه، اغلب در سطح

Polygonum aviculare L.

کمی ادرار مصرف می‌شود.

– برگهای آن قابض هستند و برای درمان اسهال و در استعمال خارج برای زخمها و زخمهای روباز بکار می‌روند. ریشه‌های آن بندآورنده خون، قابض و تسریع‌کننده التیام زخمها هستند. گیاه قی‌آور، خلط‌آور، مدر، ضدخونریزی و کاهش‌دهنده چسبندگی خون است. گیاه سبب پیدایش دانه‌های پوستی، اکزما، کهیر و حساسیت و آسیب‌دیدگی پوست می‌شود (5).

Polygonum bistorta L.

مصارف و کاربردها: ریشه گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: قابض (روده و مجار تنفسی)، متعادل‌کننده مخاط، مقوی و التیام‌بخش دارد و برای درمان: اسهال، اسهال خونی، خونریزی رحم، ترشحات سفید زنانه، التهاب مجاری ادرار، بواسیر، آفت، سل و تب‌های نوبه بکار می‌رود و در استعمال خارجی می‌توان از آن برای درمان: زخمها، التهاب دهان، التهاب مجاری ادرار، بواسیر و اسهال استفاده کرد (۱۰).

– برگها و ساقه‌های زیرزمینی گیاه مصرف می‌شود. یکی از قویترین گیاهان دارویی قابض، انجبار برای انقباض بافت‌ها و متوقف کردن جریان خونریزی بکار

مصارف و کاربردها: ریشه گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: مقوی قابض، بندآورنده خون، کم‌کننده ترشحات روده‌ای، ضددیابت، تصفیه‌کننده خون و مدر دارد و برای درمان: اسهال، ورم روده، اسهال خونی، ترشحات سفید زنانه، بواسیر، خونریزی اندامهای مختلف (شش‌ها، لوله گوارش، رحم)، سل ریوی و کلیوی، دیابت، آلبومینوری، سنگ‌های صفراوی و ادراری، نقرس، روماتیسم و

Polygonum bistorta L.

Syn.: *Bistorta major* S.F. Gray

E. European bistort, bistort, bistort snakeweed, dragonwort

هفت بند اروپایی، انجبار

گیاه چندساله، ساقه زیرزمینی ضخیم. ساقه به ارتفاع تا ۳۰-۵۰ سانتیمتر، ساده. گوشواره‌های غلافی به طول تا ۳۰ میلیمتر، سربریده مورب، غیرشرایه‌ای. برگهای پایینی نزدیک بهم، به طول ۴۰-۸۰، به عرض ۱۰-۱۵ میلیمتر، سرنیزه‌ای‌بلند، در قاعده باریک شده دمبرگ‌دار؛ فوقانی‌ها تنک، کوتاه و باریکتر، بدون دمبرگ؛ همگی با لبه موج برگشته، بی‌کرک یا گاهی در سطح تحتانی کرکدار. گل آذین به طول ۱۵-۲۰، به عرض ۱۰ میلیمتر، انتهایی، سنبله‌ای شکل کوتاه، انبوه. گله‌ها دمگل‌دار. گلپوش اغلب ۵ قسمتی، به طول کم و بیش ۳ میلیمتر، قرمز. برگه‌ها نوک‌کند یا نوک‌تیز، فوقانی‌ها به یکبار نوک‌دار بلند. فندقه سه وجهی، قهوه‌ای، درخشان. خامه ۳ تایی.

پراکندگی جهانی: اروپا و نواحی معتدله آسیا و نواحی تقریباً قطبی شمال، در نواحی جنوبی کوهستانی؛ و آلاسکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی کوهستانی و در کنار جویبارها، چمن‌زارهای کوهستانی در استانهای آذربایجان، کوه سهند – همدان، کوه الوند. – زنجان: تخت سلیمان. – لرستان: اشترانکوه می‌روید.

قوی، مقوی و التیام‌دهنده دارد. مصرف آن جهت درمان اسهال، اسهال خونی، دفع ترشحات مخاطی، ترشحات زنانگی، ورم مجرای ادراری، خونروی‌های ساده داخلی و خارجی، نزله‌های مزمن، بی‌اختیاری دفع ادرار، انزال منی، تب نوبه و جلوگیری از سقط جنین توصیه می‌شود. برای آن تأثیر در درمان سل قائل هستند. در استعمال خارج جوشانده ساقه‌های زیرزمینی آن بصورت غرغره در رفع زخم مخاط دهان و لثه‌ها، رفع درد گلو، آژین، ورم لوزتین، دفع ترشحات زنانگی و ورم مجاری ادرار مؤثر است. از جوشانده انجبار جهت رفع اسهال، بواسیر، درمان خراشهای ناحیه مقعد، زخمها و زخهای چرکی استفاده می‌کنند. از برگ انجبار شربت‌های مفرح و مدر و مقوی تهیه می‌گردد که در بیماریهای التهابی همراه با تب اثر مفید دارد. له شده برگ آن روی آبه‌ها و تومورهای خن‌آوری اثر مفید دارد (۱۱).

می‌رود. از آن دهان‌شویه‌ای با ارزش تهیه می‌کنند و بصورت غرغره برای درمان لثه‌های اسفنجی، زخمهای دهان و گلو بکار می‌برند و همچنین شستشودهنده‌ای مفید برای سوختگی‌های کوچک، زخمها و دوش یا حمام برای تخلیه بیش از حد دستگاه تناسلی زنان، و پمادی برای بواسیر و ترکهای مقعد از آن تهیه می‌شود. در استعمال داخلی انجبار را می‌توان برای درمان زخمهای دستگاه گوارش، قولنج‌های زخم‌دار و بیماریهایی مانند اسهال خونی و علائم و نشانه‌های حساسیت‌زای روده که سبب ایجاد اسهال می‌شود بکار برد. انجبار گاهی در بیماریهایی مانند مشکلات ادراری همچون التهاب مثانه و نزله دستگاه تنفسی فوقانی نیز بکار می‌رود. کرگزنه یا علف هفت‌بند گزنه آبی / *Polygonum hydropiper* را نیز می‌توان برای تسکین خونریزی زیاد قاعدگی بکار برد (۴).
- کلیه اندامهای گیاه بخصوص ریشه آن اثر قابض

Polygonum Bistorta L.

***Polygonum dumetorum* L.**

Syn.: *Fagopyrum membranaceum* Moench, *Fagopyrum dumetorum* (L.) Schreb.

E. climbing buckwheat, copse knotweed

گوشه‌دار، منشعب؛ برگها قلبی، نوک‌تیز، بی‌کمر، با لوبهای قاعده‌ای گرد یا دلتایی، دم‌برگ به طول ۰/۵-۳ سانتیمتر، پهنک به طول ۲-۱۰، به عرض ۱-۷ سانتیمتر. گلها در گل‌آذین‌خوشه انتهایی تنک و دسته‌های ۲-۵ تایی محوری؛ دم‌گلها به طول ۲-۴

هفت بند بیشه‌زاری، هفت بند جنگلی
گیاه یکساله؛ ساقه به طول ۰/۵-۳ متر، رونده، صاف،

پراکندگی جهانی: اروپا و نواحی معتدله آسیا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی جنگلی، کناره‌های رودخانه‌ها، گاهی در اراضی زراعی بهاره در استانهای گرگان، مازندران و گیلان می‌روید. **مصارف و کاربردها:** کلیه اندامهای گیاه بخصوص برگ آن اثر مسهلی دارد (۱۱).

میلیمتر، هم‌اندازه گلپوش، گاهی در نیمه‌تحتانی پنددار؛ گلپوش میوه‌دار به طول تا ۷-۸ میلیمتر، قطعات خارجی بزرگ شونده به بالهای چرمی در امتداد رگبرگ میانی و در قاعده گرد. میوه با قطعه فوقانی دمگل افتان (ریزان)؛ فندقه به طول تا ۳ میلیمتر، سیاه، درخشان، با چهره توگود، با رگه‌های گرد.

Polygonum dumetorum L.

کرکهای سخت شکننده تنک، با گره‌های کم و بیش ضخیم شده. گوشواره‌های غلافی لوله‌ای، سرانجام کم و بیش شکافته، کمی گسترده، بدون مژه. برگها به طول ۴۰-۱۵۰ (۲۰۰-)، به عرض ۱۰-۲۵ (۴۵-) میلیمتر، طویل شده - سرنیزه‌ای، نوک‌دار، در قاعده به دمبرگ باریک شده، بی‌کرک یا روی رگبرگها و لبه‌ها با کرکهای سخت شکننده کوتاه مژه‌دار.

***Polygonum glabrum* Willd.**

Syn.: *Persicaria glabra* (Willd.) M. Gomez

هفت‌بند بی‌کرک

گیاه یکساله. ساقه‌ها ایستاده یا گسترده روی زمین، کم و بیش منشعب و اغلب ضخیم و قوی. ساقه به ارتفاع تا ۱۳۰ سانتیمتر، در قاعده به ضخامت کم و بیش ۱۵ میلیمتر، کم‌شاخه، بی‌کرک، گاهی پوشیده از

هضم بکار می‌رود (9).
 - گیاه تب‌بر است. دم‌کرده برگ‌های آن برای رفع قولنج و تب بکار می‌رود (1).

Polygonum glabrum Willd.

سنبله‌های کاذب استوانه‌ای باریک، در رأس ساقه نزدیک بهم. برگ‌ها کم و بیش قیفی شکل، با لبه عریان یا مزه‌دار بسیار کوتاه. گلپوش حداکثر به طول ۲/۵ میلیمتر. فندقه به طول کم و بیش ۳ میلیمتر، فشرده، عدسی شکل (با دو سطح برجسته)، درخشان. خامه ۲ تایی.

پراکندگی جهانی: ایران، ارمنستان، آفریقا، جنوب آسیا و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب رطوبت‌پسند در اراضی مرطوب استان گیلان می‌روید. **مصارف و کاربردها:** دم‌کرده برگ آن به عنوان تب‌بر بکار می‌رود و برای درمان سینه‌پهلو (ذات‌الریه) از آن استفاده می‌کنند. خمیر ریشه آن برای درمان بواسیر، یرقان، ضعف و ناتوانی و برای تسریع عمل

Polygonum glabrum Willd.

جداجدا (فاصله‌دار). برگ‌ها قیفی شکل، بالایی‌ها اغلب بدون مژه. گلپوش به طول کم و بیش ۳ میلیمتر، همیشه تقریباً با کرکهای غده‌ای - منقوس مترکم، سبزرنگ. فندقه به طول کم و بیش ۳ میلیمتر، سه گوشه یا فشرده، دانه‌دانه، شپاری. خامه اغلب سه‌تایی.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا، شمال و نواحی معتدله امریکا، شمال افریقا و استرالیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی جنگلی و مرطوب شمال ایران در استانهای گرگان، مازندران، گیلان و در آذربایجان و خوزستان می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود و خواص درمانی: مقوی، قابض، منقبض‌کننده عروق،

Polygonum hydropiper L.

Syn.: *Polygonum flaccidum* Roxb., *Persicaria hydropiper* (L.) Delarbre

E. marsh_pepper smart weed, water_pepper smartweed, water pepper

علف هفت‌بند گزنه آبی، کرگزنه

گیاه علفی یکساله. ساقه‌ها ایستاده یا بالارونده، نازک، افتان، (قدرت سر پا ایستادن ندارد)، به ارتفاع تا ۳۰-۶۰ سانتیمتر، در قاعده گاهی مولد ریشه، کمی منشعب. گوشواره‌های غلافی استوانه‌ای طویل، در پشت شاخه‌های جانبی شکوفا (ترک بر می‌دارد). مژه‌دار. برگ‌ها به طول ۲۰-۶۰ (۸۰-) به عرض ۵-۱۰ (۱۵-) میلیمتر، سرنیزه‌ای، نوک تیز یا نوک‌کند، در قاعده به طرف دمیرگ ممتد، اغلب بدون کرک یا در لبه‌ها مژه‌دار. گل آذین تنک، کم و بیش نخی شکل، در قاعده

Polygonum Hydropiper L.

– گیاه مدر است و برای اختلالات رحمی استفاده می‌شود. در اروپا به‌عنوان داروی بندآورنده خون برای کنترل خونریزی روده‌ای و خونریزیهای بواسیری بکار می‌رود (7).

میلیمتر، خطی – سرنیزه‌ای یا تخم‌مرغی – سرنیزه‌ای یا بیضوی کوتاه، نوک تیز یا کم و بیش نوک‌کند، کمی ممتد روی دمبرگ، بدون کرک یا با کرکهای تنک، یا در سطح تحتانی با کرکهای نمدی متراکم. گل آذین بی یا با مژه‌های کوتاه. گلپوش کم و بیش به طول ۳ میلیمتر، سفید یا قرمز. میوه فندقه به طول ۲-۳ میلیمتر، فشرده، با دو طرف محدب. خامه ۲ تایی. پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا و نواحی معتدله امریکا.

بندآورنده خون، تصفیه‌کننده خون، مدر و مسکن دارد و برای درمان انواع خونریزیهای (رحمی، معدی، روده‌ای، ریوی)، بواسیر، واریس، واریگوسل (واریس وریدهای بیضه) و سنگهای مجاری ادراری مصرف می‌شود (۱۰).

Polygonum lapathifolium L.

Syn.: *Persicaria lapathifolia* (L.) Delarbre

E. curltrop lady's - thumb, black heart, pale flowered persicaria, willow weed

هفت‌بند برگ‌بیدی، هفت‌بند برگ ترشکی

گیاه علفی یکساله، با ساقه‌های ایستاده یا گسترده روی زمین، کم و بیش منشعب. گوشواره‌های غلافی اغلب تقریباً گسترده، با مژه‌های کوتاه، بندرت بدون کرک. برگها به طول (۱۵) - ۲۵ - ۱۵۰، به عرض ۸ - ۴۰

Polygonum lapathifolium L.

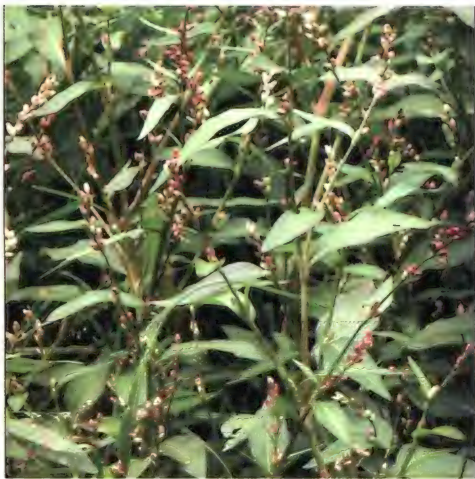

Polygonum lapathifolium L.

کردستان، کرمانشاه، ایلام، اراک، لرستان، خوزستان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: مصارفی شبیه به *Polygonum amphibium* L. دارد (۱۱).

پراکندگی جهانی: جنوب و مرکز اروپا و غرب آسیا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران و تهران. **مصارف و کاربردها:** به‌عنوان التیام‌دهنده زخمها از آن استفاده می‌کنند (۱۱).

Polygonum mite Schrank

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در کانالهای آب، کناره‌های جاده، مراتع مرطوب، گاهی نواحی جنگلی، کناره‌های دریاچه‌های کم‌عمق، باغها در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان،

Polygonum mite Schrenk

Syn.: *Persicaria mitus* (Schrenk) Assenov

هفت‌بند نرم

گیاه یکساله، از نظر فرم رویشی شبیه *Polygonum Hydropiper*. ساقه ایستاده یا از قاعده خیزان، به ارتفاع تا ۷۰ سانتیمتر، تقریباً ساده یا منشعب تنک، اغلب بدون کرک. گوشواره‌های غلافی لوله‌ای، مژدار بلند، کم و بیش کرکی فشرده. برگها سرنیزه‌ای، نوک‌دار یا نوک‌کند، بطرف دم‌برگ کوتاه باریک شده، در سطح تحتانی در امتداد رگبرگ اصلی و لبه‌ها با کرکهای مویی زیر فشرده. گل آذینهای سنبله‌ای کاذب روی ساقه و انتهای شاخه‌های نازک، با گلهای تنک، در قاعده با فاصله از یکدیگر. برگه‌ها قیفی شکل، مژدار، بی‌کرک. گلیوش به طول ۳-۳/۵ میلیمتر، بدون کرک غده‌ای، سفید یا قرمز. فندقه کم و بیش متقارن یا نامتقارن فشرده یا گاهی سه وجهی، صاف، منقوط غیر مشخص، قهوه‌ای تیره یا سیاه.

*Polygonum Persicaria L.****Polygonum persicaria L.***Syn.: *Persicaria maculata* (Rafin) Gray

E. persicaria, heart_spot knotweed, peachwort, virgin Mary's pinch

هفت بند هلویی

گیاه یکساله. ساقه در پایین بالارونده و در بالا ایستاده یا از قاعده ایستاده، ساده یا منشعب، به طول ۲۰-۸۰ سانتیمتر. برگها سرریزه‌ای یا خطی - سرریزه‌ای، نوک‌دار بلند، تقریباً بدون دمبرگ، در قاعده گوه‌ای، پایینی‌ها با دمبرگهای بیشتر رشد کرده، صاف یا کرکی پراکنده، با لکه قهوه‌ای در بالا، یا بدون لکه، به طول ۳-۱۰ سانتیمتر، به عرض ۵/۲-۲۰/۵ سانتیمتر؛ گوشواره‌های غلافی تنگ دربرگیرنده ساقه و نسبتاً ضخیم، به عرض ۵-۸ میلی‌متر، به طول ۲-۳ سانتیمتر؛ گلپوش گلسرخی یا سفید، مانند دمگل کرک غده‌ای دار، به طول ۵/۲-۵/۳ میلی‌متر. پرچم ۶ تایی؛ مادگی با ۲ یا خیلی بندرت ۳ خامه‌ای؛

Polygonum Persicaria L.

نواحی مرطوب کنار رودخانه‌ها، کانالهای آبرسانی، مزارع برنج و باغها در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، اصفهان، خوزستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

فندقه‌ها تخم‌مرغی پهن، با دو طرف تخت، بندرت سه وجهی، سیاه و درخشان. پراکندگی جهانی: مرکز و جنوب اروپا، نواحی معتدله آسیا، ایران، افغانستان و چین. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در

ترشحات زنانگی، وجود خون در ادرار، تقرس و رماتیسم توصیه شده. شیره یا جوشانده آن اثر قطعی در رفع زخمهای غانقریائی دارد (۱۱).

عرضی مساوی دانه‌ها، با رگه‌های در لبه‌ها کم و بیش نامحسوس، در لبه کمی تنک. پراکندگی جهانی: نخجوان، شرق ترکیه، ایران، افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی کوهستانی مرتفع یا دشتهای مرتفع در استانهای گیلان، آذربایجان غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، چهارمحال بختیاری، اصفهان، یزد، فارس، کرمان، کهگیلویه و بویراحمد، سیستان و بلوچستان (ارتفاعات تفتان)، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: اگرچه نام ریواس برای مردم ایران نام کاملاً آشناست و هر ساله در اوایل بهار سرشاخه‌های جوان آن بصورت تقننی و بمنظور استفاده از مزه ترش آن به مصرف می‌رسد و در شهری مانند نیشابور شربت ریواس یکی از ارقام سوغاتی آن محسوب می‌شود و در آنجا نیز بیشتر آن را به‌عنوان خنک‌کننده و شادی‌آفرین مصرف می‌کنند، اما تحقیقات دقیق و منسجم علمی در مورد آن

مصارف و کاربردها: گلهای آن اثر قابض، التیام‌دهنده و مقوی دارد، مصرف آن برای درمان خونرییها، اخلاط خونی، خونروی در فواصل قاعدگی، رفع

Rheum Ribes L.

E. currant fruited rhubarb, warted leaves rhubarb

ریواس

گیاه چندساله. ساقه حداکثر به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر، ایستاده کم و بیش زیکزاک، بدون برگ، با زگیل‌های انبوه یا پرزهای تنک، در بالا و در بخش گل‌آذین مولد شاخه‌های کم و بیش تنک و اگر؛ شاخه‌های پایینی اغلب دسته‌ای. برگ‌ها به کوتاهی دمبرگ‌دار؛ دمبرگ‌ها همیشه از طول پهنک خیلی کوتاهتر؛ پهنک اغلب به طول ۳۰-۵۰، به عرض ۲۵-۴۰ سانتیمتر، تقریباً دایره‌ای، همیشه با طولی بیشتر از عرض، با لبه کم و بیش موج، روی سطح فوقانی بی‌کرک یا با زگیل‌های پراکنده، در سطح تحتانی کم و بیش زگیل‌دار، با رگبرگهای اصلی سه تایی چشمگیر، روی رگبرگ با زگیل‌های نوک‌تیز کم و بیش انبوه. قطعات گلپوش (برگه‌های گلپوش) به طول ۳ میلی‌متر. دمگلها حداکثر به طول ۱۰ میلی‌متر، در زیر میانه بنددار. میوه قلبی - تخم‌مرغی، به طول ۱۳-۱۷، به عرض ۱۰-۱۴ میلی‌متر؛ بالها حداکثر با

Rheum Ribes L.

Rheum Ribes L.

ایران سه گونه بنامهای زیر دارد:

Rheum persicum Los

ریواس دنا

Rheum turkestanicum Janisch

ریواس ترکستانی

Rheum Ribes L.

ریواس

که هر سه گونه در ارتفاعات کوهستانی و بعضاً در مناطق دشتی مرتفع می‌رویند و در صنایع محلی بیشتر بمنظور رنگرزی و مصارف جزئی استفاده می‌شوند. در ضمن نوع پرورش یافته آن که دارای ساقه‌های زیرزمینی بلند و فاقد رنگیزه می‌باشد به‌عنوان سبزی خورشتی مصرف می‌شود که آن نیز نیازمند تحقیق است (مؤلف).

صورت نگرفته و مصارف و جنبه‌های دارویی آن بخوبی شناخته نشده است. برای دستیابی به اطلاعات دقیق دارویی و کاربردی نیاز به تحقیق منسجم و گسترده است.

احتمالاً شهرت ریواس به‌عنوان گیاه دارویی به مصرف و واردات گیاه *Rheum palmatum* یا *Chinese rhubarb* برمی‌گردد که گاهی نیز با نام فارسی ریوند و ریوند چینی شناخته می‌شود و از گذشته دور در طب سنتی کشورهای خاورمیانه و ایران مصرف می‌شده است.

لازم است یادآوری شود که جنس *Rheum L.* در

Rumex Acetosa L.

Syn.: *Acetosa pratensis* Mill.

E. garden sorrel, common sorrel, meadow sorrel, sorrel

ترشک باغی

گیاه چندساله. ریشه‌ها بدون رشته‌های ریشه‌ای ضخیم. ساقه علفی کم و بیش راست ایستاده، به ارتفاع ۳۰-۶۰ سانتیمتر. برگها قاعده‌ای به طول ۵-۶، به

مصارف و کاربردها: برگهای تازه، ساقه‌های زیرزمینی و ساقه‌های آن مصرف می‌شود. مدر و ملین است. تنشور برگهای آن برای درمان آبسه‌ها و زخمهای روباز بکار می‌رود. مالیدن آن روی پوست سبب تسکین درد و خارش می‌شود. ساقه‌های زیرزمینی و دانه‌های آن قابض و مقوی هستند، جوشانده غلیظ آن سقط‌آور است و برای تهیه تانن استفاده می‌شود. بدلیل داشتن اسیداکسالیک (Oxalic acid) مصرف زیادی آن سمی است و در موارد مشکلات کلیوی نباید مصرف شود (5).

– برگهای غنی از ویتامین آن در بهار خوش طعم می‌شود، اما بدلیل اینکه مزه نیروبخش آن افزایش می‌یابد به عنوان مزه در سالادها، سوپ‌ها، سس‌ها، املت‌ها، گوشت، ماهی و مرغ‌ها بکار می‌رود. آن را می‌توان مانند اسفناج پخت و با یکبار عوض کردن

عرض ۲-۳ سانتیمتر، با طولی ۲-۶ بار بلندتر از عرض، با لوپهای قاعده‌ای نوک تیز مستقیم رو به پایین. گوشواره‌های غلافی بریده بریده. گل آذین باریک کم و بیش بلند اغلب نسبتاً تنک، با شاخه‌های اغلب ساده. کفه‌های میوه‌دار به قطر ۳-۳/۵ میلیمتر، تقریباً دایره‌ای، غشایی مشبک – رگه دار. فندقه به طول ۱/۸-۲/۲ میلیمتر، قهوه‌ای تیره، درخشان.

پراکندگی جهانی: آسیا، نواحی تقریباً قطبی و معتدله، در نواحی جنوبی روی ارتفاعات کوهستانی، اروپا بجز نواحی شمالی و مرکزی، و شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب چمن‌زاری، جنگلهای تنک و در ارتفاعات کوهستانی می‌روید. تابحال در ایران فقط در استان گیلان شناخته شده است.

Rumex Acetosa L.

رفع قولنج، اسهال، اسکوربوت و درد دارد. مصرف آن برای مبتلایان به درد مفاصل، نقرس، سنگهای صفراوی، وجود اکسالات در ادرار، مسلولین و مبتلایان به سوء هاضمه مفید نیست و خطراتی را دربر دارد (۱۱).

Rumex Acetosa L.

آب آن آن را مصرف نمود. برگهای آن تشنگی را برطرف می‌کند، تب را کاهش می‌دهد و مانند چای مدر برای بعضی از مشکلات کلیوی و کبدی می‌باشد. ضماد برگ آن برای درمان جوش غرور جوانی، زخمهای دهان، تاول‌ها و زخمهای عفونی شده بکار می‌رود و ریشه آن ملین ملایم است. شیر به برگ آن زنگ، کپک و لکه‌های مرکب را از روی پارچه و نقره سفید می‌کند (۲).

– جوشانده برگ گیاه می‌تواند در نارسایی عمل دستگاه دفع ادرار مؤثر باشد و در بیماریهای التهابی یا ناشی از اسکوربوت و امتلاء معده، کمی اشتها، بواسیر، ورم لثه دندان و بیماریهای پوستی مفید باشد. از آن برای درمان بیوست مزمن، زردی و عوارض گواتر استفاده می‌کنند. در استعمال خارج ضماد مخلوط برگ پخته گیاه با آرد دانه کتان و پیه خوک برای درمان دانه‌ها و جوش صورت، سودا و بیماریهای پوستی مؤثر است. ریشه و دانه گیاه اثر قابض، مقوی،

Rumex Acetosella L.

Syn.: *Rumex acetoselloides* Bal.

E. sheep sorrel, horse sorrel, wood sorrel

ترشک میشی، میش ترشک

گیاه چندساله. ساقه‌ها اغلب چندتایی به ارتفاع ۱۰-۴۰ سانتیمتر، نازک، ایستاده، برگ‌دار، از میانه منشعب؛ گل‌آذین پانیکولی تنک، بدون برگ. برگها به طول ۱۰-۶۰، به عرض ۱-۵ میلیمتر، خطی – پیکانی یا سرنیزه‌ای – پیکانی، به‌شکلهای متنوع؛ لوب میانی سرنیزه‌ای، از دو طرف (دو انتها) باریک شده؛ لوبهای قاعده‌ای سه گوشه، گسترده یا به بالا خمیده، کم و بیش نوک‌تیز، گاهی شکاف‌دار، بندرت وجود ندارد؛ دمیرگ برگهای قاعده‌ای کم و بیش مساوی پهنک، بالایی‌ها بتدریج کوتاه‌تر. دمگله‌ها کم و بیش هم‌اندازه گله‌ها. گله‌ها یک‌جنسی، بندرت چندجنسی. کفه‌ها از

Rumex Acetosella L.

*Rumex Acetosella L.**Rumex Acetosella L.*

فندقه نه یا به دشواری بزرگتر، بدون پینه، کامل، گاهی بطور غیر واضح رگه دار. فندقه به طول $1/3-1/5$ میلیمتر، با عرضی بیشتر از طول، با کفه های جدا. پراکندگی جهانی: اروپا، شمال آسیا و نواحی معتدله آسیا، و در سایر نقاط معرفی شده. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در نواحی کوهستانی آذربایجان شرقی (کوه سهند از شیب جنوبی و شمالی) و کوه میشوداغ می روید.

مصارف و کاربردها: بخشهای هوایی گیاه مصرف می شود. ترشک میشی گیاهی ضدسم است، آب تازه آن اثر مدر قطعی و مسلم دارد، مانند دیگر گیاهان تیره علف هفت بند این گیاه نیز ملین ملایم است و در ردیف گیاهانی است که مدت مدیدی برای درمان امراض مزمن به ویژه جهاز هاضمه (دستگاه معدی - روده ای) بکار می رود (4).

- خواص درمانی آن شبیه به *Rumex Acetosa L.* است (۱۱).

فرم رویشی متنوع. برگهای قاعده ای به طول تا ۳۰ (-) ۳۵)، به عرض ۶-۸ سانتیمتر، کم و بیش سرنیزه ای باریک، با قاعده ای گوه ای، با لبه کم و بیش موج-فردار؛ دمبرگ از پهنک معمولاً خیلی کوتاhter؛ در سطح فوقانی کم و بیش ناودار باریک. دمگله ها در

Rumex crispus L.

E. curly dock, curled duck, curled sorrel

ترشک موج

گیاه علفی چندساله، با ساقه ای ایستاده، به ارتفاع تا ۶۰ (۳۰) - ۱۰۰ (۱۵۰) سانتیمتر، قهوه ای شونده. گیاه با

Rumex crispus L.

(دامنه‌های البرز) می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: مقوی، ضدکم‌خونی، تصفیه‌کننده خون دارد و در استعمال داخلی برای درمان کم‌خونی، سل، دیابت، بیماری‌های کبدی، انواع التهابات پوستی، آگزما و کچلی، روماتیسم مزمن و در استعمال خارجی برای درمان: انواع زخم‌های دیرجوش، زخم‌های پا، ترشحات سفید زنانه مصرف می‌شود (۱۰).

– ریشه ترشک مواج بطور ملایم ملین و قابض است. سبب تحریک پوست و لایه مخاطی و همچنین سیستم گوارشی می‌شود (۶).

– اثرات درمانی مهم آن عبارت است از: ملین ملایم، محرک صفرا، پاک‌کننده و ضدعفونی‌کننده و سم‌زدا، گیاه خاصیت ملین ملایم دارد و آن را در ردیف داروهای مؤثر در یبوست‌های خفیف قرار می‌دهد.

حالت میوه‌دار با طول‌های متنوع (متغیر)، از گلپوش (۱/۵–۲) پار بلندتر. کفه‌های میوه‌دار به طول ۳/۴–۵ (۶/۵–) میلیمتر، تقریباً با پهنای یکسان، اندازه آن از نظر بزرگی و شکل محیطی متنوع، کفه‌های جلویی تا حدودی یا همگی پینه‌دار، اغلب دایره‌ای – قلبی یا مستطیلی – قلبی، با لبه کامل (بدون دندان). فندقه‌ها به طول ۲–۳ (۳/۵–) میلیمتر، در نیمه تحتانی پهن‌تر، به‌رنگ قهوه‌ای شادبلوطی. پراکندگی جهانی: در حال حاضر در سراسر نقاط زمین معرفی شده، در اروپا و آسیای معتدله مطمئناً خودروی می‌باشد.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است متنوع، در ایران دو واریته از آن بنام‌های *var. unicallosus* – Peterm. و *var. strictissimus* Rech. – در نقاط مختلف استانه‌های گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، همدان، اراک، لرستان، کرمان، خراسان و تهران

Rumex crispus L.

شناخته می‌شود) است. جوشانده آن مخلوط با مریم نخودی / *Teucrium polium* برای درمان سیاه‌زخم، اگرما، کچلی و جذام مصرف می‌شود. گیاه منبع تجارتي تانن است. پودر آن به‌عنوان دهان‌شویه یا خمیردندان بکار می‌رود. رومیسین (Rumicin) قرمزکننده پوست و نابودکننده انگل‌های پوستی است و در بیماری‌های پوستی بکار می‌رود (5).

ساقه‌ای با دم‌برگ کوتاه، بندرت نوک‌تیز، پایینی‌ها با قاعده قلبی، بالایی‌ها گرد. گل‌های توده‌ای (توده گل‌ها) فراوان تنک، فقط پایینی‌ها با برگ حائل. دم‌گل‌های میوه‌دار از گلیوش تا ۲/۵ بار بلندتر. کفه‌های میوه‌دار به شکلهای بزرگ و قویا متنوع.

– از این گونه تنها یک زیرگونه بنام

--subsp. *subalpinus* (Schur) Celak

در ایران می‌روید.

پراکندگی جهانی: اروپا، بجز نواحی شمالی و

ترشک مواج جریان صفا را اصلاح می‌کند. ترشک مواج برای درمان دامنه وسیعی از بیماری‌ها می‌باشد که ناشی از جمع شدن سموم در بدن است و اینها شامل امراض پوستی مانند جوش غرور جوانی، تاول‌ها، اگرما و داء‌الصفد می‌باشد و درعین حال سبب تبلی هضم و یبوست می‌شود (4).

– گیاه مقوی، قابض و ملین (به‌عنوان ملین سمی

Rumex obtusifolius L.

Syn.: *Lapathum obtusifolium* Moench

E. bitter dock, broad-leaves dock

ترشک برگ کند

گیاه چندساله. ساقه به ارتفاع ۶۰–۱۲۰ سانتیمتر، از میانه خمیده (کمانی) منشعب. برگ‌های قاعده‌ای به طول تا ۲۰، به عرض ۱۲ سانتیمتر، در قاعده قلبی، مستطیلی – تخم‌مرغی پهن با طولی حداکثر دو برابر عرض، تخت؛ دم‌برگ اغلب از پهنک بلندتر؛ برگ‌های

Rumex obtusifolius L.

مدیترانه‌ای و غرب آسیا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: اصولاً این گونه در نواحی کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران (ارتفاعات البرز اعم از شیب شمالی و جنوبی) و تهران (دامنه‌های البرز و کوههایی مانند توجال و اطراف دره لار) می‌روید.
مصارف و کاربردها: ریشه آن اشتهاآور، تصفیه‌کننده خون، مدر و کمی قابض است (۱۱).

Rumex obtusifolius L.

– سرنیزه‌ای، نوک‌تیز؛ دمبرگ از پهنک ۳ بار کوتاه‌تر، در سطح فوقانی تخت شده؛ برگهای ساقه‌ای بتدریج کوچک شونده، با دمبرگ کوتاه‌تر. دمگلهای میوه‌دار بنازکی و نخ‌شکل، از گلپوش حدوداً دو بار بلندتر. کفه‌ها به طول ۴-۸، به عرض ۴-۱۰ میلی‌متر، در زیر گونه‌های مختلف به شکلهای و بزرگی متنوع، یک کفه یا همگی با پینه تقریباً کروی یا تخم‌مرغی. فندقه‌ها به

Rumex patientia L.

E. patience, garden dock, patience dock

ترشک شفادهنده، ترشک بیمارخیز
گیاه چندساله. سبز روشن. ساقه ایستاده، به ارتفاع ۲ تا ۲ متر. گل‌آذین انبوه، با شاخه‌های پایینی دسته‌ای. برگهای قاعده‌ای به طول ۱۵-۴۰، به عرض ۴-۱۲ سانتیمتر، با قاعده سربریده یا گوه‌ای بندرت تقریباً قلبی، مستطیلی

Rumex patientia L.

مصارف و کاربردها: برگ گیاه خوراکی است (مانند اسفناج یا خام در سالاد). اثر ملین ملایم دارد و اگر جویده شود لثه را محکم می‌کند و ریشه‌اش اثر مقوی و ملین دارد. در گذشته از جوشانده آن برای درمان بیماریهای پوستی استفاده می‌شد و در بیماری ضعف دستگاه هضم، عدم ترشح کافی صفرا، روماتیسم مزمن، آب آوردن انساج و ورم احشاء ناشی از ابتلاء به مالاریا از آن استفاده می‌کردند. از ریشه آن برای درمان اسهال‌ها و خونروی‌ها به‌ویژه خونروی رحمی، اختلاط خونی، بواسیر، ترشحات زنانگی و سرعت انزال استفاده می‌کنند. در استعمال خارج ریشه تازه و له شده آن روی آبسه‌ها، زخمهای چرکی، اگزما، سوداء و بادسرخ اثر دارد (۱۱).

طول ۳-۴ میلیمتر، قهوه‌ای.
پراکندگی جهانی: جنوب غرب اروپا، نواحی معتدله آسیا و در نقاط معرفی شده.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: از این گونه دو زیرگونه بنامهای

--subsp. *pamiriacus* (Rech. f.) Rech. f.

--subsp. *tibeticus* (Rech. f.) Rech. f.

در ارتفاعات کوهستانی البرز؛ کوه دماوند (آبگرم) و رشته کوههای البرز (گردنه کندوان، دره لار، کوههای شمال تهران) و کوه شاهوار (شاهرود) می‌روید. و علاوه بر ارتفاعات البرز در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، لرستان و سمنان نیز گسترش دارد.

با پینه‌های نامساوی. فندقه به طول ۳-۴ میلیمتر، در نیمه پایینی پهن‌تر.

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای، غرب اروپا و جنوب غربی آسیا.

Rumex pulcher L.

Rumex pulcher L.

F. fiddle-leaved dock, fiddle dock, wild patience

ترشک زیبا

گیاه چندساله. به شکلهای رویشی متنوع. ساقه به ارتفاع ۲۰-۶۰ سانتیمتر، اغلب از نیمه تحتانی منشعب. برگهای قاعده‌ای به طول تا ۱۰، به عرض ۳/۵ سانتیمتر، با قاعده قلبی، تخم‌مرغی - مستطیلی، نسبتاً ضخیم؛ دمیرگ کوتاه‌تر از پهنک یا هم‌اندازه آن. برگهای پایینی ساقه با قاعده قلبی، بالایی‌ها گرد - باریک شده، با دمیرگ کوتاه‌تر، نوک‌تیز، به برگهای حائل کنار گل‌های گروهی (توده‌ای) تغییر یافته. گل‌های توده‌ای (توده گلها) همگی تنک، همگی با برگهای حائل. دمگل‌های میوه‌دار ضخیم، از گلبوش اغلب کوتاه‌تر، بندرت کم و بیش هم‌اندازه. کفه‌های میوه به طول ۴/۵-۶، به عرض ۲/۵-۴/۵ میلیمتر، به شکلهای و بزرگی متنوع، تقریباً کامل یا به شکلهای گوناگون دندانه‌دار، اغلب همگی کم و بیش

Rumex pulcher L.

دارد که در نقاط دشتی و دامنه‌های استانه‌های گرگان، مازندران، گیلان، لرستان (اطراف رودخانه دز)، فارس

و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها ریشه گیاه اثر اشتها آور، مدر و کمی قابض دارد (۱۱).

لویهای قاعده‌ای بهم آمده، لوب میانی اغلب پهن، لویهای جانبی (قاعده‌ای) کم و بیش باریک، نوک تیز. گل‌آذین بسیار تنک به دشواری پانیکول؛ شاخه‌ها کم ایستاده - گسترده، گلدار تنک. گلها نر ماده یا چندجنسی. دمگلها نخی شکل، اغلب از کفه‌های میوه کوتاهتر، در زیر میانه بنددار. برگهای بیرونی گلیوش به دشواری به طول ۲ میلیمتر، بیضوی تقریباً فایقی شکل، جدا. کفه‌های میوه‌دار به

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران سه زیرگونه بنامهای

--subsp. *pulcher*

--subsp. *divaricatus* (L.) Murb.

--subsp. *anodontus* (Hausskn.) Rech. f.

Rumex scutatus L.

E. French sorrel, French garden sorrel, Buckler-leaf sorrel

ترشک واریزه‌ای، ترشک فرانسوی

گیاه چندساله، با ساقه زیرزمینی چوبی شونده، مولد شاخه‌های زیرزمینی. ساقه‌ها به ارتفاع ۲۰-۴۰ سانتیمتر، اغلب از قاعده منشعب. دمبرگها اغلب از پهنک خیلی بلندتر. برگها از نظر بزرگی و شکل متنوع، به رنگ سبز کلمی یا سبز، پیکانی، بالای

Rumex scutatus L.

Rumex scutatus L.*Rumex scutatus* L.

طول ۴/۵-۶، به عرض ۵ میلیمتر، بیضوی پهن، کم رنگ شونده، تقریباً چروکیده (پژمرده). مشبک بسیار نازک. فندقه به طول ۳-۳/۵ میلیمتر، خاکستری - زردشونده.

پراکندگی جهانی: جنوب و مرکز اروپا، آسیای جنوب غربی تا شمال و غرب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی، کردستان، اصفهان، تهران و سمنان.

مصارف و کاربردها: ترشک واریزه‌ای سبزی عمومی برای مصرف در سالادهاست که بدلیل طعم ترش برگهای آن و زیبایی و شکل برگهای آن مصرف می‌شود، آن را مانند ترشک باغی / *Rumex Acetosa* و برای معطر کردن سوپ ترشک، ساندویچ‌ها و مخلوط با دوغ استفاده می‌کنند (2).

Rumex vesicarius L.

E. sorrel, bladder dock

گیاه علفی یکساله، اغلب از قاعده منشعب، شکننده، به ارتفاع ۵-۴۰ سانتیمتر، به رنگ سبز روشن. برگهای قاعده‌ای دمبرگ‌دار، تخم‌مرغی پهن، با

ترشک بادکنکی، ترشک متورم

Rumex vesicarius L.*Rumex vesicarius* L.

کازرون، فیروزآباد، جهرم، لار، جنوب کرمان (سیرجان، جیرفت، کهنوج، هامون جازموریان)، هرمزگان (تقریباً در سراسر نواحی دامنه‌ای و کوهستانی استان) و سیستان و بلوچستان (در سراسر بخشهای جنوبی).

مصارف و کاربردها: ترشک متورم قابض و مسکن است و برای رفع اختلالات لنفاوی و سیستم غدد داده می‌شود. مفید برای کمبود ویتامین C و پیدایش دانه‌های پوستی مزمن است. گیاه بسیار ترش، ملین و مقوی معده است و مفید برای آسم، برونشیت، سکسکه، درد بواسیر، نفخ، سوء هاضمه، استفراغ، یبوست، الکلیسم، غدد سرطانی، بیماری طحال و ناراحتی‌های قلبی است. آب گیاه تازه خنک‌کننده، معرق، مدر و ضداسکوربوت است. برگهای آن اشتهاآور، مدر و برای درمان گزیدگی مار بکار می‌رود. آب برگ برطرف‌کننده درد دندان است. دانه‌های سرخ شده آن مفید برای اسهال خونی و عرق‌گزیدگی است (6).

– ریشه‌ها، برگها و دانه‌های آن مصرف می‌شود. گیاه مقوی، قابض، مسکن و ضداسکوربوت است (5).

– برگهای آن ضدعفونی‌کننده، خنک‌کننده، مدر، قابض و اشتهاآور است. دانه‌های آن برای درمان اسهال خونی بکار می‌رود. شیرۀ آن برای درمان دندان‌درد، دل‌آشوبه و گرمای معده بکار می‌رود. (1).

قاعده‌ای سربریده یا تقریباً قلبی، انتهایی نوک‌کند یا نسبتاً کند؛ برگهای فوقانی تخم‌مرغی – مستطیلی یا تقریباً دلتایی با قاعده‌ای گرد – گوه‌ای، نوک کم و بیش تیز. دمگل در هر گوشواره غلافی محوری همیشه منفرد، بنددار. گلها بر روی دمگلها همیشه دوتایی، بندرت سه تایی. کفه‌های میوه گل‌های اولیه ۱۲-۱۸- (۲۳) میلی‌متر، تقریباً دایره‌ای، بدون رگه لبه‌ای، لوبهای قاعده‌ای موازی، کاملاً بطرف بیرون به صورت طولی رویهم خوابیده، گل‌های ثانویه به طول ۲-۸ میلی‌متر و خاکستری مایل به قهوه‌ای.

پراکندگی جهانی: شمال آفریقا، یونان، عربستان، عراق، جنوب ایران، بلوچستان، افغانستان و پنجاب.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: جنوب استان ایلام، خوزستان، جنوب فارس (بین شیراز و بوشهر،

تیره خرفه / *Portulacaceae*

Portulaca oleracea L.

E. purslane, common purslane

خرفه

گیاهانی یکساله یا چندساله. با ساقه‌های گسترده روی زمین یا ایستاده، و برگهای گوشتی؛ ساقه به طول ۷-۳۰ سانتیمتر، بی‌کرک، گوشتی، اغلب کاملاً پهن شده روی زمین یا با شاخه‌های بالارونده؛ برگها متناوب یا تقریباً متقابل، بدون دمبرگ، قاشقی یا واژ تخم‌مرغی - مستطیلی تا خطی - مستطیلی، نوک کند یا سربریده، بطرف قاعده بحالت گوه‌ای باریک‌شده، گوشتی؛ گوشواره‌ها اغلب وجود ندارند، بندرت نیش‌مانند کوچک. گلها منفرد یا دسته‌ای ۲-۳ تایی، گرزنی - گروهی، در محور برگها، با گریبان چهاربرگی؛ کاسبرگها علفی، با ناو

کند، ۲ تایی، متصل به قاعده تخمدان، ریزان؛ گلبرگها واژ تخم‌مرغی، زرد، ۵- (۴-۶) تایی، جدا یا در قاعده پیوسته، با کاسه گل یکی شده؛ پرچمها ۵-۱۵ تایی، جدا یا در قاعده به گلبرگها چسبیده؛ خامه ۳-۶ پاره؛ کلاله‌ها خطی؛ تخمدان نیمه تحتانی، پرتخمک. میوه کیسول، یک حجره‌ای، پردانه، شکوفای مجری، تخم‌مرغی یا کروی، به طول ۵-۸ میلی‌متر.

پراکندگی جهانی: اروپا، نواحی مدیترانه‌ای، بالکان، آسیای صغیر، ایران، آسیای مرکزی، چین و ژاپن. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً بصورت علف هرز در اراضی زراعی، باغچه‌های پرورش گل‌های زینتی، مزارع سبزیجات و در استانهای مختلف ایران از جمله گرگان، مازندران، گیلان،

Portulaca oleracea L.

Portulaca oleracea L.

برای درمان گوش درد و دندان درد بکار می‌رود. خمیر برگ آن برای معالجه سوختگی، تاول‌ها و تورم‌ها بکار می‌رود. دانه‌های آن کرم‌کش است (9).

– گیاه خنک‌کننده، محلل، مدر، ضد اسپاسم، ماده اصلی غذایی برای اسکوربوت و امراض کبدی است. برای درمان زخم نوک پستان و زخمهای دهان بکار می‌رود. دانه‌های آن کرم‌کش است. شیریه ساقه آن برای درمان عرق‌سوز و دست و پا در موارد احساس سوختگی بکار می‌رود (5).

– گیاه مقوی و خنک‌کننده است. به‌عنوان سبزی برای درمان امراض کبدی، کلیوی و ربوی مصرف می‌شود. خمیر برگهای آن در استعمال خارجی برای درمان سوختگی‌ها، تاول و دیگر بیماریهای پوستی بکار می‌رود. دانه‌های آن آرام‌بخش، قابض، مدر و ضدکرم هستند. آب (شیره) ساقه آن برای درمان عرق‌سوز شدن بدن مصرف می‌شود (1).

– خرفه از گذشته‌های دور به‌عنوان گیاه دارویی معالجبی با ارزش برای بیماریهای دستگاه هضم غذا و ادرار بکار می‌رفته است، اثر مدر شیره آن آن را مفید برای تسکین بیماریهای کیسه مثانه برای مثال مشکلات تخلیه ادرار می‌سازد. ترکیبات موسیلاژی گیاه آن را دارویی آرام‌کننده برای مشکلات معدی – روده‌ای مثل اسهال خونی و اسهال می‌سازد. در طب دارویی چینی خرفه را برای درمان مشکلات مثانه بعلاوه آپاندیس بکار می‌برند. چینی‌ها همچنین از گیاه به‌عنوان پادزهر نیش زنبور و مارگزیدگی استفاده می‌کنند. به‌عنوان شستشو دهنده در استعمال خارج، شیره (آب) یا جوشانده آن بیماریهای پوستی مانند تاول‌ها و کفگیرک را تسکین می‌دهد و به کاهش تب کمک می‌کند (4).

– امروزه خرفه در بعضی از نقاط ایران (خوزستان) به عنوان سبزی خوردن کاشته می‌شود و به نام پیرپین / parpine به فروش می‌رسد.

آذربایجان، کردستان، ایلام، لرستان، اصفهان، خوزستان، هرمزگان و تهران باشد می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگهای آن مصرف می‌شود و خواص درمانی: نرم‌کننده، دافع کرم، تصفیه‌کننده خون، مدر، خواب‌آور ضعیف، طراوت‌بخش، افزایش‌دهنده انعقاد خون دارد و برای درمان: التهابهای دستگاه گوارشی، تنفسی و مجاری ادرار (التهاب مثانه)، انگلهای روده، سنگ‌های مجاری ادرار، کم‌ادراری و بعضی از انواع خونریزیها مصرف می‌شود (۱۰).

– به‌عنوان التیام‌بخش، ضداسکوربوت، خنک‌کننده و مدر ملایم شهرت دارد و گفته می‌شود که در بیماریهای نژله‌ای دستگاه جنسی – ادراری مفید است. برای کاهش دادن گرمای کبد، خون، رگها (شریانها)، شکم و تب نوبه خوب است. گیاه به‌عنوان ملین، متوقف‌کننده قاعدگی و سوزاک و خنک‌کننده مصرف می‌شود (3).

– پودر گیاه در حالت شکم خالی برای درمان زردی (یرقان) داده می‌شود. خمیر گیاه برای درمان امراض کبدی، طحال، کلیه و کیسه مثانه داده می‌شود و برای معالجه سوزاک، اسهال خونی، زخم پستان و زخمهای دهان بکار می‌رود. شیریه گیاه به‌عنوان خنک‌کننده، اشتها‌آور و مدر مصرف می‌شود. شیریه برگهای آن

تیره پامچال/ *Primulaceae*

Anagallis arvensis L.

E. scarlet pimpernel, pimpernel, poor man's weather glass, male pimpernel, poison chickweed, red chickweed

آناگالیس

گیاه علفی یکساله، با ساقه‌ای به ارتفاع تا ۲/۵-۷۰ سانتیمتر، اغلب پرشاخه، بالارونده تا ایستاده یا خیزان (در ایران عموماً گسترده روی زمین) با شاخه‌هایی به طول تا ۳۰ سانتیمتر. برگها متقابل یا بندرت فراهم، با پهنکی به طول ۴-۱۹ (-۲۰)، به عرض ۲/۵-۱۱-۱۴ میلیمتر، تخم‌مرغی تا مستطیلی - تخم‌مرغی. گلها چرخه‌ای ۲-۴ تایی؛ برگه وجود ندارد؛ دمگل به طول ۶-۳۰ (۳۵) میلیمتر، تقریباً مساوی یا بلندتر از برگ‌های کنار (پای) آن. لوبهای کاسه گل به طول ۲/۵-۵/۵ (-۶) میلیمتر،

تقریباً مساوی، بلندتر یا کوتاه‌تر از جام گل. جام گل به قطر ۱/۷-۵/۵ میلیمتر، آبی‌رنگ یا قرمز، با لبه لوبهای جام گل کنگره‌ای - دندانه‌اره‌ای. میوه کپسول درپوشی، شکوفای پردانه، به قطر ۴-۵ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: احتمالاً فقط در اروپا و ناحیه مدیترانه‌ای بحالت خودروی و در سراسر جهان بجز نقاط و نواحی سردسیر معرفی شده می‌باشد.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در استانهای گرمسیری شمال: گرگان، مازندران و گیلان و جنوب: در بخشهایی از جنوب غرب ایران مانند نواحی گرمسیری استان کرمانشاه، ایلام، جنوب لرستان، خوزستان، بوشهر، جنوب فارس، هرمزگان، جنوب کرمان و سیستان و بلوچستان می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه گلدار مورد مصرف قرار

Anagallis arvensis L.

می‌شود. فراری دهنده حشرات و حشره‌کش است (5).
 - گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه برای درمان جذام، تجمع مایع در بدن، صرع، هاری، ماهی سمی و گزیدگی مار بکار می‌رود (1).
 - اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. امروزه کمتر به عنوان گیاه دارویی مصرف می‌شود. آناغالیس مدر، کاهش دهنده عرق و خلط آور است. به عنوان خلط آور جهت تحریک کردن پایان بخشی سرفه مخاطی و کمک به بهبود یافتن از سرفه و آنفلوآنزا بکار می‌رود. برای درمان صرع و مشکلات دماغی (مغزی) بکار می‌رود اما شواهد کمی مبنی بر تأثیرات بسزای آن وجود دارد (4).

Anagalis arvensis L.

پانیکول انتهایی قرار گرفته. کاسه گل به طول ۳-۵ میلیمتر، با لوبهای تخم‌مرغی باریک، نوک‌تیز، با لبه‌های قهوه‌ای. جام گل به طول ۱۰ میلیمتر، با لوبهای تخم‌مرغی، نوک‌کند، بی‌کرک، زرد طلایی. پرچمها مساوی $\frac{3}{4}$ طول جام گل. کپسول به عرض کم و بیش ۴ میلیمتر.
 پراکندگی جهانی: نواحی معتدله اروپا (عراق و ایران). پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه رطوبت‌پسند در نقاط مختلف استان آذربایجان غربی در اطراف

می‌گیرد و در استعمال داخلی خواص درمانی خلط آور، آرام‌بخش و تسکین دهنده دردهای عصبی، تصفیه‌کننده (مدر و معرق) و محرک دارد و در موارد احتباس مایعات در برونش‌ها، ناراحتیهای کبدی، یرقان، بواسیر، التهاب کلیه، سنگ مجاری ادراری، صرع، اختلالات ذهنی، مالیخولیا، زکام توأم با اسپاسم و تب یونجه مورد استفاده قرار می‌گیرد و در استعمال خارجی نیز برای معالجه زخمهای توأم با عفونت‌های قارچی، زخمهای ناشی از تحرک اندک، اولسرها، التهاب پوست و خارش نیز بکار می‌رود (۱۰).

- آناغالیس در اروپا به عنوان مدر، معرق، خلط آور، در تجمع مایع در بدن، روماتیسم و در دردهای کبد و کلیه بکار می‌رود، درحالی‌که در هندوستان در نقرس، بیماریهای مغزی دماغی، هاری و تجمع مایع در بدن بکار می‌رود. قدرت نرم کردن گوشت و نابود کردن زگیل‌ها را دارد. برطرف‌کننده خارش بحالت خشک و سیوس گرفته بخصوص برای دست‌ها و پنجه‌ها و کف دست مبتلا می‌باشد (6).

- گیاه مدر، معرق و خلط آور است و برای درمان صرع، التهاب‌های روماتیسمی، جگر (کبد) و دردهای کلیوی و غرغره مصرف می‌شود و برای درمان نقرس نیز از آن استفاده می‌کنند. در استعمال خارج برای درمان زخمها و زخمهای چرکی و مارگزیدگی مصرف

Lysimachia vulgaris L.

E. golden loosestrife, common willow herb, yellow loose-strife

علف بیدی

گیاه چندساله، به ارتفاع ۶۰-۱۵۰ سانتیمتر، کرکدار یا کرک غده‌ای دار. برگها به طول تا ۱۴، به عرض ۵ سانتیمتر، ۳ تا ۴ تایی بحالت چرخه‌ای یا متقابل، به کوتاهی دمبرگ دار. گلها در خوشه‌های دمگل آذین‌دار بلند در محور برگهای فوقانی و در

Lysimachia vulgaris L.

رفع اسکوربوت، اسهال‌های ساده، خونروی‌ها و رفع تب استفاده شده است. در استعمال خارج اعضای گیاه برای درمان زخمهای چرکی و شستشوی زخمها بکار رفته است (۱۱).

یادداشت: تیره پامچال در ایران دربرگیرنده جنس بزرگی مانند عروس‌سنگ / *Dionysia Fenzl* است که قریب به ۳۵ گونه صخره‌روی و با گل‌های زیبا دارد. گونه‌ای از آن بنام اسفند مریم یا عروس سنگ طلایی / *Dionysia revoluta* Boiss. در بخشهای جنوبی به‌عنوان بخور بکار می‌رود.

ارومیه و نقاط مرطوب اطراف آن می‌روید. **مصارف و کاربردها:** اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. گیاه قابض، اصولاً برای درمان بیماریهای معدی - روده‌ای همچون اسهال و اسهال خونی بکار می‌رود، خونریزی داخلی و خارجی را متوقف می‌کند و زخمها را ضدعفونی می‌نماید. دهان را برعلیه زخمهای لثه و زخمهای دهان شستشو داده و می‌توان آنرا برای توقف خونریزی از بینی بکار برد. علف پیدی را به‌عنوان خلط‌آور نیز مصرف می‌کند (۴). - در زمان گذشته از جوشانده برگ یا گل آن جهت

Dionysia revoluta Boiss.

تیره انار/Punicaceae

Punica Granatum L.

Punica Granatum L.

E. pomegranate

انار

درختچه‌ای خاردار یا درختی کوتاه و بدون خار در نمونه‌های کاشته و اصلاح شده var. *sativa* --. برگها به طول ۳-۶، به عرض ۱-۳ سانتیمتر، مستطیلی - سرریزه‌ای یا واژ تخم‌مرغی، بدون کرک، کامل. گله‌ها به قطر ۳-۴ سانتیمتر، لوله کاسه گل چرمی قرمز. دندانه‌های کاسه گل سرریزه‌ای، نوک تیز. گلبرگها به طول ۲-۳ به عرض ۱-۲ سانتیمتر، قرمز، بندرت سفید. گاهی در انواع اصلاح شده زینتی پرپر یا با گلبرگهای دوردیفی. میوه به قطر ۵-۸ سانتیمتر (در انواع اصلاح شده و زراعی تا ۲۰ سانتیمتر)، قرمز شونده - قهوه‌ای، با بخش گوشتی ارغوانی، زرد یا سفید، ترش یا در انواع کاشته شده var. *sativa* -- شیرین.

پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای، اروپا، آفریقا، آسیا، ترکیه، ایران، افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت خودروی در بخشهایی از شمال ایران در استانه‌های گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان؛ بحالت کاشته شده در استانه‌های تهران، اراک، اصفهان، یزد، کرمان، هرمزگان، سمنان، جنوب خراسان دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: پوست ریشه و شاخه‌های جوان و گله‌های آن مصرف می‌شود. پوست آن خواص درمانی: دافع کرم کدو و قابض و گله‌های آن قابض است و پوست آن برای درمان کرم کدو، کرم آسکاریس و کرم شلاقی، اسهال خونی، اسهال معمولی و گله‌های آن برای درمان ترشحات سفید زنانه و خونریزی رحم مصرف می‌شود (۱۰).

- گله‌ها، میوه‌ها، پوست میوه خشک شده، برگ‌ها و پوست ریشه مصرف می‌شود؛ ریشه و پوست ساقه انار قابض و ضدکرم (به‌ویژه کرم کدو) می‌باشد. دانه‌های

انار و الکالوئیدهای آن قابض، ضدکرم و ضد کرم تنها هستند. گله‌ها و پوست درخت و پوست میوه قابض و مقوی معده هستند. آب تازه میوه آن خنک‌کننده است. پوست میوه به همراه مواد معطر مانند شیدرها و ... برای رفع اسهال و اسهال خونی مفید است. دانه‌های آن مقوی هستند. گوشت میوه مقوی قلب و مقوی معده است (۶).

- جوشانده پوست آن برای درمان اسهال خونی، التهاب قولون و اسهال بکار می‌رود و کرم‌کش نیز می‌باشد. ریشه‌های آن در موارد گرفتگی و انسداد مجاری ادراری و ضدبارداری مصرف می‌شود. پوست ریشه آن قابض مقوی، کشنده تیتا و قاعده‌آور است. منبع خوبی از تانن است. دانه‌های آن مغذی و ضداسکوربوت هستند (۵).

- پوست میوه، پوست و گوشت میوه مصرف می‌شود. هم پوست میوه و هم پوست انار بنظر

Punica Granatum L.

Punica Granatum L. var. pleniflora

می‌رسد دارویی ویژه برای هجوم کرم روده باشند. الکالوئیدهای موجود در پوست میوه و پوست گیاه سبب می‌شود تا کرم دیواره روده را رها کند. اگر جوشانده پوست انار یا پوست درخت بلافاصله با مصرف ملین قوی یا مسهل ادامه یابد کرم تخلیه خواهد شد. پوست میوه و گیاه همچنین قابض قوی هستند و گاهی برای درمان اسهال بکار می‌روند. در اسپانیا آب انار برای راحت کردن دل بهم خوردگی و داروی تسکین باد مصرف می‌شود (4).

– در طب سنتی ایرانی از گل‌های نوع پُر پَر انار بنام گلنار / *Punica Granatum L. var. pleniflora* Nyane بعنوان دارو استفاده می‌شده است.

Punica Granatum L. var. pleniflora

تیره آلاله/ Ranunculaceae

۷-۱۴، به عرض ۱۱-۱۸ میلیمتر، نیمه کروی. مهمیز شهدی خمیده غیر حلقوی. برگ‌ها معمولاً ۳ تایی. دانه‌ها در محل زاویه‌ها (گوشه‌ها) بالدار اما با پهلوی صاف یا چروکیده کوچک. پراکنده جهانی: غرب و مرکز اروپا تا شرق اتریش. پراکندگی جغرافیایی در ایران: به عنوان گیاه زینتی در بعضی نقاط کاشته می‌شود.

* *Aconitum napellus L.*

E. aconite, monkshood

اقونیطون

گیاه چندساله. برگ‌ها تقسیم شده تا قاعده، قطعات برگ‌ها تقسیم شده تا بیشتر از نیمه تا رگبرگ میانی، با لوب‌های خطی. گل آذین اغلب پرشاخه و معمولاً بسیار پرگل. گل‌ها بنفش یا آبی. کلاه خود به طول

Aconitum napellus L.

مصرف داخلی توصیه می‌شود. برای تسکین دردهای ناشی از سوختگی و دردهای عصبی بکار می‌رود. برای درمان دردهای عصبی، آسم و ضعف قلب توصیه می‌شود. اقونیتون در خود درمانی به‌عنوان داروی ضد درد، مسکن و آرام‌بخش بکار می‌رود (4).

– کاهش‌دهنده میل جنسی، محرک عصب پاراسمپاتیکی (vagus nerves)، آرام‌بخش، ضداحتقان، تنگ‌کننده عروق، افزایش‌دهنده ترشح بزاق است؛ برگها و ریشه این گیاه را می‌توان در موارد درد اعصاب صورت، دردها و التهاب‌های ناشی از سرما، سیاتیک، نقرس، روماتیسم، سرفه‌های اسپاسمی (سیاه‌سرفه)، آسم گوارشی مجاری کبدی، صفراوی، لارنژیت، آئزین، زکام و التهاب‌های احتقانی حاد مصرف کرد (۱۰).

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد مصرف، برگهای سبز و ریشه گیاه؛ اقونیتون در مقدار زیاد بسیار سمی است، به مقدار کم، مقوی، درمان‌کننده تب، سستی اعصاب، روماتیسم و امراض قلبی است. مسکن، ضد درد و ضد تب است. تنور اقونیتون در دردهای عصبی و روماتیسم بکار می‌رود. مصرف داخلی آن در میزان (حد) بسیار کم حرارت بدن را در تب پایین می‌آورد؛ درد را تسکین، محرک سرفه و مفید برای التهاب مثانه و اسهال است. مفید برای تمام انواع تب و شرایط تورمی مانند نزله‌های حاد، التهاب لوزه و خروسک، مخملک، گاستریت و دردهای عصبی سطحی است؛ در تپش قلب با موفقیت بکار می‌رود، آلکالوئید آن محرک قلبی است (6).

– اقونیتون سمی است و در مقدار بسیار کم در

لارنژیت حاد و برونشیت حاد بکار می‌روند و در تفرس‌های حاد و روماتیسم حاد مفصلی نیز توصیه می‌شوند (۱۱).

۴/۵-۶ میلیمتر، تخت شده، تنگ شده، چروکیده - مشیک، ناو پستی زایده پهن سه گوشه تقریباً نوک تیز (گاهی به ضعیفی رشد کرده)؛ با فاصله‌ای حدود $\frac{1}{3}$ طول فندقه از رأس بطرف قاعده؛ زایده تاج خروسی عرضی اغلب واضح و دنداندار؛ نوک با محور فندقه در یک خط، یا بالارونده، کم و بیش کوتاه، سبز یا مایل به آبی.

پراکنندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای، مرکز و جنوب اروپا، غرب و مرکز آسیا.

پراکنندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب بصورت علف هرز در اراضی زراعی در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان،

فرآورده‌های افونیطون آرام‌کننده دردهای عصبی هستند و اثر ضداحتقان و معرق دارند و برای درمان احتقان‌های ریوی همراه با سرفه، گریپ، ذات‌الریه،

Adonis aestivalis L.

E. summer adonis, tall adonis

چشم خروس تابستانه، گل خروسک

گیاه یکساله. ساقه به ارتفاع ۲۰-۸۵ سانتیمتر، در بالا منشعب، در پایین کرکدار. برگها به طول تا ۹۰ میلیمتر، از میان‌گره‌ها کوتاهتر. گلها اغلب به قطر ۱۰-۲۰ میلیمتر، بندرت بزرگتر. قرمز شنگرفی یا لیمویی (نارنجی). کاسبرگها بی‌کرک، در حدود $\frac{2}{3}$ طول گلبرگها. گلبرگها با طولی ۳-۴ برابر عرض، مستطیلی - قاشقی. سنبله میوه‌دار استوانه‌ای، کم و بیش نسبتاً تنک، به طول ۱۰-۳۵، به عرض ۶-۱۲ میلیمتر، از دمگل آذین میوه‌دار بلندتر. فندقه‌های رسیده به قطر

Adonis aestivalis L.

Adonis aestivalis L.*Adonis aestivalis* L.

کرمانشاه، همدان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، لرستان، فارس، کهگیلویه و بویراحمد، کرمان، سیستان و بلوچستان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل به‌عنوان مقوی قلبی و مدر بکار می‌رود. گل‌های آن به‌عنوان ملین، مدر و سنگ‌شکن مورد توجه است (3).

گیاه به‌عنوان محرک قلبی و مدر بکار می‌رود. گل‌های آن ملین است و اثر آن روی ماهیچه‌های قلب ملایم‌تر از گل انگشتانه است و سبب گشاد شدن رگ‌های کرونر می‌شود. گیاه برای اسب و حیوانات اهلی سمی است. سبب ورم روده و معده بحالت شدید می‌شود، بنابراین کاربرد آن در طب سنتی بدلیل سمی بودن بسیار محدود است (5).

Adonis flammea Jacq. subsp. *flammea*

E. flame Adonis

چشم خروس آتشین

ساقه به ارتفاع (۱۰-۲۵)۴۰-۷۰ سانتیمتر، اغلب کم شاخه، در پایین کرکدار، در بالا کم و بیش بی‌کرک شونده. برگ‌ها از میان گره‌ها کوتاه‌تر، پایینی‌ها کم و بیش کرکی مویی. گل‌ها به قطر ۱۰-۲۵ میلی‌متر، قرمز

شنگرفی بندرت زرد. کاسبرگ‌ها در قاعده کرکدار، از نصف گلبرگ‌ها کمی کوتاه‌تر، همیشه ایستاده. گلبرگ‌ها با طولی ۴-۵ برابر عرض، مستطیلی - واژ تخم‌مرغی، گاهی فقط ۲-۳ گلبرگ وجود دارد، قرمز آتشین یا قرمز خونی. سنبله میوه‌دار به طول ۱۵-۴۰، به عرض ۵-۷ میلی‌متر، استوانه‌ای، تنک. فندقه‌های رسیده به قطر ۲/۵-۴ میلی‌متر؛ نوک کوتاه، برجستگی‌های

Adonis flammea Jacq.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کردستان: شرق سندج
بطرف همدان. - لرستان: درود.
مصارف و کاربردها: این گونه کاربردها و مصارفی
مشابه *Adonis aestivalis* L. دارد (۱۱).

کناری فشرده، با رأس تیره؛ برجستگی کناری گرد
شده، گاهی به تاجی کاملاً بلند امتداد یافته.
پراکندگی جهانی: میانه و جنوب اروپا، شمال افریقا،
آناتولی و غرب ایران.

استوانه‌ای، به طول ۱۵-۲۰ (۲۵-)، به عرض کم و بیش
۵ میلیمتر، انبوه، از دمگل آذین میوه‌دار کمی بلندتر.
فندقه‌های رسیده به قطر کم و بیش ۳ میلیمتر، چروکیده
ضخیم؛ سیخک (نوک) به طول حدود ۱ میلیمتر، تقریباً
ایستاده - گسترده، با تاج خروسی در جهت عرضی
بسیار باریک، گاهی جدا و از هم فاصله‌دار یا کم و
بیش تقلیل یافته؛ برجستگی کناری به سیخک نزدیک،
گاهی نامشخص.
پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای، جنوب و غرب
ایران.

Adonis microcarpa DC.

Syn.: *Adonis dentata* Delile subsp. *microcarpa* (DC.)
H. Riedl

چشم خروس دانه‌ریز

ساقه به ارتفاع (۵-) ۱۰-۱۵ سانتیمتر، نازک یا ضخیم
(کلفت)، در نمونه‌های ساقه‌دار از قاعده به تکرار
منشعب. گیاه کم و بیش بی‌کرک. گلها به قطر ۱۰-۲۰
میلیمتر، با گلبرگهایی بحالت خشک چرک، در حالت
زنده اغلب قرمز خونی. کاسبرگها از نصف طول
گلبرگها اغلب بلندتر، بی‌کرک. سنبله میوه‌دار

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در مزارع استانهای گرگان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، فارس (جنوب فارس)، بوشهر، خوزستان و تهران (پای کوه دماوند) می‌روید. **مصارف و کاربردها:** این گونه کاربردها و مصارفی مشابه *Adonis aestivalis* L. دارد (۱۱).

Adonis microcarpa DC.

گلو بکار می‌رود. تنتور آن برای قدرت بخشیدن به چسب‌ها بکار می‌رود (3).

Aquilegia vulgaris L.

Aquilegia vulgaris L.

E. columbine, common columbine

تاج‌الملوک

گیاه چند ساله با ساقه‌هایی معمولاً به ارتفاع ۳۰-۶۰ (۹۰-) سانتیمتر، تقریباً بی‌کرک تا کرک‌دار، بدون کرک‌های غده‌دار. برگ‌های قاعده‌ای دو بار سه‌تایی؛ برگچه‌ها ۲ تا ۳ پاره، در سطح فوقانی بی‌کرک، سطح تحتانی کرک‌دار. گلها واژگون، معمولاً بنفش، گاهی قرمز یا سفید؛ قطعات گلپوش به طول ۱۸-۲۵، به عرض ۱۰-۱۲ میلیمتر؛ پهنک گلبرگ شهدار به طول ۱۰-۱۳، به عرض ۹-۱۲ میلیمتر؛ مهمیز به طول ۱۵-۲۲، به عرض ۷-۹ میلیمتر، قویاً قلاب مانند. پرچمها گاهی تا حدودی از گلبرگ بیرون زده، پرچمهای عقیم نوک‌کند.

پراکندگی جهانی: غرب، مرکز و جنوب اروپا، در سایر نقاط کاشته شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده و به عنوان گیاه زینتی در مناطق مختلف معتدله و معتدله سرد (آذربایجان، تهران، اصفهان، یزد) و ... دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: در اروپا به گیاه و دانه‌های آن به عنوان مسهل ضعیف، محلل، مدر و حاوی ترکیبات معرق استناد می‌شود. برگ‌های آن عموماً بصورت محلول با درجه‌ای از نسبت بالا برای زخم دهان و

Clematis L.

E. clematis

کلماتیس

گیاهانی چندساله (اغلب با سرشاخه‌های چوبی) بالارونده یا ایستاده. برگها متقابل یا فراهم، سه‌تایی بریده یا شانهای بریده، با دم‌برگ اغلب پیچان. گلها منفرد یا دسته‌ای یا پانیکولی، منظم؛ گلپوش یک ردیفی؛ قطعات گلپوش (Tepala) ۴ تایی، گلبرگ‌نما، با درون غنچه‌آذین با لبه‌های لای درونی‌دار. پرچمها و برگچه‌ها

متعدد. فندقه‌ها با خامه دائمی اغلب پرمغی.

- این جنس در ایران ۶ گونه گیاه چوبی و اغلب بالارونده دارد که در نقاط مختلف و بیشتر در بستر رودخانه‌ها و مناطق کم و بیش مرطوب و دامنه‌های کوهستانی می‌رویند. از رایج‌ترین آنها می‌توان به *Clematis orientalis* L. و *Clematis ispanhica* Boiss. اشاره کرد.

جایگاه دارویی گونه‌های مختلف کلماتیس در ایران به خوبی شناخته شده نیست.

Clematis ispahanica Boiss.

Clematis orientalis L.

Clematis vitalba L.*Clematis vitalba* L.

E. traveller's Joy

کلماتیس سفید

گیاه چندساله قوی بالارونده به طول تا ۳۰ متر. برگها مرکب سرنیزه‌ای، گلها کوچک سفید معطر با کپه‌های بذردار کرکدار.

پراکندگی جهانی: اروپا، نواحی مدیترانه‌ای، ترکیه، لبنان، قفقاز، ایران و افغانستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: شمال ایران (وجود این گونه در ایران مشکوک به نظر می‌رسد).

مصارف و کاربردها: برگ کلماتیس سفید پوست را تحریک می‌کند و سبب قرمز شدن و تاول زدن آن می‌شود، اما بشدت ضددرد است. برای درمان التهاب مفاصل بکار می‌رود. سبب تسکین درد می‌شود و مواد زاید بدن را دفع می‌کند. گیاه مدر است و در گذشته در استعمال داخلی با مشکلات ادراری مبارزه می‌کرد. به‌هرحال گیاه بالغ امروزه به‌عنوان گیاه سمی شناخته می‌شود و نباید آن را خورد. شیره آن برای تسکین سردرد و در صورت اشتیاق برای تسکین میگرن مناسب است، اما در این صورت سبب نابودی مخاط آستر بینی می‌شود و بطور قطع توصیه نمی‌شود. کلماتیس سفید داروی اختلالات عاطفی است و به درمان فقدان هوش و حافظه کمک می‌کند. آن را در استعمال داخلی بکار می‌برند (4).

Delphinium semibarbatum Bienert ex Boiss.

Syn.: *Delphinium hybridum* Steph. ex Willd. var. *sulphureum* Regel, *Delphinium zalil* Aitch. & Hemsl., *Delphinium biternatum* Huth var. *leiocarpum* Freyn & Sint. ex Freyn

زبان پس قفای زرد، ذلیل

گیاه چندساله. ریشه غده‌ای شکل. ساقه راست به ارتفاع ۲۰-۸۰ سانتیمتر، تقریباً بی‌کرک یا با کرکهای مویی کوتاه روبه‌بالا، ساده یا کم‌شاخه. دمبرگ برگهای پایینی به طول تا ۱۰ سانتیمتر یا بلندتر، در قاعده به

Delphinium semibarbatum Bienert ex Boiss.

Delphinium semibarbatum Bienert ex Boiss.

میلیمتر؛ ناخنک به طول ۵/۵ میلیمتر، تقریباً دندانه اره‌ای. پرچمها زرد، به طول ۴-۶ میلیمتر، بی‌کرک؛ بساک‌ها به طول ۱ میلیمتر. میوه برگه به طول ۱۰، به عرض ۳/۵ میلیمتر، سه‌تایی، تقریباً راست، مشبک تنک. دانه‌ها مستطیلی، تقریباً چهارگوشه، در جهت عرضی به ظرافت شراپه‌ای - تیغه‌ای. پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان، ترکمنستان و آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: شمال خراسان: گردنه اله اکبر؛ پارک تندوره؛ لطف‌آباد؛ کوههای هزار مسجد؛ مشهد بطرف سرخس؛ گردنه مزدوران؛ غرب سرخس و کلات نادری.

مصارف و کاربردها: این گونه حاوی الکالوئیدهای سمی است و بمنظور استفاده‌های دارویی کمتر از آن استفاده می‌کند (۱۱).

دشواری پهن شده؛ برگهای ساقه‌ای بتدریج با دمبرگ کوتاهتر؛ پهنک سه قسمتی، با قطعات سه بخشی؛ لوبهای انتهایی خطی، به عرض ۱-۲ میلیمتر؛ پهنک به قطر ۲-۱۰ سانتیمتر، تقریباً بی‌کرک یا تقریباً کرکی مویی کوتاه زیر. گل آذین به طول ۱۰-۳۰ سانتیمتر، خوشه‌ای. برگه‌ها به طول ۳-۸ میلیمتر، سرنیزه‌ای - درفشی. دمکله‌ها به طول ۲-۱۰ میلیمتر، کلفت، کرک غده‌ای‌دار. برگک‌ها سرنیزه‌ای - درفشی. گلها زرد. کاسبرگها بی‌کرک، به طول ۹-۱۰ میلیمتر، تخم‌مرغی پهن، نوک‌کند؛ مهمیز به طول ۷-۱۰ میلیمتر. تقریباً استوانه‌ای، زرد. گلبرگهای فوقانی به طول ۱۸ میلیمتر، با پهنک به طول ۱۰، به عرض ۳ میلیمتر؛ مهمیز کم و بیش به طول ۸ میلیمتر. گلبرگهای پایینی به طول ۱۱ میلیمتر؛ پهنک دوپاره، زرد ریش‌دار، به طول ۵/۵

مصارف و کاربردها: اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. از آلاله برف‌زی پماد یا شیافی مفید برای معالجه و درمان بواسیر می‌سازند.

***Ficaria Kochii* (Ledeb.) Iranshahr & Rech. f.**
 Syn.: *Ranunculus Kochii* Ledeb., *Ranunculus fascicularis* C. Koch., *Ranunculus edulis* Boiss. & Hohen.
 E. pilewort, lesser celandine

آلاله برف‌زی

***Ficaria Kochii* (Ledeb.) Iranshahr & Rech. f.**

گیاه چندساله؛ ریشه با غدد کوچک، با رشته‌هایی در بخشی به ضخامت تا ۴ میلیمتر، در بخشی نخی شکل. ساقه به ارتفاع ۵-۱۵ سانتیمتر، در زمان گلدهی از برگهای طوقه‌ای کوتاهتر. برگها ضخیم، در حالت زنده گوشتی، قاعده‌ای‌ها دمبرگ‌دار؛ دمبرگ از پهنک ۲-۴ بار بلندتر، نسبتاً ضخیم؛ پهنک به طول ۲۰-۴۰، به عرض ۱۵-۳۰ میلیمتر، به کوتاهی بیضوی یا تخم‌مرغی یا تقریباً دایره‌ای، با قاعده سربریده یا تقریباً قلبی، با لبه کامل یا تقریباً کنگره‌ای؛ برگهای ساقه‌ای در قاعده دمگله‌ها تقریباً فراهم یا تقریباً قاعده‌ای، با قاعده‌ای‌ها مشابه، کوچکتر، با دمبرگ کوتاهتر. گلها منفرد یا دوتایی، با دمگل کم و بیش کوتاه ضخیم. کاسبرگها سه‌تایی، به طول ۶-۱۰، به عرض ۴-۶ میلیمتر، تخم‌مرغی، غشایی. گلبرگها ۹-۱۱ تایی، زرد، خطی، به طول ۳، به عرض ۱۰-۲۰ میلیمتر. فندقه‌ها به طول حدود ۲ میلیمتر، تقریباً مخروطی شکل، بی‌کرک، چروکیده، بطرف پایین باریک شده، با پیشانی تقریباً سربریده؛ کلالة بدون پایک.

پراکندگی جهانی: آناتولی، عراق، تالش، ایران و ماورای قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در اوایل بهار با برخاستن برف از زمین در کنار برفها در نقاط مختلف کوهستانی تا جنگلی بلوط در استانهای مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، اصفهان، چهارمحال بختیاری، لرستان، فارس، کهگیلویه و بویراحمد، خراسان و تهران (ارتفاعات البرز) می‌روید.

گلها منفرد، روی ساقه یا شاخه‌ها، توسط برگهای بالایی (انتهایی) ساقه برگ‌دار یا بدون برگه (برگهای بالایی ساقه به برگه تبدیل شده). کاسبرگها معمولاً ۵تایی، آبی کم‌رنگ تا خاکستری یا سفید چرک، کم و بیش با رگه‌های سفید برجسته در سطح پشتی، رگه‌های حاشیه‌ای و پشتی معمولاً زیر، به طول ۶-۱۵، به عرض ۳-۱۰ میلی‌متر، با پهنک تخم‌مرغی پهن، نوک‌دار، در قاعده سربریده تا تقریباً قلبی با ناخنکی به طول نصف پهنک. گلبرگها ۵-۸ تایی، زرد مایل به سبز تا ارغوانی تیره، دوبله، در سطح پشتی و پایین قوزدار، لب خارجی به طول ۲/۵-۵ میلی‌متر، عمیقاً دوبرخی، لب داخلی تخم‌مرغی، منتهی به نوکی بلند؛ پرچمها هم‌تعداد با برچه‌ها؛ کیسه‌های بساک مستطیلی،

Nigella arvensis L.

E. field fennel flower

سیاه دانهٔ هرز

گیاه علفی یکساله، ایستاده، بالارونده یا خیزان، اغلب به رنگ سبز کلمی، به ارتفاع ۱۵-۵۵ سانتیمتر، ساده یا با شاخه‌های طویل بالارونده از قاعده به طرف رأس ساقه؛ ساقه و شاخه‌ها شیاردار، با لبه‌های گاهی زیر؛ لبه برگها یا رگبرگ میانی زیر یا نرم. فرم برگهای قاعده‌ای بسیار متنوع، از خطی تا کامل با ۵-۸ رگه طولی تا تخم‌مرغی-مستطیلی، دوبار شانه‌ای بخش، با قطعات انتهایی خطی نوک‌تیز، با دم‌برگ کوتاه؛ برگهای بالایی مشابه اما اغلب با قطعات یا پهنک باریکتر، با دم‌برگهای بسیار کوتاه، سرانجام تقریباً بدون دم‌برگ.

Nigella arvensis L.

دارای وارته‌های مختلفی است که در نقاط مختلف ایران و در استانهای مازندران، گیلان، آذربایجان، کرمانشاه، لرستان، خوزستان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: دانه‌های سیاه دانه هرز طعم سوزاننده دارد و گرد آن مانند فلفل سیاه عطسه‌آور است.

خواص درمانی آن مشابه *Nigella sativa* L. می‌باشد (۱۱).

Nigella sativa L.

مصارف و کاربردها: دانه سیاهدانه اثر قاعده‌آور، ضدکرم، مسهل و زیادکننده شیر دارد، برای دفع گازهای معده و بیماریهای نزله‌ای دستگاه تنفس نیز می‌توان از آن استفاده کرد (۱۱).

– اثرات درمانی سیاهدانه: سقط‌کننده، آمیب‌کش، ضد درد، ضد میکروب، ضد سرطان، ضد حساسیت، ضد اکسیدان، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)،

ارغوانی تیره‌رنگ تا زرد مایل به سبز. برچه‌ها (۲)–۳–۵(–۷) صاف، زیر تا غده‌دار یا دیواره میانی شکمی چروکیده یا صاف. برگ‌ها (فولیکول) تا نیمه یا بیشتر بهم پیوسته، به طول ۱۳–۳۰، به عرض ۱/۵–۳/۵ میلیمتر. دانه‌ها قهوه‌ای یا سیاه.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، غرب آسیا و شمال آفریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه با تنوع شکلی

* *Nigella sativa* L.

Syn.: *Nigella cretica* Mill., *Nigella glandulifera* Freyn & Sint.

E. garden fennel flower, black cumin, nutmeg flower, Roman coriander

سیاهدانه، شونیز

گیاه یکساله نازک یا ضخیم، به ارتفاع ۱۵–۵۰ سانتیمتر، کم و بیش کرکی تنک، کرکها گاهی غده‌دار. ساقه راست، ساده یا منشعب، با شیارهای کم عمق. بریدگیهای برگها به عرض ۸/۲–۱۰/۲ میلیمتر، نوک تیز. گلها به دشواری گریبان‌دار. کاسبرگ‌ها سفید، تخم‌مرغی، نسبتاً نوک‌کند، با ناخنک کوتاه اما چشمگیر، کرکدار. گلبرگها با ناخنک کوتاه، لب پایینی دوپاره با لوبهای تخم‌مرغی، با زائیده کوتاه، ضخیم، با کیه – درفشی، مژه‌دار. میوه برگه قویاً متورم، به طول ۱۲–۱۵ میلیمتر، تا رأس پیوسته، خامه‌ها تقریباً هم‌اندازه، غده‌دار. دانه‌ها سه وجهی و چروکیده.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا و گاهی بحالت کاشته شده و تقریباً خودروی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه بمنظور استفاده از دانه‌های آن بصورت کاشته شده در نقاط مختلف ایران از جمله در اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، فارس، همدان، خوزستان، خراسان، بلوچستان و تهران کاشته می‌شود.

- دانه‌های آن به عنوان بادشکن، محرک، مدر، قاعده آور و شیرآور بکار می‌رود. جوشانده دانه آن برای معالجه تب مصرف می‌شود و خمیر دانه آن برای درمان دانه‌های پوستی بکار می‌رود (9).

- بادشکن و مدر است. نیجلون (Nigellone) ضد اسپاسم است و برای درمان برونشیت، آسم و سیاه‌سرفه بکار می‌رود. دانه‌های آن به غذا و نان افزوده می‌شود تا به آن طعم و مزه بهتری بدهد (5).

- مانند بسیاری از گیاهان مربوط به پخت و پز، سیاهدانه مفید برای هضم غذا و سیستم گوارشی است. درد معده و اسپاسم را تسکین می‌دهد، سبب سهولت خروج باد از شکم و قولنج می‌شود. دانه‌های آن ضد عفونی کننده هستند و برای درمان کرم‌های روده به ویژه در بچه‌ها (کودکان) مفید است. سیاهدانه در هندوستان برای افزایش تولید شیر در پستان بکار می‌رود (4).

دسته‌ای، با ساقه‌های رونده طویل شده روی سطح زمین و از محل گره‌ها مولد ریشه. گیاه کم و بیش بی‌کرک یا کرکی تنک. ساقه گلدار برگ‌دار، منشعب، به ارتفاع ۱۵-۴۰ سانتیمتر. برگ‌های قاعده‌ای و پایین ساقه‌ای با دمبگی بلند به طول

ضد ویروس، بازکننده برونش‌ها، ضدقارچ، ضدنفخ، ضد حاملگی، هضم کننده، معرق، ادرار آور، شیرافزا، کاهش دهنده پرفشاری خون، کاهش دهنده اوره خون، محافظ کبد، محرک سیستم ایمنی بدن، حشره کش، کرم کش، مسهل، محرک تنفسی و تقویت کننده معده (۱۲).

- دانه‌های له شده آن عطری قوی دارد و در اروپا به عنوان قاعده آور، مدر و شیرآور بکار می‌رود. خاصیت بادشکن دارند و بصورت شربت به عنوان معرق عالی بکار می‌رود. خوراندن دانه‌های آن به زندهای شیرده سبب تسریع در ترشح شیر می‌شود. دانه‌های آن محرک بوده و برای معالجه روماتیسم و سرفه تجویز می‌شود. پودر دانه‌های آن به همراه روغن کنجد در مصرف خارجی برای معالجه ترکیدگی پوست توصیه می‌شود. دانه‌های آن برای درمان مارگزیدگی و عقر بگزیدگی تجویز می‌شود (3).

Ranunculus repens L.

E. creeping double-flowered crowfoot, goldballs, creeping crow foot

آلاله رونده، آلاله خزنده

گیاه چندساله؛ بیخ ساقه کوتاه شده، با رشته‌های

Ranunculus repens L.

آسیا و رشدکننده در نقاط مرطوب. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب استانهای مازندران، گیلان، آذربایجان غربی، کردستان، همدان و تهران و از ارتفاعات پایین (حدود ۲۰۰ متر) تا بالاتر از ۲۰۰۰ متر از سطح دریا می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه تازه مصرف می‌شود. شیرابه آن خاصیت تاول‌زایی دارد. گیاه تازه در استعمال خارج برای درمان آگزما، بادسرخ، خارش، روماتیسم، سیاتیک، التهاب مفاصل و التهاب مخاط بینی بکار می‌رود. گیاه سمی است (5).

۳-۱۵ سانتیمتر؛ پهنک به طول ۳-۷، به عرض ۴-۱۱ سانتیمتر، سه بخشی، با قطعات ۲-۳ لوبی یا تقسیم شده، قطعه میانی دمبرگچه‌دار بلند. دمگل آذینها شیاردار. کاسبرگها گسترده، به طول ۴-۶ میلیمتر، بی‌کرک، درخشان، گلبرگها زرد، به طول ۷-۱۴ میلیمتر، از کاسبرگ ۲ بار بلندتر. نهنج کردار. کپه میوه‌دار کروی. فندقه‌ها به قطر کم و بیش ۳ میلیمتر، نیمه دایره‌ای، قویاً فشرده، ناودار، منقوط؛ نوک به طول ۱ میلیمتر، سرنیزه‌ای، سرعصایی، تقریباً کاهش یافته.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال آفریقا، جنوب غرب

Ranunculus sceleratus L.

E. blister buttercup, marsh crowfoot

آلاله تاول‌دار، آلاله آبله روی

گیاه یکساله، کاملاً بی‌کرک یا تقریباً بی‌کرک. ساقه به ارتفاع ۱۰-۴۰ سانتیمتر، ایستاده، توخالی، منشعب، در سراسر طول برگ‌دار. برگهای پایینی و میانی دمبرگ‌دار، در حالت زنده تقریباً گوشتی، پنجه‌ای لوبدار، با قطعات نوک کند بریده - لوبدار یا کنگره‌ای؛ برگهای فوقانی مشابه، سه قسمتی، با قطعات خطی - مستطیلی یا بدون بریدگی. دمگلها ایستاده، شیاردار، با کرکهای فشرده تنک. کاسبرگهای برگشته، از گسترده‌ها کوتاوتر. گلها کوچک، به قطر ۷-۱۰ میلیمتر؛ گلبرگهای ۵-۶ تایی، به طول ۲-۴ میلیمتر، زرد. کپه میوه‌دار به طول ۴-۸، به عرض ۵/۲-۵ میلیمتر، کروی یا تخم‌مرغی، پربرچه‌ای. فندقه‌ها به طول ۱-۱/۳ میلیمتر، تقریباً دایره‌ای، فشرده، در جهت عرضی چروکیده؛ نوک بسیار کوتاه و نوک‌تیز

پراکندگی جهانی: اروپا، تقریباً سراسر آسیا بجز نواحی قطبی و گرم و مرطوب، با رویشگاه نقاط مرطوب. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان (دشت مغان، اطراف ارس، میانه، دریاچه

Ranunculus sceleratus L.

که انمونین (Anemonin) نامیده می شود (3).

- گیاه بطور مهلکی سمی، قاعده آور و شیرافزاست. برگهای آن تاولزاست و کاربرد آن روی پوست سبب تولید تاول می شود (1).

گونه های مشابه آن: انواع دیگر گونه های آلاله / *Ranunculus* نیز در طب گیاهی مصرف می شوند، اگرچه همه آنها سمی و حساسیت زا به میزان کم یا زیاد هستند، اما در شمال امریکا مردم گلها و کلالة بعضی از گونه های آن را بصورت کشیدن در بینی برای سرعت بخشیدن و بهبود عطسه کردن و مخلوط با سایر گیاهان برای درمان بیماریهای ریوی مانند نزله و احتقان بینی بکار می برند (4).

بی کرک، بندرت کرک غده ای دار، از میانه یا بالا منشعب، مخطط یا شیاردار. برگها دمبرگ دار یا تقریباً بدون دمبرگ، با محیط تخم مرغی - سه گوشه: پهنک ۳-۴ بار سه تایی یا شانه ای؛ برگچه ها به طول ۱۰-۳۵،

شبلی) و فارس (دشت ارژن) می روید.

مصارف و کاربردها: گیاه قاعده آور و شیرافزاست و برای معالجه امراض پوستی بکار می رود. گیاه تازه سمی است و بمقدار زیاد اگر مصرف شود اثرات شدیدی دارد. برگهای له شده آن سبب ایجاد تاول می شود و ممکن است سبب باز شدن زخمهای ناشی از تاول یا سایر عوامل شود. برگهای آن حتی امروزه در اروپا به عنوان تاولزا بکار می رود. دانه های آن به عنوان داروی اشتها آور و مقوی معده داده می شود تا سبب نابودی نفس بدبوی شود و آبسه ها و تاولها را کاهش می دهد و داروی امراض کلیوی است. گیاه حاوی روغن فرار تلخ است و ترکیبات مخدري دارد

Thalictrum minus L.

E. low meadow rue

برگ سدایی

گیاه چندساله. ساقه به ارتفاع ۳۰-۱۵۰ سانتیمتر،

Thalictrum minus L.

برگشته. فندقه‌ها ۳-۱۵ تایی، در حالت رسیده راست، بدون پایک، گاهی کمی فشرده، تخم‌مرغی پهن یا باریک، با رگه به دشواری آشکار. خامه از میوه بوضوح کوتاه‌تر.

پراکندگی جهانی: اروپا و آسیا بجز نواحی قطبی و گرمسیری.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً بصورت علف هرز در باغها، کنار جویبارها، چمن‌زارها و نقاط مرطوب در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، همدان، اراک، لرستان، فارس، کرمان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: دم‌کرده برگها و یا جوشانده ریشه آن برای معالجه تب بکار می‌رود (3).

به عرض ۵-۳۰ میلیمتر، دمبرگچه‌دار یا تقریباً بدون دمبرگچه، تخم‌مرغی پهن یا تقریباً دایره‌ای، با قاعده تقریباً قلبی تا گرد یا سرریخته، در نیمه فوقانی لوبدار، با لوبهای گاهی کنگره‌ای یا تقریباً دندانه‌ای، روی سطح فوقانی سبز تیره، در سطح تحتانی کم‌رنگ‌تر، تقریباً بی‌کرک. گل‌آذین پانیکولی، انبوه یا تنک، در بخشی برگ‌دار، با شاخه بلند. برگه‌ها سه‌تایی، با برگچه‌های تخم‌مرغی یا کامل خطی، دمگل از نظر طول بسیار متنوع، اغلب به طول ۱۰-۳۰ میلیمتر. گلها سبز یا زرد شونده، واژگون، سرانجام راست. کاسبرگها ۴ تایی، بسیار کوچک، بیضوی. میله‌های پرچمها از کیسه‌های بساک بلندتر، سفید؛ کیسه‌های بساک زرد، به‌طور مشخص منقاردار، با رأس راست یا

تیره ورث/ *Resedaceae*

Reseda luteola L.

Reseda luteola L.

E. weld mignonette, dyer's rocket, dyer's weld, dyer's weed, weld

ورث زردنما، ورث زرد چهره

گیاه دوساله، قوی، بی‌کرک، سبز. ساقه به ارتفاع ۳۰-۱۲۰ سانتیمتر، با شاخه‌های فراوان ایستاده، برگ‌دار. برگها به طول ۵-۱۵، به عرض ۵/۵-۱/۵ سانتیمتر، روی ساقه ممتد، خطی یا سرنیزه‌ای یا قاشقی - خطی باریک، بی‌کرک، با لبه کامل، تخت یا کم و بیش موج؛ برگهای فوقانی کوچک شونده؛ نزدیک قاعده برگها اغلب در دو طرف ۲-۳ غده مخروطی قهوه‌ای شونده وجود دارد. خوشه به طول ۳۰-۶۰ سانتیمتر، راست، نسبتاً انبوه. برگه‌ها دائمی، در بالای خوشه پوشیده از برگهای زیاد، در حالت گلدار به طول ۳/۵-۴/۵، به عرض ۷/۵-۰/۷۵ میلیمتر، در حالت میوه‌دار تا ۴-۵ میلیمتر افزایش یابنده، با لبه‌های کم‌رنگ. دمگلای گلدار به طول ۱/۵-۳ میلیمتر، نسبتاً ضخیم، در حالت

غرب آسیا (عراق، ایران، افغانستان و پاکستان). پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب در اراضی بکر دامنه‌ای کوهستانی و بندرت در ارتفاعات میان‌بند در استانهای آذربایجان، اصفهان، لرستان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه ترکیبات و فراورده‌های معرق، مدز و ضدکرم دارد. گیاه در طب مصرف نمی‌شود، گاهی به‌عنوان منبعی برای تهیه رنگ زرد بمنظور استفاده در پارچه‌بافی و رنگ کردن پارچه بکار می‌رود (۵).

– ریشه گیاه اشتهاآور است و سرشاخه‌های گلدار آن برای دفع کرمهای روده‌ای مصرف می‌شده است. دم‌کرده ریشه آن به‌عنوان مدر مصرف می‌شود و در طب عوام از آن به‌عنوان مقوی معده استفاده می‌کنند (۱۱).

– از ترکیبات رنگی موجود در جنس ورث / *Reseda* spp. در گذشته با نام فارسی اسپرک، افسانی استفاده می‌شده است.

میوه‌دار به‌دشواری طویل شونده. کاسبرگها ۴ تایی، دائمی، در قاعده پیوسته، به طول ۲-۲/۵، به عرض ۱-۱/۵ میلیمتر. گلبرگها زرد کم‌رنگ گاهی سبز شونده، از کاسبرگها بلندتر؛ پهنک گلبرگهای فوقانی واژ تخم‌مرغی، بطور نامنظم ۳-۱۰ قسمتی، از زائیده ۱/۵-۴ بار بلندتر؛ گلبرگهای جانبی کوچکتر، با لوبهای به تعداد کمتر با گلبرگ جلویی (پایینی) کامل، خطی، بندرت با لوبهای جانبی کم و بیش کوچک شده چشمگیر. طبق به ارتفاع ۷۵/۰ میلیمتر، به‌قطر ۷۵/۱ میلیمتر، با لبه برگشته، کنگره‌ای. پرچمها ۱۸-۴۰ تایی، کم و بیش به پایین خمیده. کپسول به طول ۳/۵-۵، به عرض ۴-۵ میلیمتر، ایستاده، به کوتاهی پایک‌دار، واژ تخم‌مرغی یا کم و بیش واژ استکانی، بی‌کرک، عمیقاً در جهت طولی ۶ شیباری، چروکیده، با دهانه بزرگ. دانه‌ها به طول ۱ میلیمتر، قهوه‌ای تیره، درخشان، کروی – تخم‌مرغی.

پراکندگی جغرافیایی: اروپا، شمال آفریقا و جنوب

Reseda luteola L.

تیره کنار، تیره عناب/Rhamnaceae

Frangula Alnus Miller

Syn.: *Rhamnus Frangula* L.

E. alder buckthorn, black alder, glossy buckthorn

سیاه توسه

درختچه یا درختی کوچک به ارتفاع ۵-۷ متر. پوست صاف، تقریباً سیاه. جوانه‌ها و بخشهای جوان شاخه‌ها قهوه‌ای شونده، با کرکهای نمدی کوتاه. شاخه‌ها نازک، با عدسک‌های سفید متعدد. برگها به طول (۲-۸) (-۱۲)، به عرض ۵/۱-۴/۵ (۶-) سانتیمتر، خزان کننده، بیضوی، تخم‌مرغی پهن، با رأس نیش‌دار یا گرد، با قاعده گوه‌ای یا گرد، کامل، بی‌کرک یا در سطح تحتانی در امتداد رگبرگها با کرکهای قرمز شونده تنک، دم‌برگ‌دار،

رگبرگهای فرعی (جانبی) (۵-۷) (-۹) (-۱۰) جفتی. گلها دسته‌ای ۲-۷ تایی، گاهی منفرد، به طول تا ۵/۳ میلیمتر، استکانی باریک. گلبرگها از کاسه گل (کاسبرگ‌ها) کمی کوتاهتر. میوه به قطر ۶-۸ (-۱۰) میلیمتر، تقریباً کروی، ابتدا سبز، سرانجام قرمز، در حالت رسیده سیاه - بنفش.

پراکندگی جهانی: اروپا، آناتولی، شمال سوریه، شمال ایران. قفقاز، غرب سبیری، قزاقستان و شمال غرب افریقا (الجزیره، تونس، مراکش).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای: مازندران، گیلان و کردستان.

مصارف و کاربردها: پوست گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: ملین، محرک، صفراآور، دافع کرم و

Frangula Alnus Miller

– پوست گیاه مصرف می‌شود. سیاه‌توسه ملین و مسهل است و معمولاً برای معالجه یبوستهای مزمن بکار می‌رود. همچنین خشک شده و انبار شده آن بطور قابل توجهی ملایم‌تر از سنا / *Cassia senna* و اشنگور یا سیاه‌تنگرس طبی / *Rhamnus catharticus* است و می‌توان با خاطر آسوده برای مدت طولانی برای درمان یبوست و برگشت حرکت منظم روده آن را بکار برد. سیاه‌توسه به‌ویژه دارویی مفید برای ماهیچه‌های روده بزرگ (ضعیف هستند) و جریان ضعیف صفرا است. گیاه را نباید برای درمان یبوست ناشی از تنش زیاد دیواره روده بزرگ بکار برد (4).

وجود ندارند. برگ‌ها به طول ۲-۴، به عرض تا ۳ سانتیمتر، تخم‌مرغی مورب، با رأس نوک‌کند یا نوک‌دار کوتاه، با قاعده گرد یا تقریباً قلبی، کنگره‌ای-دندانه‌اره‌ای، تا تقریباً کامل، روی سطح فوقانی سبز تیره، بدون کرک، درخشان، در سطح تحتانی کم رنگ‌تر و در امتداد رگبرگ‌ها اغلب کرکی. دم‌برگ به طول تا ۱ سانتیمتر. گل‌ها به قطر ۳-۴ میلیمتر، سبز شونده - زرد. کاسبرگ‌ها به طول حدود ۲ میلیمتر. گلبرگ‌ها از کاسبرگ‌ها تا دو بار بلندتر، تخم‌مرغی. گرزنها تنک، با دم‌گل‌آذین کوتاه، از برگ‌ها کوتاه‌تر.

التیام‌بخش دارد و در استعمال داخلی برای درمان یبوست توأم با اسپاسم، نارسایی صفراوی و یبوستهای پی‌درپی، بواسیر، چاقی، اختلالات گردش خون، انگل‌های روده و در استعمال خارج برای ترمیم زخم‌های دیرجوش، جرب و کجلی می‌توان از آن استفاده کرد (۱۰).

– مهمترین اثرات درمانی سیاه‌توسه خواص مسهلی آن است و علاوه بر آن حساسیت‌زا، ضدسرطان، مسهل، استفراغ‌آور، صفراآور، قارچ‌کش، کرم‌کش، ضدویروس تب‌خال، ضدویروس، شیرافزا و محرک روده‌ها نیز می‌باشد (۱۲).

Paliurus Spina-Christi Miller

Syn.: *Rhamnus Paliurus* L., *Paliurus australis* Gaertn., *Paliurus aculeatus* Lam.

E. Christ's thorn, Christ's thorn paliurus

سیاه‌تلو

درختچه‌ای ایستاده، با شاخه‌های فراوان، به ارتفاع ۲-۳ (۴-) متر. شاخه‌ها واگرا، اغلب کمانی - خمیده، خاکستری یا قرمز شونده، در حالت جوان با کرک‌های قهوه‌ای شونده. خارهای گوشواره‌ای به طول تا ۱۸ میلیمتر، بلندترها راست، کوتاه‌ترها سرعصایی، بندرت

Paliurus Spina - Chriti Miller

Paliurus Spina - Chriti Miller

اغلب روی خاکهای فقیر در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، اراک، لرستان، جنوب فارس بطرف بوشهر، شمال شرق خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: میوه گیاه استفاده می‌شود و خواص درمانی: مدر، دافع اوره و اسید اوریک، ضدکلیستروز و پایین آورنده فشار خون دارد و برای درمان بالا بودن اوره، اسیداوریک و کلیستروز خون، سنگهای مجاری ادرار و فشار خون بالا مصرف می‌شود (۱۰).

حالت مسن‌تر سیاه‌رنگ یا سیاه - خاکستری شونده. برگها به طول ۸-۲/۵ (۱۰-)، به عرض ۴-۱/۵ (۶-) سانتیمتر، تخم‌مرغی یا بیضوی پهن یا مستطیلی - بیضوی، با رأس نوک‌کند یا نوک‌تیز یا نوک‌دار، با قاعده‌ای گوه‌ای یا گرد یا گاهی تقریباً قلبی، در قاعده

میوه با بال به قطر ۱۵-۳۰ میلی‌متر، طبقی شکل، زرد کم رنگ تا قهوه‌ای - قرمز شونده، با بال مواج.

۱- درختچه‌ای با خارهای گوشواره‌ای نوک‌تیز (گزنده)

--var. *Spina - Christi*

۱- درختچه‌ای بدون خار

--var. *inermis* (Hausskn.) Bornm

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، ترکیه، سوریه، لبنان، فلسطین، شمال عراق، قفقاز، ایران، شمال غرب افغانستان و تاجیکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درختچه اصولاً در نواحی آفتابی و جنگلی تخریب‌یافته و

Rhamnus cathartica L.

Syn.: *Rhamnus elbursensis* Gauba & Rech. f.

E. common buckthorn, buckthorn, purging buckthorn

سیاه تنگرس طبی، اشنگور

درختچه یا درختی کوتاه، خاردار شونده، به ارتفاع تا ۶ متر، بندرت بلندتر. شاخه‌ها متقابل یا متناوب، در

Rhamnus cathartica L.

گرگان، مازندران، گیلان و آذربایجان شرقی (ارسباران) می‌روید.

مصارف و کاربردها: میوه سته آن خواص درمانی: مسهل قوی، مدر و دافع کرم دارد و برای درمان بالا بودن فشار خون، احتقان مغزی و فلج مصرف می‌شود (۱۰).

– ملین و مدر است. میوه آن برای کودکان خطرناک است (۵).

تقریباً با کنگره‌های کوچک، با رگبرگهای جانبی خمیده، ۲-۴ (۵-) جفتی. دمبرگ به طول ۵-۱۵ (۲۰-) میلیمتر. دمگله‌ها به طول ۶-۱۰ میلیمتر، بدون کرک. میوه به قطر ۶-۸ میلیمتر، تقریباً کروی، سیاه، آبدار. پراکندگی جهانی: اروپا، شمال ترکیه، شمال ایران، آسیای میانه، قفقاز، جنوب سیری و شمال غرب افریقا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درختچه جنگلی اصولاً در ارتفاعات فوقانی جنگلی در استانهای

Ziziphus Jujuba Miller

گوشواره‌ای، یکی راست و یکی خمیده. برگها به طول ۲-۶ سانتیمتر، منناب، مستطیلی - تخم‌مرغی، با رأس نوک کند یا نسبتاً نوک‌تیز، با دندانک‌های کرک

Ziziphus Jujuba Miller

Syn.: *Rhamnus Ziziphus* L., *Ziziphus sativa* Gaertn.,

Ziziphus vulgaris Law.

E. common jujube tree, jujube

عناب

درختچه‌ای ایستاده، با شاخه‌های گسترده یا درختی کوتاه، به ارتفاع ۶-۱۰ (۱۵-) متر، با تاج نسبتاً تنک یا باز. پوست تنه‌های مسن قهوه‌ای - قرمز شونده، عمیقاً شیاردار. شاخه‌ها زاویه‌دار - پیچیده، در محل زاویه ضخیم (کلفت شده) و خارهای گوشواره‌ای دوتایی. خارها محکم، به طول تا ۳ سانتیمتر، در گیاهان کاشته شده بدون خار (*var. inermis* (Bunge) Rehder، شاخه‌چه‌های جوان بدون کرک، سبزرنگ، اغلب دسته‌ای، ۲-۸ تایی، با برگهای مشابه برگ شانه‌ای، در قاعده شاخه‌چه‌ها با خارهای دوتایی

Ziziphus Jujuba Miller

Ziziphus Jujuba Miller

غده دار، محکم، بدون کرک، درخشان. دمبرگ به طول ۵-۱ میلیمتر. گله‌ها به قطر ۳-۴ میلیمتر، ۲-۵ تایی، در گرزن‌های محوری، با دمگل آذین کوتاه. میوه به طول ۱/۵-۲/۲، به عرض ۱-۱/۵ سانتیمتر، بیضوی یا تقریباً گروی، در گیاهان کاشته شده به قطر تا ۳ سانتیمتر یا بزرگتر، قرمز شوند. یا قهوه‌ای تیره، درخشان، گوشت میوه سفید یا تقریباً سبز شوند، شیرین یا شیرین - ترش، خوراکی.

پراکندگی جهانی: آسیای مرکزی و آسیای غربی، قفقاز، کره، سینا، هندوستان و در نواحی متعددی که به نظر کاشته شده می‌رسد، در نواحی مدیترانه‌ای، شمال آفریقا و معرفی شده در شمال آمریکا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای: گرگان، گیلان، اصفهان، لرستان، فارس، بوشهر، کرمان، سیستان، خراسان، تهران و یزد.

مصارف و کاربردها: عنب هم میوه‌ای لذیذ و هم گیاه دارویی مؤثر و مفید است. به افزودن وزن، اصلاح و بهبود قدرت ماهیچه‌ای و افزایش قدرت و بنیه بدن کمک می‌کند. در طب سنتی چینی عنب به عنوان مقوی و قدرت‌بخش و تقویت‌کننده کار کبد تجویز می‌شود. بدلیل آرام‌بخش ملایم و ضدآلرژی بودن آن را برای کم کردن حساسیت و تحریک‌پذیری و ناآرامی و ناشکیبایی می‌دهند. عنب همچنین برای بهبود و اصلاح مزه نسخه‌ها و دستور کتبی تهیه و مصرف داروهای غیرقابل هضم بکار می‌رود (4).

مهمترین اثرات درمانی عنب عبارت است از: ضددرد، رقیق‌کننده خون، ضدحساسیت، ضدضربان نامنظم قلب، ضد میکروب، ضد تشنج، ضدخیز و آب آوردن بدن، ضد التهاب، ضد تب، ضد اسپاسم، ضد تومور، ضد سرفه، قابض، خلط آور، قاعده آور، محافظ کبد، خواب آور، پایین آورنده قند خون، کاهش دهنده فشارخون، محرک سیستم ایمنی بدن، مسکن، آرام‌بخش، مقوی رحم و محافظ عضله قلب (۱۲).

شاخه‌های متعدد گسترده و آویزان (واژگون)، با تاج کروی. شاخه‌چه‌های جوان با کرکهای پتویی - خاکستری - قهوه‌ای شونده. خارهای گوشواره‌ای کوتاه، به طول حدود ۵ میلیمتر، یکی راست، یکی خمیده یا خارهای همگی هم‌اندازه یا یکی وجود

شیرین یا شیرین - ترش، خوراکی.

پراکندگی جهانی: آسیای مرکزی و آسیای غربی، قفقاز، کره، سینا، هندوستان و در نواحی متعددی که به نظر کاشته شده می‌رسد، در نواحی مدیترانه‌ای، شمال آفریقا و معرفی شده در شمال آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای: گرگان، گیلان، اصفهان، لرستان، فارس، بوشهر، کرمان، سیستان، خراسان، تهران و یزد.

مصارف و کاربردها: عنب هم میوه‌ای لذیذ و هم گیاه دارویی مؤثر و مفید است. به افزودن وزن،

** Ziziphus mauritiana* Lam.

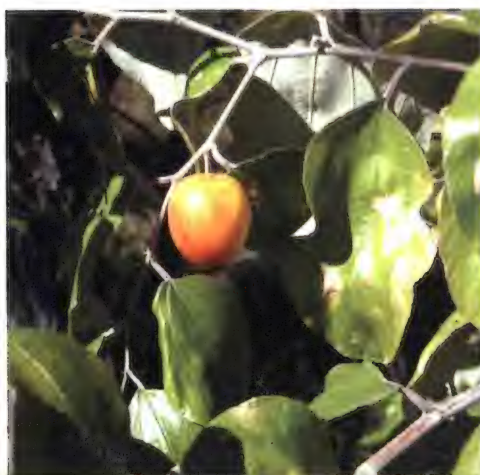
Syn.: *Ziziphus Jujuba* Lam., *Rhamnus Jujuba* L.

E. Jujube, Indian cherry plum, Indian jujube

کنار هندی

درختی به ارتفاع تا ۹-۱۵ متر، با تنه کوتاه، با

کبدی، اسهال و ضدتب هستند و کم‌کننده چاقی، بصورت مشمع در بیماری ادرار کردن دردناک مصرف می‌شود. میوه آن موسیلاژدار، خلط‌آور و داروی قابض است و برای تصفیه خون و کمک به هضم غذا بکار می‌رود، خنک‌کننده، محرک قوای جنسی، ضددرد، مقوی، ملین و نشاط‌آور هستند. هسته کنار هندی مسکن است و به‌عنوان خواب‌آور توصیه می‌شود، برای درمان دل‌آشوبه، تهوع و استفراغ و تسکین دردهای شکمی در حاملگی تجویز می‌شود (6).

Ziziphus mauritiana Lam.

ندارد یا گیاه کاملاً بدون خار. برگها به طول (۵۰-۶۰) میلی‌متر و به عرض ۳۰-۵۵ میلی‌متر، مستطیلی یا تخم‌مرغی، با رأس نوک‌کند یا نوک‌دار کوتاه، با قاعده گوه‌ای مورب، با لبه اغلب دندانه‌اره‌ای ریز و با رأس آشکارا دندانه‌دار، روی سطح فوقانی بدون کرک، سبز تیره، درخشان، در سطح تحتانی با کرکهای کوتاه پتویی - خاکستری - قهوه‌ای شونده. دمبرگ به طول تا ۱۵ (۲۰-) میلی‌متر، مانند شاخه‌چه‌ها کرک پتویی. گل‌آذینها گزن‌انبوه، کرک پتویی. میوه به طول ۱۰-۲۰ میلی‌متر، کروی یا بیضوی، قهوه‌ای یا نارنجی قرمز. هسته شیاردار، اغلب دوحجره‌ای. پوست هسته سخت، ضخیم و استخوانی.

پراکندگی جهانی: در هندوستان بنظر بومی اما در سایر نقاط کاشته شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در جنوب ایران (بوشهر، میناب، راسک نزدیک سراباز).

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد مصرف، میوه‌ها و برگها؛ ریشه کنار هندی تلخ و خنک‌کننده است، بیماریهای کبدی و سردرد را درمان می‌کند. جوشانده ریشه آن در تب‌ها و پودر آن برای درمان زخمهای کهنه و زخمهای جراحاتی بکار می‌رود. پوست آن درمان‌کننده اسهال است و معالج دمل‌ها. برگهای آن تلخ و خنک‌کننده هستند، درمان‌کننده بیماریهای

Ziziphus mauritiana Lam.

طول ۵-۱۵ (۲۵)، به عرض ۵-۲۰ میلیمتر، اغلب دایره‌ای یا تخم‌مرغی - دایره‌ای، گاهی تخم‌مرغی - بضيوی یا تقریباً بیضوی، با رأس نوک کند یا نوک‌دار یا نوک کوتاه‌دار، گاهی چالدار، با قاعده‌ای گرد یا تقریباً قلبی، با لبه کامل یا کم و بیش کنگره‌ای - دندان‌های، با هر دو سطح کرکی پتویی - خاکستری، در سطح تحتانی انبوه‌تر، رگبرگ‌های جانبی سطح تحتانی مشخص، قهوه‌ای شونده، دم‌برگ‌ها به طول ۲-۴ میلیمتر، کرک پتویی؛ دم‌گالها به طول ۲-۳ میلیمتر. گلها به قطر ۳-۴ میلیمتر. کاسه گل در سطح بیرونی با کرک‌های پتویی سفید. میوه به قطر ۵-۸ میلیمتر، تقریباً کروی، قرمز.

پراکندگی جهانی: ایران، عراق، فلسطین، افغانستان، پاکستان و هندوستان.

Ziziphus nummularia (Burm. f.) Wt. & Arn.

Syn.: *Ziziphus rotundifolia* Lam., *Rhamnus nummularia* Burm. f.

E. camel thorn

رملیک

درختچه‌ای بسیار پر خار و پر شاخه به ارتفاع تا ۱-۲ متر، بندرت بلندتر. شاخه‌ها و اگرای زیکزاکي؛ شاخه‌چه‌های یکساله با کرک‌های نمدی مایل به سفید یا قهوه‌ای شونده، با کرک‌های گاهی تا سال دوم دائمی؛ شاخه‌های یکساله و مسن‌تر خاکستری - تیره یا قهوه‌ای شونده. خارهای گوشواره‌ای به طول تا ۱ (۱/۵) سانتیمتر، خارکی شکل، نازک، اغلب یکی کوتاه‌تر، خمیده، یکی بلندتر، راست، در شاخه‌چه‌های جوان با کرک‌های نمدی - سفید، سرانجام در سطح پستی بدون کرک شونده، بندرت فاقد خار. برگها به

Ziziphus nummularia (Burm. f.) Wight & Arn.

Ziziphus nummularia (Burm. f.) Wight & Arn.

تاجی تقریباً کروی یا تخم‌مرغی، به قطر گاهی تا ۱۵ متر، گاهی درختچه‌ای و کوچک. شاخه‌ها بلند، تقریباً واگرا، خاکستری شونده - سفید، در حالت جوان بی‌کرک یا کرک‌دار. گوشواره‌های خاری قوی، یکی راست، به طول تا ۲۰-۲۵ میلیمتر، یکی

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درختچه اصولاً در ناحیه گرمسیری جنوب ایران و در مناطق دشتی و تپه‌ماهوری استانهای ایلام، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، جنوب فارس و کرمان می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگها و میوه گیاه مصرف می‌شود. میوه آن خنک‌کننده و قابض است. برای درمان عفونتهای یرقانی و صفراوی بکار می‌رود. برگهای آن برای درمان جرب و تاول‌ها و کورک‌ها بکار می‌رود (۱).

***Ziziphus Spina-Christi* (L.) Willd.**

Syn.: *Rhamnus Spina-Christi* L., *Ziziphus Aucheri* Boiss.

E. christ's thorn, nubk tree

کنار، سدر

درختی به ارتفاع تا ۵-۱۲ متر، همیشه سبز، با

Ziziphus Spina-Christi (L.) Willd.

Ziziphus Spina-Christi (L.) Willd.

پراکندگی جهانی: شمال و شرق آفریقا، عربستان، فلسطین، سوریه، لبنان، عراق، جنوب ایران، شرق افغانستان و پاکستان (فقط در بعضی نقاط بحالت کاشته شده).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درخت همیشه سبز و زیبا در ایران اصولاً در نواحی گرمسیری و فاقد یخبندان جنوب در استانهای ایلام، خوزستان، بوشهر، جنوب فارس، هرمزگان، جنوب کرمان و سیستان و بلوچستان می‌روید.

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی برگ کنار (سدر) عبارت است از: ضد درد، ضد تب، ضد سرطان، قابض، ملین، مسهل، مقوی معده و ضدسرفه. شستشوی موی سر با سدر باعث تمیزی و تقویت رشد مو شده و امروزه برای تهیه شامپو از آن استفاده می‌کنند (۱۲).

کوتاهتر، خمیده، گاهی خارها وجود ندارند (var. *inermis* Boiss.). برگها به طول ۲۰-۶۰، به عرض ۱۰-۴۰ میلیمتر، تخم‌مرغی پهن تا تخم‌مرغی - بیضی، گاهی تقریباً دایره‌ای، با نوک کند یا به کوتاهی نوک‌دار، با قاعده گرد یا تقریباً قلبی، با لبه بطور نامحسوس یا غیر چشمگیر کنگره‌ای، با دوسطح بی‌کرک یا در سطح تحتانی اصولاً در امتداد رگبرگها کرکی. دمبرگها به طول تا ۱۲ میلیمتر، بی‌کرک یا کم و بیش کرکدار. گل‌آذین کرکدار. گلها به قطر ۴-۶ میلیمتر. کاسه گل در سطح خارجی پشمالو. دمگل‌های گلدار به طول ۳-۵ میلیمتر، در حالت میوه‌دار به طول ۵-۸ میلیمتر. میوه‌ها به طول ۱۰-۱۵ میلیمتر، کروی یا تقریباً کروی، زرد شونده.

Rhizophoraceae/تیره چنندل

۲/۵-۱/۵ میلیمتر، دایره‌ای، با رأس سربریده. لوله کاسه گل به طول ۳-۲ میلیمتر؛ دندانه‌های کاسه به طول ۱۵-۱۰ میلیمتر، تخم‌مرغی باریک یا سرنیزه‌ای، زرد کم رنگ. گلبرگها سفید-مایل به زردشونده، مستطیلی، تقریباً هم‌اندازه لوبهای (دندانه‌های) کاسه گل یا کمی کوتاهتر، با لبه‌های کرکی بلند و جدای

***Rhizophora mucronata* Poir.**

Syn.: *Rhizophora macrorrhiza* Griff.

E. black mangrove, kunro bark tree

چندل

درختچه‌ای پرشاخه، به ارتفاع تا ۱۰ متر، با پوست قهوه‌ای - قرمز. برگها با دمبرگی به طول ۳-۱ سانتیمتر، محکم، با پهنک بیضوی پهن تا تخم‌مرغی، به طول (۶-) ۸-۱۵ (۲۰-)، به عرض (۳/۵-) ۸-۴ (۱۰-) سانتیمتر، با قاعده گوه‌ای، کامل، نوک متقاری به طول ۵-۹ میلیمتر، با سطح فوقانی سبز تیره، سطح تحتانی با نقاط سیاه شونده - قهوه‌ای، بی‌کرک. گوشواره‌ها به طول ۴-۸ سانتیمتر، مستطیلی، سرنیزه‌ای، با چروکهای کوچک، نوک تیز. دمگل آذین ۴ گلی تا پرگل، از دمبرگ اغلب بلندتر، در محور برگهای در سال جاری، به طول ۴-۶ سانتیمتر، در گل آذین گرز ۲-۳ گلی. دمگل به طول ۴-۸ میلیمتر، چروکیده، در بالا ضخیم شده. برگک‌ها به طول

***Rhizophora mucronata* Poir.**

***Rhizophora mucronata* Poir.**

تا زاین و استرالیا تا شرق افریقا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: هرمزگان (بندر
سیریک، بندر کرکان).
مصارف و کاربردها: پوست گیاه مصرف می‌شود.
پوست آن قابض است و برای معالجه دیابت بکار
می‌رود (1).

انبوه، در سطح درونی و بیرونی با کرکهای تنک.
پرچمها تقریباً بدون میله؛ کیسه‌های بساک به طول ۶-
۸ میلیمتر، نیش‌دار. تخمدان تخم‌مرغی؛ خامه‌ها
نامشخص؛ کلالة دولوبه. میوه تخم‌مرغی، به طول ۴-
۵، به عرض ۲-۳/۵ سانتیمتر؛ سبز - قهوه‌ای چرک.
پراکندگی جهانی: سواحل خلیج فارس، اقیانوس هند

تیره گل سرخ/Rosaceae

Agrimonia Eupatoria L.

Agrimonia Eupatoria L.

E. common agrimony, cockle bur, agrimony, beggar's
ticks, church steeple, white tansy, wild tansy, stickle wort

غافت

گیاه چندساله، به ارتفاع ۱۰-۱۴۰ سانتیمتر، با
ساقه‌های در سراسر طول پوشیده با کرکهای بلند
گسترده و کرکهای خمیده نازک کوتاه تا کرکهای فشرده
و کرکهای غده‌دار کم و بیش تنک؛ برگها به طول تا
۳۰، به عرض ۱۲ سانتیمتر، پایینی‌ها گاهی طوقه‌ای
انبوه، بالایی‌ها کم و بیش تنک؛ برگچه‌های بزرگتر ۵-
۱۳ تایی، به طول ۲-۸، به عرض ۷/۰-۴ سانتیمتر،
برگچه بزرگتر تخم‌مرغی، سرنیزه‌ای، واژ تخم‌مرغی یا
تقریباً دایره‌ای، در دو طرف کم و بیش در قاعده با ۵-
۱۰ دندانه درشت، کاملاً بی دمبرگچه یا برگچه انتهایی،
بندرت جانبی‌ها نیز دمبرگچه‌دار، روی سطح فوقانی
کرکی فشرده، سبز تیره، در سطح تحتانی کم و بیش
کرک غده‌ای‌دار، خاکستری کرک نمدی یا کرک نمدی
سفید یا کرکی تنک و سبز - خاکستری. گوشواره‌ها
نسبتاً بزرگ، کم و بیش نیمه قلبی، عمیقاً بریده -
دندانه‌دار. گل آذین تنک، کم و بیش مخروطی، ساده یا
در قاعده منشعب. برگه‌ها تقریباً هم‌اندازه گلها یا
کوتاهتر، سه پاره، با لوب میانی خطی، با قاعده پهن
شده؛ دمگلها به طول ۱-۴ میلیمتر، در میانه یا بالاتر
برگ‌دار. لوله کاسه گل مخروطی تا استکانی، تا $\frac{2}{3}$

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران اغلب بصورت علف هرز در باغها، جنگلهای مخروطی، حاشیه مزارع و بندرت دامنه‌های کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، همدان، اراک، لرستان، چهارمحال بختیاری، اصفهان، فارس، کرمان، خراسان و تهران می‌روید. این گونه زیرگونه‌های چندی بنامهای:

--subsp. *Eupatoria*

--subsp. *grandis*

--subsp. *asiatica*

دارد و سی‌نویم‌های این زیرگونه‌ها و گونه مذکور عبارتند از:

Agrimonia sororia Fisch. & C. A. Mey. ex C. A. Mey., *Agrimonia grandis* Andr. ex C. A. Mey., *Agrimonia asiatica* Juz.

طول یا تا قاعده شیاردار، روی شیار اغلب کرکی بلند و جدای انبوه؛ بریدگیها به طول ۲-۳، به عرض ۱-۲ میلیمتر، تخم‌مرغی، سرنیزه‌ای - سه گوشه‌ای یا مستطیلی - تخم‌مرغی، نوک تیز تا نوک‌دار، بالای لبه و لبه کم و بیش پشمالو، در سطح تحتانی در سراسر چهره یا فقط در قاعده کرکدار. گلبرگها به طول ۳-۶، به عرض ۲-۴ میلیمتر، بیضوی یا واژ تخم‌مرغی، زرد، زرد شونده تا سفید. کاسه میوه‌دار با خارها به قطر ۷-۹ میلیمتر، با خارهای داخلی و میانی راست، پایینی‌ها کمی گسترده یا میانی و پایینی‌ها گسترده یا پایینی‌ها برگشته.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا (بجز نواحی شمالی و قطبی)، جزایر قناری، مدرس، شمال آفریقا، ترکیه، قفقاز، کردستان، ارمنستان، ایران (بجز نواحی مرکزی)، غرب سیرری، آلتای، ترکمنستان و آسیای مرکزی تا افغانستان.

Agrimonia Eupatoria L.

ذرت (کاکل ذرت) دارویی با ارزش برای درمان التهاب مثانه و بی اختیاری ادرار و بعلاوه برای درمان سنگ های کلیه، زخم گلو، گرفتگی صدا، روماتیسم و التهاب مفاصل می باشد (4).

- قابض، قاعده آور ملایم، مدر، ضد کرم و التیام دهنده است. مصرف آن به منظور درمان بیماری های کبدی توصیه می شود. این گیاه علاوه بر قابض بودن در رفع خون رويها، اخلاط خونی، وجود خون در ادرار و بی اختیاری دفع ادرار در اطفال مصرف می شود. این گیاه برای رفع ترشحات زنانگی، شکم روش، ضعف اعمال معده و نفخ نیز مؤثر است و در درمان رماتیسم، التهاب پوستی و سنگ کلیه نیز کاربرد دارد. در استعمال خارج جوشانده آن بصورت غرغره در رفع آژین، ورم لوزه ها، ورم مخاط دهان، معالجه گرفتگی صدا، درد گلو و مایع آن به صورت شستشو در بهبود زخم های چرکی و جراحات بکار می رود (۱۱).

مصارف و کاربردها: برای معالجه اسهال، اسهال خونی، قولنج کلیه، سنگ کلیه، آلومینوری (پیدا شدن آلومین در ادرار)، ترشحات سفید، دیابت، بیماری های کبدی، چاقی و آسم می توان از آن استفاده کرد. اصولاً برگ و گل این گیاه مورد مصرف قرار می گیرد. این گیاه را می توان در استعمال خارجی به عنوان متقبض کننده مخاط دهان و گلو و التیام دهنده، در استعمال داخلی به عنوان قابض، مدر، تعدیل کننده فرایندهای التهابی، ضد دیابت و التیام بخش مصرف نمود (۱۰).

- بخشهای (اندامهای) هوایی آن مصرف می شود. غاغت از گذشته دور توسط داروسازان و عطاران برای زخمها بکار می رفته، زیرا سبب بند آوردن خونریزی و تشکیل لخته می شود. قابض و تلخ ملایم است و به رفع اسهال کمک می کند و مقوی ملایم برای عمل هضم است. همراه با دیگر گیاهان دارویی از جمله

Alchemilla persica Rothm.

Alchemilla persica Rothm.

Syn.: *Alchemilla vulgaris* L. var. *major* Boiss. & Buhse.

پای شیر ایرانی

گیاه بزرگ، به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر، قوی اگرچه نه خیلی ضخیم، سبز مایل به زرد یا سبز کم رنگ تا سبز تیره. پهنک برگهای میانی قاعده ای به عرض ۵-۱۵ سانتیمتر، تقریباً تخت اما تا شده (چین دار)، کلیوی شکل یا با سینوس همیشه باز تقریباً دایره ای تا $\frac{1}{4}$ شعاعی بریده. لوپها ۹-۱۱ تایی پهن، نیمه دایره ای یا شلجمی، هیچگاه تقریباً سر بریده نیست، با بریدگیهای کامل بسیار کوچک جدا؛ دندانه های لوپها ۱۵-۲۵ تایی، بجز پایینی های بسیار کوچک و بسیار نوک تیز میانی ها تقریباً دایره ای پهن تا سه گوشه اما اغلب بدرون خمیده و کمی همگرا، نوک تیز یا نوک کند؛ از دندانه انتهایی نزدیک خودش کوتاه تر و باریکتر؛ پهنک ها روی سطح فوقانی تقریباً بی کرک تا

تقریباً انبوه کرکدار، در سطح تحتانی خیلی کرکی انبوه. دمگله ها همگی تا حدودی بحالت افقی کرکی انبوه تا کرکی کمی ایستاده - گسترده، بجز قاعده قهوه ای تیره کم رنگ، از قطر برگها به دشواری یا خیلی بلندتر. گوشواره ها با گوشک های قاعده ای پیوسته درحالت

نواحی مرطوب و کنار جویبارها در استانهای مازندران، آذربایجان، همدان، اراک و تهران (دامنه‌های البرز) می‌روید.

مصارف و کاربردها: با توجه به شباهت رویشگاهی و فرم رویشی، این گونه ممکن است شباهت دارویی با *Alchemilla vulgaris* L. داشته باشد که در ایران نمی‌روید. بنابراین با توجه به شباهت‌های احتمالی این گونه ممکن است خواص درمانی بشرح زیر داشته باشد: کلیه قسمت‌های گیاه بخصوص ریشه آن با داشتن تانن قابض است و بعلاوه اثر مقوی، مقوی معده، مدر و بندآورنده خون دارد. این گیاه خاصیت تصفیه‌کننده خون و دفع ترشحات زنانگی دارد و می‌توان از آن برای درمان آب آوردن انساج، مرض قند و چاقی مفرط استفاده کرد. در استعمال خارج اثر التیام‌دهنده زخمها و رفع التهابهای سطحی دارد و مایع آن برای رفع خارش اندام تناسلی زنان بکار می‌رود (۱۱).

– خواص دارویی ذکر شده در بالا در ارتباط با *Alchemilla vulgaris* L. از رفرانس (۱۱) اقتباس شده است و نظرات مؤلف فقط عنوان شده که نیاز به تحقیق و تفحص منسجم دارد تا خواص دارویی ذکر شده اثبات شود (مؤلف).

خشک با رأس تیز یا کند کامل یا به کوچکی دندانه‌دار. ساقه‌ها به اندازه کافی متعدد، اغلب ایستاده، قوی، سرپا، ازبرگها خیلی بالا زده تا گل آذین اغلب تا زیر گل آذین با کرکهای گسترده افقی تنک یا انبوه، روی گره‌ها اغلب با کرکهای به‌پایین برگشته، با کرکهایی به طول ۱-۱/۵ میلی‌متر. برگهای ساقهای متوسط یا بزرگ، با قاعده قلبی یا سربریده، لوبدار و دندانه‌دار مانند برگهای قاعده‌ای، اغلب حتی کمی کم کرک‌تر. گوشواره‌های ساقه‌ای با دندانه‌های متعدد نوک تیز بدرون برگشته. گل آذین پرگل، پهن اما تا حدی انبوه؛ گویچه‌ها (گل‌های گروهی) تنک. برگه‌ها گاهی وجود دارند. دمگلها از گلها اغلب بلندتر، بی‌کرک، نازک. گلها زرد – سبز یا زرد، به طول ۲-۳ میلی‌متر، به عرض ۳-۵ میلی‌متر. گل بنه واژ مخروطی، از کاسبرگها خیلی کوتاه‌تر، بی‌کرک تا در قاعده کرکدار. کاسبرگها با طولی دو برابر عرض، تخم‌مرغی – سه گوشه، نوک تیز. کاسبرگهای فرعی از کاسبرگها تقریباً $\frac{1}{4}$ بار یا کمی بلندتر، گاهی باریک‌تر، بطرف قاعده پهن تر، رگه‌دار، اغلب دندانه‌دار. کاسبرگها همگی بی‌کرک، بعد از گلدهی بشدت واگرا.

پراکندگی جهانی: ارمنستان، شمال عراق، ایران و قفقاز. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در

Alchemilla persica Rothm.

غده‌ای دار. دمبرگ‌ها به طول تا ۲(-۳) سانتیمتر، با غده‌های ۲-۴ تایی. گل‌های درشت به قطر تا ۴ سانتیمتر. دمگل‌ها به طول تا ۵ میلیمتر؛ گلبرگ‌ها سفید یا قرمز. میوه شفت‌بیضی مورب یا بیضی - کشیده، به طول تا ۵، به عرض ۳ سانتیمتر، فشرده، کمی نوک‌تیز، مخملی؛ دانه(هسته) شان زنبوری یا شیاردار - شان زنبوری، ناودار، گاهی با شیارهای طویل و نامشخص در امتداد ناو.

پراکندگی جهانی: شمال آفریقا، شبه جزیره بالکان و آسیای جنوب غربی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختی با ارزش در اغلب تقاطع معتدله و معتدله سرد و در استانهای آذربایجان، کرمانشاه، اراک، لرستان،

Amygdalus communis L.

Syn.: *Prunus Amygdalus* Batsch, *Amygdalus Stocksiana* Boiss., *Prunus communis* Arcangel.

E. almond, bitter almond, sweet almond

بادام تلخ، بادام شیرین

درختی به ارتفاع تا ۸ متر، بدون خار، با شاخه‌های کوتاه متعدد. شاخه‌چه‌ها بدون کرک، ابتدا سبزرنگ، سرانجام قرمز شونده - قهوه‌ای، با زاویه تند یا تقریباً راست گسترده. شاخه‌ها خاکستری. برگ‌ها تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای یا بیضی، به طول تا ۹ (-۱۲)، به عرض ۳ سانتیمتر، با رأس نوک‌دار یا بندرت نوک کند، با قاعده کم و بیش گوه‌ای، گاهی تقریباً گرد، تقریباً چرمی، با دو سطح بدون کرک یا سطح تحتانی برگ‌های جوان کرک‌دار، با لبه دندانه‌دار - دندانه اره‌ای و کرک

Amygdalus communis L.

Amygdalus communis L.

دارد و باعث رفع التهاب روده بزرگ می‌شود، در استفاده‌های موضعی اثر التیام‌دهنده التهاب‌ها و سوختگی دارد و در کودکان سبب رفع خارش ناشی از سرخک و مخملک می‌شود و مالیدن آن روی پوست سبب التیام آگزمای خشک می‌شود، برای تهیه داروهای پوستی مصرف می‌شود. روغن بادام تلخ نیز

اصفهان، یزد، فارس، کرمان، خراسان و تهران به حالت کاشته شده دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: برگ، گل و پوست این درخت مصرف می‌گردد و خواص درمانی نرم‌کننده، مسکن، مدر، تب‌بر، مسهل و کرم‌کش دارد (۱۰).

– روغن بادام شیرین مصرف خوراکی دارد و اثر ملین

تقویت لثه و دهان کاربرد دارد. بادام تلخ اثراتی همانند هیدروسپانیک اسید دارد (6).

– بادام شیرین ماده غذایی مناسبی است. بادام تلخ سمی است، ۵۰-۷۰ دانه آن در بزرگسالان کشنده و ۳ عدد از آن مسمومیت شدید ایجاد می‌کند (5).

– جنس بادام / *Amygdalus L.* در ایران قریب به ۲۰ گونه درختچه‌ای دارد که عموماً محصول بادام را تولید می‌کنند که بدون استثناء تلخ بوده و قابل مصرف نمی‌باشند و اغلب نیز سمی هستند، اما مردم مناطق مختلف ایران دانه‌های بادام کوهی / *Amygdalus scoparia* Spach را پس از جمع‌آوری و شستن به تکرار شیرین کرده و آن را به‌عنوان آجیل مصرف می‌کنند. دیگر گونه‌های آن کاربرد خاصی ندارد (مؤلف).

اثراتی مشابه روغن بادام شیرین دارد اما مصرف خوراکی آن سمی است و باید در استعمال خارج از آن استفاده کرد (۱۲).

– بادام تلخ و بادام شیرین نرم‌کننده و مغذی هستند، کاربرد اصلی بادام شیرین برای ساختن ترکیبات آرام‌بخش و نرم‌کننده برای بیماری‌های ششی است. روغن بادام بصورت موضعی نرم‌کننده و مصرف آن بمیزان کم مغذی و بمیزان (حد) بالا ملین است. دانه‌های آن بمیزان بالا مغذی، آرام‌بخش، محرک و مقوی اعصاب هستند، سنگ‌شکن و مدر و ضماد آن مفید برای زخم‌های ملتهب و بروز دانه‌های پوستی می‌باشد. دانه‌های آن در رژیم غذایی برای زخم دستگاه گوارش مفید است. میوه نارس آن به‌عنوان قابض برای

Amygdalus scoparia Spach

Amygdalus scoparia Spach

۱/۵-۲ میلیمتر. کاسبرگها به $\frac{1}{3}$ تا $\frac{1}{4}$ طول گلها می‌رسد، ایستاده، کرکدار مویی، ۴ تایی؛ کاسبرگهای فرعی ۴ تایی، متفاوت با کاسبرگها. کاسبرگهای فرعی به طول $\frac{1}{3}$ - $\frac{1}{6}$ کاسبرگها می‌رسد، پوشیده از کرکهای مویی منفرد. پرچمها منفرد، متقابل با کاسبرگ، در سطح داخلی در لبه طبق قرار گرفته. کیسه‌های بساک بدرون شکوفا. برچه ۱ عدد، خامه یک عدد، کلاله ۱ عدد، کپه تقریباً کروی.

پراکندگی جهانی: اروپا، آناتولی، ایران و ارمنستان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت بسیار پراکنده در استانهای گرگان، مازندران و گیلان می‌روید.

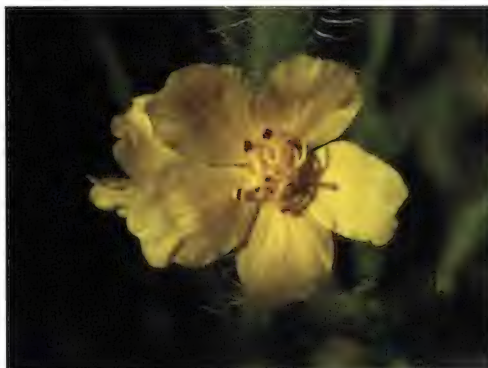
Aphanes arvensis L.

Syn.: *Alchemilla arvensis* (L.) Scop., *Alchemilla delicatula* Sen.

E. parsley piert

پاشیرک

گیاهانی یکساله، با ساقه‌های بلند و به انبوهی برگ‌دار منشعب گسترده روی زمین یا ایستاده. برگها تقریباً بدون دمبرگ، عمیقاً بریده بریده، با لوبها و دندانه‌های بلند و باریک، دوپاره یا چهارپاره، تقریباً تخت، سه پاره، با قاعده گوه‌ای. گلها در محور برگها و گوشواره‌ها تقریباً پوشیده شده و گروهی، کوچک، فاقد گلبرگ، به طول

Aphanes arvensis L.

دارویی مناسب برای رفع التهاب مثانه و سنگ مثانه و عفونت‌های ادراری است. مخلوط با ختمی (*Althaea officinalis*) در مواردی که نیاز به آرام‌بخش است مصرف می‌شود (4).

نوک‌دار، با قاعده گرد تقریباً قلبی یا گوه‌ای کوتاه، دندان‌اره‌ای نوک‌کند انبوه، بدون کرک یا در سطح تحتانی با تاول‌های (زگیل‌های) محوری کرک‌دار، بندرت در حالت جوان کرک‌دار، کمی واژگون (سربزیر). دمبرگ‌ها به طول ۲-۴ سانتیمتر، کانال‌دار، با غده‌های ۱-۶ تایی. گل‌ها سفید یا قرمز، پیش‌رس (قبل از برگ‌ها ظاهر می‌شوند)، منفرد، به قطر ۲-۳ سانتیمتر، بدون دمگل یا با دمگلی کرک‌دار. پرچم‌ها به تعداد ۴۵ تا ۴۵. گل بنه استوانه‌ای کوتاه. میوه شفت تقریباً کروی، به قطر ۵/۲-۵ سانتیمتر، اغلب سفید،

مصارف و کاربردها: اندام‌های هوایی گیاه مصرف می‌شود. قابض، مدر و آرام‌بخش است و بمنظور درمان مشکلات کلیه و مثانه که سبب آزدگی و حبس جریان ادرار می‌شود بکار می‌رود. دم‌کرده آن

**Armeniaca vulgaris* Lam.

Syn.: *Prunus Armeniaca* L.

E. common apricot, apricot, apricot tree

زردآلو، قیسی

درختی به ارتفاع تا ۱۵ متر، با تاج کروی، با پوست خاکستری - قهوه‌ای شیاردار. شاخه‌های یکساله بدون کرک درخشان، قهوه‌ای تیره - قهوه‌ای یا قهوه‌ای شونده - سبز زیتونی. برگ‌ها خزان‌کننده، به طول ۱۰-۱۲، به عرض ۵-۱۰ سانتیمتر، دایره‌ای - تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی پهن، با انتهای به یکباره

Armeniaca vulgaris Lam.

Armeniaca vulgaris Lam.

درمانی آن: ضدسم، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضدتومور (غده)، ضدسرفه، ضدتیروئید، ضدکرم و مقوی، افزایش دهنده میل جنسی، ملین، نرم کننده، خلط آور و مسکن می باشد (۱۲).

– میوه زردآلو شیرین، ضداسهال، ضدتب و قی آور است؛ تشنگی را برطرف می کند اما برای افراد مسن خوب نیست. میوه خشک شده آن مغذی است و به عنوان ملین و خنک کننده در تبها بکار می رود. دانه های آن مغذی، مقوی و ضدکرم هستند و برای درمان امراض کبدی، بواسیر، گوش درد و کری بکار می روند (6).

– میوه زردآلو مغذی، سم زدا و ملین ملایم است. جوشانده پوست آن به عنوان قابض بیماریهای پوستی ملتهب شده و متورم شده را تسکین می دهد. اگرچه دانه های آن حاوی اسیدپروسیک سمی است (Prussic acid) اما آنها به مقدار کم در رسوم چینی برای درمان سرفه ها، آسم و خس خس کردن و تولید مخاط زیاد و یبوست تجویز می شوند. عصاره استخراج شده از دانه های آن در طب غربی با بحث و جدل زیاد (بطور ضد و نقیض) برای درمان سرطان بکار می رود. دانه های آن روغن ثابتی شبیه به روغن بادام/ *Amygdalus communis* دارد که اغلب در ترکیبات آرایشی بکار می رود (4).

Armeniaca vulgaris Lam.

زرد یا زرد آجری، اغلب در یک طرف با رگه های قرمز، با کرکهای کوتاه یا گاهی تقریباً بدون کرک. دانه فشرده (هسته فشرده)، کروی تا سرنیزه ای، با لبه ضخیم شده، شیاردار، به فرابر چسبیده تا جدای از آن. پراکندگی جهانی: کوههای تیان شان، شمال سینا، افغانستان و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در اغلب نقاط ایران به صورت کاشته شده وجود دارد و بدلیل استفاده از میوه لذیذ آن باغهای وسیعی از آن ایجاد شده است.

مصارف و کاربردها: میوه زردآلو بصورت تازه، خشک، مربا و ژله مصرف می شود و مهمترین اثرات

در بخش بالایی با ۱-۲ غده قرمز رنگ چشمگیر. گلهای سفید، چتری، ۲-۵ تایی، به قطر ۵/۲-۳ سانتیمتر. دمگل به طول ۳-۶ سانتیمتر، بدون کرک. گریبان متشکل از فلسهای بزرگ، برگشته. میوه شفت تقریباً کروی، در گیاهان کاشته شده به قطر حدود ۱-۱/۵ سانتیمتر، قرمز، زرد یا تقریباً سیاه، درخشان، گوشت میوه آبدار تلخ (ترش) یا شیرین. هسته تخم مرغی یا کروی، صاف.

پراکندگی جهانی: مرکز و جنوب شرق اروپا، آناتولی، قفقاز و شمال غرب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران به صورت خودروی در جنگلهای مازندران، گیلان، آذربایجان و به صورت کاشته شده امروزه در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد دیده می شود.

مصارف و کاربردها: ساقه و میوه گیاه مصرف

Cerasus avium (L.) Moench

Syn.: *Prunus avium* L.

E. sweet cherry, mazzard cherry, gean

گیلاس، آلوک

درختی به ارتفاع تا ۲۵-۳۵ متر، با پوست در تنه های مسن تقریباً سیاه. شاخه های جوان بدون کرک سبز رنگ، در حالت مسن تر قهوه ای - قرمز شونده، درخشان. برگها به طول تا ۱۶، به عرض ۸ سانتیمتر، مستطیلی - تخم مرغی، بیضوی یا واژ تخم مرغی - مستطیلی، با رأس نوک دار، با قاعده گوه ای یا گرد، با لبه دندان اره ای مضاعف یا ساده نامنظم، در حالت جوان در سطح تحتانی کم و بیش با کرکهای قهوه ای شونده، سرانجام سبزرنگ، بدون کرک یا فقط در امتداد رگبرگها کرکدار و کرکهای دسته ای محوری (مشخصاً کرک دیده می شود). دمبرگ ها به طول تا ۵ سانتیمتر،

Cerasus avium (L.) Moench

Cerasus avium (L.) Moench

می شود. در طب گیاهی اروپایی دم های گیلاس برای مدت طولانی بدلیل ترکیبات مدر و قابض آن مصرف می شده است. آن را برای درمان التهاب مثانه، التهاب کلیه، احتباس ادرار و برای مشکلات التهاب مفاصل، به ویژه نقرس تجویز می کردند. گیلاس می تواند بخش مؤثری از یک رژیم جامع غذایی برای درمان مشکلات التهاب مفاصل باشد. میزان شکر بالای آن را ملینی ملایم می سازد (بدلیل داشتن شکر زیاد می تواند به عنوان ملین ملایم عمل نماید) (4).

تاج بزرگ، گاهی با شاخه های واژگون، با پوست در تته های مسن تقریباً سیاه، شاخه های جوان نازک، سبز، بدون کرک یا با کرک های کوتاه، در حالت مسن تر قهوه ای شوند. برگ ها دایره ای یا دایره ای - تخم مرغی، با رأس نوک کند یا نوک دار کوتاه، با قاعده گرد یا

Cerasus Mahaleb (L.) Miller

Syn.: *Prunus Mahaleb* L.

E. mahaleb cherry, St. lucy cherry, perfumed cherry

محب

درختچه یا درختی کوتاه، به ارتفاع ۱۰-۱۵ متر، با

Cerasus Mahaleb (L.) Miller

مخلوط آن در عسل جهت رفع قولنج‌های کبیدی و کلیوی استفاده می‌شده است. به علت داشتن گلوکزید مولد اسیدسیانیدریک باید به مقدار کم و در کمال احتیاط مصرف شود (۱۱).

– اگرچه محلب در افواه و دهان به دهان در ریف گیاهان دارویی است و اغلب میوه‌های آن نیز به خارج صادر می‌شود اما در طب سنتی ایران جایگاه ویژه‌ای ندارد و از نهال‌های جوان آن بیشتر برای تهیه پایه پیوند و تبدیل آن به گیلان / *Cerasus avium* Moench (L.) استفاده می‌کنند. بنابراین برای دستیابی به ارزش‌های دارویی آن نیاز به تحقیق و تفحص بیشتری داریم (مؤلف).

تقریباً قلبی، کنگره‌ای – کرک غده‌ای دار؛ دمبرگ‌ها به طول تا ۳ سانتیمتر، با ۱-۲ غده یا بدون غده. گل‌ها سفید، معطر، خوشه‌ای تنک. میوه شفت تخم‌مرغی، ابتدا زرد به تدریج قرمز شوند، سرانجام سیاه. پراکندگی جهانی: ایران، عراق، ترکمنستان، پاکستان، جنوب اروپا، قفقاز، غرب و مرکز آسیا، کیت‌داغ، پامیر و آلائی و غرب تیان‌شان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای آذربایجان، کردستان، ایلام، لرستان، چهارمحال بختیاری و یزد. **مصارف و کاربردها:** چوب آن به‌عنوان معرق استفاده می‌شده است. از له شده مغز دانه آن بصورت ضماد در رفع درد ناحیه کلیه و کمر استفاده می‌کرده‌اند. از

Cerasus vulgaris Miller

* *Cerasus vulgaris* Miller

Syn.: *Prunus Cerasus* L.

E. cherry, red cherry, sour cherry

آلبالو

درختچه یا درختی کوتاه به ارتفاع تا ۱۰ متر، گاهی پاجوش دهنده، با تاج بزرگ واگرا و بعضی مواقع واژگون. شاخه‌های جوان بدون کرک سبزرنگ، سرانجام قهوه‌ای – قرمز شوند. برگ‌ها به طول ۶-۸ (۱۲-)، به عرض ۳-۵ (۶-) سانتیمتر، بیضوی پهن یا واژ تخم‌مرغی – بیضوی، با رأس نوک‌تیز یا نوک‌دار کوتاه، با قاعده گوه‌ای، با لبه دندانه اره‌ای مضاعف یا ساده کوچک، اغلب کاملاً بدون کرک یا گاهی در حالت جوان کرک‌دار، نزدیک قاعده با ۱-۴ غده چشمگیر. دمبرگ‌ها به طول ۱-۴ سانتیمتر، اغلب بدون غده. گل‌ها چتری ۲-۴ تایی، با برگ‌های حائل کم و کوچک و فلس‌های گریبانی. دمگل‌ها به طول ۵/۲-۵ سانتیمتر، بدون کرک. گل‌ها سفید، همزمان با برگ‌ها، به‌قطر حدود ۲-۲/۵ سانتیمتر. میوه شفت کروی، با رأس اغلب توسری خورده، قرمز کم رنگ، به‌قطر حدود ۱۵ میلی‌متر، با

Cerasus vulgaris Miller

آلبالو تهیه می‌شود که به بیماران تبار، مبتلایان به ناراحتی‌های کبدی و ورم مزمن دستگاه هضم (معدة و روده)، التهاب و ورم کلیه داده می‌شود. دمگل آن مانند دم گیلان اثر مدر دارد و در بیماری‌های مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد (۱۱).

– اصولاً میوه‌هایی مانند آلبالو و گیلان در ایران مصرف قابل توجهی دارند و عموماً در نواحی معتدله و معتدله سرد برای تولید میوه کاشته می‌شوند. بنابراین بدون توجه به ارزش‌های دارویی آنها، بصورت میوه تازه، مربا و کمپوت در رژیم غذایی مردم قرار می‌گیرند (مؤلف).

گوشت آبدار قرمز یا سیاه ترش یا کمی شیرین. هسته کروی، صاف، به درون برجسیده. پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان، پاکستان و ترکمنستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گاهی به صورت خودروی اما اغلب به صورت کاشته در اغلب نواحی معتدله و معتدله سرد دیده می‌شود، گاهی به منظور استفاده از میوه آن باغهای وسیعی از آن ایجاد می‌گردد و عموماً در حاشیه باغها بصورت پرچین آن را می‌کارند.

مصارف و کاربردها: از شیر میوه ترش آن شربت

برگهای کامل، خزان‌کننده، با گوشواره‌های اغلب درفشی. گل‌آذین چتری – منشعب (چتری – خوشه‌ای)، اغلب چندتایی، نزدیک بهم، با گل‌های ۱-۲ تایی. کاسبرگها کوچک بصورت تاجی روی

Cotoneaster Medicus

E. cotoneaster, quince-leaved medlar

شیرخشت

درختچه یا درختانی کوتاه، با شاخه‌های بدون خار، با

هستند که در بازار دارویی ایران با نام شیرخشت مصرف می‌شود و به‌عنوان اشتها‌آور، خلط‌آور و مقوی معده مورد استفاده قرار می‌گیرد. در سالهای اخیر علاوه بر تعداد ۱۶ گونه بومی و خودروی در ایران گونه‌های دیگری نیز به‌عنوان درختچه‌های زینتی وارد شده و در باغهای گیاه‌شناسی و پارکها کاشته می‌شود که آنها نیز فاقد این مان هستند، بنابراین بنظر می‌رسد جنبه‌های تحقیقاتی بسیار دقیق و قابل کنترل لازم است تا بتوان به روش جمع‌آوری و تولید این مان پی برد و بعد ارزش‌های دارویی آن را بطور دقیق بررسی نمود (مؤلف).

گل‌بند، سه گوشه‌ای، دائمی. گلبرگها تقریباً دایره‌ای، تقریباً ایستاده یا تخت شده، سفید یا قرمز. میوه سیبی قرمز یا سیاه، با دانه‌های ۱-۳ تایی، در گل‌بندهای سرانجام قرمز یا سیاه شونده.

این جنس در ایران ۱۶ گونه درختچه‌ای دارد. بعضی از آنها مولد مانی بنام شیرخشت می‌باشند که جنبه‌های دارویی دارد و بنظر می‌رسد که فقط در ایران شناخته شده است و در سایر نقاط جهان یا این مان تولید نمی‌شود و یا در طب سنتی آنها جایگاهی ندارد. ظاهراً گونه‌هایی از آن که در نواحی مختلف البرز، آذربایجان و خراسان می‌رویند دارای چنین مانی

Cotoneaster nummularioides Pojark.

Syn.: *Cotoneaster racemiflora* (Desf.) C. Koch var. *nummularioides* (Pojark.) Kitamura

شیرخشت سکه‌ای

درختچه‌ای ایستاده، به ارتفاع ۱/۵-۳ متر. شاخه‌های جوان کرک نمدی، سرانجام بی‌کرک، ارغوانی تیره. برگها به طول ۵-۲۰، به عرض ۴-۸ میلی‌متر، دایره‌ای یا دایره‌ای - واژ تخم‌مرغی یا دایره‌ای - بیضوی، با رأس گرد پهن یا کم و بیش باریک شده، نوک‌دار، گاهی نوک چالدار، روی سطح فوقانی کدر (مات)، کرکی فشرده، سرانجام اغلب تقریباً بی‌کرک، در سطح تحتانی کرک نمدی خاکستری یا زرد به نسبت تنک. گل‌آذین ایستاده، ۲-۴ گلی، کرک نمدی. جام گل کاملاً تخت، به قطر ۶-۹ میلی‌متر. پرچمها به تعداد تا ۲۰ تا. خامه دوتایی. میوه واژ تخم‌مرغی - کروی، به طول ۵-۷/۵ میلی‌متر، ابتدا ارغوانی تیره، سپس سیاه لایه مومی‌دار. هسته ۲ تایی.

پراکندگی جهانی: ایران، شرق ماورای قفقاز، تالش، شرق آذربایجان و آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درختچه اصولاً در نواحی بیشه‌زاری در استانهای گرگان، گیلان، آذربایجان شرقی و تهران (دامنه‌های البرز) می‌روید.

Cotoneaster nummularioides Pojark.

مصارف و کاربردها: براساس کاربردهای طب سنتی شیرخشت در موارد زیر مصرف می‌شود: ملین، مسهل صفا، خلط‌آور، مقوی کبد و معده، کاهش‌دهنده حرارت بدن، برطرف‌کننده سرفه و ناراحتیهای سینه و حلق و تب‌بر.

در مصرف دارویی طب سنتی ایران شیرخشت را به‌عنوان ملین و برطرف‌کننده زردی در کودکان تازه متولد شده مصرف می‌کنند (۱۲).

سرنیزه‌ای، نوک تیز، ابتدا گسترده، سرانجام ایستاده. گلبرگها تقریباً دایره‌ای، به طول و عرض ۵-۶ میلیمتر. خامه ۱. میوه به طول ۹-۱۲ میلیمتر یا بیضوی یا کم و بیش کدو قلبیانی شکل، زیر کاسه گل قویاً بهم آمده، یا در حالت جوان اغلب کرکدار. هسته در سطح پشستی محدب و کمی ناودار.

پراکندگی جهانی: ایران، قفقاز، ترکیه و عراق. پراکندگی جغرافیایی در ایران: اصولاً در نواحی جنگلی ایران بصورت پراکنده در استانهای گرگان، مازندران، گیلان و آذربایجان دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: در ارتباط با خواص دارویی *Crataegus Oxycantha* L. اطلاعاتی آورده شد و بهتر است بگوییم که در ارتباط با گونه‌های گیاهی *Crataegus* در ایران که بالغ بر ۲۰ گونه می‌شود و با نامهای فارسی و محلی زالزالک، ولیک، سیاه‌ولیک، سرخه‌ولیک، سیسته، گویج و ... در ایران شناخته می‌شوند بجز یک گونه از آن بنام *Crataegus Azarolus* L. میوه‌هایی درشت و

Crataegus microphylla C. Koch

سرخه ولیک، زالزالک برگ ریز

درختچه. شاخه‌های جوان بی‌کرک، سبز - قهوه‌ای شونده، بسیار نازک، در حالت مسن خاکستری، شاخه‌های کوتاه گاهی کدر (مات) تر. خارها متعدد برگ‌دار یا بدون برگ، به طول ۵-۱۲ میلیمتر. برگها کوچک، به طول ۱-۳، به عرض ۱-۲/۵ سانتیمتر، با محیط تخم‌مرغی یا تقریباً دایره‌ای، تا $\frac{3}{2}$ - $\frac{2}{3}$ بریده، با لوبهای ۳-۷ تایی، گرد یا به نسبت نوک تیز، بندرت نوک تیز و باریک، روی سطح فوقانی و تحتانی بی‌کرک یا در امتداد رگبرگها کرکی تک، گاهی با لبه مزه‌دار، روی سطح فوقانی سبز تیره، در سطح تحتانی کم‌رنگتر. گل آذینها یا انتهایی در شاخه‌های بلندتر یا در شاخه‌های بسیار کوتاهتر و بحالت جانبی قرار گرفته بطوریکه ۴-۱۰ گلی به نظر می‌رسد، بی‌کرک یا به صورت بسیار پراکنده کرکدار. دمگلها اغلب خیلی طویل شده، به طول تا ۲ سانتیمتر یا بیشتر. کاسبرگها مستطیلی - سرنیزه‌ای - سه گوشه یا مستطیلی -

Crataegus microphylla C. Koch

Crataegus microphylla C. Koch

کروی یا بیضوی پهن، به طول ۸-۱۵ میلیمتر، خونی، با ۲ فندقه‌جه (دانه).

پراکندگی جهانی: اروپا و شمال آفریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران بصورت کاشته شده دیده می‌شود (تهران، باغ گیاه‌شناسی ملی ایران).

مصارف و کاربردها: گلها و میوه‌های این درخت مصرف می‌شود، گل‌های آن خواص درمانی: تقویت‌کننده قلب، پایین آورنده فشار خون (از طریق اتساع عروق)، ضد اسپاسم (داروی مسکن قلب)، خواب‌آور ضعیف و تب‌بر دارد. میوه آن قابض (اسهال) و حل‌کننده سنگهای ادراری می‌باشد و در

زردرنگ دارد و گاهی در فصل پاییز بصورت تفتنی در کنار دیگر میوه‌ها فروخته می‌شود سایر گونه‌های آن یا مصرف نمی‌شود و یا مصرف آنها کاملاً محلی و محدود و آنهم توسط اهالی و کودکان همان محله‌ها می‌باشد و ارزش دارویی آنها برکسی روشن نشده و در طب سنتی ایران نیز جایگاه ویژه‌ای ندارند. بنابراین با توجه به کاربردهای نسبتاً وسیع *Crataegus oxyacantha* L. جا دارد که در ارتباط با گونه‌های مختلف *Crataegus* در ایران نیز تحقیق و تفحص صورت بگیرد (مؤلف).

* *Crataegus Oxyacantha* L.

E. hawthorn, white thorn, European hawthorn, English hawthorn

زالزالک خارتیز

درختچه یا درختی کوتاه، به ارتفاع تا ۵ متر، با شاخه‌های گسترده، با خارهای محکم، به طول تا ۲/۵ سانتیمتر. برگ‌ها تخم‌مرغی پهن یا واژ تخم‌مرغی، گوه‌ای، به طول ۱/۵-۵ سانتیمتر، با ۳-۵ لوب دندان‌اره‌ای ریز نوک کند یا نسبتاً نوک تیز، بدون کرک؛ دمبرگ‌ها به طول ۶-۱۵ میلیمتر. گل آذین بی‌کرک، ۱۲-۱۵ گلی؛ گلها به عرض ۱/۵ سانتیمتر. پرچمها ۲۰ تایی؛ کیسه‌های بساک قرمز. خامه‌ها ۲-۳ تایی. میوه

Crataegus Oxyacantha L. var. *rosea*

Crataegus Oxyacantha L. var. rosea

و پایین آوردن فشار خون دارد، بصورت سنتی در اروپا برای درمان سنگ کلیه و مثانه استفاده می‌شود و مدر می‌باشد. دارویی عمومی برای گردش خون و مشکلات قلبی است و امروزه برای درمان آنژین و بیماری سرخرگهای کرونر و نامنظمی ضربان قلب بکار می‌رود؛ زائوالک نه تنها دارویی برای فشار خون بالاست، بلکه فشار خون پایین را نیز اصلاح می‌کند و فشار خون را در حد نرمال اصلاح می‌کند. به همراه ژینکو برای اصلاح کمی حافظه بکار می‌رود و سبب تسریع گردش خون در مغز می‌شود و سبب رسیدن اکسیژن کافی به مغز می‌شود. این خاصیت در *Crataegus monogyna* نیز دیده می‌شود (4).

- مدر، منعقدکننده خون، ضد اسپاسم، مسکن و پایین آورنده فشار خون ملایم است. از آن برای امراض قلبی و تقویت قلب بدون اثرات جانبی استفاده می‌کنند. به افزایش ضربان قلب، درمان بی‌خوابی با

موارد تپش قلب، ناراحتیهای قلبی، آنژین صدری، اسپاسم‌های عروقی، بالا رفتن ضربان قلب، بی‌نظمی ضربان قلب، برافروختگی‌های ناشی از احتقان، بی‌قراری و بی‌خوابی‌های ناشی از یائسگی، تصلب شرایین، فشار خون بالا، اختلالات ناشی از ضعف دستگاه عصبی (دلهره، سرگیجه و صدای وزوز در گوش)، سوء هاضمه، بی‌خوابی، اسهال، اسهال خونی، سنگ مجاری ادرار و صفراوی مصرف می‌شود (۱۰).
- برای کاهش فشار خون، ضدحمله‌های قلبی، کاهش کلسترول سرم و قوت حرکات قلب بسیار مؤثر بوده و بطور وسیع در اروپا به‌عنوان کاهش فشار خون و مقوی قلب مصرف می‌شود (۱۲).

- مهمترین خواص دارویی آن عبارت است از: مقوی قلب، گشادکننده سرخرگها، آرام‌بخش و شل‌کننده، آنتی‌اکسیدان؛ تحقیقات نشان می‌دهد که زائوالک اثرات قابل توجهی در درمان و توسعه و ازدیاد ضربان قلب

بندرت استفاده می‌کنند، در سالهای اخیر میوه *Crataegus Azarulus* و *Crataegus ponticus* که بسیار بهم شبیه می‌باشند در بازار به‌عنوان تنقلات فروخته می‌شود؛ بنابراین تحقیق در مورد آنها از ضروریات بررسی خواص کاربردی آنها بخصوص از دیدگاه دارویی است (مؤلف).

Cydonia oblonga Mill.

پراکندگی جهانی: ایران، تالش، ترکمنستان، قفقاز و کردستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به صورت خودروی در مناطق مختلف استانهای گرجان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کرمانشاه و لرستان می‌روید و در اغلب مناطق کشور نیز در باغها کاشته می‌شود و میوه آن مصرف خوراکی دارد.

مصارف و کاربردها: میوه به برای دفع اسهال بکار می‌رود و تقویت‌کننده معده و التیام‌دهنده ورم روده است. دانه به خاصیت دفع التهابات مخاطها، دفع سرفه و رفع گرفتگی صدا دارد، بطور عمومی به اثرات درمانی: قیاض، مقوی قلب، ضدنفخ، نرم‌کننده، ادرارآور، قاعده‌آور، خلط‌آور، بندآورنده خونریزی، مؤثر در درمان بیماریهای سینه‌ای و مقوی عمومی بدن دارد (۱۲).

منشأ عصبی کمک می‌کند (5).

جنس زالزالک / *Crataegus* L. در ایران ۱۷ گونه درختی یا درختچه‌ای دارد که در سراسر نواحی معتدله و معتدله سرد ایران پراکنده‌اند و نامهای محلی مانند گویج (*Gavij*)، سیسته (*Ciste*)، ولیک (*Velik*) دارند و مردم نقاط مختلف از میوه آنها

Cydonia oblonga Miller

Syn.: *Pyrus Cydonia* L., *Cydonia maliformis* Miller, *Cydonia vulgaris* Pers.

E. quince, apple quince

به، شال به، به جنگلی

درختی به ارتفاع تا ۸ متر، بندرت درختچه‌ای، با شاخه‌های جوان با کرکهای پتویی مترکم، در حالت مسن تر بدون کرک شونده. برگها به طول ۶-۱۰ (۱۲-)، به عرض ۷/۵ سانتیمتر، تخم‌مرغی تا تقریباً دایره‌ای یا کم و بیش بیضوی، نوک تیز تا نوک‌دار یا نوک‌کند، با قاعده‌ای گرد تا کمی قلبی، در حالت جوان با دو سطح پشمالو - کرک پتویی، روی سطح فوقانی سریعاً بدون کرک شونده. دمبرگ‌ها با کرکهای پتویی. گوشواره‌ها تخم‌مرغی تا سرنیزه‌ای - مستطیلی، در سطح تحتانی کم و بیش پشمالو، با لبه کرک غده‌ای. لوله کاسه گل تخم‌مرغی کرک‌پتویی، با لوبه‌هایی به طول ۶-۱۰ (۱۲-)، به عرض ۲-۶ میلی‌متر، مستطیلی تا تخم‌مرغی. مساوی لوله کاسه گل یا کمی کوتاهتر، روی سطح فوقانی با کرکهای پتویی، در سطح پایینی کرک غده‌ای، با لبه دنداندار - کرک غده‌ای‌دار. گلبرگها به طول ۲-۲/۵، به عرض ۱-۲ سانتیمتر، واژ تخم‌مرغی، با نوک گاهی چالدار، روی سطح فوقانی در قاعده کرک پشمالو، سفید یا قرمز. پرچمها از گلبرگها حدود ۱/۳ کوتاهتر. خامه‌ها در قاعده کرک‌پتویی. میوه کروی یا گلابی شکل، کم و بیش کرک پتویی.

Cydonia oblonga Mill.

هستند و بر علیه تب، در اسهال خونی، اسهال و زخم گلو بکار می‌روند، در استعمال خارجی در بیماریهای چشمی، بعنوان محلول آرام‌بخش و در تورم پوستی بعنوان آرام‌بخش عمل می‌کند و محافظ مفید برای

میوه‌ها، دانه‌ها و موسیلاژ آن مصرف می‌شود؛ برگها، جوانه‌ها و پوست به قابض می‌باشد. میوه آن تقریباً ترش یا با مزه ترش هستند؛ قابض، خلط آور و مقوی قلب می‌باشند. دانه‌های به موسیلاژدار و آرام‌بخش

دارویی مفید برای درمان اسهال بخصوص در بچه‌ها می‌نماید. میوه و آب آن (شیره) را می‌توان به‌عنوان دهان‌شویه یا غرغره برای درمان زخمهای دهان، مشکلات لثه‌ها و زخمهای گلو مصرف کرد، وقتی که پخته می‌شود بیشتر خاصیت قابض بودن آن از بین می‌رود. شربت آن به‌عنوان شادی‌آفرین، قابض ملایم و نوشابه هاضم توصیه می‌شود. دانه‌های آن مقدار قابل توجهی موسیلاژ دارد و به‌عنوان کمک مؤثری در درمان برونشیت و به‌عنوان مسکن مصرف می‌شود (4).

Eriobotrya japonica (Thunb.) Lindl.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این درختچه همیشه سبز به‌منظور استفاده زینتی از برگها و گاهی میوه آن در مناطق معتدله و معتدله سرد (تهران، مازندران، گیلان و گرگان) کاشته می‌شود. این گونه در شهرهای مرکزی (اصفهان، شیراز و یزد) نیز به‌عنوان گیاه مناسب

زخمهای پرده‌های لنفاوی است (6).

– موسیلاژ آن نرم‌کننده، خلط‌آور و آرام‌بخش (مرهم‌آسا) است و برای تهیه مواد تثبیت‌کننده حالت مو بکار می‌رود. شربت آن برای درمان ورم و التهاب گلو بکار می‌رود. قابض و ضداسهال است. جوشانده برگهای آن برای دفع سنگ‌ریزه‌های کلیه بکار می‌رود. میوه‌های آن خوراکی است و بصورت ژله و مربا مصرف می‌شود. دانه‌های آن برای درمان اسهال، اسهال خونی و تب بکار می‌رود (5).

– قابلیت قابض بودن زیاد میوه نارس آن آن را

**Eriobotrya japonica* (Thunb.) Lindl.

Syn.: *Mespilus japonica* Thunb.

E. loquat, Japanese medlar, Chinese loquat, loquat tree, Japan plum, Japanese loquat

ازگیل ژاپنی

درختی کوچک یا درختچه‌ای همیشه سبز، با تاجی کروی به ارتفاع تا ۶ متر یا بیشتر؛ شاخه‌های جوان با کرکهای پتویی زنگی رنگ. برگها بزرگ، متناوب، با دمبرگ کوتاه یا تقریباً بدون دمبرگ، ساده، چرمی، واژ تخم‌مرغی تا بیضی – مستطیلی، به طول ۱۰-۲۵ سانتیمتر، نوک تیز یا نوک‌دار، با رگبرگهای منتهی به دندانهای تیز لبه برگ، لبه برگ دندانهای تنک، روی سطح فوقانی درخشان، در سطح تحتانی کرک پتویی – به رنگ زنگ. گلها سفید یا مایل به سفید، در گل‌آذین پانیکول انتهایی، تقریباً به قطر حدود ۱۲-۱۵ میلیمتر. کاسه گل ۵ لوبی، دائمی، باقی مانده روی رأس میوه. گلبرگها ۵ تایی، پهن، ناخنک‌دار. پرچمها حدود ۲۰ تایی. تخمدان منفرد، تحتانی، ۲-۵ حجره‌ای، مساوی تعداد خامه‌ها، تخمک در هر حجره دو تایی، گل‌آذین در این درخت در فصل پاییز ظاهر می‌گردد و میوه آن در بهار بعد می‌رسد. میوه سیبی.

پراکندگی جهانی: مرکز چین، کاشته شده در شرق و جنوب اروپا.

Eriobotrya japonica (Thunb.) Lindl.

آن خوراکی است و تصور می‌شود مسکن و برطرف‌کننده استفراغ، تهوع و دل‌آشوبه و تشنگی باشد. گل‌های آن خلط‌آور است (5).
- میوه آن اثر مسکن و کاهش‌دهنده گرمای بدن در

ایجاد فضای سبز کاشته شده است.
مصارف و کاربردها: جوشانده برگ‌های آن دارویی مؤثر برعلیه سنگ‌های ادراری است و از آن برای درمان دیابت، روماتیسم و سرفه استفاده می‌کنند. میوه

معدده استفاده می‌شود. برگهای آن اثر قابض دارد و برای رفع اسهال‌های ساده بکار می‌رود. گل‌های آن به‌عنوان خلط‌آور و یا درمان سرفه، آسم و در سکنه‌های مغزی و سل استفاده می‌شود (۱۱).

به کوتاهی گوه‌ای، با لبه دندانه اره‌ای مضاعف، دندانه‌دار یا به کوتاهی تقریباً لوبدار، کوچک به طول ۳-۴ میلیمتر، دندانه‌دار، بندرت وجود ندارد؛ برگچه انتهایی ۳-۵ لوبه، با قاعده گرد، سربریده یا قلبی، با لوبهای مشابه برگچه‌های جانبی. گل‌آذین پانیکولی - دهمیمی، با شاخه‌های کرکدار. کاسبرگها ۵-۶ تایی، به طول حدود ۱ میلیمتر، سه گوشه - تخم‌مرغی، نسبتاً نوک‌تیز، سرانجام برگشته. گلبرگها ۵-۶ تایی، به طول ۲-۵ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی، کم و بیش به یکباره ناخنک‌دار، زرد مایل به سفید، پرچمها از کاسبرگها تقریباً دو بار بلندتر. پرچه‌ها ۵-۱۲ تایی، به طول ۲-۵/۲ میلیمتر، کم و بیش بی‌کرک.

موارد تب دارد. به همین علت از آن جهت احساس سوزش در مری و معدده و رفع استفراغ استفاده می‌شود. دم‌کرده برگهای آن اثر مفید در درمان اسهالهای ساده دارد و از تنطور برگ گیاه جهت سوء هضم و امتلاء

Filipendula Ulmaria (L.) Maxim.

Syn.: *Spiraea Ulmaria* L.

E. European meadow sweet, meadow sweet

عروس چمن‌زار اروپایی

گیاه چندساله، به ارتفاع تا ۲ متر، با ساقه ساده یا در بالا منشعب، با برگهای تنک، در بخش قاعده‌ای بی‌کرک، در بالا اغلب کرکدار. برگهای پایینی با دم‌برگ بلند، بالایی‌ها تقریباً بدون دم‌برگ، همگی در سطح فوقانی بی‌کرک، در سطح تحتانی تفره‌ای - نمدی یا سفید برفی - نمدی، یا فقط روی رگبرگها کرکدار؛ برگچه‌های جانبی ۲-۱۰ تایی، بزرگ، به طول ۳-۱۰، به عرض ۱-۴ سانتیمتر، تخم‌مرغی تا سرنیزه‌ای، با قاعده گرد یا

Filipendula Ulmaria (L.) Maxim.

Filipendula Ulmaria (L.) Maxim.

مناسب برای اسهال حتی در کودکان می باشد و همراه با دیگر گیاهان برای سندروم دردناک ادراری بکار می رود (4).

- سرشاخه های گلدار آن اثر مدر، معرق، قابض ملایم، آرام کننده و التیام دهنده زخم، مقوی قلب و خواب آور دارد. دم کرده ریشه و سرشاخه های گلدار آن به عنوان مدر در استسقاء و خیز اعضای بدن بکار می رود و برای درمان روماتیسم مفصلی حاد، سنگ کلیه و مجاری ادرار و دردهای عصبی و بیماریهای قلبی مصرف می شود. دم کرده گلهای آن بحالت گرم برای درمان سرخک و آبله تجویز می شود و برای رفع استفراغ های شدید، اسهال های وبایی و بیماریهای ناشی از التهاب معده بکار می رود. در استعمال خارج جوشانده غلیظ ریشه آن بصورت محلول یا کمپرس آب گرم برای بهبود زخمها و زخمهای روباز مصرف می شود. از جوشانده داغ اندامهای مختلف گیاه برای رفع دردهای ماهیچه ای و روماتیسمی استفاده می شود (۱۱).

گیاه چندساله، به ارتفاع تا ۸۰ سانتیمتر، با ساقه ایستاده، ساده یا در بالا منشعب، با برگهای در قاعده طوقه ای، بطرف بالا با برگهای تنک. برگها با دمبرگ نامحسوس تا بدون دمبرگ با برگچه های متعدد، بزرگ، به طول

پراکندگی جهانی: مرکز و شمال اروپا تا ایسلند، شمال آسیا تا شرق مغولستان، آناتولی، ارمنستان، قفقاز، تالش و شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب و کنار جویبارها در استانهای مازندران (کلاردشت و رودبارک)، آذربایجان غربی و کردستان می روید.

مصارف و کاربردها: مهمترین ترکیبات دارویی و خواص گیاه عبارت است از: ضد تورم و التهاب، ضد روماتیسم، قابض، مدر، تسهیل کننده درد معده، سالیسیلات ترکیباتی مانند آسپرین است که به کاهش تورم و التهاب کمک می کند و درد را آرام می نماید، برخلاف آسپرین که به مقدار بالا سبب زخم معده می شود، ترکیبات موجود در گیاه عروس چمن زار لایه داخلی معده را محافظت می نماید و تولید اثرات ضد تورمی می نماید. گیاه باعث کاهش اسیدیت معده می شود و باعث کاهش اسیدیت سراسر بدن می گردد. عروس چمن زار دارویی

Filipendula vulgaris Moench

Syn.: *Spiraea Filipendula* L., *Filipendula hexapetala* Gilib.

E. dropwort, queen of the meadow

عروس چمن زار

Filipendula vulgaris Moench*Filipendula vulgaris* Moench

و چمن‌زاری گونه‌های جنس *Filipendula* Adans. در ایران هر دو گونه آن جایگاه مهم در طب سنتی ایرانی ندارند و استفاده و کاربرد و توصیه آنها به عنوان گیاه دارویی نیازمند تحقیق و دقت بیشتر و انجام کارهای بالینی است (مؤلف).

۱۰-۲۵، به عرض ۴-۸ میلیمتر، با لبه دندانه‌دار و شانه‌ای - لوبدار، پنجه‌ای ۳-۵ پاره کوچک، با لوب انتهایی عمیقاً سه لوبه، روی سطح فوقانی بی‌کرک، در سطح تحتانی روی رگبرگها با کرکهای کوتاه کم و بیش تنک. گلها اغلب ۶ اندامی، سفید، در گل‌آذین دپه‌می انبوه. کاسرگها به دشواری به طول ۱ میلیمتر، دایره‌ای - تخم‌مرغی، نوک‌کند، برگشته. گلبرگها به طول ۵-۹ میلیمتر، مستطیلی - واژ تخم‌مرغی، با قاعده بتدریج باریک شده. پرچمها از گلبرگها کمی بلندتر یا هم‌اندازه آنها. برچه‌ها ۶-۱۲ تایی، به طول حدود ۲ میلیمتر، نیمه قلبی، در همه جهات به کوتاهی مودار. پراکندگی جهانی: اروپا، شمال آفریقا، آناتولی، قفقاز، تالش، غرب ایران، سیبری تا آن گارام و ساجان، معرفی شده در شمال آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در چمن‌زارهای مرطوب استانهای آذربایجان شرقی، غربی و کردستان. **مصارف و کاربردها:** مدر، قابض و بطور ملایم اثر آرام‌کننده دارد. از این رو در رفع آب آوردن انساج، اسهالهای ساده و نرله‌های ششی مصرف می‌شود. گل‌های آن اثر مدر و مسهلی دارد (۱۱).

- با توجه به پراکندگی محدود و اغلب کنار جویباری

***Fragaria vesca* L.**

E. European strawberry, wild strawberry, strawberry

توت فرنگی

گیاه چندساله، به ارتفاع ۵-۳۰ سانتیمتر یا بیشتر، با ساقه‌های رونده، از محل گره‌ها ریشه‌دهنده. برگهای قاعده‌ای با دمیرگ بلند پوشیده با کرکهای گسترده افقی، اغلب سه برگچه‌ای، بندرت شانه‌ای؛ برگچه انتهایی تخم‌مرغی تا لوزوی، با دمیرگچه بسیار کوتاه؛ برگچه‌های جانبی کم و بیش تخم‌مرغی - راست گوشه‌ای، بدون دمیرگچه یا با دمیرگچه‌هایی بسیار کوتاه، همگی با رأس کند تا سربریده اما هیچگاه چالدار نیست، با لبه بجز در بخش قاعده‌ای با ۶-۱۳ دندانه درشت، روی سطح فوقانی سبز تیره، در سطح تحتانی کم‌رنگتر، در هر دو سطح و در سطح تحتانی

روی رگبرگها با کرکهای ابریشمی فشرده انبوه. گوشواره‌ها مستطیلی - سه گوشه یا سرنیزه‌ای، نوک‌دار بلند، کامل، به‌رنگ زنگ آهن، روی سطح فوقانی بی‌کرک، در سطح تحتانی به‌ویژه روی رگبرگها با کرکهای بلند فشرده. برگهای ساقه‌ای تا قاعده گل‌آذین دیده می‌شود، کامل، تخم‌مرغی تا مستطیلی - گوه‌ای، بندرت سه‌تایی، دندانه‌ای درشت یا سرنیزه‌ای و کامل، با گوشواره‌های سرنیزه‌ای - نوک‌دار، روی سطح فوقانی بی‌کرک در سطح تحتانی کرک‌دار. ساقه گلدار از برگهای قاعده‌ای کمی بالا زده (بلندتر)، در بخش قاعده‌ای، گاهی تا شاخه‌آذین (بخش شاخه‌دار) با کرکهای گسترده، اغلب در بخش فوقانی پوشیده از کرکهای ایستاده - گسترده فشرده. گل‌آذین ۱-۷ گلی. دمگلها با کرکهای فشرده بندرت ایستاده - گسترده،

***Fragaria vesca* L.**

بمنظور معالجه اسهال، التهاب معده و روده، خونریزی روده‌ای و رحمی، ترشحات سفید زنانه، دردهای مجاری ادراری، قولنج کلیه، روماتیسم، نقرس، ناراحتیهای کبدی و آسم بکار می‌رود (۱۰).

– برگها و ساقه‌های زیرزمینی آن قابض، مدر و ضداسهال هستند. بصورت محلول یا غرغره برای محکم کردن دندانهای شل (لق) کاربرد دارد. در بعضی از نقاط برگهای آن بجای چای سیاه نوشیده می‌شود. میوه‌های آن به‌عنوان غذایی لذیذ بصورت تازه یا مربا یا ژله خورده می‌شود (۵).

– برگ توت‌فرنگی قابض ملایم و مدر است. گیاه امروزه کمتر به‌عنوان گیاه دارویی مصرف می‌شود اما از آن برای درمان اسهال و اسهال خونی می‌توان استفاده کرد. برگهای آن بصورت غرغره برای درمان زخمهای گلو و بصورت مایع برای رفع سوختگی‌های کوچک و خراشیدگی‌ها بکار می‌رود. میوه آن مدر و خنک‌کننده است و به‌عنوان بخشی از رژیم غذایی در بیماریهای سل، نقرس، درد مفاصل و روماتیسم تجویز می‌گردد (۴).

– برگ و ساقه زیرزمینی توت‌فرنگی اثر قابض و مدر دارد. جوشانده برگهای آن اثرات درمانی تصفیه‌کننده خون و آرام‌بخش دارد و از آن برای درمان اسهال‌های ساده، اسهال خونی، خونروی‌های عادی، وجود خون در ادرار که بر اثر تحریکات و ناراحتیهای مجاری ادرار پیش آمده باشد و رفع عرق شبانه استفاده می‌کنند. همچنین می‌توان از جوشانده برگ توت‌فرنگی برای درمان بیماریهایی مانند سنگ کلیه و مجاری ادرار، بواسیر، ضعف اعمال معده، تنگی نفس، ضعف اعصاب، نقرس، روماتیسم، آب آوردن انساج و بروز دانه‌های جلدی استفاده کرد. در استعمال خارج جوشانده برگ و ساقه زیرزمینی توت‌فرنگی برای دفع آئزین و مواد آرایشی و برای مداوای سرمازدگی اعضای بدن استفاده می‌شود (۱۱).

گالها کم و بیش نرماده به قطر ۱۰-۱۵ میلیمتر. گل بنه تقریباً تخت، با کرکهای فشرده. لوبهای کاسبرگ فرعی به طول ۳-۵، به عرض حدود ۱ میلیمتر، سرنیزه‌ای، با رأس گاهی بریده، روی سطح فوقانی با کرکهای تنک در سطح تحتانی انبوه فشرده. لوبهای کاسه گل به طول ۴-۶، به عرض حدود ۲ میلیمتر، تخم‌مرغی، نوک‌دار، روی سطح فوقانی در بخش جلویی کرک‌دار، در سطح تحتانی کرکی ابریشمی فشرده. گلبرگها به طول ۴-۶، به عرض حدود ۴ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی – گوه‌ای یا واژ تخم‌مرغی – مستطیلی. نهج بی‌کرک یا کم و بیش کرک‌دار. میوه مخروطی با هسته‌های کمی غرق شده (فرورفته) تخم‌مرغی، زرد – قهوه‌ای.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا بجز ناحیه ولگا، سراسر سیبری، سونگاری، آلتایی، تیان‌شان، قفقاز، شمال ارمنستان، تالش و شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی جنگلی ایران در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، شمال سمنان و آذربایجان (ارسباران) بحالت خودروی دیده می‌شود. بحالت کاشته شده امروزه علاوه بر رواج آن در کردستان، همدان و تهران گاهی در گلخانه‌ها نیز بمنظور تولید میوه کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: یکی از کاربردهای مهم توت‌فرنگی کاربری آرایشی – بهداشتی بخصوص برای پوست صورت است که اثرات تسکین‌دهنده آفتاب‌سوختگی دارد، دانه‌های توت‌فرنگی مقوی کلیه است، میوه آن خاصیت ضد میکروب دارد، برگ توت‌فرنگی قابض است و برای رفع اسهال و مشکلات هضم استفاده می‌شود و برای درمان نقرس، روماتیسم و آرتريت (التهاب مفاصل) و یرقان مصرف می‌شود و اشتها آور نیز می‌باشد (۱۲).

برگ و ریشه این گیاه دارای خواص درمانی: مقوی قابض، ضداسهال، منعقدکننده خون، مدر، تنظیم‌کننده کار کبد و اشتها آور می‌باشد و در استعمال داخلی

سرنیزه‌ای یا تخم‌مرغی عمیقاً بریده. گلها ۲-۴ (۵-) تایی، واژگون؛ میوه‌ها ایستاده. کاسه گل با کرکهای ارغوانی تیره و کرکهای غده‌ای با لوله نعلبکی شکل، با بریدگیهای ایستاده به طول ۱۰-۱۵ میلیمتر از گلبرگها بالا زده (بلندتر)، سه گوشه - سرنیزه‌ای. لوبهای کاسبرگ فرعی مساوی با $\frac{1}{3}$ بخش تا نصف طول کاسه گل، خطی، گلبرگها به طول ۸-۱۲، به عرض ۷-۸ میلیمتر، با پهنک واژ کلیوی شکل، کم و بیش به یکباره باریک شده به ناخنکی بلند، زرد - سفید، اغلب کرکدار، با رگه‌های قرمز تیره. پایک زیر تخمدانی به طول ۳-۲۳ میلیمتر، کرکی بلند و جدا. فندقه‌ها متعدد، یکی با بخش تحتانی سیخک قویاً کرکدار. سیخک اغلب تا میانه کرک غده‌ای دار. بخش کلالة دار از سیخک کمی کوتاhter، تا $\frac{3}{4}$ طول کرک‌مویی دار.

Geum rivale L.

E. creeping avens, drooping avens

علف مبارک رونده

گیاه چندساله، به ارتفاع ۲۵-۷۵ سانتیمتر، با ساقه‌های ۱-۳ تایی کرکدار مویی و کم و بیش کرک غده‌ای دار، با رأس به‌دشواری منشعب. برگها در هر دو سطح، در سطح تحتانی در امتداد رگبرگها با کرکهای مویی فشرده انبوه؛ برگهای قاعده‌ای به طول تا حدود ۲۵ سانتیمتر، با دمبرگ بلند، با دمبرگ کم و بیش کرکدار مویی، ربابی - شانه‌ای، با برگچه‌های جانبی ۴-۶ تایی واژ تخم‌مرغی، دندانهای مضاعف، با برگچه انتهایی بسیار بزرگ دایره‌ای - تخم‌مرغی با قاعده‌گوه‌ای یا کلیوی شکل، به کوتاهی لوبدار. برگهای ساقه‌ای به کوتاهی دمبرگ‌دار، سه قسمتی، حائل با گوشواره‌های

Geum rivale L.

– با توجه به پراکندگی محدود این گونه در ارتفاعات کوهستانی و در دسترس نبودن آن کمتر مورد توجه دارویی قرار دارد؛ بطور کلی جنس *Geum* در ایران ۵ گونه دارد که تنها *Geum urbanum* L. پراکندگی نسبتاً وسیعی دارد و گونه‌هایی مانند *Geum rivale* L. و *Geum kokanicum* Regel & Schmalh. بیشتر در ارتفاعات کوهستانی می‌رویند. بنابراین جا دارد تحقیق منسجم و مفصل روی گونه‌های این جنس صورت گیرد (مؤلف).

دو سطح با کرکهای فشرده، قاعده‌ای‌ها به طول ۱۰-۳۰ سانتیمتر، با دمیرگ کم و بیش بلند کرکدار، ربایی – شانه‌ای، با شانک‌های جانبی ۲-۶ تایی واژ تخم‌مرغی نوک‌تیز تا نسبتاً نوک‌کند، با دندانه‌های درشت اغلب مضاعف، با لوب انتهایی از بقیه لوبهای نزدیک به آن خیلی بزرگتر. شانک انتهایی لوزوی – تخم‌مرغی، کم و بیش ۳-۵ لوبه، با قاعده کم و بیش

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا از ناحیه قطبی تا جنوب شرق اسپانیا، آناتولی، قفقاز، آذربایجان، شمال ایران، غرب معتدله سیرری، آسیای مرکزی، ناحیه مرکزی و شرقی امریکای شمالی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: ارتفاعات فوقانی جنگلهای خزری در استانهای مازندران، گیلان و ارتفاعات سبلان.

مصارف و کاربردها: ساقه‌های زیرزمینی آن خواصی مشابه *Geum urbanum* L. دارد (۱۱).

Geum urbanum L.

Syn.: *Geum hyrcanum* C. A. Mey. ex Fisch. & C. A. Mey.

E. common avens, herb Bennet, avens

علف مبارک

گیاه چندساله، به ارتفاع تا ۱۳۰ سانتیمتر، با ساقه‌های به‌ویژه در بالا کم و بیش به کوتاهی کرکدار انبوه و کرکهای بلند تنک در بالا (رأس) منشعب. برگها در هر

Geum urbanum L.

خونی، سوء هاضمه، سل، تب‌های پی‌درپی، التهابات چشمی، درد اعصاب مربوط به دندان و سردرد بکار می‌رود (۱۰).

– علف مبارک گیاهی قابض است و اصولاً برای بیماریهایی مبتلاکننده دهان، گلو و دستگاه معدی – روده‌ای بکار می‌رود. لثه‌ها را محکم می‌کند، زخمهای دهان را التیام می‌بخشد. غرغره‌ای مفید برای عفونتهای حلق و حنجره است و سوزش معده و روده را کاهش می‌دهد. ممکن است برای درمان زخمهای دستگاه گوارش و سندروم سوزش‌دار روده، اسهال و اسهال خونی مصرف شود. علف مبارک بصورت مایع یا کرم و پماد به‌عنوان دارویی آرام‌بخش برای بواسیر بکار می‌رود. گیاه ممکن است بصورت دوش (حمام) برای درمان تخلیه زیاد رحمی (دستگاه تناسلی زنان) بکار رود. علف مبارک شهرت ویژه‌ای به‌عنوان پایین‌آورنده ملایم تب دارد (۴).

Geum urbanum L.

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۱/۵ – ۲ متر. شاخه‌ها سبز رنگ، عریان، بی‌کرک. برگها تخم‌مرغی – مستطیلی، نوک دار، به طول ۲–۵ سانتیمتر، دندانه اره‌ای مضاعف، با سطح فوقانی بی‌کرک، سبز

گوه‌ای. برگهای ساقه‌ای به کوتاهی دمیرگ‌دار، پایینی‌ها سه‌قسمتی، بالایی‌ها کم و بیش ۳ پاره، با قطعات لوزوی – بیضوی. گوشواره‌ها دایره‌ای – کلیوی شکل یا دایره‌ای – تخم‌مرغی، بریده – دندانه‌دار. گله‌ها ایستاده، به قطر ۸–۱۵ میلی‌متر، با دمگله‌های بلند نازک، به کوتاهی کرک‌دار مویی انبوه مخلوط با کرکهای مویی بلندتر تنک. کاسه گل کرکی مویی، در حالت میوه برگشته، با گل‌بنه تقریباً تخت، با پریدگهایی به طول ۳–۸ میلی‌متر، سه گوشه – نوک دار، از لوبهای خطی – سرنیزه‌ای کاسبرگ فرعی ۲ تا ۳ بار بلندتر. گلبرگها به طول ۳–۷، به عرض ۴–۵ میلی‌متر، تقریباً مساوی کاسه گل، واژ تخم‌مرغی یا دایره‌ای – واژ تخم‌مرغی، زرد. پایک زیرتخم‌دانی وجود ندارد. فندقچه‌ها کم و بیش کرکی فشرده با نوک بی‌کرک، در حالت رسیده گسترده تا گسترده – برگشته. بخش کلاله‌دار از نوک تا ۴ بار کوتاه‌تر، از قاعده یا تا میانه کرک‌دار.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا (بجز ناحیه قطبی)، شمال آفریقا، آناتولی، ارمنستان، قفقاز، تالش، شمال ایران، غرب سبیری، ترکمنستان و آسیای مرکزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در نواحی جنگلی و نقاط مرطوب در استانهای گرجان، مازندران، گیلان، آذربایجان (ارسباران)، لرستان (اطراف رودخانه دز؛ بخشهای جنگلی شمال سمنان و دره‌های مرطوب و استان تهران (البرز) می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه این گیاه خواص درمانی: مقوی و قابض، معرق، تب‌بر و التیام‌بخش دارد و برای معالجه ضعف عمومی، ورم مزمن روده، اسهال، اسهال

* *Kerria japonica* (L.) DC.

Syn.: *Rubus japonicus* L.

E. Japanese kerria, Guinea flower, summer rose, yellow rose

کریا

Keria japonica (L.) DC.

Keria japonica (L.) DC.

روشن، سطح تحتانی کم‌رنگ‌تر، کمی کرکدار. دمبرگها به طول ۵-۱۵ میلی‌متر. گلها در انتهای شاخه‌چه‌های جانبی، به عرض ۳-۴/۵ سانتیمتر. گلبرگها تخم‌مرغی، پرچمها به اندازه نصف طول گلبرگها. خامه‌ها حدوداً هم اندازه طول پرچمها. فندقه‌ها سیاه مایل به قهوه‌ای.

- درختچه‌ای است که بدلیل برگهای سبز روشن و گلهای زیبای زرد آن در بهار کاشته می‌شود و در فصل زمستان نیز شاخه‌های آن سبز و زیباست. پراکندگی جهانی: چین (مرکز و غرب چین)، کاشته شده در ژاپن.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در نواحی معتدله و معتدله سرد (تهران، کرج، شمال ایران).
مصارف و کاربردها: دم‌کرده سرشاخه‌های گلدار گیاه برای درمان سرفه‌ها و ناراحتیهای زنانه بکار می‌رود (internet).

درختچه یا درختی کوتاه به ارتفاع تا ۶ متر. شاخه‌چه‌های یکساله بی‌کرک سبز. برگها همیشه سبز، به طول تا ۲۰، به عرض تا ۸ سانتیمتر، مستطیلی - بیضوی یا مستطیلی - تخم‌مرغی، با رأس اغلب به کوتاهی نوک‌دار، با قاعده گرد یا گوه‌ای با لبه‌های به

Laurocerasus officinalis Roemer

Syn.: *Prunus Laurocerasus* L., *Padus Laurocerasus* Miller, *Cerasus Laurocerasus* Lois., *Laurocerasus vulgaris* Garriere

E. common laurel cherry

جل، غار گیلانی

Laurocerasus officinalis Roemer*Laurocerasus officinalis* Roemer

تکی دنداندار یا کامل، روی سطح فوقانی سبز تیره درخشان، در سطح تحتانی کم‌رنگتر، با رگه میانی قویاً چشمگیر، بی‌کرک، چرمی. غده‌های قاعده‌ای ۲-۴ تایی یا وجود ندارد. دمبرگ‌ها کانال‌دار، به طول تا ۱/۵ سانتیمتر. خوشه‌ها بی‌کرک، متراکم، از برگ‌ها اغلب کوتاه‌تر، به طول تا ۱۶ سانتیمتر، فقط با برگ‌های حائل. گل‌ها سفید، به قطر حدود ۸ میلیمتر. دمبرگ‌ها به طول تا ۸ میلیمتر، بی‌کرک. پرچمها ۱۵-۲۵ تایی، شفت واژ تخم‌مرغی، به قطر حدود ۱۰-۱۲ میلیمتر، با رأس نوک‌تیز، ارغوانی تیره یا سیاه. هسته صاف، ناودار. پراکنندگی جهانی: شبه جزیره بالکان، ترکیه، قفقاز، شمال و شمال غرب ایران.

پراکنندگی جغرافیایی در ایران: مازندران: دره تالار نزدیک شیرگاه؛ بین عباس‌آباد و قائم‌شهر؛ اطراف آمل و نور. گیلان: تالش؛ بصورت کاشته شده در تهران؛ کرج و ...

– آب مقطر جل خاصیت ضد تشنج و تسکین دهنده سرفه دارد و در موارد تنگی نفس، سیاه سرفه، اسپاسم‌های دردناک معده و روده، استفراغ و بی‌خوابی مصرف می‌شود. در استعمال خارج تسکین دهنده خارش است. در استعمال داخل بدلیل سمی بودن برگهای گیاه با احتیاط کامل باید مصرف شود (۱۱).

محکم (ضخیم). برگها اغلب بزرگ، به شکلهای متنوع، اغلب تخم‌مرغی با قاعده گرد، کنگره‌ای – دندانه اره‌ای، در هر دو سطح برگ با کرکهای دائمی (روی سطح فوقانی کمتر)، دمبرگ‌ها کوتاه. گلها بزرگ، سفید یا صورتی، معمولاً در سطح بیرونی تیره‌تر، با دمگلهای نسبتاً کوتاه یا کوتاه، کرک نمدی سفید. گل‌بنه و کاسه گل با کرکهای نمدی انبوه.

مصارف و کاربردها: برگهای گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: ضد اسپاسم، و مسکن دستگاه عصبی دارد و برای درمان اسپاسم‌ها و دردها، اسپاسم‌های مجاری گوارشی و برونش‌ها، آسم، سرفه‌های عصبی، تپش قلب، بی‌خوابی، تهوع‌های ناشی از بارداری، التهاب پوستی و تحریکات پوستی بکار می‌رود (۱۰).

***Malus domestica Borkh.**

Syn.: *Malus pumila* var. *domestica* C. K. Schneid., *Malus dasyphylla* var. *domestica* Koidz., *Pyrus Malus* L., *Pyrus pumila* 'Domestica' Aschers. & Graebn.

E. apple, cultivated apple

سیب

درختی کوچک یا نسبتاً بزرگ با تاج گسترده، با شاخه‌های واگرا و شاخه‌های یکساله (جوان)

Malus domestica Borkh.

***Malus domestica* Borkh.**

***Malus domestica* Borkh.**

- لازم است یادآوری گردد که در ایران کاشتن و ایجاد باغهای سیب سابقه‌ای بسیار طولانی دارد، وجود داشتند کولیتوارها و نژادهایی که بدلیل اقتصادی نبودن و مرغوب نبودن میوه آنها منسوح شده‌اند و امروزه جای خود را به انواع اصلاح شده‌ای مثل سیب

میوه معمولاً بزرگ (درشت)، به قطر بیشتر از ۳ سانتیمتر، با دم میوه کوتاه.

- واریته‌های متعددی از آن امروزه در باغها کاشته می‌شود. تعداد زیادی فرم‌های کاشته شده از گونه‌های وحشی سیب مشتق و وارد کشاورزی شده که همگی با نام *Malus domestica* نامیده می‌شوند، بنابراین از نظر شناسایی مشکلات زیادی در این راه وجود دارد. بهتر است این مجموعه پیچیده را تحت عنوان گروه *Malus domestica* با منشأهای مختلف بنامیم. به عنوان مثال واریته‌ها یا گروه‌های واریته‌ای که امروزه در منابع و فرانسها بنام سیب شناخته می‌شوند عبارتند از:

Malus pumila Mill.

Malus conocarpa Hort.

Malus frutescens Medik

Malus striata Hort.

Malus astracanica Dum.

Malus strepens Hort.

Malus costata Hort.

Malus prasomila Hort.

Malus megamila Hort.

پراکندگی جهانی: اغلب نقاط جهان
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در
اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد ایران دیده می‌شود.

سرماخوردگی، رفع سرفه و بیماریهای سینه، رفع نزلهای برونشها، کاهش کلسترول خون، ضد عفونی کننده، جلوگیری از تصلب شرایین؛ همچنین سیب کاربری آرایشی نیز دارد (۱۲).

– میوه آن برای رفع اسهال بخصوص در کودکان بسیار مفید است؛ غذایی مناسب است، و بصورت پودر شده در موارد ورم معده و روده به کودکان داده می شود. روایتی وجود دارد که خوردن روزی یک سیب پزشک را از مصرف کننده آن دور می دارد. ریشه آن کرم کش و تب بر است (5).

سطح فوقانی کم و بیش با کرکهای فشرده انبوه. گلبرگها به طول تا ۱۵، به عرض ۱۷ میلی متر، واژ تخم مرغی بهن، اغلب واژ قلبی، بطرف قاعده لوبک دار، با لبه اغلب مزک دار، سفید. میوه ها به قطر ۱-۲/۵ سانتی متر، گلابی شکل یا در انواع کاشته شده سیبی شکل، قهوه ای. با کرکهای بلند و جدا – پتویی.

Mespilus germanica L.

لبنایی زرد و قرمز، سیب شمیرانی و کندری داده اند. به عنوان مثال می توان به انواع سیب مشگی، سیب علامتی، سیب سنگک، سیب ترشک، سیب آردک، سیب گلاب و ... اشاره داشت که امروزه کمتر در باغها دیده می شوند.

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی مهم سیب عبارت است از: کنترل اسهال و رفع یبوست، ضد میکروب و با، ضد سرطان، ضد دیابت، ضد تب، کمک به مشکلات قلبی، برطرف کردن واریس، رفع کمبود ویتامین C، کاهش اسید اوریک، رفع گرفتگی صدا و

Mespilus germanica L.

Syn.: *Pyrus germanica* Hook. f.

E. medlar

ازگیل

درختچه ای به ارتفاع تا ۶ متر، با شاخه های خاردار، در حالت جوان کرکدار. برگها به طول تا ۱۰-۱۳، به عرض ۳/۵-۵ سانتی متر، سرنیزه ای، سرنیزه ای – مستطیلی، یا واژ سرنیزه ای نوک دار تا نوک کند، با قاعده ای منتهی به دم برگی به طول تا ۴ میلی متر، با کرکهای بلند و جدا، گوه ای یا گرد، کامل یا دندانهای، با کرکهای غده ای، گاهی اصولاً در شاخه های عقیم با لوبک دنداندار نامنظم، روی سطح فوقانی سبز تیره، با کرکهای پراکنده، در امتداد رگبرگ ها انبوه تر تا کاملاً بدون کرک، در سطح تحتانی سبز مایل به خاکستری، اصولاً روی رگبرگها با کرکهای بلند و جدای انبوه. گوشواره ها کم و بیش تخم مرغی، دم برگ دار، با لبه کرک غده ای و کم و بیش پشمالو، سربعاً ریزان. گلها تقریباً بدون دمگل، در قاعده با برگه ای منفرد نخی شکل تا خطی. لوله کاسه گل فرفره ای، با کرکهای بلند و جدا و کرکهای پتویی؛ دندانه های کاسه گل به طول حدود ۱۵ میلی متر، درفشی، از گلبرگها کمی کوتاهتر، در سطح تحتانی با کرکهای پتویی – بلند و جدا، روی

Mespilus germanica L.

توچال؛ کوه دماوند؛ نزدیک رینه؛ قزوین؛ کرج.
مصارف و کاربردها: ازگیل روی روده اثر مقوی و قابض دارد و باعث بالا رفتن فشار اسمزی خون می‌شود. در رفع اسهال‌های ساده اثر قاطع دارد. میوه نارس آن قابض‌تر از نوع رسیده آن است و در رفع خنوروپها بکار می‌رود. برگ ازگیل قابض است و از جوشانده آن بصورت غرغره در رفع افت و ورم مخاط گلو استفاده می‌کنند (۱۱).

پراکندگی جهانی: ایران، جنوب و جنوب شرق اروپا، آناتولی، قفقاز، تالش و ترکمنستان.
 پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان؛ زیارت؛ بندرگز؛ نواحی جنگلی استان. - مازندران؛ کجور؛ دره تالار بین شاهی و پل سفید؛ بین کدوک و عباس‌آباد؛ دره چالوس؛ نوشهر. - گیلان؛ میان پشته انزلی؛ آستارا؛ لاهیجان؛ رشت. - آذربایجان؛ قره داغ؛ گردنه حاجی امیر شمال شرق اردبیل؛ آسپین. - تهران؛ کوه

Photinia serrulata Lindl.

Photinia serrulata Lindl.

Syn.: *Photinia glabra* Dence, var. *chinensis* Maxim
 F. Chinese hawthorn, Chinese photinia

سه رنگ

درختچه یا درختی همیشه سبز، به ارتفاع تا ۱۲ متر، کاملاً بی‌کرک. جوانه‌ها تخم‌مرغی، به ضخامت ۴ میلیمتر. برگ‌ها مستطیلی، نوک‌دار، معمولاً با قاعده گرد، به طول ۱۰-۱۸ سانتیمتر، دندان‌اره‌ای ریز، با سطح فوقانی سبز تیره و درخشان، سطح تحتانی سبز مایل به زرد، بهنگام جوانی مایل به قرمز، دمبرگ‌ها به طول ۲-۳ سانتیمتر، کرکدار. گل‌ها سفید، به عرض ۶-۸ میلیمتر، در گل‌آذین پانیکول پهن، به عرض ۱۰-۱۶ سانتیمتر، با شاخه‌چه‌های کمی

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در باغ گیاه‌شناسی ملی ایران، باغ دانشکده کشاورزی کرج، گاهی پارکها و حیات منازل در تهران، اصفهان و یزد. **مصارف و کاربردها:** کرم‌کش است و برای درمان اسهال‌های صعب‌العلاج، بواسیر و یرقان بکار می‌رود (internet).

گوشه‌دار ضخیم. گلبرگها بی‌کرک. میوه کروی، به عرض ۵-۶ میلیمتر، قرمز. - درختچه‌ای است با برگهای درشت درخشان، گل‌های سفید جذاب و زیبا و میوه‌های قرمز زیبا در فصل پاییز پراکندگی جهانی: چین.

Photinia serrulata Lindl.

روی گره‌ها ریشه دهنده، با گل‌های همیشه تقریباً منفرد و جانبی. ساقه‌ها و دم‌گلها بی‌کرک شونده یا کم و بیش کرکدار. برگهای قاعده‌ای ۵ تا چندین جفت برگچه‌ای، با محیط مستطیلی - خطی، به کوتاهی دمبرگ‌دار؛ ساقه‌ای‌ها کوچکتر یا به گوشواره‌ها تغییر یافته (تبدیل شده). گوشواره‌های پرگی پایینی (قاعده‌ای) بزرگ به قاعده دمبرگ به طول زیاد

Potentilla anserina L.

Syn.: *Potentilla anserina* L. var. *vulgaris* et. var. *sericea* Hayne

E. silver_weed, wild tansy, silvery cinquefoil

پنجه برگ چمن‌زاری

گیاه چندساله، با بیخ ساقه، ضخیم مولد ساقه‌های متعدد. ساقه‌های گلدار به طول ۵-۸۰ سانتیمتر، نازک و نخی شکل، ساده، اغلب طویل شده، خزنده (رونده)،

ارژن فارس می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگها و گل‌های آن مصرف می‌شود و خواص درمانی: قابض، مقوی، ضد اسپاسم، محرک معده، نوعی داروی زنانه (محرک و ضد اسپاسم رحم) دارد و برای درمان: اسهال، اسهال خونی، ترشحات سفید زنانه، قاعدگی‌های دردناک، گرفتگی‌های دردناک معده، آنژین صدری، تشنج و بی‌اختیاری ادرار مصرف می‌شود (۱۰).

Potentilla anserina L.

چسبیده، با گوشک‌های تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، نوک‌تیز یا نوک‌دار، کامل؛ گوشواره‌های ساقه‌ای با قاعده کم و بیش غلاف‌دار، با گوشک‌های با لبه اغلب چندین پاره‌ای؛ برگچه‌ها از نظر بزرگی به شدت متنوع، بدون دم‌برگچه، گاهی بطور بسیار کوتاهی دم‌برگچه‌دار، متقابل یا متناوب، با محیط اغلب واژ تخم‌مرغی یا خطی - مستطیلی، چندین بار دندانه اره‌ای نوک‌تیز یا عمیق، پایینی‌ها خیلی کوچک شده، همگی در سطح فوقانی بی‌کرک یا کرکی تنک، در سطح تحتانی نقره‌ای - کرک ابریشمی یا کم و بیش نمدی، بندرت با دو سطح بی‌کرک سبز. گل‌ها با دم‌گل‌های بلند، به‌ قطر ۱۰-۲۰ میلی‌متر. کاسبرگ‌ها کم و بیش هم‌اندازه، خارجی‌ها ۲ تا چند قسمتی، بندرت کامل، داخلها تخم‌مرغی پهن نوک‌تیز، تقریباً همیشه کامل. گلبرگ‌ها واژ تخم‌مرغی، بدون چال انتهایی، از کاسه اغلب تا ۲ بار بلندتر. خامه جانی، از برچه رسیده کوتاه‌تر. کلاله به دشواری پهن شده. میوه‌ها فندقه. پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا، امریکا، تاسمانی، نیوزیلند، تالش، افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در چمن‌زارهای مرطوب در شمال ایران، ارتفاعات اطراف چلگرد در استان چهارمحال بختیاری و دشت

Potentilla anserina L.

بواسیر مفید است (4).

– بن ساقه گیاه توسط سلت‌ها و بومیان امریکا پخته می‌شود و مانند سیزی مصرف می‌شود. گل آذین آن ضد عفونی‌کننده و قابض است، سبب کاهش خونریزی و تورم می‌شود و بصورت چای برای درمان ورم معده، اخلاط سینه، اسهال و غرغره زخم گلو بکار می‌رود، شستشو با آن سبب کاهش قرمزی پوست، کک مک و آفتاب‌سوختگی می‌شود (2).

– دست اندرکاران معاصر گیاهان دارویی معتقدند ارزش دارویی اصلی این گیاه به خاصیت قابض بودن آن منحصر می‌شود. پنجه برگ چمن‌زاری غرغره‌ای مؤثر برای زخمهای گلو می‌باشد و دارویی کمک‌کننده به رفع اسهال است. اثرات قابض کمتری از دیگر گیاهان نزدیک به خود یعنی *Potentilla erecta* (این گیاه در ایران نمی‌روید) دارد. اما این اثر ملایم‌تری روی جهاز معدی – روده‌ای دارد. در استعمال خارج بصورت پماد یا مایع برای جلوگیری از خونریزی

Potentilla reptans L.

F. creeping cinquefoil, cinquefoil

پنجه برگ، پنجه برگ رونده

گیاه چندساله، با بیخ ساقه مولد ساقه‌های متعدد. ساقه‌های گلدار گسترده روی زمین، به طول ۱۰-۲۰ گاهی تا ۱۰۰ سانتیمتر، ساده، مولد گیاهچه‌های نابجا، بی‌کرک یا کرکی کوتاه. برگهای قاعده‌ای ۳-۷ تایی، با دمبرگ بلند؛ دمبرگ به طول ۱۰-۱۵ سانتیمتر؛ ساقه‌ای‌ها منفرد، با دمبرگ کوتاه، اغلب ۳-۴ تایی. گوشواره‌های برگهای پایینی در طول زیاد به ساقه چسبیده، با گوشک‌های سرنیزه‌ای کامل؛ گوشواره‌های ساقه‌ای کم و بیش تخم‌مرغی، نوک تیز،

کامل یا بندرت بریده بریده؛ برگچه‌های پایینی به طول ۲۰-۴۰ میلیمتر، بالایی‌ها خیلی کوچکتر، بدون دمبرگ، واژ تخم‌مرغی، بریده – دنداندار یا کنگره‌ای – دنداندار، کرکی تنک یا تقریباً بی‌کرک، گاهی کرک ابریشمی. گلها به قطر ۱۵-۲۰ میلیمتر، منفرد، با دمگل بلند، با دمگلها به طول ۵۰-۱۰۰ میلیمتر. کاسبرگها متنوع، اغلب داخلها نوک‌تیز و از خارجهای کم و بیش نوک‌کند آشکارا بلندتر. گلبرگها واژ قلبی پهن، از کاسه گل کم و بیش بلندتر. خامه تقریباً انتهایی، از برچه رسیده تقریباً کوتاهتر یا هم‌اندازه آن. کلاله کمی پهن شده. پراکندگی جهانی: اروپا، شمال آفریقا، ترکیه، قفقاز،

Potentilla reptans L.

خواص درمانی: قابض، تب‌بر و التیام‌بخش دارد و در استعمال داخلی برای درمان اسهال، بیماری‌های توأم با تب و در استعمال خارجی برای معالجه گلودرد، آفت و زخم‌های دهان مصرف می‌شود (۱۰).

– قابض خوبی است و از آن برای تقویت عمل دستگاه هضم استفاده می‌شود. ساقه‌های زیرزمینی، برگ و حتی کلیه اندام‌های گیاه در طب عوام به عنوان تصفیه‌کننده خون، رفع اسهال و درد گلو مصرف می‌شود (۱۱).

ایران، افغانستان، کشمیر، پاکستان و ترکمنستان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً بصورت علف هرز در نواحی روشن جنگلی، باغها و گاهی اراضی مرطوب و چمن‌زاری در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، همدان، اراک، لرستان، چهارمحال بختیاری، فارس، جنوب ایران، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه گیاه مصرف می‌شود و

Prunus domestica L.

**Prunus domestica* L.

E. damson tree, ass. plum, garden plum, horse gogs, plum, common plum, European plum

آلوزرد، آلوچه، گوجه

درختی خزان‌کننده کوتاه، به ارتفاع تا ۱۲ متر، اغلب بدون خار یا با خارهای تنک. شاخه‌ها بدون کرک یا ابتدا در حالت جوان کم و بیش کرکدار. برگها به طول تا ۱۰، به عرض ۶ سانتیمتر، بیضوی یا مستطیلی، نوک‌تیز یا نوک‌کند، با لبه کنگره‌ای – دندان‌اره‌ای، در حالت جوان با دو سطح کم و بیش کرکدار، سرانجام با سطح فوقانی بدون کرک و سطح تحتانی اصولاً در امتداد رگه میانی و رگبرگها کرکی. دمبرگ به طول تا ۲۰ میلیمتر. گلها با برگها هم‌زمان، اغلب دوتایی، گاهی در دسته‌های ۲-۴ تایی، به قطر ۱۵-۲۵ میلیمتر. دمگل به طول تا ۲۰ میلیمتر، بدون کرک یا کرکدار. میوه شفت تخم‌مرغی یا تقریباً کروی، با اندازه و رنگ متنوع، به طول تا ۸ سانتیمتر، سبز شونده، زرد، قرمز تا بنفش و آبی آسمانی تیره، گوشت سبز شونده یا زرد شونده، شیرین. دانه (هسته) تخم‌مرغی باریک یا بیضوی، بفرار چسبیده یا جدای از آن، فشرده، گره‌دار یا تقریباً شان زنبوری.

پراکندگی جهانی: کاشته شده در اروپا، آسیا، آفریقا و

مثال گیلان: ایسبیلی. - کرمانشاه: نجوران. - فارس: جهرم، شیراز. - خراسان: تربت حیدریه: کدکن؛ بزق؛ روستاهای اطراف کوههای هزارمسجد. - تهران: کرج؛ دماوند.

امریکا، گاهی به حالت خودروی در غرب آسیا دیده می‌شود. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در اغلب نقاط ایران بصورت کاشته شده دیده می‌شود، به عنوان

Prunus×domestica L.

Prunus×domestica L.

مصارف و کاربردها: خواص ضدیری، آنتی‌اکسیدان، ضدتب، ضدویروس، ملین، مسهل، قابض، هضم‌کننده غذا، صفرآور و خاصیت استروژنی دارد (۱۲).

- آلوچه تازه در رژیم غذایی فاقد مواد ازته ولی انرژی‌دهنده مصرف می‌شود و در رژیم غذایی مبتلایان به رماتیسم، نقرس و تصلب شرایین نیز مصرف می‌شود. آلوچه خشک در رفع یبوست نیز بکار می‌رود (۱۱).

Prunus domestica L.

برگهای جوان تا حدودی با کرکهای تنک. دمبرگ به طول تا ۲ سانتیمتر، بدون کرک غده‌دار یا کم کرک غده‌ای. گلها پیش‌رس، منفرد، نسبتاً بزرگ (درشت)، به قطر ۲/۵-۳/۵ سانتیمتر، بدون دمگل یا با دمگل‌های بسیار کوتاه. گلبرگها قرمز تا قرمز گلسرخی، گاهی سفید. گل بنه پیاله‌ای. کاسبرگها در سطح خارجی کرکدار بندرت تقریباً بدون کرک فقط با لبه کرکدار. پرچمها ۲۰-۳۰ تایی. شفت از نظر شکل و بزرگی قویاً متنوع، اغلب تقریباً کروی، به قطر ۵-۷ سانتیمتر، سبز کم‌رنگ تا زرد آجری، در یک طرف با رگه‌های قرمز، کرک پتویی، گاهی بدون کرک، گوشتی. هسته بسیار سخت، بیضوی یا تقریباً کروی، کمی فشرده، عمیقاً با شیارهای نامنظم، رگه‌دار یا شان زنبوری، به فرابر چسبیده یا جدای از آن. پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان، پاکستان و چین.

* *Prunus Persica* (L.) Batsch

Syn.: *Amygdalus Persica* L., *Persica vulgaris* Miller

E. peach, peach tree, plum, Nectarine

هلو، شفتالو

درختچه یا درختی کوتاه به ارتفاع تا ۸ متر، با تاج افشان، با پوست خاکستری - قهوه‌ای، شیاردار. شاخه‌های یکساله نازک، بدون کرک، درخشان، سبز رنگ، سرانجام قرمز شونده یا قهوه‌ای تیره شونده، با عدسک‌های متعدد، جوانه‌ها کرکدار. برگها به طول تا ۱۶، به عرض ۳/۵ سانتیمتر، بیضوی - سرنیزه‌ای یا مستطیلی - سرنیزه‌ای، با رأس نوک بلنددار، با قاعده‌ای گوه‌ای پهن، دندانه اره‌ای یا دندانه اره‌ای ریز، غده‌دار یا فاقد غده، سبز تیره، روی سطح فوقانی بدون کرک و صاف، در سطح تحتانی کم‌رنگتر، بدون کرک یا در امتداد رگبرگ میانی کرکدار، گاهی در

***Prunus Persica* (L.) Batsch**

***Prunus Persica* var. *compressa* (Loud.) Bean**

Prunus Persica (L.) Batsch

گلها و برگهای این گیاه مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی ملین ضعیف، ضد اسپاسم، کرم‌کش و مدر دارد و بمنظور معالجه یبوست، سیاه‌سرفه، التهاب مفاصل، نقرس، سنگ مجاری ادرار، انگلهای روده، سوختگی‌ها و انواع ضرب‌دیدگی‌ها بکار می‌رود (۱۰).
- برگ هلو قابض، ملین، ادرارآور، خلط‌آور، کرم‌کش، مسهل، مسکن و درمان‌کننده گاستریت، سیاه‌سرفه، سرفه، برونشیت و استفراغ است. گل‌های هلو ادرارآور، ضدکرم و مسکن است. دانه‌های آن خاصیت ضدآسم، ضدسرفه، ملین، مسهل و مسکن دارد و برای رفع یبوست، ضدسرفه، تسکین آسم و مشکلات قاعدگی بکار می‌رود. پوست ساقه درخت هلو ملین، ادرارآور، مسکن، برطرف‌کننده سیاه‌سرفه، سرفه و برونشیت می‌باشد (۱۲).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: بندرگز. - یزد: ابرقو. - بوشهر: دامنه کوه خورموج. - فارس: شیراز، جهرم. - کرمان: دارزین.

- انواع هلوی پرپر و زینتی در سالهای اخیر در تهران، اصفهان (پارکها، باغهای گیاه‌شناسی) و انواع میوه‌ای آن در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد ایران کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: گلها، میوه‌ها، برگها و پوست گیاه مصرف می‌شود. هلو مسکن، مدر و خلط‌آور است. بسیار مفید برای تحریک و انباشته شدن (احتقان) سطحی معدی است. همچنین برای درمان سرفه و برونشیت مزمن بکار می‌رود. میوه آن مقوی معده، آرام‌کننده و ضداسکوریوت است و مفید برای کشتن کرم آسکاریس می‌باشد (6).

امروزه به عنوان دارو به آنها نگاه می‌کند و شاید بیشترین خواص دارویی شناخته شده آنها مسهل بودن میوه‌های آنهاست، و آنچه در مورد خواص برگ، گل و ... عنوان گردیده نیاز به تحقیق و تفحص بیشتری دارد؛ بنابراین این گیاه بیشتر در ردیف میوه‌ها جای دارد تا داروهای گیاهی (مؤلف).

Prunus Persica var. *nucipersica* Schneid.

* *Prunus Persica* var. *nucipersica* Schneid.

Syn.: *Amygdalus Nectarina* Aiton, *Prunus Persica* var. *Nectarina* (Ait.) Maxim., *Persica nucipersica* Borkh.

E. nectarine, smooth peach

شلیل

درختی به ارتفاع تا ۵ متر. شاخه‌چه‌ها بی‌کرک. جوانه‌ها کرکدار. برگ‌ها بیضوی - سرنیزه‌ای یا مستطیلی - سرنیزه‌ای، پهن‌ترین قسمت حدود میانه یا کمی بالاتر از میانه، نوک‌دار بلند، دندانه اره‌ای انبوه یا نزدیک بهم، دمبرگ‌دار. گل‌ها منفرد، صورتی یا سفید، با دمگل کوتاه. میوه استوانه‌ای - کروی، بدون کرک، با گوشت زرد مایل به قرمز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت کاشته شده در نواحی معتدله و معتدله سرد دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: در واقع کولتیوارهای متعددی از نژاد هلو / *Prunus Persica* (L.) Batsch در ایران کاشته می‌شوند که میوه آنها شهرت قابل توجهی دارند و با نام‌هایی مانند

***Prunus Persica* f. *scleropersica* (Reichb.) Voss**

E. clingstone peach

هلوی هسته ناجدا

***Prunus Persica* f. *aganopersica* (Reichb.) Voss**

E. freestone peach

هلوی هسته جدا

***Prunus Persica* var. *nucipersica* Schneid.**

Syn.: *Persica nucipersica* Borkh. *Persica Persica* var. *laevis* Gray., *Prunus Persica* var. *Nectarina* (Ait.) Maxim.

E. nectarine, smooth peach

شلیل

* *Prunus Persica* var. *compressa* (Loud.) Bean

Syn.: *Persica vulgaris* var. *compressa* Loud., *Persica Persica* var. *platycarpa* Bailey

E. flat peach

هلوی بشقابی

شناخته می‌شوند. شهرت آنها بیشتر بدلیل میوه‌های لذیذ و با ارزش تغذیه‌ای بالا می‌باشد و کمتر کسی

میوه این درختچه بیشتر به مصرف دارویی می‌رسد. جوشانده گل‌های آن در گرفتگی غیرارادی، ماهیچه‌های معده، شکم‌روش، سرفه، آب آوردن انساج، سنگ کلیه، قولنج‌های کبدی، ترشحات زنانگی، پیدایش دانه در پوست بدن اطفال توصیه می‌شود (۱۱).

Prunus spinosa L.

E. sloe, blackthorn

آلوچه، هلاله، گوجه وحشی

درختچه‌ای، بندرت درختی کوتاه، با خارهای فراوان، مولد پاچوش. شاخه‌های جوان اغلب کم و بیش کرکدار، سرانجام اغلب بدون کرک شونده. برگ‌ها به طول تا ۵، به عرض ۲/۵ سانتیمتر، اغلب کوچکتر، بیضوی، واژ تخم‌مرغی یا واژ تخم‌مرغی - مستطیلی، با رأس نوک‌تیز یا نوک کند، با قاعده گوه‌ای، کنگره‌ای - دندان‌اره‌ای، در حالت جوان با دو سطح کرکی کوتاه، سرانجام بدون کرک شونده یا در سطح تحتانی بدون کرک یا کم و بیش کرکدار؛ دمیرگ به طول تا ۱ سانتیمتر، بدون کرک یا کرکدار. گل‌ها سفید، پیش‌رس (قبل از پیدایش برگ‌ها ظاهر می‌شود)، منفرد یا بسیار بندرت دوتایی، به قطر حدود ۱۵ میلیمتر. کاسبرگ‌ها مژده‌دار. دمگل به طول تا ۱ سانتیمتر، بدون کرک یا کرکدار. میوه شفت‌کروی، به قطر ۱۰-۱۵ میلیمتر، آبی آسمانی تیره یا تقریباً سیاه، با لایه‌ای مومی، گوشت سبزرنگ، ترش مزه؛ هسته تخم‌مرغی یا بیضوی، صاف یا تقریباً زیر، به فرابر چسبیده.

Prunus spinosa L.

- جنس *Prunus* L. در ایران ۵-۷ گونه درختی خودروی و کاشته شده دارد که امروزه همگی آنها با نام گوجه درختی و هلو در بازار میوه مصرف می‌شوند و جنبه‌های مصرفی آنها به عنوان میوه بیشتر از ارزش‌های آنها به عنوان دارو می‌باشد. نامهای فارسی این ارقام عبارتند از: گوجه برغانی، گوجه قطره طلا، آلوچه، آلو، آلوزرد، آلوسیاه (حلی، حلیکک)، هلو، شلیل، شیرنگ، هلو بشقابی

یادآور می‌شود هلو در فلورا ایرانیکا با نام *Persica vulgaris* Miller معرفی شده است.

- از درختان

Amygdalus communis L.

بادام شیرین، بادام تلخ

پراکندگی جهانی: ایران، آناتولی و قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای مازندران، گیلان و آذربایجان.

مصارف و کاربردها: میوه، گل‌ها، پوست و برگ‌های گیاه مصرف می‌شود. میوه آن خواص درمانی ضداسهال، مقوی عمومی و گل‌های آن ملین، مدر، تصفیه‌کننده خون و پوست و برگ آن ضد‌دیابت و ضد‌آسم دارد و برای درمان خستگی عمومی افراد در حال رشد، دمل و جوش غرور جوانی استفاده می‌شود (۱۰).

- پوست درختچه مذکور، گل و میوه آن قابض است. پوست شاخه‌ها و پوست ریشه آن اثر تب‌بر ملایم دارد. گل‌های آن مدر و تصفیه‌کننده خون است. گل و

*Prunus spinosa L.**Armeniaca vulgaris Lam.*

زردآلو، قیسی

Cerasus avium (L.) Moench

گیلاس، آلوکک

Cerasus vulgaris Miller

آلبالو

Persica vulgaris Miller

هلو، شفتالو

Prunus domestica L.

آلوچه، آلو زرد، گوجه

صمغ یا رزین یا گمی (gum) تراوش می‌شود که بعضاً برای تهیه چسب از آنها استفاده می‌کنند و احتمالاً ارزش دارویی نیز دارند و بنام (زدو Zedu) در بین دست‌اندرکاران طب سنتی شناخته می‌شود.

*Pyrus communis L.*** Pyrus communis L.*

E. common pear, pear tree

گل‌ابی

درختی هرمی پهن، به ارتفاع تا ۱۵ بندرت ۲۰ متر، گاهی خاردار. شاخه‌چه‌های جوان بی‌کرک یا کمی کرکدار. برگ‌ها دایره‌ای - تخم‌مرغی تا بیضوی، نوک تیز یا نوک‌دار کوتاه، تقریباً قلبی تا گوه‌ای پهن، به طول ۲-۸ سانتیمتر، کنگره‌ای - دندانه‌اره‌ای، بهنگام جوانی بی‌کرک یا با کرک‌های بلند و جدا؛ دمبرگ‌ها نازک، به طول ۱/۵-۵ سانتیمتر. گل‌آذین با کرک‌های بلند و جدا یا تقریباً بی‌کرک؛ دمگل‌ها به طول ۱/۵-۳ سانتیمتر. گل‌ها سفید، به عرض حدود ۳ سانتیمتر. میوه فرفره‌ای یا تقریباً کروی تا گلابی شکل، با دم میوه‌ای نازک به طول تا ۵ سانتیمتر.

- این گونه طی سال‌های متمادی کاشته می‌شود و گاهی نیز بحالت فرار کرده و خودروی دیده می‌شود. فرم‌های رویشی، وارسته‌ها و کولیتوارهای زیادی از آن می‌توان دید.

- گلابی در ایران کولیتوارهای متعددی دارد که بنام‌های دم‌کج (dumkaj)، شاه‌میوه (shahmive)، گلابی نطنزی (golabinatanzi)، زیجه (zije) گلابی قرمز (golabighermez)، لپوک (lapuk) شناخته می‌شوند.

پراکندگی جهانی: اروپا و غرب آسیا.

Pyrus communis L.

مجاری ادراری مصرف می‌شود (۱۰).
 - جوشانده برگ آن سبب شل کردن گرفتگی عضلانی می‌شود. میوه آن خوراکی و پایین آورنده فشار خون است. غذایی مناسب است و به کودکان در موارد کم‌خونی و اسهال داده می‌شود (۵).
 - انواع گلابی خودروی در ایران گاهی به مصرف

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نواحی معتدله و معتدله سرد دیده می‌شود.
مصارف و کاربردها: میوه این گیاه خواص درمانی: مدر و کاهنده اسیداوریک، ضد عفونت و مسکن مجاری ادراری دارد و برای مداوای روماتیسم، نقرس، کمی ادرار، عفونتهای مجاری ادراری و سنگهای

**Pyrus mazanderanica* Schoenbeck Tem.

گلایی مازندرانی

Pyrus oxyprion Woron.

Pyrus salicifolia Pall.

گلایی برگ بیدی، داغ آرموت

Pyrus syriaca Boiss.

گلایی سوری، امرود

Pyrus turcomanica Maleev

گلایی ترکمنی

گونه‌های ستاره‌دار انحصاری ایران و گونه‌ای که با دو ستاره مشخص شده بطور معمول در نقاط معتدله و معتدله سرد ایران کاشته می‌شود.

غذایی و دارویی می‌رسند که در اینجا بنامهای انواع خودروی و کاشته شده آن در ایران اشاره می‌کنیم

Pyrus Boissieriana Buhse

گلایی گرگانی، تلکا

**Pyrus communis L.

گلایی، امرود، خج

Pyrus elaeagnifolia Pall.

گلایی سنجدی

Pyrus farsistanica Browicz

گلایی شیرازی

*Pyrus glabra Boiss.

گلایی بی‌کرک، آنچوچک

Pyrus hyrcana Fedor

گلایی خزری

**Pyrus kandevanica* Ghahreman, Khatamsaz & Mozaffarian
گلایی کندوانی

Pyrus farsistanica Browicz

Pyrus glabra Boiss.

Pyrus hyrcana Fedor

Pyrus syriaca Boiss.

Pyrus syriaca Boiss.

Rosa canina L.

Rosa canina L.

Syn.: *Rosa corymbifera* Borkh., *Rosa canina* L. var. *keredjensis* Klast., *Rosa dumetorum* Thuill., *Rosa tomentella* Lehm.

E. dog rose, hip_rose, briar rose, common briar

نسترن وحشی، گل سگ

درختچه‌ای ایستاده یا افشان و بندرت پیچان بالارونده، به ارتفاع ۱-۴ متر، خاردار. خارها خمیده یا سرعصائی، اغلب هم شکل، روی تنه به صورت نامساوی (بی‌نظم) پراکنده (قرار گرفته). شاخه‌چه‌های گلدار گاهی بدون خار. برگچه‌ها ۵-۷ تایی، به طول ۳۰-۴۰ (۴۵-) میلیمتر، تخم‌مرغی یا بیضوی، بندرت واژ تخم‌مرغی، با رأس نوک تیز یا نوک‌دار، با قاعده‌ای گوه‌ای یا گرد، بدون کرک یا در سطح تحتانی در واقع کرک‌دار، با دو سطح یا فقط در

Rosa canina L.

اغلب در نقاط مختلف اعم از جنگلی، مرتعی، بیشه‌زاری و گاهی کناره‌های باغها در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، همدان، کرمانشاه، اصفهان، لرستان، چهارمحال بختیاری، ایلام، فارس، کهگیلویه و بویراحمد، کرمان، خراسان و تهران می‌روید. اغلب به عنوان پایه برای پیوند رزهای زینتی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

مصارف و کاربردها: گلها و برگهای آن مصرف می‌شود. برگها خواص درمانی: مقوی، التیام‌بخش؛ گلها: ملین و مقوی دارد و برای درمان ضعف، سنگ مجاری ادرار، زخمها، زخمهای دیرجوش و سوختگیها مصرف می‌شود (۱۰).

– مهمترین اثرات درمانی نسترن وحشی: ضد درد،

سطح تحتانی صاف یا بندرت با کرکهای غده‌دار. گوشواره‌ها نسبتاً باریک. گلها قرمز یا سفید، به قطر (۳۵) – ۴۵ – میلیمتر، منفرد یا دسته‌ای دهمی. دمگلها اغلب مساوی گل بنه یا بلندتر از آن، صاف یا با کرکهای غده‌دار پایک‌دار، گاهی حتی کرک‌دار. کاسبرگها شانه‌ای بریده، بعد از گلدهی برگشته، اغلب بعد از رسیدن میوه ریزان. خامه‌ها بدون کرک یا با کرکهای تنک، گاهی با کرکهای بلند و جدا. منفذ (دهانه) باریک. میوه کروی یا بیضی، صاف یا با کرکهای غده‌ای پایک‌دار، در حالت رسیده قرمز.

پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان، پاکستان، عراق، ترکمنستان، شمال آفریقا و آسیای جنوب غربی. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختچه‌ای

غذایی تولید می‌کنند که سرعت توسط بدن جذب می‌شود. به این دلیل شربت تهیه شده از میوه رز نوشابه‌ای مغذی برای کودکان است. تانن موجود در میوه گل سگ دارویی ملایم برای درمان اسهال است. میوه گل سگ مدر ملایم است، علاوه میوه گل سگ تشنگی را کاهش می‌دهد و تورم معده را تسکین می‌دهد (4).

جنس رز / *Rosa* L. در ایران ۱۶ گونه درختچه‌ای خودروی دارد که گل‌های اغلب آنها معطرند و علاوه بر عطر گل‌ها گونه‌ای مثل *Rosa foetida* Herrm. برگ‌های معطر نیز دارد. جهت اطلاع از انواع رزهای خودروی در اینجا فهرست آنها ارائه می‌گردد.

Rosa asperima Godet

رز بویراحمدی

Rosa heggeriana Schrenk

رز سفید

Rosa Boissieri Crepin

رز سهندی

Rosa canina L.

نسترن وحشی، گل سگ

Rosa caryophyllacea Besser

رز گرگانی، رز زیارتی

Rosa elymaitica Boiss. & Hausskn.

نسترن کوهی، رز ایلامی

Rosa foetida Herrm.

نسترن زرد، رز معطر

Rosa hemisphaerica J. Herrmann

رز زرد

Rosa moschata J. Herrmann

نسترن شیرازی، رز عنبر

Rosa orientalis Dupont ex Ser.

رز شرقی، رز پاکوتاه

Rosa persica Michx. ex Juss.

رز ایرانی، ورک

Rosa pimpinellifolia L.

مشکجه، رز روباهی، رز خارآلود

Rosa pulverulenta M.B.

رز گردآلود

Rosa villosa L.

رز کرک‌آلود

Rosa Webbiana Wall. ex Royle

رز خراسانی

البته رزهای بسیاری وجود دارند که بصورت کاشته شده در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد ایران کاشته می‌شوند و جنبه‌های زینتی آنها بیشتر از کاربری دارویی آنها اهمیت دارد (مؤلف).

***Rosa canina* L.**

ضد اسهال، آنتی‌اکسیدان، ملین، ادرار آور، کاهش دهنده قند خون، مسهل، مقوی اعصاب و ضد کرم می‌باشد (۱۲).
- میوه‌های گیاه مصرف می‌شود. میوه‌های گل سگ حاوی میزان بالایی از ویتامین هاست، هنگامی که بصورت تازه مصرف گردد، آنها ویتامین و دیگر مواد

Rosa elymaitica Boiss. & Hausskn.

Rosa foetida Herm.

Rosa orientalis Dupont ex Ser.

Rosa persica Michx. ex Juss.

گلدهی برگشته، ریزان، در سطح پستی با کرکهای مویی- کرک غده‌دار؛ گل بنه با کرکهای مویی - کرک غده‌دار. میوه‌ها واژ تخم‌مرغی، به طول ۲/۵ سانتیمتر، ریش‌دار، قرمز. پراکندگی جهانی: با مبدأ آسیای صغیر، و کاشته شده در اغلب نقاط جهان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: یکی از گیاهان با ارزشی است که به منظور تهیه گلاب در اغلب نقاط ایران دیده می‌شود، اما در وسعت زیاد باغهای وسیعی از آن در کاشان، کرمان، تبریز و میمند فارس ایجاد شده است و در نواحی دیگر معتدله و معتدله سرد ایران و در استانهای تهران، آذربایجان، یزد و اصفهان نیز کاشته شده است.

* *Rosa damascena* Mill.

E. Damask rose, Persian rose

گل محمدی، گل گلاب

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۲ متر، با ساقه‌های معمولاً با خارهای قلاب مانند (سرعصائی) محکم و متعدد، گاهی مخلوط با کرکهای موی ریش مانند غده‌دار. برگچه‌ها معمولاً ۵ تایی، گاهی ۷ تایی، تخم‌مرغی تا تخم‌مرغی - مستطیلی، به طول ۲-۶ سانتیمتر، دندانه اره‌ای ساده، با سطح فوقانی بدون کرک، سطح تحتانی کم و بیش کرک‌دار؛ دمبرگ خاردار. گوشواره‌ها گاهی شانهای. گلها سرخ تا قرمز دوردیفی، در گل‌آذین دپیچی، با دمگل کرک مویی - کرک غده‌دار یا خاردار. کاسبرگها در طول

Rosa damascena Mill.

مقدار مساوی شکر به عنوان مقوی و چاق کننده شناخته می شود. جوانه (غنچه) گلها قابض هستند،

Rosa damascena Mill.

مصارف و کاربردها: گلبرگهای آن مصرف می شود و خواص درمانی: ملین ضعیف دارد و برای درمان یبوست بکار می رود. گلاب تهیه شده از گلهای آن در بهداشت پوست و ضد عفونی کردن محیط و معطر نمودن فضا کاربرد دارد (۱۰).

- گلبرگها و گلاب تهیه شده از گل محمدی اثرات درمانی بشرح زیر دارد: ضد اسهال، ضد التهاب، افزایش دهنده میل جنسی، ضد کرم آسکاریس، قابض، ضد نفخ، مقوی قلب، خلط آور، ملین، مسهل، مقوی معده، مقوی اعصاب، ضد کرم، ضد زخم و اشتها آور می باشد (۱۲).

- گلبرگهای گل محمدی در استعمال خارجی به عنوان قابض مصرف می شود، کنسرو ساخته شده از آن با

Rosa damascena Mill.

قلبی است. گلاب به عنوان معطر در ترکیبات دارویی و گیاهان دارویی (داروهای جالینوسی) استفاده می شود. روغن گل سرخ در صنایع عطرسازی و آرایشی مصرف می شود (5).

به عنوان اشتها آور، مقوی قلب، مقوی اندامهای وابسته به سر، روان کننده صفرا و هورمون سرماخوردگی مورد توجه قرار می گیرند (6).
- قابض ملایم، بادشکن، بالا برنده فشارخون و مقوی

Rosa damascena Mill.

مقاردار. کاسپرگها سفید - نمدی، بعد از گلدهی برگشته. گلبرگها در سطح خارجی کرکی کوتاه، ارغوانی یا قرمز تیره.

پراکندگی جهانی: شمال غرب کوههای هیمالیا (کشمیر)، چیترا، غرب پاکستان، افغانستان، ترکمنستان (کپت داغ)، ایران، قفقاز، کریمه، غرب آسیا و شبه جزیره بالکان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، فارس، کهکیلویه و بویراحمد، خوزستان، خراسان و تهران.

تاریخ و کاربردها جنس *Rubus* L. در ایران ۹ گونه دارد که بجز گونه *Rubus anatolicus*

***Rubus anatolicus* (Focke) Focke ex Hausskn.**

Syn.: *Rubus sanctus* Schreber., *Rubus amoenus* Portenschl., *Rubus ulmifolius* Schott. subsp. *anatolicus* Focke

E. elm-leaved blackberry

تمشک درختی، تمشک برگ نارونی

شاخه‌های برخاسته از زیرزمین ضخیم، راست گوشه‌ای، شیاردار، در بالا با کرکهای ستارکی تار ابریشمی - میکایی شونده، پوشیده با خارکهای محکم. برگها سده تایی یا ۵ تایی. چرمی، روی سطح فوقانی با کرکهای ستارکی خاکستری - نمدی (اصولا در برگهای فوقانی)، اغلب اصولا کرکی مویی، در سطح تحتانی سفید - نمدی؛ برگچه انتهایی تقریبا دایره‌ای یا واژ تخم‌مرغی پهن، نوک کند و اغلب

***Rubus anatolicus* (Focke) Focke ex Hausskn.**

Rubus dolichocarpus Juz تمشک میوه چلیکی

Rubus hyrcanus Juz. تمشک خزری، ولوش

Rubus lamuginosus Stev. ex Ser. تمشک جنگلی، تمشک کرک آلود

Rubus ochthodes Juz. تمشک قفقازی

Rubus persicus Boiss. تمشک ایرانی

Rubus Raddeanus Focke تمشک تالشی، هندل

Rubus saxatilis L. تمشک سنگی

به امید اینکه روزی خواص و کاربردهای هریک از گونه‌ها و یا احیاناً شباهت همگی آنها بهم در تحقیقات آینده اثبات شود (مؤلف).

که حالت درختچه‌ای و همه‌جاروی دارد اغلب آنها در نواحی جنگلی شمال ایران و دامنه‌های البرز و آذربایجان می‌رویند و بدلیل داشتن میوه لذیذ شناخته می‌شوند و ارزش دارویی آنها کمتر مورد توجه قرار گرفته است. بنابراین برای اثبات ارزش‌های دارویی آنها باید تحقیقات جامعی روی آنها صورت بگیرد و در اینجا به فهرست گونه‌های آن در ایران اشاره می‌شود.

Rubus anatolicus (Focke) Focke ex Hausskn.

تمشک درختی، تمشک برگ نارونی

Rubus caesius L. تمشک کبود

***Rubus caesius* L.**

E. European dewberry, dewberry

تمشک کبود

کوچک، اغلب در تمام جهات با کرکهای غده‌دار پایک‌دار. برگ‌ها سه‌تایی (بسیار بندرت ۴ تایی)؛ گوشواره‌ها سرنیزه‌ای؛ برگچه‌ها در هر دو سطح با کرکهای تنک، برگچه انتهایی تخم‌مرغی - لوزی یا با قاعده تقریباً قلبی - تخم‌مرغی. دمگل آذینها کرکدار

شاخه‌های با منشأ زیرزمینی (جوانه‌های زمستانه) گرد، لایه مومی دار - کبود، با خارک‌های ضعیف

Rubus caesius L.

شونده، به تتکی یا انبوهی با خارهای سوزنی و کرک غده‌ای. کاسه گل سبز، کرکدار، کاسبرگها چسبیده به میوه؛ گلبرگها بیضوی پهن، سفید؛ برچه‌ها بی کرک. پراکندگی جهانی: اروپا، غرب و مرکز آسیا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: در مناطق مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، لرستان، کرمان، خراسان و تهران می‌روید. **مصارف و کاربردها:** برگها و جوانه‌های گیاه مصرف می‌شود و در استعمال خارجی خواص درمانی: قابض، بندآورنده خون، ضد عفونی کننده، ضد دیابت، مدر و التیام بخش دارد و در استعمال داخلی برای درمان: وجود خون در ادرار، بواسیر، اسهال، اسهال خونی، ترشحات سفید زنانه، خونریزی رحم، گلودرد و مالاریا، دیابت، سوء هاضمه، روماتیسم نقرسی، کم خونی، کمی ادرار و سنگ‌های مجاری ادراری بکار می‌رود و در استعمال خارجی برای درمان: گلودرد، ورم لثه، التهاب زبان، دردهای عصبی دندان، ترشحات سفید زنانه و زخمهای دیرجوش مصرف می‌شود (۱۰).

***Sanguisorba minor* Scop.**Syn.: *Poterium Sanguisorba* L.

E. small burnet, salad burnet, burnet

توت روباهی

گیاه علفی چندساله، با ساقه‌های متعدد، به ارتفاع تا ۷۰ سانتیمتر یا گاهی بیشتر. برگهای قاعده‌ای شانه‌ای ۵-۱۰ جفتی، برگچه‌ها کم و بیش دندانه‌ای عمیق، با دندانه‌های انتهایی (بالایی) کوتاه، گلها بدون گلبرگ در گل آذین کپه‌ای یا سنبله‌ای کوتاه، گلهای بالایی ماده، میانی و پایینی‌ها نر ماده؛ پرچمها دوتایی یا چندتایی، تعداد پرچمها به طرف پایین افزایش می‌یابد. برگها ۲ تایی؛ کلاله فرچه‌ای، سفید، سرخ یا قرمز. نهنج کم و بیش ۴ گوشه‌ای، سنگ پای و

چروکیده.

پراکندگی جهانی: اروپا (بجز نواحی شمالی)، شمال افریقا، جنوب غرب و مرکز آسیا؛ و معرفی شده در شمال آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی علوفه‌ای با ارزش در اغلب نقاط استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، لرستان، کهگیلویه و بویراحمد، اصفهان، یزد، فارس، چهارمحال بختیاری، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

– با توجه به تنوع شکلی دو زیرگونه آن بنامهای زیر
--subsp. *lasiocarpa* (Boiss. & Hausskn.) Nordborg
-- subsp. *muricata* (Spach) Briq.

ضعف عمل دستگاه هضم استفاده می‌کنند. برگ آن اختصاصاً مقوی معده است. در استعمال خارج اثر التیام‌دهنده دارد و بصورت مایع برای شستشو و پانسمان زخمها بکار می‌رود (۱۱).
- با توجه به ارزش علوفه‌ای بالای این گیاه و پراکندگی قابل توجه آن در نقاط معتدله و معتدله سرد ایران جایگاه ویژه‌ای در طب سنتی ایران برای آن تعریف نشده است (مؤلف).

در ایران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود و خواص درمانی: قابض، مدر، بندآورنده خون، ضدنفخ، ضدترشح شیر و التیام‌بخش دارد و برای معالجه ورم روده، اسهال کودکان، اسهال خونی، تجمع خون در سینه، خونریزی رحم و تخمیر روده‌ها بکار می‌رود (۱۰).
- اشتها آور، مدر و بطور خفیف اثر قابض و ضدنزله دارد، از آن برای درمان سنگ کلیه، اسهال خونی و

Sanguisorba minor Scop.

بی‌کرک یا کرکی کوتاه، کم و بیش به‌رنگ زنگ، در حالت مسن بی‌کرک، خاکستری. جوانه‌ها به طول تا ۱۳ میلیمتر، دوکی شکل یا مخروطی، تقریباً بی‌کرک. برگ‌ها به طول تا ۲۰-۳۰ سانتیمتر، شانه‌ای، با برگچه‌های ۶-۷ جفتی، به طول تا ۸/۵، به عرض ۲/۸-۱ سانتیمتر، کم و بیش بیضوی - سرنیزه‌ای پهن،

Sorbus aucuparia L.

Syn.: *Sorbus Boissieri* C. K. Schneider, *Sorbus domestica* L. var. *Boissieri* (C. K. Schneider) Diapulis
E. service tree, service tree mountain ash, flower's service tree, mountain ash

تیس، بارانک برگ شانه‌ای

درخت یا درختچه‌ای مرتفع، با شاخه‌های جوان

Sorbus aucuparia L.

میانه کرک پشمالو. میوه به قطر ۸-۱۱ میلیمتر، تخم مرغی - کروی، زرد - قرمز. پراکندگی جهانی: قفقاز، ارمنستان، تالش و شمال ایران. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در ارتفاعات جنگلی شمالی ایران در دامنه‌های شمال البرز مرکزی و در استان مازندران (کندوان، کجور، بلده) می‌روید.

مصارف و کاربردها: میوه آن مصرف می‌شود. گیاه قابض اغلب بصورت مربا یا دم‌کرده برای درمان اسهال و بواسیر مصرف می‌شود. بعلاوه دم‌کرده آن را می‌توان بصورت غرغره برای زخم گلو (گلودرد) و بصورت شستشو برای معالجه بواسیر و تخلیه زیاد مجرای تناسلی زنان بکار برد (4).

- دم‌کرده برگ آن اثر مسهلی ملایم و رفع‌کننده ناراحتیهای دستگاه تنفسی مانند سرفه و برونشیت دارد. میوه تازه آن مدر، قاعده‌آور، ضداسکوربوت و بطور

با قاعده نامساوی پهلوی، با رأس نوک‌تیز، با لبه‌های از میانه به بالا یا فقط در $\frac{1}{3}$ بخش فوقانی یا تقریباً از قاعده دنداندار - دنداناره‌ای، روی سطح فوقانی بی‌کرک، در سطح تحتانی کم‌رنگتر، در تمام سطح با فقط در امتداد رگبرگ اصلی کرکدار. محور برگ روی سطح فوقانی چشمگیر یا بطور نامحسوسی کانالدار، تقریباً بی‌کرک تا کرکدار، قاعده برگچه‌ها پوشیده از کرکهای بلند سفید و کرک غده‌ای. گل آذین به قطر ۷-۱۵ سانتیمتر، با شاخه‌های کرک هلوئی تا بی‌کرک. گالها به قطر ۱۰-۱۲ میلیمتر. گل‌بنه بی‌کرک یا کرک هلوئی - نمادی. بریدگیهای کاسه گل به طول حدود ۱، به عرض ۱ میلیمتر، سه گوشه‌ای پهن بی‌کرک یا تقریباً پشمالو. گلبرگها به طول حدود ۳، به عرض ۴ میلیمتر، تخم مرغی پهن، به کوتاهی ناخنک‌دار، روی سطح فوقانی گاهی پشمالوی تک. پرچمها هم‌اندازه گلبرگها یا کمی بلندتر. خامه ۴-۵ تایی، از قاعده یا از

می‌شود. شیره تازه یا پخته میوه آن برای رفع سرفه، گرفتگی صدا، اسهال، اسهال خونی، رماتیسم، حالت نرله‌ای مختلف و بیماریهای سینه بکار می‌رود (۱۱).

Sorbus torminalis (L.) Crantz

قاعده کرک دار. میوه به طول ۸-۲۰، به عرض ۷-۱۴ میلیمتر، تقریباً کروی، گلابی شکل یا مخروطی - استوانه‌ای.

پراکندگی جهانی: شرق، غرب و مرکز اروپا، مجارستان، غرب و جنوب روسیه، قفقاز، ترکیه، ارمنستان، کردستان، شمال غرب ایران و شمال آفریقا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: ارتفاعات جنگلهای شمال ایران در استانهای گرگان، مازندران، گیلان و آذربایجان (ارسباران).

مصارف و کاربردها: در گذشته به عنوان قابض در بیماریهای مختلف بکار می‌رفته و از میوه‌های آن برای رفع اسهال‌های ساده و اسهال خونی استفاده می‌کرده‌اند (۱۱).

- بطور کلی جنس بارانک / *Sorbus* در ایران ۶ گونه درختی یا درختچه‌ای بلند دارد، علاوه بر جنگلهای شمال ایران و آذربایجان در بخشهایی از

ملازم قابض است. از میوه آن مخلوط با قند نوعی مربا تهیه می‌شود که در موارد کمی دفع ادرار، دفع سنگ کلیه و اسهال خونی و قولنج‌های کلیوی استفاده

Sorbus torminalis (L.) Crantz

Syn.: *Crataegus torminalis* L.

E. checker-tree mountain ash, checker tree, wild service tree

بارانک

درختی به ارتفاع تا ۲۵ متر یا درختچه‌ای، با شاخه‌های یکساله بنفش تیره یا زنگی رنگ، در حالت مسن خاکستری. جوانه‌ها به طول ۷-۲/۵ میلیمتر، تخم‌مرغی، نوک کند یا نیمه کروی، بی‌کرک، درخشان، فقط با لبه کم و بیش مژک‌دار - پشمالو. برگ‌ها به طول ۵-۱۸، به عرض ۴-۱۴ سانتیمتر، با محیط تخم‌مرغی پهن، تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، لوزی، دلتایی، یا تقریباً دایره‌ای، با قاعده قلبی تا گوه‌ای پهن، با رأس نوک‌دار، شانهای - لوبدار، بطرف قاعده گاهی تقریباً تا رگبرگ اصلی شکافته، با لوبهای در دو طرف ۳-۵ تایی، سه گوشه - تخم‌مرغی تا مستطیلی - سرنیزه‌ای، نوک‌تیز، بندرت به نسبت نوک کند، در سراسر لبه دندان‌اره‌ای ریز ناهمسان، با رگبرگهای در هر دو سطح ۳-۷ تایی، روی سطح فوقانی بی‌کرک، در سطح تحتانی کم‌رنگتر، در حالت جوان کرک هلوئی، سرانجام (در نهایت) عریان شده یا با کرکهای نمدی پایا. دمبرگ به طول ۲-۵ سانتیمتر، بی‌کرک یا کرکی تنک تا کرک هلوئی - نمدی. گل آذین به قطر تا ۱۲ سانتیمتر، با شاخه‌ها، دمگله‌ها و گل‌بنه کرکی بلند و جدا - کرک نمدی. بریدگه‌های کاسه گل به طول ۱/۵-۳ میلیمتر، سه گوشه، بندرت سه گوشه - مستطیلی، بی‌کرک یا با گل‌بنه کرک نمدی تنک. گلبرگها به طول ۵-۷، به عرض ۴-۵ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی یا تقریباً دایره‌ای، با قاعده پهن بدون پایک یا به کوتاهی ناخنک‌دار. خامه ۲ تایی، در قاعده یا تا $\frac{2}{3}$ طول پیوسته، در

Sorbus luristanica (Bornm.) Schoenbeck. Temesy

بارانک لرستانی

Sorbus orientalis Schoenbeck - Temesy

بارانک شرقی، اندری

Sorbus persica Hedl.

بارانک ایرانی

Sorbus torminalis (L.) Crantz

بارانک

با توجه به شباهت میوه‌های این گونه به یکدیگر، به نظر می‌رسد که خواص دارویی مشابهی نیز داشته باشند که این خود نیازمند تحقیق بیشتر در ارتباط با کاربردهای آنها می‌باشد (مؤلف).

زاگرس مرکزی نیز پراکنده‌اند و اطلاعات دارویی قابل توجهی در مورد آنها وجود ندارد و اطلاعات آورده شده بیشتر در مورد گونه‌هایی است که به نحوی پراکندگی مشترکی با گونه‌های این جنس در اروپا دارد. بنابراین لازمه استفاده‌های منطقی دارویی از آنها انجام تحقیقات منسجم و دقیق روی آنهاست. در اینجا برای کسب اطلاعات بیشتر به نامهای علمی و فارسی گونه‌های مختلف آنها اشاره می‌شود.

Sorbus aucuparia L. تیس، بارانک برگ شانه‌ای

Sorbus graeca (Spach) Loddiges ex Schauer

دیو آبالو، بارانک خاکستری

تیره روناس/ *Rubiaceae*

Cinchona officinalis L.

* *Cinchona officinalis* L.

E. cinchona tree, Peruvian bark tree

گونه گنه

درختچه یا درختی کوچک، به ارتفاع تا ۱۶ متر، با برگهای بزرگ سبز درخشان، به طول ۷-۲۸، به عرض ۲/۵-۱۳ سانتیمتر، بدون کرک. گل آذین گرز، با گلهایی به طول ۸-۱۷ میلیمتر، با کاسبرگهای بدون کرک، با گلبرگهای زرد، سبز یا قرمز. میوه به طول تا ۲۵ میلیمتر، صاف و با کرکهای تنک.

پراکندگی جهانی: بومی نواحی گرمسیر و کوهستانی جنوب امریکا به‌ویژه پرو است. کاشته شده در هندوستان، جاوه و بخشهایی از افریقا. گیاه با قلمه در بهار دیر تکثیر می‌شود. ترکیبات این گیاه با عنوان گنه‌گنه به ایران وارد می‌شود.

مصارف و کاربردها: پوست تنه، شاخه‌ها و ریشه گیاه آلکالوئید خاصی بنام گنه‌گنه (quinine) می‌باشد که در طب بکار می‌رود. خواص درمانی عمده آن عبارت است از: ضد مالاریا، مقوی، تحریک کننده اشتها (اشتها آور)، ضد اسپاسم، قابض و ضد باکتری. گنه‌گنه خاصیت ضد مالاریایی و

میکروب‌کشی دارد و ضد اسپاسم نیز می‌باشد؛ آسان‌کننده هضم غذا و افزایش‌دهنده ترشحات معده است، کندکننده ضربان قلب و تنظیم‌کننده ضربان قلب نیز می‌باشد (4).

Cinchona officinalis L.*Coffea arabica* L.*** *Coffea arabica* L.**

E. Arabian coffee (tree), coffee, coffee bush, coffee plant, coffee shrub

قهوه

درختچه یا درختی کوچک، همیشه سبز، بدون کرک، به ارتفاع تا ۵ متر بندرت تا ۱۵ متر. برگها متقابل، سبز تیره، معطر، درخشان، بیضوی، نوک دار، با دمبرگ کوتاه، به طول ۵-۲۰، به عرض ۱/۵-۷/۵ سانتیمتر، معمولاً به طول ۱۰-۱۵، به عرض ۶ سانتیمتر. گلها سفید، معطر، در گل آذین خوشه‌ای. جام گل لوله‌ای، به طول ۱ سانتیمتر، ۵ لوبه؛ کاسه گل کوچک، فنجانی شکل. میوه شفت، به طول ۱/۵ سانتیمتر، بیضوی - تخم مرغی، بحالت نارس سبز، بهنگام رسیدن زرد و بعد قرمز، پس از خشک شدن سیاه‌رنگ. دانه‌ها معمولاً ۲ تایی، بیضوی، به طول ۸/۵-۱۲/۵ میلی‌متر، در سطح داخلی قویاً شیاردار، جنین کوچک. پراکندگی جهانی: اتیوپی، کاشته شده در جاوه اندونزی

انتقال داده شده به سورینام، مارتینیک و جامائیکا، گسترش یافته و بصورت کاشته شده در امریکای

Coffea arabica L.

سرفه‌های اسپاسمی (سیاه‌سرفه)، کندی هضم و یبوست مصرف می‌شود و در مواردی که شخص مبتلا به روان‌پریشی و التهاب ماهیچه قلب می‌باشد باید از مصرف آن خودداری نماید (۱۰).

– اگرچه به‌عنوان گیاه دارویی شناخته نمی‌شود اما به‌عنوان محرک عمومی اثرات فوق‌العاده‌ای دارد، اثر محرک روی سیستم اعصاب مرکزی، اصلاح‌کننده موقتی درک و احساس و اجرای فیزیکی دارد. بازده قلبی را افزایش می‌دهد، ترشح شیره معده را تحریک می‌کند و مدر قوی است. به درمان سردرد و میگرن کمک می‌کند، ترکیبات فعال قهوه یا کافئین بصورت مرسوم آرام‌بخش و داروی ضدسردرد است. میوه نارس آن برای سردرد و میوه رسیده بوداده آن برای درمان اسهال بکار می‌رود. قهوه ضدعفونی‌کننده روده بزرگ است (۴).

مرکزی و جنوب آمریکا، هندوستان و سریلانکا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران نمی‌روید و کاشته نیز نمی‌شود. محصول تولید شده آن بنام قهوه به ایران وارد و مصرف می‌شود.

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی قهوه: ضد درد، ضدسم، مقوی قلب، ادرارآور، شیرافزا، مقوی اعصاب، محرک جنسی و سیستم اعصاب مرکزی می‌باشد (۱۲). – مغز میوه قهوه مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی: محرک اعصاب و روان، بهبود عملکردهای ذهنی، مقوی قلب، تنگ‌کننده عروق خونی محیطی (عروق ریوی، کرونر، کلیوی و مغزی)، ضد اسپاسم نایژه‌ها، بهبوددهنده هضم، محرک ترشحات معده و افزایش‌دهنده ترشحات گوارشی، مدر و مقوی با (تقویت‌کننده نیروی جنسی) دارد و در موارد ضعف جسمی و فکری، دوران نقاهت، میگرن، آسم،

لبه‌های مژدار زیر به پایین برگشته، در شاخه‌های عقیم جوان (رویشی) مشابه؛ برگهای درون گل آذین سبز - زردشونده، در میوه پهن شده، برگشته و سبز شونده. گزنه‌ها ۳-۱۱ گلی، با برگه‌های بیضوی کرک مویی‌دار یا با مژه‌های کمی پهن شده، در میوه به طول ۵-۸، به عرض ۲-۳ میلیمتر. دمگل آذین و دمگله‌ها اغلب کرکی مویی بندرت بی‌کرک شونده، سرانجام خمیده. جام گل زرد، به قطر ۲-۳ میلیمتر، با لوپهای نوک تیز یا تقریباً نوک‌دار. میکارپ ۲-۱ تایی، کروی یا تخم‌مرغی، به قطر حدود ۲-۳/۵ میلیمتر، بی‌کرک.

پراکندگی جهانی: اروپا (بجز نواحی شمالی، در نواحی جنوبی فقط در کوهستانها)، شمال ترکیه، قفقاز، شمال ایران و غرب هیمالیا.

Cruciata laevipes Opiz

Syn.: *Valantia Cruciata* L., *Galium Cruciata* (L.) Scop., *Cruciata ciliata* (Opiz) Opiz

صلیبی

گیاه چندساله، علفی، پشته‌ای تنک، با قاعده نازک متشکل از ساقه‌های زیرزمینی رونده مولد ریشه. ساقه‌های گلدار به ارتفاع ۵-۶۰ سانتیمتر، نازک، بالارونده، ساده یا از پایین کمی منشعب، چهارگوشه، اغلب کرک‌دار، کرکهای مویی به طول ۱-۲ میلیمتر، گسترده، بندرت کم و بیش به پایین برگشته زیر یا بدون کرک. برگها نازک، به طول ۱۰-۲۵، به عرض ۳-۱۱ میلیمتر، تخم‌مرغی یا بیضوی، نوک کند یا به نسبت نوک کند، ۳ رگبرگی، کرک مویی‌دار یا فقط با رگبرگ و

Cruciata laevipes Opiz

التیام‌دهنده زخمها از آن استفاده می‌شود (۱۱).
 - با توجه به پراکندگی جغرافیایی محدود این گیاه در ارتفاعات و عدم شباهت ظاهری آن با *Galium spp.* آشنایی با خواص دارویی آن نیازمند تحقیق بیشتر می‌باشد و بنظر می‌رسد در طب سنتی ایران جایگاهی برای آن تعریف نشده است (مؤلف).

عرض ۱/۵-۵ میلیمتر، کم و بیش در سطح فوقانی زیر، گاهی با لبه‌های برگشته با رگبرگ میانی با کرک‌های خارجی به پایین برگشته. گل آذین گرز، گرزنها تخم‌مرغی باریک تا استوانه‌ای، گرز محوری ۱-۵ (۷-) گلی، به اندازه برگها می‌رسند، با دمگل آذین و دمگل‌های واگرا، راست یا خمیده. جام گل به قطر ۱/۵-۲ میلیمتر، همیشه سفید. مریک‌ها به طول ۳-۵ میلیمتر، با کرک‌های موی ریش‌مانند قلاب‌دار برخاسته از قاعده‌ای پهن شده غده‌مانند انبوه.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در ارتفاعات کوهستانی و گاهی در نواحی جنگلی تنک در نواحی شمالی ایران و در استانهای گرگان، مازندران، گیلان و آذربایجان شرقی می‌روید.
مصارف و کاربردها: خواص دارویی این گونه مشابه *Galium verum L.* می‌باشد و به‌عنوان قابض و

Galium aparine L.

Syn.: *Galium pauciflorum* Bunge

E. catchweed, catchweed bedstraw, cleavers

بی‌تی‌راخ

گیاه یکساله، ساقه اغلب بلند، به طول ۳-۱۰۰ (۱۸۰-) سانتیمتر، افشان، گاهی نسبتاً محکم، چهار گوشه، با کرک‌های خارجی به پایین برگشته، در محل گره‌ها کرکدار. برگها فراهم (۴-۸-) تا بی، اغلب واژ تخم‌مرغی باریک، نوک‌کنددار، به طول ۶۰-۸۰، به

Galium aparine L.

کلیه و مشکلات اداری کاربرد دارد، براساس تحقیقات انجام شده در فرانسه عصاره گیاه برای پایین آوردن فشار خون مفید است (4).

– اندامهای مختلف این گیاه دارای خواص درمانی: مدر، معرق، اشتهاآور و ضدسرطان می‌باشند و برای معالجه اختلالات گردش خون، یرقان، سینه‌پهلو، بیماریهای پروستات و دردهای مربوط به آن، لنفاتیسم و انواع سرطان‌ها بکار می‌رود (۱۰).

– پایین آورنده فشار خون، ضدروماتیسم، ضد اسپاسم، قابض، تب‌بر و مدر است. برای ترمیم زخمهای روباز و دیگر زخمها بکار می‌رود (9).

– گیاه گلدار مصرف می‌شود. در فهرست گیاهان دارویی آمریکا به‌عنوان ضداسکوروبوت شناخته می‌شود. گیاه مدر، مقوی، قابض و ضد اسپاسم است و برای درمان تورم کلیه‌ها و مثانه بکار می‌رود. دانه‌های آن به‌عنوان قهوه کاذب مصرف می‌شوند و از گیاه خشک شده در بعضی از کشورها به‌عنوان چای استفاده می‌کنند (7).

گل‌آذین دیمبی شکل، متشکل از گزنه‌های دم عقربی سه‌تایی، اغلب انتهایی؛ دم‌گله در زمان گلدهی به طول ۱-۶ میلی‌متر، سرانجام به طول تا ۱۰ میلی‌متر و اگر، برگ‌های انتهایی تقلیل یافته. جام‌گل سفید، قیفی شکل به طول ۴-۶ میلی‌متر، به قطر ۵-۸ میلی‌متر، با لوله‌ای به طول ۲-۵/۴ میلی‌متر، با لوبهای مستطیلی تقریباً نوک‌تیز. مریکارب اغلب منفرد، تقریباً کروی، بدون کرکهای مویی به قطر ۲-۳ میلی‌متر؛ پوشیده با کرکهای موی ریش‌مانند سرعصایی به طول ۱ میلی‌متر. پراکندگی جهانی: اروپا (بجز نواحی قطبی تا اورال، در نواحی جنوبی فقط در ارتفاعات کوهستانی)، شمال غرب آفریقا، ترکیه، قفقاز، شمال ایران، آلتایی، شرق آسیا و ژاپن.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال، غرب و مرکز آسیا و شمال آمریکا؛ گونه‌ای هرز و جهان‌گستر یا جهان‌وطنی. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً بصورت علف هرز در اراضی کشاورزی، کشت‌گندم و حبوبات، در اراضی کشاورزی رها شده در نقاط مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، کرمانشاه، همدان، اراک، لرستان، فارس، خوزستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. مدری با ارزش، بی‌تی‌راخ اغلب برای درمان بیماریهای پوستی مانند افزایش فعالیت غدد چربی در پوست (چربی پوست)، اکزما و داءالصدف؛ برای غدد لنفاوی ورم کرده، و به‌عنوان ضدعفونی‌کننده عمومی در بیماریهای شدیدی چون سرطان بکار می‌رود. گیاه معمولاً بصورت جوشانده بکار می‌رود. اما برای مواردی مانند سرطان بهتر است که شیر (آب) آن مصرف شود که بشدت مدر است. شیر و جوشانده آن همچنین برای دفع سنگ

Galium odoratum (L.) Scop.

Syn.: *Asperula odorata* L.

E. sweet woodruff, woodroof, woodrofe, woodruff

زبرینه راشستانی، زبرینه معطر

ساقه‌های زیرزمینی خزنده نازک، منشعب. ساقه‌ها به ارتفاع ۱۵-۳۵ سانتیمتر، ایستاده تا بالارونده، اغلب ساده، بی‌کرک، فقط روی گره‌ها با حلقه‌ای از کرکهای به پایین برگشته. برگها چرخه‌ای (فراهم) ۶-۱۰ تایی، به طول ۲۰-۴۲، به عرض ۳-۱۰ میلی‌متر، واژ سرنیزه‌ای تا واژ سرنیزه‌ای - مستطیلی، کم و بیش باریک شده، با رأس نیش‌دار، کم و بیش سبز، در قاعده با دم‌برگی به طول ۲-۴ میلی‌متر، اصولاً در امتداد لبه‌های کم و بیش تخت و رگبرگها در هر دو سطح به‌دشواری با کرکهای زبر رو به بالا برگشته.

Galium odoratum (L.) Scop.

ضعف اعصاب، مالیخولیا، هیستری، کم شدن ادرار، عدم هضم، سنگ کلیه، ناراحتیهای کبدی و تبهای ناشی از مضمحل و سرخک مورد استفاده قرار می‌گیرد (۱۰).

– اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. گیاه مقوی و با اثرات عالی مدر و ضدالتهاب است. برای درمان واریس و التهاب سیاهرگ مفید است. به‌عنوان ضد اسپاسم مصرف می‌شود و به کودکان و بزرگسالان برای رفع بی‌خوابی داده می‌شود (4).

نواحی جنگلی پهن‌برگ خزان‌کننده راش در استانهای گرگان، مازندران و گیلان و در استان آذربایجان در جنگلهای ارسباران می‌روید.

مصارف و کاربردها: سرشاخه‌های گلدار و گیاه کامل مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی مسکن دستگاه عصبی، ضد اسپاسم، خواب‌آور، مدر، آسان‌کننده هضم و محرک کبد دارد و در موارد بی‌خوابی کودکان، و افراد مسن که دوره نقاهت را می‌گذرانند تجویز می‌شود و در درمان

Galium verum L.

E. yellow bedstraw, cheese rennet, lady's bedstraw

شیر پنیر

گیاه چندساله پشته‌ای تنک، با ساقه زیرزمینی چوبی منشعب و ساقه‌های رونده. ساقه‌ها کم و بیش

چندتایی. به ارتفاع ۲۰-۱۲۰ سانتیمتر (اغلب به ارتفاع تا ۶۰ سانتیمتر)، بالارونده یا تقریباً ایستاده، ساده یا با شاخه‌های تنک، تقریباً استوانه‌ای، با ۴ خط چشمگیر، کم و بیش کرکی انبوه با کرکهای بلند و جدا، یا بی‌کرک شونده. برگها در چرخه‌های ۶-۱۲ تایی، به

سطح تحتانی به کوتاهی کرکدار انبوه تا بی‌کرک شونده. گل آذین خوشه - گرزنی پرگل و انبوه، برگ‌دار، با محیط تقریباً استوانه‌ای تا تخم‌مرغی، با شاخه‌های طویل و اغلب کوتاه، تقریباً گسترده، کرکی انبوه تا بی‌کرک. دم‌گلها به طول ۱-۳ میلی‌متر، بعد از گلدهی واگرا. برگ‌ها به طول ۱-۲ میلی‌متر، سرنیزه‌ای. جام گل زرد طلایی، معطر، چرخشی شکل، به قطر ۲-۴ میلی‌متر، با لوبهای تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، نوک تیز یا به کوتاهی نوک‌دار. مریکارب به طول ۱/۵-۲ میلی‌متر، دان دان ریز، بی‌کرک یا کم و بیش کرکی انبوه.

پراکندگی جهانی: تقریباً سراسر اروپا، ترکیه، غرب سوریه، شمال عراق، ایران، قفقاز، سیبری، مرکز و شرق آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی دامنه‌ای کوهستانی و ارتفاعات مناطق معتدله در کنار باغها، مزارع و گاهی اراضی کشاورزی ارتفاعات کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، همدان، اراک، لرستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: اندامهای مختلف بخصوص سرشاخه‌های گل‌دار این گیاه خواص درمانی:

Galium verum L.

طول ۱۰-۵۰، به عرض ۱-۲/۵ میلی‌متر، خطی یا تقریباً نخ‌شکل، بندرت واژ سرنیزه‌ای - خطی، به کوتاهی نوک‌دار، با رأس به کوتاهی شفاف، روی سطح فوقانی اصولاً در امتداد لبه‌های بخوبی برگشته با کرکهای زبر رو به بالا، گاهی کرک مویی‌دار، در

Galium verum L.

مثانه تجویز می‌شود. گاهی به‌عنوان دارو برای تسکین بیماریهای پوستی مزمن همچون داءالصفد بکار می‌رود، اما بطور عمومی شیرینر دارویی ترجیحی برای درمان داءالصفد است. شیرینر سابقه‌ای طولانی به‌ویژه در فرانسه به‌عنوان داروی معالج صرع دارد اگرچه امروزه کمتر بدین منظور از آن استفاده می‌شود (4).

تخم مرغی، به طول تا ۱۰ سانتیمتر، نوک‌دار کوتاه، ضخیم، گاهی رنگارنگ. گلها به عرض تا ۷/۵ سانتیمتر، اغلب دوردیفی (پُرپر)، مومی، شبیه گل چای، معطر؛ کاسه گل رگه‌دار، با ۵ دندانه بلند، لوله جام‌گل استوانه‌ای، به طول ۴-۲/۵ سانتیمتر. میوه گوشتی، نارنجی، رگه‌دار، به طول تا ۳/۵ سانتیمتر.

تصفیه‌کننده کلیه و کبد، ضد اسپاسم و شيرافزا دارند و بمنظور کمی میزان ترشح ادرار، هیستری و کمی شیر بکار می‌روند (۱۰).

- دارویی با مزه کمی تلخ، اصولاً به‌عنوان مدر و بیماریهای پوستی بکار می‌رود. مانند بی‌تی‌راخ (*Galium aparine*) گیاه برای دفع سنگ کلیه، سنگ مثانه و دیگر بیماریهای ادراری، شامل التهاب

* *Gardenia jasminoides* Ellis

Syn.: *Gardenia florida* L., *Gardenia radicans* Thunb., *Gardenia augusta* Merr., *Varneria augusta* L.
E. *Gardenia*, Cape jasmine, everblooming gardenia

گاردنیا

درختچه‌ای همیشه سبز متنوع، به ارتفاع ۳-۰/۵ متر، با ساقه‌های گاهی ریشه دهنده، برگها سرنیزه‌ای تا واژ

Gardenia jasminoides Ellis

و یرقان بکار می‌رود. گیاه همچنین التهاب مثانه، سردرد و دشواریهای تنفسی را درمان می‌کند. خونریزی را بند می‌آورد و برای جلوگیری از خونریزی از بینی (خون‌دماغ) و وجود خون در ادرار و خونریزی از مقعد بکار می‌رود. گاردنیا با سفیده تخم‌مرغ مخلوط و بصورت پودر برای درمان سوختگی‌ها بکار می‌رود (4).

پراکندگی جهانی: چین. پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در نواحی شمالی ایران: استانهای گیلان و مازندران. **مصارف و کاربردها:** در طب سنتی چین گاردنیا تلخ و سرد است. گیاه اغلب برای درمان علائم بیماریهای همراه با تب و گرما شامل: تب، حساسیت‌ها (آزردگی‌ها) و ناآرامی، بی‌خوابی، ادرار کردن دردناک

Gardenia jasminoides Ellis

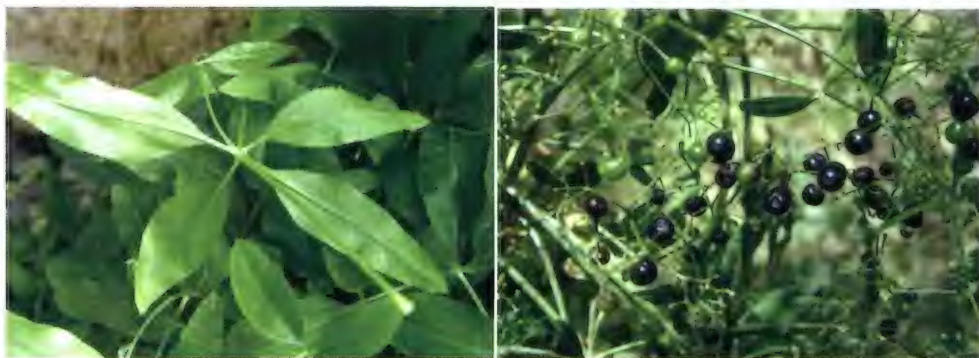
Rubia tinctorum L.

Rubia tinctorum L.

Syn.: *Rubia tinctorum* var. *iberica* Fisch. ex DC., *Rubia iberica* (Fisch. ex DC.) C. Koch
E. madder, common madder

روناس

گیاه چند ساله، رونده، به طول تا ۱-۲ (۵-) متر، با ساقه‌های زیرزمینی قرمز، منشعب. ساقه‌ها علفی، چهارگوشه تا تقریباً بالدار، کم و بیش با کرک‌های زیر تنک رو به پایین در روی گوشه‌ها تا تقریباً صاف، بدون کرک یا گاهی در محل گره‌ها کرکدار. برگها تقریباً چرمی، در چرخه‌های فراهم ۴-۶ تایی. به طول حدود ۳۰-۱۱۵، به عرض ۸-۲۵ (۳۰-) میلیمتر، سرنیزه‌ای تا مستطیلی - بیضوی تا تخم‌مرغی پهن، نیش‌دار یا نوک‌دار کوتاه، معمولاً با دم‌برگ مشخص، با دم‌برگ‌گی به طول ۱۵ (۲۰-) میلیمتر، رگ‌برگ میانی و

Rubia tinctorum L.

مصارف و کاربردها: ریشه گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: تحریک ترشح صفرا، ملین، مدر و ضدسنگهای مجاری ادرار دارد و برای درمان: نارسایی صفراوی، یبوست، کمی ادرار، افزایش اوره، سنگهای مجاری ادرار، التهاب مفاصل، آلومینوری و راشیتیزم مصرف می‌شود (۱۰).

– روناس در قرن نوزدهم به مفهوم وسیع از میان گیاهان دارویی خارج شد و امروزه فقط خیلی بندرت برای درمان سنگ‌های کلیه و مثانه بکار می‌رود (۴).

– مهمترین اثرات گیاه عبارت است از: قابض، هضم‌کننده، سرطان‌زا، ادرارآور و قاعده‌آور (۱۲).

– ریشه‌های دوساله آن رنگ تولید می‌کند و برای رنگ کردن لباس، موی و چرم مصرف می‌شود. در استعمال داخلی سبب رنگ کردن استخوان‌های جوان می‌شود و بمنظور تحقیقات روی اختلالات استخوانی بکار می‌رود. ریشه آن به شکستن سنگ کلیه و جلوگیری از تشکیل آن کمک می‌کند و ساقه‌های برگی آن سبب تسکین یبوست می‌شود (۲).

لبه‌های برگ با خارک‌های روبه‌پایین، لبه‌های برگ اغلب با کرک‌های خارکی شکل رو به بالا، رگبرگ‌های جانبی در سطح تحتانی کاملاً مشخص. گل‌آذین تنک، پرشاخه، پرگل، هرمی تا هرمی پهن، گل‌آذینهای فرعی (جانبی) انتهایی و جانبی، به طول تا ۳۰ سانتیمتر، پای آن با برگه‌های تخم‌مرغی پهن یا بیضی. دمگل به طول (۷۵/۲۰-۸۰) میلی‌متر. جام‌گل زرد مایل به سبز کم رنگ، قیفی شکل، به قطر حدود ۳/۵-۶ میلی‌متر، لوبها سه گوشه- سرزنده‌ای، تدریجاً یا نسبتاً به یکباره سیخک‌دار؛ سیخک به طول حدود ۷/۰ میلی‌متر؛ کیسه‌های بساک مستطیلی. مریکarp به قطر حدود ۴-۶ میلی‌متر.

پراکندگی جهانی: جنوب غرب و مرکز آسیا تا کوه‌های هیمالیا، معرفی شده در غرب، جنوب و جنوب شرق اروپا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت خودروی و گاهی کاشته شده در نقاط مختلف استانهای مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، کرمان، خراسان و تهران دیده می‌شود.

یادداشتی در ارتباط با گیاهان تیره روناس Rubiaceae

می‌باشد که اغلب در نواحی گرم و مرطوب جهان می‌رویند و تعدادی از آنها نیز جهان‌وطنی هستند و

تیره روناس یکی از تیره‌های بزرگ جهان است که دربرگیرنده قریب به ۵۶۰ جنس و ۱۰۹۰۰ گونه

به شکلهای رویشی درخت، درختچه، پیچ بالارونده و علفی دیده می‌شوند. در ایران این تیره دربرگیرنده ۱۶ جنس و قریب به ۱۰۵ گونه است که در سراسر ایران پراکنده‌اند. علاوه بر گیاهان دارویی شرح داده شده که بعضی از آنها نیز بصورت کاشته شده و با وارداتی هستند در میان اعضای این تیره وجود دارند؛ گیاهانی که دارای گل‌های معطر و خوشبوی هستند، ازجمله می‌توان به گونه‌های مختلف جنس زبرینه /

Asperula L. با تعدادی از گیاهان معطر اشاره کرد. *Gaillonia* A. Rich. حدود ۶ گونه با گل‌های کم و بیش معطر *Jaubertia* Lincz. با یک گونه درختچه‌ای بنام *Jaubertia Aucheri* (Jaub. & Spach) / کارتوس / Lincz با گل‌های نسبتاً بدبوی اشاره داشت که تحقیق در ارتباط با کاربردها و مصارف آنها می‌تواند انجام بگیرد.

تیره مرکبات، تیره سداب / Rutaceae

Citrus aurantifolia (Christm.) Swingle

Syn.: *Limonia aurantifolia* Christm., *Citrus medica* var. *acida* Brondis., *Citrus* × *acida* Pers.
E. lime, Mexican lime

لیموترش، لیموعمانی، لیمو مکزیکی

درختی کوچک، بدون کرک، با خارهای تیز محکم، همیشه سبز. برگ‌ها بیضوی - مستطیلی، به طول ۵-۷/۵ سانتیمتر، نوک‌کند یا گاهی با رأس گرد؛ دمبرگ کوتاه، بوضوح بالدار اما باریک، با بند مشخص. گل‌ها کم، خوشه‌ای محوری یا منفرد، اغلب به عرض ۱۲ میلیمتر نمی‌رسد، کاملاً سفید. پرچمها ۲۰-۲۵ تایی. تخمدان با رأس (انتهای) سربریده. میوه تخم‌مرغی - کروی تا بیضوی، کوچک، به قطر ۳/۵-۶/۵ سانتیمتر. گاهی در رأس با زائیده نوک پستانی کوچک، با قطعات ۱۰ تایی، با پوست کمی ناهموار، بسیارترش، گوشت میوه سبز رنگ. پراکندگی جهانی: آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در نواحی جنوبی دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: آب لیموترش سبب از بین رفتن تحریک و سوزش و تورم گزیدگی حشرات می‌شود. در مالایا آب آن را به‌عنوان مقوی و تسکین‌دهنده درد معده استفاده می‌کنند، مخلوط با روغن از آن به‌عنوان کرم‌کش استفاده می‌کنند. میوه پوست‌کنده با سایر

Citrus aurantifolia (Christm.) Swingle

ترکیبات بصورت ضماد روی سر برای کم‌کردن دردهای عصبی مصرف می‌شود. در هندوستان میوه ترشی (شور) گذاشته آن برای تسکین سوء هاضمه خورده می‌شود. آب لیموعمانی به‌عنوان ضدعفونی‌کننده، مقوی، ضداسکوروبت، قیاض، مدر در دردهای کبدی، محرک هضم غذا و درمانی برای خونریزیهای داخلی، بواسیر، تپش قلب، سردرد، سرفه‌های تشنجی، روماتیسم، التهاب مفاصل، ریزش مو، نفس بدبوی و بصورت ضماد به‌عنوان ضدعفونی‌کننده برای انواع زخم‌های چرکی بکار می‌رود. برگ‌های آن روی پوست مریض ضماد می‌شود و روی شکم و زیر شکم مادر پس از تولد فرزند بصورت ضماد برای تسکین درد بکار می‌رود.

Citrus aurantifolia (Christm.) Swingle

لازم به ذکر است که در کتابهای مربوط به طب سنتی ایران در ارتباط با این گونه اطلاعات کمی وجود دارد و هرچه مطلب در مورد لیموترش یافت می شود مربوط به *Citrus limon* یا لیمو سنگی یا لیموترش است که به اشتباه به این گیاه یا *Citrus aurantifolia* نسبت داده می شود که در ایران بیشتر شناخته شده است و به محض گفتن کلمه لیموترش این گونه برای مردم تداعی می شود و بطور رایج بصورت آلبیمو و لیموترش خشک شده به عنوان چاشنی در اغذیه استفاده می شود (مؤلف).

برگها یا دم کرده له شده برگها را برای تسکین سردرد بکار می برند. جوشانده برگ بصورت قطره چشمی بکار می رود و در حمام بیمار تدار مورد استفاده قرار می گیرد و همچنین بصورت دهان شویه در حالت های زخم گلو و برفک یا آلودگی قارچی کاربرد دارد. پوست ریشه آن به عنوان تب بر مصرف می شود و این کار توسط کوبیده مغز دانه مخلوط با آب لیمو صورت می گیرد. بعلاوه اینکه کاربردهای متعدد خرافاتی در ارتباط با این گیاه در مالایا وجود دارد (internet).

درختی همیشه سبز، بی کرک، به ارتفاع متوسط ۶-۹ متر، با خاری بلند، اما نه خیلی تیز. برگها به اندازه متوسط، تخم مرغی - مستطیلی، به طول ۷-۱۰ سانتیمتر، نوک دار کند یا کوتاه، سینوسی یا کنگره ای؛ دمبرگ با بال پهن. گلهای به اندازه متوسط، منفرد یا

* *Citrus Aurantium* L.

Syn.: *Citrus* × *amara* Link. *Citrus* × *Bigaradia* Loisel., *Citrus* × *vulgaris* Risso, *Citrus Aurantium* subsp. *amara* (Link) Engl.

E. sour or seville orange, bitter orange, sour seville orange

نارنج

رفع بدخواهی مصرف می‌شود، بطور کلی آب نارنج ضد سرطان، ضد حساسیت، ضد التهاب، ضد اکسیدان، ضد عفونی‌کننده، ضد اسپاسم، ضد نفخ، ضد سرفه، ضد ویروس، ضد زخمهای داخلی، محافظ قلب، معرق، هضم‌کننده، محرک معده، محافظ کبد، کاهش‌دهنده کلسترول و قند خون، پایین‌آورنده چربی خون، کاهش‌دهنده اسیداوریک، محرک سیستم ایمنی بدن، مهسل، مقوی معده و آرام‌بخش؛ پوست نارنج ضد گاستریت، ضد حساسیت، ضد اسپاسم، هضم‌کننده، محرک معده و اشتها آور می‌باشد (۱۲).

– میوه آن معرق، برگهای آن هضم‌کننده، آرام‌بخش و ضد اسپاسم هستند و به‌عنوان دهان‌شویه و غرغره بکار می‌روند. میوه آن مانند مربا (مارمالاد) خورده می‌شود و ملین است. پوست آن معطر، مقوی، قابض، ضد اسکوربوت و مقوی معده است. آب آن با داشتن ویتامین C بهترین جلوگیری‌کننده از آنفلوآنزا است. جوشانده ریشه آن برای درمان اسهال خونی بکار می‌رود (5).

Citrus Aurantium L.

– میوه بشدت ترش نارنج سبب تحریک هضم و تسکین نفخ می‌شود. دم‌کرده میوه آن سردرد را آرام

Citrus Aurantium L.

چندتایی محوری، سفید، بسیار معطر. پرچمها ۲۰ تایی یا بیشتر. تخمدان کروی. میوه کروی، با دو انتهای کمی تخت شده، به‌قطر حدود ۸ سانتیمتر، با سطح ناهموار، با گوشت ترش و پوست تلخ، مغز میوه به‌نگام رسیدن توخالی می‌شود، قطعات داخلی میوه ۱۰-۱۲ تایی. پراکندگی جهانی: آسیا، معرفی شده در جنوب اروپا و آمریکا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در اغلب نقاط استانهای گرگان، گیلان، مازندران، فارس، کرمان و خوزستان.

مصارف و کاربردها: این گونه بدلیل استفاده از گل آن برای تهیه مربای بهار نارنج و آب میوه آن به‌عنوان چاشنی و استفاده از پایه آن برای پیوند پرتقال کاشته می‌شود (مؤلف).

برگها، گلها و پوست میوه به مصرف دارویی می‌رسد و خواص درمانی: مسکن، ضد اسپاسم، خواب‌آور ضعیف، مقوی معده، دافع کرم، تب‌بر و کاهش‌دهنده دامنه انقباضات قلبی دارد و در موارد اختلالات عصبی، تپش قلب، بلع هوا، بیماریهای عصبی، بی‌خوابی، هیجان‌ات توأم با بی‌خوابی، صرع، میگرن و سرفه‌های عصبی استفاده می‌شود (۱۰).

– جهت رفع مشکلات عصبی و به‌عنوان مسکن و

Citrus Aurantium L.

می‌کند. روغن‌های فرار نارنج مسکن هستند، در داروهای غرب روغن نارنج بمنظور کاهش ضربه قلب و تپش قلب و دلهره مصرف می‌شود و سبب تشویق و تحریک خواب و آرامش دستگاه هضم می‌شود. روغن نارنج به‌عنوان روغن ماساژ آرام‌کننده بکار می‌رود. عرق گل نارنج ضد اسپاسم و آرام‌بخش است (4).

تخم‌مرغی پهن، گرد یا در انتها چالدار، در شاخه‌های جوان با نوک باریک تا کند، کم و بیش سینوسی - کنگره‌ای؛ دمبرگ با بال پهن و تقریباً قلبی، در سطح تحتانی حداقل روی رگبرگها با کرکهای تنک. گلها منفرد یا دسته‌ای محوری، سفید؛ پرچمها ۲۰-۲۵ تایی. میوه گلابی شکل یا کروی با دو انتهای تخت شده، به‌قطر تا ۱۰-۱۵ سانتیمتر، با پوست اغلب صاف و به‌رنگ زرد روشن، با گوشت ترش سفید یا صورتی. پراکندگی جهانی: آسیا (فلسطین، عربستان).

تپش قلب و دلهره را آرام و تب را کاهش می‌دهد. شیره (آب) آن به دفع مواد زاید بدن کمک می‌کند و بدلیل وجود ویتامین C فراوان در آن به سیستم ایمنی بدن کمک می‌کند. مصرف آن بمقدار زیاد می‌تواند التهاب مفاصل را تشدید کند. در طب سنتی چینی نارنج به تسکین نفخ و باد شکم کمک می‌کند و روده را باز

**Citrus grandis* (L.) Osbeck

Syn.: *Citrus decumana* L., *Citrus maxima* (Burm.) Merr., *Citrus Aurantium* L. var. *grandis* L., *Citrus Aurantium* L. var. *decumana* L., *Citrus pomplomos* Risso
E. shaddock, pummel, pumpelmous, Adam's apple, pumelotree, pumelo

دارایی، پوملو (pumelo)

درختی کوچک، به ارتفاع تا ۴/۵-۹ متر، همیشه سبز، با شاخه‌های زاویه‌دار کرکدار، با خارهای نازک نه چندان تیز یا بدون خار. برگها بزرگ، تخم‌مرغی تا

Citrus grandis (L.) Osbec

دارد. طبیعت آن گرم است، برای از بین بردن خلط سینه، توقف سرفه، منظم کردن جریان انرژی حیاتی و آرام کردن درد بکار می‌رود. دانه‌های میوه طعم تلخ و طبیعت گرم دارد و برای آرام کردن درد فتق مصرف

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در نواحی شمالی و جنوبی.

مصارف و کاربردها: آب میوه شیرین یا شیرین - ترش است. پوست میوه تند و عطر شیرین - تلخ

Citrus grandis (L.) Osbec

می‌شود. از گیاه و میوه آن برای درمان سرفه همراه با اختلاط فراوان، سوء هاضمه، آروغ زدن، حس بی‌مزگی دهان، آب رفتن از دهان، خماری صبحگاهی، بوی بد دهان بعد از نوشیدن، ماشین گرفتگی، دریازدگی، سرماخوردگی معمولی که سبب دل‌بهم‌خوردگی و استفراغ شود، دل‌درد در نوزادان، سوء هاضمه مسبب اسهال، دردهای روماتیسمی مفاصل، تورم‌های ناشی از زمین خوردن، خشکی پوست، تیرگی پوست همراه با دانه‌های جلدی، حساسیت پوستی، دانه‌های جلدی و خارش‌های با علت نامشخص استفاده می‌کنند (internet).

* *Citrus limetta* Risso

Syn.: *Citrus medica* var. *Limon*, *Citrus limonum* Risso var. *dulcis* Moris, *Citrus medica* var. *Limetta* (Risso) Hook, *Citrus limonum* Risso var. *limetta* (Risso) Asechers. et Graebn.

E. Sweet lime, lime, French lime, sweet lemon

لیمو شیرین

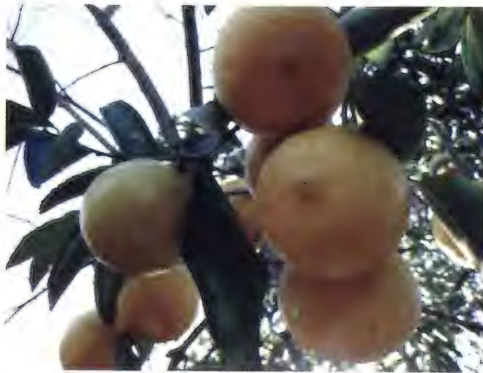
درختی کوچک، به ارتفاع ۴ متر. برگ‌ها با دم‌برگ بدون بال یا کمی بالدار، به طول ۸-۲۹ میلی‌متر؛ واژ تخم‌مرغی، به طول ۵/۵-۱۷، به عرض ۲/۸-۸ سانتیمتر، نوک‌دار، با قاعده گرد. گل‌ها سفید، کوچک.

بدون کرک، زودافت. میوه تخم‌مرغی پهن یا کروی، با زایده نوک پستانی پهن، زرد، با گوشت میوه شیرین، پوست میوه با رسیدن زردکم‌رنگ. پراکندگی جهانی: ایران و هندوستان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در نواحی جنوبی: استان فارس، کرمان، هرمزگان و شمال ایران: گرگان، مازندران و گیلان.

مصارف و کاربردها: لیموشیرین خون را تصفیه، تشنگی را برطرف، نرله را درمان و اشتها را زیاد می‌کند. آب میوه مفید برای بیماری صفراوی و اسهالی - صفراوی

Citrus limetta Risso

Citrus limetta Risso

– در ایران از آن برای درمان آنفلوآنزا و سرماخوردگی استفاده می‌کنند. میوه آن حاوی مقدار زیادی ویتامین C است (internet).

است. پوست میوه بادشکن و مقوی است. مالیدن پوست تازه روی صورت سبب درمان جوش غرور جوانی می‌شود.

Citrus limon (L.) Burm.f.

* *Citrus limon* (L.) Burm. f.

Syn.: *Citrus lemon* (L.) Burm. f., *Citrus limonum* Risso, *Citrus Medica* var. *Limon* L., *Citrus Medica* var. *Limonum* (Risso) Hook. f.

E. lemon

لیموترش، لیمو سنگی

درختی کوچک، بی‌کرک، به ارتفاع ۳-۶ متر، با خارهای محکم و خشن. برگ‌ها سبز روشن، مستطیلی تا بیضی - تخم‌مرغی، به طول ۶-۱۰ سانتیمتر، با نوک کوتاه یا نوک کند، کنگره‌ای؛ دمبرگ کوتاه اغلب با لبه باریک، با بندبین دمبرگ و پهنک کاملاً مشخص. گلها منفرد یا دسته‌ای محوری، به طول ۸-۱۶ میلی‌متر، در سطح بیرونی مایل به صورتی اما در سطح درونی سفید. پرچمها ۲۰ تایی یا بیشتر. تخمدان در انتها باریک شده. میوه مستطیلی تا تخم‌مرغی، با انتهای نوک پستانی، به طول ۷-۱۴ سانتیمتر، زرد روشن، با سطح ناهموار کم عمق؛ قطعات داخلی میوه ۸-۱۰ تایی، با گوشت بسیار ترش.

پراکندگی جهانی: آسیا.

پراکندگی جغرافیائی در ایران: کاشته شده در مناطق

جنوبی ایران و گاهی در شمال.

مصارف و کاربردها: میوه گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: باکتری‌کش، گندزدا، فعال‌کننده گلبولهای سفید و افزایش‌دهنده قدرت دفاعی آنها، طراوت‌بخش، تب‌بر، مقوی دستگاه عصبی و اعصاب سمپاتیک، مقوی قلب، قلیایی‌کننده، مدر، ضد روماتیسم، ضدقرس، ضدورم مفاصل، آرام‌بخش، ضداسید معده، ضدتصلب شرایین، ضداسکوربوت، منقبض‌کننده

Citrus limon (L.) Burm.f.

تیفوئید، انگل‌های روده و در درمان آسم، برونشیت، گریپ، سوزاک و سیفلیس مصرف می‌شود و در استعمال خارجی برای معالجه سردردهای ناشی از سرماخوردگی، سینوزیت، گلودرد، التهاب گوش میانی، خونریزیهای مربوط به بینی، التهابات دهان، التهاب زبان، آفت، ضایعات پوستی مربوط به سیفلیس در پوست دهان، تورم پلک چشم، دمل، التهابات پوستی، میگرن، زگیل، تبخال، سرمازدگی، زخم‌های عفونی، عفونت، گزیدگی حشرات، جرب، حفظ پوست و زیبایی آن، ترشحات غیرطبیعی چربی صورت، کک و مک، پیشگیری کننده از ایجاد چروک، مراقبت‌های پوستی، شکنندگی ناخن، حساسیت پاها، دورکننده بید و مورچه بکار می‌رود (۱۰).

سیاهرگ‌ها، رقیق‌کننده خون، کاهش‌دهنده فشار خون، تصفیه‌کننده خون، تأمین‌کننده مواد معدنی، ضد کم‌خونی، بهبوددهنده ترشحات گوارشی، منعقدکننده خون، دافع گازهای روده، دافع کرم، ضد مسمومیت و ضد عفونت دارد و در موارد بیماریهای ریوی و روده‌ای، بیماریهای عفونی، مالاریا، بیماریهای تب‌دار، پیشگیری کننده از بیماریهای مری، ضعف و بی‌اشتهایی، روماتیسم، التهاب مفاصل، تقرس، سنگ مجاری ادراری و صفراوی، بالا بودن اسیدمعده و زخم معده، سوءهاضمه، بلع هوا، اسکوربوت، تصلب شرائین، واریس، شکنندگی مویرگ‌ها، افزایش گلبول‌ها، غلظت بیش از حد خون، چاقی، فشار خون بالا، سل ریوی و استخوانی، یرقان، تهوع، نارسایی کبد و لوزالمعده، احتقان کبدی، هموفیلی،

تب، لیموسنگی یکی از داروهای فراگیر (همه جانبه) خانگی بوده که حاوی ویتامین C زیاد می باشد و مقاومت را در برابر عفونتها زیاد می کند و داروی مؤثری برای درمان سرماخوردگی و آنفلوآنزا و به عنوان جلوگیری کننده از بیماریها بخصوص در عفونتهای دستگاه گوارش و دستگاه گردش خون و بخصوص تصلب شرایین (ضخیم شدن دیواره سرخرگ ها) بکار می رود. آب لیمو دارویی مناسب برای سرماخوردگی، آنفلوآنزا و عفونتهای سینه است؛ همچنین دارویی مقوی برای کبد و لوزالمعده است و اشتها را زیاد می کند و سبب سهولت اسیدیتة معده، و درمان زخمها، تصلب شرایین، نقرس و روماتیسم می شود و مفید برای درمان گلودرد و زخمهای دهان می باشد (4).

– مهمترین اثرات درمانی آن بشرح زیر است: پوست لیمو مقوی معده، معطرکننده، دارای خاصیت جلوگیری از شکنندگی عروق و آب لیمو نیز خاصیت ضدشکنندگی عروق مویرگی، ضدسم تریاک، ضدسم بعضی سموم، ضدورم، ضدتب، ضدکمبود ویتامین C و ادرارآور دارد (۱۲).

– پوست میوه رسیده مقوی معده و بادشکن است. آب آن ضداسکوربوت و خنک کننده در بیماری اسکوربوت است. در موارد سرفه، سرماخوردگی، اسهال خونی، اسهال، امراض تبادار و روماتیسم بکار می رود. برگها و ساقه های آن ضدباکتری هستند (6).

– مهمترین اثرات درمانی آن عبارتند از: ضد اسپاسم، ضدروماتیسم، ضدباکتری، آنتی اکسیدان، پایین آورنده

* *Citrus Medica* L.

Syn.: *Citrus tuberosa* Mill., *Citrus Medica* L. subsp. *genuina* Engl. var. *turung* Bonavia ex Engl.

E. citron, citron tree, Persian apple, citron melon

بالنگ، ترنج، بادرنگ

درختی کوچک یا درختچه ای بزرگ با خارهای کوتاه تیز. برگها بزرگ، به طول ۱۰-۱۸ سانتیمتر، مستطیلی، نوک کند یا با نوک کوتاه کند، دنداندار، با دمبرگ بدون بال، بین دمبرگ و پهنک بدون بند. گلهای بانیکولی یا دسته ای محوری، به عرض ۲/۵ سانتیمتر یا بیشتر؛ گلبرگها نوک کند، در سطح درونی سفید و سطح بیرونی مایل به ارغوانی. پرچمها ۳۰ تایی یا بیشتر. تخمدان بطرف بالا باریک شونده. میوه بیضوی یا مستطیلی، به طول ۱۵-۲۵ سانتیمتر، بهنگام رسیدن زرد لیمویی، ناهموار با پوست کلفت بسیار معطر، گوشت کمی ترش.

پراکندگی جهانی: آسیا، در بیشتر نواحی مدیترانه ای و گاهی امریکا بدلیل پوست آن که در تهیه کنسرو بکار می رود کاشته می شود.

Citrus Medica L.

Citrus Medica L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: نواحی شمالی
مصارف و کاربردها: مهمترین بخش این میوه پوست آن است که در تجارت جهانی مصرف می‌شود. از گذشته دور و در قرون وسطی از آن برای درمان دریاگرفتگی، بیماریهای تنفسی و ربوی، دردهای روده‌ای و معده‌ای و دیگر ناراحتیهای مربوط به امعاء داخلی از آن استفاده می‌کردند. در هندوستان پوست آن برای درمان

اسهال بکار می‌رود، آب تقطیر شده آن به‌عنوان مسکن مصرف می‌شود. پوست آن در چین به‌عنوان محرک، خلط‌آور و مقوی فروخته می‌شود. در غرب افریقای گرم و مرطوب بالنگ فقط به‌عنوان دارو برعلیه روماتیسم بکار می‌رود؛ در پاناما کوبیده بالنگ همراه با دیگر ترکیبات به‌عنوان ضدزهر مصرف می‌شود. روغن فرار پوست آن به‌عنوان آنتی‌بیوتیک کاربرد دارد (internet).

* *Citrus nobilis* var. *deliciosa* (Ten.) Swingle

Syn.: *Citrus deliciosa* Ten., *Citrus reticulata* Blanco, *Citrus Aurantium* L. var. *deliciosa* Ten.

E. mandarin, tangerine, Satsuma orange, mandarin orange, noble orange, tangerine orange

Citrus nobilis

نارنگی

درختی کوچک یا درختچه‌ای بزرگ، با شاخه‌های نازک خاردار. برگها سرنیزه‌ای تا تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، کامل یا کنگره‌ای - دندانداره‌ای ریز، با دمبرگ نازک کوتاه، به دشواری له‌دار. میوه کروی با دو انتهای تخت شده، با پوست صاف و درخشان.

پراکندگی جهانی: جنوب و شرق آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، فارس، کرمان، خوزستان و هرمزگان.

Citrus nobilis

(Bergapten) گاهی به ترکیبات تانن دار اضافه می شود تا سبب تسریع پیدایش دانه های رنگی پوست شود، اگرچه ممکن است سبب پیدایش التهاب پوستی یا آلرژی در بعضی از افراد شود. اما بعضی از این گیاهان در کاربردهای اخیر به عنوان منبع آنتی اکسیدان و ترکیبات شیمیایی کمک کننده به لایه برداری سطحی (پوسته اندازی) پوست در ترکیبات آرایشی بکار می روند. میوه آن (نارنگی) ضد استفراغ، معرق، قابض، ملین و مقوی است. گلهای آن محرک است. لایه خارجی پوست گیاه داروی ضد درد (مسکن)، ضد آسم، ضد کلسترول، ضد آماس و تورم، ضد

Citrus nobilis

مصارف و کاربردها: پوست، گلهای و روغن فرار گیاه مصرف می شود؛ گیاه نارنگی برعلیه بزرگ شدن طحال، دل درد و ازدیاد خون قاعدگی بکار می رود. برگ آن بصورت چای برای سردرد و دل درد مصرف می شود. میوه آن تلخ، مقوی، بادشکن، ملین و مقوی معده است.

– گونه های مرکبات حاوی ترکیبات مفید فراوانی هستند و تحقیقات در ارتباط با یافتن و آشنایی با آنها ادامه دارد. غنی از ویتامین C، فلاونوئیدها، اسیدها و روغن های فرار هستند. همچنین آنها حاوی کومارین (Coumarin) مثل برگابتن (Bergapten) هستند که سبب حساسیت پوست به آفتاب می شوند. برگابتن

Citrus nobilis

سینه استفاده می‌کند. بیرون بر نارس و سبز میوه بادشکن و مقوی معده است و از آن برای درمان درد سینه، تورم معدی - روده‌ای، تورم کبد، طحال و التهاب بینابینی بافت‌های کبد استفاده می‌کنند. دانه‌های آن داروی ضددرد و بادشکن است. از آن برای درمان فتق، کمردرد، التهاب پستان و درد یا تورم‌های بیضه‌ها استفاده می‌کنند (internet).

درختی بزرگتر و مقاومتر، شاخه‌ها و برگ‌ها بی‌کرم. میوه‌ها بحالت دسته‌ای و با گوشتی دانه‌دار. پراکندگی جهانی: اصل و منشأ آن ناشناخته است. بفرآوانی در امریکا کاشته می‌شود. پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در نواحی

اسکوربوت، گندزدا و ضد عفونی کننده، ضدسرفه، بادشکن، خلط آور و مقوی معده است.

از آن برای درمان سوء هاضمه، تورم معدی - روده‌ای، سرفه همراه با خلط سینه، سکسکه و استفراغ استفاده می‌کنند. درون بر میوه بادشکن و خلط آور است، از آن برای درمان سوء هاضمه، تورم معدی - روده‌ای، سرفه‌ها و شدت اخلاط

* *Citrus paradisi* Macfardane

Syn.: *Citrus decumana* (L.) L. var. *paradisi* (Macfad.) Nichols.

E. grapefruit, pomelo

گریپ فروت

تفاوت آن با دارابی یا توسرخ بشرح زیر است:

Citrus paradisi Macfardane

تشنجی مفید است؛ برای معالجه بیماریهای خونریزی بکار می‌رود، برونشیت، سرفه، سکسکه و سرگیجه را شفا می‌دهد (6).

– میوه‌های آن سبب ناپدید شدن سریع قند از ادرار در افراد دیابتی می‌شود. همچنین برای روماتیسم مفید است. آب آن برای مقاوم‌سازی در برابر عفونتهای سرماخوردگی مناسب است. از پوست آن برای تولید پکتین (Pectin) که در داروسازی و صنایع غذایی مصرف می‌شود استفاده می‌کنند (5).

جنوبی ایران (دزفول، جیرفت، میناب).

مصارف و کاربردها: خواص درمانی گریپ‌فروت عبارت است از: آنتی‌اکسیدان، ضدسرطان، ضد میکروب، مقوی قلب، ضدسم، کاهش‌دهنده کلسترول، آرام‌بخش، تقویت‌کننده معده، ضدسرطان و ملین (۱۲).

– میوه گریپ‌فروت مغذی، مقوی قلب و خنک‌کننده است. برگهای آن برای صرع، داءالرقص (بیماری عصبی با حرکات غیرعادی و نامنظم) و سرفه

Citrus paradisi Macfardane

Citrus sinensis (L.) Osbeck

* *Citrus sinensis* (L.) Osbeck

Syn. : *Citrus Aurantium* L. var. *sinensis* L., *Citrus Aurantium* var. *dulce* Hayne, *Citrus Aurantium* subsp. *sinensis* (L.) Engl.

E. sweet orange, China orange, common orange tree, portugal, orange

پرتقال

درختی متوسط، به ارتفاع ۵-۷ متر. برگها بیضوی یا بیضوی مستطیلی؛ دمبرگ با بال باریک یا فقط لبه‌دار. میوه‌ها اغلب کوچک با گوشت شیرین و پوست نه چندان تلخ و مغز بهنگام رسیدن توپر.

پراکندگی جهانی: احتمالاً با منشأ چین، معرفی شده در اغلب نقاط جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در اغلب

Citrus sinensis (L.) Osbeck

کوچک در نقاط مختلف جهان کاشته می‌شود و نامهای متعددی براساس نژاد و منشأ آنها شناخته شده است؛ پرتقال بفروانی کاشته می‌شود اما به مقاومت نارنج نیست، با نداشتن خار یا خارهای

نواحی مازندران، گیلان، خوزستان، جنوب فارس، هرمزگان، کرمان و بلوچستان.

مصارف و کاربردها: امروزه انواع اصلاح شده پرتقال با تنوع شکل و اندازه‌های بزرگ تا

– امروزه در ارتباط با خواص دارویی پرتقال مطالب زیادی نوشته می‌شود اما بطور رایج مردم به آن بصورت میوه نگاه کرده، اغلب جنبه‌های دارویی آن تحت تأثیر لذت ناشی از خوردن میوه قرار می‌گیرد (مؤلف).

آسمانی شونده، با رگه‌ها یا نقاط ارغوانی. میوه کیسول درشت، به قطر ۲/۵-۳/۵ سانتیمتر، چهارلوبی عمیق، پراکندگی جهانی؛ جنوب اروپا و مرکز اروپا تا اسپانیا، فرانسه و ایتالیا، و نواحی معتدله آسیا تا ترکیه. پراکندگی جغرافیایی در ایران: آذربایجان (ارسباران). **مصارف و گاریدها** برگها و پوست این گیاه مصرف می‌شود. برگها خواص درمانی محرک معده و کرم‌کش و پوست آن مقوی و ضدکم‌خونی است. برگهای آن در موارد سوء هاضمه، انگلهای روده و پوست آن نیز در موارد ضعف و کم‌خونی مصرف می‌شود (۱۰).

بسیار کم مشخص می‌شود (مؤلف).

– آب پرتقال اثر ضداسکوربوت دارد. اسانس پرتقال اثر ضدعفونی‌کننده دارد و برای تهیه انواع مواد آرایشی از آن استفاده می‌کنند (۱۱).

Dictamnus albus L.

Syn.: *Dictamnus caucasicus* Fisch. & Grossh.

E. gas-plant dittany, burning bush fraxinelle, white dittany, burning bush, dittany

ونک، گل آهو، علف آهو

گیاه چندساله، بسیار منشعب، با برگهای انبوه، به ارتفاع تا ۴۰-۸۰ سانتیمتر، با ساقه‌ها و شاخه‌های در پایین کرکدار. برگها متناوب، شانه‌ای فرد، با برگچه‌های ۳-۶ تایی؛ برگچه‌ها سرنیزه‌ای یا تخم‌مرغی. گلها درشت، زیبا، در گل‌آذین خوشه‌ای انتهایی؛ گلبرگها سفید یا قرمز گل سرخی یا آبی

Dictamnus albus L.

Dictamnus albus L.

– ریشه گیاه اثر مقوی معده، نیرودهنده، معرق، ضد تشنج و قاعده آور است. در طب عوام جوشانده ریشه و دانه آن جهت رفع اسپاسم های معده، سنگ کلیه، ضعف عمومی، کم خونی دختران جوان، قطع حالت قاعدگی، ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان، هیستری، تب تبه، خنازیر و ضعف مفرط حاصل از ابتلاء به بیماری مالاریا بکار می رود (۱۱).

– بعثت پراکندگی جغرافیایی بسیار محدود آن در ایران و کاشته نشدن در جایی، می توان گفت در طب سنتی ایران جایگاهی برای این گونه تعریف نشده است (مؤلف).

– امروزه خیلی کم توسط دست اندرکاران گیاهان دارویی مصرف می شود، گل آهو عملی مشابه سداب / *Ruta graveolens* L. دارد و قویاً سبب فعالیت ماهیچه های رحم، قاعده آوری و گاهی سبب سقط جنین می شود. اثرات ضد اسپاسمی روی دستگاه معدی – روده ای دارد. گیاه اثرات آرام بخشی روی روده دارد و به عنوان مقوی ملایم معده عمل می کند. گیاه همچنین برای درمان بیماری های عصبی بکار می رود. گیاه سمی است و باید فقط زیر نظر پزشک و دست اندرکاران حرفه ای گیاهان دارویی مصرف شود و آن را در طول دوران حاملگی نباید مصرف کرد (۴).

درختچه ای بزرگ خاردار یا درختی کوچک، با شاخه های جوان سبز، بی کرک، سخت شده – سه گوشه. برگها همیشه سبز، یک برگچه ای، چرمی، مستطیلی – سرنیزه ای، باریک شونده، نوک کند، با

* *Fortunella japonica* (Thunb.) Swingle

Syn.: *Citrus japonica* Thunb., *Citrus Aurantium* var. *japonica* Hook
E. kumquat, round kumquat

کوام کوآت

Fortunella japonica (Thunb.) Swingle

دارد. در ویتنام آن را با شکر نیشکر جوشانده برای درمان زخم گلو استفاده می‌کنند (internet).

Fortunella japonica (Thunb.) Swingle

در پایین کم و بیش پهن شده و اغلب در سطح درونی کرکدار. تخمدان ۳-۵ حجره‌ای، هر حجره ۱-۸ تخمکی. میوه کپسول شکوفا یا بندرت ناشکوفا. این جنس در ایران حدود ۱۸ گونه دارد که ۸ گونه آن انحصاری ایران هستند (فلورا ایرانیکا)، همگی آنها معطر بوده و احتمالاً ارزش دارویی قابل توجهی دارند اما تا امروز در طب سنتی کاربرد خاصی نداشته‌اند. پراکندگی جهانی: این جنس در جهان نزدیک به ۶۵ گونه

قاعده‌ای گوه‌ای، کمی کنگره‌ای، با دم‌برگی به باریکی بالدار. گلها ۱-۳ تایی محوری، دوجنسی؛ کاسه گل بی‌کرک، ۵ دندان‌های؛ گلبرگ‌ها سفید، مستطیلی (۴-۵) (۶-۷) تایی؛ پرچمها ۱۸-۲۰ تایی، در دسته‌های پیوسته نامنظم. میوه پرتقالی، کروی، ۵-۶ حجره‌ای، به عرض ۲/۵-۳ سانتیمتر، با قطعات گوشتی و بدون کرک.

پراکندگی جهانی: ژاپن، کاشته شده در بسیاری از نقاط جهان بمنظور استفاده زینتی. پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در نواحی شمالی ایران.

مصارف و کاربردها: میوه گیاه قابلیت ضدالتهاب، ضدسرفه، ضدویروس، بادشکن، ضدبو، خلط‌آور و محرک دارد، میوه تازه آن قابلیت ضدسرفه و خلط‌آور

Haplophyllum Juss.

سدابی

گیاهانی معطر، گاهی از قاعده خشبی (پوته‌ای)، با برگهای ساده یا سه بخشی یا بندرت ۵ بخشی، با کرکهای غده‌دار منقوط یا زگیل‌دار. گل‌آذین دیمبی - گرزنی، تتک یا انبوه، برگه‌دار. کاسه و جام گل ۵ تایی؛ جام گل زرد، گاهی قرمز یا زرد گوگردی؛ گلبرگها کامل. پرچمها ۱۰ تایی، با میله‌های جدا یا یک دسته‌ای،

دارد که از اسپانیا تا مغولستان و سومالی گسترش دارند.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در اغلب نواحی بیابانی مرکزی، جنوبی و جنگلهای زاگرس یا غرب ایران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برای سدابى جنوبى، سدابى زگیل‌دار / *Haplophyllum tuberculatum* (Forssk.) Juss. بشرح زیر است.

به‌عنوان محرک قوای جنسی و بادشکن مصرف می‌شود. گیاه کامل و روغن آن مصرف می‌شود. گیاه قاعده‌آور، محرک و حساسیت‌زا، محرک، گندزدا و سقط‌آور است. برگهای آن برای محدود کردن هیستری، فقدان عادت ماهانه و دردهای روماتیسمی مصرف می‌شود (۱).

– جنس سدابى / *Haplophyllum* L. در ایران ۳۰ گونه (فلور ایران به زبان فارسی) گیاه علفی چندساله دارد که در سراسر ایران پراکنده‌اند و همگی معطر بوده، اما در ارتباط با مصارف و کاربردهای دارویی آنها اطلاعات کمی در دست است. در اینجا فهرستی از نامهای آنها آورده می‌شود.

Haplophyllum affine (Aitch. & Hemsl.) Korov.

سدابی بلوچستانی

**Haplophyllum bakhteganicum* Soltani & Khosravi

سدابی بختگانى

**Haplophyllum Buhsei* Boiss.

سدابی تبریزی

Haplophyllum Bungei Trautv.

سدابی شاهرودی

Haplophyllum Buxbaumii (Poir.) G. Don subsp.

mesopotamicum (Boiss.) C.C. Townsend

سدابی بین‌النهرینی

**Haplophyllum canaliculatum* Boiss.

سدابی جنوبی

Haplophyllum crenulatum Boiss.

سدابی کنگره‌ای

**Haplophyllum dasygynum* C.C. Townsend

سدابی آق‌یلاغی

Haplophyllum erythraeum Boiss.

سدابی تربتی

**Haplophyllum furfuraceum* Bge. ex Boiss.

سدابی خراسانی

**Haplophyllum glaberrimum* Bge. ex Boiss.

سدابی اصفهانی، سدابى بی‌کرک

Haplophyllum Kowalevskyi Schtschegl.

سدابی مرندی، سدابى قفقازى

**Haplophyllum laeviusculum* C.C. Townsend

سدابی میانه‌ای

**Haplophyllum laristanicum* C.C. Townsend

سدابی لاری

Haplophyllum lissonotum C.C. Townsend

سدابی نامعین

Haplophyllum obtusifolium (Ledeb.) Ledeb.

سدابی ترکمنستانی

Haplophyllum pedicellatum Bge. ex Boiss.

سدابی سبزواری

Haplophyllum perforatum (M.B.) Kar. & Kir.

سدابی، مورد کاذب

Haplophyllum ptilostylum spach

سدابی خویی

**Haplophyllum Rechingeri* C.C. Townsend

سدابی بروجنی

Haplophyllum robustum Bge.

سدابی بیابانی

**Haplophyllum rubro-tinctum* C.C. Townsend

سدابی تهرانی

**Haplophyllum Stapfianum* Hand. Mzt.

سدابی شیرازی

Haplophyllum tenue Boiss.

سدابی ارمینستانی

Haplophyllum tuberculatum (Forssk.) Juss.

سدابی جنوبی، سدابى زگیل‌دار

Haplophyllum vesicolor Fisch. & C. A. Mey.

سدابی رنگارنگ

Haplophyllum villosum (M.B.) G. Don.

سدابی آذربایجانی

حدود ۱۳ گونه آنها انحصاری ایران هستند که با ستاره نشان داده شده‌اند و با توجه به اینکه همگی آنها معطرند جا دارد که تحقیقات گسترده‌ای در ارتباط با مسائل دارویی آنها صورت بگیرد و ارزش‌های آنها شناخته شود (مؤلف).

سدایی ترکیه‌ای *Haplophyllum virgatum* spach

Haplophyllum viridulum Sojak

سدایی میان‌جنگلی

Haplophyllum wanense Freyn

سدایی ترکیه‌ای

ملاحظه می‌کنید که از میان ۳۰ گونه جنس سدایی

Haplophyllum glaberrimum Bunge ex Boiss.

Haplophyllum tuberculatum (Forssk.) Juss.

Haplophyllum Buxbaumii (Poir.) G. Don

Haplophyllum canaliculatum Boiss.

Haplophyllum canaliculatum Boiss.

Haplophyllum furfuraceum Bunge ex Boiss.

Haplophyllum furfuraceum Bunge ex Boiss.

Haplophyllum glaberrimum Bunge ex Boiss.

Haplophyllum lissonotum C.C. Townsend.

Haplophyllum perforatum (M.B.) Kar. & Kir.

Haplophyllum robustum Bunge

Haplophyllum versicolor

Haplophyllum robustum Bunge

Haplophyllum villosum (M. B.) G. Don

Haplophyllum virgatum Spach

درختچه‌ای بزرگ یا درختی کوچک، خاردار، به ارتفاع ۳ تا ۴ متر، با شاخه‌های خشن، زاویه‌دار (گوشه‌دار)، کم و بیش تخت شده، با خارهای متناوب نوک‌تیز پهن شده محکم. برگ‌ها سه برگچه‌ای.

* *Poncirus trifoliata* (L.) Raff.

Syn.: *Citrus trifoliata* L.

E. trifoliolate orange, hardy orange

پرتقال سه برگی، پونسیروس

Poncirus trifoliata (L.) Raff.

Poncirus trifoliata (L.) Raff.

خزان‌کننده، اغلب روی شاخه‌های مسن بوجود می‌آید، برگچه‌ها بیضوی تا واژ تخم‌مرغی، به طول ۲۰-۳۵ میلی‌متر، نوک کند، گاهی نوک چالدار، اما گاهی نوک تیز، کنگره‌ای کوچک؛ دمبرگ با بال باریک. گلها ۱ یا ۲ تایی، معمولاً در محور خارهای برگهای خوب رشد یافته، سفید، به پهنای ۵/۲-۵ سانتیمتر. میوه پرتقالی اما کوچک؛ به قطر ۳-۵ سانتیمتر، به رنگ لیمویی، خیلی معطر با گوشت کم. پراکندگی جهانی: چین

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در شمال ایران، باغ گیاه‌شناسی ملی ایران و باغ گیاه‌شناسی دانشکده کشاورزی کرج.

مصارف و کاربردها: میوه پخته شده طعم تلخ و تند دارد، اما می‌توان از آن مربا درست کرد. میوه آن برای تهیه نوشابه نشاط‌آور بکار می‌رود. آب میوه آن غنی از ویتامین C است. پوست میوه را می‌توان به عنوان چاشنی استفاده کرد. بطور کلی میوه گیاه خاصیت

ضدقی‌آوری، ضد اسپاسم و گرفتگی عضلانی، بادشکن، برطرف‌کننده انسداد، هضم‌کننده، مدر، خلط‌آور، ملین، ضد دندان درد، محرک و مقوی معده و تنگ‌کننده عروق دارد. پوست ساقه گیاه برای درمان سرماخوردگی بکار می‌رود. میوه بدون پوست و بدون دانه بادشکن، برطرف‌کننده انسداد و خلط‌آور است، برای درمان سوء هاضمه، برطرف کردن انسداد و ورم شکم، احساس گرفتگی سینه، پایین افتادگی رحم، قولون و معده (شکم) بکار می‌رود. میوه رسیده اثرات ملایم‌تری نسبت به میوه نارس دارد و بهتر است برای رفع گرفتگی غذا و انرژی حیاتی در طحال و معده بکار رود. میوه نارس آن ضداسهال، ضدقی‌آوری، ضدگرفتگی اسپاسم، برطرف‌کننده انسداد، هضم‌کننده، مدر، ملین و محرک می‌باشد و برای درمان سوء هاضمه، گرفتگی و انسداد شکمی، یبوست، احساس گرفتگی سینه، پایین افتادگی رحم، قولون و شکم بکار می‌رود (internet).

چوبی، سراسر گیاه بدون کرک؛ ساقه به ارتفاع ۱۴-۴۵ سانتیمتر (اغلب بیشتر). برگهای پایینی کم و بیش دمبرگ‌دار بلند، برگهای بالایی تقریباً بدون دمبرگ؛ قطعات انتهایی به عرض ۲-۹ میلی‌متر، سرنیزه‌ای تا مستطیلی باریک یا واژ تخم‌مرغی. گل‌آذین نسبتاً

**Ruta graveolens L.*

E. common rue, herb of grace, rue, rue plant, garden rue, country man's treacle

سداب

گیاه علفی چندساله با بخش قاعده‌ای کم و بیش

Ruta graveolens L.

اسپاسم و دافع کرم دارد و در استعمال خارجی: ضدانگل و ملین است و در استعمال داخلی برای درمان: نارسایی قاعدگی، هیستری، تشنج، مالیخولیا، آسکاریس و در استعمال خارجی برای درمان زخمهای لثه، آلودگی به شیش، دور کردن انگلهای جلدی، مارها و حیوانات گزنده بکار می‌رود (۱۰).

– گیاه کامل و برگها مصرف می‌شود؛ سداب محلل، مدر، قاعده‌آور، ضد اسپاسم، محرک، سوزاننده و خواب‌آور، سمی، محرک (خارش‌آور) و سقط‌آور است. مفید برای هیستری و فقدان عادت ماهیانه است. آب گیاه گوش درد و دندان‌درد را تسکین می‌دهد. برگهای آن برای درمان دردهای روماتیسمی، معالجه هیستری، کرمها، قولنج و فقدان

تک؛ دمگله‌ها هم‌اندازه یا بلندتر از کپسول؛ برگه‌ها سرنیزه‌ای، برگ مانند. کاسبرگها سرنیزه‌ای، نوک تیز. گلبرگها مستطیلی – تخم‌مرغی، دندانک‌دار، موج. کپسول پی‌کرک، با قطعات تا حدودی در بالا باریک شده به رأس نوک کند.

پراکندگی جهانی: شبه جزیره بالکان و کریمه، شاید در نواحی مدیترانه‌ای، بطور وسیع طبیعی شده در نقاط مختلف اروپا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در شمال و بعضاً مرکز ایران، اغلب در باغهای گیاهان دارویی و گاهی به‌عنوان گیاه زینتی دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل مصرف می‌شود و در استعمال داخلی خواص درمانی: قاعده‌آور، معرق، ضد

Ruta graveolens L.

بصورت دم کرده بصورت چشم شویه بسرعت باعث تسکین خستگی چشم می شود و بطور قابل توجهی دید چشم را بهبود می بخشد. سداب برای درمان بسیاری از بیماریهای دیگر از جمله تصلب چندجانبه و فلج مصرف می شود (4).

Ruta graveolens L.

– سداب اثرات ضد کرم، ضد اسپاسم، ضدنفخ، قی آور، قاعده آور، آرام بخش، ضد التهاب، محرک، ضد میکروب، کاهش فشارخون، جلوگیری کننده از

عادت ماهیانه نامنظم و ازدیاد خون قاعدگی بکار می رود. گیاه و روغن آن به عنوان محرک عمل می کند و اثرات آن مستقیماً روی سیستم های رحمی و عصبی است. ضد کرم است و کاربرد آن در حد بالا سوزاننده و خواب آور است. روغن آن در استعمال خارجی قرمزکننده پوست است (6).

– برگ های آن مصرف می شود. برگ های آن برای تسهیل زایمان بکار می رود. جوشانده گرم برگ آن تسریع کننده قاعدگی و بمقدار زیاد سبب سقط جنین می شود، بنابراین گیاه قاعده آور و سقط آور یا تسریع کننده زایمان است. سبب حساسیت و تحریک موضعی در دهان و شش ها می شود. برای درمان تشنج، یرقان، تبفئید و مخلک دارویی شناخته شده است. کوبیده و له شده برگ های آن تسکین دهنده درد دندان و گوش است. روغن آن برای درمان صرع بکار می رود، گیاه فراری دهنده عقرب است (5).

– سداب اصولاً برای تحریک و تشویق آغاز و پیدایش قاعدگی بکار می رود. آن محرک ماهیچه های رحم است و جریان خون قاعدگی را بهبود می بخشد. در طب دارویی اروپایی سداب برای درمان بیماریهای گوناگونی مثل هیستری، صرع، سرگیجه، قولنج، کرم های روده، مسمومیت و مشکلات بینایی مصرف می شود. اخیر دریافته اند که

باروری، سقط‌کننده، آرژی‌زا، آنتی‌اکسیدان، ضدسرفه، افزایش‌دهنده حافظه، حشره‌کش، مقوی معده، بندآورنده خونریزی و شل‌کننده عضلات دارد (۱۲).
جنس سداب / *Ruta L.* در ایران ۲ گونه دارد، سداب / *Ruta graveolens* بصورت کاشته شده در شمال ایران و بندرت در سایر نقاط بمنظور

استفاده زینتی و دارویی دیده می‌شود و گونه سداب سوری، سداب بوشهری / *Ruta chalepensis L.* بحالت خودروی در استان بوشهر می‌روید که گیاهی چندساله و بسیار معطر است و در ارتباط با خواص و کاربردهای دارویی آن اطلاعاتی در دست نمی‌باشد.

تیره بید/ *Salicaceae*

Populus alba L.

E. white poplar, abele tree

سپیدار، سفیدار، کبوده، ارشنه

درختی متوسط القامه تا مرتفع، با تاج بزرگ، در نمونه‌های کاشته شده هرمی. ریشه‌ها گاهی پاجوش‌آور (مولدپاجوش). پوست ساقه برای مدت طولانی صاف خاکستری کم رنگ و سرانجام سیاه و ضخیم شونده. برگ‌های شاخه‌های یکساله (امساله) بزرگ و به صورت همسان (یکنواخت) با کرک‌های

نمدی و در مقایسه با گونه (*Populus caspica*)، به صورت یکنواخت خاکستری با دمبرگی به طول کم و بیش ۱۰ سانتیمتر، در درختان مسن اغلب در مقایسه با گونه (*Populus caspica*) کوچکتر، با دمبرگ بلندتر، با قاعده‌ای گوه‌ای پهن تا سربریده - تخم‌مرغی، نسبتاً نوک‌کند، کم و بیش با دندانه‌های سینوسی - دندانه‌ای نامشخص، در سطح تحتانی ابتدا با کرک‌های نمدی - سفید متراکم، سرانجام هیچگاه به‌طور کامل بدون کرک نمی‌شود، اما با بقایای

Populus alba L.

کفهای، بدون کرک.

پراکندگی جهانی: ایران، اروپا، آناتولی و شمال افریقا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: فارس (سبزپوشان) و در اغلب نقاط به صورت کاشته شده.

مصارف و کاربردها: برگ و به‌ویژه پوست این درخت به علت داشتن سالیسین و پوپولین اثر تب‌بر دارد. پوست تازه شاخه‌های آن را برای رفع ناراحتیهای سیاتیک در محل دردناک قرار می‌دهند (۱۱).

کرکهای نمدی فشرده به‌رنگ درخشان متالیک باقی می‌ماند؛ برگهای بالایی شاخه‌ها بزرگ با دم‌برگ کوتاه، کم و بیش ۳-۵ لوبی عمیق. گل آذین دم‌گره‌ای میوه‌دار در مقایسه با گونه *(Populus caspica)* کوتاه‌تر، به طول ۱۰-۱۵ سانتیمتر؛ محور گل آذین و دم‌گلها با کرکهای کوتاه. برگه‌ها تخم‌مرغی، به دشواری دندان‌دار، قهوه‌ای، با مژه‌های بلند. میوه کپسول تخم‌مرغی - گوه‌ای، دو

Populus alba L.

گوشه‌دار تا لوزوی نوک‌دار، به یکباره نوک‌دار؛ برگ‌های اولیه درختان مسن‌تر در سالهای بعد (آینده) با قاعده‌ای کمی گوشه‌دار یا سینوسی کم عمق سرنیزه‌ای پهن یا لوزوی به تدریج منتهی به نوک دراز؛ برگ‌های فوقانی شاخه‌های بزرگتر در قاعده با سینوسی کم عمق تا تخم‌مرغی - دلتایی سربریده، در مقایسه با پایینی‌ها کوتاه‌تر و با نوک به یکباره نوک‌دار، همگی با لبه‌های کنگره‌ای - دندان‌اره‌ای نازک، با دو سطح سبز درخشان. گل‌آذین دم‌گربه‌ای کمی زودرس، پرگل؛ گل‌ها به تعداد حدود ۳۰-۵۰ تا، گل‌ها و میوه کیسول با دمگل آشکار، کیسول دو جهره‌ای (دو کفه‌ای).

Populus nigra L. var. *pyramidalis*

Syn.: *Populus nigra* L. var. *italica* Muench.

E. Lombardy poplar, black poplar

شالک، تبریزی

درختی متوسط القامه تا مرتفع، به ارتفاع تا ۳۰ متر، با تاج افشان، با شاخه‌های ایستاده و محکم، در نمونه‌های کاشته شده با تاج ستونی یا تقریباً ستونی (هرمی شکل)، ریشه اغلب فاقد ریشه جوش. پوست تنه ابتدا خاکستری - سبز رنگ، سرانجام سیاه‌رنگ و ضخیم شونده. شاخه‌های یکساله (امساله) قهوه‌ای کم رنگ، با افزایش سن خاکستری کم رنگ. برگ‌های شاخه نورسته با قاعده‌ای طویل یا واژ تخم‌مرغی

Populus nigra L. var. *pyramidalis*

مصارف و کاربردها: جوانه‌ها و چوب (بصورت زغال) مصرف می‌شود؛ جوانه‌های آن خواص درمانی: مدر و پایین‌آورنده اسیداوریک، ضددردهای

پراکندگی جهانی: اروپا و آسیا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: در مناطق مختلف ایران کاشته می‌شود.

روده، ضدروماتیسم، تببر، مقوی، مدر، معرق و خلط آور بکار می‌رود. در موارد عفونتهای دستگاه ادراری، برونشیت، درد مفاصل و روماتیسم مصرف می‌شود. نوشابه پوست آن تصفیه‌کننده خون است. در استعمال خارج برای درمان بواسیر و زخمها بکار می‌رود. آن را در لوازم آرایشی و ساختن خلال دندان بکار می‌برند (5).

تخم مرغی یا بیضوی، نوک‌دار بسیار کوتاه یا نوک‌گرد. برگها نسبتاً بزرگ، به طول ۵۰-۱۲۰، به عرض ۲۵-۵۵ میلیمتر، در مرکز سطح تحتانی با کرکهای گسترده کم و بیش خمیده، در لبه‌ها با کرکهای نسبتاً نادر کم و بیش فشرده، در حالت رسیده روی رگه‌های مشبک سطح تحتانی کاملاً مشخص. گل‌آذین

روماتیسمی، ضدعفونت مجاری ادرار، ضدعفونی‌کننده و روان‌کننده ترشحات برونشی، معرق، مقوی و التیام‌بخش دارد و برای درمان: روماتیسم، تقرس، دردهای عصبی، دردهای مفاصل، بیماریهای مجاری ادرار، برونشیت‌های مزمن، سل، اختلالات پوستی و زخمها مصرف می‌شود (۱۰).
- به‌عنوان مسکن و داروی ضددرد، ضدعفونی‌کننده

Salix aegyptiaca L.

Syn.: *Salix cinerea* L. var. *Medemii* Boiss.

E. Egyptian willow

بیدمشک

درختچه‌ای بزرگ یا درختی به ارتفاع ۸-۱۰ متر، با شاخه‌چه‌های یکساله نازک. جوانه‌های گلدار

Salix aegyptiaca L.

<i>Salix caramanica</i> Bornm. ex Gorz	بید مرجانی، بیدمرجان	دم‌گره‌ای زودرس، ضخیم، با کرک‌های بلند و جدای انبوه. برگ‌ها به طول ۲-۳/۵ میلی‌متر، کرک‌های انتهایی برگ‌ها به بلندی ۱/۵-۳ میلی‌متر. میوه کپسول.
<i>Salix caspica</i> Pall	بید خزری	پراکندگی جهانی: ایران، جنوب شرق ترکیه، جنوب شرق ماورای قفقاز، عراق، تالش، افغانستان و پاکستان.
<i>Salix caucasica</i> Anders.	بید قفقازی	پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، اصفهان، فارس، کرمان، یزد و تهران.
<i>Salix cinerea</i> L.	بید خاکستری	مصارف و کاربردها: اسانس گل‌های بیدمشک خاصیت ضد میکروب، ضدنفخ، ضد تورم، ضدسرفه، ضد آسم و مقوی قلب دارد. عرق بیدمشک به‌عنوان تقویت‌کننده، آرام‌بخش، ضد رطوبت و ضد گرم‌زدگی بکار می‌رود (۱۲).
<i>Salix Daviesii</i> Boiss.	بید شیرازی	- مشهورترین ترکیبات <i>Salix</i> spp. اسیدسالیسیلیک است که از ترکیبات مهم دارویی است، مردم محلی و دست‌اندرکاران طب سنتی به فراخور حال و با توجه به پراکندگی گونه‌های قابل دسترس از آنها استفاده می‌کنند. و شاید یکی از مشهورترین ترکیبات ملموس و قابل دسترس آنها بیدخشت است که توسط نیش حشرات روی گونه‌های مختلف بید ظاهر می‌شود. بطور کلی می‌تواند پروژه تحقیقاتی شناخت ترکیبات بیدها یکی از برنامه‌های پژوهشی موفق باشد تا بتوان خواص و ترکیبات بید را بخوبی شناسایی کرد. بنابراین برای کسب اطلاع از تنوع گونه‌های بید در ایران در اینجا فهرستی از نام‌های علمی آن‌ها را ارائه می‌دهیم.
<i>Salix denticulata</i> Anderson	بید سمناهی	<i>Salix acmophylla</i> Boiss.
<i>Salix elaeagnos</i> Scop	بید سنجدی	<i>Salix aegyptiaca</i> L.
<i>Salix elbursensis</i> Boiss.	سرخ‌بید، بیدقرمز	<i>Salix alba</i> L.
<i>Salix excelsa</i> S.G. Gmelin	فوکا، بید مرتفع، سیاه‌بید	<i>Salix atrocinerea</i> Brotero
<i>Salix issatisensis</i> Maassoumi, Moeeni & Rhaimejad	بید یزدی	<i>Salix babylonica</i> L.
<i>Salix Fedtschenkoii</i> Gorz	بید پامیری	<i>Salix baladehensis</i> Maassoumi, Moeeni & Rhaimejad
<i>Salix firouzkuhensis</i> Maassoumi	بید فیروزکوهی	بید نوری، بید بلده‌ای
<i>Salix fragilis</i> L.	فوکائی	<i>Salix caprea</i> L.
<i>Salix lacus - tari</i> Maassoumi & Kazempour	بید تازی	بید بیدمشکی
<i>Salix pedicellata</i> Desf.	بید کردستانی	
<i>Salix pentandra</i> L.	بید اردبیلی	
<i>Salix pseudomedemii</i> E. Wolf	بید روسی	
<i>Salix pycnostachya</i> N.J. Anderson	بید ایرانی	
<i>Salix songarica</i> N. J. Anderson	بید خراسانی	
<i>Salix tetrasperma</i> Roxb.	بید بلوچستانی	
<i>Salix triandra</i> L. subsp. <i>Triandra</i>	بید بادامی، بید سه پرچی، بید فرانسوی	
<i>Salix viridiformis</i> Maassoumi	بید سبز	
<i>Salix Wilhelmsiana</i> M.B.	جر بید، بید ترخونی	
<i>Salix zygostemon</i> Boiss.	جودانک، بید شمیرانی	

همانطور که ملاحظه می‌کنید تعداد گونه‌های بید در ایران نزدیک به ۳۱ گونه است که در نقاط مختلف ایران و اغلب در کنار جویبارهای کوهستانی و رودخانه‌ها پراکنده‌اند و تحقیق پیرامون کاربردهای آنها به غیر از مصارف صنعتی و ساختمانی می‌تواند بسیار با ارزش باشد (مؤلف).

همانطورکه ملاحظه می‌کنید تعداد گونه‌های بید در ایران نزدیک به ۳۱ گونه است که در نقاط مختلف ایران و اغلب در کنار جویبارهای کوهستانی و رودخانه‌ها پراکنده‌اند و تحقیق پیرامون کاربردهای آنها به غیر از مصارف صنعتی و ساختمانی می‌تواند بسیار با ارزش باشد (مؤلف).

حالت زنده زرد، در حالت خشک گاهی مایل به قهوه‌ای تیره.

پراکندگی جهانی: شمال آفریقا، اروپا، آناتولی، عراق، ایران، افغانستان، قفقاز، تالش و سبیری.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای کردستان، ایلام، همدان، کرمانشاه، لرستان و تهران.

مصارف و کاربردها: پوست بید خواص درمانی بشرح زیر دارد: ضددرد، کاهش‌دهنده میل جنسی، ضد ورم، ضدتب، ضدروماتیسم، قابض، ضد میکروب، مسکن و افزایش‌دهنده اثر ضدبارداری (۱۲).

– مهمترین خواص و کاربردهای آن عبارت است از: ضدالتهاب، ضددرد و مسکن، تب‌بر، ضدروماتیسم و قابض. بید سفید قابض است و در گذشته برای جلوگیری از خونریزیهای داخلی بکار می‌رفته، خاکستر پوست بید سفید مخلوط با سرکه برای برطرف کردن زگیل‌ها، میخچه‌ها و گوشت‌های اضافی

Salix alba L.

E. white willow, golden osier, yellow willow, water willow, Huntingdon willow

بیدسفید، فک

درختی به ارتفاع ۲۵-۳۰ متر، با شاخه‌های از گونه *Salix excelsa* نازکتر، گاهی تقریباً واژگون، اغلب قهوه‌ای مایل به قرمز؛ شاخه‌چه‌های جوان کم و بیش با کرکهای فشرده. گوشواره‌ها سرنیزه‌ای باریک یا درفشی، سریعاً (به‌زودی) ریزان. دمبرگ روی سطح فوقانی شیاردار، در قاعده پهنک‌های برگهای فوقانی شاخه‌ها با غده‌های کم و بیش چشمگیر و مشخص. برگها در دو سطح با استوماتهای (روزنه‌های) متراکم. گل‌آذین با دمگل‌آذین برگچه‌دار؛ برگچه‌ها معمولاً کامل (بدون دندانه)، واژ تخم‌مرغی یا واژ سرنیزه‌ای نوک‌دار. پرچمها با زاویه تند روی محور گل‌آذین و به حالت واگرا، با کیسه‌های بساک تخم‌مرغی در

Salix alba L.

پوست گونه‌های مختلف بید در جای برای کاهش تب مصرف می‌شود (7).

Salix alba L.

Salix excelsa S. G. Gmelin

مفید است. دارویی مؤثر برای التهاب مفاصل و دردهای روماتیسمی است که پشت و مفاصلی چون زانوها و کفل یا لمر را متأثر می‌کند. مصرف آن با سایر گیاهان در رژیم غذایی سبب تسکین التهاب‌ها، تورم‌ها و اصلاح و بهبود حرکت مفاصل دردناک می‌شود. سبب کاهش تب می‌شود و برای معالجه سردرد استفاده می‌شود. با کاهش عرق به جریان گرما و عرق شبانه کمک می‌کند (4).

– به‌عنوان ضدکرم، مسکن درد، مقوی، ضد اسپاسم و مسکن و آرام‌بخش بکار می‌رود (5).

– پوست آن در دوره گلدهی و جوانه‌های آن در بهار مصرف می‌شود. پوست آن به‌عنوان خلط‌آور، بندآورنده خون، قابض و مقوی شهرت دارد. برگ‌ها و

Salix excelsa S. G. Gmelin

Syn.: *Salix australior* N. J. Anderson, *Salix variifolia* Freyn & Sint.

سیاه بید، فوکا، بید مرتفع، بیدخشت

درختی به ارتفاع تا ۲۵-۳۰ متر. شاخه‌ها در مقایسه با *Salix alba* کلفت‌تر، در تاج درختان مسن از قاعده نسبتاً شکننده. جوانه‌ها تخم‌مرغی یا سرنیزه‌ای با پشت محدب. برگ‌ها در دو سطح با استومات‌های فراوان. گل‌آذین‌ها، برگ‌ها، کیسه‌های بساک، کپسول‌ها، خامه‌ها و کلاله‌ها در مقایسه با گونه *Salix alba* بزرگتر. وارپته‌ای از این گونه به نام

Salix excelsa S. G. Gmelin var. Rodinii A. Skvortsov

Syn.: *Salix variifolia* Freyn & Sint.

که در استانهای یزد و کهکیلویه و بویراحمد می‌روید برگ‌های گوناگون و بسیار بزرگ دارد که احتمالاً به‌عنوان گونه‌ای متفاوت از *S. excelsa* می‌توان آن را عنوان کرد.

پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان، پاکستان، ترکمنستان، سوریه، لبنان، شرق آناتولی، آسیای میانه و کشمیر.

اواخر تابستان روی برگهای آن لایه‌ای قندی بنام بیدخشت تشکیل می‌شود که در اثر نیش حشره خاصی ایجاد می‌شود. این لایه قندی در گذشته دور که قند و شکر به فراوانی امروزه نبوده است توسط مردم روستایی برای تهیه آب‌نیات استفاده می‌شد. البته خواص دارویی آن بخوبی شناخته شده نیست و در این ارتباط نیاز به تحقیق دارد.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران پراکندگی قابل توجهی دارد و در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، همدان، کرمانشاه لرستان، اراک، فارس، کرمان، خراسان، تهران، سمنان و یزد می‌روید.

مصارف و کاربردها: یکی از بیدهای فراوان و با پراکندگی قابل توجه است که در بعضی نقاط و در

Salix excelsa S.G. Gmelin

تیره درخت مسواک، تیره جوج/ *Salvadoraceae*

برگها به طول ۳-۸، به عرض ۰/۸-۱/۵ سانتیمتر، سبز مایل به سفید، تقریباً گوشتی چرمی، خطی - سرنیزه‌ای یا بیضوی - سرنیزه‌ای، نوک تیز یا تقریباً نوک کند اغلب نوک‌دار، بدون کرک؛ رگبرگها نامشخص؛ دمبرگ به طول ۵-۸ میلیمتر. گلها در

Salvadora oleoides Decne.

Syn.: *Salvadora Stocksii* Wight

پیر، توج

درختچه یا درختی کوتاه، با شاخه‌هایی در جهات گوناگون؛ شاخه‌ها سخت شککننده و اگر سبفدرنگ.

Salvadora oleoides Decne.

گل آذین پانیکول محوری راست، اغلب به هم آمده. میوه شفت در حالت رسیده زردرنگ.

پراکندگی جهانی: هندوستان، پاکستان، بخش گرم و مرطوب عربستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: هرمزگان: بندرعباس.

– بلوچستان: بین نیک شهر و جابه‌ار، نگور، بین

نیک شهر و قصر قند، ایرانشهر، ایرانشهر: کوه بم پشت.

مصارف و کاربردها: میوه‌های شیرین آن خورده

می‌شود و دانه‌های آن روغن سبز می‌دهد که خاصیت دارویی دارد (۲۲).

– دانه‌ها، روغن دانه، پوست و ریشه آن مصرف

می‌شود. خواص دارویی مشابه *Salvadora persica*

دارد (۱).

Salvadora oleoides Decne.

اغلب نوک‌دار، با دمیرگ کوتاه. گلها در گل‌آذین پانیکولی؛ پانیکول‌ها محوری و انتهایی، تک. میوه شفت، در حالت رسیده قرمز رنگ.

پراکندگی جهانی: ایران، پاکستان، هندوستان و مصر. پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای هرمزگان و بلوچستان.

Salvadora persica L.

E. kikuel oil plant, mustard_seed, mustard_seed of scripture, tooth brush tree

درخت مسواک، چوج

درختچه یا درختی کوتاه، با شاخه‌های واژگون، بدون کرک، همیشه سبز، به ارتفاع ۴ متر. برگها تقریباً گوشتی، بیضوی - سرنیزه‌ای یا تخم‌مرغی، نوک کند یا

Salvadora persica L.

مصارف و کاربردها: شاخه‌های آن معمولاً به‌عنوان مسواک کاربرد دارد. شاخه‌های جوان و برگهای آن علفه‌ای مناسب برای شترهاست. میوه رسیده آن خورده می‌شود و به‌عنوان دارو مصرف می‌شود (22). - چوب مسواک دارای اثرات ضد میکروب، ضد زخم، پاک‌کنندگی و ضد جرم دندان و اثر ضدپوسیدگی دندان دارد (۱۲).

- پوست آن تلخ و تند است و برای مداوای کرمهای قلابدار (انکیلوستومباز ancylostomiasis) و ضد آسکاریس مصرف می‌شود. پودر ریشه آن هم چون

Salvadora persica L.

ضد کرم است. جوشانده آن برای درمان آسم و سرفه بکار می‌رود. جوشانده ساقه و ریشه آن مقوی و محرک در حالت تب و قاعده‌آور است. میوه آن بادشکن، مدر، هضم‌کننده غذا و رفع‌کننده انسداد است و برای درمان روماتیسم، بزرگ شدگی طحال، توهمورها و سنگ‌سازی ادراری تجویز می‌شود (1).

خمیر مانند خردل مصرف می‌شود، جوشانده آن نیز برای درمان سوزاک بکار می‌رود. برگهای آن مدر است. ساقه آن به عنوان مسواک و رزین آن در صنایع روغن جلاسازی مصرف می‌شود (5).
- برگها، پوست، میوه و روغن دانه آن مصرف می‌شود. برگهای آن دفع‌کننده انسداد، بادشکن، مدر و

تیره صندل/Santalaceae

*Santalum album L.

E. white sandal wood, sandal wood

صندل، صندل سفید

Santalum album L.

درختی همیشه سبز کوتاه بدون کرک. قلب چوب با عطر شیرین (خوش). برگها ساده، متقابل، بیضوی تا سرنیزه‌ای، بدون کرک. گلها ارغوانی مایل به قهوه‌ای، چندجنسی، قهوه‌ای، در گل آذین پانیکول محوری یا انتهایی. کاسه و جام گل معمولاً ۴ تایی. میوه شفت، کروی، سخت، با درون‌بر رگه‌دار، بهنگام جوانی سبز و با رسیدن آبی تیره. دانه‌ها تقریباً کروی.

پراکندگی جهانی: جنوب شرق آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران نمی‌روید و بصورت کاشته شده نیز در جایی مشاهده نشده است اما بدلیل قدمت کاربردهای این چوب در ایران در اینجا آورده شده است.

مصارف و کاربردها: چوب و روغن آن مصرف می‌شود؛ صندل و روغن آن خنک‌کننده، معرق، مدر و خلط‌آور هستند. چوب صندل اصولاً برای معالجه بیماریهای مخاطی مزمن مانند تورم کیسه مثانه و دیگر بیماریها بکار می‌رود. پودر شده آن با آب بحالت خمیر روی پیشانی برای سردرد، در طول تب مانند معرق و برای سوختگی و تورم موضعی بکار می‌رود. برای بیماریهای پوستی بمنظور برطرف کردن گرما و خارش بکار می‌رود. جوشانده چوب آن مخلوط با زنجبیل در خونریزیها مؤثر است. روغن

چوب صندل به عنوان درمان‌کننده در سوزاک توصیه می‌شود (6).

- از چوب آن خمیر تهیه کرده و با قرار دادن آن روی پیشانی برای درمان سردرد مناسب است. خمیر چوب آن مخلوط با نمک معمولی برای درمان زخمها بکار می‌رود. پودر چوب آن بصورت جوشانده برای درمان مشکلات ادراری و ادرار کردن دردناک، بواسیر و تب بکار می‌رود. خمیر پوست آن با آب‌لیمو برای درمان

داروسازی به عنوان ضد عفونی کننده و ضد تب بکار می رود. چوب صندل برای درمان تب، سوء هاضمه و تپش قلب و دلهره استفاده می شود. خمیر مغز چوب صندل در درمان تورم ها و التهابات، و امراض پوستی مصرف می شود و مغز چوب آن خشک کننده است و خاصیت تلخ، مدر، ضد عفونی کننده، گندزدا، مقوی قلب، مسکن و مقوی دارد. دارویی شفا بخش برای برونشیت، صفرا (یرقان)، تب، تشنگی، التهاب مثانه، اسهال خونی، سوزاک، ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان، زخمها و مشکلات دستگاه تناسلی - ادراری است. خمیر مغز چوب صندل دارویی برای درمان مشکلات پوستی است (5).

- صندل و روغن فرار آن بدلیل ترکیبات ضد عفونی کننده آن برای درمان بیماریهای تناسلی - ادراری مانند التهاب مثانه و سوزاک بکار می رود. در طب سنتی هندی خمیر چوب آن برای آرام کردن دانه های پوستی و خارش پوست بکار می رود. در چین صندل در ردیف داروهای مفید برای درمان درد سینه و شکم محسوب می شود (4).

عفونتهای کچلی، ترشحات سفید و چرکی مجاری تناسلی زنان و عرق جوش مصرف می شود. خمیر چوب آن روی بدن مانند خنک کننده عمل می کند و عرق کردن فراوان را کنترل می کند. روغن آن برای درمان سوزاک بکار می رود (9).

- چوب صندل تلخ، خنک کننده، خشک، ضد تب، محرک قوای جنسی، مفید برای امراض قلبی، احساس سوزش، سرما خوردگی، برونشیت، عدم تخلیه رحم و آبله، مقوی قلب و مغز است. خمیر آن مفید برای تسکین ورم ها و سردرد می باشد. حاوی ترکیبات ضد عفونی کننده است و برای درمان پوست استفاده می شود. مردم محلی چوب آسیا شده را به همراه آب بصورت خمیر برای درمان تورم های موضعی و روی پیشانی در حالت تب و امراض پوستی و برطرف کردن گرما مصرف می نمایند. در ماداگاسکار چوب صندل مخلوط با نمک برای درمان زخمها استفاده می شود. مغز چوب و ریشه آن حاوی روغن معطر صندل است که ارزش فوق العاده دارویی و آرایشی دارد و در صنعت عطرسازی بکار می رود. روغن صندل در

تیره ناترک / Sapindaceae

Dodonea viscosa (L.) Jacq.

Dodonea viscosa (L.) Jacq.

Syn.: *Ptelea viscosa* L.

E. clammy hop seed bush, switch sorrel, victorian lignum vitae, sand olive, purple hop bush

ناترک

درختچه ای به ارتفاع تا ۱-۲ متر یا درختی کوتاه، چسبناک. با شاخه های راست اغلب زاویه دار. برگها به طول ۳-۱۰، به عرض ۶/۳-۳ سانتیمتر، کامل، واژ سرنیزه ای، با عرضی بسیار متنوع، تقریباً نوک تیز یا نوک کوتاه دار، به طرف قاعده باریک شده، بدون کرک، تقریباً درخشان، چسبناک. گلها چندجنسی - یک جنسی، کوچک، سبز مایل به زرد، در گل آذین

Dodonea viscosa (L.) Jacq.

طول ۱۰-۱۸، به عرض ۱۲-۲۲ میلیمتر، فشرده، ۳-۴ دریچه‌ای؛ دریچه‌ها در پشت بالدار. دانه‌ها سیاه‌رنگ.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب سراسر مناطق جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه بسیار زیبا و

گرسن کم گل محوری. کاسبرگها مستطیلی، ۴-۵ تایی، ریزان، هم‌اندازه پرچمها. گلبرگ وجود ندارد. پرچمها ۸ تایی، با میله‌های بسیار کوتاه تقریباً مساوی. کیسه‌های بساک بزرگ، مستطیلی - خطی. تخمدان بدون پایک، ۳-۴ حجره‌ای؛ حجره‌ها دو تخمکی. خامه‌ها ۳-۶ پاره. میوه کپسول غشایی، به

برای درمان تقرس استفاده می‌شود (9).
 - برگهای آن معرق، قابض، داروی بی‌هوشی ملایم و پایین آورنده حرارت بدن است و برای درمان تقرس و روماتیسم بکار می‌رود. در استعمال خارج برای درمان زخمها، تورم‌ها، سوختگی‌ها و بعضی از اختلالات پوستی مصرف می‌شوند. پوست آن قابض است و بصورت حمام و کمپرس گرم استفاده می‌شود. برگهای آن به‌عنوان محرک جویده می‌شود. سرخ‌شده (بوداده) بریده شاخه‌های آن به‌عنوان مسواک مصرف می‌شود (5).

درختچه‌ای اصولاً در نواحی گرمسیری جنوب در استانهای بوشهر و هرمزگان می‌روید. بصورت کاشته شده در بخشهای جنوبی استان ایلام و در سطح استان خوزستان بفرآوری کاشته شده است.
مصارف و کاربردها: برگهای کوبیده آن بصورت بسته شده (بانداز شده) برای درمان رگ به‌رگ شدن و پیچیدگی‌ها، شکستگی استخوان و کوفتگی‌ها بکار می‌رود. خمیر برگ آن در استعمال خارجی برای درمان زخم، سوختگی و روماتیسم‌های متورم بکار می‌رود. شیر برگ آن به‌عنوان کرم‌کش کاربرد دارد و

تیره چیکو/ Sapotaceae

درختی کوچک یا بزرگ. برگها در انتهای شاخه‌ها بصورت گروهی، تخم‌مرغی - بیضوی تا بیضوی - سرنیزه‌ای، به طول ۷-۱۲، به عرض ۲/۵-۳/۵ سانتیمتر، تقریباً چرمی، بی‌کرم، با رگبرگ میانی مشخص. گلها سفید، به عرض ۱-۱/۵ سانتیمتر، با دمگل بلند.

* *Manilkara Zapota* (L.) p. van Royen

Syn.: *Achras Sapota* L., *Achras zapotilla* (Jacq.) Co-ville, *Manilkara zapotilla* (Jacq.) Gilly, *Sapota Achras* Mill.

E. chicle tree, sapodilla plum

چیکو

Manilkara Zapota (L.) P. van Royen

Manilkara Zapota (L.) P. van Royen

در میناب. — بلوچستان: چاه‌بهار؛ سربار؛ پیشین.
مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده گیاه عبارت است از: میوه، پوست، دانه‌ها و شیرابه ساقه. پوست آن مقوی است و برای کاهش تب بکار می‌رود. دانه‌های آن مدر و شیرابه خشک شده آن که از ایجاد بریدگی و شکاف در ساقه بدست می‌آید به‌عنوان مواد زمینه برای ساخت آدامس مورد استفاده قرار می‌گیرد (5).

کاسبرگها نامساوی، ۳ تا بلندتر از دیگران. گلبرگها ۶ تایی. پرچمها ۶ تایی، مقابل گلبرگی، پرچمهای عقیم مساوی تعداد گلبرگها، گلبرگ‌نما. میوه معمولاً سته گوشتی‌کروی، به‌قطر ۵-۱۰ سانتیمتر. با برون‌بر نازک، زبر، قهوه‌ای زنگی رنگ. دانه‌ها ۵-۱۲ تایی، سیاه درخشان، واژ تخم‌مرغی، به طول حدود ۲ میلی‌متر. پراکندگی جهانی: جنوب امریکا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: هرمزگان: کاشته شده

تیره گل میمونی/ *Scrophulariaceae*

گیاه علفی چندساله، پایایی، بدون کرک، گوشتی، به‌رنگ سبز کلمی، با ساقه‌های اغلب گسترده روی زمین، به طول تا ۶۰ سانتیمتر، در محل گره‌ها ایجاد ریشه نابجا می‌نماید. برگها گوشتی، به طول ۷-۲۰

***Bacopa Monnieri* (L.) Pennell**

Syn.: *Herpestis monnieri* (L.) Rothmaler, *Lysimachia monnieri* L., *Gratiola monnieri* L.
 E. water hyssop

ناز باتلاقی

Baccopa Monnieri (L.) Pennell

عمر دراز را دارد (6).

- پودر گیاه برای رفع افسردگی، هیستری، صرع، جنون و دیوانگی بکار می‌رود. شیر گیاه مخلوط با شیر برای درمان صرع و هیستری داده می‌شود. شیر گیاه به‌عنوان مدر و ملین مصرف می‌شود و مخلوط با سرشیر یا کره برای تقویت حافظه کودکان به آنها داده می‌شود. شیر گیاه مخلوط با روغن نارگیل در استعمال خارجی برای تسکین درد روماتیسمی مفید است و برای درمان عفونت‌های گلو کاربرد دارد. برگ‌های گرم شده آن با پوششی از روغن کرچک برای رسانیدن (پختن) تاول‌ها و کاهش تورم‌ها بکار می‌رود (9).

- گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه به‌عنوان مقوی قلبی و عصبی بکار می‌رود. مفید برای درمان جنون و دیوانگی و صرع، آسم و گرفتگی صدا می‌باشد. برگ‌ها و ساقه آن مدر و مهمل ضعیف است (1).

میلیمتر، واژ تخم‌مرغی یا واژ قلبی - گوه‌ای، بدون دم‌برگ، کامل یا بطور نامشخصی مواج، نوک‌کند. دم‌گل به طول تا ۱۵ میلیمتر، با دو برگه، به طول حدود ۴ میلیمتر، خطی - سرنیزه‌ای که در پایین گل قابل رؤیت می‌باشد. کاسه گل به طول ۵-۶ میلیمتر، با قطعات پستی تخم‌مرغی، بقیه قطعات باریکتر. جام گل به طول ۸-۱۰ میلیمتر، به رنگ سفید مایل به بنفش. میوه کپسول، به طول ۵-۸ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب هر دو نیمکره. پراکندگی جغرافیایی در ایران: در نقاط مرطوب و کناره‌های رودخانه‌ها و چشمه‌ها در استانهای خوزستان، بوشهر، جنوب فارس، کرمان و هرمزگان می‌روید.

مصارف و کاربردها: ساقه و برگ‌های گیاه مصرف می‌شود؛ ناز با تالاقی قابض، تلخ، خنک‌کننده، تند، گرم‌ازا، قی‌آور، ملین و بهبوددهنده قوه ادراک است. مفید برای زخم‌های بستر، غدد سرطانی، آب آوردن شکم و بزرگ شدن طحال می‌باشد؛ مقوی اعصاب، مقوی قلب و مدر است و بسیار مؤثر در حالت تشویش و نگرانی‌های عصبی است. عامل ضد تشویش و نگرانی است و اثرات سازش‌پذیری دارد. محرک قوای جنسی و ملین است؛ برای درمان آسم، گرفتگی صدا، جنون و دیوانگی و صرع بکار می‌رود، اثرات ضداختلالات پوستی، کم‌خونی، دیابت، سرفه، تجمع مایع در بدن، تب، آرتری، بی‌اشتهایی، سوءهاضمه و لاغری مفرط دارد. ساقه و برگ‌های گیاه مقوی مغز با اثرات تشدید نیروی حافظه هستند، برای درمان دردهای نرله‌ای و مارگزیدگی بکار می‌روند و همچنین به‌عنوان مقوی قلب، برگ‌های آن به‌عنوان مدر و ملین بکار می‌رود. آب برگ آن برای تسکین برونشیت و اسهال به کودکان داده می‌شود. خمیر برگ‌های آن برای درمان روماتیسم و جوشانده آن برای درمان سرفه بکار می‌رود. همچنین قدرت دادن نیروی جوانی و

Baccopa Monnieri (L.) Pennell

- گیاه اصولاً برای اختلالات عصبی مثل درد عصب، صرع و بیماریهای روانی بکار می‌رود، همچنین برای سلسله (حوزه) وسیعی از دیگر اختلالات شامل سوء هاضمه، زخمهای روباز، باد و یبوست، آسم، برونشیت و ناباروری بکار می‌رود. در چین آن را برای ناتوانی و انزال پیش‌رس، ناباروری و حالات روماتیسمی استفاده می‌کنند. در کوبا گیاه به‌عنوان مسهل و جوشانده گیاه کامل به‌عنوان مدر و مسهل (ملین) بکار می‌رود. عصاره (شیره) آن مخلوط با روغن بصورت مالیدنی برای دردهای التهاب مفاصل مصرف می‌شود (4).

Digitalis nervosa Steud. & Hochst. ex Benth.*Digitalis nervosa* Steud & Hochst. ex Benth.

گل انگشتانه

گیاه چندساله، بی‌کرک. ساقه به ارتفاع ۳۰-۸۰ سانتیمتر، به یکسان برگ‌دار، مولد شاخه‌های نسبتاً انبوه ایستاده، برگ‌ها ساده، متناوب، به طول ۱۰-۲۰ (۳۰-) سانتیمتر، به عرض ۲/۵-۷ سانتیمتر، مستطیلی - سرنیزه‌ای، کامل، پایینی‌ها دمبرگ‌دار، فوقانی بدون دمبرگ، فوقانی‌ترها قویاً کوتاه شده. برگ‌ها سرنیزه‌ای، برگشته، از کاسه گل کوتاهتر. بریدگیهای کاسه گل مستطیلی، کم و بیش نوک تیز یا نوک‌دار، با لبه به دشواری غشایی. جام گل به طول ۱۵-۲۰ میلی‌متر، زرد شونده، کرک‌دار؛ با لوله‌ای کوتاه، به یکباره بزرگ شده، با لوبهای فوقانی و میانی کوتاه شده، پایینی راست تخم‌مرغی، با لوله کوتاه‌تر، در سطح درونی ریش‌دار.

پراکندگی جهانی: تالش، شمال ایران و قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی فوقانی جنگلی و در نقاط کم و بیش روشن در استانه‌های گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان: ارسباران. - سمنان: بخشهای شمالی مشرف به استان گرگان و مازندران می‌روید.

مصارف و کاربردها: اغلب اثرات درمانی بیان شده در مورد گل انگشتانه به گونه *Digitalis purpurea* L. اشاره دارد که در ایران نمی‌روید اما در ایران گیاه

Digitalis nervosa Steud. & Hochst. ex Benth.

Digitalis purpurea L.

Digitalis nervosa در اغلب نواحی جنگلی استانهای گیلان، مازندران و گرگان می‌روید که احتمالاً خواصی مشابه *Digitalis purpurea* L. دارد. بنابراین در اینجا به خواص *Digitalis purpurea* اشاره می‌کنیم و علاقمندان را به تحقیق در مورد *Digitalis nervosa* و مقایسه آن دعوت می‌کنیم. بنابراین خواص درمانی ارائه شده برای *Digitalis purpurea* عبارت است از: سمی، ضدتومور، تقویت‌کننده قلب، ادرارآور، مسکن و گشادکننده عروق (۱۲).

گل انگشتانه مسکن کار قلب و مدر است، برگهای آن برای دردهای قلبی ناشی از نارسایی امراض کلیوی، تجمع مایع در بدن و حبس ادرار بکار می‌رود، مصرف آن در حد زیاد سوزاننده و خواب‌آور است. درمان‌کننده‌ای با ارزش برای تجمع مایع در بدن است،

افزایش دهنده قدرت انقباض قلب و بهبوددهنده نظم کاری ماهیچه‌های قلب است (6).

بخصوص هنگامی که به بیماری‌های قلبی ربط داشته باشد. محصولات گل انگشتانه مقوی قلب،

Digitalis purpurea L.

Euphrasia pectinata Ten.

Euphrasia pectinata Ten.

Syn.: *Euphrasia glandulosodentata* Riedl, *Euphrasia tatarica* Fisch. ex spreng., *Euphrasia Townsendiana* Freyn ex Wettst.

E. eyebright

چشمک

ساقه ایستاده، پوشیده از کرک‌های ساده به پایین برگشته، به ارتفاع تا ۲۵ (۴۰-) سانتیمتر، ساده یا حاوی شاخه‌های طویل راست (ایستاده) ۱-۲ (۳-) جفتی؛ شاخه‌ها گاهی به تکرار منشعب. میان‌گره‌های ساقه‌ای ۱/۵-۳/۵ بار، میان‌گره‌های گل‌های پایینی از برگ‌های حائل (کنار و زیر آنها) ۱-۲ بار بلندتر، میان‌گره‌های گل‌ها بطرف رأس بتدریج کوتاه‌شونده. گیاه با برگ‌های (۳-)۴-۶ (۷-) جفتی، جفت اول گندار. برگ‌ها سبز با کرک‌های تار موی ریشی تنک یا به کوتاهی کرک غده‌ای پایک‌دار؛ پایک از قطر که کرک تا ۶ بار بلندتر. برگ‌های ساقه‌ای به طول (۲-)۴-۱۳ (۲۰-) میلی‌متر، بیضوی یا واژ تخم‌مرغی، با قاعده دمیرگچه‌دار - باریک شده یا گوه‌ای یا دایره‌ای، با رأس نوک کند، با لبه دندان‌داره‌ای، با دندان‌داره‌ای

نوک تیز یا تقریباً نوک تیز در بیشتر بخش‌ها روبه‌بالا در دو طرف ۱-۶ تایی و لوب انتهایی نوک کند. برگ‌های کناری گل‌های پایینی به طول (۴-)۶-۱۲ (۱۸-) میلی‌متر، اغلب متناوب، تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی پهن یا

Euphrasia pectinata Ten.

مرطوب و چمن‌زاری کوهستانی در تقاطع مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، لرستان، فارس، کهگیلویه و بویراحمد و تهران می‌روید.

ساقه و گل: اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. گونه‌های مختلف چشمک سبب استحکام پرده مخاطی چشم می‌شود و به تسکین تورم و التهاب ورم ملتحمه و التهاب پلک چشم کمک می‌کند، قدرت مقابله آن با نژله بدین معنی است که اغلب برعلیه عفونتها و بیماریهای آلرژیک چشمی، گوش میانی، سینوس‌ها و مجاری بینی بکار می‌رود. گیاه برعلیه مایع مخاطی عمل می‌کند، اما باید آنها را بتدریج بر علیه احتقان خشک و انباشته بکار برد زیرا احتمال دارد که با قابلیت منقبض کنندگی گیاه رو به وخامت بگذارد (4).

لوزوی نامتقارن، با قاعده دایره‌ای یا گوه‌ای، به دشواری دمبرگ‌دار، با دندانه‌های نوک‌تیز یا نوک‌دار بندرت سیخک‌دار در دو طرف ۳-۵ تایی، قاعده‌ای‌ها گسترده یا روبه‌بالا و با لوب انتهایی نوک‌کند یا نوک‌تیز؛ دندانه با طول مساوی عرض یا بلندتر. کاسه گل با دندانه‌های تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای یا سرنیزه‌ای کم و بیش سیخک‌دار. جام گل به طول ۶-۸ (۹-) میلی‌متر، سفید یا بنفش پررنگ. کپسول به طول (۵-۷/۵-۴/۵) میلی‌متر، از کاسه کوتاه‌تر یا بندرت هم‌اندازه، با طولی ۲/۵-۴ (۵-) برابر عرض، مستطیلی یا بیضوی - مستطیلی، با رأس سربریده یا چالدار. پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، قفقاز، آناتولی، عراق، ایران، افغانستان، پاکستان، آسیای مرکزی، کشمیر و غرب سنیا.

پراکندگی جغرافیای در ایران: این گونه اغلب در نقاط

برگها متقابل، بی‌کرک، بدون دمبرگ، با قاعده تقریباً ساقه‌آغوش، سرنیزه‌ای، نوک تیز، با لبه دندانه اره‌ای باریک، بی‌کرک، با دو سطح کرک غده‌ای‌دار - منقوط پراکنده، سه رگبرگی. دمگلها بدون کرک، از برگ حائل کوتاه‌تر، در بالا دوبرگگی. دندانه‌های کاسه گل کرک غده‌ای‌دار - منقوط، باریک شده بلند. جام گل به طول ۱۵-۲۰ میلی‌متر، سفید، با دهانه در سطح

Gratiola officinalis L.

E. hedge hyssop. poor man's herb, water hyssop

زیباساز، زوفای آبی

گیاه آبی، با ساقه‌های زیرزمینی بالارونده بند بند دائمی، ساقه ایستاده یا بالارونده، به ارتفاع ۱۵-۴۰ سانتیمتر، در بخش پایینی غوطه‌ور، بدون کرک، لوله‌ای (توخالی)، ساده یا منشعب، در بالا چهاروجهی.

Gratiola officinalis L.

داخلی کرکدار؛ لوله جام کمی خمیده، مایل به زرد؛ پهنک قرمز. کپسول تخم‌مرغی، نوک تیز، از کاسه تقریباً کوتاهتر یا تقریباً مساوی آن.

پراکندگی جهانی: مرکز، شرق و جنوب اروپا، سیبری؛ مرکز، شمال و غرب آسیا؛ شمال آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: محل پراکندگی آن در ایران به درستی روشن نیست ولیکن اصولاً باید در نواحی مرطوب و کنار استخرها، برکه‌ها، چمن‌زارهای مرطوب و شنهای ساحلی و بعلاوه بحالت علف هرز در مزارع برنج آن را دید.

مصارف و کاربردها: برگها، سرشاخه‌های گلدار و ریشه این گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: مسهل قوی، ادرارآور، دافع کرم و قی آور دارد و برای درمان یبوست مقاوم، التهاب بینابینی بافت‌های یک عضو، ادمها و آسیت قلبی - کلیوی، اختلالات پوستی، انگل‌های روده‌ای، تفرس و تب‌های طولانی مدت بکار می‌رود (۱۰).

Gratiola officinalis L.

Linaria vulgaris Miller***Linaria vulgaris* Miller**

E. butter and eggs, toadflax, common toadflax

کتانی تماشایی، کتانی رایج

گیاه چندساله. ساقه‌ها ایستاده. به ارتفاع ۵۰-۷۰ سانتیمتر، حداقل در بالا کرک غده‌ای دار، ساده یا منشعب تنک، ساقه‌ها برخاسته از ریشه‌های افقی خزنده (رونده). برگها انبوه، خطی - مستطیلی تا خطی، به طول ۳۰-۵۰، به عرض ۲/۵-۷ میلیمتر، ۱-۳ رگه‌ای، سبز. خوشه طویل، انبوه. برگه‌ها سرنیزه‌ای، اغلب برگشته و هم‌اندازه طول دمگل. دمگلها به طول ۲-۸ میلیمتر، کرک غده‌ای دار. لوبهای کاسه گل تخم‌مرغی - مستطیلی، به طول ۲-۳ میلیمتر، تقریباً نوک تیز، کم و بیش مخروطی، راست. کپسول کروی - مستطیلی، به طول ۶-۸ میلیمتر. دانه‌ها بالدار. به طول ۲-۲/۵ میلیمتر؛ طبق زگیل‌دار.

Linaria vulgaris Miller

ایران آورده شده است.

مصالح و کاربردها: میوه‌ها و گیاه کامل مصرف می‌شود و در درمان بواسیر بکار می‌رود و قابلیت تصفیه‌کننده خون دارد و برای معالجه بواسیر، اختلالات پوستی، التهابات پوستی و یرقان می‌توان از

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا بجز منتهی‌الیه جنوب آن، سبیری، آلتای و ترکیه.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: پراکندگی این گونه در ایران بحالت خودروی تقریباً دیده نشده بلکه بصورت کاشته شده به‌عنوان گیاه دارویی در سالهای اخیر به

– قدما برای آن اثر ملین، مسهل، نرم‌کننده، معرق و کمی مخدر قائل بوده‌اند، دم کرده آن را مخلوط با گل ماهور اروپایی / *Verbascum Thapsus* L. برای درمان بیماریهای پوستی مزمن بکار می‌برده‌اند. در استعمال خارج خاصیت رفع تحریکات موضعی دارد و در رفع التهاب و ناراحتی‌های بواسیر اثر مفید دارد (۱۱).

شاخه‌های گسترده ضخیم. شاخه‌چه‌ها بهنگام جوانی با کرکهای نرم‌انبوه، بدون کرک شونده. برگها تخم‌مرغی پهن تا تخم‌مرغی، به طول ۱۲-۲۵ سانتیمتر، یا در شاخه‌های قوی به طول تا ۵۰ سانتیمتر، نوک‌دار، قلبی، کامل یا سه‌لوبه کم عمق، با سطح فوقانی کرک‌دار، سطح تحتانی کرک‌نمدی یا

آن استفاده کرد (۱۰).
– امروزه بندرت مصرف می‌شود. گیاه اصولاً برای کبد و هضم غذا مناسب است. برای درمان یرقان، یبوست مزمن و امراض پوستی مفید است. ممکن است در استعمال خارج برای تسکین زخمها، زخمهای روباز پوستی و بواسیر مصرف شود. گیاه می‌تواند سبب تسکین تورم چشم شود (4).

* *Paulownia tomentosa* (Thunb.) Steud.

Syn.: *Paulownia imperialis* Sieb. & Zucc.

E. royal paulownia, paulownia, princess tree, empress tree, foxglove tree

گل انگستانه درختی، درخت شاهزاده

درختی با تاج کروی، به ارتفاع تا ۱۵ متر، با

Paulownia tomentosa Steud.

برگ آن را بصورت ضماد برای درمان سوختگی‌ها بکار می‌برند. شیرۀ برگ آن برای درمان زگیل‌ها بکار می‌رود. گل‌های آن برای درمان پوستی بکار می‌رود. تنتور تهیه شده از پوست درونی گیاه برای درمان تب‌ها و هذیان‌گویی مصرف می‌شود و قابلیت قابض و کرم‌کش نیز دارد (internet).

Paulownia tomentosa Steud.

کرکدار انبوه. دم‌برگ به طول ۸-۲۰ سانتیمتر. پانیکول هرمی، به طول ۲۰-۳۰ سانتیمتر. کاسه گل استکانی پهن، با ۵ لوب تخم‌مرغی نوک‌کند، مانند دم‌گله با کرک‌های نمدی زنگی رنگ. جام گل قیفی شکل - استکانی، به طول ۵-۶ سانتیمتر، بنفش کم رنگ، در سطح درونی با رگه‌های زرد و نقاط تیره‌تر، در سطح بیرونی کرکدار - غده‌دار. کپسول‌ها تخم‌مرغی، نوک‌دار، به طول ۳-۴ سانتیمتر، چوبی.

پراکندگی جهانی: چین و ژاپن.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در تهران (باغ گیاه‌شناسی ملی ایران، باغ دانشکده کشاورزی کرج).

مصارف و کاربردها: گیاه حاوی ترکیبات بالقوه سمی است. دم‌کرده برگ‌های آن برای شستشوی زخم‌های بدبو بکار می‌رود و گفته می‌شود که سرعت رشد مو را زیاد کرده و از خاکستری شدن آن جلوگیری می‌کند.

Scrophularia striata Boiss.

Syn.: *Scrophularia Juncea* C. Richter ex Stapf., *Scrophularia persica* Benth

گل میمونی سازوئی، گل میمونی شیاردار، تشنه‌داری (ایلام)

گیاه چند ساله، خشبی، به ارتفاع ۳۰-۹۰ سانتیمتر، پرساقه، بجز دم‌گل در سایر نقاط (اندامها) بدون کرک. ساقه‌ها نازک، کم‌برگ، استوانه‌ای، رگه‌دار. برگ‌ها متناوب، قاعده‌ای‌ها سرنیزه‌ای، با دم‌برگ نامشخص، دندانه‌های سینوسی - دندانه‌ای درشت، به طول ۷/۵ به عرض ۲ سانتیمتر، اغلب وجود ندارد؛ برگ‌های بالایی شانه‌ای منقسم عمیق نامنظم، به طول ۴ به عرض ۱ سانتیمتر، بریدگی‌ها سرنیزه‌ای یا خطی. گل‌آذین برگه‌دار، گرزن مترام پرگل؛ گرزن‌ها متناوب، نازک، (۳-) ۷ (۱۷-) گلی، دو شاخه و اگر، دم‌گل آذینهای پایینی به طول تا ۱۰ میلیمتر، بالایی‌ها

Scrophularia striata Boiss.

Scrophularia striata Boiss.

گلها به طول ۳ میلیمتر یا کوچکتر، خطی، بخش مرکزی سرنیزه‌ای، ضخیم، زرد مایل به سبز. جام گل به طول ۴-۵ میلیمتر، باریک، با لوپهای فوقانی ارغوانی شونده تیره، کوچک، به طول ۱/۵ میلیمتر، به عرض ۱/۵ میلیمتر. پرچمهای عقیم از لوله گل بیرون می‌زند، دایره‌ای، کنگره‌ای، زرد، با رگه‌های قرمز، هم‌اندازه لب فوقانی. پرچمها بیرون زده، به طول تا ۳/۵ میلیمتر؛ میله‌های پرچم با کرک‌های غده‌ای؛ کیسه‌های بساک بنفش رنگ. میوه کپسول سخت، بدون کرک، کروی یا تقریباً تخم‌مرغی، به طول ۴ به عرض ۳/۵ میلیمتر، با نوک نامشخص، به‌رنگ زرد کاهی. خامه‌ها به طول تا ۳/۵ میلیمتر. دانه‌ها کلیوی شکل، با حفره‌های درشت.

Scrophularia striata Boiss.

تا ۵ میلیمتر، با کرک‌های غده‌ای کوچک. برگه‌های پای گرزنها به طول ۳-۱۷ میلیمتر، خطی، در کنار

عصاره گیاه قابلیت ضدسرطانی دارد (internet).

– گیاه مذکور با نام محلی تشنه‌داری در ایلام برای درمان زخمها بکار می‌رود و مردم جنوب خراسان به آن مخلصه می‌گویند، درحالی‌که مخلصه در استان چهارمحال بختیاری به *Tanacetum persicum* گفته می‌شود. تحقیق پیرامون داروی قدیمی و سنتی ایرانی یعنی مخلصه و اینکه واقعاً کدام یک از گیاهان مذکور قابلیت درمانی مخلصه را دارد می‌تواند یکی از پروژه‌های تحقیقاتی کاربردی باشد. بنابراین پیشنهاد می‌شود که این موضوع بصورت یکی از پایان‌نامه‌های دانشجویان داروسازی مورد تحقیق قرار گیرد (مؤلف).

Scrophularia umbrosa Dumort.

رگه‌های ناآشکار، بی‌کرک. جام گل به طول تا ۷ میلیمتر، استوانه‌ای، سبز – قهوه‌ای شونده، با لوبهای فوقانی راست به طول تا ۲ میلیمتر، به عرض تا ۱/۵ میلیمتر. پرچمهای عقیم نیمه دایره‌ای یا کلیوی شکل،

پراکندگی جهانی: شرق ترکیه، شمال عراق، ایران، افغانستان، غرب پاکستان و قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی دارای پراکندگی جغرافیایی قابل توجه بوده و اغلب در دامنه‌های کوهستانی و مناطق دشتی استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، چهارمحال بختیاری، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: تحقیقات اخیر نشان داده که

Scrophularia umbrosa Dumort.

Syn.: *Scrophularia aquatica* L., *Scrophularia robusta* Pennel, *Scrophularia alata* Gilib.

E. water_betony, water figwort, brook_betony

گل میمونی سایه پسند، گل میمونی جویباری
گیاه چندساله، علفی، به ارتفاع تا ۱۵۰ سانتیمتر، تقریباً بدون کرک، متشکل از ساقه‌های زیرزمینی گوشتی مولد ساقه‌های کم تا زیاد. ساقه‌ها ایستاده، ضخیم، سبز، به‌طور مشخص چهارگوشه و بالدار، منشعب. برگها متقابل، بزرگ؛ پهنک به طول تا ۱۸، به په عرض ۱۰ سانتیمتر، باریک شده به دمیرگی به طول تا ۱۰ سانتیمتر، تخم‌مرغی، نوک تیز، دندانه اره‌ای، با رگبرگهای در سطح تحتانی آشکار. گل‌آذین برگه‌دار یا گاهی در قاعده بطور غیر چشمگیری برگ‌دار، به شکل گرزن پرگل. گرزنها متقابل یا فوقانی متناوب، قاعده‌ای‌ها تا ۳۱ گلی، فوقانی‌ها کم‌گل‌تر، گسترده مورب. دمگل آذین به طول تا ۳/۵ سانتیمتر، دمگله‌ها به طول ۰/۵ سانتیمتر، کرک غده‌ای‌دار تک. برگه‌ها سرنیزه‌ای، به طول تا ۱ سانتیمتر، به عرض ۰/۲ سانتیمتر، با گل‌های کوچک، خطی. کاسه گل با دندانه‌های بیضوی، به طول تا ۴ میلیمتر، به عرض ۲/۵ میلیمتر، با لبه غشایی تا ۰/۵ میلیمتری، سبز، با

نقاط مرطوب و جویباری کم و بیش سایه در استانهای مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، همدان، اراک، لرستان، کرمان، خراسان و تهران می‌روید. **مصارف و کاربردها:** گیاه دارای اثر رفع خنازیر است (۱۱).

– برگهای گیاه پاک‌کننده و التیام‌بخش است. آنها را هنگام گل دادن گیاه چیده و بصورت تازه یا خشک شده مصرف می‌کنند. گیاه شهرت خوبی در درمان زخمها دارد، حتی در استعمال خارج بصورت ضماد یا جوشانده مصرف می‌شود (internet).

گاهی نوک چالدار، به طول تا ۱، به عرض ۲ میلیمتر، با لوبهای جانبی هم‌طول، قهوه‌ای شونده. پرچمها بطور ناآشکار بیرون زده، به طول تا ۵/۵ میلیمتر؛ میله‌ها کرک غده‌ای‌دار تنک؛ کیسه‌های بساک کم‌رنگ. خامه بطور ناآشکار بیرون زده و کپسول تخم‌مرغی، به طول تا ۵، به عرض تا ۴ میلیمتر، پی‌کرک، زرد – قهوه‌ای شونده یا سبز – قهوه‌ای شونده. دانه‌ها قهوه‌ای شونده، به طول تا ۰/۸، به عرض تا ۳ میلیمتر، رگ‌دار. پراکندگی جهانی: اروپا و جنوب آسیا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در

Scrophularia umbrosa Dumort.

گیاه دوساله، به ارتفاع ۳۰-۲۰۰ سانتیمتر، سراسر گیاه پوشیده از کرکهای نمدی دائمی خاکستری یا سفید – خاکستری یا زردشونده، بدون کرک‌های غده‌ای. ساقه ضخیم، ایستاده، اغلب ساده، بطور متوسط تا به انبوهی

***Verbascum Thapsus* L.**

Syn.: *Verbascum Schraderi* G.F. W. Meyer
E. mullein, flannel mullein, great mullein, Aaron's rod, high taper, shepherd's club

گل ماهور اروپایی

Verbascum Thapsus L.

برگ‌دار، در سراسر طول یا فقط در بالا به باریکی بالدار. برگ‌های قاعده‌ای یا بدون دم‌برگ یا بتدریج باریک شده به دم‌برگی به طول تا ۵ سانتیمتر، با پهنک واژ تخم‌مرغی یا سرنیزه‌ای، نوک کند یا به کوتاهی نوک‌دار، کنگره‌ای یا تقریباً کامل، به طول ۱۰-۳۰ سانتیمتر، به عرض ۳-۱۰ سانتیمتر؛ برگ‌های پایینی ساقه با قاعده‌ای‌ها هم‌شکل و تقریباً بدون دم‌برگ، با قاعده امتداد یافته به بال‌های باریک بلند یا دم‌برگ‌دار، بدون امتداد یافتگی یا به دشواری امتداد یافته روی ساقه، بالایی‌ها واژ سرنیزه‌ای-مستطیلی یا واژ تخم‌مرغی-مستطیلی، نسبتاً نوک کند یا نوک تیز یا به کوتاهی نیش‌دار - نوک‌دار، با قاعده‌ای امتداد یافته به بال‌های گوه‌ای شکل. گل آذین به انبوهی استوانه‌ای، به ضخامت ۱/۵-۳/۵ سانتیمتر، ساده یا بندرت در بالا به کوتاهی کم‌شاخه، به طول ۱۰-۳۰ سانتیمتر، کرک نمدی. گویچه‌های (گل‌های مجتمع) پایینی اغلب ۴-۷ گلی، بالایی‌ها ۱-۴ گلی. برگ‌ها تخم‌مرغی - نوک‌دار یا سرنیزه‌ای - نوک‌دار، پایینی‌ها کم و بیش ممتد. دم‌گل گل‌های اولیه فقط با رأس جدا، بقیه به محور گل آذین چسبیده، بقیه دم‌گل‌ها کمی پیوسته. کاسه گل به طول ۷-۱۲ میلیمتر، تقریباً تا قاعده به بریدگی‌های سرنیزه‌ای نوک تیز یا نوک‌دار تقسیم شده. جام گل زرد، به قطر ۱۲-۲۲ میلیمتر، کم و بیش با نقاط روشن، در سطح خارجی به انبوهی کرک نمدی، در سطح داخلی اغلب در قاعده لوب‌های فوقانی مژه‌دار. پرچمها ۵ تایی. میله‌های پرچم‌های جلویی در حال حاضر (فعلاً) عریان یا مژه‌دار، در حال حاضر (فعلاً) با کرک‌های پرزدار به اندازه کافی با کرک‌های بلند و جدای - موی ریش‌دار فراوان، پشته‌ها به همان ترتیب با کرک‌های پرزدار بلند و جدا - موی ریشی. کیسه‌های بساک پشته کلیوی شکل، میان‌چسب. کپسول بیضوی - تخم‌مرغی پهن یا تقریباً مخروطی - تخم‌مرغی، به طول ۷-۱۰ میلیمتر، به عرض ۴-۶ میلیمتر، به انبوهی

کرک ستاره‌ای - کرک نمدی.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال ترکیه، شمال ایران، افغانستان، پاکستان، ماورای قفقاز، هیمالیا، آسیای مرکزی و سنیاب.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی جنگلی شمال ایران و نقاط متأثر از اثرات بارندگی شمال ایران بیشتر در استانهای گرگان، مازندران و گیلان می‌روید.

مصارف و کاربردها: گل‌ها بدون کاسه گل و برگ‌ها مصرف می‌شود. نرم‌کننده، خلط‌آور و معرق است. گل‌های آن تشکیل‌دهنده بسیاری از شربت‌های خلط‌آور و ترکیبات دارویی امراض تنفسی است. به عنوان غرغره برای درمان آسم بکار می‌رود. گرم‌شده و مخلوط با روغن در استعمال خارجی برای درمان اندام‌های متورم شده بکار می‌رود. دانه‌های آن به عنوان محرک قوای جنسی و مخدر کاربرد دارد (5).

آویشن اروپایی / *Thymus vulgaris* L. بکار می‌رود. در استعمال خارج گل ماهور اروپایی نرم‌کننده است و التیام‌بخش زخم مناسبی است. در آلمان گل‌های آن را در روغن زیتون خیسانده و روغن ثابتی بوجود می‌آید که برای درمان عفونتهای گوش و بواسیر بکار می‌برند (4).

- جنس گل ماهور در ایران قریب به ۴۱ گونه دارد که بعضی از آنها از جمله *Verbascum songaricum* Schrenk ex Fisch. & C. A. Mey. خراسان برای جلوگیری از خونریزیهای پس از زایمان به کار می‌رود، ولیکن هر نوع کاربرد دارویی آن نیازمند تحقیقات بیشتر است. گونه‌های دیگر این جنس تقریباً در سراسر ایران از پراکندگی قابل توجهی برخوردار هستند.

- برگ‌ها و گل‌های کاملاً باز شده مصرف می‌شود. برگ‌ها و گل‌های آن به‌عنوان قابض، ضدسرفه، مسکن تنفسی، ضدقارچ و ضد درد بکار می‌رود. چای تهیه شده از برگ‌های آن برای درمان سرماخوردگی بکار می‌رود. در یونان و روم ساقه خشک شده آن را به موم آغشته و به‌عنوان شمع از آن استفاده می‌کردند، در جنوب امریکا بصورت سیگار از برگ‌های آن برای درمان آسم استفاده می‌شود (7).

- گل ماهور اروپایی گیاهی با ارزش برای سرفه، نزله و دارویی ویژه برای ورم نای و برونشیت است. برگ‌ها و گل‌های آن بصورت دم‌کرده برای کاهش تشکیل مخاط و تحریک تخلیه کردن خلط سینه بکار می‌رود. گل ماهور اروپایی همراه با دیگر گیاهان خلط‌آور همچون پای خر / *Tussilago Farfara* L.

Verbascum songaricum Schrenk ex Fisch. & C. A. Mey.

Verbascum songaricum Schrenk ex Fisch. & C. A. Mey.

Veronica Anagallis-aquatica L.

Veronica Anagallis-aquatica L.

E. water speedwell

سبزاب آبی

گیاه چند ساله، به ارتفاع ۱۰-۶۰ سانتیمتر، بی کرک یا با کرک‌های غده‌دار پراکنده در بالا. ساقه‌ها لوله‌ای، در حد کوتاهی خزنده و در قاعده مولد ریشه، ساده، بالارونده، از قاعده منشعب. برگها بی‌دمبرگ، نیمه ساقه آغوش، تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای تا سرنیزه‌ای، به طول (۳)-۴-۶، به عرض ۱-۳ سانتیمتر، نوک تیز، با دندان‌های اره‌ای ریز تنک. برگ‌ها خطی، نوک تیز، کوتاه‌تر یا هم‌اندازه دم‌گل. کاسه گل به طول ۳-۴ میلیمتر، با لوبهای تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، نوک تیز، به طول ۳-۴ میلیمتر. جام گل آبی کم‌رنگ، به عرض ۵-۶ میلیمتر، با لوبهای تخم‌مرغی، به طول ۴-۵

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی آبی اصولاً در سراسر ایران بجز نواحی جنوبی در آبراهه‌ها، جویبارها، کانالهای آبرسانی، قنات‌ها و نقاط مرطوب می‌روید.
مصارف و کاربردها: این گیاه اثر درمانی قابض، نیرودهنده و مدر دارد (۱۱).

میلیمتر. کیسول روی دم میوه‌ای به طول ۶-۸ میلیمتر، دایره‌ای، به طول ۳-۴ میلیمتر، کمی بلندتر از پهنای نوک چالدار.

پراکندگی جهانی: ترکیه، سوریه، لبنان، فلسطین، عراق، ایران، افغانستان، پاکستان، ماورای قفقاز، آسیای میانه و غرب هیمالیا.

Veronica Anagalis-aquatica L.

استعمال خارج بصورت ضماد برای درمان سوختگی‌ها، زخمهای چرکی و عقربک مصرف می‌شود (internet).

سبز تیره، درخشان، کاملاً بی‌کرک؛ دمبرگ به طول ۲-۸ میلیمتر؛ پهنک مستطیلی پهن، تخم‌مرغی یا تقریباً بیضی، به طول ۵-۱۰، به عرض ۶-۲۶ میلیمتر، با قاعده گرد - سربریده، با رأس نوک‌کند گرد، گرد یا تقریباً سربریده، با لبه‌های دندانه‌دار، تقریباً دندانه‌اره‌ای ریز یا تقریباً کامل. خوشه‌ها ۲-۱۲ تایی، ۵-۲۲ گلی، همیشه کاملاً بی‌کرک. دمگل‌های میوه‌دار به طول ۵/۲-۱۰ میلیمتر، ۸/۲- برابر برگ‌ها، تقریباً گسترده، خمیده - راست یا

- ریشه و برگهای آن مقوی و محلل، اشتها آور و مدر هستند، برگهای آن برای درمان اسکوربوت و ناخالصی و آلودگی خون بکار می‌رود. گیاه له شده در

Veronica Beccabunga L.

E. beccabunga speedwell, brook lime

سبزاب جویباری

گیاه چندساله با ساقه زیرزمینی رونده، بهنگام خشک شدن سیاه شونده، ساقه‌ها همیشه کاملاً بی‌کرک، خیزان، تا کم و بیش بالارونده، به طول ۵-۳۰ سانتیمتر، در قاعده خزنده، معمولاً کمی منشعب، ضخیم، توپر، اغلب قرمز، لایه مومی‌دار. همگی برگها به کوتاهی اما بوضوح دمبرگ‌دار، گوشتی،

Veronica Beccabunga L.

مصارف و کاربردها: برگهای گیاه طعم تلخ، کمی تند و محرک دارد و دارای اثر ضداسکوربوت و مدر می باشد. مخلوط شیر تازه آن با گیاهان دیگر اثر محرک و مقوی دارد و برخی عوارض جلدی و حالات اگزمایی را برطرف می کند. بنظر می رسد دارای اثر رفع کننده اسهال داشته باشد (۱۱).

گیاه کامل محلل و مقوی، ضداسکوربوت، مدر ملایم، قاعده آور و تب ر است. از آن کمتر به عنوان گیاه دارویی استفاده می شود اما اثرات ملین مؤثری دارد اگر به رژیم غذایی اضافه شود. برگهای آن در موارد اسکوربوت و ناخالصی خون مصرف می شود. گیاه له شده در استعمال خارج بصورت ضماد برای درمان سوختگی ها، زخمهای چرکی و عقربک بکار می رود (internet).

میلیمتر. جام گل به قطر ۶-۸ میلیمتر، قرمز - بنفش کم رنگ تا بنفش - آبی آسمانی. کپسول به طول ۳-۵، به عرض ۴-۵ میلیمتر، سه گوشه - واژ قلبی، به اندازه طول کاسه گل، کرک غده ای دار، با راس سربریده، نوک چالدار صاف یا با زاویه نوک کند، با قاعده ای گوه ای کم و بیش دایره ای. خامه به طول ۲/۵-۴ میلیمتر. دانه ها در هر کپسول ۱۰-۲۰ تایی، به طول ۸/۷-۱/۲ میلیمتر، به عرض ۷/۹-۰/۹ میلیمتر، تخت، صاف، قهوه ای اخراپی.

پراکندگی جهانی: اروپا، ایسلند، جزایر آزورس، ترکیه، قفقاز، تالش، شمال غرب ایران و شمال شرق امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب جنگلی در استانهای گرگان، مازندران و گیلان می روید.

مصارف و کاربردها: اندامهای هوایی گیاه مصرف می شود. سیزاب دارویی امروزه به عنوان گیاه دارویی با اثرات درمانی بسیار ضعیف تصور می شود و امروزه

تقریباً راست. کاسه گلدار به طول ۲-۲/۵ میلیمتر. جام گل آبی تیره یا روشن با مرکز سفید، به قطر ۵-۶ میلیمتر. خامه به طول ۱/۳-۳/۵ میلیمتر. کپسول کمی در جهت عرضی بیضوی یا دایره ای پهن، بندرت بیضوی پهن، متورم، به طول ۲/۵-۵/۵، به عرض ۳-۴/۵ میلیمتر، هم اندازه کاسه گل، با رأس نه یا کمی چالدار؛ دانه ها بیضوی پهن، تخت - محدب.

پراکندگی جهانی: جنوب و شرق ترکیه، لبنان، عراق، تالش، شمال و غرب ایران و ماورای قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در جویبارهای با آب جاری، نهرها و کانالهای آبرسانی در نقاط مختلف استانهای آذربایجان، تهران و خراسان می روید.

Veronica officinalis L.

E. drug speedwell, speedwell

سیزاب دارویی

گیاه خزنده (رونده)، به ارتفاع ۴-۱۰ سانتیمتر. ساقه ها به طول ۱۰-۵۰ سانتیمتر، منشعب، با کرکهای قوی (ضخیم) به طول ۸/۸-۱/۲ میلیمتری انبوه. دمبرگها به طول ۲-۴ میلیمتر؛ پهنک مستطیلی تا بیضوی پهن، به طول ۱۲-۴۵، به عرض ۸-۲۵ میلیمتر، با دندانه های کوتاه در دو طرف ۱۰-۲۵ تایی، دندانه اره ای ریز یا کنگره ای کوچک - دندانه اره ای ریز، با کرکهایی به طول ۵/۵-۸/۰ میلیمتر، کم و بیش کرک موسی دار، کرک غده ای. خوشه ها ۱-۴ تایی، ایستاده، سنبله ای شکل، انبوه، ۱۰-۳۵ گلی، با کرکهایی به طول ۱/۰-۰/۵ میلیمتر، با کرکهای غده دار انبوه یا بدون غده. دمگل آذین به طول ۲۰-۳۵ میلیمتر. دمگلها به طول ۵/۰-۲ میلیمتر، به اندازه ۱/۴ تا نصف طول برگها می رسد. کاسه میوه دار به طول ۲/۵-۳/۵ میلیمتر، با لوبهای ۴ تایی خطی - مستطیلی، به عرض ۷/۰-۱/۲

Veronica officinalis Miller

داخلی، امراض پوستی و معالجه زخمها استفاده می‌کنند، اگرچه که امروزه این گیاه در طب سنتی جایگاهی ندارد. اما برگهای آن در تابستان چیده می‌شود و پس از خشک کردن مصرف می‌شود (internet).

بسیار کم مصرف می‌شود (4).
- برگها و ریشه گیاه محلل و مقوی، قابض و بطور ملایم مدر، خلط‌آور ملایم و مقوی معده و مقوی است. از آن برای درمان بیماریهای ربوی و کلیوی، خونریزی

Simaroubaceae

Ailanthus altissima (Mill.) Swingle

**Ailanthus altissima* (Mill.) Swingle

Syn.: *Ailanthus altissima* (Miller) Swingle, *Toxicodendron altissima* Miller, *Ailanthus cacodendron* Schinz & Thel., *Ailanthus japonica* Hort., *Ailanthus glandulosa* Desf.

E. tree of heaven, ailanthus, chinese ash, tree of the gods, Japan varnish tree, false varnish tree

درخت عرعر

درختی به ارتفاع تا ۲۰ متر، با پوست صاف و برهنه، اغلب بحالت جوان با جازخمهای افتادن برگها. برگها شانه‌ای، با ۲۵ برگچه تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، اغلب در قاعده با دندانهای درشت. گلها یک جنسی، در

بالدار، هرکدام بیضوی باریک تا واژ تخم‌مرغی باریک، مایل به ارغوانی یا مایل به زرد. دانه در بالای نیمه میوه به حالت متورم. پراکندگی جهانی: با منشأ چین.

پانیکول انبوه؛ گلبرگها سبز مایل به زرد، در سطح درونی کرکدار، به طول ۳-۴ میلیمتر. کاسبرگها ۵-۶ تایی، در قاعده پیوسته. پرچمها ۱۰ تایی، در گلهای نر روی طبق قرار گرفته. میوه مجموعه‌ای از ۲-۵ فندقه

Ailanthus altissima (Mill.) Swingle

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در سالهای اخیر به ایران وارد و تقریباً بحالت طبیعی شده در اغلب نقاط مرطوب و گاهی خشک کوهستانی در استانهای مازندران، گیلان و تهران دیده می‌شود و بصورت کاشته شده نیز بمنظور جنگل‌کاری و ایجاد فضای سبز در بسیاری از مناطق از آن استفاده شده است.

مصارف و کاریردها: پوست گیاه ضدکرم است و در درمان اسهال و به‌عنوان ضدانگل بکار می‌رود. گیاه سبب حساسیت و التهاب مخاط بینی و آسم می‌شود (5).

Ailanthus altissima (Mill.) Swingle

می‌رود. این درخت خاصیت ضد اسپاسم قابل توجهی دارد و به‌عنوان کندکننده ضربان قلب عمل می‌کند (4).

– پوست درخت عرعر اثر ضدکرم و ضداسهال دارد. خیسانه پوست تازه آن برای رفع اسهال مصرف می‌شود (۱۱).

– پوست و پوست ریشه گیاه مصرف می‌شود. در چین درخت عرعر برای درمان اسهال و اسهال خونی به‌ویژه هنگامی که خون در مدفوع وجود داشته باشد بکار می‌رود. پوست درخت در آسیا و استرالیا به‌عنوان داروی ضدکرم، تخلیه مفرط رحم، سوزاک و مالاریا و همچنین برای معالجه آسم بکار

تیره سیب زمینی / *Solanaceae*

Atropa Belladonna L.

Atropa Belladonna L.

E. belladonna, deadly nightshade, daft berries, deadly dwale, deanth's herb, great morel, black cherry

شاییزک، بلادون

گیاه به ارتفاع ۱-۳ متر، با غده منشعب دائمی. ساقه‌ها با زاویه کند، اصولاً بطرف بالا کم و بیش منشعب و اگر (بهین‌علت گیاه به شکل درخت به نظر می‌رسد)، در بخش فوقانی پوشیده با کرکهای بند بند در بخشی غده‌دار و گاهی کرکهای غده‌ای انبوه تا تنک کوتا‌هتر. برگهای پایینی متناوب، بالایی‌ها تقریباً متقابل، از نظر اندازه نامساوی؛ برگهای بزرگتر به طول ۱۵-۲۲، به عرض ۸-۱۲ سانتیمتر، تخم‌مرغی، تخم‌مرغی پهن، تخم‌مرغی – مستطیلی یا سرنیزه‌ای – تخم‌مرغی، با رأس به کوتاهی تا بلندی نوک‌دار یا نوک‌تیز، با قاعده اغلب بتدریج باریک شده اما گوه‌ای پهن تا کمی قلبی – گوه‌ای، در امتداد رگبرگها به دشواری کرک‌دار انبوه؛ برگهای کوچکتر به اندازه ثلث تا نصف برگهای بزرگتر، اغلب تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی، با قاعده گوه‌ای پهن تا سربریده. دمبرگها مساوی $\frac{1}{6}$ تا $\frac{1}{4}$ اندازه پهنک، کرک‌دار. دمگلها به طول ۱-۶ سانتیمتر، شبه محوری، گسترده تا برگشته، کم و بیش کرکی غده‌دار – کرک بلند و جدا. کاسه در زمان گلدهی به طول ۱۳-۱۸ میلی‌متر، به اندازه $\frac{1}{3}$ – $\frac{1}{4}$ جام گل، با پریدگهایی به طول ۶-۱۲ میلی‌متر، تخم‌مرغی یا سه گوشه – تخم‌مرغی، اغلب نوک‌دار،

Atropa Belladonna L.

میلیمتر، کروی توسی خورده، در بالا تخت شده یا کمی کوهان دار، سیاه، با شیرابه بنفش، بندرت زرد. دانه‌ها به طول ۱/۵-۲، به عرض حدود ۱/۵ میلیمتر، کلیوی - تخم مرغی، مشبک - حفره دار، با بخشهای مشبک کمی موج.

پراکندگی جهانی: مرکز اروپا، اطراف دریای آتلانتیک و مدیترانه، ترکیه و شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً جنگل‌زی در نواحی باز و روشن جنگلهای شمال ایران در استانهای گرگان، مازندران و گیلان می‌روید.

مصارف و کاربردها: ریشه و برگهای این گیاه مورد استفاده قرار می‌گیرد و خواص درمانی بشرح زیر دارد: بدلیل ایجاد فلج دستگاه عصبی سمپاتیک دارای ویژگی‌هایی از قبیل اثر ضد اسپاسم تارهای عضلانی صاف برونشی و دستگاه گوارشی، اثر

در بخش پایینی چین طولی دار، اصولاً در سطح داخلی کرک غده‌ای دار انبوه، ایستاده - گسترده تا گسترده، در حالت میوه‌دار نوک تیز، به طول تا بیشتر از ۲ سانتیمتر، اغلب تخم مرغی - نوک‌دار پهن، بحالت ستاره‌ای گسترده یا کم و بیش برگشته. جام گل به طول ۲-۳/۵ سانتیمتر، استکانی - استوانه‌ای، استکانی یا کوزه‌ای - استکانی، با قاعده باریک شده، در سطح خارجی کرک غده‌ای دار کوتاه انبوه، با پهنک به قطر ۱۲-۲۰ میلیمتر، ۵ قسمتی، با لوبهایی به طول ۴-۵، به عرض ۶-۸ میلیمتر، سه گوشه - تخم مرغی، اغلب نوک کند، در سطح خارجی بنفش - قهوه‌ای چرک، در سطح داخلی زرد چرک، با رگه‌های ارغوانی شونده، بندرت کاملاً زرد. میله‌های پرچمها با قاعده پشمالو، با خامه تقریباً مساوی جام گل یا کمی کوتاهتر. سته به طول ۱۳-۱۸، به عرض ۱۱-۱۸

بمنظور درمان اختلالات روده‌ای، زخم دستگاه گوارش، درد قولنج، درد کیسه مثانه و سنگ کلیه بکار می‌رود. شایبک بمنظور درمان حالت‌های صرع، بیماری پارکینسون، عرق شبانه و کاهش سرعت ضربان قلب بکار می‌رود. در حد مناسب به‌عنوان مسکن و بصورت مشمع و پماد یا مرهم به‌عنوان عامل ضد‌آماس و تورم بکار می‌رود. شایبک اغلب به‌عنوان تریاق (ضدسم) برای سم‌های مواد مخدری کاربرد دارد. در استعمال خارج برای درمان تقرس و تورم‌های روماتیسمی مصرف می‌شود (6).

– مهمترین اثرات درمانی آن عبارت است از: شل‌کننده گرفتگی ماهیچه‌ای، مخدر، کاهش‌دهنده میزان عرق و آرام‌بخش (4).

جنس شایبک، بلادون / *Atropa L.* در ایران ۴ گونه گیاه علفی دائمی جنگل‌روی دارد که احتمالاً همگی آنها مانند *Atropa Belladonna L.* اثرات درمانی مشابه دارند که این نیازمند انجام تحقیق است. در اینجا فهرست گونه‌های این جنس در ایران آورده می‌شود (مؤلف).

Atropa acuminata Royle ex Miers

شایبک گلستانی، شایبک نوک دراز

Atropa Komarovii Blin. & Schal.

شایبک ترکمنی، شایبک کپت‌داغی

Atropa pallidiflora Schoenbeck. Temesy

شایبک نوشهری، شایبک کم‌رنگ

سانتیمتر. برگ‌ها تخم‌مرغی تا سرنیزه‌ای، کامل، بی‌کرک؛ دمبرگ به طول ۴-۱۶ سانتیمتر. گلها منفرد، بندرت دوتایی. کاسه گل استکانی. جام گل سفید، بندرت صورتی، با لکه‌های مایل به سفید، سبز یا بنفش. کیسه‌های بساک تخم‌مرغی – سرنیزه‌ای. سته به طول ۵-۲۵ سانتیمتر، از نظر شکل بسیار متنوع،

ضدتعریق و تعدیل ترشحات طبیعی (بزاق، صفرا، عرق و ترشحات لوزالمعده) می‌باشد و مسکن قوی در درمان دردهای عصبی و احشایی است و به‌عنوان معالج اسپاسم‌های عضلانی (عضلات گوارشی، مقعد، کلیوی، مهبل و گردن رحم)، اسپاسم مجاری تنفسی (سیاه‌سرفه، آسم عصبی، اسپاسم‌های مربوط به حنجره)، نعوظ دائمی دردناک، پیدایش اسپرم در ادرار، زیاد شدن بزاق، ترشح زیاد شیر، تعریق ناشی از سل، یبوست ناشی از اسپاسم دستگاه گوارشی، دردهای عصبی، میگرن، دریازدگی و داءالرقص مورد استفاده قرار می‌گیرد (۱۰).

– اثرات درمانی شایبک بشرح زیر است: ضد آسم، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ادرارآور، ضدکرم، گشادکننده مردمک چشم، اعتیادآور، مقوی اعصاب، مسکن، بی‌حس‌کننده، ضدسم، ضدتب، ضدترشح بزاق، مقوی قلب، روان‌گردان، افزایش‌دهنده فشارخون، مسهل و شل‌کننده عضلات (۱۲).

– شایبک به‌عنوان دردزدا در سرفه‌ها، سیاه‌سرفه، عرق شبانه و خروج غیرارادی منی بکار می‌رود. خواص ضد اسپاسم، ضدترشح بزاق و آرام‌بخش مغز دماغی است. ترکیبات مختلف شایبک اصولاً در ساخت داروها بکار می‌روند. میوه سته آن بشدت سمی است؛ ریشه و برگ آن مخدر، مدر، مسکن و بازکننده مردمک چشم می‌باشد. در امراض تنفسی مانند آسم برای کنترل ترشح غدد و اسپاسم لوله‌های برونشی بکار می‌رود و همچنین

* *Capsicum annuum L.*

Syn.: *Capsicum frutescens L.*

E. bush red pepper, Spanish pepper, Guinea pepper, red pepper, cayenne pepper

فلفل سبز، فلفل قرمز، فلفل فرنگی، فلفل دلمه‌ای

گیاه علفی یکساله یا دوساله، به ارتفاع تا ۱۰۰

معمولاً قرمز، اغلب نارنجی، زرد، سبز یا صورتی - قهوه‌ای یا سیاه
پراکندگی جهانی: مرکز امریکا، در اغلب نقاط کاشته شده (بومی مکزیک).
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در اغلب نقاط ایران بمنظور استفاده به‌عنوان چاشنی دیده

می‌شود؛ دو نوع کاشته شده آن در ایران به نامهای فلفل سبز / *Capsicum annuum* L. var. *longum* L. و فلفل دلمه‌ای / *Capsicum annuum* L. var. *grossum* L. رایج می‌باشد.
- انواع کاشته شده زیادی از این گونه در حد ۵۰ نژاد وجود دارد که همگی از یک گونه‌اند.

Capsicum annuum L.

مصارف و کاربردها: میوه این گیاه که ممکن است قرمز، مایل به زرد، بنفش، سبز بصورت گرد یا کشیده و دراز باشد مصرف می‌شود و خواص درمانی محرک معده، تحریک کننده و مدر دارد و در موارد سوء هاضمه ناشی از ضعف دستگاه گوارش، تخمیر روده، اسهال و اسهال خونی، حالات تهوع غیر قابل کنترل، خونریزی رحمی، روماتیسم، نقرس، احتباس آب، لارنژیت، سرفه‌های اسپاسمی (سیاه‌سرفه) و برخی

فلج‌ها بکار می‌رود و در استعمال خارج از آن می‌توان برای معالجه دردهای عصبی روماتیسمی و نقرسی و کمردرد استفاده کرد (۱۰).
- مهمترین اثرات درمانی فلفل سبز عبارت است از: ضد درد، ضد چسبندگی پلاکت‌ها، ضد میکروب، ضد سرطان، ضد سم، ضد اکسیدان، ضد نفخ، ضد آه‌الصف (نوعی بیماری پوستی)، ضد ورم، ضد تب، ضد احتقان، قابض، بازکننده برونش‌ها، مولد

– به مقدار کم فلفل سبز یا قرمز مقوی معده، بادشکن و محرک قوای جنسی است، به مقدار بسیار کم برای درمان واریس، بی‌اشتهایی، انسداد کبد و بواسیر مفید است. در استعمال خارج قرمزکننده پوست است و به‌عنوان ضماد (روغن مالیدنی) برای درمان روماتیسم بکار می‌رود. به مقدار زیاد محرک و حساسیت‌زاست و سبب زخم و ضایعه دائمی در معده و کلیه می‌شود (5).

Capsicum annuum L.

کندی ضربان قلب، ضدکلسیم، محرک گردش خون، ادرارآور، هضم‌کننده، معرق، کم‌کننده چربی خون، حل‌کننده فیبرین، حشره‌کش، ملتهب‌کننده، مقوی معده، گرم‌زا و نگهداری‌کننده آب در بدن (۱۲).
فلفل قرمز بادشکن، محرک اعصاب و افزایش‌دهنده مویرگهای خونی است. میوه آن مزه تند تلخ، مسکن، ضد درد، خلط‌آور، مقوی معده، مقوی، بادشکن، محرک موضعی قوی، محرک عمومی و قلبی است. در موارد سوء هاضمه نامنظم بکار می‌رود. خون را قوی و تورم و درد را می‌کاهد، منبع ویتامین C است، به‌عنوان اسید محرک و در استعمال خارج به‌عنوان قرمزکننده پوست بکار می‌رود (6).

– خمیر میوه نارس آن برای درمان سرطان و اختلالات روماتیسمی داده می‌شود. پودر میوه آن به همراه عسل به‌عنوان بادشکن برای درمان سوء هاضمه کاربرد دارد. میوه آن بمقدار کم به‌عنوان محرک و بادشکن استفاده می‌شود، و سبب افزایش ترشح بزاق و شیر معده می‌شود (9).

Datura innoxia Miller

Syn.: *Datura Metel* L.

E. hindu datura, hairy thorn-apple

داتوره تماشائی، داتوره گل‌درشت

گیاه یکساله، به ارتفاع (۳۰-۶۰) سانتیمتر. ساقه‌ها کاملاً منشعب، کرکدار. برگها به طول ۶-۲۴، به عرض ۴-۱۸ سانتیمتر، تخم‌مرغی پهن یا تخم‌مرغی، با قاعده‌ای اغلب نامساوی، با راس کمی نوک‌دار، لبه‌های موج تا سینوسی – دندانه‌ای کم عمق، با سطح تحتانی خیلی پرکرک‌تر. دم‌برگ به اندازه $\frac{1}{2}$ – $\frac{1}{4}$ اندازه پهنک. دمگل به طول حدود ۱-۲ سانتیمتر، راست، کرک‌نمدی. کاسه گل به طول ۹-۱۱ سانتیمتر، از نصف جام‌گل بلندتر، در بخش پایینی اغلب متورم، صاف، با رأس ۵ دندانه‌ای؛

Datura innoxia Miller

دندانه‌ها به طول ۲۰، به عرض ۷ میلیمتر، سه گوشه باریک – نوک‌دار، در بخش پایینی کرک مخملی – خاکستری یا کرک پتویی – کرک‌های بلند و جدا، در

هیمالیا، در شمال امریکا و سراسر نواحی گرم و مرطوب زمین بومی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً بصورت علف هرز در اغلب نقاط استانهای گرگان، مازندران، گیلان، ایلام، یزد، اصفهان، بلوچستان، خراسان و تهران در کنار جاده‌ها و اراضی تخریب یافته می‌روید.

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی آن عبارت است از: ضد درد، بی‌حس‌کننده، خلط‌آور، خواب‌آور، مسکن و ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی) و در طب عوام به‌عنوان ضد آسم، ضد سرفه و برونشیت، ضدشوره سر، مسکن دردهای چشم و تسکین‌دهنده پارکینسون بکار می‌رود (۱۲).

- داتوره تماشایی تلخ، تند، قابض، ضد عفونی‌کننده،

بالا با کرک‌های تنک. جام‌گل سفید، به طول ۱۵-۱۸ (۲۰-) سانتیمتر؛ پهنک به قطر ۶-۸/۵ (۱۲-) سانتیمتر، ۱۰-۱۲ دندانه‌ای؛ دندانه‌های پهنک در جهت عرضی سه گوشه‌ای باریک، با رأس نوک‌تیز یا منتهی به نوک‌بلند ۲-۷ میلیمتری با زائیده نخی شکل پیچیده. بساک‌ها به طول ۱۰-۱۲ میلیمتر، سفید. میوه کیسول کروی واژگون، پوشیده از خارک‌های متراکم کم و بیش سوزنی شکل، به طول ۸-۱۱ میلیمتر، به قطر ۴-۶ (۵/۶-) سانتیمتر در قاعده به روی کاسه گل دائمی برگشته. دانه‌ها به طول حدود ۵، به عرض ۴ میلیمتر، کلیوی شکل، در سطح پشتی با کرک‌های غده‌دار پهن، خاکستری - اخراپی.

پراکندگی جهانی: مرکز و جنوب امریکا، نواحی مدیترانه‌ای، افغانستان، پاکستان و غرب کوه‌های

Datura innoxia Miller

ضد درد، گندزدا، ضد التهاب، مخدر و مسکن است؛ رنگ رو و چهره‌ای زیبا می‌دهد، و گوارش را بهبود

می‌بخشد، امراض پوستی مثل خارش، جرب، زخمها و جذام، شوره سر، تب، ادرار کردن دردناک، بواسیر،

پوشیده با روغن کرچک روی تاول‌ها سبب خارج شدن چرک آن (رسیدن آنها) و کاهش تورم‌ها می‌شود. عصاره برگ آن با روغن نارگیل جوشانده می‌شود و پس از سرد شدن برای درمان زخم‌ها بکار می‌رود. خمیر برگ آن با آرد برنج روی تورم‌های روماتیسمی و تاول‌ها کاربرد دارد. خمیر برگ آن برای درمان هاری داده می‌شود. شیره گیاه مخلوط با شیر گاو برای درمان سوزاک بکار می‌رود. پودر ریشه آن مخلوط با عسل برای درمان آسم و اختلالات تنفسی بکار می‌رود (9).

– جوشانده برگ‌های آن در روغن برای مداوای بواسیر و عصاره آبی آن در امراض چشمی بکار می‌رود. برگ‌های آن ضد اسپاسم مناسبی هستند (5).
– گیاه کامل مصرف می‌شود. دانه، برگ‌ها و ریشه آن برای درمان جنون، تب همراه با نزله، اسهال و امراض پوستی به‌عنوان ضد عفونی‌کننده مصرف می‌شود.

کم‌خونی و آماس و تورم را درمان می‌کند. همچنین برای درمان بیماری‌های تنفسی، روماتیسم، جذام، جنون و دیوانگی، گوش درد و امراض چشمی بکار می‌رود. دانه‌ها، برگ‌ها و ریشه آن بنظر مفید برای درمان جنون و دیوانگی، تب همراه با اسهال و گرفتاری‌های مغزی، اسهال، امراض پوستی، شپش و غیره می‌باشد. ریشه جوشانده در شیر و بکار بردن با کره خالص شده تریاق جنون و دیوانگی است. در طب سنتی دارویی مشهور برای درمان گازگرفتگی سگ‌ها و نیش حشرات سمی است. برگ‌های خشک شده و گل‌های رأسی آن برای خواص مخدر و ترکیبات ضد اسپاسمی آن شناخته شده است (6).

– شیره برگ آن روی مو مانع ریزش آن و کاربرد آن در محل‌های بدون مو سبب تحریک رشد مو می‌شود. برگ‌های خشک شده و دانه‌های آن مانند سیگار دود می‌شود تا آسم را درمان کند. برگ‌های گرم شده آن

Datura innoxia Miller

چشمی، گوش درد، دندان درد و تسکین دردهای نقرس بکار می‌رود. شیرۀ آن در مصرف داخلی برای درمان سوزاک تجویز می‌شود (۱).

Datura stramonium L.

برگهای خشک شده برای درمان جوش‌ها، زخمهای روباز، روماتیسم، کمردرد، سیاتیک و تومورهای دردناک بکار می‌رود. شیرۀ برگ آن در التهاب‌های

Datura stramonium L.

Syn.: *Datura Tatula* L.

E. jimpson_weed datura, thorn apple, devil's apple

تاتوره، داتوره

گیاه یکساله به ارتفاع ۱۰-۱۲۰ (۱۵۰-) سانتیمتر، با ساقه ساده یا اغلب در بخش فوقانی منشعب، بدون کرک، در قسمتهای جوان تا حدودی با کرک‌های پراکنده. برگها به طول ۱۴-۱۷ (۲۰-)، به عرض ۲/۵-۱۱/۵ (۲۰-) سانتیمتر، سرنیزه‌ای، سرنیزه‌ای - تخم‌مرغی، تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی پهن، اغلب لوزوی - تخم‌مرغی، با لوبهای سینوسی نامنظم؛ با لوبهای نوک تیز یا نوک دار، به‌ندرت کامل، با قاعده گوه‌ای، رأس نوک‌دار، در حالت جوان با کرک‌های انبوه، در حالت مسن کرکی تنک تا تقریباً بدون کرک، در امتداد رگبرگ‌ها کرک‌دار. دمبرگ به اندازه $\frac{2}{3}$ - $\frac{1}{3}$ پهنک، در حالت جوان کرک‌دار. دمگل به طول ۵-۱۲ میلیمتر، ایستاده، کرک‌دار. کاسه گل به طول ۳-۶ سانتیمتر، از نیمه جام‌گل کمی بلندتر، سبز کم‌رنگ، ۵ رگه‌ای، با دندانه‌های درفشی - سه‌گوشه، جام‌گل به طول ۶-۱۰ (۱۲-) سانتیمتر؛ پهنک به قطر ۳-۶ سانتیمتر، ۵ لوبه؛ با لوبهای باریک در جهت عرضی سه‌گوشه، سفید یا آبی لاجوردی. کیسه‌های بساک به طول ۴/۵ میلیمتر، سفید یا ارغوانی. کپسول در قاعده با کاسه‌گل دائمی، با خارک‌های برگشته دربرگرفته شده، به طول ۳-۳/۵، به عرض ۲/۵-۳ سانتیمتر، تخم‌مرغی، خارک‌دار، خارک‌های قاعده‌ای به طول حدود ۳/۵ میلیمتر در بالایی‌ها (به طول تا ۱۰ میلیمتر). دانه کلیوی شکل، به طول ۳-۳/۵ میلیمتر،

مشیک - شان‌زنپوری، سیاه‌رنگ.

پراکندگی جهانی: در اغلب نقاط معتدله و معتدله سرد جهان می‌روید.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً بصورت علف هرز در اراضی کشاورزی، باغها و کناره‌های جاده‌ها در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، ایلام، اراک، فارس، کرمان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

Datura stramonium L.

بواسیر بکار می‌رود. مخدر، ضددرد و ضد اسپاسم است و عمدتاً برای تسکین اسپاسم برونشیتی در آسم بکار می‌رود. برگهای آن برای درمان پارکینسون، پماد آن برای درمان بواسیر بکار می‌رود. برگهای آن بعد از سرخ کردن بصورت موضعی برای درمان درد چشم بکار می‌رود؛ برای درمان تاول، زخمها و آب گلهای آن برای درمان گوش درد بکار می‌رود. کاربرد آب میوه‌های آن روی پوست سر سبب درمان شوره سر و ریزش مو می‌شود (۶).

– آتروپین گشادکننده مردم چشم، ضد اسپاسم و متوقف کننده موج تحریکات اعصاب از اعصاب پاراسمپاتیک است. برگهای آن مانند سیگار کشیده می‌شود تا سبب تسکین آسم گردد. مقدار کم مسکن و خواب‌آور است. دانه‌های پودر شده یا آردشده آن در

مصارف و کاربردها: برگها و دانه‌های این گیاه مصرف می‌شود، گیاه کاملاً سمی است و خواص درمانی: مسکن دستگاه عصبی و ضد اسپاسم دارد و در درمان پارکینسون، دردهای اعصاب (عصب صورت و دیگر قسمت‌ها)، آسم (بخصوص عصبی)، تعرق و اضطراب مصرف می‌شود (۱۰).

– مهمترین اثرات درمانی تاتوره: ضددرد، بی‌حس‌کننده، ضد آسم، ضد التهاب، ضد پارکینسون، ضد عفونی‌کننده، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، افزایش دهنده قوای جنسی، ضد ترشح بزاق، بازکننده برونش‌ها، روانگردان، سمی، آرام‌بخش، خواب‌آور، مخدر و گشادکننده مردمک چشم می‌باشد (۱۲).

داتوره سمی، مخدر و محرک قوای جنسی است؛ بصورت اصولی برای درمان درد غدد سرطانی و

نوشابه‌های تخمیر شده توهم‌زاست. شیره میوه روی پوست سر باعث جلوگیری از شوره سر و ریزش مو می‌شود. گیاه سمی است و در تجارت برای تهیه الکالوئید آتروپین بکار می‌رود (5).

– در میزان کم داتوره دارویی برای درمان آسم، سیاه سرفه، اسپاسم ماهیچه‌ای و نشانه‌ها و علائم پارکینسون است. ماهیچه‌های معده – روده‌ای، دستگاه‌های تنفسی و ادراری را تسکین می‌دهد و ترشح شیره هضم‌کننده غذا و مایع مخاطی را کاهش می‌دهد. داتوره در استعمال خارجی برای تسکین دردهای روماتیسمی و عصبی بکار می‌رود (4).

داتوره / *Datura stramonium* و داتوره تماشایی / *Datura innoxia* اسپاسم‌های آسمی (تنگی نفس) و زیادی ترشح بزاق را تسکین می‌دهد. گل‌های آن داروی بی‌حسی برای پوسیدگی دندان و اعمال جراحی کوچک است. هر دو گیاه به ناراحتی‌های عصبی و بی‌حسی کمک می‌کند و ریشه و گل‌های آنها در استعمال خارج برای تسکین روماتیسم مصرف می‌شوند. داتوره حاوی الکالوئید هیوسین (Hyoscyne) است و به‌عنوان سرم واقعی و جلوگیری کننده از بیماری مسافرت (ناراحتی‌های ناشی از مسافرت) مصرف می‌گردد (2).

Hyoscyamus niger L.

Syn.: *Hyoscyamus persicus* Boiss. & Buhse

E. black hinbane, sticking Roger, henbane

بذرالبنج، بنگ‌دانه

گیاه یکساله یا دوساله، به ارتفاع ۱/۵ متر، با ریشه‌های شلغمی شکل عمودی به طول تا ۲۰ سانتیمتر، ضخیم، گاهی منشعب. ساقه ضخیم، در قاعده به قطر ۱-۲ سانتیمتر، با یقه پوشیده از بقایای مرده دمبرگ‌های سفید طوقه‌ای سالهای قبل، در بخش فوقانی، بندرت از میانه یا پایین‌تر منشعب، با شاخه‌های کم و بیش راست – گسترده یا ساده، با کرک‌های بندبند، پوشیده با کرک‌های غده‌دار کوچک نامساوی کم و بیش انبوه، در بخش پایینی کم و بیش کچل شونده. برگ‌های پایینی دمبرگ‌دار، با دمبرگ‌هایی به اندازه $\frac{1}{3}$ پهنک تا تقریباً مساوی پهنک، بالدار، اصولاً با لبه پوشیده با کرک بندبند؛ پهنک سرنیزه‌ای یا مستطیلی – تخم‌مرغی، تقریباً کامل تا سینوسی – شانه‌ای لویدار؛ بقیه برگ‌ها نیمه ساقه‌آغوش، کم و بیش گوشک‌دار، گاهی ممتد، در اینجا به طول تا ۱۵، به عرض ۹ سانتیمتر، با محیط مستطیلی – بیضوی یا مستطیلی – تخم‌مرغی، سینوسی – لویدار تا شانه‌ای

Hyoscyamus niger L.

بریده، با لوپ‌های نامساوی در دو طرف ۲-۶ تایی، کم و بیش سه گوشه نوک‌کند تا نوک‌تیز، گاهی فقط دندانه‌دار، روی سطح فوقانی سبز، به کوتاهی در امتداد رگرگ‌ها و لبه با کرک‌های غده‌دار تا پرزدار، در سطح

سانتیمتر، ۵ لوبه، با لوبهای نامساوی به اندازه $\frac{1}{4}$ - $\frac{1}{6}$ جام گل، گرد یا تقریباً سربریده، با دهانه با رگه‌های مشبک ارغوانی تیره، در سطح بیرونی با کرکهای غده‌دار کوچک انبوه. پرچمها به بخش پایینی جام گل چسبیده، نامساوی، سه تایی بلندتر کمی بیرون زده، با میله‌های در بخش پایینی کرکدار. خامه از پرچمها کمی بلندتر. کپسول حدود $\frac{1}{3}$ طول کاسه، به طول تا ۲۰ میلیمتر، به تنگی در میان کاسه قرار گرفته، با درپوش تقریباً مساوی $\frac{1}{4}$ کپسول. دانه‌ها به طول حدود $\frac{1}{4}$ - $\frac{1}{6}$ میلیمتر. عدسی - کلیوی شکل، غده‌دار - حفره‌دار، با دیواره نازک، موج - دنداندار، سیاه شونده - قهوه‌ای.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا، جنوب غرب و مرکز آسیا، قفقاز، سیریری، سینا، ژاپن، شمال آفریقا و شمال امریکا.

تحتانی با کرک پوش انبوه کم و بیش خاکستری شونده، گاهی بجز لبه‌ها و رگبرگهای بی‌کرک شونده. گل آذین سرانجام طویل شده، با رگه‌های برگری، با قاعده برگهای پایینی اغلب گوشک کوچک‌دار، سربریده، گرد تا گوه‌ای. کاسه گل در حال گلدهی به طول حدود ۱۵ میلیمتر، اصولاً در بخش پایینی با کرکهای بلند و جدای بلند، قیفی - استکانی، با دهانه قویاً پهن شده، ۵ دندانهای، با دندانهای اغلب سه گوشه توسی خورده، نیش‌دار، با لبه کرک‌غده‌ای‌دار، پس از گلدهی به طول تا ۲-۳ سانتیمتر، در نیمه تحتانی ورم کرده، در میانه یا کمی بالا یا پایین کم و بیش بهم آمده، ترجیحاً به ظرافت رگه‌دار با دندانهایی به طول ۳-۷ میلیمتر، مساوی $\frac{1}{4}$ - $\frac{1}{6}$ طول کاسه گل، راست - گسترده، نیش‌دار یا مقداردار. جام گل به طول ۲/۵ - ۳/۵ سانتیمتر، قیفی پهن، با پهنک به قطر ۲-۳/۲

Hyoscyamus niger L.

Hyoscyamus niger L.

خارجی برای معالجه ققرس، روماتیسم، کوفتگی، پیچ خوردگیهای دردناک پا، دندان دردهای عصبی، التهاب گوشها و التهاب پستان بکار می‌رود (۱۰).

– مهمترین اثرات درمانی بذرالبنج: سمی، ضددرد، بی‌حس‌کننده، ضدسم سرب، ضدترشح بزاق، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلاتی)، افزایش‌دهنده قوای جنسی، قابض، ضدنفخ، تشنج‌آور، خواب‌آور، مسهل، گشادکننده مردمک چشم، شل‌کننده عضلات، اعتیادآور و مسکن می‌باشد (۱۲).

– گیاه بذرالبنج در طب بومی به همراه دیگر ترکیبات برای درمان دیابت بکار می‌رود. در حد محدود تنتور یا عصاره آن برای دردهایی بکار می‌رود که از شاییزک استفاده می‌شود. اصولاً در

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً بصورت علف هرز در نواحی مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی، اردبیل، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگها و دانه‌های این گیاه استفاده می‌شود و خواص درمانی تسکین‌دهنده و خواب‌آور، ضد اسپاسم، مسکن سیستم عصبی، خواب‌آور و ضددردهای عصبی دارد و در موارد بی‌حسی و ضد اسپاسم هم‌زمان بکار می‌رود و در استعمال داخلی در بیماریهای لرزش ناشی از پارکینسون و بیماری داءالرقص، تیرگی شعور ناشی از مصرف الکل، اسپاسم‌های معده، مری و روده، اضطرابهای مالیخولیایی، هیجان‌ات ناشی از بیماریهای روانی و در استعمال

بنام هیوسین (hyoscyne) گاهی بجای تریاک بکار می‌رود، هیوسین معمولاً به‌عنوان پیش‌عمل‌کننده بیهوشی و در ترکیبات دارویی مسافرت زدگی (ماشین‌گرفتگی) بکار می‌رود (4).

جنس بذرالبنج، بنگ‌دانه، بذرالبنگ / *Hyoscyamus* در ایران ۱۸ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله دارد که تعدادی از آنها صخره‌روی بوده در نواحی معتدله و معتدله گرم و تعدادی نیز در ارتفاعات و دامنه‌های کوهستانی مناطق سردسیر می‌رویند، عموماً باید همگی آنها سمی باشند و احیاناً خواصی شبیه *Hyoscyamus niger* L. داشته باشند که این نیازمند تحقیق و پژوهش دقیق و بررسی خواص دارویی آنها می‌باشد. یادآور می‌شود که در سالهای اخیر اطلاعات نسبتاً خوبی نسبت به ترکیبات شیمیایی موجود در گونه‌های مختلف این جنس بدست آمده است، اما بررسی اثرات درمانی آنها کاری بس بزرگ است که نیازمند بررسی دقیق می‌باشد. در اینجا برای اطلاع از تنوع گونه‌ای این جنس در ایران فهرستی از آنها ارائه می‌شود.

Hyoscyamus arachnoides Pojark.

بذرالبنج تارعنکبوتی

Hyoscyamus insanus Stocks

بذرالبنج مضر، بذرالبنج جنون‌آور

**Hyoscyamus Kotschyamus* Pojark.

بذرالبنج بویراحمدی

Hyoscyamus kurdicus Bornm.

بذرالبنج کردی

**Hyoscyamus leptocalyx* Stapf

بذرالبنج کرمانشاهی

Hyoscyamus leucanthera Bornm. & Gauba

بذرالبنج سفیدپرچم، بذرالبنج برغانی

**Hyoscyamus Malekianus* Parsa

بذرالبنج تفتانی، کوه بنگ

Hyoscyamus niger L.

بذرالبنج

درمان امراض تنفسی و جهاز‌روده‌ای، دردهای کیسه مثانه و کنترل اسپاسم و ترشحات آن بکار می‌رود. برگهای آن خواص ضد درد، مخدر، ضد اسپاسم، ضد ترشح بزاق، مسکن مغزی و ترکیبات گشادکننده مردمک چشم دارد. مفید برای آسم، بیماریهای عصبی و سیاه‌سرفه است. عصاره یا تئور آن به‌ویژه برای تشنج، و سکسکه تجویز می‌شود. دانه‌های آن مزه تند و تیز، خوشمزه، گرم‌ازا، مقوی معده، قابض و سمی دارد. از آنها بخصوص به‌عنوان مسکن در بیماریهای عصبی، حالت تحریک‌پذیری مانند آسم و سیاه‌سرفه استفاده می‌شود، برای مبارزه کردن با اعمال دل‌پیچ دادن مسهل‌ها و تسکین دهنده اسپاسم در بیماریهای ادراری بکار می‌رود. مشمع، ضماد و روغن دارویی تهیه شده از برگها و دانه‌های آن در استعمال خارج برای مبارزه با تورم‌های التهابی بکار می‌رود (۶).

- برگها و گل‌آذین گیاه مصرف می‌شود: بذرالبنج در وسعت زیاد (بمقدار زیاد) در طب گیاهی به‌عنوان مسکن و ضد درد بکار می‌رود. بطور اخص برای دردهای متأثرکننده دستگاه ادراری به‌ویژه دردهای ناشی از سنگ کلیه بکار می‌رود و برای رفع گرفتگی عضلانی شکمی نیز توصیه می‌شود. اثرات مسکن و ضد اسپاسمی آن را دارویی مؤثر برای درمان علائم و نشانه‌های پارکینسون، تسکین دهنده رعشه و لرزه و سختی و محکمی در طول مراحل اولیه بیماریها می‌سازد. بذرالبنج همچنین برای درمان آسم و برونشیت بشکل سیگار و پودرهای سوزنده بکار می‌رود. در استعمال خارجی بصورت روغن برای تسکین بیماریهای دردناک مانند دردهای عصبی، سیاتیک و روماتیسم مصرف می‌شود. بذرالبنج ترشح مخاط، بزاق و دیگر مایعات هضم‌کننده را کاهش می‌دهد. مردمک چشم را گشاد می‌کند، یکی از ترکیبات بذرالبنج

بذرالبنج بیرگیاهی، بذرالبنج خوابیده

Hyoscyamus squarrosus Griff.

بذرالبنج خشن، بذرالبنج پاکستانی

Hyoscyamus tenuicaulis Schoenbeck- Temesy

بذرالبنج ساقه نازک، بذرالبنج شیرازی

Hyoscyamus turcomanicus Pojark.

بذرالبنج ترکمنی

همانطور که از نامهای گیاهان برمی آید ۵ گونه از آنها انحصاری ایران هستند که با ستاره مشخص شده‌اند و بقیه از پراکندگی جغرافیایی نسبتاً وسیعی از جنوب تا شمال و غرب ایران برخوردارند. بنابراین جا دارد که تحقیقات گسترده‌ای از نظر کاربری دارویی روی آنها صورت بگیرد (مؤلف).

**Hyoscyamus nutans* Schoenbeck- Temesy

بذرالبنج واژگون، بذرالبنج زاهدانی

**Hyoscyamus orthocarpus* Schoenbeck - Temesy

بذرالبنج راست میوه، بذرالبنج خوزستانی

Hyoscyamus Pojarkovae Schoenbeck- Temesy

بذرالبنج زاگرس

Hyoscyamus pusillus L.

بذرالبنج کوتوله، بذرالبنج یکساله

Hyoscyamus reticulatus L.

بذرالبنج مشبک

Hyoscyamus rosularis Schoenbeck- Temesy

بذرالبنج یزدی، بذرالبنج برگ طوقه‌ای

Hyoscyamus Senecionis Willd.

Hyoscyamus reticulatus L.

Hyoscyamus Senecionis Willd.

Hyoscyamus tenuicaulis Schoenbeck-Temesy

طول ۶-۰/۷ به عرض ۱/۷-۰/۲ سانتیمتر، در شاخه‌های جوان و قاعده‌ای متناوب، در بقیه شاخه‌های کوتاه دسته‌ای بسیار کوتاه، مستطیلی، واژسرنیزه‌ای - بیضوی یا خطی - مستطیلی، قاشقی، خطی - قاشقی، واژ تخم‌مرغی باریک یا واژ سرنیزه‌ای باریک، منتهی به دمبگی به طول ۳-۶ بار کوتاهتر از پهنک با کرکهای کوتاه غده‌دار. گلها در شاخه‌های بسیار کوتاه در امتداد شاخه‌ها و به تعداد ۱-۵ (۷-) تا، با دمگلهایی به طول ۴-۲۰ میلیمتر، به طرف گل کمی ضخیم شده، در حالت جوان با کرکهای غده‌دار تنک، سرانجام بدون کرک. کاسه گل به طول ۲-۳، به عرض ۲-۴ میلیمتر، استکانی پهن، کم و بیش با دندانه‌های نامنظم (۴-۵) (۶-) تایی؛ دندانه‌ها نوک تیز، با لبه مزه‌دار تنک، با رأس اغلب کرک پتویی، در حالت میوه‌دار اغلب تقریباً دو لبه.

Lycium depressum Stocks subsp. *angustifolium* Schoenbeck-Temesy

Syn.: *Lycium barbatum* Dun.

دیو خار

درختچه‌ای به ارتفاع (۱-۱/۵-۲/۵) متر، اغلب با شاخه‌های تودرتو - با زاویه باز، با شاخه‌های جوان سفید یا زردکاهی، تقریباً صاف تا با خطوط ممتد کم و بیش گوشه‌دار، اغلب زیکزاکسی، مسن‌ها خاکستری، خاکستری مایل به سفید، خاکستری مایل به سفید - قهوه‌ای تیره یا قهوه‌ای تیره شونده، بطریق طولی شیاردار، گره‌دار. شاخه‌های اصلی فقط با خارهای محکم و متشکل از شاخه‌های کوتاه برگ‌دار. شاخه‌های مسن (ثانویه) اغلب متشکل از شاخه‌های کوتاه، واگرا، با خارهای نازک (ظریف) به طول ۰/۳-۱ سانتیمتر و با خارهای بلندتر که در ابتدا (جوانی) در تمام طول از برگ پوشیده شده‌اند. برگها با دمبگ به

Lycium depressum Stocks

جایگاهی برای این گروه از گیاهان تعریف نشده، در عین حال فهرستی از دیگر گونه‌های آنها در ایران ارائه می‌گردد تا در تحقیقات دقیق کاربردهای احتمالی دارویی آنها مشخص گردد (مؤلف)

Lycium Edgeworthii Dun

دیوخار بلوچستانی

Lycium kopetdaghi Pojark.

دیوخار کپت‌داغی، دیوخار خراسانی

Lycium makranicum Schoenbeck. Temesy

دیوخار مکرانی

Lycium ruthenicum Murr.

دیوخار مجاری، گرگ تیغ

Lycium Shawii Roemer & Schult.

دیوخار گرمسیری، دهیر، زیروک، سریم

Lycium Shawii Roemer & Schult

جام گل ارغوانی، قرمز، بنفش کم رنگ، به طول ۸-۱۲ میلیمتر، قیفی شکل؛ پهنک ۱/۵-۳ بار از لوله کوتاه‌تر، (۴-۵) (۶-۷) قسمتی، با بریدگیهای مستطیلی - تخم‌مرغی، گسترده تا برگشته، با لبه مزه‌دار کوتاه تا تقریباً بدون کرک. پرچمها بیرون زده، کمی نامساوی، در بالا یا کمی زیر نیمه لوله جام گل قرار گرفته؛ میله‌های پرچمها بدون کرک. میوه سته کروی یا واژ تخم‌مرغی، قرمز مایل به زرد. دانه‌ها تقریباً کلیوی شکل، مشبک حفره‌ای کوچک، تیره رنگ.

پراکندگی جهانی: ترکیه، سوریه، فلسطین، عراق، جنوب ارمنستان، ایران، ترکمنستان، افغانستان، پاکستان، جنوب غرب ازبکستان، تاجیکستان و مرکز عربستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی بیابانی و نسبتاً خشک در استانهای گیلان، آذربایجان شرقی تا زنجان، فارس، خراسان، یزد و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگهای گیاه استفاده می‌شود و

خواص درمانی: متعادل‌کننده دستگاه عصبی

پاراسمپاتیک و ضد اسپاسم دارد و برای معالجه سرفه‌های اسپاسمی (سیاه‌سرفه)، تحریکات حلق در سخنرانان، انقباضات شدید معده، تعرق ناشی از سل، قاعدگی دردناک و ناراحتیهای پروستات استفاده می‌شود (۱۰).

- جنس دیوخار یا گرگ تیغ / *Lycium* L. در ایران ۶ گونه درختچه‌ای دارد که در نقاط مختلف ایران پراکنده‌اند. میوه آنها اغلب حاوی ویتامین‌های A، C، E و فلاونوئیدها و دیگر ترکیبات حیاتی هستند و منبع مناسبی از اسیدهای چرب می‌باشند. در تحقیقات اخیر نشان داده‌اند که میوه آنها می‌تواند در رژیم غذایی وارد شده و از بروز سرطان جلوگیری نماید و باعث توقف رشد سرطان شود. اگرچه در طب سنتی ایران

Lycium ruthenicum Murr.*Lycopersicum esculentum* Mill.**Lycopersicum esculentum* Miller

E. common tomato, love apple, tomato

گوجه فرنگی

گیاه علفی یکساله، با کرک‌های غده‌ای، با ساقه‌ای راست و در بالا منشعب، به ارتفاع ۴۰-۱۵۰ سانتیمتر. برگها مرکب، شانده‌ای فرد، به طول ۲۰-۴۰ سانتیمتر، با برگچه‌های تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، دنداندار، با برگچه‌های کوچکتر در بین آنها. کاسه‌گل ۵ (۸-) لویه، تا قاعده شکافته، بر روی میوه برگشته. جام‌گل چرخ‌ی ۵ (۸-) لویه، زرد رنگ. میوه سته، کروی، کروی - فشرده، تخم‌مرغی یا گلابی شکل به‌رنگ زرد، ارغوانی یا قرمز و به قطر تا ۱۰ سانتیمتر. پراکندگی جهانی: بومی مرکز و جنوب امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه بمنظور استفاده خوراکی به‌عنوان چاشنی در سراسر نقاط

برای آسم، برونشیت و سوء هاضمه نامنظم بسیار مفید می باشد (6).

- گوجه فرنگی منبع خوبی از ویتامین C است. بعضی از مردم بدلیل وجود ترکیباتی مانند سایونین، سولانین و هیستامین حساسیت معدی حادی در اثر خوردن گوجه فرنگی پیدا می کنند. گوجه فرنگی در طب سنتی مصرف نمی شود، اما تننور ساخته شده از گیاه سبز آن برای درمان سردرد و روماتیسم بکار می رود (5).

- مهمترین اثرات گوجه فرنگی عبارتند از: حساسیت زا، ضددرد، ضد تصلب شرایین، ضد باکتری، ضد سرطان، آنتی اکسیدان، ضد تورم پروستات، ضد عفونی کننده، هضم کننده غذا، مسهل، ادرار آور، ضد قارچ، کاهش دهنده کلسترول، کاهش دهنده پرفشاری خون، لاروکش، ضد سرفه، ضد کرم و کاهش عوارض شیمی درمانی (۱۲).

مملکت ایران از جنوب تا شمال و از شرق تا غرب کاشته می شود.

مصارف و کاربردها: میوه های آن مصرف می شود؛ گوجه فرنگی از تمام غذاها از نظر ویتامین غنی تر است. اثرات کاملاً مؤثر در پاک کنندگی خون دارد. از تمام سبزیجات از نظر اسیدهای طبیعی سالم غنی تر می باشد و معده و روده را بحالت طبیعی نگه می دارد، میوه های آن اثرات فوق العاده ای روی کار کلیه ها دارند، محرک ملایم و طبیعی هستند و به شستن سموم که سبب بیماری و آلوده به مواد رادیواکتیو شدن سیستم بدن می شود کمک می کند. گوشت گوجه فرنگی و آب آن آشامیدنی اشتها آور و مغذی است، اشتها آوری ملایم، تصفیه کننده خون، صفرآور و هضم کننده غذا می باشد. میوه های آن ترشح معده را تسریع و کبد تبیل را تقویت می کند.

Lycopersicum esculentum Mill.

تخم مرغی تا تخم مرغی - سرنیزه ای، کامل، مواج، حداقل بهنگام جوانی روی رگبرگها به تتکی کرکی بلند و جدا. دمگلها معمولاً کوتاهتر از برگها. کاسه گل اندکی رشدکننده، خیلی کوچکتر از سته. جام گل نه به بزرگی بیشتر از ۲/۵ سانتیمتر، سفید - مایل به سبز، با لوبهای سه گوشه ای باریک. میوه سته کروی، زرد.

Mandragora officinarum L.

Syn.: *Mandragora acaulis* Gaertner, *Mandragora vernalis* Bertol.

E. Mandrake

مهر گیاه، مردم گیاه

گیاه علفی چندساله با ریشه اصلی ضخیم، راست، اغلب دویاره، گاهی آدم وار گوشتی. برگها دمبرگ دار،

Mandragora officinarum L.

– ریشه مهر گیاه مسکن افسردگی، دلشوره و اضطراب، بی خوابی می باشد و اخیراً به عنوان داروی بی هوشی در جراحی ها بکار می رود، به همراه برگ ها در استعمال خارج برای تسکین درد مصرف می شود. جای ریشه و برگ مهر گیاه سبب هیجان بنیادی و سپس بی حسی می شود و به گیاه ارزش شهرت و افزایش دهنده میل جنسی و نقش باروری می دهد (2).

– اندام مورد استفاده این گیاه بعلت دارا بودن هیوسيامین و هیوسین اثر بازکننده مردمک چشم دارد. در گذشته از آن به عنوان نیرو دهنده قوای جنسی استفاده می شده است و آن را به عنوان مخدر بکار می برده اند (۱۱).

پراکندگی جهانی: شمال ایتالیا و غرب یوگسلاوی. پراکندگی جغرافیایی در ایران: پراکندگی آن در ایران بخوبی مشخص نیست، اما در میان مردم ایران این نام (مهر گیاه) بخوبی شناخته شده است و به همین دلیل در اینجا معرفی شده است، در سالهای اخیر بنظر می رسد از شمال خراسان جمع آوری و شناسایی شده است.

مصارف و کاربردها: مهر گیاه امروزه خارج از مصرف دارویی قرار گرفته. گیاه گاهی بصورت ضماد یا خمیر برای درمان روماتیسم و درد مفاصل (درد های التهاب مفاصل) و یا بصورت جوشانده برای زخم ها و اختلالات مشابه پوستی بکار می رود (4).

تخم مرغی تا تقریباً کروی.

پراکندگی جهانی: شمال امریکا، امروزه و در گذشته بصورت کاشته شده در اغلب نقاط جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در کردستان، خراسان و ... دیده می شود

مصارف و کاربردها: اثرات دارویی و کاربردی آن شبیه *Nicotina tabacum* L. می باشد و از آن برای تهیه سیگار یا توتون پیپ و تهیه مایعات حشره کش استفاده می کنند (۱۱).

- تمام اندامهای گیاه حاوی نیکوتین است که ماده مخدری قوی است. برگهای آن ضد اسپاسم، مسهل، قی آور، مخدر و مسکن هستند. در استعمال خارج بصورت ضماد و شستشو برای درمان تورمهای روماتیسمی، امراض پوستی و گزیدگی عقرب بکار می رود (internet).

* *Nicotiana rustica* L.

L. common tobacco, real tobacco, east Indian tobacco, Syrian tobacco, Aztec tobacco, Turkey tobacco

توتون

گیاه یکساله؛ ساقه به ارتفاع ۰/۵-۱/۵ متر، کرکدار - چسناک. برگها به طول ۱۰-۱۵ (۵۰-) سانتیمتر، تخم مرغی تا بیضوی یا بندرت تقریباً دایره ای، نوک تیز، کرکدار؛ دمبرگ بدون بال. گلها متعدد در گل آذین پانیکول تنک تا انبوه (متراکم). کاسه گل به طول ۸-۱۵ میلیمتر، لوله ای تا پیاله ای شکل؛ دندانه ها سه گوشه، نوک تیز، نامساوی. جام گل به طول ۱۲-۱۷ میلیمتر، لوله ای - قیفی شکل، زرد مایل به سبز؛ پهنک به طول ۳-۶ میلیمتر با لوبهای کوتاه نوک کند، رأس دار (نوک دار). پرچمها نامساوی، قرار گرفته در $\frac{1}{4}$ قاعده لوله جام گل. کیسول به طول ۷-۱۶ میلیمتر، بیضوی -

Nicotina rustica L.

*Nicotina Tabacum L.**** Nicotina Tabacum L.**

E. common tobacco, tobacco, American tobacco

تنباکو

گیاه یکساله، با ساقه‌ای به ارتفاع تا ۱۵۰ سانتیمتر، با کرک‌های چسبناک. برگ‌ها به طرف قاعده باریک شوند، منتهی به دم‌برگی بالدار؛ پهنک به طول تا ۳۲، به عرض ۱۸ سانتیمتر، تخم‌مرغی - بیضوی. کاسه گل لوله‌ای - استکانی، به طول ۱۲-۲۲ میلی‌متر، با دندانه‌های سه گوشه‌ای - نوک‌دار. جام گل ارغوانی مایل به قرمز، لوله‌ای - قیفی، به طول ۳۰-۵۵ میلی‌متر؛ پهنک به قطر ۱۵-۲۰ میلی‌متر، با لوپ‌های خیلی کوتاه، نوک‌دار. کپسول تخم‌مرغی، به طول ۱۵-۲۰ میلی‌متر.

در ضمن توتون با اسم علمی *Nicotina rustica L.* نیز تفاوت قابل توجهی از نظر شکل ظاهری با تنباکو ندارد و فقط گل در توتون زرد مایل به سبز و طول جام کوتاهتر از تنباکو و در حدود ۱۲-۱۷ میلی‌متر می‌باشد.

پراکندگی جهانی: بومی مکزیک تا شمال امریکای جنوبی، و در اغلب نقاط کاشته شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت کاشته شده در اغلب نقاط استانهای گرگان، مازندران، گیلان، کردستان، کرمانشاه، بوشهر، فارس، کرمان و خراسان دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: برگ‌های گیاه مصرف می‌شود؛ برگ‌های تنباکو ملین، مقوی، قی‌آور، مخدر، بادشکن، ضدکرم، گندزدا، ضد اسپاسم و مسکن هستند. مزه تلخ تند دارند و برای معالجه پرونشیت، آسم، کشیدن دندان و امراض پوستی مفیدند، آنها سبب بدی دیدچشم می‌شوند، جوشانده برگ‌ها در مصارف محلی برای نرم کردن ماهیچه‌ها در جابجایی‌ها، ادرار کردن با درد و التهاب بیضه‌ها بکار می‌رود؛ سبب تسکین درد و حساسیت‌های ورم روماتیسمی می‌شود، برای درمان امراض پوستی و سیفلیس مفید است. پماد ساخته شده از برگ‌های در حال جوشیدن به همراه پیه خوراکی

برای درمان زخم‌ها و غدد سرطانی دردناک بکار می‌رود. روغن آن برای درد مفاصل، نقرس، کمردرد و روماتیسم مفید است. به عنوان دارو ارزش خودش را در ترکیبات الکالوئیدی نیکوتین دارد که از سم‌های انرژی‌زا، مسکن قوی و ضد اسپاسم می‌باشد (6).

- برگ‌های آن سمی است، خمیر تهیه شده از برگ‌های آن برای درمان جرب، دردهای روماتیسمی، دندان‌درد و دیگر امراض پوستی بکار می‌رود. کاربرد آن روی سر برای کشتن شپش مفید است. پودر برگ‌های آن بصورت استنشاق بکار می‌رود. برگ‌های آن به عنوان مسکن، ضد اسپاسم، کرم‌کش و درمان اختلالات گاستریتی روده‌ای بکار می‌رود (۹).

- تنباکو در گذشته بدلیل مخدر بودن، مسکن اعصاب، معرق و دارای ترکیبات قی‌آور بودن به عنوان دارو مصرف می‌شد. اما امروزه فقط برای سیگار و تهیه آن کاشته می‌شود. سولفات نیکوتین (Nicotine sulphate) به عنوان

می‌شود، قبایل شمال و جنوب امریکا برگهای آن را در جشن‌ها دود می‌کنند و از آن ضمادی تهیه می‌کنند که برای درمان پیچ‌خوردگی‌ها، بریدگیهای عفونی شده و گزیدگی حشرات و مشکلات پوستی بکار می‌رود. شیره آن در استعمال خارج برای تسکین دردهای عصبی سطحی بکار می‌رود و برگهای تازه آن برای درمان سریع بواسیر پیشنهاد می‌شود. تحقیقات نشان داده است که ترکیبات شیمیایی موجود در برگ آن برای جلوگیری از پیشرفت تومورها مفید است (2).

حشره‌کش و درمان بعضی امراض پوستی بکار می‌رود، مصرف ۴۰-۶۰ میلی‌گرم نیکوتین کشنده است (5).

- تنباکو مدت درازی نیست که به‌عنوان دارو مصرف می‌شود. از برگهای خشک شده آن حشره‌کش مناسبی ساخته می‌شود، اما از کاربرد خارجی آن باید پرهیز کرد، زیرا نیکوتین به‌سرعت توسط پوست جذب می‌شود (4).

- برگهای خشک شده تنباکو به‌عنوان مخدر دود می‌شود (کشیده می‌شود)، اما نیکوتین سمی آن سبب ایجاد بیماریهای قلبی و ریوی و سرطان

Nicotina Tabacum L.

Physalis Alkekengi L.

Physalis Alkekengi L.

E. strawberry ground cherry, chinese lantern plant, alkenkengi, winter cherry, cape gooseberry

عروسک پشت پرده

گیاه چندساله به ارتفاع ۳۰-۶۰ سانتیمتر، با ساقه‌های زیرزمینی رونده، منشعب. ساقه ایستاده اغلب ساده، در بخش پایینی استوانه‌ای (گرد)، بی‌کرک، در بخش فوقانی گوشه‌دار و پوشیده با کرکهای گسترده به دشواری انبوه. برگها به طول ۵-۱۲، به عرض ۴-۹ سانتیمتر، تخم‌مرغی، تخم‌مرغی پهن یا تخم‌مرغی - لوزی، با قاعده پهن تا سربریده

بیماریهای کیدی مصرف می شود (۱۰).

– اگرچه معمولاً به عنوان میوه خورده می شود، اما عروسک پشت پرده مدری مفید است. میوه آن بطور مرسوم و سنتی در میان گیاهان دارویی طب سنتی اروپایی به عنوان دارو برای درمان سنگ کلیه و مثانه، احتباس مایع در بدن و نقرس بکار می رود. آن را برای کاهش تب نیز بکار می برند (۴).

– میوه گیاه اثر مدر و ملین دارد. برگها، ساقه و کاسه گل در ردیف داروهای مقوی تلخ و تصفیه کننده خون جای دارد. در طب سنتی جدید مصرف آن را برای رفع خیز عمومی بدن ناشی از آلومینوری، بیماریهای کلیه و مثانه، سنگ کلیه، استسقاء، نقرس و یرقان توصیه می کنند. برگ آن در استعمال خارج بصورت ضماد نرم کننده پوست است (۱۱).

Physalis Alkekengi L.

– گوه ای، اغلب نامساوی پهلوی، با رأس نوک کند تا نوک تیز، با لبه مواج تا سینوسی – لوبدار نامنظم، اصولاً در امتداد رگبرگها و لبه ها کرکدار. دمبرگ به طول ۱/۵–۶ سانتیمتر، با کرکهای تنک. دمگلهای گلدار ایستاده به طول ۱۰–۲۵ میلیمتر، کرکی پراکنده، در حالت میوه دار به طول ۲۰–۳۰ میلیمتر، برگشته. کاسه گل به طول ۴–۷ میلیمتر، حدوداً تا میانه تقسیم شده، با لوبهای سه گوشه – نخی شکل، با کرکهای بندبند فشرده و گسترده کم و بیش انبوه. جام گل به طول ۱۰–۱۵، به عرض ۱۵–۲۵ میلیمتر، با لوبهای سه گوشه – نوک دار پهن، در سطح خارجی به کوتاهی کرکدار، با لبه های مزه دار، سفید چرک یا سفید مایل به سبز. کیسه های بساک به طول ۲/۵–۳ میلیمتر، زرد. کاسه میوه دار به طول ۳–۵ سانتیمتر، تخم مرغی یا تخم مرغی – کروی، به کوتاهی کرکدار گسترده، نارنجی – قرمز. میوه سته به قطر ۱۳ میلیمتر، نارنجی – قرمز، درخشان. دانه ها به طول حدود ۲/۵–۱/۵ میلیمتر، تقریباً کلیوی شکل، مشبک، زرد – قهوه ای.

پراکندگی جهانی: مرکز، جنوب و شرق اروپا، ترکیه، شمال و شمال غرب ایران، آسیای مرکزی، بومی شده در شمال آمریکا

پراکندگی جغرافیایی در ایران: اصولاً در نواحی جنگلی روشن در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی، و در باغهای کرمانشاه، اصفهان، لرستان، کرمان و تهران دیده می شود؛ در سالهای اخیر گاهی به عنوان گیاه دارویی و گاهی به عنوان زینتی کاشته می شود.

مصارف و کاربردها: میوه (سته)، برگها و ساقه های آن مصرف می شود و خواص درمانی: مدر، دافع اسیداوریک و تب ببرد و برای درمان: روماتیسم های نقرسی، وجود سنگ های با منشأ اوره و اگزالات در مجاری ادراری، کمی ادرار، یرقان و

مساوی، گوشک دار - قلبی، قلبی، قلبی - سربریده
با سربریده.

دمبرگ به طول حدود ۱-۴ سانتیمتر، از پهنک ۲/۵-۳/۵ بار کوتاهتر. گلها در گل آذین گرز دم‌عقربی، ۱۲-۶۰ گلی. تخت - دیهیمی شکل انبوه. دمگل آذینها به طول ۲/۵-۹ سانتیمتر. دمگلها به طول ۵-۱۴ میلیمتر، کاسه گل به طول ۲-۲/۵ میلیمتر، با لوبهای سه گوشه پهن یا تقریباً کروی. جام گل به طول ۷-۱۵ میلیمتر، تا بیشتر از نیمه با بریدگیهای کم و بیش سرنیزه‌ای - نوک دار، بنفش تیره. میوه سته کروی، قرمز، واژگون.

Solanum Dulcamara L.

Syn.: *Solanum persicum* Willd. ex Roemer & Schultes
E. bitter nightshade, bittersweet, dulcamara myrtle vine, woody night shade, European bittersweet

تاج‌ریزی ایرانی، تاج‌ریزی پیچ

درختچه‌ای بالارونده بسیار پرشاخه، با شاخه‌های به طول تا ۲ متر، کم و بیش رگه‌دار، در حالت جوان پوشیده از کرکهای فردار پراکنده تا نمدی، گاهی بدون کرک، در حالت مسن پوشیده با پوست اخراپی - قرمز شونده. برگها سرنیزه‌ای، سرنیزه‌ای - بیضوی، تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی پهن، کامل، بطرف رأس بتدریج، بندرت به یکباره نوک دار، با قاعده اغلب

Solanum Dulcamara L.

کاهش دهنده میل جنسی، ضدسم، ضدالتهاب، مسهل، معرق، ضدویروس، ضدعفونی‌کننده، قابض، ادرارآور، قی آور، خلط‌آور، محرک ایمنی بدن، خواب‌آور، مخدر، سمی، مسکن، ضدسرطان و محرک (۱۲).

- میوه‌های تاج‌ریزی پیچ محلل، مدر و معرق هستند؛ مفید در امراض پوستی، داء‌الصدف (نوعی بیماری پوستی)، جذام و بیماریهای سیفیلیسی، روماتیسم مزمن، بزرگ شدن جگر (کبد) و مسهل مدر می‌باشد. سرشاخه‌های آن مدر، محلل و مخدر هستند، کلیه ترشحات را تسریع و برای درمان روماتیسم، پیدایش

- این گونه در ایران دو زیرگونه بنامهای

--subsp. *persicum*

--subsp. *pseudopersicum* (Pojark.) Schonbeck-Temesy

دارد.

پراکندگی جهانی: ترکیه، قفقاز، ترکمنستان، جنوب روسیه و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، لرستان، اصفهان و تهران. **مصارف و کاربردها:** اثرات درمانی: ضددرد،

دانه‌های پوستی صعب‌العلاج و خنازیر بکار می‌روند. ساقه‌ها ضدروماتیسم هستند و بصورت جوشانده برای درمان کفگیرک و تاول‌ها بکار می‌روند ریشه آن برای درمان امراض پوستی خوب است (6).

– سرشاخه‌های جوان آن مصرف می‌شود، شاخه‌ها مدر، خلط‌آور و تصفیه‌کننده خون هستند، جوشانده آن برای درمان آگزما، برونشیت مزمن و آسم مصرف می‌شود. در طب سنتی عصاره شاخه‌های جوان آن برای درمان حالات و موارد پوستی مزمن و روماتیسم تجویز می‌شود.

– سرشاخه‌ها و پوست ریشه آن مصرف می‌شود. تاجریزی پیچ خاصیت محرک، خلط‌آور، مدر، سم‌زدایی و ضدروماتیسمی دارد. بنظر می‌رسد در استعمال داخلی برای درمان بیماری‌های پوستی مانند آگزما، خارش، داء‌الصف و تاول‌ها بسیار مؤثر باشد. جوشانده شاخه‌های آن بصورت شستشو می‌تواند به کاهش شدت این بیماری کمک کند. تاجریزی پیچ را همچنین می‌توان برای تسکین آسم، برونشیت مزمن، بیماری‌های روماتیسمی و نقرس بکار برد (4).

جنس سگ‌انگور، تاجریزی، بادنجان و سیب‌زمینی / *Solanum L.* در ایران نزدیک به ۱۵ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله دارد و بعضی از گونه‌های آن نیز در ردیف مواد غذایی شناخته شده مثل بادنجان و سیب‌زمینی در وسعت زیاد در جهان کاشته می‌شوند. بعضی از گونه‌های خودروی آن نیز

ارزش دارویی شناخته شده‌ای دارند و بعضی نیز به‌عنوان گیاه زینتی کاشته می‌شوند که در فهرست با ستاره مشخص شده‌اند. در اینجا فهرستی از گونه‌های آن آورده می‌شود تا شاید در تحقیقات آینده خواص دارویی آنها که کم و بیش شبیه به هم می‌باشد شناخته شود (مؤلف).

Solanum alatum Moench

تاجریزی بالدار، تاجریزی قرمز

Solanum Asiae-mediae Pojark.

تاجریزی خراسانی

Solanum caramanicum Schoenbeck. Temesy

تاجریزی کرمانی، تاجریزی نخلستانی

Solanum elaeagnifolium Cav.

تاجریزی سنجی

Solanum incanum L.

تاجریزی جنوبی، تاجریزی خاکستری

Solanum Kieseritzkii C. A. Mey.

تاجریزی جنگلی، تاجریزی لنگرانی

Solanum luteum Miller

تاجریزی زرد

Solanum Olgae Pojark.

تاجریزی طناز

*Solanum pseudo. capsicum L.

فلفلک، گیلاس مجلسی

Solanum sisymbriifolium Lam.

تاجریزی برگ خاکشیری

Solanum transcaucasicum Pojark.

تاجریزی قفقازی

*Solanum Melongena L.

E. aubergine, garden eggplant, egg plant, jew's apple, brinjal, purple egg plant

بادنجان، بادمجان

گیاه علفی یکساله یا تقریباً در مناطق گرمسیری بوته‌ای با ساقه‌ای منشعب و پرشاخه، ایستاده یا افشان، به‌ارتفاع ۳۰-۱۵۰ (۱۸۰-) سانتیمتر، با

شاخه‌های ایستاده یا خمیده، گرد (استوانه‌ای)، سبز یا سبز مایل به بنفش، در حالت جوانی پوشیده از کرک‌های متراکم ستاره‌ای یا کرک‌های ستاره‌ای یا کرک‌های پتویی، بدون خار یا گاهی خاردار. برگ‌ها به طول ۷-۲۵، به عرض ۴-۲۰ سانتیمتر، تخم‌مرغی تا دایره‌ای یا لوزوی – تخم‌مرغی، با لبه‌های کامل یا سینوسی – لوب‌دار، لوب‌ها در دو طرف به تعداد ۲-۴،

نارس آن تلخ، تند، گرم‌ازا، مایل به شیرین، مایل به شور و خوشمزه است؛ اشتها را بهبود می‌دهد، محرک میل جنسی است و تقویت‌کننده و غنی‌کننده خون است. دانه‌های آن محرک و قابض هستند و سبب سوء هاضمه می‌شوند (6).

Solanum Melongena L.

– میوه بادمجان سطح کلسترول خون را پایین می‌آورد و به‌عنوان بخشی از رژیم غذایی برای کمک به تنظیم فشارخون بالا مناسب است. میوه آن را بصورت تازه می‌توان بصورت ضماد برای درمان بواسیر بکار برد اما بیشتر اوقات بصورت روغن یا پماد بکار می‌رود. میوه و آب آن مدر مؤثری است، از برگ‌های بادنجان می‌توان ضمادی آرام‌بخش و نرم‌کننده برای درمان سوختگی‌ها، آبسه‌ها، زخم‌های سرد و بیماری‌های مشابه تهیه کرد (4).

با قاعده‌ای مورب، تقریباً قلبی، سربریده یا گوه‌ای، با انتهای نوک‌تیز یا نوک‌کند، اغلب در حالت جوانی با دو سطح پوشیده از کرک‌های پتویی – خاکستری، گاهی خاردار؛ دم‌برگ به طول (۱-۳) ۵-۱۳ سانتیمتر، کرک پتویی، بدون خار یا خارک‌دار. گل‌ها منفرد، با دم‌گلی کوتاه تا بلند، به طول ۲-۶ سانتیمتر، اغلب فقط گل‌های پایینی بارور. کاسه‌گل استکانی یا تقریباً کوزه‌ای، به طول ۱۵-۲۰ میلی‌متر، با لوب‌های سرنیزه‌ای – درفشی، کرک پتویی، در حالت میوه‌دار بزرگ شونده، به طول تا ۷ سانتیمتر، بدون خار یا خاردار. جام‌گل به قطر (۱/۲-۳) ۴-۶ سانتیمتر، استکانی – چرخه‌ای، بدون بریدگی یا تا نیمه لوب‌دار؛ لوب‌ها سه‌گوشه – تخم‌مرغی، نوک‌تیز یا نوک‌کند، در سطح خارجی با کرک‌های ستاره‌ای – پتویی، آبی آسمانی مایل به بنفش یا بنفش مایل به قرمز، به‌ندرت سفید. میوه سته به طول ۱۰-۴۵ سانتیمتر، بیضوی یا استوانه‌ای به‌رنگ بنفش مایل به سیاه.

پراکندگی جهانی: بومی هندوستان، شرح داده شده از افریقا و آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به‌عنوان گیاه زراعی در اغلب نقاط ایران کاشته می‌شود، بخصوص در استان‌های جنوبی مانند خوزستان، بوشهر، هرمزگان و در شمال ایران در گیلان، مازندران و گرگان.

مصارف و کاربردها: ریشه، برگ‌ها، میوه و دانه‌های آن مصرف می‌شود؛ ریشه بادمجان ضد اسپاسم و محرک است، بصورت ساییده شده برای درمان زخم‌های بینی بکار می‌رود. آب ریشه در التهاب گوش بکار می‌رود. برگ‌های آن مخدر و بزاق‌آور و مفید برای درمان آسم، برونشیت و ادرار کردن دردناک هستند. میوه آن خواب‌آور، قابض و محرک باد است. میوه‌های طویل آن خلط‌آور و مولد خواب بدن، سرفه و زایل‌کننده اشتها هستند. میوه‌های ظریف آن ضدبالم (خلط) هستند، آرام‌کننده باد و رسیده آن صفرآور است. میوه

Solanum Melongena L

کرک‌های تقریباً فشرده تنک. دمگل به طول ۸-۱۳ میلیمتر، در حالت میوه ضخیم‌تر از حالت گلدار. کاسه‌گل به طول حدود ۲-۲/۵ میلیمتر، با دندانه‌های سه‌گوشه - تخم‌مرغی، سه‌گوشه یا مستطیلی. جام گل به طول ۵-۱۰ میلیمتر، تا $\frac{1}{4}$ - $\frac{1}{3}$ طول با لوبهای سه‌گوشه یا سه‌گوشه - تخم‌مرغی یا سرنیزه‌ای با سطح خارجی کرکی. میوه سته (توتی) به قطر ۸-۹ (-۱۰) میلیمتر، کروی، سیاه‌رنگ، سبز یا به‌رنگ زرد مومی تا نارنجی.

پراکندگی جهانی: در سراسر کره خاکی بجز نواحی قطبی، قطب جنوب و نواحی گرم و مرطوب می‌روید. پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در اراضی کشاورزی و باغها در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، یزد، اصفهان، فارس، خراسان، تهران و سیستان می‌روید.

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی: ضد درد، ضدتب، بی‌حس‌کننده، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضد زخم، افزایش‌دهنده قوای جنسی، معرق، ادرارآور، تهوع‌آور، قاعده‌آور، خلط‌آور، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، مسهل، ملین، سمی، مسکن، آرام‌بخش و مخدر دارد (۱۲).

- گیاه کامل، پوست ریشه، برگها، گله‌ها و میوه آن مصرف می‌شود. گیاه تاج‌ریزی نرم‌کننده، مدر، مسهل،

Solanum nigrum L.

Syn.: *Solanum nigrum L. var. induratum* Boiss.

E. black nightshade, common nightshade, nightshade

تاج‌ریزی، سگ انگور

گیاه علفی یکساله یا در مناطق خشک با ساقهای نسبتاً ضخیم و گاهی چوبی، به ارتفاع ۱۵-۵۰ (-۹۰) سانتیمتر. ساقه‌ها ایستاده، به‌ندرت گسترده، اغلب از قاعده منشعب؛ با شاخه‌های اغلب ایستاده - گسترده یا برگشته، با قاعده‌ای گرد و انتهایی با بال‌های باریک و گوشه‌دار، گاهی بال‌ها دندانه‌دار، در حالت جوانی با کرک‌های متراکم، سرانجام اغلب با کرک‌های فشرده تنک تا کاملاً بدون کرک. پهنک برگها تخم‌مرغی، تخم‌مرغی - بیضوی یا سه‌گوشه - تخم‌مرغی، تقریباً کامل (بدون دندانه) یا با دندانه‌های درشت و نامنظم یا سینوسی دندانه‌ای، گاهی در بخشی کامل و در بخشی دندانه‌دار، با انتهایی اغلب نوک‌دار تا نوک‌کند، با قاعده‌ای گرد - گوه‌ای، گوه‌ای یا تقریباً سرب‌یده، ممتد به‌طرف دم‌برگ، در حالت جوانی با دو سطح کرکی و سرانجام فقط در سطح تحتانی در امتداد رگبرگ‌ها و لبه‌ها کرکی؛ دم‌برگ به طول تا $\frac{1}{3}$ تا بیشتر از $\frac{1}{4}$ اندازه پهنک، با کرک‌های تنک. دمگل آذین به طول (-۸) ۱۵-۳۰ (-۳۵) سانتیمتر، اغلب از دمگل بلندتر. گل آذین با ۵-۱۱ گل، دیهیمی یا خوشه‌ای شکل، با

Solanum nigrum L.

– خمیر گیاه کامل به عنوان ملین، مدر و نرم کننده بکار می‌رود، دم‌کرده آن برای درمان مشکلات معده بکار می‌رود. جوشانده برگ‌ها و ریشه‌های آن برای درمان تب و اختلالات ادراری مصرف می‌شود. جوشانده برگ‌های آن برای درمان دیابت، جرب، خارش، زخم‌های چرکی، بیوست و ناراحتی‌های قلبی بکار می‌رود. پودر برگ‌های آن برای درمان یرقان و جویدن برگ‌های آن برای درمان زخم‌ها و ترک‌های دهان (شقاق دهان) بکار می‌رود. پودر ریشه آن مخلوط با عسل برای درمان سسککه مصرف می‌شود. میوه‌های نارس آن بصورت خمیر برای درمان لک و پیس بکار می‌رود. جوشانده میوه آن برای معالجه هاری استفاده می‌شود (9).

– میوه‌ها و برگ‌های رشد کرده آن مصرف می‌شود. میوه‌های آن مدر، معرق، ضد اسپاسم، نرم‌کننده و قی آور هستند و برای درمان اسهال، تب و امراض چشمی استفاده می‌شوند. دم‌کرده برگ آن مسکن و آرام‌بخش، صفرآور، مسکن درد و کمی مخدر است و در موارد بی‌خوابی، تشنج، اسهال، به عنوان تنقیه در شیرخواران در دل‌بهم‌خوردگی‌ها و در استعمال خارج برای زخم‌های روباز، زخم‌ها و خارش‌ها بکار می‌رود. مالیدن پودر ریشه سوخته آن به پشت برای کمردرد مناسب است. خمیر میوه‌های نارس آن کچلی را

محلل، مسکن، معرق، پش‌آور و خلط‌آور است. بصورت موضعی دردزدا و جوشانده آن ضد اسپاسم و مخدر است. گیاه خواص ضد اسپاسم و ضد اسهال خونی دارد و در مصرف داخلی برای درمان پیچش شکم بکار می‌رود. جوشانده (دم‌کرده) گیاه بصورت تنقیه برای کودکانی بکار می‌رود که دچار دل‌بهم‌خوردگی هستند، یکی از داروهای خانگی برای درمان سیاه‌زخم و تاول‌هاست و بصورت موضعی مصرف می‌شود. پوست ریشه ملین است و مفید برای درمان امراض گوش‌ها، چشم‌ها و بینی و مناسب برای زخم‌های گردن، سوزش گلو، تورم گبد و تب مزمن می‌باشد. برگ‌ها بصورت ضماد روی مفاصل روماتیسمی و نقرس بکار می‌روند و همینطور به عنوان دارویی برای امراض پوستی. آب تازه آن سبب اتساع حدقه‌ها می‌شود. برگ گرم آن به عنوان درمانی مفید برای دردها و ورم بیضه‌ها بکار می‌رود. گلهای آن برای سرفه و سرماخوردگی تجویز می‌شود. میوه آن تلخ، مقوی، مدر، مسهل، محلل و محرک قوای جنسی است و اشتها را زیاد و مزه را بهبود می‌بخشد، مفید برای خارش، اسهال، سسککه، استفراغ، اسه، برونشیت، امراض تبادار قلب و چشم، بواسیرها، آماس و تورم، لک و پیس و تخلیه ادراری می‌باشد (۱۰).

مفاصلی و امراض پوستی بکار می‌رود. میوه سته آن برای درمان تجمع مایع در بدن، امراض قلبی، بواسیر، سوزاک، بزرگ شدگی طحال و کبد بکار می‌رود (۱).

با لوبه‌هایی به طول ۶-۸، به عرض ۴-۵ میلیمتر، سه گوشه‌ای - تخم‌مرغی، با کرک‌های مویی - ستاره‌ای تک. جام گل به قطر حدود ۲۵-۴۰ میلیمتر، تقریباً تا میانه به لوبه‌های پهن سه گوشه‌ای - زبانه‌ای شکل تقسیم شده (بریده)، اصولاً در سطح خارجی با خطوط کرکدار مویی - ستاره‌ای، پوشیده از کرک‌های مویی ساده، آبی آسمانی تیره - بنفش. بساک‌ها به طول ۶-۸ میلیمتر، زرد، از میله‌های پرچمها کوتاه‌تر. خامه بی‌کرک، از پرچمها خیلی بلندتر. میوه سته به قطر ۱/۵-۲ سانتیمتر، زرد، درخشان. دانه‌ها به طول حدود ۲/۲، به عرض ۱/۵ میلیمتر کلیوی، تقریباً درخشان (صاف)، زرد - قهوه‌ای.

پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان، پاکستان، هندوستان، مصر، اتیوپی و عربستان.

Solanum surratense Burm.f

برطرف می‌کند (۵).

- گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه مسکن، معرق، مدر، محلل و مقوی، خلط‌آور و پیشاب‌آور است. برگها بصورت ضماد برای درمان روماتیسم و نقرس

Solanum surattense Burm. f.

Syn.: *Solanum xanthocarpum* Schrader & Wendl., *Solanum armatum* Forssk., *Solanum virginianum* Jacq., *Solanum arabicum* Dun., *Solanum diffusum* Roxb.

تاج‌ریزی بلوچی، تاج‌ریزی خارآلود

گیاه یکساله، چوبی شونده، بسیار پرشاخه، افشان، به قطر ۳۰-۱۲۰ سانتیمتر. شاخه‌ها گسترده روی زمین تا تقریباً ایستاده، در بخش پایینی کم و بیش گرد، در بالا با خطوط برجسته، گوشه‌دار، کم و بیش کرک مویی - کرک ستاره‌ای تنک و به همراه دم‌برگ، رگبرگ‌های برگها، دمگل آذینها، دمگلها و کاسه گل پوشیده از خارهایی (تیغ‌هایی) به طول ۵-۲۰ میلیمتر، کم و بیش درفشی، راست، مایل به زرد، درخشان، فاقد کرک‌های ستاره‌ای. برگها به طول ۳-۱۲، به عرض ۱/۵-۷/۷ سانتیمتر، مستطیلی، تخم‌مرغی - مستطیلی تا راست گوشه‌ای - تخم‌مرغی پهن، سینوسی - شانه‌ای بریده، با لوبه‌های در دو طرف ۳-۵ تایی تقریباً کامل یا مجدداً سینوسی - لوبدار، اغلب نوک کند، اما نوک تیز، با قاعده قویاً مورب کم و بیش قلبی یا سربریده، در حالت جوان کرک مویی - ستاره‌ای تنک، بسرعت بی‌کرک شونده. دم‌برگ‌ها به طول ۱/۵-۵ سانتیمتر، پهنک اغلب به انبوهی کرک مویی - ستاره‌ای. گل آذین ۱-۸ گلی، کرک مویی - ستاره‌ای تنک، بی‌کرک شونده. دمگل آذین با محور خمیده به طول تا ۸ سانتیمتر. دمگلها به طول ۷-۸ میلیمتر، بحالت میوه‌دار ضخیم شده، سرزیر، به طول ۱۰-۱۲ میلیمتر. کاسه گل به طول ۳-۵ میلیمتر، با لوبه‌های مستطیلی - نوک‌دار، منقاردار، کم و بیش به بلندی غشایی بسرعت خشک شده پیوسته تقسیم شده، در حالت میوه‌دار بزرگ شده،

است. میوه‌اش برای رفع خارش مفید است و اثر تقویت‌کننده قوای جنسی دارد. میوه گیاه اثر رفع التهاب دارد و در آسم، برونشیت‌های مزمن، دفع سنگ کلیه، عدم دفع ادرار و نازایی توصیه می‌شود. از ریشه گیاه به عنوان خلط‌آور و در بیماری‌های سینه، سرفه و آسم استفاده می‌شود. از گیاه به عنوان مدر در موارد آب آوردن بدن و خیز عمومی استفاده می‌شود و در بلوچستان برای آن اثر تب‌بر قائل هستند.

- با توجه به پراکندگی بسیار محدود این گیاه (تا بحال فقط در اطراف سرباز) بنظر می‌رسد هرگونه کاربرد آن در طب سنتی ایران جای سؤال دارد و برای اطمینان از کاربردهای آن باید تحقیقات گسترده‌ای صورت گیرد تا آگاهی کامل نسبت به خواص آن بدست آید (مؤلف).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بلوچستان، سرباز. **مصارف و کاربردها:** جوشانده گیاه کامل برای درمان مشکلات گاستریتی، ادراری و حرکت دادن سنگهای کلیه و مثانه بکار می‌رود. پودر میوه آن با عسل برای درمان آسم، اختلالات تنفسی و تب داده می‌شود. خمیر ریشه آن با عسل برای درمان سرفه، آسم و کنترل استفراغ بکار می‌رود. خمیر ریشه آن مخلوط با پودر زردچوبه برای درمان جرب و دیگر بیماری‌های پوستی مصرف می‌شود (9).

- گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه تلخ، هضم‌کننده غذا، محلل، قابض، خلط‌آور، مسهل ضعیف، مدر و ضدکرم است و برای درمان دندان درد، سرفه، روماتیسم و سوزاک بکار می‌رود.
- ریشه گیاه اشتهاآور، ملین، مقوی معده و ضدکرم

Solanum surratense Burm.f.

Solanum tuberosum L.

* *Solanum tuberosum* L.

E. potato, common potato

سیب‌زمینی

گیاه علفی چند ساله، با ساقه‌های زیرزمینی حاوی غدد انتهایی (سیب‌زمینی). ساقه منشعب، ایستاده یا گسترده، به ارتفاع تا ۳۰-۱۰۰ سانتیمتر. برگها شانه‌ای فرد، با ۳-۴ جفت برگچه کامل (بدون دندانه)، تخم‌مرغی، در میان آنها برگچه‌های کوچکتر تخم‌مرغی

یا تقریباً دایره‌ای قرار گرفته. گلها در گل‌آذین‌گرازن انتهایی، با دمگل بنددار (مفصل‌دار). کاسه‌گل با ارغوانی، به قطر ۲۵-۳۵ میلیمتر. دندانه‌های سرنیزه‌ای، نوک‌دار. جام گل سفید تا

Solanum tuberosum L.

زنجان، کردستان، کرمانشاه، همدان، لرستان، چهارمحال بختیاری، اصفهان، یزد، فارس، کرمان، خوزستان و هرمزگان کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: مهمترین خواص درمانی سیب‌زمینی: ضد درد، ضد باکتری، ضد اسپاسم

پراکندگی جهانی: بومی جنوب آمریکا، کاشته شده در سراسر اروپا، ترکیه و ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به عنوان گیاه زراعی با ارزش در اغلب نقاط ایران در استانهای مختلف گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا

مداوای سوختگی ناشی از آتش استفاده می‌شود (6).
 - شیر غده آن برطرف‌کننده اسپاسم و اسید معده است. غده‌های آن خوراکی است (5).

- مصرف میانه و در حد اعتدال آب سیب‌زمینی می‌تواند به معالجه زخم معده کمک کند و درد و ترشی معده را تسکین دهد. آب گوشت له شده (کوبیده) آن را در استعمال خارج برای آرام کردن درد مفاصل (مفاصل دردناک)، سردرد، کمردرد، دانه‌های پوستی و بواسیر بکار می‌برند. پوست سیب‌زمینی در هندوستان برای معالجه ورم لثه‌ها و التیام سوختگی‌ها مصرف می‌شود.

Withania coagulans (Stocks) Dun.

دانه‌ها به طول حدود ۲/۵، به عرض ۱/۵ میلی‌متر، تقریباً کلیوی شکل، صاف، قهوه‌ای تیره. پراکندگی جهانی: افغانستان، پاکستان و هندوستان

(گرفتگی عضلانی)، تقویت‌کننده قلب، ادرارآور، تهوع‌آور، قارچ‌کش، پایین آورنده فشار خون، شیرافزا، خواب‌آور، خلط‌آور، تقویت‌کننده عضلات و اشتهاآور می‌باشد (۱۲).

- برگها و غده‌های آن مصرف می‌شود. برگهای سیب‌زمینی بصورت عصاره به‌عنوان ضد اسپاسم در سرفه‌های مزمن بکار گرفته می‌شود. غده‌های آن ضد اسکوربوت هستند، به‌عنوان اشتهاآور، مدر، شیرافزا، مسکن اعصاب و محرک در نقرس مصرف می‌شوند. تفاله آن در خمیر بصورت مشمع برای

Withania coagulans (Stocks) Dun.

Syn.: *Punceria coagulans* Stocks

E. cheese_maker, punceer cardamoms, vegetable rennet

پنیرباد، مایه پنیر

بوته‌ای یا تقریباً درختچه‌ای، به ارتفاع ۳۰-۱۰۰ سانتیمتر، با کرکهای شوره‌سری - خاکستری، با شاخه‌های ایستاده، گاهی خمیده - زیکزاک، استوانه‌ای و اصولاً در بالا کم و بیش رگه‌دار و در جهت طولی چروکیده. برگها به طول ۳-۷، به عرض ۱-۲/۵ سانتیمتر، سرنیزه‌ای، سرنیزه‌ای پهن، سرنیزه‌ای - بیضی تا سرنیزه‌ای - لوزی، با رأس نوک کند تا نسبتاً نوک تیز، در قاعده اغلب به دمبرگی نامحسوس و به طول حدود ۱ سانتیمتر باریک شده، اما تقریباً سربریده، کمی گوشتی. گل آذین ۱-۴ گلی، با دمگلایی به طول ۲-۵ میلی‌متر، سرزیر. کاسه گل در حالت گلداری به طول ۴-۶ میلی‌متر، استکانی پهن، با لوبهایی به طول ۱/۵-۲/۵ میلی‌متر، سه گوشه، نسبتاً نوک‌کند. جام گل به طول ۸-۱۲ میلی‌متر، استکانی - استوانه‌ای، با لوبهایی به طول ۲/۵-۳ میلی‌متر، سه گوشه - تخم‌مرغی یا مستطیلی، برگشته، زرد - سبز شوند. گل‌های ماده با پرچمهای رشد نیافته. میوه سسته به قطر تا ۱-۱/۵ سانتیمتر، زرد شوند یا سیاه شوند، با کاسه بزرگ شده، در بالا با دهان تنگ به هم آمده.

مصرف داخلی برای جبران ضعف روزافزون به کودکان داده می‌شود، در استعمال خارج برای معالجه حالت‌های تورمی، زخمها و جرب بکار می‌رود. ریشه آن سازگار کننده، محلل، محرک قوای جنسی، برطرف‌کننده انسداد، مدر و مقوی است، برای سرفه، تجمع مایع در بدن، سکسکه، ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان و ناراحتیهای قاعدگی مفید است؛ سبب بازگشت حافظه از دست رفته می‌شود و برای درمان سوختگی‌های عصبی، خروج غیرارادی منی و سستی پیری بکار می‌رود. پودر ریشه مخلوط با مقدار مساوی کره آب کرده و عسل مفید برای ناتوانی یا ضعف تولید منی است. جوشانده جوشیده آن با شیر و کره آب کرده تغذیه را تسریع می‌کند. ریشه و برگها

(پنجاب و سند).
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بلوچستان؛ اکوه کارواندر؛ بین خاش و ایرانشهر؛ گردنه کارواندر؛ دامین؛ سراوان؛ کوه بم پشت؛ بین ایرانشهر و اسپکه؛ تنگ سرجه؛ سراوان؛ سوران؛ زابلی؛ بین زابلی و ایرانشهر؛ سرباز؛ بین سرباز و راسک؛ نیک‌شهر؛ بین نیک‌شهر و قصرقند).

این گونه اصولاً در نواحی جنوبی بلوچستان در مکران پراکندگی قابل توجهی دارد.

مصارف و کاربردها: اندامهای مورد استفاده: ریشه، برگها، میوه‌ها و دانه‌های آن مصرف می‌شوند. گیاه مایه پنیر مسکن، مقوی، محرک و محرک قوای جنسی است و به تنظیم کار رحم در زنان کمک می‌کند. در

Withania coagulans (Stocks) Dun.

شیر می شود. دانه های آن قاعده آور، مدر، مفید در کمردرد و التهاب پلک چشم هستند. آنها سبب کم شدن تورم در بواسیر می شوند (6).

– گیاه کامل مصرف می شود. میوه خشک شده آن مسکن، محلل، قی آور، مدر، مقوی معده، مفید برای قولنج و سوء هاضمه و دیگر عفونت های روده ای می باشد. میوه و برگ های آن خاصیت انعقاد شیر دارد (1).

– دانه اش قاعده آور و مدر است. برگ های آن اثر مدر دارد. میوه و برگ آن سبب انعقاد شیر می شود (۱۱).

سانتیمتر. با شاخه های ایستاده تا خمیده، اغلب زیگزاکی، استوانه ای، پوشیده از کرک های منشعب کم و بیش نمدی – پشمالو. برگ ها به طول ۲/۵–۱۶، به عرض ۱/۵–۸/۵ سانتیمتر، تخم مرغی پهن، تخم مرغی یا سرنیزه ای پهن، بندرت دایره ای – تخم مرغی، با

برای متسع کردن رگ ها در تنگی نفس بکار می رود. کوبیده برگ ها و ریشه آن بصورت محلی برای درمان کفگیرک، جرب، تورم های دردناک و زخمها بکار می رود. میوه آن شیرین است، برای درمان زخمها بکار می رود و مفید برای آسم، بیماری های کبدی و ادرار کردن دردناک می باشد. میوه های آن ضددرد یا مسکن هستند. پوست میوه کپسول آن بحالت تازه به عنوان قی آور و بهنگام خشکی به عنوان مقوی معده بکار می رود. به مقدار (حد) کم داروی سوء هاضمه و قولنج نفخ دار است و سبب انعقاد

Withania somnifera (L.) Dun.

Syn.: *Physalis somnifera* L., *Physalis flexuosa* L.

E. clustered winter cherry, winter cherry

کاکنج، گیلان زمستانی، پنیرباد خواب آور
خشبی یا تقریباً درختچه ای، به ارتفاع ۳۰–۱۵۰ (۲۰۰).

Withania somnifera (L.) Dun.

ضد التهاب مفاصل، ضد باروری، ضد ویروس تبخال، ضد تومور، ضد التهاب، آنتی اکسیدان، ضد تب، ضد استرس، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، التیام بخش زخم معده، ضد ویروس، مقوی قوای جنسی، کاهش دهنده ضربان قلب، ادرار آور، قارچ کش، شیرافزا، خواب آور، محافظ کبد، کاهش دهنده پرفشاری خون، محرک ایمنی بدن، حشره کش، تقویت کننده حافظه، مسکن، محرک تنفسی، کرم کش و شیش کش (۱۲).

- پودر ریشه بصورت جوشانده با شیر به عنوان شیر آور داده می شود، آن را به زنان در طول دوره حاملگی و بعد از زایمان برای قوی کردن بدن می دهند. جوشانده ریشه آن در شیر برای افزایش رشد و وزن کودکان داده می شود. پودر ریشه آن مخلوط با عسل برای درمان سرگیجه، لرز و افزایش دهنده میل جنسی مصرف می شود. پودر ریشه آن برای درمان زخمها و تورمها بکار می رود. ریشه آن به طول ۳ سانتیمتر بریده می شود و برای وادار کردن به سقط جنین تا سه ماهگی بعد از حاملگی بکار می رود. جوشانده ریشه آن همراه با فلفل سیاه برای درمان ترشحات چرکی و سفید مجرای تناسلی زنان مصرف می شود. آب (شیره) برگ آن برای درمان تب و تورم های دردناک، سیفلیس و زخم های چشمی مصرف می شود. خمیر دانه های آن برای درمان ترشحات چرکی و سفید مجرای تناسلی زنان و جوشانده آن به عنوان مدر بکار می رود. خمیر میوه آن برای درمان جرب، کجلی و امراض پوستی بکار می رود (۹).

- مهمترین خواص دارویی آن عبارت است از: قابلیت سازگاری، مقوی و آرام بخش؛ کاکنج در هندوستان جین سینگ هندی نامیده می شود. زیرا نیرو و انرژی را بهبود داده و به بهبود بعد از بیماری های مزمن کمک می کند. در زبان هندی معنی بوی (قدرت) اسب

رأس نوک تیز تا تقریباً دایره ای، با قاعده نامساوی، سر بریده، کمی قلبی یا گوه ای تا گوه ای - باریک شده، به تدریج یا به یکباره باریک شده بطرف دم برگ، با دم برگی به طول تا ۵/۳-۰ سانتیمتر. با دو سطح پوشیده از کرک های ستاره ای انبوه، در امتداد رگبرگها کم و بیش کرک نمدی. گل آذین ۱-۷ گلی، با دمگلهایی به طول ۲-۵ میلیمتر، پشمالو. کاسه گل گلداز به طول ۳-۵ میلیمتر، با کرک های پشمالوی سفید، با لوبه های به طول ۱-۲ میلیمتر، سه گوشه تا سه گوشه - درفتی، در حالت میوه دار به طول تا ۲۲ میلیمتر بزرگ شونده، کروی - مخروطی یا تخم مرغی - مخروطی، کم و بیش ۵ رگه ای، پوشیده از کرک های منشعب به دشواری انبوه. جام گل به طول ۵-۸ میلیمتر، با پهنک به قطر حدود ۷ میلیمتر، با لوبه های به طول تا ۲-۵/۲ میلیمتر، سه گوشه، در سطح بیرونی با کرک های بلند و جدا - نمدی. میوه سته به قطر ۶-۷ میلیمتر، درون کاسه گل متورم واژگون بسته و قرمز قرار گرفته. دانه ها به طول حدود ۲، به عرض ۱/۵ میلیمتر، عدسی - کلیوی شکل، مشبک - چروکیده. پراکندگی جهانی: اروپای مدیترانه ای، جزایر قناری، افریقا، جزیره موریتانی، سینا، سوریه، عراق، فلسطین، عربستان، آناتولی، جنوب ایران، افغانستان، پاکستان، هند و سیلان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: فارس: ۲۲ کیلومتری شمال غرب کازرون؛ جهرم. - بوشهر: دالکی؛ نزدیک بوشهر؛ جزیره خارک؛ باغ مانی نزدیک بوشهر؛ تنگ ریز نزدیک کنار تخته. - کرمان: بم؛ هامون جازموریان. - هرمزگان: میناب؛ حاجی آباد؛ بوخون. - بلوچستان: ایرانشهر؛ نیک شهر؛ چهارفرسخ سیستان.

مصارف و کاربردها: مهمترین اثرات درمانی: سقط کننده، آمیب کش، ضددرد، ضد باکتری، ضد خیز (ورم و آب آوردگی)، ضد پیری، ضد کم خونی،

Withania somnifera (L.) Dun.

می‌دهد و این نشان از قدرت مقوی بودن و نیروبخشی و ازدیاد میل جنسی آن دارد. در طب سنتی کاکنج به عنوان مقوی و دارای خاصیت نیروبخشی شناخته می‌شود و به‌ویژه برای قدرت بازگردانی نیرو و انرژی در کسانی که از کار زیاد و خستگی عصبی رنج می‌برند تجویز می‌گردد، بدلیل داشتن آهن دارویی مفید برای درمان کم‌خونی است (4).

– گیاه مقوی، محرک قوای جنسی، مسکن عصبی، تب‌بر و مدر است، ویتافرین (Withaferin) کاربرد وسیعی بر علیه باکتری و ویروس دارد. ریشه‌های آن محرک جنسی هستند، سقط‌آورند و به مقدار کم سبب تقویت رحم در زنانی می‌شود که عموماً سقط‌کننده جنین هستند. دم‌کرده پوست آن برای درمان آسم توصیه می‌شود. شیر برگ آن در موارد ورم ملتحمه،

دل‌آشوبه و دل‌بهم خوردگی و روماتیسم بکار می‌رود و در استعمال خارج برای درمان زخمهای روباز و تورم‌ها مصرف می‌شود. سومنی فرین (Somniferine) تب‌بر است. گیاه ترکیبات منعقدکننده شیر دارد (5).
– گیاه کامل مصرف می‌شود. برگهای آن در مصرف محلی برای درمان تومورها و غدد سلی بکار می‌رود. ریشه آن برای درمان روماتیسم، سوء هاضمه، دردهای کمر و تولید و ایجاد سقط جنین بکار می‌رود. ریشه‌های آسیا شده، برگهای کوبیده و له شده آن برای درمان کفگیرک، زخمهای روباز و تورم‌های دردناک مصرف می‌شود. غده آن در موارد تورم، داءالصف، برونشیت، زخما و جرب بکار می‌رود. دانه‌های آن مدر و خواب‌آور است و برای انعقاد شیر مصرف می‌شود (1).

تیره کاکائو، تیره سیدالاشجار / *Sterculiaceae*

* *Helicteres Isora* L.

E. east indian screw tree

بهمن پیچ

درختچه یا درختی کوچک، به ارتفاع ۲-۸ متر. با پوست شیاردار یا چروکیده ظریف، عدسک‌دار و کم‌رنگ. تمام بخشهای جوان گیاه پوشیده از کرکهای ستاره‌ای مایل به زرد بلند. برگها ساده، متقابل. گوشواره‌ها باریک، به طول ۳-۱۰ میلیمتر، ریزان؛ دمبرگ به طول تا ۴ سانتیمتر؛ پهنک دایره‌ای تا واژ تخم‌مرغی، به طول ۵-۲۱، به عرض ۳-۱۸ سانتیمتر، با قاعده گرد و شبه قلبی، گاهی مورب، با لبه دندانداره‌ای نامنظم، با نوک گرد یا نوک‌دار، ۳-۵ رگه‌ای پنجه‌ای و گاهی به ظرافت در نزدیکی رأس لوب‌دار. پوشیده از کرکهای متنوع ساده یا ستاره‌ای، در سطح تحتانی انبوه‌تر. گل‌آذین گرزنی دسته‌ای محوری ۲(۵-۵) گلی، کوچک، تقریباً بدون دمگل‌آذین و در قاعده کرک غده‌ای‌دار. دمگل‌آذین به طول ۲-۵ میلیمتر، با برگه‌های خطی به طول ۳-۵ میلیمتر. گلها نرماده، نامنظم، به قطر ۵/۲ سانتیمتر، معطر. دمگل به طول ۱ سانتیمتر. برگک‌ها خطی. کاسبرگها به طول ۱-۲ سانتیمتر، لوله‌ای، زرد و یا ۵ لوب سه گوشه نامساوی، با ۲ لوب پایینی تقریباً تا انتها بهم پیوسته و ۳ لوب بالایی جدا از یکدیگر. گلبرگها ۵ تایی، نامساوی، ناخنک‌دار، به طول ۳-۴ سانتیمتر، بهنگام شکوفایی مایل به آبی، بعداً قرمز روشن. ۲ گلبرگ پایینی پهن‌تر به طول حدود ۳، به عرض ۱/۵ سانتیمتر، با ناخنک کوتاه بالدار یا در رأس پهن شده، ۳ گلبرگ بالایی باریکتر، به طول ۱، به عرض ۰/۵ سانتیمتر، با ناخنکی به طول تا ۲/۵ سانتیمتر یا رأس گوشک‌دار. پایک حامل اندامهای زایا به طول ۳-۶ سانتیمتر، با غده‌های رأسی قرمز. لوله متشکل از بهم پیوستن پرچمها به

Helicteres Isora L.

طول ۲/۵ میلیمتر، با پایک حامل اندامهای زایا زاویه ۹۰ درجه می‌سازند، منتهی به ۱۰ پرچم (با

نمی‌روید و کاشته نیز نمی‌شود، اما بدلیل دارویی بودن به ایران وارد می‌شود.

بهاره و کاربردها: ریشه، پوست، میوه‌ها و دانه‌های آن مصرف می‌شود. ریشه و پوست‌های ساقه بهمن‌پیچ مسکن، خلط‌آور، قابض و ضدتولید شیر هستند. آب ریشه مفید برای چرک ذات‌الجنب و بیماری‌های معده است و برای درمان دیابت بکار می‌رود. پوست آن در اسهال، اسهال خونی و بیماری‌های کبدی بکار می‌رود. میوه خشک شده آن برای دردهای روده‌ای بکار می‌رود و برای درمان قولنج، نفخ و اسهال تجویز می‌شود (6).

- ریشه، پوست و میوه آن دارای ترکیبات آرام‌بخش، خلط‌آور، قابض روده می‌باشد و برای درمان جرب بکار می‌رود (3).

میله‌های تا $\frac{2}{3}$ طول بهم پیوسته) و پرچمها بیشتر در درون قرار گرفته و اغلب پوشیده شده توسط پرچمها. حاوی ۵ پرچم عقیم. میله‌ها کوتاه و کیسه‌های بساک ۲ حجره‌ای با یکدیگر موازی. مادگی با ۵ حجره تخمدان کرک غده‌ای دار و ۵ خامه کوتاه تقریباً پیوسته. میوه به طول ۴-۸ سانتیمتر، حاوی ۵ برگه (فولیکول) پیچیده. هر فولیکول (برگه) حاوی ۲۰-۲۵ دانه. دانه‌ها تقریباً لوزی گوشه‌دار، به ابعاد حدود $2/7 \times 1/5 \times 2/5$ میلیمتر، به ظرافت زگیل‌دار، صاف و قهوه‌ای. پراکنندگی جهانی: هندوستان، پاکستان، نپال، سریلانکا تا برمه، تایلند، هندوچین، مالزی و اندونزی تا جنوب چین و شمال استرالیا؛ گاهی کاشته شده در جاوه. پراکنندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران

Helicteres Isora L.

Theobroma Cacao L.

E. Cacao, chocolate (nut) tree, cocoa tree, common cocoa tree

کاکائو

درختی متوسط به ارتفاع ۶-۹ متر. با شاخه‌های فراهم ۳-۵ تایی. برگها ساده، متناوب، بیضوی یا واژ تخم‌مرغی - مستطیلی، به طول ۱۰-۲۰ سانتیمتر. سبز روشن تا تیره، بدون کرک و قابل ارتجاع، شاخه‌های جدید (تازه رسته) قرمز روشن یا صورتی. گلها کوچک مایل به سفید روی شاخه‌ها یا تنه، بصورت منفرد یا گروهی ۳-۵ تایی ظاهر می‌شوند. میوه ناشکوف، کروی تا استوانه‌ای، به طول ۱۳-۲۶ سانتیمتر، قطر ۵-۷/۶ سانتیمتر، با پوسته سخت، صاف یا رگه‌دار، طویل شده یا گرد، قرمز، زرد یا نارنجی، حاوی ۲۰-۵۰ دانه، محصور شده در گوشت معطر، شیرین - ترش و به رنگ کرم.

پراکندگی جهانی: این گیاه در نواحی گرم و مرطوب امریکای جنوبی می‌روید و در بعضی نقاط گرم و مرطوب جهان نیز کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران نمی‌روید و کاشته نیز نمی‌شود، اما کاکائو برای تهیه شکلات به فراوانی به ایران وارد می‌شود.

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی کاکائو: حساسیت‌زا، ضدباکتری، ضدتومور، افزایش‌دهنده قوای جنسی، قابض، کاهش‌دهنده ترشحات برونش‌ها، تقویت‌کننده قلب، محرک سیستم عصبی مرکزی، ادرارآور، هضم‌کننده غذا، نرم‌کننده، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، کاهش‌دهنده ترشحات مخاطی، کاهش‌دهنده چربی خون، مقوی و گشادکننده عروق می‌باشد (۱۲).

- اگرچه کاکائو اغلب به عنوان غذا مصرف می‌شود، همچنین ارزش درمانی به عنوان محرک سیستم عصبی دارد. اما در امریکای مرکزی و کارائیب دانه‌های آن به عنوان مقوی کلیه و قلب بکار می‌رود. گیاه ممکن

Theobroma Cacao L.

درست می‌کنند و اغلب به‌عنوان زمینه برای شیف و رحم‌بند (شیف مهبل) بکار می‌رود (4).

است برای درمان آئوین و به‌عنوان مدر نیز مصرف شود. از کره کاکائو (روغن ثابت آن) ضماد لب مناسبی

Theobroma Cacao L.

تیره گز / *Tamaricaceae*

Myricaria germanica (L.) Desv.

Myricaria germanica (L.) Desv.

Syn.: *Tamarix germanica L.*, *Tamarix herbacea Willd.*
E. German false tamarisk

شیش‌عان، شبه‌گز

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۲/۵ متر، با پوست قهوه‌ای مایل به قرمز، با شاخه‌های پرپرگ متعدد. برگ‌ها خطی یا خطی - مستطیلی، به طول ۲-۴ (۹-) به عرض ۵/۵-۱/۵ میلیمتر، تقریباً نوک‌تیز. با رأس کمی به داخل خمیده. خوشه‌ها انتهایی، انبوه، به طول ۴-۱۰، به عرض ۸/۰-۱/۲ سانتیمتر. دمگله‌ها هم اندازه یا کوتاه‌تر از کاسه گل. برگ‌ها سرنیزه‌ای - تخم‌مرغی، به طول ۵-۷ میلیمتر، نوک‌تیز، با لبه غشایی پهن، هم اندازه یا به کاسه گل می‌رسد. کاسه گل به طول ۴ میلیمتر، کمی کوتاه‌تر از گلبرگ‌ها، کاسبرگ‌ها مستطیلی - تخم‌مرغی، نسبتاً نوک‌تیز، با لبه‌های غشایی باریک. گلبرگ‌ها صورتی، سفید یا بنفش - قرمز، مستطیلی - بیضوی، به طول ۵، به عرض ۲/۵ میلیمتر، نوک‌کند، ریزان. میله‌های پرچم‌ها تا $\frac{2}{3}$ طول پیوسته، با بخش آزاد (جدا) در

Myricaria germanica (L.) Desv.

رودخانه هراز. - آذربایجان: مشک عنبر نزدیک تبریز؛ میشوداغ؛ شهرچای ارومیه. - کرمان: بین شهداد و کرمان. - سمنان: افتر به امامزاده عبدالله و ایج. - تهران: دماوند، کوه دماوند و اطراف پلور؛ دره رودخانه کرج؛ رودخانه دلیچائی؛ بین دماوند و فیروزکوه؛ دره لار؛ دره شهرستانک کرج؛ دره لار نزدیک میدان.

مصارف و کاربردها: جوشانده پوست آن به عنوان مسهل ضعیف و در معالجه یرقان بکار برده می شود (3).

درخت یا درختچه ای بلند با پوست قهوه ای مایل به قرمز تا خاکستری، با بخشهای جوان کاملاً بی کرک. برگها غلافدار، به یکبارہ نوک کوتاه دار، به طول حدود ۲ میلیمتر. گل آذین حاوی گل‌های بهاره

قاعده پهن شده. کیسه های بساک نوک کند. تخمدان هرمی، به طول ۳-۴ میلیمتر، با کلاله سرسان. میوه کیسول، هرمی - طویل شده، به طول ۸، به عرض ۳ میلیمتر، دوبرابر اندازه کاسه گل، صاف. دانه ها به طول ۱ میلیمتر، مستطیلی، نوک کند، با نوک از میانه کرکدار. پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان، پاکستان (اسکاندیناوی و کوههای پیرنه بطرف شرق تا کوههای هیمالیا).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران، نور، اطراف

***Tamarix aphylla* (L.) Karsten**

Syn.: *Tamarix articulata* Vahl, *Tamarix orientalis* Forsk., *Thuja aphylla* L.

E. athel tamarisk, desert athel

گز شاهی، کور گز، شور گز، باهو گز

تا ریزان. گلبرگها به طول ۲-۲/۲۵ میلیتر، بیضوی - مستطیلی تا تخم مرغی - بیضوی. پرچمها یک ردیفی، ۵ تایی، مقابل کاسبرگی، دور طبقی، متصل به میان لوبهای طبق. پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان، پاکستان، هند، عراق، اردن، فلسطین، شبه جزیره عربستان، شمال و شمال افریقا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: یزد؛ جنوب دهشیر،

خوشه‌ای ساده، تابستانه‌ای‌ها مرکب و رایج‌تر. خوشه‌ها به طول ۳-۶ سانتیمتر، به عرض ۴-۵ میلیتر، با گل‌های تقریباً بدون پایک. برگه سه گوشه تا سه گوشه‌ای پهن، نوک‌دار، تا حدودی ساقه آغوش، بلندتر از دم‌گلها. کاسه گل ۵ تایی، نوک‌کند، دوتای خارجی کمی کوچکتر، تخم مرغی پهن تا بیضوی پهن، با ناو ضعیف، داخلی کمی بزرگتر، بیضوی پهن تا تقریباً دایره‌ای. جام گل ۵ اندامی، تقریباً دائمی (پایدار)

Tamarix aphylla (L.) Karsten

بطرف کنارک؛ کارواندر؛ زاهدان بطرف زابل؛ قریه هرمک.

مصارف و کاربردها: گال (مازوی) آن به‌عنوان قابض بکار می‌رود. پوست آن تلخ و قابض است، پودر شده آن به همراه روغن به‌عنوان محرک جنسی استفاده می‌شود، همچنین از آن برای معالجه

کاشته شده بین یزد و اردکان، عقدا. - بوشهر؛ دالکی. - هرمزگان؛ میناب به بندرعباس، جاسک به میناب، میناب به بندرک؛ جاسک به گابریک؛ شرق بندرل؛ جزیره تنب بزرگ؛ جزیره ابوموسی. - کرمان؛ جیرفت به کرمان؛ بم؛ شرق بم. - بلوچستان؛ هامون جازموریان؛ زه‌کلوت؛ میرجاوه بطرف خاش؛ چاه‌بهار

Tamarix aphylla (L.) Karsten

اسهال خونی و سرماخوردگی تجویز می‌شود. در استعمال خارج بصورت پماد برای درمان زخمهای روباز و بواسیر مصرف می‌شود (1).

اگرما استفاده می‌کنند. - گال آن قابض است، پوست آن تلخ، قابض، مقوی و محرک قوای جنسی است. پوست آن برای درمان اگرما و بعضی از امراض پوستی بکار می‌رود (1). - گال (مازوی) آن و پوست آن برای تهیه تانن و رنگ مصرف می‌شود. چوب آن برای درمان سیفلیس و پوسته پوسته شدن پوست بکار می‌رود (5). گونه‌های گز نیز بعضاً مورد استفاده دارویی دارند از جمله

Tamarix dioica Roth.

شنگر، گزدوپایه

- شاخه‌ها و مازوی (galls) آن به‌عنوان دارویی قابض مصرف می‌شود. شاخه‌ها و گال‌های آن قابض هستند. پوست و گال آن برای درمان اسهال،

Tamarix dioica Roth.

Tamarix dioica Roth.

تیره سرخدار / *Taxaceae*

Taxus baccata L.

Taxus baccata L.

E. English yew, western yew, Pasific yew

سرخدار

درخت، بندرت درختچه‌ای، به ارتفاع تا ۲۰ متر، با تنه‌ای در برش عرضی قویاً لوبدار (ساقه اغلب دایره‌ای مطلق نیست). دو پایه. برگ‌ها دوردیفی، تخت، روی سطح فوقانی سبز کدر، با رگبرگ میانی قویاً مشخص، سیخک‌دار. برگه‌های جوانه‌ها (فلسهای جوانه) با طولی ۱/۵ برابر عرض. کیسه‌های بساک ۶-۱۴ تایی، میله‌های پرچمها گوه‌ای پهن شده در گل‌های نری که در محور برگهای منفرد قرار گرفته. دانه گوشت‌دار، در میان پوسته اولیه مانند

قلب، مولد بی‌نظمی ضربان قلب، معرق، مسهل، شیرافزا، تندکننده حرکات قلب، سمی و دارای سمیت قلبی (۱۲).

– پوست، برگها و دانه‌های آن مصرف می‌شود. گیاه فشارخون را بالا می‌برد و زنده‌مانی بعد از مسمومیت رایج نیست. تاکسین (Taxine) عملی مشابه دیژیتالین (Digitalin) دارد. برگهای آن را می‌توان به‌عنوان ضد روماتیسم، سقط‌آور، قاعده‌آور و در موارد عفونتهای ادراری و صرع استفاده کرد، اما بعلت سمیت شدید از آن استفاده نمی‌کنند. البته برگ آن سمی‌تر از میوه و درخت نر از درخت ماده سمی‌تر است.

– اگرچه سرخدار به میزان بسیار کم برای درمان بیماریهای روماتیسمی و ادراری مصرف می‌شود، اما سمیت زیاد آن را دارویی خطرناک و غیرقابل اعتماد کرده است (4).

گوشتی قرمز رنگ قرار گرفته.

– درخت یا درختچه‌ای همیشه سبز به‌عنوان گیاه زینتی کاملاً شناخته شده و با فرم‌های باغبانی متعدد، به شکلهای و رنگهای مختلف.

پراکندگی جهانی: شمال و مرکز اروپا، سراسر ناحیه مدیترانه‌ای و غرب آسیا تا ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختی کیمیا ب اصولاً در نواحی جنگلی در استانهای گرجان، مازندران و آذربایجان شرقی (ارسباران) بصورت پراکنده دیده می‌شود. و اخیراً به‌عنوان گیاه زینتی و بمنظور ایجاد فضای سبز در نواحی معتدله و معتدله سرد کاشته شده است.

مصارف و کاربردها: اثرات درمانی مهم سرخدار عبارت است از: سقط‌کننده، ضدسرطان، ضدملانوما (تومور بدخیم با رنگدانه‌های سیاه)، تقویت‌کننده

Taxus baccata L.

تیره چای / *Theaceae*

خونریزی، بندآورنده خون، مرهم و مقوی هستند. هنگامیکه با روغن کنجد مخلوط می شود برای درمان سوختگی ها و تاول ها بکار می رود. گیاه اثرات ضدسرطانی از خود نشان داده است (internet).

Camellia japonica L.

Camellia japonica L.

Syn.: *Thea japonica* Nois.

E. common camellia

کاملیا، چای زینتی

درختچه یا گاهی درختی، بدون کرک، به ارتفاع تا ۱۲ متر. برگها همیشه سبز، تخم مرغی یا بیضی، به طول ۵-۱۰ سانتیمتر، نوک دار، روی سطح فوقانی به رنگ سبز تیره درخشان. گلها قرمز، به عرض ۵-۷/۵-۱۲ سانتیمتر، گلبرگها ۵-۷ تایی، دایره ای. تخمدان بدون کرک، دانه ها تقریباً کروی، به عرض حدود ۲۰ میلیمتر. - انواع پرورش یافته آن با گلهای پر پر و قرمز بسیار زیبا به منظور استفاده زینتی کاشته می شود.

پراکندگی جهانی: چین و ژاپن
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بندرت در حیاط منازل و گلخانه ها در گیلان و مازندران.
مصارف و کاربردها: گلهای گیاه قابض، ضد

Camellia japonica L.

Thea sinensis L.***Thea sinensis* L.**Syn.: *Camellia Thea* Link. *Camellia sinensis* (L.) Kuntze

E. common tea, Chinese tea, tea, green tea, black tea

چای

درختچه یا درختی به ارتفاع تا ۹ متر، بدون کرک (فقط سطح تحتانی برگهای جوان کرکدار)، همیشه سبز. برگها متناوب، با دمبرگ کوتاه بیضوی - سرریزه‌ای یا واژ تخم‌مرغی - سرریزه‌ای، به طول ۵-۱۲/۵ سانتیمتر، نوک تیز یا توک کند، با دندانه‌های اره‌ای کوتاه. کاسبرگها دائمی؛ گلها دمگل‌دار، واژگون، با گلبرگهای سفید، معطر، به عرض ۲/۵-۳/۷ سانتیمتر. تخمدان کرکدار. میوه کپسول به عرض ۱۲-۲۰ میلی‌متر، چوبی، شکوفای شیباری با محور دائمی.

- چای وارینه‌های بسیاری دارد که به منظور استفاده از برگ آن در نقاط مختلف جهان کاشته می‌شود. پراکندگی جهانی: نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب آسیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در استانهای مازندران و گیلان.

مصارف و کاربردها: مهمترین خواص چای مربوط به اثرات محرک، ضداسهال و ادرارآور بودن آن است. بطور عمومی چای خواص درمانی: ضدآمیب، ضد درد، ضدآلایمر، ضدباکتری، ضدالتهاب مفاصل، ضدسرطان، ضداسردگی، ضدقند، ضدتورم، ضداکسیدان، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم، ضدویروس، ضداحتقان، ضدسم، قابض، مقوی قلب، محرک ادرارآور، محافظ کبد، پایین آورنده فشار خون، کاهش‌دهنده قند خون، محرک ایمنی بدن، کم‌کننده چربی خون، کم‌کننده تری‌گلیسیریدها، محرک تنفس، محافظ از اشعه و مقوی اعصاب دارد (۱۲).

- چای قابض و بطور ملایم مهیج و نشاط‌آور است و اثرات قطعی روی سیستم عصبی می‌گذارد (۳).

- برگها و جوانه‌های آن مصرف می‌شود؛ چای دارویی مؤثر برای رفع عفونتهای دستگاه گوارش است. چای قابض، معرق هضم‌کننده و مقوی عصبی است و در بیماریهای چشمی، بواسیر، تب و خستگی‌ها مصرف می‌شود. برگ چای در استعمال خارج برای آرام کردن درد نیش حشرات، تورم آفتاب‌سوختگی مفید است (۴).

تیره برگ بویی، تیره مازریون / *Thymelaeaceae*

Daphne Mezereum L.

E. february daphne, mezereon, dwarf laurel

مازریون، هفت برگ

درختچه‌ای ایستاده، به ارتفاع ۵/۵-۱/۵ متر، با پوست خاکستری-قرمز تیره. شاخه‌ها بدون کرک، در حالت جوان با کرکهای فشرده، در بالا برگ‌دار. برگها قبل از پیدایش گلها (پیش‌رس)، اغلب در رأس شاخه‌ها بصورت انبوه (گروهی)، متناوب، علفی، به طول ۳۰-۷۵، به عرض ۶-۲۰ میلی‌متر، مستطیلی - سرنیزه‌ای، نوک کند یا نوک‌دار، ابتدا

مزه‌دار، سرانجام بدون کرک، متند بطرف دمیرگی کوتاه (بطرف دمیرگی کوتاه باریک شده). گلها بنفش-قرمز کم رنگ یا بنفش-قرمز، در دسته‌های ۲-۴ تایی در محور برگهای امساله قرار گرفته. گلپوش لوله‌ای، اصولاً بطرف قاعده کم و بیش کرکی، به طول ۵-۸ (۱۰-) میلی‌متر (بدون لوبها)؛ لوبها تخم‌مرغی، نوک‌کند. بیرونی‌ها به طول ۴-۶ میلی‌متر، در قاعده کم و بیش کرکدار. میوه سته تقریباً کروی، قرمز رنگ.

پراکندگی جهانی: شمال ایران، اروپا، قفقاز و سبیری.

Daphne Mezereum L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران (دره چالوس بطرف ویسر، جنوب شرق زیراب).

مصارف و کاربردها: پوست، ریشه و پوست ساقه گیاه مصرف می‌شود. به‌عنوان دارویی داخلی مازریون محرک، محلل، معرق و مدر است، برای درمان سیفلیس، خنازیر، بیماریهای پوستی و در روماتیسم مزمن بکار می‌رود. در استعمال خارج بصورت محلول برای سطوح تاول‌زده و زخمهای سست بکار می‌رود.

- امروزه آن را گیاهی سمی می‌دانند. در مصرف خارجی گاهی برعلیه حساسیت‌ها و تحریک‌ها و مؤثر در درمان روماتیسم مفصلی، افزایش‌دهنده جریان خون به نقطه عفونی شده (آسیب‌دیده) بکار می‌برند، سبب تورم و تاول زدن موضعی می‌شود (4).

- مصرف آن بیشتر به‌عنوان مدر، مسهل، معرق و التیام‌دهنده زخمها بوده است، در استعمال خارج منحصر پوست آن به‌عنوان قرمزکننده و تاول‌زا مصرف می‌شود (۱۱).

تیره زیرفون، تیره نرمدار / *Tiliaceae*

Corchorus depressus (L.) Stocks

Syn.: *Antichorus depressus* L., *Corchorus Antichorus* Raeusch, *Corchorus prostratus* Royle

چتایی خوابیده، کتان هندی خوابیده

گیاه چندساله پرشاخه چوبی شونده گسترده روی زمین، با ریشه‌های عمیق. شاخه‌های جوان کرکدار سرانجام بی‌کرک، در هم پیچیده، به طول تا ۴۰ سانتیمتر. برگها به طول ۴-۱۸، به عرض ۳-۹ میلیمتر، بیضوی یا بیضوی - مستطیلی، با رگبرگ آذین چین‌دار طولی، دندانه اره‌ای - کنگره‌ای درشت، بی‌کرک یا تقریباً بی‌کرک. دمبرگ مساوی پهنک یا از آن بلندتر، نازک، کرکدار مویی. گل آذین گرزن اغلب

۲ گلی، با دمگل آذین کوتاه، متقابل با برگها. گلها به قطر حدود ۵ میلیمتر، تقریباً بدون دمگل، کاسبرگها سبز - زردشونده، خطی - مستطیلی، نوک تیز. گلبرگها واژ تخم‌مرغی - مستطیلی، با کاسبرگها مساوی یا بلندتر از آنها، پرچمها ۸-۱۰ تایی. کپسول استوانه‌ای، به طول تا ۱۵ میلیمتر، اغلب خمیده، به کوتاهی نوک‌دار، ۴ حجره‌ای، در بین دانه‌ها نه یا به دشواری دیواره‌دار، تقریباً بی‌کرک. دانه‌ها کوچک، سه وجهی، خاکستری - سیاه شونده. پراکندگی جهانی: شمال آفریقا و آفریقای گرم و مرطوب، عربستان، جنوب ایران، شرق افغانستان، پاکستان، شمال و مرکز هندوستان.

Corchorus depressus (L.) stocks

Corchorus depressus (L.) stocks

بکار می‌رود و جوشانده آن دارویی مؤثر در موارد پیدایش دانه‌های پوستی است. جوشانده دانه‌های آن با شیر و شکر به عنوان مقوی بکار می‌رود (3).

– برگها و دانه‌های آن مصرف می‌شود. برگهای آن نرم‌کننده، خنک‌کننده و مقوی است. جوشانده دانه‌های آن به عنوان مقوی مصرف می‌شود و موسیلاژ آن برای درمان سوزاک تجویز می‌شود (1).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بوشهر: بندر طاهری
بطرف گاوبندی؛ جزیره خارک. – بلوچستان: بین
باهوکلات و هودر؛ اطراف چاه‌بهار.

مصارف و کاربردها: گیاه خاصیت مقوی دارد.
به عنوان خنک‌کننده در موارد تب استفاده
می‌شود. موسیلاژ آن برای درمان سوزاک بکار
می‌رود. برگهای آن ملین هستند، از آن نوشابه‌ای
خنک‌کننده تهیه می‌شود و برای درمان زخمها

Corchorus olitorius L.

Corchorus olitorius L.

Syn.: *Corchorus quinquelocularis* Moench, *Corchorus decemangularis* Roxb., *Corchorus catharticus* Blanco
E. pot herb jute, jew's – mallow pot herb, malta jute

کتان هندی، چتایی

گیاه یکساله یا دوساله، ایستاده، به ارتفاع ۲ تا ۳ متر،
بحالت کاشته شده تا ۳ متر. ساقه قویاً رشته‌رشته‌ای،
منشعب، بی‌کرک یا تقریباً بی‌کرک. برگها به طول تا
۹-۱۵، به عرض ۴-۷ سانتیمتر، سرنیزه‌ای تا
تخم‌مرغی – مستطیلی، با رأس نوک تیز یا نوک‌دار،
با زائده نخ‌شکل قاعده‌ای دوتایی یا بدون زائده،
دندان‌اره‌ای، بی‌کرک. دمبرگ به طول ۱-۳ سانتیمتر.
گرسن‌ها ۱-۳ گلی. دمگل آذینها از دمبرگها کوتاهتر.
گلها به قطر حدود ۱۵ میلیمتر، تقریباً بدون دمگل.
کاسبرگها به طول ۵-۷ میلیمتر، خطی – مستطیلی،

خشک شده آن مقوی تلخ است و فاقد خواص محرک است و می‌توان آن را به بیماران در دوره نقاهت اسهال خونی مزمن، بازیابی اشتها و تقویت انرژی و بازیابی آن خوراند. دانه‌های آن ملین است (3).

- برگهای آن آرام‌بخش، مقوی، مدر و شیرآور هستند. برای نرم و شل کردن و کشیدن سینه و دردهای شکمی بصورت سبزی خوردن مصرف می‌شود. دانه‌های آن معرق هستند (5).

- برگها، ریشه و میوه‌های کپسول آن مصرف می‌شود. برگهای آن آرام‌بخش، مقوی معده، ملین، بادشکن، گندزدا و ضد عفونی‌کننده، ضد تب مالاریا، کرم‌کش و قابض است. برای درمان التهاب مثانه، سوزاک و ادرار کردن دردناک مصرف می‌شود. جوشانده ریشه و کپسول‌های نارس آن برای درمان اسهال توصیه می‌شود. رشته‌های آن (تارهای فیبری) در صنعت جراحی و پانسمان زخمهای عفونی بکار می‌رود و جاذب بسیار عالی است. دانه‌های آن ملین و مسهل است (1).

مقاردار. گلبرگها از کاسبرگها کمی بلندتر، واژ سرنیزه‌ای، نوک کند، با قاعده کرکدار. پرچمها متعدد. کپسول به طول تا ۱۰۰ میلیمتر، به عرض ۵ میلیمتر، با نوکی به طول ۴-۵ میلیمتر، مخروطی کامل، ۱۰ گوشه، بی‌کرک، ۵ حجره‌ای؛ حجره‌ها در جهت عرضی دیواره‌دار. دانه‌ها به طول حدود ۲ میلیمتر، سه گوشه‌ای، سیاه‌شونده.

پراکندگی جهانی: بومی هندوستان و پاکستان، بومی شده یا طبیعی شده در نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب آسیا، افریقا، استرالیا و آمریکا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: علف هرز مزارع برنج و دیگر مزارع خوزستان، جنوب فارس.

مصارف و کاربردها: گیاه خشک، بوداده و پودر شده آن در رفع انسداد احشاء و امعاء بکار می‌رود و خاصیت مسکن دارد. برگهای آن مسکن و آرام‌بخش، مقوی و مدر هستند؛ مفید برای درمان التهاب مثانه، سوزاک و ادرار کردن دردناک است. دم‌کرده برگها و شاخه‌های جوان آن تب‌بر است. دم‌کرده سرد برگهای

Corchorus olitorius L.

Corchorus trilocularis L.

Syn.: *Corchorus serraefolius* DC., *Corchorus triflorus* Boj., *Corchorus asplenifolius* E. Mey. ex Harv. & Sond.

چتایی سه حجره‌ای، کتان هندی سه حجره‌ای

گیاه علفی یکساله، بندرت خشبی و چندساله، به ارتفاع ۳۰-۸۰ (۱۵۰-) سانتیمتر، با ساقه‌ای ایستاده یا بالارونده تا خوابیده و گسترده، از قاعده منشعب، کرکدار. برگها به طول ۱۲، به عرض ۳/۵ سانتیمتر،

*Corchorus trilocularis L.**Corchorus trilocularis L.*

افریقا، نواحی گرم و مرطوب آسیا و استرالیا و آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در نواحی گرم و مرطوب و گاهی خشک جنوب ایران در استانهای خوزستان، جنوب فارس و هرمزگان می‌روید.

مصارف و کاربردها: موسیلاژ بدست آمده از گیاه

مستطیلی - سرنیزه‌ای یا تخم‌مرغی - مستطیلی تا بیضوی، با نوکی کند تا تیز، کنگره‌ای - دندان‌اره‌ای، دندان‌های‌اره‌ای قاعده‌ای با یا بدون زواید نخی شکل، بدون کرک‌شونده یا در امتداد رگبرگها با کرکهای پراکنده؛ دمبرگ به طول تا ۲ سانتیمتر، کرکدار. گل آذین گزن منفرد، ۱-۳ گلی. دمگل آذین از دمبرگ کوتاه‌تر. دمگل به طول ۱-۲/۵ میلیمتر. کاسبرگها به طول حدود ۵ میلیمتر، مستطیلی - سرنیزه‌ای، نوک تیز. گلبرگها تا حدودی ویولونی شکل، نوک‌کند. پرچمها ۱۵-۲۰ تایی. میوه کپسول به طول ۲۰-۷۰، به عرض ۲-۳ میلیمتر، راست، سه‌وجهی، در جوانی کرکدار، راست یا کمی خمیده، با نوکی کند و غیرمنقسم، سه‌حجره‌ای، در حالت رسیده با کرکهای غده‌دار زیر، بطریق عرضی دیواره‌دار. دانه‌ها سه‌گوشه، سیاه‌رنگ.

پراکندگی جهانی: شمال آفریقا و نواحی گرم و مرطوب

Corchorus trilocularis L.

نوک کند، ۵ (۶-). ارگه‌ای، روی سطح فوقانی کم و بیش زبر، سطح تحتانی کرک نمدی - خاکستری، کم و بیش دندانه اره‌ای نوک کند عمیق منظم. دمبرگ کلفت، به طول ۱۵ میلیمتر، با کرکهای ستاره‌ای. گل آذین گرز، اغلب ۳ گلی، محوری ۲-۸ تایی به صورت دسته‌ای، با کرکهای انبوه، به طول ۲-۴ سانتیمتر. گلها به قطر حدود ۲۰ میلیمتر، زرد - نارنجی. دمگل به طول ۱۰-۱۵ میلیمتر. کاسبرگها به طول ۱۲ میلیمتر، مستطیلی، در سطح بیرونی کرکی. گلبرگها مستطیلی، از کاسبرگها تا ۲ بار کوتاهتر. با رأس لوبدار نامنظم. میوه شفت، به قطر ۵-۱۲ میلیمتر، ارغوانی تیره، کم و

با خیساندن گیاه در آب به عنوان آرام‌بخش بکار می‌رود. دانه‌های تلخ آن در موارد تب و قبض (بند آمدن و گرفتگی) شکم بکار می‌رود.
- گیاه خیس شده برای چند ساعت در آب موسیلاژی می‌دهد که به عنوان آرام‌بخش مصرف می‌شود. دانه‌های آن تلخ است و در موارد تب و انسداد امعاء و احشاء شکمی تجویز می‌شود (3).
- دانه‌های آن برای درمان تب و گرفتگی امعاء شکمی مصرف می‌شود. موسیلاژ آن آرام‌بخش است (1).

Grewia asiatica L.

Syn.: *Grewia subinaequalis* DC., *Grewia Hainesiana* Hole
E. phalsa

پوترو آسیایی

درختچه‌ای قد بلند یا متوسط، پیچیده نامنظم، به ارتفاع تا ۸ متر، با پوست سفید - خاکستری شونده تا خاکستری - قهوه‌ای. شاخه‌های جوان با کرکهای مویی - ستاره‌ای، مایل به زرد. برگها به طول ۵-۱۵ (۲۰-) سانتیمتر، تقریباً با عرضی مساوی طول، به شکلهای متنوع: تخم‌مرغی پهن تا تقریباً دایره‌ای، با قاعده تقریباً قلبی مورب، با رأس نوک تیز کوتاه تا

Grewia asiatica L.

Grewia asiatica L.

می‌شود. برگ آن برای درمان کورک و دمل بکار می‌رود (3).

– میوه رسیده آن اثر مقوی دارد و جهت درمان التهاب، تب و رفع گلودرد استفاده می‌شود. پوست شاخه‌های آن نارسایی اعمال هضم را برطرف می‌کند و احساس سوزش دستگاه تناسلی زنان با مصرف آن درمان می‌شود. ریشه گیاه اثر مدر دارد و در موارد کمی ادرار مصرف می‌شود. دم‌کرده پوست گیاه جهت نرم‌کننده دارد و قراردادن پوست تازه گیاه جهت معالجه کورک و دانه‌های جلدی مؤثر است (۱۱).

میلیمتر. دمگل آذین بی‌برگ، با دمگل مساوی یا از آن بلندتر، کرک نمدی – کرک ستاره‌ای. کاسبرگها به طول تا ۱۵، به عرض ۳ میلیمتر، خطی – مستطیلی، در سطح خارجی کرک ستاره‌ای. گلبرگها از کاسبرگها ۲-۳ میلیمتر کوتاهتر، خطی، با رأس کامل یا بریده بریده. تخمدان بی‌کرک یا پندرت کرکدار. خامه از پرچمها کمی بلندتر یا تقریباً هم‌اندازه آن. شفت ۲-۴ لوبه، درخشان، قرمز – مایل به نارنجی؛ لوبکها به قطر ۵-۷ میلیمتر، بی‌کرک یا اصولاً نزدیک قاعده و رأس گاهی ستاره‌ای – کرکدار.

پراکندگی جهانی: شمال افریقا، افریقای گرم و مرطوب، عربستان، جنوب ایران، افغانستان، پاکستان، هندوستان و سیلان.

بیش کروی، با ۲ لوب نامشخص، گوشتی، کرکدار؛ گوشت میوه شیرین و ترش.

پراکندگی جهانی: خودروی در جنوب هندوستان، در سایر نقاط کاشته شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بلوچستان (نزدیک کنارک، قصرقند).

مصارف و کاربردها: به میوه آن خاصیت قابض، خنک‌کننده و مؤثر برای درمان ناراحتیهای گوارشی نسبت داده می‌شود. دم‌کرده پوست آن به عنوان مسکن و پوست ریشه آن برای معالجه روماتیسم مصرف

Grewia tenax (Forssk.) Fiori

Syn.: *Grewia populifolia* Vahl.

پوترو

درختچه‌ای به ارتفاع تا ۳ متر، با شاخه‌های تودرتو، با پوست خاکستری. شاخه‌چه‌های جوان کم و بیش کرکی ستاره‌ای. برگها به طول تا ۴، به عرض ۳-۴ سانتیمتر، به شکلهای نامنظم؛ تقریباً دایره‌ای یا تخم‌مرغی تا واژ تخم‌مرغی، با قاعده دایره‌ای (گرد) یا کم و بیش گوه‌ای، با رأس تقریباً نوک‌تیز تا نوک کند، دندانه اره‌ای درشت، ۳-۵ (۵-). رگه‌ای، با دو سطح به انبوهی کرکدار تا تقریباً بی‌کرک. دمبرگ به طول ۱-۱۴ میلیمتر، کرکدار – کرک ستاره‌ای. گلها به قطر ۲۰-۲۵ میلیمتر، سفید تا زرد شونده، اغلب منفرد، محوری، با دمگلهایی به طول ۱-۸

Grewia tenax* (Forssk.) Fiori subsp. *tenax

مصارف و کاربردها: در بلوچستان دارویی با ارزش است و برای درمان کلیه دردها از آن استفاده می‌کنند. دم‌کرده چوب آن برای درمان سرفه و دردهای جانبی آن بکار می‌رود (3).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران دو زیرگونه بنامهای subsp. *makranica* و subsp. *tenax* دارد که در استانهای بوشهر، هرمزگان و بلوچستان می‌رویند.

***Grewia villosa* Willd.**

***Grewia villosa* Willd.**

Syn.: *Grewia echinulata* Delile, *Grewia orbiculata* G. Don, *Grewia corylifolia* A. Rich.

پوترو فندقی، پوترو گواتری

درختچه‌ای یا درختی کوتاه، به ارتفاع ۱/۵-۳ متر. شاخه‌های جوان با کرک پوش متراکم قهوه‌ای شونده. برگها تقریباً دایره‌ای، گاهی با طولی بیشتر از عرض، با قاعده‌ای تقریباً قلبی یا قلبی، گاهی مورب، با رأس نوک گرد یا نوک تیز پهن، با لبه‌های کنگره‌ای - دندانه اره‌ای، دندانه‌های اره‌ای با دسته‌های کرکهای منگوله‌ای بلند؛ رگبرگهای سطح تحتانی مشخص، کرکدار؛ دمبرگ کوتاه، کرکدار. گزنه‌ها انبوه. ۴-۶ گلی،

Grewia villosa Willd.

پراکندگی جهانی: فلسطین، جنوب شرقی ایران، پاکستان، هندوستان، مناطق گرم و مرطوب آفریقا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: بلوچستان؛ چاه‌بهار؛ بین پساندر و گواتر.
مصارف و کاربردها: شیره پوست آن با شکر و آب برای درمان سوزاک و دردهای ادراری همراه با

محوری، گاهی متقابل با برگها، کرکدار. گلها بدون دمگل، سفید مایل به زرد. کاسبرگها مستطیلی - سرنیزه‌ای، نوک تیز، کرکدار. گلبرگها از کاسبرگها تا ۲ بار کوتاهتر. پرچمها ۲۵-۳۰ تایی. تخمدان کروی، با کرکهای مویی انبوه. میوه شفت، زرد - نارنجی تا مسین، با کرکهای بلند و جدای انبوه.

برای درمان اسهال تجویز می‌شود. شیره پوست آن برای درمان ناراحتیهای ادراری، تحریکات کیسه مثانه و سوزاک بکار می‌رود (1).
- از ریشه آن برای معالجه اسهال استفاده می‌کنند. شیره پوست آن در ناراحتیهای ادراری، التهاب کیسه مثانه و سوزاک بکار می‌رود. میوه آن در پنجاب و سند خورده می‌شود (22).

التهاب کیسه مثانه بکار می‌رود. ریشه آن برای درمان اسهال مصرف می‌شود و دارای ترکیباتی است که برای درمان سیفلیس و آبله توصیه می‌شود. خیسانده ریشه آن برای دل‌درد کودکان مصرف می‌شود و بزرگسالان نیز آن را بصورت ضماد روی شکم می‌مالند (3).
- ریشه و شیره پوست آن مصرف می‌شود. ریشه آن

Tilia begoniifolia Stev.

Syn.: *Tilia caucasica* Rupr., *Tilia multiflora* Ledeb., *Tilia platyphyllos* Scop. subsp. *caucasica* (Rupr.) Loria, *Tilia Ruprechtii* Borb., *Tilia Ledebourii* Borb., *Tilia rubra* DC. subsp. *caucasica* (Rupr.) V. Engl., *Tilia rubra* DC. var. *begoniifolia* (Stev.) C. K. Schneider
E. big leaf linden, broad leaved lime tree, teile, teyl tree

نرم‌دار، نمدار، زیزفون، ریزفون

درختی به ارتفاع تا ۳۵ (۴۰-) متر، با پوست خاکستری تیره شکافدار. شاخه‌های جوان کرکدار یا بدون کرک. برگها به طول ۵-۱۰ (۱۲-) سانتیمتر و تقریباً هم عرض با طول، تخم‌مرغی پهن، با رأس نوک‌دار، با قاعده قلبی یا مورب قلبی تا مورب سربریده، دندانه‌های مشخص منظم؛ در شاخه‌های بارور با دو سطح بدون کرک، در سطح تحتانی با دسته‌های کرکهای قهوه‌ای شونده محوری چشمگیر، بطرف قاعده بدون کرک، اغلب با قاعده نامتقارن، قلبی مورب یا سربریده - مورب، با دندانه‌های اره‌ای سیخ‌دار. دمبرگ به طول ۳-۵ سانتیمتر، بدون کرک. گرز ۳-۸ گلی، گلهای گاهی به تعداد تا ۲۰ عدد؛ برگه به طول ۵-۹، به عرض ۱-۲ سانتیمتر، تسمه‌ای شکل (زبان‌های)، بدون کرک، سبز - زرد شونده. کاسبرگها به طول ۵ (۶-) میلیمتر، سرنیزه‌ای، در سطح بیرونی بدون کرک، سطح درونی نزدیک قاعده و نزدیک رأس (نوک) کرکدار. گلبرگها واژ تخم‌مرغی، از کاسبرگها بلندتر. پرچهها ۳۰-۴۰ تایی، از گلبرگها بلندتر. تخمدان کرکدار، خامه بدون کرک یا کرکدار؛

Tilia begoniifolia Stev.

میوه به طول ۸-۱۰ (۱۲-) میلیمتر، تقریباً کروی تا گلابی شکل، سخت شده، کم و بیش رگه‌دار، بوضوح کرک مخملی تا کرک پتویی.

پراکندگی جهانی: شمال ترکیه، شمال ایران و قفقاز. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختی جنگلی اصولاً در نواحی کم‌ارتفاع تا میان‌بند جنگلهای شمال در استانهای گرگان، مازندران و

هراس بی‌جهت و ناگهانی است و بصورت ویژه برای درمان اضطراب و دلهره عصبی بکار می‌رود. گل‌های آن تسکین‌دهنده سرماخوردگی و آنفلوآنزا با کاهش دادن نزله بینی و آرام‌کننده تب است. گل‌های آن معمولاً برای کم کردن فشار خون به‌ویژه هنگامی که عوامل احساسی و عاطفی در میان باشد بکار می‌رود. گل‌های آن مدت طولانی است که برای درمان فشار خون بالای انقباضی همراه با تصلب شرایین بکار می‌رود. بدلیل کیفیت نرم‌کنندگی گل‌های نمودار در فرانسه از آن مایعی برای رفع خارش پوست تهیه می‌کنند (4).

گیلان می‌روید. در سالهای اخیر در بعضی نقاط مانند تهران و کرج نیز کاشته شده است. **مصارف و کاربردها:** گل آذین با برگ‌ها و پوست آن مصرف می‌شود. گل آذین آن معرق، خلط‌آور، نرم‌کننده و ضد اسپاسم است. شبیه به چای نوشیده می‌شود و برای سیستم تنفسی مفید است. پوست و چوب بیرونی آن بصورت جوشانده ضدروماتیسم است (5).
- نمودار دارویی ضد اسپاسم، کم‌کننده عرق و مسکن است. تسکین‌دهنده سردردهای سینوسی و تنش است. فکر را آرام و خواب را تسهیل می‌نماید. نمودار دارویی عالی برای زدودن استرس و

Tilia begonifolia Stev.

تیره ستاره مردابی، تیره سه کوله‌خیز / *Trapaceae*

Trapa natans L.

Trapa natans L.

Syn.: *Trapa quadrispinosa* Roxb.

E. water chestnut, Jesuit's nut, floating water caltrops

سه کنجه‌خیز، سه کوله‌خیز، ستاره مرداب
گیاه یکساله، آبزی. برگ‌های شناور متناوب، طوقه‌ای، گوشواره‌دار ریزان. برگ‌های شناور به طول ۱۰-۳۰، به عرض ۱۵-۴۰ میلیمتر، با پیشانی دنداندار تیز، روی سطح فوقانی بی‌کرک، در سطح تحتانی کم و بیش با کرک‌های بلند و جدا؛ دمبرگ به طول تا ۱۰ سانتیمتر، در بخش فوقانی کمی متورم - دوکی

Trapa natans L.

شکل، کرک بلند و جدادار. کاسبرگها به طول ۵ میلیمتر، تخم مرغی، کرکی بلند و جدا. گلبرگها به طول ۸ میلیمتر، سفید. میوه بدون خار به طول تا ۱۳ میلیمتر، به عرض ۱۷ میلیمتر؛ خارها چهارتایی، دوتای آنها کوتاهتر، به طول ۱۰-۱۳ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا و شمال آفریقا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در نواحی مردابی با آب کم عمق تا نسبتاً عمیق بحالت شناور روی آب در استانهای گیلان و مازندران دیده می شود.

مصارف و کاربردها: دانه های گیاه بصورت خام، پخته یا خشک شده بصورت آرد شده مصرف می شود، دارای طعم و مزه دلپذیر است و شبیه به شاه بلوط / *Castanea sativa* می باشد. دانه های آن حاوی ترکیبات نشاسته ای و پروتئین می باشد. گفته می شود که دانه های خام گیاه حاوی مواد سمی است که با پخته شدن از بین می رود. از خواص دارویی این گونه اطلاعات دقیقی در دست نیست (internet).

تیره لادن / *Tropaeolaceae*

Tropaeolum majus L.

**Tropaeolum majus* L.

E. common nasturtium, Indian cress, garden nasturtium, nasturtium

لادن

گیاه یکساله یا چندساله بدون کرک، با ساقه منشعب اغلب رونده یا کم و بیش بالارونده. برگها سپری، دایره ای، تقریباً کامل تا حدودی گوشه دار یا سینوسی، به عرض ۴-۱۵ سانتیمتر. گلها منفرد، محوری، نامنظم، نرماده، به قطر ۳-۶ سانتیمتر، نارنجی یا قرمز تا زرد یا در بخشی رنگی. کاسبرگها ۵ تایی، کاسبرگ پشتی

کردن و بیرون راندن خلط سینه بکار می‌برند. بعلاوه اینکه از لادن مایع شستشودهنده و گندزدای مؤثر و مفید برای مصارف و استعمال خارجی می‌سازند. شیر (آب) گیاه در استعمال (مصرف) داخلی برای درمان خنازیر (عفونت سلی غدد لنفاوی) بکار می‌رود. مزه تند و اشتهاآور برگها و گلهای (و شیرابه) لادن حاوی مقدار زیادی ویتامین ث است و سبزی سالادی بسیار خوبی است، در حالی که دانه‌های آسیا شده آن خاصیت مسهل و ملین دارد (4).

– گیاه کامل از نظر افزایش نیروی جوانی و قدرت جنسی شهرت دارد و برای تقویت مو و پوست سر مصرف می‌شود. دانه‌های آن حاوی آنتی‌بیوتیک می‌باشد و به همراه برگها و گلهای آن برعلیه باکتریهای تنفسی بدون نابود کردن زواید و لایه درونی معده مصرف می‌شود. دم‌کرده آن سرفه‌ها، سرماخوردگی و عفونتهای دستگاه تناسلی را درمان می‌کند (2).

مولد مهمیز (به مهمیز تغییر یافته): گلبرگها ۵ تایی، ناخنک دار. پرچمها ۸ تایی، جدا، نامساوی. تخمدان سه حجره‌ای، هر حجره حاوی یک تخمک آویزان. متشکل از برچه‌های ۳ تایی ناشکوفای یک دانه‌ای که به‌نگام رسیدن از محور اصلی (مرکزی) جدا می‌شود. پراکندگی جهانی: با منشأ پرو و کلمبیا، بحالت کاشته شده در اغلب نقاط جهان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده و به‌عنوان گیاه زینتی در نواحی شمالی و مرکزی ایران، بندرت در استانهای جنوبی.

مصارف و کاربردها: گلهای برگها و دانه‌های آن مصرف می‌شود. تمام اندامهای لادن بنظر می‌رسد که آنتی‌بیوتیک باشند، اما ترکیبات مسئول (مؤثر) آن هنوز شناخته نشده‌اند. دم‌کرده برگهای آن را ممکن است برای افزایش مقاومت در برابر عفونتهای باکتریایی و تمیز کردن نرله ششی و بینی و از قرار معلوم هم برای کاهش تشکیل نرله و تحریک تمیز

Tropaeolum majus L.

تیره لویی، تیره گرز / *Typhaceae*

Typha domingensis Pers.

Syn.: *Typha australis* Schum. & Thonn., *Typha angustata* Bory et Chaub, *Typha Grossheimii* Pobed.
E. cumbungi, bulrush, cat's tail, reed, mace

لویی، گرز، لویی جنوبی، توتک

۴-۱۲ میلیمتر. گل آذین نر و ماده با فاصله‌ای در حدود ۱-۳ سانتیمتر از هم جدا شده، گاهی با فاصله‌ای تا ۶ سانتیمتر. سنبله نر به طول ۱۷-۴۰ سانتیمتر، به عرض ۱-۱/۵ سانتیمتر، بدون برگه؛ گل‌های نر با کیسه‌های بساک ۲-۳/۵ میلیمتری، با رابط سیاه، روی میله‌های سفید ۱/۵-۳ میلیمتری؛ برگ‌ها چشمگیر و متعدد، تقریباً هم‌اندازه پرچمها، تخت شده، نخ‌شکل تا دو شاخه یا بریده‌بریده، معمولاً با نقاط ارغوانی. سنبله ماده به طول ۷/۵-۳۰، به عرض ۸/۲-۰ سانتیمتر؛ بخش‌گذار حائل با کرک‌های متعدد، به طول ۷-۱۰ میلیمتر، پوشیده با

ساقه زیرزمینی نسبتاً ضخیم، به عرض ۷-۱۰ میلیمتر، تودرتو. ساقه‌گذار به ارتفاع ۱-۳ متر (در نواحی گرمسیری بیشتر) و در قاعده به عرض تا ۱/۵ سانتیمتر. برگ‌ها هم‌پوش ساقه با غلاف قاعده‌ای پهن به عرض حدود ۱۸-۲۵ میلیمتر و طول تا ۳۰ سانتیمتر یا بیشتر، نسبتاً سرعت (به یکباره) بطرف پهنک باریک شونده، به عرض

Typha domingensis Pers.

کرکهای ساده ظریف نازک و گسترده، تقریباً مساوی یا به برگ‌های به یکباره قاشقی با رأس شفاف یا کمی قهوه‌ای می‌رسد. میوه به طول حدود ۱/۵ میلی‌متر، تخم‌مرغی باریک، با خطوط ارغوانی در زیر خامه با نوک مشخص، دیواره‌های تخمدان شکوفا گسترده و توگود، روی پایک تخمدان مویی به طول ۵-۸ میلی‌متر، خامه به طول ۱/۵-۳ میلی‌متر. گل‌های عقیم پراکنده، متعدد، با پرچه نارس (رشد نیافته) به یکباره گریزی، سربریده یا گرد، اغلب متورم با لکه ارغوانی، منتهی به خامه ناقص رأسی. دانه‌ها به طول ۱/۲۵ میلی‌متر، زرد، خطی - استوانه‌ای.

پراکندگی جهانی: جنوب شرق اروپا، کرت، قبرس، سوریه، لبنان، فلسطین، اردن، مصر، عربستان، ترکیه، ایران، پاکستان، افغانستان، شمال هندوستان تا چین،

Typha latifolia L.

E. common cat.tail, cat.tail grass

گرز، لوئی

گیاه ضخیم، به ارتفاع ۱/۵-۲/۵ متر، با برگ‌های ساقه‌ای تقریباً هم‌طول، به عرض ۱۰-۲۰ میلی‌متر. سنبله‌های نر و ماده بهم آمده و لب‌سای. گل‌های نر با پرچم‌های ۱-۵ تایی، اغلب ۳ تایی، با کیسه‌های بساک به طول کم و بیش ۲/۵ میلی‌متر. سنبله ماده ابتدا رنگ پریده، سرانجام قهوه‌ای تیره، با گل‌هایی به طول ۱۰-۱۲ میلی‌متر. پایک زیرتخمندانی به طول ۵-۶ میلی‌متر، با کرک‌هایی که از طول کلالة بلندتر نیستند، (از کلالة بالا نمی‌زنند). گل‌های عقیم گلابی شکل مخلوط با گل‌های بارور.

پراکندگی جهانی: سراسر کره زمین، بجز در جنوب و میانه آفریقا، جنوب آسیا، استرالیا و پلی‌نزی. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، آذربایجان و لرستان.

آفریقا و اغلب در نقاط گرم و مرطوب. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه پایایی اصولاً در نقاط مرطوب و آبدار در استان‌های مازندران، گیلان، آذربایجان، کرمانشاه، خوزستان، سیستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: خمیر برگ آن برای درمان تجمع مایع در بدن داده می‌شود. ساقه‌های زیرزمینی آن به عنوان قابض و مدر بکار می‌رود. خمیر تهیه شده از ساقه‌های زیرزمینی آن برای درمان دانه‌های پوستی، سوختگی‌ها و زخم‌ها مصرف می‌شود. خمیر ساقه‌های زیرزمینی آن برای درمان کرم‌های روده‌ای، اسهال و امراض مقاربتی داده می‌شود. جوشانده ساقه زیرزمینی آن را روی گوش قرار می‌دهند تا سبب درمان عفونتهای گوش شود (9).

مصارف و کاربردها: کرک‌های دانه آن بهترین دارو برای تسکین سوختگی‌های تاول‌دار و بخش‌های ساییده شده بدن می‌باشد. گفته می‌شود گل‌های آن تسکین‌دهنده درد شکم، محرک قاعدگی، تسکین‌دهنده درد قاعدگی، عدم قاعدگی و خونریزی رحمی، عفونتهای مثانه، وجود خون در ادرار و عفونتهای رحمی است. دانه‌های گرده آن قابض یا مسکن است و جریان ادرار را زیاد، تب را کاهش، خونریزی را متوقف و زخم‌ها را ترمیم می‌کند. خمیر ریشه‌های آن مخلوط با روغن حیوانی برای درمان سوختگی‌های تاول‌دار و بخش‌های ساییده بدن بکار می‌رود. بیخ ریشه یا ساقه آن سبب افزایش جریان ادرار، تحریک جریان شیر، تسکین ترک سینه، کاهش تب و تسکین اسهال می‌شود. لایه‌های ساقه‌های آن در استعمال خارج برای درمان زخم‌ها، سوختگی‌ها و زخم‌های چرکی بکار می‌رود، در مصرف داخلی برای درمان اسهال، کشتن کرم‌ها، و مداوای سوزاک بکار می‌رود (internet).

Typha latifolia L.

تیره نارون / *Ulmaceae*

به قطر حدود ۱۲ میلیمتر، قهوه‌ای تیره یا مایل به سیاه. هسته مشبک - چروکیده.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، آناتولی، قفقاز، تالش، شمال ایران، غرب افغانستان، اغلب کاشته شده و تقریباً معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، رامیان؛ بندرگز؛ علی‌آباد؛ جنگلهای نزدیک گرگان؛ نزدیک لوه؛ مینودشت؛ پارک گلستان؛ بین تنگ راه و تنگ گل. - مازندران: دره هراز نزدیک عمارت؛ ۱۸ کیلومتری جنوب چالوس. - گیلان: بندرانزلی؛ لاهیجان؛ آستارا.

مصارف و کاربردها: میوه‌ها و دانه‌های آن مصرف

Celtis australis L.

E. European hackberry, European nettle tree, southern nettle tree

داغداغان

درختی به ارتفاع تا ۲۰ (۲۵-) متر. شاخه‌های جوان با کرکهای مخملی. برگها به طول ۶-۱۲، به عرض تا ۴ (۵-) سانتیمتر، تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی باریک، اغلب نوک‌دار بلند، با قاعده مورب، گوه‌ای ضعیف (نامحسوس) یا تقریباً دایره‌ای، در سطح تحتانی مخملی، در حالت خشک به هر حال سبز قهوه‌ای شونده یا سبز خاکستری‌شونده، دندانه اره‌ای تیز. دمگله‌ها به طول تا ۳/۵ سانتیمتر، از میان‌گره فوقانی (بعدی) بلندتر. میوه‌ها

Celtis australis L.

ریشه آن در برخی نواحی اروپا برای درمان صرع استفاده می‌کنند (۱۱).

Celtis australis L.

می‌شود. میوه‌های آن در موارد فقدان عادت ماهیانه و قولنج بکار می‌رود (۵).

– برگ‌ها و میوه آن مصرف می‌شود. بدلیل ترکیبات قابض آنها هم برگ و هم میوه داغداغان به‌عنوان دارو مصرف می‌شوند. باشد میوه آن مؤثرتر است، به‌ویژه اگر قبل از رسیدن مصرف شود. جوشانده برگ‌ها و میوه آن خونریزی سنگین قاعدگی را تقلیل می‌دهد و از خونریزی رحمی در دوران قاعدگی جلوگیری می‌کند. میوه و برگ‌های آن را به‌عنوان قابض پرده مخاطی در زخم‌های دستگاه گوارش، اسهال و اسهال خونی استفاده می‌کنند (۴).

– برگ و جوانه‌های درخت اثر قابض دارد و در طب عوام برای درمان اسهال و اسهال خونی و ترشحات غیرطبیعی مخاط‌ها استفاده می‌شود. از

***Ulmus campestris* L.**

Syn.: *Ulmus minor* Miller, *Ulmus carpinifolia* G. Suckow, *Ulmus foliacea* Gilib., *Ulmus suberosa* Moench

E. smooth-leaved elm, field elm, English elm, elm tree, common elm

اوجا

درخت کوچک یا متوسط، گاهی به ارتفاع تا ۳۰ متر، با ساقه‌های رونده. شاخه‌ها بدون کرک یا کم و بیش کرکدار، گاهی چوب‌پنبه‌ای. جوانه‌ها

بدون کرک یا کرکدار. برگهای شاخه‌های کوتاه مسن از نظر بزرگی بسیار متنوع، بیضوی تا واژ تخم‌مرغی، نوک تیز تا بتدریج نوک‌دار، با قاعده مورب، گوه‌ای یا گرد یا سینوسی، با لبه دندان‌دار یا مضاعف یا دندان‌دار ساده؛ دندان‌ها با دندانک‌های ثانویه. برگهای جوان اغلب بزرگتر. گلها دسته‌ای. فندقه بالدار واژ تخم‌مرغی تا واژ تخم‌مرغی پهن. دانه در نیمه بالایی فندقه بالدار.

***Ulmus campestris* L.**

مصارف و کاربردها: پوست و شاخه‌های جوان آن مصرف می‌شود. قابض است و برای رفع اسهال بکار می‌رود و در استعمال خارج برای مداوای زخمها و زخمهای روباز استفاده می‌شود (۵).

– پوست گیاه اثر مقوی، معرق، مدر، التیام‌دهنده، نرم‌کننده و قابض دارد، جوشانده آن برای درمان

پراکندگی جهانی: اروپا، آناتولی، عراق، ایران، ترکمنستان؛ کپت‌داغ، شمال آفریقا، در بسیاری از نقاط جهان کاشته شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی. کاشته شده در استانهای اراک، چهارمحال بختیاری، یزد، تهران، خراسان و اصفهان.

مخاط‌های بدن و خونروی مصرف می‌شود. در استعمال خارج پنبه آغشته به جوشانده پوست و برگ درخت روی زخم و جراحات اثرات التیام‌دهنده دارد و از ضماد برگ له شده آن نیز می‌توان استفاده کرد (۱۱).

اسهالهای ساده، عوارض نقرس و روماتیسم، بیماریهای ناشی از کمی ادرار، سودا، بروز دانه‌ها و زخمهای ناشی از بیماریهای نقرسی و خنازیر بکار می‌رود. پوست درخت علاوه بر موارد ذکر شده برای درمان ضعف عمل هضم، نزله

Ulmus campestris L.

تیره چتریان، تیره جعفری / *Umbelliferae*

Ammi majus L.

Ammi majus L.

Syn.: *Apium majus* Crantz, *Apium petraeum* Crantz, *Apium Ammi* (L.) Crantz., *Ammi elatum* Salisb., *Aethusa Ammi* Spreng; *Ammi acutifolium* Willd. ex Roemer & Schultes., *Ammi broussonetii* DC., *Ammi intermedium* DC., *Ammi pauciradiatum* Hochst. ex A. Richard., *Daucus glaber* Parsa

E. greater ammi, bishop's weed, bishop-weed, wood-nep, amee, ameos
علف اسفقی، امی

گیاه یکساله، بدون کرک. ریشه سفید، دوکی شکل. ساقه راست، منفرد، با شیارهای ظریف، به ارتفاع ۳۰ تا ۱۰۰ سانتیمتر، در بالا منشعب و پرشاخه، با شاخه‌های طویل گاهی شاخه‌دار. برگهای قاعده‌ای سبز تا سبز کلمی با محیطی مستطیلی، شانه‌ای یا دو بار شانه‌ای بخش، با قطعات مستطیلی یا گوه‌ای-سرنیزه‌ای، با لبه غضروفی-دندان‌اره‌ای؛ برگهای میانی و فوقانی ساقه با دم‌برگ کوتاه، دو بار شانه‌ای،

Ammi majus L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی مزرعه‌روی اغلب بحالت علف هرز در اراضی زراعی نواحی گرمسیری و در استانهای گرگان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، جنوب فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان و خراسان می‌روید.

مصارف و کاربردها: دارویی بسیار مفید برای لک و پیس و آلرژی است. ترکیب فعال آن آموییدین (ammoidin) یا کرانتوتوکسین (xanthotoxin) است که سبب کوری در اسبها و تورم و التهاب پوستی تابشی در مردان می‌شود (5).

– دانه‌های آن مصرف می‌شود. دانه‌های آن بسیار معطر است، به‌عنوان دم‌کرده یا تنتور سیستم گوارش را تسکین می‌دهد، آنها همچنین مدر هستند و برای درمان آسم و آنژین بکار می‌روند. این گیاه به درمان لکه‌های رنگ‌دانه‌ای پوست در لک و پیس کمک می‌کند و همچنین برای درمان داء‌الصف بکار می‌رود (4).

با قطعات سرنیزه‌ای یا خطی، بریده بریده. چترها با دمگل آذین بلند، به قطر حدود ۱۰ سانتیمتر. برگه‌ها متعدد، برگه سه بخشی باریک یا شانه‌ای منقسم، کم برگچه، خیلی بندرت کامل. شعاع‌های چترها تا ۵۰ تا، با پهلوی داخلی زیر، به طول ۵ تا ۸ سانتیمتر، تقریباً نامساوی، حتی بعد از گلدهی نازک. برگه‌ها متعدد با لبه سفید بسیار باریک. چترک‌ها پر گل. میوه‌ها به طول ۲ تا ۲/۵ میلی‌متر، بیضوی باریک. مریکارپ‌های رسیده داسی شکل، در برش عرضی گرد– پنج وجهی؛ پره‌های اولیه مشخص، نخ‌شکل. کم و بیش نوک‌تیز؛ کانال هدایت شیرابه در کانال‌های بین پره‌ای منفرد، در سطح شکمی مریکارپ دو تایی. دانه در برش عرضی پنج‌وجهی– تقریباً کروی، در سطح شکمی کمی توگود. خامه‌ها برگشته و از پایک خامه بلندتر. پراکندگی جهانی: اروپا، ایران، پاکستان، عراق، سوریه و افریقا.

Ammi Visnaga (L.) Lam.

Syn.: *Daucus Visnaga* L., *Apium Visnaga* (L.) Crantz., *Visnaga daucoides* Gaertn. *Sium Visnaga* Stokes., *Ammi dilatatum* St. Lager., *Selinum Visnaga* E. H. L. Krause E. toothpick ammi, toothpicker carrot, Spanish pick tooth, Spanish carrot

گیاه یکساله یا دوساله، بدون کرک. ساقه راست، شیاردار، در بالا منشعب. برگهای پایینی و بالایی شانه‌ای بخش، با قطعات انتهایی معمولاً خطی یا خطی– نخ‌شکل، کامل، واگرا، نوک‌تیز، به طول ۲ تا ۳ سانتیمتر، به عرض ۰/۵ تا ۱ میلی‌متر. چترها

خلال دندان

سطح داخلی مریکارپ دوتایی؛ دانه در برش عرضی پنج وجهی - تقریباً کروی، در سطح داخلی تخت؛ خامه‌ها برگشته از پایک خامه بلندتر. پراکندگی جهانی: سراسر نواحی مدیترانه‌ای، ترکیه، ایران، قفقاز، عراق، سوریه، فلسطین و شمال آفریقا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب بصورت علف هرز در اراضی کشاورزی، اراضی رها شده و خاکهای دست دوم در نقاط مختلف استانهای گیلان، آذربایجان شرقی (دشت مغان) و خوزستان (تقریباً در بخش اعظم شمال خوزستان) می‌روید. یادداشت: در کارهای تازه (Pimenov 1993) این گونه بصورت مستقل و با نام *Visnaga daucoides* معرفی شده است.

مصارف و کاربردها: اندام مورد مصرف این گیاه

بزرگ با دمگل آذین بلند، به قطر حدود ۶ سانتیمتر. برگه‌ها ۱ تا ۲ بار شانه‌ای بخش. شعاعهای چترها متعدد حدوداً تا ۱۰۰ تایی، نامساوی، ضخیم، به طول ۴ تا ۵ سانتیمتر، در زمان گلدهی واگرای گسترده، بعد از گلدهی بهم آمده، ضخیم شونده، شکننده، در قاعده با نهجی طبقی شکل. برگه‌ها متعدد، درفشی - تار مویی. چترک‌ها پرگل؛ دمگله نامساوی، از گلها و میوه‌ها بلندتر، بعد از گلدهی بهم آمده، کمی ضخیم شده. میوه‌ها تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی - مستطیلی، به طول ۲ تا ۲/۵ میلیمتر، با مریکارپ‌های رسیده داسی شکل، در برش عرضی پنج وجهی تقریباً دایره‌ای، ۵ پره‌ای؛ پره‌های اولیه پهن، نوک کند؛ کانال هدایت شیرابه در کانال‌های بین پره‌ای منفرد، در بین پره‌ها بزرگ، منفرد، در

Ammi Visnaga (L.) Lam.

اسپاسم یا تشنج، ضد آسم، لنت‌بخش، و برای درمان اثرات ضد تشنجی ماهیچه‌های کوچک برونش‌ها، سرخرگهای کرونری و تهیه کننده خون قلب، آسم، سنگ کلیه و حرکت دهنده آن بطرف کیسه مثانه، درمان کننده دستگاه تنفس و برطرف کننده برونشیت، اتساع مجاری ریه و سیاه سرفه از آن استفاده می کنند (4).

عرض ۸ سانتیمتر؛ قطعات انتهایی به طول ۱۲، به عرض ۰/۵ میلیمتر؛ برگهای ساقه‌ای کوچکتر، با قطعات انتهایی بلندتر؛ غلاف به طول ۱۵-۲۰ میلیمتر، با لبه غشایی. چتر به قطر ۵-۱۵ سانتیمتر، شعاع چترها ۱۵-۵۰ تایی، تقریباً هم اندازه، به طول ۲۰-۴۰ میلیمتر. چترک‌ها ۱۵-۳۰ شعاعی؛ دم‌گله‌ها به طول ۲-۱۰ میلیمتر. میوه قهوه‌ای تیره با لبه‌های

دانه‌های آن است و خواص درمانی ضد اسپاسم ماهیچه‌های صاف (رگهای کرونر، میزنای، نایژه‌ها)، گشادکننده رگهای کرونر و تعدیل کننده دستگاه عصبی مرکزی دارد و در موارد قولنج‌های کلیوی، سنگ‌های دستگاه ادراری، آسم، سیاه سرفه و انفارکتوس قلبی می‌توان از آن استفاده کرد (۱۰).
- مهمترین کاربردهای آن عبارت است از: ضد

Anethum graveolens L.

Syn.: *Peucedanum graveolens* (L.) Benth. & Hook. f.

E. common dill, dill, anet, dill seed

شوید، شبت

گیاه یکساله. ریشه نازک، دوکی شکل. ساقه به ارتفاع ۴۰-۱۲۰ سانتیمتر، لوله‌ای، مخطط، منشعب. برگهای قاعده‌ای سه گوشه، به طول تا ۱۵، به

Anethum graveolens L.

Anethum graveolens L.

ارتفاع ۳۰-۶۰ سانتیمتر. برگها بدون دمبرگ به طول ۲-۱۵، به عرض ۱/۵ تا ۱۵ سانتیمتر، کم و بیش سه گوشه، ۲-۳ بار شانهای، با قطعات کم و بیش تخم مرغی، با لوپهای کم عمق یا عمیق؛ قطعات انتهایی به طول ۴-۱۷ و یا به ندرت تا ۲۰، به عرض ۲-۹ و یا به ندرت تا ۱۴ میلیمتر؛ محور برگ و دمبرگ نازک؛

جانبی بالدار باریک. خامه برگشته.

پراکندگی جهانی: با منشأ و خاستگاه ناشناخته، تقریباً در اغلب نقاط کاشته می شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: به عنوان یکی از سبزیجات شناخته شده در اغلب نقاط ایران آن را می کارند.

مصارف و کاربردها: دانه این گیاه مقوی معده، ضد اسپاسم، افزایش دهنده قاعدگی و شیرافزا می باشد و در موارد سوء هضم، سکسکه، عادت به بلع هوا و حالت تهوع مصرف می شود (۱۰).

گیاه به عنوان بادشکن، مقوی معده، مدر و ادویه یا چاشنی بکار می رود، همچنین سبب تسکین دردهای قاعدگی می شود (۵).

شوید همیشه دارویی برای معده، تسکین دهنده باد و آرام بخش هضم تصور می شود. روغن فرار شوید اسپاسم روده، دل پیچه و قولنج را تسکین می دهد. بنابراین به عنوان دارویی برای رفع دل پیچه و ناراحتیهای معده بکار می رود. جویدن دانه های آن نفس را خوشبو و آن را بهبود می بخشد. شوید برای درمان سرفه، سرما خوردگی و آنفلوآنزا بکار می رود و مدر ملایم است. مشابه زیره سیاه اروپایی / *Carum Carvi* آن را می توان با گیاه ضد اسپاسمی مانند بداغ / *Viburnum Opulus* برای کاهش درد قاعدگی مصرف کرد. شوید ترشح شیر را زیاد می کند و هنگامیکه بطور منظم توسط مادر شیرده مصرف شود از قولنج بچه شیرخوار جلوگیری می کند (۴).

Anthriscus Cerefolium (L.) Hoffm.

Syn.: *Scandix cerefolium* L., *Anthriscus trichospermus* (Schultes) Spreng., *Anthriscus longirostris* Bertol.

E. salad chervil, chervil, garden chervil, garden cicely

جعفری وحشی یکساله

گیاه یکساله، اصولاً در محل گردها کرکدار. ساقه به

Anthriscus Cerefolium (L.) Hoffm.

برگهای پایینی با دمبرگ بلند. چترها جانبی. دمگل آذین به طول ۰-۱۵ سانتیمتر. برگها ۱-۱۰ تایی. شعاعهای چتر ۲-۵ تایی، به طول ۱-۴ سانتیمتر، هم اندازه، خیلی گسترده و باز. برگها ۱-۳ تایی، از میوهها اغلب کوتاهتر. دمگلهای به تعداد ۲-۱۰ تایی، از میوهها ضخیم شده، بدون حلقه کرکی. میوهها به طول ۶-۱۲ میلیمتر، تخم مرغی، باریک تا مستطیلی - خطی؛ مریکارپ با نوکی آشکار، در حالت رسیده سیاه رنگ، بدون کرک یا با کرکهای مویی زبر، سریعاً ریزان.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، عراق و شمال آفریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیاهیست ظریف و نازک اغلب در نقاط دامنه‌ای کوهستانی و کم و بیش مرطوب در نقاط مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان و آذربایجان.

مصارف و کاربردها: مدر ملایم، محرک، عامل عطر و بوی است. مانند جعفری در غذاهای فصلی بکار می‌رود و از آن برای معالجه بیماریه‌ای چشمی خاص استفاده می‌کنند (۵).

گیاه دارویی مناسب برای تنظیم عمل هضم است و از آن برای تصفیه خون و کمک به پایین آوردن فشار خون و مدر استفاده می‌شود. آب (شیره) گیاه تازه برای درمان بیماریه‌ای پوستی از جمله زخمها، اگرما و آبه‌ها استفاده می‌شود (۴).

Anthriscus nemorosus (M. B.) Spreng.

Syn.: *Chaerophyllum nemorosum* M. B.

E. woodland beaked chervil, cow parsley, cow weed, cow weed chervil, hedge parsley, wild chervil

جعفری وحشی

گیاه چند ساله، با ریشه ضخیم، با ساقه‌ای توخالی، به ارتفاع ۳۸-۱۵۰ سانتیمتر، کم و بیش بدون کرک، یا با

کرکهای زبر یا مویی زبر. برگهای قاعده‌ای با دمبرگ به طول ۱۵-۵۶، به عرض ۵-۳۰ سانتیمتر، ۲-۴ بار شانه‌ای، با قطعات کم و بیش تخم مرغی، گاهی دندانه‌ای - کنگره‌ای عمیق؛ قطعات انتهایی به طول ۱۰-۵۰، به عرض ۴-۳۰ میلیمتر؛ دمبرگ از محور برگ کمی کوتاهتر یا بلندتر؛ برگهای ساقه‌ای زیاد.

Anthriscus nemorosa (M.B.) Spreng.

۵-۱۱ تایی، تقریباً مساوی، از میوه کوتاهتر، در بالا با حلقه‌های کرکی. میوه‌ها به طول ۵-۱۰ میلیمتر، تخم‌مرغی باریک تا تخم‌مرغی، کم و بیش درخشان، با کرکهای مویی زیر غده‌دار رو به بالا، مریکارپ‌ها سریعاً ریزان.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، افغانستان، پاکستان، عراق، سوریه و لبنان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی اغلب رطوبت‌پسند در نقاط مختلف استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: بنظر می‌رسد خواص دارویی آن شباهت زیادی به *Anthriscus sylvestris* (L.) Hoffm. دارد. اما این نیازمند تحقیق و تفحص بیشتر است. خواص دارویی ذکر شده برای *Anthriscus sylvestris* عبارت است از: دم‌کرده آن در گذشته

Anthriscus nemorosa (M.B.) Spreng.

چترها جانی؛ گل‌آذین اغلب بسیار منشعب. برگه وجود ندارد. شعاعهای چترها ۱۴-۱۶ تایی، به طول ۱/۵-۳/۵ سانتیمتر، هم اندازه یا نامساوی. برگ‌ها حدود ۵ تایی، از دم‌گلهای کوتاهتر یا کم و بیش هم اندازه آنها، تخم‌مرغی، غشایی، اغلب برگشته. دم‌گلهای

تازه روی زخمهای چرکی روباز جهت بهبود بکار می رود (11).

برای اثبات این خواص در گیاه *Anthriscus nemorosus* (M.B.) Spreng همانگونه که عنوان شد نیازمند به تحقیق و بررسی دقیق هستیم (مؤلف).

Apium graveolens L. var. *dulce*

برای رفع آگزما، خنازیر و سل بکار می رفته است. شیره گیاه اگر مخلوط با شیره گل قاصد و بومادران مصرف شود اثر مدر ظاهر می نماید و از این جهت در بیماریهای پوستی و رفع آب آوردن انساج مورد استفاده قرار می گیرد. در استعمال خارج له شده گیاه

Apium graveolens L.

E. wild celery, celery, small parsley, water parsley, celeriac, black cumin

کرفس وحشی

گیاه دوساله، با ریشه دوکی شکل، منشعب، ساقه به ارتفاع ۳۰-۱۰۰ سانتیمتر، گوشه دار، عمیقاً شیاردار، اغلب توخالی و لوله ای، با شاخه های کوتاه. برگها با دمبرگ بلند، ۳-۷ برگچه ای؛ برگچه ها به طول ۱۰-۳۰، به عرض ۷-۳۵ میلیمتر، دمبرگچه دار، لوزوی-دلتایی، گاهی گوه ای؛ برگهای بالای ساقه گاهی متقابل، تقریباً بدون پایک، با غلافی کوتاه و لبه ای غشایی. چترها متعدد، کوچک، غالباً متقابل با برگها، با دمگل آذین کوتاه یا تقریباً بدون دمگل آذین. برگها و برگگها وجود ندارند. چترکها با تا ۲۰ گل. گلبرگها به طول حدود ۵/۰ میلیمتر. میکارپها به طول ۱/۵-۲، به عرض ۱ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: تقریباً جهان وطنی، به عنوان سبزی و گیاه دارویی در اغلب نقاط کاشته می شود، گاهی نیز بصورت خودروی دیده می شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب در نقاط مرطوب در استانهای مازندران، گیلان، هرمزگان، خراسان و سمنان می روید و بصورت کاشته شده نیز به عنوان سبزی خورشتی در نقاط مختلف ایران کاشته می شود.

نوع اصلاح شده و کاشته شده آن که به عنوان سبزی خورشتی در بازار به فروش می رسد، کرفس زراعی / *Apium graveolens* L. var. *dulce* نام دارد.

مصارف و کاربردها: برگ، ریشه و دانه های این گیاه مصرف می شود؛ برگها و ریشه آن مدر، اشتها آور، بهبوددهنده هضم، صفرآور، مقوی، ضد اسپاسم؛ دانه های آن بهبوددهنده هضم، ضدنفخ؛ ریشه آن مدر و خلط آور است و برای معالجه برونشیت مزمن، آسم، بی اشتها، سنگ کلیه، آلومینوری و کاهش مقدار ادرار می توان از آن استفاده کرد (۱۰).

- کرفس زراعی و خواص درمانی آن: اشتها آور، محرک معده، مقوی اعصاب و مقوی عمومی، محرک غدد فوق کلیوی، نشاط آور، ضداسکوربوت،

- خواص درمانی کرفس، سقط‌کننده جنین، ضد درد، ضد کرم، ضد آژایمر، ضد التهاب مفاصل، ضد باکتری، ضد سرطان، ضد تشنج، ضد افسردگی، ضد قند، ضد خیز (ورم و آب آوردگی)، ضد اکسیدان، ضد روماتیسم، ضد عفونی‌کننده، ضد اسپاسم، ضد تومور (غده)، ضد نفخ، ضد قارچ، قابض، افزایش‌دهنده قوای جنسی، هضم‌کننده، ادرارآور، قاعده‌آور، کم‌کننده چربی خون، مسکن، کاهش‌دهنده پرفشاری خون، محرک، مقوی معده، ضد عفونی‌کننده مجاری ادرار، آرام‌بخش و مقوی رحم می‌باشد (۱۲).

تصفیه‌کننده خون، احیاء‌کننده خون، ضد مالاریا، مدر، ضد دردهای رماتیسمی، پاک‌کننده ریه و مفید برای کبد، گندزدا و لاغر کننده است. در موارد بی‌اشتهایی، کندی هضم، کم‌کاری غدد فوق کلیوی، دردهای عصبی، خنازیر، تب‌های طولانی، رماتیسم، نقرس، سنگ مجاری ادرار، قولنج‌های کلیوی، دردهای ریوی، بیماری‌های کبدی، یرقان، چاقی می‌توان از آن استفاده کرد و در استعمال خارجی نیز برای معالجه زخم، اولسر، برخی انواع سرطان، گلودردهای چرکی و سرمازدگی مصرف می‌شود (۱۰).

Apium graveolens L.

محلل و مدر بکار می‌رود. دانه‌های آن محرک، مقوی قلب، محرک قوای جنسی، بادشکن، مدر و قاعده‌آور است. دانه‌های آن برای معطر کردن غذاها و به‌عنوان ضد تشنج در برونشیت‌ها و آسم و در بعضی موارد

- کرفس آنتی‌اکسیدان است و داروی شناخته شده برای جلوگیری از روماتیسم و نقرس است. به‌عنوان مقوی، بادشکن، مدر و قاعده‌آور بکار می‌رود. ریشه‌های آن فراورده‌های ضدباکتری دارد و به‌عنوان

Apium graveolens L.

برای معالجه دردهای کبد و طحال بکار می‌رود. جوشانده دانه آن در مصارف خانگی برای معالجه روماتیسم بکار می‌رود. روغن فرار دانه‌های کرفس آرام‌بخش بوده و به‌عنوان داروی ضد تشنج مصرف می‌شود. خاصیت رفع انسداد و محلل دارد و در مصرف داخلی به‌عنوان برطرف‌کننده امراض ریوی، مقوی، بادشکن و همچنین مدر، قاعده‌آور و سنگ‌شکن بکار می‌رود (6).

– مهمترین اثرات درمانی آن عبارت است از: ضد روماتیسم، بادشکن، ضد اسپاسم، مدر، پایین‌آورنده فشار خون و ضد عفونی‌کننده دستگاه ادراری (4).

Bifora testiculata (L.) Spreng.

Syn.: *Coriandrum testiculatum* L., *Bifora dicocca* Hoffm.,

E. small coriander

گشنیزک

گیاه یکساله، نازک، بدون کرک، با ساقه‌ای به ارتفاع ۱۰-۴۰ سانتیمتر، تقریباً ساده یا کم و بیش منشعب. برگ‌های قاعده‌ای و پایین ساقه دم‌برگ‌دار، غلاف‌دار، با محیطی تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی-مستطیلی، به طول ۳-۴، به عرض ۱/۵-۲ سانتیمتر، دو بار شانه‌ای بخش؛ قطعات انتهایی خطی، به طول ۵-۱۵، به عرض ۱۵/۰-۲۵/۰ میلیمتر، نوک‌دار؛ برگ‌های فوقانی کم و بیش بدون دم‌برگ، با قطعات نخ‌شکل، به طول تا ۲۰ میلیمتر. چترها جانی، با ۱-۳ شعاع کم و بیش مساوی، به طول ۱۵-۲۵ میلیمتر. برگ‌ها ۱۰-۱۲ تایی، خطی، موی ریش‌مانند. برگ‌ها ۲۰-۲ تایی، کوچک. چترک‌ها ۲-۳ شعاعی، با شعاع‌های ۵-۷ میلیمتری. گلبرگ‌ها سفید، به طول ۷/۵-۱۰ میلیمتر. میوه‌ها دوقلو، با قاعده‌ای قلبی؛ پایک خامه مخروطی، به طول ۲-۳، به عرض ۴-۷ میلیمتر، خامه‌ها بسیار کوتاه.

پراکندگی جهانی: ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، عراق و سوریه.

Bifora testiculata (L.) Spreng.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان، آذربایجان، ایلام، لرستان، کهگیلویه و بویراحمد، چهارمحال و بختیاری.

مصارف و کاربردها: میوه‌اش شبیه به میوه گشنیز است و احتمالاً کاربری مشابهی دارد و به‌عنوان مقوی معده و بعضاً به‌عنوان چاشنی در اغذیه مصرف می‌شود (۱۱).

– با توجه به کم‌زی بودن این گونه و بعلاوه تولید میوه‌های محدود و نداشتن رشد گروهی امکان جمع‌آوری میوه‌ها و اندام‌های آن برای مصارف دارویی بسیار کم است و در طب سنتی ایران نیز جایگاه روشنی برای آن تعریف نشده است. این جنس در

دارد که گونه دوم نیز خود بسیار کمیاب است. بنابراین برای پی بردن به ارزش‌های دارویی آنها نیازمند به تحقیق هستیم (مؤلف).

ایران دو گونه به نامهای

Bifora testiculata (L.) Spreng

گشنیزک

Bifora radians M.B.

گشنیزک شعاعی

Bifora testiculata (L.) Spreng.

بزرگ، به قطر تا ۱۰-۱۵ سانتیمتر؛ شعاعها نازک، ۱۰-۲۰ تایی، اغلب گسترده، در حالت گلداری به طول ۱۰-۳۰ میلیمتر، در حالت میوه‌دار به طول ۲۵-۵۰ میلیمتر. برگه وجود ندارد یا ۱-۲ تایی، کوتاه، خطی. چترک‌ها با ۲۰-۳۰ گل، دمکله نازک، نامساوی، در حالت گلداری به طول ۲-۳ میلیمتر، میوه‌دار ۵-۱۲ میلیمتر. گلها همگی بارور. برگکها ۱۰-۶ تایی، سرنیزه‌ای - گوه‌ای، نوک دراز. دندانه‌های کاسه گل وجود ندارد. گلبرگها به طول حدود ۱ میلیمتر، خطی، از دم میوه نازک اغلب خیلی کوتاهتر؛ مریک‌های رسیده از هم و از پایک خامه جداشونده، در برش عرضی پنج گوشه؛ پره‌های نخ‌شکل چشمگیر؛

Bunium persicum (Boiss.) B. Fedtsch.

Syn.: *Carum persicum* Boiss., *Carum Bulbocastanum* L. var. *heterophyllum* O.Kuntze, *Carum heterophyllum* Regel & Schmalh.

زیره ایرانی، زیره کرمانی

غده کروی نامنظم. ساقه به ارتفاع ۴۰-۶۰ سانتیمتر، راست، شیاردار، از میانه با شاخه‌های دیهیمی. برگهای قاعده‌ای با دمبرگ بلند، با محیطی سه گوشه‌ای پهن، سه تایی؛ قطعات اولیه با دمبرگچه بلند؛ قطعات انتهایی سرنیزه‌ای، منقاردار، گوه‌ای؛ برگهای ساقه‌ای با غلافی کوتاه، دو بار شانه‌ای بخش؛ قطعات انتهایی راست، نخ‌شکل، به طول تا ۲۰ میلیمتر؛ برگهای فوقانی به قطعات کم و نخ‌شکل تقلیل یافته. چترها

Bunium persicum (Boiss.) B. Fedtsch.

هیچ گونه قرابتی با هم ندارند و بعلاوه کاربردهای آنها نیز کاملاً متفاوت است، بطوریکه در طب سنتی ایران: زیره سیاه اروپایی گیاهی که بیشتر در نقاط مرطوب و چمن‌زاری البرز مرکزی، آذربایجان و شمال خراسان می‌روید جایگاه ویژه‌ای ندارد و بعکس زیره سیاه ایرانی یا زیره کرمانی یکی از ارقام پرمصرف ادویه‌ای ایران و در ردیف گیاهان دارویی و صادراتی مهم ایران می‌باشد. بهرحال شباهت اسمی باعث شده تا تحقیقات جامع و مفصل روی گیاه *Bunium persicum* انجام نشود و یا اگر انجام شده است بطور روشن در اختیار مردم قرار نگرفته و اطلاع‌رسانی کافی بعمل نیامده است. بنابراین لازم است طی یک برنامه تحقیقاتی حدود کاربردها و یا احیاناً شباهت‌ها و دوری‌های این دو گیاه بوضوح توضیح داده شود تا اشتباهات گذشته صورت نگرفته و ارزش‌های دارویی

کانال‌های هدایت شیرابه بین کانال‌های پره‌ای منفرد؛ دانه‌ها در قسمت شکمی کمی توگود؛ پایک خامه تخت - پشته‌ای؛ خامه‌ها نازک، خمیده، هم‌عرض پایک خامه.

پراکندگی جهانی: ایران، آسیای مرکزی، افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بحالت خودروی در ارتفاعات استانهای فارس، کرمان، یزد، هرمزگان، خراسان، سمنان و تهران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: میوه آن معطر و بادشکن است و برای معطر کردن غذاها از آن استفاده می‌شود (۱۱).

زیره ایرانی یا زیره سیاه / *Bunium persicum* (Boiss.) B. Fedtsch. گیاهی کاملاً متفاوت با زیره سیاه اروپایی (*Carum Carvi* L.) است که در اغلب منابع فارسی آن را زیره سیاه ترجمه کرده‌اند. این دو گونه کاملاً از هم متمایز بوده و از نظر رویشگاهی

***Bunium persicum* (Boiss.) B. Fedtsch.**

Bunium chaerophylloides (Regel & Schmalh.)

Drude زیره کلانی

Bunium cornigerum (Boiss. & Hausskn.) Drude

زیره شاخدار

Bunium cylindricum (Boiss. & Hausskn.) Drude

زیره استوانه‌ای، روغنک

Bunium elegans (Fenzl) Freyn

زیره زیبا

Bunium intermedium Korov.

زیره ترکمنستانی، زیره دره‌گری

Bunium kuhitangi Neveski

زیره گلستانی

Bunium Lindbergii Rech. f. & H. Riedl

زیره بدخشانی

Bunium luristanicum Rech. f.

زیره لرستانی

Bunium microcarpum (Boiss.) Freyn

زیره دانه ریز

Bunium paucifolium Dc.

زیره هرز زراعی

Bunium persicum نیز تعیین گردد. لازم است

یادآوری گردد که جنس *Bunium* L. با نام زیره،

زیره کرمانی در ایران ۱۴ گونه دارد که با داشتن غده

اغلب کروی از *Carum* L. با داشتن ریشه‌های دوکی

شکل بخوبی قابل تشخیص می‌باشد. بعلاوه چنانکه

عنوان شد هیچ‌یک از گونه‌های جنس *Bunium*

در اراضی مرطوب و چمن‌زاری نمی‌رویند.

در اینجا برای اطلاعات بیشتر فهرست نام‌های

گونه‌های مختلف مربوط به *Bunium* L. آورده

می‌شود یادآور می‌شود که بیشترین عطر و بو در این

گروه مربوط به *Bunium persicum* (Boiss.) B.

Fedtsch. است، دیگر گونه‌ها اگرچه معطرند، اما عطر

دل‌انگیز زیره کرمانی را ندارند.

Bunium afghaicum Beauv.

زیره افغانی

Bunium Badghyzi (Kovo.) Korov.

زیره بادغیسی

Bunium caroides (Boiss.) Hausskn.

زیره الوندی

Bunium Wolfii Kljuykov

زیره کرجی

همانطور که از نام علمی آنها بر می آید اگرچه اغلب آنها از سرزمین خراسان و آسیای مرکزی هستند، اما به تناوب در سراسر ایران پراکنده اند و جهت آشنایی با مصارف و کاربردها و احیاناً جنبه های دارویی نیاز به انجام کار دقیق و منسجم می باشد (مؤلف).

Bunium persicum (Boiss.) B. Fedtsch.

زیره ایرانی، زیره سیاه کرمانی

Bunium rectangulum Boiss. & Hausskn.

زیره کازرونی

Bunium verruculosum C.C. Townsend

زیره زگیلی، زیره بلوطستانی

Bunium caroides (Boiss.) Hausskn.*Bunium cylindricum* (Boiss. & Hausskn.) Drude

Bunium paucifolium DC.**Bunium persicum (Boiss.) B. Fedtsch.**

گلبرگها زرد کم رنگ. میوه ها به طول ۳-۵ میلیمتر، تخم مرغی یا مستطیلی - بیضوی؛ پره ها نخعی شکل، گاهی تقریباً بالدار با کانالهای بین پره ای با ۳ کانال هدایت شیرابه؛ پایک خامه زرد مایل به قرمز.

پراکندگی جهانی؛ ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، افغانستان و عراق. نمونه تیپ از قفقاز.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در ارتفاعات کوهستانی استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، زنجان، کردستان، همدان، لرستان، اصفهان، چهارمحال بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، هرمزگان، خراسان، سمنان و تهران (به فراوانی در ارتفاعات البرز) می روید.

مصارف و کاربردها: برگ و دانه گیاه، فاقد بو و دارای طعم گس است. مصرف آنها به عنوان قابض و التیام دهنده زخم و جراحات توصیه می شود. پس از پختن اندامهای گیاه در سرکه آن را روی محل دردناک مفاصل یا روی غده ها و فتق و غیره اثر می دهند. برای

Bupleurum exaltatum M.B.

Syn.: *Bupleurum falcatum* L. subsp. *exaltatum*, *Bupleurum Kotschyannum* Boiss., *Bupleurum linearifolium* DC.

چترگندمی رفیع

گیاه چندساله خشبی، پرسیاقه. ساقه ها به ارتفاع ۳۰-۸۰ سانتیمتر، نازک، شکننده، راست یا تقریباً برگشته، اغلب از قاعده منشعب، اغلب کم برگ. برگها همگی خطی باریک، بندرت خطی - سرنیزه ای، ۳-۵ رگبرگی؛ برگهای پایینی دمبرگ دار، بطرف قاعده باریک شده، به طول ۵۰-۱۰۰، به عرض ۲-۵ میلیمتر، بطرف بالا قویاً تقلیل یافته. چترها اغلب متعدد، شمای کلی گل آذین پانیکول تنک؛ شعاعهای چترها ۷-۳ تایی، بندرت بیشتر، نامساوی، به طول ۵-۳۰ میلیمتر، نازک. برگها ۱-۳ تایی، کوچک سرنیزه ای. چترکها ۵-۱۰ گلی؛ دمگله ها به طول کم و بیش یک میلیمتر. برگکها ۵ تایی، بیضوی یا سرنیزه ای، ۱-۳ رگبرگی، از چترکها خیلی کوتاهتر.

***Bupleurum exaltatum* M.B.**

Bupleurum flexile Bornm. & Gauba

چترگندمی تسمه‌ای

Bupleurum Ghahremanii Mozaff. چترگندمی کوهسری

Bupleurum Haussknechtii Boiss. چترگندمی کوهستانی

Bupleurum kurdicum Boiss. چترگندمی کردستانی

Bupleurum lancifolium Horneum.

چترگندمی سرنیزه‌ای

Bupleurum Marshallianum C.A. Mey.

چترگندمی خزری

Bupleurum rotundifolium L. چترگندمی برگ گرد

Bupleurum semicompositum Hojer

چترگندمی کلمی رنگ

Bupleurum Wolffianum Bornm.

چترگندمی ارسبارانی

اعضای گیاه اثر تب‌بر قائل هستند (۱۱).

جنس *Bupleurum* L. در ایران ۱۴ گونه گیاه علفی چندساله و یکساله با برگهای ساده و گل‌آذین چتر و عموماً عطر و بوی بسیار ضعیف دارد و تا به امروز نیز در طب سنتی ایران جایگاهی برای آنها تعریف نشده است. بنابراین برای آشنایی با خواص و کاربردهای دارویی آنها نیازمند به تحقیق و تفحص کافی می‌باشیم. در اینجا برای آشنایی با گونه‌های مختلف آن فهرست نام گونه‌های آن ارائه می‌گردد.

Bupleurum aleppicum Boiss. چترگندمی حلبی

Bupleurum croceum Fenzl. چترگندمی زرد

Bupleurum exaltatum M.B. چترگندمی رفیع

Bupleurum falcatum L. چترگندمی داسی

Bupleurum Gerardii All. چترگندمی دشتی

Bupleurum Gerardii All.*Bupleurum kurdicum* Boiss.*Bupleurum croceum* Fenzl*Bupleurum lancifolium* Hornem.

Syn.: *Bupleurum heterophyllum* Link., *Bupleurum subovatum* Link ex Spreng. var. *heterophyllum* (Link) Wolff

قاعده منشعب، با شاخه‌های ایستاده - گسترده یا ایستاده یا در نمونه‌های بزرگ بندرت ایستاده. برگهای ساقه‌ای از تخم‌مرغی باریک ساقه آغوش تا تخم‌مرغی ساقه محصور تغییر می‌کند، اغلب کامل، نوک‌دار، به طول ۳۰-۱۰۰، به عرض ۷-۲۲

چتر گندمی سرنیزه‌ای

گیاه یکساله. ساقه به ارتفاع ۳-۳۵ سانتیمتر، از

***Bupleurum lancifolium* Hornem.**

رسیده به طول ۲/۳-۳، به عرض ۱/۵-۱/۷ میلیمتر، از دمگل بلندتر، در برش عرضی پنج وجهی، پره‌ها به عرض ۰/۱ میلیمتر، زگیل‌دار. پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، عراق، سوریه و فلسطین.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب بصورت علف هرز در اراضی آیش، کشاورزی رها شده، گاهی مزارع گندم در نقاط مختلف استانهای گرگان، کهگیلویه و بویراحمد، خوزستان و بوشهر می‌روید.

مصارف و کاربردها: با توجه به شباهت زیاد این گونه به *Bupleurum rotundifolium* L. بنظر می‌رسد خواص دارویی مشابه آن را نیز داشته باشد و این نیاز به تحقیق کافی دارد (مؤلف).

میلیمتر، با لبه غشایی؛ برگهای فوقانی تخم‌مرغی، ساقه محصور، سبز رنگ، با رگبرگهای موازی تا موازی واگرا و رگبرگ میانی ضخیم‌تر. برگه اغلب وجود ندارد، بندرت ۱-۲ تایی، به طول ۲-۱۰، به عرض ۵-۸ میلیمتر، تخم‌مرغی پهن، اگر دو تایی باشند قویاً نامساوی، سریع‌اً ریزان. شعاعهای چترها ۲-۴، تقریباً نامساوی، به طول ۲-۱۵ میلیمتر، با اندازه $\frac{1}{4} - \frac{2}{3}$ اندازه دمگل آذین. چترک‌ها همگی مشابه. برگ‌ها عموماً ۵ تایی، بندرت ۶-۹ تایی، سه تا از بقیه بزرگتر، بیضوی یا تخم‌مرغی. چترک‌ها ۸-۱۶ گلی، در حالت میوه‌دار نیمه کروی- گلوله‌ای؛ دمگلها تقریباً مساوی. گلبرگها زرد رنگ. پایک خامه به عرض ۸/۰-۱۱/۱ میلیمتر؛ خامه‌ها به طول ۲/۰-۳/۰ میلیمتر. مریکارب

Bupleurum rotundifolium L.*Bupleurum rotundifolium* L.

E. round_leaved_thorough_wax, round_leaved_hare's_ear, thorough_wax

چتر گندمی برگ آلود، گوش خرگوش گرد

گیاه یکساله. ساقه به ارتفاع ۲۵-۸۰ سانتیمتر، ایستاده، اغلب در بالا منشعب. برگهای ساقهای واژ تخم‌مرغی- ساقه آغوش، اغلب بیضوی شکل، ساقه آغوش، به طول ۲۰-۸۰، به عرض ۱۰-۴۰ میلیمتر، کامل یا با دندانهای اره‌ای بسیار ریز، نوک‌کند، متقارک‌دار، با لبه غشایی، به عرض تا ۰/۱۵ میلیمتر؛ برگهای فوقانی تخم‌مرغی تا تقریباً دایره‌ای، ساقه

Bupleurum rotundifolium L.

گلبرگها ابتدا سبز شونده، سرانجام زرد کم‌رنگ، با پهنک با عرض بیشتر از طول، به طول حدود ۰/۵، به عرض ۰/۵-۰/۷ میلیمتر. پایک خامه سبز، بندرت ارغوانی‌شونده. خامه‌ها به طول ۰/۲-۰/۳ میلیمتر؛ پایک خامه از خامه خیلی کوتاهتر. مریک‌پایه‌ای رسیده به طول ۲/۸-۳/۷، به عرض ۱/۲-۱/۵ میلیمتر، از دمگل بلندتر، در برش عرضی پنج وجهی، با سطح کاملاً صاف و کم و بیش به‌رنگ سبزکلی. پره‌ها نخی شکل یا با بالهایی به عرض تا ۰/۱ میلیمتر. پراکندگی جهانی: اروپا، ایران، پاکستان، آسیای

محصور؛ رگبرگهای برگها موازی یا در فوقانی‌ها با رگبرگهای شعاعی؛ رگه‌های لبه‌ای وجود دارد اما بسیارنازک. برگ‌ها وجود ندارند یا به تعداد ۱ و به شکلهای کاملاً متنوع. شعاعهای چترها ۴-۸ تایی، نامساوی، به طول ۳-۱۰ میلیمتر. برگ‌ها ۴-۵ تایی، تقریباً نامساوی؛ برگکهای بزرگ خارجی به طول ۶-۱۵، به عرض ۲/۵-۹ میلیمتر؛ برگکهای کوچک داخلی به طول ۵-۸، به عرض ۱/۵-۳ میلیمتر؛ همگی بیضوی تا واژ تخم‌مرغی- بیضوی، نوک‌دار، ۳-۷ رگه‌ای. چترک‌ها با ۸-۱۲ گل؛ دمگلها نامساوی، به طول ۵/۰-۲/۵ میلیمتر.

Bupleurum rotundifolium L.

مرکزی و امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه بصورت علف هرز در اراضی کشاورزی نقاط مختلف استانه‌های گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، همدان، جنوب خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگ و میوه گیاه اثر قابض و دافع جراحات دارد. دم‌کرده برگ و شاخه‌های آن به عنوان تب‌بر توصیه می‌شود. ضماد حاصل از پختن گیاه در سرکه در گذشته برای رفع درد مفاصل و فتق بکار می‌رفته و ضماد آن بحالت گرم روی محل دردناک قرار داده می‌شود (۱۱).

ریزان. چترها با ۳-۱۶ شعاع؛ شعاعها قویاً نامساوی، به طول تا ۵/۵ سانتیمتر، راست، انتهایی‌ها از جانبی‌ها بلندتر.

Carum Carvi L.

Carum Carvi L.

Syn.: *Apium Carvi* (L.) Crantz, *Seseli Carum* Scop., *Seseli Carvi* (L.) Lam., *Sium Carum* Weber in Wigg., *Ligusticum Carvi* (L.) Roth, *Carum aromaticum* Salisb., *Aegopodium Carum* Wibel, *Sium Carvi* (L.) Bernh., *Bunium Carvi* (L.) M. B., *Carum officinale* S. F. Gray, *Foeniculum Carvi* (L.) Link, *Falcaria carvifolia* C. A. Mey., *Pimpinella Carvi* (L.) Jessen, *Selinum Carvi* (L.) E. H. L., *Ligusticum alatum* (M.B.) Spreng. var. *pauciradiatum* Parsa.

E. caraway

زیره سیاه اروپایی

گیاه با ریشه دوکی شکل. ساقه منفرد یا چندتایی، ایستاده، به ارتفاع ۳۰ تا ۱۰۰ سانتیمتر، با شیارهای گوشه‌دار، اغلب از قاعده منشعب. برگهای قاعده‌ای دم‌برگ‌دار، با دم‌برگ غلاف پهن‌دار، با محیطی مستطیلی، ۶-۱۰ جفت برگچه‌ای، ۲-۳ بار شانه‌ای بخش، با قطعات اولیه روی محور اصلی برگ بصورت متقابل - متلاقی، با بریدگیهای نهایی معمولاً خطی، نوک‌تیز، به طول ۱ سانتیمتر؛ فوقانی‌ها با غلاف پهن، با لبه‌های غشایی پهن، با بریدگیهای طویل بسیار باریک نخ‌شکل؛ غلاف‌ها در قاعده در دو طرف با قطعات گوشواره‌ای شکل بریده بریده نوک‌تیز. گریبان و گریبانک وجود ندارد یا بندرت با ۱-۳ برگه علفی،

چترک‌ها با حدود ۱۵ گل؛ گلهای چند جنسی یا نرماده. میوه‌ها خاکستری - قهوه‌ای، به طول ۳-۶ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، ایران، قفقاز، سبیری، افغانستان، پاکستان، عراق و شمال غرب آفریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب در چمن‌زارهای کم و بیش مرطوب در نقاط مختلف استانهای مازندران، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، همدان، کرمان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: دانه یا میوه این گیاه استفاده می‌شود و خواص درمانی محرک، مقوی معده، اشتها آور، ضد اسپاسم، ضد نفخ، مدر، دافع کرم، آسان‌کننده قاعدگی و شیرافزا دارد و در موارد بی‌اشتهایی، دشواری هضم، سوء هاضمه‌های عصبی، اسپاسم‌های معده، سرگیجه، بلع هوا، نفخ روده، تحریک‌پذیری دستگاه قلب و عروق، انگلهای روده و قاعدگی‌های سخت و کمبود ترشح شیر مصرف می‌شود (۱۰).

- زیره سیاه اروپایی بادشکن، محرک، اشتها آور، شیر آور و ضد اسپاسم است، برای معالجه بیماریهای کودکان، نفخ و آشفته‌گی‌های معدی بکار می‌رود. حمام زیره سیاه اروپایی برای معالجه ورم‌های دردناک شکم توصیه می‌شود و ضماد آن برای درمان بواسیر دردناک کاربرد دارد. بخشهای مختلف گیاه برای درمان زخماهای مقاربتی، سیفلیس، یبوست، وبا، پایین افتادگی مقعد و فیستول مقعده بکار می‌رود. روغن فرار دانه‌های آن ضدباکتری بوده و در معالجه بواسیر مؤثر است (۶).

- میوه و روغن آن بادشکن، ضد اسپاسم، مقوی معده و شیر آور هستند. به‌عنوان ادویه و چاشنی در

خمیردندان و نوشابه غیرالکلی و برعلیه تهوع و دل‌آشوبه و استفراغ بکار می‌رود و برای تهیه نوشابه الکلی نیز از آن استفاده می‌شود (۵).

- دانه‌ها و روغن فرار آن مصرف می‌شود. زیره سیاه اروپایی خواصی شبیه به انیسون / *Pimpinella Anisum* و رازیانه / *Foeniculum vulgare* به‌عنوان ضد اسپاسم دارد. دانه‌های آن دستگاه هضم را تسکین می‌دهد و بطور مستقیم روی عضلات روده‌ای اثر گذاشته و باعث تسکین قولنج و دل‌پیچه و نفخ می‌شود؛ نفس را خوشبو و اشتها را بهبود با بی‌نظمی ضربان قلب ایجاد شده توسط زیادی باد دستگاه هضم مبارزه و سبب تسکین درد دوره‌ای گرفتگی عضلانی می‌شود. علاوه دانه‌های آن مدر، خلط آور و مقوی هستند و به تکرار برای درمان برونشیت و سرفه بخصوص در کودکان بکار می‌رود. زیره سیاه اروپایی شهرت بسزایی در افزودن تولید شیر در پستان دارد. روغن فرار رقیق شده آن دارویی مفید برای درمان جرب می‌باشد (۴).

- یادآور می‌شویم که این نام یعنی زیره سیاه اروپایی را نباید با نام فارسی زیره سیاه ایرانی، زیره سیاه کرمانی، زیره کرمانی اشتباه کرد که اغلب در منابع دارویی به غلط یکی پنداشته شده‌اند (رجوع کنید به *Bunium persicum* این جنس یعنی *Carum L.* در ایران دو گونه دارد که عبارتند از:

زیره سیاه اروپایی *Carum Carvi L.*
زیره سیاه قفقازی *Carum caucasicum (M.B.) Boiss.*
یادآور می‌شویم که در گذشته تعدادی از گونه‌های جنس *Bunium* هم‌نام گونه‌های جنس *Carum* بوده‌اند (مؤلف).

Centella asiatica (L.) Urban

Syn.: *Hydrocotyle asiatica L.*

E. Indian pennywort, Asiatic pennywort, Indian hydrocotyle

گیاه چندساله. با ساقه‌ها خزنده، در محل گره‌ها مولد ریشه، کرکدار، منشعب. برگها گروهی (دسته‌ای)، به قطر ۵-۱ سانتیمتر، دایره‌ای - کلیوی شکل، ۷-۹ رگبرگی، به‌طور منظم کنگره‌ای، سینوس قاعده‌ای عمیق و کم و

بصورت خوراکی توصیه می‌شود. برگ آن به‌عنوان مقوی و افزایش‌دهنده قدرت حافظه مصرف می‌شود، هم در مصرف داخلی و هم خارجی برای امراض پوستی سیفیلیسی مفید است. شیریه برگ گیاه برای درمان آب مروارید و دیگر امراض چشمی مفید است، همچنین برای رفع تب و اسهال کودکان کاربرد دارد. برگ آن برای معالجه سردردهای شدید توصیه می‌شود (6).

Centella asiatica (L.) Urban

بیش پا دهانه باز؛ دمبرگ‌ها ۲-۱۰ بار بلندتر از پهنک، اصولاً در سطح فوقانی کرکدار. دمگل آذینها ۲-۴ تایی در میان برگهای گروهی؛ گل‌های هر کپه ۲-۴ تایی؛ گل‌ها تقریباً بدون دمگل، قرمز رنگ؛ گلبرگ‌ها به طول ۱/۵ میلی‌متر. پرچمها به اندازه نصف اندازه گلبرگ‌ها. میوه‌ها قهوه‌ای، به طول ۳ میلی‌متر، به عرض ۳-۴ میلی‌متر، ضخامت ۱ میلی‌متر، پره‌دار، با پره‌های جانبی مشبک. پراکندگی جهانی: ایران، قفقاز، پاکستان، هند، آسیای جنوب غربی، اندونزی، چین، ژاپن، اقیانوسیه، امریکا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گیلان؛ مرداب انزلی؛ اطراف لاهیجان؛ اطراف رشت و فومن.

مصارف و کاربردها: باعث حفظ نیروی جوانی و قدرت می‌شود، سبب پذیرش و قدرت نگهداری حافظه می‌شود. تقویت‌کننده اعصاب و قلب، قابض و مدر است. برای درمان اختلال‌های پوستی، کم‌خونی، دیابت، سرفه، تنگی نفس، لاغری مفرط و جنون مفید است. گیاه به‌عنوان محلل و مقوی و در بیماریهای پوستی، جذام، سیستم عصبی و خون کاربرد دارد. قرص ساخته شده از گیاه برای تقویت فکری کودکان

Centella asiatica (L.) Urban

به‌عنوان معالجه‌کننده زخمهای پوستی، جذام و خوره و دیگر امراض پوستی، جوان‌کننده و دارای خاصیت باروری و زیادکننده میل جنسی، مقوی

– مصارف و کاربردهای مهم آن عبارت است از: مقوی، ضدروماتیسم، مدر و ملایم، مسکن و آرام‌بخش و گشادکننده رگهای سطحی؛ این گیاه

ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان، تجمع مایع در بدن، مشکلات گاستریتی، زخم گلو و جذام بکار می‌رود. شیر برک آن برای درمان زخمها و آسیب دیدگی‌ها بکار می‌رود. جوشانده برگ آن برای درمان ناراحتیهای عصبی داده می‌شود و خمیر برگ آن برای درمان روماتیسم، جذام، آملاس بیضه‌ها، آگزما، سوزاک، کورک‌ها و تومورها بکار می‌رود (9).

برای دستگاه گوارش و درمان‌کننده روماتیسم، معالجه‌کننده اسهال خونی در کودکان، آسم، برونشیت، تسریع‌کننده رشد مو، مقوی قلب و دارای اثر ضدتورمی می‌باشد (4).

- پودر گیاه برای تقویت مغز بکار می‌رود. جوشانده برگ آن برای درمان زیادی فشار خون، تب، عفونتهای دستگاه ادراری، سنگ کلیه، برونشیت، آسم،

Conium maculatum L.

Syn.: *Conium leiocarpum* (Boiss.) Stapf & Wettst.

E. poison hemlock, hemlock

شوکران، شوکران کبیر

ریشه سفید، دوکی شکل. بقیه ساقه فاقد تارهای ناشی از بقایای برگهای سالهای قبل. ساقه منفرد، ایستاده، به ارتفاع ۳-۳۰ متر، استوانه‌ای، با شیارهای کم عمق، بدون کرک، اغلب تا قسمتهای فوقانی لوله‌ای، سبز کلمی شونده، در بخش پایینی اغلب با نقاط صورتی تیره، در بالا منشعب یا بسیار پرشاخه؛ شاخه‌ها متناوب و گاهی فراهم. برگها نرم و تنک، بدون کرک، با محیطی سه گوشه - تخم مرغی، ۲-۴ بار شانه‌ای بخش؛ پایینی‌ها بزرگتر، به طول تا ۵۰، به عرض ۴۰ سانتیمتر، با دمبرگی استوانه‌ای - لوله‌ای؛ بالایی‌ها کوچکتر، شانه‌ای بخش کوچک با غلافی باریک، با لبه سفید؛ قطعات انتهایی معمولاً تخم مرغی - مستطیلی، شانه‌ای بریده، با بریدگیهای پایینی، بریده - دنداندار، فوقانی‌ها تقلیل یافته، فوقانی‌ترها کامل، بریدگیها یا دندانهای انتهایی معمولاً تخم مرغی - مستطیلی، نوک کند یا نوک تیز، نوک دار سفید. چترها بزرگ، جانبی‌ها (کناری‌ها) از مرکزی (انتهایی) بلندتر، ۷-۲۰ شعاعی؛ شعاعهای چتر و چترک‌ها در سمت داخلی اغلب زیر برگها متعدد، سه گوشه - سرنیزه‌ای، نوک دار، با لبه‌ای غشایی -

سفید، برگشته. برگها ۳-۶ تایی، تخم مرغی - سرنیزه‌ای، در قاعده پهن شده، اغلب بهم آمده، با لبه‌ای سفید - غشایی، برگشته. گیاهی بسیار سمی. پراکندگی جهانی: اروپا، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، افغانستان و عراق.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی اغلب خاکروب روی در کنار روستاها، جاده‌ها و اراضی تخریب تخریب یافته و بندرت در کنار جویبارها در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان، کرمانشاه، همدان، اراک، لرستان، چهارمحال و بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: این گیاه کاملاً سمی است؛ میوه و برگهای آن مصرف دارویی دارد و خواص درمانی: مسکن درد، ضد اسپاسم، ضعیف‌کننده نیروی جنسی و ضد سرطان دارد و در موارد سختی ماهیچه‌ای (ناشی از پارکینسون)، اسپاسم‌های ریه، روده و رحم و سرفه؛ اسپاسم (سیاه سرفه و آسم)، تنگی نفس ناشی از آمفیزم، نعوظ‌های دردناک و سوزش ادرار مصرف می‌شود (۱۰).

- گیاه برای گوسفند سمی است. ال‌کالوئید موجود در آن سمی است و سبب فلج عصبی و افسردگی سیستم عصبی مرکزی می‌شود، سبب تهوع و دل بهم خوردگی می‌شود. به عنوان مسکن و ضددرد مصرف می‌شود.

Conium maculatum L.

از گیاه ترکیبی دارویی است که برای انسداد سیستم لنفاوی بکار می‌رود. تئور آماده شده از گیاه برای جلوگیری از آب مروارید نارس مفید است (6).
 - گیاه بسیار سمی است، بدلیل سمی بودن بندرت به‌عنوان دارو مصرف می‌شود، برای درمان سرطان، تصلب شرایین، و تورم پروستات بکار می‌رفته است. گیاه هنگامی که به‌اشتباه بجای جعفری مصرف شود بسیار سمی است و مولد استفراغ، اسهال، سرگیجه، کوفتگی، رعشه و لغوه می‌باشد و ممکن است سبب مرگ شود. آکالوئیدهای آن با خشک کردن از بین می‌رود، بنابراین گیاه خشک شده آن برای دام کم‌خطرتر از نوع تازه آن است (5).

- شوکران در یونان باستان سمی مهلک در تنبیهات دولتی بوده است. سقراط فیلسوف یونانی با نوشیدن شیره (آب) شوکران مرد. کوبیده گیاه یا شیره آن را برای درمان تومورها، تورم‌ها و زخمها تجویز می‌کنند و سبب درمان نفوذ دردناک می‌باشد و بطور عمومی

Conium maculatum L.

معالج اسپاسم، بیماریهایی مانند داء الرقص، صرع، جنون حاد و سیاه سرفه است. عصاره استخراج شده

قابلیت سمی و کشندگی دارد. اما ترکیبات سمی شوکران با ایجاد اختلال تنفسی سبب مرگ می‌شود. در قرون وسطی بدلیل خواص تسکین‌دهندگی آن در موارد بیماریهای عصبی مانند صرع مصرف می‌شده است و امروزه به‌عنوان داروی خانگی برای درمان گرفتگی شریان‌ها و پروستات بکار می‌رود (2).

Coriandrum sativum L.

کاهی - قهوه‌ای شونده، بسیار معطر. خامه‌ها از پایک خامه ۲ - ۳ بار بلندتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، ایران، قفقاز، افغانستان و پاکستان، در اغلب نقاط جهان کاشته می‌شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی با ارزش به‌عنوان سبزی خورشیدی و به‌عنوان گیاه زراعی در اغلب نقاط ایران کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: میوه گیاه و روغن حاصل از تقطیر آن مصرف می‌شود و خواص درمانی ضدنفخ، بهبوددهنده هضم، مسکن، شیرافزا، بهبوددهندگی

در طب سنتی قرن ۱۹ به‌عنوان مسکن مرسوم بکار می‌رفته است (4).

- جوشانده میوه‌های نارس آن در یونان باستان وسیله‌ای برای اعدام بوده است. و سقراط از آن برای خودکشی استفاده کرد، شوکران مسکن، کاهش‌دهنده دردها و برطرف‌کننده اسپاسم‌ها می‌باشد، اگرچه

Coriandrum sativum L.

Syn.: *Coriandrum majus* Gouan, *Coriandrum diversifolium* Gilib., *Coriandrum globosum* Salisb., *Coriandrum melphitense* Ten. & Guss., *Selinum Coriandrum* E. H. L.

E. coriander, cellender

گشنیز

گیاه کاملاً بدون کرک، با ریشه دوکی شکل. ساقه‌ها ایستاده، به ارتفاع ۲۰ - ۷۰ سانتیمتر، استوانه‌ای، با شیارهای کم عمق، منشعب. برگهای قاعده‌ای سریع‌الریزان، با دم‌برگ بلند، به طول تا ۷ سانتیمتر، کامل یا سه‌لوبه یا سه‌بخشی یا شانه‌ای بخش ساده، با بریدگیهای گرد گوه‌ای، بریده - کنگره‌ای؛ برگهای پایین ساقه با دم‌برگ کوتاه، ۱ - ۲ بار شانه‌ای بخش، با قطعات اولیه کم، تخم‌مرغی پهن، با قاعده‌ای گوه‌ای، شانه‌ای بریده، با قطعات انتهایی بریده - کنگره‌ای پهن، با دندانه‌های نوک‌کند، نوک‌دار؛ میانی و بالایی‌ها با غلافی مستطیلی، با لبه‌ای غشایی - سفید، ۲ - ۳ بار شانه‌ای بخش، با بریدگیهای خطی یا نخ‌شکل، تنک، کامل. چتر مرکزی از جانبی‌ها بالاتر، ۳ - ۵ شعاعی، با شعاعهای نامساوی، به طول ۱ - ۲ سانتیمتر. برگه‌ها وجود ندارند یا منفرد. برگ‌ها اغلب سه‌تایی، بسیار باریک، نخ‌شکل - درفشی، نیش‌دار. گل‌های بیرونی چترک‌های خارجی ناجور شکل (نامتقارن). گلبرگها شدیداً نامساوی؛ خارجیه شعاعی؛ میانی‌ها فقط با یک لوب شعاعی؛ درونی‌ها کوچکتر با نوک برگشته. دندانه‌های کاسه گل‌های کناری از میانی و درونی‌ها خیلی بلندتر. میوه‌ها به قطر ۱/۵ - ۵ میلی‌متر، زرد

از گریپ است. عصاره دانه آن به عنوان ضدباکتری و مسکن در موارد آرایشی و شامپو بکار می رود. به همراه روغن کرچک برای درمان روماتیسم مفید است. دانه های سرخ شده آن برای درمان سوء هاضمه مفید است. ضماد آن برای درمان زخم های مزمن و کفگیرک توصیه می شود. بخشها و اندام های مختلف گیاه مفید برای درمان دردهای طحال، زخمها، زخم های مقاربتی و سیفلیس است (6).

– به عنوان بادشکن، مقوی معده، ضد اسپاسم و محرک قوای جنسی بکار می رود. دود میوه آن مثل سیگار کشیدن برای درمان و تسکین سردرد بکار می رود. خاصیت کاهش قند خون دارد. از میوه های آن گاهی برای معطر کردن سیگار استفاده می شود. روغن آن در استعمال خارج برای درمان روماتیسم و دردهای مفصلی بکار می رود. میوه های آن به عنوان چاشنی

قاعدگی، مدر و کرم کش دارد و در استعمال داخلی به عنوان ضدنفخ، محرک معده و محرک (حافظه و قوای جنسی) مصرف می شود و در استعمال خارجی ضد دردهای موضعی است (10).

– گشنیز خواص درمانی: مقوی معده، ضد اسپاسم، ضدنفخ، ضد میکرب و ضدقارچ دارد و جهت درمان گاستریت (ورم معده)، رفع اسهال و برطرف کردن ترش کردن معده بکار می رود و در طب عوام به عنوان ضد کرم، کاهش درد مفاصل و روماتیسم مصرف می شود (۱۲).

– گشنیز معطر، محرک، مقوی، بادشکن، اشتها آور، صفرابر، خنک کننده، مدر و محرک قوای جنسی است. برگ های آن بادشکن و صفرابر است. جوشانده آن برای درمان زخم های گلو و نزله و شستشودهنده چشم در ورم ملتحمه بکار می رود. میوه های آن جلوگیری کننده

Coriandrum sativum L.

مصرف می‌شود (5).

– گشنیز بیشتر از دو هزار سال در سراسر آسیا، شمال آفریقا و اروپا بکار می‌رفته است، در نوشته‌های عبری و مصر باستان اطلاعاتی در مورد آن وجود دارد. گشنیز بیشتر به‌عنوان ادویه بکار می‌رود تا گیاه دارویی. با وجود این دم‌کرده گیاه، دارویی ملایم برای درمان نفخ، جمع شدن باد در

شکم و دل‌پیچه می‌باشد. اسپاسم روده را فرو می‌نشانند و اثرات ضدتنش عصبی دارد. گشنیز برای خوشبو کردن دهان جویده می‌شود بخصوص بعد از خوردن سیر. بصورت مایع در استعمال خارج برای درمان روماتیسم بکار می‌رود، در اروپا بصورت سنتی بدلیل وجود ترکیبات محرک قوای جنسی آن مصرف می‌شود (4).

کوتاهتر، سرانجام خمیده.

پراکندگی جهانی: در اغلب نقاط جهان کاشته می‌شود. تیپ از مصر.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مرکز، اصفهان، یزدآباد (کاشته شده)، یزد، عقدا، تهران، گرمسار، بین تهران و سمنان؛ گیاه کاشته شده در خراسان (سبزوار).

مصارف و کاربردها: میوه‌های این گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: ضدنفخ، بهبوددهنده هضم، مسکن، شیرافزا، بهبوددهنده قاعدگی، مدر و کرم‌کش دارد و در موارد نفخ، سوء هاضمه‌های عصبی، بلع هوا، تحریکات قلبی – عروقی، نارسایی قاعدگی، دوران شیردهی، انگل‌های روده و در استعمال خارجی برای معالجه دلمه شدن شیر در پستان و کاهش قدرت شنوایی مصرف می‌شود (۱۰).

Cuminum Cyminum L.

Syn.: *Cuminum officinale* Garsault, *Cuminum odorum* Salisb.

E. cumin, cummin

زیره سبز

گیاه یکساله ظریف، به ارتفاع ۱۵–۳۰ سانتیمتر. برگها با قطعات نخی شکل و بریدگیهای زیاد. برگها ۵–۶ تایی، نخی شکل، بدون بریدگی یا با قطعات ۳ تایی نخی شکل. شعاعهای چترها ۳–۶ تایی، به طول ۵–۱۰ میلیمتر. برگکها خطی – طویل، با لبه‌های سفید. گلبرگها قرمز، نامساوی. میوه‌ها به طول ۵–۶ میلیمتر، مستطیلی، با خارهای موی ریش مانند. دندانه‌های کاسه گل درفشی، تاجک مانند؛ پره‌های اولیه نخیشکل؛ کانال هدایت شیرابه در بخش پایین کانال بین پره‌ای منفرد، بطرف سطح داخلی مریکارپ دوتایی. خامه‌ها

Cuminum Cyminum L.

– اگرچه میوه‌های آن بمقدار زیاد به‌عنوان ادویه و چاشنی در غذاهای فصلی مصرف می‌شود، اما از نظر دارویی ارزش زیادی ندارد. آنها بادشکن، ضد اسپاسم، معطر و مقوی معده هستند، زیره سبز معمولاً در داروهای دامپزشکی مصرف می‌شود (5).

– ادویه‌ای عمومی و گیاه دارویی در مصر باستان، زیره سبز برای بیماری سیستم هضم غذا، بیماری‌های سینه و سرفه‌ها به‌عنوان ضد درد و درمان پوسیدگی دندان بکار می‌رود. زیره سبز مشابه دیگر خویشاوندانش مثل زیره سیاه اروپایی / *Carum Carvi* و انیسون / *Pimpinella Anisum* فسخ و باد شکم را تسکین می‌دهد و مراحل کامل هضم غذا را بهبود می‌بخشد. گاز شکم را کم و روده را شل و آرام می‌کند. در طب سنتی هندوستان زیره سبز برای رفع بی‌خوابی، سرماخوردگی و تب و مخلوط در خمیر و آب پیاز برای درمان عقرب‌گزیدگی بکار می‌رود. دانه‌های آن تولید شیر پستان را بهبود می‌بخشد، نقشی که با رازیانه / *Foneaiculum vulgare* مشترک است (4).

– اثرات درمانی زیره سبز: سقط‌کننده، ضددرد، بی‌حس‌کننده، ضدکرم، ضدچسبندگی پلاکت‌ها، ضدباکتری، ضدسم، ضدصفرا، ضدباروری، ضدالتهاب، ضداسیدان، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضدتومور، تقویت‌کننده قوای جنسی، قایض، ضدنفخ، ضداحتقان، معرق، هضم‌کننده غذا، ادرارآور، شیرافزا، قارچ‌کش، لاروکش، محرک، تقویت‌کننده معده، تقویت‌کننده رحم و التیام‌دهنده زخم می‌باشد (۱۲).

میوه زیره سبز بادشکن، معطر، اشتهاآور، مدر، محرک، شیرآور و قایض، خنک‌کننده، مفید برای گرفتگی صدا، سوء هاضمه، اسهال مزمن و تب‌های مزمن است. افزایش‌دهنده اشتها و نیرو است، برای معالجه نفخ، دل‌بهم‌خوردگی و استفراغ، اسهال، سوء هاضمه و بیماری‌های پوستی بکار می‌رود. خمیر آن برای کاهش دادن خارش و درد بکار می‌رود و برای درمان عقرب‌گزیدگی مفید است. عصاره اتری آن ضد اسپاسم و کم‌کننده فشار خون است (6).

Daucus Carota L.

E. garden carrot

هویج خودروی

گیاه یکساله یا دو ساله، اغلب ضخیم، کرکدار. ساقه به ارتفاع ۴۰-۱۵۰ سانتیمتر یا بلندتر، منشعب. برگ‌ها ۲-۳ بارشانه‌ای، بدون کرک یا کرکی زیر، با قطعات گوناگون، خطی یا سرنیزه‌ای. چترها توگود یا تخت؛ شعاعها متعدد، راست، بهم آمده. برگ‌ها مساوی اندازه چترها یا کمی کوتاهتر، ۱-۲ بارشانه‌ای بخش. برگ‌های چترهای خارجی سه‌بخشی، داخلی‌ها ساده. گلبرگ‌ها اغلب سفید، بندرت ارغوانی شونده؛ گلهای مرکزی اغلب ارغوانی تیره. میوه‌ها به طول ۲-۴ میلیمتر؛ پره‌ها خاردار؛ خارها از قطر میوه بلندتر نیستند. گیاه از نظر اندازه متوسط. چترهای انتهایی به‌قطر

Daucus Carota L.

--subsp. *Carota*

۵-۱۰ سانتیمتر. پره‌های ثانویه با خارهای ساده، بندرت دوپاره.

استعمال داخلی جهت درمان ضعف، اختلالات کمبود مواد معدنی، راشیتیسم و پوسیدگی‌های دندان، کم‌خونی، برخی انواع ضعف دید، التهاب قولون، دردهای روده‌ای، اسهال کودکان و بزرگسالان، عفونت‌های ناشی از کولی باسیل، زخم‌های گوارشی، خونریزی‌های گوارشی، یبوست، بیماری‌های ریوی (سل، برونشیت‌های مزمن، آسم)، خنازیر، روماتیسم، نقرس، سنگ کلیه، تصلب شراین، نارسایی‌های کبدی - صفراوی، یرقان، کمبود ترشح شیر در مادران شیرده، اختلال‌های پوستی، انگل‌های روده (تنیا)، پیشگیری‌کننده از بیماری‌های عفونی و تحلیل برنده، پیشگیری‌کننده از پیری و چروک پوست بکار می‌رود و در استعمال خارج جهت مداوای زخم‌ها، سوختگی‌ها، دمل‌ها، انواع اختلال پوستی (ناشی از آگزما، التهابات پوستی)، سرمازدگی، ترک‌های جلدی، آبسه‌ها و سرطان‌های

پراکندگی جهانی: در اغلب نقاط جهان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای: گرگان، آذربایجان، اصفهان، فارس، خراسان و تهران. انواع زراعی آن با نام *Daucus Carota* var. *sativus* در سراسر ایران کاشته می‌شود و به مصرف غذایی می‌رسد.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده این گیاه گوشت ریشه، شیره (آب) هویج، برگ‌های خشک و میوه (دانه) می‌باشد و خواص درمانی: مقوی، تأمین‌کننده مواد معدنی، ضد کم‌خونی، افزایش‌دهنده گلبول‌های قرمز و هموگلوبین، افزایش‌دهنده ایمنی بدن، منظم‌کننده کار روده (ضداسهال و ملین)، ضد عفونت و التیام‌بخش معده و روده‌ها، تصفیه‌کننده خون، روان‌کننده صفرا، مفید در درمان بیماری‌های سینه، مدر، شیرافزا، دافع کرم، طراوت‌بخش پوست و التیام‌بخش زخم‌ها دارد و در

Daucus Carota L.

خودروی مدر است. آن را بر علیه التهاب مثانه و تشکیل سنگ کلیه، کوچک کردن سنگ های تشکیل شده بکار می برند. محرک قاعدگی است و در طب عوام برای درمان خماری صبحگاهی مصرف می شود. هم برگها و هم دانه های آن نفخ را تسکین و هضم را منظم می کند (4).

جنس *هویج* / *Daucus L.* در ایران ۶ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله معطر دارد. نژادی اصلاح شده از *Daucus Carota* بصورت زراعی کاشته می شود و ریشه آن مصرف خوراکی شناخته شده ای دارد، در اینجا فهرستی از گونه های مختلف این جنس ارائه می شود.

هویج یکساله *Daucus Broteri* Ten.

هویج منقوط، هویج ریش دار *Daucus guttatus* Smith.

هویج ساحلی خزری *Daucus littoralis* Smith subsp. *hyrcanicus* Rech. f.

هویج یکساله *Daucus microscias* Bornm. & Gauba

هویج کوتاه چتر

هویج قبرسی، هویج گنویی *Daucus subsessilis* Boiss.

با توجه به اینکه از نظر دارویی و مصارف آن بیشتر کاربردهای *هویج* *فرنگی* / *Daucus Carota* var. *sativus* شناخته شده می باشد. بنابراین با توجه به معطر بودن سایر گونه های این جنس توصیه می شود در ارتباط با کاربردهای این گونه ها نیز تحقیقات کاربردی صورت بگیرد (مؤلف).

اندازه چترها یا کمی کوتاهتر، ۱-۲ بار شانه ای بخش. برگهای چترک های خارجی سه بخشی، داخلها ساده. گلبرگها اغلب سفید، بندرت ارغوانی شونده؛ گلپای مرکزی اغلب ارغوانی تیره. میوه ها به طول ۲-۴ میلیمتر؛ پره ها خاردار؛ خارها از قطر میوه بلندتر نیستند.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده گیاه ریشه و دانه های آن است. *هویج* *فرنگی* مدر،

پستان مصرف می شود (۱۰).

- مهمترین اثرات درمانی *هویج*: ضد کرم، ضد باکتری، ضد باروری، ضد ترشح شیر، آنتی اکسیدان، ضد تب، ضد عفونی کننده، افزایش دهنده قوای جنسی، قابض، مقوی قلب، ادرار آور، محافظ قلب، کاهش دهنده قند خون، کاهش دهنده پرفشاری خون، کم کننده اسید اوریک خون، گشاد کننده عروق، محرک و شل کننده عضلات می باشد (۱۲).

- دانه های آن بادشکن، مقوی معده، محرک قوای جنسی و مقوی اعصاب است. روغن برگ آن سبب انقباض رحم می شود. میوه های آن مدر، بادشکن، قاعده آور، کرم کش و ضد سیفلیس هستند. گیاه خاصیت کاهش قند خون دارد. میوه های آن غذایی مناسب برای کودکان هستند و دارای ترکیبات تشکیل دهنده پوست هستند و در موارد اسهال در کودکان شیرخوار مصرف می شوند (5).

- این سبزی رایج بطور عجیبی سم زداست. کید را تقویت، جریان ادرار را تحریک و مواد زاید بدن را از کلیه ها دفع می کند. آب *هویج* کاشته شده نوشابه ای لذیذ و مسمومیت زدایی با ارزش است. کاروتن موجود در آن به ویتامین A تبدیل می شود. این گیاه مغذی سبب بهبود شب کوری و دید عمومی می شود. ریشه خام *هویج* رنده شده یا خمیر شده دارویی مفید برای دفع کرمک به ویژه در کودکان است. برگهای *هویج*

***Daucus Carota L. var. sativus* DC.**

Syn.: *Daucus sativus* (Hoffm.) Roehl.

E. garden carrot

هویج فرنگی

گیاه یکساله یا دوساله، اغلب ضخیم، کردار. ساقه به ارتفاع ۴۰-۱۵۰ سانتیمتر یا بلندتر، منشعب. برگها ۲-۳ بار شانه ای، بدون کرک یا کرکی زیر، با قطعات گوناگون، خطی یا سرنیزه ای. چترها توگود یا تخت؛ شعاعها متعدد، راست، بهم آمده. برگها مساوی

Daucus Carota var. *sativus* L.

ضخیم (پهن)، در حالت خشک با شیارهای کم عمق؛ برگهای فوقانی اغلب به غلافی ساقه آغوش و بزرگ با نوک دراز تقلیل یافته. چترها با دمگل آذین کوتاه و ضخیم یا تقریباً بدون دمگل آذین، با کرکهای هلوبی-پشمالوی سفید، سرانجام کم و بیش بدون کرک شونده، کروی. تخمدان کرک مخملی. میوه‌ها به طول ۸، به عرض ۵-۶ میلی‌متر، بیضوی پهن، قهوه‌ای-مایل به بنفش، ابتدا با کرکهای هلوبی-پشمالوی سفید، سرانجام بدون کرک شونده؛ پره‌ها نخی شکل، آشکار؛ کانالهای بین پره‌ای آشکارا با یک کانال هدایت شیرابه؛ در سطح داخلی مریکارپ ۲-۴ کانالی. پراکندگی جهانی: انحصاری ایران. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اغلب در نواحی بیابانی و با خاکهای گچی - آهکی در نقاط

برطرف‌کننده انسداد و محرک است. اثر مفید روی کلیه‌ها، جلوگیری‌کننده از تجمع مایع و جلوگیری‌کننده از رسوبات گرد آجری ادرار دارد. اثر فعال و با ارزشی در درمان تجمع مایع، دردهای ادراری، سنگ مثانه و عفونت‌های کیسه مثانه دارد. برای درمان جذام، بواسیر و غدد بدخیم بکار می‌رود. به عنوان تصفیه‌کننده خون و گندزدا بکار می‌رود. تصفیه‌کننده خون است و برای درمان اسهال مزمن بکار می‌رود. جوشانده هویج مفید برای درمان زردی و صفرا است. پماد و ضماد آن به همراه روغن خوک برای درمان سوختگی مفید است، به همراه برگها به عنوان ضماد برای درمان زخمهای ترشح‌دار و زخمها بکار می‌رود. دانه‌های آن بادشکن، معطر، محرک و برای افزایش میل جنسی (قهوه باء) و مقوی سیستم عصبی بکار می‌رود و برای درمان دردهای رمی و سقط‌آور استفاده می‌شود. برای درمان بیماریهای کلیوی و تجمع مایع در بدن استفاده می‌شود (6).

Dorema ammoniacum D. Don

E. Bombay sumbul, ammoniac plant, gum ammoniacum plant

وشق، کما کندل، وشا

بیخ ساقه ضخیم؛ بقه پوشیده از رشته‌های ناشی از بقایای دمبرگهای برگهای سالهای قبل. ساقه به ارتفاع تا ۱۸۰-۲۵۰ سانتیمتر، به قطر ۳-۶ سانتیمتر، در بالا با شاخه‌های متناوب پانیکولی، در ابتدا زرد گاهی-سبز رنگ، سرانجام قهوه‌ای شونده، با گره غیر ضخیم. برگها همگی قاعده‌ای، سه بخشی؛ قطعات اولیه شانه‌ای، بندرت دو بار شانه‌ای؛ قطعات انتهایی بزرگ، همگی به محور پهن چسبیده، با قاعده‌ای ممتد و پهن، کم و بیش بهم پیوسته؛ پایینی‌ها گاهی دوپاره نامساوی، به طول ۴-۱۰، به عرض ۱/۵-۴/۵ سانتیمتر، کم و بیش نوک‌تیز؛ دمبرگ و محور برگ

Dorema ammoniacum D. Don

چندساله و شیرابه‌دار دارد که با نامهای فارسی کندل، کماکندل، وشا و وشق در بین مردم شناخته می‌شوند، در اینجا به نامهای علمی آنها اشاره می‌شود تا اطلاعات جامع‌تری نسبت به آنها ارائه گردد.

Dorema Aitchisonii Korov. ex M. Pimen.

کندل افغانی، کندل خراسانی

Dorema ammoniacum D. Don وشق، وشا، کماکندل

Dorema Aucheri Boiss. کندل کوهی، بیلهر

Dorema aureum Stocks کندل زرد

Dorema glabrum Fisch. & C. A. Mey.

کندل آذربایجانی

Dorema gummiferum (Jaub. & Spach) K. Korol

کندل صمغی، کندل صمغ‌دار

Dorema hyrcanum Kos. pol. کندل خزری

گونه بیلهر / *Dorema Aucheri* Boiss. در مناطقی از کرمانشاه با نام محلی زو (Zu) در اوایل بهار به

مختلف استانهای اصفهان، یزد، بلوچستان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: شیرابه رزینی روغنی آن مصرف می‌شود. در طب سنتی هندی و غربی مصرف می‌شود، امروزه در کتاب دستور داروسازی انگلستان به عنوان ضد اسپاسم و خلط‌آور مصرف می‌شود. دارویی ویژه برای درمان برونشیت‌های مزمن، آسم و سرفه‌های دائمی می‌باشد. وشا گاهی برای افزایش عرق و قاعدگی (به عنوان عرق‌آور و قاعده‌آور) بکار می‌رود (4).

گم آمونیاک در گذشته مصرف زیاد در درمان بیماریها داشته، بطوریکه از آن به عنوان مقوی، نیرودهنده، قاعده‌آور و خلط‌آور استفاده می‌شده است. گم آمونیاک در برونشیت‌های مزمن و تنگی نفس بکار می‌رود (۱۱).

جنس *Dorema* D. Don در ایران ۷ گونه گیاه

نام عمومی وشا یا کندل بفروش می‌رسند. جا دارد که برای تعیین میزان ارزش دارویی آنها طی برنامه‌ای منسجم تحقیقات سنجیده‌ای صورت گیرد (مؤلف).

مصرف تغذیه می‌رسد و بجز کندل آذربایجانی، کندل خزری و کندل کوهی (بیلهر) همگی دارای شیرابه‌ای هستند که توسط مردم محلی استخراج می‌شوند و با

Dorema glabrum Fisch. & C.A. Mey.

Dorema ammoniacum D. Don

Dorema Aucheri Boiss.

Dorema glabrum Fisch. & C.A. Mey.

گوشه، با میکارپ‌های به پشت نافشرده، با فلس‌های سرنیزه‌ای باریک، نوک‌تیز، بدون‌کرک، با سطحی (چهره‌ای) پرزدار.

پراکندگی جهانی: ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی کم و بیش رطوبت‌پسند در نقاط جلگه‌ای و دامنه‌ای کوهستانی استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان، لرستان، خوزستان، خراسان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: این گونه در وسعت محدود توسط مردم گیلان و غرب مازندران به‌عنوان سبزی معطر و با نامهای محلی مذکور (چوچاخ، چوچاق، زلنگ) بکار می‌رود و ارزش‌های دارویی آن بخوبی شناخته نشده است (مؤلف).

لازم است یادآوری گردد که جنس *Eryngium* L. نام فارسی زول در ایران ۱۰ گونه دارد که همگی آنها کم و بیش معطر بوده و هریک دارای عطر قوی تا ضعیف می‌باشند و بعلت خاردار بودن در طب سنتی کمتر مصرف می‌شوند. جا دارد با توجه به کاربریهای محدود و مصارف محلی کم آنها طی برنامه‌ای منسجم به تحقیق پیرامون کاربردها و احیاناً مصارف دارویی آنها بپردازیم. در اینجا به نامهای علمی گونه‌های مختلف آن اشاره می‌کنیم.

Eryngium caeruleum M. B.

Syn.: *Eryngium caucasicum* Trautv., *Eryngium Biebereinsteinianum* Nevski, *Eryngium Pskemense* Pavlov.

چوچاخ، چوچاق، اناریجه

گیاهانی چند ساله یا دو ساله، اغلب به‌رنگ آبی آسمانی. ساقه‌ها منفرد، استوانه‌ای، شیاردار، با گل‌آذین به ارتفاع ۳۰ تا ۵۰ به‌ندرت تا ۱۰۰ سانتیمتر، در بخش فوقانی با شاخه‌های دو شاخه‌ای واگرا، با شاخه‌های فرعی متعدد، افقی برگشته، مولد گل‌آذین دپییمی مترکم. برگهای قاعده‌ای علفی، سریع‌الریزان، با دمبرگ بلند؛ پهنک برگ با محیطی تخم‌مرغی، کامل یا سه‌بخشی، با قاعده‌ای قلبی، با لوبهای مستطیلی، با لبه کنگره‌ای درشت یا دندان‌های خاردار؛ برگهای حائل گل‌آذین بدون دمبرگ، سخت شکننده، پنجه‌ای منقسم، با لوبهای ۳-۵ تایی، سرنیزه‌ای، به طول تا ۴ سانتیمتر، برگشته، خاردار. کپه نیمه‌کروی، کوچک، به‌قطر حدود ۱۰ میلیمتر. پرگه‌های گریبانی ۴-۶ تایی، خطی-سرنیزه‌ای، درفشی، واگرا، با لبه خاردار تنک، به طول ۲-۴ سانتیمتر، به عرض ۱-۴ میلیمتر، ۳ برابر اندازه کپه. برگک‌ها کامل، درفشی، بیرونی‌ها کم و بیش به‌طور مشخص سه دندان‌های، از گلها بلندتر. دندان‌های کاسه مستطیلی-سرنیزه‌ای، نوک‌دار، با لبه بدون‌کرک. میوه‌ها واژ تخم‌مرغی، سه

***Eryngium caeruleum* M.B.**

***Eryngium caeruleum* M. B.**

- Eryngium Billardieri* F. Delaroche   زول
- Eryngium Bornumlleri* Nab.   زول آبی، زول برگ پهن
- Eryngium Bungei* Boiss.   زول خراسانی
- Eryngium caeruleum* M.B.   زلنگ، چوچاخ، چوچاق
- Eryngium creticum* Lam.   زول گرمسیری، زول کرتی
- Eryngium glomeratum* Lam.   زول خارآلود، زول پرساقه
- Eryngium Noeanum* Boiss.   زول بیابانی
- Eryngium pyramidale* Boiss. & Hausskn.   زول مخروطی
- Eryngium thyrsoideum* Boiss.   زول گرزنی
- Eryngium Wanaturi* Woron.   زول برگ گندمی
- لازمه آشنایی با آنها و کاربردهای دارویی، صنعتی و ... نیازمند انجام تحقیقات منسجم دارویی است (مؤلف).

Eryngium Billardieri F. Delaroche

Eryngium thyrsoideum Boiss.

Eryngium creticum Lam.

Eryngium thyrsoideum Boiss.

Eryngium Bungei Boiss.

Eryngium caucasicum Trautv.

Eryngium Noeanum Boiss.

Falcaria vulgaris Bernh.***Falcaria vulgaris* Bernh.**

Syn.: *Sium Falcaria* L., *Drapanophyllum sioides* Wibel., *Falcaria Rivinii* Host, *Falcaria sioides* (Wibel) Ascherson, *Falcaria persica* Stapf & Wettst., *Falcaria vulgaris* Bernh. var. *persica* (Stapf & Wettst.) Bornm.

E. common falcaria, field falcaria

قازیاغی

ریشه دوکی شکل. ساقه به ارتفاع ۳۰-۷۰ سانتیمتر، با شاخه‌های منقسم متعدد، استوانه‌ای، بدون کرک یا در بخش پایینی کرکی. برگها تقریباً چرمی؛ برگهای قاعده‌ای و پایین ساقه ۱-۲ بار سه تایی یا شانه‌ای بخش، اغلب بدون کرک، دمبرگ‌دار، با قطعاتی به طول ۵-۱۰ سانتیمتر، به عرض ۳-۸ میلی‌متر، خطی یا سرنیزه‌ای، بندرت واژ سرنیزه‌ای، کم و بیش داسی شکل، دندانه اره‌ای-غضروفی؛ برگهای بالای ساقه اغلب سه قسمتی، با دمبرگ غلاف‌دار. چترها با دمگل آذین بلند، با شعاعهای تقریباً مساوی ۷-۱۵ تایی؛ شعاعها به طول ۱-۳ سانتیمتر. برگه‌ها و برگ‌ها درفشی، به طول تا ۸ میلی‌متر، نامساوی، خطی-درفشی. مریکارپ‌ها به طول ۴-۵، به عرض ۵/۸-۰/۸ میلی‌متر، مستطیلی-خطی، استوانه‌ای؛ پره‌ها کمی خمیده، جانبی‌ها لبه‌دار؛ کانال‌های هدایت شیرابه در کانال‌های بین پره‌ای و نیمه سطح داخلی مریکارپ منفرد.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی و آفریقای شمال غربی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، مازندران، آذربایجان، کردستان، لرستان، بختیاری، سمنان، تهران، یکی از علفهای هرز رایج در باغها، مزارع و اراضی رها شده، کنار جاده‌ها و دامنه‌های کوهستانی می‌باشد.

مصارف و کاربردها: نام فارسی قازیاغی برای اغلب خوانندگان این کتاب نامی آشناست، زیرا در بیشتر نقاط ایران بجز نواحی گرمسیری جنوب این گیاه بصورت علف هرز در کنار مزارع، باغها و بعضاً دامنه‌های کوهستانی و اراضی تخریب یافته می‌روید و

به عنوان سبزی صحرایی در اوایل بهار برگهای جوان آن که معطر نیز هست مصرف می‌شود، اما ارزش دارویی آن بخوبی شناخته شده نیست و در بازار گیاهان دارویی ایران جایگاه خاصی برای آن تعریف نشده است (مؤلف).

Ferula alliacea Boiss.

نیش عقرب بکار می‌رود و گندزدای روده‌ای و بادشکن نیز می‌باشد (6).

- جنس کما / *Ferula* L. در ایران نزدیک به ۳۳ گونه دارد که همگی با داشتن برگهای مرکب با بریدگیهای زیاد و قطعات بزرگ یا بسیار کوچک به شکلهای گوناگون، مستطیلی، خطی، خطی - سرنیزه‌ای و غلاف مشخص دمبرگی و گل‌آذین با گل‌های بارور و عقیم به رنگ زرد تا سفید و بوی عطر اغلب دلنشین تا بدبوی شناخته می‌شوند. همگی آنها کم و بیش شیرابه دارند، اما تعدادی از آنها شیرابه‌ای بارزتر و بیشتر دارند که در مناطق مختلف مربوط به رویشگاه آنها توسط مردم محلی برداشت می‌شوند و با نامهای باریجه، آتقوزه، قاسنی، سکینج، آتقوزه تلخ و آتقوزه شیرین شناخته می‌شوند. تحقیقات نشان داده است که بیشتر این شیرابه‌ها به مصرف صادرات می‌رسند و ترکیبات تبدیل شده قابل

Ferula alliacea Boiss.

گیاه چندساله. کرکدار. ساقه به ارتفاع تا ۱۰۰-۱۲۰ سانتیمتر، در قاعده به ضخامت تا ۳ سانتیمتر، شیاردار، مایل به قرمز. برگهای قاعده‌ای ۲ تا ۳ بار شانه‌ای بخش، به طول تا ۴۵، به عرض ۳۰ سانتیمتر، با لوبهای مستطیلی - تخم‌مرغی یا خطی - گوه‌ای، بدون تقسیم یا ۲-۳ لوبکی، با طول ۸-۱۰، به عرض ۲-۳ سانتیمتر، با دو سطح کرکی، تقریباً بدون غلاف مشخص، با دمبرگ مشخص؛ برگهای فوقانی ساقه با لوبهای کوچکتر، در قاعده غلافدار؛ برگهای زیر گل‌آذین با غلافهای کاملاً پهن کرکی، غشایی؛ پهنک برگها کم و بیش تحلیل یافته یا با لوبهای کوچک. گل‌آذین پانیکول کم و بیش کروی، با چترهای متعدد. دمگل آذینهای میوه‌دار معمولاً ضخیم، چوب پنبه‌ای. چترهای میوه‌دار با شعاعهای ۲۰-۲۵ تایی، در کنار دمگل آذینهای منتهی به چترهای عقیم؛ شعاعها به طول ۲-۶ سانتیمتر. بدون کرک. چترک‌ها با ۱۶-۲۰ گل. دمگلها بسیار نازک، کم و بیش هم‌اندازه مریکارپ‌ها. مریکارپ‌ها تخم‌مرغ - مستطیلی، به طول ۱۲-۱۶، به عرض ۶-۱۱ میلی‌متر.

پراکندگی جهانی: انحصاری ایران، نمونه تیپ از نیشابور و مشهد.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: خراسان: اطراف نیشابور و کاشمر؛ ارتفاعات بزق؛ بین بزق و نیشابور.

مصارف و کاربردها: صمغ و رزین آن برای درمان گزیدگی نیش عقرب و گندزدای روده‌ای و بادشکن بکار می‌رود. مفید برای درمان هیستری و صرع است. شیرابه استخراج شده از آن اشتهاآور، مفید برای هضم، محرک معده و روده، ضدنفخ، بادشکن، مقوی سیستم عصبی، محرک رحم، ضد اسپاسم و مفید برای درمان تب‌های تیفوئیدی و برطرف‌کننده سرفه و نفس بدبوی است. مفید برای عفونت سینه، آسم، سیاه‌سرفه و سرفه خشک است. در درمان هیستری، صرع و گزیدگی

از ایران معرفی شده که نیازمند تحقیق منسجم تر و دیدن نمونه‌های تیپ مربوط به *Ferula Badghysi* می‌باشد.

**Ferula Behboudiana* (Rech. f. & Esfand.) Cham-berlain
کمای ایلامی

**Ferula diversivittata* Regel & Schmalh.

کمای معطر

**Ferula flabelliloba* Rech. f. & Aell.

کمای بینالودی، کمای بادبزنی

Ferula foetida (Bunge) Regel

گندکما (بغل آقوزه)

*Ferula Gabrielli Rech. f.

کمای جندقی (آقوزه تلخ یا شیرین در بین مردم)

Ferula gumosa Boiss.

قاسنی، بارجه

Ferula Haussknechtii Wolff ex Rech. f.

کمای ساورزی، انگبون

Ferula hirtella Boiss.

کمای بیابانی

Ferula karakalensis Korov.

کمای کیت‌داغی

*Ferula kashanica Rech. f.

کمای کاشانی

Ferula latisecta Rech. f. Aell.

کمای هزارمسجدی، کمای صخره‌روی

*Ferula lutensis Rech. f.

کمای لوتی

**Ferula macrocolea* (Boiss.) Boiss.

کمای ظریف

**Ferula microcolea* (Boiss.) Boiss.

کمای گنج‌دوست

Ferula oopoda (Boiss. & Buhse) Boiss.

کمای غلاف‌دار

Ferula orientalis L.

کمای شرقی

Ferula ovina (Boiss.) Boiss.

کما

*Ferula persica Wild.

کمای ایرانی

**Ferula pseudoalliacea* Rech. f.

کمای کوه پاریز

Ferula rigidula DC.

کمای خوئی، کمای شکننده

Ferula Schtschurowskiana Regel & Schmalh.

کمای ترکستانی

مصرف آنها مجدداً به ایران برمی‌گردد و به‌عنوان دارو، مواد حجم‌دهنده لوازم آرایشی، دارویی و ... به مصرف می‌رسند. در ضمن بمقدار بسیار کم و ناچیز نیز در طب سنتی ایران از آنها به‌عنوان کرم‌کش و تقویت‌کننده دستگاه گوارش استفاده می‌کنند. در بسیاری از موارد نیز مردم براساس حس چشم و هم‌چشمی و بدون دلیل جوانه‌های تازه روئیده آنها را مصرف می‌کنند که این امر سبب ریشه‌کن شدن و نابودی آنها می‌شود، بطوریکه امروزه میزان برداشت این شیرابه‌ها با توجه به مسائل اقتصادی و اجتماعی و افزایش جمعیت مصرف‌کننده رو به کاهش گذاشته است. در ضمن در طی سالهای اخیر با گسترش دانش شیمی گیاهی اغلب ترکیبات شیمیایی گونه‌های فراوان و مشهور و محلی آنها شناخته شده‌اند. بدون اینکه به ارزش واقعی دارویی، صنعتی، آرایشی و ... آنها پی برده شود. بنابراین جا دارد طی مراحل تحقیقاتی منسجم و با شناخت دقیق این گونه‌ها و برنامه‌ریزی صحیح در جهت برداشت و شناخت ترکیبات و مواد مؤثره با تبدیل مواد به ترکیبات با ارزش دارویی، صنعتی و ... با تغییر مواد خام به مواد قابل مصرف به ارزش افزوده آنها که حداقل آن حفظ آب و خاک می‌باشد دست یافت و از نابودی و رو به انقراض گذاشتن آنها جلوگیری کرد. در اینجا برای آگاهی بیشتر نامهای علمی گونه‌های مختلف *Ferula* L. ارائه می‌شود.

Ferula alliacea Boiss.

**Ferula Assa-foetida* L.

آقوزه

Ferula Badrakema Kos. - Pol.

کمای ترکمنستانی، بدره کما

Ferula Badghysi Korov.

کمای لاله‌زاری، کمای بادغیسی

این گونه در طی تحقیقات جدید با نام جدید

Ferula hezar-lalesarensis

Ferula xylorhachis Rech. f. کمای رباط سفیدی
 همانطور که ملاحظه می‌کنید نزدیک به ۱۵ گونه آنها
 انحصاری ایرانند که با ستاره مشخص شده‌اند، جا دارد
 که با تأمل بیشتر به این ثروت ملی نگاه شود و در
 استخراج مواد و صادرات و یا مصارف بی‌رویه
 خوراکی سرشاخه‌های جوان آنها تأمل بیشتری
 صورت گیرد و از طرف ارگانهای مسئول کنترل
 بیشتری بعمل آید تا این گیاهان با ارزش بتوانند در
 مدت زمان طولانی‌تر به تولید بذر پرداخته و به حفظ
 و بقای نسل خود کمک کنند (مؤلف).

**Ferula serpentinica* Rech. f.

کمای شهواری یا شاهواری

*Ferula Sharifii Rech. f. & Esfand.

کمای سرخه‌ای

Ferula sphenobasis C.C. Townsend

کمای خوزستانی، کمای چرخه‌ای

**Ferula stenocarpa* Boiss. & Hausskn.

کمای سازویی

Ferula Szowitsiana DC.

کمای سیدحاج‌الدینی

Ferula tabasensis Rech. f.

کمای طبسی

Ferula Haussknrichtii Wolff ex Rech. f.

Ferula Behboudiana

Ferula hezar-lalesarensis

Ferula oopoda (Boiss. & Buhse) Boiss.

Ferula oopoda (Boiss. & Buhse) Boiss.

Ferula hirtella Boiss.

Ferula latisecta Rech. f. & Aell.

Ferula orientalis L.

Ferula ovina (Boiss.) Boiss.

Ferula Szowitsiana DC.*Ferula pseudoalliacea* Rech. f.*Ferula Assa-foetida* L.Syn.: *Narthex Polakii* Stapf

E. asafetida giant fennel, assafoetida

آنقوزه

گیاه چند ساله. ساقه به ارتفاع ۱۰۰-۱۵۰ سانتیمتر، در قاعده به قطر حدود ۳۰-۵۰ میلیمتر، زرد شونده، شیاردار، بدون کرک. برگهای قاعده‌ای تقریباً ۲ بار سه‌تایی-شانه‌ای بخش، به طول ۳۰-۳۵، به عرض ۱۵-۲۵ سانتیمتر، با لوبه‌هایی به طول ۴۰ تا ۱۰۰، به عرض ۵ تا ۱۰ میلیمتر، کامل (بدون دندانه) یا لوک‌دار؛ برگهای پایین ساقه ۳-۴ بار سه‌تایی-شانه‌ای، کرک آلود، به طول ۳۰، به عرض ۲۰ سانتیمتر؛ غلاف فوقانی به طول حدود ۹، به عرض ۴ سانتیمتر، تقریباً غشایی، با کرکهای پرکنده. پانیکول کم و بیش انبوه؛ بخشهایی از گل‌آذین و چتر مرکزی میوه‌دار با دمگل آذین کوتاه و با ۴ چتر نر

دمگل آذین‌دار بلند؛ چترهای میوه‌دار با ۲۰-۵۰ شعاع، حدوداً تا ۵ سانتیمتری، بدون کرک. چترک‌ها با حدود ۱۷-۲۰ گل. برگ‌ها کوچک، زبانکی یا وجود ندارد. گلبرگها زرد، به طول ۱-۱/۵ میلیمتر، بدون کرک. تخمدان بدون کرک. مریکارب‌ها بیضوی، به طول ۱۲، به عرض ۷ میلیمتر، بدون کرک.

پراکندگی جهانی: انحصاری ایران. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی اغلب کوهستانی در دامنه‌های ارتفاعات اغلب صخره‌ای در نقاط مختلف استانهای اصفهان، یزد، هرمزگان و خراسان می‌روید.

مصارف و کاربردها: مهمترین اثرات درمانی آنقوزه: حساسیت‌زا، ضد درد، ضد چسبندگی پلاکت‌ها، ضد عفونی‌کننده، ضد اسپاسم (انقباض عضلانی)، ضد تومور، تقویت‌کننده قوای جنسی، ضد نفخ، هضم‌کننده، ادرار آور، شیرافزا، خلط آور، قارچ‌کش،

***Ferula Assa-foetida* Boiss.**

– در طب سنتی خاورمیانه و هندوستان آنقوزه برای مشکلات هضم ساده مثل باد، نفخ، سوء هاضمه و یبوست استفاده می‌شود؛ روغن فرار آنقوزه شبیه به سیر / *Allium sativa* L. ترکیباتی دارد که بدن را از راه سیستم تنفسی تقویت می‌کند و به بالا آوردن (استفراغ) احتقان مایع مخاطی کمک می‌کند. آنقوزه برای برونشیت، آسم برونشیتی (نایژه‌ها)، سیاه سرفه و دیگر بیماریهای سینه بکار می‌رود. آنقوزه فشار خون را پایین می‌آورد و خون را رقیق می‌کند. گیاه از نظر کمک به حالت‌های عصبی شهرت دارد، بهبودی ممکن است جنبه‌های روان‌تنی داشته باشد، زیرا که بوی بد گیاه توانایی زیادی می‌دهد (4).

کاهش‌دهنده فشار خون، مسهل، محرک تنفسی، مسکن، تقویت‌کننده معده، محرک و تقویت‌کننده رحم و گرم‌کش می‌باشد (۱۲).

– برگهای آن ضدکرم، بادشکن و معرق است. ساقه آن مقوی مغز و کبد است. ریشه آن تب‌یر است. صمغ رزینی آن محرک، ضد اسپاسم و خلط‌آور است. مفید در دفع نفاخت کودکان، خروسک، نفخ قولنجی، آسم، سیاه‌سرفه، برونشیت‌های مزمن، هیستری، صرع و وبا می‌باشد. به عنوان تقیه محرک روده، اثرات تنفسی و سیستم عصبی است، رقیق شده آن با سرکه به عنوان سقط‌کننده عمل می‌کند. در درمان طحال، جنون، درد، فلج نیمه از بدن، صرع، تشنج، گرفتگی عضلانی، قولنج و طاعون گاوی بکار می‌رود.

میلیمتر، با لبه غضروفی، کامل؛ غلافهای فوقانی به طول ۵-۱۲، به عرض ۵/۵-۷ سانتیمتر، تقریباً چرمی، کرکدار. گل آذین خوشه‌ای تنک؛ چترهای میوه‌دار با شعاعهای ۱۴-۳۵ تایی؛ شعاعها به طول تا ۲۵ میلیمتر؛ چترک‌ها ۱۴-۱۶ گلی. گلبرگها سفید تا کرم، به طول ۵/۲-۳/۵ میلیمتر، بی‌کرک، روی میوه باقی مانده. مریکارپ به طول ۱۲-۱۵، به عرض ۱۰-۱۲ میلیمتر، کرکدار؛ بالها به عرض حدود ۴ میلیمتر؛ کانالهای

***Ferula foetida* (Bunge) Regel**

گندکما

گیاه چندساله، با کرکهای نرم، بودار. ساقه با شیارهای باریک، به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر، در قاعده به ضخامت ۱/۵-۸ سانتیمتر. برگهای قاعده‌ای ۲ بار شانه‌ای، در سطح تحتانی با کرکهای نرم، به طول حدود ۴۰، به عرض ۳۵ سانتیمتر، با لوپهای مستطیلی – سرنیزه‌ای، به طول ۵۰-۱۳۰، به عرض ۱۵-۳۵

Ferula foetida (Bunge) Regel

هدایت شیرابه پستی در کانال‌های بین پرده‌ای ۶-۸ تایی، در سطح داخلی میکارپ حدود ۲۰ تایی. پراکندگی جهانی: ایران، آسیای مرکزی، افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بلوچستان: بین زاهدان و ایرانشهر. - خراسان: نیشابور به کاشمر؛ تایباد به دوقارون؛ بیرجند، اسدیه. - سمنان: اطراف میامی به بیارجمند؛ بیارجمند به احمدآباد و زمان‌آباد.

مصارف و کاربردها: شیرابه مترشح از بریدن سطح ریشه آن برای درمان ناراحتیهای تنفسی، آسم، برونشیت، هیستری، صرع، یبوست، نفخ، سرفه، سوء هاضمه و ناراحتیهای عصبی بکار می‌رود. از آن به‌عنوان ضدکرم، مدر، ملین، مقوی اعصاب، زیادکننده میل جنسی، هضم‌کننده غذا، مسکن و قاعده‌آور استفاده می‌کنند (9).

Ferula foetida (Bunge) Regel

۱۰۰ سانتیمتر، ضخیم، کم رنگ، لوله‌ای، با قاعده‌ای به ضخامت ۱۳-۱۷ میلی‌متر؛ شاخه‌های فوقانی متقابل یا تقریباً فراهم، شیاردار. برگهای قاعده‌ای به طول ۱۵-۳۰، به عرض ۵-۸ سانتیمتر، ۴ بار شانه‌ای، کرک آلود؛ با لوبهائی به طول ۵/۰-۱، به عرض ۲/۰ میلی‌متر؛ غلافهای فوقانی به طول ۴-۵، به عرض ۵/۳ سانتیمتر،

Ferula gumosa Boiss.

Syn.: *Ferula Badrakema* Kos. -Pol. *Ferula afghanistanica* Hiroe, *Ferula glabaniiflua* Boiss. & Buhse
E. galbanum plant

باریجه، قاسنی

گیاه چند ساله، یک بار مثمر، خاکستری رنگ، با یقه‌ای پوشیده از تارهای رشته‌ای. ساقه به ارتفاع تا

Ferula gumosa Boiss.

مصارف و کاربردها: مهمترین اثرات درمانی: ضدباکتری، ضدخیز (ورم و آب آوردگی)، ضدعفونی کننده، شیرافزا، ملین، خلط آور، محرک، تقویت کننده معده، تقویت کننده رحم و بهبود دهنده زخم (۱۲).

- باریجه هضم کننده، محرک و ضد اسپاسم، کاهش دهنده نفخ، دردهای شکم مثل دل پیسه و قولنج است. خلط آور است و بصورت ضماد یا مرهم بکار می رود و رزین آن به التیام زخمها کمک می کند (۴).
- باریجه اثر نیرو دهنده، ضدنرله و ضد تشنج دارد، اما امروزه کمتر در طب سنتی مصرف می شود. در گذشته به عنوان قاعده آور و رفع بیماریهای رحمی مصرف داشته و از آن برای رفع درد معده استفاده می کنند (۱۱).

گیاه چند ساله، کرک آلود. ساقه به ارتفاع ۱۰۰ - ۱۵۰ سانتیمتر، ضخیم، شیاردار. برگهای قاعده ای ۳ - ۴ بار شانه ای، به طول ۳۰ - ۳۵، به عرض ۲۵ سانتیمتر، در سطح فوقانی بدون کرک، در سطح تحتانی با کرکهای

غشایی، کم و بیش کرک هلوئی، تقریباً ساقه آغوش، متورم. خوشه متراکم. چترهای میوه دار با ۱۰-۲۰ شعاع؛ شعاعها به طول ۴-۵ سانتیمتر. چترکها با ۱۰-۲۵ گل. گلبرگها به طول حدود ۲ میلیمتر، کرک آلود. مریکارپها به طول ۱۵-۲۲، به عرض ۸-۹ میلیمتر، بالها به عرض حدود ۱ میلیمتر. کانالهای هدایت شیرابه پستی در کانالهای بین پره ای منفرد یا دو تایی، در سطح داخلی مریکارپ ۶ تایی.
پراکندگی جهانی: ایران، آسیای مرکزی و افغانستان.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی با ارزش علفه ای و صنعتی در نقاط کوهستانی و مرتفع استانهای مازندران، زنجان، خراسان، تهران و اراک می روید.

Ferula persica Willd.Syn.: *Peucedanum persicum* (Willd.) Baill.

E. Persian asafoetida

سکبینج، کمای ایرانی

—var. persica

Syn.: *Ferula puberula* Boiss. & Buhse, *Ferula Szowitziana* DC. var. *kandavanensis* Bornm. & Gauba

پراکندگی جهانی: انحصاری ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران و تهران. این گیاه در دامنه‌های البرز به فراوانی رویش می‌یابد.

—var. latisecta Chamberlain

پراکندگی جهانی: انحصاری ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران و تهران. این گیاه در دامنه‌های البرز به فراوانی رویش می‌یابد.

مصارف و کاربردها: سکینج در گذشته در سوء هضم‌های همراه با نفخ و یبوستها مصرف می‌شده است ولی امروزه مصرف نمی‌شود. برای آن اثر ضد هیستری و رفع بیماریهای با منشأ عصبی قائل هستند (۱۱).

تتک یا متراکم، خارک‌دار - کرک‌آلود، با لوبهائی به طول ۴-۲۰، به عرض ۳-۱۰ میلیمتر، با لبه کامل و دندانه‌های درشت؛ غلافهای فوقانی به طول حدود ۸، به عرض ۲ سانتیمتر، علفی، کرک‌آلود، غیر متورم. پانیکول تتک. چترک‌های میوه‌دار با شعاعهای ۱۷-۲۵ تایی؛ شعاعها به طول ۴ سانتیمتر. مریکارپ‌ها به طول ۹-۱۱، به عرض ۵-۶ میلیمتر؛ بالها به عرض حدود ۵/۵ میلیمتر. کانال‌های هدایت شیرابه پستی در هر کانال بین پره‌ای ۵-۷ تایی، در سطح شکمی مریکارپ ۱۶-۱۸ تایی.

۱- لوبهای برگها عمیقاً لوبک‌دار. لوبکها به عرض حدود ۳ میلیمتر

—var. persica

۲- لوبهای برگها دندانه‌دار تا لوبک‌دار. لوبکها به عرض ۶-۱۰ میلیمتر

—var. latisecta

Ferula persica Willd.

Ferula persica Willd.*Foeniculum vulgare* Miller***Foeniculum vulgare* Miller**

Syn.: *Foeniculum officinale* All., *Anethum Foeniculum* L.

E. common fennel, fennel

راز یانه

گیاه چندساله، ایستاده، بی کرک، به رنگ سبز کلمی. ریشه دوکی شکل. گیاه معطر، با ساقه‌ای به ارتفاع ۱ متر یا بیشتر، منشعب، به ظرافت شیاردار، کم و بیش توپر. برگهای قاعده‌ای به طول تا ۳۰، به عرض تا ۱۵ سانتیمتر، سه گوشه - تخم مرغی، ۳-۴ بار شانه‌ای، با قطعات انتهایی به طول تا ۴۰، به عرض حدود ۰/۵ میلیمتر. دمگلها غلافدار. برگهای ساقه‌ای کم، مشابه قاعده‌ای‌ها اما کوچکتر. شعاع چترها ۸-۱۵ تایی، نامساوی، به طول ۱۰-۴۰ میلیمتر. دمگلها به طول ۱-۷ میلیمتر. چترک‌ها با گلهای ۱۸-۲۵ تایی. گلبرگها واژ تخم مرغی، به طول حدود ۱ میلیمتر، پهنک تخم مرغی، نوک چالداری پهن. میوه به طول ۴-۴/۵، به عرض ۰/۵ میلیمتر، با بالهای مشخص.

پراکندگی جهانی: جنوب اروپا، شمال آفریقا و جنوب غرب آسیا، در بسیاری از نقاط جهان معرفی و بومی شده.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده ریشه، دانه، برگ و اسانس حاصل از تقطیر دانه‌های خرد شده توسط بخار آب می‌باشد؛ خواص درمانی ریشه

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بلت دارویی بودن در اغلب نقاط ایران کاشته می‌شود و بحالت خودروی نیز در استان مازندران دیده می‌شود.

Foeniculum vulgare Miller

معرق، ادرارآور، خلط‌آور، قارچ‌کش، محرک معده، افزایش‌دهنده شیر، مسهل، مقوی، کرم‌کش و مخدر مصرف می‌شود (۱۲).

- برگهای رازیانه مدر و تقویت‌کننده دید چشم است. برگهای آن به همراه گوجه فرنگی جوشانیده و برای درمان سوزاک مصرف می‌شود. دانه‌های رازیانه محرک، معطر، اشتهاآور، مدر، قاعده‌آور، بادشکن، ضد اسپاسم، شیرآور و مقوی معده است. چای تهیه شده از دانه‌های بوداده آن به سم‌زدایی بدن کمک می‌کند. به‌عنوان مواد آرایشی گاهی در درمان چشم ورم کرده بکار می‌رود. میوه خشک شده آن برای درمان سینه، طحال و بیماریهای کلیوی مفید است. جوشانده گرم آن باعث افزایش شیر و تحریک عرق کردن می‌شود. روغن دانه آن کرم‌کش و ضدباکتری است (6).

آن عبارت است از: مدر، دافع کلر و اوره، مفید در درمان دفع ادرار به صورت قطره قطره، اشتهاآور، ضدنفخ و قاعده‌آور؛ دانه و اسانس آن: اشتهاآور، بهبوددهنده هضم، مدر دافع کلر و اوره، مقوی عمومی، قاعده‌آور، ضد اسپاسم، ملین، شیرافزا و دافع کرم می‌باشد و برای معالجه کمی ادرار، سنگهای مجاری ادراری، التهابات مجاری ادراری و تقرس بکار می‌رود (۱۵).

- رازیانه خواص درمانی: ضدنفخ، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، گندزدا و ضدعفونی‌کننده، خلط‌آور، زیادکننده شیر دارد، عموماً به‌عنوان ضد درد، ضدباکتری، ضدورم، ضدسم، ضدنفخ، ضداسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضدویروس، ضدسرفه، افزایش‌دهنده میل جنسی، مقوی قلب، هضم‌کننده،

سیاه اروپایی / *Carum Carvi* دم‌کرده‌ای عالی برای از بین بردن سوء هاضمه و تقلیل اتساع (ورم) شکم است. دانه‌های آن برای دفع سنگ‌های کلیه و همراه با ضد عفونی‌کننده‌های ادراری برای درمان التهاب مثانه بکار می‌رود. دم‌کرده دانه‌های آن به عنوان غرغره برای زخم گلو و خلط‌آور ملایم مصرف می‌شود. رازیانه بدون ضرر برای کودکان است و بصورت دم‌کرده یا شربت برای درمان قولنج و درد دندان در کودکان بکار می‌رود. رازیانه تولید شیر را زیاد و به عنوان چشم‌شویه برای زخم‌های چشم و ورم ملتحمه مصرف می‌شود. دانه‌های آن برای کم کردن وزن و طول عمر توصیه می‌شود. روغن فرار وارپته‌های شیرین آن برای فراورده‌های هضم‌کننده غذا و آرام‌بخش مصرف می‌شود (4).

- روغن فرار آن به عنوان خوشبوکننده و اسانس، بادشکن، ضد اسپاسم، مقوی معده، مدر، خلط‌آور، معطرکننده و شیرآور بکار می‌رود. ریشه‌های آن در بیماری‌های قلبی و امراض کلیوی مصرف می‌شود. میوه‌های آن به عنوان چاشنی، در ترشی‌جات، شیرینی‌جات، در نوشابه‌ها و نوشیدنی‌های الکلی کاربرد دارد. از آنها برای درمان یرقان و مشکلات قاعدگی استفاده می‌کنند. تفاله باقی مانده پس از روغن‌گیری غذای مناسبی برای دام می‌باشد (5).

- اصلی‌ترین مصرف رازیانه تسکین نفخ است، اما از آنها برای فرونشاندن درد معده، تحریک اشتها، زیاد شدن ادرار و ضدالتهاب نیز استفاده می‌کنند. بذرها ی رازیانه شبیه انیسون / *Pimpinella Anisum* و زیره

Froriepia subpinnata (Ledeb.) Baill.

Syn.: *Bupleurum subpinnatum* Ledeb., *Froriepia nuda* C. Koch, *Petroselinum segetum* Ledeb.

زلنگ

گیاه دوساله، بی‌کرک. ساقه به ارتفاع تا ۱۸۰ سانتیمتر، گرد، در قاعده به ضخامت ۲/۵-۳/۵ میلیمتر، در بخش پایینی قهوه‌ای - اخراپی، در بالا سبز کلمی - سبز، شیاردار، از قاعده منشعب، با شاخه‌های طویل، منشعب. برگ‌های قاعده‌ای خطی، شانه‌ای بخش، با قطعات بدون پایک، تخم‌مرغی، بریده - دندانه اره‌ای، اغلب با بریدگی‌های عمیق یا لویدار، به طول و عرض حدود ۵ میلیمتر؛ برگ‌های پایینی و میانی ساقه به پهنک کوچک با بریدگی‌های کم تقلیل یافته، با دم‌برگی به طول ۲-۳ میلیمتر، فوقانی‌ها به غلاف تقلیل یافته. برگ‌ها ۴-۵ تایی، خطی - سرنیزه‌ای، بسیار نوک‌تیز، به طول ۲-۳ میلیمتر، در قاعده با لبه سفید. شعاع‌های چترها ۳-۴ تایی، نامساوی، بعضی تقلیل یافته و بعضی به طول ۱۰-۱۵ میلیمتر. برگ‌ها ۴-۵ تایی، مشابه

Froriepia subpinnata (Ledeb.) Baill.

Froriepia subpinnata (Ledeb.) Baill.

برگه‌ها اما کوچکتر. چترک‌ها کوچک، کم‌گل، میوه به طول حدود ۲، و به عرض ۱/۵ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: قفقاز، ماورای قفقاز، ارمنستان، تالش و شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت علف هرز در حاشیه جاده‌ها و دامنه‌های کوهستانی در استانهای گرگان، مازندران، گیلان و اردبیل می‌روید.

مصارف و کاربردها: این گونه به عنوان سبزی معطر و با نام محلی زلنگ برای مردم استانهای شمالی ایران نامی آشناست و از آن برای تهیه نمک سبز (درآر: نام محلی ادویه یا چاشنی گیلانی است که از ترکیبات سبزیجات معطری چون زلنگ و چوچاق و نمک تهیه می‌شود) استفاده می‌کنند. برگهای جوان آن بسیار معطر و خوشبوست، اما در طب سنتی ایران جایگاهی ندارد و برای مردم دیگر نقاط جهان نیز ناشناخته است، بنابراین باید طی یک برنامه تحقیقاتی منسجم خواص و کاربریهای آن مورد تحقیق قرار بگیرد (مؤلف).

Heracleum persicum Desf. ex Fischer

Heracleum persicum Desf. ex Fischer

Syn.: *Heracleum glabrescens* Boiss. & Hohen., *Heracleum pubescens* Rech. f.

E. persian cowparsnip

گلبر

گیاه چندساله. ساقه قوی، به ارتفاع ۱/۵ متر، در قاعده به قطر باشد ۱۵-۲۰ میلیمتر، عمیقاً شیاردار، با کرکهای کاهکی انبوه، اصولاً روی زاویه‌ها (گوشه‌ها) کرکی مویی. برگها سبز تیره، روی سطح فوقانی بی‌کرک، گاهی در امتداد رگبرگها با کرکهای پرزدار پراکنده، در سطح تحتانی با کرکهای ایستاده کوچک، گاهی تقریباً بی‌کرک: برگهای قاعده‌ای بزرگ، با دمبرگ بلند، شانه‌ای بخش، اغلب ۲-۴ جفتی، جفت پایینی دمبرگچه‌دار، بقیه بی‌دمبرگچه، با قطعات جانبی تخم‌مرغی مورب یا تخم‌مرغی پهن، با لوپهای

تخم‌مرغی - مستطیلی، نوک‌دار، شانه‌ای منقسم؛ قطعه انتهایی تقریباً گرد تقریباً پنجه‌ای یا سه لویه؛ با لبه برگ بطور نامساوی چالدار - دندانه‌دار درشت؛

Heracleum persicum Desf. ex Fischer

تازه رویده آن ترشی تهیه می‌کنند (مؤلف).
جنس گلپر / *Heracleum* L. در ایران ۱۰ گونه دارد که اغلب معطرند و در مناطق کوهستانی مرطوب و کنار جویبارها می‌رویند و سه گونه از آنها نیز انحصاری ایران هستند. بجز گونه مشهور

گلپر / *Heracleum persicum* Desf. ex Fischer که مصرف محدودی دارد دیگر گونه‌های آن برای مردم ایران ناشناخته‌اند و هیچگونه کاربری خاصی برای آنها تعریف نشده است بنظر می‌رسد بررسی‌های شیمیایی کافی روی آنها صورت گرفته و اطلاعات علمی خوبی در مورد آنها فراهم شده است؛ از این رو کافی است که طی برنامه تحقیقاتی منسجم کاربردهای دارویی آنها بررسی و اینکه اصولاً ارزش دارویی دارند یا نه مشخص گردد. در اینجا به نامهای علمی گونه‌های مختلف گلپر در ایران اشاره می‌کنیم.

Heracleum anisactis Boiss. & Hohen.

گلپر آب اسکی، گلپر دماوندی

Heracleum antasiaticum Manden

گلپر تقلیسی، گلپر تهرانی

Heracleum gorganicum Rech. f.

گلپر گرگانی

Heracleum lasiopetalum Boiss.

گلپر برفی، گلپر کوهستانی، کرسوم

برگهای ساقه‌ای بتدریج کوچک‌شده، به کوتاهی دمیگ‌دار یا بدون دمیگ؛ غلاف قویاً پهن شده، کرکی انبوه؛ برگهای فوقانی گاهی فقط به غلاف تبدیل شده. چترها بزرگ ۳۰-۵۰ شعاعی؛ شعاع‌ها نامساوی کمی کرکی یا تقریباً بی‌کرک. برگه‌ها نه چندان زیاد، اغلب ریزان. برگ‌ها متعدد، سرنیزه‌ای باریک، نوک‌دار. گلبرگها سفید در سطح پشتی پوشیده از کرکهای نخی شکل تنک؛ کناری‌ها شعاعی، به طول تا ۱۵ میلی‌متر، عمیقاً دولویه. مریکارب واژ تخم‌مرغی، با قاعده گوه‌ای، با رأس چالدار، پوشیده با کرکهای خارجی کوتاه یا گاهی در سطح پشتی با کرکهای نخی شکل کاهکی، با لبه خارکی.

پراکندگی جهانی: جنوب شرق ترکیه و ایران. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب کنار جویبارها و باغها و رودخانه‌ها در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، زنجان، کردستان، چهارمحال بختیاری، لرستان، کهگیلویه و بویراحمد، یزد، اصفهان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: پودر میوه آن بمنظور معطر کردن بعضی از انواع غذاها (باقلائی پخته) بکار می‌رود و بعلت اسانسی که دارد جهت رفع نفخ و ناراحتیهای سوء هاضمه مصرف می‌شود. مردم محلی از جوانه‌های

***Heracleum persicum* Desf. ex Fischer**

***Heracleum pastinacifolium* C. Koch**

این گونه اخیر به جنس *Tetrataenium* منتقل شده و اسم درست آن *Tetrataenium lasiopetalum* (Boiss.) Manden است.

Heracleum nephrophyllum Leute

این گونه نیز به جنس *Tetrataenium* منتقل شده و نام درست آن *Tetrataenium nephrophyllum* (Leute) Manden می باشد.

Heracleum pastinacifolium C. Koch

گلپر برگ شقایلی

Heracleum persicum Desf. ex Fischer گلپر

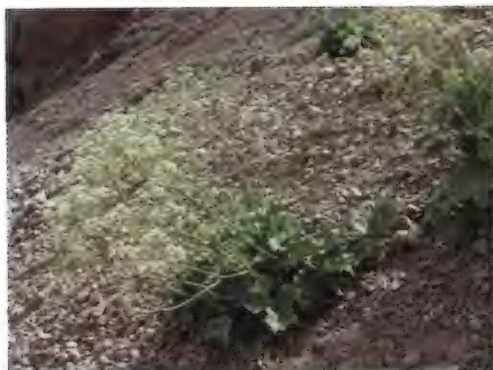
Heracleum Ravianum DC. گلپر اریلی، گلپر سبلانی

Heracleum Rechargingeri Manden

گلپر جنگلی، گلپر اسالمی

Heracleum transcaucasicum Manden

گلپر ارسبارانی، گلپر گرجستانی
(مؤلف)

Heracleum lasiopetalum Boiss.*Heracleum Rechingeri* Manden

کوچک. برگها به قطر ۱۵-۴۰ میلیمتر، دایره‌ای، با سطح فوقانی بدون کرک، سطح تحتانی گاهی کرکدار، تخت، کنگره‌ای یا دو بار کنگره‌ای یا تقریباً لوبیدار، سبزی. گل‌آذین منفرد یا ۲-۳ تایی، با دمگل‌آذین نازک و در نهایت به نصف یا کمی بیشتر از نصف طول دمبرگ‌های کناری می‌رسد. گلها تقریباً بدون

Hydrocotyle vulgaris L.

E. common pennywort, sheep's bane, common hydrocotyle

آب بشقاب معمولی

گیاه چند ساله یا دو ساله، با ساقه‌هایی به طول ۱۰-۶۰ سانتیمتر، خزنده، مولد ریشه، بدون کرک، با گره‌های برگ‌دار و دمگل‌دار. گوشواره‌ها دایره‌ای

Hydrocotyle vulgaris L.

خون، مدر، مسهل و در استعمال خارج به عنوان التیام‌دهنده مصرف می‌شود (۱۱).

با توجه به پراکندگی محدود این گونه بیشتر در استان گیلان و نقاط مرطوب، بنظر می‌رسد در طب سنتی ایران جایگاه خاصی ندارد و برای آشنایی با کاربردهای آن نیازمند تحقیق و تفحص کافی هستیم. لازم است یادآوری گردد که گونه دیگری از این جنس بنام آب بشقاب، قدح مریم / *Hydrocotyle ramunculoides* L.f. نیز در میان آب‌های راکد در مرداب‌ها در استان گیلان می‌روید که احتمالاً می‌تواند خواص مشابه گیاه مذکور داشته باشد (مؤلف).

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه تابحال فقط از ارتفاعات کوه هزار در استان کرمان شناخته شده است.

مصارف و کاربردها: دانه‌ها، ریشه و بعضاً برگهای این گیاه مصرف می‌شود و خواص درمانی: محرک عضلات روده (ضدنفخ)، محرک عملکرد کلیه‌ها، مدر، منظم‌کننده عادت ماهیانه، مقوی معده، اشتهاآور، ضد اسپاسم، بهبوددهنده کیفیت خاک و زمین دارد و برای معالجه ققرس، روماتیسم، بیماریهای کلیه: احتباس ادرار، ورم مثانه، ورم کلیه، آلومینوری و بی‌کفایتی کلیوی؛ خونریزی از ریه همراه خلط خونی، ادمهای قوزک پا، بی‌کفایتی کبدی، بی‌کفایتی قاعدگی، اختلالات مربوط به هضم، نفخ، بیماریهای قلبی، اختلال پوستی و میگردان مصرف می‌شود (۱۰).

– ریشه، دانه‌ها و برگهای گیاه مصرف می‌شود. انجدان گیاه گرم‌کننده و مقوی برای سیستم هضم غذا و تنفس است. سوء هاضمه، کمی اشتها، باد و قولنج و برونشیت را درمان می‌کند. انجدان بطور چشمگیری مدر و ضدمیکروب است و معمولاً برای دردهای دستگاه ادراری مصرف می‌شود. قاعدگی را تحریک و درد قاعدگی را تسکین می‌دهد. طبیعت گرم‌کننده آن

دمگل، کم و نزدیک هم. برگه‌ها تخم‌مرغی، چرمی. گلبرگها به طول تا ۷۵/۰ میلیمتر، سفید، از پرچم بلندتر. میوه‌ها بیضوی، تخت شده، به طول حدود ۲ میلیمتر، با عرض بیشتر از طول، با زگیل‌های قرمز نامحسوس؛ خامه‌ها براحتی ریزان، سرانجام خمیده، از پایک خامه بلندتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، ایران و قفقاز. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی مرطوب در استانهای مازندران و گیلان می‌روید.

مصارف و کاربردها: در طب عوام به عنوان تصفیه‌کننده

Levisticum officinale W. D. Koch

Syn.: *Ligusticum Levisticum* L., *Levisticum persicum* Freyn & Bormm.

E. garden lovage, lovage, common lovage

انجدان

گیاه چندساله با ساقه‌های زیرزمینی ضخیم. ساقه به ارتفاع تا ۲ متر، در قاعده به ضخامت ۲-۴ میلیمتر، منشعب، شیاردار، با شاخه‌های فوقانی متقابل. برگها سبز تیره، درخشان، در سطح تحتانی کم‌رنگتر، ۲-۳ بار شانه‌ای بخش، پایینی‌ها به طول ۷۰، به عرض ۶ سانتیمتر، با دمبرگ بلند؛ برگهای ساقه‌ای کوچکتر، با بریدگیهای کمتر، فوقانی‌ها کامل. چترها ۱۲-۲۰ شعاعی؛ شعاعها به طول ۴-۶ سانتیمتر. برگه‌ها و برگک‌ها متعدد، سرنیزه‌ای، علفی، با لبه سفید؛ برگک‌ها گاهی در قاعده بهم آمده. گلها کوچک؛ گلبرگها به طول حدود ۱ میلیمتر، زرد کم‌رنگ، بیضوی، به کوتاهی ناخنک‌دار، کمی نوک چالدار، با رأس برگشته. میوه به طول ۵-۷، به عرض ۳-۴ میلیمتر، بیضوی به پشت فشرده، صاف.

پراکندگی جهانی: در کوههای جنوب شرق ایران و افغانستان، در اروپا و شمال امریکا کاشته شده و تقریباً بومی شده است.

Levisticum officinale Koch*Levisticum officinale* Koch

فقر گردش خون را بهبود می بخشد (4).

- از برگ آن برای تهیه و معطر کردن سوپ ها و خورش ها استفاده می کنند. ریشه گیاه بصورت خام و رنده شده در سالادها و ترشیجات مصرف می شود. یا بصورت پودر به عنوان چاشنی مصرف می شود. دانه های معطر آن روی نان و برنج پاشیده می شود. جوشانده دانه ها، برگ ها یا ریشه های آن سبب کاهش حبس آب در بدن می شود و بدفع سموم کمک می کند، ریشه خلط آور آن برای درمان زخم دهان، التهاب لوزه ها، برونشیت، التهاب مثانه و دردهای قاعدگی بکار می رود (2).

- ریشه گیاه اثر قاعده آور، هضم کننده غذا، مقوی معده، بادشکن و تصفیه کننده خون دارد و مدر است، مصرف آن در موارد کمی ادرار، زردی، قولنج های

آن می‌کاهد. بعلاوه اینکه افزایش جمعیت و کاربرد غلط و برداشت غلط دارویی از آن سبب می‌شود تا به زودی این گونه ریشه‌کن شده و رو به نابودی گذارد. بنابراین بنظر می‌رسد برای انسجام بخشیدن به مصرف آن و کاربردهای علمی این گونه نیازمند برنامه‌ریزی دقیق در جهت استفاده بهینه (ارزش‌های دارویی، مرتعی، حفظ آب و خاک) از آن باشیم (مؤلف).

Oenanthe aquatica (L.) Poir.

آرام‌کننده، خلط‌آور و کم و بیش تب‌بر دارد و برای درمان برونشیت‌های حاد و مزمن و سیاه‌سرفه بکار می‌رود (۱۱).

– با توجه به پراکندگی محدود این گونه در ایران جایگاه ویژه‌ای در طب سنتی ندارد و برای دسترسی به اطلاعات دارویی آن نیازمند به تحقیق و تفحص

کبیدی و کلیوی، بیماریهای پوست، تقرس، روماتیسم، آب آوردن انساج، کم خونی دختران جوان و ضعف عمومی توصیه می‌شود (۱۱).

– با توجه به پراکندگی محدود این گونه (فقط در کوه هزار کرمان) و عدم آشنایی اطباء طب سنتی با آن و مصرف محدود آن توسط مردم محلی و آنهم با تمهیداتی مانند شیرین کردن آن از ارزش‌های دارویی

Oenanthe aquatica (L.) Poir.

Syn.: *Phellandrium aquaticum* L., *Oenanthe Phellandrium* Lam.

E. fine-leaved water dropwort, water hemlock, water dropwort

آب چکان

گیاه با ساقه‌ای به ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر، ایستاده، منشعب، شیاردار، لوله‌ای. ریشه‌ها افشان. برگها به طول ۲۰، به عرض ۱۲ سانتیمتر، سه گوشه، سه بار شانه‌ای؛ قطعات انتهایی به طول تا ۹، به عرض ۵ میلیمتر، تخم مرغی، عمیقاً لوبدار؛ دمیرگ از پهنک کوتاهتر. چترها انتهایی، متقابل با برگها؛ شعاعها ۹ – ۱۱ تایی، کم و بیش هم‌اندازه، در حالت میوه‌دار ضخیم‌نشده، به طول ۱۰-۲۰ میلیمتر. برگها ۱۰-۱۲ تایی؛ برگکها ۸-۹ تایی، به طول تا ۴، به عرض ۵/۰ میلیمتر. چترکها ۱۰-۲۰ گل، نرماده. دمگلها به طول ۱/۵-۵ میلیمتر. گلبرگها سفید، خارجیا به سختی شعاعی. میوه‌ها به طول ۴، به عرض ۱/۵ میلیمتر، مستطیلی؛ پایک خامه مخروطی؛ خامه‌ها به طول تا یک میلیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی و سوریه.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی آبدوست اغلب در نقاط مختلف مرطوب در آبراه‌ها، کنار برکه‌ها و نقاط مردابی استان گیلان می‌روید.

مصارف و کاربردها: میوه آن اثر مدر، معرق،

Oenanthe silaifolia M.B.

آبچکان کریمه‌ای

با پراکندگی محدود در ایران می‌رویند.

کافی است. از این جنس دو گونه دیگر بنامهای

Oenanthe fistulosa L.

آبچکان لوله‌ای

Oenanthe aquatica (L.) Poir.

شیاردار، از میانه منشعب. برگها به طول ۳-۱۰، به عرض ۲-۷ سانتیمتر، تخم‌مرغی - سه گوشه، با قطعات گوه‌ای - واژ تخم‌مرغی تا سرنیزه‌ای - خطی، اغلب عمیقاً لوبدار، با لوبهای کنگره‌ای نامنظم. شمای عمومی گل‌آذین پانیکولی - دهبیم. چترها دمگل آذین‌دار بلند، با شعاعهای ۸-۲۰ تایی، تقریباً مساوی، به طول ۱۵-۴۰ میلیمتر. برگه‌ها ۱-۳ تایی،

***Petroselinum crispum* (Miller) A. W. Hill**

Syn.: *Apium crispum* Miller, *Apium Petroselinum* L., *Petroselinum hortense* Hoffm., *Petroselinum sativum* Hoffm., *Petroselinum anatolicum* Freyn.

E. common garden parsley, parsley

جعفری

گیاه دوساله، بدون کرک، با ریشه ضخیم. ساقه به ارتفاع ۴۰-۸۰ سانتیمتر، ایستاده، گرد (استوانه‌ای)،

Petroselinum crispum (Miller) A. W. Hill

– میوه‌های آن به‌عنوان قاعده‌آور، مدر، چاشنی، بادشکن و مقوی معده بکار می‌رود. بدلیل داشتن آپیول (apiole) برای درمان فقدان قاعدگی و اختلالات رحمی بکار می‌رود، همچنین محرک قوای جنسی است. در استعمال خارج له شده برگ آن به‌عنوان کرم صورت برای اصلاح ظاهر پوست مصرف می‌شود (۵).

– برگ‌های تازه جعفری بسیار مغذی و مکمل خوبی از ویتامین‌ها و املاح معدنی در رژیم غذایی محسوب می‌شود. دانه‌های آن مدر قویتر از برگ‌هاست و می‌تواند جایگزین مناسبی برای دانه‌های کرفس / *Apium graveolens* در درمان تقرس، روماتیسم و التهاب مفاصل باشد. هر دو گیاه (جعفری

درفشی، به طول ۳-۷ میلیمتر، کامل یا سه پاره. برگ‌ها ۵-۸ تایی، درفشی، کوچک. مریک‌ارپ رسیده کمی خمیده.

پراکندگی جهانی: با منشأ و خاستگاه نامشخص، در سراسر جهان کاشته شده و اغلب بومی شده. پراکندگی جغرافیایی در ایران: به‌عنوان یکی از سبزیجات رایج و شناخته شده در اغلب نقاط کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل، دانه و ریشه آن مصرف می‌شود و در استعمال داخلی خواص درمانی: محرک عمومی و عصبی، ضدکم‌خونی، ضدراشیتیسم، ضداسکوربوت، ضدخشکی قرنیه، اشتهاآور، محرک معده، ضدسمومیت، تصفیه‌کننده خون (ضدعفونی کننده خون، دستگاه‌های گوارشی و ادراری)، مدر، منظم‌کننده قاعدگی، بازکننده عروق، بازسازی کننده مویرگ‌ها، محرک رشته‌های عضلانی صاف (روده، مجاری ادرار، صفرا و رحم)، دافع کرم و ضدسرطان دارد و در استعمال خارجی نیز برای رفع انسداد مجاری شیر و تجمع آن در پستان و محلل کاربرد دارد. در موارد کم‌خونی، اختلالات رشد، اختلالات ناشی از تغذیه، ضعف، بی‌اشتهایی، سوء هاضمه، نفخ، عفونت روده، مشکلات خونی، غلیظ بودن خون، تب‌های نوبه، انواع عفونتها، روماتیسم، تقرس، قاعدگی‌های دردناک، ناراحتیهای کبد، ناراحتیهای عصبی، ضعف کیسه صفرا و انگل‌های روده‌ای مصرف می‌گردد (۱۰).

– برگ و دانه جعفری اثرات درمانی: ضدباکتری، ضدالتهاب، ضدترشح شیر، ضداکسیدان، ضدتب، ضدقارچ، ضدروماتیسم، ضدنفخ، ضدعفونی‌کننده، ضد اسپاسم، سقط‌کننده، آلرژی‌زا، تقویت‌کننده قوای جنسی، هضم‌کننده، ادرارآور، قاعده‌آور، خلط‌آور، روان‌گردان، مقوی کبد، کم‌کننده اسید اوریک، شیرافزا، مسهل، آرام‌بخش و مقوی رحم دارد (۱۲).

مثانه، بیماریهای روماتیسمی بکار می‌برند. جعفری تقویت‌کننده قاعدگی است، برای تقویت و تحریک تأخیر قاعدگی و تسکین دردهای ناشی از قاعدگی بکار می‌رود (4).

و کرفس) به خارج شدن مواد زائد از مفاصل متورم و مواد زائد دفع‌شده از طریق کلیه کمک می‌کنند. ریشه جعفری بیشتر از برگها و دانه‌های آن در طب سنتی تجویز می‌شود. آن را برای درمان نفخ، التهاب

Petroselinum crispum (Miller) A. W. Hill

Pimpinella Anisum L.

Pimpinella Anisum L.

Syn.: *Anisum vulgare* Gaertn., *Anisum officinarum* Moench, *Apium Anisum* Crantz, *Sison Anisum* Spreng., *Tragium Anisum* Link, *Tragium aromaticum* Spreng., *Carum Anisum* Baill., *Selenium Anisum* E. H. L. Krause
E. anise, anise seed

انیسون، بادیان رومی

گیاه یکساله، معطر. ساقه‌ها به ارتفاع تا ۷۰ سانتیمتر، کرکدار. برگهای قاعده‌ای ساده، به طول ۲-۵ سانتیمتر، دمبرگ‌دار، کلیوی شکل یا تخم‌مرغی-دندانه‌دار؛ برگهای بالای ساقه ۲-۳ بار شانه‌ای، با لوبهای خطی-سرنیزه‌ای، با دمبرگهای غلافدار. چترها ۷-۱۵ شعاعی. برگه‌ها وجود ندارند یا فقط ۱ تایی. برگ‌ها وجود ندارند یا کم، بسیار باریک. گلها سفید، در هر چترک تا ۱۰ تایی. میوه به طول ۳-۵ میلی‌متر، تخم‌مرغی، با کرکهای فشرده کوتاه؛ پایک

خامه مخروطی.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، آسیای مرکزی، سوریه و مصر.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استانهای آذربایجان، اصفهان و تهران دیده می شود.

مصارف و کاربردها: دانه ها و اسانس آن مصرف می شود و در استعمال داخلی خواص درمانی: ضد اسپاسم، محرک معده، ضدنفخ، محرک عمومی (قلبی، تنفسی، گوارشی) و نیز مسکن اندامهای مزبور، شیرافزا، مقوی جنسی و مدر دارد و در درمان سوء هاضمه های با منشأ عصبی، بیماریهای رحم، بلع هوا، تهوع با منشأ عصبی، میگرن های ناشی از ناراحتیهای گوارشی، قاعدگیهای دردناک، قولنج اطفال، تحریکات قلبی - ریوی (آئین صدری، تپش قلب)، آسم، اسپاسم های برونشی، سرفه، کم بودن میزان ترشح شیر، ناتوانی جنسی، سردمزاجی و کمی ادرار بکار می رود (۱۰).

- مهمترین اثرات انیسون ضدنفخ، ضد اسپاسم، خلط آور و ضد میکروب است. اثرات دیگر آن عبارتند از: ضد درد، ضد باکتری، ضد اسپاسم، ضد ویروس، افزایش دهنده میل جنسی، ضدنفخ، معرق، هضم کننده، قاعده آور، خلط آور، مقوی کبد، قارچ کش، حشره کش، شیرافزا، مسهل، آرام بخش، سقط کننده، آلرژی زا، محرک و مقوی معده (۱۲).

- میوه های آن به عنوان مدر، معرق، بادشکن، محرک، مقوی دستگاه هضم، خلط آور و قاعده آور مصرف می شود. میوه های آن برای درمان نفخ، قولنج و آسم بکار می رود. روغن استخراج شده از دانه های آن برای درمان نفخ و وبا بکار می رود و به عنوان گندزدان نیز کاربرد دارد (9).

- میوه یا روغن آن به عنوان معطر، بادشکن، مدر، مقوی معده، خلط آور، عامل خوشبوکننده در خمیردندان ها و دهان شویه ها بکار می رود. میوه آن به عنوان چاشنی مصرف می شود. آنتول (Anethole) اغلب غدد بدن را تحریک می کند. میوه آن بدلیل داشتن ترکیبات استروژن شیر آور است. از آن در صنایع نوشابه سازی و معالجه آسم استفاده می کنند (5).

- محرک هضم غذاست؛ انیسون برای تسکین نفخ و سوء هاضمه مصرف می شود. می تواند برای درمان اسهال نیز بکار رود، انیسون اغلب با گیاهانی که اثرات مقوی و ملین دارند مصرف می شود. گیاه اعمالی شبیه به گیاه میخک هندی / *Eugenia caryophyllata* دارد. هر دو گیاه محرک، تنظیم کننده هضم غذا و ضد اسپاسم هستند، روغن فرار انیسون نیز تنظیم کننده هضم غذا می باشد (4).

جنس جعفری کوهی / *Pimpinella L.* در ایران ۲۱ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله اغلب معطر دارد که اطلاعات دارویی و کاربردی کمی در ارتباط با آنها در دست می باشد و تنها یک گونه از این جنس بنام بادبان رومی یا انیسون / *Pimpinella Anisum L.* به عنوان گیاه دارویی کاشته می شود، اگرچه در سالهای اخیر تحقیقات نسبتاً دقیقی روی ترکیبات شیمیایی موجود در این گروه از گیاهان انجام شده، اما ارزش های دارویی آنها کاملاً ناشناخته است. بنابراین توصیه می شود این ترکیبات از نظر کاربردی دارویی نیز مورد آزمایش قرار گیرد. در اینجا فهرستی از گونه های این جنس در ایران برای آشنایی آورده می شود.

Pimpinella affinis Ledeb.

جعفری کوهی انبوه، تریزک باغی

**Pimpinella anisactis* Rech. f.

جعفری کوهی اله اکبری

Pimpinella anthriscoides Boiss.

جعفری کوهی جویباری

Pimpinella aurea DC.

جعفری کوهی زرد

Pimpinella barbata (DC.) Boiss.

جعفری کوهی ریش دار، جعفری کوهی ساقه موین

**Pimpinella deverroides* (Boiss.) Boiss.

جعفری کوهی صفه ای، جعفری کوهی اصفهانی

Pimpinella eriocarpa Banks & Soland.

جعفری کوهی میوه کرکی، جعفری کوهی حلبی

**Pimpinella pastinacifolia* (Boiss.) Wolff

جعفری کوهی شقایلی

Pimpinella puberula (DC.) Boiss. جعفری کوهی کرکی

Pimpinella rhodantha Boiss. جعفری کوهی گل قرمز

**Pimpinella tragioides* (Boiss.) Benth.

جعفری کوهی الموتی

Pimpinella Tragium Vill.

جعفری کوهی

همانطور که ملاحظه می‌کنید تعدادی از آنها انحصاری ایران هستند که با ستاره مشخص شده‌اند و در ارتباط با مصارف دارویی آنها نیز اطلاع دقیقی در دست نیست (مؤلف).

**Pimpinella gedrosiaca* Bornm.

جعفری کوهی تفتانی

**Pimpinella Khayammii* Mozaff.

جعفری کوهی نیشابوری

**Pimpinella khorassanica* Engstrand

جعفری کوهی خراسانی

Pimpinella Kotschyana Boiss.

جعفری کوهی کردستانی

Pimpinella Olivieri Boiss.

جعفری کوهی مهرانی

Pimpinella Olivierioides Boiss. & Hausskn.

جعفری کوهی اشکری

Pimpinella aurea DC.

Pimpinella barbata (DC.) Boiss.

Pimpinella deverroides (Boiss.) Boiss.

Pimpinella eriocarpa Banks & Soland.

Pimpinella Kotschyana Boiss.

Pimpinella puberula (DC.) Boiss.

Pimpinella tragioides (Boiss.) Benth. & Hook. f. ex Drude

Pimpinella tragioides (Boiss.) Benth. & Hook. f. ex Drude

Pimpinella tragioides (Boiss.) Benth. & Hook. f. ex Drude

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی مرتعی و مرتع روی اغلب در نقاط کوهستانی استان آذربایجان شرقی (ارسباران) و غربی می‌روید. **مصارف و کاربردها:** سرشاخه گیاه اثر آرام‌کننده و ضد تشنج ضعیف دارد. ریشه آن اشتها آور، مقوی معده، مقوی، معرق، التیام‌دهنده، و قاعده‌آور است. دم‌کرده یا جوشانده ریشه گیاه برای رفع سرفه، گرفتگی صدا و نزله حاد و مزمن برونش‌ها بکار می‌رود و چون اثر مدر دارد از آن در رفع سنگ کلیه، روماتیسم، نقرس و آب آوردن انساج استفاده می‌شود، این گیاه همچنین دارای اثر محرک ترشح صفرا و رفع تپش قلب ناشی از تحریکات عصبی است. در استعمال خارج جوشانده‌های آن بصورت غرغره در رفع درد گلو، آژین و حمام دهان بصورت محلول و شستشوی چشم بکار می‌رود (۱۱).

برخلاف سایر گونه‌های دارویی جنس *Pimpinella* در ایران این گونه پراکندگی جغرافیایی قابل توجهی ندارد و در طب سنتی ایران شناخته شده نیست. بنابراین برای پی بردن به خواص دارویی آن نیازمند تحقیق بیشتر و در صورت اثبات نیازمند کشت و کار آن هستیم، زیرا بصورت طبیعی و خودروی در ایران کمتر دیده شده است (مؤلف).

Sanicula europaea L.

Pimpinella Saxifraga L.

Syn.: *Pimpinella rotundifolia* Scop., *Pimpinella Calverti* Boiss.; *Pimpinella Saxifraga* L. var. *dissectifolia* Boiss., *Pimpinella Saxifraga* L. subsp. *eusaxifraga* Thellung

E. saxifrage pimpinell, common burnet saxifrage

جعفری کوهی صخره‌دری

گیاه چند ساله. ساقه ایستاده، به ارتفاع تا ۶۰ سانتیمتر، کرک‌آلود یا بندرت تقریباً بدون کرک، منشعب؛ شاخه‌ها کم و بیش راست. یقه ساقه پوشیده از بقایای دمبرگهای سالهای قبل. برگهای قاعده‌ای دمبرگ‌دار، مستطیلی-تخم‌مرغی، به طول ۵-۲۰ سانتیمتر، یک بار شانه‌ای، با قطعات تخم‌مرغی، به طول ۱۰-۳۰ میلی‌متر، دندانه‌اره‌ای تیز یا دندانه‌اره‌ای-بریده؛ برگهای ساقه‌ای کم و بیش تقلیل یافته؛ فوقانی‌ها تقسیم نشده، خطی یا به غلاف تبدیل شده. شعاعهای چترها ۵-۱۸ تایی، به طول ۸-۴۰ میلی‌متر. دملکها ۱۰-۲۵ تایی. برگ‌ها و برگک‌ها وجود ندارند یا بندرت ۵ تایی، درفشی. گلبرگها سفید، واژ قلبی، با انتهای برگشته، به طول حدود ۱ میلی‌متر، بدون کرک. پایک خامه پستانکی-تو سری‌خورده؛ خامه‌ها نخی شکل، به طول ۸/۰-۱۵/۵ میلی‌متر. پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز و آسیای مرکزی.

Sanicula europaea L.

E. sanicle, European sanicle, wood sanicle

مرهمی، شفابخش، چوبلمه

گیاه علفی چند ساله، با ساقه‌ای به ارتفاع ۴۰-۸۰ سانتیمتر، ایستاده. برگهای قاعده‌ای طوقه‌ای، با دمبرگ بلند، دایره‌ای-قلبی، به طول ۴-۶، به عرض ۴-۱۰ سانتیمتر، ۳-۵ قسمتی، با لوب میانی بزرگتر، تقریباً تا قاعده جدا، جانبی‌ها تا $\frac{1}{3}$ طول بهم پیوسته، واژ تخم‌مرغی-گوه‌ای پهن؛ لوبها نوک دراز، سه قسمتی، دندانه‌ای-کنگره‌ای، با زائیده انتهایی موی ریش مانند؛

آذربایجان می‌روید.

مصارف و کاربردها: اندامهای هوایی گیاه مصرف می‌شود. با شهرت بسیار قدیمی (دیرین) برای التیام زخمها و درمان خونریزی داخلی، مرهمی بالقوه گیاهی با ارزش است، اما در طب گیاهی معاصر کمتر بکار می‌رود. مرهمی ممکن است برای درمان خونریزی داخلی معده و روده‌ها و پایان دادن به بالا آوردن خون و خون دماغ بکار رود. گیاه را می‌توان همچنین بمنظور درمان اسهال، اسهال خونی، بیماریهای ریوی (برونشی) و نزله و زخم گلو مصرف کرد. این گیاه بطور سنتی سم‌زدا محسوب می‌شود و در مصرف داخلی برای درمان بیماریهای پوستی بکار می‌رود. در استعمال خارجی مرهمی بصورت ضماد یا پماد برای درمان زخمها، سوختگی‌ها، سرمازدگی، بواسیر و تورم پوستی مصرف می‌شود (4).

Sanicula europaea L.

– دم‌کرده برگها، ساقه‌ها و ریشه‌های آن برای درمان اسهال بکار می‌رود، بدلیل قابلیت تصفیه‌کنندگی خون سبب بهبود و اصلاح پوست می‌شود و می‌تواند برای درمان سرفه‌ها و نارسایی‌های کبدی و ادراری، خونریزیهای داخلی و ورم معده و روده بکار رود. آن را برای درمان زخمهای گلو غرغره می‌کنند، به‌عنوان کمپرس برای درمان کوفتگی و خون‌مردگی بکار می‌رود و با افزودن به آب حمام برای ضدعفونی پوست استفاده می‌شود (2).

– کلیه اندامهای گیاه مخصوصاً برگ و گل آن اثر قابض ملایم، مقوی معده، التیام‌دهنده زخمها و کاهش التهاب و ورم‌های سطحی بدن دارد، در بیماریهای مختلف مانند اسهال خونی، وجود خون در ادرار، خونریزیهای ساده، اختلاط خونی و دردهای رحمی مصرف می‌شود. جوشانده آن بصورت غرغره و حمام دهان در رفع درد گلو، ورم لثه‌ها و مخاط سقف دهان اثر مفید دارد. حمام موضعی آن در رفع ضرب‌خوردگی اعضا، کوبیدگی

برگهای ساقه‌ای کم، با دم‌برگ کوتاه، با بریدگیهای کم عمق. گل‌آذین انتهایی، ۳-۴ شاخه‌ای. برگه‌ها ۴-۶ تایی، خطی، از چترها کوتاهتر. دندانه‌های کاسه گل درفشی، جدا. گلبرگها تخم‌مرغی، با لوب تقریباً سه‌گوشه، دندانه‌دار، خمیده، به طول ۱-۱/۵ میلی‌متر؛ گل‌های ماده، منفرد یا کم؛ خامه‌ها پیچیده، از دندانه‌های کاسه گل بلندتر. میوه به طول ۲-۵ میلی‌متر، تخم‌مرغی-کروی، با خارهای در قاعده پهن شده، در انتها قلاب مانند؛ مریکاربها با سطح شکمی تخت، سطح پشتی محدب، کانالهای هدایت شیرابه متعدد، باریک.

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران، قفقاز، سبیری، هند و آفریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی جنگلی استانهای گرگان، مازندران، گیلان و

Sanicula europaea L.

و زخمهای حاصل از آن، خون‌مردگی، خونروپها مفید است. جوشانده آن روی زخمها سبب التیام سریع آنها می‌شود (۱۱).

- با توجه به رویشگاه این گیاه در مناطق جنگلی شمال ایران و ناشناخته بودن آن در طب سنتی ایران جهت آشنایی با کاربردهای آن باید تحقیق جامع و دقیقی روی آن صورت بگیرد تا بتوان آن را در ردیف گیاهان دارویی سنتی ایران قلمداد کرد و در صورت اثبات نیاز به کشت و کار و گسترش آن وجود دارد (مؤلف).

برگه‌ها و برگ‌ها اغلب ۳-۵ تایی، خطی باریک، نوک‌تیز، با لبه غشایی، گاهی تقسیم شده. دندان‌های کاسه گل چشمگیر، تخم‌مرغی، نوک‌کند. گلبرگها سفید، در سطح پشتی در امتداد خط میانی کرکدار، عمیقاً نوک چالدار، با رأس به داخل خمیده. میوه به طول ۲ میلی‌متر، زگیل‌دار - پرزدار کوتاه و کوچک. پراکندگی جهانی: اتیوپی، مصر، هندوستان، کاشته شده در ایران، افغانستان و پاکستان و اغلب تقریباً بومی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در استانهای آذربایجان، اصفهان، خوزستان، فارس،

Trachyspermum copticum (L.) Link

Syn.: *Ammi copticum* L., *Sison Ammi* L., *Bunium aromaticum* L., *Ptychotis coptica* DC., *Carum copticum* (L.) C. B. Clarke, *Trachyspermum Ammi* (L.) Sprague
E. bishop's weed, ajowan caraway, bullwort, omum plant

زنیان، نانخواه

گیاه معطر، بدون کرک. ساقه به ارتفاع ۲۰-۵۰ سانتیمتر، ایستاده، منشعب. برگها ۲-۳ بار شانهای بخش؛ قطعات انتهایی خطی - نخ‌شکل، متقارن، به طول ۲-۷، به عرض ۲/۳-۰/۳ میلی‌متر؛ برگهای ساقه‌ای بطرف بالا کوچک شده، ساده‌تر. چترها کم و بیش با دمگل آذین بلند؛ شعاعها اغلب ۶-۸ تایی.

Trachyspermum copticum (L.) Link

محرک معده، کاهش دهنده پرفشاری خون، مسهل، شیرافزا، مقوی معده و کرم‌کش می‌باشد (۱۲).

– میوه این گیاه اثر بادشکن و ضدتهوع دارد، برای آن اثر مقوی باء، ضدکرم و مدر نیز قائل هستند (۱۱).

کرمان، سیستان و بلوچستان، خراسان و تهران دیده می‌شود.

مصارف و کاربردها: ضداسکیدان، ضدتب، ضد میکروب، ضد اسپاسم، افزایش دهنده قوای جنسی، ضدنفخ، ضدآسم، ادرارآور، معرق، خلط‌آور، قاعده‌آور، ضدقارچ،

Trachyspermum copticum (L.) Link

مسائلی پیرامون گیاهان تیره چتریان به عنوان یکی از تیره‌های بزرگ گیاهی دربرگیرنده گیاهان معطر

به عنوان چاشنی، ادویه، سبزی‌های خوراکی و ... به مصرف می‌رسند که به آنها اشاره شده است. اما وجود دارند جنس‌ها و گونه‌هایی که اگرچه معطرند و بعضاً نیز در مصارف محلی و در مقیاس کم مورد استفاده قرار می‌گیرند، اما در ارتباط با خواص دارویی آنها اطلاع کمی در دست است و یا اصولاً در طب سنتی

تیره چتریان یا جعفری در ایران دربرگیرنده نزدیک به ۱۲۲ جنس است که تعدادی از آنها یک گونه‌ای بوده و در ردیف گیاهان دارویی شناخته شده می‌باشند، (در مبحث گیاهان دارویی تیره چتریان به آنها اشاره شده)، تعدادی از آنها دربرگیرنده گونه‌های متعددی هستند که تعدادی از آنها در ردیف گیاهان دارویی هستند و یا

– جنس *Albovia* Schischk. در ایران یک گونه گیاه یکساله معطر دارد که گاهی نیز با جنس *Pimpinella* بصورت هم‌نام قرار گرفته است.

Albovia tripartita (Kaleniczenko) Schischk.

– جنس جاشیر آسا / *Alococarpum* H. Riedl & Kuber در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله معطر بنام جاشیر آسا / *Alococarpum erianthum* (DC.) H. Riedl & Kuber دارد که در دامنه‌های جنوبی البرز و آذربایجان می‌روید.

نیز به مصرف نمی‌رسند که در اینجا برای اطلاع در ارتباط با آنها مطالبی آورده می‌شود امید که تحقیقات آینده جایگاه آنها را از نظر مصارف دارویی، صنعتی، غذایی و ... مشخص نماید.

– جنس زولک، شبه زول / *Actinolema* Fenzl در ایران دو گونه گیاه یکساله معطر بنامهای

زولک *Actinolema eryngioides* Fenzl

زولک برگه‌دار *Actinolema macrolema* Boiss. دارد.

***Actinolema macrolema* Boiss.**

***Alococarpum erianthum* (DC.)
H. Riedl & Kuber**

علفی یکساله معطر بنام *Artedia squamata* L. دارد که در جنوب غرب ایران و در استانهای کرمانشاه و ایلام می‌روید.

– جنس ستاره‌گون یا شبه ستاره‌ای / *Astrantia* L. در ایران یک گونه گیاه یکساله معطر جنگل‌روی بنام ستاره‌گون *Astrantia maxima* Pall. دارد که در جنگل حوزه خزری و ارسباران می‌روید.

– جنس هویج کوهی / *Astrodaucus* Drude در ایران دو گونه گیاه کم و بیش معطر چندساله بنامهای هویج کوهی *Astrodaucus orientalis* (L.) Drude و هویج کوهی ایرانی *Astrodaucus persicus* (Boiss.) Drude

– جنس ناجورچترک / *Anisosciadium* DC. در ایران یک گونه گیاه یکساله معطر بنام *Anisosciadium orientale* DC. دارد که در حوزه گرمسیری جنوب ایران می‌روید.

– جنس *Aphanopleura* Boiss. در ایران ۳ گونه گیاه یکساله کم و بیش معطر بنامهای

Aphanopleura breviseta (Boiss.) Heywood & Jury

Aphanopleura leptoclada (Aitch. & Hemsl.) Lipsky

Aphanopleura trachysperma Boiss.

دارد که در نواحی مرکزی و بعضاً بیابانی ایران می‌رویند. – جنس *Artedia* L. در ایران یک گونه گیاه

Anisosciadium orientale DC.*Aphanopleura trahysperma* Boiss.*Artedia squamata* L.*Aphanopleura trahysperma* Boiss.*Artedia squamata* L.

دارد که در ارتفاعات زاگرس میانی و در استانهای لرستان، چهارمحال بختیاری و اصفهان می‌روید.

– جنس شقاقل آبی / *Berula* Besser ex W.C. Koch در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله کم و بیش معطر و آبدوست بنام

دارد که اغلب در نواحی کوهستانی البرز، آذربایجان و زاگرس پراکنده‌اند.

– جنس آزیل / *Azilia* Hedge & Lamond در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله بسیار معطر بنام آزیل *Azilia eryngioides* (Pau) Hedge & Lamond

Kuber گیاه علفی چندساله بنام شبه جاشیر
Calypトロsciadium polycladum Rech. f. & Kuber
 subsp. *polycladum*
 دارد که در ارتفاعات بینالود در استان خراسان
 می‌روید.

Berula angustifolia (L.) Mertens & W.C. Koch
 شقاقل آبی
 دارد که عموماً در جویبارهای مناطق معتدله و معتدله
 سرد ایران می‌روید.
 جنس شبه جاشیر / *Calypトロsciadium* Rech. f. &

***Astrodaucus orientalis* (L.) Drude**

***Azilia eryngioides* (Pau) Hedge & Lamond**

– جنس جعفری فرنگی / *Chaerophyllum* L. در ایران
 ۸ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله معطر دارد که در
 ارتفاعات کوهستانی البرز، خراسان و زاگرس و
 آذربایجان می‌رویند و نامهای علمی آنها بشرح زیر است.

– جنس ساقه‌خز یا بقدونس / *Caucalis* L. در ایران
 یک گونه گیاه علفی یکساله با میوه‌های خاردار و
 اغلب معطر بنام *Caucalis platycarpus* L. دارد که
 بصورت علف هرز در اراضی زراعی می‌روید.

***Chaerophyllum Khorassanicum* Czern.
ex Schischk.**

– جنس کزل / *Diplotaenia* Boiss. در ایران دو گونه گیاه علفی چندساله معطر بنامهای
Diplotaenia cachrydifolia Boiss. کزل جاشیری
Diplotaenia damavandica Mozaffarian, Hedge & Lamond کزل
دارد که در ارتفاعات البرز می‌رویند.

Chaerophyllum aureum L. جعفری فرنگی خالدار

Chaerophyllum bulbosum L. جعفری فرنگی غده‌دار

Chaerophyllum crinitum Boiss.

جعفری فرنگی کرک‌آلود

Chaerophyllum khorassanicum Czern. ex Schischk.

جعفری فرنگی خراسانی

Chaerophyllum macropodum Boiss.

جعفری فرنگی کوهستانی

Chaerophyllum macrospermum (Spreng) Fisch. &

C. A. Mey. جعفری فرنگی معطر

Chaerophyllum Meyeri Boiss. & Buhse

جعفری فرنگی قزوینی

Chaerophyllum nivale Hedge & Lamond.

جعفری فرنگی زاگرس، جعفری فرنگی برفی

اگرچه همگی این گونه‌ها کم و بیش معطر هستند و در سالهای اخیر در ارتباط با ترکیبات شیمیایی موجود در اسانس آنها اطلاعاتی در دست می‌باشد، اما ارزش‌های دارویی آنها ناشناخته است.

– جنس شویدک / *Cymbocarpum* DC. در ایران

دو گونه گیاه علفی یکساله معطر بنامهای

Cymbocarpum anethoides DC. شویدک

Cymbocarpum erythraeum (DC.) Boiss.

شویدک قرمز

دارد که در ارتفاعات کوهستانی آذربایجان می‌رویند.

– جنس *Demavendia* Pimen. در ایران یک گونه

گیاه علفی چندساله نسبتاً معطر بنام

Demavendia pastinacifolia (Boiss. & Hausskn.)

Pimen.

دارد که در ارتفاعات البرز و زاگرس میانی می‌رویند.

– جنس چتر گریزی / *Dicyclophora* Boiss. یک

گونه گیاه علفی یکساله انحصاری بنام چتر گریزی

Dicyclophora persica Boiss. دارد که در جنوب

ایران می‌روید.

Chaerophyllum macrospermum (Spreng.) Fisch. & C. A. Mey.

Cymbocarpum erythraeum (DC.) Boiss.

Demavendia pastinacifolia (Boiss. & Hausskn.) M. Pimen.

Diplotaenia damavandica Mozaff. Hedge & Lamond

Dicyclophora persica Boiss.*Chaerophyllum macropodum* Boiss.*Diplotaenia cachrydifolia* Boiss.

- جنس خوشاریزه / *Echinophora* L. در ایران چهار گونه گیاه علفی بسیار معطر دارد که در ارتفاعات کوهستانی زاگرس، آذربایجان و البرز می‌رویند، گونه *Echinophora platyloba* بنام خوشاریزه به عنوان گیاه معطر در میان مردم ایران کاملاً شناخته شده است و از آن برای معطر کردن دوغ و ماست استفاده می‌کنند. نامهای علمی گونه‌های این جنس عبارتند از

- جنس مشگک / *Ducrosia* Boiss. در ایران سه گونه گیاه علفی چندساله بسیار معطر بنامهای مشگک *Ducrosia anethifolia* (DC.) Boiss. مشگک بکرایی *Ducrosia Assadii* Alava مشگک بادبزنی *Ducrosia flabellifolia* Boiss. دارد. *Ducrosia anethifolia* پراکندگی به وسعت ایران و *Ducrosia Assadii* انحصاری ایران است و فقط در ارتفاعات جبال بارز می‌روید.

***Ducrosia anethifolia* (DC.) Boiss.**

می‌روید نام علمی این گونه بشرح زیر است:

Eleutherospermum cicutarium (M.B.) Boiss.

دانه جدا

– جنس *هویج بیابانی* / *Eremodaucus* Bunge در ایران یک گونه گیاه علفی یکساله نسبتاً معطر بنام *هویج بیابانی* *Eremodaucus Lehmannii* Bunge دارد که در استانهای گرگان و خراسان می‌روید.

– جنس *Ergocarpon* C.C. Townsend در ایران یک گونه گیاه علفی یکساله گرمادوست بنام *Ergocarpon cryptanthum* (Rech. f.) C. C. Townsend دارد که در استانهای ایلام، خوزستان و بوشهر می‌روید.

Echinophora cinerea (Boiss.) Hedge & Lamond

خوشاریزه علوفه‌ای، خوشاریزه کوهستانی، فداله (Fedale)

این گونه انحصاراً در ارتفاعات زاگرس میانی و در استانهای لرستان و چهارمحال بختیاری می‌روید.

Echinophora orientalis Hedge & Lamond

خوشاریزه برگ باریک، خوشاریزه شرقی

Echinophora platyloba DC.

خوشاریزه

خوشاریزه معطر. *Echinophora Sibthorpiana* Guss. – جنس دانه جدا / *Eleutherospermum* C. Koch در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله نسبتاً کمیاب دارد که در ارتفاعات مرزی جنگلهای خزر و آذربایجان

***Echinophora cinerea* (Boiss.)
Hedge & Lamond**

***Echinophora platyloba* DC.**

***Echinophora Sibthorpiana* Guss.**

– جنس *Eriocycla* Lindl. در ایران ۲ گونه گیاه
چندساله بسیار معطر صخره‌روی بنامهای

Eriocycla Olivieri (Boiss.) Wollf.

Eriocycla Ghafooriana Akhani

دارد که در مناطق صخره‌ای البرز، مازندران و گرگان
می‌رویند.

– جنس چویل / *Ferulago* Koch در ایران ۷ گونه
گیاه علفی چندساله معطر مرتعی و کوهستانی دارد که
بعضی از آنها توسط مردم محلی برای معطر کردن
دوغ، ماست و کره استفاده می‌شود. نامهای علمی
گونه‌های آن عبارت است از:

Ferulago angulata (Schlescht.) Boiss. subsp. *angu-*
lata چویل سه پاره، چویل گوشه‌دار

Ferulago Bernardi Tomk. & M. Pimen.

چویل آذربایجانی، چویل آناتولی

Ferulago carduchorum Boiss. & Hausskn.

چویل کردستانی

Ferulago contracta Boiss. Hausskn.

چویل ستونی، چویل خوشه‌ای

Ferulago macrocarpa (Fenzl) Boiss.

چویل روشن‌بال، چویل دانه درشت

Ferulago phialocarpa Rech. f. & H. Riedl

چویل سقزی

***Ergocarpon cryptanthum* (Rech. f.)
C.C. Townsend**

– جنس موین گشنیز / *Fuernrohria* C. Koch در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله معطر بنام موین گشنیز *Fuernrohria setifolia* C. Koch دارد که در ارتفاعات مرزی آذربایجان غربی و ترکیه می‌روید.

Ferulago stellata Boiss. چویل شویدی، چویل ستاره‌ای

Ferulago subvelutina Rech. f.

چویل خراسانی، چویل ترکمنی

Ferulago trifida Boiss.

چویل الموتی

Eriocycla Olivieri H. Wolff

Ferulago angulata (Schlecht.) Boiss.

– جنس کرفس سفید، جهور / *Haussknechtia* Boiss. در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله معطر صخره‌روی و جنگلی دارد که در ارتفاعات زاگرس میانی و جنوبی می‌روید و نام علمی آن کرفس سفید جهور / *Haussknechtia elymaitica* Boiss. می‌باشد.

– جنس *Heptaptera* Margot & Reut. در ایران ۲ گونه گیاه کم و بیش معطر چندساله بنامهای

Heptaptera anatolica (Boiss.) Tutin

Heptaptera anisoptera (DC.) Tutin

دارد که اغلب در ارتفاعات آذربایجان، زاگرس و البرز می‌رویند.

– جنس رازیانه اسبی، شوید اسبی / *Hippomarathrum* Hoffm. et Link در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله دارد که در ارتفاعات البرز، زاگرس و آذربایجان می‌روید. نام علمی گونه آن

Hippomarathrum microcarpum (M.B.) B. Fedtsch.

رازیانه اسبی، شوید اسبی

می‌باشد که هم‌نام *Bilacunaria microcarpa* (M.B.) Pimenov. & V. N. Tikhom می‌باشد.

– جنس *Hohenackeria* Fisch. & C. A. Mey. در ایران یک گونه گیاه علفی یکساله کم و بیش معطر بنام *Hohenackeria exscapa* (Stev.) Kos. – Pol. دارد که در دشت ارژن فارس می‌روید.

– جنس *Hyalolaena* Bunge در ایران یک گونه گیاه چندساله غده‌دار بنام

Hyalolaena Lipskyi (Korov.) M. Pimen. & Kjuikov

دارد که هم‌نام *Scaligeria Lipskyi* Korov بوده و در خراسان ایران می‌روید.

– جنس *Johremia* DC. در ایران ۵ گونه گیاه علفی چندساله معطر دارد که عبارتند از:

Johrenia aromatica Rech. f.

Johrenia golestanica Rech. f.

***Ferulago stellata* Boiss.**

– جنس شوید کوهی / *Grammosciadium* DC. در ایران سه گونه گیاه علفی معطر بنام

Grammosciadium platycarpum Boiss. & Hausskn.

شوید کوهی

Grammosciadium pterocarpum Boiss.

شوید کوهی میوه بالدار

Grammosciadium scabridum Boiss. شوید کوهی زیر

دارد که اغلب در ارتفاعات کوهستانی البرز، آذربایجان و زاگرس می‌رویند.

***Grammosciadium scabridum* Boiss.**

- جنس کلاکی / *Kalakia Alava* در ایران یک گونه یکساله معطر بنام *Kalakia marginata* Alava (Boiss.) دارد که انحصاری ارتفاعات کلاکی در شمال شرق کرج می باشد.

- جنس کلوس / *Kelussia Mozaff.* در ایران یک گونه گیاه چندساله کوهستان روی بسیار معطر بنام کلوس / *Kelussia odoratissima Mozaff.* دارد که در ارتفاعات استانهای چهارمحال بختیاری، پشت کوه بختیاری (اصفهان) و لرستان (پشت کوه بختیاری) می روید، در سالهای اخیر اطلاعات وسیعی در ارتباط با ترکیبات شیمیایی آن بدست آمده ولیکن اثرات دارویی آن اثبات نشده است و مردم محلی منطقه از آن برای معطر کردن دوغ و ماست استفاده می کنند و توسط مردم دروغگو و کاسب مسلک به غلط بنام کرفس کوهی فروخته می شود که نام درستی نیست.

Johrenia paucijuga (DC.) Bormm.

Johrenia platycarpa Boiss.

**Johrenia ramosissima* Mozaff.

که اغلب در نواحی کوهستانی و جنگلی می رویند و گونه ستاره دار انحصاری ایران است.

- جنس *Johreniopsis* M. Pimen در ایران ۴ گونه گیاه علفی چندساله معطر بنامهای زیر دارد.

**Johreniopsis oligactis* (Rech. f. & H. Riedl.) M. Pimen.

**Johreniopsis scoparia* (Boiss.) M. Pimen.

Johreniopsis seseloides (C.A. Mey.) M. Pimen.

**Johreniopsis stricticaulis* (Rech. f.) M. Pimen.

گونه های ستاره دار انحصاری ایران هستند و در ارتفاعات زاگرس و خراسان می رویند و گونه بدون ستاره علاوه بر ایران در قفقاز نیز می روید.

Kelussia odoratissima Mozaff.

Johrenia platycarpa Boiss

Kelussia odoratissima Mozaff.

دارد که در جنوب غرب و جنوب ایران می‌روید.

– جنس کمای جنگلی / *Laser Borkh. ex Gaertn.*
در ایران ۲ گونه گیاه جنگل‌روی چندساله کم و بیش معطر بنامهای

کمای جنگلی گلستانی **Laser Rechingeri Akhani*

کمای جنگلی *Laser trilobum (L.) Borkh.*

دارد که در نواحی جنگلی استانهای مازندران و گرگان می‌رویند و گونه ستاره‌دار انحصاری ایران است.

– جنس کرفس جنگلی / *Lecockia DC.* در ایران

یک گونه گیاه چندساله کم و بیش معطر بنام کرفس جنگلی / *Lecockia cretica (Lam.) DC.* دارد که در

استانهای مازندران و گرگان می‌روید.

– جنس کمای مویین / *Korovinina Nevski & Vved.*

در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله نسبتاً

معطر بنام کمای مویین / *Korovinina tenuisecta*

(Regel & Schmalh.) Nevski & Vved.

دارد که امروزه بنام علمی جدید

Galaganina platypoda (Aitch. & Hemsl.) M. Vas-

silcz. & M. pimen.

شناخته می‌شود، پراکندگی این گیاه در ایران شمال خراسان است.

– جنس توپی زیره یا زیره وحشی / *Lagoecia L.*

در ایران یک گونه گیاه معطر یکساله علفی بنام توپی

زیره یا زیره وحشی / *Lagoecia cuminoides L.*

Lagoecia cuminoides L.

Leutea nematoloba (Rech. f.) M. Pimen.

Leutea petiolaris (DC.) M. Pimen.

Leutea polycias (Boiss.) M. Pimen.

Leutea turcomanica (Schischk.) Mozaff.

دارد که در ارتفاعات کوهستانی خراسان، البرز، آذربایجان و زاگرس پراکنده‌اند در تحقیقات اخیر اعتقاد بر این است که مشخصات جنس مذکور

– جنس *Leuta M. Pimen.* در ایران ۹ گونه گیاه معطر بنامهای

Leutea Avicenniae Mozaff.

Leutea cupularis (Boiss.) M. Pimen.

Leutea elbursensis Mozaff.

Leutea gracillima M. Pimen.

Leutea kurdistanica Mozaff.

می‌روید.

– جنس گیس چسبکی / *Lisaea Boiss.* در ایران دو گونه گیاه علفی یکساله مزرعه‌روی معطر بنامهای

گیس چسبکی *Lisaea heterocarpa* (DC.) Boiss.

Lisaea strigosa (Banks & Soland.) Eig

گیس چسبکی حلی
دارد.

– جنس پایهن / *Lomatopodium Fisch. & C. A.*

Mey. در ایران یک گونه گیاه چندساله گج‌دوست بنام

Lomatopodium staurophyllum (Rech. f.) Rech. f.

پایهن

دارد که در ارتفاعات شمال سمنان و دامنه‌های جنوبی بینالود می‌روید.

– جنس شقال صحرایی / *Malabaila Hoffm.*

ایران ۵ گونه گیاه علفی چندساله نسبتاً معطر بنامهای

Malabaila dasyantha (C.Koch) Grossh.

شقال صحرایی گل‌کرکی، شقال صحرایی آذری

**Malabaila isfahanica* Alava

شقال صحرایی اصفهانی

**Malabaila Kotschy* Boiss.

شقال صحرایی شیرازی

**Malabaila porphyrodiscus* Stapf & Wettst.

شقال صحرایی جنگلی

Malabaila porphyrodiscus Stapf & Wettst.

می‌تواند با مشخصات جنس کما / *Ferula L.* یکی باشد و ترکیب‌های جدیدی با نامهای مذکور و جنس کما / *Ferula L.* معرفی شده است.

Leutea petiolaris

– جنس *Libanotis* J. Hill. در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله معطر بنام

Libanotis transcaucasica Schischk.

دارد که در ارتفاعات خراسان، آذربایجان، البرز و مازندران می‌روید.

– جنس *Ligusticum* L. در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله معطر بنام

Ligusticum alatum (M.B.) Spreng.

دارد که امروزه با نام علمی

Macrosciadium alatum (M.B.) N.V. Tikhom. et Lavora

شناخته می‌شود، این گیاه در استان آذربایجان غربی

– جنس *Opopanax* C. Koch در ایران دو گونه گیاه علفی چندساله نسبتاً معطر بنامهای

Opopanax hispidus (Friv) Griseb.

Opopanax persicus Boiss.

دارد که از پراکندگی جغرافیایی نسبتاً خوبی در ایران برخوردارند.

– جنس چتر پاییزی / *Opsicarpium* Mozaff. در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله نسبتاً معطر بنام چتر پاییزی / *Opsicarpium insignis* Mozaff. دارد که در ارتفاعات زاگرس (استانهای کردستان و لرستان) می‌روید.

– جنس *Orlaya* Hoffm. در ایران یک گونه گیاه علفی یکساله مزرعه‌روی بنام *Orlaya daucoides* (L.) Greuter دارد که در دامنه‌های کوهستانی مازندران، گیلان و آذربایجان (حوزه خزری) می‌روید.

– جنس *Ormosciadium* Boiss. در ایران یک گونه گیاه علفی یکساله معطر شن‌دوست دارد که عموماً روی خاکهای شیلی (Sheili) و در استانهای کردستان و لرستان می‌روید نام علمی آن *Ormosciadium Aucheri* Boiss. می‌باشد.

– جنس *Petroedmondia* Tamamsch. در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله نسبتاً معطر و کمیاب بنام

Petroedmondia syriaca (Boiss.) Tamamsch.

دارد که تابحال فقط از ارتفاعات لرستان شناخته شده است.

– جنس رازیانه کوهی / *Peucedanum* L. در ایران ۵ گونه گیاه علفی چندساله اغلب معطر بنامهای

*Peucedanum chenur Mozaff. چونور

*Peucedanum glaucopruinosum Rech. f.

رازیانه کوهی رودبارکی

Peucedanum longifolium Waldst. & Kit.

رازیانه کوهی برگ بلند

Malabaila porphyrodiscus Stapf & Wettst.

Malabaila Secacul (Miller) Boiss. & subsp. *Secacul*
شقایق صحرایی

دارد. گونه‌های ستاره‌دار انحصاری ایران هستند.

– جنس *Mozaffariania* Pimen. & Maassoumi در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله گچ‌دوست بنام *Mozaffariania insignis* Pimen. & Maassoumi دارد که در استانهای ایلام و خوزستان می‌روید.

– جنس *Muretia* Boiss. با نام محلی برزا (Baraza) در ایلام و کرمانشاه گیاهی بسیار معطر و صخره‌دوست بنام *Muretia amplifolia* Boiss. & Hausskn. دارد که در ارتفاعات صخره‌ای استانهای کرمانشاه، ایلام و شمال خوزستان می‌روید.

– جنس لعل کوهستان / *Olivieria* Vent. در ایران یک گونه گیاه علفی بسیار معطر بنام لعل کوهستان *Olivieria decumbens* Vent. دارد که در بخشهای گرمسیری جنوب غرب ایران می‌روید.

***Mozaffariania insignis* Pimen. & Maassoumi**

***Muretia amplifolia* Boiss. & Hausskn.**

***Olivieria decumbens* Vent.**

***Peucedanum longifolium* Waldst. & Kit.**

***Peucedanum longifolium* Waldst. & Kit.**

Prangos Gaubae (Bornm.) Hernstadt & Heyn

جاشیر کرچی

Prangos Haussknechtii Boiss.

جاشیر ساورزی، جاشیر کوه ساورز

Prangos latiloba Korov.

جاشیر گچ دوست

Prangos longistylis (Boiss.) Pimenov & Kljuykov

جاشیر ارمنستانی

Prangos lophoptera Boiss.

جاشیر علوفه‌ای

Prangos tuberculata Boiss. & Hausskn.

جاشیر کرک غده‌ای

Prangos uloptera DC.

جاشیر صخره‌روی، وایه، خرکول

تعدادی از گونه‌های این جنس در سالهای اخیر مورد تجزیه شیمیایی قرار گرفته و ترکیبات آنها کم و بیش شناخته شده اما اثرات دارویی آنها مشخص نیست، اگرچه در بعضی از نقاط (استان کهگیلویه و بویراحمد) مردم ساقه‌های جوان گونه *Prangos ferulacea* را بنام جاشیر شیرین مصرف می‌کنند.

– جنس شن‌جار / *Psammogeton* Edgew. در ایران سه گونه گیاه علفی یکساله بیابان‌روی و معطر بنامهای *Psammogeton canescens* (DC.) Vatke

Psammogeton ramunculifolius (Boiss.) Engstrand

شن‌جار بلوچستانی

Psammogeton Stocksii (Boiss.) E. Nasir

شن‌جار پاکستانی

دارد که اغلب در نواحی بیابانی جنوبی ایران می‌رویند. – جنس سگ‌دندان / *Pycnocycla* Lindl. در ایران ۸ گونه گیاه علفی چندساله و معطر خاردار دارد که اغلب در نواحی جنوبی و بیابانی مرکزی ایران پرانده‌اند و نامهای علمی آنها بشرح زیر است.

**Pycnocycla acanthorhipsos* Rech. f., Aell. & Esfand.

سگ‌دندان کارواندزی

Pycnocycla Aucherana Decne. ex Boiss. سگ‌دندان

**Peucedanum Pimenovii* Mozaff.

رازیانه کوهی گرگانی

Peucedanum ruthenicum M.B.

رازیانه کوهی راسوندی

دارد که اغلب در ارتفاعات کوهستانی و بعضاً جنگلی می‌رویند. گونه‌های ستاره‌دار انحصاری ایران هستند.

– جنس ساق گره‌ای / *Physocaulis* (DC.) Tausch

در ایران یک گونه گیاه علفی یکساله جنگل‌روی نسبتاً معطر بنام ساقه گره‌ای *Physocaulis nodosus* (L.) W. D. Koch دارد که در ارتفاعات جنگلی استانهای گرگان و مازندران می‌رویند.

– جنس شوکران جنگلی / *Physospermum* Cusson در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله جنگل‌روی نسبتاً معطر بنام شوکران جنگلی / *Physospermum cornubiense* (L.) DC. دارد که تابحال از جنگلهای ارسباران در ایران شناخته شده است.

– جنس جاشیرنما / *Polylophium* Boiss. در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله بنام *Polylophium involucratum* (Pall.) Boiss. یا جاشیرنما دارد که در ارتفاعات شمالی البرز (استانهای گیلان و مازندران) می‌روید.

– جنس جاشیر / *Prangos* Lindl. در ایران ۱۴ گونه گیاه علفی چندساله معطر و علوفه‌ای دارد که عبارتند از:

Prangos acualis (DC.) Bornm.

جاشیر کوتوله

Prangos Bungei Boiss.

جاشیر رباط سفیدی

Prangos calligonoides Rech. f.

جاشیر اسکنیلی

Prangos cheilanthifolia Boiss.

جاشیر آذربایجانی

Prangos corymbosa Boiss.

جاشیر دهیمی، جاشیر کروی

Prangos crossoptera Hernstadt & Heyn

جاشیر زاگرسی

Prangos ferulacea (L.) Lindl.

جاشیر

Prangos ferulacea (L.) Lindl.

Prangos uloptera DC.

***Pycnocycla Aucherana* Decne. ex Boiss.**

- بعضی از گونه‌های آنها استفاده می‌کنند.
- سگ‌دندان بشاگردی **Pycnocycla bashagardiana* Mozaff.
- جنس شولیل (نام محلی لری) / *Rhabdosciadium* Boiss. در ایران سه گونه گیاه علفی دائمی کاملاً معطر بنامهای
- سگ‌دندان پشته‌ای *Pycnocycla caespitosa* Boiss. & Hausskn.
- Rhabdosciadium Aucheri* Boiss. شولیل
- سگ‌دندان بادبزی *Pycnocycla flabellifolia* (Boiss.) Boiss.
- Rhabdosciadium petiolare* Boiss. & Hausskn. ex Boiss. شولیل دم‌برگ‌دار
- سگ‌دندان موزی **Pycnocycla musiformis* Hedge & Lamond
- Rhabdosciadium Straussii* Hausskn. ex Bornm. شولیل اراکی
- سگ‌دندان گل‌گره‌ای، سگ‌دندان بوته‌ای *Pycnocycla nodiflora* Decne. ex Boiss.
- دارد که در ارتفاعات زاگرس پراکنده‌اند و هر سه گونه انحصاری ایران هستند.
- سگ‌دندان خاردار **Pycnocycla spinosa* Decne. ex Boiss.
- جنس زیره‌وش / *Scaligeria* DC. در ایران ۴ گونه گیاه چندساله معطر با ریشه‌های غده‌ای دارد که عبارتند از:
- زیره‌وش خراسانی، زیره‌وش آسیای مرکزی *Scaligeria allioides* (Regel & Schmalh.) Boiss.

Pycnocycla flabellifolia (Boiss.) Boiss.

Pycnocycla musiformis Hedge & Lamond

Pycnocycla spinosa Decne. ex Boiss.

Rhabdosciadium Aucheri Boiss.

Scaligeria nodosa (Boiss.) Boiss.

Scaligeria glaucescens (DC.) Boiss.

زیره‌وش آذری، زیره‌وش خویی

Scaligeria meifolia (Fenzl) Boiss.

زیره‌وش هزاربرگ، زیره‌وش دجله‌ای

Scaligeria nodosa (Boiss.) Boiss.

زیره‌وش گره‌دار

در ضمن گونه‌هایی از این جنس به جنس *Elaeosticta* Fenzl منتقل شده و گونه‌هایی نیز با ترکیب این جنس ساخته شده است. به‌هر حال این گونه‌ها معطر بوده و در ارتباط با آنها اطلاعات کمی در دست می‌باشد.

***Scaligeria nodosa* (Boiss.) Boiss.**

گونه گیاه بسیار معطر ارتفاع پسند دارد که عموماً در قتل کوههای مرتفع می‌رویند و نامهای علمی آنها عبارت است از:

Semenovia dichotoma (Boiss.) Manden

Semenovia frigida (Boiss. & Hausskn.) Manden

Semenovia subscaposa (Rech. f.) Alava

Semenovia suffruticosa (Freyn & Bornm.) Manden

Semenovia tragioides (Boiss.) Manden

– جنس *Seseli* L. در ایران دو گونه گیاه علفی چندساله بنامهای

Seseli tortuosum L. subsp. *Kiabii* Akhani

Seseli peucedanoides (M.B.) Kos. Pol.

دارد که گونه دوم هم‌نام جنس جدید شده و با نام علمی زیر

Gasparrinia peucedanoides (M.B.) Thell.

شناخته می‌شود.

– جنس شانہ‌ونوس / *Scandix* L. در ایران ۴ گونه گیاه علفی یکساله بنامهای

Scandix Aucheri Boiss.

شانہ‌ونوس اصفهانی

Scandix iberica M.B.

شانہ‌ونوس قفقازی

Scandix Pecten-Veneris L.

شانہ ونوس

Scandix stellata Banks & Soland.

شانہ‌ونوس ستاره‌ای

دارد که عموماً معطر بوده و در اراضی زراعی و دانه‌های کوهستانی می‌رویند.

– جنس کمای بیابانی / *Schumannia* O.

Kuntze در ایران یک گونه گیاه کم و بیش معطر

بیابانی بنام کمای بیابانی *Schumannia*

Karelinii (Bunge) Korov. دارد که در نواحی

بیابانی مرکزی ایران و اغلب روی خاکهای شنی

می‌روید.

– جنس *Semenovia* Regel & Herder در ایران ۵

Scandix pecten-veneris* L.**Schumannia Karilinii* (Bunge) Korov.*****Schumannia Karilinii* (Bunge) Korov.*****Semenovia frigida* (Boiss. & Hausskn.)
Manden**

ارتفاعات بالای کوهستانی البرز و زاگرس می‌روید و عموماً مردم مناطق مختلف (ایلام و لرستان) ساقه‌های جوان آن را در اوایل فصل رویش می‌خورند. مردم کرمانشاه و ایلام به آن (ونگی Vanagi) و مردم خرم‌آباد به آن پی‌نومه (Paynumeh) می‌گویند.

جنس *Stenotaenia* Boiss. در ایران ۴ گونه گیاه علفی چندساله دارد که یک گونه آن بنام *Stenotaenia nudicaulis* Boiss. به خوبی شناخته شده و در ارتفاعات آذربایجان شرقی می‌روید.

جنس *Szovitsia* Fisch. & C. A. Mey. در ایران یک گونه گیاه علفی کم و بیش معطر بنام *Szovitsia callicarpa* Fisch. & C. A. Mey. دارد که در شمال غرب ایران و قفقاز می‌روید.

جنس شقایق جویباری / *Sium* L. در ایران یک گونه گیاه آبدوست بنام

Sium sisaroides DC.

دارد که اغلب در مناطق کوهستانی و نقاط مرطوب جویباری می‌روید.

جنس پیکل (Peakel: نام محلی لری) / *Smyrniopsis* Boiss. در ایران یک گونه گیاه چندساله علفی کوهستان‌روی بنام *Smyrniopsis Aucheri* Boiss. دارد که در ارتفاعات البرز و زاگرس می‌روید.

جنس آوندول / *Smyrnum* L. در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله کم و بیش معطر بنام آوندول / *Smyrnum cordifolium* Boiss. دارد که در

Smyrniopsis Aucheri* Boiss.**Smyrniium cordifolium* Boiss.**

Tordylium persicum Boiss. & Hausskn.

دارد در مناطق شمالی و شمال غرب تا جنوب غرب ایران (در استانهای گرگان، آذربایجان و خوزستان) پراکندگی دارد.

– جنس ماستونک، هویج تیغی / *Torilis* Adans. در ایران ۹ گونه گیاه علفی یکساله و عموماً هرز و معطر دارد که عبارتند از:

Torilis arvensis (Huds.) Link ماستونک

Torilis chrysocarpa Boiss. & Bal. ماستونک زرد

Torilis heterophylla Guss. ماستونک ناجوربرگ

Torilis japonica (Houtt.) DC. ماستونک ژاپنی

Torilis leptophylla (L.) Reichenb. ماستونک نازک برگ

Torilis nodosa (L.) Gaertn. ماستونک گل گره‌ای

Torilis radiata Moench ماستونک شاهی

Torilis Stoksiana (Boiss.) Drude ماستونک بلوچی

– جنس گلپرسا / *Tetrataenium* (DC.) Manden در ایران ۲ گونه گیاه معطر ارتفاع‌پسند دارد که در ارتفاعات زاگرس و در استانهای زنجان، چهارمحال بختیاری، لرستان و کهکیلویه و بویراحمد می‌رویند و نامهای علمی آنها بشرح زیر است.

Tetrataenium lasiopetalum (Boiss.) Manden

گلپرسا، کرسون (نام محلی بختیاری)

Tetrataenium nephrophyllum (Leute) Manden

گلپرسای برگ کلیوی

– جنس دانه قفسی / *Thecocarpus* Boiss. در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله معطر بنام دانه قفسی / *Thecocarpus meifolius* Boiss. دارد که انحصاری زاگرس ایران است.

جنس *Tordylium* L. در ایران ۲ گونه گیاه کم و بیش معطر یکساله بنامهای

Tordylium maximum L.

Torilis arvensis (Huds.) Link**Torilis leptophylla (L.) Reichenb.**

(pimen. & Tikholm) منتقل شده‌اند.

– جنس گلپرک / *Trigonosciadium* سه گونه گیاه غده‌دار دارد که میوه‌ای شبیه به گلپر / *Heracleum* L. دارند و کم و بیش معطرند و عبارتند از

*Trigonosciadium brachytaenium (Boiss.) Alava

گلپرک

Trigonosciadium tuberosum Boiss. گلپرک غده‌دار

Trigonosciadium viscidulum Boiss. & Hausskn.

گلپرک چسبانک، گلپرک عراقی

گونه ستاره‌دار انحصاری ایران است.

– جنس *Trinia* Hoffm در ایران یک گونه گیاه علفی چندساله یکپایه نه چندان معطر بنام

Trinia Hoffm در ایران دو گونه گیاه علفی کم و بیش معطر در ارتفاعات البرز و آذربایجان می‌روید.

– جنس گیس چسبک، گیس میماسی / *Turgenia* Hoffm در ایران دو گونه گیاه علفی کم و بیش معطر

Torilis tenella (Delile) Reichenb.

ماستونک ظریف

– جنس زگیلی / *Trachydium* Lindl. در ایران ۵ گونه گیاه علفی چندساله عموماً ارتفاع‌پسند و کوهستان‌زروی دارد که عبارتند از

Trachydium depressum (Boiss.) Boiss. subsp. depressum زگیلی الموتی

*Trachydium eriocarpum Bornm. & Gauba

زگیلی کندوانی

*Trachydium Kotschy (Boiss.) Boiss. زگیلی دناپی

Trachydium pauciradiatum (Boiss. & Hohen.) Rech. f. زگیلی البرزی

*Trachydium vesiculosa - alatum Rech. f. زگیلی

گونه‌های ستاره‌دار انحصاری ایرانند. لازم است

یادآوری گردد که کلیه گونه‌های این جنس به جنس *Pseudotrachydium* (Kljuykov) جدیدی بنام

جنس زرافشانی / *Zeravschania* Korov. در ایران سه گونه گیاه علفی معطر چندساله کوهستان روی بنامهای

Zeravschania Aucheri (Boiss.) M. Pimen.

Zeravschania membranacea (Boiss.) M. Pimen.

Zeravschania pauciradiatum (Tamamsch.) M. Pimen.

دارد که عموماً بدلیل تفاوت شدید زمانی برگ و گلدهی نمونه‌های هرباریومی آنها فاقد برگ یا میوه رسیده می‌باشد.

– جنس *Zosimia* Hoffm. در ایران ۲ گونه گیاه علفی چندساله کم و بیش معطر بنامهای

Zosimia absinthifolia (Vent.) Link

*Zosimia radians Boiss. & Hohen.

دارد. گونه ستاره‌دار انحصاری البرز مرکزی و گونه دیگر کم و بیش در سراسر ایران بجز ناحیه گرمسیری جنوب می‌روید.

هرز دارد که عموماً در اراضی زراعی رها شده می‌روید و نام علمی آنها بشرح زیر می‌باشد.

گیس چسبک *Turgenia latifolia* (L.) Hoffm.

Turgenia lisaeoides C.C. Townsend

گیس چسبک شعاعی

– جنس *Turgeniopsis* Boiss. در ایران یک گونه گیاه علفی یکساله کم و بیش معطر بنام

Turgeniopsis foeniculacea (Fenzl) Boiss.

دارد که در سالهای اخیر به جنس *Glochidotheca* Fenzl منتقل شده و نام علمی آن

Glochidotheca foeniculacea (Fenzl) Fenzl

می‌باشد.

– جنس شیرزرد / *Xanthogalum* Ave. Lall در

ایران یک گونه گیاه علفی چندساله با شیرابه زرد بنام

شیرزرد / *Xanthogalum purpurascens* Ave. Lall

دارد که در ارتفاعات البرز مرکزی چهل چشمه در کردستان و بزقوش در آذربایجان می‌روید.

Trigonosciadium brachytaenium
(Boiss.) Alava

Trigonosciadium brachytaenium
(Boiss.) Alava

Turgenia latifolia (L.) Hoffm.

Xanthogalum purpurascens Ave-Lall

Zosimia absinthifolia (Vent.) Link.

تیره گزنه / *Urticaceae*

بی‌کرک یا کرکی پراکنده، در سطح تحتانی کرکی پراکنده یا اصولاً در امتداد رگبرگها کرکی نسبتاً انبوه، با لبه به کوتاهی مژده‌دار. دمبرگها به طول ۵-۱/۵ سانتیمتر، به کوتاهی کرکی فشرده. گل‌آذین توده‌ای نسبتاً تنک، کم تا پرگل؛ برگه‌ها تخم‌مرغی یا مستطیلی، کرکدار، با لبه مژده‌دار، بعد از گلدهی اندکی رشد‌کننده. گل‌های ماده در زاویه دوشاخه‌ها بدون پایک، یک برگه‌ای؛ گل‌های نر ماده در رأس شاخه‌ها بحالت گزن بدون پایک، سه برگه‌ای. گلیوش گل‌های نر ماده به طول تا ۳ میلی‌متر، کم و بیش استکانی، بعد از گلدهی کمی طویل شده، کم‌رنگ تا قهوه‌ای - قرمز شونده؛ گلیوش گل‌های ماده تخم‌مرغی، بعد از گلدهی کم و بیش سخت شده. فندقه‌ها به طول ۱/۷-۱/۱ میلی‌متر، تخم‌مرغی، قهوه‌ای تیره، درخشان.

Parietaria officinalis L.

Syn.; *Parietaria erecta* Mert. & Koch, *Parietaria officinalis* L. var. *erecta* (Mert. & Koch) Wedd., *Parietaria officinalis* L. subsp. *erecta* (Mert. & Koch.) Beguinot

E. wall pellitory, pellitory of the wall, parietory

ساس واش، گوش موش طبی، اذن الفار

گیاه چندساله، پرساقه، پشته‌ای. ساقه زیرزمینی چوبی شونده منشعب گره‌دار. ساقه‌ها به ارتفاع ۳۰-۱۲۰ سانتیمتر، ایستاده، بندرت بالارونده، از قاعده اغلب چوبی شونده، ساده یا اصولاً از بخش پایینی منشعب، کرکی تنک تا انبوه، در پایین اغلب تقریباً بی‌کرک. برگها به طول ۳-۱۶، به عرض ۲-۵ سانتیمتر، بیضوی، تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای تا سرنیزه‌ای، با قاعده باریک شده یا ممتد، با رأس نوک‌تیز یا نوک‌دار، پهنک برگها سبز تا سبز تیره، روی سطح فوقانی بی‌کرک یا تقریباً

Parietaria officinalis L.

Parietaria officinalis L.

آزردگی‌های پوستی بکار می‌رود (5).

– گوش‌موش طبی اصولاً به‌عنوان مدر، مسکن و آرام‌بخش و جلوگیری‌کننده از تشکیل سنگ بکار می‌رود. در طب سنتی اروپایی بدلیل داشتن فعالیت نیروبخشی روی کلیه‌ها و تقویت فعالیت آنها آن را برای درمان بیماریهایی مانند التهاب کلیه، تورم کلیه‌ها، سنگ کلیه، قولنج، دردهای ناشی از سنگ‌های کلیه، التهاب مثانه و خیز (احتباس مایع در بدن) تجویز می‌شود. گاهی آن را به‌عنوان ملین نیز بکار می‌برند (4).

– مدر و نرم‌کننده است و از دم‌کرده خشک گیاه استفاده می‌شود. این دم‌کرده جهت درمان بیماریهای مجاری ادرار در حالات التهابی و ازدیاد حجم ادرار بکار می‌رود و از آن جهت درمان ورم کلیه، کمی دفع ادرار، ورم مثانه، آب آوردن انساج و استسقاء استفاده می‌کنند، در استعمال خارج بصورت ضماد برای درمان بواسیر و تسکین آن بکار می‌رود (۱۱).

پراکندگی جهانی: جنوب، غرب و مرکز اروپا، قفقاز و شمال ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه اصولاً در نواحی روشن جنگلی شمال در استانهای گرگان، مازندران و گیلان می‌روید و در سالهای اخیر در بعضی نقاط از جمله در تهران کاشته شده است.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل و تازه مصرف می‌شود و خواص درمانی: مدر، تصفیه‌کننده خون، نرم‌کننده و محلل دارد و برای درمان بیماریهای مجاری ادراری (سنگهای ادراری، کمی ادرار، ورم کلیه، ورم مثانه، قولنج‌های کلیه)، سنگ‌های صفراوی و روماتیسم بکار می‌رود و در استعمال خارجی نیز برای درمان بواسیر و کوفتگی‌ها مصرف می‌شود (۱۰).

– گیاه مدر و نرم‌کننده است. برای درمان عفونتهای ادراری، آب آوردن شکم و برونشیت بکار می‌رود. در استعمال خارج برای درمان زخمها، ترک‌های مقعد، دمل‌ها و مخلوط با روغن زیتون در حساسیت‌ها و

پراکنده، بندرت بی کرک شونده یا بی کرک، اغلب مسلح به کرکهای گزنده؛ دندانها به طول ۳-۱۰، به عرض ۲-۸ میلیمتر، اغلب داسی شکل. دمیرگها به طول ۲-۷ میلیمتر از پهنک برگها کوتاهتر. گوشواره‌ها به طول تا ۱۲ میلیمتر، سرنیزه‌ای، جدا، علفی یا تقریباً غشایی، اغلب مژه‌دار. گلها اغلب در گویچه‌های انبوه کوچک. گل آذینها بلند، خوشه‌ای شکل یا سنبله‌ای شکل، اغلب کرکی انبوه یا کرکی، نرها به طول تا ۱۰ سانتیمتر، ماده‌ها به طول تا ۹ سانتیمتر، اغلب انبوه، گسترده، بعد از گلدهی آویزان. قطعه گلپوش گلهای ماده کرکدار و مژه‌دار. فندقه به طول ۱-۱/۵، به عرض ۵/۵-۰/۸ میلیمتر، تخم‌مرغی تا بیضوی، سبز زیتونی تا سبز زیتونی - قهوه‌ای یا تیره، درخشان یا بطور نامحسوسی منقوط.

Urtica dioica L.

E. big.sting nettle, stinging nettle, tall wild nettle

گزنه دوپایه، گزنه

گیاهانی چندساله، دوپایه، بندرت یک‌پایه، سبز کلمی شونده، با ساقه‌های زیرزمینی افقی. ساقه‌ها به ارتفاع ۵۰-۱۵۰ سانتیمتر، ایستاده یا بالارونده، ضخیم، ساده، اغلب منشعب، چهار گوشه، کرکدار و با کرکهای گزنده انبوه یا تنک، بندرت تقریباً بی کرک شونده. برگها به طول تا ۱۵، به عرض ۱۲ سانتیمتر، سرنیزه‌ای باریک، سرنیزه‌ای، تخم‌مرغی، تخم‌مرغی پهن تا تقریباً دایره‌ای، با رأس نوک‌تیز یا نوک دار، با قاعده تقریباً قلبی، قلبی، باریک شده یا گوه‌ای؛ پهنک برگها خاکستری - سبز، به رنگ سبز کلمی، سبز، سبز - زرد تا سبز زیتونی - سبز، با دو سطح کرکدار یا کرکی

Urtica dioica L.

Urtica dioica L.*Urtica dioica* L.

پراکندگی جهانی: اروپا، شمال و مرکز آسیا، شمال
 آفریقا، شمال و جنوب آمریکا، پلی نزی و استرالیا.
 پراکندگی جغرافیایی در ایران: گونه‌ای است متنوع با دو
 زیرگونه *subsp. dioica* و *subsp. kurdistanica* - و
 تقریباً در سراسر ایران در استانهای گرگان، مازندران،
 گیلان، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، کردستان،
 کرمانشاه، لرستان، همدان، خراسان و تهران می‌روید.
مصارف و کاربردها: برگ گزنه خاصیت ادرارآوری
 دارد و برای کاهش فشار خون مفید است، در طب
 عوام به‌عنوان ادرارآور، تسکین درد آرتروز، روماتیسم
 مفاصل و ماهیچه‌ها مصرف می‌شود، در مصرف
 خارجی به‌عنوان ضدشوره سر و موهای چرب مصرف
 می‌شود؛ ریشه گزنه ضد درد، ضد آدرنالین، ضد التهاب
 مفاصل، ضد آسم، ضد باکتری، ضد سرطان، ضد تشنج،
 ضد خیز (ورم و آب آوردگی)، ضد هیستامین،

کننده) و ضد سم است، خاصیت مدر دارد، به مداوای حالت‌های مختلف پوستی برای مثال اگزما در کودکان و مشکلات درد مفاصل به‌ویژه هنگامی که کم‌کاری کلیه و حبس مایع در میان باشد کمک می‌کند. گزنه سبب کند شدن یا توقف خونریزی از زخمها و خون‌دماغ می‌شود و برای درمان خونریزی شدید قاعدگی مفید است. گزنه ضد آلرژی است و تب یونجه، آسم، حالت‌های مختلف خارش پوست و گزیدگی حشرات را مداوا می‌کند. شیرۀ آن برای درمان گزیدگی مناسب است. برگ‌های گزنه به کم‌خونی کمک می‌کند و سبب اصلاح و افزایش تولید شیر در زنان می‌شود. ریشه آن امروزه برای درمان پروستات بکار می‌رود (4).

ضد ویروس ایدز، ضد التهاب، ضد تورم پروستات، ضد تب، ضد روماتیسم، ضد کرم، ضد قارچ، ضد عفونی‌کننده، ضد اسپاسم، ضد تورم، ضد ویروس، تقویت‌کننده قوای جنسی، قابض، ادرار آور، قاعده‌آور، خلط‌آور، کاهش‌دهنده قند خون، کاهش‌دهنده پرفشاری خون و تقویت‌کننده رحم می‌باشد (۱۲).

– خواص مهم دارویی آن عبارت است از: مدر، مقوی، قابض، جلوگیری‌کننده از خونریزی، ضد آلرژی، افزایش‌دهنده شیر (شیرافزا) و کوچک‌کننده بزرگ شدگی پروستات.

ریشه گزنه دارویی با ارزش برای جلوگیری از بزرگ شدن غده پروستات است. گزنه پاک‌کننده (ضد عفونی

Urtica pilulifera L.

E. Roman nettle, burning nettle

گزنه تویی، گزنه رومی

گیاهانی یکساله یا دوساله، یکپایه. ساقه‌ها ایستاده یا سرپا و بالارونده، ساده یا منشعب، به ارتفاع ۲۰-۱۵۰ سانتیمتر، چهارگوشه، پوشیده از کرک‌های گزنده، اغلب در بخش قاعده‌ای بدون کرک یا بدون کرک شونده. برگ‌ها تخم‌مرغی، تخم‌مرغی – سرنیزه‌ای تا قلبی، با رأس نوک تیز یا نوک دار، با قاعده سربریده، تقریباً قلبی یا قلبی، کم و بیش سبز، با لبه دندانه‌اره‌ای، با دندانه‌هایی به طول ۲-۱۰ میلیمتر، با کرک‌های گزنده پراکنده. دمیرگ‌ها به طول ۱/۵-۵ سانتیمتر، از پهنک کوتاه‌تر. گل‌آذین‌های نرماده در یک محور یا پایینی‌ها اغلب نر. گل‌آذین‌های نر به طول ۳-۴ سانتیمتر، هم‌اندازه دمیرگ برگ‌های حائل یا کمی بلندتر، کم‌گل. گل‌آذین‌های ماده به طول تا ۵ سانتیمتر، از دمیرگ برگ‌های حائل کوتاه‌تر تا بلندتر. گل‌های ماده در گروه‌های انبوه اغلب منفرد یا دوتایی؛ گروه‌ها یا گل‌آذین گوی مانند با دمگل‌آذین بلند، بعد از گلدهی به طول تا ۱۳ میلیمتر؛ قطعه گلپوش به طول کم و

Urtica pilulifera L.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران، کرمانشاه، ایلام، لرستان، خوزستان، بوشهر و جنوب فارس.
مصارف و کاربردها: دانه آن حاوی مواد روغنی و موسیلاژ است و خواص درمانی شبیه *Urtica dioica* L. دارد (۱۱).

بیش ۳ میلیمتر، در گل‌های ماده کرکی بلند انبوه، سبز تیره تا سفیدشونده، بعد از گلدهی طویل و متورم. فندقه‌ها تخم‌مرغی پهن، قهوه‌ای تیره، درخشان. پراکندگی جهانی: غرب و جنوب اروپا، جنوب غرب آسیا و شمال آفریقا.

Urtica pilulifera L.

Urtica urens L.

***Urtica urens* L.**

E. dog nettle, dwarf stinger

گزنه، گزنه سگ

گیاهانی یکساله یا دوساله، یکپایه. ساقه‌ها راست یا ایستاده، ساده، بندرت منشعب، به ارتفاع ۱۵-۹۰ سانتیمتر، چهارگوشه، اصولاً در بخش فوقانی با کرک‌های گزنده. برگ‌ها تخم‌مرغی یا تخم‌مرغی کشیده، با رأس نسبتاً نوک کند یا نوک‌دار، با قاعده باریک شده تا تقریباً قلبی، کم و بیش سبز تیره، اغلب روی سطح فوقانی با کرک‌های گزنده، در سطح تحتانی اغلب بی‌کرک شونده، اغلب دندان‌اره‌ای مضاعف. دمبرگ‌ها به طول ۱-۷ سانتیمتر، از پهنک کوتاه‌تر. گل آذین‌های حاوی گل‌های نر و ماده به طول ۱/۵-۳ سانتیمتر، با دمگل آذین کوتاه،

Urtica urens L.

مصارف و کاربردها: پندآورنده خون، ضدکم‌خونی، ضددیابت، مدر و شیرآور است. دم‌کرده یا جوشانده برگهای آن در استعمال خارج برای درمان اگزما، زخمهای روباز و روماتیسم مصرف می‌شود. رشد مورا تسريع می‌کند. پودر آن استنشاق می‌شود تا سبب توقف خونریزی از بینی شود. گیاه بندرت مورد استفاده قرار می‌گیرد زیرا بسیار مضر است و سبب آماس و التهاب پوستی می‌شود (5).

– اعضای مختلف گیاه اثر درمانی مشابه *Urtica dioica* L. دارد، ریشه آن اثر قابض و مدر دارد (۱۱).

سنبله‌ای یا خوشه‌ای شکل، کم و بیش انبوه، هم‌اندازه دمیرگها، با گل‌های ماده متعدد، با گل‌های نر کمتر، بعد از گلدهی گسترده یا تقریباً راست. قطعه گلپوش گل‌های نر و ماده با کرک‌های پراکنده، با لبه مژه‌دار. فندقه تخم‌مرغی، قهوه‌ای یا قهوه‌ای تیره، درخشان. پراکندگی جهانی: اروپا، آسیا، شمال و شمال شرق افریقا و شمال آمریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای: گرگان، مازندران، آذربایجان، لرستان، ایلام، خوزستان، بوشهر، جنوب فارس.

تیره سنبیل‌الطیب، تیره علف‌گره / *Valerianaceae*

گیاه چندساله، با ساقه زیرزمینی ساده، کوتاه، نه خیلی ضخیم، گاهی ساقه رونده‌دار. ساقه به ارتفاع (۱۵-۳۰)۱۵۰-۲۴۰ سانتیمتر، معمولاً منفرد،

Valeriana officinalis L.

E. common valerian, valerian

والرین

Valeriana officinalis L.

دردناک روده، دردهای دوران قاعدگی و گرفتگی‌های ماهیچه‌ای می‌شود. والرین به همراه دیگر گیاهان برای درمان فشارخون بالاست که از استرس و عصبانیت ناشی می‌شود بکار می‌رود (4). جنس علف گریه، والرین / *Valeriana L.* در ایران ۶ گونه گیاه علفی چندساله دارد که عموماً در نواحی کوهستانی و گاهی مرطوب می‌رویند، با توجه به

ضخیم، شیاردار، کرکدار یا بدون کرک. تمامی برگ معمولاً شانه‌ای یا شانه‌ای بخش با ۳-۲۵ برگچه؛ برگچه‌ها خطی، سرنیزه‌ای یا بیضوی، کامل یا دندانه‌دار. گل آذین مرکب، گل آذینهای جانبی انبوه. گلها نرماده، صورتی یا سفید؛ لوله جام گل به طول ۵/۲-۵ میلی‌متر. برگکها حدوداً هم‌اندازه میوه. میوه به طول ۲-۵ میلی‌متر، کرکدار یا بدون کرک.

پراکندگی جغرافیای: اغلب نقاط اروپا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته شده در مراکز تحقیقات گیاهان دارویی و بحالت خودروی.

با تردید: آذربایجان، مرند، کوه میشوداغ دیده می‌شود. **مصارف و کاربردها:** مهمترین موارد کاربردی آن عبارت است از: مسکن، آرام‌بخش، رفع گرفتگی‌های ماهیچه‌ای، تسکین عصبانیت، کم‌کننده فشارخون، تحقیقات بسیار در آلمان و سوئیس تأکید می‌کند که والرین خواب‌آور است و باعث اصلاح کیفیت خواب و پایین آمدن فشار خون می‌شود. والرین مسکن و رفع‌کننده افسردگی و زیادکننده خواب است و باعث کم شدن فعالیت‌های عصبی می‌شود. در گذشته به آن داروی تمام دردها گفته می‌شد و برای آن محسنات

زیادی قائل بوده‌اند، بخصوص در درمان صرع، والرین سبب کاهش فعالیت‌های عصبی و تحریکات آن می‌شود و برای درمان بسیاری از حالات استرس مناسب است و بطور عمومی آرام‌بخش است و روی مغز اثر می‌گذارد. بسیاری از حالات عصبی از جمله رعشه و لرزه، هراس بی‌جهت و ناگهانی، تپش قلب و اضطراب و عرق کردن را می‌توان با والرین تسکین داد و دارویی مؤثر برای درمان بی‌خوابی است که از عصبانیت و هیجان زیاد ناشی می‌شود. والرین باعث آرامش و رهایی ماهیچه‌های گرفته شده می‌شود و دارویی برای درمان تنش‌های شانه، گردن، آسم، قولنج، سندروم

گونه‌های آن آورده می‌شود.

Valeriana alliarifolia Adams

والرین علف سیری، والرین جنگلی

Valeriana Clarkei Briq.

والرین زیبا

Valeriana ficariifolia Boiss.

والرین برگ انجیری

Valeriana leucophaea DC.

والرین سفید

Valeriana sisymbriifolia Vahl

والرین کوهستانی

شباهت‌های گونه‌ها به نظر می‌رسد خواصی مشابه *Valeriana officinalis* L. داشته باشند که این خود نیازمند انجام پژوهش و تحقیقات دقیق می‌باشد. اگرچه در سالهای اخیر اطلاعاتی در ارتباط با ترکیبات شیمیایی بعضی از گونه‌های آن بدست آمده، اما در ارتباط با کاربردهای دارویی آنها اطلاعاتی در دست نیست. در عین حال در اینجا فهرستی از

**Valeriana Jatamansii* Johns

Syn.: *Nardostachys Jatamansii* DC., *Nardostachys grandiflora* DC., *Valeriana Wallichii* DC.

E. spikenard, Indian valerian

سنبل الطیب، والرین هندی

ساقه‌های زیرزمینی نسبتاً ضخیم کم و بیش افقی، مولد ریشه‌های رشته‌ای نازک، با یقه به دشواری تاجدار (کاکل‌دار)، سراسر گیاه کرکدار. ساقه به ارتفاع (۱۵-۲۵) ۳۵-۴۵ سانتیمتر، نازک، ایستاده یا بالارونده، به تنگی برگ‌دار. برگهای قاعده‌ای به طول ۴-۸، به عرض ۳-۸ سانتیمتر، بدون بریدگی، قلبی - سه گوشه، با سینوس قاعده‌ای باریک عمیق، با رأس نوک‌تیز یا نوک‌دار، با لبه به تنگی گاهی بطور نامشخص سینوسی - دندانهای، با بافت بحالت خشک نازکتر، غشایی، با ربرگ‌آذین نازک اما مشخص؛ برگهای پایین ساقه مستطیلی یا سرنیزه‌ای، نوک‌تیز، با قطعات قاعده‌ای یا بریدگیهای ۱-۲ تایی باریک نوک‌تیز بزرگ شونده، بالایی‌ها قویاً کوچک شده سرنیزه‌ای باریک یا خطی، در قاعده با بریدگیهای بزرگ شده یا کم و بیش کامل. گل‌آذین بی‌کرک شونده، به تکرار و به نازکی پانیکولی - منشعب. گلها سفید؛ کاسه‌ها سبز گاهی با رنگ‌دویدگی ارغوانی. کیسه‌های بساک بیرون زده هم‌رنگ. میوه‌ها به طول ۵/۲، به عرض ۱ میلی‌متر، بحالت ردیفی کرکدار.

پراکندگی جهانی: افغانستان، پاکستان و کشمیر.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران

Valeriana Jatamansii Johns

نمی‌روید اما بمنظور استفاده‌های دارویی ریشه آن بمقدار زیاد به ایران وارد می‌شود.

مصارف و کاربردها: مقوی معده، ضداسهال، مدر،

ضدتشنج و اختصاصاتی شبیه *Valeriana officinalis* L.

با اثر ضعیف‌تر دارد و به‌عنوان آرام‌کننده، رفع هیستری،

درمان صرع و رفع تپش قلب استفاده می‌شود (۱۱).

تیره شاه‌پسند / *Verbenaceae*

دمگله‌ها به طول ۴-۱۰ میلی‌متر، در میوه ضخیم شونده. کاسه گل استکانی، سربریده، با دندان‌های کوچک متشکل از امتداد رگه‌ها، با کرکهای کوتاه فشرده، در حالت گل به طول ۴-۵ میلی‌متر، در حالت میوه رشدکننده و پهن شونده. جام گل سفید، با لوله باریک به طول حدود ۴ سانتیمتر، در سطح داخلی کرکدار، با قطعات تخم‌مرغی - بیضوی، به طول حدود ۷-۸ میلی‌متر. میله پرچمها ارغوانی، در حدود ۵/۲ سانتیمتر از جام بیرون زده، در پایین کرکدار. خامه باریک و طویل، ارغوانی، کمی کوتاهتر از پرچمها. میوه شفت تقریباً کروی تا واژ تخم‌مرغی پهن، توسط کاسه رشدکننده دربر گرفته شده.

Clerodendron inerme (L.) Gaertn.

E. Indian privet

معین‌التجاری، مورد آبادانی

درختچه‌ای پیچان یا بوته‌ای به ارتفاع تا ۳/۵ متر، با شاخه‌های استوانه‌ای، کمی کرکی. برگها متقابل، سرنیزه‌ای - بیضوی تا بیضوی پهن، کامل، چرمی، در سطح تحتانی با نقاط سیاه کوچک، در هر دو سطح بدون کرک یا با رأس نوک کند و کرکهای پراکنده، در پایین گوه‌ای و منتهی به دمبرگ کوتاه به طول تا ۱ سانتیمتر، با لبه‌های حداقل در پایین برگ‌شسته. گل‌آذین گزن ۳ گلی محوری؛ دمگل آذین به طول ۵/۲-۳ سانتیمتر، بی‌کرک یا با کرکهای فشرده؛

Clerodendron inerme (L.) Gaertn.

روماتیسمی و پادزهر علیه مارگزیدگی بکار می‌رود (9).

- برگها، شیره برگ، ریشه و شیره ریشه آن مصرف می‌شود. برگهای آن بصورت ضماد روی تورم‌های غدد لنفاوی بکار می‌رود. شیره برگها تب‌بر و محلل است. شیره ریشه آن محلل است و برای معالجه دردهای روماتیسمی بکار می‌رود (1).

جنس معین‌التجاری / *Clerodendron L.* در ایران ۲ گونه درختچه‌ای کاشته شده دارد گونه دوم آن یا *Clerodendron Bungei Steud.* در نواحی شمالی ایران بصورت علف هرز می‌روید و گل‌های بسیار بدبوی دارد و در ارتباط با کاربردهای دارویی آن اطلاعاتی در دست نیست.

پراکندگی جهانی: بومی نواحی گرم و مرطوب آسیا از هندوستان و برمه تا مالزی و چین، پلی‌نزی و استرالیا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در حوزه گرمسیری جنوب ایران، استانهای خوزستان، بوشهر، هرمزگان و بلوچستان.

مصارف و کاربردها: گیاه کامل برای درمان تب‌های نوبه‌ای بکار می‌رود. برگهای آن با روغن کنجد گرم شده و خمیر تهیه شده از آن با فلفل و سیر برای درمان جذام بکار می‌رود. خمیر برگ و ریشه آن برای درمان تورم‌های غده‌ای، جرب، سوزاک و دیگر امراض پوستی بکار می‌رود. جوشانده برگ و ریشه آن برای درمان ترشحات چرکی و سفید مجاری تناسلی زنان، دردهای

Clerodendron inerme (L.) Gaertn.

محوری یا بدون خار. برگها متقابل با چرخه‌های ۴ تا ۵، تخم‌مرغی پهن تا بیضی، به طول ۱۵-۵۵، به عرض ۱۰-۲۵ میلی‌متر، در بخش فوقانی با دندانه‌های اره‌ای درشت یا گاهی کامل، در قاعده گوه‌ای تا با دم‌برگی کوتاه، با کرک‌های فشرده تنک و بسیار کوتاه. گلها متعدد، در گل‌آذین پانیکولی انتهایی به شکل خوشه‌ای کوتاه محوری و بلند انتهایی. برگ‌ها خطی،

Duranta repens L.

Syn.: *Duranta Plumieri* Jacq.

E. pigeon berry, creeping sky flower, golden dew drop

دارایی

درخت یا درختچه‌ای کوچک به ارتفاع حدود ۳-۵ متر، با شاخه‌های سبز تا قهوه‌ای کم‌رنگ، گوشه‌دار، با لبه‌های برجسته، با کرک‌های فشرده انبوه، با خارهای

Duranta repens L.*Duranta repens* L.

به طول ۲-۳ میلیمتر، تقریباً مساوی دمگلها. دمگلها با کرکهای فشرده. کاسه گل به طول ۳-۵ میلیمتر، لوله‌ای، ۵ دندان‌ای با رگه‌های متعدد، کرکی فشرده. جام گل بنفش، گاهی آبی سفید؛ پهنک جام به قطر حدود ۱۰ میلیمتر؛ لوله جام در بالا خمیده، به اندازه نصف طول کاسه؛ قطعات پهنک گوه‌ای - دایره‌ای، کامل، جام در سطح داخلی با کرکهای بلند و انبوه، در سطح خارجی با کرکهای کوتاه و انبوه؛ پرچمها درون جام گلی، در بالای میانه لوله جام قرار گرفته، ۲ تا بلند و ۲ تا کوتاه؛ میله‌ها با کرکهای بلند. خامه به طول ۳ میلیمتر؛ کلاله سرسان، با لوبهای کوتاه. میوه شفت کروی، زرد مایل به قرمز با خامه دائمی، توسط کاسه گل کوزه‌ای رشدکننده دربرگرفته شده.

پراکندگی جهانی: بومی آمریکا، معرفی شده در اروپا و کشورهایی مانند سوریه، لبنان، فلسطین، مصر، ایران،

شیره‌ای می‌دهد که حتی به نسبت ۱ به ۱۰۰ قسمت در آب برای لارو پشه کشنده است، شیره آن را می‌توان برای کشتن لاروها در استخرها و برکه‌ها و مرداب‌ها استفاده کرد. گیاه سمی است و سبب گشاد شدن مردمک چشم، تورم لب‌ها و پلک‌ها، خواب، تب، ضربان و تپش سریع و ناگهانی و تشنج می‌شود (5).

پاکستان، هندوستان، چین، مالزی، پلی‌نزی، استرالیا، نیوزیلند، افریقا و ماکرونزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در حوزه گرمسیری جنوب ایران در استانهای خوزستان، بوشهر و ...
مصارف و کاربردها: دم‌کرده برگهای آن مدر است. میوه آن تب‌بر و گلهای آن محرک است. میوه خیس کرده آن

Duranta repens L.

Lantana Camara L.

Lantana Camara L.

E. Jamaica mountain sage, sage

شاه‌پسند درختچه‌ای

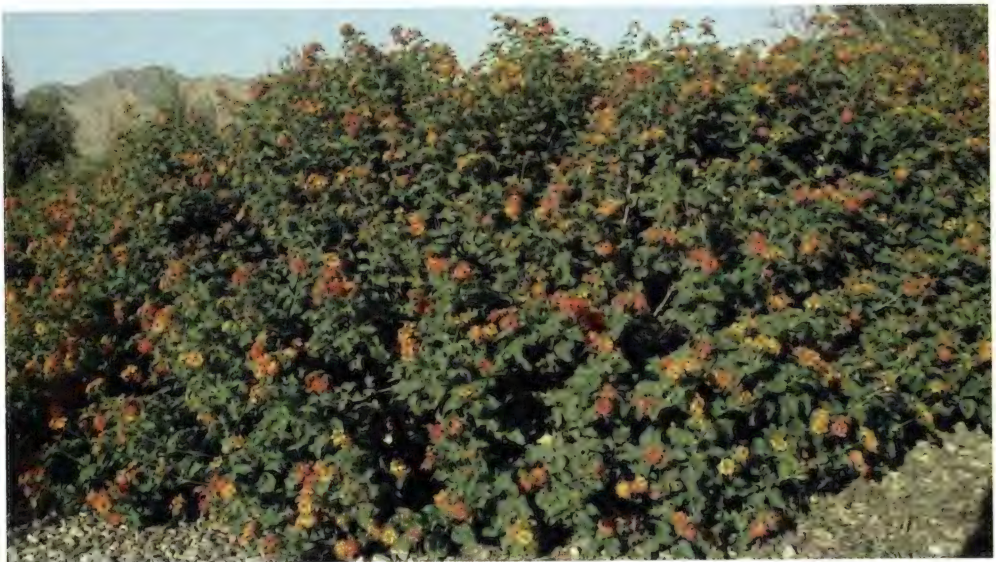
درختچه‌ای کرکدار، به ارتفاع تا ۲ متر یا بیشتر، بدون خار یا با خارهای ظریف. برگها تخم‌مرغی یا مستطیلی - تخم‌مرغی، به طول ۲/۵-۱۲/۵ سانتیمتر، اغلب با نوک کوتاه، کنگره‌ای - دندان‌های، با دمیرگ کوتاه، نسبتاً ضخیم، چروکیده، روی سطح فوقانی زبر، در سطح تحتانی کرکدار. کپه‌ها متراکم، به عرض ۲/۵-۵ سانتیمتر، با انتهای تخت (دیهیم مانند)، با دمگل آذینهای ضخیم محوری اغلب بلندتر از برگها. برگه‌ها باریک، به اندازه نصف طول جام گل. گلهای به طول ۶-۱۲ میلیمتر، به رنگهای متنوع، معمولاً به هنگام باز شدن زرد یا نارنجی به رنگ قرمز یا قرمز کم‌رنگ، یا سفید، در گل آذین دیهیمی انبوه، با دمگل آذین

ضخیم محوری بلندتر از برگها. پراکندگی جهانی: امریکای گرم و مرطوب تا تکزاس. پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت کاشته در نواحی گرمسیری در فضای باز و در مناطق سردسیر در گلخانه‌ها.

Lantana Camara L.

مصارف و کاربردها: جوشانده آن را برای معالجه کزاز، روماتیسم و مالاریا بکار می‌برند. روغن فرار موجود در آن حاوی Camerene, isocamerene و Micranene می‌باشد (22).

– گیاه خلط‌آور و معطر است. روغن آن در استعمال خارج برای درمان خارش پوست بکار می‌رود. برگ‌های آن محرک و سمی است. گیاه برای دام سمی است و سبب حساسیت به نور در حیوانات می‌شود. میوه‌های آن سمی است و علائم مسمومیتی مشابه آتروپین دارد (5).

Lantana Camara L.

با شاخه‌های شیاردار و کم و بیش زبر. برگ‌ها در چرخه‌های ۳ یا ۴ تایی، سرنیزه‌ای، به طول ۵-۷/۵ سانتیمتر، با دم‌برگ کوتاه، کامل یا در میانه دندانه‌دار، بدون کرک، در سطح تحتانی به انبوهی پوشیده از کرک‌های غده‌دار (منقوط)، با بوی لیمو. سنبله‌ها چرخه‌ای و محوری یا مجتمع شده در

***Lippia citriodora* H. B. & K.**

Syn.: *Aloysia citriodora* Ort. et Palav; *Verbena citriodora* Cav., *Aloysia triphylla* Britt., *Verbena triphylla* L'Her E. lemon_scented verbena, lippie, citron_scented lippie, lemon plant, lemon_scented verbena, Lemon verbena

به‌لیمو

درختچه‌ای کوچک به ارتفاع ۹۰-۱۰۰ سانتیمتر،

Lippia citriodora H. B. et K.

می شود. در تجارت گیاه برای تولید روغن فرار تولید می شود (5).

– برگهای گیاه مصرف می شود. گیاه دارویی کم ارزش، به لیموکیفیتی مشابه فرنجمشک / *Melissa officinalis* دارد، هر دو گیاه بوی قوی لیمو ناشی از روغن فرار دارند که فرآورده هایی آرام بخش و هضم کننده غذا هستند. به لیمو خاصیت مسکن ملایم و شهرتی برای آرام کردن ناراحتیهای شکمی دارد. اثر مقوی آن روی سیستم عصبی با قطعیتی کمتر از فرنجمشک است؛ با وجود این به شادابی کمک می کند و بر علیه افسردگی مؤثر است (4).

گیاه چندساله، به ارتفاع ۱۰-۲۰ سانتیمتر، کرکدار فشرده، سبز یا خاکستری. ساقه ها گسترده روی زمین. از محل گره ها ریشه دهند. برگها گوه ای – قاشقی، به طول ۵-۲۰ (۲۵-) میلیمتر، به عرض ۵-۶ (۱۰-) میلیمتر.

پانیکولهای انتهایی اغلب ۳ تایی. گلها سفید، به طول ۴/۵-۵ میلیمتر، شکوفا و گل دهنده در تابستان و پاییز. کاسه گل به انبوهی کرکدار. لوله جام گل بلندتر از کاسه.

پراکندگی جهانی: آرژانتین و شیلی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در مزارع تولید گیاهان دارویی (شمال ایران، تهران، کاشان و ...).
مصارف و کاربردها: برگها و ساقه های این گیاه مورد استفاده قرار می گیرد و خواص درمانی: محرک معده، بهبوددهنده گوارش و ضد اسپاسم دارد (۱۰).

– گیاه به عنوان مقوی معده و هضم کننده غذا مصرف

Phyla nodiflora (L.) Greene

Syn.: *Lippia nodiflora* (L.) Rich., *Verbena nodiflora* L., *Verbena repens* Bertol

E. fog. fruit, carpet-weed, lippia, wild sage

توت پایابی

مصارف و کاربردها: گیاه کامل و برگهای آن مصرف می‌شود. توت پایایی ترکیبات خنک‌کننده، مدر و ضدتب دارد و برای جلوگیری از درد روده و مفاصل زانو بکار می‌رود. تقویت‌کننده معده، گندزدا، ضد اسپاسم، بادشکن، معرق، محرک قوای جنسی، قابض، التیام‌بخش و ضدکرم است، مفید برای امراض قلبی، چشم و بواسیر می‌باشد، درمان زخمهای چرکی را تسریع و مناسب زخمها، احساس سوختگی، آسم و برونشیت است. خمیر یا ضماد گیاه تازه به‌عنوان دفع‌کننده فساد تاول‌ها و غدد متورم گردن رحم (زهدان)، بادسرخ، فیستول و زخمهای مزمن بدون درد بکار می‌رود. جوشانده آن ملین است و مفید برای مالاریا و روماتیسم می‌باشد، دم‌کرده برگها و ساقه‌های

میلیمتر، در بالا دندان‌اره‌ای تیز، نوک کند یا نسبتاً نوک تیز، با دمیرگ کوتاه. دمگل آذینها محوری منفرد، از برگها ۲-۴ بار بلندتر، به طول ۳-۵ سانتیمتر. برگها هم‌پوش، منقاردار یا نوک‌کند. کاسه گل دو قسمتی، به کم عمقی دو کانالی، در محل کانال کرکدار. جام گل قرمز گلسرخ (اغلب سفید). کپسول تخم مرغی، تقریباً فشرده، در جهت عرضی کمی پهن‌تر، صاف.

پراکندگی جهانی: ناحیه مدیترانه‌ای، شمال افریقا، جنوب آسیا، جنوب افریقا، شمال و جنوب امریکا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه رطوبت‌پسند عموماً در نقاط مرطوب استانهای گرگان، مازندران، گیلان، خوزستان و بلوچستان می‌روید.

Phyla nodiflora (L.) Greene

– گیاه به عنوان خنک‌کننده، آرام‌بخش، مدر، ضدتب و قابض مصرف می‌شود. درد زانو (مفاصل زانو) را متوقف می‌کند، همچنین بصورت ضماد برای درمان جوش‌ها و زخم‌های روباز استفاده می‌شود. دود دادن توسط فشردن گیاه در میان دو لایه آجر داغ سبب تسکین تورم و التهاب و خونریزی بواسیر می‌شود (5).

– گیاه کامل مصرف می‌شود. گیاه مدر و تب‌بر است، جوشانده برگ‌های آن برای رفع سوء هاضمه به کودکان و به زنان بعد از زایمان داده می‌شود. ضماد گیاه برای درمان تاول‌ها بکار می‌رود (1).

– قابض، مقوی معده و التیام‌دهنده زخم و جراحات است. برای آن اثر محرک قوای جنسی، مدر و ضدکرم قائل هستند. برگ و ساقه‌های جوان آن بصورت دم‌کرده بمنظور رفع سوء هضم به کودکان و زنان پس از وضع حمل داده می‌شود. در هندوستان از آن برای درمان التهاب استفاده می‌کنند (۱۱).

نازک آن برای سوء هاضمه کودکان مفید است. در ترکیب به همراه زیره سبز برای درمان سوزاک مفید است و عصاره برگ‌های آن ضدباکتری است (6).

– جوشانده گیاه به عنوان مدر و ضدتب بکار می‌رود. شیر به برگ آن مخلوط با شیر بز برای درمان پیدایش خون در ادرار و حل سنگ‌های کلیه و مثانه مصرف می‌شود. شیر به برگ آن مخلوط با روغن زنجبیل و قرار دادن آن در آفتاب برای سه هفته برای از دست دادن آب آن و صاف کردن آن و قرار دادن آن روی مو سبب کنترل شوره سر می‌شود. برگ آن بصورت خمیر و کاربرد آن روی تاول‌ها سبب رسیدن آنها و کاهش تورم‌ها می‌شود و آن را برای معالجه زخم‌ها و عفونتهای پوستی بکار می‌برند. خمیر تهیه شده از برگ آن و کاربرد آن با زیره سبز و کره (خامه) برای درمان ترشحات چرکی و سفید مجاری تناسلی زنان توصیه می‌شود. جوشانده ریشه آن به عنوان افزایش‌دهنده میل جنسی کاربرد دارد (9).

Verbena officinalis L.

Syn.: *Verbena tenuispicata* Stapf

E. European verbena, vervain

شاه‌پسند

گیاه چندساله، به ارتفاع ۶۰-۸۰ سانتیمتر. ساقه ایستاده، قد بلند، نازک، در بالا پانیکولی، بی‌کرک، در محل گره‌ها و زاویه‌ها زیر. برگ‌ها مستطیلی یا مستطیلی – سرنیزه‌ای، به طول ۵-۸ سانتیمتر، به عرض ۳-۴ سانتیمتر، دندانه‌ای درشت یا بریده بریده یا ربایی – شانه‌ای بریده، با قاعده‌ای گوه‌ای، باریک شده بطرف دم‌برگی کوتاه و پهن. گل آذین سنبله‌ای به طول ۱۰-۱۵ سانتیمتر، تنک، نخ‌شکل. گل‌ها کوچک، تقریباً بدون دم‌گل. برگ‌ها مستطیلی، نوک‌دار، از کاسه کوتاه‌تر. کاسه لوله‌ای، کرکی‌مویی زیر پرکنده، با دندانه‌های کوتاه نوک‌تیز. جام گل بنفش، با لوله بتدریج بزرگ شده. بیرون زده، میوه درون کاسه گل

Verbena officinalis L.

است و عمل هضم را تحریک می‌کند و به مقدار زیاد سبب استفراغ و قابلیت ملین ملایم دارد. مقوی هضم غذاست و به جذب غذا کمک می‌کند. اثر آرام‌بخشی روی تنش‌های عصبی دارد و به‌عنوان ضدافسردگی شناخته می‌شود، به‌ویژه برای درمان عصبانیت و خستگی عصبی می‌توان از آن استفاده کرد. با کمک به هضم غذا و تقویت سیستم عصبی، شاه‌پسند مقوی قوی برای کسانی است که دوره نقاهت بعد از بیماری مزمن را می‌گذرانند. این گیاه سبب تسکین سردرد می‌شود و برای درمان میگرن‌های وابسته به دوران قاعدگی بکار می‌رود. شاه‌پسند خواص دارویی دیگری نیز دارد ازجمله آن را برای درمان یرقان، سنگ صفرا، آسم، بی‌خوابی، تنش‌های قبل از دوران قاعدگی و تب بکار می‌برند و باعث افزایش تولید شیر در زنان می‌شود (4).

– گیاه کامل گلدار مصرف می‌شود. گیاه مدر، شیرآور، قاعده‌آور، معرق، ضداسهال، ضدتب، محرک قوای جنسی، ضددردهای عصبی و ضدروماتیسم است. در موارد تب، کم‌خونی، تجمع مایع در بدن، آگزمای مزمن و زخمها بکار می‌رود (5).

تحتانی خاکستری – نمدی، دمبرگچه‌دار. گلها بنفش، در گل‌آذین گزن تنک، کوتاه، در چرخه‌های بسیار تنک و سنبله‌ای طویل قرار گرفته. کاسه گل به طول ۲ میلیمتر، با دندانه‌های سه گوشه پهن، نوک کند، از طول لوله سه بار کوتاهتر. جام گل به طول ۶–۹ میلیمتر، بنفش، ۳ برابر اندازه کاسه گل، با لوله‌ای به طول ۴ میلیمتر، با دهانه بسته؛ لب پایینی با کرکهای ریش مانند متراکم و سفید. میوه شفت کروی، به قطر حدود ۲ میلیمتر، از کاسه گل کمی بلندتر.

پراکندگی جهانی: جنوب غرب آسیا، ترکیه و سوریه، شرق کردستان به طرف شرق تا افغانستان و پاکستان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختچه‌ای

خشک بصورت هسته‌های ۴ تایی قرار گرفته.

پراکندگی جهانی: اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، شمال آفریقا، غرب و مرکز آسیا تا کوههای پامیر و آلای و تیان شان و غرب هیمالیا، در شمال آمریکا و جنوب آفریقا و سایر نواحی معرفی شده.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه بصورت علف هرز در چمن‌زارها و نواحی کم و بیش مرطوب در استانهای گرجان، مازندران، گیلان، آذربایجان، کردستان، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، کهکیلویه و بویراحمد، فارس، کرمان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: برگهای آن به‌عنوان تب‌بر و مقوی و ریشه‌های آن برای معالجه یا التیام ناشی از گزیدن مار و عقرب بکار می‌رود (22).

– خواص مهم شاه‌پسند عبارت است از: مسکن اعصاب، مقوی، آرام‌بخش ملایم، محرک ترشح صفرا، تلخ ملایم. اگرچه تحقیقات کمی صورت گرفته اما بعضی از خاصیت‌های شاه‌پسند بخوبی شناخته شده است. روی سیستم عصبی پاراسمپاتیک اثر می‌گذارد و سبب تحریک فعالیت رحم می‌شود، شاه‌پسند تلخ

Vitex Pseudo-Negundo (Hausskn.) Hand. -Mzt.

Syn.: *Vitex Angus-Castus* L. var. *Pseudo-Negundo* Hausskn.

E. chaste tree, Abraham's balm, chaste lamb, tree of chastity

بنگرو، بنگله، درخت پاکدامنی

درختچه‌ای به ارتفاع ۱–۲ متر، خاکستری رنگ، در بالا منشعب، با شاخه‌های چهار گوشه کند، با گل‌آذین پانیکول بزرگ انتهایی. برگها با دمبرگ بلند، پنجه‌ای، ۵ یا بندرت ۷ برگچه‌ای؛ برگچه‌ها سرریزه‌ای، به طول ۹–۱۲ (۱۲–۱۵) سانتیمتر، به عرض ۱–۲ (۲/۵–۳) سانتیمتر، باریک شده طویل (سرریزه‌ای)، نوک تیز، تقریباً کامل (بدون دندانه)، روی سطح فوقانی سبز شونده، سطح

Vitex Pseudo- Negundo (Hausk.) Hand. -Mzt.

سینوزیت مفید است. پودر ریشه آن به عنوان تب‌بر، خلط‌آور، کرم‌کش و مدر بکار می‌رود و همچنین برای معالجه بواسیر و اسهال خونی مفید است. خمیر ریشه آن برای درمان تاول‌ها و تورم‌های روماتیسمی کاربرد دارد. شیره گل‌های آن برای مداوای تب، اسهال و اختلالات کبدی بکار می‌رود (9).

– خواص دارویی مهم آن عبارت است از تنظیم هورمون‌ها، تقویت‌کننده هورمون‌های زنانه، افزایش‌دهنده شیر در زنان (4).

– گل‌آذین، میوه‌ها، دانه‌ها و برگ‌های آن مصرف می‌شود؛ مسکن، ضد اسپاسم و هضم‌کننده غذاست؛ در امراض چشمی و درد معده بکار می‌رود. گل‌های آن در صنعت عطر سازی مصرف می‌شود (5).

– جنس پنج‌انگشت / *Vitex L.* در ایران ۳ گونه درختچه‌ای دارد که عموماً دارای گل‌های معطر و میوه‌ای هستند که بصورت کاذب بجای فلفل سیاه

نسباً رطوبت‌پسند اغلب در کناره‌های رودخانه‌ها و بندرت در نواحی دشتی در استانهای کرمانشاه، ایلام، همدان، خوزستان، چهارمحال بختیاری، فارس، بلوچستان، خراسان و سمنان می‌روید.

مصارف و کاربردها: جوشانده برگ آن برای درمان اعصاب اسکلتی و اختلالات ماهیچه‌ای بکار می‌رود. جوشانده برگ آن در آب و حمام کردن با آن بمنظور تسکین درد بدن بعد از زایمان بکار می‌رود و استنشاق کردن بخار آن برای درمان اختلالات ریوی (برونش‌ها) مفید است. پودر برگ آن دود می‌شود (کشیده می‌شود) تا آسم را درمان کند. خمیر برگ آن به همراه زنجبیل و قرار دادن آن روی پیشانی سبب تسکین سردرد می‌شود. جوشانده ساقه آن به همراه فلفل برای درمان سیاه‌سرفه در کودکان مفید است. روغن بدست آمده از برگ‌های آن و قرار دادن آن روی پیشانی برای تسکین سردردهای مزمن همراه با

Vitex Pseudo- Negundo (Hausk.)

ضد کرم می‌باشد و برای درمان لک و پیس، بیوست، تورم‌ها، بیماری‌های چشمی، بزرگ شدن طحال، برونشیت، آسم، بیماری‌های کبدی و ترشح زیاد صفرا، دندان درد در بچه‌ها بکار می‌رود. گیاه قابلیت درمانی به‌عنوان ضد تورم، ضد باکتری، ضد قارچ و مسکن، محلل، تصفیه‌کننده خون، نیروبخش، مقوی معده دارد و برای درمان بیماری‌های سطحی بدن، عفونت‌های پوستی و دفع حشرات بکار می‌رود (internet).

گل به طول ۱۰-۱۳ میلیمتر؛ لب تحتانی با زبانکی کرکی، به طول تا ۶ میلیمتر امتداد یافته، لوبهای دیگر کوتاhter. میوه تقریباً کروی یا تخم‌مرغی، به قطر حدود ۵ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: آسیای گرم و مرطوب و افغانستان تا سینام، ژاپن، جزایر فیلیپین، اندونزی، گینه جدید، هاوایی، استرالیا، آفریقا، موریسانی، ماداگاسکار و ناتال. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه درختچه‌ای تا بحال فقط از استان سیستان و بلوچستان (اطراف سراوان) شناخته شده است.

مصارف و کاربردها: خمیر برگ‌های آن برای درمان دردهای روماتیسمی، تاول‌ها و رگ‌به‌رگ شدن بکار می‌رود. دم‌کرده برگ‌های آن برای درمان تب و جوشانده برگ‌های آن برای درمان اختلالات معده

مصرف می‌شود، در ارتباط با دو گونه آنها اطلاعات دارویی آورده شده و نام علمی گونه سوم نیز پنج‌انگشت / *Vitex Negundo* L. می‌باشد.

این گونه از نظر گیاه‌شناسی شباهت زیادی به *Vitex Pseudo-Negundo* دارد.

مصارف و کاربردها: برگ‌ها، دانه‌ها و پوست ریشه گیاه مصرف می‌شود. اندام‌های مختلف گیاه تلخ، تند، گرم‌ازا، قابض، مقوی معده، مقوی دماغی و نیروی فکری،

Vitex trifolia L.

E. hand of Mary, Indian privet, wild pepper

پنج انگشت هندی، دست مریم

درختچه یا درختی به ارتفاع تا ۶/۵ متر. برگ‌ها اغلب سه برگچه‌ای؛ دم‌برگ به طول ۶/۵-۳/۳ سانتیمتر؛ برگچه‌ها هم‌اندازه یا کناری‌ها کوچکتر، میانی اغلب دم‌برگچه‌دار، به طول ۵/۲-۷، به عرض ۱-۴ سانتیمتر، نوک‌تیز، کناری‌ها بدون دم‌برگچه یا تقریباً بدون دم‌برگچه یا نوک‌دار کوتاه، کامل، با رگبرگ‌های جانبی ۷-۱۲ تایی. گل آذین انتهایی یا در محور برگ‌های فوقانی محوری، به طول تا ۲۳، به عرض ۲-۴ سانتیمتر، گزن‌ها پایک‌دار، اغلب با شاخه‌های مجدد. دم‌گل‌ها نازک، به طول تا ۱ میلیمتر. کاسه گل فنجانی شکل، به طول ۴-۵ میلیمتر، با دندانه‌های کوتاه. جام

تسکین التهاب مؤثر است. میوه‌اش قاعده‌آور، ریشه‌اش مقوی، خلط‌آور و تب‌بر است. برگ‌های خشک شده آن در رفع تب نوبه و گلهای آن مخلوط با عسل در معالجه تب‌هایی که با استفراغ و تشنگی زیاد همراه باشد بکار می‌رود (۱۱).

تجویز می‌شود. شیره برگ آن برای درمان اختلالات تنفسی (برونش‌ها) تجویز می‌گردد و جوشانده ریشه آن برای درمان تب کاربرد دارد (۹).
- برگ‌های گیاه طعم تند و اثر ضدکرم دارد. رشد موی سر و حافظه را تقویت می‌کند، در رفع بوی بد دهان و

Vitex trifolia L.

تیره بنفشه / *Violaceae*

Viola odorata L.

E. sweet violet, violet

بنفشه معطر

گیاه بدون ساقه. ساقه زیرزمینی کوتاه، به ضخامت تا ۳ میلی‌متر. ساقه‌های رونده به طول تا ۲۰-۲۵

سانتیمتر، نازک، روی زمینی، با رأس ریشه‌دهنده. برگ‌ها قرار گرفته روی دمبرگی به طول ۳-۱۱ (۱۶- سانتیمتر به نرمی کرکدار، دایره‌ای - کلیوی شکل تا تخم‌مرغی پهن، به طول ۵/۲-۸، به عرض ۲-۶ سانتیمتر، با قاعده عمیقاً قلبی، با رأس دایره‌ای تا

Viola odorata L.

خمیده، ضخیم، از زایده کاسه گل آشکار بلندتر. خامه به طول تا ۲ میلیتر، با رأس خمیده - سیخک‌دار. کپسول به طول ۶-۷ میلیتر، تقریباً کروی، تقریباً سه وجهی، کرکی مویی کوتاه انبوه، در امتداد خاک قرار گرفته، اغلب حاوی گل‌های درون غنچه لقاح. دانه‌ها به طول ۲/۵-۳، به عرض ۱/۵ میلیتر، تخم‌مرغی، سفید یا قهوه‌ای کم‌رنگ، آریل بزرگ.

پراکندگی جهانی: تقریباً سراسر اروپا تا اسکاندیناوی، جنوب غرب آسیا، ترکیه، سوریه، عراق، ایران، قفقاز، شمال آفریقا، ماکرونزی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: در نقاط مختلف استانهای مازندران، گیلان، لرستان، سمنان و تهران.

مصارف و کاربردها: گل‌ها و برگ‌های بنفشه معطر خلط‌آور ملایم و آرام‌بخش هستند و معرق ملایم نیز می‌باشند. آنها اغلب بصورت دم‌کرده یا شربت برای

تقریباً نوک‌دار، به انبوهی کنگره‌ای - دندانداره‌ای، در بالای نیمه پهن‌تر، بطرف بالا توگود - باریک شده، در سطح تحتانی اصولاً در امتداد رگبرگ‌ها کرک‌دار، سرانجام کم و بیش بی‌کرک شونده. گوشواره‌ها تخم‌مرغی پهن تا تخم‌مرغی - سرنیزه‌ای، نوک‌دار، خارجی‌ترین آنها غشایی، به طول ۲-۴ (۸-)، به عرض ۱/۷-۰/۸ میلیتر، با شرابه‌هایی به طول ۱-۰/۵ میلیتری کرک غده‌ای‌دار. دمگل به طول تا بیشتر از ۱۰ سانتیمتر، برگه‌ها نزدیک میانه دمگل قرار گرفته، به طول حدود ۲ میلیتر، قطعات کاسه گل به طول ۵-۷، به عرض ۲-۴ میلیتر، اغلب بی‌کرک. جام گل به قطر حدود ۲۰ میلیتر، بنفش بندرت سفید، معطر؛ گلبرگ‌های فوقانی به طول حدود ۱۵، به عرض ۴ میلیتر؛ گلبرگ پایینی به عرض تا ۸ میلیتر. مهمیز به طول ۴-۵ میلیتر، بنفش تیره، راست یا تقریباً

هستند و برای تهیه شربت بکار می‌رود که برای درمان سرفه، زخم گلو، گرفتگی صد و بیماری کودکان بکار می‌رود. بخشهای علفی بنفشه معطر و بنفشه سه رنگ بدلیل داشتن ترکیبات موسیلاژدار، آرام‌بخش و خلط‌آور است (6).

– گیاه کامل مصرف می‌شود. برگهای آن قی‌آور، ملین، خلط‌آور، نرم‌کننده، معرق هستند و بصورت روکش برای سوختگی‌ها بکار می‌رود. در جنوب افریقا گیاه را با جویدن برگهای آن به‌عنوان ضدسرطان استفاده می‌کنند. ریشه‌های آن به‌عنوان خلط‌آور مصرف می‌شود. گیاه برای درمان سنگ‌های ادراری مصرف می‌شود. گل‌های آن در عطرسازی مصرف می‌شود. ادوراتین (Odoratin) فشار خون را پایین می‌آورد (5).

دمبرگ به طول تا ۱۰ سانتیمتر. در حالت گلداری به طول تا ۳۰، به عرض ۲۲ میلیمتر، در حالت میوه‌دار به طول تا ۵۵، به عرض ۳۰-۴۵ میلیمتر، کلیوی یا قلبی – کلیوی، با قاعده کمی قلبی، نوک‌کند یا نسبتاً نوک‌تیز؛ برگهای ساقه‌ای با دمبرگ کوتاه‌تر، با دمبرگ به طول تا ۵ سانتیمتر، تخم‌مرغی پهن، با قاعده بوضوح قلبی، نسبتاً نوک‌کند یا نسبتاً نوک‌تیز، با لبه‌های کاملاً راست یا کمی محدب، کنگره‌ای، با سطح فوقانی بدون کرک یا کرکدار کوتاه، در سطح تحتانی گاهی با رگبرگهای بنفش. گوشواره‌های پایینی به طول ۶-۱۳ میلیمتر، قهوه‌ای شونده، تخم‌مرغی – سرنیزه‌ای، نوک‌دار، بدون کرک، شرابه‌ای انبوه، با شرابه‌هایی به طول ۲-۳ میلیمتر، با عرضی از گوشواره‌ها بوضوح بلندتر؛ گوشواره‌های فوقانی بتدریج بزرگ‌تر، به طول تا ۳۰، به عرض ۳-۵ میلیمتر، برگی، شرابه‌ای – دنداندار یا تقریباً کامل. برگ‌ها به طول ۵-۷ میلیمتر، خطی – سرنیزه‌ای، در نیمه فوقانی دمگل قرار گرفته، در محور برگهای فوقانی محوری، با دمگلهایی به طول ۲-۱۰ سانتیمتر. کاسبرگها

درمان سرفه‌ها، سرماخوردگی سینه و نزله بکار می‌روند. در طب گیاهی انگلیسی برای درمان سرطان سینه (پستان) و معده بکار می‌روند. ریشه آن خلط‌آوری قوی است و در مقدار زیاد قی‌آور می‌باشد (4).

– تمام گیاه و گلها مصرف می‌شود. بنفشه به‌عنوان خلط‌آور، مدر، معرق و ضدتب دارویی با ارزش است و به‌عنوان مسهل در بیماریهای کبدی بکار می‌رود. به تنهایی یا مخلوط با دیگر گیاهان برای درمان نزله و دردهای تنفسی و بیماریهای سنگ‌دار بکار می‌رود. گیاه از گذشته‌های دور بدلیل خواص دارویی‌اش شناخته شده و برای درمان بیماریهای زیادی بکار می‌رود. ریشه و دانه‌های بنفشه قی‌آور و مسهل هستند. گل‌های آن کمی ملین، نرم‌کننده و آرام‌بخش

Viola sylvestris Lam.

Syn.: *Viola Reichenbachiana* Jord. ex Bor

بنفشه جنگلی

این دو گونه *Viola sylvestris*, *Viola odorata* علاوه بر اینکه از نظر مشخصات گیاه‌شناسی بسیار بهم نزدیک هستند، به گونه *Viola Sieheana* W. Becker نیز شباهت بسیاری دارند و رویشگاه هر سه گونه در ایران اراضی جنگلی شمال ایران است بنابراین احتمال اینکه شباهت‌های زیاد دارویی نیز داشته باشند وجود دارد. بنابراین شرح گیاه‌شناسی نوشته شده مربوط به

Viola Sieheana W. Becker

Syn.: *Viola neglecta* M.B., *Viola caspica* Freyn

می‌باشد. گیاه چندساله، ساقه‌دار، ساقه گلداری، به ارتفاع تا ۱۵ سانتیمتر، میوه‌دار به ارتفاع تا ۳۰ سانتیمتر. ساقه‌های زیرزمینی ضخیم، به ضخامت تا ۳ میلیمتر، در بخش فوقانی اغلب منشعب. ساقه‌ها متعدد، ایستاده یا بالارونده، در بخش فوقانی اغلب منشعب؛ ساقه‌های جانبی گاهی گسترده روی زمین. برگهای قاعده با

کپسول به طول ۸-۱۲ میلیمتر، دانه‌ها تخم‌مرغی، قهوه‌ای کم‌رنگ.

پراکندگی جهانی: شبه جزیره بالکان، آناتولی، قبرس، بخش اروپایی روسیه، ایران

پراکندگی جغرافیایی در ایران: استانهای گرگان، مازندران و گیلان؛ اغلب در نقاط جنگلی و جنگلهای راش از ارتفاع ۱۰۰ تا ۲۵۰ متر. - آذربایجان؛ ارسباران. - خراسان؛ دامنه‌های جنوبی بینالود در شمال نیشابور. - فارس؛ شیراز.

مصارف و کاربردها: گیاه در ناراحتیهای سینه به‌عنوان ضدسرفه و خلط‌آور بکار می‌رود. ساقه‌ها، برگ‌ها و گل‌های آن بصورت کوبیده برای درمان زخمها و زخمهای بدبو بکار می‌رود (3).

معمولاً منشعب. برگ‌های قاعده‌ای یا پایین ساقه‌قلبی یا تخم‌مرغی، نوک‌کند، کنگره‌دار؛ گوشواره شانه‌ای لوبدار عمیق، با قطعه انتهایی بزرگتر، معمولاً سرنیزه‌ای کامل یا کنگره‌ای، معمولاً برگ‌مانند. گل‌ها ۱-۲/۵ (۳/۵-۲/۵) سانتیمتر، بنفش، زرد یا به‌رنگ‌های متنوع. جام گل به‌طور مشخص از کاسه گل بلندتر؛

بدون کرک، به طول ۶-۱۰، به عرض ۲-۲/۵ میلیمتر، سرنیزه‌ای پهن، نوک‌تیز؛ زائیده‌ها سربریده، به طول ۵/۰-۱/۵ میلیمتر. گل‌ها در بخش فوقانی ساقه محوری؛ جام گل به طول ۱۵-۲۲ میلیمتر، سفید یا بنفش - آبی آسمانی کم‌رنگ؛ گلبرگ پایینی اغلب نوک چالدار، گلبرگهای جانبی ریش‌دار، اغلب با رگه‌های بنفش؛ گلبرگها از کاسه ۲ بار بلندتر، واژ تخم‌مرغی یا واژ تخم‌مرغی - مستطیلی (طویل شده)، به طول ۸-۲۰، به عرض ۴-۱۲ میلیمتر، با رأس گرد شده؛ مهمیز به طول ۳-۵، به عرض ۲-۲/۵ میلیمتر، استوانه‌ای، در بالا کمی خمیده یا راست، از زائیده‌ها تقریباً ۲ بار بلندتر. تخمدان یا کپسول بدون کرک؛ خامه با رأس نوک مستقیم بجلوی چشمگیر؛ کلاله به کوتاهی کرکی - تاجدار.

Viola tricolor L.

E. wild pansy, heartsease, pansy

بنفشه سه‌رنگ

گیاه علفی یکساله، دوساله یا چندساله، بدون کرک یا با کرکهای کوتاه. فاقد ساقه زیرزمینی یا با ساقه‌زیرزمینی کوتاه. ساقه‌ها بالارونده یا راست،

Viola tricolor L.

Viola tricolor L.

مهمیز به طول ۳-۶/۵ میلیمتر.

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا، ترکیه، قفقاز و شمال غرب ایران.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: انواع اصلاح شده این گیاه در ایران به صورت رایج به عنوان زینتی کاشته می شود و با رنگهای متنوع خود بخصوص در اوایل بهار زیبایی خاصی دارد. عموماً در اوایل بهار و اواخر زمستان آن را در باغچه منازل، پارکها و کنار خیابانها می توان دید.

مصارف و کاربردها: گیاه تازه نرم کننده است، ملین ضعیف، قی آور و خلط آور می باشد، با موفقیت برای درمان التهاب کلیه ها و امراض پوستی بکار می رود. در اسپانیا گیاه به عنوان محرک مورد توجه می باشد و برای درمان روماتیسم و امراض پوستی بکار می رود. دم کرده آن دارویی مؤثر برای رفع اسهال خونی در کودکان جوان است (3).

– گیاه گلدار مصرف می شود. گیاه قی آور، مدر، معرق، نرم کننده، خلط آور و شل کننده (آرام بخش) ملایم است.

برای درمان بیماریهای قلبی و مشکلات ادراری به عنوان افزایش دهنده ترشح کلرید (Chlorides) بکار می رود. در استعمال خارج برای درمان بیماریهای پوستی معینی بکار می رود (5).

– در طب سنتی غربی بنفش سه رنگ به عنوان گیاهی تصفیه کننده و سم زدا بکار می رود. برای درمان بیماریهای پوستی مانند آگزما مصرف می شود. دم کرده آن داروی شستشودهنده مناسب برای رفع خارش است. بدلیل خلط آور بودن بنفشه سه رنگ برای درمان برونشیت و سیاه سرفه بکار می رود. عامل مدر بودن آن آن را دارویی مفید برای معالجه روماتیسم، التهاب مثانه و مشکلات تخلیه ادرار می نماید (4).

جنس بنفشه / *Viola L.* در ایران ۱۴ گونه گیاه علفی یکساله و چندساله صخره دوست و اغلب جنگل روی یا بعضاً علف هرز باغها دارد که گلهای آنها اغلب معطرند و بعضاً توسط مردم محلی جمع آوری و مصرف می شوند اما ارزش های دارویی آنها شناخته شده نمی باشد و نیازمند تحقیق می باشد (مؤلف).

تیره انگور / *Vitaceae**Vitis vinifera* L.***Vitis vinifera* L.**

Syn. : *Vitis vinifera* L. subsp. *sativa* (DC.) Hegi, *Vitis vinifera* 'Spontanea' M. Pop.

E. European grape, vine grapegrape vine

انگور

درختی پیچنده ضخیم (کلفت)، به ارتفاع متوسط تا بلند، اما اغلب به صورت تنه‌ای ضخیم و کوتاه پرورش داده می‌شود. شاخه‌های جوان بدون کرک یا تا حدودی با کرک‌های هلویی، با پیچک‌های (یا خوشه‌ها) متناوب. برگ‌ها نسبتاً نازک، با محیطی دایره‌ای یا دایره‌ای - تخم‌مرغی، به پهنای ۱۰-۲۲ سانتیمتر، با لبه دندانه‌ای کم و بیش نوک‌تیز یا چریده شده، سینوس قاعده‌ای عمیق و لوب‌های اغلب هم‌پوش، در شاخه‌های جوان کم و بیش لویدار، بدون کرک یا در حالت رسیده در سطح تحتانی تا حدودی کرک نمدی. خوشه‌ها بزرگ و بلند. سته‌ها اغلب تخم‌مرغی یا مستطیلی، پوست تقریباً آشکارا از گوشت جدا نمی‌شود.

پراکندگی جهانی: ایران، افغانستان و پاکستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در اغلب نقاط ایران.

مصارف و کاربردها: یکی از خواص مهم انگور اثر مسهلی آن است و خاصیت محافظ کلیه و دستگاه روده‌ای معده‌ای دارد. مهمترین اثرات درمانی آب انگور عبارت است از: ضد درد، ضدچسبندگی پلاکت‌ها، ضد آلرژی، ضد آلتزایمر، ضد التهاب مفاصل، ضد آسم، ضد تصلب شرایین، ضد باکتری، ضد سرطان، ضد خیز (ورم و آب آوردگی)، ضد حساسیت، ضد ایدز، ضد التهاب، ضد اکسیدان، ضد قارچ، ضد عفونی‌کننده، ضد پروسات، ضد تورم و غده (تومور)، ضد زخم‌های داخلی، ضد ویروس، افزایش دهنده قوای جنسی، ملین، مقوی قلب، ادرار آور، خلط آور، محافظ قلب، پایین آورنده کلسترول خون، محرک ایمنی بدن، مسهل،

پایین آورنده چربی خون و مقوی معده، مهمترین اثرات عصاره و روغن انگور عبارت است از: ضدچسبندگی پلاکت‌ها، ضد آلرژی، ضد آلتزایمر، ضد آسم، ضد شوک حساسیت فوری (آنافیلاکسی)، ضد التهاب مفاصل، ضد باکتری، ضد سرطان، ضد ایدز، ضد هیستامین، ضد شکنندگی مویرگ‌ها، ضد اکسیدان، ضد پروسات، ضد التهاب، ضد زخم، ضد ویروس، قارچ کش، محافظ کبد، پایین آورنده کلسترول و محرک ایمنی بدن (۱۲).

- میوه‌ها، برگ‌ها و شاخه‌های جوان آن مصرف می‌شود. انگور تازه خنک‌کننده، آرام‌بخش، مدر ملین، خنک‌کننده، مقوی معده و مقوی است. در برونشیت مزمن، سوء هاضمه، ادرار کردن همراه با سوزش، خونریزی، امراض قلبی و سوزش ادرار بکار می‌رود. آب انگور در حد بالایی مؤثر در سرماخوردگی

Vitis vinifera L.

میوه نارس آن (آب غوره) قابض است و برای درمان تورم گلو بکار می‌رود. شیرۀ شاخه‌های جوان برای مداوای امراض پوستی بکار می‌رود (5).

- برگها، میوه و شیرۀ گیاهی آن مصرف می‌شود. برگهای انگور به‌ویژه برگهای قرمز آن قابض و ضدالتهاب هستند. بصورت دم‌کرده برای درمان اسهال، خونریزی شدید قاعدگی و خونریزی رحمی و به‌عنوان شستشودهنده برای زخهای دهان و بصورت دوش (حمام) برای تخلیه دستگاه تناسلی زنان بکار می‌روند. برگهای قرمز و انگور برای درمان واریس، بواسیر و شکنندگی مویرگی مؤثرند، شیرۀ گیاهی استخراج شده از شاخه‌های آن برای شستشوی چشم مفید است. انگورها مغذی و ملین ملایم هستند و از بدن در برابر بیماریها بخصوص بیماریهای دستگاه معدی - روده‌ای و کبد حمایت می‌کنند. بجهت اینکه ترکیبات انگورها

شدید، تب و یرقان است. مفید برای تشنگی و یبوست در طول دندان درآوردن کودکان می‌باشد. آب انگور نارس قابض است و مفید برای بیماریهای گلو. کشمش خنک‌کننده، ملین، آرام‌بخش، مقوی معده و خلط‌آور است، از آنها برای درمان نزلۀ، سرفه، هضم غذا، تشنگی، گرفتگی صدا، یرقان، بزرگ شدگی کبد و طحال استفاده می‌شود. به‌عنوان لاغرکننده، چرک‌آور و دفع‌کننده فساد، مغذی و تصفیه‌کننده خون مورد توجه هستند. برگهای انگور ضداسهال و سوزش ادرار است. عصاره شاخه‌های جوان انگور برای درمان امراض پوستی مفید است (6).

- میوه‌های آن مصرف می‌شود. میوه‌های آن آرام‌بخش، مدر و مقوی هستند. برگهای آن قابض هستند. میوه‌های آن در موارد عفونتهای قلبی - کلیوی و بهنگام کاهش چاقی یا فربهی تجویز می‌شوند. آب

خشک شده آن (کشمش) خلط‌آور ملایم و نرم‌کننده با اثر ملایم در تسهیل سرفه است (4).

نزدیک به پلاسمای خون است روزه انگور برای ضد عفونی کردن و مسمومیت‌زدایی توصیه می‌شود. میوه

تیره زنجبیل / Zingiberaceae

Alpinia officinarum Hance

E. galangal, lesser galangal

خولنجان

گیاه علفی چندساله، به ارتفاع ۳ متر، (اغلب بین ۱۰۰-۱۵۰ سانتیمتر)، با ساقه‌های زیرزمینی ضخیم. برگها سرنیزه‌ای (بلند و نازک). گلها سفید با رنگ‌دویدگی قرمز در گل‌آذین سنبله‌ای انتهایی.

پراکندگی جهانی: خاستگاه آن چین است و در جنوب شرق آسیا کاشته شده است.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران نمی‌روید و کاشته نیز نمی‌شود، ولیکن بدلائل مصارف دارویی در ایران شناخته شده است و ساقه‌های زیرزمینی آن به ایران وارد می‌شود.

مصارف و کاربردها: ساقه‌های زیرزمینی خولنجان در دوران باستان و قرون وسطی در اروپا به فراوانی مصرف می‌شده و بدلیل بوی آن که مشابه عطر رز بوده و به‌عنوان چاشنی مصرف می‌شده و امروزه

Alpinia officinarum Hance

Alpinia officinarum Hance

محرک و هضم کننده دارد.

– هضم کننده، بادشکن، تسکین دهنده دل آشوبه و دل بهم خوردگی، محرک گردش خون، ضد تورم و ضد اسپاسم (ضد ویروس و ضد سرطان) است و برای درمان نارسایی هضم غذا، برای سرماخوردگی، آنفلوآنزا و عفونت های ویروسی بکار می رود (internet).

مصرف آن رو به کاهش گذاشته است و امروزه بیشتر در شرق اروپا و روسیه مصرف می شود.

ساقه های زیرزمینی آن در آسیا پس از آسیاب کردن برای تهیه (Curries)، نوشابه ها و ژله ها استفاده می شود و در هندوستان به عنوان اسانس و عطر مصرف می شود و خواص دارویی جلوگیری کننده از سرطان سینه،

Curuma longa L.

Syn.: *Curcuma domestica* Val.

E. curcuma, turmeric

زردچوبه

گیاه به ارتفاع تا ۱/۵ متر، با ساقه های زیرزمینی انبوه گوشتی، منشعب، اغلب مولد ریشه های غده دار. برگها دمبرگ دار، با پهنکی به طول تا ۵۰ سانتیمتر، سرنیزه ای. گل آذین انتهایی روی شاخه های برگ دار، معمولاً از مرکز برگهای توده ای ظاهر می شود. برگها پیوسته به یکدیگر تا نصف طول، هریک در کنار گل آذین گرزن ماریچی حاوی تا چندین گل، بالایی ترین آنها عقیم و اغلب به رنگ متفاوت، در این گونه تمام برگها سفید مایل به سبز، گاهی با رنگ دویدگی صورتی. گلها زرد – سفید. کاسه گل لوله ای، بصورت یکطرفه شکافته، معمولاً ۳ لوبه. جام گل لوله ای قیفی شکل، با پهنک ۳ لوبه نامساوی. پرچمهای عقیم جانبی گلبرگ نما، ناشده زیر گلبرگ پستی. کیسه های بساک لرزان پشت چسب، در قاعده مهمیزدار.

پراکندگی جهانی: کاشته شده در سراسر نواحی گرم و مرطوب جهان. بومی هندوستان و جنوب آسیا و در جنوب و شرق آسیا کاشته می شود.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه بصورت ادویه به ایران وارد می شود و در ایران نه کاشته می شود و نه می روید.

مصارف و کاربردها: مهمترین خاصیت زردچوبه

Curcuma longa L.

خاصیت صفراآوری آن است، دیگر خواص آن اثرات ضد التهاب، ضد سموم بعضی مارها، ضدورم، ضد سموم کبدی، ضدباکتری، ضدسرطان، ضدنفخ و

مقوی معده هستند. دیگر خواص درمانی زردچوبه بشرح زیر است: ضد آمیب، ضددرد، ضد اسید معده، ضد التهاب مفاصل، ضد باکتری، ضد خیز (ورم و آب آوردگی)، ضد حساسیت، ضد سرطان، ضد ویروس ایدز، ضد اکسیدان، ضد داء الصدف (نوعی بیماری پوستی) ضد تب، ضد عفونی کننده، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، ضد تومور (غده)، ضد زخم معده، ضد نفخ، قابض، ادرار آور، خلط آور، محافظ معده، بند آورنده خون، محافظ کبد، کاهش دهنده چربی خون، مقوی معده، مقوی رحم، قارچ کش،

مقوی معده هستند. دیگر خواص درمانی زردچوبه بشرح زیر است: ضد آمیب، ضددرد، ضد اسید معده، ضد التهاب مفاصل، ضد باکتری، ضد خیز (ورم و آب آوردگی)، ضد حساسیت، ضد سرطان، ضد ویروس ایدز، ضد اکسیدان، ضد داء الصدف (نوعی بیماری

Curcuma longa L.

Curcuma longa L.

کرم کش، محرک سیستم ایمنی و محرک ترشح مخاط (۱۲).

- با توجه به خواص ضد عفونی کننده بودن قوی، زردچوبه برای تمام انواع مسمومیت ها، زخم ها و زخم های چرکی مفید است. با از بین بردن ارگان های بیماری زا خون را تصفیه می کند. برای سرماخوردگی، سرفه، برونشیت، ورم ملتحمه و بیماری های کبدی مفید است. ریشه زردچوبه به نحو مؤثری در تب های نوبه ای مصرف می شود. ساقه های زیرزمینی آن معطر، تند، تلخ، ملین، ضد کرم، محرک، مقوی، نرم کننده، رساننده دمل، مدر و بادشکن است. کاربرد دارویی ساقه های زیرزمینی پودر شده زردچوبه به حالت های آسم و سرفه تسکین دهنده است. در مصرف داخلی آب آن ضد کرم است. آب تازه ساقه زیرزمینی زردچوبه برای درمان زخم های تازه و خون مردگی و کوفتگی کاربرد دارد (6).

دارد و همچنین خاصیت آنتی اکسیدانی قویتر از ویتامین E دارد. سطح کلسترول خون را پایین می آورد و دارویی مفید برای جلوگیری از سرطان است. خاصیت ضدچسبندگی خون دارد و خون را رقیق نگه می دارد. سبب افزایش ترشح صفرا و جریان آن می شود و خاصیت محافظت از معده و کبد دارد (4).

– معطر، محرک هضم تلخ، زرد بیشتر دارای خواصی شبیه به زنجبیل / *Zingiber officinale* است، سوءهاضمه، دل آشوبه و تهوع، نفخ و باد شکم را تسکین می دهد و عموماً سبب بهبود هضم غذا می شود. ساقه های زیرزمینی آن در چین بمنظور درمان نوعی معین از تومورها بکار می رود (4).

Curcuma Zedoaria (Christm.) Rosc.

– بخشهای مورد مصرف آن ساقه های زیرزمینی خشک شده آن است و دارای خواص دارویی بشرح زیر است: تحریک کننده ترشح صفرا، ضدتورم، تسهیل کننده درد شکم، آنتی اکسیدان، آنتی باکتریال. زردچوبه خاصیت ضدتورمی و التهابی دارد، کاربرد زردچوبه روی پوست و در معرض آفتاب قرار دادن آن خاصیت ضدباکتریایی

Curcuma Zedoaria (Christm.) Rosc.

Syn.: *Amomum Zudoaria* Christm., *Curcuma Zurumbet* Roxb.

E. zedoary

زرد

گیاه یکساله علفی مرتفع غده دار. بیخ ساقه بزرگ، تخم مرغی، با غده های متعدد، پنجه ای لوبدار، بدون پایک، زرد کم رنگ. برگها بزرگ، مستطیلی، بدون کرک، به طول ۳۰-۶۰ سانتیمتر، نوک دار. گلها زرد کم رنگ، در گل آذین سنبله، دربرگرفته شده با برگه های قرمز بلندتر از سنبله. میوه کپسول، تخم مرغی، سه وجهی. دانه ها زایده نافی (آریل) دار.

پراکندگی جهانی: هندوستان و شرق آسیا، بصورت کاشته شده در هندوستان، بنگلادش، اندونزی، چین و ماداگاسکار.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: محصول و ترکیبات دارویی آن بنام زردو به ایران وارد و مصرف می شود. این گیاه در ایران یافت نمی شود.

مصارف و کاربردها: ساقه های زیرزمینی خشک شده آن برای درمان درد معده، بواسیر، اختلالات شکمی، تب، روماتیسم، یرقان، زخمهای چرکی، اختلالات تنفسی و فقدان قاعدگی بکار می رود. جوشانده ساقه های زیرزمینی تازه آن برای تصفیه خون بکار می رود (9).

شکل تا تخم مرغی، سبز کم رنگ تا زرد. دانه ها متعدد، سخت، سیاه مایل به قهوه ای، گوشه دار، بسیار معطر. پراکندگی جهانی: بومی جنوب هندوستان و سریلانکا، همچنین در هندوستان و جنوب آسیا، اندونزی و گواتمالا به فراوانی کاشته می شود. هل با کاشت دانه و تقسیم ریشه در بهار و تابستان و در محیط سایه و مرطوب و خاک زهکشی شده (سبک) تکثیر می شود. پراکندگی جغرافیایی در ایران: میوه این گیاه به عنوان ادویه و چاشنی وارد ایران می شود. گیاه در ایران نمی روید و کاشته نیز نشده است.

Elettaria cardamomum (L.) Marton

Syn.: *Amomum cardamomum* L., *Alpinia cardamomum* (L.) Roxb.

E. lesser cardamom, bastard cardamom, cardamon

هل

گیاه علفی چندساله مرتفع با ساقه های زیرزمینی، با تعدادی شاخه های ایستاده برگ دار برخاسته از آن، به ارتفاع ۳-۵ متر. برگها ساده، متناب، بیضوی یا سرنیزه ای، در قاعده غلاف دار، به طول تا ۳ متر. گلها سفید تا سبز کم رنگ در گل آذین پانیکول برگ دار، به طول ۳۰-۹۰ سانتیمتر، برخاسته از ساقه های زیرزمینی. میوه کپسول، معطر، سه حجره ای، دوکی

Elettaria Cardamomum Marton

جنسی، ضدنفخ، مقوی قلب، صراآور، محرک سلسله اعصاب مرکزی، هضم کننده، ضداحتقان، ادرارآور، قاعده آور، ضدقارچ، مسهل، کاهش دهنده بزاق، مقوی

مصارف و کاربردها: مصارف مهم درمانی هل: ضدباکتری، ضدسرطان، ضدعفونی کننده، ضدویروس، ضد اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، افزایش دهنده قوای

هل در هندوستان برای درمان بیماریهایی مانند آسم، برونشیت، سنگ کلیه، بی‌اشتهایی و ضعف استفاده می‌کند، مصرف آن به همراه سیر / *Allium sativum* L. از بوی بد سیر بهنگام تنفس جلوگیری می‌کند و خاصیت محرک قوه جنسی دارد (4).
 - دانه‌های خشک شده آن را پودر کرده و برای درمان برونشیت، نفخ، بواسیر، استفراغ، دل‌بهم خوردگی و تهوع، درد معده، سوء هاضمه، مشکلات هضم غذا و حساسیت‌های دوران حاملگی بکار می‌برند. خمیر دانه‌های آن را برای درمان خارش و دیگر دانه‌های پوستی مصرف می‌نمایند. دانه‌های آن به‌عنوان افزایش‌دهنده میل جنسی و مدر تجویز می‌شود (9).
 - هل به‌عنوان مقوی معده، نیرودهنده و بادشکن مصرف می‌شود (۱۱).

معده، محرک، مقوی و سقط‌کننده می‌باشد (۱۳).

- هل خواص بادشکن و محرک دارد، اما بندرت به تنهایی مصرف می‌شود، اما معمولاً به‌عنوان داروی کمکی و اصلاح‌کننده امراض قلبی، مقوی و مسهل کاربرد دارد و به‌عنوان ادویه، بزاقت‌آور بکار می‌رود. اثرات هل بدلیل عطر دل‌انگیز آن می‌باشد (6).
 - مهمترین مصارف آن عبارت است از: تسهیل‌کننده درد معده، بادشکن، معطر، تحریک‌کننده هضم و گرم‌کننده، ضد اسپاسم، روغن فرار موجود در آن خاصیت ضد اسپاسمی قوی دارد و اثرات مهم گیاه برای تسکین باد و درمان قولنج مفید است و دل‌پیچه را آشکار می‌نماید. از گذشته دور هل برای از بین بردن مشکلات دستگاه گوارش بخصوص سوء هاضمه، باد و پیچش شکم (دل‌پیچه) بکار می‌رود. از

Zingiber officinale Rosc.

E. ginger, canton ginger, officinal ginger

زنجبیل

گیاه علفی چندساله غده‌دار با ساقه‌های زیرزمینی معطر و بندهای (میان‌گره‌ها) افقی. ساقه ایستاده. برگ‌ها ساده، متناوب، باریک، دوردیفی، تقریباً بدون دمبرگ، به طول ۱۲-۳۰ سانتیمتر، به عرض ۱/۸-۲/۵ سانتیمتر، خطی تا سرنیزه‌ای، بدون کرک. با رگبرگ میانی مشخص، با رأس نوک‌دار، گل‌ها سبز مایل به زرد، بحالت منفرد در گل‌آذین سنبله‌ای استوانه‌ای مستطیلی، جانبی. میوه کپسول، مستطیلی. دانه‌ها کروی.

پراکندگی جهانی: بومی هندوستان، کاشته شده در جنوب و جنوب شرق آسیا، آفریقای گرم و مرطوب (به‌ویژه سیرالئون و نیجریه) امریکای لاتین و استرالیا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گیاه در ایران نمی‌روید و کاشته نیز نمی‌شود، اندامهای زیرزمینی گیاه مصرف می‌شود و به‌عنوان دارویی شناخته شده

Zingiber officinale Rosc.

Zingiber officinale (L.) Rosc

التهاب و ضد عفونی کننده و گندزدا. زنجبیل در حد بالایی مؤثر بر علیه استفراغ مسافرتی (ماشین گرفتگی) است، تحقیقات نشان می دهد مصرف زنجبیل بسیار مؤثرتر از داروهای رایجی است که برای دل آشوبه و دل بهم خوردگی مصرف می شود. در چین تحقیق شده که مصرف زنجبیل در بیماران مبتلا به اسهال خونی تأثیر بسزایی در بهبود آنها دارد. زنجبیل دارویی مؤثر برای بسیاری از مشکلات هضم غذا و از جمله سوء هاضمه، دل آشوبه و دل بهم خوردگی، نفخ و قولنج است. بیماری مسافرت و بیماریها صبحگاهی را تسکین می دهد، با داشتن خاصیت ضد عفونی کنندگی در عفونتهای معدی - روده ای مؤثر است. زنجبیل گردش خون را تحریک و به جریان خون در سطح بدن کمک می کند و دارویی مؤثر برای درمان سرمازدگی و نارسایی خون به دست ها و پاهاست، با اصلاح گردش خون

به ایران وارد می شود.

مصارف و کاربردها: اثرات زنجبیل بقرار زیر است: ضد تهوع، مقوی قلب، ضد لخته شدن خون، ضد باکتری، ضد اکسیدان، ضد سرفه، ضد سموم کبدی، ضد التهاب، محرک، معرق، مندر، کاهش اسپاسم (گرفتگی عضلانی)، محرک سیستم ایمنی بدن، ضد نفخ، شیرافزا، افزایش ترشحات روده ای - معده ای، پایین آورنده کلسترول خون، بالا برنده گلوکز خون و محرک خون مغزی، تقویت و محرک عمل هضم، کاهش چسبندگی پلاکت، صفرآور، محرک روده و معده، محافظ کبد و ضد زخم معده (۱۲).

- غده های زنجبیل در مصارف داخلی دارای ترکیبات و خواص محرک، معطر و بادشکن است و زمانی که جویده می شود به عنوان بزاق آور عمل می کند. در کاربری های خارجی قرمز کننده پوست است. برای سوء هاضمه های نامنظم بسیار مفید است، بخصوص اگر با مواد نفاخ همراه شود و همراه با داروهای مسهل پیش شکم (دل پیچه) را درمان می کند؛ وقتی جویده می شود مؤثر برای آرام کردن زبان کوچک و لوزه ها است. به عنوان قرمز کننده پوست، و سردرد را تسکین می دهد (۶).

شیره استخراج شده از ساقه های زیرزمینی آن را مخلوط با شکر بعد از زایمان بمنظور تقویت ماهیچه های شکم و افزایش اشتها مصرف می نمایند. خمیر ساقه های زیرزمینی آن را مخلوط با شکر بمنظور کنترل اسهال ناشی از سوء هاضمه بکار می برند. قطعه ای کوچک از ساقه زیرزمینی آن را قبل از غذا برای درمان سوء هاضمه و بی مزیگی غذا می خورند. جوشانده شیره ساقه زیرزمینی برای درمان تب، درد معده، اسهال، اختلالات گاستریتی روده ای و استفراغ بکار می برند (۹).

- خواص دارویی آن بشرح زیر است: ضد استفراغ، بادشکن، محرک گردش خون، ضد سرفه، ضد تورم و

Zingiber officinale (L.) Rosc.

زنجبیل به فشار خون بالا کمک می‌کند. عرق را زیاد می‌کند و سبب کاهش حرارت بدن در تب می‌شود. زنجبیل گرم‌کننده و آرام‌بخش برای سرفه، سرماخوردگی، آنفلوآنزا و دیگر مسائل و مشکلات تنفسی است. بین زنجبیل خشک و تازه در چین تفاوت وجود دارد، زنجبیل تازه برای سرمازدگی، تب، سردرد و دردهای ماهیچه‌ای و زنجبیل خشک برای سرماخوردگی‌های داخلی با علائمی مانند سردی دستها، ضربان ضعیف قلب و رنگ پریدگی مصرف می‌شود (4).

تیره قیچ، تیره اسفند / *Zygophyllaceae*

کرک. شاخه‌ها گسترده روی زمین، با میان‌گره‌های چهارگوشه، به طول ۱۰-۴۰ میلیمتر. برگهای پایینی اغلب سه برگچه‌ای، بالایی‌ها یک برگچه‌ای، بندرت همگی یک برگچه‌ای، تقریباً بدون دم‌برگ یا با دم‌برگ

Fagonia Bruguieri DC.

E. fagonia

اسفند رومی بنفش

گیاه دوساله یا چندساله، ضخیم شده، کرکدار یا بدون

Fagonia Bruguieri DC.

--var. *Rechingeri*

--var. *haplotricha*

--var. *Bruguieri*

دارد که در نقاط مختلف ایران در استانهای اصفهان، یزد، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان و تهران پراکنده‌اند، اما عموماً این گونه در استانهای جنوبی و خشک و گرم و خشک پراکندگی جغرافیایی بیشتری دارد.

مصارف و کاربردها: بسیار شیرین (معطر)، به عنوان مقوی، مدر، قابض، ضد اسپاسم و به عنوان پیشگیری کننده بر علیه آبله بکار می‌رود (5).

Fagonia indica Burm.f

مقوی و ضد تب است. تشنگی و تب را برطرف می‌کند، تیفوئید، آسم، غدد سرطانی و هذیان‌گویی را برطرف می‌کند. گیاه خواص گندزدا دارد، هم بصورت خمیر و هم ضماد برای درمان غدد سرطانی و آبسه‌ها و دمل‌ها، زخمهای چرکی و غدد خنازیری کاربرد دارد؛ همچنین به عنوان پیشگیری کننده بر علیه آبله بکار می‌رود؛ برای تهیه داروهای بکار می‌رود که برای خواص محرک، ملین و محلل بودنشان شناخته می‌شوند. شاخه‌های آن به عنوان مسواک و پوست آن برای جرب و گال بکار می‌رود (6).

بسیار کوتاه. خارها اغلب کمی خمیده، هم اندازه برگها یا از آنها بلندتر. گلها کوچک؛ کاسبرگها به طول ۲/۵، به عرض ۱ میلیمتر. تخم مرغی، دائمی، کرکدار؛ گلبرگها به طول ۳/۵، به عرض ۱ میلیمتر، قرمز گلسرخی کم رنگ. کپسول به طول ۴، به عرض ۳-۴ میلیمتر، با خامه دائمی، به طول ۳ میلیمتر. دمگل آذین هم اندازه کپسول، برگشته.

پراکندگی جهانی: لبنان، سوریه، اردن، عراق، ایران، افغانستان، پاکستان، مصر، عربستان و سومالی. پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه در ایران سه وارسته بنامهای

Fagonia indica Burm. f.

اسفند رومی گل ریز

یکساله، دوساله یا چندساله، ضخیم شده، لایه مومی - کرک غده‌ای دار یا بدون کرک. شاخه‌ها ایستاده، بالارونده یا گسترده روی زمین، گرد، شیاردار (مخطط)؛ میان‌گره‌ها به طول ۲۵-۵۰ میلیمتر. برگهای پایینی سه برگچه‌ای؛ خارها به طول ۱۰-۲۰ میلیمتر، خارکی شکل، گسترده، بندرت کوتاه شده و وجود ندارد. کاسه گل دائمی. کپسول به طول ۳-۴، به عرض ۳-۴ میلیمتر. دمگل هم اندازه کپسول یا از آن تا ۲ بار بلندتر، برگشته، بالایی‌ها یک برگچه‌ای.

Fagonia indica Burm. f. var. *Schweinfurthii* Hadidi

- احتمالاً این وارسته هم‌نام *Fagonia arabica* L. می‌باشد یا به آن بسیار شبیه است.

پراکندگی جهانی: عراق، جنوب ایران، افغانستان، پاکستان، هندوستان، لیبی، مصر، سودان، اتیوپی، سومالی و عربستان.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: بلوچستان؛ چاه‌بهار. **مصارف و کاربردها:** برگها، سرشاخه و آب آن مصرف می‌شود. اسفند رومی بنفش تلخ، قابض، خنک‌کننده،

*Guaicum officinale L.

E. guaiacum tree, lignum vitae tree, officinal guajacum

درختی کوچک، به ارتفاع ۶-۱۰ متر. شاخه‌ها در محل بندها گره‌دار، شاخه‌های مسن چروکیده با پوست عمیقاً شیاردار، شاخه‌های جوان با کرکهای کوتاه. برگها شانه‌ای زوج، با ۲-۳ جفت برگچه بدون پایک، بیضوی-دایره‌ای یا واژ تخم‌مرغی، به طول ۱/۵-۴/۵، به عرض ۱-۲/۵ سانتیمتر، جفت انتهایی با برگچه‌های بزرگتر، برگچه‌های جفت پایینی (اولی) نامساوی. گلها زیبا، به عرض حدود ۲/۵ سانتیمتر، ارغوانی، مایل به آبی، با رنگ‌پریدگی به سفید تبدیل می‌شود. دمگل به طول ۱/۵-۲ سانتیمتر، طبق دایره‌ای، گوشتی، با غده‌های شهدار. کاسبرگها ۵

تایی، ۲ تای بیرونی (خارجی) تخم‌مرغی خیلی پهن، ۳ تای داخلی (درونی) مستطیلی پهن، کرکدار، سبز - مایل به ارغوانی. گلبرگها ۵ تایی، با ناخن کوتاه، به طول ۱۲-۱۳، به عرض ۶-۷ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی، منقاردار، کرکی، ارغوانی، مایل به آبی. پرچمها ۱۰ تایی، جدا، هم‌اندازه؛ میله‌هابه طول ۶-۷ میلیمتر، ارغوانی مایل به آبی. تخمدان دوبرچه‌ای، بهم پیوسته، پایک‌دار، ۲ حجره‌ای، به پهلوفشرده، گریزی، با ۲ پره جانبی و ۲ شیار مرکزی. خامه پیچیده. کپسول فشرده، بالدار، زرد - نارنجی، گاهی با انتهای چالدار، منقاردار، بر اثر نقص رویشی (تقصان) یک دانه‌ای. دانه‌ها آویزان، برابر قرمز، پوسته سیاه. پراکندگی جهانی: بومی جنوب امریکا و غرب

Guaicum officinale L.

Guaiacum officinale L.

– چوب و رزین گیاه مصرف می‌شود. در اروپا و به‌ویژه انگلستان به‌عنوان داروی معالج بیماری‌های التهاب مفاصل و روماتیسم بکار می‌رود. گیاه فراورده‌های ضدتورمی و التهابی دارد که به کاهش درد مفاصل و تورم‌ها کمک می‌کند. گیاه مدر، ملین، معرق و دفع‌کننده سموم است که آن را دارویی با ارزش برای درمان نقرس می‌کند. تننور گیاه بصورت مالش و ماساژ در محیط روماتیسمی بکار می‌رود. پنبه مرطوب شده با رزین گیاه برای دندان درد بکار می‌رود. جوشانده خرده چوب‌های آن سبب بی‌حسی موضعی می‌شود و برای درمان روماتیسم مفاصل و تاول‌های تبخال بکار می‌رود (4).

هندوستان، کاشته شده در پاکستان و سایر کشورها، اخیراً در ایران. پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در چابهار. **مصارف و کاربردها:** از رزین قهوه‌ای مایل به سبز آن دارویی به‌همین نام (Guaiacum) ساخته می‌شود (22). – این گیاه سبب افزایش اشتها می‌شود. وقتی برای دوره‌ای طولانی مصرف می‌شود سبب بهبود فعالیت‌های متابولیکی و فعالیت‌های کلیوی و پوست می‌شود، برای افراد مسن مناسب‌تر است. رزین آن مسهل ملایم، معرق و محلل است. دارویی مؤثر در نقرس و روماتیسم مزمن است. بشکل قرص برای درمان التهاب لوزه و فارنژیت همراه با روماتیسم بکار می‌رود.

Peganum Harmala L.

E. harmel peganum, African rue, Syrian rue, harmel

اسفند

گیاه علفی چند ساله، بدون کرک، از قاعده منشعب و چند شاخه، به ارتفاع ۳۵-۱۰ سانتیمتر. ساقه‌ها ایستاده، با میان گره‌هایی به طول ۳-۵ سانتیمتر. برگ‌ها متناوب، با بریدگی‌های نامنظم، با قطعات کم تا متعدد، خطی، سرنیزه‌ای، یا بیضوی باریک، به عرض ۱-۶ میلیمتر. گل‌ها منفرد، معمولاً متقابل با برگ‌ها. کاسبرگ‌ها به عرض ۱-۲ میلیمتر با زواید جانبی (کاسبرگ‌ها

فرعی) ۲-۶ تایی، کاسه گل دائمی. گلبرگ‌ها بیضوی، به طول ۱-۲ سانتیمتر، سفید رنگ، پرچمها ۱۲-۱۵ تایی. میوه کپسول به قطر ۱۰-۲۵ میلیمتر، واژ تخم‌مرغی پهن یا کروی، شپاری شکوفا.

پراکندگی جهانی: یونان، ترکیه، فلسطین، ماورای اردن، سوریه، عراق، ایران، افغانستان، پاکستان، جنوب شرق روسیه، قفقاز، ترکستان، عربستان، سینا، مغولستان، شمال افریقا (مراکش، موریتانی، الجزیره، تونس، لیبی، مصر و سینا)، در شمال آمریکا و استرالیا معرفی شده.

Peganum Harmala L.

می‌رود. جوشانده دانه‌های آن برای معالجه لارنژیت بکار می‌رود. جریان شیر را زیاد می‌کند و تحریک کننده و سقط‌آور یا سقط‌کننده است. دود آن ضد عفونی‌کننده است و زخمها با سوزاندن برگها و دانه‌های آن ضد عفونی می‌شوند. دانه‌ها و ریشه آن دارای چهار الکالوئید هارمالین (Harmaline)، هارمین (Harmine)، پگنانین (Peganine) و هارمالول (Harmalol) می‌باشد (22).

- اثرات درمانی اسفند: آمیب‌کش، ضد درد، ضد باکتری، ضد عفونی‌کننده، ضد اسپاسم (انقباض عضلانی)، سقط‌کننده جنین، افزایش‌دهنده میل جنسی، ادرار آور، معرق، قاعده‌آور، قی‌آور، قارچ‌کش، روان‌گردان، شیرافزا، مخدر، فلج‌کننده، مسکن، کرم‌کش و افزایش‌دهنده بزاق می‌باشد (۱۲).

- گیاه اسفند محرک جنسی، محلل، ضد مالاریا،

پراکندگی جغرافیایی در ایران: با تنوع شکل و جنبه تهاجمی که دارد در اغلب نقاط ایران بجز نواحی گرمسیری جنوب در سایر نقاط کشور اعم از دشتی، دامنه‌ای و گاهی کوهستانی بخصوص در نقاط تخریب‌یافته مرتعی و محل اسکان دامها می‌روید. این گونه سه وارته بنامهای زیر دارد.

- var. *Harmala*

- var. *stenophyllum* Boiss.

- var. *grandiflorum* Hadidi

مصارف و کاربردها: پودر دانه‌های آن در آسم، قولنج، یرقان و به عنوان ضد کرم علیه کرم کدو و برای پایین آوردن تب در مالاریای مزمن بکار می‌رود. دانه‌های آن به عنوان آرام‌بخش، ضد التهاب و تشنج، ضد قاعدگی یا جلوگیری‌کننده از قاعدگی (anti-periodic)، قی‌آور، مقوی و شیرآور بکار

فلج ناگهانی می شود (5).

– دانه‌ها، برگ‌ها و ریشه آن مصرف می شود. دانه‌های آن ضد اسپاسم، خواب آور، ضد تب نوبه (مالاریا)، قی آور، مقوی، محرک قوای جنسی، افزایش دهنده شیر و ضد کرم هستند و برای درمان سرفه، هیستری، روماتیسم، کمردرد، یرقان و دردهای عصبی تجویز می شوند. پودر دانه آن به عنوان ضد کرم (بخصوص بر علیه کرم کدو) تجویز می شود و جوشانده دانه آن برای درمان لارنتیست مصرف می شود. برگ‌های آن برای درمان روماتیسم بکار می رود (1).

– به رغم تاریخ طولانی مصرف به عنوان شادی آفرین و گفته معروف ظاهراً محرک قوای جنسی، بدلیل سمی بودن آن در طب سنتی معاصر غربی بسیار کم مصرف دارد. دانه‌های آن برای درمان اختلالات چشمی و افزایش تولید شیر در پستان بکار می رود. در آسیای مرکزی ریشه آن دارویی عمومی برای درمان روماتیسم و بیماریهای عصبی است (4).

محرک، قاعده آور، شیر آور و سقط کننده است. ریشه آن برای کشتن شپش بکار می رود. جوشانده برگ‌های آن برای درمان روماتیسم داده می شود. دانه‌های آن مخدر هستند و برای معالجه تب و قولنج داده می شوند و برای درمان کرم کدو مصرف می شود (6).

– گیاه ضد کرم است و برای دفع کرم کدو (تنیا)، مخدر، ضد باکتری و ضد پروتوزوئید مصرف می شود. مصرف مقدار هارمالین (harmaline) شادی آفرین و مقدار زیاد آن توهم زاست. برگ‌ها و ساقه‌های آن رحم را قوی، زایمان را آسان و انرژی و نیروی جنسی را ذخیره می کند. از دانه‌های آن در هندوستان برای معالجه مالاریای مزمن استفاده می کنند. ریشه‌های آن برای کشتن شپش بکار می رود. مسمومیت آن با ظاهر شدن تشنج، رعشه و لرزه، افسردگی و کندی سیستم اعصاب مرکزی، ضعف قلب و فشار خون پایین آشکار می شود. هارمالول (harmalol) سبب رعشه و

Tribulus terrestris L.

E. puncture vine, turkey blossom, land caltrops

خار خسک

گیاه علفی یکساله، پرشاخه، گسترده روی زمین، به طول تا ۵۰ سانتیمتر، به رنگ سبز یا خاکستری، کرکدار. برگ‌ها به طول ۳-۷ سانتیمتر. گل‌ها به عرض ۱۰-۱۵ میلیمتر، با گلبرگ‌های زرد رنگ یا سفید، با پرچم‌های ۵-۱۰ تایی. میوه‌ها طبق مانند با مریک‌رپهایی به ارتفاع ۳-۷ میلیمتر، کمی یا شدیداً کرکدار، با خارهای اغلب چهار تایی و دوردیفی، بندرت فقط دوتایی یا بدون خار. این گونه در ایران چهار وارته بنام‌های زیر دارد.

– var. *orientalis* (Kerner) G. Beck

– var. *robustus* (Boiss. & Noe) Boiss.

– var. *bicornutus* (Fisch. & C. A. Mey.) Hadidi

– var. *inermis* Boiss.

Tribulus terrestris L.

کناره‌های جاده‌ها در نقاط مختلف استانهای مازندران، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، لرستان، خوزستان، ایلام، فارس، کرمان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه به‌عنوان ادرار آور، آرام‌بخش و مسکن، مقوی، محرک قوه بقاء و ملین بکار می‌رود. میوه آن برای معالجه تکرار ادرار دردناک، امراض

پراکندگی جهانی: جنوب شرق اروپا، ناحیه مدیترانه‌ای، جنوب غرب آسیا، قبرس، جزایر دریای اژه، ترکیه، سوریه، افغانستان، ترکمنستان، غرب مغولستان، هندوستان، سینا، ژاپن، آفریقا، عربستان، قفقاز، مصر.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی هرز اغلب در اراضی زراعی رها شده، باغچه‌های منازل،

Tribulus terrestris L.

کردن حاملگی داده می‌شود. شیر گیاه تازه برای درمان ناتوانی جنسی و دم‌کرده ساقه آن برای درمان سوزاک بکار می‌رود. شاخه‌های نازک آن برای درمان سیاه‌سرفه و درد سینه داده می‌شود. جوشانده گیاه و خمیر برگ آن برای درمان ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان داده می‌شود. جوشانده برگ آن بصورت غرغره و دهان‌شویه برای درمان خونریزی از

ادراری، ناتوانی جنسی، سرفه و امراض قلبی بکار می‌رود (22).

Tribulus longipetalus subsp. *longipetalus* نیز در معالجه ناراحتیهای ادراری، ناتوانی جنسی، سرفه و تکرار ادرار دردناک بکار می‌رود (22).

– خمیر گیاه کامل برای شکستن سنگ‌های مثانه داده می‌شود. شیر گیاه تازه به زنان برای اطمینان و قطعی

آن مدر، مقوی، محرک قوای جنسی و قابض هستند، در اختلالات ادراری، امراض قلبی، التهاب مفاصل و برعلیه حبس البول استفاده می‌شود. گیاه سمی است و سبب تورم سر و گوش می‌شود (5).
 - گیاه خنک‌کننده، مدر، آرام‌بخش، مقوی، مقوی قوای جنسی و مسهل ضعیف است. میوه آن برای درمان ادرار کردن دردناک، ناراحتیهای ادراری، ناتوانی جنسی، سرفه و امراض قلبی بکار می‌رود. دانه‌های آن برای درمان خونریزی و امراض کیسه مثانه تجویز می‌شود (1).

***Zygophyllum Fabago* L.**

خوزستان، خراسان، سمنان و تهران می‌روید.
مصارف و کاربردها: دم‌کرده برگها و دانه‌های *Zygophyllum simplex* L. در امراض چشمی، التهاب شدید چشمی و آب مروارید (Leucoma) کاربرد دارد. دانه‌های آن ضدکرم می‌باشد (22).
 - دانه‌های آن ضدکرم است. برگها و دانه‌های آن برای معالجه امراض چشمی مانند التهاب شدید چشمی و آب مروارید بکار می‌رود (1).

لشه و تورم بکار می‌رود. میوه‌های آن بصورت جوشانده در آب برای درمان عفونتهای ادراری، حبس البول و کمی ادرار در طول دوره حاملگی مصرف می‌شود. میوه‌های جوشانده آن در شیر، و خشک‌کرده در سایه، بصورت پودر شده و یک قاشق چای‌خوری آن در صبح و شب سبب افزایش میل جنسی می‌شود. خمیر آن برای درمان عفونتهای پوستی بکار می‌رود. خمیر تهیه شده از ریشه‌های آن برای درمان نارسایی‌های کلیوی استفاده می‌شود (9).
 - میوه‌ها و ریشه‌های آن مصرف می‌شود. میوه‌های

***Zygophyllum Fabago* L.**

E. bean caper, Syrian bean caper

قیچ لوییایی

گیاه علفی چند ساله، به ارتفاع ۲۵-۱۲۰ سانتیمتر، با شاخه‌های ایستاده یا بالارونده، به‌ندرت گسترده. برگها مرکب، با برگچه‌های دوتایی، تخت، کم و بیش واژ تخم‌مرغی - مستطیلی تا دایره‌ای. گیاه از قاعده تا رأس گلدار، گلبرگها به طول ۶-۱۲ میلیمتر، قرمز. میوه کیسول به طول ۱۰-۴۰، به عرض ۴-۶ میلیمتر، مستطیلی - استوانه‌ای تا تخم‌مرغی.
 این گونه در ایران چهار زیرگونه بشرح زیر دارد:

—subsp. *Fabago*

—subsp. *orientale* Boriss. ex Hadidi

—subsp. *brachypterum* (Kar. & Kir.) M. Pop.

—subsp. *dolichocarpum* M. Pop. ex Hadidi

پراکندگی جهانی: عراق، ایران، افغانستان، پاکستان، جنوب شرق روسیه، قفقاز، آرال و کاسپین.
 پراکندگی جغرافیایی در ایران: این گونه گیاهی عموماً خرابه‌روی در محل‌های تخریب‌یافته و با خاکهای دست دوم و گاهی در دامنه‌های کوهستانی در کنار باغها و اراضی کشاورزی در استانهای گرگان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی تا زنجان، همدان، اراک، لرستان، چهارمحال بختیاری، اصفهان، یزد،

Non flowering plants / گیاهان بی گل

تیره پرسیاوشان/*Adiantaceae*

جدا؛ دمبرگ بلند، کرکی، قهوه‌ای تا سیاه. سورها در هر قطعه ۲-۱۰ تایی، پوشیده با لوبهای برگشته راست گوشه یا کلیوی شکل.

پراکندگی جهانی: در نواحی معتدله و شبه گرم و مرطوب سراسر جهان، بجز جنوب امریکا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: در اغلب نقاط مرطوب کنار جویبارها و چشمه‌های صخره‌ای، در استانهای مازندران، لرستان، چهارمحال بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، سمنان و تهران.

Adiantum capillus-veneris L.

E. southern maiden hair, venus's-hair, lady's hair, maiden-hair, black maiden hair

پرسیاوش، پرسیاوشان

سرخیسی چند ساله، با ساقه‌های زیرزمینی خزانده (رونده)، با فلسهای متراکم. برگها به طول ۵-۳۰ سانتیمتر، دائمی، ۲-۳ بار شانه‌ای بخش، بدون کرک، با پهنک تخم‌مرغی تا مستطیلی، با محور سیاه‌رنگ و نازک، با قطعات انتهایی متناوب، دمبرگ دار، گوه‌ای-واژ تخم‌مرغی مورب، با لوبهای نامنظم یا بریده بریده، اغلب با انتهایی دندانهای؛ رگبرگ‌ها نازک، دوشاخه،

Adiantum capillus-veneris L.

استفاده می‌شود. در استعمال خارجی عصاره گیاه برای تقویت مو و در زمانهای گذشته برای تقویت پوست سر بکار می‌رفته است. سقراط آن را برای درمان آسم استفاده می‌کرده است (5).

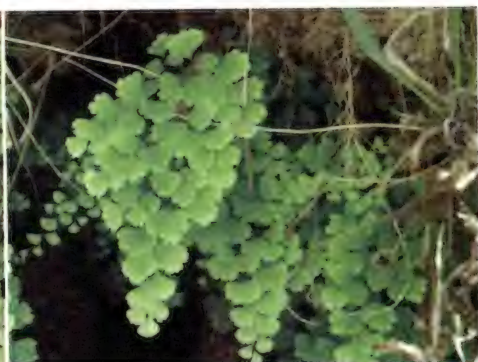
- گیاه به‌عنوان خلط‌آور، مقوی و قابض مصرف می‌شود. چای تهیه شده از آن برای درمان سرفه‌ها، نزله و عفونتهای دستگاه تنفسی و مشکلات قاعدگی کاربرد دارد (7).

- پرسیاوشان برای درمان سرفه‌ها، برونشیت، نزله، زخم گلو و نزله مزمن بینی بکار می‌رود. گیاه شهری طی طولانی برای درمان مشکلات مو و پوست سر دارد، بطور عمومی به درمان آسم، سرفه، تنگی نفس، یرقان، اسهال، و هاری کمک می‌کند، سبب تحریک ادرار کردن و قاعدگی و شکستن سنگ مثانه، طحال و کلیه‌ها می‌شود (4).

مصارف و کاربردها: کلیه بخشهای این گیاه دارای خاصیت ضدسرفه و خلط‌آور نرم‌کننده، قابض و مدر ضعیف دارد و برای معالجه برونشیت، التهاب نای، التهاب‌های مجاری ادراری می‌توان از آن استفاده کرد (۱۰).

- برگهای آن با فلفل به‌عنوان تب‌بر مصرف می‌شود و دارویی عمومی برای درمان سرماخوردگی است، برای تسریع قاعدگی بکار می‌رود و بصورت دم‌کرده شیرین شده با شکر یا عسل مصرف می‌شود (3).

- بصورت دم‌کرده به‌عنوان خلط‌آور و برای معالجه آسم و عفونتهای تنفسی بکار می‌رود، معرق و قاعده‌آور است و برای معالجه عفونتهای روده‌ای مصرف می‌شود. عصاره ریشه آن برای درمان تخلیه مهبل بکار می‌رود و برگهای آن بصورت شربت برای درمان سرفه‌های مزمن

Adiantum capillus-veneris L.

تیره سرخس نر / *Aspidiaceae*

می‌میرند؛ دم‌برگ به طول تا $\frac{1}{4}$ طول پهنک، قهوه‌ای کم‌رنگ یا زرد کاهی، با فلسهای قهوه‌ای کم‌رنگ پراکنده؛ پهنک تخم‌مرغی - نوک‌دار، ۲ بار شانهای؛ محور برگ به تنگی پوشیده از فلسها یا عریان، در محل اتصال با محور اصلی سیاه نیست. شانکها

Dryopteris filix-mas (L.) Schott

Syn.: *Polypodium filix-mas* L., *Nephrodium filix-mas* (L.) Rich., *Aspidium filix-mas* (L.) Rich.
E. male fern, basket fern

سرخس نر

گیاه به ارتفاع تا ۱۵۰ سانتیمتر. برگها در فصل زمستان

Dryopteris filix-mas (L.) Schott

مستطیلی، با رأس گرد شده، به ظرافت (ریزی)، دنداندار تا شانه‌ای بریده، با تا ۷ جفت سور (Sore)، اندوزی کلیوی شکل، بی‌کرک، اسپورانژ را نمی‌پوشاند (13).

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، نیمکره شمالی.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران؛ نوشهر؛ رینه.
– گیلان: اسالم به خلخال؛ لوشان، داماش.
مصارف و کاربردها: در مصارف محلی برای معالجه آگزما و جوش ناشی از غرور جوانی بکار می‌رود، خواص ضد کرم و ضد انگل‌های داخلی دارد (۳).
– ساقه‌های زیرزمینی گیاه مصرف می‌شود. یکی از مؤثرترین گیاهان ضدکرم (ضدانگل) ریشه سرخس نر یا رزین روغنی بدست آمده از آن است که داروی ویژه دفع کرم کدو است. گیاه سبب فلج ماهیچه‌های کرم می‌شود و آن مجبور به شل کردن تکیه‌گاه روی دیواره روده می‌شود. ترکیبات بدست آمده از ریشه گیاه با مسهل‌های غیر روغنی مصرف می‌شود (4).

تیره سپرزدارو/Aspleniaceae

Asplenium Adiantum-nigrum L.

Asplenium Adiantum-nigrum L.

سپرزدارو

برگها (فروند) به طول ۱۰-۲۵ سانتیمتر، توده‌ای، زمستان‌گذران، سه گوشه‌ای – سرنیزه‌ای، معمولاً ۲ بار شانه‌ای. دم‌برگ معمولاً از پهنک کوتاه‌تر، با سطح فوقانی سبز، در نیمه تحتانی سیاه، در قاعده متورم. پهنک سبز تیره، درخشان، نسبتاً گوشتی، با قطعات انتهایی تخم‌مرغی تا سرنیزه‌ای با دندان‌های نوک‌تیز. سورها به طول ۲-۴ میلیمتر، به رگ‌برگ میانی نزدیکتر از لبه‌ها، اندوزی طویل شده، غشایی، مایل به سفید، کامل.

پراکندگی جهانی: اروپا، غرب آسیا تا هیمالیا، شمال آفریقا، پراکنده در جنوب آفریقا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان؛ پارک جهان‌نما، حدود ۲ کیلومتری روستای زیارت؛ پارک

مصارف و کاربردها: گیاه تلخ، مدر، ملین، کاهش‌دهنده تورم و متوقف‌کننده سکسکه، مولد نازایی در زنان، می‌باشد. برای درمان ورم چشم و بیماریهای طحال مفید است. جوشانده یا شربت تهیه شده از برگهای آن به‌عنوان خلط‌آور، معالج بیماریهای ریوی و قاعده‌آور بکار می‌رود. ساقه‌های زیرزمینی آن به‌عنوان ضدکرم مصرف می‌شود (3).

ملی گلستان، ۶ کیلومتری شرق تنگه راه؛ جنوب کردکوی، جنگلهای بین کردکوی و رادکان - مازندران؛ عباس‌آباد به کلاردشت؛ کجور، بین کدیر و کلیک؛ نوشهر، شهر پشت؛ رامسر، چلندر، جواهرده؛ تنکابن، جاده دوهزار؛ اوریم به تارد؛ چلندر، گرسنگ، جنگلهای چرته. - گیلان: آستارا، لوندویل؛ هشتیر، جنگلهای سفارود؛ هشتیر به اسالم، لیسار؛ رودسر، گردنه حیران.

Asplenium Adiantum-nigrum L.

تخم‌مرغی - گوه‌ای شکل تا سرنیزه‌ای پهن، با لبه کامل یا دندانه‌دار، با رگبرگهای دوشاخه‌ای. سورها در امتداد رگبرگها قرار گرفته، به طول ۳-۶ میلی‌متر، اندوزی مایل به سفید با لبه شراپه‌ای. اسپرها آرایش یافته با لبه‌ها (پشته‌های) مشخص و چشمگیر. پراکندگی جهانی: نواحی معتدله نیمکره شمالی. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: پارک گلستان

Asplenium Ruta-muraria L.

E. wall rue

سپرزدا روی سدایی

گیاه توده‌ای، به ارتفاع ۳-۱۲ سانتیمتر. برگها (فروند) سه گوشه - تخم‌مرغی یا سه گوشه - سرنیزه‌ای، ۱-۲ بار شانه‌ای. دمبرگ ۱-۲ برابر پهنک، در قاعده سبز. پهنک سبز کدر (مات)، چرمی، با قطعات انتهایی

و تنگی نفس و سینه پهلو (دردهای پهلو) بکار می‌رود، سبب توقف ریزش مو و باعث پریش شدن و رنگی شدن آن می‌شود و به معالجه فتق در بچه‌ها کمک می‌کند. یکی از داروهای با ارزش برای معالجه ناراحتیهای ریوی است (3).

(در نقاط مختلف) - مازندران: جنگلهای سنگده؛ نوشهر؛ اوریم؛ گردنه کندوان، سیاه بیشه. - آذربایجان: کلیبر، وایقان.

مصارف و کاربردها: این گیاه به عنوان برطرف کننده انسداد و خلط آور مصرف می‌شود، برای درمان سرفه

Asplenium Ruta-muraria L.

Asplenium trichomanes L.

Asplenium trichomanes L.

سپر داروی پرسیاوشی

گیاه توده‌ای، به ارتفاع ۵-۲۵ سانتیمتر. برگها (فروند) ۱ بار شانه‌ای، با دمبرگی به طول ۳-۸ سانتیمتر. دمبرگ و محور برگ به باریکی بالدار، قهوه‌ای مایل به ارغوانی، درخشان؛ پهنک خطی، سبز تیره؛ شانکها تخم مرغی یا مستطیلی، با قاعده سربریده، لبه در بالا کنگره‌ای، گاهی خیلی عمیق بریده؛ شانکها به کوتاهی پایکدار، ریزان. سورها به طول ۱-۱/۵ میلیمتر در

Asplenium trichomanes L.

جنگلهای خزری.

مصارف و کاربردها: برگهای آن شیرین، موسیلاژدار و خلط‌آور است، بنابراین به مقدار زیاد برای درمان ناراحتیهای ریوی استفاده می‌شود. چای تهیه شده از آن یکی از داروهای معمولی معالجه سرماخوردگی و سرفه‌های مداوم است (3).

Ceterach officinarum DC.

غرب - لرستان: خرم‌آباد؛ الشتر؛ دورود به اندیمشک، تله زنگ، آبشار شوین؛ آبشار نوژیان - کهکیلویه و بویراحمد: باشت - فارس: تنگ بوالحیات، نزدیک دشت ارژن؛ کتل دختر به کتل پیرزن - هرمزگان: بشاگرد، سندرک - خراسان: جنوب بجنورد؛ درکش به نرگس‌لی؛ غرب بجنورد،

یک ردیف مورب در هریک از جوانب رگبرگ اصلی شانک، اندوزی طویل شده، سبز کم‌رنگ. پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران. پراکندگی جغرافیایی در ایران: بصورت پراکنده در نواحی صخره‌ای جنگلهای ارسباران، گیلان، مازندران و گرگان، بندرت در نواحی متصل به

Ceterach officinarum DC.

Syn.: *Asplenium Ceterach* L.

E. miltwaste, Ceterach, finger fern, spleenwort

سرخس پنجه‌ای، سپرزداروی پنجه‌ای

ساقه زیرزمینی کوتاه، ایستاده (راست). فروندها دسته‌ای (طره‌ای)، دائمی، به طول ۸-۲۰ سانتیمتر، شانه‌ای بریده؛ دم‌برگ کوتاه‌تر از $\frac{1}{4}$ طول پهنک‌ها؛ شانه‌ها مستطیلی، در قاعده پهن‌تر، با رأس گرد شده، کامل یا کنگره‌ای. سورها خطی، اندوزی وجود ندارد. پراکندگی جهانی: نواحی مدیترانه‌ای و آتلانتیک اروپا، کریمه، قفقاز و هیمالیا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان؛ آزادشهر، رامیان؛ پارک گلستان، تنک گیل، دره آبشار - مازندران: جاده چالوس، بعد از تونل کندوان؛ گیلان: تالش، لیسار؛ شاه شهیدان، سیاه دشتبان، درفک - آذربایجان: کلیر، وایقان - کردستان: کامیاران، پالنگان؛ مریوان، اورامان تخت - کرمانشاه؛ گیلان

بین درکش و هاور؛ بین قوری میدان و دشتک؛
پارک تندوره، چهل میر - تهران: نیاوران، دره
شاه‌آباد؛ کرج.

مصارف و کاربردها: گیاه به‌عنوان مسکن، خلط‌آور،
قابض و معرق بکار می‌رود، شربت آن برای درمان
عفونتهای ششی مصرف می‌شود (5).

Ceterach officinarum DC.

***Phyllitis Scolopendrium* (L.) Newm.**

Syn.: *Scolopendrium officinale* (L.) Lam. & DC.; *Asplenium Scolopendrium* L.

E. hart's-tongue

زنگی دارو، زبان آهو

گیاه به ارتفاع ۲۰-۵۰ سانتیمتر. ساقه زیرزمینی
راست. فروندها دسته‌ای (طره‌ای). دمبرگ کوتاهتر از
 $\frac{1}{4}$ طول پهنک، در سطح فوقانی کانال‌دار، با فلسه‌ای
غشایی، سرنیزه‌ای باریک؛ پهنک ساده (کامل)،
تسمه‌ای شکل، با قاعده قلبی. سورها دوتایی در کنار
دمبرگهای نزدیک بهم قرار گرفته‌اند، مورب به طول
۱-۲ سانتیمتر، اندوزی غشایی، در امتداد سمت
خارجی جفت‌های اندوزی امتداد یافته (13).

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ناحیه معتدله شمالی.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: نهارخوران؛

شמושک؛ زیارت؛ زیارت به نهارخوران؛ علی‌آباد،
کبودبال؛ منطقه حفاظت شده جهان‌نما؛ پارک گلستان؛
جنوب مراوه‌تپه - مازندران؛ رامسر به جواهرده؛
تتکابن؛ چالوس به شهنسوار، عباس‌آباد؛ متل قو؛
تنکابن به جنت رودبار؛ لاجیم؛ نوشهر، شهرپشت؛
جنگل سیسنگان؛ چلندر؛ آقا مشهد، لاجیم؛ آمل؛
بهشهر - گیلان؛ گردنه حیران؛ اسالم؛ آستارا، لوندویل؛
رضوانشهر، پره‌سر؛ سیاهگل به دیلمان؛ رودبار به
رشت.

مصارف و کاربردها: برگهای (فروند) گیاه مصرف
می‌شود. زنگی دارو در گذشته بدلیل داشتن قدرت
التیام زخمها با ارزش محسوب می‌شده است، اما
امروزه اصولاً به‌عنوان قابض ملایم بکار می‌رود.
گاهی آن را برای درمان اسهال و مخاط (ماده لزج)

بیماریهای کبدی و مثانه، اسهال، سرفه، اخلاط خونی و نزله ششی استفاده می‌شد، اثر قابض و مدر دارد و مصرف آن در سرماخوردگی و خونریزها توصیه می‌شود. این گیاه اثر نرم‌کننده، مدر و بطور ملایم قابض دارد (۱۱).

قولون مصرف می‌کنند و ممکن است برای درمان ناراحتیهای کبد و طحال نیز مفید باشد. زنگی دارو بنظر می‌رسد ترکیبات خلط‌آور داشته باشد و مدر ملایم است (۴).
- در گذشته در طب عوام از این گیاه برای درمان

Phyllitis Scolopendrium (L.) Newm.

تیره سرخس ماده/ *Athyriaceae*

(ایستاده)، به ارتفاع تا ۱۵ سانتیمتر، در قاعده پوشیده با قاعده برگهای مسن و در بالا با فلسهای سرنیزه‌ای مایل به سیاه. فروندها ایستاده یا ایستاده- گسترده؛ محور برگ با فلسهای پولکی فاصله‌دار، زرد کاهی یا قرمز - شرابی؛ پهنک ۲-۳ بار شانه‌ای؛ شانکها

Athyrium filix-foemina (L.) Roth

Syn.: *Polypodium filix-foemina* L.

E. lady fern, female fern

سرخس ماده

گیاه به ارتفاع ۴۰-۱۰۰ سانتیمتر. بیخ ساقه راست

پره سر؛ اسالم؛ ۶ کیلومتری سیاهکل بطرف دیلمان.
مصارف و کاربردها: ساقه زیرزمینی آن خاصیت
 ضد کرم دارد (3).
 - خاصیت ضد کرم با اثر خفیف دارد (۱۱).

Athyrium filix-foemina (L.) Roth

مستطیلی، بدون پایک، با رأس نوک تیز، با لبه عمیقاً
 لوپدار، لوپها در رأس با دندانه‌های ظریف. سورها یک
 ردیفی در هر طرف رگبرگ میانی، معمولاً ۲ بار
 بلندتر از عرض اما بطرف قاعده شانکها کوتاهتر و
 کلیوی شکل، اندوزی از نظر شکل مشابه سورها،
 قهوه‌ای، کاغذی، در سمت خارجی (لبه بیرونی)
 دندانه دار، کاملاً چسبیده در امتداد یک لبه، دائمی.
 اسپرها به ظرفیت پرزدار (زگیل دار) (13).

پراکندگی جهانی: اروپا، ترکیه، ایران.
 پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: لوه؛ پارک
 گلستان. - مازندران: رامسر، جواهرده؛ جنگلهای
 کم ارتفاع نزدیک نور؛ کلاردشت، مازوچال؛ کیاسر؛ آمل؛
 جنوب شهنسوار، جنگلهای لیبره سار؛ عباس آباد به
 کلاردشت؛ لاجیم - گیلان: گردنه حیران؛ ۳۰ کیلومتری
 اسالم به خلخال؛ ۲۰ کیلومتری شمال غرب رضوانشهر
 بطرف آستارا، جنگلهای پارک گیسوم؛ رضوانشهر،

Athyrium filix-foemina (L.) Roth

تیره کرف، تیره سرخس عقابی/Hypolepidaceae

گیاه به ارتفاع ۲۰-۴۰ سانتیمتر، با ساقه‌های
 زیرزمینی ضخیم، کرکدار. برگها منفرد، ۳ بار شانهای،
 با دمبرگ خشن، ایستاده، صاف، هم طول پهنک دلتایی
 شکل؛ محور پهنک تقریباً نسبت به دمبرگ با زاویه

Pteridium aquilinum (L.) Kuhn

Syn.: *Pteris aquilina* L.

E. adder-spit, brake fern, bracken

کرف، سرخس عقابی

نزدیک تهران.

مصارف و کاربردها: ریزوم (ساقه‌های زیرزمینی) گیاه قابض و ضد کرم است. جوشانده ساقه‌های زیرزمینی آن برای رفع اختلالات ناشی از انسداد احشاء و طحال استفاده می‌شود. از ریشه‌های له شده و جوشانده آن در آب شیرین شده با عسل برای کشتن کرمهای داخلی استفاده می‌شود و سبب رفع تورم و سختی طحال می‌شود. ریشه‌های له شده و جوشانده آن در روغن یا چربی خوک ضمد و مرهم خوبی برای درمان زخمها می‌باشد (3).

- یادداشت: یکی از رایج‌ترین سرخسهای ایران است که در سراسر حوزه خزری ایران بصورت مهاجم در مناطق روشن و قطع یکسره شده جنگل بسرعت پدیدار می‌گردد.

راست خمیده، شانه‌ها ۱۰-۲۰ جفتی، شانکها مستطیلی، شانه‌ای، نسبتاً نوک تیز، در سطح فوقانی بی‌کرک، در سطح تحتانی کم و بیش پشمالو. سورها در امتداد لبه قطعات امتداد یافته. اندوزی غشایی، با لبه مژه‌دار، چسبیده به لبه خمیده قطعه (13).

پراکندگی جهانی: پراکنده در سراسر جهان. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان: پارک گلستان؛ ۸ کیلومتری شرق تنگه راه؛ ۳ کیلومتری شمال شرق تنگه راه؛ مینودشت؛ جنگلهای نهارخوران؛ شمشک - مازندران: رامسر، جواهرده؛ رامسر، سادات محله؛ جنگلهای جالوس؛ کلارآباد؛ تنکابن؛ منطقه حفاظت شده میانکاله؛ نوشهر، گلندرود؛ نوشهر، شهر پشت؛ نشتارود، بندین؛ گیلان: اردبیل به آستارا - آذربایجان: کلیبر، وایقان؛ کرمانشاه: اسلام‌آباد، دالاهو؛ تهران:

Pteridium aquilinum (L.) Kuhn

تیره مارزبان/*Opphioglossaceae*

Ophioglossum vulgatum L.

E. common adder's-tongue, common adder's-tongue fern, adder's tongue

مارزبان

گیاه به ارتفاع تا ۳۰ سانتیمتر، با ساقه زیرزمینی راست کوتاه، ریشه‌ها مولد گیاهانی تازه (جدید) از جوانه‌ها. برگها ۱-۳ تایی، پهنک عقیق تخم‌مرغی پهن، به طول تا ۱۰، عرض ۵ سانتیمتر، پهنک بارور معمولاً بحالت رسیده، معمولاً ۲ برابر اندازه (طول) پهنک عقیق. اسپرانث‌ها تا ۴۰ جفت، سنبله بارور به طول تا ۵ سانتیمتر (13).

پراکندگی جهانی: نواحی معتدله شمالی.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: مازندران؛ رامسر، جنوب هتل رامسر؛ تنکابن، گرمابیشه؛ نوشهر؛ آقامشهد؛ ۳۰ کیلومتری جنوب شرق یل سفید، سنگده؛ خشکه‌داران، جنگلهای سی بن - گیلان؛ جاده بندر انزلی بطرف اسالم؛ تالش، اسالم.

مصارف و کاربردها: ترکیبات بدست آمده از این گیاه بنام (green oil of charity) به‌عنوان مرهم و ترمیم‌کننده زخمها بکار می‌رود. گیاه حاوی ترکیبات موسیلاژی و قابض است که علیه آئزین بکار می‌رود. از برگهای آن به‌عنوان مقوی و قابض برای درمان کوفتگی، زخمها و خونریزیها استفاده می‌شود (3).

- کلیه اندامهای گیاه اثر التیام‌دهنده دارد. جوشانده آن اثر قابض دارد و در بعضی نواحی برای رفع آئزین استفاده می‌شود. برگهای آن اثر مقوی و بندآورنده خون دارد و له شده آن روی زخمها و جراحات اثر درمانی مفید دارد. جوشانده ساقه زیرزمینی آن در بعضی نواحی بصورت مایع برای درمان جوش و دانه‌های جلدی در استعمالهای خارج بکار می‌رود (۱۱).

یکی از گونه‌های نسبتاً کمیابی است که در سراسر نواحی جنگلی شمال ایران تا ارتفاعات بالای کوهستانی دیده می‌شوند.

Ophioglossum vulgatum L.

مصارف و کاربردها: گیاه به عنوان التیام بخش و مرهم مورد توجه است و در موارد بسیاری برای درمان اسهال خونی بکار می رود. گیاه سرد و خشک است و قابل استفاده برای درمان زخمها، جوشانده برگهای آن سبب توقف خونریزی و استفراغ می شود. به معالجه انواع سوختگی و کوفتگی کمک می کند و سبب بهم پیوستن (جوش خوردن) شکستگی ها و دررفتگی ها می شود. برای معالجه فتن مفید است و به همراه روغن و مرهم برای معالجه زخمهای تازه ایجاد شده بکار می رود (3).

– کلیه اندامهای گیاه اثر التیام دهنده دارد و از آن برای درمان اسهال خونی استفاده می شود (۱۱).

Botrychium lunaria (L.) SW.

Syn.: *Osmunda lunaria* L.

E. lunaire, moonwort, small moonwort, unshoe the horse

سرخس انگوری

گیاه به ارتفاع ۶-۲۰ سانتیمتر، با ساقه زیرزمینی کوتاه راست، قاعده دمبرگ غلافدار شده با قاعده های برگهای مسن؛ دمبرگ به اندازه نصف طول فروند؛ پهنک عقیق با ۴-۶ شانه کنگره ای یا کامل هلالی کوچک یا دلتایی بدون رگبرگ میانی؛ پهنک بارور کمی بلندتر از پهنک عقیق، ۱-۲ بار شانه ای، هر شانه حامل تا ۲۰ اسپرانژ تقریباً بدون پایک (13).

پراکندگی جهانی: سراسر اروپا، استرالیا و آسیا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان، پارک گلستان.
– مازندران: اوریم.

Botrychium lunaria (L.) SW.

تیره بسفایج/ Polypodiaceae

Polypodium vulgare L.

Polypodium vulgare L.

E. common polypody, wall fern, liverwort, wood fern

بسفایج، بسپایک

گیاه دارزی یا صخره‌زی با ساقه زیرزمینی رونده پوشیده با فلس‌های پولکی قهوه‌ای. فروند خطی - سرریزه‌ای تا تخم‌مرغی - سرریزه‌ای، شانه‌ای بریده عمیق، با ۵-۲۵ لوب برگ‌ی در هر طرف، دم‌برگ کوتاه‌تر از پهنک، صاف. سورها عریان، دایره‌ای یا تخم‌مرغی در یک ردیف در هر طرف رگ‌برگ میانی شانه (13).

پراکندگی جهانی: سراسر نواحی معتدله اروپا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: نواحی جنگلی شمال ایران، گرگان؛ نهارخوران؛ زیارت؛ منطقه حفاظت شده جهان‌نما؛ پارک گلستان، صخره‌های قورقون. - مازندران؛ رامسر، جواهرده؛ تنکابن، جنگلهای دوهزار؛ بین تنکابن و چرته، جنگلهای هریس؛ عباس‌آباد به کلاردشت؛ سنگده، ۳۰ کیلومتری شرق پل سفید. - گیلان: گردنه حیران - آذربایجان: کلیبر، ایقان، جنگلهای اینالو؛ ایقان، کوه کلان.

مصارف و کاربردها: ساقه زیرزمینی گیاه مصرف می‌شود. محرک ترشح صفرا و ملین ملایم است. بصورت سنتی در طب گیاهی اروپایی برای درمان هیپاتیت و یرقان و دارویی برای سوء هاضمه و فقدان اشتها بکار می‌رود. بسفایج معالجاتی ایمن برای یبوست در کودکان است. ساقه زیرزمینی آن خلط‌آور است. اثر پشتیبان و محرک ملایم روی سیستم تنفسی دارد. آن را می‌توان برای تسکین نزله، برونشیت، ذات‌الجنب و سرفه‌های خشک حساسیت‌زا بکار برد. ساقه زیرزمینی آن عموماً مخلوط با ختمی (*Althaea officinalis*) بکار می‌رود (4).

- ساقه زیرزمینی بسفایج اثر خلط‌آور، ملین، مسهل ملایم و صفرابر دارد. ساقه‌های زیرزمینی خشک

شده آن مؤثرتر از نوع تازه آن است. در طب عوام از آن جهت مداوای سرفه‌های مزمن، گریپ‌های کهنه، برونشیت، زردی، اختلالات مزمن کبدی و طحال و همچنین برای دفع کرم‌های روده استفاده می‌شود. ساقه‌های زیرزمینی گیاه صفرابر است و ترشحات صفرا را زیاد می‌کند و از این نظر مصرف

خلط‌آوری در رفع نرله اشخاص مسن نیز مؤثر است (۱۱).

آن جهت دفع زردی، یبوستهای مزمن و نارسایی اعمال کبد توصیه می‌شود. در ضمن به علت اثرات

تیره دم اسبیان/*Equisetaceae*

شیارها، یک رگه‌ای، نوک‌تیز، با رأس مایل به سیاه. حفره مرکزی تا حدودی کمتر از $\frac{1}{4}$ قطر ساقه. شاخه‌ها گسترده، ۳-۴ شیار، پایین‌ترین میان‌گره بلندتر از غلاف ساقه. ساقه بارور به ارتفاع تا ۲۵ سانتیمتر، ساده، مایل به قهوه‌ای، با ۴-۶ غلاف برگ‌ی فاصله‌دار. مخروط به طول ۱-۴ سانتیمتر (۱۳).

Equisetum arvense L.

E. field horsetail, horse-tail

دم اسب صحرائی

ساقه‌ها دو نوع: بارورها با ساقه‌های غیرسبز قبل از ساقه‌های عقیم سبز بوجود می‌آید. ساقه‌های عقیم به ارتفاع ۲۰-۸۰ سانتیمتر، سبز، منشعب، کمی زیر، با ۶-۱۹ شیار عمیق. غلافها سبز، با دندانه‌های هم‌شمار با

Equisetum arvense L.

شده جهان‌نما، قبل از میل رادکان؛ جنوب پارک گلستان، بیدک؛ تنگه راه؛ لوه - مازندران؛ رامسر؛ جواهرده، صیقل محله؛ جاده هراز، پلور؛ کجور؛

پراکندگی جهانی: اروپا، نواحی معتدله شمال آسیا و شمال آمریکا. پراکندگی جغرافیایی در ایران: گرگان؛ منطقه حفاظت

Equisetum arvense L.

مربوط به عادت ماهیانه، نقرس، برخی اسهالها، کم شدن مواد معدنی (سل، راشیتیسم، ضعف عصبی، ضعف عمومی، شکستگیها، آسیبهای استخوانی گوناگون)، نارسایی عادت ماهیانه، تصلب شرایین، فشار خون بالا، آرتروز، دیابت، اختلالات عصبی و حالت‌های سرطانی کاربرد دارد (۱۰).

– مصارف سنتی آن نشان می‌دهد که دم اسب صحرایی عامل لخته کننده عالی است. بندآورنده خون زخمها، متوقف‌کننده خونریزی بینی، کم‌کننده بالا آوردن خون می‌باشد. دم اسب صحرایی اثر قابض روی سیستم تناسلی – ادراری دارد، بخصوص هنگامی که خونریزی درون سیستم ادراری است و در صورت وجود التهاب مثانه، عفونت میزراه و بیماری پروستات بکار می‌رود. دم اسب به تسریع التیام صدمات بافت ارتباطی (رابط) کمک می‌کند، قدرت و قابلیت ارتجاع آن را زیاد می‌کند. گیاه برای درمان روماتیسم و مشکلات التهاب

هزارجریب؛ بهشهر، جنگلهای مهدی رجبه. – گیلان؛ اسالم، دیلمان، لاروخانی به لونک؛ بندر انزلی؛ سیاهکل به دیلمان. – آذربایجان؛ مراغه، کارده ده؛ سلطانیه بطرف قیدار. – خراسان؛ مشهد، گل‌مکان؛ مشهد به چناران، جاده فریزی، آبشار؛ جنوب غرب بجنورد. – سمنان؛ شاهرود، چهل دختر، تنگ اولنگ. – تهران؛ کرج، دوآب بطرف شمشک؛ شمال شرق قزوین، روستای ورتووان؛ طالقان.

مصارف و کاربردها: بخشهای مورد استفاده ساقه یا گیاه کامل است. دارای خواص درمانی مدر، جلوگیری کننده از خونریزی، قابض، تأمین‌کننده مواد معدنی مورد نیاز، خون‌ساز، بهبوددهنده قاعدگی، ضدفروشدگی بافتها، التیام‌بخش می‌باشد و در درمان کمی ادرار، احتباس آب در بدن، ورم مثانه، برخی عفونتهای کلیه، آلومینیوری، خونریزی (استفراغ خون، خونریزی بینی، وجود خون در ادرار و خونریزی

بدن) برای تسریع در بهبود رگ به رگ شدن و شکستگی و بیماریهای حساسیت‌زای پوست همچون اگزما مؤثر است (4).

مفاصل، برای بیماری سینه همچون اتساع مجاری ریه، برای تورمهای مزمن پاها و دیگر انواع بیماریها تجویز می‌شود. افزودن جوشانده گیاه به آب حمام (شستشوی

Equisetum telmateia Ehrh.

Syn.: *Equisetum maximum* Lam.

E. great horse tail

دم اسب کبیر، دم اسب ترکمنی

ساقه‌ها دو نوع؛ ساقه‌های بارور غیرسبز، قبل از ساقه‌های عقیم مایل به سبز وجود می‌آیند. ساقه‌های عقیم به ارتفاع تا ۲۰۰ سانتیمتر، ایستاده، سبز مایل به سفید، صاف، با ۲۰-۴۰ شیار، منشعب. غلافها فشرده، کم‌رنگ، در بالا میان، با دندانهای درفشی، ۲ رگه‌ای، به تعداد شیارها. حفره مرکزی ساقه در حدود $\frac{2}{3}$ قطر ساقه. شاخه‌ها متعدد، گسترده، ۴ شیار، با پایینی‌ترین سیاه گره کوتاه‌تر از غلاف ساقه. ساقه‌های بارور به ارتفاع ۴۰ سانتیمتر، قهوه‌ای کم‌رنگ، با غلافهای تنک متعدد که نزدیک به یکدیگر هستند. مخروط به طول ۴-۸ سانتیمتر.

پراکندگی جهانی: اروپا، جنوب غرب و مرکز آسیا، شمال غرب افریقا، شمال امریکا.

پراکندگی جغرافیایی در ایران: معمولاً در کنار نهرها و بستر رودخانه‌های مرطوب در استانهای گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان غربی، کردستان، همدان، کرمان، سمنان و تهران می‌روید.

مصارف و کاربردها: گیاه سمی بوده و ارزش

دارویی ندارد (5).

Equisetum telmateia Ehrh.

تیره سیکاس/ *Cycadaceae*

فلسهای چوبی (باقی مانده از برگهای افتاده)؛ برگها همگی انتهایی، سبز تیره، سخت شکننده، شانه‌ای، به طول ۶۰-۲۰۰ سانتیمتر؛ قطعات برگ کامل، خطی، نوک‌تیز؛ مخروط‌های نر ایستاده؛ پرچمها با کیسه‌های

Cycas revoluta Thunb.

E. sago cypress, Japan fern palm, rolled-back-leaved cycas

سیکاس

ساقه ایستاده، ضخیم، به ارتفاع ۱-۳ متر، پوشیده از

بدست می‌آید که در جزایر ملوک، مالزی و انگلستان به مصرف تغذیه می‌رسد (۱۱).
گیاه خلط‌آور است اما بدلیل سمی بودن مصرف نمی‌شود. دانه‌های گوشتی آن بسیار سمی است (۵).
- با توجه به زینتی بودن این گیاه و حالت کمیاب آن در ایران که فقط بصورت گلدانی و گلخانه‌ای در شمال ایران کاشته و نگهداری می‌شود، در طب سنتی ایران جایگاهی برای آن تعریف نشده است (مؤلف).

گرده متعدد در سطح زیرین؛ برگهای برچه‌دار منفرد، در محورهای برگهای برگی بالایی، بطور نامحسوسی شانه‌ای بخش، به انبوهی پوشیده از کرکهای قهوه‌ای، حاوی ۲-۸ تخمک قرمز رنگ روی لبه‌ها (۱۵).
پراکندگی جهانی: با خاستگاه جنوب ژاپن، معرفی شده در اروپا.
پراکندگی جغرافیایی در ایران: کاشته شده در شمال ایران در فضای باز و در سایر نقاط در گلخانه‌ها.
مصارف و کاربردها: از مغز ساقه گیاه نشاسته‌ای

Cycas revoluta Thunb.

تکمله اول

گیاهان دارویی وارد شده به طب سنتی قدیم ایران که امروزه کمتر مورد استفاده قرار می گیرند

*Areaceae****Daemonorops draco* (Willd.) Blume**

Syn.: *Calamus Draco* Willd., *Daemonorops propinqua*

Becc., *Palmijuncus Draco* (Willd.) Kuntze

E. Dragon's blood palm, Dragon blood tree

خون سیاوشان

گیاهان این جنس بیشتر در نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب جنوب شرق آسیا یافت می شوند. ساقه آنها برای مغز ساقه آنها برداشت می شود که برای تهیه حصیر و لوازم منزل از آن استفاده می کنند. میوه *D. draco* رزینی بنام (Dragon's blood) تولید می کند.

Dragon's blood رزین قرمز شفاف است که از گونه های مختلفی از جنس های گوناگون گیاهی مانند *Calamus*, *Daemonorops*, *Dracaena*, *Croton* و *rotang* بدست می آید و از گذشته دور بعنوان روغن جلا، دارو، عود، کندر و بخور و رنگ مصرف می شده است. بعنوان دارو برای درمان امراض تنفسی، ورم اندامهای گوارشی از آن بهره می گرفته اند.

***Daemonorops draco* (Willd.) Blume**

میلیمتر. گل آذین پانیکول متراکم به طول تا ۶۰ سانتیمتر. میوه شفت درشت سیاه مایل به قرمز است و منبع غذایی برای حیات وحش و انسان است. پراکندگی جغرافیایی: بومی جنوب شرق ایالت متحده است و در کنار و سواحل اقیانوس اطلس و دشت های ساحلی خلیج می روید.

مصارف و کاربردها: عصاره میوه آن برای درمان پروستات بکار می رود. این عصاره در ترکیبات دارویی برای درمان کچلی، علائم کیست تخمدان بکار می رود.

***Serenoa repens* (W. Bartram) Small**

Syn.: *Serenoa repens* f. *glauca* Moldenke

E. saw palmetto

نخل دندانه اره ای

نخلی بادبزنی است با برگ هایی با دمبرگ عریان منتهی به ۲۰ برگچه که بصورت بادبزنی روی آن قرار می گیرند. دمبرگ دارای دندانه های تیز و خارهایی است که سبب شده تا نام محلی آن به آن اشاره داشته باشد. برگها به طول ۱-۲ متر می رسند، برگچه ها به طول ۵۰-۱۰۰ سانتیمتر. گلها سفید مایل به زرد، به عرض ۵

Serenoa repens (W. Bartram) Small

Burseraceae

پراکندگی جهانی: عمان و یمن، جنوب شبه جزیره عربستان، با رویشگاه صخره‌ای و اغلب با خاکهای آهکی.

مصارف سنتی کندر بسیار متنوع است، از بیماریهای دندان تا بیماریهای پوستی، مشکلات تنفسی و ناراحتی‌های گوارشی کاربرد دارد.

در سراسر جهان باستان از مصر تا چین و از هندوستان تا رم، ولیکن از رویشگاه واقعی آن در کشورهای عربی کسی صحبتی نکرده. جاییکه روغن رزینی آن بعلاوه سایر اندامهای درخت مانند ریشه، پوست، جوانه، گل و

Boswellia sacra Flueck.

Syn.: *Boswellia carteri* Birdw

E. frankincense

کندر

درختی کوتاه خزان‌کننده به ارتفاع ۲ تا ۸ متر، با ۱ تا چندین تنه (ساقه). پوست با بافت کاغذی و به راحتی جداشونده. برگها مرکب شانه‌ای فرد، متقابل. گلها کوچک، سفید مایل به زرد، بحالت خوشه‌ای محوری، با گلبرگهای ۵ تایی، پرچم‌ها ۱۰ تایی، کاسه گل استکانی ۵ دندانه‌ای. میوه کپسوله طول ۱ سانتیمتر.

Boswellia sacra Flueck.

برای درمان ورم پستان انگم (گم gum) خشک شده یا تازه آنرا در شیر بیمار جوشانده تا خمیر ضخیمی از آن تهیه کنند و روی بخش مبتلا قرار دهند.

میلیمتر، گاهی بزرگتر، تقریباً بدون دم میوه، با پوسته‌ای سخت، که هنگام شکوفایی دانه‌ای سخت را که در گوشت رزینی قرمز نهفته آشکار می‌کند. پراکندگی جغرافیایی: نواحی خشک سراسر آفریقا، در تانزانیا در ساوان‌های باز و با گیاهان پراکنده در مناطق صخره‌ای با باران کم.

مصارف و کاربردها: میوه آن برای درمان تب تیفوئید و معالجه و درمان مشکلات و بیماریهای شکم (معه) بکار می‌رود. پودر پوست آن مخلوط با آب خنک برای درمان مالاریا استفاده می‌شود. رزین آن بعنوان دارو برای معالجه و ضد عفونی زخم‌ها مصرف می‌شود، بصورت مشمع برای معالجه گرفتگی عضلانی بکار می‌رود. دود ناشی از سوزاندن رزین آن بعنوان حشره کش مصرف می‌شود و محرک قوای جنسی است.

میوه آن مانند رزین و روغن فرار آن استفاده می‌شود و مصارف گوناگونی دارد.

از پودر پوست آن بعنوان قابض و بعنوان روغن آرام بخش برای درمان تورم (خیز) بهره می‌گیرند و

Commiphora africana (A. Rich.) Engl.

Syn.: *Commiphora calcicola* Engl., *Commiphora pilosa* Engl., *Heudelotia Africana* A. Rich.

E. African myrrh, poison-grub commiphora

درختی کوتاه، گاهی به ارتفاع تا ۱۰ متر، معمولاً تا ۵ متر، با تنه کوتاه و تاج کروی، با شاخه‌های بالارونده و در نهایت به پایین خمیده، بسیاری از شاخه‌های آن منتهی به خار می‌شود. پوست خاکستری مایل به سبز، گاهی درخشان، بصورت ورقه‌ای جداشونده، با بوی خوش که رزین روشن تراوش می‌کند. برگ‌ها سه برگچه‌ای. برگچه‌ها در قاعده گوه‌ای، با لبه‌های دنداندار کند نامنظم، در سطح فوقانی سبز مایل به خاکستری مومی با کرکهای پراکنده، در سطح تحتانی کم رنگتر و با کرکهای متراکم‌تر. گلها خوشه محوری، ۴ تا ۱۰ گلی؛ گلبرگها ۴ تایی، قرمز، جدا، با لوله‌ای کوتاه بطول تا ۶ میلیمتر. میوه مایل به قرمز، به عرض ۸-۶

Commiphora africana (A. Rich.) Engl.

مصارف و کاربردها: ضد میکروب، گندزدا، بادشکن، ضد عفونی کننده، قاعده آور، خلط آور، ضد اسپاسم، قابض، محرک، مقوی معده، هضم کننده غذا و مقوی، افزایش دهنده گلبول های سفید.
- دارویی بی نظیر برای درمان مشکلات دهان و گلوست و برای مشکلات پوستی نیز بکار می رود.

Commiphora Myrrha (Nees) Engl.

Syn.: *Commiphora Myrrha* var. *molmol* Engl., *Commiphora molmol* Engl.

E. myrrh, myrrh tree

پراکندگی جغرافیایی: بومی شمال شرق آفریقا بویژه سومالی است امروزه در اتیوپی، عربستان سعودی، هندوستان و تایلند کاشته شده است.

Commiphora Myrrha (Nees) Engl

Commiphora Mukul Engl.

Commiphora Mukul Engl.

Syn.: *Commiphora Wightii*

E. Indian bedellium, Guggul Gum

مقل، گوگولا

مصارف و کاربردها: گیاه بدلیل عمل پایین آوردن کلسترول خون شناخته شده است. در طب سنتی هندی اصولا از آن بمنظور خارج کردن ماده سمی از بدن که سبب آرتريت می شود استفاده می کنند و بمنظور درمان چاقی از آن بهره می گیرند، در طب سنتی به همراه دیگر گیاهان برای درمان آرتريت، امراض پوستی، درد سیستم عصبی، چاقی، مسائل و مشکلات هضم، عفونت در دهان، بیماری های مربوط به عادت ماهیانه و قاعدگی بکار می رود.

Combretaceae

ایده آل برای درمان نارسایی های هضم غذا است. دارای قابلیت ضدباکتریایی و ضدقارچی است. برای معالجه عفونت بکار می رود. برای درمان زخم های دهان، عفونت معدی، ورم معده، هپاتیت و بیماری های پوستی بکار می رود. برای مردمانی که از نارسایی کبد، نداشتن اشتها، یبوست مزمن و اسهال رنج می برند مفید است. قابلیت لینت بخشی دارد و برای پاک کردن دستگاه گوارش بکار می رود.

میوه خشک آن در استعمال خارج برای درمان زخم های مزمن، زخمها، سوختگی ها و بصورت غرغره برای درمان تورم غشا لنفاوی دهان بکار می رود.

Terminalia Chebula Retz.

Syn.: *Terminalia reticulata*

E. Haritaki

هلیله

درخت متوسط همیشه سبز، بارتفاع تا ۲۰، با شاخه ها فراوان. برگها بیضوی - واژ تخم مرغی، در سطح تحتانی کرکی پشمالو و با دو غده. گلها سفید مایل به زرد، در گل آذین سنبله ای محوری. میوه شفت واژ تخم مرغی، ۵ رگه ای.

پراکندگی جغرافیایی: شمال هندوستان، بطرف جنوب تا شبه جزیره دکن.

مصارف و کاربردها: میوه آن مصرف می شود. داروی

Terminalia Chebula Retz.

Compositae

پراکندگی جغرافیایی: بومی ناحیه مدیترانه ای تا شرق دور و خاورمیانه است. در الجزیره کاشته می شود و ریشه آن در پائیز از خاک بیرون آورده می شود.

مصارف و کاربردها: ریشه و روغن فرار آن مصرف می شود. ریشه عاقرقرا بصورت جوشانده یا بحالت جویدن برای تسکین دندان درد و افزایش ترشح بزاق

Anacyclus Pyrethrum DC.

E. pellitory

عاقرقرا

گیاه علفی چندساله، بارتفاع تا ۳۰ سانتیمتر. برگها متنوع بدون کرک. گلها درشت سفید با گلهای مرکزی زرد.

فلج حسی (رعشه) و صرع کاربرد دارد. از روغن فرار رقیق شده آن بعنوان دهان‌شویه و درمان دندان‌درد استفاده می‌شود.

بکار می‌رود. جوشانده آن همچنین بصورت غرغره برای تسکین درد گلو مصرف می‌شود. در طب سنتی هندوستان ریشه عاقرقرا مقوی است و بمنظور درمان

Anacyclus Pyrethrum DC.

Costaceae

نواحی گرم مرطوب افریقا و امریکا می‌رویند، این گونه *Costus albus* بومی کامرون و تانزانیا می‌باشد.

مصارف و کاربردها: ساقه‌های زیرزمینی *Costus speciosa* که بومی جنوب شرق آسیاست در طب سنتی هندی (Ayurvedic) برای درمان تب، دانه‌های جلدی، آسم، برونشیت، و دفع کرم‌های معدی و روده‌ای استفاده می‌کنند.

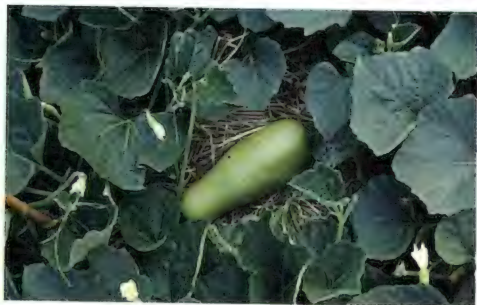
Costus albus A. Chev. ex Koechlin

Syn.: *Costus dubius* (Afzel.) K. Schum.

E. spiral flag

گیاهان جنس *Costus* علفی چندساله از نواحی گرم و مرطوب جهان هستند و از تیره Costaceae که بسیار نزدیک به زنجبیل (*Zingiber*) می‌باشند و با داشتن ساقه پیچان از آنها جدا می‌شوند. بیشتر از ۹۰ گونه در این جنس وجود دارد که در

Cucurbitaceae

Benincasa hispida (Thunb. ex Murray) Cogn.

Benincasa hispida (Thunb. ex Murray) Cogn.

Syn.: *Benincasa cerifia* Savi, *Cucurbita hispida* Thunb.

E. Wax Gourd, winter melon, Ash gourd

کدوی مومی

گیاه یکساله، بالارونده، به‌طول تا ۶ متر، با برگ‌های ۳ لوبه، پیچک‌دار، با گل‌های زرد درشت. میوه کروی - بیضی، با طولی بیشتر از ۴۰ سانتیمتر. برگ‌ها با دمبرگ بلند کرکدار، دایره‌ای یا کلیوی شکل، با قاعده

قلبی درشت، در سطح زیرین زیر، کرکی موی ریشی کوتاه؛ پهنک به طول ۱۰-۲۵ سانتیمتر، ۵-۷ لوبه؛ لوبها تخم مرغی - سه گوشه، با لبه سینوسی یا دندانه دار. پیچک ها باریک، بندرت ساده. گل های نر به طول ۵-۱۵ سانتیمتر؛ گل های ماده بطول ۲-۴ سانتیمتر؛ لوله کاسه گل بطول ۱۰-۱۵ میلیمتر، کرکدار، با دندانه های سرنیزه ای، نوک تیز، بطول ۶-۱۲ سانتیمتر؛ گل ها زرد؛ گلبرگ ها گسترده، نوک کند، منتهی به نوک کوتاه، بطول ۳-۵، عرض ۲-۴ سانتیمتر. میوه بیضوی یا تخم مرغی، بطول ۲۵-۴۰ سانتیمتر، سبز، دانه متعدد، مستطیلی، فشرده.

پراکندگی جهانی: بومی آسیا و افریقای گرم و مرطوب است، در هندوستان و چین مانند سبزیجات کاشته می شود. میوه آن در اواخر تابستان برداشت می شود.

مصارف و کاربردها: پوست میوه، میوه و دانه های آن مصرف می شود، مانند سبزیجات خورده می شود، دانه آن برای درمان وقوع دانه های پوستی و بعنوان کرم کش بکار می رود. پوست میوه آن مدر است و خاکستر آن برای معالجه زخم های دردناک بکار می رود. جوشانده دانه ها برای تخلیه مهبل و سرفه ها بکار می رود. در چین از آن برای آرامش و معالجه امراض پوستی استفاده می کنند و در ضمن بعنوان ضد چروک و برای شادابی پوست و جلوگیری از آفتاب سوختگی از آن بهره می گیرند.

میوه آن بهنگام جوانی کرکدار است و با رسیدن کرکها را از دست داده و لایه مومی پیدا می کند.

Benincasa hispida (Thunb. ex Murray)
Cogn.

Cupressaceae

درختی همیشه سبز، کوچک، کندرشد، بارتفاع ۶-۱۵ متر، با تنه ای بضخامت تا ۵/۱۰ متر، اغلب از قاعده با دو ساقه یا بیشتر. برگ های فلسی، بطول ۱-۸ میلیمتر، عرض ۱-۱/۵ میلیمتر؛ دو بدو متقابل و متقابل متلاقی. مخروط ها بطول ۱۰-۱۵ میلیمتر، سبز

Tetraclinis articulata (Vahl) Mast.

Syn.: *Callitris quadarivalvis* Rich. & A. Rich., *Thuja articulata*

E. araar or sictus tree (Arabic name), sandarac, sandarac tree

سندروس

زایمان، کاهش گرفتگی عضلانی، شکم درد، سرماخوردگی و نزله مصرف می شود، همچنین برای دفع کرم های حلقوی و کرم کدو بکار می رود.

Tetraclinis articulata (Vahl) Mast.

با رسیدن قهوه ای با ۴ فلس ضخیم دوبدو متقابل. دانه ها بطول ۵-۷، عرض ۲ میلی متر با بالی بعرض ۳-۴ میلی متر.

پراکندگی جغرافیایی: انحصاری غرب ناحیه مدیترانه است. بومی شمال غرب آفریقا و کوه های اطلس مراکش، الجزیره و تونس می باشد و دو توده کوچک از آن در مالت و کارتاژ در جنوب شرق اسپانیا دارد. این درخت، درخت ملی مالت است و برای جنگلکاری از آن بهره می گیرند.

مصارف و کاربردها: رزین آن که سندروس نامیده می شود بعنوان روغن جلا و لاک الکل بویژه برای نقاشی بکار می رود. چوب آن برای ساخت دکور از چوب بخصوص از چوب بخش قاعده ای تنه آن استفاده می شود. بعنوان دارویی برای تسهیل در عمل

Ebenaceae

Diospyrus Ebenum Koen.

E. ebony, ebony tree

آبنوس

درخت یا درختچه ای خزان کننده یا همیشه سبز، فاقد جوانه های انتهایی، با شاخه های گاهی در انتها خاردار برگها متناوب، برگها متناوب بیضوی یا مستطیلی با رأس نوکدار. یا نوک کند، با قاعده نوک تیز یا دایره ای، با لبه کامل، رگبرگ میانی تخت و رگبرگهای فرعی ۵-۸ جفتی. گاهی با غدد شفاف و حفره های غده مانند. گلها یک جنسی یا چندجنسی. گلها در گرنزهای محوری، معمولا در بخش قاعده ای شاخه های رشد سال جاری، سرعت بعد از گلدهی ریزان. پرچم ها ۴ تایی یا متعدد، اغلب جفتی و در دو حلقه، با مادگی رشد نیافته، ناقص. گلهای ماده معمولا محوری و منفرد، با پرچم های عقیم ۱-۱۶ تایی یا فاقد پرچم؛ کلاله اغلب دوپاره. کاسه گل ۳-۵ (۷-) لوبه، گاهی سربریده. جام گل کوزه ای شکل،

استکانی یا لوله ای ۳-۵ (۷-) لوبه، ریزان. سته ها کروی یا تقریبا کروی، بقطر تا ۲ سانتیمتر، نوکدار گوشتی یا گاهی چرمی، معمولا با کاسه گل رشد کرده و باقی ماندنی. دانه ها ۴ تایی یا بندرت ۲-۸ تایی، اغلب به پهلو فشرده.

پراکندگی جهانی: جنوب هندوستان و سریلانکا، درختی گرمسیری با رویشگاه جنوب آسیا.

مصارف و کاربردها: میوه آن ارزش دارویی دارد بعنوان لاغرکننده و محلل سنگ مثانه استفاده می شود میوه آن بعنوان سم ماهی کاربرد دارد و فقط در مواقع قحطی آنرا بمصرف تغذیه می رسانند. این درخت بیشتر بدلیل داشتن چوب رنگی و بادوام برای ساختن وسایل منزل (مبلمان و کابینت) و ابزارآلات موسیقی (پیانو) شهرت بسزایی دارد.

یادداشت: در فرهنگ باستانی ایران چوب آبنوس به خاطر استحکام و دوام آن شهرت ویژه ای داشته است.

Diospyrus Ebenum Koen.

Euphorbiaceae

Phyllanthus Emblica L.

Syn.: *Emblia officinalis* Gaertn.

E. amla, Indian gooseberry

Phyllanthus Emblica L.

امله

درختی بارتفاع تا ۱۸ متر بندرت تا ۳۰ متر، با پوست صاف و قهوه‌ای مایل به خاکستری کم‌رنگ که بصورت ورقه‌های نازک جدا می‌شود. بهنگام خزان شاخه‌های آن نیز مانند برگها خزان می‌کنند و گاهی کاملاً عریان است و در ردیف درختان همیشه سبز محسوب می‌شود. برگها مستطیلی مینیاتوری بطول ۲-۱/۲۵، به عرض ۲ میلیمتر، چهره‌ای شبیه به برگهای شانه‌ای ایجاد می‌کند. گلهای زرد مایل به سبز کوچک (غیرچشمگیر) در گل‌آذین دسته‌ای (خوشه‌ای) محوری؛ گلهای نر در قاعده شاخچه‌ها و گلهای ماده

بالای آنها. گاهی درختی دوپایه. میوه‌ها بدون دم میوه، کروی یا تخت شده، از قاعده بطرف رأس دنداندار، صاف با ۶-۸ خط کم‌رنگ که رگه نظر می‌رسند. ابتدا سبز روشن و بهنگام رسیدن سفید، زرد مایل به سبز

Phyllanthus Emblica L.

تیره (کدر) یا بندرت آجری رنگ.

مصارف و کاربردها: گیاه بعنوان مقوی و بازسازی کننده نیروی جوانی و شادابی مصرف می شود کاملاً مقوی است و در رژیم غذایی بعنوان منبعی از ویتامین C، اسید آمینه و مواد معدنی مصرف می شود. تمام بخش های (اندامهای) گیاه بخصوص میوه آن بمنظور استفاده های دارویی و برای درمان اسهال، یرقان و تورم ها بکار می رود، اندامهای مختلف گیاه اثرات ضد دیابتی، پایین آورنده چربی خون، ضد باکتری، آنتی اکسیدان، antiulcerogenic، hepatoprotective) محافظت کننده کبد (Gastroprotective و chemoprotective دارند.

Loganiaceae

Strychnos Nux-vomica L.

E. nux vomica, strychnine tree

Strychnos nux-vomica L.

درخت استریکنین، آزاراقی

درختی همیشه سبز، باندازه متوسط، با تنه ای کوتاه، ضخیم و شیاردار، بارتفاع تا ۱۵ متر، با شاخه های نامنظم، با پوست صاف خاکستری؛ شاخه های جوان سبز درخشان. برگها متقابل، با دم برگ کوتاه، تخم مرغی، درخشان و با هر دو سطح بدون کرک، بطول تا ۱۰، عرض ۷/۵ سانتیمتر. گلها کوچک، سفید مایل به سبز، قیفی شکل، در گل آذین گریزن انتهایی. گلها در فصل سرد شکوفا می شوند و بوی نامطبوعی دارند. میوه آن باندازه یک سیب درشت با پوست ضخیم و صاف که بهنگام رسیدن به رنگ پرتقالی می شود. دربرگیرنده گوشت زله مانند، با ۵ دانه طبقی شکل می باشد. دانه های آن پس از رسیدن میوه استخراج شده پس از خشک و تمیز کردن صادر می شود. این دانه ها دارای ترکیبات: استریکنین حاوی آلکالوئید استریکنین و بروسین (Brucine) می باشد. پراکندگی جهانی: بومی جنوب شرق آسیا می باشد.

Strychnos nux-vomica L.

بصورت خودروی و کاشته شده دیده می‌شود.
مصارف و کاربردها: ترکیبات استرکینین آن بکار می‌رود. پودر دانه‌های آن برای معالجه فقدان نیروی هضم غذا بکار می‌رود. محرک اعمال تورم اعضای داخلی گوارشی است. اشکها را زیاد می‌کند، حرکات دودی اندامهای گوارشی را تحریک می‌کند، برای درمان یبوستهای مزمن بکار می‌رود. بسیاری از مردم اعتقاد دارند که *nux-vomica* به معنی بدون دل‌بهم‌خوردگی و توقف استفراغ است، استرکینین سمی کشنده است و سبب گرفتگی شدید عضلانی می‌شود.

Magnoliaceae

در تحقیقات جدید نشان داده شده که ترکیبات استخراج شده از آن قابلیت دارویی قابل توجهی دارد و بعنوان میکروب‌کش، ضدباکتری، آنتی‌اکسیدان، حشره‌کش، مسکن، آرام‌بخش و ضدتشنج مورد استفاده قرار می‌گیرد. منبع غنی از شی‌کیمیک اسید (Shikimic acid) است که در داروهای ضدآنفلوانزا مصرف می‌شود. گیاه بعنوان بادشکن، خلط آور، بمنظور خوددرمانی قابل مصرف در طب سنتی و بعنوان محرک نیز بکار می‌رود.

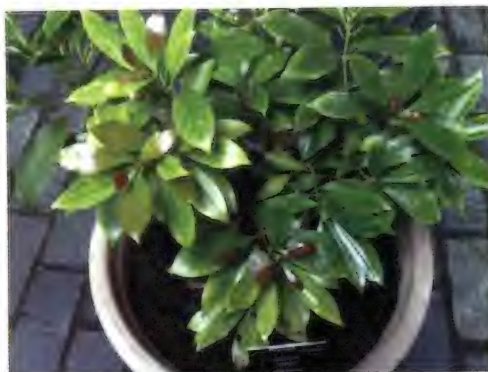
Illicium verum Hook. f.

E. star anise, star aniseed, Chinese star anise

بادیان خطایی

درختی همیشه سبز با ارتفاع تا ۵ متر.
 پراکندگی جهانی: شمال شرق ویتنام و جنوب غرب چین.

مصارف و کاربردها: بادیان خطایی برای درمان روماتیسم مانند چای مصرف می‌شود، گاهی دانه‌های آن بعد از غذا برای کمک به هضم غذا جویده می‌شود.

Illicium verum Hook. f.

Mimosaceae

Acacia Catechu Willd.

E. black catechu, catech

درختی بارتفاع تا ۱۲ متر، با شاخه‌های خاردار و برگهای ۲ بار شانه‌ای.

پراکندگی جهانی: بومی هندوستان، میانمار (برمه) سریلانکا و شرق آفریقا است. درخت بمنظور تهیه الوار کاشته می‌شود.

مصارف و کاربردها: پوست، چوب درون (مغز ساقه)، برگها و شاخه‌های آن مصرف می‌شود. گیاه قابض قوی و عامل لخته شدن خون است. بکاهش مخاط بینی کمک می‌کند. برای معالجه آگزما، خونریزی، اسهال و اسهال خونی بکار می‌رود. آنرا می‌توان بصورت دم‌کرده، تنتور، پودر یا پماد مصرف کرد. حل قطعه کوچکی از گیاه در دهان داروی عالی برای جلوگیری از خونریزی لثه و زخم‌های دهان می‌باشد. پودر و تنتور آن برای ترمیم لثه مجروح و آسیب دیده و تمیز کردن دندانها بکار می‌رود. در طب سنتی هندوستان (Ayurvedic) جوشانده پوست و مغز چوب گیاه برای درمان زخم گلو بکار می‌رود.

Acacia Catechu Willd.

مشخص قابل رویت و کرکهای غده‌دار کوتاه قابل رویت با میکروسکوپ (لنز). گلها کم و بیش استکانی، بقطر حدود ۱/۵ میلیمتر؛ جام گل در سطح خارجی صورتی تا قرمز، در سطح داخلی کرم یا بیرنگ (شفاف). گلبرگها به طول حدود ۳، به عرض ۱-۱/۵ میلیمتر؛ میله پرچمها درون غنچه (جوانه) چروکیده، با میله‌های در زمان گلدهی به طول ۶-۷ میلیمتر. خامه در جوانه چروکیده. تخمکها حدودا ۱۲ تایی. میوه تخت شده، به طول ۸۸-۱۰۰، به عرض ۹-۱۲ سانتیمتر، در بین دانه‌ها بهم آمده و حدودا به ۱۲ قسمت تقسیم شده، هر قسمت به طول ۷، به عرض ۹-۱۰ سانتیمتر، محصور شده درون درون‌بر، بهنگام

Entada phaseoloides (L.) Merr.

Syn.: *Entada scandens* (L.) Benth., *Lens phaseolides* L.
E. matchbox bean, Elvaclimber, go-go vine

قرص کمر

ساقه پيچان بقطر تا ۱۸ سانتیمتر. به پهلوی فشرده یا تخت شده یا همچون چوب پنبه بازکن پیچیده. برگها دوبار شانه‌ای، با ۸-۱۶ برگچه؛ محور برگ منتهی به پیچک‌های منشعب؛ پهنک برگچه‌ها به طول ۴-۱۱، به عرض ۵/۵-۲/۵ سانتیمتر؛ دمبرگچه‌ها بطول حدود ۱/۰-۷/۰ سانتیمتر، در جهت عرضی چروکیده. گوشواره‌ها خطی، داسی، به طول حدود ۲-۴، به عرض ۲ میلیمتر؛ پهنک برگها با کرکهای غده‌دار

دارد، طبیعت آن اندکی سرد است. بعنوان ضد روماتیسم، تسکین‌دهنده ناراحتی‌های معدی، تسریع‌کننده گردش خون استفاده می‌شود. شیرابه پوست آن سبب تحریک چشم شده باعث ورم ملتحمه می‌شود. دم‌کرده پوست گیاه در آب ساپونین‌دار که بعنوان قی‌آور و محرک مصرف می‌شود، تماس اتفاقی آن با چشم سبب ورم ملتحمه می‌گردد.

افتادن دانه فقط دیواره میانی نیام باقی می‌ماند. دانه‌ها به پهلوه فشرده، بقطر ۵-۶ سانتیمتر، و ضخامت ۱-۱/۵ سانتیمتر، با پوسته سخت، ریشه‌چه به طول ۴ میلیمتر. پراکندگی جهانی: گینه جدید، مالزی، آسیا و جزایر پاسفیک.

مصارف و کاربردها: کاربرد دارویی دارد و بعنوان سم ماهی نیز مصرف می‌شود. اندکی مزه تلخ - ترش

Entada phaseoloides (L.) Merr.

Palmaceae

مصارف و کاربردها: این نخل اساس یکی از صنایع بزرگ و جنوب شرق آسیاست جایی که دانه‌های بدلیل داشتن ماده ضدسم جویده می‌شود. بعلاوه اثرات کمک به سهولت هضم غذا و کنترل انگل‌های داخلی و اسهال را نیز دارد. دانه آن معطر و قابض است و می‌گویند مصرف آن برای اولین بار سکرآور است. catechu مصرف شدنی در انگلستان از درخت *Acacia Catechu* گرفته می‌شود که گلهای معطر و خوشبو دارد و در برونوئی (Borneo) بعنوان دارو مصرف می‌شود.

Areca Catechu L.

E. betel nut, betel nut palm

فوفل

نخلی زیبا با ارتفاع تا ۱۰ متر با برگهای سبز تیره و تنه‌ای با حلقه‌های سبز تیره و جذاب. با گلهای معطر و اسانس‌دار و سفید که به میوه‌های نارنجی - قرمز بطول تا ۵۰ میلیمتر تبدیل می‌شود.

پراکندگی جهانی: در طی قرون کاشته شده و خاستگاه آن مشخص نیست، احتمالاً جنگلهای پرباران مالزی.

Areca Catechu L.

Papilionaceae

تخم مرغی شکل است.

مصارف و کاربردها: از نوع سفید آن روغنی بدست می آید که محرک قوای جنسی است. چای تهیه شده از برگهای آن برای درمان تب، سرفه و سرماخوردگی بکار می رود. دانه های آن سمی است و بعنوان مسکن و تخفیف دهنه قوای جنسی بکار می رود.

گیاه بدلیل داشتن دانه های آن شناخته شده است که برای تهیه تسبیح (مروارید بدل) و آلات ضربی بکار می رود و بخاطر داشتن آبرین (abrin) سمی است. گیاه در اندونزی می روید و در دیگر نقاط گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب جهان کاشته شده است و قدرت و قابلیت تبدیل شدن به گیاه مهاجم را دارد.

Abrus precatorius L.

E. jequinty, Crab's Eye, Rosary pea, John crow Bead, Indian licorice, precatory bean, Indian licorice, Giddee Giddee

چشم خروس، شیرین بیان هندی

پیچ ظریف چندساله ای که به درختان، درختچه ها و پرچین ها می پیچد. برگها شانه ای زوج گوشواره دار و بصورت متناوب روی گیاه قرار می گیرد. هر برگ بطول ۵۰-۱۰۰ میلی متر می رسد و دارای ۲۰-۲۴ برگچه می باشد که بطول ۱۲-۱۸ میلی متر می رسد. گلها کوچک، بنفش کم رنگ، با دمگل کوتاه بصورت خوشه ای. میوه نیام، تخت، مستطیلی، بطول ۳۰-۴۰، عرض ۱۲ میلی متر، هر نیام دربرگیرنده ۳-۵ دانه

بیشترین مصرف دانه‌های آن برای ساختن اشیاء زینتی بدلی مانند سینه‌ریز و دستبند است.

Abrus precatorius L.

Lupinus albus subsp. *albus* L.

Syn.: *Lupinus termis* Forssk.

E. white lupin

باقلائی مصری، ترمس

گیاه یکساله، کم و بیش کرکدار، بارتفاع ۳۰-۱۲۰ سانتیمتر، برگها پهنه‌ای با ۵-۷ بخش (قسمت)، به طول ۵-۲/۵ سانتیمتر، با سطح فوقانی بی‌کرک، سطح تحتانی کرکدار. گلها خوشه‌ای انتهایی، با دمگل‌های کوتاه، سفید و نسبتا درشت. نیم‌م بطول ۷/۵-۱۰ سانتیمتر، دربرگیرنده ۳-۶ دانه سفید، کروی، تخت

Lupinus albus subsp. *albus* L.

آن کمتر مورد توجه است. گفته می‌شود که زنان از آرد دانه‌های این گیاه به‌مراه شیر بز و آب لیمو ترکیبی تهیه می‌کنند که بصورت پماد نرم مصرف می‌شود.

چنانکه از نوشته‌های بالا برمی‌آید این گیاه قابلیت دارویی قابل توجهی ندارد و اینکه چگونه در کتابهای طب سنتی ایران (مخزن‌الادویه) از آن نام برده‌اند جای سؤال دارد.

شده که مزه‌ای تلخ دارد.

پراکندگی جهانی: دارای گسترش و پراکندگی وسیعی در ناحیه مدیترانه است، در سراسر بالکان، سیسیل، کرکس، ساردینا، دریای اژه، فلسطین، ترکیه بحالت خودروی می‌روید.

مصارف و کاربردها: یکی از بنشن‌های سنتی کاشته شده در ناحیه مدیترانه‌ای است. گیاه بیشتر جنبه علوفه‌ای دارد و کاربردهای مصرف انسانی

Lupinus albus subsp. *albus* L.

بکار می‌رود مصرف می‌شود. برای مداوای جوش و کورک‌ها و جوش‌های ناشی از غرور جوانی و چروک پوست مصرف می‌شود. در استعمال داخل برای درمان برونشیت‌های مزمن، سوزاک و التهاب مزمن پیشابراه، التهاب مزمن مثانه مصرف می‌شود. در موارد زیادی بعنوان عطر و بمنظورهای متفاوت بکار می‌رود. چوب

***Pterocarpus santalinus* L.f.**

Syn.: *Pterocarpus santalinus* Blanco

E. sandalwood, Red sandalwood

صندل قرمز

مصارف و کاربردها: قابض و خنک‌کننده است و برای تهیه داروهای متعددی که برای محافظت از پوست

آن برای ساختن لوازم ظریف بکار می‌رود و قابلیت خراطی بسیار دارد. در طب سنتی هندی (Ayurvedic) بعنوان گندزدا، ترمیم‌کننده زخم و ضدجوش بکار می‌رود. خمیر چوب آن در استعمال خارج بعنوان خنک‌کننده و ضد تورم و سردرد بکار می‌رود.

Pterocarpus santalinus L.f.

Rubiaceae

Uncaria tomentosa (Willd. ex Schult.) DC.

Syn.: *Uncaria tomentosa* var. *dioica* Bremek

E. cat's claw

گیاه پیچان بارتفاع تا ۳۰ متر. برگهای بیضوی با لبه کامل، متقابل
پراکندگی جهانی: گیاه بومی جنگلهای بارانی آمازون است.

مصارف و کاربردها: پوست داخلی (بخش داخلی پوست) و ریشه گیاه مصرف می‌شود که بصورت کپسول، چای و عصاره بکار می‌رود. برای درمان بیماری عفونی HIV از آن بهره می‌گیرند. از آن برای

Uncaria tomentosa (Willd. ex Schult.) DC.

ویروسی و بیماریهای وابسته به تومورها و ناراحتیهای حساسیتی استفاده می‌کنند.

درمان بیماریهای همراه با اختلال سیستم ایمنی بدن شامل بیماریهای روماتیسمی، عفونت‌های باکتریایی و

Rutaceae

Aegle marmelos (L.) Correa

Syn.: *Aegle marmelos* var. *mahurensis* Zate

E. Bael, Benzal Quince

بل، بیل، بائیل

درختی باندازه متوسط، باریک، خاردار، گم‌دار که بارتفاع تا ۱۸ متر می‌رسد. میوه آن پوستی صاف، چوبی، سبز، خاکستری یا زرد دارد و حدود ۱۱ ماه طول می‌کشد تا برسد، میوه آن باندازه یک گریپ‌فروت درشت است و حتی گاهی بزرگتر. پوست آن بقدری سخت است که باید آنرا با چکش شکست. گوشت رشته رشته‌ای زرد آن بسیار معطر است و برای خوشمزه کردن مارمالاد بکار می‌رود.

پراکندگی جهانی: جنگلهای خشک، تپه‌ها، دشت‌های شمال، مرکز و جنوب هندوستان، جنوب نپال، سریلانکا، میانمار، پاکستان، بنگلادش، ویتنام، لاوس، کامبوج و تایلند می‌روید.

مصارف و کاربردها: میوه آن بصورت تازه یا خشک مصرف می‌شود. آب میوه آن پس از شیرین کردن شبیه به لیموناد مصرف می‌شود. برگ‌ها و شاخه‌های کوچک آن بصورت سالاد سبز مصرف می‌شود. برگهای معطر آن بمنظور استفاده‌های دارویی مصرف می‌شود، برای درمان سوء هاضمه، سینوزیت، بکار می‌رود، در طب سنتی هندی برای درمان یبوست‌های مزمن بکار می‌رود. میوه آن قابض است و برای درمان اسهال خونی و اسهال بکار می‌رود.

Aegle marmelos (L.) Correa

ظاهر شده، بقطر ۵-۷ میلیمتر و بهنگام رسیدن برنگ پرتقالی است.

مصارف و کاربردها: میوه آن برای مداوای سرفه و ریشه آن برای درمان عدم هضم غذا و آنفلوانزا بکار می‌رود. برگهای آن برای درمان بیماریهای ششی و روماتیسم مصرف می‌شود. در ماداگاسکار ریشه و پوست آن برای مداوای تب، مالاریا، وبا، اسهال و روماتیسم بکار می‌رود. در هندوستان از آن رنگ زرد استخراج کرده و پوست ریشه آن بعنوان داروی مقوی و معالج بیماریهای معدی مصرف می‌شود.

Todalia asiatica (L.) Lam.

E. orange climber

دهن بسته، دهن باز

گیاه چوبی بالارونده با ارتفاع تا ۱۰ متر، در جنگل‌ها از دیگر درختان بعنوان قیم استفاده می‌کند. ساقه‌های چوب پنبه‌ای آن پوشیده از خارهای گره‌گرای است و بهنگام بریدن زرد رنگ است. برگها سه برگچه‌ای سبز روشن تا سبز تیره بسیار معطر آن بهنگام له کردن بوی لیمو (Lemon) می‌دهد گل‌های زرد مایل به سبز کوچک آن در اوایل بهار ظاهر شده و درخت تا آغاز فصل پاییز گل می‌دهد. میوه سته مانند آن در تابستان

Todalia asiatica (L.) Lam.

Sterculiaceae

Cola acuminata (P. Beauv.) Schott & Endl.

Cola acuminata (P. Beauv.) Schott & Endl.

E. kola nut, cola nut

کولا

درختی همیشه سبز، با ارتفاع تا ۲۰ متر، با برگهای سبز تیره. گلها سفید مایل به زرد، میوه کیسول چوبی بزرگ دربرگیرنده ۵-۱۰ دانه سفید یا قرمز. پراکندگی جهانی: بومی غرب آفریقا است. در وسعت زیاد در نواحی گرم و مرطوب جهان بخصوص برزیل و نیجریه کاشته می‌شود.

در طب امروزی آفریقا و کشورهای انگلیسی‌زبان بعنوان نشاط‌آور بخصوص پس از دوره نقاهت مصرف می‌شود. برای درمان سردرد و میگرن کاربرد دارد و برای معالجه اسهال و اسهال خونی نیز مصرف می‌شود.

مصارف و کاربردها: اندام مورد مصرف آن دانه‌های آن است. بخاطر ترکیبات هضم‌کننده غذا، مقوی و محرک قوای جنسی جویده می‌شود. کاکائو سیستم اعصاب مرکزی را تحریک می‌کند. سبب افزایش هوشیاری شده و نیروی ماهیچه‌ای را زیاد می‌کند.

Cola acuminata (P. Beauv.) Schott & Endl.

درمانی آن مصرف می‌شده است. مقات در طب سنتی کشورهای عربی بعنوان درمان‌کننده نقرس و اسپاسم‌ها (گرفتگی عضلانی) و مقوی و مغذی بکار می‌رود. بعد از تولد کودک (زایمان) زنان نوشابه‌ای گرم از پودر مقات را بعنوان مقوی عمومی و شیرآور مصرف می‌کنند. بخاطر داشتن موسیلاژ زیاد از مقات بعنوان مرهم و آرام‌بخش نیز بهره می‌گیرند.

Glossostemon Bruguieri Desf.

E. moghat

مقات

درختچه‌ای با ریشه‌های سیاه‌رنگ ضخیم و بلند، بطول ۷۰-۱۰۰ و ضخامت ۵-۸ سانتیمتر.

مصارف و کاربردها: پودر ریشه‌های مقات بصورت سنتی در کشورهای شرقی برای ارزش‌های غذایی و

Glossostemon Bruguieri Desf.

Verbenaceae/Labiatae

برای درمان سردرد، یرقان، سوزش، درد کبد و بیماریهای وابسته به آن مفید است. تشنگی را برطرف می‌کند و حاوی ترکیبات ضدکرم و خلط‌آور می‌باشد.

Tectona grandis L.f.

E. Teak Tekla

درخت تک

درختی بارتفاع تا ۴۰ متر، خزان‌کننده، با پوست فلسی و برگهای متقابل. برگها بطول ۶-۷۵ سانتیمتر، بعرض ۸-۴۵ سانتیمتر، بهنگام رسیدن، با سطح فوقانی بی‌کرک، در سطح تحتانی با کرکهای فراوان ستاره‌ای. کاسه گل شبیه به بالون میوه را دربر می‌گیرد. جام گل منظم، سفید تا کرم‌رنگ. میوه پرنگ زرد روشن، بقطر ۲-۱/۲ سانتیمتر، با کرکهای ستاره‌ای شکل.

پراکندگی جهانی: کاشته شده در هندوستان، جاده.

مصارف و کاربردها: برگها، پوست، میوه و ریشه‌ها مصرف می‌شود. چوب آن تلخ، خنک‌کننده، ملین، مسکن است و برای درمان بواسیر، لک و پیس، و اسهال خونی مفید است. گل‌های آن تلخ، ترش و خشک است و برای درمان برونشیت، یرقان، عدم تخلیه ادرار مفید است. ریشه‌های آن برای معالجه دستگاه ادراری و بیماریهای وابسته به آن مفید است. روغن استخراج شده از گل‌های آن محرک رشد موی است و برای درمان جرب مفید است. چوب آن

Tectona grandis L.f.

Tectona grandis L.f.

Tectona grandis L.f.

Zingiberaceae

برگدار ایستاده و پانیکولی. برگها مستطیلی -
 سرنیزه‌ای، بطول ۳۰-۶۰ سانتیمتر، بی‌کرک و نوک‌دار.
 سنبله‌ها کروی، بسیار انبوه، با دمگل آذین کوتاه.
 قطعات کاسه و جام گل تقریباً نوک‌کند، کوتاه‌تر از
 لوله جام و با قطعه بالایی نیش‌دار.

Amomum subulatum Roxb.

E. black cardamom, larger or greater cardamom, Nepal cardamom

هل سیاه

گیاه علفی چندساله مرتفع با ساقه‌های برگدار.
 ساقه‌های زیرزمینی رونده و منشعب با چندین شاخه

Amomum subulatum Roxb.

شکمی تخت شده با ۱۵-۲۰ بال دندانه‌دار - موج نامنظم که از رأس تا $\frac{2}{3}$ طول بطرف پایین امتداد یافته.

پراکندگی جغرافیایی: جنوب شرق آسیا، هیمالیا
مصارف و کاربردها: بعنوان بادشکن، نیرودهنده و مقوی معده مصرف می‌شود.

Zingiber zerumbet (L.) Smith

لب واژ تخم‌مرغی - گوه‌ای، چالدار، سفید مایل به زرد و نسبتاً بلندتر از قطعات جام گل. کپسول بطول ۲/۵ سانتیمتر، بطور نامنظم واژ قلبی، خارک‌دار، سه حجره‌ای، قهوه‌ای - قرمز تیره، حاوی چندین دانه معطر در هر حجره و توسط گوشتی شیرین در کنار یکدیگر نگهداری شده. میوه در جهت پستی -

Zingiber Zerumbet (L.) Smith

E. pinecone ginger, shampoo ginger

زرنباد

گیاه بارتفاع تا ۲۱۰ سانتیمتر، با برگهای باریک بلند متقابل، در اواسط تا اواخر پاییز ساقه‌های آنرا که از زمین خارج شده و حاوی برگه‌هایی بشکل مخروطی شبیه به میوه کاج است جدا می‌کنند. این مخروط پس از دو هفته قرمز می‌شود و گل‌های زرد کرمی در انتهای آن ظاهر می‌شوند.

پراکندگی جهانی: بومی جنوب شرق آسیا است اما در وسعت زیاد در نواحی گرم و مرطوب و شبه گرم و مرطوب جهان کاشته شده و در بعضی نقاط بومی شده است.

مصارف و کاربردها: این گیاه در جهان بنام زنجبیل شامپو مشهور است و بخاطر شیرابه‌ای است که در مخروط آن وجود دارد و درواقع بعنوان شامپو در آسیا و هاوایی و بعنوان ترکیبی برای ساخت شامپو بکار می‌رود.

Zingiber zerumbet (L.) Smith

Cultivated or indigenous medicinal plants which are nor introduced in the book

گیاهان کاشته شده و خودروی دارویی که در میان گیاهان دارویی کتاب دیده نشده‌اند

Amaranthaceae

Alternanthera sessilis (L.) Br.

Amaranthus lividus L. = *Amaranthus Blitum* L.

Amaranthus tricolor L.

Celosia argentea

Araceae

Arum maculatum L.

Asclepiadaceae

Asclepias curassavica Griesb.

Caralluma edulis (Edgew.) Benth.

Berberidaceae

Mahonia Aquifolium (Pursh) Nutt. = *Berberis Aquifolium* Pursh

Capparidaceae

Maerua arenaria (DC.) Hook.f. & Thoms.

Caprifoliaceae

Sambucus racemosa L.

Caryophyllaceae

Lychnis Coronaria (L.) Desr. = *Silene coronaria* (L.) Clairv.

Chenopodiaceae

Kochia scoparia (L.) Schrad. جاروی قزوینی

Compositae

Stevia rebaudiana (Bertoni) Bertoni

Cucurbitaceae

Corallocarpus Schimperi (Naud.) Hook. f = coral-

locarpus epigaeus (Rottl.) C. B. Clark

Cupressaceae

Thuja occidentalis L.

Euphorbiaceae

Jatropha curcas

Manihot esculenta Crantz

Fagaceae

Quercus petraea L. ex Ehrh.

Gramineae

Chloris virgata Swartz

Eleusine indica (L.) Gaertn. چمن خرنجی هرز، چمن غاز

Panicum antidotale Retz.

Juglandaceae

Juglans nigra L.

Labiatae

Perilla frutescens (L.) Britt.

Mimosaceae

Leucaena leucocephala (Lam.) De wit سوبابل

Moraceae

Ficus pumila L. انجیر رونده، انجیر چسب

Papilionaceae

Laburnum anagyroides Medic.

Sophora japonica L. تلخ‌بیان ژاپنی

Trifolium repens L.

Ranunculaceae

Actea spicata L.

Caltha palustris L.

Resedaceae

Ochradenus haccatus Delile

Rhamnaceae

Hovenia dulcis Thunb. کشمش چینی، کشمش ژاپنی

Rhamnus Alaternus L.

Rosaceae

Prunus Padus L.

Salicaceae

Populus tremula L.

Salix caprea L.

Umbellifereae

Prangos pabularia Lindl.

References

منابع گیاهان دارویی

1. Baquar, S. R. and Tasnif, M.: Medicinal plants of Southern west Pakistan-Periodical Expert Book Agency
2. Bremness, L. 1994: Herbs-Dorling Kindersley
3. Caius, J. F. 1998: The Medicinal and Poisonous Plants of India- Scientific publisher (India), Jodhpur-34 2001 (India)
4. Chevalier Mnimh, Andrew. 1996: The Encyclopedia of Medicinal plants-Dorling Kindersley
5. Fawzy Taha Kotb Hussein, 1985: Medicinal plants in Libya - Copyright Arab Encyclopedia House
6. Joshi, S. G. 2003: Medicinal plants - Oxford & IBH publishing Co. Put. Ltd. Neu Delhi
7. Krochmal, A. Walters R. S. and Doughty M. R. 1969: A guide to Medicinal Plants of Appalachia-U.S.D.A. Forest service Research paper NE-138
8. Prasad, G. and Reshmi, M. V. 2003: A. Manual of Medicinal Trees Agrobios (India)
9. Raveendra Relnam, K., Martin P. 2006: Ethnomedicinal Plants-Agrobios (India)
- ۱۰- امامی احمد، محمدرضا شمس اردکانی ونسیم نکوئی نایینی ۱۳۸۳: گیاه درمانی (درمان بیمارها توسط گیاهان)-انتشارات راه کمال، تهران- دوره سه جلدی
- ۱۱- زرگری علی، گیاهان دارویی جلد ۱-۳، انتشارات وزارت فرهنگ و آموزش عالی
- ۱۲- صالحی سورسقی، محمد حسین: ۱۳۸۷-۱۳۸۹: گیاهان دارویی و گیاه درمانی-انتشارات دنیای تغذیه (دوره سه جلدی) تهران

Flor's

منابع فلورستیکی (فلورها)

13. Davis P. H., 1965: Flora of Turkey vol. 1
14. Hook, (1979): Flora of India vol. 2
15. Komarov, Flora USSR vol. 1, 7, 19, 23, 25, 29
16. Mozaffarian V., 1385: A Dictionary of Iranian plants Name, Farhang Moaser
17. Mozaffarian V., 1385: Trees and shrubs of Iran, Farhang Moaser
18. Mozaffarian V., 1999: Flora of Khuzestan
19. Mozaffarian V., 2000: Flora of Yazd
20. Mozaffarian V., 2008: Flora of Ilam
21. Mozaffarian V., 2008: Flora of Iran, Anthemideae
22. Nasir, E. & Ali, S: Flora of West Pakistan vol. 68, 149, 54, 75, 29, 23, 44, 207, 126, 37, 21, 64, 130, 17, 74, 41, 40, 22, 4, 100, 23, 62, 76, 78, 77
23. Rechinger, K. H. 1963-2007: Flora Iranica, No 1-176

24. Syringe M. Patrick, 1956: Dictionary of Gardening vol. 2, vol. 3
25. Townsend C. C., 1974-1985: Flora of Iraq vol. 8, 4, 3
26. Tutin, T. G & al, 1964-1980: Flora Europaea vol. 5, 3, 4, 1
27. Zohary, M., 1966-1986: Flora palaestina, vol. 1-4

منابع استفاده شده از تصاویر آنها

- ۱- مظفریان، عکس‌های گرفته شده توسط ایشان (قریب ۹۵ درصد از عکسها)
- ۲- فلور سوئیس و بلژیک، عکس‌های اقتباس شده از نقاشی‌های آن
- ۳- کتاب گیاهان دارویی ژاپن، عکس‌های اقتباس شده از آن
- ۴- منابع اینترنتی، اقتباس تعداد معدودی عکس از اینترنت

کتابها و مقالاتی که صرفاً از نامهای علمی ارائه شده در آنها برای تکمیل اطلاعات گیاهان دارویی، مورد استفاده قرار گرفته است

Dictionary of Medicinal plants A.V.SS. Sammbamurty (2006) CBS. Publishers & Distributer
New Delhi, Bangalore

Medicinal plants in the Republic of Korea Natural products Research Institute Seoul National
University World Health Organization 1998

Medicinal plants in the Viet Nam Institute of Materia Medica Hanoi World Health Organization
1990

- ۱- اکبرزاده عباس و دیگران، نام‌های علمی معرفی شده در مقاله شناسایی گیاهان دارویی استان گیلان، نشریه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران جلد ۲۶ شماره ۳ پاییز ۱۳۸۹
- ۲- اکبری نیا احمد، باباخانو پرویز، نام‌های علمی معرفی شده در مقاله جمع‌آوری و شناسایی گیاهان دارویی استان قزوین، نشریه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران جلد ۱۶ سال ۱۳۸۱
- ۳- اهوای مریم، مظفریان ولی اله و دیگران، تحقیقی پیرامون خواص و کاربرد دارویی تعدادی از گونه‌های دو تیره Rosaceae و Labiatae در تعدادی از روستاهای بخش الموت قزوین
- ۴- خضری سید شهاب، نام‌های علمی معرفی شده در فرهنگ گیاهان دارویی (خواص میوه‌ها، گیاهان و سبزیجات)، چاپ رستم خانی ۱۳۸۲
- ۵- دینی محمد، نامهای علمی گیاهان دارویی مورد مصرف در طب سنتی، موسسه تحقیقات جنگلها و مراتع ۱۳۸۴

۶- رودی بستان، مظفریان ولی اله و دیگران. فهرست گیاهان دارویی استان سمنان

- ۷- رحیمی روجا، شمس اردکانی محمدرضا، فرجامند فاطمه، نام‌های علمی و معادل امروزی مفردات دارویی در کتاب تحفه المومنین، تهران: موسسه نشر شهر، مرکز تحقیقات طب سنتی و مفردات پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی ۱۳۸۶

- ۸- سلطانی ابوقاسم، نام های علمی معرفی شده در دایره المعارف طب سنتی (واژه نامه گیاهی) جلد ۱ و ۲، انتشارات دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، موسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل ۱۳۸۳
- ۹- سلطانی پور محمد امین، نام های علمی معرفی شده در مقاله شناسایی گیاهان دارویی استان هرمزگان، نشریه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران شماره ۸ سال ۱۳۸۰
- ۱۰- شمس اردکانی محمدرضا، رحیمی روجا، فرجادوند فاطمه، نام های علمی و معادل امروزی مفردات دارویی در کتاب مخزن ادویه، تصحیح، تحقیق و ویرایش، انتشارات سبز آرنج با همکاری دانشگاه علوم پزشکی تهران ۱۳۸۷
- ۱۱- عسگری حسن، فهرست گیاهان دارویی استان خراسان
- ۱۲- کلوندی رمضان و دیگران، نام های علمی معرفی شده در مقاله شناسایی گیاهان دارویی استان همدان، نشریه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران جلد ۲۳ شماره ۳ پاییز ۱۳۸۶
- ۱۳- کهزادی سرطاوی و فاطمه غلامیان؛ نام های علمی معرفی شده در مقاله شناسایی گیاهان دارویی استان بوشهر، نشریه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران جلد ۲۰ شماره ۲ سال ۱۳۸۳
- ۱۴- مظفریان ولی اله، پیری عبدالسلام، فهرست گیاهان دارویی ایلام
- ۱۵- موسوی احمد، نام های علمی معرفی شده در مقاله شناسایی گیاهان دارویی استان زنجان، نشریه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران جلد ۲۰ شماره ۳ سال ۱۳۸۳
- ۱۶- میرحیدر حسین، نام های علمی به کار برده شده در معارف گیاهی جلد ۱-۷، دفتر نشر فرهنگ اسلامی ۱۳۷۳
- ۱۷- میردودی حمیدرضا، باباخانو پرویز، نام های علمی معرفی شده در مقاله شناسایی گیاهان دارویی استان مرکزی، نشریه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران جلد ۲۳ شماره ۴۴ زمستان ۱۳۸۶، ۵۴۴-۵۵۸
- ۱۸- ناظم اسماعیل، تصحیح، تحقیق و ویرایش، نامهای علمی مفردات برگرفته از کتاب خلاصه الحکمه، نوشته محمد حسین عقیقی خراسانی شیرازی به سفارش موسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل، اسماعیلیان، قم ۱۳۸۵
- ۱۹- نجفی شبانکاره کیان، نام های علمی معرفی شده در گیاهان دارویی منطقه حفاظت شده گنو
- ۲۰- هوشیدری فرحناز، نام های علمی معرفی شده درمقاله گیاهان دارویی استان کردستان، نشریه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران جلد ۲۵ شماره ۱، ۹۲-۱۰۳
- ۲۱- هویزه حمید و دیگران، نام های علمی معرفی شده در مقاله شناسایی گیاهان دارویی خوزستان، نشریه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران شماره ۱۴ سال ۱۳۸۱

نمایه نامهای فارسی

آفتاب پرست اروپایی ۷۹	آزاد درخت ۶۸۴	آب بشقاب ۱۱۹۶
افتمون، ۳۶۹	آزاد درخت ۶۸۴، ۶۸۵	آب بشقاب معمولی ۱۱۹۵
افسانه ۹۳۰	آزاراقي ۱۳۰۲	آب بشقابی ۱۱۶۲
افستین ۱۹۳، ۱۹۵	ازبونه ۵۹۶، ۵۶۴	آب چکان ۱۱۹۸
افاقیا ۸۳۰	ازگند ۵۸۵	آب چکان کریمه‌ای ۱۱۹۹
آقظی ۱۲۹	ازگیل ۹۷۶	آب چکان لوله‌ای ۱۱۹۹
آقظی سیاه ۱۳۰، ۵۲۶	ازگیل ژاپنی ۹۶۲	ابری ۱۸۳
اقونیطون ۹۱۲	ازمک ۳۲۵، ۶۳۵	ابریشم مصری آتشین ۹۳
آکاسیا ۶۹۱	آزبل ۱۲۱۰	آبنوس ۱۳۰۰
اکالیتوس ۶۷۹، ۷۲۳	اسپرس ۸۲۳	ابهل ۳۶۶
اکلیل کوهی ۵۴۵	اسپرس علوفه‌ای ۸۲۳	اختر ۱۱۵
اکلیل الملک ۸۲۱	اسپرک ۹۳۰	آدمک ۴۲۵
اکیر ترکی ۴۲	استبرق ۴۹	آذریه ۵۸۰
آگاو ۳	اسطوخودوس ۵۰۵، ۵۰۶، ۵۰۷	اذن الفار ۱۲۳۴
آل ۳۰۷	اسطوخودوس راست ۵۰۷	ارب ۳۸۳
آل قرمز ۳۰۷	اسطوخودوس فلس‌دار ۵۰۷	آربس ۳۶۴
آلاله ۹۲۸	اسطوخودوس لارستانی ۵۰۷	آرتیشو ۲۳۲، ۲۴۸
آلاله آبله روی ۹۲۷	اسفرزه ۸۷۱، ۸۷۲	آرجون ۱۷۴
آلاله برف‌زی ۹۲۳	اسفناج ۱۷۱	ارزن ۴۴۵
آلاله تاول‌دار ۹۲۷	اسفناج کوهی ۱۵۲	ارزن پادزهری ۴۴۴
آلاله خزنده ۹۲۶	اسفند ۱۲۷۱	ارزنی ایتالیایی ۴۵۱
آلاله رونده ۹۲۶	اسفند رومی بنفش ۱۲۶۸	ارس ویرجینیایی ۸۵۸
آلاله سفید ۸۵۲	اسفند رومی گل ریز ۱۲۶۹	ارشنه ۱۰۴۱
آلبالو ۹۵۴، ۹۵۵، ۹۸۸	اسفند مریم ۹۰۹	ارغوان ۱۰۰
آلو ۹۸۷	اسکنیبل هفت بندی ۸۸۰	ارغوان افغانی ۱۰۲
آلوچه ۹۸۱، ۹۸۷، ۹۸۸	آسمانی ۱۷۳	ارگوت ۶۶۴
آلوزرد ۹۸۱، ۹۸۷، ۹۸۸	آسمانی بی‌کرک ۱۵۱	ارمک ۳۸۸
آلوسیاه ۹۸۷	اشک روباه ۴۳۲	ارمک آسیای مرکزی ۳۸۸
آلوکک ۹۵۲، ۹۸۸	اشنان ۱۷۳	ارمک بیابانی ۳۸۸
امرو ۹۹۰	اشنگور ۹۳۲، ۹۳۳	ارمک گوشتی ۳۸۸
امله ۱۳۰۱	اشورک ۳۶	ارمک میانه ۳۸۸
انار ۹۱۰	آفتاب گردان ۲۴۷	ارمک نقره‌ای ۳۸۸

بابونه بیشه‌زار خراسانی ۱۸۸	۱۰۶۹	انارشیطان ۶۷
بابونه بیشه‌زاری ۱۸۸	آویشن آتاتولی ۵۸۱	اناریجه ۱۱۹۲، ۱۱۷۵، ۱۱۹۲
بابونه پابلند ۱۸۷	آویشن ایرانی ۵۸۱	آناغالیس ۹۰۷
بابونه پرسپولیسی ۱۸۸	آویشن باغی ۵۸۳	آناناس ۸۵
بابونه تاج دندان ۱۸۷	آویشن برگ گرد ۵۸۱	انبه ۲۴
بابونه تاج دندان لوله‌ای ۱۸۷	آویشن تالشی ۵۸۱	انجبار ۸۸۴، ۸۸۵
بابونه تاجدار ۱۸۷	آویشن ترکمنی ۵۸۱	انجدان ۱۱۹۶
بابونه تالشی ۱۸۸	آویشن تفلیسی ۵۸۱	انجیر ۷۱۰
بابونه جنوبی ۱۸۷	آویشن خراسانی ۵۸۱	انجیر خوراکی ۷۱۰
بابونه حوض سلطانی ۱۸۷	آویشن دناپی ۵۸۱	انجیر معابد ۷۱۱
بابونه خزری ۱۸۷	آویشن شیرازی ۵۸۵، ۵۸۷	انجیر هندی ۸۹
بابونه دارویی ۲۶۰	آویشن قره‌باغی ۵۸۱	آنچوچک ۹۹۰
بابونه دجله‌ای ۱۸۸	آویشن قفقازی ۵۸۱	اندیو ۲۲۵
بابونه رفیع ۱۸۷	آویشن کرک‌آلود ۵۸۱	انزورت ۷۸۹
بابونه زاگرسی ۱۸۷	آویشن کرمانی ۵۸۱	انشک ۶۰۶
بابونه زرد ۱۸۸، ۱۸۹	آویشن واقعی ۵۸۱، ۵۸۲	آقوزه ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۴
بابونه زرد اروپایی ۲۶۲	آویشنک ۴۷۹	آقوزه تلخ ۱۱۸۰
بابونه سفید درخشان ۱۸۷	آویشنک رایج ۴۷۷	آقوزه شیرین ۱۱۸۰
بابونه سوری ۱۸۷	ایشک ۶۸۷	انگور ۱۲۵۹
بابونه شفاف ۱۸۷	بائیل ۱۳۱۰	انگیون ۱۱۸۱
بابونه شوشی ۱۸۸	بابا آدم ۱۹۰، ۱۹۲، ۱۹۳، ۳۸۸	انیسون ۱۱۶۲، ۱۱۶۹، ۱۱۹۱
بابونه شیرازی ۱۸۷	بابا آدم صغیر ۱۹۲	۱۲۰۱، ۱۲۰۲
بابونه غشایی ۱۸۸	بابا آدم برگه پهن ۱۹۳	آهوماش زرد ۸۱۶
بابونه قصری ۱۸۷	بابا آدم جنگلی ۲۶۴	اوجا ۱۱۴۱
بابونه کاذب ۲۸۹، ۲۹۰	بابا آدم خونی ۱۹۳	اوجن ۷۲۹
بابونه کاذب ارمنستانی ۲۹۰	بابونه ۱۸۷، ۲۹۰	اولیله ۵۶۹
بابونه کاذب ترکیه‌ای ۲۹۰	بابونه آذربایجانی ۱۸۷	آوندول ۱۲۲۹
بابونه کاذب فریبا ۲۹۰	بابونه اروپایی ۲۶۰	آووکادو ۶۰۴
بابونه کاذب قفقازی ۲۹۰	بابونه اصفهانی ۱۸۷	اویار سلام ۳۷۵
بابونه کاذب کپهریز ۲۹۰	بابونه آتاتولی ۱۸۷، ۱۸۸	اویارسلام خوراکی ۳۷۲
بابونه کاذب گل ریز ۲۹۰	بابونه ایرانی ۱۸۷	آویشن ۴۸۷، ۵۷۹، ۵۸۰، ۵۸۱
بابونه کپکی ۱۸۷	بابونه برگ نازک ۱۸۷	۷۶۲
بابونه کپه ریز ۱۸۷	بابونه بهاری ۱۸۵، ۱۸۷	آویشن آذربایجانی ۵۸۱
بابونه کپه قرمز ۱۸۷	بابونه بوشهری ۱۸۷	آویشن اروپایی ۲۹۲، ۵۳۵، ۵۸۳

بایونه کرجی ۱۸۷	بادیان خطایی ۱۳۰۳	بذرالبنج پاکستانی ۱۰۸۹
بایونه گاوی ۲۸۱، ۲۸۴، ۲۸۵	بادیان رومی ۱۲۰۱، ۱۲۰۲	بذرالبنج بیرگیاهی ۱۰۸۹
بایونه گاوی سا ۲۸۱	بارانک ۱۰۰۴، ۱۰۰۵	بذرالبنج تارعنکبوتی ۱۰۸۸
بایونه گیلانی ۱۸۷	بارانک ایرانی ۱۰۰۵	بذرالبنج ترکمنی ۱۰۸۹
بایونه لرستانی ۱۸۷	بارانک برگ شانهای ۱۰۰۲، ۱۰۰۵	بذرالبنج تفتانی ۱۰۸۸
بایونه مازندرانی ۱۸۷		بذرالبنج جنون آور ۱۰۸۸
بایونه مزرعه روی ۱۸۸	بارانک خاکستری ۱۰۰۵	بذرالبنج خشن ۱۰۸۹
بایونه مغانی ۱۸۷	بارانک شرقی ۱۰۰۵	بذرالبنج خوابیده ۱۰۸۹
بایونه مقارکی ۱۸۷	بارانک لرستانی ۱۰۰۵	بذرالبنج خوزستانی ۱۰۸۹
بایونه نازک ۱۸۷	بارهنگ ۸۶۹	بذرالبنج راست میوه ۱۰۸۹
بایونه نافی ۱۸۷	بارهنگ پاکلاغی ۸۶۷	بذرالبنج زاگرسی ۱۰۸۹
بایونه هرمزگانی ۱۸۷	بارهنگ تخم مرغی ۸۷۱، ۸۷۲	بذرالبنج زاهدانی ۱۰۸۹
بایونه ای ۲۹۶	بارهنگ چرخه ای ۸۶۷	بذرالبنج ساقه نازک ۱۰۸۹
باتلاقی شور ۱۷۳	بارهنگ ساقه آغوش ۸۶۵	بذرالبنج سفیدپرچم ۱۰۸۸
بادام ۹۴۸، ۹۵۱	بارهنگ سرنیزه ای ۸۶۸	بذرالبنج شیرازی ۱۰۸۹
بادام تلخ ۹۴۶	بارهنگ شاخ گوزنی ۸۶۷	بذرالبنج کردی ۱۰۸۸
بادام زمینی ۷۸۵	بارهنگ کنانی ۸۷۲	بذرالبنج کرمانشاهی ۱۰۸۸
بادام شیرین ۹۴۶، ۹۸۷	بارهنگ مژه دار ۸۶۶	بذرالبنج کوتوله ۱۰۸۹
بادام کوهی ۹۴۸	بارهنگ هندی ۸۶۷	بذرالبنج مشبک ۱۰۸۹
بادام هندی ۲۱	باروتک ۱۱، ۱۲	بذرالبنج مضر ۱۰۸۸
بادرشی ۴۸۹، ۴۹۱	باریجه ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۶	بذرالبنج واژگون ۱۰۸۹
بادرنجوبیه ۸۴، ۴۸۹، ۴۹۱	باقلا ۸۰۰	بذرالبنج یزدی ۱۰۸۹
بادرنجوبیه آبشنی ۴۹۲	باقلا مصری ۱۳۰۷	بذرالبنج یکساله ۱۰۸۹
بادرنجوبیه پرساقه ۴۹۳	بالنگ ۱۰۲۴	بذرالبنگ ۱۰۸۸
بادرنجوبیه دماوندی ۴۹۱	بالنگو ۴۹۷، ۴۹۸	برازمبل ۵۳۹، ۵۴۰
بادرنجوبیه دنايي ۴۹۲	بامیه ۶۶۶	برازمبل بلوچی ۵۳۹
بادرنجوبیه سمیرمی ۴۹۱	باهوگر ۱۱۱۷	برازمبل درمنه ای ۵۴۰
بادرنجوبیه سورمندی ۴۹۱	باور ۶۸۹	برزا ۱۲۲۲
بادرنجوبیه عشق آبادی ۴۹۱	بداغ ۱۱۴۶، ۱۳۳	برگ بو ۶۰۲
بادرنجوبیه کرمانی ۴۹۱	بدره کما ۱۱۸۱	برگ سدایی ۹۲۸
بادرنجوبیه لاله زاری ۴۹۱	بذرالبنج ۱۰۸۵، ۱۰۸۸	برگ نو ۷۴۹
بادرنک ۱۰۲۴	بذرالبنج برغانی ۱۰۸۸	برنج ۴۴۲
بادمجان ۱۱۰۱	بذرالبنج برگ طوقه ای ۱۰۸۹	برنجاسف ۱۹۶، ۲۰۶
بادنجان ۱۱۰۱	بذرالبنج بویراحمدي ۱۰۸۸	برهان ۶۹۶

بومادران بختیاری ۱۷۹	بشقابی کوهستانی ۵۶۶	بررسی ۱۱۷
بومادران بیابانی ۱۷۹	بشقابی معمولی ۵۶۷	بزرک ۶۳۹
بومادران پنبه‌ای ۱۷۹	بشقابی نمدین ۵۶۶	بسپایک ۱۲۸۸
بومادران تبریزی ۱۷۹	بقدونس ۱۲۱۱	بستان گلی ۶۷۳
بومادران تماشایی ۱۷۹	بل ۱۳۱۰	بسفایح ۱۲۸۸
بومادران جنوبی ۱۷۸	بلادون ۱۰۷۶، ۱۰۷۸	بشقابی ۵۶۶
بومادران حلبی ۱۷۹	بلال ۴۵۶	بشقابی ارسی ۵۶۶
بومادران خراسانی ۱۷۹	بلاوه‌رو ۷۰۲	بشقابی ارومیه‌ای ۵۶۶
بومادران خزری ۱۷۹	بلوط حلبی ۴۰۶	بشقابی آریایی ۵۶۶
بومادران خوش‌رنگ ۱۷۹	بلوط دم‌گلداز ۴۰۸	بشقابی الوندی ۵۶۶
بومادران دربندی ۱۷۹	بلوط لُبنانی ۴۰۷	بشقابی انبوه ۵۶۶
بومادران دماوندی ۱۷۹	بن‌سرخ ۶۰۶	بشقابی آورو مائی ۵۶۶
بومادران دماوندی بی‌کرک ۱۷۹	بنفش ۲۹۷	بشقابی ایرانی ۵۶۶
بومادران زاگرسی ۱۷۹	بنفش درختچه‌ای ۲۹۷	بشقابی بوته‌ای ۵۶۶
بومادران زرد ۱۷۹	بنفش دندان‌اره‌ای ۲۹۷	بشقابی پرساقه ۵۶۶
بومادران سرسان ۱۷۹	بنفش معطر ۲۹۷	بشقابی پشته‌ای ۵۶۶
بومادران شمیرانی ۱۷۹	بنفشه ۱۲۵۸	بشقابی پونه‌سا برگی ۵۶۶
بومادران شیرازی ۱۷۸	بنفشه سهرنگ ۱۲۵۷	بشقابی ترکمنستانی ۵۶۶
بومادران طالقانی ۱۷۹	بنفشه جنگلی ۱۲۵۶	بشقابی توچالی ۵۶۶
بومادران قوچانی ۱۷۹	بنفشه معطر ۱۲۵۴	بشقابی جلفایی ۵۶۶
بومادران کرمانشاهی ۱۷۹	بنگ‌دانه ۳۴۹، ۱۰۸۵، ۱۰۸۸	بشقابی جنگلی ۵۶۶
بومادران کلاری ۱۷۹	بنگرو ۱۲۵۱	بشقابی خراسانی ۵۶۶
بومادران کم‌گل ۱۷۹	بنگله ۱۲۵۱	بشقابی راسوندی ۵۶۶
بومادران کوهستانی ۱۷۹	بنه ۲۵	بشقابی سنبله‌ای ۵۶۶
بومادران مزرعه‌روی ۱۷۹	به جنگلی ۹۶۰	بشقابی شانه‌ای بریده ۵۶۶
بومادران موین ۱۷۹	به‌لیمو ۱۲۴۷، ۱۲۴۸	بشقابی شکننده ۵۶۶
بومادران هزار برگ ۱۷۹، ۱۸۱	بهم‌پیچ ۱۱۱۳	بشقابی شمالی ۵۶۶
بومادرانی ۲۹۶	بهیمه ۹۰	بشقابی صخره‌روی ۵۶۶
بی‌تی‌راخ ۱۰۰۹	بوت‌کش ۹۱	بشقابی عشق‌آبادی ۵۶۶
بید آذربایجانی ۱۰۴۵	بوف تاج پایدار ۲۴۴	بشقابی فارسی ۵۶۶
بید اردبیلی ۱۰۴۵	بولاغ‌اوتی ۳۳۳	بشقابی قره‌باغی ۵۶۶
بید انجیر ۴۰۱	بومادران ۱۷۹، ۱۸۱، ۱۸۲، ۴۸۷	بشقابی قرل اوزنی ۵۶۶
بید ایرانی ۱۰۴۵	بومادران انبوه ۱۷۹	بشقابی کهری ۵۶۶
بید بادامی ۱۰۴۵	بومادران باغی ۱۷۹	بشقابی کهرودی ۵۶۶

پلنگ کش کبیر ۲۳۵	بیل ۱۳۱۰	بید بلده ای ۱۰۴۵
پلنگ کش کوهستانی ۲۳۵	بیلهر ۱۱۷۳	بید بلوچستانی ۱۰۴۵
پنبه درختی ۶۶۲	پاپهن ۱۲۲۱	بید بیدمشکی ۱۰۴۵
پنبه معمولی ۶۶۳	پاپیتال ۴۴	بید پامیری ۱۰۴۵
پنج انگشت ۱۲۵۳، ۱۲۵۲	پاشیرک ۹۴۹	بید تاری ۱۰۴۵
پنج انگشت هندی ۱۲۵۳	پای خر ۲۹۰، ۲۹۱، ۲۹۲، ۱۰۶۹	بید ترخونی ۱۰۴۵
پنجه برگ ۹۸۰	پای شیر ایرانی ۹۴۴	بید خاکستری ۱۰۴۵
پنجه برگ چمن زاری ۹۷۸، ۹۸۰	پای گرگ ۵۰۹	بید خراسانی ۱۰۴۵
پنجه برگ رونده ۹۸۰	پتاسی ۱۷۳	بید خزری ۱۰۴۵
پنجه عروس ۷۸۴	پرپوک ۶۷	بید خشت ۱۰۴۵، ۱۰۴۷، ۱۰۴۸
پنیرباد ۱۱۰۸، ۱۱۱۰	پرین ۹۰۶	بید روسی ۱۰۴۵
پنیرباد خواب آور ۱۱۱۰	پرقال ۱۰۲۸	بید سبز ۱۰۴۵
پنیرک ۶۷۵، ۶۷۷، ۶۷۹	پرقال سه برگی ۱۰۳۷	بید سفید ۶۸۹، ۱۰۴۵، ۱۰۴۶
پنیرک ارمنستانی ۶۷۵	پرسیاوش ۱۲۷۶	بید سمنانی ۱۰۴۵
پنیرک باکوئی ۶۷۵	پرسیاوشان ۱۲۷۶	بید سنجدی ۱۰۴۵
پنیرک برگ گرد ۶۷۵، ۶۷۶	پرطاووسی ۴۶۰	بید سه پرچی ۱۰۴۵
پنیرک زیگزاکی ۶۷۵	پرطاووسی سنبله ای ۴۵۹	بید شمیرانی ۱۰۴۵
پنیرک قرمز ۶۷۵، ۶۷۷	پروانش ۳۱	بید شیرازی ۱۰۴۵
پنیرک کرمانی ۶۷۵	پروانه آسایان ۸۵۰	بید علفی کرکی ۷۵۴
پنیرک گل ریز ۶۷۵	پریوش ۳۱	بید فرانسوی ۱۰۴۵
پنیرک گل ریز ۶۷۴	پسته ۲۷	بید فیروزکوهی ۱۰۴۵
پنیرک معمولی ۶۷۵	پسته زمینی ۷۸۵	بید قرمز ۱۰۴۵
پنیرک میوه ریز ۶۷۵	پسته شام ۷۸۵	بید قفقازی ۱۰۴۵
پنیرک هندی ۶۷۹، ۶۸۰	پشموک ۹	بید کردستانی ۱۰۴۵
پنیرک هندی برگ لوزوی ۶۷۹	پلم ۱۲۹	بید مجنون ۱۰۴۵
پوتار ۴۳۳	پلنگ کش ۲۳۴	بید مرتفع ۱۰۴۵، ۱۰۴۷
پوترو ۱۱۳۰	پلنگ مشک ۴۹۲	بید مرجان ۱۰۴۵
پوترو آسیایی ۱۱۲۹	پلنگ کش ابری ۲۳۵	بید مرجانی ۱۰۴۵
پوترو فندقی ۱۱۳۱	پلنگ کش ارسبارانی ۲۳۵	بید مشک ۱۰۴۴، ۱۰۴۵
پوترو گواتری ۱۱۳۱	پلنگ کش الوندی ۲۳۵	بید نوری ۱۰۴۵
پودنه ۵۱۵	پلنگ کش اهری ۲۳۵	بید یزدی ۱۰۴۵
پولج ۵۶۸، ۵۶۹	پلنگ کش خزری ۲۳۵	بیدار ۳۹۷
پولک ۵۶۸، ۵۶۹	پلنگ کش درازموی ۲۳۵	بیدام ۱۷۶
پوملو (1019) pumelo	پلنگ کش شاهرودی ۲۳۵	بیسکوتی ۴۷۳

پونه‌سای کپت‌داغی ۵۲۷	پونه‌سای تاج کرکی ۵۲۶	پونسیروس ۱۰۳۷
پونه‌سای کپه‌ای ۵۲۶	پونه‌سای تالشی ۵۲۶	پونه ۵۱۵
پونه‌سای کرک‌ستاره‌ای ۵۲۶	پونه‌سای ترکمنی ۵۲۷	پونه آبی ۵۱۴
پونه‌سای کندی ۵۲۶	پونه‌سای تفتانی ۵۲۶	پونه برگ باریک ۵۱۷
پونه‌سای کلاه‌قازی ۵۲۷	پونه‌سای تک‌کپه ۵۲۷	پونه‌سای بی‌کرک ۵۲۷
پونه‌سای کلیبری ۵۲۸	پونه‌سای تنک ۵۲۷	پونه‌سای گربه‌ای ۵۲۳
پونه‌سای کم‌گل ۵۲۶	پونه‌سای تیزدندان ۵۲۷	پونه سنبله‌ای ۲۸۰
پونه‌سای کوتوله ۵۲۷	پونه‌سای جوپاری ۵۲۶	پونه سنبله‌ای ۵۲۲
پونه‌سای کوه دلو ۵۲۷	پونه‌سای خوش‌رنگ ۵۲۷	پونه کوهی ۵۱۷
پونه‌سای کوهسری ۵۲۷	پونه‌سای خوشه‌ای ۵۲۷	پونه معطر ۵۲۰
پونه‌سای گچ‌دوست ۵۲۶	پونه‌سای دزفولی ۵۲۷	پونه‌سا ۵۲۶، ۵۲۷
پونه‌سای گریبان‌دار ۵۲۷	پونه‌سای دنبایی ۵۲۶	پونه‌سای آذری ۵۲۷
پونه‌سای گسترده ۵۲۷	پونه‌سای دندان‌کمانی ۵۲۶	پونه‌سای اراکی ۵۲۷
پونه‌سای گل‌میمونی ۵۲۷	پونه‌سای دندانه‌شفاف ۵۲۷	پونه‌سای اردلی ۵۲۷
پونه‌سای گل‌باریک ۵۲۷	پونه‌سای رودباری ۵۲۶	پونه‌سای ارمنستانی ۵۲۸
پونه‌سای لاله‌زاری ۵۲۷	پونه‌سای زردکوهی ۵۲۶	پونه‌سای اشترانکوهی ۵۲۶
پونه‌سای لوله بلند ۵۲۷	پونه‌سای زنجان‌ی ۵۲۸	پونه‌سای اصفهانی ۵۲۷
پونه‌سای ماکویی ۵۲۷	پونه‌سای زیبا ۵۲۶	پونه‌سای آفتاب‌پرستی ۵۲۷
پونه‌سای ماهانی ۵۲۷	پونه‌سای سازویی ۵۲۷	پونه‌سای الموتی ۵۲۷
پونه‌سای مرزهای ۵۲۷	پونه‌سای ساوهای ۵۲۷	پونه‌سای الیکایی ۵۲۶
پونه‌سای معطر ۵۲۶	پونه‌سای سبزپوشانی ۵۲۶	پونه‌سای انبوه ۵۲۷
پونه‌سای موج ۵۲۶	پونه‌سای سبلانی ۵۲۷	پونه‌سای اوکرایینی ۵۲۷
پونه‌سای نیش‌دار ۵۲۷	پونه‌سای سرکرکی ۵۲۶	پونه‌سای ایرانی ۵۲۶، ۵۲۷
پونه‌سای هزاری ۵۲۶	پونه‌سای سنگلاخی ۵۲۷	پونه‌سای ایلامی ۵۲۶
پونه‌سای ورسکی ۵۲۶	پونه‌سای سی‌سختی ۵۲۷	پونه‌سای بختیاری ۵۲۶
پونه‌سای یزدی ۵۲۷	پونه‌سای شکافته ۵۲۷	پونه‌سای برف‌داشته ۵۲۶
پیاز البرزی ۶۰۶	پونه‌سای شه‌میرزادی ۵۲۷	پونه‌سای برف‌دوست ۵۲۶
پیاز بنفش ۶۰۶	پونه‌سای شیرازی ۵۲۷	پونه‌سای برگه‌دار ۵۲۶
پیاز ناپستانه ۶۰۶	پونه‌سای شیرین ۵۲۷	پونه‌سای بلوچستانی ۵۲۷
پیاز خوراکی ۶۱۰	پونه‌سای عراقی ۵۲۷	پونه‌سای بوخونی ۵۲۶
پیاز خونین‌رنگ ۶۰۶	پونه‌سای عریان ۵۲۶	پونه‌سای بیابانی ۵۲۶، ۵۲۷
پیاز زنگوله‌ای ۶۰۶	پونه‌سای قهرودی ۵۲۷	پونه‌سای بینالودی ۵۲۶
پیاز زیبا ۶۰۶	پونه‌سای کارواندردی ۵۲۷	پونه‌سای پاکوتاه ۵۲۷
پیاز کلاغ ۶۰۹	پونه‌سای کاسه بلند ۵۲۷	پونه‌سای پرسپولسی ۵۲۶

پیاز کوهی ۶۱۷	تاج خروس گسترده ۱۱، ۱۰	ترب شیر ۸۷۶
پیاز گل حسرتی ۶۰۶	تاج خروس هرز ۱۱	ترتیزک ۳۴۴، ۳۳۲
پیاز مزرعه روی ۶۰۶	تاج خروس واژگون ۱۱	ترتیزک آبی ۳۳۳
پیاز موسیر ۶۱۲	تاج ریزی ۱۱۰۳	ترتیزک باتلاقی ۳۲۴
پیاز یزدی ۶۰۶	تاج ریزی بالدار ۱۱۰۱	ترتیزک باتلاقی پیازچه دار ۳۲۲
پیچ امین الدوله ۱۲۸	تاج ریزی برگ خاکشیری ۱۱۰۱	ترتیزک باتلاقی کرکی ۳۲۳
پیچ تلگرافی معمولی ۳۹	تاج ریزی بلوچی ۱۱۰۵	ترتیزک باغی ۱۲۰۲
پیچک جنگلی ۲۹۹	تاج ریزی پیچ ۱۱۰۱، ۱۱۰۰	ترتیزک برگ باریک ۳۳۲
پیچک جنگلی پرچینی ۲۹۸	تاج ریزی جنگلی ۱۱۰۱	ترتیزک برگ پهن ۳۳۱
پیچک جنگلی ساحلی ۲۹۹	تاج ریزی جنوبی ۱۱۰۱	ترتیزک جویباری ۳۴۵
پیچک صحرائی ۳۰۰	تاج ریزی خارآلود ۱۱۰۵	ترتیزک خرابه روی ۳۳۲
پیچک ۶۰۶	تاج ریزی خاکستری ۱۱۰۱	ترتیزک ساقه آغوش ۳۳۲
پیر ۱۰۴۸	تاج ریزی خراسانی ۱۱۰۱	ترخون ۲۰۰، ۱۹۵
پیر بهارکی ۲۹۵	تاج ریزی زرد ۱۱۰۱	تررگ ۶۰۶
پیربهارک امریکایی ۲۳۲	تاج ریزی سنجدی ۱۱۰۱	ترشک بادکنکی ۹۰۳
پیربهارک باغ ۲۳۱	تاج ریزی طناز ۱۱۰۱	ترشک باغی ۸۹۳
پیربهارک کانادایی ۲۳۱	تاج ریزی قرمز ۱۱۰۱	ترشک باغی ۹۰۳
پیربهارک هرز ۲۳۲	تاج ریزی قفقازی ۱۱۰۱	ترشک برگ کند ۸۹۸
پیرگیاه ۲۷۰	تاج ریزی کرمانی ۱۱۰۱	ترشک بیمارخیز ۸۹۹
پیرگیاه نقره ای ۲۶۹	تاج ریزی لنکرانی ۱۱۰۱	ترشک زیبا ۹۰۱
پیرو ۳۶۴	تاج ریزی نخلستانی ۱۱۰۱	ترشک شفا دهنده ۸۹۹
پیکل ۱۲۲۹	تاج ریزی ایرانی ۱۱۰۰	ترشک فرانسوی ۹۰۲
پی نومه ۱۲۲۹	تاغ ۱۷۳، ۱۶۶	ترشک متورم ۹۰۳
تاتوره ۱۰۸۳	تباشیر خزری ۴۴۹	ترشک مواج ۸۳۸
تاج الملوک ۹۱۸	تباشیر خودروی ۴۴۹	ترشک مواج ۸۹۶
تاج خروس ۱۱	تبریزی ۱۰۴۳	ترشک میشی ۸۹۵
تاج خروس خاردار ۱۱، ۱۴	تخم شربتی ۴۹۷، ۴۹۸	ترشک واریزه ای ۹۰۲
تاج خروس خون فام ۱۱	تخم شیطان ۹۱	ترمس ۱۳۰۷
تاج خروس دم گربه ای ۱۲، ۱۱	ترات ۱۶۹	ترنج ۱۰۲۴
تاج خروس دورگ ۱۳	ترب ۳۳۶	ترنجبین ۷۷۸، ۷۸۰
تاج خروس رنگین سنبل ۱۱، ۱۳	ترب سفید ۳۳۶، ۳۳۸	تره ایرانی ۶۰۹، ۶۱۰
تاج خروس سبزرنگ ۱۱، ۱۵	ترب سیاه ۳۳۶، ۳۳۷	تره فرنگی ۶۱۰
تاج خروس سربی ۱۱	ترب وحشی ۳۳۵	تره کوهی ۶۰۹
تاج خروس سفید ۱۱	ترجه نقلی ۳۳۶	تره فرنگی ۶۱۴

تیره پای خرس ۱	توت سیاه ۷۱۵	تریاقی ۵۶
تیره پرسیاوشان ۱۲۷۶	توت فرنگی ۹۶۷	تریاقی پاکوتاه ۵۷
تیره پرطاووسی ۴۵۹	توت کاغذی ۷۰۶	تریاقی جنگلی ۵۷
تیره پروانه آسایان ۷۷۸، ۸۵۰	توت هراتی ۷۱۳	تریاقی خراسانی ۵۷
تیره پسته ۲۱	توتک ۱۱۳۷	تریاقی زاگرسی ۵۶
تیره پنیرک ۶۵۳	توتون ۱۰۹۶	تریاقی سیاه ۵۶
تیره پیچ امین الدوله ۱۲۸	توج ۱۰۴۸	تریاقی هماگی ۵۷
تیره پیچک ۲۹۸	تودری ۳۴۴	تریاک ۷۷۵، ۷۷۶
تیره تاج خروس ۷	توری ۶۴۵	تشنه داری ۱۰۶۴، ۱۰۶۶
تیره ترب شیر ۸۷۶	توس ۶۴	تکمه ای ۱۶
تیره تمبیس ۳۷۹	توسکای قشلاقی ۶۳	تلخ بیان ۸۵۰
تیره توت ۷۰۶	تیره اختر ۱۱۵	تلخه ۲۹۵
تیره توسکا ۶۳	تیره ارغوان ۹۰	تلکا ۹۹۰
تیره ثعلب ۷۵۷	تیره ارمک ۳۸۸	تمر ۵۷
تیره جعفری ۱۱۴۲	تیره اسفناج ۱۵۱	تمرهندی ۱۰۴
تیره جگن ۳۷۲	تیره اسفند ۱۲۶۸	تمشک ۹۹۹
تیره جوالدوزک ۶۶	تیره آفتاب گردان ۱۷۸	تمشک ایرانی ۱۰۰۰
تیره جوج ۱۰۴۸	تیره آقطی ۱۲۸	تمشک برگ نارونی ۹۹۹، ۱۰۰۰
تیره جوزهندی ۷۲۱	تیره آگاو ۳	تمشک تالشی ۱۰۰۰
تیره چای ۱۱۲۲	تیره ال ۳۰۶	تمشک جنگلی ۱۰۰۰
تیره چتریان ۱۱۴۲	تیره آلاله ۹۱۲	تمشک خزری ۱۰۰۰
تیره چشم شیر ۸۷۶	تیره آلاله سفید ۸۵۲	تمشک درختی ۹۹۹، ۱۰۰۰
تیره جغندر ۱۵۱	تیره انار ۹۱۰	تمشک سنگی ۱۰۰۰
تیره چنار ۸۷۴	تیره انار شیطان ۶۶	تمشک قفقازی ۱۰۰۰
تیره چنل ۹۴۱	تیره انجیلی ۴۶۲	تمشک کبود ۱۰۰۰
تیره چیکو ۱۰۵۴	تیره انگور ۱۲۵۹	تمشک کرک آلود ۱۰۰۰
تیره حیوبات ۷۷۸	تیره ایشک ۶۸۷	تمشک میوه چلیکی ۱۰۰۰
تیره حرا ۵۷	تیره بارهنگ ۸۶۵	تمبیس ۳۷۹
تیره حنا ۶۴۵	تیره برگ بو ۵۹۸	تنباکو ۱۰۹۷
تیره خاس ۴۱	تیره برگ بویی ۱۱۲۴	تشنه داری ۲۸۶
تیره ختمی ۶۵۳	تیره بلوط ۴۰۳	توبی زیره ۱۲۲۰
تیره خرزهره درختی ۱۳۵	تیره بنفشه ۱۲۵۴	توت پایایی ۱۲۴۸
تیره خرزهره ۴۱	تیره بید ۱۰۴۱	توت روباهی ۱۰۰۱
تیره خرفه ۹۰۵	تیره پامچال ۹۰۷	توت سفید ۷۱۳

تیره قاشق‌واش ۷	تیره سماق ۲۱	تیره خرما ۷۶۳
تیره قنطاریون ۴۱۴	تیره سنا ۹۰	تیره خرمندی ۳۸۲
تیره قیج ۱۲۶۸	تیره سنبل‌الطیب ۱۲۴۰	تیره خشخاش ۷۶۸
تیره کاج ۸۵۸	تیره سنجید ۳۸۴	تیره خلنگ ۳۹۱
تیره کاسنی ۱۷۸	تیره سوسن ۶۰۵	تیره خواجه‌باشی ۳۸۰
تیره کاکائو ۱۱۱۳	تیره سه کوله‌خیز ۱۱۳۴	تیره خون‌فامیان ۶۴۵
تیره کاکتوس ۸۹	تیره سیب‌زمینی ۱۰۷۶	تیره دارچین بری ۱۱۰
تیره کنار ۶۳۸	تیره سیدالاشجار ۱۱۱۳	تیره داردوست ۴۴
تیره کدو ۳۴۵	تیره شاه‌بلوط هندی ۴۶۳	تیره درخت مسواک ۱۰۴۸
تیره کلاه میرحسن ۸۷۵	تیره شاه‌پسند ۱۲۴۳	تیره دم‌اسب درختی ۱۴۸
تیره کلهو ۳۸۲	تیره شاه‌تره ۴۱۰	تیره دم‌اسبان ۱۲۸۹
تیره کنار ۹۳۱	تیره شاه‌دانه ۱۱۱	تیره ذغال‌اخته ۳۰۶
تیره کهن‌دار ۴۲۵	تیره شاه‌دانه‌وش ۳۷۸	تیره راش ۴۰۳
تیره کهور ۶۸۹	تیره شب‌بو ۳۱۳، ۳۴۴	تیره روناس ۱۰۱۵، ۱۰۰۵
تیره کور ۱۱۷	تیره شبدر باتلاقی ۶۸۸	تیره زامور ۶۸۷
تیره کیوی ۲	تیره شبدر ترشک ۷۶۲	تیره زراون ۴۸
تیره گارم زنگی ۱۷۴	تیره شمشاد ۱۵۰	تیره زربین ۳۶۲
تیره گالش انگور ۴۵۷	تیره شمشاد خزری ۸۷	تیره زرشک ۶۱
تیره گردو ۴۷۳	تیره شمع‌دانی ۴۱۸	تیره زنبق ۴۶۸
تیره گرز ۱۱۳۷	تیره شیرسگ ۳۹۳	تیره زنجبیل ۱۲۶۱
تیره گز ۱۱۱۶	تیره شیرینه ۷۰۲	تیره زیتون ۶۸۳، ۷۴۲
تیره گز روغنی ۷۱۶	تیره صندل ۱۰۵۱	تیره زیتون تلخ ۶۸۳
تیره گزنه ۱۱۳۴	تیره طوسک ۳۸۰	تیره زیرفون ۱۱۲۵
تیره گل استکانی ۱۰۹	تیره عرعر ۱۰۷۴	تیره ژینکو ۴۲۵
تیره گل بی‌صبر ۵۹	تیره علف‌گریه ۱۲۴۰	تیره سازو ۴۷۶
تیره گل توبی ۴۲۶	تیره علف‌خر ۷۵۴	تیره سپرزدارو ۱۲۷۸
تیره گل جالیز ۷۶۰	تیره علف‌فرش ۵	تیره ستاره‌مردابی ۱۱۳۴
تیره گل راعی ۴۶۴	تیره علف‌مار ۱۱۷	تیره سداب ۱۰۱۶
تیره گل ساعتی ۸۵۲	تیره علف‌هفت‌بند ۸۷۷	تیره سرخاب‌کولی ۸۵۶
تیره گل سپاس ۴۱۴	تیره عناب ۹۳۱	تیره سرخس ماده ۱۲۸۳
تیره گل سرخ ۹۴۲	تیره غان ۶۳	تیره سرخس نر ۱۲۷۷
تیره گل شیپوری ۴۲	تیره فرفیون ۳۹۳	تیره سرخدار ۱۱۲۰
تیره گل کاغذی ۷۳۵	تیره فلفل سیاه ۸۶۲، ۸۶۳	تیره سرو ۳۶۲
تیره گل گاوزبان ۶۸	تیره فندق ۳۰۸	تیره سس ۳۶۹

تیره گل مغربی ۷۵۴	تیره دم اسپیان ۱۲۸۹	جعفری فرنگی خراسانی ۱۲۱۲
تیره گل میمونی ۱۰۵۵	تیره سپرزدارو ۱۲۷۸	جعفری فرنگی زاگرسی ۱۲۱۲
تیره گل یخ ۱۰۶	تیره سرخس عقابی ۱۲۸۴	جعفری فرنگی غده دار ۱۲۱۲
تیره گلی نازیان ۷۰۲	تیره سرخس ماده ۱۲۸۳	جعفری فرنگی قزوینی ۱۲۱۲
تیره گندمیان ۴۲۸	تیره سیکاس ۱۲۹۱	جعفری فرنگی کرک آلود ۱۲۱۲
تیره گوشوارک ۱۵۰	تیره کرف ۱۲۸۴	جعفری فرنگی کوهستانی ۱۲۱۲
تیره لاله ۶۰۵	ثعلب نر ۷۵۷	جعفری فرنگی معطر ۱۲۱۲
تیره لاله عباسی ۷۳۵	ثعله باقلی ۷۳۸	جعفری کوهی ۱۲۰۲، ۱۲۰۳
تیره لادن ۱۱۳۵	جاروی مشهدی ۱۹۶، ۲۰۴	جعفری کوهی اشکری ۱۲۰۳
تیره لویی ۱۱۳۷	جاشیر ۱۲۲۴	جعفری کوهی اصفهانی ۱۲۰۲
تیره مازریون ۱۱۲۴	جاشیر آذربایجانی ۱۲۲۴	جعفری کوهی الموتی ۱۲۰۳
تیره ماگنولیا ۶۵۱	جاشیر ارمنستانی ۱۲۲۴	جعفری کوهی اله اکبری ۱۲۰۲
تیره مرکبات ۱۰۱۶	جاشیر آسا ۱۲۰۹	جعفری کوهی انبوه ۱۲۰۲
تیره مرکبیان ۱۷۸	جاشیر اسکنییلی ۱۲۲۴	جعفری کوهی تفتانی ۱۲۰۳
تیره ممرز ۳۰۸	جاشیر دهیمی ۱۲۲۴	جعفری کوهی جویباری ۱۲۰۲
تیره موخور ۶۴۱	جاشیر رباط سفیدی ۱۲۲۴	جعفری کوهی حلبی ۱۲۰۲
تیره مورد ۷۲۳	جاشیر زاگرسی ۱۲۲۴	جعفری کوهی خراسانی ۱۲۰۳
تیره موز ۷۲۰	جاشیر ساورزی ۱۲۲۴	جعفری کوهی ریش دار ۱۲۰۲
تیره میخک ۱۳۷	جاشیر صخره روی ۱۲۲۴	جعفری کوهی زرد ۱۲۰۲
تیره میخک ۱۴۸	جاشیر علوفه ای ۱۲۲۴	جعفری کوهی ساقه موین ۱۲۰۲
تیره ناترک ۱۰۵۲	جاشیر کرجی ۱۲۲۴	جعفری کوهی شقاقلی ۱۲۰۳
تیره نارون ۱۱۳۹	جاشیر کرک غده ای ۱۲۲۴	جعفری کوهی صخره دری ۱۲۰۵
تیره ناز ۳۱۱	جاشیر کروی ۱۲۲۴	جعفری کوهی صفه ای ۱۲۰۲
تیره نخود ۷۷۸	جاشیر کوتوله ۱۲۲۴	جعفری کوهی کردستانی ۱۲۰۳
تیره نرگس ۱۷	جاشیر کوه ساورز ۱۲۲۴	جعفری کوهی کرکی ۱۲۰۳
تیره نرمدار ۱۱۲۵	جاشیر گچ دوست ۱۲۲۴	جعفری کوهی گل قرمز ۱۲۰۳
تیره نعناع ۴۷۷	جاشیر نما ۱۲۲۴	جعفری کوهی مهرانی ۱۲۰۳
تیره نیلوفر آبی ۷۳۸	جرید ۱۰۴۵	جعفری کوهی میوه کرکی ۱۲۰۲
تیره ورت ۹۲۹	جز ۵۷۶	جعفری کوهی نیشابوری ۱۲۰۳
تیره یک سوگرد ۷۰۵	جعفری ۱۱۹۹، ۱۲۰۰	جعفری وحشی ۱۱۴۷
تیس ۱۰۰۵، ۱۰۰۲	جعفری زینتی ۲۷۹	جعفری وحشی یکساله ۱۱۴۶
تیغ گرگی ۲۱۵	جعفری فرنگی ۱۲۱۱	جفت ۴۰۶
تیره بسفایج ۱۲۸۸	جعفری فرنگی برفی ۱۲۱۲	جک ۷۹۹
تیره پرسیاوشان ۱۲۷۶	جعفری فرنگی خالدار ۱۲۱۲	جل ۹۷۲

چوپان کبریتی ۱۷۹	چترگندمی داسی ۱۱۵۷	جم ۷۳۰
چوج ۱۰۵۰	چترگندمی دشتی ۱۱۵۷	جهور ۱۲۱۸
چوچاخ ۱۱۷۶، ۱۱۷۵	چترگندمی رفیع ۱۱۵۷، ۱۱۵۶	جو ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۹
چوچاق ۱۱۷۵، ۱۱۷۶، ۱۱۹۲	چترگندمی زرد ۱۱۵۷	جو دوسر ۴۳۰، ۴۳۱
چونور ۱۲۲۲	چترگندمی سرنیزه‌ای ۱۱۵۷	جو قاسم ۴۷۰
چویل ۱۲۱۶	چترگندمی کردستانی ۱۱۵۷	جو معمولی ۴۳۸
چویل آذربایجانی ۱۲۱۶	چترگندمی کلمی رنگ ۱۱۵۷	جوالدوزک ۶۶
چویل الموتی ۱۲۱۷	چترگندمی کوهستانی ۱۱۵۷	جودانک ۱۰۴۵
چویل آناتولی ۱۲۱۶	چترگندمی کوهسری ۱۱۵۷	جوز بویا ۷۲۱
چویل ترکمنی ۱۲۱۷	چچم مسکر ۴۴۱	جوز هندی ۱۴۹، ۷۲۱
چویل خراسانی ۱۲۱۷	چریش ۶۸۴، ۶۸۵	جین سینگ ۴۶
چویل خوشه‌ای ۱۲۱۶	چسب ۷۶	چائیر ۴۵۲
چویل دانه درشت ۱۲۱۶	چش ۶۹۱	چالمه ۵۴۱
چویل روشن‌بال ۱۲۱۶	چشم خروس آتشین ۹۱۵	چاودار ۴۵۰
چویل ستاره‌ای ۱۲۱۷	چشم خروس تابستانه ۹۱۴	چای ۱۱۲۲، ۱۱۲۳، ۱۳۰۹
چویل ستونی ۱۲۱۶	چشم خروس دانه‌ریز ۹۱۶	چای زینتی ۱۱۲۲
چویل سقزی ۱۲۱۶	چشم شیر ۸۷۶	چای کوهی ۵۶۸، ۵۶۹
چویل سه پاره ۱۲۱۶	چشم گاوی ۲۵۹	چای مکه ۶۶۷
چویل شویدی ۱۲۱۷	چشم‌بلبلی ۶۴۲	چپک ۴۸، ۴۹
چویل کردستانی ۱۲۱۶	چشم‌خروس ۱۳۰۶	چپک خزری ۴۹
چویل گوشه‌دار ۱۲۱۶	چشمک ۱۰۵۹، ۱۰۶۰	چپک رودباری ۴۹
چیکو ۱۰۵۴	چغندر ۱۵۳، ۱۵۵	چپک زاگرس ۴۹
حرا ۵۷	چغندر ریشه سفید ۱۵۵	چتایی ۱۱۲۶
حشرف ۲۷۳	چغندر وحشی ۱۵۵	چتایی خوابیده ۱۱۲۵
حلی ۹۸۷	چمن گندمی رونده ۴۲۸	چتایی سه‌حجره‌ای ۱۱۲۷
حلیکک ۹۸۷	چنار ۸۷۴	چتر پاییزی ۱۲۲۲
حنا ۶۴۷	چنال ۶۹۹	چتر گرسی ۱۲۱۲
خار پنبه ۲۶۲	چندل ۹۴۱	چتر گندمی برگ آلود ۱۱۶۰
خار پیرزن ۲۶۲	چنگ مریم ۳۴۴	چتر گندمی سرنیزه‌ای ۱۱۵۸
خار مریم ۲۷۳	چوب طبل ۷۱۶	چتر گندمی ارسبارانی ۱۱۵۷
خار مقدس ۲۳۰	چوبک ۱۳۷، ۱۳۸	چتر گندمی برگ گرد ۱۱۵۷
خارخر ۸۲۵	چوبک زیر ۱۳۸	چتر گندمی تسمه‌ای ۱۱۵۷
خارخرون ۲۱۶	چوبک کرک غده‌ای ۱۳۸	چتر گندمی حلی ۱۱۵۷
خارخسک ۱۲۷۳	چوبلمه ۱۲۰۵	چتر گندمی خزری ۱۱۵۷

خارسنبیل ۱	ختمی زرد ۶۵۶	خردل سفید ۳۳۹، ۳۴۰
خارشتر ایرانی ۷۸۰	ختمی ساقه کلفت ۶۵۵	خردل سیاه ۳۱۵
خارشتر خزری ۷۸۱	ختمی سلیمانی ۶۵۵	خرزهره ۳۱، ۳۳، ۳۴
خارشتر قفقازی ۷۸۱	ختمی سهرنگ ۶۷۳	خرزهره زرد ۳۴، ۳۷
خارشتر کاشانی ۷۸۰	ختمی شاهدانه‌ای ۶۵۸	خرفه ۹۰۵
خارشتر مان‌دار ۷۷۸	ختمی شیرازی ۶۵۶	خرفه سا ۵
خاس ۴۱	ختمی صوفی ۶۵۶	خرک ۴۹
خاکشیر ایرانی ۳۲۷	ختمی قرمز شونده ۶۵۵	خرکول ۱۲۲۴
خاکشیر بی‌کرک ۳۴۲	ختمی قره‌باغی ۶۵۶	خرما ۷۶۶
خاکشیر تلخ موج ۳۲۹	ختمی قزاقستانی ۶۵۵	خرمالو ۳۸۲
خاکشیر طبی ۳۴۲	ختمی قطوری ۶۵۶	خرمندی ۳۸۳
خاکشیر لغزان ۳۴۲	ختمی قفقازی ۶۵۶	خرنوب ۹۹
خاکشیر لندنی ۳۴۱	ختمی کاشمیری ۶۵۶	خشخاش ۷۶۹، ۷۷۰، ۷۷۴، ۷۷۶
خاکشیر مرتفع ۳۴۲	ختمی کپت‌داغی ۶۵۵	خشخاش ارمنستانی ۷۷۵
خال‌واش ۵۲۰	ختمی کردی ۶۵۵	خشخاش استوانه‌ای ۷۷۵
ختمی ۶۵۴، ۶۶۰، ۶۷۸، ۱۲۸۸	ختمی کرکین ۶۵۹	خشخاش البرزی ۷۷۵
ختمی ارزرومی ۶۵۵	ختمی گرگانی ۶۵۵	خشخاش ایرانی ۷۷۵
ختمی ارسبارانی ۶۵۶	ختمی گل تنک ۶۵۵	خشخاش بوشهری ۷۷۵
ختمی الوان ۶۶۹	ختمی گل دسته‌ای ۶۵۵	خشخاش بیابانی ۷۷۵
ختمی بدون کرک ۶۵۵	ختمی گوشه‌دار ۶۵۵	خشخاش پاره‌پاره ۷۷۵
ختمی برگ انجیری ۶۵۵	ختمی گوگردی ۶۵۶	خشخاش پرچم‌درشت ۷۷۵
ختمی پنجه‌ای بریده ۶۵۵	ختمی لبنانی ۶۵۵	خشخاش پرگل ۷۷۵
ختمی تبریزی ۶۵۶	ختمی لرستانی ۶۵۵	خشخاش پشمالو ۷۷۵
ختمی ترکمنستانی ۶۵۶	ختمی مزرعه‌روی ۶۵۵	خشخاش ترکیه‌ای ۷۷۵
ختمی تهرانی ۶۵۶	ختمی مهابادی ۶۵۶	خشخاش تهرانی ۷۷۵
ختمی جلفایی ۶۵۶	ختمی موصلی ۶۵۵	خشخاش دورگ ۷۷۵
ختمی جنوبی ۶۵۵	ختمی نرم‌داری ۶۵۶	خشخاش ریزان ۷۷۵
ختمی چینی ۶۷۰	ختمی همدانی ۶۵۶	خشخاش زراعی ۷۷۵
ختمی خزری ۶۵۵	خج ۹۹۰	خشخاش شرقی ۷۷۵
ختمی درختی ۶۶۹، ۶۷۱	خریزه ۳۵۱	خشخاش شن‌روی ۷۷۵
ختمی دزفولی ۶۵۵	خریزه خودروی (وحشی) ۳۵۱	خشخاش شور دوست ۷۷۵
ختمی دمگل آذین‌دار ۶۵۵	خریزه درختی ۱۳۵	خشخاش طناز ۷۷۳، ۷۷۵
ختمی دمگل دراز ۶۵۵	خردل بری ۳۳۹	خشخاش فرار ۷۷۵
ختمی رگه‌دار ۶۵۵	خردل بیابانی ۳۳۹	خشخاش فرفره‌ای ۷۷۵

درخت لاله هندی ۶۸۱	داتوره ۱۰۸۰، ۱۰۸۳، ۱۰۸۵	خشخاش فشندی ۷۷۵
درخت مسواک ۱۰۵۰	داتوره تماشائی ۱۰۸۰	خشخاش قفقازی ۷۷۵
درخت مشعلی ۱۰۲	داتوره تماشایی ۱۰۸۵	خشخاش کبیر ۷۷۳
درمان عقرب ۱۰۴	داتوره گل درشت ۱۰۸۰	خشخاش کبیر ۷۷۵
درمنه ۱۹۵، ۱۹۶، ۲۰۵	دارابی ۱۰۱۹، ۱۲۴۴	خشخاش کرک زیر ۷۷۵
درمنه آذری ۱۹۵	دارچین ۱۱۱، ۶۰۰	خشخاش کرمانشاهی ۷۷۵
درمنه ارسبارانی ۱۹۵	دارچین بری ۱۱۰	خشخاش کم رنگ ۷۷۵
درمنه ارمنستانی ۱۹۵	دارچین سفید ۱۱۰	خشخاش لکه دار ۷۷۵
درمنه افشان ۱۹۵	دارمازو ۴۰۶	خشخاش مامیرانی ۷۷۵
درمنه ایرانی ۱۹۶، ۲۰۲	دارواش ۶۴۳	خشخاش معمولی ۷۷۵
درمنه بابونه‌ای ۱۹۵	داز ۷۶۴	خشخاش هرز ۷۷۵
درمنه بهشهری ۱۹۵	داغ آرموت ۹۹۰	خلال دندان ۱۱۴۳
درمنه بیابانی ۱۹۵	داغداغان ۱۱۳۹	خلر ۸۱۳
درمنه ترکمنی ۱۹۶	دانه جدا ۱۲۱۵	خلر بی برگ ۸۱۲
درمنه ترکی ۱۶۱	دانه قفسی ۱۲۳۰	خلر غده دار ۸۱۴
درمنه تفتانی ۱۹۶	دانه قناری ۱۴۵	خنطل ۳۴۷
درمنه خاکستری ۱۹۵	دانه کتان ۷۴۱	خواجه باشی ۳۸۰، ۳۸۱
درمنه خراسانی ۱۹۵	داودی ۲۲۴	خواجه باشی جنگلی ۳۸۱
درمنه خزری ۱۹۵، ۱۹۸	داودی خودروی ۲۲۳	خواجه باشی صغیر ۳۸۲
درمنه درخشان ۱۹۶	درخت آزاد ۶۸۴	خوشاریزه ۱۲۱۴، ۱۲۱۵
درمنه دناپی ۱۹۶، ۲۰۲	درخت استریکنین ۱۳۰۲	خوشاریزه برگ باریک ۱۲۱۵
درمنه دوساله ۱۹۵	درخت بابل ۱۰۴	خوشاریزه شرقی ۱۲۱۵
درمنه دیهیمی ۱۹۵	درخت پاکدامنی ۱۲۵۱	خوشاریزه علوفه‌ای ۱۲۱۵
درمنه زاگرسی ۱۹۵	درخت پر ۲۳	خوشاریزه کوهستانی ۱۲۱۵
درمنه زیبا ۱۹۶	درخت ترباسی ۷۱۶	خوشاریزه معطر ۱۲۱۵
درمنه سفید ۱۹۶	درخت تک ۱۳۱۳	خولنجان ۱۲۶۱
درمنه سنبله‌ای ۱۹۶	درخت توت فرنگی ۳۹۱	خون سیاوشان ۱۲۹۳
درمنه سیاه برگه ۱۹۵	درخت سماق ۲۹	خون فام ۶۵۰
درمنه شرقی ۱۹۶، ۲۰۴	درخت شاهزاده ۱۰۶۳	خون فام زوفایی ۶۴۹
درمنه شن دوست ۱۹۶	درخت عرعر ۱۰۷۴	خیار ۳۵۲، ۳۵۵
درمنه صخره‌ای ۱۹۵	درخت عنبر ۶۸۹	خیار آب پیران ۳۵۹
درمنه صخره‌روی ۱۹۵	درخت کافور ۵۹۸	خیار چنبر ۳۵۴، ۳۵۲
درمنه طلایی ۱۹۵	درخت گل ابریشم ۶۹۵	خیار خر ۳۵۹
درمنه قرمز ۱۹۶	درخت لاله ۶۵۱	خیری ۳۲۵

درمنه کپت داغی ۱۹۵	دیو آلبالو ۱۰۰۵	رز سهندی ۹۹۴
درمنه کلبادی ۱۹۵	دیو خار ۱۰۹۱، ۱۰۹۲	رز شرقی ۹۹۴
درمنه کوهسری ۱۹۵	دیو خار بلوچستانی ۱۰۹۲	رز عنبر ۹۹۴
درمنه کوهی ۱۹۵	دیو خار خراسانی ۱۰۹۲	رز کرک آلود ۹۹۴
درمنه کویت‌های ۱۹۶	دیو خار کپت داغی ۱۰۹۲	رز گردآلود ۹۹۴
درمنه گچ دوست ۱۹۵	دیو خار گرمسیری ۱۰۹۲	رز گرگانی ۹۹۴
درمنه مرتفع ۱۹۵	دیو خار مجاری ۱۰۹۲	رز معطر ۹۹۴
درمنه مزرعه روی ۱۹۵، ۱۹۹	دیو خار مکرانی ۱۰۹۲	رز ماری ۵۴۵
درمنه معطر ۱۹۵	ذرت ۴۵۶	رزین ۶۹۴
درمنه معمولی ۱۹۶، ۲۰۶	ذغال اخته ۳۰۶، ۳۰۷	رملیک ۹۳۸
درمنه موته‌ای ۱۹۵	ذلیل ۹۲۱	رنگین زرد ۸۰۳
درمنه نقره‌ای ۱۹۵	رازقی ۷۴۸	روغنک ۱۱۵۴
درمنه یکساله ۱۹۸	رازک ۱۱۴	رومارن ۵۴۵، ۶۰۴
درمنه‌سا ۱۸۵	رازیانه ۱۱۶۲، ۱۱۶۹، ۱۱۸۹	روناس ۱۰۱۴
الدروک ۱۵۱	رازیانه اسبی ۱۲۱۸	ریحان ۵۳۰
درونج ۲۳۴	رازیانه کوهی ۱۲۲۲	ریحان ارغوانی ۵۳۲
دزدگیر ۹۱	رازیانه کوهی برگ بلند ۱۲۲۲	ریحان سا ۵۳۷
دست مریم ۱۲۵۳	رازیانه کوهی راسوندی ۱۲۲۴	ریحان سبز ۵۳۲
دستنبو ۳۵۲، ۳۵۳	رازیانه کوهی رودبارکی ۱۲۲۲	ریحان مقدس ۵۳۲
دغدغک درختی ۷۹۶	رازیانه کوهی گرگانی ۱۲۲۴	ریحانک ۴۸۸
دم اسب درختی ۱۴۸	راش ۴۰۴، ۴۰۶	ریحانک سایه پسند ۴۸۷
دم اسب درختیان ۱۴۸	راش اروپایی ۴۰۶	ریحانی ۵۹۳، ۵۹۴
دم اسب ترکمنی ۱۲۹۱	رز ۹۹۴	ریحانی آتشین ۵۹۴
دم اسب صحرایی ۱۲۸۹	رز ایرانی ۹۹۴	ریحانی بهبهانی ۵۹۴
دم اسب کبیر ۱۲۹۱	رز ایلامی ۹۹۴	ریحانی کرمانشاهی ۵۹۴
دم شیر ۵۰۷	رز بویراحمدی ۹۹۴	ریحانی گرینی ۵۹۴
دم کج ۹۸۸	رز پاکوتاه ۹۹۴	ریزفون ۱۱۳۳
دهن باز ۱۳۱۱	رز پنبه‌ای ۶۶۹	ریش بز ۳۸۸
دهن بسته ۱۳۱۱	رز خارآلود ۹۹۴	ریش پهن ۲۹۶
دهیر ۱۰۹۲	رز خراسانی ۹۹۴	ریش پهن بهبهانی ۲۹۷
دو دندان ۲۱۰	رز رویاهی ۹۹۴	ریش پهن چاه‌بهری ۲۹۷
دوهانی ۵۳	رز زرد ۹۹۴	ریش پهن کوهستانی ۲۹۶
دیديوال ۹۶	رز زیارتی ۹۹۴	ریش پهن گوشتی ۲۹۷
دیده‌دار ۳۹۷	رز سفید ۹۹۴	ریش پهن مخملی ۲۹۷

زول گرزنی ۱۱۷۶	زرشک زرافشانی ۶۳	ریش پهن منقاری ۲۹۷
زول گرمسیری ۱۱۷۶	زرنباد ۱۳۱۵	ریش پهن ۲۹۷
زول مخروطی ۱۱۷۶	زعفران ۴۷۰، ۴۶۸	ریواس ۸۹۲، ۸۹۳
زولک ۱۲۰۹	زعفران جوقاسم ۴۷۰	ریواس ترکستانی ۸۹۳
زولک برگه دار ۱۲۰۹	زگیلی ۱۲۳۱	ریواس دناپی ۸۹۳
زیباساز ۱۰۶۰	زگیلی البرزی ۱۲۳۱	ریوند ۸۹۳
زیتون ۷۵۰	زگیلی الموتی ۱۲۳۱	ریوند چینی ۸۹۳
زیتون تلخ ۶۸۳	زگیلی کندوانی ۱۲۳۱	زالزالک ۹۵۷، ۹۶۰
زیجه ۹۸۸	زلف عروسان ۱۱	زالزالک برگ ریز ۹۵۷
زیره استوانه ای ۱۱۵۴	زلنگ ۱۱۹۱، ۱۱۷۶	زالزالک خارتیز ۹۵۸
زیره افغانی ۱۱۵۴	زمین گستر شورروی ۱۴۴	زامور ۶۸۷
زیره الوندی ۱۱۵۴	زنبق ۴۷۰، ۴۷۳	زبان آهو ۱۲۸۲
زیره ایرانی ۱۱۵۲، ۱۱۵۳، ۱۱۵۵	زنبق رشتی ۶۲۷	زبان بره ۵۶۹
زیره بادغیسی ۱۱۵۴	زنبق زرد ۴۷۱	زبان پس قفای زرد ۹۲۱
زیره بدخشانی ۱۱۵۴	زنبق سا ۴۷۳	زبان گنجشک گل ۷۴۴
زیره بلوستانی ۱۱۵۵	زنجبیل ۱۲۶۴، ۱۲۶۶	زبرینه ۱۰۱۶
زیره ترکمنستانی ۱۱۵۴	زنجبیل شامی ۲۵۲، ۷۱۱	زبرینه راشستانی ۱۰۱۰
زیره دانه ریز ۱۱۵۴	زنگوله ای ۷۱، ۸۵، ۶۰۶، ۶۳۸	زبرینه معطر ۱۰۱۰
زیره دره گزی ۱۱۵۴	زنگوله ای لوب دراز ۷۱، ۸۵	زدو ۱۲۶۴
زیره زگیلی ۱۱۵۵	زنگوله ای نخ دار ۶۳۸	زرابی ۴۹۲
زیره زیبا ۱۱۵۴	زنگی دارو ۱۲۸۲	زرافشانی ۱۲۳۲
زیره سبز ۱۰۶، ۱۱۶۸	زنیان ۱۲۰۷	زراوند ۴۸، ۴۹
زیره سیاه ۱۱۵۳	زو ۱۱۷۳	زربین ۳۶۲
زیره سیاه اروپایی ۱۱۴۶، ۱۱۵۳	زوفای ۴۹۵	زردآلو ۹۵۰، ۹۵۱، ۹۸۸
۱۱۶۱، ۱۱۶۲، ۱۱۶۹، ۱۱۹۱	زوفای آبی ۱۰۵۵، ۱۰۶۰	زردبید ۱۰۴۵
زیره سیاه ایرانی ۱۱۵۳، ۱۱۶۲	زوفایی ۵۹۶	زردچوبه ۱۲۶۲
زیره سیاه قفقازی ۱۱۶۲	زول ۱۱۷۶	زرده شاه تره ۷۷۲
زیره سیاه کرمانی ۱۱۵۵، ۱۱۶۲	زول آبی ۱۱۷۶	زردینه ۲۹۲
زیره شاخ دار ۱۱۵۴	زول برگ پهن ۱۱۷۶	زردینه خاردار ۲۹۲
زیره کازرونی ۱۱۵۵	زول برگ گندمی ۱۱۷۶	زرشک ۶۱، ۶۳
زیره کرجی ۱۱۵۵	زول بیابانی ۱۱۷۶	زرشک بیدانه ۶۳
زیره کرمانی ۱۱۵۲، ۱۱۵۳	زول پرساقه ۱۱۷۶	زرشک خراسانی ۶۳
۱۱۶۲	زول خارآلود ۱۱۷۶	زرشک راست خوشه ۶۳
زیره کلاتی ۱۱۵۴	زول خراسانی ۱۱۷۶	زرشک زالزالکی ۶۳

زیره گلستانی ۱۱۵۴	سدابی ۱۰۳۲، ۱۰۳۳	سدر مقدس ۸۵۸
زیره لرستانی ۱۱۵۴	سدابی آذربایجانی ۱۰۳۳	سرپستان ۷۵
زیره هرز زراعی ۱۱۵۴	سدابی ارمنستانی ۱۰۳۳	سرخاب کولی ۸۵۶
زیره وحشی ۱۲۲۰	سدابی اصفهانی ۱۰۳۳	سرخارگل ۲۳۵
زیره وش ۱۲۲۶	سدابی آق بلاغی ۱۰۳۳	سرخ پید ۱۰۴۵
زیره وش آسیای مرکزی ۱۲۲۶	سدابی بختگانی ۱۰۳۳	سرخدار ۱۱۲۰
زیره وش آذری ۱۲۲۷	سدابی بروجنی ۱۰۳۳	سرخس انگوری ۱۲۸۷
زیره وش خراسانی ۱۲۲۶	سدابی بلوچستانی ۱۰۳۳	سرخس پنجه‌ای ۱۲۸۱
زیره وش خوبی ۱۲۲۷	سدابی بیابانی ۱۰۳۳	سرخس عقابی ۱۲۸۴
زیره وش دجله‌ای ۱۲۲۷	سدابی بی کرک ۱۰۳۳	سرخس ماده ۱۲۸۳
زیره وش گرهدار ۱۲۲۷	سدابی بین‌النهرینی ۱۰۳۳	سرخس نر ۱۲۷۷
زیره وش هزاربرگ ۱۲۲۷	سدابی تبریزی ۱۰۳۳	سرخه ولیک ۹۵۷
زیروک ۱۰۹۲	سدابی ترکمنستانی ۱۰۳۳	سرزردو ۱۷۸
زیزفون ۱۱۳۳	سدابی ترکه‌ای ۱۰۳۴	سرطلایی ۲۱۳
ژینکو ۴۲۵	سدابی ترکیه‌ای ۱۰۳۴	سرمایی ۲۹۷
ساتوری ۸۵۰	سدابی تهرانی ۱۰۳۳	سرمه کلاغ ۶۳۰
سازوی افشان ۴۷۶	سدابی جنوبی ۱۰۳۳	سرو خمره‌ای ۳۶۷
سازوی نرم ۴۷۶	سدابی خراسانی ۱۰۳۳	سرو سیمین ۳۶۴
ساس واش ۱۲۳۴	سدابی خوبی ۱۰۳۳	سرو شیرازی ۳۶۲
ساق گره‌ای ۱۲۲۴	سدابی رنگارنگ ۱۰۳۳	سرو طبری ۳۶۷
ساقه‌خز ۱۲۱۱	سدابی زگیل‌دار ۱۰۳۳	سرو قره‌ای ۳۶۴
سایبان ۲۶۴	سدابی سیزواری ۱۰۳۳	سریشک ۶۲۲
سپرزدارو ۱۲۷۸	سدابی شاهرودی ۱۰۳۳	سرم ۱۰۹۲
سپرزداروی پرسیاوشی ۱۲۸۰	سدابی شیرازی ۱۰۳۳	سس اروپایی ۳۷۰
سپرزداروی سدابی ۱۲۷۹	سدابی قفقازی ۱۰۳۳	سس آویشنی ۳۶۹
سپرزداروی پنجه‌ای ۱۲۸۱	سدابی کنگره‌ای ۱۰۳۳	سس تک‌دانه ۳۷۱
سپیدار ۱۰۴۱	سدابی لاری ۱۰۳۳	سس شیدری ۳۶۹
سپیده ۳۴۵	سدابی مرندي ۱۰۳۳	سس شرقی ۳۷۱
ستاره‌ای ۲۰۸	سدابی میان‌جنگلی ۱۰۳۴	سسبان ۸۳۲
ستاره مرداب ۱۱۳۴	سدابی میانه‌ای ۱۰۳۳	سفره مورچه ۳۰۱
ستاره‌گون ۱۲۰۹	سدابی نامعین ۱۰۳۳	سفیدار ۱۰۴۱
سداب ۶۷، ۱۰۳۱، ۱۰۳۸، ۱۰۴۱	سدر ۹۳۹	سفیدسریش ۶۲۲
سداب بوشهری ۱۰۴۱	سدر اطلس ۸۵۸	سکینج ۱۱۸۰، ۱۱۸۷
سداب سوری ۱۰۴۱	سدر لبنانی ۸۵۸	سگ انگور ۱۱۰۳

سنگ زبان ۷۶	سنبل بیابانی اصفهانی ۵۹۴	سنبله‌ای درختچه‌ای ۵۶۹
سنگ‌انگور ۱۱۰۱	سنبل بیابانی افغانی ۵۹۴	سنبله‌ای دماوندی ۵۶۹
سگ‌دندان ۱۲۲۴	سنبل بیابانی بذالنجی ۵۹۴	سنبله‌ای دندان‌درشت ۵۶۹
سگ‌دندان بادبزنی ۱۲۲۶	سنبل بیابانی بی‌کرک ۵۹۴	سنبله‌ای زیبا ۵۶۸، ۵۶۹
سگ‌دندان بشاگردی ۱۲۲۶	سنبل بیابانی پاره برگ ۵۹۴	سنبله‌ای سه رگه ۵۶۹
سگ‌دندان بوته‌ای ۱۲۲۶	سنبل بیابانی پشته‌ای ۵۹۴	سنبله‌ای سیزی ۵۶۹
سگ‌دندان پشته‌ای ۱۲۲۶	سنبل بیابانی پشمالو ۵۹۴	سنبله‌ای شیرازی ۵۶۹
سگ‌دندان خاردار ۱۲۲۶	سنبل بیابانی تاجیکستانی ۵۹۴	سنبله‌ای صخره‌زی ۵۶۹
سگ‌دندان کارواندردی ۱۲۲۴	سنبل بیابانی ترکمنستانی ۵۹۴	سنبله‌ای طناز ۵۶۹
سگ‌دندان گل‌گره‌ای ۱۲۲۶	سنبل بیابانی رفیع ۵۹۴	سنبله‌ای فارسی ۵۶۹
سگ‌دندان موزی ۱۲۲۶	سنبل بیابانی شیرازی ۵۹۴	سنبله‌ای فراسیون‌آسای ۵۶۹
سگاری ۸۰۹	سنبل بیابانی غده‌دار ۵۹۴	سنبله‌ای کرتی ۵۶۹
سگل ۶۱۸	سنبل بیابانی فردوس ۵۹۴	سنبله‌ای کردستانی ۵۶۹
سلم ۶۹۱	سنبل بیابانی لب دراز ۵۹۴	سنبله‌ای کردی ۵۶۹
سلمان ۱۹۶، ۲۰۴	سنبل الطیب ۷۸، ۱۲۴۲	سنبله‌ای کرک‌آلود ۵۶۹
سلمک ۱۵۸	سنبله ارسبارانی ۵۶۸	سنبله‌ای کرمانشاهی ۵۶۹
سلمک اورشلیمی ۱۶۱	سنبله نمکی ۱۷۳	سنبله‌ای کنگره‌ای ۵۶۹
سلمک بدبوی ۱۶۵	سنبله‌ای ۵۶۸، ۵۶۹	سنبله‌ای کوهستانی ۵۶۹
سلمک برگ‌گزنه‌ای ۱۶۳	سنبله‌ای ارسبارانی ۵۶۹	سنبله‌ای کوهسری ۵۶۸
سلمک دیوارروی ۱۶۳	سنبله‌ای ارغوانی ۵۶۹	سنبله‌ای کوهسری ۵۶۹
سلمک قرمز ۱۶۴	سنبله‌ای ایرانی ۵۶۹	سنبله‌ای گچ‌دوست ۵۶۹
سلمک معطر ۱۶۰	سنبله‌ای باتلاقی ۵۶۹، ۵۷۲	سنبله‌ای گرجستانی ۵۶۹
سلمکی باغی ۱۵۲	سنبله‌ای بادکنکی ۵۶۹	سنبله‌ای لرستانی ۵۶۹
سلمه‌تره ۱۵۸	سنبله‌ای بلوطستانی ۵۶۹	سنبله‌ای مودار ۵۶۹
سماق ۲۹، ۳۰	سنبله‌ای بویراحمدی ۵۶۹	سنبله‌ای تهره‌ای ۵۶۹
سماق نرم ۳۰	سنبله‌ای پرسافه ۵۶۹	سنبله‌ای نمدی ۵۶۹
سمنگ ۶۷	سنبله‌ای پرسپولیسی ۵۶۹	سنبله‌ای نیش‌دار ۵۶۹
سمی پیاز آسیایی ۱۷	سنبله‌ای پشمالو ۵۶۹	سنجد ۳۸۴
سنا ۹۷، ۷۴۴، ۹۳۲	سنبله‌ای ترکمنستانی ۵۶۹	سنجد تلخ ۳۸۶
سناکوری ۹۶	سنبله‌ای تماشایی ۵۶۹	سندروس ۱۲۹۹
سنای مکی ۹۶	سنبله‌ای جنگلی ۵۶۹، ۵۷۳	سنگدانه ۸۰
سنبل بیابانی ۵۹۴	سنبله‌ای چالوسی ۵۶۹	سنگدانه خزنده ۸۱
سنبل بیابانی آذربایجانی ۵۹۴	سنبله‌ای چمن بیدی ۵۶۹	سنگ‌سای ۲۶۵
سنبل بیابانی ارمنستانی ۵۹۴	سنبله‌ای خارآلود ۵۶۹	سه پستان ۷۵، ۷۶

شایبزرک گلستانی ۱۰۷۸	سوسنمبر ۵۱۴	سه پستان دوشاخه ۷۳
شایبزرک نوشهری ۱۰۷۸	سویا ۸۰۴	سه رنگ ۹۷۷
شایبزرک نوک دراز ۱۰۷۸	سیاه تلو ۹۳۲	سه کنجه خیز ۱۱۳۴
شاطرا مرزه ۴۸۹	سیاه تنگرس طبی ۹۳۳	سه کوله خیز ۱۱۳۴
شال انجیر ۷۱۰	سیاه توسه ۹۳۱	سور ۳۶۷
شال به ۹۶۰	سیاهبید ۱۰۴۵، ۱۰۴۷	سورنجان ۶۲۳
شال پستانه ۶۸۳	سیاه تنگرس طبی ۹۳۲	سوزن چوپان ارغوانی ۴۲۲
شال تسبیح ۴۳۲	سیاهدانه ۹۲۵	سوزن چوپان استپی ۴۲۲
شال کف ۶۵۳	سیاهدانه هرز ۹۲۴	سوزن چوپان ایرانی ۴۲۲
شالک ۱۰۴۳	سیاهشور ۱۷۳	سوزن چوپان برازجانی ۴۲۲
شانه ونوس ۱۲۲۸	سیاهگیله ۴۵۸، ۳۹۱	سوزن چوپان برگ دایره‌ای ۴۲۲
شانه ونوس ۱۲۲۸	سیاهولیک ۹۵۷	سوزن چوپان پابلند ۴۲۲
شانه ونوس اصفهانی ۱۲۲۸	سیب ۹۷۴	سوزن چوپان پاره پاره ۴۲۲
شانه ونوس ستاره‌ای ۱۲۲۸	سیب آردک ۹۷۶	سوزن چوپان پاکبوتری ۴۲۲
شانه ونوس قفقازی ۱۲۲۸	سیب ترشک ۹۷۶	سوزن چوپان پیرنه‌ای ۴۲۲
شاه اسپرم ۲۸۱، ۲۸۰	سیب زمینی ترشی ۲۴۸	سوزن چوپان تاج خروسی ۴۲۲
شاه بلوط ۱۱۳۵، ۴۰۳	سیب زمینی شیرین ۳۰۲	سوزن چوپان جنگلی ۴۲۲
شاه بلوط هندی ۴۶۳، ۸۲۳	سیب سنگک ۹۷۶	سوزن چوپان چمن‌زاری ۴۲۲
شاه تره آذری ۴۱۲	سیب علامتی ۹۷۶	سوزن چوپان حیرانی ۴۲۲
شاه پسند ۱۲۵۱، ۱۲۵۰	سیب گلاب ۹۷۶	سوزن چوپان خراسانی ۴۲۲
شاه پسند درختچه‌ای ۱۲۴۶	سیب مشگی ۹۷۶	سوزن چوپان خونین ۴۲۲
شاه تره ۴۱۲، ۴۱۱، ۴۱۰	سیب زمینی ۷۵۸، ۱۱۰۱، ۱۱۰۶	سوزن چوپان درخشان ۴۲۲
شاه تره ایرانی ۴۱۲، ۴۱۳	سیر ۶۰۶، ۶۱۶، ۱۱۸۵، ۱۲۶۶	سوزن چوپان عمانی ۴۲۲
شاه تره برگه‌دار ۴۱۲	سیرک زنگوله‌ای ۶۰۶	سوزن چوپان غده‌دار ۴۲۲
شاه تره بی‌کاسبرگ ۴۱۲	سوزاب آبی ۱۰۷۰	سوزن چوپان قرمز ۴۲۱، ۴۲۲
شاه تره پرگل ۴۱۲	سوزاب جویباری ۱۰۷۲	سوزن چوپان کوهستانی ۴۲۲
شاه تره گل ریز ۴۱۲	سوزاب دارویی ۱۰۷۳	سوزن چوپان کوهسری ۴۲۲
شاه تره هندی ۴۱۲	سیبسته ۹۵۷، ۹۶۰	سوزن چوپان گل درشت ۴۲۲
شاه تره‌ای ۷۷۲	سیکاس ۱۲۹۱	سوزن چوپان گل ریز ۴۲۲
شاه توت ۷۱۵	سیل ۶۳۶	سوزن چوپان مجاری ۴۲۲
شاهدانه ۱۱۱	شایبزرک ترکمنی ۱۰۷۸	سوزن چوپان مسقطی ۴۲۲
شاهدانه جویباری ۲۴۱	شایبزرک ۱۰۷۶، ۱۰۷۸	سوزن چوپان نازک ۴۲۲
شاهدانه وش ۳۷۸	شایبزرک کپت‌داغی ۱۰۷۸	سوسن ۶۲۸
شاهمیوه ۹۸۸	شایبزرک کم‌رنگ ۱۰۷۸	سوسن عنبر ۵۸۱

شبه رنگی افشان ۷۳۵	شیدر دورگ ۸۳۹	شاهی ۳۳۲
شبه جاشیر ۱۲۱۱	شیدر رازکی ۸۳۹	شب خسب ۶۹۵
شبه زول ۱۲۰۹	شیدر رطوبت پسند ۸۳۹	شب بوی ایرانی ۳۳۰
شبه ستاره‌ای ۱۲۰۹	شیدر رگه‌دار ۸۳۹	شب بوی خیری ۳۲۵
شبه شاهدانه ۳۷۸	شیدر زیر ۸۳۹	شب بوی زعفرانی ۳۲۵
شبه خارشتر ۷۸۱	شیدر زرد ۸۳۸	شبت ۱۱۴۵
شبه گز ۱۱۱۶	شیدر زیرزمینی ۸۳۹	شیدر ۸۳۸
شپشو ۱۷۳	شیدر ساحلی ۸۳۹	شیدر اخراپی ۸۳۹
شربت ریواس ۸۹۲	شیدر ستاره‌ای ۸۳۹	شیدر ارغوانی ۸۳۹
شفابخش ۱۲۰۵	شیدر سفید ۸۳۹	شیدر اسفنجی ۸۳۹
شفت ۳۰۷، ۳۰۶	شیدر سفید پرچم ۸۳۹	شیدر ایتالیایی ۸۳۹
شفالو ۹۸۸، ۹۸۴	شیدر سیاه‌شونده ۸۳۹	شیدر ایرانی ۸۳۹
شقاقل ۶۳۲	شیدر شاه‌بلوطی ۸۳۸	شیدر بابا آدمی ۸۳۹
شقاقل آبی ۱۲۱۱، ۱۲۱۰	شیدر شنی ۸۳۹	شیدر باتلاقی ۶۸۸
شقاقل ایرانی ۶۳۱	شیدر طناز ۸۳۸	شیدر یادکرده ۸۳۹
شقاقل جویباری ۱۲۲۹	شیدر غده‌ای ۸۳۹	شیدر بادکنکی ۸۳۹
شقاقل صحرایی ۱۲۲۲، ۱۲۲۱	شیدر فلسطینی ۸۳۹	شیدر برسیم ۸۳۸
شقاقل صحرایی آذری ۱۲۲۱	شیدر قرمز ۸۳۶، ۸۳۹	شیدر برگ باریک ۸۳۸
شقاقل صحرایی اصفهانی ۱۲۲۱	شیدر قفقازی ۸۳۸	شیدر پاخرگوشی ۸۳۸
شقاقل صحرایی جنگلی ۱۲۲۱	شیدر کوهستانی ۸۳۹	شیدر پرریشه ۸۳۹
شقاقل صحرایی شیرازی ۱۲۲۱	شیدر کوهسری ۸۳۸	شیدر ترشک ۷۶۲
شقاقل صحرایی گل کرکی ۱۲۲۱	شیدر گاوی ۸۳۹	شیدر تشی ۸۵۰
شقاقل واقعی ۶۳۲	شیدر گوگردی ۸۳۹	شیدر تماشایی ۸۳۹
شقایق ۷۷۰، ۷۶۹	شیدر لرستانی ۸۳۸	شیدر تویی ۸۳۹
شقایق اصفهانی ۱۲۲۱، ۷۶۹	شیدر مازندرانی ۸۳۹	شیدر توت‌فرنگی ۸۳۸
شقایق تماشایی ۷۷۰	شیدر متورم ۸۳۹	شیدر چروکیده ۸۳۸
شقایق خاتینی ۷۷۰	شیدر مزرعه‌روی ۸۳۸	شیدر چمن‌زاری ۸۳۶، ۸۳۹
شقایق خراسانی ۷۷۰	شیدر مشکوک ۸۳۸	شیدر خاردار ۸۳۸
شقایق درهم تنیده ۷۶۹	شیدر مصری ۸۳۸	شیدر خاکستری ۸۳۸
شقایق زیبا ۷۶۹	شیدر مفصل‌دار ۸۳۹	شیدر خرمایی ۸۳۹
شقایق شاخدار ۷۶۹	شیدر مودار ۸۳۹	شیدر خزنده ۸۳۹
شقایق شاخدار زرد ۷۷۰	شیدر نارنجی ۸۳۸	شیدر خودروی ۸۳۸
شقایق شرابه‌ای ۷۷۰	شیدر نم‌دی ۸۳۹	شیدر خوشه‌ای ۸۳۹
شقایق کم‌لوب ۷۷۰	شیرنگ ۹۸۷	شیدر دم‌گره‌ای ۸۳۹

شنبلیله موین ۸۴۴	شنبلیله بال پهن ۸۴۴	شقایق گل درشت ۷۷۰
شنبلیله نارنجی ۸۴۴	شنبلیله بروجنی ۸۴۴	شقایق گلستانی ۷۷۰
شن جار ۱۲۲۴	شنبلیله بیضوی ۸۴۴	شقایق لوب تیز ۷۷۰
شن جار بلوچستانی ۱۲۲۴	شنبلیله ترکمنی ۸۴۵	شکر سرخ ۴۴۹
شن جار پاکستانی ۱۲۲۴	شنبلیله ترکیه‌ای ۸۴۵	شکر سفید ۴۴۹
سنگ ۲۸۸، ۲۸۹	شنبلیله تفتانی ۸۴۵	شکر تیغال ۲۳۸، ۲۳۶
سنگار ۷۱	شنبلیله تک گل ۸۴۴، ۸۴۵	شکر تیغال انبوه ۲۳۸
سنگر ۱۱۱۹	شنبلیله تک گل بابلی ۸۴۵	شکر تیغال بلوچستانی ۲۳۸
سنگرفی ۴۰۰	شنبلیله تک گل دوقلو ۸۴۴	شکر تیغال بوته‌ای ۲۳۸
سنگرفی یکساله ۳۹۹	شنبلیله تک گل لویدار ۸۴۵	شکر تیغال خاسی ۲۳۸
شور ۱۷۳	شنبلیله تهرانی ۸۴۵	شکر تیغال خراسانی ۲۳۸
شور خاردار ۱۶۹	شنبلیله خوشه‌ای ۸۴۴	شکر تیغال سبزواری ۲۳۸
شورگز ۱۱۱۷	شنبلیله دانه تسیحی ۸۴۵	شکر تیغال غول آسا ۲۳۸
شوکران ۱۱۶۴، ۱۱۶۵	شنبلیله دودانه‌ای ۸۴۴	شکر تیغال قصر شیرینی ۲۳۸
شوکران جنگلی ۱۲۲۴	شنبلیله رگه شفاف ۸۴۴	شکر تیغال کردستانی ۲۳۸
شوکران کبیر ۱۱۶۴	شنبلیله ساقه ضخیم ۸۴۴	شکر تیغال مشهدی ۲۳۸
شویل ۱۲۲۶	شنبلیله سبزواری ۸۴۵	شکر تیغال موصلی ۲۳۸
شویل اراکی ۱۲۲۶	شنبلیله ستاره‌ای ۸۴۵	شکر تیغال ناجور ۲۳۸
شویل دمبرگ دار ۱۲۲۶	شنبلیله سرسان ۸۴۴	شکر تیغال یزدی ۲۳۸
شوند ۱۲۹	شنبلیله سرعصایی ۸۴۵	شلغم ۳۱۸
شونیز ۹۲۵	شنبلیله سنبله‌ای ۸۴۵	شلیل ۹۸۶، ۹۸۷
شوید ۱۱۴۵، ۱۲۱۸	شنبلیله سینوسی ۸۴۴	شمشاد اروپایی ۱۵۰
شوید اسبی ۱۲۱۸	شنبلیله شاخدار ۸۴۵	شمشاد جنگلی ۸۷
شوید کوهی ۱۲۱۸	شنبلیله شاخ‌زیا ۸۴۴	شمشاد خزری ۸۷
شوید کوهی زیر ۱۲۱۸	شنبلیله شیرازی ۸۴۴	شمشاد ژاپنی ۱۵۱
شوید کوهی میوه بالدار ۱۲۱۸	شنبلیله فرانسوی ۸۴۴	شمعدانی ۴۲۴
شویدک ۱۲۱۲	شنبلیله قره‌باغی ۸۴۴	شمعدانی ارغوانی ۴۲۴
شویدک قرمز ۱۲۱۲	شنبلیله قلاب‌دار ۸۴۵	شمعدانی بلوطی ۴۲۴
شیبوری ۴۳	شنبلیله کاشمری ۸۴۵	شمعدانی عطری ۴۲۴
شیر پنیر ۱۰۱۱	شنبلیله کمانی ۸۴۴	شمعدانی قرمز ۴۲۴
شیر تیغک ۲۷۶	شنبلیله گرجستانی ۸۴۴	شمل ۸۰۹
شیر تیغک رطوبت پسند ۲۷۷	شنبلیله لاله‌زاری ۸۴۴	شنبلیله ۸۴۲، ۸۴۴
شیر تیغک ساحلی ۲۷۶	شنبلیله ماری ۸۴۴	شنبلیله آبی‌رنگ ۸۴۴
شیر تیغک معمولی ۲۷۷	شنبلیله مونپلیه‌ای ۸۴۵	شنبلیله ایرانی ۸۴۵

شیرخشت ۸۷۹	عروس کوهی ۵۹۳	علف مار ترکمنی ۱۲۶
شیرخشت ۹۵۵، ۹۵۶	عروس کوهی برقی ۵۹۳	علف مار تهرانی ۱۲۶
شیرخشت سکه‌ای ۹۵۶	عروس کوهی شرقی ۵۹۳	علف مار چسبناک ۱۲۶
شیرزرد ۱۲۳۲	عروسک پشت پرده ۱۰۹۸	علف مار خامه بلند ۱۲۶
شیرساز ۸۰۲	عشق ۴۴	علف مار خراسانی ۱۲۶
شیرسگ ۳۹۴	عطر سنگ ۲۹۷	علف مار دالکی ۱۲۶
شیرین بیان ۲۹۲، ۸۰۶	عقربان ۵۵۷	علف مار زرد ۱۲۶
شیرین بیان سا ۸۰۲	عقربک ۱۴۸	علف مار سدایی ۱۲۴، ۱۲۶
شیرین بیان هندی ۱۳۰۶	عقربک پشته‌ای ۱۴۸	علف مار سیلانی ۱۲۶
شیرینه ۷۰۳	عقربک تماشایی ۱۴۸	علف مار شن‌روی ۱۲۶
شیشعان ۱۱۱۶	عقربک زیبا ۱۴۸	علف مار طلایی ۱۲۶
شیشم ۷۹۹	عکوب ۲۷۳	علف مار عربی ۱۲۶
صابونک ۱۴۷	علف آهو ۱۰۳۰	علف مار کردی ۱۲۶
صابونی ۱۴۲	علف بیدی ۹۰۸	علف مار کلاتی ۱۲۶
صبرزرد ۶۱۸	علف پرستو ۵۱	علف مار گچ‌دوست ۱۲۶
صعتر ۵۸۷	علف چسبک ۸۴	علف مار مسجدسلیمانی ۱۲۶
صلیبی ۱۰۰۸	علف جنگ ۱۳۸	علف مار هراتی ۱۲۶
صمغ عربی ۶۹۱، ۶۹۴	علف خرکرکی ۷۵۴	علف مار هرز ۱۲۶
صندل ۱۰۵۱	علف دندان ۸۷۵	علف مبارک ۹۷۰
صندل سفید ۱۰۵۱	علف زگیل ۳۹۶	علف مبارک رونده ۹۶۹
صندل قرمز ۱۳۰۸	علف سربی ۸۷۵	علف مقدس ۲۷۱
طالبی ۳۵۲، ۳۵۴	علف سگ‌کش ۵۱	علف ملکوتی ۲۷۱
طاووسی ۸۳۴	علف سیر ۳۱۳	علف مورچه ۳۰۱
طلم ۶۰۹	علف طلایی ۲۷۴	علف هفت بند ۸۸۳
طوق ۲۹۲	علف فتق ۱۴۰	علف هفت‌بند گزنه آبی ۸۸۸
عاققرها ۱۲۹۷	علف فتق کردار ۱۴۱	علف هفت‌بند گزنه آبی ۸۸۵
عدس ۸۱۵	علف گربه ۱۲۴۱	علف‌قوش ارسبارانی ۲۵۰
عدس مر ۸۵۰	علف مار ۱۲۵	عناب ۹۳۵
عدس‌الملک ۸۵۰	علف مار ایلامی ۱۲۶	عنبرسائل ۴۶۲
عروس چمن‌زار ۹۶۵	علف مار بادکنکی ۱۲۶	عنصل ۶۳۶
عروس چمن‌زار اروپایی ۹۶۴	علف مار برگ‌دار ۱۲۶	غار گیلانی ۹۷۲
عروس‌سنگ ۹۰۹	علف مار بغدادی ۱۲۶	غاغت ۹۴۲
	علف مار بلوچستانی ۱۲۶	غان ۶۴
	علف مار پنج رگبری ۱۲۶	غلبلیب ۴۹
عروس سنگ طلایی ۹۰۹		

فاشرا ۳۴۶	فندق بیزانسی ۳۱۱	کاج سنگی ۸۶۰
فاشرای زیر ۳۴۵	فندق قسطنطنیه‌ای ۳۱۱	کاج‌ها ۸۶۰
فتیله‌ای ۵۴۱	فندق کبیر ۳۱۱	کاجیره ۲۱۷
فراسیون ۵۱۰، ۵۱۱، ۵۱۲	فوفل ۱۳۰۵	کارتوس ۱۰۱۶
فراسیون آبی ۵۰۹	فوکا ۱۰۴۵، ۱۰۴۷	کارده ۴۳
فراسیون آسای سیاه ۴۸۲	فوکائی ۱۰۴۵	کاردی ۸۶۸
فراسیون ایرانی ۵۱۲	قازیاغی ۱۱۷۹	کاروان‌کش ۸۷۷، ۸۷۹
فراسیون بنفش ۵۱۲	قاسنی ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۶	کاروان‌کش ارسبارانی ۸۷۹
فراسیون پهن‌دندان ۵۱۲	قاشقک ۵۶۶	کاروان‌کش ارمنستانی ۸۷۹
فراسیون حلبی ۵۱۲	قاشق‌واش ۷	کاروان‌کش تبریزی ۸۷۹
فراسیون خویشاوند ۵۱۲	قدح مریم ۱۱۹۶	کاروان‌کش خراسانی ۸۷۹
فراسیون رفیع ۵۱۲	قدومه ۳۴۴	کاروان‌کش رودباری ۸۷۹
فراسیون قلبی ۵۱۲	قدومه شهری ۳۴۴	کاروان‌کش زرافشانی ۸۷۹
فراسیون کوهستانی ۵۱۲	قدومه شیرازی ۳۴۴	کاسنی ۲۲۶
فراسیون گل ریز ۵۱۲	قرص کمر ۱۳۰۴	کاسه گل سفید ۵۳۷
فراسیون ناجوردندان ۵۱۲	قره‌تاج ۷۸۲	کاسه گل کازرونی ۵۳۷
فراسیون آسا ۴۸۴	قره‌قات ۴۵۸	کافشه ۲۱۷، ۲۲۹
فراسیون آسای کجوری ۴۸۴	قره‌قاط ۳۹۱	کافوری ۱۵۶
فراوشم مکن ۸۲	قلب شناور ۴۱۷	کاکائو ۱۱۱۵
فرش منجوقی ۴۸۰	قلیا ۱۷۳	کاکنچ ۱۱۱۰
فرفیون ۳۹۴	قمیش ۴۲۹	کاکوتی ۵۹۰، ۵۹۲
فرفیون زگیل‌دار ۳۹۶	قنطوریون ۴۱۵	کاکوتی ایرانی ۵۹۱
فرفیون کنگره‌ای ۳۹۳	قنطوریون خراسانی ۴۱۵	کاکوتی کوهی ۵۸۹
فرفیون هندی ۳۹۵	قنطوریون زیبا ۴۱۵	کاملیا ۱۱۲۲
فرنجمشک ۵۱۲، ۱۲۴۸	قنطوریون صغیر ۴۱۴، ۴۱۵	کاه مکی ۴۳۳
فک ۱۰۴۵، ۱۰۴۶	قنطوریون گل ریز ۴۱۵	کاهو ۲۵۵
فلفل دلمه‌ای ۱۰۷۸، ۱۰۷۹	قهوه ۱۰۰۶، ۱۰۱۰	کاهوی خاردار ۲۵۶
فلفل سبز ۱۰۷۸، ۱۰۷۹	قیاق ۴۲۸	کاهوی خوراکی ۲۵۵
فلفل سیاه ۸۶۳، ۸۶۴	قیج لویبایی ۱۲۷۵	کاهینه ۲۱۴، ۲۱۵
فلفل فرنگی ۱۰۷۸	قیسی ۹۵۰، ۹۸۸	کاهینه وازگون ۲۱۵
فلفل قرمز ۱۰۷۸	قیطانی ۴۱	کبابه ۸۶۲، ۸۶۳
فلفلک ۱۱۰۱	کاج بادامی ۸۶۰	کبابه چینی ۸۶۲، ۸۶۳
فلوس ۹۴	کاج جنگلی ۸۶۱	کَبَر ۱۲۱
فندق ۳۰۹	کاج چتری ۸۶۰	کبوده ۱۰۴۱

کمان ۶۳۸، ۶۳۹	کریا ۹۷۱	کمای ایلامی ۱۱۸۱
کمان مسهل ۶۳۸	کرل ۱۲۱۲	کمای بادبزی ۱۱۸۱
کمان هندی ۱۱۲۶	کرل جاشیری ۱۲۱۲	کمای بادغیسی ۱۱۸۱
کمان هندی خوابیده ۱۱۲۵	کشمش کولی ۶۴۲	کمای بیابانی ۱۱۸۱، ۱۲۲۸
کمان هندی سه حجره‌ای ۱۱۲۷	کک کش ۲۶۶	کمای بینالودی ۱۱۸۱
کنانی تماشایی ۱۰۶۲	کک کش بیابانی ۲۶۷	کمای ترکستانی ۱۱۸۱
کنانی رایج ۱۰۶۲	کک کش گرمسیری ۲۶۹	کمای ترکمنستانی ۱۱۸۱
کنوس ۵۶	کک کش مریم گلی ۲۶۹	کمای جندقی ۱۱۸۱
کتیرای زرد ۷۸۹	کک کش معمولی ۲۶۹	کمای جنگلی ۱۲۲۰
کتیرای سفید ۷۸۹	کک گریز ۲۴۳	کمای جنگلی گلستانی ۱۲۲۰
کدو ۳۵۶	کلاجوک ۲۹۶	کمای چرخه‌ای ۱۱۸۲
کدوی تنبل ۳۵۸، ۳۵۶	کلاغک ۶۳۰	کمای خوئی ۱۱۸۱
کدوی حلوائی ۳۵۸، ۳۵۷	کلاغک پابند ۶۳۰	کمای خوزستانی ۱۱۸۲
کدوی رشتی ۳۵۷	کلاغک پری ۶۳۰، ۶۲۹	کمای رباط سفیدی ۱۱۸۲
کدوی مسمائی ۳۵۸	کلاغک صخره‌روی ۶۳۰	کمای سازویی ۱۱۸۲
کدوی مسمایی ۳۵۷	کلاغک ظریف ۶۳۰	کمای ساورزی ۱۱۸۱
کدوی مومی ۱۲۹۸	کلاغک قفقازی ۶۳۰	کمای سرحدی ۱۱۸۲
کرت ۶۹۱	کلاغک کردی ۶۳۰	کمای سیدحاج‌الدینی ۱۱۸۲
کرتکی ۴۳۷	کلاغک گرگانی ۶۳۰	کمای شرقی ۱۱۸۱
کرته ۴۳۷	کلاغک‌ها ۶۳۰	کمای شکننده ۱۱۸۱
کرچک (نام محلی)	کلاکی ۱۲۱۹	کمای شهواری یا شاهواری ۱۱۸۲
کرسنه ۸۴۶	کلیوره ۵۷۵، ۵۷۶	کمای صخره‌روی ۱۱۸۱
کرسوم ۱۱۹۳	کلزا ۳۱۴	کمای طبسی ۱۱۸۲
کرسون ۱۲۳۰	کلم اروپایی ۳۱۹	کمای ظریف ۱۱۸۱
کرف ۱۲۸۴	کلم معمولی ۳۱۶	کمای غلاف‌دار ۱۱۸۱
کرفس ۶۸۹، ۱۲۰۰، ۱۲۰۱	کلماتیس ۹۱۸	کمای کاشانی ۱۱۸۱
کرفس جنگلی ۱۲۲۰	کلماتیس سفید ۹۲۱	کمای کپت‌داغی ۱۱۸۱
کرفس زراعی ۱۱۴۹	کلپو ۳۸۳	کمای کوه پاریز ۱۱۸۱
کرفس سفید ۱۲۱۸	کلوس ۱۲۱۹	کمای گچ‌دوست ۱۱۸۱
کرفس کوهی ۱۲۱۹	کلیر ۱۲۰	کمای لاله‌زاری ۱۱۸۱
کرفس وحشی ۱۱۴۹	کما ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۲۲۱	کمای لوتی ۱۱۸۱
کرقیچ ۲۴۹	کما کندل ۱۱۷۲	کمای معطر ۱۱۸۱
کرگزته ۸۸۸	کمای ایرانی ۱۱۸۱	کمای موین ۱۲۲۰
کروسه ۹۶	کمای ایرانی ۱۱۸۷	کمای هزارمسجدی ۱۱۸۱

کنار ۹۳۹	کیسه کشیش ۳۲۰	گزنه تویی ۱۲۳۸
کنار هندی ۹۳۶	کیش ۳۳	گزنه دوپایه ۱۲۳۶
کنجد ۸۵۵	کیوی ۲	گزنه رومی ۱۲۳۸
کندر ۱۲۹۴	گاردنیا ۱۰۱۳	گزنه سفید ۴۹۹
کندل آذربایجانی ۱۱۷۳	گرم زنگی ۱۷۶	گزنه سگ ۱۲۳۹
کندل افغانی ۱۱۷۳	گازرخ ۷۱۸	گزنه سا ۵۰۵، ۴۹۹
کندل خراسانی ۱۱۷۳	گاسه گل ۵۳۶	گزنه سبزی ارمنستانی ۵۰۵
کندل خزری ۱۱۷۳	گالش انگور ۴۵۸، ۴۵۷	گزنه سبزی زرد ۵۰۲
کندل زرد ۱۱۷۳	گالش انگور تیره گل ۴۵۹	گزنه سبزی ساقه آغوش ۵۰۱
کندل صمغ دار ۱۱۷۳	گالش انگور خراسانی ۴۵۹	گزنه سبزی قرمز ۵۰۴
کندل صمغی ۱۱۷۳	گالش انگور شرقی ۴۵۹	گزنه سبزی کوهسری ۵۰۵
کندل کوهی ۱۱۷۳	گالش انگور صخره زری ۴۵۹	گزنه سبزی نمدی ۵۰۵
کنف ۶۶۵	گالش انگور طلایی ۴۵۹	گشنیز ۱۱۶۶، ۱۱۶۸، ۱۲۱۷
کنگر خوراکی ۲۴۶	گالش انگور قرمز ۴۵۹	گشنیزک ۱۱۵۱، ۱۱۵۲
کنگر صحرایی ۲۲۸	گاو زبان ۶۸	گشنیزک شعاعی ۱۱۵۲
کنگر علوفه ای ۲۴۶	گاو پنبه ۶۵۳	گل اروانه ۵۹۵
کنگر فرنگی ۲۳۲	گاو دانه ۸۴۶	گل اروانه البرزی ۵۹۵
کنگر هرز ۲۲۸	گاورس ایتالیایی ۴۵۱	گل اروانه آرومانی ۵۹۵
کهلپک اوتی ۵۸۰، ۵۸۱	گاو زبان آسا ۸۴	گل اروانه بزقی ۵۹۵
کهن دار ۴۲۵	گاو زبان ایتالیایی ۷۸	گل اروانه تورانی ۵۹۵
کهور ۷۰۰، ۷۰۱، ۷۰۲	گردو ۴۷۳	گل اروانه خاکستری ۵۹۵
کهورک ۷۰۲	گرز ۱۱۳۷، ۱۱۳۸	گل اروانه زیبا ۵۹۵
کوام کوآت ۱۰۳۱	گرگ تیغ ۱۰۹۲	گل اروانه کابلی ۵۹۵
کوت کوتی ۵۲۰	گرمک ۳۵۲، ۳۵۳	گل اروانه کوه پیغمبر ۵۹۵
کور ۱۲۱	گریپ فروت ۱۰۲۷	گل اروانه یزدی ۵۹۵
کور آوینز ۱۱۹	گز انگبین ۷۸۹	گل استکانی ۱۱۰
کور گوشتی ۱۱۹	گز خوانسار ۷۸۹	گل استکانی خوراکی ۱۰۹
کور گز ۱۱۱۷	گز روغنی ۷۱۸	گل انگشتانه ۱۰۵۷، ۱۰۶۳
کونکار ۷۷۴	گز شاهی ۱۱۱۷	گل انگشتانه ۴۸۱
کولا ۱۳۱۱	گز علفی ۴۰۶	گل انگشتانه درختی ۱۰۶۳
کوله خاس ۶۳۴	گز انگبین ۸۷۹	گل آهو ۱۰۳۰، ۱۰۳۱
کوله خیر ۵۹۳	گز دوپایه ۱۱۱۹	گل برفی ۱۸
کوه بنگ ۱۰۸۸	گز روغن چوب طبعی ۷۱۶	گل بی صبر ۶۰
کیسه چوپان ۳۴۳	گزنه ۱۲۳۶، ۱۲۳۹	گل بی صبر زینتی ۵۹

گل عسلی ۷۱	گل راعی زاگرسی ۴۶۶	گل تویی ۴۲۶
گل عسلی رنگین ۷۰	گل راعی زوفایی ۴۶۶	گل جالیز سفید ۷۶۱
گل قاصد ۲۸۸، ۲۲۸	گل راعی صخره‌زی ۴۶۶	گل جالیزی ۷۶۰
گل قاصد کپه کوچک ۲۸۷	گل راعی عراقی ۴۶۶	گل چایی ۴۶۶
گل قبرآرا ۵۶	گل راعی علف بیدی ۴۶۶	گل حسرت ۶۰۶، ۶۲۳
گل گاوزبان ۷۷	گل راعی فردار ۴۶۶	گل حسرت آذری ۶۲۳
گل گاوزبان اروپایی ۷۲	گل راعی کردستانی ۴۶۶	گل حسرت برفی ۶۲۴
گل گاوزبان ایرانی ۷۷	گل راعی کرکی ۴۶۶	گل حسرت برگ پهن ۶۲۳
گل گلاب ۹۹۶	گل راعی کرمانشاهی ۴۶۶	گل حسرت جوانه‌دار ۶۲۳
گل گندم ۲۲۱، ۲۲۳	گل راعی لرستانی ۴۶۶	گل حسرت دامنه‌ای ۶۲۳
گل گندم آبی ۲۱۹	گل راعی مازندرانی ۴۶۶	گل حسرت رنگارنگ ۶۲۴
گل گندم زرد ۲۲۲	گل راعی مزرعه‌روی ۴۶۶	گل حسرت زعفرانی ۶۲۳
گل گندم طلایی ۲۱۸	گل راعی مقدس ۴۶۶	گل حسرت زیبا ۶۲۳
گل ماهور اروپایی ۱۰۶۳، ۱۰۶۷	گل راعی مودار ۴۶۶	گل حسرت سفید ۶۲۳
۱۰۶۹	گل ساعتی ۸۱۸، ۸۵۲، ۸۵۳	گل حسرت سه برگ ۶۲۴
گل محمدی ۹۹۶	گل ساعتی گوشتی‌رنگ ۸۵۳	گل حسرت شیرازی ۶۲۴
گل مردابی ۴۱۷	گل سپاس ۴۱۶، ۴۱۷	گل حسرت غول‌آسا ۶۲۳
گل مریم ۲۰	گل سپاس آبی ۴۱۶	گل حسرت قفقازی ۶۲۴
گل مغربی ۷۳، ۷۵۵	گل سپاس استبرقی ۴۱۶	گل حسرت کوهستانی ۶۲۳
گل میمونی جویباری ۱۰۶۶	گل سپاس جویباری ۴۱۶	گل حضرتی ۶۲۳
گل میمونی سازوئی ۱۰۶۴	گل سپاس دریای سیاه ۴۱۶	گل حنا ۵۹
گل میمونی سازوئی ۲۸۵	گل سپاس سرماپسند ۴۱۶	گل خروسک ۹۱۴
گل میمونی سایه پسند ۱۰۶۶	گل سپاس صلیبی ۴۱۵	گل خورشیدی ۲۵۸
گل میمونی شیاردار ۱۰۶۴	گل سپاس کوهستانی ۴۱۶	گل داودی ۵۴۵
گل میمونی شیاردار ۲۸۵	گل سپاس لاله‌زاری ۴۱۶	گل راعی ۴۶۶
گل نگین ۶۲۶	گل سپاس مفروش ۴۱۶	گل راعی ارمنستانی ۴۶۶
گل یخ ۱۰۸	گل سپاس هفت پاره ۴۱۶	گل راعی آفتابی ۴۶۶
گلای ۹۶۰، ۹۸۸، ۹۹۰	گل سپاسی ۴۱۷	گل راعی بین‌النهرینی ۴۶۶
گلای برگ بیدی ۹۹۰	گل سپاسی چتری ۴۱۷	گل راعی چهارباله ۴۶۶
گلای بی‌کرک ۹۹۰	گل سپاسی قفقازی ۴۱۷	گل راعی چهارگوشه ۴۶۶
گلای ترکمنی ۹۹۰	گل سپاسی مژه‌دار ۴۱۷	گل راعی خطی ۴۶۶
گلای خزری ۹۹۰	گل سگ ۹۹۲	گل راعی درختچه‌ای ۴۶۴
گلای سنجدی ۹۹۰	گل شرابی ۱۰۶	گل راعی دوگنبدانی ۴۶۶
گلای سوری ۹۹۰	گل شهناز ۴۶۶	گل راعی دیهیمی ۴۶۶

گل‌ریز شیرازی ۹۹۰	گل‌ریز موردی ۵۹۵	گوش موش طیبی ۱۲۳۴
گل‌لابی قرمز ۹۸۸	گلک ۵۹۵	گوش‌بره ۵۴۱
گل‌لابی کندوانی ۹۹۰	گلک ایرانی ۵۹۵	گوش‌بره ایرانی ۵۴۲
گل‌لابی گرگانی ۹۹۰	گلک بشاگردی ۵۹۵	گوش‌بره برگ پهن ۵۴۲
گل‌لابی مازندرانی ۹۹۰	گلک موردی ۵۹۵	گوش‌بره بنفش ۵۴۲
گل‌لابی نطنزی ۹۸۸	گل محمدی ۹۹۷	گوش‌بره پشمالو ۵۴۲
گلپسر ۱۱۹۲، ۱۱۹۳، ۱۱۹۴، ۱۲۳۱	گلنار ۹۱۲	گوش‌بره تماشایی ۵۴۲
گلپر آب اسکی ۱۱۹۳	گلیسین ۸۵۰	گوش‌بره خراسانی ۵۴۲
گلپر اربیلی ۱۱۹۴	گلی‌ناز ۷۰۳	گوش‌بره سرنیزه‌ای ۵۴۲
گلپر ارسبارانی ۱۱۹۴	گم آمونیاک ۱۱۷۳	گوش‌بره سروستانی ۵۴۲
گلپر اسالمی ۱۱۹۴	گنجر ۷۸۹	گوش‌بره صخره‌روی ۵۴۲
گلپر برفی ۱۱۹۳	گندکما ۱۱۸۵، ۱۱۸۱	گوش‌بره طناز ۵۴۲
گلپر برگ شقایلی ۱۱۹۴	گندلوبیا ۸۲۹	گوش‌بره عراقی ۵۴۲
گلپر تفلیسی ۱۱۹۳	گندلوبیای خراسانی ۸۲۹	گوش‌بره قرمز ۵۴۱
گلپر تهرانی ۱۱۹۳	گندم ۴۵۴	گوش‌بره قفقازی ۵۴۲
گلپر جنگلی ۱۱۹۴	گندم سیاه ۸۸۱	گوش‌بره کردی ۵۴۲
گلپر دماوندی ۱۱۹۳	گندمک رایج ۱۴۵	گوش‌بره کوهستانی ۵۴۱
گلپر کوهستانی ۱۱۹۳	گندنا ۶۱۴	گوش‌بره گج‌دوست ۵۴۲
گلپر گرجستانی ۱۱۹۴	گندنایی ۳۱۳	گوش‌بره گیلانی ۵۴۲
گلپر گرگانی ۱۱۹۳	گندواش ۱۹۸، ۱۹۵	گوشوارک ۱۵۱
گلپرسا ۱۲۳۰	گنه گنه ۱۰۰۵	گوشوارک اروپایی ۱۵۰
گلپرسای برگ کلیوی ۱۲۳۰	گواوا ۷۳۳	گوشوارک زگیلی ۱۵۱
گلپرک ۱۲۳۱	گوجه ۹۸۱	گوشوارک مخملی ۱۵۱
گلپرک عراقی ۱۲۳۱	گوجه برغانی ۹۸۷	گوگولا ۱۲۹۶
گلپرک غده‌دار ۱۲۳۱	گوجه درختی ۹۸۷	گون ۷۸۹، ۸۵۰
گلپرک چسبانک ۱۲۳۱	گوجه فرنگی ۱۰۹۳	گون پنبه‌ای ۷۸۹
گلدر ۵۳۶	گوجه قطره طلا ۹۸۷	گون زرد ۷۸۹
گلرنگ ۲۱۷	گوجه وحشی ۹۸۷	گویج ۹۵۷، ۹۶۰
گلرنگ زرد ۲۱۶	گورگیا ۴۲۸	گیاهان بی‌گل ۱۲۷۶
گلرنگ مقدس ۲۱۵	گوش‌بره ایرانی ۵۴۱	گیاهان گلدار ۱
گل‌ریز ۵۹۵	گوش‌بره زرد ۵۴۱، ۵۴۲	گیس چسبک ۱۲۳۱، ۱۲۳۲
گل‌ریز ایرانی ۵۹۵	گوش‌بره غده‌دار ۵۴۰، ۵۴۱	گیس چسبک شعاعی ۱۲۳۲
گل‌ریز بشاگردی ۵۹۵	گوش‌بره قرمز ۵۴۰	گیس چسبکی ۱۲۲۱
	گوش خرگوش گرد ۱۱۶۰	گیس چسبکی حلبی ۱۲۲۱

ماستونک زاپنی ۱۲۳۰	لیوک ۹۸۸	گیس میماسی ۱۲۳۱
ماستونک شاهی ۱۲۳۰	لعل کوهستان ۱۲۲۲	گیش برگ ۳۶
ماستونک ظریف ۱۲۳۱	لگجی ۱۲۱	گیشدر ۵۶
ماستونک گل گره‌ای ۱۲۳۰	لوئی ۱۱۳۷، ۱۱۳۸	گیشدر پیچ ۵۶
ماستونک ناجور برگ ۱۲۳۰	لوئی جنوبی ۱۱۳۷	گیلاس ۹۵۲، ۹۵۴، ۹۵۵، ۹۸۸
ماستونک نازک برگ ۱۲۳۰	لویبا ۸۲۶	گیلاس زمستانی ۱۱۱۰
ماش ۸۴۷	لوییای چشم بلیلی ۸۴۹	گیلاس مجلسی ۱۱۰۱
ماشک ۸۴۶	لوییای خاردار ۸۵۰	لادن ۱۱۳۵
ماشک قلوهای ۷۸۴	لوییای درختی ۸۳۲	لاله سرنگون ۶۲۶
ماگنولیای تابستانه ۶۵۲	لوییای روغنی ۸۰۴	لاله عباسی ۷۳۷
ماگنولیای سفید ۶۵۲	لور ۷۰۷	لاله مردابی ۷۳۸، ۷۴۱
مامیران ۷۶۸	لوز هندی ۱۷۶	لاله مردابی زرد ۷۴۱
مامیسا ۷۶۲	لول ۷۰۷	لاله مردابی سفید ۷۴۰
مای مرز ۳۶۶	لیف ۳۶۰	لاله واژگون ۶۲۶
مایه پنیر ۱۱۰۸، ۱۱۰۹	لیم ۷۶	لباشیر ۵۴
متامتی ۴۶۴	لیمو سنگی ۱۰۱۷، ۱۰۲۲	لب خرگوشی ۵۹۵
محب ۹۵۳، ۹۵۴	لیمو مکزیکی ۱۰۱۶	لب خرگوشی ۵۹۵
مخلصه ۲۸۱، ۲۸۵، ۲۸۶، ۱۰۶۶	لیموتش ۱۰۱۶، ۱۰۱۷، ۱۰۲۲	لب خرگوشی آزادبری ۵۹۵
مرجانی ۱۳۹	لیموسنگی ۸۸۱	لب خرگوشی چرمی رنگ ۵۹۵
مرجی ۸۱۵	لیموشیرین ۱۰۲۱	لب خرگوشی درشت ۵۹۵
مردم گیاه ۱۰۹۴	لیموعمانی ۱۰۱۶	لب خرگوشی شاهرودی ۵۹۵
مرزنجوش ۵۳۴	مارچوبه ۶۲۰، ۶۲۱	لب خرگوشی کابلی ۵۹۵
مرزنگوش ۵۳۴، ۵۸۷	مارچوبه ایرانی ۶۲۲	لب خرگوشی کندوانی ۵۹۵
مرزه ۵۶۲، ۵۶۳	مارچوبه چرخ‌های ۶۲۲	لبیدیسی ۴۸۲
مرزه آذربایجانی ۵۶۴	مارچوبه شور دوست ۶۲۲	لبیدیسی بوته‌ای ۴۸۲
مرزه افغانی ۵۶۴	مارچوبه قفقازی ۶۲۲	لبیدیسی جنوبی ۴۸۲
مرزه آناتولی ۵۶۴	مارچوبه گج دوست ۶۲۱	لبیدیسی رونده ۴۸۰
مرزه بختیاری ۵۶۴	مارزبان ۱۲۸۶	لبیدیسی رونده ۴۸۲
مرزه پرویی ۵۶۴	مارونگ ۱۷۳	لبیدیسی شرقی ۴۸۲
مرزه تالش ۵۶۴	مازیرون ۱۱۲۴	لبیدیسی گسترده ۴۸۰
مرزه جنگلی ۵۶۴	مازوج ۴۰۶	لبیدیسی گسترده ۴۸۲
مرزه جور برگ ۵۶۴	ماستونک ۱۲۳۰	لبیدیسی منگوله‌ای ۴۷۹، ۴۸۲
مرزه خوزستانی ۵۶۱، ۵۶۳، ۵۶۴	ماستونک بلوچی ۱۲۳۰	لبیدیسی همدانی ۴۷۹، ۴۸۲
مرزه سفید ۵۶۴	ماستونک زرد ۱۲۳۰	لپه ۷۹۵

مریم گلی کرکدار ۵۵۸	مریم گلی پرچم بلند ۵۵۸	مرزه سنبله‌ای ۵۶۴
مریم گلی کرمانشاهی ۵۵۷	مریم گلی پرساقه ۵۵۸	مرزه سهندی ۵۶۴
مریم گلی کندی ۵۵۸	مریم گلی پرسپولیسی ۵۵۸	مرزه صخره‌روی ۵۶۴
مریم گلی کم‌برگ ۵۵۸	مریم گلی پشمالو ۵۴۹	مرزه صخره‌زی ۵۶۴
مریم گلی کوتاه سنبله ۵۵۸	مریم گلی پنبه‌ای ۵۴۹	مرزه کلاری ۵۶۴
مریم گلی گرمسیری ۵۵۷	مریم گلی ترکه‌ای ۵۵۸	مرزه کوهی ۵۶۴
مریم گلی گل‌درشت ۵۵۸	مریم گلی تفتانی ۵۵۸	مرزه گل‌درشت ۵۶۴
مریم گلی لاله‌زاری ۵۵۸	مریم گلی تماشایی ۵۵۷	مرزه‌سا ۵۹۴
مریم گلی لب‌زرد ۵۵۸	مریم گلی جنگلی ۵۵۰	مرغ ۴۳۴
مریم گلی لبه‌دار ۵۵۸	مریم گلی جنوبی ۵۵۸	مرمرشک ۵۵۷
مریم گلی لرستانی ۵۵۷	مریم گلی چسبنک ۵۵۰	مرهمی ۱۲۰۵
مریم گلی لوله‌ای ۵۵۱، ۵۵۸	مریم گلی حلبی ۵۵۸	مریم ۲۰
مریم گلی مازندرانی ۵۵۸	مریم گلی خاردار ۵۵۶، ۵۵۸	مریم کوهی ۴۱۷
مریم گلی مرتفع ۵۵۷	مریم گلی خراسانی ۵۵۷	مریم کوهی خراسانی ۴۱۷
مریم گلی مزرعه‌روی ۵۵۸	مریم گلی خلیجی ۵۵۸	مریم گلی ۵۵۴، ۵۵۷
مریم گلی مسقطی ۵۵۸	مریم گلی خویی ۵۵۷	مریم گلی آذربایجانی ۵۵۷
مریم گلی مشهدی ۵۵۸	مریم گلی دارویی ۵۵۲	مریم گلی ارغوانی ۵۵۸
مریم گلی مصری ۵۴۷	مریم گلی رودباری ۵۵۸	مریم گلی ارومیه‌ای ۵۵۸
مریم گلی نخجوانی ۵۵۷	مریم گلی سبز ۵۵۸	مریم گلی استثنایی ۵۵۷
مریم گلی هرز ۵۵۸	مریم گلی سفید ۵۵۷	مریم گلی استرالیایی ۵۵۸
مریم گلی هندی ۵۵۷	مریم گلی سنندجی ۵۵۸	مریم گلی اصفهانی ۵۵۸
مریم گلی یخچالی ۵۵۷	مریم گلی سهندی ۵۵۸	مریم گلی اقلیدی ۵۵۸
مریم گلی یکساله ۵۵۸	مریم گلی سوری ۵۵۸	مریم گلی البرزی ۵۵۸
مریم نخودی ۵۷۵، ۵۷۶، ۸۹۸	مریم گلی سیخک‌دار ۵۵۷	مریم گلی ایلامی ۵۵۸
مریم نخودی باتلاقی ۵۷۵، ۵۷۷	مریم گلی شاخ‌گوزنی ۵۵۷	مریم گلی باغی ۵۵۲
مریم نخودی بلوچستانی ۵۷۵	مریم گلی شاخه‌کرکی ۵۵۸	مریم گلی بختیاری ۵۵۷
مریم نخودی بوته‌ای ۵۷۴	مریم گلی شکننده ۵۵۸	مریم گلی برگه‌دار ۵۵۷
مریم نخودی تفتانی ۵۷۵، ۵۷۸	مریم گلی طبسی ۵۵۸	مریم گلی بزمانی ۵۵۷
مریم نخودی جنگلی ۵۷۵	مریم گلی فروتن ۵۵۷	مریم گلی بلند ۵۵۷
مریم نخودی خزری ۵۷۵	مریم گلی فلسطینی ۵۵۸	مریم گلی بلوچستانی ۵۵۸
مریم نخودی دارابی ۵۷۵	مریم گلی فنجانی ۵۵۸	مریم گلی بلوطستانی ۵۵۷
مریم نخودی رفیع ۵۷۵	مریم گلی قوچانی ۵۵۷	مریم گلی بنفش ۵۵۸
مریم نخودی شرقی ۵۷۵	مریم گلی کابلی ۵۵۸	مریم گلی بوته‌ای ۵۵۸
مریم نخودی شن‌دوست ۵۷۵	مریم گلی کاروانداری ۵۵۸	مریم گلی بیابانی ۵۵۷

میریم نخودی شیرازی ۵۷۵	موچه ۳۳۱	مینای دیررس ۲۸۱
میریم نخودی طنناز ۵۷۴	موخور ۶۴۱	مینای رایج ۲۸۶
میریم نخودی عراقی ۵۷۵	مورخوش ۵۸۷	مینای زبانکی ۲۸۱
میریم نخودی فرنجمشکی ۵۷۵	مورد ۷۳۱	مینای سروسناتی ۲۸۱
میریم نخودی کوهسری ۵۷۵	مورد آبادانی ۱۲۴۳	مینای سفیدرفی ۲۸۱
میریم نخودی گل ریز ۵۷۵	مورد کاذب ۱۰۳۳	مینای سه دندانهای ۲۸۲
مستور خوابیده ۲۴۰	موز ۷۲۰	مینای سیاه بیشه‌ای ۲۸۱
مستور سفید ۲۳۹	موسیر ۶۱۲، ۶۱۳	مینای شانه‌ای ۲۸۱
مشک ۶۸۹	موبین گشنیز ۱۲۱۷	مینای شاه اسپرمی ۲۸۱
مشک طرامشک ۵۸۹	میخک هندی ۷۲۷، ۱۲۰۲	مینای شاهرودی ۲۸۲
مشکجه ۹۹۴	میش ترشک ۸۹۵	مینای شورروی ۲۸۲
مشگک ۱۲۱۴	مینا ۲۸۱	مینای شیرازی ۲۸۲
مشگک بادبزنی ۱۲۱۴	مینای آذری ۲۸۱	مینای صخره‌ای ۲۸۱
مشگک بکری ۱۲۱۴	مینای استنبابی ۲۸۱	مینای صخره‌زی ۲۸۲
مصطکی ۲۷	مینای اصفهانی ۲۸۱	مینای قرمز ۲۸۱
مصفا ۲۵۲	مینای البرزی ۲۸۱	مینای قره‌باغی ۲۸۱
مصفای برگ بیدی ۲۵۳	مینای بجنوردی ۲۸۱	مینای کیت‌داغی ۲۸۲
مصفای زرد چوبه‌ای ۲۵۴	مینای بختیاری ۲۸۱	مینای کوهسری ۲۸۱
معین‌التجاری ۱۲۴۳، ۱۲۴۴	مینای بوته‌ای ۲۸۱	مینای لاله‌زاری ۲۸۱
مفرح ۵۲۶	مینای پامیری ۲۸۱	مینای ماکوئی ۲۸۲
مقات ۱۳۱۲	مینای پرکپه ۲۸۲	مینایی ۲۹۷
مقل ۱۲۹۶	مینای پرکپه برگ نقره‌ای ۲۸۲	مینایی بیرجندی ۲۹۷
مک ۸۰۶	مینای پرکپه دو دره‌ای ۲۸۲	مینایی نیشابوری ۲۹۷
مکرزن ۷۰۷	مینای پرکپه شمیرانی ۲۸۲	ناترک ۱۰۵۲
ممرز ۳۰۸	مینای تبریزی ۲۸۲	ناجورچترک ۱۲۰۹
منداب ۳۲۸	مینای ترکمنستانی ۲۸۲	ناخنک ۷۸۷
مندارچه ۷۴۹	مینای ترکیه‌ای ۲۸۲	نارگیل ۷۶۳
منگری ۲۹۶، ۲۹۷	مینای تکایی ۲۸۲	نارنج ۱۰۱۷
منگله ۶۰۶	مینای تک‌گل ۲۸۲	نارنگی ۱۰۲۵، ۱۰۲۶
مهر سلیمان ۶۳۲	مینای چمنی ۲۰۸، ۲۱۰	نارون قرمز ۷۴۱
مهر سلیمان افلاطونی ۶۳۲	مینای خاکستری ۲۸۱	ناز باتلاقی ۱۰۵۵
مهر سلیمان شرقی ۶۳۱	مینای خراسانی ۲۸۱	ناگرد ۴۳۳
مهر گیاه ۱۰۹۴، ۱۰۹۵	مینای دماوندی ۲۸۱	نانخواه ۱۲۰۷
موبر ۵۴	مینای دنایی ۲۸۱	نخل ایرانی ۷۶۴

نخل دندانه اره‌ای ۱۲۹۳	نیلوفر ۳۰۵	همیشه بهار ایرانی ۲۱۲
نخود ۷۹۴	نیلوفر آبی زرد ۷۴۱	همیشه بهار بالدار ۲۱۲
نخود آبگوشتی ۷۹۴	نیلوفر آبی سفید ۷۴۰	همیشه بهار سه باله ۲۱۲
نخودسبز ۸۲۸	نیلوفر رونده ۳۰۴	همیشه بهار شیرازی ۲۱۲
نخودفرنگی ۸۲۸	هزار برگ ۶۹۵	همیشه بهار فلسطینی ۲۱۲
الندری ۱۰۰۵	هزاربرگ سنبله‌ای ۴۵۹	همیشه بهار مقدس ۲۱۲
نرگس ۱۹	هفت برگ ۱۱۲۴	هندل ۱۰۰۰
نرم‌دار ۱۱۳۳	هفت بند اروپایی ۸۸۴	هندوانه ۳۴۹
نرم‌دار ۸۸۲	هفت بند بیشه‌زاری ۸۸۵	هندوانه ابوجهل ۳۴۷
نسترن زرد ۹۹۴	هفت بند جنگلی ۸۸۵	هونه‌چوئه ۸۵، ۷۱
نسترن شیرازی ۹۹۴	هفت بند دوزیست ۸۸۲	هواشکن ۷۱
نسترن کوهی ۹۹۴	هفت بند هلویی ۸۹۱	هوفاریقون ۴۶۶
نسترن وحشی ۹۹۲	هفت‌بند برگ ترشکی ۸۸۹	هوم ۳۸۸
نسترن وحشی گل سگ، ۹۹۴	هفت‌بند برگ‌بیدی ۸۸۹	هوما ۳۸۸
نعناع ۶۰۴، ۵۲۲، ۵۱۸، ۴۸۷	هفت‌بند بی‌کرک ۸۸۶	هویج ۱۱۷۱
نعناع چمنی ۵۴۵، ۵۴۴	هفت‌بند نرم ۸۹۰	هویج بیابانی ۱۲۱۵
نعناع چمنی پاره‌پاره ۵۴۵	هفت کول ۱۳۲	هویج تیغی ۱۲۳۰
نعناع زیبا ۴۸۷، ۴۸۶	هل ۱۳۱۴، ۱۲۶۵	هویج خودروی ۱۱۶۹
نعناع زیبای کوچک ۴۸۷	هل سیاه ۱۳۱۴	هویج ریش‌دار ۱۱۷۱
نعناع زیبای گل درشت ۴۸۵	هاله ۹۸۷	هویج ساحلی خزری ۱۱۷۱
نعناع فلفلی ۵۲۲، ۵۱۸	هلو ۹۸۴، ۹۸۶، ۹۸۷، ۹۸۸	هویج فرنگی ۱۱۷۱
نعناع گربه‌ای ۵۲۳	هلوی بشقابی ۹۸۷، ۹۸۶	هویج قبرسی ۱۱۷۱
نمدار ۸۸۲، ۱۱۳۳	هلوی هسته جدا ۹۸۶	هویج کوتاه چتر ۱۱۷۱
نوئل ۸۵۹	هلوی هسته ناچدا ۹۸۶	هویج کوهی ۱۲۰۹
نوروزک ۵۵۸	هلبله ۱۷۷، ۱۲۹۷	هویج کوهی ایرانی ۱۲۰۹
نوش ۳۶۷	هلبله زرد ۱۷۷	هویج گنوبی ۱۱۷۱
نوک لک لکی هرز ۴۱۸	هلبله سیاه ۱۷۷	هویج منقوط ۱۱۷۱
نوک لک‌لکی معطر ۴۱۹	هلیون ۶۲۰	هویج یکساله ۱۱۷۱
نی ۴۴۶	هماور ۸۳، ۸۴، ۸۷۰	وارنگ بو ۵۱۲
نیرک نیسی (فرانسوی) ۶۷۵	هماور زیر ۸۴	والرین ۱۲۴۰، ۱۲۴۱
نیشکر ۴۴۸	هماور کردی ۸۴	والرین برگ انجیری ۱۲۴۲
نیل ۳۳۱، ۸۱۰	همیشگی ۳۱۱	والرین جنگلی ۱۲۴۲
نیل خوشه‌ای ۸۰۹	همیشگی سرکروی ۳۱۱	والرین زیبا ۱۲۴۲
نیلکی ارغوانی ۸۳۵	همیشه بهار ۲۱۱، ۲۱۲	والرین سفید ۱۲۴۲

یاسمن زرد ۷۴۷	ونک ۱۰۳۰	والرین علف سیری ۱۲۴۲
یاسمن زمستانی ۷۴۷	ونگی ۱۲۲۹	والرین کوهستانی ۱۲۴۲
یاسمن سفید ۷۴۷	ویزاخ ۵	والرین هندی ۱۲۴۲
یرالماسی ۲۴۸	یاس آموری ۷۵۳	والک ۶۰۵
یک سوگرد ۷۰۵	یاس بنفش ۷۵۳	والک سوری ۶۰۶
یولاف ۴۳۰	یاس چمپا ۷۴۵	وانیل ۷۵۹
یونجه پاکلاغی ۸۱۶	یاس رازقی ۷۴۸، ۷۴۶	وایه ۱۲۲۴
یونجه زرد ۸۱۶	یاس زرد ۷۴۲	ورث ۹۳۰
یونجه ۸۱۸، ۸۲۳	یاس سفید ۷۴۷	ورث زرد چهره ۹۲۹
یونجه باغی ۷۹۸	یاسمن ۷۴۶	ورث زردنما ۹۲۹
یونجه بخارا ۸۱۹	یاسمن پاکوتاه ۷۴۷	ورک ۹۹۴
یونجه تاجی ۷۹۸	یاسمن پر گل ۷۴۷	وسمه ۳۳۱
یونجه زرد ۸۲۰، ۸۲۱، ۸۲۳	یاسمن پیچ یاسمن گرمسیری، ۷۴۷	وشا ۱۱۷۲، ۱۱۷۳
یونجه زرد یکساله ۸۲۰	یاسمن جنگلی ۷۴۷	وشق ۱۱۷۲، ۱۱۷۳
یونجه زرد هندی ۸۲۰	یاسمن جنگلی یاس سفید، ۷۴۷	ولوش ۱۰۰۰
یوول ۴۰۷	یاسمن چمپا ۷۴۵، ۷۴۷	ولیک ۹۵۷، ۹۶۰
		ون ۷۴۳

<i>scabridum</i> Boiss.	
<i>Haussknechtia elymaitica</i> Boiss.	کرفس سفید، جهور
<i>Malabaila porphyrodiscus</i> Stapf. & Wettst.	شقایق صحرایی جنگلی
<i>Malabaila Secacul</i> (Miller) Boiss.	شقایق صحرایی
<i>Oliveria decumbens</i> Vent.	لعل، کوهستان
<i>Pimpinella affinis</i> Ledeb.	ترتیزک باغی، جعفری کوهی، یرشعاع
<i>Pimpinella deverroides</i> (Boiss.) Boiss.	جعفری کوهی صنفه ای، جعفری کوهی، اصفهان
<i>Prangos ferulacea</i> (L.) Lindl.	جاشیر
<i>Prangos pabularia</i> Lindl.	جاشیر علوفه ای
<i>Prangos uloptera</i> DC.	جاشیر صخره روی، وایه، خرکول
<i>Pycnocycla Aucherana</i> Decne. ex Boiss.	سگ دندان
<i>Pycnocycla flabellifolia</i> (Boiss.) Boiss.	سگ دندان برگ بادبزنی
<i>Sium sisaroides</i> DC.	شقایق، جویباری
<i>Smyrnum cordifolium</i> Boiss.	آوندول، ونگی
<i>Torilis arvensis</i> (Huds.) Link	ماستونک
<i>Turgenia latifolia</i> (L.) Hoffm.	گیس چسبک

<i>Zeravschania Aucheri</i> (Boiss.) M. Pimen.	
Urticaceae	تیره گزنه
<i>Parietaria judaica</i> L.	گوش، موش افشان
Valerianaceae	تیره سنبل الطیب
<i>Valeriana sisymbrifolia</i> Vahl	والریان کوهستانی
<i>Valerianella discoidea</i> (L.) Loisel	شیرینک طبقی
Verbenaceae	تیره شاه پسند
<i>Vitex angus - castus</i> L.	درخت پاکدامنی، پنچ انگشت
Zygophyllaceae	تیره قیچ، تیره اسفند
<i>Fagonia Bruguieri</i> DC.	اسفند رومی، بنفش
<i>Nitraria Schoberi</i> L.	قره داغ

Non flowering plants

Athyriaceae	تیره سرخس ماده
<i>Matteucia struthiopteris</i> (L.) Tod.	سرخس شتر مرغی، لانه پرنده
Pteridaceae	تیره سرخس دویایه
<i>Cheilanthes fragrans</i> (L. f.) Swartz	
<i>Pteris cretica</i> L.	سرخس دویایه
Equisetaceae	تیره دم اسب
<i>Equisetum ramosissimum</i> Desf.	دم اسب، بندواش

<i>Asperula glomerata</i> (M.B.) Grieb.	زیرینه کوهستانی	<i>Reaumuria alternifolia</i> (Labil.) Britt.	گل گری خزری
<i>Cruciata taurica</i> (Pall. ex Willd.) Ehrend.	صلیبی کوهستانی	<i>Tamarix gallica</i> L.	گز فرانسوی
<i>Galium aparine</i> L.	بو، تراخ	<i>Tamarix Kotschy</i> Bunge	گز بوشهری
<i>Galium mite</i> Boiss. & Hohen.	نوعی شیرینتر	<i>Tamarix ramosissima</i> Ledeb.	گز پرشاخه
<i>Jaubertia Aucheri</i> Guill. = <i>Gaillonia Aucheri</i> (Guill.) Jaub. & Spach	کارتوس	Thymelaceae	تیره دافنه، تیره مازوریون
Rutaceae	تیره مرکبات	<i>Daphne mucronata</i> Royle	خوشک
<i>Haplophyllum canaliculatum</i> Boiss.	سدابی ترکه ای	<i>Daphne oleoides</i> Schreb.	توربید، الف، برگ بوی، سیاه گینه
<i>Haplophyllum glaberrimum</i> Bunge ex Boiss.	سدابی اصفهانی، سدابی بی کرک	<i>Dendrostellera Lessertii</i> (Winkstr.) Van Tiegh	
<i>Haplophyllum perforatum</i> (M.B.) Kar. & Kir.	سدابی، مورد کاذب	Typhaceae	تیره لویی
<i>Ruta chalepensis</i> L.	سداب سوری، سداب بوشهری	<i>Typha minima</i> Funck.	لوی، کوچک
Salicaceae	تیره بید	Ulmaceae	تیره نارون
<i>Populus euphratica</i> Olivier	یده	<i>Celtis caucasica</i> Willd.	داغداغان، درخت تا
<i>Salix acmophylla</i> Boiss.	زرد بید	<i>Ulmus glabra</i> Hudson.	ملج
<i>Salix babylonica</i> L.	بید مجنون	<i>Zelkova carpinifolia</i> (Pall.) Dipp.	آزاد
Scrophulariaceae	تیره گل میمونی	Umbelliferae	تیره جتریان
<i>Antirrhinum majus</i> L.	کا، میمون،	<i>Anthriscus sylvestris</i> (L.) Hoffm.	جعفری وحشی جنگلی
<i>Linaria fastigiata</i> Chav.	کتاب، منشعب	<i>Berula angustifolia</i> (L.) Mertens & W. C. Koch	شقاقل آبی
<i>Schweinfurtia papilionacea</i> Burn.	ناز پروانه	<i>Bifora testiculata</i> (L.) Spreng.	گشنیزک
<i>Scrophularia umbrosa</i> Dumort.	گل میمونی جویباری، گل میمون، سایه پسند	<i>Bunium luristanicum</i> Rech. f.	زیره لرستانی
<i>Verbascum sinuatum</i> L.	گل ماهور مدیترانه ای، گل ماهور مواج	<i>Bupleurum falcatum</i> L.	چتر گندم، داس، جعفری فرنگی کرک آلود
<i>Verbascum speciosum</i> Schrad.	گل ماهور تماشایی	<i>Chaerophyllum crinitum</i> Boiss.	جعفری فرنگی کوهستانی
<i>Verbascum stachydiforme</i> Boiss. & Buhse	گل ماهور سنبله ای	<i>Chaerophyllum macropodum</i> Boiss.	کندل کوه، بیلهر
<i>Veronica hederifolia</i> L.	سیزاب	<i>Dorema Aucheri</i> Boiss.	مشکک
Solanaceae	تیره سیب زمینی	<i>Ducrosia anethifolia</i> (DC.) Boiss.	خوشاریزه
<i>Hyoscyamus Kotschyanus</i> Pojark.	بذرالبنج بویراحمدی	<i>Echinophora platyloba</i> DC.	زول
<i>Hyoscyamus Orthocarpus</i> Schoenbeck – Temesy	بذرالبنج راست میوه، بذرالبنج خوزستانی، بذرالبنج مشکک	<i>Eryngium Billardieri</i> F. Delaroche	کمای معطر
<i>Hyoscyamus reticulatus</i> L.	بذرالبنج مشکک	<i>Ferula diversivittata</i> Regel	کمای ساورزی، انگبون
<i>Hyoscyamus rosularis</i> Schoenb.- Temesy	بذرالبنج برگ طوقه ای	<i>Ferula Haussknechtii</i> Wolff ex Rech.f.	کمای غلاف دار
<i>Hyoscyamus tenuicaulis</i> Schoenb.- Temesy	بذرالبنج شیرازی، بذرالبنج ساقه نازک	<i>Ferula oopoda</i> (Boiss. & Buhse) Boiss.	کمای شرقی، جویل
<i>Lycium ruthenicum</i> Murr.	دیوچار مجاری، گرگ تیغ	<i>Ferula orientalis</i> L.	شوید کوهی
<i>Solanum incanum</i> L.	تاج ریزی جنوبی، تیره گز	<i>Ferulago angulata</i> (Schlescht.) Boiss.	
Tamaricaceae		<i>Grammosciadium platycarpum</i> Boiss. & Hausskn.	
		<i>Grammosciadium</i>	شوید کوهی، زیر

<i>Linum bienne</i> Miller	کتان رنگ پریده، کتان برگ باریک	<i>Papaver dubium</i> L.	خشخاش، بیابانی
<i>Linum mucronatum</i> Bertol.	کتان زرد	<i>Papaver fugax</i> Poir	خشخاش، هرز
<i>Linum strictum</i> L.	کتان گرمسیری		خشخاش فرار، خشخاش ریزان
Malvaceae		Paeoniaceae	
<i>Abutilon fruticosum</i> Guill.	برگ نمادی درختچه‌ای، تیره ینیرک	<i>Paeonia</i> Wittmanniana	تیره گل صدتومانی
& Per.	گنده کنف	Hartw.	گل صدتومانی
<i>Abutilon hirtum</i> (Lam.)	برگ نمادی	Palmaceae	
Aweet		<i>Nannorthops Ritchieana</i> H.	تیره نخل، تیره خرما
<i>Abutilon muticum</i> (Delile ex DC.) Sweet	برگ نمادی مصری، توتر	Wendl.	داز، نخل ایرانی
Mimosaceae		Papilionaceae	
<i>Acacia dealbata</i> Link	تیره کهور	<i>Cicer oxyodon</i> Boiss. & Hohen.	تیره یروانه آسا
<i>Acacia Ehrenbergiana</i> Hayne	آکاسیا نقره ای	<i>Cicer spiroceras</i> Jaub. & Spach	نخود تیز دندان
<i>Leucaenia leucocephala</i> Lam.	چگرد	<i>Coronilla scorpioides</i> (L.) W. D. J. Koch	نخود کوهی، نخود پیچکی
<i>Pithecollobium dulce</i> Benth.	سوبال	<i>Dorycnium intermedium</i> Ledeb.	یونجه باغی عقربی
<i>Prosopis farcta</i> (Banks & Soland.) Macbr	چنال	<i>Hippocrepis unisiliquosa</i> L.	شبدر زهری
<i>Prosopis juliflora</i> (Swartz) DC.	جفجفک	<i>Lathyrus hirsutus</i> L.	نعلب اسبی، یک نیامی
Oleaceae		<i>Medicago Lupulina</i> L.	خلر کرک
<i>Fraxinus rotundifolia</i> Miller	تیره زیتون	<i>Medicago rigidula</i> (L.) All.	یونجه رازک
<i>Jasminum fruticans</i> L.	زبان گنجشک	<i>Onobrychis cornuta</i> (L.) Desv.	یونجه سخت
<i>Olea ferruginea</i> Royle	یاسمن زرد	<i>Onobrychis crista - galli</i> (L.) Lam.	اسپرس کوهی
	زیتون زنگی، زیتون برگ نیس	<i>Scorpiurus muricatus</i> L.	اسپرس تاج خروسی
Onagraceae		<i>Smyrnovia turkestanica</i> Bunge	دم عقربی
<i>Epilobium hirsutum</i> L.	تیره گل مغربی	<i>Sophora alopecuroides</i> L.	دم گاوی
<i>Epilobium parviflorum</i> (Schreb.) Dc.	بیدعلفی، کرک	<i>Sophora mollis</i> (Royle) Baker	تلخ بیان
Orchidaceae		<i>Taverniera nummularia</i> DC.	تلخ بیان باغی
<i>Dactylorhiza lancibracteata</i> (C. Koch) Renz = <i>Orchis maculata</i> L.	تیره ثعلب	<i>Taverniera sparteae</i> (burm. f.) DC.	اسپرس درختی سکه ای
<i>Epipactis palustris</i> (L.) Crantz	غده انگشتی بیشه‌زار	<i>Tephrosia persica</i> Boiss.	اسپرس درختی نقره‌ای
<i>Orchis palustris</i> Jacq.	خرقی باتلاقی	<i>Trifolium arvense</i> L.	نیلکی، ارغوانی
Orobanchaceae		<i>Trifolium purpureum</i> Loisel.	شبدر خودروی، شبدر یاخر گوش
<i>Anoplon coccineum</i> (M. B.) H. Riedl & Schiman-Czeika = <i>Phelypaea coccinea</i> (M. B.) Por	تیره گل جالیز	<i>Trifolium repens</i> L.	شبدر ارغوانی
<i>Orobanche aegyptiaca</i> Pers.	خون سیاوش	<i>Trifolium resupinatum</i> L.	شبدر سفید، شبدر رونده
<i>Orobanche ramosa</i> L.	گل جالیز مصری	<i>Trigonella coerulescens</i> (M.B.) Halacsy	شبدر ایرانی، شبدر شنبلله آبی
Papaveraceae		<i>Vicia Ervilia</i> (L.) Willd.	گاو دانه
<i>Glaucium grandiflorum</i> Boiss. & Huet.	تیره خشخاش	<i>Vicia iranica</i> Boiss.	ماشک ایرانی
<i>Papaver argemone</i> L.	شقایق گل درشت	Podophyllaceae	
	خشخاش، کمرنگ	<i>Bongardia chrysogonum</i>	تیره چشم شیر
			سینه بکبی

Buhse		(Ronniger) J alas	آویشن آناتولی
<i>Nepeta persica</i> Boiss.	یونه سای ایرانی	<i>Thymus fallax</i> Fisch. & C.	
<i>Nepeta pogonosperma</i>	پونه سای الموتی	A. Mey.	آویشن ایرانی
Jamzad & Assadi		<i>Thymus persicus</i> (Ronniger	
<i>Otostegia Aucheri</i> Boiss.	کاسه گل سفید	ex Rech.f.) J alas	آویشن کرک آلود
<i>Phlomis Olivieri</i> Benth.	گوش پر، چالمه	<i>Thymus pubescens</i> Boiss. &	
<i>Salvia bracteata</i> Banks &	مریم گلی برگه دار	Kotschy ex Celak	کاکوتی، سرسان
Soland.		<i>Ziziphora capitata</i> L.	تیره عدسک آبی
<i>Salvia glutinosa</i> L.	مریم گلی چسبناک، مریم	Lemnaceae	عدسک آبی
	گلی، جنگلی	<i>Lemn minor</i> L.	تیره لاله
<i>Salvia hydrangea</i> DC.	مریم گلی، تماشایی، عقربان	Liliaceae	پیاز غول آسا، پیاز غول
<i>Salvia hypoleuca</i> Benth.	مریم گلی مرتفع، مریم	<i>Allium giganteum</i> Regel	پیاز یزدی، بنسرخ
	گلی، گل بلند	<i>Allium jesdianum</i> Boiss. &	
<i>Salvia lanigera</i> Poir	مریم گلی ایلامی، مریم	Buhse	پیاز ترکیه ای، پیاز زاگرس
	گلی، کرک دار	<i>Allium kharputense</i> Freyn	
<i>Salvia leriifolia</i> Benth.	مریم گلی مشهدی،	& Sint.	پیاز زنگوله ای
	نوروزک	<i>Allium paradoxum</i> (M.B.)	
<i>Salvia Mirzayanii</i> Rech. f.	مریم کاروان دری، مورپرو	G. Don	پیاز سرگرد
& Esfand.		<i>Allium rotundum</i> L.	پیاز گل زرد
<i>Salvia multicaulis</i> Vahl	مریم گلی ارغوانی، مریم	<i>Allium scabriscapum</i> Boiss.	
	گل، پرساقه	& Ky.	تمشکین برگ آبی
<i>Salvia nemorosa</i> L.	مریم گلی، مزرعه روی	<i>Bellevialia glauca</i> (Lindl.)	
<i>Salvia Reuterana</i> Boiss.	مریم گلی، اصفهانی	Kunth.	تمشکین تماشایی
<i>Salvia Sharifii</i> Rech. f. &	مریم گلی جنوبی	<i>Bellevialia sarmatica</i> (Pall.	
Esfand.		& Georgi) Woron.	گل حسرت سفید، گل
<i>Salvia syriaca</i> L.	مریم گلی، سوری	<i>Colchicum Kotschyi</i> Boiss.	حضر تو
<i>Salvia verticillata</i> L.	مریم گلی، بنفش		گل حسرت کردی
<i>Salvia virgata</i> Jacq.	مریم گلی هرز، مریم گلی	<i>Colchicum kurdicum</i>	
	ترکه ای	(born.) Stefanov	گل، حسرت ایرانی
<i>Salvia viridis</i> L. = <i>Salvia</i>	مریم گل سبز	<i>Colchicum persicum</i> Baker	همیشک
<i>Horminum</i> L.		<i>Danae racemosa</i> (L.)	
<i>Satureja bachtiarica</i> Bunge	مرزه بختیاری	Moench	
<i>Scutellaria pinnatifida</i> A.	بشقابی شانهای	<i>Dipcadi unicolor</i> (Stochs)	
Hamilt.		Baker	سریش، طناز
<i>Scutellaria Tournefortii</i>	بشقابی جنگلی	<i>Eremurus Olgae</i> Regel	سریش ایرانی
Benth.		<i>Eremurus persicus</i> (Jaub. &	
<i>Stachys cretica</i> L. subsp.	سنبله ای کرتی، سنبله ای	Spach) Boiss.	سریش، تماشایی
<i>garana</i> (Boiss.) Rech. f.=	بلوطستانی	<i>Eremurus spectabilis</i> M.B.	لاله سرنگون ایرانی
<i>Stachys germanica</i> L.		<i>Fritillaria persica</i> L.	سوسن چلچراغ
subsp. <i>Italica</i>		<i>Lilium Ledebouri</i> (Baker)	
<i>Stachys inflata</i> Benth.	سنبله ای متورم، اولیله	Boiss.	کلاغک، سرمه کلاغ
<i>Stachys Schtschegleevi</i>	سنبله ای اسبازانی، پولک،	<i>Muscari neglectum</i> Guss. =	
Sosn.	یولج	<i>Muscari racemosum</i> L.	پیاز تابستانه
<i>Teucrium hyrcanicum</i> L.	مریم نخودی خیزی	<i>Nectaroscodum tripedale</i>	
<i>Teucrium orientale</i> L.	مریم نخودی شرقی	(Trautv.) Grossh.	شیر مرغ
<i>Teucrium Stocksianum</i>	مریم نخودی تفتانی	<i>Ornithogalum</i> sp.	شیر مرغ چتری
Boiss.		<i>Ornithogalum umbellatum</i>	
<i>Thymbra spicata</i> L.	زوافای، ازبونه	L.	تیره کتان
<i>Thymus daenensis</i> Celak	آویشن، دنا	Linaceae	کتان سفید، کتان هرز
<i>Thymus eriocalyx</i>	آویشن، کرک آلود	<i>Linum album</i> Ky. ex Boiss.	

<i>Ephedra pachyclada</i> Boiss.	هوم، هما		
<i>Ephedra procera</i> Fisch. & Mey.	ریش بز، ارمک	<i>Chloris virgata</i> Swartz	چمن مقدس، علف پنجه سر
Euphorbiaceae	تیره فرفیون	<i>Desmostachya bipinnata</i> (L.) Stapf	کرته، کرتکی
<i>Andrachne aspera</i> Spreng.	ناز بیابانی، زیر	<i>Echinochloa Crus - gali</i> (L.) P. Beauv.	سوروف
<i>Andrachne colchica</i> Fisch. & Mey.	ناز بیابانی جنگلی	<i>Hordeum bulbosum</i> L.	جو بیازدار
<i>Andrachne telephioides</i> L.	ناز بیابانی	<i>Lolium perenne</i> L.	چیم چندساله
<i>Chrozophora</i>	ازرق اورشلیمی، رنگینک	<i>Phleum pratense</i> L.	دم گربه ای چمن، زاری
<i>hierosolymitana</i> Spreng.	اورشلیمی	Grossulariaceae	تیره انگور، تیره گالش انگور
<i>Chrozophora tinctoria</i> (L.) Juss.	ازرق، رنگینک	<i>Ribes orientalis</i> L.	گالش انگور شرقی (به اشتباه قره قات)
<i>Euphorbia aleppica</i> L.	فرفیون حلبی، فرفیون سوری	<i>Ribes Uva-crispa</i> L.	گالش انگور
<i>Euphorbia amygdaloides</i> L.	فرفیون جنگلی	Hypericaceae	تیره گل راعی
<i>Euphorbia granulata</i> Forssk.	فرفیون سفره مورچه‌ای	<i>Hypericum scabrum</i> L.	گل راعی، دیهمی
<i>Euphorbia larica</i> Boiss.	یرخ، فرفیون درختچه‌ای	Iridaceae	تیره زنبق
<i>Euphorbia macroclada</i> Boiss.	فرفیون شاخه ضخیم	<i>Crocus cancellatus</i> Herb.	زعفران زاگرس
<i>Euphorbia osyridea</i> Boiss.	فرفیون تره‌ای	<i>Crocus Haussknechtii</i> Boiss.	زعفران جوقاسم، جوقاسم
<i>Euphorbia peplus</i> L.	فرفیون زگیل دار	<i>Gladiolus atroviolaceus</i> Boiss.	گلایل سیاه، گلایل اصفهانی
<i>Euphorbia petiolata</i> Banks & Soland.	فرفیون پشمالو	<i>Iris hymenopatha</i> Mathew & Wendelbo	زنبق سیمین رگه
<i>Euphorbia squamosa</i> Willd.	فرفیون سنگ یایی	Juglandaceae	تیره گردو
Fagaceae	تیره بلوط، تیره راش	<i>Juglans regia</i> L.	لرک
<i>Quercus Brantii</i> subsp. <i>Persica</i>	بلوط ایرانی، برودار	<i>Pterocarya fraxinifolia</i> (Poir) Spach	
<i>Quercus castaneifolia</i> C. A. Mey.	بلند مازو	Juncaceae	تیره سازو
<i>Quercus Ilex</i> L.	بلوط همیشه سبز	<i>Juncus acutus</i> L.	سازوی نوک تیز
<i>Quercus longipes</i> Steven	بلوط دم دار، بلوط پایک دار	<i>Juncus bufonius</i> L.	سازوی وزغ
<i>Quercus macranthera</i> Fisch. & C.A. Mey.	سیاه مازو، اوری	<i>Juncus inflexus</i> L.	سازوی شلاق
<i>Quercus petraea</i> L.	سفید مازو	Labiatae	تیره نعنا
Fumariaceae	تیره شاه تره	<i>Acinus graveolens</i> (M.B.) Link	آویشنک
<i>Fumaria asepalata</i> Boiss.	شاه تره بو، کاسبرگ	<i>Ajuga austro - iranica</i> Rech. f.	لبدیسی جنوبی
Geraniaceae	تیره شمعدانی	<i>Ajuga chamaecitis</i> Ging	لبدیسی، بوته‌ای
<i>Biebersteinia multifida</i> DC.	آدمک	<i>Hymenocrater elegans</i> Bunge	گل اروانه زیبا
<i>Geranium dissectum</i> L.	سوزن چویان یاره یاره	<i>Lavandula stricta</i> Rech.f.	اسطوخودوس راست، اسطوخودوس، لارستان
<i>Geranium lucidum</i> L.	سوزن چویان شفاف	<i>Marrubium anisodon</i> C. Koch	فراسیون ناجور دندان
<i>Geranium rotundifolium</i> L.	سوزن چویان برگ دایره ای	<i>Marrubium astracanicum</i> Jacq.	فراسیون کوهستانی، فراسیون بنفش
<i>Pelargonium querceterum</i> Agnew	شمعدانی بلوطی، شمعدانی ارغوانی	<i>Micromeria persica</i> Boiss.	گلک ایرانی
Graminaceae	تیره گندمیان	<i>Nepeta binaludensis</i> Jamzad	یونه‌سای بینالودی
<i>Bothrichloa ischaemum</i> (L.) Keng	جاروی آبی	<i>Nepeta crispa</i> Willd.	یونه‌سای موج، مفرح
<i>Bromus tectorum</i> L.	علف یشمکی، بامی، علف	<i>Nepeta menthoides</i> Boiss. &	یونه‌سای سیلانی، یونه‌سا

<i>Helichrysum armenium</i> DC.	گا، بو مرگ ارمنستان،	<i>Convolvulus spinosus</i> Burm.	پیچک خاردار
<i>Helichrysum oligocephalum</i> DC.	گل بی مرگ کم کپه	Cornaceae	تیره ذغال اخته
<i>Helichrysum rubricundum</i> (C.Koch) Bornm.	گل بی مرگ قرمز	<i>Cornus australis</i> C. A. Mey.	سیاه ال
<i>Heteropappus altaicus</i> (Willd.) Novopokr = <i>Aster altaicus</i> Willd.	ستاره ای وش	Crassulaceae	تیره ناز
<i>Inula britannica</i> L.	مصفا بی برتانیایی	<i>Sedum spurium</i> M.B.	ناز دروغی
<i>Inula grantioides</i> Boiss.	مصفا بیایی	Cruciferae	تیره شب بو
<i>Launaea nudicaulis</i> (L.) Hook.f.	کاهو سای عریان	<i>Aethionema grandiflora</i> Boiss. & Hohen.	آتشین
<i>Launaea procumbens</i> (Roxb.) Ramayya & Rajagopol	کاهو سای خوابیده	<i>Alyssum bracteatum</i> Boiss & Buhse	قدومه برگه دار
<i>Onopordon carduchrum</i> Bornm. & Beauv.	خارپنبه شاهویی	<i>Alyssum dasycarpum</i> Steph. ex Willd.	قدومه میوه کرکی
<i>Onopordon leptolepis</i> DC.	خارپنبه برگ نازک	<i>Alyssum desertorum</i> Stapf	قدومه بیابانی
<i>Picnemon acarna</i> (L.) Cass.	خار زردک	<i>Alyssum iranica</i> Hausskn. Ex Baumg.	قدومه ایرانی
<i>Platychaete glaucescens</i> (Boiss.) Boiss.	ریش پهن، منگرد	<i>Alyssum minus</i> (L.) Rothm.	قدومه
<i>Psychrogeton Aucheri</i> (Dc.) Grierson = <i>Erigeron khorasanicus</i> Boiss.	سرماپی الوندی	<i>Alyssum persicum</i> Boiss.	قدومه اصفهانی
<i>Pulicaria arabica</i> (L.) Cass.	کک کثر، گر مسیری	<i>Anastatica hierochuntica</i> L.	چنگ مریم
<i>Scorzonera laciniata</i> L.	شنگ اسبی پاره پاره، شنگ اسبی، مدبرانه ای	<i>Barbarea plantaginea</i> DC.	ترتیزک جویباری
<i>Scorzonera paradoxa</i> Fisch. & C. A. Mey.	شنگ اسبی استنبایی	<i>Cakile maritime</i> Scop	کاکله، کاکله دریایی
<i>Scorzonera phaeopappa</i> (Boiss.) Boiss.	شنگ اسبی کاکل قهوه ای	<i>Cardamine impatiens</i> L.	ترتیزک باتلاقی، شانه ای
<i>Senecio Othonnae</i> M.B.	یر گیاه جنگلی	<i>Cardamine uliginosa</i> M.B.	ترتیزک باتلاقی
<i>Senecio vernalis</i> Waldst. & Kit.	یر گیاه بهار، قاصد بهار	<i>Coronopus squamatus</i> (Forssk.) Aschers.	ترتیزک خوک، پاتاج
<i>Serratula latifolia</i> Boiss.	گا، گندمی	<i>Erysimum repandum</i> L.	خاکشیر تلخ مواج
<i>Tanacetum fruticulosum</i> Ledeb.	مینای دیر رس، مینای بوته ای	<i>Fortynia Bungei</i> Boiss.	شب بوی بیابانی، کلمک و سمنه دماوندی
<i>Tanacetum polycephalum</i> Schultz.-Bip.	مینای پرکپه	<i>Isatis Kotschyana</i> Boiss. & Hohen.	ترتیزک مزرعه رو
<i>Taraxacum montanum</i> (C. A. Mey.) DC.	گل قاصد کوهستانی	<i>Lepidium campestre</i> (L.) R. Br.	چلیپا، چلیپایی
<i>Tragopogon longirostris</i> Bisch.	شنگ نوک دراز، شنگ حلبی	<i>Matthiola longipetala</i> (Vent.) DC.	کیسه جویان ساقه محصور
<i>Tragopogon reticulatus</i> Boiss. & Huet	شنگ مشبک	<i>Thlaspi perfoliatum</i> L.	تیره سرو
Convolvulaceae	تیره پیچک صحرائی	Cupressaceae	ارس
<i>Convolvulus glomeratus</i> Choisy	پیچک بالا رونده، پیچک انبوه	<i>Juniperus Oxycedrus</i> L.	تیره خونین گرز
<i>Convolvulus leptocladus</i> Boiss.	پیچک جنوبی	Cynomoriaceae	خونین گرز، گل قاضی
		<i>Cynomorium songaricum</i> Rupr. = <i>Cynomorium coccineum</i> L.	
		Dipsacaceae	تیره خواجه نشین
		<i>Cephalaria syriaca</i> (L.) Schrad.	سرشکافته، سردار
		<i>Scabiosa columbarica</i> L.	سرشکافته
		<i>Scabiosa flavida</i> Boiss. & Hausskn.	طوسک کفتری
		Ephedraceae	طوسک بهیانی
		<i>Ephedra foliata</i> Boiss. & Kotschy	تیره ارمک
			ارمک رونده

Caprifoliaceae	تورگی، تیره ییج امین الدوله	<i>Salsola Richteri</i> (Moq.) Karel. ex Litw.	شور درختی ترکمنی
<i>Abelia chinensis</i>		<i>Salsola vermiculata</i> L.	شور کرمی، اشنان
<i>Lonicera caucasica</i> Pall.	پلاخور قفقازی، پلاخور سیاه دانه	<i>Seidlitzia rosmarinus</i> (Ehrh.) Bunge	
<i>Lonicera iberica</i> M. B.	پلاخور گرجستانی، پلاخور بوته ای شن	Compositae	تیره آفتاب گردان، تیره کاسنی
<i>Lonicera nummularifolia</i> Jaub. & Spach		<i>Achillea Aucheri</i> Boiss.	بومادران داموندی
Caryophyllaceae	تیره میخک	<i>Achillea tenuifolia</i> Lam.	بومادران بیابانی، بابا آدم صغیر
<i>Acanthophyllum bracteatum</i> Boiss.	چوبک تماشایی	<i>Arctium minus</i> (Hill) Bernh	تلخه گیجه
<i>Acanthophyllum microcephalum</i> Boiss.	چوبک ایرانی، چوبک بوته ای	<i>Acroptilon repens</i> (L.) DC.	بابونه زاگرس، بابونه
<i>Acanthophyllum squarrosum</i> Boiss.	چوبک زیر	<i>Anthemis Haussknechti</i> Boiss. & Reut.	سوری
<i>Dianthus hyrcanicus</i> Rech.f.	میخک ماسوله ای، میخک خزری	<i>Anthemis Wiedemanniana</i> Fisch. & C. A. Mey.	بابونه آناتولی
<i>Dianthus orientalis</i> Adams.	میخک شرقی	<i>Artemisia biennis</i> Willd.	درمنه مرتفع، درمنه دو ساله
<i>Gypsophila bicolor</i> (Freyn & Sint.) Grossh.	گچ دوست دورنگ، گچ دوست مزرعه رو	<i>Artemisia Haussknechti</i> Boiss.	درمنه زاگرس
<i>Gypsophila caricifolia</i> Boiss.	گچ دوست طوقه‌ای، گچ دوست برگ جگنی	<i>Carduus pycnocephalus</i> L.	نارتاری انبوه
<i>Gypsophila perfoliata</i> L.	گچ دوست ساقه محصور	<i>Centaurea aggregate</i> Fisch. & C. A. Mey.	گل گندم انبوه
<i>Holosteum umbellatum</i> L.		<i>Centaurea Bruguierana</i> (DC.) Hand.- Maz.	گل گندم مهاجر
<i>Paronychia kurdica</i> Boiss.	عقربک	<i>Centaurea gilanic</i> Bornm.	گل گندم گیلانی
<i>Sagina saginoides</i> (L.) H. Karst.	صدفی سا	<i>Centaurea hyrcanica</i> Bornm.	گل گندم خزری
<i>Silene chlorifolia</i> Sm.	سیلن سبزینه ای	<i>Centaurea iberica</i> Trev. ex Spreng	گل گندم چمن زاری
<i>Silene conoidea</i> L.	سیلن هرز، سیلن مزرعه رو	<i>Centaurea imperialis</i> Hausskn. & Bornm.	گل گندم اشرفی
<i>Silene coronaria</i> (L.) Clairv.	سیلن آتشین	<i>Centaurea intertexta</i> Boiss.	گل گندم گچ دوست
<i>Telephium imperati</i> L.	ناز مادی	<i>Centaurea leuzeoides</i> (Jaub. & Spach) Walp.	گل گندم ارغوانی
Chenopodiaceae	تیره چغندر	<i>Centaurea pulchella</i> Ledeb.	گل گندم زیبا
<i>Anabasis aphylla</i> L.	آسمانی، بو برگ، الدوروک	<i>Chamaeeron keredjensis</i> (Bornm. & Gauba) Grierson	پیرکوله کرجی
<i>Anabasis setifera</i> Moq.	آسمانی	= <i>Erigeron keredjensis</i> Bornm. & Gauba	
<i>Atriplex Halimus</i> L.	سلمک، بوته‌ای	<i>Chardinia orientalis</i>	جقه برگ، قندرون
<i>Bienertia cycloptera</i> Bunge	تکمه شور	<i>Chondrilla juncea</i> L.	پیربهارک کانادایی، پیربهارک باغ
<i>Cornulaca monacantha</i> Delile	طارون، چیپ چاپ	<i>Conyza canadensis</i> (L.) Cronq. = <i>Erigeron canadensis</i> L.	
<i>Hammada salicornica</i> (Moq.) Iljin	چندساله ترات	<i>Dittrichia graveolens</i> (L.) Greuter	عطر پاییزی، پیر پاییزی
<i>Noaea mucronata</i> (Forssk.) Aschers. et Schweif.	خارکو، شوخ	<i>Erigeron Acer</i> L.	پیر بهار تلخ
<i>Salsola arbuscula</i> Pall.	شور درختچه‌ای، شور درختی	<i>Erigeron hyrcanicum</i> Bornm. & Vierh.	پیر بهار خزری
<i>Salsola imbricata</i> Forssk. = <i>Salsola baryosma</i> Schult. = <i>Salsola foetida</i> Del. Ex Moq.	شور جنوبی	<i>Grantia Aucheri</i> (Boiss.) Boiss.	کلمبر

Ethnobotanical List

تکمله دوم

گیاهان دارویی کاربردی توسط مردم بومی که در منابع معتبر فاقد اطلاعات علمی است

Flowering plants

Aceraceae	تیره افرا	<i>Campsis grandiflora</i> (Thunb.) Loisel. = <i>Tecoma grandiflora</i> Loisel.	بیج اناری
<i>Acer monspessulanum</i> L.	کیکم		
Aizoaceae	تیره علف فرش		
<i>Mesembryanthemum nodiflorum</i> L.	گل نیمروز	Boraginaceae	تیره گل، گاوزبان
Amaranthaceae	تیره تاج خروس	<i>Alkanna bracteosa</i> Boiss.	شنگار بر که دار
<i>Amaranthus cruentus</i> L.	تاج خروس خون فام	<i>Alkanna orientalis</i> (L.) Boiss.	شنگار شرقی، شنگار زرد
Syn.; <i>Amaranthus paniculatus</i> L.		<i>Anchusa strigosa</i> Labill.	گاو زبان خارک دار
<i>Amaranthus retroflexus</i> L.	تاج خروس، زلف عروس	<i>Caccinia macranthera</i> (banks & Soland.) Brand	گاوزبان آسا
Apocynaceae	تیره خرزهره	<i>Cordia crenata</i> Delile	لیم، چسب
<i>Trachomitum venetum</i> (L.) Woods	قیطانی	<i>Echium italicum</i> L.	گاو زبان ایتالیایی
<i>Vinca herbacea</i> Waldst. & Kit.	بیج تلگرافی ایرانی	<i>Heliotropium bacciferum</i> Forssk.	آفتاب پرست توتی
Araceae	تیره گل، شیوری	<i>Heliotropium denticulatum</i> Boiss. & Hausskn.	آفتاب پرست دنداندار
<i>Arum giganteum</i> A. Ghahreman	شیوری غول آسا	<i>Heliotropium ellipticum</i> Ledeb. Syn.; <i>Heliotropium Eichwaldii</i> Stev.	آفتاب پرست ترکمنستانی
<i>Biarum Strausii</i> Engl.	کارده لرستان	<i>Nonnea persica</i> Boiss.	چشم گربه ای ایران
<i>Eminium Lehmanii</i> (Bunge)	بهار آمد سمنانی	<i>Onosma armenum</i> DC.	زنگوله ای ارمنستان
O. Klotz.		<i>Trichodesma africanum</i> (L.) R. Br.	فانوس آبی آفریقایی
Araliaceae	تیره عشقه، تیره داردوست	<i>Trichodesma incanum</i> (Bunge) A. DC.	فانوس آبی
<i>Hedera Pastuchovii</i> Woron.	داردوست	Caesalpiniaceae	تیره ارغوان
Asclepiadaceae	تیره استبرق	<i>Cercis Griffithii</i> Boiss.	ارغوان افغان
<i>Caralluma tuberculata</i> N. E. Brown	شاخ گوزنی زگیل دار	<i>Gleditschia caspica</i> Desf.	لیلک
<i>Glossonema varians</i>	زبان نما	Campanulaceae	تیره گل استکانی
<i>Leptadenia pyrotechnica</i> (Forssk.) Decne	شهر	<i>Campanula involucrata</i> Auch. Ex DC.	گل استکانی برگه دار
<i>Marsdenia erecta</i> (L.) R. Br. & DC.	زردکیش	<i>Campanula perpusilla</i> DC.	گل استکانی طاق بستانی، گل استکانی کوتاه
<i>Pentstemon spiralis</i> (Forssk.) Decne.	بیج شمعی	<i>Campanula phytidocalyx</i> Boiss. & Noae	گل استکانی آبله دار، گل استکانی کرستان
<i>Periploca aphylla</i> Decne.	گیشدر، گیشتر	Capparidaceae	تیره کور
<i>Vincetoxicum funebre</i> Boiss. & Ky.	گل قبرآرا	<i>Capparis cartilaginea</i> Decne.	کور آویز، کور گوشتی
<i>Vincetoxicum glaucum</i> (Wall. In Wight) Rech.f.	تریاقی خراسانی	<i>Capparis decidua</i> (Forssk.) Edgew. = <i>Capparis aphylla</i> Roth.	کلیر
Berberidaceae	تیره زرشک	<i>Capparis mucronata</i> Boiss.	کور درختچه ای، لیمو
<i>Berberis crataegina</i> DC.	زرشک زالزالک		
<i>Berberis integerrima</i> Bunge	زرشک زرافشانی		
Bignoniaceae	تیره انار شیطان		

Tetanus	کزاز	Urethra	پیشابراه، میزراه
Therapeutics	علم درمان شناسی	Urethritis	ورم مجرای پیشاب
Therapeutic	درمانی، شفابخشی	Urethritis	التهاب یا عفونت میزراه
Therapy	درمان	Urgent	فوری و اضطراری
Theriac	تریاق، پادزهر	Urinary discharge	ترشح از مجرای ادرار، تخلیه ادرار
Thermogenic	گرمزا	Urinary incontinence	بی‌اختیاری ادرار
Thigh	ران	Urorrhea	دفع بی‌اختیار ادرار، پیشاب ریزش
Thigh-bone	استخوان ران	Urticaria	کهیر
Threadworm	کرمک	Uterin sedative	مسکن رحم
Thrombosis	تشکیل لخته خون در عروق یا قلب	Uterus	رحم، زهدان
Thrush	برفک یا آلودگی قارچی	Uvula	زبان کوچک
Tincture	تنتور	Vaporizer	اسپری (افشانه)، دستگاه بخور
Tingling	سوزش، جرجز	Vapour	خود بیمار انگاری
Tinnitus	پیچیدن صدا در گوش، زنگ‌زدن در گوش	Varicocele	انبساط سیاهرگهای طناب بیضه ها واریکوسل
Titanism	غول‌آسای	Varicose veins	واریس
Toner	کرم تقویت کننده پوست	Vasoconstrictor	تنگ کننده عروق
Tonic	مقوی	Vasodilator	گشاد کننده عروق
Tonic	نیروبخش، داروی تقوینی	Vasopressor	عامل انقباض دیواره سرخرگها و مویرگها
Tonsil	لوزه	Vehicle	(مولد زمینه دارو سازی) حامل
Tonsillitis	التهاب لوزه	Venereal	مقاربتی، آمیزشی
Topic	داروی موضعی	Venom	زهر
Topical treatments	معالجات جلدی	Vermifuge	ضد کرم
Topical	موضعی، جلدی	Vertigo	سرگیجه
Torpid	سست، خواب‌آلود، بی‌حس	Vesicant or vesicatory	تاول زننده، مشمع، تاول زا
Torpidity=Torpor	سستی، بی‌حسی	Veterinary	دامپزشکی، دامپزشک
Trace element	عنصر کمی	Vinaigrette	سس سالاد، سس سرکه
Tracheitis	ورم نای	Virility	قوه مردی، رجولیت
Tract	دستگاه، جهاز (کالبد شناسی)	Viscera	احشاء و امعاء
Tradition	سنت، عرف	Vitality	نیروی، انرژی، شور و نشاط، امید یزندگی
Tranquilizer	آرام بخش	Vital	حیاتی، ضروری، بسیار مهم
Transmission	انتقال، بخش	Vitiligo	لک و پس
Trap	گیرانداختن، جمع کردن	Void	خالی کردن، تخلیه کردن (معهده و روده)
Trauma	صدمه، آسیب، ضایعه، ضرب	Volatile	فرار، بی‌ثبات
Travail	درد زایمان	Vomiting	استفراغ
Treacle	تریاق	Vomitive	قی آور
Treatment	معالجه، درمان، نحوه برخورد	Vulnerary	التیام بخش، مرهم
Treat	معالجه کردن، درمان کردن	Wart	زگیل
Trembling	لرزه، لرزان، لرز	Wasp	زنبر
Tremor	لرزه، عشه	Weight gain	وزن‌گیری، افزایش وزن
Trigger	برانگیزاننده، آغازگر، موجب شدن، باعث شدن	Wen	غده، دمل
Tryptophan or L. tryptophan	تریپتوفان‌ها	Wheeze	خس‌خس کردن سینه
Tuberculosis	بیماری سل	Whitlow	عقربک
Tumor, Tumour	برآمدگی، ورم، غده	Wholesome	گوارا، سالم، مایه ندرستی
Tymponitis	التهاب گوش میانی	Whooping cough	سیاه‌سرفه
Ulcerative	زخمی شونده، زخمی، موجب تولید زخم	Womb	رحم
Ulcer	زخم رویاز	Zest	مزه، طعم
Upset	دل بهم‌خوردگی		

جوشگاه، نشان زخم، داغ زخم Scar	طحال، سودا، ترشروی Spleen
مخملک Scarlatina	بیماری طحال Splenopathy
مخملک Scarlet fever	التهاب مهرها Spondylitis
سیاتیک Sciatica	ریج به رگ کردن، پیچ خوردگی Sprain
تصلب Sclerosis	جوانه سبز شده Sprout
خنازیر Scrofula	بالا آوردن، استفراغ کردن Spue
اسکوربوت، بیماری کمبود ویتامین ث Scurvy	خلط Sputum
چاشنی زدن، ادویه زدن Season	بی‌مزه، تازگی خود را از دست دادن Stale
سیاسه، چربی دار Sebaceous	بنیه، نیروی زیست، طاقت Stamina
افزایش فعالیت غدد چربی در پوست Seborrhea	بند آوردن خون Staunch
دارای ترشح زیاد غدد چربی در پوست Seborrheic	خیساندن Steep
چربی، ماده چربی مترشح از پوست Sebum	عطسه Stermutatory
مسکن، آرام‌بخش Sedative	ماده محرک، محرک Stimulant
منی Semen	تحریک کردن، به فعالیت واداشتن Stimulate
پیری، پیرشدگی Senescence	درد ناگهانی، سینه پهلو Stitch
پیری، پیرانه Senil	مقوی معده، اشتها آور، محرک معده Stomachic
احساس، شور و هیجان، رویداد مهیج Sensation	التهاب مخاط دهان Stomatitis
مربوط به دو سطح غشاء سروزی Seroserous	سوزش ادرار، ادرار کردن درناک و کند Strangury
سرم Serous	سکته Stroke
مفید، سودمند Serviceable	خنازیری Strumous
لرز Shivering	پر شده، سیر، شکم پر بودن Stuffed
تنگی نفس Shortwinded	داروی قابض، بندآورنده خون Styptic
بزاق‌آور Sialogogue	معرق Sudorific
زیاد شدن بزاق Sialorrhea	خودکشی Suicide
تهوع‌آور، ناخوشایند، نامطبوع Sickening	شیاف Suppository
دچار تهوع شدن، دل‌آشوبه گرفتن Sicken	سرکوب کردن، بند آوردن، جلوگیری کردن از Suppress
بیماری، ناخوشی Sickness	سرکوب، حبس، قطع Suppression
در آستانه غلیان، آغاز جوشیدن Simmering	چرک‌آور، دفع کننده فساد Suppurative
رباط، زرد بی Sinew	عرق کردن، عرق ریزان Sweat
عضله‌دار، پر عضله Sinewy	آماس، باد، ورم، باد کننده Swelling
شیر بدون چربی Skimmed milk	فلج کننده سمیاتیك = Sympatholytic = Sympathololytic
لاغر کننده Slimming	مفصلی، پیوستگی، اتصال Symphysis
آب از دهان چکیده، آب رفتن از دهان Slobber	نشانه، علامت Symptom
تنبل، کم‌کار، کم‌تحرك Sluggish	نشانه‌گان، سندروم Syndrome
آبله Smallpox	کوفت، سیفلیس Syphilis
میان وعده، غذاهای سبک، تنقلات، غذاهای سرباهی Snack	انتقاضی و انبساطی Systaltic
استنشاق Snuff	انتقاضی، مربوط به سیستول (یکی از مراحل تلمبه‌زدن قلب) Systolic
کف پا Sole	افزایش ضربان قلب Tachycardia
تسکین دادن، آرام کردن Soothe	کشنده تنیا Taeniafuge
آرام‌بخش Soothing	کرم کدو Tapeworm
خواب‌آور Soporific	قیر، قطران Tar
زخم Sore	بی‌مزگی Tastelessness
جوشان، گازدار Sparkling	وسوسه‌انگیزی، اغواگری Temptation
ناشی از انتقاض عضلاتی Spasmodic	شقیقه Temple
ضد اسپاسم Spasmodic	زور پیچ، دل پیچه Tenesmus
انتقاض ناگهانی، انتقاض عضلاتی، گرفتگی عضلاتی Spasm	التهاب و ورم نسج سفید لینی متصل کننده عضله باستخوان Tenosynovitis
خروج غیرارادی منی Spermatorrhea	(التهاب غشاء وتری)
ادویه Spice	تنش Tension
ستون مهره‌ها، ستون فقرات Spine	ترین‌ها Terpenes
مشروب الکلی قوی، الکل Spirit	بیضه Testis

Plethora	برخونی، تورم رگی	Rabies	هاری، گزیدگی، سگ هار
Pleurisy	ذات‌الجنب	Raphanol	رافانول
Pneumonia	سینه پهلوی، ذات‌الریه	Rash	بثورات جلدی، دانه‌های پوستی
Poach	آب‌یز کردن	Readily	به راحتی، به آسانی، بسادگی
Polenta	حریره جو و شاه‌بلوط	Recipe	دستورالعمل، طرز تهیه
Polymyalgia	درد چندین عضله	Recovering	بهبود یافتن، رهایی یافتن
Polyunsaturated fats	چربیهای اشباع نشده	Rectal	راست رودهای
Porridge	شورپا، حریره، حلیم	Rectus	راست‌روده
Poultice	مرهم، ضماد	Refreshing	نشاط‌آور
Potent	قوی، مقتدر، بسیار مؤثر	Refrigerant	خنک کننده
Pound	کوبیدن، سائیدن	Regurgitation	برگرداندن غذا از معده به دهان
Prached	بوداره	Rejuvenator	نشاط‌آور، احیاء کننده
Practitioner	درمانگر، پزشک دست‌اندرکار	Relaxant	آرمیده کننده، لذت بخش
Premenstrual syndrome	تنش پیش از قاعدگی، نشانگان پیش از قاعدگی	Relief	تسکین، رهایی
Prescribe	توصیه کردن، تجویز کردن	Relieve	تسکین دادن، آرام کردن
Prescription	نسخه، دستور کتبی تهیه و مصرف دارو	Remedy	دارو، دوا، درمان
Prickly heat	عرق سوز	Remedy	درمان کردن، معالجه کردن، ترمیم کردن
Procure	پیدا کردن، بدست آوردن، تهیه کردن	Renal calculi	سنگهای کلیوی
Profuse	مفرط، شدید، فراوان	Renal	کلیوی
Prolapsus	پرولاپس، پائین افتادگی قسمتی از احشاء، بیرون زدگی	Renowned	مشهور، معروف، پرآوازه
Promoting	تسریع کردن، جلو انداختن	Repel	دفع کردن، از خود راندن
Prone	مستعد، آماده	Resilient	بهبودپذیر، ترمیم‌پذیر
Property	خاصیت	Resolutive	محلل
Prophylactic	پیشگیری کننده، دافع	Resolvent	محلل
Prostration	ضعف، خستگی، از حال رفتگی، از پا افتادگی	Respiratory	تنفسی
Pruritic	خارش‌دار	Restlessness	بی‌قراری، بی‌تابی
Pruritus	خارش	Restorative	مقوی، نیرو بخش
Psoriasis	داء‌الصفد (نوعی بیماری پوستی)	Retention	حبس، نگهداری
Psychasthenia	خستگی روانی	Retina	ششکيه
Psychosis	روان‌پریشی	Revulsive	پس زننده خون از ناحیه به ناحیه دیگر
Psychosomatic	روان تنی	Reyuvenerator	نشاط‌آور، احیاء کننده
Puerperal	نفاس، زایمانی، بعد از زایمان	Rheum	آب‌ریزش از بینی، چشم و دهان، روماتیسم
Pulmonary	ریوی، ششی	Rheumatism	روماتیسم
Pulse	نبض، ضربان، طیش	rhinitis	التهاب مخاط بینی
Pungent	گزنده، تند، سوزان	Rinderpest	طاعون گاوی
Pupil	مردمک، حذقه	Ringworm	کچلی
Purgation	تصفیه، تطهیر، تنقیه	Rubella	سرخجه
Purgative	ملین، مسهل	Rubefacient	قرمز کننده پوست
Purge	کارکن، مسهل، پاکسازی	Runny noses	آب‌ریزش بینی
Pus	چرک	Rupture	پارگی
Pustule	دمل، کورک	Sachet	کیسه معطر
Putrefy	گندیدن، فاسد شدن	Sages	اطباء حکما
Pyelonephritis	التهاب کلیه و لگنجه، عفونت کلیه	Saliva	بزا، آب دهان
Pylorus	باب‌المعدة	Salpingitis	التهاب لوله رحمی
Pyorrhoea	بیوره	Salve	مرهم، ضماد
Pyrexia	تب، افزایش دمای بدن	Salve	مرهم، ضماد
Pyrosis	تخمه، احساس سوزش در مری و معده همراه با ترش کردن	Sap	شیره گیاهی
Quench	فرو نشاندن، خاموش کردن، جلوگیری کرده از	Saturated fat	چربی اشباع شده
Quercetin	کوارسیتین	Scabies	چرب، گال
Quinine	گنه گنه	Scald	سوختگی، تاول
		Scalp	پوست سر

- Nasal congestion احتقان بینی، گرفتگی بینی
 Nauseant, Nauseous تهوع آور
 Nausea تهوع، دل‌اشوبه، دل‌بهم‌خوردگی
 Navel ناف
 Necrosis بافت مرده، نکروز
 Nephritis التهاب کلیه
 Nervine مسکن اعصاب، داروی مسکن اعصاب
 Nervous system moderator متعادل کننده فعالیت سیستم (دستگاه) عصبی
 Nervousness عصبانیت، حالت عصبانی
 Neuralgia نورالژی، بی‌درد، درد عصب
 Neuralgic, Neurasthenic دچار درد اعصاب
 Neurasthenia ضعف اعصاب، خستگی شدید اعصاب
 Neurological عصب‌شناختی
 Neurology عصب‌شناسی
 Neuritis التهاب عصب
 Neurosis روان‌نژندی، پریشان عصبی
 Noodle رشته فرنگی
 Nosebleed خون دماغ
 Notoriously چشمگیر، بسیار
 Nourishing مغذی
 Nourological عصب شناختی
 Neurology عصب‌شناسی
 Novel جدید، نو ظهور
 Numb کرخ، بی‌حس
 Nutrient مقوی، مغذی
 Nymphomania میل جنسی مفرط در زن
 Obesity فریبی، چاقی
 Obstinate صعب‌العلاج
 Obstruction قبض، بند، انسداد
 Odontalgia دندان درد
 Oedema خیز، ادم، باد، ورم
 Oesophagus مری
 Oestrogen=Estrogene استروژن، نوعی هورمون جنسی زنانه
 Oestrus دیوانگی آنی
 Ointment پماد، مرهم
 Oleic acid اسید اولئیک
 Oligomenorrhea خونریزی کم قاعدگی، قاعدگی ناقص
 Oliguria کم ادراری
 Oozing ترشح‌دار، تراوش دار
 Ophtalmic چشمی، داروی چشمی
 Ophthalmia التهاب شدید چشم
 Optional انتخابی، اختیاری
 Oral, Orally دهانی، (دارو) خوراکی
 Orchitis التهاب بیضه
 Osteoarthritis آرتروز، التهاب استخوان و مفاصل
 Osteopathy بیماری استخوانی، اختلال استخوانی
 Osteoprosis یوکی استخوان
 Otalgia, Otagic گوش درد
 Otitis التهاب گوش
 Oxalate اکسالات، اگرالات
 Oxytocic تسریع کننده زایمان
 Ozena ترشح بدبوی بینی، زخم بدبوی بینی
 Palpitations تپش قلب، اضطراب و دلهره
 Palsy فلج (اعصاب مغزی) فلج
 Panacea نوش‌دارو، داروی همه دردها
 Pancreas لوزالمعده
 Panic هراس، وحشت، هراس بی‌جهت و ناگهانی
 Papain پاپائین
 Paralysis فلج (حسی)، فلج، رعشه، لغوه
 Paraplegia فلج یک طرفه، فلج پائین تنه
 Parasiticide ضد انگل
 Parched بوده
 Paroxymal حمله‌ای
 Parturient مربوط به زایمان
 Paste خمیر
 Pathogenic بیماری‌زا
 Pectin پکتین
 Pectoral سینه‌ای، موثر در بیماریهای ریوی
 Pelvis لگن خاصره
 Peptic ulcers زخم گوارشی، زخم دستگاه گوارش
 Peptic گوارشی، داروی گوارشی، دستگاه گوارش
 Periodic fevers تب‌های دورهای
 Peristalsis حرکات دودی لوله گوارش
 Pernicious خطرناک، مخیم، مهلک
 Perspiration عرق‌ریزی، تعریق، تعرق، عرق کردن
 Pertussis سیاه سرفه
 Pessary رحم‌بند، شیاف مهبل
 Phanton خیالی، موقتی
 Pharmaceutical دارو سازی، دارویی
 Pharmacology داروشناسی
 Pharmacopoeia کتاب دستور دارو سازی، راهنمای دارویی کشور
 Pharyngitis التهاب گلو، گلودرد
 Pharynx گلوگاه، حلق، حلقوم
 Phlebitis التهاب سیاهرگ
 Phlegmatic خلط‌آور، بلغمی، بلغمی مزاج
 Phlegm بلغم، خلط سینه
 Phthiriasis آلودگی با شیشک
 Phthisis سل، خرابی بدن
 Physalin فی‌سالین
 Phytochemical شیمی گیاهی
 Pickled ترشی، شور
 Pile بواسیر
 Pimple جوش، کورک، عرق جوش
 Pin key ورم ملتحمه
 Piquant تند، اشتهاآور
 Pitueta ماده مخاطی چسبیده
 Pituitary gland غده هیپوفیز
 Placenta جفت، جفت جنین
 Plague طاعون
 Platlet پلاکت

Inspissate	غلظت شدن، غلیظ کردن، قوام آوردن	Louche=pl. lice	شیش
Intake	برداشتن، جذب کردن، بدست آوردن	Lozenge	قرص
Intellect	هوش، فهم، قوه ادراک	Lues	سیفلیس
Interaction	تعامل، تأثیر متقابل، کنش متقابل	Lumbago	کمر درد
Intermittent fever	تب نوبه	Lung	شش، ریه
Intermittent	متناوب، ادواری	Macerating	خیساندن، خیس کردن
Intestinal	روده‌ای	Macrobiotic	سلامت‌بخش، زندگی‌بخش، سالم
Intestine	روده	Maggot	لار و نرم تن حشره
Intolerance	عدم تحمل، ناپردباری، ناشکیبایی	Malaise	ناخوشی، ناراحتی، بی‌قراری
Intoxicant	مستی‌آور، مسکر	Malfunction	درست کار نکردن، بد کار کردن
Inulin	اینولین	Malic acid	اسید مالیک
Inigorating	نیروبخش	Malignant	بدخیم، خبیث، شرور
Irritability	سوزش‌آور، تحریک‌پذیری، زودرنجی، تندخویی	Malnutrition	سوء تغذیه
Irritant	سوزش‌آور، تحریک‌کننده، التهاب‌آور، ماده محرک	Mania	جنون، شیدایی
Irritation	تحریک، سوزش	Manipulation	دستکاری
Itchy	خارش‌آور، خارش‌دار	Marasmus	ضعف روز افزون، ماراسموس
Jaundice	یرقان، زردی	Marinade	در آب نمک و سرکه و ادویه خوابانیدن
Junk food	هله‌هوله، خرت و برت، آشغال	Mash	خیسانده، خمیر کردن
Keratitis	التهاب قرنیه	Masticatory	جویدنی، داروی مدر بزاق
labour	زایمان	Mastitis	التهاب پستان
Lactagogue = galactagogue	شیر آور	Maturative	رساننده دمل
lactation	ترشح شیر، شیردهی	Measles	سرخک
Lactobacilli	لاکتوباسیل	Melanocholia	مالیخولیا، سودا، افسردگی
Lard	چربی خوک، بیه خوک	Menopausal	ماهانه آسا، یائسه
Laryngitis	التهاب حنجره، لارنژیت	Menopause	یائسگی، ماهانه آسایی
Larynx	حنجره، حلقوم، خرخره	Menorrhagia	ازدیاد خون قاعدگی
Lathyrism	بیماری ناشی از خوردن نخود و سنگک	Menses	خون قاعدگی
Laxative	ملین	Menstruation	قاعدگی، عادت ماهانه، حیض
Lecithins	لسیثین‌ها	Mental	روحی، دماغی، ذهنی، عقلانی
Leech	زالو	Mesntrual	قاعدگی، قاعده شدن
Lenitive	آرام‌کننده درد	Meteorism	وجود گاز در شکم یا روده
Leprosy	جذام، خوره	Metritis	التهاب رحم
Lesion	ضایعه، زخم، تباهی	Metrorrhagia	خون ریزی رحمی
Leucoderma	لک و پیس	Micturition = urination	تکرر ادرار، ادرار کردن
Leucoma=Leukoma	آب مروارید	Migraine	میگرن، صداع
Leucorrhoea	ترشحات سفید و چرکی مجرای تناسلی زنان	Mind	ذهن، هوش و هواس
Leukemia	لوسمی، سرطان خون	Miscarriage	سقط جنین، جنین افکنی
Leukoderma	لک و پیس	Mitotic	میتوزی، رشتمانی، مربوط به میتوز
Leukoma=leucoma	آب مروارید	Moderation	معتدله، میانه، اعتدال
Levulose	قند میوه، فروکتوز، لولوز	Modification	تغییر، اصلاح
Ligament	رباط	Monitoring	کنترل کردن، مراقبت کردن، پایش
Liniment	محلول روغنی مالیدن	Monounsaturated fat	چربی اشباع نشده
Lining	آستر	Morbid	ناخوش، فاسد
Lipopexia	تجمع چربی در بافت‌ها	Mucilaginous	ترکیبات لعاب‌دار
Lipsalve	چرب لب، ضماد لب	Mucus	بلغم، مخاط، ماده لزج
Lithiasis	سنگ سازی	Multiple sclerosis	اسکروز چند جانبه (ام‌اس)
Lithotripic	سنگ شکن	Mumps	اوریون، گوشک
Lochia	نفاس، ترشح بعد از زایمان	Mydriatic	بازکننده مردمک چشم، گشاد کننده مردمک چشم
Loin	کمر، صلب	Myocarditis	التهاب عضله قلب
Lotion	محلول	Narcotic	مخدر، تخدیر کننده، خواب‌آور

- Gripe شکم را پیچ دادن
 Grippe گریپ، آنفلوآنزا
 Groin کشاله ران
 Gruel سوپ جو، جوشیر
 Gum صغ
 Gumboil پيله دندان
 Gum لته دندان
 Gut روده
 Haematic خونی، خون دار
 Haematuria ادرار خونی
 Haemolytic تحلیل برنده گلبول قرمز
 Haemoptysis خونریزی دستگاه تنفس
 Haemorrhage خونریزی
 Haemorrhoids = Hemorrhoid بواسیر
 Haemostatic خون بند، بندآورنده خون، داروی خون بند
 Halitosis بوی بد دهان
 Hallucinations توهم، خیال، وهم
 Hallucinogen داروی توهم زا
 Hangover خماری صبحگاهی
 Hasten سرعت بخشیدن، تسريع کردن
 Heal شفا دادن، التیام دادن، بهبود دادن
 Heartburn ترش کردگی، سوزش سر دل
 Hematemesis استفراغ خونی
 Hematoma خون مردگی
 Hematopoiesis خونسازی
 Hematuria وجود خون در ادرار
 Hemicrania درد نیمه سر
 Hemiplegia فلج نیمی از بدن
 Hemophilia هموفیلی
 Hemoptysis خونریزی دستگاه تنفس، کف خونی، نف خونی، خروج خون با خلط خونی از ریه
 Hemostatic منعقد کننده خون، بندآورنده خون
 Hemostatic عامل جلوگیری از خونریزی، مربوط به خون بندی، منعقد کننده خون
 Hemothorax تجمع خون در سینه
 Hepatitis هپاتیت، التهاب کبد
 Hermetically بدون هوا
 Hernia فتق، باد فتق
 Herpes zoster زونا (بیماری پوستی)
 Herpes تب خال
 Hiccough, hiccup سسکه
 Hippocras نوشیدنی های محرک
 Hip مفصل ران
 Hoarseness گرفتگی صدا
 Holistic کل نگاره
 Homoeopathy همسان درمانی، معالجه به مثل، خود درمانی
 Homoepath همسان درمان، پزشکان سنتی
 Humour خلط، مزاج
 Hydragogue پيشاب آور، مدر
 Hydrarthrosis تجمع مایع در مفاصل
 Hydrocele آماس بیضه ها
 Hydropexis تثبیت یا نگهداری آب
 Hydrophobia = rabies هاری
 Hydrotherapy آب درمانی
 Hydrothorax آب سینه، وجود مایع سرریزی در حفره سینه
 Hyperactivity بیش فعالی، بی قراری
 Hyperaemia = Hyperemia پر خونی
 Hyperlipidaemia چربی خون
 Hypertension یرفشاری خون، زیادی فشار خون
 Hypertensor افزایشنده فشار خون
 Hypnotic خواب آور، هیپنوتیسیم
 Hypoglycaemia کمی قند خون
 Hypoglycemic کاهشنده قند خون
 Hypomenorrhea کاهش خون قاعدگی
 Hypotension کم فشاری خون، فشار خون پایین
 Hypotensive با فشار خون پائین
 Hypotensor کاهشنده (کم کننده) فشار خون
 Hypothermic مربوط به کم بودن حرارت بدن
 Hyptonic هیپوتونیک
 Hysteria هیستری، نوعی حالت روانی - عصبی
 Icter یرقان
 Icterus زردی
 Ileitis التهاب روده باریک
 Impaired آسیب دیده، تضعیف شده
 Impede جلوگیری کردن، مانع شدن، سد راه شدن
 Impetigo زرد زخم
 Impotence ناتوانی جنسی
 Incense بخور
 incidence بروز
 Incipient آغاز، ابتدا
 incision برش، شکاف
 Indication موارد تجویز
 Indigestion بد هضمی، سوء هاضمه
 Indolent سست، تبیل، کاهل، بی درد
 Inebriation مستی، مست سازی
 Inestion بلع
 Infant کودک نوزاد
 Infarctus انفارکتوس
 Infection عفونت، بیماری عفونی
 Inflamed برآشفته، ملتهب
 Inflammation التهاب
 Infusion خیسانده، جوشانده، دم کرده
 Infusion تزریق کردن، انفوزیون
 Ingestion بلع
 Inhalation استنشاق، تنفس
 Injurious مضر، زیان آور
 Insanity جنون، دیوانگی
 Insecticide حشره کش
 Insomnia بی خوابی
 Inspiration دم

Endometrium لایه درونی رحم

Enema تنقیه، اماله

Enfeebled ضعف، ناتوانی

Engorgment تراکم خون

Enhance افزایش دادن، بهبود بخشیدن، تقویت کردن

Enteralgia درد روده، قولنج

Enteric روده‌ای، امعائی، حصیه

Enteritis آماس روده، التهاب امعاء

Enterocoele فتق روده

Enuresis شب ادراری

Ephelis خال

Epigastrium ناحیه فوقانی شکم

Epilepsy صرع

Epitaxis خون دماغ

Erotogenic محرک جنسی

Errhine عطسه‌آور

Eruption پیدایش، وقوع دانه‌های پوستی

Erysipelas باد سرخ

Erythema سرخی پوست، احتقاق پوست

Eschar جوشگاه، جای زخم

Essential oils روغن‌های فرار، روغن‌های معطر

Estrogene استروژن، نوعی هورمون زنانه

Eupeptic مقوی گوارش

Euphoria سرخوشی، شادمانی

Exacerbate وخیم‌تر کردن، بدتر کردن

Exanthema جوش، بنورات

Excitana برانگیزنده، محرک

Excretory دفع‌کننده، ترشعی

Exfoliation لایه برداری از پوست، پوست اندازی

Exhilarata نشاط‌آور، فرح بخش

Exitant محرک، مهیج، برانگیزنده

Expectorant شربت سینه، داروی خلط‌آور

Expel دفع، اخراج کردن

Expulsion دفع، تخلیه

Exudation تراوش، ترشح

Eyelid پلک چشم

Eye strain خستگی چشم

Eyewash چشم شویه

Faeces متلاشی شدن، تکه تکه شدن

Fainting ضعف کردن، غش

Fatal مهلک، کشنده، خطرناک

Fatigue خستگی، خستگی

Febrifuge تب‌بر

Febrile تب، مربوط به تب

Feces مدفوع

Fibrositis التهاب بافت لیفی

Fidget آدم بی‌قرار، آدم ناآرام

Flare-up شعله‌ور شدن، عود، طغیان

Flatulence نفخ

Flatulent نفخ‌آور، قناخ

Flavouring چاشنی، اسانس

Flu آنفلوآنزا

Fluctuations نوسان، تغییر

Fluffy پف کرده

Fluid مایع، بی‌ثبات، سیال، روان، قابل تغییر

Flush out دفع کردن بیرون راندن

Flush گرگرفتگی، برافروختگی

Flu آنفلوآنزا

Foetal جنینی، مربوط به جنین

Foeticide اسقاط جنین

Foetus جنین

Fomentation کمرس گرم، شستشو گرم

Fortifying تقویت‌کننده

Foul کثیف، چرکی

Freckle کک مک

Free Radicals بنیان‌های آزاد

Friction مالش، اصطکاک، سایش

Frostbite سرما زدگی

Fume بخور، دود

Fumigate ضدعفونی کردن، بخور دادن

Furuncle دمل

Galactogoge شیرافزا

Galenical داروهای جالینوسی، داروی گیاهی

Gall bladder کیسه صفرا

Gallstones سنگهای صفراوی

Gangrene قانقاریا، سیاه مردگی

Gargle غرغره کردن، دهان شوی

Gastralgia درد معده، شکم درد

Gastric معده‌ای، معدی

Gastritis ورم معده، التهاب معدی

Gastro-enteritis ورم معده و روده

Genital sedative مسکن جنسی

Geriatric طب سالمندان، درمان سالخوردگی

Germicidal Germicid میکرب کش، ضد عفونی کننده

Ghost روح، روان، خیال، جان

Giddiness گیجی، سر گیجه، دوران

Gingivitis التهاب لثه، ورم لثه

Glaucoma آب سیاه

Glaucomatous مبتلا به آب سیاه

Gleet التهاب مزمن و سوزاکس پیشابراه

Glossitis التهاب زبان

Gluten گلوتن

Gnawing عذاب‌آور، جانکاه، آزارنده

Gonorrhoea سوزاک

Gout نقرس

Granulation گوشت نو آوردن

Grated رنده شده

Gravel ادرار کردن با زحمت، سنگ ریزه، شن

Gravid آبستن، سنگین

Graze خراشیدگی

Cure شفا، دوا، دارو، درمان	Distension باد کردگی، اتساع
Cut down کاستن، تقلیل دادن	Distillation تقطیر، عرق، عصاره، شیر، مشروب سازی
Cutaneous پوستی	Disturbances اختلال، آشفتگی، اغتشاش
Cystalgia درد ناحیه مثانه	Diuretic مدر (ادرار آور)
Cystitis التهاب مثانه	Diverticulitis التهاب دیورتیکول روده، التهاب کیسه‌های فرعی روده، آماس و تورم کیسه‌های فرعی روده
Dandruff شوره سر	Dizziness منگی، سرگیجه
Deadly کشنده، مهلک، سمی	Douche دوش، شستشو
Debility ناتوانی، ضعف، سستی	Drastic کارکن، مهمل
Decoction جوشانده	Draught شربت
Decongestant داروی رفع احتقان	Dropsical آب آورده، استسقای
Defensive حالت دفاعی، وضعیت دفاعی	Dropsy تجمع مایع
Degenerative حادتر شونده، وخیم تر شونده	Drowsiness خواب آلودگی، کسالت
Dehydration از دست رفتن آب بدن، آب زدایی	Drug دارو، دوا
Deispensatory درمانگاه، فهرست دارویی	Duodenal اثنی عشر، دوازده
Delirium هذیان گویی، دیوانگی	Dwterioration وخامت، تیرگی
Delivery وضع حمل، زایمان	Dysentery التهاب روده بزرگ همراه با دفع مدفوع آبکی همراه با خون (اسهال خونی)
Dementia زوال عقل، دیوانگی، جنون	Dysmenorrhoea قاعدگی دردناک
Demulcent مرهم آس، آرام بخش، مرهم	Dyspepsia سوء هاضمه، بدگواری
Dentifrice دهن شویه، خمیر دندان	Dysphagia اختلال بلع
Deobstruent بر طرف کردن انسداد	Dyspnoea تنگی نفس
Deodorant بویر، ضد بو، خنثی کننده بو	Dysuria ادرار کردن دردناک
Depressant کند کننده، داروی کند کننده	Ease تسکین، آرامش، تسکین دادن، آرام کردن
Depression افسردگی	Echolic سقط آور، تسریع کننده زایمان
Depurative صاف کننده، تصفیه کننده خون	Ecchymosis کبودی، خون مردگی
Deranged آشفته، پریشان، دیوانه وار	Eczema اگزما
Derangement اختلال، آشفتگی، پریشانی، دیوانگی	Edema خیز، ورم، آب آوردگی
Dermatitis التهاب پوست، آماس پوست	Efficacious مؤثر، نافع، کارگر
Dermatosis اختلال پوستی	Elaterium داروی مهمل
Desensitize غیر حساس کردن	Elderly مسن، سالخورده
Detensive حالت دفعی، دفاعی، وضعیت دفاعی	Electuary معجون
Detergent شوینده، پاک کننده	Elephantiasis نوعی بیماری انگلی، پیامک، جذام
Deterioration وخامت، تیرگی	Elimination دفع، ریشه کنی
Detoxification سم‌زدایی، زهر زدایی، سم‌زدایی	Ellagic acid اسید الازیک
Detrimental زیان بخش	Emaciation لاغری مفرط
Diabetes Mellitus مرض قند، دیابت شیرین	Embrocation روغن مالی، شستشو
Diaphoretic معرق، عرق آور	Emerge بیرون آمدن، ظاهر شدن، شکل گرفتن
Diarrhoea اسهال، شکم روش	Emesis قی، استفراغ
Diathesis آمادگی ذاتی برای ابتلا به بیماری	Emetic قی آور
Dietician متخصص تغذیه	Emmenagogue قاعده آور
Diet برنامه غذایی، رژیم غذایی، ترتیب غذا	Emollient نرم کننده
Digestive گوارشی، گوارنده	Emotion عاطفه، احساس، احساسات
Digust دل بهم خوردگی، حالت تهوع، چندش	Emphysema اتساع مجاری ریه، آمفیزم
Dilatation اتساع	Emphysematous متسع کننده مجاری ریه
Diphtheria دیفتری	Empirical تجربی
Discharge تخلیه	Empyema چرک ذات‌الجنب
Descutient متفرق، پراکنده، ماده‌ای که سبب پراکندگی مواد می‌شود	Empyreuma بوی سوخته
Disinfectant ضد عفونی کننده، ماده ضد عفونی	Emulsification تغییر شکل مواد چربی
Disorder اختلال	Encephalitis آماس مخ، ورم مغز
Dispensatory درمانگاه، فهرست دارویی	Endocrine غدد داخلی، غدد درون ریز
Dissolve حل کردن، حل شدن، زایل شدن	

- نوعی دستور غذا که درون ظروف پیرکس و با فر تهیه می‌شود مانند لازانیا
- Cataplasm مرهم، ضماد
- Cataract آب مروارید
- Catarrhal نزله‌ای
- Catarrh نزله (التهاب ترشح‌دار غشاهای مخاطی)
- Cathartic مهل
- Catheterize سوند گذاری، وارد کردن سوند بداخل مجاری
- Caustic سوزش آور، محرق
- Celiac (سلیاک) یک نوع بیماری که در آن بیمار قادر به مصرف کردن نان نمی‌باشد
- Cellulitis سلولیت، نوعی التهاب ورم دار (خیزدار) و گاهی چرک دار بافت های سفت
- Cephalic مقوی دماغی، وابسته به سر، سری
- Cerebral مخی، مغزی، دماغی
- Cervical cancer سرطان گردن رحم
- Cervical گردنی، گردن رحم (زهدان)
- Cessation توقف، قطع، وقفه
- Chafe زخم شدن، ساییدن، سائیدگی، رنگی پوست
- Chancre شانکر، ضایعه اولیه سیفلیس
- Chard لخته، لخته شدن
- Charm افسون، طلسم، فریادگی
- Charred نیم سوخته، زغال شده
- Cheek لبر، گونه
- Chillblain سرمازدگی، صدمه بر اثر سرما
- Chill سرد کردن، سرد شدن، سرما، لرز
- Chiropratic دست ورزی
- Chive پیازچه
- Chlorophyll کلروفیل
- Cholagogue صفرآور
- Cholecystitis آماس کیسه صفرا، التهاب کیسه صفرا
- Cholera وبا
- Choleric صفرآور
- Chorea دام الرقص (بیماری عصبی که با حرکات غیر عادی، نامنظم مشخص می شود) لغوه
- Chronic مزمن، سابقه‌دار، کهنه، وخیم، حاد
- Cicatricic التیام بخش
- Cider سرکه سیب
- Cirrhosis التهاب بینایی بافت های یک عضو، سیروز
- Citric acid اسید سیتریک
- Claudication لنگ بودن، لنگی
- Clemser ماده پاک‌کننده، شیر پاک‌کن
- Cleansing پاک‌کننده، سم زدا
- Clog مسدود کردن، گرفتن، گیر کردن، بند آمدن
- Clot لخته لخته شدن
- Clump توده شدن انباشته شدن
- Cocktail پیش غذا، اشتها آور، کوکتل
- Colic قولنج
- Colitis التهاب روده بزرگ، التهاب قولون
- Collagen کلاژن
- ماده نیمه مایعی شبیه به زلاتین که در بافت‌های همبندی حیوانات مهره‌دار یافت می‌شود و ماده عمده متشکله استخوانهاست
- Colon روده بزرگ
- Colotis التهاب روده بزرگ
- Coma اغماء، بی هوشی
- Commencement آغاز، شروع
- Complaint درد، بیماری، مرض، شکایت
- Complementaty مکمل، متمم
- Complexion رنگ رو، سیما
- Conception بارداری، حاملگی، آبستنی
- Concoction جوشانده، پخته، ترکیب
- Concussion ضربه مغزی
- Condiment ادویه، چاشنی
- Confinement زایمان
- Congenital مادرزادی، مادرزاد
- Congestion پرخونی، احتقان
- Conjunctivitis ورم ملتحمه
- Consciousness هوشیاری، شعور
- Constipating یبوست آور، قابض
- Constipation یبوست
- Consumption سل ریوی، هضم غذا، مصرف
- Contagious واگیردار، مسری، عفونی، چرکی
- Contaminated آلوده، آلوده به مواد رادیو اکتیو
- Contraceptive ضد حاملگی، ضد بارداری
- Contraction انقباض
- Contusion کوفتگی
- Convalescent دوره نقاهت
- Conventional رایج، مرسوم، متداول، سنتی، قدیمی
- Convulsion تشنج
- Cordial مقوی قلب
- Core هسته، مغز، مرکز، قسمت اصلی
- Corn میخچه
- Cornea قرنیه
- Cornicid ضد میخچه
- Corrosive مخرب، خوردنده
- Coryza سرماخوردگی، زکام
- Cosmetic آرایش پوستی
- Costive قابض، یبوست دار
- Cough سرفه، سینه درد، بالا آوردن
- Cough up بالا آوردن (خون، خلط)
- Counteract خنثی کردن، مبارزه کردن
- Counter-irritant محرک ضد تحریک
- Cramp گرفتگی عضلانی
- Craving اشتیاق، عطش، میل
- Croup خروسک
- Crucial حساس، حیاتی، بسیار مهم
- Cruciferus vegetables سبزیجات متعلق به تیره شببو
- Crude خام، نارس
- Culinary مربوط به پخت و پز، آشپزی
- Curative درمان کننده، شفابخش
- Curd شیر دلمه، شیر بسته

Anus مقعد	Blackbile سودا
Anxiety اضطراب، دلشوره، تشویق	Bladder مثانه، آبدان
Aperient = Laxative = mild purgative مسهل ضعیف، ملین	Blanch پوست کندن، سفید شدن
Aperitif اشتهاآور	Bleeding خونریزی
Aphasia ناگویی	Blemish لکه، عیب
Aphonia بی صدایی	Blennorrhagia, Blennorrhaea سوزاک
Aphrodisiac محرک جنسی، محرک قوه باه	Blepharitis التهاب پلک چشم
Apthous آفت	Blister ناول، آبله
Apoplexy سکنه مغزی، سکنه	Bloatedness نفخ کردن، تورم، پف کردن، نفخ
Appendicitis آپاندیسیت، آپاندیس	Blockage انسداد، گیر افتادگی
Application کاربرد	Blood fluidifiant روان کننده خون
Appropriate مناسب، متناسب، درخور	Blood staunch بند آوردن خون
Aromatherapy روغن درمانی	Boils ناول
Arrest ایست، توقف ناگهانی	Booster تقویت کننده
Arrhythmia بی نظمی ضربان قلب	Boost تقویت کردن، افزایش دادن
Arteriosclerosis تصلب شراین	Borborygmus قارقرور شکم
Arteritis التهاب سرخرگ	Bout دوره، دوره حاد، حمله
Artery سرخرگ، شریان	Bovine گاوی
Arthralgia درد مفصل	Bowel اندرون، شکم، روده
Arthritis التهاب مفاصل	Brachycardiy=Bradycardiy کاهش سرعت ضربان قلب، ضربان پایین
Ascaricide ضد آسکاریس	Bran سیوس
Ascites آسیت، آب آوردن شکم	Brands مارک (تجارتی)، مارک زدن، برچسب زدن
Assimilate همگون شدن، جذب شدن	Break down بهم ریختگی، انحلال، نابودی
Asthenia ضعف عمومی	Bright's disease التهاب مزمن کلیه
Asthma آسم	Brine آب نمک، آب دریا، آب شور
Astringent- tonic مقوی، قابض	Brisk تند، فرز، چالاک
astringent قابض، منقبض کننده	Bromelain بروملین
Ataxia ناهماهنگی و بی نظمی در حرکت عضلات	Bronchiectasis اتساع مزمن نایژه‌ها، برونشکتازی
Atheroma آتروم، رسوب چربی در جدار داخلی شریان	Bruised کوفته، له شده
Atherosclerosis تصلب شراین	Bruise کیودی، خون مردگی، کیود شدن
Athlete's foot عفونت قارچی انگشتان پا	Buccal دهانی، گونه‌ای
Atony فقدان نیروی طبیعی، لختی	Bulimia جوع، پرخوری
Atrophy کوچک شدن، ناپرووری	Bursitis التهاب کیسه‌های مفصلی
Attenuant لاغر کننده	Cachexy لاغری، نزاری
Aura پیش درآمد	Cathexy انرژی روانی
Bactericidal باکتری‌کش	Calculus سنگریزه
Bacteriostatic جلوگیری کننده از رشد باکتری	Callus پینه
Balm مرهم، مایه تسلی، آرامش، بلسان	Calmativ آرام بخش
Balneotherapy حمام درمانی	Cephalalgia سر درد
Balsamic ضد التهاب	Capsaicin کاپسائی سین
Bechic ضد سرفه	Carbuncles کفگیرک
Belching آروغ زدن، به بیرون پرتاب کردن	Carcinogen سرطان زا
Betaine hydrochloride بتائین هیدروکلوراید	Cardiopathy بیماری قلب، عارضه قلبی
Beverage آشامیدنی، نوشیدنی	Cardiorenal قلبی، کلیوی
Biflavonoids بی‌فلانونوئید	Cardiotonic مقوی قلبی - عروقی
Bile زرداب، صفرا	Cardiovascular قلبی - عروقی
Biliary صفراوی، زردابی	Carious پوسیده، کرم خورده
Biliousness ترشح زیاد صفرا، بیمارهای کیدی	Carminative بادشکن
Bitter principle مواد تلخ	Carotenes کاروتنها
Bittertonic مقوی تلخ	Casseroles کسرول، ظرف پیرکس، قابلمه لعابی

واژه‌نامه اصطلاحات طبی و دارویی

Aasmus آسم	Angioma تومور عروقی، تومور رگ
Abdomen شکم	Ankylosis جمود مفاصل
Abdominal شکمی	Anodyne ضد درد، درد زدا
Aborticide سقط آور، عامل سقط	Anointing پماد مالیدن، چرب کردن، روغن مالیدن، چرب کردن، پماد مالیدن
Abortifacient عامل سقط، سقط آور	Anorexia بی اشتهاپی
Abrasion خراش، ساییدگی	Anoxia فقدان یا کم بود اکسیژن
Abscess آبسه، دمل	Antacid ضد اسیدیته
Absorbent جاذب	Antagonist متضاد، مخالف
Abstruction قبض، بند، انسداد	Anthelminthic ضد کرم
Accelerate تسريع کردن، تندتر شدن، شدت یافتن، بالا رفتن	Anthrax سیاه زخم
Acne جوش، آکنه، جوش غرور جوانی	Antiabortive ضدسقط
Acrid گس، تلخ، تند (از نظر مزه)	Antianemic ضد کم خونی
Acronarcotic سوزاننده و خواب‌آور	Antibilious صفرا بر
Addiction اعتیاد، میل وافر	Antibody آنتی بادی، آنتی کور
Adenitis التهاب غده، آدنیت	Anticancer ضد سرطان
Adipogenous مولد چربی، چربی‌زا	Anticatarrrh ضد نرله
Adjuvant داروی کمکی	Anticholinesterase ضد کولین استراز
Adrenal فوق کلیوی، غده فوق کلیوی	Anticonvulsant، Anticonvulsive ضد تشنج
Adultrate تقلبی، فلابی	Anticystalgic ضد درد شانه
Affected مبتلا، آسیب دیده، بیمار	Antidiabetic ضد دیابت
Affection بیماری، ابتلا	Antidiarrhea ضد اسهال
Afflicted مبتلا، دچار	Antidote پادزهر، ترياق
Aggravate بدتر کردن، وخیم تر کردن، حادثه کردن	Antiemetic ضد استفراغ، ضد قي آوری
Agreable مطبوع	Antifebrile ضد تب، تب بر
Ague مالاریا، تب نوبه	Antifertility ضدباروری
Ailment بیماری، ناخوشی، درد، مرض	Antigalactic کاهش دهنده ترشح شیر
Alertness هوشیاری	Antigen آنتی ژن، پادتن
Alexipharmic ترياق، زهرکش	Antigoutal ضد تقرس
Alimentary canal دستگاه گوارش، جهاز هاضمه	Antihaemorrhagic ضد خونریزی
Allay برطرف کردن، کاهش دادن	Antihertetic ضد تب خال
Alleviate تسکین دادن، آرام کردن	Antihypertensive کاهشنده فشار خون، ضد فشار خون
Alopecia ریزش مو، طاسی	Antilithic ضد تشکیل سنگ
Alterative مقوی، محلل	Antineuralgic ضد دردهای عصبی
Amenorrhoea فقدان قاعدگی، فقدان عادت ماهیانه	Antioxidant آنتی اکسیدان
Anaemia کم خونی	Antiperiodic ضد مالاریا
Anaesthetic داروی بی هوشی، داروی بی حسی	Antiphlogistic ضد التهاب
Anaesthetist متخصص بی هوشی	Antipruritic ضد خارش
Anal مقعدی، مربوط به مقعد	Antipyretic ضد تب، تب بر
Analeptic نیروبخش، مقوی	Antirheumatism ضدروماتیسم
Analgesic داروی ضد درد، مسکن	Antiscorbutic ضداسکوربوت
Anaphrodisiac کاهشنده شهوت جنسی	Antiseptic ضدعفونی کننده، گندزا
Anaphylaxis آنافیلاکسی (شوک حساسیتی فوری)	Antisertic گندزدا، ضدعفونی کننده
Anasarc خیز عمومی خیز، بادکردگی زیربوستی ناشی از جمع شدن مایع	Antisialagogue کاهشنده بزاق، ضد ترشح بزاق
Androgen آندروژن، هورمون جنسی مردانه، محرک جنسی (در مرد)	Antispasmodic ضد تشنج
Andropause یانسگی در مردان	Antispasmodis داروی ضد تشنج
Aneurysm آنوریسم، اتساع رگ	Antisudoral ضد تعریق
Angina pectoris آنژین صدری	Antitussive ضد سرفه
Angiocholitis التهاب مجرای صفراوی	Antiviral ضد ویروس
Angiography آنژیوگرافی، رگ نگاری	Anuria کاهش ترشح ادرار، بی ادراری

- white dead nettle 499
 white dittany 1030
 white fir 859
 white horehound 510
 white lupin 1307
 white mallow 660
 white marudha 174
 white mililot 819
 white mistletoe 643
 white mulberry 713
 White mustard 339
 white pine 859
 white poplar 1041
 white poppy 776
 white rhapontic 218
 white sandal wood 1051
 white sweet clover 819
 white tansy 942
 white thorn 958
 white water lily 740
 white weed 183
 white willow 1046
 white-flowered Indian jasmine 748
 white-fruited mulberry 713
 whorled plantain 867
 whorledwater milfoil 460
 wide world parnassia 852
 wild basil savory 488
 wild cabbage 316
 wild camomile 260
 wild celery 1149
 wild chervil 1147
 wild cinnamon 110
 wild cornel 307
 wild cucumber 359
 wild dragon 200
 wild gooseberry 457
 wild grass nettle 573
 wild hop 114
 wild indigo 835
 wild mallow 677
 wild marjoram 534
 wild mint 480
 wild mustard 126
 wild mustard 339
 wild olive 384
 wild pansy 1257
 wild patience 901
 wild pepper 1253
 Wild pine 861
 wild radish 335
 wild sage 1248
 wild service tree 1004
 wild spinach 158
 wild squirting 359
 wild strawberry 967
 wild sunflower 252
 wild tansy 942, 978
 wild thyme 581
 wild turnip 318, 319
 wild turnip. long-fruited wild
 turnip 319
 wild-leek 605
 wildmallow 677
 willow herb 754
 willow of the brook 34
 willow-leaved inula 253
 willow-thorn 386
 willow-weed 889
 wimot 660
 winter cherry 1098
 winter melon 1298
 winter rape 314
 winter squash 356
 winter-cherry 1110
 winter-flower 108
 winter-spice 108
 wireweed 883
 woad 331
 woats 430
 wocks 430
 woman's tongue tree 696
 wood betony 480
 wood fern 1288
 wood sanicle 1205
 wood sorrel 895
 wood-broney 743
 woodland beaked chervil 1147
 wood-nep 1142
 woodrofe 1010
 woodroof 1010
 woodruff 1010
 woody night shade 1100
 woolly clary 549
 woolly safflower 215
 woolly sage 549
 wormseed goosefoot 160
 wormseed tea 160
 wormwood 206
 wound-weed 274
 woundwort 83, 784
 wrought melon 354
 wundwort 259
 yaits 430
 yangtao 2
 yellow archangel 502
 yellow bedstraw 1011
 yellow camomile 189
 Yellow centaurea 222
 yellow clary 550
 yellow dead nettle 502
 yellow flag iris 471
 yellow guava 733
 yellow horn poppy 770
 yellow iris 471
 yellow loosestrife 908
 yellow oleander 37
 yellow poplar 651
 yellow rose 971
 yellow seed mustard 339
 yellow sweet clover 821
 yellow vetchling 812
 yellow water lily 741
 yellow weasel snout 502
 yellow willow 1046
 yellow wood sorrel 762
 yetts 430
 yoke elm 308
 zedoary 1264

- Syrian rue 1271
 Syrian tobacco 1096
 syringa 753
 tailed pepper 862
 tall adonis 914
 tall mustard 342
 tall wild nettle 1236
 tamarind 104
 tamarind tree 104
 tangerine 1025
 tangerine orange 1025
 tanmer's sumach 29
 Tansy 286
 tare 812, 846
 tarragon 200
 tassel grape hyacinth 629
 tassel hyacinth 629
 tea 1123
 Teak Tekla 1313
 teal oil plant 855
 teile 1133
 teuss oil plant 785
 teyl tree 1133
 thatch grass 449
 thorn-apple 1083
 thorny ononis 825
 thorny rest harrow 825
 thorow -wax 1160
 thread Adam's needle 638
 thread and needle 638
 three coloured hibiscus 673
 thyme dodder 369
 thyme-leaved sandwort 139
 tick weed 126
 tiger grass 764
 tiger nut 372
 timbuctoo caper bush 120
 toadflax 1062
 tobacco 1097
 tomato 1093
 tooth brush tree 1050
 tooth-cress 322
 toothed-flowered inula 253
 toothpick ammi 1143
 toothpicker carrot 1143
 toothwort 875
 touch me not 359
 touchan leaves 464
 touching leaf 464
 touch-me-not 60
 towel gourd 360
 trailing gisekia 702
 traveller's Joy 921
 tree cotton 662
 tree of chastity 1251
 tree of heaven 1074
 tree of the gods 1074
 trifoliate orange 1037
 Tripoli aster 208
 tropical almond 176
 true bay 602
 true forget-me-nt 82
 true indigo 810
 true laurel 602
 true lavender 505
 true millet 445
 true mustard 315
 true myrtle 731
 true pistachia tree 27
 tuberose 20
 tuberous jerusalem sage 540
 tuberous lathyrus 814
 tulip bearing lily tree 651
 tulip tree 651
 tumbling mustard 342
 turk terebinth pistache 25
 Turkey tobacco 1096
 turkey-blossum 1273
 turmeric 1262
 turnip 318
 tutsan 464
 two-rowed barley 438
 umbrella leaves 264
 underground kidney bean 785
 unshoe the horse 1287
 valerian 1240
 vegetable rennet 1108
 vegetable sponge 360
 venetian sumach 23
 venus's-hair 1276
 vervain 1250
 vetch 846
 vetchling 812
 victorian lignum vitae 1052
 vinegar tree 30
 vine grapegrape vine 1259
 violet 1254
 virgin Mary's pinch 891
 virginian poke 856
 virginian silk 56
 wall fern 1288
 wallflower 325
 wall germander 574
 wall july flowers 325
 wall pellitory 1234
 wall rue 1279
 walnut 473
 wart flower 768
 wart grass 396
 wart weed 396, 768
 warted-leaves rhubarb 892
 wartwort 394, 396
 water agrimony 210
 water-betony 1066
 water chestnut 1134
 water cress 333
 water cucumber 349
 water dropwort 1198
 water elder 133
 water figwort 1066
 water germander 577
 water hemlock 1198
 water horehound 509
 water hyssop 1055, 1060
 water lady's - thumb 882
 water melon 349
 water mint 514
 water parsley 1149
 water pepper 888
 water-pepper smartweed 888
 water plantain 7
 water speedwell 1070
 water willow 1046
 Wax Gourd 1298
 waybread 869
 wayfaring tree 132
 weasel snout 502
 weaver's-broom 834
 weeping birch 64
 weld 929
 weld mignonette 929
 western yew 1120
 wheat 454
 white archangel 499
 white beech 308
 white behen 218
 white canella 110
 white charlock 335
 white cinnamon tree 110
 white cucumber 355

- shrubby althea 671
 shrubby horsetail 388
 Sicilian sumac 29
 silk grass 638
 silk tree 695
 silk tree albizzia 695
 silver birch 64
 silver groundsel 269
 silver – leaved cineraria 269
 silver ragwort 269
 silver-weed 978
 silvery cinquefoil 978
 siris acacia 696
 siris tree 696
 sissoo 799
 sissoo tree 799
 sissoo wood 799
 sissu 799
 sissum wood 799
 slim amaranth 13
 sloe 987
 small burdock 192
 small burnet 1001
 small centaury 414
 small coriander 1151
 small flowered mallow 674
 small hedge hyssop 649
 small melilot 820
 small moonwort 1287
 small parsely 1149
 small purple centory 414
 smoke of the earth 410
 smooth peach 986
 smooth sumach 30
 smooth-leaved-elm 1141
 snak cucumber 354
 snake melon 354
 sneezewort 181
 snot berry 73
 snowdrop 18
 soapwort 142
 softtrush 476
 soja 804
 sorrel 893, 903
 sour cherry 954
 sour or seville orange 1017
 sour seville orange 1017
 southern catalpa 66
 southern magnolia 652
 southern maidenhair 1276
 southern nettle tree 1139
 sow thistle 277
 soya bean 804
 soybean 804
 Spanish broom 834
 Spanish carrot 1143
 Spanish chestnut 403
 Spanish jasmine 745
 spanish liquorice 806
 Spanish pepper 1078
 Spanish pick-tooth 1143
 Spanish reed 429
 sparrowgrass 620
 spearmint 522
 speedwell 1073
 spiked milfoil 459
 spiked water milfoil 459
 spikenard 1242
 spinach 171
 spinage 171
 spindle tree 150
 spiny amaranth 14
 spiny clotbur 292
 spiny cocklebur 292
 spiny rest harrow 825
 spiny sowthistle 276
 spiral flag 1298
 spleen amaranth 13
 spleenwort 1281
 spogel seed plantain 871
 sponge tree 689
 spreading erysimum 329
 spring barley 439
 spring savory 477
 squirting cucumber 359
 St. Barnaby's thistle 222
 St. Johns bread 99
 St. Johns lily 17
 St. John's wort 466
 St. lucy cherry 953
 St. Mary thistle 273
 star anise 1303
 star aniseed 1303
 star of the earth 867
 Starwort 208
 sticking Roger 1085
 stickle-wort 942
 sticky alder 63
 sticky cleome 126
 sticky sage 550
 stinging nettle 1236
 stinking horehound 482
 stinking wood 782
 stock nut 309
 stone pine 860
 stone pine tree 860
 stork's bill 418
 strawberry 391, 967, 1098
 strawberry ground cherry 1098
 strawberry madrone 391
 strawberry tree 391
 strychnine tree 1302
 Suakwa vegetable sponge 360
 succory 226
 sugar cane 448
 summer adonis 914
 summer leek 609
 summer rose 971
 summer savory 562
 summer squash 358
 sun euphorbia 394
 sun spruce 394
 sunflower 247
 swallow wort 768
 sweet acacia 689
 sweet almond 946
 sweet amber 464
 sweet basil 530
 sweet bay 602
 sweet cherry 952
 sweet chestnut 403
 sweet flag 42
 sweet gum 462
 sweet gum tree 462
 sweet honeysuckle 128
 sweet inga 699
 sweet lemon 1021
 Sweet lime 1021
 sweet melon 351
 sweet orange 1028
 Sweet potato 302
 Sweet rose geranium 424
 sweet scented acacia 689
 sweet-scented oleander 33
 sweet scented rose bay 33
 sweet violet 1254
 sweet woodruff 1010
 sweet wormwood 198
 switch sorrel 1052
 Syrian bean caper 1275

- quince 955, 960
 quince-leaved medlar 955
 radish 335
 Radishgarden radish 336
 railroad-vine 304
 ramosons broad-leaved garlic 605
 rampion (bellflower) 109
 rape 314
 rape seed 314
 real tobacco 1096
 red-berry bryony 346
 red celandine 769
 red cherry 954
 red chickweed 907
 red clover 836
 red dead nettle 504
 red dogwood 307
 red flowered cotton 662
 red gum tree 723
 red horned poppy 769
 red morning-glory 305
 red pepper 1078
 Red periwinkle 31
 Red poppy 775
 red quash 356
 Red sandalwood 1308
 red wood 861
 reed 1137, 446
 reed grass 446
 reed-mace 1137
 rhamnus seabuckthorn 386
 ribwort 868
 rice 442
 rie 450
 river red gum 724
 rocket 328
 rocket salad 328
 rolled-back-leaved cypas 1291
 Roman candle 638
 Roman coriander 925
 Roman nettle 1238
 roquette 328
 Rosary pea 1306
 rose-apple 730
 rose laurel 34
 Rose mallow 673
 rosemary 545
 rose of China 670
 rose of Sharon 671
 rose periwinkle 31
 rose scented pelargonium 424
 rose wood 799
 rosy-flowered crown-vetch 798
 rough bindweed 635
 round cypress 375
 round kumquat 1031
 round lily (Yucca) 638
 round-leaved ash 744
 round-leaved hare's ear 1160
 round-leaved thorough-wax 1160
 royal jasmine 745
 royal paulownia 1063
 royal Poinciana 102
 royal walnut tree 473
 rue 1038
 rue plant 1038
 running mallow 676
 rupture grasse 14
 rupture - wort 140
 rush garlic 617
 rush-leaved onion 617
 rush leek 617
 rush nut 372, 375
 Russian cactus 169
 Russian olive 384
 Russian thistle 169
 Russian tumbleweed 169
 rye 450
 sacred bash 532
 sacred basil 532
 sacred fig tree 711
 safed siris 696
 safflower 217
 saffron 468
 sage 552, 1246
 sagewort wormwood 199
 sago cypas 1291
 sainfoin 823
 saintfoin 823
 salad burnet 1001
 salad chervil 1146
 salt - marsh sand spurry 144
 saltwort 169
 sand olive 1052
 sandal wood 1051, 1308
 sandarac 1299
 sandarac tree 1299
 sandweed 139
 sanicle 1205
 santalin yarrow 182
 sapodilla plum 1054
 Satsuma orange 1025
 savin 366
 savin juniper 366
 savin tree 366
 saw palmetto 1293
 saxifrage pimpinell 1205
 scallion 614
 scarlet pimpernel 907
 scented fern 286
 Schotch fir northern Pine 861
 scotch pine 861
 scotch thistle 262
 scots pine 861
 Sea aster 208
 sea bindweed 299
 sea buckthorn 386
 sea celandine 770
 sea grape 388
 sea poppy 770
 sea ragwort 269
 Sea star 208
 seashore glorybind 299
 sebestan 75
 sebesten 75
 sebesten tree 75
 Sebeston plum 73
 self-heal 544
 senna 97, 744, 932
 sepistan 75
 sepistan plum 75
 serpent cucumber 354
 serpent melon 354
 service tree 1002
 service-tree mountain ash 1002
 sesame 855
 shaddock 1019
 shampoo ginger 1315
 sheep sorrel 895
 sheep's bane 1195
 shepherd's club 1067
 shepherd's purse 320
 shiso 537
 shoe flower 670
 shore sea onion 636
 showy water bean 738

- pale flowered persicaria 889
 pale perfoliate honey suckle 128
 palm lily 638
 palma christi 401
 palmetto 764
 pansy 1257
 papaw tree 135
 papaya 135
 papaya tree 135
 paper mulberry 706
 paper-white narcissus 19
 parietory 1234
 park leaves 464
 parsley 949, 1199
 parsley piert 949
 Pasific yew 1120
 patagon 735
 patience 899
 patience dock 899
 paulownia 1063
 pea 828
 peach 984
 peach tree 984
 peachwort 891
 peacock flower 93, 102
 peanut 785
 pear tree 988
 pearl leek 609
 pearl-plant 80
 pedunculate oak 408
 peepal tree 711
 pellitory 1234, 1297
 pellitory of the wall 1234
 peltated water lily 738
 penny cress 343
 penny royal 520
 pepper 864
 peppergrass 332
 peppermint 518
 pepperweed whitetop 325
 perennial sweet leek 609
 perforated hypericon 466
 perfumed cherry 953
 pergularia 54
 periwinkle lesser periwinkle 39
 Persian apple 1024
 Persian asafoetida 1187
 persian cow-parsnip 1192
 Persian lilac 683
 Persian rose 996
 persian walnut 473
 persicaria 891
 Peruvian bark tree 1005
 petty euphorbia 396
 petty spurge 396
 phalsa 1129
 piemaker 653
 pigeon berry 1244
 pigweed 10
 pilewort 923
 pimpernel 907
 Pin grass 418
 Pine apple 85
 pine plant 85
 pinecone ginger 1315
 Pink bird's eye 421
 pink siris 695
 pipe-flower 20
 pistachio nut tree 27
 plane tree 874
 plum 981, 984
 poet's jasmine 745
 poison bulb 17
 poison chickweed 907
 poison hemlock 1164
 poison poppy 775
 poison-grub commiphora 1295
 poke root 856
 pokeweed 856
 pole reed 429
 poley 576
 polyanthus narcissus 19
 pomegranate 910
 pomelo 1027
 poor man's herb 1060
 poor man's treacle 616
 poor man's weather glass 907
 poplar-leaved fig tree 711
 poppy 776
 port Royal senna 96
 portia nut oil plant 681
 portia tree 681
 portugal 1028
 pot arigold 211
 pot herb jute 1126
 potato 1106
 pourett 616
 precatory bean 1306
 prickly ivy 635
 prickly lettuce 256
 prickly pear 89
 prickly sesban 831
 prickly sowthistle 276
 prickly-chaff flower 7
 prickly-leaved holly 41
 prickly - seeded spinch 171
 prickwood 150
 pride of barbados 93
 pride of India 683
 primrose peerless 19
 prince's feather 12
 princess-tree 1063
 privet 749
 proso 445
 prostrate amaranth 10
 prostrate knotweed 883
 psyllium seed fleawort 872
 pudding grass 520
 pudding herb 520
 pudding pipe tree senna 94
 pumelo 1019
 pumelotree 1019
 pumkin 358
 pummel 1019
 pumpelmous 1019
 pumpkin 356
 puncture vine 1273
 puneer cardamoms 1108
 purging buckthorn 933
 purging cassia 94
 purging flax 638
 purple butterbur 264
 purple coneflower 235
 purple dead nettle 504
 purple egg plant 1101
 purple gromwell 81
 purple hop bush 1052
 purple loosestrife 650
 purple lythrum 650
 Purple mountain ebony 90
 purple orchid 757
 purple spurge 396
 purple tephrosia 835
 purret 614
 purslane 10, 905
 Pythagorean bean 738
 quackgrass 428
 queen of the meadow 965

- marsh althaea 660
 marsh betony 572
 marsh crowfoot 927
 marsh flower 417
 marsh mallow 674, 677
 marsh trefoil 688
 marsh-mallow 660
 marsh-pepper smart weed 888
 marvel-of-Peru 737
 mastic tree 27
 mastich tree 27
 matchbox bean 1304
 matweed 10
 mayweed camomile 185
 mazzard cherry 952
 meadow clover 836
 meadow saffron 623
 meadow sorrel 893
 meadow sweet 964
 mealy Guelder rose 132
 Mecca senna 96
 Mediterranean herb elder 129
 Mediterranean tree mallow 782
 Mediterranean turnip 319
 medlar 976
 meliloi 821
 melon 351
 melon tree 135
 mercury 400
 Mesta 665
 Mexican lime 1016
 Mexican tea 160
 mezereon 1124
 middle comfrey 480
 milefoil 181
 milfoil pondweed 459
 milk bush 397
 Milk hedge 397
 milk thistle 256, 273, 277
 millet 445
 miltwaste 1281
 mingwort 193
 mistletoe 643
 moghat 1312
 Moldavian balm 489
 Moldavian dragon head 489
 monkey-nut 785
 monkshood 912
 Montpellier scammony-plant 51
 moonwort 1287
 moor's alhagi 781
 moorish mallow 660
 moorwort 545
 mother of thyme 581
 motherwort 507
 mount Atlas pistache 25
 mountain ash 1002
 mountain flax 638
 mountain germander 576
 mountain spinach 152
 mouse-ear hawkweed 250
 mudar plant 49
 mugweed 206
 mugwood 206
 mugwort 193, 206
 mulberry 715
 mullein 1067
 mung bean 847
 musk melon 351
 musk-mallow 666
 Musky afilerilla 419
 musky crowfoot 419
 musky gourd 357
 musky heron's bill 419
 mustard 315, 1050
 mustard-seed 1050
 mustard-seed of scripture 1050
 Myrobalan 174, 176
 myrrh 1296
 myrrh tree 1296
 myrtle 42, 731
 myrtle flag 42
 myrtle tree 731
 narcisse tazette 19
 narrow-leaved oleaster 384
 narrow-leaved plantain 868
 nasturtium 1135
 Nectarine 984, 986
 neem tree 685
 Nepal cardamom 1314
 netted melon 354
 nettle - leaf goosefoot 163
 nettle 1236
 nicker tree 91
 nicker tree 91
 nightshade 1103
 nipple grass 869
 nipple-seed plantain 869
 nipple-wort 258
 noble orange 1025
 nodding starwort 214
 noli-me-tangere 60
 northern mallow 676
 Norway fir 861
 Norway spruce 859
 nose-bleed 181
 nubk tree 939
 nut grass 375
 nut tree 309
 nutmeg flower 925
 nutmeg tree 721
 nux moschata 721
 nux vomica 1302
 oat 430
 oats 430
 officinal ginger 1266
 officinal gromwell 80
 officinal guajacum 1270
 officinal nutmeg tree 721
 okra 666
 old garden chrysanthemum 223
 oldmaid 31
 oleander 34
 oleaster 384
 olive tree 750
 omum plant 1207
 onion 610
 Opium pappy 776
 opium plant 776
 opiuma 699
 orach 152
 orache 152
 orage 152
 orange 1028, 1311
 orange climber 1311
 orchid tree 90
 oriental arbor-vitae 367
 oriental beech 404
 oriental plane tree 874
 oriental sesamum 855
 oriental whortleberry 391
 orris root plant 470
 ox eye 259
 ox-eye camomile 189
 ox eye daisy 259
 ox-tongue 72
 pacific almond 176

- Japanese kerria 971
 Japanese loquat 962
 Japanese melder 962
 Japanese persimmon 382
 Java plum 729
 Jenny wren 421
 jequinty 1306
 Jersey cudweed 244
 Jersey everlasting 244
 Jersey livelong 244
 Jerusalem artichoke 248
 Jerusalem oak 161
 Jerusalem thorn 104
 Jerusalem-oak goosefoot 161
 Jesuit's nut 1134
 jew's apple 1101
 jew's- mallow pot herb 1126
 jimpson-weed datura 1083
 job's-tears 432
 John crow Bead 1306
 Johnson grass 452
 joint fir 388
 jointed charlock 335
 Judas tree 100
 jujube 935, 936
 julibrissin 695
 Jungle senna 96
 juniper 364
 Jupiter's distaff 550
 kakee 382
 kaki 382
 kaki persimmon 382
 kau apple 382
 kidney bean 826
 kidney vetch. 784
 kikuel oil plant 1050
 kindney vetchanthyllis 784
 kiwi vine 2
 kiwifruit 2
 knaf 665
 knitbone 83
 knotgrass 883
 knothed pondweed 460
 kola nut 1311
 kumquat 1031
 kunro bark tree 941
 kureel tree 120
 ladies gloves 254
 lady fern 1283
 lady's bedstraw 1011
 lady's fingers 784
 lady's hair 1276
 lamb-mint 518
 lamb's squarters goosefoot 158
 lamb's - tongue 868
 land caltrops 1273
 large flowered willow herb 754
 large gourd 356
 large sebestan 73
 large-flowered calamint 485
 larger or greater cardamom 1314
 Lavender 505
 lavender cotton 182
 lebanon oak 407
 lebbek tree 696
 leek 614
 lemon, 512, 627, 1022, 1247
 lemon day lily 627
 lemon plant 1247
 Lemon verbena 1247
 lemon-balm 512
 lemon-scented verbena 1247
 lentil 815
 lentisk pistache 27
 Leopard's bane 234
 lesser burdock 192, 292
 lesser cardamom 1265
 lesser celandine 923
 lesser galangal 1261
 lesser yellow water lily 417
 lettuce 255
 levant cotton 663
 lignum vitae tree 1270
 lilac 753
 lime 1016, 1021
 lin 639
 linseed 639
 lint 639
 lion's leaf 876
 lion's turnip 876
 lippia 1248
 lippie 1247
 Liquorice 806
 little centaury 414
 liverwort 1288
 locust tree 830
 Lombardy poplar 1043
 London rocket 341
 long cyperus 374
 long eard barley 438
 long turkey cucumber 354
 loofah 360
 loquat 962
 loquat tree 962
 Lord's candle stick 638
 lovage 1196
 love apple 1093
 love tree 100
 lovelies bleeding 12
 low broom 803
 low flax 639
 low meadow rue 928
 lucerne 818
 lucky nut 37
 lunaire 1287
 maari palm 764
 Madagascar periwinkle 31
 madder 1014
 mader-wort 193, 206
 Madrasthorn 699
 mahaleb cherry 953
 maiden hair 369, 425, 1276
 maiden hair tree 425
 maize 456
 Malabar almond 176
 Malabar plum 730
 Malay apple 730
 male fern 1277
 male orchis 757
 male pimpemel 907
 malta jute 1126
 mamme apple 135
 mandarin 1025
 mandarin orange 1025
 Mandrake 1094
 mango tree 24
 mangold root 153
 Manilla tamarind 699
 manna ash 744
 maple-leaved liquidambar 462
 margosa 685
 margosa tree 685
 marigold 211
 marigold 279
 Marijuana 111
 marish mallowe 660
 marrube 510
 marmubium 510

- guaiacum tree 1270
 guava 733
 guava tree 733
 guaymochil 699
 Guelder rose 133
 Guggul Gum 1296
 Guinea flower 971
 Guinea grass 452
 Guinea pepper 1078
 gum ammoniacum plant 1172
 gum arabic tree 691
 gum tree 723
 gumbo 666
 gumplant 245
 hairweed 370
 hairy bitter cress 323
 hairy burstwort 141
 hairy mint 514
 hairy thorn-apple 1080
 hairy willow weed 754
 hand of Mary 1253
 Hanna plant 647
 hardy orange 1037
 haricot bean 826
 Haritaki 1297
 harmel 1271
 harmel peganum 1271
 hart's-tongue 1282
 Hashish 111
 hawthorn 958
 hazel 309
 heartsease 882, 1257
 heart-spot knotweed 891
 heavenly blue 305
 hebrewmanna 781
 hedge garlic 313
 hedge glorybind 298
 hedge head nettle 573
 hedge hyssop 1060
 hedge mustard 342
 hedge nettle 573
 hedge parsely 1147
 hedge pink 142
 hedge-woundwort 573
 hellweed 369
 helmet flowers 567
 hemlock 1164
 hemlock stork's-bill 418
 hemp 111, 241, 665
 hemp agrimony 241
 hemp eupatorium 241
 hemp plant 665
 henbane 1085
 henbit dead nettle 501
 henna 647
 herb Bennet 970
 herb carpenter 544
 herb mercury 399
 herb of grace 1038
 herb of memory 545
 herb Robert (geranium) 421
 herbaceous elder 129
 heron's bill 419
 high mallow 677
 high taper 1067
 highland pine 861
 hind heal parsley fern 286
 hindu datura 1080
 hip-rose 992
 hispid althaea 659
 hoary basil 530
 hoary cress 325
 Hogweed 735
 holly 41
 holly tree 41
 Holy basil 532
 holy thistle 273
 hooded willow-herb 567
 hookheal 544
 hop 114
 hops. 114
 horehound 510
 hornbean 308
 horse-bean 104
 horse beech 308
 horse chestnut 463
 horse-gogs 981
 horse heale 252
 horse-hoof 290
 horse mint 515
 horse purslane 5
 Horse radish tree 716
 horse sorrel 895
 horse-tail 1289
 horsetail beefwood 148
 horsetail tree 148
 horse weed 231
 hound's tongue 76, 572
 houndsbane 510
 huamuchil 699
 hundred-leaved grass 181
 Huntingdon willow 1046
 hyssop 495, 649
 hyssop lythrum 649
 Index English name's of
 Medicinal Plants
 Indian almond 176
 Indian bean tree 66
 Indian bedellium 1296
 Indian cherry plum 936
 Indian corn 456
 Indian cress 1135
 Indian date 104, 383
 Indian date plum 383
 Indian Fig 89
 Indian gooseberry 1301
 Indian hydrocotyle 1162
 Indian jujube 936
 Indian laburnum 94
 Indian licorice 1306
 Indian mallow 653
 Indian milk hedge plant 397
 Indian millet 451
 Indian pennywort 1162
 Indian privet 1243, 1253
 Indian red and white sorrel 666
 Indian tree spruce 397
 Indian tulip tree 681
 Indian valerian 1242
 Indian weed 271
 Indigo plant 810
 ingan 610
 ingowne 610
 inula 252
 Italian bugloss 68
 Italian cypress 362
 Italian millet 451
 Italian stone pine 860
 Italian vineyard cane 429
 ivy 44
 ivy 44
 Jamaica mountain sage 1246
 jambolan tree 729
 jambolana 729
 Japan allspice 108
 Japan fern palm 1291
 Japan plum 962
 Japan varnish tree 1074
 Japanese arbor vitae 367
 Japanese date plum 382

- fine-leaved water dropwort 1198
 finger fern 1281
 fireweed 213
 fish mint 514
 flamboyant 102
 flame Adonis 915
 flame tree 689
 flannel mullein 1067
 flat peach 986
 flaxseed plantain 872
 Flea-bane 206
 flea-bane mullet 266
 flea mint 520
 flea seed 871, 872
 flixweed 327
 flixweed tansy ustard 327
 floating water caltrops 1134
 florist's chrysanthemum 224
 flower gentle 12
 flower of an hour 673
 Flowering ash 744
 Flowering plants 1
 Flowers lime 882
 flower's service-tree 1002
 fog-fruit 1248
 forget-me-not 82
 forsythia 742
 four o'clock 755
 four o'clock plant 737
 fox geranium 421
 foxglove tree 1063
 frankincense 1294
 freestone peach 986
 French bean 826
 French cotton 49
 French garden sorrel 902
 French leek 614
 French lime 1021
 French marigold 279
 French mercury 399
 French sorrel 902
 fringed buckbean 417
 fringed water lilies 417
 fume of the earth 410
 fumetere 410
 fumitory 410
 galangal 1261
 galbanum plant 1186
 galingale flat sedge 374
 gall oak 406
 gallow grass 111
 garden asparagus 620
 garden balsam 59
 garden bean 800
 garden beet 153
 garden carrot 1169, 1171
 garden chervil 1146
 garden cicely 1146
 garden-cress 332
 garden daisy 208
 garden dock 899
 garden eggplant 1101
 garden endive 225
 garden fennel-flower 925
 garden lavender 505
 garden leek 614
 garden lettuce 255
 garden lovage 1196
 garden nasturtium 1135
 garden onion 610
 garden orach 152
 garden pea 828
 garden plum 981
 garden rampion 109
 garden rue 1038
 garden sage 552
 garden sorrel 893
 garden spinach 171
 Gardenia 1013, 1014
 garden-leak 614
 garlic 313, 605, 616
 garlic mustard 313
 garlick germander 577
 gas-plant dittany 1030
 gean 952
 German camomile 260
 German false tamarisk 1116
 German iris 470
 giant panic 444
 giant panic grass 444
 giant reed 429
 Giddee Giddee 1306
 gingelly 855
 ginger 286, 1266
 ginger plant 286
 ginkgo 425
 ginsengs 46
 gipsy-wort 509
 globe amaranth 16
 globe artichoke 232
 glossy buckthorn 931
 glue berry 73
 goat's Rue 802
 goatweed 183
 go-go vine 1304
 goldballs 926
 golden beetle tree 699
 golden bell 742
 golden chamomile 189
 golden dew drop 1244
 golden loosestrife 908
 golden marguerite 189
 golden osier 1046
 goldenrod 274
 golden-shower senna 94
 gourd 356, 358
 gram 794
 gram chick-pea 794
 grapefruit 1027
 grapewort 346
 grass of parnassus 852
 grass pea vine 813
 great burdock 190
 great flea-bane 254
 great horse tail 1291
 great laurel magnolia 652
 great morel 1076
 great mullein 1067
 great pumpkin 356
 great plantain 869
 great reed 429
 great round-headed garlic 609
 great scarlet poppy 773
 greater ammi 1142
 greater celandine 768
 greater dodder 370
 greater thatching grass 449
 Grecian laurel 602
 Grecian silk vine 56
 green amaranth 13
 green gniger 206
 green gram 847
 green tea 1123
 green yarrow. 181
 green-weed 803
 gromwell 80
 ground needle 419
 ground nut 785
 groundsel 270

- dragonwort 884
 drooping avens 969
 dropwort 965
 drug centaurium 414
 drug speedwell 1073
 drug sweet flag 42
 Drumstick 716
 drumstick tree 94
 dulcamara myrtle vine 1100
 dunny nettle 482
 dusty miller 269
 dutch mice 814
 dwarf elder 129
 dwarf flax 638
 dwarf laurel 1124
 dwarf mallow 676
 dwarf ponciana 93
 dwarf stinger 1239
 dwarf grass pole 649
 dyer's camomile 189
 dyer's east-Indian indigo plant 810
 dyer's rocket 929
 dyer's safflower 217
 dyer's saffron 217
 dyer's weed 803, 929
 dyer's weld, 929
 dyer's woad 331
 earth almond 372, 785
 earth chestnut 814
 earth nut 785
 earthsmoke 410
 east Indian almond 21
 East Indian oleander 33
 east Indian rose apple 730
 east indian screw tree 1113
 east Indian tobacco 1096
 east Indian walnut 696
 eatable hibiscus 666
 ebony 1300
 ebony tree 1300
 edible cyperus 372
 edible rocket 328
 egg plant 1101
 Egyptian acacia 691, 696
 Egyptian hemp 658
 Egyptian privet 647
 Egyptian willow 1044
 elder 130
 elecampane 252
 elm tree 1141
 elm-leaved blackberry 999
 elm-leaved sumac 29
 Elvaclimber 1304
 empress tree 1063
 endive 225
 English daisy 208
 English elm 1141
 English garlic 616
 English hawthorn 958
 English holly 41
 English horse chestnut 463
 English ivy 44
 English oak 408
 English wallflower, 325
 English yew 1120
 escarole 225
 esculent bellflower 109
 estragon 200
 Ethiopian sage 549
 eucalyptus 723, 725
 European alder 63
 European ash 743
 European barberry 61
 European bistort 884
 European bittersweet 1100
 European black alder 63
 European bugle weed 509
 European chestnut 403
 European cow lily 741
 European cranberry bush 133
 European dewberry 1000
 European elder 130
 European filbert 309
 European glorybind 300
 European goldenrod 274
 European gooseberry 457
 European grape 1259
 European hackberry 1139
 European hawthorn 958
 European hawthorn 958
 European heliotrope 79
 European hornbeam 308
 European leadwort 875
 European meadow sweet 964
 European mistletoe 643
 European nettle tree 1139
 European olive tree 750
 European pennyroyal 520
 European pepperwort 331
 European plum 981
 European privet 749
 European sanicle 1205
 European spindle tree 150
 European spruce 859
 European strawberry 967
 European touch-me-not 60
 European verbena 1250
 European white birch 64
 European white water lily 740
 evening primrose 755
 everblooming gardenia 1013
 evergreen cypress 362
 evergreen magnolia 652
 exile 37
 exile oil plant 37
 exile tree 37
 eyebright 1059
 fagonia 1268
 fair-haired hyacinth 629
 fall orchid tree 90
 false acacia 830
 false hoarhound 482
 false saffron 217
 false varnish tree 1074
 fathen 158, 163
 faverel 610
 feathered grape hyacinth 629
 feather pondweed 459
 february daphne 1124
 felon-herb 250
 female fern 1283
 fennel 1189
 fenugreek 842
 fenugreek trigonella 842
 fever few chrysanthemum 284
 feverfew 284
 fiber flax 639
 fiddle dock 901
 fiddle-leaved dock 901
 field crane's bill 418
 field elm 1141
 field falcaria 1179
 field fennel-flower 924
 field horsetail 1289
 field pea 828
 field pennycress 343
 field wormwood 199
 fig (tree) 710
 filbert 309

- common vetch 846
 common wallflower 325
 common water milfoil 460
 common water-cress 333
 common wheat grass 428
 common white jasmine 747
 common white lily 628
 common willow herb 908
 common wormwood 193
 common yarrow 181
 common yellow day lily 627
 common yellow mallow 653
 compass lettuce 256
 compass plant 256
 confederative rose 669
 congo tobacco 111
 continental mistletoe 641
 cootslock 316
 copse knotweed 885
 coralwort 322
 coriander 1166
 corn 335,456,775
 corn cockle 138
 corn poppy 775
 corn radish 335
 corn rose 775
 cornelian cherry 306
 cornflower 219
 cornsilk 456
 coronilla 798
 costmary 280
 cotoneaster 955
 cotton 262,662, 663, 669
 cotton plant 662, 663
 cotton rose 669
 cotton thistle 262
 couch-grass 428
 country almond 176
 country man's treacle 616,
 1038
 country senna 96
 cow parsely 1147
 cow weed 1147
 cow weed chervil 1147
 cowbind 346
 cow's lick 346
 cow's weather-wind 573
 Crab's Eye 1306
 crampbark 13
 cran berries 664
 crape myrtle 645
 creeping avens 969
 creeping chickling 814
 creeping cinquefoil 980
 creeping crow foot 926
 creeping double-flowered
 crowfoot 926
 creeping gromwell 81
 creeping oxalis 762
 creeping sky-flower 1244
 creeping wheat grass 428
 crenated annual spruce 393
 cretan hemp plant 378
 crewsoap 142
 crocus 468
 crosswort gentian 415
 crowfoot 816, 867
 crowfoot plantain 867
 crown daisy 223
 crown imperial 626
 crown imperial fritillary 626
 crown-vetch 798
 Cuba grass 452
 cubeb pepper 862
 cubeba 862
 cubebs 862
 cuckoo bullon 192
 cucumber 355
 culinary sage 552
 cullack 610
 cultivated apple 974
 cultivated eruca 328
 cultivated flax 639
 cultivated lentil 815
 cultivated medick 818
 cultivated radish 336
 cultivated rice 442
 cultivated vetch 846
 cumbungi 1137
 cumin 1168
 cummin 1168
 curcuma 1262
 curled duck 896
 curled sorrel 896
 curltrop lady's - thumb 889
 curly dock 896
 currant-fruited rhubarb 892
 cushaw 357
 cut leaved teasel 380
 cut paper 706
 cutch 1304
 cypress 362
 daft-berries 1076
 dagger plant 638
 dahoon 41
 daisy 208
 Damask rose 996
 damson-tree 981
 danchi plant 831
 Daneweed 129
 Danewort 129
 damel 441
 damel rey grass 441
 date 383,766
 date palm 766
 date plum 383
 date-plum persimon 383
 day lily 628
 dead nettle 501
 deadly dwale 1076
 deadly nightshade 1076
 deanth's herb 1076
 Deccan hemp ambari 665
 deer vetch 816
 deffadowndilly 622
 deodar cedar 858
 desert athel 1117
 devil's apple 1083
 devil's guts 370
 devil's milk 396
 devil's wood 130
 dewberry 1000
 dhunchi plant 831
 diamba plant 111
 dill 1145
 dill-seed 1145
 dittander 331
 dittany 1030
 dock-cress 258
 dog nettle 1239
 dog rose 992
 dog senna 96
 dogs dugs 75
 dog's mercury 400
 dog's tooth grass 434
 dogwood 306
 Dominika oak 41
 double-flowered althaea 671
 Dragon blood tree 1293
 Dragon's blood palm 1293

- columbine 918
 colza 314
 comfrey 83
 common mallow 677
 comcock 181
 common adder's-tongue 1286
 common adder's-tongue fern 1286
 common agrimony 942
 common alder 63
 common apricot 950
 common artichoke 232
 common asparagus 620
 common avens 970
 common balm 512
 common barberry 61
 common barley 438
 common basil 477
 common bean 826
 common bearded iris 470
 common beet 153
 common bind 300
 common birch 64
 common bladder senna 796
 common borage 72
 common briar 992
 common bryony 379
 common buckthorn 933
 common burnet saxifrage 1205
 Common burswort 140
 common camellia 1122
 common camomile 260
 common capers 121
 common carlina 213
 common cat-tail 1138
 common chickweed 145
 common chicory 226
 common cocoa tree 1115
 common colt's foot 290
 common columbine 918
 common corn cockle 138
 common crape myrtle 645
 common cress 332
 common cucumber 355
 common cynodon 434
 common cypress 362
 common dill 1145
 common dyer's broom 803
 common elder 130
 common elm 1141
 common evening primrose 755
 common falcaria 1179
 common fennel 1189
 common fenugreek 842
 common field bean 800
 common fig 710
 common flax 639
 common flea-bane 266
 common four-o'clock 737
 common garden parsley 1199
 common germander 574
 common globe amarantha 16
 common globe daisy 426
 common globularia 426
 common gooseberry 457
 common gromwell 80
 common groundsel 270
 common guava 733
 common hawkweed 250
 common heliotrope 79
 common hop 114
 common horehound 510
 common horse chestnut 463
 common hound's-tongue 76
 common hydrocotyle 1195
 common Indian bean 66
 common inula 252
 common ivy 44
 common jasmine 747
 common jujube tree 935
 common juniper 364
 common laurel cherry 972
 Common lavender 505
 common lentil 815
 common licorice 806
 common lilac 753
 common lovage 1196
 common madder 1014
 common mallow 677
 common mango 24
 common marvel of Peru 737
 common melilot 821
 common millet 445
 common mint 522
 common morning glory 305
 common motherwort 507
 common myrtle 731
 common nasturtium 1135
 common nightshade 1103
 common nipplewort 258
 common nutmeg 721
 common oak 408
 common oat 430
 common oil nut tree 401
 common oleander 34
 common olive 750
 common orange tree 1028
 common origanum 534
 common paper mulberry 706
 common pea 828
 common pear 988
 common pennywort 1195
 Common perilla 537
 common periwinkle 39
 common pine 861
 common pistache 27
 common plum 981
 common pokeberry 856
 common polypody 1288
 common potato 1106
 common privet 749
 common purslane 905
 common ragweed 185
 common reed 446
 common rue 1038
 common rush 476
 common rye 450
 common sainfoin 823
 common savin 366
 common sea buckthorn 386
 common self-heal 544
 common shop jasmine 747
 common skullcap 567
 common smoke tree 23
 common snowdrop 18
 common sorrel 893
 common sow thistle 277
 common sperage 620
 common St. John's-wort 466
 common sunflower 247
 common sweet shrub 106
 common tansy 286
 common tea 1123
 common toadflax 1062
 common tobacco 1096, 1097
 common tomato 1093
 common valerian 1240
 common vanilla 759

- cantaloupe melon 353
 canton ginger 1266
 cape gooseberry 1098
 Cape jasmine 1013
 Cape periwinkle 31
 caper berry 120
 caper plant 121
 caprifole 128
 caraway 1161
 cardamon 1265
 carline thistle 213
 carob 99
 carob tree 99
 carpenter's herb 480
 carpesium 214
 carpet bugle 480
 carpet bugleweed 480
 carpet-weed 1248
 cashew apple 21
 cashew nut 21
 cashew tree 21
 caspian lotus 738
 castor bean 401
 castor-oil plant 401
 Catalanian jasmine 745
 catalpa 66
 catalpa tree 66
 catchweed 1009
 catchweed bedstraw 1009
 catjung 849
 catjung cowpea 849
 catmint 523
 catnip 523
 cat's claw 1309
 cat's tail 12, 1137
 cat-tail grass 1138
 cat thyme 576
 Caucasian whortleberry 391
 cayenne pepper 1078
 celandine 768
 celeriac 1149
 celery 1149
 cellender 1166
 centaury 414
 century plant 3
 century plant agave 3
 cepa 610
 Ceterach 1281
 Ceylon cinnamon tree 600
 Ceylon cotton 662
 chamaedrys germander 574
 changeable rose 669
 charlock 339
 chaste lamb 1251
 chaste tree 1251
 checker-tree mountain ash 1004
 cheeker tree 1004
 cheese rennet 1011
 cheese-maker 1108
 cherlys tryacle 616
 cherry 954
 chervil 1146
 chibbal 610
 Chicken pea 794
 chickling vetch 813
 chick-pea 794
 chickweed 139, 145
 chicle tree 1054
 chicory 226
 China berry 683
 China orange 1028
 China-rose 670
 china squash 357
     China tree 68
 chinese arbor vitae 367
 chinese ash 1074
 Chinese cotton 662
 Chinese date 382
 Chinese gosseberry 2
 Chinese hawthorn 977
 Chinese hibiscus 670
 chinese lantern plant 1098
 Chinese loquat 962
 Chinese persimmon 382
 Chinese photinia 977
 Chinese rhubarb 893
 Chinese star anise 1303
 Chinese tea 1123
 chinese waterlily 738
 Chinese wormwood 198
 chingma abutilon 653
 chive 617
 chive garlic 617
 chocolate (nut) tree 1115
 christmas tree 859
 christ's thorn 932, 939
 Christ's-thorn paliurus 932
 chrysanthemum 223
 chufa 372
 chufa flat sedge 372
 church-steeple 942
 cinchona tree 1005
 cinnamon 254, 600
 cinnamon sedge 42
 cinnamon tree 600
 cinnamon-root inula 254
 cinnamum 600
 cinquefoil 980
 citron 1024, 1247
 citron melon 1024
 citron tree 1024
 citron-scented lippie 1247
 cive 617
 clammy hop seed bush 1052
 clammy plantain 872
 clary 554
 clary sage 554
 cleavers 1009
 clematis 918
 climbing buckwheat 885
 climbing dog's bane 56
 clingstone peach 986
 clove 727
 clove tree 727
 clover dodder 369
 clover sorrel 762
 clown's all-head 572
 clown's treacle 616
 clustered winter cherry 1110
 Cocoa 1115
 cockle bur 942
 cockle companion 138
 cocklebur 292
 Coco nut palm 763
 cocoa nut palm 763
 cocoa tree 1115
 coconut tree 763
 coffee 794, 1006
 coffee bush 1006
 coffee pea 794
 coffee plant 1006
 coffee shrub 1006
 coix millet 432
 cola nut 1311
 colocynth 347
 colocynth gourd 347
 colocynth plant 347
 colasca 316
 colt's-foot 290

- betterweed 185
 big laurel 652
 big-leaf linden 1133
 big-sting nettle 1236
 bimli 665
 bimlipatam Jute 665
 bindweed 300, 379, 635
 bird's-foot trefoil 816
 bishop's weed 1142, 1207
 bishop-weed 1142
 bistort 884
 bistort snakeweed 884
 bitter almond 946
 bitter buttons 286
 bitter chamomile 260
 bitter dock 898
 bitter nightshade 1100
 bitter orange 1017
 bitterapple 347
 bittersweet 1100
 bitterwort 415
 black alder 63, 931
 black archangel 482
 black ballota 482
 black briony 379
 black bryony 379
 black cardamom 1314
 black catechu 1304
 black cherry 1076
 black cumin 925, 1149
 black heart 889
 black hinbane 1085
 black horehound 482
 black locust 830
 black maiden hair 1276
 black mangrove 941
 black mint 518
 black mulberry 715
 black mustard 315
 black nightshade 1103
 black pepper 864
 black poplar 1043
 black tea 1123
 black wood 799
 black-eye pea 849
 black-eye pea 849
 black-spot horn poppy 769
 blackthorn 987
 blackweed 185
 bladder dock 903
 bladder ketmia 673
 bladder senna 796
 blessed milk thistle 273
 blessed thistle 215
 blessed thistle 230
 blessed thistle of the parisiens 215
 blister buttercup 927
 bloodwort 181
 bloody-twigg dogwood 307
 blue-crown passion flower 852
 blue flower de luce 470
 blue flowered groundsel 183
 blue gum tree 725
 blue panic 444
 blue passion flower 852
 blue top 183
 bluebottle 219
 blue-wild vine leek 609
 bo tree 711
 bogbean 688
 Bokhara clover 819
 bolgan leaves 258
 Bombay sumbul 1172
 bonduc 91
 bonducella 91
 bongay 463
 borage 72
 bouncing Bet 142
 box 87
 box tree 87
 bracken 1284
 brake fern 1284
 briar rose 992
 brinjal 1101
 British oak 408
 broad bean 800
 broad-leaved hedge-mustard 341
 broad-leaved lime tree 1133
 broad-leaved-cress 331
 broad-leaves dock 898
 brook-betony 1066
 brook-lime 1072
 brookmint 515
 broomcorn millet 445
 brown bugles 480
 brown mustard 315
 bruisewort 142
 bubul acacia 691
 buck horn plantain 867
 buckbean 688
 buckhorn plantain 868
 Buckler-leaf sorrel 902
 buck's-horn tree 30
 buckthorn 933
 buckwheat 881
 bugle 480
 bugloss 68
 bulbiferous toothwort 322
 bullbay 652
 bullwort 1207
 bulrush 1137
 bunch-flowered narcissus 19
 bur beggar- ticks 210
 bur marigold 210
 burdock 190, 292
 burdock clotweed 292
 burnet 1001
 burning bush 1030
 burning bush fraxinella 1030
 burning nettle 1238
 burweed 292
 bush red pepper 1078
 bushy blue gum 725
 butcher's broom 634
 butter and eggs 1062
 butter-bur 264
 butterfly tree 90
 butterweed 231
 cabbage 316
 calamint 486
 calamint savory 486
 calamus 42
 calmus 42
 camel's straw 476
 camel thorn 938
 camel's-thorn 780, 781
 campherie 83
 camphor 598
 camphor-fume 156
 camphor laurel 598
 camphor tree 598
 canada fleabane 231
 Canada parrot feather 228, 460
 canada potato 248
 candle rush 476
 cane 429
 canella 110
 cantaloupe 353

Index English names

- Aaron's-beard 23
 Aaron's-rod 1067
 abele tree 1041
 absinthium 193
 acajou 21
 aconite 912
 actinidia 2
 Adam's apple 1019
 Adam's needle 638
 adder's tongue 1286
 adder's meat 379
 adder's poison 379
 adder-spit 1284
 adlai 432
 adlay 432
 Afghan silver sage 539
 African fleabane 265
 African myrrh 1295
 African rue 1271
 agrimony 942
 ailanthus 1074
 ailweed 369
 ajowan caraway 1207
 alder buckthorn 931
 alecost 280
 Aleppo grass 452
 Aleppo oak 406
 Aleppo senna plant 96
 alfalfa 818
 alkenkengi 1098
 alligator pear 604
 almond 946
 Alpin's oxystelma 53
 Ambary hemp 665
 amee 1142
 ameos 1142
 American aloe 3
 American avocado 604
 American catalpa 66
 American false daisy 239
 American ginseng 46
 American poplar 651
 American sweet gum 462
 American tobacco 1097
 American wormseed 160
 amla 1301
 ammoniac plant 1172
 ananas 85
 anet 1145
 anise 1201
 anise seed 1201
 annual dandelion 441
 annual mercury 399
 annual savory 562
 apple 274
 apple guava 733
 apple pie 206
 apple quince 960
 apricot 950
 apricot tree 950
 araar or sictus tree (Arabic name) 1299
 Arabian coffee (tree) 1006
 Arabian jasmine 748
 arabic gum tree 691
 Arjuna 174
 aromatic clove tree 727
 arrowroot 181
 artichoke 232
 asafetida giant fennel 1184
 ash 743
 Ash gourd 1298
 Asiatic pennywort 1162
 Asiatic poison bulb 17
 Asiatic tree cotton 662
 asparagus 620
 asphodel 622
 assafoetida 1184
 ass-plum 981
 athel tamarisk 1117
 aubergine 1101
 Australian gum tree 725
 Australian orchid tree 90
 Australian spinach 163
 autumn crocus 623
 avens 970
 avocado 604
 avocado pear 604
 Aztec tobacco 1096
 babul 691
 bachelor's-button 219
 Bael 1310
 balm 512,1251
 balsam herb 280
 bamboo-reed 429
 banana 720
 bank thyme 581
 banyan fig 707
 banyan tree 707
 Barbadoes flower fence 104
 barberry 61
 barberry bush 61
 barley 439
 barn grass 451
 Barnaby's thistle 222
 basil 477, 530
 basil thyme 477
 basket fern 1277
 bastard almond 176
 bastard cardamom 1265
 bastard hemp 378
 bastard indigo 835
 bastard menynwood 383
 bastard tamarind 695
 bay laurel 602
 bay trees 602
 beach morning-glory 304
 bead tree 683
 bean caper 1275
 bean clover 782
 bean tree 66
 bean trefoil 688, 782
 bear grass 638
 bearbind 298
 bear's garlic 605
 beaten woman's herb 379
 beccabunga speedwell 1072
 beefwood 148
 beet 153
 beggar's ticks 942
 beggarweed 370
 behen 218
 behen white 218
 belladonna 1076
 Bengal fig 707
 Bengal grass 451
 benne oil plant 855
 Benzal Quince 1310
 Bermuda grass 434
 betel nut 1305
 betel nut palm 1305

- Zeravschania membranacea* (Boiss.) M. Pimen., 1232
Zeravschania pauciradiatum (Tamamsch.) M. Pimen., 1232
Zhumeria Majdae Rech. f. & Wendelbo, 587
Zingiberaceae, 1261, 1314
Zingiber officinale Rosc., 1266, 1264
Zingiber Zerumbet (L.) Smith, 1315
Ziziphora L., 590
Ziziphora capitata L., 590
Ziziphora clinopodioides Lam., 589
  – subsp. *afghanica* (Rech. f.) Rech. f.
  – subsp. *Bungeana* (Juz.) Rech. f., 590
  – subsp. *elbursensis* (Rech. f.) Rech. f., 590
  – subsp. *filicaulis* (Rech. f.) Rech. f., 590
  – subsp. *kurdica* (Rech. f.) Rech. f., 590
  – subsp. *pseudodasyantha* (Rech. f.) Rech. f., 590
  – subsp. *rigida* (Boiss.) Rech. f., 589
  – subsp. *Ronnigeri* (Nab.) Rech. f., 590
  – subsp. *Szowitsii* (Rech. f.) Rech. f., 590
Ziziphora persica Bunge, 591
Ziziphora tenuir L., 590, 592
Ziziphus Aucheri Boiss., 939
Ziziphus Jujuba Lam., 936
Ziziphus Jujuba Miller, 935
  – var. *inermis* (Bunge) Rehder, 935
  ○ *Ziziphus mauritiana* Lam., 936
Ziziphus nummularia (Burm. f.) Wt. & Arn., 938
Ziziphus rotundifolia Lam., 938
Ziziphus sativa Gaertn., 935
Ziziphus Spina-Christi (L.) Willd., 939
  – var. *inermis* Boiss., 940
Ziziphus vulgaris Law., 935
Zosimia Hoffm., 1232
Zosimia absinthifolia (Vent.) Link, 1232
  * *Zosimia radians* Boiss. & Hohen., 1232
Zygophyllaceae, 1268
Zygophyllum Fabago L., 1275
  – subsp. *brachypterum* (Kar. & Kir.) M. Pop., 1275
  – subsp. *dolichocarpum* M. Pop. ex Hadidi, 1275
  – subsp. *Fabago*, 1275
  – subsp. *orientale* Boriss. ex Hadidi, 1275
Zygophyllum simplex, 1275

- Vaccaria pyramidata* Medicus var. *grandiflora* (Fisch. ex DC.) Cullen, 147
Vaccaria pyramidata Medicus, 147
Vaccinium Arctostaphylos L., 391, 458
Valantia Crucjata L., 1008
Valeriana L., 1241
Valeriana alliarifolia Adams, 1242
Valeriana Clarkei Briq., 1242
Valeriana ficariifolia Boiss., 1242
 ○ *Valeriana Jatamansii* Johns, 78, 1242
Valeriana leucophaea DC., 1242
Valeriana officinalis L., 1240, 1242
Valeriana sisymbriifolia Vahl, 1242
Valeriana Wallichii DC., 1242
Valerianaceae, 1240
 ○ *Vanilla fragrans* Ames, 759
Vanilla planifolia Jackson, 759
Varneria augusta L., 1013
Varthemia persica DC., 297
Verbascum Schraderi G.F. W. Meyer, 1069
Verbascum songaricum Schrenk ex Fisch. & C. A. Mey., 1069
Verbascum Thapsus L., 1063, 1067
Verbenaceae, 1313, 1243
Verbena nodiflora L., 1248
Verbena officinalis L., 1250
Verbena repens Bertol, 1248
Verbena tenuispicata Stapf, 1250
Verbena triphylla L'Her, 1247
Verbesina alba L., 239
Verbesina prostrata L., 240
Veronica Anagallis-aquatica L., 1070
Veronica Beccabunga L., 1072
Veronica officinalis L., 1073
Viburnum lantana L., 132
 ○ *Viburnum Opulus* L., 133, 1146
Vicia Faba L., 800
Vicia sativa L. subsp. *sativa*, 846
Vicia sativa L. var. *sativa*, 847
Vicia sativa L., 846, 847
Vigna Catjang (Burm. f.) Walp., 849
Vigna cylindrica (L.) Skeels, 849
 ○ *Vigna radiata* (L.) Wilczek, 847
 ○ *Vigna unguiculata* (L.) Walp, 849
Vinca acutiflora Bertol. ex Koch., 39
Vinca ellipticifolia Stocks, 39
Vinca humilis Salisb., 39
Vinca intermedia Tausch., 39
Vinca major, 40
 ○ *Vinca minor* L., 39
Vinca rosea L., 31
Vincetoxicum Von Wolf., 56
 **Vincetoxicum Assadii* M. Zaeifi, 56
Vincetoxicum funebre Boiss. & Ky., 56
Vincetoxicum glaucum (Wall in Wight) Rech. f., 57
 **Vincetoxicum Mozaffarianii* M. Zaeifi, 57
Vincetoxicum pumilum Decne, 57
Vincetoxicum scandens Sommier & Levier, 57
Vinga mungo (L.) Hepper, 847
Viola L., 1258
Violaceae, 1254
Viola caspica Freyn, 1256
Viola neglecta M.B., 1256
Viola odorata L., 1254
Viola Reichenbachiana Jord. ex Bor, 1256
Viola Sieheana W. Becker, 1256
Viola sylvestris Lam., 1256
Viola tricolor L., 1257
Viscum album L., 643
Visnaga daucoides Gaertn. Sium Visnaga Stockes., 1143
Vitaceae, 1259
Vitex L., 1252
Vitex Angus-Castus L. var. *Pseudo-Negundo* Hausskn., 1251
Vitex Negundo L., 1253
Vitex Pseudo-Negundo (Hausskn.) Hand. -Mzt., 1251, 1253
Vitex trifolia L., 1253
Vitis vinifera L., 1259
Vitis vinifera L. subsp. *sativa* (DC.) Hegi, 1259
Vitis vinifera 'Spontanea' M. Pop., 1259
Wisteria Nutt., 850
Wisteria sinensis (Sims.) Sweet, 850
Withania coagulans (Stocks) Dun., 1108
Withania somnifera (L.) Dun., 1110
Xanthium spinosum L., 292
Xanthium strumarium L., 292
Xanthogalum Ave- Lall, 1232
Xanthogalum purpurascens Ave- Lall, 1232
Xeraea globosa O. Ktze., 16
Yucca filamentosa L., 638
 ○ *Yucca gloriosa* L., 638
Zataria Boiss., 587
Zataria bracteata Boiss., 585
Zataria multiflora Boiss. var. *elatior* Boiss., 585
Zataria multiflora Boiss., 585
 ○ *Zea mays* L., 456
Zelkova carpinifolia (Pall.) Dipp., 684
Zeravschania Korov., 1232
Zeravschania Aucheri (Boiss.) M. Pimen., 1232

- Trifolium Vavilovii* Eig, 839
Trigonella L., 844
Trigonella anguina Delile, 844
Trigonella aphanoneura Rech. f., 844
Trigonella arcuata C.A. Mey., 844
Trigonella astroites Fisch. & C.A. Mey., 844
Trigonella aurantiaca Boiss., 844
Trigonella capitata Boiss., 844
Trigonella cliceras Fisch., 844
Trigonella coerulescens (M.B.) Halacsy, 844
Trigonella crassipes Boiss., 844
Trigonella disperma Bornm. ex Vassilcz., 844
Trigonella elliptica Boiss., 844
Trigonella filipes Boiss., 844
Trigonella Fischeriana Ser., 844
*Trigonella Foenum-graecum L., 842, 844
Trigonella latialata (Bornm.) Vassilcz., 844
Trigonella macroglochis Durieu, 844
Trigonella monantha C.A. Mey. subsp. *geminiflora* (Bge.) Rech. f., 844
Trigonella monantha C.A. Mey. subsp. *incisa* (Benth.) Ali, 845
Trigonella monantha C.A. Mey. subsp. *monantha*, 845
Trigonella monantha C.A. Mey. subsp. *Noeana* (Boiss.) Huber- Morath, 845
Trigonella monspeliaca L., 845
Trigonella orthoceras Kar. & Kir., 845
Trigonella persica Boiss., 845
Trigonella spicata Sibth. & Sm., 845
Trigonella Spruneriana Boiss., 845
Trigonella stellata Forssk., 845
Trigonella stenocarpa Rech. f., 845
Trigonella stragulata Boiss., 845
Trigonella subenervis Rech. f., 845
Trigonella tehranica Bornm., 845
Trigonella turkmena M. Popov., 845
Trigonella uncata Boiss. & Noe, 845
Trigonella uncinata Banks & Soland., 845
Trigonosciadium, 1231
*Trigonosciadium brachytaenium (Boiss.) Alava, 1231
Trigonosciadium tuberosum Boiss., 1231
Trigonosciadium viscidulum Boiss. & Hausskn., 1231
Trinia Hoffm, 1231
Trinia leiogona (C.A. Mey.) B. Fedtsch., 1231
Tripleurospermum Schulz- Bip, 187, 290
Tripleurospermum caucasicum (Willd.) Hayek, 290
Tripleurospermum decipiens (Fisch. & C. A. Mey.) Bornm., 290
Tripleurospermum disciforme (C.A. Mey.) Schultz-Bip., 289, 290
Tripleurospermum microcephalum (Boiss.) Bornm., 290
Tripleurospermum monticolum (Boiss. & Huet) Bornm., 290
Tripleurospermum parviflorum (Willd.) Pobed, 290
Tripleurospermum sevanense (Manden.) Pobed, 290
Triplocentron solstitiale (L.) Fourr., 222
Tripolium vulgare Nees, 208
*Triticum aestivum L., 454
Triticum boeoticum Boiss., 455
Triticum cereale (L.) Salisb., 450
Triticum repens L., 428
Tropaeolaceae, 1135
oTropaeolum majus L., 1135
Turgenia Hoffm., 1231
Turgenia latifolia (L.) Hoffm., 1232
Turgenia lisaeoides C.C. Townsend, 1232
Turgeniopsis Boiss., 1232
Turgeniopsis foeniculacea (Fenzl) Boiss., 1232
Tussilago Farfara L., 290, 1069
Tussilago hybrida L., 264
Tussilago Petasites L., 264
Typhaceae, 1137
Typha angustata Bory et Chaub, 1137
Typha australis Schum. & Thonn., 1137
Typha domingensis Pers., 1137
Typha Grossheimii Pobed., 1137
Typha latifolia L., 1138
Ulmaceae, 1139
Ulmus campestris L., 1141
Ulmus carpinifolia G. Suckow, 1141
Ulmus foliacea Gilib., 1141
Ulmus minor Miller, 1141
Ulmus rubra, 741
Ulmus suberosa Moench, 1141
Umbelliferae, 1142
Uncaria tomentosa (Willd. ex Schult.) DC., 1309
Uncaria tomentosa var. *dioica* Bremek, 1309
Urginea maritima (L.) Baker, 636
Urticaceae, 1234
Urtica dioica L., 1236, 1239, 1240
—subsp. dioica, 1237
—subsp. kurdistanica, 1237
Urtica pilulifera L., 1238
Urtica urens L., 1239
Vaccaria grandiflora (Fisch. ex DC.) Jaub. & Spach, 147
Vaccaria hispanica (Miller) Rauschert, 147
Vaccaria hispanica var. *grandiflora* (Fisch. ex DC.) Leonard, 147

- Tordylium* L., 1230
Tordylium maximum L., 1230
Tordylium persicum Boiss. & Hausskn., 1230
Torilis Adans., 1230
Torilis arvensis (Huds.) Link, 1230
Torilis chrysocarpa Boiss. & Bal., 1230
Torilis heterophylla Guss., 1230
Torilis japonica (Houtt.) DC., 1230
Torilis leptophylla (L.) Reichenb., 1230
Torilis nodosa (L.) Gaertn., 1230
Torilis radiata Moench, 1230
Torilis Stoksiana (Boiss.) Drude, 1230
Torilis tenella (Delile) Reichenb., 1231
Toxicodendron altissima Miller, 1077
Trachomitum, 41
Trachomitum venetum (L.) Woods, 41
Trachydium Lindl., 1231
Trachydium depressum (Boiss.) Boiss. subsp. *depressum*, 1231
*Trachydium eriocarpum Bornm. & Gauba, 1231
*Trachydium Kotschyi (Boiss.) Boiss., 1231
Trachydium pauciradiatum (Boiss. & Hohen.) Rech. f., 1231
*Trachydium vesiculosa - alatum Rech. f., 1231
Trachyspermum Ammi (L.) Sprague, 1207
Trachyspermum copticum (L.) Link, 1207
Tragium Anisum Link, 1201
Tragium aromaticum Spreng., 1201
Tragopogon L., 289
Tragopogon graminifolius DC., 288, 289
Tragopogon iranicus Rech. f., 288
Trapaceae, 1134
Trapa natans L., 1134
Trapa quadrispinosa Roxb., 1134
Trianthema monogyna L., 5
Trianthema obcordata Roxb., 5
Trianthema portulacastrum L., 5
Tribulus longipetalus subsp. *longipetalus*, 1274
Tribulus terrestris L., 1273
 –var. *bicornutus* (Fisch. & C. A. Mey.) Hadidi, 1273
 –var. *inermis* Boiss., 1273
 –var. *orientalis* (Kerner) G. Beck, 1273
 –var. *robustus* (Boiss. & Noe) Boiss., 1273
Trifolium L., 838
Trifolium alexandrinum L., 838
Trifolium alpestre L., 838
Trifolium ambiguum M.B., 838
Trifolium angustifolium L., 838
Trifolium arvense L., 838
Trifolium aureum Pollich, 838
Trifolium badium Schreb., 838
Trifolium borystenicum Gruner, 836
Trifolium bullatum Boiss. & Hausskn., 838
Trifolium campestre Schreb., 838
Trifolium canescens Willd., 838
Trifolium caucasicum Tausch, 838
Trifolium Cherleri L., 838
Trifolium Clusii Godron & Gren. var. *kahiricum* Zohary, 838
Trifolium dasyurum C. Presl, 838
Trifolium echinatum M.B., 838
Trifolium expansum Waldst & Kit., 836
Trifolium fontanum Bobrov, 836
Trifolium fragiferum L., 838
Trifolium glomeratum L., 839
Trifolium grandiflorum Schreb., 839
Trifolium hirtum All., 839
Trifolium hybridum L., 839
Trifolium indicum L., 820
Trifolium lappaceum L., 839
Trifolium leucanthum M.B., 839
Trifolium mazanderanicum Rech. f., 839
Trifolium medium L., 839
Trifolium micranthum L., 839
Trifolium montanum L., 839
Trifolium nigrescens Viv. subsp. *Petrisavii* (Clem.) Holmboe, 839
Trifolium ochroleucum Hudson, 839
Trifolium officinalis L., 821
Trifolium phleoides Pour. ex Willd., 839
Trifolium physodes Stev. ex M.B., 839
Trifolium pilulare Boiss., 839
Trifolium pratense L. var. *anatolicum* Freyn, 836
Trifolium pratense L. var. *majus* Boiss., 836
Trifolium pratense L., 836, 839
Trifolium purpureum Loisel. var. *purpureum*, 839
Trifolium radicosum Boiss. & Hohen., 839
Trifolium repens L., 839
Trifolium resupinatum L., 839
Trifolium scabrum L., 839
Trifolium Sebastianii Savi, 839
Trifolium spadiceum L., 839
Trifolium spumosum L., 839
Trifolium squamosum L., 839
Trifolium stellatum L., 839
Trifolium striatum L., 839
Trifolium subterraneum L., 839
Trifolium suffocatum L., 839
Trifolium tomentosum L., 839
Trifolium tumens stev. ex M.B., 839

- *Terminalia Catappa* L., 176
Terminalia Chebula Retz., 176, 177, 1297
Terminalia reticulata, 1297
Tetralinis articulata (Vahl) Mast., 1299
Tetrataenium (DC.) Manden, 1194, 1230
Tetrataenium lasiopetalum (Boiss.) Manden, 1119, 1230
Tetrataenium nephrophyllum (Leute) Manden, 1194, 1230
Teucrium L., 575, 576
Teucrium Chamaedrys L., 574
   —subsp. *sinuatum* (Celak.) Rech. f., 574
   —subsp. *sypirensis* (C.Koch) Rech. f., 574
Teucrium Gabrielae Bornm., 578
Teucrium hyrcanicum L., 575
 *Teucrium macrum Boiss. & Hausskn., 575
Teucrium melissoides Boiss. & Hausskn. ex Boiss., 575
Teucrium Oliverianum Gingins, 575
Teucrium orientale L., 575
Teucrium parviflorum Schreb., 575
 **Teucrium persicum* Boiss., 575
Teucrium polium L., 575, 576, 898
   —var. *gnaphalodes* Benth., 577
   —var. *tonsum* Stapf, 577
Teucrium procerum Boiss. & Blanche, 575
Teucrium Scordium L., 575, 577
   —subsp. *serratum* (Benth.) Rech. f., 578
   —subsp. *scordioides* (Schreb.) Maire & Petitmengin, 578
Teucrium Stocksianum Boiss., 575, 578
Teucrium Stocksianum Boiss. subsp. *Gabrielae* (Bornm.) Rech.f., 575, 579
Teucrium Stocksianum Boiss. subsp. *Stocksianum*, 575, 579
Thalictrum minus L., 928
Theaceae, 1122
Thea japonica Nois., 1122
Thea sinensis L., 1123
Thecocarpus Boiss., 1230
Thecocarpus meifolius Boiss., 1230
Thelycrania sanguinea (L.) Fourr., 307
Theobroma Cacao L., 1115
 ◦ *Thespesia populnea* Soland. ex Correa, 681
Thevetia nerifolia Juss., 37
 ◦ *Thevetia peruviana* (Pers.) Schum., 34, 37
Thlaspi arvensis L., 343
Thlaspi bursa-pastoris L., 320
Thuja aphylla L., 1117
Thuja articulata, 1299
Thuja orientalis L., 367
Thuspeinantha Durand, 596
Thuspeinantha brahuica (Boiss.) Briq., 596
Thuspeinantha persica (Boiss.) Briq., 596
Thymbra L., 596
Thymbra spicata L., 596
Thymelaeaceae, 1124
Thymus L., 580, 581, 762
Thymus Acinos L., 477
Thymus aestivus Reuter ex Wilk., 583
Thymus arthroclados Stapf, 579
Thymus caramanicus Jalas, 581
Thymus caucasicus Willd. ex Ronniger, 581
 *Thymus daenensis Celak, 581
Thymus ericalyx (Ronniger) Jalas, 581
Thymus eriophorus Ronniger, 579
Thymus fallax Fisch. & C. A. Mey., 581
Thymus Fedtschenkoi Ronniger, 581
Thymus grandiflorus (L.) Scop., 485
Thymus graveolens M.B., 479
Thymus hyrcanus Czernjak. ex Klokov, 579
Thymus ilderdensis f. Gonzalez ex Costa, 583
Thymus Kotschyanus Boiss. & Hohen., 579, 581
Thymus lamprophyllus Borbas, 579
Thymus migricus Klokov & Desj. -Shost., 581
Thymus nummularius M.B., 581
 *Thymus persicus (Ronniger ex Rech. f.) Jalas, 581
Thymus pubescens Boiss. & Kotschy ex Celak, 581
 ◦ *Thymus Serpyllum* L., 580, 581, 582
Thymus Serpyllum subsp. *angustifolius* (Pers.) Arcangeli & subsp. *rigidus* (Wimmer & Grab.) Lyka, 582
Thymus Serpyllum L. subsp. *Serpyllum*, 582
Thymus transcasicus Klokov, 581
Thymus transcaucasicus Ronniger, 581
Thymus Trautvetteri Kolkov & Desj. -Shost., 581
Thymus valentines Rouy, 583
 ◦ *Thymus vulgaris* L., 292, 487, 535, 580, 583, 1069
Thymus Webbianus Rouy, 583
Tiliaceae, 1125
Tilia begoniifolia Stev., 1133
Tilia caucasica Rupr., 1133
Tilia Ledebouri Borb., 1133
Tilia multiflora Ledeb., 1133
Tilia platyphyllos Scop. subsp. *caucasica* (Rupr.) Loria, 1133
Tilia rubra DC. subsp. *caucasica* (Rupr.) V. Engl., 1133
Tilia rubra DC. var. *begoniifolia* (Stev.) C. K. Schneider, 1133
Tilia Ruprechtii Borb., 1133
Tithymalus Peplus (L.) Gartn., 396
Todalia asiatica (L.) Lam., 1311

- Stachys sylvatica* L., 569, 573
Stachys × *tomentosa* Benth., 569
Stachys trinervis Aitch. & Hemsl., 569
Stachys turcomanica Trautv., 569
Stachys veroniciformis Rech. f., 569
Stellaria media (L.) Vill., 145
Stenotaenia Boiss., 1229
Stenotaenia nudicaulis Boiss., 1229
Sterculiaceae, 1113, 1311
Strabonia gnaphalodes (Vent.) DC., 267
Strychnos Nux-vomica L., 1302
Suaeda Forssk., 173
Swertia L., 417
Swertia lactea Bunge, 417
Swertia longifolia Boiss., 417
Symphytum L. 84
Symphytum asperum Lepech., 84
Symphytum kurdicum Bouiss. & Hausskn., 84
 ○ *Symphytum officinale* L., 83, 870
Synsiphon Regel, 623
Syringa L., 753
Syringa amurensis (Rupr.) Rupr., 753
Syringa microphylla Diels., 753
Syringa persica L., 753
 ○ *Syringa vulgaris* L., 753
Syzygium aromaticum (L.) Merr. & L.M. Perry, 727
Syzygium Cumini (L.) Skeels, 729
Syzygium jambolanum DC., 729
Syzygium jambos Alston, 730
Szovitsia Fisch. & C. A. Mey., 1229
Szovitsia callicarpa Fisch. & C. A. Mey., 1229
 ○ *Tagetes patula* L., 279
Tamaricaceae, 1116
 ○ *Tamarindus indica* L., 104
Tamarindus occidentalis Gaertn., 104
Tamarindus officinalis Hook., 104
Tamarix aphylla (L.) Karsten, 1117
Tamarix articulata Vahl, 1117
Tamarix dioica Roth., 1119
Tamarix germanica L., 1116
Tamarix herbacea Willd., 1116
Tamarix orientalis Forsk., 1117
Tamus communis L., 379
Tanacetum L., 187, 281, 290, 294
Tanacetum abrotanifolium (L.) Druce, 281
Tanacetum Archibaldii Podl., 281
Tanacetum bachtiaricum Mozaff., 281
Tanacetum Balsamita L., 280
Tanacetum Balsamita L. subsp. *Balsamita*, 281
Tanacetum Balsamita L. subsp. *Balsamitodes*, 281
Tanacetum budjnurdense (Rech. f.) Tzvel., 281
Tanacetum canescens DC., 281
Tanacetum chiliophyllum (Fisch. & C.A. Mey) Schultz-Bip., 281
Tanacetum coccineum (Willd.) Grierson subsp. *Coccineum*, 281
 * *Tanacetum dumosum* Boiss., 281
 * *Tanacetum elbursense* Mozaff., 281
Tanacetum fruticosum Ledeb., 281
 * *Tanacetum hololeucum* (Bornm.) Podl., 281
 * *Tanacetum khorassanicum* (Krasch.) Parsa, 281
Tanacetum Kotschy (Boiss.) Grierson, 281
 * *Tanacetum lingulatum* (Boiss.) Bornm., 281
Tanacetum pamiricum (O. Hoffm.) Bornm., 281
 * *Tanacetum paradoxum* Bornm., 281
Tanacetum parthenifolium (Willd.) Shultz Bip., 281
Tanacetum Parthenium (L.) Schultz –Bip., 281, 284, 285
Tanacetum persicum (Boiss.) Mozaff., 281, 285, 1066
Tanacetum pinnatum Boiss., 281
Tanacetum polycephalum Schultz- Bip subsp. *argrophyllum*, 282
Tanacetum polycephalum Schultz- Bip subsp. *duderanum*, 282
Tanacetum polycephalum Schultz- Bip. subsp. *Polycephalum*, 282
 * *Tanacetum salsugineum* Podl., 282
 * *Tanacetum Sonbolii* Mozaff., 282
 * *Tanacetum Stapfianum* (Rech. f.) Podl., 282
 * *Tanacetum tabrisianum* (Boiss.) Sosn. & Takht., 282
 * *Tanacetum tenuisetum* (Boiss.) Podl., 282
 * *Tanacetum trifoliolatum* Podl., 282
Tanacetum turcomanicum (Krasch.) Tzvel., 282
Tanacetum uniflorum (Fisch. & C. A. Mey. ex DC.), 282
 * *Tanacetum vulgare* L., 286
Tanacetum Walteri (C. Winkl.) B. Fedtsch., 282
Tanacetum Zahlbruckneri (Nab.) Grierson, 282
Taraxacum fulvipile Hand. -Mzt., 287
Taraxacum microcephaloides Van. Sostet, 287
Taraxacum officinale L., 228, 288
Taraxacum officinale (Web.) Wigg. var. *microcephalum* Boiss., 228, 287
Taxaceae, 1120
Taxus baccata L., 1120
Tecoma undulata (Roxb.) G. Don, 67
Tecomella undulata (Roxb.) Seem., 67
Tectona grandis L.f., 1313
Tephrosia purpurea (L.) Pers., 835
 ○ *Terminalia Arjuna* W. & A., 174

- Smilax excelsa* L., 635
Smyrniopsis Boiss., 1229
Smyrniopsis Aucheri Boiss., 1229
Smyrnium L., 1229
Smyrnium cordifolium Boiss., 1229
Soja hispida Moench, 804
Soja Max (L.) piper, 804
Solanaceae, 1076
Solanum alatum Moench, 1101
Solanum arabicum Dun., 1109
Solanum armatum Forssk., 1109
Solanum Asiae-mediae Pojark., 1101
Solanum caramanicum Schoenbeck- Temesy, 1101
Solanum diffusum Roxb., 1109
Solanum Dulcamara L., 1100
 —subsp. *persicum*, 1100
 —subsp. *pseudopersicum* (Pojark.) Schonbeck- Temesy, 1100
Solanum elaeagnifolium Cav., 1101
Solanum incanum L., 1101
Solanum Kieseritzkii C. A. Mey., 1101
Solanum luteum Miller, 1101
 o *Solanum Melongena* L., 1101
Solanum nigrum L. var. *induratum* Boiss., 1107
Solanum nigrum L., 1103
Solanum Olgae Pojark., 1101
Solanum persicum Willd. ex Roemer & Schultes, 1104
 o *Solanum Pseudo- Capsicum* L., 1101
Solanum sisymbirifolium Lam., 1101
Solanum surattense Burm. f., 1105
Solanum transcaasicum Pojark., 1101
 o *Solanum tuberosum* L., 758, 1106
Solanum virginianum Jacq., 1109
Solanum xanthocarpum Schrader & Wendl., 1109
Solidago canadensis L., 275
Solidago virga-aurea L., 274
Sonchus asper (L.) Hill, 276
Sonchus glaucescens Jordan, 276
Sonchus maritimus L., 276
Sonchus Nymanii Tineo & Guss., 276
Sonchus oleraceus L., 277
Sophora L., 850
Sophora alopecuroides L., 850
Sophora mollis (Royle) Baker, 850
Sophora pachycarpa C.A. Mey., 850
Sorbus, 1004
Sorbus aucuparia L., 1002, 1005
Sorbus Boissieri C. K. Schneider, 1002
Sorbus domestica L. var. *Boissieri* (C. K. Schneider) Diapulis, 1002
Sorbus graeca (Spach) Loddiges ex Schauer, 1005
Sorbus luristanica (Bornm.) Schoenbeck- Temesy, 1005
Sorbus orientalis Schoenbeck- Temesy, 1005
Sorbus persica Hedl., 1005
Sorbus torminalis (L.) Crantz, 1004, 1005
Sorghum halepense (L.) Pers., 452
 o *Spartium junceum* L., 834
Spergularia heterosperma (Guss.) Heldr., 144
Spergularia marina (L.) Griseb., 144
Spergularia media Wahlb., 144
Spergularia salina J. & C. Presl., 144
*Spinacia oleracea L., 171
Spinacia oleracea L. subsp. *orientalis* Girenko, 171
Spinacia spinosa Moench, 171
Spiraea Filipendula L., 965
Spiraea Ulmaria L., 964
Stachys L., 568, 569, 595
*Stachys acerosa Boiss., 568, 569
*Stachys asterocalyx Rech. f., 569
*Stachys Aucheri Benth., 569
Stachys Balansae Boiss., 569
Stachys ballotiformis Vatke, 569
Stachys Benthamiana Boiss., 569
Stachys byzanthina C. Koch., 569
Stachys cretica L. subsp. *garana* (Boiss.) Rech. f., 569
Stachys fruticulosa M.B., 569
Stachys iberica M.B. subsp. *georgica* Rech. f., 569
Stachys inflata Benth., 569
*Stachys ixodes Boiss. & Hausskn. ex Boiss., 569
*Stachys kermanshahensis Rech. f., 569
*Stachys Koeltzii Rech. f., 569
Stachys kurdica Boiss. & Hohen., 569
Stachys lanigera (Bornm.) Rech. f., 569
Stachys lavandulifolia Vahl, 568, 569
*Stachys laxa Boiss. & Buhse, 569
Stachys × leucomalla Bornm. & Gauba, 569
Stachys megalodontha Hausskn. & Bornm. ex P.H. Davis, 569
Stachys multicaulis Benth., 569
*Stachys obtusirena Boiss., 569
Stachys palustris L., 569, 572
*Stachys persepolitana Boiss., 569
Stachys persica Gmel., 569
*Stachys pilifera Benth., 569
Stachys pubescens Ten., 569
Stachys Schtschegleevii Sosn., 568, 569
Stachys setifera C.A. Mey., 569
Stachys spectabilis Choisy ex DC., 569
*Stachys subaphylla Rech. f., 569

- Scrophularia alata* Gilib., 1068
Scrophularia aquatica L., 1068
Scrophularia Juncea C. Richter ex Stapf., 1066
Scrophularia persica Benth., 1066
Scrophularia robusta Pennel, 1068
Scrophularia striata Boiss., 285, 286, 1064
Scrophularia umbrosa Dumort., 1066
Scrophulariaceae, 1055
Scutellaria L., 566
Scutellaria araxensis Grossh., 566
Scutellaria ariana Hedge, 566
Scutellaria Bornmulleri Hausskn. ex Bornm. subsp. *mianensis* Rech. f., 566
Scutellaria condensata Rech. f., 566
*Scutellaria farsistanica Rech. f., 566
*Scutellaria fragillima Rech. f., 566
Scutellaria galericulata L., 567
*Scutellaria glechomoides Boiss., 566
Scutellaria Litwinowii Bornm. & Sint. ex Bornm., 566
Scutellaria luteo-coerulea Bornm. & Sint. ex Bornm., 566
*Scutellaria nepetifolia Benth., 566
*Scutellaria persica Bornm., 566
Scutellaria pinnatifida A. Hamilt., 566
Scutellaria platystegia Juz., 566
*Scutellaria theobromina Rech. f., 566
Scutellaria tomentosa Bertol., 566
Scutellaria Tournefortii Benth., 566
Scutellaria Velenovskyi Rech. f., 566
*Scutellaria xylorrhiza Bornm., 566
Secale cereale L., 450
Secura marina Forssk., 57
Securigera DC., 850
Securigera securidaca (L.) Degen & Dorfl., 850
Seidlitzia Bunge, 173
Selenium Anisum E. H. L. Krause, 1201
Selinum Carvi (L.) E. H. L., 1161
Selinum Coriandrum E. H. L., 1166
Selinum Visnaga E. H. L. Krause, 1143
Semenovia Regel & Herder, 1228
Semenovia dichotoma (Boiss.) Manden, 1228
Semenovia frigida (Boiss. & Hausskn.) Manden, 1228
Semenovia subscaposa (Rech. f.) Alava, 1228
Semenovia suffruticosa (Freyn & Bornm.) Manden, 1228
Semenovia tragioides (Boiss.) Manden, 1228
Sempervivum L., 311
Sempervivum iranica Bornm. & Gauba, 311
Sempervivum globiferum L., 311
Sempervivum tectorum L., 311
Senecio Cineraria DC., 269
Senecio vulgaris L., 270
Serenoa repens (W. Bartram) Small, 1293
Serenoa repens f. *glauca* Moldenke, 1294
Serratula arvensis L., 228
Serratula Behen (L.) Lam., 218
Serratula setosa Willd., 228
Serratula spinosa Gilib., 228
Sesamum indicum L., 855
Sesamum orientale L., 855
Sesbania aculeata (Willd.) Poir, 831
Sesbania bispinosa (Jacq.) W.F. Wight., 831
Sesbania sesban (L.) Merrill, 832
Seseli Carum Scop., 1161
Seseli Carvi (L.) Lam., 1161
Seseli peucedanoides (M.B.) Kos.- Pol., 1228
Seseli tortuosum L. subsp. *Kiabii* Akhani, 1228
Setaria italica (L.) P. Beauv., 451
Sida Abutilon L., 653
Sida alba L., 680
Sida alnifolia L., 680
Sida rhombifolia L., 679
Sida spinosa L., 680
Sida tiliaefolia Fischer, 653
Sideritis L., 595
Sideritis Balansae Boiss., 596
Sideritis comosa (Rochel) Stank., 596
Sideritis montana L., 596
Siegesbelkia orientalis L., 271
Siliquastrum orbiculatum Moench, 100
Silybum marianum (L.) Gaertn., 273
Simaroubaceae, 1074
Sinapis alba L., 339, 340
Sinapis arvensis L., 339
Sinapis nigra L., 315
Sison Ammi L., 1207
Sison Anisum Spreng., 1201
Sisymbrium, 341
Sisymbrium altissimum L., 342
Sisymbrium irio L., 341
Sisymbrium Loeselii L., 342
Sisymbrium Nasturtium-aquaticum L., 333
Sisymbrium officinale L., 342
Sisymbrium Sophia L., 327
Sium L., 1229
Sium Carum Weber in Wigg., 1161
Sium Carvi (L.) Bernh., 1161
Sium Falcaria L., 1179
Sium sisaroides DC., 1229
Smilax aspera L., 635

- Salvia Kotschyi* Boiss., 551
*Salvia lachnocalyx Hedge, 558
Salvia lanigera Poir., 558
Salvia lerifolia Benth., 558
Salvia limbata C.A. Mey., 558
Salvia macilenta Boiss., 558
Salvia macrochlamys Boiss. & Kotschy, 558
Salvia macrosiphon Boiss., 551, 558
Salvia Mirzayanii Rech. f. & Esfand., 558
Salvia multicaulis Vahl, 558
Salvia nemorosa L., 558
*Salvia officinalis L., 552, 558
*Salvia oligophylla Auch. & Benth., 558
Salvia pachystachys Trautv., 558
Salvia palaestina Benth., 558
Salvia pamiica Gand., 554
*Salvia persepolitana Boiss., 558
Salvia plebeian R.Br., 558
Salvia poculata Nab., 558
Salvia pumila Benth., 547
Salvia Reuterana Boiss., 558
Salvia rhytidea Benth., 558
Salvia Russellii Benth., 558
*Salvia sahandica Boiss. & Buhse, 558
Salvia santolinifolia Boiss., 558
Salvia Sclarea L., 550, 554
*Salvia sclareopsis Bornm. ex Hedge, 558
Salvia Sharifii Rech. f. & Esfand., 558
Salvia spinosa L., 556, 558
Salvia staminea Montbr. & Auch. ex Benth., 558
Salvia suffruticosa Montbr. & Auch. ex Benth., 558
Salvia syriaca L., 558
Salvia tebesana Bunge, 558
Salvia trichoclada Benth., 558
*Salvia urumiensis Bunge, 558
Salvia verticillata L., 558
Salvia virgata Jacq., 558
Salvia viridis L., 558
*Salvia Wendelboi Hedge, 558
Salvia xanthocheila Boiss. ex Benth., 558
Sambucus Ebulus L., 129
Sambucus nigra L., 130, 526
Sanguisorba minor Scop., 1001
   —subsp. *lasiocarpa* (Boiss. & Hausskn.) Nordborg, 1001
   —subsp. *muricata* (Spach) Briq., 1001
Sanicula europaea L., 1205
Santalaceae 1051
   ○*Santalum album* L., 1051
Sapindaceae 1052
   ○*Saponaria officinalis* L., 142, 148
Sapota Achras Mill., 1054
Sapotaceae 1054
Satureja L., 563
Satureja Acinos (L.) Scheele, 477
Satureja ariana Hedge, 564
*Satureja atropatana Bunge, 564
*Satureja bachtiarica Bunge, 564
Satureja Boissieri Hausskn. ex Boiss., 564
Satureja Calamintha (L.) Scheele, 486
Satureja Clinopodium (L.) Caruel, 488
Satureja Edmondi Briquet, 564
Satureja grandiflora (L.) Scheele, 485
Satureja hortensis L. var. *grandiflora* Boiss., 562
Satureja hortensis L. var. *laxiflora* (C.Koch) Grossh., 562
Satureja intermedia C.A. Mey., 564
*Satureja isophylla Rech. f., 564
*Satureja kallarica Jamzad, 564
Satureja khuzistanica Jamzad, 561, 563, 564
Satureja laxiflora C. Koch, 562, 563
Satureja macrantha C.A. Mey., 564
Satureja mutica Fisch. & C. A. Mey., 564
*Satureja sahendica Bornm., 564
Satureja spicigera (C.Koch.) Boiss., 564
Satureja vulgaris (L.) Fritsch., 488
Scabiosa, 762
Scaligeria DC., 1226
Scaligeria allioides (Regel & Schmalh.) Boiss., 1226
Scaligeria glaucescens (DC.) Boiss., 1227
Scaligeria Lipskyi Korov, 1218
Scaligeria meifolia (Fenzl) Boiss., 1227
Scaligeria nodosa (Boiss.) Boiss., 1227
Scandix Aucheri Boiss., 1228
Scandix cerefolium L., 1146
Scandix iberica M.B., 1228
Scandix Pectin - Veneris L., 1228
Scandix stellata Banks & Soland., 1228
Schoenoplectus maritimus (L.) Ley, 377
Schoenus tuberosus Burm. f., 375
Schumannia O. Kuntze, 1228
Schumannia Karelinii (Bunge) Korov., 1228
Scirpus compactus Hoffm., 377
Scirpus maritimus L., 377
Scirpus tuberosus Desf., 377
Sclerorhachis (Rech. f.) Rech. f., 297
Sclerorhachis leptoclada Rech. f., 297
Sclerorhachis platyrachis (Boiss.) Podlech ex Rech. f., 297
Scolopendrium officinale (L.) Lam. & DC., 1282

Ruellia persica Burm., 1
Rumex Acetosa L., 893
Rumex Acetosa L., 896, 903
Rumex Acetosella L., 895
Rumex acetoselloides Bal., 895
Rumex crispus L., 838, 896
 —var. *strictissimus* Rech., 897
 —var. *unicallosus* Peterm., 897
Rumex obtusifolius L., 898
 —subsp. *subalpinus* (Schur) Celak, 898
Rumex patientia L., 899
 —subsp. *pamiriacus* (Rech. f.) Rech. f., 900
 —subsp. *tibeticus* (Rech. f.) Rech. f., 900
Rumex pulcher L., 901
 —subsp. *anodontus* (Hausskn.) Rech. f., 902
 —subsp. *divaricatus* (L.) Murb., 902
 —subsp. *pulcher*, 902
Rumex scutatus L., 902
Rumex vesicarius L., 903
Ruscus hyrcanus Woron., 634
Ruta L., 1041
Rutaceae, 1016, 1310
Ruta chalepensis L., 1041
 ○ *Ruta graveolens* L., 67, 1031, 1038, 1041
 ○ *Saccharum officinarum* L., 448
Saccharum spontaneum L., 449
Salicaceae, 1041
Salicornia L., 173
Salix acmophylla Boiss., 1045
Salix aegyptiaca L., 1044, 1045
Salix alba L., 689, 1045, 1046, 1047
Salix atrocinerea Brotero, 1045
Salix australior N. J. Anderson, 1047
Salix babylonica L., 1045
Salix baladehensis Maassoumi, Moeeni & Rhaiminejad, 1045
Salix caprea L., 1045
Salix caramanica Bornm. ex Gorz, 1045
Salix caspica Pall, 1045
Salix caucasica Anders., 1045
Salix cinerea L. var. *Medemii* Boiss., 1044
Salix cinerea L., 1045
Salix Daviesii Boiss., 1045
Salix denticulata Anderson, 1045
Salix elaeagnos Scop, 1045
Salix elbursensis Boiss., 1045
Salix excelsa S.G. Gmelin, 1045, 1047
Salix excelsa S. G. Gmelin var. *Rodinii* A. Skvortsov, 1047
Salix Fedtschenkoi Gorz, 1045

Salix firouzkuhensis Maassoumi, 1045
Salix fragilis L., 1045
Salix issatisensis Maassoumi, Moeeni & Rhaiminejad, 1045
Salix lacus - tari Maassoumi & Kazempour, 1045
Salix pedicellata Desf., 1045
Salix pentandra L., 1045
Salix pseudomedemii E. Wolf, 1045
Salix pycnostachya N.J. Anderson, 1045
Salix songarica N. J. Anderson, 1045
Salix spp., 1045
Salix tetrasperma Roxb., 1045
Salix triandra L. subsp. *Triandra*, 1045
Salix variifolia Freyn & Sint., 1047
Salix viridiformis Maassoumi, 1045
Salix Wilhelmsiana M.B., 1045
Salix zygostemon Boiss., 1045
Salsola L., 173
Salsola kali L., 169
Salvadoraceae, 1048
Salvadora oleoides Decne., 1048
Salvadora persica L., 1049, 1050
Salvadora Stocksii Wight, 1048
Salvia L., 557, 558
Salvia aegyptiaca L., 547
Salvia Aethiopis L., 549
Salvia albifrons Nab., 551
Salvia altitabrosa Pau, 554
 *Salvia aristata Aucher ex Benth., 557
Salvia atropatana Bunge, 557
 *Salvia bazmanica Rech. f. & Esfand., 557
Salvia brachyantha (Bordz.) Pobed., 557
Salvia bracteata Banks & Soland., 557
Salvia ceratophylla L., 557
Salvia cholero-leuca Rech. f. & Aell., 557
 **Salvia chorassanica* Bunge, 557
Salvia compressa Vent., 557
Salvia cuspidatissima Pau, 551
Salvia distincta Grossh., 556
Salvia doryophora Stapf, 556
 **Salvia eremophila* Boiss., 557
Salvia frigida Boiss., 557
Salvia glutinosa L., 550
Salvia Grossheimii Sosn., 557
Salvia Hydrangea DC., 557
 **Salvia hypochionaea* Boiss., 557
Salvia hypoleuca Benth., 557
Salvia indica L., 557
 *Salvia Jamzadii Mozaff., 557
Salvia kermanshahensis Rech. f., 557

Ranunculaceae, 912**Ranunculus, 928***Ranunculus edulis* Boiss. & Hohen., 923*Ranunculus fascicularis* C. Koch., 923*Ranunculus Kochii* Ledeb., 923***Ranunculus repens* L., 926*****Ranunculus sceleratus* L., 927***Raphanus niger* Mill., 337***Raphanus Raphanistrum* L., 335**—subsp. *Raphanistrum*, 335*Raphanus sativus* L. var. *alba*, 338○ *Raphanus sativus* L. var. *nigra*, 338○ *Raphanus sativus* L. var. *sativus*, 336*Raphanus sativus* L., 336**Resedaceae, 929*****Reseda luteola* L., 929*****Rhabdosciadium* Boiss., 1226***Rhabdosciadium Aucheri* Boiss., 1226*Rhabdosciadium petiolare* Boiss. & Hausskn. ex

Boiss., 1226

Rhabdosciadium Straussii Hausskn. ex Bornm., 1226**Rhamnaceae, 931***Rhamnoides Hippophae* Moench, 386***Rhamnus cathartica* L., 932, 933***Rhamnus elbursensis* Gauba & Rech. f., 933*Rhamnus Frangula* L., 931*Rhamnus Jujuba* L., 936*Rhamnus nummularia* Burm. f., 938*Rhamnus Paliurus* L., 932*Rhamnus Spina-Christi* L., 939*Rhamnus Ziziphus* L., 935***Rhazya stricta* Decne., 36*****Rheum* L., 893*****Rheum palmatum*, 893*****Rheum persicum* Los, 893*****Rheum Ribes* L., 892, 893*****Rheum turkestanicum* Janisch, 893****Rhizophoraceae, 941***Rhizophora macrorrhiza* Griff., 941***Rhizophora mucronata* Poir., 941*****Rhus Coriaria* L., 29***Rhus Cotinus* L., 23○ *Rhus glabra* L., 30***Ribes aureum* Pursh., 459*****Ribes Bieberstecinni* Berl. ex DC., 459***Ribes caucasicum* Adams ex Roemer & Schultes, 457*Ribes Grossularia* L., 457***Ribes khorassanicum* Saghafi & Assadi, 459*****Ribes melananthum* Boiss. & Hohen., 459*****Ribes orientale* Desf., 459***Ribes reclinatum* L., 457***Ribes rubrum* L., 459*****Ribes Uva-crispa* L., 457, 458*****Ricinus communis* L., 401**○ *Robinia pseudoacacia* L., 830*Rorippa Nasturtium-aquaticum* (L.) Hayek, 333***Rosa* L., 994*****Rosa asperima* Godet, 994*****Rosa beggeriana* Schrenk, 994*****Rosa Boissieri* Crepin, 994***Rosa canina* L. var. *keredjensis* Klast, 992***Rosa canina* L., 992, 994*****Rosa caryophyllacea* Besser, 994***Rosa corymbifera* Borkh, 992○ *Rosa damascena* Mill., 996*Rosa dumetorum* Thuill., 992***Rosa elymaitica* Boiss. & Hausskn., 994*****Rosa foetida* Herrm., 994*****Rosa hemisphaerica* J. Herrmann, 994*****Rosa moschata* J. Herrmann, 994*****Rosa orientalis* Dupont ex Ser., 994***Rosa persica* Michx. ex Juss., 994***Rosa pimpinellifolia* L., 994*****Rosa pulverulenta* M.B., 994***Rosa tomentella* Lehm., 992***Rosa villosa* L., 994*****Rosa Webbiana* Wall. ex Royle, 994****Rosaceae, 942*****Rosmarinus officinalis* L., 545*****Rosmarinus officinalis*, 604****Rubiaceae, 1005, 1015, 1309***Rubia iberica* (Fisch. ex DC.) C. Koch, 1014***Rubia tinctorum* L., 1014***Rubia tinctorum* var. *iberica* Fisch. ex DC., 1014***Rubus* L., 999***Rubus amoenus* Portenschl., 999***Rubus anatolicus* (Focke) Focke ex Hausskn., 999,**

1000

Rubus caesius* L., 1000**Rubus dolichocarpus* Juz, 1000*****Rubus hyrcanus* Juz., 1000***Rubus japonicus* L., 971***Rubus lanuginosus* Stev. ex Ser., 1000*****Rubus ochthodes* Juz., 1000*****Rubus persicus* Boiss., 1000*****Rubus Raddeanus* Focke, 1000***Rubus sanctus* Schreber., 999***Rubus saxatilis* L., 1000***Rubus ulmifolius* Schott. subsp. *anatolicus* Focke, 999***Rudbeckia purpurea* L., 235**

- Prosopis Koeltziana* Burkart, 702
Prosopis spicigera L., 700
Prunella laciniata L., 545
Prunella vulgaris L., 544
Prunus L., 987
Prunus Amygdalus Batsch, 946
Prunus Armeniaca L., 950
Prunus avium L., 952
Prunus Cerasus L., 954
Prunus communis Arcangel., 946
Prunus domestica L., 981, 988
Prunus Laurocerasus L., 972
Prunus Mahaleb L., 953
Prunus Persica (L.) Batsch, 984
Prunus Persica f. *aganopersica* (Reichb.) Voss, 986
Prunus Persica f. *scleropersica* (Reichb.) Voss, 986
Prunus Persica var. *compressa* (Loud.) Bean, 986
Prunus Persica var. *Nectarina* (Ait.) Maxim., 986
Prunus Persica var. *nucipersica* Schneid., 986
Prunus spinosa L., 987
Psammogeton canescens (DC.) Vatke, 1224
Psammogeton ranunculifolius (Boiss.) Engstrand, 1224
Psammogeton Stocksii (Boiss.) E. Nasir, 1224
Pseudohandelia Tzvel., 297
Pseudohandelia umbellifera (Boiss.) Tzvel., 297
Pseudotrachydium (Kljuykov pimen. & Tikholm), 1231
Psidium Guajava L., 733
Psoralea drupacea Bunge, 829
Psychrogeton Boiss., 297
Ptelea viscosa L., 1052
Pteridium aquilinum (L.) Kuhn, 1284
Pteris aquilina L., 1284
Pterocarpus santalinus Blanco, 1308
Pterocarpus santalinus L.f., 1308
Ptychotis coptica DC., 1207
Pulicaria Gaertn., 269
Pulicaria arabica (L.) Cass., 269
Pulicaria crispa (Forssk.) Benth. & Hook. f. ex Oliv. & Hiern, 243
Pulicaria dysenterica (L.) Gaertn., 266
Pulicaria gnaphalodes (Vent.) Boiss., 267
Pulicaria gracilis Heimerl, 266
Pulicaria salviifolia Bunge, 269
Pulicaria undulata (L.) C. A. Mey., 243
Pulicaria vulgaris Gaertn., 269
Puneeria coagulans Stocks, 1113
Punicaceae, 910
Punica Granatum L. var. *pleniflora* Nyane, 912
Punica Granatum L., 910
--var. *sativa*, 910
Pycnocycla Lindl., 1224
*Pycnocycla acanthorhipsos Rech. f., Aell. & Esfand., 1224
Pycnocycla Aucherana Decne. ex Boiss., 1224
*Pycnocycla bashagardiana Mozaff., 1226
Pycnocycla caespitosa Boiss. & Hausskn., 1226
Pycnocycla flabellifolia (Boiss.) Boiss., 1226
*Pycnocycla musiformis Hedge & Lamond, 1226
Pycnocycla nodiflora Decne. ex Boiss., 1226
*Pycnocycla spinosa Decne. ex Boiss., 1226
Pyrethrum Parthenium (L.) Sm., 284
Pyrus Boissieriana Buhse, 990
Pyrus communis L., 988, 990
Pyrus Cydonia L., 960
Pyrus elaeagnifolia Pall., 990
Pyrus farsistanica Browicz, 990
Pyrus germanica Hook. f., 976
*Pyrus glabra Boiss., 990
Pyrus hyrcana Fedor, 990
*Pyrus kandevanica Ghahreman, Khatamsaz & Mozaffarian, 990
Pyrus Malus L., 974
*Pyrus mazanderanica Schoenbeck-Tem., 990
Pyrus oxyprion Woron., 990
Pyrus pumila 'Domestica' Aschers. & Graebn., 974
Pyrus salicifolia Pall., 990
Pyrus syriaca Boiss., 990
Pyrus turcomanica Maleev, 990
Quercus apiculata Djavanchir, 407
Quercus araxina (Trautv.) Grossh., 406
Quercus Boissieri Reut., 406
Quercus carduchorum C. Koch, 407
Quercus Hedjazii Djavanchir, 407
Quercus infectoria Oliv. subsp. Boissieri (Reat.) O. Schwarz, 406
Quercus infectoria Oliv., 408
Quercus Libani Oliv., 407
Quercus ophiosquamata Djavanchir, 407
Quercus ovicarpa Djavanchir, 407
Quercus petiolaris Boiss., 406
Quercus Pfaeffingeri Ky., 406
Quercus polynervata Djavanchir, 407
Quercus regia Lindl., 407
Quercus Robur L., 408
Quercus syriaca Ky., 406
Quercus tauricola Ky., 406
Quercus Tchihatchewii Ky. ex Tchihatch., 407
Quercus Tregubovii Djavanchir, 407

- Pisum elatius* M.B., 828
Pisum humile Boiss. & Noe, 828
 ○ *Pisum sativum* L., 828
   --subsp. *elatius*, 829
   --subsp. *sativum*, 829
Pithecellobium dulce Benth., 699
 ○ *Pithecollobium dulce* Benth., 699
Plantaginaceae, 865
Plantago amplexicaulis Cav., 865
Plantago ciliata Desf., 866
Plantago Coronopus L., 867
Plantago indica L., 867
Plantago lanceolata L., 868
Plantago lanceolata Stapf, 868
Plantago major L., 869
Plantago ovata Forssk., 871
Plantago Psyllium L., 867, 872
Plantago ramosa (Gillib.) Ascherson, 867
Plantago trichophylla Nab., 871
Platanaceae, 874
Platanus orientalis L., 874
Platychaete Boiss., 296
Platychaete Aucheri (Boiss.) Boiss., 296
Platychaete carnosus Boiss., 297
Platychaete glaucescens (Boiss.) Boiss., 297
Platychaete mucronifolia (Boiss.) Boiss., 297
Platychaete velutina Boiss. & Hausskn., 297
Platycladus orientalis (L.) Franco, 367
Pluchea Cass., 297
Pluchea arguta Boiss., 297
Pluchea Dioscoridis (L.) DC., 297
Plumbaginaceae, 875
Plumbago europaea L., 875
Plumbago lapathifolia Willd., 875
Podophyllaceae, 876
Poinciana pulcherrima L., 93
Poinciana regia Boj. ex Hook., 102
 ○ *Polygonatum tuberosum* L., 20
Pollichia montana Pers., 502
Polygonaceae, 877
Polygonatum glaberrimum C.Koch, 632
Polygonatum orientale Desf., 631
Polygonatum polyanthemum (M.B.) A. Dietrich, 631
Polygonatum Sewerzowii Regel, 632
Polygonum amphibium L., 882, 890
Polygonum amphibium var. *aquaticum* et. var. *terrestre* Leyss., 882
Polygonum amphibium var. *decumbens* Klett & Pichter, 882
Polygonum aviculare L., 883
Polygonum Bistorta L., 884
Polygonum dumetorum L., 885
Polygonum Fagopyrum L., 881
Polygonum flaccidum Roxb., 888
Polygonum glabrum Willd., 886
Polygonum heterophyllum Lindm., 883
Polygonum hydropiper L., 888
Polygonum hydropiper, 885
Polygonum lapathifolium L., 889
Polygonum mite Schrank, 890
Polygonum Persicaria L., 891
Polyophium Boiss., 1224
Polyophium involucreatum (Pall.) Boiss., 1224
Polypodiaceae, 1288
Polypodium filix-foemina L., 1283
Polypodium filix-mas L., 1277
Polypodium vulgare L., 1288
 ○ *Poncirus trifoliata* (L.) Raff., 1037
Populus alba L., 1041
Populus caspica, 1041, 1042
Populus nigra L. var. *italica* Muench., 1043
Populus nigra L. var. *pyramidalis*, 1043
Portulacaceae, 905
Portulaca oleracea L., 905
Potentilla anserina L. var. *vulgaris* et. var. *sericea* Hayne, 978
Potentilla anserina L., 978
Potentilla erecta, 980
Potentilla reptans L., 980
Poterium Sanguisorba L., 1001
Prangos Lindl., 1224
Prangos acualis (DC.) Bornm., 1224
Prangos Bungei Boiss., 1224
Prangos calligonoides Rech. f., 1224
Prangos cheilanthifolia Boiss., 1224
Prangos corymbosa Boiss., 1224
Prangos crossoptera Hernstadt & Heyn, 1224
Prangos ferulacea (L.) Lindl., 1224
Prangos Gaubae (Bornm.) Hernstadt & Heyn, 1224
Prangos Haussknechtii Boiss., 1224
Prangos latiloba Korov., 1224
Prangos longistylis (Boiss.) Pimenov & Kljuykov, 1224
Prangos lophoptera Boiss., 1224
Prangos tuberculata Boiss. & Hausskn., 1224
Prangos uloptera DC., 1224
Primulaceae, 907
Prosopis L., 701
Prosopis cineraria (L.) Druce, 700
Prosopis farcta (Banks & Soland.) Macbr., 702

- var. *nanus* Asch, 826
Phellandrium aquaticum L., 1198
Phelypaea tubulosa Schrenk, 760
Phlomidioschema Vved., 595
Phlomidioschema Parviflorum (Benth.) Vved., 595
Phlomis L., 541
Phlomis anisodonta Boiss., 541
Phlomis Aucheri Boiss., 542
Phlomis Bruguieri Desf., 542
Phlomis cancellata Bunge, 541
Phlomis caucasica Rech. f., 542
Phlomis chorassanica Bunge, 542
Phlomis elliptica Benth., 541
Phlomis ghilanensis C. Koch, 542
Phlomis Herba-Venti L., 542
Phlomis kurdica Rech. f., 542
Phlomis lanceolata Boiss. & Hohen., 542
Phlomis macrophylla Montbr. & Auch., 542
Phlomis Olivieri Benth., 541
Phlomis pachyphylla Rech. f., 542
Phlomis persica Boiss., 541, 542
Phlomis polioxantha Rech. f., 542
Phlomis rigida Labill., 542
Phlomis tuberosa L., 540, 541
 ○ *Phoenix dactylifera* L., 766
Phoenix excelsior Cav., 766
Photinia glabra Dence. var. *chinensis* Maxim, 977
Photinia serrulata Lindl., 977
Phragmites australis (Cav.) Trin. ex Steud., 446
Phragmites australis var. *stenophylla*, 447
Phragmites communis Trin., 446
Phyla nodiflora (L.) Greene, 1248
Phyllanthus Emblica L., 1301
Phyllitis Scolopendrium (L.) Newm., 1282
Physalis Alkekengi L., 1098
Physalis flexuosa L., 1115
Physalis somnifera L., 1115
Physocaulis (DC.) Tausch, 1224
Physocaulis nodosus (L.) W. D. Koch, 1224
Physospermum Cusson, 1224
Physospermum cornubiense (L.) DC., 1224
Phytolacca americana L., 856
Phytolacca decandra L., 856
Phytolaccaceae, 856
 ○ *Picea Abies* (L.) Karst., 859
Picea excelsa Link, 859
Picea rubra A. Dietr., 859
Pilosella officinarum C.H. & F. W. Schultz, 250
Pimpinella L., 1202, 1205, 1209
Pimpinella affinis Ledeb., 1202
*Pimpinella anisactis Rech. f., 1202
Pimpinella Anisum L., 1162, 1169, 1191, 1201, 1202
Pimpinella anthriscoides Boiss., 1202
Pimpinella aurea DC., 1202
Pimpinella barbata (DC.) Boiss., 1202
Pimpinella Calverti Boiss., 1205
Pimpinella Carvi (L.) Jessen, 1161
*Pimpinella deverroides (Boiss.) Boiss., 1202
Pimpinella eriocarpa Banks & Soland., 1202
*Pimpinella gedrosiaca Bornm., 1203
*Pimpinella Khayammii Mozaff., 1203
*Pimpinella khorassanica Engstrand, 1203
Pimpinella Kotschyana Boiss., 1203
Pimpinella Olivieri Boiss., 1203
Pimpinella Olivierioides Boiss. & Hausskn., 1203
*Pimpinella pastinacifolia (Boiss.) Wolff, 1203
Pimpinella puberula (DC.) Boiss., 1203
Pimpinella rhodantha Boiss., 1203
Pimpinella rotundifolia Scop., 1205
Pimpinella Saxifraga L., 1205
Pimpinella Saxifraga L. subsp. *eusaxifraga* Thellung, 1205
*Pimpinella tragioides (Boiss.) Benth., 1203
Pimpinella Tragium Vill., 1203
Pinaceae, 858
Pinus Abies L., 859
Pinus altissima Ledeb., 861
Pinus aracanensis Knight, 860
Pinus arctica Hort, 860
Pinus armena Koch, 861
Pinus borealis Salisb., 861
Pinus caucasica Fisch., 861
Pinus Deodara Roxb., 858
Pinus domestica Matthews, 860
Pinus genevensis Hort., 861
Pinus Picea Duroi, 859
 ○ *Pinus pinea* L., 860
Pinus sativa Lamarck, 860
Pinus spp., 860
 ○ *Pinus sylvestris* L., 861
 ○ *Piper Cubeba* L.f., 862
 ○ *Piper nigrum* L., 864
Piperaceae, 862
Piptoceras Behen (L.) Cass., 218
Pistacia atlantica Desf., 25
Pistacia atlantica Desf. subsp. *mutica* (Fisch. & C. A. Mey.) Rech. f., 25
 ○ *Pistacia lentiscus* L., 27
Pistacia reticulata Willd., 27
Pistacia vera L., 27

- Papaver floribundum* Desf., 775
Papaver Fugax Poir, 775
Papaver Gaubae Cullen & Rech. f., 775
Papaver glaucum Boiss. & Hausskn., 775
Papaver halophilum (Fedde) Cullen, 775
Papaver hybridum L., 775
Papaver lacerum Popov., 775
Papaver lasiothrix Fedde, 775
Papaver macrostomum Boiss. & Huet ex Boiss., 775
Papaver orientale L., 775
Papaver pavoninum Fisch. & C. A. Mey., 775
Papaver persicum Lindl., 775
Papaver piptostigma Bienert ex Fedde, 775
Papaver Rhoeas L., 775
Papaver setigerum DC., 776
Papaver somniferum L., 775, 776
Papaver strigosum (Bonn.) Schur, 775
Papaver tenuifolium Boiss. & Hohen. ex Boiss., 775
Papaya Carica Gaertn., 135
Papilionaceae, 778, 850, 1306
Parietaria officinalis L., 1234
Parietaria officinalis L. subsp. erecta (Mert. & Koch.) Beguinot, 1234
Parietaria officinalis L. var. erecta (Mert. & Koch) Wedd., 1234
Parkinsonia aculeata L., 104
Parnassiaceae, 852
Parnassia palustris L., 852
Paronychia caespitosa Stapf, 148
Paronychia kurdica Boiss., 148
Paronychia Miller, 148
Paronychia splendens Steven, 148
Passifloraceae, 852
Passiflora caerulea L., 852, 853
Passiflora edulis Sims, 853
Passiflora incarnata L., 818, 853
Pastinaca sativa, 632
Paulownia imperialis Sieb. & Zucc., 1064
Paulownia tomentosa (Thunb.) Steud., 1063
Pedaliaceae, 855
Peganum Harmala L., 1271
— var. *grandiflorum* Hadidi, 1272
— var. *Harmala*, 1272
— var. *stenophyllum* Boiss., 1272
Pelargonium L'Her, 424
Pelargonium graveolens L' Herit, 424
Pelargonium quercetorum Agnew, 424
Pelargonium roseum R. Br., 424
Pelargonium terebinthinaceum (Cav.) Desf., 424
Pepo macrocarpus Rich. ex Spach, 356
Pergularia tomentosa L., 54
Perilla frutescens (L.) Britt., 537
Perilla ocimoides L., 537
Periploca aphylla Decne., 56
Periploca esculenta L. f., 53
Periploca graeca L., 56
Perovskia abrotanoides Karel., 539, 540
Perovskia artemisoides Boiss., 540
Perovskia atriplicifolia Benth., 539
Persea americana Mill., 604
Persea gratissima Gaertn., 604
Persica nucipersica Borkh. *Persica persica* var. laevis Gray., 986
Persica nucipersica Borkh., 986
Persica persica var. platycarpa Bailey, 986
Persica vulgaris Miller, 984, 987, 988
Persica vulgaris var. compressa Loud., 986
Persicaria amphibian (L.) Delarbre, 882
Persicaria glabra (Willd.) M. Gomez, 886
Persicaria hydropiper (L.) Delarbre, 888
Persicaria lapathifolia (L.) Delarbre, 889
Persicaria maculata (Rafin) Gray, 891
Persicaria mitus (Schrunk) Holub, 890
Petasites hybridus (L.) P. Gaertn., 264
Petasites ochroleucus Boiss. & Huet, 264
Petasites officinalis Moench, 264
Petroedmondia Tamamsch., 1222
Petroedmondia syriaca (Boiss.) Tamamsch., 1222
Petroselinum anatolicum Freyn., 1199
Petroselinum crispum (Miller) A. W. Hill, 1199
Petroselinum hortense Hoffm., 1199
Petroselinum sativum Hoffm., 1199
Petroselinum segetum Ledeb., 1191
Peucedanum L., 1222
*Peucedanum chenur Mozaff., 1222
*Peucedanum glaucopruinosum Rech. f., 1222
Peucedanum graveolens (L.) Benth. & Hook. f., 1145
Peucedanum longifolium Waldst. & Kit., 1222
Peucedanum persicum (Willd.) Baill., 1187
*Peucedanum Pimenovii Mozaff., 1224
Peucedanum ruthenicum M.B., 1224
Phagnalon rupestre (L.) DC., 265
Pharbitis purpurea (Roth) Voigt., 305
Phaseolus aureus Roxb., 847
Phaseolus cylindricus L., 849
Phaseolus Max L., 804
Phaseolus mungo (L.) Mant., 847
Phaseolus radiatus L., 847
Phaseolus vulgaris L., 826
— var. *communis* Asch., 826

- Nyctanthus Sambac* L., 748
Nymphaeaceae, 738
Nymphaea alba L., 740, 742
Nymphaea lutea L., 741
Nymphaea Nelumbo L., 738
Nymphoides, 417
Nymphoides peltatum (Gmel.) O. Kuntze, 417
Nymphozanthus vulgaris L. C. Rich., 741
 ◦ *Ocimum Basilicum* L., 530
Ocimum Basilicum L. var. *Basilicum*, 532
Ocimum Basilicum L. var. *purpureascens*, 532
 ◦ *Ocimum sanctum* L., 532
Oenanthe aquatica (L.) Poir., 1198
Oenanthe fistulosa L., 1199
Oenanthe Phellandrium Lam., 1198
Oenanthe silaifolia M.B., 1199
Oenothera biennis L., 73, 755
*Olea europaea L., 750
Oleaceae, 742
Olivieria Vent., 1222
Oliveria decumbens Vent., 1222
Onagra biennis (L.) Scop., 755
Onagraceae, 754
Onobrychis altissima Grossh., 823
Onobrychis sativa L. var. *subinermis*, 823
Onobrychis viciaefolia Scop. var. *persica* Sirj., 823
Ononis spinosa L. subsp. *leiosperma* (Boiss.) Sirj., 825
Onopordon acanthium L., 262
Onosma L., 85
Onosma longilobum Bge., 71, 85
Ophioglossum vulgatum L., 1286
Ophioglossaceae, 1286
Opopanax C. Koch, 1222
Opopanax hispidus (Friv) Griseb., 1222
Opopanax persicum Boiss., 1222
Opsicarpium Mozaff., 1222
Opsicarpium insignis Mozaff., 1222
 ◦ *Opuntia Ficus-indica* Mill., 89
Opuntia occidentalis Auct., 89
Opuntia vulgaris Ten., 89
Orchidaceae, 757
Orchis mascula L., 757
 –subsp. *mascula*, 758
 –subsp. *pinetorum*, 758
Origanum vulgare L., 534, 587
Orlaya Hoffm., 1222
Orlaya daucoides (L.) Greuter, 1222
Ormosciadium Boiss., 1222
Ormosciadium Aucheri Boiss., 1222
Orobanchaceae, 760
Orobancha alba Stephan, 761
 –var. *bidentata* G. Beck, 761
Orobancha cuprea Boiss. & Bal., 761
Orobancha epithymum DC., 761
Orobancha glabrata C. A. Mey., 761
Orobancha Raddeana G. Beck, 761
Orobancha Wiedemannii Boiss., 761
 ◦ *Oryza sativa* L., 442
Osmunda lunaria L., 1287
Osyris rhamnoides Scop., 386
Othonnopsis intermedia Boiss., 249
Otostegia Aucheri Boiss., 537
Otostegia Kotschyi Boiss., 536
Otostegia Michauxii Briq., 537
Otostegia microphylla Boiss., 536
Otostegia persica (Burm.) Boiss., 536, 537
Oxalidaceae, 762
Oxalis corniculata L., 762
Oxalis foliosa Blatter, 762
Oxalis villosa M.B., 762
Oxystelma esculentum (L. f.) R. Br., 53
Padus Laurocerasus Miller, 972
Paliurus aculeatus Lam., 932
Paliurus australis Gaertn., 932
Paliurus Spina-Christi Miller, 932
 –var. *inermis* (Hausskn.) Bornm., 933
 –var. *Spina* – Christi, 933
Palmaceae, 763, 1305
Palmijuncus Draco (Willd.) Kuntze, 1293
Panax ginseng C.A. Meyer, 46
Panax quinquefolius L., 46
Panicum antidotale Retz., 444
Panicum dactylon L., 434
Panicum italicum L., 451
 ◦ *Panicum miliaceum* L., 445
Papaveraceae, 768, 770
Papaver, 775, 769, 770, 774
Papaver acrochaetum Bornm., 775
Papaver arenarium M.B., 775
Papaver Argemone L., 775
Papaver armeniacum (L.) DC., 775
Papaver Bornmulleri Fedde, 775
Papaver bracteatum Lindl., 773, 775
Papaver caucasicum M.B., 775
Papaver chelidoniifolium Boiss. & Buhse, 775
Papaver commutatum Fisch. & C. A. Mey., 775
Papaver cylindricum Cullen, 775
Papaver Decaisnei Hochst. & Steud. ex Boiss., 775
Papaver dubium L., 775

- Nelumbium asiaticum* Rich., 738
Nelumbium caspicum Eichw., 738
***Nelumbium nuciferum* Gaertn., 738**
Nelumbium speciosum Willd., 738
Nelumbo mysticus Salisb., 738
***Nepeta* L., 526**
*Nepeta adenoclada Bornm., 526
*Nepeta allotria Rech. f., 526
**Nepeta amoena Stapf, 526
*Nepeta Archibaldii Rech. f., 526
*Nepeta Assadi Jamzad, 526
*Nepeta assurgens Hausskn. & Bornm., 526
*Nepeta asterotricha Rech. f., 526
***Nepeta bakhtiaria* Rech. f., 526
*Nepeta baluchestanica Jamzad, 526
*Nepeta betonicifolia C. A. Mey., 526
*Nepeta binaludensis Jamzad, 507, 526
*Nepeta bokhonica Jamzad, 526
***Nepeta Bornmulleri* Hauskn. & ex Bornm., 526
**Nepeta bracteata Benth., 507, 526
Nepeta calaminthoides Benth., 523
***Nepeta Cataria* L., 523**
*Nepeta chionophila Boiss. & Hausskn., 526
*Nepeta crassifolia Boiss. & Buhse, 526
Nepeta crispa Willd., 526
Nepeta curvidens Boiss. & Bal. ex Boiss., 526
**Nepeta daenensis Boiss., 526
*Nepeta denudata Benth., 526
*Nepeta depauperata Benth., 526
*Nepeta dschuparensis Bornm., 526
Nepeta elymaitica Bornm., 526
*Nepeta eremokosmos Rech. f., 526
***Nepeta eriosphaera* Rech. f. & Koeie, 526
Nepeta fissa C.A. Mey., 527
*Nepeta gloeocephala Rech. f., 527
*Nepeta glomerulosa Boiss., 527
Nepeta Hausknechtii Bornm., 527
Nepeta heliotropifolia Lam., 527
**Nepeta humilis Benth., 527
***Nepeta hymenodonta* Boiss., 527
Nepeta involucrata (Bunge) Bornm., 527
*Nepeta Iranshahri Rech. f., 527
**Nepeta ispanica Boiss., 507, 526, 527
*Nepeta Juncea Benth., 527
**Nepeta Koeieana Rech. f., 527
*Nepeta Kotschyi Boiss., 527
*Nepeta lasiocephala Benth., 527
*Nepeta laxiflora Benth., 527
***Nepeta macrosiphon** Boiss., 527*
***Nepeta macrura** Fisch. ex Spreng., 523*
****Nepeta mahanensis** Jamzad & M. Simmonds, 527*
****Nepeta makuensis** Jamzad & Mozaff., 527*
***Nepeta menthoides** Boiss. & Buhse, 527*
**Nepeta Meyeri Benth., 527
***Nepeta minuticephala** Jamzad, 527*
***Nepeta Mirzayanii* Rech. f. & Esfand., 527
**Nepeta monocephala* Rech. f., 527
***Nepeta nuda** L., 527*
****Nepeta oxyodonta** Boiss., 527*
***Nepeta persica** Boiss., 526, 527*
**Nepeta petraea Benth., 527
**Nepeta pogonsperma* Jamzad & Assadi, 527
*Nepeta prostrata Benth., 527
**Nepeta pungens (Bunge) Benth., 527
***Nepeta racemosa** Lam., 527*
***Nepeta Rechingeri** Hedge, 527*
****Nepeta rivularis** Bornm., 527*
***Nepeta saccharata* Bunge, 527
***Nepeta satireioides* Boiss., 527
***Nepeta schiraziana* Boiss., 527
**Nepeta scrophularioides* Rech. f., 527
**Nepeta sessilifolia* Bunge, 527
**Nepeta shahmirzadensis* Assadi & Jamzad, 527
**Nepeta Sintenisii* Bornm., 527
***Nepeta speciosa** Boiss. & Noe, 527*
***Nepeta stenantha** Kotschy & Boiss. ex Boiss., 527*
**Nepeta Straussii Hausskn. & Bornm., 527
***Nepeta trachonitica** Post., 527*
***Nepeta ucrainica** L. subsp. *kopetdaghensis*, 527*
***Nepeta ucrainica** L. subsp. *Schischkinii* Pojark., 527*
***Nepeta vulgaris** Lam., 523*
***Nepeta Wettsteinii* H. Braun, 528
***Nepeta Zangezura** Grossh., 528*
***Nephrodium filix-mas** (L.) Rich., 1277*
***Nerium indicum* Miller, 33**
—subsp. *Kotschyi* (Boiss.) Rech. f., 34
***Nerium Kotschyi** Boiss., 34*
***Nerium odoratum** Lam., 33*
***Nerium odorum** Soland., 33*
***Nerium Oleander* L., 34**
—subsp. *kurdicum* Rech. f., 34
**Nicotiana rustica* L., 1096, 1097
*Nicotina tabacum L., 1096, 1097
***Nigella arvensis* L., 924**
***Nigella cretica** Mill., 925*
***Nigella glandulifera** Freyn & Sint., 925*
o *Nigella sativa* L., 925
***Nuphar lutea** (L.) Sm., 741*
***Nuphar luteum** (L.) Sm., 741*
***Nyctaginaceae*, 735**

—var. *asiatica* (Boriss.) Rech. f., 516

—var. *calliantha* (Stapf) Briquet, 516

—var. *chlorodictya* Rech. f., 516

—var. *kermanensis* Rech. f., 516

—var. *Kotschyana* (Boiss.) Briquet, 517

—var. *Petiolata* Boiss., 517

Mentha Mozaffarianii Jamzad, 517

Mentha nigricans Miller, 518

○*Mentha* × *piperita* L., 518, 522, 523

Mentha Pulegium L., 520

○*Mentha spicata* L., 281, 522, 604

Mentha spicata L. var. *longifolia* L., 515

Mentha spicata L. var. *viridis* L., 522

Mentha sylvestris L., 515

Mentha viridis L., 522

Menyanthaceae, 688

Menyanthes Nymphoides L., 417

Menyanthes trifoliata L., 688

Mercurialis annua L., 399, 401

Mercurialis nemoralis Salisb., 400

Mercurialis perennis L., 400

Mercurialis sylvatica Hoppe, 400

Merendera Ramond, 623

Meristotropis Fisch. & Mey., 850

Meristotropis xanthioides Nassilez., 850

Mespilus germanica L., 976

Mespilus japonica Thunb., 962

Microcephala Pobed., 296

Microcephala lamellata (Bunge) Pobed., 296

Microlophus Behen (L.) Takht., 218

Micromeria Benth., 595

*Micromeria Hedgi Rech. f., 595

Micromeria myrtifolia Boiss. & Hohen., 595

Micromeria persica Boiss., 595

Mimosaceae, 689, 1304

Mimosa cineraria L., 700

Mimosa dulcis Roxb., 699

Mimosa Lebbeck L., 696

○*Mirabilis Jalapa* L., 737

Molluginaceae, 702

Mollugo hirta Thunb., 703

Mollugo lotoides (L.) O. Kuntze, 703

Moluccella persica Burm., 536

Momordica elaterium L., 359

Momordica lanata Thunb., 349

Monotropa Hypopithys L., 705

Monotropaceae, 705

Monsonia L., 425

Monsonia heliotropioides, 425

Monsonia nivea, 425

Moraceae, 706

Moringaceae, 716

○*Moringa oleifera* Lam., 716, 719

Moringa peregrina (Forssk.) Fiori, 718

○*Morus alba* L., 713

Morus alba L. var. nigra, 715

Morus indica L., 713

○*Morus nigra* L., 715

Morus papyrifera L., 706

Mozaffariania Pimen. & Maassoumi, 1222

Mozaffariania insignis Pimen. & Maassoumi, 1222

Muretia Boiss., 1222

Muretia amplifolia Boiss. & Hausskn., 1222

○*Musa paradisiaca* L., 720

Musa sapidisiaca Jacob., 720

Musa sapientum L., 720

Musaceae, 720

Muscari Miller, 630

Muscari caucasicum (Griseb.) Baker, 630

Muscari comosum (L.) Miller, 629, 630

Muscari inconstictum Rech. f., 630

Muscari kurdicum Maroofi, 630

Muscari longipes Boiss., 630

Muscari neglectum Guss., 630

Muscari pseudomuscari (Boiss. & Buhse) Wendelbo, 630

Muscari spp., 630

Muscari tenuiflorum Tausch, 630

Myosotis palustris (L.) Nath., 82

Myosotis scorpioides L. var. *palustris* L., 82

Myricaria germanica (L.) Desv., 1116

Myriophyllum pectinatum DC., 459

Myriophyllum sibiricum Kom., 459

Myriophyllum spicatum L., 459

Myriophyllum verticillatum L., 460

Myristica aromatica Lam., 721

○*Myristica fragrans* Houtt., 149, 721

Myristica officinalis L., 721

Myristicaceae, 721

Myrtaceae, 723

Myrtus communis L., 731

Myrtus Cuminii L., 729

Nannorrhops Ritchieana (Griff.) Aitch., 764

Nannorrhops Stocksiana Beccari, 764

Narcissus Tazetta L., 19

Nardostachys Jatamansii DC., 1242

Nardostachys grandiflora DC., 1242

Narthex Polakii Stapf, 1184

Nasturium officinale R. Br., 330, 333

Nectaroscordum Tripedale (Trautv.) Grossh., 606

- Lysimachia monnieri* L., 1056
Lysimachia vulgaris L., 908
Lythraceae, 645
Lythrum Hyssopifolia L., 649
Lythrum Salicaria L., 649, 650
Macrosciadium alatum (M.B.) N.V. Tikhom. et Lavora, 1221
Macrotonia cyanochroa Boiss., 70
Macrotonia euchroma (Royle) Paulsen, 70
Macrotonia perennis (Schrenk) Boiss., 70
 ◦ *Magnolia grandiflora* L., 652
Magnoliaceae, 651, 1303
Malabaila dasyantha (C.Koch) Grossh., 1221
Malabaila Hoffm., 1221
 * *Malabaila isfahanica* Alava, 1221
 * *Malabaila Kotschyi* Boiss., 1221
 * *Malabaila porphyrodiscus* Stapf & Wettst., 1221
Malabaila Secacul (Miller) Boiss. & subsp. *Secacul*, 1222
Malus astracanica Dum., 975
Malus conocarpa Hort., 975
Malus costata Hort., 975
Malus dasyphylla var. *domestica* Koidz., 974
 ◦ *Malus domestica* Borkh., 974, 975
Malus frutescens Medik, 975
Malus megamila Hort., 975
Malus prasmila Hort., 975
Malus pumila Mill., 975
Malus pumila var. *domestica* C. K. Schneid., 974
Malus strepens Hort., 975
Malus striata Hort., 975
Malva L., 675
Malva armeniaca Iljin, 675
Malva flexuosa Hernem., 675
Malva Iljini I. Riedl, 675
Malva Leonardi I. Riedl, 675
Malva microcarpa Pers., 675
Malva neglecta Waltr., 675
Malva nicaeensis All., 675
Malva parviflora L., 674, 675
Malva rotundifolia L., 675, 676
Malva sylvestris L., 675, 677
 –var. *eriocarpa* Boiss., 678
 –var. *mauritiana* (L.) Boiss., 678
 –var. *sylvestris*, 678
Malvaceae, 653
Mandragora acaulis Gaertner, 1098
Mandragora officinarum L., 1094
Mandragora vernalis Bertol., 1098
Mangifera indica L., 24
 ◦ *Manilkara zapota* (L.) p. van Royen, 1054
Manilkara zapotilla (Jacq.) Gilly, 1054
Marrubium L., 511
Marrubium anisodon C. Koch., 512
Marrubium astracanicum Jacq., 512
Marrubium cordatum Nab., 512
Marrubium crassidens Boiss., 512
Marrubium cuneatum Russell, 512
Marrubium parviflorum Fisch. & C. A. Mey., 512
Marrubium persicum C. A. Mey., 512
Marrubium procerum Bunge, 512
Marrubium propinquum Fisch. & C. A. Mey., 512
Marrubium vulgare L., 510
Matricaria L., 187, 290
Matricaria aurea (Loefl.) Schultz Bip., 262
Matricaria Chamomilla L., 260
Matricaria disciforme (C. A. Mey.) DC., 289
Matricaria recutita L., 260
Mausolea eriocarpa (Bunge) Poljak., 296
Medicago sativa L., 818
Melia Azadirachta L., 685
 ◦ *Melia Azedarach* L., 683
 ◦ *Melia indica* (Adr. Juss.) D. Brandis, 685
Melia orientalis M. Roemer, 683
Meliaceae, 683
Melilotus albus Medicus, 819
Melilotus Bungeanus Boiss., 821
Melilotus indicus (L.) All., 820
Melilotus Kotschyi O. E. Schulz, 819
Melilotus officinalis (L.) Pall., 820, 821
Melilotus pallidus Besser ex Ser., 821
Melilotus parviflorus Desf., 820
Melissa Calamintha L., 486
Melissa Clinopodium Benth., 488
Melissa grandiflora L., 485
Melissa officinalis L., 512, 1248
Melissa umbrosa M.B., 487
Melo dudain (L.) Sageret, 351
Melo flexuosus (L.) Sageret ex M. J. Roemer, 351
Melo orientalis (S. Kudr.) Nabiev, 351
Melo sativus Sageret ex M. J. Roemer, 351
Menispermaceae, 687
Menispermum laeaba Del., 687
Mentha aquatica × *spicata*, 518
Mentha aquatica L., 514
Mentha aquatica var. *persica* Briquet., 514
Mentha crispa L., 522
Mentha crispata Schrader ex Willd., 522
Mentha longifolia (L.) Hudson, 515
 –var. *amphilema* Briquet ex Rech. f., 516

- Lawsonia spinosa* L., 647
Lecockia DC., 1220
Lecockia cretica (Lam.) DC., 1220
 ◦ *Lens culinaris* Medicus, 815
 –var. *culinaris*, 815
 –var. *microsperma*, 815
Lens esculenta Moench, 815
Lens phaseolides L., 1306
Lens sativa Hell., 815
Lens vulgaris Delarbree, 815
Leontice Leontopetalum L., 876
Leonurus Cardiaca L., 507
 –subsp. *Cardiaca*, 508
 –subsp. *persica* (Boiss.) Rech. f., 508
 –subsp. *turkestanicus* (V. Krecz. & Kuprian.) Rech. f., 508
Leopoldia comosa (L.) Parl., 629
Lepidium L., 344
Lepidium Draba L., 325, 332
Lepidium Draba L., 332
Lepidium latifolium L., 331
Lepidium perfoliatum L., 332, 344
Lepidium rudemale L., 332
 ◦ *Lepidium sativum* L., 332
Leucantha solstitialis (L.) Love & Love, 222
Leucanthemum vulgare (Vaill.) Lam., 259
Leuta M. Pimen., 1220
Leutea Avicenniae Mozaff., 1220
Leutea cupularis (Boiss.) M. Pimen., 1220
Leutea elbursensis Mozaff., 1220
Leutea gracillima M. Pimen., 1220
Leutea kurdistanica Mozaff., 1220
Leutea nematoloba (Rech. f.) M. Pimen., 1220
Leutea petiolaris (DC.) M. Pimen., 1220
Leutea polycias (Boiss.) M. Pimen., 1220
Leutea turcomanica (Schischk.) Mozaff., 1220
Levisticum officinale W. D. Koch, 1196
Levisticum persicum Freyn & Bormm., 1196
Libanotis J. Hill., 1221
Libanotis transcaucasica Schischk., 1221
Ligusticum L., 1221
Ligusticum alatum (M.B.) Spreng., 1221
Ligusticum alatum (M.B.) Spreng. var. *pauciradiatum* Parsa., 1161
Ligusticum Carvi (L.) Roth, 1161
Ligusticum Levisticum L., 1196
Ligustrum vulgare L., 749
Liliaceae, 605
 ◦ *Lilium candidum* L., 628
Limnanthemum Nymphoides (L.) Link., 417
Limonia aurantifolia Christm., 1016
Linaceae, 638
Linaria vulgaris Miller, 1062
Linum catharticum L., 638
Linum humile Miller, 639
Linum usitatissimum L., 639, 741
 –var. *humile* (Miller) Pers., 640
 –var. *stenophyllum* (Boiss.) Rech. f., 640
 –var. *usitatissimum*, 640
Lippia citriodora H. B. & K., 1247
Lippia nodiflora (L.) Rich., 1248
Liquidambar orientalis Mill., 463
 ◦ *Liquidambar styraciflua* L., 462
 ◦ *Liriodendron tulipiferum* L., 651
Lisaea Boiss., 1221
Lisaea heterocarpa (DC.) Boiss., 1221
Lisaea strigosa (Banks & Soland.) Eig, 1221
Lithospermum cyanochroa Boiss., 70
Lithospermum euchromon Royle, 70
Lithospermum officinale L., 80, 81
Lithospermum purpureo-coeruleum L., 81
Lochnera rosea (L.) Spach., 31
Loganiaceae, 1302
Lolium temulentum L., 441
Lomatopodium Fisch. & C. A. Mey., 1221
Lomatopodium staurophyllum (Rech. f.) Rech. f., 1221
 ◦ *Lonicera Caprifolium* L., 128
Lonicera pallida Host., 128
Loranthaceae, 641
Loranthus europaeus Jacq., 641
Loranthus Grewinkii Boiss. & Buhse, 642
Lotus corniculatus L., 816
 –subsp. *corniculatus*, 817
 –subsp. *frondosus* Freyn, 817
 ◦ *Luffa cylindrica* (L.) Roem., 360
Lupinus albus subsp. *albus* L., 1307
Lupinus termis Forssk., 1307
Lupulus communis Gaertn., 114
Lupulus Humulus Miller, 114
Lycium L., 1092
Lycium barbatum Dun., 1095
Lycium depressum Stocks subsp. *angustifolium* Schoenbeck-Temesy, 1091
Lycium Edgeworthii Dun, 1092
Lycium kopetdaghi Pojark., 1092
Lycium makranicum Schoenbeck-Temesy, 1092
Lycium ruthenicum Murr., 1092
Lycium Schawii Roemer & Schult., 1092
 ◦ *Lycopersicium esculentum* Miller, 1093
Lycopus europaeus L., 509

- Jaubertia Lincz.*, 1016
Jaubertia Aucheri (Jaub. & Spach) Lincz, 1016
Johremia DC., 1218
Johrenia aromatica Rech. f., 1218
Johrenia golesanica Rech. f., 1218
Johrenia paucijuga (DC.) Bornm., 1219
Johrenia platycarpa Boiss., 1219
 **Johrenia ramosissima* Mozaff., 1219
Johreniopsis M. Pimen., 1219
 **Johreniopsis oligactis* (Rech. f. & H. Riedl.) M. Pimen., 1219
 **Johreniopsis scoparia* (Boiss.) M. Pimen., 1219
Johreniopsis seseloides (C.A. Mey.) M. Pimen., 1219
 **Johreniopsis stricticaulis* (Rech. f.) M. Pimen., 1219
Juglandaceae, 473
Juglans douglouxiana Dode, 473
Juglans fallax Dode, 473
Juglans regia L. subsp. *fallax* (Dode) Popov, 473
Juglans regia L. subsp. *turcomanica* Popov., 473
Juglans regia L. var. *beloudschistana* DC., 473
Juglans regia L., 473
Juncaceae, 476
Juncus effusus L., 476
Juniperus communis L. subsp. *communis*, 364
 —subsp. *communis*, 365
Juniperus Sabina L., 366
Juniperus virginiana, 858
Jurinea, 294
Kalakia Alava, 1219
Kalakia marginata (Boiss.) Alava, 1219
Kelussia Mozaff., 1219
Kelussia odoratissima Mozaff., 1219
 ◦*Kerria japonica* (L.) DC., 971
Ketmia syriaca Scop., 671
Korovinina Nevski & Vved., 1220
Korovinina tenuisecta (Regel & Schmalh.) Nevski & Vved., 1220
Labiatae, 477, 593, 1313
Lactuceae, 294
 ◦*Lactuca sativa* L., 255
Lactuca Scariola L., 256
Lactuca Serriola L., 256
 ◦*Lagerstroemia indica* L., 645
Lagochilus Bunge, 595
 **Lagochilus alutaceus* Bunge, 595
 **Lagochilus Aucheri* Boiss., 595
Lagochilus cabulicus Benth., 595
 **Lagochilus Kotschyanus* Benth., 595
 **Lagochilus macranthus* Fisch. & C.A. Mey., 595
Lagoecia L., 1220
Lagoecia cuminoides L., 1220
Lagurus cylindricus L., 440
Lallemantia Fisch., 498
Lallemantia baldschuanica Gontsch., 498
Lallemantia iberica (Stev.) Fisch. & C.A. Mey., 497, 498
Lallemantia peltata (L.) Fisch. & C. A. Mey., 498
Lallemantia Royleana (Benth. in Wall.) Benth., 498
Lallemantia sulphurea C. Koch., 497
Lamium L., 505
Lamium album L., 499, 503
 —subsp. *album*, 499
 —subsp. *crinitum* (Montbr ex Auch. ex Benth.)
 Mennema, 499
Lamium amplexicaule L., 501
Lamium Galeobdolon (L.) L. subsp. *montanum* (Pers.) Hayek, 502
Lamium garganicum L. subsp. *pictum*, 505
Lamium macrodon Boiss. & Huet ex Boiss., 505
Lamium purpureum L., 504
Lamium tomentosum Willd., 505
Lantana Camara L., 1246
Lapathum obtusifolium Moench, 898
Lappa major Gaertn., 190
Lappa minor Hill, 192
Lappa vulgaris Hill, 190
Lapsana communis L., 258
Laser Borkh. ex Gaertn., 1220
Laser Rechingeri Akhani, 1220
Laser trilobum (L.) Borkh., 1220
Lathyrus Aphaca L., 812
Lathyrus sativus L., 813
 —var. *stenophyllus* Boiss., 813
Lathyrus tuberosus L., 814
Lauraceae, 598
Laurocerasus officinalis Roemer, 972
Laurocerasus vulgaris Garriere, 972
Laurus Camphora L., 598
Laurus cinnamomum L., 600
 ◦*Laurus nobilis* L., 602
Lavandula L., 507
Lavandula angustifolia Mill., 506
 ◦*Lavandula angustifolia* Miller subsp. *angustifolia*, 505
Lavandula officinalis Chaix, 505
Lavandula stricta Del., 507
Lavandula sublepidota Rech. f., 507
Lavandula vera DC., 505, 506
Lawsonia alba Lam., 647
 ◦*Lawsonia inermis* L., 647

- *Hymenocrater oxyodontus* Rech. f., 595
*Hymenocrater platystegius Rech. f., 595
Hymenocrater sessilifolius Benth., 595
*Hymenocrater yazdianus Rech. f., 595
Hyoscyamus, 349, 1088
Hyoscyamus arachnoideus Pojark., 1088
Hyoscyamus insanus Stocks, 1088
*Hyoscyamus Kotschyanus Pojark., 1088
Hyoscyamus kurdicus Bornm., 1088
*Hyoscyamus leptocalyx Stapf, 1088
Hyoscyamus leucanthera Bornm. & Gauba, 1088
*Hyoscyamus Malekianus Parsa, 1088
Hyoscyamus niger L., 1085, 1088
*Hyoscyamus nutans Schoenbeck- Temesy, 1089
*Hyoscyamus orthocarpus Schoenbeck - Temesy, 1089
Hyoscyamus persicus Boiss. & Buhse, 1089
Hyoscyamus Pojarkovae Schoenbeck- Temesy, 1089
Hyoscyamus pusillus L., 1089
Hyoscyamus reticulatus L., 1089
Hyoscyamus rosularis Schoenbeck- Temesy, 1089
Hyoscyamus Senecionis Willd., 1089
Hyoscyamus squarrosus Griff., 1089
Hyoscyamus tenuicaulis Schoenbeck- Temesy, 1089
Hyoscyamus turcomanicus Pojark., 1089
Hypecoum caucasicum Koch. Ex Ledeb., 772
Hypecoum pendulum L., 772
Hypericaceae, 464
Hypericum, 465
Hypericum Androsaemum L., 464
Hypericum armenum Jaub. & Spach, 466
Hypericum asperulum Jaub. & Spach, 466
Hypericum dogonbadanicum Assadi, 466
Hypericum Fursei N. Robson, 466
Hypericum helianthemoides (Spach) Boiss., 466
Hypericum hirsutum L., 466
Hypericum hirtellum (Spach) Boiss., 466
Hypericum hyssopifolium Chaix subsp. *elongatum*, 466
Hypericum linarioides Bosse, 466
Hypericum lysimachioides Boiss. & Nöe, 466
Hypericum Olivieri (Spach) Boiss., 466
Hypericum perforatum L., 465, 466
Hypericum perforatum L. var. *ellipticum* Freyn., 466
Hypericum pseudolaeve N. Robenson, 466
Hypericum scabrum L., 466
Hypericum tetrapterum Fries, 466
Hypericum triquetrifolium Turra, 465, 466
Hypericum vermiculare Boiss. & Hausskn., 466
Hypolepidaceae, 1284
Hyssopus angustifolius M. B., 495
Hyssopus officinalis L. var. *angustifolius* (M. B.) Boiss., 495
Ilex Aquifolium L. var. *caspica* Loes, 41
Ilex hyrcana Pojark., 41
Ilex spinigera (Loes) Loes, 41
Illician verum Hook. f., 1303
○Impatiens Balsamina L., 59
Impatiens Noli-tangere L., 60
Imperata arundinacea Cyrill., 440
Imperata cylindrica (L.) Beauv., 440
Indigofera paucifolia Delile, 809
○Indigofera tinctoria L., 331, 810
Indigofera oblongifolia Forsk., 809
Inula aspera Poir., 253
Inula Conyza DC., 254
Inula cordata Boiss., 253
Inula crispa (Forsk.) Pers., 243
Inula dysentria L., 266
Inula gnaphalodes Vent, 267
Inula Helenium L., 252, 711
Inula rupestris Aitch. & Hemsl., 297
Inula Helenium L. var. *persica* Hausskn. ex Bornm., 252
Inula salicina L. subsp. *aspera* (Poir.) Hayek, 253
Inula undulata L., 243
Inula vulgaris (Lam.) Trevisan, 254
○Ipomoea Batatas (L.) Lamb, 302
Ipomoea Batatas Lam. var. *edulis* Makino, 302
Ipomoea biloba Forsk., 304
○Ipomoea Pes-caprae (L.) R. Br., 304
Ipomoea purpurea (L.) Roth, 305
Iridaceae, 468
Iris L., 473
*Iris germanica L., 470, 473
Iris pseudoacorus L., 471
Isatis tinctoria L., 331
Jacobaea maritima (L.) Peleser & Meijden, 269
Jambosa caryophyllus Niedz, 727
Jambosa jambos Mill sp., 730
Jambosa vulgaris DC, 730
Jasminum L., 746
Jasminum azoricum L., 747
Jasminum floribundum R.Br., 747
Jasminum fruticans L., 747
○Jasminum grandiflorum L., 745, 747
Jasminum humile L., 747
Jasminum nudiflorum Lindl., 747
Jasminum officinale L. forma *grandiflorum* (Link.) Kobuski, 745
Jasminum officinale L., 747
○Jasminum Sambac (L.) Aitn, 747, 748

- **Haplophyllum laeviusculum* C.C. Townsend, 1033
 **Haplophyllum laristanicum* C.C. Townsend, 1033
Haplophyllum lissonotum C.C. Townsend, 1033
Haplophyllum obtusifolium (Ledeb.) Ledeb., 1033
Haplophyllum pedicellatum Bge. ex Boiss., 1033
Haplophyllum perforatum (M.B.) Kar. & Kir., 1033
Haplophyllum ptilostylum spach, 1033
 **Haplophyllum Rechingeri* C.C. Townsend, 1033
Haplophyllum robustum Bge., 1033
 **Haplophyllum rubro-tinctum* C.C. Townsend, 1033
 **Haplophyllum Stapfianum* Hand. Mzt., 1033
Haplophyllum tenue Boiss., 1033
Haplophyllum tuberculatum (Forssk.) Juss., 1033
Haplophyllum vesicolor Fisch. & C. A. Mey., 1033
Haplophyllum villosum (M.B.) G. Don., 1033
 **Haplophyllum virgatum* spach, 1034
 **Haplophyllum viridulum* Sojak, 1034
Haplophyllum wanense Freyn, 1034
Hausknechtia Boiss., 1218
Hausknechtia elymaitica Boiss., 1218
Hedera Helix L., 44
Hedysarum Alhagi L., 778
 ◦*Helianthus annuus* L., 247
 ◦*Helianthus tuberosus* L., 248
 ◦*Helicteres Isora* L., 1113
Heliotropium europaeum L., 79
Heliotropium lasiocarpum Fisch. et Mey., 79
Heliotropium tenuiflorum Bge., 79
Hemerocallis flava L., 627
Hemerocallis lilioasphodelus L., 627
Heptaptera Margot & Reut., 1218
Heptaptera anatolica (Boiss.) Tutin, 1218
Heptaptera anisoptera (DC.) Tutin, 1218
Heracleum L., 1193, 1231
Heracleum anisactis Boiss. & Hohen., 1193
Heracleum antasiaticum Manden, 1193
Heracleum glabrescens Boiss. & Hohen., 1192
Heracleum gorganicum Rech. f., 1193
Heracleum lasiopetalum Boiss., 1193
Heracleum nephrophyllum Leute, 1194
Heracleum pastinacifolium C. Koch, 1194
Heracleum persicum Desf. ex Fischer, 1192, 1193, 1194
Heracleum pubescens Rech. f., 1192
Heracleum Rawianum DC., 1194
Heracleum Rechingeri Manden, 1194
Heracleum transcaucasicum Manden, 1194
Herniaria glabra L., 140, 141, 142
Herniaria glabra L. subsp. *microcarpos* Hermann, 140
Herniaria glabra L. var. *hirsuta* (L.) O. Kuntze, 141
Herniaria Graebneri Hermann, 140
Herniaria hirsuta L., 141
Herniaria hirsuta L. var. *parviflora* Fenzl, 141
Herniaria rotundifolia Vis., 140
Herniaria vulgaris Hill, 140
Herniaria vulgaris Spreng., 140, 141
Herpestis monnieri (L.) Rothmaler, 1056
Hertia intermedia (Boiss.) O. Kuntze, 249
Hesperis L., 330
Hesperis matronalis L., 330
Heudelotia Africana A. Rich., 1295
 ◦*Hibiscus cannabinus* L., 665
Hibiscus digitatus Cav., 667
Hibiscus djabinianus Parsa, 673
 ◦*Hibiscus esculentus* L., 666
Hibiscus ficifolius Miller., 666
 ◦*Hibiscus gossypifolius* Mill., 667
 ◦*Hibiscus mutabilis* L., 669
Hibiscus populneus L., 681
Hibiscus rhombifolius Cav., 671
 ◦*Hibiscus Rosa-sinensis* L., 670
Hibiscus sabdariffa L., 667
 ◦*Hibiscus syriacus* L., 671
Hibiscus trionum L., 673
Hibiscus vesicarius Cav., 673
Hieracium pilosella L., 250
Hippocastanaceae, 463
Hippomarathrum Hoffm. et Link, 1218
Hippomarathrum microcarpum (M.B.) B. Fedtsch., 1218
Hippophae rhamnoides L., 386
Hohenackeria Fisch. & C. A. Mey., 1218
Hohenackeria exscapa (Stev.) Kos. -Pol., 1218
Holcus halepense L., 452
Hordeum distichon L., 438
 ◦*Hordeum vulgare* L., 439
Humulus Lupulus L., 114
Hyacinthus comosus L., 629
Hyalolaena Bunge, 1218
Hyalolaena Lipskyi (Korov.) M. Pimen. & Kjuykov, 1218
Hydrocotyle asiatica L., 1162
Hydrocotyle ranunculoides L.f., 1196
Hydrocotyle vulgaris L., 1195
Hymenocrater Fisch. & C. A. Mey., 595
Hymenocrater bituminosus Fisch. & C. A. Mey., 595
Hymenocrater calycinus (Boiss.) Benth., 595
Hymenocrater elegans Bunge, 595
 **Hymenocrater incanus* Bunge, 595
Hymenocrater longiflorus Benth., 595

- Ginkgo biloba* L., 425
Ginkgoaceae, 425
Gisekia molluginoides Wight, 702
Gisekia pharnaceoides L., 702
Githago segetum Desf., 138
Glaucium Miller, 769, 770
Glaucium calycinum Boiss., 769
Glaucium contortuplicatum Boiss., 769
Glaucium corniculatum (L.) Rudolph, 769
 –subsp. *refractum* (Nab.) Cullen, 769
 –subsp. *corniculatum*, 769
Glaucium elegans Fisch. & C. A. Mey., 769
Glaucium fimbrilligerum Boiss., 770
Glaucium flavum Crantz, 770
Glaucium goletanicum Gran & Sharifinia, 770
Glaucium grandiflorum Boiss. & Huet, 770
Glaucium Haussknechtii Bornm. & Fedde, 770
Glaucium luteum Scop., 770
Glaucium oxylum Boiss. & Buhse, 770, 771
Glaucium oxylum, 771
Glaucium paucilobum Freyn, 770
Glaucium pulchrum Stapf, 770
Glaucium refractum Nab., 769
Glechoma Cataria (L.) O. Kuntze, 523
Glinus dictamnoides Burm. f., 703
Glinus lotoides L., 703
Globulariaceae, 426
Globularia trichosantha Fisch. & C.A. Mey., 426
Globularia vulgaris Lam., 426
Glochidotheca Fenzl, 1232
Glochidotheca foeniculacea (Fenzl) Fenzl, 1232
Glossostemon Bruguieri Desf., 1312
Glycine hispida (Moench) Maxim., 804
 ◦ *Glycine Max* (L.) Merrill, 804
Glycyrrhiza glabra L., 292, 806
 –var. *glabra*, 807
 –var. *glundulifera* (Waldst. & Kit) Boiss., 807
Glycyrrhiza violacea Boiss., 806
Gnaphalium luteo-album L., 244
Gomphrena globosa L., 16
Gontscharovia Boriss., 594
Gontscharovia Popovii (B. Fedtsch. & Gontsch.) Boiss., 594
 ◦ *Gossypium arboreum* L., 662
Gossypium cernuum Tod., 662
 ◦ *Gossypium herbaceum* L., 663
Gossypium indicum Tod., 662
Gossypium intermedium Tod., 662
Gossypium neglectum Tod., 662
Gossypium sanguineum Hassk., 662
Gramineae, 428
Grammosciadium DC., 1218
Grammosciadium platycarpum Boiss. & Hausskn., 1218
Grammosciadium pterocarpum Boiss., 1218
Grammosciadium scabridum Boiss., 1218
Gratiola monnieri L., 1056
Gratiola officinalis L., 1060
Grewia asiatica L., 1129
Grewia corylifolia A. Rich., 1131
Grewia echinulata Delile, 1131
Grewia Hainesiana Hole, 1129
Grewia orbiculata G. Don, 1131
Grewia populifolia Vahl., 1130
Grewia subinaequalis DC., 1129
Grewia tenax (Forssk.) Fiori, 1130
Grewia villosa Willd., 1131
 ◦ *Grindelia robusta* Nutt., 245
Grossularia reclinata Miller, 457
Grossularia Uva-crispa Miller, 457
Grossulariaceae, 457
Guaicum officinale L., 1270
Guilandina Bonduc L., 91
Gundelia Tournefortii L., 246
Gynandris Parl., 473
Gynandris Sisyrrinchium (L.) Parl., 473
Halocnemum strobilaceum, 173
Haloragaceae, 459
Halostachys C.A. Mey., 173
Haloxylon Bunge 166, 173
Haloxylon salicornicum (Moq.) Bunge, 169
Hamamelidaceae, 462
Hammada salicornica (Moq.) Iljin, 169
Handelia trichophylla (Schrenk) Heimerl, 296
Haplophyllum L., 1033
Haplophyllum affine (Aitch. & Hemsl.) Korov., 1033
 **Haplophyllum bakhteganicum* Soltani & Khosravi, 1033
 **Haplophyllum Buhsei* Boiss., 1033
Haplophyllum Bungei Trautv., 1033
Haplophyllum Buxbaumii (Poir.) G. Don subsp. mesopotamicum (Boiss.) C.C. Townsend, 1033
 **Haplophyllum canaliculatum* Boiss., 1033
Haplophyllum crenulatum Boiss., 1033
 **Haplophyllum dasygynum* C.C. Townsend, 1033
Haplophyllum erythraeum Boiss., 1033
 **Haplophyllum furfuraceum* Bge. ex Boiss., 1033
 **Haplophyllum glaberrimum* Bge. ex Boiss., 1033
Haplophyllum Juss., 1032
Haplophyllum Kowalenskyi Schtschegl., 1033

- Froriepia subpinnata* (Ledeb.) Baill., 1191
Fuernrohrria C. Koch, 1217
Fuernrohrria setifolia C. Koch, 1217
Fumaria (Dum.) Spach, 411
Fumaria asepala Boiss., 412
Fumaria bracteosa Pomel, 412
Fumaria densiflora DC., 412
Fumaria indica (Hausskn.) Pugsley, 412
Fumaria officinalis L., 410, 411, 412, 414
Fumaria parviflora Lam., 411, 412, 414
Fumaria Schleicheri Soyer- Willemet, 412
Fumaria Schrammii (Hausskn.) Pugsley, 413
Fumaria Vaillantii Loisel., 412, 413
Fumaria Vaillantii var. *Schrammii* Hausskn., 413
Fumaria vulgaris Steinheil, 410
Fumariaceae, 410
Gaillonia A. Rich., 1016
Galagania platypoda (Aitch. & Hemsl.) M. Vassilez. & M. pimen., 1220
Galanthus caspius (Rupr.) Grossh., 18
Galanthus nivalis L. var. *caspius* Rupr., 18
Galanthus transcaucasicus Fomin, 18
Galega coronilloides Freyn & Sint., 802
Galega officinalis L., 802
Galega patula Stev., 802
Galega persica Pers., 802
Galega purpurea L., 835
Galega vulgaris Lam., 802
Galeobdolon luteum Huds. subsp. *montanum* (Pers.) Gray., 502
Galium aparine L., 1009, 1013
Galium Cruciatum (L.) Scop., 1008
Galium odoratum (L.) Scop., 1010
Galium pauciflorum Bunge, 1009
Galium spp., 1009
Galium verum L., 1009, 1011
Gardenia augusta Merr., 1013
Gardenia florida L., 1013
 ◦ *Gardenia jasminoides* Ellis, 1013
Gardenia radicans Thunb., 1013
Gasparrinia peucedanoides (M.B.) Thell., 1228
Genista patula M. B., 803
Genista tinctoria L., 803
Gentianaceae, 414, 418, 425
Gentiana L., 417
Gentiana aquatica L., 416
Gentiana asclepiadea L., 416
Gentiana caucasica M.B., 417
Gentiana Centaurium L., 414
Gentiana ciliata L., 417
Gentiana cruciata L., 415
Gentiana gelida M.B., 416
Gentiana Olivieri Griseb., 416
Gentiana pontica Soltokovic, 416
Gentiana prostrata Haenke, 416
Gentiana riparia Kar. & Kir., 416
Gentiana septemfida Pall., 416
Gentiana umbellata M.B., 417
Gentianella Moench, 417
Gentianella caucasica (Loddiger ex Sims.) Holub, 417
Gentianella ciliata (L.) Borkh. subsp. *blepharophora*, 417
Gentianella umbellata (M. B.) Holub, 417
Gentianella umbellata (M. B.) Holub, 417
Geraniaceae, 418, 424
Geranium albanum M.B., 422
Geranium Charlesii (Aitch. & Hemsl.) Vved. ex Nevski, 422
Geranium cicutarium L., 418
Geranium collinum Steph. ex Willd., 422
Geranium columbinum L., 422
Geranium dissectum L., 422
Geranium divaricatum Ehrh., 422
Geranium gracile Ledeb. ex Nordm., 422
Geranium ibericum Cav., 422
Geranium Kotschyi Boiss., 422
Geranium lucidum L., 422
Geranium maculatum, 422
Geranium mascatense Boiss., 422
Geranium molle L., 422
Geranium montanum Habl. ex Pall., 422
Geranium persicum Schoenbeck- Temesy, 422
Geranium platypetalum Fisch. & C.A. Mey., 422
Geranium pratense L., 422
Geranium purpureum Vill., 422
Geranium pusillum L., 422
Geranium pyrenaicum Burm. f., 422
Geranium Robertianum L., 421, 422
Geranium rotundifolium L., 422
Geranium sanguineum L., 422
Geranium stepporum Davis, 422
Geranium sylvaticum L., 422
Geranium trilophum Boiss., 422
Geranium tuberosum L., 422
Geum hyrcanum C. A. Mey. ex Fisch. & C. A. Mey., 970
Geum kokanicum Regel & Schmalh., 970
Geum rivale L., 969, 970
Geum urbanum L., 970
Geum, 970
Gaillonia A. Rich., 1016

- Fagus asiatica* (DC.) Winkler, 404
Fagus Hohenackeriana Palib., 404
Fagus macrophylla (Hohen.) Koidzumi, 404
Fagus orientalis Lipsky, 404, 406
Fagus sylvatica L. var. *asiatica* DC., 404
Fagus sylvatica L. var. *macrophylla* Hohen., 404
Fagus sylvatica L., 406
Falcaria carvifolia C. A. Mey., 1161
Falcaria persica Stapf & Wettst., 1179
Falcaria Rivinii Host, 1179
Falcaria sioides (Wibel) Ascherson, 1179
Falcaria vulgaris Bernh., 1179
Falcaria vulgaris Bernh. var. *persica* (Stapf & Wettst.) Bornm., 1179
Faldermannia parviflora Trautv., 592
Faldermannia persica (Bunge) Nevski, 591
Ferula L., 1180, 1221
Ferula afghanistanica Hiroe, 1186
Ferula alliacea Boiss., 1180, 1181
Ferula Assa-foetida L., 1181, 1184
Ferula Badghysi Korov., 1181
Ferula Badrakema Kos. - Pol., 1181
Ferula Badrakema Kos. - Pol., 1186
*Ferula Behboudiana (Rech. f. & Esfand.) Chamberlain, 1181
*Ferula diversivittata Regel & Schmalh., 1181
*Ferula flabelliloba Rech. f. & Aell., 1181
Ferula foetida (Bunge) Regel, 1181, 1185
*Ferula Gabrielli Rech. f., 1181
Ferula glabaniiflua Boiss. & Buhse, 1186
Ferula gumosa Boiss., 1181, 1186
Ferula Haussknechtii Wolff ex Rech. f., 1181
Ferula hezar-lalesarensis, 1181
Ferula hirtella Boiss., 1181
Ferula karakalensis Korov., 1181
*Ferula kashanica Rech. f., 1181
Ferula latisecta Rech. f. Aell., 1181
*Ferula lutensis Rech. f., 1181
*Ferula macrocolea (Boiss.) Boiss., 1181
*Ferula microcolea (Boiss.) Boiss., 1181
Ferula oopoda (Boiss. & Buhse) Boiss., 1181
Ferula orientalis L., 1181
Ferula ovina (Boiss.) Boiss., 1181
*Ferula persica Wild., 1181., 1187
 —var. *latisecta* Chamberlain, 1188
 —var. *persica*, 1188
*Ferula pseudoalliacea Rech. f., 1181
Ferula puberula Boiss. & Buhse, 1188
Ferula rigidula DC., 1181
Ferula Schtschurowskiana Regel & Schmalh., 1181
*Ferula serpentinica Rech. f., 1182
*Ferula Sharifii Rech. f. & Esfand., 1182
Ferula sphenobasis C.C. Townsend, 1182
*Ferula stenocarpa Boiss. & Hausskn., 1182
Ferula Szowitsiana DC., 1182
Ferula Szowitziana DC. var. *kandavanensis* Bornm. & Gauba, 1188
Ferula tabasensis Rech. f., 1182
Ferula xylorhachis Rech. f., 1182
Ferulago angulata (Schlescht.) Boiss. subsp. *angulata*, 1216
Ferulago Bernardi Tomk. & M. Pimen., 1216
Ferulago carduchorum Boiss. & Hausskn., 1216
Ferulago contracta Boiss. Hausskn., 1216
Ferulago Koch, 1216
Ferulago macrocarpa (Fenzl) Boiss., 1216
Ferulago phialocarpa Rech. f. & H. Riedl, 1216
Ferulago stellata Boiss., 1217
Ferulago subvelutina Rech. f., 1217
Ferulago trifida Boiss., 1217
Ficaria Kochii (Ledeb.) Iranshahr & Rech. f., 923
 ◦ *Ficus benghalensis* L., 707
Ficus Carica L. subsp. *Carica*, 711
Ficus Carica L., 710
Ficus indica L., 707
Ficus kopetdaghensis Pachom, 710
 ◦ *Ficus religiosa* L., 711
Filipendula Adans., 966
Filipendula hexapetala Gilib., 965
Filipendula Ulmaria (L.) Maxim., 964
Filipendula vulgaris Moench, 965
Foeniculum Carvi (L.) Link, 1161
Foeniculum officinale All., 1189
Foeniculum vulgare Miller, 1162, 1169, 1189
 ◦ *Forsythia intermedia* Zab., 742
Forsythia suspensa × *Forsythia viridissima*, 742
 ◦ *Fortunella japonica* (Thunb.) Swingle, 1031
Fragaria vesca L., 967
Francoeuria crispa (Forssk.) Cass., 243
Francoeuria undulata (L.) Lack, 243
Frangula Alnus Miller, 931
Fraxinus coriariifolia Scheele, 743
Fraxinus excelsior L. subsp. *coriariifolia* (Scheele) E. Murray, 743
Fraxinus excelsior L., 743
Fraxinus floribunda Hort., 744
 ◦ *Fraxinus Ornus* L., 744
Fraxinus rotundifolia, 743
Fritillaria imperialis L., 626
Froriepia muda C. Koch, 1191

- Eremostachys glabra* Boiss., 594
 **Eremostachys hyoscyamoides* Boiss. & Buhse, 594
Eremostachys labiosa Bunge, 594
Eremostachys labiosiformis (M.Pop.) Knorring, 594
Eremostachys laciniata (L.) Bunge, 594
Eremostachys laevigata Bunge, 594
Eremostachys lanata Jamzad, 594
Eremostachys macrophylla Montbr. & Auch., 594
 **Eremostachys pulvinaris* Jaub. & Spach, 594
Eremostachys Regeliana Aitch. & Hemsl., 594
Eremostachys Tournefortii Jaub. & Spach, 594
Eremostachys Vicaryi Benth., 594
Ergocarpon C.C. Townsend, 1215
Ergocarpon cryptanthum (Rech. f.) C. C. Townsend, 1215
Ericaceae, 391
Erigeron canadensis L., 231
Erigeron graveolens L., 295
Erigeron myriocephalus Rech. f. & Edelb., 231
 ◦*Eriobotrya japonica* (Thunb.) Lindl., 962
Erodium, 425
Erodium cicutarium (L.) L'Her. ex Aiton, 418
Erodium cicutarium (L.) L'Her. var. *triviale* Trautv., 418
Erodium moschatum L'Her. ex Aiton, 419
Eruca cappadocica Reut., 328
Eruca lativalvis Boiss., 328
Eruca sativa Lam., 328
 ◦*Eruca sativa* Miller., 328
Eruca vesicaria (L.) Cav. subsp. *sativa* (Miller) Thell., 328
Ervum dispernum Roxb. ex Willd., 815
Ervum Lens L., 815
Eryngium L., 1175
Eryngium Biebersteinianum Nevski, 1175
Eryngium Billardieri F. Delaroché, 1176
Eryngium Bornumilleri Nab., 1176
Eryngium Bungei Boiss., 1176
Eryngium caeruleum M. B., 1175
Eryngium caeruleum M.B., 1176
Eryngium caucasicum Trautv., 1175, 1178
Eryngium creticum Lam., 1176
Eryngium glomeratum Lam., 1176
Eryngium Noeanum Boiss., 1176
Eryngium Pskemense Pavlov., 1175
Eryngium pyramidale Boiss. & Hausskn., 1176
Eryngium thyrsoides Boiss., 1176
Eryngium Wanaturi Woron., 1176
Erysimum officinale L., 342
Erysimum repandum L., 329
Erythraea Centaurium (L.) Pers., 414
Erythraea turcica Velen., 414
Eucalyptus acuminata Hook., 724
 ◦*Eucalyptus camaldulensis* Dehnh., 724
 ◦*Eucalyptus globules* Labill., 679, 725
Eucalyptus longirostris F. Muell. ex Miq., 724
Eucalyptus rostrata Schldl., 724
 ◦*Eucalyptus* spp., 723
Eugenia aromatica Ball., 727
 ◦*Eugenia caryophyllata* Thunb., 727, 1203
Eugenia Cumini Druce, 729
 ◦*Eugenia jambolana* Lam., 729
 ◦*Eugenia jambos* L., 730
Eupatorium cannabinum L., 241
Eupatorium purpureum L., 241
Euphorbiaceae, 393, 1301
Euphorbia canescens L., 393
Euphorbia Chamaesyce L., 393
Euphorbia helioscopia L., 394
Euphorbia hyrcana Grossh., 396
Euphorbia indica Lam., 395
Euphorbia Peplus L., 396
 ◦*Euphorbia Tirucalli* L., 397
Euphrasia glandulosodentata Riedl, 1060
Euphrasia officinalis, 67
Euphrasia pectinata Ten., 1059
Euphrasia tatarica Fisch. ex spreng., 1060
Euphrasia Townsendiana Freyn ex Wettst., 1060
Evonymus L., 151
 ◦*Evonymus europaea* L., 150
 ◦*Evonymus japonica*, 151
Evonymus latifolia (L.) Mill., 151
Evonymus velutina (C.A. Mey.) Fisch. & C. A. Mey., 151
Evonymus verrucosa Scop., 151
Evonymus vulgaris Miller, 150
 *Faba vulgaris Moench, 800
Fagaceae, 403
Fagonia arabica L., 1269
Fagonia Bruguieri DC., 1268
 –var. *Bruguieri*, 1269
 –var. *haplotricha*, 1269
 –var. *Rechingeri*, 1269
Fagonia indica Burm. f. var. *Schweinfurthii* Hadidi, 1269
Fagonia indica Burm. f., 1269
Fagopyrum dumetorum (L.) Schreb., 885
 ◦*Fagopyrum esculentum* Moench, 881
Fagopyrum membranaceum Moench, 885
Fagopyrum sagittatum Gilib., 881
Fagopyrum vulgare T. Nees, 881

- Dracocephalum subcapitatum* (O. Kuntze) Lipsky, 491
Dracocephalum surmandicum Rech. f., 491
Dracocephalum Thymifolium L., 492
Dracocephalum aristatum Bertol., 497
Dracocephalum iberica Stev., 497
Dracocephalum Kotschyi Boiss., 492
Dracocephalum Moldavica L., 489, 491, 514
 —subsp. *orientale* Bothmer, 489
 —subsp. *vulgare*, 489
Dracocephalum multicaule Montbr. & Auch., 493
Dracocephalum multicaule Montbr. & Auch. subsp. *Kotschyi* (Boiss.) Bormm., 492
Dracocephalum multicaule Montbr. & Auch. subsp. *kurdicum* Bormm., 492
Dracocephalum oligadenium Bormm. & Gauba, 492
Drepanocaryum Pojark. 594
Drepanocaryum Sewerzowii (Regel) Pojark. 594
Drepanophyllum sioides Wibel., 1179
Drimia maritima (L.) stearn, 636
Dryopteris filix-mas (L.) Schott, 1277
Ducrosia Boiss., 1214
Ducrosia anethifolia (DC.) Boiss., 1214
Ducrosia Assadii Alava, 1214
Ducrosia flabellifolia Boiss., 1214
Duranta Plumieri Jacq., 1244
Duranta repens L., 1244
Ebenaceae, 382, 1300
Ecballium elaterium (L.) Rich., 359
 ◦*Echinacea purpurea* (L.) Moench, 235
Echinacea speciosa (Wender.) Paxton, 235
Echinophora L., 1214
Echinophora cinerea (Boiss.) Hedge & Lamond, 1215
Echinophora orientalis Hedge & Lamond, 1215
Echinophora platyloba DC., 1214, 1215
Echinophora Sibthorpiana Guss., 1215
Echinops L., 238
Echinops Aucheri Boiss., 238
Echinops cephalotes DC., 238
Echinops chorassanicus Bunge, 238
Echinops gedrosiacus Bormm., 238
Echinops Haussknechtii Boiss., 238
Echinops heteromorphus Bunge, 238
Echinops ilicifolius Bunge, 238
Echinops jesdianus Boiss. & Buhse, 238
Echinops mosulensis Rech. f., 238
Echinops Ritro L. var. *tenuifolius* DC., 236
Echinops Ritro L., 236
Echinops ritrodes Bunge, 238
Echinops robustus Bunge, 238
Echinops ruthenicus auct. non M. B., 236
Echinops sabzevarensis Mozaff., 238
Echium amoenum Fisch. & C. A. Mey., 77
Echium italicum L., 78
Eclipta alba (L.) Hassk., 239
Eclipta erecta L., 239
Eclipta marginata Hochst. & Steud. ex Boiss., 240
Eclipta prostrata (L.) L., 240
Elaeagnaceae, 384
Elaeagnus angustifolia L., 384
Elaeagnus argenteus Moench., 384
Elaeagnus caspica (Sosn.) Grossh., 384
Elaeagnus hortensis M. B., 384
Elaeagnus incanus Lam., 384
Elaeagnus inermis Miller, 384
Elaeagnus spinosa L., 384
Elaeagnus tomentosus Moench, 384
Elaeosticta Fenzl, 1227
Elettaria Cardamomum (L.) Marton, 1265
Eleusine aegyptiaca Desf., 436
Eleutherosperrum C. Koch, 1215
Eleutherosperrum cicutarium (M.B.) Boiss., 1215
Elymus repens (L.) Gould, 428
Emblica officinalis Gaertn., 1301
Entada phaseoloides (L.) Merr., 1304
Entada scandens (L.) Benth., 1304
Ephedraceae, 388
Ephedra, 388, 390
Ephedra intermedia Schr. et. C. A. Mey, 388
Ephedra major Host., 388
Ephedra pachyclada Boiss., 388
Ephedra procera Fisch. & Mey., 388
Ephedra sarcocarpa Aitch. & Hemsl., 388
Ephedra spp., 388
Ephedra strobilacea Bge., 388
Epibatrium pendulum J. R. & G. Forst, 687
Epilobium hirsutum L., 754
Epilobium Nassirelmuclii Stapf, 754
Epilobium tomentosum Vent., 754
Equisetaceae, 1289
Equisetum arvense L., 1289
Equisetum maximum Lam., 1291
Equisetum telmateia Ehrh., 1291
Eragrostis bipinnata (L.) K. Schum., 437
Eremodaucus Bunge, 1215
Eremodaucus Lehmannii Bunge, 1215
Eremostachys Bunge, 594
 **Eremostachys adenantha* Jaub. & Spach., 594
 **Eremostachys azerbaijanica* Rech. f., 594
Eremostachys Boissieriana Regel, 594
 **Eremostachys codonocalyx* Rech. f., 594

- subsp. *sibiricum* (Willd.) Rech. f., 52
Cynara cardunculus L. var. *sativa*., 232
Cynara cardunculus var. *Scolymus* (L.) Fiori, 232
 o *Cynara Scolymus* L., 232, 248
Cynodon dactylon (L.) Pers., 434
Cynoglossum officinale L., 76
Cynosurus aegyptius L., 436
Cyperaceae, 372
Cyperus aureus Ten., 372
Cyperus esculentus L., 372
Cyperus longus L., 374
Cyperus rotundus L., 375
Dactyloctenium aegyptium (L.) P. Beauv., 436
Dactyloctenium aegyptiacum Willd., 436
Daemia cordata (Forssk.) R. Br., 54
Daemia incana Decne., 54
Daemia tomentosa (L.) Pomel., 54
Daemonorops Draco (Willd.) Blume, 1293
Daemonorops propinqua Becc., 1294
Dalbergia Sissoo Roxb., 799
Daphne Mezereum L., 1124
Datisca cannabina L., 378
Datisaceae, 378
Datura innoxia Miller, 1080, 1085
Datura Metel L., 1084
Datura stramonium L., 1083, 1085
Datura Tatula L., 1087
Daucus Broteri Ten., 1171
Daucus Carota L., 1169
 —subsp. *Carota*, 1169
Daucus Carota L. var. *sativus* DC., 1170, 1171
Daucus glaber Parsa, 1142
Daucus guttatus Smith., 1171
Daucus littoralis Smith subsp. *hyrcanicus* Rech. f., 1171
Daucus microscias Bornm. & Gauba, 1171
Daucus sativus (Hoffm.) Roehl., 1171
Daucus subsessilis Boiss., 1171
Daucus Visnaga L., 1143
 o *Delonix regia* Raf., 102
Delphinium bitermum Huth var. *leiocarpum* Freyn & Sint. ex Freyn, 921
Delphinium hybridum Steph. ex Willd. var. *sulphureum* Regel, 921
Delphinium semibarbatum Bienert ex Boiss., 921
Delphinium zalil Aitch. & Hemsl., 921
Demavendia Pimen., 1212
Demavendia pastinacifolia (Boiss. & Hausskn.) Pimen., 1212
Dentaria bulbifera L., 322
Descurainia Sophia (L.) Webb & Berth., 327
Desmostachya bipinnata (L.) Stapf, 437
Dictamnus albus L., 1030
Dictamnus caucasicus Fisch. & Grossh., 1030
Dicyclophora Boiss., 1212
Dicyclophora persica Boiss., 1212
Digitalis, 481
Digitalis nervosa Steud & Hochst. ex Benth., 1057, 1058
Digitalis purpurea L., 1057, 1058
Dionysia Fenzl, 909
Dionysia revoluta Boiss., 909
Dioscoraceae, 379
Diospyros chinensis Blume., 382
Diospyrus Ebenum Koen., 1300
 o *Diospyrus Kaki* L., 382
Diospyrus Lotus L., 383
Diplotaenia Boiss., 1212
Diplotaenia cachrydifolia Boiss., 1212
Diplotaenia damavandica Mozaffarian, Hedge & Lamond, 1212
Dipsacaceae, 380
Dipsacus L., 381
Dipsacus laciniatus L., 380, 382
Dipsacus pilosus L., 382
Dipsacus strigosus Willd. ex Roemer & Schultes, 381
Dipsacus sylvestris Mill., 382
Diitrichia graveolens (L.) Greuter, 295
Dodonaea viscosa (L.) Jacq., 1052
Dolichos Catjang Burm. f., 849
Dolichos sinensis L., 849
Dolichos Soja L., 804
Dolichos unguiculatus L., 849
Dorema D. Don., 1173
Dorema Aitchisonii Korov. ex M. Pimen., 1173
Dorema ammoniacum D. Don, 1172, 1173
Dorema Aucheri Boiss., 1173
Dorema aureum Stocks, 1173
Dorema glabrum Fisch. & C. A. Mey., 1173
Dorema gummiferum (Jaub. & Spach) K. Korol, 1173
Dorema hyrcanum Kos.- pol., 1173
Doronicum L., 234
Doronicum bracteatum Edmondson, 235
Doronicum dolichotrichum Cavill, 235
Doronicum hyrcanum Wider & Rech. f., 235
Doronicum maximum Boiss. & Huet, 235
Doronicum Wendelboi Edmondson, 235
Dracocephalum L., 491
Dracocephalum Aucheri Boiss., 491
Dracocephalum polychaetum Bornm., 491

- Corylus Colurna* L., 311
Corylus maxima Mill., 311
Costaceae, 1298
Costus albus A. Chev. ex Koechlin, 1298
Costus dubius (Afzel.) K. Schum., 1298
Cotinus Coggygia Scop., 23
Cotoneaster Medicus, 955
Cotoneaster nummularioides Pojark., 956
Cotoneaster racemiflora (Desf.) C. Koch var. *nummularioides* (Pojark.) Kitamura, 956
Crambe L., 345
Crassulaceae, 311
Crataegus L., 957, 958 960
Crataegus Azarolus L., 957, 960
Crataegus microphylla C. Koch, 957
Crataegus monogyna, 959
 ◦ *Crataegus Oxyacantha* L., 957, 958
Crataegus ponticus, 960
Crataegus torminalis L., 1004
Cressa cretica L., 301
Crinum asiaticum L., 17
Crinum bractearum Willd.
Crinum toxicarium Roxb., 17
Crocus L., 470
Crocus Haussknechtii Boiss., 470
Crocus sativus L., 468
Cruciata ciliata (Opiz) Opiz, 1008
Cruciata laevipes Opiz, 1008
Cruciferae, 313, 344
Cubeba officinalis Raf., 862
Cucumis agrestis (Maud.) Grebenscikov, 351
Cucumis callosus (Rottl.) Cogn., 351
Cucumis Colocynthis L., 347
Cucumis dudain L., 351
Cucumis flexuosus L., 351
Cucumis Melo L., 351, 352, 353, 354
 ◦ *Cucumis Melo* L. var. *cantalupensis*, 353
 ◦ *Cucumis Melo* L. var. *dudain*, 353
 ◦ *Cucumis Melo* L. var. *flexuosus*, 354
 ◦ *Cucumis Melo* L. var. *reticulatus*, 354
Cucumis microcarpus (Pang.) Pang., 351
 ◦ *Cucumis sativus* L., 355
Cucumis trigonus Roxb., 351
Cucurbitaceae, 345, 1298
Cucurbita L., 356
Cucurbita Citrullus L., 349
Cucurbita hispida Thunb., 1298
 ◦ *Cucurbita maxima* Duchesne ex Lam., 356, 358
Cucurbita moschata (Duchesne ex Lam.) Duchesne ex Poir., 357
 ◦ *Cucurbita moschata* Duchesne, 357, 358
Cucurbita pepo L. var. *moschata* Duchesne ex Lam., 357
 ◦ *Cucurbita Pepo* L., 357, 358
Cucurbita turbaniformis M. Roem., 356
Cucurbita verrucosa L., 358
Cucurbita. polymorpha Duchesne, 358
Cuminum Cyminum L., 106, 1168
Cuminum odorum Salisb., 1168
Cuminum officinale Garsault, 1168
Cupressaceae, 362, 1299
Cupressus arizonica Greane, 364
Cupressus sempervirens L., 362
Cupressus sempervirens L. var. *horizontalis*, 362
Cupressus sempervirens L. var. *stricta*, 362
Curcuma domestica Val., 1262
Curcuma longa L., 1262
Curcuma Zedoaria (Christm.) Rosc., 1264
Curcuma Zurumbet Roxb., 1264
Cuscuta astyla Engelm., 371
Cuscuta epithymum Murr., 369
Cuscuta europaea L., 370
Cuscuta monogyna Vahl, 371
Cuscutaceae, 369
Cyamus Nelumbo Smith, 738
Cyanus depressus (M. B.) Sojak, 221
Cyanus segetum Hill., 219
Cyanus solstitialis (L.) J. & C. Persl, 222
Cycadaceae, 1291
Cycas revoluta Thunb., 1291
Cyclotrichium (Boiss.) Manden. & Scheng., 594
 **Cyclotrichium depauperatum* (Bunge) Manden. & Scheng., 594
 **Cyclotrichium Haussknechtii* (Bunge) Manden. & Scheng., 594
Cyclotrichium leucotrichum (Stapf ex Rech. f.) Leblebici, 594
Cyclotrichium stamineum (Boiss. & Hohen.) Manden. & Scheng., 594
 **Cyclotrichium Straussii* (Bornm.) Rech. f., 594
Cydonia maliformis Miller, 960
Cydonia oblonga Miller, 960
Cydonia vulgaris Pers., 960
Cymbocarpum DC., 1212
Cymbocarpum anethoides DC., 1212
Cymbocarpum erythraeum (DC.) Boiss., 1212
Cymbopogon Arriani (Edgew.) Aitch., 433
Cymbopogon Olivieri (Boiss.) Bor, 433
Cymbopogon Schoenanthus Spreng., 433
Cynancum acutum L., 51
 –subsp. *acutum*, 52

- Cleome Noeana* Boiss., 126
Cleome oxypetala Boiss., 126
Cleome quinquenervia DC., 126
Cleome rupicola Vicary, 126
Cleome ruta Jacquem. ex Camb., 124
Cleome turkmena Bobr., 126
Cleome viscosa L., 126
Clerodendron L., 1244
Clerodendron Bungei Steud., 1244
Clerodendron inerme (L.) Gaertn., 1243
Clinopodium grandiflorum (L.) O. Kuntze, 485
Clinopodium umbrosum (M.B.) C. Koch, 487
Clinopodium vulgare L., 488
Cnicus arvensis Hoffm., 228
Cnicus benedictus L., 230
Cnicus setosus Besser, 228
Cocculus leaeba (Del.) DC., 687
Cocculus pendulus (J. R. & G. Forst.) Diels, 687
Cocos nucifera L., 763
Coffea arabica L., 1006
Coix lachrymal-jobi L., 432
Cola acuminata (P. Beauv.) Schott & Endl., 1311
Colchicum L., 623, 627
Colchicum crocifolium Boiss., 623
Colchicum Freynii Bornm., 623
Colchicum Kotschyi Boiss., 623
Colchicum kurdicum, 623
Colchicum macrophyllum B.L. Burtt., 623
Colchicum persicum Baker, 623
Colchicum Raddeanum (Regel) K. persson, 623
Colchicum robustum (Bunge) Sfanov, 623
Colchicum soboliferum (Fisch. & C.A. Mey.) Stefanov, 623
Colchicum speciosum Steven, 623
Colchicum Szovitsii Fisch. & C.A. Mey., 624
Colchicum trigynum (Stev. ex Adam.) Steam, 624
Colchicum triphyllum G. Kunze, 624
Colchicum varians (Freyn & Bornm.) Czerniak., 624
Colchicum Wendelboi K. persson, 624
Colocynthis Citrullus (L.) O. Kuntze, 349
Colocynthis vulgaris Schrad., 347
Colutea arborescens L., 796
Combretaceae, 174, 1297
Commiphora africana (A. Rich.) Engl., 1295
Commiphora calcicola Engl., 1295
Commiphora molmol Engl., 1296
Commiphora Mukul Engl., 1296
Commiphora Myrrha (Nees) Engl., 1296
Commiphora Myrrha var. *molmol* Engl., 1296
Commiphora pilosa Engl., 1295
Commiphora Wightii, 1298
Compositae, 178, 187, 290, 294, 1297
Conium leiocarpum (Boiss.) Stapf & Wettst., 1164
Conium maculatum L., 1164
Convallaria polyanthera M.B., 631
Convolvulaceae, 298
Convolvulus arvensis L., 300
Convolvulus edulis Thunb., 302
Convolvulus Pes-caprae L., 304
Convolvulus sepium L., 298
Convolvulus Soldanella L., 299
Conyza bonariensis (L.) Cronq., 232
Conyza canadensis (L.) Cronq., 231
Conyza rupestris L., 265
Conyza squarrosa L., 254
Conyza vulgaris Lam., 254
Conyzanthus squamatus (Spreng.) Tamansch., 295
Corchorus Antichorus Raeusch, 1125
Corchorus asplenifolius E. Mey. ex Harv. & Sond., 1127
Corchorus catharticus Blanco, 1126
Corchorus decemangularis Roxb., 1126
Corchorus depressus (L.) Stocks, 1125
Corchorus olitorius L., 1126
Corchorus prostratus Royle, 1125
Corchorus quinquelocularis Moench, 1126
Corchorus serraefolius DC., 1127
Corchorus triflorus Boj., 1127
Corchorus trilocularis L., 1127
Cordia L., 76
Cordia crenata Delile, 76
Cordia dichotoma G. Forst., 73
Cordia latifolia Roxb., 73
Cordia myxa L., 75
Cordia obliqua Willd., 73
Coriandrum diversifolium Gilib., 1166
Coriandrum globosum Salisb., 1166
Coriandrum majus Gouan, 1166
Coriandrum melphitense Ten. & Guss., 1166
Coriandrum sativum L., 1166
Coriandrum testiculatum L., 1151
Cornaceae, 306
Cornus L., 307
Cornus australis C.A. Mey., 307
Cornus mas L., 306, 307
Cornus sanguinea L., 307
Coronilla varia L., 798
—subsp. hirta, 799
—subsp. varia, 799
Corylaceae, 308
Corylus Avellana L., 309, 311

- Chenopodium suffruticosum* Willd., 160
***Chenopodium vulvaria* L., 165**
 ◦ ***Chimonanthus frangrans* Lindl., 108**
Chimonanthus praecox (L.) Link, 108
Chlorocyperus rotundus (L.) Palla, 375
***Chrysanthemum Balsamita* L., 280**
***Chrysanthemum coronarium* L., 223**
Chrysanthemum disciforme C. A. Mey., 289
Chrysanthemum Leucanthemum L., 259
***Chrysanthemum x morifolium* Ramat., 224, 545**
Chrysanthemum Parthenium (L.) Bernh., 284
Chrysanthemum persicum (Boiss.) Nab., 285
Chrysanthemum vulgare (L.) Bernh., 286
Chrysanthemum vulgare (Lam.) Gaterau, 259
***Cicer arietinum* L. var. *nigrum*, 795**
***Cicer arietinum* L., 794**
Cicer grossum Salisb, 794
Cicer physodes Reichenb., 794
Cicer rotundum Jordan ex Alef., 794
Cicer sativum Schkuhr, 794
Cichorium ambiguum Schult., 225
Cichorium byzantium Clementi, 226
Cichorium crispum Mill., 225
 ◦ ***Cichorium Endivia* L., 225**
Cichorium intybus L. var. *eglandulosum* & var. *glabratum*, 226
***Cichorium intybus* L., 226**
 ◦ ***Cinchona officinalis* L., 1005**
Cineraria maritima L., 269
***Cinnamomum Camphora* (L.) Nees & Eberm., 598**
 ◦ ***Cinnamomum verum* J. Presl., 111, 600**
Cinnamomum zeylanicum Blume, 600
Cirsium argunense DC., 228
***Cirsium arvense* (L.) Scop., 228**
Cirsium laevigatum Tausch., 228
Cirsium setosum M. B., 228
***Cistanche tubulosa* (Schrenk) R. Wight, 760**
***Citrullus Colocynthis* (L.) Schrad., 347**
Citrullus edulis Pang., 349
 ◦ ***Citrullus lanatus* (Thunb.) Matsum. & Nakai, 349**
Citrullus vulgaris Schrad. ex Eckl. & Zeyh., 349
Citrus x acida Pers., 1016
Citrus x amara Link, 1017
***Citrus aurantifolia* (Christm.) Swingle, 1016, 1017**
Citrus Aurantium L. var. *decumana* L., 1019
Citrus Aurantium L. var. *deliciosa* Ten., 1025
Citrus Aurantium L. var. *grandis* L., 1019
Citrus Aurantium var. *japonica* Hook, 1031
Citrus Aurantium L. var. *sinensis* L., 1028
 ◦ ***Citrus Aurantium* L., 1017**
Citrus Aurantium subsp. *amara* (Link) Engl., 1017
Citrus Aurantium subsp. *sinensis* (L.) Engl., 1028
Citrus Aurantium var. *dulce* Hayne, 1028
Citrus x Bigaradia Loisel., 1017
Citrus decumana (L.) L. var. *paradisi* (Macfad.) Nichols., 1027
Citrus decumana L., 1019
Citrus deliciosa Ten., 1025
 ◦ ***Citrus grandis* (L.) Osbeck, 1019**
Citrus japonica Thunb., 1031
Citrus lemon (L.) Burm. f., 1022
 ◦ ***Citrus limetta* Risso, 1021**
 ◦ ***Citrus limon* (L.) Burm. f., 881, 1017, 1022**
Citrus limonum Risso var. *dulcis* Moris, 1021
Citrus limonum Risso var. *limetta* (Risso) Aschers. et Graebn., 1021
Citrus limonum Risso, 1021, 1022
Citrus maxima (Burm.) Merr., 1019
Citrus Medica L. subsp. *genuina* Engl. var. *turung* Bonavia ex Engl., 1024
 ◦ ***Citrus Medica* L., 1024**
Citrus Medica var. *acida* Brondis., 1016
Citrus Medica var. *Limetta* (Risso) Hook, 1021
Citrus Medica var. *Limon* L., 1022
Citrus Medica var. *Limon*, 1021
Citrus Medica var. *Limonum* (Risso) Hook. f., 1022
 ◦ ***Citrus nobilis* var. *deliciosa* (Ten.) Swingle, 1025**
 ◦ ***Citrus paradisi* Macfardane, 1027**
Citrus pomplemos Risso, 1019
Citrus reticulata Blanco, 1025
 ◦ ***Citrus sinensis* (L.) Osbeck, 1028**
Citrus trifoliata L., 1037
Citrus tuberosa Mill., 1024
Citrus x vulgaris Risso, 1017
***Clematis* L., 918**
***Clematis ispanhanica* Boiss., 918**
***Clematis orientalis* L., 918**
***Clematis vitalba* L., 921**
***Cleome* L., 125**
***Cleome amblyocarpa* Barr. & Murb., 126**
***Cleome arabica* L., 126**
***Cleome brachycarpa* Vahl ex DC., 124, 126**
***Cleome chrysantha* Decne., 126**
***Cleome coluteoides* Boiss., 126**
***Cleome dolichostyla* Jafri, 126**
***Cleome foliolosa* DC., 126**
***Cleome glaucescens* DC., 126**
***Cleome heratensis* Bunge & Boiss., 126**
***Cleome iberica* DC., 126**
***Cleome khorassanica* Bunge & Bien., 126**

- Carum Bulbocastanum* L. var. *heterophyllum* O.Kuntze, 1152
- Carum Carvi* L., 1146, 1153, 1161, 1162, 1169, 1191**
- Carum caucasicum* (M.B.) Boiss., 1162**
- Carum copticum* (L.) C. B. Clarke, 1207
- Carum heterophyllum* Regel & Schmalh., 1152
- Carum officinale* S. F. Gray, 1161
- Carum persicum* Boiss., 1152
- Caryophyllaceae*, 137, 148**
- Caryophyllus aromaticus* L., 727
- Caryophyllus jambos* Stokes, 730
- Cassia angustifolia* Vahl., 97
- *Cassia Fistula* L., 94**
- Cassia italica* (Miller) F.W. Andrews, 96**
- Cassia obovata* Collad, 96
- *Cassia Senna* L., 97, 744, 932**
- Cassuvium pomiferum* Lam., 21
- Castalia alba* (L.) Woods, 740
- Castalia speciosa* Salisb., 740
- Castanea sativa* Mill., 403, 1135**
- Castanea vesca* Gaertn., 403
- Castanea vulgaris* Lam., 403
- *Casuarina equisetifolia* L., 148**
- Casuarinaceae*, 148**
- *Catalpa bignonioides* Walt., 66**
- Catalpa Catalpa* Karst., 66
- Catalpa cordifolia* Moench., 66
- Catalpa syriacaefolia* Sims., 66
- Cataria vulgaris* Moench, 523
- *Catharanthus roseus* (L.) G. Don, 31**
- Caucalis* L., 1211**
- Caucalis platycarpus* L., 1211**
- Cebatha pendula* (J. R. & G. Forst) O. Kuntze, 687
- Cedrus atlantica*, 858**
- *Cedrus Deodara* (Roxb. ex Lamb.) G. Don, 858**
- Cedrus Deodora*, 858**
- *Cedrus Libani*, 858**
- Cedrus Libani* var. *Deodara* Hook. f., 858
- Celasteraceae*, 150**
- Celtis australis* L., 1139**
- Centaurea Adami* Willd., 222
- Centaurea alata* Lam., 218
- Centaurea anatolica* Griseb., 221
- Centaurea Behen* L., 218**
- Centaurea benedicta* (L.) L., 230
- Centaurea Cyanus* L., 219**
- Centaurea depressa* M. B., 221**
- Centaurea solstitialis* L., 222**
- Centaurea* spp., 223
- Centaureum* Hill., 415**
- Centaureum Behen* (L.) C. Koch, 218
- Centaureum Erythrea* Rafn, 414
- Centaureum Meyeri* (Bunge) Druce, 415**
- Centaureum minus* Moench, 414, 415**
- Centaureum pulchelleum* (Swartz) Druce, 415**
- Centaureum spicatum* (L.) Fritsch, 415**
- Centaureum tenuiflorum* (Hoffm. & Link) Fritsch, 415**
- Centaureum umbellatum* Gilib., 414
- Centella asiatica* (L.) Urban, 1162**
- Cephalonoplos setosus* Kitamura, 228
- Cerasus avium* (L.) Moench, 952, 954, 988**
- Cerasus Laurocerasus* Lois., 972
- Cerasus Mahaleb* (L.) Miller, 953**
- Cerasus vulgaris* Miller, 954, 988**
- Ceratonia siliqua* L., 99**
- Cerbera Thevetia* L., 37
- Cercis Griffithii* Boiss., 102**
- Cercis Siliquastrum* L., 100**
- Ceterach officinarum* DC., 1281**
- Chaerophyllum* L., 1211**
- Chaerophyllum aureum* L., 1212**
- Chaerophyllum bulbosum* L., 1212**
- Chaerophyllum crinitum* Boiss., 1212**
- Chaerophyllum khorassanicum* Czern. ex Schischk., 1212**
- Chaerophyllum macropodium* Boiss., 1212**
- Chaerophyllum macrospermum* (Spreng) Fisch. & C. A. Mey., 1212**
- Chaerophyllum Meyeri* Boiss. & Buhse, 1212**
- Chaerophyllum nemorosum* M. B., 1147
- Chaerophyllum nivale* Hedge & Lamond., 1212**
- Chamaemelum disciforme* (C. A. Mey.) Vis., 289
- Chamaemelum disciforme* var. *quadrilobum* Boiss., 289
- Chamaemelum Tanacetum* (Vis.) E.H.L. Krause, 286
- Chamaerops Ritchieana* Griff., 764
- Chamaesphacos Schrenk*, 593**
- Chamaesyce vulgaris* Prokh., 393
- Chamomilla vulgaris* S.F. Gray, 260
- *Cheiranthus Cheiri* L., 325**
- Chelidonium corniculatum* L., 769
- Chelidonium Glaucium* L., 770
- Chelidonium majus* L., 768**
- Chenopodiaceae*, 151, 173**
- Chenopodium album* L., 158**
- Chenopodium ambrosioides* L., 160**
- Chenopodium botrys* L., 161**
- Chenopodium ilicifolium* Griff., 163
- Chenopodium integrifolium* Voroc., 160
- Chenopodium murale* L., 163**
- Chenopodium rubrum* L., 164**

- Calamintha Clinopodium* Benth., 488
Calamintha debilis (Bunge) Briq., 487
Calamintha grandiflora (L.) Moench., 485
Calamintha graveolens Benth., 479
Calamintha menthaefolia Host, 486
Calamintha officinalis Moench, 486
Calamintha sylvatica Bromf., 486
Calamintha umbrosa (M.B.) Fisch. & C. A. Mey., 487
Calamintha vulgaris (L.) Druce, 488
Calamus Draco Willd., 1293
Calciatrapa solstitialis (L.) Lam., 222
Calendula L., 212
Calendula alata Rech. f., 212
Calendula aurantiaca Kotschy ex Boiss., 212
Calendula officinalis L., 211, 212, 213
Calendula palestina Boiss., 212
Calendula persica C.A. Mey., 212
Calendula sancta L., 212
Calendula tripterocarpa Rupr., 212
Calligonum polygonoides L., 880
Callitris quadarivalvis Rich. & A. Rich., 1301
Calotropis persica Gand., 49
Calotropis procera (Willd.) R. Br., 49
Calycanthaceae, 106
Calycanthus floridus L., 106
Calypotroscadium polycladum Rech. f. & Kuber subsp. *polycladum*, 1211
Calypotroscadium Rech. f. & Kuber, 1211
Calystegia R. Br., 299
Calystegia sepium (L.) R. Br., 298
Calystegia silvestris (Willd.) Roem. et Schelt., 299
Calystegia Soldanella (L.) R. Br., 299
Camellia japonica L., 1122
Camellia sinensis (L.) Kuntze, 1123
Camellia Thea Link, 1123
Campanula L., 110
Campanula hyrcania Wettst., 109
Campanula Lambertiana DC., 109
Campanula Rapunculus L. subsp. *Lambertiana* (DC.) Rech. f., 109
Campanulaceae, 109
Camphora officinarum Nees., 598
Camphorosma Lessingii Litw., 156
Camphorosma monspeliacum L., 156
Camphorosma monspeliaca subsp. *Lessingii* (Litw.) Aellen, 156
Camphorosma perennis Pall., 156
Camphorosma ruthenica M.B., 156
Canella alba Murray, 110
Canella Winterana (L.) Gaertn., 110
Canellaceae, 110
Canna indica L., 115
Cannabaceae, 111
Cannabis indica Lam., 111
Cannabis Lupulus (L.) Scop., 114
Cannabis sativa L., 111
Cannaceae, 115
Capparidaceae, 117
Capparis aegyptia L., 121
Capparis aphylla Roth., 120
Capparis cartilaginea Decne., 119
Capparis decidua (Forssk.) Edgew., 120
Capparis herbacea Willd., 121
Capparis ovata Desf., 121
Capparis sicula Veill., 121
Capparis spinosa L., 121
Caprifoliaceae, 128
Capsella bursa - pastoris (L.) Medicus, 320
Capsella hyrcana Grossh., 320
Capsicum annuum L., 1078
Capsicum annuum L. var. *grossum* L., 1079
Capsicum annuum L. var. *longum* L., 1079
Capsicum frutescens L., 1082
Carbenia benedicta (L.) Adams., 230
Cardamine bulbifera (L.) Crantz., 322
Cardamine hirsuta L., 323
Cardamine impatiens L., 324
 -var. *impatiens* Trautv., 324
 -var. *pectinata* pall, 324
Cardamine pratensis L., 324
Cardaria Draba (L.) Desv., 325, 332
Carduus arvensis Robins, 228
Carduus marianus L., 273
Caricaceae, 135
*Carica Papaya L., 135
Carlina vulgaris L., 213
Carpesium abrotanoides L., 214
Carpesium cernuum L., 215
Carpinus Betulus L., 308
 -var. *Betulus*, 309
Carpinus caucasica Grossh., 308
Carthamus creticus L., 215
Carthamus lanatus L., 215
Carthamus oxyacantha M.B., 216
Carthamus tinctorius L., 217
 -var. *inermis*, 217
 -var. *tinctorius*, 217
Carum L., 1154, 1162
Carum Anisum Baill., 1201
Carum aromaticum Salisb., 1161

- Bistorta major* S. F. Gray, 884
Blepharis edulis (Forssk.) Pers., 1
***Blepharis persica* (Burm.) O. Kuntze, 1**
Blitum polymorphum C. A. Mey., 164
Blitum rubrum (L.) Reichenb., 164
***Boerhavia diffusa* L., 735**
Boerhavia procumbens Roxb., 735
Boerhavia repens L., 735
Bolboschoenus compactus (Hoffm.) Drob., 377
Bolboschoenus macrostachys (Willd.) Grossh., 377
Bolboschoenus maritimus (L.) Palla, 377
***Boraginaceae*, 68, 70**
Borago aspera Gilib., 72
 ◦ ***Borago officinalis* L., 72**
Boswellia carteri Birdw., 1294
Boswellia sacra Flueck., 1294
***Botrychium lunaria* (L.) Sw., 1287**
Brassica campestris L., 318
Brassica campestris L. var. *Rapa* (L.) Hartm., 318
 ◦ ***Brassica Napus* L., 314**
***Brassica nigra* (L.) Koch, 315**
 ◦ ***Brassica oleracea* L., 316**
 ◦ ***Brassica Rapa* L., 318**
Brassica sylvestris (L.) Miller, 316
***Brassica Tournefortii* Gouan, 319**
Briza bipinnata L., 437
Bromelia ananas, 85
***Bromeliaceae*, 85**
 ◦ ***Broussonetia papyrifera* (L.) L. Herit. ex Vent., 706**
Brunella vulgaris Moench, 544
Bryonia afghanica Podlech, 345
***Bryonia aspera* Stev. ex Ledeb., 345**
Bryonia dioica Jacq. var. *subsessilis* Boiss., 346
***Bryonia dioica* Jacq., 346**
Bryonia Haussknechtiana Bornm., 345
Bryonia lasiocarpa Mouterde, 346
Bryonia macrophylla Ky. ex Boiss., 346
Bryonia macrostylis Heilbr. & Bilger, 345
***Bryonia multiflora* Boiss. & Heldr., 346**
Bryonia sessilis (Boiss.) Bornm., 346
Bulbocodium L., 623
***Bunium* L., 1154**
***Bunium afghanicum* Beauv., 1154**
Bunium aromaticum L., 1207
***Bunium Badghyzi* (Kovo.) Korov., 1154**
***Bunium caroides* (Boiss.) Hausskn., 1154**
Bunium Carvi (L.) M. B., 1161
***Bunium chaerophylloides* (Regel & Schmalh.) Drude, 1154**
***Bunium cornigerum* (Boiss. & Hausskn.) Drude, 1154**
***Bunium cylindricum* (Boiss. & Hausskn.) Drude, 1154**
***Bunium elegans* (Fenzl) Freyn, 1154**
***Bunium intermedium* Korov., 1154**
***Bunium kuhitangi* Neveski, 1154**
***Bunium Lindbergii* Rech. f. & H. Riedl, 1154**
***Bunium luristanicum* Rech. f., 1154**
***Bunium microcarpum* (Boiss.) Freyn, 1154**
***Bunium paucifolium* Dc., 1154**
***Bunium persicum* (Boiss.) B. Fedtsch., 1152, 1153, 1154, 1155**
***Bunium rectangulum* Boiss. & Hausskn., 1155**
***Bunium verruculosum* C.C. Townsend, 1155**
***Bunium Wolfii* Kljuykov, 1155**
***Bupleurum* L., 1157**
***Bupleurum aleppicum* Boiss., 1157**
***Bupleurum croceum* Fenzl., 1157**
***Bupleurum exaltatum* M.B., 1156, 1157**
Bupleurum falcatum L. subsp. *exaltatum*, 1156
***Bupleurum falcatum* L., 1157**
***Bupleurum flexile* Bornm. & Gauba, 1157**
***Bupleurum Gerardii* All., 1157**
***Bupleurum Ghahremanii* Mozaff., 1157**
***Bupleurum Haussknechtii* Boiss., 1157**
Bupleurum heterophyllum Link., 1158
Bupleurum Kotschyianum Boiss., 1156
***Bupleurum kurdicum* Boiss., 1157**
***Bupleurum lancifolium* Hornem., 1157, 1158**
Bupleurum linearifolium DC., 1156
***Bupleurum Marschallianum* C.A. Mey., 1157**
***Bupleurum rotundifolium* L., 1157, 1159, 1160**
***Bupleurum semicompositum* Hojer, 1157**
Bupleurum subovatum Link ex Spreng. var. *heterophyllum* (Link) Wolff, 1158
Bupleurum subpinnatum Ledeb., 1191
***Bupleurum Wolffianum* Bornm., 1157**
***Burseraceae*, 1294**
***Buxaceae*, 87**
***Buxus hyrcana* Pojark., 87, 88**
Buxus sempervirens auct. non L., 87, 88
***Caccinia* Savi, 84**
***Cactaceae*, 89**
***Cadaba farinosa* Forssk., 117**
***Caesalpinia Bonduc* (L.) Roxb., 91**
Caesalpinia Bonducella (L.) Fleming, 91
Caesalpinia Crista L., 91
 ◦ ***Caesalpinia pulcherrima* (L.) Sw., 93**
***Caesalpiniaaceae*, 90**
Calamintha Acinos (L.) Clairv., 477
Calamintha arvensis Lam., 477
Calamintha ascendens Jordan, 486

- Astragalus verus* Olivier, 789
Astrantia L., 1209
Astrantia maxima Pall., 1209
Astrodaucus Drude, 1209
Astrodaucus orientalis (L.) Drude, 1209
Astrodaucus persicus (Boiss.) Drude, 1209
Athyriaceae, 1283
Athyrium filix-foemina (L.) Roth, 1283
Atraphaxis afghanica Meisner, 877
Atraphaxis Aucheri Jaub. & Spach, 879
Atraphaxis candida Boiss. & Hausskn., 877
Atraphaxis intricata Mozaft., 879
Atraphaxis replicata Lam., 877
Atraphaxis seravschanica Pavlov, 879
Atraphaxis spinosa L., 877, 879
Atraphaxis suaedifolia Jaub. & Spach, 879
Atraphaxis Tournefortii Jaub. & Spach, 879
Atriplex Aucheri, 153
Atriplex hortensis L., 152
Atropa L., 1078
Atropa acuminata Royle ex Miers, 1078
Atropa Belladonna L., 1076, 1078
Atropa Komarovii Blin. & Schal., 1078
Atropa pallidiflora Schoenbeck- Temesy, 1078
Avena sativa L., 430
Avicennia alba auct. non Blume., 57
Avicennia marina (Forssk.) Vierh., 57
Avicennia marina Forssk. var. *acutissima* Stapf ex Moldenke, 57
Avicennia officinalis auct. non L., 57
Avicenniaceae, 57
Azadirachta indica Adr. Juss., 685
Azilia Hedge & Lamond, 1210
Azilia eryngioides (Pau) Hedge & Lamond, 1210
Bacopa Monnieri (L.) Pennell, 1055
Ballota Aucheri Boiss., 484
Ballota nigra L., 482
Ballota persica (Burm.) Benth, 536
Ballota platyloma Rech. f., 484
Ballota platyloma, 484
Balsaminaceae, 59
Barbarea R.Br., 345
Barbarea vulgaris, 345
*Bauhinia purpurea L., 90
Bauhinia triandra Roxb., 90
Bellis L., 210
Bellis annua L., 210
Bellis armena Boiss., 208
Bellis perennis L., 208, 210
Benincasa cerifa Savi, 1298
Benincasa hispida (Thunb. ex Murray) Cogn., 1298
Berberidaceae, 61
Berberis crataegina DC., 63
Berberis integerrima "Asperma", 63
Berberis integerrima Bunge, 63
Berberis khorasanica Browicz, 63
Berberis orthobotrys Bienert ex C.K. Schneider, 63
Berberis sp., 63
Berberis vulgaris "Asperma", 63
Berberis vulgaris L., 61, 63
Berula Besser ex W.C. Koch, 1210
Berula angustifolia (L.) Mertens & W.C. Koch, 1211
Beta esculenta Salisb., 154
Beta hortensis Mill., 154
Beta maritima L., 155
Beta Rapa Dumort., 154
Beta sativa Bernh., 154
Beta vulgaris cicla L., 154
Beta vulgaris L. subsp. *maritima* (L.) Archangeli, 155
Beta vulgaris L., 153
Beta vulgaris saccharifera Alef., 154
Beta vulgaris subsp. *cicla* (L.) Moq., 154
Beta vulgaris subsp. *esculenta* (Salisb.) Gorke var. *altissima* Rossig, 154
 --var. *alba* DC., 154
Beta vulgaris subsp. *esculenta* (Salisb.) Gorke, 154
 --var. *rosea* (L.) Moq., 154
 --var. *rubra* (L.) Moq., 154
 --var. *lutea* DC., 154
Beta vulgaris subsp. *lomatogonoides* Aellen, 155
Beta vulgaris var. *alba*, 155
Betonica L., 593
Betonica grandiflora Willd., 593
Betonica nivea Stev. subsp. *mazandarana*, 593
Betonica officinalis, 593
Betonica orientalis L., 593
Betulaceae, 63
Betula pendula Roth, 64
Betula verrucosa Ehrh., 64
Bidens tripartita L., 210
Biebersteinia Steph., 424
Biebersteinia multifida DC., 424
Bifora dicocca Hoffm., 1151
Bifora radicans M.B., 1152
Bifora testiculata (L.) Spreng, 1151, 1152
Bignoniaceae, 66
Bignonia undulata Roxb., 67
Bilacunaria microcarpa (M.B.) Pimenov. & V. N. Tikhom, 1218
Biota orientalis (L.) Endl., 367

- Bornm., 48
Aristolochia Maurorum L. var. *latifolia* Boiss., 48
Aristolochia Olivieri Collegno, 49
Aristolochiaceae, 48
Armeniaca vulgaris Lam., 950, 988
Armoracia rustica, 343
Arnebia Forssk., 71
Arnebia euchroma (Royle) I. M. Johnst., 70, 71
 —subsp. *euchroma*, 70
Artedia squamata L., 1209
Artemisia L., 195, 196, 206
Artemisia Absinthium L., 193, 195
Artemisia annua L., 195, 196, 198
Artemisia armeniaca Lam., 195
Artemisia Aucheri Boiss., 195
Artemisia austriaca Jacq., 195
Artemisia biennis Willd., 195
Artemisia campestris L., 195, 199
Artemisia chamaemelifolia Vill., 195
Artemisia ciniformis Krasch. & M. Pop. ex Poljak., 195
Artemisia deserti Krasch., 195
Artemisia diffusa Krasch. ex Poljak, 195, 196
 ◦ *Artemisia Dracunculus* L., 195, 200
Artemisia eriocarpa Bunge, 296
Artemisia fragrans Willd., 195
Artemisia gypsacea Krasch., M. Pop. & Lincz. ex Poljak, 195
Artemisia Haussknechtii Boiss., 195
Artemisia herba-alba var. *laxiflora*, 205
Artemisia incana (L.) Druce, 195
Artemisia khorassanica Podl., 195
Artemisia kohatica Klatt, 204
Artemisia kopetdaghensis Krasch., 195
Artemisia kulbadica Boiss. & Buhse, 195
Artemisia Marshalliana Sprengel, 195
Artemisia melanolepis Boiss., 195
Artemisia Olivieriana J. Gay ex DC., 195
Artemisia persica Boiss., 196, 202
Artemisia quettensis Podl., 196
Artemisia Santolina Schrenk., 196
Artemisia scoparia Waldst. & Kit., 196, 204
Artemisia Sieberi Besser subsp. *Sieberi*, 196, 205
Artemisia spicigera C. Koch., 196
Artemisia splendens Willd., 196
Artemisia subspinescens Boiss., 202
Artemisia Tschernieviana Besser, 196
Artemisia turanica Krasch., 196
Artemisia turcomanica Gand., 196
Artemisia vulgaris L., 196, 206
Arum L., 43
Arum spp., 43
Arundo australis Cav., 446
Arundo Donax L., 429
Asclepiadaceae, 49
Asclepias cordata Forssk., 54
Asclepias procera Willd., 49
Asparagus L., 621
Asparagus Breslerianus Schultes & Schultes, 621
Asparagus caspius Hohen., 620
Asparagus Griffithii Baker, 622
Asparagus officinalis L., 620, 621
Asparagus persicus Baker, 621, 622
Asparagus verticillatus L., 622
Asperugo L., 84
Asperugo procumbens L., 84
Asperula L., 1016
Asperula odorata L., 1010
Asphodelus tenuifolius Cav., 622
Aspidiaceae, 1277
Aspidium filix-mas (L.) Rich., 1277
Aspleniaceae, 1278
Asplenium Adiantum-nigrum L., 1278
Asplenium Ceterach L., 1281
Asplenium Ruta-muraria L., 1279
Asplenium Scolopendrium L., 1282
Asplenium trichomanes L., 1280
Aster Tripolium L., 208
Astragalus adscendens Boiss. & Hausskn., 789
Astragalus albispinus Sirj & Bornm., 789
Astragalus andalanicus Boiss. & Hausskn., 789
Astragalus caspius Bieb., 789
Astragalus compactus Lam., 789
Astragalus echidna Bunge, 789
Astragalus echinidaeformis Sirjev, 789
Astragalus (Poterium) fasciculifolius Boiss., 789
Astragalus floccosus Boiss., 789
Astragalus globiflorus Boiss., 789
Astragalus gossypinus Fischer, 789
Astragalus (Platonychium) gummifer Labill, 786
Astragalus (Buceras) hamosus L., 787
Astragalus hypsogeton Bunge, 789
Astragalus L., 850, 789
Astragalus longistylus Bunge, 789
Astragalus meschedensis Bunge, 789
Astragalus microcephalus Willd., 789
Astragalus minutus Boiss., 788
Astragalus myriacanthus Boiss., 789
Astragalus pycnocephalus Fischer, 789
Astragalus (Sesamei) tribuloides Del., 788

- Anisum officinarum* Moench, 1201
Anisum vulgare Gaertn., 1201
Anthemideae, 187, 294
Anthemis L., 187, 290, 294
Anthemis altissima L., 187
Anthemis atropatana Iranshahr, 187
Anthemis austriaca Jacq., 187
 **Anthemis austro-iranica* Rech. f., 187
 **Anthemis brachystephana* Bornm. & Gauba, 187
Anthemis brevicuspis Bornm., 187
 **Anthemis bushehrlica* Iranshahr, 187
Anthemis candidissima Willd. ex Spreng., 187
Anthemis coelopoda Boiss., 187
Anthemis Cotula L., 185, 187, 190
Anthemis cretica L. subsp. *umbilicata*, 187
Anthemis foetida Lam., 185
 *Anthemis fungosa Boiss. & Hausskn., 187
 *Anthemis Gayana Boiss., 187
 **Anthemis gilanica* Bornm. & Gauba, 187
Anthemis Gillettii Iranshahr, 187
 **Anthemis gracilis* Iranshahr, 187
Anthemis Haussknechtii Boiss. & Reut., 187
 **Anthemis hemistephana* Boiss., 187
Anthemis hyalina DC., 187
 ***Anthemis Kotschyana* Boiss. var. *discoidea*, 187
Anthemis leptophylla Eig, 187
 **Anthemis lorestanica* Iranshahr, 187
Anthemis mazandaranica Iranshahr, 187
Anthemis microcephala (Schrenk.) B. Fedtsch., 187
 **Anthemis Mirheydari* Iranshahr, 187
 **Anthemis moghanica* Iranshahr, 187
Anthemis odontostephana Boiss. var. *odontostephana*, 187
Anthemis odontostephana Boiss. var. *tubicina*, 187
 *Anthemis persica Boiss., 187
Anthemis pseudocotula Boiss., 187
Anthemis rhodocentra Iranshahr, 187
Anthemis scariosa DC., 188
Anthemis schizostephana Boiss. & Hausskn., 188
Anthemis susiana Nab., 188
 ***Anthemis talyschensis* A. Fedor., 188
 ***Anthemis tinctoria* L., 188., 189
Anthemis Triumphettii (L.) All. subsp. *khorrassanica*, 188
 ***Anthemis Triumphettii* (L.) All. subsp. *Triumphettii*, 188
Anthemis Wettsteiniana Hand. -Mzt., 188
Anthemis Wiedemanniana Fisch. & C.A. Mey., 188
Anthemis, 187, 290, 294
Anthriscus Cerefolium (L.) Hoffm., 1146
Anthriscus longirostris Bertol., 1146
Anthriscus nemorosus (M. B.) Spreng., 1147, 1149
Anthriscus sylvestris (L.) Hoffm., 1148
Anthriscus trichospermus (Schultes) Spreng., 1146
Anthyliis Boissieri Sagorski, 784
Anthyliis lachnophora Juz., 784
Anthyliis vulneraria L. subsp. *Boissieri* (Sagorski) Bornm., 784
Antichorus depressus L., 1125
Aphaca vulgaris Alef., 812
Aphanes arvensis L., 949
Aphanopleura Boiss., 1209
Aphanopleura breviseta (Boiss.) Heywood & Jury, 1209
Aphanopleura leptoclada (Aitch. & Hemsl.) Lipsky, 1209
Aphanopleura trachysperma Boiss., 1209
Apium Ammi (L.) Crantz., 1142
Apium Anisum Crantz, 1201
Apium Carvi (L.) Crantz, 1161
Apium crispum Miller, 1199
Apium graveolens L. var. dulce, 1149
Apium graveolens L., 689, 1149, 1200
Apium majus Crantz, 1142
Apium petraeum Crantz, 1142
Apium Petroselinum L., 1199
Apium Visnaga (L.) Crantz., 1143
Apocynaceae, 31, 41
Aquifoliaceae, 41
Aquilegia vulgaris L., 918
Araceae, 42
 ○*Arachis hypogea* L., 785
Araliaceae, 44
Aralia ginseng (C.A. Mey.) Baill., 46
Aralia quinquefolia Decne. & planch., 46
 ○*Arbutus Unedo* L., 391
Arctium L., 193
Arctium Lappa L., 190, 193, 838
Arctium majus (Gaertn.) Bernh., 190
Arctium minus (Hill) Benth., 192
Arctium Palladinii (Macrow) Grossh., 193
Arctium platylepis (Boiss. & Bal.) Sosn. ex Grossh., 193
Arctium vulgare (Hill.) Druce, 190
Arecaceae, 1293
Areca Catechu L., 1305
Arenaria rubra var. *marina* L., 144
Arenaria serpyllifolia L., 139
Aristolochia Bottae Jaub. & Spach, 48, 49
Aristolochia Clematidis L., 49
Aristolochia hyrcana Davis, 49
Aristolochia Maurorum L. subsp. *Bottae* (Jaub. & Spach)

- *Allium Cepa* L., 610
Allium colchicifolium Boiss., 606
Allium elburzense Wendelbo, 606
Allium haemanthoides Boiss. & Reut. Ex Regel, 606
Allium hirtifolium Boiss., 612
Allium jesdianum Boiss. & Buhse, 606
Allium latifolium Jaub. & Spach, 605
Allium Noeanum Reut. & Regel, 606
Allium paradoxum (M.B.) G. Don, 606
 ◦ *Allium porrum* L., 610, 614
 ◦ *Allium sativum* L., 606, 616, 1185
Allium Schoenoprasum L., 617
Allium tripedale Trautv., 606
Alnus barbata C. A. Mey., 63
Alnus glutinosa (L.) Gaertn. subsp. *barbata* (C. A. Mey.) Yaltirik, 63
 --var. *acutifolia*, 63
 --var. *pubescens*, 63
Alococarpum erianthum (DC.) H. Riedl & Kuber, 1209
Alococarpum H. Riedl & Kuber, 1209
Aloe vera L., 618
Aloe vera, 5, 619
Aloysia citriodora Ort. et Palav, 1247
Aloysia triphylla Britt., 1247
Alpinia Cardamomum (L.) Roxb., 1265
Alpinia officinarum Hance, 1261
Alsine media L., 145
Althaea L., 655, 659
Althaea cannabina L., 658
Althaea hirsuta L., 659
Althaea Kotschy Boiss., 658
Althaea officinalis L., 659, 660, 678, 950, 1288
Alyssum L., 344
Alyssum campestre L., 344
Alyssum homalocarpum (Fisch. & Mey.) Boiss., 344
Alyssum minus (L.) Rothm. var. *minus*, 344
Amaranthaceae, 7
Amaranthus L., 11
Amaranthus albus L., 11
Amaranthus blitoides S. Watson, 10, 11
Amaranthus caudatus L., 11, 12
Amaranthus chlorostachys Willd., 11, 13
Amaranthus cruentus L., 11
Amaranthus deflexus L., 11
Amaranthus gracilis Desf., 15
Amaranthus graecizans L., 11
Amaranthus hybridus L., 13
 --var. *chlorostachys*, 14
 --var. *erythrosthachys*, 14
Amaranthus lividus L., 11
Amaranthus retroflexus L., 11
Amaranthus spinosus L., 11, 14
Amaranthus viridis L., 11, 15
Amaryllidaceae, 17
Ambrosia absinthifolia Michx., 185
Ambrosia artemisiifolia L., 185
Ammania baccifera L., 645
Ammi acutifolium Willd. ex Roemer & Schultes., 1142
Ammi broussonetii DC., 1142
Ammi copticum L., 1207
Ammi dilatatum St. Lager., 1143
Ammi elatum Salisb., 1142
Ammi intermedium DC., 1142
Ammi majus L., 1142
Ammi pauciradiatum Hochst. ex A. Richard., 1142
Ammi Visnaga (L.) Lam., 1143
Amomum Cardamomum L., 1265
Amomum subulatum Roxb., 1314
Amomum Zudoaria Christm., 1264
Amygdalus L., 948
 ◦ *Amygdalus communis* L., 946, 951, 987
Amygdalus Nectarina Aiton, 986
Amygdalus Persica L., 984
Amygdalus scoparia Spach, 948
Amygdalus Stocksiana Boiss., 946
Anabasis L., 152, 173
Anabasis aphylla L., 151
Anabasis aphylla subsp. *australis* Iljin and subsp. *rubra* Iljin, 151
Anacardiaceae, 21
 ◦ *Anacardium occidentale* L., 21
Anacyclus nigellifolius Boiss., 295
Anacyclus Pyrethrum DC., 1297
Anagallis arvensis L., 907
Anagyris foetida L., 782
Ananas comosus Merr., 85
 ◦ *Ananas sativus* Schults f., 85
Anastatica hierochuntica, 344
Anchusa azurea Mill., 68
Anchusa italica Retz., 68
Anchusa macrocarpa Boiss. & Hohen., 68
Anchusa paniculata Aiton, 68
Andropogon Arriani Edgew., 433
Andropogon Olivieri Boiss., 433
Androsaemum officinale All., 464
Anethum Foeniculum L., 1189
Anethum graveolens L., 1145
Anisosciadium DC., 1209
Anisosciadium orientale DC., 1209

- Ageratum album* Willd. ex steud., 183
Ageratum coeruleum Desf., 183
 ◦ *Ageratum conyzoides* L., 183
Ageratum mexicanum Sims., 183
Agrimonia asiatica Juz., 943
Agrimonia Eupatoria L., 942
 —subsp. *asiatica*, 943
 —subsp. *Eupatoria*, 943
 —subsp. *grandis*, 943
Agrimonia grandis Andr. ex C. A. Mey., 943
Agrimonia sororia Fisch. & C. A. Mey. ex C. A. Mey., 943
Agropyrum repens (L.) P. Beauv., 428
Agrostemma Githago L., 138
 ◦ *Ailanthus altissima* (Mill.) Swingle, 1074
Ailanthus cacodendron Schinz & Thel., 1074
Ailanthus glandulosa Desf., 1074
Ailanthus japonica Hort., 1074
Aizoaceae, 5
Ajuga L., 482
Ajuga austro-iranica Rech. f., 482
Ajuga chamaecistus Ging., 482
Ajuga chamaepitys (L.) Schreb. subsp. *chia* (Schreb.) Arcang. var. *ciliata* Briquet, 479
Ajuga chia Benth., 479
Ajuga comata Stapf, 479, 482
Ajuga orientalis L., 482
Ajuga pseudochia Schost., 479
Ajuga reptans L., 480, 482
Albizzia Julibrissin Durazz, 695
 ◦ *Albizzia Lebbeck* (L.) Benth., 696
Albovia Schischk., 1209
Albovia tripartita (Kaleniczenko) Schischk., 1209
Alcea L., 654, 655
Alcea angulata (Freyn & Sint.) Freyn ex Iljin, 655
Alcea Aucheri (Boiss.) Alef., 655
Alcea Calverti (Boiss.) Boiss., 655
Alcea crassicaulis I. Riedl, 655
Alcea digitata (Boiss.) Alef., 655
Alcea fasciculiflora Zohary, 655
Alcea ficifolia L., 655
Alcea flavovirens (Boiss. & Buhse) Iljin, 655
Alcea glabrata Alef., 655
Alcea gorganica (Rech. f., All. & Esfand.) Zohary, 655
Alcea Hohenackeri (Boiss. & Huet) Boiss., 655
Alcea hyrcana (Grossh.) Grossh., 655
Alcea Koeltzi I. Riedl, 655
Alcea kurdica (Schlescht.) Alef., 655
Alcea lavaterifolia (DC.) Boiss., 655
Alcea Loftusii (Baker) Zohary, 655
Alcea longipedicellata I. Riedl, 655
Alcea macrocarpa I. Riedl, 655
Alcea peduncularis Boiss. & Hausskn., 655
Alcea Popovii Iljin, 655
Alcea Rechingeri (Zohary) I. Riedl, 655
Alcea remotiflora (Boiss. & Heldr.) Alef., 655
Alcea rhyticarpa (Trautv.) Iljin, 655
Alcea rufescens (Boiss.) Boiss., 655
Alcea sachsachanica Iljin, 656
Alcea scabridula I. Riedl, 656
Alcea schirazana Alef., 656
Alcea Sophiae Iljin, 656
Alcea sulphurea (Boiss. & Hohen.) Alef., 656
Alcea sycophylla Iljin & Nikitin, 656
Alcea tabrisiana (Boiss. & Buhse) Iljin, 656
Alcea tehranica Parsa, 656
Alcea Tholozani Stapf, 656
Alcea tiliacea (Bornm.) Zohary, 656
Alcea transcaucasica (Iljin) Iljin, 656
Alcea Wilhelminae I. Riedl, 656
Alcea xanthochlora I. Riedl, 656
Alcea spp., 656
Alchemilla arvensis (L.) Scop., 949
Alchemilla delicatula Sen., 949
Alchemilla persica Rothm., 944
Alchemilla vulgaris L. var. *major* Boiss. & Buhse., 944
Alchemilla vulgaris L., 945
Alhagi Camelorum Fisch., 780
Alhagi mannifera Desf., 778
Alhagi Maurorum Fisch. var. *assyriacum* Nab., 780
Alhagi Maurorum Medicus, 781
Alhagi persarum Boiss. & Buhse, 780
Alhagi pseudoalhagi (Bieb.) Desv., 781
 * *Alisma plantago-aquatica* L., 7
Alismataceae, 7
Alkana Tausch, 71
Alliaria officinalis Andr., 313
Alliaria petiolata (M. B.) Cavara & Grande, 313
Alliaria petiolata M. B., 313
Allium L., 606
Allium Akaka Gmelin, 605
Allium Ampeloprasum L. var. *porrum* Rgl., 614
Allium Ampeloprasum L., 609
 —subsp. *iranicum* Wendelbo, 609
Allium ascalonicum L., 613
Allium atropurpureum Waldst. & Kit. var. *hirtulum* Regel., 612
Allium atrovioleaceum Boiss., 606
Allium Bodeanum Regel, 606
Allium Buhseanum Regel, 617

Index Scientific name

- Abelmoschus esculentus* (L.) Moench, 666
Abrus precatorius L., 1306
Absinthium officinale Lam., 193
Abutilon Abutilon Rusby, 653
Abutilon Avicennae Gaertn., 653
Abutilon Theophrasti Medicus, 653
Acacia L., 691
Acacia arabica (Lam.) Willd., 691
Acacia Catechu Willd., 1304
Acacia Ehrenbergiana Hayne, 691
Acacia Farnesiana (L.) Willd., 691, 689
Acacia Lebbeck (L.) Willd., 696
Acacia nilotica (L.) Delile, 691
 –subsp. *astringens* (Schumach. & Thonn.) Roberty, 692
 –subsp. *indica* (Benth.) Brenan, 692
 –subsp. *nilotica*, 692
Acacia nilotica Del., 691
Acacia oerfota (Forssk.) Schweinf., 691
Acacia sp., 691
Acacia tortilis (Forssk.) Hayne, 691
Acanthaceae, 1
Acanthodium spicatum Delile, 1
Acanthophyllum C. A. Mey., 137, 138
Acanthophyllum bilobum, 138
Acanthophyllum glandulosum Bunge, 138
Acanthophyllum heterophyllum, 137
Acanthophyllum Korolkowii, 137
Acanthophyllum squarrosum Boiss., 138
Acanthus edulis Forssk., 1
Acetosa pratensis Mill., 893
Achillea L., 179, 294
Achillea aleppica DC. subsp. *aleppica*, 179
 *Achillea Aucheri Boiss. subsp. *Aucheri*, 179
 *Achillea Aucheri Boiss. subsp. *glabra* Hub. –Mor., 179
Achillea Biebersteini Afan, 179
 **Achillea callichroa* Boiss., 179
Achillea conferta DC., 179
Achillea cuneatiloba Boiss. & Buhse, 179
Achillea eriophora DC., 178
Achillea filipendulina Lam., 179
 **Achillea kellalensis* Boiss. & Hausskn., 179
Achillea kermanica Gand, 182
Achillea millefolium L., 179, 180, 181, 487
Achillea nobilis L. subsp. *Neilreichii* (Kerner) Formanek, 179
Achillea oligocephala DC., 179
 **Achillea oxyodonta* Boiss., 179
 **Achillea pachycephala* Rech. f., 179
Achillea santolina auct. Mult. non L., 182
Achillea setacea Waldst. & Kit., 179
Achillea setacea Waldst. & Kit., 179, 181
 **Achillea talagonica* Boiss., 179
Achillea tenuifolia Lam., 179
Achillea trichophylla Schrenk, 296
Achillea vermicularis Trin, 179
Achillea Wilhelmsii C. Koch, 182
Achras Sapota L., 1054
Achras zapotilla (Jacq.) Coville, 1054
Achyranthes aspera L., 7
Acinus arvensis (Lam.) Dandy, 477, 479
Acinus graveolens (M.B.) Link, 479
Acinus thymoides Moench, 477
Acinus vulgaris Pers., 477
 o *Aconitum napellus* L., 912
Acorus aromaticus Gilib., 42
Acorus calamus L., 42
 –var. *angustatus* Bess., 42
 –var. *vulgaris* L., 42
Acorus triquetus Turcz. ex Schott., 42
Acorus vulgans Simonk., 42
Acroptilon repens (L.) DC., 295
Actinidiaceae, 2
Actinidia chinensis Planch., 2
 o *Actinidia deliciosa* (A. Chev.) Liang & A.R. Ferg., 2
Actinolema Fenzl, 1209
Actinolema eryngioides Fenzl, 1209
Actinolema macrolema Boiss., 1209
Adiantaceae, 1276
Adiantum capillus-veneris L., 1276
Adonis aestivalis L., 914, 916, 917
Adonis dentata Delile subsp. *microcarpa* (DC.) H. Riedl, 916
Adonis flammea Jacq. subsp. *flammea*, 915
Adonis microcarpa DC., 916
Aegle marmelos (L.) Correa, 1310
Aegle marmelos var. *mahurensis* Zate, 1310
Aegopodium Carum Wibel, 1161
Aerva Javanica (Burm. f.) Juss., 9
Aerva persica (Burm. f.) Merr., 9
Aerva tomentosa Forssk., 9
 o *Aesculus Hippocastanum* L., 463, 823
Aethusa Ammi Spreng, 1142
Agavaceae, 3
 o *Agave americana* L., 3

aromatic having fragrances and smells, 110 genus are classified as native trees and shrubs, 45 genus are categorized as non-native trees and shrubs and are cultivated. In these families, nearly 2250 species are included which approximately 875 species of them are identified as well known pharmaceutical plants which are introduced in this book. There are nearly 1200 aromatic plant species which are written beside Introduced pharmaceutical plants, and no explanation is provided about their pharmaceutical properties. Among common pharmaceutical plants in Iran, 13 species are classified as seasonings and totally, 20 species of pharmaceutical plants are imported. In addition, some the plants which are estimated about 500 species are used by native people in various regions which are stated in the second appendix of this book.

I unlimitedly thank mighty God who granted the power of writing and spiritual health so I can accomplish part of my obligations and dedicate it to respectable people of Iran. I would like to express my gratitude and appreciation to all those who encouraged me and supported me to compile this book especially: colleagues at National research and technology network of medicinal plants, National council for science & Technology development of herbal & traditional medicine, vice presidency for science and technology, Mr. Davood Mosaei, the director of contemporary dictionary publications, for their valuable advises to present this book in one volume, Mrs. Fatemeh Abbaspor for typing and formatting the pages of this book. Moreover, I gratefully thank all colleagues working in Research Institute of Forests and Rangelands and botanical division that I am indebted all my data and knowledge to this research complex.

Finally, I wholeheartedly thank my wife and children who patiently accompanied with me to write this book during eight years period.

Valiollah Mozafarian
Summer of 2012

books, one can realize that the same old achievements are repeated without any confirm validity. Hence, I remind you again that with respect to the richness of plant species in Iran, scientific progresses accomplished, laboratory facilities provided, it is essential to carry out organized research based on a precise written plan in order to assist us to release the chaotic status of pharmaceutical plants. Therefore, based on this obligation and with respect to my familiarity and knowledge of Iranian plants and its resources and my capability to describe plants in a unified language, I decided to write the present book to express the reality of pharmaceutical plants. I hope to be able to express my opinion regarding the scientific names of pharmaceutical plants adapted from valid resources and to explain the correctness of Persian names of plants as much as possible. Moreover, I plan to point out pseudo-medicinal plants in a separate list which are introduced by some the colleagues without considering their accurate applicable properties. These plants somewhat are capable of being as pharmaceutical plants but without having a scientific reputation, such lists will complicate the present problem. In fact, one of the most significant goals of writing this book is to publish accurate data regarding scientific and Persian names and to describe precise botanical description by considering the geographical distribution in Iran and the world. In addition, I intend to present the colorful pictures of real pharmaceutical plants and separate them from those which are used by native citizens without proving their scientific pharmaceutical values. Basically, the aforementioned plants are consumed merely based on their flavor or smell or based on what people have heard from general public. This issue has been considered for some plant species in the text of the book. In this book, it is attempted to refer to valid pharmaceutical plants resources and present a comprehensive and precise data regarding the properties and applications of plants. Perhaps, one can find plants among the pages of this book which never be imagined having pharmaceutical properties; however, scientific resources contradict them.

In this book, I expressed and collected only the figures and statistics which are documented in pharmaceutical plants resources and 'Floras about Iran' in order to clarify the depth and vastness of the project. Based on precise investigation of 'Flora Iranica' and plant families which is cultivated and grown in Iran, and their names are collected in the 'Dictionary of Iranian plant names'. 130 plant families which grows in Iran are included pharmaceutical and aromatic plants, which 19 of them are cultivated in Iran and are wildly present without any representative. For instance, one can point out the family of Cannaceae and Simaroubaceae which each consists of one Species and have pharmaceutical aspects as well. These 130 families include 700 genus which some species of them are proved to have pharmaceutical aspects and fragrances. From the aforementioned genus, 147 genus are imported and cultivated, 162 genus are

tive decision process utilizing patience and precision required for this scientific task in order to identify pharmaceutical plants and effective substances. Therefore by carrying out clinical experiments and activities, a great task of identification and introducing pharmaceutical plants is accomplished; moreover, the present chaos and unscientific behaviors are avoided.

By examining the recent history of pharmaceutical plants in Iran, one can conclude that the major part of the traditional medicine knowledge along with the new processing is adapted from the knowledge of European people and other nations. They frequently have researched on their own countries' plants and have strong and certain reasons for using those plants. Whereas their books are translated into Farsi in Iran without considering the possibility of presence and cultivation of those plants introduced in those resources. By referring to these resources, one can realize that due to the lack of sufficient attention to plants growth issue in Iran and comparing the cultivation conditions, only a few names are added to the list of pharmaceutical plants in Iran. While Iranian people and culture are unfamiliar with them and they have lost what they used to have which is the 'trust and belief in traditional medicine'. Therefore, in order to build trust and utilizing their own native knowledge, organized researches are required and disorganization should be prevented. Another significant difficulty is to translate old pharmaceutical texts and update some the names which such movement requires precise identification of plant, comparing its stated pharmaceutical properties, examining its application and their locations in other countries. Since rewriting pharmaceutical texts in Iran is carried out based on Greek and Arabic pharmaceutical culture, numerous inaccurate and fake names have been entered into Iran's pharmaceutical culture. Hence, Translators and writers should be advised to avoid such invalid projects. Currently, one of the present problems is the translation of numerous books by adapting others' resources without having the capability of analyzing their contexts which causes inaccurate data to be entered into today's pharmaceutical plants culture. Furthermore, this information has been entered into current medicinal cultures and scientific community by inexperienced individuals who lack sufficient knowledge.

As a botanist, with respect to the knowledge of plants in Iran, participating in numerous pharmaceutical plants seminars, being familiar with researchers in this field, I am certain that most of the contexts are manipulated and repetitious. As a result, the obtained results are not worth examining despite considerable costs spent. Although research centers and pharmaceutical and chemistry departments have accomplished a great task of researching chemical analyses and formulating the present substances in plants and have published numerous articles regarding the extracts and chemical synthesis of plants in Iran, but the obtained results of these researches are not used at a trustable level in none of the hospitals or laboratories. Unfortunately, by referring to each of these written

By establishing 'Falahat higher education school' (Department of Agriculture), European educated individuals came to teach in Iran; moreover, outstanding botanists were invited to come to Iran. Besides numerous remarkable achievements such as *Flora Orientalis* (E. Boissier 1867-1888) and *Flora-de\l Iran* (A. Parsa 1942-1960), they collected and introduced Iranian plants as a great heritage to global botany. K. H. Rechinger was invited by Ervin Gauba and Esfandari, botanists' scholars in Karaj agricultural department, to come to Iran. He and his colleagues made numerous excursions to various regions in Iran and took the first stepping stone to found and write 'Flora Iranica'. He began publishing the first volume of 'Flora Iranica' by introducing plants family of Araceae in Iran and 179 volumes of this collection have been published in Latin language up to the present time (2012). In fact, this collection is considered as the most valid resources accessible to all interested researchers and those engaged in botany and pharmacology. In this collection, nearly 8000 species of Iran's spontaneous plants are introduced; further it is noteworthy that it is relatively pointless to carry out any kind of research study without using this great scientific resource in order to introduce pharmaceutical plants with respect to scattered geographical areas and their presence or absence of plants in Iran.

It is noteworthy that after establishing University of Tehran, accessing to European people's knowledge, writing 'Flora Iranica', identifying plants by Iranians and proliferation of botanic knowledge, a new window was opened to individuals interested in pharmaceutical plants. Now, we examine the present status of pharmaceutical plants and compare it with the past. By writing new floras and by the progress of modern science of botany, the number of identified plants includes 8000 species in Iran. In fact, many of them are categorized in pharmaceutical plants. By a comprehensive look at pharmaceutical plants and traditional medicine in Iran, one can realize that with respect to lack of media and a common scientific language, most pharmaceutical plants used are originated from a specific region that the traditional physician used to live there. Therefore, some of the plants grown in a particular geographical territory were used there as well and were not identified in other regions. Although it is difficult to estimate the number of plants species used in traditional medicine, but with a little tolerance, one can claim that their maximum number did not reach 400 species. While some of them are classified as fruits, seasonings and some are of imported medicines.

Nowadays, with asking from traditional medicine centers have been convinced that most plants used are common and abundant and widespread and identified ones and their species do not exceed more the aforementioned number.

At the present, by the progress of science; establishing: research centers, pharmacology departments, numerous botanical centers and accessing to 8000 species of plants, it is possible to create an important research center with a collec-

whose books highly influenced the traditional medicine practiced by the people of Europe and Iran. He lived in the second half of sixth century (lunar calendar) and collected and adapted his own data from Dioscorides's book and other scientists prior to his life and has added several topics to them. Furthermore, another Islamic scientist called: Ali ebne Hossein Ansari (known as Haj Attar 729-806 lunar calendar) can be mentioned who wrote a book called: 'Ekhti-arat Badiei' related to pharmaceutical plants. As a matter of fact, Mohammad Momen Tonkaboni (1077-1105 lunar calendar / 1677) should be mentioned, who was one the physician during 'Safavieh Dynasty'; moreover, 'Tohfatal Momenin' or 'Tohfe Hakim Momen' is among his published works. Mohammad Hossein Aghili Khorasani (1183 lunar calendar / 1769) holds a brilliant status in Iranian traditional medicine.

He intended to analyze and collect the data prior to his era by publishing and collecting a book called: 'Makhzan ol Advieh'. One of the features in his book is Latin names used (European languages) and Arabic terminology. Nowadays, 'Tohfe Hakim Momen' and 'Makhzan ol Advieh' are translated into Persian language. Perhaps, the major complexity of these two books and books prior to them is the lack of common scientific language and their writers' interpretations; thus their understanding and comprehension cannot be updated today. On the other hand, the introduced plants have various origins with a wide geographical distribution and often out of Iran.

After this era and by beginning of renaissance and progress of science in Europe, the scientific language of botany was unified and obtained an identical methodology. Also in Iran, more interactions began with European scientific communities. Shlimmer, King Naser edin's physician and scholar in 'Natural Science' field at 'Darol Fonon' school, published a book and somewhat introduced some of the Iranian pharmaceutical plants. By establishing University of Tehran, a new and remarkable breakthrough occurred in the field of pharmaceutical plants knowledge. The status of individuals, who researched in the pharmaceutical and Science Department of University of Tehran, is clearly evident and each one has contributed to proliferation of pharmaceutical plants data. In fact, one should remember Mr. Ahmad Parsa as a botanist who translated, refined and added to 'Flora Orientalis' and added to this book; moreover, he traveled extensively in Iran to participate in scientific communities and attempted to collect and introduce pharmaceutical and non-pharmaceutical names of plants in Iran. After establishing the University, individuals who were engaged in teaching and research made considerable contribution to introduce pharmaceutical plants in Iran. Besides these researchers, Dr. Ali Zargari deserves to be admired; since he has published, compared and contrast valid European resources with his own knowledge regarding pharmaceutical plants in Iran. His books are the role models and evidence for those interested in pharmaceutical plants in Iran.

In the name of God who granted pens to writers

Author's preface:

Iran is considered as one of the pioneers of humans' civilization with a brilliant historical reputation and vast area, which with respect to its diversity of languages, variety of tribes, and various geographical and regional conditions, have used plants based on their necessities. Unfortunately, there is no comprehensive and precise data prior to emergence of Islam. In another part of the world, the Roman and ancient Greek governments have left books and written materials which were published by Dioscorides and Galen in the first and second decades of B.C.; moreover, most of the information regarding pharmaceutical plants were exchanged based on their knowledge until the renaissance era in Europe. The emergence of Islam and its expansion in Iran, parts of Africa and Europe, establishing legislative court by 'Mamon' and 'Motevakeh Abbasi' during the lunar years period of 232 to 247, and the necessity of accessing the pharmaceutical plants data enforced the Greek and Arab's scientists to write, translate and adapt the existing knowledge related to pharmaceutical plants in Arabic language. They translated the only accessible source: 'Simple Medicinal Substances' by Dioscorides which was a difficult task since most of the plants stated in that book were not found in Arabic countries' region. Thus the mentioned plants names were unfamiliar and not translatable. Therefore, individuals namely Stephan Benbesil and Haninebne Eshagh (194-260 lunar Calendar) Arabicized extended words and occasionally rewrote the aforementioned names written in 'Simple Medicinal Substances' by Dioscorides in Arabic calligraphy which caused a great confusion and disarray regarding pharmaceutical plants and their synonymous names. During that era, within the period of 250 to 313 (lunar calendar) (864-925), Mohammadebne Zakaria Razi, one the Iranian scientists, made an effort to write and collect data related to pharmaceutical plants and his book: 'Alhavi fi Teb' and his other books are the evidence for this issue. Subsequently, 'Abureyhan Beironi (362-440 lunar calendar / 937-1048), living in the same era as 'Abu Ali Sina', wrote the book called: 'Siedne Fi Teb' who collected the past data up to his period; moreover, its translation is presently accessible.

In the field of pharmaceutical plants knowledge, Ziaedin Abu Mohammad ebne Bitarolmaleghi known as Ebne Bitar can be mentioned among Islamic scientists

IDENTIFICATION OF MEDICINAL AND AROMATIC PLANTS OF IRAN

Compiled by
Dr. V. Mozaffarian

**A Member of Scientific board of Research Institute of
Forests and Rangelands**

Tehran 2013

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری
ایران
سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری
ایران
سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری
ایران

شبکه ملی پژوهش و
فناوری گیاهان دارویی